UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

R. P. Thomæ Tamburini È Societate Jesu Opera Omnia

Tamburini, Tommaso

Lugduni, 1689

De Præceptis Decalogi Libri Decem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-78172

Visual Library

DE PRÆCEPTIS DECALOGI

LIBRI DECEM.

Intentio, & Divisio Operis.

OCEANUM palmo concludere nitor, dum tasus ferè omnes ad Decalogum spectantes brevibus Opusculis explicare contendo. Vires assumit timor. Vnde enim in tanta nobilium Scriptorum de eodem argumento obvia multitudine, ac frequentia novi aliquid ad Lectorum animos alliciendos, mihi expiscari concedetur? Nitar tamen, & cersè si assequar, lucro apponam; sin minus, excusabit me obedientia R. P. N. Vincentij Carraffæ, totius nostræ Societatis moderatoris, qui Opusculum primum meum, *de Expedita Confessione*, evolvere non dedignatus, adeò sibi placuisse mihi indignissimo significavit, ut etiam me ad summam casuum universalem eodem modo ac stylo conscribendam, adhortaretur, hoc est, (ut sunt Superiorum nutus excipiendi) pro suo in me imperio, præciperet. Id autem, quod dirigendum suscipio, *quàm sit operosum atque prolixum*, (cum S. Aug. *lib.* 17. *de Civit. c.* 1. meritò loquor) *& quàm multis indigeat voluminibus, quis ignorat, qui hoc vel mediocriter cogitat?* Proinde (cum eodem *ibid.* concludo) *ita, si potuero, stylo moderabor meo, ut huic operi nec ea, quæ supersint, dicam, nec ea, quæ satis sint, prætermittam.*

Decem ergo libris decem Decalogi præcepta complector. In primo quasi Isagogen instituo pro consequentibus libris, siquidem de quibusdam ago, quæ scitu sunt generatim, atque universè præ-necessaria, antequam ad sequentes tractationes speciatim descendatur: hæc sunt de peccatis, de voluntario, de conscientia. In cæteris verò disseram de præceptis ipsius Decalogi, ita scilicet ut singuli libri singula præcepta contineant; præter librum decimum, qui duo, hoc est nonum & decimum præceptum complectetur: ubi multa tanquam in proprio loco de internis actibus desiderij simul colligam, quæ Confessariis, imò & pœnitentibus fructū parient, si Deo placet, non contemnendum. *Erudi me Divina Sapientia, & doce me: ads te enim sapere, desipere est.* S. Ang. *in medit. c.* 5.

PRIMA PARS.

LIBER PRIMUS.

Isagoge, seu de cognitu præne cessariis ante Decalogi tractationem.

Caput Primum.

De Peccatis.

§. I. *Divisio Peccatorum.*

1. PECCATUM, quod ex S. Aug. *lib.* 22. *contra Faustum, cap.* 27. est dictum, factum, concupitum contra legem æternam, atque adeo contra rectam rationem, aliud est Mortale, aliud est veniale: differunt autem hæc in eo, quod veniale leviter adversatur legi æternæ, Mortale graviter: unde fit, ut illud mereatur æternam pœnam, hoc est, pœnas Inferni; hoc verò pœnam temporalem.

2. Ejusmodi autem peccata possunt patrari, per commissionem, ut furando, blasphemando, &c. vel per omissionem, ut non restituendo, non adjuvando extremè indigenti, non audiendo sacrum, &c.

3. Rursus aliud est mortale, vel Veniale ex se, seu ex genere suo, aliud est Mortale, vel Veniale per accidens. Ita Sanchez *lib.* 1. *in decis. c.* 1. *num.* 3. Meroll. *tract.* 2. *d.* 1.

c. 4. aliique passim. Ex genere suo Mortale, vel Veniale est, quod ex objecto, seu considerata materia, circa quam versatur, grave vel leve quid est, verbi gratia, grave est homicidium, adulterium, &c. Leve est verbum otiosum, mendacium officiosum, impatientia laborum, &c. Mortale per accidens est, quando ex aliquo accidente veniale transit in mortale, ut si verbum otiosum, verbi gratia, sit occasio seu periculum proximum alicujus peccati mortalis. Veniale per accidens est, quando mortale ex aliquo accidenti transit in veniale, ut si homicidium fiat ex imperfecta deliberatione. Vnde habes non statim te posse pronuntiare actum esse culpam mortalem, vel venialem, nisi perpendas, an quod ex se est tale, per accidens tale nequaquam sit, id quod enucleatius explicandum breviter suscipio.

§. II. *De mortali, & veniali ex genere suo.*

1. Regula passim obvia ad hæc discernenda est ejusmodi: Illud ex genere suo est mortale, quod charitatem Dei vel proximi, vel sui ipsius graviter lædit: secus erit veniale ex genere suo. Nec dissimilis est ea, quam aliqui afferunt, illud est mortale quod continet gravem deformitatem contra rectam rationem, illud veniale, quod levem. Ita Sanch. *l.c. n.* 1. ex Azor. *t. 1. lib. 4. cap. 9. q. 8.* aliique. Veræ sed insufficientes regulæ: nam hoc ipsum inquiro ecquodnam est illud, quod charitatem graviter lædit vel quod gravem continet deformitatem?

2. Quoniam verò difficulter potest id per universalem regulam diffiniri, multa signa ad hoc facientia proponere meritò solent Authores. Erit ergo actio ex se graviter charitatem lædens, ac propterea culpa mortalis primò, si in sacris literis Deus ejusmodi actioni comminetur exclusionem à Regno cœlorum, ut ad Galatas 5. Fornicatio (inquit Apostolus) Immunditia, Contentiones, Æmulationes, Iræ, Dissensiones, Sectæ, Invidiæ, Homicidia, Ebrietates, Comessationes, & his similia, qui talia agunt, regnum Dei non assequentur.

Secundò, si Ecclesia declaravit esse peccatum mortale.

Tertiò, si viri docti communiter, considerata natura actus tali, iudicent esse mortale, nec sit ratio in contrarium.

Quartò, si sint peccata contra graves virtutes Theologicas, v.g. Religionem, Iustitiam, &c.

Quintò, si sint contra præcepta Decalogi.

Sextò, si sint contra Ecclesiæ præcepta; ad quod caput revocantur omnia, quæ præcepto humano sub mortali præcipiuntur, quando autem sic præcipiantur, diximus *in opusc. de expedit. sacrif. Missæ l. 3. c. 1. §. 8.*

3. Erit verò actio ex se leviter lædens, quando, cùm mala sit, sub istis prædictis signis saltem principaliter non comprehenditur. Atque hic vides, cur non rarò aliqui Doctores dicant actionem quampiam esse mortalem, negent mordicus alij. Ratio enim est, quia cùm omnes conveniant in illo universali, peccatum mortale esse, quod graviter lædit charitatem, vel quod difforme est rectæ rationi; non tamen, (ut sunt hominum diversa ingenia, convenire omnes possunt, An hoc, de quo controvertitur, graviter lædat, An huic peculiari actioni gehenna à scriptura comminetur, ab Ecclesia sic decernatur, An lædantur graves virtutes, An adsit excusatio, per quam mortale transeat in veniale, &c. Et doctus quidem, atque discretus melius resolvet, quàm indoctus & imprudens: ille enim cordatè scripturam intelligit, ac doctores, rationésque expendit: hic ab obvia quapiam authoritate, vel simulata ratione ductus, imprudenter pronuntiat. Verum ne inter hos posteriores connumereris, facient (Deo aspirante) ea, quæ in his opusculis disseremus.

§. III. *De Veniali per accidens.*

1. Mortale trãsire in veniale potest pũr accidens tribus ferè ex capitibus. Primò, ex parvitate materiæ. Secundò, ex imperfectione actus. Tertiò, ex aliqua causa excusante. Jam de singulis.

De Veniali ex parvitate materiæ.

2. Qua ratione, quod est ex genere suo mortale, abeat aliquando, ex parvitate materiæ in veniale, non obvium est cuique discernere: nam propterea sit hujusmodi regula, (Lege Sanch. *lib. 1. in dec. c. 4. n.* 1. Suar. *d. leg. lib. 2. c. 28. n.* 2 5. Bonac. *d. 2. de pecc. q. 3. p. 3. n.* 11. Castro P. *tom. 2. tr. 1. d. 2. p. 7. n.* 1. Merollam *t. 1. d. 1. c. 4. d. 7. n.* 430.)

3. Quoties ratio malitiæ gravis, seu offensio gravis contra charitatem Dei, vel proximi, (quod alij, & rectè quidem dicunt, contra rectam rationem) invenitur in materia parva æquè ac in magna, toties perstat mortalis culpa inesse mortalis, etiam in materia quantumvis parva, secus transibit in venialem. Ratio est manifesta: quia malitia peccati mortalis consistit in gravi offensione, si ergo hæc invenitur in aliqua materia etiam levi, semper erit mortalis, si non invenitur, non est, unde sit pronuntianda mortalis.

4. Sed quando id erit vel illud? non potest id melius explicari, quàm per aliqua discurrendo in quibus quacunque posita vel levi materia, gravis formaliter offensio reperitur.

5. Dico igitur eam reperiri primò in actionibus, quæ immediatè, & directè contra Deum versantur, ut in odio Dei, contemptu ejusdem, blasphemia, infidelitate, in peccatis contra spem Theologicam, &c.

Quare quodcunque modicum odium, contemptus, &c. erit culpa mortalis. Ratio est, quia in his (ut ex majestate Dei patet) etiam in quacunque parvitate gravis apparet contra rectam rationem deformitas.

6. Dixi (immediatè & directè) nam contemptus indirectus, ut, v.g. contemptus in rebus Deo sacris, videtur posse habere parvitatem; sicut perpendit Sotus *in 4. d. 1. q. 1. art. 8. §. si autem*, si eo contemptu, quo quis in consecratione calicis pronuntiare omitteret illud (enim) ut nos explicuimus *in opusc. de sacrific. Missæ, lib. 2. c. 5. §. 2. n. 3.* vel in eo qui jocosè diceret aliquid leve de sanctis, quo homines sunt, ut sanctum Crispinum fuisse sutorem, &c. De quo Sanchez, *lib. 2. in dec. c. 32. n. 44.* Hæc enim mediatè ad Deum pertinentia, quando sunt modica, non videntur graven deformitatem continere, cum eiusdem Dei reverentiam graviter nequaquam violent.

7. Secundò, reperitur gravis semper offensio in perjurio assertorio. Ita Castro P. *l. c.* Sanchez, *lib. 1. in dec. c. 4. num. 1.* Semper enim apparet grave, instituere Deum testem mendacij, quamvis levissimi: ei enim sic tribuitur posse mendacium approbare. Non autem reperitur semper in juramento promissorio, vel in voto, quando cum fuerit tibi animus illa observandi, deinde non observas; tunc enim non observare erit veniale, si res promissa sit levis, ut *infrà lib. 3. c. 3. de jur. §. 3. n. 4.* ex probabilissima sententia disputabimus.

8. Tertiò, reperitur eadem semper gravis offensio in magia & superstitione, quæ est de pacto expresso cum dæmone, quia semper malum grave est pacisci cum hoste Dei, & hominum infestissimo. Lege Merollam, *l. c. num.* 112. Videnihilominus quæ dicam *infra lib. 3. c. 6. §. 1. de superstitione, n.* 46.

9. Quartò, reperitur item in Simonia ex iure divino, per quam datur pretium temporale pro re spirituali. Ita Sanchez, Castro Palaus *l. c.* Merolli. *diff.* 1. Semper enim gravis est irreverentia quamcumque rem sacram temporali pretio quamvis modico æqualem, ipso facto emptionis, profiteri: quæ gravis irreverentia non apparet, saltem semper, in simonia jure Ecclesiastico prohibita, ubi res empta est temporalis, seu de temporali participat. Hujus posterioris generis est officium, verbi gratia, œconomi, sacristæ, quando aliquid parvum datur pro eo consequendo.

10. Quintò, reperitur in re venerea, deliberatè quæsita. Ita Merolla *l. c. diff.* 2. quia omnis delectatio libidino-

sa, cum juxta Gal. *lib.14. de usu partium, cap. 9.& 10.* ex se ordinetur ad seminis effusionem ob generationem, quæ est graviter prohibita in solutis) quomodocunque modi-ca abilla prohibita effusione deformitatem gravem semper concipit. Dixi (libidinosa) ut innuam malè adversa-tios hanc doctrinam impugnare ex eo, quod nimis seve-ra videatur. Concedimus enim obscœna, amplexus, aspe-ctus, &c. non libidinosos, sed ex joco, curiositate, vel si-mili causa factos non pertingere ex se ad gravem defor-mitatem, quia non sunt in re venerea, cum non habeant ex se ordinem ad actualem seminis profusionem, id quod de libidinosis dicere nequaquam possumus. Lege Castro Palaum *t.1.tr.16.di sp.5.p.9.n.8.*

11. Sextò reperitur in irritatione Sacramentorum, in fractione sigilli, in Jejunio naturali præcessario ad Eu-charistiam suscipiendam: in his enim ratio integritatis-simæ eadem, propter Sacramenti dignitatem semper re-sidet. Ita idem *t.1.tr.4.d.2.p.7.n.2.*

12. Septimò, reperitur in homicidio injusto: cùm enim mors sit omnium temporalium damnorum in ho-mine maximum, graviter semper ejus charitatem lædit. Ita idem *ibidem.*

Hæc satis sit compendiosè collegisse, in quibus par-vitas materiæ non datur; non datur, inquam, formaliter, in ratione offensæ parvæ: licet enim materia sit ex se materialiter modica: gravis tamen est (ut vidimus) con-tra rectam rationem offensio.

Quoniam autem in aliis materiis præter hactenus dictas ejusmodi materiæ parvitas regulariter adest, so-lemnis hic illa emergit disceptatio, quonam modo, & unde ea sit desumenda, & dignoscènda: quod ita sub-do. Lege Dianam *p.5 tr.5.de parvitate materiæ.*

Unde desumenda sit materiæ parvitas.

13. Profectò ex triplici capite desumi posset: Primò, ex re ipsa in se absolutè spectata: Secundò, ex compara-tione ad totum, quod præcipitur: Tertiò, ex relatione ad finem, propter quem res præcipitur. Labor, v.g. in die festivo per unam horam exhibitus, potest primò consi-derari, an ex se absolutè spectatus, sit modicum quid, an magnum. Secundò, an sit tale comparatus, cum labore totius diei viginti quatuor horarum. Tertiò, an sit tale, ut relatus ad finem vacandi Deo, multum scilicet, an parum labor dictæ unius horæ nocet cultui Dei, qui est finis in præcepto de non laborando in die festivo.

14. Dico, quamvis primum, & secundum caput, immò & aliæ circunstantiæ forte concurrentes, attendendæ omnino sint, tamen ex tertio tota hæc conjectura prin-cipaliter desumi debet. Itaque illa erit parva materia, quæ supposita gravitate finis, parùm conducet ad dictum finem intentum à legislatore: illa magna quæ multum. Quia ergo labor unius horæ parum nocet fini vacandi Deo in die festivo, erit venialis; labor verò decem, v.g. horarum, quia multum nocet, erit mortalis. Unde, ut id cognoscatur, opus valdè est judicio viri prudentis spe-ctantis omnes circunstantias & expendentis primùm & secundum caput ex prædictis, sed semper in ordine ad tertium; an scilicet res, de qua agitur, graviter, vel le-viter ad finem intentum conducat, an eidem obstet: Habe exempla: Aliqui concesserunt laborem non excedentem duas horas in die festivo esse venialem, aliqui laborem unius horæ duntaxat. Unde hæc judicandi diversitas? quia nimirum utrique prudenter judicare se credidérunt, omni-bus prædictis expensis, eo tempore laborare, parum fi-nem præceptum impedire.

15. Præterea, quia furari obolum parum domino regulariter nocet, at furari aureum, v.g. multum; ideò illud veniale, hoc mortale erit; Et quia attenta circun-stantia paupertatis alicuius; unius, v. g. acus ministerio se sustentantis, acus jactura multum huic noceat, necesse est ideo acum ab eo furari mortale erit. Rursus, quia aliqui contendunt quatuor Iuliorum furtum parum no-cere dicto fini, aliqui, multum, etiam ratione dissimi: siquidem cum quatuor Iulios potest quis se alere per unum diem, quod his videtur grave, ideò hi ejusmodi furtum mortale, illi veniale pronuntiant. Sicuti etiam qui furari centum Iulios surripiendo unum à singulis multum nocet, si non singulis certè toti communitati ipsorum, ideò mortale. Ita Merolla *t.1.d.2.c.4.n.9. Co-roll.* aliique *ibid.cit.*

16. Pari modo si obligaris elargiri eleemosynam mille aureorum, omittens dare quinquaginta aureos, peccas mortaliter, quia licet quinquaginta respectu numeri, mil-lenarij, sit parva materia, at respectu finis intenti suble-vationis pauperum, vel exercitationis pietatis, materia notabilis est. Ita Castro P. *t.1.tract.2.d.2.p.7.n.7.*

17. Item si vovisti, vel jurasti audire Missam ob cul-tum Dei, grave quid est, illam non audire: cum graviter conducat ad illum finem, vel una Missa; nam secus non audire Missam die festivo, mortale non esset. Ita Sanch. *in dec. lib.2.c.4.n.2.& 6.* At si idem jurasti ob observan-tiam quandam bonæ gubernationis (ut fieri solet à scho-laribus in quibusdam Academiis) non videtur grave unam, vel alteram Missam omittere, quia vel finis non est admodum gravis, cum sit finis sæcularis gubernatio-nis, vel certè omissio unius Missæ hujusmodi fini non admodum nocet, ita Castro P. *l. c.n.4.* Sanchez *l.c.*

18. Ad hæc murmiloquium, ingressus in alienam cel-lam, & similia de se levia, quia notabiliter possunt con-ducere in aliqua Religione ad solam observantiam, erunt ratione finis gravia, & sic poterunt illa superiores sub mortali præcipere: ita idem *ibi.*

19. Dico (poterunt) nam cæterum invitus hanc licen-tiam superioribus concedo. Cùm enim subditi ignorent; vel subinde non credant finem magni esse momenti, & per se res levis appareat, facilè, & quidem probabiliter, (si sine magno consilio) sub mortali res levis præcipia-tur) putabant superiorem potius ad terrendum (& uti-nam non imprudenter) quàm ad solidum quempiam fi-nem obtinendum eam præcepisse.

20. Illud non invitus addo. Si quando expressè tantum onus peccati mortalis non declaretur, nec ex aliquo tan-dem capite colligatur, præsumendum esse præceptum grave nequaquam ferri de re levi. Exemplum. In quibus-dam Monasteriis advertebatur panem, vinumque, & si-milia notabiliter deficere ex eo quod subditi illa per mi-nutas largitiones exteris donarent: statuerunt ergo sub mortali reservato Prælatis, ne quis quidpiam panis, vel vini sine expressa facultate externis largiatur. Dubita-tum fuit, an si Petrus subditus clam parùm panis, vi-nive quantitatem semel, aut iterum daret, quamvis ad-verteret alios (sed non cum illis cooperaretur,) pari mo-do donare, unde notabilis quantitas dissiparetur, An in-quam mortaliter peccaret.

Respondi, si statutum fuisset, ne quis quidpiam etiam leve elargiretur, considerandam fuisse doctrinam *num. precedente* allatam, & *num.* 24. mox afferendam: nunc verò, quandoquidem statutum fuit absolutum, (Ne quis quidpiam daret,) nec expressè levitas sub mortali inter-dicta, putavi statutum loqui de notabili quantitate re-spectu singulorum, de materia nimirum culpæ mortali accommoda, & consequenter Petrum graviter non pec-casse. Sed redeo ad exempla.

21. Insuper si vovisti coronam Beatissimæ Virginis ex sex decennariis constantem, duo decennaria compa-ratione dictæ coronæ, cum sit tertia pars, videtur non modica materia; at quia ad finem intentum, id est, ad cultum Virginis modicè nocet, si cætera quatuor decen-naria recitentur, veniale erit, duo tantum omittere. Idem videtur in omittente tertiam partem cujuslibet horæ ca-nonicæ ex minoribus, nempe Tertiæ, Sextæ, Nonæ, &c. nisi fortè benigniorem sententiam, quam sententiam infra afferemus, cum de horis canonicis agendum erit, amplecti velis.

22. Si adsit prohibitio sub mortali, ne frumentum, merces, vel pecunia ob bonum publicum extrahatur à Regno, materia pertingens ad mortale mensuranda erit

à fine intento per legem, id est, à dicto bono publico. Quare, quamvis Sanchez *lib. 2. in Dec. cap. 4. num. 8.* censeat esse mensurandam ex ipsa quantitate exportatæ mercis spectata in se, etiam si parum Reipublicæ noceat: tamen probabilius est cum Castro Palao *tom. 2. tr. 2. d. 2. p. 7. n. 6.* esse ex dicto nocumento mensurandam: quod, si grave inferatur, spectatis omnibus circunstantiis, raritate annonæ, necessitate regni, &c. mortaliter peccabitur: secus venialiter.

23. Quando quis parum cibi multoties in die jejunij assumpsit, & non perveniat ad graviter nocendum fini intento, per præceptum jejunij abstinendi à refectione, venialiter peccabit: si perveniat, mortaliter. Quoniam ergo si semel, aut bis unam vel alteram nucem, v. g. eodem die comedas, non te reficis, nisi admodum leviter; ideò veniale erit, illas sive simul, sive successivè eodem die comedere; at si ita multiplices, ut notabiliter reficiaris, peccabis mortaliter. Aliqui docent intra diem jejunij (extra unicam comestionem, & extra jentaculum vespertinum) unam unciam cibi comedere, esse parvitatem materiæ, atque adeo sic comedentem peccare solum venialiter. Turrianus *ap. sum. Theolog. mor. cap. 256. d. 17. n. 1.* quem citat Pasqual. *de jejunio decis. 139.* extendit ad duas uncias. Vnde hoc? certè non nisi quia ex dictis illi unam unciam, Turrianus, etiam duas parum fini prædicto jejunij nocere, ut sunt hominum diversa judicia, probabiliter putant.

24. Hic denique adverte. Quando dubitatur an res præcepta graviter conducat ad finem, vel an gravis sit finis, præsumi probabiliter posse ac debere ita esse, si ejusmodi præceptum magno consilio, & à superiore prudenti constituatur. Ita Castro P. *t. 1. tract. 1. d. 7. num. 4.* ex Sanch. *lib. 1. de Dec. cap. 4. num. 3.* Ratio est, quia ex communiter contingentibus præsumendum est pro superiore prudente; prudentes enim non solent præceptum grave imponere, nisi ad finem gravem, deque re ad gravem finem graviter conducente: Quod si clarè de imprudentia constet, vel etiam, omnibus perpensis dubiè, vel ex aliquo capite præsumatur præceptum, ejusque pœnam ad terrorem dumtaxat ferri, leve quid est reputandum, quia tunc prævalet subditi libertas, juxta ea, quæ disputabuntur infra *cap. 3. §. 7. v. leges*, latius.

25. Semel Episcopus prohibuit sub pœna excommunicationis, ne moniales aliquid excerperent ex floribus domestici hortuli: sic urgente horti præfecta, ad communem recreationem conservandam. Interrogatus ego, an id sub mortali obligaret, Respondi nequaquam, quia manifestè constabat finem esse admodum levem: imò, ut eram Vicario perfamiliaris cum admonui, ne modicis huius generis culpis tam gravem pœnam imponeret, foret potius sic contemni præcepta solere, quàm custodiri: pœnamque excommunicationis, quæ severissima est, tam vulgarem habere; simis esse reprehensibile.

Facit ad hæc Sanchez, qui excommunicationem fortè latam adversus consummantes matrimonium, non præmissis benedictionibus, ait, minime ligare; quia Excommunicatio ferri non potest, nisi ubi adest materia imponendi præceptum obligans ad mortale, quæ materia non apparet in ea consummatione, nisi forte aliquando dissi in aliqua Diœcesi solerent differri ejusmodi benedictiones; nam tunc posset sub excommunicatione præcipi, ut intra tempus commodum, v. g. intra semestre, adhiberentur. Hæc ex illo. Vbi vides invasidè excommunicationem ferri circa rem, quæ non est apta, ut de ipsa imponatur præceptum grave; At certè materia, cujus finis, modo dicto est levis, gravis esse moraliter non potest, &c.

De Veniali ex imperfectione actus.

26. Duplici modo transit mortale in veniale ex imperfectione actus, ita S. Th. *p. 2. q. 88. art. 2.* communiter receptus. Primò ex defectu deliberationis: id est quando non plenè, ac perfectè intellectus advertit ad objecti malitiam, nec de ea, expendendo singula, deliberat; ita sæpè occurrit in semisomniente, in semiebrio, in distracto ad alias cogitationes. Secundò, ex defectu pleni consensus: quando scilicet voluntas objectum malum non amplectitur toto, ut ita dicam, actu, sed subreptione quadam, inde, & imperfectè: ita fere accidit in motibus quibusdam subitaneis.

27. Ad quorum intelligentiam, nota, in voluntate triplicem reperiri posse motum in rem, seu objectum aliquod, ita Petr. Sotus *de inst. Sacer. Tr. de discrim. pec. lect. 8.* & passim apud Merol. *t. 1. d. 2. c. 4. q. 7. n. 103.* Alius est primò primus, qui ita celer est, rationemque hominis prævenit, ut illum cohibere sub ejusdem potestate non sit. Alius est secundò primus qui impediri quidem potest, sed sub quadam tenui, seu semiplena libertate, id quod accidit propter homines ad singula discurrenda, tarditatemi qui non rarò, licèt advertat rem esse malam, imperfectè tamen veluti in confuso advertit, unde, & non pleno consensu ad illam movetur. Alius denique motus est deliberatus, & perfectus, quando nimirum est planè liber, cum sit ex ratione singula expendente, & ex voluntate, expedito consensu, se inclinante.

Primus motus ex his, etiam quando objectum est mortaliter malum, nullum est peccatum: Secundus est veniale: Tertius mortale: quæ est communis doctrina, quidquid Ioan. Sanchez *in sel. d. 18.* quem rectè Castropalaus *t. 1. tr. 2. p. 6. n. 3.* impugnat, in contrarium innuat. Iam vero difficultas in eo sita est: qua ratione dignoscendum sit adesse, vel abesse in actu plenam deliberationem, plenumque consensum; Dantur sequentes conjecturæ ex eodem *ibid. à n. 5.* nam aliquando certitudinem habere, nisi Deus, qui animum nostrum solus introspicit, homo non potest.

28. Prima est desumenda ex defectu ætatis, quia non attigistis septensium; tunc enim si dubites an acquisieris plenam libertatem, seu usum rationis, præsumere potes non acquisivisse. Idem, si dubites, an perfectè à somno fueris excitatus, vel ebrietatem deposueris, vel distractionem mentis alias res cogitantis excusseris; quia hæc, cum perfecta sunt, libertatem impediunt, ergo cùm imperfectè existunt, illam diminuunt. Ita Bonac. *disp. 2. de pec. q. 2. p. 3. n. 9. fine*, citatis Thom. Sanch. & Filiuc.

Secunda conjectura est: Si animum firmum habeas; & sæpè repetitum nunquam committendi mortale: præsumere enim potes peccato non plenè consensisse; nam quando aliquid odio multoties est habitum, si deinde plenè amatur, facile & sine difficultate cognoscitur, ita Caietan *in summa, v. delectatio morosa*, apud Merol. *t. 1. d. 2. cap. 4. q. 7. n. 108. fine.*

Tertia est, Si facilè potes peccatum exequi, illudque cum tui compos es, pro viribus respuis; præsumere enim potes, antea non plene consensisse, siquidem non ita facilè affectus mutatur. Ita Sanchez *l. c. n. 27.* Bonac. *l. c. n. 19.* Hinc quando motus parvus tempore ferè imperceptibili insurgit, & paulo post, ut advertis, curas expellere, est signum nullius, aut certè imperfecti dumtaxat consensus præstiti.

Quarta conjectura sumitur ex communiter contingentibus, quæ est efficacissima, ita Mendoz. *lib. 1. præsemp. 18. & lib. 5. præs. 32.* Vnde si quis timoratæ sit conscientiæ, peccatumque mortale abhorreat, præsumendus est non plenè consensisse, cum de consensu dubitat: secus si perditis moribus sit: hic enim, cum peccatum, velut aquam bibat, cum dubitat, præsumere potest verè ebibisse. Ita Sanch. *l. c. n. 20.* Bon. *n. 16.* Sayr. *in clavi, lib. 8. c. 7. n. 6.*

29. Quæliber ex his conjecturis regulariter facit opinionem probabilem, qua tuti esse possumus, non affuisse libertatem saltem perfectam, unde nec peccatum mortale.

Peccatum in genere.

30. Quæres, si quis solum advertat in objecto malitiam in genere, verbi gratia, mendacium cum juramento, vel verbum otiosum esse mala, sed præscindat an mala sint gravia an levia, potestne id habere pro conjectu-

ra

ra, quod amplectendo tale objectum commiserit solum peccatum leve. Respondeo in pueris potest ita Io. Sanc. *in Select. d.17.n.10.* quando enim hi sunt in confinio adipiscendæ rationis, sæpè occurrit, ut cognoscant in confuso rem esse malam, sed nondum pertingant ad cognoscendam qualitatem malitiæ, an gravis, sit, an levis, & tunc certò mihi videntur in mortale ij nequaquam labi, quia malitiam mortalem nondum cognoscunt. Vide mox *num.33.*

31. At verò, si de iis, qui perfectum usum rationis habent sit loquutio, non est universalis conjectura: nam propterea Doctores apud Thom. S. *lib.1. in Dec. cap.11.n.6.* aliique apud Castrop. *t.2.tr.1.d.1.p.3.n.4.& 5.* Stan. Vasq. *p.2.q.19.art.6.d.59.c.3.n.20.* communiter docent tunc gravitatem, vel levitatem peccati desumi debere ex ipso objecto, seu materia peccati, & sic illud mendacium cum juramento allatum *n.30.* esse mortale, verbum verò otiosum esse veniale, etiamsi in utroque solum advertatur malitia præscindens à gravi & levi. Cuius doctrinæ ratio esse potest, quia ut habet Layman *lib.1.tr.2.c.4. num.7.* in tanta determinatione dicti casus præsumendum est hominem, licet non actualiter, at certè virtualiter, apprehendere objectum, ut peccaminosum sub ea gravitate, vel levitate, in qua re ipsa est, vel saltem præsumendum est, non numis ab ejus qualitate aberrare, licet distincte non satis cognoscere videatur.

32. Ergo quoad praxim, probabile puto, si de nominibus cultis, & doctioribus agamus, acquiescendum esse allatæ doctrinæ, atque adeò tunc conjecturam peccati faciendam esse ab ipsa qualitate objecti, seu materiæ; at si de rudioribus, v.g. rusticis, mulierculis, & similibus sermo sit, pronunciandum esse non peccare nisi venialiter.

Ratio est, quia præsumere possumus illos doctiores aliquo tandem modo (ut diximus ex Layman) qualitatem malitiæ cognoscere. At si rudiores, nec apti sunt ad illam virtualem apprehensionem habendam; nec sciunt, nec regulariter advertunt ad obligationem examinandi, utrum id quod agunt mortale sit, an veniale; cum igitur solum se illis offerat malitia quædam indeterminata, illam tantummodò contrahent, quæ cum sit communis, & præscindens à mortali, & venali, imperfecta est, atque adeò ad culpam levem reducenda, ita Val. *p.2.q.24.p.4.q.3. fine*, citans Nau. *in summa latina, prælud.9. num.9.* Idem posse evenire doctioribus non dubito, quia sapiens non semper sapit, ut ait Plinius, præsertim in subitis quibusdam casibus, in quibus & ipsi non solent ad prædictam obligationem advertere.

33. Confirmo ex Io. Sanch. *d.17.n.10. Quo sit* (inquit) *pueros falsò iurantes, non discernentes An sic iurare sit malum grave, vel leve, venialiter delinquere ex imperfecta cognitione offensæ, quia non sunt potentes discernere gravitatem malitiæ, & quamvis plures apud Thom. Sanchez, lib.1. in dec. cap.11. n.6. dicant peccare mortaliter eum, qui cognoscens aliquid malè agere, non curat discernere, an veniale sit an mortale: ex eo enim se periculo peccandi mortaliter ultrò tradit, quod verissimum arbitror: non tamen à nobis tradita adversantur, cum puer, cum jurat, etsi cognoscat se malum committere, non tamen se illi offert, quod obligatus sit examinare quanta sit culpa; nec ob id se tradere periculo committendi mortale, cognoscit. Sicuti percipitur à grandævo.* Hæc Io. Sanchez: subsumo: At grandævus rudior, immò interdum etiam doctior non advertit ad dictam obligationem; ergo nec peccabit mortaliter. De hac re dixi olim breviter *lib. 2. Meth. confessionis, c.1..... §.15.num.92.*

34. Si quis ita in genere statuat, Volo offendere Deum non est mirum, quod peccet mortaliter: quia tunc non adest solùm malitia præscindens, de qua hactenus, sed determinata, & veluti immediata contra Deum, id quod sapit Dei contemptum; cum enim ad nullam materiam descendat, videtur contra ipsum Deum immediatè operari velle, quod est grave.

35. Hæc solet esse vel ignorantia, vel in aliquibus casibus necessitas. Quoad primum. Si quis ex ignorantia inculpabili putet aliquid esse veniale, quod aliàs est mortale, venialiter tantùm peccabit. Ita S. Thom. *p.2. q.76. art.3.* Quem omnes sequuntur apud Merollam, *t.1.d.1.c.2. dub.2.n.8.* Ratio est, quia, ut infra videbimus, peccatum debet esse liberum, & voluntarium procedens ex cognitione singulorum: cùm ergo hæc supponamus cognosci solum, & quidem citra culpam, malitiam levem, leve erit peccatum.

Idem erit si ignorantia sit culpabilis tantum venialiter. Ita Val. Sanc. Sanc. aliique apud eundem Meroll. *ibid. dub.3.* quia tunc, cum non adsit nisi culpa ignorantiæ, quam supponimus esse venialem, non nisi venialiter inficiet actionem. Quænam sint ejusmodi ignorantiæ, habebis, si Deo placet, *infra c.2.§.10.*

36. Quòd secundum, advertendum est, adesse præceptum grave, ne quis cooperetur cum peccato alterius, qui enim cum alio concurrit ad actionem malam, peccati illius particeps sine dubio fit. V.g. si quis mulierem excitat ad fornicandum cum alio, quamvis ipse non fornicetur, particeps est peccati illorum. Jam evenire aliquando solet, ut quis cooperetur ad quasdam actiones materialiter malas, & tamen non peccet, quia nimirum quasi invitus, & non potens aliud agere cum ea actione cooperatur. Locat v.g. domum suam quis Meretrici. Hic videtur cooperari cum ejus peccato, dum dat illi opportunum locum peccandi, & tamen, quia id facit ne amittat locationis suæ pretium, non censetur peccare. Necessitas igitur excusat in aliquibus materiis à peccato, quæ tamen debet esse proportionata actioni, cui quis cooperatur; hoc est, ut sit gravis, quæ excuset à peccato cooperationis cum actione graviter mala materialiter: gravior, quæ à peccato cooperationis cum actione gravius mala materialiter; fortior enim causa, ut ex se patet, debet excusare à cooperatione cum actione, cui conjungitur homicidium, quàm cui furtum: vel cum actione, cui proximè conjungitur idem homicidium: quàm, cui remotè, &c. Hinc ergo fit, ut si parum, seu leviter deficiat necessitas à tali debita proportione, leviter tantum peccetur, de qua tamen tota re commodius dicetur inferiùs, & interim legi potest Meroll. *t.1.c.4.dub.10.* Castrop. *tom.1.tr.6. de charitate, tota disp.6.*

§. IV. *De Mortali per accidens.*

1. VEniale transire per accidens potest in Mortale sex ferè modis. Ratione finis, contemptus, periculi, conscientiæ erroneæ, scandali, denique ratione unionis multorum venialium, in aliquibus casibus. Jam de singulis breviter.

Mortale ratione finis.

2. Duplici id modo evenit. Primo si veniale committatur propter finem mortalem; ut si quis mentiatur, ut adulteret: ita Sanchez, *lib.1. in dec. c.5.n.7.* ratio est, quia actio specificatur à fine, ergo à fine graviter malo malo graviter fiet. Qua ratione id peccatum aperiri confessario debet fusè declaravimus *lib.2.meth.confess.c.1.§.11.*

3. Secundo. Veniale transit in Mortale, si in veniali ultimum finem quis constituat. Ita S. Thom. *2.2. q.132. art.3.* & communiter. Ratio est, quia in hoc magna intervenit deordinatio, cum enim id eveniat, sive explicitè, quando plus appretiativè amatur venialis illa res, quàm Deus ultimus noster finis; vel implicitè, quando quis actualiter paratus est præcepta obligantia ad mortale transgredi, ut obtineat rem illam venialem, non potest non adesse gravis deordinatio, atque adeò culpa gravis, juxta illud Sancti Augustini, *hom.24. in Ioan.* & refertur *c. unum orarium, 25. dist.* §.1. *Nullum peccatum est adeò veniale, quin fiat criminale: dum placet.* Subintellige, dum placet, ut finis ultimus.

Mortale ratione contemptus.

4. Si quis, sive ex malitia, sive ex prava consuetudine, sive ex alia simili causæ violat præceptum, non dicitur contemnere: at dicetur, si contemptus est causa alicujus peccati, ideò scilicet violat quis præceptum, quia contemnit. Quoniam autem contemnere quis potest vel præceptum, seu quod nunc in idem recidit, rem præceptam, vel ipsum præcipientem, seu legislatorem, ideò de utroque differendum.

5. quoad posterius, quando præceptum est divinum, si quis violet præceptum leve, verbi gratia, mentiatur, quia contemnit præcipientem, sive formaliter ut præcipiens est, & superior, sive materialiter; ut talis est in suo esse, semper peccat mortaliter; Ita Val. Less. Suar. apud Meroll. *t.1.d.2. c.4. d.8. num.136.* quia id semper est quid grave contra obedientiam, vel reverentiam debitam Deo, qui est præcipiens in dictis præceptis, quæ propterea vocantur divina.

6. Quando autem præceptum est humanum, si violetur præceptum etiam leve, eo quod contemnitur præcipiens formaliter, id est quatenus superior est, atque adeò spernitur ipsa potestas, ac si nullius esset momenti peccatum mortale committitur: Idem *ibid.* At verò si præceptum leve violetur ex eo, quod contemnatur præcipiens materialiter, id est quatenus talis homo est, quia verbi gratia, est imprudens, vel indiscretus, peccatum mortale non committitur. Idem, *ibidem.* Idémque erit, si quis nolit alicui obedire, non quidem, quia is superior est, sed ne hominem ea re levi solatio afficiat. Ratio horum est, quia in primo casu injuria fit Deo, à quo est omnis legitima potestas: in aliis duobus contemnitur solùm ipse homo, & quidem in re levi.

7. Quoad prius, id est quoad contemptum rei præceptæ; si præceptum rei levis est humanum, & illud quis violet, quia spernit ipsum præceptum cum relatione ad præcipientem formaliter, id est spernit, quia illi, ut superiori, non vult se subjicere, mortaliter peccabit; quia tunc contemptus, ut modò dictum est, vergit contra ipsum præcipientem ut sic. Si quis verò illud leve violet, quia spernit sive illam rem levem, sive ipsum leve præceptum sine relatione ad præcipientem, ut sic; vel cum relatione sola ad præcipientem, ut talis homo est, peccabit solùm venialiter, quia tunc contemptus cadit in rem verè levem, unde non nisi leviter culpabilis erit. idem, *ibid.*

8. Quod si præceptum rei levis sit divinum, illudque quis violet, quia spernit ipsam rem levem, seu leve præceptum cum relatione ad præcipientem ut sic, nolens se illi subjicere, certè erit clarè mortale: nunc enim adest injuria contra Deum; si verò quis illud leve violet non cum tali relatione, sed solum, (mentitur verbi gratia) contemnens ipsum mendacium, distinguunt Doctores iidem, *ibid.* Si enim contemnat quasi putans illud præceptum de non mentiendo esse inutile? & vanum, peccat mortaliter, & in hoc ferè omnes conveniunt, quia id continet tacitam blasphemiam contra Deum, qualem etiam contineret, si quis consilia Christi Domini eadem ratione, ac si essent vana, contemneret: At si putetur quidem utile præceptum, sed parvi pendatur, quia est res levis, & non obligans ad mortale, docet Sanchez *in dec. lib.1. c.5. n.11 fin.* adhuc esse mortale, quia (inquit) est magna inordinatio, præceptum Dei ita contemnere. Verùm Sanchez nimis rigoroſe loquitur, cum certè illa deordinatio non sit magna, sed levis, ut leve est objectum. Temperat ergò Lessius *lib.2.c.46. d.6.n.penult.* dicens fortè non esse mortale. Ego sequor libens Layman, *lib.1.tr.3.de pec.7.num.6.* qui absolutè, & sine distinctione docet contemptum rei præceptæ levis, quia non redundat saltem graviter contra legislatoris authoritatem, esse venialem. Ratio autem esse potest, quia in hoc casu non parvipenditur, nisi res levis, & nequaquam redundans, nisi multùm remotè, contra Deum. Sanè si ego contemnam non ex alio capite, sed solum, quia est leve quid, satellitem Regis resalutare, graviterne Regem offendo? nequaquam: pari igitur modo proportionaliter in casu nostro. Et ulterior ratio est, quia quando ego contemno rem levem, quia levis est, resolvitur mea culpa in hunc modum. Contemno rem levem, quia levis est, nam si esset gravior, atque adeò gravis injuria Dei non contemnerem.

9. Ex dictis facilè colligere potes peccantem ex contemptu duo peccata committere, utrumque explicitè confitendum apud confessarium, quia scilicet primò præceptum in tali materia violat, & quia secundò, vel agit contra obedientiam nolendo se superiori subjicere, vel contra Religionem, Deum præcipientem contemniendo, &c.

Mortale ratione periculi.

10. Veniale imò & quælibet actio indifferens transit in mortale, si in illa advertatur adesse proximum periculum committendi mortale: ita Doctores *mox* cit. & *passim.* Verbi gratia, si quis verbum otiosum dicat fœminæ ex quo ipse expertus est sæpè aliàs in mortale peccatum esse lapsum, mortaliter peccabit. Ratio est, quia mortale velle convincitur qui tam proximum peccandi periculum sponte subit, juxta illud: *Qui amat periculum, peribit in illo.* Hinc fit, ac peccantem debere Confessario aperire speciem peccati, cujus periculo se exponit, illud enim censetur committere: quando quidem eodem præcepto, quo vitare tenemur peccatum, tenemur & illius periculum proximum vitare. Quando ab hac culpa excusamur, urgente nimirum necessitate, & de praxi absolvendi in proximo periculo peccandi constitutos diximus *in met.exp.confess.lib.3.cap.5.§.3.*

11. Sed hîc tanquam in proprio loco quæritur. An qui vult committere omnia venialia, quæ se offerunt committenda, peccet mortaliter ratione periculi committendi mortale. Peccare mortaliter docet Sanch. *in dec.lib.1. cap.5. num.4.* Bonac. *d.2.de pec.q.3.p.5.n.17.* quia peccata venialia sunt dispositiones ad mortale.

12. Si verè esset hæc opinio, væ plurimis Fidelibus, qui verbis & factis profitentur se uno esse contentos, non peccare mortaliter; cæterum non admodum laborant de venialibus. Benignior igitur est, immò & probabilior sententia Castropalai *tom.1.tr.1.d.2.p.9.§.3. n.5.* & Salas *c.2.t.2.q.88. n.13.d.16.sect.2.n.67.in fine*, & *sect.26.n.84.* negantium. Ratio præcipua sit, quia falsum est venialia esse dispositiones proximas ad mortale, atque adeò proximè periculosas, esto sint remotè. Videmus enim plures, qui de venialibus non multum curant, vel ad ipsum nomen mortalis horrere, & re ipsa diu à mortalibus abstinere. Ulterior autem ratio esse potest, quia dum malitia coarctatur ad terminos levis offensæ Dei, minus hominem Christianum afficit, ac percellit: at valdè urget, & terret, dum transcendit ad gravem: ex quo tam diverso affectu, nullo modo judicandum est eum, qui priorem affectum habet, habere posteriorem. Excipe tamen aliquas occasiones sive in genere luxuriæ, sive alterius materiæ, quando ex aliquo capite in illa levi actione verè apparet proximum abendi periculum, sed id non est ex vi peccati venialis, sed ex vi naturæ talis actionis. Certè consuetudo jurandi verum sine necessitate, non videtur Thomæ Sanchez *lib.3.in dec.c.5.n.9.* occasio proxima jurandi falsum, quia qui curam habet jurandi verum, non ex hoc inducitur ad jurandum falsum, immò potius abducitur. Simili modo ergo universaliter in casu, de quo agimus, &c.

13. Secundò quæritur. An qui concupiscit fœminam, cujus statum ignorat, aut fœminam in communi, peccet peccato stupri, adulterij, vel sacrilegij, ex eo quod exponit se periculo sic peccandi. Affirmat Sanchez *lib.1 in dec.c.8.n.5.* cui adde Meroll. *c.1.d.2.c.4.d.8.num.145.* aliosque, atque adeò teneri id in confessione explicare. Ratio est, (inquit) quia quantum ex parte sui desiderij fertur in fœminam cujuscunque status sit, vel certè se exponit periculo peccandi cum illa, quibuscunque sit conditionibus affecta: excusari tamen sæpe sic concupiscentem, ait, quod eam malitiam ejusque periculum non advertat.

Hanc

Hinc excusationem libens amplector, sed doctrinam non item. Ratio potissima est, quia, vel hic in mortale ob hanc ratione periculi, vel ratione indeterminationis. Non ratione periculi, siquidem non ferè semper, nec frequenter, qui concupiscit puellam alicujus conditionis, v.g. solutam, concupiscit conjugatam, vel Deo dicatam, quod est peccatum majus, quàm sit solutam concupiscere. Quod enim ad constituendam culpam ratione periculi sit necessarium ferè semper, vel certè frequenter cadere, dixit Thomas *Opusc. Meth. confess. lib. 3. cap. 3. §. 1.* Nec ratione indeterminationis, quia cum hic supponatur ignorare statum, vel à statu abstrahere, contra statum non peccat. Adde cujusnam generis erit illa culpa? Primò enim stupri erit, an adulterij, an potius sacrilegij? Secundò: an omnium? Tertiò, an generis innominati. Primum esse non potest, cum non sit major ratio de uno, quàm de alio. Secundum est difficile creditu; quia voluntarium non est, quod est incognitum. Tertium denique videtur potius fingi, quàm probari.

14. Puto igitur esse peccatum simplicis fornicationis & ratio est, quia licet non habeat circumstantiam fœminæ solutæ, per quam constituitur Fornicatio simplex ut sic habet tamen totum illud malitiæ, quod moralis judicio continet simplex dicta fornicatio, & nihil amplius; id autem in rebus moralibus ad culparum notiones cognoscendas, seu constituendas satis est.

15. Fateor interim in confessione aperiendum esse, concupitam fuisse à te mulierem, cujus statum ignoras, vel puellam in communi. Id autem, non ob rationem Sanchez, quæ nobis non arrisit, sed quia, ut docuimus *Opusc. Meth. confess. lib. 2. cap. 1. §. 1. n. 6.* in simili, sic dicas, non explicas peccatum quod commisisti, sed aliud, quod non commisisti: quod esse mentiri in confessione in re gravi. Si enim diceres concupivi solutam, vel concupivi conjugatam, &c. non vere diceres, si quidem tu nec solutam concupivisti, nec matrimonio ligatam, sed abstraxisti ab utraque.

16. Dices, fatebor me concupivisse fœminam. Respondeo vel confessarius ex circumstantiis percipit te in fœminam indeterminatam oculos mentis conjecisse, ut sciat te esse advenam in hac civitate, teque concupivisse fœminas, quæcumque obviam tibi fuère, ac propterea incognitas, & sic jam servatur nostra monitio; vel non percipit, & tunc vel ille obligabitur interrogare, vel tu rem explanare, ut sciatur: An fœmina concupita fuerit contracta ad conditionem conjugij, vel voti, nec ne.

Mortale ratione conscientiæ erroneæ, scandali, & unionis plurium venialium, remissivè.

17. Si quod est tantum veniale, putet quis per conscientiam errantem esse mortale, mortale erit. Item si quis leve quid agat, v.g. jocosè mentiatur, intendens quinam alterius spiritualem, est similiter mortale ratione scandali: sed de prior agemus *infrà c. 3. §. 2.* de posteriore diximus *Opusc. Meth. conf. lib. 2. c. 1. §. 7.*

18. Denique si quis multa venialia unibilia ad malum grave committat, graviter peccat: ut accidit in furto per modica, & in nonnullis aliis materijs: de qua re ea, quæ per occasionem diximus *supra §. 3. à num. 15.* satis superque pro præsenti disputatione sunt.

Caput II.

De Voluntario.

§. I. *Quid sit Voluntarium.*

1. VOluntarium latè sumptum, seu actio latè voluntaria (quo pacto etiam vocatur spontanea, conveniens item brutis) est, quæ procedit à principio intrinseco cognoscente singula: ita Aristot. *3. Eth. cap. 1.* S. Thom. *1. 2. q. 6. artic. 1.* & Theologi communiter. Cognoscunt enim Bruta per suas potentias sensitivas convenientiam, vel disconvenientiam aliquarum rerum, v.g. cibi, vel fugationis, eamque spontaneè prosequuntur, fugiuntve.

2. Liberum autem, seu actio libera, (quo pacto erit strictè, & magis propriè voluntaria, & differens à spontanea, conveniens solum creaturæ ratione utenti, & præ necessaria ad peccatum) est, quæ procedit quidem à prædicto principio cognoscente singula, sed ita, ut sit in potestate agentis illam actionem facere, vel non, ita Azor. *lib. 1. c. 3. q. 4. & passim*, v.g. Homo, dum per voluntatem amat bona delectabilia, (quæ per operationem intellectus, seu rationis, ut talia cognoscit) ita amat, ut possit amare, & possit non amare. Si amet igitur, vel si non amet, voluntariè ea velle, vel nolle dicendus erit. Hinc vides voluntarium latè sumptum esse magis latè patens, quàm liberum: omne enim liberum est voluntarium, non verò contra: fateor tamen apud Authores hæc sæpè confundi.

3. Adverte ipsam actionem, v.g. prosecutionem boni delectabilis cibi, dici voluntariam, ipsum verò bonum delectabile, v.g. cibum, dici volitum, seu objectum volitum, & consequenter differre voluntarium à volito, licet & hæc non raro confundant Authores.

4. Rursus adverte potentiam illam à qua immediatè procedit talis prosecutio, esse, & appellari in homine voluntatem: quæ etiam vocatur appetitus rationalis, quia regi solet ratione: in brutis verò invenitur appetitus, qui appellatur sensitivus, quia regitur à potentiis sensitivis. Quoniam verò homo aliquando operatur ex ratione, aliquando verò, more brutorum, ex appetitu sensitivo, ideò illi non solum competit liberè operari, sed etiam operari spontaneè, ut faciunt bruta, & consequenter non raro sine peccato.

5. Verùm quæ regula ad discernendi? sit hujusmodi si actio ab homine fiat ex advertentia rationis, quod tunc est, quando ratio considerat bonum & malum, honestum & inhonestum, si inquam ita fiat, erit actio voluntaria libera, & consequenter actio virtutis, vel vitij, vocaturque propriè actio humana, quatenus scilicet est ab homine, ut homo est. Si autem non fiat ex advertentia rationis, sed subitò quodam motu animi, absque eo quod ratio consideret honestum, vel inhonestum, &c. illa non erit voluntaria libera, nec actus virtutis, & vitij, nec digna præmio vel pœna, vocaturque quidem actio hominis, non verò actio humana, cujus conditionis esse motus primos innuimus *supra, §. 3. num. 27.*

§. II. *Quotuplex sit Voluntarium.*

1. DVplex est. Aliud directè seu in se, aliud indirectè, & in alio, seu in causa. Directè in se voluntariè amas, v.g. vinum, cum illud volens, bibis: at verò indirectè, & in causa amas pollutionem, vel homicidium, dum videns, quòd vinum usque ad ebrietatem bibens, pollutionem in ebrietate patiens, vel homicidium in eadem patrabis, adhuc tamen bibis. Dixi (dum videns, & c. nisi enim præcognoscas effectum ex illa causa forte suscepta, secuturum, v.g. homicidium ab ebrietate, non dicetur, ne indirectè quidem ille effectus tibi voluntarius, sed dicetur esse merè per accidens: & consequenter non imputabitur tibi ad peccatum: sicuti, quia avis non prævidit se capiendam ex appulsu in viscum, captio illi voluntaria non est.

2. Illud adverte, ad hoc ut tibi aliquid sit indirectè voluntarium, necesse esse, ut elegeris aliquam actionem, vel omissionem, quæ tibi sit directè voluntaria, quæ actio, vel omissio sit, vel causa physica illius indirectè voluntarij, vel causa moralis: ita S. Thom. *p. 2. quæst. 6. art. 3.* Val. Vasq. aliique *ibid.*

Exemplum causæ physicæ habes in ebrietate, quæ tibi est directè voluntaria, & est causa physica dicti homicidij. Exemplum causæ moralis, quæ omnino suppone-

re debet obligationem ad aliquid faciendum; habes in gubernatore, v.g. navis, qui eligit directè dormire tempore tempestatis, ex quo sommo, atque adeò ex omissione navim gubernandi, indirectè, & moraliter sequitur naufragium; nam directè, & physicè sequitur à tempestate, quod quidem naufragium merito imputatur ipsi gubernatori, qui poterat & debebat navi opitulari, non autem imputari potest mihi, qui tali debito carebam, esto potuissem, sed quia erat cum meo gravi periculo, nequaquam obligabar, ut ex *tract. de præcepto charitatis* suppono: Confirmatur: quia secus, Deus videns me peccaturos, quandoquidem potest impedire, & non impedit voluntaria illi essent peccata nostra, sed certè non sunt illi voluntaria, quia nulla lege tenetur impedire.

3. Inquires: in hoc voluntario indirecto, v.g. in homicidio, commisso in ebrietate, quandonam peccatur, quando vinum largiter bibitur, an quando homini vulnus lethale infligitur ab ebrio? Respondeo peccari quando vinum usque ad ebrietatem bibitur; nam propterea in hoc casu homicidium dicitur esse peccatum in causa. Imò idem dicendum est aliquando etiam in voluntario directo, quando enim venenum, v.g. inimico propinas, directè, ut illum interimas, peccatum non committis, quando is post aliquot dies moritur, in quibus fortasse te pœnituit propinati veneni, divinamque amicitiam consecutus es, sed quando venenum propinasti. In utroque autem casu an mors dicenda sit effectus peccati cum Layman, *tract.2.lib.1.c.3. de voluntariis, num. 5.* an peccatum denominativè. cum Castropalao *tom 1. tract. 2. de peccat. disp.1.art.3.* quæstio est nobis inutilis. Vide tamen quæ alibi explicuimus *in opusc. Methodi confessl.2. cap.6.§.2.* quantum pertinet ad modum, quo sit in confessione id aperiendum.

4. Est & alia divisio voluntarij, nempe in expressum, quando scilicet explicitè aliquid volumus, & in tacitum seu interpretativum, seu juris fictione, quando scilicet aliquid volumus implicitè. Verum id, & eius quædam limitationes vide apud Layman *lib. 1. tract. 2. cap.3.num.3.*

§. III. *De Violento, Coacto, Necessario.*

1. Violentum propriè (nam aliquando hæc nomina confunduntur) est, quod fit à principio extrinseco contra propriam inclinationem eius, in quo fit, & convenit tam rebus inanimatis cognitione carentibus, quàm animatis cognitione utentibus. Coactum addit ad violentum, cognitionem; nam lapis v. g. sursum projectus violentari dicitur, non cogi; animal verò, aut homo si in aliquo ligetur loco, dicitur cogi. Necessarium est illud; quod est determinatum ad unum, quod convenit tum violento, tum coacto. Convenit etiam spontaneo, quando ad illud habetur animi propensio; nam sic amor Dei in anima beata dicitur necessarius, ut item actus primò primus in voluntate: quamvis enim in his sponte, seu secundum propriam inclinationem, anima, & voluntas agant, tamen quia determinantur ad unum, necessario, & non liberè operantur. Hinc nota voluntarium liberum non solùm tolli per coactionem, quando scilicet cogitur quis ad aliquid præstandum contra propriam inclinationem, sed etiam quando non cogitur, sed necessitatur, seu determinatur ad unum, quamvis cum magna sua inclinatione, ut accidit in dicto amore, & dictis actibus primò primis.

2. Sit ergo regula, omnes illæ actiones seu passiones, quæ in nobis fiunt secundum alias inclinationes, fiunt tamen contra deliberatam voluntatem, non sunt nobis voluntariæ & liberæ, sed in illis violentiam, & coactionem patimur, quare non peccamus. Ratio regulæ est clara ex dictis, quia quamvis sint secundum inclinationem aliarum potentiarum, tamen sunt contra inclinationem voluntatis deliberatæ. Huius generis est prædictus amor in patria: Huius sunt prædicti actus primò primi in voluntate: Huiusmodi sunt motus in appetitu sensitivo, seu in membris corporis, quando voluntas advertens repugnat.

3. Sed ecce tibi celebris difficultas. Ad hoc ut aliquis actus, vel passio facta in nobis sit coacta, atque adeò involuntaria, & non peccaminosa; satisne est, ut voluntas deliberata non consentiat, negativè scilicet se habendo, an requiratur ut positivè dissentiat? v.g. vis infertur Virgini, aut alicuius rapitur ad Idola, ita ut manus eius cogantur inferre incensum ipsi Idolo, aut sentit quis in parte inferiori motus sensuales; Si prædicti solum non consentiant, satisne faciunt suæ obligationi, ac hoc ut tales actus seu passiones sint ipsis involuntariæ, atque adeò non peccaminosæ, an necesse sit, ut per actum positivum talibus motibus repugnent.

4. Respondeo. Multorum sententia est non satis esse, negativè se habere, quia si positivè non dissentiant, videntur illis motibus consentire, ita S.Th. *p.2.q. 74. art.6.* Morol. *tom.1.lib.4.c.6.quæst. 5.* aliique apud Ioan. Sanch. mox citandum.

5. Non desunt tamen plures, ut Tolet. Thom. Sanch. aliique apud Ioan. Sanch. *d.n. per totam*, qui docent cessante periculo positivi consensus satisfieri obligationi, si tantum negativè eius se habeat, quia præceptum ad nihil aliud obligat, nisi ad non volendum illos motus; at satis non vult, qui non consentit. Verum de hac re parco nunc meam proferre sententiam, *infrà, lib.10.* si Deo placuerit, prolaturus.

§. IV. *Ira & Concupiscentia quomodo se habeant circa Voluntarium.*

1. Hujusmodi animæ passiones (sub quibus comprehenditur Amor, Desiderium, Spes, Gaudium, Odium, Desperatio) non tollunt regulariter Voluntarium acceptum pro libero: ita S.Thom. *p.2. q.6. art. 7.* secus, communiter nunquam homines peccarent, quia communiter ad peccandum ab his passionibus inducuntur. Ratio autem ulterior est, quia regulariter supponimus ab his passionibus non ita obscurari rationem, vel cogi voluntatem, ut impendiatur debita advertentia, debitaque libertas.

2. At Minuuntne? sanè minuunt, ita Castrop. *tom.1.tr.2. d.1.p.5.* quia ejusmodi perturbationes, si non tollunt, turbant certè intellectum, ut non sinant considerare omnes objecti conditiones, & circa illas expeditè deliberare; videmus enim hominem eò magis inclinare in objectum, quo major est passio, quæ ad illud movet,

3. Ex his fit, ut contractus initi ob magnam spem lucri, vel ob magnum amorem circa aliquid, iuxta eundem *ibid.* ut item promissiones, donationes, legata, hæreditates extortæ blanditiis, & precibus sine dolo & fraude, sint observandæ, iuxta eundem *ibidem* aliis citatis, quia ex una parte sunt maximæ spontaneæ, & ex alia, debita libertas in his regulariter non deficit.

4. Dixi (regulariter) nam non nego aliquando has passiones adeò esse vehementes, ut omnino ab iis obscuretur nobis ratio: in quo eventu (nisi in causa quis peccaverit admittendo tales passiones cum prævisione effectus secuturi) à peccato excusabimur, quemadmodum nonnulli à peccato excusant interdum eos, qui ex vehementi passione se ipsos interficiunt, hi enim facile præsumuntur in brevem quasi amentiam incidisse, dum tantum malum propriæ internecionis non apprehendunt.

§. V. *Metus qua ratione se habet circa Voluntarium.*

1. Ea, quæ fiunt ex metu, licet interdum (quando scilicet displicet actio, quæ ex metu fit) involuntaria sint secundum quid; absolutè tamen sunt voluntaria, tantamque habent voluntarij liberi rationem, quanta sufficit ad peccandum vel ad merendum: ita S. Thom. *p.2.q.6.art.6.* & passim Theologi. Ratio est, quia, qui merces v. g. projicit ob naufragij timorem, verè omnibus expensis, ob bonum vitæ, (quam servare hic & nunc intendit) ejusmodi jacturam, licet cum displi-

centia

tentia, eligit, esto, metu illo non urgente, nequaquam electurus.

2. Quod si tantus exterresceret metus, ut turbaretur mens, ac tolleretur deliberâtio, certum est non fore actum, nisi involuntarium, ut in simili vidimus §. *præcedente*, n. 4.

Moneo disputationem hîc esse de gestis caussaliter ex metu, nam facta comitanter cum illo, adulterium, v.g. susceptum à muliere cum metu instantis infamiæ, vel mortis, sunt ex omni parte voluntaria, quia fiunt à cognoscente singula, ut supponimus, nullo extrinseco cogente, cum propensione voluntatis, secus omnia peccata, quæ certè committuntur, comitante metu gehennæ, voluntaria non essent.

Quis metus sit justus cadens in constantem virum?

3. Duplex est Metus. Gravis alter, quem etiam justum, probabilem, cadentem in constantem virum appellamus. Alter levis, qui vocatur etiam injustus, improbabilis, non cadens in constantem virum.

Ij autem censentur Metus prioris generis, qui à gravi malo inducuntur, quique solent esse sequentes: Metus mortis corporalis, gravis cruciatus corporis, mutilationis alicujus membri, infamiæ notabilis sive juris, sive facti. Metus amittendæ virginitatis vel patiendi violentam copulam, amittendi omnia bona temporalia, vel notabilem eorum partem, amittendi proprium statum, amittendi honorem, & similia. Ita Sanchez *lib.* 4. *de matrim. d.* 2. Castro P. *tom.* 1 *tr.* 2. *d.* 1. *p.* 7. & alii. Ratio probans hos esse timores graves, qui ex ipsos prudentes viros concutiant, est, quia hæc mala nisi ex aliquo capite mox explicando, diminuantur, gravia esse, & merito timenda ipsi cæci vident.

4. Huc item pertinet metus excommunicationis injustæ: injustæ, inquam, non verò justæ, siquidem justa fertur, ut homo resipiscat à pertinacia, & à culpa, quod cùm is facilè possit præstare, obediendo tenetur præstare: ni faxit, sibi imputet: At injusta, licet coram Deo nequaquam liget; tamen, quia ligat in foro externo, timenda est; nam cogitur sic excommunicatus, (ut vitet scandalum) abstinere à Sacramentis, divinis officiis, fidelíumque participatione, à quibus abstinere, malum est non contemnendum. Vide quæ dicam §. 7. *de timore justè incusso.*

5. Dixi (nisi ex aliquo capite diminuantur) nam ad cognoscendum, an metus sit gravis, non solùm expendi magnitudo ipsius mali debet, quod hactenus fecimus, verum etiam qualitas personæ, tum ejus quæ infert, tum ejus quæ patitur metum: adde, & modum, & similia adjuncta, sub quibus ejusmodi metus incutitur, ita de Lugo *t.* 1. *de just. d.* 22. *sect.* 7. *n.* 33. Si enim puer, v.g. vel fœmina inermis cordato homini mortem comminetur, non illud inducet metum cadentem in constantem virum: ad gravem enim metum oportet, ut qui timorem infert, ejus sit conditionis, ut ei nequeat facilè resisti: Vel certè si aliàs possit, sunt tamen eæ circumstantiæ, ut hic, & nunc non possit: Ut si ego, v.g. essem funibus astrictus, & puer nudo gladio mortem mihi minaretur.

6. Etiamsi similia non sit solitus facere, si tamen seriò mala gravia minitetur, satis esse ad inducendum metum gravem existimo; siquidem qui agnus fuit, potuit (quæ prava est hominis propensio) repente in leonem verti.

7. Rursus id, quod fœminæ vel puero causa est sufficiens justi metus, non erit generaliter viro, cùm puellæ, puerique faciliùs timeant, quàm viri, qui majori prudentia rerum metuendarum momenta perpendunt.

8. Metus reverentialis Superiori debitus tum demum mihi videtur gravis, quando est conjunctus cum rationabili timore, ne superior, vel rigidè, vel malè tractet subditum, ita Castro P. *l. c. num.* 6. id enim rationabiliter conturbat hominem vel constantem: Aliàs, solus pudor, & erubescentia, quam pati subditus prævideat, ut superiori contradicat, non videtur nisi levis, & qui vinci possit, & debeat.

9. Scias importunas preces, hoc est, instantissimas, & sæpiùs inculcatas cadere in virum constantem, easque meritò timeri à viro gravi, affirmat Pontius *lib.* 4. *matr. cap.* 5. *n.* 17. negat Sanchez *lib.* 4. *matr. d.* 7. *n.* 7.

10. Denique, nota duo. Primò, metum non solùm cadere in constantem virum, quando prædicta mala timentur in persona propria, sed etiam quando in filiis, uxore, parentibus, consanguineis, amicissimis, in iis scilicet omnibus, quorum bona, vel mala ad personam propriam pertinere judicantur; ita idem *ibid. n.* 12. Secundò, metus prædictos aliquando justè alicui incuti posse, ut si mortem minetur Judex reo convicto: injustè aliquando, ut si mortem latro comminetur innocenti viatori; Diversos effectus hi diversi metus pariunt, ut ex dicendis patebit.

Quid operetur metus gravis injustè incussus in contractibus.

11. Quæstio celebris est, an contractus ex metu cadente in constantem virum celebrati sint validi: posse enim à Judice propter bonum publicum ut invalidos declarari, omnes fatemur: ita Doctor. cit. Juvat autem permaximè id nosceres nam ex testamento, v.g. in favorem meum extorto per metum injustum, ego hæres ero, si illud sit validum, esto post sententiam contra me ferendam amissurus sim hæreditatem: at si non est validum, ne ante sententiam quidem, hæres ero. Eodem modo si per similem metum mihi aliquid elargiaris, solvas, vendas, ego fiam illius dominus, si hi contractus sint validi, secus apud te dominium de jure remanebit.

12. Adverte autem nos hic de metu gravi injustè incusso ad extorquendum ipsum contractum loqui, secus omnes fatentur contractum esse validum, vide Sanch. *lib.* 4. *in dec. c.* 3. *n.* 4. Less. *lib.* 2. *c.* 17. *n.* 40. Si quis, v.g. ob timorem mortis ab inimico suo inferendæ eligeret sua prædia mihi vendere, ut expeditus à patria discederet, mortémque vitaret, valida erit venditio, quia timor ab inimico illatus cùm non fuerit directus ad extorquendam venditionem, venditionem inficere non potest, idem esse in matrimonio, Sanchez *lib.* 1. *de matr. d.* 12. idem in votis, rectè docet Th. Sanchez *lib.* 4. *in Dec. c.* 3. *n.* 4. aliíque. Ut si quis, v.g. te injustè occidere minetur, nisi illi tua prædia vendas, tunc enim verò quæstio est, an si vendas, validè vendas.

13. Jam verò idem Sanch. *de matr. l.* 4. *d.* 8. aliíque, quibus adde Castro P. *t.* 1. *tr.* 2. *d.* 1. *p.* 8. *n.* 4. Joan. de Lugo *tom.* 2. *de justit. d.* 22. *sect.* 6. *à n.* 73. plurimique docent contractus celebratos hoc metu injustè incusso ad eos extorquendos jure naturæ esse validos, & consequenter per illos transferri dominium, posse tamen à Judice nullos, invalidosque declarari, celebratos intellige cum vero consensu, licet meticuloso; si enim verum consensum removeas, tunc sine dubitatione contractus invalidus est, ex defectu consensus, qui est de contractus essentia. Excipit tamen idem Sanchez Matrimonium, dotis promissionem, vel dationem, promissionem, vel traditionem bonorum Ecclesiæ, & denique votum Deo factum: hæc enim extorta per dictum metum saltem propter declarationem factam ab Ecclesia, nulla prorsus sunt, & irrita. Ratio præcipua prædictæ validitatis est, quia, non obstante injuria allata per metum, jam adest justus titulus dati, & accepti, promissi, venditi, &c. verè enim datum, acceptum, promissum, venditum est, &c. adest item voluntarius consensus, quia metus, ut *suprà n.* 1. vidimus, voluntarium absolutè non tollit. Adest ergo totum illud, quod essentialiter requiritur ad rationem validi contractus. Adde Baptismum receptum ex dicto metu validum esse, ut item cætera Sacramenta, excepto matrimonio, cur igitur non sic contractus?

14. Verum Molina, Rebell. Val. aliique apud Onate *t.* 1. *de contractibus, tr.* 1. *d.* 3. *sect.* 13. *num.* 135. docent esse jure naturæ invalidos, hoc est, nullam ex iis oriri obligationem, & consequenter per illos non transferri dominium

nium. Cum his ego sentio, & ratio mea est, quia in jure naturæ impossibile est, ut ex injustitia oriatur justitia, seu jus; sicuti in physicis ex vitio profluere non potest actus virtutis; & in metaphysicis ex differentia Leonis fieri non potest risibilitas: sed si ex contractu metuloso oriretur obligatio justitiæ, sanè ex injustitia oriretur Justitia, ergo &c. Minor probatur; nam obligatio justitiæ oriretur ex contractu per injuriam extorto, hoc est, ex contractu injusto, atque adeò ex injustitia. Quoniam ergo ejusmodi contractus obligationem non parit, contractus essentialiter non erit, qui definitur, *Vltro citroque obligatio.*

15. Confirmatur. Nam qui per metum injustum extorquet contractum, & ex eo aliquid habet, tenetur illud statim restituere, ut concedunt ipsi adversarii apud Castro P. *l.c.n.*5. ergo signum est contractum esse nullum, secus expectari posset, donec Judex irritaret: scio responsionem quorundam apud Sanch. de Lugo, Castro P. citatos, sed non satisfacit, id quod tamen fusè persequi nobis otium non est.

16. Ex dictis solvitur. Ratio adversariorum illata *num.*13. nego enim adesse sufficientem consensum, ut in casu nostro requiritur: quamvis enim adsit consensus voluntarius sufficiens ad meritum, vel peccatum, quod solùm *num.*1. docuimus, tamen, quia ex ejusmodi consensu voluntario, sed per injuriam extorto, non oritur obligatio justitiæ, quæ est de essentia ejus consensus, qui est contractus, idcò sufficiens in casu nostro non est. Id quod solvit illud de Baptismo, & Sacramentis, ad quæ (præter matrimonium) satis est consensus voluntarius, & liber, non verò requiritur consensus, qui sit contractus. Quod ex Baptismo, vel alio Sacramento oritur obligatio ad servanda præcepta Ecclesiæ, &c. non est hæc obligatio justitiæ orta ex contractu, de quo loquimur, sed alterius virtutis, ut Religionis, &c.

17. At in promptu sunt multa jura, *l.*1. *de rescind. vend. qui in carcerem*, 22. *ff. de eo quod met. l.*2. *de jud. & alibi*, statuentia contractus aliquos ex metu esse infirmandos, ergo supponuntur esse ex se validos; Adde esse nonnulla item jura, quæ dicunt, vel insinuant esse validos.

18. Respondeo esse etiam jura, quæ dicunt hos contractus esse irritos: unde nego consequentiam; illa enim jura, quæ nobis videntur contraria, solùm statuunt eos esse declarandos nullos, ita Pont. *lib.*4. *de matrim. cap.*8. *n.*8. *in fine*, sicuti re ipsa sunt: id quod jura faciunt ad positivè retundendos contractus injustos, & injuriosos. Et certè frequenter id necesse est, propter illos, qui contrariam sententiam sequuntur, quæ certè probabilis est.

19. Ad id, quod additur, dico vel ea jura loqui de metu levi, ut mox §.6. dicemus, qui contractum nequaquam irriter in foro externo, vel loqui de validitate quoad forum externum, sic Onate *tom.*1. *de contr. tr.*1. *disp.*3. *sect.*13. *n.*239. jura enim antequam contractum meticulosum irritum declarant, eundem validum esse quà supponunt, quà ob bonum regimen (ne turbentur inter se sine authoritate Judicis contrahentes) permittunt.

20. Sed quid respondebimus ad paritatem de dolo, quæ ab adversariis magni fieri videtur? Communis est opinio, sic Castro P. de Lugo *l.c.* aliique invalidos esse contractus, qui celebrantur ex dolo dante causam ipsi contractui, ex dolo, inquam, versante circa substantiam rei, at ex dolo versante circa accidentia validos esse: v.g. si mihi vendis vitrum, fingendo esse gemmam, venditio invalida est: mihi vendis equum multorum annorum pro juvene, valida est jure naturæ; & per aliquos etiam jure positivo, venditio, licèt possit per Judicem irritari pro arbitrio illius, qui fuit deceptus, dummodo contractus non sit ex natura sua indissolubilis, ut est matrimonium. Hoc posito sic arguunt: Contractus per dolum extortus circa accidentia est injustus, & tamen est validus licet irritandus, ergo ejusdem rationis erit contractus per metum extortus.

21. Respondeo, primò quidem. Quid si negetur hoc antecedens, scilicet contractum hunc esse validum, utcerto plures negant: sic Rebel. *p.*2. *lib.*1. *q.*6. *sect. n.*11. apud citatum de Lugo; sed expeditius secundò. Distinguo idem antecedens; est injustus quoad substantiam nego, quoad accidentia, concedo, atque adeò est validus, qua parte est justus, id est, quoad substantiam concedo: qua parte est injustus, id est quoad accidentia nego: ex hac enim parte, cum adsit injuria, obligatio justitiæ fluere non potest, nam propterea compensari omnino debet. Atque hinc confirmo nostram doctrinam, cum enim in contractu meticuloso injuria sit in tota substantia, ut nemo negat, atque adeò nulla pars sit justa; non poterit ab illo ex ullo capite oriri jus. Rursus si metus, atque injuria in casu nostro cadit in totam substantiam, cur adversarii ducunt paritatem à contractu doloso circa sola accidentia? debuissent profectò ducere ex contractu doloso circa substantiam, quo pacto illis nullo modo suffragaretur paritas, cùm contractus dolosus circa substantiam, per omnes, nullus omninò sit.

Metus gravis in matrimonio.

22. Ex his sequitur, primò Matrimonium ex dicto metu contractum esse jure naturæ nullum, quia illud etiam ut Sacramentum fundatur in contractu valido. Adde annullatum fuisse ab Ecclesia, *c. Significavit, de eo qui duxit in matrimonio, cap. requisivit, cap. gemma, de sponsalib.* sicuti aliàs annullatum fuit matrimonium clandestinum à Tridentino *sess.*24. *cap.*1. *de reform. matrim.*

Metus idem in aliis Actibus.

23. Sequitur secundò, ut pronuntietur, an alii actus celebrati ex ejusmodi metu, sint jure naturæ nulli, esse naviter naturam actuum expendendam. Si enim ejus sunt generis, ut debeant parere obligationem justitiæ, eo ipso sunt nulli, quia metus est in causa, ut non oriatur, (sicuti modo statuimus) dicta obligatio. Hujusmodi sunt promissio sponsalium, ipsa sponsalia, promissio vel traditio dotis, venditio, emptio, & universim omnis traditio, vel promissio aliàs obligatoria. Si verò sunt ejus generis, ut ad eorum validitatem satis sit esse voluntarios, ac liberos, nec debent dictam justitiæ parere obligationē, erunt (quantum ex hoc capite metus) satis validi, licèt possint à Judice rescindi, & videndum an ex alio capite invaliditatem fortè contraxerint.

24. Certè Sacramentum validè confertur, si suscipiatur ex metu, ut modo *num.*1. diximus: & absolutio, v.g. ab excommunicatione, vel interdicto ex simili metu collata, (cum voluntaria absolutè sit,) valida item ex se esset, tamen quia invalidata est ab Ecclesia, *c. Vnico de iis, quæ vi, in 6.* nullitèr ex metu confertur; lege Castro Palaum *tom.*1. *tr.*2. *d.*1. *p.*3. *n.*2. & Joannem de Lugo *de justitia, tom.*2. *disp.*22. *sect.*7. *an.*120. aliosque ab ipsis laudatos, qui de constitutione procuratoris, de sententia Judicis, de concessione jurisdictionis, de electione, & similibus ex metu factis latè disputant, an quamvis ex hoc capite metus, quoad validitatem non claudicent, quia eis sufficit esse voluntarios, invalidi nihilominus ex aliquo alio capite inveniantur.

§. VI. *Quid operetur metus levis injustè incussus. Contractus ex metu levi injusto.*

1. METum illum, qui respectu viri prudentis est levis, respectu verò mulierculæ, v.g. est gravis, huc non advocamus, quia de illo, utpotè tunc gravi, in præcedentibus disputatum est; loquimur ergo nunc de metu omnibus expensis levi, hoc est, de metu alicui, licèt injustè incusso: nihilominus tam modico, etiam respectu subjecti, cui incutitur, ut insufficiens sit ad ipsum graviter conturbandum, & quærimus: An si quis ex hoc levi metu, quasi ex levi tentatione, cui facili negotio resistere potest, commotus ineat contractum quempiam cum aliquo (præter matrimonium, de quo mox separatim) validè ineat?

2. Convenimus ejusmodi contractus, sive onerosos, sive

sive lucrativos esse validos, Ratio aliorum est, sic de Lugo mox citandus *n.* 135. quia si contractus sunt valiti ex sententia facti ex metu gravi; ergo multò magis ex levi. Sed nos, qui hoc antecedens §. præcedenti non admisimus, aliam rationem mox *num.* 4. proferemus.

4. Præterea quoniam contractus initus ex metu gravi rescindi solet à Judice, ut suprà insinuavimus, quæritur & hîc, an etiam initus ex metu levi à Judice rescindatur, & facilis, communisque est responsio negativa; ne enim detur ansa litibus, ità juribus sancitum est.

Superest ergo controversia, quid in foro conscientiæ? Rescindi docent nonnulli, cum Castro P. *l.* 1. *part.* 12. *n.* 2. atque adeò eum, qui accepit aliquid ex hujusmodi contractu, teneri ante omnem sententiam restituere, quia etiam qui levem metum incutit, injuriam facit. At alii cum Medina *Cod. de restit. q.* 3. *causa* 2. *vers. si fiat remissio*, Pontio, *l.* 3. *de matr. cap.* 10. *n.* 5. hæc duo negant, aiunt enim nec in foro conscientiæ rescindi posse, nec extorta tali metu esse sub obligatione restituenda. Cum his posterioribus ego sentio, & ratio hujus, & doctrinæ datæ *num.* 2. sit, quia metus levis est in potestate patientis metum, hoc est, facilè illum homo repellere valet, illíque non acquiescere, ideo enim est, & appellatur levis; quare qui non repellit, præsumitur etiam in conscientiæ foro liberè velle contrahere, nec ipsi factam esse injuriam ab alio; liberè enim, & sine injuria tibi contra contrahere mihi videris; & tam leve impedimentum, tam leviter obsistens (ut supponimus; non secus esset metus gravis non levis) à te removere, cum facilè posses, ultrò negligis.

5. Hanc rationem Castro Palaus *l.* & de Lugo *tit.* 1. *de Iust. d.* 22. *n.* 134. *fine*, referunt ex Pontio; verùm ne tentant quidem (quod mirum est) solvere; Certè, ex ipso Castro Palao, *d.* 1. *p.* 10. aliísque, contractus initi ex metu gravi justè incusso sunt validi, quia per metum justum, nulla fit, ut nos etiam mox §. sequenti dicemus, contrahenti injuria: at in casu nostro nulla item fit contrahenti injuria, ergo, &c. Idem Castro Palaus *l.* 1. *p.* 12. *n.* 4. docet contractum initum per importunas preces, quæ metum levem per Thomam Sanch. *lib.* 4. *de matr. disp.* 7. *n.* 7. constituunt) validum esse, quia illas facilè illum potest quis repellere: ergo.

6. Objicit de Lugo *tom.* 1. *de Iust. d.* 22. *sect.* 7. *n.* 142. contractus initus per dolum levem est, saltem ex parte injustus, pro portione scilicet, qua dolus is levis dat causam contractui, & saltem, pro rata aliqua, restitui debent ea, quæ ex illo dolo levi conquiruntur: nam pari modo quæ ex consilio levi alicujus aguntur, imputantur saltem ex parte dantis consilium, quatenus cum aliis concussis is concurrit ad actionem. Licèt igitur metus levis leviter concurrat, levitérque commoveat hominem ad contrahendum, tamen dat, saltem ex parte, causam contractui, & consequenter incutiens metum illum tenetur, saltem ex parte, facit injuriam, adeóque saltem pro rata injuriæ, ad restitutionem tenebitur.

7. Respondeo, Quicquid sit de doctrina antecedentis, certè pro casu nostro adest manifesta disparitas. Qui enim dolum patitur, cùm fallatur, quamvis leviter non habet in se principium tollendi illum, quamvis levem dolum, ideò non voluntariè, etiam quoad illam partem se gessisse nullo modo præsumi potest. At metum levem patiens, videt eum esse metum levem, & facilè illum posse abs se totaliter rejicere, & tamen non rejicit: quare nunquam concedendum est Joanni de Lugo metum levem reipsa influere in consensum, nec ut unicum motivum, nec ut partiale. Ratio est jam dicta, quia, cum facilè possit levem metum à se quis tollere, si non tollit, non consensit, seu non consentire præsumitur ex vi metus; sed ex sua libertate. Atque ex hoc patet ad illud de consilio levi. Consilium enim quamvis leve partialiter influit, unde non est mirum, quòd illud dans teneatur ad restitutionem, saltem juxta consilii mensuram: at noster metus non influit, ut dictum est.

8. Ex opinione aliorum *num.* 4. relata infertur eum, qui consentit ex importunis solis precibus, vel ex puro metu reverentiali, quæ in sententia aliquorum metum afferre levem diximus *supra*, §. 1. *n.* 8. & 9. infertur, inquam, non teneri stare contractui, atque adeò eum, qui ex ejusmodi contractu aliquid accepit, teneri restituere: Unde mulier, vel filius, vel subditus, qui à tali metu reverentiali, vel dictis precibus ductus, Marito, Patri, Superiori fidejubeat, etiam cum debitis solemnitatibus, solvere legata, seu aliud quidpiam promittat, vel hæreditatem renuntiet, &c. non tenebitur ex hac opinione, prædictis contractibus stare, immò si quid ex vi horum fortè solvit, poterit se clam compensare, quando aliam non habet viam recuperandi suum, & is, qui aliquid accepit ex iisdem contractibus, tenetur ante omnem sententiam in conscientia restituere. Ita Castro P. *t.* 1. *p.* 2. *d.* 1. *p.* 12. *n.* 3. Ratio est, quia in hac sententia contractus ex metu levi initus rescinditur, & obligatorius in foro conscientiæ non est.

9. At verò ex doctrina à nobis allata *eodem num.* 4. infertur contrarium, hoc est, ejusmodi contractibus standum esse, & illum filium, uxorem, subditum teneri solvere, nec ab iisdem, si quid solverint, posse intentari clanculam compensationem, & qui aliquid ex horum contractuum vi accepit, non tenèri restituere. Ratio est; quia per nos, non est iniurious, atque adeò est obligatorius ejusmodi contractus.

Hæc sententia probabilior mihi est, ut vidimus: contraria, saltem propter bonorum authorum reverentiam probabilis est, illámque, ejusque illationes *num. præcedenti* dictas sequi tutò potes. Vide Tancred. *l.* 4. *d.* 9. *de matrim.* contra Pontium pro eâ arguentem.

10. Qui authores, ut Petr. Navarr. *lib.* 3. *de restit. cap.* 1. *d.* 7. *num.* 332. Sarmiento *lib.* 2. *select. cap.* 11. *num.* 10. rectè advertunt non omnia, quæ faciunt subditi, ob reverentiam superiorum, esse in conscientia modo dicto *num.* 4. rescindenda, multa enim agunt, v. g. filii, ut parentibus gratificentur, quæ licèt aliter non facerent, libenti tamen animo faciunt. Solùm ergo ea etiam in ipsorum sententia rescissioni sunt obnoxia, quæ à subditis fiunt quasi coactis, & voluntate omnino repugnante, sed præ timore, & reverentia contradicere non audentibus.

Matrimonium ex metu levi injusto.

11. Matrimonium contractum ex metu gravi injustè ad illud extorquendum incusso, invalidum est, ex suprà dictis, at contractum ex metu levi estne invalidum? Quamvis modò *num.* 4. statuerimus cæteros contractus ex metu levi injusto celebratos validos esse, tamen de matrimonio potior apparet difficultas, quia cùm sit indissolubile, ac perpetuum vinculum, debet esse omninò, & perfectè liberum, atque adeò, dicet aliquis, ne levi quidem metu extortum.

12. Dico esse probabile matrimonium metu levi injustè ad hoc incusso celebratum nullum esse in foro conscientiæ, idque potissimùm propter dictam rationem, perfecti consensus ad matrimonium requisiti. Ita Sanch. *l.* 4. *matr. d.* 17. *num.* 2. de Lugo *tom.* 2. *de just. d.* 22. *sect.* 7. *n.* 141. *fine*; at multò esse probabilius validum in eodem foro esse, tum jure naturæ, tum positivo: ita idem Sanchez *ibid.* Pont. *lib.* 3. *de matr. cap.* 18. *num.* 1. aliíque. Ratio potissima est, quia cùm metus levis sit in potestate matrimonium contrahentis, & facilè illum, is depellere possit, si non depellit, liberè, & perfectè sine ulla coactione contrahit, & cum perfectissima libertate consentit, ut ex supradictis *à n.* 4. patet, ex quo ratio præcedentis sententiæ solvi utcunque posset.

Alii actus ex metu levi injusto.

13. Non vitiari hos actus colligitur ex dictis; sunt enim absolutè voluntarii, nec injuriam patiuntur ex levi

metu

metu qui facilè repelli potest, ergo non est caput, unde claudicent.

§. VII. *Quid operetur metus gravis, vel levis justè incussus?*

Contractus ex metu levi, vel gravi justo.

1. SI quando quis, V. G. Petrus minetur alicui, tollere, vel non tribuere id, quod ab ipsius Petri libertate dependet, non cadit in quæstionem, an per eum metum contractus quicunque initus valeat: valet enim sine controversia. Ita Castro 9. *tom.1.tr.2. d.1.p.7. num.2.* Sanchez, *de matr. lib.4. d.5. numero* 18. Ita V. G. Petrus alicui comminatur: *Nisi contrahas cum mea filia matrimonium, nequaquam tibi elargiar centum aureos, vel tollam à te equum, quem tibi commodavi.* Certè matrimonium ex hac comminatione contractum validum erit. Ratio est quia tunc non jam terreris metu mali, seu pœnæ, sed spe præmii, vel mercedis excitaris: spes autem seu boni expectatio auget, ut suprà dixi, voluntarium, non minuit.

2. De vero igitur metu, sive gravi, sive levi, si sit justè incussus ad extorquendum contractum, adhuc dico, illum non irritare, sed esse contractum in utroque jure naturæ, & Ecclesiastico validum. Ita Castro 9. *l.c. p.*10. Sanchez, *cit. d.*13. *num.* 3. Pont. *cit. cap.* 14. Ratio est, quia radix, unde nullus sit, vel rescindi possit contractus, est injuria, quæ fiat contrahenti, at nulla injuria fit ei, qui sibi causa est metus: ergo, &c. quid enim tibi injuriæ irrogo, si dicam: Nisi mihi hoc vendas, accusabo te justè de homicidio à te patrato: graviamportius à te numero, quippe, tibi propono hoc remedio malum punitionis tibi debitæ posse non difficulter effugere.

Matrimonium ex metu quocunque justè incusso.

3. Quid de Matrimonio? idem esto judicium ex probabiliore sententia, sive metus à lege: sive ab alio quocunque proveniat, ita Sanchez *citat. d.* 13. *num.*3. Pont. *cit. cap.*13. Less. *lib.*2. *cap.*17. *d.* 6. *numero* 41. de Lugo *de justit.tom.*2. *d.* 22. *sect.* 7. *numero* 159. Ratio est, quia etiam in matrimonij contractu tota ratio illius irritationis est injuria, quæ fiat in illo contrahendo: at in casu nostro non fit injuria, ut patet ex *numero præcedente*, ergo, &c.

Dices, at matrimonium debet esse perfectè liberum, quæ libertas certè læditur per metum etiam justè incussum ad extorquendum matrimonium. Respondeo non lædi injustè, sed justè; matrimonium autem debet esse perfectè liberum libertate non læsa injustè, non verò libertate quomodocunque perfecta: sic à Castro Palao respondetur huic rationi; sed quia alicui videri potest rationi non plene satisfieri, addè & authoritatem multorum, ut Covarru. Manuël. Gutierr. aliorumque apud citatos, asserentium ejusmodi matrimonium nullum esse, non puto improbabilem ipsorum opinionem.

4. Bonacina, *de matr. quæst.*3. *p.*8. *à num.*10. aliique nonnulli, ut Coninch. *disp.*82. *d.*1. *num.*15. apud Sanch. & Castro P. cit. distinguunt in hunc modum: Ejusmodi metus gravis justè aliquando incutitur ad alios fines, aliquando ad extorquendum matrimonium, V. G. habet Cajus jus accusandi Titium ob injuriam sibi illatam per furtum mille aureorum; potest tunc Cajus metum accusationis incutere Titio ad extorquendos mille aureos, dicens: *Redde mihi aureos, secùs te accusabo*, at non potest licitè dictum accusationis metum incutere ad extorquendum matrimonium, sic dicens: *Duc meam filiam secùs te accusabo.* Ratio est, inquit quia hic metus injustè incutitur ad hunc finem matrimonii, cùm ipsius libertati repugnet: at verò ad finem extorquendi aureos justè incutitur, quia ad eos recuperandos utitur Cajus modo licito accusationis. Pari modo si Judex minetur carcerem Petro stupratori Virginis, nisi illam ducat, vel dotet; tunc licitè (aiunt,) & justè Judex carcerationis metum incutit ad extorquendum matrimonium, quia stuprator tenetur secundum leges illud celebrare.

5. Sed nos putamus in utroque casu, & exemplo esse validum. Ita Castro P. *t.1. tr.2.cit.d.1. p.7. num.*.. de Lugo *tom.2.d. just.d.*22. *sect.*7. *num.*60. Ratio est, quia in utroque abest injustitia, & coactio. In judice jam sponte conceditur in alio probatur; quia tunc Cajus non se illicite gerit, nam si rectè, & attente res expendatur, Cajus non minatur accusationem; quia Titium absolvè nullo modo cogit, sed solùm sub conditione proponit ipsi Titio, ut, si velit evitare accusationem, cui ipse causam liberè dedit, & quam sine peccato deferre Cajus potest, filiam liberè ducat. Non tamen interim nego propter extrinsecam Doctorum authoritatem, atque eorundem non contemnendam rationem posse Bonacinæ opinionem probabilem reputari. Vide Tancredum contra Lantium *lib.*4. *de matrim.d.*12.

Alii actus ex metu justè incusso.

6. Alii quicunque actus ex metu justo quomodocunque incusso valide sunt, si enim, validi sunt contractus, & matrimonia, multò magis cæteri actus, qui pauciores, minorisque conditiones requirunt, & ex alia parte satis sunt voluntarii, ut suo loco suprà, universè concludimus.

§. VIII. *Quid operetur metus sive gravis, sive levis in votis etiam solemnibus, qualis est professio in Religione.*

1. INstituo peculiarem de hac re brevem quæstionem, quia suis peculiaribus scatet difficultatibus.

Qui aliquid Deo vovet, motus timore periculi provenientis ex causa non liberâ, ex periculo, V. G. quod infertur ex tempestate, ex morbo, &c. dicitur vovere ob metum incussum ab intrinseco: qui motus timore periculi quod infertur à causa libera, V.G. à Latrone, à Judice, &c. dicitur vovere ob metum incussum ab extrinseco.

2. Jam si metus levis, vel gravis sive justus, sive injustus, sive ab intrinseco, sive ab extrinseco non incussus sit ad finem extorquendi votum, certum est nihil officere validitati voti: votum ergo erit, & obligabit. Ita cancher *lib.*4. *tit.dec.c.*3. *num.*4. Castro P. *tom.*3. *de voto, d.*1. *p.*5. *num.*2. Ratio est, quia tunc à nemine impellitur vovens, sed sponte sua illud eligit, tanquam remedium imminentis mali. Huc reduciur quando elicitur votum, tanquam conditio oblata ad malum evitandum, de qua re videatur Sanchez *ibid. num.*5. & *lib.*4. *de matrim. d.*12. *num.*12.

3. At verò metus gravis injustè ad extorquendum votum ab aliquo incussus, illud sive simplex, sive solemne professionis invalidum reddit, saltem ex jure positivo, & per aliquos, etiam ex jure naturæ, unde, ut non serve, tur, relaxatione nequaquam eget. Sic Sanchez, *lib.*4. *in Decalog.cap.*3. *num.*12. Sotus, Abbas, Navarrus, Arg. Tolet. Sà, aliique *ibid.* cit. Ratio est, quia ex una parte votum describitur esse spontaneum Dei obsequium, unde omnino voluntarium esse convenit, & ex alia parte irritum esse votum sic emissum declaratum est ab Ecclesia. Ita Sotus aliique apud eundem Sanchez *l. c. num.*6. & apud Castro P. *tom.*3. *d.*1. *de voto, part.*5. *num.*6.

4. Hinc meritò deducunt aliqui, ut Navarr. Sà, Tolet. aliique cum Sanch. *lib.*4. *in Dec.cap.*3. *num.*12. initiatum Ordine Sacro metu viri constantis, non teneri Voto Castitatis ordini annexo, atque ita posse sine ulla dispensatione ad nuptias transire, si nolit in Ordinis Sacri usu permanere: sic Sanchez, *d.cap.*3. *c.*18. monent tamen, si cessante metu, vel semel eo ordine usus sit, quod nequeat resilire: quia usus ille est ordinis ratificatio:

ratificari

ratificari etiam posse interno consensu votum solemne, ut item matrimonium simili interno consensu etiam post multos annos, & quo modo, recte adnoter idem Sanchez, *de matrim. lib.2. d.33. num.11. & 14.* Sed quoad professionem ne omittas legere; quæ *infrà* dicentur *c.3. §.verb. professio Religiosa n.3.*

5. Quòd si metus gravis justè incussus sit ad extorquendum votum sive simplex, sive solemne, v.g. si quis te homicidam cogat ad emittendum votum aliquod; secus minetur tuum crimen apud Judicem delaturum (quod quidem justè potest) plurimum probabilis est sententia, illud irritum reddi. Sic Lopez, Vega, Manuel apud Sanchez *lib.4. in Dec. c.3. num.* 20. quia licet sine injuria possit quis tibi illud malum comminari in ordine ad punitionem, vel quid simile: at semper erit cum injustitia illud comminari in ordine ad votum emittendum, quod summam petit libertatem, ut in simili de matrimonio, aliqui paulò antè §. *præcedente, numerò* 4. dixerunt: tamen probabilius est, illud votum esse validum, & obligare sic voventem. Ita Sanchez, *loc.cit. n.*21. Castro P. *tom.3. tract. de Voto, disput.2. p.5. num.5.* aliique. Ratio est ibidem insinuata, quia tunc solùm tibi sine injuria, immò cum beneficio proponitur sub conditione, non sub coactione votum, ut scilicet voveas si malum, cui liberè causam dedisti, evitare velis.

6. Denique à metu levi extrinseco, sine quo votum non fieret, votum invalidari in foro conscientiæ atque adeò, nec votum simplex, nec solemne professionis, vel Ordinis sacri sic emissum esse validum, docent multi probabiliter; ut Navarr. aliique apud Sanchez *l.c. num.*22. quia huic voto deest perfectus, & omnino liber consensus: tamen probabilius est non invalidari, adóque tale votum esse in conscientia observandum, esto det facilem causam relaxationi. Ita Sanchez *l.c. n.*24. Val. Sotus, Lopez, *ibid.* citati. Ratio est, quia consensus habitus ex levi metu, quia facilè repelli potest, satis perfectus est, ut *suprà*, §.6.*n.*4. vidimus in simili.

Quid operetur metus in juramento.

Remissio.

An si promissioni factæ per metum addatur juramentum, promissio reddatur valida, obligétque: dicendum erit, Deo favente, cum de juramento *lib. 3. cap. 4. §.1. num. præsertim 6. & 12.* disputabimus.

§. IX. *Quid operetur metus in transgressione Præceptorum.*

1. CErtum est metum gravem, etiam mortis, vel gravis cujuscunque damni non excusare à peccato eum, qui ex illo transgreditur præceptum naturale in iis actionibus; quæ sunt intrinsecè malæ, quæque nulla ratione honestari queunt; qualia sunt mendacium, idololatria, odium Dei, pollutio voluntaria, accessus ad non suum, occisio directa innocentis, &c. Ita Castro P. *tom.1. tract.2. d.1. part.13. numero* 2. aliique passim. Ratio est, quia ex una parte si actio intrinsecè mala est, malitia tolli nulla ratione ab ea potest, & ex alia nequit duci excusatio ab involuntario; metus enim voluntarium absolutè, ut sæpè dictum est, non tollit. Quòd si minuit, jam fatemur, diminui ex metu, & peccatum. *C. Sacris, de iis quæ vi*, ibi: *licet metus attenuet culpam.* Sed certè, si adsit debita advertentia, nunquam ita, ut ex mortali extenuet usque ad veniale, quandoquidem, ut dictum est, malitia intrinseca gravis semper remanet.

2. Dixi (occisio directa innocentis) nam indirecta excusari non rarò potest, ut accidit in eo, qui fugiens persequentem, conculcat in via puerum innocentem: & in milite, qui dum justè bellum gerit, explodit bombardam, interficitque simul cum hostibus infantes innocentes, & in eo, qui occidit aggredientem injustè; in his enim, & similibus, ex metu mortis potest quis alium occidere, quia non interfectionem alterius, sed suæ vitæ justam defensionem intendit, & per accidens evenit innocentis mors.

3. Dixi iterum (quæ nulla ratione honestari queunt,) non enim quæ sunt actiones, quæ, extra necessitatem prohibitæ sunt; illa adveniente, honestari judicantur. Si enim, v.g. in extrema necessitate alienum rapias, jam hoc furtum honestatur à necessitate, immò ne furtum quidem est, quia tunc omnia sunt communia. Ita etiam, esse mortale cooperari cum alio ad fornicationem, ad homicidium, ad usuras extorquendas, & tamen ex metu gravis mali si famulus comitetur dominum ad turpem congressum, si Christianus remiget in triremibus Turcarum Christianos persequentium, si Debitor solvat fœneratori usuras, excusantur, modo alibi nucleatius explicando: quia illa cooperatio à necessitate honestatur.

4. Certum sit secundò, eundem metum excusare à peccato transgressorem præcepti divini positivi respicientis bonum, seu utilitatem propriam operantis. Ita Vasq.1.2. *disp.*161. *cap.*2. Suarez *de censuris d.6. sect.3. n.5.* & *de legibus, cap.*30. *num.*9. aliique apud Bonac. *d.1. de pecc. quæst.8. part.* 2. *num.* 3. Ratio est, quia etiam tunc actio honestatur à gravi necessitate: nec Deus præsumitur illud præceptum datum in utilitatem particularis, velle ut cum tanta difficultate servetur. Exempla sunt. Integritas confessionis, ipsa confessio præmittenda ante Communionem, Vota Dei facta, Vacatio à servilibus die festivo; hæc enim, & similia cum jubeantur ob bonum spirituale operantis, non censentur obligare cum tanto rigore: semper autem, præciso scandalo, contemptu, & ut non fiant ex odio Religionis; nam sic essent ejusmodi actiones ex iis finibus procedentes intrinsecè malæ.

5. Dixi (ob utilitatem propriam) nam, si prædicta præcepta sint respicientia bonum commune status Ecclesiæ, non excusatur quis à metu, qui illa transgreditur, si quidem bonum commune status Ecclesiæ, est bono particulari præferendum. Ita idem. Hujus generis censentur omnia Christi positiva præcepta pertinentia ad administrationem Sacramentorum, cujusmodi est sigillum Confessionis, Consecratio in duplici specie, Confectio Sacramentorum secundum debitam materiam, & formam; præstat enim hæc intacta servari, quàm hominem damnum quodlibet pati.

6. Nota hic obiter, non peccare eum, qui contrahit matrimonium adductus ad contrahendum ex metu gravi; quia sic contrahens verè non contrahit matrimonium, unde non ponit materiam, vel formam indebitam, in qua indebita positione consistit injuria Sacramenti: cum enim non ponat contractum validum, id est, validam traditionem, validámque acceptationem, in quibus materia, & forma Sacramenti matrimonii consistit; (metus enim invalidat, ut *suprà* dictum est, matrimonii contractum, unde nec peti, nec reddi debitum tunc potest) nihil Sacramenti ponit quod in irritum abeat; Debere autem hunc æquivocatione utique mentiatur, certum est.

7. Difficultas jam ergo superest de præceptis positivis humanis. Dico omnes ferè Theologos convenire, metum gravis mali justum, immò omnem magnam difficultatem excusare à quocunque humano præcepto sive Ecclesiastico, sive Civili, etiam si supponamus obligare aliàs ad mortale. Ita Castro P. *tom.* 1. *tractat.* 2. *disput.* 1. *part.* 13. *num.* 9. Valent. *part.* 2. *distinct.* 7. *de lege humana, quæstione* 5. *part.*6. §. *superest quarta quæst.* Sotus, Sylvest. apud eundem. Ratio est, quia leges humanæ non obligare sive solent, sive valent cum tanto dispendio, cujus tamen rei rationem, vide apud Valentiam, *l.c.* §. *Quæ autem Cajetanus.* Sic præceptum jejunii, auditionis Missæ festivæ, sic solutionis Decimarum, sic præceptum de non communicando cum excommunicato, sic similia non obligant gravi urgente necessitate.

Supponitur autem semper debere abesse scandalum, & contemptum, nec rem præceptam lege positiva esse aliunde jure naturali, vel divino imperatam, vel contra ejusmodi jus redundare, ut ex se patet.

8. Ex dictis fit primò habentem Votum Castitatis, quod est impedimentum matrimonii, posse timore mortis, vel gravis mali, quantum est ex hoc capite, contrahere matrimonium; ita Castro P. *l.c. num.* 9. quia cum votum obliget ad modum legis, non obligat cum tanto rigore. Sed hoc non erit verum matrimonium, unde non poterit reddi, nec peti debitum, quia metus extrinsecus ad extorquendum matrimonium incussus, ut *suprà*, §.5. *num.* 22. dictum est; irritum eo ipso reddit matrimonium. Quid si ratificet transacto metu? Respondeo, peccabit violando votum; Verùm si votum erat simplex, validè contrahet, quando solùm posset reddere; non verò petere debitum, ut *suo loco* dicetur, & docet Sanchez, *lib.9.de matrim. d.34.n.1. juncta d.34. num.3.*

9. Fit secundò, timore eodem licere pariter matrimonium contrahere, cum quocunque alio impedimento impediente, vel etiam dirimente inducto ab Ecclesia, (intellige, ne mentiaris, te æquivocatione hic, & *numero præcedente*; sicuti diximus *numero* 6. uti debere,) Ita Castro P. *l.c. numero 9. fine*, citans Sairum. Ratio est, quia Ecclesia non te obligat ad non contrahendum, cum tanto tuo detrimento. Sed tunc, quandoquidem propter metum, vel propter impedimentum dirimens nullum fuit matrimonium, nec debitum petere potes, nec reddere. Insuper si impedimentum erat dirimens, non poterit validè ratificari, sine debita dispensatione, ut ex *tractatu de matrimonio* constat.

§. X. *De Involuntario ex Ignorantia, & Inadvertentia.*

1. IGnorantia (idem de oblivione, & inadvertentia, si quidem qui non advertit, actu ignorans est) alia est juris, alia facti. Rursus alia invincibilis, seu inculpabilis, alia vincibilis, seu culpabilis. Et culpabilis quidem alia est crassa, alia affectata, alia supina. Et iterùm alia culpabilis notabiliter, alia leviter. Quarum exactam explicationem habes *infrà, lib.2.c.1.§.7.a.n.21.*

2. Certum autem est primò, Ignorantiam graviter culpabilem sive rerum, quas lex jubet omninò esse sciendas, ut sunt Mysteria fidei, sive rerum, quæ ad tuum statum, & officium graviter pertinent, ut sunt præcepta à te sub gravi obligatione servanda, ex se esse peccatum mortale. Ita Castro P. *t.1.c.2.d.1.p.17.n.1.* Sanch. *lib.1. in dec.c.17.* Omnes enim obligantur scire ea, quæ graviter pertinent ad statum suum, ne scilicet periculum subeat, circa sibi pertinentia, graviter errandi.

3. Certum est secundò, Ignorantiam minuere culpæ gravitatem. Ita Castro P. *ibidem num.1.* Nam si ea sit omninò inculpabilis, à culpa omninò nos liberat, ut nox *numero sequenti* dicemus. Si sit quomodocumque culpabilis, quia semper minuit voluntarium, minuet & pro rata culpam.

4. Certum est tertiò, Ignorantiam invincibilem sive juris, sive facti tollere in foro conscientiæ omnem culpam à transgrediente præceptum: at verò crassam, affectatam, supinam non tollere culpam, sed, si sit in re gravi, afferre mortale peccatum. Ratio horum est, quia in invincibili nullum voluntarium adest, unde nullum peccatum; In crassa, supina, affectata, est voluntarium indirectum contra præceptum, quia præceptum, quod cum tanta ignorantia sciri negligitur, verè non intenditur servari.

5. Certum est quartò, negligentiam levem diminuere culpam usque ad veniale. Ratio est, quia negligentia solum levis contra obligationem sciendi præceptum non potest nisi parere levem culpam.

6. Afferamus claritatis gratia exemplum in Antonio, Caio, Titio, qui cum ignorarent hodie esse diem jejunii, carnes ad mensam adhibuerunt. Contigit enim ut Antonius nullo peccato peccaret, Cajus peccaret mortaliter, Titius solum venialiter. Nam Antonius inculpabiliter nescivit esse diem jejunii, ergo inculpabiliter carnes comedit: Dices, at debuit inquirere, ut sciret. Respondeo, cum ipsi ne in mentem quidem venerit hoc debitum inquirendi, nulla ratione imputabitur ei, ac culpam non quæsivisse: quod si id in mentem occurrit, nec tamen inquisivit, certè ignorantia esset hæc culpabilis, de qua *mox*, non verò inculpabilis, de qua nunc proferimus exemplum.

7. Cajus ex negligentia vel crassa, vel affectata, vel supina, vel notabiliter gravi, sive de industria, ut non obligaretur abstinere à carnibus, sive ut sine remorsu conscientiæ comederet, sive ex temeraria pigritia, cum facilè potuisset rem cognoscere, idque adverteret, non curavit, carnesque comedit. Hic ex culpa gravi nescivit esse diem jejunii: ergo cum culpa gravi carnibus se refecit. Sed nonnullos excusare à mortali transgredientem præcepta, non quidem naturalia, sed positiva ex ignorantia notabiliter gravi, quæ tamen non pertingat ad crassam. Verùm id per occasionem *infrà lib. 2. c.1.§.7. n.29.* tradam.

8. Titius incidit quidem in dubium, an hodie dies esset jejunii, veritatemque exploravit à suis vicinis, cum potuisset facilè à Parocho, vel Viro docto, sed negligentia quadam naturali captus ab his non quæsivit; unde factum est, ut carnes comederit. Hic culpabiliter ex levi negligentia nescivit prohibitionem, ergo culpabiliter cum levi peccato carnes manducavit.

At, Non possum discernere gravisne fuerit Titii hæc negligentia, an levis? Respondeo, tunc usui esse debent regulæ allatæ in superioribus *cap.1. §.3. n.32.* proportionaliter hic applicandæ.

Diximus jam satis de ignorantia quoad culpam, dicamus nunc ad ulteriorem doctrinam, de ignorantia quoad incurrendam pœnam culpæ à positiva lege impositam.

De Ignorantia pœnæ impositæ à lege positiva.

9. Duobus modis tibi contingere hæc ignorantia potest.

Primò, si neque legem, seu prohibitionem scias, neque consequenter pœnam impositam transgredienti, ejusmodi legem, & sic illam transgrediaris. Ut si ignores prohibitam esse sub lata excommunicatione percussionem Clerici, & hunc percutias. Huc etiam pertinet, si noveris dictam prohibitionem, sed te fugiat hunc, quem percutis, esse Clericum, illam ignorantiam juris, hanc facti ignorantiam appellamus.

10. Secundò, legem quidem compertam habeas, sed non pœnam legi annexam, & sic legem transgrediaris. Vt si scias Clerici percussionem esse ab Ecclesia prohibitam, sed te lateat esse prohibitam sub pœna excommunicationis, & illum percutias.

11. Si neutrum, id est, nec legem, nec pœnam scias; semper excusaberis ab incurrenda pœna: Quare si percutias Clericum ignorans hanc percussionem esse ab Ecclesia vetitam, in pœnam excommunicationis non incurris. Ita Navarr. Sayr. Rodriq. aliique apud Merollam, *tom.1.d.1.c.2.dub.3.& dub.16. num.228.* Castro P. *tom.1. tract.3. d.1. part.17. à num.1.* aliique. Ratio est, quia sic non delinquis voluntariè contra Ecclesiæ prohibitionem, cùm illam ignores, pœna autem non debetur nisi propter delictum volitum. Idem est, si ignores percussum esse Clericum, tunc enim ex errore inculpabili nescis prohibitionem cadere in hanc percussionem.

12. Si legem scias, sed non pœnam, adhuc probabile est à te non incurri pœnam, sive hæc sit Excommunicatio, Suspensio, Interdictum, quibus adnecto Irregularitatem, quæ est ex delicto, quia tunc, cum Censuris convenit, sive sit alia quæcunque extraordinaria pœna. Ita Sua, Sanchez, Bon. Coninch. aliique apud Castro P. *tom.1. tract.2. d.1.p.17. à num.5.* Ratio, quoad censuras,

est,

est, quia ad has incurrendas requiritur contumacia, quæ in ignorante certè non est. Ratio, quoad alias pœnas extraordinarias id est, quoad pœnas, quæ liberè dependent à voluntate Legislatoris, qui voluit eam determinatam pœnam imponere; Ratio est, inquam, quia ad has incurrendas requiritur delinquentem consensisse saltem tacitè in pœnam, quam subire debeat, ni obediat: injustum enim esset obligare quempiam ad solvendam pœnam, cui nullo modo se subjecit, subjicere autem non se potuit, qui eam ignorans, etsi sciverit culpam, unde & culpam commeruit.

13. Sed cur dictum est (extraordinaria?) Ut intelligas, cur is, qui fortè ignoret pœnam Inferni annexam peccato mortali, adhuc tamen illam incurrit, dummodo cognoscat peccatum suum mortale esse: id enim est, quia in hanc Inferni pœnam, imò & in omnes alias, quæ sunt ex natura sua annexæ transgredientibus leges, tacitè, & interpretativè consentit is, qui desinquit: eo enim ipso, quod scit malum esse eas leges transgredi, scit pœnam illi malo veluti ex natura sua esse connexam; omne enim malum, seu culpam mereri suam pœnam naturali lumine notum est: suam, inquam, hoc est quæ culpæ ex se hæret, non quæ, ad libitum hominis imponitur. Nam propterea illam, veluti naturalem, appellamus ordinariam, hanc ex Legislatoris voluntate pendentem, vocamus extraordinariam, & hanc dicimus non incurri, nisi expressè sciatur, cùm implicitè non involvatur in culpa.

14. Petes ad excusandum modo dicto delinquentem à pœna, quælibetne ignorantia requiritur, & sufficiens est?

Respondeo. Quando pœna imponitur sub his, vel similibus verbis: *Qui scienter, qui temerè, qui audacter, qui malitiosè, qui consultò id fecerit, hanc pœnam incurrat*, communis est sententia, satis superque esse ad excusandum ab incurrenda pœna, non solùm ignorantiam invincibilem, sed etiam crassam, supinam, vel affectatam, nisi fortè adeò sit temeraria, ut scientiæ moraliter comparetur. Ita Sanchez, *lib. 9. mayrim. d. 32. à num. 33. & lib. 6. in Decalog. cap. 8. num. 43.* Bonacin. aliique apud Castro P. *dict. p. 18. num. 1.* Ratio est, quia, quando sub illis qualificatis verbis pœna imponitur, lex non videtur solùm requirere ad incurrendam pœnam ipsam meram transgressionem: sed etiam contemptum quendam, & contumaciam, quæ certè non adsunt in ignorante etiam crassè, & affectatè, nisi affectatio temeraria sit, ut dictum est.

15. At quando pœna non sub illis formulis qualificatis imponitur, sed absolutè in hunc, vel similem modum: *Qui hoc fecerit, hanc pœnam, v. g. excommunicationem incurrat*, quid dicendum?

Dico primò, Ignorantiam crassam, vel supinam, vel affectatam non excusare tunc ab incursione pœnæ prædictæ extraordinariæ, Ita Meroll. *t. 1. d. 1. cap. 2. dub. 16. à n. 13.* Ratio est, quia sic ignorans, videtur cum dolo operari, cum ergo dolus nemini suffragari debeat, non est, cur à pœna incurrenda sit liberandus: siquidem dum sic dolosè, & culpabiliter contra legem se gesserit, interpretativè in pœnam doli consensisse est dicendus.

16. Dico secundò, Ignorantiam invincibilem sufficientissimè excusare. Ratio est, quia hic maximè militat ratio dicta *num. 12.*

18. Dico denique tertiò, Ignorantiam notabiliter culpabilem, quæ non pertingit ad crassam, excusare à dicta pœna legis positivæ. Ratio est, quia, ut *infrà lib. 2. c. 1. §. 7. num. 29.* dicemus, in legibus positivis ejusmodi ignorantia, si non pertingat ad crassam, non est reputanda verè notabiliter culpabilis, sed solùm culpabilis leviter: ex levi autem culpa gravem te mereri pœnam fas non est. Hoc tertium dictum perfectè non intelliges, nisi citatum locum *dicti lib. 2. c. 1. §. 7. n. 29.* legas, & cum præsenti doctrina conferas.

18. Superest magis magisque explicandum, quid eneleatius intelligatur nomine dictæ pœnæ extraordinariæ? Doctores communiter intelligunt eam pœnam, quæ non sit commensurata, sed major delicto, adeoque sit exorbitans, & transcendens delicti gravitatem. Ita Layman, Rodrig. Sanchez, aliique, quos sequitur citatus Merolla, *d. c. 2. dub. 3. num. 76. & 77.* sed ego paulò antè *num. 12.* asserui esse eam, quæ liberè dependet à voluntate Legislatoris positivi, qui voluit ejusmodi determinatam pœnam imponere. Ex priore explicatione Doctorum sequitur, si Legislator sic, v. g. legem ferat: *Qui adulteratur, eo ipso jejunet per diem*, sequitur, inquam, ignorantem, hanc pœnam, si adulteretur, illam incurrere, quia unius diei jejunium non est pœna exorbitans pro adulterio. At ex nostra explicatione sequitur non incurrere, quia est determinata pœna dependens à mera voluntate Legislatoris.

19. Sanè mihi persuadere non possum, eum, qui est inculpabiliter ignorans pœnæ, quamvis levissimæ, reum esse ejusdem pœnæ; nam si nescivit, nullo modo consensit in illam. Et certè si admittas ejusmodi explicationem, vix usui esset excusatio hactenus ducta ab ignorantia pœnæ in præceptis positivis: Cùm enim positiva præcepta sint multum rationabiliter imposita, & semper sit præsumendum pro Legislatore, semper præsumetur pœnas ab ipso taxatas commensurari delictis à se prohibitis. Adde magnum scrupulum Fidelibus injici, quibus necesse est sub momento expendere, an, & qua ratione, pœna sit proportionata delicto. Admittitur ergo nostra explicatio: Cui non obstat illud de pœna Inferni, quando supponitur ab aliquo ignorari, non obstat, inquam, si attentè ea, quæ *num. 13.* sunt dicta, perpendantur.

Ex dictis colliguntur nonnulla ad praxim.

20. Ex his colligit primò Navarrus *in sum. c. cap. 13. num. 47. & c. 27. num. 274. Versic. 13.* apud Castro P. *t. 1. tr. 2. d. 1. p. 17. num. 7. fine*, Judicem si sciat delinquentem ignorasse pœnam, ita ut illam, modo dicto, non incurrerit, non posse à reo exigere, quia verè illam non debet. Damnet igitur illum ad pœnam arbitrariam juxta qualitatem intrinsecam delicti, & ita se cum illo gerat, ac si illi delicto nulla pœna ex jure positivo annexa fuerit.

21. Colligit secundò Castro Palaus *ibid. n. 8.* & Merolla, *t. 1. d. 1. c. 2. dub. 3. ibid.* Sanch. *n. 21.* Excommunicationem, Suspensionem, Interdictum, Irregularitatem, quæ sit pura pœna delicti (Cur addatur (pura) vide apud Meroll. *dicto dub. 3. num. 87.*) annullationes actuum quando non sunt propter defectum solemnitatis, sed in delinquentis pœnam, non incurri ab invincibiliter ignorante, vel ab ignorante cum ignorantia solùm notabiliter culpabili: ratio est petenda ex *num. 13. & 16.* Imò neque ex ignorante, per Ignorantiam crassam, supinam, vel non temerariè affectatam, quando dictæ pœnæ sunt fulminatæ contra scienter, & consultò operantes, cujus ratio eruenda est, *ex num. 14.*

22. Colligit tertiò idem Castro P. *ibid. & p. 18. n. 3.* ignorantem esse pœnam impositam non petendi debitum iis conjugibus, qui cognoverint consanguineam in primo vel secundo gradu suæ conjugis, ut item ignorantem eos, qui absque necessitate baptizant, vel levant filium suæ conjugis, incurrere pœnam non petendi debitum, colligit, inquam, non incurrere dictam pœnam non debitum petendi, etiamsi ignorantia sit crassa. Ratio est, quia à sacris Canonibus hanc pœnam imponentibus requiritur scientia in delinquente, atque adeò videtur esse lata contra scienter operantes modo dicto *num. 14.*

23. Colligit quartò Duardus, *ad Bullam Cœnæ c. 2. quæst. 5. num. 2.* ignorantem invincibiliter esse impositam Excommunicationem in Bulla Cœnæ, licet sciat esse impositam in sacris Canonibus, excusari ab incurrenda Excommunicatione impositâ à Bulla Cœnæ, non verò ab impositâ à sacris Canonibus: unde, si hæc non sit

reservata Pontifici, poterit ab Ordinario Confessore absolvi, v.g. raptor bonorum naufragantium excommunicatur excommunicatione reservata in Bulla Cœnæ, & item in iure, sed excommunicatione non reservata *C. excommunicationis, de raptoribus*, si hanc scias, & non illam, hanc solum incurres; quæ cum non sit reservata, poteris ab Ordinario Confessore absolvi.

24. Verùm hæc Duardi illatio nullo modo placet, quia hæc non sunt duæ excommunicationes, sed una, & eadem, quæ fulminatur priùs in Canone, & deinde reservatur in Bulla Cœnæ. Sic Merolla *ibidem num.* 82. cum ergo reservatio sit restrictio Jurisdictionis in Confessario, jurisdictio autem tota dependeat à voluntate Superioris, non est necesse, ut delinquens eam restrictionem scias, satis est, si eandem sibi compertam habeat Confessarius.

25. Colligit quintò Sanchez, *libro 4. in Decalog. cap. 22. num. 19.* & Merolla *tom. 1. distinct. 10. cap. 2. distinct. 3. num. 88.* si quis voveat, v.g. non fornicari sub pœna profitendi in Religione, & memor voti, sed immemor pœnæ, fornicetur, non obligari ad dictam pœnam, quia votum obligat ad modum legis, lex autem non obligat ad pœnam exorbitantem, quando ea pœna ignoratur, seu, quod idem est, quando non advertitur. Addunt iidem, cohærenter ad suam sententiam dictam *num.* 18. secùs esse dicendum, quando pœna voto promissa, non esset exorbitans, at in nostra sententia hæc additio non est necessaria, ut ex dictis *num.* 19. manifestè colligitur.

Alias similes illationes affert Merolla, quas tamen, & similes poterit ex se quispiam ex principiis allatis, facili negotio cognoscere.

Quid operetur Error, vel Ignorantia in Juramentis, vel in Votis, vide propriis in locis *infrà, cum de Iuramento, & de Voto.*

Caput III.

De Conscientia.

§. I. *Quid, & quotuplex sit Conscientia.*

1. NOmine conscientiæ intelligimus dictamen, seu Judicium rationis, quo judicamus aliquid esse hic, & nunc licitum, vel illicitum, seu quod idem est, aliquid esse sine culpa agendum, vel non agendum. Quapropter, quamvis judicet quis in universum, die festo, v.g. non esse laborandum, si tamen judicet die hoc festivo, ad quærendum cibum, laborari posse (hæc enim duo judicia stare simul valent, cum sibi non adversentur) poterit sine peccato laborare, quia licet tunc agat adversus prius judicium, non tamen agit contra posterius, in quo propriè consistit ratio conscientiæ, quæ est regula proxima, juxta quam suas actiones homo dirigere, quamque excipere omninò tenetur.

Prius judicium aliqui vocant speculativum, seu etiam conscientiam speculativam, posterius practicam. Sed non immoror in vocibus: iis, ut libet, nomen impono.

2. Conscientia autem alia est vera, & certa: alia erronea, seu errans: alia opinativa, seu probabilis: alia dubia, alia scrupulosa. Ita Thom. Sanch. *lib. 2. de matr. d. 45. num. 2.* & *lib. 1. in Dec. cap. 9. num. 1.* Ioan. Sanchez *in selectis, d. 41. num. 4.* Si enim Judicium nostrum circa aliquod agibile sit conforme ipsi rei, id est revera res ita se habeat, ut judicamus, dicitur Conscieatia vera, quæ si procedat ex aliqua ratione certa saltem moraliter, dicitur conscientia vera & certa.

3. Si verò dictum judicium non sit conforme rei, sed tamen appareat nobis verum, & certum ex vi alicujus falsæ rationis, qua decepti certò putamus rem ita esse, dicitur conscientia erronea: ut si quis motus à reverentia Ecclesiæ debita, certò sibi persuaderet expuere in ilia esse mortale.

4. Quòd si dictum judicium procedat ab aliqua ratione, non quidem certa, sed probabili, id est, ex qua intellectus inclinatur ad assentiendum rem ita esse, sed cum formidine, quod pars opposita vera sit, appellatur conscientia opinativa, seu probabilis.

5. Si autem intellectus sit omnino anceps, nullamque rationem saltem probabilem habeat, per quam inclinet ad aliquam partem, dicitur conscientia dubia, seu vocatur, & est dubium, quod aliqui meritò appellant dubium negativum, quia negativè se habet in illa incertitudine intellectus, nec scilicet assentiendo, nec dissentiendo: sicuti, quia non habemus rationes saltem probabiles ad judicandum arenæ maris grana paria esse, vel imparia, vere de illis dubitamus. Quòd si aliqua ratio appareat, sed non adeò efficax, ut intellectum movere possit ad aliquem prudentem assensum, dicitur etiam conscientia dubia, & rectè ab aliquibus suspicio appellatur; quia tunc, cùm non pertingatur ad probabilitatem, adhuc intellectus negativè se habet ad assensum, vel dissensum: sed solùm ita esse à longè suspicatur. Sic esset si unus testis non multum probatæ fidei affirmaret hanc pecuniam à se inviam fortè repertam esse Pauli, & alter infirmæ similis fidei negaret.

Quando autem sunt æquales probabiles rationes pro utraque parte oppositæ, licet aliqui judicium ex illis ortum vocent impropriè dubium positivum, at verè judicium probabile utrumque est, de qua re *infrà*, §. 3. *num.* 9.

6. Si denique, dum ex idoneis rationibus certò, vel probabiliter judicamus aliquid esse licitum, vel illicitum: nihilominus sine rationabili fundamento occurrit aliqua hæsitatio in contrarium, vocabitur, & erit conscientia scrupulosa, quæ sic describitur: Apprehensio ex levibus rationibus orta, judicium certum, vel probabile nequaquam excludens.

Jam de singulis breviter agamus, excepta prima, quæ est Conscientia certa, & vera, siquidem, si secundum illam, non operemur, non rectè nos operaturos non est ambigendum.

§. II. *De Conscientia erronea, ubi de Perplexitate.*

1. QUi agit contra conscientiam, qua sibi persuadet aliquid esse peccatum, licèt id peccatum nequaquam sit, peccat ex conscientia erronea, sive mortaliter, sive venialiter, juxta quod judicat: ita Vasquez, aliique passim apud Joan. Sanchez *dict. disput. 41. num. 1.* Ratio est, quia operatur contra proximam regulam humanarum actionum, ut modo diximus §. 1. *num.* 1. Confirmatur, quia si conscientia tibi proponit hoc esse malum contra legem, & tu illud eligis, convinceris illud amare, plusquam legem: ergo convinceris peccare.

2. Quoniam autem conscientia erronea duplex est: Invincibilis seu inculpabilis alia, alia vincibilis, seu culpabilis, potest quis, verbi gratia, putare hoc die Dominico, non oportere Missam audire, vel ex ignorantia inculpabili, vel ex ignorantia culpabili, juxta superius dicta *cap. 2. §. 6.* ideò sic erit distinguendum. Si est invincibilis, obligamur juxta illam nos gerere, ut *num. præcedenti* dictum est, donec affulgeat aliqua lux, qua moveamur ad illam conscientiam erroneam deponendam, de qua depositione mox à *num.* 9. Si verò est vincibilis, ni eam vincamus, peccamus, tum sequendo ejusmodi conscientiam, tum non sequendo.

3. Exemplo id clarius reddo. Si quis invincibiliter sine ulla culpa judicet se posse, debereque mentiri, ad tuendam proximi vitam; hic sanè, periclitante vita proximi, tenetur ex dictis *num.* 1. mentiri: secùs enim ageret ex conscientia erronea contra proximi charitatem: contra charitatem dico, siquidem peccatum ex erronea conscientia sumit suam speciem, ut etiam

suam

suam gravitatem, levitatémque à virtute, contra quam agere peccare putat. At verò si id vincibiliter, id est, cum culpa sua sibi persuadeat, quia, v. g. affectate nolit id à Confessario scisciari, aio hunc peccaturum, tum mentiendo, tum non mentiendo. Peccabit non mentiendo, quia faciet adversus Charitatem, dum certò credens se obligari ad adjuvandum proximum, illum non adjuvat. Peccabit item mentiendo, quia potest, & debet illum errorem à se removere interrogando Confessarium. Ibi peccat directè contra charitatem, hic indirectè contra veracitatem, ad quam sicuti directè pertinet non mentiri, ita indirectè amovere omnia impedimenta, quæ ad mentiendum inducunt, quæque amoveri possunt, qualis certè est Ignorantia culpabilis; nam præterea culpabilis est, quia illam potest quis vincere, & sua culpa non vincit.

4. Dices. At Theologi docent non dari in mortalibus perplexitatem, hoc est, non dari casum, in quo quis considerato præsenti statu peccet operando, & peccet non operando: sic enim necessariò peccaret, cum necessarium sit, alterum ex duobus contradictoriis eligere: cùm igitur in casu nostro hic peccaret mentiendo, & peccaret non mentiendo, certè ejusmodi perplexitatem patereretur.

Respondeo. Theologi negant aliquem posse esse perplexum sine sua culpa: idque merito, propter rationem dictam: at in casu nostro adest culpa, quare cùm obligetur ille, & possit tollere ignorantiam; non necessariò peccabit, sed ex sua prava voluntate nolente ab ignorantia recedere. Ita Castro P. t. 1. tr. 1. d. 1. p. 2. num. 3. Sanchez *loco mox citando.*

5. Quid, si olim potui interrogare virum doctum, nunc non possum? Rursus quid, si olim sciebam illud mentiri esse peccatum, nunc verò, quando instat tempus mentiendi, puto sine culpa peccatum non esse? Respondeo in utroque eventu adesse conscientiam inculpabilem, atque adeò à peccato excusantem. Ratio est, quia in priore casu jam non potes, hic, & nunc ignorantiam depellere, ergo jam laboras conscientia practica inculpabili. Sic Thom. Sanch. *lib. 1 in Dec. c. 11. num. 12.* Joan. Sanch. *dict. d. 41. num. 26.* In posteriore, nec item potes, cùm enim tibi tunc non occurrat illud esse peccatum, nec ullum dubium de indaganda veritate, jam laboras inculpabili conscientia per oblivionem, seu inadvertentiam, à quibus excusari operantem perinde ac ab ignorantia, innui *suprà cap. 3. §. 6. n. 1.*

6. Denique, quid, si quis per inculpabilem ignorantiam putet utramque partem alicujus contradictionis esse peccatum? Aliquis, v. g. ægroto gravi assistens putat (si Missam die festo audiat, & sic infirmum deserat) se mortaliter peccare contrà charitatem proximi; putat etiam se peccare, si non audiat, contra obedientiam Ecclesiæ, auditionem Missæ præcipientis. Idem esset in excommunicato non valente absolutionem impetrare, si putet sibi imputari ad peccatum die festivo, non interesse Sacro, quia non obedit Ecclesiæ, & similiter, interesse, quia, contrà ejusdem Ecclesiæ præceptum, se irretitum excommunicatione immiscet divinis. Simile quid evenire posset in carcere detentis, in nemorum, & gregum custodibus, & similibus. In his ergo casibus intercedit re verâ perplexitas, ita ut peccent ii, quamcunque elegerint partem?

7. Respondeo nec intercedere hic veram perplexitatem, nec ullum ab iis peccatum committi, quamcunque partem eligant; Sic Thom. Sanch. *lib. 1. in Dec. c. 11. n. 14.* Joan. Sanchez *d. 41. n. 27.* Manuël Rod. 2. *tom. sum. c. 51. n. 6.* Ratio est, quia, in his casibus sine culpa occurrentibus, non adest sufficiens libertas ad peccandum, si enim quamlibet ex partibus eligendo, peccarent, jam necessariò peccarent, necessariò enim aliquam eligere compelluntur: cum tamen ad peccandum requiratur ea libertas, qua in operantis arbitrio sit potestas peccandi, & potestas non peccandi.

8. At enim verò ipsi judicant se peccare. Respondeo nihil id officit, nam peccatum non consequitur ad judicium intellectus, sed ad actum liberæ voluntatis; quam voluntatem liberè agere in casibus positis non posse, prædicta ratio probat. Alia huc speculativè pertinentia lege apud Castro Palaum *t. 1. tr. 1. d. 1. p. 5.*

De depositione Conscientiæ erroneæ.

9. Non peccaret quis ex Conscientia erronea, si errorem relinqueret, seu à se illum removeret. Docet ergo Caietanus *p. 2. quæst. 19. art. 5.* posse hujusmodi errorem removeri sine ulla nova superveniente ratione, sed solum per exclusionem Judicii erronei. Errat, v. g. quis putando hodie esse diem festivum; judicet non esse, & sic laboret, Vasquez *part. 2. d. 67. cap. 2. num. 5.* docet debere adesse rationem, quæ vincat illum errorem, non quamcunque, sed efficaciorem illa, per quam conceptus est error. Putavit quis, v. g. hunc diem feriæ esse diem festivum ex dicto unius testis fide digni, non potest deponere hunc errorem, nisi vel per plures testes eadem fide dignos, vel per testem digniorem certiorem fiat de contrario. Neutrum dictum arridet.

10. Aio enim primò contra Caietanum, necesse esse, ut error deponatur ex vi alicujus rationis saltem probabilis. Ratio est, quia secus temerariè prius illud judicium, licet in se erroneum, sed à te non ut sic cognitum relinqueres. Adde, si nulla affulgeat ratio contra ejusmodi prius judicium, non posse intellectum judicare contrarium, quantumcunque à voluntate imperetur; intellectus enim est potentia necessaria, quæ objectio cuilibet non assentitur, nisi ex vi alicujus tandem veritatis visæ in aliqua ratione saltem probabili.

11. Limitant Merolla, aliique quos citat sequiturque P. Bardi *de consc. disput. 3. cap. 11. numer. 5.* hoc nostrum dictum, nisi intellectus erret sine ulla ratione, tunc enim, si idem intellectus advertat falsitatem ejusmodi erroris, poterit (inquiunt) illam respuere sine ulla ratione. Vera doctrina, sed limitatio non necessaria: non enim video, quo pacto intellectus, nisi aliqua ei affulgeat probabilis lux contra eam falsitatem possit falsitatem agnoscere: at illa nova suborta lux, ratio nova est, vel rationi novæ æquipollens, ergo semper stabit nostra assertio, non posse errorem dictum deponi nisi probabili accedente ratione.

12. Aio secundò contra Vasquez, ad depellendum errorem de quo loquimur, satis esse rationem probabilem, nec necessariam esse sive probabiliorem, sive efficaciorem. Ratio est ducenda ex eo principio quod infrà §. *seq.* sæpè repetetur, nimirum posse quemlibet moveri ad prudenter operandam ex qualibet ratione practicè probabili. Si igitur unus dignus fide asserat hodie non esse diem festivum, alter verò eadem dignus fide neget, cur in tanta æqualitate illi potius, ut contendit Vasquez, fides habenda sit quàm huic? Certè, vel neutri, vel probabiliter alterutri, ut maluero. Et quidem hoc posterius me posse facere *infrà* probabimus.

13. Peccatum ex conscientia erronea, an sit ejusdem speciei & eodem modo confitendum perinde ac peccatum ex scientia, diximus *in opusc. method. Conf. lib. 2. cap. 1. §. 15.* Rursus quodnam peccatum committatur, quando quis agit contrà conscientiam dictantem illam actionem esse peccatum in genere, diximus *suprà, cap. 1. §. 3. à n. 30.*

Denique qua ratione Confessarius se gerere debeat cum pœnitente laborante conscientia erronea, diximus item *in opusc. Method. Conf. lib. 3. cap. 4.*

§. III. *De Conscientia opinante, seu de Opinione probabili.*

Quid sit & quotuplex.

1. OPinio probabilis est Assensus intellectus de aliqua re, qui nitatur ratione, vel authoritate alicujus momenti, modo pro parte oppositâ nihil

appareat convincens, quamvis adsit nonnulla ejusdem partis oppositæ formido. Ita Thom. Sanch. *lib.1. in Dec. cap.9.num.*2. Portell. *in dubio reg. V. opinio, num.* 1. Castr. *t.1.tr.1.d.2.punct.1.& passim.*

2. Quando ejusmodi assensus innititur rationi, dicitur probabilitas intrinseca; extrinseca, quando authoritate. Rursus, quando idem assensus, hic & nunc dirigit proximè actionem, quam gerimus, juxta dicta §.1. *num.*4. appellatur probabilitas practica, quam Joan. de Lugo *de just. tom.1. d.16. sect.3.num.*97. vocat probabilitatem proximam: quando remotè, seu in universum, quam idem de Lugo appellat probabilitatem remotam, vocatur probabilitas speculativa. An autem aliquid speculativè tantum possit esse probabile, non verò practicè, lege apud P. Bardi *de conse. disp.4.cap.*8.

3. Cum verò, qui aliquid operatur, motus ex opinione probabili, bene operatur, & sine peccato, quia in humanis, ut cum prudentia, quæ est certa regula humanarum actionum, operemur, non nisi probabilitas necessariò requiritur. Id quod ita certum est, & ita à Doctoribus utroque Sanch. *hic.* Castro P. *tom.1.tr.1.d.2.p.1.* Vasq. *p.2 d.62 cap.4.num.*8. Merol. *t.1. d.3.cap.4. d.1.* & novissimè Bardi contra Philalethum *de cons. d.4.c.*10. comprobatum, ut nostra discussione non indigeat, etiam opinione probabiliter relicta, ex Castr. *l.c.* Joan. Sanch. *d.4. num.*12. etiam omissa tutiore, ex iisdem *ibid.* etiam communi, juxta Castro P. *l.c.n.*1. Thom. Sanch. *l.1.in Dec.c.9. num.*9. etiam in articulo mortis; cum Joan. Sanch. *d.19. n.*8. Pasch. *dec.*27. quia dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, juxta Pasq *decis.*20. Præsertim Franciscum de Amico apud Bardi *l.c.cap.*13. modo à probabilitatis finibus non exeatur, ut explicabitur mox *num.*11. *fine*, consisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. Neque obstat, quod in dubiis tutior sit pars eligenda, nam (præter alia,) nos hic sumus in probabilibus, non in dubiis.

Authoritas unius.

4. Ut autem faciliore negotio dignoscas, quænam sit ejusmodi præsertim practica probabilitas. Dubitabis primò. An authoritas unius Doctoris sufficiat ad probabilem practicè, & proximè opinionem constituendam, ita scilicet, ut tutò, & sine peccato ex vi ipsius in actionem prorumpamus.

5. Respondeo. Tunc solùm puto sufficere unum, tametsi contra innumeros Doctores is doceat, quando idem est doctus, rem ex professo tractat, firmámque rationem pro se habet, nec apparet contra ipsum aliquid convincens: ita Azor. *part.1.cap.*17. *q.*6. Vasq. *p.2.tom.1. d.62.cap.4.num.*12. aliique. Ratio est, quia ex tali authore sic vallato nascitur meritò prudens judicium. Quod si ejusmodi Doctor ratione alicujus momenti non fulciatur, idque tu doctus animadvertas, non vales illius sententiam regulariter excipere, nec illam aliis amplectendam proponere, cùm tamen possit indoctus. Ratio est, quia tibi non potest tunc innasci judicium prudens, indocto potest, vel certè illum sequi eidem indocto, qui sine culpâ ei doctori fidem habet, culpæ non dabitur.

6. Dico, (regulariter) nam potest contingere, ut ille, rem seriò tractans, sit adeò doctus, ut tibi liceat prudenter judicare, rationem illius firmam esse, sed minus à te penetratam, vel notam, & item judicare, ipsum, rationem in contrarium tibi probatissimam facilè posse diluere, in hoc enim eventu, ejus opinionem utpotè extrinsecè probabilem, si amplectaris, prudenter geres.

Probabilitas probabilis.

7. Dubitabis secundò, ut valeat quis firmare opinionem probabilem, an debeat ipsi constare evidenter talem opinionem esse probabilem, an sufficiat illi constare probabiliter.

8. Distinguit Merolla *t.1. d.3. cap.4. dub.*1. *coroll.* 3. asserens, si opposita est evidenter probabilis, debere constare pariter evidenter, alteram esse probabilem. Si opposita solùm probabiliter est probabilis, satis esse alteram esse probabiliter probabilem. Sed absolutè puto cum Salas, Vasquez, Sanch. Merolla apud Bardi *de conse. dict.1.c.6.* quibus adde Pasq. *dec.*18. satis esse in omnibus casibus constare probabiliter opinionem esse probabilem: tunc enim satis firmabitur certa moraliter illa veritas me in hunc ferè modum dirigens: *Ego hic & nunc prudenter operor; quia, dum probabiliter puto hoc esse probabile, satis prudenter illud judicium in praxi sequor.* Nec enim quod opposita sit evidenter probabilis, dejicit opinionem meam à sua probabilitate: Non sic, si contraria esset evidenter certa, tunc enim (cum una sit veritas) mea esset falsa, nec consequenter probabilis.

Æqualitas probabilitatis. Vbi quid operetur possessio in probabilibus.

9. Dubitabis tertiò, an probabiles rationes pro una parte, & æquales rationes probabiles pro alia faciant, ut utraque pars sit reputanda probabilis? Ut id intelligatur, præmitto ejusmodi rationes posse esse vel circa jus, vel circa factum. Circa jus est, quando rationes ducuntur à legum, & statutorum interpretationibus, eorumque intespretibus. Circa factum est, quando ducuntur ex ipsa positione facti, seu conjecturis factum testificantibus. Exemplo res fiet manifestior. Sunt probabiles rationes, quæ probant rem ab aliquo inventam, v. g. Crumenam argento plenam, facta diligentia, nec ullo comparente, posse quemlibet sibi illam applicare; sunt etiam æquales rationes probantes debere pauperibus distribui. Hæ rationes sunt circa jus, quia ponderant id, quod de jure competit, & ex vi legis sive naturalis sive positivæ. At si quatuor fide digni testificentur crumenam esse Pauli, alii verò quatuor simili fide asserant esse Petri; æqualésque conjecturas pro se Petrus afferat, afferatque Paulus, hæ rationes erunt circa factum, quia probant id, quod in facto est.

10. Conveniunt ergo Doctores, rationes alicujus momenti æquales circa jus parere opinionem practicam probabilem pro sua parte, sic idem Joan. Sanchez *disp.3. num.*49. & communiter, ratio est toties dicta, quia quælibet pro parte sua inclinant intellectum ad formandum prudens judicium.

At verè similes rationes æquales circa factum asserunt non pauci parere non posse opinionem probabilem, sed dubiam, sic idem Jo. Sanc. *ibid à num.*48. Garc. 2. *t. de Ben.p.*11. *cap.*5. *num.*32. Merolla *tom.1. disp.*48. *Ratio est,* (sunt verba Joan. Sanchez *l.c. n.*48.) *quia dubium solùm circa factum versatur, & tunc dicimus propriè aliquem dubitare, quando certò non scit, an aliquid factum sit, vel non, vel an ita factum sit, vel minus.* Hæc ille, sed falsum est, primò dubium solum circa factum versari. Nam etiam an solidè jus aliquod interpretemur, meritò dubitamus, quando scilicet interpretatio non est ejus generis, ut efficax aliquo tandem sit modo ad prudenter assentiendum. Secundò falsum item est, propriè dubitare esse, quando certò quis non scit; nam etiam quando quis probabiliter opinatur, certò non scit: opinatur enim solùm probabiliter. Quid igitur sit propriè dubitare, *supra* §.1. *num.* 5. definivimus; est enim, quando quis ita anceps est, & incertus, ut nec ad assensum inclinetur, nec ad dissensum, modo *ibidem* explicato.

11. Sed jam respondeo ad dubitationem propositam. Rationes æquales probabiles non solum si sint juris, verum etiam si sint facti, semper (Nisi quid aliunde obstet) pariunt opinionem practicè, seu proximè probabilem. Ratio est, quia rationes probantes aliquid, sive probabiliter probent jus, sive factum, non relinquunt intellectum ancipitem & incertum, seque negativè habentem, sed æquè ipsum inclinant ad prudenter assentiendum ex vi ipsarum, rem ita esse: non absolutè,

absolutè, sed ut dico ex vi ipsarum; quare donec ab alia evidenti ratione in unam solam partem impellatur intellectus, tendere in utramque partem poterit, & consequenter, alterutram excipiendo, prudenter operari. Atque hæc ratio allatam doctrinam probat, etiamsi altera pars sit probabilior; modò major probabilitas alterius extra partis non sit tanta, ut dejiciat à probabilitate circa partem illam oppositam, quia tunc, expulsa jam probabilitate, non est mirum, si inclinari ad assentiendum illi oppositæ nequeat prudenter intellectus.

12. Dixi autem, (Nisi quid aliunde obstet,) ut signarem notatem hanc limitationem, seu exceptionem semper præ oculis habendam esse, antequam decernatur, num aliquid sit solùm remotè probabile, à quo non possumus licitè dirigi ad actiones peragendas: an etiam proximè seu practicè, à quo non possumus. Nam si adest aliqua lex, vel consuetudo disponens de contrario, vel pactum, vel circunstantia urgeret aliqua; una tantùm pars existi tutò valeret. Exemplo res explicabitur. Si Paulus illam inventam crumenam *num.* 9. dictam pacificè possideret, non posset quis eam ab ipso tollere, & dare Petro, æqualibus testibus fallato: quia tunc obstaret aliquid: obstaret enim illa lex definiens *Quòd in pari casu melior est conditio possidentis*, & sic quamvis verum sit stante æquali probabilitate facti pro duobus posse alterutri rem attribui; at si alter inveniatur habere rei possessionem, non erit amplius probabile, id est non erit practicè, seu proximè probabile, posse dari alterutri, sed possidens debet omnino illam retinere: Ita Suar. Thom. Sanch. quos citat Ioan. Sanch. *disp.* 44. *num.* 54. & *disp.* 33. *num.* 29. Vt notationem *hujus muneri* adeò necessariam altius menti figamus, afferamus alia exempla, quæ illam quà magis explicent, quà confirment.

13. Verùm, antea, ne iterum ad hanc doctrinam de meliore possidentis conditione regredi cogar, Rogas, an hæc possidentis melior conditio vera sit sive rationes æqualiter pro utraque parte probantes, sint ex parte juris. Respondeo, si sint ex parte facti id verum esse, lege Castro P. *to.* 1 *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 11. Io. de Lugo *tom.* 1. *de Just. d.* 16. *sect.* 5. *num.* 106. Nam si rem, de qua sunt probabiles facti probationes pro duobus, unus ex illis hoc habeat amplius, quòd rem, quæ possideat, nec privatus quispiam, nec, ut mox §. *sequenti* dicam, Iudex, poterit eam à possidente auferre; Ratio est, quia illa lex disponens, in pari casu meliorem esse conditionem possidentis, ut deciditur *C. ex litteris, de probationibus*, ibi: *Quod si ambarum partium testes sint æquè idonei, possessoris testes proferuntur*, maximè locum habet in pari casu ex parte facti.

14. Verùm, Quando rem, de qua sunt æquales rationes quoad probationes juris, altera ex partibus possidet, An possit parti non possidenti ea attribui, major est controversia; puto tamen privatos (nam, quid in hoc casu facturus sit Iudex, dicam mox §. 4. *à num.* 1.) non posse sibi à parte, quæ possidet, palam, vel occultè eam auferre: ita Th. Sanch. *lib.* 6. *in Decal. cap.* 1. *n.* 7. & *lib.* 4. *in dec. cap.* 40. *num.* 18. Castro Pal. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *num.* 11. Ratio est, quia, licet quis habeat opinionem probabilem, imò probabiliorem quoad jus, aliquam rem esse suam: nisi habeat certitudinem saltem moralem rem verè esse suam, non est probabile, posse facere spolium authoritate propria contra possidentem; Vlterior autem ratio est, quia etiam hic maximè militat illud: *In pari casu melior est conditio possidentis*: Par autem moraliter semper est casus utriusque litigantis, donec utriusque causa in jure probabilis perseverat, & alterutra, non transit in certam.

15. Non ignoro aliquos apud Ioan. Sanch. *d.* 43. *à num.* 40. docere habentem rationes probabiles quoad jus posse licitè alterum similes probabiles rationes habentem occultè à possessione spoliare, sibique rem vendicare, modo res non sit deducta ad forum contentiosum; tunc enim ratio dictat, ut expectetur Iudicis sententia, & modo cesset scandalum, & turbatio: non, inquam, id ignoro, nam propterea propter auctoritatem Doctorum extrinsecam; hæc sententia non est censenda saltem quoad aliquos, casus improbabilis.

Et certè quamvis Io. de Lugo *de Iust. tom.* 1. *sect.* 5. *disp.* 17. *n.* 106. non audeat universaliter hanc sententiam approbare, tamen in particularibus quibusdam eventibus, quos Doctores afferunt, (afferam ego mox *num.* 25. *exemplo* 19. & 20. & §. 4. *num.* 31. nonnullos) non invitus approbat, quia (inquit) fortasse in particularibus casibus, Doctores id propter aliquod caput concedere valuerunt, cum tamen non viderint caput aliquod generale, unde omnibus casibus idem concedere potuerint.

Sed redeamus ad exempla: communstrantia nihil debere obstare ad constitutionem practicæ probabilitatis.

Exempla quando alterutram partem excipere practicè nos possumus, licèt utraque sit probabilis.

16. Fœmina habens solam probabilitatem mortis sui viri, non valet alteri nubere. Io. Sanc. *disp.* 43. *num.* 50. quia dum Matrimonium cum hoc viro sit in possessione, non est à sua possessione spoliandum, neque certò constet de viri interitu.

17. Habens rationes probabiles, mediæ noctis signum nondum sonuisse, & probabiles, jam sonuisse, propter diversitatem Horologiorum, quamvis possit manducare carnes tempore noctis supervenientis ad diem Iovis, contra diem veneris: tamen non potest idem facere nocte Sabbathi adveniente Dominica, ita Sanch. Fag. Trul. lench. aliique apud Pasqual. *de jejun. dec.* 163. quia tunc possidet Sabbatum, in quo carnibus vesci non licet: posse tamen etiam adveniente Dominica idem facere docent probabiliter iidem apud eundem *decis.* 164. quibus adde Mgroll. *tom.* 1. *disput.* 3. *cap.* 3. *n.* 139. ut dicam *infra* §. 5. *n.* 6.

18. Quando testamentum est minus solemne, hoc est celebratum sine requisitis à Iure, cùm sit controversia uter habeat melius jus in foro conscientiæ, hæres ab intestato, an hæres institutus in dicto testamento minùs solemni, & pro utroque sit probabilis opinio; si tamen alteruter ex his occupaverit bona, & inveniatur in legitima possessione, juvabitur ab illa, meliúsque jus habebit in foro conscientiæ, quare non poterit à possessione deturbari. Sanch. *in cons. lib.* 4. *c.* 1. *d.* 14. *n.* præsertim 6.

Pari modo quando hæres institutus in minus solemni testamento obtinuit bona, dubitátque probabiliter de testantis animo, & an fuerit fraus, potest adhuc bona testatoris retinere, quia in dubio melior est conditio possidentis. Ita ex Burgos de Paz Sanchez *ibid. num.* 7. Addo, quia nemo, nisi certò constet, præsumendus est fraudem fecisse: vide aliqua huc pertinentia *cap.* 3. §. 7. *v. Testament.*

19. Asserentibus quatuor; v. g. fide dignis, vel authenticis scripturis attestantibus alicui esse dispensatum ad consanguineam ducendam, quatuor similibus negantibus, non posse illam ducere: quia possidet impedimentum. Ioan. Sanch. *d.* 43 *n.* 45. & 57.

Simile quid eveniret etiam præscindendo à possessione impedimenti, si contra duos asserentes sibi fuisse à Papa dispensatum ad consanguineam ducendam decem æqualis fidei assererent non dispensatum fuisse; illi enim duo, licèt absolutè facerent probabilitatem: tamen in hac circunstantia tot contrariorum non facerent, siquidem illi decem probabilitatem ex duobus testibus ortam prorsus obscurant, ac dejiciunt.

Contra, in sententia probabili, quod adsit impedimentum dirimens; v. g. si sit probabile, immò etiam si sit minus probabile, quod non adsit, potes contrahere; Ita Sanch. *lib.* 8. *de matrim. disp.* 6. *n.* 18. quia satis est sequi opinionem, quamvis minus probabilem in rebus moralibus, ubi nihil aliud obstat, ut in hoc casu, ubi nec obstat possessio impedimenti, de hoc enim dubitatur, nec ab aliquo obscuratur alterutra probabilitas, ut supponimus.

20. Obstat item practicæ probabilitati contractus: Ita Caramuël *lib 5. Theolog. moral. num.* 1542. sicut enim illicitè, & iniquè venderes aurum probabile pro certo, quia minùs valet aurum certo probabiliter tale, quàm aurum: pari modo injuria fieret enti à te prædium, si ipse numeraret tibi certum pretium, tu verò dares prædium, quod ex probabili solùm jure posset à te vendi: certo enim pretio non satisfit per probabile jus. Huc reducitur pactum implicitè cum aliquo initum, ut mox dicemus de Iudice, & Medico, §. 4. *n.* 1. & 17.

21. Obstat præterea Votum vel Iuramentum, ut si juraveris, vel voveris alteram ex sententiis probabilibus sequi. Idémque esset si juramento, vel voto promiseris sequi opinionem probabilem, quam superior voluerit, jurata enim, & promissam sequi debes, non verò aliam, quamvis alioqui probabilissimam.

22. Obstat etiam aliquando necessitas proximi: ut accidit in opinione, quæ concedit posse conferri baptismum in aqua rosacea; Tanta enim potest esse necessitas proximi, quæ occurreret, & is esset in fine vitæ, & alia aqua non adesset; ut tu teneretis omittere opinionem negantem (quamvis hæc sine dubio sit multò probabilior) & sub conditione illum cum aqua rosacea baptizare.

23. Obstat denique non rarò confessio Sacramentalis, debes enim absolvere pœnitentem juxta ipsius probabilem, non vero tuam, quamvis probabiliorem opinionem, ut mox aliquantò fusiùs, §. *sequenti, num.* 22. dicam. Stet ergo aliquid probabile esse remotè, seu speculativè posse, quod, tamen practicè, & proximè improbabile ob supervenientem aliquam circumstantiam omnino sit: ut in præcedentibus exemplis hactenus animadvertimus: superest nunc afferre exempla de eadem æquali probabilitate, quando alterutram partem excipere practicè possumus.

Exempla de æquali probabilitate circa jus, quando alterutram partem sequi practicè valemus.

24. Ex doctrina allata *num.* 17. quòd rationes æqualiter circa jus probantes faciant æqualem probabilitatem resoluitur:

25. Primò. An unicus testis omni exceptione major constituat semiplenam probationem in criminalibus, unde sine aliis adminiculis possit reus ad torturam adstringi?

Secundò. An in causa capitali possit Iudex reum interrogare, illum ex præcepto obligando ad respondendam veritatem in delicto semiprobato?

Tertiò. An Iudex, vel ejus Minister possit in carcerem conjicere delinquentem in alieno territorio inventum?

Quartò. An possessor bonæ fidei teneatur restituere fructus industriales bona fide consumptos?

Quintò. An Filij reorum Majestatis divinæ, vel humanæ geniti ante parentum crimen admissum puniantur pœnis in jure statutis contra Hæreticorum filios;

Sextò. An filij expositi reputentur legitimi?

Septimò. An jus patronatus possit præscriptione requiri?

Octavò, An Pater sit astrictus filiam naturalem dotare?

Nonò. An pestis tempore valeat testamentum cum minori Testium numero?

Decimò. An collatio Beneficij facta Infami, vel Irregulari, sit ipso jure nulla?

Vndecimò. An Blasphemo immunitas Ecclesiæ faveat;

Duodecimò. An committenti delictum in Ecclesia, faveat Ecclesia pro aliis delictis extra Ecclesiam patratis?

Decimotertiò. An exeunti ab Ecclesia, commitendi crminis causa, faveat Ecclesia?

Decimoquartò. An occidenti Clericum faveat Ecclesia?

Decimoquintò. An delinquenti, qui è manibus satellitum eripitur, & ad Ecclesiam confugit, faveat Ecclesiæ?

Decimosextò, An Episcopus possit dispensare in impedimento dirimenti, quando illud est occultum, & ad Papam non potest propter paupertatem, vel aliam causam recurri, & in separatione matrimonij magnum scandalum oriretur?

Decimoseptimò. An ab aliquo infamatus, (si qui infamavit, vel hon vult, vel non potest resarcire damnum infamanti in ipsa fama) possit compensationem sibi facere, negando pecuniam ipsi infamanti, quam infamatus apud se habet; quia est probabile infamiam compensari debere pecunia, quando alius modus non suppetit?

Decimooctavò. An quando duo se mutuò æqualiter infamarunt, possint invicem compensare, ita ut neuter teneatur restituere, quandiu alter restituere non vult? quia probabile est esse licitam compensationem famæ unius cum fama alterius; licèt non esse licitam etiam sit probabile?

Decimononò. An is cui ex testamento minùs solemni legatum debetur, possit legatum detinere, vel de manu hæredis tollere, vel occultè sibi compensare, cùm sit opinio probabilis debiti in foro conscientiæ ejusmodi legata; licèt non deberi sit etiam probabile?

Rursus. An hæres ab intestato licitè uti possit simili occulta compensatione contra eum, qui bona defuncti possidet ex simili testamento minùs solemni?

Vigesimò. An is qui sponsalia contraxit possit ea dissolvere, si causa secundùm probabilem opinionem sit sufficiens ad eadem dissolvenda? Et an sufficiat authoritas viri docti assentis causam esse sufficientem ad dissolvenda, quamvis nunc agatur de spolianda sponsa suo jure?

26. In his inquam, & similibus ideò probabiliter resolvit Ioannes Sanchez *d.* 44. *a num.* 52. quoad sexdecim priores casus, & de Lugo *de just. tom.* 1. *d.* 16. *sect.* 5. *num.* 95. quoad alios quatuor, posse quemlibet sequi affirmativam, & posse item negativam, quia adest probabilis opinio apud Doctores pro utraque, unde & prudenter ex alterutra ex illis quilibet operari, ut maluerit potest.

Dixi (resolvit Ioan. Sanchez, & de Lugo;) nam ego video in aliquibus ex his exemplis, obstare possessionem, ut in 19. obstare videtur possessio hæredis, & possessio habentis bona defuncti, & in 20. possessio sponsalium in sponsa, immò & in primo, & secundo aliisque non nullis possessio libertatis.

Exempla de æquali probabilitate circa factum, quando alterutra pars excipi potest practicè.

27. Ex doctrina asserente æquales rationes circa factum parere æqualem probabilitatem proximam, ita ut quod maluerimus, excipere possimus, si nihil obstat, resolvitur primò, An qui habet probabiles rationes se commisisse mortale, habeat autem æquales se non commisisse, obligetur illud confiteri. Non obligari docet Suarez *de pœnit. distinct.* 22. *sect.* 9. *num.* 6. aliique apud nostram methodum confessionis, *lib.* 2. *cap.* 1. §. *num* 9.

Secundò, An qui, cùm certò sciat se commisisse mortale, habet rationes probabiles se illud confessum esse, habeat autem item probabiles non fuisse confessum: An inquam teneatur illud clavibus subjicere: Non obligari idem docet, aliique *ibid.*

Tertiò. Si sit probabilis opinio inter Medicos, An semen corruptum sit, negantibus aliis, aliis æquè affirmantibus, An possit sumi medicamentum directè illud expellens? Posse docet Sanchez *lib.* 9. *de matrim. d.* 17. *num.* 19. *fine.*

Quartò. Si adsint quatuor testes fide digni asserentes conjuges esse consanguineos, verbi gratia, in quarto gradu

gradu, sint autem alij non dissimiles quatuor, qui negant, An post contractum matrimonium possit conjux reddere debitum sequendo negantes, an possis non reddere, sequendo affirmantes, posse utrumlibet docet Hurtad. *d. mar. d. 10. diff. 9. n. 37.*

Quintò. Quid in eodem casu, ante contractum Matrimonium, An scilicet possint contrahere; Posse docet Merolla *tom. 1. disputation. 3. cap. 3. dub. 2. corollar. 10. num. 135.*

Sextò. Si probabile tibi sit aliquid vovisse, vel promisisse, probabile item contrarium, An possis non servare votum, vel promissionem? Posse docet Thom. Sanch. *lib. 1. de matr. disp. 9. num. 11. fine, & lib. 1. in d. decal. cap. 10. n. 36.* sibi contrarius *lib. 2. de matr. disp. 41. num. 34.* posse item docet Ioan. Sanch. *disp. 43. num. 2.* Suar. *de vot. lib. 4. c. 5. num. 5.*

Septimò. Si sint quatuor fide digni, asserentes crumenam plenam argento à me inventam esse Petri, aliis similibus quatuor asserentibus esse Pauli. An cui maluero tradere illam possim, cum tam neuter sunc eam possit dear? posse cui maluero docent viri docti consulti à Ioan. Sanch. *disput. 43. num. 53.* licet contra doceat Castro P. *tom. 1. tr. 1. p. 10. n. 2. & 9. fine.*

Octavò. in jejunio naturali quoad Eucharistiam suscipiendam, si habeas rationes probabiles quod sonuerit media nox, & probabile quod non sonuerit propter diversitatem, v. g. duorum Horologiorum, de quibus non constat esse certò falsa, & comedas, An possis die crastino communicare; Posse docet Thom. Sanch. *disp. 41. de matr. num. 40.* Ioan. Sanch. *d. 34. num. 30. §. propterea videtur.*

28. In his, inquam, & similibus, resoluitur posse nos complecti partem, quam citati Doctores tenent, posse & contrariam, quam tenent alij, quia nimirum etiam in æqualibus facti probationibus residet nonnunquam in singulis partibus sua proxima, practicáque probabilitas.

29. Video nonnullos contra sentire circa aliqua exempla ex his, propterea quod in iis militet melior conditio possidentis in alterutra ex partibus: lege Merol. *tom. 1. d. 3. cap. 4. coroll. 1. & 2.* Verùm satis est nobis probabilem doctrinam attulisse; cùm nobis non sit necesse omnia fusè persequi. Non tamen gravari debeo aliqua adhuc superaddere, quæ ad majorem præcedentium declarationem hic solent latè à Doctoribus agitari.

§. IV. *De probabilitate, quam excipere quædam Particulares debeant.*

De Iudice.

1. Dico primò si sint rationes æqualiter probabiles circa factum inter civiliter litigantes, Iudex non potest sequi quam maluerit opinionem, sed tenetur rem, modo mox explicando, dividere, sic Salas, Villalobos Coninch. Sanch. aliique apud Castro P. *tom. 1. tr. 1. d. 2. p. 10. num. 2.* quibus adde Layman *lib. 1. §. 3. num. 16.* Ratio est, quia iuxta super dicta hic aliquid obstat, ne probabilem quamlibet opinionem Iudex sequatur: est autem, ipsum munus Iudicis. Præscribit enim lex, immò ratio ipsa dictat, ut ex officio, vel ex pacto tacitè inito cum Republica, Iudices inquirant diligenter quantum possunt veritatem, & judicent secundum allegata, & probata, merita causæ ponderando: adjudicent ergo rem melius probanti, vel si major ratio non adsit pro alterutro, dividant utrique.

2. Quid si res sit individua? Aliqua ratione res componatur inter partes, dando uni rem, alteri æstimationem suæ partis, & ni sic litigantes quiescant, cum non sit major ratio, cur uni res adjudicetur, alteri pretium, sorte poterit lis, quoad hoc, definiri: ita Merolla *tom. 1. d. 3. c. 4. d. 3. conc. 4. n. 170.*

3. Ex hac conclusione vides primò, cur privatus possit authoritate propria dare crumenam illam modo dictam Petro, vel Paulo, ut libuerit, idem autem non possit Iudex ex officio, qui tenetur omnino eam dividere. Vide *suprà, §. præcedente, n. 27. versu sexto. si sint.* Ratio enim est, quia Iudex debet sartatecta custodire à re merita causæ ex pacto inito cum Republica, cum privatus, quia à simili pacto liber existit, vratur iure suo sequendo opinionem, quam malit, probabilem; & sic illa circunstantia muneris Iudicis facit pro ipso proximè improbabilem illam opinionem, quæ proximè probabilis est pro privato.

4. Vides secundò, cur aliqui (& quidem meritò) limitarint hanc conclusionem, ut Iudex in aliquibus civilibus causis, putà dotis, matrimonij, libertatis, pupilli, peregrini, viduæ, locorum piorum, quæ sunt causæ privilegiatæ, non possit rem dividere, sed obligetur ad ferendam sententiam pro his privilegiatis. Ratio enim est, quia lex, quam servare tenentur Iudices, decrevit, ut his in pari casu faveretur: id quod si est otium, vide fusiùs apud Doctores. Lege *cap. fin. de sent. & re judicata*, Mascard. *de prob. v. opinio, n. 14. conc. 1143. n. 10.*

5. Dico secundò, si rationes circa factum, inter eosdem civiliter contendentes, probabilius uno probent, quam pro altero, tenetur Iudex probabilius probanti rem per suam sententiam adjudicare; sic Sanchez *disput. 44. num. 51. §. in secundo.* Ratio ducitur ex eodem principio, quia Iudex ex legibus, & pacto inito cum bono publico, ferre sententiam debet pro melius probante causam suam. Excipe, nisi majoritas probabilitatis sit adeò exigua ut (quia modica) prò nihilo reputanda, sit, tunc enim recurrendum erit ad præcedentem conclusionem *n. 1.* dictam.

6. Major autem probabilitas, omnibus diligenter à judice, sive ex parte facti, sive etiam ex parte juris perpensis, prudentis arbitrio est ponderanda, & quidem non rarò tanta potest esse major probabilitas, ut etiam si alter, cui minor probabilitas favet, possideat, debeat per Iudicem à possessione depelli. Id enim Iudici ex officio incumbit, ut dictum est.

7. Dico Tertiò. Si rationes circa jus probant æqualiter pro collitigantibus civiliter, nec impediunt rationes circa factum, ut impediunt, si de facto alter possideat, vel quod dixi *n. 4.* Iudex non potest, ut ego certum puto, rem cui maluerit, adjudicare, sed modo paulò antè dicto debet rem dividere. Ratio efficax mihi videtur esse, quia non video, cur hîc non militet eadem ratio ducta à Iudicis munere modo inculcata. Quæso, Lector, rem naviter perpende; nam summam pavitatem, ne dicam identitatem, invenies. Dixi (ut ego certum puto) nam propter extrinsecam bonorum Doctorum authoritatem, asserentium in hoc casu posse Iudicem pro suo amico, si maluerit, sententiam pronuntiare; potes id ut probabile, si velis, amplecti, cum limitationibus dictis *num. 4.* Lege Merollam *tom. 1. d. 3. c. 4. n. 182.* Ita Sanchez *in dec. lib. 1. c. 9. n. 45.* Franciscus de Lugo *p. 1. de cur. q. 8. num. 66.* Texeda *tom. 1. contra Mer. lib. 2. contr. 8. num. 15.* aliique.

8. Dico quartò. Multò magis res à Iudice dividenda, modo dicto, est in civilibus, si sint rationes tam circa jus, quàm circa factum æqualiter probantes. Sic Merolla *l. cit. num. 166.* Bannes, Sanchez, Layman, aliique apud eundem; id enim multò fortius probat dictum Iudicis munus, ita ut aliqui, qui nobis adversantur in præcedente conclusione, ultrò hanc præsentem amplectantur.

9. Dico quintò. Si rationes circa jus probent magis pro uno, quam pro altero in litigantibus civiliter, non potest Iudex nec dividere etiam pro rata probabilitatis, nec tribuere cui maluerit: sed ferre sententiam debet pro habente majorem probabilitatem in Iure: semper excipe, nisi majoritas esset exigua: nam tunc juxta regulam communem, *parum pro nihilo* reputandum erit, & judicandum, ac si essent rationes æquales modo jamiam dicto. Ita Sotus, Val. Tanner. Suar. Sanchez, Bussser. aliique, quos citat & sequitur Pater Bardi *de consc. d. 4. cap. 27. num. 10.* Ratio autem nostri dicti est,

ipsum

ipsum munus Iudicis toties repetitum, quod hic, ubi agitur de jure, juxta quod Respublica vult Iudices dirigi, permaximè militat. Scio Doctores non infimæ notæ contrarium asserere, ut Ioan. Sanch. Salonius, Salas, Texeda, Gasp. Hurtardus, aliique apud Bardi *l. c.* putant enim in hoc casu posse judicem, cui voluerit, rem adjudicare; quia semper probabiliter, atque adeò prudenter adjudicabit. Sed profectò non probabiliter proximè propter novam hîc superadditam rationem muneris Iudicis: nolo tamen à probabilitate saltem extrinseca tantorum sententiam Doctorum excludere.

Non nemo, videlicet P. Bardi *l. cit. à num.* 14. admitti hanc doctrinam in hoc quinto nostro dicto allatam, illámque peracriter probat, sed deinde *l. c. num.* 21. non admittit doctrinam à nobis modo *num.* 8. in quarto dicto traditam: Verum nec ipse tentat disparitatem afferre, ne solidam afferri posse mihi videtur.

10. Additum est autem semper in prædictis (civiliter) nam in criminalibus probabilibus puto Iudicem debere sententiam proferre in favorem rei iuxta rationes probabiles: sive hæ rationes circa factum sint, sive circa jus, ac parvi facere debere rationes probabiles, immò & probabiliores: quæ essent contra eundem reum; sic Merolla *l. c. d. c.* 4. *num.* 180. Ratio est, quia pro criminalibus superadditur illa nova ratio, putà dispositio legum *reg.* 11. *de reg. juris*, *in* 6. *cum sint partium jura obscura, reo favendum potius quam actori.* Per quas præscribitur ut quando jura partium non sunt clara, faveatur reo: at stantibus rationibus probabilibus pro reo, rationes contra ipsum omnino claræ non sunt, faveatur ergo reo, reo, inquàm, qui propriè sic dicitur in criminalibus nam in civilibus, is, qui urgetur, propriè vocatur conventus.

11. Non nego probabile esse Iudicem non teneri ad se ita gerendum, licèt possit; id enim non ignobiles Doctores viz. Salonius, Sayr. apud Merollam *l. c.* asserunt, juxta quam opinionem nonnulla attulimus in exemplis, §. *præcedente*, traditis.

12. Quandoquidem de Iudice sermo est: Quæro, ubi sunt à Republica creati plures Iudices pro causarum decisionibus, potestne licite unus se remittere sententiæ alterius? Respondeo. Absolutè non potest, quia ideo Respublica plures exposcit, ut plurium suffragio, atque adeo cum majori cautione res decernantur, atque ad id Iudices acceptando officium cum Collegis, se tacitè obligarunt. Lege Vasq. *p. 2. d.* 64. *c.* 2. *n.* 5.

13. Illud licitum puto posse unum deponere suam opinionem probabilem, & sequi opinionem alterius, quem doctum, moribúsque integris & fortasse se meliorem cum fundamento credit: id enim non est se remittere alteri, nec relinquere cognitionem causæ, sed est ipsum moveri ad decidendum ex principio extrinseco probabili, nempe ex authoritate sui Collegæ viri docti, ac justi. Ne igitur incidat in errorem *numero præcedente* dictum contra pactum initum cum Republica, consideret Iudex causam; quod si nihil clarum occurrat contra opinionem alterius Collegæ, tunc enim vero poterit, modo dicto, jus se probabili sententiæ remittere.

De Advocato.

14. Is potest sequi probabilem opinionem in advocando, etiam probabiliore relicta, dummodo de majore probabilitate contrarij suum clientem admoneat. Sic Less. *lib.* 2. *cap.* 31. *d.* 9. Vasq. *p.* 2. *q.* 19. *art.* 6. *d.* 64. *cap.* 1. *num.* 3. Azor. *tom.* 1. *lib.* 2. *cap.* 17. *q. ultima.* Ratio est, quia ex una parte Advocatus prudenter agit sententiam probabilem defendendo, & ex alia nulla lex id prohibet. Neque obstat tacitum pactum cum cliente, ne illum in periculum probabile amittendi causam dejiciat; jam enim huic malo occurrit, dum ei major adversarij probabilitas explicatur. Nec rursus obstat illud: *In dubiis reo, & possessori est favendum*, & illud modo dictum; *In pari casu pro possessore*, non obstat, inquam, nam hæc, sive ad Iudicem, sive ad privatum, quoad sibi rem vendicandam diriguntur, non verò ad Advocatum, qui favere suo clienti omni meliori modo, quo sine calumniis potest semper concesserunt leges; si quidem is nulli injuriam facit, partem minus probabilem defendendo, quam enim denique Iudex pro habente melius jus sententiam proferet. Nec denique obstant expensæ conligantis interim faciendæ, nam ad id dat Advocato rationabilem causam illa, sua probabilitas, & spes, illa quamvis modica, quam habet, ut causa bene ex utraque parte coram Iudice discussa, pro se, ut non rarò accidit, sententia proferatur.

De Doctore.

15. Is, à quo petitur consilium, potest illud dare iuxta probabilem opinionem, etiam relicta propria, immò & probabiliore, quia semper consilium dat prudens: ita Castro P. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 2. *p.* 3. Sayr. uterque Sanchez, Vasq. apud eundem. Nam propter eandem rationem Sanchez *lib.* 1. *in Decal. cap.* 9. *num.* 24. meritò concedit interrogantem, cui grata non est resolutio unius Doctoris posse quærere alium, qui benignius, sed tamen probabiliter, loquatur.

Duas tamen adhibeo limitationes, primò quod si quis teneretur tam tuam dare tenuis, non alienam, quamvis probabiliorem. Secundò communiter qui petit consilium in casibus ad suam conscientiam spectantibus semper intendit noscere, an partem sibi benigniorem sequi sine peccato valeat, verbi gratia, si quis petit quid faciet de invento argento, nullo domino post diligentiam comparente, petit an sibi possit illud retinere, id quod, quia est probabile, licet etiam sit probabile debere pauperibus distribuere, illud non verò hoc consilium dare, teneris ex suppositione, quod consilium dare suscepisti; sic idem *ibid. num.* 4. Unde indoctos Confessarios, qui semper putant se bene facere obligando pœnitentes ad restitutionem, quia id semper est tutius, reprehendo. Sanè si id, quod est tutius, ij cognoscere voluissent, tuum consilium non expectassent, sed ex se restituissent. Verùm tu, dum juves alteri, tuo huic clienti iniquus es, qui non vult, nec tenetur restituere, nisi omnino debeat.

16. Dum idem Doctor sive publicè, sive privatè docet, peccat mortaliter, si falsam in re gravi doctrinam præsertim in moralibus doceat; quia sic graviter Auditores decipit, viámque pandit erroribus, atque peccatis, sic Castro P. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 2. *p.* 3. *num.* 8. Docere tamen potest probabiles opiniones etiam prætermissis probabilioribus, modo non prævideat aliquod scandalum exoriturum, quia sic jam se prudenter gerit, si quidem probabilem bene gerendi viam Auditoribus ostendit.

De Medico.

17. A Medico in medendo semper excipienda probabilior est opinio. ita Val. 2. 2. *d.* 3. *q.* 10. §. 2. *versus Altero modo*, apud Sancho *lib.* 1. *in Dec. cap.* 9. *num.* 42. Nec sine peccato contra justitiam ægroto probabile medicamentum applicabit; omisso certo, vel probabiliore. Sic Bruserus *lib.* 3. *de conse. cap.* 3. *n.* 125. Ratio est, quia id requirit lex, seu pactum tacitum cum ægroto initum. Medicus enim, & ægrotus tacitè conveniunt, ut quandoquidem agitur de salute, eámque Medicus suscipit (quamvis sine pretio) conservandam, omni meliori modo medicamenta porrigat. Nam propterea non est Medico concedendum ut experientiam faciat de suis medicamentis, etiam in desperatis; sic Azor. Corduba, Villalobos, aliique cum Castro P. *l. c. p.* 9. *num.* 3. tum quia non licet morte proximi, quam certè accelerari sæpe continget cum ejusmodi experimentis, licentiam comparare: tum quia non observaretur dictum pactum de medendo omni meliori modo.

18. In

18. In casu autem, quo duo sese offerant medicamenta cum æquali prorsus probabilitate profutura, nec posset haberi certum, vel magis probabile, concedatur Medico libera electio; quia tunc prudenter se gerit, omnique meliori modo, quo nunc potest, ægroto famulatur.

19. Denique, quando est æquale dubium, nec virtutem potest an medicamentum profuturum sit, an nocitum, & aliud certum, vel probabile medicamentum non adest, Valentia *tom.3.d.3.q.10.p.2.vers. Non improbo*, concedit adhiberi posse, Castro Palaus *l.c.p.9.n.5.* negat nisi in casu, quo (ut etiam notat Sanchez *l.c.n.42. fine*, vide etiam *l.9. de matr.disp.10. n.18.*) aliqua tandem spes luceat proficiendi. Ratio Castro Palai est, quia tunc Medicus, quantum est ex se, sine necessitate se exponeret periculo infirmi mortem accelerandi, quod nunquam licet. Ratio Valentiæ est, quia periculum ejusmodi dubiæ accelerationis satis superque compensatur ab illa spe licet dubia sanitatis. Tunc enim (addit hic Valentia) habet locum, quod ex Galeno fertur: *Interfice audaster.* Veraque sententia est probabilis, & ex affirmativa sequitur debere Medicum adhibere, quia quandoquidem potest, debet omni meliori via decumbenti consulere.

De Ministro Sacramentorum.

20. In conficiendis Sacramentis poterit eorum Minister sequi opinionem probabilem, etiam probabiliore relicta, nisi tamen obstet usus, & consuetudo Ecclesiæ, vel tacitum pactum cum suscepturo Sacramentum. Ita Vasq. *1.2. q.19. art.6.dub.63.cap.2. &* 3. Basi. de Pœn. *l.4. de matr.c.25. n.9.* quibus adde alios apud Merollam *1.1.d.3.c.4.corol.3.* Explico, qui, v.g. conferret Baptismum per illa verba: *Ego te babtizo in nomine Genitoris, Geniti, & procedentis ab utroque*: quibus probabile est confici Sacramentum; vel qui eundem conferret in aqua rosacea; vel consecraret in pane facto ex frumento silvestri, quibus, quia est probabilis sententia in Philosophia aquam ex herbis extractam non differre ab aqua naturali, & frumentum illud non differre à vero tritico, quibus, inquam, est probabile, confici Sacramentum, non peccaret ex hoc capite sic conficiendo, quia qui juxta probabilem opinionem operantur, peccatum non committunt coram Deo; nec consequenter injuriam faciunt Sacramento. At quia adest Ecclesiæ gravissima consuetudo, ut Baptismus conferatur sub illa certa forma: *In nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*, & in aqua naturali: atque Eucharistia in vero, indubitatoque tritico conficeretur, graviter peccaret contra legem, qui secus extra necessitatem faceret: peccaret etiam contra justitiam ille Baptizans ex eo capite; quia (sive sit Parochus, qui tenetur ex justitia stipendij dati, sive sit alius) tacitè videtur contrahere cum suscipientibus, vel cum Ecclesia, ut in re tam gravi salutis spiritualis, quandoquidem munus ministrandi acceptat, omni meliori modo, quo tunc potest, suscipienti, famuletur iuxta dicta de Medico corporali, quæ hic applicanda proportionaliter sunt. Absolvere autem solum attritum cum attritione cognita, ideò absolutè semper Confessarius pœnitentem potest, quia, sic confici Sacramentum Pœnitentiæ, non est solum probabile, sed post Concilium Tridentinum est saltem moraliter certum. Præpositus *de pœn. d.2.n.56.*

21. Quando autem adest probabilis opinio de jurisdictione, approbatione, vel simili dependente ab Ecclesia, potest quilibet juxta eam probabilem sententiam operari, in administrandis Sacramentis. Sic Less. *l.2.cap.29. d.68.* Suar. *4. tom.in 3.p. d.26. sect.6.à num.7.* aliique. Adest, v.g. probabilis opinio, te, qui es Sacerdos, posse propter quandam Episcopi licentiam absolvere à peccatis, à censuris, à reservatis, vel posse assistere matrimonio, &c. potes absolvere, & assistere sine necessitate admonendi proximum de opinione contraria, quamvis probabiliore. Ratio est, quia in his casibus certò fit Sacramentum ex eo, quia quoties est probabilis opinio de similibus dependentibus ab Ecclesiæ potestate, ipsa ex consensu tacito, & de præsenti ratihabitione supplet. seu confert jurisdictionem certam, ut fusè apud Doctores Less. Suar. *l.c.* Thom. Sanch. *lib.2. de matrim. d.22. n.65. & in Decal. cap.9. n.35.* Basil. de Pont. *lib.5. de matr. c.19. num.8. & cap.20. num.7.*

22. Denique Confessarius dum agitur de peccato pœnitentis potest sequi opinionem probabilem, neglecta etiam probabiliore, ut item potest, immò interdum, sicuti docuimus, *in methodo nostra confess. lib.3.c.9.§.1.* debet secundum opinionem probabilem pœnitentis se gerere. Ratio est toties dicta, quia sic coram Deo prudenter agitur. Nec intervenit damnum ullum pœnitentis; si quidem certissimum est nullum peccatum committi ab eo, qui secundum opinionem practicè probabilem operatur, unde sufficienter ad suscipiendam absolutionem erit is dispositus, si opinionem suam, quæ probabilis sit, velit excipere, & non aliam.

23. Hinc quando est probabile, peccatum aliquod non esse reservatum, licet sit probabile, & multò magis si sit solum dubium, reservatum esse, poterit Confessarius ordinarius licitè, & validè ab illo absolvere, quia ex probabili opinione operabitur, quæ ex communi jam Doctorum sententia, dat jurisdictionem. Sic Merolla *t.1.d.3.c.3.d.coroll.23.num.370.*

24. Immò puto obligari Confessarium in hoc casu ad absolvendum, si quidem non absolvere, esset condemnare. Ita Ioan. Caramuël, *l.3. Theol. mor. n.1346.* Adde charitatem velle, ut si potes sine tuo incommodo (ut certè hic potes) non dimittas inabsolutum pœnitentem graviter ex mortali peccato laborantem. Non obligari tamen quando actio tenet ex parte Ministri puta Confessarij, notat de Lugo *lib.1. Resp. moral. d.18.* & ego dixi *lib.3. Method. Confessionis, cap.9. §.3. num.4. in Addit.* & iterum dicam cum Ioanne Sanchez, quando agam de Pœnitentia *lib.5.cap.5.§.1.num.39.*

De Rege quoad bellum gerendum.

29. Rex, seu Respublica ad gerendum bellum, vel habet probabilitatem fundatam in jure, vel in facto. In jure est, quando adest opinio Doctorum, Regnum in aliquo certo casu posse ab aliis occupari. Fac, v.g. Regem alicujus Regni esse spurium, certè si adesset opinio Doctorum probabilis, ejusmodi Regem licitè posse suo Regno repelli, esse hæc probabilitas innixa in jure. Probabilitas fundata in facto est quando duo, plurèsve scripturis, vel testibus contendunt probare Regnum ad se pertinere.

30. Dico, in probabilitate orta ex jure quemlibet Regem licitè bellum gerere contra alium posse. Sic Sanchez *d.44. à n.57.* Ratio est quia, ut est toties dictum, potest quis sequi opinionem probabilem, omissa probabiliore. Quid si alter possideat, ut est in casu proposito *numero præcedenti*? Respondeo tunc ex mea sententia non posse, quia ut *supra §.3. n.24.* dixi, & mox *numero sequenti* repetam, possessionem favere possidenti est lex canonica ab omnibus observanda. An tunc recurri valeat ad Iudices, mox tangam *n.33.*

31. Dixi (ex mea sententia) nam ex bonorum authorum opinione posse video, qui, nihil obstante prædicta unius Regis possessione, putant in dicto casu ab alio Rege bello impeti Regem possidentem posse. Lege item Castrop. *tomo 1. disputatione 2. part.7.n.1.* Ioan. Sanc. *d.44.n.58.*

32. Quid, si sit opinio practicè probabilis fundata probabiliter in jure, quod dictus Rex possit regnum ab alio possessum occupare? Respondeo tunc sanè etiam in mea sententia posse, nec mirum, quia jam supponis eam opinionem esse practicè probabilem. At ego adverto, hanc nunquam fore opinionem practicè probabilem ex principiis intrinsecis) nam esto ex authoritate extrin-

seca

seca *num.* 31. dicta) posse Regnum ab alio Rege possessum occupari, si ejusmodi Rex cum probabilitate juris sit in ejus controversa possessione, quia nemo, ut toties cantavimus, per hominem privatum (qualis profectò est Rex, vel Respublica quæcunque respectu alterius, qui sit suæ absolutæ potestatis) nemo, inquam, spoliari potest à sua possessione, nisi certò moraliter constet possidentem iniquè possidere.

33. In probabilitate ex probationibus facti negant absolutè plerique posse tunc Regem bellum gerere, sed debere recurri ad Iudices modo latè tractato à Castro Palao *l.c.n.5.*

Sed sic est distinguendum. Potest Primò Regnum, de quo disceptatur, esse in possessione unius ex Regibus, & tunc ob probabilitatem ortam ex facti probatione non potest contra ipsum intentari bellum ab alio Rege etiam probabiliores habente rationes facti: Ioan. Sanch. *d.* 64. *num.* 56. Ioan. de Lugo *t.* 1. *de just. d.* 16 *sect.* 7 *num.* 98. quia obstat lex Canonica pluries repetita, cui omnes Fideles subsunt, quámque nos *suprà* §. 5. *num.* 14. attulimus, & inculcavimus.

Certè in hoc casu possessionis, quando probatio facti ex probabilioribus rationibus uni favet Regi, & in casu quem *n.* 30. huc remisimus, non est improbabile posse recurri ad Iudices eo modo, quo laudatus Castro P. *l.c.* prosequitur: illum, si placet, adi; non enim nobis est otium ea, quæ rarò contingunt, universa pertractare.

34. Potest secundò dictum Regnum vacare, hoc est, in nullius Regis esse possessione, & tunc etiam nullus ex Regibus poterit in ejusmodi probabili facti probatione bellum gerere, ut Regnum occupet: ita Vasq. & Tanner. quos sequitur citatus Merolla *tom.* 1. *d.* 3. *c.* 4. *dub.* 3. *n* 204. Ratio est, quia obstat jus Regni vacantis: dum enim non est certum jus pro aliquo ex Regibus, ipsum Regibus iterum manet, sic Salas *p.* 2. *tr.* 8. *de unic. sect.* 10. *n.* 128. apud Castro P. *cit. n.* 16. prævalet enim Regni libertas, si non constat de servitute. Quare tunc Regnum, vel se gubernet, vel se alterutri ex Regibus gubernandum spontè tradat, vel certè recurratur ad Iudices, eo modo, quo idem Castro Palaus ibidem affert.

35. Postremò si certus sit Rex Regnum ab alio Rege possessum esse suum, illum admoneat, ut Regnum consignet domino: si renuat, bellum gerere contra ipsum poterit. Ita Vasquez. Mol. Salas apud Castro P. *cit. n.* 13. Quamvis enim Rex, qui occupat Regnum, non cognoscat veritatem, adhuc injuriam materialiter facit, quam propulsare licet illi, qui de sua certus est.

De Militibus.

36. Milites denique, sive subditi, sive non subditi, alicujus Regis, *cap Quid culpatur* 23. *quæst.* 1. sive actu serviant, sive ad bellum mercede conducantur, dum illis non constat de injustitia belli, possunt licitè militare. Ita Valent. Vasquez, Sanchez, aliique apud Castro P. mox citandum. Ratio est quia cuilibet licitum est alterum juvare in re, quæ præsumitur bona. Bona autem præsumitur donec non constat esse malam. Id certè ita se habet in bello suscepto à Principe Christiano; in suscepto enim ab Infideli difficilius justitia præsumenda est. Suarez, Vasquez contra Thom. Sanchez *lib.* 6. *in decis. cap.* 2 *n.* 5. quos sequitur citatus Castro Palaus *tom.* 1. *tract.* 1. *disput.* 2. *part.* 8. *num.* 8.

COLLATIO BENEFICII in mense reservato.

37. Beneficiarius in ultima nocte mensis Papæ reservati moritur, postquam unum ex Horologiis signum mediæ noctis dedit: sed aliud ex iisdem mediam eandem noctem, per suum pulsum, signavit post mortem Beneficiarij. Quæritur, An possit providere de hoc Beneficio Episcopus, qui vult se conformare cum secundo Horologio, atque adeo judicare Beneficium vacasse in suo mense, An potius Pontifex summus, qui se conformare vult cum prima?

38. Dico posse quemlibet providere: & ille prævalebit, qui prius conferet. Ratio est eruenda ex dictis, quia, cum Horologium quodlibet non apertè falsum faciat opinionem probabilem, probabile erit jus pro utroque, id est, Episcopo & Pontifice: Prævalebit autem qui prius conferet, quia tunc subintrat Regula, quod: *Melior est conditio possidentis*, juxta jam dicta. Et certè passim Doct. firmant quando plures conferre possunt idem Beneficium, subsistere Provisionem quæ est prior tempore. Si ipsi sit dubia, dicam *inferius* §. 7. *v. Mensis.* Vide etiam *ibidem, v. Beneficium.*

39. Dices. Provisus ab Ordinario, ut excludat provisum à Pontifice, debet evidenter probare suam intentionem, & quod Beneficium sit liberæ collationis. Respondeo id solum verum esse, quando Papa prius tempore providit, quando agitur de Beneficio, de qua dubitatur an sit reservatum: non autem quando agitur de expiratione mensis, & res est probabilis, pro Episcopo: nam tunc quia certum est Episcopum posse in suis mensibus providere, & duratio reservationis non est evidenter certa, imò est probabile talem durationem non adesse, prævalebit possessio Iuris Episcopalis: Quare potius, debebit evidenter adversarius probare, secus nihil facies contra possessionem quam supponimus habere provisum ab Episcopo.

§. V. *An liceat modò unam, modò alteram probabilem sententiam in eadem materia sequi.*

1. PRobabile est, verbi gratia, hoc vestigal injustè esse impositum: probabile item, esse impositum justè: possumne ego hodie, quia sum exactor regius vectigalium, exigere ejusmodi vectigal, sequendo opinionem asserentem illud justè esse impositum, atque adeo licere mihi sine injustitia illud exigere, & eras, imò etiam hodie quia sum mercator, illud occultè defraudare, sequendo opinionem asserentem illud à justitia deficere? Abstrahimus ab eo, quod exactor acceptando officium, promisit tacitè sequi opinionem probabilem faventem Regi, juxta dicta §. 3. *à n.* 20.

2. Peobable rursus est ablationem famæ pecunia compensari, probabile non compensari: possumne ego hodie infamatus velle ab infamante compensationem in pecunia, & eras, imò hodie ego ipse alium infamans nolle famam proximi à me ablatam compensare pecunia?

3. Probabile item ego licere æquivocare in judicio causa semiplena, probabile non licere, possumne ego hodie reus æquivocare, eras verò creatus Iudex cogere eum, ut non æquivocet? Hæc & innumerabilia ejusdem generis hîc in controversiam vocantur.

4. Pater Franciscus Bardi in utraque Theologia vir nostræ Societatis eruditissimus, cujus familiaritatem ab hinc annis triginta, & amplius, cum in Collegio Romano cursui Theologico operam navaremus, contraxi, & demceps similium studiorum communicatione, fovimus utrique, & animus Pater, inquam Bardi *de conscientia, disp.* 4. *cap.* 14. de hac opinione latè disputat, & pro negativa sententia affert Cardinalem de Lugo Pasqualigum, & Franciscum de Lugo.

5. Verùm quidquid sit de authoribus, venio ad quæstionem. Assero posse licitè fieri ejusmodi variationem prout libet, tum in casibus relatis, *n.* 1. 2. & 3. tum in similibus, modò unam, vel alteram limitationem præ oculis habeas, quam mox subdam. Ita Ioan. de Lugo *de Euch. d.* 15. *sect.* 2. aliique. Ratio efficax hujus assertionis est, quia in nostra libertate est sequi quamcunque opinionem practicè probabilem, si quidem eam sequendo semper prudenter humano more, ut *suprà* sæpe dictum est, operabimur.

6. At ex hac sententia sequuntur sequentia incommoda. Primò, si hodie sit jejunij dies, eras verò sit dies

Dominica

Dominica, & audita hora mediæ noctis comedat quis carnes, utpotè in tempore pertinente ad diem Dominicum sequentem, ex vi probabilitatis, quam facit præfatus horologium, certè peccatum non committet, quia sequitur opinionem probabilem, quam facit quod libet horologium; quoties non clarè constat esse falsum. Hic idem audiat, post quadrantem, aliud simile horologium dans signum ejusdem mediæ noctis, posset se huic conformare, sequendo opinionem probabilem, quam facit hoc secundum horologium, ac dicere, comestionem prædictam pertinuisse ad diem præcedentem, seq. pro die Dominico esse prorsus jejunum; ac proinde posse recipere Sacram Eucharistiam. Ita Ioan. de Lugo *l.c.n.*46.

7. Secundò, si quis, audito primo horologio dante signum mediæ noctis, Sacrum faciat, (Suppono hunc habere privilegio celebrandi statim à media nocte,) & illo absoluto audiat aliud horologium signans eandem noctem mediam, posset prætendere juxtà hoc horologium non celebrasse hoc die, sed præcedente, atque adeò iterum celebrare. Ita Ioan. de Lugo *l.c.n.*48.

8. Tertiò, in quadragesima posset quis audito primo horologio post mediam noctem prandere, pro die sequenti, sequens opinionem illam, quod anticipatio comestionis non sit peccatum mortale, sic idem *ibid.*

Postea verò audito secundo horologio, posset se huic conformem reddere, & ex tunc computare diem sequentem jejunij, ut posset denuò plenè comedere, prætextu quod in hoc die computato juxta secundum hoc horologium nihil comederit.

9. Quartò, Sacerdos, qui nondum recitavit Vesperas hodiernas prævidens parum abesse, ut detur signum mediæ noctis ab hoc horologio, potest se conformare alteri horologio, à quo prævidet tardius esse dandum ejusmodi signum, & sic recitationem tantisper differre: At deinde dato signo mediæ noctis à primo, posset sibi persuadere se esse liberum à recitatione, quia juxta hoc primum horologium, quod nunc vult sequi, jam dies præcedens præteriit, cui onus Vesperarum erat addictum. Idem *ibidem.*

10. Quintò: debet quis hodie dare ex justitia nummum aureum alicui, quod si non dies dari, iterat, si intra diem non solvat non debeat duplum solvere sequenti die. Hoc posito: imminente sonitu mediæ noctis exigit creditor aureum, abnuere debitor posset; quia vellet expectare aliud secundum horologium tardius sonaturum: at, postea dato sonitu à primo horologio celeriore, posset debitor dicere, sequor hoc primum horologium: atque adeò contendo transactum esse præcedentem diem, & sic me aureum nummum non debere, loco *ibid.n.*49.

11. Sextò, ex contractu cum Petro debes auferre equum tuum ab ipso intra hunc annum: sed ex alio contractu si abstuleris transacto anno, debes illi dare centum aureos. Hoc posito; ultima die anni post mediam noctem juxta primum horologium aufers equum à Petro, debes ergo centum, quandoquidem abstulisti equum incepto jam secundo anno; Sonat deinde secundum horologium aliquantò tardius sed postquam equus fuit à te ablatus, posses dicere, Amice nihil debeo, quia sequens opinionem probabilem hujus secundi horologij non abstuli equum in sequenti, sed in præcedenti anno, in quo esto non potuerim ex vi prioris contractus, pœnam tamen solvendi centum non incurri; nã pœna solum adest in secundo contractu. Idem *ibid.n.*53.

12. Septimò, Si quis subjaceat voto hodiè jejunandi, amplecti posset opinionem probabilem, quæ affirmat licere votum propria authoritate commutare in æquale: commutet ergo sibi dictum jejunium in certam eleemosynam, & sic impunè frangat jejunium; Posset deinde amplectens opinionem probabilem affirmantem non licere votum propria authoritate commutare in opus æquale, posset, inquam, non elargiri eleemosynam: & quia jejunium jam invenitur fractum irreparabiliter, liber etiam esset à jejunio: ex Bagdi *num.*5 *l.c.*

13. Octavò. Si jejunandum in vigilia cujusdam Sancti, sit autem probabile hodie esse vigiliam, sit item probabile esse cras; posset quis dicere: Hodie nolo jejunare, quia jejunabo cras, quando est probabile esse onus jejunandi, & ex hac probabilitate liceret ei hodie comedere. Cras deinde posset dicere: hodie nolo jejunare, quia est probabile heri fuisse jejunandi onus, quare posset hodie plenè comedere, & sic vigiliæ jejunium effugere. Ex de Lugo *l.c.n.*50.

14. Nonò, Sacerdos, meridie jam imminente, die festo, dicat: Sequor sententiam docentem posse celebrari sacrum paulò post meridiem, & sic à Sacro tantisper sine peccato supersedeat; posset mox, post meridiem, variare opinionem, ac dicere: Sequor contrariam sententiam asserentem illicitum esse celebrare Sacrum à meridie, atque ita, eo die festo posset Missam non celebrare, nec, ut supponimus, audire, quia Missa non adest: de Lugo *l. c.n.*51.

15. Est probabilis opinio: Testamentum factum sine requisitis à Iure esse servandum in foro conscientiæ, tum quo ad hæreditatem: tum quo ad legata, & est probabilis etiam opinio servandum in eodem foro non esse. Iam sit Petrus hæres ex dicto testamento, posset, sequens opinionem docentem illud testamentum esse validum, retinere hæreditatem, sed insuper, sequens opinionem aliam asserentem illud non esse validum, posset negare legata legatariis, & sibi eadem retinere, quod videtur absurdum. Lege Sanchez *in Decal. l.b.* 4. *cap.* 1. *d.*14. *latè.*

16. Vt hæc incommoda ab universali doctrina *numero octavo* data vitentur, afferunt varias distinctiones, limitationésque prælaudati Doctores: ita ut operosum valdè sit vel mediocriter docto Confessario dignoscere in particularibus eventibus, quandonam militet universalis doctrina, quandonam limitatio: experiamur ergo nos, An, superis aspirantibus, possimus duarum Regularum lucem facilem terere, atque expeditam viam.

17. præmitto opinionem quampiam practicè probabilem esse, duplici modo posse, altero independenter, altero dependenter proximè à nostra voluntate. Quòd, v. g. hoc vectigal sit probabiliter justum, vel probabiliter injustum, unde probabile fiat, posse, vel non posse illud defraudari, vel exigi, non dependet à nostra voluntate, sed ex natura, & circunstantiis tributorum propriis. At, quod quadrans, v. g. ille temporis inter pulsum primi, & secundi horologij fluens pertineat ad diem sequentem vel præcedentem, à mea voluntate dependet proximè, & immediatè, nam propter incertitudinem horologiorum, probabilium tamen, possum non recipere, & possum recipere illud tempus pro die alterutro, ut mihi libuerit. Dico, (immediatè, & proximè) nam si ego ex hoc territorio, v. g. ubi adest obligatio jejunandi, me transferam in locum, ubi ejusmodi obligatio non adest, unde me probabiliter liberem à jejunio, à me quidem dependet translatio, sed non proximè à me habetur probabilitas; habetur enim hæc immediatè à loco exempto, ad quem me liberè contuli.

18. His positis, facilis, expedita, & brevis sit prima Regula: Nunquam nos posse opinionem probabilem semel electam relinquere, & aliam quamvis probabiliorem, in eadem occasione amplecti, quando probabilitas à nobis immediatè, & proximè dependet. Ratio regulæ est, quia sic in eadem occasione possemus dare, & tollere probabilitatem, quod esset simul ædificare, & destruere quo nihil adsurdius.

Hinc in casibus Vectigalis, Famæ, & æquivocationis in judicio positis *num.*1. 2. & 3. licebit (nisi obstet secunda regula, quæ tamen in his tribus eo modo quo allati sunt, non obstat, ut iterum mox *num.*21. dicam) licebit inquam in eadem occasione, & materia variare opinionem; quia probabilitas in his materiis non dependet immediatè à nostra voluntate, sed à natura Vectigalis famæ, Iudicij. Contra, in eventibus variorum horologiorum positis *à num.* 9. usquè ad 14. & in illa

voti commutatione posita *num.* 15. quia probabilitas immediatè à nostra electione dependet; nequaquam licebit.

19. Secunda Regula. Quando probabilitas à nobis immediatè non pendet, in eo tantummodo casu nequit variari in eadem occasione sententia, quò propter aliquam circunstantiam apparet ratio, quæ reddat hic, & nunc alterutram practicè improbabilem, in aliis enim casibus poterit: id ut facilius intelligas, meminisse ex supradictis §. 3. *n.* 12. debes, aliquid esse speculativè probabile: quod in particulari hic, & nunc, seu practicè propter aliquam supervenientem rationem est improbabile. Probabile est, v.g. valide conferri Baptismum per illam formam: *Ego te baptizo in nomine Genitoris, Geniti, & procedentis ab utroque*, at proximè propter illam rationem, ne cum certum possis Sacramentum conferre proximo conferas quod aliquam continet incertitudinis formidinem, omnes *supra*, §. 4. *n.* 20. concluximus, proximè & in ordine ad praxim non esse sic Baptismum conferendum. His in memoriam redactis, exemplo hæc secunda Regula probabitur simul, & fiet manifesta. Probabile est votum, v.g. mei jejunij posse authoritate propria in opus æquale à me commutari, probabile item non posse: atque hæc ex natura, & circunstantiis voti, non verò ex nostra libertate.

20. Dico, in hoc casu, posito quod elegerim sequi opinionem affirmantem, posse jejunium à me commutari, amplius non licere mihi in eadem occasione sequi negativam, quæ asserit non posse, quia nunc adest clara circunstantia quæ reddit hic: & nunc improbabilem hanc negativam: circunstantia autem est obligatio certa, quam ego habeo servandi vel ipsum votum, vel id, ut quod legitimè sit commutatum, quæ obligatio eluderetur, si fieri illa variatio opinionum in eadem occasione posset. Pari modo si ego centum tibi certò debeo, non possum per mutationem opinionum quantumcunque alias probabilium, ea tibi denegare, quia hæc particularis circunstantia certi debiti, id omnino modo dicto, prohibet.

21. Ex his habes, quia prima regula officit sex primis incommodis relatis *à n.* 6. & secunda officit octavo, & nono *n.* 13. & 14. allatis, ideo negamus in omnibus his novem, & similibus casibus excipi sine peccato posse in eadem occasione mutationem opinionum: ut verò quia in casibus relatis *n.* 12. & 13. ibi referuntur, atque in similibus, nemo ex his regulis obstat, ideo tunc, etiam in eadem occasione, materiaque licitam esse hujusmodi mutationem concedimus.

22. Denique in casu relato *num.* 15. de Testamento minus solemni, dico ibi obstare secundam Regulam; nam posito quod acceptas tanquam validum illud testamentum, obligaris acceptare omnia quæ in eo continentur, ergo posita tua acceptatione ponitur obstaculum, ne aliam opinionem amplecti valeas. Antecedens manifestè probatur, quia illud testamentum se habet quo ad omnes sui partes per modum unius & indivisibiliter ratione unius ultimæ voluntatis Testatoris cadentis super hæreditatem, & ei hæreditati connexa legata. Vel ergo juxta forum externum rejiciatur totum Testamentum, vel si à te in foro interno recipitur, recipi totum necesse est, secus eadem una voluntas Testatoris à te reciperetur, & non reciperetur, quo nil absurdius.

Vnde habes legata prædicta legatariis omnino à te deberi, siquidem neque ea tibi potes retinere, nec Hæredi ab intestato dare, nec Testamentum à te acceptatum, quod, ut probavimus) quo ad omnes sui partes acceptari à te debet, legatariis esse danda disponit.

23. Scio Thomam Sanchez *in consil. 4. c. 1. d. 14. n. 11* sic docere: *Nota quod hæres in minus solemni testamento non potest retinere hæreditatem, & nolle solvere legata, quasi utens una opinione, quo ad retinendam hæreditatem, & utens alia quo ad retinenda legata. Ratio est, quia sententia qua dicit non deberi ea legata, non ea applicat sibi, sed hæredi ab intestato. Item, quia ubi semel vult uti illo testamento tanquam valido, tenetur omnia ejus legata implere saltem vel dando legatariis vel hæredi ab intestato.* Scio inquam hæc, & in cæteris quidem non dissentio, sed non approbo hoc postremum: *Vel dando hæredi ab intestato*, me enim id non approbare posse facit ratio modò dicta, & quam si Sanchez attulisset, is enim solum dixit: *Ubi semel uti vult illo Testamento, tenetur omnia ejus legata implere*, nec hujus dicti rationem attulit) quam, inquam, si attulisset, advertisset ea legata non posse dari hæredi ab intestato & colligitur ex ipsa doctrina Sanchez, nam si eo ipso utens illo testamento tenetur implere omnia legata, quo modo poterit ea negare legatariis, & dare hæredi? sanè si hoc posset, convinceretur non teneri ea legata implere.

§. VI. *De Conscientia dubia.*

1. Recole quæ dicta sunt §. 1. *num.* 5. ut quid sit conscientia dubia, noscas, ne scilicet ea, quæ hic dicuntur, cum conscientia probabili, quæ hactenus explicita est, confundantur.

Quomodo operans ex conscientia dubia.

2. Peccare secundum qualitatem peccati, de quo dubitat, si possit de rei veritate docere, & non curet, certum est apud omnes: ita Vasquez, Rom. Sanch. aliique apud Ioan. Sanch. *d. 41. n. 2.* quia qui dubitat, an hoc in his circunstantiis, sit peccatum, necne, & operatur, dubium non deponendo, videtur parum curare, an id, quod agit peccatum sit, necne, ergo elegit eam actionem indiscriminatim sive bonam, sive malam; ergo, quantum est ex se jam infectam malitia.

3. Dixi (in his circunstantiis) ut notarem nihil tibi nocere dubium aliquod speculativum, seu in genere; si non adsit hic, & nunc practicè, & proximè ad actionem Sic Vasq. *p. 2. d. 65. c. 1. n. 2.* Th. Sanchez *lib. 2. de mat. c. 41. n. 5.* & *in dec. l. 1. c. 10. n. 6.* Ioan. Sanchez *d. disp. 41.* Potes, v.g. dubitare, an laborare die festo sit licitum, atque hoc dubium est in genere speculativum: at non dubitabis, sed rectè existimabis, hodie tibi propter paupertatem, licere laborem; quod est judicium practicum, per quod rectè deponitur dubium illud in genere, quod alibi satis explicatum est.

Vt deponas ejusmodi dubium in genere, debere tibi aliquod affulgere, per quod tibi licet illud deponere, ut in casu dicto est pauperias, secus temere deponere, *supra* in simili dictum est §. 3. *à n.* 9.

Sed quid faciet, qui diligentiam apponere non valet ad deponendum dubium, vel ea posita, nihil invenit, quo dubium avertat? Respondeo tunc illud, quod est tutius, est eligendum, pro hoc enim casu maximè ex illa regula *In dubiis tutior pars est eligenda, C. illud Dominus, de Clerico excom.* ita Azor. *p. 1. lib. 2. cap. 16.*

4. Sed quid, si quod tutius est, discernere nequeas, & ex alia parte urgeat opus faciendum? Dubitas, v.g. an in hoc die festivo, propter paupertatem, laborare tibi sit concessum, nec habes qui te de veritate doceat, dum tu interim fame torqueris; similiter si instent duo præcepta, v.g. audiendi Missam, & assistendi graviter ægrotanti, dubites autem quodnam sit urgentius præceptum, careasque magistro, quid docere te possit, quid tibi faciendum?

Respondeo. Facias quod tibi magis expediens, in Domino, *ex c. duo mala, & dist. 13. & c. cap. Nervi testiculorum*, attentis omnibus, videtur, quod si adhuc anceps fueris, fac illud quod tibi placuerit; cum enim non sit major ratio de uno, quam de altero, quandocunque elegeris, ratum coram Deo erit. Quid si adhuc per ignorantiam putes, quodlibet, quod eligas, esse peccatum? Respondeo; Nullum tunc committi peccatum, dixi *supra*, §. 2. *n.* 7. & 8. Eadem Castr. *t. 1. tr. 1. d. 3. p. 1. n. 7.* citans Thom. Sanch. Hæc in universum: cæterum ex mox dicendis

multa

multa habebis, per quæ quod magis in similibus dubiis eligere tibi liceat, expedite cognoscès.

Explicatur illa Regula: In dubiis melior est conditio possidentis.

In materia Iustitiæ.

5. Communis doctrina resolvit dubitantem, utrùm res sit sua an aliena, si facta moralì diligentia, dubium evincere nequeat, eam stare pro possidente bona fide, illámque alienare posse, consumere, &c. juxta regulam ab omnibus receptam: *In dubiis melior est conditio possidentis.* Vide Ioan. Sanch. *d.* 43 *n.* 12. asiósque citatos passim apud Dianam *p.* 4 *tr.* 3. *n.* 32. Ratio præcipua sit, quia possidens habet duos titulos, unum dubium, eundémque valdè exilem, id est, suspicionem an rei proprietas ad se pertineat, & in hoc convenit cum alio non possidente, ut supponimus: alterum verum, & sine controversia, id est, certitudinem, quia possidet, quo titulo jam alter careat; ergo ipse possidens semper prævalebit. Vide quæ in hanc rem dicenda sunt infrà, §. 7. *v. Restitutio*, & *v. Furtum*, & *v. Damnum.*

6. Si fortè rem à te sic possessam alicui vendas, primò monere de dubio ementem debes; ita Ioan. Sanch. *ibid.* Castro P. *t.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *num.* 13. licèt enim vendas rem tuam secundum præsentem justitiam, subest tamen periculum, ne certò competente domino, redemptor amittat. Secundò debes vendere minoris, quia vendis rem oneratam timore, ne appareat dominus, eámque sibi vendicet. Si tamen moraliter es certus dominum non comparuturum, ab utroque onere liberaberis, quia ea certitudine morali posita, nihil damni cedit ementi.

7. Quòd in dubio sit melior conditio possidentis, verum est, etiam si magis propendeas ad putandum, seu (ut rectè aliqui loquuntur) ad suspicandum rem ad alium non possidentem pertinere, modò hæc propensio (quia scilicet sit ex levi ratione) sistat juxta limites dubij. Ita Vasquez, Salas, Thom. Sanch. cum Castro Pal. eos citante *t.* 1. *n.* 1. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 11. Ratio est, quia certa possessio præponderat rationi cuique, quæ sit intrà terminos dubij.

Quòd sit ratio transeat ad probabile: non possidenti danda res est, à Iudice: non autem authoritate propria potest illius possidentem spoliare, quia ad dictum spolium à privato intentandum contra possidentem, requiritur certitudo moralis, ut ex dictis de opinione probabili constat.

8. Illa tamen æquivocatio est hìc fugienda. Si enim, v. g. certus sis te debere centum Paulo, dubitas autem, An illa ei solveris; quamvis tu dicta centum possideas, non propterea eximeris ab iis solvendis, ita Suar. utrique Sanch. aliique apud Dianam *p.* 3 *tr.* 3. *res.* 30. Ratio est, quia nunc contra tuam possessionem pecuniæ prævalet possessio actionis debiti, quam Paulus habet contra te: certum enim est quod debeas, dubium quod solveris; ergo debitum, seu actio debiti contra te prævalet.

9. Id quod in materia iustitiæ verum est, ex Merolla *t.* 1. *d.* 3. *c.* 3. *n.* 65. etiam si non solùm debitor, sed creditor dubitet, nam debito sit satisfactum (quidquid alij cum Tanner. 1. 2. *disp.* 1. *q.* 6. *d.* 4. *n.* 49. sentiant) eam semper vincit certitudo debiti: Layman *l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 42. quem sequitur Dian. *l. c.* (certè non improbabiliter) putat tunc satisfieri, si solvatur pars juxta quantitatem, & proportionem dubij, quia æquitas non patitur, ut debitor exponatur periculo solvendis bis. Probabiliter quidem, sed adhuc contra Layman dici posset, nec æquitatem pati, ut creditor certo exponatur periculo, ne sibi totum, sed solùm pars solvatur. De hac re iterum redibit sermo §. 7. *v. Restitutio*: ubi multa huc pertinentia congeremus.

In aliis materiis à Iustitia.

10. Quamvis aliqui negaverint, ut Sotus *in* 4. *de justitia, quæst.* 5. *art. ultim. versùs finem*, Arag. 2. 2. *q.* 62. *art.* 1. *tract. de domino.* Iam hodie probabilissimum est etiam in aliis materiis, verbi gratia, Religionis, Obedientiæ, Temperantiæ, &c. meliorem esse conditionem possidentis. Sic Thom. Sanch. *lib.* 2. *matrim. d.* 41. *n.* 32. & *lib.* 3. *in Dec. cap.* 10. *num.* 11. *fine*, aliique. Est certus, verbi gratia, Sacerdos quod constringatur præcepto sive Obedientiæ, sive Religionis de recitandis horis, dubius autem an recitaverit, dico, quia certa est obligatio, dubia recitatio, meliorem fore conditionem præcepti, quod veluti habet possessionem obligandi Sacerdotem: atque adeò Sacerdotem obligari ad recitandum. Ratio est eadem, quæ dicta est, *num.* 5. hic proportionaliter applicanda.

11. Illud igitur solùm, & quidem difficilè hic explicandum est, ex quibusnam conjecturis, seu qua ratione mihi constare poterit, ex qua parte sit possessio. Quidquid autem alij, ut Sotus *lib.* 7. *de justitia, quæst.* 3. *art.* 2. Thom. Sanch. *lib.* 1. *in Dec. cap.* 10. *num.* 13. asserant, qui quidem regulam generalem dare, quamvis velint, non possunt: dico debere in variis materiis vario modo rem definiri: nam propterea, quia interdum in pluribus materiis Doctores discrepant, ex qua parte se teneat possessio, ideò discrepant in resolutionibus; id in exemplis tum pro materia justitiæ, tum pro aliis materiis, quæ subdam, apparebit.

§. VII. *Percurruntur ea in quorum dubio prævalet possessio.*

OPerosum id ita est, & prolixum (quippe per omnes ferè materias est percurrendum,) ut integrum meritò volumen exposcat. Satagam tamen per Alphabeti ordinem, quo facilitati legentium consulam, ea quæ solent passim occurrere ad compendium meo more, conferre: Prosper aspiret Deus. Neque mihi contrarium esse suspicetur is, qui fortè animadvertat me interdum aliquam sententiam approbare, quam alias non sum amplexus; id enim tunc solùm facio, quando utraque sententia probabilis à me judicatur, quod non est mihi adversari, sed docere potiùs sententias illas posse ad libitum tutò excipi.

A

Abortus. Vide *v. Casus & Censuræ reservatæ*, & *verb. Irregularitas.*

Absolutio à peccatis, à censuris, ab irregularitate Vide *ibid.* & *v. Confessio.*

Absolutio ab hæresi dubia. Vide *v. Hæresis* Ab hæresi dubiè externa. Vide *infrà*, *lib.* 2. *cap.* 1. §. 8. *n.* 4.

Actor. Vide *v. Lis movenda.*

1. *Advocatus.* An is posset patrocinari, in causa dubia, concedunt aliqui, alij negant, alij denique distinguunt inter causam civilem, & criminalem: ego breviter sic statuo. Si Advocatus prævidet rem licèt non possit evinci, posse tamen saltem semiplenè pro suo cliente probari, & universim si advertit, causam dubiam esse, & controversiam, potest ejusmodi causis patrocinari, quia hujus generis causæ in Republica utiliter agitantur, & posita ea probabili spe, non imprudenter Advocatus se gerit. Ita apud Layman *lib.* 1 *tract.* 1. *cap.* 5. §. 3. *numero* 17. Vide §. *præcedentem*, *numero* 14. ubi monendum esse clientem diximus: nam id multò magis hic esse faciendum adverto. At si nihil speret, non poterit initio; Solùm poterit inceptam causam, in uno duntaxat casu, defendere, quando nimirum sit periculum, ne Actor, qui est ejus cliens, pœna talionis puniatur; rationabile enim videtur, ut non rejiciatur ab Advocato cliens, si defendi in hoc utcumque potest.

2. Si actor (velit nolit Advocatus) accusare vult, vel jam accusavit, tametsi nullum jus videatur habere; posse illi Advocatum patrocinari, sensit Caramuël

*lib.3. Theol.mor.n.*1470.nimirum quantum per leges licet; quia non apparet (inquit) quare prudens Advocatus debeat desistere accusatorem temerarium, & cur non possit illi facere, quantum licet per leges : in tali tamen casu actor ad expensas damnandus. hactenus ille.

Verùm hæc sententia mihi probari non potest, quia si Advocatus videt actoris temeritatem, qua ratione cum illa cooperari sive incipiendo, sive prosequendo licitè & sine obligatione restitutionis potest ?

3. *Ætas, seu Anni.* Si dubites, an expleveris annos viginti & unum, non teneris ad jejunia Ecclesiastica, quia libertas, qua per totum tempus antecedens certò gaudes, non potest tolli à præcepto dubio, de quo scilicet nondum constat quod obligare inceperit.

Contra : si dubitas an expleveris annos requisitos ordines, vel beneficia, vel matrimonium non potes licitè ad ea admitti, quia certa obligatio ætatis requisitæ non potest vinci à dubio, quo laboras provectioris ætatis. Sic Ioan. Sanch. *d. 43. n.7. quo ad matrim.* Vide Tom. Sanch. *lib.7. d. matrim.d.*104.*n.*4.

4. Pari modo discurrendum in dubio de annis sexaginta requisitis pro exemptione jejunij, prævalet enim obligatio, si sis dubius an ad illos pertingas. Quòd si ad beneficium, ordinésve admissus fuisti, & post eorum possessionem incipis dubitare de annis, sanè tunc prævalebit possessio beneficij, ordinisve.

5. Si quis certus est de voto, dubitet autem an emiserit ante annos, quibus possunt vota irritari à Patre, poteritne irritationem obtinere ? hæc difficultas supponit Patrem posse vota filij irritare etiam post multos annos; sed certè personalia emissa ante 14. annum; at realia etiam emissa ante 25. de qua re infrà suo loco. Nunc autem respondeo ad difficultatem satis probabiliter posse. Ita Ioan. Sanchez, Diana, Villalobos, apud Caramuël *in Theol. mor. num.*1378. Adde Suarium, quem sequitur, & citat Thom. Sanch. *lib.4. in Dec.cap.*32.*n.*2. Ratio vera esse debet, quia prior est minor ætas, deinde major : ego, donec constet te esse majorem, potes te gerere ut minorem, atque adeò irritationem ejusmodi legitimè impetrare.

6. Illud in universum tene : quando dubium est, An pueri rationis usum habeant, præsumendum esse habere, si septennium compleverint: Secus, antea; Ita Diana *p.4.tr.3.res.*52. quia præsumptio est desumenda ex communiter contingentibus : communiter autem contingit, ut post septennium affulgeat rationis usus, non verò antea : Immò (addit huic doctrinæ Caramuël *loc. cit. n.*2389.) hic non videtur dubium, sed probabilitas, ubicunque non probetur contrarium; nam hæc consequentia : *Ferè omnes septennes usum habent rationis : ergo etiam Petrus* : videtur probabilis, & debere rationibus fortibus elidi, quare si nulla ratio contra eam militet, videtur moraliter certa.

7. Quod si certus sis, te voviſſe, at dubitas an voveris ante septennium, quando non eras certus usum perfectum rationis habuisse, obligaris ad votum ex Sanchez, *lib. 4. in Dec.cap.*1. *n.*14. & 15. quia constat de promissione, dubitatur de excusatione. Verùm puto cum Castro Palao *t.1.tr.1. d.3. p.*11. *n.* 4. esse probabile te non obligari, quia tunc non constat de promissione, si quidem cùm dubitatur, an affuerit perfecta deliberatio, dubitatur de constituente essentiam promissionis, atque adeò de promissione. Quod si certus es te voviſſe, dum usum rationis haberes, quamvis sis incertus, num expleveris septennium : obligaberis ad votum; ad voti enim validitatem sufficit usus rationis.

8. Item non obligaberis si certus sis te voviſſe ante septennium, in quo ratione non utebaris, sed dubius an postea ratum illud votum habueris. Ratio est prædicta, quia possidet tua libertas certa contra ratificationem dubiam.

9. Quid in contractibus ? Respondeo cum Caram. *lib. 3. Theol.mor.num.* 1477. Ante contractum initum, si dubites an minor habeat annos sufficientes, judicandus est non habere, quia possidet minor ætas : post contractum bona fide factum standum pro contractu, quia semper præsumendum pro valore Actus, ut in simili dicetur. *infrà, v. Dispensatio, num.*5.

10. *Agere.* In dubio an quis egerit nomine proprio an alieno, præsumitur egisse nomine proprio, quod prius est alieno : sunt tamen aliquæ exceptiones, quas lege apud Laccium *d.2.decis.*139.

11. *Agere filium dubium.* Si dubitetur de duobus, uter sit Pater hujus pueri, quis debet illum alere? Respondeo plures apud de Lugo *tom.*1. *de just.d.*33. *sect.*2. *à num.* 19. Caramuël *lib.*3. *Theol. mor.n.*1368. communiter ajunt dividendos esse sumptus, & quidem à ditiore plus contribuendum. Quod si alter deficiat, alterum obligari contendunt ad sumptus integros, ne scilicet proli deficiant alimenta. Ratio potest esse, quia necessitas prolis alendæ certa est, dubium verò quisnam debeat, dividantur igitur sumptus pro rata dubij : Verùm cum de Lugo *l. c. num.*14. probabile est in rigore justitiæ neutrum debere alere hujusmodi dubium filium, quia uterque est in possessione antiqua, suæ libertatis, nec obligatur se credere debitorem proli, nisi se debitorem esse constet. Proli, inquam, nam, an alteri, vide omnino apud de Lugo citatum. Quid fiet probabile (id supponamus,) unum ex duobus esse verum Patrem ?

Respondeo : nec obligari puto, quia in hoc casu, esset etiam probabile contrarium, id est, ipsum non esse verum Patrem; poterit ergo hujusmodi posteriori probabiliter se illi conformare.

B

1. *Baptismus.* Quoties prudenter dubitatur, quocunque tandem dubio sive juris, sive facti, an quis sit ritè baptizatus, iterum sub conditione baptizetur. Ita Castro Palaus *parte 4.tract.*19. *disputatione unica, part.* 13. *num.* 4. licèt enim in aliquibus casibus præsumptio sit pro Baptismo, ut communiter evenit in infantibus apud Christianos (nam apud Infideles, est præsumptio in contrarium) tamen tanta ejus necessitas debet, sic urgente charitate, vincere omnes præsumptiones. Dixi (prudenter dubitatur) nam dubitatio debet esse rationabilis, secus, quia nemo sit metaphysicè certitudinem sui Baptismi, cui semper possit dubitare, An minister habuerit intentionem baptizandi, An protulerit verba formæ, & similia omnes iterum essemus baptizandi. Nam propterea infantes expositi in Terris Christianorum (si invenitur scriptura, vel aliquod testimonium eorum Baptismi) non sunt baptizandi : sunt autem, si non inveniatur : quia nimirum ibi imprudenter, & temerè, hic prudenter dubitatur. Ita Suar. *tom.*3. *in* 3.*p.d.*12. *sect.*2. Bon.mox citandus *n.*39. Parique modo infantes Christiani, quos Infideles rapiunt, si non sint signa moraliter certa fuisse antè baptizatos, baptizandi sub conditione erunt, &c. Ita Bonac. *de Sacr.d.*1.*q.*2.*p.*1. *num.*39.

2. Si quando nascantur duo gemelli ita monstruosè junctì, ut dubitetur utrum unus sit homo, an duo, erit expectandum, utrum ipsa ætate res melius dignoscatur, si mors brevi futura non timetur : nam si timetur, baptizentur absolutè tanquam duo, existentibus certis signis indicantibus esse duos, quale esset unum vigilare, altero dormiente. Secus, unus, qui apparet principaliter, absolutè, sub conditione alter baptizandus erit. Ita Layman. *lib.5. tract.*2. *cap.*6. *q.*6. Castro Palaus *l. c. part.*6. *num.*4. lege etiam Comitolum *in Resp. lib.*1. *quæst.*8.

3. Quoniam verò Infantes Gentilium ante rationis usum, & mortis periculo non urgente, baptizare non licet, sine consensu unius saltem ex parentibus, quæri potest, quid si dubitetur de usu rationis, & puer Baptismum deposcat invito utroque parente ? Aliqui negant, ut Henriquez *in sum. lib.*2. *cap.*25. *num.*3. quia possidet rationis carentia, atque adeò sunt certò in potestate,

state parentum Aliqui contendunt, ut Vasq. Suar. quos citat, sequiturque Laym. *lib. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. n. 41.* quia debet prævalere bonum pueri, & favor fidei: Aliqui distinguunt, ante septennium, non licere; quia possidet præsumptio carentiæ rationis, postea, licere; quia possidet præsumptio usus rationis. Ita Bonac. & Sanch. quos sequitur Bardi *d. 6. de consc. cap. 11. §. 4. n. 4.*

Ex his certam pronuntio secundam sententiam, quia bonum pueri tam ingens debet propter obligationem charitatis, quascunque inferiores præsumptiones evincere.

4. Sed quid si parentes consentiant, ille autem puer; de quo dubitatur, an potiatur rationis usu reluctetur? Respondeo, urgente mortis periculo baptizetur sub conditione, ob pueri bonum: eo non urgente, differatur donec perfectum usum rationis nanciscatur. Ita Laymam *Le. Vasq. tom. 3. in. 3. p. d. 155. c. 3. n. 38.* cujus dilationis ratio est, quia puero reluctante, periculum timetur invaliditatis Sacramenti, & apostasiæ in ipso puero, quod periculum *in num. precedente*, quia puer consensum utcunque præbebat, non tam graviter timebatur. Cùm ergo nullum incommodum ex mora consequatur, ut supponimus prudenter baptismus differetur.

1. *Bellum.* An militi dubitanti de justitia belli militare in eo liceat? Tres sunt sententiæ. Prima concedit ita Navarra, Suarez. S. I. Diana, Tannerus, apud de Lugo *de just. t. 1. d. 18. sect. 1. num. 17.* Secunda negat; ita Vasq. Lorca apud eundem *ibidem.* & ipse idem de Lugo. Tertia distinguit, nam concedit militi subdito, negat non subdito. Ita Val. Azor. Thom. Sanch. aliique apud eundem de Lugo, Certè non passim occurreret ejusmodi dubium in bello Fidelium contra fideles, quia bella indicuntur à Senatoribus, & à principe, qui cum regulariter supponantur prudentes, seu certè non imprudentes, nec suorum animorum prodigi, poterunt probabiliter milites (& ne peccent, debent) propter auctoritatem saltem extrinsecam suam conscientiam deponere. Lege Caramuel *lib. 3. Theol. mor. num 1412.*

Verùm admisso dubio. Dico tandum esse pro possessore ante dubium: Cum igitur princeps fuerit in possessione præcipiendi, & subditus in possessione obediendi, poterit subditus obedire militando. Idemque est in non Vassallo tum conducto, antequam bellum indiceretur, tum conducto postea; est enim & hic in possessione valendi liberè servire in Militia.

2. Nec obstat argumentum de Lugo *ibidem n. 10.* quatenus docet nemini licere exponere se periculo injustè alios occidendi, quod est intrinsecè malum, nisi sit ex legitima authoritate, vel nisi sit in propriam defensionem, quando jam tollitur ab occisione circunstantia, quæ illam intrinsecè malam reddebat: non obstat inquam, nam dum miles obedit, vel servit principi, satis probabiliter judicat se ex legitima auctoritate pugnare, & occidere, atque adeò satis probabiliter judicat non adesse circumstantiam reddentem occisionem intrinsecè malam.

3. Iam si miles militando in bello dubio, in quo cum potuisset deponere conscientiam, tamen non deposuit, unde ex conscientia erronea mortaliter peccavit, bona hostium diripiendo, obligaturne ad restitutionem, si peracto bello comperiat ipsum fuisse injustum? Respondeo non obligandum ex injusta receptione. Ratio est, quia ad obligationem restitutionis ponendam non sufficit actionem fuisse injustam ex conscientia erronea, seu, ut loquimur, fuisse solum formaliter iniquam, sed etiam requiritur ut actio verè & materialiter sit injusta: Ita Molina, quem sequitur, & citat Bardi *de cons. d. 4. cap. 9. §. 15. n. 12.* cum ergo actio ejusmodi militis verè, & materialiter injusta non sit, quia ipse, ut modò diximus, potest militare in bello dubio, sequitur non esse illi obligationem restitutionis imponendam. Si fortè adhuc extent apud ipsum bona direpta, vel id, in quo factus sit ditior, restituere hæc tenebitur, sed id ex re accepta est, non ex injusta acceptione.

2. *Beneficium.* Si certò scio, me possidere Beneficium, sed ambigo sæcularene sit an regulare, curatum an simplex, (Quid hæc sint vide apud Castropal. *tom. 1. tract. 3. d. 1. p. 3.*) meritò præsumere possum esse sæculare, & simplex; de quo lege Barbosam *part. 3. de potest. Episc. all. 57. num. 167.* Dianam *p. 4. t. 3. resol. 74.* Ratio est, quia in dubiis præsumere possum pro eo quod prius est: quod enim est prius, possessionem contra posterius obtinet; at esse regulare, & curatum cum sint qualitates, quæ advenerunt beneficiis, quæ suo initio sæcularia, & simplicia instituta sunt, posteriora esse præsumuntur.

2. Quod si certus sim, me titulum utcunque habere Altaris, vel Ecclesiæ, sed omnibus expensis, anceps sum, an Capellania hæc sit, an Beneficium, meritò item præsumere mihi conceditur esse Capellaniam, quia id minùs meam libertatem aggravat. Lege Barbosam. *de jure uni. lib. 3. cap. 5. n. 14.*

3. Huc reducamus incertidudinem eam quæ ducitur ex collatione Beneficij. Certus sum mihi legitimè à summo Pontifice fuisse collatum Beneficium, & insuper sum certus idem Beneficium alteri legitimè collatum fuisse ab Ordinario; uterque enim in sua probabilitate fundati Pontifex, & Ordinarius dictum Beneficium contulerunt, & quidem in eodem prorsus die, (nam secus, anterioritas alterutri ex nobis sine dubio faveret) quid faciam? dubius enim sum, an Beneficium meum, sit, an alterius, nec possum recurrere ad possessionem, quæ sine dubio daret jus possidenti, nullus enim ex nobis adhuc in possessionem missus est. Lege Rebuffun *de pacifica possessione, à num. 293.* ubi ponit quasdam limitationes; & Barbosam *l. mox citando, num. 12.* Respondeo cum Barbosa *de potest. Episcop. part. 3. alleg. 57. num. 14.* in hac tanta rerum paritate, tu præponendus es illi alteri, quia ob dignitatem provisoris, provisus à summo Pontifice, est per jura præferendus, *cap. si à Sede Apostol. de præb. in 6.*

1. *Beneficiarius.* Probabile jam est licitè posse Beneficiarium se sustentare de redditibus beneficij, servatis ad alios usus redditibus sui patrimonij, vel aliunde acquisitis; & consequenter posse se alere redditibus patrimonij animo repetendi, seu compensandi cum redditibus beneficij. Contigit ergo, ut quidam familiaris dubitaverit, an hunc animum compensandi habuerit, & potestne adhuc compensare, Respondeo cum Lessio *lib. 2 cap. 4. dub. 6. n. 38.* Ioan. de Lugo *tom. 1. de just. d. 4. sect. 3. à n. 45.* posse, non solum si dubitet, verùm etiam si est certus hoc animo carvisse, imò etiam si positivè ejusmodi animum compensandi respuisset. Ratio est, quia ille animus, seu propositum, (cum non sit votum) non adimit à beneficiario potestatem exequendi oppositum ad quod jus ex se habet, lege fusè de Lugo, mox laudatum.

2. Dicemus *infrà lib. 2. c. §. n....* Beneficiarium, tenue beneficium possidentem non obligari ex probabili sententia ad horas Canonicas persolvendas. Quid ergo erit, si quando, omnibus expensis, ambigatur utrum beneficium sit tenue, nec ne?

Respondeo, puto probabile cum Vasquez *p. 2. disp. 65. cap. 4. num. 11. versu primum de eo*, obligari, & item probabile non obligari, cum Caramuel *lib. 3. Theol. moral. n. 1364.* quare alteram ex his sententiis, quam tibi libet, amplecti licet. Ratio obligationis duci potest ex eo, quia hic possidet certitudo beneficij, quod obtinet, atque adeo recitandi obligatio, quæ non potest evinci ab incertitudine tenuitatis. Ratio de obligationis sumitur ex eo, quia tua certa libertas, quæ præcedit omne beneficium à te comparatum, soluta est ab obligatione, ergo non potest ligari superveniente incerta obligatione, qualis invenitur in hoc tuo beneficio incertè sufficienti ad prædictam obligationem patiendam.

1. *Bona derelicta.* Ea bona, quæ dominus non curat recuperare, derelicta dicuntur, & quælibet ea potest sibi applicare; nam Bullæ Cœnæ excommunicatio solum est *num. 3.* contra arripientes bona naufragantium, quæ dominus præsumitur velle recuperare. Quid ergo,

ergo erit, si omnibus expensis nimirum qualitate, seu pretio rei, distantia domini, difficultate recuperandi, &c. non potest conjici, an dominus recuperare nolit, atque adeò an verè sint derelicta? Respondeo esse judicanda domini, atque adeo non derelicta. Ita Bonacin. *disp. 1. de restitutione in gen. quæst. 3. p. 5. num. 3.* Ratio est, quia prius est ea bona esse domini, & deinde esse derelicta, ergo in dubio prævalet possessio, quæ est prior, nempe esse domini.

C

Castitatis Votum. Vide *Votum, num. præsertim 7. & 8 num. 12.*

Casus & censuræ reservatæ. Certum est me commisisse peccatum, sed dubium sive juris, sive facti est, an id sit reservatum, censendusne est casus reservatus? v.g. certò scio, me propinasse venenatam potionem puellæ gravidæ, sed ponamus dubium esse, An abortus sit à lege reservatus, quod est dubium juris. Vel ponamus me dubitare, an deliberatè venenum dederim, Vel an in quantitate sufficiente ad mortem inferendam, Vel an fœtus fuerit animatus, quæ sunt dubia facti, eritne ejusmodi propinatio casus reservatus? Idem quæritur de censuris, quando dubium est an sint reservatæ.

Respondeo cum Merolla *tom. 1. disp. 3. cap. 3. d. 2. n. 366.* de Lugo *de pœn. d. 20. sect. 2. num. 18.* aliisque permultis. Non erit: multò minùs, si quæ diximus esse dubia, essent probabilia, quoad carentiam reservationis. Ratio est, quia reservatio est odiosa, & restringenda: cum ergo possideat, carentia reservationis, (prius enim est casum non esse reservatum, & postea esse,) non potest amoveri à superveniente dubia reservatione.

2. Hinc puto cum Thom. del Bene *de Immunitate Ecclesiastica, dub. 4. subsect. 3. subcoroll. 10. num. 9.* casus in Bulla Cœnæ dubios non esse etiam intra Italiam nunc, post secundum Clementis VIII. decretum, reservatos, quia saltem rationibus hinc inde discussis, probabile est Clementem moderatum esse prius decretum, quod casus Bullæ Cœnæ dubios reservabat.

3. Si tamen certò constaret Pontificem voluisse aliquem casum, vel de jure, vel de facto dubium reservare, is certè esset reservatus, nec mirum: quia tunc certò constat de reservatione. Hoc pacto Pontifex *Extravag. perlectis*, apud Molinam *tom. 4. tract. 3. de Justitia, disp. 57. num. 2.* Bonac. *n. tom. 3. de censuris in partic. d. 2. quæst. 3. p. 6. sect. 5. num. 8.* voluit, ut percussio, de qua dubitetur levisne sit, an mediocris, mediocris reputaretur, & consequenter esset Pontifici, perinde ac gravis reservata: Sed id, ut dixi, jam certò propter eam Pontificis voluntatem constat: nos verò loquimur, quando res dubia est.

4. Iam verò si certus sim hunc casum esse reservatum, sed ego Confessarius ambigam, an mea potestas ad illud se extendat, poterone illud absolvere? Respondeo perdiligenter esse distinguendum, cum Caram. *lib. 2. Theol. moral. n. 1330. & n. 1347.* Si enim dubites an expiraverit tua potestas, quam certò scis te antea habuisse, potes illud absolvere. At verò si dubites, an tibi concessa fuerit ejusmodi potestas, quia, v.g. Prælati verba concessionis subobscura fuerunt, non potes. Ratio est, quia ibi possidet potestas, quæ à superveniente dubio non est infringenda: hic possidet carentia potestatis, quæ ab insurgente dubio de concessione tolli non potest.

1. *Censuræ.* Si dubites sive per dubium juris, sive facti, an lata sit contra te, vel à te incursa excommunicatio, suspensio, irregularitas, uno verbo, censura (præter irregularitatem ex homicidio injusto, de quo *suo loco, verbo Irregularitas*) vel quælibet alia pœna, si facta debita diligentia, non potes veritatem assequi, non obligaris te gerere, ut censura, vel alia pœna innodatum, quia possidet tua libertas, & incursus est dubius. Ita Sanch. Bonac. quos citat, sequiturque Merolla *tom. 1. d. 3. c. 3. Coroll. 17. num. 201.* Caramuël. *lib. 3. Theol. moral. n. 1938*, Layman, *lib. 1. tract. 1. cap. 5. §. 2. n. 38.* Vide quæ dicam V. *Leges*, & V. *Præcepta.*

2. Hinc in dubio, de quo Caram. *n. 1804.* An censura sit lata vel ferenda, ferenda præsumatur: In dubio, an verba contineant censuram, nullam continent; In dubio, an quis Clericum percusserit, vel an percusserit publicè; non est vitandus: In dubio, an Superior sit legitimus, præsertim, de quo Merolla *ibidem num. 206* si non sit in possessione superioritatis, censuram legitimè fulminabit, unde ea à prætenso subdito non incurretur. In dubio, an impleta fuerit conditio, sub qua fortè censura fuit lata, judica non esse impletam, ita Merolla *ibidem num. 207.* Ratio horum est, quia libertas, quæ in sua residet possessione, quantò magis valet jugum excutere, potest. Adde odia esse restringenda, favores ampliandos, verba legis duplicem sensum ferentis benigniori sensui addicenda. Ita Caram. *n. 1403.*

3. Si dum rationabiliter dubitas, negligis veritatem inquirere, peccas; & ut censura affectum te gerere debes: quia tunc malæ fidei possessori assimilaris. Vide *infrà v. Restitutio, in simili.*

In dubio an absolutus fueris ab excommunicatione, suspensione, interdicto, &c. debes te ut ut non absolutum gerere, quia certa est censura, incerta absolutio. Ita Sanchez. Bonacin. Layman, cum Merolla *loco supra citat. num. 284.*

4. Si certum sit latam esse à Iudice contra te excommunicationem, seu censuram quamlibet, sed facta diligentia dubitas an fuerit justa, vel an ex causa sufficienti, vel an solum voce tenus, vel an servato modo requisito ad validitatem, vel an præcesserit ante ejusmodi sententiam appellatio, unde & nulliter sit lata, vel denique an à Superiore, qui, quamvis existat in possessione Superioratus, dubitetur esse legitimus, multi, ut Merolla *ibidem*, Bardi *de conscientia, disc. 6. cap. 7. §. 1.* probabiliter censent debere te existimari ut censura devinctum, quia in his omnibus prævalet ipsa excommunicatio, quam certò fulminatam esse constat, dubia autem sunt capita nullitatis. Egò verò, licet fatear in foro externo te in his esse judicandum à Iudice, propter jura *C. cum tu, de test. & attest.* & alibi, faventia præsumptioni talium censurarum, cujus contrarium probare pertineret ad reum, & donec non probat, sententiæ est subjiciendus: tamen, si in foro conscientiæ, verè is reus, facta diligentia, dubitet in prædictis, verè dubitat, an innodatus censura existat, ergo cum certus sit de possessione suæ libertatis, non poterit à dubio censuræ vinculo colligari.

Vide quæ dicam *verbo Subditus, & verbo Leges.*

1. *Clericus.* Quidem à Iudice sæculari captus fuit, nunc verò dubitatur, an is Clericus sit: quis rem decernet, Ecclesiasticusne Iudex an sæcularis? & donec res decernatur, debetne sæcularis Iudex illum Ecclesiastico tradere?

Respondeo. Si id consideres præscindendo à sacris Canonibus. Sæcularis decernet, nec delinquentem Ecclesiastico tradet, ipse enim sæcularis est in possessione, & sicut si supervepiat dubium, an hoc prædium, verbi gratia, quod Laïcus possidet, sit Ecclesiæ, necne, non statim est tradendum Ecclesiæ, sed ab ipsomet Laïco diligentiæ de veritate indagandæ, præstandæ sunt, & interim eo dictus Laïcus non est spoliandus, ita in casu nostro. Sed sacri Canones *C. si Iudex, de sententia excom. in 6.* & *ibi* Glossa, Covarr. *in pract. q. cap. 33. n. 1.* Gutierr. *lib. 1. pract. q. 6.* aliique ex optima congruentia, ut personæ sacræ plus faveatur, quàm ejus bonis, meritò statuunt in hoc dubio de Clericatu Iudicem Ecclesiasticum judicare debere, & interim delinquentem ad Ecclesiasticum Iudicem debere remitti. Cætera similia cum pertineant ad forum externum, hic exponere superdeo; videri apud Doctores citatos facilè poterunt, quibus adde Carolum de Graff. *effectu 1. Mol. t. 4. tract. 3. d. 64.* Zerol. *in prax. V. Clericus ad 6.*

Clerici percussio Vide *Percussio Clerici.*

1. *Compensatio.* Debebat mihi Caius centum, titulo anteriori, & privilegiato, & item alia centum nullius privilegii; Cum ea exigere non potuerim, clam mihi compensavi centum. Sed quia sum dubius, quænam intenderim compensare, quid credam? Respondeo cum de Lugo *de justitia, tom.* 1. *d.* 16. *sect.* 6. *n.* 129. credendum compensatum creditum non privilegiatum. Ratio est, quia actio compensativa sit à creditore independenter à debitore; at quilibet, atque adeò hic creditor præsumitur in suis actibus velle sibi favere, quantò magis potest. Sicut enim debitor solvens debitum præsumitur velle solvere, quod magis gravat, quia id est sibi favorabilius: ita creditor sibi compensans, præsumitur compensare, quod ipsi magis favet.

1. *Confessio Sacramentalis.* Quæ de peccatis dubiis pertinent ad Sacramentum pœnitentiæ, à nobis disputata sunt satis *in opuscul. de confessione, lib.* 2. *c.* 1. §. 3. & 4. ubi etiam de pueris, vel aliis afferentibus materiam dubiam, & *in opusculo de communione, cap.* 1. §. 16. quæ verò de casibus reservatis, vide *verb. Casus, & Censuræ reservatæ.* Illud habe. Posita ea sententiâ, quæ docet in mortis articulo non posse quemlibet Sacerdotem absolvere moribundum à reservatis, sed debere, si tempus permittat, expectari Confessarium habentem jurisdictionem ad illa, cujus tamen contrarium ego sum sequutus, tanquam probabilissimum, *lib.* 3. *Moth. Confess. cap.* 7. *n.* 1. posita tandem, ut dicò, ea sententia, inquires, quid faciendum, si sit dubium, an infirmus sit supervicturus, donec ille Confessarius jurisdictionem habens advocetur? Respondeo, absolvatur. Lege Castro P. *tom.* 1. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2. §. 10. etiam in illa sententia, quia ne subeat infirmus periculum damnationis, ita certò velle Ecclesiam, judicandum omnino est.

1. *Confirmatio privilegii.* Solet Pontifex privilegia confirmare sub forma communi? solet, sub forma speciali, quæ appellatur ex certa scientia; Hæc autem exprimi consuevit in confirmationis tenore, vel per ipsas has voces, *ex certa scientia*, vel per æquipollentes; quales sunt *de plenitudine potestatis, non obstante lege contraria*, & item tenor præcedentis privilegii ad verbum in confirmatione insertus: Ni si exprimatur, erit forma communis. Lege Castro P. *tom.* 1. *tr.* 3. *disp.* 4. *part.* 2. §. 10. Confirmatio ex certa scientia habet (inter cæteras) vim, & efficaciam renovandi, seu iterum concedendi privilegium, etiam si id fuerit usu, vel alia via revocatum, quam vim non habet forma communis, propterea multum proderit ea forma specialis.

2. Dubium ergo hic enascitur; Quid præsumendum, quando verba quibus confirmatur aliquod privilegium, non sunt clara, sed ambigua; an contineant dictam formam specialem, nec ne?

Dico cum Sanch. *lib.* 7. *in Dec. cap.* 19. *n.* 144. Merol. *tom.* 3. *d.* 6. *cap.* 5. *dub.* 1. *num.* 7. debere præsumi esse in forma communi. Ratio est clara, quia certum est (ut supponimus) privilegium usu, vel alia via, fuisse deperditum; at dubium an adsit confirmatio ex certa scientia illud revalidans, ergo prævalet amissio.

1. *Confirmatio Sacramenti Chrismatis.* Ambigis, an sis confirmatus, sive dubio juris, sive facti. Respondeo iterum cum Bonac. *de Sacram. d.* 3. *q. unica, p.* 4 *n.* 10. Diana *p.* 3. *tract.* 4. *res.* 23. sub conditione confirmeris. Neque majus dubium requiritur hic, quàm in Baptismo, quamvis Baptismus sit magis quàm Confirmatio necessarius. Contra Nannum *in* 3. *p. S. Thom. q.* 72. *art.* 5. *post tertiam conclusionem, V. notandum est*, quia modò res sit dubia, sufficientem habes causam suscipiendi certò tamutile Sacramentum. Hinc, cum sit apud Theologos controversia, An balsamus oleo sit admiscendus, an Chrismate confirmationis; si non fuit admistus, vel si dubitetur an commistus fuerit, reiteretur sub conditione tua confirmatio, propter rationem dictam. Ita Suarez *in* 3. *p. tom.* 3. *de Sacram. d.* 32. *sect.* 1. *vers. Dico ego quarto*, Suarez *ibid.* ait posse reiterari sine conditione, sed immeritò, per conditionem enim obsistitur periculo, ne reiteretur idem Sacramentum, quod fortè coram Deo verè collatum fuerit.

3. *Correctio fraterna.* Si dubitas peccasse tuum fratrem, atque adeo dubitas an à te debeat ille corrigi, corrigere non teneri. Ita Caram. *lib.* 3. *Theol. mor. n.* 1402. quia in dubio innocens proximus est præsumendus; Immò etiam (addit hic Caramuël) probabiles rationes, atque adeo graves, non tamen convincentes habeas; nec teneris, quia sic te exponeres periculo landi medicinam sæv. Hæc ille, melius dicerem, *ex l. meritò ff. de dubio*, quia si solùm est probabilitas peccati; peccatum non est certum: at nemo ex citata lege est præsumendus malus, nisi certò moraliter constet de ejus malitia, ergo, &c.

Consuetudo. Vide *v. Leges.*

Contractus. Eodem die duos celebro contractus, quibus mea bona duobus hypotheco, seu subjicio: si bona mea utrique non sufficiunt, quis prævalebit, si neutrius creditum sit anterius seu privilegiatum, nec alteruter inveniatur bonorum meorum possessionem recepisse; Respondeo, Antonius de Marinis *in resolution. quot. lib.* 1. *capite* 72. *numero* 10. & 11. docet prævaliturum eum contractum qui invenitur esse scriptus priore loco in Notarii protocollo juxta regulam juris: *Prior in tempore, potior in Iure*, & ita decisum fuisse Neapoli. Sed quæstio nondum plenè soluta est, quid enim si ejusmodi protocolli non habeatur copia? Respondet Novarius *in praxi miser. person. privil.* 54. tunc prævaliturum personam miserabiliorem. Sed nec id solvit plenè quæstionem, quid enim si personæ sint æquales? immò nec doctrina Novarii universaliter placet; præscindendo enim ab extrema, vel saltem gravi necessitate, vel manifesta alia ratione seu manifesto privilegio, à quo nunc abstraho, res unius non est alteri tradenda. Respondeo igitur in hoc casu, in quo nulla affulget lux prælationis, dividenda esse bona utrique creditori, quia uterque jus æquale hoc est, jus dubium habet. Vide quæ dicam *infrà, verb. Restitutio.*

Contractus minoris. Vide *verb. Ætas.*

Creditor. Vide *verb. Solutio debiti, num.* 5. & *verb. Restitutio.*

D

1. *Damnum secutum.* Si certus sis, te aliquam actionem exhibuisse, unde damnum secutum sit proximo, sed dubius, num id fuerit, ex culpa Theologica levi, an ex gravi, te non obligari ad restitutionem damni illati, dicam mox V. *Depositum.* At si certus sis, te actionem malam per culpam gravem egisse, sed ambigis an illa actio habuerit influxum in damnum proximi, id in præsentia quærimus. Animo, v. g. pendes, utrum per tuum consilium, vel associationem moraliter pravam, concurreris ad furtum, vel homicidium, teneirisne ad reparciendum damnum secutum?

2. Respondeo. Nonnulli, ut Sayr. *in clavi lib.* 10 *cap.* 8. *num.* 1. Rebell. *part.* 1. *lib.* 2. *quæstion.* 14. *sectione* 2. *num.* 5. & 7. docent te nequaquam obligari, quia certa est tua libertas, incertum, an fueris causa damni. Alii, ut Sanchez *lib.* 2. *de matrimon. disputat.* 41. *numero* 17. Caramuel *lib.* 3. *Theol. moral. numero* 1464. asserunt te obligari, quia certa est actio injusta, seu delictum, ergo præsumendum est te cooperatum esse ad illud, quod ad delictum consequi solet, nempe ad damnum. Utrumque probabile, & ad hanc sententiam affirmantem faciunt, quæ dicam V. *Suffragium*: Illud prius nihilominus videtur probabilius, quia nemo est obligandus ad aliquod, nisi constet ab ipso id certò deberi. Solum exciditur Homicidium dubium quoad pœnam Irregularitatis, de qua mox. V. *Irregularitas.* Sed enim vero pro praxi notandum est, te in dictis exemplis de consilio & associatione; ex natura ipsa talium actionum obligari regulariter ad resarciendum damnum. Nam eo ipso, quod consulueris, vel associaveris, debes esse moraliter certus,

te concurrisse ? atque id fortasse est, quòd modò asserebat posterior sententia. Ratio est, quia communiter, qui consulunt, vel associant, sine dubio sunt delicti cooperatores.

3. Non inficior tamen, si adessent rationes efficaces, quæ certò probarent te nihil adjuvasse, vel reponerent in vero dubio, ut si consilium tunc dederis, quando homicida jam erat inimicus capitalis occisi, omnia præparaverat ad homicidium, & similia, non inficior, inquam, tunc te fore probabiliter excusandum, quia es in vero dubio, an verè interfueris cooperatio tua.

4. Subadverto excusationem hanc faciliorem fore in consilio, quam in associatione : quia associato semper per se animum addit associato ; nisi fortè socius sit puer, senex, infirmus, merus servus, &c. Dictum delinquentis, quo affirmet, se nihil fuisse à tua actione motum, nisi is sit fide dignus, vel nisi alia adsint adminicula, certitudinem excusationis non affert, ut meritò putat Sanchez *lib. 1. in Decal. cap. 10. num. 44.*

De Damno secuto ex mora debitoris. Vide, *Debitor morosus.*

1. *Debitor morosus.* Debet Caius ex contractu centum Titio, qui Caius præfixo termino ea non reddit ; unde Titio damnum secutum est, oportuit enim, ut pro suo victu pecuniam ad cambia acciperet cum interesse decem, v. g. aureorum. Quoniam autem est probabilis opinio de Lugo *de just. tom. 1. disputatione 18. sectione 2. num. 32.* Titium nisi de eo damno præmonitus fuerit à Caio (idem de lucro cessante) ad illud damnum resarciendum non obligari, quia si admonitus fuisset, vel solvisset fortasse, vel aliqua tandem ratione sibi consuluisset, quoniam, inquam, hæc probabilis est, imò mihi certa sententia, quæstio subnascitur, si Caius dubitet an quando fuisset admonitus, verè solvisset illa centum, nec ne, & consequenter dubitat an occurrisset damno secuto ipsi Titio, quem tenendum, obligabiturne ad dicta decem restituenda ? Respondeo non obligari. Ratio est ducenda ex prædictis ; sicut enim non debeo præsumere delictum de proximo, sic, nec de me, unde non debeo præsumere me non fuisse soluturum. Adde me esse in possessione meæ innocentiæ, cur ergo prævalere debeat dubium de iniquitate : lege de Lugo *loco citato*, ex cujus doctrina idem confirmabis.

2. Sed quid si certus sim me (quia paupertatis meæ satis eram conscius) non fuisse prorsus solutum ? Respondeo, te in hoc casu ex alio capite non obligo, nempe quia ex mora Theologicè inculpabili, id est ex mora admissa sine peccato mortali, qualis est propter paupertatem, probabile est non teneri quempiam ad restitutionem damni emergentis, vel lucri cessantis. Ita de Lugo *loco citato, à num. 34.*

1. *Decimæ.* Si certus sis te privilegio gaudere Decimas non solvendi : anceps autem, an privilegium eximat à Decimis tua prædia extantia tempore, quo privilegium concessum fuit, an etiam ea, quæ postea acquisivisti, quid judicandum ? Respondeo si ejusmodi privilegium solùm præjudicet ipsi Pontifici qui privilegium concessit, cui nimirum soli deberent solvi decimæ, nisi privilegium tibi concessisset, extenditur ad prædia acquirenda, quia tunc est amplè privilegium interpretandum, ut mox dicam V. *Privilegium.* At si præjudicat tertio, v. g. Episcopo, Parocho, &c. quibus dictæ decimæ debebantur, non extenditur, quia tunc ex ibidem dicendis, strictè est interpretandum. Nota tamen extare privilegium aliquibus à Summo Pontifice concessum, ut illud extendatur ad prædia acquiranda, etiamsi sit cum tertii præjudicio. Lege decisiones Rotæ apud Paulum Rubeum *tom. 2. decis. 44. num. 5. & decis. 10. num. 2.* Verùm id ex Summi Pontificis indulgentia speciali est, qui circa decimas, utpotè bona Ecclesiastica, jus plenum solus habet, nos autem loquimur abstrahendo à speciali privilegio.

2. Si certus sis te eximi à decimis solvendis, ambigas verò an privilegium loquatur de prædiis propriis, an etiam de conductis, idem cum eadem distinctione propter paritatem rationis videtur esse sentiendum.

1. *Denuntiatio.* Adest lex, vel edictum de aliquo delicto denuntiando ; dubius autem sum primò, An Petrus, v. g. illud commiserit : Secundò certò scio illud commisisse, sed dubius sum an prorsus sit emendatus, obligorne illum denuntiare ? nam si est emendatus, & crimen est occultum, damnumque si quod fuit, reparatum est, nec aliud ingruit, non obligare ejusmodi legem, cum doceat alios citans Castro Palaus *tom. 1. tract. 4. d. 3. puncto 4. n. 7.* cum Sanch. Toleto, Soto, Navarro, idque sit satis probabile, disputatione non indiget.

Respondeo, ex principiis dictis te non obligari in priori casu, quia possidet bona fama personæ denuntiandæ, & de nemine præsumitur delictum nisi de eo constet. *l. Meritò, ff. de dubio.* In posteriore casu prima facie videris obligari, quia possidet delictum certò commissum quod à dubia emendatione non evincitur : verùm distinctione modo insinuata opus est : Si enim agitur de crimine, cujus infamia præcesserit, ingruitque alicujus damnum, obligaberis : ita bono proximi requirente : at si peccatum sit occultum, & sub nullius damni timore, non videris obligandus, quia peccato existente occulto, possidet bona fama denuntiandi : quare videtur hæc præferenda. Quandonam sit peccatum occultum, & quando præsumatur quis emendatus, vide apud Castro Palaum *l. c. & tract. 6. de charitate, d. 2. p. 14.*

2. Facit item ad quæstionem hanc de dubio id, quod his verbis docet idem Castro Palaus *dicto puncto 14. numero 11. Quando Prælati, seu Inquisitores mandant denuntiationem sibi fieri de iis, & aliis delictis, absque eo quod cum aliquo communices, hoc intelligi debet de dilictis, quæ tibi certè constant in edictis contineri ; quæque tibi mandantur denuntiari : Nam si dubius es, an peccata, quæ scis, sint contenta in edictis vel non ; poteris absque dubio consulere Confessarium, vel virum doctum, neque hanc communicationem intendunt inquisitores prohibere*, ut advertit Joan. Sanchez *in sel. disput. 11. num. 55.* cum Aravelo & Bañez. Hæc Castro Palaus.

1. *Depositum, & Commodatum*, &c. probabilis jam est sententia, cum de Lugo mox citando, neminem obligari in foro conscientiæ ad restituendum sive ex officio sive ex contractu mediatè, immediatè ex culpa, sive sine sua culpa gravi Theologica, id est, sine peccato mortali. Quare si depositum, vel commodatum alicujus, quod apud te habes, pereat sine tua negligentia morali, ad illud restituendum non teneris. Pari modo, si sine gravi negligentia Medici, vel Advocati pereat ægrotus, vel clienti causa cadat ; si sine gravi culpa Viatoris sequatur mors equi locati ; si sine gravi tua negligentia, dum ignem ad tuum commodum incendis, forte sequatur incendium segetis proximi, & similia, ad nullam restitutionem in foro conscientiæ teneris. Illud tamen per diligenter hic notandum est, culpam illam, quæ in una occasione, seu contractu, seu officio levis est, & venialis, posse esse gravem in aliis ; v. g. illa quæ levis culpa fortè judicatur in officio Advocati, ubi agitur de bonis externis, noc judicabitur levis, sed opinio gravior in officio Medici, ubi agitur de vita. Et illa quæ exigua est in conservando depositio, quod est solùm in utilitatem deponentis, non verò depositarii, erit notabilis in commodatarii non non verò commodantis, quæ omnia fusè, & optimè explicat Card. de Lugo *tom. 1. de just. di sp. 8. sect. 4. usque ad 9.*

2. His positis. Certus sum me habuisse depositum, commodatum, locatum rei alterius, & item hæc periisse apud me. Certus sum præterea me habere officium Medici, Advocati, Fabri, &c. & item ægrotum è vita sub mea cura migrasse, causam amissam esse, ædificium corruisse. Certus insuper sum me ad meos cibos coquendos ignem accendisse, & item ab eo igne segetem fuisse combustam : sed dubius sum an his omnibus graviter peccaverim, ad quid teneor ?

Respondeo ad nihil, Ita S. Thom. 2. 2. *quæstione 61. art. 8.*

ant. 6. Joan. Sanchez *in select. disput. 43. num. 21.* ex parte, aliique ab eodem citati, quibus adde de Lugo *loco citato, disput. 18. sect. 1. num. 14.* Ratio est, quia tunc impræditis omnibus deberes obligari ad restitutionem, quando affuisset tua culpa respectivè gravis, ut dictum est, at in dubio nemo præsumendus est graviter peccasse, quia delictum nunquam præsumitur, ergo prævalet incertas tuæ innocentiæ, si sis certus te graviter peccasse, sed incertus an per tuam, actionem peccaminosam influxum habueris ad prædicta damna, dixi modo, V. *Damnum secundum.*

1. *Detractio.* Placuit semper mihi rerum, & quæstionum exacta distinctio, Audi amice lector. Detrahit quis graviter de proximo, dubitans an ejusdem fama sit jam prostituta, hoc est, an ejus delictum sit jam publicum, peccatne detractor cum onere restitutionis famæ? Resp. Quia, qui audit detractorem, sed illum non excitat, nec illi cooperatur, licet non obligetur ad restitutionem, peccat nihilominus, si potest detractori sine magno incommodo obsistere, & non obsistit, juxta ea, quæ *in tractatione de Detractione* dicuntur, de quo Azor. Molina, Lessius, aliique apud Bonac. *de restitutione in genere, d. 2. q. 4. p. 11.* peccabitne hic, qui audio, si pari modo dubitet, an fama ejus, de quo versatur obloquutio, si prostituta, & in universum, si dubitet an detractor ex aliquo tandem capite possit licitè detrahere?

2. Respondeo hæc duo esse prorsus distinguenda. In priore enim casu peccat cum onere restitutionis: ita Malderus apud Dianam *part. 2. tract. 7. resol. 24.* in posteriore nequaquam; ita idem Malderus, & Rebellius, apud eundem Dianam *l. c.* & Bon. *loc. citato, num.* 8. Ratio est, quia in priore, fama bona stat pro proximo, possidet enim quilibet suam famam, donec illam amisisse certò & publicè constet, ergo non potest ea lædi propter peccatum dubium, sive propter publicitatem dubiam. At in casu posteriore, fama bona stat pro ipso detractore; cum enim nemo sit judicandus malus, nisi ejus malitia clarè cognoscatur, ego debeo ejusmodi detractorem non judicare malum, seu male agere, sed debeo judicare eum posse peccatum illud proximi patefacere: ipse ergo viderit an famam proximi lædat, ut certè in dubio lædit, ego lædere ipsum detractorem non debeo, certò autem læderem, si in dubio illi obstarem, illum enim corriperem de actione detrahendi peccaminosa, quam peccaminosam esse mihi nondum constat.

1. *Dispensatio.* Pro sequenti potissimum prima difficultate præmittendum est, dispensandi potestatem esse eam authoritatem, seu jurisdictionem, quæ residet in dispensante. Dispensatio autem est ipse actus Iurisdictionis, quo aliquid dispensatur. Conveniunt ergo ferè recentiores, potestatem dispensandi esse per se favorabilem, adeoque amplè interpretandam, ipsam verò dispensationem esse per se odiosam legibus, adeoque utpote quæ à jure exorbitet, esse restringendam. Dixi per se, nam limitationes, quæ hìc adducuntur, & prolixæ sunt, & nostræ brevitati adversantur, nec nobis nunc necessariæ.

2. Jam, si certus sis te potestatem habere dispensandi, dubius autem, an ad aliquem casum ejusmodi potestas extendatur, præsumendum per se est pro extensione. Ita Sanchez, *de matrim. lib. 8. d. 2. numero 9.* aliique *ibidem* citati. Contra, si dubites, an ipsa dispensatio, quæ tibi concessa fuit, ad aliquid se extendat, necne? nequaquam se extendere censeo. Ita Sanc. *loco citato* Meroll. *tom. 2. disputatione 4. cap. 6. dub. 1. num. 5.* aliique. Ratio est, quia ibi amplior, hic strictior interpretatio est eligenda. Hinc si Pontifex dispenset alicui Votum Castitatis, dubiumque emergat an Pontifex dispensaverit totaliter, an solùm ad effectum contrahendi matrimonium, judicandum erit solum ad effectum matrimonii, quia dispensatio strictè est interpretanda. Sed pergamus ad alias difficultates, de eadem materia dispensationis.

3. Si dubites, an indigeas aliqua dispensatione in Bigamia, ad Sacerdotium assumendum; in impedimento dirimenti ad contrahendum matrimonium cum aliqua, & in similibus, potes tibi persuadere ea non indigere, & consequenter posse te Sacerdotium, & matrimonium inire, quia possidet tua libertas, dum interim, dubia est indigentia dispensationis, seu dubium est impedimentum; ita Merolla *tom. 1. tr. 3. cap. 3. dub. 2. coroll. 10. n. 34.* Sanchez *lib. 8. de matr. d. 6. n. 18.*

4. Unum notat ex Sanchez Merolla *l. c. num. 135.* Nam licèt non rarò indigentia dispensationis, seu impedimentum, primo aspectu, dubia appareant, nihilominus propter præsumptionem ductam ex communiter accidentibus, re ipsa non sunt dubia, sed certa, quare tunc indigentia, seu impedimentum, non verò libertas possidebit; Dubius es, v. g. an emiseris semen intra vas fororis ejus, quam ducere intendis, (quod est necessarium ad contrahendam affinitatem dirimentem matrimonium) cum tamen illam cognoveris valde proximè ad dictum vas (nota illud valde) tunc enimvero ex communiter contingentibus certò præsumitur fuisse intra, atque adeò certò aderit indigentia dispensationis, seu impedimentum dirimens.

5. Si verò certus es te indigere dispensatione, sed dubius an illam obtinueris, prævalet indigentia certa contra dubiam dispensationem. At si certus de indigentia, seu impedimento, & item certus quòd obtinueris dispensationem, sed ambigis an dispensatio sit valida, quia dubitas num causa in petitione dispensationis tacita, vel falsò expressa, sit finalis, hoc est, ut sine illa adhuc fuisset concessa: vel quia dubites, an superior, qui est in certa possessione superioritatis in aliquem, sit superior legitimus, necne, validane erit judicanda dispensatio? Respondeo, aliqui, ut Molina, Baldus, Socinus, quos citat, & sequitur Merolla *l. c. coroll. 14. & coroll. 15. à num. 175.* autumant invalidam esse censendam, atque adeo te in exemplis modo allatis non posse licitè ad Sacerdotium ascendere, vel matrimonium contrahere; quia constat de impedimento: at dispensatio omnibus pensatis est certa. Aliqui, ut Santarellus aliis citatis, quem sequitur Diana *p. 4. resol. 45.* item Salas, Bon. apud Meroll. *ibidem numero 177.* & Caramuël *lib. 3. Theol. mor. numer. 1468.* existimant esse præsumendam validam, quia semper in re dubia est judicandum in favorem actus, *c. Abbate, de verb. signif. l. quoties, ff. de rebus dubiis*, ut scilicet actus potius valeat, quam pereat, & consequenter non erit incerta dispensatio, sed certò valida, valida, inquam, præsumptione Iuris. Adde, dum ille Superior possidet Iurisdictionem, non esse ab ea repellendum ex superveniente dubio, quo ambigitur non esse legitimus. Utraque opinio saltem propter authoritatem extrinsecam probabilis esto.

6. Quid si superior certus sit de causa dispensandi, at incertus an alia sit sufficiens, poteritne dispensare? Quid secundò, si sit incertus an aliqua causa adsit? Respondeo in priore casu posse dispensare, in posteriore licitè non posse. Ita Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 44. numero 6.* ibique plures. Ratio prioris est, quia nimis onerosum esset, si Superior sufficientiam expendere tam rigidè deberet. Ratio posterioris est, quia potestas dispensandi, ut alibi diximus, causam necessariam expostulat, si ergo dubitetur an illa adsit, dubitatur an adsit ipsa potestas dispensandi, at nemo uti potest dubia potestate dispensandi ad certò dispensandum. Dixi (licitè) causa enim in omnibus superioribus requiritur ad licitè dispensandum: at ad dispensandum validè, non in omnibus, ut *infrà* cum de Juramento disputabitur.

7. Sed quid fiet, si processu temporis deprehendatur Superior non fuisse legitimus, quia scilicet, nec habuit verum titulum, nec titulum coloratum cum errore populi, nec saltem communem ipsum populi errorem? Respondet si habuit aliquem ex his, jam legitima fuit dispensatio sic Ecclesia supplente; at si nullum habuisse deprehendatur, corruat dispensatio necesse est. Ita Sanchez, *lib. 4. in Dec. cap. 44. n. 10.* Lege item Pontium,

&

& iterum si ea uti velit, à legitimo Superiore postulanda. Ratio est clara, quia illa prior nulla omnino fuit.

8. Quod si processu temporis appareat causam fuisse insufficientem, vel potestatem delagati non se potuisse extendere ad hanc dispensationem expedientem, vel materiam, v. g. votum fuisse reservatum, persistit dispensatio à Delegato facta, ita Sanch. *ibidem num.* 11. quia ex Ecclesiæ benignitate judicatur Pontifex, ne scrupulis omnia scateant, dare in his potestatem amplam dispensanti bona fide, dispensat autem bona fide, si dispensat juxta doctrinam datam *numero quinto*, & *numero sexto*.

9. Verùm si deregatur falsum fuisse expressum, vel verum fuisse tacitum in causa finali, vel causam finalem qua motus est Superior ad dispensandum nullo modo adfuisse, corruet dispensatio, & iterum erit petenda, quia tunc patefit non adfuisse in Superiore voluntatem dispensandi, atque adeo apparet ipsum dispensationem non dedisse. Ita docet Sanchez *ibidem*. Sed, quæso te, cur hic ex benignitate Ecclesiæ non judicetur Superior voluisse dare pari modo dispensationem ei, qui bona fide sic petiit, sicuti dictum est *num. præcedente*? Lector me doctior id expendat. Dixi (bona fide) nam si mala fide petiit, id præsumi non potest, cùm dolus nemini patrocinari debeat, certum est.

1. *Donatio*, Si dubium sit an ego librum, v. g. tibi donaverim, non potes illum à meis manibus auferre: quia prius fuit librum esse certò meum, & deinde dubitatur an si tuus, ergo possessio stat pro me.

2. Si autem certum sit, te mihi quidpiam donasse, sed dubium insurgat, an per donationem gratuitam dederit, an per remuneratoriam, pronuntiato cum Lessio *lib. 2. c. 20. dub. 6 num. 45.* fuisse per remuneratoriam, quia nemo præsumitur res suas velle prodigere: nisi fortè qui acceptat sit pauper, tunc enim certè præsumitur res non magni valoris in eleemosynam gratis data. Ita Navar. *in praxi miserab. person. priv.* 80. Similiter si quis dederit alimenta alicui, dubiteturque, an ea præstiterit, animo donandi, an animo repetendi? judicandum animo repetendi: excipe diligenter, nisi donator fuerit Pater, Mater, Frater, vel quomodocunque peramicus: nam tunc præsumitur ex communiter contingentibus, præstita fuisse animo donandi. Nonnulla huc facientia vide *verb. Solutio debiti, n.* 4.

3. Propter eandem rationem, si ego tibi centum mutuem, & tu reddas mihi post annum similia centum, atque insuper decem, dubiumque sit, an hæc decem dederis ex libera donatione, an ratione mutui, judicandum est te dedisse ratione mutui; quia scilicet nemo, ut dictum est, nisi coactus res suas dare præsumendus est: quare obligaris illa decem restituere, utpotè accepta pro usuram sine justo titulo.

4. Quid, si certum sit, non fuisse ex libera donatione; sed dubitetur, an ratione mutui, an verò ratione interesse damni emergentis, vel lucri cessantis? Respondeo, si ex bona fide in possessione illorum, ne angaris, prævalet enim possessio contra omnes rationes non convincentes: at si mutuatarius nondum illa decem solvit, & nunc ambigatur an adsit ejusmodi justus titulus damni, vel lucri, puto tibi abstinendum ab acceptione illorum decem: Ratio est, quia certum est mutuatarium illa non debere, incertum an tibi debeantur, prævalet ergo jus mutuatarij.

5. Pari modo si famulus servitia, ad quæ non non obligabatur domino exhibuit, ipso jubente domino, dubiumque nunc enascatur, an gratis id fecerit famulus, an spe mercedis, censendum erit spe mercedis, ita Dicastill. *tr. 2. de Just. tr. 14. d. 5. n. 121.* quia nemo, ut dixi, suas operas perdere, seu prodigere præsumendus est. Dixi (domino jubente) nam si dominus videat, sed non jubeat, aliqui docent, ut Bardi *de consc. d. 4. c. 9. §. 32.* resolutionem prædictam non procedere, quia potest meritò tunc dominus putare gratis sibi servitia fieri: At Vasquez *p. 2. d. 125. c. 2. n. 10.* docet sufficere si videat: quia dominus videtur consentire in mercedem dandam ad servitium compensandum, dum non prohibet sibi servitium exhiberi, & dum ex alia parte scire debet neminem solere servire, seu ferri gratis. Si in his casibus certò famulus voluit servire gratis, non potest mutare deinde voluntatem, & velle mercedem, quia jam gratis dedit ea servitia: at si certò voluit servire propter mercedem, potest illam petere, & accipere, si dominus vidit servitia: nam, si non vidit, cùm potuisset nolle sibi illud servitium exhiberi à famulo, famulus non videtur habere jus contra dominum: Tamen adhuc probabile est deberi famulo mercedem: ita Dicastil. *l. c.* ex Vasq. Lessio, & Navarro, quia jam domino utile fuit illud servitium, (de hoc enim agimus) & illud ab alio gratis non habuisset, ut suppono: ergo non denegarida merces famulo. Solùm igitur tunc denegandæ erit quando dominus ab alio gratis illud servitium habuit, ut à me dictum est fusè *in opusc. de sacrif. Missæ, lib. 3. cap. 55.*

Dubii Interpretatio. Vide *Iudicium temerarium.*

E.

1. *Eleemosyna.* Si dubius sis, an eleemosynam sub voto promiseris ad illam non teneris, quia possessio est pro te: at si certò promisisti, dubius autem an erogaveris, erogare debes, quia prævalet promissio. Utrùm autem possit colligi ex infrà licendis Verbo *Restitutio numero* 1. non esse improbabile, deberi solam pro rata dubii, me sapientiores decernant. Aliqua huc pertinentia vide *verb. Votum, à numero* 7.

2. Illud pro certo tradit Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 1. num. 17.* si in dubio, an votum eleemosynæ emiseris, illam pauperi nihilominus erogas, non erogaturus si scivisses te obligatum non fuisse, non posse te à manibus pauperis illam amplius auferre: quia tunc legitima possessio est pro paupere: legitima: inquam, quia est etiam probabilis opinio ex tali vôto te fuisse obligatum: quare pauper sequens hanc probabilem opinionem legitimè possidet, à quo detrudari non potest. Sicut (inquit Sanchez) si, quis restituat Petro, v. g. pecuniam credens contractum cùm illo initum fuisse usurarium, de quo sunt opiniones diversæ, si non restituisset, si sciviset se juxta opinionem aliam probabilem potuisse retinere, nequit pecuniam datam auferre. Porrò quippe is legitimè possidet, dum innititur suæ probabili opinioni: ita in casu nostro, &c.

1. *Epicheia.* Præmittendum est primò epicheiam, quam & emendationem legis, & interpretationem latè dictam secundum æquum, & bonum appellamus. Ita Layman *lib. 1. tr. 4. c. 15. n. 2.* est benigna interpretatio, qua casum aliquem particularem, ob aliquam circumstantiam, seu necessitatem, hic & nunc occurrentem, in lege universaliter lata non esse comprehensam, judicamus, lex ergò quia universalis esse supponitur, etiam hunc casum per se involvit, ac propter circumstantiam occurrentem prudenter judicatur illum casum noluisse, vel non potuisse includere: nam si ejusmodi casum legislator per aliqua verba excepisset, is non diceretur exceptus ex vi epicheiæ, sed ex vi legis ipsius, seu ex vi interpretationis propriè dictæ verborum legis, v. g. sit lex hujusmodi: *sub pœna carceris nemo de nocte exeat ab urbe.* Si occurrat adesse necessitatem succurrendi, v. g. tuo patri graviter extra urbem ægrotanti, ex vi epicheiæ diceris posse exire. At si ea lex in hunc alium modum fuisset lata: *Nemo ex urbe exeat, exceptis Medicis, aliisque ad salutem extra urbem infirmantium necessariis*, ex vi propriæ interpretationis verborum legis exire poteris.

Ponimus autem exemplum in legibus humanis, nam in legibus naturalibus, vel divinis aliqui negant dari posse epicheiam, quod disputare nostrum non est. Lege, Bardi *de consc. d. 6. cap. 3. §. 6. & 7.* has sententias expendentem.

2. Præmittendum secundò, quando prædicta necessitas

cessitas est moraliter certa, certum esse uti nos posse epicheia, quia prudenter judicamus illum casum in eo necessitate urgente, à lege non includi, & consequenter possessionem esse pro libertate. Idem dic (quidquid alij apud Bardi *d.6.de consc.cap.3.§.5.* sentiant) si probabile sit veram adesse necessitatem, quia pari modo tunc prudenter judicamus, &c. Ita Merolla *tom.2. d.4. cap.8. dub.3. numer.14.* At si dubium sit, an tanta sit necessitas, quæ faciendum? Dico cum Castro Pal. *tom 1. tract.1. d.3.p.8. num. 2.* esse ad Superiorem recurrendum, ut explicet mentem suam, si ad illum recurrendi locus datur: quia quoties dubium ad legem observandam enascitur, obligamur veritatem inquirere si possumus, ut ex supradictis patet, sed quid si urget tempus executionis, adest necessitas, & ad superiorem non est nisi difficilis recursus? enimvero hic consistit hujus cardo difficultatis.

4. Dico ex vi possessionis debere legem servari. S.Thom.Sotus, Med. Vasqez, uterque Sanch. Suar. apud Castro P. *l.c. num.4.* In ea, verbi gratia, lege absolutè de non exeundo ab urbe, & dubitas, an pater infirmus extra urbem degens indigeat tuo auxilio, non potes ab urbe exire. Ratio est, quia lex est in possessione, certa enim est lex, quare non potest negligi propter dubiam excusationem.

4. Dixi (ex vi possessionis) nam ex alio capite potest aliquando prævalere dubia illa necessitas, atque adò in dubio locum esse epicheiæ: Ita Sylvester, Corduba, Henriquez, Salas *eidem cit. num. 3.* sic enim est distinguendum. Vel adimpletio legis est molesta & incommoda, vel non ita: si priùs, in prædicto dubio potest lex non observari, quia præsumendum ex benignitate legislatoris est, ut rebus incommodis, & molestis, nolit subditum obligare, quando particularis casus præter aliquam prudentem circumstantiam, à lege universali eximi judicatur, ut scilicet subditi non aggraventur à legibus, nisi sint omnino, & usquequaque certi; si posteriùs, lex servari debet: quia tunc ex una parte militat possessio legis, & ex alia non adest excusatio, quæ educatur ex præsumpta benignitate legislatoris. Cujus autem ponderis debeat esse ejusmodi molestia, non nisi à viro prudenti decerni potest, spectata necessitate actionis, gravitate legis, & similibus.

5. Quæres primò. An quando possum transgredi legem ex vi epicheiæ, seu ex prædicta legislatoris benignitate, debeam sub obligatione transgredi, si transgressio contra aliquod aliud præceptum sit, v. g. in exemplo nuper allato, possumne licitè me conformem reddere legi prohibenti exitum ab urbe non exeundo ad auxiliandum patri, quamvis id præcepto charitatis adversetur.

Respondeo universaliter nequaquam posse, Suar. *lib.6. de legib.cap.8.num.1.* Merolla *tom.2. d.4.cap.8. dub.3. n.33.* quia regula generalis est, in concursu duorum præceptorum debere servari id, quod urgentius est. Quoniam ergo in casu proposito magis urget præceptum charitatis erga patrem, quàm ea lex, illud erit, non autem hæc observanda. Quædam alia de concursu præceptorum vide infrà V. *Leges.* Quòd si necessitas nullum præceptum respiceret, v.g. si exire mihi ab urbe per epicheiam concederetur, ut mille aureos, v.g. lucrarer, certè tunc licet non obligater, possem cum laude legem observare, & sic ab urbe non egredi, quia nullum me urget præceptum de lucro illo acquirendo, ut suppono.

6. Pari modo potest contingere tam laudabile esse legi me conformem reddere, ut etiam concurrente alio præcepto, possim hoc negligere & illam observare, atque adeo possim licitè servare legem, & epicheiæ renuntiare. Sic solent Doctores, Vasq. *p.2.d.262. per totam,* Sanch. *in consil. l. c.* Charusiano concedere abstinentiam à carnibus in ultima vitæ necessitate propter laudabile exemplum suum institutum observandi, licèt in ea necessitate, vel per epicheiam, vel per prudentem sui voti, seu præcepti interpretationem, carnibus vesci licitè possit.

1. *Eucharistiæ susceptio.* Diximus *in opusc. de comm. cap.* §.7. sive sis certus de comestione, & dubius an comestio fuerit ante vel postmediam noctem, sive dubius an illa fuerit vera comestio, quamvis certus eam fuisse post noctem mediam, diximus, inquam, probabile esse tibi licere mane sacra Eucharistia refici, nam propterea iterum hæc in præsentia non sunt repetenda.

2. Illud, quod ibi exciderat hic addo. Sit Petrus, qui expergefactus à somno de nocte bibat, nesciens, nec omnibus pensatis scire potens, qua hora biberit, poteritne mane licitè ad communionem accedere? posse videtur colligi ex dictis *num.præcedente*, in hoc enim casu dubitatur, An potus fuerit ante vel post mediam noctem. Dico tamen non posse.

3. Ratio est, quia *in numero præcedente*, loquimur de eo, qui comedit existens, & persistens in vigilia, hic autem casus est de dormiente, qui expergefactus bibit, quæ duo sunt longè diversa; ille enim persistens in vigilia, potest suas diligentias ponere ad inquirendum, num ante, num post mediam noctem comederit, & re ipsa, ne temerè se gerat, omnia expendit, quibus expensis, nihil certum contra se inveniens, judicat, & quasi sententiam fert pro libertate sua: at ille expergefactus omnia expendere non potest, diligentias debitas exhibendo, cum de horis transactis in somno, dijudicare nequeat; remanet igitur sine factis diligentiis, ergo remanet impotens ad judicandum pro sua libertate, quod si sententiam proferret, temerè proferret. Prudenti autem judicio nequaquam posito ad licitam communionem percipiendam, accedere sine culpa non poterit, quia est certus se comedisse, comestionemque esse impedimentum communionis, at judicare non potest, an sua libertas prævaleat. Video hanc rationem alicui non omnino fortè satisfacere, verùm in re morali satis superque sit.

Excommunicatio. Vide V. *Censuræ.* V. *Leges* V. *Percussio Clerici.*

1. *Executor sententiæ.* Si Principis Minister incertus sit, an sententia sit iniqua, potest illam, imò debet regulariter exequi, Ita Caram. *lib.3. Theol.mor. num.1488.* Ratio est, quia semper præsumendum (nisi luce meridiana clarior sit iniquitas, quæ in Principe Christiano vix unquam præsumetur) Principem moveri gravibus rationibus ad sententiam proferendam. Adde Ministri esse obedire, non verò disputare. Tunc ergo solum Minister ab exequendo abstineat, quando manifestè, & sine dubio constat iniquitas.

Extrema-Unctio. Vide v. *Oleum sanctum.*

F

Famulus. Vide *Servus.*

1. *Festum.* Si dubites, an hic sit dies festivus, operibus servilibus vacare potes, quia prævalet laborandi libertas. Ita Suar. *cons.d.40.sect.5 num.15.* contra Bressetum *lib.4.de consc.cas.7. n.61.* Contra, si hodie sit certò dies festus, dubitetur autem an propter aliquam necessitatem laborare tibi concedatur, abstinendum tibi à servilibus est, quia possidet obligatio, quæ certa est contra excusationem incertam; in hoc autem casu posse à Superiore dispensari, dicetur *infrà.*

2. *Filii obligatio erga parentes.* Si certò scis tuum, v. g. patrem esse in extrema, vel etiam in gravi necessitate, non potes Religionem ingredi, quia certa est obligatio Patrem adjuvandi: ita Caram. *lib.3. Theol. mor. num.1474.* At si dubiè de dicta Patris necessitate timeas, nec factis diligentiis, veritatem comperire possis, prævalet tua libertas, quæ certa est, cùm incerta interim sit obligatio. Dixi dubiè, nam si probabiliter opinaris tuo auxilio Patrem non indigere, sequi opinionem probabilem potes, illum si velis, deserendo. Quod si Religionem vovisti, debes in prædicto dubio Religionem ingredi, quia voti obligatio certa est, excusatio dubia, ita Castro *tom.3 tract.16.d.1.p.7.§.5 num.6.*

Filius legitimus. Vide *Legitimus.*

1. *Filius.* Vide *Alere.* Natus sum à Matre, quæ statim,

tim, mortuo marito Petro nupsit Caio, ego autem natus sum nono mense à secundis nuptiis, cujus sum censendus filius & hæres? Respondeo Caij, quia in dubio major est præsumptio pro possidente matrimonium, nunc autem possidet Cajus.

2. Quid si sum similis vultu ipsi defuncto? Secundò, si sum eidem similis in moribus; Tertiò, quid, si certum sit posteriorem virum uxorem aliàs castam non cognovisse, nisi post aliquot menses à nuptiis? Respondeo in hoc tertio casu clara est præsumptio te esse filium defuncti. In secundo, si maxima sit modò similitudo, esset magna item præsumptio pro paternitate defuncti: sed rarò contingit tanta, ut tollat omnino dubium. In primo res manet item dubia, quia similitudo potuit evenire ex recenti memoria defuncti, quare in utroque casu regulariter eris Caij filius reputandus.

Filii Gemelli. Vide *Gemelli.*

Filiorum peculium. Vide *Peculium filiorum.*

1. *Furtum.* Princeps quidam cùm advertisset clam sibi pretiosum argenti vas fuisse furreptum, constaretque manifestè crimen non ab aliis quàm à famulis, quos ad triginta domi alebat, commissum fuisse, qui tamen ad argenti custodiam non tenebantur, juxta consuetum alicubi morem, ubi uni tantùm hæc cura demandari solet, Princeps, inquam, quoniam quis esset determinatus fur deprehendere non poterat, intendebat à singulis famulis partem pro rata sibi esse solvendam: ni faserent, eam partem sibi de constituto eisdem salario se subducturum minabatur: scisciatus est nihilominus à me, an id justè exequi valeret: Respondi afferendo verba Joannis de Lugo *de just. tom. 1. d. 13. sect. 2. num. 12. Si quis* (inquit) *inveniatur occisus, & dubitetur, an occisus sit à Petro, vel à Paulo, nec possit dubium illud superari: iniquum erit utrumque punire, cùm certum sit alterum ex illis esse innocentem, atque adeò si uterque puniatur, certum erit innocentem puniri: unde barbarum omnino & crudele fuit, quod Princeps quidam fecisse narratur, qui cùm nesciret quis ex tribus famulis certos suos fructus pretiosissimos comedisset, jussit singulos secari, ut appareret in cujus stomacho reperirentur, prout in secundo apparuerunt, primus autem innocens fectus est. Non enim sunt puniendi innocentes, ut in eos delinquens puniatur, sed potius dimittendus est delinquens, ne innocentes puniantur.* Hæc ille, & nil diversum ego in casu Principis allato, &c.

G

1. *Gabella.* Subditus, qui omnibus expensis dubitat an Gabella sit justè imposita, teneturne illam solvere? Teneri docent alii, ut Lessius, & Mulder. apud Caramuël, mox citandum, quia possessio justitiæ præsumenda est pro Principe. Non teneri putant, Villalob. Castrus, Arag. Molina, Filliuc. Sylvester aliique apud Caramuël mox citan. quia possessio stat pro libertate subditorum, qui non sunt obligandi solvere, nisi certi sint de justitia, Caramuël. *lib. 3. Theolog. mor. num. 1466.* asserit tributa sive nova, sive prisca non poni leviter, sed magna consideratione; ergo dubia nequaquam erit tributi justitia, sed vel certa, vel probabilis. Si certa, omnino debebitur: Si probabilis non debebitur, quia probabilia neminem involuntarium cogunt, nisi in ea Republica esset ex acceptata, ut subditi teneantur ad obediendum etiam in materia probabili. Omnes hæ tres sententiæ sunt probabiles, quia bonis fundamentis innituntur. Et Januarius quidem *p.p. resp. 51.* citans Lessium, aliosque contra Suar. docet, non teneri quempiam ad Gabellas, non solùm quando dubiè, sed nec quando opinabiliter solùm sunt justæ, cujus doctrinæ fides sit apud ejus Auctores.

2. *Gemelli.* Nascuntur simul duo filii, ex quibus quinam sit censendus primogenitus, dignosci nequit, cuinam prædium, seu majoratus in dubio attribuendus?

Respondeo. Si alteri data sit fortè possessio, is manutenendus, donec alter probet se natum fuisse priùs, quia possessio prævalet contra omnes rationes non convincentes. At si neuter possideat, Tiraquellus *de jure primog. quæst. 12.* duodecim sententias hac de quæstione recenset.

Verùm tu sic judicato, si prædium dividi potest utrique dividatur, si non possit, quale est Regnum, Castrum, Majoratus, &c. detur alteri medium æstimationis pretii, alteri Majoratus; cui autem Majoratus, cui æstimationem dari oporteat, ex pari fratrum concordia, vel si dissentiant, sorte demum decernatur. Ratio horum est alibi tacta, & *infrà*, V. *Nomen dubium, n. 5.* & V. *Restitutio, n. 1. & 8.* & sæpè est repetenda, quia nimirum nemo est privandus sure quod habet, cùm ergo hi fratres simul sumpti jus certum habeant ad Regnum, sed separatim sumpti, sub dubio; ne alterutri injuria fiat, divisione insinuata eos uti debere, ipsa ratio dictat.

2. Scio Merollam *tom. 3. d. 6. cap. 8. d. 29. num. 181.* ex eodem Tiraquello videri velle admittendum quidem esse utrumque fratrem, sed ita res componenda, quando est indivisibilis, verbi gratia, quando est Regnum, ut vel ambo in solidum regnent, vel uno anno regnet unus, alter, altero. Verùm id non arridet; debet enim compositio fieri meliori modo, quo Reipublicæ minùs noceatur, at grave periculum multorum inconvenientium Regnum subiret ex duobus simul regnantibus, vel ex annua regnantium mutatione: satius ergo erit id facere, quod nos innuimus, & innuit ipsemet Tiraquellus, dum concedit posse hos fratres rem certi committere, sed non invitos, *nisi fortè sic aliter transigi non possit, & immineat aliquod periculum.* Hæc ille.

H

Hæresis. Dubius sum an in hæresim consenserim, possumne absolvi per Ordinarium, simplicémque Confessarium? Respondeo, possum, ut patet ex iis, quæ dixi V. *Casus, & Censuræ reservatæ.*

De hæresi, dubiè externa, vide *infrà, lib. 2. cap. 1. §. 8. num. 4.*

Hæreticus. Si faviste hæretico, illum domi recipiens, sed dubium est, utrùm receperis, ut amicum (seu consanguineum, &c.) an ut hæreticum, censendus es recepisse, ut amicum. Ita Bonacin. *disput. 1. de censuris in particul. quæst. 2. part. 3. num. 2.* Ratio est duplex, tum quia ex communiter contingentibus præsumitur pro affectione, vel inclinatione naturali, tum quia quilibet præsumitur bonus, seu quantò minùs potest, malus.

1. *Horæ Canonicæ.* Si Sacerdos, qui jam certò tenetur ad horas, dubius sit, an eas recitaverit, adhuc recitare tenetur, quia possidet obligatio recitandi. At si dubitet, an teneatur ad illas, sit accidit in habente beneficium tenue de quo dubitatur an ad illas teneatur, dixi *supra*, V. *Beneficium, num. 2.*

De eo qui recitavit Officium, sed dubitat an omiserit aliquem Psalmum, vide *infrà, lib. 2. c.... §. 1. num. 9.*

2. Quid si dubium non recitandi emergat ex dubia infirmitate Sacerdotis?

Respondeo Suarez *tom. 2. de Relig. l. 4. cap. 28. n. 21.* ait tunc Sacerdotem obligari ad recitandum; quia obligatio recitandi est certa, dubia autem est excusatio; dubitatur enim, an ea recitatio damnum salutis grave sit allatura, solùm igitur tunc erit causa dispensationis, non verò absoluta excusatio. At Castro Palaus *tom. 2. d. 2. part. 6. num. 10.* Bonacin. Caramuël *loc. cit. num. 1396.* & nonnulli asserunt non obligari. Ratio est, quia licèt sit dubium, an nocitura sit illa recitatio; tamen periculum certum est, in quo certo periculo, scimus Ecclesiam nos non obligare; imò nec posse, quia non potest præcipere contra præceptum Decalogi quartum (de non exponendo se periculo occisionis? Quoniam ergo possessio quam habet homo non se exponendi periculo gravi, est prior (est enim de jure naturæ) quam præceptum recitandi officium, illa prævalet, non hoc: utraque sententia sua est probabilitate donanda.

1. *Jejunium*

I

1. *Jejunium.* Si dubites, an soluerit media nox potes comedere carnes nocte sequenti ad diem Jovis, quia possidet libertas diei Jovis, dubium autem est an præceptum diei Veneris inceperit. Ita Thom. Sanch. *lib. 2. mor. d. 41. n. 40. & 44.* & Joan. Sanch. *d. 42.* Contra non potes nocte sequenti ad diem Sabbati, quia, contrà, possidet præceptum pro Sabbato. Idem quoad alia jejunia Ecclesiastica; semper enim est videndum ex qua parte sit tenenda possessio.

2. In jejunio autem naturali pro recipienda sacra Eucharistia. Vide *verb. Eucharistiæ susceptio.*

Si dubites an jejunium, vel abstinentia carnis tuæ saluti nocitura sit, te posse, immò debere comedere docet Caramuel *lib. 3. Theol. mor. n. 2395.* aliique, & ratio est modò dicta *verb. Horæ Canonicæ.*

Jejunii Votum. Vide *Votum.*

Innamentum. Vide *Votum.*

Immunitas Ecclesiarum. Gregorius XIV. per Bullam communem (ut ego certum habeo, Lege Tanc tedum *de Relig. tom. 1. d. 4. d. 8.* contrà aliquos,) toti orbi, aliquot casus excipit, pro quibus Ecclesiæ refugium non patet. Accidit autem sæpissimè, ut Judices sæculares, & Ecclesiastici contendant, num reus in Ecclesiam receptus immunitate gaudeat, nè ne? Judex ergo Ecclesiasticus, ad quem id decernere pertinet, cùm claris argumentis caret, anceps omnino est, quinam per sententiam favere oporteat; cui igitur favebit? Respondeo, favebit reo, hoc est, immunitati Ecclesiæ. Sic DD. mox citandi. Ratio est, quia priùs fuit Ecclesiam fuisse refugium delinquentium, & postea exceptio à Gregorio facta possidet ergo jus refugii pro reo, quod superari non debet à superveniente incertitudine exceptionis, immò ut Judex Ecclesiasticus ejusmodi reum sæculari potestati tradat, requiri puto probationem concludentem; ita Bonac. Farinac. aliique quos citat, sequiturque Diana *p. 3. tr. 1. resol. 38.* quia ex una parte reus possidet jus refugii, ut dictum est, & ex alia adest lex, semper favendum esse reo: quæ duo non possunt elidi, nisi per vehementem probationem.

1. *Impedimentum matrimonii.* Vide *verb. Matrimonium,* & *verb. Dispensatio.*

1. *Irregularitas.* In facto homicidii injusti, quando scilicet ambigis, an de facto illud injustè commiseris, debes te gerere in utroque foro pro irregulari: quia ob reverentiam rerum sacrarum, decrevit Pontifex *c. ad audientiam, cap. significari, cap. petitio, de homic.* in dubio facti (non juris) de homicidio, debere eligi tutiorem partem: at nomine homicidii, non intelligitur occisio justa; Unde nec occisio dubia in bello justo, vel in condemnatione justa, nec dubia mutilatio etiam injusta, (quia mutilatio homicidium non est) irregularitatem inducunt; tunc enim valet regula allata *verbo, Censuræ,* pœnas non incurri, nisi ex delicto certo. Lege Suarez *de censur. d. 4. sect. 5. à num. 11.*

2. Quoniam autem homicidium debet esse certò secutum, ut irregularitas incurratur, puto dubitandum an fœtus fuerit animatus, in cujus abortum suo quis consilio, vel opera cooperatus fuit, non debere se censere irregularem. Ita Præpositus, aliique apud Bardi *d. consil. 6. a. 7. §. 4.* quia cum non constet de corpore delicti, hoc est, de fœtu animato occiso, homicidium, de quo loquitur Canon, non præsumitur adesse. Contra verò si constet fœtum animatum fuisse, ut si masculinus post quadraginta dies, fœmininus post sexaginta, vel octoginta, fuisset oppressus, (& in dubio quidem, fœmininus erit judicandus, ut minùs aggravetur delinquens,) si constet, inquam, fuisse animatum, sed dubitetur, An ex tuo consilio, vel opera ejus mors secuta fuerit, irregularis eris: idémque erit, si certò constet homicidium à Petro, v. g. fuisse commissum, sed dubites, an ex tua cooperatione seu consilio. Ratio est mihi manifesta, quia hi casus clarè comprehenduntur in supradictis Canonibus.

Dixi in proxima parenthesi (fœmininus est judicandus) Verùm Naldus *Verb. Abortus*; Filliucius *cum de Aborsu*, aliique non pauci putant, in dubio forum censendum esse masculinum, & ita servari in sacra Pœnitentiaria. Nihilominus esse, quoad forum internum censendum fœmineum, adhuc mihi improbabile non est, dum loquimur de irregularitate, nam cæterùm Pœnitentiaria tutiori, & certè probabili sententiæ contrariæ se conformat. Id autem hæ rationes inter cæteras probare possent. Primò quia, ut innuimus, minùs gravari debet delinquens, & in dubio semper est favendum reo. Sanè Castro Palaus *tom. 1. d. 3. de leg. part. 2. §. 1. num. 8. Quoties* (ait) *duæ præsumptiones concurrunt in uno actu, illa prævalere debet pro qua est honestas, & excludenda præsumptio delictum committens.* Dic, tu, & excludenda præsumptio majus delictum committens. Secundò, quia priùs est, fœtum esse inanimatum, quàm animatum, ergo donec mihi clarè ostendas, illud habere animam, pronuntiabo esse sine illa; quia prævalet possessio prioris status. Tertiò, si percutias quempiam, de quo dubitatur, an sit Clericus, non Clericus est reputandus, quia prius est hominem esse non Clericum, quàm Clericum, & similia multa hactenus habuisti, & paulò post habebis. Cur igitur non idem in casu nostro?

Olim sic item argumentabar: Ex frequentiori eventu est in re dubia, judicandum: at frequentius est, quod fœminæ nascantur, quam mares; ergo, &c. Sic, inquam, olim: sed numeratis deinde infantibus, qui nati per aliquot annos sunt in hac Parœchia sita in Cathedrali Ecclesia hic Panormi, in qua habitant ferè duodecim millia Capitum, hoc argumento amplius non sum usus; Nam cum ex libris Baptizatorum à me diligenter visis, collegissem numerum marium, & fœminarum, qui in toto decursu unius annorum sacro fonte lavati sunt, inveni, quindecim amplius fuisse Mares, quàm fœminas, qui parvus excessus certam parere præsumptionem non potest, qua potius judicemus, masculinum esse fœtum, quàm fœmininum, vel contra.

Et ut obiter mireris Divinam Providentiam, quæ ex una parte facit, ut vincat vis naturæ ad perfectum semper intendens, plures mares procreando, ex alia ferè æquales producat mares, fœminásque ad sobolem propagandam, legitimo non cum multis, sed cum singulis uxoribus contracto matrimonio; ut id, inquam, obiter mireris, eos distinctim, & annuatim à me numeratos hic lege.

Anno Domini 1649. à primo Sept. usque ad primum Septembris consequentis nati sunt.

Mares—251. Fœminæ—253.

Anno 1651. à primo Sept. usq; ad primum Sept. sequent.

Mares—286. Fœminæ—292.

Anno 1652. à primo Sept. usque ad primum Sept. sequet.

Mares—283. Fœminæ—260.

3, Illud operæpretium erit hic adnectere. Cum Episcopus possit ex Concilio Tridentino *sess. 24. de reform. c. 6.* absolvere ab irregularitate incursa propter homicidium occultum casuale, non autem propter voluntarium, si omnibus pensatis, non appareat, an tuum homicidium fuerit voluntarium, an casuale, poteritne tecum ille dispensare? Respondeo cum Fagund. *in Dec. in 5. præcept. lib. 3. cap. 9. num. 6.* posse; quia, ut modò innui, semper præsumi debet id, quod minus peccatum est, quare in casu dicto præsumatur homicidium casuale.

4. Hæc de irregularitate ex homicidio injusto; nam in aliis quibuscunque irregularitatibus in dubio, non ex censendus irregularis, ut *citato verbo, Censuræ,* pro omnibus censuris, probabiliter dixi.

1. *Iudex.* Si omnibus expensis lis civilis sit dubia (neutro ex litigantibus possidente; nam alterutro possidente, lis non erit dubia, sed probabilis pro ipso possessore, ut *suprà, §. 4. à n. 1.* vidimus, quem locum omnino recole si) lis, inquàm, civilis sit dubia, Judex non potest, nisi rem dividere: idque propter officium Judicis, ut *ibidem*, latè dictum est. In lite, seu causa criminali reus erit liberandus, ut ex *ibidem, n. 10.* Ex dictis colligi potest.

1. *Iudicium temerarium.* Id tunc est, quando sine sufficienti fundamento aliquid pravum de proximo judicatur. Judicatur autem, vel per suspicionem, vel per opinionem, vel per assensum firmum, vel denique per suspensionem ab his, quæ propriè dicitur Dubium, quando scilicet, vel dubitat quis negativè de bonitate proximi suspendendo judicium, nihil in utramque partem judicando, vel quando dubitat positivè, id est, quasi per reflexionem, sic dicit intra se: *Eligo dubitare de bonitate istius.* Suspicio, & dubium ex levibus conjecturis oriri solent: Opinio ex probabilibus rationibus, quæ non excludunt formidinem sive implicitam, sive explicitam oppositi: assensus firmus ex rationibus moraliter saltem certis. Quoniam ergo conveniunt fermè Doctores apud de Lugo *de justit. tom. 1. d. 14. sect. 2. num. 11.* assensum firmum, & deliberatum de malo proximi gravi, esse mortale, si eliciatur sine sufficienti fundamento, quia sic graviter læditur proximi fama: Suspicionem autem, opinionem, & dubium negativum modo explicato saltem est probabile esse venialia; ita Faber, Layman, Caiet. Navarr. aliique quos citat sequiturque Diana, *p. 3. tract. 5. miscell. resol. 30* etiam si sint sine sufficienti fundamento de peccato gravissimo, & contra gravissimam personam, cujus rei rationem *numero sequenti* proferemus, ideò remanet hic proprio in loco quæstio de dubio positivo, An scilicet peccet mortaliter, qui positivè eligit dubitare de bonitate actionis proximi sine fundamento sufficienti; nam si sit ex indiciis sufficientibus, temerarius non esset, sed prudens assensis.

2. Dico non esse nisi veniale, neque ex hoc capite illud dictum apud S. Thom. 2. 2. *q. 60. art. 4. Dubia sunt in meliorem partem interpretanda,* sub alia culpa per se obligare, quàm sub veniali. Ita Faber, Layman, aliique apud Dianam citatum. Ratio est universalis pro omnibus indiciis prædictis, quæ concipiuntur sine firmitate. Nam suspicio, opinio, dubitatio etiam positiva sunt in genere judicii actus imperfecti, atque adeo non sunt planè temerarii, neque necessariò conjuncti cum contemptu saltem gravi proximi, ut rectè habet S. Thomas *quodlibet. 12. art. 34.* Et ratio ulterior est, quia ubi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, & qui actualiter, vel virtualiter habet formidinem oppositi, paratus assensum illum contra proximum facilè deponere, proximum graviter non lædit; ergo sicut cætera peccata contra justitiam non sunt, nisi venialia ex parvitate materiæ, ita & hæc. Non nego esse interdum mortalia ex odio mortali vellet quis ita dubitare, suspicari, opinari, vel si quis grave quid ad extra operatur contra proximum, motus ex illis infirmis judicis, sed hoc non est nisi aliunde, & per accidens.

3. Aliqui peccari mortaliter putant ab eo, qui de libertate suspicatur, vel dubitat positivè, vel opinatur de persona honesta & proba, aliquid enorme sine proportionato fundamento, ut si quis de gravi Prælato hæresim vel incestum cum matre suspicetur, &c. quia tantæ personæ (aiunt) fit hoc modo gravis injuria. Ita de Lugo *l. c. num 19.* Sed non approbo, cum enim hi actus sint etiam hic in genere suo leves, levis erit culpa. Ita Navar. & Caiet. quos citat, sequiturque Layman, *lib. 3. tract. 3. tr. 3. g. 2. cap. 2. num. 6.*

4. Dices, potiùs eligeret quis amittere decem aureos, v. g. quàm suum bonum nomen, etiam per levissimam suspicionem, vel dubitationem apud unum: ergo si amittere decem aureos res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmatur primò, quia verè est majus bonum altioris que ordinis fama, quàm pecunia: ergo etiam levissima ejus jactura est gravior, quàm jactura pecuniæ. Confirmatur secundo, quia si amicus nosceret meam suspicionem contra ipsum, averteretur à mea amicitia: signum ergo est à suspicione graviter amicum lædi.

5. Respondeo. Quandoquidem suspicio, & quælibet dubitatio est ex se leve malum, nullúmque effectum graviter malum post se trahit, ut supponimus, nec ex odio procedit, nemo prudenter eligeret amittere potiùs decem aureos, quàm illam pati; quia cum procedat ex humana fragilitate, qua cætere non valemus; juxta illud S. Augustini: *Suspiciones vitare non possumus*, non debet judicari prudenter afferre læsionem notabilem. Ad confirmationem primam respondeo, famam esse altioris ordinis, sed in suo ordine posse interdum esse levem, atque adeò ejus ablationem esse venialem: non enim valet illatio, saltem semper, ab uno ordine ad alium, secus lædere tantillum in honore per levem injuriam esset mortale, quia ex se honor est nobilioris ordinis, quàm sint bona temporalia: ita etiam levissimè Deum offendere, esset mortale, quia ex se ejusmodi offensio ordinis est altioris. Ad confirmationem secundam dico irrationabiliter illum amicum fore avertendum ab amicitia, cùm omnes parati esse in hac valle nostræ fragilitatis debeamus ad hujus generis suspiciones tolerandas, quæ non consurgant ex malo odio, nec grave externum damnum inferant, quæque frequenter ex amore nascuntur, cum de maximè amicis malè subinde suspicemur, quia mala in illis esse nollemus.

6. Ex his obiter vides quàm rarò judicia, quæ vulgo temeraria appellantur, sint peccata gravia, sunt enim ferè leves assensus, vel sæpissimè judicia prudenter ex proportionatis indiciis elicita, nec procedunt, ut dictum est, ex odio, nec damnum externum pariunt.

1. *Jurisdictio.* Si sis in possessione jurisdictionis alicujus, & superveniat dubium, an ea sit legitima, perge porro in ea exercenda, quia possessio tibi favet, donec per diligentias (quas facere omninò debes, si dubium oriatur ex gravi fundamento, juxta dicenda in simil *infrà, verbo Restitutio*) donec, inquam, clara sit ratio contraria. At si nondum es in possessione, eam exercere non vales, quia tunc per dubiam potestatem certos actus jurisdictionis facere tentares, quod non licet.

2. Si tibi lex, vel Princeps concedat jurisdictionem, nec ex verbis, vel subjecta materia possit cognosci, detne ordinariam an extraordinariam, seu delegatam, detne privativè, an cumulativè, & alia ejusmodi quamplura, cùm pertineant ferè ad forum externum, lege apud Doctores passim, Menoch. *de præsumpt. lib. 2.* Mevoll. *t. 3. d. 7. c. 2. à n. 30.* atque apud ipsos citati; apud quos apud Bardi *d. cons. disp. 6. c. 2. §. 15.* etiam habebis, num Judex habens jurisdictionem ordinariam, & item delegatam, judicetur agere ex hac, an ex illa.

3. *Jurisdictionis exemptio.* Si oriatur dubium, An Summi Pontificis privilegia eximant in aliquo casu Religiosum à Jurisdictione Episcopi, ad quem pertinet dubium solvere? Respondeo certè non ad Episcopum, tum quia ita explicuerunt Summi Pontifices, tum quia congruum non fuit constituere Episcopum in causa propria Iudicem. Ita Sanch. *in cons. lib. 6. c. ... dub. 1. num. 34.* lege item Lezanam, *v. Privilegium*, Tamburinum *de jure Abbatum, d. 16. q. 6. t. 10.* Pertinet igitur ad ipsum Summum Pontificem, & cui ipse delegaverit, ut aliquibus Religiosorum Generalibus delegasse contendit Lezana *ibid.* nam, utrùm evincat, ignoro.

L

1. *Legatum.* Testator hic Panormi legavit Titio pauperi mensuram frumenti, quoniam verò in hac Civitate usui est mensura magna, & parva, dubitatur, sub qua sit Titio frumentum consignandum.

Hæc difficultas petit altiorem illam quæstionem, An legata strictè sint interpretanda, ut scilicet quantò minus fieri potest, servata proprietate verborum noceant hæredi, an verò largè, ut quantò fieri possit, faveant legatario. Si prius; parva erit Titio mensura danda, si posterius, magna. Tres sunt sententiæ, omnes, fateor, probabiles; Prima docet omnia legata strictam habere interpretationem, quia sunt odiosa, cum in damnum hæredis cedant. Ita Molina *de just. t. 1. d. 198. num. 10.* Trullench. *in dec. lib. 7. cap. 18. dist. 12. numer. 4*

Alciat.

Alciat. *cons.44. n.44.* aliique ab his citati, & apud Merollam loco mox citando. Secunda, omnia habere largam, quia sunt favorabilia, cum in favorem legatarii cedant. Ita Merolla *tom.3. d.6. cap.6. dub.3. coroll. 5. n.208.* Tertia; legata pia largè, non pia strictè esse interpretanda; quia pia sunt in favorem animæ Testatoris, cui voluisse favere quantò magis potest præsumitur fidelis testator, id quod non adest in legatis non piis. Ita Bardi *d.5. de consc. cap.10. §.22. à num.6.* aliique *ibid. citati.*

2. Mihi videtur probabilior prima sententia, juxta quam aliquid innui per aliam occasionem *in opusc. de Sacram. Missæ l.4. cap.1. §.3. n.82.* Ratio est, quia in dubio melior est conditio ejus, qui prior est in aliquo jure, & veluti illud jus possidet: cum igitur certus sit hæres de jure, quod ipse habet ad hæreditatem, quod est prius quàm sit jus legatarii, (quia jus legati supponit constitutionem hæredis, non contra) sit autem incertus de jure, quod habet legatarius, contra hæreditatem, prævalebit jus certum hæredis, ut quantum potest de possessione non deturbetur. Nec in legatis piis agnosco differentiam; cùm enim certum sit Testatorem hæredi, & non legatario quantumvis pio, maximè gratificari voluisse, semper hæredi cessitudo contra dubium legatarii prævalebit.

Illud hic permaximè est advertendum, Hæredem non posse quod minus est legatario tribuere, si ex usu loquendi, vel ex conjecturis (de quibus plura habes apud Manticam, *de conject. ult. vol.* & Menoch. *de præsumpt.*) colligatur Testator velle, quod magis est, relinquere, v.g. si in tua Civitate usualis communis mensura tritici est magna, quis dubitet hanc magnam legatario debeti? Calicem Testator Ecclesiæ relinquat, quis ambigat, non deberi æneum, (sed verò nec aureum) deberi autem argenteum, saltem quoad cuppam; sacro cultui aptum? Hoc ipsum erit repetendum *infrà, verb. Votum, num.17. & 18.*

3. His positis, Respondeo ad difficultatem propositam *num.1.* Hæredem debere Titio mensuram frumenti parvam, ex duplici capite. Primò, quia hic Panormi ubi facta est dispositio, parva mensura in usu communi est, cum agitur de mensurando frumento, non verò major. Secundò, quia in mea sententia de legato stricta est facienda interpretatio.

4. Si Hæres certus sit adesse legatum pro Titio, v.g. in Testamento, in quo ipse hæres est constitutus, incertus, an illud solutum Titio fuerit, debet solvere, quia possidet certitudo legati: Contra, si est incertus, an legatum adsit, quamvis sit certus non solvisse, nihil debet, quia possidet libertas hæredis; nequè enim solvere certum quis obligatur, propter obligationem incertam.

5. Incidit hic alia difficultas. Testator legat Titio centum, ad effectum aliquem determinatum, v. g. ædificandam pauperum construendam, vel ad Missas celebrandas. Hæres ergo solvit prædicta centum Titio, sed nunc dubitat, immò certò scit, domum non fuisse constructam, nec Missas fuisse celebratas, obligabiturne Hæres iterum solvere? Respondeo; Ut proponitur casus, non obligabitur, quia Hæres voluntatem Testatoris jam est exequutus, dando centum Titio: cæterùm si Titius iniquè se gessit, ipsius culpa est, non Hæredis.

6. Dixi (ut proponitur casus) nam si executionem ædificii, vel alterius operis hæredi Testator imposuisset, alia esset ratio, ut ex se patet.; nec tamen condemnarem Hæredem non Sacerdotem, si pecuniam solvisset Sacerdoti non manifestè malo ad celebrandas Missas, si comperiretur deinde hunc Sacerdotem Missas non celebrasse, non condemnarem, inquam, ad iterum solvendum, quia quo ad Missas non potuit hæredem non Sacerdotem Testator obligare ad aliud, nisi ad dandam fideliter pecuniam, quod jam hæres fecit. Si quid simile eveniat, idem decernito. Quoad ad ædificium, vel simile, quandoquidem executionem hæredi testator commisit, ipse hæres exequi debet, secus est obligandus, vel non obligandus juxta gravem, vel levem culpam, qua aliis illud commisit, quæ est doctrina communis in similibus commissionibus susceptis.

7. Denique Doctores citati à Bardi *d.6. de consc. c.10. ferè per totum*, passim multa quærunt de legatis. Primò, An legatum seu dispositio his, vel illis verbis explicata, sit censenda conditionalis, an modalis? Secundò, An legatum relictum viro in dignitate constituto, censendum sit in dubio relictum illi, ut talis est, an ut tali dignitate præditus est? Tertiò, An si Testator relinquat Joanni pauperi legatum, si is nempè Joannes, obeat, legatum debeatur; an potius cedat hæredi? & rursus: posito quod debeatur, an erogandum sit alteri pauperi, an potius hæredibus Joannis? Quartò, An si Testator relinquat pecuniam pro Missis, & nil addat præterea, sint eæ celebrandæ pro anima defuncti, an verò pro cultu Dei absolutè? Quintò, An legatum factum Ecclesiæ talis nominis, si inveniantur duæ Ecclesiæ ejusdem nominis, debeatur uni, an alteri? Hæc, inquam, & innumerabilia ejusdem generis dum quærunt Doctores, investigant diligenter conjecturas, & præsumptiones, quibus quod in his dubiis standum sit, cognoscatur. Verùm licèt id prudenter fiat, (de quo lege Menoch. *de præsumpt.* Mantic. *de conject. ultim. volunt.* utrumque fusè) imò semper ex necessitate sit faciendum, ut mens Testatoris, quantum fieri potest, innotescat, ut & nos de legatis Missarum fecimus *in opusc. 3. de Sacr. Miss. l.3. cap.1. §.3.* præsertim *à n.15.* tamen id hic quærendi locus non est, cum solum hic quæramus, quid faciendum, quando omnibus prorsus conjecturis, ac præsumptionibus expensis, adhuc anceps remanet intellectus.

8. Nos igitur breviter rem ex dictis decernamus. Dicendum est pro qua parte stet possessio, & pro illa decidendum: quod si pro neutra, dividendum erit, seu transigendum inter partes, quia (ut diximus *suprà, v. Gemelli, n.1.*) quando est æquale dubium, non alio modo, nisi per divisionem utrique parti satis fit: quod si divisioni, seu transactioni locus non est, pertinebit ad Principem in legatis non piis, in piis ad Episcopum, rem decernere. Hinc in prima ex dictis quæstionibus dispositio censenda est, ex nostra sententia asserente legata esse strictè interpretanda, conditionalia, quia sic magis favet Hæredi suum jus possidenti. In secunda decernat Princeps, seu Episcopus. In tertia dividatur legatum inter illos, super quos cadit dubitatio, & quidem pro mensura dubii. In quarta decernat Episcopus, nisi valeant ad decernendum conjecturæ à nobis allatæ *in opusc. 3. de Sacram. Missæ, l.c.* In quinta dividatur, & de hac quidem quinta quæstione, Vide *infrà, v. Nomen dubium, num.3.*

Si dubium sit, an ut legatum fieret, intercesserit fraus, Vide *v. Testamentum.*

1. *Leges, & Præcepta.* Si adhibita diligentia dubites, At sit aliqua lex excommunicationem, v. g. vel præceptum imponens; de quo Thom. Sanch. *lib.2. de matrim. d.41. n.36.* Sà *v. Dubium, n.2.* Vel, An dicta lex ad aliquem casum se extendat; de quo Th. Sanch. *ib. n.33.* Vel, An sit usu recepta, vel an fuerit promulgata, vel, an aliqua lex sit consuetudine introducta, de quo Azor. *p.1. l.2. cap.19. q.12.* Salas *p.2. tr.8. disput. unica, sect.18. num.189.* vel, an sit introducta ex obligatione, de quo Castro P. *tom.1. tractat. 1. disputatione 3. part. 7. num.4.* Caramuel *lib. 3. Theolog. mor. num.1344.* an potiùs ex devotione, de quo Suarez *lib.7. de lege, cap.15. num.13.* Diana *part.1. tr.10. res.30.* & *part. 4. tr.3. res.58.* non teneris ad illam. Ratio est, quia tunc possidet libertas, quæ cùm sit certa, non potest ligari lege incerta, qualis est quælibet ex prædictis, si attentè consideretur.

2. Contrà, si certus sis de lege imposita, dubites autem an fuerit abrogata, vel an ratione alicuius necessitatis, vel circumstantiæ sis ad illam obligatus, de quo Th. Sanc. *in Dec. l.1. c.10. n.34.* Ioan Sanch. *d.43. n.8. init.* teneris illi parere. Ratio est, quia tunc lex possidet. Hic tamen recole, quæ dicta sunt de epicheia *suprà, v. Epicheia.* Hinc, si dubites, num lata sit, vel promulgata lex,

quod hodie sit dies festus, vel quod sit dies jejunii, non teneris Missam audire, vel jejunare: at si dubites, an lex certò lata, vel promulgata de hodierno festo, vel jejunio, ablata fuerit, vel abrogata, teneris, quia hìc possidet, lex, ibi libertas.

3. Rursus, si dubites, num sub mortali, an veniali, vel num sub peccato, ac sub consilio lex feratur, de qua re lege Thom. Sanch. *in Decal. l. 6. cap. 1. fusè*, potes judicare ferri sub consiliò, vel sub veniali. Ratio est non absimilis, quia libertas quantò minus potest esse gravanda, nisi constet de contrario; sic uterque Sanch. *ibid.*

4. Similiter in concursu duorum præceptorum, quorum alterum est dubium, alterum certum: certum est cum Castro P. *ibid. p. 8. n. 5.* observandum, quia certum possidet ex meliore conditione. Sic servus, si facta diligentia, sit dubius an hodie dies festivus celebretur, laborare pro domino debebit, quia obligatio laborandi est certa, obligatio feriandi dubia. Quod si sit concursus duorum præceptorum, nec decernere, vel ab alio discere possis, quod magis urgeat, serva illud quod tibi pro libito videbitur, quia tunc non est major ratio de uno, quàm de altero. Ita Granadus apud Dianam *p. 7. tr. 3. res. 70.*

5. Præterea quando lex habet duos sensus dubios, consulendus quidem est, qui legem tulit; at si eum consulere non possis, judicandum semper erit pro libertate, modo præ oculis semper habeas favores esse ampliandos, odia restringenda, reo favendum, possidentes favendos: ita Caramuël *loco cit. num. 1403.* his enim servatis, probabiliter potes legem interpretari, & sic interpretatam sequi, ut ex Vasquez *opusc. de Com. cap. 4. §. 4. n. 54. fine*, notavi: Hinc si dubites, num verba præcepti sint à Superiore, ut est Pater per potestatem dominativam, An ut est Prælatus per potestatem jurisdictionis, An potius ut est Superior, cui præstitum sit votum, vel juramentum obediendi, dic esse ut à Patre, quia id est favorabilius, & consequenter qui inobediens erit, peccabit quidem mortaliter, sed non sacrilegè. Hinc si dubites, num præceptum sit merè pœnale, necne? dic esse pœnale. Hinc, si dubites num tenearis obedire statim, an post aliquod tempus, dic teneri post aliquod tempus, & similia, quia libertas, quantò minus potest est gravanda.

6. Sed quid, si certus es legitimum Superiorem aliquid præcipere, & certus item eum velle præcipere sub mortali, sed dubitas an materia legis seu præcepti sit gravis, an potius erit judicandum præceptum obligare sub culpa gravi, an sub levi?

7. Respondeo. Sanchez *in Dec. l. 6. cap. 4. n. 46.* & Merolla *tom. 2. disp. 4. cap. 3. dub. 26. n. 254.* dicunt esse judicandum sub gravi, quia nunc possessio est pro Superioris legitima potestate, & pro præcepto, seu lege, quæ certò adest. Addit Merolla exemplum; Sicut enim (ait) dubitans, an hoc sit mortale, vel veniale, si illud facit, mortaliter peccat; quia se exponit periculo peccandi mortaliter, si fortè contingat illud esse mortale, ita hic se exponeret periculo mortaliter peccandi, si fortè contingat materiam esse gravem.

8. Sed certè mihi videtur probabile esse tunc judicandum fore sub levi. Ratio est, quia, donec constet materiam esse capacem obligationis gravis, non constat de constitutivo præcepti gravis; ergo prævalet libertas, quæ nec potest ligari à præcepto omnibus pensatis dubio; Falsum igitur est nos in casu, de quo loquimur, esse certos de præcepto mortaliter obligante, quòd hic est considerandum; solùm enim sumus certi de præcepto abstrahente ab obligatione mortali, & veniali; Vide quæ in simili *supr. cap. 2. §. 3. n. 37.* diximus de peccato pari modo abstrahente à mortali, & veniali.

9. Confirmatur. Si adest certò præceptum, & dubitatur an sit sub mortali, vel veniali, possumus credere esse sub veniale, ut modò ex eodem Sanchez vidimus *n. 7.* ubi, cùm certi simus de præcepto, malitia mortalis non prævalet; ergo pari modo licèt in casu nostro certi simus de præcepto, poterit mortalis malitia non prævalere, existente nimirum dubia capacitate materiæ.

10. Ad exemplum Merollæ facilis est disparitas; nam ibi, ideò peccatur mortaliter, quia cum possis indagare veritatem, id neglegis, unde indiscriminatim videris amplecti illam materiam, sive bona sit, sive mala, ut nos *supra §. 6. num. 2.* explicuimus. At, in casu nostro, supponimus non posse subditum certum reddi de gravitate, vel levitate materiæ, Vrges, faciat quod tutius est, ut *ibidem numero sequenti*, diximus; Respondeo. Tunc ideò quod tutius est facere obligaris, quia ex nullo capite dubium evincere potes, at jam hìc illud evincimus ex eo capite, quod certa est possessio libertatis, & gravitas præcepti dubia; unde etiam sequitur te non exponi periculo peccandi graviter, in ea enim tuæ libertatis possessione nullum est periculum graviter errandi, si eam libertatem tibi pro tuo jure custodias.

Quando dubitatur, An quis sit legitimus Superior, vide *v. Subditus*; & *ibidem* vide quando dubitatur an res præcepta sit licita, necnè?

Quando incertus ambigis, an res levis præcepta conducat graviter ad finem grævem, vel an finis gravis sit, vide *suprà, lib. 1. cap. 2. §. 5. num. 24.*

Quando dubium est an præcepti positivi observatio sit sanitati nociva, quid faciendum? Lege *verb. Horæ Canonicæ, n. 2.* Si dubium sit, an lex sit justa, non obligor illi parere, quia lex debet esse certò justa. Vt fusè probat Ianuar. *1. p. res. 44.* nec sufficit esse justam opinabiliter, vel dubiè; neque enim meæ libertas certa cedere debet legi dubiæ. Ianuar. *resol. 46.* Illud addit Ianuarius, dubitantem de materia justa legis, si cognoscit, Superiorem inscium, non posse obedire cæco modo, sed teneri ad examinandum legem, secus, si cognoscit doctum, Adde, & non malum.

1. *Legitimus.* Quando inceptus es, utrùm sis legitimus an naturalis, cum certus sis te esse filium, verbi gratia, Bertæ, qualis eris reputandus? Dico esse reputandum legitimum, ita de Lugo *de just. tom. 1. d. 13. sect. 2. num. 25.* Merolla, Barbosa, Baldelli, Franciscus de Lugo, aliique, quos citat, sequiturque Bardi *d. 6. de cons. cap. 7. §. 11.* quia culpa patris est dubia, pœna illegitimitatis infligenda tibi filio, esset certa; Ergo si esses reputandus illegitimus, pro culpa incerta patris, daretur pœna certa tibi filio. Adde quemlibet esse damnandum quantò minus potest: nam propter eandem rationem, si dubitetur, an aliquis sit spurius, id est, ex coitu damnato, an naturalis, naturalis est reputandus, Ita Menoch. *l. 1. præsumpt. 19. num. 28.*

Hinc expediti in Hospitali possunt sine dispensatione ordinari, Beneficia acceptare, ad Prælaturas ascendere, &c. Ita iidem apud eundem Bardi, quia cum nesciatur, an sint illegitimi, legitimi reputantur.

Illud adverto; Quoad effectum acquirendi hæreditatem ab alio possessam, non posse hunc dubiè illegitimum recurrere ad prædictam doctrinam: ita Castro *tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 5. a num. 3.* Ratio est quia ille alius est certus possessor, at dubius de facto præcedere certo possessori non debet.

2. *Lis movenda: In dubio* (ait Caramuël *in lib. 2. Theolog. mor. num. 1384.*) *licet litem instituere contra eum qui etiam dubitat, & tamen non vult concordiam admittere. Et quidem tunc duo dubitant, quando neuter possidet, nam contra possidentem debent esse rationes moraliter convincentes.* Hæc ille. Sed profectò, si res hoc modo se haberet, quis unquam posset litem movere? passim autem videmus à probabilibus rationibus moveri homines ad litigandum, non semper à convincentibus; fortasse quia processu litis quilibet sperat suam rationem fore cognoscendam ut convincentem. Aliud igitur est rem sibi adjudicare à possidente, aliud litem movere ad adjudicandum; ad illud prius requiritur ratio convincens, ad hoc posterius sufficit ratio probabilis: Vide *verb. Advocatus.*

Benignius item loquitur Layman, *lib. 1. tom. 1. cap. 5. §. 3. n. 17.* sic enim habet: *Quotiescunque causa dubia, seu controversa est, permittitur parti litem cum adversario contestari*

contestari, atque propositis juribus, ac rationibus suis, Judicis dirimentis sententiam postulare.

1. *Ludus.* Ludis cum Titio, quem facta fraude vincis, lucrarisque ab eo decem; obligatus hinc quæstione hæc decem, restituere: at quia si usus fraude non fuisses, erat spes pro Titio, ut ipse te vincerer, haberétque ea tu similia decem, quæritur, an tu propter illam dubiam Titii spem, non solùm reddere debeas ea decem fraudulenter acquisita, sed etiam aliquid aliud, quanti scilicet spes hæc, consideratâ peritiâ ludentis, cæterisque circumstantiis valebit.

Respondeo cum Less. *lib.2. cap.26. d.2. n.18.* Bonac. *d.2. de rest. q.3. part.2. num.7.* non obligari, nisi ad illa decem. Ratio est, quia in hoc casu spes vincendi in Titio est dubia, poteras enim & tu vincere etiam sine fraude: at nemo est cogendus solvere aliquid certum pro debito dubio. Dico (poteras;) nam si certò perdidisses, te obligari, tum ad decem acquisita, tum ad alia decem, manifestum est.

2. Dices, si impedis Petrum, v. g. ei, vel fraude à consecutione beneficii, debes illi restituere quanti valet spes beneficium consequendi; ergo pari modo in ludo. Ita Less. *lib.12. cap.12. num.123.* Respondeo in casu ludi prædicto spes Titii est dubia; nam in ipso, dicet sit spes vincendi decem, est etiam in eodem, ut supponimus, æqualis timor perdendi alia decem, compensantur ergo inter se spes, & timor, & remanet in tè libera, & certa possessio tuæ pecuniæ. At in casu beneficii non est in Petro timor perdendi aliud simile beneficium: Petrus enim habet spem obtinendi beneficium, sine timore quod si non obtineat illud, debeat aliud simile perdere: quare remanet ipsum habere spem acquirendi sine timore perdendi alterum tantum de suo; cum ergo ea spes sit judicio prudentis pretio æstimabilis, restituenda erit ejus æstimatio ab eo, qui per fraudem contra illam agit.

3. Sequitur alia difficultas; ludis cum eodem Titio, ac vincis facta fraude ejus rationis, ut non possis esse certus, an ex ea fraude viceris, an ex arte, seu fortuna, ad quid obligaberis: Respondeo cum Filliuc. *tom.2. tr.37. cap.7. num.103.* te obligo ad indagandam veritatem, quæ si sciri non possit, te obligo ad restitutionem, quia, perseverante dubio, melior est conditio alterius possidentis suam pecuniam: nam cum tu inceperis acquisita per hunc ludum possidere cum dubio, æquipararis mala fide possidenti.

M

1. *Maleficium.* In dubio an Magus maleficium maleficio dissolvendum suscipiat, quia non licitè possimus, dicam fusè *infrà, suo loco.* In dubio an Maleficæ transferantur re ipsa ad locum Sagarum; præsumendum esse transferri affirmat Castro Palaus, quem, si est otium, lege *tom.3. tr.17. disp.1. de superstitione, p.9. n.7.*

1. *Mutuum.* Do tibi mutuos centum aureos cum obligatione reddendi mihi lucrum, v.g. decem post annum; si dubium sit, an contractus hic sit usurarius, possumne ea decem accipere? Respondeo, Non potes, quia possessio stat pro mutuatario, qui est certus dominus suæ pecuniæ, cùm interim tu mutuans dubium titulum habeas ea retinendi. Si bona fide acceperis, an possis retinere? Vide *verb. Restitutio.*

1. *Matrimonium.* Vide *v. Dispensatio, v. Sponsalitia, v. Mors conjugis.* Si facta diligentia, dubites de impedimento dirimenti ad ducendam aliquam, potes illa sine dispensatione ducere. Ita Merolla *tom.1. c.3. d.2. coroll.20. num.134.* ex Sanchez *lib.8. de matrim. d.6. num.18.* quia possidet tua libertas, dum interim dubium est impedimentum: Quod si processu temporis impedimentum discooperiatur, necessariam tunc fore Pontificis Summi dispensationem, certum esto, quia tunc cessat præsumptio pro libertate, sub qua contraxisti. Impedimentum aliquando apparere dubium, sed revera esse certum monui *supra, v. Dispensatio, num.4.*

2. Quando impedimentum oritur ex dubio de morte conjugis, vide *verb. Mors conjugis.* Quando oritur ex superveniente impotentia, de qua dubium sit, an fuerit antecedens matrimonium; an supervenerit, & alia similia ratiò contingentia, vide apud Doctores citatos.

3. Si post contractum bona fide matrimonium superveniat dubium, etiam in utroque conjuge de ejus invaliditate, nec post diligentiam, veritas haberi potest, poterit uterque conjux reddere & petere debitum; ita Suar. Sà, aliíque quos refert, & sequitur Th. Sanch. *lib.2. de matr. d.41. num.46.* quia possidet matrimonium, quod non est propter dubium superveniens à sua possessione spoliandum. Adde semper præsumi debere in favorem validitatis contractus. Antequam incipiant adhibere diligentiam, si utrique conjuges rationabiliter dubitant, non possunt uti matrimonio, ita iidem, & Vasq. *p.3. d.66. c.9. initio,* quia tenentur diligentiam moralem ad dubium dilucidandum apponere, & donec apponant, æquiparantur malæ fidei possessoribus. At si alter dubitet, poterit is, qui dubitat, ante dictam diligentiam reddere (non verò petere) debitum non dubitanti. Ita iidem. Ratio est, quia conjux alter, qui bona fide contraxit, possidet conjugem tanquam suum: ergo non est illo spoliandus, siquidem ipsi fieret injuria, si debitum negaretur: Intelligè, post primum bimestre matrimonii; in primo enim bimestri, cùm nulla injustitia sit, debitum negare, nec alter jus petendi habeat, is, qui prudenter dubitat, ne reddere quidem poterit, juxta Sanch. *n.48.* cum intra bimestre non adsit excusatio ducta ex injustitia, quæ fieret conjugi petenti. Quod verò hæc redditio debiti non necessariò fieri debeat, in quibusdam casibus, affectu maritali, sed solum ne à conjuge tollatur sua possessio; Vide apud Sanch. *de matrim. l.2. d.43. n.8.*

4. Casamuël *lib.3. Theol. mor. à num.* 1425. concedit, dum adhibetur diligentia, posse prædictos dubitantes conjuges petere, & reddere; dum enim requirunt (quod prudenter faciant) à sua possessione matrimonii bona fide concepti non sunt dejiciendi. Sicut si Paulus bona fide prædium pro suo habet, non statim supervenientè dubio, quod prædium pertineat ad Petrum, debet illius possessione privari, immò fructus colligere potest, donec dubium elucidetur; quia contra possessionem debent rationes esse convincentes, nec sufficiunt probabiles, mulò minus incertæ, & dubiæ: ita in casu nostro. Hæc ille contra Hurtadum id negantem ab eodem citatum.

5. Hæc post contractum bona fide matrimonium. At si mala fide uterque contraxit, nihil illis suffragabitur possessio, quia mala fides nullum jus tribuit; tunc ergo possidet sextum Decalogi præceptum, quod est certum; matrimonium verò, quod est veluti dispensatio sexti præcepti, est dubium, atque adeò tunc conjuges nec reddere, nec petere, donec impetrent dispensationem, poterunt.

6. Quid si dubitetur, an affuerit verus consensus in conjugibus, vel an fuerit præsens Parochus, intercesserit metus, vel quid simile, unde ambigatur, an sit validum matrimonium?

Respondeo. Judicem debere in foro externo judicare pro validitate matrimonii, & compellere conjuges ad simul cohabitandum, certum est apud Doctores. Sanch. *lib.1. de matr. d.18. n.5.* Excipe, quando dubium provenit ex impedimento impotentiæ, de quo suæ Regulæ videndæ apud Sanch. Idem *lib.7. de matrim. à d.97.*

7. Sed difficultas est, an idem sit asserendum in foro conscientiæ?

Non idem, docet Henriquez, *lib.11. de matrimon. c.13. num.4. & cap.11. n.5.* quia nemo in dubio obligatur in conscientia subire certum onus, quale profectò summum est in matrimonio, quia in dubio melior est conditio possidentis; cùm ergo conjuges certò suam possideant libertatem; matrimonium autem non sit certum, sed dubium, prævalebit libertas, sicuti eadem prævalet in dubio voto. Id quod nos etiam dicemus *inferius, v. Votum:*

Verùm Sanchez *l.1. de matrim. d.18. n.6.* cum Covarr. & Menoch. apud eundem, quibus adde Pontium *lib.2. mat.c.9. n.6.* cum communi sententia idem asserendum esse, docet in utroque foro, atque adeo in dicto dubio validum fore etiam in conscientia matrimonium, quia utrumque forum, externum & internum idem judicant, ubi externum non innititur falsæ præsumptioni.

Ad illud de voto respondet, adesse disparitatem; nam quod votum (utique simplex) quando est dubium non obligat voventem, inde est, quia in hoc voto non adest traditio, & sic non est possessio ex parte alterius; quasi dicat, quia in matrimonio, & in voto solemni dubiis adest traditio, per quam alter, id est, vel matrimonium, vel unus ex conjugibus, vel Religio sunt in possessione, ideo ejusmodi matrimonium, & votum valida sunt, vel certè ut valida sunt censenda.

9. Equidem idem hic assero, quod mox repetam V. *Professio Religiosa*, nimirum me nolle à tam communi tantorum Doctorum opinione discedere, ut etiam me non discedere ostendunt ea, quæ modò *n.3.* dixi, tamen in confirmationem sententiæ Henriquez hæc consideranda propono. Primò, in casu matrimonii dubii, cui, quoad forum conscientiæ, (nam in foro externo semper debebit judex judicare juxta communem sententiam modò *n.6.* dictam propter rationem, quam superius attuli hoc eodem *cap.3.§.4.n.4.*) cur, inquam, prævalere contra dubium non debeat id quod firmum, & certum est, pro à, libertas conjugum? Secundò, cur non dicamus, nihil obstare huic libertati traditionem, quam innuit Sanchez? nam de ipsa traditione dubitatur; quare traditio atque adeo possessio matrimonii, vel etiam professionis solemnis non est certa, cum de ipsis dubitetur, an habeant sua essentialia, id est, an adsit consensus, solemnitas substantialis, præsentia Parochi, &c.

Negandum est igitur Sanch. in matrimonio, & in voto solemni dubiis, de quibus est præsens controversia, adesse traditionem, per quam alter sit in pacifica possessione: Non enim est in possessione, quæ prævalere possit certæ libertati is, qui solum est in possessione dubia.

10. Jam verò illud certum judicat Sanchez *ibidem*, aliique, si stante eo matrimonio dubio, conjux certò contrahat aliud matrimonium cum alia, prævalere debere posterius hoc matrimonium. Ratio est (inquit Sanchez) quia hoc est certum, illud prius dubium.

11. Sed oro te, doctissime Sanchez. Si à posteriore matrimonio certo in hoc casu vincitur matrimonium prius dubium, cur à libertate conjugum certa illud idem matrimonium vinci in præcedente casu non poterit?

Rursus, si in priore matrimonio adest in tua doctrina certa traditio, & certa possessio, cur tam certa possessio sit à consequenti posteriore matrimonio (quod certè valde dubium esse debebit, cum superveniat priori fortè valido; imò, per te, ratione traditionis, prorsus ut valido putando) cur, inquam, sit tam facilè incenda? Sed hactenus sic dubitasse sufficiat.

12. Denique (ut id etiam hac occasione proferam, si prius matrimonium in suis essentialibus sit probabiliter certum, & posterius fortè contractum, existente priore, sit item probabiliter, imò probabilius certum, prævalere debebit prius matrimonium.

Ratio est ducenda ex superiùs dictis. Si enim prius est probabiliter certum, est in possessione moraliter certa; unde à nemine dimoveri potest, donec manifestè ipsius probabilitas infringatur, & matrimonii posterius, stante dicta probabilitate prioris semper erit in suis essentialibus incertum, & consequenter certitudine morali invalidum.

Medicamentum dubium. Vide *supra, cap. 4. §.4. n.19. de Medico.*

1. *Mensis, quo vacat beneficium.* Ultimo die Mensis Episcopalis vacat Beneficium per mortem, v.g. Beneficiarii, nec sciri potest, an is mortuus sit ante mediam noctem, an postea, quando incipit Mensis Pontificius. Quid judicandum? Provisio Beneficii in hoc dubio, pertinetne ad Ordinarium, an ad Pontificem?

2. Respondeo plures magnæ literaturæ Doctores, ut Gonzales, Garcias, Barbosa, Massobr. Merolla, quos citat, sequiturque Bardi *de conf. disp.6 c.6. §11.* aiunt, si nemo est in possessione beneficii, nec ulla extat provisio à Pontifice, vel ab Ordinario emanata, præsumendum pro Ordinario. Ratio est, inquiunt, quia jus commune favet Episcopo, per quod ipsi datur conferre omnia Beneficia suæ Diœcesis: cum ergo hæc facultas sit à Summo Pontifice restricta contra jus commune, pro ipsa facultate certa Episcopo, quæ prior fuit, est in dubiis judicandum.

3. Admitto libens hanc doctrinam, ex alio principio, quia nimirum in hoc casu possideret dies Episcopalis; certum enim est Episcopi diem esse, incertum an advenerit dies sequens, qui addicitur Papæ; ergo prævalet jus Episcopi in suo die fundatum.

4. Sed quid si formetur casus in contrarium, cujus non meminit Pater Bardi *loco citato*, meminit tamen Merolla *tom.1. disp.3.c.3. coroll.13. n.173.* (neque enim universa possunt singuli Authores complecti,) fac enim beneficium vacare ultimo die Mensis Pontificii, nec sciri possit: num ante, num post mediam noctem vacaverit: pro quo præsumendum? Certè Doctores modò laudati adhuc asserent præsumendum pro Episcopo, quia ratio ab iis modò allata hic etiam urget. At ex illo alio nostro, & communi principio sequitur, præsumendum pro Pontifice, quia certa est ejus possessio pro illo die, at incertum, an dies sequens, qui pertinet ad Episcopum inceptus fuerit.

5. Dictum autem est *num.2.* (si nemo est in possessione, nec ulla possessio, &c.) si enim alteruter possideret Beneficium propter privilegium possessionis, is, qui possidet præferretur, ex Gonzales apud eundem Bardi *l.c.* quod si nullus possideret, & Pontifex provisionem pro uno fecisset, Episcopus pro altero ex his, nec appareret quisnam anteriùs provisus esset, provisus à Papa propter dignitatem provisoris esset præferendus. Ex *c. si à Sede Apost. de præb. in 6.* licèt utrumque neget Garc. apud eundem Bardi *locacit.* & Castro Palaus *tom.2. tr.13. d.2. p.22. §.2. à num.3.*

Missæ. Vide *v. Legatum, n.7. in medio.*

1. *Mors conjugis.* Apertus est uxor, factis omnibus exquisitis diligentiis, an suus vir è vivis desierit: nec potest confugere ad lapsum temporis, cum sciat, ad præsumptionem mortis hominis requiri lapsum annorum: poteritne hæc uxor licitè ad secundas nuptias evolare? Respondeo non posse, quia hic non possidet libertas uxoris, sed potiùs obligatio matrimonii, quæ non potest dejici, nisi certò constet dissolutio per mortem alterius ex conjugibus. Imò nec probabilitatem sufficere, colligi potest ex supradictis; possessio enim actualis non potest vinci, nisi à rationibus clarè contrarium convincentibus.

N

1. *Nobilitas.* In dubio quilibet præsumitur ignobilis. Ratio inter alias est, quia magis communiter contingit esse ignobilem: ergo hoc præsumi in dubio debet. Lege Riccium *in praxi aurea variar. resol. res.286.* ex Baldo, aliisque.

1. *Nomen dubium.* Vide *v. Restitutio, num.....* Testator instituit in sui filii tutorem Titium: inveniuntur autem duo ejusdem nominis, quis in tutorem erit instituendus, si non sint conjecturæ pro altero determinato, quales essent, alterum esse amicum Testatoris, propinquum, in negotiis ejusdem versatum, &c. Respondeo, cum Sanchez *lib.8. de matr. d.27. n.36.* neutrum, donec Princeps declaret, quem ipse ex officio eligat: Ratio est clara decisio Textus, *l. duo sunt Titii, de testamentaria tutela*; suffragatúrque congruentia, quia, quicunque eligatur, semper dubitabitur, an tutelam illi Testator crediderit. Nec possumus hic recurrere ad partis consensum modo dicendo *infrà*, V. *Rescriptum*, quia pupillus, qui est

hac

hac in re pars, non est aptus ad eligendum tutorem. Nec licitè possumus recurrere ad præsumptam voluntatem Testatoris, quia supponimus non habere conjecturas aptas ad eam præsumendam.

3. Quid de legato? legat quis danda Titio, v.g. centum, duo autem sunt Titij, nec apparent signa pro alterutro, qualia essent alterum majori paupertate vexari, esse propinquum, esse familiarem, esse famulum, &c. Testatoris. Idem evenire potest in legatis piis, ut si legentur centum Ecclesiæ Sancti Ioannis, & duæ ejusmodi Ecclesiæ inveniantur, sine ullis signis dictinctionis, quæ persuadeant pro alterutra: hoc autem esset, alteram esse Parochiam Testatoris, vel sitam esse in ejus Parochia, vel esse ejus habitationis proximam, vel fuisse ejus peculiaris devotionis, vel esse ejus sepulturæ locum, vel similia.

3. Respondeo. Multi Iuristæ propter similitudinem cum præcedenti casu de tutela, dixerunt neutri dandum legatum, sed in legatis non piis cedere hæredi, in piis, eligi debere ab Episcopo ex prædictis Ecclesiis, quam maluerit. Verum vera mihi sententia est legatum ejusmodi sive pium, sive non pium esse dividendum utrique, pro rata dubij. Vide de Lugo *de Iust. tom. 2. disp. 24. sect. 9. §. 4. à numero* 251. Ratio est, quia certò constat legatum hoc non pertinere ad hæredem, extraxit enim illud Testator ab hæreditate; cum ergo dubium jus participetur ab illis duobus; ratio postulat ut pro rata dubij neuter defraudetur sua legati parte. Vide *v. Restituio numero* 1. *&* 8. Alia huc pertinentia lege apud de Lugo citatum.

Atque ex tradita doctrina multa similia colligi possunt. Si promittas, v. g. præmium primo ascendenti murum hostium, primo pervenienti ad metam cursus, primo nuntio de accepta victoria, &c. duoque sint, qui sine ulla prælatione hæc exhibeant, cuinam præmium erit elargiendum? sanè dividendum, quia æquale jus habent, &c. quod si præmium sit indivisibile, transactione res agatur, ut in simili dictum est *supra*, *verbo Gemelli.*

1. *Novitius.* Post debitas indagationes decernere non valeo, an Novitius sit aptus ad professionem emittendam, possumne illi suffragium dare ad professandum?

Respondeo. Cum nemo sit judicandus malus, atque adeò indignus professione, nisi probetur, hic malus indignus judicari non potest: cum ergo ex alia parte is habeat jus, ne religione dimittatur, posito quòd ad Novitiatum fuerit admissus (de quo lege Suar. *tom. 1. de rel. lib. 5. cap. 10. num. 14. faciunt quæ lit.* Castro P. *tom. 3. tr. 15. disp. 4. p. 20. num. 4.* prævalet hoc jus, quod esse jus Iustitiæ meritò placet Ioanni de Lugo *de just. 5. 1. d. 9. sect. 3. in Append.* Quare secundum illud potes, immò debes pro ipso, secus illi injurius esses, suffragari. Contra verò, si is sæcularis esset, deque eo ageretur, an ad Novitiatum esset admittendus, suffragari non potes, quia licet non debeat judicari indignus, nisi probetur, tamen prævalet jus Religionis, quæ non debet admittere nisi positivè dignos, & ex alia parte, is nullum jus habet ad ejusmodi receptionem. Illud adverte, ad indagandam commodius Novitij aptitudinem, posse eidem differri tempus professionis: nam quando Tridentinum *Sess. 25. cap. 16. de Regularibus*, jubet Novitium, finito anno, si inveniatur habilis, debere ad professionem admitti; nequaquam interdicit dilationem, quæ sit ob rationabilem causam, id enim de jure naturæ est, & sacra Congregatio apud Rodriq. *tom. 3. q. reg. 17. art. 10.* sæpè declaravit.

O

Obedientiæ Votum. Vide *verb. Subditus.*

Officium Divinum. Vide *Horæ Canonicæ.*

1. *Oleum sanctum.* Parochus dubitat primò, An ægrotus afflaverit animam necne, debebitne Sacro Oleo illum inungere? Secundò, cum hoc Sacramentum non sit dandum, nisi morti proximis, dubitat idem, An ægrotus morbo laboret periculoso: nec vel ex Medicis, vel expectando per aliquod tempus, id valet, saltem probabiliter, dignoscere, quid agat? si enim posset has diligentias præstare, sine controversia ad illas teneretur.

Respondeo ad primum. Conferat Sacramentum sub conditione saltem, mente concepta, etiam si ægrotus alia Sacramenta susceperit: Ita Suar. *tom. 4. in 3. p. d. 42. sect. 1. n. 1.* Sa *v. extr. unc. n. 15.* Præpositus *in 3. p. q. unic. de extr. unc. d. 7. n. 56* quia ex una parte non est privandus tanto auxilio ægrotus, si fortè sit vivus, & conditio tollit periculum frustrandi Sacramentum, & ex alia parte possidet vita ægroti, quæ fuit prior, quam superveniat dubium mortis. Ad secundum; conferat item sub conditione, si capax est; Ita Chapeavilla *Minist. unc. unc. 5. q. 11.* nam licèt in hoc secundo casu possideat morbus non periculosus, qui prior est, quàm periculosus, tamen magnum bonum ægroti prævalere debet, quo privari, quando nullum incommodum sequitur, is non debet nullum autem posita dicta conditione sequi certum est. Si coram Deo ejusmodi ægrotus non est morti proximus, an adhuc valide, nec solùm licitè Sacramentum conferatur, Scholastici Theologi est, quærere.

1. *Ordo.* Qui dubitat de ætate requisita ad Ordines, an initiari possit. Vide *verb. Ætas.*

Qui vero rationabiliter dubitat, an ritè quo ad substantialia sit ordinatus, quid agere? Dubitat, v. g. nec dubium potest vincere, An vera forma, vel materia adhibita sit, An illam ipse ordinatus ritè tetigerit, An Episcopus (quia, verbi gratia, erat hæreticus) intentionem habuit initiandi, &c. quid, inquam, aget? Dico hunc vel segerere debere, ac si non esset ordinatus. Ita Sanchez *lib. 7. consil. c. 1. d. 15.* & multi apud Dianam *p. 5. t. 13. res. 47. & 48.* (quare puto non obligandum ad horas Canonicas, si dubium sit de ordinibus sacris, cum possideat hominis libertas, quæ non est opprimenda ab obligatione dubia superveniente) vel esse iterum initiandum sub conditione, eo modo, eoque tempore, quo tradit idem Sanchez *ibidem.* Ratio est, tum quia prius est hominem carere ordine, quàm eo gaudere: ergo prævalet carentia; tum quia jus ipsius sacrificij, & jus fidelium ad accipiendum certa, & non dubia Sacramenta, requirunt hominem certò, & non dubiè ordinatum. Solùm invenio apud Dianam *ibid.* ordinatum Ordinibus Sacerdotio inferioribus oriente dubio, quod ordinatus moraliter, non verò physicè, materiam tetigerit, liberari posse à reiteratione talium ordinum, quia, modò postea receperit certò Ordinem Sacerdotij, nullum damnum saltem notabile oritur ex illa dubia inferiorum Ordinum susceptione.

P

Paupertatis Votum Vide *v. Religiosorum vota.*

1. *Peculium Filiorum* Præmittenda hic sunt duo. Primò ejusmodi peculium quadruplex esse. Castrense, quasi Castrense, Adventitium, Profectitium; quæ his ferè verbis Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 23.* explicet ex jure communi; nam jura propria quisque consulat.

2. Castrense, *l. Castrense. ff. de Castrensi peculio, & l. 1. C. eodem tit. lib. 12. & alibi*, est quod a parentibus, vel quibuscunque aliis filiofamilias in malitia agenti donatum est, vel quod ipse filius in malitia acquisivit, quodque nisi miles esset, acquisiturus non erat. Milites autem etiam hic dicuntur nautæ, remigésque in destinatis ad pugnam navibus navigantes; & quicunque castris, arcibus, oppidis, aliisque locis præsunt, ut custodiant. Præterea Castrense putatur quod filius acquirit in famulatu Regis, quodque ludendo, vel negotiando ex pecunio Castrensi fortè lucratur.

3. Quasi Castrense est, *l. fori C. de Advocatis & vers. jud. &* ibi passim Doctores, quod acquirit filius ex rtium liberalium professione, vel ex publico munere, putà

putà Advocati, Medici, Iudicis, Prætoris, &c. vel ex Sacerdotij seu Clericatus proventibus. Ejusmodi etiam est quod filius, vel ex propria parsimonia, vel ex Regis liberalitate consequitur. Imò Clerico omnia bona quæ alias Laico essent adventitia, ipsi sunt quasi Castrensia. Talia ergo putantur quæ ex officio suo, vel ex sui Beneficij redditibus, vel aliundè quam ex bonis Ecclesiæ habet: bona enim quæ ex Ecclesiæ rebus acquirit, sua non facit, sed sunt ipsius Ecclesiæ.

4. Adventitium est quod filius aliundè, quàm ex re Patris vel propter Patrem consequitur: *Cum oporteat, C. de bonis, quæ licet ubiq.* Quare quod Filius à Matre, vel ab Avis maternis, vel ab aliis extraneis accepit, adventitium est.

5. Profectitium est, quod ex bonis Patris ejusve causa seu proximè propter ipsum ad Filium proficiscitur, modò Castrense non sit, vel quasi Castrense.

6. De acquisitis à Filio suo labore, vel industria distinguendum est. Si enim is cum suis patentibus habitet, eorumque bonis sustentetur, vel lucretur ex re Patris, v. g. colendo Patris agrum damno, & periculo ejusdem Patris, totum lucrum erit profectitium. Quod si Filius vivat suis sumptibus, vel suo periculo rem, seu pecuniam Patris negotietur, lucrum reputabitur adventitium. Ita Sylvester *v. Peculium primo, n.* 11. Glossa, Speculat. Aron. apud Azor. *l. c. cap.* 22. *quæst.* 1. *& cap.* 23. *quæst.* 6.

7. Præmittendum cum DD. *l. c.* Secundò, in Peculio Castrensi, vel quasi, Patrem nihil juris habere, sed proprietatem, & usumfructum ejus esse penes Filium: ita ut ipse filius censeatur paterfamilias, & de illo possit disponere sine Patris consensu, & quando est Pubes, testari.

8. In adventitio jus proprietatis habet Filius, at ususfructus pertinet ad Patrem. Quod si filius, patre superstite, moriatur, totum peculium adventitium ad patrem pertinebit, nisi filius filios relinquat, nam tunc hi loco sui Patris succedunt. At si pater ante filium obeat bona adventitia filio cedunt universa, nec erunt inter fratres dividenda. Quod si pater filium emancipaverit, dimidia pas ususfructus ad filium pertinebit, dimidia remanebit in patre.

In profectitio denique tum proprietatis, tum ususfructus omne jus habet Pater, nihilque ejus spectat ad filium. Quare patre mortuo, dividendum erit inter fratres perinde ac reliqua patris bona.

Iam verò his præmissis, difficultas est hujusmodi. Quando filius aliquid acquirit, & dubitatur, an ex re, vel gratia patris illud habeat, an potius ex gratia sui ipsius, putandumne erit bonum adventitium an profectitium? expedit enim id scire, ut videatur an filius ejus rei proprietatem habeat, an pater. Respondeo cum Bartol. *in Tract. de duobus fratribus, num.* 7. *&* 8. legentem Azor. *l. c. c.* 22. *q.* 1. *& c.* 23. *q.* 5. si filius sit industrius, judicabitur adventitium, ut potè tanquam ex meritis vel industria sua filij acquisitum, secus propter contrariam rationem, reputabitur profectitium. Quod si omnibus expensis adhuc res dubia maneat, tunc locum habebit favor possessionis, hoc est, si inveniatur pater rem illam possidere, reputabitur profectitia, si filius, adventitia.

Propter eandem rationem, si omnibus expensis dubitetur an bonum quod acquisivit filius, sit Castrense an adventitium? erit Castrense tantum si possidet filius, adventitium si Pater.

Sed quid, si neuter fortè possideat? De hoc certè casu nec Bartolus, nec Azor. meminêre. Equidem judicarem pro rata dubij tale vel tale esse reputandum, atque adeò partem ejus rei pertinere ad patrem, partem ad filium. Ratio est, quia, ut diximus *suprà, v. tamen dubium, num.* 3. *& infrà v. Restitutio, num.* 1. *&* 8. Regula est generalis, rem esse tradendam juxta jus, quod quisque participat: Cum ergo nunc pater, & filius sub dubio jus participent, ratio dictat, ut pro qualitate dubij participent & rem.

Percussio Clerici. Vide *verbo Censuræ, num.* 2.

2. *Privilegium.* Præadverte sequentia: Privilegium personale est, quod alicui conceditur ratione ipsius personæ, moritúrque cum ipsa. Lege Castro P. *tom.* 1. *tr.* 3. *d.* 4. *p.* 2. *à.* §. 1. Reale est, quod alicui conceditur ratione rei distinctæ à persona; putà ratione dignitatis, officij, loci, &c. & perseverat toto tempore, quo durat res, cui adnectitur, unde est, quod ad hæredes transire soleat.

2. Rursus privilegium conventionale est, quod ex conventione, & pacto conceditur, quare appellatur onerosum: purum, est illud, quod ejusmodi pactum non involvit: nam propterea appellari solet gratiosum, vel remuneratorium. Denique aliud privilegium derogat, sed solùm fortè ipsi concedenti, qui tale privilegium liberè concessit.

3. His positis: si certus sis te privilegium obtinuisse, dubius verò, an concessum ratione personæ sit, an ratione rei, judicandumve est esse reale, an personale? Respondeo esse distinguendum cum Basil. Pont. *lib.* 8. *de matr. cap.* 8. §. 1. *à num.* 7. Si non derogat juri communi, nec præjudicat alicui tertio, sed soli ipsi concedenti, est judicandum reale: si derogat, vel præjudicat, est personale judicandum. Ratio est, quia ex communi doctrina privilegium non derogans, nec præjudicans est amplè interpretandum: Derogans est restringendum: amplius autem est reale, utpotè ad hæredes transiens, quàm personale.

4. Rursus si privilegium sit conventionale, in dubio an concessum fuerit personæ, an rei? censendum est fuisse concessum rei; ita idem *ibid.* Ratio est, quia conventionale cùm sit onerosum, & ex pacto, ampliari in favorem recipientis meritò debet: Quod si privilegium sit purum, & pari modo dubitetur reine, an personæ concedatur? erit distinguendum modo dicto *num. præcedente*, idque propter eandem ibidem dictam rationem.

5. Præterea concessum tibi sit privilegium, seu officium aliquod, *Ad instar*, hoc est, in hunc ferè modum. *Concedo tibi hoc Officium, sicuti illud habuit prædecessor.* Inquiro, si prædecessor, præter illud officium, habuit etiam aliqua privilegia personalia, participabisne tu etiam & hæc, quia debes ad instar ejus prædecessoris privilegia acquirere? Respondeo cum Suar. *lib.* 8. *de leg. cap.* 15. *num.* 19. Merolla *t.* 3. *d.* 6. *cap.* 2. *diff.* 4 esse diligenter distinguendum. Si enim id evenit per meram successionem (potest enim occurrere, v. g. ut tu hæres succedas testatori habenti aliquod officium,) sanè tunc non participabit nisi officium reale, non verò privilegia personalia, quæ fortè ille habebat: Ratio est, quia ut modò dixi, in rebus realibus datur successio, non autem in personalibus, & consequenter, illud, *ad instar*, cadit solùm super officium personale.

6. At si id evenit per concessionem Principis, quia scilicet Princeps sic dicat: *Confero tibi Officium seu Beneficium ad instar, sicut habuit tuus prædecessor*, est iterum distinguendum. Si concessio fiat à Principe sub forma ordinaria, quæ solet fieri in provisione ejus officij, non extenditur ad personalia, si verò fiat sub forma extraordinaria, quæ semper vsurpata fuerit, cum annexione scilicet aliorum privilegiorum personalium, extendetur ad personalia; Ratio est, quia ejusmodi extraordinaria forma, cum sit major Principis gratia, id emolumentum videtur afferre, quod non videtur si sit forma ordinaria.

6. Denique si dubites an privilegium obtineris, illò uti nequis, quia carentia privilegij certa est, concessio autem dubia. Contra, si certus sis de privilegio, at dubius an illud fuerit revocatum, præsume revocatum non esse. Ita Pont. *l. c. cap.* 19. §. 19. *à num.* 17. Merolla *loc. cit. cap.* 7. *dub.* 8. *num.* 221. Diana *part.* 4. *tract.* 3. *res.* 15. quia tunc possidet certitudo privilegij, quæ non valet ejici ab incertitudine revocationis. Sic alibi asseruimus Mendicantes posse benedicere paramenta Missæ etiam externa. Vide *in nostro opusc. de Sacrament. Missæ, lib.* 1. *cap.* 3. §. 2. *num.* 7. sic docebimus *infrà, lib.* 2. *cap.* 1.

cap. 1. §. 8. num. 8. Episcopum posse absolvere ab occultis Cœnæ Domini. Sis *infrà ibidem §. 7. num. 19.* etiam dicemus eundem Episcopum posse suis subditis concedere licentiam legendi libros vetitos præter libros hæreticorum hæresim continentes, vel de religione tractantes, quia de his privilegiis, seu potestate certò constat, incerta interim existente eorundem revocatione.

Nonnulla huc pertinentia, Vide v. *Confirmatio Privilegii*, & v. *Iurisdictio*.

1. *Professio Religiosa.* Si ambigat Religiosus an sua professio sit valida, communiter Doctores, Merolla *t. 1. d. 3. c. 3. n. 18.* Peliz *in manu. Reg. t. 1. tr. 3. c. 1. n. 75.* Bordonus *in cons. Reg. res. 57. n. 69. & 31.* docent præsumendam esse validam, quia constat de professione, sed dubitatur de ejus valore. Adde semper judicandum esse, ut *suprà* diximus, in favorem valoris actus multò magis in favorem Religionis, à qua jus contra subditum acquisitum est. Lege Castro P. *tom. 1. d. 3. p. 11. n. 4. fine.* Verùm quæcumque hic non dicamus valere regulam illam generalem dandam *infrà*, v. *votum*, quando non constat de voto, ejusque essentia, prævalere libertatem: cum enim in dubio an sit valida professio, dubitetur de essentia ipsius seu de constituentibus ipsam, prævalebit libertas, & invalida erit professio. Id aliis discutiendum relinquo, ne contra tot Authores sentire videar; Certè Caramuël *lib. 3. Theolog. moral. num. 1472.* huic sententiæ sic favet: *A paucis annis* (inquit) *consultus de professione in Iudicis sententia dubia, resolvi libertatem fuisse professione priorem, adeoque pro Religiosi libertate standum. Erat timoratus, aut potius timida conscientia Iudex ille, & quia timebat ne injuriam communitati faceret illum liberum declarando, subjunxit, talium Religiosorum discessum esse Monasteriis utilissimum, nocivam stabilitatem, &c.*

2. Sed quid de Novitio? si dum dubitat, an, v. g. habeat annos sexdecim necessarios ad professionem, profiteatur, licitè & validè profitetur? Respondeo certum est hunc, nisi à bona fide excusetur, peccare mortaliter quia cum possideat ætas insufficiens, quæ est prior sufficienti, ut dixi v. *Ætas*, debuerat Novitius se ineptum ad professionem judicare: An verò sit valida perseverante dubio, jam universaliter videtur *num. præcedenti.* Quod si facta diligentia, comprehendatur, ætatem dicti Novitij insufficientem fuisse, tunc sine controversia ex Tridentino *sess. 25. cap. 15. de regular.* requirente in professo sexdecim, invalida erit: At si inveniatur postea habuisse ætatem sufficientem, dico validam fuisse professionem. De hac ultima resolutione Caramuël *ibid. num. 1158.* dubitat, aliisque decernendum relinquit. *Cum enim hic Novitius* (ait) *sic prosiliendo peccaverit, Prælatus seu Religio non præsumitur consensisse ad talem professionem* (etiam quoad substantiam) *tam illicitè factam, atque adeò professio erit invalida ex defectu consensus illam excipientium.* Hæc ex illo: Sed profectò, hic dicta præsumptio non adest, adest enim in Religione universalis quædam voluntas admittendi omnes qui legitimè re ipsa profitentur: at hic re verâ jam ætatem legitimam habet, quare legitimè profitetur: ergo, &c. quod enim ab ipso ea sufficientia non cognoscatur, nocere non potest prædicto universali consensui excipientium. Vide quod in simili à nobis dictum est *in opusculo de Sacrament. Missæ, lib. 2. cap. 1. §. 3. n. 11.*

3. Si dubitetur, An metus fuerit incussus ad professionem emittendam, præsumendum est non esse incussum, Sanch. Suar. aliique apud Dianam, *p. 4. tr. 3. res. 55.* quia possessio stat pro libertate, & negatione metus, cùm quilibet præsumendus sit fuisse bonus, & metum incussisse.

4. Rursus si certum sit adfuisse metum, sed ambigatur, an parvus, an magnus, resolve fuisse parvum, quia prævalet possessio incutientis metum in sua bonitate; atque adeò præsumendus est incussisse parvum; donec magnum fuisse demonstretur. Colligitur ex eiisdem *ibidem.*

5. Si denique Religiosus; sive propter metum, sive propter aliud invalidè certò laboret professione; sed dubitat, utrùm ante vel post quinquennium illam ratificaverit, distinguendum erit cum Merolla *tom. 1. d. 3. cap. 3. num. 28.* nam si dubitat, an ratificaverit ante quinquennium non erit censendus ratificasse. Ratio est, quia ante quinquennij finem, non præsumit Ecclesia ratificationem: ergo Novitius remanet in possessione suæ libertatis. At verò si dubitat, an confirmaverit post quinquennium, judicandus est confirmasse; nam elapso quinquennio si Religiosus non reclamat, jam tollit omne dubium, ipsum enim non reclamare est ratam habere professionem priorem, & Ecclesia ratihabitionem hanc accipiat, solemnemque reddit. Intellige nisi adhuc duret aliquod impedimentum essentiale, putà nisi ipse positivè velit non profiteri, vel nisi aliquæ solemnitates essentialiter necessariæ factæ non essent, &c. tunc enim nulla enascetur in foro conscientiæ professionis confirmatio, nam cæterùm certum est reclamare in foro exteriori Religioso non permitti, quinquennio elapso, nisi prius probet habuisse causas non reclamandi.

Promissio, Vide *verb. Votum.*

Q
R

Religionis Votum. Vide v. *Votum*, *præsertim numero 7. & 16.*

1. *Religiosorum Vota*, quoad obedientiam, Vide verbo, *Subditus*, & v. *Votum.* Quoad castitatem, Vide v. *Votum.* Quoad paupertatem, hic breviter locus est dicendi. Præmittendum est probabilem esse sententiam, posse Religiosum ex tacita, seu præsumpta licentia Superioris quam ratihabitionem appellamus, aliquid expendere, retinere, accipere, &c. Ita Suarez, Rebell. Fagund. Diana, Pelliz aliique apud Bardi *d. 6. de consc. cap. 3. §. 9 num. 2.* Hæc autem est, quoties adest judicium, quo prudenter credatur Superior licentiam concessurus, si petatur: & ratio est, quia non sit contra paupertatem, quando dependenter à Superiore hac in re subditus operatur, dependenter autem operatur satis, dum tacitam judicat habere licentiam. Et quamvis non pauci, ut Ioan. de Lugo *tom. 1. de just. d. 3. sect. 7. num. 124.* ad licitam ratihabitionem constituendam, requirant ulterius, ut Superior credatur non solùm licentiam concessurus, quoad substantiam, sed etiam quoad modum, scilicet, quod ille modus, quo hic, & nunc subditus expendit pecuniam cum præsumpta licentia, placeat Superiori, vel saltem, (ut habet Sanchez *lib. 7. in Dec. c. 19. num. 15.*) non graviter eidem displiceat. Nihilominus, Lessius Fag. Suar. Tanner. aliique apud Bardi *loco citato* probabiliter docent, hoc nequaquam requiri (semper intelligo quando displicentia Superioris non est adeo notabilis, ut trahat seu inferat negationem licentiæ quoad substantiam) non requiri inquam nisi ad vitandum veniale contra obedientiam, & ratio est quia ex una parte ea non est sub obedientiæ mortali præcepto prohibita, ut supponimus, juxta Doct. cit. & ex alia non est contra votum paupertatis, quia jam adest licentia tacita, posito quod non adsit displicentia Superioris quoad substantiam expensionis, nec tanta displicentia modi, ut redundet in substantiam.

2. Petes primò: qua ratione prudenter judicabit subditus tacitam adesse prædictam veniam quoad substantiam? Respondeo si advertat naturam non rigidam, sed benignam Superioris, merita, & dignitatem ipsius subditi, familiaritatemque cum eodem Superiore. Item ipsa res parvane, an magna est expendenda, ut etiam finis & omnes circumstantiæ operationis; licentia enim, verbi gratia, ad munusculum etiam devotionis elargiendum fœminæ, facilius dabitur seniori, quàm juveni, & facilius pro matrona benemerita, quàm pro levi quapiam puella & facilius dabitur licentia expendendi ad emenda necessaria, quam superflua, &c.

3. Petes

3. Petes secundò, ad majorem hujus doctrinæ declarationem: si Superior se declaret nolle has præsumptas licentias, sed velle, ut subditus tunc solùm prædicta facere possit licitè, quando prudenter judicat Superiorem fore contentum: tum, ut expendat, tum ut expediat sine licentia: vel si in aliquo peculiari casu sic dicat Superior: *Nemo expendat aliquid ad emendum id genus, v. g. pecturæ, ni si expressam obtineat à me licentiam*, poteritne adhuc locus esse dictæ licentiæ tacitæ sine peccato mortali, si judicetur Superior esse solùm invitus quoad modum; Respondeo posse in utroque casu, donec id sub virtute obedientiæ legitimè Superior prohibeat. Ratio est, quia adhuc poterit esse casus, in quo, etiam illis declarationibus extantibus, judicetur Superior hic, & nunc non fore quoad substantiam invitus. Fatcor interim fortiores debere conjecturas adesse, ut Superior positis illis declarationibus invitus non censeatur, etiam quoad substantiam: id enim illæ declarationes tam rigidæ significare videntur. His declaratis.

4. Duo addo. Primùm, non solùm satis esse si certò moraliter constet adesse ejusmodi licentiam tacitam, sed etiam si probabiliter; ita Sanch. *lib. 1. in Dec. c. 19. n. 55. fin.* Pelliz. Castro P. Fag Caramuël, quos citat, sequiturque Bardi *l. c. §. 10.* (quidquid aliqui dicant, qui semper certam moraliter exposcunt.) Ratio est quia, ut sæpè dictum, probabilitas semper sufficit ad prudenter operandum. Secundò, me putare post factum non obligari Religiosum ad patefaciendum Superiori id, quod ex præsumpta licentia fecit, nisi in eo casu, quo continuanda esset aliqua actio contra paupertatem, ad quam requireretur nova licentia, & ex alia parte desinerent conjecturæ, quibus dicta nova licentia præsumatur: lege Suar. *tom. 3. de Relig. lib. 8. c. 11. n. 3.* Sanch. *in Dec. l. c. n. 8.* Pelliz. *in man. Reg. tom. 1. tr. 4. c. 2. n. 215.* alios que. His declaratis.

5. Difficultas propria hujus loci est. Quando ejusmodi tacita licentia est dubia, hoc est, Dubitas an Superior licentiam concessurus sit, an licitè eas actiones possis contra paupertatis votum efficere? Respondeo negativè. Ratio est, quia in hoc casu certum est paupertatis votum, seu certa, & firma est obligatio: at dubia exemptio ducta à tacita licentia: ergo votum ejusque obligatio prævaleat, necesse est.

1. *Rescriptum*, contigit, ut cum Summus Pontifex causam quandam Vicario Generali commisisset, inverentur in eo Episcopatu duo Vicarij Generales, nec apparebat unus altero principalior, nec aderat caput unde colligeretur uni potiùs, quàm alteri rescriptum esse præsentandum, quis in tanta incertitudine præferendus?

Respondeo, vel rescriptum est concernens ad forum contentiosum, & tunc neuter ex Vicariis eligi in judicem potest, partibus non consentientibus, sed recurrendum iterum ad Pontificem; ita Sanch. *lib. 8. de matr. d. 27. n. 37.* Pirr. Conrad. *de disp. l. 7. cap. 4. n. 49.* Ratio est, quia cum partes hîc non convenire supponantur, possidet æquè libertas utriusque ad eum dubium Iudicem repellendum, & ex alia parte, cùm neuter ex iis judicibus sit à Pontifice determinatè designatus, neutri jurisdictio delegatur. At si partes consentiant in alterutrum, is eligi meritò potest, quia tunc voluntas Pontificis, quæ intendit partibus providere, præsumitur illi ab utraque parte electo jurisdictionem communicare. Facit huc quod dixi *v. Nomen dubium, n. 1. de tutore.* Vel ejusmodi rescriptum est gratiosum, quale est in dispensationibus matrimonij, bigamiæ, legitimitatis, &c. tunc puto posse eligi quemlibet ex duobus, quem velit is, in cujus favorem emanavit rescriptum, seu dispensatio; ita Sanch. *ibid.* Ratio est, quia præsumitur Pontifex designare eum, quem dispensandum voluerit, ut potè in cujus favorem Summus Pontifex rescripserit. Si simile quid eveniret in delegato à Principe sæculari, eade resolutio erit casui proportionaliter applicanda.

01. *Restitutio.* Vide *v. Furtum*, & *v. Damnum seculum.* & *v. Solutio debiti.* Debes certò centum, dubitas an solveris, adhuc solvere centum teneris: Ita de Lugo *de just. tom. 1. d. 18. sect. 1. à num. 8.* Debes sub dubio centum, quæ certus es non solvisse, ad onere solvendi liber es. Ratio est, quia ibi possidet vinculum debiti, hic tua libertas. In priore casu, non solùm debitor, sed etiam creditor dubitat de solutione: Laym. *lib. 1. tr. 1. c. 5. §. 4. nu. 41. in fine*, Diana *p. 4. tr. 3. r. 32.* docent probabile etiam esse non esse dividendam, & solam partem, pro rata dubij, dandam huic creditori: Ratio, quidem in materia iustitiæ probabilis est, quia cùm is non habeat, nisi dubium ius, non est æquum ut ei solvatur tantum, quantum solueretur, si haberet ius certum: solvatur ergo, pro rata dubij. Id iterum me notasse memini *supr. §. 6. n. 9.* Dico autem (in materia iustitiæ) nam in aliis materiis multa absurda sequerentur, ut expendit de Lugo *de just. c. 1. d. 18. sect. 1. à n. 18.* contra Laym. ego verò aio id solùm esse probabile in materia iustitiæ, disparitatemque pro aliis materiis alteri non difficulter inveniendam relinquo: cùm mihi sit satis pro modo authoritas Layman, & Dianæ, qui non de aliis materiis, sed solum de materia iustitiæ loquuntur.

2. Verùm ad alia quæ hic dicenda se offerunt, accedamus.

Possessionem cujusdam rei certò obtineo, sed ambigo, an ea res mea sit? ad restitutionem ne teneor?

Respondeo, vel incepisti obtinere bona fide, vel mala, vel dubia, de omnibus separatim.

Si primùm, & deinde quidem incepit consurgere contra te dubium, inquiro: Incepitne eiusmodi dubium, ex levibus, vel probabilibus rationibus, an ex moraliter convincentibus, hoc est, ex rationibus eius generis, quæ omnem probabilitatem contrariam depellunt? Si ex levibus, vel probabilibus, non teneris ad restitutionem, possessio enim tibi suffragatur contra omnes rationes non convincentes: teneris tamen veritatem inquirere, modo mox *n. 5.* dicendo. Si ex convincentibus, rem restituere teneris, quia iam mala fides certa contra possessionem incipit non pugnare solùm, sed etiam expugnare.

3. Si verò incepisti mala fide possidere, locus quæstioni non datur; omnino enim restituere teneris, cùm possessor malæ fidei semper restitutioni subiaceat, cui autem restitutio sit facienda, quando ignoratur dominus, mox intelliges *n. 9. in fine.*

4. Denique, si dubia fide possidere incepisti, & ad indagandam veritatem minus attendisti: nec est locus quæstioni, assimilaris enim mala fide possidenti, ut omnes docentius; de qua re lege de Lug. *t. 1. de just. d. 17. sect. 4.* & *d. 18. sect. 1.* quare obligaris ad novam diligentiam, qua veritas dominus possit inveniri, faciendam: Quod si hic inveniri non possit, cui res sit restituenda mox dicam.

5. Nunc doctrinæ ratio monet, ut de hac diligentia subdamus. Primum omnium cùm diligentiam adhibendam esse dico, intelligo hic, tum in similibus moralem, & ordinariam, ad extraordinarias enim nemo, ex vi legis ordinariæ tenetur. Deinde si bonæ fidei possessor incipiat dubitare, an res sit sua, videndum an semper teneatur examinare, & inquirere veritatem? Vt item an semper possessor dubiæ fidei ad idem obligetur? Respondeo. Si ille incipiat dubitare; & hic fuerit, vel sit dubius propter leves rationes, non tenetur, si propter graves, ideſt probabiles, tenetur; ita Villalob *in summ. t. diff. 10. n. 4.* aliique.

Ratio prioris dicti est, quia nemo tenetur inquisitionem contra se instituere ex levibus rationibus; sicut enim ipse superior non tenetur, & fortè non potest ex levibus coniecturis moveri ad inquirendum contra te, sic multò magis nec tu adversus te ipsum. Ratio posterioris est, quia tunc prudenter timere debes, ne tua possessio vincatur à certitudine contrarij, quæ probabiliter sit apparitura, quando rem apud te retinere non poteris.

6. Iam si adhibita morali diligentia verus dominus inveniatur, ei res attribuetur; At si non inveniatur, poterit (aiunt Castro *P. t. 1. tr. 1 d. 3. p. 2. n. 9.* Coninch. Vasq. uterque Sanch. Mol. aliique apud Dianam *p. 4. tr. 3. res. 25.* sanè probabiliter) possessor sibi rem retinere, quia cùm illæ rationes propter quas dubitat, supponantur solùm esse,

ste ad summum probabiles, semper prævalebit possessio, quam habet ipse rei, quæ possessio solum cedit, ut melioribus rationibus convincentibus. Alij, ut de Lugo *tom. 1. de Iust. disp. 18. sect. 1. n. 4.* & *ibid. disp. 27. sect. 4. n. 84.* quos Lessius sequor, docent rem esse dividendam pro rata dubij inter ipsum possessorem, & alios, si ij nequeant, quia hæc possessio non est nisi dubiè bona, ergo non potest taliter favere possidenti. Quod si ij nequaquam inveniri possunt, tunc rem totam dictus possessor retineat, quia tunc nullus potest contra ipsum, etiam sub dubio, aliquid petere, ergo illa possessio, quamvis dubiè bona illi soli favebit, illi, inquam, qui ab initio possessor bonæ fidei fuit, de quo loquimur.

7. Inquires primò: & quis censendus sit verus Dominus? Respondeo is, qui per probabilem aliquam rationem negari non potest; si enim probabiliter negari posset, non esset certò dominus verus, & consequenter contra possessorem non prævalebit.

8. Inquires secundò: quid si inveniantur duo, qui veri domini appareant, nec possit dignosci, quisnam ex his certò dominus sit? Respondeo esse rem dividendam pro rata dubij: ita Molin. *t. 1. de just. d. 72. n. 5.* Lessius *lib. 2. cap. 6. n. 21.* Bonac. *de rest. d. 1. q. 2. p. 2. n. 11.* est enim regula generalis, restitutionem esse mensuram dam juxta jus, quod quisque participat, ut modò insimili *n. 1.* & *verb. Nomen dubium n. 3.* & aliàs nimis sæpè dictum est.

9. Sed quid si omisit quis prædictam inquirendi diligentiam, & interim supervenit circunstantia, per quam dominus verus non possit ampliùs innotescere, ut si mortui fuerint ij, qui apti testes esse potuissent, valeréne sibi tum illam retinere? Respondeo hunc mortaliter peccassed rem retinere sibi licitè posse, ita Bonac. *de contract. d. 1. q. 1. p. 2. n. 8.* & probabile putat Castro P. *tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 2. n. 9.* quibus adde Diadam *p. 3. tr. 3. res. 29.* quia post mortem testium, nemo nunc (quidquid sit antea) habet meliorem conditionem, seu jus, quàm ipse qui bonæ fidei possessor ab initio fuit, qui certò rem possidet. Si enim initio malæ fidei possessor, vel huic similis fuit, de quibus dixi *n. 3.* & *4.* retinere non potest, sed pauperibus erogare tenetur (ut fusè explicat de Lug. *de Iust.*) vel per Bullam compositionis sibi consulere juxta ea, quæ docentur *in expositione Bullæ Cruciatæ.*

10. Denique, si adhibita diligentia, & domino non apparente, is qui est bonæ fidei possessor, rem consumat, vel vendat, si post eam consumptionem appareat verus dominus, ad quid ejusmodi possessor tenebitur? Respondeo teneri solum ad restituendum domino id, in quo factus est ditior: quia is post exhibitam diligentiam fuit etiam possessor bonæ fidei: at possessor bonæ fidei, ut est communis doctrina, non obligatur in similibus casibus nisi ad restituendum id, in quo locupletior factus est. Quid si is dubitet an in aliquo factus sit ditior? Respondeo, tunc sibi persuadere licitè valet, se non esse factum ditiorem, & sic potest nihil restituere, quia ex communiter contingentibus præsumatur latiùs, vixisse: ita Sanch. & Bonac. apud Bardi *de cons. d. 6. c. 9. §. 6.*

11. Petes, dum diligentiæ exhibentur ad inveniendum dominum, licétne ejusmodi possessori rem retinere, vel alienare? Respondeo, potest retinere, sed cum intentione rem servandi tanquam in depósito; si enim hodie non dat, poterit cras dare cras: siquidem si imprudenter nunc daret, proh! quàm difficulter posset postea recuperare? Si res sit fructifera, an possit colligere fructus, innui *supra, v. Matrimonium, num. 4.* Alienare autem non potest nisi cum duabus conditionibus, quas in simili dixi *supra, §. 6. n. 6.* quem locum recole.

1. *Reus & Testis.* Dubitant hi, an legitimè interrogentur à Iudice: obligabunturne ad ejus mentem respondere? Supponimus hic obligari hos legitimo judici parere: nam cæterum *infra, lib. 2. c. 4. §. 3.* de tota hac re benigniùs disputabitur.

Respondeo non obligari, etiam si Iudex præcipiat sub pœna excommunicationis Ita Fag. *in Dec. præcept. 2. lib. 1. c. 11. n. 18.* de Lugo *de justitia, t. 2. d. 40. sect. 1. num. 3.* Sanch. *in Dec. lib. 6. c. 3. n. 23.* & *in cons. lib. 6. c. 3. dub. 31.* Pasqual. *decis. 126.* Ratio est, quia Reus, & Testis sunt in possessione suæ libertatis valendi æquivocare ex causa: ergo ab hac non possunt deturbari propter dubium legitimæ interrogationis; Causa autem hic semper intervenit, quia semper ij possunt velle custodire suum jus, quo possunt non aperire veritatem ei, qui ex certa, & manifesta obligatione non debeant.

2. Scio quosdam nostram responsionem admittere, si timeatur à reo, vel teste magnum malum, non verò exiguum, quale esset modicam pecuniam amittere, &c. Sed hos sequi non possum, quia prædicta possessio libertatis in reo, & teste què prævalet, sive grave, sive leve damnum timeatur.

3. Lege Dianam *p. 3. tr. 3. res. 106.* qui sine distinctione universaliter nostram sententiam amplectitur. Unde colligit, quando superior inquirit generaliter super aliquo notorio delicto, cujus Author nescitur, posse te vocatum ad testificandum æquivocare; si dubites, num infamia, vel indicia sint contra delinquentem, licèt jure delinquentem scias. Nec contrarium docent Sanchez, & de Lugo, ut quidam putant. Audi de Lugo *n. 5. num. 6.* Regulam hanc (inquit) non procedere admonet Sanchez *n. 3. & 4.* in rebus levioribus, ubi leve sequitur periculum in quibus si certò constat Iudicem esse virum probum, & peritum, tam reus, quàm testis debent in dubio respondere, & manifestare veritatem. Tantum de Lugo ex Sanchez. Vides? tunc solum obstringunt hi DD. reum, & testem, cum Iudex pius est, & peritus; sanè quia propter has circumstantias præsumendus est Iudex, certò legitimè interrogare, ergo jam non sumus in casu dubio, Quare, si verè perseverat omnibus pensatis ejusmodi dubium, numquam hi Doctores videntur nostram Responsionem in levi damno limitasse, solum aliquando ex peritia, & pietate Iudicis, legitimam certò esse interrogationem collegerunt.

4. Illud nihilominus advertendum est, quando periclitaretur bonum commune, vel innocentis grave damnum, te interrogatum à Iudice debere ad ejus mentem in similibus dubiis respondere, si solum tibi subsit leve periculum, quia pugnarent hic tua libertas, & bonum grave innocentis: at bono communi semper tuum bonum peculiare est postponenduum: & bonum grave innocentis tuæ levi damno, juxta vulgares charitatis leges, debet anteponi.

S

1. *Scandalum*; Dubitat quis; an sua actio sit futura causa peccati in proximo, liciténe illam exercere potest? supponimus autem ipsum non intendere peccatum alterius, si enim intendat, erit scandalum directum, & sine dubio peccaminosum, ut dictum est *in nostro opusc. de exp. confess. lib. 2. cap. 1. §. 17. n. 100.*

Respondeo revolendo priùs quod *ibid. n. 103.* ex Sanchez notavi, plures excusari à prædicto peccato scandali, quod *ibidem* indirectum vocavimus, quia vel ipsi tam pravi sunt, ut eorum malum exemplum parum noceat, vel qui inducuntur, tam faciles sunt, proclivésque ad peccandum; ut qui suo exemplo occasionem illis obtulit, non censeatur eos moraliter inducere.

Hoc posito, assero licitè prædictam actionem exerceri posse. Ratio est, quia tunc pecco peccato scandali, quando actio mea moraliter censetur inducere proximum ad peccatum, ut jam dictum est, sed quando dubito an mea actio futura sit causa peccati in proximo, non censeor ipsum inducere ad peccatum, ergo, &c. Minor probatur ex doctrina toties allata, neminem in dubio censendum committere delictum, & omnes, nisi contrarium constet, debere reputari bonos: *l. Merito. ff. pro socio*, lege Menochium *de præsumpt. lib. 1. præs. 29. n. 18.* docentem præsumptionem, quæ delictum excludit, esse omnium fortissimam: nam inde fit, ut quoties dubito, an proximus sit admissurus peccatum, debeam deponere, imò repellere hoc dubium, & censere illum non peccaturum, atq; adeo putare meam actionem nequaquam inducere proximum ad peccatum.

1. Sæpe

1. *Sepeliri in loco sacro.* Puer, de quo dubitatur, an sit Baptizatus, in loco sacro sepeliendus neutiquam esset, quia certò possidet in puero Paganismus, qui fuit ante Baptismum dubius: at spectata Ecclesiæ benignitate, sepeliatur, usurpando ceremonias sacras sub tacita conditione, si est Baptizatus; ita Bonac. apud Dianam *p.4. tr. 3. res. 69.* Ratio est quia ipsa non præsumitur repellere ab Ecclesiastica sepultura, nisi certò non Baptizatos.

2. Qui se ipsum voluntariè interfecit, non est Ecclesiastica sepultura decorandus, *c. Placuit ut qui, 23. q. 5.* nisi signa contritionis fortè dederit antequam spiraret. Ita ex Sylvest. Laym. *lib. 3. sect. 5. tr. 3. p. 3. c. 1. n. 8.* si quis igitur inveniatur domi laqueo suspensus, gladio confectus, in puteum projectus, &c. nec adsint conjecturæ, utrùm ex se, an ab alio, vel casu occisus fuerit, gaudebit sacra sepultura; Respondeo gaudebit: ita Covar. *lib. 2. var. c. 1. n.* 11. Lavorius *de prisco, & recenti fun. mor. 2. c. 12. a n.* 31. quia in dubio nemo præsumitur delictum commisisse: Contrariæ autem conjecturæ, vt iudex posset huic negare humationem sacram, vehementes esse deberent, hoc est, evincentes eam universalem præsumptionem, qua nemo est existimandus admisisse delictum. Si certum sit aliquem sibi mortem conscivisse, dubitatur verò an ex amentia vel furore, indeliberate, an verò voluntariè sana mente id fecerit, Layman. *l cit.* docet non esse sepeliendum in loco sacro, quia possidet certò delictum, & quia praxis Ecclesiæ eiusmodi occisorem arcere solet à sacra sepultura, nisi ex signis coniiciat ex aliqua gravi causa in furorem abiisse, sed tu expende illud Canonis citati (voluntariè) & vide an huic favere possit.

1. *Seruus.* Certum est, te meo patri famulatum exhibuisse, seu ipsi operam tuam locasse; Incertũ, an mercedem habueris, teneor absolutè loquendo ego hæres, ad exhibendam tibi congruam mercedem, quia debitum est certum, solutio incerta, præualet ergo debitum. Dixi (absolutè) nam si obstet legitima præscriptio, vel quid simile, non versaremur in dubio, sed certa lex esset obseruanda. Lege Molin. *t. 1 de iust. d. 67.* Fag. *lib. 2. de iust. c. 15. n. 39.*

De seruitiis exhibitis vltrò à seruis, Vide *v. Donatio, num. 5.*

1. *Simonia.* Contra Simoniacos sive communes, sive confidentiales sunt multæ pœnæ, præsertim excommunicatio, & obligatio dimittendi beneficium simoniacè obtentum. Et quidem si simonia fuerit certò & indubitanter commissa, te pœnas incurrisse, non est quod ambigamus. Si fuerit probabiliter non commissa, eas non incurristi, quia secutus fuisti, vel nunc sequi potes opinionem probabilem. At quid in dubio? Scis, v.g. certò te centum aureos dedisse, sed dubitas, an dederis in pretium rei spiritualis, seu rei annexæ spirituali, an potiùs ob aliquid temporale, seu ob aliquid quod solùm se remotè habuerit ad rem illam obtinendam?

Respondeo, te non incurrisse pœnas, quare posse te reputare liberum ab obligatione dimittendi beneficium, & ab excommunicatione. Ratio est, tum quia in utroque foro, de quo lege Farinac. *cons. 75. lib.* non est æquum ut subeatur pœna certa pro delicto incerto *c. Grave 11. n. 3. c. Iudicante. 30. q. 5. c. Habuisse, d. 33. Inst. de rerum diuisione, §. Illud quæsitum, & Inst. de Act. §. Curare,* tum quia possessio tuæ innocentiæ prævalet, donec certum delictum probetur. Quod si, mala fide se in possessionem Beneficij immisisti, quia scilicet dubitabas de simonia patrata, peccasti quidem ex conscientia erronea, qua putabas habere malam fidem, & de hoc peccato debes in Confessione absolvi: sed revera ob rationes dictas nequaquam pœnas incurristi, quæ fulminantur contra non dubiam simoniam: Quare nunc depone illam erroneam, conscientiam, & Beneficium retine.

1. *Sigillum Confessionis.* Cadere in sigillum confessionis, peccatum dubiè ex confessione notum, dixi *in appendice, seu lib. 5. opusc. de confess. c. 3. n. 20.* nec me ab hac certissima sententia movent aliqua in contrarium allata novissimè à P. Bardi *de consc. discept. 6. c. 11. p. 4. §. 11.*

1. *Solutio debiti.* Debeo tibi centum ex uno, & alia centum ex alio titulo, si tibi solvam centum dumtaxat pro quo debito satisfaciam, si nihil exprimam?

Respondeo: Hic locum non habet quæstio de conscientia dubia; constat enim id debitum extingui, etiam in foro externo, quod magis gravat debitorem, & ratio est, quia quilibet censetur operari quod sibi utilius est, ita de Lugo aliquos citans *t. 1. de just. d. 16. sect. 6. n. 128.*

Hinc debitum solvens, censetur in dubio velle solvere potius pro debito maturato, quàm pro maturando, pro debito nomine proprio contracto, quàm alieno ex fidejussione; pro liquido, quàm non liquido, pro anteriore, quàm posteriore; pro debito, de quo currit interesse, quàm pro mero mutuo. Favent huic doctrinæ ea quæ dixi *v. Donati. n. 2.*

2. Si tamen debes decursa, & capitale, & aliquam partem modo dicto solvas, pro decursis satisfacies, non pro capitali, quia ad indemnitatem creditoris id meritò decernit *l. 9. de sol. & l. usur. eod. de usur.* Quod si debita sint paris oneris, tunc judicaberis solvisse pro omnibus pro rata, quia est major ratio de uno, quàm de altero.

3. Dictum est autem *n. a.* (si nihil exprimam) nam si debitor verbis dixit, vel mente voluit pro uno potius, quàm pro alio satisfacere, tali dicto, vel intentioni standum erit etiam in foro conscientiæ, quia obligatio tollitur dependenter à voluntate ipsius, quare cùm per illam intentionem jam ablata sit, non poterit illa obligatio, per quamvis retractationem reviviscere.

4. Sed quid, si tibi debeo centum ex quocumque titulo justitiæ, sive ex contractu, sive ex re accepta, sive ex injusta acceptione, & interim do tibi gratis centum, sive per remunerationem non debitam ex justitia, sive gratiosam donationem, nihil exprimendo, imò nihil cogitando de debito illo justitiæ, intelligitúrque extinctum illud justitiæ debitum, quod mihi multum sine dubio grave est? Respondeo, licèt non extingui sit probabile, quia debitum non extinguitur, nisi per solutionem: hæc autem donatio est: Ita Sanchez aliique apud Dianam mox citandum. Tamen etiam est probabile extingui, ita Nicol. Baldel. Magister in Theologicis meus *t. 1. lib. 5. d. 25. n. 18.* ex *l. cum ex pluribus, ff. de solut.* quia adest voluntas semper in homine implicita, & generalis satisfaciendi, prout, potest per unum quemque actum suis obligationibus, quas ipse habet, tum in materiis aliis, tum in materia justitiæ, ex qua sententia sequitur, si quis ex devotione inviseret Ecclesiam, recitaret coronam daret eleemosynam, Missæ interesset, &c. & deinde recordaretur, se illa voluisse, vel à Confessario jussa sibi fuisse, vel adesse præceptum ea faciendi, de quo vide Dianam *p. 3. tr. 6. res. 57. & 77.* sequitur, inquam, non teneri iterum ad ea, quia jam per illam generalem voluntatem illis satisfecit; nam propterea ait Sanch. *in Dec. lib. 1. c. 13. n. 11.* qui nihil cogitans eleemosynam, v.g. centum aureorum, per totum annum sparsim pauperibus dedit, si deinde advertat se centum debuisse reddere ob aliquam obligationem, ad iterum largiendum non obligabitur, & item Beneficiarius, qui centum Ecclesiæ suæ deberet ex omissione Officii Divini, si eidem Ecclesiæ, nihil de hac obligatione cogitans, sacram, v.g. vestem ejusdem pretii donavisset, ad nihil, propter eandem rationem, amplius satis probabiliter tenetur. Ita Layman *lib. 3. sect. 5. tr. 2. c. 22. n. 9.* & apud Dianam *p. 3. tr. 6. res. 57.*

5. Dictum est de debitore quando ex se solvit debitum: quid de creditore, quando sibi compensat de bonis, quæ potest clam habere sui debitoris, parùm modo censebitur sibi compensare illud creditum, quod sibi utilius est? Respondeo ita, quod quia longè est à nostro instituto, vide fusè apud de Lugo *de justit. t. 1. d. 16. sect. 6. n. 129.* Dixi nihilominus de hoc breviter *suprà verbo, Compensatio.*

1. *Sponsalia.* Si dubium sit, post habita sponsalia, num aliquis defectus notabilis supervenerit, vel cognitus de novo fuerit, quæstio solet fieri, an possit sponsus à contrahendo matrimonio resilire, & regula quidem universalis, hæc dari consuevit: quando sponsus, quamvis ignorasset defectum illum, ita erat affectus, ut si illum agnovisset,

tisset, adhuc contraxisset, non posse resilire, quia impliciteret habet universalem quandam voluntatem contrahendi etiam sub eo defectu, posse, si in eo affectu non fuisset, quia prædictam voluntatem non habuit, ita Mol. *t.1. de just.d.* 272. Sanch. *de m lib.1.id.74.n.* 2. Audio. Sed nostra quæstio est, quid si de eo animo dubitet sponsus: (nam si probabiliter judicet non habuisse, certe resilire; formando sibi opinionem practicè probabilem, posset) Respondeo tunc expendendum, cum Sanch. *l.1. n.ult.* Bonac. *de matr. q.3. p.8.n.* 20. an id, quod supervenerit, vel de novo cognoscitur, afferat sponso damnum notabile, necne: si afferat notabile, pro libertate sponsi decernito; secus, si solùm afferat damnum leve. Ratio est, quia ex communi ut contingentibus, in priore casu, præsumitur sponsus non habuisse illâm voluntatem, nemo enim vult promittere matrimonium cum tanto suo damno: at propter contrariam rationem præsumitur cum levi. Neque dicas, tum in gravi, quàm in levi debet vincere certa libertas sponsi, atque adeò poterit semper resilire: ne id dicas, inquam, quia in damno gravi cùm præsumatur, non affuisse voluntas contrahendi libertas sponsi possidet, at in damno levi, cùm contra præsumatur affuisse dicta contrahendi voluntas, non libertas sponsi, sed contractus sponsalitius, ejúsque certa obligatio possidet.

1. *Subditus.* Si ambigas primò. utrum re tibi à superiore præcepta, licita sit, an illicita; Secundò, an legitimus sit Superior; Tertiò, cùm sit certus superior, an tunc excedat in præcipiendo limites suæ jurisdictionis, teneˊne, te non obligari obedire, docent, Vasq. *t. 2.q.*19. *a.*6. *d.*66. *c.*9. *à n.*51. Rodriq. *in sum. v. Obedientia 2. p. c.*9. *à concl.* 2. quia nemo est in potestate præcipiendi ea, de quibus dubitatur an sint honesta; vel an sint extra suam jurisdictionem, prævalet ergo tunc subditi libertas. Thom. Sanch. *lib. in Dec. c.*3. *n.*3. Io. Sanch. *d.*33. *n.* 37. Diana *p.*4. *n.*1. *res.*9. & 9. docent te obligari in hoc tertio (esto non obligaris in duobus prioribus casibus) quia eo ipso, quod ille superior est, & tu subditus, teneris tu obedire, cùm ejus certa potestas non possit vinci à dubia exceptione exemptionis. Utraque sententia videtur probabilis.

1. *Suffragium.* Decretum fuit suffragiis secretis Gabellam, v. g. injustam populis esse imponendam, Beneficium, Cathedram, Officium, esse hic injustè concedendum, & similia, ad quæ decernenda licèt sufficissent suffragia, v.g. undecim ex viginti Senatoribus, seu electoribus, tamen adfuêre quindecim, quid dicendum? nam omnes hi dubitant an suffragium suum fuerit ex primis undecim, adeòque, an rem illam injustam ipsi concluserint, unde ad restitutionem teneantur; esto peccaverint, quia consenserunt decreto injusto; ut notat Lessius *lib.*2. *cap.*13. *disp.*3. *n.*22. & 23.

1. Respondeo tres esse sententias. Prima absolutè affirmat omnes ad restitutionem in solidum teneri, quia omnes conflant unam causam adæquatam; sicuti enim navem trahentem navim, licèt nonaginta sufficerêt, omnes tamen trahunt, ita in casu nostro: ita Merolla *t.*1. *d.*3. *c.*3. *Coroll.*6 *n.*21. Secunda absolutè negat: quia singuli sunt in possessione certa suæ pecuniæ, quam non tenentur alteri tradere, nisi obligatio, sit luce meridiana clarior: ita Rebell. Syr Henriq. Diana, Granadus, aliíque apud de Lugo *t.* 1. *de just. d.*19. *sect.*2. *n.*20. Tertia denique obligat quidem omnes, at non ad totum in solidum, sed solùm ad partem pro rata dubij: ita Molin. *t.*1. *d.*736. *n.*6. de Lug. *l.c. n.*22. Ratio est, quia solùm ad partem clara videtur obligatio: si quidem omnes inceperunt dare suffragium cum dubio, an ipsi essent, qui injustè damnum decernerent, & datis suffragiis, remanet idem dubium: at *supra, v. Restitutio,* 9. diximus incipientem possidere cum dubia fide, eademque dubia fide perseverante, restituere debere. Cùm ergo ex alia parte omnes sic dubitent, omnes participare debebunt de obligatione restitutionis. Alias rationes vide apud Molin. & de Lugo *loc. cit.* nam propterea hæc tertia sententia est excipienda, licèt primam, & secundam, tum propter bonas rationes, quibus innituntur, tum propter authoritatem tot Doctorum, non audeam vocare improbabiles; & secundæ quidem etiam favent Doctores citati, & doctrina allata *supra, v. Restitutio, n.* 1. *litera E.*

3. Dixi *n.*9. (suffragiis secretis) nam quando suffragia sunt aperta, non adest simile dubium, quare peccabis quidem mentaliter, si suffrageris rei injustæ jam ab aliis conclusæ, quia consensus, ut dictum est, injusto decreto: ita Laym. Tum. aliique apud Dian. *p.* 1. *tr* 3. *res.*16. & *res.*30. ubi docet eidē rei conclusæ te non posse subscribere: sed te non obligari ad restitutionem, quando tuo suffragio impedire injustam illam nequis, docent probabiliter, Iidem apud eundem. Quod si res injusta concludenda à posterioribus suffragantibus sufficienter erit sine tuo suffragio, tu tamen suffrageris inter priores, & peccabis, & restituere obligaberis, quia sic certam causam tunc injusti damni das; ut docent communiter Doctores, Turrian. Lessi *l.c.* Filliuc. Vallalob. cum Diana *l.c. res* 17. vide de his suffragiis multa apud de Lugo *t.* 1. *de justitia. d.*20. *sect.*1. *an.*17, & *sect.*2. §.3. *n.*55. & §.5. *n.*87.

1. *Testamentum.* Anceps sum an testamento (idem proportionaliter de legato) affuerit fraus, possúmne licitè ex vi hujus testamenti hæreditatem consequi? Respondeo, si ejus es in possessione, te in ea firmum serva: quia in dubio melior est semper possidentis conditio: ita Sanc. *lib.*4. *consc. cap.* 1. *d.*14. præsertim 7. At si hæreditatem nondum adivisti, major est difficultas, asserо nihilominus te posse adire, quia fraus & dolus, utpotè delictum, non sunt præsumenda, nisi certò constet.

2. Imò etiamsi fraudem affuisse scias, non quidem certò sed probabiliter, idque nunc post habitam bona fide possessionem, non teneris dimittere hæreditatem ante judicis sententiam, quia inter privatos, ut ex dictis constat contra possessionem legitimam sola certitudo, non verò probabilitas prævalet. Atque hic est casus allatus *sup.* §.3. *n.*19.

3. Sed quid si probabiliter adfuit fraus, & primo est in possessione hæreditatis? Respondeo tunc dividendam esse hæreditatem inter probabiliter prætendentes juxta ratam probabilitatis. Imò idem dicendum erit ex nostris principiis, etiamsi dubium sit de fraude, quando nemo possidet.

Vide *v. Nomen dubium, n.*2 & *v. Restitutio, n.*1. & 8.

Testis Vide *v. Reus & Testis.*

Tutor. Vide *v. Nomen dubium.*

V.

1. *Venatio.* Dubito an fera laqueo tuo irretita possit effugere, néne, & illam ego capio, An primò tibi debeam feram? an secundò tibi saltem debeam, quanti spes illa valet, quod fortè tua fuisset? An tertiò teneat saltem solvere valorem laboris tui, quo laqueum tetendisti?

2. Respondeo, non debeo primò feram, quia in dubio an fera amiserit libertatem, ne fera quidem præsumitur eam amisisse: si igitur ipsa adhuc libera censetur, ergo utor jure meo illam capiendi. Ita de Lugo *t.*1. *de just. d.* 6. *num.*83.

2. Non debeo secundò valorem spei, ex de Lugo *l.c.* esto Lessius *lib.*2. *c.*5. *d.*1. *n.*30. Mol. *d.*41. & Layman. *l.*3. *tract.*1. *cap.*4. *num.*12. dicant pro rata dubio esse feram dividendam. Ratio autem nostræ responsionis est, quia licet mihi uti jure meo, esto per accidens sequatur frustratio suæ spei in alio: ut patet, si ego utor arte non injusta ad habendum beneficium, vel Cathedram, est alter sua spe frustretur, &c.

4. Debeo tamen tertiò valorem laboris: quia hujus certus est Dominus ille quia laqueum paravit, & idem labor mihi viam stravit ad capiendam feram. *Inst. de divis.* §. *ex diverso*, *l. adeò ex diverso, ff. de rerum divisi. Qua ratione, ff. de acquir. rer. domin.*

1. *Venditio.* Consigno tibi vestem, quam pro me vendas decem aureis, tu alteri vendidisti undecim dubitasque an potius tu ipse emeris pro decem, & deinde alteri nomine tuo vendideris pro undecim, an verò tibi non emeris: sed absolutè nomine Domini vendideris, Quid judicandum? in priore enim casu tuus erit undecimus ille aureus, utpotè pretium tuæ rei; in posteriore

erit Domini, quippe suæ rei pretium, Respondeo, de Lugo, *de just. tom. 2. d. 26. sect. 9. n. 153.* aliique laborant in assignandis conjecturis, an hæc venditio nomine alieno fuerit, an proprio, & rectè. Verùm, si in hoc sistimus quæstionem non diluimus; nostra enim quæstio est, an adhuc remanente dubio post expensas conjecturas, statuendum sit pro Domino, an pro venditore. Dico igitur statuendum pro Domino vestis. Ratio est toties dicta, quia prius fuit vestem fuisse Domini, & hoc certum est, at postea dubitatur, an fuerit empta ab hoc venditore, prævalet ergo Dominus.

1. *Virgo.* Defloravit quis Virginem multa promittens, inter quæ omnibus expensis, ambigitur an intercesserit promissio illam ducendi, vel dotandi, ad quid obligatur? Respondeo ad nihil, quia libertas ipsius est certa, promissio incerta. Vide *v. Vota.*

Idem dico, si quis dubitet, an Virginem per fraudem, vim, metum seduxerit, in quibus casibus leges defloratorem urgent ad dotandum, vel ad damnum alia via resarciendum. Ita inclinat Pater Bardi *de conscientia d. 6. cap. 9. §. 22.* contra Molinam & de Lugo ab eodem citatos. Ratio est, tum quia possidet certa defloratoris libertas, tum quia nemo præsumitur delictum fraudis commisisse, *l. merito ff. de dub.*

At certò quis promisit dictam virginem ducere, vel dotare, sed dubitat an ab ipso fuerit virgo inventa: Respondeo judicandum est fuisse inventam virginem, atque adeò ducendam, vel dotandam à defloratore, Ita Menoc. *lib. 6. præs. 49. n. 2. & 3.* Mol. *t. 4. de just. tr. 3. d. 104. n. 14.* de Lugo *de just. to. 1. d. 12. sect. 1. n. 3.* Ratio est, quia prior est virginitas, illa ergo possidet: nec vinci ejus possessio potest, nisi ex aliis potentioribus conjecturis colligatur præsumptio contra illam, quales essent eam habitasse in prostibulo, habitu meretricio incedisse, & similes. Menoch. allatæ *loc. cit.*

Voti irritatio, Vide *v. Actus.*

Voti dispensatio. Vide *verbo Dispensatio.*

3. *Votum.* Si dubites an voveris, vel juraveris, non obligaris ad votum, ita Sanc. *lib. 1. in Dec. c. 19. num. 36.* & *lib. 1. de matr. d. 9. n. 11.* Rebell. *lib. 1. q. 2. num. 13.* & passim, etiamsi magis propendeas, quod voveris, vel juraveris, modò hæc propensio lineam dubij non transiliat. Ita Castro P. *t. 1. tr. 1. d. 3 p. 13. n. 17.* citans Suarium, & utrumque Sanchez. Ratio est, quia semper possidet libertas, & iniquum esset pro debito incerto, certam solutionem exposcere.

2. Idem dic, si dubites, an votum, seu promissio se extendat ad illam, vel illam materiam; v. g. an voveris in jejunio te abstinere à lacticinijs, &c. jam enim tunc dubitas de ejus rei promissione; At verò si promiseris, seu voveris, sed anceps es, an solveris, solvere teneris; quia tunc possidet promissio, seu votum Ita Sanch. Rebel. *loco citato*, aliique.

3. Si dubites, an res sint ita notabiliter mutatæ, ut excuseris à promissione, sanè excusari non poteris, ita Castro P. *t. 3. tr. 13. d. 2. de juramento. p. 05. n. 4.* ex Sanch. v. g. juraste, seu vovisti ingressum in Religionem, à quo excusaris ob gravem habitualem morbum, deinde incipis bene habere, sed cum dubio, an restitutus integrè, teneris ingredi, quia obligatio est certa, excusatio dubia, Sed certè licèt doctrina hæc vera esset propter rationem dictam, circa quam tamen lege, quæ *suprà* diximus *verbo, sponsalia*: & expende affectum voventis: at aliquid peculiare hic haberi possit, per quod excusaretur quis ab ingressu; si enim ingrediendo subiret etiam sub solo dubio grave periculum reincidendi in morbum, excusaretur, eo modo quo *suprà*, *v. Hora Canonica, n. 2.* diximus excusari quempiam à præceptis in simili dubio periculo.

4. Si certus sis te vovisse jejunium, v. g. Sabbati, sed dubitas, an dictus dies signatus à te fuerit, ob devotionem ejus particularem, an verò tanquam terminus, ne scilicet differretur jejunium ultra illam: diem tunc, transacto fine jejunio Sabbato, debes adhuc jejunium, quia possidet votum, certus enim es de illo, incertus de terminata Suar. Azor. cum Bonac. *d. 4. de voto q. 2. p. 5. §. 1. n. 1.*

5. Si dubites, an tua verba continuerint promissionem potiùs, quàm propositum, non teneris, quia dubius es de ipsa substantia promissionis, certus de tua libertate.

6. Sed quid, si certò vovisti, vel juraste, at ambigis, an animum te obligandi habueris per illa verba, seu per illud juramentum, & quid si dubites, an tua verba invocationem Dei, quæ est de essentia juramenti, saltem tacitè continuerint? Respondeo, Suar. *de voto, lib. 4. c. 6. n. 3.* t. 1. *tr. 1.* Castro P. *d. 3. p. 19. n. 4.* Merolla *t. 1. d. 3. c. 3. d. 2. coroll. 3. n. 84.* aliique, censent in utroque casu te obligari, quia possidet promissio, quæ certò voce tenus emissa est, & consequenter, cùm nemo sit præsumendus voluisse peccare, aliud proferendo verbis, aliud habendo in animo, præsumendum est affuisse certum animum se obligandi. Puto tamen non esse improbabile te nequaquam obligari, ita Alphonsus de Leone, quem citat, & sequitur Caram. *lib. 3. Theolog. mor. n. 1338.* quia possidet libertas, & dum solùm voce tenus est promissio, verè dubitatur de substantia ipsius, dum dubitatur an animus se obligandi, vel Deum invocandi affuerit; ergo ejusmodi dubitatio non potest prævalere contra certam libertatem. Nec obstat allata præsumptio, juxta quam fateor Iudicem judicare debere contra promittentem: at in conscientia, si verè dubitetur, prævalebit, ut dictum est, libertas.

7. Si cùm certò promiseris, vel voveris, dubitas, num promiseris ingredi Religionem aliquam indeterminatè an determinatè hanc, Vel num promiseris castitatem perpetuam, an temporalem, Vel num Religionem hanc strictam, an illam laxiorem, Vel num voveris dare centum: an ducenta; Num majores mensuras, an minores? Vinúmne optimum, an mediocre; Totúmne Rosarium recitare, an tertiam ejus partem, & similia; potes eligere quod minus est; quia in hisce omnibus possidet libertas, quæ non est à superveniente dubio comprimenda *c. exposuit. de cens.* & *ibi* Glos. & Abbas; lege item Merolla *t. 1. d. 3. c. 3. d. 2. coroll. 3.* Caram. *l. c. à num. 1339.* Suarium *t. 2. de Rel. tr. 6. lib. 4. c. 8. n. 8.* Idem esse in legatis dixi *v. Legatum*, ubi notavi, & mox advertam necessariam cautionem.

8. Propterea rectè docet Sanchez *in Dec. lib. 4. c. 13. n. 15.* si vovisti orationem, vel eleemosynam, satis esse recitare unum Ave, vel unum largiri obolum, si vovisti dare plures res, satis esse dare duas, quod scilicet minùs, minúsque gravat voventem. Vide *v. Eleemosyna.*

9. Propterea item, si vovisti sub conditionibus aliquibus, & dubitas; an sub iis copulativè, an disjunctivè, potes putare, quod copulativè? quia id minùs te onerat, v. g. promisisti jejunium si tuus pater absens convalesceret, domúmque rediret, nec potes dignoscere an utramque conditionem simul intenderis, an tantùm unam, v. g. sanitatem, potes putare utramque intendisse, &c. Ita Sanc. *l. c. n. 20.*

10. Propterea etiam, si dubites an in voto jejunandi omnibus vigilijs, vel Sabbatis, v. g. incluseris vigiliam Natalis Domini, potes jentaculum pingue tunc assumere, quia potes eligere quod minus te gravat: ita Sanc. *l. c. n. 65.* aliique passim apud Bardi *de conscientia d. 6. c. 1. §. 14. n. 2.* Adde te certum esse de concessione illud pingue tunc assumendi, incertum de obligatione, ergo prævalet jus concessionis.

11. Pari modo, si certus es, te vovisse non ludere sub pœna largiendi in eleemosynam unum aureum, vel certus es te vovisse jejunium in vigilia, v. g. Beati Aloysij; at incertus, num solùm pro prima vice qua ludis, vel pro prima vigilia anni: non obligaberis, nisi pro prima vice: vel pro primo anno. Ita Sà *Votum, n. 26.* Ratio est jam dicta, quia potes eligere quod minus est.

12. Ex eodem principio resolve id quod alij, ut Bardi *l. c. §. latè*, ex aliis principiis rectè item statuunt utrùm scilicet, qui vovit non habiturum copulam cum fœmina, & sine dolo incertus sit, an intellexerit etiam de copula licita, utrùm, inquam, possit licitè uxorem

ducer

e

discere, illámque cognoscere ? Dico enim posse, quia potest eligere, quod minus est. Et certè votum est strictius, atque adeò odiosum, siquidem est lex, quam sibi imponit contra suam libertatem voventis; ergo coarctanda est ad interpretationem strictam, non verò extendenda ad latam includendo in casu dicto etiam copulam licitam.

13. Ad hæc, certò scias te vovisse, v. g. castitatem; dubites autem in sæculone, an potius in Religione solemniter emittendam, non teneris ingredi Religionem, quia potes eligere quod minus est, cùm in hoc casu pari modo possideat libertas manendi sæculo, servà igitur in sæculo castitatem. Ita Caram. *l. c.* 1381.

14. Eodem modo si ambigis, an voveris castitatem absolutè, an conditionatam, si Religiosus, v. g. fieres, potes judicare te conditionatam vovisse, quia id minùs est; Ita Sanch. *in Dec. lib.* 4. *c.* 16. *n.* 114. An autem debeas ponere dictam conditionem, si à te dependeat, dicetur *infrà, cum de voto conditionato.* Quod si certò scias vovisse ponere aliquam conditionem, teneris illam ponere; at si dubitas, non teneris propter regulam generalem toties repetitam, quia prævalet tunc libertas.

15. Insuper, si dubites, utrùm voveris absolutè castitatem, v. g. ad honorem Dei, an sub aliqua conditione, vel pœna, si sanitatem receperis, vel si lusseris, potes tibi persuadere sub conditione, vel sub pœna vovisse, atque adeò ex sententia probabili, *infrà* dicenda, votum non esse reservatum, id enim certè minus est. Si dubites an conditio sub qua vovisti fuerit impleta, necne? censeo non esse impletam, quia tunc dubium est de ipsa essentia obligationis. Et quia quando, (licet certò quid voveris) dubitas, seu non recodaris, an gratiam, v. g. sanitatem, ad quam impetrandam, votum direxisti, obtinueris, necne, dubium cadit super conditionem, an scilicet illa fuerit adimpleta, ideo, propter eandem rationem prævalebit tua libertas, nec voti reus eris. Colligitur id ex Sanchez *lib.* 4. *Sum. cap.* 25. *n.* 9. *& cap.* 16. *n.* 3. Ita idem *lib. cap.* 33. *n.* 29.

19. Deinde, si dubites utrùm voveris perseverantiam, vel professionem, an solum ingressum, teneris solum ad ingressum, quia hoc minus utique est. Ita Suar. *tom.* 1. *de rel. tr.* 6. *lib.* 4. *c.* 8. *n.* 7. legè item Sanch. apud Diana *p.* 4. *tr.* 1. *resol.* 36. Caramuël *lib.* 3. *Theol. mor. n.* 1465. & *in Reg. S. Ben. n.* 460. non improbabiliter notat hunc ne ad ingressum quidem teneri. *Ratio est*, inquit, *quia malum est ingredi cum animo egrediendi, nec certè ullus prudens id juveni ingenio consuleret. Adde hunc mendacem, & injurium ipso facto fore contra Religionem, quæ nec illum exciperet, nec illi victum exhiberet, si eo animo instructum illam esse subdoraretur.* Verùm aliquantulum illlustremus. Tribus enim modis contingere ejusmodi casus potest. Primò, si simul voveas per modum unius ingressum simul, & egressum paulo post faciendum, & hoc pacto certum est votum esse invalidum, quia totum complexum est malum, dum continet unam partem malam, scilicet egressum, qui saltem, ex suppositione ingressus, & nulla rationabili existente causa, malus est, & inconstantiam sapit. Secundò, si ingressum solum voveas, de egressu, vel nihil decernas, vel solum de illo timeas, vis tamen ingredi, saltem ad probationem: & hoc modo validum est votum, quia totum, quod vovetur, bonum in se est, & servari cum laude potest. Tertiò, si voveas ingressum, & simul proponas, sed non voveas, egredi. Dico hunc esse casum Caramuëlis, & satis probabiliter votum hoc validum nequaquam esse. Dices cum aliquibus, ut Bardi *de conse. d.* 6. *cap.* 1. §. 21. At totum, quod vovetur, servari cum laude potest, ingressus enim in Religionem, qui solus vovetur, bonum quid est. Respondeo, Nego antecedens, nam ingressus, prout refertur ad egressum; quamvis sola voluntate propositum, & non promissum, malum quidem est, & quippe jam refertur ad egressum, qui posito ingressu bonus esse non potest, cum pari modo sit contra constantiam, & contra religionem nolentem acceptare eum, qui hoc animo laboret.

17. Redeo ad libertatem, qua potes id, quod minus est, indubio eligere. Notare enim oportet id quod *v. Legatum*, etiam notavi: non rarò id, quod minus est eligi à te non posse, si ex communiter contingentibus, ex usu loquendi, vel ex aliquibus adjunctis colligatur, te verè promisisse, quod majus est: nam tunc, ut ex se constat non essemus in casu dubij, v.g. si in tua regione mensura usualis sit magna, parva verò esset extraordinaria, magnam debes, si mensuram vovisti.

18. Rursus, si vovisti Calicem, & dubitas, an voveris aureum, argenteum, an stanneum; argenteum, saltem quoad cuppam debes: quia nomine Calicis intelligitur is, qui est aptus ad usum sacrificij. Simili modo si vovisti non permanere in sæculo, debes Religionem ingredi: quia illud) non permanere in sæculo) hoc sonat, id est Religioni se tradere, non autem eremiticam, v.g. vitam assumere, vel quid simile.

19. Si dubites num voveris, seu promiseris deliberatè, ex eo quia dubites, an promissio fuerit facta rempore somni, ebrietatis, vel phrenesis, obligaris, ex Sanchez *lib.* 4. *in Dec. cap.* 1. *num.* 14. *&* 15. quia constat de promissione, ambigitur de excusatione. At Castro Palaus *t.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 11. *num.* 4. *&* 7. meritò probabile etiam esse ait, te non obligari, non enim est omnino verum tunc constare de promissione, si quidem dum dubitatur, an affuerit plena deliberatio, dubitatur de eo quod necessariò requiritur ad promissionem, atque adeò dubitatur de ipsa promissione.

20. Si certus de promissione, vel voto, anceps sis an promiseris tempore amentiæ, idem propter eandem rationem dicendum est cum Castro P. *l. c. n.* 8. solum perdiligenter est advertendum, difficulter oriri posse ejusmodi dubium. Primò, quia communiter contingentibus, is, qui certus est de suo voto, certus esse debet de suo usu rationis, nunquam enim insanus vovere solet: ergo si vovet, sanus est. Si vovit, sanus fuit. Secundò, quia qualitas, quæ naturaliter inest, semper adesse supponitur, nisi clarè constet de oppositio: at usus rationis naturaliter homini inest, ergo, &c. Si tamen omnibus his perpensis, adhuc res est dubia, jam dictum est *num.* 19. probabiliter ex Sanchez, & obligari, & probiliter ex Castro Palao, non obligari.

21. Quod si dubites an promissio facta fuerit sine deliberatione ex eò, quod fuit emissa tempore iræ, vel subitæ passionis, eodem, quo dictum est, modo non obligaris, ita Suar. *lib.* 4. *de voto. capite* 6. *num.* 10. quia dubitatur de eo, quod necessariò requiritur ad constitutionem liberæ, atque obligatoriæ promissionis. Moneo tamen hic iterum, iterúmque regulariter non adesse ejusmodi dubium, quia subita ira; vel passio non solet sufficienter usum rationis tollere; secùs occidens aliquem soleret excusari à peccato, quem tamen regulariter non excusamus: ita Thom. Sanch. *lib.* 1. *de matrim. d* 8. *n.* 19.

22. Si, voveris, vel juraveris aliquid, quod nunc dubitas, an sit licitum, necne, nec potes fieri certus de qualitate rei promissæ, ad nihil obligaris, quia certa est tua libertas, sed dubia obligatio, cùm rem non esse illicitam, de essentia sit obligationis voti. quid si dubitetur, an votum sit de meliori bono, *infrà, lib.* 3. *de voto, c.* §. explicando? Respondeo tunc te obligari ad exequendum illud bonum, quia ejusmodi votum honestum est, nec habet, unde maculetur, & totum servari, cum laude potest: ita Sanch. *in Dec. lib.* 4. *c. num.* 6. At quid dicendum, si certum sit votum, vel juramentum esse de re indifferenti, dubium verò an de re bona? Respondeo ejusmodi votum vel juramentum soli Deo factum non est validum, quia invaliditas est certa, vota enim, & juramenta soli Deo exhibita necessariò debent esse de bono, ut *infrà, lib.* 3. *cap.* 3. *de juramento*, §. 3. *n* 7. dicetur: at Iuramentum homini præstitum, validum erit, quia juramenta, ut item *infrà, lib. num.* 11. dicetur, homini præstita valida sunt de re indifferenti.

23. Si certus sis te vovisse visitationem, v. g. Virginis Lauretanæ, sed verè dubitas, an in eo voto inclusseris laborem peregrinationis ad illam, satisfaciésne huic

voto si recreationis causa, vel negotij inveniaris Laureti, & ibi Sanctissimam Virginem visites? Respondeo satisfieri, non solùm si illuc eas animo & visitandi, & negotiandi, ut certum est ex Castro P. *tom. 3. tr. 15. disp. 1. cap. 12. n. 9. & 10.* sed etiam si casu illic inveniaris, & non animo visitandi, illuc accesseris. Ratio est toties repetita quia certus es de tua libertate, incertus an includeris dictum laborem peregrinationis, atque adeo num adsit votum de labore, ergo prævalet libertas. Quando est dubium, qualis sit finis voti, malúsne an bonus, an indifferens, utrùm valeat votum, dicetur commodiùs *lib. 3. cap. 15. §. 2. n. 10.* Supersedeo à sexcentis similibus; nam ex allatis facilè non allata diluentur.

Usura. Vide *verbo Mutuum.*

Atque hæc de conscientia dubia nimis fortasse contra nostrum institutum prolixa, sed profectò nequaquam inutilia, sufficiant.

§. VIII. *De Conscientia scrupulosa. Unde oriatur, & quomodo cognoscatur scrupulus.*

1. EX dictis *suprà*, §. 1. *num. 6.* cognoscis scrupulum esse leve fundamentum, seu argumentum, quo quis movetur ad credendum aliquid crimen esse, quod re vera non est: scrupulosum autem esse illum, qui motus ex his levibus fundamentis existimat cum errore, vel dubitat, aliquid esse peccatum quod non est. Oritur ejusmodi scrupulus ex variis causis, scilicet ex dæmone suggerente, ex consortio cum hominibus scrupulosis, ex ignorantia, additâ aliquando ingenij perspicacia, qua quis cognoscit objectiones contra suam actionem, sed nescit eas solvere, ex capitis imbecilitate, seu læsione imaginationis, ex mala corporis constitutione, præsertim melancholia, ex animi infirmitate, præsertim pusillanimitate, ex nimio amore sui ipsius, ex lectione librorum casuum conscientiæ in indocto, ex Deo sic disponente, sive ob pœnam multorum peccatorum, quæ quis commisit in adolescentia, sive ob majus hominis bonum, ejúsque exercitium, & purgationem. Ita Azor. *p. 1. lib. 2. cap. 20. q. 5.* Sair. *lib. 2. cap. 14. num. 19.* Rodrig. *in summa 2. cap. 54. n. 1.*

2. Sed difficultas hic in eo versatur, ecquanam ratione, quis deprehendat sua argumenta scrupulos esse, séque esse scrupulosum? ipse enim semper, putat illud, quo hic, & nunc movetur ad credendum, hoc esse peccatum, cum non sit: non esse leve argumentum, sed grave, & solidum; Si enim esse leve adverteret, jam non fineret ab illo moveri, atque adeo scrupulosus nequaquam esset.

3. Dico (hic & nunc) nam non rarò contingit, ut quis sive ex dicto Confessoris, sive ex experientia, quod sua argumenta, quæ aliàs sibi solida videbantur, invenerit levissima, se cognoscat esse veluti habitualiter scrupulosum: verùm deinde, in singularibus actionibus, levia illa fundamenta ipsi offerantur ita gravia, ut secundùm illa cogatur operari, & consequenter errare.

Confessarius certè, sive alius, vel mediocriter doctus faciliùs scrupulos aliorum, quam suos deprehendet, quia in re aliena faciliùs actionum momenta, qualia sunt, cognoscuntur. Quoniam igitur scrupulosum ex se sua actualia damna cognoscere difficile est utatur sequentibus remediis mox afferendis.

Equidem, qui scrupulis angitur, caligat aliquando in una materia, aliquando in omni: Alij scrupulis opprimuntur in peccatis præteritis perperam, (ut ipsi putant; seu sine dolore confessis: alij in actionibus præsentibus exhibendis: Alij in cogitationibus, quibus se semper consensum præbuisse formidant: Alij in aliis, ideo remedia sequentia partim universalia sunt, partim in uno, alióve genere, ut nimirum iis uti quisque possit, quibus indiget.

Instructio Scrupulosi pro se ipso.

4. Primum, & penè dixerim, unicum remedium est pro omni classe scrupulosorum, ut ejusmodi morbo laborans eligat pro Confessario, vel animæ directore virum doctum, & pium, cujus consilio paratus sit omnino acquiescere. Val. *tom. 2. disp. 2. quæst. 14. p. 4. 9. 5.* addens hoc remedium continere omnia remedia. D. Antonius, Sylvester, Navarrus ab eodem citati. Nisi sic animo sit paratus, & in operando deinde veré Confessario obediat, vel certè conetur, pro incurabili illum habere. Accessit ad me olim fœmina nobilis, innumeris agitata scrupulis, totaque urbe ut talis cognita, spopondi me idam, pro virili parte directurum, modò mihi promitteret se paratam esse obsequi meis consiliis, nec ad Confessionem iterum peccata deferre, quando ego non deferenda judicarem, ad sacram Communionem accedere, quando præciperem, & alia ejusmodi. Noluit bona mulier hæc mihi promittere, quare illam ut immedicabilem dimisi, veluti dimissam deinde cognovi à pluribus prudentissimis Patribus fuisse.

Ejusmodi generis hominis, pro cerebro læsis habe: non pro scrupulosis.

5. Primum igitur, ut dico, remedium est, ut scrupulosus animæ suæ Directori se subdat omnino, illíque credat, atque ea faciat, quæ is imponit, & quamvis ipse deprehendat gravissima argumenta peccandi, deponat libens conscientiam suam ex sola authoritate Confessarij sic docentis. Nec erit necesse mutare suum judicium, seu habere rationes intrinsecas, quibus evacuet sua illa argumenta, sed satis est, ut putet se etiam stante suo illo judicio, non peccare: & certè de facto coram Deo non peccat, quia sequens sui directoris dictamen, id quod probabile est sequitur, atque adeò practicè prudenter operatur: ita Vasquez, Lessius, Th. Sanchez, Coninch. Salas; Layman, aliique apud Ioan. Sanch. *disp. 1. num. 7. & 8.*

6. Secundò, quæ diximus, faciat scrupulosus, non solùm exactuali, ut ita dicam, Directoris consilio, sed etiam habituali, hoc est, ipsemet ex se operetur juxta doctrinam Directoris, vel juxta regulas sequentes, absque necessitate eadem apud Directorem deferendi: imò nec deferat, & data opera faciat contra suos scrupulos: prudenter enim gerit, ita operando, quod si forte inveniat aliquando se verè malè egisse, malè quidem materialiter se gessisse, non verò formaliter, atque adeò non peccavisse, pro certo & explorato habeat: ita Vasquez, Sayr. Valentia citati à Ioan. Sanch. item Merolla *tom. 1. disput. 3. cap. 3. dub. 3. num. 381.*

7. Tertiò, nihil putet esse mortale, nisi quod manifestè, & absque formidine mortale videatur, v. g. non potest se consensisse turpi cogitationi, infidelitati, blasphemiæ, &c. nisi certò, & penè dixerim evidenter videat consensisse, consensisse autem difficillimum sanè est in timoratis horum conscientiis, qui potius mori eligerent, quàm mortaliter peccare. Expedit etiam similes cogitationes spernere: nec eas ut peccata aperire Confessario; peccata enim verè non sunt: ita Granad. *p. 2. tr. 12. d. 5. num. 8.* Imò aliquando potest quis adeò esse scrupulosus, ut nisi jurare possit illud esse mortale, credere non debeat esse mortale; ita Vasquez *p. 2. disp. 67. cap. 72. num. 3.*: Addit Ioan. Sanchez *l.c. num. 24. fin.* & meritò, aliquos ita scrupulorum tenebris offundi, ut quod ipsimò in mentem venit, statim admisisse putent, (cognovi ego quosdam hujus ingenij.) Ij igitur etiam si putent se posse jurate in cogitationibus ejusmodi mentem voluntariè fixisse, sibi persuadeant non ita esse, & tunc solùm credant peccasse, quando in actum exteriorem prorumperunt.

8. Quartò. Qui confessus est diligenter, ut sibi tunc videbatur, uno verbo, bona fide, & deinde incipit dubitare, an sit confessus aliquod peccatum, vel circumstantiam, vel numerum, an cum dolore, &c. certò credat ritè se gessisse, nec indigere nova confessione, licèt aliqua peccata relinquenda sint per accidens, non confessa, ita Cajet. *v. Scrupulus*, qui vehementer commendat hoc consilium. Castro P. *tom. 1. tr. 1. disput. 4. part. 2. num. 4.* & quidem Sà *v. Dubium, num. 5.* sic scribit: *Scrupulosus non tenetur fateri, nisi quæ potest jurare, & fecisse peccata*

peccata mortalia, & se numquam fuisse confessum. Imò ex modò dictis habes, nec cum juramento aliquibus esse habendum: unde absolutè ij, qui scrupulosi sunt non tenentur fateri peccata, sive aliàs confessa, sive ante confessionem bona fide factam commissa, tum quia ipsos ea confessos esse præsumendum est, tum quia ne ipsorum scrupuli confirmentur, à tali confessione sunt excusandi. Certè scrupuloso concedi aliquando facere confessionem non integram materialiter, diximus *Opusc. de confess. exped. lib. 2. c.10.§.1.n.22.*

3. Quintò: Scrupuloso sufficit mediocrem diligentiam apponere ad examinandam conscientiam pro confessione. Imò in timoratis, & frequenter confiteri solitis modicissima sufficit: ij enim si peccarent mortaliter, ob oculos certè peccatum semper haberent, Ita Ioan. Sanch. *disp. 41. n. 17.* Facit ad hoc id narrat de Lugo *de pœn. disp. 16. sect. 14. n. 591. Quidam juvenis nobilis, & quoad reliqua prudens, sed nimis scrupulosus, cum confessionem generalem totius vitæ facere vellet, per quindecim dies se ad eam præparavit, & plurima folia de suis peccatis scripsit, quibus legendis multi dies non sufficerunt. Sed neque his contentus novum adhuc examen instituit, quo facto, cum jam per dies aliquot confiteri cœpisset Vallisolei, ubi ipse cum regia curia morabatur, in ea tandem angustias confessionis redactus est, ut ipsemet pugione se letaliter perforaverit, Deo tamen providente, ut ante mortem posset iterum confiteri.* Hæc de Lugo. Hic ergo nonne à tam exacto examine de rigorosa confessione erat excusandus?

10. Sextò, multùm confidat in gratia Dei, humilis animo sit, se aliorum judicio submittere assuescat, Deum Sanctósque assiduè deprecetur. Fertur Cardinalis Bellarminus probitate, & sapientia toto orbe clarus affirmasse, tum demum à se scrupulos recessisse, cum affulsit lumen, quo cognosceret se non suis meritis, ac diligentia, sed Dei miseratione, & Christi meritis forè salvandum.

11. Septimò, si est melancholicæ complexionis, abundéntque humores, sumat pharmacum, utatúrque honestis recreationibus cum bonis amicis, ita Sylvester *v. Scrupulosus, n.6.* Azor. *p.1.l.12.c.20.q.6.* sed non familiariter agat cum scrupulosis, ne magis inficiatur, abstineatque ab immoderatis vigiliis, & jejuniis: Ita Ioan. Sanch. *d. 41. n. 23.*

12. Octavò, sciat se aliquibus regulis generalibus, & quidem benignioribus uti posse, v. g. licitum esse sequi quamcunque opinionem probabilem, etiam minus tutam: Probabile esse id, quod aliqui Sapientes docent: ita Merolla *tom.1. disp.3.c.3.d.3. n.385.* Non oportere abstinere ab iis, quæ docti, & timorati faciunt, vel etiam, quæ sine sapientium reprehensione alij usurpant. *Ibid.* Vota dubia an sint emissa, & præcepta, an sint imposita non obligare *supra, §.7. v. Vota, & v. Leges.* Confessiones absque dolore sufficienti non ex industria factas, vel dimidiatas, non esse repetendas, ita Merolla *ibid.* lege nostram opus *de confess. lib.1.c.1.§.4.n.29.* posse quempiam uti epicheja in legibus positivis: hoc est, non peccare eum, qui violat legem secundùm mentem Legislatoris; licèt offendat verba legis: nec peccare eum, qui eam observat juxta communem sensum bonorum, licèt is sensus laxior videatur: ita S. Thom. *2.1.q.220.* leges civiles de facto, vel rarò, ex Cajet. *in summa, v. Clericus, & v. Iejunium,* Imola Felino apud Navarr. *in summa, cap. 23.n.54.* vel certè, ex Bonac. *de legibus, disp.1.q. 1. num. 1. fine,* non frequenter obligare sub mortali: Ecclesiasticas item nec multùm frequenter, ut latè diximus *Opusc. de Sacr. Missa, lib.3.c.1. §8. n.7. & 9.* juncto *n.* 17. in audiendo Missam de præcepto, vel recitandis horis ex obligatione satis esse attentionem externam, unde posse quemlibet voluntariè distrahi: sic Coninck. Layman. Hurtad. Sylvester, aliique citati *in dicto opusc. lib.2.c.3.n.5.* peccata dubia pro scrupulosis non esse sub obligatione Confessori aperienda, sic Suar. Granad. Bec. aliique relati à Joan. Sanch. *disp.41. n.16.* Castro P. *tom.1 tract.1. disp.4. punct.2. n.4. in nostro opusc. Meth. confess. lib.1.c.1.§.3.n.15.* multò minùs numerum dubium, vel dubiam circumstantias, imò omnia peccata dubia pro his censenda non esse peccata: sic ille, & de Lugo *de pœna imperfect. ad Lectorem.*

Instructio Confessarii pro scrupuloso.

13. Is servanda omninò curet ea, quæ modò pro remediis scrupulosorum dicta sunt, sed insuper ex prædictis suas & ipse regulas sequentes colligat.

Primò, non permittat scrupulosum suos scrupulos tanquam peccata confiteri: audiat nunquam confessiones ejus generales, nisi certissimè constet de necessitate, illíque persuadeat, ut à peccatorum præteritorum memoria perinde ac dæmonum suggestionibus abhorreat, cogitationes turpes, infidelitatis, blasphemiæ, si semel aut iterum audire velit à scrupuloso Confessarius, judicans id ad curationem, & consolationem pœnitentis conferre: id faciat, cum Joan. Sanch. *d. 41. n. 14.* Thom. Sanch. *in Dec. lib.1.c.10.n.81. fine,* verùm persuadeat pœnitenti, se non ad confessionem, sed ad consilium audire, si non sint certò peccata Ita Joan. Sanch. *l.c.n.34.*

14. Secundò, dubitationes, & hæsitationes scrupulosi in mitiorem partem semper interpretetur, sic Castro P. *l.c.* memor prædictæ Doctrinæ, quod dubia quæ sunt ab aliis confitenda, non sunt à scrupuloso, & dubia, quæ pro aliis fortasse peccata censentur, non præsumuntur pro scrupuloso. Interrogationes minutiores, & fortasse necessarias pro aliis, ad cognoscendas species peccatorum; non inculcet. Scitè de Lugo *loc. cit. Requiritur prudentia Confessoris, ne nimium pœnitentem torqueat aliis & aliis interrogationibus, minutissimis, sciens quod nunquam ita exactè illum examinabit, ut ab alio doctiore non posset ulteriùs interrogari: sicut etiam ex parte pœnitentis prudentia requiritur, ne se in examine conscientiæ nimium vexet, sed humano examine contentus sit.* Hæc ille: Si ergo id dictum est de cæteris, quid dicere de scrupuloso debeamus?

15. Tertiò, Eum sæpè Deo commendet, erigat animo, interdum item juvabit asperè eum reprehendere, ac dimittere, si quàdo acquiescerè judicio directoris refugiat.

16. Quartò, assuefaciat scrupulosum, ut suo directori pareat obedientia cæca; ne director sui consilii rationes, & doctrinas scrupuloso regulariter afferat; experientia enim compèrti, majores scrupulos ab illis eum deducere, & sic magis offuscari.

17. Quintò, docet non immeritò Vasq. *p.2. disp.67.c.2. n.8.* difficilè remedium posse adhiberi iis, qui laxa conscientiâ, cum faciles sint ad multa peccata committenda, scrupulosi in ipsis sunt actionibus, vel in confitendo, pro his ergo aliud remedium, non suppetit, nisi quod à Confessario ad Dei timorem, & ad frequentes Confessiones, & communiones adducantur. Interim tamen, si vere sint scrupulosi, non est cum illis tam severè ut cum aliis agendum, sed regulæ prædictæ cum iisdem benevolè, & prudenter sunt observandæ: secùs facilè propter molestiam, quam sentiunt, & propter laxam conscientiam, qua laborant, omnem Confessarii curationem diffugient, petibuntque.

FINIS LIBRI PRIMI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER SECVNDVS.

DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

Vnum Cole Deum.

1 NIsi in Deum per fidem credas, ipsum colere nequaquam potes: cultum autem ejusmodi educat Spes, firmátque Charitas; nam, ut propereà, ut ordine procedamus, casus circa Fidem, Spem, Charitatem, antequam ad præceptum Religionis de cultu Dei quod primum est in Decalogo, veniamus, sunt breviter præmittendi.

CAPVT PRIMVM.

De Fide.

1. FIDES, quæ ex S. Thom. 2. 2. *quæst.* 4. *art.* 1. aliisque Theologis, est Virtus Theologica, à Deo infusa, per quam firmiter propter ipsius Dei authoritatem assentimur iis, quæ à Deo revelata sunt, & ab Ecclesia proposita, quinque præcepta continet, tria priora affirmativa, atque adeo non obligantia ad semper, sed in quibusdam casibus, duo posteriora negativa, ac propterea obligantia semper, & ad semper. Iam de singulis.

§. I. *De primo, & secundo præcepto, id est, credendi, & sciendæ certos articulos Fidei.*

1. HAc de re egi dilucidè per occasionem *in primo opusculo de expediendâ Confessione, lib. 3. c. 5. §. 1.* Id quod, ne lectorem meum ad alium locum exquirendum, cum molestia dimittam, hic repetere, aliqua tamen addendo, non otiosum judico.

2. Aliud est quærere, quidnam credendum sit de necessitate salutis, seu medij, sine quo scilicet adultus justificationem, atque adeò salutem consequi non potest, aliud quid de necessitate præcepti tantum. De credendis ex necessitate medij sic habet perspicuè Sanch, *lib. 2. in dec. c. 3. n. 13. fin. In rigore non tenetur Confessarius pœnitentem instruere procurando, ut tunc addiscat, quæ credenda sunt, sed satisfacit proponendo illi, & explicando duo mysteria, Trinitatis & Incarnationis, ut ea explicitè credat, & inducendo ad negligentiæ dolorem, & emendæ propositum (si quæ in hoc fuit.)* Hæc ille.

3. Tria hic insuper adverto. Primò, in bene moratis, vel confiteri solitis supponi posse semel hæc mysteria credidisse, semel inquam, nam ex necessitate medij semel sufficit. Vide Sanch. *ibid. n. 18. & 24.* lege item Arag. apud eundem Sanch. *ibid. cap. 1. n. 2.* Benignius loquitur Castro Palao, *tom. 1. tr. 4. disp. 1. p. 11. n. 5. & 7.* dum de mysteriis credendis necessitate medij ait sufficere ea implicitè credere, credendo scilicet Deum potentem remittere peccata, & gratiam, gloriámque dare, atque adeò raros, vel nullos, ea ignorare.

Secundò. Rectè paulò ante dictum esse (si qua negligentia fuit) nam communiter puto vix, præsertim moraliter gravem affuisse. Vel enim sunt pœnitentes ex urbanis, & cultis, & supponuntur scire, vel ex rudibus, seu pueris, & supponuntur inculpabiliter non advertere ad tale onus. Ita Azor. & Vasquez, apud eundem Sanchez *cap. 3. n. 30.*

4. Tertiò. Ab aliquibus hanc necessitatem salutis multò benignius explicari. Ita Turtianus *de fide, disp. 27. dub. 4.* citans Vasquez, Sà mox citandus. Coninch. *de fide, disp. 14. dist. 9. num. 165.* vide etiam Dianam *p. 3. tract. 5 resol. 46. & 48.* Instat omnium sit Emmanuel Sà, *v. Fides* qui, sic habet: *Necesse explicitè credere Fidei mysteria, quæ publicè in Ecclesia celebrantur, sentiunt multi cum D. Thoma, alij excusari multos ignorantia, præsertim, cum deest, qui doceat, sufficéreque in illis cum Baptismo credere, quod credit Ecclesia. Quam opinionem, & si adhuc seliebam improbare, nunc non ausim. Quid enim? Dicemúsne posse infinitam Christianorum, alioqui bonorum multitudinem, qui de mysterio etiam Trinitatis, & Incarnationis, vix quidquam rectè norunt, immò perversè sentiunt, si interroges? Potius crediderim condemnari istorum pastores ob negligentiam docendi hæc eadem.* Hæc Sà.

5. *Quod ad alterum caput*, communior sententia est, quemlibet Christianorum teneri scire, & credere saltem quoad substantiam omnes articulos Symboli Apostolici (excipe Communionem Sanctorum, quæ intellectu difficilis est etiam pro doctis.) Additur etiam eodem modo Sacramentum Baptismi, Pœnitentiæ, Eucharistiæ, itémque Decalogum. Ratio est, quia quilibet tenetur ea scire, quæ pertinent ad suum statum, & officium. Sanch. *l. c. c. 3. n. 16. & 17.*

6. *Dixi primò* (quoad substantiam) ut significarem necesse non esse memoriter ea callere. Ita Sanchez *ibidem* (nisi forte sub culpa veniali ob textus id præcipientes. Lege Bonac. *tom. 2. circa primum dec. præcept. disp. 3. q. 2. p. 2. num. 14.* alios citantem,) si quidem satis est ea, quo ad res ipsas scire, præsertim rusticis & rudibus, qui sine ullo propter impotentiam excusandi sunt. Ita Sanchez *ibid. num. 18. citato.* Immò etiam hi rudes facilè præsunt possent scire quantum sufficit, Baptismum, Decalogum, adde & præcepta Ecclesiæ, eo ipso quod se Christianos baptizatos fatentur, & quo ad Confessiones accedant, sacram Eucharistiam adorent, atque inter Christianos versentur cum aliquo timore peccandi. Lege Castro P. *tom. 1. tract. 4. disp. 2. p. num. 7.* Ratio est, quia hæc sunt signa, quod illa, quoad substantiam ab ipsis sciantur.

7. *Dixi secundò* (quemlibet Christianum) nam Pastores, Confessarij, & Curati, & similes tenentur scire hæc cum aliqua majori explicatione, nam quilibet ex præcepto tenetur scire ea, quæ sui muneris sunt, prædictorum autem munus cum sit alios docere, explicatiùs illa scire oportebit. Sicuti etiam qui alia Sacramenta præter prædicta susceperturi sunt, eadem, propter parem rationem scire tenentur.

Excusantur tamen communiter multi ex inadvertentia vel ignorantia; quis enim rusticum non excuset matrimonium ineuntem, vel puerum confirmationem suscipientem, quando ad talia Sacramenta quamvis sine notitia ipsorum, bona tamen fide accedunt? Qui eorum curam gerunt minus excusabiles, sunt si non doceant.

Quando,

Quando, & quoties obligantur fideles elicere actum fidei.

8. *Vel primò*, sermo est de actu fidei necessario necessitate salutis, & hunc quidem, semel in vita elicere satis esse, modò vidimus *num.* 3. Eliciendus autem est, ut prius num propositi sufficienter sunt articuli fidei. At quoties pro infideli adulto, ex Sanchez *lib.* 2. *in Dec. cap.* 1. *n.* 8. vel etiam baptizato, sed nutrito non inter Catholicos *ibid. num.* 6. erit, quando per annuntiationem Evangelii instructus incipit jam prudenter cognoscere mysteria aliqua esse credenda, & contrarias sectas esse falsas. Pro fideli autem, qui nutritur inter fideles, tempus hoc erit, cum primùm rationis usus assequitur, *ibid. cap.* 3. *num.* 3. quia tunc etiam ad alia præcepta incipit obligari. Cùm igitur actus fidei ex necessitate salutis eliciendus sit etiam, ut notant Theologi, de necessitate præcepti, quia omnia obligamur facere, quæ necessariò ad nostram salutem requiruntur, consequenter ad talem actum, quam primum scilicet possimus (id enim videtur requirere tanta necessitas) eliciendum obligabimur.

Rectè tamen pro praxi advertit Sanch. *ibid. cap.* 1. *n.* 3. non esse cum pueris scrupulosè agendum; hi enim quamvis statim ac perveniunt ad usum rationis, obligentur elicere talem fidei actum, tamen quia ipsi nunquam advertunt ad talem obligationem, vix potest evenire, ut peccent non eliciendo. Adulti etiam inter fideles nutriti nec sunt passim cogendi ad talem actum faciendum: nam quando didicerunt mysteria fidei, fatáque Christi Domini coluerunt, conciones, aliáque similia audierunt, nisi prorsus animalium more vixerint, iis mysteriis præbuisse saltem semel assensum, atque adeò satisfecisse huic præcepto, judicandi erunt.

9. *Vel secundò*, est sermo de actu fidei ex necessitate præcepti; quo scilicet obligamur credere ea, quæ diximus *num.* 5. Sanè nondum obviam habui Doctores, qui id explicando mihi satisfecerint. Unde omnibus perpensis, subdendo tamen, ut hoc, ita & alia omnia mea S.R.E. judicio, puto per se, & directè nunquam obligari fideles ad credenda prædicta mysteria nec implicitè, nec explicitè ex vi necessitatis præcepti fidei (nam medii simul & præcepti jam modò dictum est, qua ratione semel, & ad quæ mysteria credenda sit obligatio) sæpissimè verò obligari per accidens ex vi aliorum præceptorum. Ratio prioris dicti est, quia, ut diximus *in opusc. de exped. sacrif. lib.* 2. *cap.* 9. §. 16. *num.* 5. nunquam præceptum aliquod obligat, nisi sit determinatum; cùm enim non possit, ut indeterminatum exire in executionem, non censetur practicè esse complexum, taléque fuisse præceptum confessionis, ut item communionis extra mortis articulum, antequam Ecclesia determinasset tempus Paschale; *ibidem* innuimus ex de Lugo *de Euchar. disp.* 16. *sect.* 2. *num.* 28. & *de pœn. d.* 15 *sect.* 3. *num.* 39. At nunquam invenimus determinatum esse tempus, quo obligemur ad prædictum actum fidei eliciendum, ut ex *num. sequenti* patebit; ergo, &c. Ratio posterioris dicti est, quia multoties occurrit debere nos ad servanda aliqua præcepta elicere quosdam actus, qui necessariò supponunt prædictum actum fidei: ergo tunc per accidens, ratione scilicet actus adjuncti obligabitur fidelis ad eliciendum prædictum fidei actum, sine quo actus per se præceptus constare nequit, ut ex mox dicendis à *num* 11. clarius intelligetur. Hinc vides prudenter Christum Dominum præceptum per se de prædicto actu fidei non imposuisse: quia satis superque esse judicavit actum fieri ex necessitate salutis, & insuper alios necessariò prærequisitos in servandis, ut dictum est, aliis præceptis.

10. *Confirmatur* primò nostra sententia, ex Azor. *part.* 1. *lib.* 9. *cap.* 4. *quæst.* 1. *fine*, qui docet charitatis præceptum tunc solùm obligare, quando tenemur justificari, & non habemus aliam viam, qua justificari possimus, quia hoc præceptum non videtur obligare, nisi ut medium justificationis, vel ut dispositio ad illam. Hæc ex illo. Ex quibus colligo similiter dici posse de fidei actu, & cum de charitate agam *infrà, cap.* 2. §. 1. *num.* 2. huc me remittens, rursus innuam *infrà cap.* 3. §. 2. *num.* 2. non teneri scilicet nos ad actum fidei, & spei, nisi quando tenemur justificari per contritionem, & ego addo, vel per attritionem cum sacramento; &c. atque adeo ratione alterius actus virtutis, non autem per se.

11. *Confirmatur* secundò discurrendo per aliqua tempora, quæ Doctores nobis contrarii assignare solent hujus obligationis.

Primum tempus, quo fideles per hos Doctores obligantur ad eliciendum actum fidei, assignatur ab Azor. *p.* 1. *lib.* 8. *cap.* 27. *quæst.* 8. quando obligatur quis gratiam per peccatum amissam recuperare: tunc enim non poterit actum, v.g. contritionis, vel attritionis cum perceptione Sacramenti elicere, nisi credat ea, sine quibus constare hi actus nequeunt: nisi enim credat in Deum, spem veniæ ab ipso sperando, nisi credat pœnas inferni, cujus timore, verbi gratia, atteritur, nisi credat Sacramentum Confessionis, cujus perceptione liberari à peccatis intendit, contritionem, attritionémve dictam exercere non poterit.

Verùm quis non videt, ut ipsemet Azor. vidit, & fassus est, fidei actum tunc non præcipi nisi ratione contritionis, vel attritionis, non verò per se: nam propterea bene infert Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 1. *num.* 3. *fine*, omittentem se tunc convertere, non peccare contra præceptum fidei, sed solum contra præceptum recuperandæ gratiæ: id quod verum est etiam in aliis casibus, quoties scilicet tale præceptum fidei, ratione alterius actus, hoc est, per accidens obligare mox docebimus.

12. *Secundum* tempus assignatur ex Valentia 2. 2. *disput.* 1. *quæst.* 2. *p.* 5. *concl.* 4. quando tenetur quis aliquid exteriùs facere, quod nequit commodè præstare sine interno actu fidei, ut si teneatur ipsam fidem exteriùs confiteri.

At *ibidem* Valentia jam fatetur tunc non obligare præceptum fidei per se, sed ratione præcepti adjuncti, nempè confessionis exterioris: Immò addo, si quis merè exteriùs tunc fidem confiteretur, præscindendo ab omni actu fidei interno, jam satisfacturum præcepto, id quod fortasse aliquibus sanctis Martyribus accidit, quando toto animo intenti ad externam confessionem, & ad tormenta patienda, minùs, ad actum internum fidei eliciendum, & cum externa confessione conjungendum attendebant.

13. *Tertium* tempus simile huic esse potest, quando quis ex fidelibus obligetur, jam factus capax rationis scire prædicta mysteria; non enim commodè scire ea poterit, nisi illis assensiatur; sed jam vides id etiam esse per accidens ratione præcepti sciendi.

14. *Quartum* tempus ex Ledesma *t.* 2. *summæ, tr.* 1. *c.* 8. *concl.* 4. assignatur semel singulis annis, quando tempus præcepti confessionis, & communionis instat, sed jam tunc non erit nisi ratione præcepti adjuncti. Quod si aliud præceptum tunc agnoscat Ledesma, gratis agnoscit.

15. *Quintum* assignatur à Valentia 2. 2. *disput.* 1. *q.* 2. *parte* 5. *concluf.* 4. articulus mortis, quia tunc se debet fidelis fidei actibus contra dæmones in tanta necessitate munire. Sed rectè Sanch. *lib.* 2. *in Dec. c.* 1. *n.* 3. iu tempus reprobat, cùm nulla ratione, vel textu comprobetur.

19. *Sextum* assignatur ab eodem Sanchez *ibidem*, quando quis gravem aliquam contra fidem tentationem patitur; tunc enim tempus est resistendi contrariis fidei actibus. Sed certè hoc etiam gratis dicitur. Primò: quia potest is aliò, verbi gratia, mentem divertendo, tentationi non succumbere, ergo non habet necesse per contrarium fidei actum ei tentationi obsistere. Secundò, quia nimis durum patienti tentationem fidei est, illum omnino sub mortali obligare ad contrarium actum: certè tentatum ad odio habendum Deum, non obligas ad actum contrarium amoris eliciendum; satis enim erit non consentire tentationi, cur igitur obligabis in tentatione de fide?

Dices, pone aliquem non posse vincere tentationem contra fidem, nisi eliciendo actum contrarium, tunc is jam obligabitur ad actum fidei. Respondeo, tunc etiam esset per accidens ratione subjecti sic affecti, vel certè ratione præcepti negativi, de fide non abnegando, non verò ratione præcepti positivi de actu credendi, de quo hic signanter cum omnibus Doctoribus agimus. Adde primò, hunc casum fore tam rarum, ut vix possit in moralem considerationem cadere. Adde secundò, quo modo sciet tentatus talem tentationem contra fidem non posse aliis remediis, aliisque virtutum actibus vinci, sed solùm actu contrario fidei? quis ei id revelavit? ergo jam apparet per tuam doctrinam scrupulos ingeri fidelibus, & nil præterea. Meam verò in simili approbat Castro Palaus *tom.2.d.1.de oratione, part.8.num.4.* quòloquens de necessitate Orationis, sic habet: *Nota te ab hac necessitate in supradictis casibus contingere excusari, quia obligationis invincibiliter oblivisceris, cùm nec cognoscas gravitatem tentationis, nec periculum, nec orationis necessitatem. Sic Valentia, Lessius, Suarez.*

17. *Septimum* tempus assignatur à Bañez, 2.2. *q.13. artic.1. dub.2.* quando adest gravis tentatio etiam in aliis materiis; tunc enim recurrendum est ad Deum, quod non potest fieri sine meto fidei circa ipsum Deum, ad quem confugi non potest, nisi illi credatur. Sed jam vides, ut superioribus dictum est, id esse ratione actus adjuncti.

18. *Octavum* denique tempus assignatur ab eodem Sanchez *ibidem*, cùm primum fides alicui sufficienter proponitur, quia cùm actus fidei sit de necessitate medii, non est ratio, cur quam primum non amplectatur. Sed hoc certè non negatur, ut *num.8.* vidimus, cùm id sit ex necessitate medii; At verò hic loquitur de necessitate præcepti dumtaxat.

19. Ex his duo illa *numero 9.* dicta facilè colligis, & sæpissimè per accidens urgere præceptum de actu fidei, & rationabiliter proinde præceptum per se, & directè exigens illum actum, impositum non fuisse.

§. II. *De tertio Præcepto Fidei, illam exteriùs confitendis*

1. Regula prima, Tunc solum fidem exteriùs confiteri sub mortali debes, quando exterior tua confessio necessaria est, vel ad Dei magnum honorem, vel ad animæ proximi salutem, vel ad tuam. Ita S. Th. *2.2. q.3. artic.2.* Suarez *de fide conf. lib.6.cap.9.numero 3.* aliique allati à Bonacina *circa primum Dec. præceptum d.3.quæst.2.p.3.numero 3.* & Layman *lib.2. tom.1. cap.11. num.1.* Ratio regulæ est, quia etiam & aliarum virtutum actus tunc sunt in præcepto, quando sunt necessarii ad finem charitatis erga Deum, erga proximum, erga se ipsum. Nota cum Valentia *tom.2.quæst.2.p.2.* illud (magnum) quia secus, semper teneris, cùm semper aliquis honor simpliciter à Deo subtrahatur, te non confitente.

2. Regula secunda. Quando non est necessaria, vel non utilis, quin potiùs tua exterior fidei professio perturbationem gigneret, peccabis eam exhibendo veniàliter, vel mortaliter juxta perturbationis mensuram. Ita Layman *ibid.* aliique. Ratio est, quia nisi fortè, (uti certè sæpissimè accidit) à bona fide, & inadvertentia exoriendæ perturbationis excusareris, temerè ageres, & imprudenter.

Ex his duabus regulis sunt omnes ferè particulares casus decidendi, quorum aliquot producam hic in gratiam lectoris, & solvam.

Primus Casus De interrogato de sua Fide.

3. Quidam, evaginato gladio, multis in navi existentibus minatus est, ut dicerent, quinam ex ipsis Catholici essent; nam eos occidere omninò se velle jactabat. Nemo ex Catholicis suam fidem fassus est, & rectè ab ipsis factum esse Theologi pronunciarunt, ut Tabiena *verb. Fides, quæst. ultima*, Sanchez *in Dec. lib.2. capo.4. numero 8.* Bonacina *loco citato*, aliique, quia nullus inde honor Christi Domini periclitabatur, & scorra ille, cùm publicam auctoritatem non ageret, potiùs fuit illudendus, quam audiendus. E contra, Judice seu publica potestate interrogante Christianum de sua fide, tenetur is, etiam cum omnis periculo, fidem fateri; secus magnus Deo, & Christo Domino honor subtraheretur. Ita idem, *& passim.* At undè tantus subtrahetur honos? Respondeo. Id supponunt Doctores, & colligunt ex sensu Ecclesiæ primitivæ, quæ se in ejusmodi casu obligatam esse fidem fateri semper existimavit; & meritò, quia verè magnus est Dei honor, quòd Christianus, coram Principibus hujus sæculi contra oblatrantibus, fidem suam fateatur. Præterea dum mortis, & periculorum minis in publico, judicio Fides nequaquam cedit, mirum in modum ejus veritas confirmatur, atque in regnis radicem agit, quare si quando exterior ejus confessio urget, tunc certè urgere, multum est rationabile.

Atque hinc rectè colligit S. Thomas, si vir admodum gravis interrogetur etiam à privatis, verbi gratia, ab hæreticis, ipse autem si taceat, vel respondere effugiat, magnum aliquod populo scandalum oriri rationabiliter timeat, tacere non posse, quia in illis circumstantiis magnus Dei honor externam fidei confessionem exigit, ut supponit.

Secundus Casus, De interrogato, An sit Sacerdos, vel quid simile.

4. Si quis interrogetur ab hæretico, verbi gratia, Primò, esne Sacerdos, vel Monachus? Secundò, Audisne Missam? tertiò, abstinesne à carnibus die veneris? Quartò, esne Papista? advertatque interrogatus has interrogationes apud interrogantem æquivalere huic; Esne Catholicus? obligaturne fateri se esse talem? Respondeo, cum Doctoribus citat. si interrogans est privata persona, non obligari jam patet ex dictis. An, si sit persona publica, dico adhuc non obligari, sed silere, vel responsum eludere posse in tribus prioribus interrogationibus, obligari fateri se esse talem in quarta. Ratio est, quia in quarta illud (esne Papista?) æquivalet illi (esne Catholicus?) in tribus prioribus non item; multi enim sunt Catholici, qui nec sunt Sacerdotes, nec abstinent à carnibus feria sexta, nec Missam audiunt, &c. An possint positivè respondere se non audivisse Missam, non esse Sacerdotem, &c. dicam mox *§.3.num.9. fine.*

Tertius Casus, De non obediente persecutoribus Fidei.

5. Ejicit Tyrannus Chrystianos à suis regnis, vel quosdam pœnas pecuniarias contra illos taxat, vel præcipit, ut certas vestes ferant in signum suæ Religionis, tenenturne ij abire in exilium, vel pœnam, solvere, vel illud ferre? Sic enim obediendo tenerentur prodere se, atque adeò fateri se esse Christianos. Respondeo non teneri, Ratio est, quia ex una parte Tyrannus tunc injustè agit, & ex alia ad sese propalandum, nullo interrogante, nemo tenetur. Sic Sanchez *ibidem d.6. c.4. n.29.* Excipe nisi fortè magnus Dei honor, vel spiritualis proximorum salus aliud requireret; id quod colligi ex dictis potest. Ita Castro P. *tom.1.tract.4.de fide, disput.1.part.15.num.4.* Propter eandem rationem tenereris è contra te occultare, si sic crederes te in meliora tempora reservatum posse melius fidem promovere, ut rectè monet Castro P. *mox cit.num.3.*

6. Quid autem? potèstne Christianus fugere è regno, in quod timetur superventura persecutio contra fidem; Respondeo cum eadem exceptione, si ejus sis conditionis, ut te fugiente, periclitetur Dei honor, vel salus animarum, tuique muneris observantia, fugere non potes, secus potes, ut modo dictum est. Sic Sanchez, Becanus, Reg. Fill. aliique apud Bonac. *loco citato num.9.*

num.9. Quod si solum esses utilis, non tamen necessarius, posses remanere, sed non obligaris. Quòd si denique, remanendo turbares potiùs, quàm rem Christianam promoveres, peccare non fugiendo, propter malum quod infers, nisi ex bona fide, & ignorantiæ esses, ut *supra*, dixi, interdum excusandus. Ita Castro *ibid. n.3. fin.*

Quartus Casus, De vidente sacra contemni.

7. Si advertas Turcam, vel infidelem militem, verbi gratia, sacras imagines conculcare, Virgines sacras, & templa profanare; teneris, si potes, illos cohibere, etiam si cum vitæ periculo te Christianum manifestare oporteat. Sic apud eundem Bonac. *loco citato num.13.* Ratio est, quia ita exposcit Dei honor, & veræ fidei indemnitas, si potes, inquam; nam si tua prohibitio, seu conatus non judicentur profutura, non est caput, unde obligeris.

§. III. *De quarto Præcepto Fidei, illam exteriùs non negandi.*

1. Connexum est hoc cum præcedente præcepto: si enim exteriùs fides est confitenda, certè à fortiori non erit exteriùs neganda; illud addit, quod cum sit præceptum negativum, exposcit ut nunquam liceat externis actibus negare, etiam si cæterùm mente fidem quis teneat; præceptum enim fidem exteriùs non negandi est distinctum à præcepto nunquam negandi interiùs, de quo *in §. sequenti.*

2. Regula universalis est hæc: Omnia illa verba, vel actiones vitare ex hoc præcepto debemus, quæ sunt ex se, & spectatis circumstantiis significativa internæ denegationis fidei, ut esset, v.g. dicere, non sum Catholicus. Quæ verò non sunt absolutè significativa internæ denegationis, vel ex instituto particulari alicujus, vel per accidens, licèt absolutè teneamur vitare, ne demus ansam credendi aliis nos fidem negare, ex causa tamen licebit non vitare, quia tunc necessitas causæ excusabit. Ut, v.g. uti communibus vestibus infidelium. Ratio regulæ, quæ ex casibus particularibus fiet clarior, est, quia præceptum, de quo loquimur, prohibet ne exteriùs negemus fidem; at satis id servatur per dictam regulam.

Primus Casus, De negante se esse Catholicum, vel quid simile.

3. Certum est id licere nunquam, etiam si quis ficte, hoc est, animo retinendi fidem, neget; siquidem id esset absolutè exteriùs negare. Quoniam verò aliquando contingere posset, ut nomen hoc (Christianus, v.g.) apud aliquas gentes non sit significativum Religionis, sed nationis, ut in India Occidentali contigisse testis est Bañez, *part.2.quæst.3. art.2.d.2.* ubi nomine Christiani, intelligebant Hispanum, ideò tunc posset quis sine mendacii negare se esse Christianum, quia non negaret nisi se esse Hispanum, quod esset leve mendacium, & si accederent leges justæ æquivocationis, nec mendacium quidem esset.

Idem dic de negante se esse Sacerdotem, Clericum, Monachum, se audivisse Missam, se abstinere à carnibus die Veneris, & his similia; hoc enim esset negare statum vel consuetudines, actionésque suas, non verò fidem.

Secundus Casus, De vente vestibus, seu signis infidelium.

4. Ut separemus certa ab incertis; certum est primò si vestis, vel signum sint distinctiva solius nationis, v.g. Indi, vel Mauri, posse quemlibet iis uti, ut esset vestis Turcarum oblonga, & galerum fascia alba turbinatum. Ita Sanch. *lib.1.in Dec.c.1. à n.16.* Ratio est, quia id non est negare fidem, sed ad summum profiteri se esse talis nationis.

5. Certum sit secundò, si sint distinctiva quidem Religionis, sed solùm ad finem politicum dignoscendi quisnam sit talis Religionis, non verò ut signum institutum ad confitendam illam falsam Religionem, certum, inquam, sit, posse quemlibet iis uti, ut esset, verbi gratia, pileus flavi coloris, quo Romæ utuntur Hebræi. Ita Sanchez *ibidem num.92.* Ratio est, quia omnibus circumstantiis attentis, illarum vestium usus non est signum falsæ Religionis, sed politicæ illius distinctionis dumtaxat: id quod quamvis sit quædam simulatio, potest ex gravi causa excusari à culpa. Immò, si quis non intendat se fingere Judæum, verbi gratia, vel Turcam, sed solùm dissimulare se Christianum esse in eo loco ac tempore, quo fidem suam non tenetur propalare, videtur excusandus etiam sine magna causa; utitur enim iure suo, illas vestes ex se differentes induendo. Ita Layman. *lib.tr.1.c.11.n.3.*

6. Certum sit tertiò, in Comœdiis ad repræsentandum, in vexillis ad decipiendos hostes, in speculatoribus ad explorandos Turcarum apparatus, & in similibus, licere uti communibus vestibus, & signis ipsorum; ita Sanch. *ibid.n.22. & 23.* quia id non est profiteri illorum sectam, sed solùm mores, & politica symbola exhibere. Nam pari ratione Sacerdos, Clericus, Monachus ut incolumis evadat iter agens per loca Infidelium, potest suas deponere, & Infidelium usuales vestes induere, ut à fortiori ex dictis *n.3. fine* patet. Hæc sunt certa.

7. Illud remanet incertum: An liceat uti veste instituta ad profitendam falsam sectam, verbi gratia, veste Sacerdotali Turcarum, vel vexillo, ubi sit depictus Mahometus, vel falsum idolum. Negat Azor. *p.1. lib.8. c.ult. quæst.4.* & Sanchez *ibid. n.22. & 23.* etiam gravissima existente causa, quia in his apparet sectæ falsæ professio; cùm talia signa sint destinata ad exhibendum cultum, vel obsequium authori illius sectæ; Sed alii meritò, gravi existente causa putà. ad mortem vitandam, & ad victoriam de Infidelibus reportandam, &c. benigniùs loquuntur: *Hanc professionem* (ait Layman, *dict. lib.2. tract.1. cap. 11. numero 4.* & probabile fatetur Castro P. *t.1.tr.4.disp.1.p.17.n.7.* citatque Azorium, & Coninch.) *falsi cultus generatim loquendo non cogimur agnoscere, cùm etiam apud Christianos ejusmodi signa, putà Mercurii, Veneris, &c. tanquam fabulosa, ornatus gratia, adhibeantur. Ioitur non damnarem milites nostros, si iis tanquam indifferemibus insidiarum causa in bello uterentur.* Hæc Layman.

Tertius casus, De comedente carnes die vetito, ne deprehendatur Catholicus.

8. Catholici ne ut tales cognoscantur in hospitiis hæreticorum, non possunt comedere carnes die, v.g. Veneris, nec Sacerdotes possunt negligee recitationem officii, si solùm timeant parvum quandam irrisionem hæreticorum, ita Becanus apud Layman *c.num.5.* quia hæc, cùm sit modica causa, superare non potest grave Ecclesiæ præceptum; sed possunt si rationabiliter aliquod malum proportionatum ex gravioribus timeant. Ita Sanch. *num.25.* Layman *n.5.* aliique. Ratio hujus est, quia ex una parte illa non sunt per se signa falsæ sectæ, cùm ex variis causis & Christiani soleant comedere carnes, & Sacerdotes officium negligere; & ex alia, illud præceptum Ecclesiæ, ut cætera positiva præcepta, non obligat gravi imminente periculo.

9. Hinc colligo aliquos nostros Missionantes inter Turcas ob magnum bonum, quod sperabatur, ne deprehenderentur, licitè potuisse, (adderem libens & debuisse) Missam non celebrare, nec audire die festo, quamvis occultè, utcumque valuissent: id enim periculum, quod regulariter dum agitur inter hostes imminet, exposcebat, eventúsque rem docuit; nam propter Missam, & alia similia Sacerdotum propria ab infido famulo delati, captivique facti Missionis fructu privati sunt.

10. Illud notat cum communi Layman, *l.c. num.4.* fas non esse Catholicis, qui occultè vivunt inter hæreticos; ob metum quarumcunque pœnarum cœnam hæreticorum

ticorum sumere, quia ex circumstantiis personarum, loci, temporis, adjunctorum, &c. determinatur ea cœna ad profitendum cultum hæreticæ Religionis. Meritò quidem: sed id intelligo, aliquo vidente vel cum prædictis ceremoniis adjunctis: nam cæterùm nullo advertente, & nihil referendo ad falsum cultum, eas carnes materialiter comedere res est indifferens, nec ex se peccatum. Ita Castro P. *l.c.n.*10. Sanch. *lib.*2. *in Dec. c.*31. *n.*7. Idem docere solemus de Idolothytis, hoc est, de carnibus sacrificatis idolo.

Quartus Casus, De ingrediente templum falsæ sectæ thus offerente, & similibus.

Thus adolere, adorare, genuflectere idolo, nunquam, quocunque metu mortis id fiere certum sit. Ita Laym. *lib.*2. *tr.*1. *c.*2. *n.*3. & 4. Quid enim est profiteri exteriùs cultum idolorum, si hoc non est? Difficultas ergo solùm superest de ingrediente Templum, seu Moschæas falsæ Religionis, déque conciones inibi audiente? posset enim id fieri ob finem indifferentem, verbi gratia, curiositatis, vel observandi quid ibi fiat, ut confutetur, vel causa associandi Dominum infidelem, vel ob quid simile. Puto distinguendum esse, Si nullum sit tuum periculum deferendi fidem, nec scandalum aliorum, qui fortè tuo exemplo ad cultum idolo profitendum commoverentur, utique non esset saltem culpa mortalis, illuc accedere, & cum causa proportionata, ne venialis quidem. Ita Sanch. *lib.*2. *in dec. c.*31. *n.*18. Bonac. *tom.*1. *circa primum Decal. præc. d.*3. *q.*2. *p.*3. *n.*27. *fine*; licèt contrarium doceat Castro Pal. mox citandus *n.*12. Ratio est, quia his conditionibus positis, non apparet, unde graviter delinqui possit. Et hoc fortasse concessit Elisæus Namanno, ut scilicet ad famulandum domino suo, ingrederetur in templum idoli, immò & genuflecteret, domino genuflectente, non quidem in gratiam idoli, sed in commoditatem Domini se innitentis super ipsum. Ita Sanch. *lib.*2. *in Dec. c.*4. *n.*14. At verò si ex circumstantiis appareat illum templi ingressum esse ad profitendam falsam sectam, nunquam licebit. Idem *ibid. n.*25. quia (quidquid videatur in contrarium innuere. Azor. *p.*1. *lib.*8. *c.*27. *quæst.*5.) sic esset intrinsecè malum, idque videtur declarasse Paulus V. apud Sanch. *ibid. n.*27. Laym. *ibid. n.*6. nam cùm in dubium verteretur, An in Anglia liceret Catholicis ingredi hæreticorum templa, sic jubente Rege hæretico, liceret, inquam, cum protestatione, quod id facerent merè ad obediendum civiliter Principi in re indifferenti, qualis est materialis ingressus templi, Paulus V. doctissimique insuper viri censuerunt, nequaquam licere. Ratio potissima fuit, quia in iis circumstantiis non poterat præsumi juberi materialem prædictum ingressum, sed ingressum, ut signum profitentium hæreticorum sectam, quam Rex ab omnibus exigi contendebat, & per illum ingressum tanquam per implicitum signum extorquebat.

12. Ex dictis solvitur ille casus, an Rex animo Catholicus, possit prædictas, similesque actiones exercere, ut nimirum sic, vel non irritet infideles subditos, expectétque aptius tempus ad eorum conversionem, vel facilius in cognitionem hæreticorum deveniat, quo deindè illos punire & de regno ejicere possit, &c. solvitur, inquam: nam ut ex dictis constat potest eas exercere, quæ non sunt professiones falsæ sectæ, nec in aliorum scandalum sint, ut comedere carnes diebus vetitis, induere vestes nationis, ingredi materialiter templa, &c. at non potest adolere thus idolo, illi genuflectere, adorare, & similia ex se, & circumstantiis significativa falsi cultus: non enim sunt facienda mala, ut eveniant bona.

13. Solvitur secundò illud: An liceat matrimonium contrahere coram Parocho Hæreticorum; Non enim licet, quia esset testificatio, seu approbatio hæreticæ sectæ. Ita Coninch. *de fide, d.*13. *d.*3. *n.*63. liceret tamen coram Magistratu civili, modò antea Catholico ritu matrimonium fuerit contractum, vel postea contra hæretur. Ratio utriusque dicti est, quia ibi saltem implicitè approbatur secta. Ministri hæretici, hîc sola recognitio politici præcepti, per quam civiliter constet initum à Catholico esse matrimonium.

§. IV. *De quinto Præcepto, non negandi interiùs Fidem.*

1. DUplici modo contra ad præceptum delinqui potest: primò negando, vel dubitando per deliberatam voluntatem de articulis fidei. Secundò amplectendo aliam sectam, paganismum v. g. vel judaïsmum, qui enim has amplectitur, veram fidem jam negat, & communi vocabulo infidelis vocatur; nam ille prior dicitur hæreticus, vel apostata à fide, vel schismaticus. De singulis ea quæ sunt necessaria breviter delibabimus.

De Hæretico, seu Hæresi.

Quid sit hæresis.

2. Est error hominis baptizati in intellectu voluntarius, contra aliquem fidei articulum cum pertinacia; Sanch. *lib.*2. *in Dec. c.*7. *n.*1. aliique nam si contra omnes, erit Apostata, de quo paulò pòst.

Non ergo Catechumenus erit propriè hæreticus, saltem ad hoc, ut incurrat pœnas ab Ecclesia statutas, quia is nondum susceptit baptismum, per quem, tanquam per januam ingreditur quis in Ecclesiam, ejúsque fit subditus. Præterea non erit hæresis, factum, vel dictum externum contra fidem, si non sit cum errore intellectus, nec si ejusmodi error sit sine pertinacia, qua nequaquam posita, meritò ait S. Augustinus *epist.*16. *Errare quidem potero, sed hæreticus non ero.*

3. Dubii item in fide, hoc est qui deliberatè putant rem fidei dubiam esse, ut etiam qui opinativè solùm assentiuntur rebus fidei, putantes articulum aliquem fidei esse solùm probabilem, hæretici sunt, si quidem ad fidem requiritur, ut certò articuli credantur ex Dei revelatione. Ita Sanch. *ibid. n.*12. aliique Dico (solùm) nam ex vi alicujus rationis affirmare probabilem esse aliquem articulum, non est hæreticum, immò laudabile, modò teneas ex vi revelationis esse certum. Ita Castro P. *tom.*1. *tr.*4. *d.*3. *p.*2. *n.*12.

Sed in quo consistit dicta pertinacia. Dico non consistere in aliqua temporis mora, ut innuere videtur Sylvest. *v. Hæresis,* 1. *q.*2. sed in electione deliberata voluntatis, cum certa cognitione, quòd illud sit contra id, quod sentit Ecclesia: pertinax igitur eris, si doctrinam Ecclesiæ noscens, propriæ opinioni illi contrariæ adhæres. Ex quo vides in momento temporis hæresis actum consummari posse. Iaceor ex mora brevi posse conjici, fidélem præsertim deliberatum non consensisse cogitationi de hæresi admittenda, quod solùm fortasse docere voluit Sylvest.

4. Qui verò errat contra fidem ex ignorantia crassa, vel affectata quomodocunque culpabili, per quam nescit illud in quo errat esse contra fidem, éstne verè hæreticus? esse affirmat Sotus, Lorca, aliique apud Castro Pal. *citat. num.*1. quia peccata ex ignorantia culpabili, & ex certa scientia sunt ejusdem speciei, v. g. idem specie peccatum committit, qui ex ignorantia culpabili, quòd hodie sit dies festus, non audit Sactum, ac, si sciens esse diem festum, non tamen audit: Sed melius cum communione sententia negat Suarez, Azor. Coninch. Arag. Farinac. ipséque Castro Palaus, hoc citans *ibid. num.*1. (estò in foro externo reputetur, ut hæreticus) quia ad hæresim non satis est quælibet culpa, ut accidit in aliis materiis, in quibus procedit doctrina Soti, sed requiritur præterea pertinacia, quæ certè non est in ignorante, de quo loquimur.

Hæresis alia interior, exterior alia.

5. Hæresis autem alia est merè interna quæ scilicet, consummatur in ipso intellectu, nullo signo exteriùs dato. Alia externa, quæ exteriùs prodit per aliquam vocem

cum, vel nutum, etiamsi nullus prorsus sit, qui illam audiat, vel illam videat, & si quidem prodeat coram multis, dicitur hæresis publica, si verò nullo audiente, vel paucis, puta duobus, vel tribus, dicitur externa occulta.

Quod si quis solùm exteriùs affirmet hæresim, secus habeat in mente errorem, verè non dicitur hæreticus exterior, vocari tamen solet hæreticus purè exterior, quia ipsi non creditur, si allegetse interiùs non habere errorem contra fidem, ideò regulariter in foro externo reputatur, & punitur ut verus hæreticus. Ita Castro Palaus *tom.1.tr.4.d.3.p.2.n.16.*

6. Illud hîc nota, ad hæresim externam constituendam requiri duas conditiones, ex Sanchez *lib.2. in Decal. cap.8.num.7.* Primò, ut signum, seu vox exterior procedat ex affectu hæresis. Secundò, ut signum illud ex se, vel ex aliis circumstantiis hæresim determinatè exprimat. Ejusmodi sunt ipsa verba hæresim absolutè, & non sub dubio, significantia: ejusmodi, ipsa facta propria hæreticorum, ut eorum cœna, similésque ceremoniæ: ejusmodi, ipsamet opera bona ipsorum, v.g. visitare infirmos, adire Ecclesiam, &c. si ex circumstantiis colligatur fieri ab aliquo, ut se conformet falsæ sectæ illa præcipienti. Ita Sanchez *ibidem n.8.*

7. Quare qui, dum confitetur suum peccatum, dicit se non credidisse, vel loquens cum amico dicit, si fuisse hæreticum, nunc verò non esse, vel dum scribit, vel disputat, vel legit, pronuntiat hæresim illam, quam etiam ipse habet interiùs, sed ipse tunc pronuntiat solùm ut hæresim aliorum, nihil ad se referendo, non erunt hæretici exteriores, ex defectu nimirum prioris conditionis.

8. Simili modo, si quis dum mente non credit, moveat caput ex tali hæretico affectu, vel dicat solùm: *Non est*, vel etiam disputet, ita tamen, ut non appareat ex tali disputatione ipsum confirmare velle hæresim, sed solùm disputandi causa illam hæresim proferre, immò si quis non aperiat caput, v.g. Eucharistiæ, in quibus apprehenditur potiùs id fuisse irreverentiæ signum, quàm incredulitatis, & si quis comedit carnes die vetito, v. g. vel ducat duas uxores, vel rebaptizetur, &c. in similibus circumstantiis, in quibus ejusmodi actiones apprehenduntur fieri ob aliud, quàm ob errorem contra fidem, non erunt hæretici exteriores ex defectu posterioris conditionis, quia nimirum hæc signa hæresim determinatè non exprimunt. Ita Sanchez *ibid. à num.* 8. Castro Pal. *ibid.n.16.cit.* aliique apud Dianam *p.4. tr.4.res 264.* Nam sicuti, quicunque alius conceptus interior hominis per similia determinata signa prodiens non dicitur saltem perfectè manifestatus, sed adhuc remanens in terminis conceptus interioris, ita in conceptu hæresis. Non nego ejusmodi signum imperfectum esse peccatum hæresis, & aperiendum expresse in confessione, sed dico non esse hæresim absolutè, & perfectè externam, atque adeò per hanc non incurri censuras, pœnas, & reservationem impositas contra hæresim externam, quæ pœnæ, cùm sint odiosæ, & restringendæ, requirunt non actum quemcunque externum, sed externum determinatè, & perfectè.

Ad secundam prædictam conditionem reduco, si quis motus hæresi interna aliquid agat, quod sit veniale peccatum, v.g. comedat parum carnis die vetito, animo sequendi hæreticorum sectam: ajo enim hunc non fore per illam externam confessionem hæreticum absolutè externum: Ita Sanch. *ibid.n.7. & n.17.* quia non completè exprimit per eam levem actionem errorem internum: patet; nam si quis illum in quacunque circunstantia videret eam levem actionem exhibere, non statim rationabiliter judicare posset illum errare interiùs in fide.

§. V. *De Hæreticorum pœnis.*

1. Præmittendum est omnes pœnas contra hæreticos ab Ecclesia constituras intelligi esse contra hæreticos externos, sive occultos, sive publicos, modo in sequentibus explicando: nullam verò contra internos. Id semel, dixisse sufficiat, sed notetur diligenter. Ratio est *suprà* tacta, quia Ecclesia visibilis non judicat de internis, sed de externis, qualis certè est hæresis foras prodiens, quamvis nullo præsente.

Prima pœna. Excommunicatio.

2. Prima igitur pœna contra hæreticum externum est excommunicatio latæ sententiæ *c. excomm. 3. & 2. c. ad abolendi, de hær. Bullæ Cœnæ*, Summo Pontifici reservata.

3. Hîc nota primò, Hæreticum, donec sit nominatim declaratus excommunicatus, ex Sanch. *lib.2. in Dec.c.9. num.3.* Castro P. *t.1.tr.4.d.4.p.1.n.5.* non est ex vi excommunicationis vitandum post Concilium Constantiense *in extravag. Ad evitand.* Non ergo sufficit esse declaratum illum hæresim externam commisisse, sed insuper requiritur alia declaratio, ipsum in excommunicationem incidisse.

4. Nota secundò, ex eo quod hæreticus est excommunicatus, consequenter eum incurrere cætera, quæ excommunicationem comitantur.

5. Hinc fit ut si sit privatus omnibus officiis, quibus privat excommunicatio, non possit recipere Sacramenta, nec ex se ministrare, non possit exercere actum ordinis, privetur communibus suffragiis Ecclesiæ, & similibus, quæ dicuntur *in tractatu de excommunicatione.* Verùm, quia nos hîc agimus de pœnis propriis hæreticorum, addere necesse est alias, quæ, licèt non sint annexæ cæteris excommunicationibus, comitantur tamen excommunicationem contractam propter hæresim, quales sunt irregularitas, infamia, privatio beneficiorum, aliæque, quas jam subdimus.

Secunda pœna. Irregularitas.

6. Non hæreticum publicum, seu notorium per omnes incurrere irregularitatem, *c. Nec si, §. item Samuël 2. q.7.c.Presbyter, de pœnis, d.5.* at occultum esse probabile non incurrere. Ita Castro P. *tom.1.tr.4. d.4. p.4.* contra Suar. & Sanch. *ibid.* relatos. Ratio est, quia jura, quæ hanc pœnam imponunt, loquuntur de delicto notorio, & ex alia parte irregularitas nulla contrahitur, nisi in casibus jure expressis. Quid sit publicum, quid occultum, hac in re, innui *suprà, §.5.num.5.*

Tertia pœna. Infamia.

7. Nota ad hanc perfectè contrahendam, debere hæresim esse notoriam, vel notorietate facti, vel juris, hoc est, vel ex se, vel ex sententia Judicis, *cap. Infames, 6.q.1. cap. excommunicamus, de hæreticis, & alibi.* Ita Sanchez *lib.2.in Dec.c.26.n.1.* Castro P. *l.c.n.4.* aliique. Ratio est, quia infamia est prava opinio de alio circa plures: donec igitur ad plures notitia delicti pervenerit, perfecta non erit per commissum crimen, erit solùm veluti inchoata & crimini debita.

Quarta pœna, Privatio Beneficiorum, & Officiorum possessorum, & inhabilitas ad futura.

8. Certum est, durante hæresi, hæreticum non posse admitti ad beneficia, officiáque publica, cùm sit excommunicatus, & subinde irregularis, unde si admittatur, collatio erit nulla, cum onere restituendi fructus ante omnem sententiam: quia eos nullo titulo possidet, *cap. Vt commiss. §. privandi, de hæret. in 6. §. statutum, 1. eodem.* Ita Sanchez, *lib.2. in Decal. cap.26.n.4.* Castro P. *tom.1.tr.4. disp.3.p.5.num.1.*

9. At difficultas est primò, an quando hæresim relinquit, Ecclesiæque fuerit reconciliatus, possit ad illa admitti sine nova dispensatione? Secundò, an statim atque quis in hæresim labitur, privetur jure possessis? Beneficiatus, v. g. hæreticus cogitúrne ex se relinquere bene-

beneficium, fructúsque restituere an possit expectare donec à judice per sententiam compellatur? Tertiò, an si reconcilietur, possit ea sententia contra illum fulminari, dictísque beneficiis privari, ob peccatum hæresis ante reconciliationem contractum?

10. Breviter nostro more respondeo, sententiam de hisce tribus quæstionibus tum negativam, tum affirmativam esse, si rectè explicetur, saltem probabilem. Ita Sanch. Castro P. *loco citato*, aliique ab ipsis allati. Quare benigniorem volens quis eligere tutò, potest, atque adeò affirmare. Quoad primam, reconciliatum posse admiti, si hæresis occulta fuit, si enim publica, jam contraxit irregularitatem, per quam non potest ei beneficia, sine dispensatione, admitti. Quoad secundam, hæreticum non obligari se spoliare nec beneficio, nec ejus fructibus ante sententiam, imò post illam non ex se, sed per executionem à judice faciendam. Quoad tertiam, non posse reconciliatum, saltem eum, qui spontè ad fidem rediit, spoliari possessis. Ratio horum est, quia non extant textus contrarium ita clarè decidentes, ut non relinquant has opiniones in sua probabilitate.

11. Nota secundò filios hæreticorum, cósque, qui hæreticis favent (qui sint hi faventes dicam *mox* §. 6.) ad nullum beneficium Ecclesiasticum, vel officium publicum admitti posse, *c. Quicunque*, § *Hæretici. de Hæreticis*, *in* 6. non tamen amittere beneficia, vel officia ante possessa. Ita Azor. *p.* 1 *lib.* 8. *c.* 13. *q.* 8. § *Octava pœna*. Secundò, intelligi de filiis non legitimis, tum non legitimis, déque natis tum ante, tum post hæresim à patre commissam: denique de filiis solùm usque ad secundum gradum per lineam paternam, per maternam verò usque ad primum duntaxat. *Ibidem*, & *c. statutum* 2. *de Hæreticis*, *in* 6, Joan. Andræas, aliique *in d. c.*

12. Nota tertiò, huc reduci aliam pœnam, quam alii hoc occasione contrahunt, de quibus sic habet textus: *Ad hæc quoscunque viros Ecclesiasticos, qui ad preces hujusmodi pestilentium personarum hoc est, Hæreticorum vel credentium, receptatorum, defensorum, fautorum eorum, dignitates, personatus, & quæcunque alia Ecclesiastica beneficia sunt adepti, ex nunc, privamus totaliter acquisitis: volentes quod tales & habitis careant perpetuò, & si receperint illa scienter, ad alia, vel similia nequaquam in posterùm admittantur.*

Ubi adverte quinque. Primò, non includi nisi viros Ecclesiasticos, non ergo Sæculares, Secundò, non includi ea, quæ non sunt dignitates, vel personatus; vel beneficia. Tertiò, preces debere esse efficaces, hoc est, ita, ut ex vi illarum obtentum fuerit beneficium. Quartò, duas hic esse pœnas, alteram privationem acquisitorum; alteram inhabilitatem ad futura: ad priorem incurrendam non requiritur te sciviſse hæreticorum intercessionem, ad posteriorem requiritur ut clarè patet ex textu; quæ duo nescio, cur non distinxerit Castro Palaus *loco citato*, *n.* 9. Quintò, cum textus non dicat hunc fore inhabilem, sed non esse admittendum ad futura beneficia, inclinat rectè idem Doctor, inde colligi admissionem non fore invalidam, sed solùm Illicitè factam.

Quinta pœna. Non posse esse patrinum in Baptismo Catholico.

13. Justa pœna, cum enim Patrini officium sit rudimentis veræ fidei filium instituere, non potest id ei competere, qui in illis errat. Ita Sanch. *lib.* 2. *in Dec. c.* 9. *n.* 12. Intelligo autem dum est hæreticus, nam si sit perfectè reconciliatus, non video textum, unde illum excludere oporteat.

Posse Catholicum esse patrinum filii hæretici, si Baptismus ritu Catholico conferatur neque scandalum adsit, concedimus ultrò, cum Sanch. *ibid.* quia nullo jure id interdictum invenimus.

Sexta pœna. Non posse Hæreticum contrahere matrimonium cum Catholico.

14. Licèt matrimonium fidelis cum hæretico sit validum ex Sanch. *de matrim. lib.* 7. *d.* 72. *n.* 2. (quidquid aliqui apud eundem *ibid. n.* 1. adversentur) quia nullibi in jure, ut irritum statuitur, est tamen illicitum, & quidem cum mortali culpa contractum *cap. non oportet* 18. *q.* 1. Ratio est, quia est ab Ecclesia meritò prohibitum propter perversionis periculum, quod Catholico conjugi imminet. Id quod verum est, etiamsi sit spes certa conversionis conjugis hæretici, quia adhuc præceptum est in suo robore, solúmque id esset in causa, unde Pontifex Summus moveri facilè posset ad dispensandum, Ita Sanchez *de matr. lib.* 7. *d.* 72. *n.* 4. Si ritè contracto matrimonio contingat alterum ex conjugibus hæreticum fieri, qua ratione se fidelis gerere debeat, quíve juris sit divertendi, agitur *in tractatu de matrimonio*, interim vide Sanch. *lib.* 10 *de matr. disp.* 15. præterea contra uxorem fœminam cum hæretico contrahentem, imposita est pœna amissionis dotis, expectata tamen sententia judicis, ut notant iidem Sanchez, *lib.* 2. *in Dec. c.* 17. *n.* 18. Castro Palaus *t.* 1. *tr.* 4. *d.* 5. *p.* 1. *n.* 10.

Excipit Sanchez *lib.* 7. *de matr. d.* 72. *n.* 4. loca, in quibus hæretici nondum denuntiati cum Catholicis permisti vivant, ut in Gallia, Germania, Polonia, quia ibi ejusmodi matrimonia, ex receptâ consuetudine ob bonum pacis Reipublicæ, adde, & propter difficultatem inveniendi pares conjuges, toleratur.

15. Quoniam verò jus Ecclesiasticum *cap. Iudæi* 28. *q.* 1. *c. fin. de convers. Infid.* præcipit sobolem debere sequi conditionem parentis fidelis, id quod fundatur in jure divino, per quod incumbit parentibus cura educandi liberos in vera fide, ideò inire pactum, ut aliqui filii nutriantur apud fidelem parentem, aliqui apud hæreticum, illicitum est, imò & impium. Ita Sanch. *lib. de matrim. d.* 2. *n.* 4.

Quare filius etiam triennio minor, qui aliàs apud Patrem esset educandus, apud matrem fidelem, nutriri debet, & major apud patrem fidelem quia ætatis, patriæque potestatis ratio cedit favori fidei. Ita idem *ibidem*, *d.* 73. *num. ult.*

Septima pœna. Confiscatio bonorum.

16. Innumeras hæc pœna habet difficultates, quas tribus regulis pro nostra praxi sufficientibus breviter concludam: doctrinas enim, limitationésque varias, præsertim ad forum externum facientes, apud Doctores citandos vide fusè tractatas.

17. Regula prima. Omnia bona, quæ sunt hæretici, quanto is in hæresim (utique externam) labitur, sunt confiscationi obnoxia. Ita Castro P. *t.* 1. *d.* 5. *p.* 2. *n.* 1. Nota singula.

Dicitur primò (omnia bona) ergo tum mobilia, tum immobilia bona, tum jura.

18. Dicitur secundò, (quæ sunt Hæretici) non ergo confiscantur quæ donaverat, (sed non in fraudem fisci) nec jus patronatus, nec (quoad proprietatem) dona subjecta Majoratui, vel fideicommisso, nec emphyteusim, nec bona quæcunque, si is, qui crimen hæresis committit, vel non est dominus prædictorum, vel ipso deficiente, sunt transmittenda ad alios, confiscantur verò quoad usumfructum. Ita *ibidem*, *in d. disp.* 5. *sparsim per totam*. Ratio est, quia tunc proprietas non est delinquentis, est verò usus fructus, præterea Doctores Sanchez, Suar. Fagin. aliique apud ipsum *l.* 1. *praxis*, *quæst.* 25. *num.* 13. & 143. sequitúrque Castro Pal. *cit. p.* 4. *n.* 2. docent, jura, id est, ea, quæ debentur hæretico, si debeantur ex testamento, qualis est hæreditas, fideicommissum, legatum, non confiscari, quia ea solùm transire possunt ad fiscum, quæ ad hæredes extraneos transmitti possunt; fiscus enim loco hæredis extranei succedit: si verò debeantur ex contractu, putà venditione, stipulatione, &c. confiscari, quia hæc transmitti queunt ad hæredes extraneos. Hæc autem ideò Doctores docent, quia eorum, quæ debentur hæretico ex ultima Testatoris, voluntate, ipse Testator est veluti Dominus, & disponens non

non verò ipse hæreticus, unde transmitti ad Fiscum contra Testatoris disponentis voluntatem, rationabiliter non debent: at eorum, quæ ex contractu ipsi hæretico debentur, ipse est absolutus Dominus, & disponens, atque adeò perinde ac alia sua bona sunt confiscationi subjecta. Insuper delinquente per hæresim Patre, confiscatur legitima, quæ eo mortuo debebatur filio, quia dum Pater vivit, illa legitima bonum Patris delinquentis est, non filii, *l. Suis, de liberis & posthumis*, & eodem modo delinquente per similem hæresim filio, vivente Patre, non confiscatur prædicta legitima contra Patrem innocentem, imò nec bona filii profectitia, nec adventitia, quoad usum fructum, quia similiter omnia hæc bona Patris sunt non filii delinquentis. Castro Pal. *d. disput. 5.* sparsim per notam. Bona verò Castrensia, vel quasi, & bona adventitia, quoad proprietatem, confiscantur delinquente filio, quia hæc ipsius sunt. Denique (ut alia taceam) dos, bona paraphernalia, arrhæ, & quæcunque sunt uxoris non publicantur, viro facto hæretico, quia hæc sunt bona uxoris innocentis, non viri delinquentis. Sic Farin. Sanch. Vasq. Azor. Bon. quos citat, sequiturque Castro Pal. *d. disp. 7. p. 12. num. 3.* Ex his cætera similia non difficulter intelliges.

19. Dicitur tertio; (Quando is peccatum hæresis committit) ut notetur omnia bona delinquentis à puncto commissæ hæresis externæ esse subjecta fisco; Idem *ibid. p. 17. n. 1.* ita ut, etiamsi ea hæreticus vendat, v. g. venditio, vel nulla sit, vel certè annullanda; *ibid. p. 19. n. 4.* & quamvis talis delicti notitia ad judices tarde perveniat, sententiaque contra hæreticum post multos annos feratur, tamen hæc sententia retrotrahitur, ac si pronuntiata esset eo puncto, quo delictum ante dictos annos commissum fuit.

20. Secunda Regula, ex Doctoribus mox citandis. Sive dicamus talem hæreticum amittere dominium suorum bonorum à puncto commissi criminis, sive non amittere, certum est non obligari in conscientia ante sententiam se spoliare suis bonis, seu ea fisco tradere. Ratio hujus regulæ est, quia extra potestatem Legislatoris humani est posse per legem obligare delinquentem ad exequendam contra se ipsum pœnam gravem, & acerbam; cùm bono communi repugnat talis obligatio; est enim humanæ infirmitati contraria, multisque transgressionibus obnoxia. At gravissima pœna est suæ substantiæ amittendæ, quempiam executorem constituere. Ex hac regula, vides, quantùm juventur delinquentes, non solùm in hæresi, sed etiam in aliis criminibus, quibus ipso facto annexa est pœna confiscationis; possunt enim sine scrupulo retinere, & frui suis bonis, donec detur sententia declaratoria saltem criminis. Possunt item ante eam occultare sua eadem bona, & fisco non tradere, nec fiscus ante dictam sententiam potest sibi ea accipere, quia delinquentes adhuc jure possident. Solùm posset fiscus ea sequestrare, & alicui custodienda tradere, nè distrahantur. Possunt denique eadem alienare dando, vel vendendo, modò ea recipienti damnum evenire non possit, quia licèt ea alienatio annullanda veniat, tamen donec annulletur, valida est; si igitur ex futura annullatione damnum proventurum non sit recipienti, non est unde illicita censeri possit. Ita Sanchez *lib. 2. in Dec. c. 22. n. 69.* Farin. *de hæresi, q. 190. §. 5. n. 82.* Bonacin. *d. 3. de contr. q. 8. p. ultim. §. 3. n. 4.* aliique ab his citati.

21. Tertia Regula ex Doctoribus citatis, addo & Castro Pal. *dict. d. 5. p. 18. n. 5.* Post sententiam, licèt possit delinquens ea bona retinere, paratus tradere, si exigantur, nec obligetur ea offerre, seu manifestare fisco, tamen non potest positivè resistere ejus executioni. Ratio posterioris partis regulæ est, quia post sententiam fiscus acquisivit perfectè dominium illorum bonorum. Ratio prioris est, quia nimis durum esset obligare delinquentem ad exequendam tantam pœnam contra se ipsum, quare præsumitur jam lex concedere ea bona fruenda delinquenti, donec fiscus exigat. Quam legem sequitur Covarr. Simancas, Azor. Molin. Sanch. Bonacin. Suar. Farin. ab eodem *ibid. cit.* Scio Castro Palaum *l. c. n. 6.* contrarium nobis esse in hac priore parte regulæ, quia si delinquens (ait) amisit omnino dominium, & possessionem per sententiam, non poterit tuta conscientia ea retinere. Scio, inquam, hoc, sed ei sufficienter respondetur, ita quidem futurum fore, nisi lex, ut dictum est, concederet, concedit autem, ne quid nimis acerbum, & extra humanas vires præcipere convinceretur.

22. Atque ex hac regula fit primò, posse delinquentem ita iis bonis frui, non exigente fisco, ut postea fisco exigente non obligetur ad restarciendum consumpta, quia, ut dictum est, donec is non exigit, conceditur delinquenti suorum bonorum liber usus. Ita iidem. Fit secundò, non posse eundem delinquentem, imò & ejus hæredem, vel quemcunque possessorem eorum bonorum, ex proposito, tunc, scilicet post sententiam, occultare, ne fiscus ea occupet, nec iidem possunt negare se ea habere, si à fisco interrogentur, nec tradere alteri clam conservanda, quia sic positivè resisterent, ne fiscus jam exigens consequeretur ea bona, quæ per sententiam sua jam omnino sunt. Sic iidem.

Octava pœna. Incapacitas testandi, Succedendi, &c.

23. Hæreticus est incapax testandi, *cap. excommunicamus, p. §. credentes, de Hæreticis*, quia cùm ejus omnia bona sint addicta fisco, intestabilis additur. Insuper durante hæresi ex multorum sententia incapax est hæreditatis, successionis, legati, donationis: ita Castro Pal. *d. tract. 4. disp. 5. p. 26. à num. 3.* unde eam repudiare debet: ni repudiat, succedunt ij, qui succedere debent ab intestato. Est tamen etiam probabile esse quidem capacem, atque adeò non obligari ad eā repudianda, sed posse expectare sententiam judicis. Ita Sanch. *lib. 2. c. 1. num. 32.* aliique apud ipsum, & apud Castrō Palaum citatum *n. 5.* Ratio est, quia Canones pro utraque explicari probabiliter possunt.

Dixi (durante hæresi) nam illa per veram pœnitentiam abjecta, tum in foro interno, tum externo, non erit incapax. Ita iidem *ibid.* contra Vasquez *p. 2. disp. 169. c. 3. in princ.* quia hæc incapacitas non sequitur ad excommunicationem; sed sequitur præcisè ad hæresim, hac ergo cessante, cessat & illa.

Nona pœna. Exemptio Filiorum, amissio servorum, & jurium, cæteraque pœnæ corporales.

24. Filius eximitur à patria potestate, & servus à servitute Domini, Patre, vel Domino facto hæretico: & universaliter hæreticus amittit quodlibet jus, & obligationem sibi aliàs debitam, etiam ex vi juramenti: cum hoc discrimine, quòd filius eximitur statim à puncto hæresis paternæ, ita Sanch. *lib. 2. cap. 24. num. 6.* servus & cæteri obligati non nisi post sententiam. Ita Castro Pal. *d. disp. 5. part. 26. num. 16. & 19.* Hæc patent ex testibus à Doctoribus Simanca, Roia, Pen. Sanch. Suar. aliisque à Castro P. *d. tract. 4. d. 6.* passim citatis, apud quos etiam invenies alias corporales pœnas, nempè fustigationis, exilii, carceris, mortis, &c. quibus solent, & debent hæretici condemnari, quæ, & similia cùm pertineant ad forum externum, non sunt hic à nobis necessariò prolixiùs expendenda.

25. Illud nota. Relapsum hæreticum, qui punitur pœna mortis *c. ad solvendam 55. c. illos quoque, de hæreticis*, non esse eum qui in foro pœnitentiæ sæpiùs in hæresim labitur, ex Azor. *t. 1. lib. 8. c. 14. q. 1.* sed qui, cùm fuerit publicè correptus, & emendatus, iterum labitur, vel in eandem hæresim, quam abjuravit, ut tenent Suarez, aliique *disp. 23. de fide, sect. 2. n. 8.* vel ut putant Castro Pal. aliique *d. tract. 4. citat. disp. 6. p. 2. n. 13.* etiam in aliam quamcunque. Id juvat notasse, inter cætera, ut scias, quosnam excludit Pontifex, quando concedit *in Compend. priv. Soc. Iesu. v. Absolutio, num. 6. & 7.* quædam

Privilegia circa absolutionem hæretici, non verò hæretici relapsi. Notat verò Peña apud Suarez *l. c.* priorem opinionem in praxi nullum habere locum, quia, qui est publicè correptus, semper ex praxi tribunalium facit abjurationem generalem omnium errorum, quam, si relabitur in quamcunque hæresim, in abjuratam relabitur, atque adeò relapsus sine dubio erit.

§. VI. *De Cooperantibus cum Hæreticis.*

Credens, Raptor, Defensor, Fautor Hæreticorum.

1. CRedens est ille qui assentitur erroribus hæreticis, ut si quis etiam nesciens errorem particularem, dicat se credere, quod Hæreticus credit: ita Suar. *de cens. d. 21. sect. 2. n. 9.* & *d. 24. de fide, sect. 1. n. 2.* Sanch. *l. c. in Dec. cap. 10.* Pen. *2. p. Director. q. 50. comm. 75.* Farin. *de hæresi, q. 181. n. 104.* Hic autem, quamvis, verè sit hæreticus; jam enim assentitur implicitè errori contra fidem, unde, & incurrit easdem prædictas pœnas, tamen hic ad majorem expressionem ponitur sub nomine credentis.

2. Receptor est is, qui hæreticum causa hæresis, fugientem, quocunque in loco, vel modo recipiat, seu abscondat, modò sciat illum ob hæresim fugere.

3. Defensor est, qui vel hæretici etiam mortui errorem, vel hæretici personam ob causam hæresis defendit, ut si rationes afferat in favorem erroris, vel errorem, seu errantem hæreticum laudet, vel si dolo, potentia, muneribus, aliáve arte impediat, ne hæreticus capiatur, vel curet ut captus fugiat. Ita Sanch. *ibid. n. 17.*

4. Fautor est, qui similiter in causa hæresis hæretico favet, vel commissione, vel omissione. Primo modo esset, si illum domi quis abscondat, auxilium præbeat, ut fugiat, processum falsificet, vel celet; quæ & similes, quamvis reducantur ad receptores, vel defensores, tamen majoris explicationis gratiâ etiam sub nomine fautoris designantur.

Secundo modo esset, si cùm teneatur quis ex officio illum capere, indicare, punire; non capit, non indicat, non punit.

5. Dixi (ex officio) nam licèt alii omnes non indicantes, & non capientes, cùm possint, saltem quando ab Inquisitoribus id illis præcipitur, sub nomine fautorum comprehendantur, ex Pen. *cit. q. 53.* Sanch. *cit. n. 15.* probabile tamen est in conscientia non esse ejusdem generis eos, qui ex justitia ad illas actiones non obligantur. Sic Farin. *q. 182. §. 2. n. 36.* Emeric. *2. p. q. 52. n. 3.* Castro P. *t. 1. tr. 4. de fide, d. 3. c. 5. num. 1.* Esto, v. g. quòd homo privatus delinquat, si non denuntiet hæreticum, non est tamen fautor ex injustitia: at officialis, seu, ut vocant, familiaris, putà Inquisitor si non puniat, cruce signatus si non denuntiet, erit fautor, quia ex officio, & justitia ipsis incumbit magis hæreticos corrigi, quàm incumbat privatis. Hos omnes prædictos à *numero primo*, uno verbo, vocabimus deinceps faventes hæreticis.

6. Nota autem tria. Primò si ejusmodi actiones cedant quidem in favorem hæresis; sed non à te fiant ob favendam hæresim, sed ut amico, vel consanguineo faveas, non es censendus favere hæretico. Ita Sanchez *cit. cap. 10. n. 5.* contra Castro Palaum *cit. num. 9.* Ratio est, quia verè hic non favet hæretico, ut hæretico, sed ut subjecto alterius obligationis humanæ; & per accidens est, quòd redundet in favorem hæresis. Si res sit dubia, an faveris ut amico, an non ut hæretico, vide *suprà, lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Hæreticus.*

7. Secundò, si favor non habuit effectum: v. g. occultasti hæreticum in causa hæresis, ne caperetur, sed tamen captus est, eris censendus favens: Ita Castro Palaus *ibid. n. 11.* contra Bonacinam *de censuris in particulari, disp. 1. q. 1. p. 3. n. 3.* & Sanchez *ibid. num. 9.* Ratio est, quia ex parte tua posuisti totam protectionem; ergo absolutè favens fuisti. Fateor, & hic opinionem Sanchez, & modò *num. præcedente*, opinionem Castro Palai saltem propter eorum authoritatem esse probabiles.

8. Tertiò favor debet esse de vera hæresi, non verò de hæresi quomodocunque præsumpta: Ita Suar. *disp. 24. de fide, sect. 1. num. 13.* v. g. si favet quis excommunicato ob causam fidei non curanti per annum se ab illa absolvi, qui certè præsumitur in foro externo hæreticus, favet, inquam, quis huic excommunicato, non erit in conscientia favens hæretico, quia verè is excommunicatus non est hæreticus. Idem dic de faventibus Maleficis, Veneficis, & similibus, qui hæretici non sint. Ita Sanch. *cit. num. 14.*

Pœnæ faventium hæreticis.

Potissima pœna faventium hæreticis (utique etiam non denuntiatis in Bulla Cœnæ *num. 1.*) est excommunicatio lata Pontifici reservata. Quòd si sic excommunicati denuntientur ab Ecclesia nominatim, ipsi verò per annum in ea insorduerint, ejus absolutionem non curantes, tunc incurrent alias pœnas in jure latas, *c. Excommunican. §. credentes, de hæret.* nempe infamiæ, inhabilitatis ad officia, &c. quæ vide apud citatos. Vide etiam aliqua huc facientia *suprà, n. 15. & 16.*

§. VII. *De Libris Hæreticorum, & per occasionem de aliis libris prohibitis.*

1. EXtant quatuor prohibitiones circa lectionem librorum.

Prima est in Bulla Cœnæ de libris hæreticorum hæresim continentibus, vel de Religione tractantibus, de quibus *infrà*, latè.

2. Secunda est Sixti V. *Cœli, & Terræ*, qui sub excommunicatione latæ sententiæ, Summóque Pontifici reservata prohibet libros Astrologiæ Judiciariæ, seu divinationis de futuris contingentibus, liberis, additque in hunc modum: *Mandamus ut contra scienter legentes, aut retinentes, libros & scripta hujusmodi, Inquisitores procedant.*

3. Tertia Clementis VIII. *in Iudic. prohib.* & apud Azor. *tom. 1. lib. 8. cap. 16. quæst. 14.* lege item Merollam *tom. 1. d. 2. cap. 2. coroll. 7. difficult. 4. num. 354.* qui sub eadem excommunicatione lata, sed non reservata prohibet libros Hæresiarcharum, etiàm non tractent de Religione, nec hæresim contineant, donec corrigantur: His adde libros eorum, qui sunt de hæresi suspecti, item Catholicorum, in quibus sunt aliquæ hæreses immistæ, donec expurgentur: item Talmud, & alios libros Hebræorum, in quibus sit aliquid contra fidem, denique Alcoranum Basileæ impressum.

4. Quarta Pauli V. *Cum sicut accepimus: initio expurgat. Hispaniæ, impressi anno 1612.* & Urbani VIII. *Cum sicut asserimus: initio ejusmodi expurgatorii impressi 1632.* qui pro Regnis Hispaniæ prohibet omnes libros damnatos, vel reprobatos ab ipso Summo Pontifice, vel Generali Inquisitione Hispanica, idque sub censura Pontifici, vel dicto Inquisitori reservata, licèt Merolla *locum.* Azor. *loco citato, q. 5.* Bonacina *de cons. in partic. d. 1. quæst. 2. parte 4. num. 2.* & Sanchez, *lib. 2. in Dec. c. 10. num. 26.* dicant, hanc excommunicationem non esse reservatam, quia scripserunt ante datas dictas constitutiones. Qui autem sint hi libri damnati, cùm sint propè innumerabiles, cognosci poterunt ex ipso *expurgatorio Hispanico*, omnibus obvio.

5. Notat ex his rectè Bonacina *loco citato*, distingui debere tres classes librorum. Primò libros hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes, de quibus móx fusè. Secundò libros, vel scripta ob hæresis, vel falsi dogmatis suspicionem, qui prohibentur sub excommunicatione dicta *num. 3.* & pro Regnis Hispaniæ *num. 4.* Tertiò libros alios præter dictos, inter quos numerantur libri ex professo tractantes de rebus obscœnis, quorum lectio non prohibetur sub censura, sed

solùm

Gilum sub mortali, & quos Episcopi legentes puniant: Vide reg. 7. expurgatorii Hisp. impressi anno 1612. & reg. 6. ejusdem impressi anno 1632. & 7. expurgatorii Trid. per Joannem Mariam Brescellensem.

Jam verò quamvis nostrum hîc non sit primam ex Bulla Cœnæ prohibitionem explicare, tamen per occasionem non negligemus & alias.

Clausula Bullæ Cœnæ. De Libris Hæreticorum.

6. EXcommunicamus Hæreticorum libros hæresim continentes, vel de Religione tractantes sine authoritate nostra, & Sedis Apostolicæ scientes legentes, retinentes, imprimentes seu quomodolibet defendentes ex quamvis causa, publicè vel occultè quovis ingenio, vel colore.

Libros Hæreticorum Hæresim continentes, vel de Religione tractantes.

7. ALterutrum ex his sufficit ad totius libri prohibitionem; ita Castro Pal. *tom. 1. tract. 4. d. 2. part. 10. §. 1. num. 7.* sive scilicet sit liber Hæretici, Hæresim etiam unam, eámque non ex professo continens; ita Bonacin. *de censin particulari, d. 1. quæst. 5. part. 4. num. 9.* Coninch. *disp. 28. de fide, dub. 11. num. 177.* Sanchez, *lib. 2. in Dec. cap. 10. numer. 33.* sive sit liber Hæretici de Religione ex professo tractans, etiamsi non appareat ibi hæresis; id enim clarè notat illud, (vel) semper tamen debet esse liber authoris hæretici (licèt nondum damnatus fuerit, ex Suarez *disp. 20. de fide, sect. 3. numer. 11.*) idque certò; nam in dubio quisque præsumitur bonus, & Catholicus. Tractabit autem de Religione, si libri argumentum erit Scripturæ sacræ declaratio, vel Theologica, sive scholastica, sive moralis quæstio, putà de mysterio Fidei, Dei, Sanctorúmque cultu, de recta morum institutione: Ita Sanchez & Castro 8. *ibid.* Quid si primò liber agat de Deo, ut objecto Metaphysicæ? quo pacto etiam Philosophi infideles de Deo agunt. Quid secundò, si agat de politica institutione, præscindendo ab institutione morum? Puto in priore casu librum hîc prohiberi, quia certè est de Religione; in posteriore propter contrariam rationem, non prohiberi.

8. Liber ergo non baptizati, quamvis Cathecumeni, vel Pagani, vel Hebræi etiam hæresim continens, vel de Religione tractans, sub hac prohibitione non continetur: Ita Suarez *d. 20. de fide, sect. 2. num. 11. fin.*

Continetur verò liber Græcorum, vel Armenorum, qui sunt schismatici; atque adeò communiter hæretici, de suis ritibus tractans. Ita idem *ibid.* contra Sanchez *lib. 2. in Dec. c. 10. n. 27.* Ratio est, quia ille non est liber hæretici; & licèt non contineat hæresim, de rebus tamen ad Religionem spectantibus tractat.

9 Pari modo libri Necromantiæ, Astrologiæ judiciariæ, &c. hîc non prohibentur, quia libri hæreticorum non sunt: si quidem Magi, & similes, ut sic non sunt hæretici: Ita Bonac. *de cens. in p. d. 1. q. 2. punct. 4. num. 21.* esto tales reputentur in foro externo *ibid. n. 4.* liber item Catholici, qui vel propter Authoris ignorantiam, vel propter malitiam alicujus, qui errorem ibi inseruit, vel quomodocunque hæresim, sive unam, sive multas, ex Sanch. *ibid.* Bonacin. *ibid. num. 6.* sive hæreticorum scholia, seu adnotationes copiosissimas habeat, ex Sanchez *ibid. num. 25.* non est his prohibitus, & possent ex hoc capite legi, etiam ipsi errores copiosi. Ratio est, quia adhuc absolutè liber Catholici est, sicut Summa S. Thomæ, est ejus liber, licèt copiosas annotationes inseruerit Cajetanus. Liber denique à Catholico, & ab hæretico simul compositus, ex Merolla *tom. 1. d. 1. cap. 2. coroll. 7. different. 10. num. 408.* contra Suarium ab eodem citatum: & liber hæretici non continens hæresim, nec de Religione tractans, per se omnino distinctus ab alio tomo, de his tractante, ex Sanchez *l. c. num. 36.* Suarez *l. c. num. 16.* hîc non prohibentur, quia

ille liber non est absolutè liber hæretici, & hic tomus, qui diversus liber censetur, hæresim non continet. Dictum est autem semper (sub hac prohibitione, vel hic) nam cæterùm tum in prædictis, tum in mox dicendis, resolvendum est adesse alias prohibitiones, quas modò innuimus *n. 2.* & declarabimus ampliùs *infrà, n. 47.*

10. Tres supersunt difficultates. Prima est, an brevis scriptura, oratio, concio, disputatio, epistola typis impressa hæretici de Religione tractans, vel hæresim continens sub hac prohibitione concludatur? Respondeo, licèt probabile sit cum Suario *l. c. n. 10.* concludi: probabile tamen etiam est cum Sanchez *l. c. num. 29* aliisque apud Merollan *loc. cit. different. 3. num. 323.* non concludi. Ratio potissima Suarii est, quia hæc librorum prohibitio, cùm sit in favorem fidei, favorabilis dicenda est; non odiosa: ergo non debet limitari ad propriè dictum librum. Multò magis quia eadem ratio militat in hisce opusculis, ac in propriè dictis libris. Ratio potissima Sanchez est, quia in communi modo loquendi hæc libri propriè non sunt. Confirmat hanc Sanch. z sententiam Castro Palaus *l. c. n. 5.* ex eo quia parvæ prædictæ scripturæ, si sub nomine libri comprehenderentur, non liceret eas publicare, seu imprimere sine nomine authoris, quando sunt de rebus sactis, etiam à Catholico Catholicè scriptæ, siquidem id prohibetur in Tridentino de libris, cùm igitur usus obtinuerit, ut hæc sine nomine authoris prodeant, signum est non venire sub nomine libri. Ita Azor. *tom. 1. lib. 8. c. 17. q. 4. fin.*

Ad rationem Suarii respondent iidem Sanch. & Castro Palaus, negando hanc non esse legem odiosam, licèt enim favorem fidei respiciat, tamen immediatè gravamen continet, dum privat fidelem libertate, qua aliàs fruitur, legendi; secus omnis lex pœnalis, v. g. lex quæ homicidam morte punit, esset favorabilis, quia est in favorem Reipublicæ. Imò, etiam si hæc, de qua nos agimus, esset favorabilis, sanè non esset extendenda ultra proprietatem verborum; nam prædicta, ut diximus, propriè libri nequaquam sunt.

11 Nota scripturam, atque adeò concionem, epistolam, &c. decem foliorum librum reputari à Castro Pal. *d. num 5. 5. versus fin.* ut contra, unius folii (adderem, vel alteriùs folii) non reputari librum à Sanchez *loc. cit. num. 35.* in simili, & quidem meritò, quidquid dicat in contrarium Bonacina *de censur. in partic. d. 1. quæstione 2. part 4. num. 16.*

12. Secunda difficultas est. An si quis habens ejusmodi librum hæreticì, in quo legatur una, vel altera hæresis, illas deleat; debeat deinceps librum ut prohibitum æstimare? Debere, ait Sanchez, *loc. cit. num. 35.* & Castro Palaus, *loc. cit. num. 7.* quia particularis expunctio non tollit communem libri prohibitionem, sed vide *infrà, num. 45.*

13. Tertia difficultas est, an sub nomine libri hîc intelligatur manuscriptum? intelligi ex communi sententia testantur Suarez, *disp. 20. de fid. sect. 2. num. 10.* & Sanchez *loc. cit. num. 28.* Ratio potissima est, tum quia secùs facilè eluderetur præceptum de libris hæreticorum impediendis, si quidem jam legerentur impunè manuscripta, tum quia manuscripta adhuc sub nomine libri censendi sunt.

14. Verùm pace tantorum virorum puto hîc non intelligi. Ratio potissima est, quia vera manuscriptum, etiam transcriptum à libro, non est propriè secundum usum communem loquendi, liber. Nec est verum sic eludi hoc præceptum; nam satis contra manuscripta provisum est per aliam prohibitionem allatam *num. 5.* Adde libros typis excussos meritò per hanc Bullæ Cœnæ legem, quæ est certè magis ardua, quàm alia, prohiberi, quia typis excussi libri ampliùs promulgantur, diutiùs durant, & faciliùs leguntur, quàm manuscripta; quam rationem modò *num. 9.* approbant iidem Sanchez, & Castro Palaus de brevibus epistolis & similibus; nam propterea debuissent, & hîc approbare: lege *dictum numer. 9.* huc enim permaximè, quæ ibi dicuntur, faciunt,

maximè illud, quod hæc est lex odiosa, atque adeò restringenda.

15. Confirmo primò: quia quando Pontifex scripturas vult sub prohibitione librorum includere, facit speciatim nominando scripturas: ergo dum hîc solùm libros nominat, illas non includit. Antecedens patet ex. Leone X. qui in Concilio Lateranensi sub Leone X *sess.*10. & apud Bonacinam *dist.*2. *de cens. in part. quæst.*2. *part.*18. *numero* 1. *Nullus* (ait) *librum aliquem, seu aliquam quamcunque scripturam imprimere præsumat, nisi priùs per Vicarium, &c. approbetur*, & ex Tridentino *sessione* 4. *sub fin. Nulli liceat* (inquit) *imprimere aut suis libros de rebus Sacris, &c. Qui autem scripto eos communicant, nisi approbati fuerint, eisdem pœnis subjaceant.*

16. Confirmo secundò, ex Bonacina *ibid. num.*12. & Azor. *tom.*1. *lib.*8. *cap.*17. *quæst.*4. quæ quærunt an manuscripta evulgari possint sine timore excommunicationis latæ à Tridentino in dicto loco: *Qui autem scripto eos libros, &c.* respondentque cum distinctione, negando posse ea scripta, quæ sunt opera completa, & perfecta, quæ typis mandari solent, concedendo verò posse ea, quæ solent fieri ad privatum usum, & commodum, quis est enim qui suas concionces, suas disputationes Theologicas etiam digestas in magna volumina in Scholis, & extra illas discipulis, aliisque, nulla præmissa approbatione sine scrupulo non communicat? & ratio datæ responsionis est, inquit Bonac. *loco citato*, quia cùm Tridentinum loquatur de libris, qui sunt manuscripti in dictis verbis: *Qui autem scripto eos libros communicant, &c.* nomen libri stricte accipiendum est, non largè, cùm versemur in materia pœnali, & odiosa, in qua stricta verborum interpretatio facienda, est *cap. pœnæ, de pœnitentia, distinctione prima.* Hæc ille; Si igitur in ea lege Concilii Tridentini, ubi fit mentio libri, & scripturæ, nomine libri, seu scripturæ non intelligitur merum, & quodcunque manuscriptum, multò magis in casu nostro, ubi nulla fit mentio scripturæ, sed solùm libri.

Sine Auihoritate nostra, & Sedis Apostolicæ.

17. Occasione hujus clausulæ possumus, Primò quærere: quisnam habeat potestatem concedendi licentiam libros vetitos legendi? Secundò; quisnam actu habeat eosdem libros legendi licentiam? Quoad primum. Dico primò nullum posse concedere licentiam libros Hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes, legendi, nisi Summum Pontificem, vel cui ipse potestatem concesserit. Hinc fit, ut nec Episcopi, nec Inquisitores ex Merolla *tom.*1. *d.*1. *cap.* 2. *coroll.*7. *diff.*12. *n.*418. nec Cardinales possint, ex Sanch. *l. c. n* 44. Suarez *disp. de fide,* 20. *sect.*2. *n.*28. Azor. *t.*1. *lib.*8. *c.*6. *qu.*12. immò nec iidem Cardinales etiam, Sede vacante, nisi in casu summæ necessitatis, (quam certè rarissimè occurrere posse video) observatâque forma, quæ præcipitur in Clementina, *Ne Romani, De electis.*

18. Verùm Pontifex alicuine hanc potestatem concessit? Nemini docet Castro Palaus *tom.*1. *tract.*4. *disp.*2. *part.*18. §. 3. *num.*5. ne ipsis quidem Episcopis, vel Inquisitoribus. Immò Inquisitores licèt habeant potestatem concedendi licentiam legendi alios libros vetitos, non tamen legendi libros hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes. Extant tamen quædam privilegia concessa Religiosis, de quibus sua quisque consulat.

19. Petes, Episcopi possúntne concedere licentiam legendi libros vetitos (præter Hæreticos) sicuti, iisdem exceptis, posse, modò diximus Inquisitores?

Tacet, seu fugit id decernere Castro Pal. *ibid.* Sanchez, aliique communiter solùm loquuntur de libris hæreticis, ad quos legendos non posse eos dare licentiam docent; Puto tamen in Regnis, ubi viget Hispanica Inquisitio non posse, posse ubi illa non adest. Ratio prioris dicti est ducenda ex privilegiis concessis Inquisitioni Hispanicæ primitivè quoad alios quoscunque, apud Peñam *in Bulla.* Ratio posterioris est, quia Episcopus est primus Inquisitor in sua Diœcesi; ergo dum non constat ab ipsis hanc potestatem fuisse adeptam, non sunt de sua potestate dejiciendi.

Favet Regula secunda expurgatorii: *Hæreticorum libri*, inquit, *qui de Religione ex professo tractant omnino damnantur. Qui verò de Religione non tractant, a Theologis Catholicis jussu Episcoporum & Inquisitorum examinati, & approbati permittuntur.* Sane si Episcopis datur jus examinandi, & approbandi, non videtur iisdem denegandum jus concedendi licentiam legendi. Immò, cùm hæc regula sit *in expurgatorio Hispanico*, vide an etiam faveat Episcopis, etiam pro Regnis Hispaniæ,

20. Quoad secundum: Dico secundò, neminem habere licentiam legendi libros Hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes. Solùm invenitur ejusmodi licentia concessa Inquisitoribus, ejusque commissariis à Paulo V. & Pio IV. apud Peñ. *l. c.* & in Regnis Hispaniæ solùm Inquisitoribus, non verò eorum commissariis ex *Bulla Pauli V. posita initio expurgatorii* Castro *l. c.*

Quid habeant Religiosi, id ex suis privilegiis quisque cognoscat. Si verò sit sermo de aliis libris vetitis, generaliter eam habent Inquisitores, & ij, qui ex modò dictis, possunt dictam licentiam aliis concedere: si enim aliis concedere possunt, certè poterunt & sibi. Denique ii omnes, qui post Constitutionem Urbani VIII. *Constitit Apostolatus Officium*, 2. *Octobr.* 1631. auferentis omnes præcedentes licentias legendi libros prohibitos, novam legitimè licentiam obtinuêre. An autem *ibidem* Urbanus restrinxerit Episcopis extra Hispaniam, immò, & Inquisitoribus omnibus potestatem dandi licentiam legendi libros vetitos non hæreticos, quâ eos, perinde ac Inquisitores, frui, modò dixi *num.*19. viri docti considerent. Verba Urbani VIII. *loco cit. num.* 3. *fine*, hæc sunt: *Neque de cætero similes licentiæ, nisi à Congregatione sancti Officii, dum singulis hebdomadis coram nobis habetur, vel ab aliis per nos etiam in eadem Congregatione specialiter deputandis, concedantur.* Considerent autem Docti, num hæc Urbani clausula (*ne concedantur*) auferat potestatem; non enim dicit: *Ne possint concedere*, sed: *Ne concedantur.*

Scienter.

21. Excusabit ergo ignorantia. Sed ecce nodus; quæcunquéne, an aliqua solùm ignorantia excusabit?

Præmittendum est, primò, aliam esse ignorantiam juris, aliam facti. Facti est, ut si quis in casu nostro sciret quidem librum Hæretici esse jure prohibitum; sed nesciret librum hunc esse Hæretici. Juris est; ut si quis, esto sciat hunc librum esse hæreticum, nescit à jure ejus lectionem prohiberi: Ita Sanchez *lib.*1. *Dec. cap.*16. Castro Pal. *tom.*1. *tr.*2. *d.*1. *p.*25, Merolla *tom.*1. *d.*1. *c.*2. *d.*2. aliique *passim.*

22. Præmittendum secundò, Ignorantiam aliam esse invincibilem, aliam vincibilem: ita iidem. Invincibilis, quæ etiam appellatur inculpabilis, justa, probabilis antecedens, est, quoties cogitatio nulla, nec scrupulus de aliqua obligatione menti hominis occurrit, qua cognitione possit homo excitari ad inquirendam obligationis notitiam: vel si menti occurrit, fecit, juxta qualitatem rei, moralem diligentiam ad habendam notitiam, & non habuit, ut si quis in casu nostro, cæterùm idiota, ne dubitavit quidem, hunc esse librum Hæretici, vel si dubitavit, interrogavit Parochum, responsúmque accepit, non esse: Sanè hîc idiota dicetur laborare ignorantia invincibili; quia illam evincere non potuit.

Vincibilis, quæ etiam dicitur culpabilis, improbabilis, injusta, consequens, est quoties ejusmodi moralis diligentia non est facta ab eo, cui jam occurrit dubitatio de obligatione: est autem quadruplex, Affectata, crassa,

notabilis

notabilis, levis; nam supinam, aliqui ad crassam, aliqui ad affectatam reducunt.

Affectata est, cùm quis data opera ignorare vult, & affectat; nam propterea hæc ignorantia dicitur directè voluntaria, ut si quis consultò non vult scire, an hic sit liber hæreticus, quò liberiùs illum legat.

Crassa est, quando quis propter meram negligentiam, piger est in ea ignorantia depellenda, sic dicta, quia crassi homines, & pingues, desides esse multum solent: Hoc ego reduco ignorantiam supinam, quia, more hominis supinè in lecto jacentis, non curat surgere ad illam depellendam.

Notabilis, seu notabiliter culpabilis est, quando quis adhibet quidem aliquam diligentiam, sed non tantam, quanta moraliter sufficit, ut si quis inquirat, an hic liber sit hæreticus, sed non à sufficienter perito.

Tenuis est, quando quis adhibet mediocrem, & quidem sufficientem diligentiam ad habendam obligationis notitiam; sed non tantam, quantam in summo rigore potuisset. Ut si quis petat, an liber sit hæreticus à mediocriter docto, potuisset autem à doctiore, vel ab Inquisitore, &c. Hic solùm supponitur levis culpa, in prædictis tribus culpa lata, vel gravis.

23. Quanta autem, seu qui gradus diligentiæ adhibendus sit in ejusmodi nostris obligationibus indagandis, non potest certa regula definiri; illa enim facienda est, quæ more humano, juxta qualitatem negotiorum, prudenti judicio fieri solet; nam certè major requiritur in iis, quæ sunt juris naturalis, quàm quæ sunt juris positivi: major, ubi agitur de damno tertii, quàm ubi hoc non adest; major, quando agitur de Vita, quàm quando de Bonis, &c. Lege Sanch. *lib.* 1. *in Dec. cap.* 17. *num.* 19.

24. Denique si quis legem sive vincibiliter, sive invincibiliter ignorans eo esset animo, ut etiam si sciret, legem non servaret, diceretur habere ignorantiam comitantem; id quod semel innuisse sit satis. His positis, & omnibus revisis iis, quæ *suprà*, *lib.* 1. *cap.* 2. §. 10. diximus de voluntario ex ignorantia.

25. Dico primò. Ignorantia invincibilis, sive juris, sive facti, non solùm antecedens, sed etiam comitans excusat legentem libros hæreticorum tum à peccato, tum ab excommunicatione. Ita Suar. Farin. apud Castro Pal. *tom.* 1. *tract.* 4. *disp.* 2 *p.* 10. §. 2. *n.* 1. Merolla *tom.* 1. *d.* 1. *r.* 2. *d.* 16. *coroll.* 7. *n.* 312. Ratio est, quia universaliter quando nulla alia lege actio aliqua est prohibita, nisi ab illa, quæ pœnam imposuit, ignorans invincibiliter legem illam si eam transgrediatur, nec peccat, nec pœnam contrahit. Non peccat, quia involuntariè agit, cùm legem invincibiliter non agnoscat: Non contrahit pœnam, quia, qui non peccat, non est, lege puniendus *ex reg.* 23. *de reg. juris in* 6.

26. Dices, quando ignorantia est comitans, transgressor habet illum malum animum, seu affectum legendi, etiamsi sciret prohibitionem, ergo peccat. Respondeo; Si ille malus animus est solùm in habitu, non est peccatum, donec exeat in actum, ut ex se constat: quòd si sit in actu, erit quidem peccatum, at actus ipse externus legendi; cùm nullo modo procedat de facto, à tali affectu, ut supponimus, sed ab ignorantia, à tali peccaminoso affectu infici nequaquam potest. Ita Merolla *ibid. d.* 2. *n.* 3. in simili.

27. Dico secundò, qui legit prædictos libros ex vincibili ignorantia sive juris, sive facti, ex ignorantia, inquam, sive notabili, sive crassa, seu supina, sive etiam affectata, quamvis peccet, non incurrit pœnam excommunicationis. Ratio est, quia est probabilis opinio quando lex imponit pœnam excommunicationis, imò & suspensionis, interdicti, & irregularitatis pœnalis iis, qui scienter aliquid committunt, (ut est in casu nostro, & est etiam, quando lex fertur contra audentes, præsumentes, consultò violantes, &c. quæ verba, cùm requirant contemptum æquivalent verbo, *Scienter*. De quibus *lib.* 1. *cap.* 2. §. 10. *à num.* 9. satis diximus.) Probabilis est (inquam) ex ibidem dictis opinio, quæ excusat transgressores ab incursu pœnæ, si ex quacunque ignorantia legem non servant, quia adhuc contumaces non sunt, cùm verè non scienter legant: ita Sanch. *lib.* 9. *de matr. d.* 32. *n.* 35. Bonacin. *de cens. in comm. d.* 1. *q.* 2. *p.* 1. *num.* 10. Castropal. *tom.* 1. *tr.* 2. *d.* 18. aliique. Excipio quando ignorantia affectata esset conjuncta cum ingenti temeritate; ut *ibidem* dixi *n.* 14.

An sit peccatum diversæ speciei legere hos libros ex ignorantia graviter culpabili, & legere scienter, & quo modo id Confessario aperiendum satis colligi potest ex dictis *in opusc. de exped. confess. lib.* 2. *c.* 1. §. 16.

28. Dico tertiò, idem dicendum esse de legentibus alios libros, si veterentur sub illa clausula (præsumant, vel sciente.) Ratio est eadem jam dicta.

29. Illud pro eo quod facit ad peccatum, nota hic & in præcedente conclusione, ignorantiam, quæ est solùm notabiliter culpabilis, quando agitur de diligentia facienda sciendi præcepta naturalia, non esse notabiliter culpabilem, si agatur de diligentia facienda sciendi præcepta positiva: ita Sanch. *in Dec. lib.* 1. *c.* 17. *n.* 20. ut expendit Meroll. *l. c. dub.* 10. *n.* 167. quod non advertit Castro P. *tom.* 1. *tr.* 1. *d.* 1. *p.* 16. *num.* 3. Ratio radicalis est, quia magis nos obligamur ad exhibendam diligentiam circa jura naturalia, quàm circa positiva, ut modò *num.* 23. innuimus. Nam hinc colligimus in positivis præceptis atque adeò in hoc de libris vetitis solam negligentiam crassam, supinam, & affectatam, peccatum mortale afferre; non verò aliam etiam notabilem, quia in his positivis legibus ea, quæ non est crassa, vel ad crassam proximè non accedit, verè non censetur esse notabilis, sed levis, cùm in his sufficiat aliquam diligentiam, licèt non exactissimam adhibuisse ad mortale peccatum evitandum. Lege etiam Valent. *disp.* 7. *de lege humana q.* 3. *p.* 6. *fin.* & in hoc sensu, seu per hanc explicationem potest admitti eorum doctrina, qui docent in præceptis positivis ignorantiam notabilem non afferre mortale; quam rem decernere huc remisimus *suprà*, *lib.* 1. *cap.* 2 §. 10. *n.* 7.

30. Dico quartò, legentes prædictos cum ignorantia, levi, excusari à peccato gravi, & à pœna excommunicationis, patet, quia negligentia levis non potest parere peccatum grave, & peccatum non grave non potest inducere pœnam gravem, qualis est excommunicatio.

Legentes.

31. Non legit unde contra hanc prohibitionem non facit, qui sensum libri non percipit: ut esset, qui in aliena lingua, quam ignoret, librum compositum materialiter legeret: Ita Castro Pal. *tom.* 1. *tract.* 4. *d.* 2. *p.* 10. §. 2. *n.* 2. contra Bon. *ibid.* cit. legit verò, qui visu, & mente librum percurrit: non enim necesse est ad propriè dictam lectionem, ut ipsa verba proferantur: ita Sanchez Suar. Bon. ab eodem Castr. *ibid.* cit.

32. Quid si alium audias legentem? Respondeo, nec facies contra prohibitionem legendi ex probabilissima sententia; ita Sanchez *lib.* 2. *in Dec. cap.* 10. *n.* 48. Coninc. *disp.* 18. *de fide, dub.* 11. *num.* 178. Castro Pal. *ibid. n.* 4. quia, quamvis subeas idem periculum, tamen verè non legis, quod solùm hîc cavetur.

33. Objicis. Dominus jubeat famulum indoctum ut legat librum, verbi gratia, Latinum prohibitum, ipso Domino docto audiente. In hoc casu famulus non incurret censuram, & consequenter nec peccatum, quia sensum non percipit ex dictis *num.* 31. (idem esset si excusaretur ex gravis damni periculo non in contemptum legis incusso, tametsi perciperet sensum.) Rursus nec incurret Dominus, quia ipsi non prohibetur audire, ex dictis *numero præcedente*, & inducendo servum ad legendum, cùm solùm inducat ad materialem lectionem, quæ non est prohibita ex dicto *numero* 31. non cooperabitur ad peccatum ullum: quare Dominus sic audiens, præscindendo à retentione libri, non peccaret,

& consequenter frustraretur sua intentione lex de prohibitione Librorum. Respondeo ita colligi ex Doctrina, quæ est Sapientissimorum Doctorum, nec esse censendum inconvenies, si in aliquo raro casu suam non consequatur intentionem lex, habebit communiter in aliis, de quibus loquitur.

34. Excusari autem legentem tum à mortali, tum ab excommunicatione ex parvitate materiæ, ut regulariter solet esse in cæteris præceptis, certum esto, ita Suar. *disp. 20. de fide, sect. 2. n. 20.* Sanch. *lib. 2. in Dec. cap. 10. n. 13.* quidquid aliqui negent cum Tol. *lib. 19. n. 9. vers. sextum genus.*

Quid si quis intenderit multùm legere, & postea parum de facto legerit? peccaret quidem mortaliter in ea lectione ex pravo animo ulterius procedendi, at non incurreret in censuram, quia hæc non punit intentionem, sed executionem. Castro Pal. *l. c. num. 9.* Materiæ parvitatem aliqui determinant esse, lege unum, aut alterum versiculum, seu paucula verba. Azor. *t. 1. lib. 8. cap. 16. q. 3.* Alii legere non multas lineas, sic Suar. *loc. cit.* Alii paucas lineas, sic Reginal. *lib. 9 n. 254.* Alii decem lineas, sic Sayr. *de cens. lib. 3. cap. 5. n. 2.* Alii unam paginam, sic Sanch. *l. c. n. 31.* Layman *lib. 2. tract. 1. cap. 15. num. 5.* Alii unam paginam libri in folio impressi: sic Castro Pal. *l. c.* Omnes probabiliter, quidquid contra duas ultimas sententias nimis asperè immeritò obsistat Merolla *t. 1. d. 1. c. 2. d. 16. coroll. 7. diff. 3. n. 344. fine.* Ratio autem probabilitatis est, quia iterum brevi lectione non apparet regulariter grave periculum.

35. Nota denique. Sive locum, ubi nullus est error, legas, ex Sanch. *ibi, numero 35.* Bon. *d. 1. de cens. in partic. q. 2. p. 4. num. 22.* sive Epistolam Dedicatoriam, vel Procœmium, vel Indicem, ex Sanch. *ibi. n. 30.* contra prohibitionem facis, quia ob unum errorem qui inibi reperitur, totus liber, atque adeò omnes ejus partes sunt prohibitæ.

Quod si illæ paucæ lineæ contineant eam doctrinam, propter quam liber ille fuit proscriptus, certè non possem liberare à peccato eum qui scienter, seu consultò eas, quamvis paucas, legat: Cùm enim illæ sint tota causa prohibitionis, inobedientia gravis erit, non levis. Dixi (consultò) tam si casu, & non ex intentione, tunc propter parvitatem materiæ poterit excusari.

36. Superest decernere, An qui legit (idem si retinet) ejusmodi libros sine ullo periculo subversionis, scandali, alteriúsque mali, qui legit, verbi gratia, ad confutandos errores, an incurrat in peccatum, & consequenter in censuram?

Gravis est difficultas, & pendet ab ea celebri quæstione, An cessante fine adæquato legis positivæ in aliquo particulari casu, cesset pro eo casu & lex. Exemplum est: Si præcipiatur, ne quis noctu arma portet ob periculum rixandi, si quis senex, verbi gratia, certus moraliter se non habere hujusmodi periculum, ea portet, liciténe ea portabit? Adverte autem nos loqui in legibus positivis; nam in naturalibus, quæ semper sunt ob honestatem intrinsecam, quæ est in actu bono, vel in carentia actus mali, nunquam adæquatus finis ejus legis cessare potest. Si præcipiatur, verbi gratia, Jejunium, licèt cesset finis mortificationis carnis in satis aliàs mortificato, non tamen cessat honestas ipsa temperantiæ imbibita in virtute abstinentiæ, propter quam regulariter jejunium præcipitur. Dico (regulariter) nam si præciperetur idem jejunium ab Episcopo, ad impetrandam, verbi gratia, sanitatem Regis, cessante Regis infirmitate, cesseret ex mox dicendis & lex jejunii, quia licèt jejunium habeat ex se honestatem temperantiæ, tamen in hoc casu non præcipitur propter respectum ad temperantiam, sed adæquatè propter Regis sanitatem, quâ habitâ cessat pro omnibus totus dicti præcepti finis.

37. Porrò communis opinio docet cessante fine adæquato in uno particulari non cessare pro eo legem, nec consequenter obligationem: ita Suarez, Vasquez, Sasichez, Coninch. Sotus, Covar. Bonac. aliique usque ad 31. apud Dianam *p. 1. tract. 10. res. 27.* Ratio est, quia cùm lex nunquam feratur ob finem particularem, sed generalem, nisi cesset fere in omnibus, esto esset in aliquo, semper dictus finis generalis durabit, atque adeò perseverabit & lex. Delatio, verbi gratia, armorum non prohibetur ob peculiare periculum tuæ rixæ, sed ob periculum quod esse potest in Republica: quamvis ergo ejusmodi periculum cesset in re, cùm non cesset quoad alios, id quod respexit Legislator, nec lex cessabit, ergo & te obligabit.

38. Alia minùs communis opinio asserit cessare. Ita Henriq. Comitol. Sà, Granadó, Fose, Mexia, Navarr. Abbas, Angelus, Sosa, Megala, apud eundem Dianam *ibid.* Adde eundem Dian. *ibidem*, & *par. 5. tr. 14. resol. 96.* qui ait hanc opinionem cum magno plausu à viris Doctis fuisse receptam. Adde & Hurtad. de Mendoza *in 2. 2. tom. ... d. 47. sectione 3. §. 26.* fusè & doctè Ratio est, quia stante cessante adæquato fine in universum ex omnium sententia cessat lex in omnibus, ita cessante adæquato fine in uno, cessare debebit lex in illo. Et hujus ulterior ratio esse debet, quia ideo cessante fine in universum, cessat lex in omnibus, quia tunc lex redditur ex communi sententia inutilis; siquidem lex, cum semper feratur ob bonum publicum, non solùm non debet esse damnosa, sed nec inutilis negativè, hoc est, nullam utilitatem afferens; at cessante fine in uno, jam redditur inutilis in hoc, ergo, &c.

Quod enim sit inutilis aliis, non facit ad utilitatem hujus; nisi multùm remotè, tanquam bonum proximi, ad quod remotum, ex hac sententia non respexit lex. Certè nihil mihi non febricitanti prodest lapis Bessoar, quamvis aliis febri laborantibus sit proficuus. Adde & argumentum ductum à paritate præcepti de correctione fraterna: Hæc enim lex non obligat particularem, quando cessat in eo particulari finis legis, nempe spes emendationis, ergo idem erit in casu nostro. Ad hanc paritatem respondet Covarruvias, aliique apud Suar. mox citandum, legem correctionis datam esse propter privatum bonum singulorum, ideo non esse mirum, quòd hoc cessante, cesset & lex. Sed Suarez *lib. 6. de leg. ca. 9. n. 15.* ait, se non intelligere hanc responsionem, quia omnis lex (ait, & meritò) habet hoc, quòd sit data communitati propter bonum singulorum, & sic etiam lex correctionis, data est toti communitati propter bonum fratrum, seu singulorum.

39. Respondet ergo ipse Suarez, præceptum correctionis esse affirmativum, quod non obligat ad semper. Quando ergo non est spes emendæ, non cessat obligatio correctionis, sed differtur; quia non est tempus utile: sicut præceptum dandæ eleemosynæ indigenti non cessaret, sed suspenderetur, si adverteretur pauper eâ eleemosynâ fore abusurus: eodem igitur modo (ait Suarez) non cessabit in casu nostro obligatio legis. Sed, pace tanti viri, hæc responsio non satisfacit, & contra ipsum facit. Sicut enim lex correctionis, & eleemosynæ, (quia correctio, & eleemosyna in prædictis casibus sunt inutiles,) suspenditur, ita in aliis legibus, quia cessante causa in uno particulari, redditur pro eo inutilis lex, suspenderetur pro illo, & consequenter non obligabit. Quod ad intentum hujus secundæ opinionis satis, superque est.

Atque ex hoc solvitur etiam ratio prioris sententiæ, Concedimus enim legem, stante periculo in aliis, cùm sit pro illis utilis, non cessare, sive absolutè, sive pro illis; sed asserimus satis esse, si suspendatur, atque adeò non obliget illum particularem, pro quo Lex inutilis evasit.

40. His positis ad id, à quo recesseram, revertor. Cùm hæc secunda opinio propter Authores, rationésque, quibus innititur, non possit non esse probabilis: probabile etiam videbitur alicui in foro Conscientiæ, non incurrit in peccatum, nec in censuram à legentibus, vel retinentibus ejusmodi libros, si cesset causa prohibitionis

bitionis; ita Felin. Albert. Mascard. Decian. apud Castro Pal. *tr. 5. disp. 2. p. 10. §. 2. num. 8.* ipso Castro Pal. contra. *ibid. num. 9.* favet tamen Layman *lib. 1. t. 1. c. 14.* recente *ibid. num. 9.* hoc est, si verè nullum legenti periculum esse apparet, quod periculum esse finem hujus prohibitionis, fatentur Sanchez *in dec. cap. 18. num. 51.* & insinuat Castro Palaus *d. §. 2. n. 9.*

41. Verum, quia revera nunquam deest adæquatus finis, difficile enim videtur deesse periculum in re tam labrica, nec apparet periculum solum esse tantæ prohibitionis finem, ea enim etiam hæreticorum contemptus ex eorum exterminatione librorum enascens: est vitatio, quantum fieri potest, & communicationis cum ipsis, etiam in eorum scriptis: est, ut ipsi cùm videant suas lucubrationes de rebus sacris à fidelibus non esse legendas, à scriptione desistant: est, ut debita Sacrorum Inquisitorum, Conciliorum, Pontificum tam serias decretis reverentia, & obedientia in re summi momenti servetur, quia, inquam, adæquatus finis nunquam deest, nullo modo aperienda est janua, qua quisquam libros evolvere impune possis, tametsi pures te in periculum errandi non prolapsurum. Putes, inquam? Sed quandonam, vel quis ferreus se unquam adeò constantem, formémve putare poterit, ut in occasionem labendi sibi se conjicere audeat? Equidem dum hæc scribo, quadraginta quatuor annos ago à sancta hac mea Societatis Jesu Religione susceptâ, nihilominus in rebus sanctis ac sacris tandiu versatus, luteum me figmentum portare in dies experior: tu si æneum portas, periculis te ingeritio, ut libet.

Retinentes.

42. Sive in tua, sive in aliena domo, sive tuo nomine, sive alieno scienter dictos libros, seu eorum partem notabilem retineas, facis contra prohibitionem; ita Sanch. *in dec. c. 10. n. 53. & 54.* ita ut etiam aromatarios, & librarios, Sanchez *ibid.* non excuset, quia licèt illi ad aromata, hi ad eosdem ligandos, & non ex intentione legendi retineant, adhuc legem violant. Eosdem si retinens in aliena lingua scriptos, etiamsi à te intelligi non possint, condemnatis, Sanch. *ibid.* quia adhuc retines libros vetitos.

43. Excusat autem parvitas materiæ, ut si retineres unum, duo, vel tria folia, quia licèt plusquam unam paginam legere excedat parvitatem, ut diximus *num. 34.* non tamen excederet in retinendo; cùm minor culpa sit retinere, quàm legere, *ibid. num. 54.* Excusat item parvitas temporis, quo retines.

44. Imò si tempus etiam notabile requiratur, ut commodè Inquisitori tradatur liber, non es scrupulis agitandus; potes enim etiam diu expectare, modo sine fraude, & fallacia id facias, *ibid. n. 55.* Data autem commoditate per unum, vel alterum diem differre, non erit culpa saltem gravis, quia retentio levis est.

45. Si quando ex legitima facultate librum vetitum retineas, adverte ne tua occasione serpat ad alios facultate carentes libri venenum. Equidem cùm essem Romæ incidi in quemdam librum prohibitum, quem palàm quidam amicus apud se in aperto pluteo retinebat, cujus multa folia (ut eram meo more avidus evolvendi quoscunque libros, quos antea non vidissem) cùm securus perlegerim, adverti in fine libri sic adnotatum ex scripto fuisse: *Hic liber est prohibitus, sed ego ex legitima licentia apud me retineo.*

Imprimentes.

46. Hoc est, componentes litteras, præparantes papyrum, & atramentum, torcular prementes, & cæteros cooperantes: item Officinæ Impressoriæ dominos, ipsosque librorum Authores, qui eos imprimendos urgent: hi enim omnes imprimere librum dicuntur. Imò qui corrigit folia impressa, ut emendatiora exprimantur, hic comprehenditur; nam præterquam quod jam legit librum hæreticum, etiam censetur imprimere, dum ad imprimendum corrigit: Ita Sanchez *l. c. num. 57.* Suarez *disp. 20. de fide, sect. 2. n. 24.* Castro Palao *l. c. num. 13.* Bon. *disp. 1. de Cens. in part. q. 2. p. n. 19.*

Qui verò solùm expensa dat ad imprimendum, & qui exemplar rescribit ut imprimatur, quique æneos charactéres, vel atramentum, vel similia impressoribus dictis vendit licèt fautores sint hæreticorum, & in pœnas fautorum incurrant, non sunt impressores, cùm remotè satis ad impressionem concurrant?

47. Hæc quoad libros hæreticorum hæresim continentes, vel de Religione tractantes, de quibus Bulla Cœnæ loquitur. Quid de aliis.

Tres hac de re constitutiones sunt apud Bonac. *d. q. 1. p. 16. n. 1.* Prima est Concilij Lateranensis, sub Leone X. *sect. 20.* ubi imprimentes, vel imprimi facientes libros, vel quamcunque scripturam in Vrbe sine Vicarij & Magistri Sacri Palatij, in aliis Civitatibus sine Episcopi approbatione, excommunicantur ipso facto: & pœna pecuniaria, ac suspensione ac exercitio imprimendi per annum, afficiuntur, libri que comburuntur.

48. Secunda est in Indice librorum prohibitorum *reg. 10.* ubi innovatur dicta Concil. Lateranensis constitutio.

49. Tertia est in Concilio Tridentino, quod solum loquitur de Libris sacris (ij autem sunt ijdem, quos diximus *n. 7.*) ubi eadem constitutio confirmatur, additúrque, Libri Sacri, cum nomine Authoris imprimantur, & si sint libri Regularium, ut præter Episcopi, vel Magistri Sacri Palatij approbationem, approbentur à suis Superioribus, secùs nec vendi, nec retineri queant, sub pœnis ejusdem Constitutionis: ipsa verò approbatio detur in scriptis? & appareat in fronte libri. Ex quo vides hos nisi aliunde sint prohibiti, posse legi, si apud se non retineantur, quia Conch. prohibet vendi, vel retiri, nihil de lectione.

50. Porrò aliquæ hîc insurgunt difficultates. Prima, an ubi receptus mos est, ut solùm Domini temporales examinent librum imprimendum, delinquat contra dictas Constitutiones, qui sine Episcoporum approbatione imprimit? Respondeo non delinquere. Ratio est, quia jam supponis Constitutiones has non esse legitimè receptas: ergo contra ipsas non peccabitur.

Adde cum Bonacina *l. c. num. 6.* in hoc casu Ecclesiam usu sic approbante, subrogasse Dominos temporales in approbatione librorum. Simile quid dicam *cap. 5. §. 2. numero 4.*

51. Secunda; in libris Sacris, in quibus juxta Tridentinum apparere debet approbatio in fronte libri, si moraliter constat adesse, non tamen sit in libro apposita, an peccetur? Respondeo. Credo non peccari saltem graviter, quia jam servatur tota substantia præcepti: multò magis si præponatur illud (cum superioris licentia) quod usu ipso toto comprobari video. Ita Bon. *lib. n. 7.*

52. Tertia, An qui habuit prædictam licentiam, sed deinde dum imprimit, addit vel demit aliqua sine nova licentia, peccet in legem hanc?

Respondeo negativè, cùm Bonac. *ibid. num. 7.* Nisi tale & tamen addat, demátve, ut novus moraliter liber censeatur. Ratio est, quia per pauca adiecta, non censetur quis librum sine licentia imprimere; per multa, sanè censetur.

Id explicatiùs decidamus. Si quod addis, quamvis non multas continens lineas, tu cognoscas esse prohibitum, sanè cùm mala fide agas, condemnaberis: id quod ego modò insinuavi per illud (tale) si verò certò cognoscas prohibitum non esse, procedit doctrina allata ex Bonacina. Si denique dubius sis, certè prævalet lex, atque addere nullatenus potes.

53. Quarta, An qui in libris sacris, de quibus solis loquitur Tridentinum, non apponit nomen veri Authoris sed alterius peccet? Quid si nomen sit fictum, & ementitium? Quid, si adhibeatut nomen Collegij, vel

Academiæ, tacito nomine determinatæ personæ? Respondeo, Non possum excusare eum, qui dictum nomen præponit, qui verò nomen alterius sufficientis vel Collegij, meritò excusare debeo. Sic Bon. *ibid. n.*10. Ratio est, quia in hoc posteriore jam adest, qui de libro rationem reddere potest, qui fuit finis in ea lege Tridentini; in priore autem non adest: nam propterea idem dicendum putò, si apponatur nomen authoris, sed anagrammaticè mutatum, quia sic perinde est, ac si nullius, qui possit librum defendere, nomen inscriberetur.

Defendentes occultè, vel publicè, qualibet causa, vel colore.

54. Sive factis defendas, ut si libros in Cœna Domini prohibito occultes, vel impedias, ne comburantur, vel deferantur; sive verbis, ut si eos ut tales laudes, vel persuadeas, ne exterminentur; sive scripti, ut si pro iis rationes etiam in tuo cubiculo occultè scribas, peccas contra legem. Patent hæc ex tenore Bullæ. Ita Castr. *n.*14. Sanchez *n.*48. Suar. *sect.*2. *n.*25.

55. Dixi (ut tales) nam si dicas librum esse optimum, quoad cætera; laudésque stylum, ingenium, &c. nec ejusmodi verba faciant ad libri conservationem, non condemnaberis; quia sic non faves hæresi. Quid si dicas, te velle librum defendere, nec tamen defendas? Aliqui cum Sanch. *ibid.* Castro Pal. *ibid.* putant id non esse contra Bullam, quæ defendentes, non verò volentes defendere damnat. Aliqui assérunt hoc ipsum esse defendere, adesse nimirum aliquem, qui illius defensionem velit suscipere. Puto ex se hoc non esse defendere: sed si sit in circunstantiis, in quibus significetur adesse patronum libri, unde retrahi possint, qui librum exterminare debent, erit certè defensio, & consequenter violabitur lex, ficuti esset defensio arcis, te paratum esse ad propugnandum pro ipsa.

Aliqua notanda de libris vetitis.

56. Deinde nota primò, eos qui sunt sub Hispanica Inquisitione, teneri illos tantùm libros pro vetitis habere, quos ipsa vetat: etiam si Romæ, vel alibi non sint, vel sint vetiti: constat id ex privilegiis datis Hispanicæ Inquisitioni usu ipso comprobatis.

57. Secundò. Quando per edicta præcipitur, ut quisque ostendat suo libros, seu eorum Catologum ad Inquisitores, solùm obligaris ad deferendos eos, quos aliàs non ostendisti; semel enim ostendisse sufficit: insuper si certus sis librum non esse ex vetitis, probabiliter non obligaris ostendere in foro conscientiæ. Ratio est, quia videtur esse res levis negligere libri delationem, si certus sis nullum in librum errorem irrepsisse.

Quid, si, ut usu venire solet, aliquem librum, quem tu Inquisitoribus protulisti, prohiberi postea contingat? Respondeo: urget tunc obligatio proferendi. Quare nisi certò scias librum, quem ostendisti, nec fuisse prohibitum, nec periculum ullum adesse, quod postea vetitum fuerit, semper (præsertim ab indoctioribus, qui ejusmodi periculum discernere non valent) ille erit ostendendus.

58. Tertiò, cùm per edicta præscribatur terminus infra octo dies ostendendi ejusmodi libros, incidítne in excommunicationem, qui vel post terminum, vel etiam nunquam ostendit? Respondeo, salvo meliori judicio, nequaquam quoad libros *numero præcedente* dictos. Ratio est, quia in edicto, ut hîc in Sicilia publicatur, dicitur (*verbi gratia*, *si commanda*, id est, *præcipimus ostendere libros, &c.* (& paulò pòst,) *procederemo ad altre pene*, hoc est, *alias pœnas infligemus*) unde nulla apparet lata excommunicatio. Dices in fine edicti fulminatur excommunicatio. Respondeo, si attentè edicti tenorem legas, videtur hæc excommunicatio, cùm sit tam rigorosa, cadere solùm in hæresim, cæteráque gravia delicta superiùs allata, non verò in eos qui dumtaxat à tali librorum ostentione se subtrahunt, si libri, vel aliàs ostensi fuerint, vel certè nihil erroris contineant.

59. Quid de peccato mortali? Respondeo. Quia illud (præcipimus) est, ita in legibus peccati mortalis, quando materia est gravis, peccati levis, quando materia est levis: ex Castro. Pal. *tom.*1. *d.*1. *de legibus, part.* 9. aliísque *ibid.* citatis, &c. In nostra autem materia, quando libri nihil erroris continent, videtur res esse levis, ut modò *num.*17. dictum est quando verò continent hæresim, res est certè gravis, ideo hîc esse mortale, ibi non esse dicendum erit.

60. Quartò denique, rectè notat ex Becano Layman *lib.*2. *tr.*1. *c.*14. *n.*4. ubi recepta non est Bulla Cœnæ, vel index librorum prohibitorum, ut alicubi in Germania, non excommunicari Catholicos legentes, &c.

§. VIII. *De Absolutione ab Hæresi.*

Casus facilioris Absolutionis.

1. STatim atque tibi offertur absolvendus aliquis ob hæresim, perpendendum est, an possis vel ab hæresi reservata illum excusare, vel te esse in illis circumstantiis, in quibus ab illa absolvere, licèt privilegiatus nequaquam sis, validè possis?

2. Primò igitur, si hæresis fuit merè interna, non est reservata; ita Azor. *part.*1. *lib.*8. *c.*19. *q.* 4. de Lugo *de pœn. d.*30. *sect.*2. *n.*13. quia Ecclesia non judicat de interiori, est autem talis in his casibus, quos *suprà*, §. 3. *num.*5. diximus.

3. Secundò, si item fuit solùm externa, & non interna, putà, si metu, vi, subita ira, aliquid factum, vel dictum sit contra fidem, sed manente intellectu sine volito errore contra ipsam, licèt fuerit grauissima culpa contra externam confessionem: at, cùm non sit vera hæresis, non inducit satis Probabiliter excommunicationem Bullæ, ita Fag. *pr. Eccles.* 2. *l.*8. *c.*8. *n.*38. Toletus Sanch. Suar. Filliuc. aliique apud Dian. *tom.*3: *tract.*4. *res.* 145. & *p.*4. *tr.*4. *res.*240. *fine*, quare nisi in aliquo Episcopatu sit specialiter reservata, poterit non solùm vi Bullæ Cruciatæ, ex Henriq. Portell. Duen. Sanchez, Suar. aliisque apud Dian. *p.*1. *tr.* 5. *res.* 7. vel privilegiorum mendicantium ex Portell. aliíque apud Dian. *l. c. res.* 8. sed etiam à quocunque Ordinario Confessario absolvi. Ratio est, quia, quamvis in foro externo hic præsumatur hæreticus, unde & deputandus, & puniendus; tamen coram Deo, cùm talis non sit, non incurri coram eodem excommunicationem reservatam in foro interno, circa quod est forum pœnitentiæ. Hinc qui propositionem hæreticam enuntiat, qui comedit carnes temerare prohibito, qui idolo cultum externum exhibet, qui hæreticalem blasphemiam ex ira profert, & similia, si interim corde nullo errori contra fidem consensum præbet, absolvi, ut dictum est poterit.

4. Si quis certò sciat se lingua hæresim pronuntiasse, sed dubitet an mente consenserit, esse reputandum, commisisse hæresim externam, atque adeò absolvi non posse ab ordinario Confessario, cæteríque pœnis subdi, docet Sanchez *tom.*1. *in Dec. lib.* 1. *cap.*10. *num.*74. Ratio est, inquit, quia, cùm verba sint naturaliter signa intentionis, & nullus præsumatur dicere, quod in corde non habet, præsumptio est & possessio in hoc dubio, quòd hæresis illa processerit extrùs ex vero consensu interiori in illam.

Sed quamvis non negem forum externum contra hunc posse procedere, puto cum Caram. *in Theol. mor. lib.*3. *num.*1333. posse à Confessario non privilegiato absolvi in conscientia, nec subdi in conscientia dictis pœnis. Ratio est, quia cùm odia sint restringenda, reservatio, & pœnæ debent restringi ad certam hæresim externam; sic Merolla *tom.*3. *d.* 3. *c.*3. *dub.*2. *coroll* 23. *num.* 370. At hæc est omnibus pensatis dubia: ergo, &c. Non esset autem hæresis dubia, si fortè ex aliis circumstantiis (ut si is cognosceretur solitus similes veras hæreses pronuntiare) colligeretur adfuisse consensum; tunc enim

non

non esset dubium eum consensisse, sed moraliter certum, atque adeò item certum in Hæresim reservatam incidisse.

5. Tertiò si fuit externa, simul & interna, vide an pœnitens sciverit ei delicto fuisse annexam excommunicationem; si enim nescivit, cum non adhæserit contumaciæ, excommunicationem non incurrit. Quare cùm Hæresis, eamque casus Pontificij in eo sint reservati, quia antea habent excommunicationem, tunc ea hæresis reservata non erit, atque adeò à quocunque sit approbato absolvi poterit, ita Sanch. *lib. 2. in Dec. c. 8. n. 5. fine*, & ibi n. 1. Castro Pal. *tom. 1. tr. 4. d. 4. q. 3. initio.*

6. Quartò, si pœnitens jam certò lapsus in excommunicationem ob hæresim internam, externamque est in articulo mortis, poterit etiam absolvi à quocunque Sacerdote simplici; etiamsi hæresis fuerit externa, imò & publica; ita de Lugo *de pœnitentia, d. 20. sect. 2. §. 1.* Castro Pal. *d. p. 3. §. 5. n. 8.* quia id concedit Tridentinum *sess. 14. c. 7. de pœnitent.* & in sententia probabili *ibidem* de Lugo *§. 2. n. 23.* Castro Pal. *ibidem* etiam præsente proprio Parocho. Tunc autem debet imponi, & juramentum de stando mandatis Ecclesiæ, & onus, ut si convaluerit Superiori præsentet, juxta à nobis dicta *in methodo cap. Confes. lib. 3. c. 6.* Quibus addo duo. Primò ab impuberibus hæc juramenta non esse exposcenda, ac Sanch. *lib. 2. in Dec. cap. 13. num. 26.* Bonac. *disput. 1. de censuris in communi, §. 3. p. 3. num. 11.* quia non præsumuntur posse rationis usu, ut juramentum pro dignitate præstent: & quia ex probabili sententia *in nostro opusc. de exp. comm. c. 4. §. 2. à n. 11.* non sunt subjecti pœnis Ecclesiasticis, atque adeò excommunicationi. Secundò, quando judicatur ejusmodi juramenta, vel omerat impleri non posse, ut quia, v. g. pœnitens statim est certò moriturus, vel impedimentum fore perpetuum, illa non esse imponenda, quia frustra imponerentur: ita Castro Pal. *ibid. disp. 5. n. 18.*

7. Nota autem articulum mortis, & graxe periculum, ex probabilissima sententia pro eodem hic accipi: ita Tol. *lib. 3. cap. 14.* Avila *de cens. p. 5. d. 4. sect. 1. dub. 5.* Sayr. *lib. 2. Thes. c. 20. num. 28.* est autem, quoties judicio boni viri morale periculum seu, ut aliqui quuntur, probabile periculum mortis imminet. Quare, Præter febres graves, similesque morbos, qui reperitur in probabili periculo naufragij propter exortam tempestatem, qui in bello est confligurus, quæ primò ea paritura imò quæ est paritura, quia partus semper periculo subjaceat, dicuntur esse in articulo mortis atque adeò, modo dicto, possunt absolvi. Qui longam navigationem, vel qui ite v. g. inter Infideles est aggressurus, huc reducitur, si non speret copia Confessoris potentis absolvere, quando adest deinde mortis discrimen.

8. Quintò, si pœnitens habet perpetuum impedimentum, v. g. ægritudinem, paupertatem, servitutem, pœnam cæteris, vel triremis, quia sic impeditus est moraliter certus se non posse ante mortem habere copiam potentis absolvere, dicetur esse in articulo mortis, poteritque pari modo absolvi ab hæresi etiam publica in foro interno: ita Castro Pal. *tom. 1. tr. 4. d. 4 part 3. §. 5. num. 4.* Quamvis enim Sanchez *lib. 2. in Dec. cap. 13. n. 3.* Suar. *d. 21. de fide, sect. 4. fine*, & aliqui id concedant de aliis criminibus, non verò de hæresi propter ejus gravitatem, tamen Castro Palaus &c. satis probabiliter, etiam de hac meritò concedit: est enim par ratio de cæteris, ac de hæresi.

9. Quid si impedimentum sit longum, non verò perpetuum? Puto esse tunc distinguendum, si enim putatur fore admodum longum, v. g. per quinque vel decem annos erit judicandum perpetuum, cùm in illo valde longo impedimento, morale subsit periculum mortis, in quo supponimus non adfuturum Confessarium, qui potens sit absolvere: si verò putatur non ita longum, non erit perpetuum judicandum, quia dictum morale periculum non præsumitur affuturum: Breviter erunt perpendenda futura pericula, sanitas pœnitentis, & similis, ut si judicetur morale periculum subesse, cum prædicto juramento, & onere absolvatur; secùs, nequaquam.

10. Duo denique adverte: Primò, si dubites, an possis vivere, donec habeas copiam potentis absolvere, adhuc judicaris esse in articulo, qui hæc concessio cùm sit contenta in corpore juris & in favorem animarum, latè interpretanda est, Adverte, secundo, si constitutus in dicto articulo possis vocare ad te Superiorem, vel medio confessario, vel missis litteris, possis expectare ab illo præsentem absolutionem, vel facultatem, ut absolvaris ab excommunicationem, te non obligari hæc facere, sed posse à quocumque modo prædicto, absolvi. Ratio est, quia tua obligatio est adeundi Superiorem, ut habent textus hanc obligationem inducentes; non verò faciendi alias diligentias; quare si adire non potes, excusaris. Ex hac doctrina potui consilium dare Sacerdoti Confessario, ut Monialem, quæ in hæresim externam inciderat, absolveret, tanquam constitutam in articulo mortis. Ratio fuit, quia hæc habebat perpetuum impedimentum adeundi ad potentem absolvere, nec obligabatur, vel Episcopum vocare, vel per litteras seu internuntium absolutionem petere, ut rectè pluribus expendit Castro Palaus *loco cit. num. 7.* adducens Sanch. & Henriquez.

Sextò, si quod remedium ex dictis non superit; vide an hæresis externa fuerit publica, an occulta; nam facilius invenies qui occultam, quàm qui publicam absolvere possit, de qua re jam dictum *à n. 11.*

Denique hìc recole, quid faciendum sit ei, qui incidit in hæresim, nec habet, qui eum possit absolvere, urgeat autem infamia, vel quid simile nisi communicet; posse nimirum, vel cum contritione communicare, vel dimidiare confessionem, ut latè universim dixi *in nostro opusc. de exped. communione. cap. 1. §. 4. à n. 20.*

Inquisitorum, & Episcoporum potestas circa absolutionem Hæresis.

11. Dico primò, licèt hæreticus externus publicus; seu deductus ad forum externum non nisi à Summo Pontifice de jure absolvatur, tamen ex ejusdem Pontificis concessione in Hispania, hoc est, ubi residet Hispaniæ Inquisitionis Tribunal, ab Inquisitoribus simul cum proprio hominis absolvendi Episcopo saltem requisito, juxta Castro Pal. *l. c. §. 2. num. 1.* & Pen. *in Bullis in fine directorij ab ipso relatis.* Extra Hispaniam verò, ab Episcopo absolvi potest, & reconciliari Ecclesiæ, *c. Ut officium; §. p verò, de hæreticis in 6.* lege Castro Pal. *l. c. §. 1. n. 23.* quamvis neget Bardi *p. 2. in Bullam Cruciatæ, tract. 6. c. 2. sect. 3. q. 25.* Patent hæc ex sacris testibus, & ex privilegiis concessis Inquisitoribus Hispaniæ.

Occultum hæreticum Inquisitores etiam separatim unus ab alio (ex eo quia invicem sibi causas committere in hoc supponuntur) absolvere possunt, sed non nisi per depositionem, quam ipse absolvendus faciat sui delicti coram testibus, vel saltem coram Notario: ita Sanch. Farinac. Suar. Garzias, apud Castr. Pal. *l. c. §. 2. n. 3.* An verò possint sine hac solemnitate, sed omnino secretè, & in foro confessionis, concedunt nonnulli, ut Navarr. aliique, quos refert Sanch. *lib. 2. in Dec. cap. 12. num. 3.* dicens id esse probabile licèt contrarium probabiliùs nonulli negent, addentes praxim ipsorum Inquisitorum esse pro negantibus: ita Castro Pal. aliqs citans *d. num. 3.* Utrumque probabile: *Profectò* (habet Escobar *in summa, tract. 7. exam. 4. potèstne Confessarius?*) *Inquisitores Hispaniæ possunt, uti ex Sanchez didici, ab hæresi absolvere non solum in foro externo, sed etiam in conscientiæ foro, ita ut quilibet Inquisitor eandem cuilibet Confessario possit facultatem impertiri.*

12. Dico secundò, licèt probabile sit Episcopos non posse post publicationem Bullæ Cœnæ absolvere ab ulla hæresi, quia Bulla revocat omnem potestatem absolvendi ab hæresi occulta, quam Episcopi habebant ex Conc. Trid. *sess. 24. cap. 6. de reform.* ita Suar. Sanch. Bonac.

Bonac. aliíque innumeri relati à Barbosa *secunda parte de potestate Episcopi, allegatione* 40. *n.* 24. & in Concil. Trid. *v. in hæresis crimine*, quibus adde Castro Pal. *l. c,* §. 1. *n.* 2. tamen etiam probabile, & tutum est, posse in foro conscientiæ suos subditos absolvere ab externa occulta, sive per se, sive per alium, cui occurrente casu committat suas vices Episcopus, non verò per Vicarium, seu alium ad hanc absolutionem indifferenter deputatum. Ita Bañez, Navarr. Henriq. Arag, quos refert. Barbosa *l.c. num.* 21. quibus adde Fag. *secundo Ecclesiæ præcepto, lib.* 8. *cap.* 8. *à num.* 10. qui ait fundamenta negantium esse parum firma. Adde & Granadum apud Dian. *p.* 4. *tr.* 4. *resolut.* 239. imò ipse Suar. & Castr. Pal. *l.c.* fatentur hanc esse probabilem. Ratio est, quia hac potestate Episcopi potiuntur ex dicto Tridentino, probabilissimúmque est eam non revocari à Bulla Cœnæ. Durum enim Patribus Concilij visum fuit, vt pro occulto delicto extra Diœcesim esse remedium exquirendum. A Bulla autem Cœnæ solùm revocatur facultas absolvendi prætextu privilegij, vt ex verbis Bullæ patet: at Episcopi esto absolvere non possint ob privilegia à Summo Pontifice concessa, certè absolvent ex authoritate à Christo Domino illis data (posito quod sint Episcopi) neque à Pontifice impedita. Rursus illud (prætextu) dicit colorem quæsitum, non verum. Vt explicat Budæus *in ll. ff. de offi io præsidis, l. sub prætextu, C. de transact.* seu dicit speciem veri, non veritatem. At Episcopi absolvunt non colore quæsito, vel sub aliquo velamine, sed sive authoritate jam dicta à Christo concessa, sive etiam à veris privilegiis concessis à Pontifice, & præsertim à Tridentino. Denique potestas Episcopi est certa, revocatio dubia: prævalet ergo potestas.

Quod potest Episcopus, potest & Capitulum, Sede vacante; ita Sanch. Henriquez, Arag. Rodriguez, Suarez citati Merolla *t.* 2. *disp.* 4. *c.* 6. *n.* 1. contra Bonac. Fill. Castro Pal. eundem Suarez *in alio loco* citato ab eodem Merolla *n.* 132. idest, quando casus occurrerit: poterit Capitulum alicui Sacerdoti committere absolutionem ab hæresi occulta; Verùm deferenda erit hæresis Capitulo sine expressione personæ absolvendæ, ne scilicet hæresis coram tot de Capitulo expressa fiat publica, & absolvi deinceps nequeat, quo pacto occurritur potissimæ rationi, quam à dicta publicitate Castro Palaus *t.* 1. *tr.* 4. *disp.* 4. *p.* 3. §. 1. *n.* 3. ducit, qui nobis contrarius est.

Quid conferant privilegia Bullæ Cruciatæ, vel Iubilæi, vel Regularium circa absolutionem ab hæresi, in propriis Tractatibus agitari solet.

§. IX. *De Apostasia, & Schismate.*

1. PVra Apostasia, quæ ut *suprà*, §. 1. *n.* 1. diximus, est totalis negatio fidei, ab hæresi, quæ negat aliquos articulos dumtaxat, differt secundùm magis, & minùs. Quare iisdem pœnis, si sit externa, subjacet, quibus subjacet hæresis. Ita Sanch. *lib.* 2. *in Dec. c.* 7. *n.* 4. *n.* 16. Nam propterea omnia huc pertinentia, ex supradictis de hæresi, petenda sunt: Dixi (pura) nam si ultra fidei negationem, amplectatur quis aliam sectam, v. g. Paganismum, Iudaïsmum, &c. certum est tunc superaddi & novam speciem.

2. Illud hujus est loci, An purus Apostata qui sine dubio graviùs delinquit, quàm Hæreticus, ratione ejus gravitatis deboat explicitè Confessori suam apostasiam, & hic suam hæresim patefacere. Dico certum esse hos non posse fateri sed aliquos articulos negasse, cùm negaverint omnes, vel omnes negasse, cùm solùm aliquos negaverint, quia sic cum mendacio confiterentur peccatum, quod non commisserunt, ut in simili dictum à nobis est *in nostro opusc. de exped. Confess. lib.* 1. *c.* 1. §. 9. *n.* 61. Posse autem in genere dicere se negasse fidem, seu articulos fidei, probabile est, quia, ut item diximus *ibidem*, §. 18. circumstantiæ ligèt aggravantes, si speciem non mutent, non sunt necessariò Confessario aperiendæ. Aliqua alia ad confessionem apostasiæ pertinentia, vide *ibid. lib.* 1. *c.* 2. §. 1.

3. Purus Schismaticus is est, qui, cùm credat omnes articulos Fidei, retrahit se ab obedientia Summi Pontificis, ut est Christi Vicarius, seu, ita se gerit, ac si ipsi subjectus non esset, consummatur enim schisma ipso opere externo; licèt nullus error adsit in intellectu, ita Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 36. atque Si ergo Schismaticus ultra divisionem à capite, scilicet à Summo Pontifice, addit aliquam hæresim, qualis est, si ideo à Pontifice deficit; quia asserit, creditque Pontificem caput Ecclesiæ non esse, jam non est purus Schismaticus; nam etiam est hæreticus, pœnasque hæretici omnes incurrens. Sed si sit purus Schismaticus, certè præter gravissimum peccatum, quod committit, est etiam ex vi Bullæ Cœnæ ipso facto excommunicatus: fit item inhabilis ad beneficia Ecclesiastica obtinenda, & omnem insuper Iurisdictionem, si quam habuerat, amittit. Ita Sanchez *ibid.* & Azor. *part.* 1. *lib.* 8. *c.* 20. Ex vi tamen puri Schismatis, nec contrahitur irregularitas, nec privatio beneficiorum jure obtentorum, quia id in jure nequaquam habetur, Ita Sanch. *ibid. n.* 20. contra Azor *ibid. cit.* nisi fortè dicas, Schismaticum notorium irretitum esse irregularitate generali infamiæ, quæ oritur ex quovis crimine notorio, quod dignum est pœna dispositionis, quale est sine dubio schisma, quæ tamen irregularitas cessat, ablata infamia per contrariam pœnitentiam; Ita idem *num.* 20. contra eundem *quæst.* 8.

4. Porrò hìc adverte eos, qui à schismaticis scienter, ter & sponte ordines, vel beneficia suscipiunt, esse ipso jure suspensos ab usu, & functione ordinis, & à beneficiis, sic impetratis, de qua re lege Sanch. *n.* 20. *in medio*, aliósque citatos.

§. X. *De Infidelibus.*

1. INfidelem hìc intelligimus, vel Paganum, vel Hæbreum; vel Saracenum; hi enim omnes de Christo Fidem veram non habent. Et Paganus quidem, seu Gentilis est, qui Idola colit, dictus propterea item Idolatra.

Saracenus est, qui Mahumeti imbutus veneno, ejus sectam colit, ideóque appellatur etiam Mahumetanus, quales sunt Turcæ, Mauri, Arabes, &c.

Hæbreus, seu Iudæus est, qui credit veteri Testamento, novum verò, & consequenter Christum Testamento novo promulgatum reprobat, Adde Atheum, qui nullam Religionem, & ne Deum quidem ipsum esse cognoscit, sed id est scelus particularis hominis, & non nationis, aut populi; cùm nulla quamvis fera natio, vel populus compertus sit, qui numen aliquod non coleret, & ex alia parte nihil de Atheo hìc afferre speciatim occurrit.

Iam de singulis aliqua dicamus, dummodo advertas multa ex dicendis esse omnibus communia, quamvis propter occurrentem docendi opportunitatem de aliquo in particulari declarentur.

Pagani.

2. Certum est Paganos, sive Christiano Principi subjectos, sive non subjectos, non posse cogi ad Fidem, posse autem muneribus allici. Ita S. Thom. 2. 2. *q.* 10. *art.* 8. & communiter: probatúrque *c. Sicut Iudæi, de Iudæis, & Sar.* lege Azor. *p.* 1. *lib.* 8. *cap.* 24. *à quæst.* 2. & Castr. Pal. *t.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *p.* 6. Ratio est, quia Christi Fides voluntariè suscipienda est, secùs magnum periculum esset fictionis & sacrilegij in suscipientem illam coactè, cui tamen libertati munerum propositio non nocet.

Hinc non potest Bellum suscipi contra infideles, eo solùm titulo, quòd fidem respuant, nec id posset ipse Summus Pontifex demandare. Contrà verò mulier Christiana potest contrahere cum Pagano ea conditione, ut is ante celebratas nuptias, fiat Christianus: potest Rex liberare populum à tributo, si is Fdem recipiat, potest Iudex capite plectendum liberare à morte, si is vitale

Baptismi

Baptismi lavacrum suscipiat, &c. hæc enim non cogunt, sed alliciunt.

3. Certum sit secundò, vel saltem probabile juxta Azor. *loc. cit. q.* 3. Bañez, Suar. Bonac. sit: à Castro Pal. *tom.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *part.* 5. *num.* 4. eosdem subjectos Principi Christiano posse cogi, tum ad audiendum Evangelium, ut de more coguntur Hebræi Romæ, ex vi Bullæ Gregor. XIII. *Sancta mater Ecclesia*, tum ad abstinendum à peccatis contra Deum & Christum, & contrà jus naturæ, minimè verò non subjectos. Ratio est; quia in sibi subjectos habet Princeps Christianus jurisdictionem, unde poterit illos cogere tum ad illam actionem, quæ non est compellere ad Fidem, sed solùm eam audire, tum ad abstinendum ab iis delictis, quæ communitatis bono, & tranquillitati nocent. At verò, cùm in minimè subjectos, jurisdictione careat, ad prædicta illos urgere non poterit. Quòd si ij etiam non subjecti præcludant Prædicatoribus aditum prædicandi, si male dicta, & prohibita in Christum jaceant? si persequantur eos, qui Evangelium amplectuntur, si minis, & fraudibus Christianos ad infidelitatem pertrahant, si diis suis homines immolent, vel eosdem comedant, si hæc, inquam, universali ferè consensu faciant, possent etiam bello impetere nisi à scelere desistant; tunc enim non esset jus dicere in non subjectos, sed defendere innocentes, & punire eos, qui injuriam Christo, ejusque Religioni inferunt. Dixi (universali ferè consensu) nam ad bellum inferendum satis sit magnum, & publicum malum, non satis est quodcunque delictum hominis particularis, sed requiritur culpa gravis, & universalis.

4. Certum sit tertiò, Principes Christianos tolerare posse in Paganis sibi subjectis ipsorum ritus, dummodo non sint contra jus naturale, nec sit periculum subversionis aliorum, ita S. Thom. 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 11. imò puto tolerare debere, quoties vel dissidia, rixæque orirentur, vel ad fidem converterentur difficiliùs si ea permissio illis non concederetur: Ita idem *ibid.* Ratio est, quia ita bonum publicum tunc exposcit, &c.

5. Certum sit quartò, Paganos expelli posse ex regione, ubi pacificè subjecti Christiano Principi vivebant, absque nullo novo scelere commisso, solùm quia infideles sunt, modò detur ipsis electio, ut maneant, si velint ad Christum converti, si verò nolint, vendant omnia bona, & liberè aliò secedant: Ita Azor. *loc. cit. q.* 4. Ratio est, quia quamvis possent tolerari, ut modò diximus, tamen propter mala, quæ solent ex commercio cum infidelibus oriri, possunt etiam expelli, & quidem modo dicto, quo non fit illis tanta injuria, quæ non compensetur, imò vindicatur à publico bono, quod ex mala pestis separatione Christianis accrescit.

An Infantes infidelium possint parentibus invitis Baptismo ablui, insinuavimus *suprà*, *lib.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Baptismus, num.* 3.

Iudæi, seu Hebræi.

6. Iure Ecclesiastico interdicitur communicatio Christianorum cum Iudæis, & speciatim quidem prohibentur undecim actiones, nimirum cum Iudæis habitare, eorum azimis vesci, Iudæis Medicis uti, ab eisdem medicamenta accipere, cum ipsis simul se in balneo lavare, eos invitare, vel ad eorum convivia accedere, esse obstetrices, aut nutrices ipsorum, in eorumdem domibus iisdem famulari, iisdem legata in testamentis relinquere, eorumdem esse mancipium, iisdem publica officia committere: ita toto titulo *de Iudæis*, &c. *Nullus*, *cap. omnes*, 28. *q.* 1. aliique textu reducti à Castro Pal. *tom.* 1. *tr.* 4. *d.* 2. *p.* 9. *num.* 6. & Sanc Bonac. Coninch. *ibid. cit.*

7. Hæ autem speciales prohibitiones solùm sunt de Iudæis, non verò generaliter de omnibus infidelibus: quia textus de Iudæis dumtaxat loquitur: Ita Castro Pal. *ibid. num.* 8. contra Sanch. & Suarium *ibid. cit.* Duæ nihilominus actiones ad alios extenduntur. Prima est famulari Iudæis? nam additur, *& Saracenis. cap. Iudæi*, 2. *de Iudæis*: Secunda est, præponere Iudæum publicis officiis; nam additur *vel Paganum, c. cum sit, c. ex speciali, de Iudæis*, quibus adde illa generaliter prohibita, portare nimirum lignamina, vel victualia, vel arma, &c. ad Christiani nominis inimicos, matrimonia cum infidelibus inire, &c. *in Bulla Cœnæ Domini.*

8. Sed, contra dictas prohibitiones ire, éstne mortale? Dico contra has duas postremas esse mortale, quia delatio lignaminum sub excommunicatione latæ sententiæ Pontifici reservata cavetur *in d. Bulla Cœnæ*: & matrimonium contrahere cum infideli, non est solùm illicitum, sed invalidum ex disparitate cultus, quod est impedimentum dirimens: lege fusè Sanch. *lib.* 7. *de matr. d.* 21. At cùm in cæteris non sit universim fulminata excommunicatio, & in aliquibus sit solùm ferenda, non facilè possumus, ut diximus *in nostro opusc. de exc. sacrif. lib.* 3. *cap.* 1. §. 8. ex ipsa pœna gravitatem culpæ colligere. Castro Palaus *loc. cit. num.* 17. docet solùm esse mortale delinquere in sex postremis casibus adductis *num.* 6. quia in illis, tum ex parte materiæ, actiones prohibitæ sunt graves. Sà Genuinus *v. Iudæus. num.* 1. & Arragonius 2. 2. *quæst.* 10. *art.* 9. putant nunquam esse mortale, nisi ea sit familiaritas, ut suboriatur periculum subversionis; adde, vel nisi communicatio per illas actiones exhibita fiat ad favendum falsis ritibus. Ratio autem esse potest, quia, præciso hoc periculo, vel est res non magni momenti, qualis censetur civilis communicatio in humanis etiam cum excommunicato vitando, vel certè, cessante eo periculo, cùm cesset finis saltem præcipuus prohibitionis, videtur cessare & prohibitio, juxta *suprà* dicta §. 7. *num.* 38. Vtraque sententia sua probabilitate non caret.

Saraceni, seu Mahumetani.

9. Præter famulatum, officia publica, & delationem armorum, quæ modò *num.* 7. insinuavimus, & alia quæ universè in superioribus de Paganis dicta sunt unum dumtaxat, de quo olim interrogatus fuit, hìc explicandum occurrit.

10. Erat Turca Messanæ ita suæ superstitionis non bibendi vinum tenax, ut illud, propinante Domino, omnino respueret, testans vinum ebibere esse adversùs suam legem; atque adeò grave peccatum contra Deum. Quæsivit Dominus, an vinum ipse nihilominus propinare licitè posset, & ad illud ebibendum invitare? Respondi ex objecto certè peccatum non esse, vinum bibere, at nunc esse peccatum ex conscientia erronea illius mancipij? Nam sicuti, si Christianus putans esse mortale vinum extra comestionem bibere in die jejunij, si bibat, peccat conscientia erronea, quia conscientia est proxima regula operationis in omnibus, ita in Turca, &c. Poterit igitur Dominus docere mancipium de suo errore, quo à Turca deposito jam licebit ei vinum propinare. At difficultas erat, quòd Turca docenti Domino nulla ratione acquiescebat, & interim vini suavitate pellectus, bibere cum prædicta conscientia erronea subinde non recusabat. Hoc igitur est, quod quæritur, an scilicet potuerit tunc Dominus ad bibendum excitare? Dixi non potuisse, quia verè cooperatus esset cum alterius peccato, perinde ac si illi Christiano, eo errore non deposito, potum vini contra diem jejunij persuasisset. Scio quendam putasse hanc doctrinam nimis scrupulosam, sed certè immeritò, cum non appareat, unde Dominus id sine ulla causa præstans possit à peccato cooperationis excusari.

§. XI. *De Præcepto Ecclesiastico non disputandi de Rebus Fidei.*

1. QVamvis naturale præceptum sit, ut indoctus de fidei dogmatibus non disputet; esse enim periculum se fallendi, decipiéndique simplices, si forte audirent; usúde & peccatum mortale ex genere suo commiteret,

mitteret, cùm in rem gravem imprudenter ingereret; tamen adest etiam præceptum Ecclesiasticum his verbis latum, *c. Quicunque, §. inhibemus, de hæresi in 6. Inhibemus quoque, ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè, vel privatim de fide Catholica disputare; qui verò contrafecerit excommunicationis laqueo innodetur.*

2. Circa præceptum naturale nota, ad illud teneri sive Clericum, sive Laïcum, sive indoctus sit, sive doctus: insuper tunc fieri contrà illud præceptum, quando adest dictum periculum, & juxta gravitatem periculi, erit & culpa.

3. Circa præceptum Ecclesiasticum, Nota primò illud (laicæ personæ:) Non ergo Clericus, etiam primæ tonsuræ tantùm, tenetur hoc præcepto, qui, si indoctus fuerit, solùm tenebitur præcepto naturali. Scio Glossam *in dict. c.* sic habere: *Fortè intellexerunt de Laïco ad modum ultramarinorum, qui illiteratos Laïcos vocant, & literatos Clericos* 88. *distinction. 6. Inutile. Quid enim est dicere: quòd ruralis Clericus disputando de fide, non incidat in hanc pœnam. & Doctor Decretorum laïcus incidat?* Scio, inquam sed non acquiesco, quia verba sunt explicanda juxta communem sensum, non verò Provinciæ particularis, legesque ferunt de iis, quæ communiter accidunt; accidit autem communiter, quòd Clerici sint docti. Ego igitur ex alio capite excuso laïcum doctum disputantem, ex eo nimirum, quòd probabilis est illa sententia, quæ docet cessante fine legis in uno particulari, cessare & legem pro illo, at disputante docto, cessat periculum errandi. Ita Sanchez *lib. 2. in Dec. c. 6. num.* 4. licèt oppositum dicat probabilius. Immò quando hæreticus sollicitat Catholicum, teneri doctum Laïcum illum confutare disputando, injuriamque ab Ecclesia repellere, fatetur cum Aragonio idem Sanchez *ibid. num.* 7

4. Nota secundò illud (disputare) Nam quia disputare significat illam altercationem, quæ proponendo, & solvendo argumenta, ad aliquid persuadendum, suscipitur, quæque vocatur disputatio formalis, ideò non vetatur ea disputatio de rebus fidei, quæ solùm fit exercendi ingenij causa, vocaturque disputatio materialis, ut passim fit in Scholis.

5. Nota tertiò illud (innodetur) nam, quia est futuri temporis, significat excommunicationem ferendam, non latam. Hæc Communiter. Cæterùm.

6. Dico primò, hunc Canonem vix esse in usu in locis, ubi hæretici grassantur: hanc enim prohibitionem esse ibi consuetudine abrogatam, innuit Valent. 2. *d. 1. quæst. 10. p. 4. post. 2. conclus.* ubi verò hæretici non adsunt, cùm rarò occurrat casus persuadendi argumentis fidem, rarò contra illam posse peccati.

7. Dico secundò, etiamsi Canon hic ubique urgeret, probabile esse non obligare sub mortali. Ratio est, quia probabile diximus *in opusc. de exped. Sacr. Missæ, lib. 3. cap. 1. §. 8.* ex Castro Palao, *t. 1. tr. 3. de leg. d. 1. p. 14. n.* 3. alios citante, & Valentia *p. 2. d. 7. q. 3. p. 6. v. Quartum signum*, pœnam excommunicationis ferendæ, (et hæc est) impositam in lege non esse signum obligationis sub mortali.

§. XII. *De Præcepto Ecclesiastico emittendi professionem Fidei.*

Quoad Beneficiatos.

1. TRia circa hoc, quoad Beneficiatos, Decreta inveniuntur, primum est Tridentini *sess. 14. c. 12. de reform.* Vt provisi de Beneficiis curatis emittant fidei professionem in manibus Episcopi, vel eo impedito (probabiliter sufficit, si is adhuc non impeditus, alij vices suas demandet,) in manibus Vicarij, idque intra bimestre adeptæ possessionis Beneficij: Vtque provisi de Canonicatibus, & Dignitatibus, in Cathedrali, idem faciant, non solùm coram Episcopo, sed etiam in Capitulo: secùs non faciant fructus suos, nec illis possessio suffragetur.

Huc reducitur & aliud Decretum ejusdem Concilij Trid. *sess. 25. cap. 2. de reform.* ut promovendi in Patriarchas, Archiepiscopos, vel Episcopos idem faciant in prima Synodo Provinciali, cui interfuerint: Huc etiam facit decretum Gregor. XIV. *Onus Apostolicæ servitutis*, apud Vgol. *de pot. Episcop. cap.* 1. §. 3. per quod absolutè obligantur omnes Episcopi hanc professionem facere

2. Vbi nota primò, non comprehendi in hoc Decreto Parochos non Beneficiatos, nec Canonicos in Collegiatis; ita Sanchez *lib. 2. in dec. cap. 5. n.* 1. Quia Decretum ait: *Provisi de Beneficiis, & provisi de Canonicatibus in Cathedrali.* De eo proviso, qui per aliam occasionem fidei professionem emisit, vide mox, *num.* 6.

3. Nota secundò; licèt aliqui doceant cum, qui intra bimestre modo dicto fidem non profitetur, perdere in conscientia fructus beneficij, nulla expectata sententia Iudicis, ita Azor. *p. 2. lib. 7. cap. 2 q. 1.* est tamen probabile posse expectare sententiam; quare non esse obligandum ante illam reddere fructus. Ita Sanchez *ibid. n.* 10. Ratio est, quia in pœnis est benignior interpretatio facienda, & sit, cùm lex dixit: *Fructus ne faciat suos*, intelligenda est, ne faciat post sententiam. Adde, cùm lex vult statim, commissa culpa, fructus esse restituendos, solere explicare, ut fecit Conc. Trid. *sess. 23. c. 1. de ref.* quando obligavit non residentes: & Pius V. quando obligavit non recitantes officium ad dictos fructus beneficij restituendos.

4. Nota tertiò. Cùm hoc Decretum contineat pœnam restituendi fructus, atque adeò sit lex pœnalis, non est improbabile obligare solùm ad illam, & non (ut putat Sanchez *ibid. num.* 1. & Bonac. *d. 4. de fide, quæst. 2 p. 3. num.* 14. & 15.) ad peccatum mortale. Ratio est, quia diximus *in nostro opusc. de exped. Sac. lib. 3. cap.* 1. §. 8. legem pœnalem ad nil amplius, nisi ad pœnam obstringere transgressorem. An satis si profiteri per procuratorem, vide Castro Palaum mox citand. *num.* 10.

Quoad Prælatos Regulares.

5. Secundum Decretum est Pij V. *Injunctum nobis*, qui prædictam Concilij Constitutionem extendit ad omnes Prælatos Regulares etiam Militarium; ut nimirum intra bimestre à possessione suæ Prælaturæ fidei professionem emittant.

6. Vbi nota primò ista multis locis, hoc usu receptum non esse, quare ibi non obligare rectè monet Sanchez *ibid. num.* 5. Sorbus apud Castr. *tom. 1. tract. 4. d. 5. p. 1. p.* 19. *num.* 5 ait nullibi esse receptum. Addo pro locis, ubi fortasse servatur, satis esse, si semel per aliam occasionem emiserit quis dictam professionem, quia sic menti legislatoris factum est satis, propter eandem rationem probabile est, si facta professione, Canonicus ad aliam Ecclesiam transferatur, non teneri ex necessitate iterum profiteri, ita Sanch. *ibid. num.* 6. licèt Azor. *ibid. cit.* neget, negetque Castr. *num.* 7. trahens ad se Sanchez, sed immeritò. Quòd si adest declaratio Cardinalium in contrarium, de ea non constat authenticè. Idem puto, ut affirmat Garz. *de Benef. p. 4. cap. 4. num.* 17. & 38. cum Sanchez *loc. cit.* de Magistro artis liberalis, de quo mox dicam, idemque de iis, qui primò Beneficium curatum admittunt, si per aliam occasionem, professi sunt: iidem enim, quoad substantiam præcepto satisfecerunt.

7. Notà secundò hoc Decretum probabiliter non obligare sub mortali. Ratio est quia à Pio V. extenditur ad Regulares illud idem Decretum, quod Tridentinum dederat de Beneficiatis Curatis; ergo si illud probabiliter non obligat ad mortale, ut *num.* 4. vidimus, durum esset, dicere hos obligare.

Quoad Professores artium liberalium.

8. Tertium Decretum est Pij V. *In Sacrosanct.* qui ad eandem fidei professionem decrevit teneri omnes Doctores, Magistros, Regentes, & alios Professores artium, utiqu

rique liberalium, atque atque adeò Sancho *loc.cit.num.*4. Grammaticæ, Rhetoricæ, Musicæ, Arithmeticæ, &c. sive ij Magistri, Laici sint, sive Clerici; sive publicè, sive privatim doceant. Addit que excommunicationem latam, privationémque beneficiorum, ac Dignitatum; & inhabilitatis ad alia obtinenda, contra quoscunque promoventes eos, qui fidei ejusmodi professionem non emiserint.

9. Vbi nota primò alicubi hoc Decretum in usu non esse, ac propterea non obligare, & in locis, ubi viget, satis esse semel alià professum esse semel aliàs modò *n.*6. diximus.

10. Nota secundò excommunicationem latæ sententiæ, aliásque pœnas, atque adeò peccatum mortale, quod ex dicto Pij V. Decreto colligitur fulminari solùm in promoventes, non in promotos, ut patet ex ipso verborum in materia gravi obligari sub mortali, cum communi sententia diximus, *in nostro opusc. de exc. Sacr. lib.* 3. *cap.* 1. §.8. At ex alio capite promotos excusatem à mortali, quia nimirum, quòd vir Catholicus subeat munus sine tali externa professione, illihi non appareat res gravis; dum enim ipse nullum periculum habet recedendi à fide, non videtur grave, relinquere illam externam actionem. Non sic putandum de promoventibus, qui cùm sint Ministri publici: debent attendere ad executionem Decreti tam utilis ad fidei puritatem conservandam.

Caput II.

De Spe.

§. I. *Quid sit Spes, & de peccatis contra ipsam?*

1. Spes, virtus, Theologica, est expectatio certa beatitudinis ex Dei gratia, & nostris meritis ipsi gratiæ cooperantibus. Ita Magist. *in* 3. *distinctione* 26. Duo sunt peccata commissionis contra ipsam. Alterum per excessum, vocatúrque præsumptio: Alterum per defectum, appellatúrque desperatio: utrúmque est ex peccatis contra Spiritum Sanctum: ita S.Thom. 2. 2. *quæstione* 14. *art.* 2.

1. Dixi (commissionis) nam adest etiam contra ipsam peccatum omissionis, estque omissio sperandi dictam beatitudinem eo tempore, quo urget, necessitas, illam sperandi. Id quod quando, sis, colligo potest ex dictis *supra, cap* 2. §. 1. *à num.* 8. de necessitate actus fidei, cùm firmè iisdem casibus, in quibus urget actus credendi, urgeat regulariter & sperandi, nimirum per accidens & indirectè, numquam verò directè & per se: ita Layman *lib.*1. *tr.* 2. *cap.* 2. *n.*1. Sanch. *in dec. lib.*2. *cap.*33. *n.*3. Lege Castro P. *tom.*1. *tr.*5. *de veritate spei, p.*4.

3. Præsumptio igitur committitur, cùm quis confidit ex se ipso, vel ex naturæ viribus consecuturum, sive gratiam, sive virtutes supernaturales, sive gloriam; vel confidit quidem consecuturum ex Dei auxilio, sed sine sua cooperatione: ita iidem.

4. Desperatio est, cùm quis desperans se gratiam, vel gloriam consecuturum, suam cooperationem adhibere non curat. Nota in nostris regionibus rusticos confiteri solitos se in desperationem incidisse: at non intelligunt de peccato spei Theologicæ contrario, sed de quodam iræ, seu impatientiæ impetu cum blasphemiis non semel admisto, vel quid simile, quod ipsi, pattio sermone, desperationem appellant.

5. Duo nota. Primò, in prædictis peccatis contra spem non adesse materiæ parvitatem, ut ex supradictis *lib.*1. *cap.*1. §.3. constat. Secundò, si solùm præsumas, vel desperes, peccas contra spem: at si addas errorem in intellectu, affirmando, v. g. te adultum posse sine tuis meritis salvari, peccas insuper peccato contra fidem, speciatim, ut ex se patet, confitendum.

§. II. *De Tentatione Dei.*

1. Est tentatio Dei quædam præsumptio: Qui enim Deum temerè tentat, de eo non sperat, sicut oportet. Consistit ejus malitia, quæ posset vocari voluntas de experientia Dei, indebita, & temeraria investigatione divini beneplaciti, vel divinorum attributorum per media incongrua, & aliena ab ejus providentia: ita Castro Pal. *t.* 3. *d.*2. *de tentat. Dei. p.*1. *n.*5. *fin.* Si ejusmodi investigatio fiat ex dubia fide, quam quis habeat divinarum perfectionum, addetur species peccati hæresis; si ex mera curiositate, vel temeritate, erit simplex Dei tentatio: quæ duplex est; Explicita, & implicita seu interpretativa? ita S.Th. *c.*2. *q.*97. *art.*1. & passim.

2. Explicitè Deum quis tentat, quando vel à Deo petit miracala, seu extraordinarium quemlibet providentiæ modum, vel exponit se gravi periculo, v.g. mortis ut exploret potentiam, vel amorem, vel simile attributum Dei, qui ipsum per miraculum liberet, Implicitè, seu interpretativè tentat, quando hæc, vel similia expectat sine actuali animo explendi, re ipsa tamen petit, vel facit aliquid, quod ex se miraculum poscit. Vtrumque est peccatum, sive contra Religionem, sive contra spem, nisi ob id est indeliberatio, vel nisi peculiaris Spiritus sancti instinctus urgeat, ad quem cognoscendum magna debet intervenire, ejusdem Spiritus directio, ne Angelus Satanæ transfiguret se in Angelum lucis: ita Bonac. *in primum Dec. præcept. d.*3. *q.*9. *unic. n.*2.

3. Expressa Dei tentatio faciliùs, quàm implicita est mortalis, quia in ipsa semper adest temeritas, quâ peritur experientia de Deo: si tamen fiat ex curiositate, atque in re levi, puto cum Tol. *lib.*4. *c.*19. *n.*7. posse esse veniale. Contrà, interpretativa potest faciliùs esse venialis ex parvitate materiæ, ut accidere solet in homine docto, si velit prædicare sine prævia meditatione, vel in homine pio, si in levi morbo nollet uti medicinis, sperando vanè salutem à Deo, sed non perito miraculo. At se offerre temerè martyrio, vel per longum tempus se omni cibo abstinere sub prædicta spe grave quid est mea sententia.

4. Sperare in Deo principaliter, & minùs principaliter in sua, vel creaturarum opera, non est præsumptio, nec Dei tentatio, cùm ipseme Deus eam operam, in novelit, & jubeatita Azor. *p.*1. *lib.*9. *cap.*2. *q.*7.

Caput III.

De Charitate erga Deum.

§. I. *Quid si Charitas, & quæ sint peccata contra ipsam?*

1. Charitas Dei (nam de charitate erga proximum suo loco) est virtus supernaturalis, quâ Deum super omnia appretiativè diligamus. Dico (appretiativè) quod alias dici potest, toto corde, & tota anima, hoc est, ita ut Deus vero animo magis æstimetur, quam æstimentur cætera, esto cætera aliquando intensiùs, seu teneriùs diligantur. Sic homo intensiùs nonnunquam amat pecuniam, quàm filium; at certè nequaquam magis appretiativè: quia in concursu jacturæ filij, vel pecuniæ, pecunia negligetur, non filius. Debemus igitur Deo amorem appretiativum, quia omnis recta ratio dictat, ut summum bonum, à quo omnia bona nobis fluunt, summo, ac perfectissimo amore tanquam vltimum nostrum finem amemus, perfectiorem autem esse amorem appretiativum, quàm quemcunque alium, per se notum est.

2. Contra charitatem Dei dupliciter peccatur. Primò, per omissionem contra præceptum affirmativum-

de amando Deum, vt si ipsum non ames eo tempore, & eo modo apretiativo, quo amandus est. Secundò, per commissionem contra præceptum negativum de non odio habendo Deum, vt, si cui apprehendendo Deum vt sibi infestum, displiceat Deus, seque odio abominationis ab ipso auertat, illíque optet simplici affectu (nam non potest effici, hoc est, ita vt effectum habeat ea prava voluntas) aliquod malum, quod est scelus omnium grauissimum, dæmonibus, damnatísque familiare.

3. Petes, peccatne contra Dei Charitatem, qui vltimum finem in hac vita constituat, volendo hîc perpetuò manere?

Huic petitioni sic respondit Castro Palaus *tom. 1. tr. 7. d. 1. de charitate, p. 2. n. 6.* Sanchez *lib. 1. in Dec. c. 35. n. 11. fine, cum Bonacina, circa primum Dec. præcept. di. 3. q. 4. p. 1. fine, aliíque, affirmant peccare mortaliter, quia præfert Deo, ejúsque visioni, & fruitioni delicias hujus: sæculi; at desiderare longam vitam affirmat vocare culpa. Sed hoc dictum non universaliter approbo; si enim ex eo, quòd velis in hac vita perpetuò durare, infertur, te delicias humanas divinæ fruitione præferre, etiam cùm longam vitam desideras, præfers pro illo tempore delicias humanas divinæ fruitioni. Ergo hoc etiam sufficit, ut pecces, quia summa perversitas est pro uno, & minimo instanti divinam fruitionem humanæ voluptati postponere. Quapropter cùm vitam sine termino desideras, solum videris desiderare hac vita non privari. Hoc autem per se malum non est, sed potiùs bonum, ergo, &c. Adde te nescire an post hanc vitam salvandus sis, an condemnandus; ergo cùm desideras in hac vita perpetuò manere, potest illud desiderare ut periculum condemnationis fugias sed hoc periculum fugere non est malum; ergo non est peccatum mortale tale desiderium absolutum: ergo solùm esse potest cùm de facto præponis tuam vitam hujus sæculi bonis, quæ tibi Deus in æternum præparavit, quod rarò, vel numquam, nisi sceleratissimo accidit.* Meritò Castro Palaus.

§. II. *Quandonam obliget Præceptum affirmativum Charitatis Dei.*

1. LAborant Doctores in assignando tempore, quo debet fidelis ex obligatione actum positivum amoris elicere circa Deum, variáque tempora, vt varia sunt ingenia hominum, assignant. Primum tempus, quod aliqui assignant, est initium vsus rationis. Secundum, finis vitæ. Tertium, tota vita indeterminatè sumpta, vt saltem semel in ea ametur Deus. Quartum, omnes dies festivi, in quibus debemus Deo specialiter vacare. Quintum, tempus, quo adultus suscipit Baptismum. Sextum, tempus, quo quis suscipit Eucharistiam. Septimum, quando fortè sumitur Martyrium. Octavum, quando magnum à Deo accipis beneficium. Nonum, quando audis aliquem contra Deum blasphemantem. Decimum, quando gravi urgeris tentatione, præsertim odij Dei cum periculo consensus, nisi ad Deum per amorem te convertas.

2. Mihi placet doctrina Azor. *tom. 1. lib. 9. cap. 4. q. 1. circa fin.* qui docet hoc præceptum Charitatis impositum fuisse ob justificationem impij: solùm igitur tunc obligare, quando impius, quia Sacramentum Pœnitentiæ non est in promptu, non habet aliam viam, quâ se justificet, nisi eliciat actum contritionis, quæ semper aliquo tandem modo actum amoris Dei super omnia dilecti involvit: Consequenter igitur, & indirectè ratione suæ justificationis ad actum charitatis Fideles obligantur. Vide *suprà, cap. 1. §. 1. num. 10.* ubi idem loquendi modus mihi placuit de præcepto actus fidei, & spei; nam per ibidem dicta, & confirmabitur hæc Azorij doctrina, & impugnari poterunt tempora modò assignata *numero præcedente.*

3. Confirmatur, quia licèt communis sententia doceat dari præceptum speciale de amãdo Deo in illis verbis: *Diliges Dominum Deum tuum*, & alibi, tamen non ignobiles Doctores docent hoc præceptum non esse speciale, & speciali tempore implendum, sed generale imbibitum in omnibus præceptis, sicuti secundum præceptum de dilectione proximi non est speciale, sed in Decalogi præceptis contentum, nam propterea dicitur: *In illis duobus præceptis*, id est, dilectione Dei & proximi, *universa lex pendet, & Prophetæ*, &, *Qui habet præcepta mea, & servat ea, ille est qui diligit, me*, &, *Plenitudo legis est dilectio.* Si enim qui servat præcepta diligit, quique diligit servat jam unum ex his continetur in alio; & consequenter præceptum charitatis indirectè solùm, & ratione alterius obligabit.

4. Probabilis ergo, & tutissima sententia est illorum, qui negant fideles initio usus rationis, sic Castro Pal. *tom. 1. tr. 6. de charit. d. 1. p. 4. n. 2.* cum Azor. Val. Sanch. Sair. Coninch. ab eodem cit. & fine vitæ: sic idem *ibid. d. n. 9.* cum Azor. & Sanchez ab eodem cit. obligari ad se convertendos ad Deum, illum amando; ponere enim ejusmodi obligationem, quæ certè fundamento solido non innititur, nihil aliud est, nisi scrupulos ingerere non quidem indoctis, quia hi ad eam obligationem minùs advertunt; sed doctoribus, &c. Lege Castr. Palaum, Azor. Sanchez modò citatos.

CAPVT IV.

De Cultu dei, hoc est, de primo Decalogi Præcepto. *Vnum cole. Deum.*

1. PRæmissis iis, quæ fuerunt præmittenda, jam tandem ad primi Præcepti explicationem, Deo favente, pervenimus.

Porrò virtus Religionis, quâ Deo debitum cultum exhibemus, significando ejus excellentiam, nostrámque subjectionem, alios actus habet exteriores, interiores alios per hos sola mente, per illos etiam externa locutione, vel operatione Deum veneramur. Veneramur autem specialiter per orationem, adorationem, votum, juramentum; sed quia de voto, & juramento aptior videtur locus in secundo precepto, hîc solùm breviter priùs agemus de adoratione, & oratione, virtutis Religionis actibus, deindè de peccatis eidem Religioni contrariis.

§. I. *De Adoratione.*

Quid sit, quotuplex adoratio, & in quos cadat.

1. ADoratio latè sumpta est actus creaturæ rationalis, quo significat submissionem, & reverentiam ob alicujus excellentiam, juxta illud *Genes. 10.* ubi Loth. dicitur adorasse Angelos, & *Reg. 11.* ubi refertur, Bersabee adorasse Salomonem. Stricta sumpta est actus quo quis profitetur cognoscere, seu colere excellentiam Dei. Sic *Deuter. 6.* Dicitur: *Dominum Deum tuum adorabis*; sic Matth. 4. *Magi prodentes adoraverunt puerum*, sic. Joan. 9. *Cæcus illuminatus procidens adoravit Christum.*

2. Triplex autem à Theologis solet adoratio distingui: Latria, Hyperdulia, Dulia; ita S. Thom. *3. part. q. 25.* & Commentatores, aliique passim. Prima est, quæ fertur in Deum increatum: Secunda in Beatam Virginem, quæ habet peculiarem Sanctitatis excellentiam supra cæteros Sanctos: Tertia in Sanctos, & Angelos qui sunt Beatissima Virgine inferiores. Strictè enim sumpta adoratione Sanctos adoramus, quoties eorum sanctitatem licèt creatam, in qua tamen resplendet modo quodam peculiari, & supernaturali Dei excellentia, veneramur.

3. Rursus, dupliciter potest quid adorari Latria: Primò per se, & ratione sui, & sic ipse solus Deus est p

Latria

Latriam adorandus. Secundò ratione ipsius Dei, & per conjunctionem ad ipsum, cum quò facit unum; & hoc modo adoratur per latriam Humanitas Christi, quæ personaliter unita cum Deo. Unde vides Christum Dominum adorandum esse latria per se, & ratione sui, quia Christus absolutus est, & dicitur persona divina: at ipsa Humanitas Christi est adoranda per latriam ratione conjunctionis cum personalitate divina. Eucharistia autem per latriam ratione sui est adoranda, adoratur enim ibi essentialiter idem Christus Dominus: lege Suar. *tom.* 1. *in* 3. *d.* 51. *sect.* 2.

4. Reliquiæ ejusdem Christi Domini, ut spinæ, Sudarium, Crux, seu ejus fragmentum, in quibus idem passus est, & mortuus; adorantur etiam latria per conjunctionem, sicuti ipsa humanitas, quia adorantur, ut quid unum cum Christo: nam ex se nullam habent excellentiam vera & stricta adoratione dignam. Reliquiæ Beatissimæ Virginis, & Sanctorum eodem proportionali modo adorantur per Hyperduliam, vel Duliam ratione conjunctionis cum Virgine, vel Sanctis.

5. Sed quid de Imaginibus dictorum? Respondeo has adorari eodem modo, quo adorantur prototypa, seu exemplaria, id est, quo adorantur ipsæ res quæ per imaginem repræsentantur: sed propter significationem: referunt enim, seu significant prototypa: S. Thom. 1. *part. q.* 25. *artic.* 4. & Commentar. *ibid.* Hinc imagines Dei, Christi, Eucharistiæ, adorandæ veniunt per latriam; Imagines Beatæ Virginis per Hyperduliam, Sanctorum per Duliam. Omnes, non quidem per se, sed per relationem ad ea, quæ repræsentatur; per se enim spectatæ, & velut materialiter, & sine ordine ad repræsentata, licèt mereantur quandam venerationem, quia sunt res materiales spectantes ad pietatem, & Religionem, ut sunt materialia ligna, verbi gratia, & lapides templorum, non tamen merentur propriam adorationem, de qua nos agimus: ita Conc. Trident. *sess.* 25. *in Decr. de Vener. Sanctor.*

6. Imagines Crucis, Spinarum, Sudarij, & similium instrumentorum, si efformentur ad repræsentandum Christi Passionem, seu Christum passum, adorabuntur adoratione latriæ per significationem, quia tunc sunt Imagines Christi pro nobis passi: at si suimantur præcisè, ut significant illa instrumenta passionis inanimata, tali adoratione non sunt digna. Notat tamen S. Thom. 3. *q.* 25. *art.* 4. differentiam inter Crucem & cætera dicta instrumenta, quòd Crux semper assumitur non solùm ad repræsentandum Crucem, in qua pependit Christus, sed etiam ad repræsentandum ipsum pendentem, Christum: alia autem instrumenta rarò assumuntur ad repræsentandum Christum passum; quare cuicunque Cruci adhibetur latria per significationem, non verò cæteris instrumentis.

7. Petes. Beatissima Virgo, quandoquidem est conjuncta cum Christo Domino per relationem Maternitatis, potèstne, adorari per latriam ratione conjunctionis; Respondeo posse, sed non solere, nec fidelibus id suadendum, propter periculum ipsam propter se ipsam adorandi, quod non subest in cæteris vilioribus rebus, licèt Christo conjunctis, ut fusè Theologi, S. Thom. *dict. aq.* 25. *art.* 5. Clarius Castro Pal. *tom.* 2. *tract.* 4. *d.* 1. *p.* 3. *n.* 6. aliique *ibid.* citati.

An sit præceptum de adorando dicam §. 3. *n.* 3.

Qui sint ij Sancti, quos adorare per Duliam liceat.

8. Recole primò, cultum seu adorationem aliam esse publicam, quæ scilicet ab Ecclesia instituta est, & illius nomine fit: aliam privatam, quæ fit nomine, & devotione privatorum fidelium. Recole secundò, Sanctos alios esse canonizatione, beatificatione, vel generali approbatione Ecclesiæ tales, alios esse tales, ob certitudinem, quam tu de illorum sanctitate privatim habes, ob certitudinem, inquam, moralem, sine qua certitudine semper esset temerarium adorare.

9. His in memoriam redactis. Dico primò, cum Suarez *tom.* 1. *in* 3. *p.* 52. *sect.* 3. *vers. Respondet.* Bellar. *de Sanctis, c.* 20. Sanchez *in Dec. lib.* 2. *cap.* 43. *n.* 3. Ad adorandum, seu colendum privato cultu aliquem sufficit, si prudenter nobis persuademus illum esse Sanctum, seu Dei amicum in gloria. Ratio est, quia sic non erit mortale periculum errandi, secùs autem erit.

10. Dico secundò cum iisdem, ad colendum cultu publico, debet sanctitas ejus, qui colitur, esse ab Ecclesia publicè proposita. Ratio est, tum quia textus *in c. fin. de Reliquiis & venerat. Sanctorum*, aliæque Pontificum prohibitiones, tum quia ordo rectus exigit, ut publicè solùm qui publicè propositus est, colatur.

11. Ex his infertur defuncti viri, quem Sanctum putas licere tibi, præciso semper scandalo, pedes, & reliquias osculari, easdem cum decoro servare, ei orationem fundere, ejusdem imaginem depingere, & domi habere, diem mortis ejus privatim ut festivum colere, in ejusdem vigilia jejunare, in privatis colloquiis, aut precibus Sanctum, & Beatum nominare, & invocare, *Pater* & *Ave*, in illius honorem privatim recitare, votum privatim ei nuncupare, quia hæc omnia publicum cultum nequaquam sapiunt. Contrà, non licet ejus nomen in Litaniis, etiam privatim eas recitando, apponere, ejus imaginem in Altari etiam privato, vel in Ecclesia collocare (nisi constet collocari ad solum ornatum (in orationibus, seu collectis Missæ, vel Officij nominare, vota publica (ut solent Civitates facere in publicis necessitatibus) ex promittere, diem festivum publicè in ejus honorem, etiam approbante Episcopo, instituere, & similia, quia hæc vel publicum cultum supponunt, vel sunt institutæ solùm ad Sanctos publicè propositos venerandos Lege Barbosam *in coll. ad Trid. sess.* 25. *de invocat. Sanctorum, vers. Vltam solitam exponere*, & Lezanam *v. Sanctorum cultum, n.* 6.

12. Dixi autem (defuncti viri) nam adorare virum, quem sanctum reputas dum vivit, non licet, nisi ex peculiari Spiritus sancti instinctu, juxta illud: *Neminem in via salutaveritis*: ejus orationes coram, vel per litteras implorare, seu petere, quo liceat, non est dubium, quia hæc non est oratio, sed commendatio: solùm quæri posset, an liceat me commendare homini, quem reputo Sanctum, dum vivit & absens est? Sanè leguntur aliqui etiam multùm distantes se sancto Antonio, cum divina approbatione commendasse. Id quod innuisse satis est.

II. *Quid, & quotuplex sit Oratio, deque ejus præcepto.*

§

1. ORatio proprie est petitio, quæ ad Deum, vel ad alium propter ipsum dirigitur, quâ petimus res seu bona nobis decentia: ita S. Thom. 2. 2. *quæst.* 83. *ibid.* Commentar. Dixi (propriè) quia largè significat quamcunque elevationem mentis ad Deum per laudem, invocationem, confessionem peccatorum gratiarum actionem, &c.

2. Ex parte ejus, qui orat, alia oratio est publica, alia privata. Ex parte ipsius actus orationis, alia est vocalis, alia mentalis.

3. Duplex est præceptum de orando, idémque est de adorando Deum. Alterum naturale, quia præciso quocunque Ecclesiæ præcepto, tenemur bona, quæ nobis sunt convenientia procurare, & mala removere, removere autem tentationes, multáque alia mala, & procurare bona maximè supernaturalia, & præsertim perseverantiam in bono, non possumus, nisi ea expectando, & impetrando à Deo. Hoc naturale præceptum confirmatum fuit à præcepto Dei positivo *Deuter.* 6. ibi: *Dominum Deum tuum adorabis*, & ibi: *Oportet semper orare*, &c. & alibi. Alterum præceptum est Ecclesiasticum, quo obligamur assistere sacro diebus festivis; tunc enim omnes circumstantes unà cum Sacerdote offerunt Deo sacrificium, illúmque adorant, & orant per orationes, adorationésque ab eodem Sacerdote exhibitas.

4. At quandónam obligat prædictum naturale præceptum orandi, vel adorandi? Doctores modò citati varia tempora assignare conantur. Ego hîc sentio, quòd *suprà, cap. 1. §. 1. à num. 8.* dixi de præcepto Fidei, Spei, & Charitatis; non dari scilicet certum tempus, & determinatum, in quo directè obligat, sed esse illud, in quo obligat indirectè; quando, scilicet, urget necessitas alicujus boni acquirendi, vel mali, seu tentationis avertendæ, quæ acquirere; vel avertere sine Dei auxilio nos non possè, tunc animadvertimus. Vnde *ibidem* dicta, quæ hùc maximè faciunt: unde sequitur omittentem eo tempore orare: verbi gratia, tempore tentationis gravis contra castitatem, non peccare nisi contra castitatem, quia solùm ex periculo violandi castitatem culpabilis est talis orationis omissio. Ita Lessius *lib. 2. cap. 37. d. 3. fine* apud Castro Palaum *loco citato, n. 6.* Verùm tametsi sentiremus directè hoc præceptum obligare, non est nobis in eo explicando diu immorandum, cùm illud facilè ab omnibus impleatur, quis enim tam perditus ut aliquando *Pater* & *Ave* non recitet, vel alio modo auxilium à Deo imploret?

5. Dixi paulò antè (præceptum naturale) nam ab Ecclesia pro omnibus Fidelibus esse determinatum tempus orandi medio Sacerdote in Missa audienda die festivo diximus *n. 3.* & pro ministris in recitatione divini Officij dicemus *§. sequenti.*

6. Quæ à Deo petere in Oratione debemus explicantur, & divinè comprehenduntur in oratione Dominicali, *Pater noster*, &c. Vtrùm autem: Primò, nostra Oratio sit meritoria, satisfactoria, & magis propriè impetratoria. Secundò, utrùm solùm Sancti, & Angeli nunc pro nobis orent in cœlo, an etiam possit in rigore dici Christus Dominus, ut homo est, pro nobis orare. Tertiò, an etiam animæ Purgatorij? quia non sunt quæstiones morales, lege Doctores citatos: & breviter dic; ad primum, & secundum affirmativè, ad tertium, negativè quidem cum Sancto Thoma *secunda secundæ, quæst. 83. artic. 15.* Castro Pal. *tomo 2. tract. 7. de orat. parte 5. num. 1.* & aliis, quia illæ animæ non sunt in eo statu, ut possint cognoscere preces, & desideria nostra; cùm nondùm videant Deum, in quo tanquam in speculo ea quæ longè distant cognoscuntur à Beatis: ita S. Thom. *secunda secundæ, quæ 83. artic. 11. ad 4.* aliique *ibidem.* Affirmativè autem die cum Bellarmino. *lib. 2. de purgat. cap. 15.* Suario *loco citato, cap. 15. n. 16.* aliisque; quia possunt in genere orare pro iis, qui vel sibi benefaciunt, vel ipsorum Orationes implorant; immò Angelos custodes iis nostras particulares Orationes deferre, vel alio modo eas Deum illis ostendere, cur improbabile sit?

De intentione, & attentione in orando.

7. Nisi intendas orare, licèt orationem ore fundas, vel mente obvolvas, Orationem Deo non porrigis. Satis tamen est voluntas implicita, seu virtualis: Quare si Breviarium legas, verbi gratia, ut studeas, non oras: at si Breviarium legas cum intentione orandi, etiamsi ab illa intentione actuali cesses, adhuc oras, quia remanet voluntas orandi nondum retractata, in ipso affectu, quo Breviarium legis.

8. Requiritur item attentio sive interna, sive externa, quæ triplex est ex S. Thoma, 2. 2. q. 83. *art.* 13. ad verba, ad sensum verborum, ad Deum.

9 Cum nulla attentione voluntariè orare, an sit mortale dixi satis *Opuscul. de Sacrament lib. 5. cap. §. & infrà, capite sequent. §.* repetam. Saltem autem esse veniale: omnes supponimus, quia irreverentia tandem aliqua est, cum Deo loqui aliò mentem voluntariè divertendo.

Caput V.

De peculiari Cultu, qui Deo per Horas Canonicis exhibetur.

1. Horæ Canonicæ, seu Officium divinum sic definitur à Bellarmino *lib. 1. de bonis operibus c. 10. Est certa oratio publicè laudandi Deum, & precandi mente simul & voce, authoritate præsulum Ecclesiæ instituta.*

De hac ergo potest primò quæri, quinam ad ipsam teneantur. Secundò, quid est illud quod est recitandum. Tertiò, quo modo. Quartò, quo tempore. Quinto, quo loco, & situ. Sextò, sub qua conscientiæ obligatione. Septimò, sub quibus externis pœnis Octavò, quæ causæ excusent, Separatim, si Deo placet, de singulis.

§. 1. Qui teneantur ad Horas Canonicas.

2. Tres hi sunt: Clerici constituti in sacris: Regulares deputati ad Chorum: Beneficiarij; nam Clericos in minoribus, si non habeant beneficium, non teneri, certa est & communis doctrina.

Constitutis in Sacris.

3. Sacerdotes obligari ad has recitandas docet *c. Presbyter, de celebr. Missarum* Diaconos docet *c. ult. d. 92.* De Subdiacono nullus est textus, ut habet Navar. *c. 7. de orat. n. 2.* sed est consuetudo vim habens legis, ut docent communiter Doctores.

4. Ordinati in sacris, qui ex concessione Pontificis post suos ordines uxorem duxerunt. Rursus Latini, qui ducta priùs uxore susceperè (certè cum peccato) eosdem sacros Ordines, & postea coguntur ut cogi debent, ad uxorem redire; Tertiò, qui sunt damnati ad Triremes Quartò, qui ab infidelibus capti, issque captivi inserviunt: Hi, inquam, omnes licèt probabiliter, ex Azor. *part. 1. lib. 10. cap. 5. q. 5. & 6.* aliisque, obligentur ad Horas recitandas, si aliqua excusationem (de qua re *infrà,*) non habeant; tamen ipsis item probabile est eximi ab hoc onere. Quoad captivos, & damnatos, Sotus, Sanch. Less. apud Dian. *part. 1. tr. 2. resol. 40.* ducentes uxorem Sanch. *lib. 8. de matr. d. 8. n. 11.* Ratio est, quia sunt in statu ab hac obligatione alieno: nec immeritò videtur usus ipse sic explicuisse. Et quoad damnatos, & captivos sanè alienum esset ab Ecclesiæ benignitate, & decoro, si eos in tanta afflictione positos, & inter illam hominum colluviem ad officium adstringere. Sacerdotem uxorandum ex dispensatione Summi Pontificis Sanchez *ibid.* meritò liberat ab officio, non quidem à die dispensationis concessæ, sed à die usus concessæ dispensationis. Sequillante *de obligat. cleric. p. p. n. 33. & rursus de privil. Cler. c. 7. n. 39.* putat, hunc dispensatum deobligari ab Officio recitando, nisi post contractum matrimonium. Sanchez verò *loc. cit.* ait, deobligari ante contractum matrimonium, sed dimisso jam habitu, quia tunc utitur dispensatione, quod mihi videtur probabilius, quia tunc assumit alium statum. Excommunicatum, suspensum, interdictum esse obligatum fatemur ferè omnes, quia nec debet commodum reportare ex suo delicto nec est in statu alieno à recitatione. Ita Navar. *dict. c. 7. n. 17.* Sylvest. *v. Hora, q. 9.* & communiter.

De inclusis in carcere distinguere oportet. Privatos enim carceres non excusare à recitandis Horis certum sit; quia ibi nulla militat excusationis ratio. Publicos, excusare alicui videbitur, propter illum miserum statum valde similem tribus. Verùm excusare non audeo propter otium magnum, quo ibi abundant inclusi, & ubi se facilè recolligere, ad orandum Deum, possunt.

5. Degradatus propter eandem rationem cum excommunicato, videtur obligandus: ita communiter apud Castro Pal. *tom. 2. tr. 7. d. 2. p. 6. n. 3.* sed certè est probabile, non

non obligari, quia ab Ecclesia spoliatus est omni privilegio Clericali, atque adeò in statum sæcularem ejectus; de quo sic Sà verb. *Hora*, n. *Degradatum quidam excusant, alij obligant, Sotus, Navarrus, & id durius.* Hæc Sà. Emendatus verò sic habet: *Degradatum quidam excusant, alij communiter obligant, meritò, Toletus, Tuius & recitare, omittenda tamen solemnitates, & Dominus vobiscum.* Hæc expurgatus.

Tamredi, *t.1.de Rel. tr.3.lib.4. d.25.n.2.* Primò, liberat Sacerdotem damnatum ad mortem ab Officio, pro tribus diebus; dum est in cellò mortem expectans. Secundò, captum ob aliquod enorme crimen, v. g. Rebellionem. Tertiò, affectum aliquo repentino, eóque maximo mœrore, ut morte filij, jactura magni patrimonij, & similis. Liberat, inquam, propter animum valdè perturbatum, quo ij laborant. Equidem primò, ex iis dictis assentior, quia illa mortis propinquitas parit magnam debilitatem, infirmitatémque, quâ omnes fatemur excusari alias obligatos. Secundum dictum & tertium tunc approbo, quando tanta esset perturbatio, ut magnam afferret difficultatem recitandi, quam certè in omnibus non semper agnoso, cùm eosdem, in iisdem pertubationibus, negotia magni momenti expedire non raro videamus.

Regulares professi deputati ad Chorum.

6. Consultò dixi (professi deputati ad chorum) ut excluderem Novitios, Novitiásque, qui in odiosis habentur ut sæculares, utque excluderem Religiosos non deputatos ad chorum, quales sunt, v.g. Religiosi Societatis Iesu; qui obstringuntur solùm ex obligatione communi, si sint in sacris constituti: Hujus etiam generis sunt Religiosi Militantes v. g. Equites Melitenses, quos nisi gaudeant Beneficio, vel aliunde obligentur, nec teneri ex obligatione mortali, ad recitandum officium B. Virginis, nec ad alias Orationes illius loco rectè docet Castr. *tom.1.d.1.de orat.p.1.n.1.* aliique, quia hi addicti sunt Militiæ, non choro; idémque puto de Laicis, seu Conversis omnium Religiosorum, quia hi sunt addicti ad servitia temporalia, nisi ex peculiari præcepto ad illas teneantur.

Duplex autem in ejusmodi professis obligatio consideranda est; altera quoad recitationem publicam in choro: altera, quoad privatam, si fortè à choro absint.

7. quoad priorem certum est. Primò, curam providendi, ut in Choro Horæ recitentur esse apud Prælatum: hi provideat, peccare ex genere suo mortaliter, quòd si munueri suo desit, curare obligabuntur subditi; Superiore enim deficiente, obligatio officiorum communitatis recidit in particulares.

Duo monet Suar. *t.1. de Rel. lib.4. cap.ult.c.10.n.10.* Primò, quandiu superior non imponit grave præceptum (quod imponere legitimè in hac re potest) subditi non tenentur frequentare Chorum ex obligatione saltem mortali. Immò puto cum Fill. Bon. Suar. apud Dian. *p.3.tr.2. res.18.* etiam frequentissimè quis à Choro abesset, mortaliter non peccaturum, quia secluso scandalo, contemptu, cura providendi, & ejusmodi præcepto fortè à Superioribus lato, non esset nisi Regulam frangere. Et *c. vlt. dist.92.* præcipiens esse damnandum Clericum Choro non assistentem, loquitur de Clerico Beneficiatio, non de Religioso. Secundò, monet, si adsint, qui voluntatiè cum decoro satisfaciant Choro, non debere superiorem facilè imponere præceptum speciale singulis, quia jam communi obligationi per illos voluntarios satisfit sufficienter; adhortari autem, immò & consuetis in illa Religione pœnitentiis urgere omninò docet.

8. Certum est secundò, non licere alicui sine mortali emittere professionem solemnem in Religione deputata ad Chorum, nisi is speret quamprimum eorum, ut sciat legere Horas, quia deciperet Religionem in re gravi, ad quod neque Prælatus potest dispensare, cum sit dispensatio extraordinaria, & Religioni onerosa. Illud (quamprimum) dixit quidam esse duos, vel tres dies, sed de hoc dicam mox *num.* 14.

9. Certum prætereà semper mihi visum est per solos Novitios posse Choro satisfieri. Ita Pell. *t. 1. Man. Reg. 55. c.8. n.49.* Ratio est, quia in favorabilibus ij reputantur ut professi: quare sicuti iisdem datur participatio privilegiorum Religionis, ita erit rationabile, ut possint ejusdem onera professis annexa sublevare: sanè si Religiosi alicujus Conventus Missas per se, & non per sæculares celebrandas pro aliquo ex legato debeant, quis unquam illis scrupulum injecit, si suis Novitiis celebrandas commiserint? & tamen onus illud communitati Conventus annexum esse supponimus.

10. Hæc sint certa: illud demum est controversum: & est duplex difficultas; Prima, quóniam Religiosi satis sunt ad satisfaciendum in Choro? Secundo, quæ paucitas Religiosorum requiritur ad excusándum Monasterium à Chori obligatione. Hæc posterior difficultas pertinet *ad ultimum caput* de causis excusantibus ab Officio, sed hoc propter connexionem cum priore resolvenda est commodius.

11. Dico igitur primò, quatuor, vel quinque, multò magis plures satis esse; unum non esse satis. Ita Diana *p.2. tr.12.res.31.fine.* Ratio est, quia illi faciunt rectè Chorum, unus nequaquam; si quidem essentia Chori consistit in alternatione cantantium. Quare si Prælatus Monasterij permittat in Choro Officium recitari ab uno solo, suæ obligationi non satisfacit. Quid si à duobus, vel tribus tantùm? Respondeo, licèt non negem fore scandalum aliquod, si id in Monasterio frequenti permittat Prælatus; tamen ex natura sua videri posset alicui probabile satisfieri; quia in rigore jam servatur essentia Chori, scilicet cantus alternus.

12. Dico secundò, excusari Communitatem Religiosorum, Choro, si constet solùm ex quatuor, vel quinque. Ita Bordon. apud Pell. *l. c.n.* 50. Ratio est quia tametsi quatuor, vel quinque, immò, & duo sufficiant ad rigorem Chori; tamen, cùm sit probabilis opinio plures requiri ad constituendum Chorum ex obligatione, ut scilicet cum aliquo decoro alternatim cantetur, ne tantum onus quotidianum tam paucis ex obligatione imponatur, potest Communitas Religiosorum hanc opinionem sequendo, à dicto onere se tunc liberare (Dixi Religiosorum) nam strictius est jus, quo urgentur Beneficiarij, & Collegiati, quos certè obligo, etiamsi essent duo dumtaxat (non autem obligo, si sit solùm unus.) Ratio est, quia pactum inter Fundatores, & Beneficiarios saltem implicitè initum requirit ex justitia (ut servetur Chorus, quoties alternitas canentium servari aliqua tandem ratione potest. Scio Carolum Macignum *c.16.n.24.& 28.* docere Canonicos non teneri ad restitutionem fructuum, si non sint saltem quatuor; sed ei propter dictam à nobis rationem non assentior.

13. Iam verò quoad posteriorem obligationem *n.6.* propositam celebris est hodie quæstio, An professi non Sacerdotes in Religione addicta ad Chorum, ut sunt etiam omnes Moniales, teneantur recitare privatim Officium, quando à Choro absunt. Communis opinio affirmat: ita Suar. Navar. Val. Vasq. Bon. apud Castro *tom.2. tract.7.d.2.de orat. p.1. §.3.n.1. & 2.* Ratio non est, quia obligantur ex vi professionis, vel ex vi Conventionis cum fundatoribus Monasteriorum, vel ex jure communi seu particulari; hæc enim rectè consideranti non adsint, sed quia obligantur ex vi consuetudinis ab omnibus receptæ in re gravi, & à Prælatis ipso usu legitimè confirmatæ.

Aliqui pauci negant, quam opinionem negativam licèt Reginaldus *lib.18. num.4.* temerariam vocet, Sanchez *lib.7.consc.2.d.3.num.6.* non probabilem, Diana *p.6. tr.8 res.12.* prorsus improbandam, Bordonus tamen *in Cons. Reg. resol.30. nmer. 3.* & Caramuel *in Reg. S. Benedict. num.1359.* alios citantes probabilem judicant. Mihi verò illos sequi placet magis, & doctos, & plures, & antiquiores, quàm hos paucos & recentiores. Multò magis in nostra Diœcesi, ubi extat declaratio edita ab Illustriss. Dom. Martin. de Leon solertissimo nunc Archiep. Panorm

Panormitano, quà declaret hic adesse legitimam consuetudinem obligantem Moniales ad ejusmodi privatam officij recitationem, quam declarationem ad verbum affert P. Bardi *in selectis, lib. 8. q. 1. §. 2.*

14. Ex his respondeo dubitationi propositæ *n.* 8. ad quantum scilicet extendatur illud (quàm primum) in nesciente legere, & volente profiteri Religionem deputatam ad Chorum. Dico enim, si improbabilis est hæc secunda opinio, nimirum concessisse aliquos extendendo illud (quam primum) ad duos, vel tres dies: quia is deberet per illos dies non recitare Officium, quod in professione Deo promittere non licet, dum noscitur certum impedimentum, sicut non licet alicui promittere Principi se cras iturum ad bellum, si videat se certò tunc ire non posse; esset enim illum decipere. At verò si esset probabilis, puto illos parum concessisse; cùm potuissent concedere etiam duos vel tres menses, quia ex una parte dilatio duorum vel trium mensium non est judicanda contra Religionem gravis, ut in simili diximus *in opusc. de Sacrif. Missæ, lib. 3. c. 1. §. 9. n.* . & ex alia non peccaret non recitando Officium privatum, quia sic supponimus ex hac secunda opinione, nec peccaret non frequentando Chorum, ab aliis, ut supponimus, decenter frequentatum, quia sic docuimus *supra, n.* 7.

15. Insurgit hic dubitatio, An professus ad Chorum, qui non sit in sacris, possit transire ad statum Laicis & consequenter ex dictis *n.* 6 non obligari ad Officium?

Respondeo. Negat Navarrus *c. Quando, quæst. 21. n. 20.* & Portella *in Respon. Reg. p. 2. c. 8. n. 11.* Concedit Sanchez *lib. 6. in Dec. cap. 8. num.* 80. cum quo sentio. Ratio est, quia professum esse Choro addictum, non est substantialiter annexum professioni, sed oritur ex eo, quod Religiosus ex sua voluntate, consentiente Prælato, de putetur ad Chorum. Cum igitur tota substantia professionis adsit in statu laicali ejusdem Religionis, si Religiosus & Superior consentiant, non est ratio, cur ea status mutatio fieri nequeat; facta autem mutatione status, non est mirùm, quòd consequatur exemptio ab officio: sicuti, tollentes per sententiam Episcopi beneficium à Clerico, non est mirum, quòd consequatur, clericum ad Officium non obligari. Ejusmodi autem Superior debet esse vel Generalis, vel juxta cujuscunque Religionis consuetudines, saltem Provincialis, quia res est multùm extraordinaria: accedere item debet consensus Conventus, in quo hæc mutatio facienda est, ut notat *ibid.* Sanchez, aliique. Ascan. Tamb. *de Iur. Abb. tom. 2. d. 10. c. 33. n. 4.*

16. Sed quæ causa requiritur? Aliquantulum gravis, qualis esset ex Sanchez *ibid. num.* 81. summa consolatio Religiosi in eo statu humili servire volentis, vel ineptitudo ad sufficientes litteras addiscendas: est etiam causa delictum Religiosi non leve, propter quod posset, sed per legitimam sententiam, tollere Prælatus superior ab eo etiam invito statum illum nobiliorem, sicuti modò potuit Episcopus tollere Beneficium.

Dixi (superior) cùm enim hæc sit pœna gravis, non videtur commissa Prælato inferiori, sed Generali, vel saltem Provinciali, secundùm consuetudines Religiosorum varias, quas consule.

Dixi item (ab eo invito) nam præter hunc casum delicti, non potest Religiosus sine suo consensu depelli ad laicalem statum; posito enim quòd ad clericalem est admissus, fieret illi gravis injuria, si ipso repugnante eo statu spoliaretur.

17. Qui nesciens legere suscipit sacros Ordines (ut id etiam hac occasione dicam, & lege Suar. Castro Pal. Garziam citatos à Trancredi mox citando) aut Beneficium, graviter peccat, & Beneficium dimittere obligatur: sed postea si sit jam constitutus in sacris, nullóque Beneficio gaudeat, non peccat Officium non recitando: quia ad impossibile nemo tenetur. Quòd si bona fide Ordinibus initiatus fuit is, qui parum legere scit, sperans auxilium à Socio, vel sperans brevi à Magistro doceri, non peccavit, propter bonam fidem, bonámque spem; at tenetur recitare eo modo, quo potest; quia melius est sic recitare, quàm non recitare; Excipe, nisi magna esset difficultas in recitando, quia magna difficultas est impossibilitas Moralis: Episcopus tamè hunc ordinans vix unquam peccatum vitabit, quia examen de doctrina ordinandi ex officio ipsi incumbit.

18. quendam qui totum ferè diem insumebat in recitatione Officij, illud mutilando, deturbando multa propter summam insciti am, imò & incapacitatem omittendo liberavit ab Officio recitando Pater Tancredi *tom. 1. de Rel. tr. 3. lib. 4. d. 15. n. 7.* & meritò, quia impotentia morali laborabat, nec præscripsit alias preces loco Officij, quia nullum jus adest in eo casu compensationem cum aliis precibus esse faciendam: ad dimittendum tamen beneficium, si quod haberet meritò condemnavit: quod est semper faciendum, nisi fortè in casu, quo concurrerent hæc tria. Primò, quòd ipse non fuerit in culpa in sua ordinatione. Secundò, quòd non habeat unde vivat. Tertiò, quòd statum illum non assumpserit, nisi spe illius beneficij: Adde quartò, modò vel per se; vel per alium admoneat malè ordinantem, ut is Ecclesiæ satisfaciat restitutione fructuum beneficij.

Excludo etiam satis probabiliter cum Bonac. Tancr. mox citandis (licèt non excludi sit probabilius cum Suar. Fill. aliisque apud Dianam *part. 2. tract. de Hor. Can. res. 18. & res. 39.* & apud Bon. *de Hor. Can. d. 1. q. 2. p. 2.* Tancr. *tom. 1. de Relig. tract. 3. lib. 4. d. 9. n. 11.*) ab obligatione recitandi Officium, eos Religiosos professos, qui permanenter ad longum tempus vivunt in sæculo, si non sunt in sacris. Quare excludo ejectos ob incorrigibilitatem (addit Bonacina *loc. cit.* etiam fugitivos, sed non approbat in praxi) ut etiam in carceribus publicis vel Triremibus existentes, & multò magis eum qui vivit in sæculo ob Pontificis dispensationem. Ratio hujus probabilitatis, est, quia quamvis hi non mutaverint statum (ex quo ducitur argumentum alterius sententiæ) tamen recitatio privata Officij Religiosis non constitutis in sacris, solùm est inducta ex consuetudine, ut modò vidimus: At non potest ostendi esse introductam consuetudinem pro prædictis, quando vivunt extra Religionem; cùm rati sint qui sic vivant, & ex alia parte consuetudinem inductam in Religionibus probabile est non obligare extra Religionem.

Beneficiarij.

19. Omnes, qui beneficio gaudent, Episcopi, Abbates, Canonici, Beneficiarij simplices, ad recitandum Officium divinum obstringuntur, idque ex Iure Canonico; habito respectu ad fructus, juxta illud *c. ultimò, de reser. in 6. Beneficium datur propter Officium.* Hinc, qui habent Capellaniam non sacram, hoc est, quæ est sine authoritate Episcopi, & à Laicis solet conferri, non tenetur quia hæc, esto fructus afferat, non tamen verè est Beneficium; Beneficium enim est illud, quod confertur à Prælato personæ Ecclesiasticæ ad Officium Ecclesiasticum exercendum. Qui est Vicarius Beneficij uniti alicui Ecclesiæ, quamvis habeat stipendium sui laboris, & quamvis sit perpetuus, non obligatur, quia non est Beneficiarius, sed Beneficiarij substitutus: ita Castro Pal. *tom. 2. tr. 7. d. 2. de Orat. p. 1. §. 2. n. 5.* Pari modo Coadjutorem cum futura successione hùc reduco, neque enim Coadjutor beneficij, etiam si gaudeat, pro sustentatione, aliqua beneficij portione, Beneficiarius est, sed erit.

20. Contrà, qui habent Capellaniam sacram, quam vocant Collativam, quia Episcopi authoritate confertur, tenetur ad Officium; ita Azor. *p. 1. lib. 20. c. 3. q. 5.* Hæc enim verè est beneficium fructus afferens. Rursus qui habent Beneficia manualia, scilicet ad nutum Superioris amovibilia, ex eodem *ibid. c. 4. q. 2.* & qui habent Præstimonia, scilicet beneficia quædam simplicia, quæ non impediant aliorum beneficiorum possessionem, juxta eundem *c. 3. q. 4.* ex Bulla Pij V. 138. *Ex proximo*: nec requirunt residentiam, ex Castro Pal. *l. c. n. 3.* quicunque habent

beneficium

beneficium in commendam, hoc est, habent administrationem sive temporalem, sive perpetuam Beneficii, fructusque percipiunt, licèt titulum non habeant, tenenturque officium pro eo tempore, quo hæc possident, quia vere hæc beneficia sunt.

21. Eximo autem ab obligatione recitandi intrusum, id est, recipientem beneficium injustè, vel nulliter, ut si per violentiam, vel per simoniam, vel existens excommunicatus, seu irregularis quis beneficium reciperet; ita Sanch. *in const.om.1.lib.2.c.1.d.73.n.5.* Castro P. *l.c.num.30.* contra Bonac. & Suar. *ibid.* cit. Ratio est, quia hic nec habet titulum beneficii, nec fructus facit suos: sed obligatur illud relinquere, & hos reddere. Addit rectè Sanch. hunc, si petat à Pontifice revaliditatem beneficii, teneri exponere se officium non recitasse, ut scilicet fructuum præceptorum compensationem, quæ est quid diversum à revaliditate beneficii, obtineat. Immò etiamsi recitasset, debet hanc fructuum compensationem petere, quia adhuc ea illegitima, ut ita loquar, recitatione posita, nulliter recepit fructus.

22. Verùm, quid de habentibus pensionem? Respondeo qui possidet pensionem laicam, id est, quæ confertur alicui, in quo non requiratur tonsura Clericalis, qualis solet dari, ob inopiam, senectutem, meritа Ecclesiæ exhibita, vel quid simile, ad nihil tenetur: nisi fortè ex gratitudine congruum sit orare pro Fundatore beneficii, unde extrahitur sua pensio: qui verò clericalem obtinet, hoc est, illam, quæ Clerico ut sic confertur, tenetur per Sixtum V. *Sacramentum & tonsuram*, ferre habitum Clericalem ac tonsuram, & tenetur ex Jure novo Pii V. 138. & apud Navarr. *in man. c.25.n.12.* recitare Officium Beatissimæ Virginis. Posse autem hunc obligationi satisfacere per recitationem Officii Divini, cùm satisfaciat abundantiùs certum sit. Suar. Bon. Garc. apud Castr. *t.2.d.2.de orat.p.1.§.2.n.6.* dixi (ut sic) quia pensio laicalis potest etiam dari Religioso, sed non quà Clericus, & de hoc casu est intelligendus Navarrus *cons.22. de celebratione Missar.* quando docet Religiosum pensionarium non teneri recitare Officium Beatissimæ Virginis. Si enim detur huic pensio ob senectutem, inopiam, meritа, &c. cùm videatur illi dari non ut Clerico, non datur sub dicta obligatione. Puto similiter pensionarios sacros, si ex aliis obligationibus recitent Officium Divinum, non obligari ad Officium Virginis; ita Garcias alios citans *3.p. de Ben. c.1. num.116.* Suar. *l.4. de Hor. Can.c.22.a n.6.* & hoc etiam forte voluit insinuare idem Navarrus, quia mens Pii V. fuit, ut Clerici pensionarii non essent omnino immunes ab orando; si ergo onerati inveniantur Officio magno, sive ex professione Religiosa, sive ex alio beneficio, sive ex Ordinibus sacris, sive etiam si quis Pensionarius fiat Religiosus laicus, unde ex peculiari præcepto obligetur ad quasdam alias Orationes, non obligabuntur ad dictum parvum Officium, quia non præsumitur Pontifex alio superaddito onere eos aggravare voluisse. Colligitur ex Azor. *l.c.c.4. q.3.* & ex Garc. *l.c.* Adderem libens pro hoc Laico, modò prædictæ Orationes non sint multò minores, quàm sit Officium Beatissimæ Virginis.

23. His explicatis adhuc dubitabis. Primò de eo, qui habet solùm titulum, & possessionem beneficii, sed fructus omnes alteri reservantur.

Respondeo hunc non tenesi ad recitandum ex probabilissima sententia; ita Cajet. Sotus, Sylvest. cum Navarr. *de Orat.c.7.n.28.* Ratio est, quia licèt beneficium habeat, tamen non habet ut relatum ad fructus, unde cùm de altari non vivat, non est æquum tantum onere prægravari. Idem sentio cum Azor. *l.c.cap.4.q.6. fin.* de eo, qui etiam est spoliatus beneficio; par enim est ratio.

Dixi (fructus omnes) nam si accipit distributiones in choro sufficientes, jam habet fructus, & tenebitur. Sic idem *ibid. q.5.* etiamsi illud servitium assistendi in choro alteri committat, suásque distributiones concedat; tunc enim, utpotè proprietarius distributionum, tenebitur ad officium. Ita Castro P. *l.c.n.10.* ex Suario. Nam propterea meritò Azor. nequaquam liberat ab Officio Canonicum absentem etiam cum licentia Episcopi, & causa studii, & etiamsi substituerit alium: quia ipse semper retinet beneficii proprietatem.

24. Dubitabis secundò, de obtinente beneficium tenue.

Respondeo, licèt communior sententia sit, hunc teneri ad Officium; ita Suar. Val. Regin. aliique apud Dian. *p.2. tr.12.ref.9.* quibus adde Castro Pal. *l.c.n.9.* probabilo tamen est, etiam de tutum non teneri. Ita Sotus, Less. Mad. Molf. aliique apud Dian. *l.c.* & apud Castro Pal. *loc.cit. n.1.* Ratio est, quia beneficium tenue reputatur pro nullo; parum enim pro nihilo reputatur in jure: & non est credibile benignam Ecclesiam tantum onus apponere voluisse tam parvo proventui. Unde si is de altari simpliciter non vivit, altari non serviet; esto ex gratitudine conveniat ipsum orare pro benefactore.

25. Sed quodnam est beneficium tenue? Respondeo. Alij dicunt esse illud, ex quo octo circiter aurei à beneficio proveniunt. Ita Sotus *lib.10. q.3.art.3.* Alii, ex quo aurei sexdecim; sic Lessius *lib.2. cap.34. dub.31. part.2. tr.9.* Alii, ex quo viginti; sic Ledesma *p.2.tr.9. c.4.concl.5.* Alii meliùs, ut Arag. *2.2. quæst.83. art.12.* ex quo minor tertia parte mediocris sustentationis Clerici exigitur, habita prudentis arbitrio, ratione personæ ipsius beneficiarii, & victus honesti, quo utuntur communiter alii Clerici similis conditionis in tali loco. Qui ergo tertiam partem (vel majorem tertia suæ sustentationis habet, non dicetur habere beneficium tenue. Si de tenuitate beneficii dubitatur, vide *suprà, lib.1. cap.3. §.7. v. Beneficiarius, num.2.*

26. Quòd si beneficium fuit pingue, sed processu temporis, sine culpa beneficiarii, ut ex bello, peste, sterilitate fructus exigui proveniunt, vel per vim, fraudémve impediatur is à dictorum fructuum consecutione, dico tunc, compensandum esse unum annum fertilem cum alio, & obligandum beneficiarium ad recitationem, sicuti diximus *lib.3.de Sacram. Missæ, cap.1. §.3. numer.96.* quoad onus Missarum: licèt Castro Palaus *mox citandus num.38.* in hoc casu etiam deobliget, quia, inquit, percepti fructus vel percipiendi correspondent suo tempori, & pro Officio suo tempore persolvendo dantur, non pro alio. At si multum tenue sit factum beneficium, sine spe incrementi, ita ut judicio prudentis ad æquam dictam compensationem pertingi ampliùs non possit, vel certè non nisi post longum tempus sibi inutile, non audeo manentibus his, obligare pro tempore, quo fructus non exigit ascendentes ad tertiam partem sustentationis; quia tunc verè, nec fructus, nec jus utile ad illos ipsi remanet. Nam propterea id ipsum docent non ignobiles Doctores, si in totum sine sua culpa beneficium pereat, quia non est justum quempiam suo stipendio alienis in castris militare. Ita Castro Pal. *tom.2. tract.5. d.2 de Orat. part.1. §.2. num.17.* Dixi (sine culpa) nam si ex sua negligentia, vel delicto hæc diminutio, vel extinctio contigerit, non eximeris ab obligatione, non enim æquum est, ut Ecclesia ex tua malitia suo servitio privetur. Dixi item (sine spe) nam cæterùm spes firma, sicuti dat tibi nunc jus percipiendi pro suo competente tempore fructus hujus anni, sic obligationem inducit nunc serviendi.

27. Denique si plura quis exigua beneficia obtinet pertinentia saltem ad tertiam suæ sustentationis partem, obligabitur ad horas, quia jam notabilem sustentationem ab Ecclesia recipit. Ita idem *num.10.* ex Suarez, Bonac. Garcia. Contra (ut id hac occasione dicam) si plura etiam pinguia beneficia habeat, non obligabitur nisi ad unum Officium, & non, ut aliqui asserunt, ad dicenda tot Officia, quot ejus generis beneficia possit. Ita Suarez *lib.4. de Hor.Can. cap.18. numero 3.* Bonacina *num.1. dub.1. de Hor.Can. disput.1. quæst.2. p.4. num.27.* Ratio nostra est, quia hæc videtur benignæ Ecclesiæ intentio, ut solùm multiplicentur tituli, ob quos debetur recitatio, sicuti ordinatus omnibus Sacris Ordinibus

unum debet recitare Officium, & in die festivo, occurrentibus pluribus festis, uni Missæ debent fideles assistere.

28. Dubitabis tertiò de habente beneficium in Ecclesia, in qua sit consuetudo, ut per annum, vel per sex menses primos Beneficiarius nec habeat fructus beneficij, nec distributiones, sed ut dividantur inter antiquos beneficiarios, vel in opera alia pia, &c. Respondeo, licèt hæc consuetudo sit per Canones abolita, Extr. Joan. 22. *Suscepti de elect.* Conc. Trid. *sess. 24. de ref. c. 14.* Pius V. *Durum*, Const. 106. volentes, ut saltem mediam partem habeant beneficiarij: tamen si alicubi adhuc & legitimè viget, est probabile non teneri beneficiarium ad recitationem officii. Ita Castro *l. c. n. 19.* Ratio est, quia consuetudo est irrationabilis, ad quam non consentit beneficiarius, nisi admodum violenter, ne à beneficio excludatur. Cùm ergo fructibus, & distributionibus sine sua culpa careat, servire per Officium non tenebitur eo tempore correspondente fructibus ablatis Beneficiarios dictos antiquos excuso à restitutione, & peccato, quia favet illi consuetudo, licèt irrationabilis; at legitimè jam nunc introducta, ut supponimus.

29. Sed quid si solum titulum beneficii habeam, nondum tamen ejus possessionem saltem pacificam? Respondeo tribus dictis. Dico primò, si per te stat, quin possessionem habeas, fructúsque percipias: te obligari, quia ob tuam culpam non debet Ecclesia privari suo servitio. Ita Suar. *lib. 4. de Orat. cap. 19. n. 7. & 8.*

30. Dico secundò, si possessionem habeas, licèt litigiosam, sed tamen fructus percipis, vel spem moraliter certam habes percipiendi, te item obligari, sic Bonac. *tom. 1. d. p. Hor. Can. q. 2. p. 4 n. 16.* alios citans, quia tunc commodum, saltem per certam spem, sentis, unde & oneri te subesse æquum est. Quòd si certa dicta spes non adesset, quia commodo careres, careres & onere.

31. Dico tertiò, si licèt titulum habeas, à possessione tamen sine tua culpa sive ob litem, sive ob aliam causam, excluderis, te non obligari; sic Bonac. *ibid. p. 5. n. 25.* Ratio est, quia dum non possides, non diceris habere propriè beneficium, cui annexa est obligatio recitandi: quæ, cùm sit onus grave, non est extendenda, sed limitanda ad habentem propriè, & perfectè beneficium. Quare si possessionem eras sis certò habiturus, eras eris obligatus, non hodie. Quid si duo litigarent de Beneficio, & neuter esset in possessione? neutrum obligari ex dictis, deduci debet, quia neuter in rigore beneficium habet. Ita Castro Pal. *tom. 2. tr. 7. d. 2. de oratione, part. 1. §. 2. n. 15.*

32. Petes primò; An qui omittit Officium uno, vel altero die in anno, mortaliter delinquat? Angelus *v. Hora, q. 10.* refert, nec reprobat, sententiam Ricardi dicentis omittere Officium tunc esse mortale, quando, vel fastidio Divini cultus, vel ex contemptu, vel ex consuetudine omittentur: secundùm Juristas autem binum actum inducere consuetudinem, sed hæc sententia caret probabilitate, sic enim ex mera negligentia semel, aut iterum, non jejunare in Quadragesima, vel non interesse Sacro aliquo die festivo intra annum, pari modo, non esset mortale, quia non esset ex consuetudine, sed profectò grave quid esse unoquoque Horas non persolvere, ut item semel in Quadragesima non jejunare, vel Sacro non adesse die præcepto, ut certum, & exploratum omnes supponimus.

33. Petes secundò, Beneficiarius, qui sit Sacerdos, vel Religiosus deputatus ad Chorum, si Officium omittat, duplicíne, an unico peccato peccat? Respondeo, licèt probabiliùs sit cum Sanch. Suar. Bonac. apud Matth. *de ord. tr. 3. p. 6. c. 12.* peccare dupliciter, contra justitiam, & contra Religionem, tamen est etiam probabile, & Henr. Garsia alios referent. apud eundem March. *ib.* unicè delinquere, scilicet contra Religionem. Beneficiarii enim, cujuscunque deputati ad Officium obligatio tandem ad Religionem, seu ad colendum Deum resolvitur.

§. II. *Quod est illud Officium, ad quod recitandum tenentur prædicti.*

1. VNo verbo: Officium ex Breviario Romano. Excipiuntur nihilominus qui alio Breviario utuntur ex consuetudine ante ducentos annos, quales sunt, v. g. Monachi Sancti Benedicti, Dominicani, Ecclesia Mediolanensis, Samburg. Leodicensis, & si quæ aliæ sunt hujusmodi: quibus tamen conceditur posse, si velint, consentiente Capitulo universo, hoc est saltem majore ejus parte, & suo Episcopo (in Monasteriis exemptis consentiente suo Prælato) concediturque, inquam, amplecti posse prædictum Breviarium Romanum: ita Castro *tom. 2. tr. 7. d. 2. de Orat. p. 2. n. 1.* quod si fiat non licere deinde eidem ad antiquum Breviarium regredi, rectè notat Less. *lib. 2. cap. 37. dub. 12. n. 74.*

Jam qui, secùs ac dictum est, recitat, obligationi nequaquam satisfacit. Impressores verò, ac Bibliopolæ sub pœna excommunicationis latæ prohibentur imprimere, vel vendere Breviaria Romana, nisi præcesserit licentia Inquisitoris. Ita Clemens VIII. *Cum in Ecclesia*, (vel ubi is non fuerit) Ordinarii in principio vel fine Breviarii apponenda; Adverte ejusmodi Romanum Breviarium fuisse primum à Pio V. *Quod à nobis*, editum, deinde à Clemente VIII. *Cum in Ecclesia citat.* recognitum, & denique cum hymnis novis ab Vrbani VIII. *Divinam Psalmodiam*, revisum, injunctúmque omnibus, ut ita novo hoc uterentur, ut qui haberent illud Pii, vel Clementis, eo possent uti, illúdque vendere: at in posterum imprimerentur semper nova cum prædicta Inquisitoris, vel Ordinarii facultate.

Prima Difficultas.

De non recitante ex novo Breviario.

3. Huc plurimæ confluunt difficultates à nobis breviter eò dandæ; Prima: An qui possunt emere novum, teneantur? Non teneri certum sit, quin etiam, si domi novum quis habeat, potest is soluere pensum Officii ex illo Pii V. vel Clementis VIII. Quia dum hæc extant, permittuntur; Immò, nec scrupulum ego injeci cuidam, qui Matutinum cum Breviario Pii, vel Clementis; Horas cùm Breviario Vrbani, vel contrà, recitabat: Multò minùs ei, qui pœnitentiam de recitando aliquoties Officio injunctam à Confessario, semel ex uno, semel ex alio persolvebat, jam enim semper legitimis Breviariis utebatur.

Secunda difficultas.

De licentia imprimendi nova Breviaria.

4. An possis uti novis Breviariis impressis, v. g. Parisiis, cum sola approbatione supremi Consilii Regii, non verò Inquisitoris, vel Ordinarii? Puto posse: ita Navar. *in summ. cap. 17. n. 148. in Reg. Cast. & Franc.* Bon. *d. 2. de cens. in part. quæst. 2. p. 16. n. 6.* quia jam usu receptum est alicubi, facultatem imprimendi haberi à dicto Supremo consilio, quod idoneum soleat virum deputare ad libros approbandos: Quare tunc, vel non sunt receptæ leges, quibus jubetur esse libros approbandos à persona Ecclesiastica, vel non deest ejusmodi approbatio, quia ex ipsa introducta consuetudine censetur Ordinarius deputare eos ipsos, quos Regium Consilium deputat: quam praxim Roma ipsa comprobat, cùm passim ejusmodi libri Romæ palam vendantur: Vide quæ dixi *cap. 1. §. 7. num. 50.*

Tertia difficultas.

An Religiosus obligetur recitare Officium Diœcesanorum.

5. Si quando in Diœcesi ritè celebrentur festa propria, v. gr. Patronorum, vel similium, reúsne erit Religiosus

giosus exemptus, si Officia ejusmodi festorum non recitet, recitet verò juxta suam consuetudinem, v.g. defectiva? Respondeo fore reum, si festa Patrocinorum, aliáque in diœcesi universalia non persolvat, non verò si cætera particularia negligat, quæ tamen, si velit recitare, licitè poterit, suóque oneri satisfacies. Ratio est, quia ita colligitur ex quadam Bulla Pii V. apud Castro *tom.2. tract.7. d.2. de orat. p.2. n.8.* quæ licèt ad Ecclesias Hispaniarum directa fuerit, tamen propter paritatem rationis, & convenientiam, quam continet, si ab omnibus observetur, laudabile est.

Hîc obiter adverte non posse Episcopum statuere, ut Clerici suæ Diœcesis recitent Officium alicujus Sancti Constitutione perpetuò observanda, quia id illis legitimè prohibetur à Greg. XIII. apud eundem *l.c.* Excipe, nisi sint instituenda ex vi Rubricarum, v.g. pro Patrono, pro insigni Reliquia, &c. quia tunc jam adest licentia data per leges Rubricarum. Una vel altera vice propter aliquam occurrentem causam posse puto: Ita Sanchez Nav. Armilla apud Pelliz. *in Man. Regul. t.1. tr.5. c.8. n.11. & 12. in simili*: quia id, cùm rarò contingat, nec multùm Breviarii Ordinem perturbet, Episcopi potestatem, cujus est in casibus contingentibus providere, nequaquam transcendit. Ejusmodi Episcopi potestas innititur in Decreto S. Rituum Congregat. appósito in fronte Breviarii Vrbani VIII. de hac ibi: *Non posse locorum Ordinarios addere calendariis*; & ibi: *Nec mutare ritum*; & ibi: *Nihil propria authoritate constituat.* Hæc enim verba, *constituere mutuare*, non quidem notant temporarias institutiones, sed perpetuas. Hanc potestatem pro una, vel altera vice extendit Pellizarius *l.c. fol.1. n.21.* ad Prælatos regulares utique pro suis subditis; Instituere autem festa Sanctorum quomodo possit Episcopus, unde & consequentes ad Officium talis Sancti obligare, dicetur *infra lib.4.c.1.§.1.*

6. Imò probabile judico, cum Antonio Quintanad. *tract.7. sing.1. & 2. & tr.8 sing.1.* Episcopos, vel Ordinarios, etiam Capitulum, Sede vacante, Regulares quæ Prælatos posse sine novo recursu ad Pontificem, vel Sacram Congregationem in sua Diœcesi statuere, ut Missa, & Officium celebrentur sub die de iis Sanctis, in quorum Canonizationis Bulla extant hæc verba: *Et singulis annis die tali, ejus Officium Breviarii Romani celebrari possit* (extat autem in Bulla Canonizationis sanct. Ignatij, Xaverii, Philippi Nerei, & aliorum quorundam.) Ratio est, quia per hæc verba accedit authoritas Pontificia, (sub nomine enim Officii intelligitur etiam & Missa) quàm authoritatem requirunt Decreta de hac re hactenus edita. Hoc ipsum possunt Episcopi in qualibet Ecclesia Hispaniæ pro Sanctis naturalibus suarum Diœcesum, siquidem id illis indultum per peculiarem Bullam Gregorius XIII. atque adeò Episcopi, dum ejusmodi festa statuunt, nihil statuunt sine Pontificia authoritate, ita idem *ibid sing.9.*

Hoc Privilegio concesso Hispaniæ, posse uti etiam omnes Insulas, & loca Regi Hispaniæ subjecta, quibus communicari solet Bulla Cruciatæ (quidem scimus esse Siciliam) videtur indicare. Quintanaduetias, *tr.7. sing.25. num.11.* propter extensionem, quam Gregorius XIII. fecit in Bulla *superiùs* laudata die 30. Decembris anno 1573. quæ præfigitur Officiis Sanctorum Hispaniæ propriis.

Profectò, quia sumus in materia favorabili, ac nemini nocente, & ad cultum Sanctorum spectante; atque præter dictum Authorem id probabile propter alias rationes indicant aliquot viri docti ex nostra Societate à me consulti: idcirco non possum ego huic sententiæ refragari, & non putare probabilem, de quo argumento doctam disputationem typis edidit amicissimus P. Franciscus Bardi.

Quarta Difficultas.

De additione, & diminutione Officij.

7. Qui notabiliter de Divino Officio diminuit, graviter peccare, quia non satisfacit suæ obligationi, certum est; Qui addit aliquid Divino Officio, nisi animo mutandi ritum addat, satisfecit; quia additio sine ejusmodi animo non mutat substantiam Officij, quod non totum recitari supponitur.

8. Quamvis autem aliquid sic addere, interdum culpa non sit, hoc enim pacto adduntur ad solemnitatem motteta, & cantus inter unum & alterum Psalmum, & in privato Officio semel, aut iterum id præstare sine animo ritum mutandi, non sit item gravis saltem culpa, tamen, si, ut in perpetuum duret addito, id facias, mortalis culpæ reum te constituit Castro Palaus *tom.2. tract.7. d.2. de Orat. p.2. n.15.* quod id mutationem ritus sapit; sed te liberat Bonac. *tom.1. d.1. de Hor. Can. quæst.3. p.1. n.21.* quia in privato Officio non facilè à bono viro novi ritus susceptio elegi præsumitur. In Missa autem etiam privatè dicta (quia ex se publicum est sacrificium) nunquam licere aliquid addi, disputavimus *in nostr. opusc. de Sacrif. Missæ, lib.2. cap.5. §.3.*

9. Sed difficultas hîc in eo non vulgaris versatur, Ecquánam sit officii pars notabilis, quam diminuere, seu omittere peccatum mortale sit.

Præmitto duas esse sententias: alteram communiorem Vasquez, Suar. Bonac. Garciæ apud Merollam mox citandum; dicentem totum unius diei Officium præcipi unico individuo præcepto, unúmque esse peccatum totum illud omittere, licèt graviùs, quàm si omitteretur una hora solùm, v.g. Matutinum. Altera am Caiet. *in summa, v. Hora Can* item Less. Tolet. aliorúmque apud Merol. *tom.1. d.2. cap.4. dub.7. n.132.* asserentem tot esse præcepta, quot horæ, nempe septem, totidémque esse peccata ea omittere. Prior putat præceptum horarum unius diei esse unum, sicuti est unum jejunandi uno die; posterior putat esse plura, sicuti sunt plura præcepta jejunandi diversis diebus.

Unde ex priore sequitur, omittenti omnes horas unius diei satis esse, si in confessione sic se accuset: *Omisi Officium semel*, quod non sequitur ex posteriore, ut *in opusc. Methodi Conf. loco mox cit.* à nobis explicatum est. Ratio autem prioris sententiæ ducitur ex eo principio, quia una Hora unius diei ordinatur ad aliam ejusdem diei, ita ut omnes Horæ unum integrum, individuúmque Officium constituant. Quoniam verò posterior sententia id negat, putátque unam horam ejusdem diei independenter ab alia præcipi, ideò docet quamlibet horam per se suam obligationem ab alia independentem parere. Vtraque sententia est probabilis, sed quia prior animo nostro magis insedit, *in Meth. Confess. lib.2. cap.2. §.4. n.12.* eamdem & nunc amplectimur.

10. Veniò nunc ad propositam difficultatem. Nonnulli docent decimam partem alicujus Horæ parvæ, v.g. Completorii esse notabilem partem; ita Moneta apud Bonacin. mox citandum; Alii tertiam; ita Azor. Malderus, Navar. apud Bonac. mox citandum: Alii medietatem ejusdem parvæ Horæ. Ego sequor Lessium *l.2. c.37. dub.9. n.52.* & Bonacinam *tom.1. d.1. de Hor. Can. q.5. p.2. n.2.* sentientes integram horam parvam esse notabilem partem Officii.

Qui igitur tantum negligit Officii, quantum notabiliter non æquat integram parvam horam, non omittit partem notabilem, atque adeò non peccabit mortaliter. Hoc dictum probant illa duo principia, quòd nimirum præceptum officii unius diei sit unicum, ut modò explicuimus, & quòd notabilitas, seu gravitas materiæ in præceptis principaliter desumitur ex fine præcepti, spectata tamen etiam quantitate rei, in se, & in ordine ad totum quod præcipitur, ut declaravimus *lib. 1.* cum de parvitate materiæ, &c.

11. Sic autem formari ratio potest: Omittere minus, quàm sit una parva hora, non videtur nocere notabiliter fini intento à Legislatore per præceptum de recitando officio, qui est cultus Dei. Rursus talis omissio, nec ex se, & absolutè, nec ut relata ad totum Officium unius diei, videtur magna; ergo non est notabilis. Confirmatur

firmatur, quia verosimile non est, piam matrem Ecclesiam velle æternis ignibus addicere eum, qui leviorem partem Officij eâ, quàm diximus, omittit.

Si modicam tantùm partem recites unius parvæ horæ, censeris totam negligere, atque adeò mortaliter peccabis, quia ea pars quæ recitata est, cùm sit quid parvum pro nihilo reputatur.

Scio aliquem docere omittere rem integram Tertiam, vel Sextam, vel Nonam non peccare mortaliter, quasi sit illa brevis hora parva materia in comparatione totius Officij Divini. Sed profectò id, cùm sit contra innumeros Doctores, approbare animus refugit. Et ulterior ratio fugæ est, quia quamvis alicui appareat esse materialiter quid modicum: Tertia, v. g. respectu totius Officij diei, sicut labor per duas horas respectu viginti quatuor horarum totius diei festi, tamen revera non ita est formaliter, consideratis omnibus circumstantiis, & fine Ecclesiæ, quæ voluit, ut singulis horis aliquid Deo à Sacerdotibus impenderetur, à quo notabiliter deficit qui totam integram horam, quamvis ex se parvam, omittit. Certè Sacerdos non recitans in Missa, *Gloria* vel *Credo*, quid modicum negligit: at si omittat in Canone tot versus, quot numerantur in *Credo*, grave quid omittet, ut omnes docemus, nempe ob circumstantiam illam quòd sint verba potissimæ partis Sacrificij. Rursus, oculus, vel manus, vel pes, parvæ partes singulæ sunt, respectu totius corporis, tamen, qui unum ex illis amputat, irregularis fiet per omnes Doctores. Non ergo respicienda sola est ipsa parvitas materialis, sed cætera omnia ut prudenter dijudices, utrùm grave sit, vel leve quod omittitur.

Si omittat quis Vesperas Sabbati sancti ex peculiari ratione, non audeo affirmare eum peccare mortaliter, quamvis integram horam omittat. Nam eæ Vesperæ, & extraordinariam habent parvitatem, & ex alio capite pro illo die tantæ lætitiæ, atque Indulgentiæ, & in quo præcesserunt in Ecclesia satis prolixæ orationes, non est putandum notabiliter lædi finem, & præceptum orandi.

12. Quod dictum est de Officio privato, die (ut id obiter hîc notem) de Officio in Choro (quamvis adversari nobis Suarium *loco cit.* sciam.) Ita Bonacin. *ibid.* Ratio est, quia non est diversum præceptum quoad substantiam, illud, quo tenemur, recitare in Choro ab eo, quo tenemur privatim, ergo nec est diversa gravitas, vel levitas, quoad ejus materiam.

Quinta difficultas.

De Officio Defunctorum, & de Litaniis.

13. Non obligari Sacerdotes utentes Breviario Romano hæc privatim, (imò nec in Choro) recitare, obligari autem alio Breviario utentes, dilucidè pronuntiat Pius V. *loc. cit.* lege Pell. *tom.* 1. *man. Reg. tr.* 5. *cap.* 8. *n.* 46. At subdubitatur, an saltem in die commemorationis Defunctorum, & quoad Litanias in Rogationibus, festóque S. Marci urgeat obligatio.

14. Probabilius est obligationem urgere, quia tunc illa sunt pars Officij ejus diei, lege eundem *ibid. n* 48. asserentem Dian. aliósque. Non urgere tamen plures *ibid.* autumant, negantes illa ad Officij illius diei partem pertinere: confirmant, quia Pius V. absolutè liberat Sacerdotes à privata recitatione Officii Defunctorum: Quare si rubrica illorum dierum nihilominus illud Officium, & Litanias imponat, quid vetat asserere eam esse merè directivam, non verò præceptivam? Non possùm à probabilitatis meta hanc sententiam excludere: Supersedeo tamen à longiore disputatione; siquidem illam apud citatos fusè leges.

Sexta Difficultas.

De Officio aliena lingua recitato.

15. Quæsivit olim à me P. Octavius Tedeschi notæ Societatis Vir eruditus, & doctus, an sibi liceret Psalmos Officij, idiomate Græco recitare, ut sic Græcas litteras, quas apprimè profitebatur, familiarius sibi ex ejus usurpatione conciliaret? Negativè respondendum videbatur non paucis. Castro Palaus enim *l. c. n.* 14. licèt id semel, aut iterum facere non esse grave delictum affirmet, tamen grave esse ex Bellar. Suar. Sà, Bonacina, si aliquoties fieret, concludit; Primò, quia sic censetur quis Ecclesiæ Latinæ generalem ritum parvipendere. Secundò, quia, si publicè id fieret, præberetur occasio scandali, & erroris.

16. Profectò, si publicè id fiat in Choro, pedibus in Castro Palai sententiam eo. Quale enim scandalum oriretur in Templo Latino, si Græci, vel Hebræi Psalmi decantari deprehenderentur? Idem dico, si privatim sit, intentione mutandi ritum; id enim, & per se grave est, & graviter prohibetur à Pio V. Idem denique de vulgari lingua etiam privatim, quia ab hac semper abstinendum duxit Romana Ecclesia, de qua loquitur Bellarm. & Sanchez citati à Castro Palao à me diligenter visi. At verò ad aliquem finem bonum, privatim, & sine periculo errandi, Græco, vel Hebræo idiomate Psalmos, etiam multoties, imò semper in Officio recitare, cùm Bonac. *tom.* 1. *d.* 1. *de Horis Can. q.* 3. *p.* 1. *n.* 15. asserens id consuevisse P. Maffeum Soc. Jesu; lege Escobar *tract.* 5. *exam.* 6. *cap.* 50. & Sà; *v. Hor. Can. n.* 10. quos pro se immeritò affert Castro Pal. *loc. cit.* puto peccatum non esse, & satisfieri præcepto, ad quod ex quocunque titulo obligàris. Ratio est, quia etiam sic retinetur formula Romana precandi quoad substantiam; hæc enim non tam ex idiomate Latino, vel Græco, quàm ex sensu verborum, & ritus dispositione constat.

17. Dixi (ad aliquem bonum finem) nam hoc non intercedente, meritò docet Bonac. *loc. cit.* non vitari veniale, quia, utcunque, fit contra consuetudinem Ecclesiæ Latinæ: quamvis, quia est in re accidentaria, & de qua non valdè laborare Ecclesia credatur (quando privatim fit) leviter solùm erretur.

18. Idem Bonac. *ibid.* approbat obligatum ex voto, vel pœnitentia ob bonum finem majoris v. g. devotionis, (quam fortè quis sentiat in Græca, Hebræa, imò vulgari lingua) recitare sic privatim posse Psalmos, aut alias preces. Admitto hanc doctrinam de Psalmis Græcis, & Hebraïcis, sed de vulgari distinguendum omnino est. Si enim votum, vel pœnitentia sit de recitandis *Pater*, & *Ave*, v. g. eâque tu vulgari lingua orando pronunties, non te reprehendo, imò laudo: quia *Pater* & *Ave* vulgari sermone translata passim in compendiis Doctrinæ Christianæ ab Ecclesia proponuntur: at quia Ecclesia, licèt Hebræos, & Græcos Psalmos admittat, (unde propterea utcunque possumus) nunquam tamen admittit, imò damnat, & prohibet vulgares, ideò te, si iis vulgaribus utaris, meritò reprehendo: quia Orationibus ab Ecclesia nullo modo permissis votum, & pœnitentiam satisfieri posse, nullus putare rationabiliter potest.

19. Vrges, qui Rubricas etiam merè directivas in Missa semper negligeret; censetur illas contemnere, sic Baldelli *in Theol. mor. tom.* 2. *l.* 3. *d.* 21. *n.* 33. unde & graviter peccare, ut *in opusc. de Sacr. Missæ, lib.* 2. *c.* 5. §. 1. *n.* 9. à nobis etiam dictum est; ergo idem de eo dicendum, qui Psalmos latinos semper negligeret: Respondeo, Missa ex se publicum opus est, non ita recitatio, de qua disputamus; Præterea Psalmorum Græcorum recitatio, in nulla negligentiæ culpa est, sed consultò motus illo fine bono formulam, seu modum loquendi, qui in Oratione non est de substantia, omittit, Psalmósque Græcos ab Ecclesia non rejectos suscipit; at Rubricarum ille tam ordinarius desertor, negligentiæ culpam committit, suásque, ut ita dicam, cæremonias, sibi confingit, in quo bonus adesse finis non potest.

Septima

Septima difficultas.

De mutatione Officij unius in Officium alterius diei.

De mutatione, standō semper in eodem ritu.

10. Licétne alicui sine peccato recitare Officium pro Officio? Varia Doctorum placita tribus dictis relatingo.

11. Dico primò, si id rarò sine causa ob solam commoditatem, v.g. fiat, errari venialiter: si verò fiat ex aliqua causa, ut ratione studii, itineris, infirmæ valetudinis; vel etiam ratione non vulgaris devotionis (idem si ex semiduplici, facias duplex) ne veniabiter quidem peccari) citra contemptum, vel animum introducendi ritum novum, ut semper supponimus) si etiam Officium quod assumitur, sit brevius, longius quod omittitur. Ita Cajet. Fil. Sà, Zerolas Val. Less. Vasquez, Castro Pal. Lon. 17. aliique apud Dian. *p. 2. tr. 12. de Hor. Can. res. 3.* & Pelliz. *tom. 1. man. Reg. tr. 5. cap. 8. à n. 73.* Ratio est, quia præceptum de percurrendis Horis jam servatur, quoad substantiam: & ex alio capite, etiamsi modus, hoc est, recitatio secundùm formam præscriptam pro hoc die, negligatur, unde & peccetur, si fiat sine causa: tamen cùm tam rarò fit, non videtur offensio gravis, & ex causa videtur nulla. Huc reduco inadvertentiam: non enim eum, qui inadvertenter Officium pro Officio recitavit, obligo ad resumendum proprium illius diei, quamvis commodè possit, quia illa inculpabilis inadvertentia una est ex prædictis causis, cùm non præsumitur Ecclesia velle ad duo Officia obstringere eum, qui sine culpa est.

12. Dico secundò, non propterea licere etiam semel, aut iterum, omisso proprio, recitare Officium octavæ Resurrectionis: Sic Diana *p. 7. tr. 11. res. 7.* Pelliz. *loc. cit. num. 73.* Ratio est, quia hoc adeò breve est, ut omissio proprij Officij sane notabiliter longioris, non censeatur res levis, quæ ex aliquibus ex dictis causis cohonestari queat.

14. Dico tertiò, si id persæpè fiat, peccari mortaliter. Ita Suarez, Regin. Fill. Bon. aliique apud eundem Castr. *loc. cit. num. 18.* & apud Marchinum *de ordine, tr. 2. p. 6. cap. 12. diff. 4.* Sæpè autem fieri dicetur, quando sine defectu, & communiter (ut in similibus, morali modo à prudenti decerni solet) Sacerdos dicta mutatione uteretur. Ratio dicti est, quia Pius V. non solùm principaliter præcipit esse percurrendum Officium Romanum veluti in genere, sed etiam esse percurrendum illud, quod tali die præcipitur, ut attentè legenti Bullam planum fiet, præsertim ibi: *Qui tenebuntur ad Officium sub pœna, ut quotidie solvant ex hujusmodi Breviarij præscripto, & ratione*: Cùm ergo qui persæpè mutat Officium ledat graviter Bullæ præscriptum, mortaliter peccabit.

14. Dices, ex his Bullæ verbis sequeretur peccari mortaliter, etiamsi uno die fieret mutatio, sicuti si uno die omitteretur omnino Officium, quia jam non servaretur Pij V. præscriptum: at *suprà* dictum est solùm peccari venialiter, si sine causa id, uno vel altero fiat die.

Respondeo ex his verbis Bullæ solùm sequi peccari, & fieri contra præceptum Pij, quod sanè concedimus etiam pro uno, vel altero die: At utrùm mortaliter, an venialiter, dependet à gravitate, vel levitate materiæ; quoniam igitur relinquere proprium diei, & aliud Officium ejusdem Breviarij rarò assumere, leve quid est, ideo peccatur solùm venialiter; at, quia tum sæpe mutare Officium pro Officio, tum relinquere Officium, nullum aliud simile ex eodem Breviario supponendo, grave est, ideo mortaliter sic peccabitur.

15. Sed adhuc supersunt aliquot curiosæ, ac practicæ quæstiones. Prima sic proponitur. Sacerdos Panormitanus hodie sub Vespera Panormi existens, ubi dies currit festæ, cras est pernoctaturus Montem Regalem, ubi celebrabitur memoria S. Castri Patroni: poterítne hic Sacerdos hoc sero Panormi recitare Matutinum S. Castri, & primas Vesperas? Respondeo posse; sed non obligari: Ratio est, quia cùm cras sit futurus peregrinus in ea civitate, poterit, sed non sub obligatione se ibi reddere illi Ecclesiæ conformem, & cras Officio S. Castri operam dare: cùm ergo Officium hoc vespertinum sit pars officij crastini, non est improbabile posse illud anticipato tanquam pertinens ad diem crastinum licitè ab hujusmodi Sacerdote persolvi.

Quid, si is Panormi percurrerit Matutinum festæ? Quando advenit cras Montem Regalem, meliúsne prosequetur horas festæ, an assumet illas S. Castri? Respondeo æquè utrumque. Nam si recitabit de feria; se conformabit cum Officio à se legitimè incepto, Si de Sancto, se conformem reddet loco. Utrùm ex his melius, in privato Officio, non discerno, ideo quod mavis gere; nam Missam, & Horas in Choro, quia sunt publica, de Sancto sunt celebranda.

16. Secunda quæstio. Sacerdos Panormi, v.g. non recitavit Officium de S. Ignatio, quia dies ejusdem fuit impeditus à Patrono Civitatis Panormi. Jam is discedit Panormo, venítque Montem Regalem, v.g. ubi jam S. Ignatij Officium persolutum est; ad quid obligabis Sacerdotem hunc Panormitanum? Respondeo illum non obligo ad recitandum Officium S. Ignatij; licèt enim possit, quia potest sequi ritum suæ Ecclesiæ, donec alterius Ecclesiæ domicilium fixum non acquirit; at minimè obstringitur illud S. Ignatij Officium reassumere, cùm sibi concessa sit facultas assumendi mores loci, ubi eo die adest, ejusdémque diei Officia persolvendi: cùm igitur eo loco nihil de S. Ignatio recitetur, nec ipse ex obligatione recitabit.

17. Tertia quæstio est. An liceat cuilibet ritum socij, cum quo Officium recitat, rationémque sequi, v.g. Regularis recitat hodie de suo Patrono Officium duplex, vel ex privilegio de Conceptione Virginis, mihi qui deberem de feria, licétne recitare de illo Patrono, si ut socius ab eo Religioso, etiam nulla accedente causa, ad secum recitandum adhibear?

Respondeo licere, nisi sit aliunde vetitum. Idémque esse, si ille habet facultatem anticipandi horam, licebit enim, & mihi propter dictam Societatem anticipatè recitare. Ita Henriq. aliique apud Quintanad. *tr. 8. sing. 8. n. 9.* Ratio utriusque est, quia id videtur consequi ex natura societatis, in quo contractu pares sunt socij in lucro. Rursus, quòd lex seu privilegium disponit in uno ex correlativis, extendi solet ad aliud, cùm correlativorum eadem sit ratio, *l. fin. ff. de acceptilat.* & alibi Navarr. *c. 22. n. 47.* aliique apud eundem Quintanad. *ibid.*

18. Dices, ex hoc sequi mihi Romano licere si advocer ad recitandas horas ab Ambrosiano Sacerdote, Ambrosiano Officio obligationi meæ satisfacere, quod durum videtur. Respondeo hoc non sequi; id enim est peculiariter prohibitum, ut ex mox dicendis *n. 33.* constabit, quod ego notavi in responsione dum dixi (nisi aliundè sit vetitum.)

19. Quarta quæstio. Ille qui ex errore de festo duplici, vel semiduplici die proprio non recitavit, potéstne recitare de eo, prima, die non impedita Officio novem Lectionum: An potiùs debebit omittere eo anno ejusmodi festum duplex, vel semiduplex? Respondeo. Probabilius est cum Quintan. *ibid. singul. 9.* debere omittere: probabile tamen est, & utrum posse dicto die non impedito recitare. Ratio prioris est, quia onus Officij, est alligatum illi diei, evolante ergo die, evolat & onus.

Multò magis, quia sic perturbaretur nimis sæpè ordo Breviarij. Ratio posterioris est, quia Sancti, & recitantes habent jus, ut recitetur ejusmodi Officium in eo anno: ergo non sunt eo privandi sine ulla sua culpa, *l. crimen, ff. de pœnis 12. reg. juris in 6.* & *alibi.* Adde esse quidem onus addictum illi diei, sed non ita, ut non possit transferri, quando dies est impeditus, ut præscribitur in Rubricis. Cùm ergo ea oblivio impedimentum fuerit, non videtur turbari ordo Breviarij, sed ejus Rubricæ potiùs observari, si omissa reassumantur.

30. Quinta quæstio. Quid fiet, si contrà quis hodie recitavit de festo, quod debebat aliquò ex diebus sequentibus recitare? Respond. vel die illo sequenti iterum recitet de festo: quod puto probabiliter cum Quintan. *ibid. sing.* 5. vel dicto die sequenti recitet (sed privatim) illud Officium, quod deberet recitari si festum eo esset, quod certè non est improbabile cum eodem *ibid.* Ratio prioris est, quia festum possidet proprium Officium eo die, ergo non debet omitti propter errorem ante factum de præcedenti. Adde absonum esse, dum omnes eo tempore recitant de Sancto, te de Feria, vel simplici recitare. Ratio posterioris est, quia inusitatum est, bis de eodem Sancto idem Officium recitari, multò magis, quia jam Sanctis factum est satis per illam veluti anticipatam solutionem. Unde licèt Sanctus possideat contra alios, non tamen contra me, qui jam solvi: & licèt sit absonum, si hoc fiat in Choro, vel Missa, ubi sic fieri certè negandum est, non est absonum, si fiat privatim.

31. Sexta quæstio, hodie per oblivionem Sacerdos recitavit Vesperas, vel Matutinum cum Laudibus diversum ab eo, quod legitimè erat recitandum est, v.g. erat recitandum de duplici, recitavit de feria, vel de alio duplici, quid melius faciet, prosequetúrne Officium inceptum per errorem, an recitabit reliquum Officij diei sequentis, omisso Matutino, quod legitimè recitare debuerat? Respondeo. Licèt optabile sit, ut repetat, quod erravit, tamen non obligatur, ut ex dictis *suprà* constare potest: satis autem erit si solùm recitet reliquum de Officio proprio, quod curvit; Ratio est, quia, ubi comprehenditur error, ibi corrigendus est: non obligatur autem repetere illud Matutinum, quod erat recitandum, quia bona fides eum excusat: eò, vel maximè, quòd per æquivalentiam pensum jam solvit. Aliquis ita forte judicabit Sacerdotem hunc posse prosequi quod reliquum est Officij, recitando horas congruentes Matutino, & Laudibus, quamvis per errorem recitatis, quia major pars debet trahere ad se minorem: Ita idem *ibid. n.* 4. sed non assentior, quia id esset velle errorem approbare. Adde semper meliorem debere esse conditionem possidentis: at nunc possidet jus officij hujus diei, non alterius à te per errorem recitati.

32. Septima quæstio. Dixi *in opusc. de Sac. Mis. lib.* 2. *c.* 6. §. 2. *n.* 7. congruentius Capellano Monialium esse, si Missam in Ecclesia Monasterii celebret de Sancto, quem Moniales fortè propter suum ritum proprium celebrant (sed ex Missali proprio; quo ipse legitimè utitur): quia se concordem reddere debet cum solemnitate earum, quibus inservit. Jam quid de Officio? potestne & domi Officium privatum de ejusmodi Sancto recitare?

Respondeo. Judico satis probabile cum Quintan. *tr.* 8. *sing.* 7. posse cum suo Breviario proprio; ratio est, quia connexorum, seu correlativorum, idem est judicium, si ergo potest Missam, poterit & Officium, & jure quidem, quia hic æquiparatur Beneficiario, qui potest ex sententia aliquorum, cum eodem *ibid. sing.* 8. immò ex aliorum sententia cum Azor. Regina aliisque apud eundem *ibid.* obligatur recitare Officium Ecclesiæ in qua habet beneficium, in quocunque ipse tandem loco resideat; cùm ergo Capellanus Monialium sit addictus servitio Ecclesiæ illarum, congruum est, ut juxta illas oret in iis, in quibus expressè non prohibetur, ubicunque ipse resideat; Cùm igitur non prohibeatur, quoad conformitatem Officij, prohibeatur verò à Pio V. in Bulla initio Missalis primò sita, quoad diversitatem Breviarij, illud poterit, non autem hoc.

De mutatione Officij proprij ritus in alienum.

33. Certum mihi est in gravem culpam eum prolabi, qui obstrictus recitare more Romano, recitet etiam pro uno tantùm die, more peculiaris Ecclesiæ, verb. gratia, Mediolanensis. Ita Castr. Pal. *t.* 2. *tr.* 7. *d.* 2. *p.* 2. §. 2. Ratio est, quia Pius V. *Quod à nobis*, expressè edicit eum, qui suæ Ecclesiæ orandi formam non custodit, præcepto non satisfacturum: at præcepto non satisfacere vel per unum diem, materia gravis est. Contrà verò, obstrictum orare more suæ peculiaris Ecclesiæ non puto peccaturum, si nulla præmissa licentia, uno vel altero die, Romanorum ritu privatim oret. Ita Sà, Caiet. Suar. Bon, Less. apud eundem Castro Palaus *num.* 3. quia tunc conformem se reddit Romanæ Ecclesiæ omnium Matri, id quod placet Pontifici meritò præsumimus; consensum autem Episcopi atque Capituli ad ejusmodi mutationem solùm pro Choro à Pio Quinto *loc. cit.* requiri, vel saltem pro usurpatione perpetua, non improbabiliter asserimus. Excipe, nisi forte obstet præceptum Superioris. Certè sic obstitit Mediolanensibus Clericis Sancti Caroli lex, qui præceptum suis imposuit, ne alio quàm Ambrosiano Officio uterentur; potuit enim Sanctissimus Vir id præcipere, quia sic obsecutus est voluntati Pij Quinti relinquentis mores Ecclesiarum annis ducentis antiquiores.

34. Dictum est autem (uno, vel altero die) ut tutissimam opinionem proponerem; nam cæterùm adhuc benignius loquitur Sà *v. Hor. Canonum. 6. in utraque editione, tum genuina, tum expurgata*, absolutè scilicet concedens extra Chorum posse quempiam dicere Officium Romanum. Probabiliter quidem: nam Pius Quintus dum dicit: *Quibus inveteratum illud jus psallendi suum Officium non adimimus*, videtur concedere privilegium: privilegio autem utimur, quando volumus: meritò autem deinde idem Pius Quintus jubet pro Choro adhibendam esse prædictam licentiam, quia ad publicam mutationem publicum accedere consensum omnino decet.

35. Quæres. Licètne Episcopo suis subditis, vel Prælato suis Religiosis concedere licentiam recitandi privatim Officium in alio ex prædictis ritibus? Respondet Tancred. *de Rel. tract.* 3. *lib.* 4. *d.* 11. *num.* 7. probabile esse licere, ita tamen, ut quando fit dispensatio, per quam commutetur Officium proprij ritus Religionis, vel Diœcesis in Romanum, minor causa exigatur, quia tunc fit conformatio, ut dictum est, cum jure communi, id quod etiam sine licentia posse privatim fieri, modò nos probabiliter insinuavimus: ad hoc autem, ut Romanum Breviarium mutetur in alienum major causa requiritur, aliàs esset nulla. Sic Tancreda ex mente, ut ait Suarij. Equidem approbo illius priùs dictum; hoc posteriùs in quo supponit posse Prælatum Papa inferiorem, licentiam concedere mutandi Breviarium Romanum in alienum, mihi difficile redditur, quia Pius Quintus prohibuit ejusmodi ritus alienos à Breviario Romano, solum concessit iis, qui ante ducentos annos eos ritus usurpaverunt: At Prælatus inferior non potest ire contra Leges Pontificis, præsertim in re extraordinaria, qualis hæc sine dubio est. Ita Castro Pal. alios citans *lib.* 1. *tract.* 3. *d.* 6. *p.* 4. §. 8.

Octava Difficultas.

De Officio assumendo ab advena.

36. CUi ex beneficio preces Romanas recitandi onus est, si fortè is domicilium transferat, verb. grat. Mediolanum, fiátque Ambrosianus, Ambrosianum ei Officium indico, quia jam illius Ecclesiæ Clericus effectus est: Ita idem *t.* 2. *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 2. *num.* 5. Non tamen puto improbabile, posse Romanas preces retinere, quia ratione beneficii, quod ab eodem retineri suppono, Romanus Clericus esse non desinit. Quòd si Mediolani per parvam moram adsit, non posse Ambrosianorum more psallere, docet Castro Palaus *ibid.* quia licèt Peregrino, ut aliàs diximus, liceat, si velit, leges sectari loci, fallit id tamen, quando aliquid obstat, ut quando privilegium quodpiam restringitur pro iis signatè, qui permanenter alicubi habitant: tale autem esse hoc privilegium de recitando Officio peculiari, diversóque à Romano, habetur in relata Pij Quinti Constitutione. Nihilominùs puto posse, quia non invenio ejusmodi

modi restrictionem. Ecce Pij V. verba, hoc privilegium habui gentis: *Illis tamen exceptis, quæ ab ipsa prima institutione à Sede Apostolica approbata, vel consuetudine, quæ vel ipse institutio ducentos annos, antecedat, aliis certis Breviariis usa fuisse constiterit, quibus inveteratum illud jus dicendi & psallendi suum Officium non adimimus.* Advertisti ne ullum quidem adest verbum, quod eam indicet restrictionem; concedit enim illis, sed non addit, *qui permanenter habitent*, vel quid simile.

37. Præterea, si Mediolanensis ex Beneficio obligatus monte Ambrosiano secasi, mutans domicilium, Romanus fiat, Romano Officio utatur necessariò: ita idem ibid. quia jam est ex Clericis Romanis; licèt probabile etiam sit, si retineat beneficium, posse suum Ambrosij rium retinere, quia ratione beneficij, us modò dictum est, non desinit esse civis Mediolanensis, unde & potest ab Episcopo Mediolanensi ordinibus initiari. Confirmo, quia Officium consequitur ad Ordines Sacros; si ergo hinc conceditur ordinari ab Episcopo Mediolanensi, videtur concedi & accessorium, quod est, more Mediolanensi orare posse.

38 Quid, si is Beneficiarius Mediolanensis obiter olim Romæ affuerit? Respondeo, posse tum Romano more precari, sed non astringi. Ratio est, quia, ut toties asseruimus, Advena potest, licèt non teneatur loci reges admittere. Dices, at obstat statutum S. Caroli *num. 33. fine*, allatum. Obstat secundò paritas; nam Dominicanus, verbi gratia, sive permanenter, sive per transennam aliquot menses moram faciat, semper Dominicanum ritum custodit ex necessitate, ergo pariter suum custodiat Ambrosianus. Respondeo ad primum, Statuta Diœcesana quale fuit illud S. Caroli, extra territorium nihil obtinent vitium. Ad secundum, nego adesse paritatem. Nam Dominicanus, similésque Religiosi ex vi voti, & professionis suæ obligantur ad proprium ritum, quæ obligatio ubique eos comitatur, cùm Religiosi Diœcesim fixam non habeant; At Mediolanensis Clericus olim obligatur ex vi Statuti Diœcesani, quod, ut dictum est, extra territorium vim non habet.

39. Denique, quando Sacerdos Beneficiatus non est, si aliò domicilium transferat, ejus Ecclesiæ Officium assumere debet. Si autem in loco obiter sit, potest, sed non debet; quia peregrinus potest, sed non obligatur conformare se legibus loci.

Putavit quidam recentior hunc Sacerdotem obligari, atque adeò, si Sacerdos alieni ritus à Romano, verbi gratia, Mediolanensis, etiam per parvam moram Romæ, verbi gratia, sit, debet Romanum Breviarium sequi. Quia, inquit, privilegium proprij ritus ac in re est affixum loco, & territorio Mediolanensi, non ergo alibi. Hæc ille. Sed certè, cur non dicam esse privilegium Ecclesiæ formaliter; atque adeò tum loco, tum multò magis Clericis Mediolanensibus Ecclesiam illam constituentibus?

Relege Pij V. Bullam, illud privilegium sive concedentis, sive permittentis, eam enim solùm loci affixionem Bulla continere nequaquam videtur.

§. III. *De modo recitandi Officium.*

1. UT Officium studiosè, & devotè recitetur juxta *cap. Dolentes, de celebratione Missarum*, sex conditiones sunt observandæ: ut nimirum recitetur cum attentione debita, cum debita intentione, sine omissione verborum, sine eorundem mutilatione, sine interruptione, sine Ordinis inversione.

De attentione, & intentione debita, Remissive.

2. De his egi per aliam occasionem, *Opus. de Sacr. Missæ, lib. 2. cap. 3.* vide etiam *infra, lib. 4 c. 3. §. 1. num. 9.* Illuc, ne eadem cogar repetere, Lectorem meum remitto. De attentione, qua caret, qui semidormiens recitat, dicam mox *num. 19.*

3. Illud hîc de intentione est addendum, te satisfacere præcepto, si Horas recites animo non satisfaciendi. Ita Castro Pal. *t. 1. tr. 3. d. 1. de legibus p. 17. n. 11.* Ratio est, quia probabilissimum judicamus satis observari præceptum, etiam sine eo animo, dummodo res præcepta exhibeatur, siquidem jam ponitur totum, quod præcipitur: præcipitur enim jejunium, v.g. in Quadragesima, non verò animus satisfaciendi. Tenetis tamen tempore præcepti ab hoc animo cessare, & velle te obedire præcepto, secùs enim præceptum ipsum voluntate violares, unde & peccares. Inservit nihilominus allata doctrina ad non repetendum opus, cùm solùm necesse sit, ut mutetur intentio, si quis adhuc est in termino satisfaciendi, ut dicetur *lib. 4. cap. 2. §. 1. n. 18. cism de Missa.*

Sicut etiam, ne incidat in pœnas, v.g. in excommunicationem fortè fulminatam contra non facientes illud opus, jam enim fecit, licèt sine intentione. Castro P. *de vrat. d. 2. p. 3.* Sanch *l. 1. in Decal. cap. 13. n. 9.*

Sine omissione verborum, & mutilatione Syllabarum.

4. Omnia Officij verba debere pronuntiari, atque esse mortale ea negligere, sive extra Chorum, sive intra, nisi excuset materiæ parvitas, omnes docemus; æquè autem excusari puto propter parvitatem materiæ, intra Chorum, atque extra: quia eadem est ratio utrobique. Scandalum autem intra Chorum, si relinquantur solùm aliqua verba, vix adesse unquam video: Fideles enim ad hæc, & similia minutiora non attendunt.

Qua voce ea privatim pronuntianda sint, dixi *Opusc. de Sacr. lib. 2. cap. 9. §. 2.* in Choro autem, mox *num. 15.* dicam.

5. Hîc ergo tanquam in proprio loco sic proponitur sequens difficultas: Sacerdos quidam ita Psalmum percurrebat, ut proferret initium versuum, & finem, sed præcipite quodam cursu verba intermedia vix, seu ne vix quidem proferebat. Inquiro; ecquónam in peccato reus erat?

6. Dico, si in Versuum notabili quantitate id voluntariè præstiterit, deliquisse mortaliter, quia notabilem Officij partem omisit: si in modica, propter materiæ levitatem, venialiter. Dico (voluntariè) nam propter inadvertentiam, vel linguam balbutientem, & non rarò etiam propter inveteratam consuetudinem, quam non valeat quis sine magna difficultate tunc corrigere, excusari aliquem posse, docet Lessius *lib. 2. cap. 37. d. 10. num. 56.*

7. Syllabas verborum abscindere, malum quidem est: Sed quandoquidem verbum, licèt diminutè, jam profertur, regulariter non esse mortale, notat Bonacina *tom. 1. dis. 1. de Horis Can. quæst. 3. p. 2. §. 1. n. 4.*

8. Huc facit error eorum, qui; quando cum socio adjuvante Psalmos percurrunt, ita festinatò præoccupant, ut nondum absoluto socij Versiculo, ipsi suum aggrediantur.

Graviter hi peccant, si in notabili quantitate versuum id præstent, ita Azor. Tollet. Fill. apud Bonac. *l. c. §. 1. n. 4.* quia, tunc ex praxi Ecclesiæ censetur quis recitare totum Officium, licèt ejus partem recitet socius, quando, illo partem non recitante, eandem recitat socius, ipse verò eandem audiat, sic enim fit utriusque Oratio utrique communis: cùm igitur id in casu dicto non observetur, non reputabitur totum Officium persolvi. Nisi sic doceremus, liceret dimidiam partem Officij canere, aliam dimidiam eodem tempore canente socio, quod esset præceptum Ecclesiæ notabiliter eludere.

Illud noto, in bene moratis Sacerdotibus difficulter hanc præoccupationem esse mortalem, quia semper levis est, & solù in aliquibus initiis versiculorù fieri contingit,

De dubitante, an omiserit aliquem Psalmum.

9. In superioribus, *libro primo, cap. 3. §. 7. verbo Horæ Canonicæ* innui ad quid obstringendus sit is, qui dubitat

dubitat an Officium persolverit. In præsentia est alia & quidem consequens difficultas: An qui recitatis horis, non recordatur, seu incipit dubitare, num partem earum notabilem omiserit, obligetur ad eam eâdem die supplendam, seu repetendam.

Respondeo. Si non recorderis, seu dubites negativè, hoc est, nullas rationes probabiles habeas, vel circè satis exiguas, quæ consensum non sufficiant à prudenti extorquere, utrùm recitaveris, nécne, dico, te non teneri repetere, seu supplere. Ratio est, quia possessio videtur esse pro te; certus enim es te Officium recitavisse, incertus autem; an ejus partem omiseris. Neque dicas; de hac parte non adesse certitudinem fuisse persolutam; ne id dicas (inquam) nam ex communiter contingentibus supponere debemus recitantem Officium, totum certò recitasse, nec partem omisisse, nisi contrarium evidenter constet. Si verò positivè propter aliquas rationes solùm probabiles tibi id persuadeas, puto te pariter non teneri; quia prædicta ratio ducta ex communiter contingentibus, quod totum recitaveris, prævalet cuicunque rationi contrariæ, quæ sit probabilis dumtaxat. Solùm igitur tunc repetere cogeris, quando clarè moraliter tibi aliquid omississe constat.

De non recitante, sed solùm audiente Lectiones.

10. Quando recitas cum socio, obligaris proferre alternatim versus Psalmorum, cæterùm Responsoria, Antiphonas, Capitulum, Orationes, ac Lectiones, sufficit si profert socius; tu verò attendas (de qua attentione dicam mox §. 4. *n.* 9.) Ratio ducitur ex praxi recitantium in Choro, cui similis est recitatio cum socio, &c.

Sine interruptione.

11. Quæcunque interruptio sive extra Chorum, sive (præscindendo à scandalo) in Choro, dummodo continuatio fiat intra eundem diem, peccatum mortale nequaquam attingit. Ita Bon. *l. c. n.* 28. contra Suarium. Itaque qui unum Nocturnum, vel etiam unum dumtaxat Psalmum hoc manè, v.g. recitat, vel qui Matutini partem, etiam unum Psalmum ejusdem recitavit pridie Vesperi, (Id docuisse Joan. de Lugo testatur Tancreda *t.* 1. *de Rel. tr.* 3. *lib.* 4. *d.* 12. *n.* 8. quamvis immeritò contrarius) si postea antequam spiret tempus præscriptum recitandi, nempe media nox sequens, recitet quod recitandum fuerat, non erit culpæ mortalis reus. Ita Arag. Lessius, Suar. Laym. aliique apud Bon. *l. c.* & apud Pellizz. *t.* 1. *man. reg. tract.* 5. *cap.* 8. *sect.* 2. *n.* 78. & legè item Quintanad. *tr.* 8. *sing.* 2. Ratio est, quia jam intra latitudinem temporis, in quo urget præceptum, totum Officium persolvitur: & ex alia parte non apparet irreverentia gravis id in oratione facere, quæ tamen gravis esset in celebratione Missæ, quia hæc non est sola oratio, sed sacrificium: cui plura deberi inficiabitur nemo.

Dixi (gravis) nam si id fieret sine causa, peccatorum veniale non effugeretur, quia non custodiretur status orandi modus: accedente autem causa, itineris, verbi gratia, negotii supervenientia, Charitatis, imò & Eutrapeliæ, hoc est, affabilitatis, etiam levis culpa facilè vitabitur, Deo Optimo humanis moribus, per suam benignitatem, sic indulgente, quod certè non indulgeret superbus quilibet humanus Princeps.

Si quando Matutinum à Laudibus dividas (id quod laudabile est, ne dum licitum ex Filliucio *tr.* 23. *n.* 235.) opus non esse Matutinum absolvere cum Oratione, nisi in nocte Natalis Domini, docet Sanchez *lib.* 7. *de consil. c.* 2. *dub.* 20. *n.* 2. nec oportere Laudes incipere cum Pater Noster, docet meritò Gavantus *in rub. Brevi. sect.* 4. *c.* 2. *num.* 4. quia de his nulla apparet nec obligans, nec consulens rubrica.

Sine ordinis inversione.

11. Quod dictum est de interruptione, assero de Inversione, non esse scilicet (abstrahendo à Rubricarum contemptu, vel à scandalo,) gravis culpæ obnoxium eum, qui Vesperas, verbi gratia, priùs recitat, quàm Matutinum: Primum, quàm Laudes, Unum Psalmum, quàm alium, &c. sine causa autem reum venialis, cum causa, nè venialis quidem. Ita Bonac. *disp.* 1. *de Hor. Can. quæst.* 3. *p.* 4. *num.* 5. aliique apud Pell. *tom.* 1. *tract.* 5. *cap.* 8. *sect.* 2. *n.* 78. contra Suarium. Ratio est, quia ordo non est de essentia Officij. Hinc, si quis manè non habeat præ manibus nisi Diurnum, poterit sine scrupulo etiam venialis culpæ recitare horas, domi recitaturus Matutinum ejusdem diei, quia illa Breviarij carentia videtur causa sufficiens. Huc pertinet illa difficultas. An matutino nondum recitato Missam celebrare sit culpa, de qua tamen diximus *in opusc. de Sacrif. Miss. lib.* 1. *c.* 5. §. 2.

§. IV. *Quædam de recitatione Officij in Choro, vel cum Socio.*

1. NOn paucæ hactenus expositæ lucem afferunt jam jam dicendis, atque hæc invicem illis: Quare ad complementum tractationis, nihil erit lectori ex utriusque negligendum.

De non assistente Choro, nec distributionem recipiente.

Primum obligentur recitare Officium in Choro, quales sunt Canonici, & similes Præbendat, & quales sunt Religiosi ad Chorum deputati, supponimus hîc non inquirimus; quilibet sui muneris obligationem, sive procurandi, ut chorus non desit, sive cavendi, sive solùm assistendi, ante oculos habeat.

2. Solùm quoad hoc, illud est pro conscientiæ foro asserendum, An prædicti Præbendati, hoc est, ij, qui redditus, seu distributiones habent ad cavendum in choro, peccent mortaliter, quando sine causa excusante (de qua causa mox *infra*, §. 7.) absunt à choro ultra tempus ipsis à jure concessum: concedunturque enim tres menses in anno, sive continui, sive interpolati, in quibus abesse sine scrupulo possunt. Ita Trid. *sess.* 24. *cap.* 12. *de ref.*

3. Et quidem si recipiant distributiones, certum est peccare, quia contra Justitiam recipiunt, cum hæ assistentibus solùm concedantur, iisdemque accrescant distributiones absentium.

4. Difficultas ergò est, si distributiones non recipiant, sed aliis de more absentibus eas dividendas sponte relinquant. Canonicus, v.g. dives qui ultra illos tres menses, fesidet quidem in loco suæ Ecclesiæ, recitatque privatim Officium, sed per desidiam, & quia distributionibus non indiget, choro, qui cæterùm per alios satis decenter frequentatur, non assistit per notabiles dies, putà viginti, triginta, plures, imò per totum annum, peccàtne mortaliter, si suis collegis distributiones ultrò remittit?

5. Duæ, ut solet, sunt Doctorum divisæ sententiæ: nonnulli affirmant esse culpam ex se gravem: nisi fortè à gravi parvitas excusetmateriæ, putà si duobus, vel tribus dumtaxat diebus absentia perseveret. Ita Suar. Vasq. Garsias, Bon. apud Castr. *t.* 2. *c.* 2. 17. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 3. eosdem sequens. Ratio præcipua ducitur à tribus vel quatuor textibus, apud eundem *ibid.* quia videntur graviter obstringere præbendatum ad talem assistentiam, additis excommunicationis ferendæ, & depositionis pœnis.

Præterea præbendati obligantur graviter ad residentiam, præter illos tres vacationis menses, ergo graviter ad assistendum choro, ut quid enim residentia est necessaria, nisi ad Chorum frequentandum? Denique pro hac sententia quinque declarationes Sacræ Congregationis affert Garsias *de ben. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 323.

9. Nonnulli tamen negant, Cajet. Val. Reg. Nau. Barb. apud eundem Castr. Pal. *l. c. n.* 2. Ratio præcipua est, quia

quia duæ obligationes sunt in præbendato, seu Canonico distinguendæ: altera recitandi Officium, altera recitandi illud in Choro. Propter priorem obligationem recipit Canonicus fructus Beneficij, propter posteriorem recipit distributiones: si igitur quando à Choro abest, alijs has cedit, non est unde contra ipsum interuneris culpam.

Asserere enim quod ex vi beneficij, seu, ex vi cujuscunque fructus beneficij nascatur obligatio non solùm ad privatum Officium, verùm etiam ad publicum in choro gratis divinare; Quamobrem cùm hæc saltem apparet dubia obligatio, nihil urgebit, cùm non sint imponenda onera certa sine certo, & indubitato fundamento, ut alibi explicatum est.

7. Utraque ex his sententiis probabilis est, posteriorem utpotè benigniorem (præciso semper scandalo, vel aliquo explicito pacto in contrarium) libentiùs admitto: ad rationes prioris sententiæ respondeo, ex illis rectibus nihil contra posteriorem concludi, posita probabili opinione, (de qua dictum est satis *opusc. de Sacr. Missæ lib. 3. cap. 1. §. 8.*) quod eæ pœnæ non sunt necessaria signa mortalis culpæ. Præterea dico, aliud esse residere in sua Ecclesia, aliud choro assistere; admittatur ergo adesse Canonico præceptum residendi, ut nimirum promptiùs, & faciliùs Chori necessitatibus ab ipso, si quæ sint, consulatur: at ex hoc non sequitur esse etiam præceptum remittendi distributiones, & choro per alios collegas decenter persoluto, ut per se chorum frequentet. Sanè Episcopus obnoxius est præcepto residendi in sua diœcesi, ut nimirum illam faciliùs regat, instituátque, non tamen propterea per se, quando pecuarium utiliter regit, regere, saltem in omnibus sub culpa (ut omnes fatemur) obstringitur. Denique ad declarationes Cardinalium, præter cætera, dic de iis authenticè non constare. Illud certum mihi est hunc Præbendatum posse, imò & debere cogi à Superiore, vel ad dimittendum Canonicatum, si ad dimittendum causas sufficientes habet, vel ad assistendum, saltem non infrequenter; licèt enim ipse, donec cogatur, non peccet, ut dictum est, Ecclesia tamen habet jus volendi suum numerum cantium in choro: quod jus possunt, imò, ut dictum est, debent Superiores omnino curare, ut sartum tectum custodiatur.

De recitatione & prolatione ejus, qui in choro, vel cum socio Officium persolvit.

8. Propositis aliquot quæstionibus breviter id explicabimus.

Mente distractus in choro.

Primò enim quæritur, an qui, vel cum socio partem suam legitimè pronuntiat, ad partem autem, quam alter chorus, vel socius recitat, mente distractus non attendit, an, inquam, is suæ obligationi faciat satis?

9. Dico ex probabili sententia non satisfacere; ita Azor. *p. 2. lib. 10. c. 11. q. 5.* Bonac. *d. 1. de Horis Canon. q. 3. p. 2. §. 1. n. 19. & 21.* aliique, etiam posita illa opinione alias admissa, *in nostro opusc. de Sacr. Missæ lib. 2. c. 3.* quæ docet neminem obligari internè attendere, dum Officium percurrit. Ratio est, quia ea sententia, ideo quamvis quis non attendat, satisfacit, quia non attendendo internè, jam adhibet aliquid, nempe externam attentionem: siquidem profert devotè verba externa Officii: at in casu nostro is, de quo loquimur, ex una parte non attendit internè ad verba alterius Chori, seu Socij, ut supponimus, & ex alia nec eadem externè pronuntiat, ergo nullo modo illam chori partè persolvit, ergo solùm suam partem, atque adeò dimidium Officij recitat.

10. Dices, is facit sibi communem chori, vel socij partem per assistentiam, quam in choro, vel cum socio retinet: ergo satis illam persolvere censendus est. Respondeo, si probabile esset per solam assistentiam sibi fieri communem Orationem chori, vel socij, probabile esset quod urgetur. Dicat enim Fideles solùm assistendo devotè Sacro, etiamsi internè non attendant, fiunt illud sibi commune in probabili sententia (quam *ibidem lib. 2. c. 3.* attulimus & afferemus *infra, lib. 4. c. 2. §. 1. n. 19.*) unde præcepto de audienda Missa satisfaciunt: Ita apud Pellizz. *in man. reg. t. 1. tract. 5. c. 8. num. 33.* se res haberet in casu nostro. At non ita quidem videtur. Officium enim eatenus cum socio, & in choro alternatim recitari conceditur, quatenus tuam partem te recitante, ad aliam, quam tu recitare debebas aliquo modo activè concurras, cùm igitur non concurras, eam dictam partem recitando, saltem debes, attendendo. Atque ex his vides facilius esse recitare sine socio, quàm cum illo; cum hoc attendere ad ejus partem obstringeris, ad quod sine illo, in ea probabili sententia, non obligaris.

11. Non inficior tamen aliquos absolutè concedere ut probabile, hominem voluntariè distractum satis solvere pensum Officij in Choro, (atque adeò cum socio) unde non videri eos necessariò requirere dictam internam attentionem ad partem quam socius recitat: id quod certè, (ne peioris conditionis sit, qui solus recitat quàm, qui cum alijs; & quia non clarè constet necessitas illa modò dicta activè concurrendi ad partem socij) non est improbabile. Et Caramuel quidem *in Reg. S. Ben. d. 108. numer. 1383.* citans Fillinciam docet recitantem cum socio non teneri partem illius audire, sed tantùm expectare ejus finem, id quod & majus est, & placuit etiam Tancredi *t. 1. de rel. tr. 3. lib. 4. d. 15. n. 15.* meritóne, judicent alii.

12. Illud sine hæsitatione pronuntio cum Sà, *v. Hor. n. 9.* te satisfacere tuæ obligationi: si attendas quantum moraliter vales, licèt propter socij, Chorive culpam nihil ex iis præcipias. Ratio est, quia hoc modo tu præstas id, quod potiùs, nec per te stat, quin audias, quare per recitationem tuæ partis addita assistentia ad finem, additáque tua hac attentione pro alia parte, satis tibi communem, in re morali, facies eam socij Orationem. Scio Castro Palaum *t. 2. d. 3. part. 4. num. 9.* huic concedere quidem distributiones cantantibus in Choro debitas, sed eundem obligare, (ut satisfiat præcepto) ad privatim recitandam eam partem, quam non percepit. Sed certè ratio à nobis adducta, & distributiones concedit, & eximit hominem ab ejusmodi privata recitatione.

13. Idem propter eandem rationem dico de surdastro, de cæco, qui possunt suam partem recitare; dum enim suam partem solvunt, ad aliam verò attendunt, quantum possunt (nec enim obligatur, propter surdastri indispositionem, Chorus vel Socius alta voce personare) satis sibi socij orationem communem reddunt. Ita Sanch *tom. 2. de Rel. lib. 4. de orat. c. 28. n. 15.* Non sic de omnino surdo, qui nullo modo socij partem audire potest, vel de omnino cæco, qui nullam partem recitet; hi enim non satisfaciunt per prædictam attentionem, quia omnino surdus (more humano loquendo) non censetur recitare illud, nec ad illud moraliter assistere, quod audire nullatenus potest, & ille cæcus non dicitur recitare officium, dum nec suam partem recitat, nec socij partem audit.

14. Obiter adverte, si quando loco antiphonæ, vel similis, personet Organum vel instrumenta musica, adhuc te obligari illam antiphonam submissa voce recitare, quia Organi sola pulsatio non est oratio. Ita Suar. Bon. apud Castr. *tom. 2. d. 3. p. 4. num. 7.* nisi fortè illam aliquis alta voce, (ut certè fieri solet in bene moderatis Ecclesiis) vel ipsi musici cantent cum Organo; tunc enim eam audiendo jam satis oras in Choro. Quòd si totam horam Canonicam ipsi Musici cantent, ut fieri in solemnioribus festis consuevit, aliquibus apud Pell. *l. c. n. 42.* probabile est satisfieri à Præbendaris, vel Religiosis suæ obligationi, si solùm externa devotione ibi assistant, non notabiliter confabulando, vel legendo, &c. etiamsi internè non attendant. Ratio potest esse, quia in iis circumstantiis nihil aliud requirit ab iis Ecclesia, nisi modestè assistere: secùs magnum onus esset, illos Præbendatos, seu Religiosos, vel debere eam domi repetere, vel debere

dubitat an Officium persolverit. In præsentia est alia & quidem consequens difficultas: An qui recitatis horis, non recordatur, seu incipit dubitare, num partem earum notabilem omiserit, obligetur ad eam eâdem die supplendam, seu repetendam.

Respondeo. Si non recorderis, seu dubites negativè, hoc est, nullas rationes probabiles habeas, vel circè satis exiguas, quæ consensum non sufficiant à prudenti extorquere, utrùm recitaveris, nécne, dico, te non teneri repetere, seu supplere. Ratio est, quia possessio videtur esse pro te; certus enim es te Officium recitavisse, incertus autem; an ejus partem omiseris. Neque dicas; de hac parte non adesse certitudinem fuisse persolutam; ne id dicas (inquam) nam ex communiter contingentibus supponere debemus recitantem Officium, totum certò recitasse, nec partem omisisse, nisi contrarium evidenter constet. Si verò positivè propter aliquas rationes solùm probabiles tibi id persuadeas, puto te pariter non teneri; quia prædicta ratio ducta ex communiter contingentibus, quod totum recitaveris, prævalet cuicunque rationi contrariæ, quæ sit probabilis dumtaxat. Solùm igitur tunc repetere cogeris, quando clarè moraliter tibi aliquid omississe constat.

De non recitante, sed solùm audiente Lectiones.

10. Quando recitas cum socio, obligaris proferre alternatim versus Psalmorum, cæterùm Responsoria, Antiphonas, Capitulum, Orationes, ac Lectiones, sufficit si profert socius; tu verò attendas (de qua attentione dicam mox §. 4. *n.* 9.) Ratio ducitur ex praxi recitantium in Choro, cui similis est recitatio cum socio, &c.

Sine interruptione.

11. Quæcunque interruptio sive extra Chorum, sive (præscindendo à scandalo) in Choro, dummodo continuatio fiat intra eundem diem, peccatum mortale nequaquam attingit. Ita Bon. *l. c. n.* 28. contra Suarium. Itaque qui unum Nocturnum, vel etiam unum dumtaxat Psalmum hoc manè, v.g. recitat, vel qui Matutini partem, etiam unum Psalmum ejusdem recitavit pridie Vesperi, (Id docuisse Joan. de Lugo testatur Tancreda *t.* 1. *de Rel. tr.* 3. *lib.* 4. *d.* 12. *n.* 8. quamvis immeritò contrarius) si postea antequam spiret tempus præscriptum recitandi, nempe media nox sequens, recitet quod recitandum fuerat, non erit culpæ mortalis reus. Ita Arag. Lessius, Suar. Laym. aliique apud Bon. *l. c.* & apud Pellizz. *t.* 1. *man. reg. tract.* 5. *cap.* 8. *sect.* 2. *n.* 78. & legè item Quintanad. *tr.* 8. *sing.* 2. Ratio est, quia jam intra latitudinem temporis, in quo urget præceptum, totum Officium persolvitur: & ex alia parte non apparet irreverentia gravis id in oratione facere, quæ tamen gravis esset in celebratione Missæ, quia hæc non est sola oratio, sed sacrificium: cui plura deberi inficiabitur nemo.

Dixi (gravis) nam si id fieret sine causa, peccatorum veniale non effugeretur, quia non custodiretur status orandi modus: accedente autem causa, itineris, verbi gratia, negotii supervenientia, Charitatis, imò & Eutrapeliæ, hoc est, affabilitatis, etiam levis culpa facilè vitabitur, Deo Optimo humanis moribus, per suam benignitatem, sic indulgente, quod certè non indulgeret superbus quilibet humanus Princeps.

Si quando Matutinum à Laudibus dividas (id quod laudabile est, ne dum licitum ex Filliucio *tr.* 23. *n.* 235.) opus non esse Matutinum absolvere cum Oratione, nisi in nocte Natalis Domini, docet Sanchez *lib.* 7. *de consil. c.* 2. *dub.* 20. *n.* 2. nec oportere Laudes incipere cum Pater Noster, docet meritò Gavantus *in rub. Brevi. sect.* 4. *c.* 2. *num.* 4. quia de his nulla apparet nec obligans, nec consulens rubrica.

Sine ordinis inversione.

11. Quod dictum est de interruptione, assero de Inversione, non esse scilicet (abstrahendo à Rubricarum contemptu, vel à scandalo,) gravis culpæ obnoxium eum, qui Vesperas, verbi gratia, priùs recitat, quàm Matutinum: Primum, quàm Laudes, Unum Psalmum, quàm alium, &c. sine causa autem reum venialis, cum causa, nè venialis quidem. Ita Bonac. *disp.* 1. *de Hor. Can. quæst.* 3. *p.* 4. *num.* 5. aliique apud Pell. *tom.* 1. *tract.* 5. *cap.* 8. *sect.* 2. *n.* 78. contra Suarium. Ratio est, quia ordo non est de essentia Officij. Hinc, si quis manè non habeat præ manibus nisi Diurnum, poterit sine scrupulo etiam venialis culpæ recitare horas, domi recitaturus Matutinum ejusdem diei, quia illa Breviarij carentia videtur causa sufficiens. Huc pertinet illa difficultas. An matutino nondum recitato Missam celebrare sit culpa, de qua tamen diximus *in opusc. de Sacrif. Miss. lib.* 1. *c.* 5. §. 2.

§. IV. *Quædam de recitatione Officij in Choro, vel cum Socio.*

1. NOn paucæ hactenus expositæ lucem afferunt jam jam dicendis, atque hæc invicem illis: Quare ad complementum tractationis, nihil erit lectori ex utriusque negligendum.

De non assistente Choro, nec distributionem recipiente.

Primum obligentur recitare Officium in Choro, quales sunt Canonici, & similes Præbendat, & quales sunt Religiosi ad Chorum deputati, supponimus hîc non inquirimus; quilibet sui muneris obligationem, sive procurandi, ut chorus non desit, sive cavendi, sive solùm assistendi, ante oculos habeat.

2. Solùm quoad hoc, illud est pro conscientiæ foro asserendum, An prædicti Præbendati, hoc est, ij, qui redditus, seu distributiones habent ad cavendum in choro, peccent mortaliter, quando sine causa excusante (de qua causa mox *infra*, §. 7.) absunt à choro ultra tempus ipsis à jure concessum: concedunturque enim tres menses in anno, sive continui, sive interpolati, in quibus abesse sine scrupulo possunt. Ita Trid. *sess.* 24. *cap.* 12. *de ref.*

3. Et quidem si recipiant distributiones, certum est peccare, quia contra Justitiam recipiunt, cum hæ assistentibus solùm concedantur, iisdemque accrescant distributiones absentium.

4. Difficultas ergò est, si distributiones non recipiant, sed aliis de more absentibus eas dividendas sponte relinquant. Canonicus, v.g. dives qui ultra illos tres menses, fesidet quidem in loco suæ Ecclesiæ, recitatque privatim Officium, sed per desidiam, & quia distributionibus non indiget, choro, qui cæterùm per alios satis decenter frequentatur, non assistit per notabiles dies, putà viginti, triginta, plures, imò per totum annum, peccàtne mortaliter, si suis collegis distributiones ultrò remittit?

5. Duæ, ut solet, sunt Doctorum divisæ sententiæ: nonnulli affirmant esse culpam ex se gravem: nisi fortè à gravi parvitas excusetmateriæ, putà si duobus, vel tribus dumtaxat diebus absentia perseveret. Ita Suar. Vasq. Garsias, Bon. apud Castr. *t.* 2. *c.* 2. 17. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 3. eosdem sequens. Ratio præcipua ducitur à tribus vel quatuor textibus, apud eundem *ibid.* quia videntur graviter obstringere præbendatum ad talem assistentiam, additis excommunicationis ferendæ, & depositionis pœnis.

Præterea præbendati obligantur graviter ad residentiam, præter illos tres vacationis menses, ergo graviter ad assistendum choro, ut quid enim residentia est necessaria, nisi ad Chorum frequentandum? Denique pro hac sententia quinque declarationes Sacræ Congregationis affert Garsias *de ben. part.* 3. *cap.* 2. *n.* 323.

9. Nonnulli tamen negant, Cajet. Val. Reg. Nau. Barb. apud eundem Castr. Pal. *l. c. n.* 2. Ratio præcipua est, quia

quia duæ obligationes sunt in præbendato, seu Canonico distinguendæ: altera recitandi Officium, altera recitandi illud in Choro. Propter priorem obligationem recipit Canonicus fructus Beneficij, propter posteriorem recipit distributiones: si igitur quando à Choro abest, alijs has cedit, non est unde contra ipsum interuneris culpam.

Asserere enim quod ex vi beneficij, seu, ex vi cujuscunque fructus beneficij nascatur obligatio non solùm ad privatum Officium, verùm etiam ad publicum in choro gratis divinare; Quamobrem cùm hæc saltem apparet dubia obligatio, nihil urgebit, cùm non sint imponenda onera certa sine certo, & indubitato fundamento, ut alibi explicatum est.

7. Utraque ex his sententiis probabilis est, posteriorem utpotè benigniorem (præciso semper scandalo, vel aliquo explicito pacto in contrarium) libentiùs admitto: ad rationes prioris sententiæ respondeo, ex illis rectibus nihil contra posteriorem concludi, posita probabili opinione, (de qua dictum est satis *opusc. de Sacr. Missæ lib. 3. cap. 1. §. 8.*) quod eæ pœnæ non sunt necessaria signa mortalis culpæ. Præterea dico, aliud esse residere in sua Ecclesia, aliud choro assistere; admittatur ergo adesse Canonico præceptum residendi, ut nimirum promptiùs, & faciliùs Chori necessitatibus ab ipso, si quæ sint, consulatur: at ex hoc non sequitur esse etiam præceptum remittendi distributiones, & choro per alios collegas decenter persoluto, ut per se chorum frequentet. Sanè Episcopus obnoxius est præcepto residendi in sua diœcesi, ut nimirum illam faciliùs regat, instituátque, non tamen propterea per se, quando pecuarium utiliter regit, regere, saltem in omnibus sub culpa (ut omnes fatemur) obstringitur. Denique ad declarationes Cardinalium, præter cætera, dic de iis authenticè non constare. Illud certum mihi est hunc Præbendatum posse, imò & debere cogi à Superiore, vel ad dimittendum Canonicatum, si ad dimittendum causas sufficientes habet, vel ad assistendum, saltem non infrequenter; licèt enim ipse, donec cogatur, non peccet, ut dictum est, Ecclesia tamen habet jus volendi suum numerum cantium in choro: quod jus possunt, imò, ut dictum est, debent Superiores omnino curare, ut sartum tectum custodiatur.

De recitatione & prolatione ejus, qui in choro, vel cum socio Officium persolvit.

8. Propositis aliquot quæstionibus breviter id explicabimus.

Mente distractus in choro.

Primò enim quæritur, an qui, vel cum socio partem suam legitimè pronuntiat, ad partem autem, quam alter chorus, vel socius recitat, mente distractus non attendit, an, inquam, is suæ obligationi faciat satis?

9. Dico ex probabili sententia non satisfacere; ita Azor. *p. 2. lib. 10. c. 11. q. 5.* Bonac. *d. 1. de Horis Canon. q. 3. p. 2. §. 1. n. 19. & 21.* aliique, etiam posita illa opinione alias admissa, *in nostro opusc. de Sacr. Missæ lib. 2. c. 3.* quæ docet neminem obligari internè attendere, dum Officium percurrit. Ratio est, quia ea sententia, ideo quamvis quis non attendat, satisfacit, quia non attendendo internè, jam adhibet aliquid, nempe externam attentionem: siquidem profert devotè verba externa Officii: at in casu nostro is, de quo loquimur, ex una parte non attendit internè ad verba alterius Chori, seu Socij, ut supponimus, & ex alia nec eadem externè pronuntiat, ergo nullo modo illam chori partè persolvit, ergo solùm suam partem, atque adeò dimidium Officij recitat.

10. Dices, is facit sibi communem chori, vel socij partem per assistentiam, quam in choro, vel cum socio retinet: ergo satis illam persolvere censendus est. Respondeo, si probabile esset per solam assistentiam sibi fieri communem Orationem chori, vel socij, probabile esset quod urgetur. Dicat enim Fideles solùm assistendo devotè Sacro, etiamsi internè non attendant, fiunt illud sibi commune in probabili sententia (quam *ibidem lib. 2. c. 3.* attulimus & afferemus *infra, lib. 4. c. 2. §. 1. n. 19.*) unde præcepto de audienda Missa satisfaciunt: Ita apud Pellizz. *in man. reg. t. 1. tract. 5. c. 8. num. 33.* se res haberet in casu nostro. At non ita quidem videtur. Officium enim eatenus cum socio, & in choro alternatim recitari conceditur, quatenus tuam partem te recitante, ad aliam, quam tu recitare debebas aliquo modo activè concurras, cùm igitur non concurras, eam dictam partem recitando, saltem debes, attendendo. Atque ex his vides facilius esse recitare sine socio, quàm cum illo; cum hoc attendere ad ejus partem obstringeris, ad quod sine illo, in ea probabili sententia, non obligaris.

11. Non inficior tamen aliquos absolutè concedere ut probabile, hominem voluntariè distractum satis solvere pensum Officij in Choro, (atque adeò cum socio) unde non videri eos necessariò requirere dictam internam attentionem ad partem quam socius recitat: id quod certè, (ne peioris conditionis sit, qui solus recitat quàm, qui cum alijs; & quia non clarè constet necessitas illa modò dicta activè concurrendi ad partem socij) non est improbabile. Et Caramuel quidem *in Reg. S. Ben. d. 108. numer. 1383.* citans Fillinciam docet recitantem cum socio non teneri partem illius audire, sed tantùm expectare ejus finem, id quod & majus est, & placuit etiam Tancredi *t. 1. de rel. tr. 3. lib. 4. d. 15. n. 15.* meritóne, judicent alii.

12. Illud sine hæsitatione pronuntio cum Sà, *v. Hor. n. 9.* te satisfacere tuæ obligationi: si attendas quantum moraliter vales, licèt propter socij, Chorive culpam nihil ex iis præcipias. Ratio est, quia hoc modo tu præstas id, quod potiùs, nec per te stat, quin audias, quare per recitationem tuæ partis addita assistentia ad finem, additáque tua hac attentione pro alia parte, satis tibi communem, in re morali, facies eam socij Orationem. Scio Castro Palaum *t. 2. d. 3. part. 4. num. 9.* huic concedere quidem distributiones cantantibus in Choro debitas, sed eundem obligare, (ut satisfiat præcepto) ad privatim recitandam eam partem, quam non percepit. Sed certè ratio à nobis adducta, & distributiones concedit, & eximit hominem ab ejusmodi privata recitatione.

13. Idem propter eandem rationem dico de surdastro, de cæco, qui possunt suam partem recitare; dum enim suam partem solvunt, ad aliam verò attendunt, quantum possunt (nec enim obligatur, propter surdastri indispositionem, Chorus vel Socius alta voce personare) satis sibi socij orationem communem reddunt. Ita Sanch *tom. 2. de Rel. lib. 4. de orat. c. 28. n. 15.* Non sic de omnino surdo, qui nullo modo socij partem audire potest, vel de omnino cæco, qui nullam partem recitet; hi enim non satisfaciunt per prædictam attentionem, quia omnino surdus (more humano loquendo) non censetur recitare illud, nec ad illud moraliter assistere, quod audire nullatenus potest, & ille cæcus non dicitur recitare officium, dum nec suam partem recitat, nec socij partem audit.

14. Obiter adverte, si quando loco antiphonæ, vel similis, personet Organum vel instrumenta musica, adhuc te obligari illam antiphonam submissa voce recitare, quia Organi sola pulsatio non est oratio. Ita Suar. Bon. apud Castr. *tom. 2. d. 3. p. 4. num. 7.* nisi fortè illam aliquis alta voce, (ut certè fieri solet in bene moderatis Ecclesiis) vel ipsi musici cantent cum Organo; tunc enim eam audiendo jam satis oras in Choro. Quòd si totam horam Canonicam ipsi Musici cantent, ut fieri in solemnioribus festis consuevit, aliquibus apud Pell. *l. c. n. 42.* probabile est satisfieri à Præbendaris, vel Religiosis suæ obligationi, si solùm externa devotione ibi assistant, non notabiliter confabulando, vel legendo, &c. etiamsi internè non attendant. Ratio potest esse, quia in iis circumstantiis nihil aliud requirit ab iis Ecclesia, nisi modestè assistere: secùs magnum onus esset, illos Præbendatos, seu Religiosos, vel debere eam domi repetere, vel debere

tam longum tempus, quo per voces musicas ea Hora Canonica canitur, internam attentionem adhibere.

Confirmatur ex Bauci *in selectis, quæst.* 37. *Petes*, 1. qui citans Sanchez *in consil. lib.7.cap.2. dub.16.* ait, non obligari servientem Choro recitare illam partem, quam pulsat organum, quia (inquit) Ecclesia sumit illam partem pulsationis Chori pro Oratione.

Submissè cantans.

15. Quæritur secundò, An si quis partem suam submissa voce; ita ut audiri à Choro non possit, profert; ad partem autem ejusdem Chori ritè attendit, an, inquam, satisfaciat. Dixi (partem suam) nam partem alteriùs Chori, ut etiam Lectiones, Antiphonas, &c. quæ ab aliis cantari solent, meliùs esse non recitare, etiam submissa voce, sed ad illam devotè attendere, ne submurmurando aliis detur causa perturbationis, meritò notant Doctores Suar. Sanch. Navar. apud Pell. *tract.1.man. Reg.cap.8. num.26.*

Dico hunc præceptor quidem dicendi horas satisfacere, non verò Ecclesiæ servitio, ideo non obligari ad iterum recitandum privatim; sed non posse distributiones accipere. Ita Bon. *disp.1. de Hor.Can.q.3.p.2.§.1.n,16. & 17.* Præceptum adimplet, quia ponit, quod debet, quoad præceptum orandi. Servitio non satisfacit, quia munus horum ad Chorum deputatorum non esse solùm recitandi quomodocunque Officium, sed publica, atque adeò clara voce. Sanch. Garc. Diana apud Marchinum mox citandum, videntur contrarium sequi, sed ex March. *tr.2.de ord.p.6.c.13. diff.7.n.8.* ij loquuntur de Canonicis, non obligatis nisi ad meram assistentiam, de quibus mox *n.18.* Atque hîc nota, cùm beneficiatus soleat exigere tum fructus à suo beneficio, tum etiam has distributiones ob assistentiam Chori, hunc, de quo loquimur, distributiones solas amittere, non fructus: nam hi dantur propter Officium etiam privatè dictum, illæ propter Chori assistentiam. Quòd si quis non habeat alios fructus, nisi distributiones, certè eas amitter, quia non ponit id propter quod ejusmodi emolumenta ipsi conceduntur. Amittit, inquam, etiam ante sententiam, quia eas Choro non inserviens nunquam facit suas, ut ex vulgatis juribus constat: ita Bon. VIII. *c.5. de Clerico non residente in 6.* Trid. *sess.24.cap.12. de reform.*

16. Petes, huic licétne saltem medietatem distributionum recipere, scilicet pro ea parte, quam Chorus cantat ad quam ipse jam ritè attendit? Respondeo, licere putant nonnulli, quia jam ponit partem sui muneris; Ita Suar. aliíque, quos citat, sequitúrque Bonac. *ibid. p.17.* negant alij meliùs, quia Pius V. prohibet dari distributiones intereffenti, & non recitanti Officium: ita hic ita submissè orans, licèt ad aliam partem attendens, non dicitur absolutè recitare in Choro. Ita Castro P. *t.2.tr.17.d.3.p.4.n.5.*

Nihil dicens in Choro.

17. Quæritur tertiò, an qui nihil in Choro dicit, attendat verò ad omnia, satisfaciat?

Dico hunc multò minùs satisfacere; ita Castro *ibid.* quia is nullo modo dicitur recitare in Choro, vel orare velociter, quare etiamsi privatim domi recitaret, satisfaceret quidem ipse præcepto, sed non Ecclesiæ servitio, unde fructus beneficij suos lucri faceret, non verò distributiones.

18. Excipe illud, quomodo diximus *n.14. fine*, excipe item eos Canonicos, seu Beneficiatos, quibus vel ex consuetudine, vel ex privilegio conceditur solùm interesse Choro, aliis Clericis Chori omnes partes persolventibus; ita Navarr. Less. Fill. aliíque apud Bonac. *quæst.3.p.2. §.1.num.17.* Castro Pal. *t.c.p.3.* Azor. *tom.1.lib.10.cap.11. quæst.10.* iis enim modestè attendentibus, neque confabulantibus non puto sive Pium V. sive Tridentinum Concilium suum acquisitum jus vel privilegium ademisse. An verò ex dictis *n.10. & 11.* colligatur his satis esse solam attentionem externam, tu perpende.

Dormitans in Choro.

19. Huc facit casus sequens. Beneficiarius dum Choro ritè assistit, maximè à somno impertitur, ipse tamen ei, quantum potest resistens, evincere non valet, ita, ut eo oppressus, nec ad verba, nec ad Officij ministerium attendat, ad quid obligabitur?

20. Puto primò, eum obligari ad privatam, iteratámque recitationem: Ratio est, quia ipse sic dormiens Officium per actionem humanam, & liberam non persolvit.

21. Puto secundò, hunc lucrari distributiones illius Officij sic imperfectè recitati. Ratio est, quia ad illas acquirendas sufficit assistentia, quantam sine culpa potest quis afferre. Certè omnes docemus distributiones acquiri ab legitimè impedito, v. g. ab infirmo, qui Choro non assistat: at quod magis legitimum impedimentum, quàm somnus ille pertinax, qui evinci moraliter non possit, quíque si actuali infirmitati comparetur, non erit error? Recitare autem postea ad finem acquirendi distributiones eundem frustra obligarem, siquidem hæ per horas in Choro recitatas acquiruntur, non per recitatas extra Chorum.

Confabulans in Choro.

22. Quæritur quartò, An Canonicus amittat distributiones quotidianas, si non attendat ad ea, quæ recitantur in Choro, sed cum aliis confabuletur, si tamen legitimè recitat, quæ sunt à se recitanda? Respondeo, non est improbabile non amittere, quia verè hic suo muneri non deficit assistendi in Choro, esto peccet contra Religionem, obligetúrque quod omisit, recitare privatim.

Recitantes tertiatim.

23. Sacerdotes tres ut laborem Officij temperarent, singuli Versiculum ex Psalmi recitabant; ita fiebat, ut non alternatim, sed tertiatim pensum majore facilitate persolverent; legitiméne id præstasse sentiendum erit?

Respondeo nequaquam, quia obligantur Sacerdotes recitare Officium more Ecclesiastico, id est, vel totum à singulis, vel ex Choro alternatim, nunquam verò quoad Psalmos tertiatim, & certè, si id liceret, liceret etiam quatuor, quinque, plures Sacerdotes suum singulos versiculi recitare, & sic præcepto satisfacere, quod nemo dixit. Huc facit, quod afferam *infrà, lib.3.c.25.§.6.n.5.* ex Castro Palao, qui negat votum recitandi Rosarium, posse impleri recitando alternatim; nam licèt nos ibidem secuturi simus oppositum, ubi mos est recitandi sic Rosaria, id tamen probat hanc doctrinam de non recitando officio tertiatim, quia id in Ecclesia receptum more non est.

§. V. *De tempore recitandi Officij.*

1. SVis ab Ecclesia statutis horis recitandis esse preces Canonicas clarius est, quàm ut quæri oporteat: hoc est, jam nunc ex introducta consuetudine tenorum, sine culpa etiam veniali, Matutinum, & Laudes ab inclinato præcedenti die usque ad unam circiter horam post ortum Solis diei sequentis; Primâ, Tertiam, Sextam, Nonam, ab aurora usque ad meridiem; Vesperas, & Completorium à meridie usque ad semihoram circiter post Solis occasum. Nihilominus si intra eundem diem recitentur, licèt non in suis horis, non peccari certum sit, nisi venialiter, & aliqua existente causa (certè non necessariò magna) ne venialiter quidem in privata recitatione; nam cæterùm Prælati sub mortali tenentur diligentes esse, ut regulariter suis horis cantetur Officium in Cathedralibus, ac Regularibus Ecclesiæ, præcipitur enim sub indignatione Dei, & Sedis Apostolicæ Clem.1. *de celebr. Miss.* Alij autem inferiores, ad quos non pertinet Chori cura, solùm obligantur, quando esset grave scandalum, vel grave detrimentum divini cultus, qui ipsi succurrere possunt. Vide quæ dixi §.1. *n.7.*

2. Solùm

2. Solùm ergo hîc quærimus primò, Cùm Matutinum, & Laudes possint anticipari, hoc est, sub Vesperas antecedentis diei jam ex introducta consuetudine persolvi, quànam hora præcisè liceat sine mortali?

Nonnulli sive hyeme, sive æstate putant tribus horis ante occasum Solis, nempe 21. hora Italica. Ita Joseph. *Ang. in brevi notitia de Hor. Can. n. 6.* nonnulli tribus horis post meridiem, ut hodiè v.g. die 24. Julij; quo hæc scribo, quia meridies Panormi ad latitudinem gradus 38. est hora 16. min. 53. poterit in horum sententia recitari matutinum hora 19. min. 63. Ita Bonacin. *disp. 1. de Hor. Can. quæst. 3. part. 3. num. 15.* Barbosa, Gavant. Sà, Henriq. apud Dianam *p. 1. tr. 12. res 14.* Nonnulli circa tertiam, & quartam horam à meridie, hoc est, tribus citeriùs horis cum dimidia post meridiem: quæ esset in die 24. Julij, hora 20. min. 25. Ita Diar. *tom. 2. de Rel. lib. 4. cap. 26. n. 14.* nonnulli diem sive longum æstatis; sive hyemis brevem partiuntur in duodecim æquales partes, quales horas Planetarias appellant, & novem ex his elapsis, hoc est, tribus ex his horis ante occasum, docent recitari posse sine scrupulo Matutinum. Nonnulli denique dicunt duabus horis post meridiem, v.g. in dicto die 24. Julij, licere recitationem Matutini? hora Italica 18. min. 53. Ita Sanchez *in cons. tom. 2. l. 7. cap. 2. dub. 37. num. 4.* ex D. Thom. Viguer. Turrecr. & novissimè Fontanad. *tr. 8. singul. 2. num. 1.*

3. Dico has omnes sententias esse probabiles: sequere, quæ tibi meliùs ceciderit: & ratio est, quia ex recepta consuetudine licet recitare Matutinum, & Laudes, quando dies inclinat ad occasum: at quilibet ex dictis authoribus probabiliter putat, eo tempore ab ipsis assignato diem ad finem vergere; ergo meritò tunc licere illarum precum solutionem arbitratur.

Immò Sanchez *ibid.* affert quendam, qui asseruit statim à meridie, præsertim in Quadragesima, quando Vesperæ ante prandium cantantur, posse recitari Matutinum, & Laudes diei sequentis; credo, quia is putavit tunc jam incipere diei declinationem: sed nimis est latè dictum.

4. Illud licèt benignum excipi tutiùs potest pro Italis Horologiis totalibus; Hæc enim per pulsum campanæ dant signum communiter media hora, postquam det per styli umbram horologium solare; lege Pellizz. *tom. 1. man. reg. tract. 5. cap. 9. num. 103.* In eo puncto, v.g. quo Sol infra nostrum Hemisphærium sese abscondit Horologium totale dat signum horarum viginti trium cum dimidia, cùm solare ostendat horam vigesimam quartam. Cujus differentiæ ratio est, quia Horologium totale indicat horas civiles; cives autem usque ad mediam horam apperentes noctis negotia sua propter Solis crepuscula in luce sine tenebris agunt, atque adeò intra diem semihoram illam computant. At Horologium solare, cùm ademptum Solis cursum notet, rectè notat vigesimam quartam horam in ipso puncto occasus, quando verè corpus ipsum solare sese à nobis subducit, nosdémque parere incipit. Jam verò, quia matutinum recitari potest declinante Sole ad occasum, poterit recitari juxta notationem Horologii solaris talem inclinationem ostendentis: cùm ergo solare præcedat communiter media hora ante notationem Horologij totalis Italici, poterit Matutinum recitari semihora ante pulsum dicti totalis Horologij. Æquinoctio, v.g. quando meridies est hora decimaoctava, potest persolvi Matutinum sequentis diei duabus horis post dictum meridiem, ex opinione Sanchez *num. 3.* allata; poterit ergo vigesima hora Horologij solaris; sed vigesima hora solaris est decima nona cum dimidia in Horologio rotali; ergo poterit hora decima nona cum dimidia Horologij rotalis recitari Matutinum. Id quod certè quantum commodi afferat se ex officij penso expedire volentibus, luce clarius vides.

5. Diximus de peccato mortali: quid de veniali? Sanchez *in cons. tom. 2. lib. 7. cap. 2. dub. 37. num. 6.* ait, ne veniale quidem esse Matutinum, Laudésque sequentis diei persolvere una hora ante occasum solis diei præcedentis, quia moraliter censetur recitari Matutinum de nocte, quæ tota nox (non autem ipsa sola nox intempesta, seu media, ut aliqui falsò putant) deputatur ad Matutini recitationem. Addit tamen esse veniale, illud recitare sine causa duabus, vel tribus, vel aliis horis prædictis ante occasum, quia, inquit, sine causa tunc, tempore indebito, recitaretur.

6. Pace tanti viri in hunc modum ratiocinor: Persolvere matutinas preces ante occasum præcedentis diei, est consuetudine introductum, ut ipsemet Sanchez *ibidem* fatetur: sed ex eodem Sanchez consuetudo jam introduxit, ut duabus vel tribus illis horis, vergente nimirum ad finem diei, persolvantur, ergo secundùm legitimam consuetudinem licebit tunc recitare: subsumo, consuetudo legitima admittit non minùs veniale, quàm mortale, ergo, &c. Confirmo primò, nam passim video etiam timoratæ conscientiæ Sacerdotes hac in re solùm de hora inclinante ad occasum esse sollicitos, cæterùm aliam causam nec requirunt, nec considerant: credes, quia totas illas horas ad noctem sequentem pertinere ex ipsa praxi sive præsumunt, sive interpretantur. Confirmo secundò, quia idem Sanchez *ibid. num. 2.* affert, & non reprobat quendam doctum Magistrum dicentem quamlibet causam sufficere, & non necessitatem solùm, sed etiam commoditatem. Jam ergo nunquam erit peccatum veniale; quia quando alia causa deest, certè non deest commoditas, semper enim homo in similibus, nisi amens sit, si ab alia vehementiore causa non urgetur, satis à propria movetur commoditate.

7. Petes: licétne Matutinum Defunctorum diei eorum Commemorationis primo Novembris eodem modo pridie serò recitare post Vesperas Sanctorum? Respondeo Aceee: circumfertur autem quædam declaratio Sacræ Congregationis Rituum in contrarium apud Gavantum *in Rom. Brev. sect. 9. cap. 2. n. 6.* in qua solùm excipiuntur Episcopi in Cathedralibus: sed quia in ea declaratione dicitur (prohibuit pridie cantari) clara fit conjectura prohiberi publicam recitationem in Ecclesiis, non verò privatam, de qua loquimur. Adde primò de hac prohibitione non constare authenticè. Adde secundò Rubricam diei Commemorationis Defunctorum in Breviario Romano præscribere, ut dicto, *Benedicamus Domino*, post Laudes Sanctorum, incipiat absolutè Officium Defunctorum: (nota obiter illo die omitti post Laudes Antiphonam, *Salve Regina*) unitum ergo eo die recitanda per Rubricam sunt hæc Officia: ergo, si unione hac supposita, relinquitur potestas recitandi privatim die antecedenti Matutinum cum Laudibus diei infra Octavam Sanctorum, id quod nullus unquam negavit, consequitur relinqui potestatem recitandi eodem tempore Matutinum Defunctorum uniendum cum prædicto Sanctorum.

Atque hinc contrà colligo, Litanias die S. Marci, & Rogationum recitari consuetas, suppositâ eorum obligatione, de qua tamen dixi *cap. 5. §. 2. num. 41.* non posse pridie Vesperi recitari: tum quia Litaniæ illæ sunt loco assistentiæ Processionis, quæ certè pridie non celebratur; tum quia Rubrica Missalis Romani *in die S. Marci*, & *in triduo Rogat.* de iis persolvendis non signat unionem Laudum cum ipsis Litaniis, non enim dicit: Percurrantur Litaniæ, dicto *Benedicamus Domino*, sed: Hodie post Matutinum, seu post Laudes, putà suo debito tempore: tum denique quia pro Litaniis adest illud Hodie, quod non est pro Matutino Defunctorum.

8. Quærimus secundò. An quis profitetur Religionem deputatam ad Chorum, vel sacris, vel incipit possidere Beneficium, hodie, verbi gratia, circa meridiem, obligetur recitare Horas respondentes tempori antemeridiano, hoc est, Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam; Nonam? Dico nequaquam obligari? obstringitur enim is illas dumtaxat solvere, quæ correspondent tempori pomeridiano. Ratio est, quia vis Professionis, Ordinis, Beneficij ad consequentia Officia

obligat, non verò retrahit obligationem ad antecedentia.

9. Difficilius est decernere, An si prædictus recitavit manè Horas respondentes tempori ipsi pomeridiano, v.g. Vesperas, obligetur post Professionem, seu Ordines in meridie susceptos, iterum easdem recitare? Obligari docet Bonacina, quem sequitur Castro Palaus *tom. 1. tract. 17. disput. 2. part. 4. numer. 3.* citans Bonacin. quia non satisfit præcepto eo tempore, quo nullum præceptum urget, sicuti non satisfit præcepto de audiendo Sacro die Dominico, per Missam auditam die Sabbati: si quidem die Sabbati nullum urget præceptum: non obligari repetere, supponit ut certum de Lugo, *de Eucharist. disput. 16. sect. 2.* multa enim adsunt præcepta (ait) quæ satis observantur, si paulò antequàm urget præceptum adimpleantur: sic, si manè sacrum fecisti, vel eidem interfuisti in loco, ubi non est festivus dies, nullus te accedentem eodem die manè in locum, ubi celebratur festum de præcepto, obligabit iterum assistere Missæ. Hinc ego sententiam eum secutus, *in opusc. de Comm. cap. 5. §. 2.* Hanc iterum amplector, cujus rationem ibi, si juvat, relege.

Quoniam tempore Officij agimus, Quæret quis: An Officium ex obligatione, recitare liceat tempore Missæ, quæ auditur ex præcepto; ex communi ferè calculo licere respondebimus *inferius, lib. 4. cap. 2. §. 10. num. 16.* quia utraque est attentio ad divina, neutra alteram impediens.

§. VI. *De loco, & situ recitandi Officium.*

1. PRo publica recitatione locus est Chorus, & tota Ecclesia, ejusque Capellæ: immo alicubi, ex introducta consuetudine, Sacristia, quæ patet ad Ecclesiam: pro privata verò nullus est assignatus locus: solùm advertit Castro Palaus *l. c. n. 7.* ex Bonac. *disp. 1. de Horis Can. q. 3. p. 5. num. 5. & 6.* lege item Bellarminum *de bon. operibus, lib. 1. c. 18.* & Navar. *de orat. c. 3. n. 9.* ne in locis immundis, vel distractioni expositis recitetur sine necessitate, qua non existente, venialiter, inquit, peccaretur: ibi propter irreverentiam, hic propter periculum distractionis.

2. Ego hoc de loco distractionibus exposito libens amplector: Illud de locis sordidis, præciso contemptu (qui sanè gravissimum esset scelus) vix possum admittere, nam pari modo, si quampiam orationem vocalem Deo, vel Sanctis eo in loco effunderes: immò si orationem mentalem tunc exerceres, aspirationémque haberes ad Dominum Deum, venialiter peccares; & sanè nimis durum videtur velle fidelem obligare ad abstinendum ab Oratione eo tempore, quo humanis necessitatibus inservit. At in conceptu hominum Oratio ejusmodi sordido facta loco, reputatur irreverenter fieri. Respondeo ita reputari à vulgo, non à sapientibus, qui res suo momento expendunt. Deus optimus operis mundi æquè, atque immundi Creator est, & conservator, à nullis unquam sordibus, radij solaris instar, inquinandus; & rectè affert Pater Tanereda, *tom. 1. de Relig. tr. 3. lib. 3. d. 3. num. 3.* S. Anselmum apud eundem, id ex illis verbis comprobantem: *Deus ubique est*, & S. Chrysostomum *hom. ad populum Ant.* apud eundem, sic hortantem, *Templum es, ne locum quæras.* Lege Suarium *dict. lib. 2. de ord. disp. 3.* & *lib. 2. disp. 4. num. 3.* & item illud David Psalm. 102. *In omni loco dominationis ejus benedic anima mea Domino.*

Distinguendum igitur est; si locus ejusmodi sordidus sine delectu eligatur ad Horas recitandas, aliàsque preces effundendas, cum possit mundior eligi, aliquam venialem irreverentiam committi probabile est: at si vel casu, vel ex aliqua occasione in loco immundo reperiaris, orato libenter, quia etiam in loco sordido melius est orare, quàm otiosum esse. Molphesius apud Bonac. *l. c. q. 3. p. 6. num. 6.* narrat quendam, qui in locis immundis recitabat Officium, in iisdem post mortem luisse pœnas. Meritò, is enim non ex amore non cessandi à Dei Laudibus in quocunque loco, sed fortasse temerè, & sine delectu, cùm alibi facilè potuisset, in locis sordidis Sacrum per sum peribebat.

3. Quod asserimus de loco, dictum esto de situ corporis: si enim sine necessitate in lecto decumbens vel sub immodesta corporis positione sine delectu recitares, cùm id sit aliquis desidiæ effectus, irreverentiam, puto, venialem committeres, præscindendo semper à contemptu, ut dictum est.

4. Stare cum standum; genuflectere, cum est ex præcepto Rubricæ genuflectendum, non excedit, citra eundem contemptum, fines peccati venialis: immò ne venialis quidem culpæ terminum attingere putat Castr. *loc. cit. n. 7.* quia eæ Rubricæ solùm videntur consilium dare, non præcipere: cùm videantur ad Chorum ordinatæ.

§. VII. *De obligatione, & pœnis non recitantium Officium.*

SAtis ex dictis liquet præceptum Horas Canonicas recitandum esse sub mortali, idque, ut dictum est, *in opusc. de conf. lib. 2. cap. 2. §. 4.* satis probabiliter unicum uno die, pœnámque insuper contra præbendatos, seu Beneficiatos esse Restitutionem; contra alios enim præter mortalem culpam, nullam invenio pœnam in jure statutam. De ejusmodi ergo restitutione, si planè eam cognoscere cupias, adi Castr. aliósque *ibid.* citat.

§. VIII. *De causis excusantibus ab Officij recitatione.*

1. POtest esse sermo vel de recitatione absolutè, vel de recitatione in Choro pro præbendatis. Quoad posteriorem sunt illæ tres, quarum meminit Bonif. VIII. Infirmitas, corporalis necessitas, utilitas Ecclesiæ, de quibus fusè Doctores. Quoad priorem: de qua ut potè magna, nobis necessariò aliud distinctius hic operæpretium est afferre, sunt item tres. Impotentia, gravis occupatio, dispensatio.

Impotentia.

2. Impotens eris ad recitandum, ac proinde, sive ulla culpa Officium omittes: Primò, si inculpatè obliviscaris: Secundò, si ignores te obligari, vel si legere nescias, qua utraque ignorantia pueros in Beneficium assumptos laborare non rarò contigit: non tamen excuso, ut *supra, §. 1. n. 17.* dixi, nescientem legere, si is Beneficium, vel Ordinē susciperet, quia in ipsa susceptione peccat, dum graviter indispositus Officij recitandi onus advertenter acceptat. Recole locum citatum. Tertiò, si sine culpa Breviario careas. Quartò, si gravi quopiam malo; v.g. infirmitate, ætate, &c. premaris, vel ne illo vexetur jure times, putà febri, dolore vehementi. &c. Quintò denique, si jacturam non mediocrem timeas fortunarum, vitæ, honoris, quod licèt rarò inter Catholicos evenire soleat, solet in locis hæreticorum, vel infidelium, etiam præscindendo à contemptu Religionis, &c. Huc reducitur, si graves rixæ & discordiæ timeantur, si Officium recites, in quod certè rarissimè evenire video.

Filliucius *t. 27. p. 2. cap. 6. q. 9. n. 125.* non excusat eum, qui ex pravo habitu magnam habet difficultatem Officium recitandi, quia illum habitum à se tollere obligatur. Meritò: sed limita, nisi tanta sit difficultas, ut impossibilitas moralis reputetur, qualis esset si timeretur futura febris, vel gravis dolor capitis, isque continuus, &c. Sicut enim sua culpa incidens in impotentiam jejunandi, ea contracta ad jejunium non tenetur, ita in casu nostro.

Verùm circa causam infirmitatis quatuor mihi fiunt obviam non vulgares difficultates.

Prima difficultas.

Qui non potest totum recitare, non teneatur

ad partem.

3. Visis multis, variis, confusisque dicendi modis

hanc

hanc judico omnium expeditissimam, & sanè tutam regulam: Qui non potest majorem divini Officij partem recitare, potest autem minorem, ad neutram obligatur. Contra: Qui non potest minorem, potest autem majorem, ad majorem (omissa licitè minore) planè tenebitur. Ita Sanchez *lib.7. concil. cap. 2. d. 47. num. 3.* Azor. *tom. 1. lib.10. cap.13. quæst.4.* Castro Pal. *tr.7. d.2. p.6. n.8. & 9.* Ratio regulæ est, tùm quia sic consuetudine receptum est à prudentibus, tum quia major pars trahit ad se minorem, non verò contra, tum denique quia sic suavius redditur onus Officij, & scrupulis minùs obnoxium.

4. Qui potest æqualem, hoc est, dimidium Officij dicere, obligatur ad illam, omissa dimidia parte, quam non potest. Ratio est, quia tunc non possumus recurrere ad regulam, per quam major pars trahat ad se minorem: cùm ergo pars dimidia sit planè pars notabilis, ab illa excusari aliquis non poterit.

Secunda Difficultas.

Quænam sit major, quæ minor pars?

5. Sed ex his ecce secunda difficultas in praxi emergens, ecquænam censenda sit major, quæ minor Officij pars? Ex quatuor dictis, quæ apud non ignobiles Doctores invenio, id facilè fortasse ad lucem evocabimus.

6. Primum dictum Navarri, Less. Azor. Val. apud Castro Pal. *l.c. n.* 8. Qui potest recitare Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, licèt non possit Matutinum, compellitur illas recitare omisso Matutino, quod supponimus, non posse. Ratio est, quia tot horæ sunt major Officij pars. Atque ex hoc dicto sequitur, quod si contra, potest quis solum Matutinum recitare, non autem illas horas, ad nihil obligabitur, ex dictis *n.* 3. quia nimirum solum Matutinum est minor Officij pars.

7. Secundum dictum Rodr. Garc. Molf. apud Bonac. *tom. 1. de Hor. Can. q.6. p.2. n.6.* Apud Ioan. Sanch. *in select. d.15. n.1.* Contra sentit Th. Sanch. *lib.2. indecall. c.19. num.8.* Qui non potest recitare Matutinum & Laudes, potest autem Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium, ad nihil tenetur. Ratio est, quia Matutinum & Laudes sunt major, & certè potior Officij pars. Atque ex hoc dicto sequitur, quòd ex adverso, qui potest recitare Matutinum cum Laudibus, non potest autem illas cæteras horas, tenetur his neglectis ad illud, quia illæ cæteræ horæ sunt minor pars Officij divini.

8. Tertium dictum Castro Palai *l.c. p.6. num.* 5. Qui potest recitare cæteras omnes horas præter Vesperas, ad illas cæteras solvendas obligatur. Ratio est eadem, imò ut ex se patet, major. Ex quo contra sequitur, valentem solas Vesperas, adde & Completorium, non autem cæteras alias recitare, ad nihil teneri, quia Vesperæ, & Completorium, cùm sint pars minor, trahuntur ab excusatione aliarum, quæ sunt major.

9. Excipe tamen hîc, & in similibus, nisi fortè superveniat præceptum. Explico. Sit qui statim à meridie facto Ordine initietur: hic, licèt non obligetur recitare majorem partem Officij illius; diei nempe Matutinam Laudes, cæteràsque horas, ut *suprà*, §. 5. *num.* 8. vidimus, obligatur tamen Vesperas & Completorium. Ratio est quia tunc supervenit præceptum cadens in Vesperas & Completorium, materiam sanè capacem gravis obligationis, nullo respectu habito ad horas antecedentes.

10. Quartum dictum Ioan. Sanch & Gar. apud Pelliz. *tom. 1. tr. 5. c. 8. n. 110.* Non es obligatus recitare illam horam, cujus notabilem partem necesse habes omittere, v. g. si sit cæcus, qui memoriâ teneat Psalmos Matutini, non autem Lectiones, non tenetur Matutinum recitare, quia Psalmi sine Lectionibus non sunt substantialiter Matutinum Ecclesiasticum, atque adeò Lectiones sunt notabiles Matutini partes. Quid si sciat Psalmos horarum, nesciátque Capitula & Orationes? Certè similiter non videtur ad horas recitandas obligandus, ita Tol. Diana, & ex parte Sotus apud Pelliz. *loco citato num.* 112. quia pariter illi psalmi non sunt substantialiter Horæ Canonicæ, juxta formam à Pio. V. præscriptam. Si cæcus nesciat, vel tu non habeas hodierni Officij majorem partem, sciat verò ille, vel habeas tu majorem partem Officij alterius diei, non obligamini ad recitandum hoc alterius diei Officium, imò neque ad alias preces. Ratio est, quia non tenemur ex ullo præcepto aliud supponere loco Officij diurni.

11. Occasione hujus exempli ducti à cæco, Petes: Si possit ejusmodi cæcus, vel quicunque alius ascisci socium, cum quo valeat Officium totum ritè recitare, obligabiturne? Respondeo obligari ad ascisciendum socium docent nonnulli ita Bonac. alios referens *disp. 1. de Hor. Can. q.6. p.1. n.8.* sed certè probabile etiam est sacris initiarum, vel Religiosum non obligari, quia facultas admittendi socium etiam sponte sese offerentem, est privilegium: Privilegiis autem utimur, quando volumus. majori jure idem sentiendum de surdastro, qui quamvis, ut dixi *suprà* §. 4. *n.* 13. sit obligatus recitare Officium, tamen si ejus conditionis esset, ut non posset illud sine socio, cùm socio posset, non tamen obligaretur ad illud ascisciendum, atque adeò posset recitationem negligere. Ratio est tum quia, ut dictum est, recitare admisso socio est privilegium; tum quia valde onerosum esset socio eum obligari ad vociferandum, quod certè deberet præstare, ut surdaster audire posset.

12. Dixi (sacris initiatum vel Religiosum) nam Suar. Vasq. Azor. Reg. Laym. aliique apud Bonac. *loc. cit.* id meritò negant Beneficiato? Hic enim cùm ex justitia debeat recitare Officium, obligatur aliquanto plus, quàm alij. Unde si facilè, & non cum gravi suo incommodo socium habere potest, advocare tenetur, siquidem qui se obligavit ad Officium acceptando Beneficium, se videtur obligasse ad media saltem non multum difficilia apponendam.

Ex his difficultatem secundam modò propositam satis concepisse luminis jam vides.

Tertia Difficultas.

Quænam infirmitas excuset ab Officio?

13. Dico, nec levem, nec certè necessariò gravissimam; quia levis non affert mortaliter impedimentum, & pia Mater Ecclesia nequaquam cum tanta severitate nobiscum agit. Statuatur ergo hæc Regula: Si absit Medicus, vel vir expertus, qui possit de notabilitate infirmitatis diiudicare, nec adsit Superior, qui certè in dubio valet dispensare, tunc decerne infirmitatem esse notabilem, ad effectum negligendi Officium, cùm à recitatione timeas aliquod non parvæ considerationis malum. Video adhuc regulam non esse expeditam, verùm planior fiet ex corollariis.

Hinc enim ex Sanch. *lib.7. cons.c.2. d.45.* timor, quòd sit occasione recitationis futura stomachi cruditas, vel capitis gravedo, vel virium lassitudo, vel tardior febris remissio, excusabit hominem ab Officio.

Hinc, ex eodem *ibid. num.5.* imbecillitas ejus, quem febris deseruit, eundem per aliquod dies excusabit, quia illa imbecillitas infirmitas est, & Mater Ecclesia convalescenti per aliquod tempus requiem ab Officio concedere putanda est. quid si Missam hic celebrare velit? celebret, inquit Sanch. *ibid* esto vacet per eos dies ab Officio; hoc enim suavitati Ecclesiæ tribuere omnino debemus. Hi autem dies numerari debent judicio prudentis proportione habita ad gravitatem præteritæ infirmitatis, & præsentis difficultatis.

Hinc ex Pellizzario mox citando *n.*158. quartana laborans, quando expectat vespertinam febris accessionem, quamvis, si manè bene se habeat, debeat horas

Matutino tempori respondentes persolvere, nec obligetur manè, ex probabili sententia Vesperas & Completorium recitare, præveniendo tempus; nihilominus, si manè imbecillis existat, timeátque sibi recitationem, à toto officio absolutè, ut ex dictis patet, excusabitur.

Hinc luscus, & quicunque ex oculis laborat, timet videndi vim ex legendo paulatim deperdere, Horas Canonicas ne legat.

14. Quid si hic luscus, vel ille valetudinarius legat voluntariè fabulas, vel historias, omittit autem Officium, peccabítne; Respondeo non peccaturum contrà obligationem recitandi Officium; ita utrique Sanch. apud Pelliz. *tom.1. tr.5.c.8.n.166.* quia ab illo jam excusatur, sicuti non peccat contra præceptum jejunij, qui ex infirmitate commedit carnes, sed ex gulæ concupiscentia comedit pisces. Verùm, quemadmodum hic peccat contra charitatem in se ipsum, si multùm ei noceant pisces, ita peccaturum non ambigo illum, qui fabulas cum sanitatis detrimento legit: quod tamen detrimentum saltem notabile rarò evenit, quia hisce Lectionibus, quantum est ex hoc capite, recreatur animus, non multùm opprimitur.

Quarta difficultas.

De nocumento dubio. Remissivè.

15. Quid faciendum, quando omnibus pensatis tu, vel etiam Medicus ancipite remanetis, an sit allatura notabile nocumentum horarum persolutio? Resp. de hac re dictum esse satis *sup. lib.1.c.3.§.7.v.Hor.Canon.n.2.*

Gravis Occupatio,

16. Vt occupatio superveniens abrecitando excuset, gravísne, ac necessaria debet? gravis, inquam, sive in re pertinente ad animæ salutem, sic etiam ad honorem, vitam, fortunas: ita Suar. Vasq. Laym. aliíque apud Bon. mox citandum.

Ex hoc ergo capite excusantur communiter recitaturi publicam Lectionem in concursu ad Cathedram, vel ad Doctoris lauream acquirendam; Item concionatores, atque Confessarij, quando nec concionem, nec confessionem sine nota vel scandalo queunt omittere, nec simul cum illis Officium persolvere. Sed quid erit in magna frequentia confessionem exposcentium? Rarissimè hanc solam excusationem admitto, quia ex una parte facilè potest differri in alium diem aliquorum confessio (nisi fortè non posset in magno Iubilæo, ubi pauci essent Confessarij) & ex alia parte congrua est unius, vel alterius Horæ vacatio à confessionibus, ut quod Orationi debetur, exsolvatur.

17. Illud admitto libens, si quis bona fide Officium remisisset ad finem diei, ad unam vel alteram scilicet horam ante mediam noctem, & ad Confessionem, vel Communionem, vel etiam Extremam-Vnctionem moribundo conferendam, advocaretur, admitto, inquam, si ad utrumque, id est, ad Officium, & talia Sacramenta ministranda tempus non suppetat, posse Officium negligere, & ad morientem evolare, etiamsi non sit Parochus tunc enim elucet clara necessitas, quæ certè non est in vulgaribus Confessionibus, vel Communionibus.

18. Sacerdoti pauperi tum demum hanc excusationem indulgerem, quando extrema, vel etiam gravis necessitas victum quærendi, ita illum opprimeret, ut nequiret vitæ necessaria invenire, & Officium persolvere. Sed quando Sacerdotibus patrimonio communiter fruentibus tam acerba fors necessitatis?

19. Audi hîc, amice Lectori, facetum casum, non tamen facilis solutionis: Remisit bona fide quidam Parochus gravibus distentus per diem negotiis, recitationem horarum parvarum simul cum Vesperis & Completorio in ultimam horam ante mediam noctem; (fortè autem erat dies Iovis,) quando reversus domum incœnatus, voluit hac intentione cibo se reficere, ut absoluta per diam horam cœnæ, Officium recitaret alia media hora, quæ ante initium diei sequentis jam superfutura erat. Vix sedit ad mensam, cùm vocatur ad audiendam confessionem ejusdam fortè graviter de nocte in subita rixa vulnerati. Advolat, audit ritè confessionem, domúmque redit, sub eam temporis angustiam, ut semi horula, quæ supererat ante noctem intempestam non sufficeret ad utrumque, quod ipsi erat præstandum, nempe ad cœnandum, & certè cum carnibus (impendente enim die Veneris expirabat dies Iovis) & ad Officium persolvendum. Quid ergo faciet Parochus, præsertim volens die sequenti sacrificium ritè jejunus celebrare?

Si de consilio hîc ageretur facile illi hoc consilium dares, ut jejunus & incœnatus horas aliàs solito, Deó gratiores persolveret: sed de obligatione agimus, non de consilio. Obstringámne hunc jejunare nolentem? Ius cœnandi, quo homo fame, & negotiis oppressus gaudet, dixerímne necessitatem levem, an potiùs gravem? Deinde. Quid melius, recitatio Hæc officij; an Sacrificium diei sequentis, quod omittere absque dubio deberet Parochus, si propter recitationem comedere ante mediam noctem non posset; facilè enim comedet, si non carnes, certè pisces post mediam noctem, ac propterea ad Sacrificium peragendum ineptus erit. Hæc & similia expende, & prudens rem decernito: ergo ad utiliora progredior.

20. Si gravem occupationem (idem dic de quolibet alio impedimento) manè, verbi gratia, prævideas, obligaberísne Officium prævenire, & totum manè recitare?

Respondeo ita, cum Suar. *tom. 2. de rel. lib.4.de Hor. Can.c.28.n.28.& 36.* Azor. *p. lib. 10. c.13.q. 15.* Bonac. *disp.1.de Hor.Can. q.5.p.2.n.2.* aliísque ab eodem relatis; quia præceptum de officio percurrendo non urget solum suis correspondentibus horis, sed toto die: est enim unicum præceptum totius diei. Quoniam ergo toto die, atque adeò in qualibet ejus parte urget præceptum, obligaberis manè, si serò non potes; vel serò, si non potes manè: sicut qui prævidet die festo, se non posse adesse Sacro circa meridiem, posse autem manè, adesse obligabitur, & è contra, ut à nobis dictum est, *in opusc.de comm. c.4.§.4.n.39.*

Scio primò Emanuelem Sà *v. Hor. Can. num. 1. in genuina impressione* (nam *in expurgata* expunctum est) sic habere; *Nec tenetur ad Horas qui urgente negotio est impeditus, huic enim sufficit recitare horas temporis non impediti.*

Scio item secundò nonnullos, ut Henriquez, Sanchez, Diazam apud Pellizzar. *tom.1. tract.3.c.5.n.119.* uti distinctione, ac velle te obligari quidem ad prævenicndum, impedimentum est à te voluntariè apponendum, non verò si tibi sit involuntarium: unde laboratus à meridie febri quartana non obligatur (inquiunt) manè, etiamsi bene valeat recitare Vesperas, & Completorium, quia hoc impedimentum involuntarium est: at iter acturus obligatur, quia iter est impedimentum voluntarium: Scio, inquam, hæc, sed certè hoc posterius dictum, ejúsque distinctionem video esse probabilem, id quod ego *suprà* admisi *num.13.* ex Pellizzario: At illud prius propter rationem modò à nobis allatam, admittere non possum.

21. Nec obstat Officium esse dictum per diversas horas, id enim factum est propter significationem, non verò propter obligationem, quasi partis Officij recitatio sit addicta uni horæ. Si enim ita esset, transacta illa hora non obligaretur quis partem Officij illi horæ respondentem recitare, sicuti transacta die Dominica, non obligamur ampliùs Missæ interesse, quod nullus dixit. Qua ratione non possit quis nunc suscipere voluntarium impedimentum, quo prævidet se impediendum à crastina recitatione officij, & habes apud Bonacin. *loco citato*, & nos universim de hoc egimus *in opusc.de Sacrif. Missæ, lib.3. cap.6.§.2.* & iterum *infrà, lib.4.cap. 2.§.2 à num.5.* cum de Auditione Sacri.

22. Petes,

12. Petes, quando grauis occupatio impedit solam Officij partem, qua ratione obligabimur ad aliam partem recitandam? Respondeo ea ratione, quâ diximus paulò ante *à num.* 13. de infirmaliceat enim Suarez *tom.* 2. *de rel. lib.* 4. *cap.* 28. *à num.* 12. eam Doctrinam solùm tradat ad infirmum excusandum, tamen Castropalaus *tom.* 2. *tract.* 7. *d.* 2. *p.* 6. *à num.* 4. eam extendit ad quamlibet aliam occupationem, & meritò; par enim videtur ratio, vt ex *ibidem* dictis constat, dummodo firma remaneant quæ *num.* 10. dicta sunt.

Dispensatio.

23. Dispensatio de Horis Canonicis non percurrendis potest considerari, vel ut concedenda à Summo Pontifice, vel ab Episcopo, vel à Prælatis Regularium ad singuli separatim.

Dispensatio à Summo Pontifice.

Dispensatio etiam sine causa à Summo Pontifice concessa, valida est, ac sufficienter excusat hominem ab horum solutione. Sylu. Tol. Nav. & passim, apud Bon. *d.* 1. *de Hor. Can. q.* 1. *p.* 2. *n.* 5. Ratio est, quia validè Pontifex dispensare potest in iis, quæ sunt de jure positivo Ecclesiastico, quale est hoc, de quo agimus ut fatetur omnes: sic videtur dispensare, quando scienter dat beneficium infanti, vel puero ignoranti, id quod intellige pro tempore impedimenti.

Dispensatio ab Episcopo.

24. Dispensare item validè poterit Episcopus quoad culpam (poterit etiam Vicarius generalis, tum ejusdem Episcopi, ex Merolla *tom.* 3. *disp.* 7. *c.* 6. *d.* 27. tum Capituli, Sede vacante, sed non nisi ex speciali mandato Episcopi vel Capituli respectivè, ut habet Merolla *ibid. c.* 1. *d.* 1. *n.* 33. & 34.) dispensare, inquam, validè poterit sed cum rationabili causa in casibus occurrentibus, non verò in perpetuum: sic Pell. *tom.* 1. *tr.* 5. *c.* 8. *n.* 124. Ratio est, quia ex una parte, (ut est communior sententia cum Castrop. alios citan. *tom.* 1. *tract.* 3. *de dispensat. d.* 5. *p.* 6. *part.* 4. *num.* 8.) Episcopus non potest dispensare in lege superioris, nisi quando Superior eidem posse positivè concessit, & ex alia parte valet idem dispensare in eadem lege superioris, quando necessitas adest, nec commodè aditi potest Pontifex, & multò magis in casibus, qui frequenter occurrere solent; In iis enim censetur Superior potestatem Episcopis concessisse, ne in rebus frequenter occurrentibus ad Pontificem recurrere cogantur Fideles, sed ita est in casu nostro: ergo. Ita idem *ibid. p.* 5. *n.* 5.

25. Dixi (quoad culpam) quia quoad restituendos fructus non potest Episcopus dispensare. Ratio est, quia quoad hos, qui ex justitia restitui à negligente Officium debent, non apparet posse adesse rationabilem causam dispensandi, & applicandi fructus alienos alteri.

Dispensatio à Prælatis Regularium.

26. Denique de dispensatione pro Religiosis exemptis est distinguendum, posse nimirum nos loqui vel de subditis aliquo Ordine sacro initiatis, seu fortè Beneficium possidentibus, vel de subditis solùm obligatis ad Officium ex universali ratione professionis ad Chorum.

Si de prioribus agamus, poterit Prælatus in suos eodem modo, quo potest in suos Episcopus, nisi à Superiore fuerit prohibitus; quia prælatus etiam Conventualis, ex Suar. *lib.* 4. *de rel. tr.* 8. *lib.* 2. *c.* 13. *n.* 15. (nisi is à Superiore limitetur) se habet in hisce casibus frequentibus, sicut Episcopus.

27. Si de posterioribus, faciliùs poterit idem dispensare: ita Bon. *disp.* 1. *de Hor. Can. q.* 2. *p.* 2. *n.* 9. dispensatur enim tunc in jure Religiosi, circa quod plus, quàm in jure communi Prælati Religionis authoritatis habent: sicuti enim ij possunt in aliis præceptis Religionis (nisi prohibeantur (sic poterunt in hoc. Hinc colligit Bonacina *eodem*, Prælatum posse dispensare suos subditos non initiatos sacris, ab Officio ratione studiorum, vel negotiorum.

28. Si quæras, quinam Prælati Regulares possunt in prædictis dispensare? Respondet Bonacina, Supremum, nempe Generalem. At ego pro casibus occurrentibus posse Conventualem non ambigo, quando à Superiore non limitatur: quia si potest, ut modò dixi, cum initiatis, multò magis cum cæteris. Pro longo tempore, seu semper non potest Regula certa constitui, consulat quisque Superioris sui Conventualis authoritatem præsertim verò praxim suæ Religionis, & multò magis privilegia. Quâ ratione Episcopus, vel dicti Prælati si dispensent sine causa, non illicitè solùm verùm etiam invalidè dispensent, à nobis *infr. lib.* 3. *c.* 73. Deo aspirante tractabitur.

Existente denique dubio, an ut excuseris à recitatione, non indigeas dispensatione, eámque an petere obligeris ex *suprà* dictis *lib.* 1. *c.* 3. §. *v. Hor. Can. & v. Dispensat.* colligi potest.

Caput VI.

De Peccatis Religioni oppositis.

Hæc sunt Perjurium, Simonia, Adjuratio, Superstitio, (quo nomine multa includimus, ut mox patebit) Sacrilegium, Blasphemia.

De perjurio & adjuratione agam, cùm de juramento? de simonia cùm de contractibus: hîc de tribus posterioribus breviter disseremus. Adest & tentatio Dei; verùm hanc ad vitia Spei adversa non reducimus *suprà, c.* 2. §. 2.

§. 1. *De Superstitione.*

1. Dvplex ea est, altera, quâ cultus Deo debitus tribuitur creaturæ; Altera, quâ eidem Deo, tribuitur cultus indebitus. Ita Castro Pal. *t.* 3. *t.* 17. *disp.* 1. *de superstitione, p.* 1. aliique *ibid.* cit. Quoad priorem, quæcunque veneratio creaturæ impensa, animo illam ut Deum venerandi, mortalis est, solétque distingui in quinque species; Idololatriam, Magiam, Divinationem, vanam Observantiam, & Maleficium, de quibus mox sigillatim.

2. Quoad posteriorem (quæ nomine generis vocatur absolutè superstitio) si tribuas Deo indebitum cultum, hoc est, falsum, peccas mortaliter, ut si eum nunc colas per cæremonias Judaïcas, vel Mahumetanas, profiteretis enim sic veras esse Sectas illas falsas. At si tribuas indebitum cultum, hoc est, verum quidem, sed superfluum, communiter est venialis ut si in Missa unam vel alteram orationem seu versum adderes, quæ non addit Ecclesia. Dixi (communiter) nam ad mortale posset ascendere, si insermiscetur aliquod dæmonis pactum, vel aliqua gravis irreverentia, vel aliqui sive expressus, sive tacitus contemptus Rubricarum; ut *in opusc. de sacrific. Missæ, lib.* 2. *c.* 5. §. 1. diximus (vel similia.

3. Ex his colligit Sanchez *lib.* 1. *in Dec. c.* 37. *num.* 7. turpem sonum, vel turpia cantica profanáque admiscere inter divina Officia ad turpem finem esse mortale, quia videtur coli Deus per cultum falsum, qui scilicet Deo displicet: quod intellige præter peccatum contra castitatem ob finem inhonestum, adesse peccatum superstitionis propter irreverentiam, quâ modo dicto tunc afficitur Deus Quid si non fiat ad colendum Deum, sed solùm ad ipsum finem turpem? Erit etiam superstitio mortalis, quia, præter scandalum, adest Dei injuria, dum in Officio divino, ubi colitur Deus, intermiscetur materialiter id, per quod offenditur. Quid, si non sint turpia, sed

sed solùm vana ? puto tunc esse veniale, & universim hanc regulam serva; esse mortale, quando ex circumstantiis advertitur esse gravis officij irreverentia, secùs esse veniale.

4. Colligit secundò *ibid. à n.9.* falsas sanctorum reliquias intrudere adorandas, vel in signum falsi miraculi, vel Beneficij accepti, tabellas in templo, vel figuras exponere, falsa item miracula prædicare, vel typis imprimere, esse mortalia. Meritò, quia gravis veræ religioni sic infertur injuria: nec excusatio duci potest à bona intentione propagandæ devotionis, cùm potiùs hæc eo modo diminuatur, dum aperitur via ad vera neganda; præterquam quòd Deus verus honorari merdaciis valdè refugit.

5. Colligit denique Sanchez, *n.* 11. & 12. jejunare die Dominico, nisi id fiat ad confirmandam Manichæorum hæresim contra Christi Domini Resurrectionem, ne veniale quidem esse, quia ablato illo contemptu resurrectionis, adde & ablato aliquo studio singularitatis (quod ex se esset veniale, quódque magis apparet, si comedendo aliis diebus, die Dominico frequenter quis jejunaret) non apparet unde ex se esse colligatur vel levis culpa.

De Idololatria.

6. Hæc est illa actio, quâ divinus cultus tribuitur creaturæ, illam ut Deum honorando. Gravissima culpa; & in Baptizato, si sit cum errore intellectus quo putetur creatura illa Deus esse, est subjecta censuris Bullæ Cœnæ: nam si sit exterior, licèt mortale sit, & quidem non vulgare peccatum, est tamen à prædictis Bullæ Cœnæ censuris immunis: sed hæc de idololatria sufficiant, nam cætera satis sit *suprà, c.* 1. §. 3. breviter innuisse.

De Magia.

7. Magia dæmoniaca est, quæ à dæmone mirabilia quis expoſcit vel expectat. Dixi (dæmoniaca) nam magia naturalis, quæ ex scientia, quâ per abditas herbarum, vel similium rerum naturalium virtutes aliquid mirum agitur cùm ea improbanda non sit, hîc nequaquam locum habet. Ad hanc magiam naturalem aliqui reducunt Alchimiam, per quam vilia metalla in aurum commutantur; quamvis nonnulli ejusmodi virtutem naturalem adesse prorsus inficientur. Lege Delrium *lib.* 1. *de mag. t.* 5. *q.* 1. *sect.* 2. & 3. aliósque passim.

8. Solet autem ut plurimum inter magum & dæmonem intercedere pactum: Magus enim abnegat Sacramenta & Fidem, spondétque dæmoni obedientiam: hic repromittit se facturum quod magus ille voluerit: Hoc autem pactum erit expressum, si expressa conventio celebretur inter magum & dæmonem: at erit tacitum, si magus utatur actionibus mediis magicis non ab ipso, sed ab alio conventis cum dæmone; tunc enim utendo conventis, censetur voluntati dæmonis assentiri, fœtóque ipso dæmonem invocare: utrumque peccatum mortale gravissimum, licèt hoc minus grave, & magis excusationis capax, ut ex dicendis constabit, ubi etiam *n.* 25. & 26. regulæ afferentur ad pactum tacitum cognoscendum. Cætera, quæ de magia cognosci à nobis debent, ex dicendis fiet palàm.

De Divinatione.

9. Est inordinata earum rerum, quæ naturaliter sciri nequeunt, prædictio per media à Divina providentia non constituta: S. Thom. 2. 2. *q.* 91. *art.* 1. lege Aurel. fusè *lib.* 9. *cap.* 12. Sanchez *lib.* 2. *in decal. cap.* 18. Hæc media possunt esse varia: Astrologi enim motibus Stellarum utuntur ad occulta prænoscenda: Aruspices avium volatibus: Sortilegi sortium jactibus; &c. Ipsæ item res occultæ sunt variæ, nimirum sive præteritæ, sive præsentes, sed nobis remotæ, sive futuræ. Denique alij sunt modi eas res occultas dignoscendi, nam aliquando cognoscuntur cum expressa dæmonum invocatione, aliquando per dictam mortuorum resuscitationem, quæ propriè dicitur Necromantia, non raro per signa visa in aqua, appellatúrque Hydromantia, sæpè per eadem apparentia in terra, aëre, igne, dicitúrque Geomantia, Aëromantia, Pyromantia; Huc etiam reducitur, quando per somnia vana, &c. Cùm ergo tam varia sint ejusmodi media, variæ etiam diversæque species solent describi Divinationis. Nobis ad praxim dumtaxat spectantibus has innuisse sat est: modò notentur tria, & modò de Astrologia, quæ frequentior est, & de Insomniis separatim differamus.

10. Nota primò: quando intermiscetur expressa dæmonis invocatio; committi alterius speciei peccatum, atque adeò specialiter Confessori apertendum, immò majus, quàm quando est tantummodo tacitum; quia explicitum addit commercium cum dæmone, & subinde promissionem actualem eidem factam, id quod non invenitur in tacito, ut à nobis dictum est *in opusc. de conf. lib. c.* 2. §. 5.

11. Secundò: si divinatio (idem est in cæteris superstitionum speciebus) habeat admistum aliud genus peccati, utique duplici peccato, utroque Confessori aperiendo, peccabitur, v. g. si augurium bonum, vel felices sortes, &c. exquiras ad puellam subornandam, præter divinationem, aderit & peccatum incontinentiæ: Ratio est ex se manifesta.

12. Tertiò: ad cognoscendum, quandónam sit mortalis divinatio, hanc regulam habe: Sive per expressam dæmonis invocationem sciri quærantur occulta, sive per tacitam, semper esse mortalem: posse tamen per tacitam, non infrequenter excusari, sed ecce nodus: & quandónam hæc excusatio tandem erit? Evolvo. In tribus casibus. Primò, accedente ignorantia excusabili; Secundò, si non fiant ejusmodi divinationes animo invocandi, ne tacitè quidem dæmonem, sed jocandi: ita Cajet. *in summa, v. Divinatio*, modò tamen nullo modo expectetur occultorum cognitio tanquam vera. Sic solent excusari, qui sortes mittunt ad cognoscendum qui sit felicior, qui infelicior; jocandi enim gratia id faciunt, non prorsus credendi: Tertio, adest excusatio, si ejusmodi cognitio quæratur non à dæmone, sed à naturalibus mediis, & quidem qualis per illa naturaliter haberi potest; præscindendo ab alio inconvenienti non est malum rerum occultarum captare scientiam per media tali scientiæ proportionata, sic apud Divum Thom. 2. 2. *q.* 95. *art.* 7. ex quibusdam avium aliorúmque animantium cantibus, vel moribus prænuntiantur aliqua eventura; ut pluvia, tempestas, serenitas; Imò ex iisdem possunt aliqua, quæ pertinent ad hominem, probabiliter colligi, eadem enim causa, seu constellatio, quæ movet aves, v. g. ad garritus & motus, movere potest homines ad rixas & bella: ita Sanch. *in dec. lib.* 2. *c.* 38. *n.* 39. Hinc quidam Astrologus, & non infimus Theologus, cujus meminit Sanchez *lib.* 2. *in dec. c.* 4. *n.* 17. cùm impressiones choleræ, aut alterius inordinati motus ex Cœli dispositione metuebat, se occasionibus vitatis, aut oratione communire solitus erat.

De astrologia.

13. Si ex astrologia quæratur quod pertinet ad sanitatem, vel ad temporum mutationem, ut ad ubertatem, sterilitatémve, vel ad naturales hominum inclinationes, vel ad sciendum in communi, qui natus sub tali constellatione faceret, non tamen ad certò sciendum in particulari de hac vel illa actione pendente à libero arbitrio, non erit, ut docet S. Thomas *p.* 1. *q.* 115. *art.* 4. *ad* 3. culpa, quia naturaliter hæc ab astris cognosci, aliquo tandem modo possunt.

14. Immò ex Toleto *lib.* 14. *cap.* 15. Valentia 2. 2. *disp.* 6. *q.* 12. *p.* 3. *vers. jam verò ex conditione.* Cajet. *in summa, v. Auspicium.* Martin. del Rio apud Sanch. *l. c. n.* 32. Castro Pal. *tom.* 3. *tr.* 17. *disp.* 1. *de superst. p.* 4. *num.* 6. si quis per Astrologiam vellet cognoscere aliquod contingens, liberum,

liberum, judicando tamen illam cognitionem esse incertam, & solùm conjecturalem, non est mortale, nisi in tanta, quo quis in suis actionibus, præsertim majoris momenti, uti vellet hac Astrorum regulâ ad aliquid faciendum, vel vitandum modo magis mox declarando *n.* 20. Idem propter eandem rationem dic de Physiognomia, Chiromantia & similibus; illud tamen, quod hîc evenire non raro solet, adverte.

Si quis cooperaretur in hac materia cum peccato alterius mortali, & ipsum mortaliter peccaturum; Tunc autem cooperaretur, quando licèt ipse non nisi incertam illam cognitionem reputaret, Astrologus tamen à quo ipse petit putaret, profitetúrque esse certam & infallibilem; non facilè id tamen suspicabor ab Astrologo Catholico, & aliàs probo.

15. Dices primò. Saltem fore contra *Motum proprium Sixti V. adversus Astrologos*, id contingens liberum etiam per dictam levem conjecturam, divinare, ut videtur docere Sanchez, atque adeò esse semper mortale.

16. Respondeo, negando id esse contra prædictum motum saltem in foro interno: ita Castro Pal. *l. c. p.* 8. affertus Suar. Valent. del Rio. Quoad Sanchez *lib. 2. in Dec. c.* 38. *n.* 34. *fine*, vereor, ne is duo afferat, sibi non constantia, quódque *n.* 16. negat affirmet *n.* 34. sic enim *n.* 16. habet: *Quamvis moneat Ecclesia in prædictis capitibus (inter quæ prædictum Sixti V. motum contra Astrologos posuerat) Fideles abstinere ab Astrologiæ, somniorum & lineamentorum manuum observatione, ob periculum in usum illicitum declinandi, at re vera nullum præceptum novum indicere intendit, sed eam solùm occultorum Inquisitionem damnat, quæ jure naturæ iniqua erat. Quod constat ex eo quòd in iis locis dicatur earum rerum observationem pertinere ad Paganorum ritus, & dæmonis societatem, quod de sola observantia jure naturæ interdicta verum est: Ita Cajetanus, Valentia, Sayro.* Hæc Sanchez.

Ex hoc loco sic ratiocinor: In motu hoc proprio Sixti V. ex Sanchez *d. n.* 16. non est præceptum prohibens, nisi de eo quod iniquum est jure naturæ: At non est jure naturæ iniqua ea cognitio conjecturalis, Ergo hæc per ipsum Sanchez non prohibetur; non igitur videtur sibi constare (pace tanti viri) dum contrarium docuit *ibidem, num.* 34.

17. Quòd autem cognitio illa conjecturalis ab astris ducta non sit jure naturæ iniqua; (præterquam quòd inde incertum est, quia si ea naturaliter haberi potest, ut habere posse fatemur passim, & colligit ex S. Thom. 2. 2. *q.* 65. *art.* 5. *in fine corp.* aliisque, Sanch. *n.* 32. *loc. c.* & docet idem S. Thom. *p.* 1. *q.* 115. *art.* 4. *ad* 3. non apparet cur ex se iniqua censenda sit) etiam ipsemet Sanchez *d. num.* 34. initio fatetur nullo jure antiquo esse damnatam, atque approbat, quoad hoc Doctrinam S. Thomæ dicentis conjecturalem cognitionem rerum pendentium ab arbitrio, posse haberi ab astris.

18. Dices secundò saltem futurum mortale, si hæc ut probabilia, nec solùm ut conjecturalia prædicentur.

Respondeo, ita docet Sanchez *ibid. n.* 33. quia sic transcenditur vis astrorum, qui solùm conjecturas leves pasunt, non probabilitatem: Addit tamen id ita esse, quando ut probabilia ex meris astris prænuntiantur, si enim astris consideretur temperamentum personæ, qualitates, circumstantiæ, &c. tunc non est saltem mortale aliquid liberum contingens probabiliter afferre: *Quia hæc non est* (inquit) *divinatio; sed providentia*: Hæc ex Sanchez consentitque Castro Palaus *tam. 3. tr. 17. disp. 1. de superst. p. p. 4. n.* 6.

Facilè ergo poterit à peccato recedere Astrologus, eúmque consulens, si dum hæc ut probabilia enuntiat, non astra solùm consideret, sed prædictas circumstantias: cognitis enim, v. g. personæ nobilitate, ingenio, bonis moribus, bona, gratáque indole, similibus, statim ac videt portendi per astra hunc fore, v. g. Prælatum, potest ut probabile prænuntiare eum, si Clericatum assumat, Romæque in Curia versetur, litterísque, ac bonis artibus operam navet, fore, ut in Prælatum eligatur.

19. Confirmantur quæ dicta sunt, quia video viros pietate, doctrina non mediocres ab Astrologis sui Natalis figuram, suósque particulares futuros eventus non cum scrupulo exposcentes, dum nec ipsi, nec Astrologi prædictam cognitionem modo dicto, transiliant.

20. Quid si is, cui talia prædicuntur, regi se in suis actionibus velit secundùm illa?

Respondeo: si cum infallibili credulitate id faciat, peccabit mortaliter, ut patet ex dictis. Idem censetur si velit quis in suis actionibus semper vel frequenter à prædictis cognitionibus regi, quia est signum cæcæ credulitatis adhibitæ, vel periculum in illam incidendi, commercíque cum dæmone: ita Sanch. *lib. 2. in Dec. cap.* 38. *n.* 21. At semel vel iterum, & quidem sub incertitudine eventus, non transcendit culpam venialem, quia non videtur magna deordinatio aliquid aliquando operari ob spem, vel timorem etiam levem alicujus rei: ita *ibid. n.* 22.

Certè eum, cui prædicitur, modo dicto, prælatura, non condemnarem saltem de mortali, si adire Romam velit; ad illam sub aliqua spe, non verò certitudine expectandam: nec hominem, qui prædictum ex astris fuit, ipsum hoc anno periclitaturum in aqua, si eo tempore à navigando abstineat: nec eum, cui morbum anno, v. g. vigesimo primo suæ ætatis, ratione nuptiarum, comminantur astra si eas tunc respuat celebrare: nec illum, cui ex iisdem nunc promittitur fortunatus negotij eventus, si nunc illud aggrediatur? Hæc enim non ut certa, sed solùm ut conjecturalia modo explicato credere, atque expectare non videtur ullo jure prohibitum, id quod confirmabis ex Suario de insomniis, de quibus jam subjungo.

De Insomniis: ubi obiter;

De Thesauris insomno ostensis.

21. De insomniis satis sit id afferre, quod lego apud Suar. *t.* 1. *de Rel. tr.* 3. *lib.* 2. *de superst. c.* 13. *n.* 25. *Potest hoc peccatum* inquit, *credendi insomniis à gravitate mortali excusari, quando homo non omnino credit rem in somno ostensam esse veram, seu futuram, & nihilominus aliquid operatur ratione talis somnij, quod alias malum non est, nec contra præcepta Dei, vel Ecclesiæ (& ita non potest obesse, potest autem prodesse) ut evitet aliquod malum, quod somnium minatur, vel quid simile: tunc enim, licèt sit aliqua levitas, vel simplicitas, aut nimia timiditas, non apparet gravis malitia, quia ille non tam credit illud esse à Deo, vel esse verum, quam posse esse: in quo multò minus erroris est, licèt multum sit vanitatis. At verò si quis ita sit observatus somniorum, ut ordinarie per illas indicationes, vel divinationes in agendis negotiis gubernetur, non potest excusari à gravi culpa, & superstitione: nam hæc observatio auguriis comparatur, &c.* Hæc ille. Noto autem illud (*& similia*) nam sicut ad malum avertendum, ita ergo erit ad lucrum acquirendum.

22. Narravit mihi quidam amicus, bis, vel ter admonitum se olim fuisse in somnis à puella sibi incognita, ut ad certum locum accederet, ibíque aliquantulùm terram foderet: nam certò in ollam auro plenam incideret. Flexus ergo secunda, seu tertia monitione adolescens ad locum se contulit, & ollam quidem invenit, sed nigris carbonibus plenam, Inquiro; peccavitne hic mortaliter? certè nequaquam, propter Doctinam ex Suario modò allatam.

Quid si sibi is persuasisset puellam illam non fuisse, quidem à Deo, sed à dæmone immissam; Neque peccasset mortaliter quia ipse cognitionem illius ollæ à dæmone non inquisivit, sed solùm scientia jam habita usus est, quod non esse peccatum paulò pòst §. 3. *de malefic. n.* 11. per occasionem dicam.

De vana Observantia.

24. De hac specie priùs breviter aliqua in unum redigam, quæ apud Authores invenio, mox addam, si

Deo

Deo Placuerit, non pauca, quibus totius Quæstionis cognitio explicatiùs habeatur.

Est vana Observantia ea superstitio, quâ mediis inutilibus & a Divina Providentia nequaquam institutis procurantur commoditates, sanitates, benevolentia, divitiæ, & similia: ita Valentia 2. 2. *disp.* 6. *q.* 13. Molet. *lib.* 4. *cap.* 15. Cajet. *v. Superstitio, & verb. Incarnatio*, Sanch. *lib.* 2. *in Dec. c.* 40. aliique. Vides discrimen a Divinatio refertur ad aliquid cognoscendum, vana observantia ad aliquid obtinendum.

24. Hæc igitur, ut patet ex *suprà* dictis, erit cum expressa dæmonis invocatione, atque adeò mortalis culpa, si ille expresè invocetur; erit cum tacita, atque adeò ex se etiam culpa mortalis, si de facto usurpentur media illa inutilia, ut aliquid obtineatur. Sed quoniam aliquando non clarè apparet, an in hac materia ejusmodi invocatio tacita intermisceatur, & consequenter, An semper mortaliter peccetur, ideò ad hoc dignoscendum hæ duæ Regulæ afferuntur.

25. Prima Regula. Dæmonis tacita invocatio esse præsumitur. Primò quando adsunt verba non significativa. Secundò; figuræ inutiles. Tertiò; falsitas, ut quòd Christus Dominus habuerit febrim. Quartò; conditiones vanæ. Quintò; promissio effectus infallibilis supra vires mediorum; Quæ omnia in simili *suprà* sunt explicata.

26. Secunda Regula, Cùm vana observantia ideò sic dicatur, Quia semper aliqua saltem inutilia, & vana commiscentur, unde tacita præsumatur dæmonis invocatio; hinc fit, ut ex se semper sit mortalis, nisi excuset. Primò ignorantia. Secundò, jocus, modo tamen dicto, cùm de Divinatione *num.* 32 egimus. Tertiò, animus ea non cerò credendi. Quartò, cautela; quia usurpatio illorum, ad vitam iis vanis observantiis dirigendam, nec semper, nec frequenter adhibetur, ut *suprà*, item *num.* 20. diximus. Denique parvitas materiæ, de qua mox *infrà*, *n.* 49.

27. Ex his Regulis colligere possumus cum Sanchez *loc. cit. c.* 38. & *c.* 40. *per tot.* superstitiosum esse observare dies, quasi quidam sint fausti, quidam infausti: aut nolle opus incipere die Martis, nolle die Veneris ungues præscindere, puellam nolle die Sabbati nere, majorem vim tribuere aquæ benedictæ uno die, quàm alio, certis diebus scopis tangere olera, ne à vermibus lædantur, servare ova exclusa die Parasceves ad extinguendum incendium, mulierculas nocte Sancti Ioannis Baptistæ aliquid precari, auditúmque applicare, quo nomen hominis alicujus audiant, quem suum fore maritum putent, Orationes sacras recitare, vel scripturas gestare, quibus à manuum violentia, vel ab aliis malis liberari, beneque fortunatos fore se credant, lusores locum seu lusorias cartas mutare, vel tantisper surgere ad malam ludi fortunam, avertendam, gallinam gallorum more fortè cantantem, uti infortunij portentum occidere, & alia similia quamvis merè vana & inutilia, nullámque graviorem superstitionem continentia: quæ si certò credantur, vel si semper adhibeantur ad vitam dirigendam, cùm periculum subsit, ne dæmon se illis certò intermiscat, erunt mortalia: ita Sanch. *loc. cit. c.* 38. *n.* 21. At si semel, aut iterùm non ita: ut *suprà* dictum est *n.* 20. Namquamvis Doctores cum Sanch *loc. cit. c.* 40. *n.* 20. & 21. signatè solùm esse veniale, in dicto raro casu norent de aliquibus, v.g. de nolentibus suscipere opus die Martis, & de recitantibus Orationes errore carentes, déque mutantibus locum in ludo, & Castro Palaus *loc. cit. p.* 5. *n.* 7. ex Suario à nobis *suprà*, *n.* 21. allato, de sperante prosperum, vel timente infaustum somnium, tamen quando par est ratio in aliis; eadem erit applicanda Doctrina.

28. Præterea est superstitiosum observare quædam tempora, vel festa Sanctorum ad aliquid obtinendum, idque mediis vanis & inutilibus, ut jumenta die Sancti Antonij novies per ejus templum circumducere, venam aperire die Sabbati, herbas colligere die Sancti Ioannis & similia ferè innumerabilia, quæ tamen tunc erunt mortalia, quando eæ inutiles circumstantiæ esse putentur infallibiles, & efficaces ad effectum; secùs si à Sancto, in cujus honorem illa fiant, auxilium spectetur, & incolumitas: ita Sanch. *in Dec. lib.* 2. *cap.* 40. *n.* 20.

29. Sola protestatio, quâ quis nolit effectum expectare à dæmone non est satis ad excusandum à mortali, siquidem per illam solam, pactum cum dæmone, verbis renuntiaretur, sed approbaretur factis. Esse autem satis parvitatem materiæ mox dicam *n* 49.

30. Denique colligit idem Sanchez *loco mox cit.* non esse superstitiosos eos, quos Hispani vocant Empsalmistas, qui per empsalmos, hoc est, per quasdam scripturas sive ex Psalmis, sive ex aliis Orationibus confectas, curant infirmos; ne item eos, quos vocant Salvatores, qui suo tactu, vel Orationibus, etiam incurabiles morbos paucis modo sanant.

31. Addo, nec eos, quos Siculi vocamus *Citaulos*, qui, quia nascuntur nocte Conversionis Divi Pauli, sputo vel tactu venenosis, felici successu, morsibus, ut aiunt, medentur; Ratio, quod hi non sint superstitiosi, dummodo aliquid, quod superstitionem sapiat juxta supradicta non admisceant, est, quia fortasse hæ sunt gratiæ gratis datæ, de quibus vide fusè eundem Sanchez *lib.* 2. *in Dec. cap.* 40. *à n.* 55. Castro Palaum *tom.* 3. *disp.* 1. *de superstitione*, *p.* 1. *a num.* 15. Valle de Moura *de Incant. & Empsalmis*, *sect.* 2. *c.* 28.

32. Videbitur fortasse alicui res hæc esse satis hactenus explicata: sed certè molestior est, quàm primo intuitu adhuc apparuit: nam propterea aliquid enucleatius afferre nequaquam gravabor: & ut expeditior atque distinctior sit doctrina, proponam priùs aliquas peculiares superstitiones, quas in nostris regionibus usurpari mihi exploratum est deinde quid de illis sentiendum sit, decernam.

Vanæ aliquod superstitiones nostra ætate usurpari solitæ.

33. Ictericiam, quam Siculi *Zafaram*, vocamus, aliqui sanant quodam filo conquisito à telarum textricibus, quod iidem Siculi *Lizzum* appellant, quo quidem filo ægri staturam, ejusdémque extensa brachia ter metiuntur, mox filum complicant, vulgarique forfice super caput, humeros, pectus infirmi complicatum idem filum secant, addentes interea quædam verba deprecatoria; nam sacare sic, & profligare morbum profitentur, sanitatémque inducere, si id semel, bis, tertiò, continuis tribus diebus, faciant, certò putant; nonnulli cæremoniam illam dimensionis omittunt, cætera quæ dicta sunt expedientes. Imò non nemo solùm suprà caput non verò supra humeros, pectúsque filum secant. Sunt & alij, qui eandem curant jubentes, ut Ictericiam patiens mingat in herbam Marrochium, quæ in ipso fundo vasis urinarij in quo mingunt, sit imposita.

34. Morbo caduco quidam arreptus in via publica penè mortuus humi prostratus cùm jacuisset, accessit quidam ex plebe, me præsente, qui obmurmuravit quidpiam in ægri auriculam: quo murmure æger, quasi expergefactus post paululum sensus recuperavit: Curiosus ego à senè fortè astante familiari meo interrogavi, num sciret quidnam ille in ægri aurem insufflaverit? Respondit, se scire, fuisséque hæc sola verba: *O creatura Dei, memento Creatoris tui*: Præsens amuletum, inquiens, contra mali caduci affectionem: Simile quid usurpant nonnulli, cùm equi dolore intestinorum vaxantur: quædam enim verba insufflant in eorum ægrotantium aures, quibus eos ad sanitatem revocare se jactant.

35 Qui die festo Sancti Stephani Protomartyris pane & aqua jejunat, & ritè confessus communicat, non moriturum ab alio occisum, etiamsi multis ictibus sit impetitus, nonnulli prædicant.

36. Si fortè ad convivium invitati sint tredecim, pro infelici omine habetur: nam sicuti in Cœna ultima Christi Domini ex tredecim unus Christus defunctus est; ita unum ex discumbentibus moriturum timent: sanè

cu

nus non & duo, sicut duo, id est Christus Dominus, & Judas ex illa ultima Cœna defecerunt?

37. Non nemo gladium, quo quis ab inimico vulneratus accepit, quibusdam medicamentis novet; & interea accepit, quibusdam medicamentis novet; & interea sanitatem recipit ille, qui vulnere affectus domi sedens sanitatem recipit ille, qui vulnere affectus domi sedens jacet.

38. Filum Cannabis quidam assumebat, quod puella virgo neverat, eóque submurmuratis quibusdam precibus utebatur ad sanandos infirmos.

39. Filum cujuscunque materiæ, à quo pendeat aliquid grave, ut culus, sive lapillus, sive annulus, sive aliud, inter pollicem & indicem apprehendunt nonnulli suspendúntque in medio interiori cujuscunque vasis, ut vitri, amphoræ, etiam caldarij (sanè admirans vidi, cùm essem junior, nihil superstitionis inesse suspicans) eum sic suspensus à filo, pendénsque lapillus, ex vi pulsus (aut quidam ajebat) qui est in summitatibus digitorum pollicis & indicis, sensim se incipit movere in utramque latus, motum augendo, donec alterum ex interibus vasis tangat, torque ictus in illud impingit, quæ horæ Italicæ sunt eo tempore, quo id molitus. Quæri postea sæpius, An apud Hispanos, verbi gratia, qui mentur horologio Astronomico de meridie ad mediam necdem, Horæ Astronomicæ, An Italicæ notentur à præfato filo, sed quæstioni nemo mihi unquam expertus potuit respondere.

Verùm post hæc scripta, dum has meas lucubrationes P. Philippus Septimus Vir omnibus virtutibus, omnique Philosophiæ, ac Theologiæ literatura excultissimus, jussu N. R. P. Generalis, antequam eæ publicæ lucis fierent, de more relegeret, ubi in hæc, quæ scripseram de filo horatio incidit, mè peramicè convenit retrolique, se, cùm Romæ degeret, audivisse ab Eminentissimo Ioan. de Lugo tunc ipsius P. Philippi in Theologicis præceptore, plane illud, quod ego diutiùs exquisiveram. Dum enim publicam lectionem Auditoribus excipientibus dictaret idem de Lugo, narravit, se in Hispania sæpissimè hoc fili artificio in vasculum impendentis, ad horas dignoscendas, usum feliciter esse, rumve esse, quæ ab ipsa pueritia didicerat, motu feliciter pulsus, & cœlestis alicujus constellationis occulta vi, eos horarios ictus in lateribus vasis edi.

Potrò cùm jam ætate ac sapientia major Romam ad docendam ibi Theologiam adscitus ad primos fines Italiæ pervenissem, ubi Horologium Italicum usui communiter solere esse probè sciebat, cùm voluissem cognoscere; quota tunc hora esset, filum de more vasculo suspendisse. Verùm, ecce tibi, edi ictus non ad numerum Horologij Astronomici seu Hispanici, sed Italici, (ita ut dederit, v. g. in die Æquinoctij, ipsa deditio ortus Solis ictus duodecim, cùm debuisset, per Horologium Hispanicum, dare tantummodo sex) admiratum se id esse testabatur, atque concludisse illud artificium superstitiosum esse: In tanta enim vicinitate locorum, quæ inter fines Italiæ, & ultra montes intercedit, neque pollus arteriæ digitorum, nec stella ulla tantam Physicam mutationem parere rationabiliter potest.

Si enim ictus ad placitum hominum pro horis signandis instituti tam exacte, pro diversitate placitorum, ab illo filo producuntur, non naturæ opus, quod semper eadem, sed alterius virtutis esse manifestè convincitur, quæ nunc non nisi ex dæmonis pacto provenire comprobatur ex dictis paulò superius. Hæc ille Quare hujus eventus enarratio Decisionem meam, quam *inferius* num. 79. ponam, nempe hoc artificium redolere superstitionem, ita confirmat; ut jam, ne ipsi sic legas, Amice Lector, Filum adhibere ad horas dignoscendas superstitiosum mihi videtur: sed hoc modo, Filum adhibere ad horas dignoscendas superstitiosum est. Sed ad cætera pergamus.

40. Canes latrantes nonnulli compescunt, ac pehè mutos reddunt, & blandos, illud Psalmi proferentes *In chamo & fræno maxillas eorum constringe.*

41. Sanguinem è naribus vel in magna copia profluentem cohibent aliqui, simili versu ex Psalmis: *Libera me de sanguinibus.*

42. Denique, ut alia taceam, quidam quibusdam precibus & Psalmis, additis Verbenæ, aliarúmque herbarum suffumigiis, morbos quosdam propellere profitentur. Adhibent nonnulli, præter herba, oleráque communia, quam benedictam, vel incensum, vel sal benedictum, & similia.

4. Vt hæc mihi explorata, & sexcentena similia non cognita comprehendam, & explicem; Tres modos, quibus ejusmodi superstitiones usurpari possunt distinguo: Primus modus apponit sola Sacra: Secundus sola non Sacra; Tertius utitur utriusque. Iam de singulis distinctè discuramus; solùm pro cognitione terminorum advertè, quando res sacræ apponuntur per modum orationis impetratoriæ, ac veluti ex opere operantis, appellari à nonnulli, benedictiones, seu Cæremonias invocativas, quando verò apponuntur instar operis operati, quasi ex vi & institutione sua apta sint effectus speratos operari, dici ab iisdem Constitutivas: ita Emanuël Valle de Moura *in opusc. de incant. & Exsufflat. initio, & per tot.*

Sola Sacra.

44. Verba ex Psalmo devotè profers, ritè jejunas die sancti Stephani, preces, si non ab Ecclesia approbatas, certè piè compositas privatim Deo, vel Sancto fundis, vel in papyro ritè scriptas tecum geris, uno verbo religiosè quid agis, vel recitas ad sanitatem, vel grave quid tibi utile (namsi ad vanos, inutilésque effectus dicam *n.* 50. supra naturam obtinendum, superstitionemne committis?

45. Dico, si hæc (præscindendo ab aliis inconvenientiis, quæ in similibus facilè contingere solent, ut ex mox dicendis constabit; non propterea ocultatissimè sunt cavenda) si hæc, inquam, cum pietate, ac spe aliquid obtinendi agas, in superstitionem non laberis, nec peccas; si cum credulitate infallibilis eventus, superstitiosus es, & delinquis mortaliter, nisi parvitas materiæ excuset, (de quo mox *n.* 49.) vel ignorantia. Ratio prioris dicti est, quia in factis illis verbis, seu rebus dum speras in Deo speras, ad quem confugere cum fiducia sacræ nos Scripturæ semper docent. Ratio posterioris est, quia, cùm præter Sacramenta & Sacramentalia nihil sit ex sacris verbis, vel rebus, quod infallibilem habeat effectum si tu illum ab aliis sive per benedictiones invocativas, sive per constitutivas expectes non nisi à dæmone expectare per tacitam invocationem clarè convinceris: aliunde enim expectare non potes. Adverto tamen facilè hîc superstitionem evitari posse, si nimirum ita quis illis verbis utatur, ut eam credulitatem corrigat; solúmque à Deo cum fiducia, non autem cum infallibilitate effectum præstoletur. Ita Suarez *t. 2. de relig. lib. 2. c. 15. n. 27.* Sanc. *lib. 2. in Dec. c. 40. n. 31. & n. 44. fine.*

46. Iejunium illud die festo S. Stephani cum Communione peractum, de quo memini *n.* 33. frequentissimè hîc Panormi præsertim apud viros nobiles usurpatur, sæpiúsque à me scisciati sunt, an superstitionem redoleat, Respondi maximam, si infallibilitatem eventus expectent. Addidi, id esse plurium scelerum causam siquidem ea credulitate ducti non pauci, temerè peccatis habenas laxant: Profectò aliquos ex his, qui prædictum jejunium cæteráque quotannis nimis religiosè custodiebant, vulneribus recidisse, satis constans est fama; Quare væ illis qui ea spe freti peccatis commaculatam animam habere nihil laborant; adhortor hos, ut *Promontorium malæ spei* à patre Paulo Zehentner eruditè compositum meditatò legant, Si verò errorem corrigant, sperentque cum fiducia auxilium, quod Deo placuerit, fore impartiendum, superstitione, culpáque carebunt; quia nihil mali tunc Iejunium, Confessiò, Communio, sed plurimum laudis continebunt.

47. Eadem Doctrina utimur, si loquamur de sacris precibus, vel versibus Psalmi, sive canum latratus, sive

sanguinem, sive morbum quemcunque cohibentibus : hinc Cassiodorus *Psalm.* 115. meritò dixit fuisse variis morbis efficax remedium trinam recitationem hujus versus : *Domine, dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis* : quòd rectè intellexit Sanchez *lib. 2. Dec. cap. 40. num. 36.* non esse id superstitiosum, quando nequaquam ab ipsa terna repetitione, sed à devotione ter repetentis in honorem Sanctissimæ Trinitatis effectus (& quidem non infallibiliter) intendetur impetrari.

48. Quando ergo hisce sacris aliquid inutile, seu vanum misceri continget, regulam hanc serva : Te Securum esse à superstitione, si quemadmodum corrigis prædictam infallibilitatis credulitatem, sic corrigas, vel tollas illas circunstantias vanas, & inutiles, & consequenter periculo superstitionis expositas : ita Sanchez *ibid. num.* 31. Verbi gratia, ad sanitatem, vel gratiam impetrandam requirit quis, ut missa dicatur cum vestibus incongrui coloris, vel ut preces novies effundantur, vel afferatur in eleemosynam ad sacram Ædem pondus ceræ infirmo æquale; vel candela cerea longitudinis eidem infirmo æqualis, &c. Si Missam celebres, si preces effundas, sine illo colore incongruo, & sine illo signato numero precum, ac sine illo præciso, immò cum majore pondere, &c. ritè eas vanas circumstantias tollis, si verò ideo novies Orationem effundas, ut novem Angelorum Chori tibi auxilientur, ideo te, quia Sanctissimæ Triadi fidem, reverentiámque profiteris, ritè corrigis, & vtroque modo actionem illam à superstitionibus liberas, eáque vti (sed semper sine infallibilitatis spe) tutò poteris.

Pari modo, si morbum caducum patienti insuffletur ad aurem illud, quod dixi *num.* 34. ob finem vanum, vel ut clam ea verba dicantur, suspicio magna est superstitionis : at si insuffletur ut morbum patibus audire possit, Deóque se commendare, ablata certi eventus credulitate, correcta videtur superstitio. Quo pacto non potest corrigi insufflatio, modò *num. eodem* dicta, in aures equi, quare tollatur hæc omnino, & sic emendabitur ejusmodi superstitio : ita Sanchez *lib. 2. cap. 42. num. 35. fine.*

29. Dictum autem est *num.* 45. (nisi parvitas materiæ excuset) nam licèt Valentia 2. 2. *disputation. 6. quæst. 13.* cui adde la Turri 2. 2. *tract. 2. quæst. 95. art. 2. d. 2.* concedat; Sanchez *loc. cit. cap. 40. num. 13.* neget in superstitione posse inveniri parvitatem materiæ, tamen vtrique conveniunt; quando modicæ sunt ejusmodi vanæ observationes, semper esse veniale peccatum: Valentia, ex ipsa natura parvitatis, quam hic inveniri posse docet, cùm ex eo solo parvo commercio tacito cum dæmone, non immineat notabile salutis damnum sic operanti : Sanchez verò ex eo, quòd posita parvitate materiæ, cùm actus non fiat seriò, sed joco & curiositate, vel ad experiendum, vel denique ex animi quadam levitate, erit imperfectus, atque adeò non erit nec vocabitur superstitio, sed animi levitas, & consequenter solùm culpa venialis. Ponit uterque exemplum Cajetani, *in summa, v. Incantatio*, de volente moveri annulum dictis quibusdam Psalmi verbis; id enim semel facere, modo explicato *num* 19. veniale esse ambo consentiunt. Multò ergo magis excusantur à peccato, qui (ut hoc hac occasione etiam dicam) naturalia sola, seu sola non Sacra cum ejusmodi vanitate, seu animi levitate semel, vel iterum sine spe infallibilitatis ad effectum quempiam etiam levem, & vanum consequendum usurpant. Ratio est eadem, quia exiguum periculum deceptionis adest. Vide tamen quandam cautelam mox apponendam *num.* 72.

50. Dices hoc ipsum, quod Verba sacra, precésque afferantur ad vanos, inutilésque effectus obtinendos, (v. g. ad motum annuli) gravis est superstitio, quia Deus non se intermiscet his rebus vanis, unde convincitur tunc expectari effectum à dæmone; Respondeo ita esse. Ideò enim notanter diximus *num.* 44. (ad sanitatem vel grave quid tibi utile obtinendum) quando ergo Sacra adhibentur ad effectum levem, & inutilem etiam sine infallibilitate, erit ex se, & genere suo mortale, quia est irreverentia rerum sacrarum, non tamen propterea non est excipienda parvitas materiæ, modò dicta *num. præcedente.*

Sola non Sacra.

51. Quando ad aliquem effectum consequendum, nil nisi quid profanum seu non Sacrum adhibes, quod vires non habet ad illum efficiendum, superstitione uteris, quia tacitè, modo supradicto, à dæmone illum expectas.

52. Certum autem hac in re est, uti his temerè ex pacto explicito, vel tacito cum dæmone, esse per se mortale. Ratio patet ex dictis.

53. Certum secundò est; iisdem uti cum discretione, & prudenter, ad habendos effectus verè naturales, ad quos medium à te adhibitum vires habet, licèt occultas; licitum, quia id nullam prorsus sapit superstitionem.

54. Certum denique tertiò est, hîc adesse multò magis pavitatem materiæ, ut per occasionem modò dixi *num. 49. fine.*

55. Illud hic vbi Sacra non apponuntur, sed naturalia, adverte, necessariam non esse eam cautelam, quâ effectus non sit infallibiliter expectandus : cùm enim à causa naturali, quæ necessariò agit, illum expectes, tanta certitudine expectare licebit; quantam afferet vis ipsa causæ naturalis. Contrà, necessarium etiam hîc erit, ut tollantur, vel corrigatur verba, vel circumstantiæ vanæ, inutilésve (si quæ fortè irrepserint) modo supradicto *à num. 45.*

56. Nota insuper hue reduci posse, quando aliqua fiunt, ut fieri omittuntur spe boni, vel timore mali eventus : siquidem communiter hæc Sacra non sunt, ut nolle iter incipere die Martis, nolle tredecim invitatos simul discumbere, &c. de quibus tamen nihil superest dicendum præter ea, quo *num. 27. & 49.* dicta sunt, & dicam *à num. 73.*

Sacra simul, & non Sacra.

57. Non est nobis hîc sermo quando cum irreverentia profanis Sacra miscentur, ut si Oleum benedictum, sacram Eucharistiam, & similia adjungerentur : id enim sacrilegium esse per se constat. Sermonem igitur solum habemus, quando, præciso alio inconvenienti, aliquis res sacras cum vanis adjungit; v. g. Orationem sacram, vel aquam incensum sal, benedicta unit cum circulo, ad movendum filum, vel morbum curandum, vel unit cum herbis, & medicamentis naturalibus ad sanandum infirmum, &c.

58. Dico primò, si res naturales adhibeantur ad obtinendum effectum ab illis solis effectum expectando, Sacra autem illa solùm apponantur ad precandum Deum, cum debita reverentia, & fiducia, idem dicendum, erit quod diximus *à num. 51.* quando adhibentur solæ res naturales. Ratio est quia tunc à re solùm naturali effectum naturalem expectas, réque sacra ritè, & sine culpa, modo dicto, affertur, ut supponimus.

59. Dicò secundò, si Sacra adhibeantur, ut ab istis solis effectus speretur, res autem naturalis adjungatur, ut aliquid juxta ejusdem rei naturales vires ea conferat ad effectum : idem dicendum est, quod diximus *n. 44.* quando adhibentur solæ res sacræ; Ratio est, quia cùm à sola re sacra effectum præstoleris, res autem naturalis sine peccato adjungatur, sola res sacra est consideranda, quam satis ibidem consideramus.

60. Dico tertiò, hæc sacra ita misceri cum rebus naturaliter operantibus, ut ea credantur his indigere, seu ab his habere vim efficacem, esse meram superstitionem, ne dicam hæresim; sic enim spiritualia

&

& sacra æquarentur naturalibus, immò illis postponerentur.

Quando sacra adhiberentur cum non sacris ad habendum effectum inutilem, & vanum, idem est dicendum quod *n.* 50. jam diximus.

Quid agendum, quando hac in re adest dubitatio.

61. Difficultatis hujus cardo in eo versatur, utrùm quando quis re quapiam naturali sola utitur ad aliquem effectum, quem infallibilem expectat, nec videt, an ejusmodi res tantam vim habeat, sed nec videt; facta diligentia quacumque, an non habeat, utrùm, inquam, sit judicandus superstitionem committere? Videt, v. g. quis annulum pendentem è filo dare signum horarum, gladium medicatum afferre sanitatem ægro distanti, & si non constet hæc naturaliter operari, sed nec constet contrarium, erúntne superstitiosa judicanda, & ab illis abstinendum?

62. Tradunt nonnulli regulam universalem: Quodcúnque effectus quilibet evasciturab aliqua causa, quæ non cognoscatur habere vires ad illum, toties est vera superstitio illum à tali causa expectare. Ratio regulæ est, ajunt, quia tunc expectaretur solum à dæmone. Sed certè doctioribus hæc regula nequaquam placet: Plurima enim sunt in rebus naturalibus, quorum vis penitus nos latet noscísne virtutem Magnetis, Succini, Mercurij, seu Argenti vivi, circa ferrum, paleam, pretiosus metallum, & sexcenta similia? Non igitur valet, Ego non cognosco, unde sit hic effectus, ergo est à Deo, vel à dæmone: poterit enim procedere ex causa illa naturali, cujus vis mihi incognita est, & occulta. Lege Sanctum Augustinum *lib.* 14. *de Civit. cap.* 24. qui mirabilia à quibusdam hominibus facta esse recenset, quæ certè ignarus virtutis naturalium causarum facilè dæmoni tribueret.

Inter hos hominem nomine Restitutum refert; qui ita ad libitum alienabatur à sensibus, ut etiam ignem admotum non sentiret, & alium, qui sudare solitus erat, quoties volebat, & multos, qui flere. Equidem, ego hominem ex nostra Societate cognosco perfamiliarem meum, qui quoties ei libet, compositis ad mœstitiam oculis, lachrymas emittit.

63. Formemus ergo probabiliùs hanc regulam, quam ponit Sanchez *ib. num.* 44.

In his rebus naturalibus, quoties non apparet immixta aliqua superstitio, ut sunt verba incognita, determinatus numerus rerum impertinentium, vel quid simile, præsumendum esse pro viribus naturæ, atque adeò non esse culpam (præscindendo ab alio inconvenienti) ea re uti. Ratio regulæ est quia, tunc res est dubia, à dæmone, an à vi occulta naturali sequatur effectus: at in dubiis, melior est conditio nostræ voluntatis volentis uti illis actionibus. Rursus, est melior conditio naturæ, quæ ex sæpius contingentibus præsumenda est potens, & multùm mirabilis in suis operationibus. Quamvis enim ejus vis vel à Doctissimis non videatur in se, potuerit cognosci in suo effectu, & hunc discursum à posteriore, formari; Sanati quia video à Magnete, & Succino ferrum, & paleam trahi, cognosco in illis esse virtutem trahendi, ita, quia video sanitatem fieri à gladio solis naturalibus medicamentis perúncto, colligo virtutem illis occultam inesse ægrum absentem sanandi, vide tamen quoad hoc exemplum, quæ dicam mox *n.* 77. lapidè Caramuël *lib.* 3. *th. mor. num.* 1381. *Si quid rarum* (inquit) *videt, gratias age naturæ conditori, potentissimus potentissimum condidit: hoc suppono: sublatâve aliquod pactum, aut dæmonis interventum, quousque videam evidenter, non credam.*

64. Evidenter autem constare effectum non esse à viribus naturæ quadruplici saltem via posset. Primò, si effectus adeò esset super naturam, ut à nulla naturali vi esse posset; qualis esset manifestatio secretorum cordis, mortui resuscitatio, &c. numerat inter hos Sanchez statim ab infirmitate convalescere. Sed licèt id in rebus naturalibus infirmitatibus verum regulariter sit, potest tamen in aliquibus, præsertim repentinis morbis contingere, ut remedium naturale illos statim expellat; pravum scilicet humorem, sicut ignis aquam, vel extinguendo, vel temperando. Novi Caltanissettæ in patria mea hominem jecoris anguore affectum, atque ita incensum, ut in ipsa exteriore carne jecori proxima turpis appareret nigredo, qui, dum aquam ex nive frigidam, sic consulentibus medicis, ebiberet, dolorem in ipso actu bibendi minui, nigredinem verò (ipse æger id mihi retulit) in eodem actu ita sensim disparere, ut aquæ epotæ locum cedere quasi victu videretur.

65. Constaret secundò, si Docti viri, & prudentes firmarent causam illam impotentem esse ad talem effectum producendum, secùs, nihil certum in Philosophia pronuntiari posset, ut Valentia docet apud Castro Palaum *tom.* 5. *disp.* 1. *de sub. p.* 10. *num.* 1. Placet hoc dictum: sed est temperandum ex doctrina modò data, quâ dictum est mirabilem aliquando etiam Doctioribus esse naturæ potentiam.

Colligere herbas tali die ad aliquem effectum, fateor persæpe esse superstitiosum: Verbi gratia, nocte Sancti Ioannis, die Sabbati Sancti, &c. si non est in illius mysterij reverentiam: & tamen aliquando esse quid naturale, ut potentior sit virtus herbæ collectæ in Æquinoctio, quàm in Solstitio, Vere, quàm Hyeme, &c. quando scilicet herba est in incremento, non verò in decremento virtutis, vel quid simile, negari non potest.

66. Constaret tertiò: si adhiberentur quædam quæ aliàs in iisdem omnino circumstantiis apposita, clarè apparuit ejusmodi vi nequaquam pollere v.g. expertus sum lapidem vulgarem nequaquam ferrum attrahere, si ergo attrahit, clarè pronuntio non esse id à virtute lapidis.

67. Constaret quartò. Si vana, & superstitionem sapientia naturalibus admiscerentur: prohibui nudius tertius cuidam honestæ matronæ, ne uteretur filo illo à Virgine ducto, de quo dixi *num.* 38. quia author ejus medicamenti volebat ad se priùs afferri filum, si quidem ad usum paulò post remisisset. Profectò ex hoc, aliísque circumstantiis certam conjecturam feci de tacita aliqua obmurmuratione: nam cæterùm, si filo duntaxat uti voluisset, non utique fortasse prohibuissem; Rupertus *lib.* 1. *tom.* 3. *de Trinitate, cap.* 1. apud Valle de Moura *sect.* 2. *cap.* 8. *numero* 15. ad illa verba Genes. 3. *Ponam inimicitiam inter te, & mulierem: Si nuda*, inquit, *mulieris planta dentem Serpentis prævenerit, & vivacissimum caput ejus vel leviter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita ut omnino motus nullus, nullus sensus in aliena parte residuus sit; id quod non malleis, aut vectibus, aut gladiis concidentibus citò ac leviter effici potest, si quidem excisum caput cum tribus, aut duobus digitulis vivere, & abire perhibetur; Hoc quod prædictum est, ita esse, ipsorum, qui per industriam exploraverunt fide, & relatione comperimus*; Hactenus Rupertus. Si ergo mulier, non autem vir, id efficaciæ habet, cur non possit Virgo innocens, non verò mulier corrupta alicujus efficaciæ nobis incognitæ particeps esse, ut suis manibus, immò etiam suo sputo, quo fœminæ solent nervo filum inungere, occultam virtutem ad aliquem morbum propellendum communicare? At quia, ut dictum est, Author medicamenti certam mihi suspicionem ingessit vanæ, & superstitiosæ obmurmurationis, vel similis, fuit meritò repellendus.

68. Superest alia non minor difficultas. Quando constat effectum quempiam admirandum non posse esse à causa naturali, v. g. sanitatem moribundi à scripta quapiam cartula; an statim judicandum erit à dæmone esse, non autem à Deo, tunc enim, quia dubium vertitur, sítne à Deo per gratiam gratis datam, an à dæmone, tacitè invocato, quid præsumendum?

Communis est Doctrina præsumendum adesse pactum tacitum cum dæmone; Ratio est, quia cùm res illa, quæ adhibetur, non sit causa naturalis effectus, erit regulariter solùm signum, ad cujus positionem vel Deus, vel dæmon effectum ponat: cùm autem non sit Deus, quia de Sacramentis solùm, vel sacramentalibus tale quid per revelationem habetur, non verò de aliis, restat non jam esse dubium, sed moraliter certum, illum effectum fieri à dæmone.

Multò magis, quando adhibentur signa vana ad effectum obtinendum: iis enim se Deus non immiscet, immiscet verò se sæpissimè dæmon; Vide Valle de Moura *de incant. & empsal. sect. 2 cap.* 18. qui solvit aliquas rationes in contrarium.

69. Dixi (regulariter) nam mihi non semper placet illa Sanchez argumentatio *lib. 3. in Dec. cap.* 40. *num.* 40. Hæc cæremonia vana certò non agit ex vi naturali ipsius, nec ex vi divina; ergo ex pacto cùm dæmone; Non, inquam, placet, quia potuit haberi effectus casu & fortuitò. Confirmo, & explico. Experientia compertum est nonnullos impostores; ut pecunias extorqueant, proprio Marte componere eas vanas cæremonias. Quod si quando habeatur casu effectus, ij se de sua virtute jactant; secùs, asserunt potè non esse exhibitam cæremoniam. Febrim quartanam, v. g. quidam amovit, propinata ad manducandum papyro quibusdam circulis scripta; non rectè argumentaris; sanitas hæc non fuit à Deo per miraculum, nec à causa naturali, ergo à dæmone; potuit enim esse, ut evenerit ex defectu humoris peccantis, qui tunc defecit, quando amuletum illud inscriptæ cartulæ manducatum est. Expendendæ igitur sunt omnes circumstantiæ perdiligenter. Et quidem in his similibus examinandis, Theologorum, Doctorúmque peritiam esse non opportunam modò, verùm etiam omnino necessariam; certum esto.

70. Adhuc duo notare libet. Primum, si in ejusmodi dubio infallibilitatem, sincero animo, excludis, nec certò expectes effectum, jam liberaris à superstitione mortali, si semel aut iterum eam opereris.

Ratio est, quia si id cum prædictis circumstantiis absolutè diximus *supra, n.* 45. *fine*, multò magis in prædicto dubio, & meritò, quia tunc vel actus imperfectus, vel non est grave periculum commercij cum dæmone, seu alterius notabilis inconvenientiæ, ut ex *ibid. & num.* 46. dictis colligi potest.

71. An verò, si tu semel aut iterum dictas superstitiones usurpes, usurpet tamen frequenter is, qui ad te sanandum accedit, an; inquam, propter tuam necessitatem excuseris à mortali cooperatione cum ipso, est quæstio similis ei quæstioni, qua quærimus an possis petere solutionem maleficij ab eo, qui cum peccato solutus est de quo mox §. 2.

72. Secundum. An usus dictarum superstitionum possit aliquando justificari ex eo capite, quòd propter meas necessitates illis utar? dico, si certum esse superstitionem, numquam licere. Ratio est clara, quia superstitio est intrinsecè mala; involvit enim comptentum Dei, dæmonisque reverentiam: si autem dubium est, an sit superstitio, sive quia potest effectus attribui causæ naturali, sive quia, cùm non possit naturæ attribui, dubium omnibus pensatis est, an Deo per gratiam gratis datam, an à dæmone per pactum; dico probabile esse (nisi aliud aliunde obstet) posse te cum protestatione mox *in fine hujus numeri* dicenda, ex tua notabili necessitate sine peccato ea uti, Ratio mihi non est intrinseca, quia etiam hîc militat argumentum factum *num.* 68. ubi vidimus cæremoniam, de qua dubitatur, esse à dæmone, vel à Deo statim esse certum moraliter, à dæmone procedere, atque adeò esse intrinsecè malam: sed est extrinseca bonorum Doctorum, sic enim colligit à Salas, licèt nobis contrarius Valle de Moura *dict. sect. 2. cap. 1.* Salas (*q. 2. tract. 8. disp. 17. num.* 154.) *putat regulam illam, quod in dubiis tutior pars de præcepto sit eligenda, quam aliàs tenet, limitare, quando ex eo incurreretur notabile, seu magnum nocumentum; probat, quia lex dubia in eo casu non censetur sufficienter promulgata, citatque pro se Suarium & alios, ut qui saltem ad medendum vulneribus, infirmitatibus, aliisve similibus malis; fas erit in dubio illis uti; limitationem verò, de qua Salas, judicat Sanchez (lib. 1. in Dec. cap.* 10. *num.* 32. & in eandem videtur incidere *n.* 37. *fine*) *probabile, licèt contrariam probabiliorem.* Hæc Vallle de Moura, quæ tamen *num.* 28. refellit. Verùm Lessius *lib. 2. cap.* 44. *num.* 46. sic docet apertiùs.

Non est licitum uti remedio, de quo dubium est an conineat tacitam dæmonis invocationem, hoc enim est, se exponere manifesto periculo superstitionis, nisi fortè id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Hæc Lessius. Vide Lessium sentire, te vallatum hac cautela, quâ facilè muniri vales, posse uti eo remedio, ob necessitatem, scilicet recuperandæ sanitatis.

Decernitur quid sentiendum de superstitionibus allatis à num. 33.

73. De Ictericiæ sanitate ex filo, explicata *num.* 33. sic pronuntio. In ea sananda, omnia apparent vana, quare penitè abeilla erit abstinendum: utrùm autem ex dictis *num.* 49. & 72. colligatur posse semel, aut iterum, videant magis sapientiores.

Eandem Ictericiam, mingendo in herbam, expellere, de qua re memini eodem *num.* 33. fortè superstitiosum non est, si nihil aliud addatur; posset enim esse vis naturalis herbæ Marrobij Ictericiæ contrariæ quæ herba, per eosdem meatus, qui propter urinæ exitum aperiuntur, emittit exhalationes suas ab calida urina excitatas, in interiores partes corporis, malam Ictericiæ tabem repellentes. Confirmo; nam aliqui hoc morbo infecti eandem herbam ponunt intra calceos; alij sub nuda planta pedum; alij fructuosiùs alligant ad nuda crura, refiéique se hoc remedio testantur. Fortè, quia ejusmodi herba occulta vi Ictericiam bilem avertit, dissipat; vel certè mitigat. Nam non omnino ab ejusmodi mictu, vel alligatione se fuisse valetudini redditum quidam adolescens mihi narravit, sed solùm aliqua ratione refectum: qui tamen addidit tandem omnino se sanitati restitutum intra paucos dies prædicta fili secatione fuisse.

74. De verbi insufflatis in aurem patientis malum caducum, vel equi ægrotantis, quorum mentio est *n.* 34. quid sentiendum diximus, satis *num.* 8. *fine.*

75. Jejunium sancti Stephani, de quo *num.* 35. qua ratione probandum sit *n.* 46. explicuimus.

76. De decimo sextio nolente ad convivium sedere, de quo diximus *n.* 33. assero: si id quis faciat, non certa credulitate, sed quodam levi timore ductus; de mortali non esse damnandum. Vide in simili *num.* 20. 27. & 28. Risi olim quoad hanc rem, & simul amicum sum collacrymatus. Cùm agerem Montis Regalis, tredecim ex Canonicis invitati simul discubuere, ejusmodi superstitionem parvi facientes.

Porrò die sequenti quidam ex Collegio Canonicorum, qui invitatus ad convivium non fuerat, obvius casu procedens uni ex convivis dixit fore, ut ex ipsis tredecim unus eo anno moreretur, qui alter subridens respondit; potiùs fore ut ipse non invitatus è vivis decederet, quàm unum ex invitatis; adeò vanam eam observantiam se existimare. Hanc non insulsam responsionem mihi idem, qui respondit, cum risu narravit, & ego, fateor, cum plausu illam excepi, sed cum lacrymis, non post multos dies amicum illum, qui convivio non interfuerat è vita ab inexpectata sublatum febre, sum prosecutus.

77. Gladij meditatio dicta *num.* 27. videtur manifesta superstitio, si quidem nihil naturale vel divinum in eo effecta apparet. Apud Vecherum *de decretis naturæ* describebatur hic medendi modus, & ego eum curiosè legi, volui eundem relegere post aliquot annos in nova (inquam fortè incidi) ejusdem libri editione, nec inveni

inveni, expunctúmque propter nostram rationem meritò credidi. An semel aut iterum propter necessitatem sinfirmi possit id tentari, quasi dubia sit superstitio, propter dicta *n.* 72. vel quasi sit parvitas materiæ propter allata *n.* 49. decernant docti, & timorati.

78. De Channabaceo filo à Virgine deducto, de quo diximus *n.* 38. quid sentiendum satis innuimus *n.* 67.

79. Filium adhibere ad horas distinguendas, eo modo, quo vidimus *n.* 39. superstitiosum mihi videtur, & vanum, an tamen solùm veniale sit semel aut iterum ex vanitate, vel curiositate id experiri velle ut etiam annulli motum, de quo *n.* 49. semel eadem curiositate velle cognoscere, colligo ex dictis *num. eodem.* 49. Certè velle experiri curiosè ex joco quid accidat, si filum cum annulo adhibeatur ad horas signandas; esse veniale docet P. Vincentius Tancredi *1. tom. de Rell. tr.* 2. *lib.* 2. *d.* 4. *n.* 14. afferens ibi Suar. *cap.* 9. *n.* 11. Sanch. Bonac.

Vnum de hoc filo advertas velim: nam Baldelli *t.* 2. *disp. mor. disp.* 12. *n.* 2. sic loquitur: *Ad hanc Hydromantiam reducitur ex Delrio* lib. 4. cap. 2. q. 6. sect. 3. *Si quis per annulum de filo suspensum, & intra aquam immissum intendat cognoscere, quota sit hora, ipso annulo certis ictibus ex si pulsante latera vasis.* Hactenus Baldelli. Adeamus autem Delrium, is certè *loco citato* hæc habet verba: *Vna species Hydromantiæ fiebat per annulum de filo suspensum in aqua, & vasculi latera constitutis ictibus pulsantem.* Hæc Delrius. Adverte igitur aliud esse hoc quod de horis, per filum cognoscendis huic explicuimus, & aliud quod Delrius protulit, quæ duo simul confudisse videtur Baldelli. Probatur: Primò, ex verbis utriusque inter se collatis. Secundò, quia ea superstitio fili ab utrisque his authoribus vocatur, & Hydromantiæ, id est, Divinatio per aquam, & fit in vase, in quo sit aqua: at in casu nostro nulla adest, nec a desse debet aqua, ut ego meis oculis pluries aspexi. Tertiò, nec in eodem in nostro debet necessariò esse annulus suspensus ex filo, cum satis sit quodlibet grave filo, serico, vel simili proportionatum: nec annulus debet in aquâm immiti, quæ videntur requiri à Delrio. Quartò, quia noster casus solùm est ad dignoscendas horas diei vel noctis: cum superstitio à Delrio descripta videatur esse absoluta, atque adeò ad alios item fines.

Rursus idem Baldelli *ibid. d.* 15. *num.* 6. sic habet: *Si quis annulum filo appensum digitis teneat intra aliquod vas, & pronuntiet certum aliquem versiculum Psalmi; ad hoc, ut annulus ex se moveatur ad latera vasis, & certo ictuum numero det horam diei; ideò est superstitio, quia verba sacra adhibentur ad effectum vanum, qualis est motus annuli, & horæ pulsatio.* Hactenus ille: Qui adhuc nostrum casum vel non tangit, vel ejus plenam notitiam non habuit ut signatè tangeret. Nam in casu nostro nullus Psalmi versiculus usurpatur, ut ego sæpius dixi, sæpius vidi. Verùm hæc pro curiosis innuisse sit satis.

80. Verba sacra pro latratu canum, próque effluente sanguine, quorum mentio facta est *n.* 40. & *n.* 41. & pro morborum expulsione; de quibus *n.* 42. amota certa expectatione, & vanis, si fortè adsint, cæremoniis, esse licita, colligi potest ex *n.* 45. & 48.

§. II. *De Maleficio, ejúsque dissolutione.*

1. Maleficium sive amatorium, quo Malefici utuntur ad flectendos animos ad amorem, sive veneficium, quo iidem utuntur ad occidendum, ad inferendum morbum, ad bona temporalia adipiscenda, &c. est vis ac potestas nocendi aliis ex pacto expresso, vel tacito cum dæmone; Hoc reducuntur peccata Lamiarum, seu Strigum, quæ Latinè Sagæ nuncupantur, quæque duo potissimùm quærunt; delectationes nimirum turpes ex commistione cum dæmonibus, & damna in aliis, &c. Quoad hæc porrò vide Authores, Sylvest. *v. Malef.* Tolet. *lib.* 4. *cap.* 16. Azor. 1. *part. lib.* 9. *cap.* 25. & 26. Val. 2. 2. *disp.* 6. *quæst.* 13. *p.* 4. Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 42. & *lib.* 7. *de matrim. disp.* 95. Suarez, Delrio, aliósque ab iisdem cit. nobis enim satis sit tria vel quatuor hic adnotasse.

2. Primò, quando occurrit deferri à pœnitente peccatum maleficij, duo examinare Confessarius debet: Alterum, an præter maleficium, exercitum fuerit actuale commercium per expressum pactum cum dæmone; esset enim tunc duplex peccatum, ut *suprà*, §. 1. *n.* 10. innuí. Pari modo multiplex esset, ac signatè confitendum, si additæ fuissent aliæ peccatorum species: hæresis, v. g. vel idolatria externa, vel sacrilegium, vel Fornicatio, &c. Alterum est, utrùm intulerit damnum suo veneficio Maleficus; esset enim juxta regulas restitutionis omnia damna resarcienda, ut ex se constat.

3. Secundò: Celebris est quæstio, an sit peccatum uti opera Malefici ad maleficia dissolvenda. Equidem directè petere à Malefico etiam parato, ut maleficium maleficio dissolvat, certum est esse peccatum, cùm sit cooperatio ad id, quod est intrinsecè malum, id est, ad maleficium exercendum; & quamvis petitio fiat, ut sanitati restituatur maleficio affectus, adhuc tamen peccatum est, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona.

4. Dico (opera Maleficij) nam si nesciam illum esse Maleficum seu Magum, non debeo illum ut Magum reputare, sed solùm obligor ad inquirenda illa, quæ adhibet, an sint superstitiosa? Quòd si is ea nolit declarare, erit ab illis abstinendum, ut potè suspectis de superstitione, multò magis si non sit vir doctus & pius, qui possit judicari remediis licitis uti.

5. Difficultas ergo est, si petam, ut maleficium dissolvat, non petendo ut id faciat per aliud maleficium, an licitè petam; Respondeo. Certè si petam, ut dissolvat solùm tollendo signum maleficij, vel illud destruendo, sciámque illum sic facturum, nec alio maleficio usurum, esse licitum omnes fatemur; quia tunc res licita petitur, quam quilibet posset facere sine culpa, idque non sit convivere dæmoni, sed potiùs ejus signa, ejúsque pacta destruere.

6. Rursus, si petam absolutè, ut dissolvat, sciam autem ipsum non posse dissolvere, nisi aliud maleficium moliendo, quia alium modum non habet, me mortaliter peccare certum est: quia tunc directè maleficium, quod est intrinsecè malum, exposcerem: At si petam absolutè, ut dissolvat, sciens eum posse dissolvere sine maleficio, & posse cum maleficio, at sciam ipsum sine maleficio dissoluturum, sane propter rationem modò dictam *n.* 5. licitè petam.

7. Quòd si absolutè petam, ut dissolvat, sciens ipsum posse dissolvere cum maleficio, & posse sine maleficio, putans tamen, imò certò sciens ipsum cum novo maleficio dissoluturum, major est, & multùm celebris controversia, num licitè possim petere? Dico tamen esse saltem probabile, & tutum licitè posse. Ita Sanch. *dicto disp.* 95. *de matr. num.* 12. & *dicto c.* 42. *in dec. num.* 13. & novissimè Baldi alios citans *disp. de conf. cap.* 2. §. 20. *n.* 6. Ratio est, quia tunc ego peto, quod is licitè facere potest: ipsi ergo imputetur, si eligat quod illicitum est: Quod si mea licita petitio est occasio, ut ipse peccet, sibi imputet: nam me summa necessitas avertendi à me, vel è proximo maleficium excusat à cooperatione, quæ fortasse ibi esse videtur. Solet afferri paritas de usurario & infideli: licèt enim possim ab his petere mutuum, & juramentum, licèt sciam eos peccaturos accipiendo usuram, & jurando per falsos deos, quia ego rem bonam vel indifferentem peto: non enim peto ut juret, v. g. Gentilis per falsos deos, hoc enim planè esset peccatum, quia directè poscerem juramentum per se malum, sed peto solùm, ut juret, id quod ipse potest bene præstare jurando per verum Deum: ni præstet, ipsi imputetur; me enim à coöperatione peccati, quod videtur hîc adesse, excusat necessitas firmitatis contractus ineundi cum Infideli, sicuti in casu mutui, necessitas, quam patior pecuniæ.

8. Inquires primò, quando ego exposco ut maleficium quis dissolvat, ac mihi medeatur, cùm possit sine novo maleficio, si accidit, ut ipse velit exercere in mea persona, vel in meo equo, v. g. præsente me aliquas superstitiones, possumne permittere? Respondeo cum Suarez *tom.1. de Relig.lib.2. de superstit. cap.* 18. *num.*10 *fine.* Lessius *lib.2. cap.44. num.* 46. non posse, quia tunc positivè cooperaris ad superstitionem illam, quæ accidit; quod non est, cùm maleficus sine re superstitiones adhibet, cùm possit non adhibere.

9. Inquires secundò: cùm debeamus (ut licita sit nostra petitio) cognoscere quòd Maleficus possit sine novo maleficio morbum depellere, qualisnam esse debebit ejusmodi cognitio? Respondeo, moralis, vel certè probabilis; si enim mihi probabile est, ipsum habere modum maleficium dissolvendi sine peccato, satis est, ut ego petendo non peccem; cum probalitate enim operari, est operari cum prudentia; ut in superioribus nimis sæpe docuimus.

10. At sufficitne dubitare? dubito, v. g. negativè, an maleficus modum licitum habeat dissolvendi maleficium, possumne licitè ab eo dissolutionem petere?

Respondeo: Credo satem aliquando posse, quia non rarò præsumere mihi integrum est, ex communiter contingentibus, à malefico modum licitum non ignorari; Communis enim modus est signum dæmonis dissolvere, in quo dissolvendo, non est necesse, ut interveniat novum maleficium. Neque contrarij sunt Doctores, Suar. Less. Sanch. apud Castro Pal. *tom.3. tract.17. disp.1. de superst.p.12. n.2.* & apud Bardi *ibid.n.7.* dum in hac re communi calculno sentiunt, in dubio præsumendum esse maleficium per novum maleficium, maleficium dissolvere, cùm semel malus semper præsumatur malus, *ex regulis juris in* 6. Non sunt, inquam, contrarij; nam statim addunt, nisi dubium vincatur: Cùm ergo vinci aliquando possit, ut dictum est, Doctores adversùs ... eam resolutionem neque quam stant; Fateor tamen multa prudentia, in tanto dubio, parique cautela opus esse. De hac re satis benignè loquitur Lessius *lib.2. cap.44. n.* 46. illi verbis allatis §. 1. *num.*72. ex quibus præsentem doctrinam confirmari posse alicui videbitur: *Non est* inquit) *licitum uti remedio superstitioso, aut de quo dubium est, an contineat tacitam dæmonis invocationem; hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitionis, nisi fortè id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione.*

11. Dices, qui petit à malefico dissolutionem modo quantumvis licito; consulit maleficum: At consulere maleficos est per se malum, & in sacris litteris prohibitum: ergo saltem ex hoc capite grave peccatum. Ita P. Antonius Marsilius Vir doctus Soc. Iesu Lector Casuum conscientiæ in Rom. Collegio *in manuscript. super Dec. tract.4. cap.1. fin.*

Respondeo, consulere maleficos, ut tales, certè est prohibitum: at non ut tales, sed ut scientes bonis artibus maleficium tollere, prohibitum non est: secùs nec possent legitimum medicamentum, & bonas scientias addiscere ab eo, qui hæc à dæmone habuit; quamvis enim ipse, quando habuit, peccavit ex pravo commercio cum communi hoste, non pecco tamen ego, immò nec ipse, cum iis naturalibus medicinis, scientiaque bona, ad bonum finem utimur, ut Theologi probatissimi, Suar. Delrio, Val. Sanch. Vict. apud Castro Pal. *l. c.* 11. *nu.* 1. docent; non enim tunc consulemus maleficos, ut tales, sicuti dictum est, sed, ut viros doctos & expertos, nec nisi res ex se bonas tunc usurpamus: Ex eadem ratione possum uti equo, v. g. meo invento per artem magicam? & frui sanitate per eandem acquisita, immò & pecuniam retinere à dæmone fortè habitam (modò non constet moraliter fuisse ab aliquo ablatam, tunc enim esset Domino restituenda) & similia, nam quamvis graviter peccaverim in illis à dæmone obtinendis, non tamen postea illis rebus ex sese bonis utendo, peccatum committo: ut nec committit meretrix dum retinet, fruitúrque pecunia illicitè ex suo peccato comparata.

12. Mihi puero narravit quidam (fabella, ne ad puerorum animos aucupandos inventa; an vera res fuerit, ignoro) enem thesaurum magicis artibus terræ noctu infodisse, hac habita cum dæmone conventione, ut hominum nemini thesaurum patere posset, nisi ei, qui in ipso thesauri loco existens bonæ pultis pingui patina se recrearet, vinumque biberet liberaliter: inaudisse quendam rusticum non longè ab illo loco fortè decumbentem, manè peltem comedisse, vinum hilariter obibisse, thesaurumque sibi, nullo repugnante, arripuisse. Quo dolore avari senis, qui non multò póst ad locum invisendum se contulit, aurumque expiatum reperit, verbis explicet qui potest, jam inquiro, an sine peccato potuit rusticus hoc signum apponere? Respondeo, potuisse, quid id non fuit nisi contrarium signum apponere quo posito dæmon promisit non ampliùs thesaurum custodire; quando enim tale signum apponendum bonum est ex se, vel indifferens, apponi licitè potest, cùm apponatur medium ad dissolvendam confœderationem dæmonis, qui finis bonus est. ita Less. Sanch. apud Castro Pal. *loc.cit.num.*10. Idem ergo, & multò magis dicendum erit ad finem sanitatis consequendum. An is rusticus potuerit sibi thesaurum retinere, dependet ex ea quæstione: utrum thesaurus, cujus Dominus scitur, solùm ex eo quòd terræ se infossus ad nullum certè usum, reputetur non esse sub alicujus dominio, sed esse primi occupantis. De qua re suo loco alibi.

13. Quare quando Iudices pilos radunt, vel lavant maleficos torquendos, ne ij insensibiles sint ad tormenta, non solùm id scitè faciunt, ut tollant signum dæmonis fortasse sub pilis, vel in unctione corporis latens (quæ est communis Doctorum explicatio) sed etiam, quia potuit evenire pactum cum dæmone fuisse, ut ad tonsionem pilorum, vel lotionem, corporis cessaret conventio. Ex dictis colligere poteris non solùm tertium aliquem, sed ipsum etiam Magnum posse immò & debere sive destruere signum, sive positivè ponere signum contrarium pacto, quo scilicet posito, (sed sine novo maleficio) desinit nocere dæmon. Sicut enim (ait Lessius *lib:2.cap.4.num.*43.) Maleficus, qui Diabolum invocat verbis, vel scriptis, ut nocet cuipiam, tenetur cessare ab ista invocatione, non solùm quia superstitiosa, sed etiam quia noxia, ita quoque tenetur signa posita, quibus illicitur, ad nocendum, tollere, si aliter nocumentum impediri nequit.

Dixi (sed sine novo maleficio) nam propterea illa signa contraria, fortè debent poni, solùm possunt, esse, vel bona, vel indifferentia, Venefícium, v.g. sit hujusmodi. Si Venefica te tangat, tu morbo inficieris, & paulatim tabesces, at si illam tu repercutias, impedietur morbus. Dico, te posse repercutere, quia repercussio est res indifferens, nec enim repercussio est novum maleficium.

Id enim clarè docet Sanchez *lib. 2. sum. cap.41. n.*23. Tandem, inquit, licèt etiam signum positivum contrarium apponere, dummodo sit ex se licitum, aut indifferens ad pactum illud cum dæmone initum, rescindendum, v. g. si dæmon esset pactus cum maleficio se nociturum, nisi maleficiatus postea se signet cruce, aut lavet corpus, licebit huic se signare, aut lavare non intentione sanandi positivè eo medio, aut opera dæmonis, sed solo animo tollendi signi, & pacti nocendi dissolvendi. Hæc Sanchez citans Suarium, Lessium, Sylvestrum, Delrio.

Objicies primò Lessius *loc.cit.n.*48. docet, posse tolli, vel poni dicta signa ad hoc, ut cesset nocere dæmon, non verò docet, posse, ad hoc ut dæmon positivè det sanitatem: at in exemplo à nobis allato, potuit evenire, ut illa repercussio fecerit signum non solùm ne dæmon prosequeretur nocere, sed etiam, ut positivè afferret sanitatem: ergo illam ego ponere non possum; directè enim tunc vellem sanitatem à dæmone positivè illam conferente.

Respondeo. Huic objectioni sic diserté satisfacit Castro

Ito Pal. *t.3.r.27.d.11. n.8.* Negari non potest, (inquis) posse Maleficium destructionem illius signi ad unum finem dirigere (intellige ad desinendum nocere) & non ad alium (intellige, & non ad sanitatem positivè conferendam) concedo igitur (sic habet *num.* 10.) nemini licitum esse uti signis à dæmone datis eo fine, ut dæmon excitetur ad fidem servandam, vel sanitatem conferendam. At bene poterit illis signis uti, ut tollatur dæmonis incentivum, quod habebat ad nocendum. Quod autem dæmon destructo signo, non solùm cesset nocere, sed etiam concedat salutem, per accidens est intentioni destruentis signum, non enim destruens signum illum sanitatem consequi, destructione prætendit. Hæc Castrop. quæ est ipsissima doctrina Sanchez modò jam allata.

Ob. secundò. Esto illa positio signi contrarij sit novum, ut, eo signo posito, dæmon desinat nocere. At potest evenire, ut ea positio signi non sit solùm pacti prioris destructio, sed sit novum pactum, ob quod dæmon nocere desinat, ergo tunc esset novum maleficium.

Respondeo. Novum pactum non potest iniri nisi ex nova consensione duorum, atque adeò nisi destruens signum consentiat. At ipse nullatenus consentire solùm enim intendit prioris pacti dissolutionem, & nihil præterea. Adde primò, non consuevisse dæmonem, pro nova pactscenda conventione, rem bonam, imò nec reguliariter rem ex se indifferentem adhibere, semper enim aliquid vani saltem admiscet.

Adde secundò. Cùm mihi non constet, hoc esse novum pactum (pactum enim non destruitur novo pacto, sed solùm recedendo, ab ipso) cùm non constet, inquam, hoc esse novum pactum, ad summum dubia res erit, quare quærendum restarèt, quid in dubio hoc faciendum esset? Id quod jam subdo.

Inquires enim. Licebitne ponere ejusmodi contrarium signum, quando omnibus expensis dubium est, an talis signi positio sit maleficium, atque adeò novum pactum; Lavare enim se, ex Sanchez citato; vel reperire, ex Lessio cit. clarè non sunt maleficia. Sed quid, si sit, v.g. lavare se cum aqua benedicta, vel dicendo quædam verba, de quibus dubitetur, an sint vana, unde dubitetur, an illa lotio, vel peractio sit novum maleficium?

Respondeo, Lessius *l.c. n.42.* inclinat, licere, sed cum protestatione non consentiendi pacto forte novo: Similiter, inquit, non licet, si res sit dubia, non enim licitum est uti remedio superstitioso, aut de quo dubium est, an contineat tacitam dæmonis invocationem; hoc enim est, se exponere manifesto periculo superstitionis; nisi forte id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Hæc Lessius.

Verùm absolutè nunquam licere, docet Sanchez *loc. cit.* his verbis: *Addit Lessius, si dubium sit, an id signum sit superstitiosum, non licere, nisi forte præmissa contraria voluntatis protestatione. Sed nec hoc modo audeo id approbare.* Hæc Sanch. dumtaxat; ubi vides nullam hîc ab ipso rationem afferri, unde illud non approbet. Affert tamen Castrop. *loc. cit. num.* 10. qui huic sententiæ Sanchez adhæret, & sic habet: *Bene advertit Sanchez, si dubium sit, an medium, quod assumitur superstitiosum, aut illicitum sit (quousque dubium deponas) te non posse illo uti, quamcumque protesteris nolle ullam cum dæmone societatem habere, quia hæc protestatio non vincit dubium, neque purgat malitiam, quæ in illo esse potest.* Hactenus ille.

Ego in praxi sententiam Lessij libens amplecterer. Et ratio esse posset, quia semper in eo dubium est caput, unde dubium deponere facilè queam, qua depositione habita, concedit ipse Castro Palaus. Nam quando est dubium, an hæc res, quæ adhibenda est, sit superstitio, nécne, judicandum practicè est, non esse superstitionem, quia prius est, rem esse indifferentem, immò, & bonam ex se, & deinde est, seu supervenit, esse malam ex pacto cum dæmone; ergo donec ostendas, superveniſſe pactum, semper possidebit indifferentia, vel bonitas. Cùm ergo nemo possit, vel debeat dejici à sua possessione per superveniens dubium, ut latè diximus *lib.1. cap. 3. per totum*, prævalebit in casu nostro negatio superstitionis, atque adeo deponetur dubium.

Dixi (amplecterer) nam absolutè tunc amplectar, quando eam tu, te maturiùs expensa, sapiens lector excipies.

De pœnis contra prædictos, déque eorundem absolutione.

14. Contra divinatores, sortilegos, &c. si hæresim exteriorem non committant, nullæ sunt pœnæ in jure latæ, nisi fortè ferendæ: nam si superaddatur hæresis, erit excommunicatio lata in Bulla Cœnæ, de qua suo loco dictum est; pœnæ autem à Judicibus inferendæ ad nostram tractationem minùs pertinent, de quibus nihilominùs lege Farinacium *de hær. q.* 181. *à n.*51. aliósque ab ipso citatos.

15. Quoad absolutionem: si cum hæresi formali, & externa, adjuncta sit culpa prædictorum, ille solus potest absolvere, qui potest hæresim, de quo *suprà, cap.1. §.8.* satis vidimus; Si hæresis intermissa non fuerit, quælibet adoratio dæmonis, pactum, commercium, superstitio, & quodcunque aliud, quod hæresim formalem externam non contineat, poterit absolvi à quolibet ordinario Confessore, nisi tamen aliqua ex his in Diœcesi sint ab Episcopo reservata: ita plures apud Dian. *1. par. tract. 5. resol.8.* cum Bulla Cruciatæ, & sine illa *p.3. tract.4 resol.143.* vide etiam *part.4. tract.4. resol.* 240. De abortu est quædam peculiaris dispositio, de qua dicam *l.6. cap.2. §.4. n.8.* Ratio est, quia, cum hæc omnia, licèt gravissima scelera, non subjaceant excommunicationi latæ sententiæ, non sunt Summo Pontifici reservata, huic enim nullum crimen reguliariter reservatur, nisi ratione excommunicationis, ut diximus *in nostro opusc. de confess. lib.3. c.7. §.1. n.2.* Nec sunt ex jure reservata Episcopo, quia, ut *ibidem* diximus, nulli casus vel excommunicationes sunt hodie Episcopo in jure reservatæ; Remanet igitur, ut nisi in aliquo loco peculiari reservatione afficiantur, liberè possint ab ordinariis Confessoribus remitti: multò magis virtute Bullæ Cruciatæ ita Diana, *l. c.* & Escob. *in summ. tract.7. exam.4. Opotéstne Confess.* Nec obstat reservatio DD. Inquisitorum, nam hanc esse solùm pro externo foro habes apud Dianam, aliósque apud ipsum.

§. III. *De Sacrilegio.*

1. Sacrilegium propriè est sacræ rei læsio, seu violatio. Ita S. Th. *2.2.q.99. art.1.* lege Suar. *tom.1. de Rel. tr.3. lib.3.* aliósque passim. Dico (propriè) nam frequenter quælibet irreligiositas, hoc est, irreverentia contra Deum, quæ est genus ad omnem culpam Religioni genericè sumptæ oppositam, dicitur sacrilegium: sic idololatria, pactum cum dæmone, superstitio, & alia similia peccata sacrilegia latè nominantur. Propriè igitur sacrilegium solùm respicit rerum sacrarum violationem: Quæ res sacræ, hoc est, ea omnia, quæ lege divina, vel Ecclesiastica ad cultum Dei sunt destinata, quia ad tria communiter reducuntur, nempe ad personas sacras, ad locum sacrum, ad res sacras, ideò triplex sacrilegij genus constituitur, quodlibet suas species continens, utique specialiter in confessione aperiendas; cùm teneamur, ut diximus *lib.2. Method. Confess. cap.1. §.9. n.59.* confiteri ex Tridentino singulas species, & singula numerò peccata.

Sacrilegium circa personas sacras: remissivè.

2. Personas sacras, hoc est, vel vitæ statu per votum, vel sacro Ordine Deo peculiariter destinatas, quatuor modis, atque adeò quatuor speciebus sacrilegij, offendere potes; Primò, per violentam manus injectionem, de qua agitur, cùm explicatur excommunicatio: *Si quis suadente.* Secundò, per usurpatam jurisdictionem,

personas Ecclesiasticas ad Judicium sæculare trahendo, vel iisdem victigalia imponendo, de qua re agi solet *in tractatu de immunitate personarum Ecclesiasticarum*. Tertiò, per rapinam & furtum, de quibus *in tractatu de Restitutione*, & nos quæ sufficiunt *l.2. Method. conf. cap.8. §.2.* explicuimus. Quartò, per actiones venereas, de quibus in sexto Præcepto disseritur, quæque nos breviter *ibidem c.7.§.5. à num.30.* attigimus, quantum scilicet necessarium pro Confessoribus judicavimus; quibus tamen adde sequentem resolutionem.

3. Nudiustertius Græcus Sacerdos uxoratus, quæsivit à me, An ipse si aliam à suæ cognosceret, præter adulterium, contraheret peccatum sacrilegij eo, quòd sacro Ordine initiatus contra castitatem peccaret. Respondi, si Sacerdos Græcus in ipsa ordinatione votum hoc nullo pacto emittit, nequaquam contrahere. Ratio fuit, quia ideo Sacerdos sacrilegium turpibus vacando, contrahit, quia sive explicitè, sive implicitè in receptione sacri Ordinis emittit votum castitatis, séque hoc pacto sacrum reddit, id quod non est, si voti obligationem secludamus: ita Castro Pal. *l.c. p.3. §.2. n.2. circa finem*: sed Sacerdos Græcus nullum ejusmodi votum, ut supponimus, emittit, ergo, &c. Dicere enim eum certò emittere votum non tangendi alias præter uxorem, esset gratis loqui, & ego ab aliquibus hujusmodi Græcis id sciscitatus, nihil certi habere potui, quare si tibi Sacerdoti Græco idem dubium sit, an à te id votum emissum fuerit, te votum non obligat, ut universim de votis dubiis *suprà, lib.1.cap.3. §.7.v.Votum*, notavimus.

Nec obstat primò, hoc apud Græcos æstimari passim sacrilegium. Nec obstat secundò ejusmodi Sacerdotes, uxore extincta, aliam ducere nullatenus posse. Nam ad primum respondeo, æstimari latè sacrilegium propter gravem circumstantiam, non propter speciei diversitatem. Ad secundum, non posse alia ducere ex vi præcepti prohibentis in Sacerdote Bigamiam, non ex vi voti, &c.

4. Hanc resolutionem quidam Doctor minùs approbavit: asserebat enim Sacerdotem Græcum statui Sacerdotali addictum multò magis suum statum per fornicationem, etiam abstrahendo à voto, coinquinare, quàm per pollutionem, seu effusionem seminis polluatur Ecclesia benedicta, quamvis non consecrata: ergo saltem ex hoc capite sacrilegè se gerit. Confirmabat primò, quia per Aragonium *2.2. q.88. art.7. ad finem*, & Henriquez *l.5. c.5. n.6.* Religiosus fornicans non solùm debet confiteri fornicationem & votum absolutè, sed etiam votum solemne professionis, quia à Religioso non læditur votum quomodocunque, verùm etiam status Religiosus: ergo cùm à Sacerdote Græco lædatur status Sacerdotalis, idem erit dicendum.

5. Sed respondi, verum esse ab ejusmodi Græco commaculari sacrum Sacerdotis statum, at intra latitudinem eandem, quâ Christianus lædit suum statum hominis baptizati, id est, hominis participantis Sacramenta à Christo Domino instituta; sed quia non adest votum, non est læsio adversùs aliam peculiarem virtutem Religionis, sed solùm est notabiliter gravior: cùm ergo circumstantiæ etiam notabiliter aggravantes non constituant diversam speciem, (undè non sint specialiter ex probabili sententia confitendæ) ideo nec in casu nostro nova sacrilegij species enascetur. In violatione Ecclesiæ non est mirum inveniri sacrilegium, quia specialis & expressa prohibitio facta in honorem loci sacri transfert illam turpem actionem ad novam speciem: quam prohibitionem specialem in Græco Sacerdote non invenimus. Ad confirmationem respondeo, Aragonium & Henriquez ideo putasse Confessori aperiendum (in casu, de quo loquuntur) statum Religiosum, quia putaverunt circumstantias notabiliter aggravãtes esse clavibus speciatim subjiciendas, quam nos sententiam non sequimur.

Sacrilegium circa loca sacra: remissivè.

6. De hoc item ea, quæ ad sufficientem cognitionem pertinent, alibi meliùs disputantur. Tripliciter enim circa loca sacra sacrilegij labem quis contrahit. Primò, si eum; qui flagitium invenit in loco sacro, violenter, vel per fraudem extrahat ab eo loco; Secundò, si in iisdem sacris locis strepitum forensem vel mercaturam adhibeat; Tertiò, si quis venereas actiones in iisdem locis exerceat, de prioribus agitur *in tractatu de Immunitate*: de tertio *in sexto præcepto*; de quo nos *in Meth. confess. lib.2.cap.7.§.5. à n.35.* satis multa desservimus.

Sacrilegium circa res sacras.

7. Cùm variæ sint res sacræ, variæ & erunt hujus sacrilegij species. Quatuor enumerat S. Thomas *2.2. q.99. art.3.* Primò, Sacramenta. Secundò, vasa sacra, sanctas Imagines, Reliquiásque Sanctorum. Tertiò, ornamenta Ecclesiæ & ministrorum ejus. Quartò, bona temporalia Ecclesiastica in sustentationem Ecclesiæ ministrorum deputata. Scriptura sacra, sacræque cæremoniæ ad secundum caput reduci commodè possunt. Qui igitur malè, & irreverenter erga hæc se gerit, sacrilegè peccat, quia irreverentia illarum in Deum, qui in iis ritè, & sacrè colitur, tandem redundat.

8. Duo hîc sunt notatu digna. Primò: An qui conculcat sacratissimam Eucharistiam sit propriè sacrilegus? Ratio dubitandi est, quia sacrilegium est rei sacræ, hoc est, rei Domino deputatæ violatio: At Eucharistia non est res Domino deputata, sed ipsemet Dominus: ergo ejusmodi conculcatio erit quidem atrox irreligiositas, non verò propriè sacrilegium. Respondeo. Communis sententia sentit esse propriè sacrilegium, ita Cajet. *2.2. q.99.art.1.& 3.dub.6.* Lessius *lib.2.loc.c.c.46.dub.3.num.13.* aliique: quia Eucharistia, licèt Deum Dominum contineat, est tamen signum gratiæ sanctificantis; est enim Sacramentum: quare prædicta injuria non videtur facta seu exercita immediatè circa ipsum Dominum (cùm ipse ibi sit inysibilis) sed irrogata ipsi signo visibili Deum significanti, & continenti.

9. Secundò. An quælibet bona Ecclesiastica læsa constituant sacrilegium? Respondeo nequaquam: sed solùm ea, quæ aliquo modo sacra sunt, atque in Dei cultum ordinantur: Hæc solent esse bona, quæ destinata sunt ad Ecclesiæ servitium, & ad ejus ministrorum, ut tales sunt, sustentationem. Quare alia bona patrimonialia, vel quocunque alio sæculari titulo possessa ab Ecclesiastico, cùm non sint verè sacra, locum hîc non sortiuntur.

10. Quid, si quis sibi retineat legata vel hæreditates, & similia Ecclesiis pro dicto servitio relicta, contrahîne præter malitiam injustitiæ malitiam sacrilegij dum non solvit? Respondeo cum Castro Pal. *l.c. §.2.num.1.* contra Valent. & Leg. *ibid.* citat. solùm injustitiæ, quia donec Ecclesia ea possideat, non sunt sacra: antea enim eadem videntur remotè destinata ad Ecclesiæ servitium, quæ remota destinatio non videtur esse satis ad rem propriè constituendam.

11. Quid, si quis Decimas non solvat? Respondeo cum Castro Pal. *ibid.* nec hunc fore propriè sacrilegum, sed tamen præter injustitiam incidere in peius crimen, nempè in irreligiositatem, seu irreverentiam immediatè contra Deum: ita Deum *ibid.* Ratio est, quia solutio Decimarum est ordinata in recognitionem supremi dominij Dei, ergo eas negans, omittit Deum recognoscere, quod est nolle exhibere cultum Deo debitum: sicuti si quis justus legitimè aliquo actu Deum venerari, illum venerari negligeret.

An temporis violatio constituat aliquando sacrilegium propriè dictum.

12. Uno verbo. Tempus, estne objectum sacrilegij? v.g. qui die festivo, vel tempore Quadragesimæ, &c. peccaret, contraherétne speciem sacrilegij? Respondeo, de hac re me dixisse *in opusc. Meth. Confess. lib.2. cap.7. §.5. numer.40.* ubi resolvi non contrahere: addidi tamen contrahi non rarò posse culpam irreligiositatis

contra

contra reverentiam Deo debitam, ut si comœdias, vel lucta spectacula die Veneris Sancto celebrare, v.g. quis velit. In hoc enim facto non solùm esset scandalum populi, sed etiam irreverentia erga Christi Domini Passionem.

An voti violatio sit Sacrilegium.

13. Vovet quis jejunium, v.g. si id non exhibeat, ástne Sacrilegus? Respondeo, ita videri plerisque apud Valent. 2.2. d.99. q.85. p.1. *initio.* Ratio est, quia eo ipso, quòd res voto dicata Deo est, Deo est destinata: ergo si violetur, sacrilegè violatur. Sed certè probabiliùs est cum Suarez tom.1. de Rel. tract.13. lib.3. à n.5. non ita esse; tunc enim peccatur quidem contra fidelitatem Deo debitã ex promissione, sed non propriè cum sacrilegio, quia nihil sacrum violatur, sed immediatè Deo, negatur, quod promissum fuit. Neque obstat per votum Deo rem destinari, non obstat, inquam, quia non destinatur nisi in ordine ad ipsius executionem, solùm scilicet, ut res promissa executioni mandetur, non verò ipsa (donec actu Deo detur) fit sacra. Si quando ergo hæc infidelitas sacrilegium, seu irreligiositas sacrilegã nominatur, latè, ut in simili *suprà* dictum est, sacrilegij nomen usurpatur.

§. IV. *De Blasphemia.*

Quid, & quotuplex sit.

1. Blasphemia est convitium, seu verbum contumelioſum contra Deum: ita S. Thom. 2.2. q.13. art.1. et igitur peccatum contra reverentiam Deo debitam, quod, An habeat parvitatem materiæ, *suprà*, *lib.*1. *c.*1. §. diximus.

2. Alia est hæreticalis, ut: *Deus est injustus.* Id quod si etiam sic mente affirmetur, non hæreticalis solùm erit, sed etiam hæretica, utraque Inquisitori deferenda: ita Sanchez *lib.*1. *in Dec. cap.*32. Laym. *lib.*4. *tract.*10. *cap.*6. *n.*7. Bon. *circa* 2. *dec. prac. disc.*3. *q.*6. *p.*1. Alia est simplex, & quidem quadruplex: Enuntiativa, ut: *Ad Injuriam Dei redo hoc efficere.* Detestativa, ut: *Pereat Deus, maledictus sit Deus, disficeat Deo.* Irrisoria, ut: *Vah, qui destruis templum Dei*: idémque erit, si nominentur irrisoriè membra Christi Domini pudenda. Juratoria, quando scilicet cum blasphemia quis jurat, Ut: *Pereat Deus, si ita non est, vel erit, &c.*

3. Rursus blasphemia committitur, vel aliquid demendo à Deo, Sanctisve, vel aliquid iisdem addendo. Demis, si dicas, Deum non esse omnipotentem, non misericordem, non providentem, Sanctos non esse in gloria, &c. Addis, si dicas Deum esse crudelem, Sanctos esse impudicos, &c. Sive autem addas, vel demas ex intentione inhonorandi Deum, sive sine tali expressa intentione, quia tamen sic addendo, vel demendo vêrè inhonoras illis verbis Deum, blasphemus eris, & quidem juxta eandem speciem blasphemiæ, cùm uterque modus sit tandem, & resolvatur contra Dei reverentiam: ita colligitur ex Castro Pal. *tom.*3. *disp.*2. *de tem. & p.*2 §.2. *num.*3. licèt deinde contrarium sentiat *num.*6.

4. Denique, alia est in Deum, alia in Sanctos, alia in cæteras creaturas, sive rationales, sive irrationales advertendo, ut sit blasphemia, illa, quæ jactur in Sanctos, vel cæteras creaturas, debere semper redundare in Deum: si quis enim vel dicat, vel imprecetur malum tempestati, seu ventis, certè, si præscindat ab eo, quòd hæc referantur ad Deum tanquam ad Creatorem ipsorum, injuriam, non Deo, sed ipsis creaturis faciet, ut mox clarius explicabitur.

5. Atque hinc vides, cur torquere convitium in Sanctos, semper sit blasphemia, non autem semper in alias creaturas: quia nimirum Sancti semper referuntur, seu apprehenduntur referri ad Deum, sive ut ipsos glorificantem, sive ut ipsorum amicum: non semper creaturæ cæteræ. Nam propterea qui maledicit patri, v.g. impius quidem erit contra reverentiam debitam patri ex quarto præcepto, & aliquando contra Charitatem ejusdem, si ex animo aliquod malum ei desideraret, ut mox explicatiùs dicam: at non erit irreligiosus in Deum contra præceptum hoc, de quo agimus.

Denique blasphemia quæcunque joco prolata regulariter est mortalis, ex Sanchez *lib.*1. *cap.*32. *n.*41. Castro Pal. *tract.*17. *d.*2 *p.*2. §.2. quia adhuc sic prolata vergit in diminutionem Divini honoris. Dixi (regulariter) nam si talis esset jocus; ut omnibus expensis nulla diminutio Dei honoris appareret, quod rarò esse posse mihi videtur) certè mortalis blasphemia non esset, quia blasphemia verè non esset, quippe cui deesset blasphemiæ essentia, & de hoc rarissimo casu intelligi debet Valentia 2.2. *d.*9. *quæst.*13. cùm docet blasphemiam joco prolatam non esse blasphemiam.

Blasphemiæ denuntiandæ.

6. Quatuor hic nota. Primò, blasphemias hæreticales esse Inquisitoribus, ut modò innui, ab audientibus denuntiandas, juxta regulas denuntiationis, de quibus alibi: ita Sanch. *loc.cit.n.*37. simplices verò Judici Ecclesiastico, vel sæculari, nam ita præcipiunt decreta Julij Tertij, & Pij Primi, quæ tamen decreta, quoad simplices blasphemias, propter desuetudinem obligare nequaquam videntur. Vide Castro Pal. *ci.* §.4. *n.*3.

Correctio Blasphemiæ.

7. Secundò, nota audientem blasphemiam non teneri blasphemantem increpare, nisi periclitetur honor Dei, qui rarò nunc inter Fideles periclitatur: ita Sanch. *ibid. n.*46. Immò increpare blasphemantem non expedit, cùm fervet ira, quia is irritaretur magis: Correctio igitur fraterna debito loco, & tempori reservetur.

Modus confitendi Blasphemias.

8. Tertiò pro praxi Confessariorum, quoad blasphemias, à nobis dicta *in nostro opusc. de confess. lib.*2. *cap.*2. §.1. recolantur, ubi resolvimus omnes blasphemias esse ejusdem rationis, sive in Deum, sive in Beatam Virginem, sive in Sanctos, &c. Addo nunc varias blasphemias in Deum, variásque in Sanctos, &c. non differre specie. Unde satis est in confessione dicere, *toties blasphemavi.* Ratio est, quia omnes specificantur à contumelia, quæ Deo infertur. Excipe blasphemiam hæreticalem, illa enim supperaddit, ut modò dixi, peccatum infidelitatis, si adsit error intellectus, vel peccatum contra præceptum de externa confessione Fidei, si solùm ea fuerit verbalis, &c.

Discrimen inter blasphemiam, & maledictionem.

9. Quartò, quia sæpissimè indignatio blasphemantis est solùm contra homines, ideo mihi placet regula Lay. *lib.*4. *tr.*20. *c.*6. *n.*12. quæ est hujusmodi: *Si pœnitens neget affectum indignationis suæ, erga Deum directè se extendisse, sed solùm adversùs hominem, vel jumentum, cui iratus fuerit, tunc Confessarius attendat ad verba, quibus homo usus fuit; si enim secundùm se divini honoris diminutionem nullam exprimunt, non censenda est blasphemia, neque mortale peccatum; sin autem verba tali, aut tali modo prolata sint, ut contumeliam Dei, aut Sacramentorum significent, videlicet per mille Sacramenta, per septem Sacramenta, perdat te Dei Chrisma, censeri debent blasphemiæ, dummodo homo attenderit ad vilipensionem Dei, aut rei sacræ, quæ talibus verbis exprimitur, sæpe autem ejusmodi verba blasphema proferunt inadvertenter, ac materialiter tantum, non attendentes, quid significent, tum verò excusantur à gravitate peccati propter imperfectionem cognitionis ac voluntarij, modò interim conentur perversam ejusmodi consuetudinem deponere.* Hæc Layman.

10. Ubi nota, si blasphemia sit fine relatione ad Deum, solùm contra creaturas rationales, vel irrationales contorqueatur, propriè vocari maledictionem, & ut dictum est; communiter esse culpam venialem, quia

quia tamen potest aliquando esse mortalis, idque contra charitatem, ideò clariùs hoc tribus dictis sic explico.

11. Dico enim primò, quando maledicitur diabolus, raro esse peccatum mortale, quia semper solet maledici, ut author malorum, & ut Dei inimicus, quo pacto, abstrahendo ab impatientiæ impetu, ne veniale quidem est.

12. Dico secundò, quando maledicuntur homines & optantur eis mala, ut: *Possit crepare, occidi, &c.* communiter esse veniale; quia nec maledicuntur ut aliquid Dei, neque desideratur deliberatè, ut illis eveniat illud malum; si tamen deliberatè desideraretur, esset peccatum odij contra charitatem proximi, grave vel leve juxta gravitatem vel levitatem mali. Audi quid Escobar *in summa, tr. 1. exam. 3. c. 6. n. 26.* in hanc rem afferat: *Assotes interdum, in amicos indignari, ut filios, famulos, vicinos: interdum in inimicos. Cum ex inimicitiæ affectu maledicta prodeunt, plerunque cum plena intentione feruntur: cum autem in amicos rarissimè ex intentione exoriuntur, sed solùm ex perturbatione, ebrietate, &c. unde lethalia peccata non erunt, si interrogeris mox post prolationem maledicti, num intendas filios, aut famulum à diabolo arripi? Respondebis: minimè planè. Fateor quosdam tam immoderata passione perturbari solere, ut etiam illo instanti, vel filios intendant deperire: id quod prudentia Confessarij diligenti examine relinquo.*

13. Dico tertiò. Si maledicuntur animalia, arbores, &c. si hæ res sint proximi, & ex odio ipsius hoc dicatur, & cum animo, ut verè pereant illæ res, est similiter peccatum odij contra proximum: id quod tamen raro solet communiter evenire, & solùm in casu, quo, ut offendas Dominum, ejus rebus malum deprecaris. Quòd si res illæ nostræ sint, tametsi ex animo desideraretur ut eveniat eis malum, solùm erit veniale, quia odium est circa res nostri dominij.

14. Dico quartò: Quando maledicitur dies, hora, locus, ventus, ignis, pluvia, esset mortale, si maledicerentur; quatenus illis Deus, ut mediis utitur ad nos puniendos, vel periculum sit, ne indignatio sit contra Deum: at quando neutrum ex his adest, non est mortale, quia indignatio non est contra Deum. Quòd si redundet in parentes, ut quando dicitur; Maledicta hora, quâ mei parentes me ediderunt, esset contra pietatem, seu observantiam, graviter, si desideraretur illis malum, vel notabiliter pietas erga parentes læderetur; leviter si neutrum.

Jam verò quoniam aliqua verba sunt certò blasphema, alia certò non sunt, alia denique sunt dubia: de singulis classibus aliquot exempla, ad claritatem, more nostro, sectandam, subjiciamus.

Verba certò blasphema.

15. *Abnego Deum*, vel *Crucem*, vel *Sacramenta*, vel *Chrisma, quod fronte percepi: Non credo in Deum: Malgrado habbia i Dio. id est, malum Deo contingat: A dispetto di Dio: Non est potestas in Deo: Deum tædeat, vel displiceat: Velit nolit Deus: Peniteat Deum*, vel *Sanctum Petrum: Pereat Deus: Amittant Sancti vitam.* Doct. citati, aliique *sparsim.*

Maledicta omnia in Deum, vel Sanctos, immò & in creaturas quascunque, si ad Deum referuntur modo dicto *num. 4.*

Vituperia in Deum, Sanctos, res sacras: huc saltem reducuntur illa, *Abnego Sanctum Petrum, Sanctum Paulum, Apostolos, & similia.*

Laudare Deum obscœnis verbis, quia id spernere potiùs est in actu exercito, & irridere, quàm laudare.

Jurare per pudenda Christi, Dicere meretricem Virginem, vel ad injuriam Virginis. Intelligitur enim ex communi loquendi usu de Sanctissima Deipara.

Jurare seriò per falsos deos verè, falsò, vel jurare per creaturam sistendo in ea tanquam in infallibili veritate: quod posteriùs vix inter Fideles usu venire solet.

Denique dicere dæmonem, sanctum, vel omnipotentem, ex Joseph. Aug. *in brevi notitia, 1. præcep. Dec. n. 14.* vel puellæ amasiæ propriè tribuere nomen Deitatis, ex Thom. Sanch. *ci. n. 34.* Apertè enim hæ sunt blasphemiæ, quia fit commune creaturis, quod proprium est Dei. Dixi loquendo de amasia (propriè) nam si non ex animo significandi, quod verba sonant, sed per hyperbolen sic quis loquatur, perperam quidem loquetur, verùm ex probabili tandem sententia, non peccabit ex hoc blasphemiæ capite, mortaliter: Ita Lorca apud Dianam *p. 5. tract. 5. resol. 3. fine.*

Verba certò, vel satis probabiliter non blasphema.

16. Qui dicit; *Volo hoc facere, quamvis grave peccatum, vel Dei offensa sit*, licet graviter peccet, non blasphemat, quia nisi in Dei contumeliam expressè id faciat, nihil addit, vel aufert à Deo. Ita Bonac. *loc. cit. p. 2. n. 9.*

Maledicere vento, tempestati, pluviæ, bestiis, &c. non est blasphemia modo explicato *num. 13.* maledicens homini, licet, si animo malum illi exoptes, pecces contra charitatem, ut *ibidem, n. 12.* vidimus; non tamen blasphemes, quia communiter ea maledictentia ad Deum non refertur.

Hoc verum est, sicut Evangelium, vel *sicut Deus verus est*, non est blasphemia. Ita Azor. Medin. Bonac. *num. 13.* contra Suarem, & Sotum apud eundem Bon. quia communiter non æquiparatur veritas creata cum increata, sed solùm indicatur similitudo quædam, quoad conformitatem cum objecto.

Juramentum per intemeratam Virginem non est blasphemia, ita Sanch. *l. c. n. 32.* contra Sotum & alios, quia nec est execratorium, nec significantur pudenda Virginis, sed solùm adducitur in testem Virginitas Deiparæ, seu Deipara ut Virgo.

Juramentum falsum non eo ipso, quod est falsum, seu perjurium est blasphemia. S. Thom. *2. 2. q. 13. art. 3. ad 2.* Quamvis enim pejerans falsò adducat Deum ut testem, unde & peccet, non tamen blasphemus est, qui nihil demit, addit ve Deo in ejus convitium. Nec sic jurans petit (sicuti putat Castro Palaus *t. 3. disp. 2. de tent. &c. p. 2. §. 3. n. 9.*) ut Deus firmet falsitatem, sed solùm cum temeritate profert enuntiativè illud falsum à Deo confirmari, non autem optativè.

Dicere in eventibus: *Sic tandem fato futurum erat*, non est blasphemare, sic Sanch. *loc. cit. num. 35.* quia per hæc verba non affirmatur fato Gentilium regi universa; si id enim intenderetur affirmari, sanè hæreticalis esset blasphemia; sed significatur necessitas consequens ejus eventus à Deo prævisa. Dicere: *O Fides Dei! ô Sanctus Deus! ô Virgo sanctissima!* cum tali homine, non est blasphemia, quia indignatio solùm fertur contra hominem; at contrà Deum nihil.

15. Verba contra Deum in ebrietate, vel phrænesi, vel ex inadvertentia orta ex inveterata consuetudine, blasphemiæ nequaquam sunt; Malitia enim blasphemiæ, sicut & perjurij, atque hæresis requirit procedere ab homine, qui actu ratione utatur, neque enim quis contumelia rationabiliter afficitur ex convitio dicto à Pfyta-co: ita Vasq. Turtian. apud Layman. *lib. 4. tr. 10. c. 6. n. 2. & 3.* aliique. Vide quæ dixi *in nostro opusc. methodi Confess. lib. 2. cap. 3. §. 3. n. 25.*

Afferre verba aliqua Scripturæ sacræ ad confirmandam facetiam, si non ex contemptu, nec tam sæpè fiat, ut contemptum sapiat, vel non est blasphemia, sed venialis quædam irreverentia, ex Villalob. apud Dian. *p. 5. tr. 5. resol. 3.* vel si admittis parvitatem materiæ in blasphemia, erit hæc materia levis: sic idem *ibi.*

Verba dubiè blasphemia.

18. Multas esse blasphemias solùm ex prava intentione dicentis, modò dictum est. Hæ ergo dubiæ, & incertæ vocari possent, & ex dicta intentione, ecquales tandem

sint,

hoc, colligendum. Sed nos hîc aliud quærimus, An scilicet aliqua externa verba, quæ non clarè, sed dubiè ex se videntur continere Dei contumeliam, sint censenda continere.

19. Placet autem mihi illa regula: Quoties aliqua verba possunt accipi pro blasphemia, & pro non blasphemia, debere pro non blasphemia accipi. Ita Lazarus, aliique, quos citat, sequitúrque Bonac. *loc. cit. p. 2. n. 12.* & colligitur ex Castro Pal. *tom. 3. disp. 2. de sent. Dei, &c. p. 3. num. 6.* Ratio est, quia verba in dubio, nunquam sunt accipienda, ut sonent delictum; nunquam enim præsumitur delictum, nisi de ipso clarè constet. Hoc igitur posito:

20. Dubitatur primò de illis verbis: *Renego talem, Italicè Renego al tal*, vel *Santo de tal*, &c.

Respondeo, si per illud (talem) intelligis, vel indignas Deum, quis dubitet esse blasphemiam? at puto nisi dignanter Deum, vel Sanctos notes, te non incidere in blasphemiam. Ratio est, quia ex praxi communi video, ideò Fideles dicere: *Renego talem*, & non *renego Deum*, quia effugere volunt se contumeliosè cum Deo agere. Sanè usus vilionum percrebuit in Sicilia, ut in gravibus indignationibus dæmonem vocent sanctum, quam esse aperte blasphemiam modò diximus: Sunt autem aliqui melioris conscientiæ, qui sic proferunt: *Santo Dia*, seu *Santo Diantani*, aiúntque se ideo sic dicere, quasi sese cohibentes, ne diabolum sanctum vocent: hos ergo non peccare peccato blasphemiæ (abstrahendo à conscientia aliquorum erronea) ego, & aliquot docti à me consulti judicavimus. Pari modo qui in Italia dicunt: *Al dispetto di Di*, vel *rinego Di*, non blasphemant, quando ex modo proferendi videtur se velle cohibere à nominando Deo, quem abnegare, vel despicere nolunt: adde regulam dictam *num.* 19. si tamen signatè intelligant Deum, tunc non est dubium blasphemiam committere: atque de hoc solùm casu loquitur Bonacina *circa* 1. *dec. prædisp. 3. quæst. 8. p. 2. num. 13.* dum ait: *Al dispetto di Di*, esse mortalem blasphemiam, quia ipse scripsit in eo loco, ubi per proprium idioma verba communiter dimidiata proferuntur, & ubi per illud, Di, vèrè intelligitur Dio, id est, Deus.

21. Dubitatur secundò de his: *Al dispetto di quel becco che mi sostiene al mondo: Poter di Dio: Puo far Dio: Al cospetto di Dio.* Respondeo, præcisa contumelioſa proferentis intentione, has non esse blasphemias: nam prima potest non minùs in homines cadere, quàm in Deum, cùm etiam homines hominem sustentent præbendo alimenta: sic Bonac. *n.* 12. Secunda non negat Dei potentiam, nec illam convitiatur, vel irridet, sed solùm enunciat: sic idem *n.* 8. Tertia potiùs fatetur homines esse coram Deo, quod verum est, quàm proferat contumeliam: sic idem *n.* 9. Recole regulam *n.* 19. dictam: Quod si quis ideo hoc ultimum proferat, ut ostendat se veritatem dicere ad eum modum, quo veritas dici coram Deo debet, juramentum erit, non blasphemia.

22. Dubitatur tertiò de verbis blasphemiæ sub contitione, in hunc modum, dictis: *Non credo Deum*, seu *Abnego Deum, si ita res non est: Deus est injustus, si te non perassero.* Respondeo, mihi, & Salazario apud Sanchez mox cit. videri hæc non esse blasphemias, licèt videatur Thomæ Sanchez *loc. cit. n.* 24. & Castro Palao *loc. cit. p.* 4. *n.* 5.

Ratio nostra est, quia non est sensus, ut Thomas putat, quasi fides mea, vel justitia Dei dicatur dependere à veritate rei creatæ, vel à futuro eventu; quo pacto certè esset blasphemia: Sed sensus communiter est in hunc modum: Sicut est mihi certum (ex Dei gratia) me non recessurum à fide, ita certum est quod assero; & sicuti certum est Deum non esse injustum, ita certum habeo, à me re fore percutiendum, ita, inquam, per similitudinem modò *num.* 16. dictam, non per æquipatátiam. Neque per ejusmodi verba me offero, ut si res ita non sit, Deum renegem, ut putat Castro Palaus: absit, nam ex dictis, sic colligo sensum horum verborum: Abnego fidem, si res ita non est, sed est impossibile (ut ego judico) cum gratia Dei, quòd fidem abnegem, ergo impossibile est, quòd res ita non sit. Eam igitur certitudinem huic rei dare, sed per similitudinem pronuntio, quam certitudinem profiteor habere constantiæ in mea fide.

23. Dubitatur quartò, de juramento per Dei, vel Sanctorum vitam. Respondeo mihi videri cum Deciano allato à Castro Pal. *loc. cit. n.* 6. quod & eidem Castro Pal. Azor. aliisque ab ipso cit. non importare blasphemiam. Ratio est, quia non est, saltem certò, sensus, quod amittat Deus, vel Sancti vitam, si ita non est. Quo pacto esset sine dubio blasphemia, si quidem enuntiarentur Deus, vel Sancti quasi subjecti amissioni vitæ. Sed sensus est similis illi legitimo juramento, *Vivit Deus*, id est, sicut Deus vitam habet, sic (per similitudinem, quam toties diximus) verum est, quod dico. Confirmo: nam qui jurat, per vitam patris se aliquid facturum, hunc sensum facit, sicut meus Pater vivit, illúmque vivere firmiter volo, ita firmiter hoc, quod promitto facere intendo.

24. Confirmo secundò. Qui per vitam Dei, vel sui Patris jurat, si interrogetur, an injuriam illis facere velit, pernegabit, quia tota sua intentio est ostendere firmitatem sui dicti, vel promissionis, & nil præterea. Confirmo tertiò. Ille qui sic dixit. Æneid. 9. *Per caput hoc juro, per quod Pater antè solebat*, explicuit Patrem jurasse solitum per caput, seu per vitam Filij, ostendens amorem, quo Pater filium prosequebatur, illum enim, per quem juramus, amamus & reveremur: in tali igitur modo jurandi ne implicitè quidem contumelia includitur: pari igitur modo in juramento per Dei, vel Sanctorum vitam.

Quartò, certum est illud juramentum, quo utitur Deus Gen.... *Per memetipsum juravi*, esse venerandum, nec solùm licitum: ergo etiam potuisset Deus jurare per vitam suam, cùm æquivaleat illi: cur ergo homo non possit jurare per semetipsum, & per vitam suam, & consequenter per vitam sui Patris; & præterea, cur illud juramentum, quo utitur Deus, non possit cum reverentia imitari creatura, dicens, per vitam Dei? Dic, amice Lector, nónne idem est *per Deum* jurare, quod est per omnes licitum, ac jurare *per vitam Dei*? nil enim aliud est vita Dei, nisi Deus ipse: si ergo licitum est juramentum, blasphemia nequaquam erit.

25. Dubitatur quintò, an nominare, seu jurare per membra honesta Christi Domini, vel Sanctorum, ut per, capillos, per caput, per oculos Sanctorum, vel Dei, id est, Christi, sit blasphemia? Respondeo cum Sanch. 25. *loc. cit. num.* 29. non esse, quia ea membra nominando nihil additur Deo, vel Sanctis, nihil tollitur; nec ea nominare in ullam vergit Dei contumeliam: si tamen irriſoriè, vel contumeliosè nomines, blasphemabis, ut ex se patet, & meritò id solum reprehendunt sacri Canones *c. si quis 22. q. 2. n. 1.* Authentica, *Ut non luxuriantes homines, coll. 6.*

Hinc non est blasphemia, dicere ex indignatione contra hominem, vel jumenta: *Corpo di Dio, con voi. Al Sangue di Dio: Sacramenta Dei, ô vulnera Dei*: ita idem Sanch. *n.* 30. quia tota indignatio est contra eas creaturas, ut supponimus, & ex alia parte, nomine Dei, Christum, qui Corpus habet, & Sanguinem intelligere semper Christiani, nisi expressè Deum notare velint, præsumuntur. Quamvis ergo prædicta verba in ea indignatione effundere sit peccatum irreligiositatis contra secundum præceptum: *Non usurpabis nomen Dei frustra*, unde rectè abstérreri ab hujusmodi loquutionibus debent fideles, tamen non nisi tunc peccari venialiter docet meritò Layman. *lib. 4. tr. 10. cap. 6. n. 8.* citans Cajet. Arm. Sanch. Valent. Suarium, cùm indignatio tota feratur, ut diccbamus, contra creaturas. Si autem ex ira, & passione in Deum talia verba proferres, esset blasphemia, quia in actu exercito significaretur, Deum indignationem mereri, & certè summa esset blasphemia, adversùs Deum irasci, ex Castro Pal. *l. c. n.* 7.

De

De pœnis blasphemorum, deque earundem absolutione.

26. Nullæ pœnæ sunt in jure contra meros blasphemos latæ; Ferendæ autem à Judice, quænam sint, pertinet ad forum externum examinare, id quod satis eruditè facit Castro Pal. *tom.3.disp.2.dotrent.p.2.§.5.*

27. Absolutio blasphemiæ hæreticalis cum errore intellectus petenda est ab eo, qui hæresim absolvere potest, de qua re nos *suprà, cap.1. §.8.* satis disputavimus.

At blasphemiæ quæcunque quamvis atrocissimæ, sed non continentes hæresim formaliter, hoc est, quamvis contineant vetha hæreticalia, non tamen cum errore mentis interno assentientis, possunt absolvi in foro conscientiæ à quocunque Confessario ordinario, nisi in ea Diœcesi sint signatè reservatæ. Ratio hujus Doctrinæ est ea, quam diximus cum *de Maleficij absolutione* tractavimus, *suprà, cc.6.§.2.n.15.* quam propterea hic repetenda nequaquam est, lege ita Dianam *part.1. tract.5. resol.7.* & rursus *p.3.tract.4.resol.143.* & *p.4.tract.4.resol.240.* Ego enim quiescere tantisper appeto.

FINIS LIBRI SECUNDI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, & Beato Aloysio.

LIBER TERTIVS.

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Non assumes Nomen Dei tui in vanum.

PECULARIS, & germana tractatio secundi Præcepti est ea, quæ actus bonos, vel pravos circa honorem Deo debitam suscipit explicandos. Ideò enim jubetur Dei nomen non esse in vanum assumendum, ne is congruâ reverentiâ defraudetur. Quoniam verò propter connexionem materiarum, pleraque de eadem in primo præcepto sunt disputata, supereſt hîc solùm de Juramento, Adjuratione que Juramento affini, ac de Voto differere; iis enim, si ritè ea nuncupentur, observenturque, honore Deus afficitur; secùs, contrà.

Caput Primum.

De Juramento in communi.

§. I. *Quid sit Iuramentum.*

1. EST invocatio divini testimonij ad faciendam fidem; ita S.Thom.2.2. *q.89.art.1.* Aliquando autem explicitè affertur Deus in testem, ut quando juratur per ipsum Creatorem: aliquando verò solum tacitè, ut quando juratur per creaturas, referendo ad Deum, modo explicando *infrà*, §. 3. & utroque modo perinde est juramentum, quia in utroque Divinum testimonium invocatur.

2. Potest item hujusmodi Dei invocatio exhiberi verbo, re tu, facto, mente. Verbo, ut si ore proferas, dicendo, v.g. *Iuro per Deum hoc ita esse, hoc me facturum.* Nutu, ut si tibi dicatur: *Iures per Deum*, tu verò oculis vel capite annuas. Facto, ut si cui offeratur juramentum cum Libro Evangeliorum, ipse verò illum tangat, eo enim ipso, etiamsi nihil proferat, jurare censetur. Idem evenit si se scribat scripturæ jurisjurandi formam continenti; propria enim subscriptio, ipsissimum est juramentum.

Mente denique, ut si quis intra animum suum juret. Quare si quis se aliquid facturum mente sic spondeat, obligabitur in foro conscientiæ, ex virtute Religionis, quia jam invocat Deum in suæ sponsionis confirmationem: licèt, ut in foro externo conſtet, (utque item conset alteri parti acceptanti, unde irrevocabilis ex vi justitiæ promissio fiat) necessarium sit aliquod ex tribus dictis externis signis.

3. Rursus aliquando verus Deus invocatur, aliquando à Gentilibus, falsus; & hoc posterius verum juramentum non est, quia divinum testimonium nequaquam invocatur. Unde sequitur promittentem quid sub juramento Dei falsi, solùm teneri ex conscientia erronea, quia putat se verè juraſſe; at si errorem deponeret, adverteretque se Deum verum in testem non adduxisse, minimè tenetur ex vi juramenti, sed solùm ex vi promissionis, seu fidei datæ humanæ.

Quòd peccatum sit cooperari cum juraturo per falsos deos, dicam mox §.5.n.7. & per occasionem innui *suprà*, in de maleficio *lib.2.c.2.§.2.n.7.*

4. Quid si quis juraret *per hæc Evangelia*, & deinde adverteret illum non fuisse Librum Evangeliorum, sed profanum, sed papyraceum, sed ligneum, ad libri formam edolatum? Respondeo hunc verum nuncupasse juramentum, si quidem error fuit materialis, dum interim ipse intenderet per ver. Evangelia jurare. Non sic fuit modò in Ethnico, qui ita juravit per Jovem, ut per verum Deum, quem ipse non cognoscit, jurare nullatenus intenderit; si enim intendisset, ac sub Jovis nomine verum Deum, licèt imprudenter, invocare voluisset, certè verum emisisset juramentum, eique omnino stare, etiam errore deposito, debebit.

5. Sed hinc oritur quæstio frequentissimæ praxis. Jurat quis *per fidem suam, in veritate, certò, profectò*, &c. ex prædicta conscientia erronea putans se verè jurare, obligatúrne ad rem tali juramento promissam, si doctior factus resciat illud, quia Deum non invocavit, nequaquam fuisse juramentum.

Respondeo, hac in re certum est primò, si is scivit in illis verbis non invocari Deum, sed solam propriam fidem

lem vel veritatem humanam, existimans hanc temporalem sufficere ad legitimum iurandum, obligationemque inducendam, certum, inquam, est, hunc rere non juravisse, inde depositio errore, ad nihil de ceps ex vi juramenti teneri. Hinc Suar. *tom. 2. de Rel. lib. 2 cap. 13. num. 15.* Ratio est, quia hæc nunquam fuit Dei invocatio.

6. Certum sit secundò, cum Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 2.* num. non adfuit talis error, quo putavit propriam fidem sufficere ad juramentum, protulit tamen ea verba, non existimans per illam proferri verum juramentum, sed existimans eam proferri, certum, inquam, sit non efficere juramentum, atque adeo ad nihil ex vi ipsius obligari. Ratio est, quia ad verum juramentum non satis est efferre verba dumtaxat, sed oportet positivè velle juratore, hoc est, Deum invocare; id quod in hoc casu supponimus non adesse.

7. Superest ergo propositum dubium, si per illa verba intendat quis, existimétque se juramentum efficere, an verum efficiat, & consequenter, quacunque advenerante cognitione, an ad illud observandum constringatur. Dico docti absolutè à Sanchez in hoc casu fieri verum juramentum, quia in ea intentione verum juramentum efformandi, claditur virtute relatio ad Deum; velle enim efficere verum juramentum nihil aliud est, nisi, Deum velle invocare. Si ergo non excluit positivè talem relationem ad Deum, convincitur ad Deum retulisse, quia verum voluit concipere juramentum.

8. Sed certè huic doctrinæ, nisi accedat distinctio consentire non possum. Si enim is scia quid sit jurare, & velit jure, procedit hæc doctrina, quia tunc habet vim ratio Sanchez. At si nesciat, ut communiter, nesciunt rustici, pueri, mulierculæ, puto per ea verba non effici verum juramentum, atque adeo, remota conscientia errante; illud nullam obligationem inducere.

Ratio est, quia, cùm hic ex una parte nesciat quid sit jurare, nesciat etiam in vero juramento invocari Deum: & ex alia parte, per sua verba illum non invocat: ergo quamvis ipse velit jurare, non jurabit: cùm enim hæc voluntas non dirigatur à præcognitione, quâ sciatur quid sit jurare, verè, & efficaciter juratoria esse non potest. Erit igitur solùm voluntas ineffica jurandi, immò erronea; verè enim jurare quis liberè non potest, nisi ex positiva præcognitione, saltem confusa, sciat in vero jurejurando invocari Deum. Vide omnino *inferiùs* cùm de voto *cap. 12. §. 1. n. 8.*

Quid si quis juret quidem invocans, seu putans invocare Deum, sed nesciat juramentum afferre obligationem implendi: obligabiturne illud implere? Respondeo de hac re me actarum, cùm de voto *infrà, cap. 12. §. 1.*

§. II. *Iuramentum Divisio.*

1. PRima Divisio. Aliud est assertorium, aliud est promissorium. Assertorium est, in quo juramus aliquid ita esse, vel non esse. Promissorium est, in quo juramus aliquid nos facturos, vel non facturos.

2. Secunda Divisio. Contestativum, cùm quis simpliciter invocat Dei testimonium, Vt: *Per Deum ita res se habet.* Comminatorium, cùm quis alicui promittit malum pœnæ, Ut: *Per Deum te puniam*, Execratorium cùm nos ipsos, vel rem nobis charam Divinæ ultioni subjicimus, si verum non sit quod asserimus. At: *Deus me destruat*, vel: *Filiis meis malum accidat, si hoc ita non est.*

3. Tertia. Judiciale, & extrajudiciale. Illud certa quadam forma, & ritu coram Judice, vel Notario exhibetur. Hoc, sine certa forma inter privatos. Rursus: simplex, & solemne. Hoc constat certa forma, acceptatúrque à publica potestate: Illud non item.

4. Quarta. Absolutum seu purum, conditionatum, & pœnale: verbi gratia: *Iuro hoc me facturum: Iuro me hoc facturum, si cras tu huc veneris: Iuro me hoc facturum sub pœna solvendi centum, ni fecero.* Primum ex his est Juramentum absolutum. Secundum conditionale, Tertium pœnale.

5. Quinta. Aliud est juramentum, in quo explicitè invocatur Deus, vel Divina: Ut: *Per Deum, per Christum, per Crucem, per Sanctos.* Aliud in quo implicitè, seu tacitè, ut cùm juramus per creaturas, in quibus elucet Deus, ut *mox §. sequenti* declarabitur.

6. Tacitè item invocatur Deus, quando quis rogatus ab offerente, v. g. Crucem, Librum, ut juret, ipse illa tangit: item si interrogatus ut jurare velit, ipse vel respondeat, *volo*, vel quia simile. Rursus, si se subscribat scripturæ, modo dicto *suprà, §. 1. n. 2.* præterea si dicat, *Iuro*, vel simile verbum in eo loco, & circumstantiis, ubi intelligatur per illud verbum invocari Deum, seu concipi juramentum.

Dico (in eo loco, &c.) quia ex se verbum, *Iuro*, cùm abstrahat ab invocatione Dei, & creaturæ, & à Juramento vero, ac ficto, juramentum ex se non continet. His, inquam, modis tacitè invocatur Deus, secùs juramenta non essent.

7. Sexta. Ratione adjunctæ blasphemiæ, id quod quatuor contingere potest modis, primò, si juretur per creaturam, tanquam habentem divinitatem, Vt: *Iuro per Iovem*, &c. Huc reducitur, si per creaturam, ac si esset Sancta, juretur, Vt: *Per Lutherum, Mahumetum, Dæmonem*; honorarentur enim, dum invocarentur ut testes veritatis. Sic Sanchez *lib. 3. in Dec. cap. 2. numer. 11.* Secundò, si abnegetur fides, Vt: *Abnego Deum*, vel *Baptismum*, vel *Sanctos, si ita non est.* Tertiò, si Deus, vel Sancti pœnæ subjiciantur Vt: *Deus pereat*, vel *Sanctus Petrus, si ita non est.* Quartò, si juretur per membra obscœna Dei, vel Sanctorum, &c.

An Iuramenta prædicta sint ejusdem speciei Remissivè.

8. Præter juramentum blasphemiam, in quo clarè apparet esse adjunctam aliam speciem, cætera sunt ejusdem speciei, unde omnia perjuria ex defectu veritatis, abstrahendo ab alio scelere, quod admiscerì possit, ejusdem sunt rationis, nec necessariò in confessione distinguenda, ut dictum est satis *in nostro opusc. de Conf. lib. 2. cap. 3. §. 2.*

§. III. *Norma cognoscendi, quodnam sit verum Iuramentum.*

1. OPerosum est non rarò internoscere, verúmne fuerit juramentum, quod emisisti: Quare hæc regula dari solet: Si Deus, vel Divina invocentur in testes, erit sine controversia jusiurandum: Si verò invocentur creaturæ communes, tunc demum erit juramentum, quando illæ ad Deum referuntur.

Hæc posterior pars regulæ sic magis enucleatur à Sanchez *lib. 3. in dec. cap. 2. num. 9.* Quando juratur per creaturas, quasi creaturæ sint futuri testes infallibiles veritatis, est clara blasphemia, siquidem nullus præter Deum infallibilitatem testimonij participat. Quando verò per easdem juratur, sistendo in ipsis, adhibentúrque tanquam fallibiles testes, juramentum non erit, quia jam Deus non implorátur. Quando denique in ipsis non sistitur, sed in testes adducuntur: ut aliquid, in quo Deitatis lux relucet, tunc utique erit verum juramentum.

2. Sed ecce iterum difficultas, ecquánam ratione in ipsis non sisti dignoscere valeam? Sic hæc regula. Quoties juratur per creaturam, quæ aliquam insignem habet dignitatem à Deo, & in qua excitatur peculiaris quodammodo in nobis memoria Dei, vel ejus attributorum, tunc fit relatio ad Deum, constátque verum juramentum, secùs non ita. Quoniam igitur, si jures per barbam, per capillos, per tuum equum, per aërem, per ignem, per vitam talis, nullum nominando, per fidem tuam, nobilis, vel boni viri, &c. juras per res, in quibus peculiari modo non emicat Deus; ideo juramenta vera non emittis: contrà, si jures per Evangelium, per Beatos per

Sacramenta, per Sacratissimam Virginem, per Crucem Sanctam, &c juras per res, in quibus Deus, ejúsque Sanctitas nitet, ideo vera concipis juramenta. Huic reducitur, si creaturis addas in obliquo Deum, Vt: *Per ignem Dei, per hunc aërem*, &c. Illa enim explicita Dei nomenclatura, ipsum invocari probat.

3. Adverte tamen ex alio capite oriri posse, ut non fiat juramentum, etiamsi Deum vel Divina proferas, nimirum, quia illa non invocando, sed enuntiando, vel alia simili ratione à juramento aliena compellas; v.g. si sic dicas. *O corpus Dei! ô Fides Dei!* cum tali homine: *Hoc quod dico est Evangelium: Coram Deo ita est: Deus scit: Deus vides ita esse: Maledicti illi nummi quos habes: Vel Angeli me associent, quot nummos tu habes: Sicut Christianus, sicut Sacerdos, sicut Religiosus, ita res est, &c.* si, inquam, sic dicas, non juras, quia solùm enuntias te esse contra illum iratum, tuum dictum esse verum instar (non quidem æquè) Evangelij, te esse coram Deo, nummos non verò te, esse maledictos, Angelos te esse associaturos, te esse Christianum, &c.

4. Verùm, enim verò, alia submergit molestior difficultas: nam plura efferuntur juramenta, quæ, an referantur ad Deum valdè dubitatur, Vt si jurem, *per animam meam, per Conscientiam, per Fidem, per Cœlum, per vitam meam, vel mei Patris, occidar, ni ita res sit*; dubium enim est, an hæc ad Deum referantur: quare investigandum erit, an prædicta vera sint juramenta? Rursus, quia incertum non rarò est, an etiam illa verba, quæ Deum, vel Divina manifestè continent, invocent Deum, an solùm eo modo, quo diximus *n.* 3. enuntient, ideo dubia etiam erunt juramenta, v g. si dicas: *Non credo in Deum, si ita non est*, non constat, an solùm enuntiativè, an etiam invocativè appelletur Deus ut testis. Simile est etiam illud; *Coram Deo ita est, &c.*

5. Hinc ergo laborant nobiles Doctores, Sanch. Castro Pal. citati, Layman *lib. 4. tract. 3. cap. 2.* Azor. *part. lib. 11. c. 2.* in percurrendis juramentorum formulis, quò videant, quæ certò juramenta, quæ certò non talia sint judicanda. Cùm autem eæ formulæ penè sint innumerabiles, juxta varias variarum regionum loquendi consuetudines, nimis prolixum earum catalogum exscribere, cum exigua certè utilitate, nituntur: præterquam, quòd tractationem dilucidam in tanta varietate formularum exhibere nequaquam possunt. Nos igitur hanc regulam efformemus.

6. Per quæcunque verba etiam pessicuè Deum continentia, multò magis dubiè, emittatur juramentum, erit omnino & semper in foro conscientiæ ad intentionem jurantis attendendum, si velimus deprehendere, an verè juratum sit. Vel enim (quæcunque tandem verba proferantur) intendit, quis primò positivè invocare Deum, vel secundò positivè non invocare, vel tertiò, (sive quia non advertit, sive quia nescit) præscindit ab ejusmodi invocatione, hoc est, nec intendit, nec non intendit invocare. Partitio videtur adæquata, continet enim contradictoria, & præcisionem ab ipsis. Iam si primum, certò erit juramentum, ut ex se patet: si secundum, certò juramentum non erit, ut fatentur communiter Doctores, Sanch. *l. c. n.* 1. Laym. *lib. 4. t. 3. cap. 1. num.* 3. citans Suar. Mald. erum, aliósque; licèt enim ego dicam *Juro per Deum*, si nolim per hæc verba Deum ut testem mei dicti implorare, utique non implorabo, nisi valdè materialiter, sicuti si Pytacus à Magistro edoctus eadem verba proferret; Certè in Sicilia ignobiles Viri unoquoque verbo (*par Dio*) jurant, quis autem dicat eos ignobiles verè jurare, cùm nec ipsi aliquando sciant, quid significet illud (*par Dio*) videtur autem ex sua notione significare *per Deum*. Denique si tertium, certò item juramentum non erit, quia non invocat Deum. Cùm enim hic abstrahat ab invocatione, clarè apparet invocationem non exhibere.

7. Dices, at tacitè invocat, si verba juramentum continentia voce proferat. Respondeo, id prorsus negari; aliud enim est tacitè invocare Deum, aliud materialiter solùm vocalenus proferre verba juratoria. In priore modo est tacita invocatio, quia, licèt non expressè, ipse tamen Deus implloratur, de quâ re dictum est *c. 2 n. 5.* at in posteriore, ne tacita quidem invocatio intervenit, quia nullo modo imploratur Deus.

8. Dices secundò: At sic decipies eum, qui à te juramentum exposcit, si dum verba juramentum certò sonantia is petitur, aliud mente intelligendo, verè non jures. Respondeo, verè tunc in foro conscientiæ non jurari, quia non invocatur Deus, certum esse: cæterùm, an liceat propter tertij damnum, quem tunc deciris, sic æquivocare, alia quæstio est, de qua *infrà, c. 3. §. 2.*

9. Dixi *n. 6.* (in foro conscientiæ) nam in foro externo, si verba continentia certò juramentum protulisti, reum te juramenti pronuntiabit judex: liberabit verò ab omni obligatione, si tua verba illud certò non protulerint: Quòd si dubium sit, an protulerint, innui *sup. lib. 1. c. 3. §. 7. n. Iuramentum*, qua ratione sit judicandum.

10. Jam verò, pro Confessariis in foro interno hæc debet esse praxis; Fatetur quis se cum mendacio juraße, per animam, per conscientiam, per Cœlum, &c. ne condemnet statim Confessarius de perjurio sine alio examine, sed juxta doctrinam datam interroget, pœnitentem, An ipse per ea verba intenderit jurare, vel invocare Deum, vel se juxta consuetudinem graviter obligare (id enim esset implicitè verum afferre juramentum) vel quid simile: si abnuat, vel dicat se ab his præscidisse, non erit perjurium, si annuat, erit. Unum tamen adverte, quando pœnitentes confitentur se juraße per Deum, per Sanctissimam Virginem, pérque similia clarè ad Deũ relata, vel si sine viri culti, dicant se mendaces cum juramento fuisse, interrogandos non ampliùs esse, an intenderint Deum invocare; nisi enim sint planè rudes, sciunt saltem in confuso se sic invocaße Divinum testimonium; cæterùm, si aliqua muliercula hæc verè nesciret, eam non peccaße fatendum esset, prout in pari casu diximus *c. 1. n. 8.*

§. IV. *De conditionibus Iuramenti.*

1. TRes conditiones habere oportet juramentum, quas juramenti comites appellant Doctores. Veritatem, Justitiam, Iudicium.

Veritas.

Veritas in eo consistit, ut jurans advertat, seu bona fide putet, verum esse, quod jurejurando affirmat, sive rem præsentem affirmet, sive præteritam, sive futuram, v. g. si iures Petrum heri eleemosynam dediße, nunc velle dare, cras daturum, debes saltem moraliter scire ita esse, & fore. Veritas ergo non tam sumitur ex ipso objecto, seu re jurata materialiter, quàm formaliter ex ipso animo jurantis; contingit enim sæpè, rem non ita esse: ut ego sine dolo, & facta sufficienti diligentia inquirendi veritatem, deliberatè juro, sed tamen, quia ita est in cognitione mea, juramento non deest Veritas. Dico (deliberatè) excusatur enim quis à mortali, si perfecta deliberatio defuit, ut est universalis doctrina in similibus actibus humanis.

2. Vnum nota, non solùm juramentum promissorium esse de re futura, sed posse etiam esse de eadem re futura ipsum merum assertorium: sic Sanch. *l. 3. in Dec. c. 4. n. 1.* id quod contingit, quandò quis nihil promittit; sed solùm asserit rem ita esse futuram: ut si quis juraret, cras futuram fore solis eclypsim, is certè id assereret, non promitteret. Pari modo possem jurare, me cras eleemosynam largiturum, sine promissione, sed sub simplici proposito, asserendo nimirum me nunc certum esse de mea futura voluntate eleemosynam largiendi, quo pacto est merum juramentum assertorium: nam si adderem præterea promissionem largiendi, tunc sanè esset promissorium.

3. Porrò, qui sic per merum assertorium juravit rem futuram, obligatúrne eandem facere, sicuti si juraßet per promissorium? Respondeo, æquè obligari, sive res

sub

sub rigorosa obligatione jurata sit, sive solùm sub simplici proposito. Ita Castr. *tom. 3. tr. 14. d. 1. de jur. p. 2. n. 6.* citans Suar. *de rel. t. 2. l. 1. de jur. c. 9. num. 7.* Vide eundem Castr. *l. c. d. 2. p. 1. n. 3.* Sanch. *l. 3. in Dec. c. 6. n. 6.* vide, an sit sibi contrarius *ibid. c. 1. n. 2.* Ex hujus rei ratio est: quia juramentum in ratione juramenti, etiam præscindendo promissione, semper super rem juratam cadit, quare in Deo reverentiam ad illius rei executionem (se falsò Deum in testem sit adductus) jurantem astringit.

4. Petes denique, An defectus Veritatis sit specie mutati diversus in juramento assertorio, ab eo qui est in promissorio? Respondeo, videri diversum; ibi enim invocatur Deus ut testis veritatis, hîc ut fidejussor promissionis. Ita Lessius, ergo deberet pœnitens explicare in Confessione, an peccaverit juramento assertorio, an promissorio; ad quod tamen illum *supra*, §. 2. *n.* 8. non astrinximus. Respondeo, nec nunc astringimus abstrahendo ab injustitia, vel alio peccato, quod admisceri posset: itaque saltem ex opinione probabili, quia utrumque juramentum, quâ tale est, resolvitur tandem in invocationem divini testimonij, quod injuria afficitur. Dico (ex sententia probabili) nam scio Castro Pal. *loc. cit.* contrà sentire, quem, si placet, lege.

Justitia.

5. Justitia in eo consistit, ut id quod juratur, honestè, & sine peccato juretur; sic Doctores citati, & passim, hîc enim Justitia non sumitur strictè pro virtute reddendi unicuique suum, sed latè, juxta illud: *Oportet me implere omnem justitiam.* Qui ergo aliquem, v. g. infamaret cum juramento, dicens: *Iuro per Deum hanc esse adulteram*, juramentum justitia carens Confessori specialiter (præter infamiam) aperiendum committeret: & ratio ejusmodi specialis culpæ est, quia sumere Dei testimonium tanquam medium ad iniquè agendum, præsumptio est, & irreverentia contra Deum.

Quare etiamsi ille adulter esset occultus, unde juramento non deficeret veritas, atque adeò illud propriè perjurium non esset, quia perjurium propriè vocatur à Doctoribus illud, cui deficit veritas; tamen esset perjurium latè, quod ab iisdem appellatur propriè juramentum temerarium, quòs in illo temerè adducitur Deus ad iniquam actionem confirmandam, nempè in casu dicto, ad proximum infamandum. Quid, si iniqua actio sit solùm venialis, v. g. *Iuro per Deum hunc mendacia officiosa dixisse?* hæc enim actio detractionis venialis est. Respondeo juramentum venialiter temerarium, Ita Castr. *ibid. p. 5. n. 4.* aliique *ibid.* cit. Ratio est, quia sicuti gravis est irreverentia Deum adducere tanquam medium ad iniquè mortaliter agendum; ita levis, ad leviter.

6. Atque ex hac ratione deduco affirmantem se esse adulterum, v. g. vel velle inimicum occidere, &c. denique hoc cum juramento, ut ab astantibus credatur, se gloriantem, committere quidem crimen mortalis jactantiæ, sed non temerarij ex defectu justitiæ: ita apud Castr. *ibid. n. 6.* Suar. *t. 2. de Rel. tr. 2. de Iur. lib. 1. c. 3. n. 6.* & alibi apud Sanc. *lib. 3. in Dec. c. 4. n. 33.* Ratio est, quia in hoc casu juramentum non assumitur, ut medium ad peccandum, seu ad gravius peccandum, immò nec invocatur Deus ut testis sit peccati, sed solùm invocatur ut testis veritatis, ad infundendam credulitatem in animos audientium, quæ credulitas, cùm non sit ex se peccatum, juramentum non assumitur ut medium ad peccandum.

Iudicium.

7. Judicium consistit in eo, ut adsit causa necessaria, sive utilis, sive pia ad jurandum: irreverenter enim Deum implorares, si nulla causa rationabilis ad tantum testimonium interponendum accedere. Hujus autem conditionis defectus est ex se venialis: sic Doct. cit. passim, si quidem posita veritate, & justitia, non irrogatur gravis Deo irreverentia per solum dictum defectum: ex se, inquam, nam cæterùm, si inde nascatur gravis negligentia, unde non inquirantur legitimè necessaria ad nuncupandum juramentum, erit mortale ad periculum grave falsò, vel iniquè jurandi.

§. V. *De consuetudine jurandi.*

1. Triplex potest esse ejusmodi consuetudo. Prima jurandi verum. Secunda malè, vel falsò jurandi advertenter. Tertia jurandi malè, falsò inadvertenter.

Quoad primum, certum esto, consuetudinem non addere juramento gravitatem mortalem, quia consuetudo ad aliquem actum non potest, nisi ejusdem actus gravitatem, vel levitatem contrahere. De secundo, & tertio satis dixi *in meth. Conf. lib. 2. c. 3. §. 3.* solùm hîc tanquam in suo loco decernendum clariùs, An, qui consuetudine malè jurandi laborat, peccet mortaliter, quoties illius pravæ consuetudinis recordatur, illámque extirpare non procurat? peccet, inquam, mortaliter, peccato num diverso ab eo, quo de facto pejerat? Affirmativam sententiam docet Castro Pal. his herbis: *Peccas mortaliter quoties illius prava consuetudinis recordaris, illámque extirpare non procuras: sicut si domi concubinam haberes, & advertens ad periculum peccandi, illam non removeres, cum posses, & sicut si obligatus esses restituere, & advertens omitteres restitutionem facere, quia in his omnibus amas periculum peccandi, peccas ergo mortaliter: ita Suarez, Valentia, Petrus de Ledesma, Sanchez, Reginaldus, Bonacina. Ratio videtur manifesta. Quia talis consuetudo est occasio sæpè pejerandi; ergo si illam non procuras expellere, censeris velle perjurium, ut in exemplis de concubina & restitutione alieni est manifestum.* Hæc ille.

2. Sed videntur huic doctrinæ refragari omnes illi, qui absolutè docent consuetudinem, ex qua quis peccavit, non esse necessariò specialiter confitendam; at si esset ipsa peccatum, confitenda utique foret: ita Suar. Reg. Bonac. &c. Sanch. quos sequitur, citátque Diana *p. 1. tr. de circumstant. aggr. res. 15. & 35.* certè Vasquez *t. 4. in 3. p. q. 91. art. 1. dub. 3. n. 3.* sic habet: *Consuetudo peccandi non est circumstantia aperienda in Confessione, nisi quando consuetudo illa peccandi fuisset ex occasione proxima, quam ille tenetur resecare, secus, quando fuisset consuetudo, ubi non est hæc occasio tunc enim non tenetur hanc consuetudinem explicare; nisi à confessario justa de causa interrogetur.* Vides non semper consuetudinem esse confitendam? Si autem semper esset occasio peccandi, atque adeò peccatum, confitenda semper esset: Audi item Joannem Sanchez *in sel. d. 9. n. 5. Notandum aliud esse habere consuetudinem peccandi, aliud occasionem, ut tradit Sanchez, Suarez, & communiter Doctores.*

3. Hæc Joan. Sanchez: non ergo constat Castro Pal. argumentatio: Est consuetudo pejerandi, ergo est pejerandi occasio; sunt enim hæc duo, scilicet consuetudo, & occasio, quid diversum. Idem Joan. Sanc. *ibid. n. 6. in medio*, firmans opinionem concedentem absolutionem assueto peccate, addit unum verbum, quod maximè faciet ad solutionem argumenti Castro Pal. *Igitur impertienda est* (inquit dictus Joannes) *pœnitenti absolutio volenti, & proponenti cessationem peccati, & nullam externam habenti occasionem, quantumcunque consuetudini peccati addictio.* Hactenus Jan. Sanchez.

4. Sed jam ex his respondeo directè ad rationem Castro Pal. & aliorum, si qui sententiam ejus consectantur, distinguendo illud: *Consuetudo est occasio peccandi*; Est occasio peccandi extrinseca, qualis est retentio concubinæ, vel retentio alienæ pecuniæ, & rursus est voluntariè assumpta & retenta, nego: est intrinseca, & involuntariè, vel certè non voluntariè assumpta, & involuntariè retenta, ut mox clariùs explicatur, concedo. Quoniam autem nos illam extrinsecam peculiari modo tenemur extirpare, non hanc, ideo ibi peccatur, non hîc. Sanè omnes excusamus à tollenda occasione, quam quis vitare non potest, ita Hurtadus *de pœn. disputation. 10. different. 13.* excusamus, v. g. fratrem habitantem juxta morem patriæ in eadem domo parentum cum sorore, licèt habitatio sit illis fortè causa peccandi, quia ejusmodi

occasio (quamvis extrinseca) non est voluntariè assumpta: At in casu nostro, præterquam quòd est intrinseca in ipsa anima, est item non voluntariè assumpta : ergo, &c. Minor probatur, quia qui frequenter incidit volens in culpas, non advertit, unde nec deliberatè vult habitum ex illa consuetudine peccandi consurgentem ; ergo non voluntariè, nec directè, nec indirectè talem habitum recipit, retinétque : at quodcumque enim voluntarium advertentia opus est, ut *supra* diximus. Quòd si illum habitum, v.g. peccandi reciperet, & expresso actu retinere quis vellet, ut majorem facilitatem haberet in peccando, (quod certè nimia esset perversitas) novo enim saltem peccato peccaret, non inficior, etiamsi actu non peccaret: at nos de tanto crimine hîc non disputamus ; sed de eo solùm, quo quis non curat, seu negativè se habet, ad extirpandum. Præterea, esto adsit aliqua obligatio extirpandi dictum habitum, (qui certè non est ex se peccatum, sed effectus peccati præteriti) ex eo, quia est causa facilitandi peccata sequentia: tamen ejusmodi obligatio est imbibita in ipsa obligatione iterum non peccandi, & cum illa moraliter confunditur ; neque enim in moralibus est tanta subtilitate agendum, ut numero diversa una ex his obligationibus, judicetur ab alia, sicuti è contrà judicatur illa externa, & voluntariè assumpta de concubina.

5. Confirmatur, quia fragilitas, immò malitia in peccando sunt occasiones, & causæ propter quas homo peccat, sed quia sunt internæ, nec voluntariè per actum positivum volitæ, non arguunt novum peccatum in eo, qui remedia se corroborandi, ac fragilitatem, malitiámque tollendi, Jejunia, v.g. Orationes, Sacramenta, Pietatémque frequentando, non assumit ; & tamen sic argumentari quasi per eadem verba Castr. quis posset : Fragilitas est causa sæpe pejerandi, fornicandi, &c. ergo qui illam non procurat expellere, censetur velle perjurium, fornicationem, &c. quo certè argumentandi modo nullus adhuc usus est.

6. Stet igitur, puram negligentiam non extirpandi dictam consuetudinem non esse novum numero peccatum, nisi quando expresso actu haberi seu teneri (quod rarissimum est, ut dixi) ea intendatur : licèt ad illam positivè pro viribus evellendam pœnitentes exhortari, atque urgere, ne dicam cogere, Confessarius omninò debeat.

§. VI. *Iuramentum exigere à pejeraturo, vel juraturo per falsos Deos.*

1. CVm justa & proportionata causa non est id peccatum, sive à parato, sive à non parato id exigas: est utique, si sine causa etiam à parato petas, & quidem ex genere suo mortale: ita S. Th. 2.2. *q.* 89. *ar.* 4. Suar. Sanc. Sal. Less. apud Bon. *t.* 2. *d.* 4. *de jur. q.* 1. *p.* 11. Idémque propter paritatem rationis est in juramento promissorio, si illud ab eo petas, qui creditur promissa non observaturus. Ita Suar. *t.* 2. *de Rel. lib.* 3 *de jur. cap.* 14. Sanch. *lib.* 3 *in Dec. c.* 8. *n.* 8. Castr. *t.* 3. *d.* 1. *de jur. p.* 10. *n.* 11. Ratio posterioris dicti est, quia sic inducitur proximus ad peccatum. Ratio prioris est, quia justa causa excusat à culpa, quando ab aliquo exposcitur opus ex se indifferens, licèt sciatur cum peccato illud opus esse faciendum ; nam propterea non debes petere, ut infidelis juret per deos falsos, vel ut fidelis juret falsò seu temerè, sed absolutè ut juret. Nonnulli ut Sanchez *in dec. lib.* 3. *cap* 8. *n.* 23. & 24. & ex Hurtado Diana *p.* 5. *tr.* 7. *ref.* 9. judicant esse tantùm peccatum veniale exigere sine causa juramentum ab infideli parato, quia probabile est ex multis, non esse nisi veniale petere ab usuratio mutuum sine causa : sed certè probabilius est, quod diximus, ex Castro Pal. *loc. cit. n.* 6. licèt & hoc sit etiam probabile.

2. Hinc Judex ratione Officij, hinc Privatus ratione sui juris tuendi, vel exposcendi, hinc Imperator ratione fœderis pulsandi, poterunt ab iis petere juramentum, qui perperam juraturi per ipsorum malitiam probabiliter creduntur : sic Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *c.* 11. *q.* 2. aliique cit. à Bonac. *ibid. n.* 3. *fin.* Dico, probabiliter, si enim solùm sub dubio, etiam sine causa, petere ex omnium sententia poterunt, siquidem, in dubio alterum velle pejerare non est præsumendum.

3. Sed quid, si quis inducat ad jurandum falsum, quod jurans putat verum, ipse verò inducens sciat esse falsum: Respondeo hunc mortaliter peccaturum; sic Bonac. *ibid. num.* 3. cit. Azor. Sanchez Suar. facit enim, ut Deus re vera in testem falsi adducatur, quamvis jurans propter bonam fidem excusetur.

4. In quibusdam Civitatibus sunt quædam Officia, quæ Civibus, non verò exteris, quamquam diu inibi per omnimodam domicilij mutationem sint commorati, distribuuntur. Titius ergo, qui à teneris unguiculis in quadam ex his Civitatibus educatus, credebatur à pluribus naturalis Civis, à pluribus autem incola, cupiebat eos, qui verum sciebant negligere, qui autem sibi favere possent, in testimonium de certa scientia adducere : verùm, an id fieri à se posset, quantum ad juramentum pertinebat, me peramicè scisciatus est ; nam quantum ad cæteros, ea obstare poterant, verè enim id erat contra justitiam, si quidem intendebatur præferri veris naturalibus) sibi aliunde consuluisse prætextu quarundam compensationum asserebat: cúique ego negativè respondissem, ac nondò aliatam doctrinam Bonacinæ ostendissem, noluit acquiescere, afferens in hoc casu non peccaturos amicos, quia verum se jurare putabant : non ipsum, quia nihil ipse jurabat, unde ergo peccati ratio deduci posset? Dixi culpam esse inductionem ad illud juramentum, licèt solùm materialiter falsum.

5. Illustravi id exemplis allatis à de Lugo *l. mox cit.* Fac tuum fratrem ebrium esse, quem inducas ad contumelias graves contra communem parentem contorquendas: certè non peccabit ebrius, at in peccatum tu incides, qui mediante fratre injurius esse non verearis patri : Fac te commovere infantem ad blasphemandum Deum, vel conculcandam sacram Imaginem. Infans, propter infirmam mentem, non delinquet ; quis autem te unquam excusabit, cum advertens verba illa, & facta esse blasphema, ea in os, & animum infantis immittis ? Fac tuum servum putare hodie non esse diem festum, si eum tu sine causa ad laborandum compellis, nonne ipse excusabitur, tu verò de præcepti violatione damnaberis ? Hæc & similia, quæ traduntur à Doctoribus apud Castr. *tom.* 1. *d.* 1. *de leg. p.* 24. §. 2. in ea quæstione, An sive excusatis à lege, sive à lege non comprehensis liceat subministrare contra legem ? ut audivit amicus, vidítque similem apparere casum nostrum, manus non invitus dedit.

6. Non me latet Petrum Hurtadum, quem sequitur Diana, *p.* 5. *tr.* 7. *de scandalo, res.* 14. & Tanc. *de rel. disp.* 5. *de perjurio, n.* 11. docere esse probabile, non esse culpam inducere testem ad jurandum in prædicto casu; sed nec me latet Joannem de Lugo *t.* 2. *de just. d.* 30. *sect.* 3. *a n.* 1. putasse, ejusmodi Hurtadi sententiam apparere, solùm posse defendi.

7. Verùm, ut ingenuè fatear, post aliquot à consilio dato menses, subiit mentem meam disparitas inter casum nostrum, & exempla *n.* 5. allata, quibus nitebatur tota vis consilij mei. Ille enim homo excitando ebrium ad injuriandum patrem, infantem ad blasphemandum, servum ad laborandum die festivo, cognoscit eas actiones esse materialiter pravas, & nullo modo induere ullam bonitatem, quare eas, nec velle, nec intendere, nec consulere potest. At in casu nostro adverti in eo, qui modo dicto sine proximi damno, ut supponimus, jurat, adesse bonitatem virtutis Religionis ; jurare enim id, quod sine culpa putatur esse verum, actus est Religionis. Hoc igitur bonum, si ex proportionata saltem causa intendat is, qui ad illud juramentum proximum inducit, non peccabit : quod bonum formale, cùm non sit in illis aliis actionibus, non est mirum, si in illas proximum inducere nequaquam sine peccato potest. Subtilis alicui videbitur, sed certè vera distinctio : ut si penetretur, censenda sit in posterum probabilis Hurtadi hoc modo explicata sententia.

CAPUT

CAPUT II.

De Juramento Assertorio.

EX omnibus supradictis divisionibus Juramenti, Assertorium, Promissorium, Judiciale propria sui exequar in sequentibus) indigent tractatione: cætera enim à sorsim dictis, & dicendis opportunam, quanta satis est, explicationem habent.

§. 1. De veritate requisita in Iuramento Assertorio.

1. NE sis perjurus, certum te moraliter esse oportet de veritate, quàm juras. Quare si de illa dubitas, vel non facta sufficienti ad veritatem indagandam diligentia, tamen eam ut certam juras, moraliter peccas, quia censeris jurare falsum, ut ex se constat. Illud contingere potest, ut commodam quidem adhibueris in inquirendo solertiam, sed leviter defeceris: tunc cessat ad levitatem negligentiæ, levis erit & culpa.

Sed in quo consistit ea certitudo moralis? Dico, cùm ea possit considerari vel ex parte jurantis, vel ex parte rei juratæ, facilius explicari, si de his seperatim breviter disputemus.

Certitudo ex parte rei juratæ.

2. Id sufficienter habetur, si res, de qua profertur juramentum, secundùm modum, & sensum humanum sumpta, sic se habeat, ut profertur, v. g. si quis juret se antè hoc manè comedisse, se vidisse statuam marmoream lacteam, se scire Petrum esse iracundum, &c. non est necesse, ut lautissimum fuerit convivium, marmor verè lacteum, Petrum quocunque momento irasci solere: sed satis est, juxta consuetum civitatis morem, opiparè comedisse, marmor ad lactis candorem accedere, Petrum identidem excandescere; id enim est moraliter lautum, lacteum, iracundum, &c.

Hinc non est condemnandus Parochus, si testificetur suum Clericum frequentasse toto anno Ecclesiam, cùm tamen per majorem solùm anni partem divinis Officiis astiterit; id enim est moraliter toto anno frequentasse. Idem dic de scholasticis, si testificentur aliquem ex suis scholas simili modo frequentasse. Excipe, nisi fortè Universitatis, vel Ecclesiæ constitutione requirant annum mathematicum: tunc enim non de re morali, sed de re, pro ut annuum se habet, jurandum est.

3. Excusavi olim Sacerdotem jurantem se in Parochia per Hebdomadam Majorem Confessionibus excipiendis operam dedisse, juxta Edictum Episcopi sub excommunicatione latæ sententiæ id præcipientis (vides quàm severè? Sed non juxta Concilium Tridentinum, quod gravissimam hanc pœnam non adeò facilè fulminandam prudenter monet) excusavi autem ex prædicta doctrina, quòd, licèt per aliquem diem abfuerit, moraliter tamen semper adfuit, unde etiam ab excommunicatione eandem liberavi. An liberari potuerit ab excommunicatione, ex eo, quia officium, vel beneficium ejusmodi Sacerdos non haberet, sicut in simili edicto excusatus fuisset à processionibus: ex Bat. *in Conc. Trid. sess. 25. c. 23. n. Regn.* 40. vel ex eo, quòd non obstante illo (latæ sententiæ) ex modo fulminandi, & ex consueta acceptatione similium edictorum, illa fuerit solùm comminatoria, aliorum esto judicium. Quod si is in alia, & non in Ecclesia Parochiali, Confessiones audisset? excusassem etiam non invitus, quia jam suum munus utiliter, saltem per æquivalens, obisset: multò magis si id fecisset in sua Ecclesia, cui fortè serviebat; ei enim, usúque servitio non censendus est Episcopus præjudicare voluisse.

4. Ad moralem item certitudinem ex parte rei juratæ pertinet locutio hyperbolica: Juro Petrum infinitis polliere divitiis, à me infinito amore te diligi, innumerabiles esse tuos æmulos, &c. ut enim veritate non careant hæc juramenta, satis est divitias, amorem, æmulos, aliquo tandem modo excedere: id enim est prædicta esse talia humano more, & moraliter.

5. Atque hæc, ut semel dicam, locum etiam habent in juramento promissorio, ut si tibi promittam infinitas gratias acturum, si mater juret filium rixantem se occisuram, vel caput fracturam; si vir Urbanus, ut honore alium præveniat, inter se primum non egressurum ex janua, &c. Ad hodiernum enim veritatem satis, supérque est extraordinaria quædam gratitudo; Punitio filij qualiscunque; Animus qualis qualis non egrediendi: si quidem hæc dumtaxat per illa verba intelliguntur.

Certitudo moralis ex parte juramis.

6. Hæc tunc adest ex Sanchez, mox citando, cùm jurans juxta ac jurat, rem se habere, prudenter putat, & non levi conjectura ductus, sed certa, verisimili, aut probabili.

Profectò illud (verisimili, aut probabili) explicatione indiget; licèt enim ad prudenter, & sine peccato operandum, satis sit probabilitas bonæ actionis: at ad jurandum, non quælibet probabilitas, sed ea, quæ ad certitudinem moralem faciendam perveniat, necessaria est. Explico. Probabile est, v. g. Sacerdotem Religiosum aliàs consuetum quotidie celebrare, hoc manè celebrasse: possum ergo sine culpa mendacij, & prudenter affirmare eum Missæ Sacrificium hoc manè obtulisse: at non possum idipsum jurare, quia licèt probabile sit, non est tamen certum; quòd si accedat dictum alicujus viri fide digni, qui mihi testatus sit vidisse illum Sacerdotem hoc manè celebrantem, possem jurare, quia tale testimonium facit rem morali, & suo modo certam. Ratio autem hujus doctrinæ est, quia ad prudenter agendum satis est certitudo, quam humana prudentia requirere solet ad jurandum requiritur insuper ea certitudo, quæ digna sit, cui adhærere cum reverentia possit invocatio Dei in testem, id quod aliquid plus, quam quemlibet probabilitatem adesse debere convincit.

7. Illud adverte: in judicio, & in contractibus non satis esse certitudinem moralem, quæ consurgit ex auditu cujuscunque etiam fide dignissimi, quia communiter in his non petitur, (& quidem à legitima potestate, cui ex vi justitiæ legalis, saltem posito, quòd testificaris, respondere cum veritate debes) non petitur, inquam, certitudo ex auditu, qui non facit semiplenam probationem, sed ex certa scientia, quæ facit. Ita Sanch. *in Dec. lib. 3. c. 4. n. 13.* Bon. *tom. 2. d. 4. de jur. q. 1. p. 3. num. 7.* & sic præcipitur *c. testes 3. q. 9.* Dixi (communiter) nam quando petitur informatio, personæ, v. g. vel vitæ, & famæ, vel similium, cùm non intendatur à Judice certitudo de visu, satis est certitudo moralis ex auditu, ex Sanchez *ibid.* si quidem metaphysica, & omnimoda de his, nec haberi, nec quæri solet.

8. Atque ex his rectè Hurtadus 2. 2. *d.* 173. *sect.* 15. §. 200. apud Dian. *p. 5. tr. 7. de scand. res.* 10. *Scholasticus* (inquit) *volens probare cursum, ad quod eget duobus testibus, adhibere potest duos amicos, qui illum non viderunt interesse lectionibus, at satis sibi persuadent illum interfuisse at non possunt jurare se id vidisse.* Hæc ille; Quæ sola approbat de Lugo *t. 2. de just. d. 39. sect. 3. n. 19.* & nil amplius, si attentè legatur.

9. Quidam multa fide dignus testibus carebat, pro credito mille aureorum, qui à debitore sibi negabantur: ergo viros duos sibi perfamiliares convenit, rogátque, ut pro se, suóque credito apud Judicem testificentur, sic fore, ut adversarius ad solvendum legitimè compelleretur. Ij ad me confugerunt interrogaturi, an possent fidem certam habere dignissimo illi creditori, & testimonium deponere de certa scientia crediti.

10. Respondi non posse, quia tametsi ejusmodi creditori integrum sit propter certum debitum, omni meliori via contra debitoris bona consurgere, sibíque clam, quod suum est compensare, & insuper jurare cum æquivocatione coram judice, amicis tamen non licet testimonium certum de scientia ferre in judicio; Judices enim, ut modò dicebam, non petunt, an quid quis noverit

quacunque certitudine morali, sed certitudine scientiæ, quam tamen non habent dicti testes, habet verò ipse creditor. Quare nisi ad Judicis mentem juraretur, omnia humana judicia enervarentur. Hanc autem mentem legitimè habet judex ad bonum publicum, cui ex justitia legali cedere debet quæcunque peculiaris utilitas. Dixi, in hoc casu, ubi legitimè jam procedit judex: si enim non legitimè procederet, tunc posse testes æquivocare dicetur *infrà*, *cap.* 4 §. 2.

11. Jam verò alia non multò pòst fuit solvenda difficultas: Boni illi viri, nescio qua mori causa, testimonium tandem fecerunt, quo facto, creditor pecuniam suam facilè obtinuit, ad quid ergo eos obligabimus?

12. Respondeo, si bona fide fecissent, ad nihil, quia sic non peccassent Theologicè, atque adeò ex probabili scientia ad nullam pœnam (cùm hæc condignam culpam sequi debeat) essent condemnandi; at verò cùm contra datum consilium, atque adeò fide mala processerint, res difficultate non caret. Putavi nihilominus ad restitutionem non teneri: Ita de Lugo *ibid.* ex Nav. *in man. c.* 25 *n.* 41. & ratio fuit, quia, esto peieraverint, peccaverintque contra fidelitatem judici, seu foro, bonóque publico debitam; non tamen peccaverunt contra justitiam commutativam: quia verè pecunia debebatur, idque ipsis, ut supponimus, moraliter constat. Cùm ergo ad prudenter operandum, vel non operandum satis sit, ut diximus, probabilitas, multóque magis certitudo moralis, pro restitutione non sunt compellendi.

13. Petes, an eadem certitudo moralis requiratur in juramento jocoso? Respondeo eadem: sic Azor. *t.* 1. *lib.* 11. *c.* 12. *q.* 4. quia posito, quòd tale juramentum sit verum, invocativum scilicet Dei veritatem æquè, ac juramentum serium continere, propter æqualem rationem, debet.

Caput III.

De Juramento Promissorio.

§. I. *De Veritate requisita in Iuramento promissorio.*

Juramentum promissorium cùm veritatem de præsenti habere debeat, conveniátque in hoc cum assertorio, requirit, ut is, qui illud affert, animum habeat adimplendi, quod promittit: secùs, peccare verò perjurio nimis clarùm ex dictis est. Unde controversia apud Doctos non est, an rem etiam levissimam cum animo non implendi per juramentum promittere peccatum sit mortale, est enim certò mortale, ut *suprà* vidimus: Controversia quidem est, an sub mortali illam rem levem adimplere is, qui juravit obligetur: sed de hoc mox §. 3. *n.* 4.

Quid si quis promittat se commissurum peccatum mortale? quid si veniale? quid si rem contra Christi consilia? de his agam mox §. 6.

§. II. *De Iuramento promissorio doloso.*

Illicitum an sit hoc juramentum, est primò quærendum, mox, an ex illo aliqua nascatur obligatio. Et quidem tribus modis potest in illo dolus intercedere. Primò, si juretur sine animo implendi. Secundò, si sine animo jurandi. Tertiò, si sine animo se obligandi, seu (quod in idem videtur recidere) sine animo promittendi.

De illicito usu iuramenti dolosi promissorij.

1. Certum est primò, jurare sine animo implendi esse mortale. Ita Less. *lib.* 2. *c.* 42. *dub.* 9. *n.* 42. Suar. *tr.* 2. *Rel. lib.* 3. *de jur. cap.* 17. *à n.* 7. & communiter: patet ex dictis. Certum est secundò, jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis, vel jurare verbis æquivocis non esse licitum sine causa, licitum esse cum causa, juxta ea, quæ diximus *cap.* 2. §. 2. & 3. quæ sunt recolenda, quia quantum ad hoc eadem est ratio assertorij, & promissorij. Illud est advertendum, faciliùs ex hoc capite in promissorio mortaliter peccari posse, quàm in assertorio: quia in promissorio aliquid certo promittitur, unde faciliùs potest primi damnum intercedere, quo notabili accedente, mortaliter peccabitur.

2. Unum ergo supereſt, an sit licitum jurare sine animo promittendi, vel sine animo se obligandi? semper autem præscindimus à damno proximi, propter hoc enim peccari contra justitiam, nimis sæpè dictum est.

3. Prætermitto tripliciter, quantum facit ad nos, posse quempiam jurare sine animo promittendi, seu non se obligandi. Primò, animo promittendi sub obligatione promissionis ex vi fidelitatis debitæ ei homini, cui fit promissio. Secundò, sine animo promittendi sub obligatione juramenti ex vi Religionis, licèt cum animo dictæ humanæ promissionis. Tertiò, sine animo promittendi absolutè, hoc est, quo quis nullo modo vult promittere, nec scilicet coram Deo, nec, ut ita dicam, coram homine, & item, nec cum obligatione promissionis, nec cum obligatione verificandæ assertionis futuræ.

4. Dico primò, si quis juret cum expresso hoc tertio animo, nullo modo promittendi, vel se obligandi, non esse mortale. Ratio est, quia sic jurare est non jurare: non enim potest esse vel intelligi juramentum, nisi ut productivum obligationis, si ergo hanc obligationem positivè excludis, nec vis, ut juramentum illam producat, convinceris nolle jurare. Ita Sanch. *lib.* 3. *c.* 6. *n.* 7. & *c.* 10. *num.* 8. Bonac. *disp.* 1. *de jur. q.* 1. *p.* 7. *n.* 3. aliique. Vide etiam Castr. *t.* 3. *tr.* 14. *disp.* 2. *p.* 2. *n.* 6. Dixi (cum expresso animo) nam ad verum juramentum non requiritur expressus animus promittendi, vel se obligandi, si quidem satis, superque est, si animus jurandi habeatur, eo enim ipso, quo quis jurat, scítque quid sit jurare, velle censetur, quæ necessariò sunt connexa juramento, nisi ea expresè excludat. Sic Sanchez Suar. Bon. citá Castr. *l. c. disp.* 1. *p.* 8. *n.* 8. Notanter pono illud (scítque quid sit jurare) propter ea, quæ dicta sunt *cap.* 1. §. 1. *n.* 8. & iterum dicetur de voto *c.* 9. §. 1. *v. Remanet.*

5. Dico secundò, si quis juret cum animo solius promissionis humanæ, atque adeò non sub authoritate testimonij divini, seu, quod idem est, non cum animo se obligandi ex vi virtutis Religionis, idem dici debet, quod modò *n.* 4. innuimus, quia illud, quod sub divino testimonio non affertur, nullo modo est juramentum, ut colligitur ex iisdem *ibid.* remanebit ergo solùm promissio humana, de qua alibi disputatur.

6. Dico tertiò, jurare sine animo promittendi ex vi humanæ fidelitatis, sed cum animo obligandi se ex vi Religionis, non esse saltem mortale, si sit animus implendi: Ratio est, quia jam invocatur Deus cum veritate, & voluntate rem promissam implendi ex vi testimonij divini. Quòd si non adsit ejusmodi implendi animus, erit sanè perjurium, quia invocatur Deus cum falsitate. Quando autem deest animus implendi ex vi solius fidelitatis humanæ, erit quidem peccatum, sed veniale: quia quantum est ex hoc capite, nisi damnum grave inferatur, vel quid simile, solùm est mendacium leve.

Quænam obligatio nascatur ex Iuramento doloso promissorio, & quando.

7. Dico primò; Ex quibuscunque æquivocis juramentis, vel quoquo modo fictis, quæ in conscientia non sunt vera juramenta promissoria, non enascitur obligatio ex vi Religionis. Sic Sanch. *lib.* 1. *de mat. disp.* 9. *n.* 8. & *lib.* 3. *Dec. c.* 10. *n.* 4. Ratio est, quia obligatio non oritur, ut ex dictis patet, nisi ex vero juramento, in quo invocatur Deus. Hinc vides, non requiri dispensationem ad hæc juramenta negligenda, cùm, ubi non est vinculum, solutio esse non possit.

Contrà, quando fuit fictio circa rem implendam (jurat quis, v. g. se eleemosynam daturum cum animo non dandi) enascitur obligatio ex vi Religionis, seu, quod idem est, ex vi juramenti. Ita *ibid.* contra Sà. *v. Iuram. n.* 4. *fin.* Ratio mihi certissima est, quia sic jurans verò juramento

re juret, (licèt sine animo implendi, atque adeò licitè) ergo contrahit obligationem implendæ annexam vero juramento, illa enim nolitio executionis non tollit, quin ponatur substantia juramenti, & consequenter ejus obligatio. Pari modo, quando adest intentio se obligandi ex vi Religionis, sed fictè fiat promissio ex vi fidelitatis humanæ (Iurat quis verbi grati, eleemosynam se daturum cum intentione, quod non se velit obligare ex vi humanæ promissionis, sed solùm ex vi Religionis est eadem, quia jam ponitur substantia juramenti.

8. Dico secundò. Quando ex quocumque, vel æquivocis, vel fictis juramentis, quæ verè juramenta non sunt, aliquod damnum promissario obvenit, obligabitur ille jurans, non quidem ex vi juramenti, sed ob dolum, quem adhibuit, ad omne damnum, ac si prorsus verè juramentum fuisset. Ratio ibid. Ratio est, quia tunc contra justititiam delinquitur: Hinc fit, ut promissio sub ficto juramento, quâ non impletâ, nullum damnum sit promissario, quia fuit promissio liberalis, non pariat obligationem executionis, quia ex nullo ex his duobus capitibus, de quibus agimus, ea oriri potest: non ex capite Religionis, quia verè juramentum est, nec ex capite damni, quia nullum est illatum, ut supponimus.

9. *Dices*: At hoc ipsum, quod non des quod promisisti, damnum est. Respondeo, hoc non esse damnum: sed esse lucrum cessans, ad quod elargiendum, posito, quòd verum juramentum quis non fecerit, non se obligavit. Dices iterum: at aliquando erit scandalum, si juramentum fictum non observetur, credent enim audientes, te pejerare. Sic Sanch. *lib. 2. in dec. cap. 10. n. 13.* Respondeo, fateor duplex scándalum adesse hîc aliquando posse: Alterum contra Charitatem, si proximo verè detur occasio peccandi: Alterum contra Religionem, si detur similis occasio Deum per similia perjuria contemnendi: sed hæc universalia sunt cæteris peccatis convenientia, juxta declarata de scandalo *in nostra Meth. Conf. lib. 1. §. 17.* & dicentur, Deo dante, *lib. 5. in dec. c. 1. §. 3.*

10. Dico tertiò: Iudex debet condemnare jurantem fictè, vel æquivocè, non solùm ad omnia prædicta damna, sed etiam ad talia juramenta exequenda, quamvis promissio quoquo modo liberalis fuerit. Ratio est, quia Iudex debet secundùm juris præsumptiones judicare, at qui verbis externis jurat, præsumitur vero animo jurare.

11. Quid, si cesset ejusmodi præsumptio, & jurans clarè probet, se sine animo vero jurasse: poteritne judex eum condemnare? posse & debere docet Sanchez *ibid. d. 10. n. 6.* & Castr. *t. 3. tract. 3. q. d. 2. p. 2. n. 5.* non ex vi juramenti, sed ex legibus Castellæ sic disponentibus in pœnam delicti dolosè jurantis.

At quid, si talis lex alicubi non adsit? Respondeo tunc arbitrio Iudicis secundùm gravitatem culpæ sic jurans erit condemnandus. In quocunque autem casu, quò condemnabitur, parère post sententiam obligabitur, sed cum distinctione. Si enim sententia innititur falsæ præsumptioni, obligabitur condemnandus parère solùm ratione scandali, quare hoc cessante, ad nihil obligatur, nisi ad damnum modo dicto *num. 1.* At si innitatur legibus, vel arbitrio Iudicis, jurantem condemnantis in pœnam delicti, obligabitur sanè, etiam in conscientia, quia quilibet justæ pronunciatæ contra se sententiæ obedire tenetur.

Quando autem enascatur obligatio, hoc est quando incipiat juramentum obligare, dicam, cùm de voto; nam eadem est utriusque ratio.

§. III. *De Materia requisita in Iuramento promissorio.*

1. VEl iuramentum sit ipsi soli Deo, vel in utilitatem etiam hominis. Si prius, induit rationem voti, si posterius, erit solùm promissio homini facta, sed sub Dei invocatione. Quoniam verò diversimodè ex his obligatio nascitur, separatim de iis erit disputandum.

Omitto autem, utpotè ad praxim non pertinens, quænam sit obligatio major, juramentine, an voti; videat qui velit apud Suarium *lib. 8. de Iuram. cap. 3. n. 2. fine*, Sanch. *lib. 3. in c. 8.* Fag. *lib. 2. præcept. dec. c. 5 1. à n. 16.* aliósque

De Materia Iuramenti promissorij in communi.

2. Primò, in juramento promissorio materia promissa possibilis esto, secùs temerè ea temeritate, quam dicam *num. 3.* jurares, quod implere tu non potes. Hinc tuum juramentum de facto alieno, ut quòd Petrus solutum sit debitum; quòd matrimonium sit contractum, &c. illicitum est, nisi intendas jurare, quantum in te est; nimirum, nisi solùm jures diligentiam adhibere, ut ille solvat, ut ille contrahat, &c. & certè id communiter juratur, dum factum alienum juratur.

3. Secundò, licita res sit, & honesta. Hinc juramentum de re peccaminosa mortaliter, vel venialiter, vel de re contra consilia, est peccatum, ex Castr. *t. 3. disp. 1. de Iuram. cap. 6. n. 11.* nec obligat, (unde non indiget relaxatione, ex eodem *ibid. disp. 2. p. 6. n. 6.* quid enim relaxabitur, si nulla adest obligatio? Ratio est, quia juramentum non est vinculum iniquitatis, *c. Quando, de jurejurando*, & alibi: quòd autem peccatum sit; dicam *num. 9. & 10.*

Huc reduco, v. si Amicus, & Amasia invicem jurent, alios se turpiter non cognituros: non valet enim hoc juramentum. Sic Fag. *in præc. Dec. lib. 2. c. 24. n. 19.* Ratio est, quia est de peccato morali; est enim mortale velle his promissionibus turpem amorem inter se fovere.

4. Tertiò, debet esse res gravis; si enim levis, sit non oritur obligatio sub mortali, sed sub veniali dumtaxat. Hoc tertium dictum duo involuit: Alterum ab omnibus admittitur, sub pœna nimirum mortali esse præstandum quod juratur, si notabilis sit res promissa; quia gravis parvi fit: Alterum non omnes amplectuntur, sub pœna nimirum mortali esse faciendum quod juratur, si res promissa sit exigua.

Dico tamen, quamvis probabile, etiam rem levem, si sub juramento promissa sit, esse faciendam sub mortali, nihilominus esse solùm sub veniali videri probabilius ita Azor. *p. 1. lib. 5. c. 17.* & *lib. 11. cap. 5. quæst. 3.* Suar. *t. 2. de rel. l. 2. de juram. cap. 16. à n. 9.* Ratio potissima est ducenda ex ipsa natura juramenti promissorij: in hoc enim non invocatur Deus, ut testis futuræ executionis, sed ut testis præsentis voluntatis; quoad futuram executionem autem affertur Deus, ut sua authoritate promissionem suscipiat, ut scilicet fideliter executio correspondeat factæ promissioni: ergo si non correspondeat, infidelis erit jurans, non verò propriè mendax. Quare cùm casu nostro sit infidelis in re levi, leve solùm peccatum attinget.

5. Petes: quæ, quantáque culpa committitur ab eo, qui rem malam exequitur propter illud expressè, quia ad illam juramentum adhibitum fuit? Respondeo, ex ignorantia hunc excusari non rarò; nam cæterum sacrilegium esset, putare Dei invocationi deberi executionem peccati promissi; præscindendo autem ab hoc errore, veniale committeretur in materia levi; grave peccatum, in re gravi. Sic Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 4. n. 29.* Ratio est, quia in his non intercedit, nisi continuatio ejusdem voluntatis, quæ habita fuit, quando exhibitum fuit juramentum, ut consideranti patebit.

6. Ex his colligit rectè Sanch. *ibid. cap. 19. à num. 16.* juramenta parentum, vel Dominorum, quibus jurant se punituros filios, famulósve: item juramenta puerorum, quibus jurant accusare consodales apud præceptorem, & juramenta, quibus viri nobiles jurant se nolle prævenire in egressu, vel ingressu domus, & similia communiter, vel non obligare, vel facilè excusari aliquo ex sequentibus capitibus (præter illud, quòd non adsit in-

tentio jurandi, sed solùm comminandi) primò, quia communiter fiunt ex ira, vel passione, animóque vindictæ, & ut sic sunt de re saltem venialiter mala. Secundò, quia ferè materia est levis. Tertiò, quia supervenit frequenter causa excusans ab executione; Talis solet esse emendatio filij turbatio Domus, amici interfectio, veniæ petitio, &c. Quartò, remissio ejus, in cujus gratiam fit juramentum, ut accidit in prædictis viris nobilibus qui facilè remittere præsumuntur, promissionem in sui honorem factam. Si filiorum, aliorúmve punitio serio juramento confirmata, urget in eorundem bonum, adeóque in Dei obsequium, præstanda omnino est: hic tamen deerit excusatio, si superveniat emendatio; nam similia juramenta imbibunt tacitam conditionem, nisi rerum status muterur, quod est commune in omnibus juramentis promissoriis, ut *infrà* dicetur.

De Materia requisita in Iuramento promissorio soli Deo facto.

7. Habetur hæc regula: Quia votum non solùm esse debet de materia licita & honesta, sed etiam non debet esse de re indifferenti, nec de impeditiva majoris boni, ideo juramentum soli Deo factum cùm æquivaleat voto, easdem debet habere conditiones, ac votum. Ratio hujus regulæ dabitur mox *num. sequenti*. Hinc, si jurasti Deo jejunium, hoc autem majus bonum, verbi gratia, animarum conversionem impediat, ad jejunium non teneris si jurasti non dare eleemosinam, non colloqui cum proximo, &c. non teneris observare, quia hæc sunt contra Dei consilia, majúsque bonum impedientia, & sic de similibus. Quo modo autem intelligatur rem esse impeditivam majoris boni habebis *infrà*, cum de voto *cap.* 11. §. 1. *vers. Verum huic doctrinæ*.

8. Hinc item, si jurasti in honorem Dei non transiturum v. per hanc viam, quia id res est indifferens Deus non acceptat, utpotè non cedentem in ejus honorem. In quo tamen, & in similibus advertè, non rarò rem alioqui indifferentem fieri propter aliquod adjunctum materiam admodum bonam, & tunc juramentum fore licitum, atque obligatorium; ut si quis juret non transiturum per aliquam viam, quia illa habitat puella causa peccati. Quod si tunc jures rem indifferentem, sed deinde post dies fiat bona, juramentum non obligabit. Sic Laym. *lib. 4. tract. 3. cap. 6. num. 4.* quia *non firmatur tractu temporis, quod de jure ab initio non subsistit*, ut universaliter dicam *infrà, de voto, cap. 11. §. 4. v. Contrà*, ubi etiam declarabimus, an quando finis promittentis est malus, licèt res promissa sit bona, enascatur obligatio.

9. Petes: quodnam peccatum est promittere cum juramento rem non licitam? Respondeo cum Sanch. *lib. 3. Dec. cap. 9. num. 14.* mortale sacrilegium, si res est illicita mortaliter; quia uteris divino testimonio ad rem iniquam faciendam, quæ est summa Dei irreverentia, de qua diximus *suprà, cap. 1. §. 4 n. 4.* unde vides in confessione esse explicandum, an juraveris peccatum mortale, v. g. homicidium cum intentione illud exequendi, nam prius habet duas specie malitias, nempe homicidij; & irreverentiæ: posterius, solius perjurij.

10. Quòd si res sit illicita venialiter, vel sit contra consilia: ut cum veritate jures te dicturum mendacium officiosum, vel daturum eleemosynam, non ingressurum Religionem, non acceptaturum Officium Prætoris, &c. puto cum Fag. *lib. 2. in præcept. Dec. secundum, c. 14. num. 1.* esse veniale; quia non videtur gravis Dei injuria uti Divino testimonio ad rem leviter illicitam, ut *ibidem* diximus, vel ad nolendum facere id, ad quod non teneris. Quòd si deinde des eleemosynam, has Religiosus, vel prætor, non peccas, quia juramenta; quæ adversantur charitati, non obligant. Excipe, nisi Officium, verbi gratia, Prætoris tibi sit causa moraliter peccandi & sic in similibus: quia tunc juramentū fuit de re bona. Quid si res sit impossibilis physicè, vel moraliter, & ut sic tibi cognita, ut si jures te cras volaturum, vel daturum centum, quæ moraliter non habebis? Mortale esse docet communior sententia; ita Suar. *tom. 3. de Rel. lib. 3. c. 18. num. 7.* Fag. *lib. 2. cit. c. 6. n. 24.* Castr. *tom. 3. disp. 1. de jur. p. 6. v. Ad tertium.* Sanch. *lib. 3. dec. cap. 4. num. 4.* quia jam deest animus implendi promissum: idémque esse, si jures temerè non advertendo, si possibilis, nécne, quia virtualiter falsum juras. Rectè autem notat Sanch. *ibid. cap. 9. num. 12.* facilè in his casibus obtineri dispensationem. Non est tamen improbabile ex Arag. 2. 2. q. 89. *art. 3. in dict.* & Sayr. *lib. 5. c. 4. fin.* quando non deest implendi animus esse tantùm veniale, quia tunc solùm deficit judicium secundus comes juramenti, cujus defectus non semper est mortalis, ut *sup.* vidimus.

De Materia requisita in Iuramento promissorio in utilitatem hominis emisso.

11. Sit hæc regula ex Sanch. *lib. 3. c. 9. n. 19.* Materia requisita in hoc juramento ad inducendam obligationem implendi, satis est, si possit sine culpa mortali, vel veniali apponi, etiamsi res indifferens sit, quando hæc sub juramento promittitur, est omnino executioni mandanda, gravis sub gravi, levis sub levi, juxta *superiùs* dicta. Ratio regulæ, & cur id sufficit, non verò in juramento, seu voto, quod Deo fit, est, quia in promissione semper habetur ratio, ut sit grata illi, cui res promittitur: Deo autem non potest esse gratum, quod est impeditivum majoris boni, seu quod indifferens est nec ad suum obsequium pertinens: at homini sæpissimè gratum est, quod est indifferens, quódque munus sibi bonum est, & ex alia parte in hoc juramento Deus non est acceptor, sed solùm testis.

12. Hinc, si jures soli Deo fœminam ducere, & non in gratiam alicujus, poteris castitatem vovere, quia tunc matrimonium esset impeditivum majoris boni, qualis est ex se vita cælebs. Ita Sanch. *ibid. num 19. in medio.* Dico ex se; nam si matrimonium jurares ad sedandam tuam impudicitiam, obligaret juramentum, quia tunc matrimonium esset tibi majus bonum. At si idem jures ipsi fœminæ acceptanti in ejus, vel parentum gratiam, castitatem vovere non potes: quia ad observandum juramentum homini factum, nil aliud requiritur, nisi quod servari sine ullo peccato valeat.

13. Quod si nondum acceptavit nec puella, nec alius loco ipsius, adhúcne illo teneberis? Respondeo, esse diligenter distinguendum: Si enim per modum voti Deo promisisses aliquid in utilitatem tertij in hunc ferè modum: Promitto Deo, seu quod in idem recidit, Promitto cum juramento Deo, me daturum pauperi, vel Petro pauperi centum: & in casu nostro: Promitto Deo puellam hanc ducere ad vitandos meos lapsus; Cùm additum est (ad vitandos) Vide *infrà, c. 15. §. 3. n. 4.* tunc teneris; licèt enim pauper, vel puella nondum acceptaverit, unde non deficeas ex justitia, & possit relaxari ex causa à Superiore, qui ab habente potestatem; Deus tamen statim acceptat, utpotè votum sibi factum: quare, nisi adsit relaxatio, debebis centum dare, & puellam ducere ex virtute Religionis. Sic Laym, *tract. 3. lib. 4. cap. 11. n. 6. fin* An hæc relaxatio possit etiam fieri post acceptationem; colligitur ex dicendis *cap. 7. §. 6. n. 3.* & *c. 17. de Voto, §. 2.* At si juramentum fuit factum homini soli sine ulla promissione ad Deum (ne implicita quidem, quæ implicita promissio esse solet, quando ad Dei honorem promittitur opus pium) ut si jures, v. g. te centum daturum amico, isque neque per se, neque per alium acceptavit, non obligaris dare. Ratio est quia promissio homini facta nondum acceptata, non est completa, & propterea non obligat: sic Sanch. *lib. 1. de matr. d. 7. n. 25.* Less. *lib. 2. c. 17. d. 7. num 72.* aliique passim: cùm ergo juramentum sequatur naturam promissionis, ei adnectitur, ut *infrà, §. 4. n. 3.* dicemus, si hæc non obligat, nec illud obligat, sed authoritate propria poterit infringi.

14. Regula allata, quod juramentum homini factum nil requirit, ut observetur, nisi quod possit sine peccato servari, fallit, ex Sanch. *lib. 4. in dec. c. 10. n. 30.* Castro Pal. *tom. 3. de jur. d. 1. p. 4. num. 4 fin.* seu restringitur, quando promissio

promissio jurata liberalis obstaret susceptioni status Religiosi: si enim liberaliter jurarès te ducturum fœminam in ejus gratiam, vel famulaturum alicui toto vitæ tempore, vel quid aliud simile, etiam his acceptantibus adhuc potes ingredi Religionem, & non obligari juramentum servare. Ratio quoad promissionem matrimonii, est, quia in jure *c. ex publico, de conversione conjugatorum*, & passim Doct. conceditur sponsum etiam de præsenti ante consummationem posse intra duos menses Religionem ingredi. Si ergo ipsum matrimonium initum non obstat volenti ingredi in Religionem, multò magis non obstabit juramentum de matrimonio ineundo, quod est minus, semper etiam propter perfectionem status religiosi (ut deducitur ex jure Canonico) sive in matrimonio in illud bimestre, sive in promissione etiam jurata matrimonij, involuitur illa conditio, *ibid.* nisi Religionis status magis placeat. Ratio autem quoad promissionem juratam aliarum rerum, est, quia si talis conditio involuitur in ipso matrimonio ineundo, vel per illud bimestre etiam in initio ante consummationem, multò magis involuetur in cæteris promissionibus, quæ sunt vincula minus fortia, quàm matrimonium.

15. Consultò dictum est (liberaliter) nam accedat alia obligatio justitiæ, v. g. damni dati, injuriæ, &c. diversa est ratio, nec poterit Religionem ingredi, qui ratione horum, juravit, v. g. quis matrimonium fœminæ, quam prostituit, jurat famulatum toto tempore vitæ is, qui pecuniam accepit, &c. hi sanè religionem ingredi non possunt, renuente parte, quia tunc promissio jurata non est liberalis, sed onerosa, cujus executio ex justitia debetur.

16. Quid, si quis alicui cum juramento promisit, vel matrimonium, vel dictum perpetuum famulatum, vel vitam in sæculo cælibem, vel quid simile liberaliter, poteritne Ordines sacros suscipere; Respondet Sanchez, promittentem cum juramento matrimonium, non posse, promittentem verò famulatum, vitam cælibem, vel aliud quid, posse. Ratio est, inquit, quia aliæ promissiones non sunt tanti momenti, ut ordinibus suscipientis obstare debeant: at promissio matrimonij potens est, fortis, nec nisi à Religionis vero & proprio ingressu vinci debet, non verò ab ordine sacro, qui licet affinis statui Religioso sit propter votum Castitatis solemne, Religiosus tamen status propriè non est. Qui ergo jurat aliquid modo dicto impeditivum Ordinis sacri præter matrimonium, involvit conditionem; Nisi ipsum Ordinem sacrum, statum nempe Religioni similem, elegero; at qui jurat aliquid impeditivum vitæ cælebis, vel servitij Nosocomij, &c. non involuit dictam conditionem, Nisi vitam cælibem, vel dictum servitium elegero; quia non sunt status affines, seu similes Religioni, cui Religioni, & (propter congruentiam) statui, qui Religioni est similis, facta est dumtaxat à jure dicta concessio.

§. IV. *Qua ratione interpretandum juramentum in ordine ad inducendam obligationem.*

Tribus regulis id perspicuè definito, quæ etiam sua proportione sunt applicandæ ad votorum obligationem de qua *infrà*.

Prima Regula.

1. SI de intentione jurantis constet, non est opus interpretatione, secùs, interpretari debet juramentum, ut servata proprietate verborum, quantò minor potest, obligatio inducatur, quia semper præsumitur jurans minùs voluisse suæ libertati nocere. Ita Abbas, Sylvest. Suar. apud Castr. *t. 3. tr. 14. disp. 2. de jur. p. 14.* lege item Laym. *lib. 4. tract. 4. c. 3. n. 4.*

2. Hinc jurans Religionem ingredi quamlibet etiam minùs strictam ingredi potest. Promittens alicui servire potest per paucos dies. Promittens eleemosynam, potest elargiri quamcunque. Promittens servare statuta, v. g. collegij, potest non observare, quæ postea eduntur. Quòd si ex circumstantiis, vel modo communi loquendi, certus sit jurans se promisisse Religionem strictiorem, servitium longo tempore, largam eleemosynam, observantiam statutorum edendorum, (ut assolet esse in statutis, quæ de novo juxta proprium institutum feruntur in Religionibus (juramentum debere observari ex se patet.

Secunda Regula.

3. Iuramentum restringendum est juxta naturam actus, super quem cadit, Sic Laym. Castro Pal. aliisque cit. quia: *Accessorium sequitur naturam principalis*, *Reg. Iuris 42. in 6.* nec jurans præsumitur alio modo se obligare voluisse. Quare omnes restrictiones, vel conditiones, quas de jure, vel consuetudine habet promissio, omnes habet juramentum illi adhærens. Habet autem communiter quatuor, quæ generales conditiones promissionis appellantur. Prima: Si potuero (ad impossibile enim nemo tenetur (vel si licitè potuero. Secunda: si superior legitimè non contradicat. Tertia, si res non fuerint notabiliter mutatæ. Quarta, si promissio fuerit acceptata, vel si non fuerit remissa a parte.

4. Hinc, si jurem tibi aliquid, aliudque tu mihi: te fidem frangente, ad nihil ego obligor. Si jurem tibi quidpiam donare, te ingrato existente, ad nihil item reneor. Si jurem solvere tuum debitum fidejubendo, & non instar principalis, si prius tu non excutiaris, nihil ego debeo. Si Clericus juravit residentiam, potest non residere in casibus à jure concessis. Si quis juravit statuta Collegij, Civitatis, Vniversitatis, potest non servare ea, quæ legitima consuetudine sunt abrogata: & ratio horum, & similium est ex Less. *lib. 2. cap. 42. num. 22.* quia promissiones involvunt has tacitas conditiones, si alter fidem servet, si gratus existat, si sit solvendo, si à jure, vel legitima consuetudine aliter non fuerit dispositum, &c. ergo & easdem involvet juramentum.

5. Ex illla tertia conditione, si res non sint notabiliter mutatæ, multa speciatim inferuntur. Hinc enim, qui juravit ducturum sponsam, certè si illa fornicetur, si in lepram, si in morbum incurabilem, si in paupertatem notabilem incidat, imò si inveniatur non habere dotem competentem, non obligabitur illam ducere. Si quis, facta pace, juravit se non nociturum inimico, si is dat novam inimicitiæ causam, jùramento deinceps jurans liberabitur, Iuravit quis se donaturum cuidam mille, si qui sic promisit, in paupertatem deveniat, potest non donare. Si quis juravit se non dissolutum contractum societatis, potest, si socius rixosus, vel notabiliter molestus evadat, dissolvere. Si quis in universitate Licèciatus jùravit se non assumpturum doctoratum in alia, si in hac alia iterum licentietur, potest in eadem doctoratus lauream accipere. Hæc autem & similia ideo sic se habent, quia rebus notabiliter mutatis, sicut nō obligat promissio, ita nec juramentum. Nam propterea, qui juravit usuras reddere, vel latroni pecuniam dare, quamvis, si prævidit omnes difficultates in solutionem futuras, obligetur ad solvendum saltem momentanea solutione, vel ad petendam relaxationem juramenti à Superiore, tamen si eas non prævidit, & quando est soluturus, pati cogitur grave detrimentum accipiendo ad interesse, vel sua bona vendendo, non tenetur solvere, nec relaxationē indiget, quia facta est mutatio notabilis, &c. propterea item jurans non loqui cum hoc quia fuit causa tibi, v. g. fornicandi, si mutentur ejus mores, ac probus efficiatur, non teneris illum vitare, quia permutatio notabilis facta est. Imò etiamsi hic sit occasio alterius peccati, illum ex vi juramenti non teneris evitare; sicuti etiam jurans non fornicari cum hac, non tenetur ex vi juramenti ad evitandam societatem; in committendo alio peccato, v. g. murmurationis, cum eadem, ita jurans vitare occasionem fornicationis, non tenetur, quantum est ex Religione juramenti, ab aliis occasionibus abstinere.

6. In

6. In dubio an mutatio superveniens sit tanta, ut juramentum non obliget, judicandum obligare, quia possidet juramentum: poterit nihilominus peti relaxatio, ipso dubio causam relaxationis concedente. Ita Suar. *lib. 2. de juram. c. 35. n. 10.* Fag *lib. 2 in Dec. præc. 2. c. 19. n. 17.*

Tertia Regula.

7. Iuramentum numquam censetur factum in præjudicium tertij, *cap. venientes, cum contingat, de jurejurando, cap. 2. eod. in alibi*, quia sic esset illicitum.

8. Hinc, qui juravit secretum servare alicui; si ex secreto penderet alicui malum poterit illud revelare ei, cui prodesse, non obesse potest qui juravit se de tali loco non abscessurum, si à Superiore seriò jubeatur discedere potest, imò debet obedire, secùs fieret eidem superiori præjudicium. Qui juravit solvere centum Petro posteriori, potest, debétque solutionem dare anteriori, si alia centum non suppetant. Qui juravit longam instituere peregrinationem, potest, ac debet ab ea desistere, si Dominus, in cujus fortè potestate est, abnuat. Atque hæc, & similia, ideo sic se habent, quia illicitum est nocere proximo, vel alicui præjudicium ferre.

§. V. *Expenduntur aliqua Iuramenta promissoria.*

1. EX doctrina hactenus in superioribus sparsim allata, solvi possunt plures non contemnendæ difficultates circa aliqua juramenta particularia; quæ ad majorem claritatem sunt hìc sigillatim proponendæ.

Iuramentum sine consensu.

Quando tu consensum ex quacumque causa non præbuisti, (sed dissentiendo internè, solùm, v. g. hactenus promisisti, vel jurasti) etiamsi peccatum tibi non foret servare juramentum, tamen non teneris servare ex vi Religionis, nec obligaris petere relaxationem, sed gerere te poteris, perinde ac si nihil jurasses, nec promisisses, Sic Oñate *tom. 1. de contractibus, tract. 1. disp. 3. sect. 13. n. 234.* Ratio est, quia nunc, cùm non affuerit ullus animi consensus, ne meticulosus quidem, nulla obligatio contractus oriri potest.

Hinc vides discrimen, cur consensus meticulosus juratus obliget saltem momentaneam solutionem, ut mox *n. 6.* dicam, hic verò consensus fictus ad nullam; discrimen autem est, quia hic nullus adest consensus, cùm tamen ibi, quamvis meticulosus, adsit. Si quando tamen per ejusmodi fictionem injustè proximum decepisti, te obligari ad illius damna nimis sæpè diximus.

Iuramentum de actu irritato per legem.

2. Quando jus non solùm irritat contractum, seu actum, sed etiam juramentum, sive imitando ipsum actum sive prohibendo, ne ei contractui juramentum apponatur, non obligat juramentum. Sic de Lugo *l. 2. de just. disp. 22. sect. 8. num. 596.* Oñate *t. 2. de contractibus, tract. 4. disp. 11. sect. 2. n. 66.* Basil. Pont. *de matr. lib. 12. cap. 8. n. 37.* Ratio est, quia tunc Ecclesia veluti antecedenter facit bonam communitatis, sive irritavit, sive relavit illud juramentum: Sic Tridentinum *sess. 23. cap. 16. de Regul.* irritavit renuntiationem etiam juratam Novitij, nisi certis conditionibus assignatis: sic etiam matrimonium gravi, injustóque metu celebratum, etiam accedente juramento, invalidum est *ex cap. 2. de eo, qui duxit*; idem in professione solemni, & in quibuscunque votis ex metu, modo explicato *suprà lib. 1. c. 2. n. 8.*

3. Solùm posset esse controversia, an sicuti certum est, id posse facere Ecclesiam, cujus est potestas juramenta relaxandi, etiam antecedenter, quàm emittantur; ita possint Principes alio modo, sive remittendo obligationem, sive reddendo materiam ineptam juramento, sive constituendo jurantem incapacem, &c. Et quidem posse docent nobiles Doctores, Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 22. n. 10.* de Lugo *l. c. n. 243.* Basil. Pont. *l. c. à n. 38.* Castr. *t. 3. tr. 3. disp. 2. de jur. p. 4. n. 6.* id quod nobis satis sit innuisse.

Iuramentum ex parte actus illicitum.

4. Si actus ipse jurandi sit illicitus ratione alicujus circumstantiæ, ut si, v. g. juramentum de donando equum amico, fuit cum magna ira, cum blasphemia, contra præceptum Superioris, contra votum, quod quis fortasse emisit de non jurando, &c. obligabitne ad sui executionem?

Respondeo cum Suar *t. 2. de Rel. lib. 2. de Iur. c. 24. n. 2. & 3.* obligare, quia, licèt juramentum comitetur aliquod ex illis capitibus prædictis, tamen ipsa materia, circa quam versatum juramentum, nempè ipsa donatio equi, non est illicita, ut supponimus, & actus ipse juramenti ex comitatu iræ quoad substantiam non vitiatur.

5. Quod si præceptum, v. g. Superioris non solùm fuerit de non jurando, sed etiam de non donando ex vi juramenti, & supponatur tale præceptum validum esse, & legitimum, certè tunc ipsa materia juramenti erit illicita, quia contra prohibitionem, atque adeò non aderit obligatio illam exequendi. Idem dic, si ex ira promittatur, puniri in vindictam aliquis, v. g. filius à patre, servus à Domino, &c. tunc enim cum illa punitio, quæ est materia juramenti sit mala, sive venialis, observanda, ex dictis §. 3. *n. 3.* non est.

Iuramentum illicitum ex parte ejus, qui illud per metum gravem, vel vim, vel injuriam extorquet.

6. Extorquet à te latro juramentum, ut promittas ei dare pecuniam; Idem facit per injuriam usurarius, ut promittas ei solvere usuras ex mutuo, obligarisne promissis? Respondeo te obligari. Ita S. Thom. Molin. Sanch. Bon. aliique apud Castr. *t. 3. disp. 2. de jur. p. 4. n. 3.* Laym. *lib. 4. tr. 3. c. 7. n. 7.* Ratio est, quia, licèt illi peccent accipiendo, & ad restituendum accepta teneantur: tu tamen potes sine peccato dare. Adverte tamen id à te fieri momentanea solutione posse, ad servandam Deo, & juramento reverentiam, sed statim poteris etiam (si opus fuerit) Officio judicis implorato, repetere; cujus rei ratio redditur *infrà §. 6. n. 2.* Poteris, item, si libuerit, à Superiore petere juramenti relaxatione, & nihil dare, ipsa enim injuria sufficientem affert Superiori causam dispensandi. Quas disparitates huc facientes vide *infrà, n. 21. & n. 44.*

Iuramentum contra aliud juramentum, vel votum.

7. Si juramentum sit de re, seu materia opposita rei per aliud juramentum, vel votum promissa, obligabitne? v. g. juravi, vel vovi castitatem, deindè promitto ejusdem cum juramento ducturum hanc puellam, obligorne illam ducere?

Respondeo te non obligari. Ita Suar. *tom. 2. de Relig. tract. de jur. lib. 2. c. 19. num 10.* Oñate *tr. 11. disp. 40. sect. 5. n. 119.* aliis relatis, contra Gomez. Ratio est, quia, hìc non solum adest peccatum in ipso actu jurandi, sed etiam adest materia jam reddita mala ex vita antecedentis juramenti, vel voti. Similiter enim, si promisisti sponsalia etiam sine juramento huic fœminæ, non valet juramentum de ducenda alia, ex Sanch. *lib. 1. de matrim. disp. 50.* quia propter priora sponsalia, reddita sunt nulla hæc posteriora, atque adeò non sunt apta ad recipiendam obligationem novi juramenti.

8. Audi causam: Iuravit petrus se ducturum Bertam, deinde juravit se ducturum Catharinam. Post hæc Berta remisit voluntariè sponsionem sibi factam à Petro, obligabitúrne Petrus ducere Catharinam? Atque idem posse quæri, si ex quocunque alio capite prius juramentum incipiat vim non habere.

Respondi non obligari. Ita Sanch. *lib. 1. de matr. disp. 50. num. 4.* Suar. *l. c. n. 15.* Castro Pal. *t. 3. disp. 2. p. 8. §. 6. fin.* Ratio fuit, quia: *Quod initio invalidum est, tractu temporis non convalescit. Reg. Non firmatur, de reg. jur. in 6.*

Cum

Cum ergo posterius juramentum de Cathatina ducenda, quando fuit emissum, invalidum fuerit, quia de materia mala, sic reddita propter prius juramentum, nulla convalescere non potuit, unde nec obligare. Si tamen post priora sponsalia dissoluta de novo ineantur posteriora, certè hæc obligabunt, quia posterior materia sponsalium mala non est.

3. Inquires. Dispositiones factæ contra prius juramentum, sintne validè? Iuravit quis, v.g. non vendere suum equum, deinde de facto vendit, alteríque tradit; valétne traditio? Iurat quis suum testamentum non commutaturum, deinde mutat, valétne mutatio? Iurat quis sponsam puellæ, deinde aliam, ducit, valétne matrimonium? & similia? Quid, si dicta venditio, mutatio, matrimonium, &c. fiant cum novis juramentis? Respondeo non obstare has posteriores dispositionem, juramenta continere perjurium, quia sunt contra priores graves, & non dispensatas, seu remissas, ut suppono, promissiones & sic sunt de re illicita, ut modò diximus. Superest ergo videre, an nihilominus tales actus contra prius juramentum validi sint, licèt illiciter facti. Et quidem validos esse defendit communis, & vera sententia. Ita Sanchez *lib. 6. de matrim. disp. 13. n. 4.* Laym. *lib. 4. tr. 3. c. 8. num. 5.* aliique apud Castro Pal. *tom. 3. tr. 14. disp. 2. p. 9. §. 7.* Ratio est, quia per juramentum non tollitur potestas à jurante, ne possit facere actum, quem aliàs validè facere poterat: quique à mera facultate agenti pendet. Sicut enim à jurante jejunium se servaturum, non tollitur potestas physica comedendi, sed solùm illa per juramentum fit comestio illicita, sic nec tollitur potestas, de qua loqui mur in casu nostro, &c,

10. Dixi (quem aliàs validè facere poterat) si enim aliunde actus erat invalidus, non est mirum, quòd etiam invalidè fiat post prius juramentum. Vendidisti, v.g. cum juramento equum, & de facto tradidisti emptori: deinde eundem cum juramento vendis alteri: hæc posterior venditio nulla est, quia per traditionem factam primo emptori, equus non est ampliùs in tuo dominio, quem valide vendere possis. Pari modo alienasti cum juramento fundum dotalem, sed sine requisitis, idque post juramentum antea factum de eo fundo non alienando; invalidè alienasti, quia alienatio ejusmodi sine debitis requisitis aliunde fuit invalida, hoc est, ex legibus disponentibus non posse sine debitis requisitis fundum dotalem alienari: nam per juramentum ejusmodi alienationi appositum, non esse in nostra sententia confirmatam, nec validam sectam ejusmodi alienationem, docebimus *infrà*.

11. Quòd in favorem tertij aliquid juraßi, nec juramento stetisti, sed per novum juramentum alteri rem de facto donasti, vel quid simile fecisti, unde damna evenerunt illi tertio, ea omnia ex *supra* dictis esse ipsi, resarcienda meminisse oportet.

Iuramentum in Matrimonio, & in Sponsalibus contractis ex metu ad illa extorquenda injustè incusso.

12. Antonius dicto metu, & quidem gravi coactus duxit, vel promisit ducere Bertam, addíque juramentum. Quæritur primò; an sicut matrimonium fuisse irritum, si juramento carvisset, sic etiam & illo addito? Secundò, an saltem illa juramenta Antonius teneatur ratificare, vel de novo emittere? Tertiò, An indigeat relaxatione, ut ea possit non observare?

Respondeo ad primum, esse irritum tùm matrimonium, tum juramentum, tum utrumque unitum. Ita Sanchez, aliique apud Taneredam *lib. 4. de matr. disp. 10.* Ratio est, quia matrimonio huic deest perfectus consensus, adde & jus Ecclesiasticum illud irritans, ut dixerimus *supra, lib. 1. c. 2. §. 5. n. 22. & §. 7. n. 3.* Cùm ergo juramentum superveniens non inveniat perfectum consensum, matrimonium semper remanebit in sua nullitate.

13. Ad secundum: Sive juramentum fuerit de præsenti, ut: Iuro me ducere Bertam, sive de futuro, ut: Iuro me huic matrimonio (ex metu contracto) non contraventurum; non teneri Antonium illud ratificare, vel iterare, Ratio est, quia cùm utrumque sit extortum per injuriam, non est unde obligatio oriri possit: Adde peccatum fore, si velit non contravenire dicto matrimonio; esset enim velle persistere cum non sua: nisi tamen deposito metu, valeat vero animo, & non meticuloso iterum Antonius contrahere, id quod posset quidem facere, sed, ut dictum est, non obligatus.

14. Ad tertium; non esse opus relaxatione, quia ubi nullum est vinculum, nulla est necessaria relaxatio. Ita Tanc. *ibid. d. 21. à n. 1.*

Quæ dicta sunt de matrimonio, dic de sponsalibus, quæ perfectè voluntaria etiam esse debent.

Illud nota, si vel matrimonium, vel sponsalia sint contracta ex simili metu, sed levi, cùm in nostra sententia *supra, lib. 8. c. 2. §. 6. n. 11. & §. 7. n. 3.* sint valida, juramentum illis additum validum erit. Puto tamen probabile esse ejusmodi juramentum in sponsalibus contractis ex metu levi posse ab Episcopo in foro interno relaxari (nam in externo non conceditur, ut *ibidem* dixi) ipse enim metus, licet levis sufficientem causam dat relaxationi. At in matrimonio de præsenti contracto ex simili metu levi non potest; quia matrimonium est contractus naturâ suâ irrescindibilis: quare posito, quòd in nostra sententia ipsum est validum, erit etiam validum juramentum, atque adeò nec matrimonium dissolvi, nec juramentum illi adhærens relaxari poterit.

Iuramentum de non accusando, vel de accusando.

15. Iuramentum de non accusando in universum irritum est, sic suár *lib. 2. de juram. cap. 17. à n. 14.* Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 21. n. 12.* quia est de re [illegible] aliquando expediat bono communi accusare. Dices, at aliquando non expedit, ergo pro hac parte, quando expedit, validum erit. Respondeo, nego consequentiam: cùm enim hoc juramentum fuerit per modum unius includens omnes casus, ut supponitur, inhonestum est, quia malum ex quocunque defectu, atque adeò totum corruit, etiam quoad illam partem fortè honestam. Quòd si loquamur de juramento, quod fiat de non accusando aliquo determinatè, vel de non accusando in tali materia, &c. valebit, vel non valebit, perinde ac poterit, vel non poterit servari sine peccato, modo nimis sæpe dicto.

16. Pari ratione juramentum de accusando in universum invalidum erit, ita Castr. *disp. 2. de juram. part. 7. §. 3 num. 2.* Basil. Pont. *lib. 12. de matr. cap. 8. num. 29.* quia id contra charitatem, & sæpe contra prudentiam est. Quòd si juramentum sit de accusando aliquo particulari, est distinguendum; Si enim sit ante commissum delictum, poteri esse validum, quando accusare bonum esse prævideretur, ut si prævideretur non sufficere meram denuntiationem, sed necessariam esse accusationem, ob bonum commune. vel bonum tertij. Si verò juramentum de accusando fiat post commissum delictum, aliquando item erit validum, quando accusatio affert bonum communitati, vel tertiò, vel emendationem rei. Non erit validum, quando accusatio est, propter aliquam circumstantiam malam, vel ex odio, seu vindicta; nam tunc materia est incapax obligationis juramenti, ut *supra* docuimus.

Illud video juramentum de accusando, rarò obligare. Ita Sanch. *lib. 1. in Dec. cap. 9. n. 17.* Castro Pal. *&c. 2 esf. lib. 2. cap. 42. d. 4.* in simili; nam si fiat ad vindictam non obligat, imò peccatur mortaliter sic jurando, nisi vindicta sit levis, ut accidit in pueris jurantibus se accusaturos sodales magistro, vel pædagogo, si fiat ob bonum, certè vel non solet esse verum juramentum, cùm sit solùm comminatorium, ut consueverunt matres jurare contra filios, vel facilè mutatæ inveniuntur circumstatiæ v.g. reus est emendatus, vel omissio accusationis est majus bonum, siquidem rixæ vitabuntur, &c.

Iuramen

Iuramentum malum ex fine malo: ubi de Iuramento nimis prodigo.

17. Paterfamilias juravit se daturum mille aureos, impudicæ puellæ, obligabitúrne illos ex vi juramenti dare? Duo hîc inquiruntur. Primò, an obliget hoc juramentum, quòd certè pravum est, ratione mali finis, ob quem conceptum fuit. Secundò, an obliget ex eo quod hæc promissio sit nimis prodiga, atque, ut suppono, saltem venialiter mala. Et quidem adverto, certum esse hanc promissionem ante patratum crimen esse sub mortali rescindendam, nec ullo modo obligare; quia continuare promissionem mortaliter pravam, illamque firmam juramento velle, est in peccato habituali commorari. At patrato jam scelere.

18. Respondeo ad primum; valere juramentum, atque obligare. Sic. Sanch. *lib. 3. dec. cap. 9. num. 28.* Bonac. *tom. 4. disp. 4. de juram. quæst. 1. p. 4. num. 5.* quia licèt actus fuerit turpis, juramentúmque illicitum in se; tamen materia ipsa, id est donatio, ex nullo capite illiciti supponitur. Non sic, si quis juraverit dare aliquid simoniacè: non obligaretur enim illud dare, quia omnis donatio simoniaca prohibita est in jure Canonico, ut explicatiùs *in tractatu de Simonia* dicetur.

19. Respondeo ad secundum: probabile esse valere dumtaxat, & obligare juramentum prædictum quoad partem, quâ promissio prodiga non est: non valere, quoad excessum. Sic Sotus, Banes, Arag. Suar. citati à Sanchez *ibid. n.* 27. Ratio est, quia, quoad excessum aliqua est culpa, nempè, ut supponimus, saltem venialis: quoad aliquam partem, nulla: Iuramentum autem alteri factū servari debere quando, & [illegible] potest sine ullo peccato, satis dictum in superioribus est,

20. Dixi (esse probabile) nam etiam judico probabile esse ejusmodi donationem, seu juramentum quoad omnes partes, esse nulla. Lege Tanc. *lib. 9. de matrimon. disp. 25. & 1. tom. de Relig. lib. 2. de jur. disp. 8. n. 34.* Ratio est, quia promissio videtur facta (nisi aliud expresè intētum fuerit, ut si jurans habuisse animum donandi ea, quæ sine prodigalitate potuisset:) videtur inquam, promissio per modum unius, & indivisibiliter facta de toto millenario aureorum: cùm ergo tota materia si inhonesta, quia totum inficitur à quacumque parte totum juramentum quoad omnes partes corruat, necesse est. Sanchez *ibid.* docet esse etiam probabile: valere quoad integram promissionem, quia esto saltem venialiter peccaverit prodigè promittens: at in executione non apparet culpa, imò adest justitia, nempè solutio debiti jam contracti. Sed non acquiesco, quia posita prodigalitate materiæ, nunquam ejusmodi debitum fuit à juramento, quod non est vinculum iniquitatis, confirmatum.

Si verè tunc post promissionem culpabilem donatio non esset prodiga, certè adesset obligatio ad donandum: quoad dictam conditionatam solam potest evincere de Lugo *tom. de Just. d. 18. sect. 2. à n. 60.* qui nobis contrarius videtur; vide eundem *tom. 2. d. 23. sect. 8. n. 113.* At re ipsa in casibus, de quibus loquimur, Donatio, quæ exhibetur ex vi promissionis prodigæ, prodiga est, & sine vocatur solutio promissionis factæ) quia refertur ad materiam prodigam, cùm sit perseverantia in prodigalitate promissa; & quia donans exequetur id, quod prodigum est, atque adeò saltem venialiter malum. Fac me tibi cum juramento promisisse projicere in puteum mille aureos, nónne tum promissio, tum promissionis executio est prodiga? Ita sanè, nec enim fidelitas promissionis extrahit projectionē à sua malitia intrinseca prodigalitatis, ergo fidelitatis hæc honesta non est, nec observanda; ita in casu nostro: idem enim est projicere in puteum aureos illos, ac projicere eosdem in tuum sinum, quod utrumque prodigum esse supponimus.

Exemplum quod ex Cajetano approbat Sanchez *dict. lib. 3. in Dec. c. 9 nu. 27.* quod scilicet solutio promissionis pretij factæ Meretrici, sit absque ulla culpa, licèt fuerit culpa ipsa promissio, non est contra nos, quia solutio justi pretij est debita ex justitia, post actum illum quamvis turpem, aut alibi à nobis fusè dicetur; nec ullo modo supponitur ex alio capite peccaminosa: at Donatio, de qua nos loquimur, est, ut, diximus, prodiga, & saltem peccatum veniale.

Iuramentum errore, vel dolo extortum.

21. Quando per errorem, vel dolum in substantia dantem causam contractui, aliquid cum juramento promisisti, ad nihil obligaris. Ratio est, quia tunc abfuit consensus. Si quis enim deceptus, quod hæc sit gemma, cùm sit vitrum, illam, etiam cum juramento, emit, non consentit in emptionem hanc, quæ est vitri, nec illam emat. Nota. In metu adest consensus, licèt meticulosus, hic non adest: non igitur mirum, si ibi obligat juramentum ad momentaneam illam solutionem, hîc ad nullam.

22. Dixi autem (per dolum in substantia) nam si dolus, vel error versetur circa accidentia, licèt deceptus semper habeat jus ad sui damni, si quod patitur, compensationem; tamen non infirmatur juramenti obligatio, sed relaxatione opus est, quia tunc jam adest consensus quoad rem substantialem. Ita Layman. *lib. 4. tract. 3. c. 2. num. 5.* Suar. Molin Sanch. ab eodem citati, & passim.

23. Adverto non solùm quando dolus, seu error est in accidentibus talibus, ut ex se redundet in ipsam substantiam, nullus est contractus, sed etiam quando similis error, vel dolus in accidentibus dat totam causam contractui quando scilicet contrahens expresè ideo contrahit, quia illam qualitatem vult. Ita Oñate *t. 1. de contractibus, tr. 1. disp. 3. sect. 8. à n. 154.* quidquid dicant de Lugo *t. 2. de Justitia, disp. 22.* Molina *de contract lib. d. 139.* qui sine distinctione loquuntur de metu, dolo. Ratio est, quia tunc qualitas illa est tota ratio consensus; ergo, si illa non adest, nec consensus advertit, atque adeò nec contractus, nec obligatio. Vt si cui volenti vinum vetus expresè emere, tu portigas novum, nulla erit emptio, si quidem nunc voluntas ementis est velut sub conditione, hoc modo. *Volo (nec solùm vellem) emere vinum, si talem qualitatem habet, secus absolutè nolo emere.* Id quod puto habere locum tum in errore, seu dolo antecedente, ut loquuntur, id est, sine quo contractus non fieret, tum etiam in concomitanti, id est; quo errore, vel dolo posito, fieret, sed tamen non, sit, contractus: jam enim utrobique non adest consensus contractui essentialis.

24. Hinc infert Fagundez *de contract lib. 5. cap. 42. num. 11.* si juraſti puellæ tecum fornicanti nuptias, putans illam virginem, vel juraſti emere, seu locare domum, quam à dæmonibus deinde vexatam invenis, vel juraſti vendere fundum tali pretio, quo te graviter læsum deinde invenis, vel renuntiaſti hæreditati contentus dote, quam deinde multò minorem invenis, quàm erat hæreditas, inquam Fagundez ex Lessio *lib. 2. c. 42. dub. 9. n. 35.* te ad ſtandum contractui, vel juramento, non obligari, quia scilicet in his omnibus, vel ratione doli, vel ratione erroris ex modo quo solent communiter fieri ſimiles promiſſiones contractus, tu verè non conſenſiſti.

25. Dices, ergò in matrimonio ſi quis accipit conjugem, quam credit nobilem, divitem, virginem, & talem deinde non invenit, nulliter contrahit; quod eſt contra omnes Doctores, apud Sanchez *de matr. lib. 7. diſput. 18. num. 11. & 25.* qui docent errorem in perſona invaliditate matrimonium, non vero in ſola qualitate. Reſpondeo cum Oñate *de contract. t. 1. tr. 1. diſput. 3. ſect. 6. n. 132.* Sanch. *de matr. lib. 7, diſp. 18. n. 21.* ſi expreſsè cum prædicta conditione quis contrahit, certè nulliter contrahit, abſente conditione, etiam quoad qualitatem, irritúmque faciet jure naturæ matrimonium: ut ſi ſic dicat: *ego conſentio in Bertam, ſi eſt virgo*, tamen ipſa eſſe virgo non inuenitur. Ratio eſt, quia tunc verè deeſt conſenſus, qui

qui est de essentia matrimonij. Idémque est in voto, & iuramento propter eandem rationem.

26. Dixi (expressè, nam cæterùm tunc in quocunque contractu, voto, juramento ex Castro Pal. *tom.* 3. *d.* 2. *de jur. p.* 5. *num.* 11. tum multò magis in matrimonio, professione Religiosa, quæ matrimonio, propter perpetuitatem æquiparatur, nisi expressè sub conditione circa qualitatem contrahas, semper validè contrahes, quia ex modo, quo consensus dari solet, & ex communiter contingentibus, præsumitur, quòd nisi conditionem de qualitatibus accidentariis expresso animo ponas, absolutè consentias, atque adeò validè. Simile quid evenire solet in Episcopo ordinante, qui quamvis aliàs noluit, imò prohibeat excommunicatum; verbi gratia, ordinandi, tamen quando actu ordinat, illum non excludit, sed absolutè, unde & validè, ordinat: simili igitur modo in casu nostro. Nam licèt fortasse, si scires illam qualitatem, non contraheres, nihilominus, quia actu contrahis habet is contractus in substantia omnia requisita ad validitatem, ac propterea non poterit dici invalidus esse ob ignorantiam qualitatis. Huc spectavit fortasse Molina cum apud Bonacinam *tom.* 2. *in* 2. *præcept. Dec. disc.* 4. *p.* 3. §. *num.* 9. dixit ideò matrimonium, & professionem in erroribus quoad qualitatem non irritari, quia, qui statum aliquem perpetuum assumit, censetur velle illum assumere, etiamsi res aliter, quoad accidentia, sit ac judicat, modò constet, quoad substantialia.

27. Hinc vides discrimen: error in personna, vel in personnam redundans, uti etiam error in Religione, vel in Religionis substantialia redundans, semper irritat contractu, seu votum, quia tunc deest consensus in substantialia: quare contrahas cum Berta, quam deinde invenis servituti mancipatam, eo ipso irritum est matrimonium: si ingrediaris Religionem, hanc putans S. Francisci, sed invenias deinde S. Dominici, eo ipso nulliter profiteris, &c. at in qualitate (nisi in casu expressionis modo dicto) non irritat, quia jam adest consensus in ipsum objectum, & in omnia substantialia: semper tamen, ut modò dictum est, remanet jus in decepto ad compensationem si ea potest dari, Vide de his, quæ *infrà* dicam, cùm de voto errore, & dolo.

Iuramenta aliqua de rebus indifferentibus.

28. Iuramentum Deo factum non scribendi, non suendi, non navigandi, non laborandi aliquo die, non exercendi mercaturam, vel talem artem, non comedendi hæc, vel alia, donec maritus, v. g. domum veniat, & similia, si emittantur ob fines temporales, ob malum eventum habitum talis negotij, ob mœstitiam de marito absente, ob vindictam, ob avaritiam, &c. non obligabunt: sic Suar. *lib.* 2. *de juram. cap.* 17. *à num.* 3. *ad* 7. quia ha[illegible] ut vidimus *supra, c.* 3. §. 2. sunt vota, quæ etiam jurata de rebus indifferentibus Deus non acceptat. At si ex circumstantiis colligantur fuisse emissa propter bonum finem, v. g. ut melius deo vacetur, ut ab ea exercitatione non impellatur quis ad peccatum, ut ea abstinentia rectius mariti impetretur à Deo, obligabunt sanè, quia sunt de re bona. Moneo item semper esse observanda quandò emittuntur in commodum, seu utilitatem alioum, quia tunc est juramentum factum homini, quod, ut diximus, *supra. c.* 3. §. 3. *num.* præsertim 12. obligat, modo *ibid.* explicato ac si esset promissio acceptata.

Iuramentum de redeundo in carcerem.

29. Iurat quis se rediturum in carcerem, an teneatur redire? communis, & vera Doctorum responsio est obligari, etiam cum vitæ vel gravissimo periculo, si redimus ex aliquo capite habeat rationem virtutis, ut si carcer sit justus, & mors justè inferenda, si eo non redeunte injustè vexandus sit custos, si redire faciat ad bonum publicum, vel ad avertendum scandalum contra Religionem Christianam. Ratio est, quia tunc juramentum est de re virtuosa, atque adeò servandum. Imò iidem Doctores dubitant, an hoc juramentum possit ab Episcopo relaxari, quòs, si est otium, vide.

30. Sed quid, si carcer sit injustus? negat obligari Vasquez, Basil. Pont. Navar. Covar. aliíque citati à Castro Pal. *tom.* 4. *tr.* 14. *disp.* 2. *p.* 4. *num.* 14. quia opus est meritatis, se sine necessitate morti offerre: ergo & juramentum de ea re temerarium erit, & non obligatorium; nam propterea aliqui, ut Covarr. Gutier. aliique apud Tanc. *t.* 1. *de Relig. lib.* 2. *de juram. quares* 2. *num.* 21. addunt peccare, si redeat.

31. Affirmant Suarez, Sanch. Less. Bonac. aliique apud eundem Castro Pal. *ibid. num.* 15. obligari, quia esto se offerre morti sine causa sit temeratium: at se offerre morti post juramentum, est cum maxima causa, atque adeò non temerarium; nempè ut fidelitatis, & veracitas juramenti servetur; ergo, &c. Confirmat id ex Layman. *lib.* 4. *tr.* 3. *cap.* 7. *n.* 3. *fine*, quia licet Princeps peccet promittendo cum juramento sine urgentissima causa Hebræis libertatem suorum rituum, tamen supposito, quòd juraverit, obligatur juramentum servare; ne cum damno commercij humani fides rumpatur. Sententia prior est probabilior, hæc posterior sit saltem, propter authoritatem extrinsecam, probabilis.

32. Notat autem Suarius in sua sententia hoc posterius juramentum, quando scilicet carcer est injustus, (nisi aliud bonum publicum exposcat (posse ab Episcopo relaxari; ipsum enim jus vitæ dat causam relaxandi.

De illo priori, quando scilicet est de re vitiosa, dubitant Doctores, citati, quos, si est otium, vide.

33. Illud denique libens addo, si pro reditu mutatæ sint circumstantiæ, quia non prævidit quis mortem, vel alia gravia pericula, quando juravit, quæ prævidet in reditu, non teneri juramento. Sic Tanered. *ibid. à num.* 18. Ratio est *superius* dicta quia mutatæ tunc essent circumstantiæ. Imò aliqui concedunt, etiamsi prævidisset mortem, cùm juravit, posse non redire ex eo capite, quia vix potest accidere, ut, qui jurat redire, concipiat periculum mortis eo horrore, quo concipit, quando redit, quare jam ratione ipsius mutantur notabiliter circumstantiæ.

Iuramentum volentis compensatione uti.

34. Quidam perfamiliaris meus (vocetur hic ficto nomine Ioannes) generosum equum vendidit creditâ pecuniâ centum aureorum Consobrino suo, quam exigere sola petitione nequaquam valuit, atque ob sanguinis conjunctionem cogere per Iudicem nunquam voluit. Quid tandem remedij? Sors, sive occasio, quæ se obtulit, filiæ nuptias celebrandi, modum, prudentémne, an fraudulentum ignoro, Ioanni aperuit. Adit consobrinum, mutuóque petit in ea necessitate aureos centum, jurans se infra mensem esse redditurum. Consobrinus juramenti Ioannis hominis religiosissimi obligatione contentus, mutuum concedit, nulla utrinque mentione facta debiti ex equi venditione contracti. Elapso mense, imò mensibus aliquot exactis, nulla apparente solutione, Ioannem Consobrinus interpellat, monendo de debito. Is compensatione se uti velle cum iis aureis centum, quos alter ex equo debebat, disertis verbis exposuit. Clamare creditor, juramenti religionem obtrudere, hominis alioqui omnibus virtutibus præditi fidem implorare. Contrà, Ioannes nihil se debere, juramentum juri compensationis nequaquam officere, de oblata occasione nuptiarum Deo se gratias agere immortales, respondebat. Itaque dum alter compensationem, alter juramentum urgeret, ad me delata res est quid iuri, quid rectæ rationi consonum magis esset, dijudicaturum?

35. Censui locùm esse compensationi, nec familiari meo emissi juramenti Religionem obstare. Absit autem, ut me familiaritatis affectus in transversum egerit, siquidem una veritatis vis, Iurisperitorum (sic Bartolus

l. Amplius, ff. rem ratam habere. Panor. *c. Ad nostram 1. de jurejur.* Baldus Cumanus, Faber, quos citat, sequitúrque Covar. *de pactis. p. 1. §. 4. n. 8. & 10.* Theologorum (ita Sanch. *lib. 3. & in Dec. c. 17. num. 15.* Molina *de just. tr. 2. disp. 560.* Suar. *t. 2. de Rel. l. 2. c. 37. à n. 9.* Sa, *v. Iuram. num. 20.* Azor. *p. 1. l. 11. cap. 8. quæst. 10.* Bonac. *d. 4. de juram. q. 1. p. 16. n. 2.* aliis cit.) authoritate comprobatæ, ad sic decidendum, animum meum non movit modò, sed compulit. Ratio potissima (nam cæteras, ut etiam aliquarum objectionum solutiones, vide apud Doctores laudatos,) illa fuit, quam adduxit rectè Bartolus quia non est censendus periturus, qui justè impeditur à promissis implendis, ut probatur à jure *l. fin. qui satisdare coganter*, & nos item insinuavimus in superioribus: at justè impedior solvere centum tibi, à quo centum mihi debentur. Quæ enim per fidem tuam æquitas postulat, ut te non solvente debitum mihi ego ad tuum debitum solvendum impellar?

36. Et quamvis aliqui, ut Gutt. *3. p. de juram. c. 6. n. 8.* id quod docemus solùm concedant, quando debitum contrahitur post juramenti obligationem, ut si consobrinus prædictus illa centum ex equi emptione incepisset debere Ioanni post mutuum ob filiæ nuptias concessum, non verò anteà, tamen dicta ratio utrobique semper urget: neque enim, quando Ioannes juravit se redditurum mutuum Consobrino, intentionem habuit renuntiandi juri compensationis, quo gaudebat, ut perperam putant adversarij: sed potiùs judicandum est eo animo jurasse Ioannem, quo sibi commodius esset, nempè se soluturum intra mensem per legitimam quamcunque solutionem, qualis est compensatio.

37. Hac prolata sententia ad me iterum, ut erat tenerrimæ conscientiæ scrupulis exagitatus Ioannes clanculum, venit asserens se quando mutuum, Consobrino petiit, intentionem habuisse, si is non urgeret, compensatione utendi: si instaret, atque hoc modo se multùm offendi ostenderet, animum habuisse omnino solvendi. A me ergo exquirebat, an illo perurgente, ipse vi justitiæ ad mutuum solvendum obstringeretur: nam cæterùm solas consanguinei injustas quærimonias non magni se nunc facere profitebatur.

Dixi, non obstringi, nihil enim sibi nocuit per illam intentionem mente retentam. Ita Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 17. num. 16.* quidquid contradicat Bonac. *tom. 2. d. 4. de jurp. 16. vers. addit.* Sanè si hanc voluntatem Consobrino Ioannes aperuisset, isque acceptasset, quia tunc cum juramento compensationis juris renuntiasset, à renuntiatione resilire non posset, & sic sibi utique nocuisset. Nunc verò, quia id mente opertum retinuit, suæ justæ indemnitati nihil nocuit: deficiente enim acceptatione, juramentum in utilitatem hominis solius factum, nihil obligat, ut nos diximus *suprà*, §. 3. *num.* 12. & meritò docet Sanch. *de matr. lib. 1. d. 7. num. 24.* ex eo potissimùm capite, quia juramentum sortitur naturam primordialem, & conditionem actus, super quo interponitur: ed promissio alteri facta habet ex sui natura tacitam conditionem, *si acceptetur*. Ergo & juramentum promissioni addictum.

38. Si hæc ita se habent, quid dicendum de sequenti casu? Petrus vel usurario ex mutuo, vel latroni ex delictu promisit cum juramento dare centum, potéstne Petrus compensare, cum illis centum, quæ reddere debebit usurarius, vel latro, casu quo petrus observet juramentum momentanea solutione? atque adeo potéstne ex nunc non solvere Respondeo non posse, ratio est clara, quia compensationis natura requirit, ut fiat compensatio cum illa re, quæ tibi à debitore debetur: at antequam observes tu juramentum, solvásque, Vsurarius, vel latro nihil tibi debet: ergo, &c.

Iuramentum factum contra leges.

39. Quoniam juramentum de re contra leges civiles aliquando obligare, aliquando non item, docent Doctores, inquirimus modum id dignoscendi. Dico (contra leges civiles) nam contra leges Ecclesiasticas certum est non obligare. Vt si quis juraret se matrimonium initurum sine cæremoniis (quamvis accidentariis) Ecclesiæ. Ratio est, quia, lege Ecclesiasticæ, vel sub veniali saltem constringunt, vel certè ita pertinent ad bonum commune, bonúmve animæ, quales etiam esse solent nonnullæ Constitutiones Religionúm ad nullam culpam obligantes, ut contra illas juramentum non valeat. Sic Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 2. de jur. c. 20. n. 1.* loquendo igitur de legibus civilibus.

40. Respondet Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 9. num. 19.* afferendo hanc regulam: Quando lex principaliter est lata circa bonum publicum, quod cognoscitur ex eo signo, quòd verba legis dirigantur ad omnes universaliter: tunc contra ipsam non obligare juramentum, cùm tunc sit saltem veniale contra illam operari. Quando verò lex seu verba legis diriguntur ad personas particulares, obligare; quia tunc præsumitur lex ferri principaliter, propter bonum privatorum, atque adeo non cum tanto rigore peccati. Hinc, si quis Minor init cum aliquo contractum, si quis renuntiat futuræ successioni, si quis alienat fundum dotalem, atque hæc cum juramento: non peccat, quia leges hæc prohibentes sunt directæ principaliter ad bonum privatorum, atque adeò juramenta dicta obligant. Contrà, si quis jure se asportaturum arma, frumentum, vinum, &c. extra territorium contra legem id fortè prohibentem; peccat juxta damnum, quod facit communitati; quia ejusmodi lex respicit principaliter bonum publicum, cùm sit directa ad omnes universaliter, atque adeò juramentum contra ejusmodi legem, obligationem inducere non poterit. Hactenus ex Sanchez.

41. Huic doctrinæ non acquiescit Castro Pal. *t. 3. tr. de jur. d. 2. p. 8. n. 6.* potissimùm ex eo, quia Reipublicæ maximi interest, ut illæ leges directæ ad bonum privatum serventur; quare omnes eæ videntur verè, sive directè, sive indirectè ad bonum publicum pertinere: perinde enim bono publico in veritate servitur, si merces extra non asportentur, utque si non remaneant puellæ indotatæ, Minores non depauperentur, filij hæreditate non careant. Regulam ergo sequentem, quam fusè Castro Pal. ponit, sic breviter nos proponamus, & quia expedita ad praxim est, amplectamur.

42. Vel leges sunt prohibentes, jubentésve aliquid, vel sunt solùm permittentes. Si juretur contra priores, non valet, nec est obligatorium juramentum: sic Onate *t. 1. de contr. tr. 4. d. 11. sect. 2. n. 49.* quia sic etiamsi aliunde ne venialiter quidem peccaretur, fieret contra bonum publicum, dum non servarentur leges superiorum; unde oriri non potest obligatio ulla, nec ratione puræ assertionis, nec alio modo; quia eo ipso, quòd juramentum est de re contra leges prædictas, est de re sive mala, sive quæ à Deo non acceptatur ob bonum publicum, & animarum: At si jures contra posteriores, valet juramentum, quia non est unde illud sit malum: non quidem ex se, ut supponimus; nec ex lege, quia jam ipsa solùm est permissiva: ergo, &c. Exemplo res fiet dilucida, prohibet lex, ne fundus dotalis à muliere alienetur: si qua igitur juret se sine debita solemnitate alienaturam, contra legem prohibentem, jurat de re contra bonum publicum, & consequenter juramentum est inutile, & non obligatorium. Verùm, quia eadem lex permittit, ut si quæ fundum dotalem de facto alienavit, non obligetur illud repetere, alienationémque rescindere, quia nullibi invenitur lex ejusmodi repetitionem præcipiens: ideo si juret se non repetituram, validum emittet juramentum, atque obligabitur non repetere; quia non repetendo, contra nullam legem operatur.

45. Ex hac regula fit, ut si minor juret sine authoritate Prætoris contractum aliquem; si ludens juret se daturum id, quod amittit pecuniâ creditâ, ubi lex ex est, ne sic ludatur; si quis juret se conditum testamentum sine solemnitate (tametsi leges hæc disponant non sub aliqua culpa, sed sola politica gubernatione ad bonum publicum

publicum (sit, inquam, ut ij non obligentur ad ejusmodi iuramenta custodienda. Sed 5. Minor contractum dictum sine judice instituit, si ludens pecuniam jam solvit, si ille testamentum sine solemnitate condidit, & deinde idem jurent hæc se non esse rescissuros; obligabuntur iuramenta servare: & Ratio utriusque est jam dicta, quia ubi est resistentia juris, hîc adest permissio; idem enim jus, quod tibi prohibet, ne à te illi actus celebrentur, permitti celebratos non rescindi, si ita tibi libuerit. Multò magis Clericus renuntians cum juramento fori privilegio, vel fidejus jurans se non denuntiaturum hæreticum sacro Tribunali, vel alicui ex metu jurans futurum matrimonium, seu sponsalia; non obligantur ad prædicta servanda, nec relaxatione indigent, quia hæc clarè sunt, vel contra leges Ecclesiasticas, vel contra leges statuentes illa ex bono publico. Lege Basil. Pont. *lib. 13 de matr. c. 8. n. 57. 75. & 76.*

44. Quod si juramentum, de solvendis usuris mutuatio, vel de danda pecunia latroni per metum eam extorquenti, ut diximus *supra*, obligat, ideo est, quia hæc permittit lex, licèt enim leges contradicant usurario, latroni, ne injustas hic usura, & ne exortam ille pecuniam recipiat: non tamen contradicunt, sed permittunt solvi usuras, & pecuniam à mutuante, vel promittente. Eodémque modo præsumeretur ludenti pecuniâ credità permittere illam solvere, si non solvendo gravis infamiæ notam ludens contraheret; si quidem leges contra subditorum necessitates, honorémque (si aliud non requirat majus aliquod bonum publicum) non judicantur agere, quare in iis circumstantiis valeret ex tali fine juramentum; quia tunc juraretur id, quod est honestum conducens ad proprium jurantis charitatem, lege non contradicente.

45. Denique, si accidat fieri juramentum contra prædictas leges, quo confirmetur prius juramentum, eum vigorem habebit hoc posterius juramentum, quem prius: quare si prius nullum, est nullum est & posterius. Iurasti, verbi grati, alienare omnia bona in eo casu, quo nulla est alienatio, deinde alienationem jam factam alteto addito juramento confirmasti; assero neutrum juramentum obligationem parere. Ratio est, quia, quod nullum est, & inutile, confirmari nequit. Non ita, si jures te non repetere velle id, quod renuntiatarius per talem tuam alienationem fortè acquisivit, & possidet: valet enim hoc juramentum, cùm recurrat regula jam data, quod scilicet à jure non præcipiatur repetitio, sed permittatur.

46. Dices: Aliqui saltem ex his contractibus contra legem factis, qui ex se obligatorij in vim justitiæ non essent, tales fiunt, si addatur juramentum, quando proprio vocabulo dicuntur ejusmodi contractus confirmari juramento: ergo insufficiens est data doctrina. Respondeo nego tales fieri, ut *mox* §. 6. explicabimus nostra sententia.

47. Duo hic denique noto, Primo quia diversæ sunt opiniones, an dicta juramenta contra leges, imò & similia sint eo ipso irrita, ex eísque nascatur obligatio saltem ex vi Religionis; ideo semper esse tutum petere dispensationem. Et fortasse invenies aliquos textus apud Laym. *lib. 4. tom. 3. cap. 6. juncto cap. 8.* afferentem multa juramenta obligatoria, quæ talia non videntur, in quibus dicitur, oportere aliquorum juramentorum relaxationem petere, quæ non apparent ex se esse obligatoria, & tamen judicantur, vel ob maiorem conscientiæ securitatem, vel quia in iis textibus Pontifex loquitur juxta opinionem asserentium enasci prædictam obligationem. Causa autem dispensandi satis erit, ne homines ultra necessarios usus contra leges dispo-ant. Ita Castr. *disp. 1. de juram. p. 9. §. 1 n. 4. v. è contra.*

48. Secundò, non rarò leges aliquid prohibent, quia præsumunt fraudem, dolum, injuriam: quæ leges, si absit dicta præsumptio, non obligant in conscientia, ex nobilium Doctorum opinione. Lege Cabbedum 1. *part. dec. 138. n. 3. ex lege ult. C. de pactis*, & Gloss. *v. Eventus*

Noto igitur, tunc juramentum contra has leges in foro conscientiæ valere, (si alias res illicita non est, & fraus dolus vel injuria verè absint.) Patet, quia tunc juramentum non est verè contra leges. Habe exemplum. Nepotes, verbi gratia, pactum ineunt inter se cum juramento, ut vivente Avo dividat hoc, vel illo modo hæreditatem. Hoc pactum etiam juratum, nullum est ex legibus, ne scilicet detur ansa captandæ mortis Avo. Lege Tiraq. *loc. cit. v. Vnquam in præfat. à num. 135.* Si tamen nullus subsit, ne à longè quidem ejusmodi timor, sive propter virtutem nepotum, sive propter senectutem morti proximam Avi, vel quid simile; assero hoc pactum in conscientia valere, item juramentum, atque obligatorium esse: quia verè contra legem, seu ejus prohibitionem in conscientia tunc non oritur. Certè Advocatus non potest esse Iudex causæ, cujus fuit Patronus; Idem non potest pacisci cum cliente, de causa litis; Hæres non conficiens inventarium tenetur solvere legata, & æs alienum vires hæreditatis excedentia; & tamen hæc solùm sunt secundùm forum externum præsumens fraudes: at iis cessantibus, has leges nihil urgere in conscientia, non ignobiles Doctores affirmant. Ita Cord. apud Dianam *part. 3. tract. 5 resol. 56.* Val. *in different. utriusque fori, v. Hæreditas, differ. 2. num. 3.* aliique.

Iuramenta non vendendi minoris, & non emendi pluris.

49. Hæc certè non obligant, quia regulariter nec cedunt in honorem Dei, nec in proximi utilitatem. Quòd si in emolumentum proprium jurantis aliquando cadunt, jam ipse potest sibi remittere. Sic Castro Pal. *t. 3. tract. 14. d. 2. punct. 7. §. 2. num. 4. fine.* Bonac. *tom. 2. disp. 4. de jur. q. 1. part. 4. num. 3.* Addidi (regulariter) in enim in aliqua occasione moveris ad sic jurandum propter bonũ tertij, ne, v. g. merces pro filiis decrescant, vel quid simile; certè, si adhuc acceptatio, ut patet ex dictis, obligaberis.

Iuramenta Medicorum. Rectorum Civitatum, Allumnorum Collegij.

50. Quoniam Regula fuit universalis, juramenta de servanda aliqua lege, vel statuto etiam individuo, &c. esse intelligendum, fuisse emissum sub ea conditione, quam, secluso juramento, habet statutum sive ex se, sive ex consuetudine: ideo idem dicendum est de juramentis præfatis in hoc titulo. Ita Suar. *tom. 4. in 3. p. 35. sect. 3. n. 4. & 6.* Sanch. *lib. 5. in Dec. c. 16. n. 10.* Nunus, & Homob. apud Dianam *p. 3 tract. 4. resol. 3.*

51. Hinc satis est ex Sanch. *ib.* ut Medicus sive per se sive per alios, imminente periculo, moneat infirmum de Confessione, nec tenetur testimoniũ exhibitæ Confessionis scriptum petere, ut possit ad curandum ægrum redire quamvis id, aliáque juraverit observare, ex præscripto Pij V. *Super gregem*, 1566. 8. *Maij.* Ratio est jam dicta quia ejusmodi Pij non videtur aliter recepta, quare non obligat, nisi ubi usu recepta cum toto suo rigore esset.

52. Hinc Rectores Civitatum, Iudices, similèsque Officiales, cùm jurant observare multa eorum statuta, ea ex vi juramenti dumtaxat custodire tenentur, quæ sunt in usu, consuetudinéque recepta.

53. Hinc Setibæ Procuratores, aliíque jurantes taxam præscriptam se servaturos, eam debent, & possunt pro sua impensa opera mercedem recipere, quam legitima consuetudo introducit: at certè consuetudinem non dum fore introductam puto, quandiu clanculum plus accipitur, & Princeps, cùm id noscit, punit. Ita Castro Pal. *tom. 3. d. 2. de jur. p. 7. §. 5. n. 4.*

54. Hinc alumni jurantes statuta Collegij servare, ea obstringuntur ex vi juramenti custodire, quæ aliàs firma sunt, & servari solent Sic Salas *de leg. d. 15. sect. 1.* Bon. *t. 2. d. 4. q. de jur. p. 16. n. 6.* Et quidem si ex se sunt levia, vel ut levia existimata, sub levi obligatione; si ex se sunt gravia, vel reputata ut gravia, sub gravi: neque

enim ejusmodi juramenta aliquid addunt, sed solùm magis firmant obligationem, quæ alias aderat.

55. Alumni autem Seminariorum jurantes, ad patriam post absoluta studia se redituros, Vel Clericatum, professuros, poterunt, non obstante juramento, Religionem ingredi. Ita Bas. Pont. *lib. 12. de sponsalibus, c. 8. n. 5.* quia hic status, ut potè majoris perfectionis semper censetur exceptus: nisi ob aliquod majus bonum expresè renuntiaverint: ut per tres annos post absoluta studia ab Alumnis Collegij Anglicani, huic potestati Religionem ingrediendi renuntiari ob inopiam operariorum in Anglia laborantium, refert Pellizarius *t. 1. man. Reg. tr. 4. cap. 4. n. 44.* Layman *lib. 4. tract. 3. cap. 6. num. 6.* sentit nunquam posse dictos alumnos Religionem ingredi, si ingressus sit in Religionem, in qua satisfieri juramento non possit; quia illud juramentum, seu votum factum fuit in utilitatem Ecclesiæ suæ patriæ. Sed certè, quia status Religiosus, ut dixi, probabiliter censetur semper exceptus, & ut addit Fag. *lib. 2. in Dec. cap. 16. n. 5.* quia commutatur juramentum in melius (quod ex dicendis cum *de voto*, omnibus est licitum) ideo nostra sententia est probabilior, favèntque ea, quæ dixi *suprà, §. 3. n. 13.*

56. Dubitabis. Quòd si qui juret statutum, quòd nunc propter aliquam rationem non obligat, obligabit postea? tenetúrque is postea servare? Respondè, distinguendum esse cum Sanch. ex parte, *lib. 3. in Dec. c. 14. n. 2.* & Fag. ex parte *lib. 2. in 2. præc. dec. cap. 24. num. 1.* Tanc. ex toto, *t. 1. de vel. lib. 2. d. 19. à n. 8.* Si nunc quando juras, statutum non est usu receptum, vel est legitimè abrogatum, & nullum, etiamsi ponas postea illud statutum redire non teneris: Ratio est, quia juramentum fuit de statuto, quod existebat, quando juraſti. Si ergo tunc nullum [illegible], & nullum fuit juramentum de ipso non poterit deinceps tractu temporis convalescere. At si statutum fuit dumtaxat suspensum propter aliquam causam, & deinde, cessante illa, revivisci, ut ita dicam, sanè teneris; siquidem juramentum fuit validum prolege valida: at jam dicta lex valida est, & solùm per accidens eo tempore, quo suspensa, fuit, observatione caruit: ergo, &c.

Evenit id sæpè in taxis, & pretiis rerum. Iuraſti, v. g. non vendere frumentum, nisi juxta pretium à Republica taxatum, accidit maxima penuria per duos menses, quando taxa minor antea facta suspenditur, sed post duos menses, cessante penuria, redit: sanè si tempore illorum duorum mensium juraſti taxatam Reipublicæ servare, quamvis non obligeris pro duobus his mensibus, postea tamen, redeunte taxa, redit & tua obligatio.

Iuramentum non ludendi.

57. Quandónam Iuramentum non ludendi obligat jurantem? Respondeo, Tribus regulis id definiri posse.

Prima Regula: Si juraſti absolutè non ludere, nil cogitando, an de ludendo immoderato, & periculoso dum taxat, an etiam de moderato intellexeris: non teneris te abstinere à moderato. Ratio est, quia secundùm juxta *l. quidquid adstringendæ, ff. de ver. obl.* debet interpretatio ita fieri, ut minùs, quoad fieri potest, obligatio inducatur. Lege Bon. *t. 2. d. 4. de jur. p. 1 6. n. 3.*

58. Secunda Regula: Si juraſti te non lusurum, mente comprehendendo tum immoderatum, tum moderatum ludum, neutro ludo tibi licet ludere. Ratio est, quia quamvis ludus moderatus pertineat ad virtutem Eutrapeliæ, ex S. Th. *2. 2. q. 168. art. 2. incorp.* unde ipsius abstinentia videatur non esse bona, & honesta, adeóque non esse juramenti materia: tamen quia perfectius est ob mortificationem eo privari, materia est juramenti, id patet in cæteris honestis recreationibus assumptis ex cibo, ex potu ex similibus, quorum abstinentia apta est materia voti, atque adeò juramenti.

59. Sed qui modus dignoscendi, num uterque ludes, non solus immoderatus comprehendatur à jurante. Dico cognosci id ex fine à quo movetur quis juravit, sic Castr. *t. 3. tract. 14. de jur. d. 2. p. 7. §. 1.* S. enim solùm intendit vitare jurgia, jacturam bonorum, malaque non absimilia, solùm immoderatum ludum excluſit: si verò voluit se à delectatione ludendi, à jactura temporis, &c. cohibere, etiam moderatum comprehendit.

60. Atque ex eodem fine parvitas materiæ in ludente contra juramentum expendenda item est. Si enim juravit quis abstinentiam à ludo, ne prodigè rem familiarem contereret: à modico, vel notabili damno, quod ex ludo juxta ejusdem statum patitur, levis, vel gravis culpa metienda est. Si verò, ne tempus consumeret, vel ne delectatione ludi afficeretur, juravit, à tempore notabili insumpto, puta plus quàm per duas horas, metiendum peccatum mortale est: ita idem *ibid. num. 6.* Fag. *lib. 2. de præc. dec. cap. 26. n. 4.* Quare in hoc casu, quamvis notabilem peccuniam brevi tempore ludo exponeres, non peccares mortaliter, quantum est vi juramenti: quia finis intentus notabiliter non læderetur.

61. Regula tertia. Si juramentum fuit sub aliqua limitatione, v. g. non ludendi cum hac persona, in tali loco tali genere ludi, &c. distinguendum est; si enim id fuit sine ullo honesto, sed sive ad vindictam contra colludentem, sive quia in eo loco male fortunatum se quis credit, &c. non obligat juramentum, quia est de re mala, vel certè fuit juramentum Deo soli factum de re indifferenti: ita Navarr. *cap. 12. num. 28.* Bonac. *tom. 2. d. 4. p. 4. num. 2.* Si verò id factum fuerit, quia cum hac personâ, vel in eo loco adest occasio peccandi, quæ non adest alibi; juramentum sanè constabit, quia de re fuit utili, & honesta.

62. Denique hîc duo adverte. Primò, juramentum tuum de non ludendo, non includere, de non ludendo per intermediam personam, nisi id expresè mente conceperis; quia tunc tu non ludis, sed alius, etiamsi tu præsens esses, esses, cùm pro te ludit, Castr. *ibid. §. 5.*

63. Secundò, Iuramentum de non ludendo, an includat promissionem de non ludendo nomine alieno; ex fine, qui te impulit ad jurandum, debere colligere: ita Castr. *ibid. n. 6.* Si enim rationem habuisti jacturæ temporis, vel discordiarum, dum domi serò redis, &c. includeret: Si verò jacturæ rei familiaris dumtaxat, non item. Ratio est, quia illa obstant, hæc autem fini juramenti non obstant. Quòd si finis fuit, ne in blasphemias erumperes, nevana, vel falsa juramenta effunderes, ne cum collusore rixas ageres, & similia: perpendendum est, an quando nomine alieno ludis, tuámque pecuniam non perdis, hæc solitus sis committere: si solitus, includit; secùs, probabile est non includere.

Si juraſti alicui, v. g. filijs, non ludere in ipsorum commodum, teneris juramento, si fuerit ab ipsis id acceptatum: sic Sanch. *lib. 3. in Dec. cap. 28. à n. 9. usque ad 17.* sed si non fuerit acceptatum, poterit non observari, eo modo, quo potest promissio soli homini facta, nondum acceptata, de qua dictum est *c. 3. §. 3. num. 22.*

64. De juramento non ludendi limitato, donec duret aliqua conditio, satis sit legere sequentem resolutionem.

Titius profecturus Romam recipit juramentum à filio ipsum aleis non lusurum, donec pater rediret. Verùm is morte oppressus Romæ, numquam redire potuit: quare quæsivit filius, an ludus ipsi concedi licitè posset? Numquam posse, respondet Bonacina, *t. 2. d. 4. de jur. q. 1. p. 16. n. 6.* quia numquam ponetur illa conditio reditus.

Sed profectò ita se res haberet, si verba ad litteram sumenda forent: sed quia juramentum, ut dictum est §. 4. est ex animo, & mente jurantis interpretandum, mihi videtur mentem filij non fuisse, nisi se à ludo continere per aliquod tempus, & quidem per illud, quo sub potestate est Patris absentis, & non in perpetuum; si enim illum quàdo juravit interrogasset, ita respondisset; ex rationabili igitur interpretatione dati juramenti, licitè, quantum est ex hoc capite, ludere posse puto. Fac filium jurasse se non du-

dectorum uxorem, vel se non iturum venatum; donec Pater Roma rediisset, vel se non iturum ad villam, immò se non exiturum domo, nisi Pater rediisset à foro, v.g. & morte subita correptus nunquam rediret: num filium ad talia observanda in perpetuum obligares? Minimè.

De absolutione juramenti non ludendi, quis eam concedere, & qua ratione concedenda, legè apud Sanch. *lib. 3. de Dec. c. 11. n. 10. & cap. 19. n. 4.*

Iuramentum de non propalanda arte.

65. Medicus quidam Empyricus secreti cujusdam medicamenti contra febres malignas conscius, cum juramento promisit suo Magistro illud secretum nulli communicare, nisi uni ex consanguineis ejusdem sui Magistri. Quæsivit Empyricus, an posset nihilominus aliis communicare,

Dixi esse legendum Fagundez *lib. 2. in dec. c. 13. n. 17.* & Suar. *tom. 2. de Relig. lib. 2. de jur. c. 17. n. 11.* qui explicant S. Thomam asserentem absolutè posse, quia ea promissio, quamvis justa, est contra charitatem. Cæterùm id ita est communiter. Sed ego unum omnino, vel addendum, vel monendum puto. Nam si bono publico, seu etiam bono tertij ex febri fortè labescantis satis consulitur per alia medicamenta, vel per illum unum, qui secreti conscius, medicamentum satis pro infirmis, in casibus occurrentibus distribuat, (ut accidit hic Panormi in Hospitario Mortetij, ubi unus satis illud per totam Civitatem, immò Regnum spargit) obligat illud juramentum, quia tunc non est contra charitatem, & ejus violatio esset contra jus tertij, id est, Magistri, cui lucrum reportare ex sua privata scientia congruit; & de hoc solo casu juramentum fuisse ab Empyrico emissum, præsumendum est; nam si bono publico, vel tertij non providetur, tūc sanè fateor non urgere juramentum, utpotè de re mala, & contra charitatem nuncupatum.

Iuramentum dandi, vel non dandi mutuum, vel non fidejubendi.

66. Hæc irrita sunt, nec obligant, quia sunt contra proximi charitatem: sic Suar. *t. 2. de Rel. lib. 2. de jur. c. 17. n. 12.* Sanch. *lib. 4. Dec. c. 2. n. 18.* Illud nihilominus, est advertendum, circumstantias, vel finem aliquando causæ esse, ut irrita ne sint, sed obligatoria, si enim hæc jurares in gratiam filiorum, v.g. vel tui hæredis, ne res familiaris deperquatur, ne tibi sint occasiones blasphemandi, furādi, eleemosynam non elargiendi, &c. valeret jusjurandum, quia esset de re Deo grata vel saltem (si acceptaverit) utili.

67. Contra, juramentum de mutuando, vel fidejubendo omnibus ex quadam humana urbanitate emissum non obligat: quia ex se nisi per aliquam circumstantiā honestetur, includit vitium prodigalitatis, vel imprudentiæ.

68. Quòd si id juramentum fiat in honorem Dei, sanè obligat: quia sicuti potest quis distribuere omnia sua bona pauperibus propter Deum si non habet alia onera familiæ, vel æris alieni, ita omnibus mutuare.

69. Adverto autem, si ejusmodi juramentum fiat absolutè, intelligi sine notabili saltem periculo solvendi de proprio ut scilicet juramētum interpretemur, quantò minori prudicio contra jurantem possit. Vt ergo intelligatur cum dicto periculo, debet expressè id jurāri. Iuramentum dictæ mutationis, vel fidejussionis pro aliqua determinata persona, si omnibus spectatis, sapiat prodigalitatem, vel imprudentiam, irritum est; si aliqua ratione honestatur; validum, ut ex dictis constat.

70. Huc facit sequens difficultas: Si juret quis pecuniam mutuam dare propter charitatem proximo, vel etiā dare eleemosynam, an liceat illi expectare, donec pauper petat eleemosynam, & donec aliquis mutuum exposcat?

Respondeo, quoad mutandum posse expectari petitionem mutuatarij. Ratio est, quia obligatio ad mutuandum, & similia, nisi jurans expresserit contrarium, intelligenda sunt juxta naturam actus: at natura mutuandi, hæc est, ut tunc mutuetur, cùm petitur. Quoad eleemosynam distinguendum est. Si enim jurasti, eam elargiri pauperi, vel Religioso mendicanti ostiatim, intelligitur, cùm petent: hæc enim est natura ejusmodi eleemosynæ promissæ, nisi aliud intendatur. Verùm, si jurasti dare eleemosynam pauperi absolutè, debes, quamprimum, si sine notabili incommodo poteris, etiam non petenti porrigere; absoluta enim eleemosynæ promissio nisi tamen tempus, vel aliam circumstantiam in juramento expresseris) ita requirit.

§. IV. *De Iuramento confirmante contractus.*

1. IVramentum promissorium aliquando, ut ex dictis constat, validum est, solùm in ratione juramenti, hoc est obligat solùm intra limites Religionis nè scilicet Deus falsò in testimonium adducatur; & tunc juramentum vocatur per se stans. Aliquando verò præter hoc dicitur confirmare contractus, hoc est, facit, ut contractus cui adjicitur, qui aliàs erat invalidus, vel qui non inducebat obligationem justitiæ, sed solùm, v.g. fidelitatis; fiat validus, & obliget in ratione justitiæ, dans jus justitiæ ei, in cujus favorem juratur; & tunc juramentum vocatur confirmatorium, seu confirmans contractum.

2. Quando ergo juramentum est per se stans, id est, quando obligat, ut solum juramentum, & non confirmat contractum, primo ipse contractus remanet qualis erat in sua natura sive validus, sive non, & nihil recipit à tali juramento, unde relaxato à Iudice Ecclesiastico juramento; si contractus ex se erat invalidus, potest iri contra contractum, quia ex illo nullum jus confertur tertio. Secundò, potest relaxari à P[illegible]ia juramentum, ut solum juramentum, Deum dumtaxat respicit, cujus nomine illud relaxare prælatus potest Tertiò, potest in casu contractus invalidi ipsi juramento satisfieri momentanea solutione, hoc est, potes dare, verbi gratia, centum illi, cui totidem per invalidum contractum juratam promisisti: ut sic adimpleas in reverentiam Dei per juramentum invocati, quod promisisti: sed potes statim eadem repetere: quia ex una parte tu non jurasti non repetere, & ex alia is ea centum invalidè recepi, cùm nullum jus ea retinendi obtinuerit, solum tu ex Religione tui juramenti debebas: cui jam satisfecisti per illam dationem momentaneam.

3. At verò, si quando juramentum confirmaret contractum, daretur jus ei, in cujus favorem juratum est, & consequenter contractus, si forte erat ex se invalidus fieret validus, nec posset ei satisfieri sola momentanea solutione, nec ab Episcopo posset absolutè, & in totum relaxari, quia esset contra jus acquisitum tertij, nisi fortè à Summo Pontifice in aliquo raro casu boni communis: & nisi fortè ex parte, ut non rarò accidit, quando à Prælato tale juramentum relaxatur ad effectum agendi: semper enim intelligitur remanere jus justitiæ acquisitum tertio, & solùm esse relaxatum id, quod est ex parte Religionis: ita Sanch. *lib. 3. in Dec. c. 12. n. 60.* Molin. *tom. 1. d. 150.* § *Illud etiam.*

His positis celeberrima est, & multùm implexa traditu hæc difficultas, An juramentum confirmet contractū. Sed Deo favēte, clara & brevis à nobis inietur via:

Potest aliquis contractus vel primò esse invalidus, sed jure positivo rescindibilis; vel secundò, esse absolutè eodem jure positivo invalidus: & de utroque quærimus an si illi adjungatur juramentum, confirmetur, hoc est, non solùm obliget ex vi juramenti, Religionis, sed etiam ex vi justitiæ. Dico (jure positivo) si enim contractus est invalidus jure naturæ, constat apud omnes non confirmari posse juramento, cujus rei rationem afferam mox *num. 10.*

5. Duæ sunt sententiæ, quæ dignæ sunt ut referantur. Prima universaliter docet nullum contractum confirmari juramento, & nunquam à juramento solo haberi, ut surgat jus justitiæ: habetur enim solùm à jura-

mento id firmitatis, quod ex se juramentum habet hoc est jus religionis. Alienavit, v.g. Vxor fundum dotalem, hic contractus ex jure positivo invalidus est: quod si addatur juramentum, adhuc remanet in suo statu invaliditatis, nec ei accrescit ullus valor ex justitia: solùm, si nihil obstaret; consurgeret obligatio Religionis, quam affert ex se juramentum, unde eo ritè relaxato ad nihil uxor tenetur. Ita Iason, aliique juris interpretes apud Sanch. *lib. 3. in dec. c. 12. num. 4. & 8.* fatetur probabilem Suarez *lib. 1. de jur. c. 29. n. 1.* ad quam meritò propendet Castro Pal. *t. 3. tr. de jur. d. 2. p. 9. §. 3. n. 4.*

Secunda sententia universaliter docet contra saltem aliquos, quorum Catalogum vide apud Oñate *tom. de contr. tr. 4. disp. 11. sect. 6. n. 130.* confirmari juramento, atque ideo in his consurgere ex juramento duplicem obligationem, alteram propriam Religionis alteram Iustitiæ: ejusmodi inter cæteras esse docent dictam alienationem fundi dotalis: quare eo alienato ab uxore cum juramento, etiamsi ritè dictum juramentum fuerit relaxatum, Vxor ex horum sententia tenebitur ex justitia stare alienationi factæ. Afferunt autem apud Oñate *ibid. sect. 4. n. 99.* præter dictum Catalogum regulam dignoscendi, quandónam juramentum confirmet contractum; quando non item. In eo casu (inquiunt) juramentum non confirmat contractum, quando illud servando, vel jurans peccat, vel peccat exigens juramentum, in cæteris confirmat. Hinc si jures usuras daturum usurario, vel pecuniam, dolúmne jure dare latroni pecuniam: ejusmodi promissiones non confirmabit juramento, quia quamvis tu non peccas, peccat usurarius, & latro exigentes: at in exemplo dicto uxoris confirmabitur juramento dicta alienatio, qua nec ipsa alienans, nec recipiens, seu alienationem accipiens peccat. Sanch. *d. c. 12. n. 5. 5. 11. & 12.* Mol Reb. Sà, de Lugo eos citans *t. 2. de just. disp. 22. sect. 8. n. 202. & 206.* Oñate *c. mox citando. sect. 4. n. 91.*

6. Profectò, ut hinc incipiam, quamvis hæc secunda sententia sit communior, inde mihi difficilis est, quia non possum mihi persuadere, jura voluisse firmare tales contractus cum dispendio fœminarum, & debilium, qui sicuti facilè contrahunt, sic facilè, & ex levitate jurant: & sic voluisse negare illis remedium rescissionis, quod illis competeret, nisi jurassent, semper etiam juramento relaxato à Prælato, remaneret obligatio justitiæ, ut modò diximus, quod absurdum licèt concedant aliqui adversarij, ego tamen tam prudentibus legislatoribus hanc notam inurere non audeo,

7. Dico igitur probabiliorem esse, & certè pro foro conscientiæ expeditiorem primam sententiam. Ratio potissima est, quia, quòd juramentum addat vim justitiæ, non habetur ex ipso juramento, ut ex se patet, & diximus *suprà*, quia juramentum est accessorium contractui, & relinquit illum, quantum (est ex natura juramenti,) ut est in se. Non ex jure, quia nulla jura dicunt juramentum confirmare contractus; solùm enim dicunt (Authentic. *Sacramentum puberum, c. si adversùs venditionem, & debitore. de usuris, c. cùm contingat de jurejurando, c. 2. eodem titulo in 6. cap. Quamvis pactum, de pactis in 6.* quibus nituntur Castro Pal. *tr. de juram. disp. 2. p. 9. §. 3. n. 4.* Oñate *l. c. sect. 4. num. 98. & sect. 6. num. 229. & 230.*) debere servari inviolabiliter, & non rarò expressè addunt, in reverentiam juramenti, vel quid similis: id quod optimè salvatur, si juramentum servetur, ex vi Religionis; unde non habemus necessitatem asserendi ea jura velle, ut addatur jus justitiæ. Inventum hoc fuit Iuristarum, non juris: sanè id maximum quid est in Republica ut contractus, qui aliàs propter bonum publicum, sive primarium, sive secundarium universaliter usurpantur, quique aliquando à juribus cum tanta consideratione invalidi sunt constituti, statim nullo negotio, adhibito dumtaxat juramento, validi evadant, & sic res, seu bona, quæ sunt unius, statim ex justitia fiant alterius. Non facilè id admitto, nisi expressè, & meridiana luce clarius id jura pronuntiet: quam claritatem nec ego vidi, nec adversarij possunt ostendere.

8. Vrgentis contra nos ratio secundæ sententiæ, quæ inter potissimas, est hujusmodi.

Contractus, in se validi, sed jure humano rescindibiles, ideò rescindi possunt, quia lex dat actionem contrahenti ad illius rescissionem petendam: sed quando adest juramentum, lex non dat talem actionem, sed vult servari juramentum: ergo rescidi non possunt, ergo per Iuramentum validantur, seu confirmantur. Simili modo, quando contractus sunt eodem jure positivo irriti (quales sunt alienatio fundi dotalis, renuntiatio futuræ successionis, contractus Minoris absque authoritate Curatoris ex decreto Iudicis circa immobilia, &c.) si illis addatur juramentum, lex vult, ut tales contractus sint perpetuò firmi, nec ulla actio competat contra ipsos: ergo per juramentum facti, sunt validi, seu confirmati, confirmatur, quia contractibus per metum celebratis, in promissione, v.g. facta latroni, leges dicunt juramenta debere servari, saltem momentanea illa solutione at in aliis spontanèe factis, in alienatione, v.g. fundi dotalis, eædem leges absolutè dicunt, debere similia juramenta omninò servari: ergo signum est, leges voluisse per hæc juramenta sponte facta, dare contractibus validitatem, atque adeò jus justitiæ.

9. Respondeò, negando ultimam consequentiam, id est, eos contractus sive rescindibiles, sive ipso jure irritos fuisse per juramentum factos validos; solùm enim jura includeant jus juramenti ex vi Religionis, & nihil aliud, ut accuratè textus considerant patebit. Ad confirmationem: Respondeo esse claram disparitatem, cur jura dicant contractum ex metu juratum, esse servandum momentanea illa solutione, contractum verò sponte juratum, esse servandum omnino: semper tamen, per nostram sententiam, ex solo vinculo Religionis. Nam quando adest metus, habetur in ipso contractu causa, cur facienda sit non perpetua, sed momentanea solutio, & causa, cur relaxari à superiore possit: quæ causa est ipse metus, seu injuria, quæ per metum fit juranti: at quando juramentum est spontaneum, licèt adjectum contractui, vel rescindibili, vel nulli, non habetur in ipso contractu causa momentaneæ solutionis, vel relaxationis, quia in ipso non interfuisse injuriam metus, vel doli supponimus quare si relaxandum sit, ea causa petenda est aliunde, & sic, si res promissa, servari sine peccato potest, omnino servanda est, donèc inveniatur dicta causa relaxandi: quamvis fatear facilè inveniri posse, ut *suprà*, *§. 5. n. 7.* annuimus cum Castro Palao.

10. Hìc denique notandum censeo, cur etiam in adversariorum sententia, apud Oñate *tom. 1. de contr. tr. 3. disp. 11. sect. 4. n. 102.* juramentum confirmare non possit contractum jure naturæ nullum, quales sunt contractus infantium, & amentium, vel contractus simulati; id est sine ulla voluntate, vel contractus de re aliena, &c. apud Oñate *ibid.* Ratio enim est, quia jura positiva si possent facere, quòd juramentum confirmaret contractum, ideò possent, quia darent actionem ex vi justitiæ ei, in favorem cujus contractus juramento vallatur: at jura positiva non possunt dare actionem ex vi justitiæ contractui, qui nullus est ex jure naturæ, nisi tollendo bona uni, & alteri applicando, quod non posse fieri, in quibusdam casibus pertinetibus ad bonum commune omnibus constat. Dicere autem id fecisse universim, quoties intervenit juramentum, quasi id esset bonum commune, est nimis gratis loqui. Placet mihi hæc ratio, quia doctrinæ à me allatæ *n. 7. sine*, egregiè favet.

§. VII. *Iuramentum an pariat obligationem in altero è jurante, atque adeò in successore, vel hærede.*

1. VEl das juramento, id est, alicui aliquid cum jurejurando promittis, vel recipis, id est, tibi quispiam promittit aliquid cum juramento: illud se tenet ex parte jurantis: hoc, ex parte ejus, cui juratur.

Quoad primum. Iuramentum parit obligationem in solo jurante, non verò in ejus hærede, vel successore, sic

Sanch

Sanchez *lib.3.in dec.c.15.n.1.* Castro Pal. *tom.3. tr. de jur. disp.1.p.11.num.1.* & passim. Hinc, si quid jurasti humani, nam de voto, vel juramento Deo præstito dicemus mox (*infra, c.12.§.4.*) tuus hæres non obligatur, te mortuo, illud ex vi Religionis observare, etiamsi juraveris pro te, & tuis successoribus. Ratio est, quia non potest quis contrahere obligationem ex vi juramenti, nisi habeat intentionem jurandi, de quo (*infra*) : at successor nunquam habuit intentionem juranti : ergo, &c. unde vides rectè ab authoribus obligationem juramenti appellari personalem.

2. Dixi (ex vi Religionis) nam ex alio vinculo potest contrahere obligationem hæredes, hoc autem solet esse vel ratio contractus, vel ratio statuti. Prioris exemplum est : Si tu equum cum juramento vendidisti Petro acceptanti, & equo nondum consignato, tu moriatur, tuus hæres : equum consignare Petro debebit, non ex vi juramenti, quia nunquam tuus hæres juravit, sed ex vi contractus emptionis, & venditionis : obligatio enim, seu jus contractus, cùm sit fundatum in jure acquisito à parte, sitque obligatio justitiæ, ad successores non variò transmittitur. Idem dicendum in omnibus juramentis acceptatis ab alio, ex quibus alteri jus justitiæ acquiritur. Exemplum posterioris est : Si sit in Civitate lex solvendi gabellas, tuúsque Pater promiserit cum juramento eas solvere ; eo defuncto, tu non ex vi Religionis, sed ex vi legis, & statuti universalis solvere debebis, etiamsi Pater tuus non juraverit, ut ex se constat.

3. Atque hinc fit, ut, si in aliquo casu solùm urgeat vis juramenti, nihil debeat tuus hæres. Ita idem *ibid.* v.g. cum juramento exorto per metum latroni, vel usurario acceptanti promisisti pecuniam, te mortuo : non obligatur hæres tuus solvere, quia non obligatur ex vi juramenti, ut dictum est, nec ex vi statuti, quia nullum statutum invenitur, per quod obligentur latronibus, & usuariis pecuniam erogare ; nec denique ex vi contractus, quia nullum jus justitiæ acquisivit latro, vel usurarius in pecuniam alienam.

4. Dices, si quis Deo juraret, se velle dare pauperi stipem centum, v.g. aureorum, deberet hæres, eo defuncto, dictam eleemosynam erogare, &. tamen Testator solo vinculo Religionis tenebatur.

Respondet Sanch. *ibid. num.* 3. id ita esse, quia Deus illud votum, vel juramentum sibi factum ad utilitatem pauperis acceptavit, ut pars contrahens : quare præter vinculum Religionis, adest ratio contractus, atque adeò justitiæ.

5. Non placet hæc responsio Castro Palao, quia non apparet, nisi gratis dicatis, adesse talem contractum, seu Deum hic se habere ut contrahentem, & acceptantem, ideò docet, id esse, quia jus Canonicum, & Civile statuit hæreditatem à successore non aditi, nisi sub conditione exequendi vota, & juramenta realia defuncti, quæ non sint per injuriam extorta? Quod autem id statuerint jura, probat ex aliquibus textibus *c. licet de voto, c. si hæredes, de testamentis* : & præcipuè ex *c. ex parte, de Censibus*, ubi id expressè deciditur : & clarè *in l.2. ff. de pollicitationibus*, ubi : *Qui decimam partem bonorum vovit, si decesserit ante solutionem, hæredem ejus hæreditario nomine decimis obstrictum esse ; Voti enim obligationem ad hæredem transire constat.* Aliqua huc pertinentia addentur, cùm de voto, *infra, cap.11. §.4.*

6. Quoad posterius, breviter dic, certam esse sententiam ; obligationem, quam contrahit, jurans servandi tibi juramentum, (nisi contrarium expressum fuerit in juramento) contrahere etiam & servandi tuo hæredi, seu successori. Si, v. g. juravit quis fidelitatem Regi, hoc mortuo, ejus successori eandem fidelitatem sine novo juramento debet. Ita Layman. *lib.4.tract.3. cap.10. num.5.* & passim. Ratio, præter multos textus, est, quia successor subintrat in omnia jura eius, qui præcessit, seu eius, cujus est hæres.

Caput IV.

De Juramento Judiciali.

1. TRia hîc discutienda propono, (cætera enim huc spectantia, vel sparsim in toto tractatu satis habentur, vel propria sunt fori externi, quæ videri possunt apud Laym. *hîc*, Doctoresque ab ipso citatos.) Primò, An in contractibus æquivocare homini liceat, huc enim id reducto, cùm contractus & publici sit fori, & initium juris. Secundò, an liceat æquivocare aliis à reo, v.g. testi. Tertiò, an ipsi reo.

§. I. *An in contractibus cum juramento æquivocare, vel secùs jurare liceat.*

1. CErtum est neutrum licere, idque sub gravi culpa, si inde notabile damnum alteri injustè nascatur ; certúmque est, ut sæpiùs *supra* per occasionem dixi, jurantem debere omnia damna ob causam sui juramenti dolosi alteri obvenientia resarcire : ita Sayr. *in clavi, lib.5. cap.4.* & passim Doctores. Ratio est manifesta quia tunc contra justitiam agitur, dum socius deluditur.

2. Dixi primò (notabile) si enim leve, levis erit & culpa. Ita Sanch. *lib.3 in dec.c.7.n.1.* Bonac. *d.4. de jur.q.1.p.12. a n.7.& 8.* Huc, quia dolosè in contractu jurans, semper in judicio habebitur, ac si verè jurasset, quia forum externum solùm considerat ipsa externa juramenti verba : ideò ex hoc capite difficulter notabile damnum, alteri fiet, unde graviter peccetur. Propter eandem rationem (ut id hac occasione innuam, quod mox disputabo distinctiùs) idem erit coram Superiore, quidquid contra sentiat Castr. *tom.3.tr.14. de jur.d.1.p.8.n.5. fin.* nec enim graviter Superioris potestas offenditur, modò falsum non juretur, & modò ut verum in foro externo juramentum habeatur.

3. Dixi secundò (injustè) si enim justè, ad justam, v.g. compensationem sic jurares, moraliter non delinqueres, immò nec venialiter, si causa æquivocandi adesset, ut ex superioribus patet. Ratio est, quia tunc nec contra Religionem peccas, nec contra justitiam : si quidem, data æquivocatione, Deum verè cum falsitate non invocas, & nullo supposito damno, nullam proximo injuriam infers.

4. Hinc in contractu promissionis sive liberalis, sive onerosæ in contractu mutui, sponsalium, venditionis, emptionis, &c. si quis contraheret cum juramento æquivoco, vel ficto, justam habens causam hic suis rebus, sine alterius injusto damno, consulendi ; immunis esset à culpa, cùm nil committeret contra Religionem, vel justitiam, immò nec contra fidelitatem, justa existente causa simulationis.

§. II. *An in Judiciis æquivocare cum juramento aliis à reo liceat.*

1. COnveniunt Doctores non licere, si judex leviter interroget. Ratio communis, & vera est ; quia ob bonum publicum testes tenentur parere suo Superiori ; qualis est legitimus Iudex. Quando autem testis legitimè interrogari dicendus sit, non est hujus loci, colligitur tamen ex mox dicendis, & fusè Sanch. *in cons. lib.6.cap.3.d.36.& cap.5 d.5.* de Lugo *tom.2. de just. d.40. sect.1. num.8.* aliique. Si verò non legitimè procedat, vel quod in idem recidit, Judex legitimus non est, licere cuilibet uti æquivocatione, conveniunt item omnes : quia tunc Superior non est, adeóque non necessariò illi parendum. Ita Sanchez, de Lugo, Castr. mox citandi, & passim.

2. Hinc testis interrogatus à judice de occulto crimine alicujus, vel de crimine, de quo non tenetur testificari, ut quia, v. g. notabile damnum sibi sequeretur :

potest jurare se rem nescire, intelligendo ita, ut teneatur illi judicio subdere, vel quid simile.

3. Hinc, si quis licitè aliqua bona abscondit, v. g. à fisco, eo quòd illis indigeat ad vitam sustentandam, non solùm ipse, sed etiam alij, sive rogati, sive ex se (si tamen indigentia iis constet) possunt æquivocando testificari illum nihil abscondisse: Judex enim non legitimè procedit, si velit fisco applicare bona externa alteri necessaria: quòd si hæc excludit, ut excludere certè præsumendus est, jam testes ad ejus sanam mentem cum veritate respondent.

Hinc non solùm ipse reus, si, v. g. sit Clericus, sed etiam alij possunt jurare cum æquivocatione coram sæculari judice, Clericum non deliquisse, intelligendo ita, ut obligentur id coram sæculari deponere, quia hic illegitimus est, quoad Ecclesiasticos.

4. Immò obligabitur testis aliquando sic æquivocare. Solet afferri exemplum de eo, qui Judici peccatum omnino occultum rei manifestavit: is enim tenetur testificari coram eodem, reum non commisisse tale delictum, intelligendo ita ut sibi externo judicio: quia si speret se profuturum, reparare sic justè poterit damnum injustè ablatum: ita Sanch. *in Dec. lib. 3. de jur. c. 6. num. 28.*

§. III. *An idem liceat Reo.*

1. SI non legitimè interrogetur, posse reum cum æquivocatione negare crimen à se commissum, certum apud omnes est: Ita Sanchez *in consil. lib. 6. cap. 3. d. 29.* de Lugo *de justit. tom. 2. disput. 40. sect. 1. numer. 1.* Joan. Sanch. *in select. d. 43.* aliique ab ipsis cit. suffragatur enim eadem [illegible] quam modò diximus §. *præcedente, num. 1.*

2. Hinc excusant communiter Doctores *loc. cit.* & Sanchez *in Dec. lib. 3. de jur. cap. 6.* & Castro Pal. *tom. 3. tract. 14 d. 1. de jur. cap. 7.* Reum negantem cum æquivocatione crimen, si Judex procedat contra leges, si semiplena contra ipsum reum probatio non est, si suspensa sit Judicis potestas, sive per appellationem, sive quia is est excommunicatus denuntiatus nominatim, vel notorius Clerici percussor. Hinc excusant negantem se quid commisisse, quod sine culpa commisit; ut si inculpabiliter, putans feram, hominem occidit. Hinc excusant negantem se vendidisse pluris, quàm sit taxa injusta, cùm vendiderit tamen justo pretio. Hinc excusant negantem aliquam circumstantiam, seu judicium criminis, quod crimen ipse non commisit: ut si interrogetur, an per illam viam transierit, per illam urbem, ubi est cadaver, cùm tamen ipse transierit: vel an ingressus sit domum meretricis occisæ, quamvis ingressus fuerit; sed tamen non occiderit. Hinc excusant negantem se debere quidpiam alteri, si verè nihil debeat, quamvis appareat instrumentum, vel scriptura, in qua debeat. Hinc excusant negantem se promisisse aliquid, quod verè cum juramento promisit, etiamsi sint sponsalia, si ex aliquo capite ea promissio, seu sponsalia non obligent. Hinc excusant negantem se adulterium commisisse, cùm occultè commiserit. Hæc, & similia cum æquivocatione jurando negare, idcò cuilibet licet, quia vel judex, contra leges procedendo, superior non est; vel etiamsi procedat secundùm leges quoad præsumptionem externam, unde ipse non peccet; Reus tamen jus habet respondendi juxta rei veritatem, atque adeò semper ad mentem boni, & justi Judicis respondebit.

3. Jam si legitimus est judex, legitimèque per semiplenam probationem interroget, unde reus ex nullo capite ex his excusari videatur à fatenda veritate, celebri quæstione quæritur, An ob periculum vitæ, quod sincerè respondendo, subit, possit excusari, atque adeò ipsi negare veritatem cum æquivocatione liceat?

Non excusandum, quamvis immineat vitæ discrimen, docet Sanchez *in consil. tom. 2. lib. 6. cap. 3. d. 29. & d. 33.* S. Thom. Sylvest. Navarr. Sot. aliique permulti apud eundem; & apud Joan. Sanchez, *in sel. mox cit.* præsertim antiquiores. Ratio potissima est, quia inter partes justitiæ potissima est obedientia, quâ tenetur quis obedire Superioribus justè & legitimè præcipientibus: sed jam supponimus legitimè præcipere, idque jam noscere reum: unde ergo excusari poterit à parendo? Adde non vulgare Reipublicæ detrimentum fore, si talis obligatio fatendi crimina negaretur: passim enim hac impunitatis spe grassarentur maleficia.

4. Duo tamen hi Doctores notant: Alterum est ad hoc, ut reus teneatur sine æquivocatione respondere (de reo loquimur, non de teste, de quo alia est ratio videnda, & placet, apud citatos de Lugo *de just. tom. 2. d. 40. sect. 1. num 8. d. 39. sect. 2. numer. 14.* Thom. Sanchez *in cons. tom. 1. lib. 6. cap. 3. d. 36.*) requiri priùs infamiam, vel indicia contra ipsum esse legitimè probata in processu, saltem per semiplenam probationem, quam sine dubio facit unus testis idoneus de visu, & item requiri, ut id totum ipsi reo sit notificatum. Ratio est, inquit, Sanch. *in cons. lib. 6. cap. 3. dub. 32.* quia secùs potest reputare reus latam crimen esse occultum, & sic excusari à fatenda veritate: & quia (inquit Sot. apud Sanch. *loc. cit.*) sicut nemo tenetur ante legis promulgationem legi obedire, ita nec tenetur Judici, antequam notificet se juridicè interrogare.

Alterum est: si fortè quis veritatem Judici occultavit, non obligari ad se coram Judice retractandum, sive fuerit absolutus, sive fuerit damnatus, sive adhuc judicium pendeat, sive non sic Sanchez *in Dec. lib. 3. de jur. cap. 7. n. 8.* Ratio potissima est, quia esto tegendo suum crimen peccaverit contra obedientiam: tamen huic crimini satis medebitur, si de illo ritè doleat, &c.

5. Sed jam alij recentiores, ut de Lugo *l. c. n. 15.* Joan. Sanchez *in sel. d. 43. à num. 23.* cum Doct. viginti duobus, post accuratam discussionem, advertentes onus esse supra naturæ vires difficile, reum obligare ad inferendum testimonium capitale contra se ipsum, docent probabilissimum esse, & tutum, reum minimè obligari ad fatendum crimen suum, unde tantum malum sibi parari videat: potissima ratio illa mihi videtur, quia nemo obligandus est concurrere ad se ipsum occidendum, cùm sit de jure naturæ, non solùm vitam sibi tueri, sed etiam ad mortem suam, quantum quis potest, non concurrere. Adde esse doctrinam communem, rem multùm difficilem reputari moraliter impossibilem, ad quam præcipiendam nulla potestas humana utendi possit: at præceptum de dicenda hac veritate, quam nunc tradit reo Judex, humanum est, & positivum: ergo non se extendit ad rem tam difficilem, quales est ea confessio, quæ reo mortem parat.

6. Hinc solvitur ratio adversariorum *n. 3.* allata; in re enim tam ardua Judex Superior non est: quòd si is soleat cogere, ideo est, quia sequitur contrariam opinionem, quæ saltem ob authoritatem Doctorum probabilis est: ita Joan. Sanch. *in sel. d. 43. n. 34.*

Ad id, quod additur, negandum est periclitari bonum Reipublicæ, alia enim via, nempè inquirendo testes, & incutiendo omnem torturæ reo, ut fateatur, potest se tueri Respubliea, sine necessitate obligandi reum sub mortali: & certè patet experientiâ, nihil adhuc profuisse timorem peccati per tot annos, in quibus opinio prior passim evulgabatur; de quâ testatur de Lugo *tom. 2. de justit. d. 40. sect. 1. num. 6.* Quotusquisque enim fuit ille, qui ob ejusmodi peccati timorem suum crimen aperuit? Adde non esse certum quod ego bono communi, ad quod non teneor ex stipendio, seu ex justitia, obliger mortem subire, de qua re alibi, interim lege Joan. Sanch. *in sel. 43. d. n. 4.*

7. Doctrinam hactenus à nobis allatam limitant citati Doctores, asserendo posse à reo negari sub æquivocatione crimen, modò aliqua tandem eluceat spes effugiendi mortem: secùs enim negatio (aiunt) esset inutilis, si ipse nihilominus convictus esset, & certò damnandus. Ego verò censeo, etiam nulla elucente tali spe

set, saltem ab mortali esse etiam ejusmodi reum excusandum (excipio cum Sanchez *in Decalog. lib.* 3. *cap.*7. *num.*11. casum hæresis; convictus enim de illa, fateri debet, ne negativus hæreticus cum scandalo pœnam habeat. Ratio, quæ me movet, est, quia ex una parte de ratione naturæ est hominem non posse constringi ad concurrendum ad mortem suam; & ex alia parte in hoc casu ad summum offenditur (si tamen offenditur) potestas superioris in re levi. Si enim reus jam convictus est, utique plectendus, nihil addet confessio rei, quantum ad punitionem criminis, de qua sermo est, cùm judex ad damnandum satis instructus. In qua igitur re gravi offenderetur potestas ipsius?

8. Sed certè notat Sanchez *lib.* 3. *in Dec. cap.*7. *n.*11. Judices reum interrogantes, nunquam solere statum cause, probationesque illi aperire; freti quorundam sententia, quòd id ad legitimè interrogandum non requiratur: cùm igitur reus statum suæ causæ ignoret, semper præsumere poterit, fore spem effugij, si ipse crimen non fateatur, & sic semper in praxi, etiam in adversariorum sententia, posset veritatem occultare.

9. Denique quod dictum est de periculo vitæ, extenditur communiter ad quodcunque malum grave, putà exilium, bonorum amissionem, triremes, gravem infamiam, &c. ita de Lugo *l.c.n.*15. ad hæc enim tam gravia mala, petinde ac ad mortem advertendam, jus naturæ nos urget, immò nos urget.

10. Quid de malo levi? v. g. præcipiat mihi Superior, ut fatear, an dixerim mendacium jocosum, an sim furatus obolum, an silentium in Religione fregerim; ex qua confessione mihi non nisi malum leve accidere possit: vel præcipiar, ut fatear homicidium, furtum grave, &c. ex cujus confessione certus sim (ita suppono) solùm malum leve me incursurum, si negem cum æquivocatione, quòdnam peccatum committam?

Respondeo. A mortali fortasse excusandus esses; quamvis contrarius sit de Lugo *tom.*2. *de just. d.*40. *sect.*1. *n.*16. *fin.* Ratio esse potest, vel quia de jure naturæ videtur esse, ut ne leve quidem vulnus mihi ipsi infligam; vel quia, si agitur de pœna levi infligenda, videtur & leve, & non rigorosum superiosis præceptum; vel quia ex negatione talis veritatis, non oritur grave malum Reipublicæ, si solum levis pœna sit imponenda. Hîc tamen excipio, nisi aliàs bonum commune aliter postularet, vel nisi sic deberet averti malum grave imminens. tertiò: tunc enim charitas exigit, ut meo levi malo, bonum grave Reipublicæ, vel proximi præponatur.

Caput V.

Quis possit jurare, atque ad juramentum admitti.

1. PRæter Deum, qui, quando dicitur in scripturis jurare, (ut Hier. 22. *Ecce ego juravi in nomine meo magno*, &c.) improprie jurare dicitur, cùm Superiorem non habeat: Christus ut Homo, Angeli, Dæmones Damnati, Beati, homines viatores jurare possunt, quia Superiorem Deum cognoscunt, qui adhiberi ab ipsis in testimonium veritatis potest. Rursus ex hominibus possunt omnes utentes ratione, etiamsi sint impuberes, *cap.*1. *de delictis puerorum*: lege Suar. *de jur. lib.*1. *cap.*14. *num.*5. unde & juramento se obligare: hæretici item, infidelesque omnes, si modò Atheos excipias, qui ex errore (cum Deum Superiorem non agnoscant) ipsum invocare non possunt. Sed hæc, & similia sunt speculativa, quæ vide apud Doctores, Suar. *tom.*2. *de Relig. lib.*1. *de jur. c.*44. *lib.*2. *in Dec. cap.*5, aliósque.

2. Illud ad praxim pertinet scire, quinam in judicijs admittantur ad juramentum, qui repellantur. Primò ob defectum ætatis perfectæ repelluntur impuberes in causis civilibus, nempè qui non habent ex masculis quatuordecim annos completos, ex fœminis completos duodecim; nam in criminalibus etiam puberes, nisi habeant viginti annos, excluduntur. Si quando prædicti puberes, impuberésque admittantur, an sufficiant ad torturam, probationemque faciant, an solùm magnam præsumptionem, nostrum non est quærere: vide Suarium *loc. cit.* Fagundez *l.c.* Sanchez *lib.*3. *in Dec. cap.*3. Juristas ab iisdem citatos.

Secundò, ob sexum repelluntur fœminæ: licèt in quibusdam admittantur, &c.

Tertiò, in pœnam multi repelluntur, ut infames, perjuri, &c.

Quartò, ratione solius criminis, homo vilis, inimicus, consanguinei, domestici repelluntur, vide apud citatos, citandosque.

Quintò, ob privilegium: ut Sacerdotes, vel Clerici, qui prohibentur jurare in manibus Laici sine licentia sui Prælati, Laici, inquam, ut Superioris, & ut Judicis. Possunt autem jurare in causa fidei, vel ad purgationem delicti, vel cùm tertius læditur defectu probationis, vel ob indemnitatem Ecclesiæ, vel cùm ab excommunicatione absoluuntur, vel in causa propria quoad juramentum de calumnia, &c. quæ, & similia lege apud citatos, & Farinaceum *de testib. q.*54. Gomez. *c.*12. aliósque, inter quos sit Bonacina *tom.*2. *disp.*10. *circa* 8. *Decal. præcep. q.*3. *part.*3. qui hæc in compendium accuratè redigit.

Caput VI.

De Pœnis Perjurij.

1. IN jure Civili valdè incertum est, an pœna aliqua determinata quoad forum externum pejeranti sit imposita. Quoad forum Conscientiæ præter peccatum mortale, an in jure Canonico sit alicujus pœna eidem inflicta quæri potest, & nullam esse ipso facto impositam certum sit.

Imponendæ autem sunt tres: Infamia juris: Privatio, seu Repulsio à testificando: Alia pœna arbitraria à Judice decernenda: quæ omnia satis sit innuisse. Legatur Suar. *lib.*3. *de jur. cap.*20. Castro Pal. *disp.*1. *de jur. p.*11. aliique *ibid.*

Caput VII.

De Deobligatione à Juramento.

DEobligaris à juramento, Irritatione, Remissione, Dispensatione, seu Relaxatione, Commutatione. Jam de singulis.

§. I. *De Irritatione.*

1. QUando is, qui dominativam habet potestatem in te, tuásque res, ab obligatione juramenti omnino te liberat, dicitur tuum juramentum irritare. Omnes ergo illi juramenta irritare ita, ut nunquam revivíscant, possunt, ex Less. Sanch. aliísque apud Bonac. *tom.*1. *disp.*4. *de jur. q.*1. *p. ult. n.*6. qui aliis legitimè præsunt, quales sunt Pater, Prælatus Regularis, Dominus, Vir, respectu Filij, Subditi, Servi, Vxoris. Ita S. Thom. 2.2. *q.*86. *art.*9. *ad* 3. Azor. 1. *part. lib.*11. *cap.*10. *q.*5. Laym. *lib.*4. *tract.*3. *cap.*11. *n.*1. aliique passim, de quibus explicatiùs, cùm de Voto *infrà*, *cap.*16. §. 3.

2. Id tamen est intelligendum cum distinctione: nam juramenta soli Deo præstita poterunt hi irritare prædictis, etiam sine causa; secuti possunt, ex probabili sententia (de qua re *ibid. infrà*,) & vota: sic Sanchez *lib.*3. *in Dec. cap.*19. *n.*2. aliique contra Val. ab eodem citat. verò juramenta in aliorum utilitatem emissa, tunc solùm, & quidem etiam sine causa possunt irritare, quando

juramenta

juramenta emissa sunt de materia subjecta potestati ipsorum, v.g. si servus, filius, uxor, &c. jurent dare alicui pecuniam, vel quid simile, quod afferat detrimentum, & incommodum rebus Patris, Viri, &c. poterunt hæc juramenta à Patre, vel Viro, &c. etiam nulla existente causa, rescindi: sic Layman *loc.cit. num.2.* aliique ab ipso cit. Ratio est, quia pecunia, quæ est materia prædicti juramenti, est in Patris, vel Viri potestate, de qua ipsi solùm disponere, non alij possunt. Sic etiam Pontifex, vel Episcopus potest irritare juramenta suorum Clericorum de rebus pertinentibus ad sua beneficia, ad suas leges, ad sua statuta, &c. propter eandem rationem. Quòd si prædicti filius, & servus jurent de suo peculio, quo forte independenter ab alio gaudent; certè non poterunt Pater, & Dominus, &c. irritare: quia ea pecunia non est sub Patris, Dominive potestate, ac dominio; & illud juramentum non est solùm: ut supponimus, Deo præstitum, sed homini.

§. II. *De Remissione.*

1. QVando is, in cujus favorem principaliter conceptum est juramentum, remittit obligationem, seu non acceptat promissionem; dicitur remittere juramentum.

Et quidem id non posse fieri, si juramentum est soli Deo præstitum, non est dubium; posse autem, si homini est præstitum, docet communis, & vera sententia, idque etiam sine causa, *cap.1. de jurejur. cap. significavit, de cens. cap. 2. de spons.* Ratio est, quia promissio, quamvis jurata semper tacitam imbibit conditionem: *Si alter velit acceptare.*

2. Sed quid, si juramentum sit præstitum saltem secundariò, homini, sed principaliter in Dei obsequium? v.g. si quis juret se daturum centum pauperi ob ejus paupertatem intuitu paupertatis in Deum: se ducturum puellam, ut inopem, in Sanctissimæ Virginis obsequium, potéstne pauper, vel puella etiam sine causa remittere?

Respondeo distinguendum sic esse: Vel in promissione signatus est pauper peculiaris, v.g. Petrus, vel non ita, sed pauper indeterminatè. Si signatè nominatus fuit, probabile est posse; si indeterminatè, certum mihi est non posse. Ratio prioris dicti est, quia juramentum, ut modò diximus, censetur semper habere tacitam illam conditionem: *Si is, de cujus commodo agitur, acceptarit*, vel *non remiserit*: at hoc juramentum dum designat pauperem, licèt in Dei obsequium, verè de pauperis commodo agit; ergo is poterit remittere.

Ratio posterioris est, quia tunc nullus pauper jus in illam eleemosynam acquirit, sed Deus; & sic ejusmodi juramentum voti rationem inducit; quod nonnisi ab habente potestatem, de qua re *mox*, relaxandum venit.

3. Petes: Si quando ex conventione partium prorogatur terminus juramento fortè præfixus, éritne perjurus, qui alicui rem post illam prorogationem promissam non servet? v.g. si jurasti homini alicui intra mensem aliquid te factuſum, & deinde is concedat tibi aliud mensem prorogationis; hoc alio finito, obligarísne rem promissam facere ex vi præstiti juramenti? Respondeo ita sanè: sic Suar. *lib.3. de jur. cap.36.* Sanch. *lib.4. in Dec. c.55. num.6.* aliique; quia remansit tota numero obligatio juramenti, & solùm dilatio fuit quoad tempus. Id sæpe evenire in compositione notant Doctores, qui addunt, nisi in principio compromissi conventum sit, terminum posse prorogari ad secundum, v.g. mensem, non esse improbabile, absoluto primo mense finiri jurisdictionem compromissariorum; atque adeò in secundo mense non adesse amplius juramenti obligationem, nisi de novo emittatur. Ita Suar. *loc.cit. n.14.* Sanch. *l.c.n.10.* Castro Pal. *de jur. p.14. n.3.*

4. Dubitabit curiosus, An si quis aliquid juret principaliter in suum commodum, v.g. juret se iturum Romam ad obtinendum beneficium: se, cùm sit pauper iturum ad accipiendam eleemosynam à divite, & similia, an, inquam, possit sibi ipse ejusmodi juramentum remittere, & consequenter Romam licitè non adire, & eleemosynam non recipere etiam sine causa.

Respondeo. Negat Abbas *c. quanto de Iurejur. n.8.* his verbis: *Aut juramentum respicit principaliter commodum hominis, & tunc sine causa Papa remittere non potest, sed cum causa. sic: is tamen, de cujus commodo agitur remittere potest, quod procedit, etiamsi juramentum concernit utilitatem utriusque contrahentium, ut quando aliqui juram sibi ad invicem aliquid facere; (intellige quando id non fit intuitu divini servitij: sic Escobar* in Tit. de leg. §. Hoc quoque.) *Secus puto, ubi quis simpliciter juraret ad commodum suum, nam non poterit sibi remittere juramentum, ne authorizet in facto proprio, nec alius poterit remittere sine causa, ut sentit Speculator.* Hæc Abbas, quam sententiam sequutus est Suarez *lib.2. de jur. cap. 12. numer.24.* Abbatem tamen non citat.

5. Sed profectò discrimen non inspicio, cur recipiens juramentum alteriùs in suum commodum, remittere possit, non possit autem remittere recipiens juramentum suum; & mirabile mihi est Patri juranti se emptum equum, v.g. in commodum sui filij, licere non emere, filio remittente; at juranti se eundem emptum in commodum sui non licere, se volente, commodo illi renuntiare: Puto igitur propter paritatem rationis licere, neque id est authorizare in facto proprio, sed sua sponte suam utilitatem negligere. Confirmatur, quia *suprà, cap.3. §.5. num.49.* docuimus ex Castro Pal. *tom.5. tract.14. d.2. p.7. §.2. num.4. fin.* & sequitur Sanchez *lib.3. in Dec. cap.9. num.15.* juramentum de non vendendo minoris, posse remitti ab ipso jurante, quando in utilitatem propriam est emissum: ergo & universaliter, in casu nostro, &c.

Post hæc scripta, cùm Pater Vincentius Tancreda amicissimus meus, suum utilissimum opus *in Suarium de Religione* permanenter mihi ostendisset, inveni ipsum hanc sententiam meam contra Suarium hîc amplecti. Profectò (ingenuè loquor) amicorum ingenia, altero nesciente de altero, in eandem sententiam conspirasse gavisus sum.

§. III. *De Relaxatione.*

1. QVando, qui potestatem habet à juramento subditum absolvit, dicitur dispensare, seu magis propriè illud relaxare: nam id, quod in materia voti appellatur Dispensatio, hîc propria voce vocatur Relaxatio. Porrò ea nunc sunt exponenda. Primò, quænam juramenta. Secundò, à quónam Superiore. Tertiò, ob quas causas relaxari queant. Moneo tamen legenda etiam esse, quæ de dispensatione voti *infrà* dicentur.

Quæ juramenta.

6. Uno verbo, relaxari queunt juramenta omnia soli Deo præstita, quæ diximus *cap.3. §.3. n.7.* Arag. 2.2. *q.88. art.12. d.3. dict.1.* alios citans. Juramenta verò in utilitatem solius hominis præstita, si sint acceptata, à nemine, ne à summo quidem Pontifice (nisi fortè dispensationem bonum commune expostceret) dispensantur; immò nec dispensari posse, docet rectè Cajetanus 2.2. *q.89. art.9.* & *suprà §.2. num.4.* docuit, Abbas, quia nullus potest suo jure privari, acceptatio autem facit, ut ex justitia illi debeatur, quod juratum est. Dixi (in utilitatem solius hominis) nam si secùs, vide mox §.5. *n.3.* & *c.17. de Voto, ibidem citando.*

3. Si verò non sunt acceptata, etiamsi fiant juramento publico, & coram testibus, poterit Superior ex causa dispensare, vel commutare. Lege Sanch. *in Dec. lib.4. cap.41. à n.6.* quia tunc solùm adest vinculum Religionis, cui ex causa dispensare concessum est Superioribus, ut mox dicemus: ita Dian. Ledesm. Trullenc. apud Pellizzar. *in man. Reg. tract.8. cap.3. sect. 2. num.159.* contra Sanch. & Suar. *ibid.* citatos: ut probabiliter accidit

in

in juramentis Deo principaliter; homini autem minùs principaliter præstitis, de quo re *dict. cap. 17. de Voto*, dicam: & ut certò accidit in juramento per injuriam à latrone extorto, & similibus, quia pati modo tunc non decet vinculum justitiæ, sed solius Religionis: immò ipsum solam injuriam sufficientem esse causam ad dispensandum mox dicemus. An Acceptatio prædicta legitimè fiat à Notario, vel ab aliis, non est disputatio hujus loci: vide tamen fusè apud Merollam *tom. 1. disp. 11. qu. 2. à num. 871.* & de Notario *à num. 885.*

4. Sunt præterea aliqua juramenta, ad quæ relaxanda, quia saltem vix datur causa dispensandi possunt, vocati indispensabilia: ejusmodi est juramentum, & votum annexum professioni Fidei; & ejusmodi etiam esset juramentum, quo quis professionem Religiosam, Matrimonium, statum Sacerdotis confirmaret: cùm enim hæc juramenta sint adhærescentia prædictis actibus, ex se perpetuis, & firmis, perpetua etiam & illa sunt. Vide Pellizarium *tom. 1. man. Reg. tract. 5. cap. 10. n. 25.*

A quo.

3. Certum est in Summo Pontifice residere potestatem relaxandi juramenta; quod enim pertinet ad bonam, suavémque Ecclesiæ gubernationem, maximè dedecet in ejus capite residere.

6. Dubitatur primò, An sicuti certum est omnes Prælatos Ecclesiæ jurisdictionem habentes (qui sine hi, vide *infrà, cap. 16. §. 4. numer. 4.*) ex communi doctrina gaudere hac potestate respectu suorum subditorum: ita certum sit dari aliqua juramenta uni Summo Pontifici reservata? Respondeo cum Sanchez *lib. 8. de matrim. disput. 15. n. 7. & lib. 3. in Dec. cap. 5 4. n. 21.* esse probabile dari aliqua reservata: asserri autem ad hæc dignoscenda hanc regulam: Illa juramenta sunt Pontifici Maximo reservata, quæ si fuissent voto promissa, ipsum votum fuisset Summo Pontifici reservatum. Quoniam ergo, ut *infrà* dicemus, vota Papæ reservata sunt communiter quinque, nempe Castitatis perpetuæ, Religionis, Triúmque Peregrinationum, Romanæ ad limina Apostolorum, Compostellanæ, & Hierosolymitanæ, quando absoluta, & non sub pœna, vel sub conditione sunt emissa; ideò juramenta his, votis, seu promissionibus addita, Summo Pontifici sunt reservata.

7. Sed certè aliqui docent etiam probabiliter, & tutò sola vota de illis esse reservata, sed non juramenta per se stantia, id est, quæ non adhærent Voto, quale est hoc, v. g. *Iuro*, (non autem *voveo*) *me Religionem ingressurum*: Ita Layman *lib. 4. tract. 3. cap. 11. num. 4.* dicentem putatam esse probabilem à Sanchez *lib. 2. in Dec. cap. 19. num. 6. cit.* se ipsum alibi: lege etiam Pellizz. *tom. 1. man. Reg. tract. 8. cap. 3. num. 158.* favet Bonac. *tom. 2. d. 4. de jur. q. 1. p. vlt. num. 9.* Ratio est, quia à diverso non fit bona illatio; vinculum autem Voti est satis diversum, immò majus, ex S. Thom. 2. 2. *q. 89. art. 8.* quàm vinculum solius juramenti: ergo, &c. Quare omnia juramenta, ad quæ modò *num. 1.* diximus extendi potestatem Superioris, possunt dispensare Episcopi, eorum Vicarij saltem ex speciali mandato, Capitulum, Sede vacante, & omnes, qui jurisdictione quali Episcopali potiuntur. Lege Sanchez *lib. 3. in Dec. cap. 22. à num. 28.* & Castro Palaum *tom. 3. tr. 14. disp. 3. de juram. p. 4.* apud quos etiam habebis, quoad forum externum pertinere ad Episcopum loci, in quo emissum est juramentum, dispensare juramenta homini præstita, (semper intellige juxta *superiùs* dicta, quoad vinculum Religionis) sed ita, ut necessariò præcedere debeat citatio partis; at quando debet dispensatio fieri in foro conscientiæ tantùm, non esse necessariam citationem partis, & tunc dispensationem pertinere ad Episcopum, in cujus dominio degit jurans qui dispensationem postulat.

Præter illa quinque, alia quædam juramenta esse reservata docent aliqui, ut Azor. *p. 1. lib. 11. cap. 9. q. 4.* Sanch. *ibid. cap. 19. num. 7.* quæ cùm sint rara, hìc transcribere non est opus.

8. Dubitatur secundò: An qui habent potestatem dispensandi, vel etiam commutandi in votis, eo ipso intelligantur habere potestatem dispensandi in juramentis soli Deo præstitis, sive juramenta sint voto accessoria, ut: *Voveo, & juro jejunium*: sive nequaquam, sed sint per se juncta, & sine voto, ut: *Iuro me cras iturum ad Templum, ad venandum*, &c.

Respondeo probabile esse intelligi, tam in potestate ordinaria, ex Basil. Pont. *lib. 8. de matr. cap. 11. num. 1.* aliisque, tum in delegata, ex eodem *à n. 4.* Suar. *tom. 2. de Relig. tr. de voto, lib. 6. ca. 8. 14. à num. 19.* Sà *v. Votum, de irr. voti, num. 59.* qualem habere mox dicemus in foro interno Mendicantes. Ratio est, quia quamvis in rigore aliud sit vinculum voti, aliud Juramenti, quare potestas solvendi unum, non est potestas solvendi aliud: tamen quia juramenta hæc pia, seu soli Deo præstita, de quibus procedit hæc doctrina, voti naturam induunt, & sunt multùm voto affinia; existimantur in communi modo loquendi ut vota; ac propterea dans potestatem, seu privilegium solvendi unum, dare censetur & aliud: eodem modo posse dispensari juramenta, quæ principaliter sunt facta in obsequium Dei, licèt minùs principaliter ob utilitatem hominis, sive is acceptavit, sive non, dicam *infrà, cap. 17. de Voto, §. 2.*

9. Dubitavit tertiò; quisnam habeat ex Religiosis hanc dispensandi, vel etiam commutandi potestatem. Respondeo, privilegium dispensandi in votis etiam Episcopo reservatis (atque adeò in juramentis soli Deo præstitis, ex probabili opinione, modò *num. 7.* dicta) Martinus V. concessit Benedictinorum Confessariis deputatis, atque adeo omnibus participantibus eorum privilegia: sed nobis ex Societate sic illud restringit *in comp. priv. v. Dispensatio, §. 10.* R.P.N. Generalis, hæc facultas communicatur omnibus Superioribus, & aliis Confessariis, quibus ipsi eam commiserint.

10. Privilegium verò commutandi concessum Societati (ut id hac occasione advertam) atque adeò participantibus ejus privilegia strictius est uno, benignius in alio; quàm sit prædictum privilegium dispensandi; concedit enim posse nostros commutare omnia vota, exceptis illis quinque, & sic est strictius: sed ex Gregorio XIII. extenditur ad vota jurata, dummodo commutatio non fiat in præjudicium tertij, & sic est benignius. Nec pater Generalis Soc. nobis hoc privilegium commutandi restringit, sic enim habet *in comp. privil. Soc. v. Commut. §. 1.* Communicatur hæc facultas omnibus Confessariis approbatis juxta Conc. Trid.

11. Qui de juramento homini præstito, in iis casibus, in quibus posse diximus *num. 7. & 8.* Episcopos, conceditúrne id relaxari posse ab iis, qui habent privilegium circa vota jurata, hoc est, à Religiosis participantibus privilegia Soc.

Respondeo Negat Sanch. *lib. 1. de matr. disp. 32. num. 17.* quia juramenta hæc sola, quæ homini præstantur, nec sunt vota, nec voti rationem induunt. Sed certè probabilissimum est commutari à prædictis posse. Ita Trullench. Ledesma, aliique cum Pellizz. *t. 2. Man. Reg. tract. 8. c. 3. num. 159.* Ratio est, quia dans privilegium commutandi vota jurata, concedit commutari posse duo vincula voti, & juramenti: ergo non est, cur negemus, concessum esse, posse illos commutare, quando adest unum duntaxat vinculum id est juramentum. Quid enim tollit, vel addit illa conjunctio cum voto, si æquè fit sine tertij præjudicio? Atque hinc fit, ut in casibus, in quibus tertius propter turpitudinem injuriæ, metus, doli, &c. & in casibus, in quibus tertius nondum acceptavit, (unde jus ex justitia nondum acquisivit) possit hìc privilegiatus ejusmodi juramenta commutare: quia tunc commutatio nullo modo est in præjudicium juris, quod verè tertius habeat, ad quam commutationem privilegium extendit (ut modò diximus) Gregorius XIII.

12. Verùm, poterúntne hæc etiam dispensare? Respondeo cum in facultate dispensandi solùm detur potestas circa vota, ut modò notavimus, non verò circa

Vota

Vota jurata, difficilior est resolutio : nam propterea aliqui probabiliter negant, cum Sanchez *lib.* 8. *de matrim. disp.* 1. *num.* 23. apud Pell. *l.c. num.* 135. Dico tamen cum Suar. *lib.* 6. *de voto, cap.* 14. *num.* 6. citante Arag. Vivaldum, Rodr. & alios, probabile esse posse ; & quidem, ut semper loquuntur, in foro interno. Ratio est *supra* tacta, quia, cum hæc juramenta, quamvis homini præstita, vinculum justitiæ, ut supponimus, non involvant, habent solum vinculum ex vi Religionis, quod æquiparatur vinculo voti, immò, quod in rigore minùs est, quàm voti vinculum ; atque adeò qui hoc voti vinculum dissolvere potest, non est negandum posse & illud. Nec obstat, quod, si ita esset, frustra Gregorius XIII. potestatem commutandi vota extendisset ad vota jurata ; non obstat, inquam, quia id factum est ad majorem conscientiæ securitatem, ad scrupulos eximendos, & prò iis, qui contrariam sententiam sequuntur, ut alibi in simili docuimus.

13. An civilis potestas aliquo tandem modo possit relaxare juramenta, vide apud Layman, *lib.* 4. *tract.* 3 *c.* 9. *num.* 9. & Doctores *supr.* cit. *cap.* 3. §. 5. *numer.* 5. *lit. D.* aliosque ab ipso laudatos. Illud solum noto, si quando quis jurat aliquid in præjudicium Superioris, etiam sæcularis, posse hunc Superiorem remittere ejusmodi juramentum, seu potiùs illud non acceptare. Jurat quis, v. g. se non acceptaturum Officium Capitanei : potest Superior illum cogere, & post coactionem ; poterit is non obstante juramento, acceptare : quia juramentum illud non potuit præjudicare potestati Superioris. Puto tamen non posse post illud Officium acceptatum, aliud sine nova coactione acceptare : quia illa non fuit juramenti relaxatio, quam non potest sæcularis expedire, sed fuit solum, prò illa vice, suæ potestatis usurpatio : an nihilominus acceptare sit culpa solùm levis, dixi *supra, cap.* 3. §. 3. *num.* 10. cum Fagundez.

Ob quas causas.

4. Certum est adesse debere causam dispensandi, secùs irrita erit, & nulla relaxatio, etiamsi à Summo Pontifice feratur : ita S. Thom. 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 8. Abbas *cap. quanto, de jurejur. n.* 8. aliique (excipe, nisi sit in materia ipsi relaxanti omnino subjecta, ut diximus §. 1. *n.* 1.) Ratio est, quia Summus Pontifex in legibus ab ipso latis validè quidem sine causa ideo dispensat (quidquid sit, an aliquando illicitè) quia eæ ab ipso liberè dependent : at vinculum voti, & juramenti ab ipso non dependet, cùm de jure naturæ sit, vota & juramenta Deo esse reddenda : ergo non poterit validè sine causa dispensare, siquidem ipse dum dispensat, id facit nomine, & ex parte Dei : Deus autem relaxationem temerariam, & sine causa ratam habere nequaquam potest.

15. Difficultas igitur sola superest in explicandis his causis, quæ sint sufficientes ad hoc, ut Superior relaxet juramenta homini præstita in iis casibus, quos posse, *supra* diximus ; nam de causis pro juramentis soli Deo præstitis, seu quando solùm urget vinculum Religionis, innuam *infrà*, §. 4. *num.* 12. & colligitur ex dicendis fusè *cap.* 16. §. 4. *num.* 10.

16. Ad sex reduci solent. Primò, quando adest turpitudo ex parte extorquentis juramentum, ut accidit, quando juramentum, metu, vi, dolo extortum fuit : ipsa enim injuria sufficientissimam causam præbet relaxandi. Et quidem, si metus sit gravis, poterit ab Episcopo etiam in foro externo relaxari : si levis, solùm in foro conscientiæ : lege Sanch. ibique cit. *lib.* 3. *in Dec. cap.* 21. *à num.* 6. Secundò, quando adest dubium, an juramentum valeat. Vide Covarr. *Regul. peccatum* 2. *p.* §. 3. *n.* 7. *initio* ; Vinc. Tancred. *lib.* 4. *de matrim. disp.* 20. *num.* 7. Tertiò, quando adest dubium, an cedat in injustam læsionè tertij. Quartò, quando est dubium, an ex observatione juramenti œnascatur occasio, seu periculum peccandi? Quintò, quando juramentum est temerè, inconsideratè, vel ex iræ doloríve perturbatione factum ; & in his quidem solvitur a effectum agendi à Superiore vinculum Religionis : at remanet videndum apud Judices, an jus Justitiæ faveat alterutri ex partibus. Recte autem id potest à Superiore fieri, quia pertinet ad Ecclesiam providere, ne jurans vexetur injustè. Castro Pal. *tom.* 3. *disp.* 3. *de jur. p.* 3. *n.* 4.

Dictum est (quando est dubium) quia non ratò in prædictis, quando res est certa, nullum est, nec indigens relaxatione, juramentum æquale est, si turpitudo sit ex parte materiæ juratæ, si juramentum cedat in injustum tertij detrimentum, &c. ut ex supradictis constat.

17. Sed quid agendum, quando causa dispensandi adest quidem ; sed omnibus expensis, non est omnino sufficiens ? Respondeo cum Sanch. *lib.* 3. *in Dec. c.* 19. *n.* 4. tunc intermiscendam esse commutationem, de qua *mox*, & *infrà*, cùm de voto ; hoc est, non esse absolutè juramentum remittendum, sed loco rei per juramentum promissæ esse aliquid boni operis injungendum juranti, magis, & minùs juxta insufficientiam causæ, non mathematicè, sed morali modo prudenter expendendam, v. g. si est certa. & gravis causa dispensandi juramentum de semel jejunando : absolutè Superior relaxet : si autem causa est mediocris, ita relaxet, ut obliget jurantem ad aliquam, v. g. orationem recitandam ; putà Coronam Beatæ Virginis, vel Officium Defunctorum, vel unũ Miserere, &c. juxta proportionem insufficientiæ causæ, &c.

§. IV. *De Commutatione.*

1. QUando loco rei juramento promissæ substituitur ab habente potestatem aliud opus honestum, dicitur juramentum commutari. Potest autem substitui vel opus bonum majus, vel æquale, vel minùs : & circa hæc quærimus, quis commutare possit, quæ juramenta, ob quas causas.

Quis.

2. Non solùm Pontifex, & Episcopus, cæteríque, juxta dicenda *cap.* 16. §. 4. *num.* 4. jurisdictione Episcopali fruentes, sed etiam Confessarij, quibus id concessum est per privilegia, ut per occasionem diximus §. *præcedenti num.* 10. sub hoc tamen discrimine, quòd Pontifex potest ea omnia, quæ *supr.* §. 3. *num.* 5. diximus, ipsum relaxare posse : at Episcopus restrictior est hæc potestas, juxtà *ibidem* dicta. Rursus Pontifex, & Episcopus, quia hanc potestatem ordinariam habent, possunt illam aliis delegare : quam non possunt Confessarij, quia ipsi solùm sunt Delegati. Denique iidem Confessarij solùm quoad forum internum : Pontifex verò, & Episcopus, etiam quoad exterum.

3. Omnes autem, qui possunt dispensare, possunt & commutare : non contrà, quia dispensare est majus, quàm commutare : cui autem conceditur majus conceditur & minus in eo majori contentum, cùm tamen cui minùs conceditur, non concedatur majus.

4. Dubitatur hìc primò, An Confessarij electi per Bullam Cruciatæ possint juramenta commutare ? Ratio dubitandi est, quia Bulla solùm concedit commutationem votorum, de juramentis autem ne verbum quidem. Respondeo tamen posse juramenta soli Deo præstita, seu quæ solùm afferunt vinculum Religionis : sic Francisc. Bardi *de Bulla Cruciatæ, p.* 2. *art.* 7. *cap.* 1. *sect.* 10. aliique *ibid.* cit. Ratio est, quia hæc æquiparantur votis, ut *supr.* §. 3. *num.* 8. diximus, & probat fusè Suarez *lib.* 6. *de voto cap.* 14. *n.* 11.

5. Dubitatur secundò, An ipse jurans, aliquando possit sibi etiam sine causa commutare dictum juramentum soli Deo præstitum. Respondeo, posse in opus melius : sic Tol. Val. Bon. Sanch. aliique apud Castro Pal. *tom.* 3. *tract.* 14. *disp.* 3. *p.* 1. *n.* 6. Ratio est, quia non dicitur promissum infringere, qui in melius illud commutat : ita Abbas communiter receptus apud Sylv. *v. Juramentum* 5. *quæst.* 6. Azor. *tom.* 1. *lib.* 10. *cap.* 10. *q.* 1. Immò probabile etiam est, in opus æquale : ita Bonac. *tom.* 2. *disp.* 4. *q.* 1.

n.17.n.11. citans Val. Reginald. Sà, aliósque, & nos *supra*, cùm de commutatione voti : quia tunc redditur Deo, quod æquè illi gratum est, ipsúmque opus æquale, vel melioris bonitatis satis causa sufficiens est commutandi. In minùs nullo modo potest, quia ad hoc requiritur potestas jurisdictionis, ut mox *n.11.* dicam, & *infrà*, cùm de commutatione voti.

Dixi (juramentum soli Deo præstitum) nam non ita in juramentis homini principaliter factis, quia non æquè gratum est homini bonum æquale, vel melius: nam proprietas in eadem specifica forma, quâ res promittitur, est juramentum implendum à jurante. Sed de hac re iterum dicetur, cùm de voto recurret sermo *cap.16. §.5. à num.5.* & *cap.17.* ubi consilium quoddam afferam de juramento homini minùs principaliter facto, sive acceptato, sive non acceptato.

Quæ Iuramenta.

6. Omnia ea, quæ possunt à Superiore habente potestatem relaxari, multò magis possunt ab eodem commutari : vide quæ dixi *§. præcedenti, n.2.* solùm igitur hîc quærendum esset, an juramenta pœnalia, & conditionalia possint commutari ab Episcopo, vel privilegiatis, etiamsi sint de materia Summo Pontifici reservata : sed quia nos *supr. §.3.n.7.* probabile putavimus, illa quæque juramenta per se stantia non esse reservata, ideo multò magis reservata non erunt, quando sunt conditionalia, vel pœnalia ; quare poterunt à prædictis commutari.

Ob quas causas.

7. Ut superior possit juramenta homini præstita commutare, sufficiunt eædem causæ, quæ sufficiunt ad dispensandum, *§. precedente* : & illæ, illisque sub conditionibus requiruntur hîc, quæ ibi. Ut autem commutentur hæc juramenta soli Deo facta, quæ votis, ut sæpe dictum est, æquivalent, cujus ponderis causæ requirantur, hîc supereſt breviter explicandum.

8. Præmitto autem primò, licitè posse ab habente potestatem commutari juramentum, non solùm in bonum majus, vel æquale, sed etiam (licèt existente causa, ut mox *n.11.* dicam) in minus, atque hoc regulariter esse licitum, quoties habet quis potestatem commutandi vota, vel juramenta : ita Arag. *2.2.q.88. art.12.* citans Cordub. *in summa, de casib. q.189. & 190.* Tol. Sà, Less. Sayrus, aliique apud Sanch. mox citand. *n.1.* Ratio est, quia alioquin illa potestas frustratoria esset, nam, ut commutetur votum, vel juramentum in bonum majus, sufficit probabiliter propria authoritas, ut modò diximus *n.5.* quare, si facultas cómutandi aliquid tribuit, tribuit in minùs. Adde aliqua jura apud eundem Arag. addè & ipsam praxim.

9. Scio Sanchez *lib.4. in Dec. c.50. n.4.* & alios omnino velle, ut commutatio etiam ab habente potestatem semper debeat expediri, vel in æquale, vel in quasi æquale, quia commutatio ex ex D. Thoma *in 4. dist.38. q.1. art.4. quæst. ult. in corpore*, est veluti contractus inter commutantem nomine Dei, & voventem : at contractus permutationis debet æqualitatem habere. Sed fortasse Sanch. intelligit non posse ita in minus, ut moraliter æquivaleat dispensationi : non enim esset licita commutatio, si jejunium, v.g. commutaretur in unum Ave : fateor enim debere adesse aliquam proportionem inter rem juratam, & materiam suppositam, ne scilicet commutatio in dispensationem, quæ majorem requiri potestatem, transeat : id quod videtur Sanchez notasse per illud (quasi) Ad rationem ex Divo Thoma patet responsio, quia in mero contractu permutationis non intercedit potestas jurisdictionis, ut intercedit in casu nostro, nam propterea aliquid plus est casui nostro concedendum.

10. Præmitto secundò, ut fiat licitè & validè commutatio in majus, nullam requiri causam ; & in æquale satis levem, cùm ipsa bonitas operis causa sit sufficiens : ita Car. Pal. *tom.3. d.2. de voto, p.15.n.7. & 8.* at ut fiat in minùs requiri causam, ita, ut nec licitè, nec validè sine causa expediatur : ita Sanch. *lib.4. in Dec. c.19. n.4.* Ratio est, quia tunc admiscetur aliqua dispensatio, ad quam semper requiri causam *supra* diximus.

11. Dictum est *num.8.* (ab habente potestatem) quia nullus potest sibi ipsi in minus commutare suum votum Deo præstitum. Ratio est eruenda ex dictis, nam ad hanc intermiscetur aliqua dispensatio, quo non potest oriri, nisi ab habente jurisdictionem : at nemo ex se ipso habet in se jurisdictionem, quæ requirit superioritatem in alium, &c.

12. His positis, causæ ad commutandum ad tres reducuntur. Primò, si res promissa sit reddita illicita, vel inutilis. Secundò, si ex parte voventis, seu jurantis reddita sit difficilis, seu incommoda, ut si supervenerit infirmitas, vel imbecillitas, &c. Tertiò, si magis bono communi expedit, ut non impleatur tale votum, seu juramentum. Alia huc pertinentia dicemus, cùm de commutatione voti ; eadem enim est voti, & hujus juramenti ratio, ut nimis sæpe dictum est.

§. V. *De materia subrogata Iuramento.*

1. QVi non observat id, in quod suum juramentum commutatum legitimè fuit, éstne perjurus ? Respondeo, non fore perjurium, quia rem subrogatam nec juravit, nec, ut suppono, illam sub novo juramento acceptavit : ita Less. *lib.2.c.42.n.57.* Trull. *lib.2. in Dec. d.33. n.7.* Bon. *tom.2. dis.4. de jur. q.1. p.17. n.13.* citans Suar. & Sanchez.

Tenebitur ergo solùm ex pacto, quoad rem illam loco materiæ juratæ præstandam consensit. Unde si res subrogata gravis erit, graviter contra pactum peccabit : Quòd si levis, etiamsi loco gravis rei juratæ supposita fuerit, puto probabile esse leviter peccatum. Id quod mihi persuadet paritas sumpta à pœnitentia Sacramentali, quæ si levis sit, licèt pro peccatis gravibus imposita, non obligat ex probabili opinione, *in nostro opusc. de Confess. lib...c.1.§.2.n.5.* nisi leviter.

2. Illud adverte : ab emittente materiam subrogatam voto, peccati contra votum : quia ex eo, quòd quia accepta materiam subrogatam in Voti commutationem, censetur promittere Deo illam servare ; atque adeo consentit transferri vinculum Religionis, quod erat in materia voti, in materiam subrogatam, vide *infrà, c.16.§.6. n.2.* ubi citatur Sanchez : id quod in casu juramenti, ut juramentum est, non ita se habet ; quia non statim ac promitto aliquid facere, id sub juramento censeor promittere. Ita Less. *loc.cit.*

Alia spectantia ad materiam subrogatam, dicentur *infrà, cap.16.§.4.n.35. & §.7.*

§. IV. *Solutio aliquorum casuum huc pertinentium.*

1. EX dictis operæ pretium erit, sequentes solutiones practicas deducet. Petrus vovit, & juravit pauperem puellam, nullam determinando, se ducturum. Franciscus vovit idem, sed sine juramento. Antonius juravit idem duntaxat, sed sine voto, & nulla adhuc acceptatio ab aliqua certa puella facta est. Qui potest hæc dispensare, vel commutare ? Dico tum Episcopum, in utroque foro, tum in foro interno te privilegiatum, seu Confessarium delegatum posse, cum causa, ut semper supponimus, dispensare, vel certè commutare juxta privilegium, quo gaudes. Ratio est eruenda ex probabiliter dictis *§.3. n.2.* quia hæc sive Vota, sive juramenta, solum continent vinculum Religionis.

2. Rursus, Petrus juravit Bertæ puellæ matrimonium, quæ nondum acceptavit. Franciscus idem juravit eidem, quæ jam acceptavit. Antonius vovit, & juravit idem eidem acceptanti. Martinus vovit, & juravit idem & eidem non acceptanti ; quisnam dispensabit, vel commutabit ? Dico Episcopum, & te privilegiatum dispensare, vel juxta tua privilegia commutare posse primo,

& quarto, id est, Petro, & Martino; quia cùm non sunt juramenta vera acceptata, solum continent vinculum Religionis, ad quod Episcoporum, & privilegiatorum potestas extenditur.

Aliis verò duobus, secundo, & tertio, id est, Francisco, & Antonio, dico neminem posse. Ratio est, quia hæc sunt vota, vel juramenta emissa principaliter, ut supponimus, in commodum tertij acceptantis; ad quæ nec Episcopi, nec Delegati potestas, quæ est ad ea, quæ in solum Dei obsequium præstantur, extenditur: eo ipso enim, quo sunt acceptata, nec intervenit injuria ex parte recipientis; involvunt vinculum justitiæ, quod solvere nulla authoritas valet, nisi ob bonum publicum, &c.

3. Denique Petrus propter amorem Dei vovit, juravítque puellam inopem indeterminatè ducturum (supponamus hoc votum esse validum? de quo tamen dicam *infrà, c.15.§.3.n.4.*) mox determinatæ Bertæ id manifestavit, quæ acceptavit promissionem. Antonius pari modo vovit, juravítque eleemosynam alicui pauperi, seu Ecclesiæ, nullam signando, erogatùrum; mox determinatum pauperem, seu Ecclesiam acceptantem elegit: quæritur, an Petrus possit aliam puellam inopem ducere, & Antonius alteri pauperi ab electo eam stipem elargiri? Rursus, qui dispensare in his, vel commutare valeat?

Dico, posse Petrum, quantum est ex vi juramenti, vel voti, aliam ducere; & Antonium alteri stipem erogare: ita Sanch. *lib.4. in Dec.c.41.n.14.* Castro *tom.3. tr.de voto, disp.1.c.16.num.7.* Ratio est, quia cùm hæ promissiones nonnisi Deo directæ sint, non possunt prædicta Berta, & Ecclesia dici legitimè acceptare; acceptat enim legitimè aliquis id, quod illi promittitur: nunc verò nihil ipsis promissum fuit: ergo si acceptant, illegitimè, & nulliter acceptant. Hic ergo casus est longè diversus, ab eo, quem posuimus modò §.3. *n.2.* in quo votum, vel juramentum emissum supponitur solum in hominis commodum, atque hunc legitimè acceptasse: propter eandem rationem, in utroque foro poterunt dicta juramenta ab Episcopo, vel in foro conscientiæ à privilegiato dispensari, seu commutari, perinde ac cætera solum retinentia vinculum Religionis, de quibus dictum est *suprà*. Si juramentum, vel votum sit principaliter in obsequium Dei, sed minùs principaliter in commodum hominis, etiam determinati, isque acceptaverit; dicam *cap.17.de Voto, §.2.*

4. Dixi (quantum est ex vi juramenti, vel voti) nam si Petrus sponsalia cum dicta Berta iniisset, requirerentur causæ à Doctoribus apud Sanch. *4. de matr. lib.1.d.55.* explicatæ, ad ea dissolvenda, aliámque ducendam. Pari modo, si Antonius, quando elegit dictum illum pauperem, vel Ecclesiam, se principaliter in commodum ipsorum nova jura promissione illis acceptantibus obligasset: essemus in alio casu, in quo est legitima jam acceptatio, ubi dispensare, ut sæpe docuimus, nullus potest. Nam si principaliter fuisset in obsequium Dei, & minùs principaliter in ipsorum utilitatem, jam promisi me dicturum, cùm *de Voto, cap.17. §.2.*

Caput VIII.

De Adjuratione Juramento affini.

§. I. *De Adjuratione in universum.*

1. Si quis ita obtestetur: *Hoc præsta per amorem, quem Deo, Sanctis, tuo Patri geris: Per vitam tuam, per vitam Patris tui hoc age.* Item si sic te quis terreat aliquid imperando: *In virtute Dei, vel Sanctorum, in nomine Regis, id gere*, dicetur te adjurare. Adjuratio igitur non est juramentum, nec deprecatio: Sic Suar. Sanch. Castr. *l.mox cit.* aliique, sed imprecatio, seu jussio per aliquam rem dantem moraliter, hoc est, in conceptu hominum ipsi imprecationi, seu jussioni vim. Et quidem si per Deum, vel per ea, quæ ad Deum pertinent, exhibetur, erit actus Religionis Latriæ; si per Virginem, Hyperduliæ, si per Sanctos, Duliæ; si per homines, erit actus politiæ, humanæque imprecationis.

2. Hinc vides primò, omnes creaturas adjurari posse; omnes, inquam, quæ jussionem, imprecationémque percipiunt, quales sunt Rationales? Irrationalia tamen, impropriè; quatenus Deo obedientiam physicè præstant, adjurantur; Vt si monti dicatur à Sancto viro: *In nomine Christi hinc transfer te in alium locum*; quo pacto verè Deus adjuratur, ut scilicet in re assistat.

3. Vides secundò, adjuratum ex vi solius adjurationis nequaquam obligari ad rem præstandam: quia adjuratio est tantùm inducta ad inducendam majorem quandam reverentiam, vel timorem ipsi personæ adjuratæ, non verò ad inducendam obligationem, qualem inducit commemoratio juramenti facti, vel obedientiæ votum, præceptúmve. Ne autem temerè contra virtutem Religionis exerceatur adjuratio, requirit eosdem proportionaliter comites, quos Juramentum: nempe Veritatem, Justitiam, Judicium.

Veritas.

4. Hæc consistit in eo, quòd non fiat adjuratio per falsos Deos, v.g. per Saturnum, per Jovem, &c. vel per eum, cui non debeatur reverentia, v.g. per Luciferum, per dæmones, &c. quibus modis peccatum esse mortale non est dubium.

Consistit etiam in eo, quòd non intermisceatur aliquod in adjuratione mendacium; ut si quis occultus dives eleemosynam petat, ut pauper, propter amorem Dei; At peccátne is mortaliter? Respondeo, sive hic peccet contra justitiam, sive non item, de qua re alibi, certè non peccat, nisi venialiter contra Religionem: ita Sanc. *lib.2. in dec.c.42.n.5.* citans rectè Suarium, quia inducere alium ad præstandum bonum, etiam cum fictione, & mendacio levi, ut hîc supponimus, non est gravis Dei irreverentia. Neque enim tunc assumitur Deus ad iniquitatem patrandam, ut contendit Castr. *t.3.tr.14.d.5p.4.de adjur.p.1.n.5.* immeritò citans Suarium: assumitur enim ob bonum actum faciendum ex parte dantis eleemosynam, licèt, quia ex parte recipientis is actus bonus non sit, aliqua committatur, nempe venialis irreverentia. Non esse autem mendacium leve fictis miraculis ad fidem allicere, *suo loco* docebitur.

Justitia.

5. Hæc consistit in eo, ut non petatur, nisi res justa, & honesta. Ita Sanch. Castro Pal. *l.c.* aliique. Quare si quis per Deum vel Sanctos, etiam sistendo in illis, adjuret quempiam ad committendum peccatum mortale, præter ipsum mortale in propria materia, mortaliter peccat contra Religionem; si ad committendum veniale, venialiter: quia ibi gravis, hîc levis est irreverentia: At si per hominem, v.g. per vitam Patris, amici consanguinei, adjuret quis ad patrandum sive mortale, sive veniale peccatum, non addit aliud peccatum præter peccatum, quod petit, quia ex hac adjuratione non transfertur culpa pravæ petitionis in aliam speciem.

Iudicium.

6. Hoc in eo consistit, ut adhibeatur modus discretus, & prudens. Ita Suar. *lib.4. de Iur.* qui est *de Adjuratore, cap.4.n.9.& 11.* quare non decet passim, & sine occasione per Dei, & Sanctorum nomen aliquem adjurare: esset enim culpa, sed certè venialis, sicuti est juramentum verum, quod sine consideratione in vanam emittitur. Rursus, ne adjuretur Deus, & Sancti imperativè, nec dæmon deprecativè, quæ ut pater, essent mortalia peccata: nec homo subditus, imperativè, quod esset mortale, si injustitia, quæ ipsi fieret sic imperando, esset gravis: venialis, si modica. Irrationalia, sive imperativè, sive deprecativè, eo modo propriè, ac si intelligeret, adjurare, vanum certè est, & consequenter veniale; potest tamen aliquando mortale, & superstitiosum esse, si fiat ex

ex pacto expresso, vel tacito cum dæmone: & sic est (nisi excuset ignorantia) quando his creaturis, v.g. locustis frugibus nocentibus, ventis grandini, vel similibus aliqui constituunt Advocatum, assignant terminum, pronuntiat sententiam, &c. quia tantus rerum vanarum apparatus non videtur fieri sine tacito saltem pacto cum dæmone.

7. Denique Deus adjurari potest per semetipsum, juxta illud Dan. 9. *Ne moreris propter temetipsum, Deus meus*, potest item per creaturas, quas utpotè eorum conditor, non potest non amare, & sic adjurat, &c. Exod. *Recordare Abraham, Isaac, Jacob servorum tuorum.* Dæmon adjurari per Deum, Sanctósque ad Deum relatos, adjurari recte potest, Creaturas enim vel non timet, vel parvi facit. Creaturæ per Deum, per sanctissimam Virginem, per Sanctos adjurantur, ut innui *n.* 1.

§. II. *De Adjuratione dæmonum.*

1. Potissimæ difficultates in hoc argumento versantur circa adjurationem dæmonum, corpus hominis obsidentium, nam propterea de illa hîc meritò sigillatim disputare, operæpretium erit. Illud præadverte diligenter: Exorcistam (sic Græci vocant adjuratorem, sicut exorcizare dicunt, quod nos dicimus adjurare) cognoscere debere hominem verè esse à dæmone obsessum. Signa certa sunt, si abreptus loquatur diverso, ignotóque idiomate, si canat, scribat, aliáque faciat, quæ antea nulla ratione callebat, si ita stet immotus, ut à robustissimis quibusque nequeat dimoveri, si distantia & verè occulta patefaciat, & similia. Ita Delrius *lib.* 2. *c.* 2. *q.* 3. *Sect.* 2. Corvelo *de superstitione*, 3. *p. c.* 8. Alia signa, ut dissonæ voces, sævi dolore, motus corporis insoliti, & similia valde sunt incerta.

De fine adjurationis, & quæ imperio adjurantis in dæmonem.

2. Dæmonis adjuratio tunc solùm est licita, cùm fit ad finem, ut is à nocendo desistat, & ab homine, locóve aliquo expellatur. Ita Suar. *t.* 2. *de Rel. lib.* 4. *de adjurat. c.* 4. Sanchez *lib.* 2. *in Dec. c.* 42. *n.* 25. & 26. aliique ibipsis cit. Ratio est, quia cum Dei inimico, eóque, qui nostra æterna mala semper intendit, commercium, familiaritatémque habere, esset charitatem Dei, propriámque violare. Neque obstat Sanctos aliquos non ignobile aliquod ministerium à dæmone poposcisse, atque admisisse, ut sternere lectum, equum ducere, &c. id enim ij fecerunt ex peculiari sancti Spiritus instinctu ad publicam utilitatem, ejusdemque dæmonis confusionem.

3. Præterea hæc adjuratio fieri debet imperativè, v.g. *Exi, fac, die*, non verò deprecativè, v.g. *Rogo te, ut facias, ut dicas, hanc à me gratiam ineas, aut exeas*, &c. quia, nimirum deprecatio præfert humilitatem, & amicitiam, quæ non ostendit imperium, quod exercere solùm concessit Fidelibus Christus Dominus in dæmones, ad eosdem suo nomine prosligandos.

Quæ locutio usurpanda cum dæmone.

4. Si Exorcista nomen dæmonis interroget ab obsesso, si scisciteur ingressus causam, numerúmque spirituum, si petat aliquam veritatem, quam verè huc, & nunc ad Dei gloriam conveniat ab ipso propalari, & similia cum dæmoniaco tractet, quæ ad dæmonem fugandum, terendúmque conducant, licitè operabitur; at si longos sermones, vanos, curiosósque cum illo commisceat, scientias rerum ab ipso expostulet, præterita quæque recenseret, vel occulta, futuráve prædicere eum cogat, mortaliter peccabit, quia sic cum eodem familiaritatem habere velle, facto ipso convinceretur.

5. Dixi (sermones longos) si enim quis aliquid modicum semel, vel iterum curiosè peteret, esset veniale ex levitate materiæ.

Certè in hoc nimis rigidè loquitur Castro Pal. *tom.* 3. *tr.* 14. *d.* 4. *n.* 8. cùm sic habet: *Verius est, quamlibet interrogationem, quæ ad expulsionem non conducit, esse peccatum mortale.* Ex alia parte nimis laxè Navar. *in sum. c.* 11. *n.* 28. (cum quo Less. *lib.* 2. *c.* 42. *n.* 71. *vers. unde sequitur*, Cajet. 2. 2. *q.* 90. *art.* 1.) dum absolutè, & sine ulla restrictione sic ait: *Colloqui cum ipsis dæmonibus, corpora hominum obsidentibus, & curiositatem, vel vanitatem, tantum non est plus, quàm veniale.* Media igitur via est eligenda, ut sit veniale, sermones hos obiter, & judicio prudentis modicos intermiscere; mortale, prolixos. Ratio est mihi manifesta, quia hi sermones ostendunt socialem, ut rectè loquitur Cajetanus, conversationem habere velle cum communi hoste; illi nequaquam, sed meram, vanámque curiositatem. Duc exemplum ab homine: si enim quempiam de aliqua re vanè interroges, non statim ex ea interrogatione habere cum illo amicitiam, societatémque velle præsumeri; si seriò, & protractos, præsumeris certè.

6. Dices cum Castro Palao *l.c.* Deprecativè, ut modò dictum est, cum dæmone loqui sub culpa mortali non licet, sed solùm imperativè; At si vel breviter cum illo loquatis curiosè, loqui cum ipso deprecativè convinceris, quia per curiositatem illam imperativè te habere non potes, ergo, &c. Respondeo, nego Minorem: non enim valet: non loquor cum Petro imperativè, ergo loquor deprecativè; possum enim tertio modo loqui, nempè, ut ita dicam, expositivè, exponendo ei illa, quæ discere intendo, expectandóque responsum.

7. Dices iterum cum eodem: Dæmon quidquid dicit, facítque, ex odio contra Deum dicit, & facit. Ergo cum illius peccato cooperor, si illum invito ad aliquid faciendum, quod non sit illud, quod concessit Christus ad eum fugandum. Respondeo cum dæmon semper sit ad tale peccatum paratissimus, ego non quidem causâ, sed mera occasio sum ejus peccati: ad quam occasionem evitandam Deus non me obligat, sic [illegible] obilis opinio non obligar me ad non petendum mutuum ab usurario parato. Lege Dien. *p.* 4. *tr.* 7. *res.* 8. & *ibid.* citatos.

An liceat exposcere à dæmone, & aliquid faciat.

8. Ad tria reduco ea, quæ gerenda exposci possunt à dæmone. Primò, quæ ad fugam, vel desitionem nocendi conducunt, vel easdem significant, quale est genuflectere, stare, tacere, dare signum egressus, lampadem extinguendo, vitrum frangendo, &c. Secundò, quæ ad obsequium tuum, vel tui amici, ut sternere lectum, ducere equum, mederi infirmo, &c. Tertiò, quæ ad neutrum, seu ad nihil, ut movere lapidem, extirpare arborem longè positam, &c. quæ ad nihil conducere, sed solùm ad curiositatem pertinere supponimus.

9. Jam licitè exposci posse, quæ in primo capite comprehenduntur, patet ex dictis, posse autem, quæ in secundo capite, jam etiam ex dictis patet, nimirum, quia hæc utraque sunt manifesta signa, imò illectamenta amicitiæ, & societatis: & quia Christus Dominus non ad dæmonum ministeria admittenda, sed solùm reliquit potestatem Ecclesiæ ad eos arcendos. Ita Castr. mox citandus *num.* 12.

10. De tertio ergo nonnulla subotitur dubitatio. Et quidem Castr. Pal. *d.* 4. *cit. p.* 4. *num.* 8. ait id esse mortale, quod petere quid ab aliquo, in quem potestatem non habes, est te humiliter illi subjicere, ac deprecari, & reluti pactum Societatis cum illo inire: at quoad hæc vana non habet homo potestatem in dæmonem à Christo, ut dictum est, ergo, &c. Sed meritò Sanchez *lib.* 2. *in Dec. c.* 42. *n.* 25. Nav. Sylv. Bon. Val. Suar. aliique cit. ab eodem Castr. *l.c. n.* 7. putat esse veniale, quia est levitas materiæ, & imperfectus actus commercij socialis: neque enim eo ipso, quod aliquid vanè à te peto, pactum tecum ineo, amicitiam tuam mihi concilio, vel me tibi submitto, ut Castro Palai ratio gratis contendit. Intellige autem, si id fiat semel, aut iterum, & quidem non deprecativè, consequenter ad ea, quæ modò diximus de collocutione; nam si sæpè, vel deprecativè, convinceretur appeti cum dæmone absoluta socialis amicitia, vel subordinatio, quod esset mortale.

An adjurans licitè præcipere queat dæmoni superiori, ut dæmones inferiores pellat à corpore, vel ut manifestet maleficium.

11. Accidit non rarò in obsesso adesse superiorem dæmonem, & simul inferiores, (id autem suppono potiùs, cum Less. *lib.2.c.44.n.22.* & Suar. *t.1. de superb. c.18. n.8.* quàm quæro) in hoc ergo casu, quamvis demus non posse à dæmone, qui sit extra corpus peti, ut pellat eos, qui sunt in corpore, de qua tamen re dicam *mox num.3.* casus noster nunc est de dæmone superiore, qui est in obsesso. Ratio dubitandi, quòd non possit id peti, est; quia sic videtur beneficium postulari à dæmone, quod non licet. Sed certè (quidquid sentiant Castr. *t.3. disp.4. de Adjur.p 4.n.10*, Sanch. *lib.2.in Dec.c.42.n.21.* alique) licitè adjurantem id præcipere posse, indubitater censeo. Ita Sylv. *v. Adjurat. q.5. vers. & hæc etiam ratione.* Ratio est, quia falsum est eo modo peti beneficium, vel obsequium sociale: non enim statim ac à te peto, vel imperativè volo id, quod mihi bonum est, recipio, vel peto amicabile beneficium: sic enim Exorcista ne expulsionem quidem imperativè petere posset, quia expulsio bonum quid est. Beneficium ergo debet quidem esse mihi bonum, sed quod gratis, sed quod ex voluntate bona, sed quod ex tuo amore procedat. Sive ergo sic præcipiat adjurator: *Exi cum aliis tuis sociis*, in quo loquendi modo non manifestè apparet petitio à superiore dæmone, ut depellat socios: vel sic, ubi apparet: *Exi, & pelle tuos socios*, licitè præcipit, quia nec amicabile beneficium affectat, & utitur potestate, quam Christus circa ejiciendos, sive directè, sive indirectè, dæmones, amplè concessit.

12. Dices primò: At ostenderet Exorcista se indigere auxilio [illegible] dæmonis, in corpore obsessi existentis, quod esset se illi submittere. Respondeo, nego id ostendere: patet in hominibus: si quis enim haberet plenam potestatem expellendi milites, eorúmque ducem ab arce quapiam, utque illos de facto expelleret, imperium non in milites dirigeret, sed in Ducem, ut scilicet ipse suos secum aliò duceret, nullo modo diceretur præse ferre indigentiam auxilij, sed solùm velle uti potestate, sive immediatè, sive mediatè hostes ab eo loco expellendi. Videat me doctior, an etiam propter hanc rationem licitè possit Adjurator petere, imò & cogere ab hoc dæmone, ut dicat, an alius, v.g. infirmus sit maleficio affectus, nécne, & ut manifestet, maleficij genus, vel signum, & in quo loco fortè invenire possit, quæ omnia videntur dirigi ad salutem proximi, & ad arcendos dæmones à fidelium vexatione.

13. Dices secundò, hæ rationes probant posse etiam idem peti (certè interpretativè) à dæmone superiore existente extra corpus obsessi. Respondeo ita quidem, id quod docet Sylvest. aliique apud Tanc. *de rel. disp. de adjurat.n.48.* unum tamen video, id vix posse in praxim deduci, quia nescit Exorcista, quisnam ex dæmonibus extra corpus sit superior, nec facilè credendus ipse dæmon in corpore, si aliquem sibi superiorem extra corpus affirmet: Mendax enim est ipse ab initio: at in corpore magis credendus, quia ex usu Ecclesiæ huc spectant Exorcismi.

An contrà, facere aliquid, vel connivere potest Exorcista ad petitionem dæmonis.

14. Certum est non posse, si res sit illicita, vel si quamvis aliàs licita, animo amico dæmoni concederetur. Solùm ergo ea possunt, ad ejus petitionem fieri, vel permitti, quæ faciunt ad ejus expulsionem, & fugam: Sed tamen adhuc pro his controversia triplex agitari solet.

15. Prima. An si dæmon petit, ne illum in infernum amandet, (quò illum amandare certè licitè posset Exorcista, quia ei loco à Deo dæmon addictus est) sed releget in locum desertum; possit ab Exorcista id concedi? Respondeo licitè posse sub spe divinæ ratificationis; cùm enim Deus dæmonem nondum actu in inferno conclauserit, id reservans post finale judicium: relegationem in locum desertum nomine Dei ab Exorcista concessum, idem Deus ratificare credendus est. Quòd si Exorcista potest, videtur teneri: sic Castr. *d. d.4. p.4. num.* 14. quia charitas dictat, ut proximo succurratur, quando sine incommodo potest, hîc autem proximo succurritur, quia facilior redditur expulsio, nec incommodum ullum inde timetur.

16. Secunda. An si dæmon petat, ut immittatur in equum, v.g. Petri, sicut petiit, ut immitteretur à Christo Domino in gregem porcorum, concedere id liceat? Christus enim erat Dominus illius gregis: atqui Exorcista non est equi Dominus. Respondeo, conveniunt Doctores apud Tanc. mox cit. licere in equum immittere, vel in quid simile, non admodum grave damnum inferes equo, Ratio est, quia etiam hic tertius num modico suo incommodo illi dæmoniaco subvenire obligatur. Sed quid, si id damnum tertij grave notabiliter esset. Nequaquam licere censent aliqui, cum Tanc. *t.1. de Rel. disp. de adjur. num.67. fin.* quia nemo tenetur cum gravi suo incommodo saluti corporali alterius succurrere.

17. Verùm mihi videtur licere. Ratio est, quia hanc dæmoniaci non puto esse solùm gravem necessitatem, sed extremam; in qua ex communi sententia, omnia sunt communia. Audi Castro Palaum *t.2. disp.2. de charit. p.2. n.1.* sic rectè docentem: *Extrema necessitas est, si proximus in probabili, & moraliter certo periculo vitæ versetur, nisi illi succurras. Ad hæc reduci potest periculum mutilationis membri, perpetui carceris, aut alicujus infirmitatis perpetuæ, quia hæc morti comparantur, ideòque à Doctoribus necessitas horum eventum vocatur quasi extrema.* Hæc ille: at certè quæ gravior infirmitas, quàm à dæmonibus vexati? & certè sine fine obsessus vexabitur, nisi succurratur. Secunda tamen regula: Ne proximus, qui est in possessione suarum rerum, ponatur, in simili malorum, vel notabilis paupertatis periculo, id quod, & similia vide apud Castro Palaum citatum.

18. Tertiò, An, si dæmon pêtat, ut immittatur in alium hominem, seu dicat se exiturum quidem, sed velle aliud hominem arripere, an, inquam, possit id concedere, seu connivere Exorcista?

Non posse, communis; & vera docet opinio. Ita Deltius *lib.16.disq.mag.cap.3.* Sanchez *lib.2.in Dec.c.42.n.36.* Castro Pal. *t.3.d.disp.4. de adjur. p.4. n.13.* quia nemo est Dominus vitæ proximi. Neque dicas saltem posse permittere: ne id, inquam, dicas, quia ejusmodi permissio esset tacita concessio: sicuti si servus volens aliquem interimere, expectaret nutum Domini, Dominus autem connivèret; sanè ejusmodi permissio nutui in his circumstantiis æquipolleret.

19. Illam exceptionem faciunt ex Tyraco Sanchez *ibid.* & Castro Palaus *ibid.* Aiunt enim tunc posse Exorcistam connivere translationem dæmonis in alium hominem, quando concurrerent hæ quinque conditiones. Primò, si is, qui de novo opprimendus est, sit pessimæ vitæ. Secundò, si circa opprimendum habeat Exorcista summum dominium. Tertiò, si Exorcista summam potestatem habet dæmonem à noviter obsesso, quando vult, expellendi. Quartò, si adsit spes majoris boni ex priori obsessi liberatione, & istius posterioris damno. Quintò, si non fiat ex voluntate placendi dæmoni.

20. Sed profectò huic exceptioni, pace tantorum virorum, non est acquiescendum. Primò, quia tot ponuntur conditiones, ut vix simul in praxi conjungi possint. Secundò, quia nullus omnino homo in hominem tanto dominio potitur, ut eum vexare per dæmonem possit. Quòd si Princeps in reos propter Reipublicæ bonum animadvertere etiam usque ad inferendam mortem potest, testes sunt proferendi, reus est audiendus, sententia est pronuntianda, quæ non potest facere, nedum non facit Exorcista. Quare si sanctus Paulus Satanæ tradidit semel pravum hominem, ut spiritus salvus fieret: fuit dispensatio peculiaris Dei ex Spiritus sancti instinctu. Tertiò, ecquis erit ille, qui potestate certa

sit,

ſit, iterum repellere à nova ſede dæmonem? Id & illi ſupernaturaliter concedendum eſſet, & per aliud miraculum foret idem revelandum id fuiſſe conceſſum, quæ & ſimilia, quàm ardua ſint, nullus non videt.

11. Aliam exceptionem, ſeu declarationem legi apud Tanc. *tom.1. de Relig. d. de adjur. num.* 67. poſſe ſcilicet adjuratorem concedere, ut exeat dæmon, ſi conceſſio non feratur in hunc hominem determinatè, ſed in aliquem indeterminatè, ut ſi dæmon diceret: *Si hinc abeo, alium hominem arripiam*, poſſet reſpondere Exorciſta *Fac, & alium aggredere.* Ratio eſt, inquit, quia jam dæmon non poteſt deinde in aliquem determinatè ingrediendi, ſine Dei voluntate.

Verùm animo nequaquam ſedet hæc exceptio, perinde ac non ſedet ejus ratio. Si quidem ne ſine Dei quidem voluntate in hominem determinatum ingredi eidem conceditur, & tamen id ab Exorciſta permitti nequit, quare cùm contra utramque permiſſionem, tum de determinata ſcilicet, tum de indeterminata perſona obſtendà, eædem militent inconvenientiæ, ut accuratè conſideranti conſtabit: concedi, ſeu permitti neutra poteſt.

Monitiones non inutiles pro Adjuratoribus.

12. Primò, ex Suar *tom.2. de Rel. lib.4. de adjurat. c.1. n.1.* Sanch. *lib.2. in Dec.c.42.n.4.* Caſtr. *d.4. de adjur. p.2.* ſciat Exorciſta ex juſtitia ſe obligari ad adjurandum dæmonem, ſi ſit Paſtor, & prudenter judicet ſe poſſe obſeſſo ſuis adjurationibus opitulari: imò, qui non eſt Paſtor (modò non adſit aliud remedium aquæ benedictæ, aliarum orationum, Agnorum Dei, &c.) tenebitur ex charitate, quando ſine magno ſuo incommodo per adjurationem adjuvare poteſt, juxta regulas generales, de præcepto Charitatis.

Video tamen vix prudenter poſſe Exorciſtam judicare, ſe tantum auxilium ferre, niſi ſit admodum peritus, & proſpero experimento contra dæmonem comprobatus.

13. Secundò: qui ſolemniter, & publicè dæmoniacum adjurat, Sacerdos ſit, vel ſaltem prima tonſurâ Clericus inſignitus, vel certè Religioſus Deo dicatus (& quidem ejuſmodi ut non ſubſit periculum, quod à dæmone decipiatur) id enim pertinet ad publicum miniſterium à Chriſto Domino relictum Eccleſiæ.

14. Quid, ſi Laïcus ſine dicto periculo dæmonem vellet ſolemniter, & publicè adjurare? Reſpondeo: peccaturum mortaliter, etiamſi doctiſſimus ſit, aliqui docent: ita Tanc. *loc.cit. num.*42. Ratio eſt, inquiunt, quia affert aliis ſcandalum, & quia à gradibus Eccleſiaſticis ſejunctus publicè eorum miniſteria, ac ſolemniter uſurparet. Ego non peccaturum mortaliter putò. Primò, quia, neque ſic peccat, qui publicè Miſſæ inſervit, Acolythi v.g. munus exercens: multò minùs ergo, qui Exorciſtæ. Secundò, quia omnes fideles Baptiſmo Chriſti inſigniti terribiles ſunt dæmoni, juxta illud, quod fidelibus omnibus dictum eſt: *In nomine meo dæmonia ejicient.* Tertiò, quia jam inſinuas privatim poſſe, etiam Exorciſmos Eccleſiæ recitando. Ita Suar. *t.2. de Rel. lib.4. de adjur. cap.2. n.10.* Sanch. *lib.2. in Dec.c.42. n.18.* Caſtr. *diſp.4. citata p.3.n.2.* cur ergo non publicè? Propter ſcandalum? verùm, ut ſit ſcandalum paſſivum. Sed facit eſſe activum. Fateor, ſi quando ejuſmodi apparet, non licere; Sed ait hoc inter fideles rarò contingere; quod ſi contingat, facilè poſſe aſtantes ab ipſo adjurante inſtrui de rei veritate. Quartò, quia non obſtat alieni miniſterij uſurpatio; nam in re tam neceſſaria, atque utili proximo, tamque modici præjudicij, facillimo negotio Miniſtrorum ratihabitio præſumi poteſt. Quintò, quia quod aliquibus ex officio competit, non negatur aliquando aliis, qui idem non ex officio faciant. Sic baptizare convenit ex officio Sacerdoti, nec tamen propterea negatur Laïcis, imo, & fœminis in neceſſitate; & ſexcenta ſimilia; &c.

Hæc igitur ſententia probabilis eſt, ſi ſemel, aut iterum dæmoniacus à docto, pióque Laïco publicè adjuretur; cæterùm, ſi ſæpiùs, cum admiratione gravi populi cum contradictione Parochi, &c. id, attentaretur; certè tunc juxta gravitatem ſcandali, vel contradictionis, gravis eſſet conſtituenda culpa.

15. Tertiò, licèt Exorciſtæ ſcribere nomen diabolis & illud comburere; licèt in obſeſſum exſpuere, licèt leviter percutere, & ſimilia; atque hæc in dæmonis contemptum. Ita Delrius *lib.2. Magic.q.*30. *ſect.*3. Sanch. *lib.4. in Dec.c.4.n.*33. Tullench. *lib.1. in dec.c.*14. *n.*21. Caſtr. *l.c.p.4.n.*15. aliique paſſim; quia cæterùm res corporales vim nullam habent ad vexandos ſpiritus, qui rebus corporeis non afficiuntur, niſi fortè ut ſignis. Lege S. Aug. *l.2. de civ. Dei, c.*6. capillos radere, ſi fiat ad ſuperſtitionem, v.g. ut facilius exeat, pilis non impedientibus, dæmon; certè non licèt? ſed licitè poſſet fieri, vel ad dæmonis contemptum, vel ad amonendum ſignum maleficij, fortè in capillis per unguenta adhæreſcens, ut alibi dixi, cùm *de maleficio.*

16. Quartò, medicamenta, vel ſuffumigia naturalia adhibere etiam licet, quia dæmoniacus non rarò atrabili, aliiſque noxiis humoribus abundat; ſed hæc medicis præſtanda potiùs relinquat adjurator, quàm ipſe exhibeat. Atque hìc in multis peccant mulierculæ, remedia adhibentes inutilia. Nam primò, peccant contra juſtitiam extorquentes pro ſcimmeritò pecuniam, & inutiles ſumptus cauſando in aliis. Secundò, contra juſtitiam iterum, & contra charitatem, dum ſunt cauſa, ne infirmus alia utilia remedia quærat, quibus fortè convaleſceret. Tertiò, contra Religionem, dum ſunt cauſa, ut vanis ſuperſtitionibus, quas ipſæ frequentiſſimè admiſcent: ſimplices, ac rudes adhæreant, atque inſiſtant.

17. Quintò, non licèt acriter flagellare, vel pugnis percutere dæmoniacum: Ita Delrius, Sanchez, Caſtr. *ibid.* quia & eſſet contra charitatem proximi, & nihil utile fieret ad expulſionem eorum ſpirituum, qui corporeas percuſſiones non ſentiunt.

Quid, ſi dæmoniacus eſſet Clericus? Si Exorciſta, licèt imprudenter, & cum culpa, dæmonem in obſeſſo graviter percuteret, incideréne in excommunicationem: *Si quis ſuadente?* Reſpondeo. Niſi ignorantia excuſationi eſſet, ſanè incideret, quia jam Clericus percutitur.

Dices: at non percutitur Clericus, ſed dæmon in Clerico. Reſpondeo; at percutitur etiam Clericus: atque adeò Clericus in dæmone, idque fit ſuadente diabolo, poſito, quòd ignorantia non excuſet, & advertas injuriam gravem te facere Eccleſiaſticæ perſonæ. Idémque verum haberet, ſi dæmon te contumeliis, v.g. afficeret, & tu exicandeſcens, illum in vindictam graviter cæderes; tunc enim, quamvis directè tua intentio ad dæmonem contemnendum ferretur, tamen non dæmoni, ſed Clerico realem percuſſionis injuriam infligere, idque non ſuadente ſolùm, ſed excitante etiam, ut ita dicam, & commovente diabolo excandeſcentiam tuam. Si carnem, v.g. contra te latrantem ſtricto gladio proſequereris, & illum in ſui Domini Clerici ſinum proſilientem, ſimul cum Domino (id advertens) confoderes: nónne in excommunicationem incideres: Ita ſanè, quia ſic injuriam Clerico facis: & tamen directè, & ex prima intentione canem ferire, non Clericum percutere, contendebas; non abſimili modo in caſu noſtro, &c.

CAPUT IX.

De Voto.

Votum quid ſit, & quotuplex.

1. VOtum, quod eſt promiſſio facta Deo de re ipſi grata, id eſt, ad ejuſmodi Dei cultum: ut conſtituatur, quinque requirit. Primò, Deliberationem. Votum enim debet eſſe voluntarium liberum. Secundò, Propoſitum. Tertiò, Promiſſionem ſub obligatione. Quartò, eſſe Deo factũ. Quintò, eſſe de re ipſi grata. Hæc igitur ſuo ordine declaremus: quibus, ſi quid addiderimus

de voti, cessatione, satis erit de hac materia completa tractatio.

2. Dividitur autem votum. Primò, in absolutum, purè conditionatum, & pœnale.

Secundò, in solemne, id est, quod acceptatur in Ecclesia: & simplex, quod privatim emittitur.

Tertiò, in necessarium, hoc est, de præcepto debito; & in liberum, seu, ut alij loquuntur, in commune, & singulare.

Quartò, in reale, in quo promittitur res externa; in personale, in quo vovetur actio personæ; & in mistum in quo utraque.

Quintò, in affirmativum, quo scilicet promittitur aliquid positivum, v.g. eleemosyna, & in negativum, quo aliquid negativum, v.g. abstinentia à carnibus.

3. Adde denique, quasdam alias divisiones accidentales: v.g. in perpetuum, & temporale: in reservatum, & non reservatum: in publicum, & occultum, &c. quorum & similium explicationem, ubi opus erit, in deinceps afferendis non negligemus.

Caput X.

De libertate requisita in Voto.

§. I. *Qualis deliberatio requiratur.*

1. EA requiritur, & sufficit, quæ ad peccatum mortale? ita Sanch. Suar. Arag. Mol. apud Laym. *lib. 4. tr. 4. c. 1. n. 3.* Quòd ea requiratur; Ratio est, quia votum est lex, quam sibi vovens imponit; at imponere sibi, ut etiam alteri obligationem, ex se grave quid est, nec est rationabile, eam posse sine maturo judicio, plenóque imperio libertatis, imponi: Nam propterea semiplena libertas, quæ est in semidormiente, & semiebrio, vel in primis quibusdam motibus, licèt sufficiat ad culpam venialem, non tamen ad Votum: quia hoc modo grave aliquod onus sine matura discussione imponeretur voventi. Quòd ea sufficiat, ratio est, quia illa deliberatio, quæ in peccando sufficit ad demeritum, sufficit ad Voti meritum: & rectè Glossa *cap. Mulier, 32. q. 1. Quæ* (ait) *per tantam deliberationem potest obligari diabolo*, nempe per peccatum, *potest etiam obligari Deo*, nempe per Votum, Non ergo requiritur omnis convenientiæ, & disconvenientiæ exacta discussio circa Votum emittendum; secùs certè satis pauci essent qui vera Vota conciperent, cùm communiter in calore timoris, vel iracundiæ, imò non rarò, in fervore devotionis, Vota emitti soleant. Nec statim pœnitere Voti facti, vel quod sine calore Votum non fuisset emissum; signa sunt non adfuisse debitam deliberationem: sæpissimè enim multa deliberatè in aliqua circumstantia fiunt, quorum statim pœnitet, & in alia circumstantia omnino rejicerentur.

2. Dices: Vovere sine exacta discussione prædicta, ut, v.g. in calore iracundiæ affert aliquando peccatum veniale, sicuti afferre mox dicemus, vovere cum sola deliberatione semiplena, quia in utroque casu deest prudentia in vovendo; ergo non validum est Votum, cùm Deo gratum esse non possit, quod fit cum peccato. Respondeo, negari debere consequentiam. Ratio est, quia cùm in nostro casu jam ponatur libertas necessaria, ut supponimus, ponitur jam completè votum in substantia, & solùm defectus est in circumstantia extrinseca, id est, votum conjungitur cum defectu exactioris discussionis: quare Deus acceptat sacrificium, & quodcunque opus in substantia bonum: & non respicit culpam venialem, qua quis, verbi gratia, per aliquam levem negligentiam, vel vanam gloriam, illa operatur.

3. Vovere autem cum sola semiplena deliberatione, quæ cùm ad Voti substantiam non sufficiat, Votum verum non constituit, semper est veniale. Sic Suar. Sanchez, Cajet. Valent. apud Castr. Pal. *tom. 3. tr. 15. d. 1. p. 4. n. 5.* quia tunc sive in Voto de gravi, sive de levi semper adest defectus prudentiæ, quæ non videtur posse ascendere ad deordinationem mortalem.

Excipit primò Castro Palaus *ibid.* nisi ob vovendum cum imperfecta deliberatione exponeret se quis periculo vovendi aliquid, graviter illicitum; excipit secundò Sanchez cum Suario apud eundem *ibid.* nisi quando se quis exponeret periculo transgrediendi Votum grave. Sed certè veniam mihi dabunt tanti Doctores proferendi quod sentio. Vel hi casus sunt admodum Metaphysici, vel prorsus nulli. Si enim is, de quo loquimur, semiplenam habet deliberationem circa vovendum, semiplenam etiam deliberationem habebit circa periculum, cui se exponit: ergo non peccabit mortaliter sic se exponendo: nam ad mortale omnes scimus plenam debere adesse deliberationem. Quòd si judicas posse occurrere casum, in quo quis semiplenè deliberatè voveat, sed plenè deliberatè videat prædictum periculum: mirum dices, & mihi, vel quid incredibile, vel quid valdè Metaphysicum. Propterea, si iidem dicti Authores, Suar. Sanchez Leff. apud eundem *ibid. n. 2.* & omnes dicemus, votum ex semiplena deliberatione non esse verum votum, atque adeò nullam afferre obligationem: ut modò *n. 1.* vidimus: quòd quam peccatum grave erit, illud, quod omni caret obligatione, non observare, ejúsque fractionis periculo se exponere? Denique falsum est, hunc se exponere periculo vovendi rem tunc illicitam; Patet, quia nihil vovet, obstante scilicet semiplena, seu imperfecta deliberatione, quæ substantiam voti de medio, ut dictum est, omnino tollit: qui autem non verè vovet, nec illicitè vovere verè poterit.

Quando dubium incidit, an votum cum debita deliberatione fuerit conceptum; quid præsumendum? *supr. lib. 1. cap. 3. §. 17. v. Votum.*

§. II. *An ad Votum sufficiat deliberatio virtualis.*

1. QUidam exacto probationis anno ritè ad Oratorium accessit, vota professionis coram Prælato ex vero animo emissurus: illa tamen ex scripto recitavit quidem, sed prosus nulla actuali deliberatione, animo nimirum distractus, atque ad omnia alia, præter ipsa vota, intentus, & quod caput est, affirmat se voluntariè distractiones illas admisisse. Dubitavit, an sine necessitate eadem ratificandi, valida fuerint sua vota. Dixi valida fuisse. Sanchez *lib. 4. in Dec. cap. 1. n. 6.* Castr. Pal. *l. c. n. 3.* aliíque. Ratio fuit, quia jam adfuit deliberatio, seu intentio virtualis, quæ sufficit ad validitatem voti: Sicut enim virtualis intentio sufficit administranda Sacramenta, imò & ad omnes humanas actiones præstandas, sic ad vovendum. Certè, si sola adfuisset habitualis, vel indirecta, ut si dormiens, vel ebrius vota legisset, nullatenus fuissent valida: Verùm, quænam sit intentio actualis, virtualis, habitualis, indirecta, *in opusc. 3. de sacrif. lib. 2. cap. 1. §. 2.* explicuimus, quare ibi dicta huc à te sunt omnino transferenda.

Metus qua ratione impediat obligationem voti, satis *supra, lib. 1. cap. 2. §. 4.* disputavimus: De errore verò, vel ignorantia in votis, dicam mox *cap. 13.*

Caput XI.

De Proposito requisito ad Votum.

1. PRopositum est voluntas deliberata aliquid faciendi, quæ quidem semper prærequiritur in voto. Propositum enim continet solam voluntatem faciendi opus: Promissio huic voluntati, seu intentioni addit aliam voluntatem, se nimirum alteri, & in casu voti, Deo obligandi.

2. Hinc fit solum propositum non esse votum. An verò (ut id obiter hinc decernam) nolle facere illud bonum, quod firmiter quis proposuerat, sit veniale (nam certum est non esse mortale, nisi aliàs sit sub mortali præceptum)

certum) apud Doctores controvertitur, Castro Palaus *n.3. tract.15.disp.1.de voto, part.1.n.4.* citans Suarium, & Less. affirmat: Quia, inquit, fix contra virtutem constanter, quæ non solùm inclinat, ut quis perseveret in bono obligatorio; sed etiam; nisi legitima excuset causa, in voluntario firmetur proposito. Sanè levitas est cordis, & talem actus otiosus, se fine causa mutare.

Negat Sanchez *lib.4. in Dec. cap.1.n.21.* citans Navar. *in Sum. Hisp.* Tol. Valent. Quia si nulla lex, nec divina, nec humana te ad illud obligat, undenam orietur peccatum? Dices, ipse proponens sibi ullam legem imponit per merum propositum profitetur: ergo nullam sibi imponit. Probabilior est hæc posterior sententia, quòd etsi ad perseverandum inclinet constantia, fateor: at nulla sub culpa, sed sub solo consilio, eo modo, quo virtutes aliquas inclinare etiam ad actus supererogationis, scimus omnes: esto igitur resilire à bono proposito sit aliqua levitas, hoc est, defectus majoris boni, non erit levitas peccaminosa. Quod si sit aliquando actus otiosus, qui fiat sine causa, non erit venialis ex vi mutationis propositi contra constantiam, sed ex generali ratione, quo in aliquorum sententia, omnes actus humani in individuo requirunt finem aliquem honestum, quæ est longè alia consideratio, de qua *alibi*.

CAPUT XII.

De Promissione requisita in Voto, déque Obligatione inde proveniente.

§. I. *De Promissione vera, & ficta.*

1. VEtè promittis, quando intendis quid facere sub obligatione alteri exhibita. Et quidem per externam locutionem respectu hominis, qui secùs eam acceptare non posset per internam solam voluptatem respectu Dei, qui externis vocibus non indiget, ut accepter.

2. Fictè promittis, primò, quando solis verbis, non autem animo. Secundò, quando animo quidem promittendi, seu rem promissam exequendi, sed positivè expresso animo te non obligandi. Tertiò, animo quidem quomodocumque rem exequendi, sed abstrahendo à voluntate te obligandi. Quartò denique, animo quidem te obligandi, sed cum voluntate rem promissam nullatenus exequendi.

3. Certum autem est, primò: in primo, & secundo casu sive noscas vim voti, sive nequaquam, non oriri in te obligationem rem promissam exequendi. Ita Azor. Sanch. Val. Less. Bon. aliique apud Castr. *t.3. tract.23.d.1. p.3. n.2.* Ratio est, quia, dum expresè à te reiicis obligationem, illam non contrahis; siquidem Votum est lex privata, quam sibi quilibet in Dei obsequium imponit, lex autem non obligat ultra imponentis intentionem. Atque hinc fit, summa probabilitate firmari, cuilibet licere quidpiam grave, v.g. jejunium vovere sub sola obligatione venialis, quia tota obligatio ab ipso vovente dependet. Illud nota, sic simulatè etiam in re gravi verbo tenus vovere, non transcendere peccatum veniale, quia solùm est mendacium, nec redundans in gravem Dei irreverentiam. Excipe in voto Castitatis annexo Ordini sacro, & in Voto professionis religiosæ; In his enim posito, quòd externè voves, juxta intentionem Ecclesiæ, & Religionis, vovere ex justitia debes: nisi fortè gravis metus, causam det æquivocandi, ut diximus in simili *suprà, lib.1.§.9.à n.6.*

4. Certum sit secundò, in quarto casu verum esse votum, & inde validam enasci obligationem. Ita Sanch. plurib. relatis, Azor. Suar. apud eundem Castr. *l. c. n.4.* Scio Valentiam 2.2. *disp.6. quæst.6. p.1. vers. secundò obstat.* censere tunc nullam exurgere obligationem, quia, si nullam habes voluntatem rei faciendæ, quam *suprà* diximus prærequiri ad Voti essentiam, nullum emitis Votum. Sed ratio nostri dicti est altera à posteriori à priori altera. A posteriori: quia secùs Sacerdos concubinam domi retinens, non emitteret validè Votum Castitatis, si (ut evenire facilè potest) animo illam retinendi sacros Ordines Suscipiat. Pari modo Eques Melitensis, v.g. si professionem emittat eodem crimine, & proposito maculatus, castitatem non voveret validè. Idemque temporalia bona sub suo dominio servare statuens, non voveret validè paupertatem. Et denique, qui solùm, ut Commendas lucraretur, aliquam profiteretur Religionem, animo non observandi, quæ solemniter promittit, Religiosus non esset; unde illicitè, & cum injustitia fructibus Commendarum postea frueretur: quæ tamen omnia absurda censentur; hi enim quamvis voveant illicitè mortaliter, propter illam pravam dispositionem vota gravia non exequendi, nihilominus valida ea esse vota nullus negat. A priori: quia hæc duo, obligatio ad aliquid exequendum, & ipsa rei executio, sunt admodum diversa: ut patet in contractu emptionis, & venditionis, de quarum essentia est obligatio ad tradendum, non verò ipsa traditio, quæ satis est, ut deinde suo tempore ponatur. Quando igitur diximus requiri propositum, & voluntatem exequendi in promissione, est sensus, ne peccetur; requiri, ut suo tempore executio ponatur: nam cæterùm pro promissionis, seu voti essentia, satis est voluntas suscipiendi in se obligationem exequendi.

5. Remanet igitur solùm, decernere de tertio pro quo adverte, dupliciter posse quempiam negativè se habere circa obligationem voti, seu promissionis. Primò, quando non habet hujusmodi intentionem obligandi: neque explicitè, neque explicitè [illegible], quando habet saltem implicitè, ut si quis cognoscens naturam voti quæ sit adducens obligationem, voveat, non advertens nunc ad oligationem vel nesciens dictam naturam voti, voveat tamen juxta modum ordinarium, quo alij vovent: in his enim duobus exemplis dicitur quis implicitè habere intentionem se obligandi.

6. Dico igitur primò, in posteriore hoc modo esse verum votum, vtrámque ex eo oriri obligationem exequendi. Ita Sanch. *de matr. lib.1. d.9. num.5.* Castro Pal. *loc.cit.num.2.* Ratio est, quia jam voluntaria tunc est obligatio, dum sciens quis, & volens suscipit id, à quo necessariò, obligatio sequitur, nec illam obligationem ullo modo excludit, multò magis, si expresè intendat vovere juxta modo ordinarium vovendi: in hac enim intentione, involuitur intentio se obligandi.

7. Dico secundò, in priore modo non esse verum votum, nec ex eo exurgere obligationem. Ita Sanch. *ibid. num.2.* sed contrarius videtur Castro Pal. *l.c.n.2. fin.* imò & ipsemet Sanch. *alibi*, ideſt, *lib.3. in Dec. cap.10. n.9.* sed fortè *in hoc n.9.* loquitur de casu à nobis dicto *n. præced.* Ratio est, quia obligatio consurgit ex animo voluntario promittentis: at si non cognoscas ex promissione oriri obligationem, voluntaria tibi obligatio esse non potest; ergo ea oriri nec poterit.

8. Hæc duo dicta non solùm vera sunt in voto, vel simplici promissione, verùm etiam in juramento. Ita Sanch. *d.l. de matr. num.9. v. Etiam,* & *in dec. lib.4. cap.1. à n.23.* Quare si juraſti, ut exteri jurare solent, vel sciens naturam juramenti, obligabit te juramentum: si verò juraſti cum ignorantia invincibili; seu negativè te habes ad obligationem, illam scilicet non includens, nec excludens, juramentum non obligat, nec indiget relaxatione. Atque horum duorum ratio est, quia juramentum sequitur naturam actus, cui adiicitur, cùm igitur in priore ex his duobus adsit promissio obligans: in posteriore non item (ne implicitè quidem, ut supponimus, secus enim esset casus *n.6.*) valebit in priore juramentum, ut & votum; non autem in posteriore.

§. II. *De obligatione gravi, vel levi, quæ nascitur ex promissione sive absoluta, sive conditionata.*

1. VOtum absolutum est, quod obligationem parit ex nulla conditione pendentem; v. g. *Voveo jejunium* Purum conditionatum est, quod eandem obligationem suscipit, cùm ponitur conditio; v. g. *Voveo jejunium, si sanitatem obtinuero.* Quòd si rem promissam exequi voves, quasi in pœnam delicti, vocabitur votum conditionatum pœnale, v. g. *Voveo jejunium, si lusero*: & tunc profectò bonum negationis ludi tu potiùs intendis, quàm bonitatem jejunij; nam jejunium assumis ut medium ad obtinendam, tanquam finem intentam, ludi negationem. Advertendum tamen perdiligenter est, illud (si) non esse semper signum voti conditionati: hæc enim particula non rarò æquivalet particulæ (quando) & sic absolutum erit omnino votum, v. g. *Voveo eleemosynam, si domum redibit meus Pater*, duplicem habet sensum: Primus sensus est: *Promitto eleemosynam, quando redibit meus Pater, quando scilicet nummis non carebo*; & hoc modo est absolutum, & non conditionatè obligationem inducit, licèt ejus executio usque ad Patris reditum suspendatur. Secundus sensus est. *Promitto eleemosynam, sub ea conditione, quòd à Deo reditum Patris obtineam*, & hoc modo votum erit conditionatum, nec obligationem nunc inducit, sed tunc quando Pater redibit.

2. Interdum autem negotij difficilis est ejusmodi discrimen agnoscere; sed illud expiscaberis, tum ex ipso modo, seu verbis promissionis, tum ex affectu rei, quæ promittitur, tum ex appetibilitate ejusdem rei promissæ, quæ voventem potuit allicere; Conditionalia enim vota solent ex affectu habendi, vel non habendi conditionem, Absoluta ex affectu rei, quæ promittitur, v. g. *Voveo jejunium si convaluero*, ideo conditionatum regulariter est, quia hujusmodi votum solet emiti ex affectu conditionis habendæ, idest sanitatis. Dico (regulariter) nam si infirmus ex amore jejunandi propter Deum, voveret se jejunaturum quando convalescet, votum sic explicaretur: *Voveo jejunium pro eo tempore, quo convaluero*, & hoc pacto esset Votum absolutum, quia affectus voventis ferretur in ipsum jejunium.

3. His positis, votum quodcunque de re gravi, sive absolutum, sive purum conditionale, sive pœnale, graviter obligare nimis est manifestum, idque, ut probabilior sententia fert, ex sola virtute fidelitatis Deo debitæ, cui res promittitur. An verò votum de gravi re, leviter obligare possit ex mera intentione voventis, licèt nonnulli refragentur, ut Sot. Vasq. Pont. apud Castro Pal. *mox* citandum: tamen probabilissimum est posse. Ita Sanch. Suar. apud Castro P. *t.3.tract.15.d.1.p.11.n.34.* quia ad promissionem obligantem requiritur, ut quis voluntariè sibi imponat obligationem: poterit igitur ut libet, imponere limitatam, leviter autem votum obligare, si levis sit res promissas, secuti accidit in præceptis de rebus levibus, jam communis est, & tuta sententia. Ita Sot. Nav. Suar. Val. Sanch. aliique apud eundem Castr. *num.6.*

4. Difficultas superest in decidendo molestissimâ. Vndénam levitas, vel gravitas materiæ in Votis, Iuramentis, ut & in aliis præceptis mensuranda sit. Sed ego hac de re egi satis, supérque in superioribus *lib.1.c.1.§.3. à num.2.*

Pœnitere Voti facti.

5. Inquires, peccátne contra obligationem voti, quem voti facti pœnitet? v. g. qui tristatur se emisisse votum Castitatis, Obedientiæ, &c.

Respondeo, non esse saltem mortale, modò ex hac pœnitentia nihil imminuatur de Voto. Ratio est, quia ejusmodi dolor, inobservantia voti non est: sicuti non est inobservantia, seu, inobedientia præcepti, si sentias, doleásque te de præcepto Superioris gravari.

At éstne veniale? Respondeo. Non esse. innuit Suarez *de voto, lib.3. c.7. à n.4.* quia ex objecto is dolor nullam continet malitiam; sicut enim potuisti non vovere sic potes nollè vovisse. Esse docet probabilius Castro Palaus *t.3.tract.15.d.2.p.21.n.3.* quia ejusmodi dolor saltem infirmat ex se propositum, & executionem voti. Esto igitur potueris sine culpâ non vovere: at ex suppositione quòd voveri, obligaris non ponere id, quod aliquarum retardare potest, quamvis re ipsa non retardet executionem ejus, quod promisisti.

§. III. *Quandonam Votum obliget.*

1. CErtum est primo, si voveas aliquid faciendum tempore determinato, v. g. anno sequenti, te antea non obligari, etiamsi intenderis, non tamen promiseris, ante facere. Ratio est, quia nó nisi pro anno sequenti urget obligatio. Quod si dubium sit, intenderisne solùm an etiam promiseris, standum pro libertate, & judicandũ, te nequaquam promisisse, Ita colligitur ex dictis *lib.n.c.3. §.7.v.Votum, n.1.* & docet Sanch. *lib.4. in dec.c.11.n.5.*

2. Solùm inquiri posset, An si prævideas, fortè anno sequenti impedimentum, quod non posses totum adimplere, tenearis prævenire? Dico non teneri. Ita idem *ib. cap.4. n.18.* Suar. *t.2. de rel. tr.6. lib. 4. de Voto, c. 14. à num.4.* Bon. *t.1. d.4. in 3. Dec. præc. quæst.2. part.5 §.1. n.13.* quia obligatio non potest nunc esse major, quàm tu tibi imposuisti, imposuisti autem pro solo sequenti tempore, ut supponimus. At poterisne prævenire? Respondeo, si annus sequens fuit signatus, ne ultra differretur voti executio, licebit cum laude prævenire: quia in hoc casu obligat votum, etiam hoc anno, licèt cum libertate, ut possit ad consequentem annum, sed non ultra, transferri. At si consequens annus decretus fuit ad suspendendam obligationem usque ad illum, veluti si annum illum elegisses in honorem talis anni, verbi gratia, Anni sancti, vel ex alia quipiam tua intentione, prævenire nequaquam licebit. Ratio est, quia tuum votum de præsenti anno fuit, sed signatè de sequenti. Simile quid evenit in voto conditionato, quod nec obligat, nec consequenter impleri potest ante positam conditionem. Excipe, nisi anticipes intentione commutandi votum in æquale, vel in melius, juxta dicenda *suo loco*, melius enim est hodie hoc opus bonum, quam cras operari.

3. Si quis autem vovit elargiri eleemosynam, v. g. vel jejunium in hoc mense, obligabitur prævenire, si prævidet in fine mensis impedimentum. Ita Sanch. *ibid.* Suar. *c.12.n.9.* Bon. *loc.cit.* Laym. *lib.4.tr.4.c.3.n.5. q.5.* quia in totam latitudinem mensis, licèt cum libertate singulorum dierum, cadit obligatio; sicuti enim si prævides, te die Dominico impediendum ab auditione Sacri, non teneris audire die Sabbati; at si ipso die Dominico prævides impediendum hora, v. g. decima octava Italica, teneris antea, hora, v. g. decima quarta audire, quando nullum obstat impedimentum; ita in casu nostro.

4. Si voverit quis ad Sacerdotium promoveri anno 25 suæ ætatis, docet Sanch. *l.c.n.23.* non obligari prævenire susceptionem aliorum ordinum; potest enim eodem anno 25. ab Episcopo interstitia dispensante ordinari omnibus; quòd si Episcopus noluerit, excusabitur vovens. Sed profectò tanto viro hac in re absolutè non adhæreo. Qui enim vovit finem, vovit & media, saltem ordinaria: quare si hic sibi persuadet fore, ut Episcopus probabiliter dispenset, probanda est sententia Sanchez; secùs, pertinet ad voventem media necessaria apponere ad votum implendum pro suo tempore, quod in casu nostro non potest fieri, nisi mediis aliis ordinibus suo tempore susceptis.

5. Certum est secundò, si nullum determinaveris in voto tempus, te obligari illud exequi quamprimum sine notabili incommodo potes. Ita iidem. Ratio est, quia, si sine determinatione temporis rem promisisti, sine dilatione saltem notabili, & more morali, & humano censeris velle rem solvere, dixi (sine notabili incommodo

non

non enim præsumitur quis tam rigorosè se velle obligare, ut cum magna incommoditate ad executionem astringatur.

6. Anceps si fueris, an tempus in tuo Voto decreveris, néne, vel cùm certum sit te statuisse, ambigis, brevène fuerit, an longum? Iudicandus es perinde, ac si nullum tempus determinaveris, vel statuisse longum: quia in dubio standum est pro libertate. Ita Sanch. *lib.* 4. *de Dec. cap.* 14. *n.* 3. Intellige, nisi substantia voti ex se possit tale tempus. Vovisti v. g. peste infectis servire, anceps autem sis de tempore: certè nunc, quando grassatur pestis, servire debes quia in tuo voto hoc tempus implicitè imbibitur.

7. Ex illa particula (sine notabili incommoditate) excusant Doctores iidem *loc. cit.* differentem Religionis ingressum debitum ex voto, quia expectat tempus aptum, quo suus pater consentiat, quo vires aptas acquirat ad Religiosos labores sufferendos, cùm nunc idoneus non sit, quo scientias, sine fraude volendi differre, ediscat, quibus notabiliter meliùs Religioni deserviat, &c.

Illud adverto ejusmodi dilationem faciliùs extendi posse in Votis, in quibus etiam post longam expectationem possum eandem rem præstare, quam in iis, qui per temporis lapsum diminutionem patiuntur; v. g. si prominum jeiunium differas, idem postea exhiberi potest: at si differas ingressum Religionis, non idem postea præstabitur, cum diminuatur tempus, quo victurus in Religione sis. Pari modo, si vovisti eleemosynam anno sterili sublevandis pauperibus, non æquè sublevabuntur anno fortè fertili consequenti.

8. Difficultas jam in praxi illa supereſt, ecqua tandem ratione agnoscemus, tantam esse dilationem, ut incurratur in mortale, quando tempus à vovente determinatum non fuit; Aliqui sic distinguunt: In voto Religionis, similique pro tota vita, in quo adest prædicta servitij diminutio, moram trium annorum non videri afferre dilationem moralem, nisi aliunde adsit periculum impedimenti, vel ulterioris dilationis vel trangressionis; In votis verò non patientibus ejusmodi diminutionem, nusquam dilationem esse mortalem, nisi in eo casu, quo ex dilatione subesset periculum voto nunquam satisfaciendi.

9. Non placet hæc doctrina Castr. *t.* 3. *tract.* 15. *d.* 1. *de vot. p.* 13. *n.* 7. nam propterea in posteriori casu concedit moram duorum, vel trium dumtaxat mensium, in priori aliquantò amplius, nempe sex mensium: quia, inquit, pro longiore dilatione, Deus qui est Creditor, videtur invitus: sicuti invitus esset homo, si tandiu solutionem expectare à creditore cogeretur.

10. Ergo sic statuo Primò, in votis, in quibus dilatio servitium diminuit, v. g. in Religione, in Xenodochio, &c. considerandum esse tempus, seu ætatem voventis: nam si vovens agat, v. g. decimum quintum annum, trium, imò quatuor annorum dilationem non judicarem notabilem: suscipere enim vitam religiosam solent adolescentes circa decimum quintum, & vigesimum annum, quando scilicet status vitæ consuevit assumi: quare cum aliquis decimum quintum annum agens, perpetuam Religionem vovet, nisi tempus determinet ad ingressum, non videtur renuntiasse consueto modo, & tempori in assumendo statu vitæ. Certè Ledesma *tom.* 1. *summæ, tr.* 10. *cap.* 3. *dub. pen.* docet juvenem sexdecim annorum satisfacere voto Religionis, si intra triennium illud expleat; at fore transgressorem, differendo octo; vel novem annis. Verùm, si vovens quadragesimum, v. g. annum ætatis attingeret, dilationem ultra sex menses satis esse notabilem libens admitto: talis enim ætas longiorem moram non permittit. Adde tres annos fortè videri alicui parvam materiam, si demantur à servitio totius vitæ ab adolescentia ad senectutem: at non videri parvam materiam, si similes anni tres demantur ab ætate provecta, ad mortem usque.

11. Statuo secundò, In aliis votis, quibus dilatio nihil mali affert, nisi meram temporis moram; licèt probabilius si,, quod modò docuit Castro Palaus; tamen, ut indicat Sanch. *lib.* 4. *in Dec. cap.* 14. *n.* 21. apud Castr. *disp. cit.* 1. *d. vot. p.* 13. *n.* 7. non videri improbabile, dilationem quamcunque, modò non sit probabile periculum omittendi omnino votum, non esse nisi venialem (imò ex Bon. *d.* 4. *de voto, q.* 2. *p.* 5. § 1. *n.* 3. citantem Arag. Tabienam, Sanch. ne veniale quidem, rationabili causa intercedente) Ratio esse potest. Primò, quia nemo, cùm dat totum, quod promisit, & nullum damnum ex mora creditori facit, condemnandus videtur de gravi errore: sed solùm de levi negligentia: at nullum damnum ex prædicta dilatione Deo cedit; ergo, &c. Non igitur ducenda paritas à creditore humano, hic enim semper aliquid officit dilatio. Secundò, omnia sunt Deo præsentia, quare ex suppositione, quòd vovens ponet etiam post multos annos id, quod vovit, præsens est Deo solutio, non futura: id quod certè non est in homine creditore. Tertiò, votum est lex, quam privatim sibi quisque indicit, at eo ipso quò quis tempus in suo voto non determinat, videtur ad nullum terminum se astrinxisse; sed solùm ad rem quocunque tandem tempore exhibendam; ergo, &c. Quod si objicias illud Deut. 23. *Cum votum voveris Domino non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus & si moratus fueris, reputabitur tibi* (intelige sine rationabili causa) *in peccatum.* Facilis est responsio, nempe in peccatum, hac commoda proportione: mortale, si additum fuit tempus, vel ex mora periculum subsit transgrediendi, &c. veniale, si tempus determinatum non fuit, & simile periculum prudenter non timeatur.

12. Illud meritò certum est. Bonacina, *loc. cit.* quando non adest periculum diminutionis servitij, posse etiam sine veniali votū factū sine temporis determinatione differri usque ad tempus, quo credit quis se finem cum majori devotione adimpleturum; quia hæc cedit ad majorē Dei honorem, ad quem Votum ordinatur: quare major sperata devotio, judicanda est causa sufficiens dilationis.

§. IV. *An Votum obliget alios à vovente.*

1. VOta esse personalia, sicuti docuimus de juramento *suprà c.* 3. § 6. atque adeò non nisi ipsum ventem iis obligari, communis est doctrina. Si pater, v. g. voveat filium Religioni mancipare, abnuere licet filio: solùm pater obligabitur ex sua parte (nam sic interpretandum est ejusmodi votum, ut & similia de facto fieno) ad præstandā, quantum potest ea, quæ ad ejusmodi voti executionem conducunt.

2. Hinc sequitur, Nec hæredes, nec successores astringi ex vi Religionis ad vota Testatoris exequēda. Ita Sanc. Castr. aliique *mox* cit. Dico (ex vi Religionis) nam sive ex vi statuti, sive ex vi contractus, aliquando eos obligari, rectè docet Sanchez *lib.* 4. *in Dec. c.* 16. *à n.* 16.

3. Tria sunt hîc addenda. Primum, Vota realia, adde & mista ea parte; quæ sunt realia, & separabilia à parte, quæ sunt personalia, (de qua separabilitate *mox* dicetur) deberi ex vi justitiæ ab hæredibus: sed certè non nisi juxta vires hæreditatis aditæ, & quidem in foro conscientiæ, etiamsi confectum inventarium non fuerit. Ita Bon. *d. disp.* 4. *de vot. q.* 2. *p.* 5. § 1. *n.* 4. citans Sanch. aliosque. Ratio est, quia quando quis hæreditatem adit, illam suscipit cum oneribus hæreditatis annexis: at onus hoc adimplendi vota realia, juramenta defuncti, esse annexum hæreditati saltem ex legibus canonicis, & civilibus probavimus *suprà, c.* 3 § 7. *n.* 5.

4. Secundùm. Concurrentibus aliis defuncti debitis præferendáne sunt vota, an postponenda? Dico cum Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *c.* 2. *n.* 13. primum omnium solvendū esse æs alienum defuncti, & expensas funeris: mox legitimam integram, sive ascendentibus, sive descentibus debitam, deinde vota; denique legata pia; præferuntur enim vota legatis, quia prior fuit obligatio votorum, quippe quæ testatorem adstringebant; quàm legatorum, quæ nunc hæredes obligant.

Quod si, ære alieno, & legitima solutis, hæredita non

sit

sit solvendo omnia defuncti vota, non est implendum unum, & alia omittenda, sed singula pro rata: Ita Laym. *ibid.* cùm enim æque ex vi Religioni: debeantur, non est cur unum alteri præponatur.

Tertium. Hæredem non debere vota realia persolvere, fortè ante aditam hæreditatem defuncti obtinuerit commutationem, vel irritationem; Patet, quia non obligatur hæres ad vota extincta, secuti non obligatus fuisset. ipse vovens, cujus nunc hæres personam gerit. Nam propterea rectè Bon. *disp. 4. cit. de voto, q. 2. p. 5. §. 2. n. 7.* infert Monasterium succedens in bonis professi, non obligari ad solutionem votorum, quæ fortè is emisit ante professionem; si quidem probabile est omnia, etiam realia vota extingui per professionem.

§. V. *An Votum obliget eos, qui sunt sunt alicujus potestate.*

1. OMnes ratione utentes, nisi specialiter ab habente potestatem inhabiles reddantur, & nisi sint sub alicujus dominio, voto obstringi possunt. Ita S. Th. *2. 2. q. 88. art. 9. & passim.* Ratio est, quia omnes hi possunt aliquid Deo gratiam promittere; quare si Deus id acceptat, (ut certè, quia ipsi gratum est, acceptare supponitur) enascetur obligatio.

2. Dixi primò (utentes ratione) ut excluderentur amentes, puerique nondum septennes, nisi evidenter constet perfecto usu rationis potiri; nam in dubio nequaquam potiri præsumuntur ante septennium, ut dictum est *suprà, lib. 1. c. 3. §. 17. v. Ætas, n. 6.*

3. Dixi secundò (nisi inhabiles reddantur) nam sic Ecclesia inhabiles fideles reddidit ad Votum professionis Religiosæ ante sexdecim annos, & non expleto rite anno probationis, qui fecit non acceptando loco Dei, ea professionis vota. Ita Suar. *lib. 3. de voto, c. 4.* Laym. *lib. 4. tr. 4. de vot. c. 7. n. 2.*

4. Tertiò (nisi sint sub alicujus dominio) nam dubitatur, an impuberes, Religiosi, servi, uxor, filij, validè voveant, obligationémque voti contrahant, Quare de his disputandum erit in consequentibus) & priùs quidem duobus prioribus, quorum voluntas secundùm omnes suas actiones subdita est alteri: nam de cæteris, qui solùm ratione materiæ alteri subjectæ, sub aliorum sunt potestate, colligetur ex dicendis, illam esse dependentiam à Superiore, quoad voluntatem, quæ offert; hanc, quoad rem offerendam, rectè monet Valentia *2. 2. d. 6. q. 6. vers. secundò diligenter.*

Religiosorum, & impuberum Vota.

5. Dico primò, cum Laym *ibid.* & aliis apud citatos esse probabile, horum Vota de materia honesta, quæ non sit præjudicialis superiori, vel patri, valere, pareréque obligationem, nec necessarium consensum positivum dicti patris, vel Prælati, sed sufficere consensum veluti negativum, hoc est, quod hi non contradicant. Si enim, sive ante votum factum, sive postea, illud positivè irritent, non valere votum omnes fatemur. Ratio prædictæ probabilitatis est, quia cùm pueri, & Religiosi dicuntur esse sub dominio Prælati, vel patris, quoad voluntatem, non est sensus, quòd nihil possint velle, vel nolle; sed quòd ejusmodi nolle vel velle potest ab illis firmum relinqui, vel irritum reddi, prout ij voluerint. Illud, quoad Religiosos, obiter hîc adverte: non posse à suo Prælato irritari Vota eorum de transeundo ad arctiorem Religionem; idémque esse de quibusdam Votis annexis professioni; quia quoad hæc Religiosus non est subditus suo Superiori, sed Pontifici. Ita Suar. Sanch. Less. quos citat, sequitur Laym. *l. c. n. 6.*

6. Si Religiosus voveat aliquid, quod non licet in ea Religione facere sine licentia, cùm supponamus in hac sententia valere votum, quæri potest, an obligetur licentiam illud faciendi postulare, v. g. si in Religione quapiam non potest quis sine licentia jejunare, at ipse jejunare Deo promisit, tenetur licentiam jejunandi petere? Respondeo teneri: ita Azor. Sotus. Armilla, Rodrig. Sanch. Suar. aliique apud eundem Laym. *ibid. n. 7.* qui enim se obligat ad finem, se obligat & ad media saltem ordinaria, quæ sunt necessaria ad finem; talis autem nunc est licentia Prælati: excipe nisi expresse, vel tacitè secus intellexisse.

7. Illud certè dubium est, An tunc Religiosus obligetur declarare superiori suum votum: faciliùs enim fortasse Superior licentiam concederet? Respondeo, licèt tutius sit, suum votum explicare, tamen non obligari probabile esse censeo, cum Cajet. Navarr. Suar. Sanch. contra Sotum Less. Azor. apud Laym. *ibid.* nisi tamen aliud expresse, vel tacitè vovens intenderit. Ratio est, quia, cùm voti obligatio strictæ sit interpretationis, non est censendum voventem se obligasse, nisi ad media ordinaria, non verò ad extraordinaria; at ad præstanda ejusmodi opera, sufficit Religioso, si suum desiderium superiori ostendat. Fac Religiosum promisisse dare quid alicui, quod sine licentia dare non licet: nonne satis ei erit petere licentiam donandi, sine necessitate explicandi se promisisse: ita profectò: ita igitur in casu nostro.

8. Dico secundò, aliquos docere omnia, etiam de actibus externis, vota Religiosorum, atque impuberum, etiam Patri, vel Prælato, non præjudicantia, esse invalida, nec obligationem ullam inducere, nisi positivè ipsi consentiant, seu approbent. Itaque hæc sententia requirit ad voti valorem, scientiam, & consensum superioris positivum: illa prior allata *n. 5.* solùm requirit Superiorem non contradicere, etiamsi ignoraret. Ratio hujus sententiæ duci possit, primò ab authoritate, eam enim videtur docere S. Thoma, quam effert Valentia *2. 2. d. 6. q. 6. p. 6.* Hæc sunt sancti Doctoris verba *2. 2. q. 88. art. 8. ad 3. Nullum Votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati.* Idem habetur *c. Monacho 20. q. 4.* ubi ex S. Basilio refertur non licere vovere Monacho sine consensu Abbatis, si autem voverit, frangendum esse votum.

Ratio secunda potissima esse, potest, quia ex quo Deus acceptavit votum professionis in sui cultum, & impuberes potestati Patris propter eorum fragilitatem subjecit, satis probabiliter dici potest, ipsum Deum non acceptare obligationes illorum, nisi ij, quos superiores, & veluti directores eis præscripsit, positivè consentiant. Hæc opinio non placet, neque enim ratio subjectionis tanta est in prædictis, ut libertatem volendi cætera alia tollat: ergo nec putandum est tollere libertatem volendi vovere in rebus nihil præjudicantibus superiori. Lege eundem Valentiam *ibid. vers. cæterum tutius est.*

§. VI. *Qua ratione obliget Votum conditionale.*

1. SI Votum fiat sua conditione præterita, vel præsenti quacunque, vel sub conditione futura necessaria: ut: *Voveo jejunium, si pater meus mortuus est, si nunc vivit, si cras orietur sol*, non suspenditur voti obligatio, posita veritate conditionis. Ita Azor. *p. 1. lib. 11. cap. 15. quæst. 9.* Sanch. *lib. 4. in dec. cap. 23.* aliique, quia conditio habetur pro impleta, adeóque habetur, ac si ejusmodi votum purè, seu sine conditione emissum fuisset.

2. Rursus, votum sub conditione impossibili, ut: *Voveo jejunium si volavero*, nunquam obligat, quia nunquam ea conditio ponitur. In quo ex Sanch. *ibid. num. 8.* Bonac. *disp. 4. de voto, quæst. 2. p. 2. num. 3. vers. dico 2.* votum differt à contractu matrimonij, & ab ultimis voluntatibus; hæc enim valent, conditione impossibili rejecta; ratióque diversitatis, satis nunc illa sit, quia in his ita leges sanxère, quod non est in voto.

3. Hîc ergo solùm sermo remanet de voto sub conditione futura contingente, v. g. *Voveo me jejunaturum si meus pater convaluerit.* Ajo Ante impletam conditionem obligationem voti manere suspensam; ea posita, statim obligationem urgere. Ita Sanch. *loc. cit. cap. 22. num. 28.* Ratio ducitur ex intentione voventis, sic enim sibi ipse voluit legem imponere. Quòd si sub duplici conditione vovit,

vovit, ait: *Jejunabo, si pater meus non morietur, & ego pecuniâ* [illegible] utraque erit expectanda, si indivisibiliter utramque intendidit: vel solùm alteram, nempe principaliter intendidit, vel solùm alteram principaliter, alteram accessoriè intendere tenta. Si unam principaliter, alteram accessoriè intendere tenta, si unam principaliter, alteram accessoriè intendere tenta. His tanquam jactis fundamentis, duplex est enodanda difficultas.

Conditio qua ratione implenda.

1. Primò: An sufficiat conditionem impleri æquivalenter, an sit necesse, ut impleatur sub propria forma? Voveo quis, v.g. eleemosynam, si ex negotiatione frumentaria, lucrum reportet: An si lucrum obtineat ex alio negotio, v. g. collectione fructuum sui prædij, ad illam eleemosynam obligetur: idem in casu, quo frater voveat se ingressurum Religionem, si soror nupserit, vel filius, si pater divitias obtinuerit; quia hi propter eorum paupertatem sunt ipsis impedimentum: quæritur enim, an si soror, & pater aliquem statum assumant, ut impedimento ampliùs non sint, ad Religionem ingredendam adsit obligatio? Respondeo, quando votum emittit sub conditione illa determinata: *Si ex ea præcisè negotiatione lucrum acquirat, si pater ditescat, si soror nubat*, non obligari, quia non ponitur conditio quam præcisè intendebat vovens, ut patet ex dictis: At difficultas est, quando sub illa conditione vovit, non ob finem habendi lucrum, vel divitias patris, vel sororis nuptias; sed quia judicat his positis se habiturum, unde pauperibus subveniat, & habiturum faciliorem aditum ad Religionis ingressum. Obligari docent aliqui cum Sanch. *lib.4. in Dec.c.23.n.26.* quia intentio voventis fuit, ne impediretur à paupertate: at jam per illam æquivalentiam verè non impeditur; ergo; &c. Sed probabile etiam est cum Castr. *t.3. tr.15.d.1.p.17.n.5.* non obligari quia votum nuncupans non se obligavit in eventum, quo cessaret quomodocunque impedimentum, (nisi id expresserit) sed quo cessaret illo modo, quo ipse expressè pronuntiavit: v. g. ex determinata illa negotiatione frumentaria, non ex fructibus in agro collectis.

2. Secunda, An possit licitè impediri ejusmodi conditio à vovente? Voveo, v. g. Religionem, vel primò, si ego; vel secundò, si meus pater Panormum accedamus, quæro, possumne, vel ego non accedere, vel patrem, ne accedat, impedire.

Respondeo primò, quando à te conditio dependet, nam propterea integrum tibi est Panormum non adire, & sic obligationem subterrefugere. Ita Bon. *disp. de Vot. q.3.p.1.n.5.* Ratio est, quia, si quid vovisti sub conditione liberè à te pendente, signum te intendisse cum tua libertate illam esse ponendam. Quædam nobilis Matrona vovit primò, quoties domo exiret, daturam eleemosynam, vovit secundò, quoties in nostrum templum ingrederetur, jejunaturum in honorem Sancti Xaverij. Illa ergo nec domo egrediebatur, ne stipem elargiretur; nec templum adhibat, ne ad jejunium obstringeretur. Dixi primò, licere ei domo non egredi, quia ab ipsa dependet hæc conditio, & consequenter posse eleemosynam non distribuere. Dixi secundò idem, quantum est ex hoc capite, licere in voto ingressus in templum; sed addidi hoc votum imprudenter fuisse emissum; & quia retrahit à meliore bono frequentandi Ecclesias, esse irritum, & nullum, ac propterea liberè illa mulier in templum ingrediebatur sine necessitate jejunandi.

6. Respondeo secundò. Quando conditio ab alia dependet, eam impedire vi, vel fraude non potes. Ita idem *ibid.* quia, dum conditionem ponendam in alienam voluntatem remisisti, signum fuit, te voviisse, velle dependere ab aliena, non à tua voluntate: at à tua omnino dependeres, si posses modo dicto impedire. Dixi (vi, vel fraude) in quo omnes convenimus: nam utrum liceat bonis artibus, nempe petendo, rogando, persuadendo, controversia est; ut si in dicto exemplo roges tuum patrem, ne Panormum accedat, ut si ad votum non tenearis. Idem esset, si quis, v. g. voveret Religionem, si Petrus positivè approbet, si confessarius consilium det, &c. licebitne voventi Petrum, vel confessarium rogare, ne approbet ne det consilium, &c.

Dico, quamvis aliqui negent cum Sanch. quoad petitionem *l.c.c.23.n.34.* esse tamen probabile licere, quia sic petendo, verè, & absolutè non ponitur impedimentum voto, cum semper liberè maneat pater ad accedendum, &c. Petrus ad approbandum, Confessarius ad dandum consilium, &c. Ita Suar. *lib.4. de voto.c.27. num.18.* Laym. *lib.4.tract.4.cap.6.q.6.*

3. Sed esto, quis cum gravi culpa vi impedierit conditionem ab alio pendentem, v.g. fraude, vel vi impedierit Confessarium, ne approbaret, ne consilium daret, &c. teneturne ad votum servandum, tametsi id præstiterit ad finem non servandi votum; an solùm peccavit impediendo, sed nunc ad votum non obligetur? Respondeo, si adhuc res est integra, cessare debebis ab impediendo (id quod nemini dubium est.) & expectare, an ponatur conditio, hoc est, approbatio, ut votum serves: at si conditio ampliùs ponit non potest, ut si Confessarius, & Petrus mortui sint, quid dicendum? Suar. Quem sequitur citátque Laym. *l.c.q.3.* Castr. *t.3. tr. 15. disp. p. 17. n.11.* aliique probabile putant non teneri ampliùs. Sed teneri putant Bonacina *disp.4.cit. q.2.p.2. n.6.& 7.* Ratio hujus est, quia ex eo, quod vovisti sub conditione dependente ab alio, tacitè te obligasti velle ingredi, v.g. Religionem, si per Patrem non stet apponere conditionem; at jam in casu nostro non per Patrem, sed per te impedientem stetit; ergo, &c. Affert exemplum: Si promiseris dare decem asses Petro, si tuam domum ingrediatur, tu verò illi fores claudas, ut ipse ingredi nequeat; teneris promisso, quia per te, non per rem stat, quominus is ingrediatur. Ratio Laym. est, quia conditio, quam, omnino, & expressè respexit intentio voventis, non adest, nec adesse potest. At Votum non obligat ultra expressam intentionem voventis; quare immeritò (ait) recurritur ad tacitam; quandoquidem hic adest expressè contraria. Ad exemplum respondet, id verum esse, quia in promissionibus humanis sic leges, considerata ea tacita obligatione, statuerunt, quod non est in promissionibus Deo factis, in quibus tota obligatio pendet ab ipsa expressa intentione voventis. Utraque opinio est probabilis.

Si votum fuit non sub conditione de positivo consensu, sed solù de negatione consensus: dicam mox §.6.*n.*10.

8. Quid de industria malè se in Religione gerit ut sic dimittatur, etiam post biennium in societate, non est tutus in conscientia, sed post dimissionem, debet instanter petere ingressum, ut votis satisfiat. Ratio nostra (quæ enim adducitur à Castro Pal. *t.3.tr.15.d.1.p.17.n.13.* non satisfacit) est, quia res semper est integra, si quidem qui sic se malè gessit, potest se emendare: unde & debet juxta modò dicta impedimentum per fraudem appositum tollere, & pro ingressum bonis virtutibus associatum à dolo desistere.

Quòd si fraude, qua usus es ad extorquendam dimissionem detecta, Superior ad quem pertinet dimittere simul, & recipere, te nihilominus repelleret, liber manebis. Ita idem *tr.3.tr.16.disp.4.p.20.à n.1.* quia aperiendo fraudem recisti pro virili parte, quod in te fuit. Cur dixi ad quem pertinet dimittere simul, & recipere) vide apud Castro P. *ibid.*

§. VII. *Quomodo obliget Votum pœnale.*

1. Quid sit Votum pœnale, & quid in eo principaliter intentatur, dixi *supra, cap.1. §.2. num.1.* Aliud autem est simplex, aliud duplex (nam si voveat non ludere, & item si ludet, se jejunaturum, duplex est: alterum absolutum, hoc est, votum non ludendi; alterum sub conditione, ludi, hoc est, si luserit, volendi jejunare. Utrumque tamen unum constat votum, quia ad unum abstinentiam à ludo tenuit.

2. Si

2. Si pœna exprimatur sine determinatione quoad vices, quibus pœna sit assumenda, v.g. sic: *Voveo jejunare si ludam, Voveo peregrinationem Hierosolymitanam, si adulterium committam, &c.* non semper intelligitur toties esse subvertendam pœnam, quoties votum violatur; sed teneto regulam: Quando pœna est ex ordinariis, quæque iterari solet, intelligitur toties quoties; quare in prædicto voto de jejunando, si luseris, toties re ad jejunium condemno, quoties ludis, quando autem est ex gravissimis, quæque iterari non consueverunt, qualis est dicta peregrinatio, in prima solùm transgressione urgebit pœna, in consequentibus ex doctr. Sanch. Lam. apud Castr. *tom. 3. tr. 15. d. 1. p. 18. num. 6.* Ratio est, quia non est verosimile voventis intentionem (quam ex communi hominum more interpretandam esse in votis, post paululum dicemus) fuisse, sibi imponere toties, quoties pœnas illas insolitas; verosimile est voluisse moderatas, & solitas; semper intellige, nisi qui contrarium experiaris.

3. Si recorderis, sciásque te votum emisisse, at nescias, an sub pœna alicujus emiseris, ad nullam pœnam te obligo, quando, quamvis cum gravi culpa, contra votum agis; quia nemo sibi debet pœnam indicere, si certa non est.

4. Si recorderis voti, non autem pœnæ, votúmque transgrediaris; te ad pœnam nequaquam obstringi diximus *suprà, lib. 1. c. 2. §. 6. n. 26.* probabiliter.

Præterea, quando ob quancunque rationem à voti transgressione excusaris, te pœnæ reum neutiquam facio. Ita Sanch. *lib. 4. in dec. c. 22. à n. 14.* vovisti, v. g. jejunaturum, si Sacro interfis, sive die feriato, sive die etiam die festivo; impeditus autem ex assistentia infirmi, vel ex invincibili [illegible] Missam non audis, ad jejunium non teneris. Ratio est, quia intentio fuit te in pœnam jejunare velle; at ubi nulla culpa est nulla debetur pœna, secundùm hanc regulam, te votum emisisse præsumendum est. Idem dic, si in transgressione adsit sola venialis culpa, quia gravis pœna levi culpæ nequaquam imponitur.

5. Denique in voto pœnali duplici, cùm pœna sit accessoria voto, sequitur, quod si absolvaris à voto censearis absolutus à pœna. Ita Castr. *l. c. n. 4.* Imò non est improbabile, si petas dispensationem dicti duplicis voti, satis esse explicare superiori ipsum votum principale, v.g. votum de non ludendo, sine necessitate explicandi pœnam, sub qua dictum votum confirmasti. Sic idem *n. 5.* Ratio est, quia tota ratio dispensandi residet in ipso principali.

Caput XIII.

Quid operetur Error, vel ignorantia in Voto.

1. Error, sive ignorantia potest esse, vel circa voti substantiam, vel circa qualitates: vel circa finem; de singulis breviter. Et quamvis nonnulli distinguant, quando adest ignorantia positiva, & quando negativa: ego tamen non distinguendum censeo: quia quoad hæc, quæ *in hoc capite* tractamus, necessaria non est.

Error in substantia Voti.

2. Dico primò, si erretur circa voti substantiam, vel ea ignoretur, votum irritum est, quia deficiente substantia, omnia, quæ ab ea consequuntur, deficiunt Ita Less. *lib. 4. c. 40. dub. 2. n. 31.* Suar. *t. 2. de Rel. lib. 1. de voto, c. 11. n. 6.* Suar *lib. 4. in Dec. c. 2. n. 6.* Hinc, si quis non cognoscens votum inducere obligationem exequendi, illud emitteret, emitteret nulliter? Obligatio enim est de essentia voti. Si quis erraret in objecto, seu materia, quam vovet, idem esset, materia enim est de voti substantia: Vt, si quis voverit ire Hierosolymam, putans sine navigatione id fieri posse: idem esset, si ignorans professionem Religionis esse perpetuam, illam quis voveat: perpetuitas enim in Religione pertinet ad essentiam.

3. Illa ergo prædictis, licendis notanda est exceptio: nam si, quod de substantia est nescias, voveas tamen, prout res in se est, & prout alij vovent (id quod ex animo tuo colligendum erit) Reus eris voti: quia tunc tacitè consentis in substantiam voti.

Error in qualitate Voti.

4. Dico secundò, si ignorantia sit circa voti circumstantias, vel qualitates, distinguendum esse. Ita Less. *loc. cit. dub. 10. & 13.* Sanch. *loc. cit. c. 3. à num. 8.* Suar. *l. cit. à n. 11.* Bonac. *t. 2. disp. 4. q. de voto, p. 3. §. 2. n. 4.* nam si tanti sint ponderis, ut in ipsum voti objectum redundent, vitiabitur, annullabitúrque votum, tum quoad substantiam, tum quoad illas circumstantias. At si circumstantiæ sint Parvi ponderis, validum erit votum. Ratio est, quia ignoratis circumstantiis magnis ponderis, ignorari censetur ipsa voti substantia: at ignoratis circumstantiis modicæ considerationis, non censetur ignorari substantia voti, solùm circumstantiæ illæ ignoratæ portigent causam faciliorem relaxationi. Explico utrumque exemplis.

5. Si voveas Religionem Cartusianorum, vel Minimorum, nesciens eos te continere à comedendis carnibus: vel Religionem Capucinorum ignorans ab eis nudum corpus rudi lana contegi, nulliter voves: nec eas, imò nec aliam ingredi obligaris: quia ex una parte tu illam Religionem vovisti non aliam: & ex alia parte eæ qualitates tantæ sunt gravitatis, ut prorsus immutent objectum tui voti: ita ut iis qualitatibus non cogniris, unde nec promissis, Religio incognita censeatur, & non promissa.

6. Contrà verò, si voveas dare eleemosynam huic pauperi, credens eum esse, v. g. Sacerdotem, si invenias Sacris non esse Ordinibus insignitum, adhuc teneris voto: ejusmodi enim error in illa circumstantia non videtur esse tantus, ut tuum votum immutare possit: licèt enim non vovisses, si illum Sacerdotem non putasses, vovisti tamen consentiendo substantiæ eleemosynæ ex vi piecatis in pauperem, quę te principaliter movebat.

7. Petes, si solùm circumstantia parvi momenti sit ignorata, unde validum sit votum quoad substantiam, eritne obligatio exequendi, si ea sit inseparabilis pars materiæ voti?

Respondeo, erit: quia, cùm parum pro nihilo reputetur, censebitur votum esse etiam de illa parva circumstantia necessariò imbibita in principali. Quòd si fortè esset separabilis, posséteque integré substantia voti poni sine illa circumstantia; tunc ea circumstantia posset omitti, quia cùm fuerit ignorata, sub voti obligationem non cadit.

8. Video operosum esse aliquando dignoscere, An qualitas sit magni, vel parvi ponderis, sitque, tanta ut redundet in substantiam: Nec tamen aliam regulam tradunt Doctores, nisi prudens boni viri judicium, quo ex circumstantiis, mente, finéque, quem de facto habui vovens (nec solum quem habuisset, si scivisset (tota res morali diligentia examinetur.

Error in fine Voti. Vbi etiam agitur, Quomodo deficit Voti finis.

9. Finis quantum ad nos hic pertinet, vel est solùm impulsivus, & veluti quædam occasio vovendi, vel est principalis, & rectè intentus.

Hanc vocant authores causam finalem voti; illam causam excitantem, & moventem, Si, v.g. voveas visitare Virginem Lauretanam, occasione, quòd Laureti adsit tuus amicus, visitatio Lauretana est causa finalis; Amici, est solùm motiva.

10. Dico jam tertio, si error sit in causa finali, nullum est votum, si in motiva, votum est validum. Ita Less. *l. c. n. 11.* Suar. *l. c. n. 14.* Sanch. *l. c. n. 45.* Bon. *l. c. n. 13.* Ratio est, quia finis intentus pertinet ad essentiam promissionis; ex fine enim promissio æquè, ac cæteræ humanæ

actiones

ationes speciem suam, & essentiam trahunt; Contrà verò ad essentiam promissionem non pertinet causa solùm impulsiva. Hinc, si voveas ire Neapolim, quia credis ibi esse corpus sancti Nicolai, corruit votum: quia error non fuit causa finalis; at verò si adesset Laureti tuus ille amicus, cujus fortè occasione peregrinationem vovisti, certè voti vinculo teneris; quia amici visitatio solùm fuit causa motiva.

12. Quid, si sancta Domus Lauretana aliò, v.g. translata esset, vel corpus modò dictum sancti Nicolai alibi invenietur? Respondeo, si multùm, seu notabiliter in loco plus distanti, quàm à te distat Civitas Neapolitana, & Lauretana, inueniretur, sanè dissolveretur votum: si parum, non item, sed obligabit, ut ex modò dictis à *num.* 4. colligitur.

12. Hæc doctrina probat non solùm, si dicta causa finalis non adsit, seu ignoretur tempore, voti, votum non obligare; sed etiamsi illa esset post factum votum, etiamsi illam intendisset, & adesse sciviſſet vovens. Quare si totus tuus finis vovendi peregrinationem Lauretanam fuit ut Virginem salutares, si casu Laureti deficeret sancta Virginis Domus, deficeret & Votum.

13. Quod si affuerit duo fines principales, v.g. visitatio Virginis, & confessio facienda cum docto Confessario Laureti commorante, deficiat autem alteruter ex his, vel in alterutro erretur, non valebit votum, si per modum unius, vovisti; quia jam tuus finis deest: at si non per modum unius; sed separatim, valebit: quia jam constat alter ex finibus, qui cùm sit principalis, firmitatem voto satis communicabit. Quod si alter finis dependenter ab altero fuisset intentus, certè elanguente eo, à quo est dependentia, elangueret, & votum: Exemplum est in promissione, quam cum voto emisit Episcopus Trecensis *cap. Magna, de voto*, de Hierosolymitana peregrinatione, animo obtinendi libertatem suæ Ecclesiæ à Comite Campaniæ, ibidem commotante; ut enim mortuum eum esse perlatum fuit, fuit & nulla judicata promissio. Dices, at Pontifex illud votum commutavit, ergo judicatum fuit validum. Respondeo cum Sanchez *lib.* 4. *Dec. cap.* 2. *num.* 43. commutasse Pontificem ob dubium, quod peregrinatio promissa fuerit independenter ab auxilio Comitis, vel ad majorem conscientiæ securitatem.

14. Qua ratione autem dignoscendum, causáne finalis sit, an motiva? Aliam regulam non habeo, nisi *n.* 8. insinuatam, nempe id ex circumstantiis, & præsertim ex animo voventis à prudenti esse dijudicandum: nam interdum vovens est ita affectus ad unum finem, qui videtur minùs principalis, ut ipsi maximè præcipuus.

Quo modo error irritet, vel non irritet votum solemne professionis, ut item Matrimonium, vide in superioribus *de juram. cap.* 3. §. 5. *à n.* 25.

Caput XIV.

De Eo, cui fit Votum.

1. IS certè est Deus, quem per vota recognoscimus? & ab omnium authore impetrare bona quæpiam intendimus. Ita Sanct. Thom. 2. 2. *quæst.* 88. *art.* 4. 5. Quòd si quis opus bonum Sanctis promittat, duplici hi modo gerere potest. Ita idem *ibidem*, & *passim*. Doct. Primò, ut ipsi testes voti, vel mediatores, seu intercessores apud Deum; & tunc quia principaliter Deus est, qui fit promissio, votum in omni proprietate nominabitur. Secundò, ut ipsi immediatè colantur, spectatâ eorum excellentiâ, & spectatis beneficiis per ipsos alicui concessis; & tunc quia promissio ipsis Sanctis principaliter præstatur, propriè votum non est, sed latè, & proportionaliter, non tamen illicitum erit sic vovere; sicuti enim ipsi possunt orari, immò adorari propter propriam dignitatem per cultum Duliæ; ita & propter eandem possunt ipsis promissiones: bonorum operum fieri quæ omnino servandæ sunt; nam secùs committeretur peccatum specialiter confitendum contra fidelitatem Sanctis debitam. Certè, sicut licet nobis pater promissionem humanam, & politicam aliquod bonum opus homini spondere, ut: *Promitto tibi me jejunaturum*, cur non ita licebit & Sancti? Ita Nau. *c.* 12. *n.* 15. *initio.*

2. Dixi (is solet esse Deus) ut innuerem, Deum esse ordinarium finem principalem voventium, quare cùm in professione Religiosorum dicitur votum fieri coram Deo, Sanctis, & Prælato, Deus est, cui propriè fit votum. Sancti sunt intercessores, vel mediatores, vel testes. Prælatus est, vel item testis, vel ut Minister acceptans loco Dei. Ita D. Thom. Sanch. Azor. Suar. Bon. Val. apud Castr. *tom.* 3. *tra.* 15. *d.* 1. *p.* 7. *n.* 2.

Caput XV.

De Materia Voti.

1. MAteria Voti possibilis esto, honesta, non indifferens, nec impediens majus bonum, quæ in sequentibus breviter enodabimus.

§. I. *Materiam Voti possibilem esse oportet.*

1. IN potestate voventis id, quod quis vovet, esse debet: quia impossibilium nulla est obligatio. Ita S. Thom. 2. 2. *q.* 88. *art.* 2. aliíque communiter. Si quis tamen videns rei impossibilitatem, illam voveat, non puto peccaturum mortaliter, Dei enim injuria saltem gravis hæc non videtur esse. Ita Castro Pal. *t.* 3. *tr.* 14. *de voto, d.* 1. *p.* 9. §. 1. *num.* 14. Hinc votum de facto alieno, de non moriendo, de non peccando, neque mortaliter, neque venialiter, & similia perinde se habent, ac si non fuissent emissa. Solùm in primo diligentia adhibenda tibi erit, ut alius faciat rem à te promissam, is enim bonus sensus est illius voti. Simile quid in secundò, si intenderis non dare causam morti. In tertiò an saltem obligeris ad partem, nempe ad non peccandum mortaliter, quod in tua est potestate, & alia quæ ad hoc votum de non peccando pertinent, quia tale votum rarò omitti solet, vide apud Doctores *ibid. à n.* 6.

3. Quid de vovente, duo, quæ separatim possibilia sunt, unitim impossibilia, v.g. Si quis pro die hoc Dominico voveat se inserviturum Hospitali; & pro eodem se auditurum Confessiones: Respondeo, si simul per modum unius vovit, quasi utrumque omnino voluerit exequi, certè impossibilia vovit, atque adeò neutrum jure vovit: At si simul, sed separabiliter, dico debere unum eligere, sed cum distinctione, nam si unum ex his est de meliori bono, quàm alterum illud de meliore valebit, & erit observandum, ita Sanch. *in Dec. lib.* 4. *c.* 5. *n.* 23. majus enim bonum à Deo acceptari præsumitur: quòd si utrumque votum æqualem, vel quasi æqualem continet bonitatem, alterutrum licebit eligere, & observare, altero neglecto; quia tunc nulla est urgens ratio pro uno determinato. Ita Sanch. *ibid.*

4. Nota, posse contingere, ut non simul, sed prius, v. g. heri factum fuerit votum de uno, v.g. de inserviendo Hospitali, & hodie de altero, v.g. de audiendis confessionibus, quid erit tunc dicendum? Assero sive memor fueris prioris voti, sive immemor, valere prius votum, & sic in exemplo allato, valere illud de serviendo Hospitali, illúdque esse servandum. Ratio est, quia prius illud jam fuit absolutè validum, suámque obligationem induxit, ergo non potest à superveniente dejici,

5. Sanchez *lib.* 4. *in Dec. cap.* 5. *num.* 24. aliíque docent, quando votum postea, factum, v. g. hodie, est majoris Dei obsequij, quàm votum antea factum, v.g. heri, prævalere posterius, utpotè Deo gratius, ac negligi debere prius, solùm si sit dubium, quódnam sit majus

bonum ; prævalere , observandúmque esse prius. Vnde vides in exemplo de famulatu in Hospitali , heri promisso , & de auditione Confessionum promisso hodie , quia certum est auditionem esse meliorem famulatu , consequenter dicendum fore auditionem eligendam non famulatum. Ita quidem Sanchez, & Ratio est (inquit) tum quia illud votum , v. g. serviendi in Hospitali non valet , quia est impeditivum majoris boni ; tum quia concurrentibus duobus præceptis gravius est observandum ; cùm ergo in casu nostro concurrant duo vota, quæ sunt præcepta privata, gravius, seu melius erit observandum.

6. Verùm , huic doctrinæ non acquiesco : quia semper prævalet , ut dictum est , prior obligatio, quæ certò possidet contra secundam promissionem. Ad primam rationem in contrarium respondeo, ex ipso Sanchez *lib. 4. in Dec. cap. 8. num. 40.* qui tradit hanc regulam : Quando votum includit aliquod bonum , v. g. statum Religionis laxioris , quod est sufficiens ipsius voti materia , quamvis illud perfectiora bona excludat, v. g. excludat statum Religionis strictioris validum est , quia materia illa promissa , v. g. perseverantia in dicta laxiore Religione est sufficiens voti materia respectu status imperfectioris , quem tum vovens habebat , qui est esse in sæculo, atque est res consilij. Esse igitur impeditivum majoris boni , quod invalidat votum , non esse impeditivum boni majoris cujuscunque , sic enim nulla ferè vota valerent , cùm semper sit invenire majus aliud bonum, quàm sit votum factum : Sed est esse impeditivum majoris boni, quod vovens habeat tunc , cùm vovet; ut si quis dum est Religiosus in Religione observanti , velle vovere aliam non tam observantem. Hac doctrina ipsius Sanchez posita, sic sublumo , Sed servire hospitali non est impeditivum majoris boni , quod habeat vovens tunc cùm vovet , melius enim est servire , quàm otiosum esse; ergo validum erit votum , licèt sit impeditivum auditionis Confessionem : sicuti erat Religioso laxior impeditiva strictioris , Si ergo est validum , quo modo à superveniente promissione invalidari poterit? Non ergo interim, cessaret votum , si superveniat urgens necessitas , sive corporalis sive spiritualis , ut *infrà* dicetur , & iterum non nego posse ipsum voventem, si velit, prius votum famulatus , commutare in auditionem confessionum , utpotè in melius bonum , secundum communem doctrinam asserentem licere cuilibet suum votum commutare in melius, Deóque gratius, solum assero valere illud prius votum.

7. Ad secundam rationem, neganda est minor argumenti : Falsum enim est concurrere duo vota, prius enim solùm est verum votum , quod obligationem sine impedimento in vovente peperit ; posterius verò , cùm sit incompossibile cum priore , obligare non potest : atque adeò præceptum privatum non est : Immò hæc posterior promissio posset dici esse impeditiva majoris boni ; impediret enim, si executioni mandaretur , illud prius , ad quod inveniris ex privato præcepto obligatus : sicuti enim si voveres , seu promitteres Religionem ingredi, contra præceptum charitatis subveniendi tuo patri extremè indigenti ; non valeret promissio , quia hæc esset contra præceptum obligans ; ita in casu nostro , quia promissio posterior pariter contra præceptum est, scilicet contra votum , jam , ut probatum est, obligans, nequaquam valebit.

§. II. *Materiam Voti oportet honestam esse , non indifferentem.*

1. BOnam , honestámque debere esse votorum materiam inde constat, quia debet esse de re Deo grata: secùs eam Deus acceptare non poterit: nam propterea potest esse etiam de re alias præcepta. Ita S. Thom. 2. 2. *quæst. 88. art. 2.* Quid de re indifferenti , quæ est illa , cujus executio non magis est utilis ad vitam æternam , quàm ejus privatio ? Respondeo , neque illam Deus acceptabit , utpotè ut sic incapacem divini cultus , & obsequij. Quamvis rem indifferentem , ut item venialiter malam , vovere putem nisi venialem , siquidem gravis esse injuria non videtur : nam rem graviter malam vovere, certum est esse duplex peccatum mortale: alterum contra virtutem oppositam : alterum contra Religionem ; cùm sit peculiaris Dei injuria velle voto firmare peccatum.

2. Ex his advertis differentiam juramenti promissorij , quod homini fit , & voti , seu juramenti, quod fiat Deo. Illud enim potest esse de re indifferenti , quia homo, cui sæpè placet, quod non est melius, rem indifferentem acceptat; hoc verò non ita, quia Deus non acceptat, nisi illud quod sibi gratum est, sulque cultus capax. Neque obstat , in juramento illo promissorio homini, invocari Deum, invocatur enim solùm , ut testis , non acceptatur.

3. Duo hîc explicationem postulant. Primò: An malus finis, vel indifferens adjunctis à vovente materiæ bonæ illam vitet, irritétque votum. Secundò: An è contra bonus finis materiam indifferentem afficiens, illam voti capacem reddat.

Quoad Primum. Sint hæ duæ regulæ, ex Sanch. *lib. 4. in Dec. c. 6. n. 11.* Quoties finis , sive mortaliter , sive etiam venialiter malus, sive solùm indifferens, ita adjungitur à vovente materiæ promissæ, ut verà sit finis ipsius promissæ materiæ (id quod fit, quando vovens intendit per illam rem, quam promisit , obtinere aliquod malum vel solùm indifferens) toties ultra peccatum, quod fortè invenitur in illa materia , votum est irritum. Ratio est , quia tunc res redditur mala ex illo pravo fine , atque adeò non acceptabilis. Sic esset , si quis voverit eleemosynam dare pauperi , ut per illam pauper usuras exerceret , vel ut potens esset ad occidendum inimicum , & similia.

4. Regula secunda : Quoties finis malus additur ipsi voto, remanente re promissa in sua bonitate, toties votum est validum ; quia tunc materia ipsa bona est unde & a Deo acceptator : id autem tunc accidit, cùm vovens non intendit uti ipsa res promissa , sed solùm ipso vovendi actu ad obtinendum finem malum , v. g. si quis voveat eleemosynam pauperi coram multis , ut ij id audientes, vanam æstimationem concipiant de virtute voventis ; valet votum , quia res promissa nulla inficitur pravitatis macula ; & solùm ipse vovendi actus ad finem illum malum dirigitur.

5. Vna est sive exceptio, sive declaratio. Nam si ipsum votum emittitur , atque adeò ipse actus vovendi ordinetur, ut obtineatur à Deo malus quispiam finis; tunc quia hoc Deo gratum esse non potest , irritum erit , ut suprà diximus; quare si voveret quis dare eleemosynam, ut obtineret à Deo potiri posse puella , vel inimicum occidere, &c. invalidè voveret. Idémque esset, si voveret eleemosynam, ut obtineret à Deo vanam nó hominum existimationem: in quo notes pervelim differentiam: nam modò *n. 4.* fuit validum votum factum ob vanam gloriam , quia votum non emissum ad illam à Deo obtinendam ; sed solùm comitanter ex actione vovendi , illam vanitatem qui aucupabatur: at nunc ipsum votum concipitur ad impetrandum à Deo vanitatem illam, quæ ingrata prorsus Deo est, & quidem si res Deo mortaliter ingrata per votum exorari intendatur, peccabitur mortaliter : si venialiter ingrata, venialiter: qualis enim est finis, tale reddat votum, necesse est.

Ex dictis cum eodem *l. c.* Si quis voveat rem bonam v. g. jejunium , ut ex bello injusto incolumis evadat, ut ex concubina filium suscipiat , ut ex ludo illicito , sed non injusto lucrum reportet , lucrum scilicet , ad quod restituendum ex nulla lege sit obligatio , validè vovet ; quia esse incolumem, habere prolem , lucrum illud retinere ; mala nequaquam sunt , nam ideo licet de effectibus gratias Deo agere. Contrà verò, si quis voveat ut lucrum ex usuris , vel ludo injusto reportet , ut obtineat à Deo vires ad inimicum occidendum ut recuperet sanitatem

fanitatem ad adulterandum; invalidè vovet, quia habere bonum injustum, pollere viribus ad occidendum, habere sanitatem ad adulterandum, mala sunt. Deòque ingrata. Hæc ex Sanchez, sed Castro Palaus mihi hîc magis placet, ait enim, etiam in præcedenti casu non esse validum votum, quia neque in illo est votum de re bona Iesum enim, ut relatum ad habenda prædicta, imbibit ullum medium ad illa; at, sic malum quid est.

Sed adhuc unus est casus, in quo est validum ejusmodi votum, quando scilicet fit, non quidem ad habendos illos effectus ex illis mediis, verùm illis effectibus jam habitis, fiat propter gratitudinem ad agendas gratias Deo de illo filio, incolumitate, lucro. Tunc enim ex una parte hæc non sunt mala ex se, & ex alia non intenduntur habiti (jam enim sunt habita) pro pravo medio, à quo in casu præcedente inficiebantur.

6. Unum denique adverte cum eodem *loc. cit.* malum quod apparet in ejusmodi votis, interdum non esse finem, sed conditionem; nam tunc valet votum, v. g. si quis vovet Religionem, si suus collitigans injustus litem vincat, bonisque suis injustè potiatur, illa injustitia colligantis non est finis voventis; patet, quia voventi mala est, sed conditio, sensúsque voti est: posito, quòd illud malum mihi eveniet, Deo Religionem voveo. Similè quid evenit aliquando in votò pœnali; nam si quis ita voveat: *Promitto ingredi Religionem, si adulterium commisero*, seu *in pœnam quod commiserim*, validè vovet, quia sensus non est, quod ipse adulterium tanquam finem velit, sed in pœnam sui sceleris Religionem velit suscipere.

7. Quoad secundum. quid dicendum, si bonus finis jungatur materiæ indifferenti? illámne voto aptam reddet, & sic de ea constabitne votum? Respondeò, reddere aptam in eo casu, quo aliqua circumstantia facit, ut res indifferens, grata Deo evadat, pertineátque ad ejus obsequium. Ingredi, v. g. vel non ingredi domum hanc, equitare, vel non equitare, rusticari, vel non rusticari, res est indifferens: at si tibi ingressus, equitatio, rusticatio sit occasio peccandi, dum manet talis occasio, honestum tibi, gratumque Deo erit horum privatio. Quare si tuum votum ad bonum hoc ordinetur, valebit votum: nam si à te non ordinaretur, remanerent in sua indifferentia respectu tui voti res illæ, nec voti capaces erunt. Pari modo votum ad obtinenda bona temporalia, quia finis est indifferens, non valet: at votum ad hæc obtinenda, ut illis impetratis Deo gratiæ reddantur, validum est, quia hic finis honestissimus est; & certè cùm Fideles vota propter temporalia nuncupant, hoc posteriori, vel simili modo se gerere præsumuntur, non priori. Ita Sanch. *c.7.n.28.*

8. Illud notandum, ut res indifferens, modo dicto ex bono fiat bona, debere esse aptam ad talem bonitatem, ut ita dicam, recipiendam. Ponit exemplum Sanchez *ibid. n.5. & num.13.* in vovente non præscindere ungues, vel exercere ludum agitationis Taurorum in Festo Sanctissimæ Virginis; hæc enim vota irrita ex se sunt, nec relaxatione indigent, quia ungues non præscindere, & Taurum agitare, cum in Dei, vel Sanctorum obsequium non cedant, materia est incapax bonitatis.

9. Si quis voveret capita animalium non comedere in honorem Sancti Ioannis Baptistæ, vel vestibus quibusdam vestiri, vel non nere die Sabbati in honorem Virginis, & similia invalidè voveret: quia hæc sunt vana; & inutilia ad fines prædictos. At si propter aliquam circumstantiam hæc pertinerent ad aliquam virtutem, utique valerent vota de iisdem. Si quis enim multùm alliceretur à cibo capitum animalis, si quis vestibus illis se per humilitatem contemnere intenderet, si quis ab affectu nendi retardaretur, vel ab oratione, vel ab exercitiis spiritualibus validè ea vota conciperet: quia sic pertinerent ad virtutem abstinentiæ, humilitatis, Religionis. Ipsum vestiri albo colore cedere in honorem Virginis ut etiam vestiri colore ordinis alicujus Religionis, vergere in obsequium sancti Fundatoris, communiter homines prudentes existimant; nam propterea votum de hujusmodi vestibus induendis communiter valere censeo. Ita Sotus *lib7. de just. q. 1. art. 3. circa secundam conclus.* favétque Azor. *p. 1 lib. 11. c. 14. q. 5.*

Quando dubitatur de Bonitate finis Voti.

10. Denique illud est, hîc explicatu molestum, quid sentiendum, quando dubium est, qualisnam sit finis ipse principalis, bonusne, malus, an indifferens? Vt huic difficultati faciam satis, recole, finem in voto esse posse duplici modo. Primo, si quid, executione rei promissæ, obtineri intendatur, verbi gratia, per jejunium intendit quis obtinere, vel victoriam à tentatione prava, vel vindictam inimici, vel indifferenrem corporis recreationem. Secundò, si quid non sit finis rei promissæ, sed ipsius voventis, quod alij dicunt, esse finem ipsius voti v. g. si quis promittat eleemosynàm non quidem, ut acquirat mediante illa, vanam gloriam (hoc enim modo esset finis rei promissæ) sed ut exerceat quidem actum misericordiæ; at illo actu intendit vanè laudari à circumstantibus. Vides? Hic finis est ipsius voventis, ipsúmque afficit, non verò inficit actum eleemosynæ, qui etiam tunc est actus bonus, si solùm comitanter ex illo vana gloria captari intenditur.

11. Iam verò communis doctrina est, in primo casu esse invalidum votum, si finis est malus, vel indifferens, quia tunc res promissa affecta illo fine, mala est, vel indifferens, unde materia voti esse non potest.

Contrà validum est in secundo casu; quia res promissa bona est, esto, illa comitans affectus sit malus, malitiâ, vel veniali, vel mortali, jvxta affectum ipsius voventis.

12. Non est igitur in hoc difficultas, si supponimus, esse nos certò de bususmodi finibus, sed implicata difficultas est, quando dubitamus. ut ergo clarè procedatur, distingue diligenter tria.

Vel enim primò agi potest, quando finis principalis est unicus, & certò malus, vel certò indifferens, dubitatur autem, an hic afficiat re promissam, an verò ipsum voventem?

Vel secundò, quando finis idem principalis, pari modo, in se unicus certò afficit rem promissam, sed dubium est, an in se sit malus, vel indifferens, an potiùs sit bonus? Dico (afficit rem promissam) nam si afficit solùm voventem, etiamsi finis sit certò malus, nec solùm dubiè malus, vel dubiè indifferens, jam diximus *n.* 11. validum esse votum.

Vel tertiò, quandò duo sunt fines, à quibus moveri principaliter vovens potuit, alter certò bonus, alter certò malus, vel certò indifferens, sed dubitatur à quonam ipse motus ad vovendum fuerit, ab hoc, an ab illo? Petrus, v. g. certò vovit Visitationem Lauretanæ Virginis, sed dubitat, motúsne principaliter fuerit à pietate erga Sanctissimam Virginem, an à mera curiositate, an ab impudico amore puellæ inibi habitantis?

13. His distinctis. Dico primò, Sanchez *loc. cit. n.28.* docere in primo casu valere votum, atque adeò obligare, quia certi sumus de voto, incerti de fine. Sed mihi videtur esse etiam probabile, nequaquam valere; cum Tancredi *in q. mor. tr.3. d.4. q.14.* Ratio est, quia in eo dubio, an finis ille cadat in rem promissam, an potiùs in ipsum ventem, seu votum, jam dubitatur, an votum habeat bonitatem, quæ de essentia voti, atque adeò, an adsit votum. At ad illud, quod dubito, num sit votum; non obligor, quia nunc prævalet mea certa libertas contra votum dubium.

13. Dico secundò, cum eodem Sanch. *ibid. c.26. n.24.* in secundo casu non valet votum. Ratio est, quia tunc dubitatur de bonitate rei promissæ, & consequenter dubitatur, an bona sit, an mala; At operari cum hoc dubio malum est.

Sed quid, si in hoc secundo casu dubitetur, an bona sit; an indifferens? Respondeo adhuc non valere, quia in casu hoc dubitatur, an Deus votum hoc acceptaverit,

dubitatur enim, an id habuerit essentiam voti, quæ est; esse de re bona.

15. Dico tertiò, neque esse validum votum in tertio casu, idque satis probabiliter; esto aliqui probabiliter etiam asserant, esse validum.

Ratio nostræ probabilitatis est eadem, quam modò attulimus; Si enim omnibus diligenter expensis (ut certè à te semper supponimus; hîc, & in præcedentibus esse expendenda) manet dubium, an motus fueris ad vovendum ex hoc bono, vel illo fine non bono, semper remanet dubitatio de constitutivo essentiali ipsius voti; ergo votum erit dubium, ergo non obligans, cùm præveleat certa libertas.

Dices, in hoc tertio casu sumus certi de voto, sed incerti, qualisnam finis fuerit adhibitus: ergo prævalet votum. Ita sentire videtur Sanchez *loc.cit. cap.7.n.20.* Respondeo. Nego nos certos esse de voto, quamvis per verba illa exterius fuerit explicatum: cùm enim dubitemus, an ejusmodi promissio habeat bonitatem finis, de voti essentia, atque de ejus certitudine dubitamus; prævalet ergo certa nostra libertas: nam verba illa solùm materialiter se habent.

Replicas: Nemo præsumitur commisisse delictum, ergo, quando est dubium, an voveris, v.g. Peregrinationem Lauretanam ex fine visendi amicam, vel visendi Sanctissimam Virginem; præsumeris vovisse ex posteriore hoc fine; nam secùs, peccasses, dum vovisses illam peregrinationem instituere, ut turpem amorem foveres. Ita quis poterit ex illis Sanch. verbis, ibi (*ut minus delictum præsumatur*) argumentari.

Respondeo, nos loqui, quando, omni præsumptione consideratâ, & omnibus expensis circumstantiis, adhuc remanet res dubia: nec enim dico, in foro conscientiæ votum esse æstimandum invalidum, quia non adest certò essentia voti. Esto igitur in foro externo me urgere possis ad votum propter dictam, vel quascunque alias præsumptiones, at in interno, cùm verè nesciam qualitatem finis, unde & nesciam, an commiserim delictum, nécne, sum in eodem foro dubius de essentia voti: ergo illud exequendi nequaquam reus.

§. III. *Materia Voti impeditiva majoris boni esse non debet.*

1. HUjus generis tunc esse materiam Voti, cùm impedit majus bonum, quod vovens actu habet, dixi per occasionem *suprà*, §. 1. *n.6.* Si quis ergo, dum est Religiosus strictæ regulæ, voveret Regulam laxiorem, certè nulliter vovet; quia Deo id quod meliorem bonitatem impedit, gratum esse non potet. Id quod satis sit in memoriam revocasse.

§. IV. *Expenduntur quædam particularia Vota.*

1. POtrò, quia nõ ratõ negotium facessit dijudicare, an majus bonum emissum Votum impediatur, vel alia quædam peculiaria; ideo nonnulla vota, quæ in controversiam vocari solent, hîc examini subjiciam, & manifestè decernam.

Votum non vovendi.

2. Votum non vovendi absolutè nullum est: Ita Azor *p.1. l.11.c.14.q.6.* quia opponitur votorum emissioni, quæ Deo grata est. At votum non vovendi indiscretè, temerariè, sine consilio Confessarij, validum est; quia vovere cum tali cautela, honestam, & virtutem prudentiæ sapit.

Non ludendi, & similium.

3. Vota non ludendi modestè, seu per Eutrapeliam non recreandi, cibis delicatis non utendi, valent communiter, procedunt enim ex amore mortificationis, & pœnitentiæ, quæ melior est, quàm illa, quamvis honesta, recreatio. Ita Suar. *tom.2. de Relig. lib.2. de Voto, c.8. n.8. & c.40. dub.5. n.43.* Dico (communiter) nam si ea recreatio, ludus, cibus, in speciali casu essent arsimæ tuæ utiliora, Vota de abstinendo ab illis non valerent, quia tunc bonum Deo gratius impedirent: Ita Suar. *ibid. n.9.*

Pari modo non valerent, si emitterentur ab uxore, v.g. ob mœstitiam, quam profiteri velit ob mortem viri: ut sic enim illa abstinentia, vel indifferens est, vel potiùs vana, nec Deo grata, votum non ludendi, ne fiat jactura rei familiaris, valet ex Sanch. *lib.4. in decal. c.7. n.29.* & meritò, quia actus virtutis est, nolle prodigere.

Contrahendi Matrimonium.

4. Votum absolutum contrahendi Matrimonium non valet, quia impedit cælibatum, bonum nimirum melius. Ita Suar. *l.c.c.9. n.* 2. Laym. *lib.4.tr.4.c.2.n.*12. Sanch. *lib.* 1. *de matr. d.40.n.*1. & *in Dec.c.* 8. *n.* 51. & 52. aliique. Votum contrahendi cum hac puella paupere, cum hac meretrice, &c. nec item valet, ex Suar. *d.c.9.n.*8. quia puellam esse pauperem non vincit majus bonum cælibatus. Excipe, nisi forte matrimonium esset tibi necessarium ad vitandos tuos lapsus, vel esset necessarium ad prolem pro bono publico susciendam, vel ad ducendam puellam, quam data fide violasti? in his enim casibus urget præceptum quod observare melius est, quàm servare cælibatum, quod est de consilio. Idem est, (ait Bonacina) si sub conditione sic voveas? Si quam ducam, ducam meretricem, vel pauperem; Ratio est, quia quandoquidem cælibatum non servas, melius est, majorisque charitatis opus illis per tuum matrimonium, auxilium impendere.

Non acceptandi Prælaturas, vel Sacerdotium.

5. Votum non acceptandi Prælaturas, sæculáresve dignitates, validum est, si recta fiat intentione. Ita D. Thom. *2.2. q.185. art.1.* & 2. aliíque; licèt enim primo aspectu videatur impedire majus bonum, nempe Episcopatum, v.g. quia est status perfectior eo, quem habet actu vovens; tamen propter humilitatem, mortificationem, & pericula debitum munus non exequendi, melior est ejus privatio. Hinc infert Suar. *l.c.11.n.* 10. *fin.* Votum non suscipiendi ordines irritum esse, quia ordinum susceptio non affert illud periculum; at votum non suscipiendi beneficium, aut quodcunque regimen animarum, ratum esse, quia in hoc voto dictum periculum adest. Sed certè puto etiam Votum non suscipiendi ordines validum forè, si finis sit humilitas, & reverentia, qualem respexit S. Franciscus, dum ad Sacerdotij gradum noluit ascendere. Qua ratione Superior posset nihilominus præcipere prædictis ejusmodi munera, vide *suprà, cap.7. §.3. n.*13.

Inserviendi in perpetuum.

6. Votum inserviendi hospitali in perpetuum, quamvis te impediat ab ingressu in Religionem, quod est melius bonum, validum est; quia *suprà*, §. 1. *vers. ad primum*; vidimus non debere considerari in hac materia quodcunque majus bonum; sed illud, quod vovens habet actu, dum vovet: at certè melius est inservire hospitali, quàm non inservire, seu domi suæ cum libertate otiandi permanere.

Præstandi hoc, & non aliud.

7. Votum præstandi hoc determinatum opus, non verò aliud, valeat, nécne? Si quis, v.g. Deo promittat hanc, & non aliam Religionem ingressurus, hanc arreorum decem eleemosynam distributurum, & non aliam, Coronam Virginis non nisi flexis genibus recitaturum, validéne promittit? Sanchez *lib.4. in dec.cap.8. num.* 47. asserit, validè promittere; quia licèt hæc vota sint conditionalia, excludántque alia bona: quia tamen indirectè excludunt, sunt certè directè de bono honesto. Adde melius esse, hæc bona ex obligatione facere, quam liberum esse in aliis, quæ fortè non fient. Castro Pal. *t. 3. tr.15. d.1.*

Lib. de voto, c.8. §. num. 16. affirmat invalidè promittere: quia cùm in his votum hoc, & non aliud majus bonum, imò nec aliud minus promittatur, (vult enim hic vovens coronam non alio modo, nisi flexis genibus recitare eleemosynam non nisi decem aureorum dare) immissa, erat in illis materia apta voto cum inepta, inepta enim materia est privato faciendi bonum opus, v. g. privatò facultatis dicendi coronam stando, vel deambulando, si forte non possit flexis genibus; privato volendi dari eleemosynam quinque aureorum, si non possit decem, vel si velit viginti, &c. & consequenter invalidè, ex modo dicendis §. *sequenti*, sic vovebitur.

Certè utraque sententia est probabilis; sed in hac ulteriore, ne error irrepat, est aduertendum, non rarò tibi videri esse immixtam materiam ineptam, cùm non sit. Nam si quis voveat, v.g. ingredi hanc Religionem, & non aliam, quia iudicat pro sua dispositione hanc omnium aptissimam esse ad famulandum Deo; non audebis dicere illam nulliter vovere, quia licèt hoc votum vniatur cum privatione strictioris cuiuscunque Religionis; tamen cùm respectu talis personæ alia strictior non sit, quid bonum coram Deo, ea voti materia non erit immixta cum materia inepta, quare valebit Votum? Eodem ergo modo in similibus philosophandum perdifficiliter erit.

Non petendi dispensationem.

8. Votum non petendi sine causa dispensationem voti facti, vel faciendi, validum pronuntio: quia ad prudentiam pertinet nolle sine causa à voti obligatione eximi. At votum non petendi dispensationem absolutè, nequaquam valere puto; Ita Sanch. *loc.cit.c.*8.*n.*21. lege etiam Castro Pal. *l. c.* §. 5. *à n.*4. quia impedit majus bonum, nempe libertatem petendi dispensationem, quæ aliquando necessaria, vel saltem valde vtilis erit voventi.

9. Votum denique non petendi dispensationem non includere votum non petendi irritationem, vel commutationem, & contrà, probabilius negari potest, quia hi sunt satis diversimodi; quorum unum qui vult, vovétque, non statim alterum vovisse præsumendus est.

§. V. *De materia partim Voto apta, partim non item.*

1. QVoties tuum votum ita est de materia quæ sit partim apta, partim inepta, v.g. partim possibilis, mala, indifferens, contra consilia, sine malo infecta, &c. partim possibilis, honesta, bona, sine bono affecta, &c. ita, inquam, est, ut indivisibiliter per modum unius, sic poscente talis rei natura, vel sic te intendente, promiseris, nullum est votum. Si divisibiliter, & vera dividi materia possit, votum est validum, & obligans, quoad partem aptam duntaxat. Ita Sanch. *lib.*4.*in Dec.c.*10. *à n.*1. Castr. *loc.cit.p.*8.§.2.*à n.*10. Vovet, v. g. quis construere Ecclesiam: si non potest totam, non tenetur ad partem ædificandam, quia indivisibiliter, & per modum unius tota Ecclesia promissa esse videtur; At si intenderit divisibiliter, si nimirum totam non posset, partem voluerit, ad hanc tenebitur. Ratio huius doctrinæ est, quia vovens, dum indivisibiliter quid vovit, unum non promisit sine alio: promisit dum divisibiliter.

Tota difficultas est, qua ratione id, quando clara non apparet voventis intentio, dignosci queat. Tres afferuntur communiter conjecturæ.

2. Prima: Quando res ex natura sua est inepta dividi, per modum unius censetur promissa; quando est apta dividi, censetur promissa divisibiliter. Hinc quia eleemosyna est huius posterioris generis, qui promittit decem, nec potest nisi quinque, ad hæc obligatur: at quia jejunium unius diei est prioris modi, qui non potest usque ad meridiem à cibo abstinere, liber à Voto est.

3. Secunda conjectura desumitur ex usu loquendi, & communi æstimatione. Quare qui promisit nunquam peccare, quia ex usu loquendi intelligi solet indivisibiliter, id est, nullo tempore velle peccare; cùm id non possit; siquidem ab omni etiam veniali peccato nemo potest se semper liberare; ideo quamvis possit aliquo tempore non peccare, votum votum corruit.

4. Tertia conjectura ducitur ex illo principio: *Accessorium sequitur principale, non contrà.* Quare si pars principalis voti est apta materia, licèt pars accessoria sit inepta, obligabitur vovens ad partem ad principalem: quia pars principalis, utpotè magis intenta, censetur absolutè promissa sine dependentia ab accessoria; v.g. si quia vovisse peregrinaturum Romã sacco indutum, sacco deficiente, reus erit peregrinationis, quia sacci usus accessorius est: Excipe, nisi accessorium sit tanti ponderis, ut meritò appareat rem non esse absolutè, sed cum illo accessorio inseparabiliter promissam. Vt si quis promisisset dictam peregrinationem equestrem: certè deficiente equo, non teneretur ad pedestrem. Si verò pars principalis est inepta voto, licèt accessoria sit apta, ad nihil vovens obligatur: quia corruente principali, non censetur accessorium subsistere, cùm per se accessorium fuisse promissum non præsumetur, nisi contrarium expresse fuerit intentum in voto. Quare in allato voto, si quis peregrinari non posset, non propterea obligaretur saccum induere, vel expensas itineris satisfacere, quia hæc sunt accessoria peregrinationis.

5. Quid primò, si materia initio fuit inepta, postea apta? Quid secundo, si contrà? Vnum ante responsionem moneo, An materia sit voto apta, nécne, non est dijudicandum ex tempore, quo votum emittitur, sed ex tempore, quo emittitur: certum est enim, si hoc sero voveas audire Missam, videndum esse, an [illegible] matutino audire possis, quando est aptum tempus audiendi; non verò pro serotino.

6. Hoc monito, sit hæc regula Sanchez *lib.*4. *in Dec.cap.*9.*n.*4. Pro casu, quo initio materia fuit inepta, postea apta; nec clara est intentio voventis; Votum non valere; nisi quando ineptitudo fuerit ex aliqua circumstantia accidentali, & Voto extrinseca. Exemplum clariùs regulam explicabit: Si voveas non ingredi domum quampiam nullo bono fine motus, etiamsi deinde adveniat bonus finis, in illum, v. g. transmigret puella periculum tibi afferens; non obligaris voto, quia illud votum initio fuit invalidum ob materiam tum voto ineptam; at quod initio fuit invalidum, tractu temporis non convalescit.

Verùm si voveas, dum es in mari, vel dum es excommunicatus, audire, v.g. Missam per annum, obligaris ad Missam, remoto excommunicationis, vel maris impedimento: quia hoc votum valet pro suo tempore habili; illæ enim circumstantiæ maris, & excommunicationis, licèt reddiderint votum ineptum, pro tempore, quo existebant: tam ut potè extrinsecæ voto, & accidentariæ, votum pro tempore apto, nequaquam invalidaverunt. Cùm igitur huius voti executio tractum successivum habeat, implerique remotis illis circumstantiis possit, omnino debet.

7. Iam verò pro votis, quorum materia initio fuit apta, deinde evasit inepta. Regula sit huiusmodi: Quando fit inepta omnino, & in perpetuum, extingui omnino votum, quando autem fit inepta ad tempus, suspendi vorum pro eo tempore, unde redeunte aptitudine, redire & votum. Ratio Regulæ est, quia pari passu procedit obligatio voti, cum aptitudine materiæ. Quare si vovisti non ingredi illam domum ob peculiarem puellam ibi commorantem, si ea vitam absolvit, absoluitur & tuum votum, si autem eadem discedit ab ea domo per annum, & deinde redat, votum tuum suspenditur, nec obligat per illum annum, obligabit postea.

8. Quando si votum fuit pro hac determinata puella, v. g. Berta, adveniétque in eam domum alia, v.g. Lucretia: licèt afferat idem, vel etiam majus periculum ad illam domum non extenditur votum, quia intentio voventis non fuit universalis ad omne periculum, ut

ſupponimus, ſed ad illud ex hac individua perſona dimanans.

9. Quid, ſi votum ſit diſiunctum, cuius una pars cadat in materiam aptam, altera in ineptam? ut ſi quis ita voueat: *Ego promitto Deo vel me furaturum, vel me Religionem ingreſſurum: Ego promitto religionem ingreſſurum, vel ut furer, vel ut Deo ſeruiam: Voueo vel me occidere, vel me per aliquot dies jejunaturum*, & ſimilia? Reſpondeo dandam eſſe non abſimilem regulam; videndum enim eſt, an diſiunctio cadat in duplicem illam materiam, vel finem, nécne. Si cadat in utramque, illicitū eſt votum, quia exiſtente una parte mala, utraque pars mala erit, cum malum ex quocunque defectu, quare voti materia eſſe non poteſt. Quòd ſi diſiunctio non cadat in utramque partem, ſed determinatè intendatur una pars, altera verò ſolùm ſit appoſita, ut conditio, valebit votum quoad illam partem determinatam, ſi aliunde apta voto eſt. Exemplo clarior evadet doctrina. Sit, qui ſic voueat: *Promitto aliquid furari, quo ſim dives; vel ſi furari non poſſum, promitto me in Religionem ingreſſurum.* Vide hìc adeſſe veluti duo vota. Alterum: *Promitto furari*: & hoc invalidum eſt. Alterum: *Promitto me Religionem ingreſſurum, ſi furatus non fuero*, & hoc validum eſt; quia de re ex ſe bona, & omiſſio furti, eſt ſolùm conditio.

10. Quid denique, ſi votum ideò diſivnctivè emittatur, quia vouens neſcit, quænam materia apta ſit voto; ut ſi quis voueret ſe, vel daturum eleemoſynam anno ſequenti, vel jejunaturū, quia neſcit, an anno ſequenti habeat pecuniam, quam pauperibus elargiatur? Reſpondeo, ad aliquam partem poſſibilem obligari, nemini dubium ſit, quia tunc adeſt virtualis voluntas ſe obligandi ad partem, quam poſſibilem inveniet: ſic etiamſi mulierecula voueret jejunium, ut cōtineret à Deo vel amaſium, vel maritum, certè invalidè voueret eo modò dictis *n.* 9. at ſi ipſa ex ignorantia ſic voveret, ut deinde à Confeſſario ſuo inſtructa eligeret id, quod bonum fuerit; virtualiter determinatam illam partem pertinentem ad maritum voveret, quare & validè.

§. VI. *Quomodo Votum ſit interpretandum.*

1. Brevis eſt Regula, fuſior petenda ex dictis *cùm ex Iuramento, ſuprà, cap.* 3. §. 4. Cùm Votum obliget ſolùm ſecundùm intentionem voventis, benignè, & non ſtrictè erit interpretandum, ut quantò minùs poſſit gravet voventem. Lege Suarez *lib.* 4. *de voto, c.* 7. *num.* & 9. Laym. *lib.* 4. *de voto, c.* 3. *n.* 3. Quòd ſi de ejus intentione non conſtet, præſumendum eſt votum fuiſſe emiſſum, juxta id, quod requirit natura rei promiſſæ; de qua re, ſi item non conſtet, præſumendum erit juxta quod ſignificant verba, quibus facta eſt promiſſio; & quidem ſecundùm communem vſum loquendi, cùm ſemper præſumatur quis ſua verba menti velle conformare, eadémque juxta morem patrium proferre.

Affertur interpretatio aliquorum Votorum.

Votum Virginitatis.

2. Votum puellæ de virginitate perpetua, immò de virginitate, niſi expreſsè aliqua limitatio addatur non ſolùm eam obligat ad recuſandum primum actum turpem, ſed omnes deinceps. Ita S. Thom. quem citat, ſequitúrque Suar. *loc. cit. n.* 5. & 7 quia ex vſu loquendi illud (voveo virginitatem) ſignificat perpetuam Caſtitatem; quare amiſſa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad reſpuendos omnes actus tum externos, tum etiam internos contra virtutem continentiæ. Ita *in noſtr. opuſc. de Confeſſ. in editione Panormitana, lib.* 2. *c.* 7. §. 1. *n.* 4. & colligitur ex Suar. *loc. cit.*

Votum Peregrinationis.

3. Votum Peregrinationis poteſt impleri per peregrinationem equeſtrem; ſic Bonac. *diſp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. *n.* 16. hæc enim in omni rigore peregrinatio eſt, & ſic minùs gravatur vovens: ut item propter non abſimilem rationem, poteſt impleri per peregrinationem factam propter alia negotia, dum adſit intentio volendi voto ſatisfacere.

Audiendi Miſſam.

4. Votum de audienda Miſſa impletur juxta, ac impleretur, ſi eſſet de præcepto Eccleſiæ; hoc enim modo præſumitur promitti: ſic Suar. *loc. cit. n.* 14. Si voviſti audire Miſſam quotidie; cenſeo ex vi huius voti tibi die feſtivo ſatis eſſe vnam audire; quamvis hæc ſit de præcepto, quia intentio tua videtur ſolùm fuiſſe, nullum tranſire diem ſine Miſſa.

Recitandi Roſarium.

5. Votum de recitando Roſario, abſolutè intelligitur de tertia parte, quia hæc communiter Roſarium appellatur: ſic Suar. *l. c. cap.* 8. *n.* 5. Sanch. *l. c.* 13. *n.* 15. Rurſus poteris recitari cum ſocio alternatim, quia hic jam eſt vſus apud nos communis: qui apud Hiſpanos, quia fortaſsè non adeſt, ideo Caſtro Pal. *tom.* 3. *tr.* 25. *d.* 1. *p.* 12. *num.* 3. ejuſmodi alternationem in eo voto adimplendo negavit. At ſola mentè recitari non poterit, quia oratio vocalis eſt in eo voto promiſſa.

Ingrediendi Religionem abſolutè.

6. Votum ingrediendi Religionem, vel ſuſcipiendi Ordines ſacros, non obligat ad caſtitatem, donec ſtatus illi aſſumantur; ſecùs plus nimio gravaretur vovens, nec enim, illis nondum aſſumptis, eſt emiſſum caſtitatis votum. Ita Val. 2. 2. *d. q.* 6. *p.* 4. *verſ. atque ex hoc quidem.* An idem votum ingrediendæ Religionis obliget filium in neceſſitate parentum, fratrum, ſororum, &c. vide apud Caſtro Palaum *tom.* 3. *tr.* 16. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. *per totum.*

Ingrediendi Religionem, ſi Pater conſenſerit.

7. Hoc votum tunc obligat, quando Pater id à filio ſincerè proponente ſciens, non contradicit. Ita Sanc. *mox.* citandus; non enim opus eſſe cenſeo, vt pater aſſenſū poſitivum præbeat? quia ex communi more hic ſenſus ejus voti eſt: *Ingrediar, niſi pater ægrè ferat, & contradicat.*

8. Quid, ſi prior contradixerit, ſed deinde mutata voluntate conſentiat? Dico tunc impletam eſſe conditionem, votúmque obligare, iam enim abeſt contradictio.

9. Quid, ſi contrà: hoc eſt, ſi conſenſerit, ſed deinde, ante ingreſſum filij in Religionem contradicat? Aio votum non obligare, quidquid dicant Sanch. *lib.* 4. *in Dec. cap.* 24. *n.* 14. Layman. *lib.* 4. *tr.* 4. *c.* 6. *q.* 2. quia non eſt, impleta conditio juxta conſenſum voventis, qui voluit moleſtiam patris vitare.

10. Quid denique, ſi vel antequam pater poſſet ſignificare aſſenſum, vel diſſenſum; vel antequam adveniat tempus ingreſſus, ipſe pater moriatur; Dico votum obligare; quia ſolùm, niſi aliud manifeſtè fuerit expreſſum, requirebatur, ne pater contradiceret, moleſtiámque patefieret, quæ neg. jam nunc adeſt.

Iejunandi.

11. Votum jejunandi intelligitur de jejunio more Eccleſiaſtico, unde pro quocunque die voveris, licet tibi lacticiniis veſci, ex Sanch. *lib.* 4. *in Dec. c.* 11. *n.* 53. quamvis Caſtro Palaus *tom.* 3. *tr.* 15. *d.* 1. *de voto p.* 12. *n.* 18. neget, ſi votum fuit pro Quadrageſima, vel aliis temporibus, in quibus ex conſuetudine ab his abſtinetur: vterque probabiliter: Si vovit quis jejunare in vigilia alicuius Sancti, quando hæc incidit in Dominica, poteſt, immò præſtat jejunare die Sabbati, quia hæc tranſlatio de more Eccleſiæ eſt. Nam propter eandem rationem, eum, qui per totum menſem jejunare vovit, non obligo Dominicis, niſi expreſsè etiam ſe pro illis obligaverit.

12. Si jejunium promiſſum violaſti, carnium comeſtione

bitum, vel iterata comestione, licèt peccaveris, potuis deinceps sæpius comedere, quia iam jejunium illius diei impossibile redditum est; An verò, si iterum carnes comedas, contra votum pecces, controversia est. Negat Sanchez *in Dec. lib. 4. cap. 11. num. 42.* quia abstinentia à carnibus erat debita ex vi solius voti jejunij accessoriè ad illud, non verò per se, ut per distinctum præceptum jubetur in diebus jejuniorum Ecclesiæ: jejunio igitur impossibili per primam comestionem carnium reddito, abstinentia ab illis non ampliùs urgebit voventem. Affirmat Suarez, quia votum jejunij intelligitur more Ecclesiæ, hæc autem ita præcipit jejunium, ut per eadem præceptum prohibeat carnes concedere pro quacunque hora. Hæc, & alia Suarez satis probabiliter, asserens contrarium esse absurdissimum, & contra omnes; nihilominus Sanchez instat multorum nobis sit, ut etiam sint Laym. *lib. 4. tract. 4. cap. 3. n. 3.* sententiam Sanchez non improbabilem reputanti.

Votum jejunandi in perpetuum, an obliget sexagenarios, vide *infrà, lib. 4 cap. 5. §. 7. n. 9.*

13. Si vovit quis omnibus sextis feriis, vel Sabbatis jejunare, probabile est, si tunc incíderit Natalis Domini, posse à jejunio se continere: Ita Molina *t. 2. d. 272. n. 3.* Sayr. *p. 1. lib. 11. cap. 20. quæst. 3.* Fag. *part. 1. & 2. lib. 1. c. 6. num. 6.* quia is est mos Ecclesiæ; nisi tamen expressè contrarium intenderit, vel ex professione Religiosa (hæc enim expressioni æquivalet) id noverit. Sic Th. Sanch. *lib. 6. in Dec. cap. 6. num. 20.* Propter eandem rationem, qui vovit in Vigilia ejusdem Natalis Domini jejunare, potest Vesperi refectiunculum solito majorem sumere, nisi expressè, vel modo dicto æquivalenter rigorosum jejunium promiserit. Ita Th. Sanch. *lib. 4 in Dec. cap. 11. n. 65.*

Abstinentia à vino.

14. Votum abstinendi à vino, etiam ad evitandam ebrietatem, non prohibet cerevisiam, & similia; quia hæc sunt satis diversa, & finis extrinsecus sub voti obligationem non cadit. Alia de hoc voto mox afferam *num. 15. & 17.*

Jejunandi in pane & aqua: ubi An Pastillj esculenti, vulgò Macherones, hoc jejunium violent?

15. Votum jejunandi in pane, & aquâ obligat sub mortali, ne aliud comedas, vel bibas. Excipe parvitatem materiæ: quæ certè in re nimis laxè mihi videtur Castro Palao *t. 3. tr. 15. d. 1. p. 12. n. 21.* dixisse, dum docuit votum abstinendi à vino, obligare sub gravi culpa ne bibatur ea quantitate, quæ vino temperatè sientibus sufficeret pro una comestione; quasi ad majorem non obligetur graviter: nimis, inquam, laxè. Si quis enim quater bibat vinum, quâ de more mistum in prandio, temperatè bibet, ergo sequitur, quòd is, cui non liceret vinum propter votum bibere, posset sine gravi culpa bibere bis, vel ter. Id non credo. Semel igitur modo dicto bibere, non putarem grave; pluries, putarem: Nec id durum videatur; nam idem Castro Palaus, *ibid. n. 19.* nescio, an sibi repugnans, non multò antè dixit, seu supposuit, semel bibendo vinum, frangi jejunium promissum in pane, & aqua.

16. Qui in pane, & aqua jejunare vovit, si non potest sic jejunare, obligabitur jejunare cum piscibus; si nec cum his, vel similibus potest, obligabitur cum lacticiniis jejunium servare. Ratio est, quia accessorium sequitur principale; non contra: cùm igitur ex mente communiter voventium (nisi aliud expressè intendatur) in prædictis promittatur principaliter jejunium; si illud observari potest, debet. Contrà verò, si jejunare non possis, non propterea à prædictis cibi, & etiam à carnibus te continere iubeo, quia abstinentia ab his accessoriè ad jejunium fuit promissa. Ita Layman. *lib. 4. tr. 4. cap. 2. n. 3.* propter eandem rationem, si vovens jejunium in pane, & aqua, hora consueta alios cibos quadragesimales adhibuerit, violando graviter votum, adhuc tenetur ad jejunium; quia jam remanet principale, scilicet jejunium, quod servari potest. Dixi (nisi aliud expressè intendatur) nam si intendam te jejunare præcisè sub hac forma, sine vino, sine pascibus, &c. & non sub aliatilla forma semel, quamvis cum primo violata, ad aliam ex vi voti non obligaberis; quia illam vovisti, non aliam.

17. Sed quid, si vinum biberis, atque adeò quoad hanc circumstantiam votum violaveris, licebitne tibi sine novo peccato, vinum iterum, iterúmque potare, posito, quòd aliud in contrarium expressè non intenderis? Affirmat Sanchez *lib. 4. in dec. cap. 11. num. 41.* quia pro abstinentiam vini semel violatam redditur pro illo die impossibilis dicta abstinentia. Negat Castro Palaus *tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 12. n. 19.* quia intentio voventis videtur adstrinxisse jejunio abstinentiam vini pro singulis horis totius diei: Ego assentior Sanchio, si sermo sit de voto jejunandi in pane, & aqua: Castro Palao autem, si de voto abstinendi eo die à vino; nam in his duobus votis, licèt videatur magna affinitas, quia tamen in altero est negatio bibendi vinum, quæ est malignantis naturæ, in altero est affirmatio bibendi aquam; videtur adesse non spernenda diversitas, quam pro doctioribus innuisse sit satis.

18. Huc facit sequens casus: Voveram ego per omnes sextas ferias solum panem comedere, & item voveram in Vigilia B. Aloysij panem non comedere, sed verò res alias, ciceres, fabas, lentes, immò & pisces, &c. incidit autem hoc anno Vigilia Beati in sextam feriam, quid agam; sive enim solum panem, sive sola esculenta comedam, contra alterum ex votis faciam. Respondeo, hac in re non puto attendendum ad priùs tatem temporis emissi voti; quia tempus in Votis Deo factis videtur res valdè extrinseca, neque ad intentionem voventis; supponimus enim hanc concurrentiam ipsum non prævidisse. Puto hunc obligari ad ponendum, quod Deo gratius existimabitur. Sicut enim, si tibi duo promisi, gemmam, v. g. pretiosam, & mediocrem picturam, quæ ab amico expectabam; si deinde ab eodem non possim obtinere utrumque, sed alterutrum, quem maluero; certè gemmam eligere debeo, quo tibi in re maiore, quam possim satisfaciam: ita videtur in casu nostro.

19. Vetum, quid Deo erit gratius in re, de qua agimus, ubi utrumque jejunium ab eadem virtute abstinentiæ procedit, nec ad excellentiorem actum recurrere possumus? Respondeo. Cernit quidam, jejunium sine pane esse gratius Deo; quia in genere abstinentiæ rigidius est, quàm jejunium cum solo pane. Non assentior, puto enim esse rigidius jejunium in solo pane, quàm jejunium in cæteris. Nam ego potiùs eligerem, sive ad incitandum palatum, sive ad nutritionem, comedere pisces, ciceres, lentes, pultes varias, variáque saccaro condita, fructúsque cum libertate diversos, præsertim pro uno tantùm die; quam vnum aridum, siccum, insipidum, nullo obsonio associatum panem. Meritò ego assero gratius esse Deo jejunium in solo pane, quàm jejunium cum libertate in cæteris.

Sed quid si vovens advertisset, cùm vovit, ad utrumque jejunium, ad quod obligabitur?

Resp. aliqui cum Sylv. *v. Votum 2. q. 17.* ad utrumque, si potest, quia utrumque promisit, quare nihil comedat. Alij cum Vasq. *de jejun. d. 243.* respondent, ad neutrum, quia satis diversum jejunium est, nihil comedere, quod certè vovens non videtur vovisse? quàm jejunium sive pane, & jejunium cum cæteris, quæ promisit.

Dico congruentiùs loqui Priores, quia nisi vovens amens fuerit, dum vovit panem non comedere, & alia esculenta non comedere, nihil comedere promisit. Id ergo servet, si potest; nam cæterùm facile Superior dispensabit, vel gravis debilitas consideratis voventis viribus iustè timenda excusabit.

20. Qui vovit jejunium in pane, & aqua, potéstne comedere pastillos esculentos, quos Itali *Macherones*, vel *Vermicellos* appellamus: nam, si in illos, dum coquuntur, parum olei, & amaraci pauculæ frondes infun-

ſupponimus, ſed ad illud ex hac individua perſona dimanans.

9. Quid, ſi votum ſit diſiunctum, cuius una pars cadat in materiam aptam, altera in ineptam? ut ſi quis ita voueat: *Ego promitto Deo vel me furaturum, vel me Religionem ingreſſurum: Ego promitto religionem ingreſſurum, vel ut furer, vel ut Deo ſeruiam: Voueo vel me occidere, vel me per aliquot dies jejunaturum*, & ſimilia? Reſpondeo dandam eſſe non abſimilem regulam; videndum enim eſt, an diſiunctio cadat in duplicem illam materiam, vel finem, nécne. Si cadat in utramque, illicitū eſt votum, quia exiſtente una parte mala, utraque pars mala erit, cum malum ex quocunque defectu, quare voti materia eſſe non poteſt. Quòd ſi diſiunctio non cadat in utramque partem, ſed determinatè intendatur una pars, altera verò ſolùm ſit appoſita, ut conditio, valebit votum quoad illam partem determinatam, ſi aliunde apta voto eſt. Exemplo clarior evadet doctrina. Sit, qui ſic voueat: *Promitto aliquid furari, quo ſim dives; vel ſi furari non poſſum, promitto me in Religionem ingreſſurum.* Vide hìc adeſſe veluti duo vota. Alterum: *Promitto furari*: & hoc invalidum eſt. Alterum: *Promitto me Religionem ingreſſurum, ſi furatus non fuero*, & hoc validum eſt; quia de re ex ſe bona, & omiſſio furti, eſt ſolùm conditio.

10. Quid denique, ſi votum ideò diſivnctivè emittatur, quia vouens neſcit, quænam materia apta ſit voto; ut ſi quis voueret ſe, vel daturum eleemoſynam anno ſequenti, vel jejunaturū, quia neſcit, an anno ſequenti habeat pecuniam, quam pauperibus elargiatur? Reſpondeo, ad aliquam partem poſſibilem obligari, nemini dubium ſit, quia tunc adeſt virtualis voluntas ſe obligandi ad partem, quam poſſibilem inveniet: ſic etiamſi mulierecula voueret jejunium, ut cōtineret à Deo vel amaſium, vel maritum, certè invalidè voueret eo modò dictis *n.* 9. at ſi ipſa ex ignorantia ſic voveret, ut deinde à Confeſſario ſuo inſtructa eligeret id, quod bonum fuerit; virtualiter determinatam illam partem pertinentem ad maritum voveret, quare & validè.

§. VI. *Quomodo Votum ſit interpretandum.*

1. Brevis eſt Regula, fuſior petenda ex dictis *cùm ex Iuramento, ſuprà, cap.* 3. §. 4. Cùm Votum obliget ſolùm ſecundùm intentionem voventis, benignè, & non ſtrictè erit interpretandum, ut quantò minùs poſſit gravet voventem. Lege Suarez *lib.* 4. *de voto, c.* 7. *num.* & 9. Laym. *lib.* 4. *de voto, c.* 3. *n.* 3. Quòd ſi de ejus intentione non conſtet, præſumendum eſt votum fuiſſe emiſſum, juxta id, quod requirit natura rei promiſſæ; de qua re, ſi item non conſtet, præſumendum erit juxta quod ſignificant verba, quibus facta eſt promiſſio; & quidem ſecundùm communem vſum loquendi, cùm ſemper præſumatur quis ſua verba menti velle conformare, eadémque juxta morem patrium proferre.

Affertur interpretatio aliquorum Votorum.

Votum Virginitatis.

2. Votum puellæ de virginitate perpetua, immò de virginitate, niſi expreſsè aliqua limitatio addatur non ſolùm eam obligat ad recuſandum primum actum turpem, ſed omnes deinceps. Ita S. Thom. quem citat, ſequitúrque Suar. *loc. cit. n.* 5. & 7 quia ex vſu loquendi illud (voveo virginitatem) ſignificat perpetuam Caſtitatem; quare amiſſa per primum actum virginitate, adhuc obligatur ad reſpuendos omnes actus tum externos, tum etiam internos contra virtutem continentiæ. Ita *in noſtr. opuſc. de Confeſſ. in editione Panormitana, lib.* 2. *c.* 7. §. 1. *n.* 4. & colligitur ex Suar. *loc. cit.*

Votum Peregrinationis.

3. Votum Peregrinationis poteſt impleri per peregrinationem equeſtrem; ſic Bonac. *diſp.* 4. *q.* 2. *p.* 6. *n.* 16. hæc enim in omni rigore peregrinatio eſt, & ſic minùs gravatur vovens: ut item propter non abſimilem rationem, poteſt impleri per peregrinationem factam propter alia negotia, dum adſit intentio volendi voto ſatisfacere.

Audiendi Miſſam.

4. Votum de audienda Miſſa impletur juxta, ac impleretur, ſi eſſet de præcepto Eccleſiæ; hoc enim modo præſumitur promitti: ſic Suar. *loc. cit. n.* 14. Si voviſti audire Miſſam quotidie; cenſeo ex vi huius voti tibi die feſtivo ſatis eſſe vnam audire; quamvis hæc ſit de præcepto, quia intentio tua videtur ſolùm fuiſſe, nullum tranſire diem ſine Miſſa.

Recitandi Roſarium.

5. Votum de recitando Roſario, abſolutè intelligitur de tertia parte, quia hæc communiter Roſarium appellatur: ſic Suar. *l. c. cap.* 8. *n.* 5. Sanch. *l. c.* 13. *n.* 15. Rurſus poteris recitari cum ſocio alternatim, quia hic jam eſt vſus apud nos communis: qui apud Hiſpanos, quia fortaſsè non adeſt, ideo Caſtro Pal. *tom.* 3. *tr.* 25. *d.* 1. *p.* 12. *num.* 3. ejuſmodi alternationem in eo voto adimplendo negavit. At ſola mentè recitari non poterit, quia oratio vocalis eſt in eo voto promiſſa.

Ingrediendi Religionem abſolutè.

6. Votum ingrediendi Religionem, vel ſuſcipiendi Ordines ſacros, non obligat ad caſtitatem, donec ſtatus illi aſſumantur; ſecùs plus nimio gravaretur vovens, nec enim, illis nondum aſſumptis, eſt emiſſum caſtitatis votum. Ita Val. 2. 2. *d. q.* 6. *p.* 4. *verſ. atque ex hoc quidem.* An idem votum ingrediendæ Religionis obliget filium in neceſſitate parentum, fratrum, ſororum, &c. vide apud Caſtro Palaum *tom.* 3. *tr.* 16. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. *per totum.*

Ingrediendi Religionem, ſi Pater conſenſerit.

7. Hoc votum tunc obligat, quando Pater id à filio ſincerè proponente ſciens, non contradicit. Ita Sanc. *mox.* citandus; non enim opus eſſe cenſeo, vt pater aſſenſū poſitivum præbeat? quia ex communi more hic ſenſus ejus voti eſt: *Ingrediar, niſi pater ægrè ferat, & contradicat.*

8. Quid, ſi prior contradixerit, ſed deinde mutata voluntate conſentiat? Dico tunc impletam eſſe conditionem, votúmque obligare, iam enim abeſt contradictio.

9. Quid, ſi contrà: hoc eſt, ſi conſenſerit, ſed deinde, ante ingreſſum filij in Religionem contradicat? Aio votum non obligare, quidquid dicant Sanch. *lib.* 4. *in Dec. cap.* 24. *n.* 14. Layman. *lib.* 4. *tr.* 4. *c.* 6. *q.* 2. quia non eſt, impleta conditio juxta conſenſum voventis, qui voluit moleſtiam patris vitare.

10. Quid denique, ſi vel antequam pater poſſet ſignificare aſſenſum, vel diſſenſum; vel antequam adveniat tempus ingreſſus, ipſe pater moriatur; Dico votum obligare; quia ſolùm, niſi aliud manifeſtè fuerit expreſſum, requirebatur, ne pater contradiceret, moleſtiámque patefieret, quæ neg. jam nunc adeſt.

Iejunandi.

11. Votum jejunandi intelligitur de jejunio more Eccleſiaſtico, unde pro quocunque die voveris, licet tibi lacticiniis veſci, ex Sanch. *lib.* 4. *in Dec. c.* 11. *n.* 53. quamvis Caſtro Palaus *tom.* 3. *tr.* 15. *d.* 1. *de voto p.* 12. *n.* 18. neget, ſi votum fuit pro Quadrageſima, vel aliis temporibus, in quibus ex conſuetudine ab his abſtinetur: vterque probabiliter: Si vovit quis jejunare in vigilia alicuius Sancti, quando hæc incidit in Dominica, poteſt, immò præſtat jejunare die Sabbati, quia hæc tranſlatio de more Eccleſiæ eſt. Nam propter eandem rationem, eum, qui per totum menſem jejunare vovit, non obligo Dominicis, niſi expreſsè etiam ſe pro illis obligaverit.

12. Si jejunium promiſſum violaſti, carnium comeſtione

bitum, vel iterata comestione, licèt peccaveris, potuis deinceps sæpius comedere, quia iam jejunium illius diei impossibile redditum est; An verò, si iterum carnes comedas, contra votum pecces, controversia est. Negat Sanchez *in Dec. lib. 4. cap. 11. num. 42.* quia abstinentia à carnibus erat debita ex vi solius voti jejunij accessoriè ad illud, non verò per se, ut per distinctum præceptum jubetur in diebus jejuniorum Ecclesiæ: jejunio igitur impossibili per primam comestionem carnium reddito, abstinentia ab illis non ampliùs urgebit voventem. Affirmat Suarez, quia votum jejunij intelligitur more Ecclesiæ, hæc autem ita præcipit jejunium, ut per eadem præceptum prohibeat carnes concedere pro quacunque hora. Hæc, & alia Suarez satis probabiliter, asserens contrarium esse absurdissimum, & contra omnes; nihilominus Sanchez instat multorum nobis sit, ut etiam sint Laym. *lib. 4. tract. 4. cap. 3. n. 3.* sententiam Sanchez non improbabilem reputanti.

Votum jejunandi in perpetuum, an obliget sexagenarios, vide *infrà, lib. 4 cap. 5. §. 7. n. 9.*

13. Si vovit quis omnibus sextis feriis, vel Sabbatis jejunare, probabile est, si tunc incíderit Natalis Domini, posse à jejunio se continere: Ita Molina *t. 2. d. 272. n. 3.* Sayr. *p. 1. lib. 11. cap. 20. quæst. 3.* Fag. *part. 1. & 2. lib. 1. c. 6. num. 6.* quia is est mos Ecclesiæ; nisi tamen expressè contrarium intenderit, vel ex professione Religiosa (hæc enim expressioni æquivalet) id noverit. Sic Th. Sanch. *lib. 6. in Dec. cap. 6. num. 20.* Propter eandem rationem, qui vovit in Vigilia ejusdem Natalis Domini jejunare, potest Vesperi refectiunculum solito majorem sumere, nisi expressè, vel modo dicto æquivalenter rigorosum jejunium promiserit. Ita Th. Sanch. *lib. 4 in Dec. cap. 11. n. 65.*

Abstinentia à vino.

14. Votum abstinendi à vino, etiam ad evitandam ebrietatem, non prohibet cerevisiam, & similia; quia hæc sunt satis diversa, & finis extrinsecus sub voti obligationem non cadit. Alia de hoc voto mox afferam *num. 15. & 17.*

Jejunandi in pane & aqua: ubi An Pastillj esculenti, vulgò Macherones, hoc jejunium violent?

15. Votum jejunandi in pane, & aquâ obligat sub mortali, ne aliud comedas, vel bibas. Excipe parvitatem materiæ: quæ certè in re nimis laxè mihi videtur Castro Palao *t. 3. tr. 15. d. 1. p. 12. n. 21.* dixisse, dum docuit votum abstinendi à vino, obligare sub gravi culpa ne bibatur ea quantitate, quæ vino temperatè sientibus sufficeret pro una comestione; quasi ad majorem non obligetur graviter: nimis, inquam, laxè. Si quis enim quater bibat vinum, quâ de more mistum in prandio, temperatè bibet, ergo sequitur, quòd is, cui non liceret vinum propter votum bibere, posset sine gravi culpa bibere bis, vel ter. Id non credo. Semel igitur modo dicto bibere, non putarem grave; pluries, putarem: Nec id durum videatur; nam idem Castro Palaus, *ibid. n. 19.* nescio, an sibi repugnans, non multò antè dixit, seu supposuit, semel bibendo vinum, frangi jejunium promissum in pane, & aqua.

16. Qui in pane, & aqua jejunare vovit, si non potest sic jejunare, obligabitur jejunare cum piscibus; si nec cum his, vel similibus potest, obligabitur cum lacticiniis jejunium servare. Ratio est, quia accessorium sequitur principale; non contra: cùm igitur ex mente communiter voventium (nisi aliud expressè intendatur) in prædictis promittatur principaliter jejunium; si illud observari potest, debet. Contrà verò, si jejunare non possis, non propterea à prædictis cibi, & etiam à carnibus te continere iubeo, quia abstinentia ab his accessoriè ad jejunium fuit promissa. Ita Layman. *lib. 4. tr. 4. cap. 2. n. 3.* propter eandem rationem, si vovens jejunium in pane, & aqua, hora consueta alios cibos quadragesimales adhibuerit, violando graviter votum, adhuc tenetur ad jejunium; quia jam remanet principale, scilicet jejunium, quod servari potest. Dixi (nisi aliud expressè intendatur) nam si intendam te jejunare præcisè sub hac forma, sine vino, sine pascibus, &c. & non sub aliatilla forma semel, quamvis cum primo violata, ad aliam ex vi voti non obligaberis; quia illam vovisti, non aliam.

17. Sed quid, si vinum biberis, atque adeò quoad hanc circumstantiam votum violaveris, licebitne tibi sine novo peccato, vinum iterum, iterúmque potare, posito, quòd aliud in contrarium expressè non intenderis? Affirmat Sanchez *lib. 4. in dec. cap. 11. num. 41.* quia pro abstinentiam vini semel violatam redditur pro illo die impossibilis dicta abstinentia. Negat Castro Palaus *tom. 3. tract. 15. d. 1. p. 12. n. 19.* quia intentio voventis videtur adstrinxisse jejunio abstinentiam vini pro singulis horis totius diei: Ego assentior Sanchio, si sermo sit de voto jejunandi in pane, & aqua: Castro Palao autem, si de voto abstinendi eo die à vino; nam in his duobus votis, licèt videatur magna affinitas, quia tamen in altero est negatio bibendi vinum, quæ est malignantis naturæ, in altero est affirmatio bibendi aquam; videtur adesse non spernenda diversitas, quam pro doctioribus innuisse sit satis.

18. Huc facit sequens casus: Voveram ego per omnes sextas ferias solum panem comedere, & item voveram in Vigilia B. Aloysij panem non comedere, sed verò res alias, ciceres, fabas, lentes, immò & pisces, &c. incidit autem hoc anno Vigilia Beati in sextam feriam, quid agam; sive enim solum panem, sive sola esculenta comedam, contra alterum ex votis faciam. Respondeo, hac in re non puto attendendum ad priùs tatem temporis emissi voti; quia tempus in Votis Deo factis videtur res valdè extrinseca, neque ad intentionem voventis; supponimus enim hanc concurrentiam ipsum non prævidisse. Puto hunc obligari ad ponendum, quod Deo gratius existimabitur. Sicut enim, si tibi duo promisi, gemmam, v. g. pretiosam, & mediocrem picturam, quæ ab amico expectabam; si deinde ab eodem non possim obtinere utrumque, sed alterutrum, quem maluero; certè gemmam eligere debeo, quo tibi in re maiore, quam possim satisfaciam: ita videtur in casu nostro.

19. Vetum, quid Deo erit gratius in re, de qua agimus, ubi utrumque jejunium ab eadem virtute abstinentiæ procedit, nec ad excellentiorem actum recurrere possumus? Respondeo. Cernit quidam, jejunium sine pane esse gratius Deo; quia in genere abstinentiæ rigidius est, quàm jejunium cum solo pane. Non assentior, puto enim esse rigidius jejunium in solo pane, quàm jejunium in cæteris. Nam ego potiùs eligerem, sive ad incitandum palatum, sive ad nutritionem, comedere pisces, ciceres, lentes, pultes varias, variáque saccaro condita, fructúsque cum libertate diversos, præsertim pro uno tantùm die; quam vnum aridum, siccum, insipidum, nullo obsonio associatum panem. Meritò ego assero gratius esse Deo jejunium in solo pane, quàm jejunium cum libertate in cæteris.

Sed quid si vovens advertisset, cùm vovit, ad utrumque jejunium, ad quod obligabitur?

Resp. aliqui cum Sylv. *v. Votum 2. q. 17.* ad utrumque, si potest, quia utrumque promisit, quare nihil comedat. Alij cum Vasq. *de jejun. d. 243.* respondent, ad neutrum, quia satis diversum jejunium est, nihil comedere, quod certè vovens non videtur vovisse? quàm jejunium sive pane, & jejunium cum cæteris, quæ promisit.

Dico congruentiùs loqui Priores, quia nisi vovens amens fuerit, dum vovit panem non comedere, & alia esculenta non comedere, nihil comedere promisit. Id ergo servet, si potest; nam cæterùm facile Superior dispensabit, vel gravis debilitas consideratis voventis viribus iustè timenda excusabit.

20. Qui vovit jejunium in pane, & aqua, potéstne comedere pastillos esculentos, quos Itali *Macherones*, vel *Vermicellos* appellamus: nam, si in illos, dum coquuntur, parum olei, & amaraci pauculæ frondes infun-

dantur, gratos se palato exhibebunt; cúmque ex alia parte concedamus omnes solum esse veniale, propter parvitatem materiæ, tam exigua additione non violandum mortaliter sic esse jejunium, videbitur alicui. Quid, si neque hæc addantur sed meri vermicelli, & similes aquâ cocti comedantur?

Respondeo: quamvis hoc posterius sit concessu facilius, tamen utrumque puto esse contra ejusmodi votum. Ratio ducitur ex intentione communi sic voventium, qui dum jejunium vovent in pane, & aqua, solo pane se fore contentos promittent, nisi expresè aliud intendant: at illa, quamvis ex simili farina, quâ panis, compacta edulia longè aliud sunt in vsu humano, quàm panis. Illud facilè indulgeo, ut panem possit quis aquâ coquere; quia sic non se extrahit ab vsitate pane: quare sicuti posset illum ad prunas assare, assatóque tum vesci, quod nemo negat; sic poterit aquâ elixare, elixatumque comedere.

Abstinendi à Carnibus.

21. Qui vovit abstinere à carnibus, potest comedere lacticinia, quia hæc non veniunt in communi loquendi more, nomine carnium. Propter eandem rationem, qui vovit abstinere à lacticiniis, videtur posse carnibus vesci, & ita putat Sà *v. Votum n.* 25. Sanchez *d. cap.* 11. *num.* 46. Sed non assentior, quia ex communi hominum existimatione, qui à se prohibet lacticinia, prohibet & carnes seu supponit carnium prohibitionem: & certè mirum esset, hominem tunc non posse comedere ova, posse gallinam tacitè (igitur (nisi expressè contrarium intendatur) in voto abstinentiæ à lacticiniis, involuitur promissio abstinentiæ à carnibus, non verò contrà. De abstinentia carnis accessoriè ad votum jejunij, vide *n.* 12.

§. VII. *De Voto rei indeterminatæ.*

1. VOtum de materia indeterminata, sive primò quoad quantitatem ut: *Voveo eleemosynam*, non designando quantam; sive secundò quoad qualitatem, ut: *Voveo dolium vini*, non decernendo cujus bonitatis, sive tertiò quoad individuitatem, ut: *Voveo dare in eleemosynam vnum ex his duobus seruis, hunc, vel illum equum, &c.* Votum, inquam, de re indeterminata validum est, & licitum; quia indeterminatio non tollit bonitatem materiæ, sed solùm obligat volentem, ut illam decernat. Sed ecce difficultas, qua ratione ea determinari in ipsa executione debeat?

2. Dico primò, quoad priora duo, ita determinari debere, ut secundùm regulam §. *præcedente* datam, quantò minùs potest, vovens gravetur, usum tamen loquendi, & voventis intentionem semper præ oculis habendo. Ita Valentia 2.2. *disp.* 6. *quæst.* 6. *punct.* 4. *quæst.* 3. Azor. 5. *parte. lib.* 11. *cap.* 20. *quæs.* 2. & 10. Bonacina *tomo* 2. *disput.* 4. *quæst.* 2. *de voto, punct.* 6. *num.* 12. & 31. aliique. Poterit igitur minimam, infimámque, prout maluerit, eligere: Dixi (Vsum loquendi, & intentionem præ oculis habendo) perdiligenter enim adverte, quod & Doctores advertunt *l. Nummis, ff. de legatis* 3. & nos *supra* 5 *lib.* 1. *cap.* 3. §. 7. *v. Legatum.* & *v. Votum*, monuimus in legatis; tacitè ipso voto interdum determinationem involvi, verbi gratia, si calicem voveas, certè argenteum, non verò vilioris materiæ debes; quia ex usu loquendi, dum voves Calicem, pro Missa celebranda voves, qualis est ad minimùm argenteus quoad cuppam. Pari modo, si vovisti panem, oleum, &c. non potes quæcunque vilissima, sed quæ vsui communi solent convenire.

3. Vinum pro celebrandis Missis vovit quidam dandum singulis diebus Patribus Capucinis, atque hoc Votum in hæredes transmisit: qui (ut aflolet) sui genitoris pietatem obliti, vinum dabant infimæ qualitatis: interrogatus ego de hæredum obligatione, eosdem monui, Votum Patris non servari, nisi bonum vinum, ac Sacrificio dignum ministrarent, hoc enim tacitè promisit, ex communi more, Pater.

4. Dico secundò, quoad tertiam indeterminationem individuationis; posse voventem, quod libuerit, eligere. Quia dùm quis ita promisit, tacitè voluit non unam partem determinatè promittere, sed liberè offerre, quam voluerit. Si quando alterutrum ex his ante electionem pereat, an, quod superest, integrè debeas, variant Doctores. Dividendum putant, Sanchez *lib.* 4. *in Dec. cap.* 13. *num.* 19. & Molina, *tom.* 2. *de iust. d.* 270. *vers. quando res una*; integrè dandum docet Bonacina *d.* 4. *de voto, q.* 2. *part.* 6. *num.* 34. & Castro Palaus *tom.* 3. *tr.* 15. *disp.* 1. *p.* 12. *num.* 26. illi, quia res remanens non erat tota addicta: sed solùm veluti pars; hi, quia sensus promissionis videtur hic: *Dabo equum*, v. g. *quem habebo ex his duobus* Vtrumque probabile.

CAPUT XVI.

De Obligatione Voti.

1. NOn obligat Votum, Primò, si cesset ex natura rei. Secundò, si ex lapsu temporis. Tertiò, irritatione. Quartò, dispensatione. Quintò, commutatione, de quibus ea, quæ magis sunt necessaria, insequentibus explicabuntur.

§. 1. *De cessatione Voti ex natura rei.*

1. CEssat veluti ex natura sua Votum, Primò, quando materia promissa, sive in re, sive secundùm prudentem hominum æstimationem, diversa notabiliter fit. Ita Valentia 2.2. *disput.* 6. *quæst.* 6. *p.* 4. *vers. eo igitur modo*, Sanchez *lib.* 4. *in Decalog. cap.* 2. *num.* 20. Ratio est, quia illam promisit vovens, non verò diversam.

An sint mutatæ circumstantiæ in eo, qui vovit castitatem, vel Religionem, si multos, vel aliquos annos vixit vxoratus, disputat amicissimus Tancreda, *p. p. q. mor. tr.* 3. *de Voto, disp.* 1. *quæst.* 51. an nimis benignè, qui legit, expendat.

Diversa autem fiet, quando notabiles difficultates supervenient, vel de novo quid simile cognoscitur, ex parte ipsius materiæ promissæ; quare est periculum vitæ, honoris, gravis alicuius damni. Sic Suarez *lib.* 4. *de Voto, cap.* 10. *num.* 1. tunc enim res videtur transire in alium statum moraliter diversum, quem vovens, nequaquam promisit.

Dixi (de novo cognoscatur) nam si, non obstante illo periculo cognito, adhuc vovisti, obligaris promisso, quia res pro te non est mutata: solùm erit perpendum, an honestum fuerit, cum eo vitæ verbi gratia, periculo vovere, atque adeò, an votum valuerit? Sanè interdum valere, quando virtuti consonum est, tali periculo se exponere, certum est; vt accidit fortè Carthusiano, voventi, nunquam, ne in infirmitate quidem, carnes comedere.

2. Cessat secundò, cessante causa finali, non verò impulsiva: sic Sanchez *loco citato, num.* 42. Azor. *parte* 1. *l.* 11. *cap.* 15. *quæst.* 14. fine enim non subsistente, nec subsistit promissio. Quòd si finis principalis sit duplex, videndum est, vtrùm divisibiliter, an indivisibiliter uterque fuerit intentus, & inde vigorem voti cognosce, ut *supra cap.* 13. *n.* 12. & 13. innuimus satis.

Hinc, si vovisti dare eleemosynam Petro pauperi, & hic dives evasit: Si eandem vovisti ad finem impetrandi salutem absenti filio, & hic mortuus erat, quando votum emittebas; Si ad finem liberandi captivum à servitute, & hic non inveniatur fuisse captivus, vel ante tuum votum ad libertatem fugâ se vindicasse; Si ad finem ædificandi Ecclesiam, atque hæc propter hæreticos, v. g. invuentes, ædificari non concedatur; ad nihil teneris; siquidem causa finalis tui voti nequaquam subsistit.

Nota

4. Nota rarò solum suspendi votum, quia materiæ levitas vel finis non omninò, sed ad tempus cessat, satis dictum *supra, cap.* 15. §. 4 *n.* 7. breviter insinuasse.

An cesset votum ingrediendi Religionem in eo, qui egressus est Novitiatum, & Religio illi non placuit, tam bene, & clarè docet Sanchez, *l.* 4. *sum. cap.* 16. *à num.* 88. ut superfluum omnino judicem hic doctrinam illam exhibere.

Cessat tertiò, votum transactò tempore, quo illud amplius non obligat; quod clariùs per solutionem sequentis casus intelligetur.

2. Sed antea non est omittendum, notare interdum cessare votum per illius satisfactionem, etiamsi voti immemor fueris, vel, etiamsi satisfacere voto nolueris, id quod breviter, sic habet de Lugo *de just. d.* 4. *n.* 46. *fine.*

Si ex voto debeas dare, v.g. hoc mense aliquam eleemosynam, & immemor voti eam dedisti; satisfecisti procul dubio, sicuti, si cum voto audiendi Missam, voti immemor eam audisti, ut docet Sanch. *lib.* 1. *in Dec. cap.* 13. *n.* 10. & 18. & 4. *cap.* 13. *n.* 40. qui notat idem esse, licet haberes intentionem non satisfaciendi voto per illud opus, nisi fortè novo voto te voluisses obligare ad illud opus, iterum faciendum. Hæc de Lugo.

Quod si quæras hujus doctrinæ rationem; ea est, quia, jam nunc est communis sententia, quòd, qui ex lege debet facere aliquod opus, v.g. die Dominico interesse sacro, si illi interest immemor legis, immò etiam memor, & nolens per illam Missam satisfacere præcepto, adhuc præcepto satisfacit: quia jam ponitur ab illo id, quòd lex præcipit, nec enim lex præcipit, & obligat ad ponendum opus cum intentione satisfaciendi legi, sed solùm ad ponendum illud opus. Vnde sequitur, quòd, si hic intra tempus habile mutet intentionem, seu advertat, jam satisfeciſſe, non peccet, non audiendo aliud Sactum. Ergo idem meritò dicimus de voto, quæ est lex privatè obligans, ex vi Religionis, non verò ex vi justitiæ.

Quod ultimum addo, quia in obligationibus ex justitia, est quæstio inter DD. an quando quis aliquid ex justitia debet, extinguat debitum; si illud solvit immemor ejus obligationis, vel si solvit animo donandi: & quidem negat extinguere de Lugo *l. c. num.* 45. concedit Baldelli *tom.* 1. *d.* 5. *d.* 25. *n.* 18 *ex l. Cum ex plur. ff. de solut.* quem refert, & sequitur Diana *p.* 3. *tr.* 13. *res.* 44 vide etiam *p.* 3. *tr.* 6. *resol.* 3. at cùm nos loquamur de obligatione, quæ non pertinet ad justitiam, jure dicimus hanc nostram, communem esse sententiam. Redeamus nunc ad promissum casus solutionem.

§. II. *Quandònam voti obligatio cesset ratione temporis.*

5. TItius vovit orationem, jejunium, eleemosynam, pro certo designato tempore, quando ea nequaquam præstitit, obligaturne alio die, an potiùs ille jam liber à voto?

Respondeo, hoc pendere ex intentione voventis. Si enim illo die signato intendit orare, jejunare, &c. illo elapso die, non jam tenemur amplius; si verò diem illum præfixit, potiùs pro termino, ante quem non vult obligari, quàm quòd velit illo signato die orare, jejunare, &c. signavit enim solum, ut initium, suæ obligationis; tunc eo elapso tempore, tenetur, cùm primùm potest. Ita Arag. Cajetan. Valentia, Vasquez, Suarez, Sanchez apud Castr. Pal. *t.* 3. *tr.* 14. *d.* 1. *p.* 14. *num.* 1. Ratio est, quia sic se vovens voluit obligare, & non aliter.

6. Sed quid, si incertum sit utrò ex his modis quis voverit? Respondeo, colligi etiam ex voventis intentione debere. Nam si tempus præfixum continet specialem devotionem, nec contrarium expressè intendatur: præsumitur dies ille signatus fuisse in honorem talis diei, & consequenter res inseparabiliter cum tempore fuisse promissa. Vt si vovens jejunium die Sabbati, eo fine, quia hic Dies est peculiari modo devotioni Virginis addictus: inseparabiliter cum jejunio dies ipsa ex tua intentione conjungitur; atque adeò si non potes, vel si cum peccato non vis eo die Sabbati jejunare, ad nihil postea teneris. Sic Sanchez *lib.* 4. *in Decalog. cap.* 1. *n.* 32. sicuti si vovisses recitare Coronam coram signata Imagine sanctissimæ Virginis, propter ejus Imaginis peculiarem devotionem. si coram illa non potes, alio in loco Coronam recitare non teneris. Et ratio est, quia, seu pro tali die, seu pro tali loco, te, & non aliter, obligasti. Fateor tamen interim in eo casu, quo promisisti, v.g. jejunare per unum annum integrum, si per sex mensis priores non jejunasti, teneri te ad jejunia sex mensium posteriorum: quia pro his remanet implenda pars voti, quæ in hoc casu, ut ex se patet, dividua est, & impleri potest.

7. Si verò tempus præfixum non continet specialem devotionem, vel si continet, tu principaliter ex illa ad votum emittendum non te movisti; tunc separabiliter à tempore res fuisse promissa præsumitur, & tempus præsumitur esse additum, ut initium tuæ obligationis: quare urgebit promissio, etiam post præfixum terminum. Verbi gratia, voves eleemosynam dandam die sancti Joannis eo fine, quia tunc tuos census exigere soles, vel quia commodiùs eo tempore promptos habes pauperes, vel quid simile; transacto S. Joannis die, nec impleto voto, postea adimplendum erit; quia in hoc voto præfigitur ille dies, non in ejus honorem saltem principaliter, sed in tuam commoditatem, principaliter autem intenditur ipsa pauperum sublevatio. Sicuti, si coronam illam modò dictam vovisses ex amore ipsius Virginis, locum autem Imaginis solum ut aptiorem ad illam recitandam elegisses: si ibi non [illegible] ubi recitare teneris.

8. Hinc votum jejunandi diebus sextis Feriis hujus annò, (si non potes, vel etiam cum peccato non vis hoc anno jejunare) evaneſcet votum pro alio anno: sic Sanchez *lib.* 2. *num.* 12. Bon. *disp.* 4. *de voto, quæst.* 2. *p.* 5. §. 1. *num.* 9. quia inseparabiliter cum hoc anno, in honorem Dominicæ Passionis, jejunia fuêre promissa; vovisti enim his sextis Feriis, non verò alterius anni jejunare, atque adeò signatis his, alias exclusisti.

Hinc votum peregrinandi Romam hoc anno sancto, illo transacto, cessat; quia inseparabiliter conjuncta est res promissa cum ejusmodi anno.

9. Hinc, si jejunare quis voveat semel singulis hebdomadis, per totam suam vitam, si in aliqua hebdomada non jejunet, sive quia nequit, sive quia cum peccato non vult, non tenetur supplere alia hebdomada, bis, verbi gratia, jejunando; quia ex ipsa mente voventis addicitur jejunium illis singulis septimanis, cùm finis principalis sit, vel se in singulis semel mortificare, vel in singulis Dominicam passionem semel recolere, &c. idem posset esse in eleemosyna, ut si quando quis voveret singulis diebus illam elargiri, vel in honorem Sancti illius Dei vel ut nulla dies præteriret sine pauperum sublevatione. vel quid simile. Quia tamen communiter solet eleemosyna promitti ob ipsam inopum misericordiam, rectè monet Sanchez *loc. cit. num.* 37. communiter obligari quempiam, qui sic vovit, ad supplendum, si fortè aliquo die omisit.

10. Hinc, contrà, promittens ingressum Religionis die, verbi gratia, S. Francisci, nec id eo termino adimplens, obligatur postea ingredi. Ita Suarez, Bonacina, apud Castr. *tom.* 3. *trav.* 1. *p.* 14. *n.* 3. quia, licèt is dies contineat peculiarem devotionem: ex mente tamen voventis clarè apparet, devotionem illam nec fuisse voti finem, nisi minùs principalem, & separabilem.

11. Pari modo, si vovisti jejunare tot diebus, quot sunt anni Sabbata, si hoc anno non jejunasti, teneris ad supplendum anno sequenti: quia jam apparet votum non fuisse propter devotionem hujus anni, vel huic anno addictum. Immò, si expressè vovisti te continuato anno, omnibus Sabbatis, v.g. jejunaturum, anno, inquam, non designato propter devotionem peculiarem illius, sed,

propter

propter commoditatem, vel quid simile: alio anno continuato tibi erit jejunandum, ut ex jam dictis patet.

21. Quid, si dubium sit; an vovens decreverit tempus in honorem diei, nécne? Respondeo, tunc censendum esse cum Sanch. *lib. 4. in Decal. c. 14. n. 38.* ac si non decreverit in honorem. Ratio est, quia de voto jam certi sumus, dubitamus de tempore, ergo prævalet possessio voti: quare transacto tempore, adhuc obligabit.

13. Sed quid, si voveat quis se jejunaturum, v. g. die Sabbati, & certus quidem sit non Sabbatum quodcunque elegisse, sed determinatum, sit tamen dubius quodnam signatè fuerit? Respondeo cum Bonac. *disp. 4. de voto, q. 2. p. 5. §. 1. n. 5.* tunc jejunandum illi erit proximo Sabbato: quare, si votum fuit intuitu temporis, eo transacto non obligabitur ampliùs. Ratio est, quia ea videtur esse intentio voventis, sumpto exemplo à simili promissione humana, quæ obligat proximo quoque tempore, *l. eum, qui Kalendis, in princip. ff. de verb. oblig.* Denique quando dicimus extingui obligationem, vel te non obligari ampliùs ad votum, intelligimus, nec te obligari ad rem promissam, nec ad aliud opus ejus loco. Ita S. Thom. *2. 2. q. 88. art. 3. q. 1. ad 1.* Suarez *lib. 4. c. 15. n. 7.* quia vovens illam rem promisit, non aliam in ejus compensationem, ut supponimus: atque hæc; de qua loquimur, non est commutatio, sed obligationis cessatio.

Ex his resolui sequens dubium: Antonia vidua vovit se daturam pauperibus totum suum Dotarium, quod mox sperabat recuperaturam ab hæredibus sui viri defuncti. Recuperavit non multò pòst dimidiam ejus partem, alteram hæredibus dimisit bona fide, nil cogitans de voto. Et pone etiam fuisse mala fide, adeóque cum peccato, dico, quòd advertenter disposuerit de re jam Deo dicata. Quæritur nunc an habeat obligationem restituendi pauperibus, alterum tantum ejus, quod remisit?

Respondeo, non obligari. Solùm, si mala fide remisit, cùm potuisset non remittere, peccavit contra votum, peccato delendo per pœnitentiam. Ratio est eruenda ex dictis: & in simili sic affert Suarez *lib. 4. de voto, cap. 16. num. 9. Si quis*, inquit, *soli Deo vovit dare Hospitali servum suum Petrum, & postea illum occidit, non tenetur ad aliquam compensationem: deberet enim esse aliqua restitutio æquivalentis valoris, vel alterius servi similis. Nemo autem dixit vinculum voti præcisè spectatum obligare ad restitutionem aliquam Deo faciendam.* Et paulò post probat illam culpam, quando ea affuit, non esse contra justitiam, sed contra fidelitatem, seu Religionem, & ideo non esse mirum, si obligationem restitutionis nequaquam pariat.

§ III. *De Irritatione Votorum.*

1. ILle dicitur votum irritare, qui tollit absolutè, & sine timore reviviscentiæ obligationem voti cujuscumque, sive futuri, sive præteriti, sive sola mente, sive etiam voce prolati: tollere autem eam solùm potest is, à quo vovens dependet. Quoniam ergo dependentia, vel est quoad voluntatem, ut est filius, vel Religiosus, qui dependent à voluntate patris, & superioris: vel quoad rem promissam, ut est servus, qui quoad bona temporalia, quando non habet, nec habiturus est peculium proprium, dependet à Domino; ideo duplex est irritatio: alia scilicet directa, quæ est quando à Superiore, vel Patre tolluntur vota dependentia à sua voluntate: alia indirecta, quando tolluntur vota de rebus subjectis dominio alicujus. Et rectè quidem Pontius *lib. 10. de matrim. cap. 17. num. 22.* notat, non esse necesse, superiorem quemcunque respectivè ad vota, quæ irritare potest, ea spectatim cognoscere: sic enim potest irritare: *Ego aufero à te quæcunque tua vota.* Non sic in dispensatione, vel commutatione; debet enim dispensans, vel commutans peculiaria vota cognoscere, ut causam dispensandi, vel æqualitatem commutandi perpendat: quæ expensio, ut dicimus, in irritatione non requiritur.

2. Directa irritatio semper est actus dominativæ potestatis: Indirecta potest esse etiam actus jurisdictionis, & ita quidem esset, si Pontifex prohiberet materiam ab aliquo promissam, prohiberet, verbi gratia, jejunium in die Dominica, quod quis vovisset, &c.

Porrò tractationem de votorum irritatione breviter, sed spero complectè, hìc dabo, subscribendo sequentem resolutionem.

Proponitur Casus.

3. Antonius tredecim annos natus duo emisit Vota: Alterum ingrediendi, perseverandique in Religione: alterum dandi notabilem quandam eleemosynam. Verum, eo egresso à pubertate, post annum scilicet decimum quartum completum, Pater cùm votorum filij conscius factus esset eadem irritavit: sed Antonius, cùm dubitaverit, an id fecerit patri; putaretque se reum esse nihilominus votorum, eadem sæpè ratificavit: nec multò post, mortuo Genitore, ingressus Societatem Jesu, atque anno decimo octavo suæ ætatis vota biennij de more nuncupavit: hinc duobus post annis, nulla antea facta renuntiatione bonorum, è Societate, ipso petente, dimissus est, regressusque in sæculum matrem viventem invenit, itemque patruum tutorem suorum fratrum, immò & futurum eorundem Curatorem: Pater enim ex testamento constituit dictum Patruum administratorem, Curatoremque suorum bonorum omnium, donec filij, inter quos numeravit etiam Antonium, annum vigesimum quintum complerent. Antonius ergo multas difficultates; nec vulgares proposuit de prædictis votis, quas jam sigillatim subdo, & diluo.

Difficultas prima.

An Antonio per emissionem Votorum biennij Societatis Jesu, extincta fuerint vota præcedentia.

4. Concedimus omnes, universa vota, tum realia, non acceptata tamen à tertio, tum personalia in sæculo, vel in Novitiatu facta, extingui per professionem solemnem, sive jure Divino, sive Ecclesiastico; atque adeò, etiamsi commutandi intentionem non habeat profitens, non obligari ampliùs ad illa vota. Ita D. Thomas *2. 2. quæst. 189. art. 3. ad 3.* Cajet. Azor. Sanchez, Lessius, aliique apud Castr. Pal. *tom. tract. 16. de susceptione Religiosi status disp. 2. p. 8. n. 4.* Ratio, cur tantâ prærogativâ professio gaudeat, est quia in illa continentur eminenter quæcumque alia opera particularia fortè promissa; quare, qui se totum Deo in perpetuum dedicat, perfectissimè solvit quæcumque ab ipso promissa illi fuerint.

Quoniam verò vota biennij Societatis Jesu non afferunt professionem solemnem, sed sunt simplicia, licèt ex jure Pontificio novo verum constituant Religiosum, matrimoniumque irritent; ideò amplius quærendum est, quid juris in casu nostro, quo Antonius non solemnem professionem, sed prædicta vota biennij nuncupavit; pro quo.

4. Præmitto primò, sive ab ipso vovente, sive à suo Superiore posse omnia prædicta in sæculo, vel Novitiatu facta vota commutari in dicta vota biennij. Ita Layman *lib. 4. tr. 4. cap. 8. num. 30.* Castro Pal. *ibidem num. 5.* aliique ab eodem citati. Ratio est, quia commune est omnibus, ut *infrà* dicetur, quemlibet posse votum suum in melius commutare: at assumptio Religiosi status per dicta biennij vota, cùm æquivaleat ex parte voventis, professioni solemni; melior est, quàm sint quæcunque alia vota sæculi.

Hac autem commutatione facta, jam non ampliùs vota præcedentia obligabunt; quia vota semel irritata, dispensata commutata, quando observantur conditiones, sub quibus expedita fortè fuit dispensatio, vel commutatio, non ampliùs obligant, sed solùm obligat materia subrogata. Vnde, si sine culpa quis ita commutatus à Societate dimittatur, non ampliùs vota sæculi ipsum urgerent. Dico cùm Sanch. *lib. 5. in Dec. cap. 5. num. 55.* fine

(sine culpa) nam si cum culpa, tunc teneretur, vel iterum priori, vel prioribus votis satisfacere. Sicuti enim professo Religiosa ita & vota biennij imbibunt conditionem perseverandi, quantum est ex se, in Religione, si ergo quis ex culpa sua non perseverat, non observat conditionem à se dependentem: ergo non ponit materiam subrogatam: ergo obligatur reverti ad priora vota, vel certè iterum ingrediatur Religionem, nam sic ad illam subrogatam materiam apponet.

4. Præmitto secundò, ex vi dictorum votorum dimissione dicta commutatione non extingui, sed solùm suspendi vota præcedentia. Ita idem, *loco citato*. Ratio est, quia hæc prærogativa conceditur professioni solemni Religiosæ: at vota biennij vera professio solemnis non fiunt: & meritò in Can. 2. *pr. Congregationis Societatis* id declaratum est, dum *ibidem* dicitur: *Revertenti in seculum revivisc ere vota, illámque iterum obligare*. Quidam autem ad commutationem explicatam *num.* 5.

7. Nota autem ad commutationem explicatam *num.* 5. requiri ipsius voventis, vel superioris intentionem: non enim commutantur vota sine voluntate ejus, qui commutat: At ad suspicionem explicatam *num.* 2. illam non requiri, cùm ea suspensio sequatur veluti ex natura sua ad ejusmodi status assumptionem.

8. Ex dictis collige, resolutionem propositæ difficultatis: Nam quia audivi Antonium suorum votorum commutationem nec intendisse, nec à Superioribus factam esse: ideo ejus vota in seculo emissa, si non fuerint à Patre legitimè irritata, suspensa solùm fuerunt per vota biennij: quare per regressum ad sæculum revivisc ant, & illum reum faciant, necesse est.

Difficultas secunda.

An Pater potuerit Vota Antonij irritare?

9. Dico Patrem potuisse licitè, & validè, dummodo Antonius egressus à pubertate vota legitimè non ratificavit. Ita Doctores mox citandi, & passim. Ratio est, quia propter dominativam potestatem, qua potitur in filium legitimum, immò & in illegitimum: Vide Castro Pal. *tom.* 3. *tract.* 15. *disput.* 2. *p.* 7. *n.* 5. quando tamen pro hoc non adest tutor; de qua tamen re vide *infrà*, *lib.* 5. *cap.* 3. §. 1. *n.* 12.) vota omnia filiorum impuberum (id est, in fœminis usque ad duodecimum annum, in masculis usque ad decimum quartum completos) vota, inquam, impuberum habent imbibitam hanc conditionem *si Pater consentiat, vel non contradicat*. Id quod rectè, sive ex jure naturæ, sive ex jure Ecclesiastico, dispositum est, ut imbecillitati ejus ætatis consulatur. Si ergo Pater liberè hanc conditionem non ponet, jam omne votum corruet: Nec solùm potest Pater hæc vota irrita reddere, dum adhuc filius impubertatem tenet: sed etiam quocunque tempore post adeptam pubertatem; quia semper militat ratio, quòd ea vota fuerint nuncupata tempore ætatis imperfectæ. Ita Cajet. Navarrus, Sanchez, Lessius, Bonacina, Suarez, Valentia, aliique apud Castro Pal. *loco citato* §. 4. *num.* 5. contra Sotum Arag. aliósque ab eodem citatos.

10. Extenditur hæc patris potestas ad prædicta omnia vota in impubertate emissa, licèt implenda tempore pubertatis, seu implenda, quando filius fuerit sui juris. Verbi gratia, ad vota, quæ nunc puer undecimum annum agens emittit de eleemosyna danda, de jejunando, de peregrinando, etiam quando ipse erit grandior, quando sua bona possederit, &c. Ita Sanchez *lib.* 4. *in Decal. cap.* 29. *num.* 3. quidquid dicat Castro Pal. *d. p.* 3. §. 4. *num.* 2. Ratio est, quia irritativa hæc potestas fundatur in imperfectione, quâ puer votum emittit: at hæc vovendi imperfectio jam adfuit tempore, quo ea vota fuerunt emissa.

11. Extenditur item ad aliqua vota facta à filio post pubertatem, si tamen adhuc sit sub potestate Patris: Ita idem apud eundem Castro Pal. *d. part.* 2. §. 7. *num.* 9. hæc autem sunt omnia, & sola vota, quæ præjudicant dictæ patriæ potestati, Quandónam ab hac egrediatur, vide Molin. *tom.* 1. *de instit. d.* 240. Anton. Gom. *l.* 47. *Tauri, num.* 1. & *passim.* Jurisconsult. Ratio est, quia circa hæc jus ipse non habet disponendi: esto de aliis, in quibus est sui juris, disponere, atque adeò vovere sine dependentia potuit.

12. Hinc non solùm eleemosynam dicto tempore promissam ex bonis ad patrem spectantibus, sed longas etiam peregrinationes, diuturnam à domo absentiam, jejunia immoderata, & longas orationes, quibus domus perturbatur, vel quibus filius infirmari timetur, potest irritare pater dicto filio puberi. Contrà, vota Religionis, Castitatis, & dandæ eleemosynæ ex suo peculio, irritare non potest. Sic Sanchez *lib.* 4. *in Decalog. cap.* 35. idem est in voto de frequentandis Sacramentis, de jejuniis, orationéque moderatis; déque similibus eodem dicto tempore promissis: quæ cùm nihil præjudicent patriæ potestati, irritare non valet pater: quia in his sui juris est pubes.

13. Nota posse à patre fieri irritationem, etiam contradicente filio: quia patria potestas non dependet in suo usu à filij voluntate. Nec obstat commutationem voti non posse intentari invito vovente: non obstat, inquam, quia in commutatione vovens acceptare debet materiam subrogandam, id quod requiritur consensus voventis: quod non est in irritatione: nam propterea probabile etiam reputatur cum Castro Pal. *disp.* 2. *citat. p.* 4. *num* 6. contra Suarium *lib.* 6. *de voto, cap.* 1. *num.* 13. ex gravissima causa posse dispensationem voti tradi invito; quia liberam habet Prælatus potestatem dispensandi; nec à subdito dependentem, licèt necessariò, non nisi ex rationabili causa, exercendam.

14. Quæres. Requiritúrne causa, ut prædicta vota irritet Pater; Respondeo, quamvis aliqui, ut Lessius *lib.* 2. *cap.* 40. *dub.* 12. *num.* 70. & *dub.* 3. *num.* 76. Layman *lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 7. *num.* 18. causam requirant, asserántque sine illa tam irritantem patrem, quam filium irritationem petentem, peccare venialiter: aliqui verò id negant: ut Azor. *p.* 1. *lib.* 11. *c.* 7. *q.* 1. citans Sylvest. Angel. aliósque Basil. de Pont. *de matrim. cap.* 17. *num.* 22. video tandem utrosque Doctores quoad praxim esse concordes: fatentur enim & illi causam ad excusandum à quacumque culpa, eam unam sufficientem esse: quia scilicet gravatum se filius voto sentiat, cùm igitur tam modica causa sit satis moraliter loquendo, culpa semper evitabitur. Sic Sanchez *lib.* 4. *in Dec. cap.* 24. *n.* 15. & 16.

15. Quid, si pater concessit licentiam vovendi, vel votum filij confirmavit, liciténe valebit deinceps irritare?

Negativam sententiam sectantur Lessius *lib.* 2. *cap.* 40. *disp.* 10. *nam.* 76. citatis Cajet. & Panor. Suarez *lib.* 6. *de voto cap.* 8. *num.* 7. sed probabiliorem esse affirmativam puto cum Sanchez *lib.* 3. *in Decalog. cap.* 27. *num.* 18. & 21. & Layman *lib.* 4. *tract.* 4. *cap.* 7. *num.* 17. quia per licentiam concessam non se pater privat, nec se privare potest potestate, quam à naturâ, vel à jure habet irritandi. Vnum limita: nam si votum sit reale, paterque per licentiam concessam filio illud emittendi, tacitè, vel expressè rem promissam filio donavit, ut per totum de ea disponeret; non posset revocare, quia eam à suo dominio jam abdicavit. Si Pater promisit non irritari an adhuc possit, dicam mox *num.* 37.

16. Ex dictis collige Patrem tutò potuisse Antonio irritare prædicta vota: quia nulla sua licentia fuerunt emissa. Si ergo eorum legitima ratificatio subsecuta non est, (de qua tamen *mox*) liber à votis est filius.

Difficultas tertia.

An Tutor, vel Curator, &c.

17. Tutor, dum Tutoris officio fungitur, potest omnia pupilli vota facta in impubertate irritare, quæ potest pater, ejus enim loco succedit. Ita Castr. *d. d.* 2. *p.* 7. *num.* 6. ex communi sententia. Idem jus est in Curatore quoad vota facta concernentia ad bonum temporale, vel

vel præjudicantia gubernationi domus: ita Sanchez *lib.4. in Decalog.cap.35.num 69.* alios citans; in hoc enim Patris & Tutoris vicem subit Curator, dum Curatoris munus obit. Tutor autem datur pupillo usque ad 14. annum completum: Curator datur minori, id est, a dicto *anno* 14. usque ad 25. item completum. Quædam difficultas de Tutore, vel Curatore superveniente, videatur *num.42.*

18. Quid, si sint plures Tutores, vel Curatores; Respondeo cum Bon. *d.4.q.2.p.4.§.7.n.24. fine*, quemlibet ex his posse: quia hæc potestas iis convenit ratione officij, nec videtur concessa dependenter à socio.

19. Sed insurgit difficultas, An Curator irritare valeat Minoris vota etiam personalia, tempore impubertatis emissa: Negandum enim inde visum fuit Suario, *tom.2. de Relig.lib.6.de Voto, cap.6.num.24. & 25.* quia Curator non succedit loco patris in totum, perinde ac succedit Tutor; sed solùm in administratione bonorum Dico tamen cum Sanchez *lib.4. in Dec. c.50. n.51.* probabile esse posse, quandiu est in eo munere: quia esto directè, & principaliter detur Curator in prædictum finem: datur tamen etiam secundariò in filij personam.

20. Ex his vides patruum Tutorem, seu Curatorem valuisse Antonij vota irrita pronuntiare, nisi tamen votum Religionis confirmasset post pubertatem, de qua ratificatione *mox*. Dico (votum Religionis) nam alterum de eleemosyna danda, etiamsi Antonius ratificasset ante annos 25. cùm fuerit reale, nec factum ex licentia patris, ut supponimus, potuisset à Curatore patruo usque ad 25. annos, ut modò diximus, irritari.

Difficultas Quarta.

An Mater, &c. Vbi, an Socer, &c.

21. Certum est ex Suario *lib.6.de voto, cap.6. num.21. & passim*, vivente patre, vel hoc mortuo, seu longissimè agente, si tamen existimat Avus, Tutor, vel Curator filij, nihil Matrem posse circa irritationem votorum ejusdem sui filij: quia Mater nullam tunc in filium potestatem habet. Si verò omnibus illis sit filius destitutus, certè succedit Mater, & hac deficiente, Avia, poteritque vota filij in impubertate facta irritare, dum filius est impubes. Ratio non est, quia Mater tunc sit Tutrix, supponimus enim illam non esse Tutricem, licèt Tutelam filij possit petere à Judice, sed est, quia de jure naturæ est, ut tunc Mater, vel Avia impuberem filium, loco Patris gubernet, sitque Tutoris loco.

22. Duo hic sunt controversia. Primò. An Mater, quæ nec Tutrix, nec Curatrix sit possit, Patre, Avóque demortuis, vota filij emissa in impubertate irritare, non solùm quando filius impubes, est, ut modò dixi; sed etiam postquam filius adeptus est pubertatem usque ad annum 25. dum scilicet est Minor, & non emancipatus. Ita Molina, Covar. aliíque apud Suarium *loco citato, cap.5 num.1.* Negat Sanchez *lib.4 in dec.cap.30. num.17.* quia Matri, inquit, non concedendum est, nisi quod conceditur Tutori, At Tutor circa vota pupilli facta in impubertate nihil potest, ubi pupillus ab eadem egressus est. Addit Castro Palaus *tom.3.tract.15.disp.2. part.7. num.15.* idémque Sanchez, cujus rei rationem esse, quia in jure §. *Fœminæ, institut. de adoptione*, Mater nullam habet potestatem neque in personam, neque in bona filij impuberis.

23. Sed certè probabile etiam judico cum Sayr. *in Clavi, lib.6.cap.14.num.ultim.* Sà *v.Irritatio, num.1.* posse, & ea prorsus ratione, quâ posse diximus *num.17.* Curatorem. Ratio est, quia valdè rationi consonum est, ut sicut Mater, aliis deficientibus, subintrat in Tutoris locum, ita etiam sic loco Curatoris: ergo eidem officia Curatoris non sunt deneganda. Ad ea, quæ contrà afferuntur, nego Matri non esse concedendum, quod conceditur Curatori: Nego, inquam, quia ejus loco ipsa succedit: unde quamvis Tutor omni privetur potestate in pupillum, quando hic pubertatem acquirit, non tamen omni privatur Mater, quia Tutor relictâ tutelâ, non eo ipso subintrat in officium Curatoris, subintrat modo dicto Mater, Ad jura in contrarium, dic ea loqui de Matre, ut Mater est, non verò quando jure naturali in ea munera subintrat; vel loqui de rebus pertinentibus ad usum politicum, non verò spectantibus ad conscientiam. Ita Sanch. *d.lib.4.c.30.n.15.* Castr. *l.c.n.7.*

24. Volo item advertas discrimen non vulgare, quod *num.22.* innui. Nam Pater potest irritare impuberis vota (intellige ex supradictis à *num. 9.* nor confirmata post pubertatem) semper, etiam post longissimos filij annos, etiam post emancipationem, at Mater solùm usque ad 25. annum filij non emancipati. Ratio est, quia vota impuberis propter ejus modicam discretionem censentur facta sub conditione, *si Pater non contradicat*, ut *suprà* vidimus; cum ergo Pater semper talis remaneat, etiam post emancipationem, semper poterit irritare: At verò cùm Mater, ut & Tutor, & Curator, irritent loco Patris, tandiu poterunt irritare, quandiu illius loco substituuntur, hoc est, Tutor usque ad annum 14. filij, Curator usque ad 25. ejusdem non emancipati.

25. Secundò; An Mater filio minori prædicto possit irritare vota realia de bonis temporalibus, vel vota præjudicantia gubernationi domus, emissa tempore pubertatis? Censent plerique cum Suarez *lib.6. de voto, cap.5.* Sanchez *lib.5. cap.35. num.77.* neque hæc realia, neque quæcunque alia emissa in dicto pubertatis tempore, posse, quia filius pubes nullo modo est sub Matris potestate, nec quoad se, nec quoad bona sua. Sed certè probabile est cum Sayr. *in clau. lib.9. cap.10. num. ultim.* Sà *v.Voti irritat.num.1.* posse realia, vel præjudicantia; quia ex modò dictis Mater in hoc casu succedit loco Curatoris; ergo non est illi denegandum, quod ex omnibus Curatori conceditur. Ita Suarez *l.c.cap.6.num.21.* Bonac. *disp.4.q.2.p.7.§.2.n.25.fine.*

26. Ex his colligere potuisse genitricem, si non adfuisset Curator, & filius non ratificasset, eidem filio consulere: sed, quia Curator adfuit, nihil Mater potuit pro filio.

27. Inquies obitet: Socer potestne vota irritare Generi carentis Patre, Matre, Tutore, Curatore, &c. Respondeo, Socerum tunc subintrare loco Patris, atque adeò posse, docet ex Moterico Pater Tancredi *de Relig. tom.1.disp.16.num.6.* sed id mihi difficile est; ipse autem promittit se hoc probatum, cùm de Voto aget *tomo secundo, de Religione* quem molitur: expectemus ergo, donec videamus probationum vires.

Velim etiam expectes solutionem illius difficultatis, An Avus, vivente Patre, votum impuberis Nepotis irritare possit? De qua re dicam, Deo favente, *lib.5. infrà, c.2.§.6,n.14.*

Difficultas quinta.

An Superior Religionis, &c.

Quoad Vota emissa in Religione.

2°. Superiores possunt suis Religiosis omnia vota nuncupata in Religione etiam non impedientia ipsorum gubernationem irritare, præter vota constituentia statum Regularem, illíque annexa, & præter votum assumendi strictiorem Religionem. Ita S. Thom. *2.2.quæst.88. art.8. ad 3. & 4.* Layman. *lib.4.tract.4. cap.7. num.6.* Bonac. *d.4.q.2.p.7.§.2. num.26.* aliíque apud ipsos, Ratio dicti est, quia assumpto eo modo vivendi, & obediendi in Religione, conveniens fuit, ut subditorum voluntas in totum à Superiore regeretur. Ratio exceptionis primæ est, quia quæ statum Religiosum constituunt, sunt fundamentum talis potestatis in Prælato: ergo si hæc irritari possent, ipsum fundamentum potestatis se ipsum everteret, quod est impossibile: cùm Superior potestatem non habeat, suam potestatem, & ea quæ potestati adhærent, destruendi, Ratio denique secundæ exceptionis est, quia in hoc subditi ex sacris Canonibus *c. licet, de*

regularibus, sui juris sunt, nec à Superioribus impediri valent. Petes, vota facta tempore, quo quis est Religiosus implenda, quandò non erit amplius subjectus, v.g. quando erit creatus Episcopus, possuntne superiores irritare: Respondeo, de hoc dicetur *infrà*, cum de servorum, uxorúmque votis.

29. Nomine autem Superioris hac in re veniunt. Primò Summus Pontifex: Ita Valent. 2.2.d.6. *quæst.*6.p.6. §.3.n.15. quilibet enim Religiosus, per votum obedientiæ, ipsi tanquam capiti omnium Religiosorum subjicitur. Unde videtur Pontificem posse quidem dispensare in illum non Religiosorum vota, non verò directè irritare; quia potestas irritandi ortum habet ab obedientiæ voto, quod non omnes Fideles emittunt: at facultas dispensandi consequitur ad potestatem jurisdictionis Pontificis, cui omnes iidem Fideles subjiciuntur. Dixi (directè) propter illud quod docui §.3.n.2.

30. Secundò, Generalis, Provincialis, Prior seu Rector hoc est, Superior localis, & quicunque habet absolutum regimen Conventus: hi enim jurisdictionem habent sufficientem in subditis.

31. Tertiò, Abbatissæ in valdè probabili opinione. Ita Sanch. *l.c.d.*33.*n.*19. Suar. *l.c. fin.* subditæ enim emittunt votum obedientiæ Abbatissis, sicuti subditi Prælatis: quidquid sentiant Azor. *p.*1 *lib.*11.*c.*17.*q.*3. Castr. *l.* 10.*n.*17. qui solùm Abbatissis concedunt posse irritare vota præjudicantia gubernationi domus.

32. Nomine autem subditorum veniunt. Primò, dicti professi solemniter. Secundò, ij, qui vota biennij emittunt in Soc. Jesu Suar. *l.*6. *de voto,c.*7.*n.*20. Sanch. *l.*4. *in Dec.c.*33.*n.*24. quia hi sunt verè Religiosi, atque ex parte sua omnino Superioribus subjecti. Id autem intelligo de Votis factis in Societate; nam de factis in sæculo, non ita ut *n.*6. diximus.

33. Non verò veniunt, Primo Novitij. Sic Suar. Sanch. aliique apud Castr. *l.c.* §.10. quia nondum votum obedientiæ Religioni emiserunt, quamvis particularia quæcunque vota emiserint. Neque obstat Novitios in favorabilibus reputari Religiosos, ut diximus *suprà, lib.*2. *cap.*11. nam tales reputantur, ob privilegia; at potestas irritandi, de qua hic agimus, fundatur in potestate dominativa, quæ Superioribus competit ratione voti obedientiæ Religiosæ, à subditis emissi.

34. Secundò, nec Religiosi creati Episcopi, sic Castr. Pal. ibid.&p.3.n.7. Tertiò, nec dimissi perfectè in sæculum; quia sic Prælatis Regularium jam ampliùs non esse subditi supponuntur. Hinc vota facta à Religioso tempore, quo Religiosus est; non possunt irritari tempore, quo exemptus fiat à talis Superioris subjectione; is enim non remanet Superior respectu illius. Non ita in Patre respectu filij; quia is remanet semper Pater, ut *suprà* vidimus.

35. Una supereſt difficultas: Quid enim dicendum si de licentia, vel tacita, vel expressa Superioris factum sit votum? Respondeo tribus dictis, quæ proportionaliter sunt communia Patri respectu filij, & omnibus, qui irritare vota aliquorum possunt. Dico primò: Si Generalis dederit alicui vovendi licentiam, non potest deinde illud votum irritare Provincialis, & Superior localis; Si dederit Provincialis, vel dictus Generalis, nec item potuit localis Superior. Ita Suar. *l.*6. *de voto,c.*8. *à n.*1. Sanch. *l.*4. *in Dec.c.*17.*n.*2. Ratio est manifesta, quia Superiore majore consentiente, non valet minor Superior validè contradicere. Quod si licentiam concesserit Superior æqualis, etiam cum promissione eam non revocandi, poterit æqualis, successor: v.g. dedit licentiam Provincialis, poterit Successor Provincialis; dedit Rector, poterit Rector, qui succedit. Ratio est, quia successor numquam amittit suum jus.

36. Dico secundò, idem Superior, qui dedit vovendi licentiam, vel promisit non revocaturum, irritare quidem validè adhuc potest; Ita iidem: sed nisi causa excuset, peccabit eo pacto, quo mox *n.*37.& 38. dicemus. Ratio est, quia per illam licentiam, vel promissionem non se abdicavit, immò nec abdicare se potuit sua potestate, & ex alia parte, cùm id sit saltem contra fidelitatem, aliqua erit culpa, quam tamen non potest rationabilis causa non excusare.

37. Dico tertiò. Irritare, vel irritationem petere contra promissionem datam de non irritando, non videri nisi peccatum veniale. Ita Castr. *tract.*15.*d.*2.*p.*3.§.2.*n.*9. (esto communior sententia doceat ex se esse mortale. Ita Cajet. Arag. Laym. Sanch. aliique apud Castr. *l.c.n.*8.) Ratio est, quia tota malitia hujus culpæ consistit in infidelitate, & quadam levitate, seu inconstantia, quâ concessio promissa sine causa revocetur: at infidelitas, & inconstantia, nisi aliud grave addatur contra Justitiam, vel Religionem, non obligat ad mortale: ergo, &c. Fateor fore ex genere suo mortale, si id Superior cum juramento promisisset: sed certè id non esset mirum, quia tunc adderetur perjurium contra Religionem.

38. Dixi (contra promissionem) nam si Superior solum licentiam dedisset nullam addendo promissionem, peccatum non committeret illam revocando, atque adeò votum irritando: Sic Castro Pal. *ibid.num.*4. quia licentia absolutè concessa semper intelligitur sine præjudicio juris proprij, & quantò minus potest lædere propriam potestatem.

39. Ex dictis habes casum nostrum, hìc non habere locum; quia Vota Antonij, de quibus est disputatio, non fuerit emissa tempore Religionis, sed in sæculo.

Quoad Vota emissa ante subjectionem.

40. Dico primò. Vota facta in sæculo, vel in Noviciatu, uno verbo, ante ingressum Religionis, atque adeo ante subjectionem (sed non ætate pupillari, de his enim *mox*) nequeunt irritari à Superiore. Sic Castr. *t.*3. *tr.*15.*d.*3. *p.*3.§.5. *n.*1. Ratio est, quia non fuerunt facta sub conditione beneplaciti superioris. Hæc igitur vota extinguntur quidem ipsius professionis vi, & suspenduntur per vota biennij, Societatis Jesu, ut nuper diximus, non verò à superiore irritari valent. Illud adde, quòd si ejusmodi vota nec extinguerentur, nec suspenderentur modo dicto, adhuc possent suspendi à superiore ea, quæ ipsius gubernationi nocerent; Ita *ibid.* quia per potestatem, quam acquirit vi voti obedientiæ, potest omnia præjudicantia bono regimini propellere.

41. Dico secundò. Vota facta ante Religionem à pupillo ita potest Superior irritare, sicut potuisset Pater, vel Tutor, vel Curator, Ratio est, quam breviter innuit Lessius *lib.*2.*cap.*30.*d.*15.*n.*93. his verbis: *Si Novitius in sæculo, vel in Novitiatu emisit vota in ea ætate, in qua Parens, Tutor, vel Curator potuisset ea irritare eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum potestatem sucedat, ut Sanchez*, lib.9. de matr. d.41.n.4. *notat.*

42. Petes: Si pupillus carens Patre, Tutore, Curatore Matre, &c. noveat, & deinde detur ei à judice. Tutor, vel Curator, possuntne hi vi authoritatis supervenientis irritare ejusmodi pupilli vota ante subjectionem facta: Nam si possunt, confirmatur nostra doctrina, quòd possint etiam superiores. Respondeo, Non posse docet Castro Palaus, quia tale votum non fuit emissum tempore subjectionis. Sed profectò mihi hoc difficile videtur; censeo enim posse. Ita *ibid.in* 2.*edit.* quia ea vota semper supponuntur facta cum minori discretione, atque adeò esse irritabilia: unde ex juris interpretatione censentur fuisse emissa sub conditione beneplaciti Patris, vel ejus locum tenentis, si quando existet: bene igitur ex hoc confirmatur nostra doctrina, cùm superior loco illorum succedat. At idem sit in servis, & uxore, dicam *n.*52.

43. Ex dictis habes, superiorem Societatis Antonio providere potuisse, ejus vota facta, dum in sæculo impubes versaretur, irritando; sed quia non irritavit, alia via quærenda est.

De Servorum, & Conjugatorum Votis.

42. Ut hac occasione tota materia de irritatione Votorum agitetur, digrediamur tantisper ab Antonio, & servorum, conjugatorúmque vota consideremus.

Vota Servorum.

45. Nomine servi non intelliguntur ij, qui mercede conducti serviunt; sed qui verè sub dominio alicujus sunt.

Ea autem sola horum vota irritanda jus habent Domini, quæ ipsorum servitio obsunt: ita DD. cit. & communiter. Ratio est, quia in ea tantummodo potestate dominativa fruuntur in servos. Hinc votum Castitatis, moderatæ Orationis, Sacramentorum frequentationis: dandæ eleemosynæ de proprio peculio, irritari non possunt: quia in his est sui juris servus, nec communiter ea observando, Domini obsequio nocet. Contrà, Votum Religionis, longæ peregrinationis, eleemosynæ de pecunia, quæ sub servi absoluto dominio non est, potest propter contrariam rationem Dominus irritare. Quid dicendum, si hæc vota emittantur cum licentia Domini, dicemus *n.* 53. cum exceptione afferenda *n.* 55.

47. Vota item horum emissa tempore, quo sunt servi, sed implenda tempore, quo soluti erunt à servitute, non possunt Domini irritare. Ita iidem *passim*, quia talia vota nunquam Domino præjudicant: non enim præjudicant tempore, quo emittuntur, cum nunc executioni nihil mandetur, neque tempore, quo implebuntur, quia tunc extra Dominorum jurisdictionem sunt servi, ergo, &c.

47. Pari modo vota ante servitutem emissa, non possunt Domini per potestatem supervenientem irritare: sic Azor. *p.* 1. *l.* 11. *c.* 17. *p.* 2. *n.* 10. aliique quia hæc vota, utpotè, quæ omnem vim obligandi perfectè & sine conditione ante servitutem habuerint, non censentur facta ad beneplacitum futuri Domini, atque adeo non subjacere supervenienti potestati: nisi in quantum eorum executio Domini obsequio fortè præjudicet; quare solùm tunc suspendi potuerunt, non aboleri; & nisi in ea casu, quem ponam *n.* 52.

Quando servus est uxoris, non vero Mariti, an subdatur quoad prædicta vota ipsi uxori; cùm sit ratus casus, vide apud Fagund. *n.* 2. *præc. Dec. lib.* 2. *c.* 39. *à n.* 15.

Vota Vxoris.

48, Vota præjudicantia Marito, quæ Vxor, dum est in matrimonio, emittit, posse ab ipso irritari, docemus universi, apud Sanch. *lib.* 9. *de matr. d.* 3. *n.* 7. & 39. *n.* 4. & *lib.* 4. *in dec. c.* 43. *n.* 3. id requirente ipso matrimonij contractu: at non præjudicantia, ut votum moderatæ Orationis, observationis Præceptorum, frequentationis Sacramentorum, &c. eodem tempore facta, non posse, docent nonnulli. Ita Navar. Azor. Sayr. Bonac. Laym. Less. aliique cum Castr. *t.* 3. *tr.* 15. *d.* 3. *p.* 6. *n.* . sed puto probabilissimum, posse, cum Sanchez *l. c.* probabile dicunt Bon. & Less. apud eundem Castr. Pal. *n.* 1.

Ratio est totalis subjectio, quam propter bonum regimen domus, ac propter pacem, concordiamque habere debuit Vxor erga Virum, qui caput est mulieris unde semper censentur ejus vota emitti sub conditione: *Si vir non contradixerit.* Sanchez excipit Votum Religionis, quando id impleri potest ab uxore, conjuge invito, ut viro adulterante, &c. Merito quidem, in hoc enim Vxor non subditur Viro.

49. Si uxor, dum viro conjuncta est, aliquid vovet implendum post matrimonium dissolutum, vel implendum sub conditione, quæ post matrimonium dissolutum ponenda expectetur, posse etiam à marito irritari puto. Ita Sanchez *lib.* 4. *c.* 31. *n.* 17. Ratio est, quia ipse potest solvere omne vinculum, quod suscipit mulier, dum est sub ipsum potestate, tale autem est, ut supponimus: hoc votum.

50. Vota ab uxore emissa ante matrimonium, sed implenda dum matrimonium viget, seu universaliter vota emissa ante subjectionem, implenda tempore subjectionis, suspendi à marito, quando ipsi sunt præjudicantia, non irritari possunt: Ita Nav. *c.* 12. *n.* 65. Sylv. *v. Vot.* 4. *quæst.* 2. *d.* 1. Sanch. *lib.* 4. *in Dec. c.* 31. *num* 9. aliique apud ipsum. Ratio est eadem, quam diximus modo, cum de servis *num.* 47. Inter emissa ante matrimonium, numera emissa constante legitimo divortio; tunc enim in his votorum obligationibus suscipiendis libera est uxor, & non subjecta, quare suspendi poterunt, si marito reconciliato præjudicent, non irritari.

51. Vota ab eadem emissa ante matrimonium, sed implenda post matrimonium dissolutum, puto non posse à marito irritari: quia hæc nullo modo pertinent ad maritum præsentem, cùm sint facta ante, & sint implenda post ejus potestatem, ut quid simile diximus de Religiosis *à n.* 40.

52. Illa exceptio pro votis uxorum, imò & servorum, est notatu digna: probabile enim est, vota personalia fœminæ, vel servi, facta in impubertate, vel realia facta, dum minores sunt, posse irritari à superveniente marito, vel Domino. Ita Less. *lib.* 2. *c.* 40. *d.* 15. *n.* 92. Sanch. *lib.* 9. *de mat. d.* 41. *num.* 4. & 5. Ratio est, quia Maritum, & Dominum succedere uxori, & servo, vice parentis, vel Tutoris, Curatorisve, quando ij ordine prædicto non adsunt, non est improbabile.

53. Si votum uxoris emissum fuerit de licentia viri, poteritne deinde à viro irritari? Idem quæri potest de servis. Respondeo cum Castr. *t.* 3. *tr.* 15. *d.* 2. *p.* 3. §. 2. *n.* 6. si mera fuit licentia, poterit: quia præsumitur data ad suum beneplacitum, ut nimirum quantò minùs potest, sibi præjudicaverit: at si addita est promissio non revocandi, adhuc validè poterit irritare in nostra sententia vir. Ita *ibid.* (nam de Domino respectu servi dicam mox *num.* 55.) quia semper remanet caput uxoris, nec cedere huic juri capitis, quod habet, potest. Dico, validè; nam, ut videatur peccatum utique in mea sententia veniale requiritur causa. eo modo, quo *suprà* diximus de Religiosis, *n.* 37.

Vota Mariti.

54. Vxorem posse solùm irritare vota Mariti, matrimonij tempore emissa, sibi præjudicantia, ut longæ peregrinationis (excipiunt Doctores, & Castr. *l. c. d.* 2. *p.* 6. *n.* 9. Less. *ibid.* Hierosolymitanum in Terræ Sanctæ subsidium, vel contra hæreses, & infideles) castitatis, immoderatæ eleemosynæ in damnum familiæ, &c. docet communis, & vera sententia. Ita Less. *lib.* 2. *c.* 40. *d.* 15. *n.* 98. *in* 2. *edit.* & meritò; quia vir non subjicitur quoad voluntatem uxori, sed solùm quoad materiam promissam, si sit matrimonio præjudicans. Inter hæc præjudicantia vota meritò numerantur, Suar. *lib.* 6. *de voto, c.* 4. *n.* 8. & 12. Less. *lib.* 2. *c.* 40. *d.* 15. *n.* 91. Bon. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 17. immoderatam abstinentiam, nimias preces, similiáque, mutuam habitationem, readendique debiti obligationem impedientia: nam propterea addunt, posse etiam irritare votum de susceptione habitus Eremitæ, seu tertij Ordinis S. Francisci, quia ob horrorem vestis (aiunt) retraheretur uxor à debiti petitione. Vota mariti emissa ante matrimonium, posse item ab Vxore dumtaxat suspendi, si sunt præjudicantia, colligi potest ex dictis.

55. Sed quid, Votum mariti factum cum licentia uxoris, poteritne ab eadem irritari? Respondeo cum iisdem *ibid.* si dedit uxor meram licentiam, posse; quia, ne sibi plus nimio præjudicetur indicatur dedisse ad suum arbitrium. At si promisit non revocare, irritare nec licitè, nec valdè potest. Sic *ibid.* Ratio est, quia ideò uxor potest vota quædam mariti irritare, quia sibi sunt præjudicantia: at per promissionem non revocandi à marito acceptam, ejusmodi præjudicio uxor cessit: ergo, &c. Confirmatur, quia idem docent Doctores cum Sanchez *lib.* 4. *in dec. c.* 27. *num.* 21. *fin.* Castr. *ibid.* de dominio respectu votorum servi, si quando Dominus concessit ei licentiam vovendi cum promissione illam non revocandi; & meritò. Sicut enim potest Dominus integram libertatem servo concedere, quam concessam, & acceptatam revocare non potest; ita poterit concedere libertatem circa partialem materiam, quam servus vocat, quam ubi concessit, servúsque acceptavit, revocare utique non poterit. Ita ergo in casu nostro, &c.

56. Si

56. Si ex mutuo pacto conveniant conjugari, siquæ invicem promittant non revocare votum, v.g. Carthusiani, vel Religionis, an adhuc possint pacto ex utroque consensu rescisso, sibi votum invicem irritare; Vide apud Bannez *lib.4. in Dec.c.34.n.25.& lib.9.de matr.d.40.* Castro Pal.*t.3.tr.15.d.2.p.6.n.6.* nos enim ad Antonium, nostram de suis Votis resolutionem nimis diu expectantem, regredi tempus monet.

Difficultas Sexta.

An Repetitio Votorum facta ab Antonio, obstet, ne ea irritari valeant.

57. Diximus Antonium ideo sæpè ratificasse sua vota, quia existimabat post irritationem à suo Patre exhibitam, adhuc illis obstringi: id nunc expendamus.

Dico primò, Ex eo, quòd vovens velit, vel incipiat exequi votum in impubertate, vel alias factum, non censeri illud ratum facere, seu confirmare. Ita Val.2.2.*d.6. q.ult.* Less*lib.2.c.40.dub.14.num.83.* Ratio est, quia sola voluntas exequendi, imò executio ipsa, non potest præcedenti voto obligationem novam inducere. Unde, si quis vovit aliquid tractum habens successivum, ut quotidie eleemosynam distribuere, singulis Sabbatis jejunare, &c. & observasset hæc vota aliquandiu; si deinde votum fuisse nullum, vel irritabile, comperiret, non propterea immutaretur ex illa observantia votum, nec certè confirmaretur, vel in irritabile redderetur.

58. Dico secundo. Quamvis votum sæpissimè quis renuntiaverit, seu repetierit, non ideò illud ratificavit. Ita Nav.*c.12.n.71.* Less*l.c.* Sanch.*lib.4. in Dec.c.30.dub.38.* Ratio est, quia id nihil aliud fuit, nisi prius vinculum approbare, non verò de novo suscipere: quare si illud infirmum ab initio erat, infirmum remanebit.

59. Dico tertiò. Tria requiruntur ex parte voventis ad veram voti obligatoriam ratificationem. Primò, ut vovens sit conscius debilitatis prioris voti. Secundò, ut velit de novo se obligare firmiter, perinde ac si nunquam obligatus fuisset. Tertiò, ut ita dispositus, voce, vel saltem mente vota præterita repetat, seu certè approbet. Ita iidem. Ratio cur hæc requirantur, est, quia secùs remanerent prætérita vota eo prorsus modo, quo antea erant: at his positis, novam obligationem sine dubitatione contrahant, necesse est.

60. Si immemor quis votorum antea emissorum, denuo, & non ex vi prioris obligationis votum emittat, rous erit votum: tunc enim votum recens suam novam obligationem independenter ab antiquis, patit. Ita iidem.

Dixi *n.59.* (ex parte voventis) nam in nonnullis votis, ut in solemni professione, sicut etiam accidit in contractu matrimonij, an hæc tria sufficiant, accedente et parte Religionis, vel alterius contrahentis acceptatione, & qua ratione accedere possit, vel accessisse præsumatur, vide de professione apud Castr. *t.16.d.2.p.5.* de matrimonio apud Sanchez *lib.4. in dec.c.30.n.38.*

61. Consequitur manifestè ex his, Antonium per repetitionem suorum votorum, de quibus est sermo, vel per assumptionem status Religiosi, vota priora in impubertate emissa, nequaquam ratificasse: quia eorum repetitio, imò & executio; in errore validitatis suorum votorum infirmo satis fundamento nitebatur, ut ex propositione casus initio *n.3.* clarè constat; quare nunquam legitimè, seu validè ratificavit.

Conclusio.

Concludamus ergo breviter, Antonium regressum ad sæculum, liberum esse, tum à voto Religionis, tum à voto distribuendæ eleemosynæ, emissis tempore impubertatis. Ratio præcipua est, quia hæc ejus genitor legitimè irritavit, nec ipse filius postea ratificavit validè. Adde, etiamsi Pater non irritaverit, posse nunc à Patruo Curatore utrumque votum irritum reddi; cùm ea vota fuerint emissa tempore impubertatis, quæ irritare potest pater, si is vivat, vel valde probabiliter ejus vice Tutor, seu Curator, & denique, aliis deficientibus, Mater, quæ omnia ex dictis patent.

§. IV. *De dispensatione Voti.*

Quid sit, & qualis esse debeat dispensatio.

1. TVnc dispensatur Votum, cùm is, qui potestatem habet, illud Dei nomine absolutè relaxat, seu remittit. Ita DD. *mox* cit. nam si aliquid voti subrogat, tunc dicitur commutare; vel certè, si quod subrogat, minus est, quàm quod voto fuerat promissum, dicitur dispensationi intermiscere commutationem.

2. Hinc vides irritationem, quia fit à potestate dominativa, quâ quis suo nomine potitur, validum esse, etiamsi sit sine causa: dispensationem sine causa non illicitam modò esse, sed invalidam, quia fit à potestate jurisdictionis, quam habet Superior nomine Dei; Deus enim non approbat solutionem voti, temerè, & sine ratione factam. Ita S. Thom. Navar. Sotus, aliique, quos sequitur, citatque Suar.*lib.6.de voto, c.17.n.2.*

3. Quid, si bona fide data est dispensatio, & deinde invenitur fuisse sine sufficienti causa, validáne erit? Affirmat Less. *lib.2.c.40.dub.27. n.119.* & Sanch. *lib.4. in dec.c.44.num.10.* sicuti valida etiam erit, si dispensatio fuit cum causa dubia, & ut sic explicata; sed deinde invenitur nulla fuisse. Ratio est, quia pertinet ad Dei benignitatem approbare, quod bona fide concessum, & acceptatum fuit. Negat Castr. Pal.*t.3.tr.15.disp.2. de voto p.9.n.4.* putans votum obligare, ubi comperta fuerit causæ insufficientia: ratio est, quia verè tunc nulliter Superior operatus est: utraque sententia est probabilis: prima benignior: atque adeò, quia suavitati regiminis Ecclesiæ est conformior, lubentius excipitur. Quod hîc dicimus de dispensatione, dicendum proportionaliter de commutatione est.

Porrò tria breviter, ut in materia Juramenti fecimus, sunt hîc examinanda. A quo, ob quas causas, & quæ Vota dispensari possunt.

A Quo.

4. Pontificem Summum in omnibus votis dispensandi potestatem habere, nimis certum est. At Archiepiscopus confirmatus, licèt nondum consecratus, & nondum accepto pallio, Episcopus item solùm confirmatus (sed utique post acceptam possessionem, ex cap. *injuncta, de cler. inter extrav. com.* Azor. *p.2.lib.3.q.9.*) Capitulum, Sede vacante; Abbates, qui jurisdictione Episcopali gaudent; Legatus Pontificis in sua Provincia; Prælati Ordinum exemptorum; Pœnitentiarius Summi Pontificis in votis non reservatis; (quæ hæc sint, dicam mox *num.*...) respectu suorum subditorum habent potestatem ordinariam ad dispensandum. Ita Sanch.*l.c.c.38.à n.4.* Delegatam verò habent: Primò, Vicarij Episcopi, vel Capituli, Sede vacante: modò advertas debere delegationem esse specialem, cùm non sufficiat ipsa Vicariatus constitutio. Ita Sanch.*ibid. num.1.* Merolla *t.3 d.7.c.6. d.17.& c.7.n.33.* Secundò, ij, quibus prædicti Pontifex, Episcopus, &c. commiserint. Parochum ex se non puto habere ullam potestatem in dispensandis votis, ut & in juramentis: Sic Sanch. *lib.8. de matr. disp.9. n.27.* licèt enim is possit aliquid in dispensatione jejuniij, vel operis servilis die festivo, ut suo loco dicemus; non tamen in prædictis, quia pro jejuniiss & operibus introducta est consuetudo, ut Parochi possint; non verò pro votis, & juramentis.

5. Archiepiscopus, quoad Episcopos sibi suffraganeos, habet potestatem ordinariam dispensandi in votis, nullam verò quoad ipsorum suffraganeorum subditos, nec dum eos non visitat, nec dum visitat: sic Sanch.*lib.4. in dec.cap.38.à n.9.* Illud Archiepiscopo non denegatur, ut scilicet possit dispensare prædictis suffraganeorum subditis in eo casu, quo alicui Episcopus, causa subsistente, denegaret injustè voti dispensationem, vide apud Avilam, Henriq. Laym.*lib.5. tr.de voto, c.8.n.7.* aliósque *passim.*

6. Sed quis dispensabit Episcopum in suis votis; Respondeo, vel Archiepiscopus, cujus est suffraganeus, ut modò dixi, vel poterit ipse secum dispensare, vel denique committere suo Confessario, ut etiam extra Confessionem dispenset. Pari modo, Prælatum inferiorem regularem dispensabit Superior, v.g. Provincialis Rectorem: vel ipse Rector sibi; vel denique committat suo Confessario, ut id etiam extra Confessionem, faciat: Ratio horum omnium est; quia, cùm non repugnet hanc jurisdictionem dispensandi exerceri in ipsum, sive mediatè, sive immediatè, cùm hæc sit voluntaria, & non contentiosa, nec ex se sit Sacramentalis, quæ requirit distinctionem personarum; & ex alia parte dicti Prælati habeant plenam dispensandi in votis jurisdictionem, nec, quoad hoc, restrictam, ut supponimus, non est à nobis restringenda. Ita Sanchez latè *lib. 8. de matr. d. 3.* contra Suar. *tom. 2. de rel. lib. 6. de voto, cap. 11.*

7. Quid de iisdem Prælatis exemptorum, quoad suos Novitios? Respondeo: hos posse suorum Novitiorum vota dispensare, vel commutare probabilius est, cum Rod. Less. Bon. Sanchez apud Castr. *d. 2. de voto, p. 10. n. 3.* quia in eos habent omnem potestatem jurisdictionis, dum ipsis sunt subditi; esto non habeant potestatem dominativam, unde eorum vota irritare non valeat. Nec tamen iisdem Novitiis negatur posse ab Episcopo (certè eo, in cujus Diœcesi domicilium habent, ex Sanch. *lib. 4. in Dec. cap. 38. n. 19.*) dispensari; quia ante professionem, non desinunt esse Episcopis subjecti.

8. De Prælatis, & Confessariis cæteris Regularibus, quoad sæculares, cùm Religiosi nullam habeant jurisdictionem ordinariam in eorum vota; an nihilominus habeant delegatam ex privilegiis, mox ex citandis à *n. 46.* colligetur.

9. Superest innuere aliquid de Abbatissis. Assero Abbatissas non posse dispensare, nec comutare suarum Monialium vota, licèt eadem (quod est plus) possint irritare. Ita Rodr. *in comp. resol. 2. num. 12.* Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 39. n. 7.* aliique. Ratio est, quia irritatio provenit à potestate dominativa, quâ ipsæ gaudent in subditas (non verò in Novitias, ut *suprà, c. 16. §. 3. n. 33.* diximus) at dispensatio, & commutatio ortum ducit à potestate jurisdictionis, quâ de facto carent Abbatissæ.

Ob quas Causas.

10. Regula generalis hæc brevis esto: illæ causæ sufficiunt, quæ obstant executioni voti. Sed ecce nodus. Ecquænam sunt ejusmodi; Non valet id melius dignosci, quàm prudentis arbitrio; quod certè lucem concipiet ex examine aliquarum, ex quibus cæteræ poterunt non difficulter expendi, quas jam subjicio.

11. Præmitto tamen, Primò, quando causa, consideratâ gravitate voti, etiam ipsa gravis est, vel plures leves satis gravem constant, absolutè concedi posse dispensationem: at quando adest quidem causa, sed expensis omnibus, non adeò sufficiens, tunc admiscendam aliquam esse commutationem, hoc est, subrogandum aliquid operis boni, quod dispensandis judicio voti gravitatem compensare prudenter possit.

12. Præmitto secundò, stante causa, obligari Prælatum ad concedendum dispensationem. Ita Sanch. Castr. citandi, aliique *passim*: quia potestas dispensandi ipsis data est ad subditorum bonum; ut è contra, dispensare in voto gravi sine causa, est morale, ex Sanch. *in Dec. c. 45. n. 3.* quia juxta dicta *n. 2.* usurpatur authoritas sibi nõ concessa. Porrò causæ ad dispensandum sunt sequentes.

Imperfecta Deliberatio.

13. Hæc sufficientem dat causam, etiam sola. Ita Suar. *t. 2. de Rel. l. 6. de voto, c. 17. n. 8. junctò n. 14.* Castr. *t. 3. de voto, p. 9. c. 6.* contra Val. *ibid.* cit. quidquid aliqui Doctores dicant, qui ad sufficientiã petunt, ut præter imperfectã deliberationẽ, adsit alia causa, quale esset, v.g. periculum violandi votum, magna ejus difficultas, &c. Ratio, quod sola sufficiat, est; quia hoc ipsum periculum violandi, magna quæ difficultas, quæ ab iis Doctoribus requiruntur, regularitet interveniunt, vel timentur in eo, qui minus voluntariè, per imperfectam scilicet deliberationem, vovit.

14. Potest autem ejusmodi imperfecta deliberatio tribus modis evenire: Primò, ratione ætatis, ut cùm quis in pupillari, vel minùs capaci ætate votum emisit; poterit enim tunc votum etiam sine commutationis admissione dispensari. Sic Castr. *ib. n. 8.* Sanch. *l. c. n. 30. & lib. 8. de matr. d. 20. n. 13.* Ratio est, quia benignitatis est Dei non ita rigidè acceptare votum in tenera ætate conceptum, ut nequeant Superiores remittere. Quò autem imperfectior est ætas, eò major erit causa, quia de majore involuntario timetur.

15. Secundò, cum Sanch. *lib. 4. in dec. c. 45. n. 30.* Castr. *l. c. n. 9.* ratione turbatæ mentis, ut cùm quis ira, tristitiâ, metu oppressus, imprudenter vovet. Huc facit ex Laym. *lib. 4. tr. 4. c. 8. n. 5.* facilitas, seu levitas vovendi, ut consuevit esse in fœminis, aliisque timidæ naturæ. Ratio est, quia in ejusmodi non omnino voluntariis votis, non est multa affectio ad rem promissam; quare semper aderit periculum illa violandi.

16. Hinc, si quid vovisti ob timorem mortis, v.g. naufragij, vel cujusque alterius mali, dispensationem impetrare licitè vales: nam tametsi hic timor non sit incussus ad extorquendum votum; præstat tamen regulariter, ex Sanch. *ib. n. 31.* Castr. *l. c. n. 9.* sufficientem causam dispensationi: quia cum immatura deliberatione sic voveri solet. Dico (regulariter) si enim matura fuit deliberatio, jam non erit ex hoc capite causa sufficiẽs. Si verò vovisti ex timore incusso ad extorquendũ votum, causã fiue dubio habes sufficientẽ, ex Sanc. *ib. n. 32.* imò etiãsi timor levis fuerit; probabile esse votũ tunc non obligare, adeóque non egere relaxatione, *sup. lib. 1. c. 2. n. 3.* diximus.

17. Tertiò, ratione erroris, vel doli in causa impulsiva voti. Ita Castro Pal. *l. c. n. 10.* (nam si sit error in causa finali, vidimus *suprà, cap. 13.* qua ratione votum sit irritum) vel in aliqua voti conditione. Ratio est, quia error, vèl dolus minuit sine dubio voluntarium; licet fatear admiscendam hîc esse aliquam commutationem; quia votum jam supponitur, quod principale, satis esse voluntarium.

Difficultas notabilis exequendi Votum.

18. Si hæc non fuit prævisa, quamvis non sit tanta, ut obtolere possit obligationẽ voti; tamen ad benignitatem Dei spectat, ut saltem sit causa dispensandi: sic Sanc. Suar. Castr. eos citãs *l. c. n. 13.* Si verò fuit prævisa, refugiunt aliqui concedere esse causam sufficientem: puto tamen regulariter sufficientem esse; quia semper multò difficilior apprehenditur res, quando ipsa est executio, quàm quando remotè providetur facienda. O quoties dum mente, & cogitatione soli præliamur, in quæque menti obvia pericula fugimus; ad quorum tamen primum occursum statim expallescimus, & terga etiam nolentes vertimus!

Damnum temporale: ubi, quid de Eleemosyna?

19. Voti executio tibi causa est damni, vel tui, vel publici, vel tuæ familiæ, &c. sufficienti causa instructus, dispensationem voti petis. Sic Sanc. *l. c. c. 49. n. 50. & 51.* Castr. *l. c. n. 13. & 16.* Hinc longæ peregrinationes, austera jejunia, si te, vel familiam notabiliter lædant dant sufficientem causam; quia tibi providere, vel familiæ, ad charitatem pertinet, pietatémque. Huc reducitur causa dispensandi in castitatis voto, ne quis castè vivens morbo continuo fortè divexetur, ne familia illustris pereat, ne inimicitiæ grassentur inter Cives, quando dispensato voto, his malis matrimonio occurri speratur, Si causa est merè temporalis, ut accidit in dicto morbo, illustris familiæ conservatione, &c. utpotè non omnino sufficiente, semper erit aliqua commutatio admiscenda; sic enim in praxi servat sacra Pœnitentiaria. Ita Sanch. *l. c. c. 51. & 52.*

20. Quid de larga eleemosyna, datne ea causam dispensan

dispensandi vota; Si enim vovens, ut sibi dispensetur in voto, verbi gratia, jejunij, eleemosynam offerat ad opera pia, poterit ex sola hac causa à jejunio dispensari. Respondeo negativè, cum Sanch. *loc. cit. num.* 17. quamvis enim ea sufficiat ad commutationem, quia eleemosyna commeratur certè inter opera bona, in qua potest bonum opus voti commutari; non tamen sufficit ad dispensationem, quia dispensatio requirit aliquid obstans executioni voti, quod non affert quæcunque oblata eleemosyna.

Damnum spirituale.

21. Si tibi facta est materia voti inutilis, vel mala, impediens majus bonum, ut si votum sit tibi causa spiritualis, sufficientem habes causam pro dispensatione. Tale esse Votum Castitatis in conjugato affirmant enim in tanta Conjugij occasione cohibere quis à culpa se potest. Tale item esset idem votum, quando vel ex fragilitate, vel etiam ex malitia à te sæpe illud esse violandum, notabiliter timeres: sic Suar. *l. 2. de Rel. lib. 6. de voto c. 17. num.* 12. Sanch. *l. c. num.* 44. & 45. quia posito, quod ex quocunque capite tibi votum inutile, vel perniciosum est, congruum est, ut pia Ecclesia tanto malo subveniat per dispensationem.

22. Huc reducito, si speretur aliqua major utilitas spiritualis voventi per concessam dispensationem: sic Suar. *l. c. n.* 10. Sanch. *l. c. n.* 38. nam id dat causam sufficientem; quia per votum, principaliter bonum spirituale voventis intenditur.

23. Huc item pertinet quando vovens multis scrupulis in voto exequendo divexatur; id enim damnum spirituale est, cui pium est succurrere. Sic Sanch. *l. c. n.* 43.

Dubium.

24. Si sis dubius, an intentionem habueris vovendi, an votum impediat minus bonum, an ex executione voti malum, damnúmve impendeat, an votum impleveris, &c. satis, superque dispositus es ad dispensationem. Ita Castro *l. n.* 11. & 14. citans Suar. & Sanch. quia benignitas Dei petit, ut in obligatione incerta facilitas sit eam remittendi. Immò in aliquo dubio ex his votum non obligare, dictum est *supr. lib. 1. c. 3. §. 7. verb. Votum.*

Commoditas Voventis.

25. Illud non admitto, solam commoditatem esse causam sufficientem licèt enim hæc sufficiat ad commutationem, ut alacriùs Deo serviatur: at satis nequaquam est ad dispensationem; quia ad hanc requiritur causa obstans executioni voti, qualis certè mera commoditas non est.

Quæ vota?

26. Omnia vota, quæ non sunt in præjudicium tertij, possunt dispensari ab Episcopis, Episcoporúmque jurisdictionem participantibus; præter quinque, Castitatis perpetuæ, Religionis, triúmque peregrinationum, nempe Hierosolymitanæ, Compostellanæ, Romanæ, devotionis causâ. Ita DD. *mox* cit. & *passim*. Quoniam verò reservatio odiosa est, utpotè ordinariam potestatem restringens, erit strictè interpretanda; ita ut ea quinque vota tunc reservata intelligantur, cùm sunt strictè talia. Ita Azor. Sayr. Less. aliíque apud Castro Pal. *tom. 3. tract. d. 2. de voto, part. 11. num.* 1.

27. Unde vota dicta peregrinationum non devotionis causâ, reservata non sunt, nec votum Religionis non approbatæ. nec Castitatis non perpetuæ, nec votum non contrahendi matrimonium, non fornicandi, non se polluendi, non tangendi turpiter mulierem, non petendi debitum in Conjugatis, non petendi dispensationem de Voto castitatis perpetuæ, & similium: quia non sunt absolutè & strictè vota reservata. Ita Sanchez *lib. 4. in Dec. cap. 40. num.* 77. Pont. reputat probabilem *lib. 8. de matrim. cap. 8. §. 2. num.* 27.

28. Idem dic de quibusdam circunstantiis voto reservato à se annexis, v. g. de voto illarum trium peregrinationum pedibus, vel de voto Religionis strictæ: Ita iidem, quibus adde Navar. *lib. 3. cons. 41. de voto, in 2. edit.* non enim sunt reservatæ illæ conditiones, *pedibus statim, strictæ*; quare potuerunt dispensari ab Episcopis, remanente tamen substantia dictorum votorum, quæ certè reservata est.

29. Dixi autem (quæ non sunt in præjudicium tertij) nam quæ sunt in hujus præjudicium, an possint dispensari, diximus *suprà*, §. 3. *num.* 2. & 3. & dicemus mox *cap.* 17.

30. Quod de Voto disiuncto; Si quis, verbi gratia, vovit vel Castitatem, vel Jejunium; Dico non esse reservatum. Ita iidem; quia libertas, quam is habet eligendi pactum non reservatam, facit, ut totum ejus votum absolutè à reservatione sit liberum. Quid, si pars non reservata reddatur illi impossibilis? ut si dictus vovens gravem infirmitatem incidat; unde jejunare non possit? Adhuc dico partem alteram non remanere reservatam, quia per accidens est, alteram eligi non posse. Ita iidem, quibus adde Laym. *lib. 4. tract. 4. c. 8. n.* 12.

31. Quid denique, si is elegerit partem reservatam: hæc post electionem, nunc reservata? Dico, si elegisti per novum votum, reservata utique erit, ut ex se patet: at si elegisti absolutè sine novo voto, puto non esse reservatam, quia sic remanet in sua primæva natura.

An vota conditionata sint reservata? Vbi An materia subrogata pro voto reservato, sit reservata.

32. Occurrunt hîc tres difficultates: Primum de votis verè conditionalibus, & pœnalibus in materia reservata. Si quis ita, v. g. voveat: *Remitto Deo castitatem ob amorem hujus virtutis*, vel *ob amorem Dei*, est votum absolutum, & certò reservatum: at si voveat in hunc modum: *Si à Deo impetravero Sanitatem, ei Religionem promitto*, dicitur votum conditionatum. Si verò in hunc alium modum: *Si lusero in pœnam voveo castitatem*, dicitur votum pœnale. Quæritur jam, an hæc duo vota conditionale, & pœnale sint reservata? Addidi autem illud (verè) propter dicta *suprà*, *c. 1. §. 2. n. 1. & 2.* & hîc notat. Castr. *d. 2. p. 12. num. 17. de voto.*

Respondeo, probabile quidem esse ex Sot. Azor. Pont. aliísque apud Castr. *l. c. p. 22. n.* 14. hæc vota, saltem adveniente conditione, substare reservationi, quia tunc transeunt in absoluta: sed esse etiam probabile, *ibid.*. & tutum tum ante, tum post conditionem impletam, reservationi nequaquam subjici. Ratio potissima mihi videtur esse, quia ejusmodi vota, cùm sint sub cõditione de futuro, imbibunt imperfectum consensum, utpotè dependentem à futuro eventu; adventus autem conditionis; non facit, quin consensus fuerit imperfectus, nec ejus naturam mutare potest; ergo, licèt ea vota transeant, quoad alios effectus in absoluta: at semper primævam imperfectionem retinent, atque adeò non subjacebũt reservationi, quæ cùm sit odiosa, cadit solùm in vota perfectè voluntaria. Adde dictum à nobis *suprà lib. 1. n. 3. §. 7. v. Votũ, n.* 15. fatentibus Doctoribus, votum, de quo est dubium, an reservatum sit, reservatum non esse; quia reservatio est odiosa, unde & strictè interpretanda: at nemo negat, saltem dubium esse, an hæc vota sub conditione, vel sub pœna afficiat reservatio; ergo ab illa erunt immunia.

An materia subrogata pro Voto reservato, sit reservata.

33. Secunda difficultas: An quando Pontifex commutat votum reservatum in alias pias actiones, v. g. votum Castitatis in Jejunia: an, inquam, ipsum opus subrogatum, putà jejunium, sit reservatum, an potiùs ab Episcopo, similémque jurisdictionem participantibus dispensari queat, vel commutari?

34. Dico, non esse reservatum, dispensarique, vel commutari posse. Ita Sanch. Castro Pal. *mox* cit. P. Bardi *in Bull. Cruc. p. 2. cr. 7. c. 2. sect. 5. §. 4.* aliique ab ipsis citati.

Ratio præcipua sit, quia ejusmodi opus submissum nec ex se est reservatum, nec ex Pontificis nova reservatione.

35. Dices; At per regulam Juris *leg. unica. C. de rei uxoriæ actione, cap. Ecclesiæ 1. ut lite pendente: Subrogatum sapit naturam ejus, cujus loco subrogatur.* Sed facilis est Responsio, id verum esse in favorabilibus, non in odiosis. Alias responsiones vide apud Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 46.* & Castr. Pal. *t. 3. tr. 15. d. 2. de voto, p. 11. n. 5.*

An jejunium subrogatum voto Castitatis perpetuæ, cesset perveniente anno sexagesimo ætatis, & similia. Vide *infra, lib. 4. c. 5. de Iejunio, §. 7. a n. 9.*

Vide etiam de Lugo *lib. 4. Resp. mor. d. 41.* ubi rectè monet petentem commutationem, vel dispensationem materiæ subrogatæ cuilibet voto, multò magis reservato, debere explicare ipsum votum; ut scilicet dispensans, vel commutans gravitatem vinculi cognoscat, nec plus æquo de promissione temerè remittat.

Vota reservata, an aliquando ab inferioribus Papæ dispensentur?

36. Tertia difficultas. An adsit aliqua exceptio, ita ut Episcopus, aliique similis jurisdictionis, valeant in aliquo eventu dispensare, vel saltem commutare vota reservata? Assero adesse quatuor. Prima habetur à necessitate, Secunda ab imperfectione voluntarij, Tertia à consuetudine, Quarta à privilegio: habe de singulis.

Necessitas.

37. Petrus voto Castitatis astrictus Bertam virginem violavit, cujus honor, nisi Petrus eam ducat, nequit reparari. Si tamen expectanda sit Summi Pontificis dispensatio, timetur interim, ne à cognatis alterutrius res impediatur. Idem erit, si Petrus morti proximus, ni Bertam duceret, relinqueret filios illegitimos, vel orirentur graves discordiæ inter cognatos, vel similia. Poterítne tunc inferior Papâ, verbi gratia, Episcopus dispensare? Respondeo cum Less. Suar. Pont. Barb. Sanch. apud Castro Pal. *d. disp. 2. p. 12. n. 4.* posse ex præsumpta Pontificis voluntate; sic enim bonum Ecclesiæ regimen postulat, ut in extraordinariis hujusmodi urgentibus causis non desit remedium. Hanc potestatem non concedi privilegiatis, mox dicam *n. 49.*

38. Nota duo. Alterum: Si posset esse recursus ad aliquem, cui specialis facultas à Papa dispensandi in reservatis commissa fuisset, non posse tunc Episcopum docet sententia communior. Ita iidem apud eundem *n. 5.* quia tunc non esset urgens necessitas, jam enim in promptu esset, qui adiri posset: At probabile puto, etiam tunc Episcopum posse. Ita Henr. *lib. 8. de pœn. c. 10. n. 1.* & *lib. 12. de mat. c. 3. n. 1.* Auil. *de cens. 2. p. c. 7. d. 1. d. 6. not. 4.* aliique; quia per accidens est, quòd ejusmodi potens delegatus præsto sit; nec inde tollitur ab Episcopo potestas, qua valdè amplâ gaudet in casibus hisce necessariis.

39. Alterum: Potest tunc Episcopus id dumtaxat, quod necessitas postulat, & non ampliùs: quare mortua hac uxore, verbi gratia, non licebit Petro aliam ducere; atque si idem fornicetur, si se polluat, si adulteret, addet hujusmodi peccatis peccatum contra Religionem, id est, contra proprium votum; quia hoc non fuit dispensatum, nisi ad effectum illius peculiaris matrimonij.

40. Quid, si periculum, quod immineret, esset spirituale, v.g. rationabilis sæpe timor violandi votum, dum expectatur Papæ rescriptum? Respondeo, multò magis judicandum propter eandem posse Episcopum: Ita iidem apud eundem Castro Pal. *l. c. n. 4.* sed puto hunc casum, præsertim in nostris regionibus, non valde Româ distantibus, rarum fore; quia non longa est mora, quâ te continere debeas.

Imperfectio voluntarij.

41. Si Votum reservatum, v.g. Castitatis emittatur ex metu, etiam levi, incusso ad extorquendum votum, quamvis ex sententia aliquorum sit validum (nam in probabilissima non esse validum, *supr.* nos docuimus) non esse tamen reservatum iidem fatentur. Ita Nav. *cap. 12. n. 69.* Less. *lib. 2. c. 40. d. 18. n. 127.* quia votum per injuriam extortum non præsumitur ita à Pontifice approbari, ut reservatum velit, ne scilicet is iniquitati favere videatur.

Guttierrez *lib. 2. Canon. quæstionum, c. 12. n. 49.* aliique apud ipsum, omnia vota reservata emissa ab iis, qui sub dominativa potestate vivunt, posse putant ab Episcopo dispensari; quia si irritari possunt ab iis, quibus subduntur: non est credibile Pontificem ea sibi reservare voluisse. Sed quia potestas irritandi est satis; diversa à potestate dispensandi, unde, non valet illatio unius ab alia; nec Sanch. nec Suar. nec Castro Pal. *d. 2. de voto, p. 12. n. 12.* citans Suar. Sanc. eam sententiã admittunt: nec igitur ego.

Consuetudo.

42. In jure nulli, ne Legato quidem à latere, ex Castr. *ibid. n. 1.* concessa est facultas dispensandi in prædictis quinque reservatis. At concessáve est alicui ex legitima consuetudine? Invenio Episcopos, similíque jurisdictione fungentes, posse ex consuetudine ob incontinentiæ periculum dispensare ad petendum debitum ei, qui castitatis votum emisit, si sit conjugatus: Verùm id clarior indiget explicatione, quam sequentibus dictis jam subdo.

43. Dico primò. Ei, qui, cùm sit solutus, emittit castitatis votum, nullus nisi Summus Pontifex dispensare votum potest, nec absolutè, nec ad effectum contrahendi matrimonium. At si idem, non obtenta dispensatione, nihilominus (certè cum peccato) contrahat matrimonium (quod certò est validum, quia supponimus hoc esse votum castitatis simplex) etiamsi nondum consummaverit, poterit Episcopus dispensare ad petendum debitum, manente voto firmo, quoad cætera alia, v.g. ad non fornicandum, ad non se polluendum, ad castitatem servandam, mortuo conjuge, &c. Atque hic est casus, qui ex consuetudine concessus est prædictis Papâ inferioribus, ex omnium sententia.

44. Dico secundò. Ei, qui post contractum matrimonium votum castitatis emisit sine licentia conjugis, qui non cesserit juri petendi, potest Episcopus dispensare; sed tunc non dispensat, nisi jure proprio, cùm hoc non sit votum castitatis absolutè, sed partialiter, scilicet non petendi debitum: absolutam enim castitatem nulliter vovet conjugatus, cùm is reddere semper debitum ex obligatione justitiæ teneatur.

45. Dico tertiò. Ei, qui castitatem vovit cum licentia conjugis cedentis juri petendi, vel quod idem est, iis conjugatis, qui mutuo consensu idem votum castitatis emittunt, quamvis aliqui negent, posse Episcopum dispensare, quia hi tunc tenentur non cohabitare simul, atque adeò non habent periculum incontinentiæ, quod est radix prædictæ consuetudinis; tamen probabile judico posse, quia vivente conjuge, quamvis in alia domo, semper subest incontinentiæ periculum. Multò magis, quia esto hoc periculum fuerit radix, tamen occasione illius inducta est absoluta consuetudo, quâ in conjugatis possit modo prædicto ab Episcopo dispensari: pater, quia si esset ob solùm, præcisúmque periculum, non esset diversa hæc potestas consuetudine inducta, ab ea, quam urgente necessitate spirituali habent Episcopi, de qua diximus *num. 40.*

Privilegium.

46. Ex Privilegio posse Mendicantes, quinque eorum facultatum sunt participes, vota omnia sæcularium ad se accedentium, præter illa quinque reservata, dispensare, vel commutari, notum est omnibus. Tria autem ejusmodi privilegia reperio,

Primum est Pauli III. *in comp. priv. Soc. Iesu, v. Commutatio, n. 1.* concedétis Confessariis Societatis Jesu, posse commutare omnia vota, exceptis prædictis quinque. Et quidem Noster Pater Generalis hanc facultatẽ omnibus Confessariis juxta Tridentinum approbatis communicat.

47. Secun

47. Secundùm est Innocentj VII. apud Sanch. *lib.* 4. *dec. c.* 43. *n.* 4. qui concessit Mendicantibus, posse dispensare in votis, in quibus possunt Episcopi, demptis votis peregrinationis ultra duas dietas. Verùm aliud Martini V. est sine restrictione, concedit enim *in comp. priu. t.* 7. *Dispensatio.* §. 10. Benedictionis, posse dispensare in votis etiam Episcopo reservatis: Idem concessit per Bullam Eugenius IV. apud Pell. *in man. reg. tr.* 8. *cap.* 3. *num.* 141. & quidem idem Pater Noster Generalis hanc facultatem communicat omnibus superioribus, & quibus ipsi comiserint.

48. Tertium est Pij V. *in comp. priu. Soc. Iesu, v. Dispensatio*, §. 9. concedentis *viuæ vocis oraculo*, Provincialibus Mendicantium, ut possint concedere suis Confessariis approbatis juxta Tridentinum, facultatem dispensandi ad petendum debitum cum iis, qui ante matrimonium voverant castitatem. Et Pater idem noster Generalis hoc privilegium communicat Provincialibus & aliis Confessariis, quibus ij per se, vel per alios id commiserint.

Hanc facultatem, ut etiam dispensandi ad petendum debitum ex superveniente affinitate, esse etiam per Bullam notat Thomas Hurtadus *tr.* 12. *n.* 1195.

49. Horum privilegiorum ampliorem declarationem, vide apud Sanchez *lib.* 4. *in dec. c.* 43. Castr. *d.* 2. §. 15. *n.* 6. Pellizzarium *in Man. reg. tr.* 3. *c.* 3.

Lege Ascanium Tamburinum, qui affert Catalogum votorum quæ possunt dispensare Mendicantes, quem in lectorum gratiam breviter contractum hîc subdo.

Mendicantes, & qui cum ipsis communicat in Privilegijs possunt in votis Papæ reservatis dispensare: quoties in iisdem possunt Episcopi ratione alicujus circumstantiæ, unde verè deficiant à rigorosa reservatione. Possunt ergo dispensare.

I. Voto disiunctivo, cujus altera tamen pars reservata est.

II. Voto Castitatis non perpetuo, sed temporali; At ad centum annos, judicatur perpetuum.

III. Voto non reservato, in quod Pontifex votum reservatum commutavit.

IV. Voto Virginitatis servandæ, si fuit solùm prima vice, &c.

V. Voto, in quo vovens incidit; solùm ad culpam venialem obligare.

VI. Voto de numquam contrahendo matrimonio.

VII. Voto non fornicandi, vel non tangendi mulierem.

VIII. Voto castitatis emisso ex metu, licet levi, incusso ad votum emittendum.

IX. Voto castitatis, ubi dubitatur, an sit validum.

X. Voto assumendi Ordines sacros.

XI. Voto expresso promittendi Castitatem.

XII. Votis diversis ad Castitatem pertinentibus, separatim emissis, &c.

XIII. Voto ingrediendi Religionem non approbatam.

XIV. Voto paupertatis, vel obedientiæ in sæculo, aut Religione non approbata.

XV. Voto ingrediendi Religionem militarem, excepta Hierosolymitanâ; hæc enim est vera Religio, de aliis conuertitur.

XVI. Voto arctioris Religionis, ut commutetur in votum laxioris.

XVII. Qualitatibus peregrinandi, ut si pedester vovisti commuteris in equestrem.

XVIII. Voto Religionis non perpetuæ, v. g. ad duos vel tres annos: ad centum iudicatur perpetuum.

XIX. Voto, quo quis promisit perseverarorum, & professurum in Religione. Votum enim Religionis reservatum est illud quo quis velit legitimè ingredi in Novitiatum, & ibi sine fraude experiri, secùs ex justa causa egredi.

XX. Executioni in differendo ingressum in Religionem, vel aliis reservatis dummodo non immpediat totaliter, vel æquivalenter ingressum.

XXI. Votis trium Peregrinationum reservatarum non in eorum locorum devotionem, sed ad alium finem emissis. Ad finem devotionis præsumitur, si de fine alio expresse non cogitetur.

XXII. Voto non petendi dispensationem ab alio, quàm à Summo Pontifice.

XXIII. Voto reservato pœnali, & conditionali, ob conditionem de futuro. Sed ex Ascanio Tàburino *loco cit.* nondum impleta conditione, at ex me, aliisque, ut *suprà n.* 32. vidimus, etiam post eam impletam.

Hæc ex Ascanio Tamburino, qui *ibid. quæst.* 9. addit, eum qui obtinuit à Pontifice voti dispensationem exequendam ab Ordinario voti, inquam, cui valeat Prælatus inferior, vel Religiosus dispensare, posse huic gratiæ Pontificis renuntiare, & illam habere à Prælato hujusmodi, vel Religioso. Quod si Pontifex nolit dispensare, non poterit alius inferior, nisi nova superveniente causa ex Sanch. *lib.* 8. *de matr. d.* 14. *n.* 5.

Non sunt tamen hic tria prætermittenda. Primò, discrimen inter potestatem Episcoporum, & Religiosorum. Religiosi enim nunquam possunt propter urgentem necessitatem dispensare in aliquo ex quinque votis reservatis. At Episcopi possunt in omnibus quinque, si quando urgeat necessitas, adhuc. Pontifex non possit. Ratio differentiæ est, quia potestas dispensandi ex vi urgentis necessitatis, fundatur in jurisdictione ordinaria, quam habent Episcopi; at quoad seculares, hac non fruuntur Religiosi.

50. Rursus Mendicantes possunt exercere sua dicta privilegia circa omnes Fideles ad se accedentes, agunt enim Summi Pontificis nomine: at Episcopi, qui per suam jurisdictionem agunt, extra suos dicœcesanos se extendere nequeunt.

51. Præterea Episcopi possunt suam potestatem dispensandi, & communicandi aliis delegare, quia in ipsis hæc potestas est ordinaria: an Mendicantes non item, quia delegatus non potest subdelegare, si ejus sit industria electat, Adverto tamen cum Pellizar. *l. c. num.* 143. cit. Laym. *lib.* 4. *tr.* 4. *cap.* 8. *num.* 27. posse Religiosum hac uti forma cum suo pœnitente: *Commuto tibi hoc votum in opera, quæ vir ille doctus tibi designaverit, cujus sententiæ volo te stare*: posse, inquam, quia id non est delegare, sed prudentia alterius uti ad statuendum materiam subrogandam.

52. Conveniunt tamen primò, quòd utrique possum vota commutare, vel dispensare extra Sacramentum Confessionis: sic Sanch. *l. c.* aliique, imò & absentibus, ex Pelliz. *l. c.* 170. quia nec pro Episcopis à jure ullo, nec pro Religiosis à clausula ulla exercitium ejusmodi potestatis ad forum Sacramentale restringitur.

53. Secundò, quia diximus *suprà, n.* 32. Vota conditionalia, & pœnalia non censeri reservata; ideò hîc consequenter advertimus illa omnia tum ab Episcopis suo jure, tum à Religiosis per privilegia posse dispensari, vel commutari: Id quod certè amplissimam potestatem continet, ut consideranti patebit.

54. Tertiò; quia item diximus *num.* 42. ex consuetudine posse Episcopum dispensare votum castitatis conjugati ad petendum debitum; cùm Regulares habeant, ut modo diximus *num.* 47. privilegium dispensandi ea, quæ potest Episcopus, consequenter iidem Regulares poterunt cum conjugatis, quod possunt Episcopi; idque non solùm ex vi privilegij *viuæ vocis oraculo*, de quo dictum est *num.* 48. sed etiam ex vi privilegij Bullati dicti *n.* 47. Sic Sanch, Hurtadus, Henriquez, Rodriq. Cord. quos citat, sequiturque Quintanad. *tr.* 9. *sing.* 2. 3. & 4. Scio id negari ab aliquibus, quia (inquiunt) Episcopus non dispensat in hoc ex jure ordinario, sed ex consuetudine: scio, inquam, id, sed immeritò negatur. Privilegium enim Mendicatium dicit, posse eos dispensare in votis, in quibus potest Episcopus; & quidem rectè omnes declaramus, in quibus potest ex vi jurisdictionis, nec solùm ex vi necessitatis urgentis, quando non ex vi suæ ordinariæ jurisdictionis, sed ex præsumpta voluntate Pontificis dispensat.

At Episcopus, posita dicta consuetudine, jam ex vi ornariæ jurisdictionis acquisitæ per consuetudinem dispensare, ergo poterunt Regulares: Consuetudo enim dat jurisdictionem ordinariam, ut probat Sanchez *lib.8. de matr. d. 12. n.4. cum contingat, de foro competenti.*

Quid possit fieri circa aliqua vota reservata per Bullam Cruciatæ, vel per Iubileum, insinuabitur *mox* §.5.*n.*1.

Facta dispensatione, an quis possit redire ad prius votum, dicetur item *mox* §.7.

§. V. *De commutatione Voti.*

Quis commutandi potestatem habeat?

1. HAbent sine dubio commutandi vota potestatem. Primò, omnes Superiores jurisdictione Episcopali potentes, Secundò, omnes Regulares, ut diximus *a n.*47. Tertiò, omnes Confessarij per Bullam Cruciatæ, vel per Iubileum electi, modo *n* 11. mox dicendo.

2. At enim vero: eo ipso, quòd quis potestatem habet dispensandi, censetúrne habere potestatem commutandi; Respondeo ita, quia quibus conceditur majus, concessum intelligitur & minus in eodem genere rerum: juxta illud: *Cui licet, quod est majus, licet, quod est minus.* Ita Sanch.*lib.4. in dec.c.49. n.*28. Castro Pal. *d.2. de voto, p.14.& tr.25.d.unica, de Bulla Cruc.part.10.*

Quid contrà? eo ipsóne quòd quis commutare potest, potéstne dispensare? Respondeo, non ita, quia major potestas nullo modo continetur in minori Sic iidem *ibid.*

De commutatione in majus.

Quis?

3. Non solùm prædicti Superiores, & Privilegiati sed quilibet potest suum votum non reservatum, nec tertio præjudicans, in melius commutare. Ita Navarr. Cou. Sayr. Val. Suar. Sà, aliique apud Castro Pal.*l. c. de voto, p.15. n.*2. Ratio est, quia melius bonum Deus acceptat loco minoris, utpotè sibi gratius. Certè id non accidit in hominibus, quibus non eo ipsò, quòd aliquid melius est, placet magis. Regulæ autem ad discernendum, quodnam sit opus melius, videantur *infrà c.*17. §.4. *n. præsertim* 23.

Quæ?

4. Omnia vota præter verè reservata, & præter ea, quæ in utilitatem tertij cessa sunt, & ab eo acceptata, potest quis, in evidenter melius commutare. Ita Navarr. Val. Sayr, Sà, Suar. Sanch. aliique apud Castr. *l.c. d. 2. p. 15.n.*2. Dixi primò (præter reservata) non enim quis, v. g. peregrinationem Romanam sui in quodcunque aliud commutare, ne in aliud quidem reservatum, v.g. castitatem potest. Ratio est, quia eo ipso, quod votum est reservatum, subditur Superioris arbitrio, & non voventis dispositioni relinquitur. Excipe, nisi commutatio fiat in ingressum Religionis; quia propter summam perfectionem status Religiosi, potest quodlibet votum in illum mutarit; quam exceptionem fecit Pontifex *cap. scripturæ, de voto*; ibi: *Reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuum nosci tur ob Religionis obsequium commutare.*

5. Dixi Secundò (præter ea, quæ in utilitatem tertij, &c.) non enim, ex Sayr. Suar. Less. apud Castro Pal. *l.c. de voto, n.*2. si quis fortè vovit dare, v.g. pauperi huic determinato eleemosynam decem aureorum, isque acceptaverit, pote in aliquorum sententia in aliud melius opus, v. g. in Missas permutare; quia tunc acquisitum est jus tertio, cui non semper, ut modo dixi, quod melius est, placet. Dico (in aliquorum sententia): nam cæterùm vide, quæ docui *c.*7.§.6.*n.*3.& mox *infrà* docebo *c.*17. §.2.

6. Quid, si votum ejusmodi acceptatum non fuerit? Ajo cum iisdem, posse commutari, ut ex dictis *suprà* §. 4. *n.*29. manifestum est. Nam propterea, si Calicem huic Ecclesiæ pauperi vovisti, nec ipsa, vel ejus Rector, aliúsve legitimè acceptavit, potes pauperiori dare. Ita Sanch.*lib.4. in dec.c.*49. Less. *n.*6. Pont. aliique apud Castr.*de voto l.c.*

Ob quas causas?

7. Nulla causa ad explicatam commutationem in melius desideratur; siquidem, opus ipsum Deo gratius esse, satis causam præbe. Ita Navarr. Sayr. Azor. Laym. Sanch. Suar. aliique *loc.cit.*

De Commutatione in minus.

Quis, Quæ Vota, Ob quas causas?

8. Nullus, nisi qui potest dispensare propter Vota sive reservata, sive non reservata, in notabiliter minus commutare (enim sit in paulò minus, cùm parum pro nihilo reputetur, non minus, sed æquale moraliter, reputabitur.) Ratio dicti est clara, quia tunc admisceretur remissio partis voti, æque adeò dispensatio. Vnde etiam fit, ut causæ ejusmodi commutationis in minus, eædem debeant esse, quæ sunt dispensatione, nempe obstantes executioni voti, ut suo loco *suprà* diximus. Quòd si quis Superior, vel Delegatus ab ipso sine causa votum grave in notabiliter minus commutaret, v.g. jejunium in quinque *Pater* & *Ave* peccaret mortaliter, quia usurparet authoritatem sibi non concessam, hoc est, potestatem dispensandi sine causa, quod esse mortale diximus *sup.*§.4.*n.*12..

9. Quid de validitate? Respondeo, Quando commutatio fit in minus authoritate Prælati, vel Delegati per Bullam, Iubilæum, privilegia, etiam nulla subsistente causa, valet commutatio; concipit tamen vovens gravem obligationem supplendi id, quod deest ad æquælitatem materiæ subrogatæ cum promissa. Ita Sanch. *lib.4. de voto, cap.*31. Ratio est, quia contractus permutationis, sicut & venditionis, non annullatur ex inæqualitate pretij, vel rei cum re; sed solùm est onus supplendi id, quod ad æqualitatem deest: ita proportionaliter in casu permutationis voti. Eadem ratio idem persuadet, si commutatio in minus fiat propria authoritate; sat enim erit implere, seu habere animum supplendi quod deest: vel certè redeat vovens ad prius votum. Hæc ex Sanchez, cui non in omnibus consentit Castr.*d.2. de voto, p.*17.

De Commutatione in æquale.

Quæ?

10. Constat ex dictis Episcopos, Episcoporúmque jurisdictione potientes, item Religiosos ex privilegio, posse etiam extra confessionem commutare vota non reservata in æquale, vel ex modò dictis *n.* 8. in quasi æquale.

11. Eadem, etiam extra Confessionem, facultate petitur Confessarius electus virtute Bullæ Cruciatæ; vel Iubilæi: Verba Bullæ hæc sunt: *Possunt eligere Confessorem, &c. & illis vota omnia, (ultramarino Castitatis, & Religionis dumtaxat exceptis) in aliquod subsidium hujus expeditionis per eundem Confessarium commutari possum.* Verba Iubilæi: *Possunt approbatos Presbyteros eligere qui valeant vota quæcunque ab eis emissa (Castitatis, & Religionis dumtaxat exceptis) in alia pietatis opera commutare.* Ex quibus verbis vides ad dandam licentiam petendi debitum ei, qui cum castitatis voto matrimonium contraxit non se extendere, nec Cruciatam, nec Iubilæum: quia ea licentia esset partialis dispensatio voti facti castitatis, quòd hîc excipitur.

An eleemosyna data ob Bullam Cruciatæ, & an privilegium ipsum Iubilæi, faciant, ut commutatio vororum licitè, vel validè fiat in minus, similia; pertinent ad tractationem de Bulla, & de Iubilæo.

12. Iam verò, an quilibet propria authoritate possit votum utique non reservatum in æquale sibi commutare, celebris est quæstio: Negat Suar. *lib.5.de voto, cap 19. n*1. Sanch. *l.4. in dec.c.43.n.*12. alios citans, quibus adde Castr. *de voto, p.*15. *n.* 5. & communior sententia; quia quamvis opus subrogatum sit æquale operi promisso per votum: at eo ipso, quòd hoc promissum, melius est, quam non promissum; ergo, si tunc quis commutaret,

convin

convinceretur commutare in minus, quod non posse, modò n.8. diximus.

13. Affirmat Henriquez, *lib.5.de pœn.cap.20.n.5.* & *lib.7.de indul.c.30.n.5.* Manuël. *tom.3.summæ, c.100.n.4. vers.4.initio*, alique apud Sanch. *l.c.n.18.* quia si materia æqualiter æquali, non potest Deo non esse æqualiter & evidenter æquali, non potest Deo non esse æqualiter gratus, quare ea ipsi laudabiliter, & æqualiter satisfiet.

14. Vraque sententia est probabilis: mihi autem probabilior apparet affirmativa: nam etiam homini per æquale satisfit debito, si ipse invitus non est: at invitum esse Deum in opere æqualiter bono, satis ob suam benignitatem præsumere debemus, & ad argumentum in contrarium, respondemus, negando melius esse, quoad substantiam opus promissum, esto, quoad promissionem sit melius, sed quia ob benignitatem Dei jam satisfacti per opus, quoad substantiam æquale, illa ratio promissionis remittitur, non est ejus habenda ampliùs ratio. Sicuti, si tibi debeo decem aureos ex promissione, vel contractu, idem autem totidem in frumento, juxta tuum beneplacitum, æqualiter satis tibi facere dicor, non verò minus. Adde remanere vinculum promissionis; quando fit commutatio, ut mox dicam *§.seq.n.2.* & solùm transferri in rem subrogatam: Ergo ex hoc capite dicta res subrogata minor non erit.

15. Vnum tamen perdiligenter adverte, non raro tibi videri æqualem materiam voto subrogandam; quod non est, quia bene circumstantias non expendis. Promisisti, v.g. meæ servum Ecclesiæ, filium hunc Religioni, Calicem Altari: non erit æquale, si des des pro servo pretium etiam valde excedens, si offeras alium filium, si largiaris Calicem majoris pretij, quàm fuerit promissum: quia poterit individuus ille servus, filius, calix aliquid utilitatis, vel æstimationis, per quod hic, & nùc sint eligibiliores, quàm quodcunque aliud.

16. Rectè denique notant Doctores, ne fallamur in subrogando materiam æqualem voto, semper consulendum esse, ut aliquantò plus subrogetur: non solùm quando propria authoritate commutatur votum; verùm etiam quando id ex jurisdictione Superioris, nollam admittere volentis dispensationem exhibetur. Nihilominus pro Superioribus, & privilegiatis adest aliqua major benignitas, quam mox leges *n.20.*

Quæ vota?

17. Non modò vota non reservata: verùm etiam reservata, deficientia in aliquo, ut conditionalia; pœnalia, & similia *supra §.4.n.32.* dicta. Item omnia vota facta in favorem tertij, sed nondum acceptata, commutari in æquale à prædictis Episcopis, Religiosus, electis ex Bulla vel Jubilæo Confessariis, possunt Ita DD. *c. litt. B.* adde Lud. à Cruce *de Bull.Cruc.d.1.c.6.d.ult.*

De commutatione voti jura dixi, cùm de commutatione juramenti: lege etiam Ludovicum à Cruce *in explicatione Bullæ Cruc.d.1.c.6.d.5.*

Ob quas causas?

18. In nostra sententia (quidquid sit in alia) in qua potest quis propria authoritate votū sibi commutare inviderit æquale, causam satis levem requiro. Ita Henriq. aliique quos citat, & sequitur Lud à Cruce *in expositione Bullæ Cruc.d.1.c.6.d.4.n4.* Ratio est: quia ipsum opus subrogandum esse Deo æque gratum, valdè sufficiens est. Adde remanere idem vinculum, licèt translatum in re subrogata. Quare solùm levis aliqua causa tunc requiritur, ne imprudenter mutes propositum: sufficere autem pro causa; quòd hilarius votum per materiam à te subrogandam implebis, mihi certum est, propter rationem *n.seq.* afferendam.

19. Dices: ergo pari modo; quando votum: sive per Episcopum, sive per Bullam, &c. commutatur in æquale, levis sufficiet causa. Respondeo, ita profecto; nam propterea sufficientem esse causam, putant Doctores apud Sanch. *l.c.6.50.n.23.* si commutationem quis petat, sperans alacriùs rem subrogatam executurus; id enim benignitatem Dei commendat, allicitque fideles ad promptiùs vovendum.

20. Dictum est (inevidenter æquale) nam apponendum est discrimen inter potestatem, quam habet hac in re superior, sive Ordinarius, sive delegatus, ab ea, quâ diximus, ipsummet privatum uti posse: Superior enim, vel electus per privilegium potest commutare in aliquantùm minus; at verò ipse privatus inevidenter æquale, sed certe moraliter, hoc est, prudenti judicio æquale, quis enim actionibus possit, quænam sint æqualia, vel inæqualia metaphisicè deliberare? Ratio discriminis est, quia si privatus posset (ut certè ex nostra sententia potest) commutare votum in æquale, & Superior, vel per Bullam electus non posset in aliquantò minùs, ad nihil inserviret Superioris jurisdictio, posset enim superior solum id, quod ex se jam habet ipse privatus vovens: Vt sit igitur proficua jurisdictio, & ut vovente eleventur nonnihil à Superiore, & à privilegiis dictis poterunt ab his in aliquantò minus eorum vota commutari. Vide quæ dixi *c.7.§.4.à n.8.*

§. VI. *Praxis æqualitatis servanda in commutatione Votorum.*

1. Operosum est suo momento expendere æqualitatem, vel quasi æqualitatem, quæ inter materiam voto promissam, & subrogandam intercedere in commutatione debet: nam propterea, ut *supra, §.5.n.16* innui, consilium præbent Doctores, ut ad securitatem conscientiæ semper ea fiat in aliquantò saltem majus. Regula autem hujus rei certio dari nequit, quam prudens arbitrium Confessarij, qui omnibus circumstantiis expensis, æqualitatem, vel quasi in Domino constituat, Has autem ut expendas, hæc, quæ fusè habes apud Doctores breviter sic habe.

2. Primò, materiæ voti gravitas est ex se præscindendo à vinculo, voti consideranda: sic Sanch. *lib.4.in dec.cap.56.* Ratio est, quia in commutatione vinculum voti remanet, & solùm transfertur in opus subrogatum: quare, cùm non sit illud relaxandum, non erit opus hic illud in lancem inducere. Non sic in dispensatione, in qua vinculum voti omnino tollitur.

3. Secundò, non est spectanda sola excellentia virtutis, quam habet materia subroganda, ita ut melior sit commutatio, quæ fiat in excellentiorem virtutis actum; sed est melius ipsi voventi hic, & nunc quod seu pro tempore, loco, dispositione ipsius.

Si flagellationem, v.g. ad domandam carnem vovisti, melius erit, si illud commutes in jejunia, quàm in Orationes: quia jejunium magis, quam oratio, licèt hæc sit excellentior actus, ad carnis mortificationem conducit Ideo in frequentiam Sacramentorum omnia vota commutari regulariter consilium esto; quia Sacramenta ad bonum voventis melius, quàm opera cætera, sunt utilia.

4. Tertiò, expende item difficultatem implendi rem promissam, rem subrogandam; & in Peregrinatione pericula, laborem, expensasque proprias pro eundo, & redeundo faciendas; quæ quidem expensæ ex probabiliore sententia cadunt intra votum peregrinandi, nisi expressè excluseris, vel nisi mendicando ire promiseris.

Quartò, commutatio, licèt convenientissimum sit, non tamen est necesse, ut fiat in favorem ejus Sancti, vel Ecclesiæ, cui factum est votum, quia supponimus promissionem ab ea Ecclesia nondum acceptatam legitimè fuisse.

5. Quintò, non est opus, ut votum personale commutetur in actionem personalem, vel reale in realem, neque ut actio subroganda sit æqualis in duratione, vel numero, vel ut certo die fiat; possunt enim hæc aliundè compensari.

6. Sextò, quando dilatio nihil minuit de voto, nec multum interest implere votum die destinata, modica

commuta

Commutatione suppleri potest. Sic Lud. à Cruc. *d.* 1. *c.* 7. *d.* 7. *n.* 3. Certè ego potenti commutari jejunium hujus diei in alium, præscindendo ab aliqua peculiari circumstantia, facilè concederem sine alio supplendo: quia tunc dilatio patum, aut nihil demit de obsequio Dei.

7. Sed occurrit difficultas circa votum conditionale pœnale. Diximus in commutatione votorum expendendam esse gravitatem materiæ voti, ut illi commutatione subrogetur opus æquale: cum ergo in voto condirionali pœnali adsit duplex materia, utraquéne est expendenda? Petrus, v. g. vovit non ludere, quòd si ludat vovet dare quandam eleemosynam, adest hîc promateria voti ipsa eleemosyna, adest ipsa negatio ludi, quæ per votum istud intenditur, in commutatione ergo bonitas non ludendi sola, an etiam bonitas eleemosynæ expendenda est?

8. Assero cum Sanch *ibid. à n.* 30. si commutatio petatur, & facienda sit post impletam conditionem, hoc est, post ludum, utriusque, nimirum bonitatis non ludendi, & bonitatis eleemosynæ, rationem habendam esse. Ratio est, quia ex una parte, non ludere, fuit res per votum directè promissa; ex alia verò parte, ipsa eleemosyna, purificata conditione hoc est, posito ludo, transit in rem absolutè promissam.

9. Si verò petatur ante completam conditionem, variant Doctores. Nonnulli negant esse etiam expendendam pœnam; id est, in casu dicto eleemosynam, quia illa nondum est promissa, cùm nondum purificata sit conditio. Verum, dico primò, esse expendendam non ratione sui sed ratione bonitatis directè promissæ: explico, & probo. Votum non ludendi est gravius, si referatur ad pœnam illam dandi eleemosynam; quam si ad talem pœnam non referatur: gravius est enim sic promittere. *Voveo non ludere, quòd, si lusero, voveo eleemosynam*, quàm solùm sic: *Voveo non ludere*; ergo non est mirum, esse expendendam illam pœnam, ut videatur gravitas totius voti. Fateor tamen ejusmodi pœnam, scilicet in casu dicto, eleemosynam non esse accipiendam hîc secundùm totam suam nobilitatem, seu gravitatem: ratio est, quia, cùm nondum sit incursa, sed à voluntate vovent is, quoad futurum eventum adhuc pendeat, multum sine dubio à sua gravitate deficit.

10. Denique subjiciam hîc aliquas commutationes approbatas à Doctoribus, apud Sanchez *lib. 4. in dec. c. 56. à n.* 39. & Lud. à Cruce *mox* cit. ut nimirum faciliùs, ad harum exempla, praxim commutationum deducere valeat, qui legit.

Aliquæ peculiares Commutationes.

11. Votum Hierosolymitanum cujusdam pueri commutatur à Pontifice *c. Venientis, de voto*, eleemosynis, & ut uni pauperi toto vitæ suæ tempore vovens provideat.

12. Votum simile cujusdam Episcopi commutatur, *cap. Magnæ, eodem*, ut expensas eundi, redeundi, ibique commorandi integrè in subsidium Terræ sanctæ mittat, laborémque itineris compenset, sollicitiùs instando Vigiliis, Orationibus, Jejuniis.

13. Peregrinationem pedestrem Viri docti apud Sanchez *lib. 4. in Dec. c. 46. n.* 40. commutant in æqualem laborem, idest, præter expensas piè distribuendas, labor tot dierum tolerandus in itinere compensetur cum jejunio totidem dierum: at non pedestrem commutatur ita, ut labor quatuor, vel etiam quinque dierum compensetur cum jejunio unius diei. Ludovicus à Cruce *de Bull. Cruc. d. 1. c. 7. d. 3. n. 2.* sic commutat ejusdem peregrinationis votum: Si equester quis peregrinaturus per votum sit, est facienda sumptuum comparatio, & hi Monasterio pauperi, vel orphanæ maritandæ, vel alteri pio operi dentur. Pro labore autem itineris, toto tempore, quo duratura erat peregrinatio, singulis mensibus confiteatur, & communicet; singulis ejusdem temporis hebdomadis semel jejunet, ac ter in hebdomada Rosarium recitet: & ad majorem securitatem sex sacrificia celebrari curet: Si pedester erat peregrinaturus, ultra expensas modo dicto erogandas, pro labore fateatur, communicétque decimoquintò quoque die, toto tempore, quo duratura fuisse censetur peregrinatio: semel in hebdomada ejusdem duraturi temporis jejunet: unum, vel alterum Rosarium recitet; eleemosynam quampiam juxta sui status possibilitatem eroget, ac sex sacrificia celebrari curet.

14. Si quis potestatem habet commutandi votum Religionis Dominicanæ, in qua quotidie recitatur Officium, jejunatur in septem mensibus anni, abstinetúmque semper à carnibus, commutare hæc posset, ex Sayro *in clau. reg. lib. 6. c. 12. num.* 21. in jejunium Feriæ sextæ pro tota vita; item eleemosynam suis facultatibus congruentem, qui petit commutationem largiatur; quotidie septem Psalmos recitet; & decimo quoque quinto die peccata fateatur. Addit Medina! *l. 1. sum. c.* 14. §. 7. *tract. de commutat. reg.* 3. ut etiam dicto decimo quinto quoque die communicet.

Non placet Ludovico à Cruce *de Bulla Cruc. d. 1. c. 7. d. 4. num. 2.* sicut nec Sanch. *ibid. n.* 43. hæc commutatio, videtur enim esse in minus, cùm onera Religionis sint his multò majora; quare tandem concludit, ut intermisceatur dispensatio.

15. Votum absolutum tum Castitatis, tum Religionis nunquam posse propriè commutari: quia omne opus est minùs, quàm Castitas, & Religio, notant Sanch. *l. c. n.* 41. aliique *ibid.* cit. (quod tamen mihi difficile dictu videtur) unde semper admiscendam esse dispensationem. Absolutum dixi: nam conditionatum, vel pœnale, cùm à voris absolutum aliquantum deficiant, unde minorem exigant compensationem, commutari in æquale, vel quasi æquale sine dubio possent; Sic Sanch. *n.* 41. *fine* testo neget Ludov. à Cruce *ibid. n.* 41.

16. Votum assumendi Religionem certam non bene commutatur in aliam laxiorem, vel in aliam magis inobservantem: sic Suar. *t. 3. de Rel. l. 4. c. 9. n.* 2. unde vel misceatur dispensatio, vel alia opera addantur. Ratio est manifesta, quia laxior est minus bonum, minúsque Deo grata, quàm strictior.

16. Votum non ineundi matrimonium commutant aliqui docti in Confessionem mensibus singulis biennio, aut triennio faciendam, & in novem sacra: sic Sanch. *ibid. n.* 42. Sed Ludovicus à Cruce *de Bull. Cruc. l. c. d.* 5. cui meritò hæc minora videntur, addit injungendum esse aliquod pium opus in perpetuum, sicuti perpetuum est votum: quod tamen necessarium non esse, nos notavimus *supra, n.* 5.

18. Tum Sacerdotij Votum commutant aliqui apud Sanch. *ibid. n.* 43. in recitationem quotidianam septem Psalmorum Pœnitentialium cum Litaniis; vel in quotidianam recitationem Officij Beatissimæ Virginis, vel Calculorum Virgineorum, & in Confessionem, & Communionem decimoquinto quoque die, & ut cures celebrari sacrum singulis mensibus, utque insuper voveas castitatem; Quòd si castitatem vovere refugias, hujus loco jejunes omnibus sextis Feriis.

19. Sed certè hæc commutatio valdè minor videtur, quare vel, aliud addatur, vel intermisceatur dispensatio.

20. Votum semper singulis, v. g. Sabbatis jejunandi potest commutari in Confessionem, & Communionem decimoquinto quoque die per annum integrum, & in tria sacra celebranda, vel in recitatiopem Calculorum Virgineorum, & in eleemosynam modicam Sabbatis perpetuò faciendam. Ita nonnulli apud Sanch. mox cit. Aliis id parum videtur. Ita Ludov. à Cruc. *l. c. d.* 7. *n.* 3. fatetúrque Sanch. *n.* 44. nam ideo ita commutant, ut vovens perpetuò Rosarium Beatæ Virginis genuflexus recitet in hebdomada, vel eleemosynam aliquam distribuat semel item in hebdomada, additâ Coronâ Christi Domini flexis genibus recitandâ.

21. Votum recitandi singulis Feriis sextis perpetuò septem Psalmos, legitimè commutabitur in modò dicta;

dita; vel ut eadem Feria sexta, seu alio die semel in hebdomada jejunetur. Ita Ludov. à Cruc. *ibid.*

12. Jejunium in pane, & aqua rectè commutabitur in recitationem integri Rosarij genibus flexis, addita flagellatione corporis: vel in eleemosynas competentes facultatibus voventis, vel melius in confessionem, & communionem. Ita Bardi *in exp. Bull. Cruc. p.2. tr.* 73. *fol.*5.10.

13. Eleemosyna commutetur in servitium in Hospitali unius dierum, quot judicantur sufficientes ad compensandam quantitatem eleemosynæ promissæ. Ita idem *ibid.*

14. Confessio, & Communio in actum contritionis, vel Amoris Dei, & jejunium, addita recitatione Rosarij, vel Coronæ Virginis. Ita idem *ibid.*

15. Celebratio Missæ in Communionem, in recitationem Officij, vel coronæ Virginis; vel in eleemosynas, vel in jejunium. Ita idem *ibid.*

§. VII. *An facta commutatione, vel etiam dispensatione, liceat redire ad prius votum?*

1. Facta per legitimam jurisdictionem commutatione, extinguitur prius votum. Ita Sanc. *l.4.c.*54.*n.*42. ita commutatio est translatio in novam materiam, eâque prioris extinctio. Hinc, si subrogata materia fiat inutilis, vel impossibilis etiam culpâ ipsius voventis, (qui subrogatam eandem materiam omiserit cum peccato, juxta Ludov. à Cruce *de Bull. Cruce, d.2.c.6.dub.*16. *n.*12.) non obligatur vovens ad redeundum ad prius votum. Ita Sayr. Sanc. Suar. Laym. apud Castr. *d.2.de voto*, *n.*8. *n.*2. Commutatur, v. g. oratio S. Ignatio promissa, in jejunium ejus vigiliæ? si in vigilia propter infirmitatem jejunare tibi non datur, vel cum peccato non jejunasti, ad orationem non teneris, quia votum de oratione jam extinctum per commutationem fuit. Idque locum etiam sortitur in commutatione votorum sæculi, quæ fit vi professionis Religionis. Sic Castr. *ibid. num.*3. (quidquid negent Vivald. *in Candel.* 3.*p.c.*24. *n.* 28. Graff. 1.*p.decis.lib.*2.*c.*30.*n.*3.) quare, si in sæculum sine culpa, ex dispensatione pontificis redeas, ad vota sæculi non teneris, si cum culpa, vide *supra, c.*16.§.3.*n.*5.

2. Si dispensetur, vel commutetur ad tempus tuum votum per subrogationem alicujus pij operis, teneris (finito tempore, votóque iterum redeunte) ad illud opus subrogatum; v.g. dispensat Pontifex tuum votum Castitatis ad effectum nubendi, subrogátque jejunium singulis hebdomadis, si moratur uxor, adeóque ad votum castitatis redeas, obligarisne prosequi jejunia, posito, quòd in Brevi commutationis Pontifex neque dixit, neque negavit jejunia debere esse perpetua?

3. Respondeo: Sanch. *lib.4.in dec. c.* 55. *n.* 21. quamvis in commutatione aliorum votorum te non obliges ad dictam perpetuitatem; te tamen obligat in commutatione prædicti voti castitatis: quia tenor Brevis Pontificij videtur eam requirere. Sed certè probabile est cum Castro Pal. *de voto, cap.*18. *num.*6. te non obligari, quia cum redeat prioris voti obligatio, longè est à benignitate Ecclesiæ, ut remaneant opera subrogata, gravaretur enim duplici onere vovens, altero voti, altero operis subrogati. Facta commutatione à Pontifice, v. g. jejunandi, ad effectum matrimonij ineundi: an obligatio jejunandi incipiat, antequam ineatur matrimonium; vide apud Sanch. *lib.*4 *in Dec.c.*51.*a n.*21.

Vt item, an Pontifex pro semper tibi dispenset in voto, v.g. Castitatis, dum nullam aliam strictiorem clausulam apponens, dicit (*pro hac vice*) & sic intelligatur, pro hoc voto, atque adeò absolutè, vel mortua una uxore, possis aliam ducere? Vide apud eundem Sanchez *lib.*8. *de matr. d.*31. Basilium Pontium *lib.*8. *matr. cap.* 20. Summam Dianæ *v. Dispensatio, n.*13. id tanquam probabile judicantem.

4. His præmissis, venio ad difficultatem in titulo propositam, an scilicet impetrata dispensatione, vel commutatione voti à Superiore, liceat voventi negligere materiam subrogatam, séque subjicere iterum priori voto? Dico cum Laym. *lib.4.tr.4. cap.*8.*n.*27. Sanch. *l. c. n.*26. licere, sive res subrogata sit minor, sive major, sive æqualis, (quamvis, si sit major, neget Suarez *lib.*6.*de voto cap.*20.*n.*4.) idque quoties vovens, volet. Ratio est, quia tametsi prius votum, ut *n.*1. dictum est, fuerit extinctum, tamen ex benigno & interpretativo consensu benignissimi Dei, qui est creditor Voti, & ut Fideles ad vovendum alliciantur, præsumimus hanc libertatem nobis Deum concessisse. *Hinc etiam sequitur* (inquit Lessius *lib.*2.*c.*40.*dub.*16. *in fin.* 111. *in* 2. *editione*) *si sæpius facta sit commutatio, posse servari quidvis illorum, in quæ facta fuit, v. c.*9.*votum peregrinationi, annuæ commutatum est in mensuam confessionem, mensrua confessio in jejunium hebdomadarium, jejunium hebdomadarium in certas preces quotidianas; potest vovens satisfacere voto, vel precibus vel jejunio, vel confessione, vel peregrinatione* Hæc ex Lessio.

5. Hactenus dictum est de Commutatione impetrata à legitima jurisdictione; nunc de eadem dicamus, quando fuit facta propria authoritate voventis.

Si commutasti votum tuum in majus, vel æquale, & hoc implesti, non teneris ampliùs redire ad prius votum; quia jam satisfactum est Deo, ut ex se patet. Ita Ludov. à Cruc. *in expos. Bull. Cruc. d.*1.*c.*6.*dub.* 16.*n.*2. Si commutasti in minus, & hoc item implesti, teneris supplere, quod deficit, vel si id nolis, poteris reassumere prius votum, Quòd si rem propria authoritate subrogatam, v. g. jejunium subrogatum Rosario non implesti, distinguendum erit. Si enim res subrogata fuit, vel major, vel æqualis potes, quod tibi libuerit, exhibere: v.g. in dicto exemplo, potes, vel Rosarium recitare, vel jejunare. At si res subrogata minor fuit, tunc vel addendum aliquid, quo pertingatur ad æqualē, seu majus, vel prius votum erit assumendum: patent hæc ex dictis.

6. Denique, si materiam subrogatam, v.g. jejunium exhibere non potes, potes autem prius votum v. g. in dicto casu Rosarium, certè obligaris redire ad Rosarium, hoc est, ad prius votum, sive ad majus, sive ad minus, sive ad æquale fuerit facta à te commutatio. Colligitur ex eod. Lud. à Cruce, *l.c.* Ratio est, quia per commutationem propria authoritate exhibitam, non transfertur vinculum ad rem subrogatam, sed solùm per æquipollens satisfit benignissimo Domino. Cum igitur ipsi satisfieri per materiam subrogatam, quæ tibi impossibilis, vel inutilis est reddita, jam non posse supponas, consequenter sequitur urgere vinculum voti, quod à suo robore per tuam commutationem nunquam cadit, quod tamen cecidisset, si per legitimam jurisdictionem concessa fuisset commutatio, ut *num.* 1. dicisti.

An peccet contra Votum, qui neglecto Voto commutato, negligit & materiam subrogatam? Dixi *supra, c.*7.§.5.*num.*2.

Caput XVII.

Consilium de quadam Voti Commutatione.

1. Interrogatus, dum hæc scriberem, de cujusdam voti, ac Iuramenti Commutatione, aliqua dedi, quæ non parum erunt accommoda, ut magis, magisque confirmentur, lucémque majorem nonnulla hactenus allata concipiant, nam propterea labori eadem exscribendi, in Lectorem gratiam, hic non parcam.

§. I. *Proponitur status Quæstionis.*

1. Pater Bernardinus à S. Sthephano, antequam suam apud Minores de observantia professionem emitteret, legavit uncias centum monetæ Siculæ, id est, scuta ducenta

ducenta supra quinquaginta annuatim solvenda quibusdam puellis Monialium statum susceperturis. His verbis:

Item voluit dictus donator. P. Bernardinus, quòd quoad partitam unciar. centum rendalium de summa didictorum reddituum liberorum, ut *supra* donatorum Hospitali magno hujus Civitatis Panormi, quolibet anno dentur, & dotentur pro Monachatu illius personæ eligendæ per prædictum Patrem Bernardinum, quæ debeat se monachare, & professionem facere in aliquo Monasterio, & mortuo dicto Patre Bernardino, vel etiam eo vivente, dicta electio fieri debeat ab illa persona declaranda, & nominanda per ipsum Patrem Bernardinum per acta publici Notarij, Itaut persona eligenda pro dicto Monachatu sit virgo nobilis, ætatis annotum sexdecim completorum, pauper, & orphana, periculosa, &c.

2. Post aliquot menses idem P. Bernadinus nondum eadem sua professione nuncupata, declaravit prædictam electionem expediendam esse per P. Provincialem Provinciæ Siculæ pro tempore existentem: & insuper voluit, ut idem Provincialis prædictam dispositionem de puellis monachandis posset in aliud opus pium, quod, ipsi libuerit, commutare. Hæc sunt verba dispositionis.

P. Bernadinus à S. Stephano præsens coram nobis, &c. omnem potestatem sibi reservatam valendi eligere, ac nominare, &c. dedit, & Reverendo P. provinciali Ordinis Minorum de observantia hujus Provinciæ, præsenti, vel qui pro tempore erit in posterum, qui ea omnia præstare possit, quâ posset ipse P. Bernadinus, addita amplissima potestate, quâ P. Provincialis dictus possit eandem potestatem eligendi, & nominandi, alteri personæ tradere. Quòd si eidem P. Provinciali præsenti: vel pro tempore existenti videtur obsequium fore Dei, commutare dictum legatum in aliud pium opus: in eo casu dictus P. Bernardinus dat omnem illi authoritatem, ac potestatem, quam ipse P. Bernardinus habet valendi commutare dictum legatum, in prædicta donatione irrevocabili factum, &c.

3. His duabus dispositionibus se habentibus, intendens in præsentia P. Bernardinus ad majus, præstantiúsque Dei obsequium, instat apud P. Provincialem, ut is commutet legatum pro puellis monachandis in aliud opus pium, nempe in augmentum Missionum inter Infideles, & Turcas, in quibus Sacerdotes nonnulli maximo Christianorum ibidem degentium bono pro Religione Catholica in utroque ritu Latino, & Græco laborant, & laborabunt plures, majorique securitate, ac stabilitate si hujus subsidij accessu fundatio earundem Missionum confirmetur.

4. Vt ordine procedamus, tria in hac difficultate sunt disputanda. Primò, an potuerit P. Bernardinus per posteriorem dispositionem allatam *num.* 2. transferre in P. Provincialem potestatem commutandi legatum, quod juramento confirmavit in priore dispositione allata *n.* 1. Quod est idem, ac quærere, An P. Bernardinus, constante priore dispositione habuerit potestatem illud legatum commutandi? Si enim ipse ea potestate gaudebat, cùm quilibet rei suæ, suorúmque jurium sit Dominus, & dispensator: sine controversia consequitur potuisse illam P. Provinciali communicare.

Secundò, An valdè jam concessa hac facultate, inculpatè uti, & legatum in prædictum opus licitè possit P. Provincialis commutare?

Tertiò, An & congruenter?

Addam quartò ad uberiorem doctrinam, an quod nunc possit P. Provincialis, possit & P. Bernardinus?

§. II. *An P. Bernardinus potuerit legatum à se factum in aliud opus pium commutare, unde & eandem potestatem P. Provinciali delegare?*

5. PRæmittendum est, priorem dispositionem, cùm fuerit directa ad virgines pauperes dotandas, proque consecrandas, nihil aliud reipsa fuisse, nisi votum Deo nuncupatum; & quia fuit juramento vallatum, appellari posse à Doctoribus votum juratum, seu quia solùm hic apparet juramentum, voto saltem explicito non adhærens, sed per se stans, vocari communiter juramentum pium. Quamvis enim verba sint directa ad ipsas puellas (*dentur, & dotentur pro Monachatu personæ eligendæ*, &c.) tamen clarè apparet ex fine dispositionis totum id fuisse dispositum in honorem Dei, cùm nunquam præsumitur quis velle inopes alere, & pro Monachatu dotare, nisi intuitu virtutis Misericordiæ, Charitatis in proximum, Religionis in Deum. Et quidem rectè, docent Cajet. *in his quodlibetis, tr.* 11. *quæ est de voto, q.* 3. & Suarez *t.* 2. *de Relig. tr. de voto lib.* 6. *c.* 15. *n.* 2. promissionem sui Deo fieri, an etiam homini, pendere ex voventis intentione: At P. Bernardini intentionem fuit solùm, Deo se gratum per eam dispositionem exhibere, & nimis clarum est, cùm cætera sua bona in similia opera pia, ut Deo se expeditiùs in Religione consecrare, tunc distribuerit: & ipsemet nunc vivens diserte idipsum affirmet, licèt fatear adfuisse minùs principaliter aliquem respectum ad dictas puellas, præsertim suæ familiæ, quæ erant aliis præferendæ: id quòd nihilominus nobis nihil obstare paulò post videbimus.

6. Quòd autem hujusmodi jurata dispositio, seu Iuramentum pium sit censendum votum, seu voti omnino naturæ particeps, docet his verbis Sanchez, lib. 3. in Dec. c. 19. n. 2. *Dicendum est, eos omnes, qui potestatem habent irritandi vota subditorum, posse juramenta de iisdem rebus Deo prostita irritare eodem prorsus modo, & in eisdem casibus, in quibus possunt & vota. Ducor, quòd hujusmodi juramenta*, induant voti. Rationem; *& ita* cap. 30. *Nam æqua facultas tribuitur Patri, & marito relaxandi vota, & juramenta. Atque idem docent S. Thom. D. Antonius, Sylvester, Armilla, Tabiena, Sotus, Aragonis, Alcozer, Azor. Toletus, Sà, Ledesma.* Hæc Sanchez, apud quem horum Doctorum loca videre poteris.

7. Atque his velim addas Ludovicum à Cruce in *exp. Bullæ Cruc. d.* 1. *cap.* 6. *dub.* 5. *n.* 10. qui loquens de juramento pio, quale est illud, de quo agimus, sic habet *Nec intendo solùm potestatem ordinariam circa vota extendi ad juramenta pia, sed idem sentio etiam de potestate delegata, ex duplici ratione. Primò cùm juramentum ordinatur ad Deum durexat, perinde reputatur ac Votum, unde sub nomine Voti solet juramentum comprehendi; & è converso, præsertim juxta communem loquendi modum. Atque ideo Canonistæ interdum asserunt hujusmodi juramentum esse*, Quoddam votum. *Ita Abbas*, cap. 6. verò, de jurejurando fines. *& D. Antoninus* 2. part. tract. 11. cap. 2. §. 2. *inquit: juramentum promissorium de iis, quæ pertinent ad Dei honorem, includere votum. Hinc autem in communi æstimatione tale juramentum quomodocunque fiat, pro voto reputatur, & sub ea voce comprehenditur: ita ut votum sic generatim sumptum, significet debitum voluntariè contractum ex Religione ad Deum.* Hæc Ludovicus.

8. Præmittendum est secundò, Dispositionem prædictam P. Bernardini ex ea parte, quâ minùs principaliter respicere illas puellas fassi sumus non multò ante, nequaquam fuisse ab ipsis acceptatam, nec ab alio pro ipsis. Pater id primò, quia nec in dispositione allata *n.* 1. & 2. id apparet, nec invenitur alibi. Secundò, quia, cùm hæc dispositio non fuerit directa ad personam certam, & individuam, sed ad puellas illas in communi, non potuit ab aliqua ex ipsis acceptari, &c.

9. His tanquam firmis jactis fundamentis, Dico primò, P. Bernardinum semper potuisse prædictum votum, seu juramentum pium de dotandis ad Monachatum puellis commutare in aliud pium opus melioris; immò æqualis bonitatis, &c.

Quòd potuerit in melius probatur: quia Vota quæcunque jurata, & juramenta pia, etiam per se stantia, Deo principaliter præstita: possunt ab ipso vovente, seu jurante propria authoritate in opus melioris bonitatis commutari,

gummutari; sed dispositio, de qua loquimur, Votum est, ergo juramentum ergo, &c.

Minor hujus argumenti constat ex *n.* 3. Major verò est certa, eamque sequuntur innumeri Doctores. Navarr. Covarruvias, Sayro, Azor. Valentia, Sal. Suar. Sanch. apud Castro Palaum, *t.3.d.2.de voto.p.19.n.1.* Et Sanchez eadem *lib.1. in Dec.c.4. n.49.* postquam firmavit hanc sententiam, quam communissimam appellat, affert pro illa triginta quatuor magni nominis Doctores.

10. Verùm, ne solùm authoritate pugnare videar, in rationem afferre mihi vel alteram rationem non gravabor. Nam si opus, quod subrogatur rei per Votum, vel juramentum promissæ, est melius, & Deo gratius, illud vovens reddat, reddet id quod gratius Deo est: ergo abundantiùs satisfaciet: ergo satis, supérque suam obligationem adimplebit.

Adde Primò, in omni nostra promissione facta Deo, videri inclusam esse conditionem illam (*nisi perfectiorem materiam elegero*) cùm enim in rectæ rationi, & Dei beneplacito magis conveniat, magis promissioni satisfactum sic censebitur. Adde secundò, adesse sacros Canones, hanc sententiam approbantes; Satis sit ille *si convenit, de jurejurando: Promissam* (ait Pontifex) *non infringit, qui illud in melius commutat*; Cæteros textus *t.2. de voto, c. licèt, de Regularibus.* lege apud Sanchez, & Castro Palaum citatos. Adde tertiò ex Iure etiam Civili, *tit. de quibus modis tollitur obligatio, initio*, de consensu creditoris posse unum pro alio rectè solvi: At certò scimus Deum consentire, ut ipsi solvatur opus præstantius, utpotè sibi gratius.

11. Hæc quoad commutationem in melius. Quoad commutationem in æquale, licèt sit multorum sententia non posse ab ipso vovente commutari votum in opus æqualis bonitatis, est tamen probabile, & tutum, posse: Ratio est, quia si materia subrogata voto, vel juramento pio est evidenter æqualis, non potest Deo non esse æqualiter grata, & consequenter erit obligationi per votum contractæ æqualiter satisfaciens. Vnde vides, hùc recurrere meliora fundamenta, quæ modo probaverunt commutationem in melius. Hanc sententiam amplectitur Henriq. *lib.5. de pœn. c.20. n.5.* & *lib.7. de Indulg. c.3. n.5.* Manuel *tom.2. summæ p.100. num.1. concl. 4. initio*, aliique apud Sanch. *lib.4. in Dec.c.49. n.10.* & probabile vocant Aragonius, Suar. Alcozer, Less. ab eodem Sanch. *ibidem* citati. Sed etiam commutatio, de qua nos agimus, est in bonum evidenter melius; ideo diutius hîc non immorandum censeo.

12. Illud moneo cum Castr. *t.3. d.2. de voto, p.15. n.7.* ad commutationem præstandam in opus manifestè perfectius, nullam causam requiri specialem; quia ipsamet susceptio perfectioris operis, utpotè Deo creditoria gratior, sufficit pro causa: ut tenent communiter Doctores, Cajet. Navar. Sà, Less. Suar, Sanchez, Layman ab eodem Castr. citati. Pro commutatione autem in materiam æqualem, licèt necessaria sit aliqua causa, levem tamen sufficere, moneo cum eodem *n.8.* quia, cùm hæc non sit absoluta voti obligantis remissio, sed illius obligationis in aliam materiam translatio, levis causa satis, supérque est. Sic Cajetan. Val. Suar. Sanch. Laym. Less. apud eundem Castro Pal.

13. Objicies: Dictæ commutationi obstat jus tertij, nempe jus puellarum illarum, ad quas habitum respectum minùs principaliter fuisse, modò *num.5.* insinuavimus. Respondeo: Quoniam hæc objectio potissimum locum habet in hac quæstione, ut studiosis magis, magisque faciam satis, afferam verba Castro Pal. qui directè hîc respondet ibid. *n.2. Neque obstat, quòd vota sint facta in favorem tertij, nisi specialiter ipsi promisso factâsit, & ab eo acceptata: quia secluſa hac promissione, & acceptatione, jus tertio acquisitum non est: ac proinde solùm spectari debet quod Deo, & creditori gratius sit, ut tradit Suarez, lib.6. de voto, cap.8. n.21. Less. lib.2. c.40. dub.16. n.104* in 2. edit. *Sanchez lib.4.* in *Dec.c.41. n.8. Sayro* in *Clavi, lib.6. cap.11. num.vult. Hinc, si promiseris calicem dandum Ecclesiæ determinatæ, potes alteri pauperiori tradere, nisi fortè promissionem non solùm Deo, sed etiam ipsi Ecclesiæ direxeris, & ab ea fuerit acceptata. Utrumque enim requiritur, ut bene dixit Less.* suprà, *& explicuit Basilius Legionensis*, lib. 8. de matr. c.8. n.15. Hæc Castr. Pal. Ex quibus a minori ad majus sic possumus argumentari: Si votum dandi aliquid determinatæ Ecclesiæ, quando ea nondum acceptavit potest in melius commutari, quantò magis votum factum personis indeterminatis, quale est illud, de quo agimus, quod, ut patet *ex n.2.* directum est puellis in incertum, quodque *ex n.8.* à nemine est acceptatum?

14. Sed operæpretium erit, si idem confirmetur à Sanc. *lib.4. in dec.c.41. n.11. Ex promissione* (inquit) *aut donatione factis causa piæ, nullum jus acquiritur ante acceptationem, ac proinde vota illa manent sicut facta soli Deo, dum ea præpositus illi Ecclesiæ, aut pauper ille non acceptavit. Nec Deus ea vota acceptat, nisi quatenus in suum honorem redundant, quæ acceptatio in reliquis quoque votis invenitur. Atque ut jus irrevocabile acquiratur causæ piæ, est opus acceptatione more humano. Et sic hujus sententia sunt clarè Tabiena, Armilla, Ludovicus Lopez: ajunt enim tunc acquiri jus Ecclesiæ per promissionem, quando ipsa sciens acceptat, & non ante quamvis instrumento publico, & coram Testibus fiat: Et Angelus, Sylvester, & Grassius, ajunt per id votum non acquiri jus, quia non sit eis acceptantibus, aut aliis pro eis, & Sayro, Vsualdus, & Suarez, petunt acceptationem Rectoris Ecclesiæ, ut jus irrevocabile acquiratur, & in propriis terminis Leonardus, &c.* Hactenus Sanch. cui addatur Fagund. qui *lib.2. in 2 Dec. præc. c.19. n.4. & 11.* innumeros authores pro hac sententia citat, & refert, id quod tamen satis sit innuisse.

15. Denique non prætermittâ aliud magis amœnum hîc adnectere. Nam non ignobilium Doctorum est etiam opinio, posse commutari Votum, vel juramentum pium in honorem Dei emissum, etiamsi Ecclesia, vel pauper, in quorum utilitatem cedit, acceptaverit. Audi ex Fag. *tom.1. in dec. lib.2. c.49. n.10.* aliqua, ad tanquam probabile excipiente: *Tertia opinio* (inquit) *docet Iuramentum pium, etiam post acceptationem Rectoris Ecclesiæ, cui facta est promissio, & Votum, etiam post acceptationem pauperis, cui propter Deum, voto aut Iuramento promissa res fuit, posse non solùm authoritate Superioris, & Episcopi, sed etiam authoritate propria voventis, ac promittentis in melius commutari, dando scilicet rem promissam alteri Ecclesiæ pauperiori, aut pauperi egentiori. Primò, quia hæc Vota, & Iuramenta principaliter, & ultimatè in Deum diriguntur, tanquam finem cujus, & solùm pauper est finis cui atque adeò accessorius, & minus principalis; cùm ergo accessorium sequatur principale, si potest votum propter respectum ad principale commutari in melius propria authoritate, nihil obstabit acceptatio ejus qui fuit finis accessorius. Secundò, quia etiamsi dirigas intentionem ad hunc peculiarem pauperem, id sit propter Deum: & sic tota ratio promissionis est Deus, & per accidens est, quod pauper acceptaverit, unde & quod jus aliquod acquisierit: acquisivit enim dependenter à beneplacito Dei, cui non potest non esse gravius, quod melius est unde, facta commutatione, non poterunt illi, ad quos utilitas Voti, & Iuramenti spectabat, Officium Iudicis implorare: quia vovens & jurantes obligationi suæ jam satisfecerunt. Tertio, quia in omni voto includitur illa conditio: Voveo hoc, nisi in melius voluero hoc votum commutare, quam conditionem alterius minùs principalis acceptatio tollere nullo modo valet. Quartò, quia cum, qui in aliqua religione profitetur, jam Religio acceptat, & tamen potest ad meliorem transire, petitâ, & non obtentâ veniâ à suo Prælato, atque adeò invita Religione, juxta sacros Canones* (c. licet, de regularit.) *cujus rei rationem reddens Cajetanus* (apud Fagund. loco citato) *dicit, in eo capite nihil novi juris statui, sed declarari natura ipsius voti, nempe posse quempiam votum suum, etiam acceptatum, in melius sua propria authoritate commutare, & ratio cur possit in tali casu præjudicari Prælatis & Religioni priori, est* (inquit Cajetanus) *quia non propter illos, sed propter Deum Prælatis, & Religioni data est Religiosi persona; & propter hoc*

solius Dei Ratio habetur in hujusmodi commutatione.

Quintò, quia cessante fine præcipuo, ultimato Voti, & Iuramenti cessat ejus obligatio : ergo cùm, facta commutatione in meliorem Dei cultum ; esset finis Voti præcipuus, cessabit & obligatio Hanc sententiam videtur apertè sequi Gajetanus (2.2. quæst.86. art. 11. vers. ad hujus evic.) *& Navarrus* (lib.2.de restit.cap.2.in nova ed.dilp.3.n.14.)Hæc ex Fagundez.

Cui adde de Lugo *d.29. de just.n.93.* Votum(ait)non dat jus in iis,in quorum favorem vota emissa sunt,quãdo promissio non ipsi , sed soli Deo fit : quo casu , etiamsi ipsi præsentes essent, & acceptarent, nullum jus acquirerent, & ipsis invitis posset dispensatione , vel commutatione tolli illud votum , ut fatetur Sanchez *l.4.in Decal. cap.51.n.14.*

16. Dico secundò , P. Bernardinum semper etiam habuisse jus petendi à legitimo Superiore irritationem vel dispensationem , vel commutationem prædictæ dispositionis. Probatur id manifestè:nam quicunque subditus Religiosus , immò , quicunque absolutè habet jus petendi relaxationem sui voti , vel juramenti pij, de qua re nullus dubitat, ergo & P. Bernardinus, quam doctrinam, quia nunc usui nobis ea non erit, satis sit innuisse dumtaxat.

17. Dico tertiò , ex dictis consequenter fieri , ut totam potestatem , quam P. Bernardinus habebat ad commutandum suum hoc votum, seu juramentum in melius, vel in æquale:& jus,quo potiebatur ad petendam in illius relaxationem , legitimè transtulerit in P. Provincialem. Patet id ex illis verbis *n.2.* allatis : *Das autem illi authoritatem ac potestatem , quam ipse P. Bernardinus habet valendi commutare dictum legatum.* Cùm ergo ipse P. Provincialis possit in præsentia , quod antea poterat P.Bernardinus , consequens est, ut P. Provincialis possit tunc illud Votum,seu Iuramentum in opus præstantius,vel ob opus æquale transferre; sicut antea potuisse P.Bernardinum,hactenus probatum est.

18. dices in priore dispositione allata *n.1.*non invenitur. P. Bernardinum potiri hac potestate commutandi. ergo illa nequaquam gaudebat:ergo eam Patri Provinciali communicare non potuit. Respondeo , negando omninò antecedens.Cùm enim certum sit,votum,seu juramentum pium subjacere ex natura sua commutationi; eo ipso, quòd in priore illa dispositione adsit votum,seu juramentum , adest , seu imbibitur in eadem quidquid est de natura Voti , & Iuramenti , & consequenter facultas prædicti commutandi , &c. Immò etiamsi quis aliquando vovisset,vel jurasset se de priore suo aliquo voto non petiturum dispensationem , seu illud non commutaturum; adhuc posse,existente causa, de hoc posteriore voto dispensationem obtinere, & deinde procedere ad dispensationem prioris, firmant *passim* Doctores. Legantur Sanchez *lib.4. in dec.c.8. n.56.* Suarez *lib.2 de voto,c.11.n.6.*Castr.*t.3.d.1.de voto p.8.§.5.n.5.* Quare si in prædicta priore dispositione (cùm sit irrevocabilis inter vivos) adfuit juramentum de non revocando , erit præcommutandum & hoc juramentum. Quod cùm sit accessorium ad juramentum pium de legato , erit & ipsum pium,atque adeò propria authoritate in melius transferri poterit. Transferti autem in melius videtur statim , atque commutatur in aliud juramentum de non revocando subsidium illud Missionum ; quod certè subsidium præstantius bonum esse *mox* probabimus , & consequenter juramentum illi adhærens.

§. III. *An liceat expedire commutationem prædicti Iuramenti in subsidium Missionum inter infideles ?*

19. Asero licere. Ratio potissima est, quia , ut *suprà* vidimus , licet , etiam propria authoritate , juramentum pium non acceptatum , & in sententia probabili , etiam acceptatum , opus evidenter melius commutare. Sed subsidium prædictum est longè , & evidenter melius , quàm puellarum illarum sustentatio : ergo , &c. Minor hæc , in qua est vis argumenti , adeò mihi videtur manifesta , ut me pudeat eam velle argumentis comprobare. Probatur tamen ad alicujus pertinaciam evellendam.Primò,quia bonum ad plures se extendens;semper est excellentius bono , se extendente ad pauciores ; ut per se notum est : sed Monachatus ille est bonum aliquarum puellarum particulare : subsidium verò hoc vergit in bonum totius communitatis. seu populi orientalis, imò totius Ecclesiæ,ut per se etiam constat ergo,&c.

20. Probatur secundò : Dote illæ Virgines destituantur : fateor , sed illas animas inter infideles degente remediis , auxiliis pro spirituali salute , majori damno destitutas esse inficiabitur nemo.Quare tu ipse cogita,quod bonum ex objecto præstantius est, proximo nec in temporalibus,nec in spiritualibus multum periclitanti;an verò in spiritualibus graviter periclitantibus, esse subsidio.

21. Probatur tertiò , subsidium , de quo agimus,tandem pertinet ad bonum fidei, ut conservetur scilicet,augeatúrque Fides apud Infideles , & Schismaticos : ergo sine controversia excedit eam bonitatem , quæ residere posset in illis puellis adjuvandis : quibus non deerunt aliunde, apud Christianos,suósque consanguineos, congrua alimenta : quæque si dote careant sufficienti,poterunt in paterna domo cum omni puritate divinis rebus inservire.Confirmatur primò,quia tanti semper æstimata est cura propagandi fidem,statim atque pro fidei prædicatione fierit quis à Barbatis interfectus , numeretur inter martyres Christi sine controversia : quod non ita esse docet S.Thomas,propter alias causas,rametsi ad cæteras virtutes pertinentes , nisi addatur aliquis ordo ad fidem. Ergo tanti æstimanda est cura dilatandi fidem, eadémque conservandi inter Infideles , ut meritò sit præferenda illi actui virtutis , quo Virgines prædictæ sublevari possent Doctrinam D.Thomæ his verbis affert Layman. lib. 3. sect.4.n.5. *Causa Martyrij debet esse pia, quæ per fidem supernaturalem innotuit : nam Martyr dicitur, qui testimonium voluntaria sua morte probet veritati fidei Christianæ, secundùm verba Christi : Omnis : qui me confitebitur. &c. Notæ autem S. Thom.* (2. 2. q. 124.art.5. in corp.) *quando aliquis partitur pro opere virtutis cum ordine ad doctrinam Christi , id est dum opus bonum deserere refusat , quia consentaneum est Fidei Christi : verè Martyrem esse,&c.* Confirmatur secundò, quia Summi Pontifices,si quando velint in aliqua concessione causam non vulgarem,sed magnam sed urgentissimam assignare,ajunt eam pertinere ad cultum Fidei,& Christianæ Religionis conservationem : ergo eam maximum bonum , & præstantius esse profitentur. Lege Bullam Pauli V. de Societatis nostræ confirmatione , qui dum omnium suprenam causam nostro instituto vellet afferre , ad cultum fidei illud pertinere disertis verbis edocuit : Id quod,si de toto corpore Societatis rectè dicitur, multò magis de Missionibus immediatè versantibus in partibus Orientalibus, Infidelium ac Turcarum ditioni subjectis , idem erit sentiendum.

22. Probatur quartò, ne sit in cultum fidei : certè hujusmodi subsidium dandum Missionibus est , ad finem cooperandi cum salute animarum : at omnes Sancti Doctores cum sancto Dionysio clamant, divinissimum esse cooperari cum animarum salute: Inquiro nunc ego,quænam major cooperatio cum salute animarum,auxilio esse octo,vel decem puellis,an tot Concionatoribus,Sacerdotibus, Operatiis laborantibus in vinea Domini, nec jam inter Fideles , sed inter Turcas , ubi major urget necessitas animarum , & ubi vel nullus , vel satis exiguus est numerus operariorum Christi, &c.

23. Probatur quintò Nec desunt præstantissimi Doctores , ex quorum doctrina possumus colligere id, quod in præsentiâ disputamus. Suar. *t.2.*de Rel. tt. voto,lib.6. cap.18. n.8:*in commutandis votis*(ait)*sunt maximè spectanda spiritualis voventis utilitas , & finis voti intentus.* Hæc ille. Cùm ergo certum sit,P.Bernardinum intendisse majorem

torem Dei gloriam, & hactenus probatum sit, subsidium Missionum vergere ad majorem gloriam Dei : non est male de nostra assertione dubitemus. Sot. *lib. 7. de just. q. 4. art. 8. vers. ex istis consequitur*, asserit ad commutationem non melius factam non exigi causam executioni voti debitam : sed satis esse, materiam subrogatam magis ad finem conducere : subsumo. Sed jam magis ad finem obsequij Dei conducit opus adjuvandi Missiones : ergo. Gabriel *supplemento 4. dist. 38. q. 1. art. 5. litt. Y. ad fin.* docet bonum attendendum, sive ratione personæ voventis, sive Reipublicæ, id, juxta id, quod exigit charitas majoris boni voventis, aut publici, ex quo sic breviter ergo : sed subsidium illud Missionum magis facere pro bono publico, vel cæcus videt : ergo, &c. verùm, quid pluribus lectorem meum in re tam aperta distineo ?

§. IV. *An congruat prædicta commutatio, &c.*

22. Assero non licere modò, id, quod hactenus probatum est; sed etiam congruere. Hæc conclusio ideò est hic brevibus confirmanda, quia adfuit non nemo, qui præcedentibus rationibus convictus posse eam commutationem expediri, & sine culpa licere fatebatur : sed ne puellis illis, earúmque consanguineis querimonia causa contra P. Provincialem, ejúsque Religionem præberetur, negabat congruere.

23. Sed contra hunc est primò; quia illæ Virgines nullum jus justitiæ habent in illud legatum : ergo immeritò conqueri possunt : nec propter irrationabiles paucorum querelas, negligi id debet, quod ad gloriam Dei magis, magisque conducit. Proh quàm frequenter contra Religiosos invehunt sæculares ! at non quærimoniæ, sed earum justæ causæ timendæ sunt : & rectè S. Chrysostomus lib. 6. de Sacerdotio : *Si quis* (inquit) *ob populi dicta animadversionem dejici cæperit, is nihil unquam, quod generosum, animandumque sit, parere poterit.* Ne igitur expavescas. Injusta enim ista expectulatio statim, intra horas, nec solum intra dies, deferveſcet : major verò Dei gloria, quæ in Missionibus intenditur, diu stabit.

24. Secundò, quia facili negotio à P. Provinciali ejusmodi odium averteretur, cùm scient illæ quæcunque sint puellæ, hanc commutationem ab ipso P. Bernardino postulari, qui sicuti olim voluit ipsi, liberè gratificari, ita nunc liberè vult aliis.

25. Tertiò, quia audio, admodum paucas esse ejusmodi puellas de ejusdem P. Bernardini familia, quas magis legati cura tangit ; & per triginta ferè annos ab hujus legati dispositione usque ad hæc nostra tempora devolutos, vix duæ, vel tres ejus generis inventæ fuit, quibus eo legato sui concessum est. Etiamnè igitur laborandum de minis, vel alterius querela, adversùs tam grande bonum, quod per commutationem intendimus ? non ita profectò prudentia dictat, non ita.

26. Quartò, semel accidit, ut (quia multæ conditiones requiruntur in illis puellis eligendis) sine ullo delectu quædam nominata fuerit : unde eam nominationem rescindere oportuit : Ne quid ergo simile futuro tempore eveniat, mortuo præsertim P. Bernardino, ac propterea nemine illas conditiones perurgente : congruum satis, ne dicam necessarium, erit, vel in illud subsidium Missionum, vel in aliquod simile certum, quod ejusmodi negligentiis subjacere non facilè possit, juramentum dictum commutare, &c.

27. Denique video de quærimoniis prædictis neminem rationabiliter debere esse sollicitum : quia eas nunquam futuras esse sperandum est : tum quia, ut dictum est, manifestæ rationes pro comutatione. & pro libera P. Bernardini voluntate stant : tum quia admodum paucos ejus commutationis fama perveniet ; Vt quid enimdam per multos evulgare necesse sit ?

§. V. *An quod potest nunc P. Provincialis possit & P. Bernardinus, &c.*

30. Finis impositus jam esset huic quæstioni, nisi illud vellem non prætermittere. Assero enim mihi satis probabile fieri, P. Bernardinum cómunicasse quidem potestatem commutandi suum pium juramentum P. Provinciali : sed illam à se non abdicasse : quod idem est, atque asserere, non privativè, sed cumulativè P. Provinciali concessisse ; ex quo sequitur, P. Bernardinum ex se posse eam commutationē facere, atque, si ipse præveniat Patrem Provincialem, prævalituram suam commutationem : ut accidit in similibus eadem potestate fruentibus, in quibus datur locus præventioni, &c.

31. Ducor ad id affirmandum, quia verba allata *n. 2.* Hæc sunt : *Dat, & dedit omnem potestatem, & authoritatem valendi commutare, &c.* ad hæc verba significant quidem eam potestatē datam fuisse P. Provinciali, sed non ablatam ab ipso P. Bernardino : id quod significatum fuisset, si adfuisset hæc similia verba : *Abdicavit, se privavit ea facultate, ei renumiavit, &c.* quorum verborum, vel similium, nec umbra quidem apparet in P. Bernardini dispositione.

32. Secundò, quia pari modo Episcopus, v. g. vel Delegatus à Principe ad universitatem causarum, qui alium subdelegare potest, *c. fin. de off. deleg. init & c. cum causam, de app. jud. c. à judiciis*, vel Prælatus quicunque regularis ; communicant quidem subinde suis aliquam authoritatem Vicario, Subdelegato, Confessario Monasterij vel conventus : & non raro addunt se concedere totam suam authoritatem ad agendum, ad dispensandum, ad absolvendum : at non propterea suam potestatem ab se ablegant, vel renuntiant. Ita ergo videtur in casu nostro.

33. Tertiò, quia juramentum, cùm sit lex privata, quam sibi indicit jurans, est interpretandum ita, ut minùs, quàm possit præjudicet juranti, nisi contrarium expressè de ejusdem jurantis intentione constet. Cùm ergo expressè non constet de intentione P. Bernardini, quâ voluerit facultatem commutandi suum juramentum in melius omnino, se renuntiare ; præsumendum est nequaquam renuntiasse, sed eam sibi retinuisse. Quòd autem juramentum, servata proprietate verborum, sit ita interpretandum, ut quantò minor potest, obligatio inducatur, quia semper præsumitur jurans minùs voluisse suæ libertati nocere ; est doctrina nimis vulgaris ; & potest videri apud Abbatem, Sylvest. Suar. aliòsque apud Castr. *t. 3. tr. 14. d. 2. de jur. p. 14.* lege etiam Laym. *lib. 4. t. 4. c. 3. n. 4.*

34. Neque te scrupulus commoveat quasi non potuerit P. Bernardinus eam facultatem nominandi, eligendi, & commutandi sibi post professionem, retinere, potuisse enim discessum ex dictis per similem ocasionem à Castr. *t. 3. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 1. n. præs. 12.* & de Lugo *tom. 1. de just. d. 4. sect. 6. n. 111.* quos, si est otium, lege, nam nobis id funius persequi opus non est.

Conclusio.

35. Summa igitur hujus Consilij est, P. Provincialem posse validè, licitè, & congruenter legatum de monachandis puellis, in subsidium Missionum transferre : ac probabile esse, idem posse fieri ab ipso P. Bernardino, nisi is eam potestatem à se abdicare expressè intenderit, quando eam cum juramento P. Provinciali communicavit.

FINIS LIBRI TERTII.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER QVARTVS.

DE SECVNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

Sabbata Sanctifices.

PER Sanctificationem, seu observationem Sabbati præcipitur observatio Festorum, quæ nunc propria sunt populi Christiani. Ejusmodi autem observatio consistit ex Cajetano *in summa, v. Festorum violatio*, in tribus, in missæ auditione In abstinentia ab operibus servilibus: In abstinentia quorundam operum forensium. Addo, & quartum, In observatione jejuniorum, quæ instituta sunt certo die bus in honorem Christi, & Sanctorum.

Primum ex his est Præceptum positivum: Secundum, & Tertium negativum; Quartum, alij positivum, ut Bonac. *tom. 2. d. vlt. de præc. Eccl. q. 2. p. 3. §. 7.* alij probabiliùs negativum esse contendunt, ut Sylvester *v. Iejunium, n. 22.* Ioan. Sanch. *in sel. disp. 54. n. 42.* Præmittam aliquid de festo in universum: tum de his quatuor correspondentia capita digeram, favente Deo.

CAPUT PRIMUM.

De Festo in genere.

§. I. *Quis instituere dies festivos possit.*

1. DIes indicere festivos pro universa Ecclesia in honorem Domini, & Sanctorum, *cap. conquestus, de Fer. c. 1. de consecr. dist. 3.* (utique Canonizatorum dumtaxat, ex Sylv. *mox* cit. vel certè etiam Beatificatorum, sic Suarez *tom. 2. de Rel. lib. 2. cap. 11. num. 4. & 5.* esto oppositum doceat Diana *p. 3. tract. 5. resp. 9.*) pertinet ad Pontificem Summum: Pro Diœcesi, vel oppido ad Episcopum modo *mox* explicando. Eandem vim habet legitima consuetudo, sive universalis pro tota Ecclesiæ, sivæ peculiaris pro Diœcesi, vel oppido. Legitima; inquam, quia ex se consuetudo sola, orta dumtaxat ex populi observatione, ejusmodi vim non habet, nisi quando saltem tacitè prælati consensum includeret. Ratio est, quia id pertinet ad jurisdictionem spiritualem, quam nullam habet populus, sed solùm Prælati, quibus eam Christus Dominus communicavit. Quod non ita se habet in jurisdictione temporali; hanc enim primitus residere in populo ab ipso tamen Principibus sæcularibus ad mèliorem sui gubernationem communicatam esse, docent communiter Authores &c.

2. Si quando autem Princeps mandet observari aliqua festa, ut ob insignem victoriam, coronationem Regis, imò etiam ob reverentiam alicujus Sancti de Rep. benemeriti, (quæ, non accedente Prælati jussione, festa sæcularia, non verò Sacra appellari rectè possunt) non erit obligatio in conscientia ex virtute Religionis audiendi Missam, abstinendi à servilis: lege Abbat. *cap. quantum, de Feriis*, Sylv. *v. Domin. q. circa initium*, S. Ant. 2. *p. tit. 9. cap. 7. §. 1.* solùm enim tunc externa festivitas, & abstinentia à negotiis prohibetur. Interim tamen non nego contra legem peccari posse, & contra Principis obedientiam; sed hoc ad mortale, vix, aut ne vix quidem de facto pertingere, alibi à nobis est disputatum.

3. Episcopus verò, Episcopalémque jurisdictionem habens indicere potest dies festos, quos voluerit. Ita Suar. *t. 2. de Rel. tr. 2. lib. 2. cap. 12.* Castro Pal. *t. 3. d. 2. p. 1. num. 5.* aliique, ab omnibus etiam Regularibus observandos, ex Pell, *tract. 5. c. 4. à n. 9.* notante *num. 14.* Regul. non obligari ad festa sola consuetudine introducta, sed accedente consensu cleri, hoc est, majoris partis Capituli, & consensu Populi: ex *cap. cum Clericis, de verb. signif.* & *c. conquestus, de Feriis*: vide Dianam *p. 4. tr. 4. resol. 178.* sic etiam intelligit Castro Pal. *tom. 2.* ubi de Gabellis, quoad Ecclesiasticos; & de Lugo *tom. 2. de Iust.* ubi de iisdem gabellis.

Monet Tamen Vib. VIII. *in Bulla edita anno 1642.* (sed non jubet, nec potestatem tollit ut parce, ne fideles aggraventur, hanc potestatem Episcopi exerceant: puto insuper in rigore Episcopum sive positivo consensu populi, quem satis est non contradicere, id etiam licitè (cum consensu tamen dicti Cleri) posse consuetudine nimirum sic legitimè introducta.

§. II. *Quid sint dies festi, & à qua hora incipiant, & finiantur?*

1. PRæter omnes dies Dominicos, festósque dies quosdam Sanctissimæ Deiparæ, ac Sanctis dedicatos, omnibus satis cognitos, illi ex universali regula inter dies festivos sunt connumerandi, quos constitutio Synodalis præcepit, & non abrogavit consuetudo, quósque eadem consuetudo legitimè introduxit: Ita Cajet. *in summa, v. Festorum violatio, q. 2.* Navarr. *cap. 12. num. 5.* pro quibusdam festis dubiis Regula hæc esto: Esse observandos eos; quo magna pars populi observat. Si multi festum non violant, violant multi, verùm Prælati silent; habendum est eos festos esse ex libera populi pietate, atque adeò non obligare.

2. Quoad inceptionis horam, licèt olim ea fuerit à Vesperis ad Vesperas, *cap. 1. de Feriis*; Navar. *l. c.* jam nunc (nisi alicubi legitima sit diversa consuetudo) à media nocte ad mediam noctem dies festus incipit, & absolvitur. Ita Abb. *c. 2. de Feriis, n. 2.* Syl. *v. Dominico, n. 4.*

CAPUT II.

§. I. *De obligatione Sacrum audiendi.*

1. TEneri omnes baptizatos adultos ad missam (& quidem unam etiam in natali Domini) die festivo audiendam, idque sub mortali, (quia res est gravis etiam semel omittere, ex Suarez *tom. 3. in 3. part. d. 88. sect. 2.*) jam omnium fidelium sensus edocuit: Non autem tenentur non baptizati, quamvis cathecumeni sint; nec usum rationis non habentes, quales sunt parvuli

&

dimentes: illi, quia nondum subduntur Ecclesiæ regi-bus; hi, quia assistentiam humanam exhibere non possunt. Quæ ad ejusmodi obligationem faciunt, millies ab Authoribus scripta, in summam sic redigo.

Quæ Missa.

1. Primò, quam Missam audire tenemur; Respondeo, Catholico ritu peractam, quacunque lingua, de quacunque Sancto, quamcunque votivam, etiamsi sub mala fide, in recitanda una Missa pro alia Sacerdos erraverit. Ita Amor. *p.1. lib.7. c.3. q.5.* Ratio est, quia præcipitur audiri Missa; non vero hæc, vel illa.

Quanta Missa.

2. Secundò, quantam Missam? Respondeo totam. Excusaberis tamen à mortali, si omittas levem partem; levis autem jam nunc judicatur omissio ab initio usque ad Evangelium exclusivè. Sic Fag. *in 1. præcept. Eccles. lib. 2. cap.6. num.2.* Bonacin. *tom.1. d.4. de Missæ Sacrific. quæst. ultim. p.11. num. 16.* alios citans. Imò (si audias sive ab eodem, sive ab alio celebrante ultimum Evangelium S. Ioannis) etiam inclusivè. Sic Fag. *ibid. n. 7.* alique; levis item cesetur, si audias ab initio usque ad Communionem inclusivè: omissis cæteris usque ad finem. Qui non est præsens consecrationi, sed cæteris partibus, licèt consecratio, quia dignior est, multum valeat; tamen præcepto satisfacit. Ita de Lugo *de Euch. d.22. sect.1. n.4.* quia potest adhærere opinioni asserenti Sacrificij essentiam in Communione consistere, atque adeò non est is dicendus omisisse sacrificium: Quòd si, tum Consecrationi, tum Communioni præsens non est, nullo modo satisfacit, quia nulli assistit sacrificio.

4. Erat quidam Sacerdos, qui dum sacrificium in privata ædicula faceret, in *Memento*, vel Communione orabat ferè per horam, certè huic author essem, ut viam communem iniret, orarétque potiùs ante, vel post Missam: singularitas semper est odiosa, nec Deo, vel in rebus sanctissimis, grata: imo vereor, ne id fiat contra Rubricas modicam tunc orationem præscribentes. Nam *cap.16. Rubr. gener. num.21* expressè præcipitur: *Ne nimis morosè dicatur Missa*, quo scilicet audientes tædio non afficiantur, & *cap.8. ritus celebrandi Missam, num.3.* dicitur de *Memento*, ut tunc juncti manibus stet populus per in quiete: sed ad nostra. Minister ergo ab ædæ ad sua negotia peragenda discedebat, tum exactâ horâ rediens, ministeriumque reassumens, ritè sacrificio usque ad finem intererat. Inquiro, ejusmodi minister faciebatne præcepto satis? Satis utique, quia sine illa mora, Missa jam remanebat.

5. Is, cui integræ Missæ assistere, propter legitimum impedimentum non conceditur, & Ecclesiam ingreditur dum Sacerdos celebrans nondum pervenit ad consecrationem, debet quod superest audire. Ita de Lugo *de Euch. d.21. sect.1. n.6.* quia tunc pars principalis, & quæ potissimum intenditur à præcepto, audiri potest. Nec est audiendus Ioan. Sanchez *in selec. d.25. num.5.* qui docet accedentem ad audiendum sacrum tempore præfationis minimè teneri interesse; qui nullâ hujus rei ratione allatâ, solùm ait talem esse usum. Fidelium etiam annotatorum; de quo tamen usu authoritas solùm apud ipsum est.

6. Quòd si post consecrationem accedat, non obligatur ad assistendum parti, quæ recitanda superest: quia nunc deficit pars principalis, & substantialis; exemplumque proferre possumus ex Feria sexta Hebdomadæ Sanctæ, quando, licèt in Missa adsit Communio, & quædam alia, quia non adest consecratio, tenemus audire, si nunc luceret dies festus: ita ergo in casu nostro.

Vbi?

7. Tertiò, quo loco Missa est audienda? Respondeo in quacunque Ecclesia, etiam extra Patochiam: imò nunc non possunt subditos cogere Episcopi ad audiendam in Parochia, & declaratione Congregationis Cardinalium, quam refert de Lugo *ibid. n.3.* An, & in quibus Oratoriis; diximus *opusc. nostro 3. de Sacram. Missæ, lib.3. c.4. §.4.*

Quo situ?

8. Quærò, ut audiatur Sacrum genibus, v. g. flexis vel stando, vel alio modo, non est necessitate præcepti caveatur irreverentia, vel scandalum.

A quo?

9. Quintò: à quocunque Sacerdote Catholico celebratam Missam audire potes, modo is non sit nominatim excommunicatus, vel publicus Clerici percussor: quare, si nullus præsto est Sacerdos die festo, qui rem sacram facere, velet, nisi is excommunicatus: omittendum tibi potiùs erit sacrificium illo die, quàm cum illo, Sacrum audiendo communicare. Ratio est, quia fortius judicatur in Ecclesia præceptum vitandi ejusmodi excommunicatum non toleratum, quàm audiendi Missam. Ab excommunicato autem tolerato potes: quia tametsi antea id non licuerit, tamen Concilium Constantiense ad sedandas conscientias, restrinxit prohibitionem, ut scilicet solùm obligemur non communicare, sive in humanis, sive in divinis cum non tolerato. Ab hæretico nondum nominatim, denuntiato, cùm, donec accedat denuntiatio, sit toleratus, posset ex hoc capite audiri Sacrum: sed obstat in hæretico cognito scandalum, ne scilicet videaris, ipsi vel favere, vel ipsius hæresis particeps esse.

Duæ Mediæ Missæ.

10. Sextò: qui mediam Missam, v. g. post consecrationem usque ad finem audit ab uno Sacerdote, audiendo postea eadem die ab alio aliam mediam, hoc est, ab initio usque ad consecrationem, præcepto satisfacere, saltem propter authoritatem extrinsecam multorum, id asserentium, probabile est: Ita Sà, Nau. Sot. Henr. apud Dian. *p.2. tr.3. miscel. res.18.* Major, Ægid. Medina apud Fag. 2. *Eccl. præc. lib.2. c.6. n.11.* Bon. *t.1. d.4. de Sacr. Missæ, q.vlt. p.11. n.13.* Hurt. *d.5. de Sacr. Miss. diff.4.* sed in rigore veram autumo contrariam sententiam, quia ex illis duabus partibus nequaquam conflatur unum sacrificium, cui interesse jubet Ecclesia. Adde & absurdum, quod ex priore opinione consequitur, nam sic posset quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante; eadem hora, in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere: Cùm ad utrumque Sacerdotem præsentia moralis haberi possit; quòd certè quidquid sentiant aliqui Suarez *de Euch. disp. 88. sect. 2.* meritò reputat absurdum, quia sic posses à tribus, vel à quatuor Sacerdotibus simul in vicinis altaribus Missas celebrantibus varias partes Missæ audire, & satisfacere & in officio divino à sex recitantibus sex diversas lectiones simul audire, & satisfacere, cùm præsentia moralis ad omnes jam habeatur.

Præsentia.

11. Septimò; requiritur ad audiendam Missam præsentia moralis, humana, unde non satis est, si cœpcris vigilans interesse, & deinde obdormias. Ita Sanchez *2. tom. consil. lib.7. cap.2. dub.33.* imò neque si raptum, aut exstasim patiaris; cùm tunc præsentia moralis per somnum, vel raptum interrumpatur. Ita Fagund *l.c. lib. 2. c.7. num.3.* Gaspard. Hurtad. *l. disp.5. diff. 1.* Non autem est necesse audire, vel videre, nam cæcus, & surdus satis præceptum adimplent.

12. Hinc infero primò, satis esse ejusmodi assistentiam exhiberi humano modo, vel audiendo, vel videndo celebrantem, vel saltem ita sociando alios videntes, audientes, (quamvis sit quis extra Ecclesiam omnes præsentes non capientem) ut ex signis, & gestis Missæ aliqua colligere possit, & ut ad multitudinem assistentium censeatur moraliter pertinere: id, quod certè

semper contingit in sacello parvo etiam post columnam ejusdem parvi sacelli, etiam in Choro post altare pro Religiosis, vel Clericis ibi cantantibus. At in templo magno, ut, v. g. S. Petri Romæ, non satisfaceres, si tu esses in Capella & in altera fieret sacrum: multò minus si propè columnam ab Altari distantem [illegible] parietem Capellam dividentem; quia tunc tanta distantia, vel divisio inter, & celebrantem nullis aliis intermediis tollit præsentiam moralem: nam propter contrariam rationem, satisfaceres, si adesset magna hominum multitudo, tu verò esses ex postremis in eadem magna Ecclesia, quia scilicet tunc moraliter faceres unam cum ea multitudine præsentiam.

13. Ex hac doctrina olim resolvi, num Monachales à loco post Altare, quem in suis claustris habent, qui locus non videtur pertinere ad Ecclesiam, cùm sit solùm ad commoditatem ipsarum, ut inibi aliquibus diebus Officium cantent, num, inquam, à tali loco illæ possint visitare Altare, & indulgentiam illud visitantibus concessam lucrari: an potiùs obligentur illud visitare à Choro, qui est in ipsa Ecclesia ad Altaris prospectum directè situs? Dixi, cùm inde horis Canonicis satisfaciant, indèque Missam etiam audire soleant, ut ipsæ à me interrogatæ fassæ sunt, & quidem ritè propter rationem *num. præcedente* dictam; nullam posse esse dubitationem quoad indulgentias, utrobique enim eadem præsentia moralis in Ecclesia requiritur, & sufficit.

14. Infero secundò, fenestra tuæ domus, si sit parva distantia ad altare Ecclesiæ, posse te satisfacere præcepto inde audiendo Sacrum etiamsi sit intermedia via publica. Ita de Lugo *de Euch. disp. 22. sect. 2. num. 21.* quia sic verè præsens es moraliter Sacro: secus erit in magna arbitrio prudentis, distantia, propter oppositâ rationem.

4. Infero tertiò, non esse moraliter Missæ præsentem eum, qui Sacramentaliter confitetur, dum Missa celebratur. Ita Suar. *de Sacram. disp. 88 sect. 6. v. Septimum caput*; Azor. *1. p. lib. 7. c. 7. q. 8.* quia non satis est pietas actionis, si hæc distrahat, seu excludat moralem assistentiam; distrahit autem in casu nostro, quia actio externa Confessionis impedit ipsum externum cultum attendendi ad Missam.

16. Infero quartò, satisfacere præcepto de audientia Missæ eum, qui dum eam audit, recitat Psalmos, vel alias Orationes, etiam illas, quas ex obligatione recitare tenetur: Ita Suar. *l. c.* Azor. *l. c. cap. 5 q. 3.* aliique communiter, quia talis attentio ad res divinas moralem præsentiam nequaquam tollit.

Imò, dum Sacerdos secretè orat, Orationes aliquas à fidelibus recitari, bonum consilium est; si quidem mentis evagatio; hac ratione, meliùs evitabitur: quomodo autem duabus obligationibus possit uno opere aliquando satisfieri; vide latè apud Sanchez *lib. 1. in Dec. cap. 14. num 5.*

Intentio.

17. Octavò, requiritur intentio volendi audire. Quare non satis est, esse in Ecclesiæ ad expectandum, v. g. amicum, nisi intendas etiam Sacro interesse. Pari modo, etiamsi Missæ quis interfit ad videndam mulierem, vel ad aucupandâ vanam gloriam, licèt aliunde peccet, satisfaciet nihilominus, si interim Sacrificio vacet; modò hæc non impediant, ut certè ex se sola non impediunt, præsentiam humanam ad Missam. Ita Sanch. *ibid. n. 1.*

18. Si quis Missæ assistat intentionem habens non satisfaciendi præcepto, adhuc satisfacit (esto, peccet ex malo affectu, si die festivo non habeat animum implendi præceptum.) Ita Sanchez *ibid. cap. 13. n. 8.* Suar. *tom. 2. de Rel. lib. 4. c. 26. num. 8.* quidquid Marchinus *de ordine, tract. 3. p. 3. cap. 17. n. 10.* cum Azor. aliisque *ibid.* citat. quia ponit jam rem præceptam; præcipitur enim, ut audiatur Sacrum, non verò ut cum ista, vel illa intentione audiatur. A peccato autem satis abundè desistet, si intra debitum tempus, v. g. ante meridiem, voluntatem illam retractet, velitque per auditam jam Missam obligationi satisfacere. Hinc etiam fit, ut ignorans hodie esse diem festum, si audiat Missam non obligetur aliam audire post scientiam festi; jam enim præcepto satisfecit.

Attentio.

19. Nonò, desideratur attentio, estque communis quæstio, cum attentione ad Divinum Officium. Necessariam esse attentionem internam, hoc est, internam applicationem mentis ad Missam, vel Officium, sive ad verba, sive ad verborum sensum, sive ad Deum, docent communiter Vasquez Sanchez, Suarez, innumerique alij citati à Diana *p. 3. de Hor. Canon. resol. 2.* vide etiam *p. 3. tract. 4. resol. 101. ubi de Missa*, Oppositum, id est, solam externam satis esse, ad evitandum mortale, docuerunt antiquiores multi, Sylvester, Durandus, Medina, S. Antonius, aliique, quos refert Diana, ex recentioribus Coninch. Gaspar. Hurtadus; Diana; & probabile vocant Lessius, Henriquez, Victorellus, Layman; novissimè denique Jo. de Lugo *de Euchar. disp 22. sect. 2. n. 27.* prædictos citans, optimis rationibus id confirmat: unde & ego, sicut *in opusc. 5. de Sacr. Missæ, lib. 2. cap 3.* ita hic, idem probabile judico.

20. Hæc autem externa attentio consistit in negatione distractionis externæ, id est, in negatione ejus negotij, vel occupationis externæ. quæ ex se distractiva sit mentis ab auditione Missæ; quale esset, v. g. velle historiam legere, confabulari, ludere, depingere, scribere, & similia.

21. Ratio potissima hujus probabilis sententiæ est: quia falsum assumunt adversarij, dum contendunt actualem internam attentionem esse de substantia Orationis, unde, cùm Ecclesia præcipiat Orationem, necesse esse præciperet etiam dictam attentionem: falsum, inquam, id est, quia omnes fateri oportet, absque ea posse consistere Orationem.

Patet id in forma Extremæ-Unctionis, quæ est substantialiter Oratio: & tamen, si Sacerdos, sive voluntariè, sivè involuntariè distrahatur, adhuc conficit Sacramentum; signum est igitur, substantiam orationis non dependere in suo esse ab actuali attentione. Patet iterum, quia orare est loqui cum alio: at certè ego tecum loqui possum, licèt non attendam; ut esset, si ex scripto, vel versis memoriæ traditis, tecum agerem, imò & cum Rege; vel Principe interim aliquid aliud cogitando. Patet denique eo, qui ex scripto, vel sine interna mentis attentione loqueretur cum excommunicato vitando; vel professionem in Religione emittere: nam & ille in excommunicationem incideret, & hic veram emitteret professionem, si intendisset ille loqui, & hic emittere: aliud enim est intentio externa, quæ omnino est necessaria; de qua locuti sumus *num. præcedenti*, & sufficere virtualem diximus, *in opusc. 3. de Sacr. Missæ, lib. 2. cap. 1. §. 2.* aliud attentio interna, quam non esse sub mortali (esto sub veniali *sup. lib. 2. cum de orat. &c.*) necessariam, hic affirmamus. Cùm enim ex dictis attentio actualis interna non ingrediatur orationis essentiam, unde certò habes Ecclesiam, quotiescunque orationem præcipit, præcipere & attentionem? Nisi certò habeas, non debes onus tam gravis legis certò fidelibus imponere. Alia minutiora in hanc rem, præsertim verò oppositorum solutione, vide apud citatos.

§. II. *De Causis excusantibus ab assistentia Sacri.*

Excommunicatio.

Ubi de obligatione tollendi impedimenta.

2. EXcusabitur primò, ab audiendo sacro excommunicatus, vel interdictus, sive publicè, sive privatim. Ita Suar. *d. dis. 88. sect. 6. initio* March. *de ord. tr. 3. part. 3. cap. 17. num. 17.* quia hos prohibet, nedum excusat Ecclesia; idque procedit etiamsi culpabiliter

negliga-

negligat sibi procurare absolutionem (nollem tamen sic negligeret ex fine non audiendi Sacrum :) nam sicuti infirmus, & captivus, si de sua sanitate, vel liberatione solliciti minùs sunt, non peccant, non audiendo sacrum quia non tenetur tam remota impedimenta tollere: ita esse in casu nostro diximus *opusc. 2. Com. cap. 4. §.4. à n.17. & opusc. 3. de Sacrif. Missæ, lib. 3. cap. 6. §. 2.* mox §. 3. *n.4.* de obligatione non ponendi impedimenta, non-nulla subdemus.

Interdictum.

2. Qui, sive personaliter, sive localiter est interdictus, eodem modo, & propter eandem rationem, quam *numero præcedenti* diximus, excusatur à Missa. Solùm dubitatur, An qui habet Bullam Cruciatæ concedentem privilegium, ut possit Sacro assistere tempore interdicti localis, teneatur illi interesse die festivo? Respondeo, Non obligari tenent plures, ita Avila, Victoria, Canus, Conincb. Alterius, Ledesmas Liamas, Diana eosdem sequens, ac citans *p. 1. tract. 14. resol. 2.* alique Doctores Salmanticenses apud de Lugo mox citandum *numero 12.* quia nemo cogitur uti suo privilegio. Obligari tenent multò plures, ita Suar. Navarr. Sotus, Vivaldus, Medina, Valdez, qui citat, sequiturque de Lugo *de Euch. disp. 22. sect. 1. num. 13.* quia præceptum hoc obligat, quotes non habes legitimum impedimentum, seu quoties potes: at nunc posito privilegio, potes: ergo, &c. certè, si carcere detento detur privilegium, seu licentia à Judice, die festo adeat Ecclesiam interfuturus Sacro, nónne obligabitur uti hoc privilegio, ut audiat Sacrum, cur igitur non in casu nostro: Hæc sententia est verior: præcedens solùm attingit fines probabilitas, propter auctoritatem Doctorum extrinsecam.

Impotentia.

3. Secundò excusat Impotentia corporalis. Unde excusantur carcere detenti, ægroti, & regulariter omnes ij, quibus propter debilitatem, vel aliud exire à lecto, vel tecto ad similia negotia non datur. Incolentes loca valdè à templo distantia, communiter excusantur. verùm, aliqui tria, aliqui duo, aliqui unum milliare magnam esse distantiam statuunt. Ita Marchal. *c. n. 19.* Sed revera est attendenda personæ, viæ, pluviæ, tempestatis; & similium ratio, ut omnibus perpensis tali personæ judicetur iter notabiliter difficile. Item excusantur itinerantes, & navigantes, quando vel Missa carent, vel notabilis esset difficultas divertendi ad Missam. Præterea excusantur justo præcepto Superioris domi detenti; imò & ij, qui bona fide promissione, præsertim cum juramento, viro, verbi gratia, nobili data, è domò exire non valent.

4. Sed quid, si tunc domi suæ in Oratorio privato haberi ex Sacerdote aliàs stipendiato sacrum posset obligabiturne domi inclusus ad Missam audiendam? Negat, vel respondet Suarez *d. disp. 88. sect. 3. c. 1.* apud de Lugo *disp. 22. de Euch. sect. 2. num. 14.* sed affirmativè probabilius Marchinus *de ordine, tract. 5. p. 3. cap. 17. num. 18.* de Lugo *ibid. num. 15.* quia non videtur excusandus, qui cum in prompta Missam habere, quamvis ex privilegio, possit, tamen audire nolit: Dixi (aliàs stipendiato) nam cæterùm non te obligo ad accersendum Sacerdotem dato novo stipendio: quia hoc præceptum obligat solùm ad audiendam Missam, non verò ad illam peculiari stipendio procurandam.

Incidit hìc curiosa Dubitatio: Pater, vel quivis Dominus filium, vel servum, ob correctionem, domi, vel in cubiculo, quasi in carcere inclusum retinet, vel negat iis indumenta ipsorum statui convenientia, unde non possint exire ad sacrum audiendum. An sicut excusatur ipse filius, vel servus, ob impotentiam, ut certum est, sic excusetur Pater, vel Dominus? Ita etiam Superior Religiosus, vel Princeps in ordine ad suos, &c.

Respondeo: Huic scrupulo, quoad filium, his verbis obviam ita Fagundez Eccl. præc. lib. 4 cap. 1. n. 2. *Aliquando possunt patres, si non omino negare, saltem restringere, & moderari filiis alimenta circa victum, & vestitum ad tempus in pœnam criminis, & ut in posterum resipiscant, sine gravi eorum damno, aut valetudine. Quod intelligendum est, etiamsi filij ob vestitus negationem sacrum non audiant diebus festis: quia parentes solùm intendunt filiorum emendationem, non omissionem Missæ: per accidens enim est, quòd illam omittant. Emendatio enim à parentibus intenta rationabiliter causa est ad utrosque, tam filios, quàm parentes excusandos.* Hæc meritò Fagundez, quæ sunt etiam propter paritatem rationis applicanda ad servum, subditum, vassallum.

Solùm de subdito Religioso adverte, duplicem posse esse inclusionem: alteram in Monasterio: alteram in Carcere, seu Cella, utramque rationabilem, ut suppono: In posteriori excusabitur tum ipse subditus, quia non potest; tum ipse superior, quia rationabiliter inclusit: In priore, cùm possit Religiosus audire sacrum in Ecclesia Monasterij (& eodem modo esset, si filius prædictus posset audire in Oratorio privato suæ domus, &c.) non excusabitur. Fateor interim graviorem causam requiri, ut prohibeatur Religiosus, ne è Cella ad Oratorium pro Missa, etiam associatus, si opus fuerit, accedat; quam ut prohibeatur sæcularis ne ad Ecclesiam extra domum adeat; id quod Superior prudenti examine ponderabit.

Periculum mali; Vbi, quid de amissione lucri.

5. Tertiò, Excusabit omne justum, ac probabile periculum notabilis mali, vel amissionis boni, sive timeatur damnum in vita, sive in honore, sive in bonis. Ita March. *ibid. n. 29.* Hinc excusantur ægroti, convalescentes, prægnantes, peste infestam, vel bello vexatam Civitatem incolentes, quando sine notabili incommodo, judicio prudentis, domo exire nequeunt: item mulieres nobiles, quando decenti vestitu, suo statui accommodato carentes, extra domum eas esse non datur, nec occultè eas exire posse conceditur. Præterea matres, nutricésque, quæ nec relinquere possunt infantes, nec propter magnos vagitus possunt eosdem ad Ecclesiam adducere. Similiter quæ domo exeundo, cùm gravida sit, propalaret suum lapsum. Item itinerantes, cursoréve, ex eo etiam capite, ne amittant socios, vel viarum ductores, vel quando urget periculum latronum. vel quid simile notabile incommodum. Mulieres insuper, quæ ob mariti zelotypiam, si è domo contra viri voluntatem exeunt, timent rixas, perturbationes, notabile malum. Item famuli, qui, nisi Dominis pareant, aliquod sibi damnum timent: sed certè de alio Domino se tunc famuli provideant, si possunt, quando ex consuetudine eos ab auditione sacri Dominus avertit. Denique Custodes Gabellarum Civitatis, messium, vineæ, gregis, vel domus, quando propter Missam dubitant de futuro, &c.

6. Quod mihi contigit, cùm Collegij Montis Regalensis Præfecturam gererem; ut lectorem à seria lectione tantisper avertam, breviter enarrabo: Emerat Collegij procurator, ut stabulo provideret, ex area cujusdam coloni non paucas paleatum mensuras. Interim ergo, dum paratur mulio ad eas asportandas, incidit dies festus: quare à me procurator exquisivit, an rusticus noster, quem ad paleas custodiendas adduxerat, obligandus esset ad Missam audiendam. Ego sive religione Sacri tactus, sive damni securus dixi, custodi indiceret, ut sacro interesset; Addidi tantum præceptum mihi videri non esse transgrediendum propter eas paleas, quævis non exigui pretij, quæ difficulter, imò vix furto erant obnoxiæ, præsertim intra tam modicum tempus unius, vel alterius horulæ, quæ in itu, reditu, Missáque consumenda erat. Ita igitur factum est: Verùm, quid deinde est consequutum? Eo temporis momento, quo longè abfuit custos ignis repente nescio, è quo vicino loco casu accensus, in aridas paleas incidens totas incendit, ita ut cineres per aream suffusos, non jam paleas, imò ne palearum quidem pauculas reliquias invenerit, regressus ad custodiam post Missam famulus; qui statim me convenit, de infortunio docuit, factóque

ipso me monuit, ne multùm difficiles, sed verò prudentes in similibus se exhibeant Confessarij.

7. Sed redeo ad difficultatem posteriorem indicatam in titulo: An Missa omitti possit sine culpa die festo, propter lucrum, quod mihi cessaret, si Missæ adessem? Communis hæc mihi videtur quæstio, cum esset in eodem die festo propter lucrum notabile, possit quis operibus servilibus vacare? & ut affirmativè de ea respondebimus *infrà, cap.* 3. §. 2. *num.* 8. sic & affirmativè propter eandem rationem de hac erit sentiendum; rationem utriusque doctrinæ *ibidem* proferemus.

Charitas.

8. Quartò, Excusat titulus charitatis: ut quando non potest quis Missæ interesse, & infirmo assistere, qui vel periculum subiret, vel medicamentis opportuno careret tempore; vel solus relictus laborem, animique anxietatem pateretur. Ad eundem titulum reducito si quando fœmina sciens se ardenter amari à juvene, qui præsto est in Ecclesia, à Missa abstinet; excusantur enim propter charitatem, ne scilicet labatur proximus. Ita Suar *loc. cit. sect.* 6. § *quarum caput:* (licèt à Joan. Sanch. *in select. disp.* 37. *n.* 2. & 8. & *disp.* 38. *n.* 26. *fin.* Diana *part.* 5. *t.* 7. *resol.* 22. citante Granadum; hanc non excusari sciam; quia propter scandalum passivum non sunt omittenda opera præcepti) puto tamen illam non teneri ad ejusmodi Missæ omissionem; quia potest sequi hanc posteriorem sententiam, quæ certè probabilis est; & ex alia parte hoc non est scandalum datum, sed acceptum, quod homo non tenetur vitare cum tanto detrimento amissionis Missæ. Ita Suar. *ibid.*

Consuetudo.

9. Quintò; Consuetudo introducta excusationem meritò affert: Ejusmodi est illa, quâ mulieres post partum, habitámque ex parte salutem, aliquot dies se domi continent; & quâ filiæ, vel uxores, sororésve ob defunctum domo non egrediuntur; in quo certè consuetudo patriæ, præsertim in ejusmodi dierum numero decernendo, est attendenda. Pariter modo excusantur in Regno Neapolitano, præsertim Aquilæ, virgines nubiles, quæ nunquam exeunt è domo. Ita March. *loc. cit. num.* 12. quæ quidem consuetudines essent prorsus extirpandæ sed donec ab Episcopis tolerantur, non videntur esse damnandæ.

Peregrini.

10. Sextò; Excusantúrne iter agentes, & Peregrini, qui transeunt per locum, vel in locum se conferunt, in quo celebratur festum de præcepto, si in loco suæ habitationis festum ejusmodi non celebretur? Respondeo, ij, qui sunt in transitu prandendo, v.g. vel ibi pernoctando, etiamsi una, vel altera nocte ibidem hæreant, non obligantur audire Missam. Ita Coninch. *quæst.* 49. *de Euchar. art.* 4. *d.* 3. *num.* 114. Contra, si ibidem permaneant per majorem anni partem, obligantur. Ita idem *ib. n.* 715. lege Sanch.. *de matrim. lib.* 3. *d.* 18. & *in dec. lib.* 1. *cap.* 12. Fag. *in Eccl. præc. lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 3. Suar. *tom.* 1. *de Relig. tr.* 2. *lib.* 2. *cap.* 24. Ratio utriusque est, quia omnes tenentur legibus Communitatis, cujus sunt partes; at in priore casu partes non sunt ij, qui jam modico tempore in ea Communitate permanent; sunt in posteriore: Quod dictum est de Missa, dictum esto propter paritatem rationis de faciendis operibus servilibus & de jejunio: remoto tamen scandalo quod in his contingere posset.

11. Quid, si nec majore anni parte, nec una, vel altera nocte, sed per octo, decem, viginti dies ibidem peregrinus commoraturus sit? Respondeo Mihi satis fuit præscribere illos duos terminos, sub quibus certò urget, vel non urget obligatio: cæterùm in casu nunc proposito Joan. Sanc. *n.* 4. *in select. disp.* 54. *n.* 31. citans Thomam Sanchez, aliosque, docet non teneri, dummodo is non maneat, seu non habeat animum ibi manendi per majorem partem anni. Ratio est sæpè dicta: quia peregrini non tenentur legibus loci, per quem transeunt vel in quo per modum hospitij reperiuntur. At Suarez *tom.* 1. *de Rel. tract.* 2. *lib.* 2. *cc.* 14. *n.* 7. aliíque apud Joan. Sanch. citatum; docent teneri, quia secus nimis concederetur peregrino; nam etiam per quatuor, vel quinque menses non temeretur, eo prætextu, quòd ibi non remaneret, seu manere nollet pro majore parte anni.

12. Afferamus aliud oppositum: Si enim contrà, in loco tuæ habitationis sit festum de præcepto, non sit autem in loco, quo per transitum accedis, teneberisne mane ante discessum audire sacrum; Respondeo, Si pridie egrederis à tuo loco, non obligaris. Ita Coninch. *ibid. n.* 109. *fine.* Ratio est, quia exeundo ex loco, ubi aderit præceptum, illúd à te excutis (neque enim leges particulares obligant extra Territorium) etiamsi de industria, ut non audias sacrum, ut non jejunes, ut servilia opera exerceas, ab eo loco discedas: fugis enim sic legitime legis onus, sicuti ij, qui dispensationem petunt, non verò violas. Ita Doctores *passim* apud Castr. *de legibus, tract.* 1. *d.* 1 *part.* 24. §. 5. At difficultas est, si eodem manè, velit quis exire à loco, ubi præceptum urget audiendi sacrum, & in locum, ubi non urget, pervenire. Nonnulli, ut Coninch. *ibid. num.* 106. Suar. *ibid. cap.* 13. *num.* 9. & 10. Basil. Pont. *lib.* 5. *de matrim. cap.* 8. *num.* 6. docent, obligari Missam audire; quia ante profectionem jam erat præcepto astrictus; ergo si ejusmodi obligationi non satisfacit, perveniendo ad locum, ubi non est festum, peccabit, cum suam obligationem non adimpleat. Nonnulli resolúsint, non obligari, etiamsi de industria modo dicto id faciat, dummodo ad locum, ubi non est festum, perveniat anee ultimum sacrum ibi peragendum nempe ante meridiem: Ita Sanchez *loc. cit.* Lessius *lib.* 4. *cap.* 2. *dub.* 8. Salas, Joan. Sadch. quos citat, sequitúrque Castro Pal. *l. c. n* 8. Ratio præcipua est, quia in proprio loco poterat differre auditionem Missæ usque ad meridiem, sit certum est: cùm igitur discesserit, inque illum locum pervenerit intra illud tempus, in quo nulla est obligatio, poterit se illius loci moribus conformare, & à Sacro, ut etiam à jejunio, atque abstinentia servilium se liberare. Vtramque sententiam ut probabilem amplectimur.

13. Si in tuo territorio servatur festum peculiare v.g. S. Rochi, & in alieno territorio servetur aliud festum peculiare, v.g. S. Hyacinthi; si te in alienum hoc territorium, transeúnter ante meridiem transferas, non obligaris probabiliter audire Sacrum. Sic Joan. Sanch. *disp.* 54. *n.* 3. *circa fin.* contra Thom. Sanch. & Granad. *ibid.* cit. quia non ex vi legis tui territorij, si quidem jam existi ab illo, & leges peculiares extra non obligant: nec ex vi legis alieni territorij, quia ibi tu es peregrinus: ergo &c.

14. Vagi, hoc est, qui nullam certam habent habitationem, donec vagi sunt, non tenebuntur audire Missam in festis particularibus Civitatum: Sic Joan. Sanch *ibid. num.* 34. alios citans; quia jam non sunt ibi commorantes per majorem anni partem, juxta dicta *num.* 11. ut supponimus. In festis particularibus, dixit nam in universalibus Ecclesiæ; eos teneri nulla est dubitandi ratio.

Confessio mortalium Sacramentalis à te facienda.

15. Aliena dixi, à te, nam si, ut fiat à moribundo confessio, tu Sacerdos omittas Sacrum, si tempus aliud non suppetit, te excusari à Sacro non est dubiũ ex dictis *n.* 8. sicuti nec est dubium, te obligari, si tempus suppetat.

16. Dixi rursus (mortaliter) nam cùm confessio venialium, quò etiam reducuntur mortalia, aliàs absoluta, non sit de præcepto, Missæ autem auditio de præcepto sit, non poterit relinqui Sacrum die festivo, ut illa confiteris.

17. De mortalibus igitur aliàs non absolutis, est quæstio. Et quidem Suar. *tom.* 3. *in* 3. *d.* 88 *sect.* 6. *vers. septimum caput:* neque confessionem hanc, neque concionem putat, esse excusationem aptam ad omittendum Sacrum, etiam

etiam quando occurrit moralis necessitas, ut quando non habetur Confessoris copia, & non habebitur postea, quia Confessarius discedet, sive, quia, pater, vel filius, sive, quia, nolunt, ut filia, vel uxor redeat ad Ecclesiam.

18. Sed certè, sicuti Suario assentior de concione quidquid dicat Angelus, Suar. *l.c.*) quia hæc non est eadem necessitas, ita ab eodem discedo, de confessione mortalium in illa necessitate, non quidem unius, vel alterius diei, sed aliquorum, ea, quæ à me alibi *c.*1. §. *comm.* 6. *n.* 24. dicta sunt in eo casu, quo quis gravia peccata reservatis, nec habet Confessarium potentem ea absoluere.

Ratio nostræ doctrinæ, quam meritò sequitur Bauci, *d. sing. c.* 19. est, Primò, quia, licèt per contritionem possit peccatum, id tamen medium est difficile, & ex altera parte diu permanere in inimicitia Dei, valde est periculosum, cùm, qui à dæmone possidetur, facilè in alia peccata prolabatur, juxta vulgatum illud S. Gregorij: *Peccatum, quod per pœnitentiam non diluitur, moxsuo pondere ad aliud trahit.* Secundò, quia DD. pro necessitatibus valde hac inferioribus, excusant à Missæ auditione, ut hactenus vidimus: ergo non est hæc, de qua nunc loquimur, improbanda. Tertiò, ex charitate excusamus puellam ab auditione Sacri, ne adolescens illam videns, peccet, & non excusabimus, ut illa ipsa à se peccatum excutiat, divinámque sibi amicitiam recuperare ea nequaquam differat?

§. III. *Quædam ad hoc præceptum pertinentia.*

Vbi:

De Obligatione non ponendi impedimenta ad Sacrum audiendum.

1. Advertè denique breviter quinque. Primò, eum, qui rationabiliter excusabitur ab assistentia Missæ, non teneri fundere orationem aliquam loco illius.

2. Secundò, omittentem cum culpa Missam die festo, præter mortale, nullam incurrere pœnam.

3. Tertiò, præter Missam in die festo, non adesse obligationem audiendi concionem, vel alterius boni operis faciendi. Ratio horum trium est, quia de his nullum apparet præceptum. Ita Navar. *cap.* 21. *n.* 7. Sylv. *v. Dominica, quæst.* 8. alique.

4. Quartò, docuimus *in opusc.* 3. *de Sacrif. Missæ lib.* 3. *cap.* 6. §. 2. lege item *opusc.* 2. *de comm.* §. 4. *a n.* 37. cum, qui mane diluculo potest audire sacrum, prævidétque non posse sub meridiem, obligari audire diluculo: quia præcepti obligatio tunc jam adest, urgétque toto tempore matutino: id quod nunc recoluisse sat satis.

5. Quintò, quid dicendum est de ponente impedimentum: Potestne quis licitè se in negotium, v.g. aliquod grave implicare, vel in aliquem locum distantem ab Ecclesia discedere, in quo prævidet non posse die festivo Missam audire?

6. Dico primò, posse, tempore à die festo remoto, etiam eo fine, ne audiat, seu ne teneatur audire Sacrum, Ita Castr. *t.* 1. *disp.* 1. *de l.p.* 12. Sanch. *lib.* 1. *in Dec. c.* 15. Merull. *t.* 1. *d.* 4. *de l. dub.* 17. Ratio est, quia tunc præceptum adhuc non obligat, nec est in proximo, ut supponimus. Ergo ponendo etiam cum illa intentione impedimentum, non tam censetur ponere impedimentum executioni præcepti, quàm se eximere à præcepto, seu effugere, ne obligetur ad præceptum; quod quamvis non sit universale in omnibus præceptis, & in omnibus impedimentis, videtur innui de excommunicatione §. 2. *n.* 1. certè admittitur in his præceptis humanis, quæ non cum tanto rigore obligant, ut est præceptum de Missa, de Jejunio, & similibus, & in his impedimentis temporalibus. Non absimili modo, qui exit à loco, ubi est aliqua lex, v.g. Jejunij, & se etiam cum intentione non jejunandi confert ad locum, ubi ea lex non adest; non legem transgreditur, sed legem ipsam à se legitimè sine peccato excutere satagit: Idem evenit in eo, qui dispensationem à lege legitimè petit, exemptionem enim à lege petit, non verò inobservantiam. Idem ergo in casu nostro.

7. Dico secundò, non posse quempiam impedimentum ponere eodem die festo, vel festi proximo, quo posito, non vacet interesse sacro. Ratio est, quia eodem die, vel tempore proximo, quod moraliter, & humano modo ad eundem diem pertinere videtur; urget præceptum, & consequenter obligatur fidelis tollere impedimenta executionis præcepti per se obstantia; qui enim obligatur ad finem, obligatur ad media per se, & proximè necessaria ad illum consequendum; ergo multò magis obligabitur ad illa impedimenta de novo non ponenda: quis enim non censeat, te nolle audire Sacrum, & non obedire præcepto, si eodem die à loco, ubi Missa adest, recedas, atque ad alium, ubi nulla invenienda est Missa, sine necessitate te conferas? Ita nos *Opusc.* 3. *de Sacr. Miss. cap.* 6. §. 1.

De his duobus dictis fusè Diana *p.* 10. *tr.* 14. *resolut.* 11. ad meam sententiam. Loquitur autem ipse de ludente pila, an sic defessus obligetur jejunare? Scio Januarium *p. præsol.* 53. & 54. dicere, si ludo defatigantem, vel pharmacum sine necessitate sumentem in die jejunij, non peccare, non jejunando, etiam ad finem non jejunandi ea suscipiat, scio, inquam, id, sed certè ejus rationes ad libram expensæ probabiles nequaquam apparent.

8. Adhuc tamen vellicat me quidam scrupulus; quantánam propinquitas desideratur, ut judicetur impedimentum esse positum tempore proximo ipsius diei præcepti: atque adeò, ut sic censeatur moraliter esse positum in eodem die, quo urget præceptum, de quo loquimur *in hoc num.* 7. non verò censeatur esse positum antecedenter, de quo *num.* 6. loquuti sumus.

Prævisio carentiæ Missæ an obstet venatum ire cupienti?

9. Id expeditiùs explicabitur, si proposuero casum, de quo olim fuerunt interrogati duo quidam ex nostris Patribus, dum ego in eodem, quo illi, collegio adolescens versarer, mcóque more jam tum omnia ferè similia ad futurum tempus, etiam scripto reservabam. Quidam ex congregatione nobilium selecti adolescentes, ad feras in remoto nemore venandas se egressuros, ut fit, ex compacto decreverunt; quo in nemore opportunitas audiendi sacrum die festo ne quaquam suppetebat. Agebatur autem dies Veneris illius hebdomadæ; & die consequenti iter arripere cùm intenderent, interrogaverunt à Patre sodalitatis Præfecto, an illis id liceret, quandoquidem fore prævidebant, ut die Dominico instanti, in eo loco Ecclesiis remotissimo, Missæ non essent interfuturi? Respondit Pater, sine culpa licere, quia nunc (aiebat) hoc est, die Sabbati, non est in præcepto auditus Missæ; die autem Dominico propter remotam ab Vrbe distantiam, excusatio aderit satis legitima; potestis ergo uti hodie vestra libertate egrediendi, quò libuerit. Profectò, si vobis ad venandum hoc die proficiscendi venia non daretur, nec simili die concederetur voluntario Peregrino posse iter prosequi, vel suscipere; nec mercatori diviti posse navem conscendere, & à portu solvere; nec Dominus nulla necessitate oppressus ad sua prædia diebus festum immediatè præcedentibus se conferre: quæ tamen, & similia Fidelibus interdicere, durum esset, & rigorosum nimis. Hæc ille. Verùm, adolescens quidam ex illis, paulò cæteris religiosior, hujus Patris consilio non acquiescens. Patrem Rectorem ejusdem Collegij, quid de hoc ipse sentiret, interrogavit: qui nequaquam licere respondit. Addidítque rationem quia, quamvis die Sabbati (dicebat) quando paratur profectio, non appareat præceptum; instat tamen, atque in proximo urget, & consequenter adest præceptum moraliter: Nam fac, velle quempiam exire ab Vrbe una hora ante mediam noctem, quæ diem Dominicum præcedit, nullus non illum reum faciet præcepti; quia ita est in proximo tunc præceptum, ut moraliter adesse censeatur: sed etiam moraliter adesse censetur die præcedenti, id est, toto Sabbato: ergo pariter reus erit censendus, si

tunc

tunc exeat. Illi autem iter agentes, mercatores, similésque, certè nec excusari deberent ; communiter tamen excusantur, quia ad obligationem non attendunt, bonáque fide procedunt. De hac Responsione Rectoris admonitô Patre congregationis, versa res est in disputationem, altero negante, concedente altero, qui fatebatur quidem moraliter censeri adesse præceptum illa hora una, vel altera ante mediam noctem, negabat, toto die Sabbati; idque propter sufficientem distantiam à die Dominico, præsertim in hoc præcepto, quod non judicatur tam rigorosè recipiendum; ut ex praxi, qua propter tot capita fideles ab eo excusare consuevimus, perspicuum est. Et hæc quidem illi Patres. Sed cujus sententiæ profecturi juvenes annuerint, ignoro : illa duo scio, & utrumque Patrem probabiliter esse loquutum ; & quænam sit hac in re propinquitas, vel distantia, ex gravitate, & rigore præcepti, ex praxi timoratorum, ex operis necessitate, utilitate, honestate, & cæteris similibus, judicio prudentis, ut *Opusc. 3. lib. 2. c. 6. §. 1.* fecimus, esse judicandum, Quod quidem judicium, cùm diversum ex variis causis esse soleat, ut fuit in proposito casu ; mirum non est, si frequenter idem casus diversimodè à diversis, probabiliter resolvatur.

Caput III.

De Abstinentia ab operibus servilibus die festo.

§. I. *Quænam sint servilia.*

1. Opera propriè servilia, quæ sub mortali in diebus festivis vetantur, ea sunt, ad quæ deputantur servi, atque exerceri à liberis nequaquam solent, & immediatè in corporis utilitatem fieri, ut plurimùm consueverunt. Ita Suar. *t. 1. de relig. tr. 2. lib. 2. c. 23.* Castr. Pal. *t. 2. d. unica, de observ. fest. p. 5.* Hujus generis sine dubio censentur, arare, fodere, serere, ligna, lapidésve cædere, fabricare, & universaliter opera artium mechanicarum exhibere : liberalia sunt ea, quæ ad artes liberales pertinent, atque à liberis exercentur, & immediatè referri, ut plurimùm solent, ad instruendam mentem, seu ingenium; qualia sunt, dare consilium, concionari, studere, docere, discere, cantare, organa musica pulsare, choreas agere, de gladiari, vulgò (*schermire*) Bellum gerere, &c. Ita Laym. *lib. 4. tr. 7. c. 2. n. 6.* citans Molinam, & Besarium. Inveniuntue & alia tertij generis, quæ scilicet sunt servis, & liberis communia, ut iter facere, venari, piscari. Vide tamen quæ dicam *à n. 8.*

2. Jam verò certum sit primò, servilia esse prohibita, liberalia, & communia, non item. Patet ex illo Levit. 23. *Omne opus servile non facies in eo*, quod ab Ecclesia receptum jam est *c. licèt, de feriis.*

3. Certum sit secundò, servilia, tametsi non fiant propter lucrum, esse prohibita; quia adhuc sunt servilia, prohibitio autem non est nisi de ipsis operibus; quare parum facit, an ob lucrum exerceantur, an verò gratis: contrà, tum liberalia, tum communia, si fiant ob lucrum, non propterea prohibitioni sunt obnoxia, (idem si fiant ex officio) quia spes lucri, vel ea facere ex officio, non transferunt opus ex se liberale, in servile, Studere, v. g. sive ob lucrum fiat, sive gratis, suam operis liberalis naturam semper retinet.

4. Certum sit tertiò, si quid facias ob finem moraliter bonum, v. g. ares ad sublevandos pauperes, ad reparandam Ecclesiam, &c. te non extrahere opus servile à suis terminis, & in liberale transmittere. Quamvis enim interdum opera servilia ob talem finem liceant diebus festis, id non est, quia induant rationem operis liberalis; sed ob alias rationes *infrà* expendendas.

5. Certum sit quartò, in hac re maximam habendam esse rationem usus, & consuetudinis : potest enim usus aliquas artes pro servilibus habere, & consequenter eas vetitas esse diebus festis; & contrà. Servitus enim, & ignobilitas operis præmaximè ex existimatione hominum comprobatur. His jactis fundamentis, in illis operibus, quibus aliqua subdubitatio de ipsarum conditione exorta est, tantisper immoremur.

Transcribere.

6. Licet die festo transcribere. Ita Pelliz. *in man. Reg. tr. 5. c. 4. n. 23.* Laym. *lib. 4. tr. 7. c. 2.* Sanch. *c. 2. l. 5. d. 11.* Castr. *l. c. n. 4. & 5.* sive enim gratis, sive ex mercede, sive ex officio, sive alio modo fiat, semper est opus liberale: quia non differt ab ipsa actione scribendi; & Romæ passim copiosè die festo sine scrupulo, suum hoc munus obeunt publicè.

7. Hinc 1. licèt Brevia, & Privilegia transcribere, item libros corrigere, sive id fiat delendo lineas, sive superpositâ chartâ conglutinatâ; id enim quamvis videatur servile, est tamen accessorium, quando per accidens fit ab ipso corrigente : sicuti etiam Typographo licet characteres ordinare, seu componere; non autem Torculari exprimere, quod certè servile est. Ita Homobonus, & Layman apud Dianam *p. 4. tract. 4. resol. 6.* licèt denique computare mercedem, & illam solvere operariis, rationes dati, & accepti facere, ac transcribere ; non enim hæc sunt servilia. Ex his disce similia.

8. Quid de scribendis, vel exscribendis notis Musicis? Respondeo. Id pertinere ad artem liberalem Musicæ; atque adeò, non esse diebus festis prohibitum, nequaquam ambigo. At lineas iidem notis subjectas, seriò, & per se ducere non permitto: id enim mechanicum quid est, & apparatus ad scribendum, non verò est, scribere; nisi fortè per accidens interdum fiat, quando nimirum eas designare necessarium videatur ad præsentes notas describendas.

Pingere, Venari, Piscari, Sculpere.

8. Concedunt non pauci, die festo imitari, seu retrahere exemplaria, item designare, item fœminis acu eadem exemplaria excipere, item discipulis Pictorum aliquid ad discendum delineare : hæc enim (aiunt, & quidem rectè) ad ingenium exercendum magis, quod est quid liberale; quàm ad operandum referuntur. Ita Castro Pal. *l. c. n. 7.* aliíque apud ipsum; sed de ipsa absoluta pictura idem docere prædicti Doctores nequaquam audent. Breviter arridet mihi sententia Laym. *lib. 4. tr. 7. c. 2. n. 3.* cui adde Sà *v. Festum, n. 5.* Pelliz. *tract. 5. cap. 4. n. 25.* aliíque apud Castro Pal. *l. c. n. 6.* qui, cùm dixisset, Pictores contendere, suam artem unam esse ex liberalibus; concludit esse probabile, pingere sine magno apparatu licere die festivo: merum enim pingere, liberale est, ipsi scriptioni simillimum : nam perinde color in pictura, ac atramentum in scriptura, ex vase in telam, seu chartam artificiosè deponitur, & quoad operationem ipsam materialem, quæ ab hoc præcepto potissimùm respicitur, & prohibetur; parum facit, quod pictura intendat rerum imagines exprimere, scriptura autem internos conceptus.

9. Sed urget scrupulus: quisnam est ejusmodi magnus apparatus: Puto esse eum, quo conteruntur, seu miscentur colores, edolantur tabulæ, gypso parantur telæ, efformantur penicilli, &c. hæc enim verè famulorum sunt ministeria; & certè idem esset in venatione, vel piscatione: quia quamvis hæ licitè ex se exerceant die festo; tamen, si aliqua intermisceantur propria servorum, non exercebuntur licitè. Ita Layman. *loc. cit. n. 6.* Diana *p. 4. tract. 4. resol. 222.* lege Castr. *ibid. n. 8.* ubi multi pro hac sententia citantur, Azor. Sà, Bonac. &c. Hujus generis esset reficere ex proposito retia, componere seriò armamenta, escas, hamos, nassas, principaliter compingere; immò, & eadem magna retia, quas *Sciabbicas* vocamus, magno nisu, & piscatorum labore, longo tempore attrahere, & similia. Vide *infrà*, §. 2. *n. 23.*

10. Quid de arte sculptoria? Respondeo certè hanc

hanc esse servilem puto, sive sculpas, statuásque formes marmore, sive gypso, cerâ, cretâ, metallo, vel simili : Ita Castro Pal. *d. disp. 2. p. 3. n. 7.* pertinent enim hæc ad veras artes mechanicas; saltem sic interpretante usu hominum, vera dicta *suprà, n. 5.*

Iter facere.

11. Sive id pedibus fiat, sive equo, sive lectica ab hominibus, equisque portata, semper licet, quando etiam omnia itineri necessaria differri possunt: quia sunt itinera necessaria. Ita Castro Pal. *l. c. n. 12.* aliique *ibid.* cit. Bon. *2. dis. prac. d. 5. q. unica, p. 2. n. 25.* Quid de bestiis, ac curribus omnibus? Respondeo. Sententia Suarij *de Rel. t. 1. tr. 2. lib. 2. c. 27.* est, absolutè non licere : quia onera levando, & imponendo, quid servile, & laboriosum est, sive loquamur de Mulionibus, atque Agasonibus ex officio, sive de quibuscunque aliis. Dixi (absolutè) nam propter necessitatem sui itineris, vel propter publicam utilitatem, vel Agasones ex officio cogantur vacare omnibus festis cum suo notabili nocumento, excusabuntur saltêm, quando bona fide ejusmodi iter inceperint.

12. Sed bene advertit Diana *p. 3. tr. 15. res. 36.* quia regulariter ejusmodi labor solet esse modicus (ecquando enim his duas horas, quæ est, ut dicemus, parvitas temporis in hac re, perdurabit?) non esse eos sive iter continuent, sive incipiant, de mortali culpa damnandos, audire, & semper Missâ, si aliunde non adsit excusatio.

Molere. Vbi, de cooperatione cum operibus servilibus Infidelium, vel animalium.

13. Licétne in diebus festis uti molendinis non solùm aquatilibus, sed etiam iis, quæ animalia solent obvertere? Respondeo, ex necessitate, vel consuetudine, quæ facilè adesse in hoc opere poterit, non est dubium licere. Sed his præcisis puto distinguendum. Nam si cooperari cum his rationis expertibus nullam, vel modicam habet applicationem, licere puto, si notabilem, nequaquam. Ratio est, quia ea applicatio ; seu labor servile opus manifestè continet.

14. Id, ni fallor, docet Sanchez *l. 5. cons. c. 2. d. 13.* cùm enim quærat, an sit licitum in festis molere, afferátque Abulensem *c. 12. Exod. q. 38.* omnino id condemnantem tanquam illicitum, sic distinguendo resolvit : licitum quidem esse in festis molere mola trusatili, id est, mola, quæ circumagitur aqua, vel vento ; non autem pistrino, hoc est, mola, quæ ab animâtibus circumfertur. Ratio est, inquit, quia in pristino habetur magnus labor, & occupatior ; in trusatili minimè. Ex qua doctrina duo colligo. Primò, si in molendinis animantium, quos Siculi *Centimulos* appellamus, molam ducerét aliquod animal, tam bene instructum, ut sine notabili hominis ministerio, suum munus obiter, non fore prohibitum sic molere die festo : siquidem nec animanti id culpæ vertitur, quod est rationis expers, & legibus minimè subditum; neque homini, qui supponitur non notabiliter operari, sicuti non notabiliter idem homo operatur in mola trusatili, ex Sanchez, quando aquæ cursum dumtaxat in molam derivat, vel quid simile modicum laborat. Lege Filliucium, *tr. 17. q. 9. n. 10. n. 109.* qui excusat opus stillandi aliquid simplex, vel mistum, in quo exigua corporis fatigatio impenditur. Quare voce, sibilo, strepitu animal excutere, vel etiam baculo identidem stimulare, videtur modicus labor. Ut non semel adverterim famulum, recitantem devotissimè Coronam Virginis, his centimulis facillimè præsidere potuisse. At sæpiùs esset alligandus, vel solvendus equus, si cùm eodem malè instructo sæpè incedendum esset, si mola obvertenda non rarò foret, & similia; notabilis tunc labor intercederet, & prohibitus.

15. Sed hic insurgit non inutilis difficultas : Si animanti opus servile injungere die festo ex dictis possum, possúmne & infidelibus servis, Mauris, Turcis, Ethnicis, qui Ecclesiæ legibus non subduntur ? Sanchez *l. 1. in Dec. c. 12. num. 18.* promittit se de hac re *in tertio præcepto* tractatum, quod deinde morte præventus in lucem non edidit. Ego autem volui hunc modum conferre cum quodam ex nostris docto, & diligenti Theologo, qui negavit id nobis licere ; nam tunc ille infidelis servus labori incumberet, ut instrumentum nostrum; quare nos convincerentur in nostris servis laborare, adeóque nobis imputaretur servilis ille labor. Institi : At cur eidem Infideli possumus sine peccato subministrare carnes, ab ipso utpotè legi Ecclesiasticæ non subdito, comedendas die, v. g. Veneris? Sic Castr. *tom. 1. d. 1. de lege, p. 24. §. 2. n. 11.* alios citans; Sanch *l. c. n. 14.* aliique, quia (respondit) in commodum suum, & non ut nostrum instrumentum. Instituti tursus, præter alia ; ergo saltem possem Infideli injungere, ut laboraret die festo pro se, & pro commodo suo, concessit ultrò Theologus id posse.

16. Verùm, tametsi ipse infidelis ex se, sive in suum, sive in alienum commodum sine peccato diebus festis valeat laborare, quia non subditus legibus Ecclesiasticis ; Fidelis tamen nunquam eidem poterit, sine culpa ejusmodi laborem injugere. Ratio est, quia prohibitio operum serviliom fundatur in illo Decalogi præcepto, *Sabbata sanctifices* ; at non dicitur quis diem festum more humano, & morali sanctificare, si quamvis ipse quiescat, aliis tamen, ut laborent præcipit. Certè si videris Dominum præcipientem otius servile suis famulis, quamvis in pacatissima sede alias quiescat ; diem festum ab eo coli, & sanctificari nequaquam reputabis: signum igitur est, non solùm nobis immediatè, sed mediante etiam quodcunque alio homine, (non quidem animanti rationis experte, quod magis remotè se ad festi sanctificationem habere potest) laborem servilem diebus festis fuisse prohibitum.

17. Post hæc scripta, inveni hanc nostram sententiam fuisse approbatam ab Antonio Fernandez nostræ Societatis *in instit. conf.* apud Dianam p. 5. tract. 14. res. 7. *Facere* (inquit,) *quòd meum mancipium Maurum laboret die festo non licet : & mancipium quidem per se, vel ex se laborare licitè potest: at in ordine ad me, laborare, me impetrante, non debet.* Hæc ille. In eandem valdè propendet Merolla *tom. 2. d. 4. cap. 2. num. 467.* qui tamen sic concludit : Hæc omnia dicta sint, non omnino affirmando, sed potiùs dubitando. Quoniam verò scio Paulum Laymanti *lib. 1. tract. 4. cap. 9. num. 3.* docere, perpetuò ameritibus fas esse opera servilia diebus festivis imponere, quare idem concessurus esset propter parem, immò majorem rationem Infidelibus, ut in terminis idem concedit Diana *loco cit.* ideo non improbabilis est ea sententia, præsertim, quia rationes nostræ *n. 16.* allatæ (fateor) non sunt omnino convincentes. Lege item Januarium *p. p. res. 57.* contendentem solvere argumenta contraria adducta à Merolla, atque affirmantem, licitè nos infantibus, & infidelibus jubere posse opera servilia die festivo, cujus rationes in eo fundantur, quòd ille labor, ut est ab infideli, vel infante, peccaminosus non est, ergo illum ipsis injungere, mihi non est prohibitum.

Emundare Triticum ad molendum.

18. Solent famuli, & mulierculæ in nostris regionibus antequam triticum ad molam destinent, illud cribris à crassioribus ramentis, lapillis, hordeo, Loliove purgare, deinde minutiora purgamenta manibus quærere, legere, ac diligenter emundare. Quæsitum sæpè fuit, an hæc duo liceant, præcisa semper necessitate, ac consuetudine, quam certò in his adesse introductum nondum possumus affirmare? Respondi, licitum non esse cribro purgare, (nisi fortè excuset parvitas materiæ, quæ certè facilè hîc adest, cùm per brevi tempore, non modica tritici quantitas cribrari possit. Ratio fuit, quia id est proprium servorum, & ex alia parte id ad ciborum usum, quos parari die festo licere concedemus *infrà*, satis remotum est. At verò frumentum cribro eventilatum, minutiùs manibus expurgare non licere, olim sine hæsitatione putabant; quia militat eadem præcedens ratio : at nunc animi pendeo an liceat; quia modicissimæ

dicissimæ applicationis est ejusmodi occupatio, unde recreationis etiam causa ab honestis fœminis excipi solet; Certè Filliucius modò *n.*14. citatus, excusavit opus distillandi aliquod simplex, vel mixtum, in quod exigua corporis fatigatio impenditur: at exigua etiam impenditur in tritico, per otium emundando. Pari modo *ibid.* excusavimus à mortali, eum, qui molâ bene instructâ præsidet in pistrino; quia hæc modica apparet applicatio, &c. Sed hæc dubitandi causâ sint dumtaxat dicta.

§. II. *De Causis excusantibus à operando in diebus festis.*

Brevitas temporis.

1. PEr duas horas vacare servilibus non esse mortale, est jam nostra ætate recepta sententia. Ita Diana *p.*2.*tr.*15.*res.*36. & *p.*5.*tr.*5.*res.*8. quia modicum tempus judicatur duarum horarum spatium, comparatione viginti quatuor horarum. Apud Marchantium *q.*1. *c.*3. *d.*2. apud Dian. citat. aliquis dat etiam horas quatuor: Ipse requirit tres ad mortale. Sed his, saltem ob communem sensum Fidelium in contrarium, assentiri non debeo.

2. Notat hîc Sanchez *lib.*1. *in Dec. c.*4. *n.*12. Bonac. *num.*3. non esse mortale, singulis festis per duas operari horas, quamvis animo fixum teneas id toto anno efficere velle, & de facto efficias. Ratio est, quia unus dies festus non adnectitur cum alio, ad hujus materiæ gravitatem effotmandam. Non absimili modo advertit Bonacina *disp.*5. *de* 3. *Dec. præc. q. un. p.*3. *num.*4. Pellizz. *tr.*5. *man. Reg. c.*4. *sect.*1. *n.*8. aliique, Dominum injungentem laborem duarum horarum, viginti, v.g. famulis simul, non peccaturum mortaliter; quia unius opus nequaquam unitur cum opere alterius: idemque erit, ex Portella *in dub. reg. v. Laborare, in additione*, si singuli successivè per modicam horam in eodem die laborent, etiamsi uno post alterum laborante, totus dies occupetur, quia pari modo unius opus cum alio non connectitur. Contrà, peccabitur mortaliter, si idem in eodem festo, diversis vicibus interpolatis, modicè quidem laboret, sed ita, ut unitim ascendatur ad tempus notabile. Ita Sanch. *in Dec. lib.*1. *c.*4. *n.*8. Portella *in dub. Reg. v. Festi dies, n.*2. *in addit.* quia unc diversa illa parva intervalla violata in eodem die conflant unam notabilem violationem: sicuti, si quis eodem die jejunij per diversa intervalla singulis vicibus modicè comederet; jejunium violaret, quando illa modica unita notabilem facerent comestionem.

Divinus cultus.

3. Opera servilia immediatè, vel propinquè divino cultui servientia, ut crucem deferre, organa, campanásque pulsare, &c. exerceri in festo possunt. Ita Suar. Fag. Bon. Azor, aliique apud Castr. Pal. *tom.*2. *d.*2. *de observation. fest. d. unica, p.*20. *num.*1. quia ex tanta propinquitate cum divino cultu, sufficientem concipiunt liberalitatem: & sanè præceptum hoc, quo divinus cultus attenditur, non debuit ea, quæ proxime ad ipsum cultum faciunt, prohibere. Altaria ornamentis vestire, templum vertere, parietes Ecclesiæ aulæis adornare, conficere Hostias, &c. etiam quando potuissent die non festivo, probabile est culpam non esse mortalem, si die festo fiant; idque propter aliquam cum rebus Sacris propinquitatem. Ita Tolet. *lib.*4. *cap.*25. Suar. *tom.*1. *de Relig. tract.*2. *lib.*2. *cap.*22. *num.*11. At arare, ligna cædere, lapides ferre, etiam ad Ecclesiam ædificandam, &c. nequaquam licet, prætextu, quòd hæc fiant pro Ecclesia; ex Castro Pal. *loc. cit. num.*1. *fine*, Bonac. apud Dianam *p.*3. *tract.*3. *res*8. remotè enim cultum divinum respiciunt, & consequenter non judicantur sanctimoniam, liberalitatemque sufficientem participare, secùs omnes Rustici, omnésque famuli servientes Ecclesiis, non tenerentur servare festa; quod est inauditum, contra Sà *in edit. ione gen. v. Festum. n.*14. ubi sic excusantur laborantes pro loco pio, aut publico, *in expurgata* hoc expulsum fuit.

Quid hac in re fieri ob paupertatem Ecclesiæ liceat, mox dicam *à num.*14.

4. Fagundez *in Eccl. præcepto, lib.*1. *cap.*14. *num.*4. Pelliz. *in man. Reg. tract.*8. *cap.*4. *num.*20. docent præparatas ad processiones licere sine mortali; sed esse tantum veniale, si pridie parari possint; at tabulata ad eandem processionem, v.g. videbam, licèt, si pridie constituta propter oblivionem, vel propter alia legitima impedimenta hoc potuerint, licitè die festo construantur; quia ita concedit & hîc nunc cultus divinus: tamen ex se peccatum mortale esse, scienter differre in diem festum, quia de se talis actio, servilis omnino est, & multum à re sacra distans, & remota; non sic viam parare, id enim est magis conjunctum cum divino cultu, quàm dicta Tabulata compingere.

5. Ex qua doctrina infero. Sepulchra Christi Domini pro hebdomada Sancta, & præsepia ejusdem pro diebus sacri Natalis, & moles artificiosas ad exponendam in iis Divinam Eucharistiam, & Cœnam ad repræsentationem sacram, licitè collocari in Ecclesiis, saltem sine mortali posse die festo; etto cum veniali, si potuissent antea: non posse eadem fabricari, vel arcus triumphales erigi; vel Pyras igneas, & similia construi. Ratio est, quia illa æquiparantur præparationi viarum, cùm habeant aliquam propinquitatem ad res sacras: hæc similia sint tabulari, quæ satis remotè ad res sacras referuntur; semper intellige, præcisa necessitate, quæ facillimè tum in tabulatis, tum in his inveniri potest, quando nimirum, ut modò dixi, non potuerunt die non festivo illa fieri, vel certè, bona fide prævisum id antea non fuit, vel tandem adfuit dispensatio, de qua mox *suo loco*.

Diximus *n.*3. de ornandis Templis, sed quid de iisdem ab ornatu spoliandis? & hoc abstrahendo ab alia necessitate, ut esset notabilis obligatio statim reddendi ornamenta, carentia eorum, qui possent id efficere die sequenti non festivo, &c.

Puto, in hoc casu non posse duci excusationem à cultu sacro, sicuti diximus in casu, quo idem Templum ornatur. Ratio est, quia ornare ad sacrum cultum aliquo tandem modo propinquè pertinet, ut *ibidem* vidimus. At ornatum auferre, non ita, cùm potiùs id dirigatur ad eos ornatus asservandos, quod sacrum quid non est.

Necessitas corporalis.

6. Quia præceptum, de quo agimus, non est interpretandum rigorosè, sed benignè, & moraliter, ut ex ipso Fidelium usu colligimus; ideo quælibet non modica, sed nec necessariò maxima necessitas, excusabit à culpa eum, qui die festivo opera servilia peregerit.

7. Excusat ergo necessitas corporalis propria, vel proximi, vel Rejpublicæ: Hinc pauperi ad se, suósque alendos conceditur (audità Missâ, & sine scandalo, quòd in sequentibus etiam semper intelligitur) arti servili cuique vacare: immò tanta potest urgere necessitas, ut is possit etiam Missam relinquere. Hinc licet cibos sibi coquere, panémque necessarium conficere, ac fructus ad quotidianum usum colligere. Dico (sibi necessarium ad quotidianum usum,) nam præscindendo ab his, quid sit sentiendum, mox *n.*9. afferam. Hinc serere, arare, vindemiam facere, metere, messem colligere, quando est probabile periculum pluviæ, vel alterius impedimenti, omnino licèt. Hinc Sartori, vel cuique licet vestes suere, quando bonâ fide absolvi diebus feriatis non possunt, & eas ad usum expectant, qui suendas dederunt. Hinc Chirurgus, vel Pharmacopola, vel quilibet potest medicamenta componere, vel aliud facere; si tunc infirmus iis indigeat, nec commodè, prudentis judicio, compositio, vel alia quæpiam res transferri, aut præteriri potest. Sit autem ex Suarez *tom.* 1. *de Rel. tract.* 2. *lib.*2. *de diebus festis, cap.*32, *num.* 6. hoc judicium benignius, si agatur de salute proximi, quàm si de tua, quia in tua est periculum amoris proprij; in aliena, facilius à charitate dirigeris: Hinc in solemnitatibus etiam sæcularibus

tribus licet vias parare, & locos pro spectaculis videndis construere: publica enim festa, & publicæ lætitiæ reduntur ad utilitatem Reipublicæ: id quod est aliquantò benignius, quàm quod modò diximus ex Fagundez *n.* 4. Hinc Ferrarij ferreas laminas equorum pedibus imponentes, excusantur ob necessitatem itèr facientium. Sine necessitate igitur hi Ferrarij sunt condemnandi, nisi exigat parvitas laboris: nam id ex se opus est nimis manifestè servile. Hinc excusantur coquentes latere, calcem, vitrumque, quoties vel cum detrimento coctio intermitteretur, vel detrimentum esset, si expectari dies non festi ad coquendū deberent. Hinc ne aliquod damnum notabile quis patiatur, poterit laborare; exemplúmque ponit de famulis, quibus concedimus laborare ob timorem, ne à Dominis dimittantur, & ita cogantur pauperiem pati; quamvis ipsi Domini laborem imgerantes, à culpa neguaquam immunes sint. Advertit denique Suar. *d.cap.11.n.11. fine*, si quando aliqua opera servilia pridie fieri poterant, sive cum culpa, sive sine culpa, tunc non licere fieri posse, si sint necessaria, in die festo; quia tunc jam est casus necessitatis, à novo peccato excusans. Sed remanent enodandæ sequentes difficultates.

Spes lucri.

8. An sicuti damni gravis timor nobis concedit opera servilia, sic concedat spes lucri notabilis; an scilicet sicuti ne amittam videmiam, possum die festo eam facere, sic eum possim vacare labori, quo notabile mihi lucrum conquiram? De extraordinario lucro sermonem facimus, nam secùs cuilibet artifici pro mercede diurnâ integrum est laborare, quod ex hoc pretioso capite ei nequaquam conceditur certum est. Respondeo, quamvis Suarez *l.c.c.* 33. *n.* 8. & Castro Pal. *tom.* 2. *d. unica, de Fest. observ. p.* 10. *n.* 3. videatur in sententiam esse negativam; tamen affirmativam sententiam esse probabilem: Ratio est, quia ut notat etiam Diana *part.* 2. *tract.* 15. *Miscell. resol.* 34. *sive*, & Sanchez *in con. lib.* 5. *c.* 2. *dub.* 19. notabile lucrum amittendum grave est; Adde, non esse existimandum, piam Matrem Ecclesiam velle obligare Fideles ad rem oppido difficillimam, qualis est ob abstinentiam servilium amittere centum, ducentos, mille plures aureos; quod certè consequenter dicendum esset, si semèl probabilitatem nostræ sententiæ denegaveris: Favet denique Pontifex, qui *c. licet, de Feriis*, concessit Halecum piscationem die festo (excipit festa solemnia, sed non sub mortali, ut notat Sanchez *in cons. lib.* 5. *dub.* 20. *n.* 4.) quæ certo anni tempore nostra maria excurrunt: favéntque Doctores Cajet. Navarr. Sotus, alíque apud Sanch. *loc. cit. disc.* 20. *num.* 5. qui ex paritate cum dictis Halecibus, piscationem Tynnorum eodem festo, ne magnum lucrum amittatur, concedunt. Scio hanc concessionem ab aliquibus trahi ad necessitatem, seu utilitatem publicam ne victui communi hæ deficiant, & ab aliis ad dispensationem, nam prout ibid. Pontifex imponit piscatoribus; ut dent aliquam eleemosynam pauperibus, vel Ecclesiæ viciniori: verum, ad prædicti lucri necessitatem ab aliis probabiliter illam reduci, nequilam ex præcepto, sed solùm ex consilio dandam esse eleemosynam, etiam scio.

Panis, cibi, Fructus, &c.

9. Est ne legitima excusatio panes conficiendi, cibos delicatos parandi, fructus colligendi, animalia ad victum occidendi, domum vertendi? Respondeo, certum esse, has esse actiones serviles; quare si nullam necessitatem importent, non est unde eas per se licere pronuntiemus: solùm consuetudo excusaret, quæ facilè posset introduci in rebus quotidie necessariis, quæque ubi ea servetur. Et certè panem conficiendi, animalia occidendi, fructus colligendi solùm, ut recentiora, & meliora, & cum abundantiâ habeantur, an adsit absoluta consuetudo, non audeo affirmare, cum Doctore Bonac. *3. prac. in dec. d.* 5. *q. unic. p.* 3. Castro Pal. Fagund. *l.c* aliique passim ad aliquam ex supradictis rationibus semper recurrant: Solum Castro Pal. *t.* 2. *disp. unic. de observ. fest. p.* 19. *n.* 3. sic habet: *Parentes cibum, & potum, tametsi superfluum, & ad delectationem, excusantur consuetudine, namque hoc jam est introductum, idque extensum est ad colligendo secundo eodem die, ut faniores, integriores sint, & ad occidenda, & excorianda animalia præcipuè si sit ratio aliqua, qualis est, cibaria non esse ita suavia, si alio die disponantur*, &c. Hæc ille. Vbi vides ab ipso affirmari has actiones concessas jam esse ex consuetudine; nam illud (*præcipuè*) non restringi: sed addit majorem rationem. Non sic loquitur de coquentibus panem; eos enim solùm excusat, si panis coctus non sit sufficiens, si concurrent multæ festivitates, si denique coctus non satis aptus sit. Atque aliquam ex his rationibus requirunt etiam in conficiendo pane, Fagundez, 1. *Eccl. l.* 1. *c.* 11. *n.* 20. Bonacina *l.c. n.* 9. Sanchez *l.* 5. *cons. c. d.* 18. *n.* 4. aliique; ex intelligas, nondum constare, an adsit consuetudo absoluta de pane conficiendo.

10. Illud nota, parare cibos, etiam superfluos pro ordinaria mensa: non improbabiliter doceri à Fagundez *loc. cit. n.* 1. non solùm per consuetudinem, sed per ipsam legem concedi, quia nunquam fuit intentio Ecclesiæ, has tam ordinarias actiones, in præcepto de abstinentia à servilibus comprehendere.

11. Ex his colligo parare pastillos esculentos, quos Itali *Maccharones* appellamus, ut & cæteros ex farina confectos cibos, quos Siculi *Cuscusum, Gnocchittos, Vermicellos* vocamus, & frequentissimo usui habemus, ex se esse opus servile, & consequenter in die festo prohibitum: verùm erit totalis excusatio, si quando opus essent ad publicam abundantiam, vel si quando fierent à privatis, ut eodem die illa usui essent, tunc enim id redueceretur ad proprij victus præparationem: & denique erit excusatio à mortali, si quando una vel altera tantummodo hora in iis conficiendis consumeretur, quæ est excusatio communis à parvitate materiæ.

12. Denique, ut domum verras, excusat persæpe parvitas materiæ, nonnunquam necessaria domus mundities, quam vel prævidere non potuisti, vel bona fide pridie neglexisti. Sic *l.c. n.* 7. nam cæterum, ut dixi, nimis clarè opus id servile est *loc. cit. c.* 11. *n.* 9.

Barbitonsoris, Sutorisve Officium.

13. Barbitonsores: Primò, excusantur à parvitate materiæ quando nimirum unum: vel alterum tondent; Ita Azor. Sayr. Navarr. aliíque apud Dian. *p.* 2. *tract.* 15. *res.* 34. Secundò, ex necessitate rusticorum, vel aliorū, quibus non conceditur nisi diebus festis posse; tonderi; sic Sanch. *in cons. lib.* 3. *c.* 2. *d.* 21. *n.* 7. Tertiò, ex consuetudine jam scita, tolerata Prælatorū; de qua; quamvis certi sint aliqui Doctores, aliqui tamèn expresè eam jam esse introductam affirmāt Ita Fernand. apud Dian. *l.c.* Quartò, ex lucro cessante non ordinario: idem *ib.* si enim Barbitonsor diebus festis, suis Parochianis neget suum laborem facilè plerísque relinquetur; cum notabilis lucri jactura; Quæ ultima ratio militat etiam pro Sutoribus, qui nisi calceos novos suis Parochianis imponāt, ab ipsis facili negotio derelinquētur.

Pauperum sublevatio.

14. Excusabitúrne quis à peccato, si velit die festo laboribus insistere ad pauperes sublevandos? Respondeo, si necessitas pauperis, vel Ecclesiæ alicujus particularis ita notabilis esset, ut licitè posset ipse laborare, posset, & quilibet tertius: sic Sanch. *l.* 5. *cons. c.* 2. *dub.* 23. tunc enim hic operator est instrumentum ipsius pauperis, vel Ecclesiæ.

15. Verum nodus difficultatis, quoad praxim, est, gradum ejusmodi necessitatis agnoscere. Breviter ex Castro Pal. *t.* 1. *tr.* 6. *d* 2. *de charit. p.* 2. *n.* 1. Necessitas alia est extrema, quando scilicet proximus probabili, & moraliter certo vitæ periculo versatur. Alia gravis, quando

nimirum proximus in periculo moraliter certo existit gravis damni, sive in corpore, sive in honore, sive in bonis; Huc autem pertinet, quando Ecclesia est nimis pauper, ita ut non habeat necessaria ad cultum divinum, vel ad suorum ministrorum sustentationem. Ita Tol. *in sum. l. 4. n. 25. n. 2.* vide Fagund. *1. Eccles. præc. l. 1. cap. 14. n. 5.* alia denique communis, quâ scilicet paupere communiter laborant, cui necessitati potest ipse pauper sive sua, sive alterius ope, licèt cum difficultate, succurrere.

16. Dico jam pro communi non licere pro extrema, & gravi alicujus certi pauperis, vel Ecclesiæ, licere tibi in die festo mechanicis artibus operam dare: in quem diem si incideret præceptum de jejunando, dico te posse licitè etiam tum laborare, & sic à jejunando excusari. Lege Fag. *ib num. 16. 19.* Ratio est, quia festorum, ut & jejunij observatio, præcipitur sub gravi præcepto quod non est probabile vinci posse à qualibet communi proximi necessitate, secùs passim omnes dies festi, & jejunia omnia violarentur, cùm passim ejusmodi necessitates occurrant: at ab extrema, vel gravi vincitur, saltem tacitè Ecclesia consentiente. Certè ex communi sententia, apud Caitr. *tom. 1. tr. de charit. d. 2. p. 9. n. 1.* ad necessitatem extremam proximi subveniendum, licet rem divitis furripere; & ex multùm probabili, etiam ad gravem, ita ut tunc minimè obliget præceptum de furto non committendo; multò ergo magis non obligabit præceptum Ecclesiæ ad abstinentia à servilibus, & à cibis. Ita idem Fag. *l. c n. 6.* citans Suar. Navarr. Toletum, & alios.

17. Ex his collige rationem consilij, quod olim dedi Nobilissimæ, æque ac piissimæ puellæ hîc Panormi. Scisciatâ ea est à me, an diebus festis posset alicubi operi servili suendi, vel vestes phrygias elaborandi vacare, quo post impletum Missæ præceptum otium falleret diei; quem quidem diem aliæ ejusdem conditionis fœminæ in nugis, atque confabulationibus, ut interim alia taceam, vanè consumunt?

18. Dixi sententiam esse Doctorum non ignobilis notæ, licere ad otium vitandum aliquid laborare die festo: Ita Sylvester. *v. Dominica, quæst. 5. conc. 4. marg. 3. præc. f. 12.* Sà *v. Festum num. 6.* Pell. *in man. Reg. tract. 8. cap. 4. fin.* sed id negari verius ab aliis; Ita Sanchez *lib. 1. consil. cap. 2. d. 8 num. 13.* Laym. *l. 4. tr. 7. c. 4. n. 2. fin.* aliiq; nam aliis viis licitisque operibus provideri otio potest; nec tantum præceptum pro causa tam levi, negligendum est. Excipitur dumtaxat ab iisdem Doctoribus, si quando in otio dæmonis tentatio urgeret, ut labore illo succurri posse tanto malo crederetur, quia certè in eo eventu urgeret boni spiritualis notabilis, gravisq; necessitas. Puellæ hæc responsio nequaquam placuit: tum quia religiosissimæ erat conscientiæ, tum quia non quidem tentationes illas graves in hoc suo otio expertebatur, sed tantummodo molestiam quandam, animique mœstitiam.

Dixi ergo iterum ipsam, immò & ancillas suas quemcunque laborem, audità Missâ, posse suscipere, quo aliquid laborarent, quod pauperi alicui Ecclesiæ, necessariis ornamentis apud cultum divinum pertinentibus, carenti consecrarent, vel quo pauperi alicui peculiari, & extremam, gravémque necessitatem patienti, auxilium præstarent; tunc enim & ab otij tædio se, suásque ancillas subduceret, & Deo ob doctrinam modo allatam ejusmodi servilis labor non displiceret: Nota Lector, me dixisse (alicui peculiari) nam in genere pro Ecclesia, vel paupere laborare; cùm in tali universitate non appareat urgens, gravisque, ac certa necessitas, non posse die festo laborari, rectè advertit Fagundez, *1. & ult. præc. l. 1. cap. 14. n. 19.* Porrò acquievit huic consilio Nobilis puella, non paucis ægrotis summa necessitate constitutis: suo festivo labore per maximam pietatem deinceps alimenta festivè suppeditavit.

Necessitas Spiritualis.

19. De hac per occasionem satis sit pauca modò dixisse *n. 18.*

Absenti ubi celebratur Festum.

20. Si quis, ex Sanch. Suar. Fill, Navar. aliisque apud Bon. *3. Eccles. tr. disp. 6. q. unic. part. 3. n. 17.* sive casu, sive etiam cum intentione, laboret, exit à loco, ubi agitur dies festus; accedens ad locum; ubi festum non est; ibidem posse cum servilia operari, nec per illam intentionem peccare, & alia simili satis colliguntur ex supradictis, *cap. 3. §. 2. n. 10.* quia nimirum is non transgreditur præceptum, sed utitur jure suo, illius obligationem à se excutiendo; illum locum recole, & satis erit.

Consuetudo.

21. Hæc est excusatio communis in omnibus præceptis, & legibus humanis; nam propterea solùm hîc aliquæ consuetudines subdam circa nostram materiam ab Auctoribus approbatas; cæteras quisque exploret in Patria sua, inventásque custodiat.

22. Cajetanus *2. 2. quæst. 122. l. 4.* & Suarez *tom. 1. de Rel. l. 2. cap. 21. n. 3.* cùm docuissent actiones coquendi cibos, alias que; quæ ad præparationem culinæ, mensæque ordinariæ pertinent, esse de servile; addunt consuetudinem tamen eas fecisse jam licitas. Notat insuper Fag. *1. Eccl. p. l. 1. c. 11. n. 19.* fuisse hanc consuetudinem auctam ad parationem ciborum artificialium, atque ad actiones colligendi fructus, occidendi, excoriandique animalia, quando hæc fieri antecedenti die potuerunt.

23. Toletus *in sum. l. 1. cap. 24. d.* Cajetanus *l. c.* Sotus, *lib. 2. de just. q. 4. art. 4.* ajunt venationes, aucupationes, piscationes esse ex se prohibitas die festo, sed jam excusari consuetudine, quæ videtur prævaluisse, scientibus & patientibus Prælatis. Intelligo autem, si hæc fiant sine magno apparatu, ut *§. 1. num. 9.* explicui. Et quamvis Suar. *t. 1. de Relig. lib. 2. c. 28. n. 3.* restringat consuetudinem de piscatione, ad eam, quæ sit flumine; tamen prædicti Doctores citati, *supr. cùm de Pictura, lit...* quibus adde Sanch. *in cons. lib. 5. c. 2. d. 15. n. 2.* loquuntur universim: Et certè, quando sit sine magno apparatu (ut etiam piscari arundine quamvis ob lucrum, eadem videtur esse ratio; sive in fluvio exerceatur, sive in mari.

24. Fagundez *l. c. c. 11. num. 3.* cùm docuisset actionem delineandi imaginem; & lineas ducendi ad illam postea pingendam; esse (in sua sententia; nam in nostra jam diximus *suprà*) opus servile, addit solum excusari posse, vel ex parvitate materiæ, seu temporis, vel ex consuetudine, vel ex eo quòd illud non sit pingere; sed memoriam juvare.

25. Idem *ibid. n. 22.* cum statuisset opus digladiandi esse opus mechanicum, subdit: *Consuetudo tamen hanc actionem fecit licitam, addiscunt enim juvenes artem digladiandi diebus Dominicis, videntibus, & consentientibus Prælatis.*

26. Rodriquez, *in summa, cap. 122. n. 4.* & Navarrus *cons. 1. de festorum observatione*, excusant venditiones Calceorum, ob consuetudinem visam & toleratâ à Prælatis.

27. Castro Pal. *tom. 2. d. 2. de observ. festorum. p. 6. n. 21.* docet usum, quo fiunt aliquæ exercitationes Militares, licere die festivo; tum ratione consuetudinis; tum notabilis necessitas, quia non possunt cómodè aliis diebus fieri.

28. Sanchez. *in cons. l. 5. c. 2. d. 18 n. 12.* sic habet: *Etiam cessante necessitate, ex consuetudine antiquissima sunt licita aliqua minuta, quæ solent facere Agricolæ in vere, dum habent segetes in area, scilicet triturum vertere, extendere, aut separare: & idem est de consuetudine Hortulanorum vigantium olera in die festo, maximè quando in his omnibus interveniat aliqua necessitas: sic docti juniores.*

29. Sanch. *v. Festum n. 5.* sic docet: *Iter agere etiam comitantibus multis onustis supellectili, licet concedente id consuetudine: molendina item, & nundinas excusat consuetudo.*

30. Addam denique, & ego junior consuetudinem illam; quâ omnibus ferè diebus festis à Prandio famuli prædiis inservientes, solent in Sicilia lignatum à Dominis mittijut nimirum singuli suum fascé, certè cum notabilis temporis jactura, colligentes, domum ad communes usus

ferus humeris asportent. Observavi id cùm ruri essem; (rusticari enim me persæpe juvat, & illò otio, quo nunquam minùs otiosus fui, litteris vacare) observavi, inquam, & quæsivi non semel à Dominis, quo jure in die festo præciperent; respondérúntque sic, morem in suis locis convaluisse, ut qui famuli die festo Domini suam comederent, iidem & Domino, ne tota die otio torpescerent, aliquid inservirent: Arrisit excusatio, atque, ubi ejusmodi mos inductus est, non videri condemnandum existimavi.

Dispensatio.

31. Si adest causa moraliter certò excusans ab observatione festi, perpensa scilicet solemnitate festi, necessitate operis, cæterisque circumstantiis; Superioris dispensatione opus non est. Ita Azor Sylvester, Suar. aliique quos sequitur, citatque Fagund *p. Eccles. l. 1. c. 14. n. 17.* solùm si publicè sit laborandum, ut vitetur scandalum; petatur dispensatio quæ gratis ex Concil. Trid. *sess. 25. c. 18.* (ut cæteræ omnes dispensationes) dari debet. Si verò nulla adest causa, nec est petenda, nec concedenda dispensatio: quod si concedatur, peccabitur: an valeat tamen detur, mox *n. 37.* docebimus: denique quando prudentis judicio (nam certior regula ad sufficientem causam hac in re dignoscendam, non habetur) talium est, an causa sit sufficienter excusans; tunc enim vera dispensatio concedi potest, quâ impetratâ operi servili, die festivo sine scrupulo vacabitur.

32. Sed quis Superior eam legitimè dabit? Summum Pontificem in festis quibuscunque posse validè, etiam sine causa licèt sine eadem illicitè, dubium ne sit. Ita DD. *cit. & passim.* Illiciténe moraliter, an venialiter? Vnde apud Castro Pal. *tom. 1. tr. 2. disp. 1. 6. p. 8. §. 1. n. 5.* Pontius *lib. 8. de matr. c. 14. n. 4.* Sanchez *lib. 8. de mat. d. 18. n. 7.* atque retractandum *lib. 5. consc. 3. dub. n. 6.* lege eundem Sanch. *de matr. lib. 8. d. 8. n. 4.* similis modo ordinarius in festis, juxta Diœcesano, vel propria consuetudine introductis: Hi autem cum causa ita dispensare possunt in particularibus casibus, quoad festa introducta à jure communi; ut hac non existente, non solùm illicitam, verùm etiam invalidam dispensationem, si attentaverint frustra concedant, cujus rationem trademus *infrà, c. 5. §. 7. à n. 55.*

33. Nomine Ordinarij in hac materia veniunt, ex Fagund. *ibid.* aliique cit. Primò Episcopi, omnésque jurisdictionem Episcopalem exercentes, eorumque Vicarij Generales in spiritualibus, non jam ex Generali Vicariatus concessione, sed ex speciali mandato. Ita Merolla *t. 3. d. 7. cap. 6. dub. 57. n. 146.* Barbosa *de potestate Episcop. p. 3. cap. 34. num. 11.* alios citans Sanch. *de matrim. lib. 2. d. 40. num. 12.* siquidem in Mandato generali non committuntur ea, quæ sapiunt liberalitatem, & gratiam, qualis certè est quæcunque dispensatio. Quod si in generali Vicariatus creatione committi intelligitur dispensatio in denuntiationibus Matrimonij, id propter peculiarem concessionem Tridentini esse, notant Juris Doctores apud Merolli. *ibid. n. 154.* Nam cæterùm, utpotè gratia, mandatum speciale requireret & ipsa.

34. Secundò, veniunt Prælati Regulares, quales sunt Generales, Provinciales, Superiorésque locales, totius Monasterij regimen habentes; semper, quoad suos dumtaxat subditos.

35. Quid, quoad famulos sæculares? De jure nihil circa hos Prælati Regulares hac in re possunt; quia sæculares de Religiosorum jurisdictione spirituali non sunt, ex vi privilegiorum modicissimum quid illis conceditur, quod sic tradit Portella in dub. reg. v. Laborare: Eugenius IV. (orat. 7. in Bull. *Rodrig. lega, & alium Rodriquez in comp. resol. 67. n. 13.*) *concessit, quod sæculares absque peccato possint laborare in nostris Conventibus in die S. Crucis Septembris, in die S. Michaëlis, Sanctorum Innocentium, S. Sylvestri, quando non incidunt in Dominicam. Vide videam Prælati se peccare mortaliter alios, si contra prædictam explicationem invitent, vel patiantur, quod in suis Conventibus sæculares laborent, etiam gratis?* Hæc ille.

Vbi nota. Primò, hoc esse vivæ vocis oraculum; Secundò, propter paritatem cum prædicto festo Sanctæ Crucis, non [illegible] esse, de quonam festo S. Michaëlis sit locutio; de eo quod celebratur mense Septembris, an quod mense Maij? Tertiò, nobis ex Societate *in compend. privil Soc. Iesu*, hoc tantùm privilegium nondum à N. P. Generali communicatum esse.

36. Tertiò, nomine Ordinarij hìc præterea venit Capitulum, Sede vacante; sic Fagundez *l. c.* aliíque, quia hoc succedit in universa jurisdictione Episcopi præmorti, ex Merolla *tom. 3. d. 7. c. 7. dub. 1. num. 2.* exceptis casibus in jure expressis; non autem in jure invenitur expressum, non posse has dispensationes expedire; idem *ibid. n. 33.* Idem potest Vicarius Generalius ejusdem Capituli, *ibid. num. 34. fine*, sed ex speciali mandato, juxta dicta *n. 33.* de Vicario Episcopi.

Prædictos Episcopos, Prælatos Regulares, Vicariósque posse suas vices dispensandi aliis committere, dicendo: *Si aliter tertius approbaverit causam, is dispenset*, etiam certum videtur: quia, cùm sint ordinarij, vel certè delegari ad universalitatem hujus causæ, poterunt subdelegare. Ita Sanch. *lib. 3. matr. tota d. 31.*

37. Quartò denique, veniunt etiam & Parochi, absente Ordinario: ita Azor. Sylvester, aliíque apud Fagund. *l. c. n. 37.* (putarem, etiam ipso præsente, propter ea, quæ dicam in simili *infrà, cap. 5. §. 6. n. 56.* cum de jejunio) pro casibus occurrentibus, id, quod saltem consuetudine introductum est; ne scilicet desit Parochianis, ad quem in quotidianis dubiis recurrant: Quoniam autem hæc commissio videtur concessa Parochis ad universalitatem hujus causæ, quamvis aliquantum limitata, id est, in occurrentibus casibus; ideo & poterunt eam, modo *n. 36. præcedenti* dicto, alteri subdelegare, ut ex eodem Sanch. *ibi e. n. 4. & 21.* colligi potest.

Nonnulla de hac dispensatione dicetur *infrà, cum de dispensatione jejunij*: nam quæ ibi, quæque hìc dicuntur, invicem sibi lucem pariunt.

38. Superest docere. An Episcopus possit, quando hac in re dispensat, imponere Fideli, ut aliquam elargiatur eleemosynam pauperi Ecclesiæ?

Respondeo: Si causa dispensationis, à festi observantia excusans, est certa, non videtur posse, quia tunc nihil concedit Episcopus: ex se enim Fidelis valet laborare: Si est dubia, satis probabile est, eum posse aliquid moderatum imponere, sic Suarez *tom. 2. de Relig. lib. 6. de diebus festis, c. 16. n. 4.* Layn. *lib. 1. tr. 4. c. 22. n. 29.* aliíque; id enim nil aliud est, nisi cultum Deo per observationem festi tribuendum, in aliud bonum opus commutare. Nec rationes in contrarium, quas ex Sanchez *loc. mox citando, n. 9.* adducit Bonacina *tom. 2. d. 1. de legibus, q. 1. p. 3. numer. 23.* in contrarium, tanti sunt momenti, ut non possint facilè solvi quantum faciunt contra præsentem hanc doctrinam: eas; si est otium, apud ipsos lege.

39. Quid, si nulla existente causa excusante, Superior dispenset ad labores die festo suscipiendos solùm, ut fiat aliquod aliud opus bonum à laborante, v. g. ut ab eodem applicetur eleemosyna alicui operi pio, legitimane erit dispensatio? Respondeo affirmativè, si eleemosyna elargienda sit certo pauperi, vel Ecclesiæ, extremè, vel graviter indigentibus, quibus non patet alia via ut succurratur: tunc enim ipsum auxilium tantæ paupertati attribuendum, causam sufficientem gravem affert, ut ex supradictis colligi potest: Verùm, si alia via succurrendi appareat, unde nec extrema, nec gravis necessitas existimetur; non video, cur possit Episcopus in festis jure superiori inductis. Ita Sanch. *l. 3. de matr. d. 10. n. 9. fin.* Ratio est, quia Prælati inferiores nihil possunt in legibus Superioris, nisi, quantum Superior expressè, vel tacitè concepit, ut est communior, & probabilior opinio. Ita Sanc. Suar. Bonac. Guttier. aliique, quos citat: sequitúrque

Castr. *tom.1.tr.3.d.6.de dispens. leg. q.4.n.8.* at nullibi apparet adesse ejusmodi concessionem, ut scilicet nulla existente causa subditos excusante, dubia ne quidem, & solùm ad communes eleemosynas distribuendas, vel ad quodcunque aliud opus bonum faciendum, inferior Pontifice dispenset in legibus iuris communis, qualis est observatio festorum, vel jejuniorum, id enim esse dispensare ex causa; sed commutare ad libitum, atque adeò transcendere limites dictæ concessionis. Dixi autem (in festis jure Superiori inductis) nam de Summo Pontifice in his, vel de Episcopis in festis iure Diœcesano impositis, alia est ratio, de qua *alibi*.

40. Illud approbo, quia in aliquibus Diœcesibus imposita est concedens mulcta pecuniaria laborantibus in die festo; hanc posse, ut favet Sanch. *lib.3. de matr.d.n.10.* probato delicto, & sine fraude exigi; & posse, immò debere (ut monet de omnibus similibus pœnis Tridentinum *sess.25.c.3.de reform.matr.*) locis piis applicari.

41. Cur signatè dictum est (sine fraude?) Quia alicubi (dolens refero; quod vidi) ab Episcopis constituti sunt aliqui Officiales, quibus festorum iura dedit nomen *Festuariorum*, quorum est munus laborantes die festo deprehendere, deferre, ac mulctâ pecuniariâ condemnare. Ex his ergo Festuarii nonnulli nullo rubore, religione nulla, interdum pactum ineunt cum artificibus, camporúmque cultoribus, ut reddant quendam pecuniæ censum quotannis, ne eodem anno ab ipsis Festuariis molestiam patiantur; quo freti pacto, an Opifices, ac Rustici faciliores sint ad frangendam legem, alii judicent. Illud proclamo, & id concedi, vel permitti, & ab ipsis Officialibus id præstari, indignum, scandalosum, pernicioſum esse.

Caput IV.

De Actionibus quibusdam non servilibus die Festo prohibitis.

§. I. *Hæ sunt Mercatus, Placitum, seu Iudicium forense, Iuramentum, Mercatus.*

1. Tripliciter sumitur Mercatus. Primò enim significat universales Nundinas (Italicè *Fiera*) quæ semel, vel bis in anno ad publicum commercium celebrantur. Secundò, Nundinas de quibusdam rebus usualibus, (Italicè *Mercato*) quæ semel in hebdomada ad Oppidi abundantiam sunt institutæ; Tertiò, ipsum actum mercandi; id est, emptionem, venditionémque rerum, *c.1. & ult.de Feriis, l.1.2.3.& ult.c.eodem tit.*

2. Primus jam est in usu etiam in festis: Sic Tolet. Suarez, Fagund. Azor. quos citat, sequitérque Castro Pal. *tom.2.tr.2.d.un. de observ. fest. p.6. n.4.* Secundum video alicubi in die festo non permitti; licèt jam ex consuetudine permitti, dicat Castro Pal. *ibid.* Servetur ergo consuetudo Patriæ. Tertius magna ex parte consuetudine videtur jam permissus, videmus enim (ait idem *ibidem*) operarios sine ullo scrupulo die festo conduci, bona defuncto rum publica voce Præconis vendi, necessaria cibo, & potui venalia fieri, calceósque aliásque res leves emi, ac denique passim fiunt privatæ venditiones, vel locationes solùm propter reverentiam festi non quasi in publico id fit; sed semiclausis officinarum januis: servetur ergo loci consuetudo.

3. Alicubi venduntur per Vrbem publicè Cupedia, & res esculentæ ad populum, & maximè puerorum illectamenta: atque ut id impunè faciant, impetrant vendentes licentiam à Ministris Ecclesiasticis, data eleemosyna. De hac ergo re illud tene, quod paulò *superiùs, c.3. §.2. n.41. cùm de Festuariis egeremus*, habuisti.

Placitum.

4. Placiti nomine comprehenditur omnis strepitus judicialis, id est, citatio partis, formatio processus, seu cognitio causæ, & sententiæ, sententiæque executio in causis omnibus civilibus, & criminalibus, à quocunque fiant iudice, sive Ecclesiastico, sive Sæculari: quæ omnes actiones non solùm sunt, nisi adsit legitima excusatio, illicitæ, sed insuper invalidæ. Ita Laym. *lib.4.tr.7.c.2.n.7.* aliique passim; Fagundez *lib.1. Eccl.præc.à cap.14.* fusè, Castr. item fusè *loco cit.*

5. Puto tamen licere præsentationes facere, institutiones, collocationes, provisiones, & cætera Beneficiorum; quia hæc non afferunt strepitum iudicialem, nam propterea ne putes vetitum esse diebus festis excommunicationem ferre in aliquem; nec multò magis ab illa absolvere; & ea facere, quæ sunt voluntatiæ iurisdictionis, ut est, v.g. expedire dispensationes; quia hæc non requirunt iudicialem causæ cognitionem. Pari modo, si Advocatus Judicem informet, si arbitrator, non ut Judex, amicabilem compositionem statuat, si Judex privatim sententiam postea proferendam scribat, &c. contra observantiam festi, propter eandem rationem non agent.

6. Nec tamen hìc deest causa excusans, nempe necessitas, & pietas. Festis ergo diebus possunt expediri licitè causæ alimentorum, Carceratorum, Pupillorum, Viduarum, & miserabilium personarum: Item causæ, quæ celeritatem requirunt, quia alioquin res peritura sit. Ita Layman. *ibid.* Et Suarez quidem *tom.1. de Relig. tract. 2. l.2. de observ. fest. cap.30. ad fin.* notat latronem de fuga suspectum, posse die festo capi, & in carcerem trudi; item in pagis causas civiles agitari, si aliis profestis diebus rustici nec adesse, nec vocari commodè valent.

7. Qua ratione hic etiam habeat locum parvitas materiæ, vide apud Fagundez *lib.1. Eccles.1. p. præc.c.2.n.8.* & Suarium *l.c.c.31.*

Iuramentum.

8. De hoc satis sit adnotare, quæ compendiosè affert Layman ibi n.8. *Probabile est*, inquit, *quod Caietanus docet, iuramenta in die festo prohibita non esse præter judicialia. Alia verò negotia, quæ die festo exercentur, ut inaugur. ab Doctorum, Contractus alicuius civilis, etiam iuramento, si opus sit, confirmari poterunt; accessorium enim sequitur suum principale. Quod si* in cap.1. de Feriis, *major prohibitio iuramentis facta fuit, sicuti Textus significare videtur; non est in usu receptum, vel postea abrogatum.*

Caput V.

De Jejunio.

1. Non hìc agemus de jejunio naturali, præneceſſario ad Eucharistiæ receptionem, quod abstinentiam à cibo, & potu requirit omnimodam, nec de morali, quo juxta rectæ rationis regulas abstinemus prudenter à dictis: sed de Ecclesiastico, quod Fidelibus præcipitur statis diebus, potéstque describi esse ex Azor. tom.1. lib.7. c.9. de jejun. q.1. *Abstinentia à certò genere ciborum sub unica concessorum comestione, sub meridiem suscipienda.* Abstinentia à carnibus tantùm, cum facultate pluries in die alios cibos comedendi, quæ ab Ecclesia servatur Feria sexta, & Sabbato; vocari quidem solet Jejunium, sed largè.

§. I. *De qualitate ciborum jejunij.*

Abstinentia à carnibus.

1. Hanc esse de Jejunij essentia, saltem ob universalissimam consuetudinem, firmant communiter Doctores, Ita S. Thom. *q.147. art.8.* Sylvester *v. Jejunium.* Navarr. *c.21.n.1.*, aliique mox citandi; ex quo principio colliguntur sequentia.

2. Primò, Dispensatus ad carnes edendas, liber est à jejunio. Ita Caiet. *in prædictum locum S. Thom.* Fagund. multos referens *præc. Eccl.4. lib.1.c.2.n.6.* quidquid dicat Joan. Medina *Codice de jejunio, quæst.5 d.2. ad finem.* Ratio est, quia ad actionem quampiam quis teneri non

potest

potest si id, quod est de ejus essentia, non obligantur: hinc illi, cui conceditur ob dispensationem carnes, licet eas simul comedere, immò plures, in die se reficere: quia ob obligationem jejunij jam est solutus; ità idem contra eundem. Non placent ergo, qui sentiunt cum Less. *lib.* 4. *c.* 2. *dub.* 6. *fine.* Dispensatum ad carnes ob debilitatem virium, posse non observare jejunium; dispensatum verò ob detrimentum, quod alij cibi viliores ipsi inferunt, obligari ad jejunium: non placent, inquam, nam æque ac jejunij essentiam ponere neutri possunt. Ita Ioan. Sanch. *in sel. disp.* 53. *n.* 1. Illud placet, dispensatum ad comedendas simul duntaxat carnes, licèt possit pluries comedere alios quadragesimales, non tamen pluries easdem carnes; quia præceptum abstinendi à carnibus toto perdurat, dicta idem *ibid. n.* 15. Verùm, cùm dispensat quis aliquem ad carnes (nisi aliquam circumstantiæ contrariâ videatur) intelligitur absolutè, & per totum diem; quare regulariter poterit multoties eas manducare.

3. Secundò, Dispensatus ad carnes, est liber ab abstinentia à lacticiniis, Ita Thom. Sanch. aliique apud eundem Ioan. Sanch. *l. c. n.* 7. Ratio est, quia dispensatus ad majus censetur etiam ad minus in eodem genere.

4. Eodem modo dispensatus, ad carnes eo die, quo ex libito carnes non manducat, non obligatur jejunare; sed licitè potest sæpius comedere: sive dispensatio fuerit circa præceptum, sive circa votum jejunandi. Ita Author Casuum Conf. Bononiensium anni 1638. *casu* 2. *inscr. In verum. vers. Respondeo secundò*, apud Dianam *p.* 9. *tr.* 6. *resp.* 11. Ratio est, quia ab hoc jam ex dispensatione est ablatum jejunium quoad essentiam; ergo ab illo non amplius obstringitur. Aliqui distinguunt, concedúntque prædicta, si dispensatus fuerit qui ad carnes propter vitium debilitatem; At si fuerit dispensatus ex eo, quia cibi quadragesimales sunt illi nocivi, eo die quo carnes non comedit, non poterit jejunium frangere, & pluries comedere; quia hic in tantum posset, in quantum comedit carnes, quæ sunt distinctivæ jejunij; at jam eas non comedit, ergo non habet rationem, unde ad jejunium non teneatur. Ita Thom. Sanch. *l.* 3. *cons. c.* 1. *dub.* 30. *n.* 3. & 4. aliique apud Dian. *l. c.*

Et vi hujus discursus acquiescerem huic distinctioni; verùm ex alio capite fit mihi probabile, in utroque casu ejusmodi dispensatum posse pluries comedere: Ita Henriq. Rodriq. Azor. aliique apud Ioan. Sanch. *in select. d.* 51. *n.* 12. Nam hic fuit dispensatus ad carnes propter eam rationem, quòd cibi quadragesimales sint ipsi notabiliter nocivi; ergo die illo, quo non carnes, sed cibos illos comedit, jam habet in stomacho causam notabilem infirmitatis, nempe dictos nocivos cibos; ergo est liber à jejunio, utpotè infirmus. Quare licèt iterum, iterúmque comedendo quadragesimalia, peccet contra sui charitatem, ut *mox num.* 7. dicemus; non tamen peccabit contra præceptum jejunij.

Quòd si quis dispensetur ex mera liberalitate Pontificis, adhuc puto posse serò comedere quodlibet, si manè pisces comedit. Ratio est, quia si potest serò propter dispensationem, cujus jure die non fruitur, ut etiam ipsi adversarij fatentur: poterit & pisces: cui enim conceditur majus; minus in eodem genere non negatur. Quod ratione licèt Sanchez *lib. c.* 1. *d.* 30. *n.* 6. conetur solvere, tamen nequaquam solvit.

5. Tertiò, qui inadvertentèr in die jejunij non contemnendam carnium quantitatem fortè comedit, si errorem postea advertat, non obligabitur jejunium servare: Ita Basil. Pont. contra Manrique apud Dianam *p.* 9. *tr.* 6. *res.* 28. quia modo non absimili jam habet sufficientem in stomacho nutritionem eodem die sumptam directè incompatibilem jejunio Ecclesiastico, cùm nutritionem essentialiter excludenti.

6. Quartò; dispensatus ad carnes, potest simul comedere pisces: quia nulla lex adest, quæ hæc simul comedere prohibeat: Quòd si saluti noceat, fiet quidem contra temperantiam, non verò contra legem Ecclesiasticam jejunij.

7. At si potes (ait Navarrus) vesci piscibus, injustè fuit tibi concessio carnium. Respondeo: nulla consequentia; fortassè enim pisces simul cum carnibus; vel saltem medica piscium portio, non nocent. Deinde ajo hunc non posse comedere sine detrimento pisces, & propterea scire illi dispensatum fuisse; at ex gulæ irritamento vult pisces etiam addere; peccatum ergo committet contra temperantiam, quod tamen solet communiter esse veniale; non verò contra legem jejunij, quod esset mortaliter.

8. Quintò, Dispensatus ad unum genus carnium, v. g. ad Gallinas, poterit quascunque carnes comedere laridum, farcimen, porcinam, &c. Ratio est, quia una est, & individua omnium carnium prohibitio: quare licèt illa nocumentum valetudini pariant, unde ea comedens peccet contra temperantiam, non tamen peccat contra legem jejunij.

9. Prædicta intelligenda sunt non solum pro legitimè dispensatis à jejunio, verùm etiam pro nobis obligatis, vel quomodocunque excusatis, quales sunt infideles, infantes usque ad septennium, amentes, infirmi; qui omnes, cùm non teneantur abstinere ab esu carnium, non tenentur ad legem jejunij. Obiter tamen recoles, pueros à termino, in quo ratione potiuntur, seu ab ætate septennij usque ad annum vigesimum primum, & senes sexagenarios, teneri ad abstinentiam à carnibus, nisi aliunde excusarentur; quamvis non teneantur ad jejunandum, ut ex universali consuetudine patet. Quare advertis hæc esse duo præcepta dividua: alterum de non comedendis carnibus: alterum de unica comestione: nam propterea non valens propter debilitatem unica comestione contentus esse poterit quidem sæpè comedere in die cibos quadragesimales; at non poterit vesci carnibus, nisi debilitas hoc etiam petat.

Sed quid dicendum de illis, qui prædictis non obligatis carnes ministrant? Respondeo, Infidelibus, ut etiam pueris ante septennium completum, & immò postea, si usum rationis nondum acquisiverunt; poterunt ministrari carnes. Ioan. Sanchez *l. c. n.* 31. quia cùm hi non teneantur Ecclesiæ legibus; cooperatio non est ad actionem contra leges, sicuti enim ipsi licitè illas comedunt, ita & licitè eisdem eæ porriguntur. Idem dic quoad perpetuò, & omnino amentes, idque propter duas rationes: Primò, quia probabile est, hos amentes nullis humanis legibus adstringi; siquidem lex humana nunquam intenditur dari, nisi humano, & rationabili modo viventibus. Secundò, quia ij sunt verè infirmi, cùm cibi quadragesimales, utpotè pravos humores foventes, regulariter noceant amentibus: Quoad amentes in aliqua materia, vel aliqua intervalli luce gaudentes, idem dicendum puto, si non propter primam, certè propter secundam rationem: Ebriis denique nullo pacto concedendum est posse à te die jejunij ministrati carnes. Ita Thom. Sanchez *l.* 1. *in decal. cap.* 12. *num.* 16. *fine.* Ratio est, quia hi sunt per se comprehensi à legibus, nec ab infirmitate aliqua, ut supponimus, excusantur. Et quamvis si ipsi comederent, non peccarent, quia tunc propter turbationem, quam à vino patiuntur, non advertunt; peccarent tamen ministrantes, dum cooperarentur ad comestionem illam materialiter malam.

10. Illud superest: Quorúmnam animalium carnes hic prohibentur? Respondeo, non nisi eorum, quæ communis hominum existimatio, & consuetus usus jam decrevit; habito, semper præ oculis fine Ecclesiæ, quæ propterea prohibet in jejuniis carnes, ut alimenta multùm nutrientia, hominúmque vires admodum reficientia, à Fidelibus excludat: Ita Bonac. *t.* 2. *vult. circa octavum præcept. Decal. q.* 1. *p.* 2. *n.* 1. Trullench. *lib.* 3. *in decal. c.* 2. *d.* 3. *num.* 1. Tamb. *tom.* 2. *de jure Abbatum, d.* 12. *q.* 9. *n.* 9. *in ultima editione.* Certè melior regula dari hac de re non potest: Illa enim, assignat pro prohibitis ea animalia, quæ vivunt extra aquam, & terrestria vocantur, pro concessis, quæ intra aquam degunt, & Aquatilia nominantur, fallax regula est: nam Testudines terræ, & Limaces

maces extra aquam vivunt, & tamen prohibita die jejunij nequaquam sunt.

11. Si fortè appareat nondum nobis cognitum animal ut in orbe novo occurrere facilè potest; incidátque dubitatio, an sit caro prohibita, nécne; recurratur ad finem prohibitionis, & ad similitudinem cum aliis prohibitis; si enim validè nutriat assimilétúrque animantibus nostratibus prohibitis; erit & illud censendum prohibitum, secùs non item.

Novi ego hominem nobilem genere, pietate, ac litteris nobiliorem, qui nescio qua elephantiasi lepra diu vexatus, post multas peritorum consultationes à non illiterato Medico hoc remedium nactus est suæ incurabilis, ut ab aliis censebatur, infirmitatis: ut per annum integrum nullis aliis vesceretur dapibus, nisi præcisis capite, & cauda viperis. Horror fuit id initio attentare variísque, atque exquisitis modis carnes illas condiendas, ut imaginationem suam, nauseamque falleret, curabat sanitatis per omnia appetens ægrotus: Verum, non multo post tempore non horrorem modò deposuit, sed Viperea fercula ita adamavit, ut postquam in pristinam, immò majorem valetudinem, præter multorum expectationem, fuit restitutus, pro deliciis haberet vesci Viperis. Incidit interim ieiunium quadragesimale, nec à viperis undique conquirendis, atque comedendis bona fide bonus vir destitit, donec ab amico semel, qua ratione eas carnes diebus vetitis comederet, interpellatus in scrupulum incidit, séque ab illis eo tempore comedendis (ut erat religiosissimæ conscientiæ) statim abstinuit, quæstionémque, An eæ carnes prohibitæ censendæ essent, nobis Theologis disputandum reliquit.

12. Quid ergo, quæso te, de hac quæstione sentis, docte Lector? Ego ex modo dictis *numero præcedente*, nisi me mea fallit ratiocinatio, colligerem carnes hasce prohibitas nequaquam esse; quia Vipera similior est Anguillis, quæ prohibitæ non sunt, quàm cæteris animalibus prohibitis: exiguæ item nutritionis Viperam esse, cùm sit multùm terrea, atque admodum medicinalis, non improbabiliter conjicio: quare nisi Medicus aliundè ostendat eas esse validæ nutritionis, sicuti sunt cæteræ carnes; prohibitas Viperas non esse puto.

13. Sed quid de partibus dictorum prohibitorum animalium, omnésne sunt prohibitæ? Respondeo omnes, eas nimirum, quæ sunt partes quomodocunque constitutivæ animalis, cartilagines, nervos, sanguinem, &c. quia dum animal prohibetur, non possunt non prohiberi omnes eæ partes, quæ ipsum constituunt. His adde jus ex carnibus ex Sanch. *lib.4. in dec. c.11. n.4.* Bon. *t.2. circa secundum dec. præc. d.4. q.2. p.6. num.23.* jus enim continet partes subtiliores substantiæ carnis, per elixationem eliquatæ.

14. Quæcunque item medulla, laridum, axungia, & quæcunque pinguedo nondum vi ignis liquefacta, inter carnes sunt omnino censenda: quia verè sunt partes ut cumque animalis in omnium hominum conceptu, & non mera, & propria excrementa. Idem in rigore dicendum esset de iisdem liquefactis, quo pacto aliquod illorum vocatur à nostris *Sagimen*, de quo *mox*: quia modica illa liquefactio, mutare naturam substantiæ carnis non potest.

15. Dices at pinguedo, & laridum nondum liquefacta continent quasdam venulas, nervulósque verè carneos, quos non continet Sagimen, cùm ejusmodi partes carnæ virtute ignis, vel expurgentur, vel resideant, vel evaporent: ergo posset dici, pinguedinem esse carnem, non verò Sagimen. Respondeo: propter ejusmodi solas venulas, nervulósque, laridum, & prædictæ pinguedines essent interdictæ: semper excusaretur à mortali, qui ea comederet; quia semper esset parvitas materiæ, in magno cum laridi frusto, proh! quam parvæ modicæque venulæ reperiuntur? Si igitur sub mortali sunt vetita; certè non propter aliud, nisi quia ipsa verè sunt ex se carnes.

16. Dixi autem signatè (in rigore) nam quia modo *num.* 9. dictum est, hac in re existimationem hominum esse maximè attendendam, probabile autem est, sagimen existimari inter carnes; ut item non existimari, sed esse numerandum inter lacticinia; ideo probabilis etiam erit utraque sententia; atque adeò posse recipi in jejunio, & posse ab eodem rejici. Ita multi apud Hent. *lib.7. c.13. n.11.* Ludov. à Cruce *de Bull. Cruc. d.1. cap.5. d.16. num.4.* Diana *p.1. tract.9. res.21.* inclinat Fag. *Eccles. præc.4. lib.1. cap.2. num.26.* aliíque ab iisdem cit.]

17. Superest & aliud: An pluries peccet, qui pluries die jejunij carnibus vescitur?

Duplicem quæstiunculam, hæc una quæstio complectitur: Alteram, An qui per sufficientem distantiam plures carnium manducationes, v. g. manè, meridie, serò facit, plura numero distincta peccata committat? Et certum est, plura committere. Ita Suar. *t.2. de rel. lib.4. c.7. n.2.* & Doctores passim, quia hoc præceptum est negativum, quod obligat semper, & ad semper. Non ita res se habet in præcepto de unica comestione duntaxat faciendà eodem jejunij die; sta Henriq. Tolet. Lay. Filliuc. Suar. aliíque apud Dianam *p.1. tr.9. res.44.* quando enim plenè bis comedisti,, vel semel carnes manducasti, atque adeò jejunium cum culpa fregisti, tertiò, vel quartò, vel deinceps eodem die quadragesimalia comedas, non iterum peccas: quia fracto jam per secundam comestionem, vel per carnium manducationem jejunio, ipsum adimplere non ampliùs potes: ac propterea contra nullam præceptum, quod à te observari possit, operaris.

18. Altera quæstiuncula est; quænam sit censenda continuatio comedendi carnes, ut sic censeatur una comestio, adeóque unicum numero peccatum? Si quis enim initio mensæ comedat ferculum intritum ex carnibus, mox pergat ad tria, quatuórve fercula ex piscibus, denique redeat ad aliud ferculum carneum; dúone numero peccata committi, Confessori ut duo aperienda, an unicum dumtaxat?

Respondeo: in hoc exemplo unicum numero peccatum committi censeo; quia per continuatam comestionem, una est refectio, unáque moraliter transgressio. At si interrumpatur per alia negotia, judicio prudentis viri judicandum erit an, si rectum sit ad iterum comedendum, confletur unica moraliter comedendi, seu se reficiendi actio: Certè si post integram horam redeat quis ad carnes, sive recesserit animo continuandi postea comestionem, sive non continuandi, puto multiplicari peccata, quia tam distans tempus hac in re videtur sufficiens ad moralem multiplicationem: si verò redeat post quadrantem cum dimidio, non ita, propter contrariam rationem. Suadet persuadet paritas ducta ab eo, qui die jejunij surgit è mensa, & deinde post horam, vel semihoram redit: post horam enim puto, quantum est ex hoc capite discontinuationis, fracturum jejunium; post quadrantem, ejusdemque medium, non item: de quare *mox suo loco.*

Abstinentia à Lacticiniis.

19. Lacticiniorum nomine veniunt, Lac, Caseus, Butyrum, similiáque ex lacte conflata, atque ova, & etiam illa, quæ vocant *Non nata*; nec solùm ea, quæ tenero albumine sunt circumvoluta, sed etiam, quæ solum continent vitellum; omnia enim sunt ipsa substantia ovorum, licèt magis, minúsve completa, excludimus tamen nervorum illum racemum, & unde hæc ova pendent, is enim totus est carneus. An sagimen sit inter lacticinia connumerandum, vidimus modò *num.6.*

Dispensatum autem ad unum ex his, dispensari etiam ad omnia, certum esto, cum Trull. *lib.3. in dec. cap.1. dub.2. num.9.* Lezana *in summa. v. Ieiunium, n.11.* aliíque: quia sunt in eodem genere, & pro uno, eodémque sumuntur; ut in simili diximus de diversitate carnium, modò *n.7.*

20. Porrò controversia est, an ejusmodi lacticinia sint in jejuniis prohibita? Si loquamur de jejuniis infra annum, Vigiliarum nimirum, vel quatuor Temporum, probabile est non esse jure interdicta: quia, ut rectè

advertit

tentiis Vasquez *p.1.tom.2. disp.177.cap.5.n.54.* Idémque docent Reginaldus, Villalobos, Thom. Sanchez apud Dianam *p.2.tr.9.resol.41.* id præceptum nullibi appare.

21. Quid de consuetudine: In Hispaniis, & consequenter ubi evulgatur Bulla Cruciatæ, consuetudinem abstinendi à lacticiniis in prædictis jejuniis non adesse, merito docet idem Vasquez: quia, cùm ibi major fidelium pars abhinc quadraginta annis sumat Bullam, comedat-que lacticinia, allegari non potest consuetudo contra lacticinia.

Dices: at si non sumerent Bullam, abstinerent à lacticiniis. Audio, sed consuetudo non ex agendis, sed ex actis consurgere legitimè debet. Ita Ioan. Sanchez *in sel. disp.19.*

22. In quibusdam locis extra Hispaniam, lego nec esse ejusmodi contra lacticinia consuetudinem: addunt tamen non ignobiles Doctores, etiamsi adesset, non obligare fideles saltem ad mortale: ita Henriquez, Villalob. utergue Sanchez, Portella, aliique apud Dianam *part.1.tract.9. resol.41. & resol.5. cap.6.* quibus adde Escobar. *part.3. de poen. c.3.* quia non constat esse introductam scienter, & animo se mortaliter obligandi, sed potiùs ex ignorantia, quia crediderunt simpliciores, se esse à jure obligatos; ita Salas, aliique apud Ioan. Sanchez *d.51.n.19.* Incerta ergo est, & anceps obligatio prævalet contra illam fidelium libertas, quæ est certa, nec ab ullo jure; ut vidimus, lata: cùm in dubio lex non sit censenda obligare, ex Suario *lib.7. de legibus cap.1.n.13.* Castro Palao *tom.2. d.2.p.2.§.3.n.13.* Merolla *tom.3. c.3. d.2.n.3.* & aliis.

23. Si verò loquamur de jejuniis Quadragesimæ, quæ sunt solemniora, & strictiora, major est, & convenientior difficultas: Nihilominus, quòd neque pro quadragesima adsit in jure, saltem rigorosa prohibitio, inde nonnulli probant. Ita Paginus *prac. Eccles. 4. lib. 1. cap.2.n.11. in editione Lugdun. anno 1632.* afferens Doctores Conimbricenses, Eboracenses Salmanticenses, quia in jure, ubi est de quadragesima locutio, solùm sic habetur c. denique, dist. 4. *Par est, ut ab iis, quæ fermentinam in carnibus originem trahunt* (sic vocantur in jure lacticinia.) *abstineamus.* Vbi Glossa: *Par, id est, æquum, & justum.* Lege Baronium *tom.8. ann.622.* Explicate autem illud (par est) quasi sit sensus, par debere esse præceptum de carnibus, & lacticiniis, est nimis negligere vocis latinæ significationem; *par* enim *est*, significat æquum est, convenientem est: non verò, par præceptum est: Dixi (solùm) quia alium textum de prohibitione lacticiniorum non invenies in jure; quidam enim alius, qui affertur *ex Canone 56. Trullano sexto Synodi*, nullius est authoritatis: cùm illos Canones ediderint peculiares quidam Episcopi, nec omnino Catholici: ut constat ex eo, quòd asserant Ecclesiam Constantinopolitanam esse supra Romanam Azor *p.1. lib.1.c.16.*

24. Sed quid de consuetudine obligante: Respondeo eam nequaquam adesse, videntur probare modò dicta num. 21. de consuetudine extra quadragesimam: æquè enim utrumque persuadent.

Quid ego tandem sentiam, noli à me expectare, amice Lector, donec clarior declaratio Summi Pontificis accedat, vel firmior usus Fidelium alterutram sententiam amplectatur.

25. Ex eo, quod *num.* 20. dictum est, jejunia intra annum admittere in jure lacticinia, sequitur dispensatum ad lacticinia teneri ad jejunandum: quia cùm in jure stet jejunium cum lacticiniis, poterit, atque adeò debebit illud servari, ad quod non se extendit dispensatio. Inde etiam infertur, per jejunium cum iisdem exhibitum posse quempiam lucrari Iubilæum, uti etiam satisfacere Voto, & pœnitentiæ Sacramentali, nisi ex circumstantiis contrarium conjiciatur: Ita Azor. *part.1. lib.7. cap.10. question.2.* aliique contra Navarrum *cons.5. de observ. jejuniorum.* Ratio est eadem, quia jejunium Ecclesiasticum est.

26. Inquires: Dominicæ infra quadragesimum occurrentes admittúntne usum lacticiniorum, more Vigiliarum intra annum, an verò repellant ad modum Feriarum in isius quadragesimæ Respondeo: ex communiore sententia repellunt. Ita Dana *p.3. tract.6. resol.80.* Trull. *lib.3. in Decal. c.1. dub. 20.n.3.* Diana *in summa, v. Iejunium, n.3.* Idem Sanchez *in sel. d.51.n.25.*

27. At per Bullam Cruciatæ, Sacerdotes Religiosos securè posse in dictis Dominicis lacticinia comedere, puto: Ita Palatius, Corduba, Hunnus, Llamas, Villalobos, Diana, Ludovicus à Cruce, quos citat, sequitúrque Pasqualicus *de Iejunio, dec. 73. num.4.* Ratio est, quia in Bulla Latina, cùm est locutio de Sacerdotibus, & Religiosis, signatè dicitur, eos non posse licitè comedere lacticinia in diebus ejunij, At dies Dominici, dies jejunij nequaquam sunt.

28. Dices: in Bulla vulgari, que solet publicari à commissario Cruciatæ, non dicitur *in diebus jejunij*, sed *in diebus quadragesimæ*: at dies Dominici, de quibus loquimur, dies sunt quadragesimæ. Respondeo: cùm Commissarius minimè gaudeat facultate mutandi substantialia Bullæ, credendum est, cum nomine dierum quadragesimæ, quod ponit in Bulla vulgari, intelligere dies jejuniorum quadragesimæ: & quidem meritò: nam dies Dominici sunt altra dies quadraginta, qui dies propriè sunt Quadragesimæ. Responsio ipsius Pontificis, qui contrarium decrevisse à nonnullis apud Rodr. *in Bulla Cruc. §.8. dub.1.* affertur, eodem eliditur modo, quo *n. præc.* diximus in simili, nimirum de ea responsione authenticè nequaquam constare.

§. II. *De unica comestione in die jejunij.*

1. COmestionem unicam esse de substantia jejunij *supra* diximus; unde *num.17.* intulimus per tertiam, quartamve, vel aliam comestionem non frangi jejunium, quia jam fractum irreparabiliter fuit per secundam. Contrà, certum est frangi, si pluries eodem die cibus in parvitate materiæ ultra unicam refectionem sumatur; quia ex pluribus parvis sit una notabilis comestio. Ita Merolla *tom.1.d.2.c.4.dub.9.n.215.* & passim.

Lac, Ius, Vinum, Mustum, Cervisia, Aqua condita.

2. Vnicam comestionem diximus, non, unicam potationem: hanc enim pluries in jejunio adhibere nullo jure prohibetur, cùm in die jejunij prohibeatur solùm nutritio, delectatio gulæ, ut provenientes ex cibo: non verò ut ex potu procedentes. Ita S. Thom. 2. 2. *q.147. art.6.* Azor. *part.1. lib.7. cap.10. quæst.7.* Sanch. *in consiliis lib.5.c.1.dub.23.n.2.* aliique passim.

3. Verus autem potus in eo consistit, quòd adhibeatur ad vehiculum cibi, seu alimenti, & verè talis sit: non enim sufficit, quòd tu ad talem finem assumas, nisi etiam res ejusmodi sit; ut per se, & naturâ suâ adjuvet ad eliexandum, vehendúmque alimentum, non verò sit alimentum: secùs Gallina distillata potus esset, quia liquida, quia sedat fortasse sitim, quia ad finem vehendi per venas cetera alimenta, à te posset assumi.

4. Hinc non licet intra diem jejunij ebibere Ale, vel jus: sed licet bibere vinum, mustum, cervisiam, aquas ex herbis, vel eodem vino distillatas. Ita Anton. de Leon. *in q. chocolata, p.2. §.1.* etiam de manè, etiam ob solam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem jejunij: quia illa in usu communi cibi sunt; hæc autem etiam cum prædictis circumstantiis verè sunt potus. Ita Laym. *lib.4. tr.8. c.1. n.7.* Sanch. *l.c. n.4.* Dian. *p.1. tract.9. res. 23.* Lezzan. *v. Iejunium, n.2.* Fag. *Eccles. præcept.4. lib.2. c.4.n.14. in edit. Lugdun. anno 1632.*

5. Idem puto de aqua saccaro, citro, gelsiminis, anito, aromatibúsve conditâ, eo modo, quo nostra ætate usui Proceribus sunt: tum quia modica est quantitas saccari, vel aliarum rerum, quæ in ea aqua intermiscentur: tum quia illa apponuntur per modum medicinæ, ne sola aqua stomacho noceat: tum præcipuè, quia assumuntur in veram potationem, & in verum alimenti

vehiculum,& verè tales sunt : on vero in comestionem vel per se in nutritionem.

6. Contrarius videtur Sanchez *in consil. libes. c. 1. dub. 23. n. 1.* sed fortasse loquitur in casu, uo ita intermisceatur magna quantitas substantialis, cibi at extrahantur à natura potionis.

Sapa, Acetum, Oleum, & similia Condimenta

Præscindendo à parvitat materiæ, quæ semper in his usu venire solet, hæc ex se jejunium frangunt. Id quod certum omnino sit, quia non ad potum, sed ad cibum pertinent. Vnde fit, ut si jentaculo V. pertino illa adhibeas in die Iejunij, non quidem extra octo Vncias, quibus constare illud posse dicemus *infeius* : sed extra illas computari debeant, cibi enim sunt quoad substantiam : & ad modum item cibi assumuntur.

Vua, Mala Massilica, Medica, Aurea, Punica, & similia.

7. Ne idem de Vua sentias, quod de Vino; hæc enim frangit omnino jejunium, cùm non sit potus, sed cibus, Dices, At Vua sumi potest ad sedandam sitim, perinde ac potus. Rursus in illa nihil aliud continetur, quod nutriat, nisi ipse liquor inclusus in cortice, qui non est nisi Vinum, vel Mustum, à quo jejunium non violatur. Respondeo, esto sumatur ad sitim extinguendam, esto, nil aliud in illa cõtineatur, nisi ipse liquor, quod nostrum non est disputare esto, tu succum dumtaxat sugas, cætera ab ore projicias, satis illa à nonis excluditur ex eo, quòd, ut sic, assumatur: per veram comestionem, & non in alimenti vehiculum, cùm vinum, vel Mustum ab ipsa expressum, per veram & usualem potatione ebibatur.

8. Quod dixi de Vua, de cæteris fructibus dictum volo v.g. de Malis Massilicis, Medicis, Aureis, Punicis, &c. Italicè *Limoni, Aranci, & ogni Granati*; eadem enim est, ac de Vuis ratio.

Cocholata.

9. Cocholata Indis, Hispanisque jam diu, Italis verò dudum valdè familiaris, an sit vera potio, ac propterea in jejuniis extra refectionem admitti possit; vulgaris est nostra ætate, ac celebris quæstio ?

Puto non esse veram potionem, sed cibum, atque adeò frangere jejunium : Ita Anton. de Leone *in erudita disc. de cocholat. per totam*, Trull. *lib. 3. in dec. cap. 2. dub. 2. n. 15.* Diana. *p. 4. tract. 4. res.* 194. & clariùs *p. 9. tr. 5. res.* 11. Ioannes Cardines Medicus apud eundem de Leone *in advertentiis, cap. 9.* Ratio ut mihi videtur efficax; sic formatur, discernendo, quibusnam animantibus uti in jejuniis liceat, rursus quænam vera sit potio, quæ comestio? Diximus in Superioribus attendendum esse usum, existimationémque communem; non quidem solam, sed ita fundatam, ut non declinet à fine, & intentione Ecclesiæ jejunium præcipientis: At cocholata fini Ecclesiæ jejuniũ præcipientis omnino adversatur: ergo &c. Minor probatur; quia finis Ecclesiæ est prohibere extra unicam refectionẽ, cibos ex se nutritivos, solúmque concedere veram potionem distributioni alimenti servientem: at Cocholata componitur ex cibis multùm substantialibus, & nutritivis, nec per se ordinatis ad vehendum, distribuendúmque per venas alimentum ; nam propterea manè, & serò jejunio ventriculo sumi consuevit: ergo, &c. *loc. cit.* de Leone, & Cardines.

10. Semel ego Virum nobilem mihi familiaritate conjunctum convesci manè diluculo, cum eo negotia quædã collaturus. Cúmque primo ipso ingressu observasse ejus vultum insolenti pallore suffusum, macilentum, cadaverique per similem; interrogavi, ut fit, de ejus valetudine. Is, infirmè satis se habere subtremula voce, respondit, méque eramanter rogavit, ut post mediam horam reverterem. Parui, jvi, redivi. Mirum! advertì ejus faciem pristino colori restitutam, oculos hilares, vocem validam: ex morte in vitam jam rediisse non gratis dixisses, Quare me cohibere non potui, quominus exclamarem. Deo, superisque sint gratiæ! Bene, immò optimè valere gratemor Dominationem vestram? Vndenam tam subita ac tanta virium refectio? Subridens respondit amicus: Ne mirere, Pater amantissime; modò enim Cocholatæ potionem assumpsi, quæ miraculi instar colorem, vires, vitam ferè in instanti mihi parere consuevit: Deus immortalis! Hanc meram potionẽ, non verò validam comestionem, Iejunii fini ex diametro oppositam appellaveris ?

11. Anton. de Leon. *l. c. p. 3. n. 20.* ex parvitate materiæ excusat à mortali adhibentem mediam unciam Cocholatæ, & Escobar *t. 1. exam. 3. c. 3.* unam unciam cum sufficienti aqua. Id mihi propter duas rationes nequaquam arridet. Primò, quia ad generalem quæstionem de omnibus cibis in modica quantitate sumptis, hoc modo præsentem difficultatem extorques. Secundò, qua ad dignoscendum, an res modica in aliqua materia, semper est recurrendum ad finem prohibitionis, ut *sup. lib. 1. cap. 1. §. 3.* fusè docuimus: at certè media uncia Cocholatæ, valde nocet fini intento ab Ecclesia in jejunio; siquidem media ejusmodi potionis uncia multùm, ac validè nutrit, & ut audio plusquam sex unciæ alterius cibi valdè nutrientis ; ergo minùs rectè hac in re parvitatem dimetiris : Posses ad eundem modum unam, vel alteram unciã ex vitellis ovorum cum modicissimo saccari, frustulo aquæ ebullienti immiscere, (nam sic pultem non ingratam palato conflabis) illámque sive mortali absumere inverdiu, cùm jejunas, quia Bulla Cruciatæ gaudes, quantum ad qualitatem ovorum, & quantum ad quantitatem, nil, nisi modicum comedi : cùm enim ova non sint perinde nutritiva : ac Cocholata, videbitur sibi esse parvitas materiæ, una, vel altera eorum uncia : sive item posses magnum piscem in patvam potionem distillatum sumere, & similia. Apage hæc: siquidem in ordine ad finem nutriendi, modica illa nequaquam sunt, sed notabilia satis.

12. Pro Cocholata, quasi jejunium non frangat, afferuntur ab aliquibus, Turrianus, *in summa, p. 1. c. 556. dub. 24. Bonac. q. 4. & 7.* Lezana. *v. Iejunium, n. 2.* Diana *p. 4. tr. 4. res.* 194. *& part. 5. tr. 5. res.* 11. Sed Turrianus loquitur de pura Cocholata, cui jam mistæ cum aliis cibis ad nos semper adducatur; & ad parvitatem materiæ videtur se reducere. Ita Anton. de Leone *in disp. c.* Lezana clarè sentit nobiscum : solùm affert, sed non reprobat contrariam : Diana satis dubitativè loquitur *in quarta parte* : quósque nominat Theologos pro Cocholate, nominat tantummodo ex auditu alterius: & *in quinta parte*, re meliùs fortasse perpensa, stat manifestè pronostræ sententiæ. Tandem invenio Escobar. *in sum. tr. 1. exam. 13. cap. 5.* qui etiam ad parvitatem confugere videtur : sic enim habet : *Aliquando dixi pro potu haberi Cocholatam : at magis authoritati inhærens, quam rationi, Potum esse assero : sed non uti condit abusus, sed quemadmodum potio ab Indis in Hispaniam pervenit : Vnde Cocholate olvis., aut lacte conditum, potus non est : sed cibus substantialissimus. Item hujusmodi potio admodum crassa, in notabili quantitate jejunium violat. Verum Cocholate liquidum adeo, ut unicæ potioni uncia una adhibeatur saccaro necessario ; potus est, & absque scrupulo absumi. potest.* Hæc ille, ubi notat primo illuc (*ut ab indis in Hispaniam pervenit*) unde igitur tibi fides, an tua Cocholata sit pura, an mista ? Secundò, nec unam unciam Cocholatæ esse admittendam, jam modò *numero præcedenti* dictum est.

13. Quæ hactenus de Cocholata disputavi, vera mihi videntur propter rationes intrinsecas: Cæterum, quia video viros pios, religiosos, ac doctos putare eam, prout in Hispania, & Romæ est nunc in usu, esse usualem potionem, nec violare jejunium; nolo (idque propter authoritatem extrinsecam) hanc sententiam à probabilitatis, securitatisque finibus repellere. Enarravit mihi vir nostræ Societatis omni fide dignus, Eminentissimum Joannem de Lugo, antequam ad sacram purpuram esset ascitus ; dum scilicet Theologiam in Romano

mano Collegio profiteretur, ita facerè respondisse cui dam Sacerdoti ab eo scisciranti, an Chocholata jejunium frangeret: *Qui eam usurpant, nequaquam frangere asserunt: frangere contendunt, qui ab ea se contineant: ego verò inter usurpantes sim, ne utiquam jejunium violare protestor*: Hæc ille. Si ergo vir adeò doctus, ac pius, tantâ quæ authoritate præstans, sic diserès verbis edisserit; qua ratione cum non probabiliter loqui, agere, valet quispiam suscipiari?

Post hæc scripta legi *Tractatum Thomæ Hurtadi, de potione Chocholata, p. 2. mor. tract.* 10. acriter defendentis, & quidem eruditè, eam jejunium nequaquam frangere. Si id otium, illum lege.

Arundines Mellitæ.

14. In pluribus nostræ Siciliæ campis Mellitæ arundines educantur, ex quibus magno artificio, nec minori lucro extrahi; congelarique Saccarum solet. Solent & incolæ eas interdiu per fruticula cultrò incisas, recreationis gratiâ, quasi cupedias sugere, seu, ut veriùs loquar, dentibus mandere, & atterere, earúmque succum palato gratissimum, expulsis interim ab ore pargamentis, degustando trajicere: Nil vulgarius apud summos, medios, infimos, quare sæpe in disputationem ducta est quæstio, an jejunium illæ dissolvant? Et dissolvere quidem, si in magna quantitate sugantur, conveniunt nostrates Theologi: est enim ille succus maximè nutritiuus, alitque non modicè, cùm sit ipsa saccari mera substantia: sed illud audivi, P. Bernardinum Piccinum Societ. Nostræ, quem Natura, & sancti Spiritus peculiaris gratia magnum hominem fecit, & sapientem, cùm casus ad conscientiam pertinentes hic explicaret Panormi, docuisse, duarum ex his arundinibus trajectum succum non esse contra jejunium, nisi materiæ parvitatem. Assentior libens: ac ratio esse posset, quia humor, sive ex parvis, sive ex magnis duabus hisce cànis in stomacum deglutitus, vix ad duas uncias pertingit: hanc autem quoad violandum jejunium esse in communibus cibis quadragesimalibus parvitatem materiæ, docet Turrianus *in sum. p. 1. c. 256. d. 27. n. 2.* & nos infrà videbimus.

Protractio Refectionis.

15. Si quis in unica sua comestione, quacunque ex causa, insumat unam, vel alteram horam, non frangit jejunium: quia continuat eandem refectionem, quæ moraliter unica tandem est. Ita Fagund. *præc. Eccl. 4. lib. 1. c. 3. n. 5.* Si in aliquo solemni convivio eam quis protraheret in tempus multùm notabile, verbi gratia, à meridie ad Vesperam usque, ut audio protrahi alicubi, etiam usque ad noctem, jejunium ne servabitur?

Respondeo. Dixit quidam, si id apud nos fiat, jejunium nequaquam servari; servari autem, si fiat in locis, ubi id fieri consuevit: quia ab Ecclesia (ajebat) præcipitur unica comestio secundùm consuetudinem regionis; at ibi tam producta comestio, unica est secundùm morem patriæ; non verò apud nos. Hæc distinctio non placet ubique enim jejunium Ecclesiasticum non servatur; quidem Ecclesia unicam in die comestionem præcepit: illa autem longa refectio, multiplex virtute est, & multiplici comestioni verè æquivalet; unde nullo modo est apta ad præceptum Ecclesiæ servandum. Tunc jejunium dixi celebrasse eum dices, qui diem totum, vel ejus majorem partem in convivio, & compotatione protraxit? Tu quidem id dices, non ego.

Interruptio.

16. Me ad satietatem refeci. Quanto post tempore, plicato, v. g. linteolo, possum sine violatione jejunij aliquid addere meæ refectioni? vel quanto tempore ante, ndum, v. g. eodem explicato, possùm aliquid præguare? Respondeo: quantum judicio morali satis est, ne interrumpatur unitas refectionis, hoc est, ne distrahatur unica comestio ad constituendam secundam. Ita colligo ex Sanch. *in cons. lib. 5. c. 1. d. 24. n. 5.* Quadrantem unum cum dimidio, innui *suprà* non afferre moralem interruptionem, etiamsi animo destinaveris nil amplius comedere, quia dum adhuc remanet unitas moralis comestionis, illam voluntatem mutare, culpa non est: Ratio, curplus temporis admittendum non sit, ea est: quia secundum moralem, communémque hominem existimationem in hoc casu, ubi nulla necessitas excusat; eæ refectiones non erunt unica comestio, sed plures.

17. Sed quid, si propter aliquam causam v. g. propter negotium aliquod, interrumpat quis comestionem, quando nondum plena habita est refectio? Respondeo: Huic propter dictam necessitatem aliquid longioris temporis indulgerem: nempe horam: ita Sanch. *ibi. n. 1.* alter Sanch. duas horas concedit *disp. 52. n. 4.* quando animo redeundi facta est interruptio; multò magis si animo redeundi interruptio facta sit: hinc infert Thomas Sanchez *ibid. n. 2. & 3.* Lectores ad mensam, imm ediatè ante lectionem aliquid comedere posse, ut item famulos, quando Domino comedenti inserviunt: propter necessitatem enim refectionem, quam post unam circiter horam perfecturi sint. Simile quid licet Mercenariis, qui dum ad mensam sedent, vocantur ad merces vertendas; hæc enim artis necessitas facit, ut illæ semiplenæ refectiones per moram unius horæ, plus minus, interruptæ, animo præsertim redeundi, unicam moraliter constituant. Duas horas concedit Sanchez, sed nimis id esse putat Escobar *tract. 1. exam. 13. de jejun. c. 3.*

18. Audivi asserentem, posse refectionem propter aliquod negotium interrumpi à meridie etiam usque ad vesperas; illæ enim (ajebat) semiplenæ comestiones uniuntur per intentionem unicam volentis serò ad sibi debitam refectionem redire: sed nimis id amplè dictum est: Cùm enim jam penè digesta sint alimenta sub meridiem assumpta, nequit unicam refectionem vespertina refectio conflare cum meridiana. Illud igitur in hoc, & similibus casibus attendendum est, an negotium sit magni momenti, nécne; & iterum, an notabili refectionis parte carveris; si enim magna causa fuit, cur notabilem cœnæ partem Vesperas rejeceris, Pia Mater Ecclesia non intendit te sine sufficienti refectione diem transigere. Quòd si modicum cœnæ reliquisti, cùm parum pro nihilo reputetur, non habes jus te iterum reficiendi: jam enim manè sufficienter, quoad substantiam refectus es: si verò necessitas interrumpendi notabilis non est, tibi imputabitur; non enim debueras sine urgente necessitate refectionem differre. Fateor tamen posse evenire, ut peccaveris manè, dum sine necessitate refectionem interrupisti cum animo comedendi sub noctem; non verò serò peccas comedendo; quia nimirum poteris ita viribus destitui, ut refectione prorsus indigeas.

Hæc autem omnia judicio prudentis viri, gravitatem negotij, temporis distantiam, personæ vires, & similia perpendentis potiùs, quàm certâ regulâ definiri valent. Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 9. q. 1.* Regin. *t. 4. c. 14. n. 177.* aliíque.

§. III. *De Ieiunculo, quod in Iejuniis indulgere.*

1. Quæ possunt de Vespertina refectiuncula quæri, ad tria reducuntur, ad ejus quantitatē; ad qualitatem; ad tempus sumendi.

Quantitas.

Iam apud Recentiores opinio recepta nunc est, ad octo circiter uncias pertingere eam posse, non quidem ex lege scripta, sed ex consuetudine legitimè introducta. Ita Fag. *lib. 2. de Eccl. pr. c. 4. n. 13. & 19.* Suar. Dian. *p. 1. tr. 9. res. 1.* Ioan. Sanch. *in sel. d. 52. n. 7.*

Posse quartam partem solitæ cœnæ pro jentaculo comedere; ut si viginti uncias assumere in cœna soles, possis assumere quinque, si quadraginta, decem, probabilis est opinio. Ita Regin. *tom. 1. lib. 4. cap. 14. dub. 10. nu. 185.* Laym. *lib. 4. tr. 8. c. 1. n. 9.* Filliuc: *t. 2. tr. 26. p. 2. c. 3. q. 7. n. 33.* sed quia communiter vix ad triginta duas uncias hominum cœna solet ascendere, ideo, qui concedunt

uncias

unicas octo absumi posse, quæ sunt quarta pars de triginta duabus, non longè ab hac opinione videntur recedere; accedunt tamen: quia hasce uncias octo concedunt omnibus, sive ampla, sive modica cœna utentibus, sive robustis, sive valetudinariis, sive iis octo unciis fames prorsus extinguatur, sive nequaquam id, quod prudenter inductum pro praxi est, nempe scilicet scrupulis pateret, paulò religiosioribus via.

Dixi autem (octo circiter uncias) nam parum excedere addendo unam vel alteram unciam supra prædictas octo, esset, ex nonnullorum sententia parvitas materiæ, nec peccatum mortale constituens. Ita Pell. Leander ex Turriano apud Dianam *part. 9. tract. 6. resol. 15.*

2. Petes. Potéstne licitè quis panem in quantitate debita, vel ciceres, fabas, similémque materiam coquere in aqua, vel alio liquore, illámque totam pro jentaculo assumere? Respondeo: non posse docet Filliucius *tom. 2. tract. 27. p. 2. cap. 2. num. 31.* quia sic liquor ille non retinet ampliùs rationem potus, sed propter coctionem ex illo, & materia solida, fit onus cibus solidus, & quidem excedens concessam jentaculi quantitatem. Posse probabiliter censet Bon. *sect. 4. de Iubil. casu. 18. n. 128.* quia in substantia ille liquor semper remanet liquor, & vehiculum alimenti, nihilque addit ad substantiam nutritionis, illáque coctio solùm reddit cibum magis stomacho convenientem. & nil præterea. Quare sicut panis in vinum infusus extumescit quidem, sed non fit major in substantia, unde nec Fideles timent concessam quantitatem panis sic pro jentaculo absumere; ita in casu nostro, &c. His in prima editione evulgatis, volens quidam meus perfamiliaris id in praxim deducere, panis uncias ad lancem octo, in aquam infudit, elixavitque. Coctione autem facta, bilancem iterum admovit, comperítque augmentum valde excedens, hoc est, usque ad triginta ferè uncias, pultem illam ascendisse. Bonam ergo partem eius cùm sumpsisset, séque illa ferè ad satietatem refectum esse, sentiret, sive noluit, sive non valuit ad id, quod reliquum erat comedendum, procedere, dicebátque deinde amicis: *Ientaréne hoc est, an plene cœnare? Certè Filliucius, & qui eum sequitur Pasqualigus*, de jejun. decisione 106. *dum illam sententiam proferebant, rem experti non erant.* Hæc ille. Quare ejusmodi opinionem vocare probabilem nequaquam audeo. Non, quia putem aquam illam augmenti causam, in aliquo commutari per ignem, sed quia non potuit consuetudo, unde totum jentaculi jus habentur, introducere, ut tantam pulcem pro jentaculo absumeres, quanta ferè sufficiet, si non ad plenè nutriendum, certè ad plenè satiandum. Introducere verò potuit, biscorum, panémque in aquam, vel vinum, dum actu te reficis, infusa (id, quod parvam mutationem affert) comedere.

Huc, quando agimus de quantitate jentaculi, reduci potest quantitas, quæ in die jejunij sumpta, judicanda sit parva materia; Hanc igitur, vel esse unam, vel alteram unciam ex nonnullorum sententia dixi; nunc confirmo ex mea, quia tam parva quantitas cibi Quadragesimalis (nam de carne mox non nocet notabiliter jejunio.

Addit Bauci, *in select. q. 241.* & Henriquez, unum ovum, aut parum orizæ cum lacte, vel frustum casei esse parvam materiam, affirmántque tum, propter hanc parvitatem, tum propter paupertatem, posse concedi ostiatim mendicantibus, quando alias non habent, ut ea comedant in die vetito. Hæc ex Bauci. Verùm Henriquez *l. 2. c. 13. n. 9.* propter paupertatem ea concedit, non propter parvitatem. id autem probabile est, quia aliud non habenti parum obsonij videtur esse prædicta quantitas talis cibi, at propter parvitatem, nec unum ovum posse concedi, ex mox dicendis *n. 3.* colligetur: verba autem Henriquez hæc sunt: *Habet enim paupertas multa Privilegia, & unum ovum parum orizæ cum lacte, vel fraustum casei est in his parva materia.* Nota illud in his.

Sed quid de parvitate in esu carnis? Respondeo. Cùm hæc sit majoris nutrimenti, quam leviores cibi Quadragesimales, & prælla adsit aliud præceptum, de ea non comedenda tempore jejunij, parva ejus quantitas judicetur ab Alphonsio de Leone, & Dian. citati à Pasqualig. *mox* citando, quam sumere solent coqui, ac Pincernæ ad præguſtandos cibos (qui certè ne venialiter quidem peccant; quando ob necessitatem famulatus, & sui muneris id præstant.) Pasqualigus autem, *de jejunio decis. 49.* quem refert, nec refellit Banci *in sing. cas. 287. vers. Pen. duodecimò*, ait, iſi esu carnium dimidiam circiter unciam esse parvitatem materiæ.

Quoniam igitur volui ego expendere quanti ponderis esset ovum unum, atque inveni illud mediocris magnitudinis, & deducto cortice, tum aqua coctum, seu elixatum, tum crudum, tum sartagine frictum, duarum unciarum pondus attigisse, ideo fit, ut quarta pars ovi, vel æqualis illi carnis portio sit in hac re nostra materiæ parvitas judicanda.

Qualitas.

3. Hic certant Theologorum arbitria. Breviter, Dico primò: de cibis communibus quadragesimalibus, herbis nimirum, sive crudis, sive elixatis; piscibus, sive parvis, sive magnis, sale coctis; fructibus, sive recentibus, sive siccis, dulciariis, pultibus, quas *Ministras* appellamus, ex amygdalarum cremore, ex leguminibus, & similibus: ea accipi possunt pro jentaculo, quæ cuilibet arrident, modò conflatum ex pane, ut fit, & ex prædictis, quod accipiens, non excedat uncias octo. Colligitur ex Bon. *t. 2. disp. ult. de præc. Eccl. q. 1. p. 3. n. 3.* & sic Cajet. *in summa, v. Iejun. §. 1. fin.* Bizoter. *p. 4. summæ, de 3. præc. dec. c. ult. memb. 2. n. 3.* plures apud Dian. *p. 9. t. 6. res. 8.* Ratio hujus dicti est, quia, licet jentaculum ex consuetudine sit introductum, & passim non accipiantur nisi cibi leviores ex prædictis, quales sunt fructus, dulciaria, &c. tamen non est certum esse introductam absolutè consuetudinem de sumendo jentaculo, sub hac tricta necessitate, ut non possint nisi tales, vel tales cibi jejunantibus assumi: Ergo nec nos astringere sub peccato debemus. Certum etiam est jentaculo posse nos frui; incertum, an tales cibi substantiales, sint exclusi: ergo prævalet libertas valendi illa assumere.

4. Dico secundò: in diebus jejunij, in quibus *suprà* diximus posse ex Bulla Cruciatæ, vel ex aliquo capite comedi lacticinia, probabile est posse ea assumi pro jentaculo, (exceptis ovis, de quibus postea) in modica prædicta quantitate; ita scilicet, ut juncto proportionato pane, octo unciarum fines non transiliantur: Ita Laym. *lib. 4. tr. 8. c. n. 9.* Turr. *in summa, p. 1. c. 256. dub. 37. concl. 3.* & plures apud Dian. *loc. cit.* Ratio est, quia ex una parte per Bullam, vel aliud caput licet tunc Fideli iis lacticiniis, caseo, lacte, butyro vesci: & ex alia, non apparet unde ea certò prohibeantur pro refectiuncula vespertina: ut modò de quadragesimalibus cibis dictum est ergo, &c.

Adde si ij, qui strictissimè de jentaculo loquuntur, concedunt posse in eo assumi ea, quæ apponi pro secundis mensis solent, fructus, dulciaria, &c. cur non poterit caseus, qui communiter in secùdis mensis adhiberi consuevit? At est magnæ nutritionis. Respondeo non ita: ut *mox* dicam, cùm de ovis, de quibus jam subjicio.

5. Dico tertiò: pro jentaculo ova adhiberi non licet: Ita Sanch. *lib. 5. consc. c. 1. dub. 25. n. 4.* Fill. *t. 2. tr. 27. p. 2. c. 2. dub. 6. n. 30.* Diana *p. 1. tr. 9. res. 1.* & *p. 4. res. 117.* Ratio est, quia sunt maximè substantia, & nutritionis, atque adeò ex diametro jejunio opposita; ut vix unquam invenias, qui videns Fidelem vespere ova comedentem, judicet eum jejunare.

Non sic de caseo, cæterisque lacticiniis; quæ certè, ut omnes fatentur, minùs sunt nutritiva, & nullo modo ovis similia: nam propterea viribus ob debilitatem destitutis, vitellos propinant Medici: non verò alterius generis lacticinia.

Instas, licèt ova sint valdè nutritiva, tamen in jure pro aliquibus saltem jejuniis, conceduntur, ut *suprà* vidimus: ergo unde habetur, quod pro eorundem jejuniorum jentaculis prohibeantur? Respondeo, habetur ex hac ipsa eorum vi nutritiva: si enim ea concedantur in

refectione

refectione meridiana, & iterum in refectiuncula vesperna; jam sufficientem, vel quasi sufficientem habebis illo die nutritionem: Ago non habebis Ecclesiastico jejunium; quare non sumus incerti, an venturi sint in jentaculo, sed certissimi: siquidem propter tantam oppositionem, quam habent cum fine intento per Jejunium, censetur certissimum, ea esse ab Ecclesia pro jentaculo prorsus interdicta.

6. Remanent dubitationes duæ. Prima: An in jejunio etiam in iis, in quibus tenes non posse comedi lacticinia, liceat nihilominus propter materiæ parvitatem assumere mustacea, seu placentulas ex ovis confectas? Respondeo licere, si ovi quantitas his immista, immò & sanguinis sit parva, quia parum pro nihilo reputetur: & regulariter ab igne tam modica quantitas absumitur. Ejusmodi sunt, quos *Biscotellos* vernaculâ linguâ nuncupamus, quique passim usui sunt pro jentaculis. Quod si magna pars sit in illis, ovorum substantia, ut in pane, quem *Hispanicum* vocamus qui ferè totus ex ovis modico immisto farinæ flore constat, nequaquam licere per se patet.

7. Secundò: An in Vigilia Natalis Domini majori refectiuncula vires sibi reficere liceat? Respondeo licere duplo circiter majori, hoc est, pertingente circiter ad uncias sexdecim; & quidem propter paritatem rationis ex iisdem obsoniis, quibus in cæteris Iejuniis licitè utens: atque adeò etiam ex lacticiniis præter ova. In Vigilia Pachatis, & Pentecostes, nisi legitima sit alicubi consuetudo introducta, quæ in Sicilis nondum est nequaquam hæc benignitas locum habet.

At utraque est vigilia lætitiæ. Scio; sed unde habes, quod in vigiliis lætitiæ major sit refectio corporalis assumenda, cùm lætitiam sacram audis; ne ad corporales delicias, sed ad spirituales animum adjicias: juxta illud S. Pauli: *Itaque epulemur non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis.*

8. Quod dictum est de Vigilia Natalis Domini, intelligè etiamsi ea incidat in diem Sabbati, in quo celebretur jejunium quatuor Temporum. Ita uterque Sanch. quia magis dignum trahit ad se minùs dignum: quare etiamsi festum Natalis sit celebrandum postridie, nempe die Lunæ (quia dies Sabbati jam est Vigilia Natalis) hæc prærogativa benignioris refectiuncula illi conceditur.

9. Qui vovit in hac Vigilia jejunare, an possit duplo jentaculo frui, docuimus *sup. c.* 15. §. *n.* 13.

Tempus sumendi Ientaculum, seu Cœnulam.

10. Sub Vesperas jentaculum sumi consuevit, cùm hi introductum ad somnum nocte conciliandum? quia tamen posita jam, ob hanc causam consuetudine, absolutè illud licitum est; ideo licitè illud meridie assumere, etiam fide necessitate, poteris, rejecta in Vespera integra refectione. Ita Io. Sanch. *d.* 53. *n.* 10. Quod idem probabiliter facere poteris in Vigilia Natalis Domini, quamvis pinguior, modo *suprà* dicto, sit assumenda refectio. Ita Pell. *Man. Reg. t.* 2. *tr.* 5. *c.* 5. contra Th. Sanch. & Trull. citat. à Diana *p.* 9. *tr.* 6. *res.* 17.

11. Quid, si manè diluculo sumas refectiunculam, serò deinde completè comedas? Respondeo: propter tantam temporis anticipationem, causam in hoc aliquam requiro: secùs nonnulla erit culpa; non tamen mortalis quia in substantia nihil ultra debitum sumis. Ita Anglez in *Floribus*, *q.* 9. *de jejunio*, *n.* 2. *diff.* 5. Fernand. *p.* 2. *exam. Theol. mor. c.* 7. §. 2. *n.* 7. Basæus *in Flor. Theol. v. Iejun.* 1. *n.* 9. Pasqual. *de jejunio*, *dec. c.* 101. & 103.

12. Quid, si eodem diluculo refectiuncula te firmes, sed postea horâ meridianâ plenè comedas, serò autem omnino incœnatus cubitum discedas: Respondeo. Non audeo sine notabili causa, vel dispensatione id approbare: esset enim aliam jejunij formam inducere. Sed neque audeo id sine causa facientem condemnare de culpa mortali: Colligitur ex iisdem, tum quia servatur substantia jejunij, quæ consistit in unica talium ciborum comestione, & unica refectiuncula, ut iidem *loc. cit.* docent, tum quia quod manè deest de media, suppletur satis, supérque vespere, dum tunc nihil omnino comeditur.

1. Quid denique, si manè, vel meridie te levi refectiuncula, quam Vesperi fieri solet, recrees; & deinde duabus seu tribus horis à meridie integram cœnam exhibeas? Respondeo. Neque id approbare sine gravi causa, vel dispensatione possum: videtur enim etiam hæc diversa forma jejunandi: sed nec reprobare sub mortali audeo propter rationes *n. præcedenti* dictas, Ita ex iisdem.

14. Illud fateor posse occurrere, ut quis summo manè jentaculum, nesciens, vel non advertens esse diem jejunij, sumat: tunc profectò licitè etiam sine causa poterit, sive meridie, sive paucis interjectis à meridie horis, sive Vespere perfectè comedere.

Nam propter illam bonam fidem, jentaculum matutinum poterit inservire pro vespertina refectiuncula; cùm bona fides leniat inconveniens ductum à nova forma jejunandi; & non sit cogendus Fidelis plenam sibi debitam refectionem in Vesperis, sine sua culpa protrahere.

Quidam dixere in hoc casu licere jejunanti, hora consueta prandere, & deinde serò iterum sumere consuetum jentaculum, præter matutinum casu, & bona fide sumptũ. Videtur colligi ex Fag. *præc. Eccl.* 4. *c.* 4. *n.* 7. Villal. *in sum. p.* 2. *tr.* 23. *diff.* 6. *n.* 7. Verùm, id approbandum nec in bona, nec in mala fide censeo. Ita Less. *lib.* 4 *c.* 2. *d.* 4. *n.* 19. Lay. *l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. Io. Sanc. *d.* 52. *n.* 2. quia bona, vel mala fides non abstulit, vires verè per illud jentaculum matutinum fuisse refectas. Id ergo in duobus solùm casibus approbarem. Primò, quando parum quid, v. g. una, vel altera cibi, uncia manè fuisset per errorem assumpta; tunc enim modico alimento refectæ nequaquam vires fuerũt, unde non est homo de sua refectiuncula defraudandus. Et quidem Turrian. apud Dian. *p.* 5. *tr.* 5. *res.* 11. sumenti mala fide per peccatum veniale parvum illum cibum, concedit posse vespere consueta refectiũcula frui: multò ergo magis bona fide sumenti. Secundò cùm serò notabile propter inediam incommodum aliquis pateretur: necessitas enim tũc licentiam se reficiendi concederet. Non defuit item, qui diceret eum; qui sive ignorans esse diem jejunij: sive sciẽs atque adeò cum animo peccaminoso non jejunandi, manè prædictum jentaculum sumpsit; non teneri amplius ad jejunium, quia jam est (inquit) destructum Iejunium. Sic Bon. *d. vlt. de pr. Eccl. q.* 1. *p.* 3. *n.* 8. Sed immeritò id dictum esse judico; quia adhuc stare posse substantiam jejunij, nil serò sumendo, vel usus videt.

§. IV. *De hora comedendi in Iejunio.*

1. COnsuetum tempus in nostra ætate plenè nos reficiendi, cùm jejunio vacamus, est sub horam meridiem plus minus. Meridei, inquam, horologij solaris, quod cætera horologia artificialia per semihoram præcedere solet: Ita Azor. *p.* 1. *l.* 7. *c.* 11. *q.* 1. Fill. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 4. *n.* 68. Si qua enim lex unquam de tardiore cœna fuit, usu legitimè jam est abrogata. Consuetum autem ita est: ut volenti tardiùs differre usque ad vesperam, utique liberè liceat: cùm rigorosius jejunium sic exhibeatur.

2. At contentio inter Theologos non mediocris in anticipatione desudat. Prolixas amputo quæstiones. Ajo primò, non esse de essentia jejunij Ecclesiastici, nec de præcepto, hora comedendi meridiana: Non de essentia, ut omnes ferè DD. *mox* cit. contra Io. Sanch. *d.* 53. *n.* 5. concedunt: quia jejunij essentia est solùm unica comestio, cum abstinentia à certo genere ciborum. Nam propterea eum, qui quomodocunque horam comedendo anticipat, tenent ferè omnes ad jejunium ea die obligari, cum substantia jejunij non sit adhuc violata. Ita Trull *lib.* 3. *in dec. c.* 3. *d.* 4. *n.* 71. Fag. 4. *Eccl. pr. l.* 1. *c.* 3. *n.* 11. Thom. Sanch. *in consil. lib.* 5. *c.* 1. *d.* 28. *n.* 8. Laym. *lib.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 11. Fill. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 4. *n.* 66. Bon. *t.* 2. *d. ult. de præc. Eccl. q.* 1. *p.* 4. *num.* 5. Non de præcepto, vel consuetudine obligante, quia quia non nemo illa quærere satagat, nunquam invenit tamen. Ajo insuper, consequenter non esse mortale, horam prædictam anticipare etiamsi comedatur summo,

ſummo mane: ita Laym. *ibid. n.*10. Fill. *l.c.5.n.*72. Bon. *l.c.n.*3. Lezz. *v. Iejunium, n.*5. Toll. *lib* 6. *c.*2. *n.*5. quia contra nullum præceptum delinquitur, & corpus toto integro die non comedendo, æque, ne dicam plus, maceratur, Ajo denique, cum diſpenſatione, vel aliqua cauſa, ne veniale quidem eſſe, ſine illis culpam eſſe, tum modo venialem. Ita iidem, quia eſt aliqua deordinatio tam citò ad prandium accurrere, quando cæteri ſe continent; à qua liberat diſpenſatio (vel cauſa.

3. Pro iis autem, quos juvat putare meridiem eſſe horam ſe reficiendi ſtatutam ſub mortali; nota poſſe eos prandere unâ horâ circiter ante meridiem in hyeme. Ita Ioan. Sanch. *d.* 53. *n.*1. Trull. *in dec. lib.*3. *c.*2. *dub.*4. *n.*2. *fin.* & duabus in æſtate: Ita Boſſius *ſect.* 4. *de Iubileo. c.*18. *n.*100. Ratio eſt, quia una hora ante, vel poſt punctum præciſum meridiei hyemalis, & duæ ante æſtivum, quando longior eſt dies, poteſt hac in re meridies moraliter haberi. Hinc quoniam mendicantes, quinque eorum privilegia participant, gaudent privilegio anticipandi refectionem jejunij per horam. Ita *Comp. priu. Soc. Ieſu, v.* ... ideo poterunt hi prandere duabus horis hyeme, tribus æſtate ante meridiem ſolaris horologij; nam unam, vel alteram dat moralitas meridiei, reliqua Pontificis conceſſio. Et quia multi probabiliter concedunt, comedere ſemihora ante ſtatutum, vel conceſſum tempus, etiam ſine cauſa non eſſe notabilem culpam, quia parum pro nihilo reputatur. Ita Diana *p.*5. *tr.* 5. *reſ.*10. *& p.*1. *tr.*9. *reſ.* 27. Fil. *tr.*27. *p.*2. *c.*4. *n.* 73. ideirco hyeme poterunt hi duabus horis cum dimidia, æſtate tribus cum dimidia ante Solarem meridiem menſæ accumbere; & quidem ex cauſa ſtudij, itineris, negotij, &c. etiam ſine veniali. Atque hæc quantum jejunantibus faveant, etiam in opinione illa rigoroſa jam vides.

4. Illud denique hic proprium ſibi vendicat locum. An in Quadrageſima liceat ante recitatas Veſperas comedere? Præſcribitur enim *in Miſſali Rom. in rubr. fer.* 4. *cin.* Veſperas eo tempore eſſe recitandas ante comeſtionem, Reſpondeo licere, ſive iis, qui in Choro Veſperas perſolvunt, ſive iis, qui extra chorũ. Ita Medina *c. de jejunio, q.*2. *fin.* Cajet. *in ſumm. v. Iejunium. §. hora competen.* Navar. *c.*21. *Manual. n.*27. Fagund. *præc. Eccl.*4. *lib.*1. *c.*3. *n.*9. Regin. *lib.*4. *c.*13. *n.*159. Ratio eſt, quia horæ Canonicæ non habent hanc connexionem neceſſariam cum jejunio: ſolùm ita congruenter ſervari diſponitur (non jam jubetur) per Rubricas, ne Veſpertinum Officium differatur, ſi decantandum ſit poſt cœnam jejunii, quæ valdè ſerò facienda ſupponitur in Quadrageſima; Imò, quia apud nos jam inolevit uſus comedendi circa Meridiem opportunius eſſe poſt meridiem, atque adeò poſt comeſtionem, ſua ſcilicet congruenti hora, Veſperas recitare. Cùm Romæ Sacerdotio ego initiatus recenter fuiſſem, operámque Rubricis ediſcendis de more darem, narrabat quidam ex meis ſodalibus Robertum Bellarminum Sapientiſſimum, æquè, Sanctiſſimum Cardinalem ſolitum dicere, congruentius eſſe noſtra hac tempeſtate Veſperas Quadrageſimales recitare poſt prandium, quàm antea: *Nam apud majores noſtros* (dicebat prudentiſſimus vir) *ideo Veſperæ recitabantur ante refectionem, quia refectio protrahebatur ad horas Veſpertinas, & in Quadrageſima quidem longè poſt Nonam*: c. ſolent, de conſecr. diſtinct. 1. *at nunc ſi jam à ſtatuta hora eſt cœna dejecta, & in prandium mutata aſcendit ad Meridiem: ne, quaſo, per novam licentiam dejiciatur hora recitationis Officij Verſpertini, contra debitum ritum ad tempus ante meridianum tranſmittatur.* Hæc Bellaminus.

§. V. *Quædam de obligatione Iejunij, ubi: De media nocte, qua ratione hic intelligenda.*

1. FRangere jejunium etiam unius tantùm diei, ſemper exiſtimatum eſſe mortalè peccatum, communis docet Theologorum ſententia. Ita Vaſq. *p.*2. *q.*72. *art.* 6. *diſput.* 1. *quæſt.*8. *n.*8. Suarez 3. *p. tract.*4. *d.*22. *ſect.*4. *num.*22. Sanchez *lib.*9. *de matr. d.*15. *num.*6. *&c.* non autem eſſe culpam duplicem, ſed unam contra Temperantiam, cum præceptum Eccleſiæ jejunium conſtituat in materia Temperantiæ, docent iidem. Niſi forte ex intentione inobediendi, vel ex contemptu Superioris non jejunes: tunc enim non eſt mirum, ſi ſuperaddatur alia ſpecies peccati, ut ex ſe patet.

2. Porrò circa obligationem jejunandi notanda ſunt ſequentia. Primò: ſi pluries comedas Quadrageſimalia die jejunij, ſolum in ſecunda plena refectione peccas; Ita Th. Sanch. *lib.*5. *in dec. c.*11. *n.*42. alter Sanch. *d.*54. *n.*42. at ſi carnes, toties quoties, ut *ſuprà* dictum eſt ſetis.

3. Secundò: Qui initio Quadrageſimæ ſtatuit nunquam in illa jejunare, unum numero, ſed gravius, nempe æquivalens multiplici omiſſioni, peccatum committit. At in executione toties peccat, quoties diem jejunij frangit, vel quoties carne veſcitur: quæ cur ita ſint, & qua ratione in Confeſſione aperienda, ex à nobis dictis *in opuſc. exp. conf. lib.*2. facilè colliget.

4. Tertiò: Iejunandum eſſe ex præcepto Eccleſiæ in Quadrageſima, in Vigiliis, in Quatuor Temporibus, & in omnibus diebus fortè in Diœceſi ab Epiſcopo decretis.

5. Quartò: Qui jejunium ſolvit obligatus ex duplici Eccleſiæ præcepto v.g. Vigiliæ, & Quatuor Temporum, vel Vigiliæ, & Quadrageſimæ, &c. unum numero peccatum committit: quia utrumque obligat ex eadem Temperantiæ virtute. Ita Vaſquez *p.*2. *q.*72. *art.*6. *d.*98. *n.*8. Suarez 3 *p. t.*4 *ſect.*2. *n.*22. Sanch. *lib.*9. *de matrim. d.*25. *n.*6. alique. At qui ſolvit jejunium, v.g. Vigiliæ, quod is fortè voverat, vel illi ex profeſſione ſuæ Religionis impoſitum erat, duplici, ſpecie peccati peccat. Ita Sanchez *ibid.* Vaſquez *ibidem.*9. quia tunc, adversùs Temperantiam atque adversùs Religionem agit.

6. Quintò: Iejunium Eccleſiaſticum incipit à media nocte in noctem mediam ſubſequentem. Ita Sylveſt. *v. Iejun. n.* 18, Azor. *p.*1. *lib.*5. *cap.*15. *quæſt.*6. & paſſim. Quoniam verò diximus *ſuprà*, §. 4. *n.*3. Meridiem in hac jejunij materia moraliter eſſe ſumendam, atque adeò comprehendere mediam circiter horam inter ipſum punctum meridiei Mathematicum, & mediam poſtea quærimus, an idem dicendum ſit de media nocte.

7. Certè in jejunio naturali requiſito ad ſumendam Euchariſtiam, Mathematicè ſumendum pro comperto habeo; is eſt enim omnium Fidelium ſenſus, ut ex *aliis* dictis colligi poteſt: At in Eccleſiaſtico; tantus requirendus rigor non eſt. Vt clarior evadat ſolutio, fac in Æquinoctio, in quo media nox incidit in horam ſextam Italicam noctis, adeſſe obligationem jejunij ita, ut die ſequenti ſi jejunandum; præcedenti verò: præceſſerit dies liber à jejunio. Nam inquiro, mediâ hora poſt ſextam noctis, ſciténe poſſim carnes comedere? Si Mathematicè media nox eſt in materia jejunij accipienda, non poſſim, ut ex ſe patet: ſi verò moraliter, poſſem; quia media hora poſt ſextam pertinet ad mediam noctem moralem, atque adeò ad diem præcedentem liberum à jejunio: quare cùm morali modo datum ſit ab Eccleſia hoc præceptum, ut cætera ſimilia dari ſolent: conſequenter ſit, ut tunc licitè carnes comedantur, cùm nondum pertranſierit media nox moraliter ſumpta.

8. Dico tamen primò: ſi quis non multùm attendens ad ſciendum, utrùm in hoc puncto ſit media nox, nécne; verùm humano modo procedes non curet exactè id more mathematico, ſed ſolùm moraliter cognoſcere; comedátque carnes circiter illud tempus; non peccat quamvis revera fuerit hora ſexta cum dimidia noctis. Ratio eſt modò inſinuata, quia præcepta hæc non tam rigoroſa, morali modo ſunt intelligenda, ne Fidele cogantur tam ſubtiles apices à communi procedendi modo alienos inveſtigare.

9. Dico ſecundò: Si quis ſciat, vel facilè ex horologiis, ſeu aliunde ſcire poteſt, punctum noctis mediæ Mathematicum: ſecundùm illud debet ſe gerere, nec poſt illud, ne per minutum quidem in caſu propoſito poteſt carnes comedere. Ita Ioan. Sanchez *diſput.*42. *n.*20.

tenuit Castro Pal. *t.1.tr.3.d.5.p.1.n.8.* & supponit Sanc. *lib. de matr. d. 4. n. 40.* Ratio est, suppositâ scientiâ de mediæ noctis momento, vel facilitate moraliter eam habendi; non possum etiam humano modò, & morali non attendere illud tempus ad hujusmodi momentum consequendum, pertinere ad diem sequentem adjectum jejunio, & consequenter non possum non cognoscere præceptum jejunij urgere; Si ergo præceptum urget, atque est in possessione obligatio jejunij, non verò mea libertas condendisquia fieri potest, ut à jejunando sim liber; Res hæc est mentenda, sicuti in numero peccatorum profertendo in Confessione; si enim nesciam præcisum numerum, sat est dicere, *toties peccavi plus minus* nec obligor ad modum diligentiam adhibere ad numerum scientem, ut si sciam, vel facilè recordari possim, ter v.g. peccasse, & non ampliùs: debeo fateri tes Mathematicè me peccasse, &c. Ita igitur in casu nostro.

Esto in ultima nocte Bacchanalium, illuscescente Feria quarta Cinerum, si sciam, vel facilè possim scire momentum mediæ noctis, à cœna abstinere omnino debeo: quia satius est, quod possideat, ut quidam non rectè judicavit, cœnandi libertas; possidet enim clarè jejunij quadragesimalis obligatio. Idem dic de nocte diei Iouis, illucescente Feria sexta, quoad carnes comedendas, cum par sit ratio: Quòd si prædictum momentum nesciam, nec per moralem diligentiam scire possim: tunc enim verò ad sattis omnibus diligentiis, adhuc sit dubium de media nocte, quid faciendum? diximus satis *lib. 1. c. 5. §. 7. v. Eucharistia suscepto.*

§. VI. *De obligatione non cooperandi cum aliis in fractione jejunij.*

1. Cum certum sit, cometionem indebitam ministrare alicui Fideli ex intentione, ut ille jejunium frãgat esse mortale; est enim directè intendere rẽ moraliter malam: inquiritur tamen, an idẽ sit, si sine hac intentione ministretur cometio? Id ergo, ut ordine quæramus, dicamus primò de Patre, vel Domino: Secundò, de Cauponibus, cibosque vendentibus: Tertiò, de famuliaribus, & amicis. Dixi (alicui Fideli) nam respectu Infidelium, vide quæ dixi *n. 13. §. 1. n. 15. & 16.* & universim plura cooperatione cum alieno peccato dicentur, Deo dante, *lib. 5. c. 1. §. 3.*

Pater, & Dominus.

2. Patrem, & Dominum ad compellendos filios, vel famulos, ut ij jejunent, non obligo, Ita Fag. *pr. Eccl. 4. l. 1. c. 10. n. 11. fin.* Sanch. *lib. 5. cons. c. 1. d. 17. n. 5.* Azor. *p. 1. l. 2. c. 10. q. 12.* ad monendum, corrigendum, modestèque increpandum, obligari eosdem puto. Ita iidem. Ratio est, quia filij, ac servi, juxta illud 2. ad Timoth. 5. *Si quis suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior*, ad Patrum, Dominorúmque curam pertinent. Et quia ij non sunt horum Prælati, nec spiritualem in hos jurisdictionem exercent, monere possunt, atque adeò debent: non verò compellere.

3. Quare poterunt, imò & debebunt illis cibos, quamvis sciant eos non jejunaturos, ministrare; quia ex una parte hæc submin istratio opus est ex se indifferens; & ex alia Patrem, Dominúmque excusant proprium officiũ alimenta suis cum debita liberalitate præbendi, modò secundùm authoritatem, quâ in illos pollent, moneant, & increpent, prout dictum est.

4. Ipsi item famuli, filij, similésque subditi poterunt Dominis, Patribúsque frangentibus jejunium, scienter cibos parare, ac ministrare. Ita Azor. *p. 1. l. 7. c. 31. q. 11.* Sanch. *lib. 1. in dec. c. 7. n. 13.* quia hæc sunt opera ex se indifferentia, & ex alia parte, famulatus, ac filiationis ratio ipsos satis excusat.

5. Sed quid? Possúntne licitè Domini, laboriosas actiones servis, filiísque, imò & operariis imperare, quibus consequenter fit, ut hi à jejunij lege liberentur; Respondeo: Si bona fide Domini procedunt: imperando labores, qui communiter imperari solent, etiamsi aufferre valeat, non peccabũt. Ita Bon. *t. 2. d. ult. de Pr. Eccl. q. 1. ult. n. 9.* Sauch. *in cons. lib. 5. c. 1. d. 9. n. 2.* quia utuntur jure suo, præcipiendo quæ possunt servis: qui servi nec item peccabunt, quia ex officio laborant, atque ideo legitimè à jejunio, ut mox in proprio loco dicemus excusantur, imò propter eandem rationem poterit quis ex Escobar. *tr. 1. c. 13. de jejun. n. 3.* operarios conducere cum pacto, ut non jejunent, ne aliàs minus laborent. Ita DD. *mox* citandi.

Caupones, & ij, qui cibos vendunt.

6. Quando probabiliter putantur accedentes ad hos non violaturi jejunium, posse caupones, & vendentes cibos iis ministrare, vendere, atque invitare, patet ex se. Sed quid, si sit dubium; adhuc poterunt: quia, nisi certò constet contrarium, nemo est præsumendus malus: atque adeò, non est præsumendus jejunium violaturus.

7. At quando probabiliter, vel certò sciunt violaturos; concessu est difficilius. Concedimus tamen satis probabiliter. Ita Sanc. *lib. 5. cons. c. 1. d. 16. n. 2.* lege item Dian. *p. 1. tr. 9. res. 38.* & eundem Sanch. *lib. 1. in dec. c. 7. n. 32.* Ratio concessionis est, quia ministratio illa, imò ultronea invitatio non fit à Caupone, vel Venditore directè alliciendo ad non jejunandum, atque adeò peccandum; sed ad lucrum expiscandum, idque sciunt; probéque noscunt ementes; & ex alia parte, illa submin istrandi, atque invitandi actio, opus est ex se indifferẽs, cùm possint illi cibi emi ad licitum usum; & quamvis per malitiam accedentium conjungatus talis emptio, cum peccato transgressionis præcepti, vendentes tamen excusantur propter officiũ quod ipsi sine fraude exercent: eosdem Caupones posse nolle recipere, eos qui cœnaturi non sunt, modò ex circumstãtiis illud *nolle*, æquivaleat coactioni, probabilis est sententia. Tunc enim non compellunt ad cœnam, sed utuntur jure suo, dum hospites alliciant: Cujus rei clara conjectura est, quia ij possent, si vellent, solùm cœnare non præmittendo prandium, & sic non violare jejunium, quare sensus Cauponũ est hujusmodi: *Si tu velis apud me divertere, manè à cibo abstineas, cœnaturus apud me vespere; secùs de alio hospitio tibi consule.* An Caupones possint ministrare carnes, innuam per occasionem *mox n. 14.*

Amici.

8. Quidam die Quadragesimali nobilem per familiarem hospitio sub veseras recepturus lautissimam cœnam ex permissis cibis, atque lacticiniis, ut erat dives & libertatis amans, cùm paravisset; cognovit nobilem illum amicum cum toto comitãtu opiparè per viam apud alium hospitem manè comedisse: incidit ergo in scrupulum, an posset eam cœnam expectatis hospitibus proferre, offerre, ministrare; imò & eosdem invitare ad sese reficiendos, certus non paucos ex comitatu sine ulla necessitate jejunij leges violaturos, ac sine bulla lacticiniis se refecturos?

9. Diximus primò: (nam Nostros consilij gratia convenit) parare cœnã, proferre, ministrare urbanitatis gratiã eum licitè posse. Ita Trull *lib. 3. in dec. c. 2. d. 5. n. 18.* Anglez *in floribus, q. 7. de jejun. difficult. 4. in concl.* quia ex una parte ratio Hospitij excusat, & ex alia hæc sunt opera indifferentia, nec ex se mala; poterunt enim hospites tantum ex ea cœna, si velint, accipere, quantum sufficit ad vespertinam refectiunculam, si plus assumant, sibi imputent, cùm scire debeant, hæc fieri solere ad ostentationem liberalitatis, conciliationémque amicitiæ? non verò ad eos omnes cibos ventri infarciendo.

10. Diximus secundò: hæc exhibere ex directa intentiones, ut hospites cœnent, licitè non posse; quia id esset velle eos hîc, & nunc peccare, ut modò *n. 1.* dictum est.

11. Dix:mus tertiò: posse licitè tum paratis fortè alibi cœnare: sic Escobar ex Sà *exam. 13. tract. 1. de jejun. c. 3. fin.* tum etiam non paratis offerre cœnam, eosdémque invitare

invitare, nonquidem animo, sicuti dictum est, ut hospites oblata acceptent, atque completè cœnent; sed animo, ut sua hospitis liberalitas appareat, amicitiæque signa videant amici: nullo autè modo potest cogere, ut comedant. Ita Dian. *p.1.tr.9.res.38.* aliique ab eodem citati & rursus, latè *p.5.tr.7.res.7.* ex Hurtado. Ratio priori dicti est, quia ea obligatio; & invitatio eodem modo tunc se habet, ac modò dicta subministratio, & prolatio ciborum, apparet enim clarè esse merum urbanitatis signum: & ex alia parte ex se opus indifferens, cùm invitentur amici ad comestionem, quæ sit meruti jentaculum; non ad omnia devoranda. Ratio posterioris dicti est, quia si urgeret absolutè (nam urgere expressè ad solum jentaculum, non esset, ex ullo capite culpa) urgeret ad actionem hîc, & nunc moraliter peccaminosam.

12. Diximus quartò, lacticinia etiam posse ministrare, eáque offerre hîc, ubi viget usus Bullæ Cruciatæ. Ita Sanchez *l.5.conf.c.1.d.16.n.3.* Ratio est, quia sensus offerentis semper intelligitur conditionatus, ut scilicet ea qui comedat, si licitè potest. Quid si certò sciatur accumbens carere Bulla, & tamen sine necessitate ea manducaturus; Sanc. *ib.* docet non posse, quando est dubium an accubentes habeant Bullam: unde sequitur multò minùs posse, quando est certum. Sed profectò, si sit dubium, potest; quia in dubio nemo est judicandus immemor esse suæ salutis; at si sit certum, non poterit, nisi justa, ac proportionata urgeat causa: quia tunc sine causa excusante esse offendiculo ipsi proximo ad illud peccatum, quod facilè removere posses: facilè enim posses, si causa nulla te ad ea ministranda cogeret.

13. Diximus quintò, si invitans commodè potest, ut, si nec inurbanitatem sibi exprobrandam, nec aliud malum timeat, multò magis si speret futurum, ut sua monitione invitati ab illa peccaminosa refectione se retrahant, obligari ex Charitate ostendere se ex parte sua eos cibos præparasse quidem, obtulisse, ad eosdémque invitasse: cæterum vellent quisque suæ conscientiæ consulat. Ratio est, quia tunc Charitas dictat, ut quia facilè potest peccato proximi occurratur.

14. Diximus denique sex ad uberiorem doctrinam, Patrem hunc familiàs nullo modo carnes parare, ministra, vel ad eas invitare accumbentes posse: Ita Laym. Less. *mox.* cit. quia tunc (ut supponimus) peccarent inviti eas comedendo; quare sine ulla causa (neque enim ratio hospitij causam dat, ut diebus jejunij carnes apponantur cooperaretur Paterfamilias ejusmodi peccato. Non sic accidit cauponi, inte hæreticos, & Catholicos degenti; à suo enim officio fortasse in quibusdam casibus excusabitur, ministrando simul carnes, & cibos quadragesimales tempore jejunij: de qua re vide Laym. *lib.2. tr.3.c.13.n.5.* Less. *lib.4.c.2.n.23.* Filliuc. *tr.27.p.2.c.5.n.92.* Castro Pal. *in 2.disp.6. de charitate, p.14.* & nos *infrà, lib.5.c.1.§.3.*

§. VII. *De excusationibus à jejunio.*

CAusæ excusantes à jejunio multiplices sunt; quæ ordinis, & charitatis gratiâ, operæpretium erit distinctè percurrere.

Ætas.

1. Qui vigesimum primum annum non complevit, ex S. Th. *2.2.q.147. art.4. ad 2.* & passim DD. & qui sexagesimum annum attigit, quamvis nondum illum compleverit, excusatur à jejunio. Ita Ioan. Sanch. *d.54.n.10.* Trull. *lib.3. in dec.c.2.d.4.n.3.* ille propter adolescendi necessitatem, hic propter vires (licèt robustæ aliàs appareant) jam senio declinantes. Qui anceps est de sua ætate, quid faciet, diximus *sup. lib.1.c.1.§.7. verb. Ætas.*

2. Porrò, quoad hæc, Dubitabis primò, si quis in prima hora mediæ noctis hoc die, quo jejunandum est, compleat annum vigesimum primum, obligandúsne erit ad jejunandum hoc eodem die?

Respondeo, si compleat ex eo, quòd ipse natus sit in ipsa media nocte, ita ut privata jam dicta fuerit tempus extrinsecus sui natalis, obligabitur: quia tunc totus dies, cujus initiù dat hæc prima hora, pertinet ad annum vigesimum secundum talis ætatis, quo urget jejunandi præceptum. At si compleat ex eo, quòd natus sit in ipsa prima hora mediæ noctis, ita ut dicta prima hora sit terminus intrinsecus ortus sui, non obligatur. Ita Io. Sanc. *l.c.n.4.* Dian. *p.1.tr.9.res.49.* Bonac. *c.vult. de præc. Eccl. p. vlt.n.7.* quia tunc illa prima hora pertinet ad complementum intrinsecam anni vigesimi primi, in quo tota atque âdeò etiam in hoc complemento habet adolescens ille jus comedendi; Cùm igitur possit hac hora comedere, & deinde non sit fraudandus communi refectione, quæ conceditur in jejunio, bis legitimè comedet plenè, adeóque, ut ex dictis liquet, legitimè jejunio liberabitur. Atque hæc excusatio multò erit clarior, si annum vigesimum primum compleat horâ secundâ, post mediam noctem, tertiâ, quartâ, cæteris.

3. Similè quid præterea eveniet in sene: non enim obligabitur jejunare eo die, in cujus prima hora intrinsecè attingit annos sexaginta, ut ex dictis item patet.

4. Quod si quis compleat annum vigesimum primum post aliquot dies, quadragesimæ, certè solùm ad consequentia jejunia obligabitur: ut contrà, si quis attingat annum sexagesimum post ejusdem aliquot dies, ad jejunia consequentia non obstringetur: Ita Sanch. *lib.5.conf. c.1. dub.2.n.8.* Lezana *v.jejunii.n.6.* aliique. Ratio est, quia præceptum jejuniorum in diebus quadragesimæ dividuum est; quare potest urgere uno die, & non alio.

5. Dubitabis secundò, éstne probabile fœminam non obligari ad jejunium, si pertingat ad annum ætatis quinquagesimum; Respondeo, mihi non videri probabile: quia non invenio jus, nec consuetudinem, nec rationes hanc sententiam solidè confirmantes. Ita Fag. *4.Eccl. pr. l 1.c.8.n.11.* Laym. *l.4.c.1.n.2.* Io. Sanch. *d.54. n.1.*

Quòd enim dicunt fœminas faciliùs senescere, non convincit: quia ex alia parte jejunio, ut omnibus est compertum, non perinde ac homines, hoc est, non multum macerantur. Non inficior interim, si quæ debilior notabiliter sit, posse excusari: verùm non erit tunc ex ætate, sed ex mala valetudine dicta excusatio.

6. Dubitabis tertiò, religiosus, qui nondum explevit annum vigesimum primum, tenetúrne ad jejunia per suam regulam, mortaliter indicta; Respondeo: probabile est obligari: Ita Ioan. Sanch. *d.54.n.3.* Sà *v. Jejun. n.3.* Thom. Sanch. *in dec.lib.4. c.11.n.56.* Fag. *pr. Eccl.4. c.1.c.8.n.6.* quia aliud est vinculum Religionis, quo tenetur dictus Religiosus ex vi regulæ; aliud Temperantiæ ex vi præcepti Ecclesiastici: Non igitur si uno non astringatur, ab altero liberabitur: cùm non valeat illatio quæ à diversis. Sed notabile est etiam non obligari. Ita Ascan. Tamb. *tom.2. de jure Abb. d.12.q.2.n.4. in volt. edit.* Med. *l.1. sum.c.4 §.10.* Graff. *1.p.l.2.c.37.num.41.* apud Ioann. Sanch. *l.c.* quia præsumi potest nullam regulam velle sub mortali vrgere eum ad ieiunandum, quem Ecclesia obligare non solet. Vtraque sententia tuta est, & excipi sine timore potest. Limita, nisi regula expressè, vel tacitè (quod ex verbis ipsius colligetur includat etiam nos minores adolescentes: tunc enim ad jejunium hi ex vi voti à se emissi obligabuntur.

7. Quid, si regula præcipiat, ut à suis Religiosis serventur jejunia Ecclesiæ, tenebuntúrne Minores anno vigesimo primo, ex vi regulæ eadem Ecclesiastica jejunia custodire?

Respondeo, cum Ioan. Sanch. *l.c.n.2.* Fag. *l.c.n.6.* Diana *p.1.tr.9. res.16.* si id præcipiat regula, solùm, ut ita dicam, demonstrativè, tanquam id, quod de jure inest, hoc est, veluti memoriam revocet Ecclesiastica præcepta, nequaquam tenebuntur: quia hoc modo non additur nova religionis obligatio: sed pristina tantùm recollitur, proiis, qui aliàs per ætatem obligantur, at si id regula novo mandet præcepto, utique, ut ex se patet, tenebuntur.

8. Ex dictis colligo, an obligentur sexagenarij ad jejunia prædicta ex se sola regula obligantia? Dico enim probabile

probabile quidem est obligari; Ita Bordonus *in cons. Re-* *gin. 18. n. 6.* at esse etiam probabile neutiquam obligari, *Ioan. Sanch. d. 54. n. 8. fin.* At. Tamb. *de jur. abb. loc.* *6. in ult. edit.* Rodriq. *in comp. sec. 74. n. 10.* quia, ut dictum est, nisi contrarium expressè constet; lex Religio- proportionari præsumitur cum lege Ecclesiæ.

9. Simile quid in quibuscunque votis de jejunando si enim quis vovit singulis Sabbatis, v. g. jejunare toto hac vitæ tempore, additâ etiam clausulâ *in perpetuum*, probabile est excusari post annum sexagesimum. Ita San- *chez lib. 4. in dec. c. 46. n. 54.* Diana *p. 1. tr. 9. res. 20.* Fag. *in 3. lib. de pr. Eccl. q. 1. p. ult. n. 4. fin.* Laym. *l. 4. tr. 8. c. 2. n. 2.* Non enim jejunandi non præsumuntur (nisi contrarium constet quis intendat) emitti, nisi ad modum legis Ecclesiæ: & ratio ulterior est, quia post annum dictum manifestè subjectum incapax jejunij propter viresjam- pridem cadentes, atque adeò jejuniis non obligatum.

Jejunium Voto Castitatis à Pontifice subrogatum, an obliget sexagenarios.

10. Facit ad hoc argumentum Lectori non ingrata quæstiuncula: Illustris quædam virgo exoravit à Sum- mo Pontifice Voti Castitatis dispensationem, ad Matri- monium cum pari adolescente contrahendum, ita posi- tamque fuit in voti commutationem jejunium in qua- libet sexta Feria, constante saltem Matrimonio, servan- dum: Annos produxit Mulier usque ad sexagesimum, & amplius, pariquefortuna vir; uterque tam validis viribus, ut adolescentium agere videretur: quæsitum fuit: An obliganda Mulier esset ad prosequenda injuncta à Pontifice jejunia?

11. Fuerunt Theologorum, quibuscum ego quæstio- nem communicavi, diviſæ sententiæ: Negabant non- nulli Primò, quia veluti matrimonium constabat, ita constare juxta Pontificis præscriptum debebat jejunium: Secundò, quia incongruum esset eam mulierem gaudere voti dispensatione, castitatem non servando, & negli- gere opus loco Castitatis impositum: Tertiò, quia subro- gatum sapit naturam rei, cui subrogatur: *l. 5. C. de rei uxo- riæ actione, c. Eccl. 1. & 2. ut lit. pend.* si ergo perpetuum erat Votum, perpetuum esse debet & jejunium Voto subrogatum: Quartò, quia eiusmodi jejunij iniunctio vi- detur reduci ad hanc conditionatam concessionem: *Quandiu vis Matrimonio frui, tandiu exhibe jejunium*; non ergo reicere licet jejunium, si adhunc eidem datur Matrimonio frui.

12. Concedebant alij: Primò, propter illud fundamen- tum, quod modò attulimus, quia scilicet votum jejunij non obligat, nisi juxta mensuram præcepti Ecclesiæ, idem, qui propter parem rationem videntur esse in pœnitentiis à Confessore impositis; cùm igitur jejunium tali mulieri impositum, vel æquipolleat voto, vel pœnitentiæ, eas- dem conditiones participabit, atque adeò mensuram, terminumque habebit in anno sexagesimo: Secundò, non est præsumendam plus Pontificem velle obligare hanc fœminam, quam obligetipsemet Pontifex, prout ait legislator universalis, obligatque subdito ad jeju- nandum; sed ipse tunc non astringit Fideles post an- num sexagesimum, ergo, &c. Tertiò, quia ratio funda- mentalis, cur sexagenarius etiam robustarum virium ad jejunia non obligetur, est, quia tanta ætas ad debilita- tem vergit; jam peto, si hæc mulier, quando erat junior in gravem morbum incidisset, nonne excusata fuisset à tali jejunio? Vtique, ut omnes fatemur: ergo & nunc excusabitur post sexagesimum annum, etiamsi videatur esse robustæ valetudinis: Probatur hæc consequentia. quia sexagenaria verè intrinsecè infirma est, cùm ætas provecta juxta illud: *Senectus ipsa est morbus*, magnis in- firmitatibus æquipolleat. Quartò, nunquam præsumi- tur adesse præceptum obligans, nisi de obligatione con- stet: at dubium saltem est, an hæc obligatio urgeat præ- dictam Mulierem; ergo illam non obligat. Neque dicas prævalere præceptum, quod possidet: dico enim ego prævalere libertatem, & exemptionem senectutis, quæ est certa; dubitari autem de præcepto, an scilicet hoc dictam ætatem comprehendat.

13. Ad rationes negantium respondere possum. Ad primam, præscriptum Pontificis esse regulandum juxta morem ipsasmet Pontificis in quibus dat jejunia feren- dis; non ergo pro tempore tam provectæ ætatis. Ad secundum, nego Mulierem negligere opus impositum: impositum enim jejunium fuit solùm pro tempore ante- cedente annum sexagesimum, nempe juxta morem Ec- clesiæ. Ad tertiam (ut interim alias explicationes taceam) dico opus subrogatum debere sapere naturam rei, cui subrogatur, in favorabilibus. Vide *sup. 16. §. 4. n. 35.* non verò in odiosis, & ex alia parte communis est Doctrina, posse vota perpetua in actiones temporales à Confessa- rio, nedum à Pontifice commutari. Ita Sanch. *lib. 4. in dec. c. 46. n. 27.* citans Lessium, & Suarium. Ad quartam, ne- gandum est conditionatam illam concessionem esse per- petuam; dico enim esse regulandâ juxta morem Ecclesiæ, pro tempore scilicet an ipsa consuetudo; usque ad annum sexagesimum. Ex his igitur vides hanc sententiam esse intra probabilitas terminos admittendam.

Infirmitas.

14. Excusari à jejunio notabiliter infirmos, ac valetu- dinarios, res est certa, nimis, etiamsi ij in infirmitatem in- ciderint propria culpa. Ita DD. *mox* citandi. Idem dic de iis, quibus jejunium infirmitatem parit notabilem, ut ca- pitis vertiginem, stomachi dolorem, &c. Ita Fag. *pr. Eccl. 4. lib. 1. c. 8. n. 13.* Trull. *lib. 3. in dec. c. 2. d. 7. n. 4.* Sanch. *lib. 5. cons. c. d. 14. n. 10.* idem de illo, qui ita stomacho debili friget, ut unicam plenam refectionem, quanta ad plenam nutritionem est necessaria, sumere non possit; is enim co- getur sumere duplicem, atque adeò legitimè jejunium violabit. Ita Sanch. *ibid. n. 11.* Idem de eo infirmo, cui fortè conducerent ad sanitatem jejunia: Itaidem *ibid. n. 2.* tunc enim quia vere est infirmus, liberatur à præcepto jeju- nandi; esto, per accidens proficuum aliunde illi sit jeju- nium. Vnde, si non jejunet, peccat; peccabit enim con- tra Temperantiam, vel contra propriam Charitatem; non verò contra præceptum Ecclesiasticum de jejunando. Idem de eo, qui noctu dormire per notabile tempus non potest, nisi cœnet, nimis enim esset onerosum sic jeju- nare. Ita Fag. *l. c.* Ioan. Sach. *d. 54 n. 13.* Laym. *lib. 4. c. 3. n. 3.* Necte hunc obligo manè jentare, sèque serò plenè reficere: quo pacto jam jejunium sartum rectum, ut ex supradictis patet, conservare: Non Obligo, inquam, licet id commodè facere queat: quia nemo in jejunando est obligandus ad extraordinaria remedia, & ad relinquen- dum suum jus comedendi circa meridiem. Sic. Th. Sanc. *l. c. n. 10.* Ioan. Sanch. *l. c.* Fag. *l. c. n. 10.* Idémque denique de eo, qui de nocte absque perfecta cœna calefieri nota- biliter nequit, Ita Fag. *l. c.* Thom. Sanch. *l. c. n. 10.* quia id non contemnendum tanitatis detrimentum judicatur.

15. Addidi in prædictis casibus illud (notabiliter, vel notabile) quia notare volui, non quodlibet leve valetu- dinis detrimentum, quale est regulariter, v. g. duplex ha- berè cautemium, contra Ioan. Sanch. *d. d. 14. n. 1.* vel ex- temporaneus, & brevis, remissúsque dolor capitis vel quid simile; sed verò grave, (licèt fatear propter Ecclesiæ be- nignitatem, non necessariò gravissimum) debere esse illud, quod à præcepto jejunandi liberum hominem red- dat. Insuper non est expectandum ipsum actuale detri- mentum; sufficit enim timor rationabilis de damno per jejunium inferendo: timor, inquam, non levis; sed ma- li notabilis, notabilis timor.

16. Verùm enim ecce nodum non facilè à scrupulo- sioribus dissolvendum; Ecquánam ratione hujusmodi gravitas est mensuranda? De gravitate timoris satis dixi, cùm rationabilem eum debere esse dixi; & com- muniter conscientia ipsius jejunantis sufficiet, quâ bona fide, sive ex experientia præterita, sive ex probabili ratione putat sibi graviter nociturum jejunium: Ita

Ioan. Sanch. *d.* 51 *n.* 24. Idem nonnulli rectè dicunt de ipso damno: credendum enim est ipsi jejunanti, qui bona fide sibi persuadet jejunium, sine gravi damno se tolerare non posse. Ita Sanch. *l.* 1. *in dec. c.* 17. *n.* 21. Suar. *de leg. lib.* 3. *c.* 24. *fin.* Sà *v. Iejunium n.* 14. aliique. Adhuc tamen fecimus scrupuloso satis, qui licèt fateatur id judicio prudentis esse dijudicandum, faciliùs enim uni jejunium officiet, quàm alteri; tamen qua ratione id judicium fieri cum facilitate possit; à nobis doceri expectat, habeat ergo regulam illam quam, ut expeditissimam Doctores cit. & *passim*, communiter hîc afferunt.

17. Illa infirmitas, seu illud damnum salutis notabile est quod operationes ordinarias cujuslibet personæ impedit; ita ut, qui consueto suo operandi modo eas exercere commodè cum jejunio nequeat, graviter ab illo offendi censendus sit: Hinc, si scolasticus ex jejunio capite doleat, vel quomodocunque cum difficultate studeat: Si mulier ex debilitate jejunij servitia domus incommodè operetur: Si vir quilibet suum officium, artémque jejunando difficulter exerceat, & similia, ex hoc capite damni à jejunando legitimè excusabuntur. Nutrientes, prægnantésque huc reducuntur. Ita Cajet. *in sum. v. Iejunium. cap* 3. Azor. *t.* 1. *lib.* 7. *cap.* 17. *q.* 6. Sanch. *lib.* 5. *conf. c.* 1. *dub.* 14. *n.* 12. Dian. *p.* 1. *tr.* 9. *ref.* 14. propter salutem enim sive infantis, sive suam, jejunio communiter excusantur: carnes autem tunc solùm comedere iis conceditur quando sic complexio, & necessitas earum, vel infantium exposcit: idque etiam puto, antequam fœmina concipiat, si à Medicis judicentur jejunia matris nocitura proli suscipiendæ: quia multùm grave est, fœminam uxoratam, prolem probabiliter in utero concipiendam fovere non posse sicuti enim alia remedia, sic convenientia alimenta poterit, imò & debebit ponere: ne fœtus fortè concipiendus elanguescat.

Ars laboriosa.

18. Officium, seu ars, quam quis exercet, sit ex se laboriosa, hominem per se liberat à jejunio. Ita DD. cit. & *passim*, & ita quidem, ut etiamsi in illo exercitio quis inveniatur posse tolerare jejunium, adhuc ad illud non astringatur, ex declar. Eug. IV. *an.* 1440. *in comp. prim. Fratrum Min. v. Iejun. n.* 2. apud Fag *p.* 1. *Eccl.* 4. *lib.* 1. *c.* 8. *n.* 15. quia semper aspicitur à lege id, quod est communiter, & per se. Quare posito, quòd lex universaliter omnes artem laboriosam exercentes excluserit, non erit hic includendus. Adde rationem, quia laboriosis artibus vacantes, frequenti indigent refectione, ne in debilitatem, quando minùs putant, labantur. Hinc Arator etiam robustus, patientissimúsque in rediæ, contra Reg. *lib* 4. *c.* 16. *n.* 216. imò etiam ditissimus, ex *declar. cit.* non obligatur ad jejunium; quia per se omnes aratores excusantur, & ex alia parte Ecclesia non intendit privare Fideles suo officio, modóque vivendi. præterea, quamvis exercitia ex se non laboriosa obligationi jejunandi subjaceant; tamen, si quis ita sit debilis, ut suum officium aliis leve, ipsi sit laboriosum, à jejunio per accidens hoc est, ratione suæ complexionis, excusabitur: Ita Th. Sanch. *in conf. lib.* 5. *c.* 1. *dub.* 6. *n.* 8. Reg. *l. c. n.* 219. quia pia Mater Ecclesia cum tanto dispendio obligare Fideles non intendit: Hinc Scriptores, verbi gratia, obligantur ad jejunandum, quia scribendi officium levis est laboris; fortè modice jejunans faciliùs scribet, quàm cibo refectus: tamen si cui Notario ita laboriosa succedat scriptio, ut sic duplici refectione suum munus obire nequeat; excusabitur certè per accidens, ratione suæ complexionis.

19. Hæc Doctrina ante oculos in tota hac materia perdiligenter habenda est; sit enim frequenter, ut in aliquo Doctore invenias excusari quempiam à jejunio, sed per accidens: tu verò credas excusari per se, regulámque ad omnes alios minùs legitimè deducas. Nudius tertius fuit, qui referret quendam Theologum non vulgaris literaturæ, excusasse à jejunio hominem equo iter agentem; addebátque Theologas (ut idem referebat) rationes, quia succussans equus ita malè hominem tractabat per integros dies, ut satis laboriosum illis fuisset illud iter equestre; quibus verbis clarè excusatio per accidens fuit, non per se, ille tamen, qui solutionem narrabat, acriter contendebat Theologum in ea esse sententia, ut iter equo agentes excusandi sint à jejunio. Cùmque ego inculcarem, ejusmodi excusationem nequaquam universalem, sed tali peculiari personæ addictam fuisse, nunquam constans vir veritati manus dedit. Deus immortalis! quantum refert, non apices rerum aspicere, sed interiorum earum viscera penetrare!

20. Si quæras, quænam sunt officia ex se laboriosa. Dico ea esse, quæ exercentur cum magna agitatione membrorum corporis; tunc enim multi spiritus consumuntur, unde & ciborum auxilio opus est; & inedia, quæ magis corpus exedit, non est addenda.

Porrò, plura sunt exercitia claré laboriosa, plura manifestè non laboriosa; plura denique de quibus, qualia sint, dubitatur; suo igitur ordine breviter singula delibamus.

Exercitia per se laboriosa.

20. Fabri Ferrarij, Lignarij, Murarij, Fossores, Agricolæ, seu Aratores, Lapidicidæ, Bajuli, id est, onera per diè integrum portantes, Pistores, seu panem conficientes; Texores, Molitores; Fullones, hoc est, qui toto die pannis, telis, vestibus lavandis vacant; Coriarij, Lanarij, hoc est, qui lanas lavando, tergendo, discutiendo curant; Argentarij, vel Artifices, hoc est, qui utentes malleo, lima, similive instrumento laborioso, argentum, aurum, imò & quodlibet metallum versant; Iter agentes pedibus, Cursores, (Italicè *quelli che corrono la posta*) Remigantes, Nautæque tota die remos, vel alia navis exercitia præstantes? Typographi, non quidem qui littera ordinant, (leve enim id opus est) sed qui torculari operam navant, Mercenarij, hoc est, qui, ut merces vendant, iis onusti per urbem toto ferè die circumeunt; Ornantes templa, quando scilicet scalas transferentes, pérque eas salientes cum magno labore hinc inde agitantur. Hi, inquam, omnes, similésque, quia laboriosas ex se artes exercent, à jejuniis meritò liberantur. Ita DD. citati, & citandi, *sparsim.*

21. Nota autem duo, vel tria; Primò, hic sermonem nostrum esse de his artibus absolutè acceptis, secùs si diminutè sumantur, si enim quis, v. g. in die jejunij, duo, vel tria induvia lavet; parvo labore frumentum, bestiarum, vel aquarum vi, molat; leviuscula vittas texat, quod cum modico fit labore; Merces vendat, longas vias nequaquam terens; non vocabitur absolutè Fullo, Molitor, Textor, Mercenarius, licèt integrum si diem in his consumat, nec consequenter à jejunio immunis erit, quia ejusmodi exercitia sic diminutè accepta, non sunt per se laboriosa.

22. Præterea ejusmodi opera jam certò laboriosa, totum diem, vel majorem ejus partem, vel certè in laboriosis artibus, bonam diei, partem, occupare debere, ut per se valeat excusatio, si enim laboriosissimus Faber per unam, vel alteram horam ligna, vel lapides cædat, non propterea eo die absolutè, quantum est ex hoc uno labore, à jejunio liberabitur.

24. Denique Artifices, vel similes ex officio laborantes si fortè à suis laboriosis exercitationibus aliquo die vacent, an dicto die vacationis jejunare teneantur? Ajo probabile esse, si vacent uno, vel altero, non obligari regulariter ad jejunia: Ita Fag. *Eccl. pr.* 4. *lib.* 1. *c.* 8. *n.* 16. Diana *p.* 1. *tr.* 9. *ref.* 9. Sanch. *in cons. c.* 1. *d.* 7. *n.* 20. quia ne deficiant illis vires, legitimè possunt vel eas servare ad sequetia opera, vel easdem reficere pro operibus antecedentibus. At si multis vacent diebus, obligantur jejunio; quia excusatio neque à præcedenti, neque à præsenti, neque à consequenti labore peti tunc potest.

Exercitia per se non laboriosa.

25. Scriptores, Notarij, Pistores, Statuas fingentes, sed sine magno mallei strepitu, conatúque (secùs ad Lapidicidas modo dicto reducerentur) Filum ex Lana, vel

Lino

Lino nentes, famuli comitantes, Dominum per Vrbem moderate, etiam cum rheda obambulantem; Item lecticarij, navi, equo peragentes; Cantores, Sartores; qui vestes consuunt; Ancillæ levia servitia domus exhibentes, Medici, Chirurgi, Confessarij, Lectores cujuslibet scientiæ, etiam qui plus Lectiones more ordinario legunt & in universum ij, qui ea officia exercent, quæ ingenij vi perficiuntur, ut Advocati, Procuratores, Scolastici, & similes; omnes, inquam, hi mihi videntur, artes mihi per se laboriosas exercere, adeóque à jejunio per accidens excusari posse, Fac enim peregrinantiæ per accidens excusari posse, Fac enim peregrinantem famulum Domino per Civitatem totum diem equitanti famulatum præstare debere; Fac Cantorem ex inedia à voce consueta deseri; Fac Advocatum, Lectorem, confessarium, nisi alimento se recreent, suis clientibus, auditoribus, pœnitentibus facere satis non posse; Fac navi iter agenti, sive gravem pati nauseam, sive cibo sufficiente destitui, &c. nonne, sed verò per accidens, iis jejunij immunitatem concedes?

Exercitia dubiè laboriosa.

26. Dubium sit: Primò, An concionatores munus istum pro laborioso habere debeant? Respondeo, in his distinguendum videtur: Si per totam Quadragesimam quotidie, vel etiam ter, quatérve in hebdomada, ut consuetam horariam plus minus, concionem habeant ad populum: affirmativè est respondendum, etiamsi vòluntariè, & propter lucrum (est enim opus per se pium) concionentur; ac propterea à jejunio tunc erunt excusandi. Ita Fagund. *prac. Eccl. 4. lib. 1 cap. 8. num. 19.* Sanchez *in Decal. lib. 4. tract. 8. cap. 3. num. 4.* Si semel, vel bis in hebdomada, negarvè. Ita Diana *ibid.* Ratio est, quia frequens illa dicendi exercitatio juncta cum necessario mentis labore, labor videtur non contemnendus, qualis certè in raris concionibus non apparet; hinc una vel altera concio in diem jejunij fortè incidens, jus ad solvendum jejunium nequaquam dabit, nisi per accidens. Si quando scilicet debilitas, vel quid simile id tibi insulgendum persuadeat, id quod extendo cum Sanch. *lib. 5. consc. cap. 1. dub. 13. n. 6.* etiam ad diem præcedentem concioni, si debilitas, judicio prudentis, idem requirere videatur.

27. Dubium est secundò de Coquis. De quibus sic sentio: Si sint coqui Magnatum vilioribus ministris solùm assistentes, vel sint Coqui Communes pauca fercula parantes, non excusantur à jejunio: at si sint Coqui toto fere die per se exercitia culinæ exercentes, sive sint unius Magnatis, sive numerosæ familiæ; tunc certè satis probabile est eximi per se à maceratione jejunij, quia tunc est opus vere ex se laboriosa, cùm in præcedenti casu non sit.

28. Dubium est tertiò: De Sartoribus, hoc est, de iis, qui calceos consuunt, quos quidem, quamvis ego censeam non excusari; horum enim artem, quæ sedendo exercetur, non apprehendo esse valde laboriosam; tamen quia invenio multos, hósque magni nominis Doctores. Less. *lib. 4. cap. 2. d. 6. num. 43.* Fagund. *pr. Eccl. 4. lib. 1. cap. 8. n. 15.* Laym *lib. 4 tr. 8. c. 3 n. 3.* Sanch. *in consil. 5. c. 1. dub. 7. n. 5.* Trull. *lib. 3 in dec. cap. 2. dub. 7. num. 7.* illis admodum favere, edendique libertatem per se concedere; ideo hanc est opinionē probabilem, ac tutam, negare non possum. Suffragatur & ratio: quia hæc ars solùm manibus, & brachiis; sed cruribus etiam, & pedibus, adeóque notabili conatu corporis exercetur. Excipe, nisi Sutor solùm findat corium levi labore, deinde à ministris suendum: vel tam molle sit corium, ut non calcei, sed pannus, vel vestis consui videatur; nunc enim hæc Sutoria assimilabitur arti Sartoriæ, quam à jejunio per se paulò antè non liberavimus. Dico denique propter authoritatem Doctorum esse probabile nullos artifices, atque adeò Sutores obligari ad jejunia; quia Eugenius, vel concessit (aiunt) iis privilegium non jejunandi; vel declaravit eos non comprehendi à lege jejunij. Ita Trull. *loc. c. n. 9.* citans Fag. & Sà, Azor. *p. 1. lib. 7. c. 17 q. 8.* Laym. *l. 4. tract. 8. cap. 3 n. 3.* Sanch *in consil. 5. c. 1. dub. 7. n. 7.* alique.

29. Dubium est quartò: De Barbitonsoribus? Et quidem hos per se non excuso: tum quia ipsa conditio talis artis non mihi apparet valdè ex se laboriosa; ut mihi non apparuit paulò antè Sartoria: tum quia regulariter satis successivè, & interpolatim, non autem continuò per integrum diem hæc solet ars exerceri. Fateor tamen facillimè iis excusationem accidentariam convenire posse, cùm pedibus stantes, non verò sedentes laborare cogantur: Dices, Eugenius IV. *supra* allatus, declaravit omnes artifices eximi à præcepto jejunij. Respondeo, negandum id esse, quia Pontifex tantùm loquitur de artificibus exercentibus artes laboriosas: quare semper remanet nobis facienda de artis labore discussio, nisi fortè authoritatem Doctorum *n. præcedente* dictam velis amplecti.

30. Inquires: Si quis artem, seu vivendi modum laboriosum non est ex sua conditione sortitus, potéstne ex sua voluntate laboriosum opus aliquo die assumere, & consequenter eo die abstinentiæ legem licitè non custodire?

Respondeo: Si id fiat ex aliqua notabili ex causa, posset Vt, si quis carens, v. g. Ornatore Templi, ipse cum diurno labore, ne festum relinquatur; exornet: idem erit, si pietatis gratiâ iter pedestre ad sacram Imaginē arripiat; si se flagellis usque ad sanguinem notabiliter cædat; si ad serviendum infirmis totum diem, etiam cum proprio lucro laborando consumat: ipsa enim pietas satis rationabilem dat causam. Ita D. Th. *in 4. d. 15. q. 3. art. 1. q. 2. c. non mediocriter, de consc. dist. 5.* Ioan. Sanch. *d. 64. n. 22.* Th. Sanch. *in consil. lib. 5. c. 1. dub. 11. & 12.* ex part. Idem judico, si quando aliquod grave commodum laborando acquiram, vel incommodum à me grave abducam: tantæ enim gravitati indulgere censetur Ecclesia. Ita Less. *lib. 4. de just. c. 2. num. 43.* Fill. *t. 3 27. p. 2. c. 6. num. 120.* Trull. *l. 3. in dec. cap. 2. d. 7. num. 13.* At si sine causa, ut si quis pedester ad venandum solùm ob voluptatem se conferat, vel pila ludat, vel hastiludio vacet; multò magis si cum peccato, ut si ad adulterandum, vel ad furandum dictum pedestre iter arripiat; distinguendum erit: nam si hæc fiant eodem die, quo urget jejunij præceptum, cùm id sit ponere directum impedimentum executioni præcepti, dum præceptum urget, illicitè contra præceptum de jejunando fient? Lege Less. *lib. 4. c. 2. n. 43.* Laym. *..4. tr. 8. cap. 3. n. 4.* Trull. *l. c. num. 13.* si verò fiant tempore remoto, nec multùm proximo ipsi diei, quo jejunium urget: non illicitè fieri *supr. §. de causis excusantib. ab auditione Sacri.* per occasionem diximus; quem ut recolas, omnino velim.

31. Olim non excusavi à jejunij lege adolescentem nobilem, qui magna animi propensione per integros quandoque dies, etiamsi cum jejunio dies concurrerent, per summam voluptatem, arti ferrariæ operam navaba t, & sclopetos, similiáque bellicæ artis acquisita instrumenta, artificis instar peritissimi fabre faciebat. Fabrum ex officio dixi, in eodem hoc opere lubens excuso; te verò excusare nequaquam debeo, quia illi quamvis diviti ars propria, qua neminem privare intendit Ecclesia, excusationem affert: te verò non officium tuum, non ars propria, non labor ex aliqua rationabili causa susceptus, nō aliud caput à jejunandi lege potest eximere.

Scio quosdam excusare eum, qui semel, aut iterum assumit pilæ ludum, v. g. vel venationem, licèt prævideat se sic non posse eodem die jejunare: quia præceptum (inquiunt) jejunij non obligat ad abstinendum ab iis honestis actionibus; Ita Trull. *l. c. n. 10.* cit. Medin. & Led. Scio, inquam; sed iis assentiri nequeo; siquidem, dum urget præceptum, vel est in proximo, obligor non apponere impedimenta ad illius executionem, ut dictum est satis *supr. d. §. 2.*

32. Illud tanquam certum libens admitto; si etiam cum peccato te ita defatigasti, ut non possis jejunium

pati : peccasti quidem, dum impedimentum jejunio exhibendo apposuisti : at poteris deinde sine novo peccato comedere, quia tunc verè incapax es maceratione jejunij.

Paupertas.

33. Duplici via paupertas jejunium tollit : Primò, si pauper, quia indiget, laboret die jejunij : unde propter defatigationem se cibis reficere opus habeat : Secundò, si careat cibis, quibus integram, eandémque sufficientem refectionem assumat : nam tunc, quia cogetur pauca identidem per diem comedere, jejunium dissolvet. Vtraque excusatio, ut ex se patet, legitima est. Ita S. Thom. 2.2.q.147.art.4.ad 4. Fag. *præce. Eccl.* 4.l.1.c.8.n.12. Sanch. *in consl. lib.5.cap.1.dub.15.n.1.* aliíque.

34. Sed adhuc dubitabis : Primò, de eo, cui solùm suppetit panis, & aqua, an is obligandus sit ad jejunium ? Quid, si præter panem, suppeteret & vinum, vel potus vino similis ? Quid denique, si præter panem, & vinum, non desit aliquod unum obsonium modici succi; ut, v.g. piscículi, vel olivæ, vel nuces, vel cæpe, vel allia, &c.

Respondeo, non obligarem habentem solum panem, nec habentem insuper & vini copiam ; quia nimis esset onerosum, & laboriosum cuiusmodi jejunium. At habentem aliquod unum ex dictis obsoniis obligarem, si rarò, verbi gratia, semel aut iterum id contingat ; non autem, si sæpè. Ratio est, quia si sæpè, maceraretur nimis, atque extra modum corpus : quæ certè nimia maceratio non habet locum, si id rarò contingat ; præsertim in homine rustico, firmæ sanitatis, & his vilioribus obsoniis assueto. Quòd si cui in promptu essent non pauca ex dictis obsoniis, tum olivæ scilicet, nuces, tum piscículi, & similia ; non audeo facultatem eidem non jejunandi concedere : (quidquid non nemo in contrarium sentiat) quia sufficiens haberi alimentum à multis cibis vilioribus potest, quod ab uno, vel altero pretiosiore potuisset.

35. Dubitabis secundò : Qui habet unde vivat, non verò unde restituat, vel alat familiam, potéstne primò laborare, & consequenter jejunium negligere, ut pretio laboris, quod debet, exsolvat, familiámve sustentet ? Potéstne secundo de victu sibi detrahere, & consequenter propter parvitatem victus non jejunare ; ut sic pecuniam cumulans, dictis suis debitoribus, familiæque satisfiat ? Respondeo. Posse utrumque puto, quia restitutio, quæ est debita ex justitia, & sustentatio familiæ, quæ est ex charitate, prævalent debito jejunii, quod non est inductum ab Ecclesia cum tanto rigore : Lege *cap. non mediocriter, de consecr. dist.5.* certè propter opera pietatis posse dissimulari jejunium, modo *num.1.* diximus. An sicuti potest, ita etiam debeat ? Colligetur ex mox dicendis *num. sequenti.*

36. Vrges : Sequeretur ex his, primò, pauperem, quando aliunde non habet, posse laborare die festivo, imò & omittere sacrum, solùm, ut reddere debitum, vel familiam alere valeat ; par enim videtur ratio de his, & de jejunio : Sequeretur secundò ; ad id etiam obligari ; potens enim adhibere media apta ad solvenda debita, à justitia obstringitur, ut ea adhibeat.

Respondeo ad primum, concedendum esse sequelam ; solùm adverto, Sacrum non esse tam facilè omittendum ; quia præceptum audiendi sacrum die festo suam gravitatem habet, quæ non videtur regulariter vinci à modico illo lucro, quod à labore tam modici temporis, quo Missa durat, acquiri ordinariè potest. Respondeo ad secundum cum distinctione : nego enim ad id obligari, ut quis restituat ; poterit enim debitor sibi persuadere creditorem nolle esse tam severum, ut obstringat ipsum ad conquirendam pecuniam medio tam extraordinario, quale est, laborare die festivo, in quo omnibus conceditur quies ad vacandum Deo. At verò concedo te obligari ad laborandum, quando tanta necessitas premit, ut sine illo festivo labore notabile damnum tua familia patiatur ; tunc enim urget, ut bene tu mones, ratio Charitatis.

Conjugium.

37. Conjux non rarò excusatione ducta ex ipsa conditione conjugii, liberatur à jejunio.

Liberatur autem : Primò, in eo casu, quo non possit alteri reddere debitum, si jejunet. Ita Thom. Sanch. *l.9.de matr.d.3.n.10.* Less. *lib.2. cap.2. n.44.* Jo. Sanch. *d.54.n.23.* aliíque. Ratio est, quia jus justitiæ prævalet præcepto Ecclesiæ, nolentis cum tanto rigore jejunium. Imò tunc peccaret conjux jejunándo. Ita Ledesma *2.p.4.q.17.art.2. ver. ex prædictis colligitur*; quia faceret contra jus alterius, dum ad reddendum illi debitum se notabiliter impotentem reddit. Tunc autem hic casus locum habet ; quando conjux notabilem debilitatem contraheret ex eo, quòd cum jejunio debitum redderet, Debitum, inquam, moderatè ab altero petitum : quæ moderatio attendenda est, spectata qualitate conjugum, juvenes enim, fortiorésque sæpius, senes, imbecillioréque rariùs matrimonio uti convenit. Cùm ergo quis non teneatur reddere nisi juxta qualitatem suæ complexionis, ad quod solum, & non ad amplius virtualiter consensit conjux, cùm matrimonium contraxit ; ideo solum tunc debitum conjugale conjugem à jejunio immunem reddit. Quod si precibus, aliove modo posset conjux removere alterum à petendo debitum, adhuc tamen non teneretur uti hoc remedio, atque adeò posset non jejunare, & sic reddere. Ita Thom. Sanch. *l.c.* Ratiò est, quia personalis obligatio reddendi est ex justitia, quæ non obligat nisi ad reddendum personaliter debitum ; non verò ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat.

38. Negligi item jejunij præceptum non potest, ut potentior, seu etiam, ut potens quis sit ad petendum debitum à conjuge. Ita Thom. Sanch. *ibid.* quia solùm obligatio justitiæ reddendi debitum excusat à jejunio : at conjux non habet obligationem justitiæ petendi, sed solùm reddendi debitum.

39. Scio quendam concedere solutionem jejunij ei conjugi, qui nisi comedat, est ineptus ad petendum debitum moderatè, quia sicut Faber dives (inquit) ne suum officium, ad quod jus habet, deserat, potest laborare, & consequenter non jejunare : sic conjugatus, ut suum officium usus matrimonij, ad quem jus habet, non amittat, poterit non jejunare, non quidem ut fit valentior, & potentior ad extraordinarias copulas, sed ut sit potens ad petendas copulas moderatas, ad quas jus habet.

40. Verùm, nulla ratione placet hæc concessio : non solùm, quia omnes ferè conjugati sic liberarentur à jejunio, si quidem pro omnibus est illud : *Sine Cerere, & Bacchо friget Venus* ; idémque possent conjuges prætendere quoad copulam carnium, quod certè esset inauditum ; verùm etiam, quia cùm usus matrimonij, quoad petitionem, sit liber in conjugibus, prævalet lex jejunij, quæ eos obligans. Sicuti, quia Fideles omnes tenentur interesse sacro diebus Dominicis, non potest quis excusari ab illo, quia vult uti sua libertate, quâ se conferat iisdem Dominicis diebus ad venandum ; & sicut, quia Sacerdotes omnes tenentur recitare Horas Canonicas, non potest quis aliquem Sacerdotem excusare ab iis recitandis, quia is vult uti sua libertate, qua Breviarium suum in Mare projiciat : & ratio horum omnium est, quia idem præceptum, quod obligat ad finem, obligat etiam ad media proxima, & necessaria ad illum, & ne tempore, quo præceptum urget, ponantur impedimenta voluntaria ad ejus executionem, ut alibi à nobis dictum est.

41. Neque obstat paritas ducta ab Artifice divite : quia lex jejunij absolutè non obligat Opifices laborantes ; unde non est mirum, quòd eosdem non obliget ; si divites sint ; per accidens enim est eos esse locupletes, at lex jejunij obligat per se etiam conjuges ; unde ij ob solam rationem conjugijs nisi alia addatur excusatio, dictam legem à se non possunt excutere.

Illud approbo, si advertat conjux periculum incontinentiæ in alio, posse petere, etiamsi, ut petat, opus sit jejunium frangere ; quia tunc illud periculum in altero

æquivalet,

æquivaler petitioni,& petitio hujus redditioni,ad quam urget justitiæ ratio. Idem puto (non enim absimilis est ratio) si nisi petas,ingeras malam suspicionem in altero, quod adulteraveris, vel aliam adamaveris.

42. Liberatur secundò, Vxor, si ex jejunio reddatur in extraordinariè pallida maciéque confecta, ut timori immodicè sit obnoxia, ne à Viro minùs notabiliter ametur:Ita Sanch.*in jejunium,n.*9. Thom.Sanch. *lib.*9. *de matr. d.*3.*n.*11. Bo. Sanch. *d.*54.*n.*24. præceptum enim jejunij quieto matrimonij statui, quem certè sine debito amore perfectari necesse est, obstare non debet.

43. Liberatur tertiò si eadem vxor ita prohibeatur à viro jejunare, ut si jejunet, rixæ exoriantur,& notabiliter discordia:ita Th.Sanch.*l.c.n.*13. alter Sanch.*l.c.n.*26. Fag.*n.*4.*Eccl.lib.*1.*c.*9.*n.*9. quamvis enim peccet vir, si ob hanc sufficienti causa faciat,uxor tamen si obediat,non delinquet,propter rationem *n.præced.* dictam.

44. Liberatur quartò, Vxor Catholica, si prohibeatur à viro hæretico jejunare, idque non in contemptum Ecclesiæ, vel præcepti jejunandi, sed ob alias causas, puta ob incommodum parandi cibos Quadragesimales, ob dispendium eosdem emendi vel quid simile.Ita Azor. *p.*1.*l.*7.*c.*18.*q.*7. Fag.*l.c.n.*10. Trull. *lib.*3. *in dec.c.*2. *dub.*7. *n.*22.Ratio est eadem,vel ferè eadem, ac modò dicta.

45. Liberatur quintò, ut id hæc occasione dicam, puella nubere volens, si ex continuato jejunio Quadragesimæ (nam in jejunio uno vel altero, quod incidit intra annum,id vix locum habere potest) speciositatem fori notabiliter amitteret : Ita Th.Sanch.*l.c.n.*12. Ratio est,quia puellæ honestum Matrimonium abcupanti, nobile damnum infert speciei deperditio. Sed quod sit quam tantæ jacturæ ? Respondeo , quando ita colorem deperderet, maciémque contraheret,ut,ea visa,statim de facie macie extra suum morem non curretur.

Opera Pietatis ; remissivè.

Difficultas invitandi.

46. Licere ob pietatis opera jejunium de præcepto negligere,satis per occasionem tetigimus *cap.*3.§.4.*n.*6.

47. Quoad difficultatem. Certum est,molestiam aliquam in jejunio residere, atque hac nihilominus cognita præcipi jejunium Fidelibus ab Ecclesia : quare non est, cur ob quamlibet difficultatem à jejunio te eximi imprudenter putes. Agimus igitur hic de magna , ac valdè extraordinaria difficultate : de qua sic distingue : Si difficultas oriatur ex malo habitu tuo , tuáque gulositate, etiamsi sit magna obligaris tam vincere , ac jejunare. Ita Fill. *tract.*27.*p.*2.*c.*6.*q.*9. *n.*125. omnes enim tenemur malos habitus,quamvis inveterados, extirpare. At si difficultas oriatur ex prava corporis dispositione, quia, v.g. stomachi notabilem, atque extraordinariam debilitatem sentias ; insolitam lassitudinem , & similia ; excusaberis à jejunio, etiamsi ejusmodi debilitas provenerit ex malo habitu nimis comedendi.Sic intelligo Bonac. *t.*2.*d.ult.de p.Eccl.q.*1. *p. ult. n.*15. Ratio est, quia tunc ejusmodi incommoda reducuntur ad corporis infirmitatem , de qua *supra* satis, supérque disputatum.

Transitus per Terras Hæreticorum.

Servitus Catholici apud Infideles.

48. Quando nullum adest , timetúrve incommodum, & quando,si jejunetur, apparet Religionis contemptus, jejunium esse observandum , etiam inter infideles, nulla est dubitatio. At sit vitæ periculum , vel alterius mali gravis,sine dicto contemptu, poterit, vel peregrinus,vel servus inter Hæreticos,seu Infideles,& jejunium,& frangere,& carnes comedere die Fidelibus vetito, Azor.*p.*1. *l.*7.*c.*18.*q.*7.Trull *l.*3.*in dec.c.*2.*dub.*7.*n.*22. quia præcepta Ecclesiæ positiva non obligant , ut nimis sæpè diximus, cum tanto dispendio. Hinc,si Remiges Christiani in triremibus Infidelium , vel servi in eorundem domibus alium cibum præter carnes non haberent,vel si jejunando insodium notabile Domini Infidelis incideremt, à jejunij præcepto propter dictam rationem eximerentur.

Bona fides : Ratio hospitij.

49. De bona fide si habet Sà, v. Jejun.n.14. *Qui se putat justam causam habere non jejunandi, non peccat mortaliter,non jejunando :* sic ille,Imò nec peccare venialiter, si nulla prorsus fraude ita putat , certum sit. Nam si negligentiam adhibuerit in exquirenda causæ sufficientia, jam aliqua adest fraus , juxta cujus gravitatem , si adsit, vel levitatem, pensanda est culpa, ut universim explicuimus, *l.*1.*c.*....

50. Atque ex hac fide bona excusandes esse aliquos sanctos viros priscis imbutos moribus ; puto, qui Charitate urgente , ut hospites ex itinere , ut plurimum pedestri defatigatos ad cibum allicerent , jejunium etiam obligans se posse frangere existimabant : nisi eosdem excusari potiùs velis , quòd non jam jejunium de præcepto Ecclesiæ , sed de regula ad mortale non obligante violaverint.Nam cæterùm mihi non probatur solam hospitij rationem posse causam fractionis esse jejunij , sive ex præcepto,sive ex voto, sive ex pœnitentia debiti : Ita Azor.*p.*1.*lib.*7.*c.*18.& 19.*q.*1.& 2.Fag.*pr.Eccl.*4.*lib.*1.*c.*10. *n.*11. Ratio præcipua est , quia in hac potissimùm ætate nostra tam culta facilè hospes,nisi sit inhumanus,& barbarus , potest persuaderi jejunium à te , non ex aliquo capite Hospitis offensivo, sed solùm ex obligatione tibi injuncta,servari: ratóque admodum ne dicam,nunquam, timeri aliquod damnum videtur posse ex tua sola abstinentia,si humaniter cætera hospitij jura custodias.

Ratio loci : Excusatio dubia , remissivè.

51. De excusatione ratione loci,satis per occasionem dictum est in superioribus, *c.*1.§.2.*n.*10. cùm de excusatione ab assistentia Missæ tractaremus. De excusatione dubia,vide nonnulla *mox num.*6.*fine*, & ea quæ *supra* diximus *lib.*1.*c.*3.§.7.*v.Iejunium.*

Dispensatio.

52. Dispensationem de non jejunando concedi á Summo Pontifice posse, ex justa causa , licitè, & validè, sine causa autem,saltem validè, ex supradictis *cap.*3.§.2. *num.*3 2.satis constat.

53. Et quidem causa justa duplex est : Altera ex parte Summi Pontificis ; altera ex parte ejus, qui dispensationem postulat. Ex parte hujus causa debet esse excusans, seu aliquo tandem modo impeditiva , de qua *mox num.*6.Ex parte Pontificis non est improbabile satis esse quamcunque , etiamsi non sit impeditiva jejunij : quare sufficit,si Pontifex moveatur ab aliqua sibi bene visa ratione , ita ut solùm , quia vult se benignum alicui benemerito ostendere , sufficiat aliquando ad dispensandum, Lege Sanchez *l.*8.*de matr. d.*18.*n.*7. Pont. *l.*8.*de matr.cap.* 14.Castro Pal.*t.*1.*tr.*3.*de disp.d.*6.*p.*8.§.1 *n.*3.Dianam *p.*1. *tr.*10.*res.*35. Trull. *l.*3. *in dec.c.*2.*dub.*7.*n.*18. cujus rei ratio est,quia similes dispensationes concessæ pro personis particulari , non lædunt bonum commune , ne sunt in alicujus præjudicium, nec bonum ordinem Rempublicæ turbant:convenit enim ipsi Reipublicæ bono. Principé aliquando se benignum exhibere : ergo cùm hæ dispensationes sint circa leges humanas ab ipso Pontifice dependentes ; non est unde tunc committatur ne levis quidem culpa. Proportionali modo esse discurrendum de dispensationibus concedendis per Episcopos à jejuniis, solo jure Diœcesano,(non autem universali,de his enim *mox n.*55.) inductis,paritas rationis ostendit.

54. Atque ex his fit , peti posse dispensationem ex nulla causa à Summo Pontifice , & ab Episcopis in eorum proprio jure sine ulla culpa, Ita Sanch. *ib.*8.*de matr d.*18.*n.*9. tum quia integrum mihi est proponere desiderium,

rium meum ; cæterùm ad Superiorem pertinet inquirere causæ sufficientiam:tum quia supponere possum semper adesse dictam causam benignitatis ex parte Prælati proprio jure. Fit insuper, posse quempiam uti prædicta dispensatione;Ita Suar. *lib.9. de leg.c.*19. *n.*14. Pont. Dian. Barb. Navar. Val.aliique quos citat, sequiturque Trull. *l.c.* tum quia suppono semper adesse dictam causam ex parte Pontificis,vel Episcopi : tùm quia dispensatio sine causa concessa à legitimo Superiore, quales sunt in proprio iure Prælati , jam est valida , ut *supra* vidimus non igitur peccabit, qui dispensatione iam valida utitur,cùm per dispensationem validam, validè à lege exemptus sit; esto, Superior peccaverit.

Dixi (sincere) nam si falsum exprimas,vel verum taceas, longè alia est ratio, de qua re alibi.

55. Loquamur iam de Episcopis, Prælatis Regularium, Episcoporúmque Jurisdictione gaudentibus, (qui sint hi,vide in simili *sup.c.*3.§.2.*n.*32.) quoad universalia ieiunia indicta toti Ecclesiæ.

Primò:Dicti Prælati Papa inferiores, non solùm possunt dispensare in ieiuniis proprii iuris, ut modò dictum est ; sed etiam possunt cum suis subditis aliquando dispensare in ieiuniis lege universali institutis.Ita S.Thom. *in* 4. *dist.* 15.*q.*3.*art.*2.*q.*4. *ad* 5. Suar. *lib.*6. *de leg.c.*14. *fin.* Sanch.*lib.*5.*cons.c.*1.*dub.*5.*n.*16. Fag. *pr.Eccl.*4.*l.*1.*c.*9.*n.*2. Ratio est,quia potest Prælatus inferior dispensare in lege superiore,quando non est recursus ad Superiorem,casusque dispensandi est frequens,qualis certè est hic de ieiunio. Intellige semper,dummodo in huiusmodi universalibus legibus existat causa , se tenens ex parte subditi; quia dispensare in lege Superiore , hîc solùm concessum est, ut subditorum necessitatibus subveniatur.

56. Inter hos potentes dispensare dicto modo in ieiuniis universalibus, connumera Parochum, etiam præsente Episcopo. Ita plures, quos citat, & sequitur Joan. Sanch. *d.*54.*n.*36. Th.Sanch. *lib.*8.*de matr.disp.*9.*n.*27.Et ratio præter præscriptam consuetudinem est, quia secùs nimis gravarentur Fideles, imò & Episcopi , si hi essent pro ejusmodi minutis, & frequentibus dispensationibus semper adeundi.

57. Secundò , quilibet ex dictis , imò & à delegatis ab ipsis, eo modo, quo cum subditis suis dispensare potest , poterit etiam secum ipse immediatè , vel mediatè, committendo scilicet suo Confessario , ut dispenset ? id quod satis sit hîc innuisse.Lege Castr. *tr.*3.*disp.*6.*de disp. p.*7.§.1.*n.*2. Diana *p.*1.*t.*9.*res.*15.Laym. *l.*1.*tr.*4.*c.*22.*n.*3 2. Asc.Tamb.*t.*2.*de jure Abb.d.*12.*q.*8.*n.*1.*& 2.in nova edit.*

58. Tertiò ; quamvis Episcopi non possint abrogare jejunia universalia Ecclesiæ ; quia nihil potest,absolutè loquendo, Inferior in lege Superioris;tamen concurrente gravi causa,valet pro tota sua Diœcesi aliquando dispensare. Sic paucis ab hinc annis dispensatum fuisse ad edendas carnes tempore Quadragesimæ,grassante peste, Panormi ; fame premente,Messanæ, scimus omnes.

Multò magis poterunt ex causa transferre.Ita Sanch. *in cons.lib.*5.*c.*1.*d.*7.*n.*17. Vndè rectè factum est Panormi, ut in die Natalis Sanctæ Christianæ Civitatis Patronæ, quæ incidit in Vigiliam sancti Jacobi , non jejunetur, sed ob celebritatem Festi transferatur jejunium in diem præcedentem.

59. At poteritne Episcopus commutare , hoc est, sine ulla causa,concedere mihi , vel toti Diœcesi,ut loco jejunij aliquod opus spirituale,sive æquale jejunio, sive majus exhibeatur ? Respondeo, non posse in jejuniis indictis jure communi, vel jure Provinciali ; Posse in jejuniis à se, vel Prædecessoribus, vel Concilio Diœcesano inductis.Lege Suar. *lib.*6. *de leg. c.*16. *init.* Castr. *t.*1.*tr.*3. *d.*6.*de disp.p.*9.*n.*4. Indicat Sanch. *l.*3. *de matr. d.*10.*n.*11. & *c.licet,de fer.*Ratio prioris dicti est ; quia Episcopi solùm ex causa excusante subditos dispensare ex legibus Superioris valent (vide quæ dixi, cùm de dispensatione ad laborandum die festo:) si ergo nullam supponis causam , ex parte subditi , nullam supponis authoritatem. Ratio dicti posteriori est : quia leges à se dependentes abrogare potest ex quacunque causa , quamvis subditos non excusante , ut modò *n.*53. dictum est ; opus autem bonum, in quod commutari jejunium supponimus , jam aliqua causa est.

60. Quartò : quænam debet esse causa excusans, séque ex parte subditi tenens, in hac materia ? Respondeo: satis erit una ex illis causis excusantibus à jejunio, hactenus explicatis, licèt non totaliter , sed aliquo tandem modo insufficienter excusans.Ita Sanch.*in cons.lib.*3. *cap.*1.*dub.*6.*num.*2. Item satis erit , si dubium sit,an dicta causa sufficiat ad excusandum absolutè subditum à jejunio ; Ita *ibid.* vel ad sufficiat Superiori ad expediendam dispensationem.Ita idem *ibid. dub.*5. *n.*26. Trull. *lib.*3.*in dec.c.*2.*d.*7.*n.*19. Less. *v. Iejunium,n.*10. Ratio horum est, quia si causa est magna, & gravis , non indigemus dispensatione : si nulla , non potest ea licitè dari : ergo,ut aliquid operari possit potestas dispensandi , satis erit, si causa non sit adeò gravis,vel sit dubia.Quando superiores advertunt , causam minùs esse sufficientem ad absolutam dispensationem , misceant aliquam commutationem,puta Orationem, eleemosynam, &c.

61. Majorem causam requiri in dispensatione ad carnes , quàm ad frangendum jejunium , admonitione non indiget.Quid de lacticiniis , comparatione facta ad jejunium? Aio, majorem requiri causam ad dispensandum jejunium, quàm ad edenda lacticinia : quia cum lacticiniis stare jejunium potest;atque adeò minùs dispensatur in iis solùm edendis,quàm in violando jejunio.

62. Quintò dènique , Confessarius , ex Sanch. *cons. lib.*5. *c.*1. *dub.*... *n.*28. & *lib.*8.*de matr.d.*9.*c.*27. Fag. *pr. Eccl.*4.*lib.*1.*c.*9.*n.*3. Trull. *lib.*3.*in dec.c.*2.*dub.*7.*n.*18. Medicus, ex iisdem *ibid.* vel quilibet vir prudens , ex iisdem *ibi* : ut etiam Abbatissa,ex Joan.Sanch. *in sel. d.*54.*n.*37. *fin.*Lezana *v. Abbatissa, n.*14. dispensare in jejuniis non valent:solùm possunt, quatenus sunt periti,declare causam adesse sufficientem ad non jejunandum. Ratio est manifesta , quia ad dispensandum requiritur jurisdictio spiritualis , qua hi carent ; at ad declarandum, sufficit peritia.

63. Verùm, quid fiet in casibus , in quibus nec adest Superior , qui dispenset ; nec vir peritus , qui declaret ? Respondeo: sufficit ipse subditus bona fide putans sufficientem sibi adesse causam , ut colligimus ex Sà allato *n.*49. Sed jam , librum hunc quartum feliciter , si Deo placet, cum gratiarum actione claudamus.

FINIS LIBRI QUARTI.
Ac totius Operis primæ Patris.

Laus Deo , Beatissimæ Virgini , ac Beato Aloysio.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

SECUNDA PARS.

LIBER QVINTVS

IN DECALOGUM.

Honora Patrem tuum, & Matrem tuam.

CAPUT I.

Præmittuntur quædam Charitate Proximo debita.

AD Præceptum hoc quartum, immò & ad cætera quæ in secunda Tabula Decalogi continentur expeditiùs explicanda; necessaria est saltem compendiaria de dilectione proximi tractatio: id in hoc capite agam, quasi in frontispicio consequentium Librorum, Deo duce, & auspice, non detrectabo.

1. Sicuti autem certum est, nos obligari ad proximum diligendum, juxta illud Matth. 22. *Diliges proximum tuum sicut te ipsum*; ità mihi certum videtur, non adesse obligationem eum diligendi per aliquem actum internum; expressè rendentem in ipsum proximum. Ita D. Thom. 2.2. *q.*26. *in corp.* Suar. *de Charit. d.*1. *sect.* 4. *n.*4. Coninch. *de Charitate, d.*24. *dub.*4. satis enim, supérque est, si ames Deum, ejúsque voluntatem velis exequi; in hoc enim jam involvitur amor proximi, qui est de Dei voluntate. Quare si te abstineas ab eliciendo actum odij contra ipsum proximum; & si erga eundem exequaris opera externa benevolentiæ (de quibus *mox*) facto ipso & sæpe etiam internè (cùm hæc opera fieri subindè soleant sine aliquo tandem interno benevolentiæ actu proximum sufficienter amabis.

2. Duo ergo hîc explicationem postulant; Primò, qua ratione abstinendum sit ab actu odij; & de hoc agam §. 3. cùm *de charitate erga inimicos* erit sermo: Secundò, quanam ratione opera in bonum proximi sint exhibenda? Quoniam verò duo sunt bona proximi, temporalia, & spiritualia; de eiisdem erit sigillatim hîc disputandum; an scilicet, quomodo bonis temporalibus, & spiritualibus propriis, in utrorumque concursu, sint aliena præferenda.

§. I. *Quando occurrunt bona temporalia proximi, & nostra?*

§. 1. SIæqualiter ego alter privatus (nam de Reipub. *mox*) realique indigeamus; mihi providere ea possum; neglecto proximo. Ratio est, quia ordo Charitatis prior est, cæteris paribus, ad se, quàm ad alium. Hinc mea, & proximi vita extremè periclitante, si utrique nequeo, mihi sine ulla culpa consulere, absque dubio, possum.

In concursu vitæ privatorum.

2. Difficultas est autem prima; Quando inæquales sunt necessitates, agitúrque de utriusque vita, ut si proximus privatus sit in extrema necessitate, tu in communi; vel in gravi, v. g. periculo mortis certo, tu probabili; quisnam erit tunc præferendus?

Respondeo, te nunc non teneri providere proximo, sed posse tibi, Ita D. Thom. 2.2. *q.*26. *art.*4. Coninch. *d.*25. *de Charit. d.*6. *n.*79. Suar. *de Charit. d.*9. *sect.* 3. Ratio est, quia Ius, quod habes ad tuam vitam, est tantum, ut quoties probabile est illam offendi, tueri contra quencunque eamdem possis. Certè nimis arduum, & fragilitati hominum impar onus exigeretur, si exigeretur aliud. Dico (posse) nam. An tunc liceat, te relicto, consulere proximo, tangam *infrà, lib.*6. *c.*1. §. 1. *n.*6.

3. Illud est certum, in bonis, quæ non teneris ex obligatione conservare, posse te proximo potiùs consulere quàm tibi; id enim munus est Charitatis: quare potes pro bono proximi, tuas divitias profundere, si eas pro alimentis, seu legitima filiorum, vel pro reddendo ære alieno, vel simili conservare non tenearis. Si ita inæquales necessitates, ut ad vitam proximi tuendam, non quidem tuâ vitâ, sed fortunæ bona tibi sint amittenda: an amittere tenearis, dicam *n.*12.

In concursu vitæ Privati, & boni Reipublicæ.

4. Difficultas est secunda: An extremè periclitante bono communi; seu Rep. seu Principe; necessariò ad commune bonum ego tenear hoc malũ etiam mea morte, avertere, si possum? Pro hac difficultate juvat duorum Recentiorum diversimodè sentientium doctrinam hîc exscribere.

Ioannes enim Sanchez *in sel. d.*43. *num.*41. sic habet: *Immò nec ob conservandum bonum commune, astringi quem propriam exponere vitam reor; est namque jus propriam tuendi vitam adeò strictum, quod a nullo jure conservandi alienus vici possit. Miles verò murum occupare cum periculo vitæ tenebitur ratione pacti, & pecuniæ acceptæ, ut diximus* disp.10. n. 9 *explicantes* D. Thomam, *quem usque modò credo non fuisse à Doctoribus perceptum. Ex quo sequitur non devinci, aliquem teneri Regem defendere cum dispendio propriæ vitæ, nisi ad id pactione se obstrinxisset.* Hæc Ioan. Sanchez.

5. Castro Palaus autem *t.*1. *tr.*6. *de Charit. d.*1. *p.* 8. *n.*1. cum communi sic contrà docet: *Certum est, te debere æquali tui, & Reip. necessitate, non solum bona fortunæ, sed etiam vitam expendere pro Reipub. conservatione. Sic* D. Thom. 2.2. q.26. art. 3. *ab omnibus receptus. Quia bo-*

num commune præferendum est speciali, & pars exponenda est ob conservationem totius. Et paulò pòst : *quod dictum est de Rep. dicendum est de Principe, seu alia persona Reip. necessaria, si verè necessaria est : quia id ipsum est Reip. providere. Sic Suarez Valentia, &c.* Hæc Castro Pal.

In concursu honoris, & fortunarum Privati, & Boni Reipublicæ.

6. Difficultas est tertia, Cùm certum sit, si concurrant, bonum notabile Reip. & bonum non notabile meum : illud debere præponi, non verò meum, quia hic maximè valet illud : *Totum est præferendum parti,* Difficultas, inquam, est, si ob bonum aliquod notabile Reip. sit necesse me non quidem vitam de hac enim dictum est *num. præcedenti*) debere amittere; sed omnes meas fortunas, vel omnem meum honorem, An obliger hæc amittere, ut illi bono notabili succurram? bonum notabile dico ; nam quid ob conservationem absolutam totius Civitatis, seu Reipub. dicam *num sequenti.* Respondeo. Puto me non obligari. Ita colligo ex S. Thom. Coninch. Valent, Suar. aliisque allatis à Castro Pal. *t. 1. d. 1. charit. p. 9. n. 9. in simili.* Ius enim conservandi propriam vitam, & ea, quæ vitæ sunt maximè necessaria; est adeò naturale, ut me excuset à procurando ejusmodi bono quamvis notabili Reip.

7. Sed quid pro bono absoluto, seu conservatione totius Reipub. Respondeo : Vel possumus loqui, quando, cum amissione mei honoris illam conservaturus sim: Vel quando cum amissione meorum omnium fortunarum.

Quoad honorem, distinguendum censeo, Si enim modicum dedecus, nec multum excedens sustinendum mihi sit, teneor illud pro publici boni conservatione tolerare ; nam ad id minus pobat ratio ducta ex bono communi : At si agatur de magna honoris jactura apud ingenuos cùm plus ea timeatur, quàm mors ; videtur tunc habere locum doctrina Ioannis Sanchez modò allata; sicut enim per ipsum non obligor vitam, sic nec honorem vita apud me æstimabiliorem prodigere : sed contendet omnino Castro Palaus cum communi, suam doctrinam locum habere, ut modò *num.* 8. videmus.

8. Non dissimili distinctione uterer in casu, quo tuæ fortunæ essent necessariæ ad vitam, seu conservationem Reip. Si enim ita depauperandus esses, ut vitæ necessaria tibi esse defutura ; dicet Ioan. Sanchez, non obligari ; quia sic æquivalenter, & moraliter vitam profunderes. Sed obligari affirmabit cum communi sententia Castro Palaus *num. eodem* allatus. Quòd si non esses hoc modo depauperandus ; obligaberis ob dictam conservationem Reipub. ut omnes fatemur ; quia tunc id poscit bonum commune.

In concursu propriarum fortunarum cum vita privati.

9. Verùm ob conservationem vitæ alicujus privati, quoad expendenda bona temporalia, quid dicendum? Respondeo, esse non absimili distinctione utendum, cum Coninch. *d. 27. de charit. d. 8. à n. 134.* in extrema vitæ privati necessitate obligatis aliqua saltem superflua ; immò & aliqua convenientia tuo statui expendere, si sic occurrere possis, Ubi enim Charitas vitæ proximi urget ; si hic, agitur de bonis tibi non admodum necessariis, non urget ?

10. At ea expendere, quæ sunt tuo statui ita necessaria, ut iis amissis, ab eo notabiliter cadere debeas, ut si ex notabili Artificem, ex artifici mendicum te fieri oporteat, non obligaris, Ratio est, quia non teneris arctiùs vitam tuam conservare, quàm proximi ; sed tuam non obligaris sic conservare : non enim teneris, v. g. ad sanitatem recuperandam, omnes tuas fortunas expendere, ita ut omnino miser reddaris, quia id moraliter mortis æquiparatur; Ergo nec alienam. Addit. Castr. *t. 1. tr. 6. d. 2. part. 2. num. 6.* utilius Reip. esse, nobilem retinere suum statum, quàm privatum pauperem mortem appetere.

11. Dixi *n. 9.* (aliqua saltem superflua) nam nec obligare possum vitam magnam summam expendere, v. g. trium aureorum millia ob vitam privati conservandam etiamsi iis expensis à suo statu cessurus non esset ; nec pro privato infirmo extraordinaria medicamenta, Medicosque magnis sumptibus advocare, ex Coninch. *ibid. n. 145.* solum enim ordinariis mediis non verò extraordinariis succurrere proximo charitas jubet ; esto, etiam id, ut quid perfectius, consulat.

Dum ergo Syracusis, Vrbe toto Orbe clara, humanioribus litteris luvenes olim imbuerem, incidit in manus famosi cujusdam Grassatoris, filius hominibus prædivitis, quem impius latro se omnino velle interficere per occultos Nuncios Patri minatus est, nisi sex aureorum millibus, condicto die, missis, filij mortem redimeret, & ille quidem paterno actus amore redemit : sed in Conscientia ad quid obligatus fuisset ejusmodi Pater, qui ex similibus ejusdem latronis commissis sceleribus, certò moraliter sciebat, eum minas fore factis comprobaturum ? Si de alio, quam parente ageretur, ad nihil obligarem, cum Castr. *l. c. n. 8.* quia ex dictis, neminem obligavimus, magnis sumptibus vitam proximi custodire : nunc verò, cum sermo sit de Patre (& quid, si ipse Pater in simili vitæ discrimine versaretur, pecuniáque à divite filio expoposceretur ;) difficilior est resolutio. Equidem hac uterer distinctione, Si ea summa demi potest ex superfluis, vel solùm statui convenientibus, obligarem Patrem, filiúmque ; Si debent demi ex necessariis, ita ut, vel omnino deperperandi, vel admodum notabiliter à suo statu dimovendi essent; neutrum obligarem.

Ratio prioris dicti est, quia aliquid plus invicem sibi debent pater, & filius, quàm alij. Quare licèt alios non obligaverimus *num. 12.* tamen hos tam conjunctos, ubi agitur de superfluis, obligare valdè est consentaneum. Ratio posterioris dicti est, illa, quam *hoc num. 11.* dixi, ea enim, ut consideranti patebit, etiam hunc casum probat. Et nihilominus priorem dicti patrem non tanquam omnino certam affirmo ; siquidem ratio, cur nemo sit cogendus multam summam expendere etiam de superfluis pro vita proximi (ut modò innui,) & fusiùs asserunt Castro Pal. *loc. cit. n. 7. &* 8. & Coninch. *d. n. 145.* videtur item probare de vita patris, vel filij, immò etiam de propria

12. Ex prædictis una mihi dubitatio nondum est mente sublata. Diximus, non obligari quempiam magnam pecuniæ summam expendere pro vita proximi, idque propter duas rationes *num. 10.* allatas ; unde, per appositam consequentiam, infert Castro Palaus *tom. 1. tr. 6. d. 2. p. 9. n. 7.* in extrema necessitate non posse hominem, pro sua vita conservanda, rem valde pretiosam à divite surripere; quia scilicet non tenetur tunc dives, ut dictum est, magnam summam dare. Diximus item ex firmo omnium consensu, in extrema necessitate omnia esse communia. Ex his ecce dubitatio: Si omnia tunc sunt communia ; ergo, & res pretiosæ ; ergo & duo, & tria, quatuor millia aureorum ? ergo, dummodo non coniiciatur dives in æqualem necessitatem, vel in valdè gravem, quia hæc æquivalet extremæ, id quod *n. 15.* advertimus ; poterit extremè indigens ea ab ipso sumere tanquam communia. Vide *infrà, §. 4. num. 40.* ubi afferetur idem Castro, Palaus qui concedit ex Molina Christianum, ob metum mortis, posse in classibus Turcarum diripere bona Christianorum omnia ; cur igitur hic negat ? Neque obstant duæ illæ rationes *n. 10.* allatæ : quarum prima est, quod sicuti non obligaris tuam vitam tot sumptibus, totque medicamentis extraordinariis custodire ; sic potes non servare alienam. Secunda est, quia utilius est Reip. Nobilem conservare suum statum, quàm privatum vitam finire. Non obstant, inquam : nam ad primam responderi potest modo mox dicendo *num. 15. fine,* nimirum hominem in hoc posse credere juri suo, non autem juri alterius. Ad secundam, negando propter tam parvam utilitatem Reipub. amitti

Ius

in vitæ suæ à privato ; & sanè hìc aptari potest dictum illud Ioannis Sanchez §. 2. *num.* 8. asserendum *Hos Doctos, quod ipsi non facerent, aliis nimis rigidè præcipere.* Nec mihi probabile faciunt, posse extremè indigentem furripere modo dicto pretiosa ; & consequenter, ex hujus opinionis vi debere ea divitem erogari. Sed quia contraria opinio, ut vidimus, probabilis est, ideo potest ex ea eam sequi, & illa non tradere. Nec datur bellum ius sum ex utraque parte absolutè, sed ex vi diversarum opinionum probabilium, quod non esse inconveniens, omnes docemus.

Concursa propriarum fortunarum cum necessitate temporali Proximi: Vbi, De Eleemosyna.

13. Denique difficultas est quarta ; An extra necessitatem extremam tua bona pro privato effundere aliquando, seu dare in eleemosynam teneatis: nam pro publica dixi *num.* 6.

Advertè primò, necessitatem in temporalibus aliam esse extremam, aliam gravem, aliam communem. Extrema necessitas est ea, qua proximus tuo auxilio indiget, ne brevi moriatur, vel malum morti simile incurrat, nec alius adiit adjuvare possit, vel velit. Cùm dicitur (ne brevi moriatur (intelligitur, ait Ledesma 2. *p.* 4. *q.* 13. *art.* 3. ita ut in una hyeme, vel in uno vero moriturus sit: Vetum Sotus *lib.* 3. *de just. q.* 3. *art.* 4. ait licèt longè quis sit à morte, si sit certò moriturus, ni succurratur, adhuc esse in extrema necessitate. Dictum autem est (Morti simile) quia non solùm, qui moriturus sit, cum, sed qui certò incurrit sit morbum incurabilem, vel amissionem alicujus membri principalis, vel sensus corporis, esse in extrema necessitate, docent meritò Bannes, & Angelus apud Sanch. *l. c. cons. c.* 5. *d.* 2. *n.* 6.

Gravis est, quæ hominem constituit non in certo : sed in gravi periculo morbi incurabilis, vel morbi gravis, vel abbreviationis vitæ vel captivitatis injustæ ; vel cadendi notabiliter à suo statu denique vel cujuscunque mali gravis : Periculum non lucrandi magnam famam, vel magnam vim pecuniæ, vel non acquirendi nobilioris vitæ statum, non est gravis necessitas, quia hæc non est jactura, sed acquisitio majoris boni : Nota autem hanc gravem necessitatem habere plures gradus ; veluti majora, vel minora sunt, intra latitudinem gravitatis prædicta mala.

Communis est, quâ homines communiter, non decidendo notabiliter à suo statu laborant ; & cui cum aliqua morali sollicitudine, succurri ab eodem patiente potest. Unde vides pauperem, qui mendicare solet, non esse, nisi in communi necessitate, nam mendicando, non decidit à suo statu, immò in illo persistit. Non ità dici potest de eo qui alias est honestæ conditionis : huic enim, periculum incidendi in mendicitatem, grave enim vero malum est.

14. Adverte secundò, bona temporalia: Alia esse tibi necessaria ad vitæ propriæ, tuorúmque sustentationem: Alia ad statum tuum decenter conservandum: Alia, quæ nec vitæ, nec statui sunt necessaria, quæ superflua vocantur. Quoniam verò aliqui contendunt probabiliter, ea, quæ sunt necessaria ad acquirendum meliorem statum, non esse superflua : Sic Granadus 2. 2. *contr. t.* 11. *d.* 1. *sect.* 4. *n.* 18. lege Oration. de Lugo *in respons. lib.* 5. *d.* 11. (quamvis aliqui Lorca 2. 2. *sect.* 3. *d.* 39. *memb.* 1. *n.* 7. id negent) ideo raro quis, in hac sententia, dicetur habere bona superflua. His positis.

15. Respondeo ad quartam hanc difficultatem propositam : Aliquos docere præter externam, de qua in præcedentibus difficultatibus est disputatum, nunquam nec ad gravem ad communem necessitatem proximi avertendam, obligari Fidelem suum auxilium adhibere. Ita Bonac. *tom.* 2. *d.* 3. *cap.* 1. *Decal.* 1. *præcep. q.* 4. *p.* 6. *a n.* 6. aliique plures apud Vasq. Azor. Coninch. cit. à Castr. *tom.* 1. *tr.* 6. *d.* 2. *p.* 2. *n.* 10. consilium id esse ajunt, non præceptum ; quia sicut ipsemet Fidelis posset ob Dei amorem gravem necessitatem pati, sic potest alius idem permittere. Sed probabilius affero primo, obligari quempiam ex superfluis, & suo præsenti statui non admodum necessariis, gravi necessitati proximi succurrere. Ita Suar. *disp.* 7. *de charit. sect.* 3. Bellarm. §. 3. *de bonis oper. cap.* 7. Coninch. & 27. *d.* 8. 125. & 130. apud Castr. *l. c. num.* 12. id enim videtur innuere illud Ioan. 3. *Qui viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo quomodo Charitas Dei manet in illo ?* Ratio est, quia Virtus Charitatis jubet proximo incurrere, sine gravi succurrentis incommodo : at succurrere ex bonis superfluis, incommodum grave non affert ; ergo, &c. Nec mirum, posse quemlibet eam necessitatem pro Christo pati ; posset enim si vellet quia in rebus suis potest suo Iuri cedere : at non potest idem velle in aliis ? Hi enim suo Iuri, quod à virtute Charitatis habent de expectando aliorum auxilio, cedere non præsumuntur.

16. Affero secundò, ex notabiliter necessariis suo præsenti statui in dicto casu Fideles non obligari. Ita iidem, Ratio est, quia ordo Charitatis nequaquam dictat, ut dum gravi proximi necessitati succurro, in gravem ego, vel gravi similem incurram ; Nam propter eandem rationem, tu etiam extrema necessitate vitæ laborans, non potes furripere rem ab alio æquè illa indigente : quia tunc ipse non tenetur dare, immò propter possessionem est melioris conditionis.

17. Affero tertiò in communi necessitate satis esse ; si aliquando à te proximus adjuvetur, dando ei aliquam interdum ex bonis tuis eleemosynam. Ita Bonac. *l. c. n.* 8. aliique apud ipsum. (Crederem satis, si ex centum aureis annuis duos des, ex ducentis quatuor : sed non in eadem proportione, si multùm tuæ excedant divitiæ : Vide omnino *infrà, l.* 8. *tr.* 1. *c.* 2. §. 3. *num.* 14. *cùm de uxoris furtis.*) Ratio est, quia ex una parte id videtur satis pro ea necessitate non adeò urgenti ; & ex alia, si semper obligareris, gravem in gravem tu ipse incideres ; ad quod, ut dictum est, te Charitas non adstringit, sed solùm allicit invitátque. Ex his multa necessario repetenda erunt *infrà, lib.* 8. *tract.* 2. *cap.* 6.

18. Ad Complementum hujus tractationis de Eleemosyna, operæ pretium erit audire sententiam Layman. *lib.* 2. *t.* 4. *c.* 6. *n.* 9. fin. *An Obligatio*, inquit, *dandi eleemosynam communibus pauperibus sit sub culpa mortali, an veniali ? Respondeo, Cum pauperem communis miseria, levis, ac tolerabilis esse soleat, auxilium aliquo denegare, si commodè afferri possit, & nulla negandi ratio adsit, videtur esse culpa tantum venialis. Porrò hæc ipsa rogantibus pauperibus eleemosynam justa negandi causa esse solet, si dives propositum habeat illi dandi loco, aut tempore commodiore, vel magis indigentibus, vel si superflua, quæ habet, ad alium pium usum conferre velit, ut Medina notavit* q. 3. de eleemosyna §. videtur secundò. *At verò, si abundans divitiis nulla rationabili excusatione motus omnes à se mendicos, & pauperes inhumaniter repellat ; is nimis inordinato divitiarum amore affectus, & Dei, ac proximi charitate exutus, ideoque in malo statu versari videtur, juxta verbum Christi Matt.* 6. Non potestis servire, & Mammonæ, *quamvis Confessarius absolutionem à peccatis diviti facilè negare non debeat, quod communes pauperum miserias per eleemosynam sublevare monitus recuset. Cum quia de obligatione hac, an, & qualis sit : Doctores non conveniunt, tum quia semper dives aliquam causam in specie præfert, cur recuset.* Hæc ille : lege Castro Palaum *tom.* 1. *tract.* 6. *de Charit. d.* 2. *p.* 2 *n.* 3. qui notat duo : Primò, te non esse obligatum inquirere egenum, ut illi subvenias, sufficit, si sis paratus illi subvenire, cùm ejus necessitatem certò moraliter scies. Secundò, hanc certitudinem necessitatis alterius non posse constare, nisi spectatis omnibus, prudentis arbitrio. Illud certum esse ; ait ex Bonacina, testimonium patientis indigentiam, non esse sufficiens, quia facilè in causa propria præsumi potest simulatio.

19. Quid amplius debeant Pastores, & Beneficiarij, vide *infr. lib.* 8. *t.* 1. *cap.* 2. §. *cùm de dominio.*

§. II. *Quando concurrunt Bona spiritualia Proximi cum nostris temporalibus, vel spiritualibus.*

1. POtest proximus tripliciter indigere tuo auxilio in spiritualibus. Primò extremè quòd est, solùm, quando ille damnatur, te non auxiliante: Vt si Infans certò moriturus esset sine Baptismo, quem tu solus conferre posses. Nam si alius sit, qui succurrere possit, ac velit, vel si adhuc te succurrente, non es certus moraliter proximum esse salvandum: non est is certè dicendus extremè tuo auxilio indigere.
Secundò graviter; Quod est, quando aliquod malum in spiritualibus grave proximus incurreret, à quo posset ex se, sed cum magno conatu effugere.
Tertiò leviter; Quod est; quando cum parvo labore se à dicto malo posset quis liberare.

Necessitas salutis Proximi non extrema.

2. His declaratis, Certum mihi, vel saltem satis probabile est, extra necessitatem proximi extremam (nam si existat, *mox* disputabimus) neminem, qui non sit Pastor, cum periculo propriæ vitæ, vel gravi jactura honoris, vel fortunarum, vel rerum spiritualium teneri gravi, multò minùs levi necessitati proximi privati succurrere in spiritualibus. Ita D. Thom. Sà, Bonacin. Suar. aliique, quos citat, sequiturque Castr. Pal. *tom. 1. tract. 6. de Char. p. 9. n. 9.* Ratio est, quia nimis aspesum, & contra Domini nostri suavitatem esset, urgere fidelem ad amittendam vitam, vel cætera notabilia prædicta bona, ob necessitatem, à qua se ipse proximus, licèt cum magno conatu, liberare posset. Nam propterea ad meretricem, vel peccatorem convertendum non teneris, quia ipsi per se converti cum suo conatu possunt, additâ Dei gratiâ, quæ presto est semper. Adde, te non esse certum de eorum conversione. Adde, regulariter esse alios, qui eas conversiones procurant: Nam propterea duæ postremæ rationes, & præsertim incertitudo boni eventus te excusant à professione ad Indos, vel Infideles convertendos.

3. Dixi autem primò (qui non sit Pastor.) Qui enim ex officio tenetur, is profectò non solùm extremæ, sed etiam gravi necessitati subditorum occurrere, etiam cum suo vitæ periculo, debet, si moraliter sperat necessitati occurrendum, nec alius sit, qui Pastoris subeat vices sufficienter; id enim, officium, & stipendium, pactumque implicitè saltem cum subditis initum, ex justitia requirit. Hinc tempore pestis Parochus non potest suos deserere, nec officio invitis subditis renuntiare, nisi adsit æquè idoneus, qui succedere velit; eumdem tamen sub pœna peccati absterreo, ne propter necessitatem unius, morti se exponat, si ejus vita tota Respublica indigeat: nam si tunc se morti exponeret, faceret contrà ordinem Charitatis, quæ unum, vel alterum toti communitati debere postponi, meritò dictat.

4. Dixi secundò (necessitati proximi privati:) nam in prædictis necessitatibus gravibus Reip. quemlibet teneri cum vitæ periculo eidem Reip. succurrere, docet Suarez *d. 9. de charit. sec. 2. num. 4.* idque ex ea ratione, quia probabile est in Rep. graviter laborante, adesse non paucos extremè, quoad salutem animæ periclitantes. Sed quia tunc tota ratio obligationis esset ducta ex obligatione, quam quis habet, cum propriæ vitæ jactura sublevare proximum, extremè in spiritualibus indigentem; de qua re *mox num. sequenti* dicam: ideo idem hic decerne, quod *mox* decernemus.

Necessitas salutis Proximi extrema.

5. Difficultas ergo jam est non exigua, An existente extrema proximi necessitate, si nimirum certò proximus damnaretur, ni tu succurras; teneatis cum tuo temporalis vitæ discrimine succurrere? (Temporalis, inquam, nâ si tu damnareris, nec debere, nec posse, nimis est manifestum; lege nihilominus Ioannem Sanch. *d. 10. n. 9.*) Respondeo ex communiore doctrina te teneri; juvat tamen, ut fecimus *§ præcedente, num. 7.* & 8. in simili, ficta præsentia eorundem duorum Doctorum placita hic adverbum exscribere.

6. Castro Palaus *loc. cit. n. 3.* sic habet: *In extrema proximi necessitate debes non solùm bona temporalia, sed etiam vitam expendere, stilli spes est fore profuturum. Sic cum D. Thoma 2. 2. d. 26. art. 5. tradunt omnes ejus Expositores, Cajetanus, Bannez, Arag. Aliique, Val. Torrez, Lorca, Azor. Tolet. Coninch. Suar. Bonacciario est quia præceptum expendendi vitam propriam pro salute proximi in aliquo casu obligat, alias supervacaneum esset: ergo ad minus obligare debet in casu extremæ necessitatis.* Hæc ille.
Quod autem in aliquo casu obliget, probaverat *n. 2.* tribus rationibus. Primo ex illo Ioan. 14. *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* At Christus dilexit, nos, expendendo Vitam pro salute nostra, ergo, &c. Secundò ex illo Io. 1. cap. 13. *In hoc cognovimus Charitatem Dei, quia ille animam posuit pro nobis, & nos debemus pro fratribus animas ponere.* Quod expendens S. Augustinus *l. de mandato c. 6.* dixit? *Temporalem vitam suam pro æterna proximi non dubitavit Christus amittere.* Tertiò, quia bona spiritualia, & maximè æterna, excellentiora, & Deo grátiora sunt quilibet temporali bono etiam proprio; ergo ex charitate huic bono illa præferri debent.

7. Ex dictis infert primò Castro Pal. si scias Petrum, v. g. dormientem esse in mortali: & esse nunc occidendum, unde ex damnandum; si potes eum defendere, omnino teneberis, etiam cum tuæ vitæ periculo: debes tamen moraliter esse certus, postea esse à peccato liberandum; secùs, non esset extrema necessitas, ut etiam nos diximus *num. 1.* Infert secundò te obligari, etiam sub vitæ periculo ad baptizandum Infantem filium Patris Christiani, si sit morti proximus, nec præter te sit alius, qui possit illum baptizare. Dico (Filium Christiani) nam si sit filius Patris infidelis, qui repugnet; ex alio capite (ait) non obligaris, nempe ex eo, quòd probabilis est sententia, quam sequi potes, Filium non posse baptizari parentibus repugnantibus. Infert tertiò, si te Confessarium advocet peccator morti proximus; te obligari, etiam cum viræ discrimine illum audire, & absolvere, quando es moraliter certus, ipsum non esse eliciturum actum Contritionis; quod evenire potest in rudibus: nam in bene cultis potes præsumere eos scire necessitatem contritionis; quare si non eliciant non esse in extrema necessitate. Sicuti potes occidere aggressorem, & nolle eius actum tibi in gratia existenti mortem afferentem excipere, etiamsi aggressor esset moriturus in mortali: quia cum possit ipse te non aggredi, & puniri sui peccati, in extrema necessitate, pari modo, non est. Hæc, & similia ex Castro Palao.

8. Iam verò Ioan. Sanchez *disp. 10. n. 9.* contrà sic habet: *Vnde credendum Soto, & Sa, censentibus neminem cum periculo vitæ teneri Infantem baptizare. Quod docet quoque Arevalo dicens, universos communiter sic sentire* (Nota, *universos*, dixit; & tamen Castro Pal. modò à nobis *num. 6.* adductus pro se dixit stare omnes Expositores:) *alias fœmina gravida constricta esset secationem pati, ut filius baptizaretur. Et hanc esse probabilem docet Lopez. Et ad secationem non teneri docet Sà, Zambranus, Antonius Raguciu* (licet id debeat fieri post ejus mortem) *D. Thomas. Suarez, Paludanus, Sotus, Armilla, D. Antoninus, Angelus, Gabriel, Manuale Hispalense; nec teneatur scissionem pati, etiamsi damnata esset ad mortem, ut notarum Gabriel, Armilla, Sotus.*
Nec adversatur D. Thom. 2. 2. quæst. 26. num. 5. dicens obstrictos esse nos plus proximè animam amore prosequi, quam propriam corpus, id est, vitam, Non intelligi debet, quod quis amore suæ conservandæ vitæ, proximo non præstet consilium patrandi scelus, sive quod positive ad nec e spiritualem ipsius non concurrat; quia tunc amans vitam corporalem æternam perdit peccato depravati consilij intercedente; at
quod

vitæ nostræ providere animæ proximi ob conservandam propriam vitam, non affirmat D. Thomas: nisi forte id esset, quo pactum intercessisset, de non omittenda cura animæ proximi, etiam cum periculo propriæ vitæ, sicut distinctus esset ratione pecuniæ acceptæ prospicere temporali proximi, etiam cum periculo amittendi propriam qua ratione Parochos obnoxios reddi Sacramenta ministrare suis ovibus cum periculo vitæ, præcipuè pœnitentiæ; imò ob id decimas, & cætera percipiant emolumenta communia Doctores: unde tenemur ob propriam vitam conservandam damnum spirituale proximo non inferre non autem illud impedire, nisi intercedat conventio. Vnde Doctores inquit loquentes de obligatione diligendi vitam spiritualem proximi, posthabita propria corporali, aberrant sanè: & quod dicunt, posthabita propria corporali, quamvis illa nostræ saluti non sit extremè necessaria, poterat enim aliis viis hominem salvare. Cùm ergo nos nemo obliget in minùs necessariis: clarè patet illud (*sicuti*) non esse intelligendum secundùm omnem æquiparantiam.

Hæc Ioannes Sanchez. Ex quibus illationes modò *n.* 7. à Castro Palao allatæ, qua ratione corruant, jam vides.

9. Sed quomodo Ioan. Sanchez respondere possit tribus illis argumenti, quatenus contra semilitant, quibus usus est Castro Palaus *supra, num.* 6. ex scriptus? Putarem posse in hunc modum: Ad primum illud: *Sicuti dixi*, non indicare omnimodam similitudinem, sed aliam, juxta morem sacræ Scripturæ: *Estote perfecti sicut Pater vester perfectus est*, &c. Præterea Christus Dominus expendit vitam, quamvis illa nostræ salutis non fuisset extremè necessaria, poterat enim aliis viis hominem redimere. Cùm ergo nos nemo obliget in minùs necessariis: clarè patet illud (*sicuti*) non esse intelligendum secundùm omnem æquiparantiam.

10. Illud; *Sic debemus animas pro fratribus, ponere* notat convenientiam, & consilium, non verò præceptum ut expendentes verbum, *debet*, ex more sacræ Scripturæ probavimus *in Opusc. de Com. cap.* 1. §. 6. *n.* 52. Quòd si contendas notari præceptum, dic illud esse dumtaxat nè quis ad peccatum inducatur; non autem ut à peccato abducatur, quæ ea explicatio doctrinæ S. Thomæ modò à Ioan. Sanchez allata.

11. Ad tertium, negandæ est Consequentia absolutè, & quatenus facit contra præsentem doctrinam. Patet quia argumentum nihil probat, posset enim quis sic arguere: Bona spiritualia, & maximè æterna sunt Deo gratiora, quam quodlibet temporale, sed unus actus virtutis, sed secundus, & alij consequentes gradus Gratiæ sanctificantes, sed ipse primus, etiam quando peccator illum acquirere ex se, vel amicorum consilio facili negotio (adjuvante semper Deo) posset, est gratior Deo &c. ergo ex Charitate etiam in quocunque casu vitam postponere ego pro bono quolibet spirituali proximi debeo, quod tamen nemo dixit. Concedenda solùm igitur est Castro Palao Consequentia in casu inductionis ad peccatum, de quo jam constat adesse præceptum, non verò abductionis ab ipso, de quo non constat, imò nè Martem obliges ad patiendam prædictam secationem constat non adesse. Hæc in gratiam hujus posterioris sententiæ sint dicta satis, quam benigniorem & hominum fragilitati magi accommodam esse inficiabitur nemo.

12. Ex opinione Castro Palai sequitur, te omnes fortunas debere profundere ob extremam spiritualem necessitatem proximi, quia si per ipsum debes vitam, multo magis fortunas. Sed quid in sententia Ioānis Sanchez? Num sicuti per ipsum ob jus naturale vitam conservādi non obligor ad salutem spiritualem proximi, ita nec obliger ob jus naturale conservandi eas saltem fortunas quæ ad vitam sunt necessaria? Id diligenter expende.

§. III. *De Charitate inimicis debita.*

1. OMnes scimus esse à nobis inimicos diligendos, sed in quo ea dilectio, quæ sub mortali præciptur, consistat, non scimus omnes. Consistit porrò in tribus, Ita Suarez *d.* 5. *de Charit. sect.* 5. *nu. præsertim.* 9. Conninch. *d.* 24. *de Charit. d.* 6. *n.* 82. Castro P. *t.* 1. *tr.* 6. *d.* 1. *de Charit. p.* 6. *à num.* 2. Aliique ab eodem citati & passim. Primò, nè inimico, vel etiam peccatori malum velimus, ut malum ipsi, seu incommodum, seu molestum est, id enim est merum odium, & ex genere suo mortale, atque à fidelium animis omnino repellendum. Ex eo autem (ut Ioan. Sanchez *d.* 20. 11. *fine* advertit) quod experiaris te trepidare coram eo, qui te offendit, imò & expallescere, & cupere eum non vidisse, vel ut longè discedat; non statim putes te peccare; si ad malè illi desiderandum non procedas: illi enim sunt motus naturales, necessarij ò sequentes, ex præsentia objecti apprehensi, ut sibi molesti non verò actus voluntarij de malo alterius.

Secundò, ut ex, corde offensam nobis ab inimico illatam remittamus. Sed quid est istud remittere? Ajo esse id ipsum, quod modò dixi; idest non debere nos moveri ab offensa per inimicum accepta, ad volendum ipsi malum, quatenus malum ipsi est.

Tertiò, ut hanc remissionem non in corde solùm, & animo confoveamus occultè, sed ut proximis, & ipsi præsertim inimico palàm faciamus: ex virtute enim Charitatis obligamur nulli esse scandalum; seu non esse occasionem proximo, quâ ipse peccet: at si inimico hunc remittendi animum non ostendamus, perdurabit ipse in inimicitia: cujus non potissima causa jam esse-mus.

2. Vt autem hæc, & alia dicenda, clariùs intelligantur; quinque actus sunt cum Lessio *l.* 2. *c.* 47. *dub* 4. *n.* 21. distinguendi circa malum, quod inimico velle ex quinque motivis possumus.

Primus est, quem modò dixi, quo malum eo fine, eaque intentione inimico velimus, vt ipsi malum absolutè sit, nihil aliud addendo.

3. Secundus ex intentione, ut inimicus emendètur; qua ratione, Pater filio vult verbera infligere, ut is corrigatur.

4. Tertius, ex intentione, ut malefactor, quique me læsit, à malefaciendo mihi, & proximis avertatur. Vides? Hic bonum aliorum, in præcedente bonum ipsius malefactoris intenditur.

5. Quartus quia bonum, & secundùm Iustitiam est, ut qui malè agit; tantundem habeat pœnæ, quantùm meretur ejus culpa; ideo actus, quo malum inimico desideratur, potest, hoc quarto modo, fieri intentione, ut malefactor ideo pœnam; & incommodum subeat, ut Iustitiæ æqualitas custodiatur. Hac intentione Deus puniens, seu justam, vindictam sumens de peccatoribus malum pœnæ illis infligit.

6. Quintus: *Vt fiat aliqua* (sunt verba Lessij *l. cit.*) *reparatio injuriæ, & satisfactio: dum enim ille punitur propter injuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur. qui enim lædit, plus justo suo affectui indulget, sibique sumit, & alteri detrahit: dum autem punitur, illud ei quodammodo adimitur, cum contra voluntatem patiatur: & quia id agitur in gratiam læsi, censetur ei donari: Et sic fit non nulla compensatio, ut experientia probat, tunc enim animus læsi acquiescit, & sibi satisfactum putat. Est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & injuriæ reparatio, hic finis intimè conjunctus est cùm præcedente, & ex necessario resultat.*

7. His distinctis: Assero primum actum, nisi parvitas materiæ leniat, esse mortalem, & ut dixi, à Charitate omnino interdictum: Secundum, Tertium, Quartum, Quintum, non esse peccata: imò esse actus Virtutum, eo modo, quo *ibidem* fusè Lessius explicat. Fateor tamen in quinto inesse magnum periculum, nè, dum illum exerces, transilias ad primum.

8. Dices: In hoc quinto non solùm apparet dictum periculum, sed is prorsus videtur esse ipsissimus primus actus. In utroque enim desideratur alteri malum, ut illi sit malum, & incommodum: nam hoc incommodum, quod alter patitur, dum pœnam subit, reputatur à læso suum bonum, & grata satisfactio, quod certè videtur esse proprium odij.

Respondet bene Lessius, *ibid. num.* 25. esse magnum

discrimen inter primum, & quintum actum: in odio enim in quo consistit primus actus desideratur alteri malum, solùm ut ei sit malum; idque absque,modo,vel mensura; In vindicta verò (ita vocatur actus quintus, imò & cæteri præter primum) solùm secundùm mensuram delicti,in odio sistitur in malo proximi, in vindicta sistitur in recto ordine justitiæ; in odio non fit reparatio injuriæ eo modo, quo debet fieri, in vindicta verò fit debito modo, nempe medio Iudice, non autem immediatè per ipsum læsum,læsus enim, licet possit ex Io. Sanchez *d. 2. num.* 11. à Iudice, immò & à Deo petere prædictam vindictam justam, quantam scilicet meretur culpa lædentis: non potest tamen esse ipso infligente, juxta illud ad Rom. 12. *Mihi vindicta, & ego retribuam.* Cùm ergo in primo actus læsus ex se desideret malum ut malum alteri: in Quinto autem non est, sed à Iudice, idque cum moderatione juxtà quantitatem delicti: clarè apparet, esse hos actus valdè diversos.

Verùm nondum animus quiescit, nisi ad peculiares nonnullos casus,de eodem hoc argumento explicandos, descendamus.

Accusare inimicum, non remittere judicè, &c.

9. Licetnè apud Iudices inimicum accusare,accusationem prosequi, nec ab illa velle desistere, nec velle remissionem per publicum instrumentum, seu Notarij scripturam exhibere?

Respondeo: Si hæc fiant intentione dicta in primo actu certum est esse mortalia: si aliis modis, non esse; etiamsi quamcunque aliam satisfactionem lædens afferat. Ita Lessius *ibid. n.* 24. Suar. Coninch. Lorca, aliique apud Castro Pal. *loco cit.n.*9.Ratio est, quia læsus in his, quod justum exposcit. Absit tamen scandalum: quod aberit, si tuam intentionem palam facias.

Videbitur alicui esse aliquis scrupulus, si hæc fiant, ex intentione *quinto loco* explicata. Verùm, fateor esse consulendum, ut juxta Christi Domini consilium, huic tuæ satisfactioni propter ejusdem amorem renunties: tamen in rigore peccatum non est,quia cùm Iudices sint à Republ. positi; ut reos puniant, & læsis satisfactio exhibeatur; idque sit bonum Iustitiæ ut modò vidimus; & secùs iniquè ejusmodi Iudices pro satisfactione offensorum ponerentur: consequenter dicendum, si læsi hoc ipsum petunt, Ius ex Iustitia debitum petere. Quòd si ipsi reo id sit provocativum odij, scandalum erit passivum: læsus enim dum rem justam petit, & dum à publico Iudice eam petis,nihil mali, & nihil speciem mali habens committit adeóque in scandalum peccaminosum non incurrit.

10. Si tua satisfactio, exemplum punitionis delinquentis, & hi similes bonis fines sint adeò leves, & cum ea facilitate animi negligi possint,ut longè superentur à damno,quod inops,verbi gratia familia rei puniédi passura esset;tunc alicui videbitur obligare Charitas ad publicè remittendum:nam ex probabiliore sententia dicta §.*i.n.*18.Charitas obligat proximi malo gravi succurrere, si cum parvo proprio incommodo possimus. Notanter dixi(alicui videbitur) nam hìc adest culpa,quæ semper meretur dignam pœnam;& hæc re ipsa à Iudice, ne imò punita remaneant delicta,infligitur,nullo respectu habito ad damna familiæ rei:quod non est in casibus,de quibus, sermo fuit *in dicto n.* 18. Cur ergo non licebit ad dictam pœnam concurrere ei,qui ex bonis finibus prædictis accusat? Nam fortassè propterea absolutè Lessius paulò antè *n.*7.dixit licere: nec hanc,vel similem exceptionem adhibuit. Id tamen expende,Lector,accuratiùs.

Salutatio inimici.

11. Frequens Confessariorum & Pœnitentium scopulus: Aio te non esse regulariter obligatum salutare inimicum: Ita Suar. *d. 5.de Charit.sect.5.n.*8. Con.*d.*24. *de Charit.d.*6.*n.*91. Bonac.*t.*1.*d.*5.*c.*1.*Decal.prac.q.*4.*p.*3. *n.*9. Diana *p.*2.*tr.*15.*resol.*62.Ratio, est, quia cùm non teneamur salutare quosque nobis obvios; salutationis omissio non est per se signum odij,nec ex excitas inimicum ad odio habendum non salutantem.

12. Dixi(regulariter:)nam si antea illum solitu es salutare,& nunc è salutatione abstineas; vel si ex circunstantiis colligatur, te nunc salutationem omittere, ex odio propter injuriam acceptam, vel si inimicis sit tuus superior; vel si occurrentibus pluribus: inter quos est inimicus;cæteros salutes,excepto inimico;vel siultra omissionem salutationis, oculis præter solitum torvis inimicum aspicias; insolitovè fastu pileum capiti comptimas: peccabis sanè, quia sic fomitem odij sine dubio præbebis. Iuvat afferre Hurtadi de Mendoza sententiam apud Dian. p.5.tr.13.rs.89. *Ab obligatione salutandi* (inquit) *solvo, Primò Parentem, Prælatum,Iudicem quādo ex circumstantiis colligitur in pœnam justam, eos non salutare inimicos. Secundò, eos, qui sine gravi incommodo honoris non possent salutare inimicum, hoc tamen est valde rarum. Tertiò,eum qui infamem accepit injuriam,cujus æstimatio petit austeriorem vultum ut vocetur fuisset Fur, judæus Sodomita:tunc enim prudenter censetur omissionem salutationis non esse ex odio, sed ex justo calore, & ingenii acumine, qui juste omittit urbanitatis signa:item esse multis argumentum,eum parvi æstimasse tam acerbam injuriam.*

13. Duo Religiosi,cujusdam rixæ causa,se intra septa domestica non salutant;peccántne mortaliter,si antea se invicem salutare consueverunt?Respondeo:ita profectò quia par est scandalum aliis Religiosis,ipsisque invicem, qui rixam habuere. Excusari à mortali tunc possent, ex Trullench.*mox citando,n.*7.quando comperta esset horum probata virtus:& rixa, ejúsque causa,quam alij sciant; fuisset levis,unde judicentur non ex odio gravi, sed ex levi quadam passione, vel in significationem accepti gravaminis, & injuriæ moveri ad omittendam salutationem. Idem usu venire posse video in timoratis sæcularibus,levi causa rixæ existente,si præsertim aliis cognita: ut item, inter maximè conjunctos,inter quos difficulter præsumitur intercepere ex hoc solo signo odium grave,ut inter patrem, & filium, &c.Ita Valerus apud eundem Trullench-*l. c.* vide etiam Diana. *p.*2. *tract.*5.*resolut.*62.

Resalutatio ejusdem.

14. Si inimicum modo dicto graviter tibi infensum te salutantem non resalutes, peccas mortaliter,Ita Suar. Coninch. Bonac.*ibid.* Ratio est, quia positâ inimicitia, omisso resalutationis non solùm imputatur inurbanitati,sed maximè odio. Excipe,nisi adeò inferior esset salutans, vel caveret circumstantiæ,ut ejusmodi odij judicium non fieret. Idem, puto esse, si ita animo distractum te simules, ut verè appareas ad salutationem non advertisse,

15. Quæsivit nuper quidam à me,An si certè moraliter prævideam mihi salutanti inimicum, ipsum cum debita resalutatione non responsurum,an inquam,obliger salutare, quamvis mihi tunc incumbat priorem esse in salutando? Certè non ausus sum obligare; quia sic subiret periculum graviter invehendi contra non resalutantem, fierentque peiora prioribus; quia tunc sibi imputare debebit inimicus, qui ita se gerit, ut certitudinem moralem de omissione suæ resalutationis alteri det. Vide quæ *mox n.*23. dicam de nolente acceptare sibi oblatam satisfactionem.

16. Quæsivit rursus nobilis Matrona, cui paris nobilitatis vir consanguineum occiderat,an obligaretur illum resalutare more patrio,quo Matronæ viros nobiles salutantes resalutant inclinato corpore,vel saltem capite Ego voluissem obligare: quia salutationem tunc denegare, est ostendere odium: verùm quidam doctus à me consultus,nequaquam sub mortali obligavit:in Muliere enim Matrona,cujus non est vindictam sumere de injuriis, illa denegatio salutationis non est odij signum,sed sensus justi doloris, vel muliebris fastus, vel quiescimile

Exclusa

Exclusio à communibus beneficiis.

17. Dixi *in opusc. de Sacrif. Miss. l. 2. cap. 2. §. 13.* fore peccati mortalis reum Sacerdotem, si à participatione sui sacrificij inimicum velit excludere: Idem in præsentiarum universim addo: si enim pro omnibus incolis huius vrbis ores, omnibus vicinis eleemosinam impartiaris, omnibus huius familiæ legata, quâvis voluntariæ distributionis, &c. non potes inimicum, qui fortè inter hos intruserit, excludere. Ita Suar. *ib. n. 2.* Coninch. *ib. à n. 85.* Vid. *2. 2. d. 3. q. 3. p. 2. c. fin. ver. Tertiò sequitur.* Ratio est, quia licet orare, stipem elargiri, legata distribuere non teneris, tamen: posito, quòd ea exhibes, perspicuum esset te tamen odij si nolles aliquem ex illis admittere. Quòd beneficium pro omnibus non sufficit; tunc profectò amicos proferes sine culpa: Ita S. Thom. *2. 2. q. 25. art. 9.* sic enim non est signum claræ inimicitiæ, sed ad summum non amicitiæ: at signa positivæ amicitiæ ostendere ex consilio quidem, non verò ex obligatione, teneris. Vnde etiam fit, vt positivè orare, ex præcepto, pro inimicis non obligeris: hoc enim solùm est de Consilio cùm ad vitandam mortale satis sit in communi oratione illum non excludere, nam sic virtualiter iam includis, ita Trull. *l. 1. in Decal. c. 5. dub. 5. dub. ... n. 4.*

Veniæ Petitio.

18. Veniam petenti nolle dare, nimis aperta odij demonstratio esset. Sic Coninch. *l. c. n. 95.* Suarez *l. c. n. 9.* Sà *verbo Iniuria, n. 9.* Ita si veniam per se, vel per alium petenti negares signa aliqua, quibus te inimicitiam deposuisse significes. Solus superior offensus potest subdito, ut is emendetur, vel iustè puniatur reconciliationem in hoc casu differre, quia id non odij signum, sed potius est amoris, vtpotè ad emendationem conducens. Verùm, multa prudentia opus est, nè plus æquo subditus exacerbetur.

19. Difficultas est; Quando lædens veniam quidem petit, sed debitam satisfactionem, vel dare non vult, vel certè non potest: lædens inquam, huic enim soli competit veniam postulare; non læso, cum huic satisfit, si se promptum præferat ad decentem reconciliationem; atque si à signo odij, vt dictum est *superius*, se se contineat. Pro hac difficultate.

20. Dico primo: Si non potest, si damnum factum sit irreparabile, quale fuisset homicidium, vel etiam non debet, vt si læsus exposcat ab offendente tantum satisfactionem, ut prudentum arbitrio excedat offendentis culpam: Si, inquam, non potest, vel non obligatur offensus cum signis depositionis inimicitiæ respondere, & veniam dare: secùs meritò iudicetur in odio gratis velle persistere, dum debito suo eius adversarijs non deest.

21. Illud tamen nota: quacumque satisfactione ab hoc petente veniam exhibita, adhuc læsum posse expostulare satisfactionem punitionis delicti à Iudice infligendæ. Ita S. Thom. Cætan Arag. Tolet aliique, quos citat, sequiturque Fagund. *l. 1. in præc. Decal. c. 12.* quia ut *supra* diximus, ad hanc ius Iustitiæ habet; licèt iterum moneam; rem esse periculo poscendi expositam.

22. Illud insuper nota: non esse coarctandum offensum, vt statim ac iniuria illata est, veniam dare teneatur, cùm ûe satis sit negativè se habere. Ita Azor. Fill. Villalobos, apud Trull. *l. cit. n. 11.* Sufficiens ergo tempus prudentis abitrio sit elapsum. Est enim supra humanam fragilitatem, recenti vulnere, necdum sedata animi perturbatione offensum cogere ad positivam reconciliationè concedendam; quare tunc dilatio non erit signum odij, sed potiùs indicium infirmitatis humanæ.

23. Dico secundò: Si lædens nolit satisfactionem debitam afferre, & tamen veniam sibi dari postulet; obligatis quidem ostendere te odium in animo nequaquam fovere; cæterum, potes modestè tuâ satisfactionem vrgere, atque illam ante reconciliationem expectare; rem enim tibi debitâ expectas; & odij fominem non tu ministras, sed adversarius, qui satisfactionem, quam potest, dare immeritò negat.

24. Inquires: Inimicus, qui læsit, obligaturnè semper à læso veniam submisso animo petere? Respondeo: Frequentissimè hanc obligationem nó cognosco: semel tamen, at iterum cognosco. Nam primò, eiusmodi obligatio non adest, quoties aliam æquivalentem satisfactionem læsus exhibet, verbi gratia, per pecuniam, per præventionem in honore, per amicitiæ signas officia, per amicorum intercessiones, &c. Secundò, quoties iniuriæ inter inimicos factæ, invicem se compensant. Tertiò, quoties læsus eam veniæ petitionem, vel non curare, vel ad sacundiam magis eâ incitare iudicabitur, vel quando apud aliquos, v. g. nobiles viros vsui illa non est. Quartò, quoties is, qui offendit, multò superior est, ut non conveniat à subdito veniam poscere: nisi fortè tanta fuerit iniuria superiorsis, vt ad eiusmodi petitionem ipsum prudenti iudicio vrgeat. Quintò: *Quoties* (inquit hic Castro Pal. *tom. 2. t. 6. disp. 1. p. 8. n. 10.* ex Bonacina *præsumis petità veniâ, & satisfactione pro tua parte exhibita alium non correspondurum; tunc enim titulo compensationis rationere quasi in depositum satisfactionẽ poteris, quousque videas alium paratum debitũ exhibere.* Sextò, quoties offensus est absens, nec facile per se, vel per alium conveniri potest. Ita Trullench, &c. citans Azorium. Septimò, quoties non est elapsum competens tempus, ut in simili dixi *n. 22.* Solùm igitur tunc erit necessaria, quando gravis fuit læsio, & aliud remedium ad reconciliationem adhiberi, vel non potest, vel omnibus à viro prudenti expensis, non debet. Sic filius respectu patris, subditus respectu religiosi Prælati, vxor respectu viri, servus respectu domini in gravibus iniuriis, sæpe veniam petere debebunt, à quo alij faciliùs ex prædictis; vel similibus capitibus excusabuntur.

Alloqui inimicum.

25. Inimicum non alloqui signum per se odij non est, cùm non sit omni proximo debita colloquendi familiaritas. Ita idem *ibid. n. 21.* tamen si ante conceptam inimicitiam cũ eo sermones miscebas, obligaris à colloquendo te non subtrahere: eo modo, iisque limitationibus quas dixi de salutatione. *n. 12.*

26. Quando allocutio debita non est, si prævideas ex tua allocutione fore, ut inimicus odium deponat, obligatis alloqui, si sine multa animi difficultate potes; nam si notabilem difficultatem patiaris, te nequaquam cogo. Ratio est, quia bonum speciale proximi, quale tunc est depositio odij, procurare ex Charitate tenemur cum aliquo incommodo, non autem cum magno.

27. Quando autem collocutio debita est, Dubitatur quisnam tunc, eam incipere debeat; Sanè debebit lædes: sanè inferior: sanè qui prior insuriam intulit? & rixæ fuit quasi primus excitator: sanè, qui notabiliùs offendit, etiamsi fuerit in offendendo posterior. Sed quid, si vel æquales moraliter fuerint iniuriæ: vel omnibus prudenter considerati, non sit maior ratio, quod potiùs incipiat vnus, quàm alter; Respõdeo. Tunc vtrique incumbat, capta occasione, locutionem aggredi. Quod si accidat occasio, in qua vni potiùs, quàm alteri secundùm morem regionis, seu propter aliquam circumstantiam, vni conveniat loqui, non alteri: ille sermonem incipere debet, non hic, quia tunc ita ratio dictat. Certè regulariter inter æquales ei incumbit priùs salutare, qui coram altero pertransit, quive de novo accedit; non verò illi, qui stat. simile igitur quid evenire potest in colloquendo. Parimodo, si ego indigeam tuo auxilio in re quapiam, mihi incumbit loqui priùs auxilium postulando, quàm tibi: & sic in simillibus.

28. In Monasterio quodam Monalium, duæ ex illis, post rixam, nescio quàm, profitebantur, omnibus advertentibus, per multos annos nunquam inuicem colloqui. Dubitavit earum Confessarius, an ex in peccato mortali versarentur: & obstinatè sic perseverantibus, an esset absolutio, & sacra communio iisdem impertienda?

Equidem si per aliquam hebdomadam post rixam, à colloquendo abstinuissent non condemnassem de mortali: quia præsumi tunc potuisset, expectari interim: vt ira deferveſceret, vtque caperetur loquendi prudentior occasio, vel quid simile: unde non statim cessatio locutionis iudicari potuisset odij signum. Eodem redisset, si per aliquod non valdè longum tempus rarissimè se obtulissent sermocinandi occasiones? nunc verò, cùm hæc non supponnas, puto esse distinguendum. Et siquidem causa rixæ fuit de re levi ipsaque rixa fuit levis; erit quantum est ex hoc capite odij, vel scandali, hæc omissio loquendi à mortali excusanda (esto, sit venialis, & ex alio capite, v.g. ex gravi comptemptu, vel simili possit esse peccatum grave.) Ratio est, quia tunc maximè in timoratis, vt in similli dixi *n.* 13. non præsumitur id oriri ex odio gravi. At si causa rixæ fuit gravis, vel gravis rixa certè cessatio loquendi de mortali erit condemnanda quia in his casibus cessatio loquendi per tot annos, meritò præsumitur ab odio non levi proficisci. Porrò Confessarij permaximè adhortentur omnes, præsertim eos, qui simul convivunt; vt in amicitiæ signis exhibendis prodigi sint, ut ita dicam, nec solùm liberales: id enim nos reddit amabiles hominibus, Angelis, Deo. Odi ego acriter eos, qui semper amaro sunt vultu, & austero, nec subditos, consodalésque solùm, sed multò magis superiorem: dum de S. Romualdo prudentissimo æquè, ac sanctissimo Abate; cuius hodie, cùm hæc scribo, memoriam, colimus, sic lego in festo S. Romualdi 7. Febr. l. 2. Breu. Rom. *Vultu adeo læto semper erat, ut intuentes exhilararet.* Nec immeritò statim additur, *magno apud Principes: & Reges in honore fuit.*

Desiderare malum alteri Vbi;

De Invidia.

29. Inquiras primò, An ſicuti Inimico licèt velle malum punitionis modo dicto; ita vniversum possit quis proximo malum ex aliquo motivo desiderare;

Respondeo Certè non statim ac illud licet, sequitur & hoc licere: nam inimico desideratur illa punitionis pœna, quam iustè meretur; at proximo nullam merenti pœnam malum, desiderare, iniquum per se est, id ergo diligentiùs discutere hac occasione, ne gravemur; & solent quidem afferri exempla: An possit filius mortem patris optare, vel de illa gaudere, non vt malum patris, (hoc enim esset odium execrandum) sed vt ipse filius paterna hæreditate fruatur; An mater posset desiderare mortem filiæ, ne illam alere, vel dotare cogatur; An possit subditus mortem cupere sui Prælati; vt Prælaturæ ipse succedat, vel ut ab eo Prælato sibi infenso liberetur? & similia. Si solùm desideres, vel cum gaudio excipias eiusmodi effectus, hæreditatem, molestiæ carentiam, Prælaturam, &c. facilis est responsio: licitè enim hæc optas, vel amplecteris: quia non gaudes de alterius malo, sed de proprio bono. Certè non potest quis licitè gaudere de fornicatione, de comestione carnis, ut facta die vetito, &c. nec, illa desiderare, ut tunc fiant, quia gauderet de peccato illoque desideraret; (lege Castro Pal. *tom.* 1. *tract.* 2. *dist.* 2. *p.* 10. §. 2. *num.* 11) tamen posito, quòd hæc cum peccato quis commisit, potest de habita prole sibi complacere, déque viribus refectis: quia non de peccato gaudet, sed de effectu secuto, qui bonus est; ita in casu nostro.

30. Rursus. Si desideres sub conditione, facilis item est responsio licitè posse. Si quis enim hunc actum eliciat: *Si meus Petar moreretur, ego hæreditate potiter: Si filia mea occumberet, ego molestia liberarer:* & gauderet tũc ille non patris, vel filiæ morte, sed hæreditate, déque carentia molestiæ; culpam odij non committeret, ut potè qui, simili modo de bono suo gaudeat, non autem de alieno malo.

31. Denique si absolutè desideres in hunc modum: *Cupio mortem patris, non ut malum patris est, sed ut bonum meum, seu, vt cuiusquunque bonum nimirum, quia ex illius morte ego eius hereditatem adibo?* vel sic; *Vtinam moriatur mea filia, nam sic sexcentas sollicitudines excutiam, &c.* Si inquam, sic desideres, maior est resolvendi difficultas: quia tunc eligis velle malum illis, quamvis ut causam tuiusmodi, quod non videtur culpa vacare.

Et ita quidem putat Bonacina *tom.* 1. *d.* 4. *circa* 4. *Dec. præcep. q. vnica. p.* 3. *n.* 3. his verbis: *Secundò sequitur illum graviter peccare, qui, grave aliquod malum corporis parentis exoptat: Exempli gratia, cupiendo illis mortem, ut quamprimum hæreditatem succedat; Ita Silu. Navarr. Graffius, Reginald. Tolet. Clavis Regiá, Molefius.* Hæc Bonacina.

32. Nihilominus Castro Palaus *tom.* 1. *tr.* 6. *d.* 2. *de Charit. p.* 1. *num.* 11. postquam firmavit, posse malum proximo desiderari propter bonum Iustitiæ, vel bonum publicum, vel ipsius proximi, unde liceret ex zelo Iustitiæ desiderare punitionem, condignam mortem malefactori gaudere de morte peccatoris scandalosi; qui non amplius erit causa ruinæ plurimorum; cupere effrænato filio mortem; nè longiore vita graviora peccata committat, gravióque condemnetur; optare patri seni, infirmóque, vel filiæ inopi mortem, ne in tormenti vanæ & similia; quia hæc desideria sunt finaliter de bono proximi, non de malo, postquam, inquam, hæc firmavit, sic addit: *Credo, si cum debita moderatione faciat te posse absque peccato mortali de vita alicuius tristari, & de illius morte naturali gaudere, illámque inefficaci affectu peterę desiderare: non quidem ex displicētia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum inde secutum. Sic docere videtur Emanuel Sa, vbi absolute dicit te posse proximo optare malum corporale ad salutem animæ, & mortem ob Reipub. bonum & honestum, & hosti tibi alioqui valdè nocivo mortem, non odio, sed ad vitandum damnum suum item de morte ei eius gaudere ob bonum inde secutum. Azor, & Bonacina* 1-2. *disp.* 3. *circa* 1. *Decal. præcept* quæst 4. *p. vltim.* §. 7. *n.* 7. *affirmant licere matri mortem filiarum optare, eo, quòd ob deformitatem; vel inopiam non possit eas iuxta cum desiderium nuptui tradere: & idem esse dicunt, si ob illarum causam male tractaretur à marito: posset enim illarum mortem optare, ut ab illo damno liberetur Consentit eis Ioannes Sanchez, qui sic inquit: Licitum est optare tibi vel proximo mortem ob vitandam molestam infirmitatem, mendicitatem, vitam pœnalem amarito inflictam, & alia huius generis: dummodo desideres, ut à Deo infligenda, non ab homine iniustè vel à Dæmone. Ratio est quia huiusmodi desiderium, & gaudium de malo proximi, non tam est desiderium, & gaudium de malo illius, quam de bono inde secuturo: ergo non habet malitiam: quia illam habere non potest, nisi finis illius malus sit cum tota specie actus in efficacit exprime desumatur.* Hæc Castro Palaus, qui etiam respondit ad quasdam rationes in contrarium. Rectè autem dictum est (morte naturali) nam si occasionem iniustam desiderares; te sine dubio peccaturum, paulò antè vidimus.

33. Vereor autem, ne Bonacina modò à nobis *num.* 31. *sine*, allatus sibi adversetur. In alio enim loco contrarium docuit, vt meritò eum pro se Castro Palaus citare potuerit. Ecce Bonacinæ verba *tom.* 2. *d.* 3. *circa primum Decalog præcept. q.* 4. *p. vltimo*, §. 1. *num.* 7. citato iam modò à Cast. Pal adversantia suismet verbis *dicto num.* 31. à nobis allatis: *Ex dictis sequitur eum graviter peccare contra Charitatem, qui alicui malum exoptat; ex displicentia personæ, & non ob bonum ipsius vel alterius.* Et paulò post: *Secus, si gaudeat de malo, vel tristetur de bono ex bono motivo; actus enim inefficax specificatur à motivo; ab eoque bonitatem, & malitiam sumit. Ob id à mortali excusatur, qui de sanitate alicuius tristatur, quia ex recta valetudine occasionē sumit peccādi:* & post pauca: *Idem dicendū videtur de Matre quæ mortē filiabus exoptat: quia occasione ipsarum malè secum agitur à marito, aut iniuriis afficiuntur*

non

non enim propriè detestatur filias ex displicentia ipsarum, sed in detestationem proprij mali. Hæc Bonacina. Ex quibus videsopinionem Castro Palai esse satis probabilem.

34. Inquires secundò: An sicut alius, ita sibi ipsi possit quis modo dicto malum optare, v.g. mortem ad ærumnas vitæ huius evitandas?

Respondeo, Ita propter easdem rationes, quia tunc bonum sibi optat, non malum. Ita Vasquez, Sà, Turrianus, Navarr, apud Bonac. *disp.3. q. 4. p. vlt.§.1.n.11.* Neque sequitur ad easdem molestias declinandas, posse aliquem necem sibi vel aliis inferre velle, vel re ipsa inferre: non sequitur, inquam, nam ibi actus desiderij est inefficax, hoc est, sistit solùm in ipso desiderio; qui autem inefficax sumit suam bonitatem, malitiámve à mo-dovsinefficax sumit suam bonitatem, malitiámve à motivo, seu fine. At hic est efficax, hoc est, tendi ad ipsum externum effectum; qui actus efficax speciem sumit suam non à motivo solùm, seu fine, verùm etiam ab ipso operi externo, quoad patrare quis intendit: Cùm ergo in hoc casu ipsum opus externum sit nex propria, quæ semper est illicita; etiam erit & illius volitio.

Sunt apud nos non pauci rudes, qui tanquam de mortali se accusant, sibi mortem optasse, quo incommoda vitæ huius effugiant. Eiusmodi Pœnitentes, cumque Confessarij sunt admovendi, illisque conscientia est ea liberentur: hi, ut sollicitiores sint in docendis Pœnitentibus. Nam profectò admirans sæpiùs adverti, aliquos solitos frequentissimè conteri, hac errònea conscientia laborasse. Deus immortalis! nunquàmne Confessarius ibi scrupulo vertit, se teneri ex charitate, ex Officio, Doctoris munus erga Pœnitentes exercere? Medicus est Confessarius, Iudex, & Magister.

Invidia.

35. Inquires tertiò. An sicuti potest quis modo hactenus explicato gaudere de malo alterius, quia sibi bonum, sic contra, licitè queat tristari de alterius bono vt sibi malum; Respondeo: Hic videtur esse actus invidiæ, quam sic communiter describunt Doctores ex S.Thom.2.2.*q.* 36.*art.* 2. & 3. Valent. Coninck. Suarez, Bonac. Aliique apud Castro Pal. tom.1.tr.6.d.4.p.2.n.3. *Est inordinata tristitia, qua quis dolet de bono alterius, non quatenus est illius bonum, sed quatenus videtur diminuere propriam excellentiam, seu proprium bonum.* Quare quando quis tristatur de bono alterius, quia vult ut illi malum, est actus odij: quando tristatur de eodem alterius bono, quatenus hoc bonum verè est malum eiusdem, vel est malum tuum, vel est malum Reipub. pertinet ad Charitatem, At quando tristatur de bono alterius, ut est diminutiuum seu ut apprehenditur diminuere propriam excellentiam, bonumque proprium, est (inquiunt) actus invidiæ.

36. Hæc communiter. Quæ tamen mihi difficilia semper visa sunt. Cùm enim ad eundem habitum pertineat amare rem & odio habere eius contrarium: per eandem enim virtutem amo, v.g. bonum mei Patris, & odio habeo malum meo Patri adversarium: sanè ad eundem habitum, quo naturaliter saltem, se quis amat, pertinebit gaudere de malo alterius, est bonum suum, modo *supra* concesso, & pertinebit tristari de bono eiusdem, vt eiusdem malum. Lege S.Thom. 3.*p.q* 85.*art.*2.*ad* 1.

37. Præterea, ex communi Doctrina, non peccat is, qui videns v.g. divitias in proximo, tristatur eas se non habere, si non tristetur eas à proximo possideri; quia sic non dolet de bono alterius, sed de propria carentia, quæ sibi mala est. Lege Bonac. *t.1.d.3.q.4.p.vult.§.1.n.1.* & passim. Iam arguo: Quando doleo de bono alterius: ut est diminutivum meæ excellentiæ, non doleo de bono alterius absolutè, sed formaliter de malo meo, seu de diminutione meæ excellentiæ, quæ mihi mala est: Ergo (nisi aliud addatur, quod *mox.* nos addemus) actum peccaminosum non elicio. Et ratio fundamentalis est, quia omnes modò docuimus, actum inefficacem sumere speciem suam à fine, vel motivo. Quoniam ergo in casu nostro finis tristitiæ est diminutio mei boni, de qua tristari licitè possum? actus eiusmodi, ex hoc capite, peccatum non erit.

Fatetur Castro Palaus *l.c.n.*3. imminutionem propriæ excellentiæ malum esse, & dignum, ut de illo quis tristetur: sed quia invidus non solùm de illo malo, sed etiã de bonò proximi per se, & non per accidens tristatur? quia bonum proximi per se, & immediatè hanc imminutionem causat ea de causa, inquit; hæc tristitia mala est.

Sed non satisfacit: nam falsum est: inuidum in hoc actu tristari de bono alterius per se, & non per accidens: tristatur enim de eo bono, ut causat diminutionem excellentiæ propriæ, atque adeò ratione alterius, & consequenter per accidens. Quòd autem immediatè causet diminutionem dictam, non obest, sed favet nostræ doctrinæ: tã tanto magis erit odio dignum. Sicut enim, si gauderem de malo alterius, v.g. de morte patris, ut causante immediate bonum meum, putà hæreditatis successionem; non esse peccatum, *supra* omnes vidimus: sic contrà, si doleam de bono alterius, ut causante immediatè malum meum, culpa non erit.

38. Virgo: At sic tolleretur de medio peccatum invidiæ, vnum ex septem capitalibus. Respondeo nequaquam tolli. Est autem menti revocandum, non inde illa septem capitalia appellari, quia semper sint mortalia; neque enim semper Superbia, Gula, Ira, &c. mortalem culpam attingunt: sed quia sunt veluti capita, & radices, vnde frequens mortalium numerus enascatur: & certè ex tristitia boni alterius, quatenus apprehenditur diminuere propriam excellentiam, sæpissimè progignuntur insidiæ contra proximum, odio; detractiones, infamiæ. &c. propter quæ rectè divit S.Paulus: *Inuidos tradi in reprobum sensum*; sicuti simile quid dicimus de superbis, iracundis ventri deditis, &.

39. Ipsum ergo peccatum invidiæ in se, & vt differt ab aliis (quod rectè Doctores dicunt oriri ab animo pusillo) consistere puto in ea voluntate, quâ admittitur illa apprehensio, per quam quis credit bonum alterius, ut bonum alterius est, esse causam proprij mali: v.g. quod honor sodalis mei sit dedecus meum. Dico (falsò) nam si verè ita esset invidiæ culpa non esset. Fac enim Antonium ignobilissimum duxisse matrimonio sororem Petri nobilissimi; cùm id bonum Antonij revera sit dedecus Petri, quis eundem Petrum de invidia damnabit, si tristetur de matrimonio, seu de hoc bono Antonij, non ut est Antonij bonum, sed ut est causa ignominiæ sui ipsius Petri; At si falsò simile quid apprehendam, vt si sanitatem, divitias scientiam mei proximi, ego sine vllo fundamento cedere in meum dedecus deliberatè apprehendam, déque illius proximi bonis trister; meritò invidiæ reus existimabor. Non autem dico invidiæ peccatum consistere in apprehensione, quæ est actus intellectus, sed dico consistere in ea velitione, qua admitto, seu non repello, nec corrigo eas pusillas apprehensiones, ex quibus ducor prædictam tristitiam. Atque id, quod diu mente revolvi, ad essentialem notionem invidiæ inveniendam, perdiligenter notetur: omnes enim alij modi, quibus invidiæ descriptio definitur, minùs sufficientes esse videtur.

40. Et Sanctus quidem Thomas, cæterique Doctores citati *litt.H.* quando tanquã certum supponunt invidiam esse tristiam, quâ quis dolet de bono alterius, vt est diminutivum propriæ excellentiæ; sunt inteliigendi descripisse invidiam ab effectu; ex voluntaria enim admissione illius pusillæ apprehensionis, in qua vera invidiæ culpa residet, nascitur tanquam effectus tristitia illa, pecaminosa quidem, si sit alicuius mali causa, ut esse solet facilè non tamen peccaminosa, si in ea dumtaxat sisteremus.

21. Quòd si constanter velit quis contendere inuidiam consistere in prædicta formali tristitia; ita id admittimus, ut culpabilis invidia non sit quælibet dicta tristitia; sed quæ est excedens, anxietatibus plena, uno verbo, inordinata: sicuti non quamlibet iram, vel gulã sed verò excedentem, & inordinatam culpabilem esse,

docemus

docemus omnes. Verùm, vides tunc non fisti in ipsa substantia tristitiæ, fit enim transitus ad dictas accidentarias deordinationes.

42. Ex his collige, à me libenter excipi sententiam Lorcæ 2.2.q.36.*in addit ad* 2. *art.* qui peccatum invidiæ ex se, & ex genere suo non esse mortale, sed veniale, docet (fateor tamen ad insidias graves, & damna contra proximum eligenda, facilè transire posse.) Ratio nostra est, quia tota eius malitia, vel consistit in eo quod quis apprehensiones illas pusillanimes admittit, vel in deordinationes modò dictas: at sive ea admissio, sive hæc inordinatio, dummodo sit modo *suprà*, explicato ineffica, nec transeat ad gravius quid; non videtur esse notabiliter contra bonum proximi, vel sui ipsius: ergo non videtur mortalis.

§. IV. *De dilectione Proximi, quoad non concurrendum cum spirituali ruina.*

1. DE scandalo egimus universim, *in opusc. de exp. Confess. lib.* 2. *cap.* 1. §. 17. nunc de eodem nonnulla speciatim. Differendum enim est de obligatione, quam quisque ex virtute Charitatis habet, nè sit proximo causa peccati, & consequenter damnationis æternæ. Obligatio autem hæc triplex est: Prima: nè peccatum proximi quis permittat, si impedire potest: Secunda, nè ad illud invitet, consiliumve det: Tertia, nè cum ipso peccante cooperetur.

Permissio peccati.

2. Si permittis in alio peccatum eo fine, ut ipse peccet, te peccare quis ambigit? Sed difficultas est; an aliquo bono fine illud permittere tibi liceat: tibi, inquam, potentia id peccatum impedire? Distinctione opus habemus. Ita Sanchez *de matr.* 10. *d.* 12. *num.* 52. Bonac. *d.* 2. *de pecc. q.* 4. *p.* 2. *vn. n.* 26. citans Navarr. & Turrian. Nam si permittas cum spe certa, vel valdè probabili, ut proximus in peccato deprehensus resipiscat, verbi gratiâ, ut filius deprehensus à patre in furto, non ampliùs furetur: vel ut quis se indemnem servet, v.g. ut maritus vxorem in adulterio, adhibitis testibus, comprehendat, quibus deinde testificantibus, divortium intentare possit; sine peccato permittit, quamvis impedire possit: semper tamen supponendo alium modum non adesse, quo illi boni fines haberi queant. Ratio doctrinæ datæ est, quia illa spes certa, & hæc necessitas se indemnem servandi, dant sufficientem causam ad eam permissionem.

3. At si permittas, ut solùm à peccante pœnam sumas v.g. si custos Gabellæ, vel horti se abscondat, quo mercis asportator, vel viator Civitatẽ, vel hortum ingrediatur, & sic pœnam solvat; peccas: quia pœna illa, cùm nondum sit contracta, non potest à te intendi, nisi intendatur & peccatum, ad quod illa consequitur, & pœna alio modo à te haberi non potest, nisi habeatur peccatum. Te tamen tunc ad restitutionem obligare non audeo. Ita Barthol. à S. Fausto *in Specul. d.* 11. *n.* 130. quia, esto peccaveris contra Charitatem, contra Iustitiam non peccasti; siquidem tuum officium non est consulere bonis delinquentium, eosque à pœnis præcavere.

Dixi autem te peccare, si permittas, ut solùm à peccante pœnam sumas: nam si tu Custos non intendas peccatum, ut nec damnum nec pœnam proximi: sed te abscondas, meliùs res tuæ curæ consignatæ custodiantur, ratiúsque delinquentes peccent, dum timent, nè fortè à latitantibus deprehendantur: te reum peccati non facio. Ita idem *ibid. q.* 131. citans Navarr. & Rebell. quia tunc ad summum non nisi præbes materiam, minoris mali, ut majus, vel certè frequentiùs eviteur.

4. Inquires: Quando ob bonum finem permittere licet peccatum modo dicto *n.* 2. licebitnè etiam positivé occasionem offerre ad illud: Licet, v.g. Patri relinquere clavem in arca, vbi sunt pecuniæ, quo filius furans deprehendatur ad correctionem? Secundò, licetnè marito dicere vxori, quod per æquivocationem conveniat cum Amasio, ut is veniat tali hora (non posse licitè dicere ut veniat ad peccandum: quia sic clara esset acceptatio, peccati certum sit) què isse deprehendi possit, & emendari; Tertiò, licetnè Domino convenire cum servo, ut afferat res ipsius Domini ad eum furem, qui ipsum servum ad furandum excitat, quò fur comprehendatur cum re furtiva, & sic non ampliùs eundem servum ad furtum sollicitet.: quia est casus; quem videtur permittere *l. si quis servus, ff. de furtis?*

5. Respondeo. Negant hæc, & similia licita esse Sanchez *l. c. n.* 53. & Bonac. *l. c. n.* 28. & 34. quia oblatio illa est tacita, imò expressa peccati volitio, seu acceptatio. Nec in tertio casu fauet lex: quia illa locum, propter aliquam præsumptionem, solùm habet in foro externo. Communiter tamen, licèt rarò (hoc est, ut ego interpretor, causa non levi existente) Petrus Navarra apud Castro Pal. mox citandum, inclinatque non parum Castro Pal. *t.* 1. *tr.* 6. *d.* 6. *p.* 5. *n.* 6. docentes, eam legem prodesse etiam in foro interno. Ratio concessionis potissima esse debet, quia causa illa non levis excusat à cooperatione cum alterius peccato, eo modo, quo de hac cooperatione docebimus *mox* universim: & ex altera parte, illa clavis oblivio, dictum illud æquivocum, illa adductio rei, non sunt actiones ex se peccaminosæ, sed indifferentes, nec vllo modo expressæ; vel tacitæ peccati acceptiones, ut rem accuratè considerasti patebit: *Prior sententia est absolutè probabilis, posterior aliquo modo probabilis videtur* (ait Castro Pal.) *sed eam Doctorum iudicio submitto.* Submitto igitur & ego.

Invitatio ad peccatum.

6. Invitare ad peccatum, consiliúmve dare culpam este nullus dubitat, sed quæstio gravis est, an interdum possit licitè quis invitare ad peccatum minus, v.g. ad furtum, vel fornicationem; eum, qui omnino decrevit majus committere, v.g. homicidium, vel adulterium, quando alia via non apparet, quâ omnino à peccato illo averti possit, quod in hac tractatione semper supponendum.

7. Aliqui negant; ita Val. 2.2. *d.* 5. *q.* 21. *p.* 4. Sà *verb. Peccatum, n.* 8. Cajet. 2.2. *q.* 78. *art.* 4. *notab.* 3. *ad finem*, quia illud minus peccatum, peccatum est. Comparativum enim supponit positivum, ergo esset invitatio ad peccatum; quod nunquam licet. Præterea eligere minus peccatum, prætermittendo majus, culpa est, quamvis minor: ergo & illud consulere, seu ad illud invitare.

8. Aliqui concedunt, Ita Sanch. *lib.* 7. *de matr. disp.* 11. *n.* 15. multos citans, quibus adde Bonac. *d.* 1. *de restit. q.* 2. *p.* 7. *n.* 8. Basil. de Leon. *l.* 5. *de matr. cap.* 18. §. 5. *num.* 26. Vasq. *in opusc. de scandalo, d.* 1. aliósque: quia illud minus peccatum, quamvis in se sit, & supponatur peccatum; tamen relatum ad majus, hoc est, intentum ad eum finem, nè majus committatur, concipit quandam æstimabilem bonitatem, quæ est carentia majoris mali. Ad hanc igitur eligendam, si proximum in illis circumstantiis invites, ad bonum invitabis. Quare licèt ratione peccantis malum absolutè illud sit, quia per ipsum stat, nè malum illud etiam minus abijciatur: non tamen ratione consulentis, seu invitantis, qui prudenter agit, avertendo proximus ab illo majori malo; aversio enim illa, seu deviatio à malo bona est.

9. Aliqui distinguunt, cum Castro Pal. *tom.* 1. *tr.* 6. *d.* 6. *de Charit. p.* 6. *à num.* 8. Si proximus est determinatus ad peccandum duplici illo peccato, v.g. decrevit furtum facere, & homicidium patrare; tunc licet ad minus, v.g. ad furtum hortari: quia tunc non tu allicis ad hoc minus, jam enim ipse etiam hoc minus facere decreverat; sed avertis à majore. At si solùm erat determinatus majus peccatum committere; non potes ad minus allicere: quia alliceres ad culpam, quam ipse admittere non intendebat; quod propter rationes primæ sententiæ non licet.

10. Hæ tres sententiæ sunt satis probabiles, obrationes probabiles, & doctos Authores, quibus innitun-

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

furetur: In eo autem conuenimus omnes, licitè posse inferri rationes de minori malo. Explico, furari quis vult violentare quis appetit, occidere inimicum tentat. Possunt rationes, ac motiua afferre, quæ probent vsuram, fornicationem, verberationem, esse minora mala, quàm dicta: nam sic nos non allicimus proximum ad malum ad minus quidem, sed solùm dicimus illa minora esse, quod verum est: cæterùm ipse deindè eligeret malum, non verò nos ad electionem incitamus.

11. Dices. Ex secunda sententia sequeretur, posse te licitè persuadere volenti furari à paupere, vt furetur à diuite; volenti furari à Petro centum, vt furetur à Paulo quinquaginta volenti furari absolutè, vt potiùs furetur à paupere, & similia, quæ sunt dura & contra iustitiam: siquidem tunc fieret damnum tertio in illo minori furto. Confirmatur: quia etiam sequeretur posse te licitè persuadere volenti furari ab vno, vt furetur ab alio, quamvis æquali: quod etiam contra iustitiam est.

Respondeo: esse contra iustitiam videtur aliquibus: sic Sot. apud Vasq. *mox* citandum. Sed ego sequor doctissimum Vasq. *opusc. de scand. art. 1. n. 14.* qui has sequelas concedit: quæ liberat sic consulentem à peccato, & à restitutione. Ratio est (inquit Vasquez) quia hoc genus consilij eò tendit formaliter, nè committatur maius peccatum. Ex quo fit vt is, à quo latro furatur ad id, quod ratus est, non sit rationabiliter invitus de eo qui consilium præbuit; siquidem in causa fuit. nè maius peccatum committeretur. Non est igitur ratio ea, quam putat, & solvit Sanchez, quasi dicamus tertio non inferri damnum à consulente: concedimus enim, sed dicimus ipsum tertium non debere esse invitum contra hunc consulentem, utpotè suo consilio peccatum maius avertentem; cùm sit meritò invitus contra latronem, cui tota malitia imputanda est.

12. Ad confirmationem, neganda prorsus est sequela quia in malo æquali non apparet illa bonitas deviationis à maiori malo; unde nec in materia iustitiæ, nec in alia consuli illud vllo modo potest. Quando quis decreuit parare malum aliquod æquale: tic. *Volo occidere Petrum, vel Franciscum, violare Antoniam, vel Catharinam?* An possis consulere vnum, potius, quam aliud, dicam *mox num.* 64.

13. Veges: At ex eadem sententia secunda sequeretur, posse te licitè volenti occidere patrem, persuadere vt occidat non patrem, sed, v.g. seruum; volenti occidere Petrum, ut amputet brachium Paulo: multò magis volenti occidere quempiam, vt eundem tantùm vulneret, & similia. Respondeo: Has sequelas esse absurdas docet Sanch. *de matr. lib. 7. disp. 11. n. 24.* aliique, propter eandem rationem modò insinuatam: quia inferretur directè malum tertio iniustè, etiam supponendo aliam non affulgere viam, quâ possit peccator ille auerti à decreto malo. At Vasquez *l. c. n. 13.* expresè concedit, licitè posse illud de abscissione membri; quæ est circa eandem personam, quæ intendebatur occidi. Verùm de alia persona, & de prædicta occasione serui, vel nõ Sacerdotis, & similibus vitæ nocumentis, loqo aliorum, qui offendit intendebantur, non loquitur, sed eius ratio idem videtur probare: semper enim is, dum tendit formaliter ad amouendam Dei offensam, licitè agit sine vlla obligatione restitutionis, & sine pœna irregularitatis ex delicto, vel excommunicationis, si fortè percussus sit Clericus, qui enim culpam non committit, pœna dignus nulla est. Verùm, quemadmodum Vasquez solùm respectu eiusdem personæ id resolvit, ita resolutum, & ego volo: respectu enim diuersarum; nimis durum est, idem sine meorum lectorum approbatione velle concedere.

Quæres: Volenti rapere bona mea possumne licitè persuadere, ad mea servanda, ut rapiat ab alio.

Respondeo Sanchez de hac quæstione docet duo: Primũ, id minimè licere, quia non licet alteri damnum inferre illùdque consulere, vt meis rebus consulam, adhuc enim consulerem peccatum. Secundum: licere tamen, & furi persuadere, nulla nominata persona: *Si furari vis, mè relinque, multi alij sunt, à quibus furari possis. Tunc enim nullius malum consulitur, sed proprium auertitur.* Hæc Sanch.

Equidem hoc posterius dictum, quod cum tanta generalitate approbatur, approbo, & ego; quia cũ dicis: *Multi alij sunt, a quibus potes furari*, non consulis, ut furetur.

Sed difficultas est in dicto priore, an scilicet liceat sic dicere, nullum tamen determinando: *Relinque me, & fureris ab alio* (non dicis, nunc *potes furari*, vt modò dicebas, *sed fureris*.) Quid si, aliquem determinando, sic? *Relinque me, sed fureris a Petro.*

Respondeo. Sanchez *l. c. n. præcedente*, videtur inclinare, quòd liceat, quando nulla persona determinatur. Sed ipse profectò id nè quaquam docet, solum enim ibi ait, licere, sic dicere: *Me inopem relinque, & fureris ab aliquo diuite.* Id quod nos etiam modò concessimus, quia sic minus malum consulitur.

Puto ergo ex dictis, licitum non esse æquale, vel maius persuadere, sive designato personam, sive in genere loquendo, quia tunc semper persuaderes peccatum, nec adesset excusatio derivationis à maiori delicto, licitùm esse persuadere minus, modo *suprà* explicato, quia sive personam determines, sive nequaquam, locum habet dicta excusatio. Quando autem dicimus) ab alio determinato; vel interdeterminato) semper intellige, vt si possis avertere latronem: solùm indeterminatè loquendo: certè non liceat determinatè signare personam, ut ex se constat.

14. Atque hæc me dero consilio, invitatione: persuasione: At si latro ita dicat: *Nisi tu me adjuvnes ad furandum minus à Petro, ego furabor maius ab eodem Petro*, poterisne illum adiuvare; si alia via non est furem avertendi à maiore summa? Respondeo posse: quia Dominus in re sua, & de qua potest disponere; censetur id velle; cum tu in hoc auxilio rem vilem pro illo geras. Ita Vasq *ibi* lege item Dian. *p. 5. tr. 7. resol. 10. fine.* Quòd si latro pari modo poscat auxilium ad furandum minus ab hoc: secùs, dicat se furaturum ab alio tertio maius: vel poscat auxilium ad vulnerandum Petrum, secùs occidet Paulum, esto, posses modo *suprà* dicto id consulere, non tamen potes adiuvare. Ita Vasq. *iqi, n. 14.* Ratio est, quia consilium per se tendit ad evitandam maiorem culpam: at auxilium, seu cooperatio per se tendit ad ipsum peccatum; quod licèt minus: peccatum tamen est, quòdque sicut committere tibi non conceditur soli, ita neque cum socio.

Cooperatio cum peccante

15. Non est quæstione dignum. An possis cooperari in actione ipsa peccaminosa proximi: v.g. in accipiendo aliena, invito Domino, in occidendo; percutiendo innocentem; manifestè enim tunc, vt *n. præcedenti*, dictum est, complex esses peccati: Sed quæstio, & quidem varia, ac frequentissimæ praxis est, An liceat cooperari cum actione proximi ex se indifferẽte, ex qua ipse sumit occasionem peccandi: An, v.g. liceat scalas fenestræ admovere; quæ actio est ex se non mala, si scias aliquem velle illa commoditate vti ad furandum, licèt furtum tu nequaquam intendas.

16. Sit regula vniversalis: Ex causa rationabili, iusta nimirum, & proportionata, non committit peccatum, nec consequenter onus restitutionis contrahitis, qui scienter participat, seu scienter cooperatur cum aliquo in actione, quæ non est intrinsecè mala, sed in se considerata indifferens est? si ipse illam actionem ordinet ad finem bonum, id est, vel ad suam necessitatem avertendam, vel ad suam vtilitatem consequendam, quamvis alius ea abutatur ad peccandum.

Hanc regulam quamvis plures impugnent, sequuntur tamen doctissimi plures; Mol. *tr. 2. d. 115.* 240. 340. Val. *d. 1. q. 10. p. 5.* Azor *tom. 1. l. 8. n. 22. q. 6.* & *cap. 24. q. 14.* Less. *l. 2. c. 9. n. 122.* & *c. 23. n. 30.* & *l. 4. c. 2. n. 24.* Rebell. *q. 14. n. 49.* Suarez *t. 3. in 3. p. d. 18. sect. 4.* Sanch *l. 1. in*

dec

dec. c.7. Castr. Pal. *t.1.tr.6.d.6.de Charit.à.p.7.* Diana *p. 5. tr.7.per totum*, citans Pontium, duos Hurtad. aliósque. Cuius ea ratio brevis est: quia, quando te vrget causa rationabilis, ut facias illud opus, moraliter censerisnon posse aliud facere; illa enim vrgens necessitas aufert à te potentiam moralem: ergo tunc non teneris ob eo opere te cohibere. Probatur consequentia: quia abstinere ab eo opere, quod ex se malum non est; ideo deberes, u impedires, seu, ut non permitteres peccatum proximi: at impedire tunc non potes; ergo, &c. Probo hanc minorem, tunc non potes; tollit enim à te, vt dictum est, potentiam moralem vrgens illa causa: ergo non debes, siquidem ad impossibile nemo tenetur: quare tunc non iudicaberis velle peccatum proximi; sed proprer necessitatem suam solùm censeris negativè permittere. Vides totam rationem huius doctrinæ fundari in duobus; Primò, in natura operis, seu actionis, quæ ex se sit non mala; Secundò, in casu rationabili excusante, quæ sit iusta, & proportionata cum opere faciendo; hoc est, quæ eius sit rationis, ut respectu operis, quo malè vtitur criminosus, censeatur pro te moraliter vrgens, & necessaria. Si alterum ex his absit, cooperantem peccare, non est dubium. Solùm dubitare quis posset quo peccati genere? & respondet Sanchez *l.c.n.*10. eo genere peccati quod committit ea actione abutens. Quid, si dicas esse solùm contra Charitatem; cum de Lugo *de pœnit, d.*10. *sect.*4.§.2. legatur, quæ dixi *in opusc de Confess. l.2.c.*1.§.17 *n.*101. de scandalo inde enim, an id possit dici, colliget studiosus Lector.

17. Verùm, enim verò vnde exploratum habeam causam esse sufficientem excusantem? Arbittio prudentis potiùs, quàm certâ regulâ id definiri, potest. Non enim semper eadem causa excusabit; sed maximè perpendi debet: Primò, remoténe, an proximè opus indifferens sit coniunctum cum peccato abutentis, nam si remotè, minor causa te excusat; si proximè, maior, & vrgentior causa opus erit ad excusandum. Secundò, an sit in materia iustitiæ, vbi intercedit damnum tertij; maiorque vrget obligatio, nè cum eius damnificatione coopereris, an in aliis materiis, in quibus minor solet vrgere obligatio: maiore enim in materia iustitiæ causa excusationis esse debet, minor in aliis. Tertiò, concludet item advertere, An: si tu eam cooperationem proximo neges, cessaturus is sit à peccato; si enim cessaturus esset, maior causa requiritur, quàm si nequaquam. Vides, quàm implexa, quàm confusa sit allata regula? Illi ergo acquiescere non possumus, nisi ad casus particulares, praxis gratiâ, descedamus: nam sic aliquando clarior evadet regula. & nonnihil accuratus Confessarius sublevabitur.

Cooperatio famuli cum Domino, & similium.

18. Ipsa communis famulatus, & obsequij ratio est proportionata causa, cur excuse tur famulus filius vno verbo, subditus, sequentia opera ex se indifferentia faciens; Ita Sanchez *l.c.n.*22. Primò, si iussu heri vsurarij pecuniam nnmeret: deferat recipiat, referat mere in libros: sed de his fusè *mox à n.*42. Secundò, si eiusdem iussu, quem scit ire ad adulterandum sternat equum, ipsum merè comitetur, merèque expectet ante fores (merè, inqnam, hoc est, non vt custodiat, animosiorémque ad peccandum reddat) sternat lectum, cibos condiat, ministrétque concubinæ, eandémque merè associet, ducendo ad locum, vbi Dominus peccaturus est, ianuámque aperiat eidem ingressuræ. Tertiò, si ornet suam heram meretricem, si deferat scripta, & internuntia solius vrbanitatis plena; deferat munuscula, & esculenta; præstétque alia officia, quæ alius famulus æquè præstaret.

Dixi) solius vrbanitatis) nam si contineant turpia, & amatoria, vel directè ad peccatum provocantia, ut item si contineant claram provocationem ad duellum; nulla erit excusatio, nam hæc sunt intrinsecè mala, ex San-chez *n.*26. quam vis Castro Pal. *t.tr.6. d.6.p.*11. *n.*7 licere in aliqua vrgentissima causa, dubitativè docet. Quòd si famulus ignorat, quid in eo scripto latet: fidem, est certus de turpitudine amoris Domini, vel pernæ, inter quas intercurrunt illa scripta, sunt valdè spectæ: nunquam licere deferre, sentit *ibid.* Sanchez, quia debet servus ex communiter contingentibus præsumere ea esse amatoria, & mala: benignius tamen etiam in hoc loquitur Castro Pal. *ibid.* citans Rebell. enim delationem ex aliqua vrgentissima causa, puta mortis, vel similis gravis mali avertendi, vterque concedit.

19. Præterea, subditus non ex sola famulatus ratione sed metu notabilis detrimenti (quale esset, si quis ret, ne Dominum hunc deserens, cogatur alium cum solestia, & damno quærere, ne à Domino malè tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne è domo cum suo detrimento expellatur) subditus, inquam, excusabitur, si referat adulteræ, vel inimico, ut tali hora ad domum heri vel ad condictum locum accedat (sed ne dicat, ut accedat ad peccandum: vel ad pugnandum in duello; hæc enim sunt intrinsecè mala) si iussu heri insequatur puellam, visurus, vel requisiturus, vbi ea habitet, & nihil aliud; si iussu iusdem non aperiat modò ianuam, sed doceat, vbi herus sit; si Dominum adiuvet ad ascendendum per fenestram, quò ingrediatur in locum, vbi peccaturus sit. Hæc enim, & similia, cùm sint aliquantò propinquiora peccato abutentis, indigent causa aliquantò grauiore, quàm sit ratio famulatus; & ea, quæ dicta est, sufficiens satis, supérque censetur. Si famulus ad duellum associet Dominum, vel eundem fornicantem custodiat ante fores, ut in vtroque peccato animosior sit; clarè peccabit, ut modò innuimus; Ita Sanchez *n.*23. quia finis est pravus: at si materialiter associet, custodiáve, id est, ut Dominum suum non derelinquat, licèt videat eum vt hac associatione, ut animosior fiat ad peccandum, excusari quidem potest: sed non sufficit ratio sola famulatus nec aptabile illud nocumentum, quòd diximus *initio huius numeri*: sed maximum debet esse, quia custodia illa animosiorem Dominum reddens, valdè propinqua est peccato: multò magis id dico de associatione eadem materiali ad duellum adéque omni cooperatione, qua quis vtatur ad occidendum: quia majorem causam requiri *suprà* diximus, quando culpa abutentis est contra iustitiam.

20. Quæsitum semel fuit, An si amicus meus velit, ut ego feram munuscula, & similia, turpis scilicet amoris incitamenta, quæ ipse mitti at suam concubinam: possim, ego sine peccato deferre; Responsio fuit absolutè negativa, quia ex vna parte hæc actio, licèt aliàs indifferens, est coniuncta cum peccato amici, ejúsque concubinæ; & ex alia parte non adest causa excusans dicta ex famulatu, vel ex alio detrimento, ut supponimus: nec enim, si adest quidam modicus rubor, videtur esse regulariter tanti momenti, ut satis excuset. Fateor tamen, si tibi magni sit, ejusmodi amicitia, ac verè timeres eam amittere; excusari te posse: quia tunc notabilis nocumenti justus metus accedit. Simile quid erit, si à te amicus petat, ut cubiculum ei accommodes: in quo scis eum fornicaturum: nisi enim notabilis necessitas te excuset, peccabis, si illi morem geras. Ita Sanch. *l.c.n.*31. Et notabiliorem quidem posco, si in tuo cubiculo securiùs, & confidentiùs sit amicus peccaturus, ob rationem modò dictam in associatione, atque eodem modo philosophare in cæteris similibus, ubi ratio famulatus, & obsequij non invenitur.

21. Occasione famuli, illud de Dominis adverto, nam si Dominus non eiiciat servum habentem extra domum Domini concubinam, seu universum servum malum; vel si non subtrahat aliquid ex necessariis, quando probabiliter creditur servum ex tali ejectione, vel subtractione ad sanam mentem rediturum, peccaturum mortaliter: Quòd si verisimile esset domo expulsum deteriorem futurum, (ut certè facilè præsumi posset) liceret domi

retinere,

retinere; dummodo non sit familiæ perniciosus. Lego tur partibus inhonestis; concedunt Doctores, Bonac *de matr. q. 5. part. 10. n. 9.* Ian. Sanch. *d. 3. n. 7.* quia nemo tenetur admittere curationem, à qua non minùs abhorret, quàm ab ipso morbo.

26. Illam etiam causam sufficientem existimo, vt sine peccato possit puella habere amatorem, & sinere se ab illo videri; idémque parentes posse concedere, quando id fit ad finem nubendi. Vide omnino de hac re *infrà, lib. 7. cap. 3. § 3. n. 49.* Cautè tamen id fiat, nec in se permittat delectationes carnales de præsenti; quod facillimum & frequentissimum solere esse, prudenter notabat Pater Nicolaus Euldelli, meus in Theologicis amantissimus Præceptor.

Munera Amasij an acceptare liceat puellæ, dicam *in fra lib. 7. loco citato*, vt etiam an se ornare *infrà lib. 7 c. 8. § 8. per totum.*

27. Quid, si puella præscindendo à prædicto fine nubendi, sciat labi in peccatum adolescentem, quando eam conspicit, potéstne Primò, permittere se ab illo videri; Secundò se illi conspiciendam tradere? Vtrique petitioni sic respondet Sanch. *t. 2.* in Decal. *lib. 1. cap. 6. numer. 16. & 17. Ad primum communiter Doctores docent, eam peccare mortaliter, quando nulla necessitate ducitur; sed vt sua libertati satisfaciat, huc, atque illuc discurrendo: secùs, vt inviset vicinos, ne inurbana videatur, eat ad Ecclesiam, &c. Alij tamen docent non pecare mortaliter. Primò, quia ea occasio potius ex propria adamantis malitia: quàm à muliere data, quæ libertate sua iure vtitur. Secundò ne ille scrupulis subiaceat, dum vult expendere; quando est necessitas domo exeundi, &c. Tertiò, quia ex hac causa mulieres se superfluè ornantes, semper peccarent, quia sciunt se à pluribus turpiter fore amandas. Hæc igitur sententia verior est (quam sequitur etiam Diana cum aliis ab ipso citatis part. 6. tract. 15. resolutione 30.) Ad secundam sic habet: Si data opera (multò magis, si se ornatam offerat, conspiciendam) absque vlla necessitate se eius conspectui offerret, sed quadam vanitate ducta, nec turpis amoris alterius ignara, & si illum non intenderet; nescio eam à culpa mortali liberare: quia aliud est, sua se quocunque eundi libertate privare, quod commodè & absque anxietate, atque absque aditu ad scrupulos, præstare nequit: Aliud autem datà operâ se eius aspectui offerre, quoad facillimo negotio vitare potest; nec in oblatione illa aliquid vilitatis est.* Hæc Sanchez Quam distinctionem, quia Albertus Alberti *de ornatu mulierum, d. 1. c. 5. § 3.* nolunt admittere; nimis scrupulosè de priore casu locutus est: si enim omnes cum eodem Recentiores *ibid. num. 30.* concedunt ex iusta causa puellum excusari in dicto priore casu, necessitatem aliquam, vel vilitatem, quæ maior vilitas, vel necessitas huic rei proportionata desideranda sit, quàm ea, quæ ducitur ex scrupulis, ex libertate &c.

Pictor, Histrio, Vector eiusdem Amasiæ.

28. Non licet regulariter Pictori pingere Amasiæ imaginem pro eo, quem pictor certò vt in eam turpiter esse affectum: quia non apparet causa sufficiens ipsa sola amissio lucri, quod ex ea pictura conquirendum sit. Namidem puto sentiendum de pingentibus, valde turpia; imò de Histrionibus eadem repræsentantibus, ex quibus moraliter sciunt multos peccaturos. Dixi (regulariter) si enim tanta esse Pictoris, vel Histrionis necessitas, vt eo lucro indigeret ad victum: vel quid simile; non recusarem semel, aut iterum licere (sed sine periculo morali suæ impuræ delectationis, quod cavere maximè in Histrione turpium, proh quàm difficile est!) donec alia vivendi ratio diligenter conquirenti non aperitur, Ita Sanch. Pontius Castro Palaus contra Azorium, & Bonacin. apud Dian. *part. 5. tract. 8, resol.* Petr. Hurtad. apud eundem *resol. 6.*

29. Licet tamen famulo, sed non nisi addito timore notabilis dani explicati *n. 19.* emere pro Domino depictã iam imaginem concubinæ, sicut etiam modis dictis *ibid.*

22. Licet cuilibet Iudicis concubinæ munera tradere, atque ab ea dem petere; ut intercedat pro ipso apud Iudicem; quando eius intercessione sperat, ut iustam sententiam de re alicuius momenti Iudex pro ipso ferat; nec alia via se offert, quâ possit eiusmodi sententiam obtinere. Ita Castr. *l. c. p. 15.* Hurtad. apud Dian *p. 5. tr. 8. ref. 34.* contra Sanch. ab iisdem citatum. Ratio est, quia id potest puella obtinere sine exercitio, vel incremento turpis amoris, quare actio est ex se indifferens: & ex alia parte, expectatio sententiæ dat sufficientem causam.

24. Quid de puella adeunte Iudicem pro sua causa; vel de eadem vocante Medicum pro sua curatione; vel de homine indigéte assistentia fœminæ pro infirmitate: peccábúntne hi hæc facientes; quando sine gravi incommodo ea omittere non possunt; & nihil Dominus sciunt Iudicem, medicum fœminam his occasionibus turpiter labi? Respondeo; Præscindendo ab alio inconvenienti, puto posse; necessitate nimirum gravi, & proportionata eos excusante; id quod patet ex dictis.

25. Si puella (vt id semel hac occasione dicam) advertat se ab alio libidinosè tangi; quando tactus sunt impudici, seu libidinosi, (qui sint hi dicetur pluribus *infra lib. 7. §. 6.* (non potest licitè permittere se tangi: nam concurreret ad actum intrinsecè, & moraliter malum. Si verò sint pudici ex se, & honesti: quale esse solet osculum ex more patriæ, vel tactus manus in choreis, distinguendum est. Si enim fiant in publico licitè eos permittet puella: qua in re per se non mala adest excusatio sufficiens: ne scilicet in suspicionem malinæ, apud spectantes, veniat repulsus bonæ aliàs famæ. At si hæc suspicio vitari posset, vel illi tactus, quamvis impudici fierent secretò; debet puella omninò repellere si certò moraliter tangentis, osculantisve malitiam advertat: nam tenetur ad non concurrendum cum alieno peccato, vbi non adest excusatio permittendi. Certò, inquam advertit: nam si solùm sub dubio, ex alia capite non obligatur repellere, quia nimirum nemo præsumendus est malus. Ita Filiuc, *tr. 30. n. 197.* Sed certè eo in casu, quod secretò hi tactus fiant, suspecti sunt, & repellen... Licité vt id etiam obitet tangam) posse à puella repelli Medicum, & sic negligere curationem sui morbi, ne tanga-

& *n.* 18. ornare heram meretricem, commitari, &c. quæ tamen simplici amico non concedimus, vt colligitur *ex num.* 29. Ratio, quòd servus emere dictam imaginem faciliùs possit, quàm pictor pingere, est, quia minor cooperatio est in sola emptione: ipse enim Dominus facilè emere per se posset; at non potest per se pingere.

30. Qui ex officio lecticas humeris portant, vel rhedas agunt, possúntne licitè pretio conducti, puellam scienter ad lasciuum adolescentem reducere? Aio non posse: quia id, nec excusat ratio famulatus; hi enim famuli, seu subditi non sunt: nec amissio lucri; quia hoc est satis exiguum, iuxta modò dicta de pingentibus Amasiam, Habeo tamen vnum apud Navarrum, *l. 5. consil. in secunda edit. cons. 5. de pœnit. circa finem*, ex quo aliquid benignius colligi probabiliter potest: *Ex his* (inquit) *videtur colligi ratio defendendi multos à peccato saltem mortifero; modò, vt in casu proponitur, non placeat eis peccatum, & factum obsequia prædicta ob aliquem bonum finem; puta eo, quòd exhibeant illa, officij sui causâ, vel ob iustam mercedem: licèt enim hæc officia, & obsequia sint valde connexa peccato; non tamen sunt secundum se, & suapte natura peccata; & ideo seiungi possunt a peccato per finem diuersum & seiunctum.* Hæc ille. Nota illud (*officij, vel ob iustam mercedem.*) Hanc sententiam sequitur etiam Merolla *tom. 1. d. 2. cap. 4. dub. 10. coroll. uum.* 280. & Diana, *part. 3. tom. 6. res.* 11. excusantes eos, qui ex officio puellam in curru ad Amasium ducunt.

31. Disparitas autem est inter hos, & inter pingentes turpia: nam si ij vectores, seu baiuli adeò sint religiosi vt nolint se, suásque operas locare in eiusmodi vectationibus; facilè in suo lucro notabiliter læderentur: quod non est communiter in illis turpibus depingendis.

32. Et hîc item nota discrimen inter has artes: qui enim profitetur artem, verbi gratiâ, histrionicam turpia repræsentantem, semper est damnandus. Ita Petr. Hurtad. *2. 2. d. 76 sect. 6. §. 181.* (nisi fortè illum rarissimum casum dictum *n.* 28. excipias) quia proximè eiusmodi ars adnectitur ad turpia. At non ita sculptura, pictura, baiulatus, vel similes artes: hæ enim per se non sunt occasiones peccatorum in proximo, sed merè per accidens; ita vt peccata facilè, & vt plurimùm vitari possint.

Cooperatio Vendentium.

33. Causa iusta, & proportionata censetur, vt quis sua vendat, iactura, quam pateretur, si res suas, venales habet: nequaquam venderet: dummodo venditio non sit contra iustitiam. Itaque potest quis vendere agnum infideli, quem scit vsuifore ad sacrificium Idoli; fucos mulieri, quos scit emi, vt ad turpem amorem illis perunctа invenes alliciat: aleas, & taxillos eis, qui in ludo illicito sunt illis abusuri. Caupones item possunt ministrare cibos in die ieiunij, tum quando debitant, an ad se diuertentes à ieiunio excusentur; tum quando putant eos non excusari.

34. Potest etiam quis vendere, vel etiam locare domum suam meretrici, vel vsurario publico, imò id possit fieri ex Sanch. *l. 1. in dec. c. 6. n.* 20. etiam nulla excusante causa: quia locus est valdè remotè cõiunctus cum peccato abutentis; & sic posset etiam abuti aere, cibis aliísque rebus innumeris: Nisi tamen locus esset ratione situs magis aptus ad alliciendos homines; vel vicinitas meretricis multùm noceret honestis fœminis in vicina commorantibus; nam tunc requiritur causa; qualis certà sufficiens essent, posse aliis honestioribus locari; & nisi esset lex, ne id fiat; vt certè excommunicatur in sacro Textu *c. 1. de vsuris in 6.* qui domum locat vsurario alienigenæ.

35. Qui venduńt esculenta soluturis jejunium, excusantur, si timent diminutionem emptorum, præcipuè cum ratò ex tua denegatione ij jejunio sint vacaturi: nullo enim negotio: quod tu denegas, alij porrigent.

Vnam vel alteram rem non magni pretij invenditam cibi supereſſe causa sufficiens certè non iudicetur; vt si pictura Amasiæ modò dictum est. At verò diminutio sed cessiua pretij exigui, in rebus notabile damnum cùm possit excrescere, satis sufficiens causa existimanda est.

36. Ad vendendum vinum scienter se inebriantibus causam maiorem aliquam, præter ipsum vini merum pretium, expostulat Castro Palaus, *l. c. p. 24.* adeo Sanchez *Ebrietatis loc. cit. n. 33.* nempe vel timorem, ne nolens vendere iniuria afficiatur à volente emere; vel timorem, ne multùm sic diminuatur emptores. Multitudo inquam; quia ebrietas videtur minus malum: quam sanctio ieiunij; & ideo maiorem causam requirit: quæ requirat ieiunij fractio. Simile quid hac occasione dicit de reddente gladium furioso, vel cum illo inimicum, decidere volenti: nam licèt ex iustitia gladium alienum reddere quis Domino teneatur: tamen in hac circonstantia furiosi, nisi à grauissima necessitate cogatur, reddere non debet; id quid sub onere restitutionis, si damnum fortè sequitur, vt dicetur *infer. l. 8. tr. 4. c.* [illegible] *§. 3. n. 6.*

37. Peccant cum onere restitutionis ij, qui tradunt vinum, frumentum, cæteráque aliis, ut hi cum iniustitia ea vendant: quia hi operantur nomine illorum. Et si eadem vendas aliis, quos scis per fraudem miscendo, v. g. aquam vino, vel demendo de mensura, &c. aliis esse revendituros; tunc licitè poteris, quando tu nisi iis venderes, difficulter, vel cum tuo damno, aliis venderetur cogereris: nam si aliis sine tuo damno æque posses, cur ex Charitate non debeas: Ita Sanch. *l. c. n. 27.* Castro Pal. *l. c. n. 3.* lege Dian. *p. 3. tr. 6. res. 44.* Merol. *tr. 1. d. dubit. 10. coroll. 6. n. 305.*

Cooperatio cum Idololatria.

38. Idoli ciúsque templi fabricatio, ut item Idoli iam facti venditio, cùm sint ordinatæ ad Idololatriam non possunt ex se licitè præstari in gratiam eius, qui ad hunc finem scitur ea velle: quin sunt claræ, & valdè immediatæ occasiones Idololatriæ; qualis certè non est agni sacrificandi venditio, cùm agnus multis aliis rebus non peccaminosis vsui sit.

Vrgentissima tamen existente causa (vt esset, semel aut iterum, iuxta dicta *n.* 28. magna paupertas artificis) peccatum vitaretur. Ita Castr. *l. c. p. 12. n. 7.* Tennerus *t. 3. d. 1. q. 9. dub. 5. n.* 144. quia (quidquid aliqui dicant) non sũt actiones intrinsecè malæ sed ex se indifferentes, cùm Idolum possit appeti ad honestos fines, nempe, ad ornandam domum, vel ad memoriam Antiquitatis conseruandam: templum verò, ad vsus humanos licitos, &c.

De ingressu in templum Idoli, déque genuflexione ad illud, dixi per occasionem *lib. 2. c. 1. §. 3. a n.* 11.

Cooperatio cum ministrante indignè Sacramenta, &c.

39. Si Sacerdos sit in mortali, idque tu certò cognoscas, (nam si abest certitudo moralis, semper erit bonus præsumendus) non peccas petendo, vt is conficiat Sacramentum, v. g. ut te absolvat, quando alius bonus præsto non est: iuxta tunc necessitas, seu spiritualis vtilitas te excusat à peccato, quod Sacerdos ille, posset media saltem contritione, vitare, Ita Azor. *p. 1. l. 12. c. 17. q. 7.* Sacerdos, inquam, sive Parochus sit tuus, sive nequaquam; eadem enim mihi videtur vtriusque ratio. An liceat ab eiusmodi Sacerdote Sacramenta petere, quando sunt alij probi, à quibus petere possum; an, inquam, liceat solùm ex eo capite, quod is est paratus? dicam *mox n. 63.*

40. Si Sacerdos esset excommunicatus, distinguendum diligenter est: si enim est vitandus, hoc est, publicus percussor Clerici vel nominatim denuntiatus; illicitè à te exposceretur, ut is Sacramẽta conficeret. Ita Suar. *de cens. d. 14. & 16.* quia tunc communicares in divinis cum excommunicato vitando; imò, quoad confessionem, invalidè, eam ab illo susciperes, siquidem ab vitando Ecclesia vel tolit, vel suspendit omnem iurisdictionem. At verò, si est non vitandus, hoc est, si habet

quamcun

quemcunque excommunicationem : modò non sit vel publicus percussor, vel nominatim denuntiatus; potest & licitè, & validè rogari ut confessiones quia Concilium Constantiense id, in gratiam Fidelium, concessit. Vide tunc eiusmodi excommunicatus, modò non se ipse ingerat, sed, ad Fidelium petitionem, Sacramenta ministret; & licitè, quantum est ex capite excommunicationis; validè operatur. Ita Sanch. *l.7. de Mat d.9. num.8.* Bon. Hurtad. *2.2.d.173. sect. 18.§.249.* contra Suarium *d. 88. sect.1.*

Dico (quantum est ex capite excommunicationis :) nam si per ipsum stet, quòd non abtineat absolutionem, esset in peccato mortali; & tunc recurreret Doctrina *num.* 37. *scilicet* ? iam enim tunc peteres Sacramenta ab existente in mortali.

Cooperatio cum iniquè pugnantibus, vel aliorum bona diripientibus.

41. Vrgentiorem causam ad excusandum requiri, quando opus est magis vicinum peccato abutentis, & quando est contra iustitiam, statuimus *suprà*. Cùm autem vrgentem hanc causam, esse metum mortis, vel semiles valdè gravis detrimenti, patet ex dicti consequentes fit, vt excusentur Christiani remigantes in triremes Turcarum contra similes Christianos pugnantium; de præterea ij, qui arma portrigunt à Turcis petita, ad eosdem Christianos interimendos; asportantes item sarcinas ad Bellum iniustum necessarias; admonentes scalas, &c. Ita Less. Sanch, Val. aliique, Castr. *1.4.tr.d.6.p.11.* num.10. quia nisi Christiani captivi hæc faciant, incurrunt periculum vitæ. At non excusantur etiam metu mortis, si Christianos occidant, si percutiant, si contra eosdem immediatè pugnent, si applicent ignem, quo combarantur naves; & Christiani in ea existentes, si eundem ignem applicent Bombardis, ex quibus Christiani non terrendi solùm essent, (nam pro hoc sine dubio excusarentur) sed etiá occidendi : quia hæc sunt intrinsecè mala. Excusantur tamen, si inferant damnũ Christianis in rebus externis, eas capiendo, vel destruendo: quia tũc sunt in extremá necessitate illorum bonorum, ad vitam tuendam; nam propterea eodem mortis metu excusatur, is qui admovet scalas, vel humeris subsidet latronẽ, qui vult furari; imò, & qui eundem furem adiuuet ad furandum: quilibet enim ad hæc habet in extrema necessitate, Ita Castr. *l.c.n.12.* citans Molinam. Et vniversaliter loquendo præter extremã necessitatem, illa causa se excusabit; si concurras ad actiones indifferentes, quibus alter abutitur ad furandum; vel damnũ in bonis inferendum, quæ iudicetur proportionata ad quantitatem furti, vel damni, ut ex dictis colligi potest.

De Cooperatione cum peieraturo, non ieiunaturo, maleficio maleficium dissoluturo. Remissivè.

42. De primo ex his egi *lib.3.c.2.§.6.* De secundo, præter modò *n.33.* dicta & *a 3.40.* dicenda habuisti multa *lib.4. cap.5.§.6.* De tertio dictum est satis *lib.2.cum de maleficio.*

Cooperatio cum Vsurario.

Tres classes personarum hic se offerunt. Ipse mutuatarius, id est, ille, qui recipit ab vsurario pecuniam mutuam sub onere solvendi vsuras. Famuli tum mutuatarij, tum vsurarij. Cæteri alij non famuli, inter quos Notarius Testes, Princeps.

Mutuatarius.

43. Quoad mutuatarium, tria quæri possunt: Primò an ipsi liceat solvere vsuras ob mutuum iam acceptum? Respondeo licere. Ita Sanchez *lib.3.in decal.cap 8.n.20* & de Lugo *tom 2.de Iust.d.25.sect.11.§.1.* quia hæc non est occasio peccandi, quæ detur vsurario; cùm ipse facilè possit illas non recipere : sibi ergo imputet, si recipiat, nã mutuatarius excusatur solvere, quod promisit, ne habeatur infidelis, & ne claudat sibi hostium ad habendum iterum mutuum.

44. Secundò : An absolutè petere liceat ab usurario pecuniam mutuam? Respondeo licere, si eo mutuo quis indigeat Ita *ibid.* & communiter, Castr. Pont. Suar. aliique allati à Diana *p.5.tr.7.de Scandalo, resp.8.* tunc enim, qui sic petit, nec consulit, nec intendit eam vsurarij injustitiam, quod certè esset iniquum; sed intendit vtilitatem propriam suppositâ malitiâ vsurarij: quam solùm permittit, non vult. At si mutuo non indigeat, sed eam pecuniam procuret; ut illicitè expendat (etiam licere, probabile esse dicemus paulo post *à n.65.* eo capite, quod petat ab vsurario parato.

45. Tertiò : An petere liceat mutuum ab vsurario, sic addendo : *Da mihi mutuum, nam tibi solvam tot vsuras?* Respondeo adhuc licere, quando scitur vsurarius non mutuaturus sine vsuris. Ita Mol. Val. aliique apud Dian. *l.c.* Ratio est, quia id non ex se inducere ad vsuras, atque adeo ad peccatum, sed sensus est conditionatus in hunc modum: *Da mutuum, nam, quia non vis mutuare gratis, solvam tibi lucrum.*

Famuli.

46. Quoad famulos mutuatarij dico, certum esse illos, imò & quoscunque alios eius ministros, amicòsque posse licitè efficere quod potest ipse mutuatarius : quia agunt personam Domini. Possunt ergo totum, quod dictum est *à num.43.* Quoad famulos verò vsurarij, multa sunt dicta *num.18.* sed & plura iam subdo, quæ sunt communia cum non famulis.

Non famuli.

47. Quoad omnes ergo alios placet mihi hanc formare regulam, ex Molin. *l.d. de tractibus, d.3.* Less. *l.2.c.1. dub.21.* & aliis, quos ipse *cit leg.* Si qui se tenent ex parte vsurarij: & cum eo cooperantur ad committendam vsuram, peccant, & obligantur ad restitutionem saltem secundo loco post vsurarium: dum tamen excipias eos casus : in quibus mutuatario ingrata non est cooperatio; nam tunc neque peccant contra mutuatarium, nec à restitutionis obligatione ligantur. Regula, & eius ratio clarior iamjam evadet.

48. Etenim radix peccati, & obligationis ad restituendas vsuras, est involuntarium mutuatarij, qui, absolutè loquendo, invitus vsuras solvit: quare, quando, quoad eos, qui cooperantur cum vsurario, mutuatarius, vel verè, & ex animo non est invitus; vel certè iis facilè illam cooperationis culpam (si qua est) remittit : tunc idem cooperatores (quantum est ex hoc capite iniustitiæ) nec peccabunt nec onus contrahent restituendi. Sed ecce difficultas: Ecquando enim invitum non esse mutuatarium censendum erit; Dic id sciri posse Regulæ sequentis auxilio, quam colligo ex Less. *ibid.* Molin. aliisque.

49. Quoties cooperatur quis cum vsurario in re, quæ grata est mutuatario, invitus hic non erit : Siquidem tunc cooperator ille nullam iniuriam irrogat; quòd si quam fortè irroget, facilè ea condonari à mutuatario præsumitur; quia in gratiam ipsius mutuatarij totum denique negotium refunditur: unde consequenter fit, ut ille cooperator non peccet contra mutuatarium; nec restitutioni sit obnoxius. Quoties verò cooperator in re ingrata cooperabitur, invirus erit mutuatarius, quia tunc adest clara iniuria, nec eius iniuriæ remissio præsumi rationabiliter potest, & sic aderit peccatũ, ac restitutionis obligatio. Exemplo res fiet clarior : Numeras pecuniam mutuam dandam ad vsuram: excusaris à peccato, & à restitutione; quia id gratum est mutuatario, cùm sine numeratione is non haberet mutuum, quod ipse cupit. Cõtrà: Consulis vsurario, vt non det mutuũ, nisi sub vsuris, peccas, & ad restitutionem obligaris : quia id ingratum est mutuatario.

50. Hinc sive famulus, sive quicunque, si ob finem bonum, ac mutuatario vtilem, consulat vsurario, vt det mutuum cum vsura, nempe vt is, qui solet mutuare cum vsuris, eas non deneget huic petenti: Si quis deponat, seu donet pecuniâ vsurario, non ut vsuras exerceat, sed ob alium honestum finem, sive ob amicitiam, sive ad custodiam: Si quis adiuuet vsurarium in numeranda, vel deferenda pecunia; vel in scribendis, seu notandis rationibus, & debitorum nominibus per meram scripturam, quæ non faciat fidem ad cogendum mutuatarium: Si quis in exigendis vsuris sine vlla coactione, amicè moneat debitorem de suo debito, imò & adhortetur solvere, ne appareat infidelis: Si quis deferat pignato pro securitate vsuræ: Si quis, cum sit superior, permittat, propter bonum fortè publicum, vsuras, si tamen non sit lex de ea non permittenda, quæ nunc certè adest, c. *Post milles. c. Quantò amplius, de vsuris, & alibi*, & idem servanda lege Less. *lib. 2. c. 20. num. 279.* & Salas, *de vsur. dub. 44. n. 6.*) Si quis mediator eat, redeátque, quæreus; vsurarium iam aliás paratum, qui alicui velit mutuare, imò; quærat mutuarios, qui fortè velint ab illo vsurario parato accipere mutuum: Si quis, cùm sit Dominus, locet suas domos, vel officinas vsurario (præscindendo à lege quæ nunc certè adest, ne vsurario alienigenæ domus locetur; *suprà* innui. *n. 34.* (Si quis, inquam, aliqua ex prædictis faciat, nec peccat contra mutuatarium: nec onus incurrit restitutionis, quia mutuatarius ad hæc vel non est invitus, vel facilè remittit. Et sicuti ipse, eiúsque amici prædicta sine ipsius iniuria faciunt, & quicunque alij, æque enim rem ipsi non integram exequuntur. Hæc *sparsim* ex Mol. Salas, de Lugo, Less. Dian. aliisque.

51. Contrà: Si Tutor, Curator, absolutus Procurator, negotiorum gestor dent mutuum sub vsura, vt tales sunt, quamvis nomine aliorum: Si famulus, vel quicunque cogat mutuatarium ad solvendas vsuras: Si quis scribat libros vsurarij, cui fidem faciant ad cogendum mutuatarium, ut vsuras solvat; vt item si subscribat Apodixas, simili modo fidē facientes ad cogendum: Si quis deponat pecuniam apud Vsurarium, vt is vsuras exerceat, & simul ipse deponens earum particeps sit: Si quis mediator volentem dare gratis mutuum, excitet ad dandum cum vsuris; vel cogat mutuatarium ad vsuras solvendas, vel falsis motivis alliciat, quò ipse mediator plus acquirat pro suo labore; Si quis, inquam, aliena peragat ex his, peccat cum restitutionis onere: quia iis nihil remittit mutuatarius; cùm eorum dictæ actiones sint ipsi iniuriosæ, perinde ac si essent ab ipso vsurario. Ita ex iisdem *sparsim*.

52. Dixi (absolutus Procurator) ut innuerem illud quod meritò docet Less. *lib. 2. c. 21. dub. 21. n. 181.* his verbis: *Si ipse contractus vsurarius per famulum (puta, ut per procuratorem) sit ineundus, non excusatur famulus; quia tunc videtur causa efficax damni: Si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eó, quod Dominus esset præsens; non videtur famulus teneri ad restitutionem: quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri à famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed à Domino.* Hæc Lessius.

53. Dixi (si subscribat Apodixas) nam si solum scribat illas, quæ non faciant fidem (esto deinde cum iniustitia subscripturus sit vsurarius) non videtur rem ingratam, seu certè graviter ingratam facere mutuatario. Favet Bon. *de irreg. d. 7. q. 24 p. 5 n. 1.*

54. Dixi (& simul ipse deponens particeps sit:) si enim solam deponat quis pecuniam, ut ijs vsura exerceatur; peccabit quidem eo malo affectu; at non obligabitur (quamvis obligari putet Sal. *dub. 44. n. 4. & 5.*) ad restitutionem: quia hæc non est iniuria contra mutuatarium; huic enim certè gratum est adesse pecuniam apud vsurarium, quam ipse recipere facilè possit.

55. Supersunt duæ difficultates; Altera sic clarè proponitur: Antonius vsurarius debet Petro ex iusto titulo centum aureos: Titius autem debet eidem vsurario alios centum propter iniustas vsuras. Si Antonius, vt Petro satisfaciat, dicat eidem: *Exige tibi illos centum, quos mihi debet Titius*; licitè potest Petrus, hos à Titio sibi exigere; Respondet de Lugo *tom. 2, de Iust. &c. 25. sect. 1. n. 22.* contra Less. *ibid.* citatum, cum duabus simul conditionibus posse, secùs, nequaquam. Prima conditio est, vt solùm exigat monendo de debito, non cogendo. Secunda, ut pecuniam illam non accipiat nomine proprio, quasi ius habens ipsi datum ab vsurario; ius enim nullum is habet, quare nec alteri dare potuit: sed accipiat nomine vsurarij, cui applicetur; nam deinde ipse Petrus ex eiusdem vsurarij tacita commissione sibi applicare potuit. Quibus conditionibus positis, constat, inquit responsio data: nam sic nec fiet res ingrata mutuatario, & Petrus ad satisfaciendum sibi non vtetur illo iniusto iure vsurarij, quo vti esset intrinsecè iniquum: *Quare si tota hac industria* (concludit de Lugo) *explicetur ipsi mutuatario, & ipse consentiat, non obligarem Petrum ad peccatum, nec ad restitutionem.*

Notarius.

56. Altera difficultas est de Notario celebrante actum, seu contractum vsurarium. Adde, & de testibus ad eum contractum adhibitis: nam de mero scriba, seu copista, qui nullo modo fidem facit, patet ex dictis. Adde denique de Principe supremo, permittente vsuras in suis ditionibus. Quoad Notarium ergo duo sunt certa, vnum sub controversia.

57. Certum est primò, si Notarius celebret contractum expressâ vsurâ, vnde, ex vi illius (quia versatur apud iusta tribunalia) non possit cogi mutuarius ad solvendam vsuram; peccare quidem Notarium: quia, quantum est ex se concurrit cum iniusto vsurario, & facit contra iuramentum à se initio officij emissum de non faciendis eiusmodi iniustis actibus; at non obligatur ad restitutionem; quia reipsa nihil solvit supra sortem mutuatarius, ut supponimus. Quid si in aliquo loco, sive per iniustitiam Iudicis, sive per ignorantiam sive propter aliud caput mutuatarius vsuras solvat; Respondeo: tunc obligabitur Notarius ad restitutionem saltem tertio loco, in derectum scilicet vsurarij primò obligari, & Iudicis iniusti, qui obligatur secundó loco. Ita Silvest. *v. Vsur. 7* Less. *d. 20. d. 21. n. 180.* Malderus *tr. 5. c. 3. dub. 24.* contra Ioan. Med *cap. de Vsuris, q. 4. §. de cooperantibus.* Ratio est, quia, quod vsura solvatur immediatè ex iniustitia iudicis, vel ex ignorantia, non tollit, quin Notarius antecedenter iniustam causam huic coactioni dederit.

58. Certum est secundò: Si Notarius celebret contractum vsurarium, sed palliatè fingendo alium titulum; peccare, & obligari ad restitutionem; quia & operatur contra Iuramentum, & concurrit ad Iniustitiam.

59. Controversum ergo remanet, An vel palliatum hunc, vel clarè vsurarium illum contractum Notarius celebret, petente, & volente mutuatario, peccet, & ad restitutionem solutarum vsurarum teneatur? Respondeo, ex dictis eum pecare quidem, quia facit contra Iuramentum; sed non obligari ad restitutionem, Ratio est, quia, ut modò prosecuti sumus, volenti, & scienti non fit iniuria. Quod si in hoc casu aliqua fiat; facilè remittitur à mutuatio, cui res grata facta est.

60. Sed cur vsurarius obligatur ad restitntionem quamvis volenti, & scienti mutuatario rem gratâ fecerit, mutuando cum vsuris; non autem hic Notarius? Respondeo, quia Notarius hic, & illi omnes, quos *suprà* exclusi nihil recipiunt ex vsura, totum enim hoc lucrum vsuræ accipit vsurarius. Hinc fit, ut mutuatarius respectu vsurarij non sit volens, atque adeò sii invitus simpliciter, & absolutè: sed si solùm volens ex suppositione voluntatis vsurarij, aliter mutuare nolentis, ac respectu cooperatorum prædictorum est simpliciter, & absolutè volens: cùm ab ipsis recipiat beneficium, nec in ipsis adsit iniquitas actionis recipiendi iniustas vsuras.

Testes

Testes.

61. Quoad testes: Aio I, ea quæ hactenus dicta sunt de Notario, dicenda esse de testibus: hi enim vnum faciunt cum Notario, tum ad communicandam vim scripturæ publicæ, tum ad alia prædicta.

Princeps remissivè.

Quoad Principem permittentem vsuras. Aio posse id videri apud Dian. *p.9. tract.8. res.14.*

Cooperatio cum transgressuro præceptum.

62. Caius decrevit ieiunium violare; inimicum occidere, rem alienam surripere, etiamsi ego illi cibos, gladium, scalas non subministrem; sibi enim certò prodebit ab aliis, quare meritò hic dicetur præcepta transgressurus. Titius verò ita est dispositus, ut vbicunque inveniat cibos, eos etiam die vetito, comedat; sed nunc de illis actu comedendis nequaquam cogitat: vel quia est grassator viarum, ita est dispositus, vt vbi in rem alienam inciderit, eam surripiet: vel quia est vsurarius, vbicunque inveniet modum iniustum lucrandi, lucrandum. Notas discrimen; Caius iam actu interno peccavit hoc singulari peccato, contra præceptum ieiunij, per determinatam illam voluntatem volendi omnino comedere. At Titius nondum actu hoc singulari peccato interiùs deliquit, sed propter illam pravam dispositionem habitualem, statim, oblata occasione, peccabit. Qui facilè peccaturus est; non eo ipso dicitur vel transgressurus, vel paratus; sic enim his plenus, heu nimis esset mundus: sed requiritur, ut quis versetur in statu malo, sive actuali, sive habituali; ut explicatum est. Iam de vtroque sigillatim.

63. Quoad transgressurum, negat Castro Pal. *tom.1. tr.6.d.6.p.9.num.4.* me licitè posse cooperari, alicui, præstando actionem ex se indifferentem, quia ipse abutatur; negat, inquam, me posse, solum propter hoc caput, quia iam aliquis peccare decrevit. Concedit Lessius, distinguit Sanch.

Primus sic habet, l. c. *Non sufficienter excusari eo solum quod proximus aliis actionibus vsurus esset, si tua non adsint, quia hæc conditionalis non tollit, quòminus tu causaris illius peccatum; quia si proximus, v. g. alibi non esset soluturus ieiunium, & tu, nulla causa intercedente, cœnam subministrares, peccares; quia aliquo modo concurreres peccatum alterius: At quod alibi proximus soluturus sit ieiunium, non immutat tuum concursum qui in suo ministratione cœnæ consistit, ergo similiter peccabis.*

Lessius sic, l.4. c.2. d.4. n.24. *Non potest (intelligo sine causa, &c.) apponi cœna soluturis ieiunium, quando alibi eam habere non possunt: si enim alio ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare: quia peccatum non potest imputari, iuxta ea quæ scribit Navarrus, & Cajetanus.*

Sanch. [2] *l.1. in dec. cap.7. num.16.* distinguit in hunc modum: *Si res in differens sit proximè ad peccatum ordinata (suppeditans illam) non excusatur à mortali: vt nemo excusaret admoventem scalam, vel humeris sustentantem, quando quis vult furari, aut hominem interficere, aut fornicari; quamvis non desit, qui hæc suppeditet: quia tales actiones ita proximæ peccato malæ merito dici queunt, nisi causa aliqua urgenti excusentur. Si verò res indifferens remotè se habeat ad peccatum, vt vendere agnum infideli, quem scio velle ad immolandum Idolo; fucos mulieri, quos scio velle ad alliciendum juvenem: tunc probabile censeo vendentem excusari à culpa saltem mortali: si certo sciat, ipsa non vendente, alterum venditurum: quamvis nulla alia causa excusans concurrat: Quia in tantum esset peccatum, in quantum suppeditans non evitat peccatum abusuri illis actionibus: vt non suppeditando, iam alterius peccatum non evitat: ergo &c.* Hæc Sanchez, cuius certè hæc posterior ratio, non posteriorem solùm partem probat; sed vniversim ut vniversim ea vtitur citatus Lessius. Sed profectò omnes tres sententiæ sunt probabiles. Tantorum scilicet Doctorum sententias, bonis rationibus innixas, improbabilitatis censurâ notare nullus audebit.

64. Peto: Potèstne quis licitè invitare ad transgrediendæ præcepta, illum; qui modo dicto, iam transgressurus est, dicendo, v. g. *Apud me comede, Petrum percute. Paulum occide*, &c. Respondeo, certum esse, sic absolutè nunquam posse; quia tunc invitaret ad peccandum exteriùs, seu ad exequendam malam voluntatem, quam mente transgressurus conceperat, quod semper est illicitum: quia actus exterior est peccati interioris complementum; & de hoc loquuntur Doctores, Vasquez *art.1. de scandalo. n.17.* Castro Pal. *l.c. p.10. n.2.* cùm eam invitati onem fieri posse negat. At sub hypothesi sic. Primò; *Si omnino velis, cœna apud me.* Secundò: *Si decreveris occidere Petrum, vel Ioannem, occide Petrum.* Tertiò: *Si violare vis Bertam, vel Catharinam, potius viola Bertam*, &c, putat Hurtadus *2.2. d.173. sec.12. §.162.* apud Dianam *p.5. tr.7. res.7.* citantem Ca. Bo. Azorium ex causa rationabili posse. Idem dic, si quartò sic consulas. *Si vis furari à Petro pecuniam, fureris potius frumentum tali pecuniæ æquivalens*; quia invitatio, seu consilium hoc, cùm sit conditionatum, videtur honestari posse à causa proportionata; qualis esset: in primo, ne inurbanus quis appareat: in secundo, ne occidatur Ioannes meus consanguineus: in tertio: ne violetur Catharina mea consobrina: in quarto, ut ego habeam faciliùs pecuniam, quam à Petro expecto. Lege de Lugo *tom.1. de iust. d.16. sect.2. §.2. à num.51.* Si criminosus non decreverat violare, occidere, &c. alterum ex duobus, sed tantum vnum, nil cogitans de altero, non posse me alium, de quo non cogitat, offerre, vel consulere; notant *ibid.* Hurtad. & nos *supra. n.12. & 13.* de hac re aliquid insinuavimus.

Cooperatio cum parato ad peccandum.

65. Certum sit, paratum ad peccandum non posse absolutè invitari ad actum in se peccaminosum; quamvis ex hypothesi possit, eo scilicet modo, & propter eamdem rationem, quam ex Hurtado dixi *n. præcedente*: At nunc difficultas est, an quis sine vlla necessitate licitè possit parato peccare, absolutè offerre peccati occasionem, quæ ex se sit res indifferens: v. g. parato comedere die ieiunij, liceat suppeditare cibos; An à parato vsurario liceat mutuum petere; à parato ministrare Sacramenta in mortali, liceat illa exposcere; idque præscindendo ab alia causa, sed ex eo solùm, quòd illi parati sint ea peccata cõmittere, Nam si parati non sint, alias causas requiri, modo paulò antè explicato, iam patet ex dictis.

66. Vt in superiore difficultate, ita & hîc triplex est sententia. Ledesma *tom.2 summæ, t.27.c.2. d.4.* & Manuel. *t.1 summæ. in 2. edit. c.23. n.8* (quibus adde de Lugo *t.2. de inst. d.25. sect.11. §.1. n.134.* loquentem de petente sine necessitate vsuras ab vsurario parato) censent posse: Sanch. *lib.1. in decal. c.7. n.15.* & Castro Pal. *t.1. res.6. d.6. p.1 c.n.5* negant Hurtadus, *2.2. d.173. sect.14. §.174.* & Diana *p.5. tr.7. res.8.* distinguunt. Ratio primæ sententiæ est: quia dum tu facis, quod tibi vtile est, & non est malum, estque tale, quo alius rectè vti potest; si non vtatur, sibi imputet.

67. Ratio secundæ est: quia ex una parte tu es causa, vt hic, & nunc hoc singulare peccatum committatur, & ex alia, charitas dictat, ut quoties commodè potes, non coopereris cum ruina spirituali proximi: At iam commodè potes, quia supponimus in te nullam, adesse causam: ergo, &c. Vides discrimen? In transgressuro, de quo *à n.62.* non potest à te impediri peccatum; quia is certè peccavit internè, licèt nondum exteriùs. At paratus, de quo hîc loquimur, nondũ peccavit actu, & ne internè quidem; sed est solùm habitu dispositus ad peccandum: propterea ergo hæc secunda sententia docet adesse-

obligationem non ponendi eas actiones, ne scilicet concurratur ad peculiare peccatum.

69. Ratio, & simul explicatio tertiæ sententiæ est: quia non obligamur continere nos actionibus ex se non malis, nec speciem mali habentibus, quando proximus ex pura malitia iis abutitur ad peccandum: est enim tunc scandalum passivum, quod vocant *Pharisaicum*. At quando Proximus peccat ex passione vehementi; id est, ex fragilitate seu infirmitate; ad quam reducitur etiam ignorantia culpabilis non affectata: tenemur sub pœna peccati scandali (quod vocant *scandalum passivum pusillorum*) nos continere à prædictis actionibus, saltem quando nulla causa adest, cur ea faciamus, vt fusè *in tractatu de scandalo*. Quare quando proximus (ait hæc tertia sententia) est paratus peccare ex malitia, possumus, vt dictum est, cum eo cooperari; quia esset scandalum Pharisaicum, quod non tenemur vitare: At verò quando est paratus peccare ex passione; non possumus? quia est scandalum pusillorum, quod tenemur vitare; & solum causa proportionata nos excusaret.

70. Atque hinc Hurtadus *ibid.* apud Dianam *loc. cit* colligit posse semper ab vsurariis sine vlla causa peti mutuum, etiam signatè ad vsuras. Ita Sanch. *lib. 3. in dec. c. 8. num.* 27. Val. Mol. Bann. apud Dian. *l. c.* Et ex Azorio *p. 2. lib. 12. c. 17. q. 7.* colligit diana, *p. 5. tr. 7. res* 4. à parato ministrare Sacramenta in mortali, v.g. à Sacerdote pravo, qui in templo confessiones excipit, posse peti, ut ea tibi ministret, quamvis commodè eadem ab alio habere valeas: quia cùm vsurarij, & eiusmodi Sacerdos sint parati, non ex passione, sed ex malitia peccant.

71. Et sub prædicta distinctione colligit Vasquez, *opusc. de scandalo*, *art. 8. dub. 2. num. 20. & num. 28.* mulierem ornatam iuxta consuetudinem Patriæ, posse domo exire causâ audiendi Missam, vel se recreandi, etiamsi sciat aliquem, vel aliquos ex malitia peccaturos: at si sciret aliquos ex infirmitate lapsuros. debere se aliquoties abstinere non autem semper; quia pro semper, adest causa excusans, nempe notabile mulieris incommodum. Idem tamen advertit: nunquam iudicandum esse peccatum ex infirmate, vel ignorantia, nisi cognoscatur qualitas, & conditio personæ, de qua timetur, Hæc ex illo: quid enim nos de prædicta muliere sentiamus, diximus cum Sanch. *supra. n. 17.*

72. Sed adversùs hanc tertiam sententiam duo meis Lectoribus propono. Primò, si nos hîc sermonem de parato ad peccandum facimus, semper locutio erit ad peccandum, convincitur ex malitia velle peccare: id enim ostendere videtur illud, *esse paratum*; neque enim qui ex fragilitate peccat, dicetur esse paratus ad peccandum: quare distinctio huius tertiæ sententiæ locum hîc non habebit, Secundò, illa distinctio scandali Pharisaïci, & pusillorum, saltem quantum facit ad nos, non videtur sibi constare: cùm enim etiam ille; qui peccat mortaliter ex fragilitate, ita supponatur peccare, ut sufficienti potiatur deliberatione, & suâ culpâ in peccatum trahatur, à quo absolutè posset se cum divina gratia, (quæ semper præsto est) liberare; secus enim mortaliter non peccaret: ideo omne mortale peccatum (dicet aliquis) est ex sufficienti malitia constituente scandalum quod vocas Pharisaïcum? & consequenter sine obligatione illud vitandi in hac tertia sententia.

Probabiliorem ergo puto secundam: primam tamen non improbabilem; tertia denique propter authoritatem docentium, ne à probabilitatis finibus excludatur.

CAPUT II.

Policrates, seu *Filiorum Instructor*. Dialogo plura complectens:

De Charitate Debita Parentibus, & Filiis.

Iam propiùs, his præmissis de Charitate in vniversa, ad Charitatem debitam Parentibus accedamus. Et quidem ad meum Lectorem à labore inter legendum suscepto sublevandum, multa ex his quæ huic titulo præfixi, Dialogorum more, ac poetica discursu, animus est. Sic nimirum fiet, vt vtilia miscendo dulcibus, altiùs & incúdiùs, in animos multiplicis huius quæstionis veritas instilletur.

§. I. *Introductio Dialogi.*

1. PAnormi in Vrbe felicissima, plurimus vbi honestarum numerus incolit familiarum, degebat vir omni virtute præditus; vxori parihonestate, modestia, prudentia, supra mulieres claræ, à iuuentute coniunctus, Plutogenes nomine, commodo, diuitiis affluens, domóque ampla, ac villa non procul ab Vrbe sita, omnibus plena amœnitatibus, instructus. Is duobus gaudebat filiis, totidem filiabus? sed qui moribus quisque suis inter se mirum in modum diffiderent. Primogenitus Thermagoras, Patri obediens, domestici census amans; litteris vacans, geniori per omnia similem se præferebat. Minimus omnium Policrates inobediens parentibus, in eosdem iniuriosus, moribus pervicax, armorum tractationi apprimè deditus, rixas vndique ferebat, prodigáque effusione domesticum exhauriebat Patrimonium. Nec dissimiles fratribus erant duæ germanæ sorores. Harum enim ætate grandior, nomine Aloisia, vultu quidem non indecoro, sed maiori, quàm species exposceret, arrogantia. Veneris vel Iunonis pulchritudinem antecellere se posse, vanè putabat. Ad Mulierçularem pompas nimis propensa, videri sæpiùs, videréque cupiebat: & nihil amabat magis, quàm nuptiarum, similiumque celebritatum cœtibus interesse. Contrà. Metilne germana minor, pulchra facie, pulchrior moribus, id curæ & cordi habebat: adolescentes fugere, domi se continere, familiæ servire, Parentibus in omnibus præsto esse; matrem subinde templa, incognito, cóque vulgari vestitu frequentantem, pari modestia comitari.

2. Et iam filiorum ætas Patrem grandæuum admonebat, ut de illis collocandis cogitaret: sed ecce difficultatum acervus. Filia minor in Virginum Monasterium sese abdere, diviniis rebus vacatura, permaximè avebat, ne dicam, petebat. Id quod genitores iamjam ad senectutem vrgentes, supra quam credi potest, ægrè, molestéque ferebant. Aloysia anno vigesimo quinto maior adolescenti cuidam infimæ satis conditionis ex vicina, se nubere velle, claris verbis, ac perfricta fronte dicebat, eique favebat miris modis Amita, quæ neprem Aloysiam sibi moribus non absimilem singulari dilectione complectebatur. Nec minor solicitudo profratribus. Nec Primogenitus Thermagoras apud paternam domum commorari quidem non detrectabat; verùm, contra Patris voluntatem, ab vxore ducenda, vt sese litteris totum, ac præsertim vtriusque studio iuris deberet; abstinere velle, palam profitebatur. Denique Policrates ætatis annorum viginti professionem Hispanicam meditabatur, Aui paterni merita Regi illi propositurus, atque ab eodem stipendium in exercitu deinceps recepturus. Nam propterea à patre arma, & reliqua ad militiam necessaria, peculium nempe Castrense incredibili animi contentione, ac replicatis precibus exposcebat. Deus Immortalis! quantum homo differt ab homine! quantum est inter vtriusque cogitationes, morèsque dissidium!

3. Pater, ergo ut erat vir prudens, ac summi iudicis memor, quid sibi facto opus esset, quidque amplecti, fixæ animæ piaculo posset, diu, noctuque mente volvebat. Aderat per ea tempora Panormi vir omni scientia prudentissimus, ac præsertim casuum conscientiæ, hoc est Theologiæ moralis peritia insignis, Hierotheus, eidem Plutogeni perfamiliaris, universæque ejus familiæ, supra quàm dici potest, charus, quocumque fæpè colloqui, eundemque sæpè domi, ac ruri apud se habere sluogenes consueverat. Quare hunc semel enixè obtestantes, ut Policratem Hispanicam profectionem vrgentem, per sua in adolescentem authoritate, compesceret; eaque occasione ejus pravos mores, quibus præsertim parentes, usque ad insaniam lacessebat, aliqua ratione corriperet. Is mandatum non recusans, Policratem in secretiorem cubiculo fortè otiantem, sic solus aggreditur.

§. II. *A filio quid Parentibus debeatur.*

1. Fili (nam te filium quem in Domino ab infantia parturivi, non gratis compellabo) ut quid tanta contra tuos amantissimos parentes pervicacia? Docebo te brevibus, quid filius debeat Patri: tria nimirū, Amorem, Reverentiam, & Obedientiam: ut quid denique à te nunc velim exposcere, manifestè concludam. Hæsit Policrates præ observantia, quam Hierotheo gerebat. Sed quia erat curiosus, acutoque ingenio, sic respondit: Attendebit mihi ista Theologiæ moralis prælectio, Pater: Verùm oppugnabo, si per te mihi licebit, quæ contra meam Hispanicam profectionem disputaveris, & expugnabo fortassis: huc enim tua oratio tendit, ut video, Age, quod proposuisti, aggreditor: ego expeditis auribus, ut ex reverenti officio tibi debeo; quæcunque attuleris, excipiam Tum Hierotheus:

Amor.

2. Amet filius parentes. Primò, Dilectione interna, ita ut eos nunquam odio habeat, neque illis malum aliquod notabile animæ, vel corporis inferendum exoptet. Si secùs in re non modica faxit, peccabit mortaliter, tenebiturque hanc circumstantiam, utpotè constituentem peculiarem impietatis speciem, in Confessione, ut rectè monent Doctores, patefacere. Lege *nostrum opusc. de Conf. l. 2. §. 1.* & *in edit. Panormit., anni* 1649. & benigniùs *lib. cod. c. 7. n. 48. vers. dices.*

3. Præterea amet, & amore externo. Hoc est, Obstringitur filius signa benevolentiæ æterna parentibus ostendere.

4. Quapropter qui durè, vel asperè cum iis notabiliter ageret, cùm sperneret, vel ad non vulgarem tristitiam compelleret; lethaliter peccaret, ex Sylvestro, *v. Filij quæst. 22.* & Navarro, *c. 14. n. 12. in summa.* cui adde Bon. *circa 4. Decal. præc. d. 4. q. vnic. p. 3. n. 3.*

5. Tertiò. In spirituali necessitate illis opituletur. Si filius ergo negligat, ut in articulo mortis Pater, Matervè Exomologesis Sacramentum suscipiant; si prohibeat, nec ij necessarium condant testamentum; si eos abducat, ne quid rationi consonum pauperibus, vel operibus pijs pro salute animæ relinquant, in mortale crimen ex sententia ejusdem Navarri *ibidem* prolabitur. Si enim pleraque ex his saluti proximorum debemus, quid non debemus Patri?

6. Pari modo huc reduca obligationem filiorum in adimplendis quamprimum, quæ sunt in Testamentis à parentibus dispositа circa æs alienum, vel legata: imò hæc absque causa, notabili temporis interuallo differre, piaculum esse mortale, meritò docet idem Navarr. *ibid. num.* 15. citans Antoninum.

7. In eo est difficultas: an si Pater nulla bona relinquat filio, teneatur filius ex suis propriis bonis solvere debita: mutuam, v. g. pecuniam acceptam à Patre, & eam quidem potissimùm, quæ expensa fuit pro alimentis ejusdem filij; Lis hæc vertitur inter Inrisperitos: Et tamen nequaquam obligari, quia mutui repetendi obligatio est personalis, constanter affirmo. Ita Dec. *in l. si cum servum, n. 11. ff. si certum petatur,* & *ibi* Alc. *n. 27.* alia iura citans. Cùm enim filius nomine suo pecuniam illam nequaquam susceperit, nihil omnino debebit, & vlterior, quoad pecuniam susceptam pro filij alimentis, in quo major viget difficultas, est: quia Pater tenetur alere filios, atque hi jus habent edversùs Patrem exposcendi alimenta: nam propterea mutuum illud à genitore accepum, semper cadat contra genitorem; adversùs filios, nunquam.

Quemadmodum enim deficientibus viri bonis, vxor regulariter non tenetur ex suis dotalibus debita viri solvere. Ita Sanch. *lib. 9. de Matr. d. 4. à n. 29.* vbi *n. 30.* affertur quidam casus, in quo tenetur vxor: debita, inquam, etiam ad ipsammet vxorem, & ad familiam alendam contracta, quia vtramquam alere marito incumbit, non vxori: Ita profectò in casu proposito, si pari ratione bona paterna non supersint.

8. Neque opponas cum nonnullis; legem, in qua sancitur: *si quis rem alienam acceperit, & res illa in vtilitatem alterius fuerit conversa, teneri hunc tertium ad solutionem; si is qui accepit, sol vendo non fuerit.* Ita Iason *leg. his solis, ff. de cond. indebit. n. 2.* Rom. *in singul. 220.* Ne opponas, inquam: id enim esto veritatem habeat, si quando hic tertius accepit ex causa lucrativa; non verò, si onerosa: At filius alimenta ex causa onerosa conquisivit; quia ipsi omnino à Patre debebantur.

9. Sed quid, si Pater alia bona reliquit filio vincula (v. g. majoratum) quæ jam apud filium extent, debebitne filius ex his, vel horum fructibus solvere Patris debita? Respondeo: si debita sint contracta ab eo, qui instituit vinculum, & quidem antequam vinculum instituerit, certum est filium debere, non autem, si post vinculum jam factum irrevocabile: nec item, si debita sint contracta ab majoratus possessore, qui institutor non fuit. Horum rationes lege apud Sanch. *in const. tom. 2. l. 4. cap. 1. dub. 31.* Iurisconsultos ab eodem citatos: nam Bonacinam *tom. 2. circa 4. dec. præc. d. 6. quæst. vnica. part. 4. n. 10.* afferentem Azor. & Filliucium in quo ex dictis discrepantes nequaquam sequor.

10. Quartò denique, subveniant in necessitate corporali, quantum vires sufficiunt, Parentibus filij. Quare, si Pater infirmus est, si carcerem detrusus, si mente captus, si extrema, vel gravi necessitate pressus; debet filius quæ opus erunt, porrgere, curare ut liberetur, eidémque etiam ex proprio peculio providere. Ita Navarr. *in sum. c. 14. n. 12. &* 13.

11. Illud fateor ex Navarro, *ibid.* non obligari filium aliis carentem bonis, artem suo statui indecentem exercere, quò patrem alat: quia ejusmodi incommodum meritò filium excusabit: ut item assero, teneri filium Parentis necessitati subvenire, tametsi Parens esse sibi subsidio posset exercitatione alicuius artis, minùs suo statui condecentis: ad id enim esset nimis durum, obligare Patrem, dum prognato gaudet; qui aliâ via subleyare cadetem possit. Colligitur ex S. Thom. *2. 2. q. 101. art. 1. Ang. const. 85. n. 3.* & colligitur ex *l. sicut. ff. de oper. libert.*

Reverentia.

12. Verùm, revertamur ad id, quod secundo loco proposuimus à filio deberi parentibus, nempe Reverentiam. Primò enim, si filius parentem percutiat, etiamsi percussio sit levis, ex Navarr. *in summa, cap. 14. num, 12.* imò secundùm aliquos, etiamsi solùm attollatur manus ad verberandum, piaculum mortale committit. Ita Bon. *t. 2. circa 4. decal. præc. d. 6 q. vnica, p. 2. n. 4.*

13. Secundò, si deliberatè maledicat parentibus, sive superstitibus, sive jam fato sublatis; vel eos contumeliis afficiat.

14. Tertiò, si eosdem parentes alicuius criminis, quamvis crimen verum sit accusare, non dubitet; mortaliter item delinquit: qua ratione tamen in hoc postre,

mo capite, excipiatur casus læsæ Majestatis divinæ per hæresim, vel humanæ per conspirationem adversùs Principem; cùm sint delicta minùs frequentia, supersedeamus nunc dicere, & scribentibus de hoc Argumento, libentes relinquamus. Lege Azor. *p.2. lib.2. cap.2. quæst.13.* & deinceps Navarr. *l.c.n 12.* aliósque.

15. Quid, si Princeps det liberam facultatem occidendi proscriptos à patria, liciténe filius patrem occidere poterit?

Respondeo: Nonnulli Iurisconsulti posse contendunt ita Bartol. *in l. si adulter. §. liberto ff. de adulter.* Covar. *in instit. de actionibus, §. Rursus, n.22.* apud Dicastill. *mox* citandum, tum quia filius debet alimenta negare Patri proscripto; ergo & poterit occidere: tum quia alicubi adsunt leges, vt qui proscriptos occiderit, certam mercedem consequatur: à cuius consecutione non excluduntur filij.

16. Sed profectò pro hac sententia nec ego, nec Covarr. *de Matt. c.7. § n.5.* Decius, *in cap.5. quæ. Eccl. num.4. de const.* aliique, suffragium dabimus: quia id graviter, atque adeò mortaliter repugnat cum charitate, & pietate, quâ filius debet patrem amplecti: lege Dianam *p.8. tr.7. res.42.* & Iulium Clarum apud Dicastillum *mox* citandum; leges verò illæ, quæ filium non excipiebant, meritò jam desinere, quia impiæ sunt; ut & impium esset, denegare alimenta patri proscripto. Lege Laymann, *l.5. sect.5. tr3. p.3. c.2. num.* 2. & lege item quæ mox dicemus §. 6. qui hanc nostram sententiam extendit etiam ad parentes respectu filij, & ad vxorem respectu mariti, &c. Quòd si pater sumeret arma contra Patriam, vel Principem, vel sit, ut loquimur, captivans violatores, quem alicubi numerari audio inter rebelles primi capitis, utpotè admodum Reipub. ac Principi nocentem; prohibeo quidem filium, ne patri alimenta ministret, id. enim quid negativum est: At positivè interficere præcipere non audeo: quæratur alia via, quâ illud Communitatis publicum malum averti possit. Quid, si pater nullâ viâ possit ab armis contra patriam averti? occidatur, inquit Dicastillus, *l.2. de iust. tr.1. d.10. dub.1. num.13.* propter bonum universale Reip.

17. Quærò denique, contra reverentiam filialem peccaret filius, si recognoscere; ut notat Azor. *p.2. lib.2. c.2. q.10.* ex contemptu nollet patrem, ob ejus paupertatem: At si non ex contemptu, sed ad vitandum aliquod incommodum, aut erubescentiam; certè, quia non esset injuria directa in patrem, à mortali culpa (sic puto) esset excusandus.

Obedientia.

18. Supereſt obedientia, quæ parentibus debetur. Primò in jis, quæ spectant ad bonos mores. Quare præcipienti patri, ne filius scortetur; ne ludis prohibitis vacet, ne noxias familiaritates foveat; si is minùs obediat, mortale peccatum committet: ex Sancto Thoma *2.2.q.104. art.5.* speciatim in confessione declarandum. Ita Arag. *2. 2. quæst.62. art.3. d.1. ad 2.* Angelus *v. Filius, n.29.* Præcipienti, inquam: nam si solùm interposita fuerit, quamvis replicata admonitio: ipsa inobedientia mortalis non erit. Secundò, in ijs parere parentibus obstringitur filius, quæ ad domus gubernationem pertinent: sub culpa gravi in rebus gravibus, præsertim, si accedat contemptus, vel pertinax obstinatio; sub veniali, in levibus.

19. Ex quo complexionem contra te sic instituam, Policrates: Si in ijs, quæ ad familiæ gubernationem graviter pertinent, obligatur filius parentibus morem gerere: qua fronte tu deserere atque in exteras nationes, contra eorundem replicata imperia, te conferre, ingratus audebis?

20. Ad hæc Policrates, qui erat, ut modò innui, ingenio, ac varietate loquendi promptus; præmissa non vulgari officiosorum verborum insinuatione, sic interrogat: Inquiro, Pater sapientissime, An peccet filius ætate jam grandior, causis instructus vehementibus, præsertim ad solidam animæ suæ salutem pertinentibus, parentibus verò ac familiæ nullum inferens detrimentum, si à domestica consuetudine, postulatâ ut fas est, à patre veniâ, quamvis minùs impetratâ, an, inquam, peccet, si domo discedat? Non peccaturum, respondit Hierotheus: tunc enim filius, tam multa adiuncta congeras, quæ certa supponis, suum majus bonum (multoque magis, si de æterna agatur salute) exiguo patris sensui præponere legitimè valet. Teneo igitur te, (submisse adolescens) téque pronuntio meis consiliis assentiente. Tu non ignoras; ego invitus (altum hîc suspirium traxit Policrates) experior mores pervicaces meos: non certè erga alios, in quorum gratiam liberalem me, atque vrbanum ingenium habere animadvertisco, sed eo qua sanguinis disiunctione insolenti adversùs Parentem meum Plutogenem. Sæpissimè enim, data vel levissima occasione, in illum vehementer indignor, imò per meum gravissimum scelus) erubesco, sed ingenuè fateor) injuriis illum aggredi, atque obstinatè lacessere non dubito?. Qua turbatione familiæ, etiam inter edendum, etiam inter domesticos consanguineorum, familiarumque conuictus; quóve malo exemplo tu, Pater, imò universi ex vicinia norunt. Remedium tantis meis malis cùm naviter exquirerem, dum cùm ipso in eadem domo versamur, invenire datum non est. Oppugnanti naturæ semel, vel bis, te cum victoria opponis; sæpe, vel semper id moliaris occumbes. Quid ergo? Heu fuge, non jam crudeles, sed natales terras; fuge littus amatum, an mihi etiam littus amarum? Domo exire juvat, reverentiam quam patri debeo, sic melius præstare me feram? nihil convitiando absens, quàm coram, semper in contumelias incidendo. Deinde, familiam nostram (quod Deo optimo acceptum referre grati debemus) ita patre, matre, germanóque fratre solertissimo ornata constat, ut nihil prorsus detrimenti ex mea absentia passura sit: Quamobrem ergo me crimine condemnas? præsertim cùm ex hac profectione, quamplura sperem exorare à Rege, ad splendorem familiæ nostræ ad amplificandas fortunas, ad sororum mearum nobiliora matrimonia conquirenda. Hæc, & alia similia, ita diserte, & concitatè congessit adolescens, ut Hierotheus non modò illum ab omni prorsus peccato vindicaverit, sed se futurum intercessorem apud Plutogenem, pro ejusmodi discessu, receperit. Tum consueta verborum urbanitate ultrò, citróque habita, è cubiculo discessit ad patrem; qui exoratus tandem per Hierotheum, sed eundem ferè mensem, & quidem optimo eventu, ut deinde resciviſſus, Policratem libens, volensque dimisit.

§. III. *An invitis parentibus Matrimonium inire filius liceat.*

1. ET jam instabant Paschales Feriæ, atque ad aperienda peccata, sacrámque synaxim suscipiendam confluebant in templa frequentes de more Fideles, cùm Plutogenes Hierotheum convenit, precatúrque, ut sacro illorum dierum tempore Aloysiam filiam à proposito nuptiarum illarum deterreret. Spopondit is operam suam: nec multò pòst puella, amitâ, & consuetis pedissequis associata, animæ labes depositura, ad Hierotheum suum, familiæque à confessionibus, accessit; qui illam præveniens: Tecum inquit, antè breviter agam, quàm peccata præfacere aggrediaris; quid scilicet in assumendo statu tibi liceat, vel congruat expositurus. Vix his auditis, præsensit Aloysia, quò tenderent ejusmodi verba, Et, ô Pater, respondit, quàm gratè antevertis desiderium meum. quo jam idem à te scisciteri non multò antea proposueram? Neque enim apud parentes meos ex firmo animo dixi, quod de illo juvene ad tuas aures fortè pervenit, sed potiùs, ut eos ocitantes ad me, digno, ac justo matrimonio collocandam, excitarem: me, inquam, annum jam vigesimum sextum agentem, nec à Deo impulsam (sic ipsi placet)

ad

ad celibem vitam conservandam. Cæterum in posteram, ni ipsi mihi consulant, consulet anima mea; nec ego amitæ dissentiam, modò mortalis peccati rea, (à quo, tanquam à facie colubri, semper exhorrui ego, &) filia, ob hanc causam nequaquam simus. Aures admove, respondit Hierotheus, ut sapientium dogmata excipias, filia: excipiat, quandoquidam, hîc adest, & amira.

2. Certum, exploratúmque est, si filij invitis parentibus ineant matrimonium cum dignis, & alioqui nullam sequatur incommodum, non peccare lethaliter; imò ne venialiter quidem, si priùs modestè à parentibus facultatem petierint, tametsi nequaquam exoraverit. Rationissima est, quia in electione status, & maximè matrimonij, filij nemini subdantur. Ita S. Thom. *in 4. d. 29. quæst. unica, art. 4.* ita Sanch. *l. 4, matrim. d. 21. num. 4.* ita cæteri.

3. Hinc regulariter non tenetur filius implere sponsalia, quæ absque ejus consensu pater promisit. sic enim teneretur ad matrimonium. Agit de hac re diluciùs Sanch. *ibid. d. 23. n. 3.*

4. Hinc etiam meritò Tridentinum, *sess. 24. c. 9. de reform. matr.* ipso facto excommunicat impedientes matrimonia, quæ excommunicatio, licèt solùm sit contra eos, qui, cùm habeant jurisdictionem fori externi in subditos, à matrimoniis injustè impediunt, ut clarè colligitur ex contextu Tridentini; quales sunt Episcopus, & Princeps sæcularis (excipitur Rex, & Imperator, quia hos oporteret exprimi; excipitur & Parochus, quia fori externi jurisdictionem is non habet in suos:) tamen tam rigida prohibitio ostendit sensum Ecclesiæ, nolentis ut matrimonia impediantur. Et meritò: nam independenter à lege positiva, ex se culpa mortalis est impedire in re gravi jus alterius: At verò, ut diximus, in status electione quilibet sui juris est; atque adeò, nec à suis, nec ab aliis, si peccatum mortale ij vitare velint; impediendus.

Dixi (injustè nam quando adest justa causa, ut quia matrimonium est indignum, vel quid simile; non peccat Princeps, vel amicus, modis suavibus absque vi, vel metu, impediens, ut est concors Doctorum sententia, ipso lumine rationis comprobata. Lege Sanch. *ibid. d. 22. num. 7.*

5. Difficultas igitur sola superest: An cum indignis possint filij licitè contrahere, patre, vel genitrice dissentientibus? Et quidem, licèt aliquibus videatur non posse, idque sub mortali, quod certè valdè probabile est: Ita Sotus, Corduba, Navarr. aliique, Sanch. *l. 4. de matr. d. 25. n. 9.* quibus adde Bellarm. *l. 1. de matr. cap. 19. prop. 3. & in fine*, fateor tamen probabile item esse, ac tutum, quod possint. Ratio præcipua est, modò dicta: filium scilicet omnino libetum esse, nec alicui subiici hac in re. Addit S. Thomas *2. 2. q. 104. art. 5. in corp.* in ijs, quæ ad proprij corporis sustentationem, prolisque generationem attinent, omnes homines esse pares; atque adeò ne filios quidem in his duobus subiacere parentibus. Et rectè docet Sanchez, adeò filiam liberam esse, ut etiam ante vigesimum quintum annum, nubere valeat, etiam indigno, sine patris consensu; ne aliàs matrimonij libertas impediatur, detúrque puellis ansa occultà delinquendi.

6. Illud adverto: esse conveniens, ut saltem à Patre consilium petatur; si quidem in re tanti momenti congruit Patris consilium explorare, licèt sine obligatione loquenti. Et quamvis Sanch. *loc. cit.* arbitretur peccare mortaliter filios, si in matrimoniis eligendis à Parentibus ejusmodi consilium non exposcant; ego tamen, pace tanti viri, huic sententiæ non assentior. Ut quid enim tantum peccati mortalis onus, si eis tandem consilium Patris respuere concedatur? Adde primò, si non nisi causa consilij Patrem docere de meo matrimonio debeo; posse fortasse me à prudentiore viro illud petere, & sic non indigere paterno. Adde secundò, cùm nos, & ipsemet Sanch. agamus in præsentia de filiis volentibus contrahere cum indignis; si sub mortali obligaremus filios ad Patris consilium exposcendum, illo regulariter conijceremus in pericula rixarum. Certum enim erit, Patrem contradicturum, cùm agatur de suæ familiæ dedecore, multò magis, si constans supponitur filius in arrepto proposito contra Patris apertum consilium: quam constantiam licitè sartam tectam servare posse, meritò fatetur idem Sanch.

Sarius ergo fore videtur curare, ut ignoret Pater, quàm ut noscat, & coràm ejus authoritas despiciatur. Quare si statuit Eleutherius Papa, *c. Aliter, 30. q. 5.* ut pro nupta nequaquam habeatur puella quam pater ipse non desponsat: Si Leo Pontifex, *c. qualis 30. q. 5.* & S. Ambrosius *c. honorantur, 32. q. 2.* ajunt, non esse virginalis pudoris maritum eligere, sed judicium parentum esse expectandum: Si in Sacris litteris parentibus tribus hoc munus cap. 7. *Da filiam tuam viro prudenti*: Si S. Paulus *1. Cor. 7* expressè docet à Parentibus tradendas esse filias nuptiis: Si multa Sacratum litterarum exempla, quæ affert Bellarminus *l. c. prop. 4. & in fin.* id manifestè demonstrant; Respondeo cum eodem Sanch. in simili, hæc, & similia probare quidem, esse valdè honestum ejusmodi consilium à Patre conquirere; dicam peccati mortalis necessitatem non probare.

Hæc dicta sunt, quando ex ejusmodi matrimonio non timetur fore, ut sequantur gravia mala, sive scandala, sive alia incommoda: tunc enim, ut notat Sanch. *l. c. num. 11.* contra charitatem, ex alio capite, quam ex solo Parentum involuntario, peccati labes posset emergere.

7. Filius ergo; sive hi excedant, sive non attingant vigesimum quintum ætatis annum, nuptias ineuntes, invito genitore, ab hæreditate expellere non potest pater; ijsdémque debet (ex Sanchez citato, aliisque *passim*) genitor dotem competentem, vel saltem alimenta, juxta sui status conditionem constituere, si bona vnde vivant hi filij non habent: At si habent licèt probabile sit, justam adhuc dotem ijs debere patrem conferre, si dignè contraxerunt; quia nihil peccarunt in libero matrimonio deligendo: tamen certum est, & legibus & jure statutum, nec dotem, nec alimenta ijsque debere, si contraxerunt indignè. Quorum ratio brevis ea est: quia, si dignè sese gesserunt non sunt fraudandi sua dote: si verò indignè, sed nihilominus sunt pauperes; æquitati, ac pater pietati consonum est, ut pater alimenta saltem necessaria, ne fame pereant, filiis indigentibus, nec contra jus patrium peccantibus, præbeat. At si qui indignas conceperunt nuptias, divites sint, cùm negari non possit indigna ea electione familiæ decus ab ipsis fuisse commaculatum; quandoquidem victu necessario non carent, meritò à parentibus sunt destituendi.

8. Ex quo postremo dicto clarè consequitur tibi, Aloysia, si fortè hujus adolescentis indignas nuptias appetas, posse Plutogenem negare dotem, & negabit quidem, ut millies palam professus est; siquidem habes, vnde vivas ex hæreditate, quam nuper amita tibi irrevocabili donatione concessit. Vnde perpende, filia, an velis quinquaginta aureorum millia contemptui habere: ad hanc enim summam pertingere dotem paternam tuam, & ampliùs multò, si soror Mæulda, quod constanter molitur, in Monialium claustra sese recipiet, probè nosti.

9. Quòd verò is Adolescens, quo de fama percrebuit, indignus tuis nuptiis censeatur; luce clarius est meridiana, si ea quæ afferunt Doctores ad hanc indignitatem metiendam, breviter cognoscas: *Is Conjux* (ait Thom. Sanch. *de matr. l. 4. d. 26. num. 23.*) *dicetur indignus, cui alter matrimonio copulari, absque dedecore, juxta Civitatis mores, nequit. Is dicitur indignus* (ait Baldus, *l. Nec filium, C. de nupt.*) *qui malis moribus imbutus sit. Is dicitur indignus* (ait Menochius, *de præsumpt. l. 4. præsumpt. 189. num. 85.*) *qui altero conjuge multò est pauperior*: Quod dictum rectè intelligimus, nisi aliunde nobilitate, v. g. litteris, militiæ meritis, vel simili non vulgari prærogativa,

gativa, excessus in divitiis compensetur. *Is in summa dicitur indignus* (ait Bartolus, *leg. cum ita, lib. 1. ff. de cond. & demonstrat.* aliique) *qui imparis est conditionis cum altero conjuge: qualis certè est ille* (inquiunt) *qui ignobilibus ortus parentibus, nec aliis ornamentis vitæ fulgidus, nobilissimam puellam eamdem divitissimam sibi connubio sociari contendit.* At enim verò, iuvenem illum tum magna ex parte esse ejusmodi notis affectum, non ego solus, non sola vicinia, sed vniversa Civitas nimis palam docet; & vtinam absque tuæ familiæ dedecore! nimis passim obloquitur.

10 Erubuit hîc, præsertim cùm audiit illud (iuvenem tuum) virginali pudore Aloysia; & ut Anacreontis vtar lepore, apparuerunt puellares genæ, perinde ac si in lactis candorem rosatum purpura fuerit immissa. Nec tamen sibi defuit; eandem enim excusationem, nempe se ex vero animo iuvenem illum nunquam dilexisse, justis Hierothei, & parentum expostulationibus cum iurejurando rursus opposuit. Mox culpas suas ritè confessa, obedientior parentibus, imò, & in fastu remissior facta est: nec multò pòst ab Hierotheo, aliisque perfamiliaribus excitus pater, filiam viro nobili, ac supra quàm credibile est prudenti, nuptui dedit, collætante familia.

§. IV. *Pater non potest filium compellere nec ad Matrimonium, nec ad Religionem.*

1. ABsolutis ergo Aloysiæ nuptiis, per totam æstatem intra Civitatis mœnia se continuit Plutogenes, solitus cæterùm rusticari non semel cum universa familia. Apparente tamen autumno, ipse cum filiis, conjuge, ac Genero, invitato præterea Hierotheo, ab vrbana domo sese subduxit: in suis amœnissimis hortis vbi fontium scaturigines, arborumque opacarum condensa nemora, fructuum copia, atque in primis commodissima domus aderat, vindemiarum tempore commoraturus. Et ibi quidem, semel, dum à meridie omnes ferè à familia ad auras flantes captandas, æstumque illius diei temperandum, in porticus considèrent: Edisserè, amabò te, Hierothee, (dixit Plutogenes an ego Chermagoram filium hunc meum, à nuptiis adeò alienum, licitè valeam ad matrimonium contrahendum compellere. Tum Hierotheus conversus ad Adolescentem: Thermagora (inquit) qui tam diligenter me præceptore, litteris non minùs prophanis, quàm sacris hactenus vacasti, & toto animo vacas; id à te priùs audiat Pater: mox, si quid tuæ defensioni addendum, vel demendum erit, ego subjiciam.

2. Ad hoc Thermagoras: Parebo libens, sive ut tibi morem geram, sive ut à me invidiam cælibatus avertam; sive ut observantiam, quam parentibus amantissimis meis debeo, in hoc meo proposito, nunquam obscurasse, ipsis in primis persuadeam. Nec aliud præter ipsa Thomæ Sanchez, Theologiæ laboralis fulgentissimi luminis verba, *lib. 2. de matrimon. d. 22. num. 4.* quæ consultò nudiustertius in hunc vsum notavi, hîc in medium cedam ipsis parentibus afferam: *Non possunt* (inquit) *parentes cogere ad matrimonium, vel ad tales nuptias; sed liberè contrahere filij debent, vel alium statum eligere, sic fatentur omnes cum Divo Thoma* (in 4. d. 20. quæst. vnica) *qui rationem hanc insuper reddit, quia in matrimonio est servitus quædam perpetua; & ideo, cum homo liberæ conditionis sit, nequit a patre ad servitutem hanc compelli. Quod si arguas* (l. 2. C. de patribus, qui filios suos) *posse filium a parente in necessitate constituto vendi, & ita sua libertate privari; dic disparem esse rationem: quia hæc servitus non exigit mutuum amorem, nec est perpetua, potest enim redimi, quæ secus se habent in matrimon.* Hæc Sanch.

3. Quæ eo confirmari possunt argumento: Nam est certa omnium, exploratáque sententia, nemini, atque adeò nec patri licere filios cogere ad Religionem capessendam, neque directè, neque indirectè; ut si pater malè agat cũ filiis in victu, vestitu, verbis, hoc animo, ut tædio affecti ad Religionem confugiant: quia gravis & contra justitiam ex se genere injuria est, aliquem ad id cogere, ad quod non tenetur, quodque Deus liberum esse voluit. Imò contra eos, qui fœminas ad Religionem cogunt (etiam metu reverentiali, ex mea sententia, quidquid dicat Portella, *in addit. v. Moniales, n. 11.* & Riccius, quem sequitur citatus Diana *loco mox citando*, quia æque per metum illum verè cogitur filius) rigidissima prohitio lata est à Tridentino, *sess. 25. c. 18. de regul.* excommunicatio (de qua fusè Suar. *de Rel. t. 3. lib. 1. cap. 9.* vide etiam Dianam *p. 5. tr. 15. res. 56.* vbi multa ad praxim pro hac re,) ut nimirum Religionis ingressus liber omnino sit, & voluntarius; Quantò ergo magis liberum voluisse matrimonium, quod periculosiorem vitæ statum affert, quàm Religio; eos Tridentini prudentissimos Patres credendum est? Sanè ad vitam Religiosam quæ valdè animæ fauet, quamvis allicere aliquem munusculis possis, cogere tamen non potes: cur igitur ad statum cogere matrimonij aliquem licitè possis; qui status permaximè est sexcentis sæculi perturbationibus, atque periculis obnoxius?

4. Nolo tamen ira rigidus audiri, ut aliquid parentibus non indulgeam: Cum Goffredo enim Soto, & Bellarmino; *I supra cũ* fateor licitè posse patrem, non quidem adigere absolutè, sed paternè filium ad nuptias invitare. Iusta siquidem causa familiam propagandi, nepotes progignendi, paupertatem accepta dote sublevandi vel quidsimili parentem excusare à peccato, non est improbabile. Sed inde pro meo instituto sic breviter conficio. Tu, amantissime genitor, longa progenie ex genero, filiaque, spero gaudebis; idèmque ex Policrate fratre meo, itidem spero, familiam verò nostram, quam diuitiis affluentem (Deo immortales sunt gratiæ) alienis bonis non indigere, norunt omnes, ego expeditius subinde sine propriæ vxoris, prognatorúmque cura, & omnia insuper præclariora, nobilioréque Præfecturas, ob diligentiorem operam, quam navabo litteris, facilioue negotio, Divis aspirantibus, assequar. Vt quid ergo me ad matrimonium, vel compellere potes, vel velit allicere? Verùm hæc pro mea defensione hactenus satis; orationem enim meam libenter supprimo, quamvis restent plura dicenda; quia (ut verbis vtar S. Ioannis Chrysostomi, *hom. 1. de pœnit. fin.* concionem Flaviani Episcopi lepidissimi oratoris, audire exoptantis) *Cupio tuam. Hierothee sapientissime, audire vocem personantem, meas imo partes confirmantem; siquidem nos pastoralis pueri subtili calamo sibilamus, veluti sub quercu quadam, aut fago ad umbram viridantium pratorum considentes: tu verò optimi instar, atque artificiosi Musici, autem citharam modulatus, dulcissimi sonitus consonantia, universum excitas cum admiratione Theatrum*: hæc Chrysostomus; hæc ego. His postremis verbis præ modestia, rubore suffusus est Hierotheus, at subinde pleraque in rem ex Sanctis Patribus admirando eloquentiæ pondere cum addidisset, reprobare ea convictus Pater, latum vnguem non potuit; unde factum est, ut in posterum molestiam filio nequaquam attulerit. Réque felici successu Deus Optimus promovit; nam aliquot post annis, Sacerdotio initiatus Thermagoras, promovente apud Hispaniæ Regem fratre Policrate, Archiepiscopus Panormitanus incredibili parentum adhuc viventium, vsque ad lacrimas lætitias, totiúsque Civitatis gratulatione, creatus est.

§. V. *An pater possit retrahere filium à Religione.*

1. REdeo vnde discesseram. Aderat huic disputationi Matilda cum reliquis, ut dictum est de familia. Et, ô disertissime Pater, subiunxit, Quandoquidem mei germani fratris hactenus confirmasti partes, quæso te, ut partes etiam meas hic suscipias; atque exponas, an me è Religione (quam tam studiosè appeto) licitè retrahere possit Pater.

Hæc disputatio (respondit Hierotheus) universaliore methodo

methodo digerenda est. Vel enim sermo instituitur de impediente ingressum in Religionem, vel de consulente egressum ab illa. Rursus, vel de impediente, & consulente, vi, fraude, injuria, vel sine his, putà, precibus duntaxat, vel mero consilio. Denique potest esse locutio, vel de peccato; vel de obligatione restitutionis.

Impediens vi, fraude, injuria, &c.

2. Potrò certum sit, impedientem ingressum, vel consulentem egressum Religioso, imò & Novitio (ex Dicastill. *loco citato, num.* 26. sequente Rebellium, aliósque) vi, fraude, injuria, peccare mortaliter, & ad restitutionem teneri, si quod homini, vel Religioni damnum emergat. Ita Dicastill. *l.* 2. *de iust. tract.* 2. *d.* 7. *dub.* 1. *an.* 16. Ioannes de Lugo, *tom.* 1. *disp.* 9. *sect.* 3. *à n.* 28. authoréque ab eodem citati. Ratio est manifesta, quia omnis vis, & fraus contra justitiam est; ergo in re gravi, qualis est hæc, sine dubio parit obligationem restitutionis illam inferenti. Certè tum homo, cum Religio habent jus, ne alius per vim, & fraudem, impediat emolumenta, quæ ipsis ex tali habitus assumptione, vel conservatione obvenire possunt: ergo qui contra hoc jus operatur, contra justitiam agit.

3. Dixi (si damnum emergat:) nam evenire potest, ut ille homo infructuosus fuerit, vel futurus esset Religioni, vel alius loco illius fuerit admissus; vel, ut computentur emolumenta, quæ is per se afferebat, vel allatus erat cum expensis sui victus, & vestitus: tunc ergo cùm nullum damnum factum fuerit, nullum est restituendi natum onus. Notanter dictum est (per se:) nam quædam per accidens fortè eventura, an hic considerandæ sint, fusè habes apud Doctores. Lege Ioan. de Lugo, *loco citato, num.* 34. Pari modo, si ingrediendo in Religionem nihil ampliùs homo ibi habuisset, quàm si remansisset in sæculo, nihil ei restituendum est, cum nihil ex illa vi, dolóque deperderit. Imò quando sive Religioni, sive homini damnum est restituendum; semper aliquid judicio prudentis viri diminuendum est ex illo capite; quòd non omnino certum est damnum à vim inferente illatum; cùm potuerint, esse aliquæ causæ, cur homo ille, vel non ingrederetur in Religionem, vel egrederetur ab illa.

4. Damnum autem hoc, vel est spirituale, qualis est ipse non ingressus, & egressus; vel temporale. De hoc posteriore loquuti sumus; nam cùm prius ut malum irreparabile: rationi illius, tu, qui vis, dolúmve intulisti, vel parvum consilium dedisti, solùm obligaberis ad vim, dolúmque auferendum, consiliúmque malum retractandum: (si hæc adhuc persistant) Nam cæterùm, si postea homo ille perseveraret in abiicienda Religione, ipsi, suæque voluntati imputaretur; non tibi, qui vim, deceptionémque jam, pro virili, removisti.

Scio aliquos te pro damno temporali Religioni illato obligare, ut vel alium ad Religionem adducas vel ei illi mancipes: Ita Gabr. Scotus, aliique apud Dicastillum *loco citato, num.* 34. sed certè non assentior. Ita Scotus, Rebell. Less. Vasquez, aliique, quos *ibidem* citat, sequiturque Dicastillus, quia nemo obligatur libertatem dare, quæ est ordinis superioris; pro damno temporali, quod est ordinis inferioris.

Impediens sine vi, fraude, injuria.

5. Iam verò difficultas major est de impediente, vel consulente, sed sine injuria; an peccet, restitutionique sit obnoxius?

Quoad peccatum,

Quoad peccatum; sic habet Molina, tom. 5. tract. 4. disp. 52. §. secunda verò pars: *Qui absque rationabili, vel justa causa dissuadet alicui Religionis ingressum, aut ei suadet egressum, graviter peccat; quoniam retrahere à tanto bono grave est: tenebiturque, qui ita retraxit, charitatis lege suadere contrarium, si spes sit iri resarcitum, quod ita impedivit. Unde graviter peccant parentes, qui solo carnali affectu permoti, absque rationabili causa, nullum non movent lapidem, ut filios à Religione, quam ingressi sunt, extrahant lacrymis, & aliis conando, à tam sancto proposito illo avertere: solétque Deus illos, ac filios ita extractos, graviter, etiam in hoc sæculo punire. Videant etiam Senatores Regij se graviter peccare, concedendo mandata, ut absque rationabili causa prius sufficienter cognita, & examinata, extrahant, & collocentur in domo aliqua, ubi aciter eorum constantia teneatur.* Hæc Molina, qui videtur supponere hanc causam examinati à Senatoribus Regiis posse; in quo, tanto Doctori nulla ratione consensum præbeo: cum enim hæc causa sit spiritualis, ad Ecclesiasticum judicem pertinet, non ad sæcularem.

6. Dictum autem meritò est (sine rationabili causa:) hac enim existente, cùm prudenter agatur, ab eo, qui hac motus ingressum dissuadet, non est timenda culpa. Rationabilem causam putat *ibidem* Molina, Primò, si ingressus est futurus nocumento ingredi volenti. Secundò, si in ea Religione dissolutè vivatur. Tertio, si candidati complexio sit frugo Religionis inepta. Quartò si ejusdem mores sint adeò pervicaces, ut majora mala Religioni, vel etiam ipsi meritò timeantur. Quintò, si aliquo impedimento, quod Religiosam professionem impediat, v. g. ære alieno, matrimonij promissione, infirmitate corporis, vel simili laboret. Sexto, si parentes, sororésve graviter ejus auxilio indigeant. Hæc ex illo. Quanta autem debeat esse ejusmodi necessitas, & qua ratione necessitas extrema parentum impediat ingressum, imò & licitè extorqueat filium, & quoscunque alios professos à Religione; non verò necessitas gravis, quæ solùm per aliquos, impedit quemlibet ingressum filij, & aliquando fratris, sorore periclitante; non verò justificat egressum, quia obligatio tunc non est tanta, ut vincere possit professionem, quam habet Religio in personam Religiosi jam professi: hæc, inquam, fusè docent Sanchez, *l.* 4. *in decal. c.* 20. *à n.* 14. Suarez, *tom.* 3. *de Rel. l.* 5. *c.* 6. *num.* 5. Castr. Pal. *tom.* 3. *tr.* 16. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. *num. præsertim* 13. Valentia *t.* 3. *d.* 7. *q.* 1. *p.* 2. Bonacina, *t.* 2. *in* 4. *Dec. præcep. d.* 6. *qu. unica, p.* 4. *n.* 7. qui addit. *Quamvis non desint qui contrarium sentiant*, Azor. *p.* 2. *l.* 2. *c.* 3. *q.* 5. Trullench. *t.* 1. *in decal l. cap.* 23. & 24. & *l.* 4. *c.* 1. *d.* 9. & omnium horum primus S. Th. 2. 2. *q.* 101. *art.* 4. *ad* 4. & *quodlibet.* 2. *q.* 2. *art.* 19. & *quodlib.* 10. *q.* 5. *art.* 9.

7. Quoad peccatum, de quo agimus, video Suar. *t.* 3. *de rel. l.* 5. *c.* 9. *n.* 9. aliquid benignius indulgere parentibus, atque adeò aliis, filios, aliósque à Religionis ingressu, modestè, ac temperatè retrahentibus: sic enim habet: *Si quis absque injuria violentia, aut deceptionis alium avertat ab ingressu religiosis precibus, vel promissionibus, illud non esset ex genere suo peccatum mortale; quia ibi non intervenit injuria, neque inductio ad malum neque aversio sed abstractio à bono ad salutem non necessario. Cur ergo ibi erit gravis malitia? Nam licèt alter grave detrimentum patiatur, non tamen involuntarie, sicuti per vim, aut deceptionem, sed quia liberè consentit: ergo inde non redundat in alium malitia saltem gravis. Sed licèt verum sit, tunc non esse eum grave peccatum; est tamen sine dubio peccatum, multum repugnans ordini charitatis, & respectu Dei, à cuius majori obsequio homo separabitur.*

Et paulo pòst: *Si quis intendat, ut solùm ingressus differatur, minor erit culpa; & talis posse esse causa, ut esset nulla? sic enim excusari possunt parentes, qui aliquantulum filios detinent, ut eorum constantiam experiantur, vel eorum vocationem magis examinent.* Hæc Suarez. In cuius loci margine breviter, & perspicuè sic eius tota doctrina in compendium redigitur: *Qui avertit alium à Religionis ingressu solùm precibus, ac promissionibus, non peccat graviter, nisi preces sint importunæ, & sine ulla causa, contra eorum Spiritus sancti vocationem.* Hæc. *ibi.*

8. Facit insuper ad hoc argumentum prohibitio Tridentini

Tridentini, *sess.24. cap.18.de Regul.* de qua fusè Suar.*l.c.* quod vbi excommunicationem contorsit adversùs eos, qui per vim fœminas cogunt(non loquitur de Maribus) ad ingressum Religionis,tandem extēdit ad eos,qui illas impediunt, his verbis : *Simili quoque anathemati subijcit eos,qui sanctam Virginis, vel aliarum mulierum voluntatem velum accipiendi,vel voti emittendi, quoque modo, sine iusta causa, impediunt.* Hæc Concilium. Impediunt verò primò, (ut *ibid.* habet Suarez *n.13.*) omnes illi, qui per vim directè,vel indirectè illatam fœminæ,directè impediunt ejus voluntatem, id est, per graves minas,vel similia,&c. Secundò,qui per similem vim Monasterio illatam,impediunt, ne ibi mulier admittatur. Tertiò, valdè probabiliter,etiam ij,qui decipiunt falsis rationibus fœminam, ut mutet voluntatem ingrediendi in Monasterium,vel in eo perseverandi:at eum,qui precibus,& promissionibus obtinet à fœmina , ne continentiam profiteatur , quamvis sic impediat,ne velum accipiat,aut votum emittat;non comprehendi ab hoc Concilij decreto docet *ibid.* Suarez: quia sic non propriè impedit voluntatem, sed procurat ; ut voluntas mutetur, seu non habeatur ; multò magis,quia modus hic per preces dissuadendi , nullam continet injustitiam; sicuti continet vis, fraus,& prædicta deceptio. Atque ex his animadversis, sive parentes , qui filium,sive alios,qui quamlibet puellam retrahunt precibus, & lacrymis à Religione;immunes esse ab excommunicatione lata per hoc Concilij decretum;sed solùm facere contra charitatem,*n. præcedente* declaratam.

Quoad restitutionis obligationem.

9. Veniamus jam ad aliud caput de restitutione. Assero precibus, similibúsque blandimentis , sine vi , vel fraude dissuadentem alicui ingressum , vel suadentem egressum, ad nullam restitutionem obligari. Ita Lessius Sanch. aliique apud de Lugo *de iustit. tit. 1. dict.9.sect.3.* Petr.Navar.Bannez.aliisque apud Dicastillum *l.2.de inst. tr.2.d.7.dub.2.n.42.* Non ipsi egresso , vel non ingresso: quia contra eum,cùm ipse voluntariè assentiatur , nulla injustitia committitur, quare nulla restitutionis obligatio enascetur,quæ ad solam injustitiam consequitur.Nam ipsi Religioni(quidquid alij in contrarium sentiant,cum Molina *t.5.de iust.tr.5,d.51.§.11.arbitror verò,*)quia neque contra ipsam hoc modo injustitia fit ; cùm enim peccatum huius consulentis , seu allicientis non sit aliud,nisi cooperari ad egressum Religiosi, vel ad non ingressum; cùm ejusmodi egressus, vel non ingressus non sint peccata contra justitiam , sed ad summum contra Divinam inspirationem;vel contra Votum ; nec erit contra justitiam; peccatum ad illas actiones permoventis. Pluribus hæc prosequuntur Doctores laudati: mihi autem hactenus disputasse,sufficiat:quò, amantissima filia , noscas vim nullam adversùs pium propositum tuum à quopiam afferri licitè posse.

10. Hæc aliáque similia Hierotheus. Quæ ita permoverunt Patrem Plutogenem , ut is Metildæ sacrum velum assumendi bonam veniam se concessurum spopondérit. Et certè statim ac in vrbem ab agro post messem regressus est,constituta ei pingui dote , promisso stetit. Tu verò his suspice , Lector, divina consilia.Tandiu vis tam produxit Plutogenes senex , ut hanc sanctissimem puellam jam grandiore ætate provectam, totius Monasterij, quod sub nomine,& tutela *Sancti Salvatoris*,nostro Panormitano Collegio non multis passibus distans,celebre est Panormi , viderit præfecturam agere hoc est, vulgari vocabulo, *Abbatissam* eo prorsus tempore , quo ejusdem filius Thermagoras Antistes,ut modò memini, admirabili prudentia,ac singulari morum probitate,Panormitanam Ecclesiam gubernabat.

11. Illud animadversione dignum porrò est. Vidisti enim , amice Lector, consilio,opera,authoritate doctissimi Theologi moralis, quo hæc prudentissima familia pro expiatione peccatorum vtebatur ; quam multa fortunatum exitum , vltra omnem expectationem, sortiantur. Tantum ergo præstat sapientibus viris,ac piis animas Fidelium commendatas , regendásque committere, nam propterea Theologos morales, qui huic operi studiosè incumbant, atque in edocendis ,instituendísque confessariis permaximo laborant, magni faciant(absit verbo invidia)velim omnes. Tu , qui mea hæc legis,si adolescens es,ac tyrocinium tantæ scientiæ ponere jam decrevisti, eorum limina tere , eos sæpè interroga , illorum lectionibus assiduè,ac frequenter assiste;quò aptior ad tantum munus animas regendi , quo nullum est excellentius, efformeris.

12. Iam verò dum avidis auditorum auribus, quæ retulimus, aliáque plura propinaret Hierotheus,ex cujus ore magis,quam ex platone, melle , dulcior ob inditam à natura leporem, fluebat oratio : vergebat ad occasum Sol , atque à vicinis montibus, arboribúsque longiores se dimittebant umbræ. Quare Theologo dicenti quies, familiæque pro suo cujusque libitu, consuetæ ambulationes per amœna viridarij spatia concessæ sunt. Quorum exemplo,& mihi à Benigno Lectore,ne plus nimio in scribendo desudem , tantillum oro, quietis,absoluto jam Dialogo permittatur.

Caput III.

Quid Parentes Filiis , Quid Conjuges Conjugibus invicem debeant, &c.

VT valdè obvia , & omnibus penè cognita prætermittam ; ea dumtaxat compendiosè disseram de Patre , ac Mattre, , nec aliqua subticebo de Marito , & Vxore,quæ nonnulla explicationis luce pro tyronibus indigere videbuntur.

§. I. *Pater quoad alimenta filij , ejusdémque exhæredationem, & Vota.*

Pater filio legitimo.

1. QUoad Patrem. Quæret quis : Primo , An Pater teneatur alimenta præstare filio legitimo? Respondeo teneri ,etiamsi filius authoritate Principis fuerit prosceptus,etiam si fuerit excommunicatus,etiamsi dissipaverit ea , quæ Pater fortè eidem assignaverat pro alimentis,etiamsi filius potuerit sibi suo labore , vel aliunde providere , re ipsa tamen non providit.Ita Azor.*p.1. lib.2. cap.4. quæst.7.* Ratio horum , similium est ; quia adhuc filius est ; & pars patris , de lure naturæ patri commendatus , excipe quæ dicam *num.8.* Quod si Pater bonis careat , polleat verò mater; hæc succedit in hac obligatione & utroque deficiente,Avi,vel alij progenitores paterni ; & his quoque deficientibus , Avi,progenitoresve materni, Addit Azor. *ibid. cap. 5. quæst.8.* & tandem consanguinei propinquiores,id quod,nisi fortè intelligas fratres sorores, ac patruos, durum mihi videtur. Lege Surd. *de alimentis , tit.1. quæst.* 28. Si filius habeat unde vivat; liberabitur pater , matérve, aliáque ab alimentis porrigendis;quia cessat tota causa,nempe filij necessitas.

2. Nomine autem alimentorum, hîc veniunt victus vestitus domus, lectus , medicinæ , impensæ funeris , imò & uxoris, filiique sustentatio : atque hæc omnia juxta cujuscunque conditiones ; ita , ut filio nobili debeantur , & famuli , & pædagogus, & libri,& impensæ necessariæ ad studendum , & juxta morem patriæ,etiam equus. Ita Sanchez *in const.tom.2.l.4.c.3.dub.34.& passim.* Hæc enim: & similia, cùm his indigeat filius,alimentorum nomine hîc comprehendúntur. Uno verbo,debentur alimenta secundùm statum , non verò solùm secundùm naturam.

3. De excommunicato addit Azor. *loc.cit. q.8.* limitationem,ut ei à patre non debeantur alimenta,sed solùm victus

vitas ne fame pereat, quando sponte sua filius in excommunicatione persistit. Id mihi difficile videtur. Esto enim, peccet tunc filius absolutionem negligens; tamen non videtur pietati Ecclesiæ conveniens, ut velit cogere parentem ad deferendum filium. Nec obstat Glossa, & Abbas apud Azor. *ibid.* adducti pro ea limitatione: ij enim non loquuntur de parentibus, quibus peculiaris cura filiorum insita est à natura, sed de aliis extraneis.

4. Adeo rigorosum est hoc onus filium alendi, ut peccent mortaliter parentes, si sinè gravi causa suos infantes in hospitali alendos exponant. Ita Sanch. *cons. t. 1. l. 1. cap. 5. d. 4.* vide etiam *d. 5. num. 74.* Azor. *lib. c. 5. q. 7.* facit Lugo, *t. 1. de iust.* Quòd si timor infamiæ, v. g. matris, vel similis necessitas ad talem expositionem filiorum patrem compellant (quo casu certè non peccabit:) debebit ex probabili sententia Sanch. Azor. Lugo. id fieri, animo restituendi Hospitali impensas facultas in alendo exposito. Hospitali (inquam:) nam non placet Bassæus *in floribus, v. Adulterium, n. 9.* dicens posse restitui aliis pauperibus; si enim extat Dominus, seu legitimus administrator earum impensarum, nempe Hospitale; qua ratione ad alios pauperes te vertere jure potes? Vide quæ dicam, *lib. 8. tr. 4. c. 1. §. 3. n. 17.*

5. Dixi (ex probabili sententia:) nam mihi non est improbabile cum limitatione *mox* dicenda ex Layman, alia opinio Henriquez, apud Sanch. *l. c. num. 17. fin.* quam sequitur Dicastillus, *lib. 2. de iust. t. 2. d. 7. à n. 171.* docentis in eo timore, seu necessitate, non solùm non peccare parentes etiam divites exponendo filium in Hospitali; sed nec ad restitutionem teneri. Ratio est præsumpta voluntas Fundatorum, qui videntur ejusmodi Hospitalium erectione, cujuscunque generis necessitatibus voluisse consulere: & mihi placet distinctio Layman, *l. 3. tr. 3. p. 3. c. 17. n. 4.* si Hospitale sit dives, posse id sine dubio præsumi; quòd non ita facilè potest, si dives non sit. Hospitale magnum Panormi (ut audio) ita hos filios expositos alit, ut si in eorum patrum, matrúmve notitiam veniat; statim illis eosdem reddat, repetitis expensis hactenus exhibitis. Certè sic profiterur eos tantum alere velle, qui sint omni ex parte destituti. Quare ejusmodi observatio, si adest, declarat hanc fuisse voluntatem Fundatorum atque adeò observandam.

Pater filio spurio, vel naturali.

6. Quæres secundò, an ejusmodi alimenta debeat Pater etiam filiis spuriis, quales sunt ex damnato congressu geniti, putà incestu, adulterio, sacrilegio, quibus Pater prohibetur aliquid causâ mortis donare, vel relinquere? Quod certè, præter cætera, factum est, ne legitimis hæredibus decrescat hæreditas. Respondeo debere. Ita Molin. Azor. Sanch. *mox* citandi. nam licet leges civiles etiam alimenta videantur prohibere: tamen quoad hæc sunt correctæ à Iure Canonico; cùm sit de Iure naturæ ut pater alat filium, quacunque tandem ratione ab ipso sit genitus. Hinc sequitur ex Sanch. *in cons. tom. 2. l. 2. c. 3. dub. 35. & 36.* patrem posse, imò & debere relinquere filio spurio alimenta proportionata suo statui; & filiæ spuriæ similem dotem (hæc enim succedit loco alimentorum) constituere non solùm ex bonis patrimonialibus, sed etiam ex fructibus redituum Ecclesiæ à patre perceptis, ex Azor. *p. 2. l. 2. c. 12. q. 4.* dotem, inquam, alimentis respondentem; si enim excedat, non potest: nam propterea ejusmodi excessum tum filia spuria, tum ejusdem maritus, restituere, etiam ante Iudicis sententiam, legitimis hæredibus (nisi fortè ipsi liberè remittant) obligabitur. Vide hæc diligenter disputata apud Molinam, *de iust. tr. 2. disp. 168.* Sanch. *loc. cit. dub. 39.* & *lib. 4. de matri. d. 16. a num. 20.* & *disp. 88. n. 32.* Azor. *loc. cit.* & *c. 8.* Fagund. *lib. 4. in dec. l. 1. à n. 6.* vbi inveniens hanc doctrinam non esse contra Constitutiones Pij V. qui videtur spuriis prolibere etiam alimenta; nam intelligit, quando aliunde ali possunt.

Imò Doctores apud Bardi *l. 1. select. q. 21.* non ignobiles docent filium, etiam spurium, si nascatur post donationem bonorum à Patre factam, posse à donatario legitimè petere alimenta. Donatario, inquam, nam bona Patris ad alios pervenerint ex contractu oneroso, id non posse, ijdem notant.

7. De filiis naturalibus, qui illi sunt, qui generantur ex copula, nec approbata, nec reprobata jure civili hîc non meminimus: ijs enim certum est, non posse patrem alimenta denegare; imò posse, deficientibus filiis legitimis, omnia bona sua donare, vel relinquere, ut fusè Doctores. Cum autem dicimus Patrem non posse denegare alimenta filio, intellige si filius (quicunque ille sit, etiamsi is sit legitimus ex Bonacina) loco mox citando *p. 2. n. 2.* indiget: quando enim non indiget, non obligatur Pater. Id quod etiam docet Molina, & Sanch. *loc. cit.* quibus de Lugo *de iust. d. 24. à n. 121.*

Denique Spurius hæres constitutus à Patre sub conditione, si legitimetur à Principe, potest petere hæreditatem, & eam interim possidere, donec impetretur facultas, ut ex Sanch. notat. de Lugo *lib. 3. respons. moral. d. 35. n. 5.* Lege Sanch. *t. 2. consil. lib. 4. c. 7. dub. 16. 17. & 18.* aliósque ab ipso cit.

Causa negandi alimenta, & exhæredandi, &c.

8. Quæres tertiò; Potéstne licitè aliquando Parens alimenta negare filio? Respondeo posse, quando scilicet adest aliqua ex causis, ex quibus jure pater filium exhæredare valet, etiam legitimam eidem negando: nam ex ijsdé valebit alimenta negare, filiæ que dotè non constituere. Quæ eædem causæ faciunt, ut filius patri alimenta negare licitè possit. Ita Bonac. *t. 2. d. 4., in decal. præc. q. vnic. p. 6. §. 3. n. 1.* Covar. Molin, Sanch. aliique *passim* apud eundem Bonac. Ratio horum tangetur mox *n. seq.* Hæ autem causæ quatuordecim ferè numerantur in legibus, Authent. *ut cùm de Appell. cognosc. §. causas autem*, hoc est. Si filius (intellige etiam & filiam, imò & nepotes respectu avorum) manus graviter in patrem injiciat. Si contumelia gravi afficiat. Si accuset, extra casum proditionis Patriæ, vel Principis. Si cum maleficis se intermisceat. Si insidietur vitæ patris. Si patris vxorem, hoc est, novercam violet. Si in iudicium deferat patrem cum ejusdem gravi detrimento. Si requisitus à patre incluso filius (non autem filia) illum non adiuvet. Si prohibeat patrem testari. Si Histrionicam, vel gladiatoriam artem exerceat, quando pater non est ejusdem artis. Si patre offerente dotem, & nuptias, filia minor viginti quinque annis luxuriosè vixerit. Si parentis fortè curam filius negligat. Si eundem captivum non redimat, cùm possit. Si sit hæreticus, patre existente Catholico. Ita Bonac. *l. cit.* addit aliam causam, idest, si filius dilapidauerit bona patris, quam non posuit Axor. *l. c. c. 3. q. 6.* vide Authent. cit.

9. Sed insurgunt duæ difficultates: Prima, An quando Parentes exhæredare possunt filium: unde & licitè negare alimenta; id intelligatur de omnibus, hoc est, etiá de necessariis ad vitam sustentandam? Respondeo: ita intelligi docet Molina vterque apud Sanch. *l. 4. matrim. d. 26. n. 1.* aliique quia tunc filius ob suam ingratitudinē, non habetur ampliùs pro tali; solùm igitur perinde ac cæteri proximi, in extrema necessitate erit adiuvandus.

Non ita intelligi, sed pattem teneri hæc necessaria alimenta præstare, docet Covar. apud eundem Sanchez, quia esse phisicum filij nunquam amittitur atque semper in patre aliqua major obligatio residet, quàm in aliis. Vtraque sententia est probabilis. Hanc ut probabiliorem & certè magis piam libentiùs amplector.

10. Secunda difficultas: An possit exhæredari filius, atque à dictis alimentis expelli, si committat contra patrem aliquod peccatum simile, vel majus iis, quæ dicta sunt? Respondeo. Negant plerique, Mol. *t. 1. de iust. tr. 2. d. 176.* aliique apud eundem; nam in Authentica dicitur, ut præter causas numeratas, nulli liceat ex alia lege aliàs ingratitudinis causas opponere, Concedunt Clarus, Covart. Reginald. apud Bonac. *t. 1. circa 4. Decal. præcept. d. 4.*

quæst. relata a lib. 4. §. 3. n. 2. aliique apud Molin. tract. de Primog. lib. 1. c. 8. n. 4. Si enim pater collationem filio præstare necesse, propter minora ejusdem generis præstare potest proprio arbitrio, & multò magis propter majora: ergo etiam similia videtur posse, præsertim cum similis causa, aut gravior esse videatur, favorem Avoe, qui alias apud Deum, & homines, Deo hic merente, Virtutes sententia in conscientia probabilis esse, etsi apud Iudicem prius habeatur probabilior.

Habens patrem, & filium, à quo alendus?

10. Quæres quarto: Quid sentiendum de patre, quem Parentem appellant Latini, à quorum alendus: Pater Parentem est ille, qui filio præbet, nec ei patre. Hic igitur, si simul egent, utrum alendus à suo Patre, an à suo filio? Respondeo Patrem ajunt Sanchez. lib. 9. matr. aliique apud Diana p. 10. resol. 23. resp. 3. si agat qui filium genuit, eumdem educare, & instituere jure naturæ debet: At filius (ait) tenendum, & inclinat, sed non obligatur. Diana loc. cit. quia plus debet filius patri, à quo suum esse habuit, quam pater filius. Utrumque probabile, ut indicat Sanchez. lib. 2. cap. 5. n. 13. dum sententiam priorem probabiliorem vocat.

Dices: si utrique ex his seqvi velis opinionem probabilem sibi favorem, non melius pater parvulus suis alimentis. Respondeo: si utrique pertinax in sua opinione sequenda, erit dividendum onus in utroque. Prudentiæ id æquitas postulare videtur; esto, sit speculativè & probabile, id non exigi à rigore justitiæ. Vide lib. 1. c. 5. §. 4. n. 2. *Alterò filium dubium.*

Pater quoad irritationem votorum filij impuberis spurij.

12. Quæres quintò, Quid de votis? Filio spurio, ut nemo naturali non legitimo patri licitare voce in ipsa cunabula, in quibus posset legitimo divinus *supra lib. 3. c. 16. §. 3. per totum?* Ratio dubitandi est, quia radix, ex qua in patre procedit facultas irritandi vota, est Patria potestas in filium: At ex hac non habet pater potestatem patrium in spurium, nec in naturalem ergo, &c. Respondeo tamen posse perinde, ac legitimo. Ita Castro Pal. *t. 3. punct. 15. de voto, §. 2. p. 7. num. 5.* Ratio est, quia distinguere debemus injustum prædictæ rationis dubitandi; ex hac non habet pater eam summam potestatem, quam ipsa jura invexêre, concedo. Nam habet eam potestatem procedentem ex ipsa generatione, quæ patri competit ex ipso jure naturæ, quæque sufficit ad munus regendi illum impuberem; atque adeò ad irritandum ejus vota, nego injustum. Confirmatur: quia interdum, ut diximus *supra eadem lib. 3. c. 16. §. 3. numer. 21.* matri competit hæc potestas irritandi; & tamen certum est matri non esse concessam ex legibus, in filios patriam potestatem.

Castro Pal. *l. c.* & Sanchez, *lib. 4. in dec. c. 35. num. 82.* docent hanc potestatem competere patri in filium legitimum absolutè: & in filium legitimum, tunc solùm, quando is tutorem non habet; quando enim eum habet, gubernatio ejusmodi filij ad ipsum tutorem spectat, utpote ex legibus, *instit. de Patria potestate, in pr.* sub ejus potestate constitutus: idem ego docui *superiùs, cum de Voti irritatione.* Verùm nunc, re attentiùs considerata, difficilis mihi doctrina videtur. Si enim in patre residet potestas naturalis, quâ filij imbecillitati pater consulat ante constitutum Tutorem, ut omnes fatentur; & per adventum Tutoris hæc naturalis potestas non tollitur, diminuitur, nec impeditur; solùm enim Tutori conceditur gubernatio quoad cætera civilia, non verò quoad ea, quæ pertinent immediatè ad res spirituales animæ, quarum dispositio ad jus civile nulla ratione spectat, cur tolli debeat potestas irritandi vota? Ad summum possit irritare Tutor ex consequenti; quia nimirum ex potestate gubernandi, quam illi concedunt

tum, contingunt frustrà irritandi; & possit tutor gravi principaliter, quia per jura non nullum, filium generare, in quo plurimum confidunt irritandi cultui. Nec novum, aliud gravius posse videri tutori residere impedit potestatem; cùm sciamus omnes Religiosi parum posse invitanti à Superiore locali, Provinciali: Contingat hunc sapiens Lector, nova esse & singularia decernere, nisi hinc mihi valide munitis singularis nulla.

Pater, quoad vota filij, vivente Avo.

13. Quæres sextò: de Avo, vivente Patre, quoad eandem irritationem votorum. Id, quod ut commodiùs intelligi queat, confirmetur in exemplum illa juris, *Patrum Cœlum est, & his qui sibi, vel alienis iuris sunt. Quæ me, & meæ nascuntur, in potestate mea sunt. Item Qui ex filio meo, & nurore ejus (si est nepos, meus, & tuus) nascitur, apud me est in mea potestate, & pronepos, & proneptis & deinceps eadem. Illustrium Veterum; ex filio, de quo (ait ille) dubitandum per senium virilem, sive ipse meus sit, sive filiæ meæ. Nam descendentes ex filio nunquam in potestate patris erunt. Et quidem hanc potestatem habere Avum, non solùm ex legibus positivis, sed etiam ex vi naturæ; cùm ad primum generationem pertinet, quod descendentes, tanquam ad principium genitum, sine quo non esset, pertineri.*

14. Ex his ergo oritur difficultas: Cùm pater possit irritandi vota filij impuberis in potestate patris, hanc autem habeat Avus; consequenter; potestas etiam vovendi pro, neque impuberis vota irritare: & natus, ne puberis pater ante filij filio impuberi eadem voti irritare, vivente Avo; quæ nunc pater non est sui juris, ne consequenter videatur habere filium in sua potestate. Ingens difficultas: quia Doctores, quos sequimur Castr. Pal. *tom. 3. punct. 6. de voto, part. 7. n. 2. versus fin.* passim docent, si filius efficiatur servus, *suspendi* patriam potestatem in patre, ne scilicet filius teneatur pluribus obedire, nempe patri, & domino, eodémque modo si efficiatur servus ipse pater, ne scilicet simili ratione filius teneatur obedire duobus, nempe patri, & domino, a cujus dominio, seu potestate est pater, & consequenter omnia patris. Ergo pariter in casu nostro, si nepos est in potestate Avi, non erit in potestate patris, ne obedire duobus obligetur; & consequenter is, vivente Avo, filij vota irritare non poterit. Ex alia parte, cùm in patre semper resideat potestas veluti naturalis in filium, ratione generationis inseparabilè ejusdem; neque sit inconveniens potestatem irritandi vota esse in duobus discussi respectè. Religiosi est in rectore Conventus, & in Provinciali; videbitur alicui, etiam Avo convenire ejusmodi facultatem. Nihilominus video Sanchez, *in dec. lib. 4. cap. 35. numer. 81.* Suarium, *tom. 2. de relig. lib. 6. de voto, cap. 6. numer. 22.* Castro Palaum, *tom. 3. tr. 15. de voto, disp. 2. part. 7. num. 7.* discrtè docentes, Avum nihil posse in vota nepotis, nisi mortuo patre quare privativè solùm patri viventi eam facultatem concederé manifestè videntur: & Ratio esse potest, quia facultas irritandi non est fundata solùm in quacunque patria potestate absolutè sumpta, sed maximè in ea potestate, quam quis habet in gubernatione domus, familiæ; & præsertim filiorum, quos genvit. hanc autem habet immediatè pater, eóque deficiente, Tutor, vel Curator, juxta doctrinam & limitationes *supra* datas *lib. 3. c. 16. §. 3. num. 29.* hisque deficientibus Avus ex parte patris; & demum etiam Avo deficiente, mater; quòd si hæc etiam deficiat, jam sub nullius potestate erit filius. Atque ex hac ratione respondere facilè poteris ad difficultates allatas *num. præcedente.*

§. II. *Quæ debeat mater filio, quoad eum lactandum; & alendum?*

QVæres primò: An mater filium nutrici det lactandum? Respondeo: Id certè nemini citè lactandum? Respondeo: Id certè nemini citè causa libens indulgeo; sed adhuc sine vlla, non nisi veniali condemno; libero autem ab omni culpa, nonnisi existente causa. Ita Navarr. *in summa cap.* 14. n. 17. Ratio est, quia dummodo infans commodè nutriatur, non videtur tam gravis defectus; ut præscindendo ab alio inconvenienti, excusari nequeat ab aliqua competenti causa, qualis esset, imbecillitas matris, mos patriæ, vel quid simile. Inconveniens autem grave, ac proptrea mortale, profuntio; si periculum apparet, à matre infante gravi morbo, vel grandiusculum effectum malis moribus, præsertim hæresi fore inficiendum.

2. Quæres secundò: Mater quædam alimenta filio debet? Respondeo: ea usque ad triennium exactum debet filium etiam spurium alere, lac præbendo. Cæterum quæque impensæ sunt à patre facienda.

Si lacte mater careat, vel lactare filium nequeat, quia incommode (ut loquitur Dicastillus *l.* 2. *de iustit. tr.* 2. *d.* 9. *dub.* 1. *num.* 172.) lactare non potest: tunc patris etiam onus est, lactis impensas solvere. Quod si pater solvendo non est, qua ratione in onere alendi plenè filium succedit mater dives, dictum est §. *præcedente num.* 1.

Apud Patrémne, an apud matrem proles educanda si altero ex his infideli, seu hæretico existente, ut item diuturni temporis; cùm casus non sint frequentes, leganter Doctores, Sanch. *l.* 10. *de matrim. d.* 10. *per tot.* Azor. *p.* 2. *l.* 2. *cap.* 5. *q.* 9. Propter eandem rationem, vide apud Innocentium in authent. *Sacramentum*, *C. quando mulier tua vir. & in authent. & sine prohibitione*, § *propterea agitur*, hoc omittantur Theologi, Molina *t.* 1. *de iust. tr.* 2. *d.* 220. *vers. Quando impuberi.* Castro Pal. & Thom. Sanch. apud Diana *p.* 10. *tract.* 13. *resol.* 12. qua ratione mater, si transeat ad secundas nuptias, amittat curam, seu educationem filij, ejusve tutelam, & similia. Ego enim de his aliquid tenuam *d.* 7. *cap.* 1. §. 2. *n.* 5.

3. Quæres tertiò: Circa expensas à matre pro filiorum alimentis factas, in hunc modum: Antonia genitrix aluit filium usque ad decimum annum, vivente patre, sive præsente, sive peregrè agente: tum, mortuo eodem, filium aluit usque ad decimum octavum, quando scilicet Antonia filij bona administrabat. Expòscit nunc à filio omnes impensas ab ipsa factas, imò æstimationem sui laboris; legitimènè expòscit?

Respondeo tres hic difficultates vno spiritu congestas, tribus necessariò dictis distinguendas.

4. Dico primò: Si vivente patre, aliòqui divite, vel existente tutore, mater filium aluit, & protestate est se certe animo impensas repetendi, repetere quidem potest, *l. Nesennius*, *ff. de negotis gestis*. Si nihil est protestata, præsumitur, si non contemplatione patris, certè amore filij, liberaliter id fecisse. Simile quid esse in marito, quando vxorem alit, non soluta à socero dote, docet Sanchez, *l.* 9. *de matrim. d.* 5. *n.* 7. Pro foro interno sufficiens ratio repetendi nulla videtur, (*l. si quis à liberis*, *l. mater*, *ff. de liberis agnoscendis*, etiamsi mater non sit protestata) si concurrant hæc duo, ex Azor. *p.* 2. *lib.* 2. *cap.* 5. *quæst.* 10. Primò, ut positivo animo repetendi aluerit; Secundò, ut omissio protestationis non fuerit causa damni in patre, vel tutore; quando enim pater, vel tutor si sciuissent, matrem ejusmodi animo repetendi alere, ipsi aluissent nullis, vel pauciotibus sumptibus; tunc profectò mater in conscientia non posset expensas repetere, quia ipsa fuisset in culpa, quod expensæ fuissent factæ; solùm igitur illas pauciores, quæ factæ verè fuissent, tunc iustè repetet.

5. Dico secundò: Si mortuo patre, nullóque tutore existente, animo positivo se compensandi mater bona filij administrans, filium aluit, potest alimenta repetere; secùs, reputatur amore filij id fecisse; idque maximè, si bona matris, & filij non erant divisa, Ita *ibid.* Quòd si bona divisa erant, & cuique sui rationum liberi respondebant: præsumitur in matre ejusmodi filij bona administrante affuisse animum repetendi; id enim ostendit illa rationum, & librorum distincta divisio.

6. Dico tertiò: Æstimationem sui laboris nequit mater exposcere; quia mater pro filio laborem suum gratis impendere iure præsumitur, immò fortasse jure cogitur.

§. III. *Vir quid Vxori debeat, quoad alimenta?*

1. NOn est nostrum omnia, quæ sibi invicem debent conjuges, hìc colligere, cùm id fusè Doctores, apud Trullench. *lib.* 4. *decal. cap.* 1. *d.* 4. prosequantur; illud enim tantummodo ex occasione, quod de alimentis filiorum egimus, disputamus: An conjuges sibi mutua alimenta præbere teneantur? Et obligari quidem virum vxori, luce clarius est. Ita Sanchez *de matr. lib.* 9: *d.* 4. *a num.* 10. *vbi citantur Iurisperiti*, quia id extorquet arcta conjugalis conjunctio, allataque dos ab vxore. Immò si vir vxorem inopem sine dote duxisset, illam adhuc alere oportebit; quia sibi vir imputare tunc debet, si indotatam duxit. Inopem, inquam, si enim divitem, tacitè jam ab vxore dos promissa censetur: siquidem vxor per Matrimonium se, & interpretativè sua bona, saltem quoad competentem dotem, marito tradit.

2. Eadem obligatione tenetur vir, si dos casu, & sine culpa vxoris pereat, etiamsi vxor propter suam culpam, non tendentem tamen directè ad separationem ab ipso viro, sit perpetuo carceri mancipata; etiamsi propter suam culpam in morbum contagiosum, v. g. lepram inciderit, vnde separatim à viro habitare cogatur: multò magis, sine culpa sua, ut?, si hæc separatio necessaria fuerit propter viri contagium. Ratio horum est, quia id requirit reciprocus conjugum amor. Et sicut vxor non inops maritum exulem, vel in Triremibus propter sua delicta detentum alere tenetur; ita invicem maritus vxorem. Quid si dos pereat, quia, propter vxoris hæresim, aliáve delicta, fuerit publicata, seu fisco addicta? Quæstio est, An vir, an potiùs pater vxoris ipsam teneatur alere? & distinguendum est, cum Sanch. *lib.* 9. *de matrim. disput.* 5. *num.* 10. Si enim parentes vxore divites sint, ipsi tenebuntur, si inopes, tunc succedet ex obligatione maritus. Quod idem videtur dicendum, si vxor dotem sive validè, sive invalidè distraxit, vel consumpsit, marito non consentiente; quod est, dotem perire culpâ vxoris. Ratio vtriusque dicti est, quia quando dos culpâ vxoris perit, perinde est, ac si soluta dos ab ipsa non fuisset; in quo eventu non obligari virum vxori alimenta porrigere, *mox* dicemus. Id, quod certè dici non potest, si sine culpa, vel casu pereat. In duobus dumtaxat casibus ab hac obligatione certò liberatur vir. Primò, si vxor recedat à mariti cohabitatione, sine culpa viri, sed ex propria levitate: si enim ob viri sævitiam non levem, (levem enim vxor ferre patienter debet, neque potest propter levem culpam separationem, quæ est res gravis, intentare) vxor discedat; non liberabitur vir ab ea alenda; quia tunc culpa mariti est, non vxoris. Immò si temerè vxor recesserit, sed deinde pœnitentia ducta redire velit; tenetur eam alere vir, quamvis adhuc extra domum degat: Ratio est, quia pœnitentia, & emendatio culpam, atque adeò caput, vnde alimenta negare vir poterat, planè tollit. Hic non loquimur, quando affuit legitimum divortium; de quo pluribus Sanchez *lib.* 10. *matr. per totum.*

3. Secundò: Excusabitur vir ab alenda vxore, si dos promissa non afferatur. Ita Sanch. *ead. disp.* 5. *per totam*: quia dos datur ad sustinendum onus familiæ alendæ: ea igitur deficiente, deficit & onus. Quòd si partem dotis ac cepisti, pro rata vxorem ale: cùm valeat argumentum: si

integra dote fruereris, integrè aleres: ergo si parte, partialiter.

4. Qui si ij, qui dotem promiserunt verè solvendo non sint? Respondeo, si dotem promisit ipsa vxor, vel ejus pater; tenetur adhuc illam alere vir, nisi dolosè ij promiserint, scientes se solvere non posse. Ita idem *ibid. n.4.& 5.* At si promisit extraneus (quo nomine hîc venit quicunque js fuerit, sub cuius potestate non erat vxor) non tenebitur vir. Horum rationem lege apud Sanchez citatum, apud quem etiam invenies, non posse à viro expelli ab habitatione, vel à debito conjugali vxorem propter dotem non solutam, cùm hæc sint longè diversa, non alere, & non cohabitare; nec ex priore posse posterius inferri. Sed proh! quanti ponderis est habere in eodem tecto, & lecto vxorem, illámque non alere: Moraliter, & in praxi hæc admodum sunt difficilia; nam propterea cogitent sapientes, quid hac in re consulendum tandem sit; & legant Authores allatos à Sperelli, *tom.2.decis.238.num.10* qui contra Sanch. tenent, ob dotem nulla ex parte solutam, posse à cohabitione vxorem expelli.

Huc facit sequens dubitatio: Vxor, ex consensu viri, vitam agit extra ejus consortium, séque suis laboribus alit; accidit autem, ut vir aliquando ad illam accedat, copulámque exigat, quâ habitâ, denuo recedit, nec illam curat alere, an possit dicta vxor, debitum huic viro negare? Respondet Bauci *in Select.q.60.* doctiori iudicio se submittens, quia resolutionem hanc se non invenisse dicit alio auctore. Respondet, inquam, si vxor est pauper, & vir habet vnde se, & illam alat, posse negare, donec resipiscat vir alátque vxorem. Ratio est, quia sævitia est causa divortij: at quæ major sævitia, quàm vxorem non alere, cùm possit? Neque in hac denegatione requiritur, ait sententia Iudicis, nos enim loquimur in conscientiæ foro, pro quo sufficit authoritas propria, vbi factum est verum, & non sequitur scandalum, vt hic certè non sequitur, quia ex communi consensu facta est separatio.

Hæc ex Bauci, unde dici etiam posset non injustè ab vxore negari debitum viro, etiam simul cohabitanti, si eam indigentem vir non alat, cùm possit. Hæc enim par est sævitiæ, ne dicam major.

Insuper contra Sanchez modò citatum dici posset, plus esse, non alere, cùm possis, quàm non cohabitare. Non alere enim est sævitia, non verò, solum non cohabitare.

Denique posset etiam dici, vxorem posse dictum virum nolentem ipsam alere, domo ejicere sicuti potest, si ipsi valdè sævam se præbeat, (vitato ex aliquo prætextu scandalo, si quod est.) Non potest enim negari, & durissimum esse inopi vxori, & causam esse discordiarum, ipsam fame contabescere, & præsentem videre maritum potentem, sed nolentem ipsi alimenta præbere. Quæ omnia meritò sapientiori iudicio submittantur.

§. IV. *Vxor quid viro debeat, quoad alimenta?*

1. QVoad vxorem quæri potest: An hæc aliquando maritum alere debeat? Respondeo cum Sanchez *loc.cit.d.4.num.27.* multis citatis, debere, quando scilicet presso ex inopia viro, ipsi suppetit, unde merito succurrere queat, sive ex bonis dotalibus, sive ex paraphernalibus, siue aliunde conquisitis: hoc enim exposcit mutuus conjugum nexus, etiamsi maritus culpâ suâ sit carceri astrictus, sit triremibus mancipatus, sit infirmus, non autem si culpâ suâ ab vxore recedat, nisi fortè redire velit; ut ex proximè dictis colligi manifestè potest. Quid, si maritus æs alienum contraxit, ut vxorem aleret; cogetúrne illud solvere vxor ex propriis bonis marito defuncto? Hac de re dixi breviter *c.2.§.2.n.5.*

2. De donationibus inter virum, & vxorem, multa Iurisperiti: tibi sufficiat legere Molinam, aliósque apud Dicastillum, *l.2.tr.9 d.1.dub.5. à num.71.* Castro Palaum *de iust.commut.d.2.p.25.per totam.*

§. V. *In necessitate extrema quis magis adiuvandus, Pater, an Filius, an Vxor.*

1. SI quis Patrem suum suúmque filium, atque vxorem, fratrémque in extrema, vel gravi necessitate constitutos animaduertat: & vni dumtaxat ex his auxiliari posset: quærimus, cum Less. apud Castro Palaum *tom.1.tr.6.d.2.de Char.p.11.num.2.* cuinam auxilio esset ipsum oporteat; Duo, v. g. modici panis ipsi suppetant in extrema fame, vnum sibi, ut certè potest, reservando individui proprij conservationem; alterum, cuinam comedendum porriget, Patrine, Fratrine, an Vxori, an Filio?

2. Profectò ex communi calculo apud Lessium *loc.cit.* aliósque, Patri porrigendum: plura enim debet filius Patri, quàm Pater filio, vel quàm frater fratri, vel conjugi conjux: Siquidem filius à Patre, tanquam riuus à fonte, huius vsuram lucis percipiat. Habet item educationem, constitutionemque. Quid de laboribus pro Filio à Patre exantlatis? Quid de non interpolata, ac nunquam remissa sollicitudine? Quid de expensis; Sanè Aristoteles 9. Ethic. *Filius*, inquit, *honestius subuenit Parentibus, quam sibi ipsi.* Vides, quanti facienda sit Patris cura? Non quòd ex obligatione se ipse quis postponere obligetur; nam Charitatis ordo tanquam in primum locum, in vitam propriam collimat; sed, quòd possit cum laude, si velit.

3. Dictum signatè est (in extrema, vel gravi necessitate) nam extra illam teneri hominem potiùs filio succurrere, quàm genitoribus, ipsa praxis docet, illi traditioni innixa: quia Filius sub cura Parentis est, non autem Parens sub cura Filij. Genitoribus item plus debetur etiam in communi necessitate, quàm fratribus, ratione naturalis dictat. Ita Castro Pal. *t.1.tr.6.d.1.de Char.p.11. num.13.* De insigni amico, vel benefactore, vide Castro Palaum *l.c.n.10.& 11.& n.15.* Vxor verò potiùs, quàm Parens, vel Filius, est in communibus necessitatibus alenda, ac sublevanda: ita Sanch. *l.9.de matr.d.4.n.* utpote in communi commercio illa, tanquam inseparabilis socia. Marito data, juxta illud Gen. 2. *Propter hoc relinquet homo Patrem, & Matrem, & adhærebit Vxori suæ* (vtique in communibus necessitatibus) id quod ita intelligendum, ne hoc dictum sit contra jus naturæ modo allatum, quo probauimus in extremis, potiùs esse subveniendum Parentibus, & Filiis, quàm conjugi.

4. Quare, his ita explicatis, cùm apud aliquos legis, absolutè potiùs subveniendum esse vxori, quàm Filio. Ita Henric. *l.10.cap.8.num.1.* Castro Pal. *l.c.num.13.* citans Suar. Bonac. Coninch. Val. (id quod certè sua probabilitate non caret) sic admitte in nostra sententia, quam probabiliorem putamus; ut sit potiùs subveniendum vxori in communibus necessitatibus, non verò in extremis.

5. Sed, amabo te, Lector, cui potiùs opitularis, si Pater, & Mater perinde indigerent: tu verò non vtique, sed alterutri opem ferre dumtaxat posses: Patri potiùs, respondes, quàm Matri succurrendum: Ita S. Thom. *2.2.q.26. art.10.* Val. *tom.3.d.3.q.4.p.5.* sicut enim ordine Charitatis tenemur magis amare Patrem; sic & succurrere. Tua digna pietate responsio: nec deest responsioni ratio, Parentis enim necessitati subveniendum, tanquam principio nostræ originis, est: At nobiliorem, altiorémque principij rationem habet Pater quàm Genitrix.

6. Illud hic denique noto: inter hos Consanguineos, adeò strictè conjunctos non esse mortale, dictam prælationem non observare: Ita Rodriq. *part.1. cap.14.concl.9.* Castr. *t.1.tr.6.d...p.10.n.14.* citans Suar. & Bonac. quia inter ejusmodi obligationes tantum discrimen non intercedit, ut sub pœna mortali altera alteram antecellat.

CRPVT

CAPUT IV.

Miscellanea quædam de Filiis, Parentibus. Propinquis.

NOnnulla, quæ aptum locum *in superioribus* sortita non sunt, hic ad quatuor capita reduco. Ad filios non sunt, hic ad quatuor capita reduco. Ad filios non sunt, hic ad quatuor capita reduco. Ad filios

repetere licitè valeat ; nam id in simili , cùm agitur de contractibus onerosis factis à minore, docet Molina *loco citato* , & nos tangemus mox *num.* 11. Non autem licere huic repetere, si iuravit se non repetiturum; colligitur de dictis ex iuramento.

6. Denique, si sit dubium , an perfecto vsufructionis potiatur : tunc (ut diximus *suprà* , *lib.*1.*cap.*3.§. 7.*verb.* Ætas ,) , si supra septennium sit , præsumetur perfecto vsu potiri, atque adeò rem ab ipso acceptam retineri in conscientia poterit, donec repetatur : secùs, si infra, nam retineri tunc licitè non poterit: quia contra, interim vsufructionis gaudere non præsumitur.

Ludus filijfamilias , vivente patre.

7. Quæres secundò : Quæ potest ludo exponere licitè filiusfamilias , sine obligatione restitutionis faciendæ , sive ab ipso filio , siue à collusore; Respondeo, sola castrensia , vel quasi : cæterorum autem, sive sint profectitia , sive aduentitia , cùm saltem vsumfructum pater habeat; non potest, nisi iudicetur remittere pater: ut certè iudicatur in modica summa, quia sic est parvum damnum patris, & dedecus esset filij parvum illud restitui.

Filius in ludo illicito non est subditus patri , atque adeò lucrum ex illo habitum absque controversia ibi acquirere , notat Rebellius *loco mox cit.n.*6. unde infertur posse te vincere à filiofamilias ea , quæ à te ipse in illicito ludo vicit, ex ludo licito propter aliud caput potest , communiter loquendo , sibi filius retinere : nam nunquam solent (ut Rebellius advertit 2.*part.disput.*12. *quæst.* 4. *num.*1.) ea lucra à filiis exigere partes , etiam scientes provenisse ex ludo. Vnde sequitur hæc ludo acquisita esse filij , non teneri ea adducere in divisione hæreditatis cum fratribus , posse eadem iustè acquiri à collusore in sequentibus ludis,&c.

8. Sed quid, quando filius de bonis adventitiis habet etiam vsumfructum; id quod non rarò evenit : ut verbi gratia quando ipsi filio à matre , vel ab alio ea lege aliquid donatur, ut nullum vsumfructum habeat pater: vel quando idem pater ipsum vsumfructum concedit filio: vel , quando aliquid filio donatur, contradicente patre; vel quando ipse vsusfructus alicuius rei filio relictus est; Respondeò filio posse ejusmodi bona, præscindendo ab alio inconvenienti , ludo exponere; & consequenter non debere restitui, si evincantur à collusore. Ratio est, quia illorum plenam habet administrationem, sicut ergo hæc alienare,& donare modo *suprà* dicto, potest; sic ludo expendere.

9. Hinc filius sive domi , sive peregrè agens ex pecunia, quam pater ei dat ad alimenta, vel ad liberè expendendum, potest aliquid ludo exponere: ut etiam in eleemosynis donationibus , ac honestis recreationibus. Ita Azor.*p.*2.*l.*2.*cap.*24.*q.*2.§. *quæres.* Posse autem quotannis quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis, quos habet pro suis alimentis, docet Sotus apud Molinam *tom.*1. *de iustit.d.*242. cui adde Rebell.2.*p. lib.*12.*q.*4. *n.*3. Tunc enim censetur Pater dare liberam illius pecuniæ administrationem , nec esse Patrem invitum in concedendo lito ludo, juxta qualitatem sui status,&c.

10. Inquires : Si filius negotietur in bonis paternis, id quod sua industria acquirit , valetne liberè ludo exponere.

Respondeo , nequaquam: quia hoc lucrum est bonum profectitium , pertinens tum quoad vsum , tum quod dominium , ad Patrem. Instas , at industria est filij. Respondeo : Hanc industriam gratis censetur exhibere in Parentis commodum filius : Nam quoties negotiatio, & industria rationabiliter existimatur gratis exhibita (ut in casu nostro: filius enim ex amore, quem Patri debet, iudicatur ipsi servire:) nemo potest pro illa pretium exigere , ut modò *cap.*3.§.2.*n.*3. cùm de alimentis filio datis à Matre , disputavimus : Nisi fortè protestetur se gratis nolle servire , vel saltem ut propter reverentiam Patris desierit protestari: tunc enim præscindendo à peculiari Iure alicuius provinciæ , (id additur propter Regni Castellæ , de quo legatur Molin. apud Dicastillum *mox cit.n.*287.) Potest deductis expensis, quas Pater facit in ipso alendo , tantundem exigere pro suo extraordinario labore,& industria, (nam ordinarius debitus à Filio Patri) quantum daretur extraneo, Ita Navar. Less. aliique apud Dicastil.*lib.*2.*de iustit.t.*2.*d.*9.*dub.*3. *n.*287. & tunc illud videtur bonum filij adventitium, de quo iam dixi *num.*7. Adverte debere moraliter constare Patrem non facturum per se, illa negotia, nec inventurum alium; qui gratis, vel minori pretio faceret: alioquin recurreret doctrina; quam de servo tradam in simili *lib.*8.*tract.*3.*cap.*7.§.9.

Ludus filijfamilias habentis tutorem, Patre demorto

11. Hæc quoad filios, vivente Patre. Quid de pupillo, & Minore vigintiquinque annis, habentibus tutorem, vel curatorem ; Respondeo: hæc quæstio pendet ex illa, An dictus pupillus, & minor obligentur in conscientia ad standum contractibus à se initis sine authoritate tutoris, vel curatoris ? quæ vocatur obligatio naturalis, nam scimus civiliter non obligari, hoc est, per leges irritam pronunciari eiusmodi obligationem.

Dico autem primò , satis esse probabile puberes, ut etiam impuberes, ac pupillos pubertati proximos, imò, ut colligo ex Molin. *t.d.*224.§. *ex. dictis infero* , & ex Angelo apud Sanchez *l.*2.*de Matrim.d.* 38.*num.*22. pubertati non proximos, dummodo sint perfecto vsu rationis præditi, seu, ut dicimus, doli capaces, in contractibus onerosis , initis cum quocunque (præterquam cum tutore, nisi in quibusdam casibus, satis à Sanchez *loco citato n.*20. allatis) probabile esse ; inquam naturalem obligationem contrahere , quamvis non adfuit authoritas tutoris, vel curatoris ; & dummodo contractus non fuerit circa res immobiles , & quæ servando servari possunt. Ita Layman, Lessius, Rebel. Tannerus apud Dianam *p.*9. *tract.*5.*resol.*44. Ratio est , quia ad naturalem obligationem circa res suas, aliàs non impeditas subeundam, satis est liber consensus vtentis ratione: qui certè esse in dictis supponitur.

Dico secundo, cum ludus) ut etiam emptio, venditio, & locatio;&c.) sit contractus onerosus , pupillum, & dictum minorum ex sententia probabili obligari naturaliter ad standum iustis legibus ipsius ludi, patet ex dictis. Nota ergo primò , si pupillus , & minor creditori, vel collusori aliquid solvant; posse hos illud, donec per Iudicem repetatur, retinere ; ut potè habitum ab iis qui in conscientia probabiliter obligati erant. Nota secundò , eosdem pupillum , & minorem posse non solvere quod promiserunt, dummodo non iuraverint: Cùm enim exceptione legis valeant se defendere, possunt non solvere vitando circulum; quo solvant: & deinde repetant. Nota tertiò ; cùm iidem , si quod propter illos contractu solverunt , valeant per Iudicem, ut dictum est, repetere ; posse eosdem sibi per legem iustæ compensationis reassumere , quando Iudex contra ipsos negligenter se gerit: quæ omnia ex hîc ,& alibi dictis constant, ostendúntque minorem atque pupillum, si nolit solvere, posse non solvere ; & creditorem , si nolit restituere quod illi solutum est, posse non restituere, donec per Iudicem cogatur.

Filij Professio Religiosa nil nocet Iuri Paterno.

12. Quæres tertiò; an per Professionem Religiosam amittatur à Patre vsusfructus , qui ipsi competebat ex filij bonis adventitiis ? Respondeo : sive Pater profiteatur, sive filius, nunquam Pater suum vsumfructum amittit; quia professio nulli Patris iuri præiudicare debet, Ita Azor. multa iura citans *part.*2. *lib.*2. *cap.* 22. *quæst.*4. & 5. Solùm est advertendum , si Pater fiat professus, vsumfructum prædictum competere Religioni , si hæc est succedendi capax ,donec Pater vivit in Religione; nam eo mortuo , cedit ei , qui de iure Patris hæres erit quòd

quòd si Religio sit incapax (quales sunt solùm tres Mendicantes de obseruantia, Capucini, Societas Iesvs) vsusfructus competet ipsi filio in sæculo remanenti, qui iam erat bonorum aduentitiorum proprietarius, Lege Sanchez *in Decal. lib. 7. a cap.* 27. Suarez *tom. 4. de rel. libr.* 4. cap. Castro Palaum *tom. 3. tract. 16. d. 3. p. 9.*

De furto filiorum.

13. Agetur de hoc *infrà lib. 8. tract. 2. cap.* 3.

§. II. *De donationibus inter Patrem, & Filium.*

1. Patrem filio, filiæve familiàs nihil donare posse, certum est in Iure. Lege *p. c. de impubert. & aliis substit.* lege Azor. *part. 2. lib. 2. c.* 24. & Molinam *tom. 1. d. disp.* 238. Castro Pal. *de iustit. commut. d. 2. p.* 26. Quod si donatam Pater filio tradiderit, adhuc ius est Patri eam sibi revocare. Si tamen non revocat, confirmatur patris morte donatio; ita vt filio res tradita absolutè detur. In aliquibus tamen casibus, potest Pater validè dotare: hoc est, ob dotem, ob alimenta, ob nuptias, ob militiam; & ob hanc quidem hoc est, vt filius ad militiam commodè instructus erat, potest dare res mobiles (non verò immobiles;) & statim donata fiunt bona Castrensia; quæ omnia ex *superiùs* dictis liquent.

2. Hoc reducuntur ex iisdem *ibid.* si quæ expendat Pater, vt à seruitute filium: filiamve redimat; vt à carcere, vel simili pœna eundem liberet; vt munus publicum vel dignitatem idem filius consequatur; puta Præturam Doctoratum, &c. Præterea; si Patrimonium idem assignet ad ordines Sacros suscipiendos: si pecuniam det, vt piam, vel necessariam peregrinationem suscipiat; si expensas necessarias, (non verò voluptuarias & ad splendorem) ad ingressum in Religionem faciat. Hæc enim omnia vel ad alimenta filiorum, vel ad Castrensia reducuntur. Tria notant *passim* Doctores ex lege *cum oportet*, §. *sin autem*, *C. de bonis, quæ lib.* Primò, posse patrem remittere vsumfructum, quem habet ipse pater in bonis aduentitiis filij: id enim non est donare de suo, sed nolle acquirere pro se; remittit enim duntaxat ius exigendi, fructus, quo gaudebat in filij bonis. Secundò, donationes Matris, & Aviæ, vel Maternorum nullo iure infirmari, quia nulla sunt iura in contrarium. Tertiò, donationes factas filio illegitimo, validas esse. Ratio est, quia iure solum infirmantur donationes factæ filiis, qui legitimè sùt sub potestate Patris constituti: at nothi & illegitimi physicè sunt sub patris potestate non moraliter, seu secundùm leges, & ita Caram. *lib. 2. Theolog. mor. n.* 641.

3. Quoniam autem quoad forum conscientiæ: data à patre filio retinere sine peccato possunt, donec repetantur à donante, modo quo supradictum est de donatione impuberis. Difficultas illa hic sese offert, An mortuo patre, filius, qui invenitur habuisse aliquid ab ipso, teneatur illud in conscientia conferre cum cæteris fratribus; hoc est, de legitima, vel hæreditate paterna tantò minus accipere, quantum invenitur accepisse ex donatione paterna?

Hoc autem quærimus, quando filius velit succedere Patri. Nam si contentus donatis, succedere hæres nolit, nihil conferre tenetur. Solùm tunc; si nimis habuit à Patre viuente, possent alij, hoc est ipsius fratres, agere contra eiusmodi donationem, vt pote inofficiosam, & ipse obligaretur iis legitimam saltem dare, de qua re agitur *in tr. de Donatione*. Interim lege de Lugo. *d.* 24. *de iustit.* 197. & bonac. *d.* 3. *de contr. q.* 6. *p.* 7. §. *vnico.*

4. Sint hæ duæ breves, sed pro nostra instituto sufficienter Regulæ, in re satis prolixa, & involuta apud Iurisperitos. Prima Regula, ex Molina *ibid. disput.* 228. Quæ Pater in causa necessaria dedit filio (præter alimenta) filius in conscientia conferre tenetur; nisi tamen pater expressè volverit, ne filius conferret: & illa pater potuerit filio donare sine diminutione legitimæ aliorum filiorum.

Regula secunda ex eodem *ibid. disp.* 243. Quæ gratis eidem, & liberaliter pater donat, non tenetur filius conferre; nisi patiter expresserit pater, vt filius conferret; & nisi alter filius teneatur conferre ea quæ ipsi donata quamvis ex causa, à patre fuere; quod vltimum vide apud Mol. *loco citato* fusius. Ratio vtriusque regulæ est, quia quando pater dat ex causa, cùm det quod filio debet, videtur dare coactus; atque adeò nisi contrarium exprimat, videtur dare de portione, quæ filio negari non potest; quæ est, vel pars hæreditatis, vel legitima; vnde à parte, vel legitima erit ducenda. Quando autem dat liberaliter, cum sponte det, videtur dare de suo (cum suo enim quilibet quemlibet gratificari potest) vnde deducenda non erit: semper intellige, dum modo donatio non sit eiusmodi, vt præiudicet legitimæ filiorum aliorum; hæc enim semper filiis debetur; quare si legitimæ præiudicet, esset èiusmodi donatio: vt modò dixi, tanquam inofficiosa revocanda.

5. Dixi (præter alimenta:) hæc enim quamvis necessariò dentur, tamen videntur expensa ob bonum ipsius patris, cui incumbit suum filium alere, vtpotè partem suæ substantiæ hæc autem alimenta largiora potest vni potiùs, quàm alteri donare pater (sed sine fraude, quâ pater velit alios filios depauperare): quia dum in terminis alimentorum sistat, non est tam rigorosè agendum cum patre, suorum bonorum domino.

6. Ex his rectè deducunt Doctores, apud Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 24. q. 2.* citantem Iura, & Iurisperitos: & quoad ordines Marchinus *de ordine tract. 1. p. 6. cap.* 7. *differ.* 10 quæ dat pater filio ob dotem, ob ingressum in Religionem, ob nuptias, ob patrimonium ad ordines suscipiendos, esse, mortuo patre, conferenda cum fratribus. Contrà impensas pro solemni conviuio in nuptiis, vel prima Missa, vel primo ingressu in Religionem, non esse conferenda: illa exhibentur ex causa necessaria; hæc voluntariæ & gratis. Adde, hæc ad honorem ipsius patris spectare & omnibus fratribus esse communia. Scio aliquos data ob patrimonium ad ordines, computare inter alimenta, quare non esse conferenda: Ita Barbosa, aliique apud Dianam *p. 9. tract. 8. res. 24.* quæ certè opinio probabilissima est.

7. Quæ pater insumit, dum filium alia bona non habentem alit in studio litterarum, imò & in cuiuscunque artis mechanicæ professione; dum emit pro eodem libros, éque iam Doctori, vel proximè ad exercendas scientias aptos eosdem libros tradidit; dum eum misit ad militiam, armisque, & pecuniâ instruxit, quæ bona castrensia *suprà* sunt appellata; dum expensas fecit, vt filius officium publicum, dignitatemve non vendibilem, nec ad hæredem transferibilem consequeretur; aut vt promoveretur ad Magistri, Doctoratúsve gradum: non sunt, defuncto patre, conferenda. Ita Molina *tomo 1. de iustit. à disp.* 237. quia hæc omnia alimenta filiorum, vel reducuntur, vel per commune ius extenduntur; Nam cæterùm, quisque sua municipalia iura, si diversa habeat, legitimè custodiat.

8. Præterea, quæ filius à patre occultè accipit, insumitque in meretricibus, illicito ludo, vel simili turpi modo; nisi pater ea condonaverit, cùm vixit; vel nisi alterum tantùm alij fratres simili ratione consumpserint, tenetur adducere in collationem cum fratribus: quia hæc nec ad alimenta, nec ad rationabilem liberalitatem patris spectant. Addit rectè Molina *dispatat.* 242. regulariter posse præsumi patrem condonasse, quando consumptio est per intervalla, nec multùm, spectato cuiuslibet statu, exorbitans: quia quando non sunt insolita, nec simul possunt reduci ad alimenta ampliora tacitè filio concessa.

9. Denique quæ pater dat filio pro obsequiis, suáque, in paternis bonis colendis, industria, non ordinariis (ordinariis enim debentur patri à quocunque filio) sed extraordinariis, filius adducere non obligatur. Ita Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 24. quæst.* 2. Molina *d.* 244. quia illa tamquam pretium sui insoliti laboris filio debentur. Nam

propterea si, defuncto patre, nondum filio hæc soluta sunt; debent ei solvi, ex toto acervo hæreditatis, tanquam si esset æs alienum. Vide Molinam citatum.

§. III. *De legitima filiis debita.*

1. Diximus *in superioribus* filium carentem descendentibus, debere legitimam ascendentibus, si fortè superstites sint. Lege Sperellum *tom.1. dec. 31.* & DD. *ibidem* citatos, ubi plura de legitima, &c. Iam nunc differendum, quando descendentibus fruitur. Sanè his, vel hæreditas tota patris debetur, dividenda per capita ex æquo inter filios; filiásque, hisque deficientibus, dividenda inter neptes: si adsint, sed per stipites, vel saltem integra legitima, nullo aggravata onere, danda iisdem eodem modo est ex bonis relictis à patre, vel matre. Deductis tamen ære alieno, & impensis pro funere; nisi si quis ex filiis propter aliquam causam ex *suprà* allatis ab hæreditate expresè depulsus fuerit. Legitima autem hodie ex Iure Cæsareo *l. Novissima* & *l. pat. de inoffic. testam.* auth. *ent. de triente, & semis.* §. *hæc nos col. 3. con. 5.* (nam si in diversis Regnis alia sint iura, sunt omnino servanda) est tertia pars bonorum distribuenda æqualiter inter filios, filiásque, si ij sint quatuor, vel pauciores: at si sint quinque, vel plures, est pars dimidia; iuxta vulgare carmen:

Quatuor, aut infra dant natis iura trientem: id est, tertiam partem.

Semissem verò dant nati quinque, vel vltra: id est, partem dimidiam.

2. Quoniam verò filio non competit legitima, nisi post parentis obitum; eo enim inter vivos agente, filius quoad legitimam ius dumtaxat habet ad rem, non in re: hinc duplex oritur difficultas: Prima, An quando Pater, dum vixerat, sua bona dissipavit, seu prodigas largitiones aliis distribuit cum præiudicio legitimæ filiorum; possit nihilominus filius integram petere, quantam fuisset consecutus, si dissipatio nequaquam processisset.

Respondeo: Si mala fide pater, putà ut filio legitima decresceret, sua bona diminuit, posse: non verò, si bona fide. Ita Azor. *part. 2. lib. 2. cap. 27. quæst. 9.* Ratio est quia, mala existente fide, pater peccavit contra Ius debitum filiis, ergo iniuriam propellere semper poterit filius: At non peccavit, si bona fide, unde ius filius non habebit contra bona sine fraude diminuta patris.

3. Difficultas secunda: Si pater vivens exposcenti filio, filiæve suam legitimam integram tradidit iuxta facultates, quibus nunc fruebatur; potéstne deinde filius, vel filia, extincto patre petere aliquid ampliùs, si fortè amplificatum postea fuerit patrimonium patris?

Respondeo. Non posse docent aliqui apud Covarr. *in cap. quamvis, de pactis in 6 p. 3. §. 1. num. 2.* quia satis est eos assequi legitimam, habita ratione eius temporis, quo illam exegerunt. Posse tamen docet communior sententia. Ita Covarr. absque apud ipsum *ibid.* quia legitima debetur omnino ex bonis, quæ mortis tempore parentes relinquunt.

4. Sed quid, si filia renuntiaverit futuræ patris successioni? Certè id in filiabus vsu venire solet, quæ cùm nuptias contrahunt; pactum ineunt cum Parentibus, vt contentæ sint sua dote; & sic renuntiant cuicunque iuri, quod aliàs habent, vel habere poterunt in parentum bonis.

Respondeo: Si vi, metu, dolo inductæ; etiam cum iuramento renuntiaverint eiusmodi filiæ; an possint adhuc præmissa, vel non præmissa dispensatione regressum habere ad bona paterna, quando advertunt se fuisse notabiliter deceptas, constat ex dictis *sup. lib. 3. in dec. cap. 3. num. 6. 21. & 25.* rursus *cap. 7. §. 3. num. 16.* At si voluntariè sine vlla deceptione renuntiaverunt, sed absque iuramento, irritam esse eiusmodi renuntiationem, iura quæ affert Azor. *p. 2. lib. 2. cap. 28. quæst. 1.* decernunt. Si verò prædictæ voluntariæ renuntiationi iuramentum adiunxerunt, ut nunc communiter adiungi solet, valet renuntiatio, & iurans tenetur servari debet: quia, ut dictum est, *lib. 3. in decalog. cap. 3. §. 3. n. 11.* iuramentum hominis præstitum semper observari debet, quoties sine peccato observari potest, vt certè potest in casu nostro; neque enim filia peccat, si sua dote contenta: velit reliqua parentibus cedere.

Puto nihilominus, primò, filiam posse à superiore petere relaxationem ab hoc iuramento, etiam voluntariè facto, vt dictum à nobis est *suprà, lib. 3. in decalog. cap. 3. §. 5. numer. 47.* Puto secundò, ex dictis *suprà, lib. 3. in decalog. cap. 7. §. 2.* & docet Azor. *ibidem quæst. 3.* Parentem posse remittere hoc iuramentum filiæ, quia factum fuit in commodum ipsius Patris; quare tunc filia, sine alia iuramenti dispensatione, consequi ex æquo poterit hæreditatem cum fratribus. Imò sit Pater in suo testamento ad aliquam hæreditatis partem filiam eamdem vocaverit; debebit omnino à fratribus admitti, non obstante eiusdem filiæ renuntiatione. Ita Covarruvias apud Azor. *loc. cit. quæst. 4.* Ratio est, quia illa vocatio, est tacita remissio iuramenti filiæ. Adverte, quod dictum est de filiabus, intelligendum esse cum Covar. *ibid.* etiam de filiis, si fortè hi, modo dicto, cùm iuramento renuntiaverint; par enim est ratio de vtrisque: quicquid aliqui contrà opinati sint.

5. Dictum autem est *num. 4.* (Pactum ineunt cum Parentibus) non quando pactum hoc initum est inter fratres, gratia Ipsorum, non verò Patris, etiamsi fuerit cum iuramento, irritum omnino est; quia turpitudinem continet, dum de Patris viventis hæreditate, absque eius consensu tractatur. Quòd si is Patris consensus pacto iurato additus fuerit, valebit pactum, obligationémque non regrediendi ad bona Patris inducet, iam enim non amplius dictam turpitudinem continet. Solum advertendum: idem pactum iuratum, etiam cum consensu patris, gratiâ fratrum initum, evanescere, si moriantur fratres superstite Patre; quia tunc cessante fine principali iuramenti, cessaret eius obligatio.

6. An Monasterium stare obligetur huiusmodi pacto. An idem pactum prænullo habeatur, transeunte Patre ad secundas nuptias? An eadem renuntiatio de bonis paternis extendatur ad hæreditatem Avunculi? & similia, vide fusè apud Doctores citatos ab Azor. *loco citato, cap. 22.*

§. IV. *De fratrum & sororum mutua obligatione quoad alimenta.*

1. Quidam filio prodigo effusior, hæreditate demortui Patris, imò & viventis germani fratris ad assem exhausta luxu, atque deliciis, poscebat alimenta ab eodem suo fratre, qui expilatum à suo germano patrimonium, aliis bonis per extraordinarios labores acquisitis, fortunatè compensaverat: obligatúne frater ea fratri subministrare? Is enim, ut vita innocens est, & piùs à Theologis nostris id scisciatur; certus alioqui, nisi peccet, ea profusissimo fratri omnino velle denegare.

2. Diximus fratrem, etiam ex vna parte fratrem, sive ex matre tantùm, quo pacto vocatur *Vterinus*, sive ex patre tantùm, obligari fratribus suis, non solùm extremè, vel graviter indigentibus succurrere; id enim, vt *suprà capite 1.* diximus commune est omnibus proximis: sed etiam ordinaria paupertate laborantibus; atque adeò frater fratribus debere convenientia, iuxta cuiuscunque statum, alimenta præstare, quando aliunde ea frater habere non potest. Ita Azor. *loco citato cap. 40.* Trull. *lib. 4. in decalog. cap. 1. dub. 9.* citantes iure civilia. Quod etiam in simili necessitate extenditur ad filios ex fratre, vt innui *cap. 3. §. 1. n. 1.*

Ratio est, quia plus vrget pietas in tanta propinquitate, quàm in gradu remotiore: cùm igitur maior pietas

vrgeat

gent pro fratribus, ac dictis nepotibus; etiamsi malè ipsi averint facultates suas, aderit obligatio: vt in simili patre, & filio, non multò ante dictum est.

3. Quod affirmamus de fratre, affirmamus de sorore; quoad danda illi alimenta (alimenta, inquam, nam dotem, lege Molinam *tract. 2. de iustit. disp. 224. §. Causæ*

primæ;) vt autem resipiscat tuus frater, soror à ma- lorque assuescat labori, & industriæ, posse ad tempus

ligna tessdummodo fame non pereant) ab illis subtra-

tare, ne dubium sit.

4. Obicies: ergo sorori, quæ verbi gratiâ, in pro- babilis familiam infami nota, sine fratris culpa, detur- pet; si ea postea indigeat, fratrem coges ad suppe- dita alimenta; à recta hominum existimatione id ab- horrere omnino videtur: idem dici potest de fratre, qui post grave aliquod familiæ dedecus se depauperaverit. Respondeo in hoc, vel simili tam severo eventu, aliun- de fratrem probabiliter, saltem ad tempus non cogo: Memoria enim est revocandum, Patrem filio denegare posse alimenta, si filius committat aliquod scelus ex illis, quæ *suprà. cap. 3. §. 1. num. 9.* declaravimus. In casu igitur sororis huius eodem modo, quo ibi, philoso- phare; summique Dei legem non esse, nisi admodum rationi consonam intelliges, & denique sic distingue: si soror adhuc in patrando scelere persistit, deseratur. Hæc Medicina in sanam mentem redeat: si sanis sit emendata, non video, cur à fratre sit deserenda: saltem quoad vitæ necessaria, præsertim si sine gravi detrimento id possit frater, deme proportionaliter dic de cæteris propinquis, &c.

Quoad Correctionem.

5. Quandoquidem de obligationibus inter conjunctos locuti sumus: illud denique hîc obiter meminisse, non erit inutile. Assero enim, sive ob correctionem, id est, ne rursus delictum committatur: sive ob iustam vindictam; id est, vt solvatur debita pœna à committente delictum; posse moderatè (non licere enim immoderatè, certum est) verberari, multòque magis, verbis (sed non, quæ graviter infament) increpari à Patre, Viro, Fratre, Magistro, Domino, seniore, filium vxorem sororem, seu fratrem minorem, discipulos, servos, pueros, etiam clericos. Bonacina *de cens. disput. 2. quæst. 4. p. 4.* Reginald. *lib. 20. n. 51.* Trull *lib. 4. in decal dub. 6. num. 8* Mol. *om. 1. disp. 228.* Sanch, *lib. 10. de matr. d. 18. n. 16.* Ratio est, quia superiores omnes possunt uti mediis moderatis ad subditorum bonum. Filium Sacerdotem ob causam verè rationabilem, ut semper in prædictis supponimus, posse licitè, & sine timore excommunicationis à Patre moderatè verberari, docet Bonacina *ibid.* cit. Nauarr. aliique, negant Toletus *lib. 1. cap. 23.* Salon. *2. 2. quæst. 65. art. 2. concl. 1.* vtrumque probabile: quia vtrique sua non deest cognita facilis ratio.

FINIS LIBRI QVINTI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER SEXTVS.

IN DECALOGVM.

Non Occides.

Hoc ordine de Homicidio sermonem instituemus: De Homicidio iusto: De iniusto sui ipsius: De iniusto Proximi: De obligatione restitutionis ex illo.

CAPUT I.

De Homicidio iusto.

HOMICIDIVM, & sine peccato est Homicidium, si (etiam authoritate propria) fiat ob defensionem vitæ, bonorum honoris: deinde, si fiat ad malefactores puniendos: denique, si fiat in Bello iusto.

§. I. *De Homicidio ob defensionem Vitæ.*

1. VT vitam meam defendam (non verò ut vindictam sumam) communis est doctrina posse à me occidi eum, qui me iniustè aggreditur, etiam intendendo eius mortem, ut medium meæ vitæ (licet is sit meus Pater, Filius, Frater, Dominus, Coniux, Sacerdos, Religiosus, &c. sine periculo excommunicationis; vel irregularitatis. Sic Hurtadus, Dicastillus, aliique contra alios apud Dianam *part. 8. tractatu 7. resol. 41.*) cum moderatione inculpatæ tutelæ, hoc est, quando alia via tutari meam vitam, vel mutilationem non possum. Sic Petrus Navarrus *lib. 2. c. 3. n. 326. & 345.* Sylvester. *v. Bellum 2. quæst præsertim 5. & 7.* Sayr. *lib. 3. Thesaur. cap. 27. n. 17.* Lessius *lib. 2. cap. 9. dub 8.* Bonacina *tom. 2. disp. 2. de restitut. in part. q. vlt. sect. 1. p. 8.* Ratio est, quia naturæ insitum habemus, velle vitam, & membra, quantum possumus custodire, iuxta illud *l. vt vim, ff. de iust. & iure*, & *alibi* toties decantatum: *Vim vi repellere licet.*

3. Obstas primò: At fortasse ille est amens, uel ebrius; & sic, non peccat me invadendo. Respondeo, at certè injustè materialiter mecum agit. Adde à nulla recta ratione posse innocentem constringi, ut se permittat occidi à quolibet, quacunque bona fide, procedente. Ita Mol. Bart. Gom. Less. apud Dicastill. mox citand. *num. 27.*

4. Obstas secundò, at fortasse invadens est in mortali. Respondeo: at fortasse ego inuasus non sum in gratia: Cur ergo teneat vitam amittere, & damnari? non enim teneor æternam salutem meam alterius saluti postponere. Adde, tunc ad summum me debere vitam meam temporalem vitæ æternæ proximi postponere, quando proximus ita est in extrema necessitate

vt

vt non sit alia via pro ipsius salute, nisi meæ vitæ amissio, sed in casu nostro; iam habet proximus aliam viam, nempe desistere ab invadendo. Ergo, &c. Dico ad summum (propter dicta *suprà. lib. 5. c. 1. §. à n...*

5. Iam verò si possum, obligórne sub mortali cum morte temporali alterius me defendere? Respondeo: me non obligari communior fert sententia. Ita Less. *l. c. 9. n. 55. & n. 92.* Molina, Toletus, Sà, aliique, quos citat, sequiturque Dicastill. *lib. 2. de iust. tr. 1. dub. 11. n. 34. d. 10.* quia cum laude est virtute charitatis præferre possum proximi vitam vitæ meæ. Confirmatur: quia nemo tenetur horrido illo modo, nimirum occisione alterius, vitam suam defendere: sicuti nemo tenetur difficili sui brachij abscissione eandem vitam conservare. Verùm; licèt hanc opinionem censeam probabilissimam, quia tunc non velle mortem propriam, sed actum illum honestum charitatis, quæ honestas melior est, quàm vita mea. Tamen puto esse distinguendum: si enim proximus sit Pater filius, Princeps meus, &c. possum præferre, ob pietatis officium. Et sic concedunt communiter Doctores, cum Io. Sanch. *disput. 10. num. 9. versus finem.* me ad salvandum Patrem à naufragio posse permittere, ut ipse accipiat tabulam, etiam à me occupatam, imò illam ipsi tradere, meâ vitâ neglectâ: id enim virtuti est pietatis. At si absolutè de communi proximo agamus, puto probabilius esse, non posse. Ratio est, quia ego sum dominus vitæ meæ, quam mihi veluti vsque ad vltimum spiritum conservandam commendavit Deus: ergo, nisi aliud maior virtutis actus permittat, (ut diximus in prædictis patre, filio, &c, & ut fuit in Sanctis Martyribus; qui noluerunt se defendere propter fidem) obligor omnia media; saltem non multum mihi difficilia ponere ad illam custodiendam, quale profectò esse suppono, me defendere, quamvis cum alterius morte; quæ, experientia teste, mihi horrida non est, si mihi eidem vitam parit. Ad rationem in contrarium modò dictam: aio, illud ipsum indigere probatione, an ab honestate charitatis communis evincatur obligatio, quâ vrgeor ad custodiendam vitam meam: cùm tamen contrarium probet illud ab omnibus admissum pronuntiatum: *Prima charitas incipit à seipso.* Dixi (absolutè:) nam, ut innui, ob aliquem excellentiorem virtutis actum possum permittere me occidi, sic enim, si mea mors damnum nullum infert Reip. infert mors alterius; finam me occidi cum laude ex motivo charitatis Patriæ. Sic etiam: quid ad morien-dum ex fame iustè damnatus est, potest cibum sibi fortè oblatum respuere, & mori: quia exercebit actum virtutis obedientiæ Præterea, si prudenter putem me esse in gratia invasorem verò in mortali: tunc profectò non teneor (esto, passim, sicuti innui, *num. 5.*) vt me defendam, illum occidere; quia tunc intercedit actus virtutis misericordiæ, Et de his, ac similibus, non verò absolutè (ut contendit Bonac. *t. 2. disp. 3. circa primum Dec. præc. q. 4. de Charit. p. 4. n. 5.*) intelligitur illud S. Ioan. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis.*

6. Adverte duo: Alterum, moderamen inculpatæ tutelæ requiritur; vt non plus agas, quàm opus sit ad defensionem; Putà, si tuam satis defendere vitam potes minis, ac verbis; ne verberes: si verberibus, ne mutiles: si mutilatione, ne occidas: Alterum, si aliâ viâ, v.g. fugiendo, re tutari possis; fugere teneris, si dedecori magno tibi fuga non vertitur: vt certé non verteretur, si esses Religiosus. Non ita, si vir sit nobilis, quamvis sit Clericus, cui dedecus esse, se in pedes dare. Ita Dicastill. & de Lugo apud Dian. *p. 9. tract. 7. resol. 46.* Pari modo fugere obligaris à Patre, filio, marito fratre, &, ex mea quidem sententia, sive minore, sive maiore: Imò ab ebrio quocunque, nam non dedecus sed vel pietas, vel prudentia, eiusmodi fuga censetur ab omnibus. Sic Mend. 2. 2. *disput. 170. sect. 16. §. 236.* Mald. 2. 2. *tract. 3. c. 1. dub. 12.* Quid si, cùm sine dedecore possit fugere, non fugias, sed occidas invasorem iniustum; teneriśne ad restitutionem ex homicidio? Respondeo: de hoc dicam *inferiùs, c. 4. §. 3. n. 16.*

Adulter, & Proscriptus an se defendere queant.

7. Sed adhuc inquires, Primò: An Adulter in adulterio deprehensus; & an proscriptus à Principe, id est qui ex statuto potest à quolibet occidi: possint defendere occidendo eos, qui ipsos occidere aggrediantur?

8. Respondeo, adulterum posse, quia in foro conscientiæ non iustè invaditur à marito vt *mox. §. 4. num.* dicetur. De proscripto, seu bannito maior est difficultas. Nellus, *in tr. de bannitis, p. 2. secundi temporis, q. 49.* probabiliter negat: quia, si is iustè occidi ab altero possit, iniustè contra illum pugnabitur; secùs esset bellum iustum ex vtraque parte. Concedit Carterius *in præl. criminali, de homicidio*, & Decius, *in l. ut vim, ff. de iust.* quia illud non potest præiudicare iuri, quod quilibet habet ad suam vitam defendendam.

9. Hinc, ex Soto, *lib. 1. q. 1. art. 7.* qui scit bellum, in quo militat; esse iniustum, licitè potest etiam in pugna (cum quadam cautione iamjam offerenda) militem alterius iusti exercitus occidere, ne ipse ab hoc occidatur. Ratio est, quia iniustitia belligerandi ex parte Principis, non tollit ius defendendi propriam vitam. Cautio autem est, vt dictus miles iniustus cesset ab occidendo, & admoneat militem iustum de sua hac cessatione: nam statim tunc non erit amplius miles iniusti belli, & si poterit se defendere; & ille alter iam non poterit amplius hunc iustè interficere. Hic tamen iustus miles iustè punietur à suo Rege, ut legitimo iudice, de delicto patrato, quo militavit iniustè. Ita S. Antonius, Abbas, Petrus Navarrus, Less. Covarru. Bonac. aliique, quos citat, sequiturque Dicast. *lic. 2. de Iust. tr. 1. d. 10. d. 8.*

An, vt defendas vnum ex proximis, possis alium occidere?

10. Inquires secundò: An liceat aggressorem proximi occidere, ut defendas ipsius proximi innocentis vitam; nam, ut defendas bona eiusdem temporalia, *mox §. 2. num. 8.* dicam. Respondeo: sicuti ad meam, sic ad innocentis vitam defendendam, cum dicto moderamine possum, quia si licitè occido invadentem iniustè mea bona, ut *mox* dicetur? multò magis, iniustè invadentem vitam mei proximi, quam, ut bonum meum, reputare debeo.

11. An tenear? Distinguendum est; nam si invasus est Pater, Mater, Filius, Vxor, Princeps, Subditus, imò solum Vassallus, vel simili modo mihi coniunctus; nec mihi ex defensione imminet grave periculum: obligor eos morte iniusti aggressoris defendere; id enim poscit charitas iis debita, & aliquando iustitia, si curam proximi geram; &c. Ita Lessius, Mol. apud eundem Dicastill. *loc. cit.*

Si verò est vnus ex communi proximo, non obligor. Ita Suarez *tom. 5, disp. 49. sect. 3. n. 2.* quidquid in contrarium videatur innuere Dicastill. *loc. cit. num. 84.* quia tunc quasi æqualiter, & non cum magno excessu, vrget me charitas: potest pro vita invasoris: Vnde alteruter favere: non est magna deordinatio. Quòd si invasor iniustus est tuus Pater, filius, vel similis; non te obligo ad eos occidendos, ut defendas invasum, quamvis innocentem: quia te excusat, imò prohibet tanta coniunctio: Sicut nec obligatio morte invasoris, eum defendere, qui licitè, vel ob martyrium, vel aliam causâ honestam, suam mortem permittit: Ita Dicastill. *loc. cit. n. 100.* eadem enim causa honestè, te à morte invasor ispoterit cohibere.

An

An te non aggredientem aliquando occidere possis?

12. Inquires tertiò ; An licèat aliquando ob tuam defensionem, interficere innocentem te non aggredientem, Solet afferri exemplum duplex. Primum. Si quis, v. g. aggrediatur ; obiciátque, quasi pro scuto, hominem innocentem, potésne occidere hunc innocentem, vt ob aggressore te defendas ; Secundum: Si tu, v. g. equo insidens, fugias inimicum te occidere volentem, potesne conculcare puerum, vel claudum in via fortè iacentem; aliter vitæ tuæ seruare non vales; Respondeo ; vtrumque posse, non intendendo mortem pueri, nec impedimento innocentem, sed aggressorem, quamvis inde interueniat persona innocens vulneretur, & cedat. Ratio est quia id non est directè occidere; sed tuam seruare vitam; quamvis inde per accidens, & indirectè alterius mors consequatur : Quemadmodum omnes concedunt ; posse in bello iusto contra Ciuitatem rebellem bombardas explodi, quorum ictibus morientur plures pueri prorsus innocentes ; si aliter victoria contra Ciuitatem haberi non possit.

13. Quid si ille puer in via iacens, non sit baptizatus; Respondeo. Lessius, *l. 2 c. 9. dub. 9. n. 59.* putat non licere hoc modo dicto conculcare, at an licere, colligatur ex dictis *supra lib. c. 1. §. 2. n. præsertim* 8. in sententia Ioan. Sanchez, tu perpende, nos enim, in casibus tam sæpè occurrentibus, diu immorari non debemus.

Hinc obiter aduertas velim, cur Resp. Tiranno volenti totam communitatè destruere, possis tradere innocentem, quem ipse occidet, communitate seruata ; non possit verò eadem ipsa Resp. eundem innocentem occidere, quamvis sic seruanda sit ciuitas? ita Petr. Navarr. *cap. 3. num. 110.* Lopez *p. 1. c. 60.* Lessius *l. 2. capit. 9. dub. 7. num. 38.* Ratio enim est, quia hoc esset directè innocentem necare, illud indirectè, & ratio vltior est, quia actio tradendi illum innocentem Tyranno, non est ex se intrinsecè mala, potest enim esse ad alium finem ; esto : Tyrannus abusurus ea sit ad iniustè occidendum : quare illum poterit exhibere Resp. propter suam necessitatem, ut etiam potest exponere periculo vitæ suos ad defendendam ciuitatem, imperando, ut maneant in sua statione, ut militent, hostes aggrediantur, & similia : At actio innocentem occidendi, cùm sit per se intrinsecè mala, nullam excusationem admittere potest.

14. Quòd si innocens renuat in priore casu tradi in manus Tyranni, tunc Resp. posset illum condemnare, ex Valentia, *tom. 3. disp. 5. q. 8.* Soto *l. de iust. q. 6. art. 5.* in pœnam inobedientiæ in re gravi : occidere : enim iam nocentem. Sed in sententia Ioan Sanchez *supra lib. 5. c. 1. §. 1. n. 4.* id an procedat, *ibidem*, vide. Quod si (stando in sententia Valentiæ) renueret, quia vellet potiùs è sua Republica morte benigna interfici, quàm à Tyranno morte fortasse crudeli, possétne licitè occidi à Republ. Id tu cogita ; est enim casus, si non metaphysicus, certè rarissimus.

An per præventionem occidere possis inimicum?

15. Inquires quartò ; An possim licitè prævenire occidendo eum, qui me parat occidere ? Respondeo. Duo hîc sunt distinguenda. Alterum videtur certum : incertum, & periculosum alterum. Certum videtur, posse à me cum moderamine toties dicto interfici eum, qui proximè, & in procinctu parat me iniustè aggredi. Ita Navarrus *in summa, cap. 15. num. 3.* Sylvester, *v. Homicidium 1. quæst. 2.* Bann. *2. 2. q. 64. art. 7. dub. 4.* Less. *lib. 2. cap. 9. d. 8.* Ratio est, quia illa propinquitas periculi, est moraliter actualis agressio. Dari solent exempla : Si Maritus euaginet gladium, si sub cervicali abscondit pugionem, si sicarium domum adducit ad vxorem nocendi occidendam ; posset tunc, si moraliter certò id præ aduertat, Vxor, prævenire occidendo illum, vel sicarium, alia via non apparet salutis. Secundò, si quis eat ad solvendum canem, vel leonem, ut me fugere non valentem dilacerent ; possum eum antè necare, quàm bestias solvat. Tertiò, si famulus me interimere tentet, præsente, atque imperante Domino ; possum ipsum Dominum præveniendo è medio tollere, si aliter mortem vitare nequeam : Quartò, si venenum mihi parasti, nec ego possum illud vitare, nisi aliquo artificio illud tibi propinem ; propinare tibi utique possum : Hæc & similia, idcò licitè fiunt (sed non ex affectu odij ; at, vt me liberem) quia adest iam præsens, & moraliter actualis aggressio, &c.

Et fortasse, quando Molina, *de iust. t. 2. tract. 3. d. 7. n. 1.* videtur concedere, in propriam, vel aliorum defensionem, latronem, qui vias publicas tenet, posse à quocumque interfici ; tunc (puto) concedit, quando proximè is mortem parat, & damna Viatoribus. Rursus, quando Lessius, *l. 2. c. 9. n. 48* docet maleficam, quæ magicis artibus assiduè nocet per dæmonem, posse cogi verberibus ad desistendum : quando non adest alia via eam compescendi ; imò, quando Bonac. *t. 2. d. 2. rest. in part. quæst. vlt. sect. 1. p. 9. num. 4.* addit, posse occidi ; tunc est quando actu vitæ aliorum insidiatur per dæmones, quasi per famulos, &c.

16. Alterum incertum : An liceat interficere eum, vi veluti remotè parat me de medio tollere ; Varia afferuntur exempla. Inimicus meus quærit opportunitatem me occidendi ; an antequam illam inveniat, possim ego illum interficere ? Idem præcipit suis famulis, vt ij me circumveniant, occidántque ; an possim famulos ; vel Dominum, præveniendo occidere ; Meus aduersarius adit Iudicem ; nec desistere vult, tentátque falsis testibus mihi delictum imponere, vel omnino occultum propalare, ut sic ego iniusta morte puniar : possúmne, vel testes, aduersarium occidere ; vel etiam ipsum Iudicem, quando aliam evadendi viam non habeo, & mihi clarè constat ipsum iniustam scienter sententiam in me esse prolaturum ; idem quæritur, si ob hos testes falsos deberem ; amittere honorem, vel ampla bona temporalia : idémque si falsis, seu iniustis detractionibus famam graviter obscurare quis tentare. Idem, siquis iniquè impediret creditores meos, ne mihi in te notabili satisfaciant : nam ad honorem, bonáque mea tuenda possum, ut *mox* dicetur, iniustum actualem invasorem, cum moderamine prædicta interficere.

17. Dico. Quamvis aliqui id concedant, ut Bonnez, *l. c.* probabiléque putat Petr. Navar. *l. 2. c. 3. n. 391. & 375* Dicastill, *mox* citandus ; & quoad accusatorem. Sanchez, *in Decal. l. 2. c. 39. n. 7.* lege item Laym. *l. 3. sect. 5. tract. 3 p. 3. c. 3. n. 1.* Ego cum aliis sic pronuntio : licèt speculatiuè hæc fieri posse probabile appareat ; tamen in praxi nullo modo sunt expedienda. Ita Sotus *l. 5. quæst. 1. artic 8.* Less. *l. 2. cap. 9. dub. 8. n. 64.* Diana. *p. 3. tr. 5. reso. 97. & p. 5. tract. 4. res. 6. 7. & 10.* Bonac. *l. c. n. 7.*

Ratio est, tùm quia, quando aggressio est modo explicato remota, nunquam moraliter deerit alius modus defensionis, tum quia facilè sic perturbabitur Resp. dum aperitur ostium ad plura homicidia occultè committenda. Scio has, similésque nostra rationes non placere Dicastillo, *lib. 2. de iust. tractat. 1. disp. 10. dub. 9.* & apud Dian. *p. 9. tract. 7. res. 43.* vide etiam *res. 52.* sed immeritò.

An ad recuperandum honorem liceat occidere? Remissivè.

18. Inquires quintò : An finita aggressione, liceat iniustum aggressorem persequi, ad meum honorem reficiendum ? Respondeo id pertinere ad ea, quæ mox *§. 3. à num. 1.* sunt explicanda.

§. II. *De Homicidio ob defensionem Bonorum.*

19. Licere occidere volentem mea bona alicuius momenti iniustè occupare, si aliter ea defendere nequeam, certum est, tùm iure naturæ, tùm ciuili. Ita Sotus:

Sotus, Less. *loc. cit.* aliíque, Sylvester, Cajet. Navarr. Valent. Sotus, Molin. Laym. aliíque apud Dicastillum, *lib. 2. de iust. tract. 1. d. 10. dub. 5.* quia secùs, improbis daretur occasio bonos, & innocentes spoliandi, *l. furem, ff. ad legem Corneliam, de sicariis,* & *l. 4. ad legem Aquiliam, cap. interfecisti, de homic.* Quo iure fruuntur etiam Clerici, Religiósique sine periculo irregularitatis, cum nulla ratio, nec vllum ius eos condemnet, dixi (iniustè): nam extremè indigens, verbi gratia, cùm habeat ius ad bona, quæ sibi opus sunt ad vitam; occidi, si ea occupet, non potest. Ita Molina *tom. 3. tract. 3. disp. 16. num. 8.*

4. Verùm, tres apparent nodi, qui sint explanandi. Primus: Eccuius momenti hæc bona esse oporteat? Respondeo. Certum est, pro re minima occidi forem non licere: non enim Christianæ Charitatis est, vni, vel alteri aureo vitam proximi posthabere. Docent ergo Sotus, *l. 5. quæst. 1. art. 8.* aliíque, debere esse bona magni momenti: Bonacina *tom. 2. disp. 2. de rest. in part. quæst. vlt. sect. 1. punct. 20. num. 1.* magni valoris: Mol. *t. 4. tract. 3: disput. 16. num. 6.* non satis esse valorem trium, quatuor, vel quinque ducatorum: Dicastillus, *lib. 2. de iust. tract. 2. d. 10. dub. 5. num. 50.* longissimè maiorem quantitatem requiri, quàm ea, quæ in furto est sufficiens ad mortale. Annotationes *ad Aretinum, de maleficiis*, apud Dianam, *part. 5. tract. 4. resolut. 10.* monent non debere esse minoris valoris, quàm duorum aureorum. Sed profectò censeo debere ex circunstantiis id expendi: vnus enim, vel alter aureus erit magni momenti pro eo inope, cuius integrum patrimonium in illo aureo residet. Contrà, decem, vel viginti erunt exigui ponderis, pro Rege, vel valdè divite. In summa, res; propter cuius defensionem est qui interficiendus, debet esse magni momenti, vel ex se, vel in sui æstimatione, vel ex aliquo damno consequente: &c.

Illud Molinæ *ibidem num. 7.* contra Baldum, aliosque, non reprobo, licèt res est vnius, vel minoris valoris, si illam quit resistente Domino, vel custode, velle auferre, seu eius possessionem occupare, posse interfici, si aliter repelli nequeat: quia non iniustus solùm, verùm etiam contumeliosus graviter est (ut supponi omnino debet) contra præsentem Dominum is, qui sic tentat alienum arripere. Addit Lessius, *lib. 2. c. 8. dub. 11. n. 69* ex Covarr. etiamsi deinde recuperare per Iudicem posset. Hinc decerne peccavisse Vineæ magnæ custodem nudiustertius; qui accedentem de die homunculum ex plebe, ad vuas non multas, vt fit, furandas, clamoribus primò, mox expulso in vacuum sclopo exterruit; denique nolentem desistere eiusdem sclopi vi, emisso plumbo, interfecit, & ratio, quòd peccaverit, est: quia res surripienda erat modica, & contumelia, quæ sic custodi inferebatur, ferè nulla.

5. Secundus nodus: Si re iam ablata, fur fugiat, licètne illum persequi, & occidere, nisi rem dimittat? Respondeo esse distinguendum: Ie enim, vel fit in continenti, hoc est, in ipso actu, vel sine fugæ quando nondum moraliter censetur res esse sublata, sed res auferri: & tunc furem occidere tibi conceditur. Ita Sylvest. *v. Bellum 2. num. 3. & num. 10.* Less. *ibid. num. 74.* Sanch. *l. 2 de Matr. d. 22. num. 17.* multò magis si illum clamando admonuisti, ut nisi rem dimitteret, sclopum, v. g. in ipsum exploderes. Vel id fit ex intervallo, postquam scilicet fur rem ablatam pacificè domi suæ habet: & tunc non putes furem occidere, quia esset mera vindicta.

6. Fateor tamen esse probabile, cum Vasq. *c. 5. de rest. §. 1. d. 4. n. 43.* aliísque apud Dian. *p. 8. tract. 7. resol. 47.* Less. & Reginald, apud Bonc. *l. c. num. 4.* non si est spes aliter recuperandi, vel esset timor recuperandi cum magna difficultate; posse te tentare rem tuam, sive immobilem sive mobilem (si extat in individuo, cur id ponatur, vide mox §. 3. *n. 4.* resumere. Quòd si fur contrà renitatur, indebitámque suam possessionem custodire contendat, posse occidi: quia tunc iniustè te fur impedit, & moraliter, seu æquivalenter te aggreditur; & consequenter infert vim, quam repellere fas erit tibi.

7. Tertius nodus: Nolente, seu repugnante invasore, possúmne licitè eius res defendere morte invadentis? Respondeo: si de via defendenda ageretur; possem, quia nemo est Dominus vitæ suæ: quare invasus non potest cedere iuri vitam suam defendendi: At deberémne? 8. Respondeo. Cùm repugnatia hæc invasi sit, ac si nulla esset, ideo idem hîc dicendum, quod dicimus §. 1. *n. 10.* ubi nulla mentio est repugnantiæ. Illud noto, si invasus iusta de causa suæ vitæ iuri cederet, ut ob virtutis actum modo dicto §. 1. *n. 6.* tunc quamvis licitè possem ipsum invasum defendere, tamen non tenerer: quia licet & mihi ex eodem virtutis actu defensionem omitterre

9. Verùm, cùm nunc agatur de defendendis bonis externis, honore, fama, &c. Dico non posse, quia invadens nullam vim tunc infert invaso, qui iam validè cedit tuo; & consequenter cessat ratio, cur ego occidere possim illum, qui eum aggreditur. Excipe eum Less. *l. 2. dub. 13. n. 88.* nisi res invasi ad me pertineant, ut si bona ablata essent mihi debita; tunc enim mihi invito vis inferretur. Sic etiã Maritus potest occidere iuvenem, vim inferentem vxori, quomodocunque consentienti, quando illum aliter avertere non potest, nam pudicitia vxoris pertinet ad honorem Mariti.

§. III. *De Homicidio ob defensionem honoris, & pudicitiæ: vbi de Duello*

1. QVod modò statuimus de defensione bonorum temporalium, extendi ad defensionem honoris & pudicitiæ palam est; si quidem hæc æstimabiliora, quàm illa sunt bona, ta. Salon. *2. 2. q. 64. art. 7. Controv. 2. concl. 1.* Tolet. *l. 5. c. 6.* aliíque apud Dian. *p. 8. tr. 7. resol. ad fine*, quibus adde Val. Mor. Navarr. apud Dicastill. *l. 2. n. 64. & 66.*

Honestus ergo vir, ne alapa, v. g. pecutiatur, honestaque mulier, ex Cajet. *2. 2. quæst. 64. art. 7.* Sylvest. *V. Homicidium 1. quæst. 5.* & *passim*, ne impudicam maculam patiatur occidere etiam sine timore irregularitatis inuiti res possunt? quando aliter consulere sibi nequeunt. Ita Suarez Bonac. Coninch. & *passim* apud Dianam, *p. 2. tr. 15. resol. 16.* & patet ex Clement. *si furiosus, de Hom.* habit Bonacina, *t. 2. d. 2. de rest. in partic. qu. vlt. sect. 1. p. 10. n. 12.* posse invasum condonare vitam invasori patienti violationem sui quando non est periculum consensus: nam teste S. Luca, non coinquinatur corpus, nisi de consensu mentis. Hæc ille. Sed quia difficile est non adesse in tanta occasione periculum consensus: nemini ego eiusmodi condonationem indulgerem. Vide mox *num. 7.*

2. Sed quid, si fueris iam alapa, v. g. percussus, potésne ad resarciendum contumeliam repercutere, quantum satis erit pro tuo honore; Respondeo statim & incontinenti, etiamsi, qui percussit, aufugiat & tu illum insequaris ad repercutiendum, non ut vindictam sumas, sed ut recuperes honorem, quem veluti secum actu fert aufugiens; speculativè probabile est posse: ex intervallo, nullo modo. Ita Nauarr. *in summa cap. 15. n. 4.* Victoria *de Iure belli, n. 5.* Petr. Navarr. *l. 2. c. 3. n. 383.* Henriquez, *l. 24. de irreg. c. 3. n. 10.* Ratio est, quia hic esset vindictam sumere; ibi, aggressionem moraliter adhuc existentem, vi repellere.

3. Dixi (speculativè): nam propter non absimiles rationes dictas §. 1. *num. 16.* in praxi id recipiendum non iudico; quamvis sciam ab Hurtado apud Diauam, *p. 8. tract. 7. resol. 48.* cum aliis, id etiam in praxi, & sine limitatione doceri, & Dianam quidem *p. 2. tr. 15. res. 15.* aiio idem pios, & doctissimos viros docuisse.

4. Obicies, possum ex §. 2. *n. 6.* cum Vasquez, rem meam resumere à domo furis, si ipse renitatur, etiam post dies: ergo & honorem. Respondeo: nego consequentiam. Nam ibi notantur dictum est (si res tua extet in

in individuo:)at tuus honor in casu,de quo disputamus, etiam ablatus jam fuerit;& veluti deperierit; conjungere-tur alium æquivalentem velle acquirere,media conmu-nia, vel percussione; quod non esset vim vi repellere. Non ita quando sibi statim; tunc enim quamvis statim ab alapa,v.g.tibi inflicta honor tuus deperierit physicè; non tamen moraliter,& in hominum existimatione:nam propterea id speculativè cócessimus. Licèt contrarius no-bis sit de Lugo *t.1.de just.tr.2.disp.10.sect.10.n.*188.& 190.

5. Objicies rursus, si quamvis speculativè;liceret sta-tim repercutere aggressorem; teneretur hic aggressor pati talem repercussionem imò etiam mortem:nam cùm possit repercutiatur, illam pati obligabitur,alioqui esset bellum justum ex vtraque parte, sed quis dicat, percus-sorem obligari ad patiendam repercussionem, vel mor-tem? ergo nec licebit repercutere.Respondeo, percus-sorem non teneri pati ejusmodi repercussionem; nam potest veniam petere, & dare percusso congruam satis-factionem.Ita Petrus Navarr.*lib.2.cap.3.num.*380.& 381. Quòd si faciat, tunc injustè percutietur, & poterit se defendere. At si nolit id facere, tunc amittit jus se de-fendendi, sicuti fur non tenetur permittere se occidi, vel percuti, renetur tamen reddere Domino rem sublа-tam: quâ redditâ, si Dominus vellet adhuc illum per-cutere,poterit fur jure defensionis uti.

6. Denique habe duo.Primò,si verbo contra te in-justè contortam injuriam repellas,dicendo (mentiris) te non peccare probabiliter,etiam practicè puto cum Soto *lib.5.q.9.art.3.in corp. fin.* Henriq.*lib.*14.*de Irregul.cap.*3. n.1.vide Dianam, *p.6.tract.6. resol.*16. quia tunc vindi-ctam non sumis; sed, cum non possis aliter modo, injus-tam injustè allatam avertis.At verò affirmentem te qui-buscunque atrocibus contumeliis occidere non potes. Ita Azor.& Lessius apud Dicastillum,*lib.2.de just.tract.*1. *d.*10.*dub.*6.*num.*78. quidquid alij dicant apud eundem *n.*76. quia alter honorem tuum defendere potes,quan-do solùm agitur de contumeliis.

7.Secundò:Puella,vel juvenis,quando sollicitatur,tan-gunt vel osculum jam accepit per vim aliquod, posset licitè imo cum laude,non solùm verbis asperioribus,ve-rùm etiam pugnis, alapa, imò & fuste illum non gra-viter repercutere.Ita de Lugo *t.1.de Just.d.*10.*sect.*10.*n.*196. id enim non esset vindictam sumere,sed puritatem ani-mi,& constantem dissensum ostendere,& quamvis ejus-modi repercussio sit post susceptum,v.g.osculum, tamen est etiam defensio pudicitiæ: nisi enim sic acriter homi-nem illum repellas,facilè redibit,nec facilè discedet:nec facilè quis credet,te consensum non præbuisse.

De Duello.

8. Restat illa difficultas: Si occidere aliquem possum ad meum honorem defendendum; possúmne propter eundem honorem duellum acceptare; Antequam id de-cernam,nonnulla sunt de duello præmittenda.

Duellum est *singulare,& quidem grave atque ex privatis causis certamen inter duos,vel plures, ex condicto, designato tempore, & loco.* ita Sanchez *in sum.lib.2. cap.*39. Clavis Reg. Val. Fill.Bonac. aliique citati à Bassæo *v.Duellum* In qua descriptione illud (&) copulatiuè se habere mihi videtur. Ita Bonac. citatus, & exceptus à Diana; *p.3.tr.*3.*res.*59.ita ut si condicatur locus dumtaxat, vel dumtaxat tempus,non sit duellum,prout sumitur in pro-hibitione Pontificum *mox* afferenda, quæ cùm sit odio-sa,strictè est interpretanda pro rigoroso duello.Ita Hur-tadus,apud Dianam,*p.5.tr.*3.*res.*69.§.*Notandum est.*

9. Dixi primò (*grave*) pugna enim,quæ fit sine armis aptis ad interficiendum,vel vulnerandum,v.g.virga,levi baculo,pugnis,avulsione capillorum,&c.non est duellũ.

10. Dixi secundò (*ex privatis causis:*) in bello enim justo,contra communes hostes, cum ijsdem suscipere, & condicere duellum ad reddendum milites animosiores, vel ad hostes terrendos, vel ad finienda propter bonum publicum bella ex Principis authoritate, sine dubio,li-cet.Lege Reginal.*t.2.l.21.c.7.n.*75.& Bassæum, *l.c.n.*7.

11. Dixi tertiò (*ex condicto.*) Quare si dum duo rixantur, alter dicat: *Exere gladium,*si dum sunt in Ec-clesia,Navi,Aula Principis, domi; alter ob reverentiam vel periculum loci dicat: *Exeamus* eodèmque impetu exeunt, & pugnant, si in loco aliquo rixam incipiant, & eodem tempore,atque calore, in ipso impetu exeunt ad alium locum, ibidémque evaginatis gladiis pugnam prosequuntur, si duobus contendentibus pugno, vel verbis,alter,vel vterque domum petat, armáque capiens redeat, & pugnens; certum mihi videtur non esse hæc duella, de quibus loquimur: quia in his non adest con-ditio determinati loco,imò nec temporis.Lege Dianam aliòs referens,*p.2. tract.*16.*resol.*53.& *p.3. tract.*6. *resol.*1. Idem putat contra Bonacinam Mancinus apud Dianam, *part.* 5. *tract.* 15. *resol.* 59. si quis dicat: *Tecum pugnabo prima vice,qua per vrbem obvius tibi fuero.* Quia *tota vrbi* non est locus determinatus: &, *prima vice,*non est tem-pus certum.

12. At si dum sunt in Ecclesia, navi, aula, &c. non ob reverentiam, vel periculum, sed ut possint liberiùs pugnæ vacare,exeant; vel alter dicat ob eundem finem: *Exeamus*; Si duobus contendentibus, alter condicens locum dicat: *Hìc expecta,donec veniam,* suménsque do-mi arma redeat: vel dicat: *Hìc expecto, donec cum ar-mis tu huc redeas*: Si quis dicat,inimico manenti domi: *Exi, hic in via te expecto*: Si quis absolutè dicat, *Invito te ad pugnam, quocunque in loco mihi occurreris*;dubium videtur,an sint provocationes ad duellum, de quo agi-mus.Esse videtur nonnullis apud eundem *l.c.*quia, licèt sub aliqua indeterminatione, condicitur tamen locus & tempus. Verùm, cùm ex dictis prohibitio hæc sit odiosa, nonnulli apud eundem, *l. c.* censent,non esse: Tum quia in aliquibus ex his non indicitur tempus, vel locus determinatè: Tum quia videtur ex circumstantiis esse solùm in his invitatio ad pugnandum, & valde per accidens ad pugnandum in tali loco,seu tempore: Tum præcipuè, quia quando conventio,& pugna fiunt in il-lo calore, non sunt duæ, sed vna moraliter actio; lege eundem *part.* 6. *tract.*8. *resol.* 21. quare conventio tunc non est dicenda duellum,sed pugna exorta ex rixa,cùm in hujusmodi actionibus,principium potiùs attendatur quàm finis.

13. Hoc igitur duellum etiam privatum, est prohibi-tum sub pœna excommunicationis latæ Pontifici Sum-mo reservatæ(Per bullam Cruciatæ poterit semel in vi-ta, & semel in morte absolvi: ut item, quando deli-ctum est occultum, semper per Episcopum: quid ad per Privilegia Mendicantium, universaliter, vidimus. Sed semper ex prædictis Privilegiis, in foro conscientiæ tantùm *in Meth. Confess. lib.*3. *cap.*7. §.2. videatur Di-castillus *lib.2.de justitia tr.*1.*d.*10.*dub.*15.*num.*238.)& sub aliis pœnis præsertim sub pœna privationis Ecclesiasti-cæ sepulturæ.

Ordo hujus prohibitionis hic est: Pius IV. confir-mans constitutiones Julij II. Leonis X. Clementis VII. & Concil.Trid.*sess.*25.*cap.*19.*de reformat.* prohibet duel-la solemnia.Sequitur Greg.XIII. qui prohibet sub ex-communicatione reservata, aliisque pœnis duella etiam privata, eorúmque cooperationem. Denique Clemens VIII.prædicta confirmat,addítque aliqua magis explici-ta sub eadem excommunicatione,aliisque pœnis.

Si moriatur in ipso actuali conflictu, & (ut ego in-terpretor) si sine sacramentali Confessione: nam cum intercedat tempus à vulnere ad Confessionem, non di-cetur is mori in ipso conflictu. Nec obstat Rituale Pau-li V. dum sic habet in Rubrica præfixa ordinationi, de exequis: *Morientibus in duello deneganda est sepultura Ecclesiastica,etiamsi signa pœnitentiæ dederint.* Non obstat; inquam, quia minus est dare pœnitentiæ signa, quàm sacramentaliter confiteri, & cùm in articulo mortis qui-libet Sacerdos habeat potestatem absolvendi à qua-libet excommunicatione, modo aliàs explicato: prædictus sic absolutus non decedat cum excommuni-catione, &c. Ita *in nostra Methodo Confessionis, lib.* 2.

c.10.3. n.57. ij nihilominus, qui in dicto conflictu sine his signis morientem sepeliùt, graviter quidem peccant; sed non incurrunt excommunicationem ullam. Ita Hurtadus apud Dianam, *p.5. tr.3. res.99.* Bannius & Castro Pal. apud eundem *p.7.tr.11.resol.44.*

Nec solùm committentes duellum, incidunt in excommunicationem; verùm etiam instigantes, consilium, arma, favorémque dantes, Patrini, Domini loci, & similes clarè positi in citatis constitutionibus. Quandam exceptionem quoad dantes arma amico omnino volenti duellum committere, vide apud Hurtadum, apud eundem Dianam *p.5 tr.14. res.101.*

14. Ut contrà, quia solùm ratum habentes, sive ipsum duellum, sive provocationem ad illud, nomine suo factâ, non sunt in dicta Constitutione; ideo non incurrunt in excommunicationem Ita Floronus *de Duello, apud Summam Diana, ver. Duellum. n.10.* Dubium solum est de duobus: Primò, An spectatores? Respõdeo. In Bulla Gregorij incurrunt *Spectatores in composito.* in Bulla Clementis: *Hujus delicti socij de industria spectatores.* Ex quibus verbis conicio, non incurrere eos, qui casu, & per transitum sistunt, ut videant. Imò nec qui eunt ad videndum curiositatis gratiâ, & nihil eorum præsentia movet duellantes: multò minùs, qui illuc se conferunt ob finem advocandi Confessarium, vel Medicum, &c. Sic Bonac apud Dianam, *p.5.tr.14. res.100.* sed solùm ij incurrunt, qui adsunt, animum, vel authoritatem dantes duellantibus, vel tanquam testes, vel judices, seu Arbitri, &c. idenim videntur significare illa verba *ex composito, & socij spectatores.*

15. Secundò: Dubium est de ipsis principalibus: si enim provocent, vel acceptent, sed deinde propter aliquâ rationem, altero, v.g. non comparente, pugna non committatur; dubitatur an dictam excommunicationem incurrât? Affirmant Filliucius, *tom.2.tract.29.c.8.n.170.* Escobar *tr.1.exam.7.nu.64.c.2.* Negat Mendoza. 2. *ad.170. sect.2. §.190.* etiam in terminis Bullæ Clementis apud Dianam dicentem *p.5 tract.14.res.102.* an hæc sententia Mendozæ sit probabilis, alij judicent. Filliucio favet stylus Curiæ, quæ eos pro excommunicatis habet. Mendozæ favent verba Gregorij quicum excommunicat principales, addit: *Si pugnam commiserint.* Sed Filliucij sententia tenenda est: non quidem propter stylum Curiæ qui plerumque est pro foro externo; sed quia, esto, per Gregorium ita res se habeat, tamen Clemens §.7. excommunicare videtur merè provocantes: dixerat enim §.6. *in fine*, de instigantibus: *Etiamsi pugna aliqua non secuta fuerit*; quæ clausula videtur etiam intelligenda, seu supplenda in *dicto* §.7. de provocantibus. Certè prohibitio tam exaggerata Clementis, & præsertim illa verba ejusdem *dicti* §.6. (*& his similia*) manifestè ostendunt solam provocationem, etiam non secutâ pugnâ, imò etiam non secuta acceptatione, sub excommunicatione reservata prohiberi. Hæc enim verba (*& similia*) non cadunt solùm in instigantes ad duellum, ut aliquis putat; sed in principales etiam: id enim videtur ostendere modus loquendi tam universalis Clementis. Et sanè mirum mihi esset, hominem meré instigantem ad duellum, vel provocationem scribentem, incurrere in excommunicationem reservatam, non secutâ pugnâ, ut patet ex ipsa Bulla Clementis; ipsum verò principalem provocantem non incurrere.

16. His jam prælibatis, ad difficultatem propositam revertamur. An viro Nobili duellum acceptare liceat, ne vilis habeatur: & consequenter, ne honorem suum amittere cogatur?

Respondeo nequaquam licere, nisi in casibus *inferius* ponendis *à num.17.* Ita Sanchez, Beccanus, Molina Lessius, Rodriguez, Bannez, Sotus, Laym. quos citat, sequiturque Dicastillus, *lib.2. de just.tract.d.10.dub.6.* & communiter. Esto Vidal. contrarium asserat *inquisit secunda de duello*, inclinétque in gravissimo casu Layman, apud Dicastillum *loc.cit.num.72.* Ratio est, quia ex una parte fieret contra gravissimas Constitutiones Pontificum; imò & contra ius naturale, per quod omnis pugna privata præsertim exposita periculo cædis proximi, est illicita nisi ipsum jus naturale permittat, in casibus, ut dico, *sequenti. 18 inferius.* Et ex alia parte, non desunt alia remedia conservandi honorem in similibus provocationibus: Ut si vir honestæ existimationis, hoc vel simili modo respondeat provocanti: *Equidem tua isthac conditione, non indigeo, ad me, meaque conservanda. Quocunque in loco, vel tempore paratus sum, gladio illa defendere.*

17. Nec tamen desunt casus, in quibus licitè acceptabis duellum. Lege Hurtad. de Mendoza apud Dian. *p.5.tr.13.res.27.* & *ibid.tr.14.res.99* Quidam inimicum certamen aggressus est, gladiòque stricto sic est interminatus: *Tecum pugnare volo in eo conducto loco; nisi accepto, hic te confodiam.* Sanè is licitè, sine periculo excommunicationis, duellum acceptavit. Alter non dissimili modo domum de nocte, cujusdam divitis ingressus sic locutus est: *Auferam à te hac pretiosa bona: nisi duellum acceptes.* Pari modo licitè hic duello consensit, si aliâ viâ suas res servare non valuit. Ratio utriusque est, quia ex una parte humana jura non urgent in tanto periculo; & ex alia hæc est ipsissima defensio vitæ, & bonorum contra injustum agressorem. Imò aliqui *ibidem*, quibus addit Dicastill. *lib.2. de tr.1. d.10. d.15. num.217.* & Thomam Hurtad *p.2. tr. ult. res.5.* meritò idem extendunt ad provocationem. Si quis enim alia caret via, quâ suam vitam servet, nisi provocet ad duellum (quem tamen esum fateor esse rarissimum): licitè provocabit: quia in hac suppositione, hæc non est provocatio, sed justa defensio.

Quia ratione excusari possunt acceptantes duellum, vel ad illud provocantes, quandò certò sciunt, pugnam non secuturam; vide apud Dianam *p.2. tr.16 res 53.* & *p.3. tr. 6. res.1.* Multò magis, si ex compacto, cum certa occulta promissione, quod impediendi omnino sint ab omni damno, (semper tamen præciso scandalo, legisque contemptu) etiamsi descenderint ad locum pugnæ, gladios strinxerint, levésque sine periculo, ictus aliquod contulerint. Ita Escobar, *tr.1.exam.7. cap.3. n.66.§. Quisquis vocato*, Bassæus *v Duellum, n.9.*

§. IV. *De Homicidio ad malefactores puniendos.*

Malefactores vel sunt in sua libertate, nondum potestate publica comprehensi; vel sunt sub manibus Judicis, v.g. in Carcere.

Malefactores videndum comprehensi.

1. Quoad priores, habe quatuor: Primò à nullo privato hi possunt occidi, nisi fortè in casibus, quos infra *superius*, § 1. *num.15. fine*: quia ad privatos non pertinet aliena peccata punire, potissimùm tãto mortis supplicio.

2. Secundò: Potest publica potestate concedi privatis facultas eos occidendi; ut solet fieri contra bannitos, seu proscriptos, etiam proposito præmio: Ita Sylvester, Azor. Tolet. aliique apud Dicastill. *lib.2. de just. tract. 1. d. 10. dub.1. num. 7.* & apud Menoch. *de arbit. lib.1. q.90. num. 4.* etiam se ipsos invicem, idque prodítoriè, occidendo; etiamsi præter voluntatem tamen occidentis, Sacramentali Confessione careat occisus, ex Dicastill. *l.c.n.11.* contra Sotum apud eundem Dicastillum, *ibid.* tunc enim ipsi proscripto imputatur Confessionis carentia; & quia secùs nullus bannitus posset (cùm semper ferè ipsis confessio desit) interfici. Sed in his omnibus privati quicunque, ut Ministri publici occidunt. Excipe Parentes, Filios, Conjuges, &c. de quibus dictum est *superius*; *lib.5. cap.2. §.2. num.16.* Illud adverte, cùm hujus facultatis exercitium pertineat ad jurisdictionem contentiosam; posse quidem à te occidi proscriptum in proprio Principis proscribentis Territorio; non verò in alieno, nisi ex tacito, vel rationabiliter præsumpto legitimi Principis consensu. Quòd si in alieno occidas, non facies solùm injuriam Principi alie-

no

no; verùm etiam injustè occidens, utpotè qui occidat sine legitima facultate. Aliqui apud Dianam *part.5.n.4.* Bannitum ubicunque occidi posse docent. Ratio est, quia, saltem regulariter, adest prædictus tacitus consensus.

Si non sint legitimè proscripti, sed solum rei, grassatores, regulariter non possunt occidi; (ne à satellitibus quidem eos capere volentibus) solùm ex eo, quòd ipsis resistunt, nec possunt sine Iudices satellitibus facultatem concedere, ut occidant. Ratio est, quia nondum sunt convicti de crimine capitali. Dixi (regulariter): quia positis sex circumstantiis, posse docet Fatinaceus, apud Dian. *p.8.tract.7.resp.44.* quem, si libet, adi.

3. Tertio: Quando *l. Maritus ff. ad legem Iuliam, de adulteriis, & l. Gravis, eodem*, permittunt Marito deprehendenti Vxorem in adulterio (idem Patri respectu filiæ) illam occidere posse; si constaret tunc dari Marito, vel Patri auctoritatem publicam, nec peccaret Maritus, vel Pater eos occidendo, quia procederent ut Ministri publici: At quia ex communi Theologorum calculo, id ita non est; nam leges solùm propter illum vehementem dolorem, animique perturbationem non eximunt in foro externo eas occisiones; non verò eos excusant Ministros suos: ideo semper mortaliter peccabunt, *cap. Interfectores 23. q. 2.* quamvis illas deprehenderint in flagranti crimine. Nisi tamen dictus Maritus, vel Pater occidant per primos motus, qui in tanta passione probabiliter præsumi non rarò possunt. Si post sententiam latam à Iudice, adultera vxor traderetur occidenda ab ipso marito: tunc sanè ut minister Iustitiæ, posset illam is sine peccato interficere. Verùm id non est consulendum, cùm procliue sit; ut vir potius in vindictam occidat, & in odium, quàm in zelum justitiæ; & vxor odio detestetur tantam malitiam, quamvis permissam crudelitatem.

Qui Clericum cum vxore, matre, vel sorore, vel propria filia turpiter inventum occidit, peccat, sed non incidit in excommunicationem *Cap. si verò p.* quia justum dolorem compescere, difficillimum esse, ait Glossa ibid. *v. Turpiter.* Idque rectè notat. Layman *lib.1.tr.5.p.2.c.5. n.8.* & apud Dian. *p.9.tr.4.resp.2.*

4. Quartò. Clericis in majoribus ordinibus constitutis, sub mortali non licet occidere ejusmodi proscriptos. Imò idem sine Pontificis facultate, neminem tanquam Iudices condemnare possunt, vel tanquam Ministri Iustitiæ: quia illis graviter hoc prohibitum est, & quidem sub irregularitatis pœna, *cap. Clericis, c. sententia; & Clerici, vel Monachi & ibid.* Glossa, lege Dicast. *lib.2. de iust. tr.2.d.10. dub.1.n.13.* contra Ricc. Clericis in minoribus, solùm sub veniali hæc non licere docet Toletus, *lib.5.c.6.n.14.* ex Soto.

Malefactores jam comprehensi.

5. Iam verò quoad posteriores. Certum est, auctoritate publica posse, & debere malefactores interfici, servato tamen juris ordine: nimirum, quod ij citentur, audiantur, ac factum probetur, &c. Debere, inquam: sed non debita, quin aliquando possit Princeps vitam condonare malefactori, jam per sententiam damnato: si quidem rarò id efficere, bono publico nequaquam nocet. Quod si noceat, manifestum est non posse,

6. Affui ego semel in loco, vbi quatuor, vel quinque de trabe, suspendendi erant, totâ, quamvis latissimâ platea plenâ spectantibus. Porrò vnus ex his in blasphemias homine, nedum Christiano indignas prorumpere cœpit, sub ipsis scalis. Et quamvis constricto ore cogeretur ad silentium; vi tamen, nisúque corporis ineredibili, humi provolutus, ad scalas patibuli ascendere renitebatur, imò, nec inde sublevari à circunstante satellite patiebatur. Ita factum est, ut Ministri post multas horas, quas benignè, sed omnino frustra concesserunt Sacerdotibus assistentibus, quò hominem ad pœnitentiam commoverent, laqueo ad ipsas imas scalas contorto, humi prostratum miserè suffocarint; si non ore, certè oculis, nutu, animo, & subinde detruncatis verbis blasphemantem. Horreor id me, & frequentissimos cæteros, cum summo horrore spectauisse. Inquiro jam, an potuerit Princeps (quem fuisse de tuto eventu intra illas horas admonitum, fembat fama) hunc ad mortem compellere? Rursùs, an potuerit saltem per aliquot dies vitam illi prorogare? Id cùm accidit, puer ego eram Caltanisettæ in Patria mea: & viros mea ætate grandiores (nunc certè memini) asserentes audivi, licuisse Principi illius mortem vrgere, eidem parcere, vel supplicium differre, non licuisse. Rationem addebant: quia in tanta spectantium frequentia bonum publicum exposcebat, ut criminosis spes hæc non daretur procurandæ condonationis tam detestandæ artis blasphemiarum; quam facilè alij æmulari velle, ab hoc vnico exemplo potuissent.

Iuris ordo in condemnandis malefactoribus.

7. Supersunt tres graves quæstiones. Prima: Certum est, Iudicem ordinarium debere Iuris ordinem servare, ut dicetur *infrà, lib.9.c.2.§.1.* Quid de Principe, seu Iudice supremo? Respondeo. Hic, quia potest dispensare legibus juris ordinem præcipientibus; poterit in aliquibus casibus sine illis solemnitatibus (vrgente certè causa, ne temerè agat) condemnare. Ita Dicast. *lib.2.tr.1. d.4.d.5.q.2.num.* 109. afferens Less.. Arag. Covar. aliósque. Solent tres casus afferri.

Primò, quando delictum est notorium; nam tunc non tenetur citare.

Secundò, quando grave imminet periculum Reip. si statim non fiat punitio: ut si adsit timor Rebellionis, vel gravis turbationis in Civitate; licitè solemnitates illas omittet.

Tertiò. Quando apparet periculum fugæ ejus, qui de re gravi reus est, &c. Sed in his omnibus debet semper Princeps esse certus, crimen probari posse, rursus debet summarium formare processum, aptúmque defensorem constituere reo, etiamsi absens sit: & tunc posset condemnare, imò & occultè laqueo, vel veneno interficere post recepta Sacramenta, præsertim Confessionis.

Iam verò éstne in Principe nullum agnoscente Superiorem, legitima potestas aliquem occidendi, vel sententiam de alterius morte ferendi more belli (vbi dicitur) sine vllo prorsus, ne summario quidem processu, sed statim, & in continenti? Negat de Lugo, *t. 2. de iust. d.37. sect.5.n.92.* Concedit esse probabile in aliquo valdè vrgenti casu Lessius, *lib.2.cap.29.n.96.* cui favet Fagundez *præc.3.dec.cap.20.n.18.* & Dicastillus *lib.2. de iust.tract.1. d.4.d.5.quæst.2.* conceditque Bossius apud Dianam, *p. 10. tract.15. resol.34.* dat enim, posse Regem sine iudiciali strepitu occidere occultè adulterum, qui vim Regem inferret, solúsque Rex id sciret; quia sic Regi expedit ad Regiam infamiam evitandam.

Innocens probatis nocens, an possit condemnari?

8. Secunda, quæstio: An possit unquam innocens morte damnari?

Respondeo. In tribus ist casibus quæri solet. Et quidem duo parum habent difficultatis: multùm habet tertius:

9. Nam Primò: qui actu est innocens, sed prudenter timetur, si superveniat, noxius Reipubl. esse futurus; nulla ratione potest occidi. Ita Salon. 2.2.64. *art.1. controvers.3.* & communiter. Nullus enim pro peccato futuro puniendus; cùm præsertim possit occurrit damno, quod fortè timetur, trudendo illum in carcerem, ejiciendo in exilium, &c.

10. Secundò, Filius innocens nunquam occidi potest pro peccato Patris: multò minùs, quilibet alius pro alieno peccato, lege Sanct. Thomam. 2.2.*q.*107. *art.4.*

Hæc plana sunt. Molesta autem est tertia difficultas, An scilicet iudex, vel Princeps licitè possit sententiam mortis in eum ferre, quam certò scit esse innocentem;

qui tamen, secundùm allegata, & probata, mortis reus apparet? Ipse Iudex, v. g. vel Princeps occultè Petrum interfecit; sed Paulus propter aliqua iudicia vehementia infamatus; convictus tandem secundum legitimas probationes, de ea occisione fuit: potestne licitè ipse Iudex, vel Princeps Petrum capite damnare?

Respondeo. Certum mihi est, ex DD. *mox* citandis, Principem non posse, sed tenetur eum liberare. Ratio est quia Princeps potest sibi dispensare in ea lege, qua iubetur, debere procedi in iudiciis secundùm allegata, & probata. Quòd si subesset periculum scandali, quòd rei non puniatur; tunc Princeps palam, etiam cum Iuramento (si hoc necessarium iudicabitur ad faciendam fidem) debebit pronunciare, sibi notam esse illius hominis innocentiam. Sed quandònam tantum scandalum contra summum supremi Principis imperium?

12. Punctus ergo difficultatis de inferiore Iudice est qui hac dispensandi sibi potestate non gaudet. Nonnulli censent cum pari modo non posse. Ita Less. *lib. 2. cap. 29. n. 84.* inclinat de Lugo, *t. 2. de iust. d. 37. sect. 4.* Rosella, Angelus, Petrus Navarr. Sot, apud Dicast. *lib. 2. de iust. tr. 1. d. 4. dub. 5. q. 1.* quia innocentem certò cognitum: directè occidere, intrinsecè malum est. Nonnulli docent posse. Ita. Thom. *2. 2. q. 67. art. 2.* Th. Sanch. *lib. 2. cons. cap. 1. d. 17.* aliique ab ipso, & à dicto de Lugo citati; quibus adde Cajet. Bann, Arag. Salon. Covarr. Azor. Val. aliòsque citatos, & exceptos à Dicastill. *l. c. à n. 79.* quia iura præcipiunt, vt Iudex puniat eum, qui secundùm allegata, & probata, mortis esse reus invenitur, obligabitur igitur hic omnem movere lapidem, quo impediat huius innocentis interfectionem, præveniendo, ne Testes contra illum deponant, vel diligentiùs eos examinando, aperiendo clam, si potest, ipsi carcerem, vt fugiat, monendo Principem de illius innocentia, imò & deponendo Iudicis officium, si ex depositione grave damnum non accipiat, &c. Verùm, si hæc non proficiant, instétque Princeps, vt condemnet: poterit (hi dicunt) condamnare.

13. Ex his sententiis prior menti meæ adeò certa se offert, ut hæc posterior non sit mihi intrinsecè probabilis: quia tamen eam doctissimi, & præsertim S. Thomas, amplectuntur; probabilis saltem propter auctoritatem extrinsecam censeatur. Ratio nostra est, quia sacratissima Iura cùm præcipiunt, vt Iudex puniat secundùm allegata, & probata semper intelligitur de Iudice regulariter, id est, de Iudice, cui regulariter constare non solet de delicto rei, nisi per allatas probationes: de Iudice autem innocentiam rei certò cognoscente, qui casus rarissimus est, & penè dixerim metaphysicus; nunquam agunt, Sanè etiam leges vniversaliter damnant eum, qui alienum rapuit; sed non propterea eum damnant, qui per iustam compensationem alienum accepit: licèt enim hoc non explicent, semper tamen ex iure naturæ esse id exceptum intelligitur: & sexcenta quidem similia in iure reperies.

14. Dices: At ita publicum bonum exposcit, ne scilicet Iuris ordo pervertatur: néve Iudicibus detur occasio, vt etiam nocentes liberent, prætextu, quòd eos innocentes esse cognoscant.

Facilis respondeo: Iuris ordinem non pervertit, qui contra iura non agit: at iam vidisti, nullum ius esse contra certò cognitum innocentem. Præterea maius malum est semel innocentem interfici, quam aliquoties nocentem liberari; illud enim malum irreparabile est, hoc à Principe, & à Rep. facilè reparari valet: ne multum serpat; nimirum vigilando, ne Iudices, nisi vero iustitiæ zelo præditi, eligantur. Denique magis favet publico bono populos scire, leges nemini vnquam aliquem offendendi causas esse, sed innocentem vndecunque repertum, semper incolumem servare; quàm scire, eas concedere, imò præcipere, ut vel semel occidatur directè homo ab eo, qui eum innocétem, ac sanctum novit. Directè, inquam: nam non video, quo modo aliqui comendant, id non esse occidere directè, sed indirectè: quia nimirum (aiunt) Iudicis intentio est servare iuris ordinem, non hominem occidere: sicuti potest per accidens occidi innocens ad victoriam consequendam, vel ad se salvandum, eo modo quod, etiam nos docuimus *sup. c. 1. §. 1. n. 12.* Id, inquam, video, cùm enim nullus reus, nec iuris ordo adsit contra clarè cognitum innocentem, vt modò dixi; id non potest intendi, quod enim non est, intendi non potest: quam clarè convincitur tunc directè re vera hominem occidi. Quòd secùs est in victoria, &c. vt ex *ibid.* dictis patet.

15. Cùm agitur de rebus civilibus, vel de pœna modici pondetis, acquiesco posse, & debere Iudicem inferiorem scientiâ publicâ damnare, quem scit scientiâ privatâ innocentem, quando illum vr getibus, nec (adhibitis remediis *num. 12.* dictis) via affulget non condemnandi. Ita Less. *l. c. 84.* Coninch. *t. 2. de sacr. d. 13. de censur. n. 106. & 110. & d. 34. de matr. n. 98.* Dicastill. *l. c. n. 19.* quia casus civiles, ut potè frequentiores, turbarent fatis Tribunalia. Adde, privatos videri in his cedere suo iuri propter dictum maius Reip. bonum; quæ certè cessio, cùm agitur de vita, vel mutilatione, nunquam præsumitur. Quando ergo *cap. Pastoralis. de officio Iudicis delegati*, pronuntiat personam publicam non teneri vt scientia priuata, de his civilibus, & levibus agit, ut patet ex casu Textus; non de vita.

16. Quid de Ministris? Satelles, v. g. potestne licitè exequi sententiam contra Petrum, si certò sciat eum esse nullius culpæ reum? nam si dubitet, debere sui Superioris sententiam exequi, diximus *l. 1. in Dec. cap. 3. §. 7. n. 2. Executor sententiæ.*

Respondeo in nostra sententia non posse in gravibus, posse in minoribus pœnis, propter easdem rationes iam dictas. Alij cum de Lugo, *t. 2. de iust. d. 37. sect. 5. n. 48.* & Dicast. *l. c. n. 9.* distinguunt (& quidem probabiliter probabilitate extrinseca, cui cóformare se sine peccato posset Minister), si innocentia sit soli satelliti nota, potest illam satellles exequi; quia tunc supponitur sententia valida, & iustè, bonáque fide à Iudice prolata, cui obedire potest Minister subditus. At si notorium sit, sententiam esse iniustam, vel intolerabilem errorem continere, vel, ut alij addunt, ex iniquitate Iudicis clarè proficisci: non potest, quia tunc esset contra bonum publicum, & contra iustitiam; siquidem sententia illa sive in levibus, sive in gravibus, non esset solùm iniusta, sed invalida.

17. Petet curiosus: Si Iudex Ecclesiasticus ex Confessione Sacramentali sciret, v. g. Petri innocentiam, probationes autem legitimæ essent contra ipsum potentes, & tenebitur illum condemnare?

Respondeo posse, & debere (supponimus autem potestatem in tali Iudice) &c. sive agetur de levioribus, sive de gravioribus delictis, vel causis, Ita idem de Lugo *ibid. n. 47.* Ratio est, quia Confessarius in Confessione tenetur credere pœnitenti, at extra ipsam potest, & debet idem habere potiùs pluribus Testibus, & probationibus, quam vni ipsi pœnitenti.

Malefactor omnino occultus an possit condemnari?

18. Tertia denique quæstio est. An vice versa, si Princeps novit privatâ scientiâ reum esse dignum morte, sed publicè probatur is esse innocens, an inquam, possit eum Princeps morte damnare; Princeps inquam: nam Iudicem inferiorem nullo modo posse certum ex dictis est.

Respondeo regulariter non posse. Ita Dicast. *l. 2. de iust. tr. 1. d. 4. dub. 5. n. 2.* cum Arag. Petr. Navarr. & aliis Si enim nemo, ut dicetur *suo loco* potest proximum diffamare de peccato occulto; quintò magis non poterit eundem occidere? Et ratio vlterior est: quia princeps iurisdictionem habet fori externi, ad quod non pertinent ea occulta, quæ probatione externa carent. Adde, esse de iure naturæ, ut reus audiatur in sui defensionem: vt probat Clau. Reg. *lib. 12. c. 8. n. 20.* ex Clementina *Patronalis, de sententia, & re iudicata, & c. qualiter 2. de accus.* id quod non potest fieri, nisi per probationes externas, quas ipse velit adducere.

Dixi

Dixi (regulariter,) ut significarem posse, quando infert magnum aliquod Reip. vel alterius damnum; sed tunc res reducitur ad defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, Relege modò dicta. *n.* 7.

Dices: Potest Princeps, imò quilibet Iudex cogere debitorem ad solvendum creditori, si certò constet de debito, quamvis non possit in judicio probari: ergo & potest similem certum malefactorem occidere.

Respondeo, negando consequentiam. Disparitas enim est manifestata: siquidem in solutione debiti certi Iudex operatur ad compensandum non ad puniendum. Ad compensationem autem faciendam, sicuti occultè potest amicus adiuvare creditorem; ita poterit & Iudex saltem ut amicus: at ad puniendum requiritur jurisdictio, quæ non habetur in occultis, ut dictum est.

§. V. *De Homicidio ex Bello justo. Remissivè.*

De hoc, ne cramben delicato Lectori recoctam apponamus, sufficiant ea, quæ attulimus. *lib.* 1 *in Decal.* §. 4. *n.* 29. & *n.* 36. & rursus §. 7. *v. Bellum.*

CAPUT II.

De Homicidio sui ipsius.

§. I. *Occisio sui directa.*

1. NEmini unquam licere (nisi ex peculiarissimo Dei instinctu; sed quando is?) se ipsum directè occidere, res est manifesta nimis. Lege S. Aug. *lib.* 1. *de Civ.* c. 17. quos *Circumcelliones*, seu *Circuitores* appellant; & D. Thom 2. 2. *quæst.* 74. *art.* 5. Less. *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 5. *passim* Auctores. Qui autem se occidit, qua ratione sit ab Ecclesiastica sepultura arcendus, dixi *supr. lib.* 1. *c.* 3 §. 7. *v. Sepulti in loco Sacro.* Adde Laym. *lib.* 3. *sect.* 5. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 1. *n.* 8. Fagundez *in* 5. *Decal. præc. c.* 11. 3. Solùm ergo hic sunt tria argumenta solvenda, ex quibus quædam ad praxim conducentia utiliter explicabuntur.

1. Primum argumentum: Possum, ut *lib.* 5. *c.* 1. §. 3. *n.* 35. dictum est, licitè mihi desiderare mortem ob bonum finem, v. g. ut vitæ huius ærumnas effugiam: Cur ergo non possum eandem mihi ob finem bonum inferre? Respondeo: Quia si mors desideretur, ut debito modo sequatur, nihil mali continet: At si illam quis sibi infert, cùm debitum modum excedat, multum continet mali; siquidem tunc usurpat potestatem in vitam, quam nullus habet, præter Deum. Quare sicuti possum cupere, ut propter bonum Reip. malefactores morte plectantur; sed non possum ego authoritate publica carnifici illis conferre, ita in casu nostro. Sic etiam potest licitè desiderari pollutio; ut in somnis, v. g. eveniat ob bonum sanitatis finem; sed procurari licitè nunquam potest, ut dicetur *lib.* 10. *c.* 5. *n.* 2.

2. Argumentum secundum: Licet jejuniis, & carnis afflictationibus me macerare, etiamsi mea vita citiùs sic mihi sit finienda: sed id est directè mortem mihi non solum velle, verùm, etiam inferre: ergo saltem aliquando licet directè se ipsum interficere. Respondeo: Nego licere te sic macerare ex intentione citiùs moriendi; quia id, ex certissima sententia, esset directe se sensim occidere. At se iis afflictationibus moderatè afficere, ex intentione placendi Deo; licebit profectò; quamvis deinde per accidens secutura sit velocior mors. Id enim non est nisi indirectè morti sibi causam esse, quod in multis casibus licere, *mox* ostendam. Hinc ex omnium suffragiis, non tenetur quis vti cibis nisi ordinariis per se ordinatis ad vitam conservandam, non verò extraordinariis & delicatis, Vt etiam nec obligatur sumere extraordinaria, & magnis impensis conquisita medicamenta cùm satis sit medicinis vti communibus. Imò colligo ex Doctoribus. *mox* citandis, nec me obligari ipsos eosdem ordinarios cibos assumere, si quando valdè laborem in iis assumendis; quia cum tanto labore, nequaquam propria charitas obstringit. Ita etiam, tametsi possit quis ad vitam servandam vesci carnibus hominis iam occisi, (quidquid refragentur Val. *t* 3. *d.* 9. *q.* 3 *p.* 1. Azori. *p.* 1. *lib.* 7. *c.* 33. *q.* 4.) quia non apparet unde in tanta necessitate id sit prohibitum; & reipsa, illis ad multa medicamenta utuntur Medici tamen non obligatur, quia non tenetur tam extraordinario cibo, & tam repugnanti ipsi naturæ vitam producere. Ita Tol. *lib. de septem pecc. mor:* c. 60. Cajet 2. 2. *q.* 118. *art.* 2. Nau. *in summ. c.* 23. *n.* 122.

4. Dis autem (moderatè) si quis enim contra regulas prudentiæ indiscretè supra suas vires sese cruciaret: unde notabiliter sibi vitam breviorem redderet; peccati homicidij reus esset, quia sicuti alium, verbi gratiâ, infantem non potes occidere; ob bonum finem citiùs cum mittendi ad gloriam; sic nec te ipsum.

Neque opponas Carthusianos; vel in ipso periculo mortis. laudabiliter sive ex voto; sive ex pia consuetudine à carnibus abstinentes. Ita Fag. *lib.* 5. *in dec. cap.* 11. *n.* 19. & 20. citans Sayrum, aliosque; Azor. *p* 2. *c.* 3. *q.* 13. & 14. ne hos inquam, opponas? Nam pari modo affirmo cum Thom. Sanch *in consil.* 5. *cap.* 1. *dub.* 34. eos debere in periculo mortis carnes comedere, si alius aptus cibus non adest; ut si essent in deserto, ubi non nisi carnes haberi ex venatione possint. Verùm, quia regulariter alij sunt cibi, vel ex vitellis ovorum recentium, vel ex delicatis piscibus, vel ex similibus confecti, qui carnibus æquipolleant; ideo regulariter cum laude, tum in vita, tum in mortis articulo, ob mortificationis amorem à mensa repellunt. Scio. Ioan. Sanch. *d.* 3. *n.* 7. Gers. *tr. de temper. Carthus.* probabiliter sentire, etiamsi nulli alij sint cibi, atque adeò in necessitate extrema, posse, imò & teneri suum Votum (si tamen Votum est, ut esse sentit Less *lib.* 4. *cap.* 3. *d.* 2. *n.* 10. nam si sit mera regula, ut putat Gerson, *loc. cit.* & Thom. Sanch. *loc. cit.* 2. certum esset non teneri) à carnibus abstinendo custodire: quia sæpè licitum est ob iustam causam, (ut esset hîc, ob conservandam religiosam disciplinam, publicùmque bonum, ac fervorem suæ Religionis (non conservare vitam quod non est occidere se aiunt) directè; sed indirectè, verùm prior sententia mihi magis placet.

5. Argumentum tertium: Iustè damnatus ad mortem, potest in se exequi sententiam potest, v. g. sumere venenum, se vulnerare, sibi venam aperire, inijcere se in ignem, &c. Ergo licet aliquando se directè interficere.

Respondeo, distinguendo antecedens. Damnatus ea potest facere, si ea ipsi legitimè præcipiantur: concedo antecedens; nam sic constituitur Minister publicus suæ necis: ad quod quamvis Iudex non possit reum cogere, (nimis enim crudele est hominem suiipsius esse carnificem:) tamen; accedente consensu ipsius damnati, non est unde non possit. Ita Victoria, Arag. Cord. quibus favet Less. *lib.* 2. *cap.* 9. *num.* 20. apud de Lugo, *tom* 1. *de justit. d.* 10 *sect.* 1. *n.* 11. quidquid aliqui dicant, cum de Lugo *loc. cit. num.* 12. neque enim tunc damnatus punit se ipsum tanquam Iudex; quod certè non potest, quia punitio cùm sit actus Iustitiæ vindicativæ, debet esse ad alterum; sed punit se ut constitutus Minister Iudicis punientis, quod est longè diversum, quodque fieri sanè potest, & solet: ut cùm ad præceptum Iudicis, vel Confessarij se quis spoliat bonis, se verberat, se in exilium confert, quod propriè est exequi punitionem; non verò propriè punire. At si ea non præcipiantur, nego antecedens: non enim tunc licet damnato exequi se ipsum suæ sententiam mortis, faciendo quæ directè mortem afferunt; quia cum non sit institutus minister publicus, se occidendi potestatem non habet.

Hinc licitè ad hunc locum mortis se confert, scalásque patibuli ascendit; quia ad hæc præcipitur saltem implicitè à Ministris: at illicitè à scalis se deiicit; quia ad hoc non præcipitur, cùm regulariter à Carnifice deiici soleat.

Pari modo licitè venenum, propinante Ministro aperto ore sumit, deglutítque; cibos non assumit, quando

est damnatus, ut fame pereat; collum ad ictum securis extendit: quia ad hæc facienda saltem implicitè, ut dictum est, regulariter præcipitur. Contra venenum ex se, vel ante tempus, quo propinatur, assumere; sese propria manu vulnerare; venam sibi aperire regulariter nequit: quia regulariter hæc non præcipiuntur, & ex alia parte, sunt actiones per se mortem afferentes; Laqueum collo sibi circumligare ideo permitto, quia est actio satis remota ad mortem: idémque decernito de similibus.

§. II. *Indirecta sui occisio.*

1. TVnc se quis indirectè dicitur occidere, cum aliquid ponit vel omittit, quo posito, vel omisso, mors aliundè consequitur, v. g. Tabulam in naufragio tradis amico, vel occupantem relinquis; quo fit, ut ab vndis ipse absorbearis, & pereas. Certum autem est, aliquando licere hanc indirectam mortem sibi causare: Sed difficile est decernere, quandónam id liceat, ciúsque rationem afferre.

2. Sit ergo hæc Regula: Quoties adest causa iusta certò gravis, aliquid agendi, vel omittendi, quamvis ex illo per accidens sequatur mors; si tamen ego eam mortem non intendam, sed intendam dumtaxat finem bonum: toties licitè me gero, esto, mors mihi, imò & alteri consequatur. Quoties verò eiusmodi iusta causa non adest, vel mors per se sequitur, toties me gero illicitè. Ratio Regulæ, atque adeò doctrinæ est quia non semper obligamur ad cavenda ea, quæ per accidens eveniunt; & ex alia parte; causa iusta nos vrgere potest ad aliquid faciendum, vel omittendum, quamvis ad illud per accidens malum aliquod consequatur.

3. Video Regulam, sed quæ mihi non omnino satisfaciat: adhuc enim inquiro, quandònam ita esse, vel non esse dijudicem? Cùm autem id non possit alio modo decerni, quàm per prudentem virum, omnibus circunspectis; præsertim gravitate causæ, & cõiunctione vicina, vel remota actionis, vel omissionis cum morte; ideo alia maior explicatio addi non potest, nisi aliquorum casuum peculiarium | mentio, in quibus Doctores hanc indirectam cooperationem ad propriam mortem agnoscunt, & tamen eam concedunt: nam ex illis difficile negotium non erit similia decernere, Lege Val. *tom.3.d.5.q.8.p.2. ad.* 4. Less, *lib.2.c. 9.dub. 6.* aliosque *mox* citandos.

4. Primò igitur, potest quis ad oppidum iustè evertendum iniicere ignem in pulverem tormentarium: potest stationem non deserere: potest scalas ad mœnia obpidi admotas primus ascendere &c. quamvis prævideat se sic esse interimendum: quo pacto Eleazarus sub Elephanto oppressus fuit cum laude, & Samson sub tecto Philistæorum. Ita Dicastill *l.mox cit.* Ratio est, quia iusta causa boni publici, id est, Victoriæ, has actiones, ex se non malas; meritò concedit.

5. Secundò, quandò quis à Tiranno iniustè morti damnatus; potest, & quidem probabiliter per aliquos (nam in nostra sententia legatur *c.primum* §. 1. *n.* 5.) se alius offerre interficiendum, vt vitam damnato amico servet. Dicunt (iniustè:) nam si iustè damnetur, non potest, quia sic Iudicem volentem nonnisi iustè reum occidere, induceres ad te occidendum iniustè.

6. Tertiò. Iustè capite plectendus, carcerique inclusus, potest ob honestatem Iustitiæ, vel obedientiæ non fugere quamvis ei via pareat ad fugiendum. Et iustè damnatus, ut fame pereat, potest oblatum cibum respuere. Imò malefactoribus licet se Iudici offerre interficiendos. Quòd si prædicti iniustè fuerint damnati, nisi aliud motivum adsit (ut affuit in sanctis Martyribus motivum fidei, & Religionis) tenentur fugere, & comedere, &c. quia tunc iusta causa non adest vitam prodigendi. An sive iustè, sive iniustè carceri mancipatus, obligetur servare Iuramentum de redeundo in carcerem; diximus *lib.3.cap.3.§.4.num.29.*

6 Quarto, pro bono communi potest quis exponere propriam vitam An verò etiam aliquando teneatur, dixi *superius, lib.5.c.1.§.1.*

7. Quinto, potest quis invisere, & servire peste infectis, vel simili morbo laborantibus; quamvis timeat suam infectionem; adeòque & mortem Ita Sà *v. Homo* Dicast. *l. mox cit. num.537.* Sive enim eorum vitam temporalem intendas (quod non esse improbabile, diximus *cap.1.§.1.num.5.*) sive eorum vitam spiritualem; semper ex honestate charitatis operaberis. An tenearis, *ibidem* diximus. Multò magis vxor cum suo probabili vitæ periculo, assistit cum laude marito peste infecto: Imò laudabiliter excusatur vxor, & amicus, qui assistit suis infectis peste, solùm ad amorem demonstrandum, quamvis eorum opera non sit ægris illis profutura, quia adhuc id honestum, & pium est. Ita Ioan. Sanch. *d. 6.num.7.*

8. Sextò: quando quis non potest vitare mortem acerbiorem, nisi se in aliud periculum alterius mortis minùs acerbæ immittat, poterit in hoc sese immittere. Ita Less. *l.2.c.9.dub.6.n.35.* v.g. ad vitandum incendium vel ferocem Leonem, vel invadentem inimicum, potest se quis proiicere è fenestra, quamvis moriturus: tunc enim malum apprehensum ut minus, potest maiori anteponi, atque adeò eligi. Hinc Lessius, *ibid.n.32.* tenet, militares nauales licitè ignem iniicere in pulverem sulphureum, & coniiciendo in mare, ne navis in hostium manus integra deveniat; quando id faciunt, ne acerbiorem mortem apud eosdem hostes patiantur. Addit, posse etiam id fieri ob finem boni publici; ne scilicet potentiores fiant iniusti hostes ex tam pingui præda. Approbans Dicast. *l 2.de iustit.r.1.q.10.d.17.n.537.* idémque *num. 538* affirmat de fodientibus Turrim, vel Mœnia, in Bello iusto, etiamsi sciant fore se opprimendos simul cum Hostibus His adde Fag. *tom.1.lib.5.in Decal.c.11.n.14.* aliosque apud Dian *p.6.tr.1.res.48.* Addo & ego, ne fiant animosiores ex parta victoria.

9. Septimo: Licet corpus macerare ob mortificationem vt modò diximus §.1.*n.3.*

10. Octauò: Non obligatur quis mutare locum habitationis ad salutem recuperandam: nec vti extraordinariis cibis, vel medicinis, ut *ibid.* diximus: nec ducere vxorem propter eandem salutem: nec patiens magnam sitim, tenetur quis potus abstinere, licèt aliquod damnum suæ saluti inferri, prævideat. Ita Ioan. Sanch. *l. 3. Dicast. l.c.n.532.* citans Victoriam, & Arag Ratio horum est, quia non tenemur, vt, *ibid.* vidimus, cum tanto rigore salutem conservare. Lege Fag. *lib.5. in dec c. 11. num.* 18. & 19. qui te non obligat ad vtendum vino, vel carnibus etiamsi Medicus dicat, se vitam cum illis amplius decem annis, quàm si vtaris aqua, & piscibus. De puella repellente Medicum, ne contrectetur in partibus inhonestis, dixi *superius, lib.5.c.1.§.4.n.25.*

11. Nonò: Ad vitanda gravia tormenta potest quis confiteri verum crimen, imò cum æquivocatione falsum sibi imponere; saltem si in damnum aliorum id non redundet eo modo, quo pluribus dicemus *infrà. lib.5. c.3.§.6.num.6.*

12. Denique exercere artem Funambuli, vel venenum sumere, vel vulnerari se finere, ut ostendat efficaciam sui remedij, quod statim quis adhibeat; inde licita sunt, quia periculum vitæ excusatur per sufficiens remedium moraliter certum. Ita Dicastill. *l.cit.n.543.*

§. III. *De Mutilatione sui, Vbi de Eunucho.*

1. SIcut occidere, sic mutilare se nemo licite potest: quia perinde ac vitæ, sic & membrorum corporis nos Domini non sumus. Vnde inferunt rectè DD. *mox cit.* & communiter, nequè ex fine, vt à peccato fugias, posse in membris te ipsum offendere; v.g. oculos eruere, vt fœminas tibi ruinæ causas non aspicias; quia nõ corporis membrum, sed animi malitia causa peccati est.

2. Iusta tamen esse causa potest, quâ se quis mutilet, euitatio maioris mali, sive hoc ab extrinseco impendeat, sive ab intrinseco. Ita Malderus & Mendosa apud Dian. *p.5.tr.4.res.32.* Qua ratione, si Tyrannus tibi præcipiat, vt

manum abscindas, secùs te interficiet; potès tibi manum secare. Et, propter eandem rationem, alligatus potest manum, vel pedem abscindere, si secùs non possit se gravius malum a se prohibere, &, si rationabiliter timeat quis mori, nisi membrum, v. g. brachium venenatum, vel tabe infectum detruncet; potest sine culpa illud abscindere, vel poterunt alij ex ipsius consensu.

3. Quod si inquiras, An in his, & similibus casibus teneatis? Respondeo: si sit magnus futurus dolor in abscissione, non teneris; quia cum tanto incommodo non vrget charitas in tuam ipsammet vitam. Nam propter eandem rationem modò diximus, non obligari nos ut medicamentis magno pretio cõquisitis, & extraordinariis utamur, annósque protrahere. Quod aliqui addunt, teneri, quamvis magnos dolores pati, si tua vita sit admodum Reip. necessaria; saltem practicè non vrget, quia regulariter potes prudenter existimare, tibi morienti alterum non minùs aptum successurum. Ita Sayr. *lib.7. d.9. num.*8. alique.

Eunuchus.

4. Illud item est huius loci, An propter magnum bonum amputare aliquod ex membris liceat? Solétque esse quæstio de iis pueris qui, ut sonoram vocem retineant, solertis Medici manu, absque morali periculo mortis, Eunuchi fiunt: eo enim periculo existente, nequaquam licere, patet ex dictis. Vt etiam certum est, non licere Patri id in filio sine ipsius pleno consensu, attentare, quia Pater non est Dominus membrorum filij.

De illis igitur aio, esse probabile, quod liceat. Ita Salon. 1.2. *q.*65. *art* 1. *contr.* 2. Pasqual *decis.* 408. fusè id probat Tannerus *mox* citandus, qui cum aliam veriorem sententiam vocat, hanc non esse improbabilem indicat, ipso Diana nobis contrario fatente *p.*3. *tract.*5 *res.*38. *fine*. Esto probabile etiam sit, quod non liceat. Ita Tannerus 2. *disp.*4. *q.*8. *dub.*5. *n.*101. Diana aliis citatis *p.*3. *tract.*5. *res.*38. & *p.*6. *tr* 8 *res.*36. & *eadem parte, tr.*6. *res.*35. Ratio nostra (nam contrariorum, colligetur ex *mox* dicendis) est, quia iusta videtur esse causa, non deficere in Repub. imò in Ecclesia hos sonoros Cantores ad divinas laudes modulandas. Adde, eam abscissionem non ita notabiliter nocere ipsi individuo, ut resarciri, seu compensari non possit cum emolumentis vocis, & cum lucro quod spectatur ex illa.

Finge artem adesse afferentem vtilitatem, imò solùm splendorem Reip. quæ ars exerceri non possit nisi ab eo, qui careat uno dente, vel summitate minimi digiti; condemnarésne de peccato eum, qui sine morsu periculo majoris mali, damnum adeò modicum sibi inferret, ut illi arti vacaret? Ego certè non condemnarem, sicut nec condemnat Fag. *lib.*5. *in dec.c.*13. *n.*4. Neque obstat, hominem non esse Dominum suorum membrorum, non obstat, inquam causis enim justis existentibus, posse quempiam aliquod membrum amputare, jam omnes *n.*2. concedimus; & meritò, quia debuit Deus homini absoluto administratori suæ vitæ in justis causis, nec solum in malis ab extrinseco provenientibus, avertendis, eam libertatem non denegare. Neque item obstat periculum, quod in his Eunuchis timetur incontinentiæ, non obstet, inquam: quia sic condemnares etiam Castitatem perpetuam voventes.

5. Quæret curiosus: An hic permittens testiculos sibi abscindi, sit irregularis? Respondeo: esse docent, Sayr. Mol. Suar. cit. à Diana *p* 10. *tract.*13. *res.*11. sed non esse, est etiam cum Castro Pal. *tom* 6. *d.*6. *p.* 12. *numer.*4. probabile. Rationem idem affert: quia, inquit, hic non fecit ex indignatione, aut iusto, vel injusto timore perdendæ castitatis, prout requiritur ad irregularitatem hanc à sacris Canonibus. Præterea nullus textus hanc pœnam indicens, loquitur de eo, qui sibi testiculos abscidit; sed de eo, qui sibi virilia abscindi fecerit, quod diversum est.

§. IV. *De Abortu.*

1. ABortus pertinet ad damnum propriæ personæ; nam propterea de eo hìc breviter agemus. Duplici autem procurari modo ille potest. Ex Sanchez *de matr. d.* 10. *lib.*9. Graff. *part.*1. *lib.*2. *cap.*8. *n.*3. Castr. Pal. *d.*3. *de matrim. part.*4. §. 3. *num.*13. multa de abortu habet Dicastill. *lib.*2. *de iust. tr.*1. *d.*10. *d.*13. Primò indirectè, ut si prægnans sumat pharmacum tendens directè ad sanitatem, licet per accidens inferat mortem fœtui sive animato, sive inanimato; & hunc abortum in directum procurare ex proportionata causa, licitè potest tum ipsa prægnans, tum alij. Nam propterea tunc fœmina ægrotans potest sanguinem emittere, debita inedia vti, potiones medicatas, ad pravos humores expellendos ordinatas sumere, &c. Ratio est, quia sic, propter illam necessitatem, Abortus censetur solùm permissus, non verò intentus; cùm Mater suo jure vtatur sanitatem conquirendi. Quando medicamenta æquè tendunt in salutem Matris, & in mortem fœtus, posse ea applicari infirmæ prægnanti; si salus infirmæ est desperata; docet probabiliter Sanch. *l.c.n.*19. etiamsi dubium sit, an vitam matri allatura sint. Ratio est, quia secùs, periret certò Mater, & consequenter fœtus: At per illa medicamenta fortè vterque liberabitur à morte.

2. Secundò directè; ut si Medicus præciperet ebibendam potionem, directè habentem pro sua vi, fœtum interimere, vel conceptionem impedire. Et quia certum est ex Sanchez, Vasq. Pont. cum Castro Pal. *loc.c. n.*9. tunc esse mortale: illam absolutè sumere, vel propinare; quia sic vel occiditur per se innocens, si fœtus est animatus; vel si nondum est informatus animas, contra finem naturæ impeditur generatio: tamen adhuc dubitatur, an aliquando liceat, quando nimirum, ni ita fiat, periculum vitæ subit Mater.

Fœtus animatus.

3. Dico primò. Si constet fœtum esse animatum, vel dubitetur, an animatus sit; nunquam licet. Ita Doctores citati, & citandi. Ratio est, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona: malum autem intrinsecè est, occidere innocentem. Fœtum masculinum animari potest quadraginta dies, fœmininum post octoginta, & in dubio conferi, quoad nostrum casum fœmininum, ut quo minùs potest aggravetur delinquens, diximus *lib.*1. *cap.*3. §. 7. *v. irregularitas, n.*2.

Fœtus inanimatus.

4. Dico secundo; Si fœtus est sine anima, aliqui affirmant in tanta Matris necessitate, licere. Ita Sanchez Graff. *l.c.* Sà. *v. Homicidium*, Laym. *lib.*3 *sect.*5. *t.*3. *p.*3. *cap.*4. *num.* 4. aliique apud Dian. *part.*3. *tract.*5. *resol.*11. Aliqui negant. Ita Filliuc. *tr.*29. *c.*6. Less. *lib.*2. *c.*9. *num.*61. & 62. aliique apud eundem Dianam. Vtrumque probabile. Ratio posteriorum potissima, ducitur ab inconvenienti: nam si id liceret, licitum etiam esset, propter sanitatem directè procurare pollutionem; quod nemo dixit. Ratio priorum est, quia tunc fœtus est aggressor contra Matris vitam: & sicuti pravi humores possunt depelli, quia invadunt vitam; ita & ille fœtus, qui nunc instar humoris pravi est. Ad illud de pollutione, esse potest disparitas propter periculum apertissimum incontinentiæ, si ejusmodi licentia indulgeatur; & quia si ea pollutio permitteretur, impediretur vsus conjugalis, contentis jam hominibus illa voluptate pollutionis licitè percepta, quæ inconvenientia non inveniuntur in casu nostro.

An licitus sit abortus, ne adultera occidatur?

5. Ex dictis consurgit gravis difficultas: An quem admodum ad servandam Matris infirmæ vitam, pro

babiliter licere diximus dirigere medicamenta directè ad fœtum inanimatum propellendum tendentia ; ita idem liceat: Primò, ad servandam famam, seu honorem, & consequenter vitam puellæ, vel Monialis prægnantis ex adulterio, vel sacrilegio ? Secundò, ad evitandum periculum illius mortis, quod aliàs experta puella est in parturiendo ? Inanimatum dixi; nam ad animatum nunquam licere, *num.* 3. iam docuimus.

6. Dico iam tertiò : licet Torrebl. Bordonus. Lezana, Trull. Apud Dianam, *p.* 3. *tr.* 5. *resol.* 11. & *p.* 6. *tr.* 8. *res.* 37. eodémque teste quidam doctissimus ex Soc. Iesus, concedant, ut probabile: Communis tamen sententia DD. apud eundem meritò in vtroque casu negat; Imò audio (ait Diana, *d. p.* 6. *tr.* 8. *res.* 37.) affirmativam sententiam fuisse damnatam in Congregatione S. Officij. Ratio est, quia periculum est distans, aliisque modis vitari potest; & fœtus non est aggressor. Adde periculum evidentissimum aperiendi viam ad multa incommoda, cum gravi Reipubl. pernicie ; si hæc licentia concedatur.

Pœna, & absolutio abortus.

7. Quando fœtus est animatus, præter alias pœnas temporales incurritur irregularitas, & excommunicatio latæ sententiæ, à provocantibus abortum, hoc est, à tradentibus, vel consulentibus, vel cooperantibus, vel iuvantibus ad abortum. Ab ipsis accipientibus potionem, vt abortiant, negat Naldus apud Bordonum *mox* citandum, cui assentitur idem *num.* 3. *contr.* 41. *num.* 6. & Ioannes de Lugo *in Resp. lib.* 2. *d.* 4. validè propendet non valde incurri excommunicationem : quia de illis in Textu non est, quoad excommunicationem, expressa mentio: verùm incurri contendit Dicastillus, *lib.* 2. *de iust. tr.* 1. *d.* 10. *d.* 13. *n.* 179. cùm Bonacina, *de rest. d.* 2. *quæst. vlt. sect.* 1. *punct.* 7. *n.* 6. vtrumque probabile.

Quando autem fœtus non est animatus, nulla irregularitas, nulláque excommunicatio incurritur. Sic Bonac. *ibid.* Quod si anceps sis, fuerit nécne animatus; quamvis peccatum sit eius abortum procurare, ut notat signatè Sanchez *de matr. lib.* 9. *d.* 20. *n.* 7. tamen non incurri irregularitatem, nec excommunicationem dixi *suprà, lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *v. Casus, & censura reserv. num.* 1. & *v. irregularitas num.* 2.

8. An autem excommunicatio hæc sit reservata, dubitat nonnemo. Sed certè per Sixtum V. erat reservata, nunc per Gregor. XIV. sic eiusmodi rigor est temperatus: *A peccato* (inquit Gregorius XIV. Sedes Apostolica *n.* 2.) *Et ab excommunicatione quilibet Presbyter tam sæcularis, quam cuiuscvis Ordinis Regularis, ad Fidelium Confessiones audiendas, & ad hos casus specialiter per loci Ordinarium deputatus, plenam, & liberam, in foro conscientiæ tamtùm absolvendi habeat facultatem.* Hæc Pontifex. Vbi nota, quamvis hodie non sit hæc excommunicatio Summo Pontifici reservata ; tamen neminem posse ab illa absolvere, nisi (Ita Sylvius, quem sequitur, citatque Bassæus, *in Flor. v. Abortus.*) specialiter ab Episcopo deputetur. Episcopo, inquam; nam propterea non est admittenda sententia asserens posse Confessarium Regularem, deputatum à suo Provinciali ad illam absolvendam; non est, inquam admittenda ? siquidem Pontifex non solùm disponit, hunc Confessarium deputandum esse ab Ordinario, sed ab Ordinario loci. Qualis certè nunquam est Provincialis.

Notat autem Bauci, *in sel. q.* 48. *Petes* 6. satis esse, si quis habeat ab Espicopo facultatem absolvendi ab omni casu, & censura tali Episcopo reservatis, nec esse necesse Episcopum dare facultatem ad abortum specialiter absolvendum, ut ego meminisse me notasse *lib.* 3. *meth. Confess. cap.* 7. *num.* 8.

9. Censeo tamen à Regularibus Mendicantibus, eorúmque Privilegium participantibus, ex duplici alio capite posse illam absolvi. Primò, si ij habeant privilegium vniversale absolvendi ab omni censura Episcopo reservata. Secundò, si habeant simile privilegium absolvendi ab omnibus casibus Pontificiis, quamvis solum extra Bullam Cœnæ. Ratio est, quia in vtroque casu iam essent sufficienter deputati. Lege Bonacin. *l.* 9. *de censuris, disp.* 2. *part.* 10. *num.* 16. apud eundem Bassæum *ibid. fin.* Ab irregularitate ex abortu occulto, non posse Episcopum dispensare, docet Sperellus, *part.* 2. *dec.* 112. *num.* 62. ex constitutione Sixti V. non moderata in hoc à Gregor. XIV. An autem hæc duo privilegia Religiosi habeant; *lib.* 3. *opusc. Methodi Confess. cap.* 7. §. 4. definivimus.

CAPUT III.

De Homicidio iniusto Proximi.

§. I. *De Homicicidio voluntario, & præsertim, de casuali.*

1. HOmicidium aliud esse voluntarium, hoc est, voluntum, seu intentum, sive in se, sive in causa; aliud esse casuale, præter intentionem agentis, notum est omnibus. Homicidium autem voluntarium innocentis est mortale, ac inducere irregularitatem ex delicto ; nimis item est omnibus exploratum. De casuali ergo solùm hîc remanent aliqua notatu digna. Pro quo.

2. Adverto secundò, effectum ex causa dupliciter sequi posse: Primò semper, aut plerumque; ut mors ex veneni potu, vel gravi vulnere in capite, vel simili mêbro periculoso: Secundò rarò, & in paucis, ut ex iactu bombardæ contractio ipsius, & circunstantium interimat, iam, quoties effectus est præter intentionem, sive sit primo modo, sive secundo, dicitur à Doctoribus casualis. Sic Tolet. *lib.* 1. *c.* 71. §. *alterum membrorum :* ita tamen, ut si rarò, dicatur casualis strictè: si plerumque, vel semper dicatur minùs strictè, & minùs propriè casualis ; sed tamen absolutè casualis, modò sit præter intentionem. Nam propterea S. Thomas 2. 2. *quæst. art.* 8. *ad.* 2. mortuum pueri ex eo, quòd mater prægnans percussa fuerit, sine intentione occisionis, casualem appellet : cùm tamen, vt idem *ibidem* affirmat, ut plurimùm ex percussione prægnantis sequatur infantis interitus. Ad statuendum ergo, quando homicidium directum, de quo hîc loquimur (nam de indirecto *mox.* §. 3.) sit voluntarium, quando casuale; cósideranda est agentis intentio, vt quando effectus est intêtus, vel prævisio in sua causa, licèt rarò sequi soleat, dicatur voluntarium; vt si quis pulsans campanam intendat, vel prævideat, vt malleus decidens occidat hominem, quamvis id rarissimum sit. Contrà verò, si quis aliquem percutiat gravi vulnere, sine intentione, ut mors sequatur, & nesciens ex ea percussione mortem secutura si ea sequatur erit homicidium casuale & quidem vtrobique mortale ; sed gravius, quando ex tali percussione frequentiùs sequitur mors, minùs grave, quandò rarò.

3. Dantur autem ad meliùs dignoscendum quatuor Regulæ ex Tolet. *lib.* 5. *cap.* 7. Prima, pro actione licita. Secunda, pro illicita. Tertia, & Quarta, pro omissione: quæ sunt etiam vniversales Regulæ pro quocunque alio damno dato, ad effectum obligandi, vel non obligandi damnificantem ad restitutionē damni illati: quod hîc noto, ne cùm de radice restitutionis ex damnificatione disputabo, eadem repetere cogar. Sed iam singulas breviter explicemus.

Prima Regula.

Dans operam rei licitæ.

4. Dante te operam rei licitæ, si mors alterius sequatur ex illa actione licita, præter intentionem tamen tuam, quando nulla affuit culpabilis negligentia in evitanda alterius morte, nullum est peccatum. Quando autem affuit negligentia levis, est peccatum veniale: quando

quando gravis, est mortale. Ex sufficiente ergo diligentia, vel non sufficienti, dependet peccatum homicidij, licita, vel non, actioni licitæ vacas. Exemplum esse solet de Fabro, qui lapides iacit de alto; vel de eo, qui sagittam emittit volens occidere feram: si enim sequatur mors hominis adhibita sufficienti diligentia, clamando, verbi gratia circumspiciendo, &c. vel inculpabiliter non advertendo, nullum est peccatum: si verò aliqua levis negligentia intercurrerit, erit veniale: si negligentia gravis, erit mortale. Simile quid debes asserere de accendente ignem prope segetes, &c. Tolet. *ibidem* affert exemplum Matris dormientis cum parvulo infante unde infans opprimatur. Verùm, cùm hæc actio prosit per frequens periculum suffocationis sit, illicita, potiùs ad sequentem secundam regulam pertinet, quàm ad præsentem.

Secunda Regula.

Dans operam rei illicitæ.

4. Dante te operam rei illicitæ, ex qua præter intentionem sequitur homicidium, aut damnum; non solùm expendenda est negligentia, vel diligentia in evitanda morte, seu damno: verùm etiam, an actio ipsa in se sit periculosa. Nam si actio ex se periculosa est, etiamsi adhibeas diligentiam, ne mors, vel damnum sequatur; peccatum homicidij, vel injustitiæ non effugies, si de periculo saltem subdubites: tunc enim in illa actione periculosa, tacitè consentis ad damnum. Vt si, verbi gratia, pugnes cum altero, non quidem animo occidendi, sed tamen occidas. Adhibita enim diligentiâ, ut non occidas, adhuc peccas mortaliter peccato homicidij casuali, si pugna sit ex se gravis, & periculosa; venialiter autem, si pugna sit levis. Contrà, si quis se inebriet, quamvis illicitè agat contra Temperantiam, & quamvis, si sciverit se in ebrietate furere, & sufficienter sibi non providerit, sit homicidij, vel damni reus, si aliquem occidat; vel segetem comburat: tamen, si nesciebat se in furorem abiturum, vel si sciebat, adhibuit diligentiam ne moraliter damnum posset contingere, ut si domi clave inclusus manesset, reus non erit damni: quia ebrietas ex se periculosa non est ad causandum homicidium, vel damnum combustionis segetis: sicuti est actio pugnandi, vel ignem temerè accendendi. Simili modo adulter, qui diligentiam congruam adhibet, ne adultera occidatur, providendo, ut occultetur delictum, &c. non committit peccatum homicidij, si sequatur mors adulteræ: quia adulterij actio est illicita quidem contra temperantiam, non verò ex causa in genere homicidij; & ut supponimus, sufficiens diligentia adhibita fuit, ad illud evitandum.

6. Ex homicidio autem casuali nunquam incurritur irregularitas, nisi vel quando adest negligentia in evitanda morte, & ea negligentia gravis est, & mortale peccatum; vel quando quamvis adsit diligentia sufficiens, actio tamen est ex se periculosa, ex qua sequatur mors. Lege Layman. *lib. 3. sect. 5. tract. 3. part. 3. cap. 50. num. 3. & 4.* (Adde omnino Coninch. *d. 18. de censuris 4. 9. num. 80.* & Dianam *part. 2. tract. 16. resol. 14.*) qui etiam docet, esse probabile, ut nemo se in conscientiæ foro censeat irregularem ex delicto, nisi delictum sit mortale.

7. Hæc irregularitas ex casuali homicidio contracta, cùm non sit perfectè voluntaria, hoc est, non sit ex intentione occidendi, seu ut loquitur Tridentinum *sess. 24. de ref. cap. 7.* ex proposito; potest, si occulta sit, absolvi, seu tolli ab Episcopo: dispensationem enim irregularitatis ex homicidio intento, quamvis hoc occultum fuerit, idem Tridentinum negat Episcopis.

Tertia Regula.

Omittens, seu non prohibens quod quis debet ex justitia.

8. Omittens aliquid, ad quod tenebatur quis ex justitia, si ex ea omissione sequatur mors, vel damnum alterius, tantum peccat, quanta est omissionis malitia. Quare, si Princeps, qui officio tenetur latrones coërcere, id negligat, unde viatores occidantur, vel spolientur: Si Iustitiæ Ministri non custodiant Civitatem, unde de nocte furta, & homicidia patrentur: Si dux exercitus, cùm possit, Milites non coërceat; unde iujustè aliqui occidantur: imputabitur illis ad mortale contra justitiam, vel veniale juxta gravitatem, levitatémque omissionis, seu negligentiæ. Ita Navarr. Mol. Avila apud Dicastillum. *lib. 4. tom. 1. de just. d. 10. d. 14. num. 200.* Ad quam gravitatem, vel levitatem cognoscendam, tria à prudenti viro sunt expendenda: Officium, quo quis fungitur: Pericula majora, vel minora, quæ moraliter vrgente: vel non vrgent: Potentia, quam quis habet, ut eviteutur homicidia, vel proximi damna.

Superiùs item *lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Depositum* per aliam occasionem advertimus, negligentiam ejusdem gradus, quæ in rebus non magni momenti est peccatum leve: esse culpam mortalem in rebus majoris ponderis.

9. Huc pertinet, si quis occidatur ex notabili culpa Domini nutrientis animalia periculosa, & ea non custodientis; de qua re pluribus non multò pòst *cap. 4. §. 2. à num. 9.* Huc, si quis innocens condemnetur ad mortem, ex gravi injuria Aduocati. Huc si quis infirmus moriatur ex notabili negligentia Medici. Huc ij omnes, in quibus adest obligatio ex justitia, vel quasi Iustitia. Nam propterea Layman. *l. c. cap. 4. num. 8.* cum Rodr. & Avila, idem putat esse sentiendum de liberis comparatione parentum, & contrà: cùm inter illos non solùm intercedat vinculum charitatis, sed quasi justitiæ obligatio naturalis: Quare si mulier manifestet fornicatio Patri propositum procurandi abortum, prole jam animata; & pater non impediat, si possit; irregularis fiet ex Layman citato: quia obligatur impedire ex quasi justitia, licet neget Lessius. *l. 2. capit. 9. num. 94.* quod vtrumque esse probabile, docet Dicastillus *loc. cit. num. 220.*

Quarta Regula.

Omittens, seu non prohibens quod quis debet ex Charitate.

10. Omittens aliquid agere, ad quod ex Charitate quis tenebatur, si ex hac omissione sequatur, seu sequi mors, vel damnum probabiliter poterat; peccat juxta gravitatem omissionis, modo dicto *num. 8.* Talis esset is qui cùm posset non succurreret extrema necessitate laboranti: unde si mors sequatur, erit homicida. Talis item si quis non revelet, cùm possit, insidias alteri paratas, unde sequatur ejus occisio, Talis (ex Layman *loco citato* licet refrágetur Suarez, *tom. 5. d. 45. sect. 4. num. 3.* adde Layman. *l. cap.*) qui hominis occisionem impedire volentem, maligna dissuasione, ab hoc opere Charitatis avertit.

11. Discrimen autem, quod intercedit inter omittentem actionem debitam ex Iustitia, de quo in Regula præcedenti; & omittentem actionem debitam solùm ex Charitate, de quo hîc agimus, est valde notabile. Licèt enim ex vtraque omissione, si sequatur occisio, homicidium tibi imputetur, tamen, quando teneris non omittere ex sola Charitate, non obligaris ad restitutionem damnorum, quæ ex illo homicidio, seu actione etiam mortaliter peccaminosa, proveniunt. Ita Gaspar. Hurtad. *d. 2. de irreg. diff. 6. num. 22.* Turr *de cens. lib. 9. d. 63. num. 4.* ex Vas. *part. 2. c. 100. num. 4.*

contra

contra Suarium, Avil. Dianam cit. à de Lug. mox citand. nec incurris ullam irregularitatem, si homicidium non intendisti; cùm utriusque sis reus, si per peccatum mortale omittas, quando teneris ex justitia (cur id addo vide mox *cap.* 4. §. 1. *num.* 6. & de Lugo *tom.* 1. *de Just. d.* 6. *sect.* 7. *num.* 94. Dicast. *l. c. num.* 194.) Ratio dictæ doctrinæ est, quia homicidium propriè peccatum est oppositum justitiæ; quare quando non est contra Iustitiam, non potest secum ducere pœnam, quæ debeatur ex justitia, qualis est pœna restitutionis; nec irregularitatem, quæ cùm sit odiosa, solùm intelligitur imposita propriè dicto injusto homicidio.

Et rectè Henriquez *de irreg. cap.* 3. *num.* ... *in gloss. lit. X.* dicit circa irregularitatem ex delicto Homicidij voluntarij, culpam debere esse contra justitiam; idemque censendum esse de irregularitate ex dicto delicto, ac de obligatione restitutionis debitæ ex delicto.

Quando autem hoc homicidium dicendum sit ex proposito, quando casuale; ut videatur, an Episcopus possit ejus irregularitatem dispensare, si sit occultum: potest colligi ex dictis *num.* 2. sed distinctiùs vide apud Castro Palaum *tom.* 6. *d.* 6. *p.* 15. *num.* 6. & apud Dian. *part.* 10. *tract.* 11. *resol.* 20.

§. II. *Praxis, quâ explicari homicidium injustum oporteat in Confessione.*

1. PRæsidebat Illûstriss. D. Ioan. Torrisiglia Archiepiscopus Montis Regalis examini eorum, qui Sacris initiari postulabant; aderántque de more, Examinatores, inter quos ego minimus assidebam. Semel cum cæteris sese examini obtulit Diaconus, quidam non multæ ætatis, utpotè paucis ante diebus aptos ad Sacerdotium annos assecutus; qui, ut à me interrogatus fuit, Ecclesiæ facultati operam navaverit, respondit: Sacræ Theologiæ, ac præsertim casibus conscientiæ. Hæsi ad illam expressam, nominatámque casuum mentionem: atque ut quantum reipsa adolescens in ea disciplina profecerit, explorarem, dixi: Qua igitur ratione te gereres, si ad te inter Confessarios jam adscriptum pœnitens accederet: qui hominem se occidisse fateretur? Respondit. Certè laudare eos Confessarios non possum, qui unicam dumtaxat hujus præsertim criminis delationem in tanto tribunali sufficere, minùs prudenter putant. Quinque enim interrogationes sunt superaddendæ, nisi si quando ex circumstantiis, qualitate personæ, temporis, loci, vel similium aliqua ex illis quia res sit explorata Confessario: prætermittenda videatur.

2. Prima est de circumstantia personæ pœnitentis nimirum an sit Clericus, an Sacerdos; ut nimirum, qua ratione in irregularitatem inciderit, & an in irregularitate Sacrificium celebraverit, quod fuisset novum peccatum, innotescat,

3. Secunda, de circumstantia personæ, quæ interempta est. In qua sunt distinguenda quinque genera personarum, quæ speciatim sunt Sacerdoti aperienda. Primum est ratione conjunctionis, ut si Pater, Mater, Uxor, Filius, vel alij notabiliter conjuncti, occisi fuerint; nunc enim homicidium non solùm peccatum esset contra justitiam, sed etiam adversùs pietatem Parentibus debitam. Lege nostrum opusc. Met. Conf. *lib.* 2. *c.* 5. §. 1. & 2. & *in edit. Panormit. anno* 1649. *ibid.* §. 7. *num.* 48. Secundum, ratione status, ut sit Clericus, vel Monachus: est enim ejusmodi homicidium in specie sacrilegij contra Religionem; & incurritur excommunicatio, Pontifici Summo reservata in *c. Si quis suadente.* Tertium, ratione dignitatis, ut si sit Episcopus, Archiepiscopus, Patriarcha Cardinalis, Legatus Sedis Apostolicæ, vel Nuntius; est enim adjuncta excommunicatio reservata in Bulla Cœnæ. Quartum ratione peculiaris qualitatis quarundam personarum, quales sunt illæ, quæ adducunt victualia ad usum Romanæ Curiæ; quæ ad eandem Curiam accedunt, vel recedunt ab illa, vel in illa morantur: quæque ad eandem recurrunt ob lites & negotia: est enim illis excommunicatio reservata in Bulla Cœnæ contra omnes interficientes, mutilantes, percutientes, &c. cujusmodi personas. Quintum, ratione damni ex occisione forte secuti: quæ pacto occidens servum alterius id agnoscere nominatim debet; quia adest simul peccatum & obligatio damni, obnoxium restitutioni pecuniæ æquivalentis. Sic etiam occidens Patrem familias, tenetur saltem facere pro damno secuto familiæ ex morte Patris, & familia.

4. Tertia interrogatio est de loco, de quo in summa satis est innuere committi sacrilegium, & præsertim pollui Ecclesiam, si in illa cum ejus injuria aliquis occidatur; vel in notabili quantitate, vulnerati alicujus sanguis effundatur. Legi, etiam potest Vilant. *decis. num.* 38. qui probat hoc sacrilegium non subdi excommunicationi latæ, sed ferendæ, quæ ferri non debet, in homicida dignam peraget pœnitentiam. Non putamen Ecclesiam pollui, nec consequenter sacrilegium committi. Primò, si à puero non habente usum rationis, vel ab amente aliquis occidatur. Secundò si solùm vulneretur, sanguis autem nec effluat in aliqua quantitate, quando vulneratus est in Ecclesia; nec postea ex vulnere inflicto, quando exivit ab Ecclesia. Tertiò, si quis alterum occidat in Ecclesia ad sui defensionem, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Verùm hæc & similia, bene viter, & cordate Eminentissimus (magisne in sapientia an in purpura? Ioannes de Lugo colligit *disp.* 20. *de Eucharist. sect.* 2. *à n.* 52.

5. Quarta interrogatio est de auxiliis ad occasionem assumptis; sunt enim explicandi socij, cum quibus forte alium quis occidit, vel percussit: si enim alios ea vocavit, tot peccata commisit, quot invitavit personas quibus causa fuit & scandalum, ut & ipsi ad homicidium concurrerent, modo & numero, qui explicari solent *tract. de scandalo*

6. Quintò denique, interrogandum est de duratione temporis hoc enim explicari omnino oportet, ut dignoscatur numerus peccatorum, atque actuum multiplicatorum ex mala illa voluntate habituali occidendi. Si quis enim improviso hominem deliberatè necavit, unum numero peccatum commisit: at si mediatè, & per multum tempus inimicum occidere tentaverit; multiplicabitur numerus peccatorum. De multiplicatione, cujus explicatio perdifficilis non mihi solùm, sed Doctoribus semper visa fuit; agitur *in opusculo Methodi Confessionis, lib.* 2. *cap.* 1. §. 5. *& deinceps*, & ita quidem perspicuè & expeditè, ut ad praxim nihil supra. Atque hæc de proposita dubitatione, pro mea tenuitate, hactenus satis.

7. Sic dum disputaret adolescens, mira voluptate mentes admovebamus omnes; præter scientiam enim veterani Theologi, non tyronis, erat habitu corporis venusto, modestiámque, & gratiam non vulgarem in loquendo præferebat. Quare se cohibere non potuit alioqui gravis, & sermone parcus Archiepiscopus, quin exclamaret: Macte litteris, & virtute, nunquam satis laudate Iuvenis: Utinam Diœcesis nostra tui non abilmiles nanciscì plurimos posset. Equidem illum ex animo spondeo, si quod pingue beneficium, vel etiam quælibet ex primariis Dignitatibus, quarum nominatio, vel collatio ad me pertinet, unquam vacet: nemi nem à me tibi esse præferendum. Erubuit ingenuo pudore candidus adolescens, gratias appositè egit, à nostro confessu cum plausu recessit, ac Sacerdotio omnium primus, (sic jubente Archiepiscopo) insignitus est postero die. Verùm (ut miseranda est hominum conditio) nequaquam parem fortunam postea sortitus est novellus Sacerdos: siquidem paucis interjectis mensibus (heu !) Archiepiscopus extremo fato, collacrymantibus omnibus, sublatus est: meóque præsertim tanto doloris sensu, ut, cum ejus mortis memoria, mori & volo nunc orationem meam: nam propterea tantisper oro, Lector, sileamus.

§ III.

§. III. *Qua pœnitentia imponenda iniusto homicidæ in Sacramento confessionis.*

De hac Paulus Comitolus *in resp. Moral lib. 4. quæst. 11. num. 8.* in hanc sententiam scribit : *Homicidii pœnitentia salutaris, esset, veniam petere ab illis propinquis, iisdem omnia damna resarcire, pro animis eorum per annum tria præstare : singulis hebdomadis unam Missam curare celebrandam; Aliquam eleemosynam pauperibus erogare, Litanias, contra homicidia facultates pauperibus erogare, Litanias, Rosarium Virginis percurrere. Præterea per eundem annum semel in hebdomada confiteri, semel in mense communicare, & semper tota vita quotidie unum Patet, & Angelicus flexis pro eadem anima occisi recitare.* Hæc Comitolus, quæ satis sit Confessoribus proposuisse, ut in his in casibus particularibus minuant, augeántve eas, iuxta conditiones personæ pœnitentis, aliarúmque circumstantiarum, cum ea prudentia, quam breviter *in mea Methodo Confessionis, lib. 4. cap. 3. & 4.* expendo.

Caput IV.

De Obligatione Restitutionis Homicidio.

§. I. *De Obligatione Restitutionis ex Homicidio indirecto.*

1. Damnum alteri ex quacunque actione, atque adeò ex occisione provenire, vel directè positivè, vel indirectè, seu per accidens. Ne longum faciam, intellige id exemplo : Ioannes secerem Petri per culpam mortalem comburit. Sanè is damnum Petrò directè fecit; atque eum ad Restitutionem Petro teneri de toto damno, nullus ignorat. At si fortè Franciſco innocenti imputetur earum segetum combustio : unde Franciſcus intrudatur in carcerem, spolietur suis bonis, condemnetur ad Triremes, &c. hoc damnum dicitur indirectum, & per accidens respectu Ioannis, licet ergo in occisione. Si enim Ioannes iniustè occidat Petrum, damnum Petro directè facit, & ad restituenda omnia damna Petro obvenientia obligabitur; de qua obligatione agam *mox.* §. 2. Ioannes, ut dictum est, occidat Petrum, sed deinde Franciſcus est eiusmodi occisione infamatur, & solvat pœnas : hæc solutio pœnæ est in directa respectu Ioannis, & in §. *præsenti* quærimus, an Ioannes obligetur hoc indirectum damnum resarcire?

2. Et quidem certum mihi est, Ioannem debere compensare Franciſco, vel eius hæredibus ea, quæ ipse Franciſcus coactus fortè fuit à Iudice tradere Petro directè damnificato, ea inquam, quæ recompensabant damnum directum, ipsi Petro illatum. Ita de Lugo *tom. 1. de iust. d. 8. sect. 6 num. 84.* Rebellius *p. 1. lib. 3. cap. 11. num. 15.* citans Cordub. Sotum, aliósque. Ratio est manifesta, quia Ioannes damnificans tenetur seruare æqualitatem cum ipso Petro, cui directè damnum intulit. Ergo cùm Petrus à Franciſco habuerit sum, & Ioannes, vt certum est, per hoc non absolvatur ab obligatione resarciendi damnum; quod fecit consequens est, vt Franciſco vices Petri nunc subeunti reddat. Nisi fortè Petrus restituat Franciſco id, quod coactus à Iudice Franciſcus ipsi Petro tradidit; nam tunc Ioannem Petro debere reddere, nimis est clarum.

3. Redeo ad quæstionem propositam : Triplici modo se habere potest Ioannes indirectè damnificans se, occidens alium. Primò, ita ut non prævideat illud delictum esse alteri, v. g. Franciſco imputandum. Secundo, ut prævideat, sed non intendat. Tertiò, vt prævideat, & intendat.

Assero probabile, & tutum esse, regulariter loquendo, non teneri quempiam ad restituendum damnum eiusmodi secutum indirectè, quocunque ex his tribus modis res contingat; atque adeò dictum Ioannem ad nihil obligari. Ratio huius nostræ sententiæ; quam impugnat de Lugo, *l. c. sect. 6. num. 80.* sequens Molinam *tom. 4. tract. 3. d. 86. num. 4.* Rebel. *l. c.* sed sequitur Lessius *lib 2. cap. 9. disp. 16. num. 113.* est : quia damnificatio tunc solùm est radix obligationi restituendi : quando est causa externa physica, vel moralis damni consecuti, ut patet in aliis obligationibus. Sed in casibus dictis damnificatio, seu occisio non est causa physica, ut certum est? quia nullum concursum, seu influxũ physicum exercet occisio Petri, quem commisit Ioannes, in imputatione Franciſci : Nec moralis, quis enim dicat, quod ideo imputetur damnificatio ipsi Franciſco : quia illam fecit Ioannes; Ergo, &c. Iudex igitur solùm capit occasionem imputandi occisionem Franciſco ex occisione facta à Ioanne; non autem Ioannes dat causam. Quare etiamsi Ioannes damnum Franciſci prævideat, vel etiam intendat; vnde & peccet contra charitatem : tamen quia hæc prævisio, & intentio non facit ipsam actionem exernam iniustam nisi alias ex natura sua sit causa saltem moralis iniust damni; non potest inde colligi onus restituendi, quod solùm sequitur ad iniustam causam externam damni.

4. Dixi autem (regulariter loquendo) : quia interdum ex circumstantiis damnificatio est talis, ut influat moraliter ad imputationem; & tunc sanè erit obligatio restitutionis. Vt si comburens, v. g. segetes Petri, vel Petrum occidens vtatur famulis, vel gladio alterius tertij. v. g. Franciſci, ipso Franciſco invito; ex quo desumatur indicium, quod Franciſcus damnum, vel mortem intulerit. Tunc enim ea damnificatio est causa physica damni Petri; sed moralis damni Franciſci.

Ad dignoscendum autem, an adsit eiusmodi moralis influxus, illa est Regula, ut videatur : An ex tali damnificatione iuncta cum suis circumstantiis sequatur, ut plurimùm imputatio, vel damnum tertij, si enim ut plurimùm; signum erit moralis influxus. Lege Lessium citatum.

5. Ex dictis sequitur, eum; qui furatur Thesaurum avaro, unde avarus mœrore confectus moriatur : Eum, qui occultè aliquem occidit, unde talis occisio alteri, v.g. inimico occisi imputetur : Eum, qui alapam alteri impingit, vnde ob dedecoris apprehensionem moriatur? Eum, qui vendit Militi arma, vnde is, homicidia iniusta committat : Eum, qui solo suo exemplo extraneis est offendiculum ad malè agendum; & similes, non obligari ad restitutionem ex homicidio, etiamsi intentum id à dictis fuerit : quia tunc, licèt peccetur contra Charitatem; non tamen peccatur contra Iustitiam per actionem externam, quæ sit vera causa physica, vel moralis homicidij.

Qui alium occidit, & collocat cadaver ante ianuam alterius, unde is alter à Iudice condemnetur non iudico esse causam moralem eiusmodi condemnationis : Ita de Lugo *tom. 1. de Iust. d. 1. sect. 6. num. 84.* loquitur tamen, quando imputatio prævidetur, licèt non intendatur. Contra Sanchez ab eodem de Lugo citatum *ibid. p. 18. sect. 5. numero 116.* Multò minùs, qui invenit cadaver occisi ab alio ante suam ianuam, illud collocat ante ianuam alterius : lege de Lugo *loc. cit. d. sect. 5. à numero 114.* (qui etiam, obiter id habe; à Restitutione excusat eum, qui infantem ante suam ianuam inventum, collocat, ut nutriatur ab aliis antè ianuam alterius :) verùm, qui alium occidit in domo, vel agro alterius, unde pariter is alius condemnetur; iudico esse moralem causam. Ratio vtriusque dicti est, quia ex prioribus actionibus non sequitur ut plurimùm imputatio homicidij, siquidem casu tibi mori potuit alibi vulneratus : sequitur ex posteriore, nam præsumitur Domino domus, vel agri consentiente, homicidium fuisse commissum. In vtroque adesse causam moralem, & probabiliter supponit Sanchez *lib. 2. cons. 5. dub. 5.*

dub. 5. num. 72. sed proprer rationem dictam nostra opinio videtur probabilior.

Dixi *condemnationis* vtique ad mortem, nam alicuius damni, v. g. incarcerationis, vereor, ne tua actio ex dictis *num.* 4. si aliquando moralis causa: Ipsa enim collocatio cadaveris ante alterius domum est talis, vt ex illa, ut plurimùm sequatur incarceratio inhabitantis in domo, sic inducet obligationem restitutionis damnorum ex incarceratione sequentium.

6. Quando ex actione positiva tua (nam quando ex omissione, dictum est paulò ante *c. 3. §. 1. num. 10. & 11.*) imputatur homicidium alteri: vel aliud contingit, vnde mors tertio sequatur; non incurris irregularitatem, si solùm peccasti contra Charitatem, nec eam mortem intendisti, licet prævideris. Ita Lessius *lib. 2. cap. 2. cap. 9. n. 112.* dum dicit dictam imputationem etiam prævisam non facere peccatum contra iustitiam. Quia tunc tu non es vllo modo causa homicidij, vt dictum est. At si peccasti graviter, ut semper hic supponendum est, per actionem positivam, licèt solùm contra Charitatem, prævidisti tamen mortem, illámque intendisti, irregularis eris. Ita de Lugo *t. 1. de iust. d. 8. sect. 6. num. 78.* ex eo principio, quo putat tunc peccari contra iustitiam: lege etiam Dicast. *lib. 6. tr. 1. de iust. d. 10. dub. 14. n. 194.* Ratio mihi videtur esse, quia causa irregularitatis ex sacris Canonibus, est homicidium voluntarium, seu volitum. At homicidium, quod intenditur, si ve solùm nunc peccetur contra Charitatem, sive etiam contra Iustitiam, sive ponatur eius causa multùm periculosa, sive parum, dummodo aliqua, quamvis levis causa, vel etiam levis occasio scienter ponatur, atque homicidium, ut dictum est, intendatur; voluntarium èst, seu volitum: ergo per illud irregularitas incurretur. Non sic quoad obligationem restitutionis: Ad hanc enim inducendam non satis est quodcunque voluntarium, nec quæcunque prævisio, vel intentio; sed necesse est; & ponatur causa externa physicè, vel moraliter influens absolutè, & ex se sufficienter ad damnum modo iam explicato. Et huius rei ratio vlterior est, quia cùm de obligatione restitutionis nulla specialis legis dispositio positiva adsit (ut adest certè de irregularitate;) recurrendum pro illa est ad id, quod de iure est naturali, nimirum ad sufficientiam influxus dati damni. Vide quæ dicam *inferius, lib. 8. tr. 3. c. 2. n. 9. & 10.* vbi hæc doctrina magis clarescet, & confirmabitur magis.

§. II. *De Damno dato Digressio.*

1. MOnui *superiùs*, me huc aliqua consultò adderé de indirecta damnificatione, etiam in temporalibus bonis: ne iterum, cùm de Restitutione agam, eadem repetere debeam.

Damnum indirectum à te illatum.

Ex dictis ergo resolvatur sequens casus; Antonius facem manu præferens, ingressus est domum Petri, furaturus eius vestes. Accidit autem, vt omnino casu, & præter intentionem facula incenderet ornatus, seu aulæa domus eiusdem Petri, & etiam aulæa domus vicinæ Titij, quæ nullo modo furari Antonius intendebat. Deinde exiens idem Antonius è domo eiusdem Petri, relinquit ianuam apertam, vnde factum est, ut, eadem nocte accedentes alij fures, perque domum apertam ingressi furari sint duos equos eiusdem Petri. Quæritur iam, An Antonius obligetur ad restitutionem non solùm vestium quas est furatus, de quibus non est dubium: sed etiam aulæorum vtriusque, & equorum.

2. Respondeo: Non obligari ad restitutionem aulæorum, obligari tamen ad equorum restitutionem. Ita de Lugo *tom. 1. de iust. d. 18. sect. 4. n. 87.* citans Mol. lege etiam Dicastillum *lib. 2. tract. 2. de iust. d. 3. dub. 3. n. 72.* Ratio est ducenda ex dictis. Nam detectio aulæorum Petri, multò magis aulæorum Titij, omnino per accidens & indirecta ipsi Antonio; ex alia parte, actio præferendi faculam, cùm non ex se periculosa, & causans incendium; non potest dici fuisse causa per se destructionis, est enim omnino casuale (ut ex facula, quam quis fert, oriatur incendium. At quia commune est, & ex se periculosum, in apertam domum de nocte ingrediantur fures: Antonius, qui ianuam apertam relinquit, fuit causa iusta damni illati in futuro equorum: ac propterea eius damni restitutionem erit obligandus.

3. Dices, quod si fax casu incendisset ea vestes quas fur surripere intendebat? Respondeo cum eodem de Lugo *ibid. num. 88.* sub distinctione: Si enim vestes suffuratus esset, & apud se incensæ fuerunt; obligabitur ad illarum valorem restituendum: quia tum, atque ea; apud se retinet; contraxit obligationem restituendi ex iniusta acceptione quomodocumque apud se easdem perire contingat. At si antequam eas surripuisset, incensæ casu, & præter intentionem fuissent; non contraheret obligationem restituendi: quia tunc per accidens latroni fuisset incendium licèt per se futura fuisset acceptio, si incensæ vestes non fuissent.

Damnum illatum à tuis.

4. Huc item spectat quodlibet damnum, atque adeo homicidium à tuo animali, mancipio, filio illatum. De quo dico primo, si gravi culpa, id est mortali sua, ris, vel iusseris damnum, occisionémve; vel negligens graviter fuisti in illis custodiendis, te moraliter posse care reumque esse integræ restitutionis, luce clarior est, quia sic iniusta causa damni es. De damno hoc præter citandos lege Dicastill. *lib. 2. de restit. tractat. 2. d. 1.* Verùm, si damnum ab iisdem irrogatum fuerit, te nesciente, vel te nulla gravi culpa negligente, ad nihil ante sententiam in conscientia teneris. Ita Lessius *lib. 2. cap. 9. dub. 17. num. 115.* & passim Doctores *in l. si servus §. de Noxal. action. & §. si culpa 9. de iniur. & damn. dato.* Ratio est, quia non teneris ex re accepta: res enim supponitur periisse; nec iniusta acceptione, qua tu nullam gravem culpam; vt supponimus, commisisti. Post sententiam, est distinguendum. Nam aliud de animali, & mancipio; aliud de filio est sentiendum. De quibus:

5. Dico secundò: Si animal tuum, vel tuus servus damnum vèrè, quamvis sine tua culpa irrogavit; debet post sententiam, vel damnum resarcire, vel, si mavis animal, vel servum, qui noxam fecit, dare ei; qui passus est damnum. Ratio est, quia ita iura pro foro externo iustè sanxerunt; leges enim possunt ob publicum bonum decernere, ut aliquid, etiamsi tua culpa non præcesserit, à te solvatur post sententiam, ad quod ante illam nequaquam in conscientia tenebaris. Servus tamen, etiam post dictam sententiam, posset, ut non se daret damnificato, aliò fugere, & ad fugam ab amicis adiuuari; siquidem nimis esset durum hominem obligare, ad se pro noxa dandum. Quòd si is habeat peculium independens à Domino, debebit ipse, si velit fugere, restituere; quando in damno faciendo, mortaliter modo iam jam dicto deliquit. Immò puto obligari ipsum ad restitutionem de suo dicto peculio, si mortaliter peccavit; contraxit enim ipse obligationem restitutionis de iure naturæ (& quidem ante dominium, & ante omnem sententiam in conscientia) ex iniusta damnificatione.

Dixi (verè quamvis sine tua culpa irrogavit:) nam, si verum non fuit damnum à tuo animali, vel servo illatum; tu non obligaris in conscientia ad standum tali sententiæ, & posses occultè ibi compensare, si solvisses: & qui accepit, si ipsi id certo constaret, non posse iuste retinere. Ratio est, quia sententia semper supponit

damnum

damnum factum à tuo animali, vel servo: hoc igitur non posito, re sententia in conscientia non afficit, cùm tunc eiusmodi sententia contineat intolerabilem errorem, atque adeò sit re ipsa injusta. Quòd si res sit dubia, debes stare sententiæ, quia possessio stat ex parte Iudicis, donec appareat manifestè injustitiæ.

6. Dico tertiò: Si filius absque culpa parentis alium occidit, vel damno afficiat, ad nihil in conscientiæ foro tenetur Pater; quia, ubi culpa non est, nec adest pœna. *Instrut. de noxal. action. §. ultim.* vide Sylvestrum *v. Restitutio 4. versus fin.* Imò nec in foro externo leges præcipiunt, vt filius unquam dedatur à Patre pro noxa; quia id inhumanam saperet duritiem. Quando ergo damnum à filio infertur, sanctæ leges disponunt, ut ipse filius, qui filiber est: non verò Parens conveniatur.

§. III. *De obligatione restitutionis ex iniusto homicidio directo, &c.*

EX homicidio directo, & propter paritatem rationis ex vulneratione, mutilatione, &c. tunc solùm debetur in conscientia restitutio, cùm adfuit culpa gravis Theologica, hoc est, peccatum mortale: Ita de Lugo *tom. 3. de iust. d. 8. sect. 5.* si enim nulla, vel etiam in sententia multorum, venialis dumtaxat, saltem communiter nó debetur; sicuti etiam excusatur homicida, si unde solvat non habeat, vel si ex solutione iudicatur in gravem necessitatem: Ita Sanch. *lib. 1. consc. 4. dub. 7.* quæ sunt *alibi* universaliter dicta.

2. Iam verò in re nostra. Certum sit primò, eum, qui occidit scientem, volentémque, peccare quidem, sed ad nullam restitutionem obligari ex vi occisionis Ratio est, sive, quia non peccat contra justitiam, sive, quia ille dum sponte occidi vult, remittere videtur; quam remissionem de suis damnis temporalibus facere dum vivus fuit, potuit; quidquid renuant deinde hæredes. Dixi (ex occisione) nam aliundè, vt si quis occideret servum, quamvis volentem occidi, sed invito Domino, debebit sine dubio pretium servi restituere. Hinc sponte convenientes in duellum, nisi occisus fuerit deceptus in aliquo, vel ad duellum coactus, non obligantur ad ullam restitutionem; quia invicem sibi remittere præsumuntur. Vide de Lugo *tom. 1. de iustit. disp. 11. sect. 3. a num. 71.*

3. Certum sit secundò, homicidam, seu eius hæredes, si sufficit hæreditas: teneri restituere tum omnes legitimas (non autem superfluas) expensas factas in curatione occisi, si non statim mortuus est, extractà eâ pecuniâ, quam alioqui eodem tempore ad sui sustentationem expendisset: tum omne damnum reale, sive in honore, sive in fama, sive in pecunia per se sequutum ex injusta occisione, seu mutilatione. Ita Less. *l. 2. c. 9. dub. 19. n. præterim. 127.* de Lugo *tom. 1. de iust. d. 11 sect. 2. n. 31.* Ratio est, quia horum damnorum iniusta causa fuit homicida. Dico autem (per se:) nam de damno per accidens, seu indirecto, paulò antè dictum est. Dico rursus (sequutum,) nam si nullum eiusmodi consequutum fuerit damnum; ut accidit, si occisus rei familiaris destructor erat, vel homo nobilis, qui lucro, per artem, vel negotiationem, non vacabat, &c. non est unde restitutio debeatur.

4. Verùm. Qua ratione dignosces huius posterioris damni, seu lucri cessantis, vel damni emergentis mensuram cùm divinare non possumus, quandiu vivus fuisset is, nisi fuisset occisus; quantum lucratus fuisset pro familia; quantum fuisset periculum fortè potius amittendi, quàm spes lucrandi, &c. Respondeo, quidquid aliqui apud Lessium 2. *cap. 9. dip.* 20. mensurare laborent, id tandem morali, prudentíque iudicio esse expendendum; attenta sanitate juventute, modo vivendi, ac negotiandi, quo vtebatur, vel uti probabiliter poterat occisus: dempto semper aliquod pro periculis, & incertitudine, & rursus pro vtilitate hæreditatis, quam citiùs assequuti sunt hæredes. Pro labore, quo artifex, v. g. occisus, vel mutilatus impendisset; nihil puto demendum in favorem homicidæ. Ita idem, *ibid. dub. 19. num. 125.* quia injustè ipse homicida à laborando artificem impedivit. Rursus, puto homicidam non debere expensas funeris occisi: quia hæ semper fieri debebant, quare earum causa is nequaquam censetur.

Denique, quia hæc Iudicia difficulter haberi exactè possunt; optimum, expeditumque consilium est, ut totum id compositione, & transactione inter eos, ad quos res pertinet, peragatur.

5. Certum sit tertiò, homicidam non obligari ad restitutionem eorum, quæ ipse occisus acquisiturus esset, si occisus non fuisset, quando nulli sunt legitimi hæredes. Ratio est, quia nunquam quis tenetur ad damnum resarciendum? nisi id proximo sequutum fuerit: At damnum, de quo loquimur; non sequutum est contra ipsum occisum; quia hic iam est extra viuos; atque adeò damnum temporale contra ipsum sequi non potest, neque sequutum est contra heredes, quia hos non esse pari modo supponimus. Quando autem sunt hæredes, ea debet, in quibus hæredem læsit; de re iam subdo.

Quibus debeatur restitutio pro homicidio?

His enim tanquam certis, vel saltem probabilibus præmissis, dubitatur primò, quibusnam homicida restitutionem debeat?

6. Respondeo esse naviter distinguendum. Nam, vel de eo est loquutio, quod occisor debet occiso, antequam hic vitam finiat; quales sunt expensæ in eo curando, si statim mortuus non est, aliáque similia damna ante eius mortem fortè ipsi sequuta, quæ breviter enumerat expenditque Bossius *tom. 2. moralium, tit. 25. num. 6.* vel de eo, quod idem occiso debet pro damnis factis, postquam occisus vitam obiit, qualia sunt alimenta, quæ is daturus fuisset parentibus, vel filiis, si non fuisset occisus. Si loquamur de priore, debetur hæredi, quicunque ille sit, sive necessarius, sive extraneus. Ratio est, quia hæres succedit in omnia jura defuncti. Si de posteriore, non debetur nisi parentibus, filiis, vxori Defuncti, juxta ac eis damnum factum est. Ratio est (inquit rectè Lessius) non quia hæres succedit in jura defunctus; nam defunctus; nunquam habuit ius ad restitutionem horum damnorum, vt potè cuius obligatio post mortem eius orta sit; adde, & quia defunctus nullum damnum temporale sentit, dum defunctus est, quod resarciri velit. Sed ratio est, quia parens & filius, maritus & vxor censentur vna persona: atque adeò, qui vnum ex his occidit, alterum lædit: si ergo læsus est, debet ad æqualitatem per restitutionem reduci.

7. Hinc fit, ut si quis ex ipsis læsus nequaquam fuerit, non si aliquid ab occidente ex hoc capite ipsis restituendum; quia in eo casu in nulla re ipse damnum passus est: ergo in nullo reficiendus. Evenit autem eos aliquando non esse læsos, quando scilicet ipsi aliunde alantur; & propter aliquam causam iidem nequaquam futuri fuissent heredes occisi.

8. Ex distinctione allata *num. 6.* vides, fratribus, vel sororibus, etiamsi heredes sint occisi, & quibuscunque heredibus extraneis eiusdem, nihil esse restituendum ex posterioribus dictis damnis. Ita Mol. Salon. Less. Val. Fil. Bonac. aliique apud Bossium *tom. 1. Moral. tract. 25, num. 3.* quia hi non censentur vna persona cum occiso; Esse restituendum tamen ex prioribus? quia sunt legitimi hæredes, succedentes in omnia iura defuncti. Aliqua contra prædicta habet Thomas Hurtadus *part. 2. tract. 8. cap. 2. resolut. mor. 13.* Illud est favorabile, non obligari quempiam ad satisfactionem pro homicidio, nisi petatur, & nisi petatur intra tringinta annos; præscribi actionem, ita, ut non valeat

ampliùs peti. Excipe in vtroque, quando ideo non petitur; quia non potest, vel quia adest timor aliquis, & similia.

9. Quid, si nulli sint hæredes? Debebítne occisor restituere priora damna pauperibus: Posteriora enim non debere, iam patet ex dictis; quia nullis hæredibus existentibus, nulli facta est læsio. Respondeo: ita profectò: quia in similibus debitis ex delicto, censetur defunctus velle in vsus pios, ad animæ suæ favorem rem suam distribui: sed melior fortasse ratio est, quia sic videtur definitum esse ab Alexandro Pontifice, *cap. cum tamen, de Vsuris*, ut iterum *infra*, *lib. 7. cap. 1. §. nem. 20.* dicemus.

10. Quid si occisus, dum esset in vita remisit omne debitum homicidæ; Omne, inquam: nam rectè de Lugo *tom. 1. de iust. disp. 11 sect. 3. num. 61.* Sanchez *l. 1 consil. cap. 4. dub. 11.* citans Covar. Fel. Bart. aliósque advertunt, quando morti proximus occisori quis ignoscit, seu remissionem exhibet (quod certè occisor potest; sed non obligatur) intelligi de injuria, non de damnis temporalibus? nam hæc, nisi expressè remittantur, semper debebuntur; Respondeo occisum potuisse remittere omnia, dum erat inter vivos; atque adeò si plenè remittat: nihil nec Patri, nec Vxori, nec aliis quibuscunque hæredibus esse ab occisore restituendum. Ratio est, quia non fit his injuria, nisi ratione occisi; & contra occisi voluntatem; si ergo hic condonat, nihil contra occisi voluntatem retinebit occisor, quod restituere teneatur. Solùm ergo potuisset peccare pater remittendo, in aliquo raro casu; quo aliunde filij alimenta non haberent, &c.

11. Verùm contra hanc doctrinam, quæ est Lessij *2. lib. 2. cap. 9. dub. 26. num. 158.* & Thom. Sanchez *lib. 1. consc. cap. 4 dub. 12. num. 6.* insurgit de Lugo *loc. cit. num. 63.* asserens veram eam esse in prioribus damnis, quæ modò distinximus *num. 6.* de quibus poterat occisus disponere, dum vivebat: At non esse veram posterioribus, quia hæc damna in se patiuntur Pater, filius, vxor; non in alio id est, non in persona occisi: Ergo is remittere non potest. Non displicet distinctio: sed tamen Lessij, & Sanchez opinio probabilis item est; quia ij patiuntur quidem mala in sua persona, sed totum habere debuerant dependenter à Patris voluntate.

12. Denique hîc quæri solet, an homicida aliquid debeat: Primò, creditoribus occisi; Secundò, pauperibus, Tertiò, amicis, quibus occisus ex liberalitate, vel gratitudine multa donabat; Respondeo nulli ex his homicidam aliquid debere, quidquid nonnulli contra dicant. Ita Less. *loc. cit. dub. 26 per totum*, Dicastill. *lib. 2 de iust tract. 2. d. 7. num. 79.* Salon. Sotus, Bæcanus alique, quos citat, sequiturque Dian. *part. 5. tract. 4. resol. 57.* contra Layman, & Molinam, quoad creditores, &c. & *part. 3. tract. 4. resol. 54.* Ratio est; quia hi non sunt ita conjuncti moraliter cum occiso; vt damnum quod huic infertur, iudicetur, & filis inferri.

13. Illud certum puto, quod insinuat Lessius *loc. cit. num. 154. vers. Ratio maior vera est*, homicidam debere restitutionem predictis, quando is illum occidisset eo animo, ut ipsis in iis bonis noceret; siquidem tunc propter illam intentionem, peccabit occisor contra justitiam.

Hæc doctrina, quam Lessius, ut dixi insinuat, non videtur cohærere cum alia, quam affert *lib. 2. capite 9. num. 16.* & nos *superius* amplexi sumus: nimirum, occidentem non obligari ad restitutionem damni indirecti, etiamsi illud intenderit, verbi gratia, te non obligari ad damna secuta ex morte avari, qui mortuus est propter dolorem conceptum ex Thesauro à te illi surrepto. Cohæret tamen, nam ibi fur sive intendat, sive non intendat mortem, non est causa externa, nec physica, nec moralis mortis avari: at hic homicida est vera mortis causa, undeilli damnum patiuntur, & ex alio capite, illud damnum intenditur ab homicida; ergo meritò tunc peccat contra justitiam, & restitutionem debet: vide quæ dicam *lib. 8. tract. 3. cap. 4. §. 2. num. 3.*

Hæres occisoris quid debeat?

14. Dubitatur secundò: An heredes homicidæ obligentur resarcire damna occisi *num. 3.* dicta, quando ipse homicida fuit à judice pœna præsertim capitali condemnatus? Respondeo obligari. Ita Sanch, *loc. cit. c. 4. dub. 6.* Molin. *d. 84. n. 8.* Less. *l. c. d. 2. n. 137.* Vasq. *dub. 5. & passim* contra Rosellam, Sot. alióque cit. ab eodem Less *ibid.* illius enim pœnæ positio, sive ex officio proceserit Iudex sive ad læsæ partis, instantiam, est ex justitia vindicativa, & in bonum Reip. Cæterùm non apparet, unde per illam ad æqualitatem reducta sit inæqualitas rerum temporalium, facta parti læsæ. Nam pari modo fur, si capite plectatur; non propterea illi cessat obligatio restituendi, quæ rapuit. Illud concedo, quando hæredes occisi sunt divites, vel nobiles, qui eiusmodi damna temporalia petere sion consueverunt, facilè posse iudicari esse illis solo supplicio factum satis. At si pauperes sit ex vulgo, & præsertim quando damnum est grave; non video, nisi expressè remittat, qua ratione remisisse præsumenda sit.

Excedens modum tuæ defensionis; vel invadens; vel provocans, an obligetur ad restitutionem ex homicidio &c.

15. Dubitatur tertiò: De excedente modum justæ defensionis? Petrus, v. g. aggreditur. Paulum? is, cum se posset defendere, solùm vulnerando Petrum; tamen gladio transfodit & interemit: obligabitúrne ad restitutionem?

Respondeo: Hunc incurrere irregularitatem, certum sit: Ita Sayr. Avila, Reginaldus apud Dianam *part. 2. tract. 1. 16.* sed quoad restitutionem, de qua est sermo Lessius tria docet *ibid dub. 21.* Primò, si Petrus Paulum ad pugnam provocavit, Paulum ad nihil teneri: quia provocans videtur omnia damna remittere provocato, dum facit ei potestatem, ut contra se agat, quod potest. Quam doctrinam nos non multò ante *num. 2.* admisimus. Secundò, si Petrus aggreditur Paulum sine provocatione; teneri Paulum, si excedat in se defendendo, ad integram restitutionem: quia peccat tunc Paulus contra justitiam: excedendo modum. Tertiò, esse tamen probabile teneri solùm ad partem judicio prudenti æstimandam: quia multo minùs peccat, qui sic invasus occidit, quàm qui sponte, & excitus à nemine. Ego unum addo, Lector sapientior judicet. Siverum est primum dictum Lessij, sequitur Paulum invasum, qui extra modum occidit Petrum, ad nihil teneri. Ratio enim cur provocatus ad nihil teneatur, est, quia provocans judicatur remittere: sed invadens judicatur pari modo remittere: ergo, &c. Minor probatur, quia ipse iam scit invasum, omnia mala contra ipsum intentaturum; & tamen adhuc invadit: ergo præsumitur illis malis, seu damnis assentiri. Cùm ergo scienti & volenti non fiat injuria, in ipsum quoad bona temporalia non peccabitur contra iustitiam? atque adeò nullum restitutionis onus contrahetur, vide *num. 2. citatum.*

Favet huic doctrinæ Layman, *l. 3. tr. 3. p. 3. cap. 6. n. 5* dicens posse Iudicem in tali casu condonare restitutionem in pœnam injuriæ agressoris, vel rixæ actoris: affertque Molinam docentem eum, qui ob acceptam injuriam justo dolore, aut ira affectus vulneravit, vel occidit, v. g. Maritus occidit vxorem deprehensam in adulterio, in conscientiæ foro posse denegare restitutionem damnorum, donec ad Iudicem causa delata cognoscatur, vtrùm in pœnam delicti, atque injuriæ compensationem, restitutio ipsa remittenda sit, necne.

Dices: hoc sive provocantes, sive solùm aggre-

dientes,

tientes, non posse remittere damnum factum alteri, id est, suis hæredibus; ergo non possumus recurrere ad hanc remissionem. Respondeo: hoc iam dictum est satis *à num.* 10.

16. Huc pertinent tres subdubitationes. Prima, an qui potest fugere, si invadatur, nec tamen fugit, sed occidit invadentem, ad restitutionem obligetur: Respondeo, qui censent solùm tunc delinqui contra Charitatem, ut potè quia sine magno incommodo per fugam poterat illud homicidium vitari; consequenter putant, nullum vsque ad onus restitutionis. Ita Less, *lib. 2. cap. 9. dub. 21. n. 136. & dub. 107.* Molin. *disp. 81. num. 2.* Qui verò censent etiam peccari contra justitiam, ut pote, quia unusquisque habet jus ne occidatur authoritate privata; restitutionis oneri tenentur. Ita de Lugo *tom. 1. de just. d. 10. sect. 8. n. 170. & d. 11. sect. 2 num. 55.* Nos expendendum iterum damus, quod *num.* 15. proposuimus? nempe invadentem posse præsumi damna eventura remittere. &c.

17. Secunda: Quid iuris in restitutione, quando, qui ritæ initium dedit, occidit, vel occiditur; Respondeo, si Petrus rixæ det causam solùm verbis Paulo, & Paulus occidit Petrum, sanè Paulus reus erit restitutionis. Ita Molin. *loc. cit. num. 3. & 4. lib. 2. cap. 9. d. 21. n. 137.* quia ob solam verborum contumeliam, injustè Petrum occidit. Si contrà, in eundem Petrum solis verbis rixantem insurgat gladio Paulus, Petrus autem, ne occidatur ipsum Paulum transuerberet; ad nihil tenetur Petrus quia quamvis prædictæ verbalis rixæ cum peccato auctor fuerit; tamen postquam gladio contra ipsum Paulus insurgit, potest se defendere, & cum moderamine occidere injustè insurgentem: sic ergo de similibus philosophatur.

18. Tertia: Si pugnantibus Petro cum Paulo, socij alterutrius occident aliquem obligabitúrne Petrus, & Paulus est restitutionem occisi; Respondeo: si excitauerint socios, obligati non est dubium; quia iam sunt concausæ homicidij: At si sponte hi socij se immiscuerint, ipsimet imputetur: neque enim sola mea pugna causa est (nisi multum per accidens) ut alij accurrant, pugnent, occidántque, vide tamen quæ dicam *mox.* § 5. *can. 6.*

19. Illa quidem difficultas est non vulgaris: Si ego socios excitavi ad pugnam, & deinde remanet aliquis occisus ex ipsis meis sociis; an ego huic occiso restitutionem debeam;

Respondeo: Duplex de more est sententia: Altera docet te debere restitutionem, imò & contrahere irregularitatem; quia per consilium, & suasionem causa fuisti mortis. Ita Suarez, Avila, Navar. Covinch. quos citat, sequitúrque Dian. *p. 4. tract. 2. de irreg. resol. 12.* Altera negat te restitutionem debere, negátque irregularitatem contrahere. Ita Vasquez, Turrian. Gaspar Hurtad. quos citat, sequitúrque de Lugo *disp. 12. sect. 3. num 58.* quia suadent, licèt peccet contra Charitatem; cùm tamen nec fraude, nec dolo suadet, non peccat contra justitiam; scienti enim, & volenti non fit injuria: ergo damna ex occisione orta non tribuuntur illi, vt Authori iniusto. Quare si tu contra justitiam non peccas; nec debes esse obnoxius restitutioni, nec irregularitati: quòd si socios, propter agressionem tuam injustam contra tuos inimicos; in necessitatem conjecisti pugnandi; quia inimicum adversarij, ut te offenderent contra, tuos socios insurrexerunt, atque aliquem ex his occiderunt: sane tunc obligaberis ad restitutionem, & fies irregularis: qui tunc injusta causa fuisti mortis tui socij: ut ex re constat.

Pro bonis spiritualibus occisi, an aliquid debeatur?

20. Dubitatur quartò: An pro bonis spiritualibus, quæ fecisset occisus, si vixisset, debeat aliquid injustus homicida?

Respondet Lessius *lib. 2. c. 9. d. 17.* nihil debere; Bona enim illa vel considerantur quoad meritum, vel quoad satisfactionem. Prius est irreparabile; quia meritum vnius non potest alteri dari; atque adeò meritum homicidæ non potest reparare meritum occisi, quoad satisfactionem autem, quamvis hæc possit alteri dari, tamen non constat in casu nostro, an occisus aliqua satisfactione sit privatus; neque vtrùm ea, quam homicida pro eo exhibebit, illi profutura sit. Adde, non posse certam mensuram constitui; quam sit obligatus homicida exhibere. Quam ergo dabit? certè in tanta indeterminatione nullam: hæc ex Lessio.

21. Verùm, habe sequentem casum: Condiderat Petrus testamentum, in quo disponebat, ut ex redditu, quem exacturus erat ex sua pensione vitalitia, centum Missæ pro se celebrarentur; interim occisus est à Paulo, unde ex defectu census; qui ipsius morte cessavit, Missæ non sunt celebratæ: ad quid obligatur Paulus;

Respondeo: Salonius. *in 1. 2. q. 62. art. 2. contr. 4. f. 368* apud de Lugo *tom. 2. de just. d. 11. sect. 1. n. 3.* & quidem meritò, ad eas Missas relarcierdas obligat Paulum; si enim opifici à te restituendum est, quod per operas materiales tuâ causâ minùs lucratur, non video, cur, à te non sit restituendum pro damno spirituali, quod quis tuâ causâ invitus incurrit. Nec obstat, quod modò diximus ex Lessio, nesciri, vtrùm satisfactio hæc occiso profutura sit; quia nec scit contrarium; ergo res manet dubia negativè: in hoc autem dubio, melior esse debet conditio disponentis. Quod si verè constet occisum decessisse in mortali (sed quando de Christiano tanta certitudo?) tunc non vrgeret prædicta obligatio; siquidem inutiliter pro illa anima eæ Missæ celebrarentur.

Pro damno personali, an aliquid debeatur?

22. Dubitatur quintò: An ipsa vita, mutilatione, percussione, vel cicatrice reddita; præscindendo à damnis aliis, de quibus iam hactenus dictum est, aliquid restituendum sit; Respondeo nihil nec spirituale, nec temporale esse ex obligatione restituendum. Ita Sanch. *l. c. cons. c. 4. dub. 1. num. 7.* Less. *l. 2. c. 9. dub. 23.* multíque recentiores contra Sot. Scot. aliósque dicentes debere compensare pecunia; quorum sententiam probabilem putat idem Less. *l. 2. c. 9. d. 23. & c. 9. dub. 23. n. 140.* lege Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. disp. 7. dub. 4. num. 53.* nobiscum sentientem, citantémque Nauarr. Bannez, Petrum Nau. Vasq. Cou. aliósque. Ratio potissima est, quia probabilis est sententia docens non esse obligationem restituendi bona superioris ordinis, quando in eodem ordine restitui nequeunt; Et huius ratio est, quia virtus Iustitiæ commutativæ, quæ est illa quæ restitutionem præcipit, respicit, æqualitatem: ergo vbi æqualitas inter duo Iura esse non potest, illuc non se extendit Iustitia. Cùm ergo nulla hominis vita, nec pars, ut ita loquar, vitæ, vllâ pecuniâ, seu vllo bono inferiori æquari possit; sequitur justitiam non se extendere ad præcipiendum dari pecuniam, seu aliud bonum inferius pro vita, &c. Ordo autem bonorum est huiusmodi, ex Less. *l. 2. cap. 11. dub. 15.* Primum locum obtinet bonum salutis æternæ; sequitur bonum vitæ, membrorum, tum honor, & fama? denique facultates temporales. Prolixas rationes, obiectionúmque solutiones de hac re lege, si libet, apud citatos, & vide, quæ dicam *infrà*, cùm *de restitutione famæ* agam.

Alium pro alio occidens.

23. Dubitatur sextò. Quid iuris contra eum, qui volens occidere vnum, alium interfecit;

Respondeo, Vt id planiùs reddatur, & multa per hanc occasionem explicentur; tria certa breviter separemus, ab incertis quatuor.

24. Certum sit mihi primò, (quidquid sentiant Cou. Vgol. aliique apud Sanch. *l. 9. de mat d. 32. n. 26.*) eum; quia factâ diligentiâ putat hanc esse feram occiditque; sed deinde advertit esse Petrum, v. g suum inimicum, quem etiam occidisset, si cognovisset (quæ vocatur ignorantia comitans): peccare quidem ex interno affectu; sed non esse verum homicidam, nec contrahere pœnas: vnde non esse irregularem, non obligari ad restitutionem ex homicidio; &, si occisus fuerit fortè Clericus, non incurrere excommunicationem. Ita Sanc. *l. c. & n. 28.* Ratio est, quia illæ pœnæ oriuntur solùm ex ipsa actione externa injusta, quæ hîc non adest: solus enim pravus ille affectus est interior; nec ex illo processum est ad occisionem.

25. Quòd si quis hoc se animo gerat, ut velit occidere hunc quem nescit, vel dubitat, vel etiam suspicatur, an sit homo, an sit fera, an sit Clericus, an sit Laïcus; certè homicida erit, si ille homo fuerit: & erit excommunicatus, si ille fuerit Clericus. Ita Lop. quem citat, sequiturque Sanc. *ib.* quia tunc non affectus modò, verùm etiam opus externum injustum est; ut etiam est opus externum injustum, quoties debita diligentia non est advertenter apposita, vt ex se liquet.

26. Certum est mihi secundò: Si tu dum vis occidere Petrum Laïcum, casu, & omnino per accidens, ac præter intentionem occidisti Paulum, qui fortè, quia v. g. illac transibat, in se ictum suscepit, te non esse homicidam, nec obligari ad restitutionem, nec esse irregularem, nec esse excommunicatum, si fortè Paulus fuerit Clericus, Ita Sanch. *l. c. n. 27.* Fragosus *de Rep. Christiana p. 2. l. 1. d. 2. §. 1. n. 36.* citans Mol. & Coninch, Portellam, & apud Dianam *p. 9. tr. 4. res. 31.* Fagund. *in dec. l. 5. c. 1. n. 13.* Ratio est, quia tum nullum delictum commisisti contra Paulum: Supponimus enim inculpabiliter te gessisse, & omnino involuntariam tibi fuisse interfectionem Pauli; Ergo nulla pœna dignus es ex hac Pauli occisione adeò tibi involuntaria.

27. Certum est tertiò, Si occidas, seu percutias Laïcum, putans te occidere, seu percutere Clericum, te non incurrere in excommunicationem. Ita Sanch *ibid. n. 28.* Covarr. *in c. Alma mater p. 1. §. 10. 15, vers. vltimo, & passim.* Ratio est, quia excommunicatio est imposita non contra volentem, sed contra exequentem percussionem Clerici.

Remanent iam quatuor incerta; Primò, An si occidere volens Clericum Petrum, occidas per errorem inculpatum Paulum etiam Clericum incidas in excommunicationem, Secundò, An si occidere volens Petrum, vel quemlibet alium, per similem errorem occidas Paulum, debeas restitutionem ex Paulo occiso; Tertiò, Quid de irregularitate; illámne in vtroque casu contrales; Quartò, quid de violatione Ecclesiæ;

28. Quoad primum, Communis opinio docet, te incidere in excommunicationem. Ita Sanch. *l. c. n. 27.* citans Covarr. Cordubam, aliòsque, Bon. *loco mox citando*, afferens suarium, Molinam, aliosque, Rebellium *p. 1. l. 3. c. 12. n. 13.* Ratio est, tum quia & tu ipse, & animo Clericum tunc quis occidit; tum quia Ecclesia per se primò sub censuris intendit prohibere, ne homo, vel Clericus, quicumque ille sit occidatur, siue sit hic, siue sit ille.

29. Verùm probabile etiam censeo, non incurrere Ita Fragosus *de Rep. Christiana t. 2. lib. 1. d. 2. §. 1. num. 36* fusè probans, quem exscribit Diana *p. 9. tr. 4. n. 32.* Ratio est, quia actio illa exterior, ad quam solùm sequitur censura, non est à te voluntariè admissa, quia non est voluntas, ubi non præcedit cognitio? quare à te non fuit Paulus injuria affectus, nisi solùm materialiter: ergo non est caput, vnde procedere debeat pœna excommunicationis, quæ non est imposita, ut dictum est, nisi actioni exterioti formaliter injuriosæ, Confirmatur: quia propter eandem rationem simile quid dictum est, modò *num. 26.* ex Sanch. Id quod quamvis ibi admittat, non autem in hoc præsenti casu, contendátque disparitatem afferre, tamen eam nō videtur afferre sufficientem.

30. Quoad secundum de restitutione, est item duplex sententia, Priorem sequuntur ij, qui modo *n. 28.* Priorum ibi positam sceuti sunt; parenim videtur ratio: Ita quidem Bonacina *disp. 3. de restit. in partic. quæst. vnic. sect. 2. part. 3. num. 8.* sic hanc opinionem firmat: *Ratio est,* inquit, *quia primò, ita habetur* l. eum, qui nocentem § si injura, ff. de injurijs. *Tum quia secundò; hæc actio est injusta contra Paulum, sicet contra hunc hominem, licet falsò putetur Petrus. Tum quia tertiò, qui combussit Domum Caij, quam putabat esse Titij, tenetur ad restitutionem, ergo idem dicendum est in proposito casu. Tum quia quartò, qui percutit Caium Clericum quem putabat esse Titium Clericum; committit sacrilegium, peccat contra justitiam, & subiacet excommunicationi. Covar. Suarez, Sanchez, Iulius Clarus, aliique apud Rebellium, quamvis ipse putet homicidam in hoc casu non teneri ad omnimodam restitutionem.* Hæc Bonacina.

31. Non obligari tamen ad restitutionem probabile mihi apparet; quia ita sequitur ex ratione iam numero 29. dicta, à sentientibus non incurri excommunicationem. Et de Lugo quidem *tom. 1. de justit. disputat. 17. sect. 13. num. 75.* vide etiam *disp. 7 sect. 1 num. 25.* sic habet in hac re: *Dices si volendo occidere Petrum inimicum, per errorem occidis Paulum amicum, quem videns a longe non agnouisti & putasti esse Petrum, quem eo loco prudò ante, reliquerat; non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium, quia illud homicidium procedit ex ignorantia: quæ causat involuntarium: ergo similiter, si putas te furari rem Petri, & accipis rem Pauli; non committis furtum. Respondeti ad hoc potest: quidquid sit de antecedente, negando consequentiam, est enim differentia: nam in primo casu erras circa substantiam actionis: non enim vis occidere illum hominem, quem occidis? sed alium: quare illa actio videri potest involuntaria. At in secundo casu error non versatur circa substantiam actionis* (quando adest hîc error in furando, & restituendum, docebo *inferius, libro 8. tractatu 3. cap. 3. §. 6. num. 2. Vis enim accipere, & furari, (dicet iam damnificare) rem istam, circa quam non erras, sed circa dominum illius, quod non pertinet ad substantiam usurpationis huius rei; quare ista actio secundum se tota est voluntaria.* Hæc de Lugo. Notasti illud; (*non committis homicidium voluntarium, nec fortasse homicidium*) id quod dum non retiicit, videtur admittere. Si ergo non committis homicidium, non teneris ad restitutionem ex homicid o.

32. Confirmatur ex Fagundes *in dec. lib. 5. cap. 1. num. 14.* qui quærens, An homicidium prædicto modo ex errore commissum leges puniant pœna ordinaria mortis, an pœna arbitraria à Iudice imponenda, putat probabiliùs puniri arbitraria *Et ratio est,* inquit, *quia huiusmodi homicidium respectu illius, quem quis occidit, fuit merè casuale; & per accidens contigit: quare, licèt fuerit culposum, quatenus absolutè voluerit occidere; non tamen respectu occisi fuit voluntarium.* Hæc ille. Sergo non fuit verè coram Deo voluntarium respectu occisi; cur sic errans restitutionem illi debebit in conscientia?

33. Confirmatur secundò ex Molina *tom. 4. disputatione 30.* qui distinguit tria in casu huius erratæ interfectionis: Primò, delictum coram Deo; & hoc certum est esse mortale, ac si non fuisset sine errore, &c. Secundò, in ordine ad Rempubl. & hoc modo acceptum punitur ab eadem Republ. æquè, ac si fuisset sine errore (sic ipse putat; cùm probabiliùs modò contrarium iudicaverit Fagundez) & ratio est, inquit, quia æqualis læsio facta est Reip. cùm iam vnus homo ab ipsa ablatus injustè fuerit. Tertiò, in ordine ad ipsum Paulum per errorem occisum, & quoad hoc, sic loquitur: *Tertium verò est injuria Pauli interfecti, quæ in suos propinquos & hæredes suo modo redundat; & quam prosequi ad ipsos, etiam suo, ac defuncti nomine spectat. Et quod hoc, negandum non est, injuriam esse leviorem*

brorem, culpámque ac delictum levius esse; eo quod totum interfectionis delictum quodammodo sit divisum in injuriam, ac delictum adversus Petrum, quem interficere intendit, & injuriam, ac delictum in Paulum, quem contra suum intentum interfecit. Quia ergo id delictum; quoad Paulum, & quoad ipsius heredes est levius, minúsque indignum, ut condonari, facilius obtinebitur gratia, &c. Hæc Molina. Vbi videtur primò fundamentum, cur Rebellius modò n. 30. dixerit, ad partem restitutionis obligaverit sic interficientem, fortasse fuisse dictam à Molina injuriæ divisionem. Vides secundò sic nos posse confirmare, ne partem quidem deberi. Ideo Molina sentit levius tunc esse delictum, quia censet divisam esse injuriam partim contra Petrum, partim contra Paulum: sed iam n. 29. & n. 31. probatum est viderur, nullam esse voluntariam injuriam contra Paulum, ergo nulla ei debebitur restitutio.

34. Ex dictis respondetur ad rationes Bonacinæ allatas n. 30. nam ad Primam, lex illa nil aliud decernit, nisi dari actionem injuriarum: certè in foro externo, sive propter præsumptionem mali doli, sive ne detur ansa excusandi malefacta, sive ut puniatur ille malus animus occidendi ipsa factus externus per intentationem homicidij. Profertur Textus: *Si injuria*, inquit, *mihi fiat ab eo, cui sim ignotus; aut si quis putat me Titium esse, cum sim Sejus, prætulit quod principale est injuriam eum mihi facere velle, nam certus sum ego, licet ille putet me alium esse, quam sim, & idem injuriarum habeo actionem.* Hæc Textus, & nil præterea.

Ad secundam iam dictum est, negari ab hac secunda sententia, illam actionem est voluntariè injuriosam Paulo. Ad tertiam iam respondit modò *num.* 31. de Lugo. Ad quartam, iam quod in ea assumitur, negatum est à probabili sententia, quam diximus *n.* 29.

35. Quoad tertium, id est, quoad irregularitatem duplex est item sententia: Qui enim modò dixerunt illud homicidium parere excommunicationem, dicunt & parere irregularitatem ex delicto: iam enim voluit tunc homo occidere hominem. At, qui negarunt parere excommunicationem, negant parere irregularitatem: ita colligitur ex Fragoso citato, & ex iis, quos ipse citat, quia sicuti probabile est universim ex homicidio, quod omnino casu, & involuntariè, ac præter intentionem etiam ex opere illicito consequitur, non incurri irregularitatem; quando nulla illius suspicio, vel debitum inculpatè præcessit: ita in casu præsenti, in quo omnino involuntaria est, quoad substantiam ejusmodi occisio, ut iam vidimus. Ita Henriq. Conin. quos citat, videturque sequi Gasp. Hurt. *disp. 2. de irr. diff. 8. à n. 29.* Sane Fatinacius *in 4 1. declarat. f. 41. col. 1. in fin.* (affertur à Fragoso apud Dian. *p. 9. tract. 4. res. 31. fin.*) affert Declarationem Congregationis Cardinalium super Concilium Tridentinum, quod mandans occidere Petrum, si Mandatarius occidat Ioannem, non incurrit Mandans irregularitatem: At certè par videtur ratio in casu nostro. Vtraque ergo sententia probabilitatis fines videtur attingere.

36. Quoad quartum, idest, Ecclesiæ violationem, tria dico. Dico primò: sicuti si quis alium in Ecclesia occidat ob sui defensionem cum moderamine inculpatæ tutelæ, vel occidat omnino casu; & præter intentionem sine vlla mortali culpa; non polluit Ecclesiam: ita de Lugo *disp. 20. de Euch sect. 2. num. 4.* quia illi sic non fit injuria. Ita, si dum vult se defendere, loco unius, alium omnino inculpatè, & involuntariè occidat; nec Ecclesiam violabit? quia id, pari modo, & sine peccato mortali occidentis, vnde & sine Ecclesiæ voluntaria injuria contingit.

37. Dico secundò: Si culpa, unde processit occisio, si allunde, & non in genere injuriæ vitæ, vel effusionis sanguinis: ut si repræsentando turpia, ibi mors alicujus omnino præter intentionem sequetur; Ecclesia non violatur; ideo multò magis, si id cum errore contingat, nec violabitur Ecclesia; quia pariter non supponitur ea injuria, cujus est Ecclesiam polluere. Ita de Lugo *ibid.*

38. Dico tertiò: Si quis cum Ecclesiæ irreverentia occidere volens vnum, casu, & præter intentionem alium involuntariè occidat: vel (quod in idem recidit) volens occidere Titium, occidat per errorem Caium; communis opinio relata *n.* 28. docet pollui Ecclesiã: quia iam adest peccatum mortale in hoc genere irreverentiæ, & injuriæ occisioni in Ecclesia. An verò ex secunda opinione allata *n.* 29. colligi possit Ecclesiam non violari, quia tunc nulla est voluntaria injuria, sed solum materialiter; me sapientior expendat, decernátque, &c.

§. I. *Quatuor Casus ex sparsim dictis decidumtur.*

1. PRimus casus: Occidisti Petrum, nõ quidem animo, vt Paulo homicidium imputaretur; sed tamen quia prævidens fore illi imputandum, animosiùs occidisti spe impunitatis; immò idcirco occidisti (quia casus est fortior,) quia eam imputationem prævidisti, secus, nullo modo occisurus: ideo quæris, quod peccatum contra Paulum commiseris? Respondeo: in vtroque casu peccasti in Paulum contra Charitatem, non tamen contra Iustitiam; quia sic nulla ratione fuisti externa causa imputationis, vnde à restitutione immunis es, vnde & ab irregularitate. Ita Molin. *tom. 4. tr. 3. d. 86. num. 4.*

2. Secundus casus: Veneno infeci vinum bibendum à meo inimico; verùm casu advenit amicus, & bibit, me vidente, & me (ne meum crimen proderem) tacente: sùmme hujus amici occisor, & ideo irregularis? Respondeo nequaquam. Sic de Lug. *t. 1. de just. disp. 8. sect. 6. n. 86.* quia hujus mors præter meam intentionem evenit. Et ex alia parte, ego non fui injusta causa mortis; quia cum alia periculo meo non tenebar illum monere de veneno.

3. Tertius casus: A Scariis fuit Petrus metu mortis coactus ostendere Pauli domum; unde factum est, ut Paulus occisus fuerit, domúsque incensa: ad quid obligabis Petrum? Respondeo, Comitolus apud Dian. mox cit. damnat hunc homicidij, & restitutionis (vnde & irregularitatis) quia peccavit contra Charitatem, justitiámque: Neque enim metus mortis debuit illum excusare à tam gravi injustitia, cui ipse indicando ædes cooperatus est. Rodriq. quem sequitur, citátque e Diana *p. 5. tract. 4. res. 63.* propendet ad eum liberandum à restitutione: quia (aiunt) ipse non fuit causa moralis ejusmodi damni, sed tota causa fuerunt latrones? ex quo principiis paulò superiùs allatis sequitur nec esse irregularem.

4. Ad idem videtur propendere de Lugo, tom. 2. de iust. d. sect. 2. n. 21. 41. *Si scias*; inquit, *Petrum quærere inimicum ad occidendum eum, & aperias illi ubi sit, testificaris planè verum sciens tamen Petrum illa notitia abusurum ad homicidium ex sua malitia, non eris verè liber à peccato injustitiæ, sed particeps homicidij, saltem si nulla cogente necessitate cooperatus es.* Notas illud (*nulla cogente necessitate*) ergo ea cogente, ut certè est in casu proposito, liber ab injustitia esse videris.

5. Quartus casus: Petrus detexit quendam grassatorem latere in quodam antro, & Paulus videns latronem, clamavit; hic est latro; vterque, ut grassator, & latro comprehenderentur: súntne irregulares secuta eius mortè? Respondeo. Bonacina *de irreg. disp. 7. q. 4. p. 1. n. 18.* Avila, aliíque apud eundem, docent esse; Turrianus apud Dian. mox cit. & Diana *p. 3. tr. 5. res. 80.* negant, nisi quando sic manifestantes essent accusatores, vel testes necessarij ad cognitionẽ causæ, vel hoc facerent ut ministri Iustitiæ. Illos adi; hæc enim pertinent ad tractationem *de Censuris*, nec omittatur Layman *lib. 3. sect. 5. p. 3. cap. 7.* hæc, & similia breviter complectens.

§. V. *Ex iisdem sparsim dictis colligitur, quid sentiendum sit de cooperantibus cum Homicida.*

1. HI sunt consulentes, auxiliantes, mandantes, ratum habentes, non prohibentes homici-

dium. De quibus hîc breviter aliquando enim fusiùs dicemus, cùm agemus de restitutione, *lib. 8. tract. 4. cap. 2. per totum* Lege Layman *lib. 3. sect. 5. tract. 5. part. 3. cap. 4. num. 5.*

Consulens, & Auxilians.

2. Qui maligno consilio, vel auxilio, permovit hominem ad necem sibi, vel alteri inferendam; verè, ac propriè homicida est, si eventus sequatur. Quod si ille aliquod, sed non determinatum propositum antè conceperat, quod maligno consilio, vel auxilio tuo magis confirmasti; mitiùs quidem puniendus eris, sed irregularitatem non effugies. Ita idem *ibid.* vide id explicatius *infrà lib. 8. tract. 4. cap. 2. §. 2. num. 6.* Si sit dubium, an permoveris, *suprà, lib. 1. cap. 3. §. 7. v. Damnum secutum, à num. 2.* diximus; si ille omnino determinatus erat occidere, vide *mox num. 5.* & omnino *infrà lib. 8 tract. 4 cap. 2. §. 2. num. 6.*

Mandans, seu, quod idem est, iubens.

3. Qui homicidium fieri mandavit, secuto effectu, propriè homicida est, ordinariis pœnis, censuríisque subjectus. Sunt autem duo discrimina inter consulentem, & mandantem.

Alterum: Qui mandatum occidendi ante eius executionem expressè, vel tacitè revocavit; ab irregularitate, ex Avila *part. 7. dis. 6. sect. 2. dub. 4.* securus est, dummodo revocatio ad notitiam mandatarij pervenerit. At verò, qui consilio prauo dato, quod, v. g. turpe sit vindictam non sumere; aliquem ad inferendam necem permovit, licèt postea revocarit; tamen irregularitatem ex eodem Avila *ibid.* incurrit, si persuasus conceptum semel propositum nihilominus executus fuit. Ratio vtriusque est, quia si semel Petrum persuasisti, seu illi consilium dedisti, ut occideret; & deinde illum dissuadere conaris, non tamen ille dissuadetur, sed occidat: in vim occidet tui consilij, quod firmiter animo insedit: ergo homicida eris, & irregularis. At si solùm mandasti, cùm tota ratio mandati consistat in authoritate mandatis, mandato revocato, nihil tui remanet in mandato: quare si is adhuc occidat, ex se occidet, non ex tua authoritate; & consequenter tu nec homicida eris, nec irregularis. Nam propterea, si fortè consilium prædictum non fuisset in alia ratione fundatum, nisi in authoritate consulentis; æquiparatur mandato: & eo revocato, si adhuc fieret occisio: tunc, qui sic movit ad necem, sed revocavit, non esset homicida, nec irregularis. Quid si quis erravit in exequendo mandato? De hoc vide *suprà. §. 3. n. 35.*

4. Hactenus ex Avila, cæterùm propositus *p. 3. q. 5. dub. 8. n. 63. & 64.* (& probabile putat Less. *lib. 2. cap. 12. d. 3. num. 18.* lege Dian. *part. 3. tract. 5. resol. 83.* & *part. 4. tr. 2. res. 14.*) prædictum discrimen non agnoscit, docétque tum mandantem, tum consulentem, v. g. abortum animatum, vel motum inimici, non esse reos homicidij, nec irregularitatis, si ij revocaverunt mandatum, & consilium: quia pari modo, revocato consilio, ac revocato mandato; si sequatur homicidium, non imputabitur consulenti. Neutram ex his sententiis audeo appellare improbabilem.

5. Alterum: Si tu alicui mandas, ut is hominem occidat, ille mandatum excipiat, tuóque nomine exequatur; irregularis eris, licèt mandatarius iam antè concepto occidendi proposito, quamvis tu non mandasses, nihilominus homine occidisset. Si autem alicui suasisti homicidium, sed consilium tuum nihil ad effectum contulit, quia per seipsum ad occidendum planè determinatus, nihil omnino in proposito suo per se confirmatus fuerat: homicidium non commisisti, & sic ab irregularitate immunis eris. Ratio vtriusque est, quia mandatum sit in gratiam mandantis, consilium autem datur in gratiâ recipientis; ex quo sequitur, inquátu ut si studeat Petro, ut is occisionem faciat, qui Petrus tale propositum firmiter conceperat; sequitur; inquam, ut tu nihil efficiens. efficit enim ille ex suo firmo proposito: At verò si eidem mandes, isque mandatum exequatur, sequitur iam tuo nomine homicidium fiat, tibique ut causæ adscribatur.

6. Denique nota: si affirmanti tuâ gratiâ se hominem necaturum, credas id ab ipso futurum esse, neque contradicas, nec impedias, cùm possis; consentire, & mandare.

Eadémque ratio est, si te rixante, v. g. cum Ioanne, amici tui fortè supervenient; & à te non prohibiti, aut repulsi (addo, cùm possis) Ioannem in tuam gratiam occidunt; Quare in vtroque casu irregularis fies: recole quæ dixi *suprà. §. 13. n. 18.*

Ratum habens.

7. Qui suo nomine necem patratam, postea ratam habet, ad damnorum restitutionem minimè tenebitur. Ita. Mol. Less. Vasq. apud de Lug. *tom. 1. de Iust. dis. 15. sect. 2. §. 1. num. 32.* nec irregularis fit. Ita Vasquez; Turrianus, Hurtad. Tuar. Coninch. aliíque, quos citat. sequitúrque de Lugo *loc. cit. num. 34.* contra Molin. Sylu. Navarrum, aliósque. Ratio est, quia irregularitas infligitur ei, qui, aliquo tandem modo, est causa homicidij: & rursus, obligatio restitutionis consequitur tanquam effectus ad factum homicidium, seu ad damnum illatum: Sed quia, per ratificationem homicidij, vel damni antè à reo commissi, nemo efficitur vllo modo causa, cum ad præteritum non sit potentia: ergo, &c. Neque dicas ratihabitionem retrotrahi, & mandato comparari in *Regulâ Iuris in. 6.* & de facto excommunicationem contrahi ab eo, qui percussionem Clerici nomine suo factam ratificat: ergo etiam in casu nostro. Ne id dicas, inquam; nego enim consequentiam: & ratio negationis est, quia ratihabitionem retrotrahi est per fictionem Iuris, & eius dispositionem; ut de facto Ius *cap. cùm quis de sententia excom. in 6.* disposuit in dicta percussione Clerici, quæ certè dispositio non est in irregularitate, nec in obligatione restitutionis.

8. Porrò; si quis homicidium, vel damnum non suo nomine patratum postea approbet, non censentur ratificare, atque adeò nec censuram aliquam contrahere, multò minùs restitutionis obligationem; quia nemo ratificare potest; quod suo nomine gestum non est *cap. cum quis, de sententia excom. in 6.* de natura ratificationis vide multa rectè explicata à Bordono, viro certè docto, & erudito *tom. 3. contr. 32. num. 1. & deinceps*, vbi item multa de ratificatione professionis.

Non prohibens.

9. De hoc dictum est satis paulò antè *cap. 3. §. 1. à numero 10.* & multa dicentur *libro 9. cicato. tract. 4. cap. 2. §. 6.*

FINIS LIBRI SEXTI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

IN DECALOGVM.

Non Adulterabis.

IVXVRIA, quam hîc prohiberi, vt certum supponimus; est vitium oppositum Castitati per excessum, & versatur circa delectabilia tactus in rebus Venereis, id est, in rebus ad generationem seruientibus. Ejus species numerari solent: Fornicatio, Sacrilegium, Adulterium, Incestus, Stuprum, Raptus, Peccatum contra naturam, quibus claritatis gratiâ; adde Impudicitiam, quæ consistit in tactibus, aspectibúsque impudicis.

De his ergo docui *in Methodo expeditæ Confessionis*, *lib. 2. cap. 7. per totum*, quæ certè hîc repetenda non essent. Verùm ne manca sit præsens tractatio, & ne ad alios libros, in re tam frequenti, & quotidiana, Lector ablegetur; hunc ordinem seruabo, vt *in quolibet capite* rescribam primò, quæ *in Methodo citata* docui; deinde cætera addam quæ absolutam reddant tractationem.

CAPUT I.

§. I. *De Fornicatione.*

1. IN *Methodo expeditæ Conf. lib. 1. c. 7. §. 4.* sin habes: Initium facimus à simplici fornicatione, quæ est prima luxuriæ species. Huc tamen multa aggerimus, quia hîc frequentiora; nam cæterùm, non rarò in aliis luxuriæ speciebus, quas *mox* subiiciemus, eadem eueniunt.

2. Qui committit per illicitam copulam fornicationem; non satis explicat dicendo; *peccasse contra Castitatem*, sed addere oportet, *se copulam habuisse*. Ita de Lug. *disp. de pœn. sect. 5. num. 238.* quia secus, non explicatur malitia propria copulæ fornicariæ, quæ est diversa à malitia quacunque contra Castitatem.

3. Qui committit tria, v. g. peccata cum tribus fœminis ejusdem rationis, non tenetur declarare fuisse tres fœminas, cùm satis sit dicere: *Ter fornicatus sum.* Ita Bonac. *de Sacram. disp. 5. q. 5. p. 2. sect. 2. §. 3. diff. 3. prop. 3. num. 14.* Ratio est, quia eadem est malitia, sive cum tribus, sive ter cum eadem nisi fortè aliquando id interrogat Confessarius, ut occasio proxima tollatur, quæ ex illa frequentia cùm eadem timeri potest: de qua dixi *in Methodo, cap. 1. §. 1. n. 5. & 6.*

4. Peccatum cum filia Confessoris, nec ex se est sacrilegium nec incestus; sed simplex fornicatio. Ita Filliuc. *tom. 2. tr. 30. cap. 5. n. 205.* aliique. Quare, qui id commisit, satis est fateri, *se fornicatum esse*. Præscindimus autem à sollicitatione Confessionis: Nam *sollicitatio* ejusmodi est specialiter confitenda, cum sit contra reverentiam Sacramento debitam. Præscindimus item, quando esse Confessarium, assumeretur ut medium ad peccandum, vel quid simile: tunc enim adesset nova malitia, vel contra reverentiam Sacramenti, vel contra similem Virtutem.

5. Virgo sive Vir ex Fill. *c. 1. tract. 30. cap. 3. n. 71.* sive Puella, ex Sanch. *de matr. lib. 7. disp. 4. num. 5.* Coninch, *de Sacram. disput. 7. dub. 4. num. 19.* qui prima vice, voluntariè frangit Virginitatem; non peccat peccato diverso à simplici fornicatione, secundùm opinionem aliquorum: quare sufficiet fateri fornicationem, nec obligatur virginitatem manifestare. Idem dic, si se polluat, si morosè delectetur, si vir desideret virginem sine voluntate vim inferendi: in his enim non additur ex qualitate adiecta virginitatis, nova species malitia.

6. Fidelis peccans cum infideli: quantum est ex hoc capite, non peccat, nisi simplici fornicatione, ex opinione probabili. Ita Azor. *lib. 3. cap. 29. quæst. 3.* licet etiam esse contra Religionem, id est, contra reverentiam Sacramenti Baptismi, non negem esse probabile. Ita Sanchez *lib. 7. de matr. d. 5. num. 12.* de Lugo *disp. 16. de pœn. sect. 6. num. 36.*

7. Confirmo priorem probabiliorem: quia principalis ratio, cur dicendum foret, hoc esse peccatum speciale, est, quia Ecclesia, dum prohibet conjugium Fidelis cum infideli, prohibet etiam quamcunque conjunctionem; cùm sit idem motivum, id est, ut pro reverentia nostræ Religionis, vitetur illa conjunctio, quæ est damnosa tum ipsi Fideli, tum proli educandæ. Quæ est ratio Sanchez, *ibid.* allata, & approbata à de Lugo, *ibid.* Sed hæc ratio non multùm vigere videtur: ergo, &c. Minor probatur; nam primò vbi vnum prohibetur, non intelligitur & aliud, quantumvis simile; ut est notum in Iure. Multò plus, quia secundò, intervenit non parva disparitas: nam in Matrimonio est longè major conjunctio, quàm in copula furtiva. Tertiò, quia etiam sic intelligerentur specialiter prohibita civile commercium, colloquutio, familiaritas, imò & servitium infidelium, ex quibus oriri maius periculum sanè potest. Fateor esse peccatum, quando quis cum infidelibus (existente eversionis periculo, vel scandalo) familiariter degit: sed hoc non est illud de quo agimus; sed quid commune ad omnes actiones periculo peccandi expositas. Quartò, cùm totam hanc malitiam specialem ducant adversarij à prohibitione Ecclesiæ prohibentis Matrimonium Fidelis cum infideli, sequitur, saltem regulariter, non esse novum formaliter peccatum: quia communiter talis prohibitio inculpabiliter nescitur; imò probabiliter, ut patet ex dictis, iudicatur non adesse. Denique pœnæ grauissimæ; legibus contra hoc peccatum constitutæ, ostendunt quidem gtavitatem, sed non diversitatem specificam: sicuti pœnæ constitutæ in homicidium qualificatum, v. g. proditorium, non ostendunt differre specie à non qualificato. Sed hæc satis, contra nostram brevitatis sectandæ consuetudinem.

8. Quid de Sodomia cum infideli? Respondeo, idem videri dicendum; nempe abundè esse, si fateatur quis,

commissam à se fuisse sodomiam; si quidem, ut, ex dictis constat, non appareat, unde necessariò derivetur specifica diversitas.

9. Quando quis, cum sit *frigidus*, vel *Eunuchus* cum aliqua peccat, debet fateri, se esse talem. Ita Sanch. *lib. 9. de matrim. d. 19. num. 8.* Ratio est, quia tunc, non solùm adest malitia fornicationis, sed etiam malitia contra naturam: cùm adsit frustratio finis naturalis, idest, finis generationis; atque invtiliter tum suum, tum fœmineum semen à tali frigido provocetur.

10. Quando positivè invitas alios, sollicitásque, v.g. puellam cum qua deinde peccas; aliqui sentiunt, non debere te esse sollicitum explicare, te fuisse primum ad alliciendum. Ita Io. Sanch. *in select. d 1. n. 24. in fin.* de Lug. *de pœnit. d. 16. sect. 5. n. 142.* ex sententia Vasq. sed est contra Thomam Sanchez *in decal. l. 1. c. 6. num. 14.* & contra Bon. *de Sacram. disp. 5. q. 5. par. 2. §. 3. diff. 3. num. 19.* eadem enim malitia, licèt non tam gravis, est, quando non invitans, cum illa peccas; adhuc enim particeps ejus peccati. Idem diximus *in Methodo, c. 4. §. 1. num. 3.* de confabulantibus in Missa. Idèmque dic de turpi collocutione, & similibus: neque enim propter eandem rationem, te obligo ad explicandum, an primus fueris. Quòd si quis sollicitavit, sed deinde non processum est ad opus, vel certè multò pòst; debebit sanè Sacerdoti id subjicere, ut potè peccatum sollicitationis distinctum ab ipso opere pravo.

11. Quando quis in copula non servat debitum modum, sed vel à latere, vel sedendo, vel præposterè, vel viro succumbente; modò servetur vas naturale, nec sit periculum effundendi semen extra vas (id quod tamen rarò esse solet, quia matrix saltem partem majorem seminis attrahit:) non est circumstantia necessariò confitenda. Ita Sanchez *de matrim. lib. 9. disputat. 16. n. 3.* quia id accidentale est copulæ, & in conjugatis, vel est veniale, si ob voluptatem; vel peccatum nullum, si in necessitate.

12. Qui incipit, nec absolvit copulam, debet explicare: quia licèt tunc sit fornicatio ex actu; non tamen est re ipsa fornicatio, sed tactus impudicus. Ita Sanch. *ibid. disp. 19. num. 3.* Qui item eandem copulam incipit, & deinde resilit, seménque dispergit; debet id explicare: quia adest tunc duplex malitia, id est, fornicationis ex affectu; & mollitiei, quâ, re ipsa semen dispergitur, vt ex se constat.

13. Quando quis carnaliter, vel alio quocunque peccato peccat; non est necesse explicare, sese exposuisse periculo peccandi, ingrediendo domum, v.g puellæ, & deinde peccasse: Sic de Lugo *disp. 16. de pœn. sect. 12. n. 511.* quando enim hæc duo, id est se exponere periculo peccandi, & peccare simul concurrunt, nec inter ipsa tanta mora, vel contraria intentio intercedit, quanta necessaria est ad distinguendum vnum numero peccatum ab alio; vnum peccatum moraliter sunt. Id non est in *Method.* sed fuit nunc addendum, propter valdè rarum casum, quo quis se periculo exponeret, mox statim pœniteret, sed statim postea peccaret, &c. Nec potest objici, esse quidem vnum numero, sed includere duas species malitiæ; nec, inquam, hoc potest objici, quia se exponere toti periculo peccandi, & eodem peccato peccare, ejusdem sunt speciei. Quod si intercedit prædicta mora, non est mirum debere explicari, quia tunc sunt duo numero distincta peccata. Quia media ex se licita, vel ex se illicita adhibet, ut fornicetur, qua ratione fateri debeat, diximus *in Methodo, lib. 2. cap. 1. §. 10.*

14. De eo, qui ex consuetudine inveterata fornicatur, diximus *in Methodo, lib. 2. c. 3. §. 3.* De recidivo diximus *ibid. lib. 3. c. 3. §. 4.* Eum, qui cum magna contentione peccat, cum magna voluptate, cum tanta continua duratione, quia solùm addit circumstantiam aggravantem; explicare eas circumstantias non necessariò debere, diximus item *ibidem cap. 1. §. 18. de circumstantiis aggravantibus.*

§. II. *Additio.*

1. Fornicationem esse peccatum mortale, & contrarium asserere esse hæreticorum, decretum est in Clem. *Ad nostram de hæreticis*: sed an sit solùm prohibita iure positivo, an etiam iure naturali, atque adeò se sit intrinsecè mala; quæritur à Doctoribus. Et Durandus quidem, *in 4. dist. 33. q. 2.* Martin. de Magistr. *q. 3. de luxuria*, Caram. *in Theol. mor. à num. 1603.* alijque putant esse solùm ex lure positivo; verùm communis omnium ferè Doctorum sententia docet esse ex lege naturali. Ita apud Val. *tom. 3. disp. 9. q. 3. p. 3.* & Sotum *lib. 5. de iust. q. 3.* contendentem esse errorem in fide contrarium lege S. Thom. *2. 2. q. 114. art. 4.*

Mihi duo sunt certa: Primò hanc communem esse veram sententiam: Secundò, data hac veritate, dicendum à nobis esse, dari rationem naturalem id certò probantem? sed ingenuè fateri nos debere, eam à priori nondum clarè esse compertam. Ita solemus respondere cùm de Cœli quibusdam occultis, cùm de Quadratura circuli, alijsque similibus, etiam in Philosophia disputatis: ea nimirum certa esse, certisque rationibus posse probari; verùm eas nondum adhuc fuisse manifestè ab vllo propositas. Dixi (à priori) nam à posteriore, satis manifestè probatur, præsertim ex eo, quòd si non esset iure naturali prohibita, in aliquo tandem vrgentissimo casu posset in ea dispensari, quod nullo modo dici potest. Lege Boss. *tom. 3. moral. titul. 24. numer. 8. & 9. de Pollutione & numer. 26. & 27. de ipsa fornicatione*, aliósque, quos idem citat. Sed hæc Scholasticis enucleanda relinquamus. Nos quoad praxim.

Concubinatus.

2. Dubitamus primò: De concubinatus, qui quamvis possit esse inter Conjugatos, sacro Ordine initiatos, Religiosos, &c. & sic pertinere ad alias species; tamen, quia frequentiùs est inter solutos, huc merito illum reducimus.

Respondeo: Concubinatus non solùm est quando quis Concubinam domi retinet; sed etiam quando foris extra domum, modò ad illam per modum habitus, ut libet, accedat. Vtrum periculosum peccatum, propter continuationem peccandi, duásque pœnas habens? Vna est in foro interno, ut non possit Concubinarius absolvi, nisi domo ejiciat Concubinam; vel si ea habitet extra domum, nisi firmiter proponat ad illam non accedere, additâ experientiâ alicuius temporis, iuxta prudentiam Confessarij.

3. Quid, si ejici non possit? de hoc *in Method. conf. lib. 3. cap. 3.* (adde Bonac. *de matrim. q. 4 p. 14. numer. 12.*) non pauca dicta à nobis sunt, sicut etiam *ibid. lib. 2. c. 1. §. 7.* de modo, quo ejusmodi habitualia peccata sunt apud Sacerdotem deponenda.

Altera pœna est in foro externo. Tridentinum enim *sessione 14. cap. 8.* decrevit, ut Concubinarius ter ab Episcopo, admoneatur; qui nisi resipiscat, excommunicetur: quòd si per annum in excommunicatione perseveraverit, castigetur. Concubina item ter admoneatur; quæ nisi resipiscat, ejiciatur à Civitate, vel etiam ex Diœcesi. De pœnis Concubinarij lege Azor. *parte tertia, lib. 3. cap. 6.* Concubinarius si sit Clericus, suspensioni subiacet, ex Trident. *sessione 25. c. 14.* sed post sententiam, lege citatos Doctores, quibus adde Sayr. *tom. 1. Clau. Reg. lib. 8. cap. 2.* Graff. *lib. 2. cap. 76.* Tolet. *lib. 1. cap. 76.*

Copula cum Vidua.

4. Dubitamus secundò: An copula cum vidua sit simplex fornicatio; Respondeo, Ita; quia vidua soluta est. Et licèt Navarrus *in manual. cap. 27. num. 97.* putet hanc

hanc si fornicetur, seu ut loquuntur jura, ni honestè viveat, amittere tutelam filiorum ante sententiam Iudicis, probabilius tamen est, non amittere, nisi post sententiam.

Instas pro Navarro; Vidua amittit tutelam per secundas nuptias, etiam ante sententiam; ergo & per vitam fornicariam. Respondeo: nego consequentiam, nam illud prius expresse sic decretum est in Iure: hoc posterius nequaquam.

5. Rursus: eadem Vidua, si fornicetur intra annum luctus, etiam per unicum actum, amittit omnia bona, legata sibi ex liberalitate à Marito relicta; sed post sententiam; quia hæc est pœna. Videatur omnino Sanch. *de matr. l.7.d.91.n.2.* At si post annum luctus fornicetur, nihil amittit ita Gloss. *in authent de restitut. §. fin. v.* Matrimonium. Covarr. *in 4. Decret. 2. c. 7. num. 12.* Ratio est, quia Iura loquuntur solùm de anno luctus; cur ergo ad alios extendamus? Annum luctus Iura civilia tanti faciunt, ac venerentur, ut si intra illam transeat Vidua ad secundas nuptias, velint *l.1.c.de secund.nuptiis*, eam amittere legata sibi à viro relicta: sed meritò hæc à legibus Canonicis, *l.2.de secundis nuptiis*, & *ibi* Innocent. *n.1.* Host. *num.2.*) est abrogata, quia cuilibet soluto, matrimonium liberum est.

6. Denique, si Maritus usum fructum, vel legatum reliquat uxori, si castè vivat; tunc certè, si castè non vivat, ante sententiam legatum amittit, etiam in conscientia: quia illa non est pœna, sed conditio à Marito requisita. Illud noto: hoc *castè vivere*, excludere omnem illicitam copulam (non ergo secundas nuptias, et Molina, Sanch. Vasq. Dicast. apud Dian. *p.10. tr.15. res.21.*) etiam unam, vel alteram, ex Rosell. Sylvest. apud Sanchez *l.7 de matr.d.91.n.32.* (sic mihi videtur, licèt sciam aliter aliquibus videri) imò etiam occultam. Ratio est, quia quamvis, v.g. mentiri semel, non faciat mendacem: At in materia Castitatis, præsertim respectu fœminæ semel cecidisse, est non castè vixisse. Conjice ex eo, quòd si sciretur, usque ad mortem, vir honesta reputaretur. Conjice rursus, quia si fortè concipiat, jam per novem menses, dum habet in utero, inhonesta meritò habetur: imò & semper deinceps, filio illegitimo existente teste luxuriæ Matris. Cùm ergo unus casus etiam occultus ex se feret conceptionem & totius vitæ dedecus, causabit in casu nostro exclusionem à legato debito castè viventi. Dixi (in casu nostro?) nam quando illud, *castè vivere*, exposcitur, non ut conditio, sed in pœnam delicti, id quod ex verbis testatoris colligi debet; probabile est ex Sanch. *ibid.n.4.* exposci crimen esse alias notum; quia debet probari in foro externo, & requirit sententiam Iudicis.

Est nihilominus probabilis contraria sententia, id est, legatum relictum Vxori, si castè vixerit, intelligendum esse non de turpitudine occulta, sed de ea, quæ aliis sit cognita; ita ut fœmina existimata tanquam honestè, & castè vivens, possit sibi in conscientia lucrari legatum. Ita Castro Pal. *t. 5. disp.4.p. 13. §. 7.* cui adhæret Diana *p.10.n.13.res.8.* alios citans, licèt contrariam dicat esse probabiliorem. Vide etiam *ibid.tract.15.res* 21. Ratio est, quia valdè præsumi potest, Virum respexisse ad honorem apud homines, non verò ad ipsam naturam turpitudinis. Idem propter eandem rationem esse in ea, quæ communiter reputatur virgo, si virgini relinquatur legatum, vel hæreditas, probabiliter docent non pauci. Ita Martinus de S. Ioseph, Trullench. Layman, aliique ab eod. Diana citati *d. res 8. vers. confirmatur hac opinio.* Nullò magis si non recipiendo legatum, deberet propria turpitudo palam fieri.

7. Potrò non puto illud (*si castè vivat*) excludere omne peccatum contra Castitatem. Vnde si polluatur, si impudicè tangat, &c. dummodo non sit copula, potest legatum consequi. Ita Sayr. *tom.1. Claud.l.8.c.2. num 8.* Leg. Sanch. *ibid. num. 39.* quia in locutione hominum communi, illud *castè vivere*, excludit illicitas copulas, non verò ejusmodi ex se occultos turpitudinis actus. Atque id in conscientia; nam in foro externo, si fortè ad illud deducantur ejusmodi impudici tactus, cùm sint vehementis Conjecturæ de copula, facilè fœminam à legato repellent. Ita Castr. *t.5.disp.4.p.13.§.7.n.20.*

Copulam non perficiens. Remissivè.

8. Dubitamus tertiò. An fornicans incepta copula possit, & obligetur illam inceptam non perficere, quamvis adsit periculum effusionis seminis extra vas? Sed de hac re dicam *infr.c.3.§.5.n.16.*

Copula cum Sponsa alterius.

9. Dubitamus quartò. An copula cum sponsa alterius de futuro, sit fornicatio? An adulterium! Respondeo esse fornicationem. Ita Sanch. *l.1.de matr.d.3;* Basil. Pont. *lib.1.de matr. cap.6.n.8.* aliique, quia per sponsalia nondum sponsus ius in sponsæ corpus consecutus est. Cùm, contrà, quia ius hoc consequitur ad matrimonium, sive consummatum, sive etiam tantummodo ratum; ideo tunc adulterium erit.

Ignorantia in Fornicatione

10. Dari posse ignorantiam invincibilem circa præceptum non fornicandi, saltem apud Barbaros & incultos, probabile est: Ita Azor. *p.2.l.3.cap.9. quæst.1.* Fag. *l.9. in dec. c.1. n.11.* quia non admodum manifestè illud deducitur ex primis principiis luminis naturalis, Lege citatos.

Caput II.

§. I. *De Sacrilegio.*

1. IN *Methodo exp.conf.l.2.c.7.§.1.* sic habes: Pergimus ad sacrilegium, quòd duplex in hac materia est. Alterum quod contrahitur ex persona sacra: Alterum, ex loco sacro.

Sacrilegium ex persona sacra.

2. Quoad primum, quod est, quando aliquis, qui Deo per votum castitatis se consecravit, adhuc turpia quæcunque, v.g. mollitiem, fornicationem, &c. non veretur admittere, certum est, ut *ex Methodo.cap.1.§.8. præsertim num.52.* constat, non oportere explicare, an semel, an pluries Castitatem voverit; quia id non addit differentium specialem.

3. Quæstio igitur superest, An qui violat votum solemne castitatis, id explicare teneatur; an sit satis, sic fateri *Violavi Votum Castitatis*: quod est quærere, an Votum simplex, & solemne, quod quidem solemni habent tum professi, tum Sacerdotes) differant specie?

Dico esse probabilissimum, cum Sanch. *lib.7. de matr. d.27.n.27.* & *lib.5.in dec.c.6 n.14.* tutúmque in praxi, non differre specie; atque adeò solemnitatem illam Voti non esse necessariò declarandam. Ratio est, quia utrumque votum eandem Religionis virtutem æquè respicit.

Hinc Sacerdos non obligatur in peccatis contra Castitatem explicare Sacerdotium; sed satis est, si dicat, *se voti reum Castitatem violasse.* Ita Sanch. *d. disp. 27. n.30.* Fag. *lib.4.pr.Eccl.2.c.3.n.5.*

Hinc Episcopus, & Generalis ordinis Religiosi, ex hoc capite (nam si adesset aliorum scandalum, iuxta supradicta de scandalo, aperiendum esset) in fornicatione, v.g. non obligatur manifestare *se esse Episcopum, si esse Generalem*, &c. satis erit si votum tantummodo manifestat. Ita Sanch, *d. disp. 27.n.34.* quidquid dicat Fag. *d. lib.4.c.3.n.8.* Hinc Religiosus non est obligatus explicare se vel Religiosum esse, vel Sacerdotem, sed satis est, si explicet

explicet *Votum*. Hinc fœmina soluta, v.g. peccans cum Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel professo, vel habente vota biennij Societatis Iesu, &c. sufficit si dicas, *se cum eo, qui Voto obnoxius erat, peccasse*. Ratio horum est eadem, quæ *præcedenti num.* dicta est.

5. Sed iam exoritur alia difficultas: An qui habens Votum Castitatis, est causa inducens alios ad turpiter peccandum; debeat suum tale Votum explicare? v.g. Petrus Sacerdos, vel Religiosus consilium dat, vel inducit Paulum, & Antoniam nullo voto obstrictos, ad illicitum congressum; debétne Sacerdos ille eam inductionem fatetur, explicare se esse Sacerdotem?

Respondeo non debere. Ita Sanch. *l. 5. in decal. cap. 6 n. 10. in simili.* Ratio est, quia Votum non videtur se extendere, nisi ad obligandum voventem, ne ipse in sua persona delectationes Venereas admittat; non verò, ne alios ad easdem inducat, propriam enim, quámque Castitatem promisit; non alienam.

6. Hic denique nota, Novitium qui nondum vlla vota emisit, non obligari patefacere *se esse Novitium* si forte peccet contra Castitatem: quia donec voveat, novam speciem peccati non committit.

De Peccato cum filia Confessoris, an sit Sacrilegium explicandum Confessario; dixi *superiùs*, §. 1. *n.* 4.

Sacrilegium ex loco sacro.

7. Iam verò quoad alterum genus in hac materia, quod est, quando, in loco sacro, ejusmodi turpia perpetrantur; sciendum est, per voluntariam pollutionem, seu seminis effusionem, quando notoria est, pollui Ecclesiam, & reconciliatione indigere. Certum autem est copulam illicitam, & quamcunque illicitam seminis effusionem, in loco sacro habitam, si sit notoria, superaddere peccato rationem sacrilegij in Confessione patefaciendam.

8. Sed quid primò: quando copula est occulta? Respondeo; licèt communior, & probabilior sententia sit, etiam tunc esse sacrilegium. Ita Suar. *t. 1. de rel. lib. 3. c. 7. num* 4. Sanch. *lib. 9. de matr. disp. 15. num.* 11. Bon. *de matrim. q. 5 p. vlt. n. 7.* Tamen probabile etiam est, non esse, atque adeò in Confessione minimè explicandam. Ita Vasq. *t. 1 p. 2 disp. 98. cap. 3. n. 6.* Basil. Pont. *de matr. lib. 10. cap. 10 n. 15.* citans alios, & dicens esse sententiam communem Doctorum. Ratio est, quia in tantum est sacrilegium, in quantum polluitur Ecclesia: at non polluitur per occultam copulam: ergo &c. Quando autem fuit occulta copula, sed deinde post aliquot dies, v.g. facta est notoria; polluitur quidem Ecclesia in foro externo, indigétque reconciliatione: At copula præcedens non fuit in foro interno sacrilega, nec ab illa, quia occulta, fuit Ecclesia violata.

Idem docet Ascanius Tamburinus his verbis: Ecclesia, & cœmeteria occultè polluta, quando pollutio latet, non indigent reconciliatione; at quando incipit publicari violatio, necesse est, ut Ecclesia reconcilietur.

9. Quid secundò: Si copula sit licita, id est, conjugalis? Respondeo, si adsit necessitas, non esse sacrilegam: de qua vide Sanchez *lib. 9. de matr. disp. 15. n. 12.* & nos dicemus paulò *infra c. 3 § 5. n. 40.*

10. Quid tertiò: De osculis, tactibus, & locutionibus turpibus sine effusione seminis in Ecclesia publicè factis? Respondeo non esse ex hoc capite sacrilega; unde nec specialiter in eorũ Confessione sacer locus aperiendus Ita *ibidem.* Ratio est, quia hoc sacrilegium committitur ex eo, quòd violatur Ecclesia (quæ quidem violatio per sacros Canones inducta fuit:) at per solos tactus quomodocunque impudicos, quamvis cum pollutionis periculo (modò pollutio non sequatur) non violatur Ecclesia: ergo, &c.

11. Notanter dixi (ex hoc capite:) non enim est negandum, si quis hæc vel similia exerceat in loco sacro cum magna Ecclesiæ irreverentia, ut si meretricem publicè ante Altare impudicè quis tangeret, si in sacro templo lasciuas Comœdias repræsentet, &c. non est quam negandum, ab hoc sacrilegij sceleris in sua propria specie committi, etiam secluſa omni humana prohibitione. Ita Bon. *circa 1. Decal. pr. q. 6. n. 14.* & alij *passim.* Ratio est, quia esset gravis irreverentia divini cultus, atque ac ipsius Summi Dei notabilis injuria.

12. Petes, quid intelligitur, ad hunc effectum, nomine loci sacri; Respondeo quamvis ad effectum refugij locus sacri nomen intelligatur, includátque nõ solùm Ecclesiam ipsam, Capellásque suas, sed etiam Sacristiam, Monasterium, &c. Ita Sanch. *lib 9. de matr. disp. 15. n.* 24. At ad effectum constituendi sacrilegium, tum homicidio, tum in furto, tum hîc, intelligitur sola Ecclesia, & solum Cœmeterium, hoc est, Ecclesia cum suis Capellis consecrata; aut saltem ab Episcopo benedicta, sacris officiis, aut sepulturæ fidelium deputata. Sanchez. *ibid. à d. num.* 23. non ergo oratoria sæcularium priuata, etiamsi ibi celebretur ex licentia Pontificis. Sanchez *ibid. n.* 39.

13. Denique adverte duo: Primò, non addere novam sacrilegij speciem, circunstantiam temporis sacri. Ita de Lugo. *disp. 16. de pœn. sect. 12. num.* 523. Sive igitur festivo, sive die veneris Sancto commissum fuit peccatum, non est necesse ejusmodi temporis in Confessione meminisse. Nisi forte ex alio capite Deo, ejúsque cultui irreverentia aliqua notabilis irroperetur. Ita ibi *n.* 524. ut si quis, v.g. ludos publicos, vel Comœdias, & ludicra spectacula exhibere in die Veneris Sancto, vellet; id enim esse contra Dei reverentiam, nemo dubitare debet.

14. Secundò: Nec ex se superadditus similis sacrilegij malitia, ex eo quod quis peccet gestando sacras Reliquias. Ita Fill. *t. 2. tr. 30. c. 7. num.* 129. apud Dian. *p. tract. resol.* 18. Ratio est, quia non videtur tam gravis irreverentia.

15. Quid, si Sacerdos, v. g. portans Sacram Eucharistiam, vel primò copulam carnalem haberet, vel secundò infamaret, seu furaretur, seu quid simile peccatum patraret? Respondeo: in primo casu magnam irreverentiam agnosco; unde & grave speciale sacrilegium contra Religionem commissum, atque adeò Sacerdos subijciendum. In secundo tam gravem irreverentiam non video. Nec novum est, non omnia peccata aequalem turpitudinem continere: nam propter eandem rationem eum, qui valde impudica ante Altare exercet, non dò *num.* 11. à sacrilegio non liberavimus; liberamus tamen alia peccata non ita turpia committentem. Ita Azor. *t. 3. cap. 17. quæst. 15.*

§. II. *Additio.*

1. VNum hîc addendum superest: Contra eos, qui rapiunt vel sollicitant, vel corrumpunt Moniales, quod est committere sacrilegium ex parte fœminæ, fulminatur in iure Canonico, *c. si quis rapuerit 27. q. 1.* pœna capitis, & item sacrilegi bona Monasterio depentantur. Nota illud *vel*: significat enim eandem incurri pœnam, etiamsi raptus non adsit, non sollicitatio; & etiamsi adsit sollicitatio sine raptu, &c.

Duas esse numero malitias in Sacerdote, seu Professo peccante cum Professa, speciatim aperiendas in Confessione; dicam mox *capite sequenti*, §. 1. *n.* 2.

De Sacerdote Græco vxorato, an sacrilegium committat, si alias tangat; dixi in superioribus *l. 2. c. 6. §. 3. n.*

CAPUT III.

§. I. *De Adulterio.*

1. IN *Methodo conf. lib. 2. cap. 7. §. 6.* sic habes: Certum est conjugatum turpiter peccantem cum soluta, vel contrà, debere explicare se esse conjugatum: quia tunc adest nova species, nempe adulterium, sed quæstio

ne est, An quando conjugatus cum conjugata) & idem
ueritur, quando professus, seu Sacerdos cum professa)
ccat, explicandus sit status veri, sique: An satis sit dice-
Commisi adulterium sacrilegium, &c.

2. Dico non esse satis; sed adulterium, vel sacrile-
um parte utriusque esse perpetratum, fore neces-
ium explicandum. Ita de Lugo *disp.* 16. *de pœn. sect.* 5.
m.258. Ratio est, quia tunc duo sunt commissa pecca-
, alterum, quo quis peccat in sua persona; alterum,
quo cooperatur cum alia, ut illa in propria persona
peccet.

3. Sodomia cum conjuge etiam sua, est adulterium,
denique bestialitas, sodomia, & similia delicta vxorati,
eram cum solutis, sunt adulteria, ut item mollities: at-
que adeò explicanda. Idem dic de osculis, & tactibus im-
udicis, &c. Ita Sanch. *de matr. d.* 18. *num.* 4. Azor. *tom.* 3.
l. 3. *cap.* 23. Ratio est, quia in his semper injuria fit
conjugi.

De delectatione morosa conjugati, vide *infrà, l.* 10. *c.* 3.

4. Superest hic, tanquam in suo loco, quærere, An
qui sponsam habet de futuro, id explicare debeat, si con-
tra Castitatem peccet? Respondeo. De hac re dixi pau-
lo *superius, cap.* 1. §. 2. *nam.* 9.

§. II. *Additio.*

Sodomia Conjugati.

1. Dixi §. *præcedenti, n.* 3. sodomiam cum propria
Conjuge esse item adulterium; unde sequitur,
spectandum esse in confessione declarandam. Quidquid di-
cat contra Sanch. & alios, Machadus apud Dian. *p.* 5. *tr.* 12.
resol. 11. Iam ex hoc emergit difficultas: An satis sit ejus-
modi scelus sic parefacere: *Peccaui contra naturam cum
Conjugata*: Respondeo, non esse satis; addendum enim
necessariò est, eam conjugem fuisse propriam. Ita Sanch.
lib. 9. *de matr. disp.* 18. *num.* 4. & 5. Pontius apud Castr.
disp. 3. *de matr. p.* 4. §. 3. *num.* 17. Bossius *p.* 3. *moralium,
tit.* 21. *sect.* 11. *num.* 32. Ratio est, quia secùs explicetur
peccatum, quod non commisisti: per illa enim verba:
Peccaui contra naturam cum Conjugata, significatur, quòd
alter Vir injuriam passus per te sit. Dices: Addat pœni-
tens se cum Conjugata peccasse. Viro consentiente. Re-
spondeo: sic significabitur, injuriam factam esse contra
propriam pœnitentis vxorem; quasi verò pœnitens
adulter fuerit vxore alterius, nó vero vxore sua. Replicas:
Addat se cum Conjugata peccasse, propria ipsius pœni-
tentis Vxore consentiente. Respondeo; sic imputaretur
propriæ Vxori peccatum, quod non commisit; nempe
eam cooperatam esse cum peccato Vxoris alterius Viri;
quæ Vxor alterius, per hæc verba, significatur. Sodomiam
esse passam.

1. Obijcis. Dicendo: *Peccaui contra naturam cum mea
Conjuge*, notam infamiæ apud Cõfessarium in turo ejdem
Conjugi. Respondeo: de hac tota re dictum est universim
in *Moth. Conf. l.* 2. *c.* 9. §. 2.

§. III. *Adulterij Pœna.*

1. NVlla pœna spiritualis, qualis est excommunica-
tio, irregularitas, &c. ex adulterio, saltem ipso fa-
cto, incurritur. Temporales autem sunt quinque. Prima,
ut dos, & donata propter nuptias amittantur. Secun-
da, ut amittatur ius petendi debitum conjugale. Tertia,
ut incurratur aliquando obligatio restitutionis. Quarta
mores à Iudice infligenda adulteræ, non autem adulte-
ro. Quinta, ut propter ipsum adulterium possit fieri,
divortium. De hac quinta, *in tractatu de Matrimonio*,
Quarta pertinet ad Iudices externos; De tertia & secun-
da, hic nostrum erit nonnulla delibare. Denique prima,
quamvis pertinere item ad eosdem Iudices; quæ tamen
de illa nobis videbuntur necessaria, non præternitte-
mus.

2. Primò ergo, licèt adultera Vxor amittat dotem
(non verò in jure in communi paraphernalia, ex Sylv. *v.
Adulterium*, *q.* 6. lege Sanch. *l.* 10. *de Matr. disp.* 8. *num.* 10.
qui notat aliud ex iure Regni Castellæ.) eámque Vir lu-
cretur post sententiam (nam ante sententiam solùm po-
test eam retinere, si fortè ejus habet possessionem; non
verò ab Vxore possidente eripere) ante tamen, si Vir;
adulterante Vxore, & ipse adulteretur, non amittit do-
tem Vxor. Sic Covar. *in* 4. *Decret. p.* 2. *cap.* 7. §. 6. *num.* 2.
Menoch *lib.* 2. *de arb. casu* 287. afferentes Iura; quia, ut
habet textus, l. viro, ff. sol. matr. *Paria delicta mutua com-
pensatione dissoluuntur.*

3. Hinc fit, ut vir occultè adulter non possit in con-
scientia vxorem publicè adulteram accusare civiliter, &
dotem acquirere; quod si acquirat, tenetur in conscientia
restituere. Ratio est, quam tangit Sylvester. *v. Dos q.* 15.
quia leges disponunt applicare dotem Viro, non quidem
adultero, sed innocenti.

Quid, si post dotem ipsi applicatam à Iudice, vir
adulteretur? Respondeo, tunc non teneri eam Vxori resti-
tuere, saltem ante sententiam Iudicis; quia ex una parte
eam jam fecerat suam, & ex alia, hæc est pœna, &c.

Dixi (accusare civiliter:) nam criminaliter, hoc est, ad
damnandam adulteram, etiam morte, potest: Ita Sanch.
l. 10. *de matr. disp.* 8. *n.* 33. quidquid alij *ibidem* contra di-
cant, quia, quoad criminalia sunt impares vxor, & vir in
hoc delicto: vxori enim sub pœna mortis, non autem
Viro adulterium prohibetur. De pœnis adulterij, præter
citatos, vide Azor. *p.* 3. *l.* 3. *c.* 8.

5. Secundò, Adulter amittit per leges jus exigendi
debitum conjugale ab Vxore, unde sequi videtur peccare
adulterum, si suæ Conjugi conjungatur; quia sine Iure
conjungitur. Lege Nau. *in summa. c.* 22. *n.* 23. Dico tamen
cum Soto *in* 4. *dist.* 16. *q. vn. art.* 6. id non sequi; quia hæc
est pœna, ad quam incurrendã requiritur accusatio par-
tis, & sententia Iudicis, adde Conjugem innocentem,
quando fortè scit adulterium sui Conjugis, posse, remit-
tere injuriã sibi factam, & sic innocenti non jus offendi;
quia volenti, & consentienti nulla fit injuria. Lege
Sanchez, *l.* 10. *de matr. disp.* 13. *præsertim à n.* 10. qui opti-
mè declarat, quando esset scandalum retinere apud se
Conjugem adulteram; quid faciendum innocenti ne vi-
deatur cooperari cum adulterio.

6. Tertiò: Conjux innocens potest negare debitum
adultero, quia nimirum frangenti fidem, fides non debe-
tur: debet autem esse certus Conjux, saltem per vehe-
mentem suspicionem, de adulterio, si enim dubiæ, vel
etiam probabiles essent conjecturæ, negare debitum non
posset; quia nemo est spoliandus iure, quod possidet, pro-
pter dubium, vel probabilitatem, vt latè diximus, *l.* 1. *in
decal. c.* 3. *n.* 6.

Dixi (Conjux innocens:) nam si & ipse adulter sit;
negare debitum licitè nequit; quia jam injuriæ adulte-
rij compensatæ invicem sunt.

7. Quoniam verò conjux innocens potest, si velit, in-
juriam sibi factam remittere, & reddere debitum Con-
jugi adultero, ut modò dictum est; quæruntur duo: Pri-
mò; An sufficiat remittere mente, atque adeò nihil
sciente Conjuge adultero de tali remissione? Secundò,
an si semel innocens remisit, possit in posterum nega-
re debitum, ex vi adulterij, non quidem novi, tunc
enim posset sine controversia; sed ejus, quod remis-
sum est?

Respondeo ad primum, sufficere. Ita Sanch. *lib.* 10. *de
matr. c.* 14. *n.* 2. quia ejusmodi remissio non est donatio, vel
similis contractus, ad quorum valorem requiritur accep-
tatio; sed est veluti cessio quædam Iuris, ad quam sufficit
ipsa mera renuntiatio; hac enim posita, statim, sagittæ
instar, jus competit cessionario: sicuti renuntiata hære-
ditate, statim sine alia acceptatione competit substituto
hæreditas: sic ergo, facta remissione à Conjuge inno-
cente, statim adultero competit Ius petendi, quod erat
per illam injuriam adulterij impeditum.

Respondeo ad secundum, non posse deinde negare
debitum, nec accusare adulterum. Ita idem *ibid. n.* 1. Ratio
est,

est quia injuria semel remissa, reviviscere nequit, & jus negandi, &c.

8. Porrò hæc remissio duobus exhiberi potest modis: Primò verbis: Secundò factis, quod secundum fit, quando sponte & nulla necessitate exigente, innocens sciens adulterium alterius, copulam reddit, vel petit, vel ridet, confabulatur, & similia amoris indicia exhibet cum adultero. Spontè, inquam, si enim vi, vel levi etiam metu hæc præstat; non est æquum, ex Sanch. *l.* 10. *c.* 14. *n.* 15. innocentem privari suo acquisito jure, & sibi præjudicare: cùm nemo in necessariis præsumatur liberalis. *l. rem legatam. ff. de admittendo legato.*

9. Ex hoc autem alia enascitur controversia: Si enim Innocens det signa illa amoris, vel copulam reddat, petátve; statimne intelligetur verè remittere, atque adeò non posse ampliùs in conscientia negare debitum, vel accusare? Dico (in conscientiâ: scio enim cum Sanch. *l.* 10. *d.* 14. *à n.* 6. in foro externo ea signa haberi pro omnimoda remissione, & consequenter, illis exhibitis, repelli à Iudicibus accusationem.

10. Respondeo: triplici modo se gerere potest Innocens, dú ea signa sponte exhibet, & scienter: Primò, animo vero remittendi. Secundò, animo nullo modo remittendi. Tertiò, abstrahendi ab vtroque, hoc est, exhibet quidem illa, sed nec habendo animum expressum remittendi, nec animum non remittendi: Si primo modo, jam scientiâ negare debitum, vel accusare: quia jam remissio injuriæ satis, supérque facta est, quæ, ut modò diximus, nunquam reviviscit.

11. Si secundo modo: Cùm tunc verè innocens non remittat, remanebit in suo Iure, atque adeò negandi debitum, & accusandi. Ita Sanch. *l.* 10. *de matrim. d.* 14. *n.* 21. Dices at qui fictè promittit, obligatur ad damna secuta ex fictione; ergo & qui fictè remittit. Respondeo, ex hac ficta remissione nullum damnum adulter patietur; solùm enim reddere copulam debebit, & pati illa amoris signa, quæ in hominum existimatione damna non sunt.

12. Si denique tertio modo se gerat læsus Conjux, putat Sanchez, *ibid. circa fin.* cum non posse negare debitum, vel accusare; quia ea signa amoris tam voluntariè, susceptа, sunt vera remissio. Nec est eadem ratio (inquit) de professione Religiosa, quæ requirit actum positivum profitendi: quare si fiat animo simili negativo, seu præcisivo, non est valida: non est, inquit, eadem ratio. Primò, quia ad professionem requirit expressissima quædam voluntas profitendi, cùm sit susceptio novi status. Secundò, quia illa amoris signa majorem habent connexionem cum reconciliatione, quàm ipsum exercitium actvum professorum habeat cum ipsa vera professione. Hæc Sanchez; quæ tu sapiens Lector, expende; ergo expeditam disparitatem nondum introspicio.

§. IV. *De restitutione damnorum ex adulterio.*

1. Cæsar locuples iuvenis suscepit filium ex Maria vxore Pompæij paribus fortunis ornati; quem ratus Pompæius suum esse primogenitum alvit per multos annos: & tandem contulit ejdem Majoratum, postabito vero primogenito, quem non multis post annis cum eadem Maria legitimè genuit. Ad quid ergo obligabimus Cæsarem, & Mariam adulteros, tanti damni causas? Si enim nullum damnum reale subsecutum fuisset ex adulterio, ad nullam pecuniæ restitutionem eos esse obligatos scimus omnes: priùs de adultero, mox de adultera seorsim. Nec deerit interim resolutio de filio ipso jam grandiusculo, si fortè sciat, se esse ex adulterio.

Adulteri obligatio.

2. Hac in re certum sit: Primò, si Maritus fortè adulterium sciens, exigat satisfactionem pecuniæ pro ipso adulterio; Adulterium posse renvere: quia id prohibitum est *l. transigere, ff. de transactionibus.* Quòd si culpè adulter velit satisfacere in pecunia, potest Marítus in conscientia illam retinere: quia hæc est compensatio sine lenocinio, ut suppono, leges autem solùm foro externo satisfactionem illam vetant, ne detur lenociniis.

3. Certum sit secundò, adulterum nisi certus moraliter sit, illam esse suam prolem, ad nihil obligari. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis. In casu autem hac in re certum moraliter censeri debet, quia prudenter creditur, ut opponitur nullo modo vincitur probabile. Ita Lessius *lib.* 2. *c.* 10. *d.* 6. *n.* 50. Sotus, Navarr. Dicast. eosdem cit. *lib.* 2. *tract.* 2. *de iust. d.* 7. *dub. num.* 160.

4. Certum sit tertiò, si adulter aliquo modo sciat adultera prolem susceptam supponeret Marito pro tenerí in solidum, & ex æquo cum ipsa adultera, tum alimentis, tum de hæreditate. Ratio est manifesta, quia tunc adulter est per se primò causa damni consecuti quando enim consilium est in consulentis, & executio commodum, vterque tenetur æquæ primo pro rata, & in defectu alterius singuli in solidum, hoc est, in totum. Lessius *ibid. d.* 41.

5. Certum sit quartò, si adulter sit certus de sua prolicèt non suaserit suppositionem, teneri per se ad alimenta (quæ hæc sint, *superiùs*, dixi *lib.* 5. *cap.* 3.) Ratio est, quia ipse est nunc verus Pater, & illi incumbit alere filium. Dico, per se: nam adesse suas interdum exceptiones, ex modo dicendis à *n.* 9. colligetur. Superest ignorare decernere de Majoratu, vel fideicommisso, vel etiam de parte hæreditatis, quam fortè aliquis similis spurius, aut legitimus esset filius, acquirit.

6. Dico esse probabile, adulterum certò noscentem suam prolem, ac non procurantem, ut ea supponatur pro legitima, non teneri ad restitutionem dictæ hæreditatis &c. probabile etiam esse, teneri. Ratio posteriori dicti est, quia probabiliter censent non pauci hunc adulterum esse causam directam, proximámque illius damni filiorum. Ita Sotus, Henriquez, Diana aliique recen. apud de Lugo *de iust. tom.* 1. *d.* 13. *sect.* 2. *num.* 10. Dicastill. *l. mox cit.*

Ratio prioris est, quia contrarium autumant alij contendentes, hunc esse causam per accidens, indirectam, & remotam. Addunt, solùm Matrem esse causam proximam illius damni; dum adulter, nec suadet, nec procurat. Ita Lessius, Vasquez, Molina; Turrian. Rebellius, aliique communiter apud eundem de Lugo, quos ipse sequitur ibid. Habe exemplum. Si Petrus v. g. furetur à te tuam supellectilem, tu verò ad eam compensandam, furaris pecuniam à Tertio. Petrus non tenetur ad restitutionem pecuniæ, sed solùm supellectilis per ipsum ablatæ: ita adulter est quidem reus adulterij, sed non furti, seu Majoratus, v. g. injustè collati filio spurio: hoc enim furtum sola adultera, occasione adulterij committere videtur. Vtraque opinio saltem propter bonos Authores, probabilis est: legatur & Dicastillus *lib.* 2. *de iustitia, tract.* 2. *d.* 2. *dub.* 2. *à num.* 165.

Obligatio Adulteræ.

7. Dico eam per se obligatam ad restitutionem omnium damnorum, per se filiis legitimis provenientium. Ita Lessius *lib.* 2. *c.* 10. *d.* 7. Vasq. Molin. Turr. aliique apud de Lugo *d.* 13. *sect.* 3. Ratio est, quia ipsa est immediata causa, cur Maritus, & filij legitimi credant illum esse verum filium, atque adeò eo damna patiantur.

Tenetur ergo juxta regulas universales, vel ex suo peculio moderatè expendendo, vel filium ad Religionem inducendo, vel simili quopiam modo procurare, ut quantum potest, damnum caveatur, vel resarciatur.

8. Dixi autem (per se provenientium) nam debet restituere veris filiis ea omnia, quæ ipsis tanquam suis debentur, tale est fideicommissum, majoratus, hæreditas Auj, Avunculi, Consanguineorum, si forte hæc collata

collata fuerint filio spurio. Contrà, non opus est restituere, quæ filiis veris non debentur. Si quis enim putans illum spurium esse verum filium, aliquid ei donet liberaliter, quod fortè non dedisset, immò dedisset veris filiis, non obligabitur Mater, id veris ejusdem filiis restituere: quia id non est damnum per, sed multùm per accidens proveniens ipsis, qui jus in eam donationem liberalem non habebant.

9. Dixi iterum (per se esse obligatam:) nam excusari potest ex sex capitibus, quorum secundum solùm excusat à manifestatione sui adulterij, non verò à restitutione bonorum, si alia excusatio non superaddatur.

Primò igitur excusatur, si non sit certa de prole adultera, ut modò diximus de adultero, licèt enim fortè id Mater ignoret, potest tamen contingere, ut propter vicinitatem copulæ adulteri, & mariti, prorsus ignoret, vel ambigat saltem.

10. Secundò: Si non sit moraliter certa, se posse spurio persuadere illegitimitatem; cui certè non tenetur communiter fidem habere contra se filius cùm possit suspicari Matrem aliis filiis velle favere. Quando ergo filius non tenetur credere, & ex alia parte prævidet Mater nihil se profuturam; frustra esset manifestatio.

Signanter dixi (communiter non tenetur;) nam si filius convinci possit, ut quia est multa fide Mater digna, vel testibus, aliove modo eadem Mater probet toto tempore partus spurij absuisse Maritum; tunc sanè & tenetur filius credere, hæreditatémque respuere; & Mater tenetur, nisi aliunde adsit excusatio veritatem patefacere: quia ipsi tenetur ponere omnia media apta, ad resarcienda, & continuanda damna filiorum.

11. Tertiò: Si filij, vel Maritus remittant obligationem. Et sanè, nisi aliquid multùm grave obstet facile potest præsumere ejusmodi remissionem mater, & sic nihil manifestare. Nam maritus potiùs censetur velle nescire adulterium Vxoris, ne subeat tantùm dedecus, periculúmque invadendi adulterum, adulterámque; quàm amittere aliquid ex bonis fortunæ. Et filij præsertim ingenui præsumuntur potiùs nolle scire matrem à tanta obligatione vrgeri, quam aliquid fortunatum amittere.

12. Quædam sic se liberavit. Habebat ea filios tres, quorum vnus erat ex adulterio, & quia ab illis nihil sibi timebat, sic eosdem est allocuta: *Vnus vestrùm non est legitimè conceptus; si eum nominarim compellavero, ab hæreditate necessariò depelletur.* His auditis timuit quisque sibi, ne spurius declararetur; quare omnes exorarunt à matre silentium, spuriúmque quicunque is esset filij invicem iura cedentes, in partem hæreditatis admiserunt. Huic remedio obstat vnus, ait Covarruvias in *Reg. peccatum, p.* 1. nam filij legitimi metu coacti, adeóque minùs sponte consensere. Approbo dictum. Verùm, si omnes verè id, & ex animo; non autem ex metu fecissent, idque explicitè declarassent, se scilicet iura cedere propter amorem matris, vel ob reciprocam benevolentia inter se simul eadem in domo educatos; tunc admittatur remedium, quia sic ex omni parte est voluntatia remissio.

13. Quartò: Si mater suis bonis, vel alio modo posset, vellétque compensare sufficienter pro omnibus damnis per se provenientibus: quia hoc modo, jam habent filij æquivalenter, id quod accepit spurius.

14. Quintò: Si periculum vitæ, vel similis mali: hoc enim existente, nemo obligabit adulteram, ut se prodat; quia vita nullo pretio est æstimabilis, & quia in extrema necessitate, omnia sunt communia.

15. Sextò: Denique si sit periculum vitæ iuxta famiæ; quia fama est superioris ordinis, & meritò rebus temporalibus præferenda. Sanè hæc excusatio frequentissima est: deficit interdum nihilominus: quando scilicet Mater est prostitutæ famæ, vel etiam quando se deberet solùm prodere apud prudentem filium, vel apud paucos; Et ex alia parte damnum esset tam grave aliorum filiorum, vel Reipublicæ: ut illa parva infamia ex manifestatione proveniens, superaretur notabiliter à tanto damno.

16. Ex his vides, rarò in praxi occurrere casum, in quo adultera suum scelus prodere cogatur. Fauétque Pontifex, dum universaliter dicit *c. Offi. de pœn. & rem.* adulteram esse ad pœnitentiam admittendam, licèt nolit suum crimen marito revelare.

§. V. *De Conjugatorum peccatis in materia luxuria.*

1. OCcasione adulterij vtile fore Lectoribus censeo, in vnum hic veluti fascem ea colligare, in quibus peccare solent conjuges in vsu Matrimonij. Quæ ut ordinatim proponantur, ad tria capita reducam, ad pollutionem, ad copulam, ad impudicos tactus; tactuique similia.

Pollutio conjugalis.

2. Conjux impudicis tactibus se polluens, vel exercens ejusmodi tactus, intendens habere pollutionem: aut cum probabili periculo illam habendi, mortaliter peccat peccato contra naturam. Ita Navarrus *cap.* 16. *num.* 12. & passim. Ratio est, quia Matrimonium non dat conjugibus facultatem, nisi ad eam seminis effusionem, quæ generationi inservit: hæc autem maximè illi adversatur.

3. Propter eandem rationem eodem modo ijdem peccant, si sese mutuò ad pollutionem provocant. Immò hæc culpa, & præcedens, species est etiam adulterij, speciatim confitenda. Ita nos *in opusc. de Confess. lib.* 2. *cap.*7.§.6.*num*.... Ratio est, quia per hanc turpitudinem, præterquam quod semen prodigitur; dividitur eorum caro, contra datam in matrimonio fidem. An ipsis liceat provocare se tactibus in ordine ad copulam: & an ijsdem liceant aliqui tactus cum pollutionis periculo, dicam mox *n.* 43. *& deinceps.*

4. Vxor tamen, licitè petet, & reddet debitum marito, qui solet sine ipsius consensu in fine copulæ extra vas, consultò semen effundere. Ita Pont. *lib.*10.*cap.*11.*num.*3. contra aliquos, quia ipsa, dum petit, redditque, id facit quod ex se bene fieri potest, & propter malitiam viri, non debet suo iure mulier spoliari. Sed quid faciet in hoc casu Vxor, si ipsa, nondum seminavit; paulò post dicam *n.*17.*&* 18. Est item peccatum contra naturam, si conjuges, dum congrediuntur, voluntariè foras semen emittunt, ut ex se patet: voluntariè, inquam, nam si accidat, quando festinante natura semen foras emittit, quis congredi legitimè conatur; non est peccatum, quia non est voluntarium. Ita sæpissimè accidere in conjuge arcta, quando vir primis vicibus eam cognoscere tentat, notat meritò Sanch. *lib.*9.*dub.*17. *n.*19.*&* 20. Quod fœmina, quæ non sit sponsa de præsenti, vi cognita, statim, & incontinenti possit semen Viri à se receptum expellere, probabile docet idem Sanchez *lib.*1. *de matrim. disp.*22. *num.*17. paritate ducta ab eo, qui potest furem incontinenti vbi furtum arripuit percurrere, & non postea. Nos hanc doctrinam non admittemus *mox num.*14.

Copula.

5. Finis, ut omne peccatum etiam veniale vitetur, in Matrimonij vsu aliquis ex his quatuor esse debet, (lege Sanchez *lib.*9 *disp.*8.9.10.11.) Proles in Dei cultu procreanda; Carnis concupiscentia sedanda, Sanitas propria, Vxorisve conservanda, Propria obligatio satisfacienda; quæ duæ postremæ causæ non solùm sunt, meâ sententiâ, quando conjux reddit; verùm etiam, quando moderatè petit ab ea puella, quæ propter verecundiam petere non audet.

6. Neque tamen est necesse, ut ij recti fines, expressè actu signato, intendantur; satis est enim alios pravos fines non admittere, siquidem eo ipso, quod matrimonio vti conjuges volunt, nisi debitos fines expresse removeant,

removeant, illos virtute, & implicitè intendunt. Ita Sanchez *ibidem*, & *lib.2.disp.26.n.25.in simili.*

7. Expresse excludere finem multiplicandæ prolis: immò etiam cupere filios non procreare, veniale est; quia ex una parte jam implicitè remanent alij recti fines; & ex alia, nonnulla inordinatio est illud optare: Non est tamen mortale, quia tunc nihil Conjux ponit, ut supponimus: quod re ipsa obstet conceptioni prolis. Quòd si ob bonum finem, v. g. quia pauper est, nec potest alere filios, illud optaret, ne veniale quidem esset. Qui non reddit debitum, ne prolem multiplicet, an peccet; Vide *mox n.23.*

8. Dices Thomas Sanchez *lib. 9. disp. 9.* tunc solum putat, non esse venialem culpam usum Matrimonij ob finem sedandæ concupiscentiæ, vel sanitatis tuendæ: quando non habet conjux alia media, quibus carnem sedet, vel sanitatem tueatur. Respondè: At Emmanuël Sà *v. Debitum conjugale, n.5.* cum aliis apud Sanch. *loc. d.19. n.2.* putat absolutè hos duos fines semper liberare conjuges ad omni culpa. Confirmo, quia nolo obligare Fideles, qui humano modo solent operari, & non metaphysico, ad speculandum, quodnam medium sit aptius ad tentationes superandas; satis habeant, si eligant illud quod est aptum. Adde conjugi uxorato, convivente domi uxore (quare per fugam vincere non potest, quòd omnium optimum remedium est in hac materia) immò & ad filios procreandos intento, satis difficilia esse alia media ad sedandam concupiscentiam. Ita Layman *lib.6. tract.10. p.2.c.4.n. 2.* Simile quid de sanitate; cùm enim obvium habeat hoc remedium, nolo eum obligare ad alia conquirenda,

9. Denique eum, qui ex sola delectatione petit, vel reddit debitum, peccare solùm puto venialiter. Ita Pont. *lib.1. de matrim. cap.21.n.6.* Quare cùm apud aliquem legis, (Non peccat Conjux, qui alteri ob delectationem petenti reddit debitum) ita Cœlestinus Suessionensis *in comp. theol. moral. tr.2.c. 30.* sic interpretatur: Non peccat, qui alteri ob delectationem petenti, ipse reddit, ut suæ obligationi satisfaciat.

10. Dices: Cur non sequimur Io. Sanch. *disputat.23. n.25.* qui contendit finem solius delectationis in Conjugatis, nec peccatum quidem esse veniale, sicuti non est pulchrum prospectare Campum, fragrantem Rosam odoratui ob voluptatem admovere, suavi melodiæ liberas aures dare? Respondeo; Ideo illum in hoc non sequimur, quia saltem in praxi, ad quam tendit semper nostra Doctrina, in re tam lubrica, qualis, est luxuria, adest communiter, in volente solam delectationem, periculum labendi in excessum, nimis eo voluptatis fini adhærendo; qui excessus in re, quomodocunque concessa, semper culpa venialis est, veluti excessus cibi, potus, &c. ut explicat idem Ioan. Sanch. *ibid. ex quibus verbis.*

11. Atque hic obiter nota, propter eandem rationem dictam *num.9.* ibi (*ut suæ supplicationi satisfaciat*) fieri, ut quamvis peccet is, qui petit habens fortè Votum Castitatis, vel qui petit cum affinitate post matrimonium contracta ex incestu, altero conjuge non consentiente; tamen non propterea peccet is alter conjux, qui legitimè reddit, potest siquidem, licèt non teneatur, ita Castro Pal. *disp.3. de matr. p.4.§ 10.n.6.& 7.* pravus enim ille finis, & vinculum illius affinitatis se tenentis solùm ex parte petentis, & non ex parte actus, nequit commaculare ipsum actum reddentis debitum ex obligatione justitiæ. Nonnulli hìc addunt, debere conjugem non reddere, quando id non est illi incommodum, id quod dicunt, ne cooperetur conjux sine ulla causa cum peccato alterius, quòd facilè posset evitare. Sed certè in praxi vix invenies non adesse ejusmodi incommodum; semper enim adest timor, ne alter, qui iam copulam appetit (nam propterea petit) ægrè ferat se repelli, & ne enascantur discordiæ.

12. Dixi (legitimè reddit:) si enim post initum Matrimonium appareret aliquod impedimentum dirimens, per quod ij conjuges legitimi non sunt, reddere certè non posset, quia tunc esset fornicatio, non verò copula maritalis, & malitia se teneret ex parte actus, nec solùm ex parte petentis. Rursus, si, qui Votum Castitatis non habet, petat debitum ab eo, qui tale votum habet, vel ab eo, qui contraxit post matrimonium prædictam affinitatem ex incestu (quæ nunc, solùm contrahitur ex copula cum consanguineis in primo, vel secundo gradu sui conjugis) potest quidem, ut dictum est, petere, quia non privatur jure suo; & ille à quo petit, potest, & tenetur reddere, ne ipsum dicto jure privet; at non potest reddere in priori bimestri Matrimonij, nec existente altero conjuge adultero. Ratio est, quia tunc alter non obligatur reddere ex obligatione justitiæ; unde non habet caput, quo excusetur à cooperando cum peccato petentis.

13. *Intentio.* Conjuges habentes ex intentione copulam, ut haberent etiam si conjugati non essent, vel turpiter cogitando deliberatè de alia, vel optando turpiter aliam, vel suam esse aliam sibi non conjugatam; peccant mortaliter. Ita S. Thom. *in 4. d.3.q.2.ad 3.* apud Sanchez *de matr. l.9.d.11.n.3.* Nav. *cap.16.n.23.* Bon. *de matr.q.4.p.6. n. 6.* quia sic, per delectationem morosam tenderent in eam, quæ re ipsa non est sua: quam doctrinam sic limitat Sanch. *l.9. d. 17. n. 6. Si delectatio hæc conjugis in mala re turpi esset, sed in sola pulchritudine viri, aut fœminæ alienæ, perinde ac posset in cogitatione arboris pulchræ delectari, vel sic, ad actum conjugalem excitetur: nullam adeò lethalem culpam cùm delectatio in nullum turpe objectum feratur, & ad honestum finem dirigatur. Non tamen est hoc alicui permittendum, sed valdè dissuadendum ratione periculi.* Hactenus Sanchez. Qua ratione delectati copula præterita, futura, vel conditionata, dicam suo loco *lib.10.c.4.& 5.*

14. *Effusio extra vas.* Peccat mortaliter mulier, quæ suscepto semine se erigit, vel mingit, & sic velit conceptionem impedire. Ita Sanchez *lib.9.disp.21.n.3.*

Velit dico; nam quia matrix semper retinet multum seminis propter vim retentivam, quam pollet, re ipsa non impedit, licèt multùm noceat: Ita Belloch. *de casibus reservatis, p.2. q.4.n.365.* peccat nihilominus ex illo pravo animo, quare si hic desit, séque ob alios bonos fines erigat, vel mingat, culpa saltem gravi vacabit. Huc facit quidam casus, quem afferam non multò pòst *c.7.§.1.n.9.* Fagundez *in dec.l.2. lib.6 cap.3. num. 50.* ait non peccare fœminam se invertentem post copulam, ut semen foras ejiciat, ne concipiat; quando aliqua causa rationabilis excusat, v. g. periculum mortis in partu, aut labor magnus, & magnum detrimentum in detinendo. Sed certè nulla ratione est audiendus: quia impedire generationem, est ex se intrinsecè malum.

Dices; Sanchez alios cit. *lib.2. de metr.d.22. num. 17.* docet sponsam per vim oppressam à sponso ante bimestre, posse semen in continenti statim expellere: & idem diceret de quacunque fœmina vi oppressa, quia (inquit) tunc reputatur mulier se defendere: sicut enim suam rem defendere reputatur dominus quando statim rem à fure subreptam sibi reassumit: Sic, si fœmina statim semen furtivum ejiciat, adeóque generationem impediat: Ergo impedire generationem non est intrinsecè malum, quia si hujus generis esset, Sanch. non potuisset dicere in prædicto casu licere.

Respondeo: Hanc Doctrinam Doctissimi Sanchez meritò non admittimus: tum à posteriori, quia sequeretur hoc ipsum, nempe licere generationem aliquando impedire: tum à priori, quia fœmina potest quidem se defendere omnibus aliis viis, non verò quando adest damnum tertij innocentis: ut in casu nostro adest damnum prolis. Sicuti nec dominus posset sibi rem suam statim à fure repetere cum directo damno innocentis alicujus tertij. Cætera vide apud Texedam *in Theol. mor. t.2. l.4.tr.1.n.124.*

15. Peccat item Maritus, qui copulâ inceptâ, desistit seminando, quando uxor jam seminavit. At si hæc non seminavit, poterit, ex Dian. *p.3.tr.4.res.202.& 221.*

Sanch

Sanch.l.9. *disp.*19. *n.*3. de ejus assensu se retrahere, modò non sit periculum pollutionis extra vas, id tamen magna diligent cautela ? quia irrita jam vtriusque naturâ, facilis est alterutrius seminatio extra copulam, quod bene probat Leander *de Sacram.t.*2. *tr.*9. *disp.*25. *q.*15.

16. Illud concedit Præpositus *in* 3. *quæst.*74. *art.*10. dub.1. apud Dian.*p.*6. *tract.*9. *resol.* 37. si vir ob morbum, aliámve causam copulam interrumpat, si deinde sequatur pollutio extra vas ab ipso nequaquam intenta, nec adsit periculum consentiendi, non esse saltem mortale : quia tunc ea sequitur contra voluntatem ex opere licito. Nam propter eandem rationem iudicant meritò non-nulli fornicantem posse, atque adeò debere extrahere à copula incepta, etiam post semen à confornicante emissum, nam recedendo ab illa recedit à peccato, quod semper est licitum, immò debitum, quate, si sequatur pollutio, sequetur ex opere licito, & præter intentionem, consensúmque. Lege Less*l.*4. *c.*3. *dub.*7. *n.*55. Sanch.*lib.*9. *d.*19. *num.*7. docentem esse probabile licere, immò teneri fornicantem ad prosequendam copulam, quando fœmina jam seminavit, vel inevitabiliter seminabit, contra quam agit Aversa citatus, & exceptus à Diana *p.* 9. *tr.*8. *res.*31. & *p.*6. *res.*37.

Quod dixi concedi à Præposito, est omnino distinguendum. Vel enim primò, Vir consultò commiscetur cum Vxore, volens propter morbum non seminare, prævidens tamen futuram pollutionem extra vas ; Et id nullo modo est approbandum, quod tamen videtur approbari à Diana *p.*6. *tr.*6. *res.* 37. Ratio mihi manifesta est, quia nunquam licet procurare pollutionem, seu dispositionem seminis. Sed quid est magis id procurare quàm commiscere cum muliere, animo se retrahendi, quando natura est irritata satis ad seminandum ? Sanè commixtio hæc magis est procurativa seminis, quam sit quælibet contractio genitalium, manibus, vel quolibet instrumento facta. Id tu dixeris, conjugem dare operam rei licitæ ? Verendorum tactus aliqui sunt probabiliter licite conjugatis extra periculum pollutionis ; non ergo tactus valdè impudici, ut est contractatio, & nutus eorundem : quia tunc id non est solùm tangere, sed ipsam met procurare pollutionem, ut dicetur *mox*, *n.* 55. & 56. Multò ergo minùs licebit hæc commistio, seu copulatio incohata.

Vel secundò, Vir commiscetur cum vxore animo legitimè seminandi intra vas, sed interim incidit repentina alicuius inexpectati morbi accessio subitus terræ motus, subita rixa, &c. & tunc se retrahat (& id approbare solùm potuit Præpositus) quamvis prævideatur futura seminis dispersio, sed non intendatur, tunc enim verè per accidens, & extra intentionem sequitur pollutio.

17. Duo supersunt hic explicandi : Primum sic propono : Vxor quædam satis frigida, minúsque venerea aliò cogitationem vertebat, dum vir eum ea congrediebatur ; unde fiebat ; ut ipsa non seminante, seminarer damnaxat Maritus : quo illam peccato damnabis ? Respondeo, nullo condemnat Præpositus *in* 3. *part. quæst.* 6. *d.*44. *num.*35. lege Dianam *p.*4. *tract.*14. *res.*37. quia semen mulieris valdè probabiliter nec activè, nec necessariò ad generationem concurrit. Præterea, si illam condemnares, etiam reas efficeres vetulas, steriléve congredientes cum viris validis, & feracibus. Propter eandem rationem nonnulli rectè docent, mulierem non obligari expectare viri seminationem, & item, vbi vir seminavit, posse ipsam suam seminationem negligere. Ita Thom. Sanch.*lib.*9.*d.*17. *num.*6. Convertere denique animum ad alia, ne natura excitetur, licitè potest vxor. Ita Martin. des. Ioseph. apud Dian. *p.*10. *tract.*13. *res.*42. *fin.* suæ enim obligationi sufficienter satisfacit, si viro vsum sui corporis ipsa præstet.

16. Secundò quid contra ? Potéstne licitè vxor postquam seminavit vir, membrúmque retraxit (nam illum obligare non possum, ex Sanchez *ibid.n.*9. ad expectandum, ut post seminationem suam, seminet mulier, licèt expectare possit, si velit) potéstne, inquam, se ad seminandum manibus adiuuare ? Respondeo, licèt aliqui negent, ut Rodriguez *in summa.p.*3. *c.*88. *n.*4. Castr. Pal. *d.*3. *de matr.p.*4. §.3. *num.*6. Texeda mox citandus, tamen cum Sanchez *lib.*9. *d.*17. *n.*12. licèt id *in Editione Lugdunensi*, *anno* 1621. sit expunctum (inclinat Diana *p.*2. *tr.*17. *resol.*38. Lessius *lib.*4. *c.*3. *dub.*7. *n.*55. & *dub.* 14. *n.* 94. aliíque ab eodem Dian. *ibid.* citati ; quamvis idem Diana contrariam sententiam amplexus deinde fuerit, ex Texeda *p.*9. *tr.* 8. *res.*31. *p.* 10. *tr.*13. *res.*42. probabiliter puto licere modò sit continuò, & immediatè. Ratio est, tum quia est probabilis etiam illa sententia, quod semen mulieris multum conferat ad generationem ; tum quia nimis durum esset, irritam naturam velle compescere ? idque non rarò, quia mulieres sunt viris frigidiores, tum denique, quia illa mulieris seminatio, in eo casu complementum est præcedentis actus maritalis. Quibus rationibus conatur respondere Texeda adductus a Diana *d.resol.*51. sed illæ responsiones, vel mediocri Theologo proh ! quantum frigent.

Nec minùs friget ratio Castro Palai *loco citato*, quam contra sententiam Sanchez affert. *Coniugibus* (ait) *ea copula licita est*, *per quam efficiuntur una caro : at mulier per illam effusionem non videtur fieri vna caro cum viro*, *utpotè ab ea separato : ergo*, *&c.* Hæc ille. Sed meritò (sapientissime vir) dixisti (*non videtur* :) nam Maritus, & vxor non fiunt vna caro, per externum illum tactum corporum, qui videtur ; sed per commistionem seminum vtriusque, quæ non videtur. Vnde colligo principium Castro Palai, sententiæ Sanchez valde favere ; sic : Ea copula (dicit meritò Castro Pal.) licita est Coniugibus, per quam efficiuntur vna caro : subsúmere potest Sanchez : sed fiunt una caro per commistionem seminum ; ergo, &c.

Non nemo benignius aliquid doctrinæ à nobis hactenus traditæ concedit. Docet enim etiam ipsum Virum licitè posse tunc suis manibus pudenda vxoris contrectare, ut ipsa seminet ; quia id (inquit) non est nisi licitam copulam perficere : Ita Bancius, Leander, Martinus de S. Ioseph, quos citat, sed reprobat Dian. *part.* 10. *tract.*13. *resol.*42. quod tamen, an sit probabile, expendant alij.

19. Illud difficilè erit Vxori Diximus *n.* 4. eam posse reddere, & petere debitum à viro, qui in fine copulæ solet membrum extrahere, & extra vas seminare. Iam si ipsa Vxor in eo casu non seminavit, irritatáque satis est, poteritne se provocare ad seminandum ? Respondeo : Neutiquam id concedo : solùm si sequatur suo naturali fluxu sine consensu seminatio, ipsa non erit in culpa. At, si se provocet, qua ratione à culpa liberabitur ? Semine enim Viri in vtero non existente, suum semen non emitteretur ad generationem adiuvandam, sed ad libidinem explendam. Huic ego non mulieri author sum, ut nec petat, nec reddat, si id inconveniens immingere prævideat ; potest enim non reddere, & consequenter debet non reddere hoc periculo imminente ; ipsa enim ad hanc redditionem ea circumstantia infectam nunquam se obligavit.

20. *Debitùm copulæ* Coniugi non adulteto, quamvis excommunicato ex Castro Pal. *de matr. disp.*3. *q.*4. §.10. seriò petenti etiam semel negare, vel differe coniugale debitum, per se mortale est, ex triplici capite, ex eodem *ibid.* §.1. *num.*5. contra Pont. *lib.*10. *de matr. cap* 2. *num.*2. dicentem semel, aut iterum negare non esse mortale, idque etiam dote non soluta, ex Sanchez *lib.* 9. *de matr. disp.* 5. *num.* 1. Quia coniugi negatur, quod suum est, Quia ex negatione exoriuntur discordiæ, Quia ferè semper adest periculum incontinentiæ in coninge petente. Sunt tamen huius rigoris, ordinariæ exceptiones decem.

12. Prima : Quando precibus, & blanditiis vir petit vel ita remissè petit, ut facilè desistat. Ita Corneio, & Ochag, apud Dian. *p.*5. *tr.*5. *resol* 14. & *tract.*14. *res.*37. *fin.* tunc enim non videtur graviter offendi ex negatione

nam etiam quando solis precibus petit creditor debitum pecuniæ, cùm possit seriò, iudicatur non ferre graviter dilationem solutionis, semper intellige, si absit periculum incontinentiæ, & nisi ex verecundia quis non auderet aliter exigere.

22. Secunda: quando eodem semoto periculo, rarò Vxor deneget. Ita idem *ibid.* Quare si quinquies soleat Vir petere in mense vno, potest vxor semel non correspondere, ut etiam potest matutinæ petitioni serò ad vesperas debitum reddere. Ratio vtriusque dicti est, quia non existente incontinentiæ periculo in petente, levis vtraque dicta negatio iudicanda est. Quid si nimis crebrò vir petat? Respondeo: sanè negare licitè potest, si absit incontinentiæ periculum: quia mulier ad ordinarium, communémque modum se obligavit, non ad superfluum, quale tamen sit istud superfluum, difficile est dimetiri; nec alio modo, nisi iudicio prudentis, spectata ætate, viribus, sanitatis conjugum est expendendum.

23. Tertia: quando conjux negat ob multitudinem prolis, quam sustentare nequit: Ita Sotus contra Navarr. apud Laym. *lib. 5. tr. 10. p. 3. c. 1. num. 16.* Contra Castro Pal. *l. c. §. 10. num. 9.* Sicut enim in aliis debitis magna incommoditas excusat à solutione, ita hic. Semper tamen, ut nimis sæpe dictum est, secluso periculo incontinentiæ. Quo item secluso, posse Conjuges convenire, ut non exerceant copulam, ne onerentur filiis; mihi dubium non est.

Hinc insurgit nova quæstio, An possit quis negare debitum propter fœtorem oris sui conjugis, hæc enim magna incommoditas est.

Respondeo, non posse, Primò, si fœtor non est magnus. Secundò, si aliquibus remediis, putà odore apud se vel coniugem assumpto, vel iterata ablutione vinci illa maleolentia possit. Tertio, si aliquo tempore malus odor, cessante fortasse infirmitate deferveat. Posse autem, si fœtor est notabiliter gravis, nec vllo modo, vel tempore vinci queat, immò tunc, etiam separationem toti fieri posse, docet Banci *in singul. casu*, de quo casu in terminis à nullo Doctore fuisse disputatum, *ibid.* affirmat.

Ratio allatæ doctrinæ esse potest, quia in prioribus tribus casibus difficultas non esse tanta supponitur, quæ possit vincere obligationem debiti, quam contrahunt conjuges in contractu matrimonij. At in vltimo casu, cùm supponatur magna difficultas, non præsumuntur conjuges vsum matrimonij cum tanta difficultate (quæ moralis impossibilitas vocatur à Theologis) promisisse.

Confirmatur, quia docet Sanchez *lib. 9. de matr. d. 24. num. 21. circa fin.* non teneri sanum conjugem reddere debitum conjugi, qui incidit in lepram, etiam secluso periculo contagij, quando accessus est satis difficilis, ac moraliter impossibilis ex nausea talis morbi, afferentque Cardinalem dicentem, non compelli conjugem ad debitum reddendum, quando ob lepram nimius horror insurgit. Sed eadem nausea militat in casu, de quo loquimur. Ergo. Quando fœtor fuit cognitus ante initum matrimonium, mox dicam.

Quid, si conjux malè olens patiatur morale periculum incontinentiæ? Respondeo, nec tunc in vltimo casu prædicto obligari conjugem alterum, ad reddendum. Ratio est, quia lex charitatis non obligat cum tanto incommodo proprio, saltem quando necessitas spiritualis proximi non est extrema, nec gravis, quemadmodum non est hæc, cùm conjux malè olens suis stimulis impuris, possit aliis remediis occurrere: lege *n. sequentem.*

24. Quarta: Quando negat propter rationabile periculum, suæ salutis, ut si ipse sit febri oppressus, vel conjux alter sit morbo contagioso affectus, vel post cibum, vel balneum assumptum, &c. Ita Sanchez *lib. 9. de matrim. disp. 24. per totam.* An verò tunc, quamvis non obligetur, possit nihilominus licitè reddere? Distinguendum est: Si est periculum vitæ, non potest, quia nemo est Dominus suæ vitæ. Si est solum periculum longi morbi; ut Gallici, lepræ, &c. licèt non obligetur, tamen potest: quia in his morbis, quamvis diuturni, sed non ad mortem tendentibus præponderat Matrimonij amor, atque evitatio periculi incontinentiæ in vtroque conjuge.

Vxor semper ænitens fœtus mortuos, an possit reddere, & petere, & posito quòd possit (ut certè potest) an teneatur reddere, diserte habes apud Sanch. *lib. 7. de matr. d. 102. n. 8.*

Sed quid, si sit periculum incontinentiæ, obligaris cum tuo sanitatis periculo conjugi copulam tunc concedere? Respondeo: non obligaris: Ita Conjnch. Lay. aliique apud Castro Pal. *disp. 3. de matri. p. 8. §. 10. n. 4.* Præpos. *3. p. qu. 4. de matr. dub. 5. num. 14.* quia aliâ via sibi consulere potest Conjux.

Quando lepra præcessit matrimonium, & à te sanè cognita fuit, tunc ex Sanch. *ibidem* debet reddere, quia ejusmodi periculo longi morbi consensum legitimè præbuisti, & commune est omnibus pactionibus, ut detegatur vitium rei, ita obliget contractus, sicuti si vitium abesset; Idem igitur erit in præcedenti casu de vitio fœtore, si illius conscius fuisti, nisi sit tantus, sive fetor sive horror ex lepra, ut physicè te inhabilem reddat ad copulam, ut *ibidem* notavit Sanchez.

25. Quinta: In primo bimestri, post initum Matrimonium verbis de præsenti, non obligantur Conjuges reddere debitum, quo consummetur Matrimonium, quod per sacros Canones *c. ex Publico, de consu. conjug.* in illis duobus mensibus, dum est Matrimonium Solùm ratum, & non consummatum, possunt deliberare de Religione assumenda, lege Sanchez *lib. 2. de matr. disp. 22.* Quòd si certi sint, se nolle esse Religiosos, adhuc non obligantur reddere. Ita Præp. *in 3. p. q. 3. dub. 6. n. 47.* apud Diana *p. 4. tr. 4. res. 133.* favet Sanch. *loc. cit. num. 16.* contra Conjnch. *de Sacram. d. 26. dub. 4. concl. 2. num. 46.* quia ille animus non tollit jus, quod habent in toto eo bimestri; quod quidem jus datum fuit absolutè, licèt propter illum extrinsecum finem deliberandi. Post consummationem matrimonij quocunque tempore factam, semper debet de reddere oportebit; quia non est ampliùs Religionis locus.

26. Sexto Posse licitè Conjugem negare debitum petenti ante benedictiones Ecclesiæ, notant probabiliter aliqui. Ratio est, quia probabilis censetur opinio: docens copulam conjugalem ante dictas benedictiones, peccatum esse veniale: hoc ergo velle evitare, non se copulando, licebit conjugi.

Petenti verò ante denuntiationes, (si quando matrimonium ante illas contractum de præsenti ritè fuit) multò certiùs est, posse debitum denegari: quia consummare matrimonium rarum, non præmissis denuntiationibus, esse mortale ex Tridentino colligit probabiliter Sanch. *lib. 3. de matr. d. 11. n. 3.* aliique apud ipsum. Velle autem mortale peccatum evitare, non licèt solùm, sed debet. Non inficior interim alios putare non esse mortale, quando certi sunt conjugati nullum inter se adesse dirimens impedimentum: nam propterea ij sequentes hanc opinionem, possent sine peccato copulari. Ita Sot. Ledesma, Rod. aliique, quos cit. Diana *p. 9. tr. 8. res. 19.*

27. Septima. Ei, qui emisit Votum Castitatis, & ei, qui contraxit Affinitatem cum suo Conjuge ex incestu, posse alterum Conjugem negare debitum, innui *suprà, n. 11.* Sed adverte, si tu consensisti Voto, vel incestui, non solùm te non teneri reddere debitum, sed nec posse petere, quia per consensum datum ad vovendum renuntiasti iuri petendi. Ita Laym. *lib. 5. tr. 10. 3. p. c. 3. n. 12. & 15. fin.* & per consensum ad incestum, incurristi etiam tu ex Sanch. *lib. 9. de matr. d. 27. n. 3.* in pœnam non petendi debitum ut *ibid.* insinuavi.

28. Octava: Non peccare Vxorem nolentem reddere debitum, dum ipsa est in suis menstruis, probabiliter docet cum aliis Bonac. *de matrim. q. 4. p. 6. n. 10.* quia tunc esset peccatum veniale copula, ob difficultatem retentionis seminis, &c.

29. Nona: An amenti debeat sanus conjux debitum reddere? de tota hac re habet summatim hæc tria ex Sanchez *lib.9.matr.d.23.*

Primò, si vterque conjux sit omninò amens, vel rarò habens lucida rationis intervalla; sunt separandi propter damnum prolis fortè futuræ sine parentum educatione. Quod si sunt solum stolidi (*tonsi*,) non sunt separandi; quia vtcunque habebitur educatio.

Secundò si solus vir est amens, potest vxor sana cum eo copulari, quia non erit damnum prolis, cùm hæc habitura sit matrem educantem. Sed per se non obligatur reddere debitum; quia petitio amentis non est actus humanus, cui vxor debeat respondere. Per se, inquam: nam si adsit periculum incontinentiæ conjugis amentis, obligabitur (ait Sanch.) occurrere huic periculo debitum reddendo. Sed oro te, amice Lector, ut expendas, hoc periculum non fore nisi materiale; nam incontinentia amentis non est culpa. Faciliùs ergo dic obligari tunc vxorem propter periculum dispersionis seminis sui viri cum fructione generationis, cui ipsa vxor potest consulere, recipiendo in se materiale semen.

Tertiò, si sola vxor est amens, vir potest cum ea conjungi, quando amentia non est furiosa, unde non sit periculum abortus, quia proles jam habebit Patrem educantem. Quando autem adest ejusmodi periculum, non potest; quia cooperaretur ad faciendum abortum.

30. Decima: Dubius de suo matrimonio, vel de impedimentis, an possit petere, vel an debeat reddere, dixi satis supérque *lib.1.in dec.c.ap.3.§.7.v. Matrim.* & *v. Dispensab.*

31. Sed redeamus ad cætera, quæ pertinent ad debitum copulæ. Debitum, ni melius dicam, indebitum petere vel reddere intra vas præposterum, esse peccatum contra naturam, *superiùs* docuimus. Quid copulam incipere in præposteto, sed animo consummandi in natura, & re ipsa ibi consummando?

Respondeo, adhuc esse mortale: Ita Sanch. *lib.* 8. *matr.d.17.n.4.& 5.* & Bon. *de matr.l.c.p.11.num.13.* contra Navar. *de pæn.cons.4.* apud Dian. *p.2. tr.17. res.37.* Ratio mox dicetur *num.seq.*

32. Quid perfricare genitalia in superficie vasis præposteri? Respondeo adhuc esse mortale. Ita Pont. *libr.* 10. *matr.c.11.n.5.* & Castr. *de matr.d.3.p.4.§.2. num.6.* contra Sanchez *lib. 9. de matr.disp.17.n.5.* quæ sententia Sanch. *in aliquibus Codicibus Lugduni anno* 1621. *impressis* est deleta; illam tamen affert Tancredi *de matr.lib.* 8. *disput.17.§. quares 3.vers. Dacit & in hoc:* contra Tex. dam. Ratio huius, & præcedentis resolutionis est; quia in præcedente casu, est certò inchoatio peccati contra naturam in hoc, quia tactus tam vicinus vasi præpostero prohibito, videtur conjugibus etiam ipsis prohibitus; & certè quod praxim, cùm semper ille tactus fiat ex affectu ad locum præposterum, semper erit saltem ex affectu mortalis. Idem puto in casu, de quo nuper interrogatus fui; hoc est, de quodam viro, qui voluptatis gratia digitum intromittebat in vas vxoris præposterum. Est enim affectus ad præposteram libidinem.

33. Quid denique si genitalia intromittantur in os fœminæ, cum pari animo seminandi in vase naturali? Respondeo, adhuc esse mortale. Ita Fagundez *in dec. præc. lib.6.c.3. num.19.* apud Dian. *p.6. tr.7. res.7.§. Quæ-* eadem, contra Sanch. *loc.cit.* qui locus Sanchez etiam in dictis Codicibus deletus est: Sed pari modo affertur ab eodem Tancredi *ibidem.* Ratio posset esse, quia id videtur adeò esse contra rectam rationem, excedens alias deordinationes in materia luxuriæ, ut constituat novam luxuriæ speciem innominatam, seu ejus inchoationem: sed certè aliquid apud Dianam, *loc.c.irrumationem* appellant. Vide tamen quæ dicam *infrà.c.7.§.1.num.3.* vbi ex Filliucio videor sequi opinionem Sanchez.

Copulæ modus.

34. Situm variare in copula, sive scilicet à latere, sive à tergo, sive alio modo; dummodo Conjuges vniantur in vase naturali, est solum veniale; quia non est nisi parva deordinatio: quando autem adest causa, ut si Vir, v.g. propter pinguedinem non posset congredi, nisi retro accedat, vel quia vxor est gravida, &c. ne veniale quidem est; quia matrix sufficientem seminis partem naturâ suâ attrahit ad se, atque adeò non impeditur generatio: esto, certiùs secutura sit alio modo. Conjuges enim ad certam generationem quærendam tenentur, non ad certissimam. Ita Pont. *l.10.c.11.n.3.*

Copulæ tempus.

35. Accedere ad conjugem, dum est gravida, vel dum est in menstruis, non est saltem mortale, & probabiliter nec veniale. Ita Sanch. *lib.9.d.21.num.7.* quia regulariter in gravida non est periculum abortus, & in menstruata non apparet, unde adsit prohitio, cùm etiam tunc adsit saltem minùs principalis finis, qui est concupiscentiam sedare.

36. Nec in Adventu, nec in Quadragesima, nec diebus festis, &c. adest prohibitio congressus conjugalis. Aliud enim est nuptias celebrare, id est, benedictiones nuptiales in Ecclesia, & solemnem inducere traductionem sponsæ in domum sponsi, quæ duo sunt vetita in Adventu, & Quadragesima, &c. lege Sanch. *lib.7. de matr.disp.7.Syl. v.Matrim.7.q.2.* Aliud copulam exercere post legitimum consensum de præsenti; quod esse prohibitum, nullibi legitur.

Qua ratione tempore Eucharistiæ sumendæ, sit conveniens à copula abstinere, dictum est à nobis pluribus *in nostro opusc.de comm.c.2.§.1.*

27. Remanet aliquid dicere de tempore senectutis conjugum. Ij ergo, quamvis credant, non ampliùs filios generaturos, copula vti queunt; Quòd si ita sint senes, vt semen non emittant, adhuc ad copulam conari possunt, & tactus alio conjugum, de quibus *mox* exercere. Ratio est, quia eo ipso, quòd sunt, conjuges, ad hæc omnia jus habent, saltem propter alios minùs principales, fines, concupiscentiam sedandi, amorem mutuum fovendi, &c. Differunt igitur permaxime hæ duæ quæstiones: an senes conjuges omnino exhausti, conari possunt ad materialem copulam, & an senes omnino exhausti, ita ut iudicio Medicorum nulla antè adivuari possint ad copulam habendam, Matrimonium inire queant; Illud prius; ut certum concedimus cum Sanch. *lib.7.disp.102.n.9.* hoc posterius negari debere, docet cum multis idem Sanchez, *lib.7. de matrim.disp.92.numer.24.* quem vide.

38. Quòd si ejusmodi senex conjugatus non possit alio modo congredi, nisi semen effundendo extra vas; bene distinguit Castro Palaus, *disp.3.de matr.p.4.§. numer.7.* Si dubius est dictus senex, an semper ita sit congressurus, potest licitè, ex Bonacina, *de matrim. disp.4. part.6.n.17.* congredi; quia donec dubius est de effusione, vtitur iure suo maritali, & illa effusio est ipsi per accidens; & ab eo momento, quo moraliter fit certus, semper ita futurum, illicitè congredietur: quia tunc per se esset illa effusio extra vas, atque adeò peccatum contra naturam.

Copulæ locus extrinsecus.

39. Publicè conjuges copula, ut etiam se impudicè tangere, peccatum est mortale. Ita Tho. Sanchez, *lib.9. disp.14.num.1.* quia id ex se adversatur honestati, & quia est occasio proxima peccati; cùm certum moraliter sit, aliquem ex aspicientibus, saltem in turpem delectationem incursurum.

40. Idem, si in loco sacro, etiam privatim ea exerceatur (quinam sit locus sacer ad effectum hujus peccati, vide fusè apud Doctores Th. Sanch. *lib.9.d.15. à num.23.* Castr Pal. *tom.2.tr.11.d.1.num.2.* & nos innuimus *suprà c.2. §.1.n.12.* (Ratio est, quia ex se magna est irreverentia,

in locis Deo deputatis hæc turpia, quamvis aliàs licita perpetrari. Non inficior tamen, à iusta causa posse peccatum excusari. Sola autem hæc est, periculum incontinentiæ, quo fortè laborent Conjuges, si in loco Sacro sint concluſi per longum tempus, putà vnum mensem ex Sanchez, *lib. 9. matr. d. 15. num. 12.* quindecim dies ex Lessio *lib. 4. cap. 3. d. 12. num. 86.* decem dies ex Fagundez, *prec. Eccl. 2. lib. 4. cap. 4. num. 21.* quatuor vel quinque dies ex Suario, quem citant Fagundez *ibidem*, & Diana *part. 1. tract. 7. resol. 19.*

Tactus, & his affinia inter Conjuges.

41. Tactus partium honestarum, vel inhonestarum aspectus earundem, turpiloquia, morosæ cogitationes duplici modo exerceri inter Conjuges possunt. Altero, sine pollutionis periculo, de quo priùs agam; altero, cum ejusdem periculo, de quo posteriùs.

Tactus, cum pollutionis periculo.

42. Omnia *num. 41.* prædicta inter Conjuges licita sunt, si fiant vel ad se præparandos ad copulam, vel ad vitandam incontinentiam, vel ad ostendenda amoris legitima signa: At sunt venialia, si dumtaxat ob voluptatem, sive quæ nascitur ex ipsa finali copula, ad quam hæc tendunt, quámque imaginariò Conjux absens sibi præsentem facit; sive quæ nascitur ab ijsdem dictis actibus, abstrahendo à copula. Ita Thom. Sanch. *lib. 9. de matr. d. 14. per totum.* Ita Sanch. *d. 11. num. 26.* Fill. *tom. 2. tr. 30. cap. 9. num. 195.* lege Dian. *p. 3. tract. 4. resol. 225.* Ratio prioris dicti est, quia, sicuti Matrimonium licitam reddit copulam; ita ea omnia, quæ naturâ suâ sive implicitè, sive explicitè, ordinantur ad illam; ita ut Conjuges, si osculentur invicem pudenda, sine dicto periculo pollutionis; licèt acriter reprehendantur, non tamen damnentur de mortali à Filliucio. Si digito, vel si genitalibus tangat. Vir partes præposteras, vel os Vxoris; jam diximus *à num. 31.* Rationem posterioris dicti diximus *num. 10.*

43. Duæ sunt hîc difficultates, Prima an idem sit, quando Conjuges sunt impediti, nec copulam exercere possunt. Respondeo esse bene distinguendum. Si enim impedimentum est extrinsecum, ut, v. g. ob infirmitatem, vel absentiam, non datur illis Matrimonio vti; vel si alter, aut etiam vterque conjux affinitatem contraxerunt ex incestu post Matrimonium initum, quando Conjugi incestuoso interdicitur sola petitio copulæ; vel si sunt in loco publico, ubi solùm illicita sunt copula, & tactus, modo *superiùs* dicto; Si, inquam, extrinsecum est impedimentum, possunt ea omnia, ut modò diximus exercere, si absit pollutionis periculum. Ratio est, quia per illud impedimentum extrinsecum non tollitur jus Matrimonij, quod dat licentiam jis omnibus actibus. At si impedimentum est, ut ita dicam, intrinsecum hoc est tollens jus ad maritales actus, ut si superveniat scientia de invaliditate matrimonij, vel Conjuges voverint integram Castitatem; (nam si solùm partem, ut, verbi gratia, voverint non petere debitum, cætera non essent voto subiecta, quare exerceri licitè possent) tunc illa omnia essent prohita. Ratio est, quia ideo conceduntur, quia ordinem implicitum, vel explicitum habent ad copulam maritalem; sed nunc illa vel non habent ejusmodi ordinem, vel per votum promisisti non habere; ergo &c.

44. Sanchez *ibidem num. 24.* Castro Pal. *tom. 1 tra. 2. disput. 2. part. 10. §. 3. num. 14.* docent, dubium de matrimonij valore non posse exercere prædictos actus; quia tunc, nec potest actum Conjugalem. Sed quia Nos *supra lib. 1 in decalog. cap. 3. §. 7. v. Matrim. num. 3.* diximus dubium de validitate matrimonij non semper cadere de sua possessione; ideo hîc consequenter diximus tunc non esse illicitos eos actus, de quibus loquimur; esse tamen illicitos, quando cadit, quem locum, recole. Quòd si aliquando in dicto matrimonio dubio propter vxoris possit Conjux reddere? cùm non possit petere non potest tamen licitè eos actus, morosásque cogitationes admittere, quæ non consequuntur, nec recurruntur ad debiti redditionem; quia illa non sunt necessaria ad jus alterius.

45. Secunda difficultas. An Conjugatus licitè possit ipsum turpiter libidinosè tangere, vel aspicere, non rè propter voluptatem, sed sine periculo pollutionis? Respondeo non pauca docent, id solùm veniale, cum sit ejusdem morosa delectatio de copula cum Conjuge absente. Ita Thom. Sanch. *lib. 9. matrim. disp. 44. num. 11.* Præpos. & Hurtad. apud Dian. *p. 4. tract. 4. resol. 137.* Ratio est, inquiunt, quia nisi alius malus finis expresse intendatur quicunque tactus voluptuosus Coniugati, si referatur ad copulam, quæ ipsi jam licita est: ex nullo enim capite probatur, quod ij actus debeant esse cum Conjuge, satis est, ad vitandum mortale, si sint actus Conjugis, id est, actualiter conjugati. Alij nihilominus putant esse mortale; quia intrinsecè malum est, vti proprio corpore ad explendâ secum libidinem. Ita loquitur Sanch. *disp. 21. num. 26.* Diana *part. 2. tract. 17. resol. 37. p. 3. tract. 4. resol. 225.* & *p. 4. tract. 4. resol. 137.* Et denique *part. 5. tract. 8. resol. 31.* adducens Dicastillum trahentem ad se Vasquez, & iterum *ibidem resolut. 44.* Vtrumque probabile.

Tactus, &c. cum pollutionis periculo.

47. Præmittendum est primò, Pollutionem voluntariam ex se semper esse prohibitam, idque jure naturali. Ita Thom. Sanchez *lib. 9. d. 17. num. 15.* Lessius *lib. 4. cap. 4. dub. 14. & passim*: cuius veritatis ea ratio potissima solet afferri, quia si esset licita impediretur vsus conjugij tam necessarius in mundo: quandoquidem homines ea solâ voluptate essent contenti, nec Conjugiis vacarent. Addatur: Si fornicatio est jure naturæ, verita, multò magis pollutio, quâ prodigitur semen, impeditúrque generatio. Vide quæ dixi *cap. 3. §. 2. n. 3.*

46. Hinc directè velle, vel procurare pollutionem extra matrimonij vsum, esse mortale certum est, & explicatum; de qua *infrà, suo loco, c. 7.*

At indirectè, id est, velle causam, ex qua prævidetur futura pollutio, sed non intendatur, (si enim illam intenderes, jam directè velles, & certò peccare mortaliter) maximè est in quæstione, An & quod peccatum sit?

De causis Pollutionis.

48. Præmittendum ergo est secundò, causam pollutionis duplicis generis esse posse. Primò notabiliter, & per se influentem in ipsam. Talis est, verbi gratia, vehemens cogitatio, & diuturna de fœminæ concubitu, voluntariè à calido iuvene assumpta. Secundò per accidens, & leviter influventem, ex qua scilicet causa nec sumpta, nec frequenter sequitur pollutio: talis est cibus, & potus etiam superfluus. Cibus enim influit quidem per se in nutritionem, ac satis per accidens, & infrequenter pollutioni est causa. Ita Thomas Sanchez *lib. 9. disp. 41. per totam.*

49. Ex dictis communis jam nunc Doctorum resolutio universalis hæc est, pro solutis. Quoties das operam alicui causa, per se notabiliter influenti ad pollutionem, sive in vigilia, sive in somno contingentem, toties peccas mortaliter, si illam prævidisti, licèt expresè non intenderis. Ita ex Sanchez *ibid.* Vasquez, Salas, Henriquez, Lessius, Filliuc. aliique apud Dian. *part. 2. tract. 15. resol. 31.*

Excipe, nisi necessitas te cogat actionem exercere, ut verbi gratia, mederi partibus verendis. Quoties verò sine necessitate, vel rationabili vtilitate das operam causæ leviter, & per accidens influenti in pollutionem, etiamsi illam prævideris, toties solùm peccas venialiter. Ratio horum est, quia si causam leviter influentem ponis,

ponis, cùm per accidens sequatur pollutio, illâ tibi imputari ad mortale æquum non est.

Præsertim cùm valdè tenuis sit obligatio vitandi pollutionem in causis, quæ per se proximè non ordinantur ad illam, ut fusè Sanchez; ita ut nec adsit obligatio sub veniali, si intercedat necessitas: quia ei, qui suo iure vtitur, non imputatur ad peccatū id, quod per accidens sequitur, cùm illud potiùs patiatur, quàm agat. Si verò ponat causam notabiliter influentem, & per se in pollutionem; excusaberis ob involuntarium, & indeliberatum, ut ex se patet.

Porrò iam habes, vbinam difficultatum cardines versentur. Equænam scilicet sint causæ influentes notabiliter, quænam leviter? Rursus, quænam sint illæ necessitates excusantes?

19. Cum Sanch. *lib. 9. d. 45. n. 15. iunct. num. 28.* Leff. *l. c. præsenti, à n. 100.* aliisque censeo, solùm illam esse causam notabiliter influentem, quæ est actio pecaminosa mortaliter in genere luxuriæ contra sextum præceptum (quidquid benignius dicat Io. Sanchez *d. 21. n. 15.*) cæteras omnes esse leviter influentes.

Hinc cogitationes, desideria, turpiloquia, aspectus, tactus, oscula, mortalia in genere luxuriæ, si ex illis prævidetur pollutio, quamvis non intendatur; sunt peccata mortalia; non solùm in se, sed ut causæ pollutionis: ita ut si calide adolescens concupiscti, verbi gratia, deliberato, continuóque affectu fœminam non tam, ex qua concupiscentia prævidisti, te casurum in pollutionem; dupliciter peccasti, peccato scilicet desiderij fornicationis, & peccato contra naturam, cui dedisti. Io. Sanchez *loco citato*, non approbat omnia prædicta esse causas; per se notabiliter influentes, in pollutionem, sed nos sequimur Thom. Sanchez, videsque, &c.

31. Contrà; Cogitationes, desideria, turpiloquia, lectio vana; seu curiosa turpium, eorundémque repræsentatio tactus, & similia, quæ venialia, sive ex indeliberatione, sive aliunde, ut est v. g. tactus levis manus ex vanitate, & ioco, sive etiam ex parvitate materiæ in genere luxuriæ, si ea daretur, quam tamen prorsus non dari dicemus *infrà*; si in illis prævideatur pollutio, dummodo non intendatur, sunt peccata solùm venialia, cessante semper periculo consensus: Hoc enim si existat, & prævideatur, seu per negligentiam gravem prævideri negligatur, peccatum esse mortale pollutionis in causa non est dubium; quia, *qui* deliberatè *amat periculum, perijt in illo* Præterea loqui verba amatoria (ait Diana, *p. 2. tr. 5. ref. 31.* citans Thomam Sanchez, Salas, alios que) v. g. cor meum, bonum meum, anima mea, ob solam vanitatem, & ad conciliandum vanum (sed non libidinosum) amorem, qui non excedit culpam venialem (intelligo declusō periculo proprio vel alieno, videlicet illius, ad quem ejusmodi verba diriguntur) ideo etiamsi prævideatur, sed citra periculum consensus non intendatur pollutio, mortale non fiet. Rursus comestio calidorum, potus vini, & similia, etiamsi excedant vsque ad culpam mortalem, sed non in genere luxuriæ; multò magis, quæ non sunt ex se peccata, ut temperatus cibus, & potus, equitatio, sommus, situs sedendi, vel cubandi; & similia, si in illis prævideatur secutura pollutio, nec intendatur, nec sit consensus periculum, non erunt nisi ad summum venialia. Ratio horum est, quia tum illæ actiones venialis in genere luxuriæ, tum, illæ mortales in alio genere, tum maximè hæ per se licitæ leviter influunt in pollutionem. Addit Sanchez, *ibidem, num. 20.* limitationem doctrinæ datæ *num. 49.* interdum enim mortale peccatum luxuriæ propter eius brevem durationem: vel quid simile, non est causa notabiliter influens in pollutionem; neque enim momentanea, v. g. cogitatio deliberata de habēda puella, vel tactus ex se levis manus cum eadem deliberatione, & consequenter mortalis, potest dici esse causa notabiliter influens in pollutionem, quamvis in vigilia occurrente, multò minùs in pollutionem contingentem nocte in somnis, quæ tam longè distat à prædicta cogitatione, vel tactu habitis die in vigilia: Rarissimè enim ex illo tam brevi pravo affectu, vel tactu sequitur, vel nocturna vel diurn'apollutio. Qui ergo ex iis prævideret pollutionem, sed non intenderet, non daret causam pollutioni, & consequenter non peccaret peccato contra naturam in causa.

32. Quoad causas excusantes; illæ sunt, quæ bona fide apparent necessariæ, vtiles, convenientes, imò & commodæ animæ, vel corpori. Ita Thom. Sanch *ibidem; num. præs. 4. & 5.* Quod satis sit merum commodum ad omnem etiam venialem culpam tollendam, in venies clarè apud Io. Sanch. *loc. cit. num. 5. fin iuncto n. 12.* & apud Dianam. *part. 1. tract. 15. ref. 31.* ibi: *Et hoc etiam verum est, vbi nec necessitas, nec causa vtilitas adest.* Fill. Sanch. Hæc Diana.

Hinc potus, cibúsque, etiam ad eos gustandos; studere, audire Confessiones, feminis cautè, vel etiam amicabiliter, sive praua intentione loqui, cubare tali situ in lecto ob suum commodum, equitare ad negotiandum, vel ad recreationem: amplexus, & oscula iuxta morem patriæ, ne inurbanus videaris, mederi verenda alicuius, & similia habentur causæ satis excusantes. Ita Nauarr. *in manuali, cap. 16. num. 8.* Addit Thom. Sanchez, *lib. 9. de matrim. dis. 45. num. 9. & disp. 17. num. 19.* Io. Sanchez *disput. 21. à num. 29.* verendorum pruritum, vel ex morbo, v. g. scabie, vel ex pulicibus, vel similibus ortum, manibus, sine intentione impuræ libidinis fortè consurgentis, fodare. Sed hoc de pruritu, inuenio deletum apud Thom. Sanchez *in editione Lugdunensi anni* 1621. quamvis non desit *in aliis editionibus.* Et Io. Sanchez, *loco citato, num. 36.* testatur fuisse à tota Vniversitate Complutensi decretum, ut hæc doctrina Thom. Sanchez, intacta servaretur. Denique excusat etiam Bonacina, *de matrim. disp. 3. part. 10. num. 8.* puellam sua pudenda lavantem, ad purgandum fœtorem. Quando ergo in aliqua actione ex dictis prævideatur pollutio, si adsit aliqua causa saltem ex tua commoditate proveniens, ac pollutio non intendatur (nec sit periculum consensus) vel nulla erit culpa iis actionibus vacare, vel in aliquibus, solùm ad summum venialis: ut dictum est sæpe.

33. Illud denique hîc præmitte: ea, quæ hactenus de causis leviter, vel notabiliter influentibus dicta sunt, intelligi etiam de causis, unde distillatio, vel commotio notabilis spirituum vitalium generationi inservientium consequi solent. Ita Thom. Sanchez, *ibid. num. 1. & n. 31.* hæc enim perinde ac pollutio sunt contra Castitatem, propter magnam similitudinem, ac propinquitatem cum eadem pollutione. Pollutio enim (ne inscius sis) est effusio seminis apti per se ad generationem, magnâque delectatione emitti solet. Distillatio autem est effusio cuiusdam humoris, qui minùs mordax est, & aquosior, quàm semen, paucioris quantitatis, imò non rarò stillatum instar, minorísque voluptatis, & aliquando nullius. Commotio spirituum, est præparatio ad vtramque ex dictis.

Iam verò hæc, quamvis propriè pertinentia ad solutos; sunt tamen fundamenta vniversalia, & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nunc ad rem nostram propiùs accedamus: fermemúsque hanc regulam pro conjugatis; nam pro sponsis, *n. 61.* Pro solutis autem, sufficit quod hactenus dictum est *à num. 48.*

Addendum tamen nonnihil est de distillatione, ut clarior de illa constet vera doctrina. Distillatio, ut innuebam, duplici contingere modo potest. Primò, cum voluptate. Secundò, sine illa, ut experientiâ illorum constat, qui in distillationem solent incidere. De vtroque modo sic habet Gerson. p. 2 operum, tr. de poll. diurna, 1.

Notabili: *Immiscet se talis humor medius (sic vocat humorem fluentem ex distilatione; quia est medius inter verum semen seu sperma, & inter vrinam, atque hunc medium humorem ineptum esse ad generationem, & vocari posse salivalem seu sputalem, & habere diversum ortum, ac meatum ab eo, quem habet semen.) Hic, inquam medius humor se immiscet aliquando cum vrinatione aliquando per se defluit sine cogitatione, & sensu; quandoque verò fit cũ delectatione, & pruritu*: & paulò post: *Humor iste medius ex levioribus causis, ac maiori facilitate movetur ad exitum; quam seminalis, præsertim in Mulieribus: adeo quod ex levissimo motu corporis absque aliqua cogitatione, & absque sensu proveniat. Ex effectu autem percipitur per sordidationem quandam vitiosam in carne sua, vel in pannis.* Hæc Gerson. De hac igitur distillatione, vt omnia, quæ ad ipsam pertinent, distinctè colligam, habe pro solutis tres sequentes Conclusiones: nam, pro Coniugatis addetur vnum quid *num.* 60.

Conclusio prima: Sicut deliberatè procurare pollutionem, déque ea complacere, mortale est; ita procurare distillationem, quæ fit cum voluptate. Ita Sanch. *lib. 9. matr. d. 17 num.* 17. Ratio est manifesta, quia tunc procuratur, seu complacetur de voluptate libidinosa, quæ est distillationi coniuncta.

Conclusio secunda. Sicuti obligamur removere causas per se influentes ad pollutionem, causas, inquam, ingenere luxuriæ, non verò per accidens, modo iam explicato, ita obligamur easdem removere per se influentes, nõ verò per accidens ad distillationem. Ita idem *ibid.* Ratio est eadem, quia semper obligamur removere causas influentes per se ad voluptates illicitas; non verò causas per accidens, modo item explicato. Has autem causas, easdem esse quoad pollutionem, & quoad distillationem, easdémque excusationes esse pro vtraque, patere satis potest ex dictis.

Conclusio tertia: Quando distillatio contingit sine vlla prorsus delectatione libidinosa, seu sensuali, quamvis adsit erectio levis genitalium; ea non est peccatum; unde nulla adest obligatio tollendi eius causas. Ita Caiet. *tom. 1. opusc. 22. artic. 2. §. Aduerte tamen*; Sanch. *lib. 9. matr. d. 45. num. 2.* Laym. *lib. 3. sect. 4. num. 18.* Reginald. *lib. 22. cap. 3. num. 43.* Ratio est, quia vel est peccatum, quia dispergitur ille humor, vel quia est delectatio venerea; vel quia est proximum periculum ad veneream delectationem. Non primum: quia, ut vidimus, ille humor non est semen, nec eius effusio generationi prodest. Non secundum, quia nos loquimur de eo distillationis modo, in quo nulla adsit delectatio sensualis. Non tertium, quia si illius humoris effusio nullam affert delectationem; non est ratio, cur ipsa sola spectata afferat periculum proximum ad illicitam voluptatem insectandam.

Confirmatur primò: quia nihil potest esse peccatum in hoc genere, nisi sit contra Castitatem; hæc enim virtus est, quæ moderatur delectationes venereas: in casu autem nostro, nullus est venereus sensus.

Confirmatur secundò, ex sanct. Thoma, *opusc. 64. cap. de fluxu libidinis*, qui loquens de distillatione, sic habet: *Sciendum est, quod illius humoris effusio non est pollutio, quia ut dicunt Medici sine libidinosa delectatione, & carnis motione nullus potest pollui vigilando.* Hæc Sanctus Doctor. Si igitur ea nec est pollutio, nec delectationem afferens, vndenam peccati reatus orietur? Profectò non immeritò pronuntiant, Caiet. & Margar. apud Sanchez, *loc. cit.* aliique, de distillatione nihil esse perinde ac de sputo, vel sudore, laborandum, nisi ipsam carnis rebellio commitaretur. At iam nos loquimur de ea distillatione, quæ nullam delectationem, atque adeò, quæ nullam carnis afferat rebellionem: ergo, &c. Iam verò, quamvis hæc propriè pertineant ad solutos, sunt tamen fundamenta vniversalia, & perdiligenter in hoc argumento notanda. Nunc ad rem nostram propiùs accedamus, formemúsque hanc regulam pro coniugatis, nam pro Sponsis diximus, *n.* 16. pro Solutis autem sufficit, quod hactenus dictum est à. *n.* 48.

De tactibus, &c. inter Coninges cum pollutionis periculo.

54. Eos actus impudicos, nempe cogitationes, delectia, aspectus etiam partium minùs honestarum, turpiloquia, & similia in ordine tamen ad suum Coniugem exercere possunt inter se Coniuges, etiam cum pollutionis periculo prævisо, sed non intento, & sine periculi consentiendi in delectationem pollutionis probabiliter sequendæ: eos, inquam, actus exercere possunt, qui exhibentur propter aliquam causam ex dictis excusantem: secùs erit peccatum mortale, si actio sit mortalis in genere luxuriæ? veniale, si venialis. Ratio ducitur ex dictis.

55. Hinc, quia tactus impudici partium verendarum ex se sunt peccata mortalia in genere luxuriæ; idem Coniux, qui eos petit ab altero, regulariter in peccatum incidit mortale, si prævidet in se, vel in altero pollutionem, quamvis non intendat. Excipe, nisi sit in loco, vbi gratia, in lecto, ubi adveniente periculo proximo effusionis, possit copula vti: tunc enim illi actus impudici essent præparatio ad legitimam copulam; quam præparationem non esse ex se peccatum, statuimus *supra*. Dixi autem (regulariter in peccatum mortale incidit:) quia regulariter pro his tactibus impudicis extra prædictum locum aptum ad copulam, non apparet adesse causam excusantem si tamen ea inveniretur, vt si Maritus esset Medicus, mederi vtique Vxori verendis posset, amoto semper periculo consensus, amotáque pollutionis prævisæ intentione, ut nimis sæpè dictum est.

56. At verò Coniux, qui eosdem reddit, quamvis pollutionem in se prævideat, si non est periculum dicti consensus, nec illam intendat, licitè poterit reddere, ex Sanchez *lib. 9. de matrim. d. 45. num.* 38. sed non potest ex Carmo Palao, *de matrim. d. 3. part. 4. §. 2. num. 1.* cui adde Præpositum *p. 3. q. 6. dub. 26. in.* 187. adductum à Dana *part. 9. tract.* 8. *resol.* 31. Ratio Sanchez est, quia tunc Coniux excusatur: siquidem reddens, dat operam rei licitæ, & debitæ ex Iustitia. Ratio Castro Palai est, quia falsum esse putat; tunc debere Conjugem reddere ex iustitia prædictos tactus: nam interveniente pollutionis periculo, Conjuges non habent ius petendi. Vtraque sententia est probabilis. Aduerte tamen eos tactus, quos concedit Sanchez, non debere esse adeò impudicos, vt sint initium, & inchoatio proximæ pollutionis extra vas. Tales essent, si vir peteret ab vxore, vt ipsa contrectaret, moverétque verenda ipsius viri, vel idem vir vellet immittere digitos in vas naturale mulieris, ibique persistere quasi copulam digitis exercendo: hi enim non solùm sunt actus impudici; sed ipsamet procuratio pollutionis; quæ procuratio nunquam licet, & solùm in Coniugatis non esset mortalis, quando in eo loco sunt, ut dictum est, ubi per legitimam copulam pollutioni possunt obstare.

57. Hinc secundò: Oscula, amplexus, aliique tactus manuum, frontis, pectoris, &c. ut item faciem aspicere, confabulari, & similia amoris signa, si fiant inter coniuges, quando non est nimia voluptas incitans ad pollutionem, non sunt damnanda de mortali; imò nec de veniali; si ex patriæ, vel amoris vsu fiant, quamvis prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consensus in illam. Ita Sanchez *num.* 36. esto, esse mortale contra Sanchez putet Præp. aliique apud Dian. *part. 6. tract. 7. resol. 65.* Ratio est, quia causa moris, vel amoris sufficienter excusat coniugatos. Certè excusaret etiam fratrem, sororémque se more patrio amplexantes, & in aliquibus locis etiam extraneos, dum post absentiam redeunt in Patriam, ne inurbani videantur; multò ergo magis excusabit coniugatos.

58. Verùm

58. Verùm, delectationes morosæ, aspectus partium honestarum, turpiloquia, & similia, quæ *suprà* diximus non esse mortalia: si fiant à conjugatis sine periculo pollutionis; erunt mortalia pro iisdem conjugatis, si in illis prævideatur pollutio, licèt non intendatur. Ratio est, quia in his *num. præsenti* dictis, nulla apparet causa excusans; neque enim hæc sunt signa liciti amoris, perinde ac sunt ea, quæ *num. præced.* dicuntur. Quod si causa excusans adesset, dic non esse culpam; sicuti de tactibus partium in honestarum dictum est modò *num.* 55. *fin.* de Marito, Medico, &c.

59. Hinc tertiò, licet si impudicè se ipsum contingat, aspiciátque modo dicto *n.* 45. non sit ex probabili opinione reus peccati mortalis, quando non adest periculum pollutionis: tamen quando illud adest, atque illud prævidet, reus erit; quia nulla causa eum in eiusmodi proprio tactu, vel aspectu excusat.

60. Illud hìc denique nota cum Sanch. *loc. cit. n.* 41. Licèt paulò ante *num.* 53. dixerimus, & *infrà* iterum dicturi simus; solutos peccare mortaliter, si per tactus, aspectus, turpiloquia, motosque cogitationes de copula, dent causam distillationis, & commotionis spirituum generationis; quarum naturam *numero eodem* explicuimus: conjugati excusantur à mortali, quia eiusmodi distillatio, & commotio, non affert grave damnum generationi in conjugatis; & ex alio capite delectationi ex illis insurgenti assentiri, non est in iisdem mortale. Ejusmodi enim turpes delectationes, præter effusionem seminis extra, non sunt conjugibus cum tanto rigore prohibitæ, ne nimis onerosus sit status maritalis, si in tanta occasione præsentis vxoris, & prolis suscipiendæ desiderio, ab illis se abstinere sub mortali obligarentur. An conjugatis liceant delectationes ex cogitationibus motosis, dicam *lib.* 10. vberiùs

Tactus, & his similia inter Sponsos.

61. Sponsis de futuro valdè probabiliter sine peccato licent quædam amoris signa, qualia sunt oscula; tactus, aspectúsque pudici, ac locutiones amatoriæ, etiam propter delectationem in illis residentem, sed sine periculo pollutionis, vel consensus in illam, vel in copulam: At nullo modo impudici. Ita Thom. Sanchez *lib.* 9. *matr. d.* 46. *n.* 46. Fagundez, *in præcel. dec.* 9. *cap.* 5. *n.* 1. citans Caiet. Med. Val. aliósque. Ratio est, quia sponsi videntur ad illa pudica ius consecuti esse ex Sponsalitiis; quo cætera ad impudica, quia hæc ordinantur proximè ad copulam, quæ non est licita, nisi Sponsis de præsenti; hoc est copulatis Matrimonio saltem rato. Vnam excusationem invenio in Sponsos eas actiones pudicas exercentes cum pollutionis periculo prævíso, sed non intento, & sine periculo consensu in illam; nam si in occasione esset, ut inurbanus haberetur, si ab illis abstineret; posset eas vsurpare, quia iam adest rationabilis excusatio.

62. Inter eos, qui sibi vel sponsalia promiserunt, vel invalidè ea celebrarunt, vel sub conditione, si exorata, v. g. fuerit à Pontifice dispensatio impedimenti dirimentis, vel quid simile, nec prædicta quidem pudica amoris signa sunt licita. Ita Thom. Sanchez *lib.* 5. *matrim. d.* 5. *n.* 38. Fagundez, *loc. cit. num.* 6. citans eundem Sanchez, Sotum, & Guttierrez, aliósque plures nullo contradicente, apud Dianam *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 131. Ratio est manifesta, quia hæc conceduntur Sponsis; sed hi antequam impleatur conditio non sunt Sponsi, sed erunt: ergo, &c.

An Sponsis liceat delectatio in cogitationibus morosis; decernendum spondeo *lib.* 10. *capite* 4. Vbi etiam, an Viduis, &c.

Tactus &, his similia inter solutos. Remissivè

63. De iis *inferiùs* agetur commodiùs separatim *cap.* 8. §. 2.

CAPUT IV.

§. I. *De Incestu.*

1. *IN Methodo exp. Conf. lib.* 2. *cap.* 7. §. 7. sic habes: Non est dubium incestum esse speciem luxuriæ explicandum in Confessione, quà cum consanguineis, vel Affinibus, contra Castitatem, sive per copulam, sive etiam per oscula, tactúsque impudicos, &c. peccatur: nam propterea ita communiter definitur: *Est peccatum luxuriæ, quod committitur cum persona coniuncta.*

Sed quæstio, an incestus cum Consanguineis differat ab incestu cum Affinibus? & rursus, An incestus cum aliquibus ex prædictis in uno gradu usque ad quartum (nam in aliis à quarto est simplex fornicatio) differat specie ab incestu in alio? v. g. peccata cum Matre, cum Filia, cum Sorore, cum Nepote, cum Consobrina, sive Consanguineis, sive Affinibus, differúntne inter se specie, itaut in Confessione talis gradus sit ex necessitate declarandus? An verò, si quis cum aliqua ex dictis peccavit, etiam fuisset Mater, satis se explicet, dicendo, *Incestum commisi*? Quid de peccante cum conjunctis spiritualiter ideft, ex Baptismo, vel Confirmatione, & de coniunctis legaliter, ideft, ex Adoptione?

Tribus dictis hæc, quæ satis confusa propter opinionum veritatem, apud Authores sunt; breviter, distinctéque ex meo instituto expedientur.

2. Dico probabile esse, nec Consanguinitatem, ab Affinitate. (Ita Sanch. Thom. 2. 2. *quæst.* 15. *art.* 9. & Caiet. *ibid.*) nec unum gradum ex his differre specie ab aliis: Ita Filliuc. *tom.* 2. *tract.* 30. *cap.* 5. *num.* 97. dicens esse opinionem Sanct. Thom, Caiet. Soti, & fere Thomistarum; Griptius *in tract. de casib. reservat, cap.* 8. *num.* 5. Megala, *in* 1. *part. lib.* 5. *cap.* 12. *num* 9. vterque apud Dian. *part.* 1. *tract.* 7. *resolut.* 31. Vnde licèt sine dubio gravius sit contra vnum gradum delinquere, v. g. contra primum cum Matre, quàm contra alium; v. g. cum Consobrina; tamen, quia non mutatur species, puto non esse ea speciatim ex necessitate patefacienda. Ratio est, quia in omnibus his una specie deformitas est (licèt modò, levior, modò gravior) nempè contra reverentiam debitam coniunctis. Quòd autem id oriatur interdum ex ipsa natura, ut in primo consanguinitatis gradu, & per alios etiam secundo; interdum verò ex præcepto Ecclesiæ, ut in cæteris, & maximè in gradibus Affinitatis, nihil specie diversum ex hoc necessariò infertur: nam præceptum superioris, cùm aliquid præcipit, ponit materiam præceptam in ea specie virtutis, ratione cuius illud præcipit: nunc autem Ecclesia abstinentiam ab illis congressibus præcipit, propter eandem reverentiam coniunctis debitam. Quod deinde gradus ipsi non mutent speciem, inde probatur: quia hi nihil aliud inferunt, nisi maiorem, vel minorem coniunctionem: magis autem, & minùs non variant speciem, etiam in hac re nostra morali, nisi aliundè probetur esse contra particularem virtutem, vel particulariter contra diversum rectæ rationis dictamen. Id quod hìc, quamvis multi probabiliter invenire satagant; nihilominus alij probabiliter item non inveniri posse contendunt.

Dices. Asserimus hìc *numero* 2. ex probabilissima plurium sententia, turpem coniunctionem cum consanguineis non afferre diversitatem specificam necessariò in Confessione explicandam, ut diversam ab alia coniunctione strictioris consanguinei; quia licèt gravius sit contra vnum gradum, v. g. contra primum cum Matre, quàm contra alium, v. g. cum Consobrina delinquere: tamen magis, & minùs speciem incestus diversam non constituit. Ergo idem asserere debuimus *in Methodo Confess. lib.* 2. *cap.* 5. §. 2. & 2. in iuriis

iuriis illatis contra Consanguineos, vel affines : atque adeò dicendum fuit, iniuriam illatam Patri , vel Fratri non esse diversæ speciei ab iniuriis contortis contra cæteros minùs propinquos; quia pariter magis , & minùs in debito, quod consanguinei contrahunt noscite convitiandi , non affetunt diversitatem specificam.

Respondeo : certè vrget non improbabiliter paritas. Vnde probabiliter consequitur, tum in hac materia de incestu, tum in illa materia de injuria contra consanguineos, vel affines inflicta, non esse necessariò explicandam ejusmodi diversitatem , sed sufficere, si dicatur: *Ego mihi coniunctos contumeliis affeci.*

3. Dico secundò, incestum cum coniunctis coniunctione legali, id est, coniunctione orta ex adoptione alicuius in filium , (quæ est inter adoptantem , & adoptatum, ejusque descendentes, saltem qui in eius erant potestate , quando adoptatus fuit : inter adoptatum, & filios legitimos adoptantis , qui in eius sunt potestate : inter Vxorem adoptati , & ipsum adoptantem : & denique inter Vxorem adoptantis , & adoptatum.) Dico , inquam , hunc incestum non esse explicandum , ut distinctum ab aliis incestibus dictis *in num. præcedenti* , & nec necessariò explicandas diversitates illas dictas in proxima parenthesi. Ratio prioris partis huius dicti est ea , quam *num præcedenti* diximus : quia nimirum Ecclesia propter idem motivum reverentiæ coniunctis debitæ , probabet eiusmodi congressus. Ita de Lugo, *disputat. 16. de pœnitentia sect. 6. num.* 328. Ratio posterioris est similiter eadem quam *ibidem*, diximus : quia diversitas gradus solùm indicat magis, & minùs in eadem specie.

4. Dico tertiò, incestum cum coniunctis coniunctione spirituali , id est , orta ex Baptismo , & Confirmatione (quæ est inter baptizantem , & Baptizatum, inter Patrinum, vel Matrinam cum ipso Baptizato, inter Parentes Baptizati cum Baptizante , & Patrinum , vel Matrinam: quod idem est respectivè in Confirmatione.) Dico , inquam , incestum hunc esse explicandum , ut dictum ab vtroque incestu carnali, & legali prædicto *in num. 2. & 3.* Ita Sanchez *lib. 7. de matrim. disputat. 5. numer. 9.* Sed non esse necessarium explicare , an ex Baptismo , an ex Confirmatione fuerit orta coniunctio: Item nec esse necesse explicare , an, v. g. Baptizans, vel Confirmans peccaverit cum Baptizata , an cum Matrina eiusdem Baptizatæ , an cum Matre eiusdem, &c. Ratio primæ partis huius dicti est , quia incestus spiritualis addit circunstantiam Sacramenti , ratione cuius reducitur ad genus quoddam sacrilegij. Ratio secundæ, & tertiæ patris est , quia semper in prædictis committitur peccatum cum eadem specie deformitate (esto, graviore , vel leviore) quia semper est contra eandem reverentiam debitam personis, ex intuitu Sacramenti connexis.

5. Huc commodè reducere possumus duo , quæ supersunt explicanda. Primum , circa impedimentum publicæ honestatis. Secundum, circa incestum sodomiticum. Quoad primum , sciendum est impedimentum publicæ honestatis esse illud, quod oritur ex sponsalibus de futuro, validè tamen initis ; nam his ita initis , oritur ex Sanch. *lib. 7. de. matr. d. 68. & seqq.* impedimentum dirimens Matrimonium inter Sponsæ Sponsum, consanguineos Sponsæ in primo gradu, & contra : id est, non potest validè contrahi matrimonium à Sponso , vel Sponsa cum dictis Consanguineis. Idem etiam impedimentum oritur ex Matrimonio rato non consummato : cum hoc addito , vt si dirimens ex Sanchez. *ibidem* ; etiam vsque ad quartum gradum ; & etiamsi Matrimonium fuerit irritum , ex quocunque capite, præterquam ex defectu consensus.

6. Iam si quis cognosceret sororem , v. g. vel matrem , filiámve suæ Sponsæ de futuro ; rursus , si cognosceret sororem , aliámve consanguineam suæ Conjugis per verba de præsenti , sed nondum consummato matrimonio ; deberétne in Confessione explicare non solùm ipsum peccatum, sed etiam eius qualitatem, nempe fuisse incestum cum Matre , cum Sorore , cum Consanguinea Sponsæ , &c. Respondeo , certum de tale peccatum habere malitiam incestus carnalis. Ita Lugo *disp. 16. de pœnit. sect. 6. num.* 331. quia est prohibita talis copula per Ecclesiam ponentem in ea impedimentum dirimens , propter reverentiam Coniunctis debitam : quare erit vt talis explicandus. Quoniam vero *superiùs* diximus , non esse ex probabili opinione in cæteris incestis necessariò explicandos gradus, ita hic, incestus oritur ex inchoato matrimonio , consequenter propter eandem inibi allatam rationem , dicendum erit.

7. Quoad secundum id est , quoad sodomiam, quærimus , an si quis sodomiticè cognosceret Consanguineam, vel consanguineam , vel affinem , coniunctione legali, vel spirituali, debeat explicare coniunctionem ; ita vt non satis sit dicere, *se sodomiam commisisse* sed necessariò addendum , *se sodomiticum incestum commisisse.*

Respondeo , necessariò sic addendum. Ita Filliuc. *tract. 30. cap. 5. num.* 106. Ratio est quia ob reverentiam naturalem propinquis debitam, eiusmodi peccatum vltra malitiam sodomiæ, habet & malitiam incestus. Quamvis enim per hunc incestum sodomiticum non impeditur Matrimonium, quia vt impediat , debet esse seminatio in vase naturali; neque per eundem incurrantur pœnæ contra incestum latæ , quia pœnæ fulminantur contra incestum propriè dictum, id est , enatum ex copula naturali: tamen , quia fit contra prædictam reverentiam, non potest propriam incestu malitiam non participare.

8. Maior difficultas est, vtrùm explicandi gradus, v. g. sic : *Commisi incestum sodomiticum cum Fratre, cum Patre , cum Consobrino :* An satis sit dicere : *Commisi incestum sodomiticum?* Respondeo in nostra sententia probabili , non esse necessariò explicandos. Ratio est, quia omnes tunt eiusdem speciei , & solùm secundùm magis , & minùs in eadem specie differunt ; id quod, vt diximus *num. 2.* notat quidem maiorem , minùs tamen gravitatem , sed nequaquam specie distinctum peccatum.

§. IV. *Additio.*

DVo tantummodo hîc animadvertenda , mihi illicita video. Alterum est , qui coniux rem habet cum consanguinea (ex Sanchez, *lib. 7. de matrim. disp. 15. num. 2. & lib. 9. disp. 27. num.* 14.) suæ vxoris viventis (non verò affini , ex eodem *ibid. disp. 27. num. 4.* in primo , & secundo gradu; & quæ coniux habet rem cum consanguineo mariti viventis (nec vero affini) in eodem primo , vel secundo gradu ; peccat sine dubio peccato incestus : sed insuper, propter hunc peculiarem incestum , commissum , vt dico , cum consanguineis sui conjugis (non autem , si commissum fuerit , ex eodem *d. d. 15. num.* 16. cum consanguineis suis propriis) dictus Coniux , vel dicta Coniux incurrit in duas pœnas; semper intelligendo, cum eodem *d. d 27. num. 1.* quando semen incidit intra vas, nam sic fiunt vna caro, qua ratione oritur affinitas.

2. Prima pœna est, ut etiam ante omnem sententiam, sub mortali non possit ampliùs petere debitum à Coniuge. Ita idem *libro nono disputat. 30. numer. 2.* cuius rationem dicit se nescire , sed solùm ex vsu. Quia contraxit cum illo affinitatem ex copula fornicaria , quæ, si est ante Matrimonium initum dirimit ex Tridentino , *sess. 24. de matr. cap. 4.* ineundum in dictis gradibus: At cùm in casu nostro Matrimonium iam sit initum , (& satis est ex Sanch. *lib. 7. de matr. d. 15. num. 6.* si fuerit ratum , quamvis non consummatum) solùm privatur coniux iure petendi. Potest tamen reddere in gratiam alterius Coniugis innocentis , imò & eidem significare , ne expectet suam petitionem ; non tamen

potest

potest provocare ; ut petat. Ita Sanh. *lib. 9. matrim. d.* .. &. *num.* 12. quidquid dicat Texeda apud Dian. *p. 9. tom.* 8. *resol.* 32. Innocentis, inquam; non si alter consensit ad eum incestum, vel vterque similem incestum commisit; vterque amisit ius. Ita Sanch. *lib. 9. matrim. d.* 31. *num.* 2. & *d.* 27. *num.* 3. *iuncta d.* 28. *num.* 2. 5. quare neuter potest petere, vel reddere. An possit enim petere, quando videt sibi imminere periculum incontinentiæ? concedit Quitanaduennas, *tract.* 9. *singul.* 12. saltem quando commodè dispensationem petere nequit, & periculum est in mora. Sed puto cum communi sententia, quam sequitur Diana *part.* 9. *tract.* 8. *resol.* 34. non esse concedendum: quia sunt alia remedia vincendi tentationem.

3. Dispensat autem huic pœnæ Episcopus, ex Sanchez, *lib.* 8. *matrimon. d.* 12. *numer.* 10. & 11. Conf. Cruciatæ, *ibid. numer.* 16. Privilegiati Regulares, *ibid. disput.* 16. de qua re *in tractatu de Matrimonio* illud cum Castro Palao, *tom.* 1. *tract.* 2. *disput.* 1. *de legib. part.* 17. *num. præsertim* 8. doceo, satis esse probabile, & tutum, non incurri. hanc pœnam ab eo Coniuge, qui nescivit eiusmodi accessum ad consanguineam sui Coniugis, esse specialiter ab Ecclesia prohibitum; vel quamvis id sciverit ignorabat esse huic incestui annexam prohibitionem petendi debitum. Ratio brevis est, quia hæc est pœna ex delicto, quam incurri ab eo, qui inculpabiliter eam ignorat, æquum non est.

4. Secunda pœna: Huic Coniugi incestuoso non licebat per Canones, mortuo altero Coniuge, cum vlla alia, seu vllo alio amplius matrimonium contrahere sine dispensatione, idque in pœnam sui delicti. Sed certe id non est in vsu, ex Navar. Sanch. *lib. 7. matr. d. 7. n.* 8. quare sine scrupulo poterit nunc ad secundas sine dispensatione transire.

Sed occurrit adhuc advertendum tertium, An scilicet, si sit incestus in aliquo loco casus reservatus, intelligatur eiusmodi esse ille, quod semenante viro, non seminet fœmina, vel hac seminante, ille nequaquam.

Respondeo. Communiter ab Auctoribus, Bauci *de cas. res. casu* 3. creditur, esse reservatus, quia iam copula videtur consummata. Sed Verricelli *tr.* 4. *quæst.* 27. *a num.* 78. putat, non esse censendum reservatum, quia reservatio (nisi expressè contrarium exprimatur) semper intelligitur de completo scelere, at dictum scelus est quidem completa seminatio ex parte illius, qui seminat, non verò completus incestus; quia non concurrit vtriusque seminis commixtio, unde oritur affinitas. Hæc ille. Sed certè non video à quomodo ille non sit completus incestus ex parte seminantis; qui irreverenter per suam completam seminationem se gessit cum consanguinea, vel affine; cur igitur non erit reservatus, si reservatus est incestus absolutè. Ille alter, qui non seminat, ideo non committit casum reservatum; quia, ex parte sua, non est completus incestus. Et licèt adsit in ipso cooperatio cum incestu completo alterius, supponimus tamen esse reservatum incestum, non verò cooperationem ad illum. Quid, si sit dubium, an ille alter seminaverit? Respondeo, multò magis erit reservatus, ut ex se patet. Imò idem Verricelli in hoc nobiscum sentit ex eo principio; quia præsumptio semper est, quod vterque seminaverit: fori autem externus, & internus non discrepant, nisi quando contraria veritas certa est, non verò quando est dubia, ex Menochio, *lib.* 4. *præs.* 83. *num.* 62. Molin. *tom.* 1. *d.* 197. *fol.* 3. Sanchez, *in summ. lib.* 1. *cap.* 10. *num.* 13.

Caput V.

§. I. *De Stupro.*

1. *In Methodo Conf. lib.* 2. *cap.* 7. §. 8. sic habes: Stuprum est Concubitus Viri cum virgine fœmina, eadem repugnante: Quare ea consentiente ex probabilissima sententia, est simplex fornicatio. Vnde sequitur statum *virginitatis* non esse necesse in Confessione explicare, virgine consentiente; quem, illa repugnante, explicare oportebit.

2. Pari ratione sodomitica copula cum eadem consentiente, est mera sodomia: Vnde nec ibi status virginitatis est declarandus.

3. Cum se *virgo* polluit, vel delectatur, &c. non facit nisi peccatum mollitiei, de quo dixi *cap.* 1. §. 1. *num.* 5. nam propterea suam virginitatem explicare non obligabitur.

4. Ad expediendam Confessionem facit, scire obligationem, quam contrahit stuprator. Dico ergo. Cum virgo defloratur, ipsa consentiente, nihil nec ei, nec parentibus debet defloratori. Ita Less. *lib.* 2. *cap.* 10. *dub.* 1. At si vi, vel fraude, promissione virginem quis defloraverit; nanè tenetur, vel dotare, vel ducere, ac solvere quod promisit. Ita idem *ibid.*

§. II. *Additio.*

De Virgine occultè violata.

1. Amittitur, sive à Mare, sive à Fœmina irreparabiliter virginitas per voluntariam seminis effusionem, seu decisionem, etiam sine exteriore procuratione; Vt probat Caiet. 2. 2. *quæstione* 152. *artic.* 1. contra Marr. de Magistr. apud Less. *lib.* 2. *cap.* 2. *num.* 120. sed id est coram Deo: nam secundum statum, & quoad existimationem humanam in muliere amittitur virginitas per corruptionem, seu fractionem clausuræ virginalis. De vtraque amissione aliquid est hîc afferendum.

2. Quoad primum: Monialis, quæ ante professionem; vel consecrationem, se voluntariè polluit, quamvis amittat, vt dictum est, virginitatem secundùm virtutem; tamen cùm non amittat secundum statum, quia integro virginali clausuro gaudet, nulle indiget dispensatione ad profitendum, & ad velum suscipiendum, solùm virginibus concessum. Et propter eandem rationem, eadem potest sine scrupulo accipere legatum solis virginibus relictum, seque ut nubat, virginem pronuntiare, &c.

3. Quoad secundum: Virginem occultè in clausuro violatam, se non posse ingerere ad petendum consecrationis velum, etiamsi ex hoc infamiam consecutura, docet Azor. *p.* 3. *lib.* 3. *c.* 12. Bonac. *de matr. q.* 4. *p.* 17. *n.* 4. alios afferens: at posse Officia propria virginis exercere, Imò se offerre ad illa, ne infametur; quia (inquit Azor. *ibid.*) institutæ Ecclesiastica non obligant cum tanto rigore. Verùm, pace Azorij doctissimi Viri, hæc ratio probat etiam posse, in simili periculo infamiæ, non solùm in prædicta Officia se ingerere, sed etiam petere consecrationis velum, ut tenet, citato Suar. Pell. *cap.* 3. *de monialib. num.* 78. quia pariter id ex instituto est Ecclesiastico.

4. A legatis tamen relictis solis virginibus excluditurà Sanchez, *lib.* 7. *de matr. disp.* 91. *num.* 4. in conscientia, hæc in clausuro violata; secùs enim servaretur Testatotis voluntas, nisi fortè, ni illud accepter, infamiæ gravis periculum subeat; sed tunc debet secreto reddere ei, cui illud competit, vel eius distributoribus, &c. Quòd si in aliquo casu, ad acquirendum aliquid, requiratur, ut Virgo sit; sed ut ea excludatur, necessaria sit sententia Iudicis: tunc poterit occultè

violata

violata illud ante sententiam acquirere, quia sententia petit Virginem esse publicè, vel certè non occultè violatam. Dixi (excluditur à Sanchez): nam esse etiam probabile reputatam communiter virginem, licèt occultè violatam, posse acquirere tale legatum palàm *superiùs* dictum est.

5. Quid de Matrimonio? puella signaculo Virginitatis occultè scisso, peccátne medicamentis, aliisque mediis naviter vtatur, quo defectum illum cælet, atque vt virgo Matrimonio collocetur? Respondeo, si probabiliter iudicet fore, vt futurus Maritus nunquam hoc vitium cognoscat, nec ipsam, nec Parentes ad occultationem cooperantes peccaturos. Ita Bonac. 8. *Dec. pr. d.* 10. *q.* 1. *num.* 8. Sanch. *lib.* 6. *de matr. d.* 27. *n.* 8. & 9. Nav. c. *inter verba, concl.* 1. *coroll.* 16. *n.* 60. Ratio est, quia nullum infertur viro damnum, nec puella propriè dicitur sic mentiri, dum enim illis mediis vtitur, non id agit animo alterum decipiendi; sed animo suum vitium quod manifestare non obligatur, occultandi. Verùm, si iudicet fore, ut delictum veniat in viri notitiam, qui illud ægerrimè ferat, peccabit graviter contra Charitatem; hoc enim modo præfert occasionem innumeris malis, & præsertim magnæ discordiæ toto ferè vitæ tempore inter ipsam, maritúmque. Nota illud (ægerrimè ferat.) Huc reduco, si quis sileat se morbo Gallico laborare, quo sit periculum inficiendi incautum vxorem, &c.

6. Non tamen puto violatam illam peccaturam contra Iustitiam; quia non tenentur Coniuges vitia, quæ habent manifestare, & sicuti Maritus sua occulta non manifestat, ita nec sua patefacere tenebitur Vxor. Adde esse nimis intolerabile, obligare puellam ad se infamandam, vel ad abstinendum à nuptiis, vel ad nubendum hominibus infimæ sortis. Nec est par ratio de contractu venditionis, in quo vitia occulta rei venditæ manifestare modo *infrà* dicendo necessarium est: non, inquam, est par ratio, quia in contractu Matrimonij consuetudo fert, ut sicuti Vir sine injustitia sua vitia occulta (abstraho ab illis, quæ Vxorem inficiunt) non propalat, ita non manifestet sua, quantum est ex vi Iustitiæ, Mulier: quæ consuetudo non est in venditionibus.

§. III. *De obligatione Stupratoris.*

1. STylum nunc admoveamus ad explicandam obligationem restitutionis, à stupro derivantem. De qua satis, strictim dictum modo est §. 1. *num.* 4. Pro ea ergo, ut ordinatim procedamus, meminisse oportet, stuprátorem posse, Primò virginem volentem, & consentientem defloráre; Secundò vi, metu, similíque iniuria; Tertiò cum promissione Matrimonij. De singulis seorsim.

2. Pro certo autem suppono. Primò, si nullum damnum deflorata virgo passa est, ad nihil teneri defloratorem. Cùm enim huius tota obligatio, de qua tunc agimus, oriatur ex damno facto: hoc non existente exanescit obligatio. Ita Less. Vasq. Turrian. apud de Lug. *lib.* 1. *de iust. d.* 12. *num.* 16. Hinc si deflorata etiam per vim, bene deinde, & iuxta suum statum nupsit; ad nihil obligatur Defloror: Nam nec pro apertione clausstri aliquid debet, quia hoc malum est irreparabile, & alterius ordinis; nec ob dotem datam à Parentibus, hæc enim semper danda erat, &c. si tamen propter periculum non bene nubendi aliquid virgini dedit defloror, quamvis illa deinde optimè nupserit; poterit in conscientia virgo illud retinere, quia periculum non nubendi pretio fuit æstimabile.

3. Secundò, Si virgo liberè remittit, liber erit defloror: Neque enim requiritur consensus Patris; vel alterius; quia sui corporis, quoad hoc, domina est quæcunque Mulier.

4. Tertiò, In foro externo, etiamsi nullum damnum virgo passa sit, si tamen vi oppressa fuerit, Raptoris pœnas incurret Stuprator, de quibus vide Less. *lib.* 2. *c.* 3. *dub.* 9 *num.* 66. & 68. & Azor. *p.* 3. *lib.* 2. *c.* 13. & *c.* 14. nos aliquid tangemus *cap.* 6. §. 2. *num.* 9. Quid, si violavit, sed nunc non habet, vnde resarciat, nec aliquo modo possis resarcire, nisi eam ducendo, obligabitne illam ducere? Respondeo, ad id obligari per se, docet de Lugo, *lib.* 6. *resp. dub.* 29. quem vide.

Defloror virginis, eadem consentiente, quid debeat?

5. Iam vero his positis, communis est Recentiorum sententia, defloratorem puellæ ex eiusdem puellæ consensu, nihil in conscientia debere, nec puellæ, nec puellæ parentibus, propter rationem *num.* 3. dictam. Ipsa verò puellam peccare contra charitatem in Patrem, & in suam alioqui honestam familiam, si publicè peccet, ac Patris conturbatio notabilis prævideatur, communis est item doctrina. Ita DD. cit. & *passim.*

6. Illa explicatione indiget dicta Recentiorum sententia. Nam si puella occultè consensit; tu verò crimen propalacti, ad restitutionem damni teneris, quia fuit causa iniustæ infamationis, vnde aliquod damnum puellæ emersisse supponimus. Idem propter similem rationem puto, si iis modis sollicitares invitam, quibus facilè, ac vrbem credatur ea assensum præbuisse: ut de nocte per fenestras ad eius cubiculum penetrare tentares: At verò apud eiusdem puellæ templum cum euntem à longe comitari, aspicere, salutare, &c. non fiunt ex se eo modis, qui infamationem causant; siquidem hæc displicere honestæ puellæ facilè quilibet existimare valet; nisi fortè ita sæpe, & in his circumstantiis hæc fiant; vt meritò consensum suspicari invitæ puellæ alij possint.

7. Dixi autem *num.* 5. (nihil debere in conscientia:) nam in foro externo, qui defloravit virginem, eam valentem; cogitur à Iudice eam dotare; lege sic hactenus vt notavit Less. *lib.* 2. *cap.* 7. *n.* 44. propter bonum commune.

Quæstio incidens: An virgo pro primo vsu sui corporis possit aliquid amplius pretij petere.

Vbi:

An accepta ob turpem causam sint restituenda?

8. Illud hîc per occasionem scisciabitur aliquis, An virgo licitè possit pro vsu primo sui corporis mercedem accipere? Quæritur an plus, quam accipere solet alias prostituta? Tertiò, quâ mensurâ eiusmodi pretium, ut sit iustum, eadem exposcere tutò valeat. Vt hæ quæstiones lucem habeant, altiùs res est repetenda; & examinandum, An pro quolibet turpi lucro accipi pretium licitè possit? nam deinde ad has difficultates de virgine, commodiùs descendemus.

9. Et quidem regulam universalem sic statuo, ex Azor. *p.* 3. *lib.* 4. *cap.* 21. Molin. *tract.* 2. *disp.* 82. Valent. *q.* 6. *de Iustitia part.* 5. §. 2. *quæstiuncula* 5. Salon. *contr.* 4. & 5. Less. *lib.* 2. *cap.* 14. *dub.* 8. & *cap.* 18. *dub.* 3. Vasq. *de rest.* §. 1. *cap.* 7. Dian. *t.* 1. *p.* 2. *tract.* 16. *resol.* 38. alios citans, de Lugo *tom.* 1. *de iust. d.* 18. *sect.* 3. Dicastill. *lib.* 2. *tract.* 2. *de iust. d.* 6. *dub.* 1. Quoties pretij traditio ex parte dantis, vel receptio ex parte recipientis, vel vtraque ex parte vtriusque, ex ratione sui turpis, & illicita contra Iustitiam; toties vltra peccatum, est obligatio restituendi. Quoties verò ipsa receptio est illicita, & peccaminosa contra alias virtutes, quamvis item peccatum antea fuerit contra easdem virtutes, imò & antea peccatum fuerit contra Iustitiam; tamen si ipsa receptio non est contra eandem Iustitiæ virtutem: tunc licitè post impletam conditionem potest recipi pretium, & retineri sine obligatione restituendi. Ratio fundamentalis regulæ est, quia obligatio restituendi non oritur nisi

ex

ex peccato contra justitiam, vt certum est apud Doctores & dicetur *suo loco*; cùm igitur in prima parte regulæ contra hanc fiat, non in secunda, ibi erit obligatio, hîc non item. Sed explicatiùs verba regulæ breviter expendamus.

10. Dixi primò: In priore parte regulæ (traditio ex parte dantis) Talis est, si rem tibi det ille, qui ejus non est dominus, & qualis esse in rebus non suis solet seruus filius familias, latro, &c.

11. Dixi secundò: (ex parte recipientis.) Talis est, si usurarius lucrum, vel latro pecuniam à te extorqueat; licèt enim tu sine peccato des, illi tamen injustè recipiunt.

12. Dixi tertiò: (ex parte utriusque.) Talis est, si simoniacè Episcopus, v.g. pecuniam ab ordinando recipiat, tunc enim tam Episcopus, dum recipit, quàm ordinandus, dum dat, illicitè non solùm contra Religionem, sed etiam contra Iustitiam agunt, ut fusè *in tractatu de simonia*.

13. Dixi quartò: (ratione sui) Si enim aliunde actio fit contra justitiam, at ipsa receptio ratione ipsius receptionis injusta non sit, non erit obligatio restituendi, v.g. si Custos nemoris, vel gabellæ accipiat pretium, vt sinat arbores scindi, vel gabellam defraudari, licèt peccet contra justitiam, vnde obligetur Domino nemoris, & gabellæ totum damnum resarcire; tamen quia receptio pretij, quod habet à scissoribus, vel defraudatoribus, non est ratione sui injusta, sed justa, cùm exhibeatur ob commoditatem ipsis à Custode, quamuis injustè datam, non obligabitur ad restitutionem dicti pretij. Simili modo pretium, quod Grassator accipit à Petro, verbi gratia pro homicidio in gratiam ejusdem Petri commisso, non obligatur restituere, nam quamuis Grassator contra justitiam peccaverit, homicidium patrando; tamen posita iam occisione, remanet quidem ipse obligatus ad compensanda damna, hæredibus occisi inde secuta, at justè nunc petit, & accipit mercedem sui laboris, periculi, &c. quicquid in contrarium consuluerit, nimis strictè Navarrus *in Manual. latino, capite 14. num. 41.* quia nunc nec datio, nec receptio pretij est ratione sui illicita, imò labori condigna. Talis est etiam receptio pecuniæ, quam habet Iudex propter sententiam injustè prolatam. Quamuis enim deliquerit contra justitiam, lædendo partem cui debebit omne damnum reficere: tamen, ob eandem rationem, non peccat nunc contra Iustitiam, recipiendo pretium pro opere, quamvis injustè à se in clientis gratiam, facto. Propter sententiam injustè prolatam, dico: nam proprer justam nihil accipere à cliente, vel retinere Iudex, vel quis similis potest, idque propter eandem doctrinam, quam explicamus, quia tunc ipsa receptio est injusta ratione sui: Si enim sententia est justa, debetur ea Clienti; si debetur, ergo ei vendi per pretium à Iudice justè nequit. Pari denique modo nequit Vxor accipere iustè à Marito pretium, ne adulteret, quia ad non adulterandum tenetur Vxor ex justitia ipsi marito: ergo venderet Marito, id quod Mariti est.

14. Nonnulli putant tum dictos Iudicem, Vxorémque, tum similes, licet non possint justè accipere pro sententia justa & pro omissione adulterij quidpiam à Cliente, & Marito posse tamen ab alio tertio extraneo, nec agente in gratiam, seu nomine Clientis, vel Mariti. Ita de Lugo, *tomo primo de justitia d. 18. sectione tertia numero 64.* citans Vasquez; hanc eandem sententiam sequitur Sot & Ioan. de la Cruz, apud eundem de Lugo, *loco mox citato* Favent huic sententiæ ea, quæ dicam *num. 21.* Ratio est, aiunt, eadem, quàm inculcamus, quia tunc talis recepto potest esse justa, ratione sui, nam Iudex, & uxor nihil debent ex justitia ejusmodi extraneo: ergo possunt juste suam operam vendere, qua venditione posita subibunt novam obligationem ex justitia; antiquam enim habebant ut Iudex, & ut uxor respectu Clientis, Mariti; at nunc novam subeunt, ut habentes pretium ab extraneo in gratiam ipsius extranei. Hanc sententiam cum dicta limitatione approbat de Lugo *l. c.* sed deinde idem *l. 2. de just. d. 37. sect. 11. n. 126.* cum Molin. ab eodem cit. eam absolutè reprobat: Nihilominus sic limitata non videtur improbabilis: solùm in praxi semper timebo; ne in gratiam Clientis, & Vxoris detur pecunia. Neque dicas hinc sequi simili modo justo pretio posse vendi à Iudice, & Vxore hanc novam obligationem ipsius Clienti, & Marito: ne id dicas, inquam, quia hæc nova obligatio nihil addit emolumenti ipsis Clienti, & Marito, cùm ipsis satis: superque sufficiat ad suum ius consequendum antiqua obligatio: ergo nihil ipsis venderetur, ergo injustè reciperetur pretium, &c. At extraneo aliquid venditur, nempe obligatio ratione ipsius, quæ antea non aderat, &c.

15. Rursus in secunda parte regulæ: Dixi primò: (quoties receptio est illicita contra alias Virtutes.) Talis est, si quis quid recipiat, verbi gratia, contra Temperantiam, ut si recipiat pecuniam à te, ut se inebriet, Talis si pecunia, quam justè recipis à tuo Censuario; velis tu uti ad ludendum, fornicandum, &c. non enim obligaberis ad restitutionem acceptæ pecuniæ; licèt enim pecces contra alias virtutes, non tamen contra justitiam. Idem evenit in Histrionibus, & Parasitis, qui licèt actu peccent contra Castitatem, turpia, verbi gratia proferentes, non propterea injustè recipiunt mercedem sui quamuis peccaminosi famulatus.

16. Dixi secundò: (quamuis peccatum antea fuerit contra alias Virtutes (Talis est receptio pretij, quod habet Faber ob idolum, v. g. edolatum infideli: esto enim, peccaverit contra Religionem, vel Fidem, adhuc tamen potest pretium laboris accipere, & petere; quia hæc accepitio non est in se contra Iustitiam. Talis item est, quando meretrix accipit pretium pro usu sui corporis homini concesso; peccavit enim contra Castitatem, sed nunc pretium justè recipit, petitque sine peccato: Vendidit enim non quidem peccatum, quod, cùm sit nihil, invendibile est; sed commoditatem, sed famulatum sui corporis, sed honorem suum, sed periculum aliquando suæ vitæ quæ sanè pretio sunt æstimabilia. Illud in hoc exemplo nota, publicam meretricem posse, etiam in foro externo, petere pretium sui corporis: quod prohibetur fœminis honestis; hæ enim, licèt in conscientia possint petere, & retinere pretium pro actu turpi; tamen à foro externo puniuntur, & in pœnam delicti, privantur pretio, post sententiam.

17. Dixi tertiò: (quamuis peccatum fuerit contra Iustitiam, &c.) Talis est, quando Iudex pro sententia injusta. Talis, quando Grassator pro homicidio. Talis, quando uxor pro adulterio jam facto, &c. ut ex dictis liquet.

18. Dixi denique quartò: (post impletam conditionem) nam ante semper adest saltem consequenter obligatio restituendi. Det, verbi gratia, Petrus centum aureos Grassatori, ut aliquem occidat. Dico Grassatorem, antequam impleat conditionem, idest antequam hominem occidat, teneri ad restituendum illum censum. Ita de Lugo *tom. 1. de just. d. 18. sect. 3 num. 45. & 49.* Ratio est, quia tenetur ex Iustitia rescindere hunc contractum, & non stare promissis, posita autem rescissione jam non habet titulum ea centum retinendi, & consequenter habet obligationem restituendi. Idem dic, si pretium acceptum fuit à muliere ob futuram fornicationem, & à quocunque ob futurum quodlibet peccatum, nam semper adest obligatio peccandi, atque adeò rescindendi promissionem, & consequenter restituendi. Id quod non ita esse, si jam peccatum factum fuit, ex se patet; nam illud non fuisse, non est amplius in mea potestate: Cùm ergo ex alia parte in eo peccato jam patrato inveniatur mens labor, vel quid simile dignum

mercede; illa non sum modo dicto defraudandus.

19. Iam verò, si res turpis exhibita, sit pretium autem nondum sit traditum; sæpius dixi, peti illud sine injustitia posse: At an negari possit, nondum dixi. Id ergo explicatius proponamus, & illustremus. Promisisti Grassatori; meretrici, honestæ puellæ, Histrioni, Iudici injusto, &c. centum aureos ob turpes actiones ab his respectivè gerendas; ij eas plenè exhibuerunt: poterisne tu iis petentibus ea centum negare, & in conscientia non solvere? Respondeo: ex nostra, communioréque sententia non poteris. Ita Rebell. Less. Turr. Mald. Sylv. Azo, aliíque quos citat, sequiturque Diap. *mox.* citandus. Adde Dicastill. *lib.2.tract.2.de just.d.6.d.1. num.12.* si enim promisisti, & illi ex sua parte rem vendibilem posuerunt; non est, vnde tu ab obligatione restituendi liber evadas. Excipe semper, nisi leges irritaverint pactum, seu promissionem; vt certè fecerunt in promissionibus simoniacis. Addit de Lug. *t.1.de just.disp.18.sect.3. num.47. & num.59.* si negari licitè posset pretium pro re turpi, negare etiam iustè posset adolescens matrimonium puellæ, si ut eam defloraret, illud verè promisit: jam enim promisit pro re turpi, & tamen omnes ferè Doctores clamant negare non posse.

20. Dixi (ex nostra sententia: nam non ignobiles Doctores docent, neminem teneri ad solvendum alteri, quod pro re turpi illi promissum est, seclusojuramento quamuis promissarius conditionem plenè posuerit; Idque in omnibus casibus, tum scilicet in iis, qui per leges puniuntur, quales est fornicatio mulieris honestæ, homicidium, adulterium, &c. tum in quibuscunque aliis. Ratio est (inquiunt) quia promissio illa de re turpi patranda, fuit nulla, nec ullo modo obligans, vtpotè peccaminosa: quare nec erit ex obligatione servanda. Addit. Navarr. *in man. cap. 17. num.40.* dationem, & acceptationem, pro re turpi commissa, esse nouum peccatum, quia est approbatio peccati commissi. Sed certè hoc dictum Navarr. à veritate procul est, ut ex dictis colligi potest.

Hæc sententia, quæ probabilis censetur à non paucis, Less. *l.2.c.14.dub.8.n.60.* & *c.18.d.3.n.2* Dian. *p.2. tr. 16. reso'.38.* & *p.4 tr.4.res.27.* Nau. Val. Comito. apud Dian. *loco citato* & multis Canonistis apud Azor. *p.3.lib.4.cap. 21.quæst. 2.* mihi, & communiter Recentioribus non placet, ob rationem dictum *num.præced.* quia tamen tot viri docti eam nequaquam rejiciunt, nec ego rejicio, sed aliis meliùs expendendam relinquo.

21. Dictum est de acceptatione pretij pro opere turpi: quid pro omissione operis turpis, atque adeò pro opere bono? Si verbi gratia, Petrus sit deditus ludo, scortis, blasphemiis, & ego illi sine hæc committat, do pecuniam liciténe ille accipere, & retinere potest, posito, quòd ea non committat? Respondeo, licitè posse Ita de Lugo aliis cit. *tom.1.de just.d.18.sect.3.à num.66.* quia quamuis ille astringatur ea peccata ex aliis virtutibus non committere; non tamen ex Iustitia saltem mihi debita: quare si omittat in gratiam meam, & sub nova hac obligatione, justè præmium retinet. Si ea peccata non committere deberet mihi ex justitia, nihil à me posset accipere, propter hactenus dicta. A me, inquam; nam num possit ab altero, colligitur ex dictis, *num.14.* Nec in casu nostro adest simonia. Ita Vasquez, apud eundem de Lugo *ibidem, num.99.* quia hæc quæ donantur ad avertendos homines à malo, vel alliciendos ad bonum, gratis donantur, vel sub conditione, non verò in pretium, quo etiam pacto excusantur à simonia Fideles, quando munusculis alliciunt infideles ad Fidem, vel pueros ad Religionis ingressum.

22. Porrò ex dictis jam facilè respondebis primæ quæstioni *num.* 8. propositæ: Ante patratum enim stuprum, debet virgo rescindere promissionem, & reddere pretium; juxta dicta *num.18.* At eo patrato; potest licitè, & justè illud in conscientia petere, ac retinere, ut ex dictis *præsertim numero.* 19. patet.

Nonnulli (ut id hac occasione dicam) rejiciunt scrupulum conjugatæ, quæ accepit pecuniam pro adultero; aiunt enim pecuniam deberi ab ipsa (occultè, ne prodatur) tradi Marito, quia Maritus est Dominus corporis Vxoris. Ita Mol. Reg. Bannez, aliique apud Dian. *part. tract.17.resol.7.* Sed hos licet doctissimos, non audiunt, nec audiunt alij non ignobiles Doctores, Megala, Bonacina, Graffis, Diana eos citans, *d.resol.6.* Ratio mihi detur esse, quia Vir non sit ita Dominus corporis Vxoris, vt in illud perfectissimum habeat dominium; sed tùm ita, ut illo vti queat in debito conjugali omnibus aliis exclusis quod certè non tollit vxori facultatem acquirendi, licèt cum peccato, ex turpi sui corporis cessione. Vxor enim non est sicuti mancipium, quæ quia incapax est dominij, quidquid acquirit, Domino acquirit, &c.

Quantum pro vsu corporis justè exiget Mulier?

23. Ad posteriores autem quæstiones, quæ de pretij taxam inquirebant, communis responsio est: pro statis omnibus; id est, personæ nobilitate, pulchritudine, prosapiæ, honestate, &c. esse id decernendum; plus enim meretur honesta, & nemini pervia, quàm omnibus obvia, &c. Verùm, ad hanc responsionem animus qui explicatius aliquid, & magis determinatum desiderat, non enim acquiescit.

24. Distinguunt nonnulli; Vel enim sermo est de meretrice, vel de fœmina honesta. Meretrice, (ait Lugo, *tom.1.de justit.d.18.sect.3. num.47.*) non posse jure petere, vel accipere nisi quantum plus minusve lubet ipsa eadem à cæteris conquirere? Hæc enim emptio, & venditio inter illam, & amasium: hi dat pretium, illa vsum corporis; cùm igitur conditiones emptionis, & venditionis justè requirat, ut pretium illud, quo communiter res venditur; ita erit & hic. Quare si meretrix dolo fingens se esse honestam, etiam tamen talis in communi opinione non sit; vel fingens ab aliis multum accipere, plus notabiliter accipiet, obligabitur excessum restituere: nisi fortè ex circumstantiis colligat esse liberalem donationem amasij; quo ego tunc adesse præsumerem, quando is sponte & non exactus à meretrice tantam, vel tantam mercedem porrigeret. De promissione nimis prodiga, vide quæ dixi *cùm de juramento.*

25. At verò fœmina honesta potest petere, & sumere quantum ei placet. Ratio est, quia in his, & similibus rebus, quæ pretio statuto, vel vulgari carent; tanti res potest vendi, quanti eam æstimat, qui vendit. At puella honesta plurimi potest suam honestatem æstimare. Vnde video meretricem, de qua *num. præcedenti* fuit locutio, potuisse initio suæ prostitutionis plus accipere; at ubi tanto, vel tanto pretio honestatem suam æstimavit, huic æstimationi debet stare, secùs, venderet, supra æstimationem.

Hæc ex de Lugo. Fateor hanc distinctionem esse probabilem; sed quoniam non improbabilis est sententia (afferenda *infrà*, *lib.8.tract.3.cap. 7. §. 4. num.20.* ex Val. Tol. Sà, vbi respondebimus arg. allato à de Lugo) dicens in rebus, quæ non sunt victui, ac vestitui, & his similibus necessaria, quemlibet posse rem suam vendere, quanti sine fraude potest; sic enim concedimus Falconem, Canem venaticum, Gemmam tanti vendere, quanti quis potest; quia hæc sunt ad delicias, non ad necessitatem: cur etiam id non sit sentiendum de meretrice, quæ usum actualem sui corporis velit hunc viliùs, huic cariùs, vt ei libet, sine dolo vendere? Addidi (sine dolo,) nam si mendaciis vratur, & fallaciis, non illa solùm meretrix, verùm etiam quæcumque aliàs honesta, similibus utens, paris erit injustitiæ rea.

Defloran-

Deflorator virginis, vi, metu, &c.

26. Si Virgo vi, fraude metu injusto, aut reverentiali (addunt Turrianus, aliique apud Dian. *p. 1. tract. 8. resol. 48.* preces importunas; quas tamen ego pŏ addo Vasquez, Petro Navar, aliisque, quos cit. sequiturque Dian. *tr. 2. d. 7. d. 9. n. 127.* preces enim, vt & *lib. 2. de just. tr. 2. d. 7. d. 9. n. 127.* preces enim, vt & Sanct. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 7. d. 9. n.* 127.

erat notum fœminæ, non propterea vir excusari à matrimonio potest; quia potuit tunc fœmina putare de illo voto (vt solet) fore, vt peteretur dispensatio. Scio à Diana *part.3.tract.14.resol.* 38. putari probabile hunc ventem, ante promissionem matrimonij factam defloratæ, debere votum servare; quia vrget prior promissio facta Deo. Verùm, an id sit probabile, penes ejus authoritatem sit.

36. De hoc autem Castitatis Voto omnino peti debet dicta dispensatio, non quidem, ex Less. *lib.2.cap. 40. dub.4. num.* 34. quasi sit necessaria dispensatio ad contrahendum, & ad reddendum debitum; jam enim diximus non esse obligationem servandi hæc vota in concurrentia dictæ promissionis, idque in favorem violatæ: sed vt vir possit petere debitum, & post mortem vxoris aliam ducere.

37. Dictum est *num.* 34. (nisi legitima accedat excusatio:) nam etiamsi fuerit jurata promissio, excusabitur, ex Sanch. *lib.1.de matr.d.10.num.*8. sed est contra Molin. *d.*106 *num.*4. Primò defloratus ad non ducendam defloratam, si superveniat aliquod impedimentum dirimens; de quo obtineri dispensatio non possit; nam ad impossibile nemo tenetur. Si tamen potest, certè impetrare omnino debet; quia debitor semper obligatur ponere media, saltem ordinaria ad solvendum creditori. Quis enim non obligabit Artificem ad laborandum secundùm suum statum, vt furto ablata restituat? Quid, si impedimentum hoc dirimens præcessit promissionem? Respondeo eodem modo. Ita de Lugo *loc. cit sect.*4 licèt contrarius sit Sanchez *lib. 5.de matrim.d. 5. numero* 26. quando promissio fuit absoluta, nulla facta mentione petitionis dispensationis, sed solùm data fide de matrimonio. Si enim impedimentum est dispensabile, debet à stupratore eius dispensatio obtineri; ad hoc enim se obligavit promittens matrimonium; vel certè si fictè promisit, resarciat damnum, dando dotem competentem: ad id enim saltem obligat deceptio. Solùm non obligabitur, quando fœmina seipsâ decepit, sciebat enim, verbi gratia impedimentum, & prudenter aduertere poterat fictum animum stupratoris qui non intendebat dispensationem petere, quam tamen sui deceptionem raro esse in mulierculis, notabo mox *numero* 49. in simili: Non obligabitur etiam, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non advertit; vel impedimentum ei incognitum erat, & ex alia parte ejus verba non significabant promissionem de dispensatione petenda. Tunc enim) vt etiam in præcedente casu) abest vis, vel fraus stupratoris. At si significabant, licèt ipse non adverterit, tamen cùm re ipsa dederit causam deceptioni, obligabitur saltem damna puellæ resarcire: si non matrimonio, quod non promisisset, si advertisset, certè subsidio dotis, quo resarciatur deceptio.

38. Excusabitur secundò defloratus, si mulier fornicetur postea cum alio, vel simile quid dignum divortio committat. Ita Dian. *part. 3. tract. 6. resol.* 53. si enim hæc, matrimonio jam contracto separationem concedunt; multò magis concedent non contrahere.

39. Excusabitur tertiò: Si ex tali matrimonio probabiliter timeatur oriturum magnum scandalum, vel fore malum ejus exitum per rixas, discordias, &c. Sicuti enim hæc dissolvunt sponsalia; ita & promissionem, de qua loquimur. Quare lege Sanchez, qui docet, quantum hoc scandalum, & similia esse debent, vt dissolvantur sponsalia; nam illa etiam hîc vsui erunt.

40. Excusabitur quartò: Si se virginem finxit mulier; tunc enim fiet compensatio, vt sicuti mulier virum decepit, fingendo se esse intactam, sic vir non observando promissionem matrimonij. Quòd si vir ex se credit illam virginem, & ideo verè promisit, certè non erit obligatus ducere, quia ipse virginem volebat, & sub hac conditione promisit: At obturne compensare damnum mulieri, ex ipsa illatum? Respondeo hoc (saltem occulta ex copula) vix vsum solet esse, solùm igitur remanet obligatio restituendi pretium pro ipsa copula, ad in gratiam viri consensit mulier; sed fortasse com ter hujusmodi semi- honestæ mulieres suum corpus lùm concedentes ob promissionem matrimonij expressè petant, quod rarum est, remittere videntur pulæ pretium.

41. Excusabitur quintò; Si vir puellam tetigit taxat, quamvis tactibus impudicis: cùm enim promiserit, vt supponimus, conjugium propter pulam, non debebit ex solis tactibus. Quòd si cogniti ab aliis fuerint tale esset osculum publicum & inde infamia nata sit contra virginem; erit guendum: Vel enim promisisti matrimonium & copulæ; copulam autem non obtinuisti, sive sive virginis, sive utriusque causâ; & tunc non garis ad nuptias. Ita Sanchez *lib.1.matrim.d.*10.*num.* quia non est posita principalis conditio; obligamen ad damnum, quod fortè ex tactibus ortum ex se patet. Vel promisisti matrimonium soli v. g. osculo: & tunc puto te obligari ad eam dam propter pactum jam initum. Sicut enim superioris dignitatis promisit virgini, vt illam duret, matrimonium; eam debet ducere, non obillo excessu, ex de Lugo, *l.c.sect.*2.*n.*32. quia tunc ne promissionis debitus est totus ille excessus: ita su nostro, &c.

42. Ex alio capite puto etiam esse probabile, tum hunc solùm tangentem puellam, & Matrmonium promittentem: vt item virum illum excetem dignitate, non obligari regulariter ad eam ducdam; sed solùm ad damnum compensandum. Quia enim (ait Lessius, *lib.2.c.*18.*d.*1.*n.*9.) aliquid promittatur, excedens valdè valorem rei, quæ petit non censetur velle se aliquis obligare, nisi quaten opus is valor exigit: quare, cùm in casibus nostris matrimonium valeat plus, quàm tactus ille, vel illa virginis infimæ copula, non censebuntur illi se id illud obligasse. Notanter dixi (regulariter:) si verè promiserunt animo se obligandi, non vide vnde possint hi à servanda promissione resilire, pertim, quia honesta Mulier potest suum corpus vendere, quantum ipsi placet, vt *superius,n.*3. §. diximus satis.

Quando defloratur, vult promissionem servare, & vinem ducere, illa verò, vel Parentes recusant, an obgetur aliâ viâ damnum reficere, dicam mox *n.* 48.

Promissio matrimonij ficta.

43. Quamvis fictè, & sine animo se obligandi promiserit quis mulieri violatæ matrimonium; tamen obligabitur ad resarciendum totum damnum; quia ejus damni per illam fictionem ipse violator causa est. Ita DD. cit. & *passim.* Nec obstabit votum, sive subsequens, sive præcedens. Ita de Lugo *t. 1.de just.d.*12. *sect.*3. *num.* 47. & 48. vt ex dictis *num.*35. colligi potest. Idem puto, si fictè quis de præsenti Matrimonium cum aliqua contraxit, & sub eo prætextu violavit. Idem denique, etiamsi per promissionem fictam solùm extorserit oscula, & tactus: semper enim damnum latum resarciri propter dictam rationem debet, etiamsi ea virgo non fuerit, sed Mulier honesta, &c. Ita idem *ibid. num.* 48.

44. Difficultas ergo solùm est, An satis sit, si violator tunc resarciat alia via æquivalenti, non autem Matrimonio, quod fictè promissum est. Et communis sententia est, non esse satis, sed Matrimonium contrahere omnino debere. Ita S. Thom. *in* 4. *dist.* 45. *q.unic.art.*2.*ad* 4. aliique multi apud Sanch. *lib.1.de matr. d.*10.*n.*2. contra Præpositum allatum à Diana, *part 5. tract.* 14.

sect. 14. resolut. 32. Ratio est, quia personalis fuit, licet ficta promissio, de sua scilicet danda persona; ergo in hac personali obligatione jus obtinuit decepta; cum hæc possit servari, injustitia mulieri fieret; quæ remaneret in æquivalenti: sicuti tibi jus est in hunc numero equum; non fit justa satisfactio in pecunia, vel in æquivalenti.

45. Non desunt tamen hîc quæ excusationes; Prima, quandò supervenit impedimentum irreparabile, ut, quandò mulier fornicatur cum alio: Tertiò secundò, quando timetur scandalum, & malus matrimonij exitus: Quartò quando mulier se virginem finxit: Quintò, quando habentur soli tactus, de quibus vide *dict.* num. 41. & 42. hîc proportionaliter applicanda: Sextò excessus inter promittentem, & promissariam, ut facilè potuerit fœmina vilis, v. g. cognoscere fictionem nisi admodum digni. Ita S. Thom. *loc. cit.* Sanchez *loc. cit.* num. 19. Vasquez. *de restitut. cap.* 3. §. 1. *dub.* 3. *num.* 19. Hùc etiam pertinet, quando vir iis verbis ambiguis utitur in promittendo, ut facilè appareat ab ipso velle fœminam decipi.

46. Quoniam verò iidem Doctores fatentur, fœmina facilè decipi non culpâ suâ sed fragilitate sexus, ac judicij minùs perspicacis; unde, tunc non posse fictè promittentem recurrere ad hanc excusationem: ideo puto vix in praxi excusari ex hoc capite violatorem. Et Bossius *de contr. matrim. c.* 2. *n.* 63. quidem numquam sine excusationem esse legitimam pluribus probare contendit. Si tamen in raro casu deceptionis sibi sola causa est mulier; sibi imputet, nec violator ad Matrimonium obligabitur.

47. Quid, si mulier non cognoscebat illum Virum adeò excellere, obligabitúrne Vir ille fictè Matrimonium promittens, ad illam ducendam? Respondeo: si fictè promisit (nam si verè; dixi *suprà n.* 41. *fine*) non videtur obligandus, nisi ad resarciendum damnum per æquivalens. Ita Sanch. *ib. n.* 21. de Lugo, *l. c. sect.* 2. *n.* 32. Ratio est, quia ex una parte non obligatur ipse ex vi promissionis; facta enim illa fuit: & ex alia, si mulier excessum dignitatis non cognovit, non consensit Viro sub ratione tantæ dignitatis; ergo non potest matrimonium tam dignum exigere, semper enim haberet plus, quàm ei deberetur. Sufficiet ergo, si ei, alio modo recompensetur.

48. Petas hîc denique, An teneatur defloror resarcire damnum aliâ viâ, si is velit defloratam ducere; sed ipsa abnuat; vel ea volente, abnuant efficaciter ejus parentes?

Respondeo: si nolit ipsa, ad nihil defloratem obligo, sive ex animo, sive ficta tergiversatione sponderit. Ita de Lugo: *l. c. num.* 28. quia vir conjugium promisit, non aliud. In uno casu eum obligarem resarcire damna, quando vir finxit se milioris notabiliter conditionis quàm fuerit mulier; tunc enim hæc decepta fuit, & jure nunc tamquam indignum eum erepuit: Ergo illi stuprator debebit damnum; ratione deceptionis exortum, resarcire. Quòd si nolint parentes, tunc aliqui non improbabiliter obligant ad resarcienda damna aliâ viâ, quia non æquum est virginem suæ sua culpa irreparatam remanere. Ita Sylv. Nav. aliique, quos refert Sanch. *l.* 1. *matr. d.* 10. *num.* 15. Vasquez *l. c.* §. 1. *dub.* 3. *n.* 22. Sed certè probabile etiam est cum Sanch. *l. c.* de Lug. *l. c. n.* 29. nec tunc obligari ad aliquid stupratorem: quia ipse solùm obligatur ad id, quod fictè, vel verè promisit; solum autem Conjugium promisit. Illud ex supradictis *n.* 37. noto: si facile vir parentes inducere posset obligari ipsum ad illorum assensum obtinendum; quia, qui aliquid promittit, promittit etiam implicitè ordinaria media ponere, quæ faciunt ab adimplendam promissionem.

Dubium incidens.

De Muliere fictè copulam promittente.

49. Ex cujsmodi promissione nullam obligationem induci, ex se patet; tum quia promissio vera non est; tum quia etiamsi esse deberet, vt dixi *suprà, cap.* 1. §. 3. *num.* 18. rescindi, vtpotè de peccato committendo. Illud ergo hîc explicandum est, An si mulier accepit munera ab Amasio, obligetur restituere? Et restituere quidem obligabitur, si accepit ex pacto futuræ copulæ, pacto, inquam, sive explicito, sive vt sæpe in hac materia evenit, implicito: quia tunc pari modo obligatur rescindere pactum. Verùm, si sine pacto sed ex liberalitate Amasij accepit, qui eam iis muneribus allicere tentabat, spe concepta de copula; duæ sunt difficultates: Altera, an mulier ea sine peccato accipiat? Secunda, an accepta restituere teneatur?

50. Ad priorem: Puto in Praxi, & communiter non solùm mulierem indecorè ea recipere, sed etiamsi mulier verbis dicat, se recipere, sed nolle consentire; tamen re ipsa fovet amorem alterius, qui semper in praxi putabit, admissò à puella munere, facilius eam expugnari posse. Quod si in rarissimo casu id non esset, & donatio amasij ex parte sua jam completa sit vt si amasius eam rem dederit, seu consignaverit mediatori inter ipsum, & puellam: mera acceptio mulieris non esset ex hoc capite peccaminosa, non enim esset causa illicitæ donationis; quia hæc jam supponitur completa, & ex alia parte jam supponit nullam esse cooperationem cum alterius peccato.

51. Vnum nota: certam moraliter tibi debere esse pravam mittentis munera voluntatem; secùs, licitè recipis, quia non præsumendus est; nisi constet delictum velle committere.

52. De Lugo, *tom.* 1. *de just. d.* 18. *sect.* 3. *num.* 51. excusat etiam aliquando à peccato mulierem, quæ scit animum depravatum mittentis munera, sed munera ipsa id ex circumstantiis non significant: possent enim (inquit) ex titulo affinitatis, vel honestæ Amicitiæ mitti. Adde, & titulo futuri Matrimonij: qua ratione concedit in Aula Regis Puellas nobiles posse obsequia, & munera nobilium Iuvenum acceptare; solùm enim si significatur servitus illis nobilibus fœminis debita, vel desiderium nuptiarum; non verò turpe commercium. Illa igitur puella non censetur assentiri inhonestæ juvenis intentioni, sed indifferenti illi obsequio dumtaxat. Hactenus ex illo. De hac re lege novissimè Thomam Hurtard. debitò benigniùs loquentem, *part.* 1. *tractat.* 1. *cap.* 5. *resol.* 10. Verùm, non acquiesco, quando de depravata voluntate, mittentis puella certa est. Fateor enim posse illa munera mitti ex illis honestis sed nunc de facto cognoscuntur mitti ex inhonestis, & ex intentione mala, quam fovere ea recipiendo, mulieri nullo pacto licet. Praxis igitur illa Aulica solùm in culpa incerta, & dubia admittatur, explodatur in peccato certo. Posset etiam puella non reiicere publicè illa munera, quando, si puella malam juvenis intentionem occultam, cum eusdem juvenis infamia propalaret. Sed quia prædictis nobilibus, qui solent de suis amoribus gloriari, ea mala intentio infamiæ non vertitur; ideo regulariter ejus munera poterunt, & debebunt in prædicto casu non admitti.

53. Ad posteriorem: Puto mulierem sic accipientem non obligari ad restitutionem. Ratio est, quia recipiendo non peccavit contra Iustitiam: jam enim liberaliter dedit amicus, sciens, vt supponimus, mulierem neque explicitè, neque implicitè ea acceptare cum pacto copulæ. Liberalitati autem, non ex Iustitia, sed ex gratitudine, sine obligatione restitutionis, datur retributio. Quare si sua spe frustratur amasius, sibi, suæque credulitati imputet: Sicuti quando quis inservit

inservit, vel munera gratis dat Principi, vel Episcopo, intentione conquirendi dignitatem, vel beneficium, quod deinde non confertur; Principem nullo modo ad ad restitutionem vrget, sed suam inanem spem meritò deplorat.

CAPVT VI.

§. 1. *De Raptu.*

1. IN *Methodo Conf. lib. 2. cap. 6. §. 9.* sic habes: In duobus differt raptus à stupro. Primò, quia stuprum semper est cum virgine, at Raptus est de quacunque muliere, imò etiam puero, qui sanè Raptus est omnium turpissimus.

2. Secundò, Stuprum solùm dicit violentiam, vel ad summum fraudem: at Raptus præter violentiam, addit abductionem. Ita Filliuc. *2. tr. 30. c. 6.* & me citato Diana, *p. 9. tr. 8. res. 2.* citatisque etiam Hurtado, Præposito, aliisque. Est enim Raptus peccatum luxuriæ, quo persona aliqua abducitur cum violentia, ad turpem actum cum ea exercendum. Addit igitur malitiam contra justitiam atque adeò specialiter confitendam.

3. Abductio Sponsæ de futuro vt item Sponsæ de præsenti, id est, Coniugis per duos menses ante consummationem Matrimonij, ad quod consummandum prædictum tempus conceditur; Abductio, inquam ejusmodi sponsarum, si est ad finem ritè complendi Matrimonium, non est raptus. Ita Filliuc. *ibid.* quia, etiam repugnantibus Parentibus, non est abductio ad id, quod est prohibitum: sed si est ad illicitum finem, explendæ scilicet libidinis; erit Raptus speciatim in Confessione manifestandus.

§. 1. *Additio.*

1. AD Raptum tria ex dictis requiruntur. (Lege fusè Sanchez *lib. 7. de matr. d. 12. & 13.* Less. *l. 4. c. 3. d. 9.* aliósque: Primò, vis allata: Secundò finis inhonestæ libidinis, in qua includitur finis Matrimonij contrahendi; nam eo modo, id est, violenter Matrimonium velle, inhonesta libido est. Tertiò, abductio. Nonnulla addamus de singulis.

Vis illata.

2. Quare, si vis inferatur renitenti mulieri cuicunque, etiam non virgini, quamvis Parentibus volentibus, vel tum muliere, tum Parentibus invitis, vel solis invitis Parentibus, ipsa Muliere consentiente, semper erit raptus explicandus in Confessione, quia semper in prædictis modis præter malitiam luxuriæ adest malitia violentiæ, quæ est contra Iustitiam. Nomine Parentum hic veniunt quicunque sub sua potestate mulierem fortè habent, Pater, Tutor, Curator, Maritus, Sponsus, Amici, Consanguinei, &c.

3. Petes hac occasione: Qua ratione se gerat mulier, ne peccet, quando vis illi infertur? Respondeo, ex Sà, v. Luxuria, n. 16. *Quæ ab aliquo opprimitur* (inquit) *non tenetur ad sui defensionem illum lædere. An verò teneatur clamare, & resistere, quantum possit sine periculo vitæ, & famæ non convenit inter Doctores. Ego iis accedo, qui resistendum putant.* Hactenus Sà. Ego verò non solùm iisdè accedo, verùm etiam puto tutum nullo modo esse non accedere. Ratio est, quia secùs Mulier cooperaretur cum alieno peccato, esto, certissima sit se propriè delectationi non consensuram.

4. Sed quid si resistere nequeat? Respondeo, ex Tol. lib. 5. cap. 11. n. 10. *Si fœmina* (inquit) *cogeretur ad turpem actum, dummodo ista interius non consentiret actui, quævis paterentur ab altero, & sentiret etiã delectationem, sed sine consensu in ipsam, non peccaret; nam agens absque consensu, non agit; cum consensu autem, est mortale.*

5. Quid denique? facilénè credam fœminæ, oppressam non consensisse? Respondeo, ex de Lugo tom. 1. de just. d. 18. sect. 10. n. 199. *In praxi* (inquit) *credendum est, violentiam oppressionem, & absque culpa parte fœminæ. Rarissimum enim est, quòd si velit, non sit aliquo modo resistere, & violationem impedire; sed metum, ob animi imbecillitatem, & aliquando etiam latentem lasciviæ affectum, quem manifestare amicum erubescunt, consentiunt fœminæ, saltem invitæ: quis tamen sensus, licèt ex parte involuntarius sit, sufficit ad peccatum grave, quem consensum sicut & congressum ipsum debent virili fortitudine impedire; & rarissimè contingit, rum delectationem turpem ab invita omnino & reluctante captare velle.* Hæc de Lugo. Cùm autem mulierem impedire potuisse; intellige, illam debere apponere non solùm negativam resistentiam, sed verò positivam, id est, motum, & agitationem corporis quantum potest. Si enim quieta ipsa remaneat, cooperatur peccato alterius? nihil enim ille alter fœmina quærit, nisi quietam congressui se præbere. Quòd si propter suum motum, semen viri extra emittatur; invadenti imputabitur, non ipsi jure reluctanti; & notat *ibidem* de Lugo, ipsam non posse seminare quamvis viro seminante: quia ad id nullum jus habet, quare quantum potest ei seminationi resistere esse.

Finis inhonestæ libidinis.

6. Si ergo est ad alium finem, vt si raperetur puella vt fieret serva; Plagium esset, & vocaretur, quæ species furti, non raptus.

Abductio.

7. Hinc, si per vim sine abductione de loco ad locum fœminæ quis copuletur, peccabit quidem peccato contra Iustitiam, specialiter confitendo, sed propriè raptum non committet. Ita *suprà §. 1. num.* idem dic, si per fraudem: Nam dolus, & fraus, & violentiæ æquipollent, *l. unica, §. & si quidem,* vel *pœnas autem, cap. de raptu virg.* cùm perinde fiat injuria contra Iustitiam. Parimodo si eandem cognatam vim ducendo de vno cubiculo ad aliud, vel de loco ad locum non valdè distantem in eadem domo seu prædio, non diceris propriè rapere, licèt, violentiam specialiter confiteri debeas; quia non est vera abductio illa, quæ mulierem in diversum moraliter locum non transfert.

8. Si Mulier rapiat, abducátque virum, etiam ad finem libidinis non esse propriè raptum, docent merito non pauci apud Sanch. citatum: Ita ipse Sanch. Gaet. Hurt. Præp. Pont. Reg. aliique apud Dian. *p. 10. tr. 11. res. 28.* contra Marant. Aversam, Martinum. Sed id intellige quoad pœnas *moæ* dicendas, quæ solùm feminantur in viros rapientes fœminas, non contra: mutuò cæterùm, si verè adfuit violentia, adfuit & malitia contra Iustitiam, quare cùm adsit etiam vera abductio, vt supponimus, non est, vnde negandum sit illum esse quoad culpam, raptum.

9. Hæc, quoad culpam. Quoad pœnas, sive quæ sunt in corpore Iuris Canonici *c. Raptor. 33. c. statuimus 27. q. 2.* sive in Tridentino *sess. 24. c. 6. de ref. matr.* hæc numerantur; (pœna enim capitis, aliæque, quæ infliguntur per Ius Civile, & quidem semper post sententiam, ad nos non pertinent; videatur Lessius *lib. 4. cap. 3. n. 68.* & Azor. *p. 3. lib. 3. cap. 15.*) Prima est, vt raptor alienæ sponsæ, publica pœnitentia puniatur. Secunda, vt idem non possit ampliùs cum vlla alia matrimonium contrahere. Putatur autem à Doctoribus, hoc esse impedimentum impediens, non dirimens, immò hodie jam esse vsu abrogatum. Tertia, vt tum raptor, tum ejus adjutores sint ipso facto excommunicati. Quarta vt

donec rapta est in potestate raptoris, inualidum sit matrimonium, vt etiam (ex Molina, Sanch. & aliis suis citat, sequitúsque Bon. *de matr. quæst.4.p.18.n.10.*) sponsalia, si forte, etiam consentiente rapta, Matrimonium, vel sponsalia celebrantur.

10. Iuvat autem hic afferre verba Trident. sess. 24. c. 6. *de ref. matr. Decernit Sancta Synodus inter Raptorem & raptam, quamdiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum consistere Matrimonium. Quod si rapta à raptore segregata, & in loco tuto, & libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, & fauorem prabentes sint ipso jure excommunicati, ac perpetuò infames, proinúmque dignitatum incapaces; Et, si Clerici sint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam in uxorem duxerit, decernenti arbitrio Iudicis dotare.*

11. Hactenus Concilium. Vbi noto: Primò, hoc Decretum non habere locum in quocunque raptu, sed illo duntaxat. Quare si quis rapiat mulierem causâ libidinis, & non ad contrahendum cum illa matrimonium incurrit prædictas Concilij pœnas. Ita Lessius *loco citato num.*70. Sanch. *lib.7.matrim. disp.*13. *nu.*4. Ratio est, quia Concilium hic nil intendit præterea, nisi firmitatem matrimonij providere. Scio Bonac. *de matrim. q.4.parte* 18. *num.*2. putare decretum habere locum, etiamsi sit ad solum finem libidinis; quod certè non est improbabile.

Rursus non habet locum in eo raptu, cui mulier consensit, licèt invitis parentibus. Ratio est eadem, quia scilicet matrimonij libertas quò Concilium confirmat in hoc decreto, non dependet à Parentibus, sed solum à muliere.

12. Noto secundò, ad pœnas incurrendas non esse necesse vt sequatur copula cum rapta. Ita Lessius *loco cit. num.*60. Sanch. *loc. c. num.* 9. malitia enim raptus saltem pro pœnis, satis completur per abductionem cum præfixo fine.

13. Noto tertiò, Præter excommunicationem latæ sententiæ, quæ non est reservata, ex Sanch. *ibidem num.*1. & præter impedimentum dirimens matrimonium, quod & sponsalia, ex Sanch. *ibidem, numer.*17. quod non est pœna, sed dispositio legis, cæteras pœnas hujus decreti non incurri, nisi post sententiam Iudicis, vt ex dictis constat.

14. Noto quartò, licet abductio sponsæ, ipsa notabiliter sit quoad culpam, raptus; quia etiam sponsa debet libere matrimonio de præsenti consentire: tamen quoad pœnas probabile esse, ejusmodi raptum non includi in hoc decreto. Ita Less. *loc. c. n.*70. Henr. *lib.*10. *c.*12. *num.* 5. quia non est abductio strictè injuriosa eam sibi recipere, quæ sibi legitimè promissa est.

15. Ex his plani fient hi duo casus: Ignorantibus parentibus, quædam mulier consentiens abducta est. Rursus ignorante Cæsare adolescente abducta est ab eius amico quædam invita puella, ut eidem Cæsari illa puella in matrimonium traderetur, commissúm ne est in vtroque hoc casu peccatum raptus, prædictis Concilij pœnis obnoxium.

Respondeo ad primum esse commissum raptum quoad culpam, vt dictum est *num.*2. Quoad pœnas Concilij non esse, ex Sanch. *ibid. num.*9. quia, consentiente ipsa, salvatur libertas matrimonij.

16. Ad secundum, si neque per se, neque per alium Cæsar puellam rapuit, ipse raptor non est, atque adeò pœnas non incurrit, ex Sanchez *lib.7.disp.*13. *num.* 2. Amicus etiam, nec incurrit, quia non est raptor pro suo matrimonio, de quo loquitur Tridentini Decretum, quod cùm sit odiosum, non est extendendum vltra verba. Vnde vides in hoc casu tum amicum hunc, tum adolescentem illum, pro quo rapta est mulier, validè posse matrimonium inire cum eadem muliere, etiam non separata. Quando verò per alium quis scienter rapit, verus raptor est, incurritque omnes Decreti pœnas: ille tamen, qui ex raptoris iussu exequitur actionem rapiendi, tanquam fautor incurrit Excommunicationem, & cæteras pœnas, cùm interim validè possit inire matrimonium cum eadem muliere, quia invaliditas matrimonij solùm infertur contra rapientem pro se, non contra rapientem pro altero, vt dictum est.

Copula cum dormiente, an sit raptus?

17. Denique decernenda ea est quæstio. An copula cum fœmina dormiente, vel sensibus destituta, sit propriè raptus? Respondeo. Si cum fœmina, quæ ante somnum consensit, non esse raptum certum est. Ita Pelliz. *meth. Reg. to.1. tract.4.c.3. sect.4. num.*70. quia non est cum injuria, nec cum violentia contra Parentes. At; si cum fœmina, quæ non consensit, aio primo, præter fornicationis, vel alterius speciei malitiam, adesse peccatum contra justitiam. Aio secundò, non esse propriè raptum, & consequenter raptus pœnis subjectum. Inclinat, sed non vult decernere Diana *p.4.tract.8.resol.*2. Ratio prioris dicti est, quia tametsi ea copula non sit cum vi, certè est cum fraude, atque adeò cum malitia contra Iustitiam, vt §.1. *num.*2. innui; vnde speciatim in confessione aperienda, vt modò *num.*7. dictum est. Ratio posterioris dicti est, quia, vt alia taceam, ad raptum propriè dictum, requiritur abductio de loco ad locum, vt *ibidem* notavimus.

CAPVT VII.

De Peccato contra naturam.

1. IN *Methodo Conf. lib.2.cap.*7. §.10. sic habes: Quatuor sunt species, & quidem distinctè aperiendæ, quia habent turpitudinem, si non physicè diversam, quia omnes prodigunt semen sine spe generationis; certè ex recta hominum æstimatione, diversam moraliter. Mollities, Sodomia perfecta, Sodomia imperfecta, Bestialitas, ad quam reducitur Congressus cum dæmone. Sic Fill. *tract.* 30. *cap.*8. *num.* 142. De singulis aliquid breviter delibabimus.

§. I. *Mollities.*

1. EST pollutio voluntaria sine conjunctione corporum, seu, vt definit S. Thom. 2.2. *quæst.*52. *art.*11. *ibid.* Caiet. est peccatum contra naturam, per quod voluntaria pollutio procuratur extra concubitum, causâ explendæ delectationis venereæ.

Si quis tamen, dum se polluit, consentiat vel cogitet morosè in aliquam aliam speciem, v.g. adulterium, incestum, &c. contrahit eandem malitiam, quam cogitat, adeoque confitendam. Ita Fill. *tr.*30. *c.*8. *n.*154.

2. Inanimatum instrumentũ, quo quis se polluat, non facit mutationem speciei, vt *in Meth. l.* 2. *c.*1. §. 10. de mediis, quæ assumuntur ad peccandum, universaliter diximus. Dixi (inanimatum:) nam si animato, vt si manibus alterius, &c. fiat, jam nunc subdo.

3. Si quis se pollueret inter brachia, coxendices, os, &c. fœminæ, vel viri, cum id regulariter procedat exaffectu personæ, seu cõcubitus cum illa, est sine dubio specialiter explicandum: quia non est mera pollutio, sed copula inchoata. Non tamen credo necessariò esse explicãdas peculiares partes corporis (nisi sit affectus aliquis particularis, v.g. ad partes præposteras ob sodomiam, vnde & explicandum) materialiter enim se habent; & illa major delectatio, quæ in vna ex partibus quæritur, non trãscendit speciem malitiæ, quæ est in alia. Ita Fill. *ibid. num.*155. vide *sup. c.*3. §. 5. *num.*33.

4. Petes. Quando quis habet inchoatam prædictam copulam, necesse ne habet exprimere in Confessione, se seminasse extra, vel intra vas? Respondeo: ita, quia extra

dispergitur semen: At intra vas naturale fœminæ, non item. Quid in masculis, dicam *mox.* § 3. *num.*3. & addam §.4.*n.*4. vtilissimam praxim pro hac re.

5. Si qui se polluant manibus alterius viri, vel fœminæ, vel suis alium quis polluat; debet id explicare, propter cooperationem cum alterius peccato.

Imò, si tu tuis manibus polluas vxoratum, vel Sacerdotem, &c. debes id explicare: quia cooperaris ad adulterium, vel sacrilegium, juxta ea, quæ dixi *in Methodo l.2.c.1.§.17. de scandalo, n.* 100.

Quod si te suis manibus alius polluat; parum refert pro tuo peccato contra Castitatem, quod ille fuerit Vir, vel Fœmina, vel Sacerdos: ex eodem Fill. *ibidem*, tunc enim (si aliud non additur) se habent illæ manus, ut merum instrumentum: & solùm adest cooperatio cum alterius te polluentis peccato, vt dictum est *lib.1.met. conf.* §.10. *num.* 69.

Nota illud (Quod si te, &c. (Nam in Editionibus præcedentibus erat (At si; quæ fuit fortasse occasio, cur Diana *p.* 9. *tract.*9. *resol.* 65. putaverit, me hîc sequi sententiam Llamas, sentientis non opus esse explicare in Confessione, an manus te polluentis sint Sacerdotis, vel Laïci, quam latè defendit Caramuël *in Reg. S. Ben. à num.*987. cùm tamen re vera non sequar, vt patebit naviter consideranti, loca, ad quæ me refero *in hoc nu.* 5. & latiùs ego ostendi *in disput. de hac re*, quam Romam misi, vt eam Amici eidem Patri Dianæ de Theologia Morali profectò benemerentissimo, peramicè communicarent. Dixi (ad quæ me refero *in hoc num.*5.) Nam, an ex Doctrina Thom. Sanchez, quam tradidi *in Methodo, lib.2. cap.7.§.5.num.* 33. quámque nuper exscripsi *cap.2.§.1. num.*5. confirmari possit sententia Llamas, neque *in Methodo* censui, neque hîc censeo disputandum.

De mollitie sacrilega, dixi *c.*2.§.1.*num.*7.
De mollitie virginis, dixi *c.*5.§.1.*num.*3.
De mollitie vxorati, dixi *c.*3.§.1.*num.*3.
De comedente calida, vt polluatur in somno, dixi *in Methodo Confessionis, lib.*2 *c.*6.§ 2. *num.*7.
De incipiente copulam, & resiliente semenque dispergente, dixi *c.*1.§.1.*num.*10.

§. II. *Additio.*

1. TRiplex solet distingui pollutio. Prima, quæ voluntariè fit, homine consentiente, quæque propriè vocatur Mollities. Secunda, Nocturna quæ accidit in somno. Tertia, Diurna, quæ accidit in vigilia sine consensu polluti. De singulis aliqua separatim.

Pollutio vigilantis voluntaria.

2. De pollutione vigilantis voluntaria in se (nam in causa diximus *suprà, c.*3.§.5. *à n.*48. & aliquid mox *n.* 12. tangemus.) Nota primò, Contactum, motúmque impudicum virilium in pueris (idem in puellis, & qui non possunt per ætatem seminare, esse peccatum mortale; est enim ex se prauus affectus ad pollutionem. Non dubito autem, hanc differe specie à vera pollutione, per quam seminatur. Ita Graff. *lib.2.c.*88. *num.*3. *& seqq.* Hæc enim tandem reducitur ad tactum impudicum; illa est dispersio seminis contra generationem. Hinc ergo fit, ut in confessione debeat speciatim explicari, nisi obstet regula vniversalis mox afferenda §.4.*n.*4.

3. Nota secundò, An Confessarius debeat negare absolutionem juveni sæpius se polluenti? Respondeo, esse distinguendum: si enim ex occasione, v.g. aspectus, vel collocutionis fœminæ ejusmodi frequentia accidat, debet priùs Confessarius præcipere, ut adolescens tollat occasionem, modo satis à nobis dicto *in Meth. conf. lib.*3.*c.* 3 lege item Bon. *de matr.q.*2.*p.*14. *nnm.* 14. At si frequentia accidat ex nulla extrinseca ejusmodi occasione; tunc poterit majori facilitate absolvere, vel differe absolutionem, juxta consueta remedia contra reciduos, vt *ibidem* à nobis dictum est.

4. Nota tertiò, Quid dicendum, quando semen corruptum, ita vt venenosas affectiones pariat in pa[illegible] licebitne pollutio? hoc est, licebitne illud semen [illegible] lere per medicamenta directè tendentia ad illud [illegible] lendum, vel etiam in mulieribus per confricatio[illegible] partium verendarum, & per intromissionem digiti[illegible] vsque ad os vteri, illud provocare?

Respondeo. Si semen peccet in quantitate, non [illegible] certum est: quia tunc est verum semen, quod nullo m[illegible] potest consultò effundi; nec potest medicamentis, q[illegible] nullum alium effectum habeat, nisi semen expellere [illegible] effusio procurari. Ita Turr. apud Dian. *p.*4.*t.*4. *resol.* [illegible] At si peccet in qualitate certò ex Medicorum relati[illegible] vel saltem probabiliter (nam sequi quisque potest [illegible] quod probabile est) licere docet Sanchez *lib.*9. *de m[illegible] d.*17. *num.*19. *in Editione Veneta* Quæ doctrina adeò [illegible] sa est aliquibus improbabilis, vt fuerit deleta *in Ed[illegible] Lugdunensi anni* 1621. Illam tamen escribit, & exp[illegible] noviss imè Tancredi *lib.*9. *de matr. d.*17. *quæres* 3. [illegible] Texedam.

5. Et quidem multa multa congerunt; Verùm si Sa[illegible] chez doctrina fuisset ad ejus sensum intellecta, tor[illegible] & quæstiones de ejus veritate non fuissent subor[illegible] enim eum intelligas, quasi dicat licitè mulierem, vel [illegible] rum semen provocare posse, ne hodie, cras, perindè [illegible] sura fit illas venenosas affectiones ex semine retento [illegible] veniendas; malè illum intelligis, quia id nunquam [illegible] semper ejus oppositum docuit; cùm enim nunc [illegible] semen corruptum non supponatur, non est vnde [illegible] expelli, vel vnde possit dici de eo statuere Sanche[illegible] solùm statuit de corrupto. Si verò eum intelligas, q[illegible] dicat, dum actu semen illud est corruptum, & dum [illegible] generat symptomata furiosa, ita vt actu patiens sit [illegible] extra sensum; tunc licitè posse provocari medica[illegible] tis, & confricationibus ab experto Medico exhibi[illegible] vt venenosum illud corruptum semen expellatur: [illegible] eum intelligis, nam hunc solum casum concedit San[illegible] chez, non alium. Audi ejus verba: *Cur ergo non li[illegible] bit illam pravam qualitatem, in quam semen transit ex[illegible] lere, licet per accidens sequatur pollutio; eo vel maxim[illegible] quod in hoc casu procul abest quodvis consensus peccam[illegible] ac delectationis; quoniam fœmina symptoma illud patie[illegible] est tunc temporis sensus, ac mentis impos.* Hæc dicit Sanchez.

6. Notas, semper supponi debet, vt concessio sit [illegible] cita, patientem sensibus carere? Notas illud? (*pravam qualitatem, in quam semen transit?*) Notas illud? (*tunc temporis?*) Affero igitur distinctione omnino opus esse. Nam aliud est, si loquamur de medicamentis; aliud, si de tactibus, & confricationibus. Quamuis enim in patiente habitualiter ejusmodi morbum licitè possent [illegible] concedit *ibid.* Tancredi) adhiberi medicamenta diuti[illegible] provocantia prædictum semen, etiam ante illa actua[illegible] symptomata; quia medicamenta remotè semen provo[illegible] cant, & sine tanto periculo eliciendi ejusmodi delecta[illegible] tiones: tamen confricationibus, & tactibus partium v[illegible] rendarum nunquam potest. Ratio discriminis mox [illegible] afferetur: posse autem confricationibus in vno tamen [illegible] casu, docet Sanchez: quando mirum ita actu sympto[illegible] mata insurgunt, vt ea patiens sine sensu sit; quod cen[illegible] ratissimum erit, & cujus ratio *eodem num.* 8. clarior ap[illegible] parebit.

7. Vrges: Fac illud semen corruptum non fuisse ex[illegible] pulsum, & symptomata illa per aliquod tempus (vt ac[illegible] cidere solet) cessare, vel illud semen non efficere tan[illegible] tam turbationem in patiente, vt sensus, & mens abe[illegible] piatur; id quod etiam sæpe vsu venire solet: jam remane[illegible] bit illud semen corruptum, atque adeò illa lues in co[illegible] pore: ergo poterit provocari, etiam non posita aliena[illegible] tione mentis.

8. Respondeo: Id quod ego hactenus dixi, est, San[illegible] chez de solo illo casu, præsente alienatione sensuum [illegible] loquutum esse; cæterùm in hoc casu, quem nunc vrge[illegible] si

distinctè responderi, puto, posse: licere expellere me-
mentis, non verò confricationibus, & tactibus ve-
dorum. Ratio est, quia medicamenta, quæ per totum
pus permeant, per se expellere intendunt semen cor-
um, (si tamen semen sit appellandum, & non potiùs
, & venenum) esto, per accidens provocet & verum;
ctus verendorum, nempe instrumentorum, quæ ad
em provocandum à natura sint instituta, per se ten-
ad verum semen expellendum? (quod expellere
Matrimonium nunquam licet) esto, per accidens
corruptum.

Solùm autem, quando actu sunt illa symptomata, po-
per confricationes expelli, si tamen certò suppona-
semen illud non esse verum semen, sed tamen cor-
men, nam propterea actu causat illa symptomata;
supponatur esse in motu, atque adeò descendisse in
tes verendas; & sic non provocari à tactibus verum
, sed expelli pravum humorem. Notas, quot
conditiones requirantur? (Ratio est, quia tunc eo mo-
, quo expelli potest qualitas gignens pruritum, in
sententia ejusdem Sanchez, & ea ratione, quâ emunda-
possent sordes, quæ fortè sint lavandæ in iisdem par-
bus; esto, per accidens occurrat effusio veri seminis,
sine consensus periculo, ut semper supponimus, sic
esset in casu, de quo loquimur, quia semen corru-
um, ut sæpe diximus, non est ampliùs semen, sed
morbor pejor prurigine, & pejor sordibus verenda in-
fectibus.

9. Sed hæc satis; nam ultimam sententiam Lector
superior præferat: non occasione seminis corrupti
quodam casum de semine infecto proponamus.

Mulier copulam habens cum marito, morbo gallico
laboranti, prætextus seminis eadem morbida qualitate
affecti efficiebat illud immediatè post copulam, quæ fuit-
que, dein-, an sine culpa id efficere potuerit.

Respôdi non potuisse. Ita Sanch. *lib. 9. matr. c. 20. n. 3.* quidquid dicat Angel. *verb. Debitum.* Licèt enim matrix
ex naturali sympathia semen ad se attrahat, retineatque
non parum; generationi tamen nocet (ut experientia
videtur) directa illa seminis intromissi, quamvis partia-
lis effusio. Adde, sic procurari positivè impedimentum
conceptionis inceptæ, quod nunquam licèt. Hæc ergo
mulier deneget debitum marito, si denegare velit; quod
in eo casu posse, quamvis non obligari, diximus in su-
perioribus *c. 1. § 5. num. 24.* Verùm, posito, quòd reddat,
quo jure illud, quod verum est semen, & prolificum, pro-
digere potest?

10. Denique ad pollutionem voluntariam, de qua
agimus, pertinet novus casus, qui nudiustertius mihi
propositus fuit: Se quidam polluebat cogitatione fixa in
pulchram statuam marmoream affabrè sculptam, in
communi platea existentem, ac nescio quam Nympham
repræsentantem. An satis sit huic in Confessione dice-
re: *Me toties pollui cogitando de fœmina?* Sufficere ali-
quot ex nostris Theologis putarunt; quia si aliud non
adsit, totus denique affectus est ad personam mulieris
repræsentatæ.

Quid? Quod eam de nocte amplexando? proh homi-
nem infelicem conditionem! Jatque illicitam cum illa
statua copulam tentando, se polluebat? quæsitum ergo
rorum fuit, An satis sit huic in Confessione dicere: *Me-
pollui amplexando mulierem extra vas naturale, & cum
ffectu ad illam?*

Respondi non fuisse satis: quia sic pœnitens menda-
cium protulisset, & quidem, ut patet, in re graviter perti-
nente ad Confessionem. Si enim illud de statua tacuisset,
non explicasset peccatum, quod commisit: dicendo enim
se polluisse cum muliere ex affectu ad illam; significa-
ret se polluisse cum vera fœmina, quod certè non fuit.
Dicat igitur se id fecisse cum statua: vel tu Lector cogi-
tan sufficiat magis in communi, sic: *Cum instrumento
masturbato me pollui*; addendo semper *se cogitasse, se inten-
disse in fœminam.*

Instas: Copula cum fœmina mortua, vel cum statua,
est mera mollities: ergo nó est, cur debebeat addi cogita-
tio de fœmina. Respondeo, antecedens esse verum. Non
enim ea copula est fornicatio, ut putaræ aliquis posset,
quia fornicatio est cum fœmina: at quæ mortua est, fœ-
mina non est. Nec est bestialitas, ut dixit Pellizzarius
apud Dian. *quæ citatum*, quia hæc pari modo est cum
bruto, quod si mortuum est, non est brutum. Est ergo
pollutio, malitiam mollitiei continens, exhibita cum
inanimato instrumento, ut fusè probat, me citato, so-
lectissimus Diana *p. 9. tract. 9. res. 1.* Concedo igitur ante-
cedens: sed negando prorsus est consequentia: siquidem
super. 1. num. ..... dictum est eum, qui se polluit cum af-
fectu, seu cogitatione ad objectum aliquod, illud explica-
re debere.

Pollutio Nocturna.

11. Duo hîc vel nota; vel alibi insinuata recole. Primò
Dupliciter hæc nocturna pollutio esse potest: voluntaria
in vigilia, atque adeò peccatum: antecedenter, & conse-
quèter. Nam cæterùm, ut est in somno, peccaminosa non
est, sed actio, seu passio naturalis. Antecedenter etit pec-
caminosa tribus casibus: Primò, quando quis eam delibe-
ratè desiderat ob delectationem carnalem. Si enim desi-
deretur ob bonum aliquem finem, ut ad sedandas tenta-
tiones carnis, vel ad levandam naturam, non esset
peccatum: Ita Navar. *cap. 16 num. 7.* aliique apud Vas-
quez, quos ipse sequitur *part. 2. disp. 113. c. 3.* Toletus *l. 5.
cap. 13.* nisi quando tale desiderium esset tantùm, ut no-
tabiliter influeret in pollutionem; quod certè, ut pluri-
mùm non solet contingere.

12. Secundò. Quando quis illam procurat, aut come-
dendo res calidas in eum finem, aut tali modo cubando
in lecto, ut inde sequatur pollutio. Nam licèt possit pol-
lutio desiderari ob bonum finem, non tamen potest pro-
curari. Sicuti etiam potest desiderari hominis improbi
mors ob bonum finem, non tamen procurari. Unde
etiam colligitur, cur non liceat desiderare etiam ob bo-
num finem pollutionem, quando tale desiderium esset
causa influens notabiliter in illam, ut modò dictum est,
quia tunc non simpliciter desideraretur, sed etiam pro-
curaretur. Dixi (in eum finem, *&c.*) nam si comedat
quis res calidas, vel accumbat tali modo ob aliquam
aliam commoditatem, quamvis advertat consequuturam
inde pollutionem; dummodo eam directè non intendat,
nè sit periculum consensus, non peccat saltem morta-
liter. Ita Sot. *in 4. d. 12. quæst. 1. art. 7.* Tol. *lib. 5. cap. 13.
vers. adhuc non est satis*, quia, ut *superius, c. 3. §. 5. à num. 46*
vidimus, hæ non sunt causæ notabiliter influentes in
pollutionem.

13. Tertiò: si quis pari modo, cùm debeat, non re-
moveat causam futuræ pollutionis, peccat mortaliter, si
ea causa est notabiliter influens in illâ in genere luxu-
riæ, venialiter, si notabiliter non influit, quando in
utroque casu ea prævidetur, licèt non intendatur: præ-
videtur, inquam, probabiliter, nec solùm in dubio, ex
Tol. *l. c.* siquidem non tenemur adeò esse solliciti, ut
etiam dubium nos amoveat à causis involuntariæ pol-
lutionis.

14. Dixi (cùm debeat: quia si non tenetur hujus-
modi causam removere, vel quia causa est bona, ut stu-
dium frequens, seu cogitatio rerum turpium ad docen-
dum. Confessionis auditio, locutio honesta cum mulie-
re, &c. vel quia talis causa non est mala, & alioquin ejus
omissio non est commoda, v. g. omittere tales cibos,
talem accubitum in lecto, &c. tunc neque etiam pecca-
mus non auferendo hujusmodi causas. Ita Tol. *ibidem*
Navar. *ibid.* Sotus *in 4. dist. 12. quæst. 1. art. 7.* Joan. Sanch.
d. 21. num. 12. Cùm enim causa sit bona, vel non mala,
non tenemur ad illam auferendam propter hos effectus,
qui naturaliter sequuntur, ut nuper diximus *cap. 3. §. 5. à
num. 48.* quæ fuerunt hîc claritatis gratiâ breviter repe-
tenda.

15. Atque hæc antecedenter. Consequenter autem
peccaret

peccaret quis mortaliter, si post somnum, sub quo secuta est pollutio, deliberatè sibi in ea complacerat ob delectationem sensualem: nam si gauderet ob sedatam tentationem, vel ob naturam deoneratam; non esse peccatum colligitur ex modò dictis.

16. Quando autem motus carnis, seu spirituum inservientium generationi, & ipsa decisio seminis accidit in somno, sed emissio in vigilia, non est peccatum saltem mortale: tum quia non adest plenum voluntarium requisitum ad mortale; accidit enim emissi in illo confuso somni, & vigiliæ, quando imperfecta est deliberatio, tũ quia difficile est cohibere, ne decisum jam semen ex lumbis non emittatur foras: tum denique, quia pollutio magis secùndum principium, quàm secundùm finem judicanda est: principium autem fuit satis involuntarium, cùm fuerit in somno.

17. Quòd si partim emissio seminis sit in somno, partim in vigilia; multò minùs habebit rationem peccati, posita voluntate in illam non consentiente, vt semper supponimus.

Ex dictis colligit Sanch. *loc. mox cit.* ex Sà, in eo, qui è somno excutitur, non esse obligationem reprimendi emissionem seminis ejus pollutionis; quæ in somno cœpit; & idem propter paritatem rationis diceretur de simili seminis emissione, pollutionis, quæ involuntariè in vigilia accidit. Placet doctrina, nè scrupulis omnia pateant.

18. Sed unum a me nuper interrogavit quidam probatæ conscientiæ Sacerdos; cui, quamvis vtcumque respondi, mihi ipsi tamen (fateor) non satisfeci. Experiebatur is levissimi somni vir, statim se, concepta pollutione, evigilare perfectissimè, atque effusionis continuationem clarè percipere; quamvis autem illi delectationi nullo modo ipse consensum præberet, sciretque se non obligari ad reprimendum, ac posse fluctionem humoris permittere: tamen aliud illi contingebat, quod scrupuli causa erat molestissimi: Experiebatur, enim à motu quodam quasi interiore ipsorum genitalium sub finem pollutionis expelli à se activè non modicam seminis quantitatem; Perinde (narrabat) ac evenit ei, qui urinam emittit, solet enim is in fine mingendi motu expulsivo aliquas urinæ guttas, quæ remanent, expellere. Addebat, se voluisse cum alio Sacerdote id conferre, qui fassus est sibi idem non rarò evenisse: sed se à peccato excusasse, quia semi vigilans illum expulsionis motum exhibebat. Interrogabat ergo à me, an ipse, qui perfectè vigilantem se dignoscebat, posset motu prædicto effluxionem adjuvare ad abstergenda, vt ipse loquebatur, seu deonerenda virilia, præsertim nè decisum semen ibidem fortè remanens suæ sanitati noceret, & denique, quia valdè sibi difficile animadvertebat, illum motum non vsurpare.

19. Equidem priùs volui non parvos Authores revere, quam responderem: cùm autem nihil signatè ad rem invenissem, dixi me videre quidem, quanta difficultas sit in polluto perfectè vigilanti, pollutionem, effusionémque jam inceptam non perficere. Verùm, cùm in Doctoribus solùm legerim licentiam non reprimendi, non coërcendi, non prohibendi: licentiam verò activè adjuvandi, seu cooperandi disertis verbis eosdem negare, vt perspicuè facit Sanchez, me favere illi non posse. Sententia benignior, quam hac in re tum dictus Sanchez *de matrim. libr. 9. disput. 17. numer. 16.* tum alij amplectuntur, sic à Marchino *de ordine, tract. 3. part. 3. cap. 2. num. 6.* refertur: *Dum sentitur*, ait, *humor seminalis effluere in membris genitalibus, non teneris coërcere, vel magna cum violentia prohibere, ne fluat: sic pluribus Gerson. Ratio est, quia, vel ille conatus, quem multi consulunt, nihil operatur; vel retento contra impetum naturæ semine, supra modum gravatur corpus, & multis subjicitur infirmitatibus. Ex alia parte, illa seminatio est actu exterior, & effectus naturalis ortus absque mea voluntate: At actus exterior sine interiore, nunquam est peccatum.* Hæc Notas illa verba (*non teneris coërcere, prohibere*, nunquam lego (*potes adjuvare, expellere*,) Te addidi, bene morate Sacerdos, oro, ut animadvert An saltem te excusare possis ex eo capite, quia tent communiter Doctores, delectationem luxuriæ mentem hominis miris modis obfuscare, lam in eo momento effusionis seminis, quasi beat milem reddere. Si ergo tu, partim ex somni relic parim ex delectatione: quam sentis, tui perfectè pos non es; peccati saltem mortiferi reus non Verùm, ille adhuc testabatur se perfectissimè lare, se non esse scrupulosum, se non esse aliàs ctum, vt vigiliam perfectam à semivigilia non cerneret; & ideò non ex aliis adjunctis, sed ex objecto & prædicta nimirum expulsione, casum cerni modestè postulare. Hæc cum illo Sacer habui. Cæterùm rem expende, ingeniose Lector, decerne.

Pollutio vigilantis involuntaria.

20. Hæc, vt etiam distillatio, & commotio s tũum generationi in servientium, quoad solutos quoad conjugatos diximus *suprà, c. 3. §. 5. à numer.* tunc solùm sunt in se mortales, quando adest delib complacentia in illis, ob corpoream voluptatem, verò ob aliquem bonum finem, vt in simili dictum *num. 15.* In causa verò, ut quandónam sint mortales gnoscas breviter repeto, quæ *superius ibid.* satis sunt explicata.

21 Pollutio, distillatio, commotio potest Pri in vigilante oriri ex causis non peccaminosis: quan nimirum oriuntur ex complexione particulari, vel quan do ex infirmitate, ut in iis, qui patiuntur fluxum se nis, & qui facillimè levi quacunque occasione distil tionem, seu carnis commotionem sentiunt, Vel quan do ex causis extrinsecis bonis, vel ex se non malis, o lectione, vel auditione turpium ad scientiam compa randam, equitatu, contactu, & cæteris hujusmodi, quando hæc sunt necessaria, vel utilia, vel commoda. his omnibus, si voluntas deliberatè non consentiat, non est culpa, quia hi sunt actus naturales, imò, si qui pe tienter hos ferat, materiam habet magni meriti propter humilitatem. Ita Tol. 7. c.

22. Potest secundò eadem pollutio, distillatio, commotio in vigilante oriri ex causa mortali in genere luxuriæ & cum eam causam ponere, affert novum peccatum mortale pollutionis, distillationis, &c.

23. Potest tertiò, ex causa veniali, & tunc affert novum veniale, &c. quæ satis abundè dicta sunt *supra cap. 3. §. 5. à num. 46.*

§. III. *Sodomia perfecta.*

1. IN *Methodo Conf. lib. 2. cap. 7. §. 10. num. 67.* sic habes: Sodomia, & quidem perfecta, est concubitus ad sexum non debitum, ut vir cum viro, fœmina cum fœmina. Ita S. Thom. 2. 2. *quæst. 52. art. 11.* Caiet. *ibid.* nam concubitus viri cum fœmina in vase præposteto, est sodomia imperfecta, de qua *mox*. Concubitus autem, est copula carnalis consummata; naturalis, si fit in vase debito: innaturalis si sit in loco, seu vase non debito.

2. Sed hîc est quæstio, quandónam mutua procuratio pollutionis inter Mares, vel inter fœminas, debeat dici mollities, quando Sodomia?

Respondeo, quando ex affectu ad personam adest Concubitus, si sit inter indebitum sexum, hoc est, inter virum & virum, fœminam & fœminam: tunc est Sodomia. Quando verò est mutua pollutio, & absque concubitu, sed solùm ad explendam libidinem, est Mollities. Ita Caiet. *ibid.*

3. Hinc si duo Mares commisceant corpora, & moveantur

præsentur ad procurandam pollutionem, vel quomodocunque se tangant impudicè ex affectu indebiti sexus aut effusio seminis vel sit intra vas præposterum, vel extra; puto esse sodomiam. Ita P. Antonius Marsilius Lector casuum in Collegio Romano, *in manuscr.* dict. tr. 11. c. 8. §. 3. Si sit intra vas, est certum: si verò sit extra, probatur, quia quamuis tunc non sit copula, tamen per illum concubitum est affectus venereus ad indebitum sexum, qui propriè constituit Sodomiam: nam ibi intra sexum, qui propriè constituit Sodomiam: nam ibi intra sexum, qui propriè constituit Sodomiam: nam ibi intra

3. Quoniam, ut modò innui, reservatio cum sit odiosa, restringi debet in casu nostro ad sodomiam vndequaque certam; Quæstio celebris est: An reservata in aliqua Diœcesi sodomia, absolutè intelligatur de agente solùm, & quidem, ut modò dictum est §. 3. *num.* 3. cum semination intra vas præposterum, hæc enim est vndequaque certa sodomia; vel etiam de patiente, qui certè sodomita etiam solet appellari? De utroque intelligi propter rationem dictam probabilius est: sed intelligi solùm (nisi aliud in reservatione addatur) de agente, non possum non putare probabile. Vt tenet Graphius *part. 1. casuum reserv. lib. 1. cap. 11. num. 7. 8. & 25.* Ratio est non multò antè dicta, quia certa, & propria sodomia, ad quam solam debet se extendere reservatio, quæ ex omnium consensu est odiosa, & restringenda solùm est illa, per quam seminatur in vase præpostero masculi, id quod certè non fit à patiente. Adde in iure magis puniri agentem, quàm patientem, & meritò; quia graviùs ille peccat, quàm hic, ex Divo Antonino *in sum. p. 3. titulo* 17. §. 4. ergo non est mirum, si nos censeamus reservationem cadere in illud peccatum; quod est gravius.

4. Dian. *p. 3. tr. 4. res.* 159. & *p. 6. tr. 6. res.* 36. qui in uno loco tenet, esse probabile sodomiam agentis, & patientis esse eandem specie, unde non esse speciatim in Confessione explicandam; deberet affirmare eam esse pari modo reservatam: & tamen propendet non esse, *p. 2. tr.* 17. *Miscellan. res.* 64. vide etiam *p. 7. tr.* 11. *res.* 13. vbi multa de reservatione hujus peccati. At verò ego, qui cum de Lugo constanter docui paulò antè §. 3. *num.* 7. esse diversas (Agens enim per se prodigit semen, quod non prodigit patiens) multò consequentiùs probabile judico, reservationem sodomiæ absolutè positam, solùm esse contra sodomiam certam, & principalem, qualis sola est sodomia agentis.

5. Sodomiam imperfectam non intelligi reservatam, vbi sodomia absolutè reservata est, jam dixi §. 3. *n.* 4. cum Graphio, & nunc confirmo cum Bonacina *de matr. quæst. 4. p. 11. num. 5.*

6. Reservatâ sodomiâ intelligi reservatam bestialitatem, aliqui affirmant: Sed verius negat idem Bonacina: quem, si est otium, lege.

CAPVT VIII.

§ I. *De Impudicitia, hoc est, de Tactibus, Aspectibus, similibúsque actibus impudicis inter Solutos.*

Vbi obiter de parvitate materiæ in re venerea.

1. DE his pauca dixi *in Method. Conf. l. 2. cap. 7. §. 2.* ubi in Edition. Panormitana 1649. quæ est [illegible]nium amplissima, citantur alia loca, & potiùs ut aperirem, qua ratione sint in confessione deferenda, quàm ut eorum naturam explicarem: quare in præsentia id uberiùs erit agendum. Loquimur autem de actionibus externis inter solutos, & sine periculo pollutionis; nam inter Conjuges, vel Sponsos, vel quando subest periculum pollutionis, dictum est satis *sup. cap. 3. §. 5. à n.* 42. de internis verò desideriis, & cogitationibus morosis, dicam *lib.* 10.

2. Tanquam fundamentum perneccessarium eorum quæ hìc proferenda sunt, præmitto: in prædictis, v. g. in tactu manus Mulieris, tria genera delectationum juveniri: Primam, naturalem: Secundam, libidinosam, quam *Veneream* appellamus: Tertiam, non libidinosam.

3. Naturalem delectationem voco eam, quæ oritur ex naturalium qualitatum proportione. Sic delectatur manus tangere mollia, refugit aspera; eadémque manus quando excedit in calore, delectatur tangere manum frigidam, & è contra. Si quis ergo tangat manum mulieris, & sine alia ulteriore intentione delectetur de sola mollitie, de solo calore, de solo frigore, [illegible] nullius erit peccati reus: licèt enim difficile sit [illegible] riculosum sistere in his terminis, tamen aliquando [illegible] sistitur, ut quando manibus calidis suæ filiæ Pater [illegible] proprias calefacit, vel quando pueri ab omni [illegible] te alieni, se invicem jocando contrectant, vel [illegible] que, &c.

Huc reduco moralem (sic jvuat appellare) delect[illegible] nem, quæ interdum ex his captatur, quæque potiùs [illegible] captas mentis est, & gaudium, quàm affectio app[illegible] sensitivi. Talis est casta delectatio, quam quis sumit [illegible] osculo more Patriæ, vel honesto tactu manus, quando [illegible] hibetur causa castæ amicitiæ: tunc enim amicus, [illegible] amici pars superior sibi complacet de morali, honest[illegible] que amicitia, nihil de sensitiva delectatione.

4. Libidinosa, vel venerea est, quæ oritur ex co[illegible] la, pollutione, distillatione, vel ex cogitatione ipsar[illegible] item quæ oritur ex commotione partium corporis, [illegible] spirituum inservientium generationi, quam appet[illegible] sensitivus maximè percipit. Venerea autem appell[illegible] quia est ordinata ad generationem, cui Venerem [illegible] antiquitas præficiebat.

Si quis ergo in his extra Matrimonium delect[illegible] peccare mortaliter, est hominibus manifestum; nec [illegible] in his dari parvitatem, dicetur *mox num.* 8.

5. Non libidinosa est illa delectatio, quæ sumitur [illegible] aliquibus actionibus, quæ licèt ordinatæ sunt aliquan[illegible] ad generationem, aliquando tamen non sunt; & tam[illegible] ut non ordinatæ, suam pariunt propriam delectatio[illegible] qua ratione possent dici remotè, non verò proxi[illegible] ad generationem ordinari, v. g. tactum fœminæ mam[illegible] certũ est posse referri ad se præparandum ad copul[illegible] potest non referri, & nihilominus tunc ille tactus par[illegible] ex se in tãgente suam delectationem, non quidem [illegible] illam naturalem ex proportione qualitatum, de qua s[illegible] sed aliam propriam judividualem talis tactus ut ref[illegible] ad mulierem, sine vlla prorsus intentione libidinis. S[illegible] cut enim differt individualiter licita delectatio, quæ [illegible] visione, & odore purpureæ Rosæ sentis, ab ea, quæ [illegible] sentis ab albo lilio; sic differt delectatio pudica, quæ [illegible] capis à mera proportionata pulchritudine vultus mul[illegible] ris ab ea, quam cæteè item sumis à quacunque al[illegible] pulchritudine, v. g. floridi Campi, exquisitæ Archi[illegible] tecturæ, frondentis arboris, & cujuscunque alter[illegible] qualitatis, naturaliter tibi, tuísque oculis proportionat[illegible] Quare hæc non libidinosa delectatio, licèt inter natu[illegible] rales computari possit; tamen claritatis gratiâ est, [illegible] nimo distinguenda: nam de hoc maximè quæritur: An, & quod peccatum sit, eam voluntariè suscipere? Pro quo:

6. Statuamus hanc universalem regulam, tres ha[illegible] bentem partes: Omnes actus, v. g. aspectus, tactus, allo[illegible] cutio mulieris, si solùm delectationem naturalem affe[illegible] rant, & ex alia parte ob illam solam assumantur, ex nul[illegible] lo peccato assumuntur; imò interdum ex merito, quia [illegible] illa delectatio ordinatur ex se ad bonum finem, nec in [illegible] se inhonesta est. Rursus, iidem actus si pariant delectat[illegible] tionem veneream, vel assumantur propter illam; non [illegible] peccato mortali extra matrimonium assumuntur, quia [illegible] extra illud prohibiti sunt. Denique iidem si pariant illa [illegible] delectationem non libidinosam, cáque delectatio assumi[illegible] tur quidem, sed non ad ullam libidinem veneream; solùm [illegible] cum peccato veniali assumetur. Cujus ultimæ partis ra[illegible] tio (nam aliæ probatione non indigent) est, quia ex [illegible] una parte non habemus, unde, ut sic, sub mortali prohi[illegible] bita sit; si enim esset prohibita, inde esset, quia ad gene[illegible] rationem, quæ sit illicita, refertur; at probatum est ea [illegible] se non referri: ergo, &c. & ex alia parte deordina[illegible] tio nonnulla est, atque adeò venialis, iis uti actibus ad [illegible] meram delectationem, licèt levem; vnde vides, eum [illegible] tactus, v. g. honestæ partis ex se non sit mortalis, sic [illegible] verò tactus partis inhonestæ inter solutos. Ratio cujus [illegible] est, quia honestæ partis tactus delectationem ex se pa[illegible] rit, vel naturalem, vel non libidinosam, declaratas in

prima

ma, & tertia parte regulæ: at tactus inhonestus non
lum parere potest delectationem naturalem, & non li-
binosam, sed quando assumitur solùm ob ipsas has duas
delectationes, (nam si assumatur ob necessitatem, illas
antes, v.g. medendi, non sumus in casu) parit etiam inse-
arabiliter libidinosam; & Ratio hujus maximè notan-
da est: quia impossibile sit, ut delectatio quæcunque,
quæ naturalis, vel non libidinosa ejus partis, quæ tanti
opere naturalis, vel non libidinosa ejus partis, quæ tanti
oportunè inservit generationi, assumatur ob delectatio-
nem non libidinosam, quin comitanter non consurgat
delectatio libidinosa, quare dum aliquis tam proxi-
mum, & inseparabilem ex se causam ponit libidinosæ de-
lectationis, illam procurare convincetur, atque adeò
contra dicta *num.* 4. peccare mortaliter.

7. Sanchez, *l.9.matr.d.46.num.præsert.5. & num.6.* &
in *summa, l.5.c.6.num.13.* confundit delectationem natu-
ralem, & non libidinosam; sed deinde in discursu doctri-
nam re ipsa videtur distinguere: dum enim levem manus
tactum dicit esse venialem, propter parvitatem
delectationis, significat ideo esse venialem, quia non est
ex se delectatio libidinosa, quod dictum me juvat sic ex-
plicare, ut voluptatem non libidinosam, vocaverit volu-
ptatem modicam, seu parvam; quæ certè admodum ex-
pedita est præ illa, quæ est libidinosa. Et quamvis idem
Sanchez *in sum.l.c.n.12.* se retractaverit de prædicta par-
vitate concessa *in citato loco de Matrimonio*, unde videa-
tur fateri se intellexisse de libidinosa; tamen pro majori
claritate suæ sententiæ, non admittentis parvitatem in re
venerea, id feciſſe suspicor: nam cæterùm mea interpreta-
tio, ut potè constantiam Authoris defendens ipsi eidem
Authori (credo) si viveret non displiceret. Nonnemo
suspicatur eam retractationem non esse Authoris, sed sup-
positiam, vel certè illi involuntariam. Ita Beyerlinckius,
quem laudat, sequiturque Caram. *in Reg. S.Ben. p.*1053.
Ego huic suspicioni, si vera est, addo, satius fuisse Autho-
rem mentem declarare, ut ego conatus sum, quàm illum
pronunciare sua dicta retractantem.

Parvitas materiæ non datur in re venerea.

8. Hanc regulam sic à nobis distinctam, quam nisi
calleas, semper in hac materia cæcuties; confirmare
juvat doctrina, & authoritate Castro Palai, qui loquens
de Decreto R. P. Claudij Aquavivæ, quo prohibuit no-
stris, ne docerent dari in re venerea parvitatem, hæc ha-
bet formalia verba, *t.3.t.16.dis.5.quæst.9.num.8. Sed non*
levem pluribus Doctoribus difficultatem intulit dictum præ-
ceptum tot pœnis affectum, tot verbis exaggeratum; præ-
sertim cùm videatur opponi communissimæ Doctorum sen-
tentiæ, admittenti in materia luxuriæ leve peccatum ex
parvitate materiæ. Neque enim credendum est voluisse Clau-
dium, virum alioqui doctissimum, & prudentissimum, So-
cietatisque Prælatum, condemnare tanquam doctrinam om-
nino exterminandam, quæ affirmaret, delectationem sum-
ptam ex visione mulieris pulchræ, ex illius manus contactu,
ex illius collocutione absque ullo desiderio, vel periculo
ulterioris lapsus, esse peccatum veniale. Verùm, si verba
præcepti attentè expendantur, facilè supradicta difficultas
dissolvitur. Neque enim Claudius negavit, aut negare
potuit, probabile esse supradictas delectationes leves esse:
sciam enim negavit in re venerea dari exiguam delecta-
tionem ex levitate materiæ. Et quidem meritò. Nam res
venerea propriè est coitus, vel pollutio; vel ad summum,
quæ ad illa proximè disponunt, ut est commotio spiri-
tuum generationi subservientium, sicuti tradit Galen. lib.
14. de usu part. cap.9. & 10. *Delectatio igitur, quæ ex*
imaginatione, vel ex contactu sumeretur ex coitu, pollu-
tione, commotionéve spirituum subservientium generatio-
ni, nequaquam ex levitate materiæ à mortali excusari po-
test: quia est delectatio in re venerea. At delectatio, quæ su-
mitur ex visione mulieris pulchræ & ex illius manus contac-
tu ob solam illam delectationem absque ullo alio periculo,
vel desiderio, non est delectatio in re venerea; ac proin-
de nec peccatum mortale, & ita sustinet Filliuc. Tract.30.
in 6. præcep. Decalogi, cap.9. per totum, præcipuè
num.188. & 192.

9. Hæc Castro Palaus. In quibus vellem advertas illa
(*communissimæ sententiæ, admittendi in materia luxuriæ*
leve peccatum; Et *non dari in re venerea, &c.*) vides?
communissimam opinionem vocat dari parvitatem in
materia luxuriæ, negat eandem dari in re venerea; vide-
tur enim, nisi fallor, significare hæc duo (*in materia lu-*
xuriæ, & *in re venerea*) differre permaximè. Nam luxu-
ria latè patet ad omnem culpam, pertinentem maximè ad
sensum tactus; res verò venerea, quam propriè vocavimus
libidinosam, restringitur ad culpas pertinentes ad gene-
rationem: ibi parvitas adest, quia tactus levis ex joco, seu
ex delectatione non libidinosa, parva culpa est, licèt pos-
sit esse gravis, si assumatur ob finem libidinosum; At hîc
nimirum in re venerea, nulla parvitas datur; semper enim
eo ipso, quòd venerea est, inchoatio copulæ, seu pollutio-
nis est, atque adeò ipsius procuratio, quæ inter solutos
mortale peccatum semper attingit. Lege de hoc Rebell.
fusè *p.2.de just.l.3.q.19.sec.3.* Castr.Pal. *t.1.tr.2.d.2.p.10.*
§.1.*n.*4. citans Less.Salas, Basil.Vasq. quicquid dicant ali-
qui, quos citat, sequiturque Caramuël *in Reg.S.Ben.à nu.*
1052. Scio tum Sanch. *lib.9.matr. d.46.sparsim per totam*
& *in summa, l.5.c.6.num.12.* tum priscos Authores con-
fundere luxuriam, & rem veneream: Sed nos recentiores,
claritatis, & doctrinæ gratiâ, modo dicto distinguimus.
His jactis fundamentis, per ejusmodi actus sigillatim,
facilitatis ergo, discurramus.

§. II. *Tactus, oscula, amplexus inter solutos.*

1. TAngere manum, faciem, brachia, pedes, & ex
Navarro, etiam mammillas mulieris, si fiant inter
solutos (de quibus hîc & in sequentibus agimus) ex joco;
curiositate, levitate, nihil habent mali, præter ipsum jo-
cum, &c. nam ut sic, non aliam, nisi naturalem pariunt de-
lectationem. De his, & proximè dicendis lege Sanch. *l.9.*
d.46.à n.7. Less. *l.4.c.3.dub.8.* Quòd si fiant ob solam de-
lectationem non libidinosam, erit, ut dictum est, cum pec-
cato veniali: At si fiant animo libidinoso, peccari mor-
taliter, patet ex dictis.

2. Hinc cautè sunt legendi, qui dicunt leviter tan-
gere manum mulieris, digitum intorquere, pedem pede
premere esse veniale. Ita Cajet. 2.2. *quæst.*154. *ad* 2. & *in*
summa v.Chorea fin, Navarr. *in man.c.16.num.*11. aliique:
cautè, inquam, quia semper, etiam in his, est prædicta di-
stinctio præ oculis habenda. Quis enim neget prementem
vel levissimè mulieris pedem, si fit ex libidinoso af-
fectu deliberato ad copulam, ad pollutionem, ad commo-
tionem dictam spirituum, peccare mortaliter? Deliberato
inquam: si enim consurgat delectatio libidinosa, tu verò
non consentias, seu reprimas; jam non remanebit contra
te liberè operantem, nisi illa delectatio ex se non libidi-
nosa, quam voluntariè admittis, & consequenter venialis
ut dictum est. Id quod universale esse in dictis, & dicen-
dis, *suprà* notavimus.

3. Jam verò oscula; & amplexus, & faciei seria, & affe-
ctata mulieris, vel grandiusculi pueri contrectatio, ejus-
dem conditionis essent cum tactibus prædictis levibus,
nisi necessaria indigeremus distinctione. Nam si fiat
more Patriæ, vel à Parentibus, vel à Superioribus, vel si-
milibus ad amicitiæ castæ signum; nulla quidem ex se la-
borant culpa: At si fiant ob meram delectationem, quæ
persistit in ipso osculo oris, & in ipso amplexu, atque af-
fectata contrectatione, est magnum periculum, ne inse-
parabiliter nascatur etiam libidinosa, & consequenter, ne
sint mortalia. Quoniam ergo, quando fiunt ob captan-
dam delectationem ipsam non libidinosam, præsertim
inter duos diversi sexus, naturaliter consequitur ipsa ter-
tia delectatio libidinosa; mortalia erunt. Lege Cast.Pal.
*t.1.tr.2.d.2.p.*10.§.2.*n.*4. vide etiam *inf.l.*10.*c.*5. quia tunc
ponitur causa proxima veræ libidinis; nisi fortè ætas in-
fantibus aliquid ampliùs permittat, ut permittit Sanch.
*lib.9.matr.d.46.num.*13.

4 Tangere partes inhonestas aliorum, sive ob delectationem, sive ob aliud, semper est mortale, propter iam dicta. Dixi primò (ob delectationem: semper enim excipimus necessitatem medendi, &c. vt *sup. cap. 3. §. 5. num. 49.* excipit etiam Sanch. *lib. 9. matr. d. 46. num. 12.* levitatem, & jocum; quod putavimus admitti posse (ait Silvius, *2.2. quæst. 154. art. 4. concl. 3.*) si leviter, & quasi per transeuntem hoc fieret; non autem si omnino deliberatè, quia deliberatus, est nimis turpis, & periculosus.

Dixi secundò (aliorum:) nam si quis suas ipse libidine, ad calefaciendas, v.g. manus tangeret, multò minùs ob necessitates occurrentes, non peccaret; quia tactus suarum partium non est tam excitativus ad libidinem, quàm tactus aliorum. Ita Sanch. *loc. c. c. 14.* Less. *l. 4. c. 3. dub. 8. n. 60.*

5. Denique tangere catulos, feles, imò pueros, puellàsque ob benevolentiam, &c. non est, ex se, nisi malus addatur finis, peccatum. Erat quidam certè malis moribus alioquin non imbutus, qui supra modum delectabatur canes, & similes bestias manibus contrectare (quod quidem seriò fieri ab amantibus, & profitentibus castitatem mihi semper displicuit.) Insuper eorundem pudenda tangebat, sibi complacens, ut aiebat, dare hanc delectationem catulo; imò & sæpe, ita eadem perfricabat, ut semen bestia emitteret. Hic ergo petiit à me, an sine peccato id efficere posset; Profectò ab hac impura tractatione hominem absterrui, ob periculum: ne in re delectatio, & commotio libidinosa consurgeret; Dixi præterea prodigere semen animalis non esse peccatum: sicut enim Domini ipsorum sumus, dum vivunt; ita impedire, ne eadem nascantur, possumus. Sed addidi, si id faciat ob meram curiositatem, levitatémque, experiatúrque se nulla commoveri carnis suæ voluptate; non posse de mortali damnari: Sed certè de veniali: nam quod nullo crimine damnamus coniungentes animalia, ad filios procreandos, id est, quia tunc satis rationabilis causa adest animalia propagandi. At si quis ob voluptatem etiam illam solam, quæ ibi persistit, faciat; me vereri, ne incidat in mortale: quia tanta centrectatio pudendorum, quamvis animalis, tam seriò facta ob sensibilem delectationem, principium ex se est impuræ libidinis. Neque mihi contrarij sunt, qui docent non esse mortale, bestiarum genitalia confricare: Ita Dian. *part. 2. tract. 17. resol. 37.* citans Sanchez *l. 9. matr. d. 46. num. 15.* non sunt, inquam, contrarij: quia ipsi solum ibi loquuntur, quando id fit ex curiositate; nos hîc, & idem Sanchez *ibid. num. 30.* loquimur, quando fit ad captandam illam voluptatem.

An fœminæ licitè permittant se tangi, diximus, cùm de cooperatione amasiæ nonnulla *sup. l. 5. c. 1. §. 4. a. n. 25.* notauimus.

§. III. *Aspectus.*

1. INter tactum, & aspectum, sine dubio non vulgare discrimen intercedit; Tangere enim propiùs ordinatur ad libidinem, magis veneream: idest, spiritus generationi subservientes commouet, magisque periculum ingerit fœdæ libidini consentiendi; quàm solùm aspicere: Quare non immeritò minùs peccato obnoxij sunt aspectus, quàm tactus.

2. Hinc primò, aspicere mulieris faciem, manus, crura, brachia, pectora, in summa partes eius honestas; non est ex se peccatum; quod si fiat ob delectationem in ipsa pura visione residente, quam non libidinosam appellauimus, non erit saltem mortale; at mortale erit, si ob libidinosam. Ita Sylvest. *v. Curiositas, quæst. 3. vers. 4.* Nau. *c. 26. num. 11.* Bonac. *de matr. q. 4. p. 10. num. 13.* Ratio est toties dicta. Aspicere autem partes inhonestas eiusdem, vel eandem nudam (idem dic, si mulier aspiciat easdem partes viri, vel nudum eundem) seriò, & sine necessitate (quæ tamen necessitas solet esse in Medico, & similibus, &c.) multò magis, si ob voluptatem ibi sistentem; propter coniunctionem certam cum delectatione libidinosa, vt item si propter periculum consentiendi, esset mortale.

3. Dixi (seriò): quia breui tempore, & obiter, & puto, ex loco remoto, vel interposita opaca veste, & non tenui velo) curiositatis gratiâ prædicta aspicere non est nisi veniale: quia vt sic, non adest prouocatio ad ulteriorem libidinem. Aspicere nudum eum, eam, quæ sit eiusdem sexus, cum aspiciente, & etiam diuersi sexus, si sit valde puer; puto item venialis, quia ex se non multùm excitat ad venerem: illud ergo his, & similibus præ oculis habet, An scilicet affectus sit ad libidinem, & an aspectus rei, vel actio sit eiusdi, vt in impuram libidinem vt plurimum influat. Si enim sic est, provocatio erit mortalis libidinis, secus non item.

4. Hinc secundò: Seriò aspicere duos turpiter commiscentes, à peccato mortali non libero; multo magis, si sit propter delectationem quamvis libidinosam persistentem. At in eadem commistione intueri bestias, vel earum genitalia conspicere, præsertim obiter, & sine affectu ad libidinem; non puto esse mortale. Ratio eadem toties dicta.

5. Qui respiciendo mulieres in eis turpiter delectatur, sine desiderio copulæ; an obligetur in Confessione conditionem mulieris explicare *dixi in Methodo Confessionis, lib. 2. cap. 7. §. 1. num. 4.* & *infrà* repetam *lib. 8. c. 3. num. 5.*

§. IV. *Turpiloquium.*

1. TUrpia loqui, & turpia cantare, participant illas species delectationum naturalem, libidinosam, non libidinosam. Si ergo hæc facias ad bonum finem, causâ, v.g. studij, &c. nihil peccas; si ex delectationis non libidinosæ, vt accidit, quando hoc fiunt per iocum, vel per curiositatem narrationis, vel suauitatem poëtis, animo fallendi temporis, relevandique se à laboribus (semper secluso periculo veræ libidinis) non est saltem mortale. At si cum delectatione ad obiecta ipsa, hoc est, ad res ipsas narratas graviter pertinentes, vel cum periculo consensus in illam, est apertè mortale, quia tunc libidinosa est apertè voluptas. Aduertit autem meritò Salas, apud Castr. *tract. 1. disp. p. 10. §. 1. num. 5.* (item lege *infra, lib. 10. c. 1. num. 11. & 13.*) conuinci plurimos consentire in delectationem rerum, seu obiectorum turpium, sub prætextu artificij carminis, vel Musicæ, quando carmina elegantiora magis pie recusant, auidiores ad turpia; indicium sanè non leue prauæ affectionis: conuinci item latenter delectatione carnis ferri cum, qui frequentiùs, & libentiùs loquitur de occultis partibus corporis, vestibus, ægrotantibus ad eas partes pertinentibus, quàm de rebus aliis. Denique similis peccati argui, qui metaphoris rerum turpium gaudet, & qui facilè multa detorquet ad turpes sensus: quamvis enim hæc sæpe excusentur ab inadvertentia, vel quia obiectum, de quo agitur, non est adeò obscœnum; sæpe tamen quia deliberatè procedunt ex affectu ad res, seu ad obiecta turpia, à mortali non liberantur.

Si aliis loquentibus, tibi illud turpiloquium, vel impura cantilena displiceat, seu non placeat, nec tamen à loco discedas, nec eosdem reprehendas ob ruborem, imò etiam si (secluso scandalo, & animo te de illo peccato delectandi) rideas, vel quid simile facias: te non accuso peccati mortalis, quia ipsa erubescentia, non contemnenda ratio, pro tua excusatione est.

§. V. *Turpia legere, scribere, repræsentare, &c.*

1. QUi libros legunt de rebus turpibus ex præscindendo, an hi libri sint prohibiti, de qua re diximus *sup. lib. 2. in decal. cap. 1. §. 7.*) parti mo-

do non peccant, si ob bonum finem: peccant venialiter, si ob curiositatem: mortaliter; si ob delectationem libidinosam. Idem sentio de spectantibus turpes Comœdias. Ita Sanch. *l. 9. de mart. d. 46. n. 40.* Diana *p. 2. tr. 17. res. 35.* citans Lorcam, Rodriquez, aliósque etiam quod Clericos, (abstrahendo à cooperatione, quâ spectantes reddant animosiores ipsos histriones pecuniâ, verbis magno plausu, &c. ad ejusmodi turpia repræsentanda) Lege Nicol. Baldelli *l. 3. disp. mor. d. 18. num. 10.* Bardi *sel. q. 2. lib. 9. q. 2. sec. 15.* Idem de seriò aspicientibus tabulas rebus turpibus depictas; semper intelligendo abest periculum consentiendi: sed heu in re tam practica, quam frequenter adest! lege Boss. *tr. 2. moralium in 20. num. præsert. 19.* At, qui eosdem libros valde turpes componunt, idem dicendum esset, quantum est ex motivis dictis; quia scilicet hæc possent scribi sine voluptate venerea, sed solùm ob delectationem proveniente ex curiositate, vel levitate: verùm ex alio capite excusationé minùs inveniunt; nimirum ex scândalo: sciunt enim hi, debéntque scire aliquot legentes eos turpes libros, in veram libidinem fore lapsuros, & ex alia parte nulla rationabilis causa eos excusat. Quæ enim necessitas, quæ utilitas ejusmodi scriptores cogit, ad ea turpia describenda? Cogit utilitas publica Medicum, Anatomicam, verenda describere; eadémque cogit Theologum moralem actiones fœdas minutatim explicare? At, ad Poëtam vel profanum Scriptorem, quæ causa, quæ vis compellit? Respondebis: necessitas sic pecuniam conquirendi. Sed quantum hæc excusatio se extendat, dixi-mus *sup. lib. 5. cap. 1. §. 4. num. 28.* Idem dic de repræsentantibus res valde impuras. Idem de eadem pingentibus. Dixi (valde turpes, valde impuras, &c.) nam secus, quia levis esset, & remota provocatio ad libidinem, atque adeò non inseparabiliter cum illa, leviter peccaretur.

2. Obligationem Gubernatorum ad repellendos turpia repræsentantes maximam esse, colligitur ex dictis; cùm enim ipsi facilè tot lapsus cavere possint ex charitate, imò ex officio debent: Audi Bossium ibid. num. 35. *Si neglexerint Principes*, inquit; *providere, ne impuræ repræsententur, sciant se graviter à Deo puniendos, utpote qui permiserint, & authoritate sua consenserint, in-ritamen, & publicam omnium scelerum schòlam haberi.* Et paulò post: *Remedium totius est, ut Principes Histriones non recipiant, sed ex Regnis expellant.*

§. VI. *Munera acceptare & se jactare de re turpi. Remissiùs.*

1. DE priore ex his per occasionem dixi *superiùs*, cùm de Stupro, hoc est, *cap. 5. §. 3. à numer. 49.* De posteriore egi *in Methodo Confessionis, l. 2. c. 7. §. 3.*

§. VII. *Choreæ.*

CHorearum tres facio Classes. Prima est absolutè pudica, seu pura. Secunda impura per accidens. Tertia per se impura. De his vide Summistas *v. Chorea* Azor. *3. p. c. 26.* Bon. *de matr. q. 4. p. 9. num. 24.* Fill. *t. 2. tr. 10. num. 223.* Trul. *in dec. lib. 6. c. 1. dub. 12.*

Puræ, (esto, sint aliquando aliquantulum vanæ) sunt Choreæ quæ inter ejusdem sexus personas, sine ullo turpitudinis gestu, vel ulteriori pravo fine non rarò fiunt. Ejusmodi sunt, quos ludos potiùs dixeris, quàm Choreas, sunt tamen Choreæ, quasques vocamus *Moriscas, Incrociatas, Luminarium saltationes*; in quibus ad numerum musicum certatur, saltatur, luminaria in manibus accensa artificiosè circumferuntur. Ejusmodi sunt Choreæ, quas Puellæ inter se nullis accitis hominibus, interdum domi soleut sincerè, ad recreationem, temperque fallendum exercere. Ejusmodi sunt eæ, quas rustici in suis magaliis, vespere post laborem ad levandum animum, sine vllo prorsus turpi fine, vel impudico signo exhibent, sonante fistula.

Has igitur, & similes Choreas, puras appella, nec vt peccaminosas reprobato. Has David *l. 2. Reg. cap. 6.* ante Arcam in Dei cultum assumpsit; Has Maria Aaronis soror, *Exod. 15.* agens Deo gratias ob submersum Pharaonem, cum cæteris mulieribus (non autem mistis maribus) gaudens exhibuit. Has in Cœlo ducent etiam corporaliter, vt putat Marinus Rhoa *lib. de statu Beat.* Sanctorum Chori. Has, (nec alias ut perperam citat Bossius, *t. 2. moral. tit. 19. num. 10.*) permittit Rusticis Caietanus *v. Chorea.* Has denique permittunt Superiores in Tragœdiis, & similibus repræsentationibus, ad juvenes exercendos, eorúmque animos sublevandos. Huc item reduci possunt eæ, quæ in diebus Bacchanalium ad merum jocum, vel vanitatem larvati soli viri, ad artificiosam pedum, corporísque dexteritatem ostendendam, exhibent populo.

2. Impuræ per se sunt, quæ mistis maribus, fœminísque, imò etiam separatis, suscipiuntur, obscœnis gestibus, tactibus parum pudicis, amasiarum, amicorumque interventu, & similibus. Ita S. Thom. *in cap. 3. Isaiæ & in 2. 2. quæst. 168. art. 1.* Azor. Fill. aliique modò citati. Has enim verò in vltimas terras esse ablegandas, nemo est, qui negat, earúmque professores versari in statu peccati mortalis, & denique per Principes Christianos esse ab Vrbibus, nec solùm à domibus expellendos.

3. Impuræ per accidens sunt Choreæ quæ per honestas fœminas virósque in conuiviis, in nuptiis, in diebus lætitiæ deditis fieri consueverunt. Hæ profectò per se impuræ & peccaminosæ non sunt; exerceri enim sine mortali peccato per se possunt. Ita Caiet. *l. c.* Trull. Bon. Fill. Azor. *l. c.* quibus adde Lop. *in 2. p. instruct. cap. 31. num. 6.* Idémque est, si personati homines sub laruis utriusque sexus, in Bacchanalibus Choreas agant. Homines, inquam, personati: nam si sint immistæ fœminæ, valde vereor, ne sub illo habitu ementito, res non degeneret in Choreas ex se impuras, de quibus *numero præcedenti.* Per se igitur, vt dico, hæ peccamonosæ non sunt: solent tamen sæpissimè per accidens: ratione nimirum periculi, vt in tanto lætitiæ calore, in tanta adolescentularum, juvenúmque specie, ornatu, concursu, in artificiosa illa corporis, grata oculis agitatione, in contactu manuum, qui sæpe adhibetur, non ij solùm, qui Choreas agunt, verùm etiam spectatores facilè in impudica labantur. De his igitur idem pronuntio, quod de Comœdiis paulò antè dictum est; has nimirum valdè periculosos, multò magis si frequenter, & ex consuetudine fiant. Nihilominus addo, si ex experientia cognovisti, tibi ejusmodi periculum non subesse, te hoc modo chorizantem, vel chorizantes aspicientem, nequaquam esse mortalis peccati reum. Patres familias potiùs moneo, ne eas permittant; quando prævident facilè aliquos ex hac occasione in peccata lapsuros.

4. Quoad locum, personas, tempus: ne fiant primò in Ecclesia, vel prope ipsam. Secundò, ne ab Ecclesiasticis, multò minùs à Religiosis, Monialibúsque. Tertiò, ne tempore pœnitentiæ, v. g. Quadragesimæ, nec festis diebus.

5. Per has tres prohibitiones, quas legimus in sacris Textibus, *c. Presbyteri, d. 34. c. non oportet 2. de cons. d. 5.* & *c. cum decorem 4. de Vit. & honest. Cler. c. Dec. de imm. Eccl. in 6. Clem. 1. de Celeb. Miss.* non prohiberi puto Choreas absolutè, sed immodestas, impudicásque. Ita Sylvest. *v. Chorea*, Mazzar. *disc. 108. super Sermone Domini in monte*, quibus adde Menoch. *de arbitr. cum addit. ad Casum 69. num. 59.* Id loco omnium ostendit ille Canon Clem. 1. *de Celebr. Missar.* his verbis: *Non verentur in ipsis Ecclesiis, earúmque Cœmeteriis Choreas facere dissolutas.* Illud (*dissolutas*) prohibitionem certè permaximé lenit. Quare juxta majorem, minorémque irreverentiam, à prudenti, secundùm omnes circumstantias, expendendam, quæ inferatur statui personarum, sacris locis, sacróque tempori, adde,

& considerato scandalo, quod fortè detur; gravitatem, levitatém culpæ dimetire. Qua in re strictè loquitur Bossius *l. c. num.* 8. dum absolutè dicit, Choreas agere in Ecclesia esse peccatum mortale, sicut nimis laxè loquuntur aliqui, apud Bossium *l. c.* dum aiunt absolutè, non esse mortale: Ita Sanch. *in consil. lib. 1. cap. 8. dub. 24. num.* 22. ex Lopez, nam secundùm mensuram irreverentiæ, & qualitatem Chorearum, definienda erit & culpa.

6. In Clementina *de statu Monachorum, cap.* 2. dum dicitur de Monialibus, *'Non Choreas, non festa sæcularium prosequuntur*; non videtur imponi præceptum, sed eæ monentur juxta sana consilia: neque enim Moniales inter se fortè ex aliqua occasione putas Choreas agentes; etiam ob recreationis gratiam, audeo dè peccato mortali condemnare quamvis profectò digna sit culpa, quæ severè à Superioribus castigetur.

§. VIII. *Ornatus.*

1. HVc Ornatum mulieris reduci curiosus Lector vult; huc ergo reducamus.

Nomine ornatus intelligitur omnis cultus muliebris per pigmenta, & comam apposititiam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea, & gemmata, per novas vestium formas, præsertim si quæ iis vtantur supra statum, vel præter receptam consuetudinem. Ita Less. *l. 4 c. 4. dub. 14. n.* 105.

2. In hoc ergo certum est: Primò, sine peccato posse quæri ornatum corporis ob bonum finem, non solùm scilicet ob necessarium corporis tegumentum, sed etiam ad sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status, honorificè quis prodat in forum; id enim est laudabile, & rectæ rationi consonum. Contrà, certum item est, cum evidenti peccato mortali eundem Ornatum quæri, si ob finem graviter malum, quicunque is sit, conquiratur: v.g. vt quis adulteret, vt turpiter concupiscatur, &c. id quod probatione non indiget. Ita *ibid. num.* 106.

3. Certum est secundò, si se ornet mulier matrimonio juncta, vel ad id aspirans, ut Viro placeat, vel ut Virum nanciscatur, nihil peccare: Ita *ibid. num.* 108. Ratio est, quia hic finis, cùm honestus sit, satis honestam illi ornamento causam præbet.

4. Certum sit tertiò, mulierem etiam illam, quæ nec nupta est, nec nuptias intendit, imò & adolescentes, & viros, si se ornent, non vt ab aliis turpiter concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchros, & laudentur ut pulchri, non peccare mortaliter. Ita *ibidem num.* 109. ex S. Thom. Caiet. Bos. Ratio est, quia id non continet gravem deordinationem, sed ad summum vanam quandam gloriam coram hominibus.

5. Remanent ergo duæ difficultates: Prior, An excessus in hujusmodi ornatu sit ex se mortalis? Posterior, An saltem sit mortalis ob scandalum, quia nimirum Mulier sic ornata causa est, vel occasio ruinæ spiritualis multorum.

6. Quoad prius, assero cum D. Thom. 2.2. *q.* 169. *art.* 2. *ad* 4. & Caietano *ibid.* non esse nisi venialem excessum Ratio est, quia excessus in appetitu, & vsu rei per se non malæ, non est nisi veniale, vt patet in excessu cibi, potus, divitiarum, &c. qui non est ex se mortalis, nisi ratione gravis nocumenti, quod aliquando inferret. Sed in casu nostro non est nisi excessus in conquirendo nitore, pulchritudine, cultúque corporis, quæ non sunt ex se mala, sed indifferentia: ergo &c. Adde; Peccatum, vt sit mortale, debet esse graviter contra charitatem Dei, vel Proximi; vel sui ipsius: id quod non est invenire in casu nostro.

7. Quoad posterius, assero, de eo tam bene cordatè, ac sapienter scripsisse nunquam satis laudatum, Lessium, *ibid. num.* 112. & 113. vt judicem hîc sufficere, si illius doctrinam ad verbum exscribam: Scio Albertum Alberti, fusè de ornatu mulieris aliquantò scrupulosiùs disputare; sed me juvat Lessium sequi benigniorem. *Potest*, ait Lessius, *in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, & ratione alicujus pravitatis connexæ.*

Primò ratione mali finis, vt si sit animo provocandi ad libidinem.

Secundò ratione præcepti positivi; vt si talis excessus esset vetitus aliqua lege, sub pœna excommunicationis, quæ servaretur.

Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non gravem; non erit plusquam veniale: imò credibile est plerasque Leges Civiles, de hujusmodi, quæ passim non locis habentur, esse solùm pœnales, & obligare tantum ad mulctam.

Tertiò, ratione scandali, vt si quis vteretur, vel adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non contegerentur: id enim judicio morali, non tam esset pulchritudine ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere.

Secùs est, in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, Navarrus notant; præsertim, vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Grave tamen peccatum esset hujusmodi morem introducere, vbi id non est consuetum: insolita enim magis movent; & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi recepta tanquam illicium libidini est abroganda vt Doctores monent.

Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad prava desideria provocandi; vt rectè prædicti Doctores tradunt: adeo quin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset: nam multò magis provocat, quàm artificiosa: cum natura longè superet artem. Itaque etiamsi fœmina putet aliquos peccaturos, non tamen idcirco sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: Sicut is qui à multis odio habetur non tenetur à publico abstinere, vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, quia ornatus iste solùm remotè ad malum provocat: ergo non tenetur ab eo abstinere, ne alij peccent, alioquin perpetuò abstinere deberet (cùm illa occasio sit perpetua, & vniversalis) quod nimis grave esset humanæ conditioni. Sufficit igitur, vt ei peccatum proximi displiceat, & illius salutem non contemnat. Et Confirmatur quia quod illi peccent, ex eorum provenit malitia, non ex condito ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id quod ex aliorum malitia provenit, non tenemur cum tanto gravamine nostro impedire. Secùs, si aliquo casu ad breve solùm tempus (peculiare periculum alicujus abstinendum esset:) Hanc limitationem non ponit Diana p. 2. tract. 15. res. 36. etiamsi ornatus sit superfluus, & maximus, modò sit secundum morem Patriæ, & de se non sit quasi provocativus ad malum.) tunc enim Charitas postularet, vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam; ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Hæc Lessius, qui etiam *num.* 114. notat ornatum sexui vsum vestis alieni sexus; non esse intrinsecè malum; vnde ob causam justam fieri posse, v.g. si alia desit, si opus sit se occultare ab hoste, si fiant repræsentationes, &c. Et levitate id facere, esse solùm veniale, jure fatetur.

Vide denique *superius, l. 5. c. 1. §. 4. n.* 27. vbi notavi rationem, cur non liceat Puellæ se ornatam in conspectum amasij consultò dare, ut conspiciatur.

CAPVT IX.

Discutiuntur duo dicta Caramuëlis in materia Luxuriæ.

De tertio Dicto vid. lib. 10. cap. 7.

1. PRimum dictum *en reg. S. Ben. num.* 1013. est hujusmodi: *Infero peccantem cum virgine sodomitice*

Primo,

Primo, non teneri dicere illam esse virginem, ita Diana circumstantiis aggravantibus, ref. 11. Secundò, immò ipse docet Diana ibid. ref. 2. & Bonac. de Matr. q. 4. p. 11. n. 2. Ratio est quia fodomia cum Muliere, aut cum Viro, eadem differunt in genere entis, non in genere moris: non enim, ut ibidem dixi, perfecta sodomia; quæ est cum Viro, procedit ex affectu ad indebitum sexum: quæ verò cum muliere, non est ad indebitum sexum; sed licèt ad indebitum, tamen ad partem innaturalem: quæ duo certè longè differre. Non sic furari aurum, vel argentum, frangere jejunium pane, vel piscibus, immò in bestialitate congredi cum mare, vel fœmina; quia hæc semper sunt eo ipso immoraliter affectu ad divitias, ad comestionem, ad bestiam. Secundò, quia nimis est falsum, hanc opinionem doceri à Bonacina; immò fortasse etiam nec à Diana. Utrumque profero Bonacina num. 9. citat. à Caramuele, solum loquitur de primo, quod ego approbavi: At de secundo, non ibi loquitur, sed paulo antè, de mat. q. 4. p. 11. num. 7. in Edit Ven. 1639. ubi his verbis meam sententiam firmat, reprobat illam Caramuelis: Hinc colligi potest (inquit) explicandum esse in confessione personam cum qua perpetrata sit sodomia, videlicet, utrum habita sit à masculo cum fœmina, vel à masculo cum masculo. Quid clarius?

3. Diana l. c. sic habet Sufficit dicere, peccavi in sodomia, (sive cum mare fuerit, sive cum fœmina) toties: Interrogatus quater, &c. Et ita publicè docuit hîc Panormi, quidam Theologus Soc. Iesu; licèt Tannerus (quod mihi magis placet) contrarium doceat, quoad sodomiam etiam ante illum Granadum. Hæc Diana. Notas illud? (quod mihi magis placet.) Quoad Theologum autem prædictum, me putat credere ipsum de bestialitate id docuisse, quod verum est; non de sodomia, quod est falsum.

4. Secundum dictum Caramuelis, in Reg. S. Bened. num. 1050. Quidam furabatur, ut mœcharetur: Veniens ad Confessionem, dixit, furatus sum toties: toties mœchatus, & subticuit ordinè furti ad mœchiam. Dubitas, utrùm sufficienter se explicuerit? Respondeo affirmativè: ita etiam Diana in tract. de circumst. aggr. ref 23. ubi citat, & sequitur alios Authores. Ratio est manifesta, quia licèt illud furtum habeat malitiam fornicationis, nō tamen habet malitiam fornicationis distinctā à malitia furti, in genere luxuriæ: & ideo pœnitens explicuit omnes circumstantias mutantes speciem: omisit unius circumstantiæ aggravantem tantùm speciem in eadem specie, quam non tenebatur explicare. Hæc ille.

5. Sanè fateor hunc explicuisse omnes circumstantias mutantes speciem. Sed alio plus nimio excessisse; addidit enim duas individuationes peccati, quas ipse non commisit, & ideo mendax fuit in confessione, saltem in re gravi ad Confessionem pertinente; quia numerus peccatorum, quando exactè scitur, debet exactè, ut omnes fatentur, ad confessionem deferri. Cùm enim audit Confessarius: Furatus semel sum, & deinde mœchatus semel sum, nónne duo numero peccata te commisisse, ex tuis verbis intelligit? Tu tamen unum numero peccatum patrasti, nempe furtum relatum ad mœchiam; hoc est, unum numero peccatum, duabus specie diversis malitiis infectum. Scio esse bonos Authores pro Caramuele; sed certè ubi apparuit evincens ratio, boni etiam Authores, bonâ eorumdem veniâ, fuerunt sine nota deserendi. Relege multa valde necessaria, quæ de hac difficultate dedi *in Meth. Confes. lib. 2. cap. 1. §. 11. num. 75.*

CAPVT X.

Remedia adversùs luxuriam.

1 Hic id breviter pertingere operæ pretium erit. Et quidem colligit decem remedia Barth. à S. Fausto *in Thes. Rel. lic. 3. q. 57* duodecim Peyrinus, *p. 1. q. 3. c. 2.* In promptu autem erant alia quinque, nescio, an cæterorum efficassima.

2 Primum remedium, humilitas, & oratio: nam nostra fragilitate cognita, ad Deum est confugiendum. Secundum, sobrietas. Tertium vestium asperitas, seu cilicia. Quartum, carnis mortificatio. Quintum, custodia sensuum. Sextum, vitatio occasionum, & præsertim fuga conversationis mulierum. Septimum, virilis resistentia. Octavum, Scripturarum sanctarum meditatio. Nonum, fervens Dei dilectio. Decimum, mortis, & æternarum pœnarum viva meditatio. Decimum, non occultas fovere in sinu tentationes, sed eas statim Patri spirituali patefacere. Duodecimum, fugere otium.

3. His ergo addatur remedium decimum tertium; subita cogitationis malæ fuga. Vt primùm tentatione titillaris, statim, repentè surge, recede, fuge à loco, à lecto, ubi moraris, & negotium aliquod, quamtumvis frivolum cum magna intentione gerendum suscipe.

4. Decimum quartum, Dei Summi Judicis viva præsentia: *in desideriis verò carnis*, ait S. Benedictus *in Reg. c. 7. nobis Deum credamus semper esse præsentem, cùm dicat Propheta: Domine ante te est omne desiderium meum* Psal. 37.

5. Decimum quintum, Frequens, & aliquando etiam quotidiana Confessio apud eundem confessarium prudentem, & pium, sed adverte illud (eundem:) quo remedio recidivi cujuscunque criminis fi utantur, fieri vix potest, ut non, facillimè curentur.

6. Decimum sextum, Frequens Communio; juxta illud: *Et vinum germinans virgines.* Lege Suarez, 4. *tom. de Rel. tr. 10. l. 4. c. 3. in fine*, qui tantam continentiam in tanta juventute nostrorum in Collegiis degentium, frequenti sacræ Eucharistiæ sumptioni, quæ apud nos de Sanctorum more usurpatur, acceptam meritò refert.

7. Addatur ultimum naturale, sed certè satis efficax medicamentum, Discessus à præsentia impuri objecti. Veneficio quidam ad puellam amandam urgeri vulgò dicebatur, præsentius amuletum non fuit, quàm discessus ab ea Urbe, ubi commorabatur mulier. Quem quidem discessum ab adolescente exoraverunt difficillimo conatu Consanguinei; sed eo exorato, in sanitatem non multò post illum rediisse læti cognovimus.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

Laus Deo Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER OCTAVVS

IN DECALOGVM.

Ne Furtum facias.

DISPOSITIO HVJVS LIBRI.

QVAM multa, quàm varia, quàm implicita mihi obviam in hoc præcepto fiunt? ratione ergo in brevem summam illa meo more constringere, & insuper novo, ut soleo, superaddere valeam, nisi Tu, omnium lux animarum, Splendor æternæ Sapientiæ, meas tenebras divino igne depellas, foveásque torpentem animum, desperatione collabentem?

2. In quatuor Tractatus Librum hunc propter varietates rerum distinguere oportet. *Primus* erit de Dominio, quod est fundamentum, unde furtum prohibitum sit; nisi enim Dominus rei tuæ, sanè non vetarer ego, illam mihi surripere. *Secundus* de ipso Furto, seu acceptione iniusta. *Tertius* de Restitutionis obligatione, quæ ex furto, seu injusta acceptione, vel detentione consequitur. Vbi ad complementum tractationis, non erunt aliæ radices restitutionis omittendæ, nisi est, Ex re accepta; Ex damnificatione rerum temporalium, vel famæ vel honoris, Ex contractu. *Quartus* denique, de Circonstantiis quibusdam restitutionis. Faveant Cœlites, prosperè aspiret Deus.

TRACTATVS PRIMVS.

De Dominio.

CAPUT PRIMUM.

Quid sit Dominium, & qua ratione differat à possessione, usufructu, &c.

Vbi,

An usus distinguatur à Dominio in re ipsa usu consumptibili?

1 DOMINIUM proprietatis, est jus, seu, facultas de re aliqua perfectè disponendi, nisi lex obsistat, vel conventio prohibeat. Hanc definitionem latè prosequuntur Iurisconsulti ex Bartolo. *l. 17. ff. de acquirenda possessione*, lege Dicast. *lib. 2. de Iust. & jur. tract. t. d. 1. dub. 4. num. 29.* Prohibet enim lex aliquando, ut quamvis aliquis dominium suæ rei habeat, disponere de ea re non valeat. Ita pupillus, licèt habeat dominium suarum rerum, prohibetur tamen à lege, ne disponat de rebus suis, donec in perfectam veniat ætatem. Ita debitor, licèt sit Dominus rei datæ in pignus creditori; illam, ex tacita saltem conventione non potest idem creditor alienare; dum est in pignus. Ita Religiosus Societatis Iesu, per vota biennij, Dominus est suorum bonorum; sed de iis disponere sine licentia Superioris non potest.

2. Dictum autem est (dominium proprietatis:) quia est aliud dominium, quod appellatur jurisdictionis, quæ est potestas gubernandi subditos, præcipiendo, prohibendo, permittendo, judicando, pœnis, vel præmiis afficiendo, protegendo, vindicando; éstque duplex, Ecclesiastica, & Sæcularis. De hoc nos dominio Iurisdictionis non agimus, nisi fortè aliqua sint obiter tagenda.

3. Cùm autem *eodem num. 1.* dictum est (jus) intellige jus in re, quod sit plenum, perfectissimum; non verò jus ad rem, de quibus *Passim* Doctores lege Dicast. *l. c. num. 32.*

4. Distinguitur autem dominium, à possessione, ab usufructu, & à mero usu: nam his non convenit esse testates liberas dispodinendi de re. Possessio enim nihil aliud, nisi facultas insistendi in re, quam quis possidet. Vsusfructus est potestas, seu jus utendi, & fruendi. Merus usus est jus tantum utendi.

Potest, v.g. quis uti hoc fundo, solùm ad residendum vel dormiendum in illo? Erit merus usuarius. Potest fundo, tum ad hoc, tum etiam ad colligendos ejus fructus, illósque usurpandos, sed non ad ipsum fundum alienandum? Erit usufructuarius. At dominium comprehendit jus possidendi, utendi, fruendi: & insuper ad jus alienandi, &c.

5. Illud hîc obiter nota, Usuarium esse duplicis generis ideſt, habentem usum facti, & usum Juris. Usum facti habet, qui solùm utitur re: Sic competit etiam bestiis quæ vescuntur herbis, & paleis. Usum Juris habet, qui utitur, & potest ad suum beneplacitum uti re; nam propterea dicitur habere jus utendi, in quod competit hominibus. Religiosis verò hoc jus utendi competere solet ex dependentia voluntatis Superioris docet vera sententia, de qua mox redibit sermo *c. seq. §. 5.*

6. His positis, celebris est quæstio: *An in iis, qui usu consumuntur, seu, ut loquuntur Jurisperiti, quæ finem recipiunt, separari possit usus à dominio?* Si, v. g. tibi usum hujus panis, hujus vini, statimne do tibi absolutum, & perfectum dominium illorum; Ita enim videtur, nam si do tibi vini usum, ergo potes illud bibere, ergo illud destruere, & consequenter de illo perfectè disponere, quod est perfectè de illo dominium habere, quidem consequentiæ fieri nequeunt in re usu non consumptibili; si enim tibi do usum, seu etiam usumfructum fundi, licèt possis uti fructibus, eisdémque frui; non potes tamen ipsum fundum destruere, déque illo abso-lutè disponere.

7. Respondeo. Hæc quæstio originem habuit abordine Minorum Sancti Francisci, qui approbante Nicolao IV. licèt reprobante deinde Joanne XXII. iterum approbantibus Martino V. & Paulo III. protestatur non solùm suos Religiosos particulares (in hoc enim conveniunt cum Religiosis particularibus aliarum Religionum,) sed etiam suam Communitatem, seu Magisteria nullum habere dominium rerum: quæ ipsis

natæ sunt, sive hæ res sint usu consumptibiles, sive non; sed illud solùm habere Summum Pontificem post Martinum V. nam ex Nicolao IV. harum rerum usu consumptibilium dominium habebant ipsi fideles Dantes, donec consumerentur. Neque te conturbet horum Pontificum dissentio: siquidem etiam ij in diversa placita posiùt citra res Fidei, Sic Bell. *lib.4. de Summo Pont. cap.3.* §. lege *c. à nob. 2. de excommunicatione*, ubi se ut hominem privatum errare posse fatetur: & citra res ad statum universalem Ecclesiæ pertinentes, quando hæc decernunt ut Pontifices. Puta *in Decretis morum in approbatione bene vivendi, in Canonizatione Sanctorum.* Ita Bell. *ibid. & lib. 1. de Beatitudine, & Canonizatione.* Roquinet *t. 1. q. Reg. 1. art. 4.*

8. Respondeo nunc directè ad quæstionem: posse separari. Ita Sot. *in 4. de just. quæst. 11. art. 1.* Valent. *quæst. 10. p. 1.* Mol. *tract. 2. d. 6.* Suarez, *t. 2. d. 28. sec. 2.* Less. *l. 2. c. 3. dub. 8.* Sanch. *lib. 7. summæ, cap. 18. n. 5* innumeros referens, contra Sylvest. *v. Dominium quæst. 2.* Arag. *q. 62.* de Domin. Caiet. *2. 2. quæst. 78. art. 1.* aliósque mox *littera D.* Ratio autem separationis consistit in eo, quòd, qui habet dominium rei, potest illam quomodocunque libere distrahere, vendere, destruere, alteri donare &c. At verò, qui eius usum dumtaxat habet, solùm potest illa re uti iuxta voluntatem Domini; sed dependenter à Domino; ita ut etiam dum panis, v. g. est in manu Religiosi Franciscani, illum ad os admoventis, posset Pontifex sine injustitia contra Religionem, vel Religiosam Franciscanum, ab eo illum tollere. Simile quid est in eo, qui invitatur ad convivium ab aliquo; Dominus enim convivij, semper est Dominus ciborum, eósque sine injustitia, esto, cum magna inurbanitate, posset ab invitato nondum acceptante auferre, donec consumantur: postea enim ex defectu materiæ jam destructæ, desinit dominium. Simile quid etiam est in aliis particularibus Religiosis aliarum Religionum: nam propter Votum Paupertatis non possunt uti rebus pretio æstimabilibus, quamvis ipso usu consumptibilibus nisi dependenter à voluntate sui Superioris. Religiosi ergo ab eo differunt à Franciscanis, quòd aliarum Religionum Communitates, seu Monasteria habent perfectum dominium suarum rerum, à Fidelibus donatarum, sive hæ sint usu consumptibiles, sive non; at Franciscana id non habet, quia suarum omnium rerum Pontifex dominium retinet, unde fit, ut Religiosi aliarum Religionum utantur prædictis rebus dependenter immediatè à suo Superiore, qui est legitimus administrator bonorum Religionis: at Franciscana, dependenter immediatè à Pontifice, qui est Dominus bonorum Religionis Franciscanæ.

9. Ex dictis fit primò, ut Religiosus particularis in rebus unico actu consumptibilibus, quorum usus ipsi à Superiore conceditur, non acquirat dominium, seu proprietatem: cùm enim usus à dominio separabilis sit, non sequitur dari utrumque, si usus detur. Scio multos Doctores contrarium docere. Ita Caram. *in Reg. S. Ben. num. 871.* citans Cenedum, Petrum de Arag. Turrecrematam. Sylu. D. Antonin. Sarmientum: lege item Bassæum *in floribus pag. 256.* nostram vocantem probabiliorem, licèt contrariam probabilem. Sed ego assentiri non possum, quia claram video separabilitatem, quam *numero præcedente* explicui.

Corollarium pro Religiosis, circa acceptationem rerum.

10. Ex iisdem dictis fit secundò, ut quando Religiosus particularis acceptat à sæculari aliquid ad meum usum, v. g. gallinam ad comedendum, minoris ea valeat, quàm si acceptet absolutè; vel quàm ex se valeat, si absolutè vendenda sit. Ratio est jam dicta, quia merus usus facti, cùm semper supponat in domino eramanere perfectum dominium; multùm diminuit de pretio, cùm possit à Domino semper repeti. Fac te vendere gallinam Petro, sic: *Vendo tibi hanc gallinam ea conditione, ut etiam quando erit à te occisa, quando jam cocta, quando ad mensam apposita, quando in manu tua illam ad os admovente, ego illam possim repetere;* nónne Petrus propter hanc conditionē volet pretium gallinæ diminui? Et licèt sciret, se nunquam repetiturum; tamen non est negandum, aliquid tandem diminui de pretio ex tanta potestate illam repetendi.

11. Hinc colligi posse videtur, quando aliquid ex rebus unico actu consumptibilibus datur Religioso, maiorem quantitatem rei requiri ad peccatum mortale, quàm si detur absolutè: quia res data ad solum usum, minùs valet, cùm possit à Domino statim repeti. Puto tamen, quando adest certitudo moralis, quòd res nunquam sit repetenda, præsertim in his rebus ipso usu consumptibilibus, de quibus postea nihil remanet, ad quod possit Dominus ius habere; puto inquam, tam exiguam esse pretij diminutionem, ut moraliter judicetur nihil diminuere: quando enim adest tanta certitudo, physica illa, ut ita loquar, potestas se habet, ac si non esset, atque adeò non potest in morali æstimatione aliquid de pretio deducere.

12. Illam considerationem puto probabiliorem ac tutiorem: Nam gallina, v. g. pluris valet viva, quàm mortua, pluris integra, quàm in partes consecta. Dulciare item integrum pluris æstimatur, quàm incisum in frustula, & sic de similibus. Poterit ergo Religiosus significare sæculari, ut is rem comestibilem dividat: nam sic ipse Religiosus recipiet minùs, quàm si reciperet integram, adeòque faciliùs poterit, si Superioris venia careat, gravitatem materiæ devitare. De qua vide *inferius, tract. 2. cap. 4.* vt etiam de religioso invitato ad convivium, vide, mox *cap. 2. §. 5. num. 9.*

Caput II.

Quinam dominium rerum habeant,

CErtè Deus, Angeli, Homines; De quibus vide Doctores, apud Less. *lib. 2. cap. 4. dub. 1. & passim.* At inter homines (quod ad nos facit) dubitari solet. Primò, de servis. Secundò, de filiis. Tertiò, de uxoribus. Quartò, de Beneficiariis. Quintò, de Religiosis: quibus omnibus, vel impeditum est dominium rerum temporalium, vel retitum,

§. 1. *Selecta de servis.*

1. VErè servi, propriè mancipia, nullo, ex legibus, §. 1. *instit de iis, qui juris, vel alieni sunt* Mol. *tract. 2. d. 38.* dominio gaudent, si de temporalibus bonis agamus; nam cæterùm vitæ, membrorum, honorisque dominium suum habent, ita ut Domini, si in his ipsos offendunt, sint puniendi, perinde ac si liberos offenderent: *leg. 1. ff. de iis, qui sui Iuris vel alieni sunt*, & *inst. eod tit.* Dicast. *l. c. num. 147.* quia tamen leges, quæ dominio temporalium servos privant, sunt usu ipso mitigatæ: ideo ad sunt septem circiter Tituli, seu Casus, quos jamjam à *num. sequenti* afferam, in quibus servi dominio rerum temporalium, etiam, in foro conscientiæ, ex Mol *l. c.* potiuntur, & ita potiuntur, ut si Dominus eas, invito servo, contrectet, possit servus occultè sibi compensare.

2. Primus Casus est: Si Dominus tacitè, vel expressè consentiat, servum habere peculium.

3. Secundus: Si quid servo ita donetur, legetúrve, ut id ad Dominum non proveniat; Huiusmodi etiam videtur, si detur ipsi aliquid, quo se possit redimere.

4. Tertius: Si quid servo relinquatur absolutè id est non intuitu Domini; ut, ob industriam, vel officium à servo alicui exhibitum. Ex quo colligo idem debere dici, si quid relinquatur servo ob ejus amorem: itémque, si ejus Consanguinei longè dissiti mittant ipsi aliqua dona.

5. Quartus; Si servo quid detur ob compensationem injuriæ, ipsi allatæ.

6. Quintus; Si quid servus pecuniâ sui peculij lucretur ludo, sorte, negotiatione; quia lucrum induit rationem capitalis.

7. Sextus: Si quid sibi subtrahat ex his, quæ sine Domini incommodo poterat libere consumere vel expendere.

8. Septimus; Si quid acquirat faciendo alia opera, præter illa, quæ Dominus præscripsit.

Defenditur servorum mitigata conditio.

9. Caremuël, *Theol. Mor, num.* 386. ex his septem titulis, Primum dumtaxat, id est, peculium à Domino concessum servo cũ eius lucro ex negotiatione fortè acquisito approbat, reprobat cæteros in hunc ferè modum: *Nullus casus dabitur*, ait, *in quo aut servus, aut Religiosus (quin illorum status alteretur, & mitigetur) possit alicuius rei permanentis dominium acquirere. Sed huic propositioni adversatur Sanchez*, (lib. 1. const. 1. d. 1. n. 7.) *quia licèt inter servum, & Dominum, vt sic, non sit propriè Iustitia nec contractus, est tamen inter Dominum, & servum, ut homo est. Nullum argumentum, quia sic liceret arguere: Aliquando Religiosus posset sibi proprietatem acquirere, vendere, emere, ducere vxorem, quia hæc illi non repugnant, ut homo est, licèt repugnent ut Religioso. Conjugata non potest nubere, vt Conjugata, sed ut Mulier; quod est ludere, vt ludit sensus compositus, & diuisus in prædeterminantibus. Adde, si jura decernunt omnia servi acquiri Domino, unde & fratres esse incapaces dominij: quomodo potest, ut homo, acquirere? Esto, possit Dominus concedere illi dominium: sed tunc erit partialiter liber, non servus.*

10. *Adversatur secundò, quia si ea conditione (ait idem Sanchez) expressa vel tacita, bona sint ita donata servo, ut is non acquirat Domino seruus sibi acquirit. Contra; quia non prodest talis conditio; voluntas enim dantis non potest facere incapacem servum, sicuti nec posset Religiosum: esto igitur, illa bona donata veluti vacent, & redeant ad Dominum.*

11. *Adversatur tertiò: quia si ab amasio (inquit idem Sanchez) dentur ancillæ aliqua bona propter usum corporis, cum in hoc usu non subsistet ancilla Domino, ancillæ erunt illa bona. Idem erit si propter injuriam acceptam fœtidet vulnerans pecuniam servo percusso, pecunia erit servi, siquidem membra serui sunt, non Domini. Sed contra tum quia idem esset in Religiosa: Cùm enim vsus corporis sit suus, & membra item sua sint; sibi acquireret, si quid propter similes causas acquireret.* Hactenus ex Caramuële.

12. Sed acutissimi viri contra doctissimum Sanchez argumenta deleri, meo quamvis plangui calamo, facilè posse video ex eodem Caramuëlis principio: *Nullus* inquit *dabitur casus, in quo seruus (nisi eius status alteretur, & mitigetur) possit alicuius rei permanentis dominium acquirere.* Huic principio sic adnecto minorem. Sed re ipsa servi status est illis septem casibus mitigatus, non autem status Religiosi: ergo non est mirum, si servus in iis casibus possit sibi acquirere, non verò Religiosus. Minor probatur ex Lessio, & Molina, qui viderunt certè servos ex jure esse omnino incapaces dominij, etiam in illis prædictis casibus; sed addunt tantum rigorem fuisse mitigatum. Proferatur Lessius lib. 1. cap. 4. num. 17. *Notandum est*, inquit, *multos Doctores concedere servis verum, & perfectum dominium in plerisque casibus supradictis; eisque fieri veram iniuriam, obligantem ad restitutionem, si Dominus resipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt, servos, quidquid acquirunt, Domino acquirere, intelligenda regulariter. ita Molina* d. 38. *Posset etiam addi: jura illa consuetudine esse mitigata & hoc malum in praxi. Itaque posset servus uti occulta compensatione, si Dominus ei res suas abstulisset.* Hæc Lessius. Si ergo militat in primo casu mitigatio servitutis ex expressa Domini voluntate, quod rectè concedit Caramuël, valebit in cæteris implicita ejusdem voluntate, quæ non potest nisi esse formis sanctis legibus, & legitimæ consuetudini. Ab enim servitutem mitigari, & res temporales aliis aptari posse, communis est & trita doctrina.

13. Non ergo valet sequela Caramuëlis: *Ergo Religiosus, ut homo acquirere proprietatem & posse Conjugata, ut Mulier, nubere*, &c. non valet, inquam, quia servitus potest à voluntate Domini mitigari, & legitima consuetudine tam mitigata est; non verò mitigatus status religiosæ paupertati, quoad proprietatem; nisi fortè in Scholasticis Societatis Iesu, habentibus vota biennij, qui veri sunt Religiosi, & tamen tenent, (licèt sine usu independente à Superiore) horum bonorum proprietatem; quod nunc non facit nos. Russus nec status Conjugij mitigari potest Dominum, qui possit à Conjugata, vivente viro, tollere, vel mitigare vinculum matrimonij; & dabo tibi illam posse nubere, &c. Quare non ludit Sanchez, dum dicit, inter Dominum, & servum, ut homo est, posse esse contractum justitiæ; illud enim (*ut homo est*) significat, ut non est servus, quales non servi sunt ex Natura omnes hominis, seu ex qua parte non est servus; sed sicuti cæteri homines.

14. Nec item valet: Ancilla acquirit sibi quidquid lucratur ex vsu corporis, vel ex satisdatione propter injuriam acceptam: ergo posset ex eisdem causis acquirere sibi pretium Monialis. Non valet, inquam: quia Monialis astringitur Voto Paupertatis, quo constituitur incapax dominij: at ancilla, stante illa juris mitigatione, capax est. Da Monialem, cui Pontifex Summus votum Paupertatis, quoad propietatem diminuerit, ut diminuere posse, affirmat Sperellus *p. 1. dec. 1. num.* & ego concedam facilè, quod infers.

Bona servi ab intestato defuncti cuiusnam sint?

15. Porrò illud mihi singulare oblatum fuit nudiustertius. Mancipium cùm ex legitimo suo peculio (ut certò, & consentiente Domino constabat) collectum haberet in arca ducentos aureos, moritur ab intestato, nulla de his dispositione facta, nec ullis eius existentibus hæredibus. Quare non vulgaris controversia coorta fuit inter Fiscum Regium & inter Dominum servi, cuinam illi ducenti aurei essent applicandi? Nec in foro externo tantùm, sed etiam in interiore quæsitum fuit, An Dominus occultare eos posset, ut sibi, citra lites, facilè negotio eosdem usurparet?

16. Et quidem Fiscus ita clamabat: Primò bona vacantia, id est, bona eorum, qui ex hac vita ab intestato discedunt, neque relinquunt hæredes, qui illis juxta Iura Civilis præscriptum ab intestato succedant; eo ipso ex dispositione Iuris *l. 1. §. vlt. ff. de Iure fisci, lib. 1. & l. vacantia, C. de bonis vacant.* lib. 10 *& alibi* (lege interim Molinam *t. 1. d. 53.* aliósque, & quod ego dicam *tr. 4. c. 18. à num. 12.* ad Regem devolvuntur. Sed pecunia, de qua agimus, est bonum vacans, ut iam supponitur: ergo ad Regem necessariò devolvitur.

17. Secundò: Ubi lex non distinguit, nec nos distinguere possumus: At lex disponit omnia bona vacantia esse Regis: ergo nõ possumus nos distinguere, atque asserere legem loqui de liberorum bonis, non verò de bonis servorum.

18. Tertiò: Ejusmodi peculium totum pertinebat ad servum: ergo nullo jure ad Dominum. Qua igitur ratione ipse se intermiscere in hac pecunia velit? Potius detur pauperibus ex præsumpta Defuncti Christiani voluntate. Hæc, & similia Fiscus.

19. Dominus verò in hunc ferè modum suas partes vehementiùs tuebatur: Primò, servus etiam sui peculij non habet perfectum dominium, sed solùm imperfectum, vt scilicet illo possit uti, ac frui: At quoties is illo non vtitur, ad Dominum pertinet, quare injustitia fieret

Domino, si Fiscus illud sibi vellet addicere. Quod si servus suo peculio non utatur, id ad Dominum pertineat, clarè deciditur ex Lessij Doctrina, qui habet: *Monachi* (ait) *& servi conveniunt, quod neuter habeat dominium omnino perfectum: tamen Monachi habent dominium omnino in particulari habent, & sunt omnino in eum omnino in particulari habent, & sunt omnino in-quorum: Servi verò sunt capaces & propterea habent alie-num dominium, absque Domini consensu. Et quamvis po-test Domini, aliquo modo subjectus sit, & esset inhumani-tas Domini, aliquo modo subjectus sit, & esset inhumani-tas hanc posse fate Dominus uteretur, lege Navarrum, & hanc posse fate Dominus uteretur, lege Navarrum, & Navarram.* Hæc Lessius. In quibus vides servum habere sui peculij imperfectum dominium, & diminutum. Dominúmque posse absolutè uti potestate, usurpare peculium servi, unde infertur peculium servi, non absolutè servi, sed Domini, & solùm servis concedi uti, fruique posse; cæterùm, ni ipse fruatur, non posse justè ad alium pertinere, nisi disponatur Dominium.

10. Secundò; Leges absolutè omnia servi bona concedunt Domino: id quod originem habuit ex eo, quòd olim victo capti, qui occidi poterant, se liberabant, eligebant servitute, & ominibus suis bonis Domino addicebant; quæ forma servitutis deinde in omnia legitima successione à legibus inducta est, ut rectè notat Molina *tract. 2. disp. 2.* Solùm ergo, quoad peculium ex quadam æquitate, & ex usu, ut modò diximus, eædem leges mitigatæ sunt ad servorum conditionem mitigandam; quoad eum ergo, iis mortuis, hæc ratio non procedat; ad Dominum omnia bona servi, sine necessitate in pauperes distribuendi, vi Juris, redeant, necesse est.

11. Tertiò: Lex illa de Bonis vacantibus est admodum odiosa; applicat enim sibi Rex, quod suum non erat: ergo restringenda ad bona, quæ in nullius prorsus sint potestate, sed servi peculium est in radicali potestate Domini, ut dictum est, ergo, &c.

12. Quartò: Ex legibus, quas vide apud Mol. *At. d. 137.* testari servi absolutè non possunt: imò si tempore, quo servus Testamentum condit, ignoret, se fa-dum esse liberum à suo Domino, vel dubitet de suo statu, esto, re vera sit liber, testamentum est nullum. Tam sic. Ideo testari vetatur servus, quia supponitur is non habere bona, de quibus libere disponere post mortem possit, idque, quia omnia sua sunt Domini, qui non ut hæres, sed ut Dominus omnia servi bona sibi vendicat: cùm ergo Fiscus solùm prætendat bona vacantia (idest, bona illa, quæ nullius sunt, secùs enim bona vacantia non essent) ad bona hæc, de quibus loquimur, quæ vere sunt Domini, se intrudere nequaquam valet.

Confirmatur: quia bona vacantia sunt illa, de quibus, tum quis haberet jus testandi, testatus tamen non est: At servus, ut dictum est, non habet jus testandi de rebus suis, ergo, &c. Hactenus Domini defensio, ex cujus argumentis apparent Fisci argumenta satis, imò quæ dissoluta. Mihi ergo vim majorem facit Dominus, quàm Rex. Immò, etiamsi ejusmodi servus habeat legitimos hæredes, qui ab intestato possint in eo peculio succedere: non hi succederent ex mea sententia, sed integrum redire peculium ad Dominum debet. Ratio est jam insinuata: quia ex benigna legum interpretatione, disponere de eo potest servus; Si ergo de eo non disposuit, jam redit Domini Jus. Exciperem, nisi hic servus peculio gaudens, habeat filios indigentes alimentis; pro filiorum enim alimentis disposuisse legitimè semper censendus est, quasi pro suo usu, de suo peculio Pater; Et quidem nimis impium esset, indigentibus filiis necessaria alimenta, ex Patris peculio denegare.

§. II. *De filiis remissivè.*

DE his multa dixi, & satis sint, *in 4. præcepto. lib. 5. cap. 4. §. 1.* De furto eorundem filiorum. vide *infra, tr. 2. c. 3.*

§. III. *Selecta de Uxoribus, ex bonis Mariti aliquid usurpantibus.*

PEndent, quæ dicturi sumus ex cognitione modi, quo Matrimonium initum inter conjuges sit, De Jure communi ad sustinenda onera Matrimonij certum quid in dotem ab uxore datur Marito, cujus soli fructus, & administratio apud ipsum est, lege Mol. *t. 2. d. 274.* nam proprietas est uxoris; unde dissoluto matrimonio per mortem, vel ligitimo intercedente divortio, restituenda est tota dos eidem vxori, vel ipsius hæredi. Vir ergo tenetur uxorem alere, familiámque; Uxor verò tenetur familiam eandem gubernare juxta statum suum, atque adeò præstare industriam, & operas uxoris proprias ad domus congruam administrationem. Quòd si ipsa ulteriùs suâ industriâ, opere, labore, vel suo genio defraudans lucretur, suum erit, non Mariti; sicuti etiam sua erunt à se domum allata præter dotem: sua erunt sibi donata: sua sibi relicta, vel legata, sua inquam, tum quoad dominium proprietatis, tum quoad usumfructum, tum quoad administrationem, nisi fortè ipsa velit horum administrationem Marito tradere, quam tradidisse censetur *l. fin. C. de pactis conventis super dote*, quoties expressè uxor Maritum non excludit, lege Gratian. *disceptat. 514. n. 24.*

Administrationem dico, nam ad exactionem debitorum uxoris requiritur speciale mandatum ejusdem uxoris, *l. cùm maritum C. de solutionibus*; & advertit Castillo *decis. 36. n. 12.* & Antonius de Martinis *Quotid. resol. l. 2. c. 237. n. 13.* vel certè ejusdem ratificatio, secùs non erit debitor liber.

2. De Jure Lusitano, & Castellæ, qua ratione sive contractu medietatis bonorum, sive contractu Arrharum, & dotis matrimonia celebrentur, & qua ratione acquisita Matrimonio constante, sint utriusque Conjugis, lege apud Molin. *d. disput. 274.* Nobis juxta prædictum Jus Commune, quod est universalius quódque cultiores in Sicilia, ubi scribimus, ex pacto servant, (& *alla greca* ad differentiam *della latina*, dicunt se contrahere) res hæc pertractanda est.

3. Uxor ergo, si auferat ex fructibus dotis, vel etiam ex capitali, cujus ipsa est Domina, aliquid notabile, invito Marito, peccat mortaliter cum obligatione restitutionis: Ita Mol. Clavis Reg. aliique passim apud Dicast. *l. 2. de just. tr. 2. d. 9. dub. 8. n. 194.* Ratio est perspicua, quia fructus sunt omnino mariti, & capitale, licèt sit uxoris ejus tamen administrationem habet vir. In casu autem, quo ipsa peccasset, auferendo, sed constante Matrimonio, non haberet, unde restituere posset, excusaretur quidem ex impotentia, dum Matrimonium constat; at eo dissoluto, debebit, restituere ex ipso capitali, quo jam libero potietur: vel, si ea præmoriatur viro, ex bonis, quæ ipsa possit disponere.

4. Sunt tamen multa capita *ibidem* ubi citantur, & alij, ex quibus excusatur saltem à mortali uxor bona conjugis usurpans: Nam bonis propriis posse, ut ei libet, uti sine peccato, quia sua absolutè sunt, non est dubium.

Primò, Si materia notabilis non sit, spectato statu, opibus, familia, & signatè, dote allata, de qua re iterum *inf. tr. 2. c. 3. n. 2. cum de furtis domesticorum.*

5. Secundò: Si vir rogatus concederet.

6 Tertiò: Si Proximus, cui ipsa porrigit, extremam pateretur, aut gravem necessitatem.

7. Quartò: Si faceret donationes liberales, & eleemosynas secundùm consuetudinem aliarum suæ conditionis Mulierum, etiam viro invito, quia absque ratione tunc invitus esset.

8. Quintò: si quid alicui daret, ad evertendum damnum temporale Mariti, nam tunc præsumitur adesse ejus voluntas, Quid ad avertendum damnum ejusdem spirituale, ut si uxor daret eleemosynam, quà Deus Maritum converteret? Mol. *tr. 2. dis. 234. n. 12.* negat, concedit Less. *l. 2. c. 1. n. 85.* sequens Nav. alióque, utrumque probabile.

9 Sextò

9. Sextò. Si pro rebus familiæ : vel pro suo victu, cultúque, juxta suum statum, accipiat, &c.

10. Septimò. Si administret bona, quando Maritus absens est, vel dissipator, vel stolidus, &c.

11. Octavò. Si det quid Patri, Matriqve; immò & fratribus, sororibus, ac filiis ex alio Marito, quando hi omnes indigent alimentis. Atque in hoc octavo casu adverte, Uxorem, si habeat aliunde, non posse licitè hos sibi attinentes alere fructibus dotis : at si non habeat, poterit quidem, sed ex lege communi debebit soluto Matrimonio, ea, quæ dedit restituere ex sua dote hæredibus Mariti; Ratio est, quia quando quis habet vnde suos alat, non potest ab alio accipere; quod si accipiat quando suæ res sunt impeditæ, debet, quando eædem erunt expeditæ, restituere.

Quantum possit sibi congregare Uxor ex Mariti bonis.

12. Sed jam singulare aliquod in medium afferamus Ex eo, quod moderatas eleemosynas potest Uxor elargiri, colligit Molina, *ibid. num.* 8. eandem posse illas simul congregare, & totam summam uni simul, verbi gratia, Parenti pauperi tribuere. Nos igitur, pari modo, ex eo, quod eadem Uxor liberales juxta suum statum donationes facere potest, colligere possumus, easdem posse unire, & uni, eidémque simul liberaliter donare. Quidam tamen scopulus est cavendus. Cùm enim ad splendorem familiæ, adeóque ad honorem Mariti pertineat, donationes has, & eleemosynas facere, non potest licitè ita se gerere uxor vt semper uni tantùm congreget, quia sic meritò vir esset inuitus; ideò non semper, non sæpè, sed parcè, sed sine offensione splendotis uti hac arte poterit congregandi in utilitatem vnius.

13. Inquiret Curiosus : Licebitque Vxori hoc congregandi artificium exercere, vt sibi ipsi summam totam, quam congregat, suis usibus liberis applicet? Respondeo, quoad eleemosynas non licere, licere quod donationes. Ratio discriminis est, quia eleemosyna pauperibus, vel locis piis debet erogari, qualis ipsa certè non est. At libralis donatio, sicuti potest reservari pro aliis, cur non pro se ipsa? Verùm, tunc scopulus ille detrimenti splendoris familiæ multò magis, vt ex se patet, erit declinandus.

14. Unum difficile te doceri, ut video, cupis. Ecquænam sit quantitas, quam in hisce eleemosynis, & liberalibus donationibus possit Uxor, vel expendere vel congregare sine viri consensu? Respondeo, id non posse, nisi à prudentis Viri judicio decerni, expensis facultatibus Viri, dote allata, necessitate familiæ, immò & necessitate, & multitudine pauperum, consuetudine aliarum mulierum similis conditionis, &c. Certè simile quid docet Sanchez *lib. 7. in Decal. c.* 19. *n.* 42. cùm loquitur de quantitate, quam in eleemosynas potest Superior Religionis expendere. Quoniam verò dixi *sub. lib. 5. cap.* 1. §. 1. *num.* 17. quemlibet satisfacere præcepto de eleemosyna facienda pauperibus cõmunibus, si det duos aureos quotannis ex aureis centum, quos fortè habet: quatuor ex ducentis, &c. Idem hic dici de eleemosynis posset. Altera totidem pro liberalibus donationibus dici posse crederem, quia pro ejusmodi summa, vel non erit inuitus vir, vel certe inuitus erit immeritò. Duo tamen adverto. Primò, id dicimus in mediocri patrimonio, nam si divitiæ multum excrescerent, nimis excresceret Vxorum licentia, ut iterum mox *inf. tr. 2. c. 3. n. 2.* cùm de Uxoris furtis, dicam, & *ibidem* dixi, cùm de eleemosyna. Adverto secundò, excogitatis regulis quibuscumque, nisi tandem hac in re ad prudentis Viri prædictum judicium recurramus, nunquam animos nostros posse conquiescere.

15. Illustrabit, quæ hactenus docui, sequens Resolutio : Uxor prædivitis Viri, quæ paruam, aut nullam dotem adduxerat, advertens se filios non procreare, unde tẽpore suæ Viduitatis fore, ut indigeret, partim ex pecuniis clam sine Mariti, ne præsumpta quidem, tia, surreptis ex ejus bonis, partim ex eleemos largitionibus liberalibus, quas juxta suum statum hibere poterat aliis, quas sibi uni cumulabat, opera, & suo labore extra id, quod obligabatur, ex iis, quæ sibi, defraudando suo genio, reservabat tenta quotannis, v. g. vno, eodémque vulgari neo indumento, cum licitè potuisset petere duo tria, eáque holosterica, & ornata, collegit trecentorum aureorum intra decem annos matrimonij. Hos ergo per fidum seruum occulte tiationi applicuit, atque intra alios decem annos ci eventu, ad tria millia aureorum summa quâ redditum annum emit suæ viduitatis tempor servandum. Nec multò post, è vivis ablato Viro, sivit Vidua à quodam non satis perito Theologo, eam summam, censúmque hæredibus Viri reti teneretur; qui respondit, eam non teneri, sed suæ striæ id emolumentum acceptum referre licite posse.

16. Profectò non debuit ita absolutè decer Quare ad me cùm accessisset, eam resolutionem rens animo nondum sedata mulier, distinctionem tò necessariam hac in re tota adhibendam esse nuntiavi. Nam sex bonorum genera, ex quibus flata fuit illa summa, perpendenda diligenter sunt mò Pars pecuniæ clam surreptæ; & hæc tota est re tuenda, quia injustè accepta. Secundò, lucrũ ex hujus reptæ pecuniæ negotiatione acquisitum; & hoc tẽ tuendum non est, quia pecunia ex se est sterilis, & crum, quod parit, totum cedit industriæ negotiato Solùm si ex hac resurreptione cessavit viro aliquod crum, vel damnum emersit, debebit illud Vxor re tuere. Quia tamen ea affirmabat, id certò non eve se, jam, quantum ex hoc capite, liberata fuit. Ter Perpendenda est pecunia, quæ ex suo labore emer dinario comparata est ab uxore, & hæc tota est mari vt eam lucrum omne ex hujus negotiatione acquis tum. Quartò, Pecunia, quam, fraudando suo gen sibi, reservavit, & hæc, ejúsque lucrum, pari mo plenè cedit Uxori. Quintò, pecunia, quam ex Eleemo na pauperibus erogãda sibi uni applicuit; & hæc u est Viri hæredibus restituenda, vel certè juxta proba bilem defuncti Viri voluntatem pauperibus distribue da, quia ipsa sibi eam utpotè non pauper, applica nequaquam poterat : lucrum tamen ex illa, uxoris ea propter rationem modò in secundo capite dictam. Sex tò denique, Pecunia, quam ex liberalibus donatio bus quas potuisset facere, sibi sepositit: & hæc non to potest uxori cedere : nam sic passa est familia detrimen tum splendoris; quare ad illam partem, quæ hoc de trimentum cauisset, invitus meritò fuit Maritus; hanc ergo restituat Vxor, necesse est. Et quidem morali ju dicio spectatis personis, divitiis, occasionibus, con suetudine, similium fœminarum, &c. putavi medio tatem ejus pecuniæ, quam liberaliter dare potuisse sufficientem fuisse ad decus illud familiæ conservandæ quare mediam hanc partem omnino restituat, lucrum verò ex negotiatione utriusque medietatis vxori cedat quia, ut dictum est, fructus est industriæ ipsius, & a alia parte nullum lucrum cessavit ex hoc, nec damnum emersit Marito.

17. Ex dictis ergo bene distinctis apparet Videam hanc debere restituere. Primò, pecuniam surreptam, quam ipsa dixit fuisse aureos quinquaginta. Secundò pecuniam congregatam ex Eleemosynis faciendis, quam omnibus expensis (dabat enim præter eam, quæ sibi reponebat, aliquid subinde pauperibus) censui esse aureos decem. Tertiò, Medietatem pecuniæ ex negotiatione liberalium donationum, quam tempore viginti annorum poterat facere, quam medietatem, expensis omnibus, ad viginti aureorum summam circiter ascendere judicavi. Cætera sibi ad viduitatem, ut ipsa dicebat, sublevandam tutâ conscientia conservet.

§. IV. *De Beneficiariis.*

TOries hæc quæstio discussa à sapientibus est, ut me pigeat eandem iterum, iterùmque recudere. Meminetis ergo dumtaxat Beneficiorum, & Communium non esse Dominos quoad proprietatem, essentiam vel Dominos, vel liberos Administratores eorum, quare posse quidem Beneficiarios, sivè Sæculares, ex de Lugo late alios citante *t.1. de iust. d.4. per totum*, & Sanch. *t.1. consil.1.c.2.à d.36. & deinceps*, Castro *t.2. tr. de charit. d.2. p.3.* Bon. *propria disp. de. obl. Benef. q.1. in Edition. Lugdun.* sive regulares ex Sanch. *l.6. in Decal. cap.6. num.13. & 14.* hi sunt illi, qui ab Religione assumpti sunt ad Episcopatum, Archiepiscopatum, &c. validè, vt eisdem libet, in profanos usus fructus illorum consumere, sed peccare mortaliter, si superflua suo statui non expendant in usus pios, & quidem peccato mortali confitendo, quod tunc committitur, sive contra præceptum Ecclesiæ id præcipientis, sive contra præceptum naturale de non expendendo profanè id, quod Deo à Fidelibus donatas. Ita iidem, & communiter Trid. *sess.25. cap.1. de reform.* licèt non peccare mortaliter, docent Lorca, quem novissimè refellit Diana *p.10. tr.11. resol. 35.* Ex his ergo fit, vt accipientes patrimonialo profano non obligentur ad restitutionem, quia bonè accipiunt.

2. At verò, peccántne hi accipientes saltem ex eo capite, quia cooperantur cum peccato dantis? Respondeo, si inducant: vel excitent dantem, peccare. Ita de Lugo *l.c. sect.3. num.49. & 50.* quia sic sunt causa peccati dantis: si sine inductione solùm acceptent ea, quæ dantur, non peccare, quia nunc non sunt peccati causa, sed tota malitia est ex parte dantis.

§. V. *Selecta de Religiosorum Paupertate circa usum dependentem.*

1. HOs ex vi paupertatis non habere dominium rerum temporalium, sed solum usum dependentem à Superioribus insinuavimus modò; Dependentem autem à Superiore in hoc usu duplex distingui potest. Prima, veluti comitanter, id est, ita vtor, verbi gratia, hoc libro, ut semper quidem sim paratus eum relinquere, quoties Superior voluerit: at eo utor, sine ulla tamen prævia Superioris licentia. Secunda antecedenter: id est, ita, ut non utar hoc libro, nisi præhabitâ licentiâ, sive tacitâ, sive expressâ. Iam affero ad posteriorem hanc dependentiam Religiosos obligari à voto Paupertatis, nec tamen ad priorem. Ita Sanch. *lib.7. in Dec. cap.9. num.53.* Aut. *ibid.* citatus. Ratio est, quia si ad priorem dumtaxat, iam nulla, vel modica esset paupertatis obligatio, posset enim quis omnia habere, omnibus divitiis frui, parvas ea relinquere, quando Superiori libuerit, quo quid absurdius in Nomine Christi paupertatem sequentes, non video. Accedit Votum obligare iuxta intentionem voventis: At intentio Religiosi, dum vouet Paupertatem, est, se conformem reddere pauperibus indigentibus, qui nec proprietatem rerum habent, nec usum earum independentem à facultate Dominorum. Rectè ergo de Lugo *de Iust. t.1. d.2 section.3. numero 54.* vide & ipse sic habet: *Per Paupertatis Votum intendimus abdicare à nobis omnem usum rerum temporalium, qui opponatur vitio proprietatis. Proprietatem autem intelligimus dominium rei non ex communitate, sed ex propriis, & quod non fit ex præscripto Prælati, quam abdicationem fuisse antea ab initio statui Religioso, probat Suarez* lib. 8. de Statu Relig. cap.9.

2. Hinc non placent quatuor, quæ docet Caramuël in *Reg. S. Ben. n.88. & n.886. & num.965.* Primò, peccatum contra Paupertatem esse solùm Proprietatem, uti accipientem rei usum, & non proprietatem contra Superioris jussionem, peccare contra Obedientiam, non contra paupertatem. Secundò, non peccare Religiosum contra paupertatem, qui inscio Prælato libros accipit à sæculari, vel nummos, quibus libros emat, atque iis in cella expositis vtitur. Tertiò, Religiosum dantem alteri Religioso eiusdem monasterij quascumque res, etiam pretiosas, ut item eadem accipientem ad eiusdem Monasterij Religioso, non peccare contra eandem, quia nimirum non facit detrimentum rebus Monasterij, dum in eodem hæ res remanent. Quartò, Religiosum commutantem res suas, vestes, verbi gratia, libros, &c. cum aliis dissimilibus rebus suorum Correligiosorum, immò, & cum rebus sæcularium, seruato circumcirca eodem rerum valore non peccare contra paupertatem, quia semper in Monasterio remanet æquivalens valor, idèmque esse, si commodet, vel mutuet. Non placent, inquam, tum quia in his omnibus semper intercedit usus à Superiore independens, qui, ut dictum est, interdicitur à Voto paupertatis, tum quia in quarto, adest in contrarium alia ratio; nam in commutatione intercedit, vera rei alienatio, quam nemo facere potest, nisi qui perfectum rei dominium, & proprietatem habet; ut *suprà* vidimus: Et certè, (vt alia omittam) si satis esset æquivalens valor, ad tollendum peccatum contra paupertatem in commutante, etiam valere in vendente, & emente; ergo posset Religiosus vendere omnia bona Monasterij, quo nil absurdius.

3 Hæc igitur omnia per se contra paupertatem sunt: Solùm rigor est temperandus ex eo, quòd multa ex his fieri solent per tacitam, vel præsumptam Superioris voluntatem iuxta cuiuslibet religionis consuetudines. Lege citatos.

Aliqui item excusantur à mortali ob parvitatem materiæ. De parvitate hujus materiæ lege Sanchez *l. 7. in Dec. cap.20. n.3. & c.21. n.30.* benignius habes apud Fag. *l.8. in secundum Eccl. præc. cap.6. n.7.* dum ait, in Religiosis haberi rationem filiorum: quod docet etiam Reb. apud eundem Sanchez *d. cap.20. n.3.* lege. item Dian. *p.1. tract.6. de paup. relig. res.26* Nam propter hanc rationem dare mutuas etiam pecunias Correligioso vel sæculari sine licentia, non esse mortale, docet probabiliter Ledesma, *in addit. ad summ. tom.2. cap.4. dub.2.* aliique apud Dian. *p.1. t.6. resol. 13.* Peyrinus *t.1. q.2. cap.2. §.5.* fauétque Suarez *tr.3. de Rel. lib.8. cap.11. num.15.* aliique: quia quamvis per mutuum transferatur dominium, tamen ipsum dare mutuum, quando certò moraliter erit reddendum, est res levis: quia datur cum onere restituendi, id, quod Ledesma propter eandem rationem extendit ad permutationem, quod tamen improbat Sanchez *t.2. in Dec. l.7. cap.20. num.67.* Dixi autem non esse mortale; nam esse veniale, nisi tacita præsumatur licentia Prælati, dubium non est, quia contra Votum, etiam tum delinquitur, licèt in re levi.

De dispositione pecuniæ à Religioso nomine alieno, vel nomine Testatoris facta.

4. Liciténe potest Religiosus accipere pecuniam sine licentia sui Superioris, vt ipse liberè expendat in eleemosynam nomine eius, qui ad talem finem dedit?

Respondeo: Si Religiosus eas pecunias sine licentia acceptet, ut sibi donatas, non licere, nimis est certum: At, si non ita; quare totum dominium remaneat in Domino, licere absolutè docet Sanchez, *l.7. in dec. cap. 30. n.4.* aliique apud Dian. *p.2. tr. de paup. Rel. res.10.* quia tunc nec dominium usurpat Religiosus, ut supponimus, nec usum: cùm pro se illum non usurpet. Non licere docet Rodriquez, *in exerc. spir. 1. part.3. tract.3. cap.15.* Laym. *l.4. tr.3. cap.7. n.26.* Tur. *2.2. d.84. dub.8.* quia ipsa distributio, præsertim quando est in pauperes, vel pia opera liberè à Religioso eligenda; pretio est æstimabilis, ac propterea paupertati contraria. Distinguit denique de Lugo *t.1. d.2. sect.3. n.53. & 54.* Si enim distributio, ait, fiat in commoditatem ipsius Religiosi, ut scilicet is possit dare, vel donare aliis sicuti si haberet bona propria, non licere, quia tunc usum pecuniæ independenter à Superiore vsurpat. At si sincerè, & bona fide distributio

distributio acceptetur, fieri, vt cum fidelitate distribuatur pecunia, licere, quia tunc nihil sibi usurpat Religiosus.

5. Ego sic breviter ratiocinor: Paupertatis votum non me prohibet acceptare, vel pro alterò præstare ea omnia, quæ pretio sunt æstimabilia: patet, quia secùs peccaret in paupertatem Religiosus, associando amicum, illique Officia, & Beneficia impetrando, Honores pro se acceptando, pro aliis apud Principem intercedendo, & similia, quæ maximo sunt pretio æstimabilia. Illa igitur dumtaxat Paupertatis Votum prohibent, quæ ita sunt pretio æstimabilia, vt æquivaleant pecuniis, seu bonis temporalibus, & externis, qualia sunt, quæ solent in convictu hominum ex se pretio comparari, & simul pertinent ad ipsa temporalia bona, seu clariùs, quæ si excrescerent, constituerent hominem divitem, & non indigentem. Audi S. Bonaventuram *apud Faust.* mox citandum: *Paupertas est Virtus temporalium abdicativa bonorum, quâ quis nil proprium gerens, sustentatur de non suo*; Quem locum afferens Faustus *in Thes. relig. l.8. quæst.12.* (vide eum *quæst.18.*) definiendo Votum Paupertatis, sic concludit: *Vnde Paupertas* (religiosa) *nihil aliud significat, quàm parvam substantiam, sive pecuniam; exiguum patrimonium, penuriam rerum & modicas facultates.* Idem docuit modò ipse de Lugo *num.1.* allatus. Hoc supposito, clarè videtur consequi Sanchez sententiam esse absolutè veram: esto enim, illa distributio pretio sit æstimabilis, non est ejus generis, quod tendit ad hominem ditandum, nisi fortè fiat palliatè, vt verè hoc medio diteſcat Religiosus, quod vix in praxi contingit. Contingeret tamen, quando iis pecuniis Religiosus aleret, v. g. pauperem, quem pro suo servo habeat, vel quid simile. At illa sola commoditas imbibita in ipsa distributione (placet enim homini habere à se dependentes pauperes, vel Rectores Ecclesiarum, vel operum piorum Præfectos, &c. vt in occasionibus ab iis invicem Religiosus Beneficia recipiat) illa, inquam, commoditas non est contra paupertatem.

6. Si pecunia distribuenda, modo dicto, à Testatore relinquatur, cum debeat Religiosus tunc esse exequutor testamenti, *An sacris Canonibus prohibeatur.* Quæstio est aliena ab hoc loco. Dic tamen breviter non prohiberi ex licentia Superioris, sine licentia prohiberi; Et quamvis ex probabiliore opinione Sanchez, *l.6. in dec. c.11. n.2.* & Castr. Pal. *t.3. tr.16. d.4. p.3. §.1. n.8,* contra Molinam *t.1. d.* 247. validè Religiosus acceptet onus executoris testamenti, valideque ministret, tamen eum peccare mortaliter, si id faciat sine licentia, quia prohibitio hæc est de re gravi, docet Sanchez, *ibidem num.18.* de quo *mox num.8.* licentiam autem hanc posse concedi à quolibet Superiore locali, nec necessariò à Provinciali, vel Generali docent iidem: solùm excipiunt Societatem nostram, quia ejus Constitutiones hanc licentiam reservant Generali. Sed de Lugo *t.2. de just.14. de Test. sec.16. num.326.* satis probabiliter concedit, posse etiam in Societate validè concedi à Superioribus localibus: solúmque contra Regulam, & Constitutionem illam, quæ ad mortale non obligat, faceret Superior localis, si concederet. Cùm ergo nostri locales Superiores habeant potestatem dispensandi in omnibus regulis, pari modo poterunt & in hac, quando id discreta prudentia dictaret.

7. Onus nominandi, seu eligendi pauperes, vel loca pia, quibus hæres Testatoris, vel alij pecuniam deinde ex præscripto dicti Testatoris distribuant, posse suscipi sine licentia, probabilissimè docet Castro Palaus *l. c. num.12.* contra Sanchez, *l. c. num.34.* Ratio est, quia nominare, seu eligere non est exequi voluntatem testatoris, quod est Religiosis solum prohibitum: sed est quid antecedens ad executionem, quæ executio consistit in pecuniæ distributione. Confirmatur, quia dum Religiosus nominat ex sua libertate, suam facit voluntatem, non Testatoris, ergo per illam solam nominationem voluntatem Testatoris non exequitur.

8. Denique illud, quod sentit Sanchez, peccaliter à Religioso, si is acceptet, excreátque sine tia ejusmodi Officium, sic tempero: Ut esse licit possit executor testamenti universalis in eo testam seu quacunque ultima voluntate, in qua multa sunt protrahendæ, multa bona vendenda, multa gendâ, quæ non congruunt Religioso (id quod an sit mortale, quando negotia non sunt gravior gna Religioso, Religionémque infamantia, nôn cernere.) At verò, si gravis indignitas adsit, ac nec sint pauca, modicè scilicet avertentia Religiosi cultu divino, vt, v. g. si Missæ essent ad voluntatem statoris, vel pecuniæ ad opera pia distribuendæ, suadere mihi nequeo peccatum mortale committi. tio est, Primò, quia facilè Superioris tacitam licen in rebus his, præsertim piis, adesse censendum est pacto, ne venialis quidem culpa committetur. Se dò, quia tunc ejusmodi executio non valdè Religi abduceret ab applicatione ad Divina, id quod in dunt in prædicta prohibitione sacræ leges. Tertiò, video sine scrupulo Religiosos iis distributionibus vel parvæ occupationis intermisceri, unde appare his sacros illos textus non esse usu receptos, vel esse abrogatos. Quartò denique, quia hæc, cum odiosa prohibitio, non est extendenda, sed restring da ad executorem universalem, ac propriè, & abso dictum Executorem, non verò ad eum, qui unam, alteram Testatoris dispositionem executioni mand dam curat.

De Religioso invitato ad convivium, & de acceptan comestibiles à sæculari.

9. Ex eo capite, quòd paupertas negat Religio usum independentem rei temporalis, qui sit in ipsum R ligiosi commodum, colligit de Lugo *t.1. de just. d.2. sec à num.51.* invitatum ad convivium posse, præsente D mino, etiam pretiosa quæque comedere sine Superio licentia; quia tunc passivè potiùs se habet Religios quàm activè; nam tunc Dominus consumit res i comestibiles per os Religiosi. Quare sicuti, si gemma pretiosam in mare projiceret Religiosus, ita Domi volente, vel si aromata pretiosa combureret, pretios Domino ex ejus jussu; non peccaret contra paupert tem, quia nomine alieno projiceret, & combureret; ita ipse Religiosus odorem sentiat ex aromatibus combu vel delectationem ex gemma projecta suscipiat) in c casu convivij. Addit, non ita rem se habere; si res pr tiosas etiam comestibiles, sæcularis ad Religiosum mat, ipséque acceptet, consumátque; nam peccabit, acceptando, & consumendo: quia in suum commod consumit, activéque se habet, non passivè tantùm, nec commodum Domini.

10. Hæc doctrina, pace tanti viri, mihi animo quaquam sedet. Primò, quia Conviva non se passi solùm habet, & in commodum dumtaxat Domini, enim activè etiam habet, (dum consumit) & in com modum suum: Qua parte ergo in suum commodu agit, contra paupertatem peccabit. Secundò, quia Re ligiosus, qui sine licentia acceptat res comestibiles pr tio æstimabiles, peccat contra Votum, (ut pro cer omnes supponimus) at quidnam est acceptare res i comestibiles, si non est illud, quo quis eas re ipsa co medit? Id certè esse tacitam, immo per ipsum factum expressam acceptationem, quis negabit? Tertiò, discri men latum est inter gemmæ illius projectionem, nôn núnve aromatum combustionem, & inter casum no strum; nam illa fieri possunt sine ulla acceptatione gemmæ, vel aromatum: at frui esculentis, & poculen tis sine acceptatione, quâ convivio quis accumbens cibos sibi dividere, ad os applicare consentiat, humano more non potest. Adde Convivam non uti his speculationibus, sed more humano comedit cibos appositos

more humano tunc cibi acceptantur, & comedun-
tur verò ut instrumentum alterius destruuntur: vide
Sanch. cum de restitutione ex re accepta Tract. 3. ca. 3. §. 11.
n. 8. Quarto, idem de Lugo tom. 1. de just. d. 16. sect. 1.
n. 5. probans comedentem notabilem ciborum quan-
titatem rei alienæ, committere furtum propriè dictum,
licet damnificationem quamvis nos cibos destruat,
aliquid apud se illorum remaneat, assignat ratio-
nem: quia, inquit, *humano modo illa videtur esse vera
usurpatio rei alienæ, & applicatio ad proprium usum.* Sic
humano modo dicere possumus in casu nostro: Humano modo illa
refectio in convivio, videtur vera usurpatio rei, & ap-
plicatio ad proprium usum; Cur ergo non se habet
hic Religiosus, activè, nec passivè dumtaxat? Quintò,
si Religiosus, activè, nec passivè dumtaxat? Quintò,
si secularis mittat ad Religiosum eas res come-
stibiles, posset Religiosus nomine alieno consumere,
ut moris absente Domino; sicuti, eodem absente, pos-
sunt ejus gemmas projicere, sine peccato contra pauper-
tatem. Unde enim id repugnat? ergo non subsistit dis-
crimen de Domino præsente, vel absente in comestio-
ne ciborum.

11. Satius ergo erit in ejusmodi convivio recurrere
ad parvitatem materiæ, ut excusetur, quis à mortali, &
eodem hac facit consideratio à nobis allata n. 1. nu. 13.
Veruntamen ab omni culpa immunis fiat, currat Religio-
sus ad tacitam licentiam; quæ in his comestibilibus faci-
lius, quàm in cæteris præsumi potest, quia earum accep-
tio credit in commodum Monasterij, ut rectè notant
Doctores, & Sanchez, *lib. 7. in Dec. c. 21. n. 3.* Faustus *l. 8.
Tom. 1. q. 182.* Suarez *t. 3. de Rel. l. 8. c. 11. n. 41.* Vide, quæ
dicam *infra, tr. 2. c. 4.* de quantitate furti Religiosorum,
atque prædicta parvitate materiæ.

CAPVT III.

Qua ratione acquiratur Dominium?

1. DVo regulariter à legibus requiruntur ad acqui-
rendum dominium, Titulus *lib. 1. 2. 6. & 7. ff.
de cap. dominio,* & Traditio *l. traditionibus, C. de pactis. l.
naturaliter, de rei inventione.* Sic Molin. *t. 1. tr. 2. d. 4.* Dicast.
lib. 2. de just. & jure, tract. 1. d. 1. d. 9. Quid Traditio sit, pa-
tet ex ipsa declaratione vocis. At Titulus est principium,
fulcis, radix, & veluti causa moralis, ex qua nascitur
dominium, unde dicentem se esse Dominum alicujus
rei, statim inquirimus, quo Titulo? Duplex autem est
Titulus, verus, & præsumptus. Verus est, v. g. Em-
ptio, legitima Donatio, Hæreditas, Legatum, &c. ut
enim in rebus incorporeis, Electio, Collatio Officij,
&c. Præsumptus est, quando quis putans bona fide ven-
ditorem, v.g. vel donatorem esse verum Dominum rei
donatæ, vel venditæ, rem habet pro sibi donata, vel
vendita, &c.

2. Dixi primò, (regulariter duo requiruntur) ali-
quando enim sufficit solus titulus: nam hæres, v. g. &
Legatarius rei determinatæ, acquirunt dominium bo-
norū Defuncti sola acceptatione hæreditatis, vel legati;
item jus Ecclesiast. acquiritur sola electione acceptā.
Loca item pia, & Civitates acquirunt dominium rerū
donatarum; vel venditarum ante rei traditionem, seu
possessionem, & denique si Princeps det feudum expli-
cabilo se velle transferre dominium ante possessionem
feudatarij sanè transfert. Atque in his casibus debet con-
sequenter dicere, hos acquirere statim jus in re, nec so-
lum jus ad rem.

3. Dixi secundò, (à legibus) nam jure Naturæ non
est necessaria ipsa traditio: est tamen rationi congruum
ut tunc transferatur, seu acquiratur dominium rei, quā-
do res, quæ erat in manu, & possessione materiali vnius,
transit in manum alterius.

4. Adhuc inquires, quomodo acquiratur dominium,
seu huiusmodi Titulus, & legitima possessio? Respondeo,
fiere multis modis, variisque juxta rerum exigentiam,
Ita Molin. Dic. *l. c.* aliique Iurisperiti *passim.* Nam verbi
gratiâ, Dominium hominum acquiritur per captivita-
tem ex bello iusto, emptione, donatione, natiuitate ex
ancilla, quæ neque tempore conceptionis, neque tem-
pore partus fuit libera. Animantia mansueta, vt &
bona stabilia, vel nobilia, donatione, hæreditate,
emptione, præscriptione, prima occupatione, aliis-
que similibus titulis. Animantia fera, captione, aliis-
que modis passim videndis apud Doctores. Nos enim
ex his ea, quæ propraxi sunt necessaria, explicabimus
inferius, cum de Furto, & de Restitutione, hîc solum de
præscriptione tanquam in proprio loco nonnulla tan-
gemus.

CAPVT IV.

De Præscriptione.

§. *I. Communia de Præscriptione summatim afferuntur.*

1. PEr legitimam præscriptionem acquiri in utroque
foro rei dominium, res est iam nunc omnibus cer-
ta; quia potuit Princeps per legem ob bonum cōmune
rem unius alteri applicare, ut fusè Doctores mox citandi,
quibus adde Tolosanum, Abbatem maiorem, Facchina-
cum, aliósque apud Dicast. *mox* citandum, & Molinam
disp. 61. à num. 6. Quare si ad antiquum Dominum post
legitimos annos præscriptionis res casu reuertatur, illam
sine novo titulo is non posset sibi vsurpare, usurparet
enim alienum, quidquid in contrarium infirmo funda-
mento dixerit Valer. *in differentia utriusque for. v. Præs-
criptio diff. 6. fine.*

2. Præscriptio ergo est acquisitio dominii, vel alieni
iuris peremptio per continuationem temporis lege defi-
niti. Lege Mol. *tr. 2. d. 60.* Less. *l. 2. cap. 6.* Dic. *l. 2. de just.
tr. 1. d. 1. d. 12.* Castr. Pal. *de just. in gen. de vnica, a p. 12.* Ex
qua definitione colligis quatuor requiri ad legitimam
præscriptionem, possessionem, bonam fidem; (mala enim
ex jure Canonico, cui semper standum, nunquam præ-
scribit) titulum præsumptum, tempus, de quibus passim
Scribentes. Solùm quoad tempus aliquid est pro Tyro-
nibus explicatius addendum.

Tempus pro rebus temporalibus.

3. Ad res mobiles præscribendas sive privatorum
hominū *l. vn. C. de usur. transf.* & *just. de vsuc.* §. 1. sive Ec-
clesiæ etiam Romanæ ex Mol. *l. c. d. 68.* si adsit Titulus,
sufficit triennium; Si non adsit, nihil est in jure consti-
tutum, putamus tamen, cum Mol. *ibid.* Less. *l. c. num. 22.*
tum, contra privatum, tum contra Ecclesiam, triginta an-
nos requiri.

Cùm enim hoc in jure decretum non sit, erit id sta-
tuendum ad normam istæ præscriptionis immobilium,
ad quam deposcuntur, ut dicemus, triginta, vel quadra-
ginta anni.

4. Res autem immobiles, inter quæ numerantur
servitutes reales, ut aduersùs privatos cum titulo præs-
cribas, decem anni inter præsentes, satis; supérque sunt
duplicati, id est, viginti inter absentes *l. malæ fidei c. de
præscr. longi temp. decem, vel viginti annorum* (præsentes
dicuntur, qui in eodem Territorio, licèt non in eadem
Civitate: absentes, qui in diverso Territorio commoran-
tur, *l. sit. de usuc. §. 1. l. cum longi, C. de præsc. 10. vel 20.
annorum*) At verò, sine titulo, triginta omnino requi-
runtur, *c. de quarta, de præsc.* & communiter. Hinc, si quis
sit præsens septem annis, v.g. & postea egrediatur Ter-
ritorium, alibi habitaturus, opus sunt alij sex anni, &
non solùm tres, ut contra illum præscribatur, quia an-
ni qui deerant in præsentia, duplicari in absentia debent;
Quare cùm in casu posito desint tres anni præsentiæ, re-
quirentur in absentia sex.

5. Dixi (aduersùs priuatos (si quidem, vt eaſdem res immobiles aduersùs Romanam Eccleſiam præſcribas, annos centum effluxiſſe neceſſe eſt *c. ſi diligenti, cap. cum vobis, cap. ad audientiam, de Præſcriptionibus.*

6. Idem aduersùs Ciuitates, idem aduersùs Principem, in bonis Coronæ, qualia ſunt Oppida, Regna & ſimilia, facit *l. ut inter Diuinam, de Præſcript. C. de Sacroſanctis Eccleſ.* iuncto Molin. *loco citato, d. 74. §. Quarta concluſio*: nam in cæteris bonis perindè ſe habet Princeps, atque priuatus quilibet, *ibidem.* Contra alias Eccleſias, Monaſteria, loca pia ſufficit quadraginta annorum intervallum *c. illud, cap. quia, de præſcr.* niſi ex Privilegio conceſſum ſit, annos eſſe ſexaginta computandos, *in comp. Privil. Soc. Ieſu, v. Præſcriptio & alibi.*

7. Denique adverte primò contra Pupillum quandiu eſt in ætate pupillari, nunquam aliquid ſive mobile, ſive immobile præſcribi; *l. ſicut in rem, C. de præſcript. 30. annorum*, cõtra minores verò, id eſt, non attingentes quin, tum annum expletum ſemper requiri annos triginta *l. vltima, C. in quibus cauſ. in integrum reſtitutio neceſſaria non eſt.* Secundo, ob libertatis fauorem, nollo eam tempore præſcribi, *l. fin. cap. de longi temp. præſcription. quæ pro libertate.* Tertiò, contra vacantem Eccleſiam, cum legitimus tunc deſit defenſor, præſcriptionem non concurrere, unde illud viduatæ ſedis tempus, erit de præſcriptionis ſpatio ſubducendum, *cap. de quarta, de præſcriptione* & Gloſſa *ibidem.*

Tempus pro legibus, &c.

8. Aduersùs legem, vel legitimam conſuetudinem requiritur præſcriptio decem annorum, ita ut ſi, per decem annos, illæ per deſuetudinem non ſeruatæ fuerint, in poſterum non obligent. Lege Caſtro Pal. *tom. 1. tractat. 3. diſp. 3. par. 2. §. 2.* Ratio eſt, quia leges, cùm ſint perpetuæ, æquiparantur bonis ſtabilibus. Modò notes quatuor, ex de Lugo *tom. 1. de iuſt. d. 7. ſect. 6. num. 49.*

9. Primò, id intelligi tum de legibus Civilibus, tum Eccleſiaſticis, quia cùm lex ſit lata in bonum ſubditorum, & non in bonum perſonæ particularis Principis, vel Pontificis, ea ſe haber, ut bonum peculiare, ad quod præſcribendum ſatis eſt decennium.

10. Secundò, Nunquam neceſſarium eſſe decurſum annorum viginti, vt pro rebus temporalibus requiritur in abſentes, quia & lex, & ſubditi ſemper ſunt præſentes.

11. Tertiò, ſive prædictæ leges non fuerint obſervatæ bona fide, ſive mala, eas ſemper præſcribi per dictum tempus. Ita Caſtro Palaus, & Suarez, contra Leſſium apud de Lugo *ibidem, numero 96.* Ratio eſt, quia ſecùs vix unquam lex præſcriberetur: nam cum mala fide nunquam currit præſcriptio, & ex alia parte ſæpiſſimè leges mala fide non obſervantur. Accedit, quòd cùm lex præſcriptionis ſit lata propter bonum ſubditorum, meritò ipſo uſu communiter receptum eſt, ut præſcriptio quidem rerum temporalium non currat ex mala fide, quia ſic ſubditi priuarentur re ſua c. malitia alterius: præſcriptio autem legis currat etiam cum mala, quia ſi per longum tempus non fuit lex obſervata, præſumendus eſt benignus legiſlator nolle laqueos injicere ſubditis, & eos cogere ad illam obſervandam.

12. Quartò, Nos hîc non loqui de lege nunquam obſervata, hæc enim ipſo initio non obligat, quia nondum eſt acceptata, quam acceptationem eſſe neceſſariam ad quancunque legem Civilem docetur communiter, & probabiliter multi docent ad Eccleſiaſticam. Rurſus nec loqui de lege, quæ non obſervatur cum tacita, vel expreſſa voluntate Principis. Ut, cùm ipſe ſcit, & urgere obſervationem non curat; tunc enim lex non obligat ex Caſtro Palao *tom. 1. tract. 3. diſput. 1. p. 13. numero 10.* quia Princeps tacitè cenſetur eam revocare: id quod intra paucos annos fit, immò mox vel dies, quando ſcilicet prudenter præſumitur de tacitus conſenſus Regis, vel eorum, ad quos pertinet verbi gratiâ, Proregis, Supremorum Officialium loquitur igitur de vera præſcriptione, quæ eſt ſine ſenſu eius legiſlatoris, contra quem currit.

13. De præſcriptione, quoad Beneficia tria ſpatio poſſeſſa, quoad Iuſpatronatus, quoad ea debita, & pleraque alia huc pertinentia, vide Doctores, Couarru. *Reg. poſſeſſor. p. 2. §. 10. num. 9. d. 70.* de Lugo *tom. 1. de iuſt. diſp. 7. ſect. 6.* Dicaſtil *de juſt. tract. 1. d. 1. d. 12. à num. 240.* Et de Lugo *ibid. num. 97.* diſputat item de tempore, quo præſcribantur delictæ ad effectum, ut delinquens non poſſit ampliùs accuſari, ſive quoad actionem Civilem, damnum paſſus recuperet ſuum, ſive quoad pœnam tutam a lege, ad quam quis damnari debeat; quæ cum ſatis ſit innuiſſe. Atque hæc, quæ ſunt omnibus via, compendio dixiſſe ſufficiat.

§. II. *Selecta de Præſcriptione.*

An Iure præſcriptionis in foro Conſcientiæ quis gaudeat in Regno Siciliæ.

1. Tytius Panormi pingue latifundium poſſedit decim annos cum titulo, & bona fide, nunc ne ulla hæſitatione, pro certo noſcit eiuſmodi prædium ad Caium concivem pertinere. Quæritur. *An Titius prædium reſtituere ex ſe debeat Caio, quandoquidem hoc neſcius prædium illud, neque in judicio nec extra judicium repetit.*

2. Si eiuſmodi Quæſtio verteretur in locis, ſeruatur jus commune, quoad præſcriptionem, nisi eſſet exploratum Titio nullam eſſe reſtituendi obligationem imponendam, quia ut modò §. 1. *num. 4.* diximus inter præſentes ad præſcribenda ſtabilia, ſufficit, etiam in conſcientia, poſſeſſio bonæ fidei decem annorum. Verùm, quia in Regno Siciliæ jus hoc præſcriptionis non admittitur in Regia Curia, quare ſi prædictus Titius in judicium vocaretur à Caio, cogeretur per judices ipſi reddere prædium, ideo moleſta eſt difficultas etiam in foro, interno cogendus ſit, in præſenti caſu Titius ex ſe Caio prædium reſtituere?

3. Volui cum doctiſſimis huius Vrbis Theologis, & jurisperitis hanc difficultatem communicare, & conſulti quidem aſſueti à judiciis præſcriptionem expellere, condemnabant Titium: Theologi verò ſubtilitare videntur, & tandem me nonnulli exoratum, ut Quæſtionem hanc, à nemine adhuc excuſſam, ego aggrederer; nam juriſperiti Regni noſtri, qui paſsim variis Deciſiones de Præſcriptione Typis evulgarunt, ſolùm loquuntur in foro judiciali, quod ad ipſos pertinet, & noſtrates Theologi, quibus id decernere incubuit, nondum ad eam quæſtionem decidendam, animum adiecerunt.

4. Duplex hac in re ſententia eſſe poteſt: Prima obligans Titium, & ſimiles ad reſtitutionem. Ratio potiſſima hæc eſſe poſſet: Ideo rem ſuam in conſcientia facit ſine onere reſtitutionis is, qui legitimè præſcribit, quia iuſta lex præſcriptionis ei tale jus tribuit, ut *ſupra §. 1. num. 1.* vidimus. At in hoc Regno lex præſcriptionis eſt legitimè abrogata, ergo, &c.

5. Minor; in qua vis eſt argumenti, probari poteſt. Primò, quia Martinus Rex, qui in Sicilia regnavit ex proœmio præfixo ad Conſtitutiones Martini, ab anno 1386. vſque ad annum 1410. abrogauit *c. 57. de præſcript.* legem Præſcriptionis. Quapropter ſicuti in jure communi legitima eſt, etiam in foro conſcientiæ præſcriptionis lex, quia eam legitimè Imperator tollendi in jure municipali huius Regni: ideo legitima ea neque quam erit, etiam in conſcientia, quia legitimè à ſuo Rege fuit abrogata.

6. Secundò, quia in Pragmaticis huius einſdem Regni,

gni, *Pragm.* 18. *titulo de offic. Iud. M.R.C. in nouiss.* dicitur, *ut iudices iudicent solùm facti veritate* Ex qua Pragmatica fit, ut ij non debeant respere nisi factum causæ; non ergo habere possint nem præscriptionis, quæ fundatur in jure: sicut go iudicibus ad præscriptionis legem respicere in judicando non licet, ita nequel collitigantibus; Relato enim eadem est ratio; si autem hi præscriptionis nem non respiciant, qua ratione illa frui in conscientia possint?

7. Tertiò, quia, etiamsi nulla per prædictas munisles leges inducta esset abrogatio juris præscriptionis consuetudo tamen tam diuturna, per quam multis abhinc annis in Sicilia à Tribunalibus jus præscriptionis expulsum est, ita ut ridendus ille esset, qui in iudicijs pro Cliente vellet beneficium præscriptionis opponere, consuetudo, inquam, tam diuturna, quæ omnium sententia, legis vim habet, satis, superque in hoc Regno Ius præscriptionis abrogavit; lege nem, quæ sit abrogata nemo, ut ex se patet, uti potest in conscientia. De hac consuetudine sic testatur Ioann. Franciscus del Castillo huius Regni jurisconsultissimus *tom. 2. decis. 94. numero 71.* citans Vtfill. *ad Affict. decision. 13.* & Paris. *cons. 101. vol. 1. Hodie* (scripsit autem 1622.) *præscriptiones non admittuntur in Regno, & præcipuè in Magna Curia quæ vti Mater veritatis, & æquitatis semper odit præscriptiones, & adversus eam perpetuas seu longissimi temporis.* Sic item Antonius de Amato ex Siculis jurisperitis nemini secundus, *lib. 43. num. 21. Quamvis per lapsum triginta annorum* (id quod legitimum tempus præscribendi de jure est, jus aliud petendi usuras remissum esse, omnes firment; tamen in Regno difficillimè locũ obtinere posse existimo, nos enim adhuc habemus præscriptionem, nisi longissimi temporis, aut centenariam, vel immemorabilem, cum existimetur præscripsisse iniquissimum præsidium, maximè in Magna Regia Curia, quæ sola facti veritate inspecta procedit, eaque matrem æquitatis appellamus. Hæc Amatus, qui scripsit anno 1627. Id quod signatè adverto, quia Castillo, qui aute longissimi temporis præscriptiones non admitti modò asseruit, cùm Amatus asserat has admitti.

8. Secunda sententia docet, Titium non obligari in conscientia ad restituendum prædictum prædium, sed posse uti in foro interno beneficio præscriptionis. Fundamentum potissimum esse debet quia in foro conscientiæ, saltem ante judicis sententiam, adhuc viget in hoc Regno lex justa de præscriptione à Iure communi inducta, id quod probatur, discurrendo per illa tria capita, quibus prima sententia concedit in Sicilia abrogatam penitus esse præscriptionis legem. Cùm enim aliud capite assignari nequeat: si ab aliquo ex illis abrogata non est, adhuc illa in hoc Regno saltem ante septentiam, ut nunc declarabimus, immota persistet.

9. Primò igitur à Martino Rege Siciliæ abrogata non est lex præscriptionis. Ecce verba Martini Regis *Const. 57. de præscrip.* ex idiomate Siculo in Latinum fideliter conversa.

Continua, &c. *Quoniam subditi nostri Siculi litibus, persæpe etiam quæstionibus antiquis vexantur à quibusnõnulli se tueri ideo nequeunt, quia ob bellorum turbines priuilegia, documenta, scripturas, ac testes amiserunt, & c. ideo præsenti Constitutione præcipimus, ut omnis præscriptio tempore triginta annorum finiat & c. ita ut omne Ius, & omnis actio cujuscunque causæ, ob quæ, triginta annis insa, nulla fuerit lis contestata, vel legitima protestatio exhibita edicto præsentis Constitutionis prorsus submoueatur: at nulla ex prædictis causis triginta annos vltra, in vllo iudicio audiatur. Aliæ tamen Præscriptiones decem annorum, & annorum viginti in suo robore juxta dispositionem juris communis firmæ remaneant.* Hæc Martinus Rex.

10. Ex his oppositum colligo ab eo, quod prima sententia supponebat: Primò enim in his postremis verbis *Aliæ tamen præscriptiones decem annorum, & c. remaneãt*) clarè apparet nihil in hoc innovari de jure communi. Secundò per illa verba (*triginta annis ultra*) adjuncto illo proœmio (*litibus vexantur, & c.*) nihil aliud velle Martinum Regem video, nisi prohibere Siculis, ne exposcant à Concivibus titulos de rebus ab ipsis possessis ante annos triginta; non ergo per hoc tollitur præscriptio, imò ampliatur, ut, si quando per jus commune in aliquibus rebus requirebatur possessio quadraginta annorum, vel amplius, jam per hanc Martini legem sufficiant triginta, id quod in beneficium subditorum præcepit Rex, ne tunc ij urgerentur ostendere titulos propter bellorum tumultus fortè deperditos. Dico (tunc) nam hodie vix locum habet hoc beneficium, cùm nemo jam nunc cogatur ostẽdere titulum suæ possessionis habitæ tempore illo eorum tumultuum, pro quo tempore disponere dumtaxat videtur Martinus. Tertiò, perpendantur, imò solùm legantur ea verba, quibus veluti concluditur mens huius legislatoris) *nulla ex prædictis causis, triginta annis ultra, in ullo judicio audiatur*) quid clarius?

11. Secundò, Pragmatica Regni beneficium præscriptionis nequaquam ademit *Pragm. 17. in nouiss. t. 1. de Offic. Iud. M.R.C.* Ecce eius verba ex Hispano in Latinum fideliter translata:

Considerantes enasci solere in nostro Siciliæ Regno non modicas differentias ac lites ob quendam modum, qui de Ritu Magnæ Curiæ servatur procedendi summariè, vel ordinariè in aliquibus causis, quæ ob id in longum extendũtur, ac penè reddantur immortales cùm maximis expensis, & partium damno; ac volentes earum indemnitati consulere, tenore præsentium præcipimus, ut in posterum in omnibus causis, tam civilibus, quam criminalibus procedatur summarie, & de plano, sine strepitu, & figura judicij, sed solùm veritate facti inspecta, & c. & paulò post: *Declarantes nequaquam per hanc præsentem dispositionem aliquid derogari debere dispositioni juris circa probationes necessarias, vel circa appellationes.*

12. Deus immortalis! & est, qui ex hac dispositione colligat præscriptionum legitima jura esse sublata; Primò, lex hæc solùm intendit expeditionem causarum, non ergo derogationem juris tam certi, quale est ius præscriptionis. Secundò, solùm intendit prolixas, eásque inutiles lites, atque expensas resecare. At, qui utitur jure præscriptionis à sanctis legibus tam prudenter institutus, nullo modo lites inutiles, ac superfluas expensas intrudit. Tertiò, ei, qui putat sibi iniustitiam fieri, datur jus appellandi; signum, quòd neque alia iura eidem adimantur. Quartò, hæc Pragmatica tota est in statuendo modum procedendi summariè, ut vel cæcis pateat. At ius præscriptionis non obstat summario procedendi modo, & statim sine strepitu, & de plano ejusmodi jus proponi, & excipi potest: cur ergo ab hac Pragmatica illud abrogari dicendum erit? Quintò, signatè legislator advertit ex eo, quòd causæ summariè agitandæ sint, non fieri, ut ea jura, & modi procedendi, quæ necessariò imbibuntur in causis, & necessaria sunt ad probationes firmandas, prætermittantur; Quare solùm aliæ juris solemnitates, & terminorum protensiones veluti extrinsecæ, & quæ necessariæ ad jus partium indagandum non sunt, jubentur prætermitti. Non ergo jus præscriptionis, quod maximè pernecessarium est ad iura partium cognoscenda. Sextò, Quãdo dicitur in Pragmatica, *facti solùm veritate inspecta* non removetur præscriptio; sed potius aduocatur, nam, me possedisse rem tot annos factum est, non Jus: esto, deinde sit necessariò connexum huic facto illud jus præscriptionis, quod ad tale factum consequitur. Quapropter inspectio sola facti non excludit inspectionem juris, quod est necessarium ad decidendum de tali facto, secùs, temerè & sine ratione deberet Judex decidere, quod asserere esset nimis ridiculum, sed solùm excludit solemnitates illas, terminos prolixos, & longos: eásque non necessarias discussio-

nes, ut dictum est, Nec omisit id advertere prudens legislator, ibi: *Nequaquam aliquid derogari debere circa probationes necessarias.*

13. Tertiò. Contraria consuetudo legem Præscriptionis in Sicilia saltem ante sententiam Judicis non abrogavit. In præsenti dicto aliquando diutiùs est nobis immorandum, quia argumentum ductum à prædicta consuetudine videtur magis apparens contra Siculas Præscriptiones.

Et quidem duæ sunt consuetudines in re hac nostra perdiligenter distribuendæ. Altera est, quam fortè potuisset introducere Populus Siciliæ, per quam noluisset servare leges Præscriptionis à Jure communi statutas. Altera est, quam introducere potuissent Judices, & Tribunalia, per quam noluissent judicare secundùm prædictas leges præscriptionis, & ad id moveri potuissent ex eo, quòd præsumerent in Siculis non rarò possessionem incepisse mala fide, quo pacto nulla Præscriptio est legitima, vt §. 1. dictum est, potuerunt ergo repellere exceptionem præscriptionis ob hanc præsumtionem malæ fidei, sed deinde processu temporis fuit absolutè, & simpliciter introductus stylus omnem præscriptionem etiam bonæ fidei, repellendi. His positis:

14. Dico primò Probabile est, immò mihi certum: nunquam Populos Siculos introduxisse consuetudinem contra Præscriptionis beneficium sibi concessum à jure communi, ita ut illo uti nunc non possint ante sententiam: quare ante hanc licitè illa vti poterunt perinde ac cæteri Jure communi fruentes, & consequenter Titium *num.* 1. allatũ non obligari ad illius prædij restitutionem.

Probatur primò. Ad Consuetudinem introducendam contra aliquam legem, quâ contraria consuetudine, lex abrogetur, duo inter cætera concurrere debent. Primò, ut actus abrogativi legis sint voluntarij iis, qui introducere debent dictam abrogantem consuetudinem. Secundò, vt sint ex intentione introducendi nouam consuetudinem obligantem; jam expendamus utramque pro nostra proposita probatione.

15. De priore sic habet Castro Palaus *tom. 1. tract. 3. disp. 3. parte 2. 9. 3. num.* 11. (lege etiam multos DD. à Dian. *parte. 6. tr. 5. resolut. præc. 9.*) *Ad stabiliendam consuetudinem requiruntur actus voluntarij his, qui consuetudinẽ introducere debent, quia ex eorum consensu libero debet introduci, aliàs vim legis habere non potest, & ita omnes cum communi Suarez, Salas Bon.* Hæc Castro Pal. Addit Sanchez, lib. 7. de legib. 12. fin. & cap. 18. num. 8. *Si per vim, aut metum gravem obligetur Populus actionem aliquam præstare, & in eo longo tempore persistere, nunquam censendus est præstare consensum sufficientem consuetudini introducendæ, quia præsumi non potest velle stabilire jus actibus, ita sibi repugnantibus: Idem dic, si illi actus sint ex ignorantia, vel errore circa substantiam consuetudinis, nihil magis voluntati contrarium, quàm ignorantia, & error.* Hactenus ex Suario alios referente.

16. Jam subsumo, Siculi Populi, qui introducere debuerant consuetudinem contra beneficium Præscriptionis, nunquam exhibuere ante sententiam, de qua loquitur, actus contrarios eiusmodi beneficio; ergo, &c. Antecedens mihi fit admodum probabile, quia nunquam audivimus aliquem Siculum ante sententiam restituisse rem à se per legitimam præscriptionem juris communis traditam, sed semper post sententiam: quod autem Judices per longam consuetudinem judicare soleant contra præscriptionem, nihil obstat communitati; Judices enim concedere leges sine communitatis consensu non possunt. Audi Castro Pal. *ibidem, num* 7. (vide etiam Fagundez *tom. 2. in Decalog. lib. 8. cap.* 10. *num* 9. loquentem de Stylo Curiæ Romanæ.) *Ex his constat Decisiones Rotæ, & Declarationes Cardinalium, & Sententias Cancellariæ, & Regij Senatus non esse necessariò habendas pro lege, quia non procedunt à Judicibus habentibus authoritatem legis constituendæ, & ita tradit Suar. Sanchez, Salas.*

17. Verùm, age, demus Siculos non fuisse obneficio præscriptionis. Certè vel propter metum cum, vel propter ignorantiam, qua putabant non posse, id evenisse præsumendum est; & conster non affuisse sufficientem consensum ad consuetnem firmandam. Quid enim facerent, dum videbant explodi è Tribunalibus illos, qui Jus præscriptionis ponerent; Fateor potuisse post sententiam voluntem acquiescere, ut mox explicabo clariùs. Sed ante sententiam, ut hîc loquimur, probabilissimum est nunquam acquievisse, quia nunquam, nisi invitus, juri sibi quisito renuntiare quis præsumitur.

18. De posteriore conditione sic habet idem C. *ibid. n.* 12.) lege item mult. apud Dian. *p. 6. tr. 5. res. Actus, quibus introducitur consuetudo, debẽt esse ex intentione introducendi consuetudinem, nam absque hac intentione authoritatem, & efficaciam habere consuetudo non potest,* & paulò post: *Consuetudo, quæ legem abrogare vel nouam statuere, necessariò procedere debet ex intentione statuendi norum, quæ aliâ viâ statui non possit, nisi procedat ex intentione se obligandi ad illius observationem, quia juxta intentionem populi talis est consuetudo: in his ferè omnes Doctores conueniunt, vt videre est in Salas, Bon. Vasq. Sa, Azor. & aliis.* Hæc Castro Pal.

19. Jam subsume: Nunquam probari potest communitatem huius Regni habuisse intentionem abrogandi legem præscriptionis, imò contrarium probatur potest, tum quia nemo unquam scitur res modo dictus præscripta restituisse ante sententiam, tum quia voluisse tantum beneficium præscriptionis à se remoue nisi luce clarius ostendatur, præsumi nullo modo vt modò dictum est, debet.

26. Nec desunt aliæ conjecturæ; Quæri enim solet *qua ratione dignosci queat, consuetudinem indullam ex intentione inducendi obligationem?* & respondet Suar. *lib. 5. de legibus, cap. 16. n. 13. fin.* id dignosci posse ex quatuor conjecturis.

Prima conjectura: *Si consuetudo sit rei gravis, & difficilis, & tamen communiter servetur à populo, quia solet populus in his actibus uniformiter convenire, nisi sentiat in conscientia obligatum.* Hæc Suar. At in nostro semper se Populus difformiter habuit, qui semper quantum potuit, restitit Judicibus, opponens suam præscriptionem, licèt deinde repelleretur, sin aliquando fuit admissus, ut ex testimonio, quod ponam *infrà, num.* 23. patebit.

Confirmatur ex Sylvestro *verb. Inventum, num.* 11. de Thesauro sic loquitur: *Secundùm Petrum de Palude hodie vbicumque inueniatur Thesaurus, de consuetudine Principis, sed ego dico hanc consuetudinem in conscientia non ligare, quia non est introducta per modum legis violentiæ, nec fuit unquam moribus utentium approbata, nisi violenter, est etiam contra jura Canonica, quæ vult bona incerta si restituenda sunt, esse pauperum, & si non sunt restituenda, id esse contra Jura Civilia, ut patet* Inst. de rer. divis. §. Thesauros, *ubi dicitur, quod Divus Adrianus naturalem æquitatem secutus, &c. contra quam æquitatem consuetudo non potest.* Hæc Sylvester, quæ facilitate quisque ad rem nostram applicabit.

Secunda conjectura: *Si Viri timorati malè sentiant de his, qui non seruant consuetudinem, vel communiter Populus scandalizetur.*

Hæc ex Suar. At quis unquam malè sensit, vel scandalum passus ex eo, quòd quis in Sicilia ante sententiam præscriptionis beneficium consequi voluerit? quod adeò verùm est, ut antequam aliqui doctiores scrupulum hunc dimittendi ante sententiam rem præscriptionem possessam, injecerint, ne in mentem quidem venerit alicui debere ante sententiam dimitti, quod ex eo colligi potest, quia nemo ex nostris scribentibus, sive Theologicis, sive Jurisperitis huius scrupuli, vel obligationis meminerint, solùm Jurisperiti Stylum externum Magnæ Regiæ Curiæ hac in re inculcarunt, & nil præterea.

Tertia

Tertia conjectura. *Si Prælati, & Superiores puniant contrà consuetudinem.* Ita Suarez; at quis unquam punitus ex eo, quòd fuerit usus præscriptione? Quarta conjectura: *Si Materia consuetudinis, & illa obligatio multum conferat Reipublicæ.* Hactenus Suarez, l. c. cap. 15. n. 13. Bonacinam, *disp. 1. de leg. q. 1....* At abrogatio præscriptionis non solùm non confert Siculis, sed officit: licèt enim conferat: ne quis possit opponere se possedisse bona fide, cùm possederit mala, §. 8. n. 21. in dubio semper præsumendum esse consuetudinem non ex obligatione introductam; tum quia quæ sunt facti, & non juris non præsumuntur, & non præsumitur, nisi probetur, tum quia nemo præsumitur sibi velle onus, & obligationem imponere, nisi manifestè constet? Quamvis ergo demus nos versari in dubio, semper habebimus, non adesse contra Siculos eiusmodi obligantem consuetudinem, &c.

22. Dixi iam secundò, non esse improbabile, fuisse introductam illam secundam consuetudinem *numer. 13.* explicatam, per quam scilicet in Sicilia post sententiam definitivam, non habeatur ampliùs recursus ad præscriptionem, & consequenter non peccare judices sic judicando, nec rem, quam per ejusmodi sententiam quis sibi vendicat, esse restituendam. Ratio est, quia non facilè damnandus est mos tam antiquus in Magna Regia Curia observatus à tot sapientibus viris & timoratis judicibus; unde quia Iudices, & Advocati, ut modò diximus, non possunt leges, nec consuetudines legi firmes contra communitatem facere, ideo judicavi probabiliter potest, ad hanc secundam consuetudinem consensisse populos Siculos: id quod confirmat præcedentem conclusionem; nam nunquam illam Princeps coëgit ante sententiam Populos Siculos ad diminenda legitimè præscripta, quare id nunquam ne implicitè quidem approbasse censendus est.

23. Quoniam verò fateor probabilitatem de hac secunda consuetudine esse valde tenuem, cùm mihi perlegendam stylum Tribunalium Magnæ Regiæ Curiæ fundari in præsumptione, quâ supponunt possidentem mala fide possessionem incepisse; ideo rogarem Iudices nostrates sapientissimos æquè, ac religiosissimos, ut ubi malam fidem inveniant, beneficium præscriptionis ne denegent litiganti. Et sicuti multis abhinc annis neque immemorabilis temporis, neque centenaria præscriptio in Siculis Tribunalibus admittebatur; & nihilominus deinde, ut colligitur ex dictis ab Amato allatis *num. 7.* re meliùs expensa in iisdem cœpit admitti: ita in posterum admittantur & aliæ, ut consequenter tota lex præscriptionis per Ius commune sanctè introducta à postliminio ad patriam tandem aliquando reverratur: Atque huic meo desiderio etiam nostros Iuspericos, & Regis Officiales video permaxin è favere, ut enim habet D. Marius Cutelli Iurisconsultus admodum celebris, muneribus magnæ hujus Regiæ Curiæ, ac libris editis toto Orbe clarus, *tom. 2. de donat. tract. 2. fund. 1. special. 39. num. 1. Præscriptionis materiam* (inquit) *non tantùm eliminatam, verùm abolitam primis mei Patricinij annis inueni, omnésque more vulgi solitos adducere lutrigiolum decis. 28. num. 19. affirmantè nullam de præscriptione rationem haberi in Tribunali Magnæ Regiæ Curiæ,* & paulò post: *Omnibus ergo viribus suscepi prouinciam Aduocati, Iudicisque munere dum fungerer, ne indistinctè omnes, sed illæ tantùm, quæ iure reprobarentur præscriptiones, rejici deberent, legitimis admissis. Et primo obtinui in immemorabilibus aduersùs census imposititios, idest, Bullares: postmodum ipsum tentaui, & obtinui in iurisdictionalibus, & non minori demum gaudio etiam in corporibus, & legitimis, vidi improbos judices admitti: præcipuè contrà D. Henricum Turturetti, cùmque negotiũ facesseret Capitulum, vel lex sub Martino Rege condita, quæ est 58. illam non obstare pluribus probaui, puto etiam non infeliciter, ut totis viribus præscriptioni in extremis laboranti opem ferret, juxta quæ sæpiùs ego decidi.*

24. Hæc D. Marius, cùm per P. Franciscum Bardi nostræ Societatis vtriusque Theologiæ peritissimum, ac eidem D. Mario perfamiliarem, hanc à me scriptam quæstionem misissem, simúlque petiissem, ubi ipse probauerit, ostenderet, remisit peramanter ad me sequentem responsionem, quam hîc honoris causâ interserendam duxi.

Admodum Reuerende Domine, & meritò Magister.

25. Vidi disceptationem de præscriptione suo iure disertissimam, eo publico huius Regni bono excogitatam, ne conscientiæ vacillent, & bona omnia quasi errantia sidera, aliquando subsistant; Quætis à me non tantùm quid sentiam, & probem; nam in scripta, quæ tuâ gratiâ laudas, incidisti: verùm etiam quo jure, quáve ratione illa scripserim, & quò sententiam ablegarim. Rogo, parcas; nam infirmus ex tempore respondeo.

26. Non est contendendum hoc in Regno, ubi Constitutio Principis nominata deficiat, jus commune Romanum esse servandum sub moderatione à Iure Canonico in rebus pertinentibus ad conscientiam allata, putà super Matrimoniis, Beneficiis Ecclesiasticis, vsuris, & fœnerandi, &c. Nam licet subdamur imperio, primò tamen legi Ecclesiasticæ parendum; hinc fit, ut præscriptio, quæ juris Ciuilis munimen dumtaxat habeat, à nobis conscientiæ religione repulsa sit, *ex cap. vigilanti, & cap. fin. de præscript.* quorum prior Constitutio fuit Alexandri III. posterior Innocentij III. In priori, quadragenalis ab Ephesina Synodo statuta: si mala fides adsit, expellitur: In posteriori, contra primum præscribentem statuitur, ne possit in aliqua temporis parte præscribere alienam, si rem esse cognoscat, Non hîc de centenaria, non de immemorabili sermo: nam prior, cùm secundæ cedat, reseruatur topicè *in cap. ad audientiam 13. eodem titulo,* & de immemorabili sunt plures Canones, & plura, quæ obtuli in *Controv. general. de Immunitate, lib. 2. quæst. 4. per totam, & num. 19.* ibique aliam eandem rem addidi tuâ censurâ digna.

27. Succedit inter hæc lex provincialis prioris Martini Regis, quæ apertissimè præscriptionem triginta annorum pro finali præjudicio inducit, quam ita recepere Patres nostri, ut solùm contra præsentem, & desidem, vim haberet; non in absentes à Regno, ut refert acceptum Carretius nostras in causa Cimminæ, quam luci reddidi *in 2. decis. lib. decis. 20. fol. 171. num. 39.* Ideo autem Martinus posuit turbinum causam, & titulos deperditos, ut ex hac occasione bonam fidem inducerer, ut Canonicæ legi non obsistere videretur, & sua Constitutio valeret. Neminem verò ex Senioribus, cùm aliquos legerim, vidi firmantem huic legi per consuetudinem fuisse derogatum; quinimo in dicta causa Cimminæ, Vicari, Verbum cauli, & aliis firmavi legem admittendam esse, licèt hucusque decisæ non fuerint.

28. Quod verò audeant pauci huius sæculi Authores ex suo arbitrio non solùm illam nostram explode-

re, verùm, & immemorabilem divino etiam firmatam eloquio *jud. cap.*11. & sanctorum Patrum unanimi cõsensu,cùm nec sententias, nec præjudicia proferant, ipsi videant,Perlege,si placet,tradita *dicta q.*4 *& segq.*Intelliges,quia in tam longinquo tempore præsumitur titulus, & bona fides;nam mala fides nunquam præscribit.

29. Non ignoro, Causidicos repulsam aliquando meritò tulisse, qui nudam præscriptionem veris titulis objecerunt, quasi temporis beneficium id juris tribuat, ut Actor expellatur; Martinus verò Rex, contrà, tempori amissionem Scripturarum, titulorum, & eorum, in quibus exceptio possidentis fundatur, adjungit, & hoc pacto exceptio fundãda in legitimo titulo deperdito,& amisso ex illo tempore in diem continuatæ possessionis pacificæ per 30. annos; sicut in immemorabili allegatus titulus penes nos sub nulla lege exhibẽdi manens;& ita satisfit præmissis citatis à Domino Doctore scribente,& Intrigliolo, ut diximus *decis.* 90.91. *usque ad fin. t.*1. & *decis.*8. *num.*35. *tom.*2. Verum *tom.*1. *decis.* 8. *n.* 37. *in fine*; ubi notavi quod Castillus in senectute ann. 1630. decidit pro præscriptione.

30. Quia accepta distinctione,decisum est sæpius cõtra proprietarios repetẽtes res censui reservativo subjectas,aç per immemorabile tempus possessas, non apparente etiam Paulina,vel illa vitiosa,non exhibita tamen per possessorem, ut pro Cardinali de Torres contra Archiepiscopum Panormitanum; pro Principe Cuto contra Archidiaconum Montis Regalis; pro Mastrillo, & Algaria contra Cantorem Regij Palatij.

31. Verius est ergo assumptum, ne in Sicilia rejectam præscriptionem dicamus: nam illa ratio Pragmaticæ summariè,& de plano,in promptu, ac bene rejicitur inscriptio Paternitatis vestræ: modum enim procedẽti respicit,& ideo præscriptionem generatim in exceptionibus oppositam rejicit,quando in vim dilatoriæ opponitur cum dilatoriis similibus:sed quando, ut aiunt Causidici,ad negotij totius peremptionem adducitur, & formatur inde obstaculum, quod articulum dicunt, tunc Pragmatica ad aliam ita oppositam non portigitur.

32. Non mirum,lege præcipiente, & bonam fidem, ac justam, indubitatámque conscientiam, atque undique quietam, & tutam inducente, possidens nec restituere sponte, nec impetitus teneatur: nam nullam habere potest alieni conscientiam, si lex principis justa,& sancta rem facit illius, quæ, & dominia, & possessiones mutare potest.

D. Marius Cutell.

TRACTATVS II.

De Furto.

CAPVT I.

Quid sit Furtum.

1. FUrtum Theologicum, est ex DD. *mox citandis* acceptio,seu contrectatio rei alienæ externæ sine vi, invito notabiliter Domino.

Dixi primò, (*acceptio rei alienæ*) qui enim rem suam ab alio injustè detentam accipit, non furatur: Qui item damnum facit alicui, nihil ab ipso sibi applicando, ut si ejus comburat segetes, quamuis contrahat obligationem restituendi, tamen non dicitur propriè furari,sed damnificare.Ita de Lugo *t.*1.*de just.d.*16.*sect.*1. *num.*5.In hac eadem particula comprehenditur retentio injusta ex Mol.*tom.*3.*d.*681.*à num.*16.quando enim supervenit mala fides post rem à te bona fide, ut tuam possessam, incipis rem injustè possidere, quæ possessio est continuata quædam ablatio, seu acceptio; nam propterea in definitione additum est illud (*vel Contrectatio*) hæc enim vox apertiùs significat ejusmodi injustam intentionem.Denique eadem particula (*rei alienæ*) includit usum injustum rei.Ita Bonac. *de rest. in partic.d.*2. *p.*3. *num.*1.Oppigneraſti Petro,v.g. vas argenteum, locasti domum, nisi potes illa, invito Petro usurpare, quia quoad usum, res aliena est,non tua.

2. Dixi secundò, (*Rei externæ*) Si quis enim furetur possessionem à te scientiam, vel furaretur artificium secretum de aliqua arte, vel medicamento, propriè furtum non committeret, quamvis si damnum sic tibi injustè inferret, damnificationem faceret cum obligatione restitutionis illati damni. Hinc etiam fit, vt si quis furripiat hominem liberum, hoc est, sibi illum pro servo applicaret non si diceretur illum propriè furari. Ita de Lugo *ibid. num.* 18.quia ejusmodi injustitia est contra bona corporis non contra bona externa. Non ita si furripiat mancipium ab ejus Domino; mancipia enim computantur inter Dominorum externa bona. Furari filium a Patre aliqui putant esse verum furtum,quia Pater jus paternum habet in filiis:ita Val.Turr.apud eundem:at probabilius puto cum Mol. *l.c.n.*14.Less.*cap.*12.*d.*2.*n.*5. damnificationem,quia ex una parte filius non computatur inter externa Patris bona,&ex alia cum propter eum caruerim privetur Pater servitiis, & commoditate, in similibus,damnum patitur absque dubitatione Patr.

3. Dixi tertiò, (*sine vi*) hac enim posita, constituitur alia species peccati,nempe rapina,quæ ultra furtum addit violentiam in personam Domini. Sic Mol.*d.* 683. Quòd si,sciente, vel vidente Domino aliquis ab illo sinè vi surripias,furtum committes,non rapinam, ut solet evenire,quãdo Dominus servo furtum permittit, ut illum in furto cõprehendat, puniátque.An id sit furtum,dixi *suprà,l.*5.§.4.*à num.*2. Vis autem hæc non tùm infertur manibus, sed etiam verbis,putà minis,incussione metus;unde Grassator in via incutiens mortem mortis,ni ei dones pecuniam, rapinam sine dubio committit:& Molina *ibid.num.*4. etiam addit malitiam rapinæ inueniri, quando subditi tributa iniqua solunt vel Principibus sua donãt,si coacti metu injusto solvendi ẽntque. Injusto, inquam; nam cùm vis rapinam constituens debeat afferre injuriam, injustus debet esse metus.

4. Dixi quartò, (*invito Domino*) nam non est furtum ex Bonac. *de rest.in part. d.*2. *quæst.*8. *part.* *num.*1. si probabilem rationem habes putandi Dominum consentire; Hoc modo frequentissimè excusantur peccato Amici, Filij, Conjuges,Servi aliquid non valde grave,spectatis cujuscunque facultatibus,aliisque circumstantiis,invicem accipientes.Dico(*probabilem rationem* nam si vel dubius sis, vel nescias,An Dominus sit invitus, invitum præsumere eum debes, cùm ex frequenter contingentibus sciamus, neminem sua velle dispergere. Ita Sà, Sylvest. Vasq. aliique apud Mol. *d* 686.*num.*12 *fin.*& apud Sanch.*in Dec.l.*7.*cap.*19.*n.*3. *fine.*

5. Dixi quintò, (*rationabiliter invito*) nam furtum non committit is, qui rem alienam aufert, ex Bonac. *ibid.* aliisque passim, ad suam justam compensationem, nec qui existit in extrema,& per aliquos etiam, in gravi necessitate: sic Nau.Less. Fill. quos refert, Bonac non sequatur Bonac.*ibid.q.*9.*p.*3.*num.*5.nec qui gladium verbi gratia,vel librum hæreticum à Domino auferre is hominem occidat, néve hæreses legat,sic Bonac.*ibid. d.*2.*q.*8.*p.*1.*num.*1.quia tunc irrationabiliter invitus est Dominus.Idem puto cum Bona. *ibid.* si uxor, vel filius auferant pecuniam,vel quid simile à Patre,ne scorta ludátque, &c.

6. Petes: *Cur furtum hactenus explicatum vocavimus* num. 1. *Theologicum*, Respondeo, quia hoc, in foro conscientiæ, Theologi pro vero furto habent:nam Iurisconsulti multa,quæ in conscientia vera sunt furta,ajunt habere pro furtis, & aliquando mitiori pœna

mum. Vide Doctores apud de Lugo, *tom. 1. de just. d. sect. 5. n. 3.*

7. Quæ illud hic notum sit, intelligi de furto Theologico, non de Civili, quoties fulminatur excommunicatio, vel reservatio contra furtum. Hinc omnes ij, qui furantur res immobiles, licèt fures apud jurisperitos non appellentur, volentes furtum semper esse de re mobili. Hinc ij, qui expilant hæreditatem defuncti, antequam hæres hæreditatem adeat. Hinc qui, cùm sit Conjugis hæres hæreditatem adeat. Hinc qui, cùm sit Conjugis, sive demortui, sive viventis, auferet bona sui Conjugis, sive demortui, sive viventis. Hinc, qui Tutores usurpant pupilli bona, omnes, inquam, hi, cum à Theologis reputentur pro veris furibus (licèt non ita reputentur à jurisperitis, *l. 2. & tot. tit. ff. de bon. expil. hared. l. aduersus, C. de crim. expil. hær. & ff. & C. expil. hared. l. 1. & 2 ff. de Tutela, & ratio. Cæt. rerum amotarum, l. 1. & 2 ff. de Tutela, & ratiobus distrahendis,*) in ex communicationem incidunt, & reservationem, si hæ contra furantes fortè sint impositæ. Ita de Lugo *t. 1. de just. d. 16. sect. 1. n. 4.* Non ita, qui damnificat, vel qui personam liberam, vel qui filium surripit, vel qui censum non solvit, &c. hi enim, etiam in foro conscientiæ, & apud Theologos, non sunt, vt modò vidimus, veri fures, quamuis contra justitiam peccent, &c.

8. Solùm de retentione injusta dubitari posset, de qua diligenter sic erit distinguendum: Si accepisti rem alienam bona fide, & deinde supervenit cognitio rem illam alienam esse, & tu tamen adhuc illam retines, nec dum illam consumpsisti, sicuti peccas, ut *supra* dixi, vero peccato furti, sic in excommunicationem, vel reservationem fulminatas contra furantes incides. At si res jam consumpta est, nec inveniris habere nisi ejus valorem, vel partem eius, in quibus ditior factus es, & tamen non restituis, cùm certè deberes, peccas quidem; At non propriè peccato furti, sed damnificatione, atque adeò non incurris dictas pœnas: Ratio est, quia quando accepisti, non fur fuisti, propter bonam fidem: nunc verò nec fur es, quia valor ille rei alienæ consumptæ, vel id, in quo locupletior factus es, tua sunt, & solum debes dominum ex illa consumptione rei suæ damnificatum servare indemnem, juxta valorem, qui in te invenitur.

CAPVT IX.

De quantitate furti sufficientis ad mortale inter extraneos.

1. Semper mihi insedit animo sententia docens, ejusmodi quantitatem desumendam esse respectivè ad personam Domini rei acceptæ. Ratio est, quia furti malitia fundatur in duobus, nempe in detrimento, quod proximo sit, & in ejusdem proximi rationabili involuntatio. At, quòd nocumentum sit notabile, quodque Dominus sit rationabiliter invitus; dependet essentialiter, ut ita loquar, ab ipsa conditione personæ, à qua res auferetur, vt ex se patet? nam propterea mox, ex communi sententia, dicemus, majorem requiri quantitatem ad mortale, quando furtum committitur per modica, perque interpolatas vices, quàm quando simul, quia nimirum minus est nocumentum, minúsque est invitus Dominus ibi, quàm hîc. Non potest ergo decreti quantitas sufficiens ad constituendum peccatum mortale furti, nisi ejusmodi conditio personæ diligenter inspiciatur.

2. Hoc posito, tres personarum conditiones statuo; pauperes, divites, & medios inter hos, quas personas communes vocamus: Si à pauperе auferas unum, vel duos Regales, seu Iulios (unum Regale continet Tarenum unum, & circiter grana quinque monetæ Siculæ) peccabis mortaliter; Si à valdè diuite furetis unum circiter aureum, seu scutum (quod tarenos duodecim continet nostræ monetæ Siculæ) peccabis item mortaliter; solùm fateor, propter rationem dictam *n. 7. præcedenti*, à ditissimo Principe nisi duos, vel tres aureos furetis, fortasse te non peccaturum mortaliter. Si denique clam accipias à communi persona quatuor, vel quinque Regales, seu Iulios, seu tarenos quinque, vel sex Siculæ monetæ, mortaliter peccabis. Quòd si à prædictis minus furetis, quàm quod dictum est, solùm peccabis venialiter. Neque te offendat illud (vel) quod semper apposuimus: nam cùm tota hæc furti malitia, ut dictum est, dependeat à qualitate personæ, semper illam præ oculis habere debes, vt prudenti moralique judicio, quod varium esse solet, decernas, quale peccatum committatur. Ratio ergo nostræ doctrinæ est, quia, qui illa furatus à prædictis, notabile nocumentum iisdem immediatè infert, unde ipsi rationabiliter sint inviti, secùs non item. Hanc doctrinam sequuntur Petr. Arrag. *1. 2. q. 66. art. 2.* Petr. Nau. *l. 1. de rest. cap. 1. n. 39.* Ioan. Med. *C. de restit. q. 10.* fauétque Sotus. *l. 1. de just. q. 3. art. 3.* apud Bartholomæum à S. Fausto mox citan. vide etiam Bonac. *de restit in partic. d. 2. quæst. 8. prær. 1. num. 7.* lege Lessium, *lib. 2. cap. 12. num. 29.* qui probare contendit, unum aureum, etiam in Rege ditissimo, afferre ex se grave nocumentum.

3. Dixi (*immediatè*) nam si aliud damnum ex tali acceptione consequitur illi, à quo rem surripuisti, ut si abstulisti acum ab eo, qui ob eius carentiam, blasphemavit, vel ab eo, cui cessavit grave lucrum, vel grave damnum emersit, peccasses quidem mortaliter: at non ob ipsum immediatum furtum acus, sed sivè ob scandalum, quia nulla excusante necessitate fuisti causa blasphemiæ, si illam prævidisti; sive ob consequens graue damnum, quod certè non est propriè furtum, sed, ut *supra* vidimus, damnificatio. Hinc, si fuisset imposita excommunicatio, vel reservatio contra furtum, illas non incurrisses, quia propriè furtum grave, dum solùm acum furatus es, non commisisti.

4. Aliqui, ut Navarrus quantitatem sufficientem ad mortale putant esse dimidium Regale, seu Iulium: Alij, ut Toletus, unum Iulium: Alij, ut idem Tolet. duos: Alij, ut Valentia, tres: Alij quatuor, ut idem Val. Alij à communibus personis quinque, ut Joan. Med. Alij à Rege ditissimo centum aureos, vt Bannes: Alij tantum pecuniæ valorem, quanta in unoquoque loco solet conduci opera fossoris unius dici, sic Molina: Alij quantum est valor unius gallinæ, ut Cordub. Hi omnes citantur à Barth. à sancto Fausto, *in Thes. Reg. lib. 8. quæst. 193.* & *in pec. Conf. d. 44. quæst. 51.* De parvitate hujus materiæ lege ité Dicastill. *lib. 2. de just. tract. 2. d. 6. dub. 2.* Sed certè tanta varietas sententiarum nonnisi in nostra doctrina fundari potuit, quia scilicet, si Doctores censuerunt (probabiliter, nécne, ipsi viderint) eam quantitatem afferre nocumentum grave, & involuntarium Domini, illâ minorem non afferre.

CAPVT III.

De furtis modicis successivè continuatis.

1. Triplici modo; quantum ad nos pertinet, modica furta usurpare contingit. Primò, Modica, per interruptas vices, ab vno, eodémque surripiendo, verum, ita ut per priora furta non perveniatur ad damnum notabile proximi; perveniatur, per posteriora. Secundò, modica furando à multis, modò his, modò illis, non pervenientia ad damnum grave ipsorum, verùm ita, ut hæc modica unita faciant notabilem quantitatem, & notabile lucrum afferant furi. Tertiò: si multi modicum quidem ab vno, eodémque auferant, singuli, sed cum notabili hujus damno: cùm interim ipsi singuli modicum quid dumtaxat acceperint.

§. I. *Furans modica ab eodem.*

1. CErtum est eum, qui minutatim, repetitis vicibus, aliqua furatur, animo perveniendi ad summam notabilem, peccare mortaliter, etiam primâ vice, Ita Doctores *mox* citat. & *passim*. Ratio est, quia jam intentio refertur ad faciendum grave damum proximo. Obligatio autem restitutionis donec cum affectu ad notabile damnum perueniatur, erit sub leui culpa, sicut leve est damnum re ipsa illatum. Hinc emptores mobilium, Hinc venditores vini, vel panis, Hinc Caupones, Hinc quicunque per modica fraudant rerum mensuras, non possunt à mortali excusari, si parua furentur, animo continuandi.

2. Certum est secundò, qui pari modo exigua ab aliquo surripit: quamvis animo non perveniendi ad summam gravem, si, tamen, repetendo furtula, ad quantitatem notabilem de facto advertens, perveniat, peccare mortaliter, cum æquali obligatione restituēdi. Ita iidem. Ratio est, quia de facto tunc graue damnum infert proximo. Dixi (aduertens) nam si non aduertat ad præcedentia, quia scilicet præcedentium inculpabiliter non meminit, vel eadem non considerat, non imputatur ipsi ad peccatum mortale ultima prædicta exigua acceptio. Ratio est, quia ratione inadvertentiæ non unitur moraliter hæc cum præcedentibus, cū damnum notabile proxim. tunc nō sit huic voluntarium, atque adeò nec mortale. Quòd autem id sit (quando aduertet) restituendum, & per se pater, & *dicetur mox n. 7. & 8.*

3. Certum est tertiò, ejusmodi minutula furta, ut mortalem constituant culpam, debere fieri tempore continuato, & non magnis interpositis intervallis. Ita iidem. Ratio est, quia, si magnum intercedit tempus inter unum, & aliud furtulum, ea omnia furtula nequeunt conflare unum notabile damnum proximo; vnde nec proximus graviter invitus in his fuisse censebitur. Quòd autem temporis spatium reputetur hac in re magnum, cùm sint hominum ingenia diversa, variè à variis assignantur. Si inter furtulum unum, & aliud intercedant quatuor anni, intervallum magnum reputatur à Rebellio. *p. 1. l. 3. q 15. sect. 4. n. 37. versic. Dictum est.* Si vnus annus, à Sanchez *l. 7. in Dec. 21. num.* 10. Si sex menses, ab aliis; Si vnus mensis, ab aliis cum Fill. *t. 2. tract. 31. c. 10. n. 10.* Si quindecim dies, ab aliis apud eundē *ibid.* sed melior est regula prudentiæ, quam mox innuam *num. 6.*

4. Certum est quartò, Majorem quantitatem rei ablatæ requiri, ut acceptiunculæ sic repetitæ sint mortales, quàm si sint simul; sic iidem. Ratio est, quia quando simul, meritò Dominus est magis invitus, majúsque detrimentum sentit, quàm quando per partes.

5. Inquires, *quantò major quantitas requiritur ad mortale*; Respondeo, dimidio maiorem docere possent nonnulli, sed profectò tum in hoc casu, tum in præcedenti de temporis interposito intervallo, meliùs id à prudenti decernatur, spectato nimirum damno proximi, eiúsque involuntario, &c.

6. Remanet ergo sola Quæstio: *An qui repetitis vicibus modica sumpsit, peccet mortaliter in ea ultima acceptatione, quam advertit complere notabilem rei ablatæ quantitatem, an solùm in retentione.*

7. Præmitto, hujus resolutionem vix utilem esse pro praxi: omnes enim fatemur tunc peccari mortaliter cum obligatione restitutionis, saltem ratione retentionis; quia tunc retinet fur quantitatem rei alienæ conflatam ex hac & ex præcedentibus, quæ quantitas jam nunc esse incipit notabilis, idque etiam postquam latrunculus ea furtula præcedentia ritè fortasse cum cæteris peccatis fuit confessus, quia abhuc quantitatem notabilem alienæ rei apud se retinet.

8. Dissensio igitur Authorum solùm in eo vertitur, An ea ultima acceptiuncula faciat ita moraliter unum cum acceptiunculis præcedentibus, ut non solùm data retentio, sed etiam ipsa acceptio sit peccatum mortale.

Respondeo: probabilius mihi videri, etiam accessionem esse mortalem. Ita Sot. *l. 5. de Iust. q. 3. art. 1. Mol. d. 688.* Vasq. Rebell. Val. Arag. apud Bart. à S. Fausto *Thes. Rel. q. 189.* aliique contra Nau. *in man. c. 17. num.* Vega *l. 14. in Trid c. 11. fine.* Ratio est, tum quia illa summa acceptio, licèt, si sola fuisset, exiguum attulisset incumentum, at ut unita cum præcedentibus affert modicum: tum quia, si tunc per omnes, est moralis ipsum retinere, ergo & ipsum accipere, ut retineat; hæc duo moraliter idem sunt: tum denique, quia idem retentio est mortalis, quia unitur cum præcedentibus, ergo quia acceptio pari prorsus modo unitur cum precedentibus, erit mortalis.

9. Dices cum Sectatoribus prioris sententiæ: Ab ex multis venialibus conflaretur unum mortale, esset contra communem sententiam. Respondeo casu nostro illa ultima acceptio, ut nunc fit, cum relatione, ut supponimus, ad cætera præcedentia semper est mortalis: quare nihil nobis obstat sententia communius. Vide quæ dixi *lib. 1. in Decal. cap. 2. num. 13.* Acceptiunculæ autem illæ præcedentes per se in se sunt, & remanent veniales, solùm exiguæ sunt materia, & subiectum mortalis; sicuti numerus binarius, v.g. semper est ternarius, sed est subjectum materialiter se habens ad quaternarium, ad denarium, centenarium, &c.

10. Denique nota probabilissimum esse per vim prædictas surripientem non obligari sub mortali ad restitutionem totius quantitatis surreptæ, sed illius dimidiæ taxat, quod complevit quantitatem notabilem; Quia enim remanet, cùm sit exiguum, non remanebit eius proximum restitutioni sub mortali, sed solùm sub veniali. Rebell. *de Iust. p. 1. l. 3. q. 15. sec. 4* Petr. Nau. *l. 3. de rest. p. 1. d. 8. q. 67.* de Lug. *t. 1. de iust d. 16. sec. 3. n. 41.* Idem docimus cū Mol. *tom. 3. d. 688. n. 3.* de quocùnque, qui furatus est simul materiam grauem, v.g. centum, nam si retineat materiam parvam, duos, v.g. vel tres Julios, & reliquum reddat, non peccat, nisi leviter, sicut leve est quod retinet.

An ex multis acceptiunculis venialibus oriatur obligatio quando obligatio restituendi sub mortali, si Deo placebit, dicemus *in feriis, tr. 3. c. 2. §. 5. n. 6. & 7.*

§. II. *Furans modica à multis.*

1. VEnditor vini à singulis ementibus parum furatus est, ita ut singulis ementibus parvum fecerit nocumentum, ipse verò notabilem quantitatem rei alienæ habeat, mortaliterne cum obligatione restitutionis peccavit is, similéve? Respondeo affirmativè; Ratio, præter alias, est, quia licèt detrimentum leve pecuniis ementibus fecerit, fecit tamen grave Communitati, & Reipublicæ. Explico, singuli hi Domini, à quibus leve quid surripitur, graviter, & rationabiliter invitus sunt, propter periculum, quod imminet, ne multi diuturi velint hoc modo furandi levia à singulis. Id quod grave esse malum Reipublicæ per se patet: Quæ autem quantitas in hoc modo furandi, & quantò major debeat esse, ut grauis censeatur, clarè colligitur ex dictis, *§. à num. 4.*

2. Quid, si ejusmodi detrimentum fecerit personis vagis? Respondeo, eadem personas vagas, damnificatas ab uno, eodemque, vniri moraliter censentur, & facere Communitatem damnificatam; Ni enim ira, vel simili modo dixeris, aditum pauperis ditescendi, sine scrupulo peccati mortalis, modica surripiendo de bonis emitorum, quod certè nimis est dissonum rationi, & nimis quicunque Communitati perniciosum. Restitutio autem in hoc casu illis peculiaribus personis, est facienda, si sciant, &c. non verò pauperibus, vel Ærario publico Ciuitatis: quia hi damnificati sunt in propriis bonis, non verò publicum ærarium.

1. Bonacina *de rest. in partic. d. 2. q. 8. p. 1. n. 1.* citans illum excusat à mortali pauperes, qui messis tempore clàm sibi quantitatem notabilem tritici, auferentes, dummodicum quid à singulis, nam Domini non censentes invitì, supposita illorum paupertate.

2. In publicis quibusdam granariis (*Cerrisaturi* à talis appellantur) aliqui Religiosi eleemosynam ita sunt ab afferentibus illuc tritigum, ut si ij recusent, vi modicam mensuram à singulis accipiant: peccantne hi mortaliter? Respondeo, cùm hi sic se gerant violenter, ex alio capite, cùm supponamus adesse animum prorogandi in ejumodi violenta exactione, peccare mortaliter non ambigo quia si Domini tam expressè repugnant, ad præsumptum, seu tacitum consensum recurrere non possumus.

At aliqui ex his Religiosis prætendunt obtinuisse à Principe privilegium id faciendi. Respondeo: At Principes privilegium esse, ut possint petere, non verò ut possint violenter exigere.

§. III. *Multi furantes modica ab eodem.*

1. Coetus frequens amicorum, societas multorum militum, similésve ingrediuntur vineam, v. g. alicujus, & singuli racemum uvæ, exiguam scilicet materiam, furripiunt: Ita tamen ut tota vinea notabiliter expiletur, magno Domini nocumento; Mortaline, peccato sub gravi restitutionis onere omnes delinquunt?

2. Hac in re certum est, ex Dicastill. *lib. 1. de justit. tract. 2. d. 9. dub. 5. n. 71.* si mutuus illorum comitatus fuit causa illius notabilis detrimenti, vel si unus alterum excitavit omnes mortaliter peccasse sub onere restitutionis in solidum: sicuti contra certum item est, si seorsim singuli sine sententia furti alterius illud minimum subfurati sunt, neminem peccasse mortaliter, vel restitutionis obligationem mortalem contraxisse, sed solum veniale. Ratio doctrinæ est, quia in posteriore casu nullo modo adest conensus ad furtum alterius, nec consequenter ad damnum notabile Domini: in priore manifestè adest.

3. Remanet ergo decernendum: *Quando quilibet seorsim ex se modica furatur, sed advertit consodales modica quidèm furari, at simul unita esse Notabile Dñi nocumentum.*

Respondeo probabile esse peccari mortaliter cum gravi obligatione restituendi; & probabile item esse solum leviter, cum levi restitutionis obligatione. Ratio cognoscentium mortalem culpam est, quia quilibet eorum videtur esse causa damni notabilis, quod prævidit, & non cavit. Ita Henri. *l. 13. de excomm. c. 17. n. 4.* Salon. *2. q. 66. art. 6. controvers. 3.* Suar. *tom. 3. in 3. d. 20. sect. 1.* aliique. Ratio cognoscentium solùm culpam veniale, id, quod mihi magis arridet, est, quia unus nullo modo est causa furti alterius: ita Sotus *l. 4. de rest. q. 7. art. 2.* Sanchez *lib. 7. in Decal. c. 21. n. 22.* Dicastillus *lib. 2. de just. tract. 2. d. 9. dub. 5. n. 79.* aliique. Quòd si quis fuit alius suo malo exemplo occasio, idque prævidit, recurrit regulæ de scandalo, de quibus dictum est *Methodo Confess. 2. c. 1. §. 17.*

4. Si ergo contra sic furantes in gratiam Domini notabile damnum patientis fulminaretur excommunicatio, vel reservatio in priore sententia contraheretur ea à singulis, quia in hac sententia peccarent singuli mortaliter: at in posteriore non item, quia nec excommunicatio, nec reservatio cadit in veniale peccatum. Majorem quantitatem requiri ad peccatum mortale in hoc furti genere colliges ex dictis §. 2. *à num.* 4. ubi etiam habebis, quantonam majorem.

§. IV. *De quantitate sufficienti ad mortale inter propinquos, & domesticos.*

1. Conveniunt Doctores citati, majorem quantitatem requiri, ut hi peccent, quàm alij exteri. Ratio est, quia minus est invitus Dominus respectu suorum, quàm exterorum. Quæ autem sufficiens, & necessaria sit ad mortale, difficile est, & molestum statuere, & tandem sapientiores concludunt, id à prudenti esse decernendum: Nam minùs invitus erit Dominus liberalis, divas amicus quam avarus, pauper, parum amans: Minùs, si domestici furentur ad proprios usus; quàm ad dandum aliis: Minùs, si panem, vinum, esculentorum reliquias, quàm pecuniam, vestes, pretiosa electuaria: minùs, si per modicam, & rarò; magis, si per notabilem quantitatem simul, & sæpè res auferantur: Minùs, si tu multùm frugi sis domi, quàm si negligens, & parvi emolumenti, &c. Notat idem de Lugo *tom. 1. de justit. d. 16. sect. 4. num. 76.* pietatem Patris (adde & conjugis) involuntarium diminuere: is enim non est facilè credendus, velle esse ita invitus, ut filiis illis furta non admodum gravia imputentur ad peccatum lethale, & consequenter ad damnationem æternam. His igitur, & similibus expensis decernendum erit, an hi domestici, quales sunt uxor, filij, servi mortaliter, nécne peccaverint, cum obligatione restitutionis mox explicandæ *num. 6.*

Quoad uxorem.

2. Nihilominus, quoad uxorem, explicatius docet Bannez *2. 2. q. 32. art. 8.* sequiturque Cenedo, Ldesma, Vega, aliique, quos citat, sequiturque Dian. *p. 2. r. 15. resol. 34.* posse dari ab uxore divitis singulis annis vigesimâ partem lucri annui. At non est id dictum propter parvitatem materiæ, sed propter largitiones, & eleemosynas, quas uxores facere possunt, insciis viris. Et tamen hoc ipsum nimis excedere videtur Ioãni de Lugo *ibid. n. 64.* & ita mihi etiam videtur, saltem quando divitiæ multum excrescerent: nam sic uxor Principis habentis ducenta millia aureorum annua, posset quotannis decem millia insscio marito usurpare, & expendere: quod certè vel ditissimorum consuetudo non probat; & nos *suprà, tr. 1. c. 2. §. 3. n. 14.* ad aliquantò minorem summam hanc licentiam restrinximus: licèt demum prudentiæ Confessarij rem totam commiserimus: id, quod hîc etiam melius est committendum. Iuvabunt tamen, & quod dictum est à Bannez, & quæ mox dicentur de furtis filiorum, ut ex omnibus dictis prudens vir colligat, quid ipse statuendum sit.

Quoad filios.

3. Quoad filios ergo, Fagundez *præc. Eccl. 2. lib. 8. cap. 6. num. 7.* citans Nav. & Rebellium, docet quatuor, vel quinque Regales, seu Argentos (unum Regale constituere Tarenum unum Siculum, & grana circiter quatuor, vel quinque monuimus alibi) si pro honestis recreationibus filius à Patre mediocriter pecunioso furetur, non peccare mortaliter. Hier. Cenedo *tract. de paup. Reg. dub. 20. n. 10.* absolutè docet, si filius furetur à Patre octo, vel novem Regales, sed non sæpius, quam bis in anno, mortaliter non delinquere: Bannez *ibid. quæd. 66. art. 6. §. secundum documentum*, asserit minùs, quàm quinquaginta aureos non sufficere ad furtum grave in filio parentis prædivitis, quam assertionem tolerat de Lugo *tom. 1. de justit. disp. 16. sect. 4. §. 1. num. 76.* in filio Principis non in aliis. Lessius *lib. 2. cap. 12. num. 76.* Dicastill. *lib. 2. de just. tract. 2. quæst. 9. dub. 8. num. 183.* dicunt duos, vel tres aureos non sufficere ad mortale, si eos filius furetur à Patre divite; sufficere si à Patre artifice, vel angusti patrimonij. Salas apud de Lug. *loc. cit.* cùm de hoc interrogatus fuisset; respondit, filium unicum à parente habente aureos annuos mille, & quingentos, posse absque mortali furari aureos viginti, vel triginta in anno: id quo admittit de Lugo *ibid.* in filio non puero, sed adolescente, quando Pater non est renacioris naturæ, & expensio facienda esset, non ad turpes usus, sed saltem ad indifferentes.

4. Ex his placitis tam variis, quæ certè innituntur variis rerum circumstantiis, vides (quamvis ea juvent ad deliberandam rem adeò molestam) meliorem hujus expensionis trutinam non esse, quàm prudentiam Confessarij dictam *num.* 1.

An filij, ut etiam uxor possint occultare bona Patris, vel viri defuncti, ne veniant in manus Creditorum, dicam *inferiùs*, *Tract. 5. cap. 1. num. 9.*

Quoad Famulos.

5. Quoad famulos ego distinguo servos coadjectitios à servis perpetuis, sive Mancipiis Domino prorsus addictis. Si de his posterioribus loquamur, puto, si modica (juxta conditionem servi quoad victum, & vestitum sibi competentia) à Domino ea nolente dare, accipiat, vix posse perveniri ad mortale, & interdum ne ad veniale quidem. Ratio est, quia in his negandis irrationabiliter est Dominus invitus. Quo verò ad pecuniam, aliáque bona, vix assurget Mancipium hoc à conditione extraneorum, expendendus nihilominus est amor in ipsum Domini, utilitas, servitia, officiáque ab ipso exhibita, juxta *superiùs*, universim dicta *num.* 1.

In prioribus servis, quibus sua merces ex pacto datur, si hi aliquid ampliùs auferant, peccabunt: non tamen ad æquam mensuram extraneorum, quia etiam respectu horum, utpotè domesticorum præsertim in modicis, reliquiisque ciborum, minùs sunt inviti Domini. Adde eos tacitè consentire in furtulis famulorum, alioqui non valde gravibus, quandoquidem sciunt hæc solere ab ipsis committi, & tamen eos conducunt. Sed enimvero prudentia opus est, ne nimis laxas habenas servis relinquas, nec nimis angustas. An exigua mercede ob suam necessitatem conducti possint per furtum, usque ad justam mercedem sibi providere per occasionem diximus *in 3. opuscul. de Sacrif. Miss. libro tertio cap. 1. §. 3. num. 59.*

6. Prædicti omnes, si materiæ suæ parvitatem excesserè, obligabuntur sub mortali restituere: & uxor quidem restituere debebit, vel statim, si bona propria habeat, vel habere possit: vel debebit post mortem Mariti, Mariti hæredibus restituere ex dote, quam repetet. Filiis item ex proprio peculio statim, vel si proprium peculium non habent: debent post mortem Patris in divisionem cum fratribus adducere, vide quæ dixi *suprà lib. 5. dec. cap. 4. §. 2.* de Donationibus inter Patrem, & Filium. Excusabitur tamen à restitutione filius post mortem Patris, si fratres simile quid furari sint, vel si iidem condonent, vel si pater actu condonavit, vel putatus fuit condonaturus si fuisset à filio rogatus, qui ob verecundiam non petiit condonationem, & de summa agatur de qua disponere poterat Pater. Atque hanc excusationem ductam à condonatione expressa, vel præsumpta extendi ad uxorem modo, quo diximus in filio, dubium nequaquam sit. Denique pari modo obligabuntur statim, quando habent, unde restituant, nisi ex Domini benignitate, amore, &c. confidant parumper, vel diu posse differre, imò & omninò restitutionem negligere.

CAPUT IV.

De quantitate Furti Religiosorum sufficienti ad mortale.

NOn est sermo de furtis, quæ fortè Religiosus admittit ex bonis omnino alienis, tunc enim si is habet, perinde ac cæteri fures, de quibus hactenus disputatum est, obligabitur, modo tamen *infr. tr. 4. cap. 1. §. 1. à num. 7.* explicatiùs afferendo, sed loquimur de furtis ex bonis sui conventus, in quo ipse alitur. Et quærimus primò, *quænam quantitas sufficit ad mortale*; & quoniam, ut *suprà* vidimus, Religiosus propter Votum Paupertatis non potest usurpare bona ulla externa, etiam lentibus Dominis, nisi de Superioris consensu: videndum secundò, *quænam quantitas requiratur ad hoc, ut contra ejusmodi votum mortaliter peccetur?* De quibus in censuram ab aliquo vocer, ita agam, ut Deo potiùs afferam verba, quàm mea.

2. Quoad priorem sic habet Suar. t. 3. de Rel. lib. 3. n. 40. 41. *Quando Religiosus propria authoritate (sine licentia explicita, vel tacita, vel præsumpta, de quibus nos sup. lib. 1. c. 3. §. 7. v. Religiosorum nota*, explicuimus) *eruniam, vel aliud ex communibus bonis usurpat sufficiens mortale, si materia attingat quatitatem saltem quarumgenteorum & interdum poterit minor sufficere juxta varias circumstantias*, (intelligo, si quando Monachus pauperi grave sic damnum inferretur, vel quid simile. *De aliis bonis Monasterij usu consumptibilibus, peculiaribus scilicet ad cibum, & potum, si tantum ad propriam usum actualem, ut sic dicam, & transitorium adhibeatur, sit aliquid sumatur, regulariter non videtur peccatum mortale, nisi damnificatio Religionis esset ingens, & extraordinaria, & pretiosiore. Extra hujusmodi enim casus hujusmodi reputatur levioris conditionis* (excipit Sanchez, quando Religio pro paupertate, aut alia ratione quid determinatum solùm daret Religiosis: tunc enim perinde est invitus Superior quoad comestibilia sua quoad reliqua; intellige, excepto casu necessariæ alimentorum.) *Et quamvis Prælatis hoc displiceat, tamen ita sunt involuntarij, ut illam reputent materiam gravem in ordine ad paupertatem, sed solùm in ordine ad decentiam, & perfectionem Religionis. Accedit, quod Religiosi quoad usum hujusmodi rerum, tractantur ut filij. Inter parentem autem, & filium non censetur furtum actio gravis. Secùs verò esset, si hujusmodi res in magna quantitate acciperentur, & occultè retenta paulatim consumerentur: nam illud esse posset grave peccatum, quamvis ad id discutiendum in particulari magna prudentia necessaria sit.* Et num. 43. sic addit: *In rebus autem usu consumuntur si accipiantur ab externis, ubi major gravitas, si res in magna quantitate accipiatur occultè retenta paulatim consumatur: nam accipere solum ad unum tantum actum utendi v. g. comedendi, aut bibendi regulariter nō æstimatur materia gravis in ordine ad paupertatem: quidquid id sit de obedientia aut de aliis observantia Religiosa. In acceptionem autem pecuniæ semper est major deformitas: idemque est in illa, accipere usum ac dominium.* Hæc Suarez.

3. Quoad posteriorem quæstionem sic habet Sanchez, tit. 2. in dec. lib. 7. cap. 20. numero 3. *Communis & verissima sententia est, eam quantitatem necessariam esse & sufficere, quæ necessaria est, & sufficit in hominibus secularibus ad constituendam materiam peccati mortalis furti.* Et paulò post: *Iam hodie*, inquit, *communior sententia est, exigi in Hispania furtum quadruplicis argentei (id est, quatuor Regalium, seu Juliorum) ad mortale, atque idem dicendum ad mortalem Religiosi paupertatem.* Rectè item advertit sic, num. 6. *Non semper quantitas in se notabilis absque licentia accepta, satis est ad mortale proprietatis peccatum, quia res magni valoris potest in solum brevissimi temporis usum, modici valoris usurpari reddendo statim, & ideo erit solùm culpa venialis.* Hæc Sanchez.

4. Peres. Possumúsne probabiter sentire tam ad peccatum contra paupertatem, quàm ad peccatum usurpandi bona Monasterij, requiri illam quantitatem, quæ requiritur ad hoc, ut filius peccet mortaliter furando à Patre, quando certum est requiri majorem, ut vidimus *supr. cap. 3. num. 3. & 4.*

Respondeo, negat id Sanchez *dict. num. 3.* & Jacobus Gordonius, *lib. 5. q. 3. cap. 4. fine*, sic habet. *Quòd recentiorum unus dixit in re usumodi furtis æquè parum videri lesivum Superiorem, ac est Parens erga filium, probabile non est, cum Instituti ratio vox ipsa superioris, ac demum omnia clarè prohibeant hujusmodi furta.*

5. Quòd

1. Quòd si quæras, quisnam sit hic recentior: Respondeo, non unum solùm, sed quinque obviam statim ire, horum sententiæ.

2. Primus est Rebellius apud Sanchez *l. c.* qui sic habet: *Rebellius censet quantitatem hanc pensandam esse quantitatem petitam ad furtum mortale filiorum, quia non sunt Prælati credendi magis inviti ad rem clam data à Religiosis, sed quoad secum modum quam parentes circa filios suos, cum non minùs sed magis subditi sui diligere debeant, & ita non debeant censeri invitus quoad rem acceptam ejusdem quantitatis in qua Pater ex modica honestæ conditionis invitus non censeretur. Item filii Religiosi jus habent, ut ex eis bonis alantur à Monasterio, sicuti filij ex parentum bonis.* Hæc ex Rebellio Sanchez, qui tamen hanc sententiam reprobat in aliis locis, sed admittit in comestibilibus.

3. Secundus est Ledesma, cuius sententia, dum tertium Doctorem jamjam proferam, simul in medium producetur.

4. Tertius est Hieronimus Conedo, qui hæc habet tract. de patrp. Rel. dub. 20. n. 10. *Sicuti filius familias quando à suo Patre de suis bonis majorem aliquam quantitatem, quæ in alio externo esset gravis, non esset furtum, ita Religiosus non esset proprietarius, nec fur furripiendo illam majorem quantitatem, quæ in alio externo facit peccatum mortale. Idémque dicendum est, si Religiosus illam recipere ab alio Religioso ejusdem Monasterij. Quare teneri Ledesma, quòd si Religiosus suffuraretur à Monasterio, vel ab aliquo dicto Religioso, octo, vel novem Regales, quia rerum illorum in rebus, quæ usu non consummantur, non esset peccatum mortale si id faciat sine facultate Prælati: quamvis id non sæpius fieret, quàm bis in anno.* Hæc Conedo, qui cum eodem Ledesma addit in rebus comestibilibus ab eodem Monasterio, vel Religioso dicto subditis requiri majorem quantitatem.

5. Quartus est Fagundez, pr. Eccl. 2. lib. 8. c. 6. n. 7. *Pergunt, quid possint Religiosi absque peccato mortali donare, vel recipere ab externis? Et quidem de Religiosis ad modum filiorum ratiocinandum est. Religiosi inter filios computantur juxta* cap. licèt de sepulturis. *Et ita docet Navarrus, & Rebellius, & non computantur cum servis, in quibus quidam Canonistæ dixerunt, eo fundamento ducti, quia servi quidquid acquirunt, Domino acquirunt. Sed est dissimilis comparatio, nam etiam Filiifamilias quidquid acquirant, non sibi, sed Patri acquirunt, unde cum Filiifamilias hominum mediocriter pecuniosorum non peccent mortaliter si eis inuitis, ad honestam recreationem, aut donationem furentur quinque argenteos, seu Regales, aut fortè quatuor, ita docet Petrus Navarrus, & Rebellius, ut licitè, & honestè gaudeant cum Amicis; pariter dicendum est de Religiosis.* Hactenus Fagundez.

6. Quintus est Caramuël *in Reg. S. Ben. num.* 952. & eorum *per tot. disp.* 43. quem satis sit, ne longum faciam, indicare. Possem fortassè addere Sotum, Rodriquez, Aragonium apud Dianam *p. 1. tr. 6. res.* 36. dum probabiliter putant, tunc Religiosum committere furtum, quando hoc ascendit ad summam duorum aureorum: quæ sententia tam lata non potest inniti nisi opinioni putanti ordinariò furtum esse decernendum ad mensuram furti Filiorum facti ex Patris pecuniosi bonis.

CAPVT V.

De Compensatione occulta.

§. I. *An sit fur, qui per occultam acceptionem compensat id, quod sibi debetur?*

1. NOn esse in conscientia furem, nec peccare, nec in excommunicationem incidere, quæ fortè sit contra furantes imposita, & posse jurare etiam coram Iudice se nihil accepisse: intelligendo, quod sibi non deberetur, certum jam hodie est apud omnes etiamsi res, quam usurpat, fuerit ipsi in depositum à debitore consignata: ide Molin. Less. de Lugo, aliósque mox citandos, quibus adde Dicastill. *lib. 2. tract. 2. de justit. d. 9. d. 6.* Ratio est, quia rem sibi debitam hic accipit, non alienam, Et quidem statim atque rem per compensationem sibi vendicat, facit omnino suam; unde, si fortè postea pereat, sibi perit, non debitori, quidquid in contrarium sentiat Medina *Cod. de restit. quæst.* 11. Adverte te non posse accipere rem tertij fortè datam in pignus, seu commodatam tuo debitori, quia tunc alienam raperes, ut ex se patet: imò neque rem tuam justo titulo locatam, vel commodatam, vel in pignus datam alteri, quia sic privares hunc jure suo, lege Molin. *tit. 3. d. 690.* 696. & de Lugo *de just. t. 1. d. 19. sect. 8. n. 182. Hoc tamen intellige* (addit Lessius *lib. 2. c. 12. dub. 10. num. 56.*) *si probabile erit, te rem tuam jure alterius finito commodè recuperaturum.*

2. Ut autem justè fiat compensatio, tres sunt conditiones observandæ. Prima, ut, sit de liquido ad liquidum, hoc est, certum sit te esse actu creditorem tantæ pecuniæ & alium esse actu debitorem. Dico (*actu*) nam est quæstio, *An creditori liceat prævenire?* hoc est, An si verbi gratia, hinc ad mensem tibi aliquis debiturus sit centum, possis ea per compensationem hodie tibi retinere, vel occultè suffurari. Ad quam respondeo, cum Dian. *p. 2. tract. 16. resol.* 46. licere, sed duobus positis. Primò, ut adsit periculum moraliter certum, quòd debitor suo tempore non sit soluturus. Ratio est, quia cuilibet licet, quando res sua est in periculo, illius assecurationem, vel pignus inquirere, ac velle. Secundò, ut, si interim per tuam illam anticipatam acceptionem, lucrum aliquod cessavit creditori, vel damnum emersit, debeas omnino recompensare, quia secùs subiret creditor pœnam, antequam peccatum moræ committeret.

3. Secunda conditio: ut non possis, vel facilè non possis per potestatem publicam tuũ recuperare. Verùm, hæc conditio solùm notat (sed sine obligatione mortali, ex Molin. *tom. 3. d. 690. n.* 1. & Diana *l. c.*) ordinem rationabiliter tenendum, at in praxi vix in nostra hac ætate locum habet: nam semper est difficile suum recuperare per authoritatem publicam.

4. Tertia ut removeatur periculum, ne tibi vel tuo hæredi iterum idem debitum soluatur: quod fiet fingendo condonationem, vel simili alio æquivocationis modo: *Quid si adsit ejusmodi periculum, sed non appareat modus illud cavendi?* Respondeo cum de Lugo *de just. t. 1. d. 16. sect. 5. n.* 87. cùm ad illud cavendum, non obligemur ex Justitia, sed solùm ex Charitate, ut *mox* probabo, ideo, si facilè possis cavere, obligaris: quòd si non caveas, peccabis quidem, sed sine onere restitutionis, quia id solum sequitur ad peccatum contra Justitiam. At si cum difficultate, seu cum tuo gravi incõmodo non posses, tunc nec peccares, nec obligationem restitutionis contraheres, si non caveres. Ratio est, quia tunc non peccares contra Charitatem, quæ ut *alibi* diximus, non obligat cum gravi incommodo: nec peccares contra Iustitiam: nam si contra hanc delinqueres, indè esset, quia inferres proximo damnum secundæ solutionis. At hujus tu solùm tunc es causa per accidens, & indirectè: illud enim nec intendis, nec tibi utenti tuo jure imputari debet.

Propter eandem, imò majorem rationem non te regulatiter obligo ad admonendũ debitorem, vel ad fingendam condonationem, ne is credens non soluisse, maneat in conscientia peccati mortalis. Ita idem *ibid.* Non inquam, te obligo: ad id enim cùm ex sola Charitate teneris, tunc solùm obligaberis, quando facilè potes. Quæ facilitas, cùm in hoc negotio compẽsationis, quæ occultè fit, vix locũ habere possit, ideo dixi, te regulariter à me non obligari. Teneris tamen restituere, quod secundò tibi fortè soluetur, idque ex re accepta, juxta universales regulas restitutionis.

5. Pari modo, si tu dum occultè tibi compensas debitum,

bitum, prævideas alicui tertio id, tanquam furtum ab ipso fuisset commissum, fore imputandum non obligaris id præcavere, nisi facilè possis, quia simili ratione solùm obligaris ex Charitate, non ex justitia Facilè tamen puto te posse præcavere, saltem relinquendo compensationem, si tuum debitum v.g. esset unius, vel alterius aurei, & probabile esset alteri imputandum furtum cum periculo, ut is damnaretur ad Triremes, vel graui infamia notaretur, vel graviter castigaretur, vel magnam summam expenderet, tunc enim si non præcaveres, licèt non peccares contra justitiam, unde non obligaris ad restitutionem, grauiter tamen peccares contra Charitatem. Maximè igitur in hac, & similibus rebus expendenda sunt periculum proximi, & tua vtilitas: Charitas enim dictat, ne, ob parvam tuam commoditatem grauissimum proximo damnum inferas. vide Molin. *tom.* 3, *disp.* 690. §. *tertia*, & de Lugo *tom.* 1. *de just. d.* 16. *sect.* 5. *n.* 88.

6. Idem dic, si debitor vivus (nam de defuncto *mox* §. 7.) propter tuam occultam compensationem non sit futurus aptus ad satisfaciẽdum aliis anterioribus, & magis privilegiatis creditoribus: quia id damnum anteriorum per accidens sequitur ad tuam compensationem, & illa res, quam accipis, non est creditorum tui debitoris: si enim esset illorum, certè quia alienum tunc acciperes tibi illam vindicare non posses. Lege eundem *ibid. sect.* 6. *num.* 111.

§. II. *Compensatio in re diversa.*

1. AD explicationem doctrinæ, addantur sequentes Quæstiones, Prima: *An licitè possis tibi compensare accipiendo rem specie diuersam ab ea, quæ tibi debetur*; e. g. debet tibi quis triticum, vel pecuniam, *An possis occultè accipere vinum, vel vestem æquivalẽtis pretij*, supponimus enim quod si v.g. vestis plus valeat, quàm tuum debitum, reddatur statim excessus, &c.

Respondeo, te non posse, si ex acceptatione rei diversæ damnum graue sequitur debitori, vide Molin. Petrum Nauar. Reb. & alios allatos à Dian. *part.* 2. *tract.* 16. *resol.* 1. §. 1. *dub.* 9. *num.* 47. Ratio est, quia, si non sequitur, non est unde pecces, ut accidit, quando eam rem, quam accipis, facilè debitor pecuniâ, vel alio modo sibi cõparare potest. At si sequitur, sine ratione ipsum directè damnificas, quare & peccas, & restituere damnum teneris. Quod si alium modum non habes tibi compensandi, nisi accipiendo rem specie diversam, cujus carentia graviter debitorem aliunde damnificet, sanè licitè sumere poteris; debitori enim imputabitur tale damnum, dum is debita solvere non laborat. Idem tamen moneo, quod insinuaui §. *præced. n.* 5. Non enim licebit tibi propter modicum, quod tibi fortè debetur, gravissimum proximo damnum afferre.

§. III. *Compensatio in debito dubio.*

1. SEcunda: *Quando dubium est, an debitor aliquid tibi debeat, potesne pro ratione dubij aliquid tibi occultè compensare*;

Respondeo, non posse, quia non est æquum pro debito incerto velle solutionem certam. Idem est in probabilitate, quam aliqui (sed perperam) dubium vocant positivum, id est, quãdo sunt probabiles rationes, quòd tibi aliquid debeatur, & probabiles, quod nõ debeatur. Idem inquam, est, quando probabilitas versatur circa factum, quia tunc melior est conditio possidentis, ut diximus *lib.* 1. *in decal. cap.* 3. §. 3. *à num.* 9. at quando probabilitas utriusque partis, id est, debitoris, & creditoris est circa jus, esto, alicui in aliquibus casibus concedant, posse fieri occultam compensationem contra debitorem: nos tamen uniuersaliter id negavimus *ibidem*, quem locum omnino relege.

§. IV. *Compensatio in re, quæ mittitur ad debitorem vel ei debetur.*

1. TErtia: *An possis tibi compensare, sumẽdo rem, quam Tertius mittit ad tuum debitorem, vel in alium quemcumque finem*;

Respondeo cum necessaria distinctione: Vel illud seu pecunia iam est acceptata à tuo debitore, tunc potes, quia accipies rem debitoris, in quam tibi debes: vel non est acceptata, & tunc non potes, quia non acciperes rem tertij, in quam jus non habes. Lege quæ *l. c. dub.* 8. *n.* 45. & de Lugo, *tom.* 1. *de just. d.* 16. *num.* 110.

2. Quid de debitoribus tui debitoris; Antonius, qui debet Petro tuo debitori centum, potesne ab Antonio centum surripere, eo prætextu, quòd tibi à Petro centum debentur; Respondeo non posse, quia, ut proponitur, acciperes pecuniam, quæ nunc Antonij, in quam nullum jus tu habes.

3. Quid si Petrus, tuus nempè debitor, haberet in posito apud dictum Antonium vas argenteum, vel quid simile, quod totum tum quoad proprietatem tum quoad vsum, & administrationem esset Petri;

Respondeo tunc sanè posses quia dummodo res Petri tui debitoris, nec ad alium pertineat, parum refert ubi materialiter inveniatur. Cavendum tamen est, ne Antonius à Petro suo depositatio rem suam per judicem velit repetere: nam sic Petrus cogeretur gratis solvere.

Sed quid, si hoc periculum immineat, tu verò illud cavere non possis sine jactura tui debiti; Respondeo, tunc non possum cõdemnare, si tuum accipias, quia tua necessitas te excusat ab obligatione Charitatis, qua deberes illud damnum à te indirectè solùm causatum Petro avertere ut modò in simili §. 2. dictum est, sed etiam monitionem hìc applicandam apposuimus.

Huc facit vulgaris dubitatio de creditore Principis. An scilicet possit sibi compensare id, quod à Principe sibi certò debetur, fraudando ipsius Gabellas.

In qua recentum est. Primo, posse si Gabellæ non sint aliis locatæ, certumque est secundò, non posse, si sint locatæ. Ratio vtriusque est quia ibi creditor jam sumit de bonis sui creditoris; hic non item.

Sed quid si sint locatæ; Negant nonnulli propter eandem rationem, quia tunc Gabella non est in bonis Principis, qui supponitur esse debitor. Ita Ioan. de Gabellis apud Dian. *mox* cit. concedunt alij, quia conductores Gabellarum, dum sciunt fraudari communitates Gabellas, & tamen eas conducunt, videntur, seu præsumuntur non esse invitis in tolerandis iis fraudibus: & forte propter hanc causam multò minoris, quàm valeant, solent eas conducere, quæ præsumptio non est tam facta de eo, qui absolutè sibi Gabellam emit à Principe. Petr. Navar. Less. Bonac. Vasq. Mol. aliique, quos citat sequiturque Diana, *lib.* 2. *tract.* 16. *resol.* 14. Vtraque tamen sententia est probabilis.

§. V. *Compensatio Famulorum.*

1. QVarta: *An famuli possint se compensare occulte à Dominis, qui iustum salarium negant?* Respondeo certum est si iustum negent, cum conditionibus modo §. 1. dictis posse. At Domini sæpissimè negant merito, quia vili mercede se conduxerunt famuli: sed de hoc dixi *in opusc. de Sacr. lib.* 3. *c.* 1. §. 3. *à n.* 59. & nonnulla addentur *inferius lib.* 8. *tract.* 3. §. 10. *n.* 7. & 8. legatur item Dicastill. *lib.* 2. *de iust. tract.* 2. *d.* 9. *dub.* 6.

§. VI. *Compensatio fideiussoris.*

1. QVinta: *An si fideiussisti Titio debitori Caij, tuo gratia, in aureis centum: & Caius debeat centum Titio, vel tibi, qui tamen Caius per judicem te fideiussionem extorqueat, soluásque ipsi illa centum,*

... inquam, possis occultè ab eodem Caio ea centum per ...tam compensationem auferre?

Respondeo posse: Sic de Lugo, *d. sect. 6. num. 119.* quia in his circumstantiis injustè Caius Fidejussionem exigit: esto, Judex, qui nesciebat Caium esse debitorem tuum, vel Titij, secundùm allegata & probata in foro extremo, te condemnaverit? cui condemnationi in foro conscientiæ non est standum; quia innititur falsæ præsumptioni, vide in simili Mol. ac Med. cit. ...de Lugo, *d. sect. 6. num. 114.*

2. Quid de fidejussore in ordine ad eum, cui ipse fidejussit? Si, v.g. tu fidejussisti Titio debenti centum Caio, ...ctus à Iudice fuisti ea solvere Caio, potesne ...compulsus à Iudice fuisti ea solvere Caio, potesne ...centum occultè tibi accipere à Titio? Respondeo posse, ...nisi nec Titius, nec alius expressè promiserit non ...eventurum tibi damnum ob susceptam fidejussionem. ...Lege Less. *lib. 2. cap. 20. dub. 14. num. 119.* id tanquam ...certum supponentem. Ratio est, quia (nisi prorsus contrarium exprimatur) semper implicitè intelligitur fidejussor nolle quid amittere de suo, cùm donatio nunquam ...præsumatur, nisi expressè fiat.

§. VII. *Compensatio ex bonis Defuncti.*

EXTRA: *An liceat possis retinere, tibique applicare per ...dictam compensationem bona tui debitoris defuncti* (...tam si hic vivat dixi §. 1. *n.* 6.) *quæ forte inveniretur esse ...post ejus mortem apud te.*

Respondeo posse: quia sicuti potuisses alibi depositata occultè accipere, ita potes depositata apud te ...ipsum.

2. Verum magna est difficultas, an idem possis, quando acceptio esset in præjudicium aliorum creditorum Defuncti, qui essent magis privilegiati seu anteriores, nec adsit facultas satisfaciendi omnibus. Si tibi, v.g. defuncta debebat centum ex debito currenti, sed debebat ...dum etiam centum ex dote susceptа, quæ est privilegiata, nec defunctus relinquat nisi centum, quæ sunt depositata apud te, poterisne cum præjudicio dotantium hæc ...centum occultè retinere?

Respondeo posse. Id, quod tamen tribus dictis opus ...est, ut explicem, ac probem. Et, ut vides, loquimur, ...quando res tui debitoris apud te invenitur: si enim apud te non esset, illam cum præjudicio magis privilegiatorum, surripere numquam posses, quia clarè tunc ...surriperes alienum, nullo modo tuum, ut mox clarius patebit.

3. Dico enim primò: Si res apud te est ejusdem rationis cum illa, quam tibi debebat defunctus, v.g. pecuniam ...debat, & tu inveniris habere apud te, post ejus mortem ...sed consignatam in ejus vita, æqualem pecuniam, potes illam tibi occultè retinere. Ita de Lugo, *tom. 1. de ...just. d. 16. sect. 6. n. 126.* Ratio est, quia, quando tu habuisti pecuniam tui debitoris, visus est debitor, quasi æqualem pecuniam debitam tibi solvisse, atque adeò ea pecunia jam tua est, & consequenter, eo mortuo, tu nihil habes defuncti, quod creditoribus anterioribus obligatum sit.

Neque dicas, quando tibi in vita is prædictam pecuniam consignavit, eum non potuisse illam tibi solvere cum præjudicio anteriorum: Ne id dicas, inquam, nam probabilem hîc suppono doctrinam Molinæ, *tom. 2. d. 336. n. 46.* apud Dian. mox citandum, docentis, quando debitor ex propriis solvit debitum posteriori creditori, cùm solvi deberet priori, non teneri hunc posteriorem creditorem ad restitutionem, de qua re suo loco interim: ergo, &c. lege Dianam, *p. 3. tract. 5. resol. 10. & p. 5. tract. 13. resol. 79.* Cui quidem solertissimo, & humanissimo Viro gratias ex corde ago, quòd me indignum laudet, & citet *...p. 9. & 10.*

Nam, quòd interdum meas sententias approbaret; interdum verò nequaquam, imò contra illas non semel insurgat; id omnes perinde facimus, pugnantes nimirum intellecta dumtaxat, non voluntate.

4. Dico secundò, si res aliæ, seu diversæ defuncti inveniantur apud te, verbi gratiâ, vestes, vasa argentea, &c. atque hæc habeas in pignus tui crediti, potes tibi ea per compensationem retinere, quamvis cum præjudicio magis privilegiatorum. Ita de Lugo *loc. cit. n. 127.* Ratio est, quia tunc rem tuam tenes, pignus enim succedit loco rei. Sensus enim dantis pignus, est: *Retine tibi hanc rem, si pecuniam tuam tibi non reddo, seu donec tuam pecuniam reddam.* Cùm ergo hæc conditio apposita non sit, res tua remanet, non aliena.

5. Dico tertiò, si eædem res alteri non hypothecatæ, seu subjectæ, quamvis non titulo pignoris, sed alio quocunque, verbi gratia, commodati, depositi, &c. apud te modo dicto remaneant, pari modo per compensationem retinere poteris. Ita Homobon. Fern. Tanner. & ex parte Comitol. quos citat, sequiturque Dian. *part. 3. tract. 5. resol. 10. & p. 7. tr. 10. resol. 18.* Hoc dictum præ cæteris est controversum, negatúrque mordicus à de Lug. *d. disput. 16. sect. 6. num. 127.* Ratio, quæ mihi occurrit, quæque omnia contraria argumenta solvit, non est, quia difficilè satis apparet persuadere hominibus, ut debeant sinere labi ex suis manibus, quod sibi debetur, & aliis potiùs consulere, quàm sibi. Hanc rationem affert Fern. apud Dianam, *part. 3. tract. miscell. 5. resol. 10.* hæc enim ratio propter admirationem, nihil habet præterea. Sed quia, quando tu rem illam tui debitoris, ipso vivente, habuisti, cùm illam potuisses tibi applicare in compensationem tui crediti, remansit apud te, quasi in pignus: patet, quia rectè, statim atque illam habuisti, dicere poteras: *Iam sum de meo credito securus, Res mei debitoris jam apud me est. Certè si meum mihi non reddet, non ego suam hanc rem illi reddam.* Virtualiter ergo res illa pignus est tuum. Quoniam ergo *n. præcedente*, ex ipsa communi sententia, consentiente eodem de Lugo, actuale pignus tui debitoris retinere potuisti, sic & hoc veluti pignus virtuale, quod actuali æquivalet, poteris retinere.

Quodnam debitum ex multis solvatur per primam compensationem, dixi *sup. lib. 1. in dec. cap. 3. §. 7. v. Compensatio.* De compensatione in Missis, *lib. 3. de Sacr. Missæ, cap. 1. §. 3. à num. 102.* & de Iuramento nolendi uti compensatione, *sup. lib. 3. in dec. cap. 2. §. 5. à num. 34.* disputavimus, &c.

CAPVT VI.

An extremè, vel graviter indigenti liceat furari.

1. QVid sit extremè, qui graviter, quid communiter indigere, satis explicuimus in superioribus, *lib. 5. cap. 1. §. 1. num. 13.* quæ omninò sunt recolenda, ut etiam, quæ sunt bona necessaria ad vitam, quæ ad statum, quæ superflua.

Quibus habitis, tria pro certis teneri ab omnibus puto, tria esse controversa.

§. I. *Tria certa.*

1. CErtum est primò, extremè indigentem posse quodlibet surripere, quod sit necessarium ad extremam indigentiam sublevandam. Ratio communis est, quia res temporales sunt à Deo datæ, ut vita omnium rerum temporalium nobilissima conservetur: quod vitæ conservandæ jus cùm nemo à se abdicare potuerit per rerum divisionem, jure Gentium introctam, fit, ut in ea necessitate, omnia sint communia: nec illorum Dominus possit sine peccato ejus speciei quam *mox §. 2. à num. 4.* decernam, impedire: imò si impediret, posset cum moderamine inculpatæ tutelæ ab indigenti occidi. Si tamen fit, qui probabiliter indigentem sublevet, vel ipse exercendo artem suam sibi succurrere possit, non peccabis,

impediendo, vel non dando, & ipse si à te sumeret, fur esset, & latro. Ita Castro Pal. *to.1. tract.6. d.2. de Char. p.2. n.4.* quia in his circumstantiis non est in necessitate.

2. Certum mihi est secundò, Idem esse dicendum in valdè gravi necessitate, quod in extrema. Ita idem *num.13.* & *part.9. num.5.* Less. *lib.2. c.12. num.71.* Vasq. aliique quos refert de Lugo, *loc. cit. sect.7. n.153.* contra Turr. Azor. Caiet. ab eodem relatos. Dicast. *lib.2. de just. tract.2. d.9. dub.9. num.256.* alios citans. Ratio est, quia pari modo naturæ inditum est, ut gravem necessitatem quæ facilè vergit ad extremam, à se quisque, quoquo modo potest, avertat.

5. Unum pro utrisque his certis adverto: à proximo extremè, vel graviter indigente te extremè item indigentem non posse illud surripere, quod indigentiam sublevet: nec te indigentem graviter ab graviter indigente. Ratio communis est, quia tunc sine controversia melior est conditio possidentis, atque adeò habet potiùs jus utendi rebus suis, ne pereat, vel ne cadat ex gravi ad extremam, quàm quilibet alius.

An posito, quòd surripueris, obligaris in pari necessitate restituere, alia est quæstio alibi, Deo dante, decidenda.

4. Certum est tertiò: Sicuti potest indigens in prædictis casibus pro se surripere; sic etiam alium pro ipso surripere in iisdem casibus posse, si is alius non habeat unde possit de suo indigentem sublevare. Ratio est, quia tunc is surripit nomine indigentis, & ut ejus instrumentum: sed si is habeat, unde possit de suo, non vulgaris est difficultas. Verùm, quia non est admodum frequens, & nimis prolixas exposcit distinctiones, satis est eam videre apud Bonac. *q 2. de rest. in partic. quæst.8. p.3. num.8.* Vasq. *c.2. de eleem. dub.1.2.3.* de Lugo, *de just. tom.1. d.16. sect.7. à n.173.*

§. II. *Tria controversa.*

Extremè indigens an à graviter indigente licitè surripiat?

1. PRimum, quod controvertitur, est: *An extremè indigens possit rem sibi necessariam surripere à graviter eadem indigente?*

Respondeo: Aliqui absolutè negant. Ita Rosella, S. Anton. aliique apud Sanchez, *mox* citandum. Aliqui absolutè concedunt. Ita Sanchez *in cons. lib.1. cap.9. dub.5. num.28.* verùm, neutri sine sequenti distinctione sunt recipiendi: Si enim graviter proximus hic indiget illa re ad conservanda ea bona, quæ ipsi sunt necessaria simpliciter, ad suum statum ita conservandum, ut sine illa in valdè gravia mala prolaberetur, non potest extremè indigens ea surripere, nec proximus prædictus obligatur dare. At si graviter indiget illa re ad conservanda sua ea bona, quæ non sunt simpliciter ita necessaria, ut sine illis in valdè gravia mala incurreret, potest extremè indigens ea surripere, & proximus prædictus dare obligabitur. Ita Coninch. *de char. d.27. dub.134.* Ratio est, quia posteriore casu verè ipsi non imminet grave malum, at in casu posteriore mala illa tam gravia moraliter ipsi morti æquiparantur: & aliquando sanè accidit, ut eligeret quis potiùs mori, quàm gravia illa sufferre: imò *sup. lib.5. c.1. §.1. à num.12.* attulimus Doctores docentes non solùm graviter indigentem, sed nec etiam divitem obligari magnis expensis, & extraordinariis mediis extremè periclitanti in vita succurrere: qui locus est omnino relegendus.

Indigens an surripere, vel consumere debeat animo reddendi?

2. Secundò, an extremè, vel graviter indigentes, quando quid surripiunt (nam quando rem antea surreptam, postea consumunt, dicam *mox num.4.*) ad suas necessitates movendas, obligentur accipere eo animo ut si ad pinguiorem fortunam pervenerint, debeant restituere, quod est quærere, An accipere queant solutè, an sub ratione mutui. Et rursus, An dico quando hos indigentes sublevare obligatur, satis obligationi faciat, si det mutuum sub eadem ratione pinguioris fortunæ, an potiùs, debeat dare solutè.

Respondeo: Nonnulli docent, tum eos indigentes debere accipere sub ratione mutui, tum divitem posse sub eadem ratione dare. Ratio est, inquiunt, quia non adest obligatio, nisi eos pauperes sublevandi: at mutuum satis, supérque sublevantur. Ita Navarrus, Molet. Covarruvias, aliique apud Castro Pal. mox cit. *num.* & apud Sanchez, *in cons. lib.1. cap.5. dub.5. num.* apud Dicastill. *lib.2. de just. tract.2. d.9. à num 220.* Nulli verò docent contrarium, idest, posse absolutè peres rem subfurari, & divitem non posse restituto onus imponere. Ratio est, aiunt, quia in ea necessi omnia sunt communia: Ergo non est unde ad mu recurri debeat. Ita Castro Pal. *loc. cit. part. 4. num.* afferens Val. Coninch. Suar. aliósque; & apud Sanch *loc. cit. num.53.* & Dicast. *loc. cit. num. 224.* approba hanc sententiam, illámque vocantes probabilissim & magis piam, quam Val. *tom. 3. d.3. q.9. part.4. con* appellat de Fide. Vtraque sententia est probabilis. Q re potest quidem Dominus imponere illud onus, quando opinionem sibi faventem, sed poterit etiam digens illud non acceptare, excipiendo scilicet tam tem pro se sententiam.

Locuti autem sumus de his indigentibus, qui nec nec spe morali sunt habituri bona, & facultates. Nisi si spes adest, non videtur adesse ratio, cur, & indiget possit furari, & dominus debeat absolutè dare.

3 Hactenus dictum est, quando res surripitur tempore indigentiæ, eodémque consumitur. Sed quid primi si surripias tempore, quo non indiges, ut deinde incidas in necessitatem extremam, vel gravem, illam consumas Furatus es, v.g. decem aureos nudiustertius, utique cum peccato, verùm, hodie existens in gravi necessitate, pu in gravi morbo, sine ulla spe habendi pecuniam, illo u vitam conservandam expendis, obligaberisne ei ad m liorem fortunam rediens ad restitutionem? Quid ſcindò, si rem domini inveniaris habere ex justo contrac v.g. ex depositi?

Respondeo ad primum. Te obligat communior sententia. Ita Sylvest. *v. Furtum, quæst.5.* Ang. *v. Furt. q.* Vasquez *opusc. de eleemos. cap.1. dub.8. num.68.* quia fac pœ remanet obligatio ex radice delicti à te commis Solùm pro illo tempore, quo tu indiges, nec habes, u de reddas, suspenditur. Probatur, inquit Vasquez, q tempore necessitatis solum habet homo jus ad suam n cessitatem sublevandam. At ad hanc sublevandam sa est, si obligatio suspendatur, seu impediatur, non au tem quòd omnino tollatur. Nihilominus non est im probabilis sententia te tunc liberans ab omni restitu tione, Ita Petr. Navarr. *de rest. lib.4. cap.4. num.24.* C stro Pal. *tom.1. tract.6. disp.2. part.10. num.3.* Ratio est, quia sicuti illo tempore necessitatis, habes jus surripiendi, & consumendi, nec solum, ut dicebat Vasquez, sublevandi quomodocunque necessitatem: ita habes jus tunc rem aliàs surreptam consumendi, est enim ac si rem de novo surriperes, quod tibi licet. Ad dominum tunc teneri dare, ergo tu veluti de novo potes accipere: unde tunc consumens videris sufficienter implerè obligationem restituendi, contractam ex delicto, cùm rem consumas; perinde ac dominus teneretur velle consumi, si apud ipsum res inveniretur. Denique *infrà. tract.2. cap.2. §.8. num.2.* ut probabile docebimus, non obligari furem rem restituere, si res perit apud ipsum eo modo, quo peritura fuisset apud dominum; sed in casu nostro æque pecunia consumenda erat apud dominum, quia eam tenebatur huic indigenti dare, ergo, &c.

Respondeo ad secundum cum necessaria distinctione

iones ex Castro Pal. *l. c. num.* 1. cit. Bonac. Vasq. Azor. ubique. Si rem apud te habeas ex contractu transferente dominium, v. g. ex mutuo, debes restituere, quia nunc non consumis rem alienam in necessitate illa, sed eam, & obligatio ex contractu jam perseverat. Si ex contractu non transferente dominium, verbi gratia, ex depositio, non obligaris restituere, quia consumis rem tuam, at contractus depositi, vel similis non obligat ad restitutionem, quando sine ulla culpa res perit, ut nunc sine culpa indigentis perit, ergo, &c.

Indigenti an res ipsi necessaria debeatur ex Iustitia?

4. Tertiò. An extremè, vel graviter indigens habeat ius justitiæ ad res, quibus indiget, ita ut dives eas obligetur ex Iustitia porrigere nec solùm ex Charitate, vel misericordia. Id valdè præstat scire propter obligationem restitutionis damnorum ex negatione rerum, quam dare dives fortè recuset, quam restitutionis obligationem sola culpa contra Iustitiam, non verò contra alias virtutes, ut sæpè diximus, parit.

Respondeo, debere hîc separari quatuor quæstiones; quas, quia nonnulli clarè non separarunt, valdè confusè explicantur.

Prima quæstio est: Quodnam jus indigens habet petitum, qua indiget, Iustitiæne, an alterius virtutis? *Secunda*, qua obligatione dives indigenti succurrere obligatur, jus enim accipiendi in uno, & obligatio succurrendi in altero, non semper ex eadem virtute procedunt: nam ex Religione obligor propter Votum, verbi gratia, dare eleemosynam Ecclesiæ: at Ecclesia non habet jus nec Religionis, nec Iustitiæ clam eleemosynam surripiendi. *Tertia*, ea obligatio, quam habet dives succurrendi, estne etiam offerendi; an solùm non impediendi indigentem, quando rem vult accipere, & solùm non repetendi; quando jam pauper accepit? *Quarta*, si est obligatio ad utrumque, estne utraque ex justitia, an altera ex Iustitia; altera ex Misericordia? His quæstionibus exactè distinctis cum satisfuerimus, facilè erit ad controversiam propositam respondere.

1. Quoad *Primam* quæstionem, sic statuo: Ipse indigens habet Jus Justitiæ accipiendi rem sibi modis dictis necessariam: Ius, inquam, Justitiæ, hoc modo: non ut statim atque indiget, fiat dominus rei, sic enim cum plures in mundo indigeant, omnes essent domini, quod non est dicendum: sed ita, ut statim atque illam accipit, sibi id faciat suam. Ita de Lugo, *tom.* 1. *de just. disp.* 7. *num.* 143. Ratio est, quia id satis est ad succurendum necessitati.

2. Quoad *Secundam*: Dives non obligatur, succurrere, nisi ex Charitate, seu Misericordia. Ita Castro Pal. *l. c. part.* 3. *num.* 2. alios referens, Less. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 12. Ratio est, quia, cùm res sit sua, atque ipse, antequam eam pauper occupet, sit dominus absolutus, ut dictum est, non apparet, unde obligatio ex Iustitia nasci queat. Adde ipsum obligari ad succurrendum, ut sic subleret indigentem: at hic, titulus Misericordiæ est, non Iustitiæ.

3. Quoad *Tertiam*, obligatio divitis est, tum ut offerat, tum ut non impediat. Ratio est quia, secùs non observabitur præceptum de proximo in necessitatibus sublevando, præceptum, inquam, illud *Mandavit Deus unicuique de proximo suo.*

4. Quoad *Quartam*: Dico primò, hanc obligationem, quam habet dives offerendi, non esse ex Justitia, sed ex Charitate, seu Misericordia. Ratio est, quia ipse non obligatur nisi succurrere, ergo non nisi ex motivo succurrendi: At motivum succurrendi est sublevatio indigentis, quæ est motivum Misericordiæ; ergo non obligabitur, nisi ex motivo Misericordiæ.

Dico secundò, eandem obligationem, quam habet dives non impediendi indigentem ab occupatione rei ipsi necessariæ, esse ex Iustitia. Ratio est, quia sicut indigens habet ex sua necessitate jus ad occupandas res, quæ sub nullo sunt dominio, & contra Iustitiam faceret, qui jus illud per vim impediret: sic habet idem ius ad occupandas eas res, quæ sunt sub dominio alicujus, quia in necessitate omnia sunt communia, & primi occupantis, perinde prosus, ac si ea essent sub nullo dominio.

Dico tertiò, obligationem, quam habet dives non repetendi, seu non resumendi res, quas indigens pro sua necessitate sublevanda occupavit, est ex Iustitia. Ratio est clara ex dictis, quia, ut vidimus *n.* 5. post occupationem indigens fit dominus rei occupatæ.

9. Ex dictis jam colligis divitem, si cibum, v. g. non offerat indigenti, non obligari ad resarcienda damna secuta, si fortè is fame moriatur, quia tunc dives contra Charitatem peccat, non contra Iustitiã: obligari autem, si vi impediat à sumendo, vel si cibum jam ab indigenti occupatum per eam vim repetat, quia tunc peccat contra Justitiam.

CAPVT VII.

De Continuatione peccati furti in eo, qui non restituit. Remissivè.

DE hac re, ea, quæ dixi *in Methodo Confess. l. 2. c.* 1. §. 7. loquendo universim de peccato habituali, satis, superque sunt pro praxi: ea igitur legere ne graveris.

CAPVT VIII.

De emptione rei furtivæ.

1. SErmo hîc est de emente mala fide, dicèt autem qui dubius est, rem esse furtivam, & sub hoc dubio emit, sit etiam sine controversia emptor malæ fidei; quia debuit priùs indagare veritatem, secùs culpabiliter rem illam contrectat: tamen non statim, ac habetur rumor, vel suspicio, quòd, qui vendit, soleat res furtivas vendere, judicandus est injustus venditor: sed debent rationes alicujus momenti id persuadere: quia nemo, præsumendus est delictum committere.

2. Iam verò duplici modo se habere is potest, qui rem ejusmodi furtivam emit. Primò, animo sibi retinendi. Secundò, animo reddendi illam domino, à quo pretium suum recipiat.

3. Si se habeat priore modo, præter peccatum furti debebit illam rem domino restituere, ut nimis est clarum, etiamsi multo pretio eam emisset, & etiamsi hoc pretium à suo vẽditore nequaquam esset recuperaturus. Ratio est, quia, qui dolosè agit, dignus est, ut amittat rem, & pretium.

4. Hinc fit, ut ipse fur, qui accepto pretio rem furtivam vendidit, & eandem consignavit ei, qui sciebat rem esse furtivam, si facti ipsum pœniteat, non debeat reddere pretium ipsi ementi, sed domino rei. Ita Molin. *tom.* 3. *d.* 330. *n.* 3. Ratio est, quia dum ipse mens sciebat rem illam furtivam esse, sponte, & culpâ sua se subjecit periculo amittendi pretium, & rem.

5. Sed emergunt duæ non passim obviæ difficultates. Prima est, an si dominus jam ab emente recuperavit rem suam, possit fur retinere sibi pretium habitum ab emente, quandoquidem diximus pretium reddi non debere ipsi ementi? Respondeo. Sanè tunc æquitas non vult, ut latro diteſcat alienâ pecuniâ: quare in eo casu reddere debere pretium emptori, & ita judicandum fore à judice etiam in foro externo, mihi dubium non est.

Quòd si fortè dominus habuit jam pretium suæ rei ab ipso fure, non est justum, ut idem dominus ha-

beat etiam rem ab emente, sed vel reddat pretium ei; cujus est, suam rem repetendo, vel rem relinquat ei, qui pretium solvit.

6. *Secunda.* Quisnam primo loco debet restitutionem facere domino, fur, qui vendidit, an emptor malæ fidei? Respondeo, si res in individuo extat apud emptorem, ipsum debere primo loco restituere, certum est quia res ubicumque invenitur, domini est, adeóque ipsi reddendam. At si emptor eam jam consumpserit, vel sine spe recuperandi alienaverit, major est dubitatio, quia utérque personaliter obligatur ad faciendam æqualitatem cum domino. Puto (ut iterum dicetur, cùm de ordine restitutionis) emptorem. Ratio est, quia, qui rem destruit, omnium maximè domino nocet.

7. Si posteriore modo se quis gerat, emat nimirum rem furtivam, animo eam reddendi domino, utatur hac universali regula ex Sanch. *lib. 2. de matrim. d. 41. num. 29.* Castro Pal. *1. tract. 1. 3. part. 3. num. 4.* Less. *lib. 2. cap. 14 d. 3. num. 19.* Mol. *tom. 3. d. 721. num. 2.* Toties licitè potest quis rem, sivè certò, sive dubiè furtivam à fure quocunque pretio emere, ut tradat domino, quoties sic emendo utiliter negotium domini geret. Et tũc dominus pretium illud, sive parvum, sive magnum obligabitur, si rem suam velit, dare emptori. Ratio regulæ est, quia ex omnibus legibus, licet cuique benefacere proximo, & ex alia parte, non est defraudandus suo is, qui negotium utile alterius gerit.

8. Hinc fit primò: Si rem furtivam modico pretio emas. Secundò, si justo, quando dominus propter affectum ad rem suam, vel ejus necessitatem, justum idem pretium ad eandem suam rem recuperandam contulisset. Tertiò, si etiam excessivo, quando pari modo alterum tantùm dominus solvisset pro re sua; fit, inquam, ut tu possis sic emere loco domini, & sic utpote qui ejus negotium utiliter gessisti, tuum pretium recuperabis.

9. Fit contra secundò, ut quando ejusmodi affectu circa rem suam dominus caret, non obligetur ad dandum tibi pretium neque justum, neque excessivum, si eo pretio emisti, sed solùm ad dandum modicum à prudenti viro secundùm varias circumstantias, in præmium diligentiæ, vel industriæ taxandum.

Ratio est, quia radix, unde dominus pretium dare debet, est, quia utiliter ejus negotium gessisti: at sic utiliter agitur pro domino, si is cogatur emere justo, vel excessivo pretio rem suam, qua fortasse libentius caret, quàm tanto pretio eandem redimat.

10. Vnum difficile hîc se offert: Si tu inculpatè judices dominum habere ejusmodi affectum, seu necessitatem, re vera tamen non habeat obligabitúrne dominus rem à te pluris emptam eodem excessivo pretio redimere? Obligari sentit Lessius *libro 2. capite 15. n. 10.* quia bona fide emptor se credidit utilem gestorem negotiorum domini. Non obligari tenet de Lugo *lib. 1. de just. d. 17. sect. 1. num. 4.* quia uelis gestor verè emptor non fuit. Fac enim putasse rem à domino æstimari, ut centum, cùm æstimetur ut duo, vertetúrne in damnum domini ignorantia, & error emptoris, ut idem dominus centum dare cogatur.

11. Equidem unum inquiro à de Lugo: Si parvo pretio rem domini recuperem, sed deinde dominus verè, & sine fraude (quod ex circunstantiis à prudenti viro erit colligendum) inveniatur rem illam ne parvo quidem eo pretio æstimare, privabitúrne suis modicis illis expensis emptor? Non puto privandum, quia licèt dominus sic per accidens sit affectus, prudenter per se egit, & utiliter negotium illius emptor. Non ergo est omnino Lessij doctrina à de Lugo repellenda: sed sit hujusmodi regula utrosque concilians: Tunc debet pretium, quamvis excedens dominus dare emptori quando emptor non temerè, sed prudentibus innixus fundamentis judicavit, se bene gerere negotium domini, illud excedens pretium latroni offerendo. In hoc casu intelligendus est Lessius: secùs vero debebit; quando scilicet imprudenter: in quo casu intelligendus est loqui de Lugo. Ratio regulæ est, hac distinctione posita, vere & per se dicetur utiliter gotiorum gestor.

12. Petes. Licitène emetur ejusmodi res furtivæ certi domini, eo, animo, ut si appareat dominus tradatur; si verò non appareat, retineatur ab emptore? Respondeo, licitè emi, & retineri, modò non negligatur moralis diligentia inveniendi dominum, cui dandum si is appareat omnino debes, recuperato tuo pretio, ita modò dicta.

Vnum valdè notandum: Nam si justo, vel etiam pretio rem illam, verbi gratiâ, vestem à fure, animo emisti, totam vestem, nullo apparente ejus domino, retinere licitè vales. At si emas modico pretio, debeas, quod deest usque ad justum expendere in pios: sicuti aliqui censent de omnibus rebus incertis domini, colligetur ex dicendis *inf. tract. 4. cap. 1. §. 3. præsertim* 31. Certè ad usus Ecclesiarum solent, ut ante applicare Christiani Calices, ac supellectilem sacram, quando ea, quamvis modico pretio, emunt à Pyratis, fidelibus: imo pacto suæ obligationi faciunt, sine controversia, satis.

Si res à te parvo pretio redempta cum animo reddi domino fuit dubiè furtiva, potest post adhibitam diligentiam (quam omnino adhibere teneris, quia scio, ut diximus *num. 1.* esse possessor malæ fidei,) potes, quam, si veritas nequeat cognosci, sine ullo onere retinere jam enim tunc incipis esse bonæ fidei possessor.

13. Quandos spes nulla apparet, quòd dominus tua suam recuperare possit, quia nimirum, si tu non emisses, emissent alij, qui nunquam domino reddidissent, puto te posse illum emere vilissimo quocunque pretio, & tibi retinere sine onere dandi quid pauperibus. Ratio est, quia tunc dominus pro derelicta debet tua suam habere. Lege Lessium, *lib. 2. cap. 21. dub. 11. n. 15.* cui adde Mol. *t. 1. d. 118.* qui ex hoc capite excusat eos, qui merces captas ab Hæreticis publico mercatui exponitas emit.

14. Quid, si deinde, fortuito casu, apparet certus dominus? Respondeo, recuperato à te pretio tuæ industriæ, ipsi rem esse reddendam, quia res ubicunque, & quomodocunque inveniatur, domini est. Sed fortasse non videbitur alicui improbabile, posse saltem aliquando retineri.

Nam si ejusmodi fuerunt circumstantiæ, ut dominus verè illam rem pro derelicta habuerit, jam dominium illius à se abdicavit, atque adeò ad illam jus amplius non habet. Lege *inf. tract. 4. cap. 1. §. 3. num. 4.* discernendum autem, quando rem suam dominus pro derelicta habeat, ita ut ejusmodi res sub nullius dominio sit, & consequenter sit primi occupantis, hanc regulam in simili habet de Lugo, de justit. tom. 1. disp. sect. 10. num. 100. & sect. 12. num. 140. *Quando, inquit, sive ratione temporis longinqui, sive aliarum causarum æquivalentium, putà loci distantia, potentia furis, vel utilitas, &c. res tam sit extra potestatem domini, ita ut ad illo non possit ullo modo recuperari, eo ipso censetur à domino carere.* Hæc in gratiam hujus probabilitatis tamen, quia regulariter non præsumitur dominus absolutè rem suam velle pro derelicta habere, sed sub conditione, donec sit modus eam recuperandi, cùm non præsumatur suas res propter quamlibet vulgarem difficultatem recuperandi, velle prorsus amittere, ideo apparenti domino res erit regulariter modo dicto restituenda. Vide quæ dicam *tract. 3. cap. 2. §. 8. num. 12.*

15. Illud concedo, posse nos sequi cum Lessio *l. c.* & Molina *loc. cit.* tibi jus competere petendi à domino illud pretium, quo rem emisti à dictis latronibus, si illam velit, qui si noli pretium illud dare, eam tibi pro teris retinere. Ratio est, quia cùm nulla fiat injuria domino,

dominio, immò ejus negotium bene geratur, censetur consentire in tuam emptionem, & voluisse, ut potiùs fieret tua cum onere, ut eam (reddito tibi illo pretio) sibi resumeret, quàm omnino irrecuperabiliter amitteret.

16. An qui rem bona, vel mala fide à fure emit, vel alio accepit, possit aliquando eandem reddere furi, dicetur *tract.3.c.3.§.2.&.3.*

CAPVT IX.

De peculiaribus quibusdam Furtis in ludendo, venando, &c.

DE his, non solùm, quæ ad furtum, restitutionémque pertinent, hîc subiiciam, sed etiam quæ ad eorum completam faciunt tractationem, ut scilicet uno contextu tota eorundem cognitio habeatur, & ne ad eadem cum molestia lectoris, meóque labore iterum revertere cogar.

§. I. *De Furtis, & obligationibus ludentium.*

LVdus est certamen quoddam susceptum ad competentem animi oblectationem, cui, ne frigeas, solent adjungi pactum, seu contractus quidam, ut victori res à utroque exposita approprietur.

2. Et quidem certum sit primò, ludum ex se non esse vitium, spectare ad virtutem Etrapeliæ, seu affabilitatis, ita S. Thom. 2.2. *quæst.* 168 *art.* 2. Ex se, inquam, non adsit periculum blasphemiæ, rixarum, furti, &c. esse illicitum, ignorat nemo. Nec item est illicitus ex eo præcisè, quòd fiat ex intentione lucrandi, siquidem affectus lucri moderatus, si intendatur media via justa, ut fit etiam in aliis contractibus, illicitus nequaquam est.

3. Certum sit secundò, aliquos ludos legibus esse prohibitos, nempe eos, in quibus magis fortuna, quàm ars dominatur, ut ludus alearum, & taxillorum esse solet. Lege Molin. *tract.* 2. d. 521. Rebell. 2 *part. lib.* 12. *quæst.* 1. Lessium *loc. cap.* 26. Val. *part.* 5. Quoad laicos tamen, secluso alio periculo, ire contra has leges, non est mortale; saltem ob præscriptam illarum legum desuetudinem. Quoad Clericos si sint Beneficiati, vel in sacris, vel Monachi, quando sunt Aleatores per modum habitus, putat Sanchez *tom.* 1. *conf. lib.* 1. *cap.* 8. *dub.* 28. esse mortale. Dico (aleatores per modum habitus) nam contra hos videntur Canones loqui. Lege Rebell. Lessium *loc. cit.* Quare excusabitur à mortali, qui semel, aut bis, per luserit, aut si crebrò non tamen per longum tempus. Sylvester, & Caietanus apud Dianam *part.* 4. *tract.* 4. *resol.* 183. (legatur Mol. *d. d.* 521. *num.* 6. & idem Dian. *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 3.) excusant omnino hos Clericos, vel Monachos, quantum est ex vi juris positivi, quia, quòd, pro ipsis in desuetudinem abiit. Semper excipe, nisi in Diœcesi sit aliqua peculiaris constitutio ludum graviter prohibens.

4. Certum sit tertiò, antecedenter ad ludum debere abesse fraudem, ac dolum. Quare si positivè fingis te imperitum ludêdi obligaris ad restitutionem. Notat autem Rebellius *l. c. q.* 4. *n.* ... si tua peritia ignota ludendi tanta fuit, ut extra omne periculum semper lucraturus fis, teneris te ad restituendum totum; quod lucraris: Si verò in duplo, vel triplo minori periculo perdendi fis, non teneris nisi ad dimidiam, vel ad tertiam partem, &c. Sed certè probabile est sive noscatur sive non noscatur peritia, vel imperitia alterius, nec illicitè agi, nec inde oriri obligationé restitutionis, si sine positiva fictione, seu fraude procedatur. Ita Salon. aliique apud Dian. *part.* 7. *tract.* 9. *resol.* 29. & *resol.* 31. Ratio potissima mihi est, quia, ex more jam recepto, quilibet ex colluforibus cedit in hoc juri suo, dum suscipit sponte ludum.

5. Quando vi, minis, injuriis, vel similibus aliquem pertrahis, ut ludat: & is postea perdit, te debere restituere acquisita per hunc coactum ludum, communior fert opinio: lege Dian. *part.* 2. *tract.* 17. *res.* 37. & *p.* 4. *tr.* 4. *res.* 169. At Bonacina *d.* 2. *de rest. in part.* 9. 2. *part.* 2. *n.* 9. Dic. Trull. Turt. citati à Diana *part.* 7. *tract.* 9. *resolut.* 32. satis probabiliter, non obligant pertrahentem ad restitutionem, multò minùs pertractum. Ratio est, quia esto, injuriosè se gesserit pertrahens, unde huic injuriæ, si gravis fuit, satisfacere suo modo debeat: tamen contractus fuit justus: æquè enim colluſor uterque perdere, & acquirere potuit, & æquè sufficiens fuit consensus, quamvis meticulosus in altero. Addit Bonacina à Confessariis non solere ejusmodi pertrahentes obligari ad restitutionem.

6. Certum sit quartò, à ludo ipso debere omnem fraudem exulare: Quare si ea utatis contra ludi leges, teneris reddere tum id, quod lucratus es, tum quod victus à te certò (vel si probabiliter, pro rata probabilitatis) lucraturus fuisset, Fraus autè esset, si chartas suffureris; si eas signis notes; si ludas tertio quodam admonente de punctis adversariis, si decipias in numerandis calculis, vel pecunia, &c. Quando est dubium, an alter lucraturus fuisset, diximus *jup. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *v. Ludus.*

Illud certè est probabile, cum, qui vicit ludentem usurpantem fraudes, posse justè, quæ vincit retinere. Ita S. Thom. Sylvest. S. Ant. aliique excepti, ac citati à Dian. *p.* 4. *tract.* 4. *resol.* 169. contra Victoriam, Garz. Alcozer. & alios. Ratio est, quia ipse ex parte sua sincerè ludit, ergo non est propter culpam colludentis lucro suæ victoriæ defraudandus.

7. Dixi autem (contra legem ludi) quia aliquæ fraudes, seu astutiæ permittuntur, v. g. quando habes talem sortem, seu tale ludi initium, ut omnino victurus sis, duplices tamen spensionem, vel quando non habes, unde sis certò vincendus, pari modo duplices ad deterrendum adversarium, &c. sepè etiam alicubi usu receptum est, ut quando qui se decipit in numerandis calculis, sibi imputet.

His certis positis, ad peculiares quasdam explicationes descendamus.

Ludere pecuniâ sive numeratâ, sive creditâ.

8. Dicendum est primò, furtum non committere eum, qui acquirit aliquid per ludum etiam prohibitum, atque adeò nec obligari ad restitutionem, nisi post sententiam Judicis. Ita Molina *d.* 523. Lessius *loc. cit. num.* 17. Ratio est, quia leges (loquimur de locis, ubi viget jus commune) solùm concedunt ei, qui perdidit per ludum vetitum, repetitionem in judicio, & negant victori actionem, si fortè perditor nondum solvit, idque in pœnam: at pœnam nemo tenetur solvere, nisi post sententiam.

9. Hinc in lûdo vetito perditor, qui solvit numerato, non potest ante sententiam occultè per compensationem aliquid sumere à victore, quia hic nihil debet ante sententiam. Solùm ergo, qui dedit poterit comminari repetitionem, immò & pacisci cum victore de recipiendo aliquid in pretium, quod juri suo cedat non repetendo.

10. Quæres; Si perditor non habet animum repetendi à Judice, sed pacisci tur tamen id fingens, potéstne retinere, quod exigit, ne repetat? Respondeo, Molina hunc non esse tutum ait in conscientia, si retineat. Puto tamen esse tutum, quia verè habet jus repetendi, potéstque repetere: cui juri verè cedit, quod est pretio æstimabile.

11. Dicendum est secundò: Qui ludo prohibito lusit, creditâ pecuniâ, potest nō solvere. Ita Mol. *d.* 523. & 524. Lessius *loc. cit.* Sotus, Navarrus, Tolet. contra Medinam, & Salon. apud Barthol. à S. Fausto *loco mox citando*, q. 12. Ratio est, quia, quamvis præscribendo à Jure communi positivo, deberet solvere, unde, ubi non viget Jus commune, omnino debet: (in tota Gallia, Hispania, Anglia

Anglia, & ferè tota Italia, jus commune Cæsareum: non vigere, docet Bartol. à S. Fausto *in Speculo Confess. d. 32. q. 5. num. 5.*) tamen jure hoc posito, non tenetur siquidem, quod sit circulo illo, (ut nimirum priùs solvat, & deinde per Judicem repetat) potest per se facere, cùm moraliter idem sit; multò magis, si in judicio, ex defectu probationis, timeatur vel mora magna, vel negatio Justitiæ. Neque dicas, hæc est pœna; ergo debetur post sententiam: nam respondeo ita quidem esse: tamen, cùm retinere eam meam ante, vel accipere post sententiam, re ipsa æquivaleant, non est injustitia alterutrum modum eligere. Aliter respondent alij.

Quòd si quis fortè juravit se soluturum, tenetur solvere ob reverentiam juramenti: licèt possit deinde repetere. At si etiam juravit non repetere, nec repetere posse ante absolutionem juramenti, dictum est *suprà, lib. 3. in decalogum, cap. 2. §. 5. à n. 6.*

12. Carolus V. pro Regnis Hispaniæ tulit legem prohibentem ludere credito, etiam ludis alioqui permissis, & insuper irritas, & nullas effecit quascunque promissiones, & obligationes; ex quo fit, ut intra Hispaniam, etiam in ludis permissis non teneatur quis solvere, quod credito perdidit: cùm ex Jure communi solùm non teneatur in prohibitis.

Petes: Si uterque ludens renuntiet legi concedenti, cedátque Juri suo, poteritne alteruter non solvere, & solutum repetere? Respondeo, si non intercessit juramentum, potest, quia huic juri facto in favorem boni communis credere nullus valet; si intercessit juramentum, videndum est, An juramentum contra leges positivas obliget, de qua re nos fusè in superioribus *lib. 3. cap. 2. §. 5. à 39.* disputavimus.

13. Dicendum est tertiò: Si quis, cùm luserit credito, solvat id, quod amisit, posse victorem illud justè retinere. Ratio est, quia lex solùm concedit posse repeti, non verò non posse retineri; ita Molin. *loc. cit.* licet contrarium sentiat Rebell. *loc. cit. q. 8.* & saltem ita consuetudo optima legum interpres explicuit. Cosonat quod dixi *num. 9.*

Ludere cum animo non solvendi, vel non solvendi nunc.

14. Si quis sive credito, sive numeratâ pecuniâ animo non solvendi ludat, atque id alter ignorat, nō potest retinere quod lucratur. Ratio est, quia contractus fuit inæqualis alterum decipiendo: Suppono enim colluſorem similem animum non habuisse. Si quis ludat animo non solvendi nunc, colliges ex dicendis *mox num. 17.*

Vincere plus, quàm amittere.

15. Si ludatur pecuniâ numeratâ. Quæri potest, An alter vincere plus, quàm habeat, possit? v. g. habet quis solùm quatuor, potéstne sine injustitia vincere octo, vel plus. Respondeo uno jactu, & cum una persona non potest, quia contractus non esset æqualis, si solùm potest perdere quatuor, sed vult vincere octo. Lege Sot. *in 4. q. 5. art. 2.* Arag. *2. 2. q. 32. art. 7.* Alcozer. *tract. de Ludo, c. 16.* aliósque.

16. Dixi (cum una persona) siquidem quando sunt plures colludentes, v. g. sex, & singuli ponunt, v. g. quatuor, poterit victor uno jactu vincere viginti à quinque suis colluſoribas.

Dixi item (uno jactu) nam in toto ludo, distingui solet (id debent docere Sanchez, Lopez, Beia, Toler. aliique cit. à Diana *parte 1. tractatu 8. resolut. 67.* dum aiunt, posse vinci plus, quàm quis potest perdere.) Si enim tu fingas habere multum pecuniæ, decipiásque alium, qui putat te habere multos nummos, teneris restituere illud plus, quod lucratus es. At verò si nihil fingas, non teneris. Ratio est, quia in priore casu tu illum fallis, in posteriore ipse te decipit. Verùm, cur eadem distinctio adhibita non est, quando agitur de uno jactu?

17. Expediriùs igitur dic id, de quo disputamus praxi ratò contingere. Nam quamvis luſor non habeat nisi, v. g. quatuor, habet tamen potentiâ, cum possit regulariter ab alio sibi mutuare, atque adeò possit credito (sed absit fraus nolendi deinde solvere) enim pacto clarè esset injustus contractus, ut dictum *num. 15.*

Neque obstat pactum fuisse de ludendo numerata pecuniâ. Non obstat, inquam, nam fere vera sim de pecuniam ex mutuo; vel ex aliqua alia ratione habet rus, eámque colludenti sincerè solutus, non est unde judicet pactum graviter infringere. Quæ dicta, etiam videtur vera in ludente pecuniâ prorsus sua, sed cum animo, ut si perdat, sincerè solutu propediem sit.

Ludere cum his, qui alienare nequeunt.

18. Qui cum his ludit, & peccat, & restituere tenetur, quod lucratur. Rursus ij, qui nequeunt alienare pecuniam propriam non habent, quam colluſori vincenti solvere possint, tenentur eidem colluſori restituere, quod lucrati fuerint.

Ratio hujus dicti posterioris est, quia non initum contractum æqualem, dum vincere voluerunt, sed dere non potuerunt. Ratio prioris est, quia accepit rem alienam invito domino. Excipe, nisi colluſor illum alienare non posse, illum esse, verbi gratiâ, familiumfamilias carentem peculio: tunc enim restituens liusfamilias non tenetur, quod vincit, quia colluſor scienti, & volenti nulla facta est injuria. Ita Sanch. Henriquez, Azor. Bonacina apud Dianam *parte 1. tractatu 8. resol. 67.*

Jam percurramus singulos, qui alienare nequeunt. Filiusfamilias, quid possit in ludis expendere, dictum *superiùs* est, & unum tangam *mox num. 7.*

19. Vxor potest perdere: Primò bona paraphernalia. Secundò, ea, quorum habet liberam administrationem. Tertiò, quæ vir tacitè, vel expressè concessit: tacitè autem concedere censetur ea, quæ similes mulieres ejusdem conditionis solent ludo apponere, vel alios usus pro suo arbitrio consumere, ut *superiùs dictum cap. 2. §. 3.* diximus.

20. Maritus, inscia, nolentéque uxore, ea exponere ludo potest, quæ sunt liberè sua: Quare, quamvis non ratò peccet, etiam in his exponendis peccato contra liorum charitatem, & familiæ, si propter ludum iis gra viter necessaria desint: tamen colludentes si vincant non obligabuntur ad restitutionem, quia à potente alienare pecuniam accipiunt. Quæ verò ad uxoré pertinent ludo committere, eâ invitâ, maritum nō posse, nimis manifestum, de quibus bonis dictum est satis, *dicto cap. 2. §. 3.*

21. Servus potest ludo exponere, peculium, id est quæ sub suo pleno dominio sunt: quæ autem sunt modi, vide *superiùs, dicto cap. 2. §. 1.*

22. Quid de famulo qui luserit pecuniis, quas depositas apud se habet domini sui? Idem quære de depositario non famulo.

Respondeo, vel de peccato interrogas, vel de obligatione restitutionis.

23. Si de primo, peccat quando dominus esset graviter invitus, quia injuria est te re mea velle uti, re pugnante. Quoniam verò, quando nullum damnum evenit domino (ut si famulus promptus est in reddendo depósito, ubi primum dominus illud popoſcerit) non est gravis rationabiliter injuria, ideo tunc erit à peccato tem mortali depositarius excusandus. Idem certè si concedi famulo, si is pari promptitudine reddendi, sine ullo domini damno, negotietur pecuniam ejusdem apud se depositam applicando sibi lucrum. Ita Sot. aliique apud Rebell. 1. *part. q. 4. n. 22.*

24.

24. Si de restitutione loquaris, erit distinguendum, cum Rebel. c. si enim nomine suo famulus illam pecuniam ludo committat, debebit quidem eam reddere, non verò quod ex ludo lucratur.

Ratio est, quia sicuti damno suo ludit, sic lucro suo acquirit. At si nomine domini, utrumque debebit; forcem, quia est domini, lucrum quia domini nomine aquisitum est.

25. Religiosus vel ludit cum consensu Superioris vel tacito, sive expresso, vel sine consensu. Si sine consensu. Dico primò, certum esse ipsum contrahere obligationem restitutionis tum illius, quod ipse lucratur, quod certè debet restitui collusori, tum illius quod idem Religiosus perdit, quod à victore debet Monasterio restitui, & in victoris defectu ab ipsomet Religioso de proprio peculio, si illo fruitur, vel alio simili modo ut de Religioso furtum committente dicemus universim *infrà, tractat. 4. cap. 1. §. 1.* Ratio hujus dicti est, quia contractus est nullus, ut ex dictis patet.

26. Si cum consensu Superioris ludit Religiosus, Dico secundò, non esse obligationem restitutionis, quia contractus est validus, possétque esse utilis Monasterio.

Inquires, potéstne Religiosus consumere ludo, quod habet tacitè, vel expresse à Prælato in suam honestam recreationem? Id quòd etiam potest quæri de Religioso qui ad scientias, verbi gratiâ, discendas, vel ad alia negotia sustentatur extra Monasterium: debet enim & ille habere aliquid proportionatum in suam honestam recreationem.

Respondeo: Rebellius *loco citato quæst. 4. num. 6.* docet nunc nullam esse obligationem restituendi, quia Prælati, etiamsi prohibent ludum suo Religioso, solùm sunt invisi modo, non in substantia alienationis: jam enim concedunt eam summam alienari posse in recreationibus, quam summam esse quatuor, vel quinque aureos ex centum annuis, docet idem Rebell. Contrà, Rodriquez *t. 2. quæst. Reg. 48. art. 3.* ait semper adesse obligationem restitutionis, quia numquam præsumitur Prælatorum licentia ad expendendum in ludo. Sed est distinguendum: Si ludus sit prohibitus, & indecens statui Religioso, puto cum Rodriquez nunquam præsumi licentiam, ne ad substantiam quidem; quare tunc adesset præter peccatum, onus restitutionis. Si sit licitus, & honestus, cùm præsumitur licentia, saltem quoad substantiam alienationis, utrumque onus peccati, & restitutionis evitabitur.

27. Quod dico de Religioso, dictum intellige de filio sæculari ludente cum pecuniis paternis. Solùm advoim Patre sæculari præsertim nobili, ac divite facilius, & fortasse semper præsumi Patrem non esse invitum, quoad substantiam, licèt sit quoad modum; si filius amittat, etiam in ludo prohibito illam quantitatem consilium tacitè in recreationem; quia minùs sæculares Patres ad hanc prohibitionem attendere solent, quàm Prælati Religiosi.

Fures ludentes.

28. Fur, & usurarius, similésque vel ludo exponunt eandem rem numero, quam furati sunt, vel ejus pretium. Si primum, collusor, qui etiam bona fide lucratur, debet, ubi furtum cognovit, rem dominò, non ipsi furi, vel usurario (quidquid alij innominati apud Rebell. *2 p. quæst. 4. num. 15.* dicant) restituere; quia dominium rei ablatæ semper remanet apud dominum. Facta autem hac restitutione, fur tenebitur æstimationem rei ipsi collusori restituere: nam contractus hic fuit justus, & validus, unde justè ex Mol. *d. 518.* collusor illam æstimationem acquisivit. An, ut recuperet quod justè jam vicit, possit collusor rem reddere furi, colligi potest ex dicendis *Tractat. 3. capite tertio §. 2. & 3.*

29. Quòd si collusor sciebat rem fuisse furtivam, & nihilominus lusit, Mol. *d. 337. n. 6.* negat furem debere restituere collusori illam rei æstimationem, quia contractus ludi fuit nullus, ut potè de re scienter aliena.

30. Si secundum, ideſt, si à fure committatur ludo pretium rei ablatæ, tunc, si non habet fur alia bona, collusor, qui, etiam bona fide lucratur, tenetur re cognita, restituere dictum pretium, quia contractus ludi fuit nullus, cùm illud rei pretium omnino solui debuerit domino, & consequenter ludo exponi à fure non potuerit. At si fur alia bona habet, non tenetur collusor, quæ vicit, restituere. Ita Bonacina *d. 1. de rest. in particul. quæst. 2. part. 2. num. 18* quia fur potest per alia hæc bona facilè satisfacere, atque adeò exponendo illud pretium validum fecit ludi contractum. Hinc etiam fit, ut in hoc posteriore casu, si fur ipse vincat, non teneatur restituere collusori quod lucratur, tenetur in priore, quia in posteriore contractus fuit validus: at fuit in priore nullus. Faciunt huc quæ dicam. *Tract. 3. § 4. num. 26.*

Quòd si collusor sciebat pretium illud esse furtivum, nec furem habere alia bona, recurret doctrina modò data à Molina *num. 29.*

Cooperatores ludi, ubi de loco, quem appellamus Barattaria.

31. Qui domum, mensam, taxillos, Chartas, similiáque subministrant ad ludum, peccant mortaliter, si ludus sit mortalis, quia illi cooperantur; ut taceam interim hanc subministrationem multis in locis esse lege prohibitam. Tenentur etiam ad restitutionem rerum ibi perditarum, si perdantur fraudibus, aut ab iis, qui alienare non possunt. Lege Navarrum *in Man. cap. 20. num. 15.* Rebell. *loco citato, quæst. 5. sect. ult. num. 5.* Molina *disp. 5 1. num. 5.* & *d. 233. n. 3.* Tenentur autem secundo loco, ideſt, in defectum colludentium, ut ex *infra* dicendis colligetur. Cùm autem hæc subministratio sit ex se actio indifferens, posse ex rationabili causa excusari à cooperatione peccati: ita de Lugo *tom. 2. d. just. d. 19. sect. 2. §. 4. num. 76.* sed quia est in materia Justitiæ, causa debet esse major, ut diximus, *sup. lib. 5. cap. 1. §. 4. à numero decimo quinto*, quàm in cæteris; utique, omnibus expensis, proportionata actioni.

32. Appendix prædictorum est illa Quæstio, An Princeps licitè possit concedere, vel permittere licentiam liberam exponendi domum (*Barattaria*) ad ejusmodi ludos? Et absolutè negativè respondemus, cum Sanchez Trullench. aliisque apud Dian. *part. 7. tract. 9. resol. 39.* quia æquè cooperaretur ad ea damna, quæ non sunt à Principe permittenda.

Dices, permitti solent meretrices, ergo, & hujusmodi lusoriæ domus. Respondeo, adesse manifestas disparitates. Nam primò, majora mala timentur in Rep. ex peccatis contra Iustitiam, quàm, contra Castitatem. Secundò Princeps non debet esse tam sollicitus de peccatis ex se occultis. Tertiò, Faciliùs abstinetur à prædictis injustis ludis non data commoditate, quàm ab impudicitiis, quæ, ne pejores committantur, si meretricium prohibeatur, meritò timentur.

33. Excipit Diana *part. 2. tract. 15. resol. 65.* ludum (*Bonavoglia*) & ludum *Capo di Guardia*. Hos enim posse Principem permittere concedit propter rationabiles causas. Nam prior mundat Remp. hominibus perditæ vitæ: posterior tollit Militum otium. Sed in hoc posteriore adverte, illuc solos Milites, non verò alios debere confluere; secùs jam non esset ad levandum dumtaxat Militum otium, & rediret doctrina data *num. 32.*

34. Superioribus hisce diebus exagitatum fuit, An viro Nobili liceret in domum suam, non quidem populares quoscunque, sed similes sui Nobiles ad ludendum admittere, iisdémque aleas, & similia subministrare,

ministrare. Distinctum à me fuit: Si, omnibus expensis, ludus est licitus, nec timentur illa inconvenientia blasphemiarum, nec pecuniæ paternæ, vel uxoriæ, vel alienæ consumptio, &c. sed mera otij sublevatio, licere; sicuti licitus est ipse ludus. Si contra, nullo modo, quia jam redirent dicta *numeris præcedentibus*.

35. Inquires: Hi ministrantes mensam, chartas, imò & aquam, vinumve, frigida, & similia ludentibus, possuntne sine onere restitutionis retinere excessum pretij, quem communiter pro dictis rebus accipiũt ab iisdem? Respondeo, probabile est posse, præscindendo ab alio inconvenienti, Ita Diana *part. 5. t. 14. res.* 36. Ratio est, quia quando quis scit valorem rei, & tamen necessitate non compulsus, nec vi, metu, dolo actus, illam majori pretio emit, judicatur excessum velle liberaliter donare: Ita Navarr. Med. Reginald. Mol. *ibidem* citati. Multò magis si res agatur inter consanguineos, & amicos. Ita autem regulariter est in casu nostro. Idem confirma ex Sà, v. Venditio, num. 1. *Qui pro re empta* (inquit) *plus justo dat sine vi, fraude, ac errore, præsumitur donare.*

§. II. *Venator, Piscator.*

1. ACcipe de his breves in legis morem Aphorismos: Animalia, quæ domino carent, qualia communiter sunt quæ consuetudinem non retinent redeundi ad dominum, sive in suo, sive in alieno fundo, vel mari capias, tametsi ibi prohibita sit Venatio, vel Piscatio, tua sunto, nec restitutioni subduntor. Ita Lessius *lib. 2. cap. 5. d. 39.* Azor. *part. 3. lib. 1. cap. 13. quæst. 2.* Rebell. *part. 1. lib. 1. quæst. 14.* Molina *d. 41. & 51.* Laymã. *lib. 3. tract. 1. cap. 5. num. 2.* Esto si justa sit lex prohibens (quæ etiam justa præscindendo à gravi aliarum rerum damno non obligat ad mortale, ex Lessio *loco citato, num. 40.* lege Castro Pal. *tom. 1. tract. 3. d. 1. p. 15. num. 6.* Dicastill. *loco mox citando, num. 303.*) Esto inquam, tenearis ad pœnam, si qua est: sed post sententiam Iudicis, & ante illam ad dicta damna vineis, segetibus, arboribus fortassis illata. Ita Layman. *loc. cit. num. 14.*

2. Pisces, Cervi, Cuniculi, uno verbo feræ venabiles in locis circumscriptis, nimirum claustris, vivariis, piscinis inclusi, ne communes credũntur. Qui temerè sine domini consensu iis molestiam ferat furti condignam mulctam; etiam in foro conscientiæ, sustinet: ita Layman. *loco citato, num. 12. & n. 18. vers. si autem.* Quòd tamen nonnemo cum Dicastill. *loco mox cit. num. 312.* & Ioseph. Ianuar. apud Dian. *p. 9. tract. 8. resol. 48.* docet idem solùm intelligi de locis circumseptis, ita parvis, ut dominus pro libitu feras ibi inclusas capere queat, non verò de locis ita vastis, etsi concludis, ut in iis feræ difficillimè capiantur, esto probabile.

3. Inter damna, quando justa est prohibitio, numeratur detrimentum, quod, qui prohibet, fortè patitur, si te animantia captante, ipse nulla, vel pauciora captaret, non verò si eodem illorum numero cum eadem facilitate frueretur.

4. Si sobolem ferarum notabiliter extinxisti, vel si aquas veneno infecisti, unde mortua sit magna piscium vis cum gravi Reipub. vel domini damno, obnoxius esto restitutioni tum spei lucri ablati, tum justæ oblectationis ereptæ, quam tamen oblectationis jactura vix compensari ab ingenuo viro velle meritò præsumito.

5. Si Princeps venationem, piscationémve prohibeat ex sequentibus causis. Primò, ne illæ fiant certo quodam tempore: ut quando feræ sunt gravidæ, vel quando nivali tempore, nimis multæ cum publico detrimento capi possunt. Secundò, ne fiant quibusdam instrumentis, aut retibus, quibus, minutissimi quique pisces cum damno sobolis multiplicandæ, concluduntur. Tertiò, ne Piscatores, Venatoresve, simul conveniunt, rixarum, ac jurgiorum grave periculum pariant. Quartò denique, ne Cives proprias utiliora Repub. munera negligant, nimirum Agriculturam, Militiam, similésque necessarias artes, legitimè esse prohibitionem existimato. Ita iidem Doctores *eo citato.*

6. Usum jam receptum, ut quilibet possit venari alieno agro, dum non sit septus, vel vitibus consitus, vel seminibus gravidus, tanquam legitimum approbo. Ita Azor. *loc. citato.*

7. Si quando ab altero vulneratur, ab altero capitur fera, si vulnus sufficiens sit, ut fera capienda insequente insuper vulnerante, ejus esto fera, secus pientis. Ita Lessius *dubio 10. & 11.* explicans a jura.

8. Si eandem Canes alterius insectentur, alterius ro capiunt, simili proportione certæ vel incertæ alterutrius Canum victoriæ, prædæ beneficium debitor.

9. Quando fera incidit in laqueum, vel rete à me ratum, si probabile fiat eam se extricaturam à la esto alterius capientis: si verò certum moraliter meas manus peruenturam, à me illam nullus auf quod enim per instrumentum apprehendo, per me prehensum fuisse censeto. Ita Mol. *d. 42.* Less. *& 50.* ubi solvuntur aliqua jura, Dicastill. *loco mox. dub. 12.*

10. Præcisis legibus municipalibus, columbæ sticæ cum ad dominum redire soleant, domini ita ut ab aliis aucupio capi nequaquam possint; nisi nullus cibus à dominis iis porrigatur, unde ab tibus fata, damnum inde emergens, sine injustitia aucupio compensetur.

Verùm, quia ejusmodi damnum rarum, & exiguum esse ex columbis consuevit, (nam propter licita columbaria reputantur. Ita Mol. Val. Reb. quos sequitur, citatque Dicastill. *lib. 2. de just. tract. disp. 9. dub. 11. num. 319.*) idcirco vix unquam ejusmodi damnum simplices columbæ alienis subiiciuntur. Non ita in apibus, & canibus nas vineas cum uvarum notabili detrimento centibus.

11. Easdem tamen columbas ad tuum columbar attrahere nisi bonis artibus, & sine fraude, exne *loc. cit. n. 28.* liceat. Meliùs autem alere, commodaque locum tuis aptare, fraudem ne vocato.

12. Quamuis Clerici, & Monachi, ne munera desint, & ob decentiam interdicta sit frequens venclamosa, hoc est, equorum, canum, accipitrumstrepitu fervens: tamen præcisis extrinsecis forte incommodis, cùm ex le gravis deordinatio nequaquasit, sub mortali ne facilè ejusmodi Clericos, & Monchos illi venationi deditos reprehendito. Ita Layma *loco citato, num. 4.* afferens Cajet. Molin. Abb. Reb. Quietam verò, quæque rarò ob honestam animi relationem ab iisdem assumitur, nulla lege ipsis interdicta esse, ne ignorato. Ita Molin. *disp. 44.* Lessius *num. 40.* Dcastill. Gaspar. Hurt. Diana eosdem citans, *part. 6. tract. 8. resol. 40.*

§. III. *Lignantes, Pascentésque.*

1. DE his quoque breves proferantur, instar Legis Canones.

Si Pascua, silvæque ad Communitatem pertinent, omnes qui ex eadem sunt, iisdem utuntur, fruuntur. Ita Molina *disp. 58. & 59.* Sotus. *lib. 4. de just. quæst. art. 4.* Lessius *loco citato, disp. 14.* Reb. *part. 1. lib. quæst. 15.* Si tamen Magistratus ob bonum publicum prohibeat, subditi non parentes ad pœnam à Iudice condemnantur: non autem in conscientia peccare, nec ad restitutionem obligari ante sententiam credunt. Ita apud Castro Pal. *loco citato, num. 6.* & Dicast. *lib.*

just. tract. 2. disp. 9. dub. 13. n. 343. præterquam, si debita eorum portione notabiliter pro conceptibus diminuerave iisdem intulerint detrimentum.

2. In dubio, an Sylvæ, atque Pascua, ad Cives pertineant, an ad Principem, non ad hunc, sed ad illos ea spectare certum esto. Ita Laym. *l. c. n.* 18.

3. Alij, qui ex ea communitate non sunt, si ligna colligant, si pascua depascant, furti criminis rei sunto, & à mortali, & restitutione excusentur, ex Molina *l.* Laym consuetudine, tacitóque consensu, quo Cives vicinis oppidis, vicinum ad quotidianos usus hæc facultas sub illud solum periculum, ut deprehensi mulctam dent. Damnum tamen extraordinarium, ac magnum facientes ab hac consuetudine, vel à probabili illa opinione nequaquam excusantur.

4. Si nemora, vel pascua sub privato alicujus sint dominio, illis, præter dominum, uritur nemo, usum tamen habent juxta proportionem eorundem in Civitate asportandam, sed secundùm pretium in eodem, ubi fixa sunt, loco, & nondum sunt secta, aut fortè sunt arida, (quæ enim singula valdè diminuunt æstimationem prudenter dimittor. Ita Mol. *d. 58. vers. quinta conclusio.*

TRACTATVS III.

De Restitutione.

CAPVT I.

Quid sit Restitutio, & quo præcepto jubeatur.

REstituere ex S. Thom. 2. 2. quæst. 62. art. 1. *Est iterato aliquem statuere in dominium, vel possessionem rei suæ.* Clarius; est *Redditio rei acceptæ, vel damni illati compensatio.*

1. Vertitur autem celebris Quæstio, An ea imperetur præcepto negativo, cujus natura est, ut obliget semper, & ad semper: an verò affirmativo, cujus est de determinato tempore obligare.

2. Præmitto breviter: Primò, præceptum affirmativum, seu, quod idem est, positivum esse de actu positivo, v. g. Assiste Sacro die festivo. Negativum esse de negatione, seu omissione actus, v. g. Ne blasphemes, Ne occidas.

3. Præmitto secundò in eo, qui ex Justitia aliquid debet, posse considerari obligationem, quam habet non retinendi rem alienam, quæ est omissio actus, & posse considerari obligationem, quam habet eandem reddendi, qui est actus positivus; verumque actum Justitia præcipit: Ne retineas alienum: & Redde domino, quod suum est. Hæc esse duo distincta, patet; nam tù debes, verbi gratiâ, reddere famam te retractando, si alium infamasti; & tamen propriè nihil aliud apud te retines. Ita positis:

4. Dico præceptum restitutionis principaliter, & per se atque adeò absolutè esse de actu positivo, adeóque esse præceptum affirmativum: esto minùs principaliter, & ratione alterius præcipiatur aliud negativum. Sic docetus Thomas *loco citato articulo 8. ad 1.* Nav. Molin. Reb. apud Layman, *lib. 3. tr. 2. cap. 2. num. 2.* contra Petr. Navarr. aliosque, est etiam contra Dicastill. *lib. 2. de justitia tractatu 2. disp. 1. dub. 5.* Ita post accuratam considerationem dicendum puto, nam alij modi loquendi, cum bene mihi perpendenti, & fortasse aliis nunquam satisfecerunt. Ratio nostra est, quia præceptum restitutionis principaliter, & per se eò tendit, ut fiat à te æqualitas Arithmetica cum domino rei ablatæ; quæ æqualitas est per omnes, ut probat idem Dicastill. *l. c. dub. 3.* contra Suarium, objectum adæquatum Justitiæ commutativæ, quæque non fit nisi per ipsam positivam redditionem; & quando idem præceptum Restitutionis imperat, ne retineatur res domini, ideo imperat, quia vult, ut à te rem non retinente eadem res reddatur domino; Nulla enim æqualitas resultaret, si rem tu non retineres, & tamen res domino non redderetur. Dixi (à te) nam si v. g. Equus ablatus fugiat ad dominum, tu per non retentionem equi, non observas præceptum restitutionis, sed solùm cessat tibi, ex defectu materiæ, restituendi obligatio.

6. Ex dictis approbare nequeo quod docet de Lugo, *tom. 1. de just. d. 8. sect. 2. num. 18.* dicens idem esse restituere, atque non retinere; Nam præter modò dicta de reddente famam, & alia, quæ dici possent, illud etiam ostendit hæc duo esse diversa saltem formaliter (quod ad nostrum intentum satis est) quia si ego intelligor quocunque tandem modo rem domini non retinere, si tamen positivè non intelligor reddere, nunquam intelligar æqualitatem Justitiæ commutativæ ponere, atque adeò non intelligar præceptum restitutionis observare: ergo &c.

7. Adde; si per de Lugo, *loco citato*, idem est non retinere, atque restituere: cur ipse ita argumentatur *ibidem*? Idem est dicere, restitue, atque dicere, non retineas: ergo restitutionis præceptum est negativū; Cur inquam, sic argumentatur? Nam profectò, si idem est sic etiam ego possem argumentari: Idem est dicere, non retineas, atque dicere, restitue, ergo restitutionis præceptum est affirmativum. Vera igitur ratio ducenda est ex fine, & intentione principali, & per se, ut dictum est &c. Et certè idem videre est in cæteris præceptis. Obligor, verbi gratia abducere equum à via, quæ est actio positiva, ne puer ibi jacens conculcetur, & ne occidatur. Obligor ad non manendum domi, quæ est actio negativa, ut audiam Sacrum die festo; & tamen nec illud præceptum de non occidendo, est affirmativum, neque hoc de audiendo, est negativum, quia nec ibi finis per se est affirmativus, neque hic est negativus.

8. Dices: Retinere alienum semper est peccatum; est enim, ut *suprà* vidimus, continua quædam ablatio rei alienæ: at manere domi, verbi gratia non est semper peccatum, sed solùm quando impedit auditionem Sacri. Ergo non currit paritas. Respondeo, nego non currere paritatem, utrumque enim, non ob aliam rationem obligat, nisi quia impedit actionem principaliter intentam; Retinere autem semper erit peccatum, quia retinere semper impedit redditionem, quid enim magis impedit redditionem, seu id, quo fiat æqualitas positiva, quàm retentio apud se rei quâ fierit debet æqualitas? Id quod non est invenire in illa mora facta domi, quæ non semper impedit auditionem Sacri, nisi in tali tempore determinato, nempe die festivo.

9. Quare ipsum retinere, non ideo semper est peccatum, quia præceptum restitutionis sit absolutè negativum; sed quia regulariter, ut dictum est, semper impedit hujus præcepti posivi de reddenda observationem: nam propterea, si non impediret, non esset peccatum, ut si retineres per aliquod tempus, quo invenire non posses dominum, &c Et rursus præceptum negativum (cujus proprium est ad semper obligare, cùm præceptum affirmativum obliget solùm pro aliquo determinato tempore) sed quia, qui non restituit, virtualiter continuat ipsam ablationem rei alienæ, siquidem non restituendo, continuatè, & veluti de novo aufert. Præceptum autem de non auferendo, id est, de furto non faciendo, negativum esse, & ad semper obligare nemo est, qui ambigat.

CAPUT

CAPVT II.

De prima radice, seu causa Restitutionis, quæ est injusta Acceptatio, seu Detentio.

§. I. *Præmittitur Regula generalis.*

1. QVamvis ad duas reducant varias restitutionis radices rectè Theologi, nos, tamen ad plures reduximus, claritatis gratiâ, *supra, init. hujus lib. 8. n. 2.* Incipimus ergo à prima, quæ est injusta acceptio.

2. Regula generalis colligitur ex Doctrina, ac DD. *mox* citandis: Qui per actionem externè injustam, ac per culpam Theologicam gravem, proximi rem accepit, statim illam totam seu totum ejus valorem restituere domino obligatur, etiamsi ea res non extet, sed quomodocunque perierit. Hoc ultimum (etiamsi non extet) maximè est advertendum in hac radice: nam in alia, quæ est ex re accepta si res non extet, sed bona fide consumpta inveniatur, non est aliquid restituendum nisi illud; in quo factus sit quis locupletior, ut mox suo loco explicabitur. Ratio autem, cur ex præsenti radice restitutio sit semper exhibenda, est quia injustitia, quâ quis alienum accepit, & ex qua oritur obligatio faciendi æqualitatem, semper remanet, donec re ipsa fiat restitutio; ergo, donec ipsa fiat, semper remanet facienda.

3. Porrò in hac Regula tot sunt, ut ita dicam, mysteria, quot verba: Primo dicitur, Per acceptionem injustam: Secundò, Externè injustam: Tertiò, Per culpam Theologicam: Quartò, Gravem: Quintò, Debere restitui statim: Sextò, Totam rem, seu valorem: Septimò: Etiamsi perierit. Sigillatim hæc si percurramus, nihil erit præterea, quod pro explicatione hujus radicis desiderandum sit.

§. II. *Per actionem injustam.*

1. CErtum est apud omnes onus restitutionis oriri solùm ex culpa contra Justitiam. Ita Reg. *loc. cit. num. 65.* Val. 2. 2. *d. 5. quæst. 6. p. 3.* Azor. 3. *p. lib. 4. cap. 9. per totum*, Lugo *tom. 1. de just. 1. disp. 1. sect. 3. n. 51.* Bon. *disp. 5. de rest. quæst. 2. part. 3. §. unic. num. 2.* aliique *passim.* Ratio est, quia sola illa inducit inæqualitatem, in rebus temporalibus, ergo sola illa ad æqualitatem ponendam obligare debet. Quare, quando quis vovit, v. g. Calicem dare Ecclesiæ, illum dando satisfacere quidem voto dicetur, sed non propriè restituere, quia tunc non operatur homo ad ponendam æqualitatem, quam ipse per iniquam acceptionem abstulit. An, non solùm Justitia commutativa, verum etiam distributiva jubeat restitutionem, *infr. cap. 4. §. 3. número 8.* explicabitur.

2. Ex hoc principio oritur: primò, ut qui eleemosynam non offert extrême, vel graviter indigenti: Secundò, qui prædictum Calicem, vel aliud quid vovit, tamen non dat: Tertiò, qui segetem, v. g. ab alio incensam non extinguit, cùm possit; in casu tamen, quo non debeat, quia ejus Custos non est, nec suæ curæ leges commendata: Quartò, qui Iudex per allegata & approbata reum justè condemnat, se verbis, aliisque modis contra charitatem exhibitis; ad nullam restitutionem obligentur; quia non peccant contra Iustitiam, sed solùm contra alias Virtutes. Idem dic, si reus, etiam legitimè interrogatus, negat veritatem, unde damnum sequatur, vel Fisco, cui cederent bona rei, vel alteri, &c. Ita Sanchez, *l. 2. in decal. c. 22. num. 22.* Bon. *disp. 1. de rest. quæst. . . part. 1. num. 4.* citans Vasquez Azor. Clavem. Reg. contra Sot. & Mol. neque enim ex Justitia commutativa Reus obligatur dicere veritatem, vel curare utilitatem illorum, &c. Alia multa similia dicentur *inferius*: Et his decidituri celebris Quæstio, An acceptio pecuniæ vel similis rei ex turpi causa, semper pariat in accipiente obligationem restitutionis; Verùm, hanc quæstionem *lib. 7. cap. 5.* ex hoc eodem principio satis, superque solvimus.

§. III. *Per actionem externè injustam.*

2. ONus restitutionis oritur solùm ex actione externè injusta. Ita Sanchez, *in consil. lib. 1. cap. 4. dub. num. 9.* Less. *lib. 2. cap. 9. dub. 16.* vide etiam de Lugo *de just. disp. 10. sect. 10. sect. 7. num. 158.* id supponentem *disp. 8. sect. 6. num. 79.* Val. Navarr. Sylv. cit. à Bann. Faust. *in Speculo Confess. disp. 4. quæst. 10.* Ratio est, quia obligetur quis ad restitutionem, debet fecisse injustitiam in altero, at hæc non fit per meram internam actionem, sed per actionem externam materialem realem. Actus enim merè sistens in mente nihil operatur exteriùs.

2. Hinc, quando quis animo, & desiderio internò, ut alius depauperetur, sumit sine ulla culpa externa veras informationes contra illum de ejus homicidio. Quando quis internè gaudet sui inimici segregem incensas ab alio fuisse. Quando Iudex profert sententiam justam contra reum suum inimicum, gaudens eum in egestatem deiici, non obligantur ad restituendum, quia ex sola interna culpa illud onus nequam nasci potest. Imò, si idem Iudex proferret injustam sententiam contra aliquem, quam sententiam postea deprehendat esse justam, ad nihil restituendum tenetur, quia illa injusta sententia non fuit materialiter & realiter injusta, sed solum formaliter, & ex conscientia interna. Pari modo, si ego furor à te vestem, quam puto tuam, sed deinde adverto esse meam, quam auferendo peccaverim ex affectu peccati injustitiæ propter conscientiam internam; tamen propter prædictam rationem non obligor ad illam restituendam: Et, si occidi feram, putans esse meum inimicum, quem occidere intendebam, non teneor ad restitutionem ex homicidio, quia actio mea externa fuit circa feram, & nullo modo circa hominem, quem externè non occidi. Vide de hoc *sup. libro sexto, capite quarto, §. tertio, num. 23.*

§. IV. *Per culpam Theologicam.*

1. CVlpa Theologica dicitur ea, quæ est contra Deo, in conscientia, quam scilicet Theologi spectare potissimùm solent: nam culpa, quam spectant Juristæ, vocatúrque Juridica, est ea, quam pro foro externo considerant, & juxta quam sententiam ferunt.

2. Theologica est duplex: Alia mortalis, venialis alia. Juridica triplex, lata, levis, levissima: lege Azor. *3. part. l. 6. c. 4. & passim.* Lata est omissio diligentiæ, quam solent in simili adhibere prudentes, diligentesque. Levis, quam solent diligentiores. Levissima, quam diligentissimi. Si quis v. g. exiens domo, relinquat ostium apertum, vel non clausum, unde fures domum expilent, dicitur commisisse culpam latam; Commisisse levem si clausum, sed ita, ut non difficulter posset aperiri; Commisisse levissimam, si claudere quidem putavit, sed non tentavit, an bene fuerit clausa, nec ejus custodiam commendavit vicinis. Porrò lata culpa subdividitur in latiorem, & latissimam; latissima, quæ etiam dicitur dolus apertus, est, cum quis omittit, vel aliquid agit animo, ut damnum, quod prævidet, alicui sequatur. Quòd si prævidet, sed non intendit, dicitur dolus presumptus, latior culpa, quæ confundi, sæpè cum lata solet, est, cùm non ponitur debita moralis diligentia, & damnum quod sequitur, sine advertentia, & prævisione sequitur. His præmissis:

3. Assero injustam acceptionem, ut pariat in foro conscientiæ onus restitutionis, debere esse Theologicè culpabilem, nec sufficere juridicè. Ita Mol. *tom. 3. d. 6[illegible] num. 2.*

Less.l.2.c.7.dub.6.n.27. Vasq. *de restit.c.2.§.2. dub.2.à n.* 1. & 2. alióque *passim*. Ratio est, quia tota obligatio restitutionis in hac radice oritur ex delicto quando cõstituitur in injusta rei alienæ usurpatione; ergo, ubi in conscientia tale delictum non committitur, nec obligatio restitutionis oritur.

4. Hinc primò; Si quis, tot cum moderamine inculpatæ tutelæ se defendat, aliquod damnum alteri faciat, non obligatur ad restitutionem. Secundò, Si Miles, ex motione obedientiæ pugnavit in bello à se prudenter & justo non obligatur in conscientia, ex Mol. *t.* 1. *d.*2. restituere dãna in prælio allata, nisi fortè, ut *infrà* dicam, restituere dãna in prælio allata, nisi fortè, ut *infrà* dicetur, ratione rei acceptæ extantis, vel in quo fuerit locupletior factus ditior. Tertiò, Si quis credens bona fide rem alienam, illam accipiat, consumátque, nec in aliquo locupletior factus sit non tenetur ad restitutionem ullam. Ratio horum est prædicta, quia tunc in conscientia non peccatur. Quare, quando communiter Doctores docent veniam culpam inducere restituendi obligationem, ideo dicunt, quia communiter lata culpa difficulter invenitur sine culpa Theologica, si tamen hæc re vera absit, obligatio non inducetur. Lege Vasquez *de rest. cap.* 2. *n.*1. *d.*2. *num.*19.

§. V. *Per culpam Theologicam gravem.*

1. Ad inducendam obligationem restitutionis, debet adesse culpa Theologica gravis, hoc est culpa in conscientia mortalis. Pro cujus explicatione, præmitto injustam acceptionem posse esse venialem ex duplici capite. Primò, ratione parvitatis materiæ, ut si quis oboli summ furetur: Secundò, ratione imperfectæ animadvertentiæ, seu imperfectæ deliberationis, ut si quis sine perfecta consideratione, quòd res sit aliena, illam accipiat, vel consumat.

2. Assero primò, Acceptionem injustam venialiter, & (propter paritatem rationis) damnificationem venialem ex sola parvitate materiæ, parere quidem onus restitutionis, sed sub veniali. Ita Sanch. *l.*2. *in Decal. c.*23. *n.*6. aliique, contra Vasq. *de restit. cap.*2. §.2. *n.*20. & 25. Ratio est, quia ni restitueres, detineres rem alienam, invito domino: sed quia solùm retineres rem levem, non nisi leviter peccares.

3. Assero secundò, Ex injusta rei, quantumcunque gravis acceptione, seu damnificatione veniali, ratione indeliberationis, non oriri obligationem restituendi sub mortali, imò satis probabiliter nec sub veniali. Ita Sot. *lib.*4. *de Just.q.*7. *ar.*2. Sà, *v. Restitutio*, Less. *l.*2. *cap.*7. *dub.*6. *num.*17. Sanch. Less. Henriq. apud Dicast. *l.c. dub.*2. *nu.*56. contra ipsum Dicast. alióque *num.*49. Ratio fundamentalis est, quia actus moralis imperfectus, qualis est indeliberata acceptio, non potest esse causa obligationis mortalis perfectæ, qualis est obligatio certa quæcunque, & præcipuè, qualis est mortalis obligatio restituendi materiam gravem: Ecquæ enim proportio esset, si per actum factum à semidormiente, cui assimilatur, qui minùs deliberatè agit, obligareris ad subeundam pœnam gravem, sub oneris certo peccati mortalis? Confirmo, quia ex Sanchez, *lib.*4. *in Dec. cap.* 1. *num.* 18. & Suarez *tom.*2. *de Relig.*1. *de essentia voti, cap.* 6. & *lib.* 2. *de juram. c.*7. neque promissio facta homini, neque votum factum Deo, nec juramentum, nec præceptum Superioris, si procedant ex imperfecta deliberatione, induunt obligationem ullam, ne venialem quidem: ergo neque injusta acceptio, pari modo ex imperfecta deliberatione procedens.

4. Ex hac conclusione sequitur: Qui subita ira permotus per actionem malam tantum venialiter hominem occidit, non obligari ex Lessio, *l.*2. *c.*2. *num.* 28. ad ullam restitutionem: Qui per negligentiam venialem sinit segetem proximi comburi: Qui famulus per similem levem negligẽtiam relinquit fores domus Domini apertas, unde fures domum expilent: Qui custos nemorum, vineæ, vectigalis per levem culpam non rectè custodit, & similes, non obligari ad restitutionem, quia supponũtur solùm venialiter peccasse, unde tantum onus certæ obligationis sub mortali nequit progigni. Advertè tamẽ perdiligenter, negligentiam, quæ in uno genere actionis, est leviter culpabilis, esse gravem in alio, ut *superiùs lib.* 1. *cap.*3. §.7. *v. Depositum*, per aliam occasionem explicuimus. Qui alterius famam gravem tollit, per inadvertentem venialiter locutionem, ita etiam se habere, nonnulli apud. Less. *l.*2. *c.*11. *d.*22. *num.* 118. affirmant: nam solùm ad restituendam famam eum tunc solùm obligãt ex virtute Charitatis, cùm commodè potest. Verùm, an ex alio capite is obligetur ex Justitia, dicetur *l.* 9. *cap.*3. §.3. *num.*8.

5. Assero tertiò: Eum, qui post multa furtula tandem per ultimum attingit materiam notabilem, obligari sub mortali ad restitutionem. Ratio est, quia tunc detentio tot furtulorum simul unitorum, est detentio quantitatis notabilis, atque adeò mortalis, ut *suprà* vidimus; quare non est mirum, si stante assertione prima, & secunda, stet hæc tertia, in qua supponitur detentio perfectè deliberata rei notabilis: vide quæ dixi, cùm *de furto, c.*3. §.1.

6. Sed ecce hîc insurgit molesta objectio: Furetur quis modica, illáque consumat, quibus consumptis, non advertens ad præterita furtula furetur aliquid etiam modicum, quod item consumat, sed postea advertat illa furtula cum hoc ultimo conflasse quantitatem notabilem, ac ipsum notabiliter proximo nocuisse, certè hunc teneri ad restituendum sub mortali, quia notabiliter proximo nocuit, fatentur omnes, & tamen nulla præcessit culpa mortalis: ergo contra assertionem secundam, aliquando à peccato veniali mortalis obligatio oriri poterit.

7. Respondeo propter hoc argumentum concedunt nonnulli (ut concedebat P. Joseph à Costa amantissimus præceptor meus in Theologicis, *in suis manuscriptis de Just. & jur. hic*) ex veniali posse non rarò procedere obligationem restituendi sub mortali. Sed minùs apta concessio, si enim id semel concedas, principium illud satis commune jam destruitur, quòd ex actu veniali; seu levi propter improportionem, oriri nequeat gravis obligatio. Nonnulli dicunt, tunc oriri obligationem ex detentione mortali: sed nihil dicunt, quia possumus supponere illum statim, atque advertit, velle restituere; ergo tunc nulla aderit culpa retentionis. Nonnulli denique cum de Lugo *tomo primo, de justit. d.* 8. *sect.* 5. *num.*69. docent tunc obligationem sub mortali oriri ex contractu id est, ex consensu implicito, nam quando quis committit furtula, cõsentit velle subire pœnam necessariò, & essentialiter illi connexam, id est, pœnam restitutionis illius materiæ ablatæ: cùm igitur nunc advertat esse materiam notabilem, ex illo consensu obligatur omnia reddere; sicuti, qui promittit Julium unum per diversas vices alteri, debet omnes, si notabilem conflent quantitatem sub mortali tradere. Sed nec responsio sedet; nam, præter cætera, omnes Authores, *sup. hoc c.*2. §. 1. *n.*1. docent hanc radicem injustæ acceptionis fundare obligationem restitutionis formaliter, & immediatè ex ipsa culpa, nec recurrunt ad consensum implicitum, qui certè etiam adest in omni injusta acceptione cujuscunque gravis quantitatis, nec multò minùs recurrunt ad pœnam: obligatio enim restitutionis in fure non est propriè pœna, sed morale debitum inducendi æqualitatem, &c.

Facilior ergo solutio hujus difficultatis sit hujusmodi: Stet, etiam hunc non obligari ad restitutionem sub mortali ex vi præteritarum acceptionum, quæ omnes supponuntur veniales. Quid inde? Restituat statim, nec unquam mortaliter peccabit; si autem statim restituet, non dicetur obligationem mortalem restituendi à se contractam extinxisse, nunquam enim illam hactenus contraxit, ut dictum est; Sed dicetur præcavisse, ne incideret in mortalem obligationem, si retinuisset

nuisset quantitatem ex multis minutis collectam, atque adeò notabilem. Quòd si non restituet statim, consurget obligatio gravis sub mortali, non quidem ex acceptionibus, quæ omnes fuerunt veniales, sed ex retentione, quæ nunc juncta cum antecedentibus incipit esse retentio materiæ notabiliter nocivæ proximo; atque adeò mortalis, & inducens restitutionis obligationem sub mortali.

An culpa levis externa, sed interne gravis, pariat obligationem restitutionis?

8. Consequitur ad prædicta celebris illa Quæstio, An culpa levis cum intentione interna graviter nocendi inducat onus restitutionis? Verbi gratia, Diligentiam adhibuisti, nè, dum feram venaris, hominem occideres, diligentiam; inquam, sufficientem ad vitandum peccatum mortale, non verò illam, quam diligentiores ponere solent: nam propterea peccasti venialiter, an, si huic levi omissioni addas animum occidendi hominem; si ibi fortè adsit, & de facto occidatur, tenearis ad restitutionem ex homicidio?

9. Respondeo, Si ille animus nocendi graviter adjungatur actioni venialiter malæ, imò etiam malæ mortaliter, quæ actio ex se non sit contra Iustitiam; certum est, eam non inducere onus restitutionis, imò neque irregularitatis. Ratio est, quia, ex dictis, ejusmodi onus, ut & irregularitas, nonnisi ad actionem injustam consequitur. Hinc Iudex, licèt ex odio gravi damnet reum; & qui cum moderamine inculpatæ tutelæ (licèt ex animo, & intentione graviter nocendi) occidat aggressorem, non incurrunt onus restitutionis, nec irregularitatē; quia ejusmodi condemnatio, & defensio nullo modo sunt actiones contra Justitiam, ne leviter quidem. At si ille animus adjungatur actioni, quæ ex se sit, licèt leviter contra justitiam, ut est in exemplo allato *num.* 7. nunc profectò magna quæstio est, an tale onus inducat.

10. Et præter casum propositum afferri solent alia exempla: Ponis venenum in loco remotissimo à convictu hominum, ponis tamen eo animo, ut si illuc accedat Petrus tuus inimicus, illud sumat, & occidatur, præparatio veneni est actio externa cōtra Iustitiam, sed quia est in remotissimo loco, ad summam non erit ex se nisi venialis culpa, imò, sæpissimè nulla, quia certò moraliter in illum locū nullus hominum judicatur penetraturus. Alapam levis dedecoris impingis adolescentulo, eo tamen animo, ut ex concepto fortè dedecore adolescens moriatur. Quatuor abolos furaris ab avaro, ea tamen intentione, ut fortè ex mœrore amissæ pecuniæ, is conficiatur. Quæstio est, an ponens venenum, An alapam impingens, An obolos surripiens cum illa intetna voluntate graviter proximo nocendi, peccent ita contra justitiam, ut, si de facto sequatur mors, sint rei restitutionis & irregularitatis?

11. Esse restitutionis reos censent nonnulli; ita de Lugo *tom.* 1. *de just. d.* 8. *sect.* 6. *à num.* 74. aliique ab ipso cit, non esse censent alijsita Lessi. *l.* 2. *c.* 9. *dub.* 16. *numero* 113. Sanchez *lib.* 1. *cons. cap.* 4. *dubit.* 5. *numero* favétque *libro* 3. *cons. capite* 1. *dub.* 49. *num.* 6. *& prædicto libro* 9. *cap.* 3 *dub.* 1. *&* 2. ego certè aliud dicendum puto, de Irregularitate, aliud de Restitutione.

12. Assero enim primo, Prædictos incurrere Irregularitatem, uti insinuavi *suprà*, *cùm de Homicidio*, *libro* 6. *cap.* 4. §. 1. *num.* 6. Ratio est, quia, ut *ibidem* notavi, irregularitas est inducta à sacris Canonibus contra Homicidium voluntarium, seu volitum, ac aliquo tandem modo causatum, seu, ut ita loquar, occasionatum. At omnes prædicti si faciant ea, quæ leviter, & ex se insufficienter, imò rarò, vel rarissimè influant in homicidium, dicuntur voluntariè cōcurrere ad occasionem, licèt, ut dico, per actionem ex se sola homicidium non sufficientem: ergo non est, unde irregularitatem effugiat, si homicidium reipsa sequatur, vide omnino locum citatum.

13. Assero secundò, Eosdem non incurrere obligationem restitutionis ex homicidio, vel quocunque alio damno, licèt secuto. Ratio est, quia, quoad restitutionem, non adsit lex, nulla humana peculiaris, solùm est standum Jus ipsum naturale. At hoc non obligat ad restitutionem, nisi quando quis per suam actionem physicè vel moraliter est absoluta, & sufficiens causa horum, seu damni, ut *sup. l.* 6. *c.* 4. §. 1. *n.* 3. vidimus. Cùm autem quando ipsa actio externa levis ex se est, ac leviter, ut plurimùm, ex sua conditione influit in damnum, fit causa absolutè influens Physica, vel moralis, sed ad summum satis diminutè, & imperfectè, cum tota causæ non est æquum, ut gravis obligatio adsit: consequens est, ut etiamsi fiat animo graviter nocendi, non obliget ad restitutionem.

Quod autem ejusmodi actio non sit absoluta, & sufficiens causa, etiamsi adsit ille animus, probatur manifestè, quia ille internus animus nihil adjuvat ipsam actionem externam; ergo si ex se actio causativa sufficienter deficiens ni non est, nihil, quoad hoc, adjuvabitur ab animo, & consequenter semper remanebit non causans obligationem ex se homicidium, vel damnum: ac propterea remanebit libera ab onere restitutionis, sicuti erat ante animum.

14. Dixi (quod ad hoc) nam ab interna intentione graviter injusta in affectu, ultrò concedo illam evenire ex se levem actionem denominari graviter malam, injustam: sed quia onus restitutionis, non sequitur ad actionem injustam injustitiâ internâ, sed externâ, nihil cernos; Ex qua doctrina omnia argumenta contraria à docto Theologo facilè dissoluentur.

§. VI. *Statim.*

Restitutio ex delicto quomodo statim obliget?

1. Assertio prima: Omnis Debitor ex injusta acceptione, & universim ex delicto, atque adeò damno dato, tenetur restituere, quam primum, sine non valdè notabili incommoditate, potest. Quæ hæc esse debeat, ut excuset à restitutione, dicemus *ferius*, *tract.* 4. *cap.* 1. §. 9. Quòd si possit, & nullam habens legitimam excusationem, de qua *infrà*, non restituat, non solùm peccat mortaliter, ut certum est, quia ob continuatā quadam obligatione, sed etiā tenetur in conscientia solvere omne lucrum, quod cessat, & damnum, quod emergit Domino ex ea mora, (quæ certè tunc est culpabilis (ita Molin. *t.* 3. *d.* 724. *& passim*, quia secùs non fieret æqualitas cum proximo: Cùm enim hic ex sua culpa non solùm fuerit privatus re principali, sed etiam sit passus illud interesse, utrumque meritò, erit restituendum.

2. Iam verò, pro iis, quæ *mox* dicenda sunt præverte, hoc interesse aliud esse ordinarium, aliud extraordinarium; Ordinarium oritur, quando res ipsa pluris, v. g. valet uno tempore, quàm alio, sive quia res intrinsecè crescat; Vt pluris valet equus, adultus, quàm pullus; sive quid ab extrinseco crescat ejus valor, ut frumentum pluris valet mense Maij, quàm Augusti. Si priveris ergo hoc lucro, diceris pati interesse, seu damnum ordinarium. Extraordinarium oritur, quando advenit lucrum ex extraordinaria creditoris opera, seu ex ejus negotiatione; centum, v. g. aurei, si eos negotiationi exponat, pariunt alios quinquaginta: quare si priveris hoc lucro, diceris pati interesse extraordinarium, seu, ut communiter loquimur, interesse ex damno emergente, vel lucro cessante.

3. His positis, Inquires: Vt debitor ex delicto obligetur in cōscientia ad restituendum interesse, opúsne est, ut præcedat monitio, qua creditor dicat debitori, se ipsum causâ ejusmodi damnum pati?

Respondeo, quod ad praxim rarò locum sortiens hæc quæstio in casu injustæ acceptionis, vel damni (quamvis sæpissimè locum habeat in restitutione ex contractu

tractu, de qua mox *n.6.*) nam tunc regulariter creditor nescit, quinam rem suam surripuerit; quòd si sciat, non habitur facilè locus monitionis; immò, si deesse, prudenter existimare poterit creditor suam monitionem non profuturam, unde semper debitor debebit quamvis non admoneatur debitor tamen totum damnum interesse solvere sive ordinarium, sive extraordinarium, quia totius causa injusta ipse est: verùm, si suppeditas in aliquo casu creditori cognitum esse furem posse facilè illum admonere, & adesse spem proficiendi, nonnulli asserunt adhuc debitorem obligari ad totum quodcumque interesse. Ita Petrus Navarr. *l.13. de rest. cap.2.* num.81. Mald. *2.2. tract.5. dub.12. dicto 3. q.2.* Dian. *p.1. tr. de contr. res.87.* Dic. *l.2. de just. tr.2. d.2. dub.5. n.113.* quamvis non admoneatur debitor tamen totum damnum interesse creditor subit ex culpa ipsius debitoris, qui injustè accepit. Nonnulli solùm obligari ad restituendam rem ipsam ablatam, ejúsque ordinarium interesse, non verò extraordinarium. Ita Azor. *t.3. l.5. c.4.* q.2. de Lugo *tr.1. de just. d.18. sect.2. n.32.* Ratio est, aiunt, quia si potest creditor monere, & non monet, ipse est causa sui interesse, nam debitor non tenetur ad omne damnum undecunque proveniens, sed ad damnum, quod necessariò sequitur ab ipso, nec facilè potest tolli: at in casu nostro facilè potuisset creditor admonere, si debitorem monuisset. Adde, si potuit admonere, & non admonuit, præsumitur remisisse hoc lucrum, quod est extraordinarium, &c. Vtraque sententia est probabilis.

4. In hac posteriore unum advertas: Si enim debitor ipse esset dispositionis, ut etiamsi præmonitus fuisset, non solvisset, obligaretur ad totum interesse, quia tunc ipse creditor non esset verè, & re ipsa sui interesse causa non monendo, cùm non potuisset impedire: sed ipse debitor sic malè dispositus: quòd si dubius esset an monitus solvisset, solvat (ait de Lugo. *ibid. num.33.*) partem pro ista dubij.

5. Assertio secunda: Omnis debitor ex delicto, licèt, quando excusatur ob paupertatem à restitutione, excusetur etiam à peccato, non restituendo, non tamen excusatur ex Leg. *l. mox citando*, à restituendo (quando potest) dictum interesse, ordinarium, & extraordinarium, quod ex hac mora, quamvis nunc inculpabili patitur creditor; Explico, sit, qui, v.g. furatus sit centum à te, qui postea incidat in summam paupertatem, hic certè, constàte paupertate, excusatur à solvendo ea centum: at refloreſcente fortuna, non solùm habebit centum restituere, sed omne etiam interesse, quod tu fortè passus es. Ratio est, quia, ex Leg. *l.b.2 cap. 16. num. 32.* totum istud damnum creditoris oritur ex delicto, & injuria præterita, quare, licet ipsa mora in se culpabilis tunc non sit, fuit tamen culpabilis in radice: quare omnia damna, quæ, vel immediatè, vel mediatè ex injuria præterita procedunt, obnoxia sunt restitutioni, ob injustitiam primò positam. Una tamen est observanda limitatio. Quando enim, post furtum, quis incidit in extremam, vel gravem necessitatem, & rem furto ablatam, adhuc in specie extantem in dicta necessitate consumpsit, (in qua necessitate potuisset illam rem licitè surripere, nec sufficeret, eam sibi mutuare cum obligatione eam, ejúsque interesse suo tempore reddendi, ut explicuimus, *suprà, tract.2. cap.6. §.2. num.2.*) tunc non obligatur nisi ad restituendam rem, & illud solùm interesse ordinarium, & extraordinarium correspondens tempori antecedenti dictam necessitatem, non verò interesse correspondens tempori talis necessitatis. Ita Cabero Palaus, *de justit. cummutativa, d. 1. part.17. §. 10.* contra Layman, & Molin. *ibidem* cit. Ratio est manifesta, quia tempore gravis necessitatis, veluti de novo accipit sine culpa, unde non potest obligari ad interesse correspondens huic tempori, quando in accipiendo non delinquit: Quòd si rem ipsam principalem debet cum interesse præcedentis temporis reddere, non est ex vi hujus acceptionis hujus temporis, sed ratione primæ, quæ fuit cum delicto, ut diximus, & semper manet, obligárque, donec fiat æqualitas, &c. Immò *suprà, ibidem, num.3.* diximus, non esse improbabile, rem ipsam totam surreptam antea, sed consumptam tempore extremæ, vel gravis necessitatis, non esse necessariò restituendam.

Restitutio ex contractu quomodo obliget statim.

6. Id locum exposceret suum paulò *inferiùs*, sed quia est præcedentibus affine, hìc tractandum meritò suscipio.

Regula universalis: Debitor ex contractu, verbi gratiâ, ex mutuo, emptione, venditione, emphyteusi, &c. statim, atque advenit terminus in contractu præfixus, tenetur (nisi adsit legitima excusatio, de qua *infra, tract.4. cap.1. § 9.*) solvere, quod alteri debet; etiamsi à creditore non admoneatur; nam dies solutionis interpellat pro ipso creditore; ni solvat, obligabitur in conscientia ad omne alterius interesse, *mox* §. 7. distinctiùs explicandum. Quòd si terminus nullus præfixus fuit, tempus solutionis erit, quando creditor non impeditus petet: nam si ex aliquo impedimento non potest petere, terminus erit, qui prudenter judicabitur esse de ejusmodi creditoris intentione rationabili. Ita Molina *tractatu 3. disp.724.* Ratio, quæ probat in dicto termino debere fieri solutionem rei principalis, est, quia sic est ex pacto explicito, vel implicito inter creditorem, & debitorem constitutum. Ratio verò, quòd secùs obligabitur debitor ad interesse, est, quia, id inducit mora culpabilis debitoris; æquum enim est, ut ex culpa ipsius, damnum non patiatur creditor. Id in omnibus contractibus verum habet. Nam, licèt in venditione, & emptione sit per leges positivas quædam exceptio, quâ emptores, vendentésque pro mora culpabili non teneantur ad totum damnum emergens, & totum lucrum cessans, quod uno vocabulo non appellamus *interesse*, sed solùm ad immediatum ex ipsa emptione, vel venditione proveniens; tamen, quia probabile est cum de Lugo *tom.1. de Justitia, disput.18. sect.2. num.28* non obligare has leges in foro conscientiæ, esto, obligare teneat Molina, Covar. apud eundem *num.27.* ideo nos de hac exceptione non laborandum duximus.

7. Porrò, quatuor sunt in prædicta communi Regula pernotanda: Nam primò, si nulla culpa adsit in debitore, vel certè solùm adsit culpa Theologicè venialis, non est is obligandus sub mortali ad restituendum, nec interesse ordinarium, nec extraordinarium. Ita de Lugo *disp.18. sect.2. num.35.36.& 37.* multos citans, & praxim, &c. nam propterea modò dictum est (quia id inducit mora culpabilis) quare, si emisti centum modios tritici mense Ianuarij, & sine culpa mortali distulisti restitutionem pretij usque ad mensem Maij, quando cétum modij pretio majori venduntur, non obligaris, nisi ad valorem mensis Januarij: idem, si ex pecunia, quam reddidisses creditor mense Maij, quodcunque lucrum acquisivisset. Ratio est, quia nulla culpa, vel sola venialis parere non potest, modo *suprà* explicato, obligationem mortalem. Excipe, nisi in contractu appositum fuerit pactum solvendi interesse etiam ex mora inculpabili: tunc enim debitor obligabitur ex dicto pacto, quod certè licitè apponi potest, si debitor verè liberè illud apponere, velit, vel si creditor hoc gravamen aliqua compensatione emat à debitore. Ita idem. *disp.21. sect.1. num.23.*

8. Secundò: Non assentior aliquibus excusantibus viros nobiles, quando præfixo tempore etiam cum culpa, non solvunt emptas merces mercatoribus, quibus propterea cesset lucrum, & damnum emergat non assentior, inquam, nam posito, quòd verè sunt in culpa, non solvendo, necessariò consequitur, ut ad omne illorum interesse resarciendum obligentur. Satius est igitur, tum hos nobiles, tum cæteros omnes excusare, vel ex implicito consensu mercatorum, de

quo *n. sequenti*, vel probabiliter ex eo, quòd ementes de dicto interesse à mercatoribus non sunt admoniti, de quo *n.*10. dicam.

9. Tertiò: Terminus in ejusmodi contractibus præfixus non debet sumi metaphysicè, sed more communi humano & moraliter. Hinc plerumque excusatur debitor, ex de Lugo *t.* 2. *de Just. t.* 18. *sect.* 2. *num.* 38. à restituendo interesse creditori, non solùm quia dilatio solutionis non fuit peccatum mortale contra Justitiam, sive ob impotentiam solvendi, sive ob inadvertentiam, vel oblivionem: sed etiam quia debitor, ob bonam fidem putavit non esse creditorem, graviter invitum pro modica illa, & morali dilatione, cùm in praxi non soleant urgeri ita debitores, ut ipso præfixo die solvant, sed cum aliqua benignitate: credere item plerumque potuerunt debitores, dum creditores scientes, & potentes exigere, tamen non exigunt, non esse graviter invitos ad præditam dilationem. Nota illud (potentes) & vid *infrà, tract.* 4. *c.* 1. §. 6.

10. Quartò: supponamus esse invitos creditores ad dandam dilationem solutionis, dubitari solet de damno extraordinario, hoc est, de cessatione lucri, & de damno emergente: An scilicet debitores ex contractu, ut obligentur in conscientia ad solvendum creditoribus hoc interesse, ex mora culpabili, debeant fuisse priùs admoniti à creditoribus dicentibus, verbi gratia, solve mihi centum aureos debitos nunc ex censu, secùs meas negotiationes exercere non potero, quantum lucrum tu debebis.

Respondeo, negant aliqui ejusmodi monitionem debere præcedere ad hoc, ut obligetur debitor ad prædictum extraordinarium interesse: sic Petr. Navarr. *lib.* 13. *de rest. cap.* 2. *num.* 181. Dian. *p.* 1. *tr. de contract. resol.* 87. Aliqui affirmant præcedere omnino debere. Sic Azor. *t.* 3. *l.* 5. *cap.* 4. *q.* 3. de Lugo *t.* 1. *de Just. d.* 18. *sect.* 2. *num.* 32. Utrumque probabile propter easdem rationes quæ in fortiori casu, qui supponit injustam acceptionem, dictæ sunt *sup. n.* 3. sed superaddatur hîc etiam id, quod *ibidem* adverti *num.* 4. & nos quidem affirmantem sententiam amplexabimur *infra jus. cap.* 8. §. 3. *n.* 9. excepta consuetudine mercatorum, &c.

Restitutio ex re accepta, qua ratione obliget statim?

12. Id etiam, ut tota hæc materia de mora solvendi absolvatur, hîc erit decernendum.

Regula universalis ex Doctoribus, *suprà in toto hoc* §. citatis: Si quis rem bona fide acceptam advertit esse alienam, statim atque advertit, debet domino sine mora tradere, vel rem, si extet, vel si consumpta est, illud in quo is, qui accepit, factus est ditior, ni tradat, erit in mora, & obligabitur ad restitutionem, etiam secuti interesse ordinarij, & extraordinarij. Hæc regula constat ex dictis hîc prudenter appliacandis. Quare videndum, utrùm mora sit culpabilis, an inculpabilis: utrùm creditor possit censeri rationabiliter invitus, an consentiens: utrùm dilatio sit modica, an magna; &, his perpensis, decernenda erit obligatio restituendi, sive quod extat, sive illius interesse juxta modò dicta.

12. Solùm perdiligenter adverte, moram non esse hîc mensurandam à tempore, quo accepta res est; illa enim acceptio, ut hic supponitur, non fuit peccaminosa; sed à tempore, quo quis incipit advertere non esse suam, vel quo incipit rationabiliter dubitare: nec adhibet diligentiam inquirendi veritatem, ut diximus *l.* 1. *in dec. cap.* 3. §. 7. *v. Restitutio*. Præterea non esse considerandum interesse, quod fortè provenit creditori ex re accepta absolutè, sed ex re accepta, quæ quando advertitur esse aliena, extet, vel extet aliquid, in quo debitor factus sit ditior. Nam si nec res extet, nec aliquid, in quo is factus sit locupletior, nihil debebit, ut mox *cap.* 3. explicabitur.

13. Si eveniret casus, quo dominus sciret rem suam, vel id, in quo ex re sua factus es ditior, apud te esse, & posset te de interesse, quod patitur admonere, nec monere curaret, An obligareris ad dictum interesse? idem dic, quod doctioribus *n.* 3. de injusta acceptione injustáque retentione, quia jam in casu, de quo loquimur, incipis esse injustus detentor.

14. Pari modo, si debitor fuisset priùs in mora restituendi, posteà verò in culpa, recurreret dicta data *n.* 5. quâ nimirum esset obligatus ad restitutionem interesse respondens tempori, in quo fuit in culpa, non verò respondens tempori inculpato.

§. VII. *Totam rem, seu ejus valorem.*

2. SI quis quid injustè accipiat (idem dic, si damnum inferat) debet sine controversia illud reddere, hoc est, non solùm rem ablatam, verùm etiam totum interesse modo dicto *in* §. *præc.* & modo debito explicando. Ratio est, quia secùs, non inducitur æqualitas, &c.

2. Petes: Vltra restitutionem rei, debéne reddere aliquid pro injuria, quam quis facit furando? Respondeo; præscindendo à contumelia, vel alio capite, cùm ex ipsa injuria exhibita in usurpatione rei alienæ nihil debeat, saltem ex usu, rectè notat Dicastill. *l.* 2. *just. tr.* 2. *d.* 2. *d.* 6. *n.* 122. vide etiam *d. n.* 124. Si quid deberetur, esset petitio veniæ, quæ cerè, vel non solet exigi à nomino, vel facilè remittitur, modò tamen suam ipse recuperet.

3. Et quidem si res ablata extet, vel impermista, ut facilè discerni queat, non est dubium, eandem debere restitui, etiamsi ejus pretium quomodocunque creverit. Ratio est, quia quando res crescit, domino crescit, enim fur non sit dominus rei ablatæ, nec potest esse augmenti: seu ejus valoris. At si res non extet, tunc debebit fur reddere ejus valorem. Sed ecce difficultas. Quæ enim ratione is erit expendendus? Permolesta res est, & molestius redidere, magisque implicitum plures distinctiones atque subdistinctiones Theologorum. Lege Mol. *t.* 3. *d.* 725. Less. *l.* 2. *cap.* 12. *dub.* 16. Bon. *d.* 1. *de rest. q.* 3. *p.* 11. de Lugo *t.* 1. *de just. d.* 18. *sect.* Dicastill. *lib.* 2. *tr.* 2. *d.* 2. *d.* 3. Castro Pal. *disp. de just. in genere, p.* 24. §. 9. aliósque ab ipsis citatos.

4. Ego, ut distinctè procedam, præmitto, rem aliquam posse, vel intrinsecè, hoc est, in se, hoc pullus equinus adolescat, & deinde senescat. Vel extrinsecè, ut si triticum nunc valeat singulis modiis tres aureos, deinde ob multitudinem emptorum, sit contrà. Hoc posito, figura hunc casum: Petrus furatur Antonio mensuram tritici mense Augusti, cujus legitimum valor erat trium aureorum, verùm, paulò post ejusdem tritici valor, hyemis nimirum tempore, crescit ad sex aureos, mense denique sequenti Junij pretium decrescit, rediitque ad aureos tres, imò ad minus. Idem possem dicere de pullo equi, qui primo tempore valebat, v. g. decem aureis, secundò intrinsecè crescens, quia factus est equus, valuit viginti, triginta, &c. Denique quia senescit, iterum redit ad decem, imò ad octo, ad quinque, &c.

5. Vt ergo decernamus, quantum debeat Petrus Antonio, quando ablatum triticum, vel equum consumpsit, vel vendidit, diligentissimè considerandum est, quonam tempore consumpsit, primóne, secundo, an tertio ex dictis? Ni sic distinguamus, confusa nimis erit & intricata tractatio.

Petrus rem ablatam consumit primo tempore.

6. Petrus triticum prædictum consumpsit, vel vendidit, vel alienavit, primo illo tempore (nempe mense Augusti, quando valebat tribus aureis, est distinguendum, & videndum, An Antonius esset venditurus, vel consumpturus primo eodem tempore, an secundo, an tertio. Si primo non est difficultas, nam clarè Petrus non damnificavit Antonium, nisi in illo valore currenti, id est, in tribus aureis, tres igitur aureos debebit.

7. At

7. At si Antonius triticum illud erat venditurus tempore secundo, hoc est, hyeme; quando pluris valebat, quàm tritico per hyemem caruit, illud emit majori pretio, v.g. sex aureis, totum hunc valorem, hoc est, sex aureos debebit Petrus fur (deductis expensis) reddere. Ratio clara est, quia in toto hoc majore pretio damnum recipit, causâ furis, Antonius.

7. Quid, si esset dubium, An venditurus tunc esset? Respondeo pro ratione dubij (id quod, omnibus circumstantiis à prudenti expensis, erit decernendum) parcum reddat.

8. Quòd si non erat venditurus, nec loco illius aliud emturus, sed erat ipsemet Antonius consumpturus, vel certè amicis in liberale munus donaturus, quod, quia illo caruit, nec consumpsit, nec amicis donavit: puto adhuc Petrum debere reddere pretium illud maius, quod scilicet eo tempore hyemis tempore, quo Antonius consumpturus, vel donaturus erat. Ratio est, quia Petrus injusta causa fuit, ne Antonius re sua sive pro se, sive pro amicis uteretur: ergo debet reddere, quanti valebat tunc ille usus, valebat autem pluris, id est, sex aureis, ut supponimus. Quod dictum est de tritico, dic de pullo equino; si illum vendidit fur primo tempore, sed dominus erat vel venditurus, vel donaturus amico, tempore illo secundo, quo equus adolevit: par enim est ratio ac de tritico, & de cæteris.

Solùm adverte expensas necessarias, quia in alendo equo vel etiam in servando tritico, verè fecisset Antonius, posse à Petro, qui eas fecit subduci à restitutione, quia secùs, quandoquidem has Antonius non fecit, ut supponimus, plus haberet, quàm quod exigit damnum sibi illatum; excipe, nisi sint compensandæ cum usu, quam ex equo, verbi gratiâ, fur accepit, ut ex se patet.

10. Denique: Si Antonius erat venditurus, consumpturus, donaturus, &c. illud triticum, vel equum tertio tempore: nempe, quando minus res sua erat valitura Petro, qui rem consumpsit primo illo tempore minoris pretij, nihil aliud debebit, nisi pretium illius primi temporis, atque adeò tres aureos. Ratio est, quia, ex una parte dominus non est passus interesse ullum; nam servaturus erat rem, usque ad illud tempus minoris pretij: & ex alia parte, cùm fur obligetur reddere rem; vel rei pretium, quantum est eo tempore, quo ipse consumit: (tunc enim fur propter injustam consumptionem fit onus restituendi rei valorem) obligabitur ad pretium illud primi temporis, quando injustè consumpsit. Quòd verò intercurrens illud maius pretium medij, seu secundi temporis nihil urgeat contra furem in favorem Antonij, dicetur mox in simili *n.* 19. & 20.

11. Quoniam verò tum hîc, tum deinceps dicemus (sibi dominus esset servaturus, venditurus, &c.) Inquiro, An credere debeam domino dicenti, se fore servaturum; Respondeo, in rigore te non obligari, quia præsumere potes dolum. Erunt igitur considerandæ conjecturæ, quibus talem veritatem expiscari certò possis. Quod si certò non possis, sed adhuc vigeat dubitatio, recurrendum ad proportionem inventæ, vel non inventæ veritatis, seu ad ratam dubij, ut modò dixi *n.* 8.

Petrus rem ablatam consumpsit secundo tempore.

12. Quando Petrus fur consumpsit, vel alienavit rem secundo illo tempore, quo res creverat in pretio, verbi gratiâ, tritici mensura valebat sex aureis, equus viginti; sunt rursus distinguenda tria illa tempora, quibus Antonius rem suam vendidisset, vel consumpsisset, vel donasset, uno verbo, de re sua disposuisset.

13. Si ergo disposuisset primo illo tempore minoris pretij, dico probabilissimum, imò certum mihi videri, deberi à Petro totum valorem secundi temporis, atque adeò sex aureos pro mensura tritici, viginti pro illo equo, restituere. Ratio mihi manifesta est, quia illa res dum existit impermista in medio illo tempore, domini est, non furis: ergo si fur tunc consumpsit, vel vendidit, rem alterius consumpsit, vel vendidit, certè per injuriam factam domino: ergo, utpotè pretium alienæ mercis, sibi retinere licitè non potest, sed omnino restituere debebit. Et sicuti, si eo tempore majoris pretij Petrus vellet à peccato furti se liberare, & adhuc res aliena apud se extaret, domino reddere deberet totam eandem rem; quomodocunque, sive intrinsecè, sive extrinsecè auctam, quia res crevit pro domino, non pro Petro: ita posito, quòd eodem tempore iniquè consumit, vel distrahit, alterum tantùm in æquivalenti opus restituere,

14. Quòd si disposuisset Antonius de re sua secundo eodem tempore majoris pretij, pari, imò potiori jure Petrus debebit valorem hunc majorem reddere. Ratio est clara, quia, dum ipse tunc consumpsit, damnum husus valoris Antonio intulit.

15. Denique si Antonius disposuisset de sua prædicta re in tempore minoris pretij: adhuc majus ipsum pretium dictum *n.* 13. debebit Petrus. Ratio est, quia, dum fur injustè destruxit rem tempore, quo valuit majori pretio, contraxit ex debito obligationem reddendi illam, quantum tunc valebat, tota enim, ejusque totus valor erat domini, & ex alia parte rem fore à domino conservandam pro tempore consequenti, quando decrescit pretium, non tollit à fure eam obligationem, quam ex delicto contraxit. Adde nimis esse contra rectam rationem, quòd fur reportet lucrum, & ditescat ex duplici suo delicto; nempe ex furto, & ex injusta reconsumptione: sic autem esset, si ipse posset sibi retinere excessum illum pretij.

De expensis factis à fure in alendo, v.g. equo, nisi compensentur cum usu, quem ex equo fur habuit, idem dic, quod modò *n.* 9. *fine* dictum est.

Petrus rem ablatam consumit tertio tempore.

16. Quando Petrus consumit rem tempore illo tertio, quo rei pretium decrevit, sive rediens ad primum, sive etiam ad minus, ut si mensura dicta tritici descenderet ad pretium trium, vel duorum aureorum, & equus jam senex ad octo, vel quinque: pari modo videndum est, quandónam ex illis tribus temporibus Antonius rei dominus fuisset rem suam illam consumpturus, vel servaturus, &c.

17. Si ergo Antonius de re sua disposuisset primo tempore, debebit Petrus reddere quanti tunc valebat, atque adeò in exemplis positis tres aureos pro mensura tritici decem pro equo. Ratio est, quia ex una parte Petrus rem consumendo illo primo tempore, obligationem contraxit restituendo valorem illius temporis, quo consumpsit, ut in simili dictum est modò: & ex alia parte, pro tanto pretio damnum intulit Petrus Antonio, non verò pro majore; jam enim, ut supponimus, Antonius rem non erat ad meliora tempora servaturus. Dices: At si medio tempore crevit valor rei, pro domino crevit. Respondeo, ut jam tertio tempore decrevit, ergo pro Domino decrevit: solùm igitur Petrus debebit pro damno allato, quod solùm fuit caruisse Antonium pretio primi illius temporis.

18. Si verò Antonius de re sua secundo tempore, qui plus res valebat, dispositurus esset, totum hunc valorem, atque adeò pro mensura dicta tritici sex aureos, pro equo viginti, vel triginta debebit Petrus restituere: quia ut *sup.* in simili *n.* 7. & 9. dictum est, dum Petrus rem alienam sibi in eo medio tempore retinuit, unde factum est, ut dominus de re sua disponere eo tempore non potuerit, in toto illo valore damnum intulit: ergo totum est resarciendum, exceptis expensis fortè factis, & non compensatis, juxta dicta *eodem n.* 9. *fine.*

9. Denique: Si Antonius de re sua disposuisset in tertio illo tempore minoris valoris, hunc solum minorem valorè debebit reddere Petrus, atque adeò in exemplis positis tres, vel duos aureos pro tritico, decem, vel octo pro equo, quantum scilicet mensura tritici,

& equus de valore decreverunt. Ratio est quia pro tempore accedenti nullum fecit damnum Antonio Petrus, pro tempore præsenti jam reddit quanti res valet. Pretium enim illud medium maius, licèt, ut ita dicam, perierit, dum res fuit in manu furis, æquè tamen periisset in manu domini, quia illo valore, ut supponimus, Antonius usus non esset. At *infr.* §. 9. ex probabilissima sententia dicemus, quando res æque peritura erat in manu domini, sicuti periit in manu furis, nihil à fure deberi, quia in nihilo dominus damnificatus est.

20. Confirmatur: quia, si res extaret, neque satis esset, si suum triticum, suúmque equum domino Petrus redderet; ergo si consumpsit, non nisi valorem ejus temporis debebit, quia non consumpsit nisi rem tanti valoris.

21. Ex expensis, quas medio illo tempore fecit Petrus, eas tantùm sibi poterit Petrus compensare (retinendo scilicet aliquid de restitutione) quas necessariò fecisset dominus, in his enim domino non damnum intulit, ut in simili *suprà* dictum est *num.* 9. *fine.* Quid autem fiet, in dubio, an dominus servaturus esset, &c. Vide *num.* 7.

De Restitutione fructuum rei injustè ablatæ.

22. Fructus rei injustè ablatæ, vel injustè retentæ, vel etiam injustè destructæ, omnes domino debent restitui à fure: lege fusè apud Sanch. *lib.* 2. *in Dec. cap.* 23. Less. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 17. Mol. *tom.* 3. *d.* 725. Dicast. *lib.* 2. *de just. tract.* 2. *d.* 2. *dub.* 5. *num.* 81. Ratio est eadem, quæ dicetur *infrà. c.* 3. §. 5. *n.* 2. Fructus, inquam, tum rei, qui vocantur fructus naturales, ut est partus Ancillæ, pullus ex equa, herba ex campo sylvestri, glãs ex arbore non culta, &c. tum rei, qui appellantur fructus misti, idest, qui sunt partim ex ipsa natura partim ex industria, sive parva, sivè magna, ut, v. g. frumentum, vel fructus, qui colliguntur ex agris, caseus ex ove, &c. ubi partim adest industria colentis, partim ipsa natura soli, vel ovis.

Dixi (sine magna) nam quando maxima est industria, & modicissima vis naturæ, cùm parum pro nihilo reputetur, vocarem potiùs fructum illum meræ industriæ, quàm mistum: at in hoc solùm casu sequor Thomam Sanch. *loc. cit. num* 48. Dicast. *loc. cit. d.* 5. *dub.* 3. *n.* 30. docentes, in mistis, ubi pluris est industriæ, vocari fructus industriales, ubi pluris naturæ naturales. Sub fructuum mistorum etiam nomine veniunt fructus civiles, quale est pretium locationis domus, vel equi, ad hoc enim lucrum concurrit domus, vel equus simul cum industria locantis.

Fructus meræ industriæ, quale est lucrum, quod ex negotiatione pecuniæ alienæ acquisisti, non sunt restituendi, quia, quod ex sola industria tua est, tuum esse ipsum lumen naturæ docet, utpotè lucrum personæ, non rei. His jactis fundamentis, sit.

Regula prima.

23 Fructus rei injustè ablatæ tum naturales, tum misti, semper debentur domino, etiamsi apud dominum res non tantùm fructificavisset, fructificavit tamen apud possessorem; & etiamsi domum, v. g. dominus non locasset, possessor tamen locavit, & etiamsi fur fructus illos quomodocunque consumpserit, nec in ullo fuerit factus ditior; & etiamsi illi fructus fuerint percepti à re; per furis diligentiam, perque ejusdem expensas meliorata. Ita Sanch. *l. c. n.* 130. Less. *l. c. n.* 119. Mol. *l. c.* Dicast. *loc. cit. n.* 84. alios citantes. Quidquid enim alij dicant in oppositum, apud Sanch. *l. c. n.* 130. quod probabile iudicant Less. *l. c. n.* 119. & Dicast. *l. c. n.* 87. cit. Cou. & Sot. Ratio nostra est, quia res semper fructificat pro suo domino: Et ex alia parte, hæc obligatio oritur ex injusta acceptione; quæ semper manet donec fiat æqualitas, ut sæpè dictum est, solùm excusari fur poterit in eo casu quo, sine gravi ipsius culpa fructus sint omnino sumpti; quod evenire potuit, si, dum ipse vellet restituere, nec posset, destructi casu fuere, &c.

Regula Secunda.

24. Quamvis lucrum ex negotiatione pecuniæ non sit restituendum, tamen restituendum est damnum, quod fortè emerserit domino, & lucrum eidem cessavit, si eam pecuniam; quâ per te casu negotiationem ille tradidisset, ut ex facto patet. Lucrum illud, quod dominus non solùm communi, sed singulari diligentia de facto percepisset, debet restituere non tamen, quod percipere quomodocunque posset casu, vel fortunâ. Ita Dicast. *loco citato, num.* aliique. Ratio est, quia in illo damnum passus est minus ex tua culpa, non verò in hoc.

25. Ex dictis solves illam dubitationem: An possessor malæ fidei teneatur restituere fructus, quos fur non percepit ex re aliena, potuisset tamen percipere: solves, inquam, naviter distinguendo, cum Less. Mol. Vasquez, aliisque apud Dicast. *l. c. n.* 75. si dominus percepturus fuisset, tenebitur fur, quia ex secunda regula fur fuisset domino causa damni; vero dominus non fuisset percepturus, fur nequaquam tenebitur in foro conscientiæ (nam in foro externo cogitur fur restituere ea, *leg. si fundum, de rei vindicatione*, Sanch. *in decal. lib.* 2. *c.* 2. *num.* 110.) quia non damnificavit dominum, & ex alia parte nihil accepit à re aliena, nec justè, nec injustè, cùm nullus fructus acceperit, ut supponimus.

26. Solves item illam aliam difficultatem: An teneatur restituere fructus, quos dominus percepisset ex turpi usu suæ rei. Solves, inquam, diligenter distinguendo: si enim percepisset ex re sua inhonesta ideóque, peccãdo, ita ut lucrum secutum fuisset ex ipso peccato, non tenebitur fur illud lucrum restituere, quia hujus generis lucrum non est fructus rei, sed humanæ malitiæ: at si percepisset, licèt peccando, non tamen ut lucrum secutum fuisset ex peccato: sed ex re ipsa, ex usu ipsius rei suæ, tenebitur, quia tunc lucrum fuisset fructus rei domini: sic scilet obligari fur ad restitutionem pretij locationis domus, quam dominus, etsi cum peccato locasset meretrici. Ita idem Dic. *ib. n.*

27. De ejusmodi fructibus multa dicentur *infrà, de restitutione ex re accepta*, quæ omnino sunt hic explicanda: ubi etiam propter materiæ connexionem agetur quænam expensas possit sibi deducere possessor malæ fidei.

§. VIII. *Etiamsi res perierit.*

1. SI equus, v. g. injustè acceptus, vel casu perit in manu furis, vel casu deterior evadat, non perimus, nec deteriorandus in manu domini, fatentur omnes, furem debere restituere totum illius valorem, vel quanti existimatur à prudenti viro damnum, quod per illam deteriorationem factum est domino: imo etiam damna inde secuta, & in dubio, quod damna consecuta essent, deberé pro rata dubij compensari. Ita S. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 6. *in corp.* Sot. Cov. Mol. Sylvest. Tol. Petr. Nav. Reb. Vas. aliique apud Dicast. *lib.* 2. *tract.* 2. *d.* 2. *dub.* 4. *n.* 49. Ratio est, quia fur omnium horum damnorum causa est.

2. Verùm, si equus (idem de cæteris rebus) ita perit, verbi gratiâ, ex incendio casuali, vel per justam hostium incursionem, apud furem, ut eodem prorsus modo periturus certò fuisset apud dominum: Aliqui obligationem restituendi in controversiam vocant. Lege Covar. *Reg. peccatum, p.* 2. §. 6. & alios, quos ipse refert. Sed controversia non difficulter solvitur. Assero enim ex sententia probabilissima, tunc furem nihil debere. Ita Less. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 15. Mol. *tom.* 3. *d.* 725. Vasq. *de rest. cap.* 5. 6. *dub.* 11. *num.* 66. Dicast. *loc. cit. num.* 52. cit. Sylv. Armil. Cou. Reb. aliósque: quia tunc nihil damni re ipsa fur intulit,

intulit domino. Confirmatur, quia detrimentum illud erat in sua causa inevitabiliter præparatum, ac proinde secundùm moralem æstimationem perinde erat ac si jam illatum foret: ergo fur ille, vel destructor non censetur damnum intulisse moraliter loquendo, si quidem nihil propterea minus habet dominus, quàm habuisset. Hinc inferebat Præceptor meus, P. Ioseph. à Coll. Soc. Jesu *in manuscript. de just. & jur. p. 2. sect. 4 d.* 4. sid quod habuit ex Petr. Navar. *lib. 4. c. 1. dub. 3. n. 28.* & inde refert Dicast. *l. mox cit. n. 75.* seum, qui interficeret hominem paulò post certissimè moriturum, esse verum homicidam, atque irregularem: non tamen teneri de damno secuto familiæ, &c. quia non dedit detrimentum, quod moraliter censetur jam datum per certissimam illam mox futuram mortem.

3. Solùm ergo evenire potuit, ut antequam equus, vel pecus, eodem modo apud dominum periturus, illo perieret, codem modo apud dominum periturus, illo defuerit fur, vel equus lucrum aliquod peperierit, vel ex carentia ejus, domino ante idem tempus evenerit damnum, seu cessaverit lucrum; tunc profectò debet omnia antecedentia damna debere à fure domino hæc omnia antecedentia damna debere à fure domino reficiri, ex §. *præced.* satis est certum, quia hæc lucra non erant domino, ut supponimus, defutura, & ex sua parte, ut ad satietatem dictum est, res semper suo domino fructificat.

4. Adverte me dixisse. *num.* 2. (ex incendio casuali, vel per justam incursionem) si enim res peritura erat apud dominum per injustitiam alterius, non propterea (ex Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 4. num. 75.* citante Less. Molin. Vasq. Petr. Navar.) excusabitur fur à restituendo, nam ille, qui per injustitiam abstulisset, obligatus fuisset restituere domino: ergo si tu præveneris, similiter teneberis, quia obligatio, quam alius subiisset, in te translata est ratione damni, quod alterum præveniens, præintulisti.

5. Adverte iterum, me *ibid.* dixisse (certò perituras apud dominum) si enim dubium esset, an res apud dominum peritura fuisset, tenebitur fur ad restitutionem ablatæ. Ita Sylvest. Reg. aliique apud Dicast. *l. c. n. 76.* quia in dubio melior debet esse conditio domini.

6. Iusta; At modo *n. 1.* dictum est in dubio de damnis consecuturis, debere restitui solùm pro rata dubij.

Respondeo, ita in damnis consecuturis domino ex privatione rei per furem ablatæ, sed in re ipse ablata de qua hic loquor, non ita. Ratio est eruenda ex illo principio explicato *superius, lib. 1. cap. 3. §. 6.* quod semper judicandum est in dubio pro possidente. Cùm ergo prius sit, rem domini vivere, seu existere, dubium autem emergat, an fuerit peritura, judicandum erit pro re vita, seu existentia, atque adeò pro domino ipsam possidente. At, cùm lucra consecutura extra, quæ dum existant, non possident, & ideo in dubio pro ipsis non poterit judicari, nec pro domino, quasi ipsa possederit. Sed quia ex alio capite supponimus ea separata certè fuisse à domino, æquum est, ut pro rata dubij, seu quantum spes illa existens æstimari à prudenti poterat restituatur.

7. Ille alius casus, occurrere posset difficilioris solutionis: Petrus tritici mensuram furatur, illámque hodie consumit, vel vendit: eras autem hostes justi irruunt, vel ingruit alluvies, seu incendium, quibus triticum sive fuisset inventum apud furem, sive apud dominum æquali modo periisset. Quæri jam potest, an tunc Petrus tritici valorem reddere teneatur: Vides in præcedenti casu non præfuisse Petri injustam consumptionem, sicuti in præsenti? Atque id etiam quæri potest de damnificante rem alienam. Segetem, verbi gratiâ, alienâ hodie combussisti; debésne restituere totum segetis valorem, si æquè comburenda sequenti die fuisset apud dominum?

8. Respondeo. Id in tribus evenire circumstantiis posse: Primò, si fur consumat, vendátque, vel destruat ante incendium prævisum: & tunc aio, furem liberè totum tritici, vel segetis valorem restituere. Lege Less. *l. c. n. 95.* Vasq. *l. c. n. 71* Mol. *t. 3. d. 726. nn. 2.* de Lugo, *t. 1. de just. d. 18. sect. 4. num. 77.* Petr. Nav. *lib. 4. c. 1. dub 5. fusè.* Ratio est, quia tunc res erat domini, & quia non prævidebatur periculum ullum, res valebat suo justo prætio: si ergo iniquè eam fur consumpsit, contraxit obligationem eam restituendi. quæ tolli non potest, nisi actu fiat restitutio, legatur Dicast. *lib. 2. de just. tr. 2. d. 2. dub. 4. à n. 74.* qui videtur benignius loqui.

9. Secundò, si aliquod periculum subodoratum fuit quo existente, fur iniquè consumpsit, vel vendidit; & tunc, Aio, remanere in fure obligationem restituendi quidem, sed minus; quantum scilicet judicabitur à viro experto, ex illo periculo rei pretium diminui; quòd si vendidit, debet pretium dare domino, cujus erat triticum, quia pretium succedit loco rei, & in hoc iam invenitur factus ditior ex re aliena fur. Dummodo advertas, minoris etiam debuisse, propter tale vitium periculi imminentis, rem vendi: quòd si vendita est antiquo pretio, debebit pars pretij excedens emptori reddi, non domino, quia in illo excessu emptor fuit deceptus, non verò dominus fuit à te injustè damnificatus.

10. Tertiò: Si periculum timebatur certum, & infallibile, quo pacto res nihil valebat: quis enim rem jam jam certò perituram nullòque usui sibi utilem emere pretio velle? Et tunc, Aio, nihil deberi à fure, quia nihil damni intulit, consumendo rem nullius valoris: adde dominum tacitè consentire huic consumptioni. Quis enim nō vellet à te panem, verbi gratia, consumi potius quàm absumi ab imminenti domus incendio?

11. Petes: Fur, si posset rem à se ablatam eripere à simili, verbi gratia, incēdio, obligaretúrne eripere? idque ex Iustitiáne, an ex charitate? Respondeo, obligari ex Iustitia, esto; negare videantur Less. & Vasq. *loc. cit.* obligationem Iustitiæ. Ratio est, quia fur, quamvis non sit absolutè custos rei ablatæ, quia tamen semper obligatur rem domino restituere, consequenter obligatur rem eandem conservare, saltem æquali diligentia, & labore, quo res suas conservaret, nè scilicet ponat voluntariū impedimentum ad restituendum: ergo contra Iustitiam peccat, ni conservet, cùm possit, quod idem est, ac dicere, si cùm possit, ab incendio non eripiat.

12. Quid, si quis rem furripiat ante incendium, quo certò res erat apud dominum peritura, obligatúrne illam restituere, an verò, ut suam possit consumere? Respondeo obligari restituere, nec ut suam posse consumere. Ratio clara mihi est, quia res quomodocunque salva fiat, domini semper est, nisi ex circunstantiis certò appareat, rem à domino jam fuisse verè, & ex animo, non verò solùm ex necessitate derelictam. Vide quæ dixi *tract. 2. cap. 8. num. 14.* Fortunæ igitur suæ dominus tribuat, si res in tuto posita fuit à fure. Deducere tamen pro se furem posse pretium sui laboris, & industriæ, si quæ fuit, ipsa recta ratio dictat, quantum autem erit hoc pretium, facilè colliges ex dictis *tract. 2. cap. 8. a. n. 7.* in simili.

Quando res perit in via, sub ejus manum, cum quo eam mitto ad dominum, quid faciam, dicam *infrà tract. 4. §. 1. num. 3.*

§. IX. *Onus. Restitutionis quandònam adsit, si acceptio, vel detentio sint dubiè injustæ. Remissivè.*

1. DE hac cùm satis ego disputaverim *superiùs lib. 1. in Decal. cap. 3. § 7. verb. Restitutio*, illuc accedat, si velit, curiosus Lector.

CAPVT III.

§. *I. De secunda Radice, seu causa Restitutionis, quæ est Res accepta.*

1. DUm non constat rem, quam ego possideo esse alienam, dicor possessor bonæ fidei: cùm

constat, dicor, & sum malæ fidei possessor. Quòd si non constet rem esse meam, sed nec constet esse alienam, dicor possessor dubiæ fidei.

2. Sit jam Regula prima ex Less. *lib.* 2. *c.*14. *d.*1. Mol. *tom.*3. *d.*718. aliisque apud Sanch. *l.*2. *in dec. cap.*23. *n.*34. Dic. *lib.*2. *de just. tr.*2. *d.*5. *dub.*1. Si quis rem alienam bona fide, ut suam quocunque titulo accepit, statim, atque certò advertit esse alienam, debet illam eandem, si extat, reddere domino: imò dominus potest sibi eandem, ubicunque illam invenerit, vindicare. Ratio est, quia res quomodocumque accepta, ubicunque est, domini est. Quare, nisi, qui eam habet, statim reddat, incipit esse injustus detentor, & subintrat pro consequenti tempore radix restitutionis ex injusta acceptione, de qua *in præcedenti capite* dictum est, quia rei alienæ detentio est continuata ablatio.

3. Dixi (certò advertit) nam si sub dubio, vel sub probabilitate, quæ non faciat moralem certitudinem, non est obligatus reddere, ut fusè diximus *sup. lib.* 1. *in dec. cap.*3. *à* §.3. *& deinceps*, & mox innuam, *n.*15.

4. Dixi item (illam eandem) nam non potest unum pro alio, invito creditore, restitui *leg. Manifestè, C. de solut.* cùm creditor non solùm habeat ius Iustitiæ ad rem ejúsque valorem, sed etiam ad hanc rem. Ita Vasquez, Val. Mol. Rebel. Lop. Sotus, quos citat, sequiturque Dicast. *lib.*2. *de Iust. tract.*2. *disp.*2. *dub.* 2. *num.* 14 & 23. contra Petr. Navar. dicentem solùm esse contra Charitatem.

Duas tamen adhibeo limitationes: Alteram, In rebus usu consumptibilibus, seu functionem habentibus, facile posse reddi unum pro alio in eadem specie. v.g. debet quis mensuram frumenti æquè boni reddere: Ratio est, quia hæc sunt adeò æquivalentia, ut non sit judicandus invitus creditor. Alteram; In rebus, quæ functionem non recipiunt, tunc solùm potest unum pro altero æqualis pretij debitor restituere, verbi gratia, vestè pro equo, hunc equũ pro alio, imò pecuniam pro equo; &c. quando creditor non habet peculiarem affectum ad rem suam individuam. Ratio est eadem, quia tunc non erit graviter invitus creditor. Atque hæc doctrina cum prædictis duabus limitationibus propter paritatem rationis locum habet etiam in possessore malæ fidei, quando res est restituenda ex radice injustæ acceptionis.

5. Regula secunda ex iisdem, & *passim*: Si rem alienam bona fide acceptam, bona item fide in totum qui consumpsit, vel destruxit, nihil remanente, in quo factus sit ditior, sive fuerit res ex se consumptibilis, & ut Iurisperiti loquuntur, functionem recipiens, ut triticum, vinum, &c. sive non, ut equus, vestis, &c. ad nihil tenetur, quando deinde advertit se consumpsisse rem alienam. Ratio est, quia, cùm sine culpa contra Iustitiam fuerit destructa, non est caput, unde oriatur obligatio restitutionis. Dico contra Iustitiam, nam quamvis destruxerit lasciviendo, v.g. vel simili modo, cùm non fecerit contra Iustitiam, onus restitutionis non incurrit.

Petes primò: Quando res mistibilem alienam cum mea misceo, judicandúmque est, rem alienam extare, atque adeò me debere illam in individuo: an judicandum potiùs esse destructam, atque adeò me debere pretium, seu, id quo factus sum ditior? Respondeo, id colliges ex mox dicendis §. 4.

6. Petes, hac occasione secundò: Si mihi mercator tradat merces usu non consumptibiles, quas meæ dispositioni committat, dicendo, verbi gratiâ: Committo tibi has merces, ut de illis disponas, v.g. vendas, quomodo vis, dummodo correspondeas mihi, tradédo id, quod ex illarum distractione conquires: vel quod in idem recidit: si mihi mercator easdem tradat justo pretio æstimatas, ut illud pretium eidem mercatori post illarum distractionem sine fraude restituam: si, inquam, mihi sic consignentur merces, judicandúmne eris, rem alienam extare, atque adeò restituendum in individuo; an transisse in meum dominium, atque adeò solùm restituendum, Nam absolute, nulla alia voluntate accedente, merces sunt mercatoris: solùm enim committit (sic enim supponitur) ut eas more prudentis, seu utilis gestoris negotiorum ipsius diligentiâ moraliter dsligentiâ, vendas. At si accedat alius actus tuus, quo illas velis tibi emere, vel ipso actu cito de illis mercibus disponas, tanquam de tuis, ut de pignori des tuo creditori, vel tuo familiari, vel alio modo consumas, tunc merces erunt jam cum obligatione reddendi pretium mercatori, quia actualiter, vel virtualiter emisti, & consequenter creditor, vel amicus nihil debebunt mercatori: siquidem si rem tuam, non rem mercatoris acceperunt. Ita *decis.*503. Si tamen eas, extra necessitatem extremam, gravem, dones, vel pignori des tuo dicto creditori, videndo tibi non supperere, unde possis facere meo tori satis, peccas contra fidelitatem procuratoriam, quidem, si id fuerit in re notabili, peccas graviter, se patet, remanente séper in te obligatione restituendi pretij, si quando potens, solvendo fueris.

An verò creditor, vel amicus, dum has acceptant prævidentes suum pretium mercatori defuturum, pecunt, nécne, sivè te inducant ad dandum, sivè non cant; ex dicendis §.4. *num.*29. colligi poterit.

7. Regula tertia ex DD. cit. *litt. C.* Si res non est totum destructa, sed remanet in aliquo, quo redditest quis locupletior, hoc, quo factus est locupletior debebit is restituere, ut primùm advertit id sibi per proveniisse ex re aliena; Vt accidet, exempli gratiâ, quis rem alienam bona fide vendidisset, & pretium habuisset à venditore. Ratio est, quia hoc succedit loco rei. Quæ, sicuti rem, vel partem rei, si extaret, debuisem reddere, sic hoc, quod remanet. Adde non esse æquum, quempiam divitem fieri ex re aliena.

Dixi autem (per se provenisse) id enim solùm succedit loco rei alienæ, non verò id, quod ex occasione ipsius, seu per accidens acquiro. Si enim, v.g. pecuniam, quam bona fide meam puto, negotiationi fidedatn, totum lucrum meum erit, quia adest fructus industriæ meæ, nec per se provenit ab aliena pecunia, quæ ex se est sterilis. Pari modo, si occasione, quod ego vestitus veste alienæ pretiosa inviter à Principe, & aliquid lucrer; totum, quod acquiro, meum est, quia per accidens hoc lucrum sequitur à re aliena.

Consumens rem bona fide acceptam.

8. Ex dictis fit primò, Vt, si quis invitatus ab amico edat cum illo res fervas, nesciens esse ex furto, nullam restitutionem teneatur, si ipse in nullo factus sit ditior: At si non insumpsisset aliquid æquale in suo cibo, vel partem æquale, vel partem debet ex communi opinione restituere, quia in his factus est ditior. Ita iidem, quibus adde Vasquez, *capit.*9. *de restitut.*§.2. *num.*1. &

Dico (ex communi) nam de Lugo *tom.*1. *de just. d.*17. *sect.*1. *num.*15. ex alio capite hunc omnino liberat à restitutione: quia nimirum, dum comedit tanquam Minister, seu instrumentum invitantis, sine culpa & culenta destruit, veluti si gemmam alienam, quam bona fide putat Petri, v.g. projiceret jussu ejusdem Petri in puteum, ergo cùm ipse illa non acceptet, non contrahit obligationem restituendi ex re accepta. Verùm mihi non placuit *sup. tr.*1. *cap.*2. §.5. *n.*9. & 10. cum dicto religioso invitato sine Superiori licentia agerem: & mea in hoc casu multò minùs placet, saltem ex eo, quòd invitatus non utitur his speculationibus, nec intendit comedere, ut merum instrumentum invitantis; sed more humano cibum acceptat, & comedit: quare mortaliter rem tacitè accipit, & consequenter obligatur ex re accepta. Num sic quoad gemmam prædictam, vel quid simile: non enim acceptat gemmam, & ut sua projicit. Lege Bannez, & Salon. apud Dianam, *part.*1. *tractat.* 5. *resolution.* 43. qui ex alio capite nunc bona fide consumentem res unico actu consumptibiles liberant

berant à restitutione ; quamvis in aliquo factus sit dispar, sed non placent.

Donans rem bona fide acceptam.

9. Fit secundò, ex iisdem: Vt si ego rem furtivam mihi ignoranti donatam bona fide do alicui, vel eidem, qui mihi rem illam donavit, aliquid æquale ob gratitudinem retrodono, nihil restituere debeam, cum revera rem fuisse furtivam, quia in nihilo factus sum ditior. At si ego donaturus fuissem æquale, vel minùs bonum amico, quod mihi reservavi, quia rem furtivam reservavi, hoc æquale, vel minus restituere debeo dominus, qui nunc cognito, quia in hoc factus sum ditior, & hoc ipso succedit per se loco rei alienæ. Quid, si donaturus essem maius? v. g. centum aureos in tritico, sed quia reservavi quinquaginta in auro furtivo, totum triticum mihi alienum, solùm debeo quinquaginta reddere domino. Ratio est, quia excessus, quem mihi reservatum inveni, fuit reservatus per accidens ex occasione rei alienæ datæ, non verò per se, atque adeò meus est, non alterius.

Vendens rem bona fide acceptam.

10. Fit tertiò, Vt ex dictis decidi debeat, quid sit restituendum, & quantum, si res aliena bona fide vendatur? Dico esse distinguendum; vel enim primò, rem alienam bona fide emisti; vel secundò, dono seu sine pretio habuisti, & in utroque casu deinde, bona item fide, vendidisti. In priore casu, non obligaris quidpiam restituere domino rei. Ita ex iisdem, quibus adde Laym. *l. 3. tract. 4. c. 17. §. 3. num. 25.* lege Dian. *tom. 2. tract. 5. miscell. res. 41. & 42.* Caiet. utrumque Med. aliósque apud Dicast. *l. 2. de just. tract. 2. d. 5. dub. 8. num. 148.* quia apud te res aliena non extat, nec in aliquo ex illa es locupletior; pretium enim, quod nunc vendendo accipis, jam antea fovebas emendo. Dixi (domino rei) nam, an debeas aliquid ipsi emptori, cui tu vendidisti, dicam mox *n. 14.* In posteriore casu, debes dare totum pretium domino, quia in hoc factus es ditior. Nota, si dominus fortè rem suam recuperavit ab emptore hoc ultimo, ut certè potest, si extet, quia semper sua est; tunc te emptori huic pretium reddere debere, ne scilicet ex aliena te locupletis, certum esse.

Inquires: Quantum debet huic emptori, vel domino dari totúmne pretium, quo, res tibi dono data, vendidisti; an satis sit dari partem? Respondeo, si bona, ut dictum est, fide vendidisti, medio, vel infimo pretio; totum hoc debes, quia hoc succedit loco rei domino debitæ: At si vendis supremo pretio, vel etiam majore, id potest evenire ex duplici capite. Lege eosdem *q. 6.* adde Dicast. *lib. 2. de just. tract. 2. d. 5. dub. 7.*

11. Primò ex eo, quia res eadem, v. g. equus ex se, vel ex circumstantiis crevit in pretio, sive ob majorem ætatem equi, sive ex penuria equorum supervenientes, & in utroque casu debes totum, quantum fuit, pretium reddere. Ratio est, quia res est semper domini, & domino valet, quanti valet. Scio aliquos cum Molin. *tom. 4. disp. 721. num. 10.* docere, tunc satis tibi esse, si valorem medium reddas domino, & te posse excessum sibi reservare. Ratio est (inquiunt) quia sufficit, si domino reddas, quanti possit rem æqualem suæ sibi emere, vel comparare: at potest emere facilè, ut supponimus (secùs enim non haberet locum hæc doctrina) per illud pretium medium: ergo sufficit, si illud dumtaxat restituatur. Confirmant: Si dominus recuperasset suam rem ab eo, cui tu rem tibi donatam vendidisti, non tenereris domino dare, sed potiùs emptori, jam enim ipse dominus plenè est satisfactus per suæ rei recuperationem, ergo nec tenetis excessum illum eidem dare, jam enim ipse tantum habet per pretium medium, quantum sufficit ad similem sibi comparandam. Scio, inquam, hoc, & certè id esse probabile in praxi inficiari non possum, tutum id esse fatetur Dicastil. *loc. cit. num. 144.* licèt ipse contrariam sententiam sequatur.

12. Secundum caput, unde tu cariùs vendere potuisses rem alienam tibi dono datam, est, quia ejusmodi rem in alium locum transtulisti, vel similem non vulgarem diligentiam adhibuisti: & tunc, quia ille excessus est fructus solius tuæ industriæ, potes totum illum tibi attribuere. Ita Molin. & Layman. apud Dian. *part. 3. tract. 5. resol. 41.* Verùm, quia ad pluris rem vendendam non solùm valet industria, sed etiam regulariter ipsa substantia rei, quæ venditur (quod non est ita in mera negotiatione pecuniæ quæ ex se sterilis est.) hæc notat Sanchez, *lib. 2. in Dec. cap. 23. numer. 28.* non totum hunc excessum posse à te retineri, sed solùm quantum arbitrio prudentis respondet tuo labori, & industriæ: & rectè de Lugo *tom. 1. de just. d. 17. sect. 1. n. 21.* ob hanc rationem docet, tunc numquam sufficere dare pretium infimum.

Donans pretium rei alienæ bona fide venditæ.

13. Sequitur quartò, ut etiam decidatur ex dictis Quisnam restituere teneatur in sequenti casu? Antonius equum Cæsaris bona fide ab amico dono accepit, mox eadem fide illum vendidit Francisco, atque ejus pretium idem Antonius dono dedit Petro; Quisnam reddere equum, vel ejus pretium debet Cæsari domino, quando constabit equum fuisse Cæsaris, Antoniúsne, an Franciscus, an Petrus?

Respondeo, ex dictis, (Lege item Sanchez, *lib. 2. in dec. c. 23. num. 18.*) Nihil Antonius debebit Cæsari, quia Antonius in nullo nunc invenitur factus ditior ex Cæsaris equo. Rursus nihil item debet Petrus, quia Petrus nunquam habuit alienum equum, & pecuniam quam dono habuit, accepit ab Antonio domino legitimo illius pecuniæ: qui, ut suppono ex mox dicendis, per immistionem pretij equi cum sua pecunia factus est dominus illius pretij. Quare, sicuti licitè quis data à latrone, vel fraudulento lusore potest retinere, quia hi fiunt facti domini illius pecuniæ per admistionem cum suis (ut supponimus) nam si facilè discerni potest, restituenda est, ut potè res domini, esto, personaliter remaneant obligati ad restitutionem: ita multò magis in casu nostro, in quo Antonius bona fide illud pretium acquisivit. Et sicuti in casu dicto latronis ex probabili sententia, quam *mox* §. 4. *num. 26. fine*, afferam mihi non imputatur, si quando per donationem illam pecuniæ mihi factam, fiat ipse latro impotens ad dictam restitutionem, quando ego eam impotentiam non prævideo, vel etiamsi prævideam, latronem tamen non induco ad donandum, sed solùm accepto: ita etiam in casu nostro, &c.

14. Remanet ergo Franciscus, qui quidem est obligandus ad equum reddendum suo domino, nempe Cæsari, etiam cum jactura istæ pecuniæ: suo enim infortunio debet ascribere quòd res aliena, ad quam semper jus habet proprius dominus, apud se extare inveniatur, sed cèrtè Antonius, quem nihil debere Cæsari diximus, debebit tamen Francisco totum pretium reddere in casu, quo idem Franciscus Cæsari equum suum reddiderit. Ita Sot. Petr. Navarr. Val. Rebell. Azor. Less. apud Dicastil. *l. c. dub. 8. à num. 150.* contra Navarr. qui putat satis esse, si Antonius cedat Francisco actionem, quam habet contra Cæsarem. Ratio non dicitur ex radice injustæ acceptionis, vel ex radice rei acceptæ, quæ hic, ut patet in Antonio non adsunt; sed ex contractu quo Antonius Francisco rem vendidit; In hoc enim contractu implicitè includitur, ut venditor indemnem reddere debeat emptorem, quoad rem venditam, ut scilicet hæc sit vendibilis, & ut ipse venditor possit transferre ejus dominium in emptorem, &c. Sanè eodem modo, si vendidisti bona fide vitrum pro gemma, cognito

gnito errore, restituere debes pretium, seu rescindere contractum, ut indemnem serves ementem. Atque hæc ratio valet, etiamsi Antonius equum prædictum emerit justo pretio, v. g. à Titio; licèt ipse Antonius possit à Titio venditore, propter dictam rationem indemnitatis, exigere suum pretium: tamen ipse Antonius obligatur ex vi suæ venditionis factæ Franciscum indemnem reddere, nec potest remittere Francisco ad Titium, cum quo Franciscus nullum iniit contractum, & per hoc resolvitur id, quod innui *suprà*, *num.* 10. lege de Lugo *t.* 1. *de Just. d.* 17. *sect.* 5. *à num.* 109. & Dicastillum *l.c.* ponentes aliquas utiles considerationes circa hunc, & similes casus.

15. Petes hîc denique: Ad quid obligetur quis, si sit dubius, an factus fuerit ditior ex re aliena bona fide accepta?

Respondeo ad nihil, quia in dubio melior est conditio possidetis. Idem dic si sis dubius, an res quam bona fide habes, sit aliena, & post moralem diligentiam dubium evincere non potes. Differentia autem magna intercedit inter dubium supervenien, postquā rem bona fide possides, & inter dubium, quod fortè sit, antequam rei possessio à te occupetur: nam hic tibi nō suffragabitur possessio, suffragabitur tibi in dubio superveniente, sed de his, ut etiam, quando res est probabilis, multa satis sunt disputata *sup. lib.* 1. *c.* 3. 6. *&* 7.

16. De emptione rei furtivæ multa dixi *Tract.* 2. *c.* 8. solùm in hunc locum sequentes duas quæstiones reservavi.

§. II. *Prima Quæstio, An rem verbi gratiâ, equum bona fide tibi venditum, vel donatum, ubi noscis esse furtivum, tibi liceat furi reddere?*

1. QVoad venditum: Dico non licere, si sine gravi incommodo per Judicem, vel alio modo possis tu emptor tuum pretium habere, & dominus suum equū: licere autem si prudenter credas dominum facilè recuperaturum suum equum, & tu pretium; ut si furem furti pœnituisset, & tibi pretium, dominóque equum is redditurus esset: Imò in hoc ultimo casu puto, te debere eidem furi equum reddere, quando scilicet, secùs furi aliquod injustum damnum immineret, ut bis solvere pretium equi, vel quid simile. Rursus, dico non licere reddere furi, si per talem redditionem non speras te recuperaturum tuum pretium, nec aliquod grave malum à fure times, si illi non reddas. Ratio est clara, quia tunc non esset caput, unde possis rem in manu latronis cum domini damno reponere.

2. Hæc sunt facilia, illud difficile: An quando scio furem non redditurum equum domino; possim ego ipsi furi reddere equum, à quo bona fide emi, in eo casu, quo mihi aliter meum pretium recuperare non datur? Negat Molina *t.* 3. *d.* 722. quem sequitur Azor. aliique apud Dicastillum mox citandum, concedit Rebell. *p.* 1. *l.* 2. *q.* 9. Vasquez *de restit. c.* 9. *&* 2. *dub.* 2. *n.* 12. *&* 13 idem sentit de Lugo *t.* 1. *de just. d.* 17. *sect.* 2. Dicastill. *lib.* 2. *tr.* 2. *d.* 5. *dub.* 4. *n.* 95. citans Tol. Arag. Bonac. à quo falsò citari Azorium pro hac sententia notat *ibi* Dicastill. cum quibus sentio. Ratio est, quia, cùm ego solùm tenear equum reddere ex re bona fide accepta, sufficiet, si illum reponam in eodem statu, in quo erat: non enim video cogendus illum cum meo damno domino restituere, quia sic æque obligarer, ac ipse fur, qui rem habuit mala fide; cùm ergo minor sit mea obligatio, solùm obligabor domino restituere, quando non patior æquale damnum, non verò in nostro casu, quo par detrimentum parerer, meum pretium amittendo. Unde vides idem dicendum esse si aliquod grave malum à fure rationabiliter timerem, si ipsi non redderem.

3. Dixi (posse me reddere furi, seu illi qui mihi rem vendidit) nam vendere alteri non possum, etiam ad recuperandum meum pretium. Ratio est, quia sic facerem injustum contractum, vendendo rem alienam; at restituere eidem furi non facere contractum, sed præstat rescindere, quæ rescissio ex se injusta non est quia non teneor stare ei contractui, cum meo illo damno amissionis pretij.

4. Objicies? Non potest debitor restituere rem, gladium domino, si sciat dominum illo abusurum, ad injustè occidēdum, ne scil. cooperetur cum illius peccato, ergo nec emptor, de quo loquimur, poterit restituere furi, quia scit furem abusurum, dum eam ipsi non reddet domino. Respondeo nego paritatem, debitor ille supponitur nullum pati damnum, si res casu non reddat, at in casu nostro patitur, nempe amittit suum pretium; nemo autem tenetur procurare bonum temporale alterius cum æquali suo damno, ut dictum. Adde in casu nostro (quidquid sit in illius gladij debitore, de quo *infrà*, *tr.* 4. *c.* 1. §. 3.) cooperationem ad peccatum alterius fore admodum remotam: at cooperatio remota ex multis capitibus excusatur à peccato, ut alibi diximus, hîc autem erit excusatio ab æquali damno, &c.

5. Objicies rursus: Si dominus equi emptorem adeat Judicem deferret, Judex illum cogeret reddere equum furi, sed ipsi domino: ergo ad idem ego obligor in conscientia.

Respondeo: Nego consequentiam, quia Judex supponit furem non inveniri, ut is cogatur ad restituendum pretium & sic Judex operatur ex præsumptione, quod ego pretium recuperare non possim, quando jam *n.* 1. fassi sumus, non posse rem reddi furi. Cum ergo in nostro casu emptor reddendo rem furi possit suum recuperare, non injustè aget, si se indemnem servet. At cur Judex ita supponit, & non potiùs quærit furem, quem cogat ad reddendum pretium? Respondeo, quia non tenetur Judex, nisi ad ea, quæ à partibus proponuntur, imò Judex prudenter præsumit, rem alienam mala fide fuisse emptam, & consequenter cogit absolutè emptorem ad restitutionē: secùs daret aditum fraudibus, & quilibet à fure etiam mala fide libenter emeret, quia semper esset securus suum pretium per Judices se recuperaturum. Alias objectiones vide apud citatos.

6. Quoad rem non mistibilem donatam, jam ex dictis colligis, rem tibi à fure donatam bona fide, magis mala fide, vel etiam apud te fortè ab eodem fure depositam, statim ac furtum advertit, te debere domino restituere. Ratio est eruenda ex iisdem dictis, quia in hoc casu nullam pretij jacturam facis. Excipe, nisi fortè à fure tibi grave aliquod proportionaliter dictum immineret tunc enim sufficeret restituere, ut etiam ex dictis colligi potest.

Dixi (quoad rem non mistibilem) nam si fuerit pecunia, vel ita mistibilis, ut immista cum rebus latronis discerni nequeat, jam innui §. 1. *n.* 2. & iterum explicato §. 4. *præsertim n.* 3.

§. III. *Secunda Quæstio, Quoad idem, quando adest mala fides.*

1. SI rem furtivam à fure mihi venditam mala fide emi & meum pretium recipere aliâ viâ nō possim, Quæritur, an possim reddere furi, ut ipse meum pretium reddat. Non posse docent Less. Turrian. aliique apud Lugo *mox* citandum, Dicast. *l.c. n.* 113. afferens Mol. Reb. Bannez, Vasq. Posse meliùs alij, propter paritatem rationis cum emptis bona fide. Ita Diana, & de Lugo cū aliis ab ipsis citatis *tom.* 1. *de Just. d.* 17. *sect.* 2. *n.* 37. Tolet. Sylv. aliique apud Dicast. *l.c. n.* 112. Nam sicuti, qui debet restituere ex injusta acceptione, vel retentione satisfacit nolendo injustam acceptionem, & injustam retentionem; ita, qui debet restituere ex injusta emptione, satisfacit, quantum est ex hoc capite, si tollat injustam emptionis. Tollit autem emptor, si rescindat contractum cum venditore: Ex alia parte idem emptor non cooperatur fic cum malitia venditoris, quia suum damnum, ne scilicet suum pretium amittat, satis ipsum excusat à tali cooperatione.

2 Dixi

2. Dixi (quantum ex hoc capite) nam si diu emptor retinuit cum gravi damno domini rem, tunc debebit illatum damnum ob injustam retentionem.

3. Inquires: Quanto tempore hic emptor malæ, ut non ille bonæ fidei potest retinere rem furtivam emptã, neque tractet cum fure de retrahendo suo pretio? Respõdeo, secundùm moralem prudentiam, ex circumstantiis est decernendum, præ oculis habitâ illâ regulâ, ut ex hac detentione (quæ certè non valde longi temporis esse debet) non redundet in novum damnum domini. Vide de Lugo citatum *n.* 33.

4. Si rem furtivam mala fide mihi donatam mala fide accepi; omnino me illam debere domino restituere, non autem furi, jam dixi modò *num.* 22.

De emente, ut item de acquirente rem alteri obligatam.

INcidit hic dubium de re alteri hypothecatâ, seu obligata quam ego fortè emi, seu per hæreditatem acquisivi insciis ejusmodi obligationis: Domum, v. g. emi a Petro justo pretio centum aureorum; deinde apparet eam esse obligatam Francisco in aureis viginti, an debeam eos viginti Francisco solvere? Respondeo, Communis est doctrina, me debere, vel solvere, vel tradere illi domum: licèt postea regressum habeam contra priorem venditorem. Ratio est, quia tunc urget radix restitutionis ex re accepta; sicuti enim, si emissem eam domum a fure, nullum ego in eam dominiũ acquisivissem: ita nunc secundùm illam partem respondentem viginti aureis non acquiro dominium saltem plenum, & perfectum, quia secundùm illam obligata est creditori, & pretii ejus est ea pars. Si vendidisset tibi eam dominus is, qui erat in extrema necessitate, te non obligat, Valentes in *Differ. utriusque fori, v. Debitum, diff.* 11. Verùm, id vide apud de Lugo *dicta d.* 17. *sect.* 3. *à num.* 95. Res est casus rarissimi eventus.

2. Si acquisivisses hæreditatem paternam, verbi gratiã, quæ verè non sufficiat ad Patris debita; ad nihil teneris in conscientia, etiamsi non feceris inventarium. Quod si bona hæreditatis sufficiant, sint tamẽ vinculata, debes solùm ex fructibus solvere eadem patris debita, si hæc debita sint contracta post institutum vinculum. At si fuissent contracta ante vinculum institutum: vel si fuissent contracta ab institutente revocabiliter dictum vinculum, debes ex Capitali solvere; ut brevibus docet, aliis citatis, Bonacina *tom.* 2. *circa* 4. *Decalog. quæst. disputat.* 5. *part.* 4. *num.* 10. quia antecessoris bona semper transeunt cum onere quod habent restituendi cuique suum.

§. IV. *Occasione prædictorum, explicamus quandonam per conjunctionem res aliena transit in meum dominium, ita ut non debeam rem ipsam in individuo.*

AD multa usui erit explicatio, quam paramus afferre; nam propterea universaliter est tractanda, ut ne miseris, si ad alia, quæ hujus loci non videntur, divertamus: Id enim facit, ut ea omnia, quæ de ejusmodi conjunctione ignorari non debent, hîc in unum collecta Lector addiscat.

2. Quatuor modis hæc conjunctio formari, & esse potest: Primò, per alluvionem: Secundò, per adjunctionem: Tertiò, per confusionem: Quartò, per admixtionem.

Per Alluvionem.

3. Alluvio in legibus, *Institution. de rerum divisione*, §. *propterea quod per alluvionem*, & deinceps alia est patens, alia latens. Latens est, quando per alluvionem alicui insensibiliter tuo fundo adjungitur. Patens quando per fluminis vi detrahitur aliqua pars fundi tui vicini, & transfertur in fundum tuum. His positis.

Dico augmentum fundi factum per latentem alluvionem esse tuum, per patentem esse prædicti tui vicini.

4. Rursus insula, quæ per alluvionem solet de novo nasci, nasci potest primò in alto mari, quod sub nullius dominio sit: Secundò in medio fluvio: Tertiò, in eodem fluvio, sed propè tuum agrum: Quartò in eodem fluvio, sed propè agrum vicini. His positis.

Dico in hanc sententiam: Si primum, Insula, est primi occupantis: Si secundum, dividatur inter te, & illum, qui est è regione positus: Si tertium erit tua, etiamsi deinde fluxim, & latenter extendatur usque ad vicinum: Si quartum erit vicini, ejusdemque erit similis latens extensio.

5. Denique sic aio: Si alveus fluvij divertat in aliam partem: novus alveus fiet publicus, vel ejus, cujus erat fluvius: Antiquus verò accrescet iis, qui agros utrimque habent. Quòd si fluvius ex tuo agro Insulam faciat, nemo dubitat Insulam esse tuam.

6. Hæc vel sancita sunt in variis legibus, quas affert Molina *loco citato* aliique passim, vel ex aliis deducuntur, quas vide passim apud Doctores, Molinam *tom.* 1. *disput.* 57. de Lugo *tom.* 1. *de justitia, disp.* 6. *section.* 13. *à num.* 157. apud quos etiam invenies, An hæc accrescant usufructuario, an domino proprietatis, an emphyteutæ, an feudatario, quæ sunt quæstiones pertinentes ad Jurisperitos.

Per Adjunctionem.

7. Quærimus; An quando aliquid alienum adnectitur tuæ rei, totum fiat tuum, v. g. partem vestis pretiosæ alterius consuis tuo vestimento, vel gemmam alienam tuo annulo inseris, An tota vestis, annulúsque fiant tua. Tua esse colligitur *ex* §. *Quod si partem Instit. de rerum divisione*, cum obligatione tamen, semper supponimus, reddendi domino æstimatione suæ rei.

8. Verùm, sic est distinguendum. Vel primò res aliena non potest separari, salua tota re, ut si non purpureæ vestis pars, sed lanæ, seu fila purpurea aliena fuerint intexta cum tuis aliis, vestémque composuerint: & tunc non dicetur purpura adjuncta tuo vestimẽto; sed vel admixta, cum tua, vel confusa in tua, quia pars tua separari nequit, salvo vestimento: imò non rarò, nec discerni poterit ut si ejusdem rationis, colorisque essent tua, & aliena fila; atque de hoc loquitur §. *citatus*, & nos *à num.* 11. loquemur: sicuti de admixto dicemus *à num.* 15.

9. Vel secundò, res aliena potest dicerni, ac separari à tua; & tunc verè dicitur adjuncta. ex de Lugo *tom.* 1. *de Iust. d.* 6. *sect.* 13. *num.* 160. & ejus tractatio pertinet ad hunc numerum; In quo casu omnis æquitas requirit, ut pars illa adjuncta remaneat sui domini. Ita Dicastill. *l.* 2. *de just. tract.* 2. *d.* 5. *d.* 9. *num.* 184. & 190. cùm enim partis illius dominium nunquam dominus amiserit, & ex alia parte discerni, & separari possit: cur non sit separanda, ac domino restituenda;

10. Sed quid dicendum de ædificiis, & plantis, quæ solo adjunguntur? Respondeo, ut ædificij dominus sias, debes in proprio solo illud construere, §. *cùm in tuo, Inst. de rerum divis.* nam si in alieno, ejus erit ædificium, cujus est solum, modò dominus soli tibi solvat expensas, si bona fide processisti: nam si mala, nihil tibi debebitur.

Idem dic in plantis, domino nimirum soli eas cedere §. *si Titio, Instit de rer. divis.* compensatis tibi expensis, si bona fide plantasti: nam si mala, nihil meritò habebis. Lege Castr. *de Iust. in genere, d. unica, pag.* 20.

Per Confusionem.

11. Tunc res tua, & mea dicuntur confundi, quando non potest ex ipsis jam confusis assignari ulla pars, quæ non sit mea, & non tua. Misces, v. g. vinum tuum cum vino meo, tuum lac, cum meo lacte, assignarine poteris hanc verbi gratiã, guttam esse tuam, hanc esse meam? Non ita. Pari modo si ex tuo vino, & meo lacte, assignarine poteris hanc verbi gratiã, guttam esse tuam, hanc esse meam? Non ita. Pari modo si ex tuo vino, & meo melle fiat mulsum; si ex tuo ære, & meo argento, vel auro fiat

æs Corinthium; ex tuis,& meis medicamentis fiat emplastrum; ex tuis,& meis lanis, ex tuo, & meo serico intexatur vestis. Tunc autem dicetur admisceri,quando potest assignari, quæ pars sit mea, quæ tua, licèt à me dignosci facilè nequeat, v. g. ex frumento tuo admixto cum meo, potes accipere hoc granum, v. g. de quo verum est dicere, hoc fuit, seu est ex tuo frumento, vel verè est ex meo, licèt à nobis propter admixtionem factam non dignoscatur: non potes autem accipere unam guttam, v. g. in mulso & sic dicere, hæc gutta est solùm mel, est solùm vinum, & consequenter, est solùm tuum, &c. De admixtione mox; hic enim de confusione loquendum est, de qua sic distingue:

Vel Confusio inducta fuit primò, utroque domino consentiente, vel secundò, casu vel tertiò, altero solùm sic volente, nesciente, vel nolente altero; si primò, ac secundo modo, totum conflatum erit utriusque, quia consensus reciprocus,vel casus ille, id videtur præstare, & ad Judicem pertinebit dividere pro rata partium. Ita Castro Pal. *de Iustitia in genere, disputatione unica, pag.* 21. *num.*5. Si tertio modo, ad illum pertinet dominium, qui operam, & majorem partem materiæ apposuit, quibus tertium illud corpus conflatum est, quare illud mulsum, æs, emplastrum, vestis, tui erit dominij, si tuâ operâ, tuáque majore parte materiæ illa sint facta, cum obligatione tamen reddendi æstimationem partis materiæ alienæ, *ibid.* Ratio est, quia accessorium sequitur principale: principalior autem in his est opera tua, & pars notabilis tuæ materiæ, quàm sola pars materiæ alienæ,ergo, &c.

12. Dixi (notabilis) nam si v. g. parvam mensuram mellis tui misceres cum magno dolio alicni vini, vel parum purpuræ tuæ cum multis alienis, cùm parum pro nihilo reputetur,nec vinum esset tuum, nec vestis; *Eo modo,* (inquit Azor. apud Dicast. *loc. cit. n.* 185) *quo nimis parva aqua benedicta non reddit benedictam magnâ aquæ quantitatem,* tunc enim, cùm tua pars sit accessoria, illa aliena principalior, alterius erit dolium, & vestis, cum obligatione reddendi tibi æstimationem exiguæ illius purpuræ, & mellis.

13. Non dissimili modo judicarem (ut judicat Castr. *de just in genere,disp.unica,p.*21.*n.*1.) de pretiosissima pictura, vel scriptura facta à te in vili tabula, vel tela aliena, tuum enim erit totum cum obligatione reddendi pretium tabulæ,vel telæ illius domino. Quòd si pictura esset vilior, quàm tabula, certè tunc cederet, accessionis Iure domino tabulæ, quo pacto consiliantur variæ opiniones apud Castr.*loc.cit.n.*3. de simili pictura in aliena tabula variè sentientes. Vide *infrà §. 5. n. 6.*

14. Quòd si ejus sit generis rerum confusio, ut non possimus recurrere ad principalem, vel magis nobilem partem,ut si,omnibus perpensis,æquales essent,vel quasi æquales partes: Usui erit Regula, quæ *mox* dicetur *n.*20

Ex his collige,quid dicendum in formatione speciei ut loquuntur Iuristæ. Nam si, v.g. ex uvis alienis exprimas mustum, sine dubio, ex Castr.*loc.cit. n.* 3. hoc erit domini uvarum; solùm sibi bona fide expressisti, dabuntur tibi expensæ: nam si mala, nihil; sicuti, in simili modò dictum est *num.*10.

Per admixtionem.

15. Si tuum frumentum,hordeum pecunniam,& universaliter,si quælibet alia mixtibilia tua, ut sunt pecora, gallinæ,boves, (quæ, quando signata propriis characteribus non sunt, facilè admiscentur, ita ut discerni nequeant) cum meis misceam,in cujus erunt dominio?

18. Dico esse distinguendum modo,quo paulò ante distinximus,vel enim admistio facta est: Primò,ex utriusque consensu,vel secundò casu, & fortuitò, vel tertiò, uno sic volente. Si primo, & secundo modo, utriusque erit cumulus dividendus pro rata à Judice, ea ratione, quâ diximus *n.*11. Si tertio modo,in quo maximè urget præsens difficultas,habet quatuor Regulas; quas ex Lessio *l.*2.*c.*14.*num.*22. & rusus *ibid.c.*20. *num.* Sylv.*v.Usura* 6.*q.*1.de Lugo *l.c.* aliique. Prima est, ties notabile quid alienum admices tuis rebus, ita bili item proportionaliter quantitate sumptis, ampliùs discerni,ac separari non possint (si enim sint,non transferri,dominium,certum sit, quia res tunc remaneat distincta, & separabilis, semper ni fuit est, ut dixi *num.*9. (sive sit frumentum, quod dicat Glossa apud de Lugo *l.c.num.*162,quæ solam doctrinam admittit in pecunia,non verò in cæteris stibilibus sive pecunia, sive quodcunque aliud, dum habeas expressum non acquirendi dominium cumuli non erit cumulus in tuo solo dominio sed que, & singulæ partes remanebunt in dominio gulorum: esto, quia non dignoscuntur,quæ partes tuæ, vel quæ alterius, indigeas Judice, vel Arbitr dandum singulis ex eo cumulo, quod singulis pro convenit. Ratio autem, quòd cumulus prædictus fiat totus tui dominij, est,quia dominium rei de non acquiris sine voluntate, & acceptione: At supponimus,te non habere voluntatem acquirendi go non acquiris.

17. Regula secunda: Si voluntatem acquirendi milium habeas,& ex alia parte ita notabiles partes miscens,ut discerni, ac separari ampliùs res singulæ non possint,dominium totius cumuli acquiris; *l. nummi ff.de solut.l.Idem.Pomponius.ff.d rei vendic* bi; & communiter DD.citati,præsertim Vasq. *de re* §.2.*dub.*5.*n.*27. Ratio est, quia ex una parte já habes luntatem acquirendi, & ex alia te perinde habes, frumentum consumpseris, vel pecuniam expenderis enim æquivalenter facit illa confusa admixtio) & sequenter in te dominium rei transfers, cùm obligne restituendi æquivalens, sicuti patem obligatus contrahis,quando consumis.

18. Regula tertia: Si voluntatem illam, nec excludis nec includis,& tamen ita eas notabiles partes miscens discerni, & separari non possint, adhuc dominium tius cumuli acquiris. Ratio est, quia quamvis non voluntatem expressè acquirendi non habeas, habes men implicitè, dum te geris, perinde ac si consentires,&c.

19. Semper autem dixi (notabiles partes sint unam parvam mensuram, v. g. frumenti tui, insuper plenóque horreo alterius, vel aureum unum tuum magnæ summæ alienæ pecuniæ admisceas,vel contra, te transfatio dominij,quia tunc moraliter non judicatur facta ulla admistio,cùm parum pro nihilo reputetur; manet ergo cumulus in dominio ejus, cujus antè fuerat,cum obligatione restituendi parvam illam partem,&c.

Quanta autem hæc pars esse debeat, ut notabilis, non exigua censeatur, certè nonnisi prudentis judicio, & in similibus fit,judicandum.

20. Regula quarta: Si dignosci quidem possit pars tua,sed non separari sine totius destructione,ut si filia purpurea sint admixta filis albis serici alterius,in contexta veste,tunc videndum est, quodnam sit principalius &c. modo dicto *num.*11.*fine.*

Quid si,omnibus expensis, partes sint æquales, nec aliis principaliores? Respondeo,si nec dignosci possint, nec separari, salua re,uterque dominium in solidum eo conjuncto habebit,modo quem in simili diximus. Quòd si dignosci quidem possint,sed non separari sine re,idem puto dicendum: fortior enim circumstantia non posse sine destructione rei partes separari,quàm solùm posse discerni semper enim favendum est rei, ne destruatur.

21. Ex dictis vides, Si Religiosus, partem v. g. frumenti, vel pecuniæ ab amico fortè illi datam ad commendiendum,misceat cum suis,etiamsi discerni nequeat, non transferre ejus cumuli dominium in se, quia non habet voluntatem faciendi suam illam amici partem,& consequenter

enter nec totius aggregati: Vnde clarè fit, ut is non ceat contra pauperratis Votum, illam admixtionem endo. Vides item in eodem casu, si peperit cumulus, que pro sua rata perire: nam contrà si habuisset ani- m transferendi in se dominium (quis animus in ligioso non præsumitur, nisi exprimatur) & peccas- contra Votum, sibi soli cumulus periret, &c. Il- d noto, si admiscuit cum voluntate domini, ex alio te Religiosum non peccasse, saltem graviter: licèt, m demus translationem dominij in Religiosum fa- m esse, tamen cum æqualiter ex illo cumulo ha- tum ipse Religiosus, tum ille dominus, non videtur sse deordinatio gravis in tali translatione materiali minij.

Dividuntur frequentiores casus de rebus mistibilibus.

22. His itaque universim explicatis, afferam hîc so- tiones illorum casuum circa res, quæ miscentur, de bus frequentior esse solet usus, & dubitatio.

23. Dico primò: si fureris quamcumque rem mixti- lem, v.g. frumentum, oleum, vinum, argentum, pe- niam, &c. teneris ad restitutionem quantitatis furre- m, cum hoc discrimine, ut si miscueris cum tua ita, i discerni nequeat, tenearis saltem ad pretium, vel ad dem rem: si non immiscueris, vel ita sit mixta, discerni, & separari possit, tenearis ad restituendam m in individuo. Ratio est, quia si cognoscibilis perse- ne, cùm ea sit domini, domino reddenda est: ne- que enim harum rerum, etiam unico usu consumptibi- lium, dominium transfertur statim atque habemur; si vero non cognoscibilis, tunc quia per illam mixtionem factus est fur dominus, satis erit, si æquivalens restituat. Ita Sanchez, *l. 2. in dec. cap. 23. n. 34.* Less. mox citandus, num. 138.

24. Si tamen extet cumulus (advertо cum Lessio *l. 2. cap. 20. d. n. 156.*) in quo est mea modica pecunia, frumen- tum, &c. immixtum cum illo furis, licèt per illam ad- mixtionem fur factus sit dominus, tamen mihi relin- quitur actio non solùm in furem, sed etiam in re, idest, in cumulo; Unde ego præferri debeo, & possum accipe- re ab eo cumulo, per compensationem, partem meam. Ratio est, quia id videtur consonum juri naturali, ut si certò sciam ibi esse meum, possim meam partem accipe- re, quantumcumque modicam.

25. Dico secundò: Si fur dat mihi bona fide reci- pienti aliquod mixtibile, verbi gratia pecuniam alie- nam, si deinde mihi constet esse alienam, nec fuisse per- mixtam cum pecuniis aliis, quas fortè habebat fur, tùc statim, atque id scio, debeo restituere domino (multò magis d. beo restituere, si recepi mala fide) sive fur re- manserit potens per aliam pecuniam solvere, quod fura- tus est, sive non; dummodo de facto nolit solvere. Ita Petr. Navar. Sanchez cósque citans Dicastil. *lib. 2. tract. 2. disp. 5. dub. 9. num. 190.* Ratio est, quia illa aliena pecunia cum discerni possit, est domini, & ego debeo ex re ac- cepta; quando autem res ex re accepta debetur, nihil licet potentia, vel impotentia furis, quia res ipsa accepta ubicunque invenitur, domino est restituenda. Quòd si prædictam pecuniam immiscuerim cum mea, adhuc de- beo restituere, sed in æquivalenti: siquidem jam factus sum ditior in illa quantitate, quam miscui cum meis, unde cumulus factus est major. Quòd si denique bona fide id totum consumpsi; tunc ex alio capite nihil debeo, quia scilicet in nihilo factus sum ditior, ut nunc suppo- nimus.

26. Dico tertiò; Si fur immiscuit alienam pecu- niam cum sua, ut discerni nequeat, & deinde ex tota summa donaverit mihi bona, imò etiam mala fide re- cipiendi partem aliquam, imò etiam totam illam sum- mam, nihil debeo domino, si fur potens est per alia sua bona restituere, licèt nolit: At si fur non est potens, debeo ego totam pecuniam furtivam restituere. Ita San- chez, aliique apud Dicast. *loc. cit. num. 186.* contra Petr. Navarr. *ibidem.* citatum. Ratio prioris dicti est, quia per illam immistionem, quæ æquivalet consumptioni, fur factus est dominus totius; licèt semper remanserit obli- gatus ad restituendum æquivalens? Cùm igitur ego ac- ceperim à fure jam facto domino, non accepi invito domino, ergo restituere ex hoc capite non debeo. Do- minus autem ille, à quo ablata est pecunia, solùm actio- nem habet contra bona illa, quæ jam supponimus in hoc priore dicto haberi à fure, sto, probabile etiam sit, quod dixi *num. 24.* ex Lessio. Ratio posterioris dicti est, quia fur est impotens, mea causa impotens est: mihi enim, qui acceptavi pecuniam, quâ fur poterat solvere debitum, imputatur ex Sanchez, *loco citato*, illa impotentia, atque adeò mihi remanebit onus supplen- di defectum furis, sive immiscuerim, sive non, cum mea pecunia. Fateor tamen cum Molin. Lessio, Salas, apud Castro Pal. *mox* citandum, esse probabile nullum onus mihi remanere, si acceptavi solùm, & non induxi ad dandum. Quod sub quadam animadversione docet Mo- lina apud de Lugo *de justit. disp. 20. num. 13.* Vide etiam Castro Pal. *de justitia commutativa, disputatione prima, punctо decimoquarto.*

27. Dico quartò, aliquid esse diversum rebus hisce mixtibilibus, si hæ mihi à fure venditæ sunt. Nam si ego frumentum, verbi gratia in individuo furtivum à fure bona fide emo, & antequam immiscearn cum meo fru- mento, scio esse alienum, totum debeo ex re accepta, atque adeò statim restituendum erit, in individuo, sicut si emissem rem non mixtibilem, verbi gratiâ, equum vestem, &c. de qua re § 2. & 3. universaliter dictum est, nisi fortè ad recuperandum meum pretium, vellem red- dere ipsi furi modo *ibidem* dicto. At si immiscui cum meo non modico frumento, ita ut discerni nequeat, nihil debeo. Ratio est, quia ex una parte per illam ad- mixtionem ego factus sum dominus totius, & ex alia in nihilo sum factus ditior, quia justo pretio frumentum illud emi, non sic, si mihi donatum fuisset, quando jam ex donatione factus essem ditior, ut *numero* 5. dic- tum est.

Dixi autem (frumentum in individuo furtivum) nam si illud fur admiscuerit cum suo, & deinde mihi vendi- derit, jam vendidit ex suo, & consequenter, cum jux- ta doctrinam, datam *num. 26.* ego nihil furtivum eme- rim, recurret distinctio *ibid.* allata.

§. V. *De obligatione Restitutionis fructuum ex re aliena bona fide perceptorum.*

1. REcole *suprà ca. 2. §. 7. num. 22.* fructus rei, alios esse purè naturales, alios meræ industriæ, alios mixtos, ad quos reduximus civiles, v.g. locationem do- mus, equi, &c. Non loquimur pro foro externo, pro quo jurisconsulti nimis sunt sibi ipsi repugnantes, ut ha- bet de Lugo *tom. 1. de justitia disp. 17. sect. 3. n. 43.* sed pro foro conscientiæ tantùm.

2. Regula jam hujusmodi ex Lessio, Molina, Sanch. *mox* citand. & *passim*, figatur menti: Bonæ fidei possessor restituere debet solùm fructus extantes in se, vel in ali- quo, in quo factus est ditior; fructus, inquam, natura- les, & mixtos, non verò meræ industriales; A mixtis ta- men suas tum necessarias, tum utiles expensas, & æsti- mationem sui laboris posse deducere. Ratio Regulæ est, quia fructus sunt partus, & quasi partes rei, quæ tota domino debetur; nam propterea dicitur, quòd res, ubi- cunque est, domino fructificat, §. *si Titius ei duplici se- quente, Institution. de rerum divisio.* & ex alia parte æquũ est, ut expensæ, labor, & industriæ cedant in utilitatem ea præstantis.

3. Dictum est autem primò, (fructus extantes in se, &c.) quia cæteri bonâ fide, atque sine culpa con- sumpti, & ex quibus non est quis factus ditior, non sunt restituendi. Ita Angelus, Sylvest. Lessius, Molina. Gom. Salon. Vasquez, Rebell. Sanchez, aliique, quos sequitur citatus Dicastill. *lib. 2. de Justitia, tractat. 2. disp.*

disp.5. dub.3. num.28. Illud hic notandum censeo, cum enim fructus sint res mobiles, possunt à possessore bonæ fidei triennio præscribi: at res, à qua præcepti sunt, cùm sit stabilis v.g. prædium domus, &c. nō potest præscribi, nisi tempore longiore. Hinc ergo fit, ut persæpe teneatur reddere prædium, v.g. quia pro illo nondum est elapsum debitum tempus præscriptionis, non verò omnes fructus etiam extantes, seu in quibus factus es ditior, sed solùm illos, pro quibus triennium nondum elapsum est.

4. Dixi secundo, (fructus naturales', & mixtos) quod intellige, etiamsi dominus eos percepturus non fuisset ob suam negligentiam, vel aliud, ut si ager non fuisset ab ipso colendus, domus non locanda. Ratio est, quia semper sunt fructus rei domini, quæ domino fructificat. Quid de fructibus perceptis à re per possessorem bonæ fidei meliorata? Respondeo, etiam nos deberi domino eo modo, quo cæteri. Ita de Lugo *tom.1. de justit. disp.7. sect.3. n.52.* Molina *tom.3. disp.725. n.22.* Sà *lib.2. in Decalog. cap.23. n.105.* loquendo in simili de possessore malæ fidei, quia res meliorata adhuc est domini, ergo domino fructificat: Qua ratione tunc hic possessor possit expensas ad meliorandam illam rem factas sibi deducere, mox dicetur *num.12.*

5. Dixi tertio, (non verò mercè industriales) quare lucrum ex negotiatione pecuniæ negotiātis semper est: id, quod etiam *suprà* diximus de fure negotiante alterius pecuniam: Est tamen latum discrimen advertendum quòd bonæ fidei possessor non obligatur ad lucrum cessans, & damnum emergens quod fortè passus est ex pecuniæ carentia dominus; obligatur possessor malæ fidei, ut *ibid.* notavi.

6. Inquires hìc primò, qui sive bona, sive mala fide instrumento alterius aliquid facratur, alterius penicillo v.g. tabulam suam pingit, alterius serrâ arcam construit, &c. an picturam, & arcam faciat suas, utpotè effectus suæ artis, & industriæ, an alterius, nempe domini penicilli, vel serræ? Respondeo cum Dicastill. *l.2. de Justit. tract.2. disp.2. dub.5. num.107.* suas facit; solùm æstimationem usus penicilli, vel serræ debebit domino: nam pictura partus est artificij; atque adeò industriæ, non instrumenti. Quid, si proprio penicillo fiat in tabula alterius? Respondeo, tota pictura aliquibus videtur domini tabulæ, quia est veluti seges in solo alieno, solvantur dumtaxat Pictori bona fide pingenti suæ operæ, seu laboris pretium. Ego tamen probabilius judico id, quod de hoc dixi §.4. *num.13.* Pictori verò malæ fidei esse probabile videtur nihil dandum, quia pictura est melioramentum voluptuarium respectu tabulæ, ut colligitur ex *mox* dicendis de melioramentis prædij, vel domus, &c.

7. Inquires secundò majorem explicationem ejus, quo modò dictum est (seges in solo alieno.) Respondeo fit tuum frumentum in alieno agro', mala imò etiam bona fine, seminasti, tota seges est domini agri: ita idem *ibi disp.5. dub.2. num.26.* quia est fructus suæ rei, accipe tu igitur tuum frumentum, quod sevisti, & expensas, laborisque pretium, & nihil præterea. At si quis alienum frumentum in suo agro seminavit, debet ipsum frumentum suum reputum, & damnum, quod domino emersit ex frumenti carentia, reddere: at segetem sibi reservabit, quia fructus est sui agri.

8. Inquires tertiò: Quid de locatione rerum, quæ non solent locari? v. g. possessor bonæ, imò, & malæ fidei locat torquem aureum alienum; vel etiam aurum, & argentum ad ostentationem, quæ certè non solent locari, sicut domus, equi, &c. cuinam competet lucrum hujus locationis, dominone tanquam partus civiles suæ rei, an possessori tanquam partus suæ meræ industriæ? Respondeo consequenter ad dicta (quidquid Navar. *in manual. cap.17. num.25.* aliique apud Dicast. *loc.cit. n.102* asserant) hoc lucrum deberi domino, deducto semper pretio laboris, & industriæ locantis, si qua fuit. Ita Sanchez, *lib.1. in decal. cap.13. num.132.* Ratio est clara, quia illud lucrum non est lucrum industriæ locantis, sed tur pro usu ipsius rei, prorsus, sicuti, si quis locaret agri sterilis: quamvis enim ipse ager sterilis sit ut etiam est torques aurea, & ipsa pecunia, tamen do non dantur absolutè (sicuti certè datur abscunia, quando traditur in negotiationibus per nem, vel emptionem, &c.) sed pro solo usu, fructus civiliter, sicuti facit domus locata, &c. hoc casu liberarem locantem ejusmodi torquem, milia, à restitutione pretij locationis, quando tur dominus hoc pretium omninò nolle: *part.2. tractat. Miscel. ref.5.* (cui diligenti Scriptori multarū opinionum notitiam accepram tò referimus) liberavit ab obligatione restituēdi cum, qui mulum à ditissimo surreptum locavit per tos annos, quia nimirum nobilis ille ditissimus tatus fuit velle ejusmodi pretium: Verùm, adest hæc excusatio, universalis est pro omnibus nec solùm ejusmodi locatione.

9. Inquires quartò: An qui domum, verbi alienam, sive bona, sive mala fide locavit, sed accepit ratione alicujus portæ, à se affixæ, vel vel lapidis pretiosi, teneatur restituere hunc pretij ipsi domino domus? Respondeo cum Dicast. *de just. tom.2. disp.2. dub.5. n.91.* non teneri, quia lioratio, quæ est per meram adjunctionem, furis, atque adeò furi fructificat: Non sic, si melioratio per arbores plantatas in fundo alieno, tunc ut ex *suprà* dictis constat, fructus percepti arboribus essent fructus domini fundi, &c.

10. Inquires quintò: Ex eo, quod dictum est meræ industriæ (ut in negotiatione pecuniæ esse negotiantis, rectène colligit, qui affirmat licitè famulum, vel depositarium pecuniam inscio, negotiationi subdere, & lucrum sibi retinere? Respondeo cum Mol. Reg. Beia, aliisque apud Dicast. *tract. de contr. resol.32.* rectè si id faciat sine ullo dō ni præjudicio, seu damno: At si præjudicium ut si promptam non habiturus sit suam pecuniam minus, ad sua negotia, unde grave damnum sibi mat, licèt posset dictus famulus retinere lucrum, fructus suæ industriæ, tamen peccaret juxta gravia damni, & debebit restituere totum damnum, emersit, & lucrum quod cessavit domino ex carentia, ut ex dictis constat, vide quæ dixi *superius* famulo ludente pecuniis domini, *Tract. 2. cap.3. num.92.*

11. Dixi jam quartò, (A mistis expensas tum cessarias, tum utiles, & æstimationem laboris posse ducere?) Quare non satis consequenter aliqui negant æstimationem laboris, & operæ posse ab ejusmodi possessore deduci, cùm tamen concedant (quod certè negat) posse deduci expensas. Non satis, inquam consequenter; nam sicuti, si labor, & opera fuissent adhibita ab extraneo operario, debuisset dominus eorum pretium solvere, quia tunc jam sunt, ut vocantur expensæ eodem modo debebit, si exhibita, sint ab ipso possessore bonæ, imò, & malæ fidei, ex de Lugo, *tom.1. de Just. disp.17. sect.3. num.61.* quando vocantur industriæ, que enim propterea naturam mutant.

12. Adverte autem hactenus fuisse sermonem de expensis, & labore in percipiendis fructibus, v.g. in colligendis arboribus jam antea plantatis: si enim sermo sit de expensis, & labore factis, à possessore, quibus res alia fuit meliorata, quibus, v.g. fuerunt plantatæ novæ arbores, nova domus ædificata, novus puteus effossus, &c. quamvis eadem ferè sit ratio, ac de jam dictis expensis, tamen propter suas proprias difficultates de hoc erit hìc distinctè decernendum.

Mala

Melioramenta.

11. Dico ergo, has etiam expensas posse possessorem bonæ imò & malæ fidei sibi deducere, & dominum ad easdem solvendas, vel compensandas obligari; esse tamen quæstionem, num omnes, an aliquas dumtaxat. Lege Castro Pal. *de Iust. in genere, d. unic. p.* 24. Ubi autem id statuatur, distingui debent meliorationes in necessarias, utilia, voluntaria, seu voluptuaria. Necessaria sunt ea quæ, si adhibita non fuissent, nullos seu pejores fructus res produxisset. Secunda sunt ea, quæ faciunt, ut res sit utilior, ut si, v. g. cum necessariis meliramentis, seu, quod idem hic est expensis, res v.g. valebat centum, cum his utilibus reddat ducenta. Tertia sunt ad merum ornatū, sine accessu utilitatis reddita annui; Tales sunt fontes, picturæ, statuæ &c. quibus aeris sine dubio prædium pluris valeat, & magis æstimetur, tamen quia ex illis non reddit prædium fructus pares annos, annui non vocantur, nec sunt utilia, sed voluptuaria melioramenta.

12. Affero jam, Possessorem bonæ, imò, & malæ fidei, posse expensas factas ad melioramenta utilia, & necessaria à domino petere, & hunc debere solvere, vel compensare? non verò factas ad melioramenta voluptuaria. Potest tamen ejusmodi possessor bonæ, vel malæ fidei, hæc melioramenta voluptuaria, si separari queant, tollere, v.g. portas, statuas, &c. sibi sumere. Quòd si separari nequeant, vel per adjunctionem accesserunt rei, ut arbores, vel plantæ infructiferæ ad merum ornatum, nihil petat ex eorum pretio solvendum possessori malæ fidei; ut docet Sanchez *loco citato, num.* 139. imputet enim sibi quæ amittat, quæ circa rem alienam sine domini consensu, & sine ejus utilitate expendit. Adde, iniquum esse cogere dominum invitum emere illos ornatus, quibus ille libentiùs fortè careat, quàm careat pecunia, quæ est solvenda. Hæc secunda ratio probat, idem esse dicendum de melioramentis his voluptuosis à possessore bonæ fidei fortè factis. Scio de Lugo *loco citato num.* 65. velle saltem modicum quid pro his esse à domino solvendum ipsi possessori malæ fidei; quod certè est probabile, quia aliqua tandem domini utilitas est emere modico pretio dicta melioramenta voluptuaria; Quare semi cogitur emere justo pretio utilia propter utilitatē, ita & hæc voluptuaria modico pretio, quia sic utilia omnino sunt.

13. Pro possessore bonæ fidei idem videretur dicendum: nec enim dominus deberet cogi emere voluptuaria: tamen huic possessori propter bonam fidem concederitur liberas ea sibi separandi, si ea separari possunt: quod si non possunt, ipsi conceditur cogere dominum ad solvendum quantum ipse possessor expendit, ut ea faceret, addito pretio laboris, vel ad vendendam totam rem ipsi possessori justo pretio deductis meliorationibus.

14. Tria denique adverte: ut colligit ex *l. in fundo, ff. de rei vendicat. & alibi,* & explicat pluribus Sanchez *lib. 1. in dec. cap. 23. num.* 147. Primò, pro dictis meliorationibus etiam necessariis, & utilibus, dominum non debere solvere, quantum crevit valor rei suæ, sed quantum valuerunt expensæ, quibus ea melioramenta creverunt. Plantavit, verbi gratiâ, possessor arborem fructiferam, expendendo unum aureum, nunc verò arbor plantata valet decem aureos: unum aureum debebit dominus, non verò decem solvere. Ratio est, quia illud aureum est partus sui agri. Quòd si contrà expensæ fuerunt decē, verbi gratia aureorum, sed arbor nunc valet unum aureum: unum tantùm debebit dominus, non verò decem, quia pro uno aureo utilis est domino, arbor; Nec enim æquum est, ut cogatur emere rem pluris, quàm ipsi valeat. Imò si possessor bonæ, vel malæ fidei expendisset unum aureum, sed dominus, si illud melioramentum fecisset, expendisset minùs, verbi gratiâ, dimidium; dimidium deberet reddere dominus, non verò unum. Ita Sanchez *l. c. n.* 140. cum Lessio, & Mol. quia ipse solùm debet id, in quo emolumentum participat: quod nunc solùm est in dimidio.

16. Adverte secundò, Non solùm possessorem malæ, sed etiam bonæ fidei, ex fructibus quomodocunque consumptis, quamvis ditior redditus non fuerit, teneri eos cum meliorāmentis, sive necessariis, sive quomodocunque utilibus compensare. Ratio est, quia quò plures fructus percepit possessor quamvis eos consumpserit, eò minus censetur pro melioramentis expendisse.

17. Adverte tertiò: Si res cum melioramentis pervenit in domini manum, antequam dominus solvat possessori bonæ fidei expensas prædictas: posse semper in conscientia à dicto possessore peti eas, quas dominus debet, & dominum dare debere. At si sermo sit de possessore malæ fidei, dubitatur, an dominus in dicto casu, quo rem suam recipit, antequam expensas huic possessori malæ fidei solverit, obligatus sit nihilominus solvere? Negat obligari Sanch. *l. c. n.* 143. & 144. quia quoties lex justè negat actionem ad aliquam rem petendam, & simul concedit debitori repetitionem, si solverit, licebit etiam eidem debitori possidenti non solvere, ut fusè idem probat *ibid.* & *lib. 6. de. matr. d.* 38. *n.* 34. & *lib.* 18. *d.* 8. *num.* 15. sed malæ fidei possessori negat lex actionem petendi expensas melioramētorum, & dat domino repititionem, si solverit, ergo, &c. Navarr. quem citat, sequitúrque de Lugo *tom.* 2. *de Iust. d.* 17. *s.* 3. *num.* 66. aliique affirmant, cum obligari solvere ante sententiam: & ratio esse potest. quia lex in pœnam delicti negat talem actionem possessori malæ fidei, at pœna non obligat nisi post sententiam, quia ejus exequutio est actus, qui à publica potestate provenire debet. Utraque sententia est probabilis, & tuta. Quæ dicta sunt esse pro foro conscientiæ, iterum noto.

§. VI. *Tres dubitationes circa variationem bonæ, & malæ fidei.*

1. PRima Dubitatio: An qui primò habuit bonam fidem, deinde malam, & fructus consumpsit, sit injustus acceptor, ita ut obligetur reddere eosdem fructus, etiam non extantes? Quid, si cōtra evenerit, ut priùs mala fide laboraverit, deinde acquisierit bonam?

Respondeo, in foro conscientiæ (si enim Jurisconsultos in foro externo consulas, nunquam rem expedies) solùm tunc obligaris ex injusta acceptione, quādo consumis fructus eo tempore, quo mala fides tecum est, quidquid fuerit antea, vel postea. Ita Molin. *tom.* 2. *d.* 569. & *to.* 3. *d.* 725. aliique, quos sequitur citatus Sanc. *loc. cit. n.* 152. Ratio mihi manifesta est, quia tunc injustè te geris contra dominum, & tunc peccas contra Justitiam. Ergo ex vi illius culpæ tunc contrahis obligationem restituendi. Quod si casus occurat, ut deinde superveniat certitudo, tuos esse, illos fructus, quos mala fide consumpsisti: ideo non obligaris restituere, quia illa consumptio verè non fuit materialiter injusta, sed ex conscientia erronea, quā cessante, jam ab omni onere liber eris.

2. Secunda Dubitatio: Quid erit, si respectu unius sit quis mala fide possessor, non verò respectu veri domini? Si possessor, verbi gratiâ, putans prædium esse Petri, consumat ejus fructus, utique mala fide, sed prædium verè est Pauli, eritne obligatio eos restituendi ex injusta acceptione? Ratio dubitandi est, quia tunc possessor ille re ipsa non est injurius, seu iniquus consumptor contra Petrum, quia verè illi fructus, sicut, & prædium, non sunt Petri: nec est injurius contra Paulum, quia dum illum, ut dominum non agnoscit injurius contra ipsum esse non potest. Unde nec potest obligari ex injusta acceptione; ergo solùm obligaretur ex re accepta: sed quia jam supponimus fructus fuisse consumptos, ex dictis ad nihil nunc obligabitur. Respondeo, hunc censendum esse consumptorem malæ fidei, atque adeò, cognita veritate, debere regulariter restituere eos fructus Paulo. Ratio est, quia,

dum is scit prædium non esse suum, atque adeò nec fructus, & tamen absolutè, & sine conditione consumit, injustè agit; & quidem, interpretativè, contra illum, cujus est re vera res.

Dixi (regulariter) nam si hoc animo explicito, vel implicito quis affectus esset: Quia hi fructus sunt Petri, verbi gratiâ; Principis, ideo eos accipio, & consumo, nam si essent Pauli, vel alterius privati, non acciperem, nec consumerem: tunc certè si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus, nec respectu Pauli, nec respectu Petri Principis, propter argumentum factum ex de Lugo *tom. 1. de just. d. 17. sect. 3. num. 78. fine*, (lege item Sanch. *loc. cit. num. 157.* Molin. ab eodem citatum; & eundem de Lugo *d. 17. ibid sect. 3. num. 25. 26. & 27.* quem ego attuli *sup. lib. 6. cap. 4. §. 3. n...*) & consequenter non esset obligandus ad restitutionē ex injusta acceptione, ex probabili opinione, de qua in simili dixi *superiùs, lib. 6. c. 4. §. 3. à num. 30.*

3. Tertia Dubitatio: Quid, si meus Prædecessor mala fide laboravit, at ego bonam habui, nocebitne mihi fides hæc mala prædecessoris?

Respondeo; Communis est Doctrina, nocituram tibi, si es successor universalis, non verò si sis particularis; Universalis successor est, verbi gratiâ, hæres, qui in omnibus succedit Testatori defuncto. Particularis est verbi gratiâ, legatarius, & quilibet, qui ab aliquo habet, emit, dono accipit aliquam rem. Ita Sanchez *loco citato n. 155.* de Lugo *disp. 17. cit. num. 79.* aliique Jurisperiti ab iisdem citati. Ratio autem hujus. cōmunis doctrinæ esse debet, quia hæres, verbi gratiâ, universalis repræsentat personam Testatoris, possidétque omnia ejus bona eo modo, quo ipse Testator possidebat, nam propterea obligatur, saltem juxta vires hæreditatis, ad omnia Testatoris debita, sed Testator habebat sua bona obligata propter ejus malam fidem vero domino, illique debebat eos fructus, mala fide consumptos restituere, ergo & restituere debebit ejus successor: saltem, ut dictum est, juxta vires hæreditatis. Hæc autem repræsentatio cùm non adsit in successore particulari, si ipse bonæ fidei titulo, ut supponimus, vallatur, cur ab aliena fide mala premendus sit? Non ergo obligabitur ex injusta acceptione, sed solùm ex re accepta.

CAPVT IV.

De tertia Radice Restitutionis, quæ est injusta Damnificatio, seu Læsio.

1. QUi obligatus ad restitutionem ex præcedētibus radicibus fuit, aliquid sive bona, sive mala fide usurpavit: nam ideo possessor vocari potuit, nunc verò de eo loquimur, qui contra rem alienam sine ejusdem rei usurpatione, injurium se præfert. Id, quod fit vel positivè rem destruendo, ut si quis segetes alienas combuat, alienum argentum in mare proiiciat, simile quid faciat: vel positivè impediendo, ut si quis proximum injustè impediat, ne suas res temporales, sua legata, suas hæreditates consequatur.

§. I. *De positivo destructore rei alienæ.*

1. HIc locus esset explicandi, quænam culpa requiritur ad pariendam obligationem in eo, qui rei alienæ damnum infert; Theologicāne, an Juridica? Vide *sup. c. 2. §. 4* Rursus gravisne, an levis? Vide *supr. cap. 2. §. 5.* Deinde quodnam damnum, indirectúmne, an directum? Vide *supr. lib. 6. cap. 4. §. 1.* Denique à quónam illatum à se, an etiam à servo, à filio, ab animalibus suis? Vide *supr. ibid. §. 2.* sed quia de his per aliam occasionem plenè disputavimus, hìc satis sit ea, quæ supersunt, insinuare.

2. Quoad hanc ergo damnificationem, hæc notetur: Qui per culpam injustitiæ rem alienam deteriorem reddidit; non solùm debet restituere valorem rei, ejúsque fructus, sed etiam omne damnum quod emergit, ac omne lucrum, quod cessat ex ejusmodi læsione. Ratio regulæ est, quia alioquin non induceretur æqualitas quæ per suam injustitionem à damnificante inducta est.

3. Dictum est primò, (per culpam iustitiæ) gravem Theologicè, modo satis explicato, *sup. c. 2.*

4. Dictum est secundò (destruxit, vel deteriorem reddidit) utique directè, & ut causa per se: nam quid sit secundum, sit indirecta destructio, & per accidens, dictum *sup. lib. 6. c. 4. §. 1.*

5. Dictum est tertiò, (valorem rei) quanti ea valebat, sive in re, sive in spe, quando à te destructa: nam secundùm illum valorem domino damnum fecisti. Quòd si solùm rem deteriorem reddidisti, dumtaxat, quanti æstimatur deterioratio: sic enim inducetur æqualitas.

6. Dictum est quartò (ejúsque fructus) id, quod explicabitur *mox num. 9.*

7. Dictum est quintò (omne damnum &c.) hoc enim toties causa supponitur esse injusta damnificatio.

8. Dictum denique (ex læsione) intellige tantum ex causa per se, nec solùm, ut modò dixi, tanquam occasione per accidens: id, quod iterum notasse superfluum certè non est.

9. Vnum jam supereſt explicandum: Valor rei considerari in duplici statu, nimirum præsenti, vel futuro, potest: Occidisti; v. g. hodie pullum equi; Hic, juxta spe futuri eventus, deductis expensis, laboribus & æstimatione periculi, valet v. g. nunc decem aureos; estque valor præsentis temporis. Idem verò equus, si permansisset usque ad perfectam ætatem, quia grossescat stirpis, valiturus erat centum aureis; Hic valor est futuri temporis. Pari modo seges hæc, quam hodie mense Martij combussisti, cum tota spe futuri fructus valet propter expensas, pericula consueta, &c. judicio experti viri, decem aureis: at mense Augusti aucta, & collecta seges valebit centum. Quæritur jam, An possessor equi, vel destructor segetis restituere teneatur aureos decem, an centum? Respondeo, communem esse sententiam, teneri dumtaxat decem; sivè per malitiam, sivè per negligentiam moraliter culpabilem occideris, vel incenderis. Ita S. Thomas. 2. 2. *quæst. 62. art. 4.* Molin. *tom. 3. d. 726. num. 4.* Less. *cap. 12. dub. 19.* Diana, *part. 3. tract. 6. miscell. resol. 6.* Petrus Navarr. Less. apud Dicast. *lib. 2. de justit. tract. 2. d. 2. dub. 6. num. 116. & 117.* Contra Sotum, & Salonium putantes: si per malitiam, restituendum esse pretium, quod erit in re; si per dictam negligentiam, esse restituendum pretium, quod est in spe. Ratio communis est, quia justitia solùm exigit, ut restituatur, quantum ablatum est: sed tu, per illam occisionem equi, & per combustionem segetis, solùm abstulisti, quanti tunc valebant equus, & seges, nempe aureos decem, ergo hos dumtaxat restituere debes. Non negat tamen hæc communis opinio, ex alio capite, te aliquando plus debere restituere nempe, quando es causa damni emergentis, vel lucri cessantis domini. Si enim propter dictum incendium segetum, sterilis inducta esset frumenti, unde dominus, vel etiam alii coacti essent ad emendum cariùs annonam, id totum debes reddere, nam tunc hujus totius damni tu iniqua causa fuisti.

10. Obiiciet quis: At etiam tu iniqua causa fuisti cur dominus non habuerit suo tempore equum valentem centum aureis, atque adeò, ut cessaverit domino hoc lucrum: ergo etiam hoc centum ei reddere oportebit deducta æstimatione periculorum, deductis expensis, quas in alendo equo dominus fecisset. Confirmatur: nam etiam sic, si furatus fuisses pecuniam à domino, deberes eidem restituere tam pecuniam,

tiam rem lucrum quod per negotiationem ex illa pecunia acquisivisset, idem dominus.

Respondeo, urget mihi argumentum; unde fateor, fucillum debere restituere non decem tantum, quod di*n. praced.* communi sententia; sed centum deductis de*bendis*, quod probat hoc argumentum de Lugo, *t.* 1. *nit. d.* 18. *sect.* 4. *n.* 82. qui sequitur prædictam communem sententiam, & respondit huic argumento, negans fu- esse causâ talis damni emergentis, est enim, ait, causa dominus, quia potuit alium sibi pullum emere. Idem dominus, quia potuit alium sibi pullum emere. Idem sit ad confirmationem, negat enim deberi domino rum illud quia pari modo dominus poterat aliam pecuniam negotiationi subdere, solùm igitur tunc debet concludit ejusmodi lucra restitui, quando dominus aliam pecuniam haberet, quâ pullum equinum emere, vel negotiationi subdere posset: tunc enim tu, quia ea abstulisti, vera causa fuisses damni secuentis. Hæc ille, quibus ego libens subscribo.

§. 11. *De impediente bonum, alteri, eiúsque restitutione quoad ea, quæ pertinent ad Justitiam commutativam.*

1. Si ex bono zelo, & sine vi, vel fraude impedis aliquem, v. g. Petrum, nè consequatur injustam hæreditatem, injustum legatum, nec peccas, nec restitutionis obligationem contrahis, ut ex se patet: Quòd si idem facias ex odio, vel cum vi, vel fraude similive peccato, peccabis quidem interno affectu contra Charitatem, vel alio peccato: sed quia non peccas quoad legatum contra Justitiam, justè enim illud impeditur, si sit injustum, ideo ad nullam restitutionem obligaris.

2. Verùm, si quem sivè vi vel fraude, sive sine illis quomodocunque impedias à consequutione boni, quod ipsi ex Justitia commutativa debetur, & peccas, & restitutionem debes. Mol. *tom.* 2. *d.* 727. Less. *lib.* 2. *cap.* 12. *dub.* 8. Dicast. *lib.* 1 *de just. tr.* 2. *d.* 8. *dub.* 1. *n.* 2. quia tunc contra Justitiam delinquis. Dixi (ex Justitia commutativa) nam si solùm debeatur ex distributiva, mox dicam à *n.* 7.

3. Quid, si quem impedias à consequutione boni, quod liberaliter datur, v. g. legati, hæreditatis, eleemosynæ &c. Respó leo esse diligenter distinguendum. Nam si id fiat fraude, vi, vel simili, ut si suadeas falsis informationibus, vel cogas vi Testatoré, nè hæreditaté relinquat Petro, v. g. peccas, & restituere teneris, quanti æstimatur ab expertis damnum, quod Petro fecisti. Ita Tho. Sanch. *cap.* 22. *cons. cap.* 1. *d.* 49. Vasq. *p.* 2. *d.* 175. *c.* 2. *n.* 13. *& tr. de Bene. c.* 2. §. 2 *dub.* 20. Dian. *p.* 3. *r.* 6. *Miscell. res.* 23. Dicast. *loc. cit. n.* 4. Ratio est, quia ex unâ parte tu es causa moralis ejusmodi damni illati ipsi Petro: & ex alia, peccàs córa Justitiam, cùm quilibet habeat ius, ne per vim, & malis artibus arceatur à bonorum consequutione. Huc reducitur, quod dixi *suprà, lib.* 6. *c.* 4. §. 3. *n.* 13. te obligari ad restitutionem, si occidas eleemosynarium eo motivo, ut is eleemosynam ampliùs Antonio, v. g nó largiatur, id enim est vi, id est, ipsa morte impedire Antonium ab eleemosynæ consecutione. Huc etiam, si vim ipsi donatario, v. g. dicto Antonio inferas, ipsum in carcere injustè retinéndo ne ad eleemosynarium accedere valeat. Huc item ex de Lugo. *d.* 28. *sect.* 5. *n.* 91. si Notarios, vel Consiliarios ab moribundo eos vocante, avertas: ne scilicet is testamentum, vel legatum in alicujus favorem condat. Huc, et eod. *ibid. n.* 103. si testatorem volentem disponere in favorem alicuius, tu falsa spe sanitatis, vel longioris ad- huc vitæ, à condendo testamento distrahas. Ratio horũ est, quia hæc facere, est per fraudem, vel per vim, atque adeò contra Justitiam impedire proximum, ne bona liberaliter ab alio danda consequatur.

4. Quòd si id facias sine vi, vel fraude, sed precibus, consilio, &c. quamvis motus ab animo lædendi eum, in cujus favorem condendum fuisset, v. g. testamentum, ejus, peccas interiùs contra Charitatem, ut peccaret Judex, qui reum morte dignum ex odio condemnaret: nó tamen obligaris ad restitutionẽ, ut nec prædictus Iudex; quia actio ipsa externa non est contra Iustitiã. Ita iidẽ, quibus adde Bart. à S. Faust. *in spec. Confess. d.* 28. *q.* 2. dicentem, hanc communem sententiam Theologorum, & Canonistarum. Si verò ex bono zelo, seu prudenti consilio motus id facias, nec peccas, nec restitutioni es obnoxius: quia, ubi nulla est culpa, nulla est pœna mulctandum. Hinc non peccant nec restitutionem debent Religiosi, qui ex zelo salutis Testatoris, ipsi suadent, ut potiùs aliis, quàm Matrici Ecclesiæ relinquat: nam licèt videatur Clementina id prohibere Religiosis, non ita tamen est, ex Sanch. *in cons. cap.* 1. *dub.* 49. *n.* 28. cõtra Mol. *tom.* 3. *disp.* 727. *n.* 3. quia Sacer Canon prohibere bona, & prudentia consilia nunquam potuit. Adde, esto, quando imprudenter se gerunt, peccent in hoc fine dubio Religiosi: non tamen ad restitutionem tenentur, quia in Canone hæc pœna non apponitur.

5. Denique, si vera crimina alterius, sed occulta propales Testatori v, g. ne hæreditatem illi relinquat, nec peccati, nec restiturionis reum pronuntio: quia expedit Reip. ne bona relinquãtur ei, qui iis abusurus sit: si aliis à Testatore injustè propalasti, reddere quidem famam debes, sed non bona. Idem dici debere in materia Beneficiorum, mox videbimus.

Porrò, hîc ne prætermittatur casus sequens: Petrus apertuit litteras directas Paulo mercatori, quem amicus certiorem reddebat de supervẽtura frumentorum penuria, ex frumenti extractione, v. g. à Regno: unde factũ est, ut Petr. Paulum præveniens frumenti copiam vili pretio emerit, venditurus pretio magno, nimirum apparente mox penuria: quo pacto impedit Paulum à lucro, quod hic eadem arte comparasset. In præsenti ergo casu obligabitúrne Petrus ad restitutionem; Et idem quæri solet de prætendentibus Beneficium, quando alius simili ratione Beneficij vacationem cognovit, & præobtinuit.

Respond. Less. *lib.* 2. *de just. c.* 12. *à n.* 131. sic distinguit *Si Petrus tempestivè consignavit litteras Paulo, ipse quidẽ Petrus peccavit eas aperiendo, sed ad restitutionem non obligatur: quia cum tẽpore Paulus potuisset se negotiationi applicare, appertio litterarum remotè & indirectè se habet ad Pauli damnum. Si verò idem Petrus non consignavit litteras Paulo tempestivè & peccavit, & ad restitutionem obligatur, quia Paulo secutum est damnum directè ex mora injuriosa consignationis litterarum.* Ego hanc posteriorẽ partem approbo, de priore valdè incertus animi pendeo, ut in simili sentiã *inf. c.* 7. §. 12. *n.* 16. quia etiam in eo casu dãnum patitur Petrus ex radice injuriosæ tuæ apertionis. Tunc nihilominus probabilis esto sententia Lessij quam perfamiliaris meus P. Franc. Bardi *l.* 1. *sel.* 9. 15. novissimè defendit; quando ita se potuisset applicare Paul. ad negotiationem suam ut integrè illam intra morale tempus perfecisset, & suâ causâ non perfecit, non verò ob præventionem tuam.

6. Alij innumeri casus ex his colligi possunt: & præsertim, An qui mendaciis impedit Fiscum, ne confiscentur sua bona, obligetur ad restitutionẽ: An qui vel vi, vel fraude, vel sine illis impedit scolastic. ne aliam scholam frequentent: An pari modo, qui impedit, ne ad alium emptorem accedat: An qui impedit emptorem ne cognoscat vitium rei emptæ, vel emendæ, ut faciunt Tonsores pannorum, occultantes, vel secretò sarcientes eorundem pannorum scissuras, &c. Verùm, quia non pauca ex his suis in locis à me dicta sunt, atque dicentur, multa autem dilucidè ab authoribus tractantur, Sanch. partim *l.* 2. *in Dec. cap.* 22. *num.* 22. partim *l.* 1. *cons. cap.* 3. *dub.* 3. de Lugo *d. l.* 1. *de just. d.* 18. *sect.* 5. *num.* 108. idcò ad ea, quæ sunt difficiliora veniamus.

Dubium incidens de impediente donationem peccaminosè alteri factam.

7. Dubium hîc non vulgare sese offert explicandum. Si Anton.v.g. velit dare centum Petro, quæ donatio sit peccaminosa, liciténe ego,& sine onere restitutionis impediam,ne Anton.donet ? Respond. si impedis bono zelo,& sine odio,vel simili,certum est,te licitè impedire, justè enim tunc impedis crimé proximi. Difficultas est, si impedias non ex bono zelo , sed cum peccato, v.g.ex odio, quod geris contra Petrum,vel mediis iniquis,v.g. malè dicendo de Petro, &c.

8. Aio esse diligenter distinguendum,qua ratione dicta donatio,quæ impedienda est, sit peccaminosa. Vel enim primò,ita est peccaminosa,& injusta, ut Petr. re donatam suam facere non possit ; id quod accidere posset,si res, v.g.donanda esset aliena,vel furtiva; & in hoc casu certum est , posse impedire non solùm sine vi , & fraude, sed etiam cum fraude , & vi,nam impedis , ne Petr.aliena bona occuper. Quare si tu ex odio moveris, vel vim illicitam adhibes,peccabis quidem:sed quia non peccabis contra Justitiam debitam ipsi Petro, non contrahes obligationem restitutionis.

9 Vel secundò,ita est peccaminosa prædicta donatio, ut non sit injusta,ut si Antonius donare vellet ea , quæ suæ familiæ sunt omnino necessaria,vel vellet donare ex malo fine,v.g.ex vana gloria, ex fine adulterandi, &c.& tunc est nobis nova distinctione utendum ? Si enim donatio est peccaminosa ex parte utriusque, tum donantis Antonij,tũ donatarij Petri, (qualis est dicta donatio rei necessariæ familiæ,in ea enim peccat tum donans, quia tollit necessaria familiæ,tum donatarius , quia cooperatur,ut supponimus,peccato donantis,) potes etiam vi,& fraude impedire , modò viserit prudenter illata , nec sit tanta,ut ex aliquo alio capite modum excedat. Ratio est non absimilis,ac dicta,quia non est peccatum contra justitiam impedire,ne quis recipiat id, quod sine peccato recipere absolutè non potest.

10. At verò si donatio si peccaminosa solùm ex parte donantis , non verò ex parte donatarij , qualis est donatio facta ab Antonio ex fine vanæ gloriæ,vel adulterij,tunc potes quidem impedire sine vi,vel fraude,& potes etiam impedire indirectè persuadendo Antonio ut deponat illum malum finem, unde consequatur donationis omissio,quia sic , ex bono zelo impeditur peccatum alterius : at nullo modo potes impedire vi , vel fraude, &, si sic impedias , obligationem restitutionis subibis, Ratio est, quia tunc contra Justitiam impedires donatarium : cùm quilibet habeat Ius ne impediatur malis artibus à consecutione ejus,quod sine peccato ipse consequi potest.

11.Denique si , contra , donatio sit illicita solùm ex parte donatarij,non verò donantis , ut, si dictus Petrus vellet recipere donationẽ ex fine vanæ gloriæ,vel adulterij,quem finem , quia Antonius nescit non est particeps peccati,si tu id scias, licéne tibi impedire ejusmodi donationem ? Respondeo licere sine vi,vel fraude,& bonis artibus persuadendo ipsum donatarium , ut cesset ab illo fine malo : Verùm, si persuaderi non possit,non licere,vi,vel fraude impedire colligitur ex ratione modò dicta *n.*10. Quilibet enim videtur habere Ius donandi id, quod sine peccato dare potest,id tamen aliis considerandum relinquo.

§. III. *De impediente bonum alteri,quoad ea,quæ pertinent ad Distributivam.*

Vbi aliqua de Beneficiis, & Officiis.

1. ALiqua non rarò bona distribuuntur in Rep.inter Cives, quæ duplicis dispositionis esse solent. Prima , quæ danda sint certis , & determinatis personis , v. g. singulis danda est à Monte Pietatis mensura frumenti omnibus pauperibus talis Nationis vel omnibus iis pauperibus, qui eam voluerint, danda,quæ danda sic indeterminatis personis , sed ex libera voluntate distribuentis,v.g.dandæ sunt mensuræ iis pauperibus, quos libere elegerit Magistratis,vel danda est mesura frumenti alterutri ex his bus:quem nempe ipse distributor liberè ex duobus gerit.

2. Dico jam,cum Sylvest.2.2.*q.* 61. *art.* 1. *quæst. concl.*5.Qui sive vi, & fraude, sive sine illis quocunque impedierit,in priore jam dicta dispositione per peccat, & tenetur ad restitutionem. Ratio est manifesta,quia tunc illi singuli habent Ius ad eam eleemosynam,& illis ex voluntate disponentis ea datur. At in posteriori dispositione , si sine vi vel fraude impedias,non obligaris ad restitutionem, quia sicuti ille liberè eligere potest, sic tu illi persuadere;& hic habet eadem doctrina,quæ allata est *supra*,§.2.*num.*4. si impedias vi , vel fraude, ad restitutionem obligaris quanti æstimabitur à prudenti damnum impeditum. Ratio est,quia licèt illi non habeant Jus ad commutativæ ante electionem ad eleemosynam habent tamen Jus,ne impediantur fraudibus,&vi à secutione illius boni,recurrente huc doctrina alias *prà*,§.2.*num.*3.

Impedientes consecutionem Beneficij.

3. Huc pertinent impedimenta contra volentes sequi beneficia, vel munia , quæ solent à Republica vel à Prælato benemeritis distribui ; de quibus breviter colligo ex Lessio *lib.* 2.*cap.*12.*dub.*17.cum Dicast.*lib.*2.*de justit.tract.* 2. *disput.* 8. *dub.* 2. qui citant.

Primo : Si quis erat Beneficio dignus , illúmque etiam vi, & fraude impedisti , ut conferretur digno ad nihil teneris. Ratio est , quia dignus non habet ullum jus respectu dignioris , quare illum indigno facit juxta voluntatem Reipublic. intendere beneficia , vel munera dignioribus. Quòd si impedisti,ut conferretur æquè digno, ad restitutionem teneris juxta spem , quam alias habebat. (Si enim talem spem habuisset, cùm nihil damni illi fecetis non debebis :) Ratio est , quia ille alius dignus, reipsa æquè digni , gaudebat jure , ne malis artibus impeditetur.

4. Secundò : Si absque vi , vel fraude curasti curaretur indigno , nihil teneris restituere ipsis digno vel dignioribus ; sed Reipublicæ , vel Ecclesiæ tenes de damno secuto. Ratio est , quia solùm Reipublicæ non verò illis dignis , vel dignioribus injuriam fecisti. Nullus enim habet Ius justitiæ ad Beneficia : quidem primo loco tenetur dictæ Reipub.is, qui habet Officium,Secundò collator , Tertiò , tu qui fuisti fusor. Quòd si nullum damnum secutum est , adhuc fructuum perceptorum restitutio facienda est ipsi Reipub. vel Ecclesiæ, ad quam pertinet Beneficium , quia id quod est propria sustentatio Ministri idonei, datur contra voluntatem Ecclesiæ indigno. At si simili modo sine fraude procurasti , ut daretur digno , tibi dignioribus , ad nihil ulli teneris : Nam , non tenet dignioribus,hi enim non habent Jus Justitiæ commutativæ supra dignos ; non Reipublicæ , vel Ecclesiæ quia non est illis facta injuria , dum dignum habet ergo,&c.

5. Tertiò : Si prodas crimen occultum, unde ea datur aliquis à beneficio , siquidem prodas Collatorem etiam malo animo, non teneris ad restitutionem, etsi Collator,si tua non accessisset infamatio , illi beneficium collaturus fuisset. Ratio est, quia quando agitur de beneficiis, atque Officiis, cujuscunque est Jus tefaciendi ea , quæ minùs habilem hominem faciunt, unde etiam solent capi informationes,&c. Quid, si prodas aliis,unde diffametur is,de quo agitur ; Respon-

set, inclinat te non teneri ad restitutionem valoris (si Beneficij), (teneri enim ad restitutionem famæ certum est) si is excludatur ex vi commissi crimini: at si excludatur ex vi infamiæ per tuam occultam illius criminis publicationem enatæ, te teneri. Ratio esse potest, quia ibi is includatur à suo crimine, hic à tuo.

3. Quarto, Si impedias etiam vi, ne conferatur indigno, ad nihil tenetis: quia ad hujusmodi Beneficia, vel officia nullum prorsus habent Ius indigni.

4. Quintò, Si ut tu facilius impetres Beneficium, impedias Procuratorem prætendentis illud idem Beneficium, quod tu prætendis, eum orando, vel cogendo, per alium prætextum in aliis negotiis eundem detinendo; ut item, si impedias Tabellarios afferentes litteras ad tuum competitorem, vel easdem aperias, quò citiùs à Beneficio illum excludas, an obligeris ad restitutionem; & resolvi potest ex dictis, & habe dicitè communem Doctorum, de Lugo *tom.1.disp.18.sect.5. num.* 102. sequentem Bonacin. & Vasquez & *num.* 104. citantem Castro Pal. &c.

6. Denique ex iisdem dictis obiter intelligis ex violatione solius justitiæ distributivæ non oriri obligationem reddendi, nisi quatenus simul violatur ius aliquod pertinens ad Justitiam commutativam. Ita Rebell. Bonacin. Molina, Turr. aliique, quos citat, sequiturque Bonacin. *d.1.de restitut. quæstione prima, part. prima, numero nono.* Contra Vasq. Salonium, aliósque *ibid.* citatos, lege item Dicastill. *lib.2.de justit.tract.2. d.* 8. *dub. juncta d.* 1. *dub.* 3. Hactenus enim valuit, tunc in hujusmodi distributionibus adesse obligationem restituendi, quando quis violavit Ius, quod alius habebat, quæ repelleretur, ne impediretur, &c. hoc autem jus ad commutativam pertinet. Adde obligationem restituendi fundari in obligatione faciendæ æqualitatis Arithmeticæ, quam quis in rigore debet facere; at hæc ex Justitia commutativa facienda est. Nam propterea Princeps, si non distribuat, quæ distribuere Civibus pro eorum meritis debet, & hæres, si non eligat pauperes, quos eligere voluntas Testatoris jussit, ideo ad restitutionem obligantur, quia lædunt Justitiam commutativam, dum faciunt contra Ius, quod habent Cives illi, & illi pauperes ad distributionem, & electionem, &c. Et quando Princeps, vel alius Elector eligit indignum ad aliquod Officium, ideo obligatur ad damna, quæ indignus Officialis inferet Communitati, quia tunc Princeps, & elector sunt, contra Justitiam commutativam concausæ ad tale damnum, dum indignum ei Communitati præfecerunt.

§. IV. *De Distributione Beneficiorum, & Officiorum.*

1. Dicamus hac occasione aliquid de huiusmodi argumento: atque quatuor dictis breviter expedimus ea, quæ nimis prolixè, & confusè aliqui pertractant.

2. Præmitto autem, Dignioremin pro his Beneficiis, Officiisque (ex S. Thom. *loco mox citando*, aliisque; lege item Sanchez *libro secundo, Consil.* 1. *dubitatione secunda*, & Caram. *in Reg. S. Bened. num.* 1504. Dicastill. *libro secundo, de Justit. tractat. secund. d.* 8. *dubitatione septima,*) non esse eum, qui absolutè doctior, sanctior, prudentior est, sed qui fore utilior pro bono communi in eo munere prævidetur: nam propterea aliquando minùs doctus, dignior in aliquibus circumstantiis erit pro hac Ecclesia contumaci, quia nobilior vel quia potentior est, quam, qui doctior, sanctior. Et dignior erit inter Hæreticos, qui doctior; quàm qui sanctior, & inter Catholicos, qui sanctior, quàm qui doctior, &c. Iam igitur tota difficultas in hoc argumento est, quænam obligatio sit eligendi ad ea munera illos, qui, omnibus expensis, sunt digniores, ac repellendi eos, qui vel indigni sunt, vel minùs digni.

3. Assero primò, esse ex suo genere mortale Beneficia, & Officia, imò quæliber bona distribuere indignis & immeritis: ex S. Thom. 2. 2. *q.* 63. & communiter; lege etiam *q.* 185. *art.* 3. Dicastill. *l. c. dub.* 5. Ratio communis est, quia esset acceptio personarum vitiosa in re gravi, ut supponimus, & damnum inferretur iis circa quos illa munera exerceri debent: undè sic distribuens contrahit obligationem restitutionis, ut modò §. *præcedente, num.*2. breviter insinuavimus.

4. Dixi autem (ex suo genere) posset enim excusatio aliqua te sic distribuentem à mortali liberare; ut, si electus, sit multùm leviter indignus; si res distribuenda esset judicio prudentum levis; si ratio quidem fuisset habita meritorum, sed merita unius, & alterius parum se invicem superarent; si leve, vel nullum damnum Reipubl. vel alteri inferretur, & similia. Ita Sot. Val. Rebell. aliique apud Dicastill. *loco cit. dub.* 5. *num.*84. & de Lugo mox citandus, *sect.* 3. *à num.* 21. contra Turrian.

5. Assero secundò, omnia Beneficia, sive majora, ut Cardinalatus, & episcopatus, sive minora, ut Canonicatus, & Capellanias, sive curam animarum habentia, ut Abbatia, & Parochia, sive non habentia, ut prædictus Canonicatus, & Capellania, cæteráque Beneficia, quæ simplicia nominantur, abstrahendo ab iis, quæ dantur in concursu, (de quibus mox *num.*14.) assero, inquam, satis esse ad evitandum mortale, si conferantur dignis, & idoneis, esto præmittantur digniores, vel dignissimi. Ita plures apud de Lugo, *lib.2. de Just. d.35.sect.2. num.* 11. & apud Dian. *p.* 1. *tract.* 15. *resol.*40. Caram. *in Reg. S. Bened. num.* 1505. dum probat stàdo Iure naturæ in nulla dignitate debere digniorem necessariò præponi. Id, quod certè semper fit cum veniali; quia semper est aliqua deordinatio. Idem dic de resignante suum Beneficium in favorem alterius digni. Idem de dantibus suffragia pro dignis in electione Prælatorum Regularium, déque eligentibus, seu creantibus eosdem dignos, loquimur autem, præciso juramento, vel alia obligante constitutione in contrarium: quæ certè, si adsunt, erunt juxta receptam consuetudinem observanda. Hæc tam ampla assertio licèt communiter non admittatur, ut plures citati à Dicastill. *loc. cit.* tamen esse probabilem sic fatetur Filliuc. t. 3. tr. 41. in Append. cap. 4. num. 181. *Dico quinto* (ait) *sententiam, quæ censet satis esse dignos ad Beneficia, quæ non dantur in concursu, esse probabilem ex Trident.* sess. 7. capit. 3. de reformat. *dicente, ut conferantur dignis. Et universali æstimatione, in creatione Beneficiariorum, ut Cardinalium, Episcoporum, Abbatum, &c. qui si inter dignos habeantur, laudatur elector, & electio, non laudaretur autem communiter, si mala esset, & peccatum mortale.* Hæc Filliucius.

6. Ratio autem hujus probabilitatis duplex est. Altera, quia non videtur graviter esse invita, nec læsa Ecclesia, si ea provideatur de dignis: commune enim est in more humano, sub quo instituta sunt Beneficia. & Ecclesiarum provisiones, ut ea judicetur recta provisio, quæ fiat per aptos, non verò necessariò, per aptissimos: siquidem ad moralem, & humanam diligentiam ponendam homines obligantur, quam certè dignus exhibere potest; non ad omnino, & ex omni parte perfectam, quia id onus esset non humanis viribus tolerandum, Confirmatur, quia, fac Episcopum esse dignissimum sed se gerat tanquam dignum Prælatum, non verò tanquam dignissimum, ea nimirum pro utilitate Diœcesis operando, quæ sufficiunt ad ejus diligentem gubernationem, non autem diligentissimam: certè hunc non condemnares de mortali qui non obligatur, nisi humano more, moralem diligentiam adhibere, ut alibi universaliter dictum est. Si igitur ego do Ecclesiæ Prælatum dignum, qui similia possit operari, cur ero condemnandus; ipse certè, si deficiat, condemnabitur, cùm possit non deficere: non ego, &c.

7. Altera

7. Altera Ratio, quia hoc ipsum videtur concessisse Tridentinum; quòd si contraria apparent alia jura exposcentia digniorem, videntur à Tridentino, vel à consuetudine abrogata. Tridentinum *sess. 7. cap. 3. de reformatione*, sic habet: *Inferiora beneficia Ecclesiastica præsertim curam animarum habentia personis dignis, & habilibus conferantur*, & de majoribus, (*sess. 14. cap. 1. de reform.*) *Omnes*, inquit, *qui ad promotionem præficiendorum tus habent, monet S. Synodus, ut in primis meminerint Bonos pastores, & Ecclesiæ gubernandæ idoneos promoveri &c. Bonos* dixit, non *optimos, idoneos* addidit, non *maximè idoneos.*

8. Instas; At immediatè sic tradit Concilium: *Eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, & Ecclesiæ magis utiles ipsi iudicaverint.*

Respondeo primò, cum immediatè antea Concilium videatur esse consensum de dignis, vel primò videtur per hoc (*Digniores*) non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positio: vel secundò, locutione minùs propria ponit dignores, ut excludat indignos, non verò dignos, quos paulò ante admiserat: vel tandem tertio, loquitur, quando fit concursus, de quo *mox num.* 14. Alias duas responsiones affert Castr. Pal. quas impugnat de Lugo, *loco citato d. 31. sect. 4. num. 4.*

Nec verò quoad primam nostram responsionem, novum est apud Latinos (qualem esse eum, qui Tridentinum Concilium stylo reddidit, scimus omnes) comparativum pro positivo sumere: *Utimur vulgo*, (inquit; Laur. Valla, *lib. 1. de elegan. linguæ Lat. cap. 14.*) *comparativis pro absolutis, ut si quis infirmiorem appellat, non dixit pro minùs, quàm infirmus*; Et paulò post: *Junior, & senior pro positivo accipi solent (nempe pro juvene & pro sene (quemadmodam ocyus pro ocyter, & minus pro non semper ferè accipitur.*

9. Confirmatur primò hæc prima responsio, quia hoc vel alio simili modo debuit id intelligere Fillucius, dum nostram opinionem vocat probabilem, etiam in Episcopatu. Confirmatur secundò, quia ita etiam debent intelligere, Reginald. quem sequitur, citátque Dian. *p. 2. tract. 15. resol. 40.* Henriquez, Castro Pal. aliique citati à de Lugo, *loco citato, num. 37.* dum docent, eos qui Ius habent conferendi Beneficia per provisionem liberam, ut Summus Pontifex, & Reges, satisfacere suæ obligationi, si dignis conferant, quia aliud exigere in Papa, & Regibus esset valde onerosum. Amabo te, siste hîc lector, si onerosum Regibus, cur non aliis? Deinde: An quia Episcopus præsentetur à Rege, dignior, & utilior eo ipso evadit, non verò si ab aliis? Denique, jam ergo non ampliùs rationem habes majoris utilitatis Ecclesiæ.

10. Confirmatur tertiò, quia ita etiam debent intelligere, qui concedunt eos laicos, quibus de jure Patronatus incumbit præsentare ad Episcopatus, & similia, pro posse solùm dignos præsentare. Ita de Lugo, *loco citato, sect. 4. n. 39.* Dicast. *lib. 2. de Iust. tract. 2. d. 8. dub. 5. num. 100, & num. 101.* Et Ratio harum confirmationum ea est, quia, si Tridentinum loquitur de omnibus, ad quos pertinet cura præficiendorum, etiam nos omnes comprehenderet, & sub mortali obligaret ad digniores præficiendos: si ergo ipsi negant prædictos peccare mortaliter præficiendo dignos, nostram explicationem exeipere convincuntur.

11. Respondeo secundò, ad instantiam *num.* 8. factam me ingenuè fateri propter hunc Tridentini textũ esse multò probabilius Episcopatus, & similia majora Curata Beneficia, de quibus solùm loquitur Tridentinum, debere dignioribus conferri, nec in praxi aliter esse consulendum.

12. Obiicies primò, cum Vasquez, *in opusc. de Benef. cap. 2. §. 3. dub. 8.* Beneficia sunt bona communia, ergo distribuenda pro meritis, ergo præferendi semper digniores. Respondeo, sanè probandum esset antecedens, non supponendum: solùm ergo bona cõmunia dicta sunt, quia aliquo tandem modo minus principaliter stituta sunt ad excitãdos homines ad studia, virtutes, ut iis, prædita Ecclesiis præficiantur; Sed additum excitandos, si noverint dignos esse præficiendos magis sic excitabuntur, nam si exposcerentur digniores, cùm multi desperarent ab assurgendo à munere dignitate, à sui cultura desisterent.

13. Obiicies secundò cum de Lugo *l. 2. de Iust. sect. 2. num. 18.* est de Iure naturæ, ut in quibuscumque munetibus prospiciatur bono communi. At in beneficiis patibus, & similibus gravioribus non prospicitur bono communi per dignos: quia Episcopi magna, & difficilia pro ovibus suis capessere debent: ergo, &c.

Respondeo, concessa ultrò majore, negatur minor. Si enim Episcopus non sit aptus ad prospiciendum negotiis currentibus juxta moralem, & humanam gationem, quam satis esse nemo negare potest, cum erit, ne dignus quidem, quare nihil contra nos.

Cætera argumenta ab aliis contra nostram sententiam allata, ipsemet de Lugo fusè dissolvit.

14. Assero tertiò: Quando Beneficia confertur per concursum competentium, tunc sine dubio ribus ex concurrentibus debent sub mortali Ita Fill. *loc. cit. num. 180.* citans Less. Ratio est, quia to, quod illi convenerint ad examen, pactum intum iis fuit, ut dignior palmam, veluti in stadio, sit taturus; quare magna injuria fieret vincenti, si missio bravio non potiretur. Adde in beneficiis tis sanctè ejusmodi concursum institutum esse: ut lesiæ de dignissimis, quoad fieri posset, provideretur quam institutionem tam serio, & exaggeratis Tridentino, *sess. 24. c. 14. de reform.* requisitam negligi grave, quid esse, non est dubitandum.

15. Assero quartò: Sive Princeps, sive is, cui incumbit absoluta officij cujuscunque sæcularis collatio, Electores, qui dant suffragia ad aliquem eligendum, obligantur sub mortali, nisi dignis conferre, vel saltem gari. Ita Vasq. *loc. cit. c. 2. §. 3. dub. 13.* Caiet. Molfes, de Lugo, *tom. 2. de Iust. d. 34. sect. 2. num. 13.* Dicastil. *citato, a num. 111.* vocans *num. 113.* hanc probabilem, cèt contrariam probabiliorem. Excipe semper jurtum, vel quid simile, ut excepisti *num. 5.* Ratio quarti dicti est eadem, quæ modo dicta est *num. 6.* enim video, cur his electoribus, & collatoribus cij sæcularis maius onus imponi debeat, cùm per dipore humano, satis Reipublicæ consulatur, licèt quàm optabilius esset per dignissimos!

16. Dixi (Electores qui dant suffragia.) Nam, ea colligunt secundum ea debent pronuntiare: peccarent mortaliter si digniorem, hoc est, habentem sine fraude plura suffragia, prætermitteret, siquidem tim, atque aliquis pluribus gaudet votis, acquirit quoddam electionis, quo privari irrationabiliter debet.

Hinc, quando pro pluribus, qui numerosiora suffragia æquè habuerunt, adhibetur sors (quam adhibere muniis sæcularibus non vetatur, vetatur in Ecclesiasticis) peccat cum onere restitutionis, juxta spem eventus, is qui fraudes molitur, vel imponenda nomina, vel aliqua subtrahendo, vel chartas signando, &c. Tunc enim lædit justitiam commutativam concurrentes: perinde facit in ludo is, qui in ipso justas fraudes usurpat.

CAPUT

CAPVT V.

De Quarta Radice Restitutionis, quæ radicaliter est ex contractu.

Mineas cum aliquo contractum, deponis, v. g. apud Petrum aureos centum, hos quamvis justo tempore restituere tibi Petrus obligatus, suo tamen tempore restituere tibi Petrus obligabitur: quæ obligatio immediate est ex contractu: De qua re *in capite sequenti*, & deinceps. Quòd si culpâ ipsius pereat depositum, debebit alter totidem reddere, & damna inde secuta? Quæ obligatio immediatè est à culpa, sed mediatè, & radicaliter fundatur (ut ex se patet) in præcedenti contractu, de qua re *in præsenti capite* disserimus. Hujusmodi autem contractus solent esse depositum, commodati, precarij, locati, pignorati, qui sunt proprie contractus. Eiusdem item generis sunt ij, qui vocantur quasi contractus, qualia sunt officia, tutelæ, procuratoris munera, professiones, artes, &c. eo enim ipso, quòd quis officio fungitur, vel tutela, vel arte, &c. videtur tacitè inire pactum, cum altero, de inculpata administratione officij, &c.

§. I. *De obligatione Restitutionis ortæ ex culpa.*

In propriè dicto Contractu.

1. PRæmitto in legibus (quas vide apud Less. *lib.* 2. *cap.* 7. *d.* 7. Vasquez, *de rest. c.* 2. §. 2 *à dub.* 4. & *C. Acost. 3. p. l.* 4. *cap.* 6. & *l.* 6. *c.* 4. Rebell. *part.* 2. *lib.* 1. *de contract. quæst.* 10. de Lugo, *t.* 1. *de just. d.* 8. *sect.* 8. Molin. *t.* 2. *disp.* 295. & *passim*, Fagund. *l.* 1. *cap.* 10. *de Contract.*) habere has tres dispositiones. Prima est hujusmodi: Quando contractus est in utilitatem tantùm accipientis, ut est commodatum, obligetur accipiens restituere, si ex suo dolo, vel lata culpa, vel levi, vel etiam levissima res acceptæ pereat, non verò si merè fortuitò, sine ulla prorsus culpa pereat. Horum terminorum cognitionem expicimus satis, supérque *sup. c.* 2. §. 4. *n.* 1. & 2. Excipitur pactum, quod est, quando aliquid tibi conceditur, cum onere, ut ad nutum concedentis restituatur: ad hoc tum restituendum, solùm si ex dolo, vel culpa lata tua pereat, obligaris, non autem, si pereat ex levi, vel levissima.

2. Secunda dispositio: Quando contractus est in utilitatem solius dantis, recipiens solùm tenetur per dictas leges ex dolo, vel lata culpa; Ut si quis apud te suam pecuniam, vel librum, sine tuo commodo deponat, si ea pereant sine dolo, vel lata culpa tua, quamvis adsit tua levis, vel levissima, non obligaris illa restituere.

3. Tertia dispositio: Quando contractus est in utilitatem utriusque, nempe tum dantis, tum recipientis, sicuti cum locatur domus, vel equus tanto pretio: imò & cum commodas in tuam & amici utilitatem, ut quando commodas equum ad invisendum communem amicum, recipiens tenetur ex dolo, vel ex lata, vel levi culpa, non verò levissima.

4. His ita per leges dispositis, illud in quæstionem venit: An hæ dispositiones sint servandæ ante sententiam ludicis: An verò, donec illa accedat, non obligemur in conscientia restituere prædicta, quando verè, & coràm Deo non adfuit culpa gravis mortalis, quam Theologicam *supra, in simili quæstione* appellavimus?

Servandas esse ante sententiam, aliqui contendunt. Ita Oñate, *t.* 1. *de contr. t.* 5. *n.* 15. *sect.* 3. *num.* 58. Less. *l. c.* Valq. *l. c. præsert. n.* 41. & 48. aliique, quos citat. sequitúrque Fagund. *l. c. num.* 10. dicens contrariam esse probabilem. Negant alij probabiliùs, Henriq. *c.* 15. *de irreg.* alios citans, Sa, *v. Commodatum*, de Lugo, aliique apud Fagūd. *loc. cit. num.* 11. cum quibus sentio. Atque assero, nisi ex culpa tua gravi, seu mortali coram Deo, pereat res, quam per contractum debes, te non obligari ad restitutionem ante sententiam, etiamsi peccaveris per venialē negligentiam, vel inadvertentiam. Ratio potissima est quam diximus *sup cap.* 2. §. 5. quia non est damnandus ad restitutionem rei gravis, qui graviter non delinquit, iniquum enim est, pœnæ gravitatem non proportionari secundùm gravitatem culpæ. Quare prædictæ leges, vel sunt pœnales, quæ non obligant ante sententiam: vel si, mavis non esse pœnales, dic non esse, usu, ante sententiam receptas, ut probabile putat Lessius, *lib.* 2. *cap.* 7. *dub.* 8. Nemo enim est, qui pignori, vel rei conductæ, vel commodatæ, &c. putet se majorem custodiam debere ex Iustitia, quàm dominus ipse exhibere solet; solet autem cum ordinaria, & humana diligētia, nō cum exquisitissima. Esto, vir ingenuus meliùs custodiat res alienas, quàm suas, restituatque etiamsi apud ipsum pereat per levissimam culpam, id enim gratitudinis est, non obligationis, ut patet, quia vir idem honestus, etiamsi pereat res sibi commodata per casum omnino fortuitum, solet etiā illam restituere. Illud notavimus, *sup. lib.* 1. *cap.* 3. § 7. *v. Depositum*, & mox §. 2. *num.* 2. & rursus hìc notatum pervelim, non eandem diligentiam esse sufficientem ad vitandum peccatum mortale in rebus majoris momenti, quæ sufficit in rebus minoribus; Et naturalis ipsa ratio dictat, etiamsi in conscientia, in contractu commodati, quod est in solum tui commodum, majorem aliquam requiri diligentiam, quam in locato, quod est in commodum utriusque; vel depositum, quod sit in commodum solius deponentis: locum recole, ubi etiam decernitur, quid si dubium sit utrùm negligentia fuerit gravis, an levis, &c.

6. Obiicies cum Oñate *l. c. num.* 59. Positis supradictis legibus, Homines talibus legibus subjecti saltem virtualiter intelliguntur celebrare suos contractus juxta illas leges, ergo ex pacto tacito obligātur iuxta illas adhibere exactissimam custodiam: nam ideo hæc obligatio restitutionis appellatur ex contractu, non ex delicto, est enim ex dicto tacito pacto.

Respondeo, negando antecedens, quod certè gratis assumitur: solùm enim se obligant homines ad diligentiam humanam, & moralem: qualē scilicet in rebus suis ponerent, quod est nolle advertenter ponere dolum, vel culpam latam: Dicitur autem hæc radix ex cōtractu, non ex delicto, quia non est ex mero delicto, sed radicaliter, ut modò *n.* explicui, à contractu dependens.

7. Instas ex Vasquez, *loc. cit. num.* 42. Æquitas postulat, ut quando quidem tu re commodata frueris, hanc æqualitatem saltem intendas, ut velis subire onus restituendi, quando culpâ tuâ levissimâ rem perire contingat, secùs, quæ æqualitas esset, te frui commodato, & ejusmodi onus nolle subire; Hanc vim mihi videtur habere argumentum, quòd inducit Vasquez, *d. num.* 42. Respondeo recolendo prius, in commodato ex usu humano aliquid gratis dari; commodat enim quis rem suam amico nullo pretio, secùs non esset contractus commodati, sed venditionis: Hoc posito, ruit argumentum Vasquez: neque enim debet esse tanta æqualitas in commodato, quantam ipse requirit: aliquid enim plus habet amicus ex accepto commodato, quàm habet is, qui commodatum dat: sufficiet ergo, si recipiens subeat onus custodiendi rem amici, sicuti rem propriam.

8. Quid agendum, quando Iudex ex falsa præsumptione gravis negligentiæ te condemnat cùm tamen gravem non appoſueris? colligi potest ex dictis *supra*, in simili, cum de damno dato, *lib.* 6. *c.* 4. §, *secundo.*

9. Denique si res commodata, locata, deposita, &c. fortuitò sine ulla culpa pereat, certum est nō adesse in conscientia obligationem restitutionis, neque totius, neque partis. Ita Vasquez, *loco cit. dub.* 7. Molin. *loco cit.* aliique *passim*, Less. *lib.* 2. *c.* 7. *d.* 8. Fagundez, *loc. cit. num.* 17. quidquid dicat Dian. *part.* 3. *tract.* 6. *Miscel. resolut* 20. citans Valer. & Paludanum. Ratio est, quia ubi non est culpa, esse nequit pœna; & ubi non adest

partialis culpa gravis, nec pœnalis pœna gravis. Ita Mol. *loc. cit.* de Lugo *l. cit. sect. 9. n. 123.*

10. Excipe tres casus: Primò, si in pactum deductum sit, debere rem restitui, etiamsi res fortuitò pereat. Quod pactum potest fieri licitè in gratis commodato, & similibus: non verò, quando quid locatur, v. g. justo pretio; quia tunc ejusmodi onus esset supra pretium justum atque adeò illicitum.

11. Secundò excipe, si es in mora culpabili restituendi, tunc enim obligaberis ex dilecto injustæ detentionis, & recurrent ea, quæ *suprà, de injusta retentione in secunda radice restitutionis* dicta sunt.

12. Tertiò, Excipe, si commodatarius, v. g. ad alium usum præter voluntatem domini re culpabiliter utatur ut si equum commodatum ad unum iter, ducat ad aliud; vas argenteum commodatum pro sua domo, foras à domo efferat, unde equus, & vas perdantur: tunc enim ipse dat causam casui fortuito. Debet tamen ut innui tum in mora, tum in dicto usu, adesse culpa gravis, si enim bona fide putet ea non displicere domino; non est obligandus nec ad restitutionem rei, nec damnorum, quæ inde secuta fortè sunt, ut si dominus ad usum sit compulsus aliquid accipere.

Et universaliter damnum alteri inferens sine mortali ad restitutionem non teneri, notat Ianuarius *p. 1. resp. 10.*

13. Si rem commodatam, & universaliter quodcunque aliud debitum per nuntium domino quis remittat, & hic nuntius rem illam furetur, an absolvatur debitor ab iterata restitutione? Vide apud Doctores & de Lug. *t. 1. de just. d. 1. sect. 9. num. 127.* & nos dicemus *Tract. 4. c. 1. §. 5. num. 3.*

§. II. *De obligatione restitutionis orta ex culpa in quasi Contractu.*

1. QUamvis major obligatio diligentiæ apponendæ exigi soleat in rebus habitis per verum contractum, v. g. per commodatum, depositum, &c. quia tunc adest pactum magis explicitum de custodienda re, quam quis recipit: quàm requiratur in officiis, tutelis, artibus, &c. quæ sunt, ut modò diximus, quasi contractus; in quibus solùm adest implicitum pactum de bene administrando officium: tamen cùm in conscientia utrobique sit, seu intelligatur non dissimile pactum, regula erit universalis: Ante sententiam Iudicis neminem obligari in conscientia ad restitutionem ex officio, tutela, professione, &c. sive hæc aliquis exerceat in gratiam dumtaxat aliorum, ut est Medicus, cui merces non datur, sive etiam sui, ut si eidem merces detur, sive ad officium à superiore exponatur, sive officium emerit, ex de Lugo *tom. 1. de just. disp. 8. sect. 7.* neminem, inquam, obligari in conscientia, nisi ex culpa Theologica mortaliter gravi. Ita Vasq. *de restit. cap. 2. §. 2. dub. 5.* Less. *lib. 2. cap. 7. dub. 7.* de Lugo, *loc. cit. sect. 7. num. 93.* cóträrius videtur esse Dicast. *lib. de rest. tract. 2. disp. 3. dub. 3. num. 86.* Ratio fundamentalis est similis, ac suprà dicta, quia nunquam homines (sive gratis, sive ex pretio serviant) in dictorum munerum susceptione, vel traditione (præscindendo à nova promissione) intendunt se vel alios obligare, nisi ad adhibendam in suo munere diligentiam moralem, & humanam, non verò exquisitissimam, sed illam, quam moraliter quis adhiberet, si solùm bono huic ipsius tota administratio cederet. Hanc autem moralem si advertenter non ponant, obligabuntur sanè ad restitutionem omnium damnorum ut ex dictis patet.

2. Illud tamen iterum, iterúmque moneo, *lib. 1. cap. 3. §. 1. v. Depositum, & hoc lib. 8. tractat. 3. cap. § 2. num. 4.* & nuper *§. 1. num. 5.* tum in rebus gravioribus, tum in acceptis ob solum proprium commodum, majorem diligentiam requiri ad culpam mortalem evitandam: at verò minorem in levioribus, vel in acceptis ob solam alterius utilitatem. Aliquæ illationes circa Advocatum, Medicum, Iudicem, & similes, ex dictis colligi possunt quæ tamen, ne erres, sunt videndæ in superioribus *cap. 3. §. 4.*

3. Dixi (præscindendo à nova promissione) duobus casibus obligabitur quis, etiam in contractu ad exquisitissimam diligentiam: Primò si accipiat officium cum promissione dictæ diligentiæ exquisitissimam; nam tunc tenetur ex pacto: maximè si ex hoc aucto sit illi stipendium: Secundò si tacitè ipsum promittat ut cùm quis se jactavit, meliorem alio, unde propterea hoc alios avertit à meliore, v. g. Medico, Architecto, &c. tunc enim damnum per se secutum ex dupli titulo resarcire tenebitur, & quia imperitus est, & per exquisitam diligentiam imperitiam suam compensare noluit.

§. III. *An rem commodatam, depositum, &c. dominus quis in communi periculo præferre sua.*

1. INstat incendium, vel tempestas, liciténe, & onere restitutionis possum res meas servare, negligendo, vel proiiciendo potiùs res mihi commodatas, depositas, &c. quàm meas, &c.

Si in foro agas externo, iura præsumunt, te tuas diligentem, alicháisque negligentem, ex dolo malo, liberari atque adeò te cogût ad restitutionem, sive eas res in te sive in alterius utilitatem habueris. Quòd si res alienæ longè fuisset pretiosior, quàm tua, multò magis te excusemnant: Debuisse quippe rem pretiosam alienam postodire, nam ut bonus gestor negotiorum alterius, potuisses repetere pretium rei tuæ: Neque enim leges præsumunt adesse periculum, ne dominus contra fas noquam tibi soluturus sit pretium tuæ rei, nam leges quam præsumunt delictum.

2. At verò cùm hic agamus in foro conscientiæ, dmihi sint certa, alterum nonnisi ambiguum.

Certum sit primò: Si res propriæ sunt æquè pretiosæ, multò magis si sint pretiosiores, quàm alienæ, quomodocunque hæ apud te sive in tuum, sive in alterius commodum extent, posse te in conscientia tuas res alienis præferre. Ita de Lugo, *tom. 1. de just. d. 8. sect. 10. n. 1.* Bonac. *disp. 3. de contract. quæst. 1. p. 6. num. 23.* Ratio est, quia nullus tenetur ad res alienas conservádas, quousque tandem contractu apud se remaneant, faciendo extraordinarias expensas: sed solùm ad ordinarias, & communes: Neque enim commodatarius, v. g. obligatur ad alendum equum, vel servum in sui gratiam commodatum; non verò, si fortè infirmetur, obligabitur ad eundem medendum extraordinariis, & sumptuosis medicamentis: poterit certè mederi, & aliquando debet si certò speres, ut bonus gestor negotiorum domini pretium medelæ recuperare; at non, si non speres. Ita depositarius, & creditor habens pignus, ne ad ordinarias quidem expensas tenentur, nisi utilitatem, seu servitium expensis æquale à deposito, vel pignore habeant; quia cùm contractus depositi, vel pignoris sit solùm in gratiam illa apud te deponentium, non est æquum, ut ex illis damnum patiaris: ex his ergo fit, ut tu non teneatis ad servandam rem alienam cum detrimento rei tuæ æquè, vel magis pretiosæ, quando non speres certò rei tuæ pretium recuperare: quia id esset conservare rem alienam cum extraordinariis tuis expensis, quod nemo (nisi clarè promiserit) se obligare in ejusmodi contractibus intendit. Præterea si dominus verò dictum est, obligandus erit ad has extraordinarias expensas tibi solvendas, jam obligabitur tibi totidem dare, quot tu pro re ipsius expendisti: sed expendisti rem æquè, vel magis pretiosam, ergo tanti erit ipse domino, si rem ipsius prætulisti tuis, quantum, si non prætulisses. Ex qua secunda ratione fit, ut vix sit casus quo possis sperare te tuum pretium recuperaturum, quin te dominus repellet, tanquam imprudentem gestorem sui negotij.

3. Certum sit secundò: in casu metaphysico, quo sperares pretium tuæ rei recuperaturum, obligari te ad servandam

servandam rem pretiosiorem, imò & pretiosam alio-
rem. Ratio est, quia tunc nihil, vel amitteres, quare
non haberes caput, unde excusareris à conservanda re
proximi. Vide quæ dicam *mox numero* 6. Hæc duo sint
dicta.

5. Ambiguum autem est, & propter varias distin-
ctiones ab Authoribus huc indè allatas, valdè implici-
tum, quid sentiendum, quando res tua est vilior, quàm
illa res commodata, deposita, locata, &c. Lege Molin.
tom. 2. d. 296. Less. lib. 2. cap. 27. d. 6. Bonac. *de contract. d.*
3. q. 1. p. 5. Nihilominus id duobus dictis in hunc mo-
dum expedio.

Dico primò: Si quamvis res tua sit vilior, tamen
tibi notabile detrimentum facit eius jactura, te non te-
neri rem alienam pretiosiorem præferre tuæ, quando
non es moraliter certus, posse ejus pretium recuperare,
ut de Lugo *loco citato a num.* 140. Ratio est similis præ-
cedenti: Quia nemo se intendit in his contractibus obli-
gare: Quia nemo tenetur ad expensas faciendas pro re aliena, cum notabili
suo, ad expensas faciendas pro re aliena, cum notabili
damno, & gravi suo detrimento, vel cum ejus probabili pericu-
lo. Nec est verum, quod multi Doctores, cum Molin.
Bonac. *loc. cit.* aliisque inculcant, negligentem rem pre-
tiosiorem pro conservanda minùs pretiosa, semper co-
mittere culpam, cùm vir prudens id nunquàm esset fa-
cturus. Ratio est, inquam, verum; nam omnes prudenter
agentes licitè possunt suum quodlibet notabile detri-
mentum, neglecto alterius; etiam gravi proportionaliter
damno, nisi bonum publicum, vel altior aliqua ratio
contrarium exposcat, de quo hìc non agimus. Ut quid
enim? Prudentèrne faciet inops Paterfamilias, qui cen-
tum, verbi gratias, aureis sine spe uberioris fœnuæ,
vitam suam, & frequentem familiam, utcumque fu-
turam, si eos velit, sine spe recuperandi amittere, ut
servet gemmam decem mille aureorum Principis præ-
divitis, ex cujus jactura nullum Princeps notabiliter
damnum sentiet? Apage.

6. Dices, qua ratione erit expendendum ejusmodi
detrimentum, ut censeatur notabile? Respondeo, non
nisi considerando per virum prudentem, tuam, vel al-
terius paupertatem, tuæ, & rei alienæ valorem, damna,
vel pericula ex jactura alterutrius, fortè consecutura,
&c. Modo item advertas pro commodato, vel simili,
quod sit in tui solùm gratiam, majus aliquod damnum
te debere subire, quàm pro deposito, vel simili, quod
fit solùm in gratiam alterius, id enim ipsa recta ratio
tibi dictat.

7. Dico secundò: Si res tua vilior ita sit, ut per ejus
jacturam non sit notabile detrimentum incursurus, de-
bes rem alienam pretiosiorem præferre tuæ, sive res
aliena eodem modò fortè periisset; si inventa fuisset
tempore, verbi gratiâ, incendij in manu domini, sive
non periisset. Ita idem *ibidem*. Ratio est, quia semper
in prædictis contractibus more humano, & urbano fa-
cto, aliqua tandem obligatio imbibitur, rem alienam
custodiendi, quando potest: ergo non excludetur ratio-
nabiliter ejusmodi obligatio, nisi quando futurum est
tibi notabile, non verò exiguum detrimentum.

8. Porrò, si certò prævideas, dominum rei pretio-
siæ non soluturum tibi pretium tuæ rei vilis, licèt pec-
caturus sis contra Charitatem, nisi rem pretiosam illam
præ tua vili serves; Charitas enim dictat, ut subvenia-
mus gravi damo proximi, quando commodè, vel cum
modico detrimento possumus: non tamen peccabis con-
tra Justitiam, quia in contractu à te facto in utilitatem
alterius, ad patiendum detrimentum te non obligasti;
Nisi fortè adeò hoc detrimentum tibi esset exiguum, ut
judicio prudentis judicaretur ad illud te obligasse. Ne-
gari enim, ut modò dictum est, non potest in contra-
ctibus quibuslibet humanis, imbibi aliquam tandem
promissionem servandi rem alienam, quam obligatio-
nem extendi ad sufferendum modicissimum hoc dam-
num non recuperandi tuæ vilis rei pretium, admodum
est rationi consonum. Imò in commodato, quod est
solùm in utilitatem Commodatarij, aliquantò majo-
rem hanc obligationem esse, ita ut etiam is obligetur
alere equum, verbi gratiâ vel servum commodatum,
modò notavi. Undè fit, ut Commodatarius obligetur
ex Justitia præferre rem pretiosam sibi commodatam,
cum ea jactura rerum suarum, quæ æquivalet illis ali-
mentis; Atque eodem modò proportionaliter philoso-
phare in reliquis contractibus.

§. IV. *Summa eruta ex dictis quoad obligationem restituendi ex culpa.*

1. OBligatio restituendi, ut ex hactenus sparsim
dictis liquet, quatuor ex capitibus emergit. Ex
delicto, ut ex furto, homicidio, adulterio, damnifica-
tione, &c. Ex quasi delicto, ut cùm servus tuus, vel
animal tuum, tuúsve filius alteri nocent. Ex contra-
ctu, ut in mutuo, deposito, empto, locato, &c. Ex
quasi contractu, id est, ex officio, quo quis fungi pro-
fitetur: qualis est Tutor, Curator, Iudex, Gubernator,
Medicus, publici Opifices, &c.

2. Dico in præcedentibus, esse statutum, homines
tunc solùm in foro conscientiæ ante sententiam Iudicis
obligari in prædictis ad restitutionem, quando pecca-
verunt mortaliter.

De obligatione enim ex delicto; putà sive ex injusta
acceptione, sive ex iniqua damnificatione, sic statutum
est *hoc Tractat. tertio, capit. secundo*, §. 5.

De obligatione ex quasi delicto, sic decrevimus *l. 6.*
cap. 4. §. 2. num. 4.

De obligatione ex contractu, sic docuimus *hoc tr. 3.*
cap. 5. §. 1. num. 5.

De obligatione denique ex quasi contractu, sic dixi-
mus *ibidem*, §. 2. *num.* 1.

3. Modò notes, ut nec nimis sæpè notavimus, *l. 1.*
cap. 3. §. 7. v. Depositum, & paulo antè §. 2. *num.* 2. ne-
gligentiæ culpam in una re, verbi gratiâ, in re tem-
porali aliquando esse venialem, quæ mortalis erit in re
graviore, verbi gratiâ, pertinente ad vitam sic nimi-
rum poscente ipsius rei gravioris natura, multò magis si
præcesserit aliqua promissio, &c.

CAPT VI.

De eadem quarta Radice restitutionis, quæ immediate est ex contractu in universum.

§. I. *Præmittitur definitio Contractus.*

1. COntractus, seu pactum strictè sumptum à Iuris-
peritis sic describitur: *Est ultrò, citròque obligatio ex consensu & voluntate partium consurgens*; Planius
autem sic definitur: *Est actus externus inter duos, vel*
plures celebratus, pariens ex illorum consensu obligatio-
nem. Nota, priorem descriptionem tradi per effectum
resultantem ex contractu, id est, per obligationem:
posteriorem verò tradi per ipsam causam, puta per ex-
ternum consensum, ex quo inseparabiliter consequatur
obligatio. De his lege Molin. de Lugo, Fagundez,
Oñate, *mox* citandos, Less. Reb. aliósque *passim* ab
iisdem citat.

1. Dixi (strictè sumptus) nam actus continens obli-
gationem unius tantùm, ut simplex promissio, voca-
tur minùs strictè contractus. Pari modo actus conti-
nentes pactum explicitum unius partis, & implici-
tum alterius (quale accidit in obligatis ex officio, ut
est conventio inter Tutorem, & Pupillum: inter Cura-
torem, & Minorem, vel furiosum: inter gestorem utilem
tui negotij, & te absentem: inter fungentes publica ad-
ministratione, & communitatem, &c.) vocatur quasi
contractus.

3. Cùm obligatio sit tam necessaria, & essentialis
contractui, multa notant de illa Doctores. Præcipua
sunt

sunc hæc quatuor: Primò, consensus debet esse verus, & non fictus, quare verbis dicens se contrahere animo nõ contrahendi, contractum verè non celebrat; licèt aliundè obligetur ad damna omnia, quia scilicet proximum per illam fictionem decepit, ut à nobis fusè dictum est *sup. lib. 3. c. 3. §. 2* qui est *de Iuramento promissorio doloso*. Non me latet Basilium Pont. *lib. 2. matrim. cap. 4. num. 3.* (cui adde Turrianum apud de Lugo *mox* citandum) contra Molinam, *d. 352. vers. ego probabilius* (cui adde de Lugo, *tom. 2. de iust. d. 22. sect. 4. n. 45.* dicentem esse omnium ferè Doctorum) aliósque putare, ad essentiam contractus sufficere verba externa significantia consensum, sine necessitate ipsius interni consensus. Sed nos Molinam sequimur, quia non potest à me oriri obligatio contractus sine voluntate me obligandi: at voluntas me obligandi ipsissimus est consensus.

4. Secundò: Si verum consensum non habuisti, sed postea, persistente alio in vero consensu, tu consensum verum præbeas, revalidatur, seu ratificatur contractus, de qua re multa Doctores passim. Lege Sanchez. *lib. 2. de matr. d. 32. & 35.*

5. Tertiò: Si voluisti contrahere, sed noluisti te obligare, certant utrimque Doctores, an verè contraxeris; de quo nos aliqua tetigimus, cùm *de Iuramento*. Illud est certum, obligari te ad omnia damna modo jam *n.* 3 dicto, ob deceptionem

6. Quartò: Si consensisti ex metu, si ex dolo, vel vi, si ex errore dantibus causam contractui, sive circa substantiam, sive circa qualitates, an subsistat contractus? Variæ sunt opiniones, quarum saltem necessarias nos, cùm egimus *de Voluntario, de Voto, de Iuramento*, satis tetigimus & multa dicemus *inferiùs cap. 7. §. 11. à n. 11.*

§. II. *Divisio Contractuum.*

Prima Divisio in Contractum nominatum, & innominatum.

1. NOminatus est ille, qui habet speciale suum nomen, ut emptio, venditio, locatio, & sexcenti alij. Innominatus nomine speciali caret, sed utitur generali. Estque quadruplex. Do, ut des, quando tibi do, verbi gratiâ, panem, ut des vestem: Do, ut facias, quando do panem, ut scribas. Facio, ut facias, quando ego scribo, ut tu me doceas. Facio, ut des, quando tibi servio, ut tu mihi panem tribuas. Legantur pro omnibus his divisionibus Castro Pal. *de justitia cõmutativa, d. 1. part. 2.* aliique, quos ipse citat. Licèt autem in contractu innominato, si neuter ex contrahentibus illum ceperit implere, non detur in jure externo actio unius cõtra alium, unde posset alter à contractu resilire: tamen in foro conscientiæ, dũ alter non recedit, debet uterque stare contractui, nisi circumstatiæ sint notabiliter mutatæ, modo alibi dicto in simili. Ratio est, quia verè, & in conscientia se obligavit; atque alter, cum onere se obligandi, acceptavit, ut supponimus.

Secunda Divisio in Contractum bonæ fidei, & stricti Iuris.

2. Contractus bonæ fidei dicuntur illi, quibus Judex poterit, etiam in conscientia, multa ex æquo, & bono arbitrari, Tales sunt, quibus Imperator §. *Action. instit. de actionibus*, competere dicit actionem bonæ fidei, his verbis: *Actionum autem quædam bonæ fidei sunt, quædam stricti Iuris. Bonæ fidei sunt hæ, ex empto, vendito, locato, conducto, negotiorum gestorum, mandati, depositi, pro socio (id est, contractus Societatis) tutelæ, commodati, pignoratitiæ, familiæ herciscundæ (id est, Ius dividendæ facultatis inter hæredes) communi dividundo (id est distributio communium bonorum in eos, in quos dividi debent (præscriptis verbis, quæ de æstimato proponitur (id est, quando alicui datur res, ut ejus æstimationem, seu pretium reddat) & ea, quæ ex permutatione competit, & hæreditatis petitio.* Hactenus Imperator Iustinianus.

3. Contractus stricti Iuris, sunt cæteri contractus præter prædictos, ut emphyteusis, contractus societatis &c. sic enim habet Glossa summaria, & ordinaria apud Oñate, *tom. 1. contract. tract. 1. d. 2. sect. 2.* ibi: *Quæcunque actionem hic enumeratam non habent, stricti iuris iudicato.*

4. Ratio hujus divisionis, quæ rem totam, & obscuram, tibi planam facit, est, quia illi contractus quos vocamus bonæ fidei, solent esse frequentes inter Cives, unde contrahentes non solent ponere multas conditiones, quas alioqui ponere possent, cum eas omittant ad usum, consuetudines, & leges patriæ. Dictis communibus contractibus intelligi solitas. Secundùm has igitur bonus Iudex judicare debebit, quæ in eo contractu explicitè illæ conditiones intelligi debeant, licèt, non adsint. At alij contractus stricti Iuris, qui non solent esse tam frequentes, & quia contrahentes in iis consuevère omnes particulares conditiones apponere, ideo secundùm præscripta verba contractus, debebit Iudex in illis judicare debebit.

5. Differunt hi contractus præcipuè in eo, quod dolus dans causam contractui stricti Iuris (quia scilicet non fuisset contractum celebraturus, nisi dolus interveniisset) in multorum sententia non reddit ipsum contractum ipso jure nullum, sed solùm erit rescindibilis. Lege de Lugo, *tom. secund. de iustit. d. 22. sect. 3. num. 70.* ait dolus quicunque cadens in substantiam, sive in accidentia dans causam contractui bonæ fidei ipso jure nullus, ut distinctè explicabimus *infr. cap. 11. à num. 11.*

Lege Molinam, *l. 1. d. 259.* lege item de Lugo *de iust. d. 21. num. 10.* qui bene notat, has differentias parum ferre ad conscientiæ forum, in cujus explicatione non solùm desudat industria.

Operæ pretium est item hîc non ignorare speciem numerari à Sanchez, apud Fagundez, *de contractib. lib. cap. 1. num. 9.* inter contractum bonæ fidei: unde fieri tur esse nulla, nec per illa enasci impedimentum publicæ honestatis, si illis dolus causam dedit; sanè probabiliter, Matrimonium item supponitur à Molina, *secund. 352. §. illud est observandum*, esse contractum bonæ fidei; unde æqui deberet, esse item nullum, si dolus det causam contractui: tamen propter rationes propias Matrimonij, solùm si dolus cadat in personam, non in personæ libertatem, erit nullus, secùs erit valdiu, ut nos explicuimus, *lib. 3. §. 5. num. 27.* & docent communiter Doctores.

Tertia divisio in Contractum, seu Pactum nudum, & vestitum.

6. Nudum est, in quo intervenit conventio partium, & ad nihil aliud est processum; vestitum, cùm est processum ad aliquid. Proceditur autem, seu vestitur pactum quinque modis. Primò re ipsa, ut si ex altera parte hoc piat adimpleri. Secundo verbis, ut si accedat forma stipulationis, quæ olim fieri consuevit per conceptam verborum formulam, verbi gratiâ: Spondes dare centum? alter respondeat, Spondeo. Tertiò, Scripturâ. Quartò, juramento. Quintò, si integrè, re ipsa, contractus perficiatur: quale esse solet mutuum, commodatum, pignus, depositum, quæ jam perfecta sunt, cùm res ipsa traditur. Atque ex dictis regulariter contractus innominatos solere esse pacta nuda, ut notat rectè de Lugo *d. 12. de iustis.* Si sit promissio ex una parte tantùm, eaque adeò non acceptata, non dicitur pactum, ne nudum quidem: quia pactum debet esse contractus, atque adeò saltem duorum.

7. Adverte primò, ex pacto nudo non oriri regulariter civilem obligationem, ac proinde ratione pacti nudi in foro externo non dari actionem contra alterum ex vestito oriri, & actionem dari. Dixi (regulariter) nam promissioni dotis, promissioni solutionis debiti alterius, donationi, etiam quando nudi sunt contractus.

tus, conceditur ex specialibus juribus actio. Lege Molin. *de contr. tract. lib. d. 255.* At in foro conscientiæ semper inest obligatio, quando hæc verò adest, juxta dicta §. 1. *num. 3.* quia sic jam adest sufficiens consensus utriusque partis, ut supponimus.

8. Adverte secundò: Aliquos esse contractus, qui sint validi, solo consensu exteriùs legitimè utrinque explicato, ut est Venditio, Emptio, Matrimonium, Consalia, &c. Aliquos verò indigere scriptura, ut Sophyteusis, & similes. Ex quo ultimo colligo simplicem promissionem gratuitam, & non onerosam (hos enim nos mox explicabo *numero sequenti*) etiam accepto, quam, verbi gratia, facit donandi, vel vendendi aliquid alicui, nisi accedat scriptura, stipulatio, vel instrumentum, ad nihil nunc obligare. Ratio est, quia jam ex communi hodie consuetudine per solam promissionem nullus se obligare intendit, vel putat, nisi major explicatio accedat. Unde Sà, *v. Promiss. num. 1.* sic habet: *Vix autem quis promittentem obligari intendit, nisi juret, aut faciat Instrumentum.*

Quarta divisio in Contractum onerosum, & lucrativum.

Onerosus, qui dicitur etiam non gratuitus, utrinque obligat; nam propterea est propriè contractus. Ejusmodi est permutatio, venditio, emptio, &c. interveniunt autem in his pretium, vel compensatio. Lucrativus, qui dicitur etiam gratuitus, vel gratiosus, non obligat, nisi ex una parte, ut promissio liberalis, donatio item liberalis, mutuum, depositum, &c. Si enim tibi rem aliquam donas, ego non obligor illam recipere, &c. Maximè verò notandum est ex de Lugo *tom. secund. de just. t. disput. 1. sectione 1. à numero 20.* discrimen illud inter ejusmodi contractus. Nam onerosus non perficitur, nisi acceptetur ex utraque parte, & utrique intimetur, seu sit nota reciproca acceptio rum in gratiosoribus sit, si solùm acceptetur ab utraque, non verò sit necesse, ut utrique mutua acceptio intimetur. Explico exemplis: Mittat Antonius Epistolam, imò, & Scripturam publicam ex Notario, per quam offerat, seu vendat Petro suum prædium, vel equum mille, verbi gratiâ, vel centum aureis, & Petrus acceptet etiam per Notarium. Dico hunc contractum, quia est onerosus, non esse perfectum, atque adeò posse utrumque, id est, Antonium, & Petrum ab eo resilire, donec ejusmodi Petri acceptatio intimetur Antonio, vel ejus legitimo procuratori, vel saltem donec ipse equus, verbi gratiâ, mittatur Petro, & ab ipso recipiatur: nam hic equus jam acceptatus ponitur in dominio Petri, & ea alia parte trahit secum onus, ut solvatur omnino ejus pretium, unde ampliùs resilire à contractu neuter potest. At verò mittat similem scripturam idem Antonius, per quam promittat, vel donet eidem Petro equũ, verbi gratiâ, & Petrus acceptet. Dico hanc promissionem, quando juxta dicta *numero* 8. jam obligat, ut etiam donationem liberalem, quia sunt contractus gratuiti, esse perfectos, atque adeò non superesse locum resilendi, quamvis nondum acceptatio Petri nota sit Antonio, vel ejus Procuratori, cujus discriminis ultetione Ratio est, quia in onoroso utrique est obligatio, & in utroque est jus exigendi, ergo utrique nota esse debet acceptatio. At in gratuito, cùm obligatio solùm sit ex parte donantis, seu promittentis, satis est si hæc nota sit ipsi donatario, seu promissario, qui solùm acquirit jus ad rem promissam, seu donatam exigendam. Lege hæc fusè apud citatos; apud quod vide etiam alias divisiones contractuum minùs necessarias.

§. III. *Regula generalis de restitutione ex prædictis contractibus in universum.*

1. IS, qui contractum, vel quasi contractum cum altero legitimè init, ea debet (nisi idonea accedat excusatio (restituere, seu ut magis propriè loquamur, ea tradere, ad quæ tradenda se obligavit. Videsne radicem hujus obligationis non esse aliam nisi pactũ, vel consensum, quibus voluit quis alteri se obligare? Et in onerosis quidem ad id Ius Iustitiæ urgere, eluceſcit, quia non fieret æqualitas inter contrahentes, nisi traderetur, quod utrumque conventum est; apparet nihilominus etiam in gratuitis, quia in his etiam (licèt voluntariè) te obligasti, ut suppono; quare posita obligatione, jam alter acceptans aliquod tandem, sive grave, sive leve jus iustitiæ contra te acquisivit.

2. Hæc regula adeò universalis insufficiens est pro praxi. Explorandum enim est, an simpliciter se quis obligaverit: An legitimè: An sub obligatione gravi, vel levi: An adsit executio, & sexcenta similia, quæ certè ex dictis, & ex dicendis in contractibus in particulari, saltem magna ex parte nobis plana fient.

CAPVT VII.

De eadem quarta Radice Restitutionis ex Contractu pareicularis Venditionis, & Emptionis.

1. NOn omnes contractus explicandi à nobis suscipiuntur: id enim nimis longum esset, & à nostro instituto alienum; seligo enim tantummodo usu frequentiores, & ex quorum cognitione lux aliqua pro cæteris sufficienter haberi possit. Erunt autem Emptio, Venditio, Mutuum, & Usura.

§. I. *Quid sit Emptio, & Venditio?*

1. EST contractus bonæ fidei, ultrò, citròque obligatorius, qui perficitur absoluto consensu, re, & certo pretio: & quidem voluntariè. Intellige autem, re, & pretio à te datis, vel certè dandis. Discurramus per singula verba.

Requiritur consensus, & quidem absolutus.

2. Dictum est primò, qui perficitur consensu (hic enim contractus perficitur per solum mutuum consensum verbis, vel nutibus expressum, imò, & per litteras, & per procuratorem, seu nuntium; Perficitur, inquam, quoad substantiam; nam cæterùm, quoad integritatem completam, seu quoad complementum, requiritur solutio pretij ex una parte, & accepta possessio rei ex altera. Per venditionem enim non est necesse, ut actu transferatur dominium: satis enim est, ut talis venditio sit translativa dominii, & venditor ex vi venditionis factæ, remaneat obligatus ad transferendum. Ita Less. 2. *capit.* 21. *dub.* 1. *n.* 1. aliique. Ejusmodi autem possessio, seu dominium rei venditæ transfertur in emptorem, non quidem quando sit ipsa substantia contractus venditionis per mutuum consensum, sed quando ei traditur res à venditore, & solvitur ab emptore pretium, seu habetur pro soluto, seu loco ejus datur æquivalens, quale est pignus, vel fidejussor. Id notavi per illud, (datis, vel certè dandis.) Atque hinc fit, ut quamvis posita sit substantia venditioni, unde & debeatur gabella venditioni fortè imposita; (cui Gabellario, dicam inox *numero* 5.) Si tamen possessio rei nondum est emptori data, res si perit, pro venditore perit, ut pro eodem fructificat, quia adhuc est in ejus dominio. Ita Castro Pal. *de just. com. d. 5. q. 26.* aliique *ibid.* cit. Nam si possessio sit emptori data, quamvis nondum soluto pretio, ipsi emptori fructificat, ipsique perit, præscindendo semper à pacto aliquo iusto in contrarium, quo contrahentes nolint ante pretium solutum transferri dominium, sed haberi pro locata, verbi gratiâ

gratia, vel pro accepta pignus, &c.

3. Dictum est secundò, (absoluto consensu) si enim fuerit conditionalis, tunc perficitur contractus, quando fuerit adimpleta conditio. Atque adverte ex Molin. *tom. 2. d. 337.* Less. *loc. cit.* obligationem tunc retrotrahi usque ad tempus initi contractus, perinde ac venditio, & emptio ab initio fuissent absolutè celebratæ. Idem cum eadem retroactione dic, quando requiritur ratihabitio alterius: Est enim tunc venditio conditionata in hunc sensum: *Vendo tibi hoc prædium, si tuus Pater ratum habuerit.* Quando autem, & hoc casu, & cui debebitur gabella venditioni imposita, dicam *mox num. 5.*

Requiritur pretium determinatum.

4. Dictum est tertiò, (pretio certo) nisi enim certum, seu determinatum pretium constituatur, invalida erit venditio. Ita Molin. Less. *loc. cit.* lege Bald. *in leg. contractus, num. 8. C. de fide instrumentorum.* Quare si quis *dicat: Vendo tibi hanc vestem iusto pretio, vel quanti volueris, quanti judicaveris, quanti concordabimus, quanti judicaverit expertus:* invalida erit venditio, quia certum pretium non constituitur (hanc valere putat Angelus, *v. Emptio*) Contrà: si ita venditio, & emptio fiat: *Emo à te hanc vestem, quanti tu emisti, vel quanti emit ille, vel emo ea quantitate pecuniæ, quæ est in hac crumena,* valida erit venditio, quia jam adest certum, ac determinatum pretium. Propter eandem rationem valet venditio, si dicas: *Emo hanc rem eo pretio, quo communiter hæ res venduntur tali die, tali mense, talibus nundinis*; quod si in iis diebus fuit varietas pretij, illud erit eligendum, quod majore parte illius temporis viguerit.

Quid si æquè viguerit pretium, summum, medium, infimum? Respondeo, rationabile esse summi medium, sic enim neutra pars conqueri potest. Si quis ita dicat: *Vendo, vel uno, quanti tertius ille decernit,* designando illum tertium, verbi gratiâ Petrum; licèt partes retrocedere non possint sine mutuo consensu, tamen contractus non erit validus, nisi quando Petrus pretium constituet: in hoc autem casu obligatio non retrotrahitur, quia hæc non est venditio conditionata, cui conceditur retrotractio: sed solum est per alium, determinandum pretium.

Quæstio incidens pro Gabellariis.

5. Inquires obiter, cuinam debetur in his venditionibus gabella, si fortè ea sit venditioni imposita? Respondeo, in illis, in quibus adfuit indeterminatio pretij, non debetur Gabellario, qui est, quando fit venditio, sed Gabellario, qui est, quando determinatur pretium. Ratio est, quia gabella imponitur venditioni: At ut, modò diximus, tunc perficitur substantia venditionis, quando, cæteris jam positis, determinatur pretium. Contrà verò accidit, quando pretium est determinatum, sed venditio est conditionata: tunc enim (adveniente conditione) gabella debebitur Gabellario, qui fuit, quando facta est venditio, licèt propter conditionem fuerit imperfecta. Ratio est, quia ut, item dictum est modò, venditio conditionata retrotrahitur, &c. Lege Mol *tom. 2. d. 337.* qui excipit conditionem potestativam. Quando autem fit venditio, pretio jam statuto, sed res, aut pretium dantur postea; debebitur gabella Gabellario, qui erat, quando fuit celebrata venditio, quia tunc perfectus fuit, ut *numero 2.* diximus, contractus, quoad substantiam. Quando denique supervenit gabella, semper pari modo videndum est tempus, in quo perfecta fuit venditio sive in se, sive per retrotractionem, & Gabellario illius temporis erit gabella solvenda.

6. Gabellam impositam pro venditione, non intelligi impositam pro alio, quamvis simili contractu, *mox num. sequenti* dicam.

In Venditione requiritur res, & pretium.

7. Dictum est quartò (re, & pretio.) Nam si merx pro re, merx pro merce, erit permutatio, non venditio; si pretium, seu pecunia, pro pecunia, erit cambium. Id diligenter advertere oportet; nam, cùm ij sint essentialiter contractus diversos pariunt effectus; posita est Gabella vendentibus merces, non ergo debebitur permutantibus, nec cambientibus. Quòd si accidit non rarò) intercedat utrumque, ut si permutes cum prædio minoris valoris, & cæt. solvas in pecunia, si pecunia sit minor pars pretij permutatio, nec debebitur Gabella: si major, erit venditio; & Gabella debebitur, quia accessorium, sequitur principale. Quòd si æquales sint, vel quasi æquales, tunc, cùm partim sit venditio, partim permutatio, adsit ratio, cur una alteram in sui proprietatem pro rata venditionis, & non amplius, Gabellam sibi dam esse fert sententia probabilior apud Molin. *d. 336. num. 6.* Si denique fiant duæ Venditiones, ut mum vendas mihi pecuniâ creditâ, & deinde ego prædium vendam, compensando pecuniam, quam domo vendita debeo, duæ erunt Gabellæ solvendæ, & quidem altera Gabellario, qui fortè est tempore venditionis domus; altera ei, qui est tempore venditionis prædij, ut ex dictis constare poterit.

Duorum Casuum huc incidentium Resolutio.

Primus Casus:

De Permutatione fructuum Hortuli domus Professæ Societatis Iesu.

8. Ex prædicta essentiali differentia venditionis, permutationis, videamus, an solvi duæ quæstiones possint. Prima sic proponitur: Domus professa Societatis Iesu nullis reditibus, nullis possessionibus frui potest. Quòd si ei hortus aliquis, seu prædiolum conceditur, ita ei, etiam domo separatum, conceditur, ut non solum dantur ejus olera, vel fructus. Quidam ergo Hortulani Præfectus, cùm sciret sibi non licere sui agelli fructus vendere, id excogitavit, ut eo anno, quo uberrimè colligere fructus fertilitas dabat, illos traderet eximio domino opulentissimi prædij, ea lege, ut alios similes vel dissimiles fructus domui nostræ daret, quando ipsa indigeret. Quæsitum fuit, an contra Constitutionem, delinqueret.

9. Profectò, primo intuitu nequaquam delinquere existimavi, quia Constitutio nostra videtur, non agere de permutatione prohibere, quæ est contractus essentialiter, ut dictum est, diversus, sed venditionem. Verùm re accuratè perpensa, Hortulanum violatæ Constitutionis reum pronuntiavi; Ratio convincens fuit, quia Constitutio nostra, non solùm prohibet venditionem, verùm etiam quidquid redituũ loco, domui nostræ cedere possit. At ejusmodi permutatio iam loco reditus esset, seu reditus utilitatem jam afferret. Verba Constitutionis Societatis Iesu, *p. 6. cap. 2. n. 5. in fin.* hæc leguntur: *Et tunc huiusmodi ille locus sit, ut nec alij locetur, nec fructus, qui reddituũ loco esse possint habeat.* Declaratio eadem sic habet: *Hujusmodi essent, si Vini, vel Olei, vel Tritici proventum dictæ possessiones ferrent, vel si fructus, olera ex hortis venderentur, quorum nihil licebit: quavis fructibus, aut parte ipsorum ad commodum domus uti possint.* Ubi illud (*venderentur*) non apponitur, quasi solùm prohibeatur venditio propriè dicta, sed solum ponitur, explendi gratiâ, ut notat illud (*vel.*) Confirmatur primò, quia prohibetur omnis proventus. Confirmatur secundo, quia ejusmodi declarario patulo *ferius* concedens Hortulano fortè sæculari præ nostri hortuli, aliquid, ad suam utilitatem privatam ipsum posse ex eo Horto recipere, subdit: *Dummo*

…, nec ad particulares personas Societatis utilitas inte… …ulla perveniret. Nota illud (utilitas ulla) includit enim …venditionem, tum permutationem, tum quodcunque …d emolumentum præter usum quotidianum, quem …claratio iam concesserat, ibi (*ad commodum domus …ui possit.*)

…o. Si semel, aut iterum aliquo occurrente anno fer… …iusmodi permutatio fieret, posset alicui videri, …m esse saltem graviter contra Constitutiones, tum …t apparere posset parvitas materiæ; tum quia Consti… …iones annuum reditum, & veluti habitualem uti… …tem prohibent, non verò contingens emolumentum. …que id notare videntur ea verba (*redituum loco, & pro…entium*) idémque videntur significare illa verba tem… …peris imperfecti *ferrent*, *venderentur*, *pervenirent*.

De Lugo, *in resp. mor. lib. 4. dub. 10. num. 17.* negat etiam …o una vice eiusmodi permutationem. Probat primò, …alioquin possent aliquando ex uvis fortè copiosè ali… …quo anno collectis fieri vinum in usum domus professæ, …quod non licere, ne unum quidem dolium ostendit …R. P. Mutius Vitelleschi Generalis, qui dolium unicum …uæ ex superfluis huiusmodi uvis à Procuratore bona… …fide habitum iussit totum pauperibus distribui.

Secundò, quia, prohibita venditione, intelligitur & …prohibita permutatio; ut nos etiam ex Mol. *mox num. 12.* …dicemus in simili.

Tertiò, quia nobis permutatio manifestè videtur in …declaratione Constitutionum prohiberi, *part. 6. cap. 2. …loco citato*, ibi: *Dummodo tunc nec ad personas particu… …lares Societatis utilitas interim ulla perveniret.* At ex unica …permutatione iam aliqua perveniret utilitas.

Verùm, hæc tua solutione non carent. Nam ad pri… …mum responderi posset: Aliud esse loqui de rigore Con… …stitutionis, aliud de perfectione. Laudo zelum R. P. Mu… …tij, cuius exemplum imitari velim omnes: sed, amice …dic, si hortulus noster anno aliquo fertili produceret …plures ficus, nonne licitè possent à nobis exsiccatæ con… …servari ad vsum; Nonne uvæ pari modo superfluæ pos… …sunt, ut sit, domi reponi, & consequentibus mensibus …apponi ad mensam? Concedit hoc declaratio Constitu… …tionis *ibidem*, ibi: *Quamvis fructibus, aut parte ipsorum …ad commodum domus suæ uti possint.* Quid ergo non pos… …sit vinum ex his uvis expressum conservari? An quia est …expressum, ideo fructus hortuli non est; An ex illo mu… …sto sapa possit concoqui, ut certè videtur posse ad com… …modum domus, & non ex illo vinum fieri?

Neque dicas in declaratione *ibid.* sic haberi: *Huius… …modi sint, si vini, olei, vel tritici proventum dicta posses… …sores ferrent, vel si fructus, & olera ex hortis venderen… …tur, quorum nihil licebit.*

Ne id dicas, inquam, nam solùm prohibetur pro… …ventus vini, vel olei, ut paulo ante in Constitutione …prohibiti fuerunt fructus, qui redditum loco esse pos… …sunt, quæ nomina, ut dixi, & ut periti notant, non signi… …ficant unicam fortè occurrentem, eámque per accidens …utilitatem, sed continuatam, & quasi habitualem. Ne… …brissensis *in vocabular. Iuris, v. Reditus*, *Reditus* inquit, …*appellatione omnes proventus continentur. Reditus dicitur …a redeundo, quasi sint singulis annis redeuntes.* Calepinus, …*v. Provenio, Vnde proventus*, ait, *ideſt*, *Reditus* Et *v. Redeo* …*Reditus*, inquit, *significat proventum, quòd quotannis …redeat* (entrata.)

Ad secundum: Prohibita venditione, tunc intelligi …prohibitam permutationem, ut modò dixi, quando …eadem est finis, & quando aliud non exprimitur: At in …casu nostro non prohibetur, nisi id, quod proventum …& reditum affert, non aliud. Instas: At cur venditio …etiam semel est nobis illicita? Respondeo, quia expres… …sè, & absolutè interdicitur venditio: & meritò, quia …incertarum, & divitias maximè sapit: At alia utilitas …non prohibetur, nisi quando affert proventum. Relege …declarationem: *Si vini* (ait) *vel olei proventum ferret; …vel fructus venderentur, quorum nihil licebit*, Notas? De …venditione absolute negat: absoluta autem negatio, cùm …sit malignantis naturæ, omnem venditionem, etiam …unicam negat: De vino, oleóque non negat absolutè, …sed solùm sub nomine proventus.

Ad tertium: Cùm in hoc ultimo loco veluti per occa… …sionem dicat declaratio: *Nec utilitas ulla perveniat* debet …intelligi juxta ipsam Constitutionem, in qua per se lata …est lex: at constitutio clarè dixerat: *Nec fructus qui redi… …tuum loco esse possint*: & eiusdem Constitutionis declara… …tio dixerat, non licere proventum: ergo eodem modo in …hoc ultimo loco, sunt intelligenda verba declarationis …de utilitate veluti habituali, non verò de valde rara, & …semel per accidens contingente.

Hæc potiùs dubitando, quam affirmando dicta, sint …dixis. Nam cæterùm ultimum iudicium sit, ut eo tulatur …R. P. Noster Generalis.

Secundus Casus.

De permutatione Mercis, cuius venditio sit prohibita.

11. Secunda Quæstio sic habet: In Sicilia adest ri… …gorosa prohibitio Summi Pontificis Vrb. VIII. quæ …incipit: *Regnum Siciliæ ultra Pharum*, data 1633. *die* 28. …*Apr. præsenti, & executoriata Panormi die* 9. *Iulij* 1633. …in virtute Sanctæ Obedientiæ, & sub pœna excommu… …nicationis latæ sententiæ, contra Ecclesiasticos mactan… …tes ea animantia, quæ ad colendam terram usui sunt, …boves, vaccas, vitulos, vitulásque. Atque super hac …tota re tres Delegati sunt constituti ab eodem Pontifi… …ce, Archiepiscopi Panormitanus, & Messanensis, atque …Episcopus Mazzarensis. Porrò, Procurator cuiusdam …Monasterij, obtinuit facultatem ea occidendi in eius… …dem Monasterij usum: ita tamen coarctavit Delegatus …facultatem, ut si quid forte carnium ipsis superfluum …esset, non venderetur Sæcularibus, sed Ecclesiasticis, …idque sub eadem excommunicatione latæ sententiæ, & …in virtute sanctæ obedientiæ. Is ergo Procurator, ne …ementes Ecclesiasticos quærere cogeretur, quod ipsi ex …mactatis carnibus supererat, dabat cuidam Macellario …sæculari, ut is scilicet, sequenti, v. g. hebdomada red… …deret alterum tantum carnium, quantum accepisset: …sic fiebat, ut Monasterio carnes non deficerent, & …Procurator contra formam concessionis eas nequaquam …venderet. Legitimene id factum est; Quid si carnes …commutasset pro aliis rebus, vino, frumento, vestibus, …&c.

12. Profectò (præscindendo ab aliis legibus in con… …trarium, vel inconvenientiis, quæ facilè hac in re esse …possent) legitimum utrumque pronuntio. Ratio est, quia …longè, ut diximus, diversæ sunt, venditio, & permutatio. …Cùm ergo ea prohibitio sit odiosa, atque adeò restrin… …genda, de propriè dicta venditione meritò eam interpre… …tamur. Meritò insuper, nam acceptâ pecuniâ carnes ven… …dere, est ipsissimam Macellariam artem exercere, quod …non est, modo dicto, commutare. Idem autem non di… …ximus *in præcedenti quæstione*, si quidem ibi adfuit ex… …pressa legislatoris dispositio in contrarium, quæ hic, ut …supposimus, non apparet. Neque item esset idem, si pro… …hiberentur vendinociva Reip. v. g. Pisces fœtidi, herbæ …venenosæ, frumentum corruptum: hæc enim neque ven… …dere, neque permutare tunc liceret, quia ex ipso fine …prohibitionis clarè apparet, ac præsumi debet eam com… …prehendere universaliter quamcunque onerosam transla… …tionem in alium: (vide in simili Lesi. *cap. 21. dub. 1. num. 4.* …& de Lug. *t. 2. d. 26. sect. 3. num. 21.*) & de hac præsum… …ptione loquitur Molina, *tom. 2. d. 396. n. 7.* dum ait, quo… …ties res aliqua vendi prohibetur, censeri etiam permutari …prohibitam.

Venditio voluntaria esse debet,

13. Dictum est quintò: (& quidem voluntariè)

Non enim potest cogi vendere rem suam, quia quilibet voluntariè debet de re propria disponere, Lego Cov. *lib. 3. var. c. 14. n.*...

Excipe primò, tempore penuriæ, in hac enim potest quis à Superiore cogi, ut vendat frumentum, aliaque necessaria ad victum, vel vestitum: quando item Magistratus potest pretium iustum, spectatis omnibus circumstantiis, taxare, ac prohibere insuper, ne quis plus debito de rebus emat. Ita Doctores communiter, *in cap. 1. de empt.*

Quid, si ij, qui frumento, v.g. abundant sint Ecclesiastici, poterúntne à prophano Magistratu compelli?

Respondeo, nequaquam. Sed à suo Iudice Ecclesiastico tunc cogantur.

Quid, si hi requisiti negligant; Vel eodem requiri propter distantiam, non concedatur? Respondeo. Poterit nunc potestas sæcularis, quantum moderatè fieri potest, cogere. Ita plures apud Dian. *p. 1. tract. 2. resol. 8.* non quidem ex vi iurisdictionis, quia nulla pollent in Ecclesiasticos, sed ob summam, vel gravem necessitatem, sicuti vim vi repellendo potest summus Princeps coërcere eosdem Ecclesiasticos, quando eorum libertas nocet Reipublicæ, nec remedium ab Ecclesiastico superiore impetrari potest. Ita Molin. *t. 1. d. 31. vers. 6. concl.*... vide Dian. *ibid. resol. 7.*

14. Excipe secundò: Quando quis publicè res suas exponit venales, neque enim potest, mihi iustum pretium solventi negare.

15. Excipe tertiò: Ratione publicæ necessitatis, vel utilitatis. Hinc si domus, vel prædium necessarium est ad ædificandam Ecclesiam, Hospitale, Monasterium, Scholas publicas, Palarium regium, viam publicam, &c. cogi à Principe potest Dominus, ut vendat, iusto tamen soluto pretio.

16. Excipe denique, quando nimis severè tractat Dominus servum, vel ad illicita servam cogit. Item quando unus ex Dominis cõsentiat vendere servum communem duorum aliqui, qui servum in libertatem vendicare velit. Hæc, & similia vide apud Molinam *tom. 2. disput. 341.*

Rem emens alienâ pecuniâ.

17. Dictum est sexto, in definitione emptionis (à te datis) id, quod amplè intelligendum est: nam, etiam empta pecuniis alienis transferuntur in dominium emptoris: quamvis, ut ex se certum est, non absolvatur emptor ab onere restitutionis alienæ pecuniæ, & damnorum fortè sequentium. Non fiunt autem emptoris, quando pecuniæ sunt Ecclesiæ, Militis, Coniugis, denique Pupilli, & minoris respectu Tutoris, & Curatoris; quæ satis sit innuisse: vide Bonacinam *de contr. d. 3. q. 2. p. 3. n. 29.* alióſque ab eodem citatos.

Arrham recipiens in venditione.

18. Dictum est denique septimò: (datis, vel dandis) intellige sive integrè, sive tantummodo partim: non rarò enim datur pars pretij in venditione, sed non in arrham; id, quod pro diversis effectibus est diligenter advertendum. Explico clariùs, Quando duo de re vendenda conveniunt, duplici modo contingit, dari partem aliquam pecuniæ; Primò, ut sit pars pretij ob venditionem iam factam, & tunc debebitur quidem præfixo ab illis tempore complementum pretij: at, quia perfecta fuit venditio, neuter potest resilire à contractu, debebitúrque gabella venditioni fortè imposita, & quidem illi Gabellario, qui tunc gabellis præest. Ita de Lugo *tom. 3. de Iur. d. 26. sect. 1. n. 10.*

Secundo modo, ut ea pecunia sit in signum faciendi postea venditionem, ea lege, ut qui dedit illam pecuniæ partem, eam amittat, si contractum perficere renuat; renuere tamen possit: atque hæc propriè dicitur arrha, quæ datur in securitatem eius, qui dubitat de alterius constantia. Gabella autem in hoc casu, postea, quando fiet contractus, debebitur; & quidem Gabellario, qui exsistet, ut ex dictis patet.

19. Petes: Hæc arrha, quæ datur in securitatem, debétne deinde, superficietur venditio, computari in pretij, necne? Respondeo, Id dependet ex voluntate contrahentium. Certe in Regionibus nostris in pretium computari consuevit; si tamen alia sit cõtrahentium voluntas, servanda est, nodò ea pecuniæ pars non excedat summum pretium iustum rei venditæ.

§. II. *Quæ persona vendere, & emere possint; Remissivè.*

1. QVa ratione Pupilli, Minores ex Molin. *t. 1. d. 224.* Mariti, Vxores ex Sanchez *lib. 2. mor. d. 3. per totam*, Religiosi, similésque vendere, emere cæterosque contractus inire valeant, (vide Lugo *tom. 2. disp. 26. sect. 3.* quoad exercendam negotiationem; quoad paupertatem lege eundem *tom. 1. d. 5. per totam*) An item se ipsum quis vendere, ex Fagund. *de præc. lib. 2. cap. 1.* vel Patér filium possit, vel Tutor, & Curator emere res Pupilli, & Minoris, *l. non licet.* & *l. si emptor. §. & ff. de contr. empt.* & passim agitantur apud Scriptores. Nos autem omnia non admodum frequentia, & principiè Iurisperitorum propria persequi non debere hæc tas monet.

§. III. *De rebus, quæ vendi, vel emi possint.*

Hominis venditio.

1. QVi Æthiopes, & alios eiusmodi servos emerunt, quos in his nostris Regionibus vendicontinuò tuti sunt in conscientia. Ita Molin. *tom. 1. disput. 31.* Ratio est, quia quilibet venditor præsumitur bonus, & habere ius ad vendendum.

2. Dixi (in nostris Regionibus) quia Mercatores quando in Æthiopia, vel alibi emunt, aliquando non excusantur à peccato, & ab onere restitutionis, si non sunt moraliter certi, eos, quos emunt, esse vel primo Bello iusto captos; vel secundò, Nativitate servos, aut natos ab ancilla seva; vel tertiò, per iustam sententiam ob delictum condemnatos ad perpetuò serviendum, vel quartò, iusta emptione in servitutem redactos, quæ sunt quatuor capita inducentia legitimam servitutem. Fagund. *de contr. l. 2. à c. 2. fusè.*

Venditio Officiorum.

3. Non solùm Principes supremi, sed etiam quilibet Princeps Regi subditus, Dux, Marchio, &c. Immò, & Senatores, Civitatúmque Prætores possunt vendere Officia sæcularia; Officia, inquam, quæ absolutè ipsorum sunt, vel ipsis absolutè data. Ita S. Thom. *opusc. 21. ad Ducissam Brabantiæ*; Azor. *t. 3. l. 8. cap. 7. q. 3.* Vasquez *opusc. de benef. c. 2. § 3. dub. 14.* Less. *cap. 32. dub. 4.* Fagund. *ad præc. tract. lib. 5. c. 23.* de Lugo *tom. 2. de iust. d. 34. sect. 3.* Ratio est, quia quilibet potest vendere id, quod est pretio æstimabile, & suum est. Notanter, sæcularia, dixi, quæ enim sunt ea, quæ Episcopus, si fortè sit Marchio, ut talis, est, ut Marchio absolutè dare potest; De Ecclesiasticis enim Officiis hîc nihil agimus, pertinent enim ad materiam de Simonia.

4. Sed quâ ratione dignoscat Rex, vel alij, Officium esse absolutè sub suo dominio; Respondeo, diversis signis. Alterum; si absolutè de illis disponere solent, hoc est, absque obligatione reddendi rationem superiori, de eorum collatione. Alterum, quia immemorabiliter antecessores sine alterius dependentia, seu licentia soliti sunt illa vendere. Confirmatur nam, quando Rex hæc officia iis donat, quos scit se non esse obituros, ut fœminis, vel viris nobilibus aulæ, probabile est ex Azor. *loco citato* Regem tacitè cultatem concedere illa vendendi, seu cum pensione

alios transferendi, ergo eodem modo, quando Rex, vel Respublica absolutè concedit Senatoribus, vel Gubernatoribus ea Officia tradenda aliis, tacitè licentiam concedit illa vendendi. Videant tamen apud Dianam *p.6.tr.6.res.3.* Proreges, aliique, an ipsis expressè à Rege, vel supremo Principe sit vetitum: tunc enim nulla fabrit vel consuetudo, vel aliàs collata licentia.

7. Duo tamen scopuli sunt omnino cavendi: Prior ne immoderato pretio vendantur, sed prudenti consilio, tanta emolumentum Officij: secus, præter iniustitiam immoderati pretij, daretur etiam ansa Officiali electo exigendi à populis plus iusto: Posterior; Ne indignis conferatur officia. Si enim non idoneus Officialis à te emitur, damnum faciat, sive particularibus, sive Communitati per sententias iniustas, per latrocinia, &c. tu obligaberis ad restitutionem: & quidem non ego illum, qui immediatè damnum intulit, esse priùs obligandum, certè in eius defectum tu obligationem non effugies. Immò, quando ipse electus bona fide credidit se esse idoneum, & sine gravi culpa, utpotè ignoranter, iniustas sententias protulit, vel quid simile, tu elector omnino restituere debebis: sic de Lugo *tom.2.d.34.sect.4.n.46.* qui ipse non peccavit culpâ Theologicâ, peccasti tu, dum sciens, vel scire debens, indignum Officialem elegisti.

Venditio electionis ad Officium, vel ad Legatum.

6. Illam difficultatem pertinentem ad Iustitiam diverbivam huc reducamus: An scilicet Senatoribus, vel cuicunque, qui, cùm non sint Domini aliquorum Officiorum, vel legati, vel pecuniæ, frumenti, panis, &c. cuiam tamen habent ea distribuendi ad suam electionem, An, inquam, integrum iis sit, aliquid accipere ab illis, qui eligunt: eo prætextu, quòd, cùm Senator potuisset alium eligere, tamen hunc elegit: cùm enim hæc electio sit pretio æstimabilis; posse illam competenti pretio vendi aliquis existimabit?

Respondeo, esse diligenter distinguendum, vel enim certo est de pecunia, similibúsque rebus temporalibus quæ sint distribuendæ ex voluntate Testatorum, Fundatorū, Prædecessorum &c. Vel de Officiis, quæ à Repub. vel Senatoribus debent Civibus determinatæ conditionis conferri: & in utroque casu Distributor, ut dictum est, nullum ius habeat, nisi eligendi, non autem sit Dominus sive Officij, sive pecuniæ distribuendæ. De singulis separatim: nam quia Sanch. *l.2. consc.1.dub.56.* (de eriam *ibid.d.38.n. præsertim 17. & 18.*) ea non divisit animos legentium non sedat eius doctrina.

7. Assero primò: Quando distribuenda est à te pecunia, vel quid æquivalens non potes accipere quidpiam propter electionem unius, potiùs, quàm alterius; si accipias, peccas, & accepta restituere teneris. Ita de Lugo *ibid. dub.55.* Ratio convincens est, quia sic re ipsa, non dares totam summam distribuendam. Si enim Testator iussit, ut puellæ, v.g. nubili darentur à te centum aurei, tu verò velles decem exigere ab illa, quia eam elegisti, iam non centum dares, sed nonaginta. Neque dicas, eam libere dare, ne id dicas, inquam, nam satis involuntariè eam dare præsumendum est. Certè ita regulariter contingit, si pactum præcedat: ut fusè *alibi.* At verò si post accepros, numeratósque integros aureos, nullo præcedente pacto, sine ullo metu, aliquid ex grato animo, verè, & libere tibi dare illa vellet, non repugno, Sed quæso te, id quando erit?

8. Assero secundò: Quando distribuendum est officium, non potes licitè hunc potiùs eligere, quàm illum quia ab hoc accepisti pretium, verùm, si proportionatum pretium accipias, ad restitutionem non teneris. Ita de Lugo *t.2.de iust.d.34. sect. 3.n.37.* insinuat Less. *l.2.c.14. d.9.n.64.* Ratio est, quia quamvis tu obligeris dare Officium alicui, veluti in genere, non tamen obligaris dare huic homini particulari: cùm ergo hæc electio sit sub tuo dominio, & sit pretio æstimabilis, illam moderato pretio vendens, non facis contra Iustitiam, & ut suppono neque Reip. damnum infers, quia idoneum eligis.

9. Dices: Hæc ratio etiam probat, id non esse illicitum. Respondeo, saltem tunc esset mortaliter illicitum, quando adesset lex sub mortali obligans, ne electio fieret nisi gratis, vel quando data esset tibi electio ea lege, ut gratis, ac sine pretio exhiberes. Sed neque in hoc casu obligaretis ad restitutionem accepti (supponimus autem à lege non invalidari donationem, sed solùm prohiberi) quia non peccares contra Iustitiam commutativam, sed vel contra obedientiam, vel similem aliam virtutem. In eodem tamen casu, quo peccares mortaliter advertо, si facta à te electione, pecuniáque recepta, adhuc esset res integra, ut resiliri ab electione, & collatione Officij posset, te obligari sub mortali ad rescindendam electionem, pecuniámque reddendam, & ad gratis de novo eligendum, ne scilicet peccatum mortale continuares, nam si irrescindibilis est electio ad nullam restitutionem teneris, quia tunc ciusmodi restitutio, nec peccatum iam commissum, nec electionem irrevocabiliter iam factam impedire posset.

10. Vrges, Adsunt leges prohibentes, quas ponit per extensum Sanch. *l.1.consc.1. dub.56.* Cur ergo dictum est (quādo adesset lex;) Respondeo quia, (ut rectè monet de Lugo *tom.2.de iust.d.34.sect.3 n.35.* hæ leges solùm loquuntur de electione, quoad distribuendam pecuniam, vel quid æquivalens, non verò, quoad distribuenda prædicta officia.

11. Anno superiore delegati sunt à Prorege per hoc Regnum nonnulli Viri nobiles, qui censerent, seu describerent numerum animarum, seu capitum Regni, eorúmque divitias; concessáque iisdem est facultas asciscendi sibi aliquot Ministros, quibus solveretur stipendium sui laboris, nempe unus aureus, vel quid simile pro quolibet die. Quidam ex his nobilibus, quandoquidem ei concedebatur hunc ministrum potiùs eligere posse, quàm illum, quæsivit à me, an ipsi liceret exigere pecuniam ab eligendo, itaut dimidium aureum pro singulis diebus ipse sumeret, dimidium Minister?

12. Respondi, nequaquam licere, sub pœna restitutionis. Rationem duxi ex hactenus allata doctrina: nam ciusmodi electio ad Officium, seu Ministerium relatum ad illam determinatam pecuniam à Prorege taxatam, nō est concessa absolutè Viro illi nobili, sed sub ea conditione, ut Minister lucraretur integrum aureum: quare hæc electio reducitur ad priorem illam distributionem pecuniæ integrè dandam electis, dictam *num.7.* Atque adverte eodem peccato contra Iustitiam peccaturum eundem nobilem Virum, si ab initio acciperet aliquod pretium pro ciusmodi electione: nam tunc revera tota merces illi Ministro iustè à Prorege attributa nequaquam daretur; partem enim eius sibi Vir ille nobilis iam antiquatò seponeret.

Venditio sententiæ probabilis.

13. Occurrit hic non absimilis difficultas in Iudice: Supponimus probabile esse eam opinionem, de qua late dixi *l.1.c.3.* quam præter *ibi* citatos sequitur Dicast. *t.2.de iust tr.1.d.5.d.5.dub.7.à.n.280.* licere Iudici ex duabus opinionibus æquè probabilibus unā eligere, & iuxta illam proferre sententiam. Iam inquiro, liciténe, & iustè accipiet Iudex pecuniam, utpotiùs illam eligat, quæ mihi favet, quàm illam, quæ meo adversario?

Respondeo, cùm illam sententiam improbabilem ego iudicaverim, & pluribus reprobaverim *ibidem*, consequenter assero locum hic non habere quæstionem hanc, eam tamen legat, qui velit, apud Lessium *lib.2.c.14.d.9 num.64.* Valentiam *2.2.q.63.art.4.d.5.q.7.p.4.* Salon. *2.2. q.62.art.4.contr.2.* ac probabile iudicat Fag. *l.8. in 8.Dec. p.præcep. c.26.n.34.* licèt probabilius putet oppositum.

Venditio omnium bonorum.

14. Potest quispiam vendere omnia bona sua, tam præsentia quam futura. Ita Bart. *in l. stipulatio, ff. de verb. signif. num. 6.* & communiter. Qui tamen dicit se vendere omnia bona sua (nisi aliud ex verbis colligatur) censetur vendere solùm præsentia, & non futura. Ita Mol. *tom. 2. d.* 340. quia venditio est odiosa, adeòque restringenda. Idem dic de donatione omnium, si quando est valida, ex Mol. *ibid. & dub.* 280.

15. Dices: Donatio omnium bonorum præsentium & futurorum, non est valida, ex Covar. *in Rub. de testam.* aliique *passim.* (nisi fortè titulo oneroso, ut si donatio fiat filiæ ut matrimonium contrahat, quo etiam reducitur renuntiatio volentis profiteri vitam religiosam) ergo nec venditio; Respondeo, esse disparem rationem, per donationem enim adeò universalem homo fit intestabilis, à quo leges civiles abhorrent: at per venditionem non item, quia potest testari de pretio. Lege Less. *lib. 2. c. 18. dub. 13. num. 93.*

Venditio Hæreditatis.

16. Præterea potest hæres vendere totam hæreditatem, vel eius partem, mortuo tamen illo, cui in hæreditate succedit: At eo vivente, venditio est nulla, cùm sit contra bonos mores *l. 1. ff. de hæred.* timetur enim, ne emens illius mortem intentet. Addunt leges *l. 2. fin ff. de iis, quibus indignis*; si ad hunc ementem postea deferretur hæreditas, eam ab ipso esse tollendam, & applicandam fisco. Excipe primò, ex Molin *d. 340. citat.* quando consentit Dominus hæreditatis; nam consentienti non fit iniuria. Excipe secundò, quando quis vendit hæreditatem veluti in genere, quam, verbi gratiâ, habitutus est, non indicando, sive expressè sive tacitè personam, cui est succedendum: Siquidem ex hac venditione, non potest timeri mortis machinatio, colligitur ex eodem *ibidem*, & sic intelligitur *lex 3. §. cùm specialiter*, & *§. illo*, & *lex si societatem universalem, ff. de Socio.*

Venditio Debitorum.

17. Possunt insuper vendi debita, & actiones, *l. emptor, ff. de hæred.* (quo pretio,) dicam *inf. §. 8. à num. 1.* quæ quis habet contra alium (& etiam donare) & tunc emptor non solùm habebit actionem in rem debitam; verùm etiam in pignus, & in fideiussorem.

Venditio rei litigiosæ.

18. Præterea vendi non potest, ut nec donari, res actu litigiosa, id est, super qua cum adversario lis tibi quomodocunque, etiam per primam citationem, pendet. Lege Fagund. *de contract. lib. 5. cap. 24. & ibid.* citatos. Ratio est, quia sic posses vendere, vel donare potentiori, quam sit adversarius, in eius præiudicium. Adsunt tamen casus, in quibus potest, ut si donaretur in dotem, &c. quos vide apud Fagundez *ibidem.* Qui insuper notat duo. Primò, teneri eiusmodi emptorem, vel donatarium reddere rem litigiosam Domino, etiam in conscientia, & ante sententiam, quia venditio, vel donatio est nulla. Secundò, non esse nullam, sed validam, si fiat, vel ex causa iusta, vel authoritate Iudicis.

19. Dixi (actu litigiosa) nam ea, contra quam timetur, etiam de proximo lis, vendi potest, licèt minoris, ut dicetur *inferius.* Alias res, quæ vendi non possunt, vide apud de Lugo *tom. 2. de iustit. disp. 26. à num. 17.* legésque ab ipso citatas.

Venditio eius, quod nondum est.

10. Quamvis quod non existit, vendi non possit, quia nihil venderetur, tamen, si est in spe, potest ... vel maiori pretio iuxta maiorem, minorem ve... bilitatem futuræ existentiæ. Sic venduntur ... corum, ancillarumque, fructus arborum, ... tionis, vel venationis, &c. & tunc profectò ... qui vendit, diligentiam apponere moralem, ... stant, qualem in rebus adhiberet propriis: secus ... garetur ad restitutionem, quanti interest empt... gentia.

21. Vnum hîc distingue: Nam quando ven... fructus, & partus, si nihil nascatur, emptor non ... tur solvere conventum pretium: At verò, quando ... ditur iactus piscationis, vel venationis, tametsi ... capiatur, tenetur emptor illud solvere. Ratio dis... præter iura *l. nec emptio*, & *l. emptorem*, *§. ult.* & ... *ctum, ff. de action. empt. l. nec emptio, ff. de contrah...* est, quia in priore venditione (nisi aliud forte ex... conventum fuerit, quod rarò solet) subintelligi... cita conditio, si nascantur, in posteriore verò, non ... Siquidem in priore semper supponitur aliqui... enasciturum, non-verò idem supponitur in poste... Collige id ex iisdem verbis contractus: nam in ... contractu dicis, te emere fructus, & partus, id ... rem ipsam, at in posteriore dicis, te emere inchoa... id est, spem ipsam præsentem, atque adeò non effec... iactum.

22. Quæres? In Siciliæ Regno adest lex *tom. 1. P... gmat Regni Siciliæ, Tit. 61. pragm. 4.* ne quis emat fruc... nondum collectas, atque adeò, ne quis vendat fructum in spe. Debétne ergo limitari pro nostris Regnicolis, præcedens allata doctrina? Respondeo, neq... quia lex non loquitur de vendentibus segetes secundùm spem futuræ messis, sed de vendentibus, emendis sub determinato pretio ipsum frumentum, antequam colligatur, quod est longè diversum, ut patebit ex lege quam examinabimus, *infrà, §. 7. num. 10.* cùm de contractu Massarij, & Mercatoris.

§. IV. *De Pretio iusto rerum.*

1. PRæmitto ex Less. *loc. c. cap. 21. disp. 2.* Molin. *loc. distinct. 347.* de Lugo *d. 26. sect. 4. & 5. & pass.* Pretium iustum duplex esse. Alterum dicitur legitimum, quod publica authoritate, vel lege constituitur, idque in indivisibili consistit, itaut non possit in minimo præteriri. Alterum est naturale, seu vulgare, seu arbitrium, quod constituitur communi hominum æstimatione, spectata naturali ratione, secundùm rerum naturas non in se, sed in ordine adusus humanos, iuxta cuiusque Regionis consuetos mores. Quod quidem triplex est: Primum, summum, quod etiam appellatur maximum, supremum, rigorosum. Secundum, medium, seu mediocre, seu moderatum. Tertium, infimum: Solet, verbi gratiâ, ulna panni ad summum valere triginta duobus Iulis, erit ergo hoc pretium supremum; Ad minus triginta, viginti novem, erit hoc infimum. Intermedium inter prædicta erit mediocre. Quantum debeat distare infimum vel medium à supremo, ut iustum sit, certa regula definiri non potest, sed prout in foro, & communibus negotiationibus sine fraude apparet.

2. Pari modo: ad iustè discernenda eiusmodi pretia, debet attendi hominum (etiam imprudentium) æstimatio *l. pretia rerum, ff. ad. l. falcid.* dummodo sit sine fraude, & communis; quanti scilicet res æstimatur, & venduntur communiter. Certè imprudentes sunt Iudi... qui argentum, & aurum vendunt, seu commutant vilibus tintinnabulis, & similibus crepundiis: & tamen quia tanti communiter illa ibi æstimantur, non iudicatur venditio, vel emptio iniusta.

Quinquo...

Quinque capita, vnde crescant, vel decrescant rerum pretia.

Vt autem id, sine errore, cognoscatur, subdam hîc quinque capita, unde res maioris, vel minoris æstimari consueverunt, quorum profectò notitia maximo erit usui tum subditis in mercibus vendendis, tum Magistratibus in taxandis eorundem pretiis. Quando enim hi non taxant intra latitudinem pretij vulgaris, nisi taxa ab illis designata esset, clarè (nam in dubio, pro Magistratu, ex Mol. *t.2.d.364.§. conveniunt etiam*) supra supremum pretium, vel infra infimum, etit (nisi in aliquibus raris casibus obstaret bonum publicum. Lege omnino de Lugo *t.2. de Iust.d.26 sect.5. à num.53.*) iniusta, & etiam in conscientia, non servanda. Ita Sanch. *l.1. cons. cap.7. dub.5.* late id probans. Hæc autem capita confusè satis, & sparsim ab Authoribus approbata, ad quinque ordinatim loco. Primum se tenet ex parte rei venditæ. Secundum pretij. Tertium ementium, & vendentium. Quartum ex parte seu ratione expensarum. Quintum ex parte modi vendendi.

Ex parte rei venditæ.

4. Primum ergo, quod se tenet ex parte rei venditæ, est abundantia, vel penuria mercium, hæc enim auget pretium, illa minuit. Huc reducitur novitas, & antiquitas rerum, quæ quia raritatem indicant, pretium augent; ut in fructibus novis, & in Imaginibus, & Statuis antiquis.

Ex parte pretij.

5. Secundum est ex parte pretij. Abundantia enim, vel inopia pecuniæ minuit, vel auget rei valorem, ut patet in Indis: vbi quia est multa argenti, aurique copia, numerosiore pecunia, atque adeò carius res distrahuntur.

Ex arte emptorum, & venditorum; Vbi:

An exteris carius possit vendi.

6. Tertium se tenet ex parte ementium, & vendentium: Quando enim emptores frequentes sunt, carius merces venduntur, quàm quando sunt rari: & meritò, accedentibus enim multis emptoribus inducitur rerum penuria, apparentibus paucis, persistit abundantia. Quando item multi sunt venditores, vilescunt merces, quia si sunt venditores multi, multa est & abundans merx. Hinc pluris res venduntur in Officinis, quàm cùm venditores per vicos, & domos quærunt emptores; & pluris, quando merces appetuntur, quàm quando offeruntur, juxta illud Proverbium, teste Caietano 2.2.*q.77. art.1.* & approbante Lessio *l.2.cap.21.d.4.num.33.* aliisque apud ipsum: *Merces vltroneæ vilescunt pro tertia parte*, immò easdem ultroneas vilescere, usque ad medium, docent Barthol. à S. Faust. Rebell. Megala apud Dianam *p.1.tract.8. resol.23 53.* & 58. Adde Palatium mox referendum.

7. Hinc propter eandem rationem, qui emit in gratiam venditoris, verbi gratiâ, rogatus, potest emere minoris; & qui vendit in gratiam emptoris, potest vendere pluris. Sanè Palatius *v. Emptio*, dixit patrium, quod in Officinis valet quatuor aureis posse à te emi duobus, si rogatis, & de Lugo *t.2. de Iust. ad.26 sect.4.n.44.* Palarium refert, nec tamen refellit: Ioannes item de la Crux: *Potest* quis (ait) *emere censum iam impositum minori pretio taxæ, census quia rogatur*, subdit Diana, *l. c. Poterit igitur pro censu imposito ad rationem quinque pro centenario, dare tantum vncias octoginta, rogatus tamen eniæ.*

8. Hinc denique respondetur ad illam dubitationem. An exteris possit aliquando vendi carius; Vtique posse, colligitur ex dictis, quia per adventum multorum exterorum, verbi gratiâ, in appulsu tritemium regiarum crescit multitudo ementium, atque adeò augentur pretia rerum; Venditor ergo his exteris vendere poterit hoc iusto supremo pretio. Civibus autem ex liberalitate illud remittere, contentus modico, quod vigebat antea: lege Mol. *d.346.* Less. *l.c.dub.4. num.30.* Fag. *de contr. l.5.c.27. num.14.* Quid, si exteri sint infrequentes, ita ut non pariant augmentum pretij; Respondeo, tunc non posse exteris supra supremum vulgare res vendi. Ratio est, quia sisupponis pretium vulgare persistere, in iuria ipsis fieret, si illud pro ipsis non servaretur. Idem dic, quando advenientibus multis exteris, confluceret item multa copia mercium: nam tunc quod crescit ex vna parte, decrescit ex alia.

9. Non absimili modo sentiendum de Principe, seu Magistrata in taxando pretio pro iisdem exteris: solùm enim illi concedo, ut possit augere pretium pro omnibus etiam incolis, advenientibus multis propter rationem dictam, non autem advenientibus paucis. Et illud item non puto improbabile, posse Principem statuere, ut pro exteris res vendantur supremo, vulgari pretio, pro Civibus medio, aliquid enim concedendum videtur Civibus, qui oneribus propriæ Civitatis perpetuò subsunt; at ut iisdem exteris vendantur supra omne iustum pretium, nullo modo puto probabile, quia quod est supra pretium supremum, injustum clarè est. Ita colligitur ex Molina. Less. Fagundez citatis.

An iisdem extetis possit concedi, ut suas merces carius vendant, dicam *infrà*, §.5.*n.*1.

Ex parte, seu ratione expensarum, &c.

10. Quartum caput se tenet ex parte expensarum, &c. Pericula enim, & damna, & expensæ venditorum communiter occurrentia in quærendis, transportandis, conservandis mercibus, earum pretium augent: Contrà, facilitas, securitas, &c. minuunt.

11. Dixi (communiter occurrentia) nam ex eo, quòd peculiaris Mercator multum de suis mercibus perdidit, v.g. ob furtum, ob naufragium, ob quid simile à se passum, non augetur legitimè pro ipso pretium, quasi ob id, possit vendere cartus. Ratio est, quia res tanti valet, quanti per se æstimatur communiter, non autem, quanti tibi ob infortunium, vel imprudentiam valuit. Ita Salas *d.39.* Quòd si naufragium, v.g. vel fuit commune multis Mercatoribus, vel fuit tali, ut induceret penuriam mercium: tunc profectò crescet sine dubitatione pretium, sed non ob unius Mercatoris causam, ut ex se patet.

12. Huc spectat, quando res pluris venduntur apud vnum Artificem insignem, vel Mercatorem peritum, quàm non eius generis; Nobilitas enim venditoris aliquando nobilitat mercem, sicuti nobilitas Artificis artificium, quia supponitur, nobiliores Mercatores, atque Artifices magis laborasse in advehendis mercibus, & in artefactis efformandis.

13. Huc etiam reducitur licentia, quâ Mercatores possunt vendere aliquantò carius ex ipso officio mercandi: ita Less. *l.2.c.21.n.4.* Salas de *empt.d.29.n.1.* cùm enim hi assiduè laborent, expensásque faciant circa merces, unde negantur alias lucrandi occasiones relinquere, atque negotia alia posthabere, idque in commodum Reip. cuius interest habere Mercatores ex officio: congruum est, ut hæc licentia iis concedatur in pretio vulgari, nam si adest legitimum, non potest supra hoc Mercator vendere, quia in taxatione legitimi, iam haberi solet ratio officij Mercatoris. Puto autem, cum Less. *l.c.n.29.* eum, qui non est Mercator ex officio, posse aliquando ex consequenti vendere pretio, quo ex officio vendunt Mercatores: quia posito, quòd Mercatores ita vendunt, eiusmodi pretium iam fit vulgare in Civitate.

Ex parte modi vendendi.

14. Quintum caput se tenet ex parte modi vendendi. Vendere

Vendere enim, v.g. vt dicitur, ad minutum, cùm habeat plus difficultatis,& minus utilitatis,regulariter auget pretium; vendere autem ad magnam quantitatem, propter rationes contrarias diminuit. Vendere item per licitationem sub hasta, huc facit, de qua mox seperatim *num.* 25.

15. Dixi (regulariter)nam tum in censibus, præsertim novis, tum quando taxa est constituta in gratiam venditorum, quod rarò fit hoc non habere locum monet Lessius *lib.*2.*c.*21.4.*num.*34.

16. Vendere anticipatò, vendere cum pacto retrovendendi, & quædam alia huc pertinentia, quia particularibus scatent difficultatibus, sigillatim de illis *inferius* est tractandum.

Necessitas, & vtilitas Mercis quomodo augeant pretium.

17. Porrò ex dictis colligi potest, qua ratione intelligendum sit ex illis duabus causis,Necessitate,& Vtilitate augeri rerum pretia. Nam distinguendum est: Vel enim Necessitas,& Vtilitas mercium est communis, & tunc auget, vt dictum est,pretium,quia tunc erunt plures ementes,&c.Vel est solùm emptoris,& tunc non auget pretium. Ratio à posteriori est, quia sic posses existenti, & præ fame periclitanti vendere centum aureis unicum panem.Ratio verò à priori, quam tradit.S. Th. 2.2. *quæst.*27.*art.*1. quem Molin. Roderic. Sot. Navarr. Lessius,quos citat Barth.à S.Fausto *in Specul. Conf.d.*6. *q.*7. sequuntur, est; quia nullus potest vendere, quod suum non est: at utilitas mentis, non est ulla ratione venditoris. Vel denique necessitas,& utilitas est ex parte Venditoris, quia nimirum Venditori res vendenda necessaria est, utilis,commoda,& tamen illam vendit in gratiam emptoris: & tunc potest Venditor augere pretium; privatio enim huius commoditatis, immò & iustæ oblectationis est veluti lucrum cessans, & damnum emergens ipsi Venditori: Communis enim est doctrina, apud Less *l.c.à num.*26.Salas *dub.*30. *num.*2. Mol. *d.*351. *§. verùm autem, infrà* mox tradenda, quando aliquid vendis in gratiam emptoris, modò illi cum veritate significes,tibi ex ea venditione tantum lucri verè cessare, vel tantum damni consurgere,te posse eiusmodi lucrum, damnumque pretio compensare.

Quo pretio res emendæ, vel vendendæ.

18. His præmissis, Regula generalis est huiusmodi: Quando adest taxa Principis illa debet sub pœna restitutionis observari, quæ,cùm, ut dixi,consistat in indivisibili, non habet medium, summum, infimum. Quando verò ea taxa non adest,tunc servandum est pretium vulgare,quod quia habet tres illos gradus, licitum est cuilibet,quem velit, in vendendo,eligere. Atque in hoc non ratò innititur lucrum iustè negotiantium; emunt enim infimo pretio, vendunt supremo.

19. Circa hanc regulam habe tres siue exceptiones, siue declarationes: Primò enim, si post dictam taxam, rutentur circumstantiæ, ut si appareat abundantia,vel superveniat sterilitas, taxa statim evadit iniusta: quare non erit odinariè servanda. Ita Sanch. *l.*1. *conf. cap.* 7. *dub.*5. latè probans.

Dixi (ordinariè) propter quosdam raros casus, quando meta ponitur in gratiam venditorum, ut in censibus: vide Lessium,*l.c. dub.*2.*num.* 13. & Salas,*dub.* 6.Rursus, si Princeps sciat,& patiatur populum non vendere iuxta taxam, sed pretio vulgari: tunc tacitè videtur consentire: idque ex Fagund.*de contr. lib.* 5.*c.*37.*n.*6. etiamsi unum, vel alterum puniat, cæteris dissimulatis: nam unius castigatio videtur facta ad experiendum, an alij taxæ legem acceptent. Denique si res tua notabiliter (nam parum pro nihilo reputatur) sit melior, vel notabiliter sit pejor, quàm res, quæ communiter in foro venduntur: pluris potes, vel minoris debes vendere, quia taxa semper intelligitur de rebus ordinariæ bonitatis.Si pretium rerum in foro augeatur ex malitia aliquorum, vide *infrà* cum de Monopolio.

Merces extraordinariæ quanti?

20. Secundò,Res, quæ non habent communem usum ut Gemmæ, Canes, Falcones, Picturæ, Statuæ,Cantus, Saltatio,Vsus Mulieris; interesse Comœdiis, &c. licet probabile sit, & securius ut sentiunt Rebell.p.2.*l.*9.*q.* 2. *sect.*2. Less. *cap* 21. *dub.*3. Salas *dub.*5. aliique apud de Lugo.*l.c.d.*26.*sect.*4. *num.*46. Castr.*loco mox citando*) non posse vendi,quanti potes, quia pretia debent commensurari valori rationabili rerum;Tamen est etiam probabile posse. Ita Val. *d.*5.*q.*20.*p.*2.§.3 Sà *v. Empt̃o, & v. Venditio*, Tolet. *c.*48. aliique apud eundem de Lugo *loc.cit.* apud Castro Pal.*de Inst. comm.d.*5.*p.*3. Barthol. S Fausto *in speculo d* 6.*q.*12. *Quia res* (ait Toletus) *quæ non habent pretium constitutum, nec à Principe, nec ab vsu fori habent valorem ex mera voluntate ementis, & vendentis, nec ita illud: Vnusquisque in rebus suis est moderator, & arbiter.* Vel *quia, cum in his nulla necessitas* (ait Valentia, & Sà) *cogat emptorem iudicatur donare venditori liberaliter excessum supra pretium vulgare.* Ad illud quod opponit de Lugo *d.*26.*de Iust sect.*4. *n.*47. ex secunda hac sententia sequi Simiam, vel Catulum posse licitè vendi pro vnius Regni: facilè respondetur, vel concedendo loquelam, sicut enim is potest renuntiare,seu donare Regnum alteri liberaliter,si suum omnino est,ut supponimus, sic poterit dare pro Catulo, quod minus est, Vel respondetur,nos loqui de venditionibus communiter, & moraliter occurentibus, quæ nunquam tantam afferunt distantiam pretij à re.

Merces nunc cariores, mox futura viles,& contrà, quanti?

21. Tertiò: qui scit res intra paucos dies, etiam vnum, minoris valituras, potest sine injustitia hodie pretio currenti maiore, vendere. Et si scit pluris valituras, potest hodié, currente minore pretio, emere. Ita Mol.r.2.*d.*354.cians S.Thrali6.que;Fag. *l.*5.*de contr. c.*31.*n.*10. de Lugo *t.*2.*de Iust.d.*26.*sect.*8.§.2. qui *n.*140. idem putat de libro mox prohibendo;Castro Pal.*de Iust. comm.d.*5.15. Ratio est,quia tanti iustè res venditur, quanti emitur; quanti tunc valet, nec scientia debet scientem obesse. Excipe primò, nisi si quis sit ex Consiliariis,vel sit Princeps, qui taxam futuram præsciunt: hi enim ex officio tenentur dare operam, ut ex suis legibus,quantum fieri potest, vnus præ alio non gravetur, & nisi (addit Lessius *l.c.dub*5.5.) muneribus Consiliarium tu corrumpas, ut tibi futuram metam revelet. Sed certe, etiam Consiliarium, seu Principem posse suas merces præsenti pretio vendere, docet de Lugo,*t.*2. *de Iust. d.* 26. *sect* .8.§. 2. *à num.* 139. quando non differt ex industria promulgationem legis, ut ipse cariùs vendat. Excipè secundò, nisi fraudibus utaris, ut si sciens superventuram abundantiam, vel librum prohibendum,frugas per amicos fore penuriam, vel librum non fore prohibendum. Ratio huius exceptionis est, quia quilibet Ius habet, ne per fraudes decipiatur; nihil ergo dicas: & rogatus dic te nescire (cum æquivocatione) quia ex Less. *loc cit.* non teneris cum tuo damno veritatem hanc quæ pertinet ad bonitatem, vel vitium extrinsecum rei aperire.

22. Dixi (sine iniustitia) Addo nunc, ex Less. *ibid. n.*42. (& communiter sine peccato contra Charitatem) quia potest quis rebus suis consulere, etiamsi inde damnum aliquod proximo obveniat. Tunc ergo solùm est contra Charitatem, quando multum est depauperandus proximus,atque à statu suo notabiliter dimouendus,quod est ratissimum.

In

In subhastatione quanti ?

23. Quartò In subhastatione (*all'Incato*) tanti potest vendi res, vel emi, quantum sine fraude potes exforquere: etiam infra, vel supra dimidium, quo res extra subhastationem valeret. Ita Gordon. Vill. Mal. Molin. Bannez, aliique, quos citat, sequiturq; Diana *p. 4. tr. 4. resol.* . Ratio est triplex: Vel quia merces ultroneæ vilescunt, Vel quia ejusmodi modus vendendi rem exponit periculo utriusque fortunæ, lucrandi, vel perpendi, vel quia excessus iudicatur liberaliter donari, cùm nulla necessitas cogat hunc vendendi, emendive modum, eligere. Adde quartò, quia solum pretium in eo modo vendendi ex praxi omnium etiam timoratorum ex Bonac. *de contr. d. 3. q. 1. p. 4. n. 21.* alios citante, est quanti minoris emere, vel quanti maioris vendere potes.

24. Dixi (sine fraude) si enim emptor avertat, per vim, vel fraudem; vel etiam per preces alios offerentes, Vel si venditor fictus offerentes supponat, vel tempus integrum ad proclamationem, quando scilicet rata est eorum frequentia, elegit, Vel quid simile, injustitia committitur, & pretium erit restituendum, juxta probabile damnum, quod Domino rei fit, ut ex se patet. Si quis togat amicos, ne supra certam summam offerant, ut ipse emere possit pretio infimo iusto (quanti scilicet res infimo pretio sine iniustitia valet) concedunt plerique apud Dianam *p. 1. tr. de contr. res. 76.* Immò Caram. *in Thesaur. num.* etiam pretio minore, quàm sit infimum. Quod tamen ego nullo modo approbo, quia sic iam tollitur substantia subhastationis, quæ sola dat licentiam vendendi, atque emendi, quanti potes sincerè, & sine fuco, & fallacia.

§. V. Casus aliquot speciales circa verum pretia.

1. PRimò dubitari potest, An exteris, in quibusdã locis cõcedi à Principe possit, ut ipsi pluris vendant, quàm vendant Incolæ; Vide de Lugo, *t. 2. de iust. d. 26. sect. 5. n. 62.* Præterea, an Incolæ, quod pluris sic emerunt ab exteris plutis etiam & ipsi vendere queant? Vide eundem *n. 71. & 72.* Denique si in una Civitate res sit earum, quàm in alia, possúmne ego in hanc adducere rem meam, v. g. frumentum, & ibi carius vendere? Vide eundem *n. 63.* Respondeo, Affirmativè.

2. Secundò; An, res v. g. frumentum possim justo pretio vendere, cogendo insuper emptorem, ut emat ipse aliquid, v. g. oleum à me? Vide eundem *n. 64.* Respondeo Negativè.

3. Tertiò; An merces longè præstantiores possint vendi aliquantò pluris ultra taxam legitimam? Vide eundem *n. 65.* Rursus: An possint separari, v. g. fructus longè meliores, & vendi pari modo ultra taxam, vẽdendo cæteros iuxta taxam: si cæteri remanent æquè boni, atque illi, qui venduntur communiter? Vide eundum *num. 66.* quod negat Diana *p. 1. tr. de contr. n. 35.* Respondeo, affirmativè.

Nota tamen illud (longè) & illud (remanent æquè boni). Nam hinc damnabis Macellarios, qui danti maius pretium meliores carnes partiuntur, ossa verò porrigunt alijs: debent enim æqualiter miscere carnes nõ proportionata parte ossis, vel quò deteriores dant, eò viliori pretio debent esse contenti.

4. Quartò; An immisceri aliquid possit rei extraordinariæ bonitatis, & conflatum sic redditum æquale cæteris taxato pretio vendere: ut frumentum electum mixtum hordeo, vinum generosum mixtum aqua? Respondeo, Concederem id aliquando frumento, vix unquam vino. Ita idem *à n. 67. & præsert. n 69.* lege Bon *d. 3. de contract. q. 2. p. 6. n. 17.* & Less *l. 2. c. 21. d. Mol. t. 2. d. 11. 355. n. 33.* Diana *p. 1. tr. 8. res 51. & res. 80.*

5. Quintò, Ecclesiastici tenenturne res suas vendere secundum taxam à Magistratu sæculari præscriptam? Respondeo, affirmativè cum de Lugo *n. 77.*

6. Sextò, Quandònam mortaliter peccatur excedendo legitimam taxam, si taxa in rarocasu iuxta supradicta est posita infra pretium infimum? Respondeo, quando notabiliter aggravantur Pauperes, vel Communitas.

Hæc quia breviter, & perspicuè tractantur à Doctoribus *locis citatis*, nec aliquid mihi se offert, quod addam de novo, sic innuisse sufficiat.

Occasione prædictorum decernitur, cuinam restituendus excessus pretij, immediate damnificato, an damnificato mediatè?

7. Septimò, si Titius frumentum Pistori, v. g. vendidit supra taxam, qui Pistor supra taxam idem Populo vendidit, cuinam excessus pretij restituendus est à Titio Pistorine, an Populo? Respondeo, Populo. Ita idem de Lugo *n. 76.* cum Sanch. & Turr. ab eodem cit. Posse Pistori in simili, immò debere, docet amicissimus Pater Franciscus Bardi *in select. mor. lib. 1. q. 16. §. 2.* qui quoddam argumentum in contrarium à me ipsi propositum ingeniosè solvere contendit, quod mox afferam *n. 14* Porrò hanc quæstionem si clariùs evolvam, curioso lectori (puto) non displicebit.

8. Pater ergo Bardi in ingenij altitudine, atque perspicacia cum ingeniosissimis viris nostri sæculi comparandus, docet, prædictum, Titium reddere debere excessum Pistori, non Populo. Fundamentum eius potissimum est, quia hîc adsunt duæ venditiones, ambæ completæ: Altera, quâ Titius vendit Pistori: Altera, quâ Pistor Populo vendit, & quidem utraque iniusta est, atque una independenter ab alia, ut supponimus; Quare non est Titius cogendus, nisi ad restitutionem damni illati ex vi suæ venditionis factæ Pistori, ipse enim non est causa venditionis secundæ factæ à Pistore ipsi Populo, est enim mera occasio quâ, ex mera sua malitia utitur Pistor ad faciendam iniustitiam contra Populum; ergo solùm illi Pistori debebit, &c.

9. Confirmatur, quia Titius nihil debet Populo, nec ex re accepta, nec ex iniusta acceptione, nec ex damnificatione: ipse enim à Pistore iniquè accepit illud pretium, cui damnum intulit, non à Populo: Vnde, cùm ex nulla radice Populo quid Titius debeat, nihil illi restituere obligabitur.

10. Verum, ego adhuc in mea sententia persisto: Fateor esse duplicem venditionem metaphysicè, immò realiter, & physicè completas: Fateor Titium non esse causam iniustitiæ Pistoris contra Populum: Fateor esse solùm occasionem: sed ait moraliter, & humano more reputati vnam venditionem, atque adeò practicè adesse in Titio obligationem reddendi Populo. Explico, & probo.

11. Duo enim debes recolere: Primò, vinci aliquando à morali vsu speculativum rigorem: sanè speculativè, immò & physicè, qui ira iracundiæ impetu multas blasphemias emisit, tot peccata, numero distincta committit, quot blasphemias profert, neque enim una dependet ab alia. Qui percutit Clericum decem, v. g. percussionibus modico interuallo continuatis, physicè decies verberat. Qui in peccato mortali decem pœnitentes absolvit, physicè decies indignè Sacramentum ministrat; & tamen in prædictis, & similibus practicè, & in ordine ad Confessionem, vel excommunicationem unum censetur quis committere peccatum, modo distinctiùs explicato *in opusc. Meth. Conf. lib. 2. cap. 1. §. 9.* ex de Lugo *de Pœnit. d. 16. sect. 3. à num. 153.* quia singuli illi actus physicè distincti, quoad blasphemantem, & verberantem uniuntur in uno calore iracundiæ, & quoad ministrantem indignè Sacramentum uniuntur in uno, eodèmque animo continuandi per illam vicem Confessionum auditionem, &c.

12. Secundò, recolere debet in iudiando, etiam in foro externo, aliquando non considerari rigorem Iustitiæ, sed æquitatem. Esto, v. g. tuum animal sine tua

rulpa, damnum aliqui faciat, tamen quia non est æquum, te gaudere animali, & proximum pati damnum, Iudex condemnabit, vel ad restitutionem damni, vel ad dandum animal pro noxa *l. si servus 2. §. de Noxalib. actionib. & c. si culpa 9. de iniur. & damno dato.* Nomine autem æquitatis intelligamus perfectam quandam rationem, quæ legum apices, strictúmque ius interpretatur, & emendat, ut rectè M. Tullius pro Cecinna dixit: A *verbis recedis, & æquitate uteris? &* ibidem: *Ex æquo, & bono, non ex callido, versutóque iure* (dicam ego fortasse castigatiùs) non ex speculativo iure, *rem iudicari oportere.*

13. His positis: Aio, esto, speculativè, immò & physicè illas venditiones esse duas essentialiter completas: At quia uniuntur in eadem una materia, quæ est idem frumentum venditum à Titio ipsi Pistori, & venditum à Pistore ipsi Populo: ideo moraliter, in ordine ad restitutionem faciendam, non censentur duæ, sed una venditio, unde ex æquitate illi reddendus sit pretij excessus, qui damnum denique sensit. Non ita res se haberet, si Titius vendidisset aliud numero frumentum, v.g. frumentum A ipsi Pistori: At Pistor vendidisset frumentum B ipsius Populo; nam tunc cùm hæ venditiones non haberent unam, eandèmque materiam: sicut physicè duæ essent, sic non essent vna moraliter: Quemadmodum, si illæ modò dictæ blasphemiæ proferrentur non in uno calore iracundiæ, distinctæ essent etiam moraliter, quia non unirentur in illo impetu, &c. Pater igitur Bardi sistendo in ipsa rei mera speculatione rectè discurrit: at quo ad praxim recte non asserimus æquitatem nolle, ut dum Titius possit nolit Populo resarcire damnum ipsi illatum: damnum inquam, quamvis ex sola occasione venditionis ipsius Titij; sed tamen, quod moraliter censeatur ab ipso factum, non quoad peccatum, sed propter æquitatem, quoad restitutionem faciendam illi Populo, qui damnum denique passus est.

14. Attuli ego sequentem paritatem ad eam sententiam olim confirmandam: Si Ioannes occidat, vel vulneret Antonium, (id pono, quia casus frequentior esse posset in vulnerando, quàm in occidendo: atque adeò non erit inutilis, ut innuit P. Bardi *ibid. n. 22.*) & imputetur dilectum Cæsari, qui Cæsar cogatur à Iudice expensas Medicorum solvere Antonio: Certè Ioannes debebit restituere Cæsari, non autem Antonio, quia is est plenè satisfactus: Ita ergo in casu nostro, &c. Respondet P. Bardi hîc adesse unum, idèmque homicidium, seu vulnerationem: quare non esse mirum, si restitutio Cæsari debeatur: at in casu nostro est duplex venditio, &c. Hæc ille. Verùm, quia probatum iam modò est, moraliter censeri unam venditionem in ordine ad restitutionem ex æquitate faciendam, utpote quæ utraque venditio habeat connexionem in uno, eodémque materiali frumento. Responsio hæc paritatem infringens, quoad praxim, nequaquam valet.

15. Illud denique contrariæ sententiæ omnino dandum. Nam si Titus fortè excessum illum reddidit Pistori, non est cogendus iterum reddere Populo, eadem enim æquitas postulat, ut quandoquidem ipse purgavit summ delictum reddendo excessum, nec aliquid alienum inveniatur habere; ut non debeat amplius molestiam pati. Tunc ergo reddat ipsi Populo Pistor, neque tunc solùm, verum etiam in casu, quo Titius nolit quidpiam ulli reddere: non enim propterea Pistor liberatur ab obligatione restitutionis contractæ ex suo dilecto contra Populum commisso.

De Venditione pecuniâ creditâ.

1. QVando rem nunc vendens, nunc illam emenri consignas, accepturus ab eodem postea pretium, vendis credito? Quando verò contrà, nunc accipis pretium, consignaturus postea rem, anticipato rem vendis & de uroque contrahendi modo, esse debet separ cussio, de priore hîc, de posterioribus postea.

An pluris credito, quam numerato rem vendere fa

2. Supra legitimum, vel supra summun pretium non est, ex eo solùm prætextu, quod creditores tur. Ita Mol. *t. 2. d. 355* Le*. l. 2. c. 21. dub. 6 &* passim, tio est manifesta, quia in hac dilatione solutionis reretur implicitum mutuum; perinde enim fieret, mutarentur, v.g. centum, ut ad certum tempus rentur centum, & decem, quæ est aperta usura, dicetur loco. Excludo etiam prætextum officii ris, & prætextum priuationis numeratæ pecuniæ quia esse mercatorem, nõ dat ius ad aliquid supra pretium, sed solùm intra, modo *sup. §. 4. n. 13.* exp Hæc, quia, an ea privatio aliquo sit digna pretio, disputandum *inf. c. 8. §. 5. & 6.*

3. Dixi autem (ex eo solùm prætextu) quia sum capita, unde fas sit aliquid excedens accipere.

Primum caput est ratione periculi: Quando mercator probabiliter timet (nõ ex sua pusillanim emptorem non soluturum, vel cum expensis, seu difficultate soluturum. Quanti ergo hoc periculum cio prudentis valet, tantum eis ultra commune pret accipere licebit. Ita Val. *t. 3. d. 5. q. 20. p. 2. conf. 4.* R quia hæc subire pericula, pretio æstimabile est. Sua iussor licitè potest aliquid accipere ratione periculi oneris, quod suscepit, solvendi in defectum princ Cur ergo non & in casu nostro? &c. Vide tamen ni ram *d. 356.* ac Lessium *l. c. n. 55.* qui rectè monet, torem sub onere restitutionis, debere emptori man stare se propter dictum periculum plus ex gere, quia tasse nollet sic emere.

4. Secundum caput lucri cessantis, & damni gentis. Lege Abbatem *cap. Naviganti, num. 13. de u ris,* & communiter Doctores. Ratio est, quia tunc vendis dilationem temporis, sed quod tuâ interest. C firmatur, quia in mutuo aliquid plus supra sortem potest ratione lucri, vel damni cum conditionibus *cap. 8. §. 3.* explicandis: idem ergo in hac venditione ut modò dixi, est implicitum Mutuum.

5. Notant autem Doctores, Molin. *d. 355.* Less *passim,* in casu nostro quatuor requiri conditiones. Prima est, ut verè tu esses numerata pecunia vendit Secunda, verè tu esses illam, & non aliam pecuniam negotiaturus. Tertia, ut minuatur totum illud, quod tione periculorum, & expensarum arbitrio boni vir ea negotiatione fuisses expensurus. Quarta, ut omn significetur id emptori, nisi aliunde sciat; secus ten onus restituendi, cum nollet fortè is rem emere cum onere.

6. Ex defectu primæ conditionis Mercatores pos delinquere, notat Lopez *l. 1 de contr. c. 16. conf. 5.* qui passim vendunt carius credito, etiam ubi pauci sunt, emissent numerato, quod iniustè fit. Cùm enim Mercator non vendidisset numerato, non habuisset pecuniam, cum qua negotiando potuisset aliquid lucri atque adeò nihil lucri tunc illi cessat.

7. Ad secundum hoc caput spectat, quando Mercator erat rem suam aliò translaturus, ubi pluris vendidisset hoc enim est lucrum cessans; admoneatur tamen emp expensæque, ac pericula deducantur, ut *superius* in fin diximus.

8. Ad idem spectat etiam, quando venditor fir rat rem vendere tempore, quo pluris ea fuisset valitur Ita Molin. *d. 355.* & patet ex *cap. in Civitate, & cap. ra viganti, de usuris*: Erit enim, & tunc lucrum cessa Illas tamen conditiones recole. Vt pretium verè, & c tò maius futurum fuisset, (nam si dubium, mox dicem *num. 11. & 12.*) Vt verè servaturus, & venditurus effe Vt expensæ, & pericula deducantur. Vt Emptor admoneatur.

Frumentum

Frumentum venditum, & consignatum hyeme ad pretium Mensis Maij.

9. Ex dictis, præsertim ex secundo capite damni emergentis, lucrique cessantis, solves illud commune Siculis frumentorum negotiatione, alii in aliarum Mercium genere. Mercator enim vendit, consignátque Colono centum, v. g. menturas frumenti nunc, mense Ianuarij, & id pretio quod curret mense Maij, quo tempore solet propter diutiam à præcedente messe maior esse frumenti penuria, adeòque maius pretium. Iusténe id fieri putandum est? Solves, inquam, asserendo omnino fieri iuste, si absolutè loquamur, quia rei pretium iustum est illud, quod curfit, quando rem venditam consignas, tunc enim transfertur dominium. Qua ergo ratione eligis alium mensem, & hunc Maij, quo pretium carius esse consuevit?

10. At verò, dic, iustè fieri posse, quando eas mentes vere Mercator servaturus esset, ac vere illo pretio venditurus, & nihilominus in gratiam Coloni vel cuiuscunque id totum scientis, vendat; Immò tunc, quia frumentum (ut solet) crevisset in horreo Mercatoris, hoc incrementum (deductis expensis) à Colono sibi solvi petere Mercator iustè poterit. Ratio est, quia tunc cessat Mercatori lucrum, &c Pretium autem sive tradatur mense Ianuarij, sive mense Maij, sive toto, sive ex parte, nihil hic interest, quia tota vis hujus lucri fundatur in valore rei, quæ vendenda, & conservanda pro illo tempore fuisset. Scio Caietanum docere, si solutio fiat mense Maij, licèt Mercator frumentum pro illo tempore non asservaturus, & pecuniam, (quamvis eam mense Ianuario habuisset) non esset negotiaturus: Scio, inquam docere aliquid plus tunc à Mercatore posse sumi, quia complementum Venditionis (ait Caietanus) fit mense Maij. Sed non est ullo modo audiendus, quia venditio quoad substantiam facta fuit mense Ianuarij, & illud complementum non est aliud, nisi solutio pretij dilata, quæ est implicitum mutuum: unde si, propter hanc solam dilationé aliquid plus acciperetur, ex mero mutuo acciperetur, atque adeò per usuram. Lege Molinam *disp.* 355. & Lessium *l.* 4. *dub.* 4. & 6.

11. Inquires Mense Maij varium, in variis diebus, esse pretium solet; licebitne ergo huic Mercatori ratione dicti lucri cessantis vendere mense Ianuarij pro supremo pretio vulgari currendo mense Maij? Respondeo, Nequaquam licere. Debebit enim vendere pretio, quod maiore parte mensis vigebit. Ratio est, quia mercator prohibiliter eo pretio erat venditurus, quod communiter, eo mense, erat futurum; hoc igitur pretium illi cedebit, atque adeò hoc solum exigere poterit. Advertat futurum esse pretium legitimum, hoc solum exigere posse, non vulgare, quia in eo casu, hoc solum illi cederet.

Quid, si tanta fuit eo anno mense Maij varietas pretij, ut non fuerit pretium ullum, quod dici posset, cucurrisse per maiorem partem Mensis? Respondeo, sumatur tunc pretium médium. Ratio est, quia supremum non est fas recipere, cùm non sit certus Mercator fore se illo pretio venditurum; nec congruit recipere solum infimum, quia potuisset fortasse vendere maiori pretio: sumat igitur medium, quod, & suam, & ementis rationem commodè satis habebit. Non inficior posse mense Ianuarij communi consensu determinari pretium, quod curret tali die Maij, immò, & tali hora, & quidem iuste, si verè tali die, & hora certo venditurus Mercator esset. Sed quando id?

Pactum illud non improbo: Posito enim, quod Mercator verè frumentum venditurus sit mense Maij cùm æstimatur quantum augendum tunc sit pretium, potest convenire venditor cum emente, de aliquo certo pretio, quod prudenti iudicio tunc fortè currendo nunc determinetur; nam sic, illud semper (sive deinde mense Maij crescat, sive decrescat pretium accipere Mercator poterit. Certe si sine fraude id fiat, cùm sit par vendentis ementisque periculum, non video, unde condemnare id ullus possit.

Frumentum venditum à pagare & consignare.

12. Hoc contractu utuntur sæpè Siculi, quem quia sufficienter explicat, probátque Diana *p.* 1. *tr.* 8. *res.* 65. hic eius locum demonstrasse sufficiat.

An venditor non soluto pretio ab emptore possit percipere fructus rei à se credito venditæ, quamvis dominium ementi traditæ.

13. Caius vendit Titio fundum, vel domum aureis mille, quos Titius promittit solvere hinc ad sex, v. g. annos (interdum non designantur anni, sed donec emptor solvet pretium) interim verò tradit possessionem fundi ipsi Titio, ea lege, vt idem Titius reddat Caio venditori annuam pensionem, v. g. quinquaginta aureorum, nempè iuxta fructus, quos Caius percipere à fundo potuisset, Qui quinquaginta aurei non computantur in sortem: nam semper remanent illi mille aurei tempore designato solvendi: Idne iustè sit?

14. Si eiusmodi contractus per modum absolutæ venditionis non celebretur, sed per modum locationis, licitus sine dubio est. Modus autem locationis hic esset: *Vendo tibi fundum mille aureis à te olim solvendis, illúdque possidendum trado, nunc quidem, pro locato (unde mihi peribit, si peribit; quia ego sum dominus rei tibi locatæ (ac propterea pensionem iuxta fructus, quos, deductis expensis, percepissem, solvas: cùm autem solveris totum fundi pretium, habeas pro vendito (unde, postea tibi emptori peribit fundus, si peribit, quia postea illius eris tu Dominus.)* Hic, inquam, contractus licitus est, quia est ipsamet prædij locatio; pactum enim illud, ut omnino simul mille aurei solvantur, iniquum esse non videtur: nam sicut venditor dare promittit simul totum prædium, ita & emptor totum pretium. Quòd si pactum fuerit, de solvendo pretio prædij per partes, quod iustum etiam erit, propter similem rationem, tunc sanè si deinde solvatur aliqua pars pretij fundi, debebit, quantum est ex hoc capite, & pars pensionis cessare: quia tunc pro vendita habetur pars prædij; quo casu fundus pro indiviso erit utriusque, sicuti contingit in contractu societatis, vel in hæreditate relicta pluribus.

15. At verò, si eiusmodi contractus fiat per modum absolutæ venditionis in hunc modum: *Vendo tibi omnino fundum, dilata solutione, interim vero solvis pensionem, &c.* illicitè fieri, & iniustè, docent multi apud Ioan. Baptistam Antoniaccium Eugubinum, *in Catechesi. Neap lib.* 5. *à cap.* 21. ubi de hoc casu fusè: vide etiam Dian. *part.* 1. *tr.* 8. *res.* 86. quia tunc fundus fit absolutè emptoris, unde ei periret, si periret; ergo ad illum pertinent & fructus, quare convinceretur tunc pensio exgi propter dilationem solutionis pretij, quæ est mera usura. Aliqui sentiunt iustè fieri. Ratio est (inquit Molina *t.* 2. *disp.* 368. *§. in eodem Corollario*, cui assentitur Sanchez *l.* 1 *cons. c.* 7. *d.* 21. alique, quos sequitur, citátque Dian. *p.* 4. *tract.* 4. *miscel. res.* 139. quibus adde Sperellum, *p.* 2. *disp.* 118.) quia cùm venditor fundum liberè tibi tradat, cùm tradere non obligetur, nisi quando tu solveris pretium, iustum est ut emptor hoc beneficium, quod valde est æstimabile, pretio recompenset, dando venditori fructus, quos ipse percepisset. Ratio est (inquit de Lugo *tom.* 2. *iust. d.* 25. *sect.* 8. *num.* 140. cui præcedens non arridet) quia venditor, utpotè cui nondum solvitur rei suæ pretium, potest nolle dare emptori totum, absolutúmque rei dominium: atque adeò potest nolle dare ius percipiendi fructus seu dominium utile, quamvis det rei proprietatem: si ergo fructus sibi reservat, eos prout multi, vel pauci producentur, tanquam suos iure suo accipiet, non verò tanquam rem emptoris, nec in compensationem beneficij

beneficij facti, vel pretij nondum soluti. Hos deinde fructus posset Dominus eidem emptori locare pro tanta pensione annua, quam solvet deinceps emptor, & quia aliquo anno uberiores solent esse fructus, aliquo steriliores, posset iudicio prudentis determinati medium quoddam pretium annuatim certò solvendum, quod pactum iustum erit, quia est par periculum pro venditori, & pro emptore; Annus enim sterilis favebit venditore, annus ferax emptori, &c. Confirmo, nam sicut per censum Bullarem, ut vidimus *sup.* §. 4. *à num.* 32. in Sicilia venditus fructus prædij alicuius, unde super illud prædium deinceps mihi pensio solvitur: sic nunc fructus mihi servo, non tibi vendo, &c. Probabilis est ergo hæc secunda sententia, sive ex ratione adducta à Molina, sive ex ea, quam de Lugo produxit.

Contractus (à godere.)

16. Non erit inutile per hanc occasionem, & illum similem contractum breviter excutere.

Antonius dat tibi aureos, v.g. mille, tu illi prædium, vel domum æqui valentia, fruitur quisque datis, donec alteruter reddat acceptum; nam tunc alter, quod accepit reddere obligabitur. Ratio, cur hic contractus (qui ideo appellatur *à godere*, quia alter re alterius gaudet, sine translatione dominij in accipientē, unde danti fundus periret, si periret.) Ratio, inquam, cur videatur iniustus, est, quia pecunia est infructifera, prædium ex se fructiferum: ergo qui gaudet prædio, fruitur insuper & fructibus, quibus non gaudet, qui solam habet pecuniam quæ ex se sterilis est: Si Antonius tibi daret fruendam domum locabilem, tu verò illi prædium æqualium fructuum, non esset dubium de Iustitia: fructus enim compensarentur fructibus: nunc verò, cùm, quod tu accipis, sit infructiferum, quod verò tradis, fructus afferat, clara videtur iniustitia.

17. Nihilominus inde puto, posse te excusari ab usuta, quia fructus illos accipis ratione lucri cessantis. Ita Azor. *p. 3. lib. 9. cap.* 20. lege etiam Bonac. *d. 3. de contract. quæst. 2. par. 7.* §. 1. *num.* 7. Filliuc. *t. 36. cap. 5. num.* 90. nam illos aureos mille tu poteras negotiis exponere, atque adeò illis aliquid modò magnum, modò parvum lucrari; Potes igitur in eius compensationem accipere fructus prædij, lucro illi incerto ad prudentis arbitrium æquales. Nisi ex hoc capite iustifices hunc contractum prædicto modo explicatum, fur eris, vel usurarius, non enim video, qua alia ratione (quicquid alij dicant) defendi ab iniustitia possis. Ita de Lugo *tom. 2. de iust. disp.* 25. *sect. 8. num.* 136.

18. Dixi (prædicto modo explicatum) nam si Antonius à te illâ pecuniâ prædium emat, cum pacto, ut retrovendere illud tibi teneatur, quando tu reddes pecuniam (quomodo ipsi accipienti prædium periret, si periret, non tibi) iustus, sed alius à prædicto erit, de quo, & de eius conditionibus etiam pluribus *infr.* §. 8. *à num.* 7.

§. VII. *De emptione anticipata.*

1. VT certum præmitto minoris rem emere te non posse ex eo capite, quod anticipatò rem emis, nunc dans pretium, vel partem pretij, recepturus postea rem ipsam emptam. Ita Molin. *t. 2. d. 358.* Less. *l. 2. cap. 21. d. 7.* Ratio est, quia iustum pretium rerum est illud, quo res valent tempore traditionis, vt in simili dictum est *supra*, ubi *de venditione frumenti ad pretium Maij.* Et item hæc species tacitæ usuræ, si enim nunc das centum pro equo, tibi consignando hinc ad annum, quando valebit centum, & decem, est perinde, ac si nunc dares centum, recepturus post annum, centum, & decem; quæ est clara usura.

Dixi (per se) nam si interveniat lucrum cessans, damnum emergens: periculum non habendi rem emptam vel non habendi finceram, vel quid simile, servatis quæ in simili diximus *sup. n.* .. poterit aliquid propter hoc, ultra accipi.

2. Dubium ergo est, quo modo abstrahendo a damno cessante, damno emergente, & dictis periculis constituendum sit iustum pretium in mercibus, quæ anticipatò emuntur. Respondeo, tribus modis. Primo, ut nunc determinetur certum illud pretium, quod probabile erit fore tempore consignationis vel traditionis, & in hoc casu etiamsi consignationis tempore multò pluris valeat, vel multò minoris, in pretio non determinato standum est, quia par fortuna, & par periculum in conventione periculum. Ita Molin. *d. 358. num.* 3. Sylvest. Salas *dub.* 39. aliique, quibus adde Bonac. à S. Fausto *in speculo, d. 6. quæst.* 42. Quando autem modi probabilitas futuri pretij haberi nō potest, potest etiam constitui certum pretium prudentis arbitrio, non ad mentem vendentis voluntatem; nam simili modo erit par periculum, & veluti ludus fortunæ.

3. Secundò, potest reiici constitutio pretij ad tempus quo merx est consignanda: potest enim fieri convenire ut pretium illud detur, quod curret frequentiùs eo tempore, quo consignabitur, vel si ea frequentia cessaret, pretij tunc non fuerit, ut detur pretium medium, vel simili paulò *superius* dictum est, *num.* 12.

4. Tertiò, potest conuenire, ut illud pretium detur quo Magistratus, tempore consignationis, vel paulò post, taxabit, quando id solet à Magistratu in aliquibus locis, ut in Sicilia fieri *mox à num.* 9. diximus. Etsi nè hæc determinatio cùm fiat ab expertis, & ab iisdem bonis Reip. providere incumbit, iusta esse, tamen clarius contrarium constet, semper est præsumenda.

Iuxta prædicta debet intelligi, quod his verbis dicit Caramuël, lib. 2. theol. moral. d. 14. num. 745. *Contractus emptorius licitus est: Do tibi mille aureos, vendos messis tempore in tritico; vel, Primo, tali pretio, Secundo, pretio currenti tunc; vel, Tertiò pretio currenti modo.* Hæc ille. Sanè in primo debet servari, quod modò dixi *num.* 2. in secundo, quod dixi *num.* 3. & 4. in tertio debet adesse lucrum cessans, vel damnum emergens, secùs est vsura, si ex hoc capite anticipatæ emptionis minori pretio triticum emas, dixi *n.* 1.

5. Quid, si contractus non sit emptorius, sed mutuum, licitúsne erit? Id enim hac occasione non operæ pretium est. Mutuum autem foret, si his duobus modis iniretur contractus: *Do tibi mutuo certum summam dos tempore messis in pecunia, vel si mavis in tritico, tali aliquo pretio*, ex dictis n. 2. 3. & 4. Vel: *Do tibi certum mutuo solvendos tempore messis omnino in tritico, pretio aliquo iusto*, ex *ibid.* dictis.

Respondeo primò: priorem contractum absolutè esse licitum: Mutuatario enim fit duplex favor, & conceditur pecunia fruenda usque ad tempus messis, & in tempore statim inveniet emptorem sui frumenti ipsum Mutuantem. Respondeo, rursus posteriorem contractum esse etiam absolutè licitum: quia si mutuatarius habet gravamen dandi frumentum, omnino mutuans subit gravamen non valendi petere suam pecuniam usque ad messis tempus, quod esse pretio æstimabile dicetur *inferius*. Adde tum periculum, tum difficultatem exigendi, & similia dicta §. 6. *n.* 3. quæ sunt gravamina mutuantis.

Quidam vendidit suas merces dilata solutione, hoc inito pacto: *Do tibi has merces nunc hyeme, sed solvendas pretio currenti tempore æstatis, si tunc pluris valebunt, quàm nunc, nam si valebunt minoris, solvere debebis pretio nunc currenti.* Quis autem iniustitiam huius pacti non videt, cùm in illo venditoris, & emptoris non sit æqua conditio? Ita Sylvest. *v. Vsura* 2. *q.* 5.

Lanæ, & similia anticipatò empta.

6. Ex dictis solves quæstionem vulgarem de lanis in Hispania, de frumento, vino, casco, leguminibus, serico, frondibus arboris mori ad alendos Bombices necessariis

cessariis, & aliis similibus in Sicilia; & denique de mercibus in locis aliis. Alicubi enim est consuetudo, ut hæc anticipatò emantur multò minori pretio, quam valent tempore traditionis, v.g. frumenti mensis valet mense Augusti quatuor aureis, & tamen emitur aliquando, antea, v.g. mense eiusdem anni Ianuarij duobus, vel duobus aureis. Pari modo, quando post sex menses, v.g. in Hispaniam advenêt onerariæ lanis plenæ, valebunt cæ in Portu quatuor, nunc tamen emuntur tribus, vel duobus aureis, &c. Quæritur ergo, an hæc emptio ut iniusta, probanda, an approbanda sit iniusta. Statuamus de lanis, mox de cæteris.

Aliqui approbant, ut Molin. *tom.* 2 *d.* 360. Less. *loc. cit.* n. 61. Fagund. *lib.* 5 *de contr. c.* 33. Sanch. *mox.* citand. alique. Aliqui reprobant, ut Nau. Med. aliique apud eos citat. & alij apud Sanch. *lib.* 1. *cons. c.* 2. *disp.* 15. & 16. utique probabiliter. Reprobant enim hi, quia in emptionibus huius generis non agnoscunt titulum, quo lanæ, quæ erunt magni valoris hinc ad sex menses, tradantur, emi nunc possint minoris. Appendo consignabuntur, emi nunc possint minoris. Approbant illi, quia inveniunt iustum titulum.

Sed amabo te, quisnam hic tandem est? Respondent primò quia si non emerentur tunc anticipatò hæ lanæ, venditores non venderent easdem hinc ad sex menses plutis, quam nunc: si enim nihil, vel parum ex dictis mercibus antea fuit venditum, certè postea tempore tradditionis, tanta esset copia lanarum vendendarum, ut deficeret pretium. Si ergo tunc parvo pretio valituræ sint merces, iniquum tunc non erit, eodem parvo pretio emere. Hæc ratio mihi nequaquam sedet, quia res non valet, quanti æstimaretur, sed quanti de facto absolutè æstimatur; & certe omnes supponimus de facto posita rem pluris æstimandam, & pluris valituram, ut modò in propositione quæstionis dictum est.

Secundò ergo respondent, quia Venditores, nunc possim eas offerunt vendendas, ut sic habeant nunc pretium, vel partem eius ad sua debita solvenda, eaque ad emendas, parandásque res sibi necessarias.

7. Hæc ratio, si bene explicetur, mihi arridet non parum: etenim propter commoda, quæ ex his dilatis consignationibus Venditori proveniunt, libentiùs vendunt homines, quam cum consignatione necessariò præsenti, unde multiplicantur Venditores, & mercis valor consequenter diminuitur. Non ergo emit quis anticipatò merces viliori pretio, ob dilationem rei tradendæ, sic enim per se esset usura implicita, ut modò §. 7. *n.* 2. dictum est, nec ob commoditatem Venditoris, sed propter vilitatem mercis, quæ vilitas nascitur occasionaliter ex commoditate, quam affert præsens pecunia cum merces dilata consignatione, frequentes venditores afferendo. Ex hac eadem ratione, fit, ut Venditores rogent propter prædictas suas necessitates, emptores, ut emant anticipatò, at merces vltroneæ vilescunt. Adde difficultates, & pericula, quæ non rarò adsunt, & meritò timentur, nè suo tempore res consignetur, vel ne sincera; quæ omnia diminuere pretium nemo negat.

Illud advertes, ut non ad meram ementis voluntatem, sed, omnibus expensis, prudentis arbitrio, iuxta dicta *à n.* 1. pretium decernatur, secùs erit merum furtum.

Hæc, quoad lanas: Quoad cæteras, merces, idem dicendum est, quia eædem in illis rationes militant. Solùm nonnulli apud de Lug. *t.* 2 *de iust. d.* 26. *sect.* 8 *n.* 121. contendunt, easdem quidem rationes inveniri in aliis mercibus, sed in frumenti venditione non inveniri; quare putant iniustè minoris anticipatò illud vendi, sed immerito, nam etiam in venditione anticipata frumenti adsunt plures venditores, ultroneæ merces, pericula, & difficultates, &c. In Sicilia adesse quandam legem municipalem, quoad aliquas eiusmodi anticipatas venditiones, fatemur, sed de illa mox fusè *à n.* 16.

8. Advertes denique sive multum temporis, sive parum intercedat inter contractum dictæ emptionis, & inter consignationem faciendam, semper debere esse constans idem pretium prudentis arbitrio, ut dixmus, constitutum; nec potest, quando intercedit multum temporis, aliquid plus accipi. Ita idem *ibid. n.* 122. Ratio est, quia tunc clarè illud plus acciperetur ob solam dilationem temporis, quæ est ipsamet usura. Exemplo rem clarius intelliges: Antonius emit mense Ianuarij lanam, vel frumentum consignandum mense Augusti; at Cæsar emit mense Maij eiusdem anni eandem lanam, vel frumentum consignandum eodem mense Augusti. Dico idem debere esse pretium pro utraque emptione; Ratio est iam dicta, quia si Antonius acciperet plus, quam Cæsar, ob dilationem temporis acciperet, quod est usurarium, cùm alium titulum non adesse supponamus: & ex alia parte eadem merx eodem pretio valet eodem illo tempore Augusti.

De contractu emptionis frumenti, celebrato inter Massarium, & Mercatorem, anticipato pretio, in Sicilia, & Apulia passim usurpato.

9. Massarium appellamus, cum, qui à suis segetibus frumentum expectat, & ad huius similitudinem, etiam eos omnes, qui vinum, legumina, lina, sericum, & similes fructus collecturi sunt. Quoniam autem hi tempore hyemis pecunia ad colendos agros indigent, eas à Mercatoribus, vel aliis accipiunt, vendendo iisdem res prædictas suo tempore colligendas, eodemque tempore consignandas; & quidem ante multos annos ipsi contrahentes cõveniebant de pretio iuxta ea, quæ paulo ante *à num.* 2. dicta sunt: sed quoniam plures hinc exoriebantur fraudes, lata fuit lex, quæ cavit, ne arbitratu contrahentium eiusmodi pretium decerneretur, sed emptiones eiusmodi fierent eo pretio seu taxa (quam Metam appellamus) quæ post fructuum collectionem) à publico Magistratu statueretur; esto, possent ementes numerare Massariis anticipatò pecuniam in computum. Hæc meta solet statui aliquantò minor, quàm sit pretium currens tempore messis, vel certè statuitur iuxta pretium infimum, quod currit eo tempore. Id, quod fit in favorem eorum, qui anticipatò pecuniam, vel alias res dederunt in computum Massario: nam propterea, qui hac negotiatione utitur, dicitur acquirere lucrum metæ. Non nego in favorem aliquando Massariorum, ne ij propter multas eo anno expensas, in colligendis frumentis factas, vel propter quid simile, plus æquo aggraventur, Metam non adeò minorem, ut dictum est constitui, cum Mercatoribus tunc satis provisum iudicetur, si illo lucro potiantur, quod dicam mox *num.* 12. *fine*.

10. Pragmatica Regni Sicil. *tom.* 1. *titul.* 61. *pag.* 4. in Latinum translata, hoc vertè modò se habet: *Cùm plerique suæ conscientiæ rationem nequaquam habentes, emant certo pretio, vel pretio quod curret quibusdam mensibus, seu diebus inter ipsos emptores, venditoréque constitutis, frumentum, legumina, vinum caseum, sericum, &c. dantes ante tempus, hoc est, antequam dicti fructus ad maturitatem pervenerint, pecuniam Massariis, qui cum magno detrimento se obligant tot determinatas earum rerum mensuras suo tempore daturos, secùs promittunt, se soluturos pretium maius earundem rerum, quod illo anno exurget: Ideo præcipimus, ne quis vendere, & emere prædicta, sed quovis præxtextu præsumat anticipato pretio, nisi per contractum Massarij ad Mercatorem; hoc scilicet modo, ut constituatur à qualibet Communitate post fructuum collectionem meta, & iuxta hanc metam, & non alio modo emptiones, venditoréque expediant contractus de eiusmodi distractione fructuum celebratos, &c.* Prosequitur deinde Pragmatica modum statuendi prædictam metam, quam hic reseribere necesse non est. Recolenda item hic est Pragmatica 6. *loco citato*, quæ propter nonnulla incommoda, quæ sequebantur, excepit oleum ab hoc modo vendendi ad metam, iubétque pretio currenti debere illud omnino vendi, nullâ expectatâ futurâ taxâ, vel futurâ pretij determinatione.

11. Formula

11. Formula autem huius contractus Massarij ad Mercatorem, in hunc ferè modum vulgò celebrari solet in Sicilia: *Titius nunc mense, verbi gratiâ, Ianuario vendit Caio mensuras sexaginta frumenti, vel vini, hordei, &c. quas idem Titius se obligat consignaturum eidem Caio tali determinato die (pone exempli gratiâ, decimo quinto Augusti) Ni consignet, se obligat ad resarcienda omnia, & singula damna, expensásque ad maius pretium, hoc est, se obligat soluturum, quanti dicta frumenta valebunt à tempore moræ in antea in toto anno sequenti. Atque id pro pretio, quod erit, iuxta metam frumenti per Officiales solitos statuendam. Prædictus autem Titius fatetur, de prædicto pretio, se habuisse à Caio uncias nonaginta, hac communi conventione, ut promulgatâ metâ, consignatisque suo die frumentis, qui supplere debebit, suppleat alteri in frumento, vel in pecunia (intellige respectivè, hoc est, Massarius in frumento, emptor in pecunia:)* Hactenus Formula. Aliquando ponitur in Massarij favorem, ut ipse supplere, quod debet, possit, vel in frumento, vel in pecunia.

12. His explicatis, certum sit eiusmodi contractum absolutè, nisi aliqua inficiatur circumstantia extrinseca, licitum esse. Ita Diana *part. 1. tract. 8. resolut. 16.* Ratio est, tum quia non est præsumendum prædictam Pragmaticam maturo latam consilio esse iniustam tum quia hic cùm sit contractus venditionis, & emptionis sub legitimo pretio, déque rebus vulgò venalibus, non apparet, unde iniustus ex se censendus sit. Nam quamvis Mercator soleat aliquid per huiusmodi emptionem lucrari: lucratur tamen iustè, quia emit frumentum illo determinato pretio metæ, quod communiter est minus, quàm sit illud, quo Mercator in sequenti hyeme deinde revendet. Emere autem minoris, ut cariore pretio vendas, illicitum non est.

13. Illud hîc video inquiri posse, An adhuc liceat, Siculo more aliorum hunc contractum celebrare independenter à meta, hoc est, determinato pretio, quod erit communiter tempore consignationis, vel alio modo ex dictis §. 7. *à num.* 2. Cui quæsito respondeo, præcisis omnibus fraudibus, in conscientia licere: nam quamvis obstet prædicta lex, in qua vocantur etiam Rei, Notarij suam operam locantes contrahentibus aliter, quàm ex dicta Pragmatica; tamen quia lex tota fundatur in præsumptione fraudum, & usuratum: videtur illa ex Dian. *p. 3. tract. 5. res. 115.* solùm esse pro foro externo, id enim ostendunt ea verba Pragmaticæ *(sua conscientia rationem non habentes)* & illa *(nullo prætextu præsumant)* &c.

An Massarius possit cogi ad dandum frumentum?

14 Iam verò multæ sunt circa prædicta practicæ difficultates enodandæ. Prima Difficultas: Si consignare frumentum (idem hîc, & in consequentibus difficultatibus intellige de cæteris fructibus) nollet suo die Massarius, sed pretium dare vellet, possétne Mercator hoc recusare, & illum cogere ad frumentum promissum consignandum? Respondeo posse, quia Massarius frumentum vendidit, imò tametsi in contractu illa fuisset scripta Clausula (*Massarius solvet in frumento, vel pecunia*) adhuc is obligatur primo loco ad frumentum, posito enim, quòd hic contractus sit mera frumenti vendito (secùs esset purum mutuum, unde illicitum lucrum meræ extorqueretur) sensus illius clausulæ est, ut solvatur pretium in eo casu, quo frumentum omnino desit.

15. Quando autem Massarius pretium frumenti dat (id, quod consentiente Mercatore fieri persæpè soleat, non verò cogente, quia Mercator non habet Ius, nisi ad rem sibi venditam, hoc est ad frumentum) quando, inquam, dabit pretium, dabítne illud, quod vulgariter currit tempore collectionis, quo tempore frumentum erat consignandum, an aliud, quod erit per metam? Respondeo, debere dari vulgariter currens in maiori parte temporis collectionis, quamvis aliquanto cariora soleat esse, quàm quod ponitur per metam. Ratio quia si Mercator habuisset frumentum sibi promissum illud tali pretio vulgari vendere potuisset: poterit ille à Massario exigere quantum sibi frumentum vendere eo tempore, quo culpa suâ Massarius non consignavit, hoc enim vocatur, & est lucrum præcipuum meræ, quod lucrari potissimùm intendunt Mercatores, cùm ergo sibi valuisset pretium currens tempore collectionis, hoc fine iniustitia exigere poterit.

An rescindi possit hic contractus?

16. Secunda Difficultas: Inito prædicto contractu inter Massarium, & Mercatorem multò ante collectionem frumenti, verbi gratiâ, mense Ianuarij, data aliqua pretij parte, potéstne intermedio tempore ante dictam collectionem, verbi gratiâ, mense Maij Mercator recuperare suam pecuniam à Massario: & rescindere contractum, atque ob eius rescissionem aliquid lucri ab eodem Massario exigere? Respondeo, id debere resolvi inter alia aliorum contractuum rescissiones, ut nimirùm ille aliquis solvat, in cuius gratiam suo Iuri cedit alter: (contra immerito videtur esse in simili Azor. *p. 3. lib. 10. cap. 1. de cambiis, quæst. 3.*) Quare si in casu nostro rescindat, Mercatore petente, & in eius gratiam, nihil poterit Mercator exigere, imò debebit Massario aliquid prudentis arbitrio tradere, iuxta id, quod valet eius cessio. Quòd si fiat, petente Massario, & in eiusdem gratiam, poterit Mercator aliquid sumere, imò, & damnum, vel lucrum exigere, si quod illi, iuxta regulas generales traditas, emerigit, vel cessat: quia tanti valet ipsi sui iuris cessio. Si denique fiat in utriusque gratiam, nihil poterit lucri ab alterutro exigi, quia utrinque beneficium compensatur.

Augmentum frumenti cuius est?

17. Tertia Difficultas: Augmetum, quod solet accere frumentum in horreo, cuius est, Massarij, an Mercatoris? Respondeo, eiusmodi augmentum à die collectionis eius, usque ad diem præfixum in contractu est massarij, postea erit mercatoris. Ratio est quia illo die præfixo, quod debet fieri, seu fit consignatio, frumentum transit in dominium mercatoris, (esto, meta & rationum computatio facienda sit postea) antea verò est in dominio Massarij. Cùm ergo res pro Domino crescat, ante illum diem frumentum crescet pro Massario; post illum pro mercatore. Quòd si mercator, quando rationabiliter timet, ne Massarius distrahat aliò frumentum, sibi illud etiam authoritate Iudicis, sumat (quod ei ad securitatem suam tunc licite conceditur) servare debebit pro Massario augmentum, quod, iudicio prudentis, deductis expensis, æstimatur esse à die, quo illud sumit, usque ad diem præfixum in contractu: quia hoc Massarij est, ut diximus, non mercatoris.

An possit statui certa quantitas frumenti?

18. Quarta Difficultas: Liciténe celebratur hic contractus, determinando mensuras fructuum consignandas? Id enim videtur reprehendere lex allata *num.* 10. Respondeo, illicitè celebrari putant nonnulli propter prædictam legem; Adde, quia possent determinari, v. g. mille mensuræ, & solum anticipatò dari decem, vel viginti aurei, prætextu pacti, quo, qui deinde debet supplere, supplebit, quod profectò vertetur in Massarij damnum, qui non rarò cogetur, in anno præsertim sterili, frumentum quærere tempore præfixo, ut promissas mensuras adæquet. Verum, quamvis eas non determinare tutius sit, tamen si sine fraude determinentur tot mensuræ, quot prudenti iudicio videbuntur adæquare pretium Massario numeratum: non video, unde iniustitia committatur. Quod si Massarius numeratum

meretur pauca aliqua pecuniæ quantitas, solùm in tantum futuri pretij, quid erit iniustitiæ, si ipse cõsentiat pretij dilationem? esto, aliquando mercator peccet contra Charitatem, si inde valde Massarius depauperatus sit. Ad legem responderi posset, eam fundari in præsumptione fraudum: si igitur fiat sine fallacijs coram Deo, non peccabitur.

An Mercatori liceat pignus accipere?

19. Quinta Difficultas: Liceátne mercatori in suam securitatem pignus item præter contractum à Massariis exposcere? Respondeo licere: quilibet enim Ius habet negotiandi circa rem suam maiore cautionę, quâ potest. Lege Azor. 3. *lib.* 10. *de cambiis. c.* 11. *q.* 11.

An qui Massarius non est, uti hoc contractu queat?

20. Sexta Difficultas: Is, qui Massarius non est, potestne sine culpa similem contractum venditionis inire cum mercatore, vel etiam cum eo, qui mercator non est? Respondeo tribus dictis.

21. Dictum primum: Qui pecuniam accipit à mercatore, vel alio carens intentione vendendi frumentum, cùm segetes non habeat, nec aliâ viâ, v. g. emptione, frumentum habere sperat, celebrat contractum illicitum, & periurum. Ratio est, quia simulat vendere, cùm re ipsa nil vendat.

22. Inquires: Mercator in hoc casu accipiendo suo tempore lucrum metæ, peccabítne contra Iustitiam, an solùm contra Charitatem dumtaxat, atque adeò sine obligatione restitutionis? Respondeo, solùm peccaturum contra Charitatem senserunt (si vera sunt, quæ à Patribus me antiquioribus accepi) omnes ferè Siculi Theologi Societatis nostræ, de hoc interrogati, & consulti à P. Ludovico Masselli ea tempestate Provinciali: attulerunque rationem, quia, qui vendit frumentum, cogitans, & spetans illud non dare, licèt periurus sit, tamen ex vi eiusmodi venditionis habet libertatem, ut si frumentum dare velit, possit; non ergo, quando Massarius accipit pecuniam à mercatore, mutuò illam accipit, & consequenter mercator acquirens lucrum metæ, non acquirit ex puro mutuo.

23. Verùm, animus nulla ratione huic sententiæ acquiescit, siquidem esto, usura non adsit propter dictam libertatem, aderit furtum contra Iustitiam, quia sine titulo mercator metæ lucrum acquiret; Titulus enim non alius erat, ut hìc supponimus, nisi emptio frumenti: Cùm hìc ergo emptio nulla sit, nullus erit & titulus. Excusti mercator boves emens à rustico, qui eos non habet, & deinde eidem eosdem locans pro certo pretio, ideo ex Fagund. *lib.* 5. *de contr. c.* 34. *n.* 9. damnatur de furto, quia nulla ibi intervenit emptio, sed fingitur, ita in casu nostro.

24. Quid, si mercator intendat emere frumentum, venditor autem vendere non intendat? Respondeo, cùm venditio, & emptio communi consensu perficiatur, vetus cõtractus hic nõ aderit: Quare nisi mercator curet, ut alter mutet animum, velítque frumentum vendere, lucrum metæ habere non potest. Excipe, nisi Massarius fingendo venditionem mercatorem decipiat: tunc enim Massarius mercatori lucrum metæ compensare debebit: nam, ut diximus *sup. lib.* 3. *cap.* 3 §. 2. qui est *de iuramento dolosо*, qui in contractibus socium decipit, totum lucrum decepto resarcire debet, multò magis, si mercator pecuniam ficto illi traditam alteri non ficto tradidisset.

25. Quid contrà, si Massarius velit vendere frumentum, sed illud emere non intendat mercator? Respondeo, tunc lucrum metæ mercator exigere non poterit, quia nulla est tunc emptio, quæ sola, ut hìc supponimus, lucri acquirendi titulum afferebat.

26. Dictum secundum: Si is, qui Massarius non est, licèt segete careat, tamen, vel sperat, vel saltem potest per emptionem, verbi gratiâ, frumentum habere, unde contrahat cum vero animo illud vendendi, licitè, & iustè se gerit. Ita Diana, *part.* 3. *tract.* 8. *resol.* 16. Ratio est, quia cuiuslibet ius est vendendi id, quod certò sperat se habiturum: lege Molinam *tom.* 2. *d.* 359. *fin.* & Aragon. *quæst.* 77. *art.* 7.

27. Dictum tertium: Qui Massarius non est, quique non est mercator, si ita contrahant, ut ad nihil attendant, an scilicet possit, an non possit haberi frumentum suo termino consignandum, contrahunt nihilominus animo faciendi, quod alios communiter facere vident cum suo lucro, de iniustitia non sunt reprehendendi. Ita Dian. *p.* 1. *tr.* 8. *res.* 16 citans aliquos Theol. Soc Iesu ab ipso consultos. Ratio est, quia hi bona fide, & tacitè, in eo animo, habent implicitam intentionem vendendi, & emendi frumentum, id enim est velle facere, quòd alij communiter faciunt.

Quid debeat Massarius morosus?

28. Septima difficultas: Si statuta die venditor frumentum consignare, vel pretium reddere negligat, ad quid ultra tenetur, præter ipsum frumentum, vel eius vulgare pretium? Videtur enim teneri ad solvendum mercatori pretium summum, quod fortè curret in toto anno sequenti, quia ita in contractu, ut vidimus *num.* 11. conventum est. Respondeo ad id non teneri, cùm solùm tenetur iuxta pretium tunc vulgariter currens, ut ex dictis *numero* 15. constat. Ratio est, quia ex nullo iusto titulo potest dictum pretium summum exposci. Discurre per quatuor titulos, qui solent assignari. Primus est ipse contractus venditionis, & emptionis. At hic perfectus fuit sub pretio, seu, ut loquimur, sub lucro metæ: quo modo ergo ratione illius contractus extorqueri potest pretium summum, quod fortè futurum erit? Secundus est ipsum mercatoris officium. At *suprà* vidimus, huius rationem iam habitam fuisse in imponendo pretio, seu meta. Tertius ratione damni emergentis, vel lucri cessantis: At licèt concedam, id deberi; posito, quòd mercator frumentum servasset, & verè summo pretio vendidisset iuxta conditiones supra dictas, & dicendas *inferiùs*, *cùm de usura*; tamen incertum est, cum summo pretio venditurum (quando adest hæc intertitudo, non posse certum pretium summum à mercatore exigi, docent, in simili Lessius; Azor. Molin. Salon. Bonacina, aliíque citati à Diana, *loc. cit. resol.* 17. esto, posse videatur concedi à Vasquez, apud eundem Dianam *ibid.*) Præterea, rarissimè sic vendet, & nos hìc loquimur universaliter, & ex vi contractus, an debeatur illud summum pretium: non verò ex extrinseco damno alicuius particularis mercatoris. Quartus denique titulus esse potest ipsum pactum, seu pœna conventionalis in contractu apposita, ut vidimus *num.* 11. atque hic est titulus, quem magis apparenter hìc adesse non nemo contendit. Adhuc tamen facilè respondeo: nam hæ pœnæ conventionales in hoc Regno prohibentur, exceptis quibusdam, quas vide apud Mutam, *in comment. secund. consuetud. Senatus Panormi*, *cap.* 13. Adde primò irrationabilem esse pœnam adeò indeterminatam (putà ad maius pretium, quod esse poterit) posset enim esse admodum improportionata ad delictum, ergo est omnino iniusta. Adde secundò, esse valdè probabile, ante Iudicis sententiam non teneri quempiam ad has pœnas conventionales solvendas, ut habet idem Muta, *ibid.* §. *ult.* Sanchez, *lib.* 1. *de matrim. disp.* 37. *num.* 4. Vasquez. *part.* 2. *tract.* 2. *disp.* 173. *cap.* 1. vide Dian. *tom.* 2. *tract.* 8. *res.* 29. nisi si quis soluturum ante sententiam expressis verbis se obligaverit, ut notavit Castro Pal. *tom.* 1. *tract.* 3. *d.* 1. *p.* 3. legatur Dicastill. *lid* 2. *de iustit. tr.* 10. *d.* 2. *dub.* 12. *n.* 275. ergo saltem ante sententiam Iudicis liberit Massarius.

29. Urges: Cur ergo permittuntur eæ pœnæ poni de pacto in hoc contractu? Respondeo, quia eiusmodi pactum,

pactum sensum habere potest bonum, ut scilicet intelligatur tunc deberi à Massario maiorem valorem, quando, quia Mercator servasset, atque vendidisset alio tempore, tantum damni (deductis expensis) ex dicti Massarij mora dictus Mercator passus esset.

30. Quòd si quæras, cur hæ pœnæ absolutè prohibentur in Sicilia; Respondeo, propter præsumptionem multarum fraudum, & ne per immoderatas pœnas vexentur plus nimio contrahentes. Nam cæterùm pœnæ conventionales, quando sub legitimis conditionibus fiunt ad securitatem mutui, vel rei emptæ, damnandæ ex se non sunt, ut nobiles Authores docent, Molin. d. 317. Less. l. 2 c. 20. d. 15. Med. quæst. 3. Dicastill. l. 2. tract. 10. d. 2. num. 258. Castro Pal. de iust. comm. disp. 4. p. 16. de pœna conventionali. Vide plura apud Sperel. p. 2. dec. 131. Conditiones autem sunt hæ. Prima, ut pœna non imponatur in fraudem vsuræ, sed ut creditor suum tutò habere queat: esto, desideret moram debitoris, ut per accidens ipse creditor lucrum inde ferat. Secunda, ut sit moderata, habita ratione rei restituendæ, & culpæ debitoris. Tertia, ut debitor fuerit in notabili mora culpabiliter; sine culpa enim nemo est in conscientia ad pœnam ullam condemnandus. Differre solutionem per 20. dies, communiter non esse notabilem moram, notant meritò nonnulli. Quarta, ut si partialiter sit satisfactum, remittatur & pœnæ pars. Quinta, ut nisi aliud exprimatur, non urgeat obligatio in conscientia, nisi post sententiam Iudicis, ut ex probabili sententia modò notavimus.

An renovari idem Contractus possit?

31. Difficultas octava: Si Massarius, seu frumenti venditor tempore præfixo ad solutionem, neque frumentum habeat, neque pretium, quo Mercator valeat satisfacere, potestne iterum contrahere cum eodem Mercatore, & eidem vendere frumentum consignandum in sequentis anni recollectione, eundémque contractum toties renovare, quoties ipse Massarius solvendo non est; Rursus lucrum potèstne adiici sorti? hoc est potestne pro frumento; quod nunc insecundo contractu emo, assignare pro pretio totam illam pecuniam, quam mihi debet Massarius, ex vi prioris contractus, in quo includitur lucrum metæ; Respondeo vtrumque licitè posse. Ratio prioris est, quia si primus contractus fuit iustus, erit & secundus, & tertius, & cæteri. Ratio posterioris est, quia sicuti debitor debet mihi sortem, sic & debet lucrum metæ: ergo, sicuti cum sorte possum mihi emere frumentum, sic, & potero cum lucro metæ, lucrum metæ dico, non verò pecuniam debitam ex pœna, nec ex eiusdem pœnæ interesse, quia pœna non debetur, nisi accedente Iudicis sententia, ut dictum est. Lege Molfes. *in summa, tom. 2. tractat. 12. cap. 23. num. 37.*

§. VII I. *De quibusdam modis contractus emptionis, & venditionis.*

An creditum, seu chirographum, possit minoris emi numerata, seu anticipata pecunia.

1. SI eiusmodi creditum, sive maturum, sive immaturum sit difficile, periculosum, litigiosum, vel cum expensis exigendum, licitè posse minoris emi, certum est iuxta proportionem talium difficultatum; imò etiam iuxta temporis longitudinem, quia quò hæc productior est, eò plura pericula timentur, & eò magis rogaris. Ita Molin. d. 361. Less. lib. 2 cap. 21. dist. 8. Salas *de empt. & vend. d. 39. & tr. de vsuris, dub. 27.* legatur Dicast. l. 2. *de iust. tract. 10 d. 2. dub. 20.* Ratio ulterior est, quia prædicta minuunt secundùm communem æstimationem rerum pretia. Quare si Princeps, v.g. Petro det Leat mille, quæ Petrus difficulter posset exigere, tu verò, propter amicitiam, vel industriam facillimè possis licitè emis minoris, etiamsi ea recuperaturus sis in tuo commodo, quia verè emis, quanti cum tanta facultate creditum illud ex communi æstimatione valet, nec tua amicitia cum Rege tibi nocere debet, ut certè noceret, si alij possent, tu nequires tanto emere.

Quòd si tuum creditum est apud eum, qui solvere non est, vendere illud non potes. Ita Batthol. à S. Fausto *in speculo Conf. disp. 6. quæst. 34.* quia id moraliter est vendibile, cùm nullam habeat æstimabilitatem intrinsecè.

2. Quando nulla est difficultas, nec periculum, nec in exigendo, ut solet accidere in certis, tutisque chirographis, seu apodixis, licet tutius sit minoris non emere; Probabile tamen (contra Molin. *d. 361. cit. Less. cit. num. 21.* sed cum Fagund. *lib. 5. de contr. cap. 16. n. 2.* dicente, id esse probabile, Laym. *lib. 3. sect. 14. tract. 4.* aliisque, quibus addatur ipse Less. *num. 65.* qui ibidem fatetur, hanc esse probabilem, eamque docuisse Salarm. Lovanij, & Dicastill. *lib. 2. de iust. tract. 10. disp. 2. num. 414.* eandem probabilem exstimantem) est, licitè item posse. Ratio est, quia iura, seu credita communi æstimatione minùs æstimantur, quàm æstimetur ipsa pecunia numerata; & meritò: nam illa toto tempore quo non solvuntur, sunt intrinsecè inutilia. Adde, nonnunquam nummos ultroneas vtiescere saltem pro tertia parte: at communiter hommies rogantur emere eiusmodi creditum. Denique hîc est periculum usuræ ex virtuali mutuo, quod hæc est vera venditio, & emptio illius aliquantulum inutilis iuris. Potiùs est timendum, ne adsit periculum furti, quòd certè erit cavendum, ut si valde minoris pretio, sine titulo, emas. Si enim creditum mille aureorum, v. g. sit tam facile, & tutum, ut post vnum, vel alterum diem exigas, poteris tribus, vel quatuor Iuliis minus emere, & aliquando nihil minus poteris, ut ipsi post vnam, vel alteram horam facilè credimus exacturus sine difficultate sis. At si post vnum, quinque, decem annos, poteris multò minoris emere propter pericula, & difficultates, & expensas, quæ, licèt nunc in casu, de quo agimus, nullæ prorsus providentur, semper tamen maiora ex longioti temporis lapsu occurere posse, rationabiliter timetur. Vides, id, non esse lucrari ex mera dilatione temporis, quod est vsurarium: sed ex aliis iustis titulis, ut dictum est.

3. Hæc sunt facilia, illud magis controversum: An creditum immaturū certissimum, licèt sit exactu facillimum, emi possit minori pretio, non solùm à persona notabiliter, de qua hactenus dictum est, sed etiam possit minoris emi, seu extingui ab ipso debitore?

Equidem concedo cum Fagund. *l. c. n. 17.* esto, Molin. *l. c.* dicat, id esse omnino improbabile. Ratio est eadem, quæ in casu præcedente, quia minus valet Ius rei, quàm res; & præterea, quia si fiat sine fraude, & fuit proportionato pretio, non apparet, cur ipse debitor sit excludendus ab eo, quod potest tertius.

4. Nota tamen perdiligenter: Primò, in eo casu, quo eiusmodi venditio fieret principaliter propter difficultates exigendi: si ipse debitor earum difficultatum ejus causa, nulla ratione ipsi debitori licere minoris vendere, quia sic venderet id, ad quod removendum ipse tenetur, ipse enim tenetur difficultates solvendi removere, & suo impedimento solvere. Ideo etiam dictum est (immaturum) nam maturum debitum nequit minoris emi abeodem, qui illud debet, is enim pari modo ex Iustitia tenetur statim solvere.

5. Nota secundò, quod dico de eodem debitore, dici debere de eiusdem Ministro; Vnde illicitè & inquè Ministri Regij, quorum Officium sit pecunias Regias exigere, & easdem solvere creditoribus Regis, inquè, inquam, propter hoc caput ductum ex difficultate exigendi, minoris emunt ab iisdem Regiis creditoribus debita Regis; Nam Ministri hi personam Regis gerunt.

perunt, atque adeò omnes difficultates superare ex Iustitia debent, quo creditores integrè satisfiant.

6. Ex qua posteriore notatione evolve quæstionem sequentem: Petrus emit, vel conducit aliquid à Rege, eidem Regi debeat v. g. mille; Rex autem ex alia causa debet Hospitali, v. g. itidem mille. Quid ad hoc dicendum excogitat Petrus? Regem orat, ut mille, quæ ipse Petrus Regi debet, solvat idem Petrus hospitali, & sic liber sit Rex à debito, quod hospitali debet. Hac facilitate impetrata, seu cum spe eam impetrandi, emit Petrus multò minoris, v. g. aureis quinquaginta, credit illud hospitalis, & sic loco mille aureorum, quos ipse Regi debebat, solùm solvit hospitali quinquaginta, licitène hac industria utitur Petrus? Illicitè, docent Molin. & Salas apud de Lugo *mox* citandum: quia licèt Rex non poterat minori pretio extinguere illa mille, ita nec Petrus, qui à Rege illam commutationem impetravit. Licitè, putat de Lugo, *tom. 2. de iust. d. 26. sect. 7. §. 1. num. 103.* quia non est minister Regis, nec dum illam facultatem impetrat, se Regis Ministrum constituit, vel se obligat ad integrè solvendum.

7. Verùm, nisi hîc distinguas, errabis facilè: Nam si illam facultatem satisfaciendi hospitali, cum iis mille aureis debitis à Rege impetrasti, postquam minori pretio emisti ab hospitali creditum, licitè prædictam industriam excogitasti, neque iniquè illam usurpas. Ratio est, quia sic nullo modo es minister Regius, quoad solvendum hospitali, iam enim nihil Rex hospitali debet, sed tibi, qui hos hospitalis æquo pretio, ut supponimus, emisti; & ex alia parte quando illud emisti, tuum futurum artificium, amicitiæque Regis tibi nocere non debuit; At verò, si eam facultatem impetrasti antequam emeris creditum ab hospitali, illicitè, & iniquè te geris, si post impetratam facultatem minoris emas, seu extinguas eiusmodi hospitalis creditum. Ratio est, quia quando Rex tibi licentiam illam, seu communicationem concessit, transtulit in te onus solvendi hospitali aureos illos mille; onus autem hoc involvit etiam obligationem solvendi sine difficultate; cùm ergo tu debeas ex iustitia sine difficultate solvere, contra Iustitiam ageres, si ex hoc capite aliquid exigeres; quod onus contra te certè non est, in priore casu.

8. Nota denique tertiò: An debitor possit sic de debito immaturo convenire cum creditore; *Debeo tibi centum aureos post annum, do tibi nunc 50. & alia 50. dabo non post annum, sed post duos, vel tres.* Respondeo, duplici modo id fieri: Primò, per extinctionem prioris contractus, & celebrationem novi, sic, verbi gratiâ, dicente creditore: *Accipio 50. & rescindo contractum, quo tibi mutuaveram centum; & novum celebro, quo mutuum 50. per biennium.* Atque hunc modum esse licitum per se patet; Vel secundò, nihil immutando, sed relinquendo idem mutuum, quoad partem non redditam, cum extensione tamen ad biennium; &c. quamvis usuratium sic esse doceat Navarr. apud Caram. *mox* cit. videtur tamen non esse usuratius, sed licitus, ex Caram. *to. Theol. moral. d. 13. num. 748.* cuius verbà exscribit, & approbat Dian. *part. 9. tract. 6. res. 24.* quia debitor tulit gravamen solvendi ante tempus, nimirum nunc illa 50. & Creditor subit gravamen expectandi per biennium pro aliis 50. ergo sunt sub pari gravamine; Confirmo, quia hic non est contractus mutui, sed innominatus: Do gravamen meum, ut des gravamen tuum, &c.

An liceat carius vendere credito, ut statim vilius numerato idem ematur, quod alicubi dicitur Porro, *alicubi* Pillizza, *alicubi* Baratto.

9. Indigens Petrus præsenti pecunia emit à Mercatore, verbi gratiâ, pannum, credito, sub rigoroso pretio, verbi gratiâ, centum aureorum: mox Mercator idem emit eundem pannum ab eodem Petro, pretio infimo, numerato; verbi gratiâ, octoginta: & Petrus remanet debitor in rigoroso illo pretio aureorum centum, licitène id fit?

Respondeo, in conscientia, & ex se, fieri licitè. Ita Fag. *loc. cit. c. 34.* Less. *loc. cit. d. 16.* modò verè, prædicti vendant, emantque, nec palliare velint mutuum, & eius usurâ. Ratio est, tum quia & prior, & posterior venditio iusta est, quippè iusto pretio sine fraude expedita: tum quia tertius quilibet Mercator posset eum pannum infimo pretio emere, ut omnes concedunt, cur ergo non potest ille idem? Imo is liberat Petrum labore quærendi alium emptorem: tum denique, quia merces ultroneæ vilescunt; Mercator enim ut redimat prædictam mercem, sæpissimè rogari ab indigente illo solet. Immò in hoc casu, quo rogatur, non solùm infimo, sed adhuc viliori pretio redimere posset, ut vidimus, *sup. §. 4 n. 6.*

10. Atque hæc vera sunt, etiamsi Mercator nullo alio animo vendat credito, nisi ut mox vilius emat numerato, & etiamsi Petrus manifestet Mercatori se emere carius, ut eidem vendat vilius, modò enim hæc in pactum nec explicitum, nec implicitum deducantur, contra iustitiam non sunt

11. Dixi primò. (in conscientia) nam alicubi, ut Castellæ, id prohibetur pœna exilij in Africâ per biennium, & ut debitum non exigatur, & certè Covar. *l. 2. var. c. 3. num. 6.* hunc modum contrahendi vocat genus latrocinij maximè execrandum, & iustis pœnis vindicandum.

12. Dixi (ex se) nam ex adiunctis potest non rarò sublatère iniustitia, ut si ementem Mercator obliget ad sibi revendendum, tunc enim supra pretium rigorosum imponeret onus pretio æstimabile, hoc est, obligationem revendendi. Nonnemo ex timoratis mercatoribus solet mittere eiusmodi emptorem ad forum, ut si ibi inveniat, qui velit emere, vendat: si verò non inveniat, redeat, nam sic securiùs idem mercator infimo redimit pretio.

13. Quid contrà? Indigens pecunia Antonius vendit mercatori pretio infimo libram serici, inde post mensem, verbi gratiâ, immò post horam redit Antonius ad eundem mercatorem, emque illam eandem serici libram, pretio summo licitène, & iustè?

Respondeo, si non fiat ad palliandum mutuum, quia sic esset usura, sed vera sit emptio, & venditio, iustè fieri eodem modo, quo hactenus, *numeris præcedent.* dictum est, & eædem rationes persuadent. Addit. Molin. *d. 376.* de Lugo *t. 2. de iust. d. 26. sect. 13. §. 1. num. 195.* favet Caram *l. 2. theol. moral. num. 856.* id posse etiam fieri cum pacto retrovendendi, hoc enim nunc in favorem retrovenditoris cedit, quia iam retrovendet maiori pretio, quare nunc pactum retrovendendi non est onus, sed immò ipsius beneficium.

14. Et ita quidem, si id sine fraude fiat. Verùm, ego Messanæ semel de hoc interrogatus, usuræ reum mercatorem feci, & fraudem inspexi in eo verbo (eandem serici libram) nam Antonius, cuius illa serici libra non erat, sed accepta à Domino, ut eam in opus intexeret, quia nummis indigebat, mercatori vendidit, seu potiùs tradidit cum pacto, ut nullo modo alteri venderetur, sed sibi post mensem reversuto. Profectò, si serium vendentis non erat, si mercator dominium perfectum non acquisivit in re mobili, quæ non facit fructus, cùm non posset de illo serico disponere, qua ratione dicenda non sit hæc mera usura ex mutuo, sub illo ficto venditionis contractu palliata?

An liceat vendere, vel emere cum pacto retrovenditionis.

15. Vendo tibi, vel à te emo fundum, verbi gratiâ, ea lege, ut quando ego voluero, vel quando inter nos conventum fuerit, putà intra duos, quinque, decem annos, ego tuum tibi reddam, te mihi reddente meum. Quæro an licita sit, atque æqua conventio?

Et quidem hunc vendendi modum aliqui vocant dare in pignus: sed loquuntur impropriè, pignus

enim non transit in dominium eius, qui illud accipit: at in casu nostro fundus sit emptoris, undè si periit, ipsi perit, atque ipsius sunt fundi fructus, non verò venditoris; Supponimus enim esse veram, validámque emptionem? si enim ex aliquo capite invalida esset, certe fructus essent venditoris, res enim semper pro Domino fructificat. Lege Molin. *d.* 374. qui notat, quando eiusmodi pactum est pro tempore determinato, verbi gratâ, intra decem annos, iis annis exactis, remanere absolutam venditionem, & tunc emptorem posse deinde rem, utpotè absolutè suam, aliis distrahere, quod antea, propter pactum, facere non potuisset. Notat insuper quomodo venditor, vel eius hæres posset agere contra tertium possessorem in casu, quo contra pactum ante tempus rem emptor distraxerit.

16. Porrò adverte, pactum hoc retrovenditionis posse apponi tribus modis. Primò, ut sit in favorem venditoris. Secundò, in favorem emptoris. Tertiò, in favorem utriusque. Primum est, si quis tibi vendat fundum ea lege, ut eo volente restituere pretium, tu debeas reddere fundum. Secundum est, si quis vendat tibi prædium ea lege, ut volente te restituere prædium, ille debeat restituere pretium. Tertium est, ut volente eo reddere pretium, tu reddas prædium, & volente te reddere prædium, ille reddat pretium. His positis:

17. Assero, omnibus his tribus modis, pro tempore determinato, sive indeterminato, seu ad alterutrius libitum, licitam per se esse prædictam conventionem. Ita Molin. *d.* 374. Less. *l.* 2. *cap.* 21. *d.* 14. de Lugo *loco citato*, *c.* 1. *à num.* 185. Fagundez *de contract. l.* 5. *c.* 45. Ratio est, quia potest servari æqualitas in hoc contractu, cum nulla iniuria vendentis, ementísve. Et sicuti census ferè semper venduntur, seu constituuntur cum pacto explicito, vel saltem implicito retrovenditionis, ut approbarunt Summi Pontifices, & ipsa communis praxis: ita hîc.

18. Illud tamen præ oculis accuratè semper habendum est, ut, quia pactum hoc est onus quoddam pretio æstimabile, is qui illud subit, debeat id reducere de pretio, seu de valore rei; nam si res valet decem, v. g. quando venditur absolutè, certè minus valeat, necesse est, si non absolutè vendatur, sed cum onere illam relinquendi. Vt autem hæc, & alia huc pertinentia explicatiùs habeantur, sic distinctè procedamus.

Pactum de retrovendendo in favorem venditoris.

19. Res vendenda cum hoc pacto, quanti minoris valet? Respondeo, quando adest lex taxans) ut in aliquibus locis esse audio) illam esse servandam, non est dubitandi locus. Quando ergo lex deest, diminui docent aliqui innominati apud de Lugo, *l. c. n.* 189. pretium debere per tertiam partem, ut si res valebat absolutè triginta, cum eo pacto valeat viginti. Aliqui verò docent, diminui per quartam. Ita Bonac. *de contract. d.* 3. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 2. qui testatur, ita esse praxim Mediol. Sed meliùs alij id statuunt, esse decernendum prudentis arbitrio, expensis, longitudine, & brevitate temporis, periculis recuperandi rem vel recuperandi fortè deteriorem. &c. Reginald. Mol. Menoch. aliique cit. à Bonac. *loc. cit.*

20. Res iam vendita cum pacto, quanti deinde debet redimi, pretióne, quo res fuit empta, an quo valet tempore redemptionis? Respondeo, si præcessit pactum in contractus, ut emptor teneatur eodem pretio revendere (quod pactum esse licitum, docet Less. *loco citato*, *n.* 115. cùm id sit pactum de rescindendo priore illo contractu, & non sit novus, qui requirit pretium currens tempore contractus: ut patet etiam in censibus, in quibus statutum est à Martino, Nicolao, Pio, Quintis, ut eodem pretio redimantur: supponere autem semper debet Lessius, rem non inveniri saltem notabiliter deterioratam) si præcessit, inquam, hoc pactum eodem pretio redimi oportet. Quòd si præcessit pactum de retrovendendo eo pretio, quo valebit tempore revenditionis (quod etiam esse licitum idem Lessius notat, quia tunc pretium fieri novus contractus) sub hoc pretio erit tractatio celebranda; novus enim contractus requirit pretium currens.

21. Difficilius est statuere, si nullum præcessit pactum, sed dictum dumtaxat fuit: *Vendo tibi hoc prædium cum pacto retrovenditionis.* In quo casu puto debere solvi pretium currens tempore, quo retrovenditur. Ratio est, quia tunc fit novus contractus vel retrovenditio, (nisi præcesserit pactum) obligatur solùm rescindere pactum præcedentem, novus autem contractus venditionis debet esse sub pretio, quod currit tempore, quo fit venditio, ut dictum est.

22. Denique: quid si fiat pactum, ut prædium revendatur pretio minori, quàm sit infimum, quo res valet? Dico pactum hoc esse iniquum, & non servandum, quia in hoc casu retrovenditor retrovendit sine onere, ut supponimus: undè ergo minoris, quàm valeat, redimi sine iniustitia potest?

23. Quod dictum est de re immobili, dictum esto sit de mobili; licitè enim potes vendere, verbi gratiâ, equum, bovem, vestem cum pacto, ut emptor teneatur revendere: diminuere tamen aliquid de pretio debito propter hoc onus superadditum, ut constat ex dictis.

24. Petes, rem stabilem, verbi gratiâ, fundum ecquid tibi venditum, possésne tu statim deinde locare, ut fructua iusta pensione à me solvenda? Respondeo, non solùm rem stabilem, sed etiam rem mobilem, verbi gratiâ, vestem, bovem, equum, &c. Ratio est, quia iam est tua; de illa disponere, ut libet, potes. Solum care à palliata usura, ut si non intendas verè vendere, sed locare, sed solum lucrum habere, &c. quæ certè palliatio facilior est in rebus mobilibus, quàm in stabilibus. Vide simile quid paulò *superius*, *n* 13.

Pactum de retrovendendo in favorem emptoris.

25. Emo, v. g. à te fundum hac lege, ut quoties voluero, possim à te recuperare pretium, restituto tibi fundo. In hac ergo venditione, quodnam erit pretium restituendum? Respondeo, erit aliquantò maius, ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia venditor suscipit in se obligationem onerosam, ut reddat pretium, resumátque rem venditam. At quando resumit rem venditam, non debet quantum accepit, sed quanti valet res eo tempore, quo rem resumit: nam si in manu emptoris res fuit deteriorata, æquum non est, ut redimatur eodem pretio, quo valuit sine illa deterioratione. Quòd si pactum aliquod contrarium præcesserit, dic illud proportionaliter, quomodo *n.* 23. attulimus.

Pactum de retrovendendo in favorem utriusque.

26. Si pactum sit, ut tum venditor, tum emptor possint rem redimere, vel revendere, eo tempore, quo ei libuerit, pretium debet esse, & aliquantò maius, quàm si venderetur solùm cum pacto in gratiam venditoris, & aliquantò minus, quàm si venderetur solùm cum pacto in gratiam emptoris. Quare ita calculat Lessius, *l. cit. n.* 120. si res valeret aureis centum, in hoc casu posset vendi, seu emi aureis 88. vel 90. ad arbitrium prudentis. Ratio est, quia sicuti pactum est in utriusque gratiam, ita pro utroque in aliquo pretium diminui, congruum est. At quando revenditur, iustum pretium erit, quanti valet tempore, quo fit retrovenditio, modo, quo dictum est *num. præcedente.*

27. Petes: In prædictis tribus modis fructus interuturi ad quem pertinent, ad venditorémne, an ad emptorem? Respondeo, hæc, & similia, cùm non sint admodum frequentia, & multùm ad Iurisperitos pertinentia. Lege apud DD. de Lugo *tom.* 2. *de Iust. disput.* 26. *sect.* 2. & pro praxi Bonacin. *disput.* 3. *de controvers. quæstion. part.* 7.

§. IX.

§. IX. De venditionibus, & emptionibus nomine alterius factis.

Venditio alieno nomine.

Si tibi famulo, vel mercede cõducto res tanti, vel gratiâ, decem aureis vendenda tradatur à Domino, multo magis, si dicat: *Vende iusto pretio*, tu autem vendas sexdecim, vel summo iusto pretio, nec illum ad eam, nec aliquid tibi potes attribuere quia res vendenda tua facta fit, ut ita dicam, fructifera Domino. Dices. At Dominus in priore casu determinavit pretium. Respondeo, censetur determinasse, ne minoris venderes, non quid tibi cessurit reliquum (ni exprimat saltem tacitè, ut dicam *mox*) nemo enim censetur prodigere rem suam. Ita Molina *disp.* 363. Lessius *d.* 18. Fagund. *l.* 5. *cap.* 16. Salas *d.* 45.

Dix (tu vendas summo iusto pretio) si enim vendidisti supra summum, nec tibi ille excessit, nec Domino rei cessit dedecus emptori, utpote à decepto reddidebat. Hæc faciunt quæ dicam *num.* 11.

2. Quando autem Dominus indeterminatè dixit, ut iusto pretio venderes: moralis diligentia, hoc est, ea, quam venditores rerum suarum communiter apponere consueverunt, est à te adhibenda, ad inveniendum etiam summum pretium pro Domino: quia posito, quod ex stipendo susceperis officium vendendi, eam diligentiam tacite promisisti.

3. In eo casu, quo Dominus determinavit pretium, illa ante uti potes, ut scilicet statim pro te rem emas, determinato pretio à Domino: nam deinde licitè vendere potes pluris, seu summo iusto pretio in tui utilitatem, quia vendis rem iam factam tuam.

4. Verum, erit naviter cavendum, ne velis fictè emere ad palliandum furtum. Accipe signum veri, vel ficti animi satis evidens. In casu, quo deinde forte minoris rem venderes, si tuo damno velis vendere, & rem tibi perire velis, si forte periret: enimvero sincerum animum habes emendi, secùs usuram palliare te voluisse convincens. Quid, si ad hunc animum nihil advertens pro te emisti, & deinde pluris vendidisti? Respondeo, Inspice diligenter, quid sensisses, si ea pericula advertisses, nam inde coniicies, quem animum habueris. Prof. ctò vix credo eiusmodi famulos animum habuisse subeundi illa pericula: volunt enim ipsi certò lucrari, quare ex communiter contingentibus valdè vereor, ne factus sit animus emendi.

5. Quando denique Dominus determinat pretium pro te, atque illud plus, quod vendi potest, remittit expressè famulo, iustè famulum illud accipere, adeò nimis est clarum. Dico, expressè, nam quando famulus, vel pretio conductus ad vendendum, servit mercede, non præsumitur Dominus aliam mercedem, hoc est, excessum illum, quos res pluris venditur, velle etiam concedere, ut dixi *num.* 1. id, quod facilius præsumitur, quando gratis, & sine pretio quis servit; cuius explicationem iam subdo.

6. De famulo enim hactenus dictum est, seu de eo, qui mercede conductus est: verum, si gratis rem alterius suscepisti vendendam, iustène vales aliquid tuo labori proportionatum corradere? Iustè, docet Fagundez *loco citato*, etiamsi expressè dixeris te gratis venditurum, quia sic mendax fuisses, non iniustus; nemo enim tenetur gratis servire. Molina *ibidem*, omnino id negat, quia, inquit, in Domino putante te gratis suscepisse vendendi laborem, remanet erga te gratitudinis obligatio. Verùm, Fagundez, *ibidem* respondet hanc fore obligationem animi grati, & incertam, quæ interdicere huic servientem non potest, ne certum suum laborem compenset.

Fagundez sententia mihi arrideret, nisi unum regulariter obstaret; si enim Dominus sciviſſet te gratis non servaturum, certè elegisset famulum ordinarium, vel amicum, qui sine pretio, laborem suscepisset, & quidem illum facile in tanta amicorum frequentia invenisset. Quoniam ergo tu Dominum, simulando gratis servire, decepisti, illum indemnem reddere debes nihil corradendo, ut *opusc. de Sacrif. Missæ, lib.* 3. *cap.* 1. § 3. *à num* 57. per aliam occasionem fusius dixi. Solum igitur aliquid labori impenso proportionatum sume e possessionibus, quando alius forte inveniendus non fuisset à Domino, qui gratis servivisset: vel quando Dominus facilè advertere potuit, te servientem non gratis servire, ut si esses multùm pauper, non vulgarem laborem suscepisses, vel hoc officio vendendi te sustentare solitas, tunc enim præsumitur Dominus mercedem servienti nolle denegare: & quidem quando pretium Dominus determinat, & nihil se explicans, dat tē vendendam mediatoribus, seu proxenetis ex officio, nec mercedem pro ipsorum labore solvit semper intelligitur excessum supra determinatum pretium ipsis pro sua mercede relinquere. Sed hi, similésque caveant, ne volendo carius vendere, damnum faciant Domino rei, plus debito venditionem differendo.

7. Ex his ultimo dictis colligi potest, quando famulus, se vili pretio addicit servitio alicuius, non posse regulariter petere amplius, adeoque nec se occultè compensare. Vt ex *ibid. n.* 59. à me dictis satis colligi potest: quibus adde; quæ docet Dicast. *lib.* 2. *de iustitia, tract.* 3. *disp.* 9. *dub.* 6. & 7.

Emptio alieno nomine.

8. Si te rogavi, ut aliquid mihi emeres, quod cum emere potuisses, verbi gratiâ, decē, emisti octo, non potes illa duo tibi seponere. Ratio est, quia eo ipso, quod annuisti emere, acceptasti utiliter per moralem diligentiam rem meam gerere, & quamvis minoris potes, ac si famulus esses vel mercede conductus. Non igitur à probo (ut videtur approbare de Lugo *tom.* 2. *de Iustitia, disp.* 26. *sect.* 9. *num.* 151.) industriam cuiusdam famuli, qui emit rem pro se vili pretio, & deinde facta morali, ut aiebat diligentia, & non invento amplius Venditore pro illo vili pretio, ipse famulus vendidit rem Domino pro maioti currente pretio; non inquam, approbo, quia erat obligatus primam eam emptionem pro Domino facere, hæc enim est diligentia moralis, ut non prætermittatur occasio emendi vili pretio pro Domino: ex industria volendi lucrari pro se. In eo tamen casu id non reprobarem, quo sine fraude famulus putavit eodem vili pretio facilè emptorum pro Domino: quia tunc per id (faciè, &c.) non omisit diligentiam moralem pro Domino, & nunc non est sine culpa obligandus ad distrahendam vili pretio rem iam factam suam.

9. Quòd si hîc non possis emere nisi decem, tu verò in aliam Civitatem, seu alium locum à solitis mercatibus extraordinariùm te transferas, ut minoris, verbi gratia, octo emas, potes illa duo tibi attribuere, etiamsi sis famulus (modo in servitiis debitis Domino, non desis, nec differes emere cum ipsius damno.) Ratio est, quia non teneris nisi ordinarias diligentias exhibere, hæc autem est extraordinaria; & ex alia parte, qui utitur ciusmodi industriis, non intendit Domino, sed sibi negotiari.

10. Quid pro ipso mero labore emendi? Si quis enim non est mercede conductus, potéstne in aliquo occultè suum laborem compensare? Respondeo, idem hîc dicendum; quod modò de labore vendendi dictum est *num.* 6.

Venditio in loco distanti, An faveat vendenti alieno nomine?

Vna supereſt molesta mihi dubitatio: An si potes in utilitatem tuam subtrahere id, quod lucraris, quando in aliam, verbi gratiâ, Civitatem per extraordinariam diligentiam peragendo rem pro Domino minoris emis, ut diximus *num.* 9. ita possis tibi seponere excessum

quando per parem diligentiam in aliam Civitatem pergendo, rem Domini maiori pretio vendis? Videris certè non posse, quia, ut dixi *num.* 1. res pro Domino venditur, & quocunque portetur, Domini est, Dominóque fructificat; Quare videris solùm posse tibi sumere expensas, laborisque portandi æstimationem, cætera verò debere Domino restituere. Ex alia parte Dominus, cùm rem tibi vendendam tradit, censetur solum à te velle pretium vulgare in sua Civitate per diligentiam moralem conquisitum, cætera tibi remittere, nec multum curare videtur. Quare, quando hic animus Domini probabiliter præsumitur, qui regulariter videtur posse presumi in rebus minutioribus: non apparet ratio convincens, cur tam diligens venditor eo extraordinario lucro sit defraudandus.

§. X. *An Mercatoris remissio faveat ementi alieno nomine?*

1. EX dictis statue: Quid sentiendum, si famulo, vel cuilibet mediatori, verbi gratiâ, Sartori ementi pannum pro Domino, dicat Mercator, se remittere aliquid de pretio consueto, quod est, verbi gratiâ, decem aureorum, & se dare pro octo, idque sive propter amicitiam cum ipso mediatore, sive ut ipsum alliciat ad frequentandam suam officinam; Quid, inquam, sentiendum est, poteritne iustè mediator sibi eos duos aureos reservare? Statue, inquam, posse, quia hoc modo Mercator de suo duo illa mediatori remittit. Lege Molin. *disp.* 362. Cave autem, ne furtum pallies, quod certè cavebis, quando duo illi aurei vere sunt de pretio iusto rei, & verè Mercator sine fallacia, non nisi pretio hoc, id est, aureis decem, rem illam vendere est consuetus; secùs non de suo Mercator dabit, sed de alieno: & rursus cavebis, quando moralem diligentiam ad emendam rem ab hoc, vel alio Mercatore, quanti potes, minoris, non omittes: si enim hanc non apponas, dolum contra Dominum sine dubio committes.

§. X. *De Deceptionibus occurrentibus in venditione, & emptione.*

1. CVm de deceptionibus eiusmodi, quando fiunt ex errore, & dolo, *superius* aliqua tetigerim. *lib. 3. cùm de iur cap.* 3 §. 4. *num.* 21. hîc in proprio loco ea, quæ nondum sunt explicita, breviter erunt proponenda.

De deceptione in pretio.

Quando quis recipit (præscindendo à liberali remissione, quæ, quando præsumitur intercedere, dixi per hanc occasionem *superius*, *tr. 2. cap. 9. §. 1. num. 5.* vide etiam *infr. cap. 8. §. 2 num.* 16.) pro sua re minus pretium, quam valeat, vel magis, quam valeat, emit, ipsi in foro externo non datur actio, si non sit defectus, vel excessus ultra, vel infra dimidium (quis hic sit lege *num.* 14. & habes apud Lessium *lib. 2. cap. 21. disp. 4. num.* 20. & Fagundez *lib. 5. de contract. cap. 40. num. 3.* quibus adde Castro Pal. *de iustit comm. disp. 5. part. 1. §. 1. num. 3.* & passim Iuristas,) quia leges civiles voluerunt resecare lites, unde & apud illas invenies, licere ementibus, & vendentibus se invicem decipere usque ad dimidiam partem iusti pretij: At omnes Theologi communiter docent, debere restitui totum id cum eius fructibus forte percepetis, quod in venditione accipitur ultra iustum pretium, seu ultra iustum rei valorem, vel quod in emptione de iusto non datur. Ratio est manifesta, quia nemini licet in conscientia proximum, ne in obolo quidem decipere.

Dixi (communiter) nam novissime Ioan. Escobar Corro *in tractatibus tribus selectissimis, tract. 1. de utroque foro, art. 5. in calce artic. num.* 36. sic habet: *Constanter asserimus, hanc propositionem probabilem esse, Leges civiles, & Pontificiæ, quæ sustinent contractus emptionis, & venditionis, locationis & conductionis, & similes (id est, similes emptioni, &c. non verò alibi gratiâ, Dotis, solutionis legati, census, &c. etiam pretio, mercedéque, intellige vulgari, non legitimo enim legitimus aut superius videmus ne in obolo quidem prateriri potest) etiamsi*, inquam, *intervenitat lesio vel supra iustum pretium, dummodo dimidium non dat, iustæ sunt & acceptæ, prout debent, nempe absente omni dolo, fraude, & falsa asseveratione, etiam cedunt in foro conscientiæ, & venditor pro minori iusti pretij, & emptor pro maiori iusti pretij, cum his conditutus manet in utroque foro, modò noscat commune pretium: id, quod dicitur pro pueris, mulieribus, vel cis, si forte vel ob levitatem, vel insciliam inuariè agant, &c.* Hæc ex illo., quia prædictam doctrinam fusissime probat duodecim argumentis, quæ præcipua sunt, tum quia leges, tum civiles, tum Pontificiæ ita positivè disponunt, nec solùm permittunt, tum quia Princeps potest transferre dominium rei in alterum, tum quia conventiones, & pacta sine fraude inita servari in conscientia debent, &c. Lege Lessium *lib. 2. cap. 2. dub. 4. numero* 21. de Lugo *tom. secundo, de Iustit. d. 26. sect. 6.* & Sanct. Thom. Navar. Molin. Salas al óque ab eisdem citat. quos adde Castro Pal. *de iustitia commutat. disp. 5. part. 1. §. 1. num. 3.*

Notarium tamen facientem scripturam de venditione cum læsione infra dimidium, excuso à peccato, si non fingit aliam venditionem, sed illam, prout est, publicè scribit, quia ipsum excusat Officium suũ in re permissa à publicis. Ita Sà, & Salas, quos citat, sequitúrque Castro Pal. *loco citato, num. 5.*

De Venditione facta duobus.

2. SI res nondum fuit tradita secundo emptori, tenetur venditor eam priori tradere: *Qui prior est tempore potior est in iure*; Si autem res tradita sit secundo emptori, hic antefertur priori, quia traditio dominium transfert, atque adeò secundus habebit Ius in re, quod est fortius, quàm Ius ad rem, quod solum habebat prior. In hoc tamen casu venditor punietur pœnâ falsi, erit perjurus, si iuramentum adhibuerit, tenebitúrque omnia damna solvere priori; Qui prior emptor contra venditorem habebit solum actionem personalem, non autem realem in ipsam rem venditam. Quæ dicta sunt, habent locum in locatione, & donatione, si quando duobus eadem res locetur, donetúrque.

3. Sũnt nihilominus aliquot casus, in quibus prærogandus est prior emens, licèt res sit posteriori tradita. Primò, quando prior iam solvit pretium. Secundò, quando est adhibitum pactum de non vendenda re alteri, vel ipsa res est data in pignus ipsi primo emptori. Tertiò, quando in prima emptione est apposita clausula *constituti*, hoc est, quando venditor constituit se nomine emptoris rem illam possidere. Quartò, quando prior emptor est Ecclesia, vel locus pius. Quintò, quando secundus emptor emit mala fide, hoc est, sciens esse alteri venditam; Quæ omnia vide apud Doctores latiùs, Molin. *disputatione* 532. *& disputatione* 569. Fagundez *loco citato, cap. trigesimosexto*, Lessium, *dubitatione decimanona*, & passim apud quos etiam habes, quisnam sit præferendus, quando quis aliquid alicui vendit, & deinde alteri donat, vel contrà.

Quando quis obligat operam suam singulis in solidum, & illa æquè commoda est singulis, verbi gratiâ, eunti Romam, ut huc tuas literas ferat, an præstet alterum tantum accipere à me, si eodem unico laborе meas ferat. Lege apud Less. *l. 2. cap. 24. dub. 4. num.* 28. affirmantem, quia, inquit, an meâ an tuâ alterius causâ eat, non minuit æstimationem operæ respectu singulorum. Sic si medicus uno, eodémque

sem, seu balneo tres infirmos curare posset, tria integra stipendia iustè perciperet. Pariquè modo equum, qui exercitare ac si pro te tantùm redeat; quæ sunt exempla eiusdem Lessij.

Dixi (in solidum) nam si obligatio fieret singulis pro sua parte, alia esset ratio. Nuntius, v.g. Ordinarius ferens litteras, non potest recipere integrum stipendium à singulis, quia in Nuntio Ordinario, contribuere quilibet ex sua parte, & non integrè intendit ad constituendum scilicet unum integrum salarium.

Parimodo, quia una Peregrinatio v.g. vel una Missa, vel unica oratio uni promissa, pro illo uno tantùm valet, non potes alteri eandem promittere. Vide eundem Lessium.

An idem sit dicendum de Commissariis, aliisque Ministris, qui uno die expediunt negotia multorum, multorumque ipsorum stipendia accipiunt; Vide apud eundem Lessium, *ibid.* qui concedit, quando aliud Magistratus, seu Princeps non taxaverit: & æqua utilitas habetur à negotiationibus, Lessium sequitur Bauni *in sing. cas.* 73. & *cas.* 264. *ubi de salario Commissar.*

Prætextu minoris pretij rem venditam diminuere.

4. Iniustitiæ reus est, qui rem vendit infimo pretio, & partem mercedis tradit. Si ulna, verbi gratia panni rigosè valeat quinque, infimè quatuor; non potest Mercator vendere ulnam pro quatuor, & non tradere integram panni ulnam, eo colore, ut sibi eiusmodi partem reservet, pro eo, quod deest ad pretium rigorosum. Ita Molina *disput.* 351. Ratio est, quia sic Mercator non stat contractui, & pacto inito cum emptore de vendenda illi integra panni ulna, & sic illum deciperet, ut interim taceam incommodum non rarò sequens; nam emptori non sufficiet, verbi gratiâ, pannus ad vestem sibi comparandam, &c. nec sufficiet huic [illegible], cui necessaria est uncia electuarij, si tu occultè semi-unciam tradas.

5. Neminem puto refragaturum allatæ doctrinæ. Aliud etiam est quod probabiliter docent Tolet. Val. Sotus, Rebell. aliique, quos citat, sequiturque Salas. *dubio* 35. *n.* 4. defraudantem in pondere, vel mensura non teneri ad restitutionem, quando ita defraudat, ut si quid iustè compensat: Aliud est, quod nos hactenus docuimus. Nam si lex de pretio alicuius rei esset iniusta, vel ementes ex malitia convenirent solvere minus, quàm verè res valeat: posset tunc ad se indemnem servandum, Mercator, quando propter coactionem non potest se à vendendo retrahere, aliquid diminuere de pondere, vel mensura.

Vina, verbi gratiâ, panni valet iustè quinque aureos, verum, sive ob legem iniustam, sive ob potentiam, sive ob malitiam emptorum, ipsi solvunt quatuor; iustè Mercator dabit minus de ulna panni, quantum scilicet satis est ad suum iustum pretium supplendum; & Ratio est, quia pretium, quod solvitur, supponitur esse minus infimo, atque adeò iniustum; quare Mercator sic diminuendo de merce, inducit æqualitatem, & ex alia parte emptori iniusto imputabitur damnum, quod ipsi eidem fortè sequitur (nisi, in aliquo casu magni damni, aliud dictet charitas, &c.) At in casu *numeri præcedentis*, non ita, quia ibi pretium, quod emens solvit, licèt infimum, iustum tamen est. Et nihilominus puto, si Mercator omnino pretio summo volebat vendere, ad quod certè Ius habet, & emens compelleret iniustè ad vendendum infimo: posse tunc Mercatorem sibi pretium summum, diminuendo de mensura compensare, quia tunc redit ratio suæ indemnitatis, & damnum emptori fortè obveniens, ipsimet meritò imputabitur, ut dictum est.

Huc pertinet, quando prætextu, quòd vili pretio vendis, remde industria deteriorem reddis, misces, verbi gratiâ, aquam vno, & vendis eo vili pretio, quo re vera illud vinum eâ dilutum aquâ valet. In quo casu duæ expendi debent difficultates: Altera, an tunc peccet contra ementes? Et huius dissoluto colligetur ex mox dicendis *à num.* 11. & præsertim *num.* 27. Altera, an peccet contra alios Mercatores, ad quos non accedent emptores, quia allecti à vili pretio, quo tu vendis, ad te confluent? Atque ad hanc breviter respondeo, te peccare cum obligatione restituendi Mercatoribus, quanti ex morali iudicio eorum interest hoc tuum stratagema. Ratio est, quia quilibet habet ius iustitiæ, ne vi, vel fraude à suo lucro deturbetur: tu verò in hoc casu per tuam fraudem divellis Mercatores ab ipsorum iustè sperato lucro. Quod certè peccatum, restitutionisque onus tu non contraheres, si solùm decresceres in pretio tui puri vini: nam tunc sine fraude, & quidem bonis artibus ad te emptores alliceres, & per accidens ab aliis Mercatoribus averteres. Lege Bardi *lib.* 1. *Sel. quæstion.* 2 *sect.* 1. *num.* 14. id fusè prosequentem, de Lugo *tom.* 2. *de iustitia, disput.* 26. *n.* 135. & Dian. *part.* 1. *tr.* 8. *resp.* 80.

Venditio rei vilioris mixta cum pretiosiore.

6. Ab Argentariis, & similibus icitè venditur argentum, & aurum mixtum cum eo metalli genere, quod dicitur *Lega*; à Ferrariis ferrum mistum aliquibus granis arenæ; à Fabricaldariis æs mixtum cum modico ferro; à Vinitoribus mustum, ad quod decoquendum, necessaria addenda est modica aqua, &c. modo serventur tria. Primò, ut misceatur solum id, quod est necessarium ex arte. Secundò, quod consuetum. Tertiò, in parva quantitate. Ita Azor. *p.* 3. *lib.* 8. *de empto & vendito. cap.* 23. *quæst.* 3. ex. Cordub. *in sum. quæst.* 8. Ratio est, quia hæc ita communiter æstimantur, & venduntur in foro.

An vino misceri aqua, ac frumento misceri secale, vel quid simile, liceat, innui *supra ius*, §. 3. *n.* 4.

Vendere quid, pro quo.

7. Vitium id Pharmacopolarum est familiare, qui aquas ex herbis extractas, ipsas herbas, radicésve, & varia electuaria ab emptoribus expetita, cùm in promptu aliquando non habeant, alia non absimilis virtutis tradunt, ne in ipsorum Officinis deesse illa emptores conquerantur, minúsque propterea illam frequentent.

8. Profectò, si certum evidenter esset, eas supposititias res iisdem prorsus pollere virtutibus, nullius culpæ hunc vendentem condemnarem: cæterùm dum unum pro alio tradis: Primò, ementem decipis, dando aliam substantiam ab expetita. Secundò, accipis certum pretium, pro incerto medicamento. Tertiò, infirmi saluti non consulis; & utinam illam aliquando non offendas, dum, Medico mandante quoddam electuarij genus, tu aliud, quod tibi videtur non dissimile, cùm dissimile fortè sit, invito porrigis.

9. Solùm ergo te à gravi culpa excuso, quando, ut dixi, certus es de æqualitate virtutis, seu, ut universalius loquar, quando certus es fore æquè, vel quasi æquè utilem rem ementi; tunc enim is non erit probabiliter invitus graviter in ea re emenda. Rursus si certò prævideas damnum fore admodum leve, culpa reduceretur ad levitatem, ratione parvitatis materiæ. Quid enim damni gravis est, verbi gratiâ, si ad usum comedendi iusto pretio tradas unum genus piscium, pro alio parum diverso, Vinum Chium pro Cretico, &c. Ita Toletus, Valent. Ledesma, Sotus, Salon. aliique, quos citat, sequiturque Salas *de emptione, dub.* 35. *cit. num.* 1.

10. Quoad restitutionem: Certum est, te debere restituere excessum pretij, si fortè à te acceptus est supra iustum pretium rei, quam tradidisti, (etiamsi eiusdem fuerit utilitatis) vel supra pretium, quo em-

ptor rem eandem alibi fuisset empturus. Certum præterea, re integra, hoc est, existente adhuc re tradita, te in re gravi obligari ad rescindendum contractum, & ad reddendum totum pretium. Certum denique est, te debere resarcire omnia damna fortè ex tua deceptione consecuta. Quæ omnia patent ex Regulis generalibus de restitutione.

De fraude, & dolo interveniente in ipsa venditione.

11. Celebris est hæc difficultas, ac millies agitata, nam propterea eam omittere decreviſſem, nisi illi eo-rum iudicassem, aliò amandare lectorem meum in re valde necessaria, & frequentissima, & quod caput est ita implexa, ut testetur de Lugo *tom. 2. de iustitia disput 22. sect. 6 num. 87. sine*, etiam Sanchez clarissimum aliàs Doctorem hac in re variè, & obscurè locutum esse.

12. Advertendum ergo est primò: Cùm aliquis rem vendit pluris, vel emit minoris, quàm ea valeat, duobus id modis facere potest. Primò, ignorans iustum rei pretium; & tunc dicitur deceptio in re ipsa intervenire. & non à proposito. Secundò, sciens, & deceptio tunc dicitur à proposito. Rursus hæc, quæ est à proposito, interdum fit cum dolo; ut cùm quis aliquid fingit, vel mentitur, unde alter decipiatur; interdum sine dolo, ut cùm quis absolutè rem vendit eo pretio, quod sit supra rigorosum, nihil tamen fingat: quo pacto ementem decipit quidem, seu damnificat à proposito, sed sine dolo.

Advertendum secundò: Eiusmodi dolus, vel etiam error potest accidere, vel circa substantiam rei venditæ, veluti si putes te emere aurum, & emis aurichalcum: vel circa accidentia, veluti si putans emere vinum vetus, vel equum sanum, emas vinum novum, vel equum claudum. Quid intelligatur hîc nomine substantiæ, & nomine qualitatis, explicabitur *mox num. 17.* clariùs.

13. Advertendum tertiò: Ipse dolus, seu error substantiæ, vel accidentium dupliciter potest intervenire in contractu. Primò, ita ut dolus, vel error det causam contractus, id est, si error, vel dolus non adesset, nulla ratione iniretur contractus. Secundò, ita ut incidat in contractum, id est, patiens illum dolum, vel habens illum errorem, contraheret quidem, sed non tanto pretio, verbi gratiâ, emisset quidem illum equum, etiamsi sciviſſet esse claudum, sed viliore pretio? Id, quòd ex conscientia, & verbis, seu scriptura patientis dolum, est coniiciendum. Subadverte, dolum posse provenire, Vel ab aliquo ex contrahentibus. Vel ab aliquo tertio. sciente & consentiente ipso contrahente. Vel denique ab aliquo tertio, nihil scientibus ipsis contrahentibus: Quando tertius est Procurator; Tutor, negotiorum gestor alterius, non dicitur vèrè tertius, sed cùm faciat unum cum ipso, dicetur unus ex contrahentibus.

14. Advertendum quartò: Quando venditor non recipit dimidium iustæ æstimationis, ut si res infimo pretio valeat viginti, ipse autem vendat novem, dicitur decipi infra dimidium? At verò, quando emptor solvit plusquam dimidiam partem iusti pretij; ut si res valeat rigorosè decem, ipse emat sexdecim, dicitur esse deceptus infra dimidiam, ut per occasionem *num. 1.* item innuimus. His præmissis, sint hæ tres regulæ.

Regula prima: Quando dolus contrahentis dat causam contractus.

15. Si dolus sive gravis, sive levis (lege de Lugo *tom. 2. de iustit. disput. 22. sect. 7. num. 142.*) vel error, sive in substantia, sive in qualitate, seu accidentibus det verè causam venditioni, vel cuicunque contractui bonæ fidei, & dolus proveniat ab altero ex contrahentibus, vel à quocunque tertio cum contrahentis consensu (Molin. *disput. 259. & 352.* Fagundez *de contract lib. 3.* & alios citatos.) Prim. 8. Contractus est invalidus utroque foro: (lege Lessium *lib. 2. cap. 17. disput. 3.* num. 10. quamvis horum aliqui dicant esse rescindendum hunc contractum, aliqui, esse ex iure naturæ, dum ex una parte.) Excipe semper Matrimonium, quod validum est, quando non est error circa substantiam, de *num. 24.* Secundò: Datur deceptio (non decipiendi) dolosa, vel contractum relinquendi, vel eidem tum cum compensatione eius, in quo ipse innocens lesus fuit. Tertiò: Idque etiamsi deceptio sit ultra, aut infra dimidium. Ratio primi est, quia ubi deficit consensus, deficit contractus: at hîc omnino deficit consensus; enim est dolum dare causam contractui, ut dictum est *num. 13.* Ratio secundi est favor, qui debetur innocenti. Ratio tertij est, quia sic meretur (etiam in foro cæli no) qui dolosè agit. Immò authoritate propria, etiam ante Iudicis sententiam ipsum resilire à contractu poterit, si velit, mihi dubium non est: quia ubi nullus fuit consensus, ibi repellere contractum proprio iure potest.

Dixi autem (contractui bonæ fidei) contractus enim stricti iuris in casu hoc, quando dolus dat causam contractui, validos esse, sed rescindendos, multorum fert opinio *id*, quod lege apud citatos Doctores, & ego innui *supra, c. 6. §. 2. n. 5.*

16. Quid, si error sit in substantia, vel qualitate dantibus causam contractus, sed nec aliquo ex contrahentibus, nec alio tertio dolum machinante? Respondeo, si sit error in substantia, nullus est contractus, quia nullus est consensus, ut patet ex dictis de contractibus in genere; si sit in qualitate, dicam mox *in media prima.*

17. Prima: Quid hîc intelligatur nomine substantiæ, & nomine qualitatis? Respondeo, id per maxime refert cognoscere, ne in multos errores prolabatur. Certum est ergo non intelligi hæc physicè: Si emtu velles emere equum ad iter multorum dierum, vel ad prolem gignendam; & loco equi iuvenis daretur tibi equus annosus: certè non esset deceptio in substantia physica, & tamen esset error in substantia in re nostra.

Et quamvis in matrimonio deceptio illud irritans sit ea, quæ affert errorem in persona, & substantia physica, vel etiam in qualitatibus, quando hæ redundant in errorem personæ; (de hoc vide Basilium Pont. *lib. 4. de matrimon. cap. 22. & ibid* citatum Themam Sanchez, & Ægidium,) at in aliis contractibus magis latè patet deceptio in substantia: ita nimirum, ut nomine substantiæ intelligatur illud obiectum, quod principaliter, & ferè adæquatè movet hominem ad contrahendum: nomine qualitatis, illud, quod minùs principaliter. Quæ si notabiliter res differat ab obiecto à te intento, & cogitato, dicetur adesse error in substantia: si differat leviter, dicetur adesse in qualitate. Affert Sanchez *lib. 4. summ cap. 2. num. 11.* in simili duo exempla, & alia nos attulimus *sup. lib. 3. cap. 13. cùm de voto*, quem locum relege. Si quis enim voveret Religionem, putans in ea cunctos solere comedi, si inveniat in ea perpetuam illarum abstinentiam, error erit in substantia Voti, quia notabiliter Religio inventa variat à Religione à se cogitata, & intenta, atque adeò irritum erit votum: Secùs, si inveniret semel, verbi gratiâ, in hebdomada jejunanti, quia non notabiliter variat, &c. Pari modo, si quis decipiens dicat Romam parum distare, & ideo eius peregrinationem voveas, deceperis in substantia, si multùm distet; at deceperis in qualitate, si non multùm distet ab eo, quod dictum tibi est. Advertit tamen idem Sanchez illud (parum, & multùm) debere sumi respectivè, non absolutè, siquidem respectu nobilis puellæ, multum quid erit distantia pedestris decem milliarium

milliarium, quæ non erit respectu rustici; & in magno numero parva deceptio erit illa, quæ magna reputabitur in parvo. Si enim, v.g. cognites locum distare per duodecim milliaria, cùm distet per triginta, magnus erit error, & substantialis: At si putes distare per trecenta, & triginta, parvus erit, & in qualitate. Ex his igitur in casu nostro ille error, vel dolus erit in substantia, qui te decipit notabiliter, quoad rem cogitatam in ordine ad contractum quemcumque celebras: qui leviter decipit, erit error in qualitate.

Regula secunda: Quando dolus contrahentis incidit in contractum.

18. Si error, vel dolus non det causam contractui, sed in contractum incidat, quamvis alter cõtrahentium in illo communicaverit, illúmque sciverit, contractus est validus in utroque foro. Tenetur tamen decipiens rescindere contractum ad æqualitatem, atque omnia damna decepto resarcire. Ita Molin. 352. §. *quarta conclus.*, Less. *lib. 2. cap. 7. d. 15. num. 28.* Fagund. *l. c.* lege *c. delicti, de emptione.* Ratio est, quia hîc adest consensus ad rem, seu ad substantiam, & solùm deest ad accidentia; hoc enim est dolum incidere in contractum, ut *num. 11.* explicuimus: ergo non est cur non sit validus contractus. Debet tamen, ut dictum est, reduci ad æqualitatem, supplendo pretio, quod deest: unde fit, vt si sit deceptio ultra dimidium, adhuc sit validus contractus: sed supplementum afferre etiam per forum externum compelletur decipiens, nam si deceptio non fuerit ultra dimidium, solùm compelletur per forum internum, ut *num. 1.* vidimus.

Regula tertia: Quando dolus tertij dat, vel non dat causam contractus.

19. Si error est in qualitate (nam si est error in substantia, ut si habeas vitrum pro gemma, iam ex regula generali dicta *num. 15.* semper contractus est nullus, quia nullus est consensus) si inquam, error est in qualitate, estque is inductus à tertio, nihil scientibus contrahentibus sive error, vel dolus non dederit, sive dederit causam contractui, Contractus est in utroque foro validus. Ita Less. Fagund. Molin. citati. Secundò, datur actio decepto, ut possit agere contra tertium decipientem, tum de damno, tum de dolo. Tertiò non datur facultas decepto relinquendi contractum, sed solùm petendi supplementum pretij, si quod fuit. Ratio primi dicti est, quia, quando in contractibus onerosis dolus est inductus à tertio, immò etiam, quando ipsemet contrahens sua falsa opinione se decipit, adest sufficiens consensus ad contrahendum: omnes enim ex Fagund. *lib. 1. de contract. cap. 42. num. 16.* implicitè se intendunt obligare, quoties ipsi contrahentes non participant de dolo, nisi enim sic intendatur, nullus unquam contraheret, essétque continua discordiarum seminatio, cùm possent semper homines dicere se deceptos esse, se, si scivissent, non contracturos fuisse, &c. nam propter eandem rationem, quando bona fide duo contraxerunt, nullo dolum machinante, si deceptio sit in pretio, erit validus contractus, sed solum agetur de supplemento, &c. Ratio secundi est indemnitas decepti; Et adverte inter cætera damna esse etiam excessum, quo patiens dolum emit rem, quam similem minoris emisset alibi, ut manifestum ex se est. Ratio tertij est, quia si in hoc contractu est sufficiens, licet implicitus consensus, ut diximus, constabit contractus; quare non erit ratio, cur rescindatur.

20. Scio Lessium *lib. 2. cap. 17. dub. 5. num. 33.* loquendo, quando res est integra, quod certe non est improbabile; putare esse rationem, cur rescindatur, atque adeo hunc deceptum posse in conscientia, antequam à Iudice cogatur, non stare contractui, quia vere non consensit absolutè, *iuxta l. 77. ff. de contrahenda emptione* Non consensit enim, nisi posito dolo illius tertij. Verùm, hæc lex non obstat nostro dicto, neque hæc ratio. Non ratio, quia hæc solùm militat quando in dolo communicavit alter ex contrahentibus, & militat etiam in donationibus, & promissionibus merè gratuitis, ut in legatis, institutione hæredis, & similibus, quæ irrita sunt, si error contingat circa causam, & motivum principale donandi, undecunque proverit error; non vero militat in emptionibus, & venditionibus propter rationem modò à nobis insinuatam *num. 19.* in ratione primi dicti: adde Fagundez *l. c.* item Molin. *tract. 1. de iust. d. 209.* & Sanch. *in Decal. lib. 4. c. 2.* & de Lug. *tom. 2. de iust. d. 22. sect. 2. n. 69. & 89.*

Notationes quatuor circa prædicta.

21. Notatio prima: Si emens dicat expressè in hunc modum: *Si vinum non est vetus, nolo illud à te emere* (idem puto, quia æquivalens est si dicat: *Vende mihi vinum vetus, vel illius loci*) contractus nullus erit in casu, quo deprehendatur vinum non esse vetus, nec illius loci, etiam nullo præcedente dolo venditoris, vel alterius, quamvis sit error in sola qualitate. Ita Dicastill. *lib. 2. de iust tr. 3. d. 1. dub. 6. & tract. 8. d. 4. dub. 1. num. 5. fine.* Ratio est, quia in hoc casu consensus fuit conditionatus; quare, conditione non posita, nullus fuit consensus; nisi forte adsit aliquando consensus implicitus; id quod evenit, quando dicta res accepta est eiusdem substantiæ, eiusdemque bonitatis, utilitatisque cum illa, quæ à te expetita fuit: at si vinum novum sit æquè bonum, ac vetus; Dixi (eiusdem substantiæ) nam si esset diversæ, ut si esset oleum pro Vino, nullus est contractus, quamvis tu, si scivisses esse oleum etiam emisses: quia tunc tuus consensus nunquam fuit circa substantiam olei.

Si verò eiusmodi venditionis contractus cum errore circa qualitatem, nequaquam sub prædicta, vel simili conditione fuit celebratus, nullo dolo præcedente, validus erit contractus; ut si emens dicat: *Vende mihi vinum*, intendens emere vetus, cùm tamen postea deprehendat esse novum. Ratio est clara ex dictis, quia hîc adest consensus ad substantiam, error enim solùm est in qualitate, de qua hîc loquemur nec emptio facta est sub conditione, quia voluntas ementis mente retenta nihil operatur nec ex alia parte præcessit ullus dolus; ergo ex nullo capite infirmabitur emptio, quantumcunque dicat nunc emptor, si scivissem, non emissem; atque, si iusto pretio emptum est vinum, nihil est præterea supplendum.

22. Notatio secunda: Quando dolus dedit causam contractus, & universaliter, quando decipiens ementem decepit: obligatúrne semper idem decipiens monere deceptum de dolo, ut si velit rescindere contractum, rescindat, vel supplementum pretij accipiat? De dolo positivo agimus: nam de dolo negativo, id est, quando vendens nihil dicit, non tamen revelat vitium occultum rei, quam vendit: dicemus *mox à num. 32.*

Respondeo, si res non est integra, verbi gratia emptor iam bibit vinum, non est venditor obligatus monere. Ita Molin. 352. *circa finem*, quia superfluum id esset, solum igitur suppleat pretium: quòd si pretium fuit æquale, ad nihil obligatur, sed solum ad pœnitendum de peccato doli secundum eius gravitatem. Si res est integra, erit distinguendum, nam si res æque illi emptori utilis est, non obligabitur venditor monere, quia, licèt emptor involuntariè emerit, nunc verò rem habendo æque utilem, potest præsumi ipsum assentiri, vel certè non valdè esse invitum ad eam retinendam. Sed in pretio debet semper fieri æqualitas, ut certum est. Quod si non est æquè utilis, vel saltem ferè æquè, aderit certè obligatio monendi, & rescindendi contractum: quia si est in re gravi, sicuti graviter decepisti emptorem, sic graviter cõtinuares in

deceptione

deceptione. Dico (in re gravi) nam Molina *loc. cit.* excusat à mortali vendentes, dum clamant vinum suum esse vetus, esse pretiosum, esse talis loci, cùm non sit: si enim æqualis est bonitatis, & pretij, non graviter (ait) sic lædunt emptores. Verum, ergo inde etiam hos regulariter excuso, quia iam omnibus est exploratum, eos exaggerare, & ut alliciant ementes, sic proclamare.

23. Notatio tertia: Quòd contractus quibus dolus causam dedit, non obligent, nec sint validi, &c. verum habet, etiamsi firmati iuramento fuerint: quia iuramentum promissorium adhærens contractui semper intelligitur conditionatum, id est si contractus est validus; id quod clarè docuimus *lib. 3. cum de Iuramento* & docet Fagundez, *loco citato, cap. 42. num. 11.* aliique.

24. Notatio quarta: Hactenus allata non omnia procedunt in contractu Matrimonij, de quo à nobis dictum est *sup. lib. 3. §. 5. num. 26.* & poterit legi Sanchez, *lib. 7. de matrim. d. 18. & deinceps* nec in sponsalibus, ex eodem *lib. 1. de matrim. d. num 3.* quæ, cùm tendant ad insolubile vinculum Matrimonij, requirunt omnino dam libertatem, immò nec in professione religiosa, nec item in Votis biennij Societatis I E S V, quibus videri poterit de Lugo, *l. c. n. 88.*

De vendente rem cuius vitium non cognoscitur ab emente.

25. De vitio intrinseco rei agimus, quod est quando res ipsa, quæ venditur, non habet solitam bonitatem intentam ab ementibus. Nam vitia, ut sic loquar, extrinseca, non esse necesse aperire, colligitur ex dictis *sup. §. 4.* extrinsecum autem vitium illud appellamus, quod rei pretium diminuit ratione alicuius extrinseci, ut ob abundantiam brevi superventuram, ob raritatem futuram emptorum, &c. de qua re *ibid.* dictum est satis.

26. Iam verò certum in nostra hac quæstione est ex Molin. *d. 353.* Salas *dub. 34. num. 4.* Valentia, *tom. 3. d. 5. quæst. 10. part. 3. & 4.* ex S. Thom. *2. 2. quæst. 77. artic. 3.* Primò, Vendentem sive interrogatum, sive non interrogatum, qui tacet vitium intrinsecum notabile rei quam vendit, quo cognito, emptor non emisset; irritum, sive certe irritandum facere venditionis contractum, peccare, & ad restitutionem obligari. Ratio est, quia tunc, cùm dolus det causam contractui, decipitur in re gravi emptor: unde debet ipsi restitui etiam in foro conscientiæ pretium: immò ad illud rehabendum datur in foro externo actio, quæ vocatur Redhibitoria.

27. Certum est secundò ex Dicastill. *lib. 2. de iust. tr. 9. d. 4. dub. 4. n. 35.* in eodem casu, si cognito vitio, adhuc emptor emisset, validum esse contractum propter consensum implicitum (nam supponimus rem esse eiusdem substantiæ) nec peccari à vendente, quia si diminuitur de pretio, & adhuc emptor emisset, illi damnum non infertur: verùm, tum in foro externo (nam in hoc casu datur emptori actio, *Quanti minoris*) tum in foro conscientiæ, semper reddi debebit excessus, si fortè is excessit fuit: & præterea post emptionem monendus erit emptor de eo vitio, ne scilicet is rem eandem maiori pretio alteri vendat, putà, ut non vitiatam, cùm tamen vitiata sit, vel ne damnum faciat alicui res vendita, ut si esset equus calcitrosus, &c.

Ex dictis excusarem vendentem, proportionato iuxta vitium pretio vinum, quod venditor scit brevi corrumpendum, si ipse probabiliter putet ab emptore brevi, & in usum communem esse consumendum: quia tunc nullum damnum infert ementi; secùs si probabiliter putet ab emptore esse servandum, quia tunc illud vitium occultatum in ipsius mentis damnum cederet, ut etiam cederet, si vinum illud esset adhibendum ad medicamenta, &c. Lege Medinam non excusantem, *cap. de rest. quæst. 34 & 35.* & Salonium excusantem 2. 2. *tion. 77. artic. 3.* sed sunt conciliandi modo, qui hic ponitur.

At unde sciam emptorem fuisse, vel non fuisse pturum? Respondeo ex circumstantiis, ex eius fi eius iuramentum, &c. ut modo innui *num. 13.* in Quandonam obligatur venditor monere emptor relcindat contractum réque reddat, pretiumque sumat, satis item, innui modò *in notatione num. 22.*

28. Certum est secundò: Quando vitium, quod cetur, non e abile respectu finis, vel volu mentis, val item esse contractum, & insuper propter illud vitium aliquid diminutum est de pr nihil esse restituendum. Ita Less. *2. cap. 21. num.* Molin. *l. c.* Quòd si non sit diminutum, restituat cessus, immò & admonendus erit emptor, ne eu dem vitio plúris alteri cum iniustitia vendat, vel num alteri faciat modo iamiam dicto *num. 27.* Cùm tem hîc supponamus emptori voluntariam esse em nem quoad substantiam, vitium verò esse leve, erit saltem id peccatum mortale, quando pretium iustum.

Dixi (respectu finis) si enim est æquè utilis *superius, n. 22.*

Dixi (respectu voluntatis) nam si voluntas ementis plicita, vel tacita, fuit conditionata, sic: *Si res tal si vitio caret, &c. emo, secùs non emo* invalidus erit tractus ex defectu conditioni non purificatæ, ut item *sup. num. 21.*

Ex dictis *num 16.* colligitur: Is, qui semina pta vendit pro recentibus: Qui Medicinam effi pro efficaci: Qui ovem morbidam pro sana: Q ervum furacem pro probo: Qui pannum, vel gal notabiliter adustum, vel carioſum pro firmo: Qui v num, vel frumentum, quæ diu servari nequeunt, videt emptorem velle diu notabiliter hæc servare: Q rem litigiosam pro secura: Qui rem amissionis pericolo subiectam (ut sunt, verbi gratia, bona hæreticorum quæ à die commissæ hæresis confiscationi subiacent) pro non subiecta, &c. colligitur, inquam, hunc peccare contra iustitiam, obligarique ad restitutionem tum excessus pretij, tum damnorum, quæ fortè inde sequentur, qualia essent, si cæteræ oves morbidæ rent, mors contingeret sumenti medicinam illam, &c. Ratio autem est quia venditor rem venalem exponit, onerosum contractum per venditionem celebrare intendens, debet sicut bonam monetam accepta, & tradere rem utilem. Nam propter eandem tionem tenetur de evictione, id est tenetur iactura rei resarcire, si ab alio contra ementem res evincatur, &c.

29. Adverte, si sine fraude, vel culpa ignoretur tium ab utroque contrahente, solum erit supplendum pretium, si iustum non fuit: quòd si fuit error in substantia, poterit emptor, si velit, ratificare emptionem, sed & poterit renuntiare: at si fuit sincere celebratus contractus sub protestatione cuiuscumque vitij apparendi, cùm tunc adsit hæc conventio, ne pretij quidem supplementum erit conferendum, quamiuxta periculum apparendi vitij taxatum est pretium, id enim operatur non iniusta illa conventio. Alicubi esse legem, seu consuetudinem, ut res, sertim animalia semper vendantur sub eiusmodi conventione, quam certè approbo, ad tollendas lites. mò non improbabiliter putarem, id etiam tacitè in occultissimis quibusdam vitiis, quæ non solent dere in communem cognitionem; Quidquid dicat contrarium Barthol. à S. Fausto, *in specul. confess. quæst. 14.* secùs vendenti servum, vel equum, qui unum, vel alium diem moritur apud emptorem, set ipse emptor litem movere, dicens, morbum sam mortis fuisse ante emptionem in servo, & non postea, atque adeò velle sibi reddi pretium,

rè maiorem eius partem: opponent interim venditi morbum fuisse repentinum, atque ex præsenti. se morbum fuisse repentinum, atque ex præsenti. sis. Ni sic sibi emptor persuadeat, advocet Anatomas, qui viscera ex arte naviter exploraturos. Quis dicas, qui his nugis vacuas aures daret? &, ratio esse, ulteriex his nugis vacuas aures daret? &, ratio esse, ulteri- ri potest, quia tanti res apud communem æstimatio- nem valet, quanta eius bonitas bona fide expertibus putaret, qui nullum respectum habere ad occultissima vitia, consueverunt. Vide, quæ non multò post di- cemus num. 34.

Porrò quatuor supersunt quæstiones, faciles duæ; duæ aliquantulò molestiores.

Res vendita solùm vitiosa ex parte.

30. Quæstio prima facilis: Quando plura simul ven- duntur, quarum aliqua sunt notabiliter vitiosa, aliqua non item, item, critne validus, an invalidus contractus.

Respondeo, cum Bonac. *contract. d. 3. q. 2. p. 6. num. 3.* Iudicis citatis, vel res habent inter se connexionem, spectatis finem ementis, & invalidus erit quoad omnia, frustrato enim suo fine emptor; Vel non habent, & tunc validus erit, quoad partem non vitiosam, quia tunc ma- net militat illud Iuris: *Vile per inutile non vitiatur*. Exemplum: Vendis duos equos ad equitandum; constat unum, quod alterum equitatui aptum, si alter ineptus inveniatur. Vendis eosdem duos equos ad hedam tra- hendam; nulla est venditio, si alter ex equis inveniatur ineptus.

Fructus rei vitiosæ vendita cuius?

31. Quæstio secunda facilis: Quando propter præce- dentem dolum resumit venditor rem quam vendidit, cuius erunt ij fructus, quos fortè produxit res sic empta- Respondeo, cum res fructificet pro Domino, eidemque pereat: quando contractus fuit invalidus, fructus erunt venditoris (ut etiam ipsi res periisset si periisset) deductis tamen expensis ab emptore fortè factis, & compensato damno, si quid ab eodem ex vitiosa illa venditione ac- ceptum fuit. At verò quando fuit validus, erunt empto- ris, quia tunc emptor factus fuit Dominus rei. Ita idem *ibid. n. 18.* alios citans.

Vitium patens an manifestandum?

32. Quæstio tertia molesta est: An vitium patens no- tabile rei, v. g. equum esse monoculum, debeat ex iustitia manifestari emptori, qui illud non advertit?

Respondeo, hac in quæstione maximè advertendum est, aliud esse tacere, séque habere negativè, aliud, verbis, aut facto, positivè abscondere vitium. Hoc posterius nunquam licet: Vnde damnamus passim eos, qui de nocte, vel sub tenebris, vel admixtas cum bonis datâ opera merces vendunt, ut earum vitia non advertantur, & eos, qui infundunt guttam argenti vivi in equum debetem, quo generosus appareat, & eos, qui sub ver- bis his tegere satagunt suæ rei, verbi gratia, qui vitium. Vendo hunc equum quasi æcum, quasi claudum, quasi saccum (sic loquuntur Siculi) plenum ossibus &c. Ra- tio est, quia quidnam est decipere, si hoc non sit? Te- gere volunt: (dixi) nam si sic dicatur sincerè, ne te- neantur ad damna forte futura, vel forte occulta, tunc profectò non est positivè decipere, sed prudenter agere, eo modò *num.* 29. dictum est. Illud prius, hoc est, ta- cere manifestum vitium, non est improbabile carere iniustitia, si res vendatur iusto pretio, & sine pericu- lo damni alterius. Ita Turr. *d. 58. dub.* 2. aliique apud Trianam *part.* 1. *tract. de contract. resol.* 39 Bonac. *loc. cit. num.* 13. alios citans. Dicastill. *lib. 2. de iustit. tract. 9. disp. 4. dub. 3. num.* 10. cit. D. Thom. Molin. Azor. Navar. alios- que, quia venditor non obligatur facere partes em- ptoris, ostendendo ea, quæ ex se parent, & videre fa- cile potest emptor. Si tamen ex inculpabili inadverten- tia, vel hebeti sensu, vitium manifestum emptor non videat, obligabitur venditor illud ostendere, quia ven- ditor obligatur tradere rem, non vitiosam, & ex alia non habet hic excusationem ductam ab emptoris prudentia cui se committere possit?

Interrogatus de vitio, quid respondebis?

33. Quæstio quarta præcedente molestior: An ven- ditor interrogatus de mercis bonitate, vel malitia obli- getur, semper, & quandocunque vitium notabile pa- tefacere? Respondeo obligari, non solùm, quando ex- pressè, sed etiam quando tacitè emptor interrogat, ut si emptor ostendat se vinum, verbi gratiâ, emere, quia illud diu servare vult, id enim est tacitè interrogare de bonitate vini. Ratio est, quia secùs dolus daret causam contractui, & consequenter invalida esset venditio. Excipè primò, nisi venditor sincere, & sine fraude aperte emptori fateatur se nolle rem suam vendere, nisi prout est, iuxta modò dicta *num.* 29. Excipe secundo, quando vitium est parvi momenti, quo etiam cogni- to, iudicatur ex circumstantis emptor empturus fuisse: tunc enim dolus non dat causam contractui, so- lùm restituendus erit excessus pretij, si carius, quàm valeat, res vendita sit. Verùm, si vitium sit dicti parvi ponderis, & nihilominus ex circumstantiis cognoscatur, eo vitio cognito, emptor empturus nequaquam fuisse, invalida est venditio, quia ea tunc æquipara- tur venditioni conditionatæ, sic: *Nolo emere, si adsit hoc vitium.* Cùm igitur adsit vitium, deerit consensus, ut *supra* dictum est *in Notatione secunda*, & conse- quenter obligabitur Venditor pretium totum reddere, remque sibi resumere, nisi aliter voluerit em- ptor.

De vendente rem incogniti valoris.

34. Iam verò occasione vitij non cogniti in re, de quo hactenus disputavimus, dicamus aliquid: Primò, de valore rei non cognito: Secundò, de ipsa re non cognita: Tertiò, de vitiosa solutione per monetam falsam. Quoad primum, id explicabitur discutiendo venditionem quandam, quam olim Messanæ contigisse, memini.

Nobilis quidam Vir vendidit cuidam, exiguo pre- tio, vas antiquum prægrande in Conchæ formam ex- pansum, rude aspectu, & ut putabatur ex vulgari me- tallo fusum; Voluit ergo emptor ex vase illo centum circiter librarum ponderis, aliud elegantioris formæ, & magis ad usum accommodatum conflare: sed inter fundendum adverterunt periti Artifices, illud consta- re ex ære Corinthio pretiosissimo, quare separa erunt auri purissimi quasi libras triginta, totidem circiter ar- genti, reliquum æris, ac stanni. Vt rem venditor inaudiit (statim enim fama, quasi de invento thesau- ro per Urbem increbruit) ad Iudices rem detulit, recu- peraturus, si potuisset, pretium, ut ipse clamabat, iu- stum rei à se per errorem venditæ. Quid Iudices illi de- creverint, ego gravissimis tunc distentus negotiis non adverti: nunc verò, cùm hæc scribo, eiusmodi casus in mentem venit, & quid decernendum in conscientia fuisset subscribo.

35. Profectò casus novus non est, solet enim de eo disputari ab Authoribus, Salon. Less. Bannez, Molin. Re- ginald. aliisque apud Dicastill. *lib. 2. de iust. tract. 9. disp. 4. dub. 9. n.* 133 sub exemplis de gemma, herba pretiosa, rudi auro, & similibus ab ementibus, vel vendentibus minùs cognitis, de quibus, antequam resolutionem de incognito illo vase afferam, sic statuo.

36. Si quis emit vitrum, quod communiter tale existimabatur, & pro vitro illud alteri vendidit, sed deinde in manu tertij cognita est gemma, ad nihil te- netur hic posterior emptor, sicuti nec ille prior, si il- lam post emptionem, ut gemmam cognovisset. Idem

solet

solet dici, ut mox *n.* 42. dicetur, herba pretiosa, quæ casu in fasce lignorum invenitur ab emente bona fide eiusdem lignorum fascem. Ratio est, quia tanti valet res, quanti æstimatur communiter: Communiter autem, ut vitrum, ut herba vulgaris illa æstimabantur, sicuti nunc supponimus, ergo non pluris vendi debuerunt.

37. Dixi primò, (communiter tale existimabatur) nam si fuisset merus error, vel deceptio vendentis, ut si puer à Matre gemmam suffuratus, eámque putans vitrum, ut tale vendidisset, vel Artifex à rustico vili pretio gemmam emisset, sine dubio talis venditio, vel rescindi deberet, vel reduci ad æqualitatem iuxta voluntatem decepti, quia esset error in substantia eius rei, quæ communiter maiori pretio digna iudicatur. Ita de Lugo, *t.* 1. *d.* 6. *sect.* 11. *n.* 127. *vers. secundò difficilis est.* Sicuti etiam, si qui rem emit, dátque monetam falsam, seu adulterinam, ut comperit errorem, compensare debet, quia venditores, & emptores tenentur ex ipso contractu se reddere indemnes in re, & in pretio secundùm communem existimationem. In casu autem *n.* 36. cùm communiter ea res vilis æstimaretur, meritiò dictum est, ementem ad nihil teneri.

38. Dixi secundò, (si post emptionem cognovisset) nam si cognovisti antea, ut accidere solet, si Rusticus tibi vendat aliquid simile in campis repertum, est maior difficultas; & ego sic distinguerem: Vel cognovisti viribus ingenij tui, & tuæ extraordinariæ scientiæ, ut si in fasce lignorum venalium introspiceres herbam pretiosam: & tunc posses emere pretio communi, quia communiter pro re vili illa herba æstimatur, & tuæ arti illa felix fortuna debetur: Vel cognovisti ex vi artis ordinariæ, ut certè cognoscerent cæteri eiusdem artis communiter, ut si rusticus tibi aurifici venderet frustum aurei rudis, vel si tibi Mercatori Venditor offerret merces communes, vel monetas, quas ipse venditor viles putat? & tunc non potes emere, vel accipere pro ære, vel simili re vili, quia tunc iam adest pretium naturale, quod est illud, quo æstimari solet ab expertis quibus incumbit pretia rerum æstimare. Debes igitur, pretium hoc commune dare, imò si interrogaris de valore rei, ut dixi *num.* 33. totam bonitatem rei manifestare teneris, ut scilicet Venditor eligat, quod pretium velit, summum, medium, an infimum: lege Mol. *d.* 352. Salas, alios citant. *tract. de empt. & vend. dub.* 6. *n.* 3 Aliqui putant, si non interrogetis de valore rei, posse te dare infimum pretium nihil manifestando de ipsius rei valore. Insinuat de Lugo, *tom.* 2. *de iust. disp.* 26. *sect.* 8. *num.* 126. Sed id mihi difficile est, quia semper remanet scrupulus idem, qui est, quando interrogaris: semper enim Venditor debet eligere pretium ad libitum suum ex illis tribus, quod velit, non tu, dando infimum.

39. Lege Molin. *d.* 353. Caiet. Salas, alios cit. *tract. de empt. dub.* 3. 6. *num.* 3. qui etiam damnat illum emptorem, qui dicit rustico: Vendas hoc tanti, & reliquum pretij condona mihi: nam licèt ille condonet, non est tutus emptor, quia ille non condonat libere, sed ex pacto, sine quo emptor non emeret; nisi recurrat doctrina de ultroneâ merce, vel quid simile, ut suo loco vidimus.

40. Quòd si tu, & rusticus æquè nesciretis, sed subdubitaretis de valore rei, & nihilominus ex communi consensu scienter de certo pretio conveniretis, si postea pretiositas, vel vilitas appareret, ad nihil alteruter teneremini. Patet Ratio, quia fuit æquale periculum. Si spes maior concepta fuerit de valore, à tali emente, aliquantò maius debet pretium afferri, ut emptio reducatur ad æqualitatem, ut ex se patet.

41. Iam redeamus ad Corinthium Vas: Quoniam communiter per tot annos, illud satis vile æstimabatur, puto ementem ad nihil teneri, quia tanti emit, quanti valebat, non pluris autem valebat, quia communi iudicio, etiam peritorum, pro communi metallo reputabatur. Neque dicas in hac emptione vasis, per quam emitur aurum pro ære, adesse errorem in substantia, invalidat omnem contractum: ne id dicas, inquam, nego enim adesse errorem substantiæ: cùm enim datur, & ematur hoc vas, quod tibi est in prospectu, quódque manibus contrectas, tota hæc vasis substantia venditur, & emitur, quasi implicito pacto, quæcumque tandem illius materia sit: quod implicitum pactum est in volente emere gemmam, quam deinde invenit vitrum, vel contrà.

Venditio rei in se non cognitæ.

42. Modò res erat cognita, v. g. gemma, sed eius color, seu qualitas non cognoscebatur: nunc ne quidem, quoad substantiam cognoscitur, seu vitrum. Vt si in fasce lignorum adsit confusa herba pretiosa, non videatur, & ut si in Sacco lupulis pleno, fortè hostibus erepto, inveniatur deinde gemma, vel res non prævisum. Quæritur iam cuiusnam erit hoc aurum, si à milite tibi venditus fuit eiusmodi Saccus? Less. *lib.* 2. *cap.* 15. *num.* 62. cum Castro Pal. *de iust. in prop. disp. unica, part.* 13. *num.* 13. absolutè respondeo. Dic. *tom.* 1. *de iust. d.* 6. *sect.* 11. *num.* 129. distinguit Lessius sic habet: *Miles, qui excussit hosti Saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ reconditæ, non fuit Dominus illarum, cùm illos vendiderit antequam sciret quod latêret.* Hæc Lessius.

A quo si petas, cur Miles non est factus Dominus? Respondeo, quia dominium sine possessione non acquiritur: Possessio autem sine scientia esse nequit: nec enim esse apprehensio voluntaria rei, &c. Atque ex hac Lessij doctrina sequitur, tuum esse illud aurum, quia tu illud inveniisti, & primus occupasti.

Verùm, de Lugo sic meritò distinguit *Si Miles cum eripuit volens, prout fieri solet, illum occupare, quod id esset, factus fuit Dominus auri: Sat enim voluntaria sic fuit auri apprehensio. Si autem inteniendo applicavit ad lupulum, quia nihil aliud continere credidit, non acquisivit dominium auri, sed remanet aurum in dominio eius, cuius erat saccus.* Hæc de Lugo, ex qua distinctione.

Dico, si tibi is saccus fuit venditus à Milite Domino, illi deberi aurum, si à milite non domino, deberi aurum illis, à quibus ereptum est. Quòd si à hostes, aurum erit illorum, qui ius habent eos spoliandi, quales sunt Principes, & Respublica, à quibus minoris pretio emere poteris, quasi in præmium manifestatoris. Quòd si denique factâ diligentiâ, Dominus nosci non possit, inter incerta bona computandum erit ex Castro Pal. *l.c.* atque adeò ex nostra sententia erit primi occupantis, ut dicetur *infr. tr.* 4. *cap.* 3. *n. præsert.* 15.

Ex qua doctrina confirmari potest decisio *n.* 14. de Vase illo Corinthio: cùm enim incognitum fuerit aurum, nemo eius dominium habuit, nisi is, qui primus illud novit, atque occupavit.

Solutio per monetam falsam.

43. Hìc huiusmodi dolus locum habeat oppositum, cuius sufficiens notitia dabitur, si error rectioris scriptoris, hac occasione, ipsius pace, corrigatur.

Is ergo sic habet, in Repert. morali, v. Possessor, num. 3. *Possessor bonæ fidei monetæ falsæ, quam ponit inter alias monetas potest illam expendere pro bona moneta, etiam sciens illam esse falsam, ex Navarro*, Manual. cap. 17. num. 167. Hæc absolute Leo Zambellus, perinde falsam doctrinam afferens, sicuti de falsa moneta loquitur; ergòne, si inter centum gemmas à me bona de emptas, inveniam decem falsas, easdem, terras veris etiam has decem vendere potero? Quis id unquam permittat? Nam si ego à te sive dolo malo sive culpatè decipiare, non propterea possim alium rem decipere

decipere ; nec, si tu à me quid furaris, potero ergo alterum tantum furari à tertio. Non igitur hæc est doctrina Navarri quam Zambellus ei ascribit. Navarr enim *loco citato* recte, licet non admodum clarè, distinctionem veram tradit. Explico ; Monetâ vel primò falsa est ex mistione metalli vilioris, vel secundò ex defectu ponderis, vel tertio ex signo regio, quod à falso monetario privata anthoritate monetæ iusti ponderis, iustique metalli imprimitur, cùm deberet illud imprimi auctoritate Regis.

44. Dico primò cum Navarro, & Molina *t.3.d.* 704. *n.*12. si expendatur moneta falsa primo, & secundo modo, peccari contra Iustitiam, cum obligatione restituendo, peccari contra Iustitiam, cum obligatione restitutionis. Addo ergo (ad explicationem maiorem) cum eo discrimine, ut si cognoscens falsitatem id facias, pecces cum obligatione restitutionis, si eam inculpatè non cognoscens, non pecces, sed statim, ac cognoscis obligaris ad reficiendum pretium ei, qui damnum sentit: obligaris autem non ex iniusta actione, sed ex obligatione, quam habes solvendi iustum pretium pro re empta.

45. Quòd si nullus damnum sensit ex tua hac expensione bona fide facta, & ex illa tu locupletior nequaquam es redditus, ad nihil te obigat meritò de Lugo *d.*18.*de iust. num.* 6.

46. Dico secundò, cum eodem Navarro, si expendatur moneta falsa tertio modo, non peccari contra Iustitiam ; esto nim, peccaverit is, qui signum regium emendatius est, non peccas tu, qui expendis, quia per eiusmodi expensionem nullum alteri tertio damnum infers, iam enim tertius habebit monetam : quæ æquè in foro æstimabitur, ac quæcunque alia legitima.

§. XII. *De fraudibus ex Monopoliis.*

MOnopolium Græcè, Latinè unius venditio, multis patratur, & multis excusatur modis, quos distinctè iam subiicio.

Monopolium ex privilegio.

1. Quando aliquis vel aliqui pauci obtinent à principe Privilegium, ut ipsi soli vendant, distinguendum est. Nam sine rationabili causa est id illicitum cum onere restitutionis, quod primo loco subeunt ipsi Privilegiati, secundo loco ipse concedens. Ratio est, quia sic fit iniusta aliis volentibus similiter vendere suas merces. Si verò sit ex causa rationabili, licitum est, excusante nimirum eadem rationabili causa, dummodo pretium, pensatis omnibus, iustè constituatur, non vero consideratâ huc restitutione apud unum venditorem, quæ per accidens est: Si conciliantur Sotus, Med. Sylv. aliique apud Salas, *dub.*38.*n.*2. qui negant, cum aliis apud eundum, & Bonac. *de contract. d.*3.*q.*2.*p.*5. cui concedunt.

3. At, quænam rationabilis est eiusmodi causa? Respondeo, bonum publicum, quod ferè accidit in tribus casibus dumtaxat. Primò, quando Princeps eget pecuniâ ad bellum necessariâ, vel opera Regno necessaria : tunc enim servata is conditionibus servari solitis in vectigalibus imponendis, vendere poteris hoc privilegium, & pecuniam ei operi applicare. Secundò, quando, nisi daretur hoc privilegium, ut unus, vel pauci vendant, nemo, vel pauci merces importarent in Civitatem, saltem continuatè, & certò, ob sumptus, quos sine eo privilegio recuperare vendentes non possent. Id ferè accidit alibi in imprimendis libris, hîc in Sicilia in importanda nive æstatis tempore : nisi enim haberent illi Impressores privilegium, ut ipsi soli ad decennium, v.g. eum librum imprimant, & illi soli nivem importent, iis facile carebit Respublica. Tertiò, quando ob benemerita alicuius artificis aliquam novam artem invenientis conceditur, ut ipse solus eam exerceat: conducit enim ad publicum bonum, sic allicere homines ad novas artes.

4. Petes : Quando vendit Princeps hoc privilegium potéstne sibi applicare pretium ? Respondeo, nequaquam. Ratio mihi est manifesta, quia, cum ipse illud possit concedere, solùm propter bonum publicum, obligabitur, quando hoc intervenit, illud concedere : at nemo pretium accipere iustè valet ob rem quam obligatur ex iustitia facere : ut certè obligatur ex suo munere & pacto implicito cum Republica, Princeps bono publico prospicere. Dices, accipiet quasi gabellam ad onera Reipublicæ sustinenda. Respondeo, assentior : sed tunc iam erit ob Reip. bonum, & nihilominus debebit solemnitates, & conditiones iustæ gabellæ, ut modò innuì, servare.

5. Petes iterum : Princeps poteritne taxam pretij eiusmodi mercium relinquere arbitrio huius privilegiati ? Respondeo, Lessius *lib.*2.*c.*21.*num* 149. sic meritò distinguit : Si merces sint pertinentes ad victum, & cultum, vel quid simile ad vitam necessarium, debere Principem taxare pretium, si ad ornatum, deliciásve, posse non taxare. Ratio est, quia in necessariis facile populus gravari continget ab uno venditore, quod incommodum vitare tenetur Princeps : At in non necessariis, cùm non ex necessitate ea emantur, non est tam facile eiusmodi populi gravamen.

Monopolium ex compacto.

6. Si venditores conspirent in pretium, ita ut vendant supra legitimum, aut supra rigorosum, peccant cum onere restitutionis excessus, & damni inde sequuti, idem, si emptores conspirent, ut emant infra infimum. Ratio est, quia iustum pretium non debet pendere ab arbitrio unius, vel paucorum, sed ex communi æstimatione, bona fide, & sine dolo. Atque adverte, iustum pretium non esse hîc illud quod fortè post conspirationem enascitur, hoc enim, cùm ex iniusta conventione consurgat, iniustum etiam erit : sed illud, quod ante iniustam conspirationem sine fuco, & fallacia cursebat, vel currere poterat, quidquid dicat Caram. 2.*th. mor.n.*850.

7. Illud non damno : Posse eiusmodi Monopolium monopolio trudi, hoc est, ut donec vendentes vendunt pretio plus, quàm rigoroso, emptores emant ex compacto minus, quàm infimo, donec, inquam ; nam cessantibus illis sive partim, sive ex toto, cessare & hi simili modo debent.

8. Quòd si aliqui venditores conspirent in pretium, ita ut vendant, vel emant intra latitudinem pretij iusti; ut nimirum omnes vendant pretio rigoroso, & nemo infimo, vel emant infimo, nemo supra, non peccant contra iustitiam, secluso vi vel fraude, quia iam servant pretium iustum : sicut enim sine iniustitia, vendere rigorosè ego particularis possum, sic & sine iniustitia, possumus simul.

9. Sed permaximè animadvertendum est, quódnam tunc sit pretium iustum, id quod dicam *n.*21. & innui *n.*6.

10. Peccari, in hoc casu, contra charitatem docent non ignobiles Doctores, quos sequitur de Lugo *tom.*2.*de iust.d.*46. *sect.*12. *n.*175. Lege Caram. *lib.*2.*th.mor.n.*845. & Molin. *d.*345. & ratio præter leges graviter id inhibentes esse potest eadem, quam in simili mox dicam *n.*15.

Monopolium ex emptione omnino mercium.

11. Si unus mercator, seu revenditor ; aut pauci sibi sine vi vel fraude coëmant omnes merces certi generis, omne, v.g. frumentum, ut ipsi soli vendant etiam expectando tempus penuriæ, & inopiæ, quo vendant carius ; siquidem pretio iusto vendant, spectatis omnibus circumstantiis, ut *mox num.*21. dicam, non peccant contra iustitiam commutativam, unde ad nullam restitutionem obligantur. Ita Molin. *d.*345. *fin.* Less. *lib.*2.*c.*22. *num.*151. aliique apud Bon. *disp.*3.*de contract.q.*2.*p.*5.*n.*4. contra Navar. Azor. aliósque, putantes peccare contra iustitiam. Ratio est, quia iusto pretio emunt, iustóque ut supponimus, vendunt.

12. An peccent contra Charitatem, est omnino distinguendum: Vel enim loqui possumus de illo uno qui sine conventione cum aliis, sibi dictas omnes merces emit; & hunc ne peccare quidem contra Charitatem, docent Mol. *ibid concl.* 2. de Lugo *ibid.n.*178. præscindendo semper à lege prohibente, vel à damno valde notabili Reip. Ratio esse potest, quia sibi providere quilibet in suis negotiationibus per suam diligentiã potest.

13. Vel possumus loqui de multis, qui simul conspirantes, simul emunt, ut carius vendant; & hi difficulter à peccato contra Charitatem excusantur, tum quia sic faciliùs induceretur penuria in Civitate contra bonum publicum, tum quia regulariter deinde (inductâ iam penuriâ) carius, quam fuisset pretium etiam infimum, cæteti vendent.

14. Ad coëmptionem omnium mercium facit casus quem narrat Sylvester, *v. Empt.q.*17. accidisse Venetiis. Mercator acceptas litteras ab Oriente de superventura penuria aromatum, laceravit, & abiecit: has deinde collegit alius Mercator, partes coniunxit, legitque. Tum magnam mercium copiam emendo, illum prævenit, lucrúmque præripuit. Quæsitum fuit, an secundus Mercator iniuriam primo fecerit?

15. Affirmat Rebell. *p.2.l.9.q.7.n.*9. Negat ipse Sylv. cum quo sentit Laym. l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 1. c. 4. n. 4. *cum enim* (ait Laym.) *Mercator ille litteras laceratas in publicum abiecit, & veluti pro derelictis habuit, hoc ipso omnibus fragmentorum illorum potestatem, ac vsum fecisse censetur, ut proinde quisque in suum commodum iis vti potuerit, itaque rectè sic resolvit Sylvester: Si quis litteras in publicum locum abiectas legit, solum, ut sciat, curiositas est, si ut sibi provideat, commodisque suis studeat, humana, non vitiosa prudentia est.* Hæc Sylvester, & hactenus Layman, apud quos sit huius doctrinæ auctoritas.

16. Ego enim non excusarem à dolo, & consequenter ab iniustitia illum, qui legeret litteras alterius, quas in iis circumstantiis invenit, ut certò moraliter iudicet non esse consultò derelictas, sed casu amissas, vel non bene conscissas. Ratio est, quia tunc non militat ratio excusationis: tunc enim Dominus non censetur illarum litterarum usum liberum aliis dedisse. Si tu invenias chartam, in qua sint alicuius scripta peccata ad confessionem, auctoremque noscas, illámne legere audebis?

17. Notat præterea *ibid.* Layman. Si iis litteris abiectis, aliquid occultum legat, eum peccare contra charitatem, imò, &, contra iustitiam, si illud alteri manifestet: unde damnum iniustum alicui contingat, sicuti peccaret, qui ostenderet locum, ubi aliquis est, ei, qui ipsum velit occidere.

Monopolium ex remotione aliorum vendentium.

18. Si quis vi, vel fraude impediat importantes merces in Civitatem, frumentum, v.g. ut ipse solus vendat maiori scilicet pretio, quod tamen descendisset, si illi non fuissent impediti, peccat contra Iustitiam, & contrahit onus restitutionis, ut ex se patet.

19. Si verò quis impediat solùm precibus, & suasione, non peccat contra Iustitiam, modo vendat iusto pretio. Ita Bon. *loc.cit.num.*4. quia non facit iniuriam, sicuti nec facit iniuriam ex communi sententia, qui sine vi, vel fraude suadet Testatori, ne alicui legatum, vel hæreditatem relinquat. Quòd autem hîc sit censendum iustum pretium, dicam *mox anum.* 21. præterea, an hic peccet saltem contra charitatem, ex dictis colligi potest.

Monopolium ex inducente penuriam.

20. Eadem ratione ex Bon. *ibid. n.* 6. excusari possunt ab iniustitia transferentes triticũ, v.g. extra territorium, præscindendo à legibus id prohibentibus (quas non obligare sub mortali nisi quãdo valdè notabile damnum Territorio paritur, vel nisi quando alia prava circumstantia esset, inclinat Reginaldus *l.*13.*n.*41. nec videtur dissentire Bon. *de rest.d.*1.*q.*1.*p.*1.*num.*7.& 8. sicut possent domi illud occultare sic transferre, hoc est habere dominium seu rei, idest de illa disponere sine Iniustitia posse, ut ei libet. Verum, hic etiam mox est perpendendum, quodnam sit iustum pretium, & quo modo peccetur contra charitatem: modo insinuato & 15. illud video eiusmodi Monopolia esse semper populosa, & ad iniustitiam valde vergentia: nam propterea regulariter cavenda.

Pretium in Monopolio.

21. Dixi *n.*6. illud pretium esse iniustum, quod omnes habet ab iniusta conventione: Semper igitur advertendum est, an pretium ideo crescat, quia vel ab uno vel à multis coëmptæ sunt, cum iniusta conventione, merces: tunc enim semper erit iniustum. Præterea quod pretium postea carius determinabitur ad arbitrium solius venditoris, vel perinde ac si ab initio merces illùm fuissent apud vnum, clare iniustum est pretium. Ratio est, quia pretium debet taxari, vel frequentia emptorum, ex abundantia, vel penuria rerum, ex necessitate earundem, & eo quæ cùm nunc post illam tuam coëmptionem eadem sint, idem debet esse & pretium, non verò carius.

22. Non est tamen cum privato quolibet, qui non consensit Monopolio, nec ex fraude, vel malo consilio dedit causam augmento pretij, scrupulosè agendum quia non possit vendere res suas pretio per malitiam alterius aucto; cùm pretium auctum per iniustitiam iustum non sit. Ita Reginald. aliíque cit. à Bon. *de contract.d.*3.*q.*1.*p.*1. *num.* 11. contra Filliuc. & Rebell. Non inquam, ita quamvis auctum sit per aliorum fraudes, est tamen tutum (ut supponimus) pretium commune, per fraudes, inquam, non meas, ad quas, cum ego non conspirassem, illas, vel earum effectum pretij aucti tollere non obligor, ut eum obligantur, qui iniuste illas posuerunt: Et sanè, si per latrocinia frumentum, v.g. fuisset distractum, vnde & cum pretium auctum fuisset, quis condemnaret vendentem hoc aucto pretio? Vt item, si nescirem illam iniustam conspirationem, & bona fide pretio illo iam communi venderem, quisnã ad restitutionem me obligaret? nec equidem sciam, cùm scientia ad iustitiam, vel iniustitiam pretij nihil addat omninò.

Caput VIII.

De eadem quarta Radice Restitutionis ex Contractu particulari Mutui.

§. I. *Quid sit Mutuum.*

1. Mutuum sic dictum, quia de meo tuũ fit, est traditio rei consistentis in pondere, numero, vel mẽsura, spe recuperãdi statuto tẽpore tantũdem in genere suo. Ita Mol Less. Bon. mox citandi, aliíque *passim.*

2. Dicitur primo, (*Traditio*) quia Mutuum non perficitur mero consensu, ut venditio; sed requiritur ipsa traditio, per quam transfertur rei mutuatæ dominium in mutuatarium, quod non facit commodatũ, neque ex natura sua depositũ, nam propterea, si, quod mutuatum est, fructificet, vel pereat, mutuatario fructificat, perit.

3. Dicitur secundò (*rei consistentis in pondere, &c.*) explicentur tres species mutui. In pondere, ut cùm mutuatur massa argenti. In numero, ut pecunia. In mensura, ut vinum triticum, lac, & similia, quæ in Iure *l.*2 *ff. tum petatur*, dicuntur recipere functionem, id est, ut una fungatur officio, vel vice alterius; ut unum vinum pro alio, &c. Vide Angel. *v. Vsura, n.*36. Navar. *in Man. cap* 13.*n.*21.

4. Dicitur tertiò (*cum spe, &c.*) ad differentiam donationis, venditionis, &c.

9. Dicitur quartò (*statuto tempore*) non enim tu-

do reddere antè. Nihilominus potes antea reddere : nam nonnullus terminus præfigitur in gratiam debitoris, non creditoris creditor vetare, ne debitor si velit, solvat antea. Quid, si nullus fuit constitutus terminus ? Respondeo certum est non posse mutuantem statim repetere ? sic enim nullum fuisset mutuum. Erit ergo ex Menoch. *de arbitr. lib.2.casu 22.* tempus per Iudicem decernendum à fine, & à circumstantiis mutui. Si enim mutuasti Agricolæ, v.g. frumentum hyeme, apparet te mutuasse vsque ad messem, &c. Vide omnino quæ dicam *infrà*, § *5.n.11.*

Quando nullus est constitutus terminus non peccat saltem contra Iustitiam, qui mutuum, v.g. frumentum non repetit nisi tempore, quo illud maiori pretio venditur? quia sibi imputet mutuarius, si non reddit tempore sibi commodiore. Ita Salon. *2.2.q.78.art.2.* Sotus, *lib 6.q.2.art.2.* Navar. *in man.c.17.n.225.* Peccaret tamen contra Iustitiam mutuans, si nollet tempore vilioris pretij acceptare frumentū, quod illi offerret mutuatarius, quia sic privaret ipsum suo Iure valendi solure, quando vult.

6. Dicitur quintò (*in genere suo*) non enim reddendum est idem in individo, ut sit in commodato, sed idem in genere, ut loquuntur Iurisconsulti, seu idem in specie, ut aptiùs loquuntur Theologi; licèt semper in æquivalenti bonitate, vel supplendo defectum, ut ipsa iustitia postulat Vinum, v.g. bonum, pro vino bono, &c. quod certè involvitur in sequenti particula.

7. Dicitur enim sextò (*tantundem*) id enim solum requiritur, & satis est. Nam qui mutuat pecuniam, v.g. aureum, ei iustè redditur argentea, vel ærea, si tantundem in valore reddatur, quia sic iam redditur æquivalens. Excipe, nisi præcesserit pactum in contrarium, quod mox posse esse iustum, dicam in simili. Atque ex hac particula maximè discernitur, quando in mutuo sublateat vsura: Si enim plus exigas, sive in pecunia, sive in aliquo gravamine, quàm sit ipse mutui valor, vsurarius eris, si ex vi mutui exigas, ut fusè § *sequenti* explicabitur, quæ exigis pluquam tantundem. Ex hac eadem particula fit, ut qui contrà, mutuat pecuniam minutam, æream, v.g. non possit exigere, ut reddatur argentea vel aurea, quia sic imponeret debitori onus vltra sortem, seu debitum. Pluris enim valent nummi hi quàm illi aurei, adeóque non tantundem, sed plus requireret.

8. Pari modo si mutuasti aureum valentem nunc decem iulios, non potes exigere tempore præfixo, aureum valentem tunc fortè (ob incremētum monetæ) vendecim iulios, sed solùm decem. Contrà, si mutuasti aureum valentem nunc decem, si decrescat moneta, itavt aureus tempore præfixo valeat novem, non eris iustè satisfactus si recipias solum aureum, seu superaddi debet iulius. Ratio vtriusque est, quia tu tantundem ex mutuo debes nunc recipere, quantum eo tempore, quo mutuasti, valeres, & non supra, nec infra, semper præscindendo à pacto, ut dictum est, de quo *mox*.

9. Idem est in similibus rebus functionem habentibus: Si enim mutuasti mensuram tritici, contigat autem mensuram augeri, vel decrescere, semper potes exigere tantā mensuram, quam mutuasti, habes enim Ius ad tantundem. Quid, si crevit pretium, v.g. tritici? Mutuavi tibi, v.g. quatuor tritici mensuras, quæ tunc valebant quatuor aureis, nunc verò tempore, quo reddo, valent octo? Respondeo, si nullum præcessit pactum, sive creverit, sive decreverit pretium, semper mutuatarius debebit solvere quatuor mensuras, nempe totidem, quot recepit. Ita Bonac. *de contract. d.3.p.4.num.2.* Molin. *d.312.n.7.* id enim vsu, & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter celebrantes mutuum, receptum est, ut si nullum præcedat pactum, res debeat solvi in pari bonitate, & mensura & nihil supra, nec nihil infra. Ita Less *l.2.c.20.dub.17.n.150.* Caram. *l.2.Theol.mor.num.729.* pro hac sententia affert Azor. Sot. Navar. aliósque; sed Less. *l.c.n.149* ponit in sententia contraria, quam sequitur Scotus, *in.4.dist. 15.q.2.* aliique docentes, posse peti valorem qui erat tempore mutui celebrati.

10. Dixi (si nullum præcedat pactum) nam posset pactum tripliciter præcedere: Primò, ut sive crescat pretium frumenti, sive non, totidem mensuræ reddantur. Secundò, si frumenti valor decrescat, reddatur tantum, quantum æquivalet valori frumenti, qui est tempore, quo mutuans illud mutuat. Tertiò, ut reddatur, quantum æquivaleat valori frumenti, qui erit tempore, quo mutuarius reddet. Et quidem in primis duobus modis iustum est pactum, quia Dominus frumenti habet ius ad suas præsentes mensuras, & ad præsens pretium sui frumenti. At in tertio, nisi adsit alius titulus damni emergentis, vel lucri cessantis, vel iustæ emptionis ad metam, &c. iniustum est pactum. Ratio, est quia Dominus mutuare non potest secundùm valorem, vel pretium futurum non existens, sed secundùm præsens, cuius tantummodo dominium habet.

11. Denique vide differentiam: Si quis mutuet vinum vetus, non satisfit ei, si reddatur novum, quia non reciperet tantundem, quia vinum vetus semper supponitur melius, quàm novum. At si quis mutuet frumentum vetus, satisfit ei, si reddatur vetus nec potest pacisci, ut detur novum. Ita Ang *l.c.n.74.* Navar. *l.c.n.22.* lege Medin. Salon. nostrum, Sylvestrum, aliósque, quos citat Barth. à S. Fausto, *in speculo, d.16.q.57.* quia esse grauamen quærere novum cùm novum sit semper melioris conditionis. Excipe, nisi alicui, v.g. Agricolæ æquè facile, imò facilius esset reddere novum messis tempore, tunc enim non esset gravamen: nam iustificari potest negotiatio in Sicilia vsurpari solita dandi frumētum ad renovandum: dant enim Mercatores hyeme vnam frumenti mensuram bonæ qualitatis (nisi enim esset bonæ qualitatis, iniustiam sine dubio communiterēt) ut recipiant æqualem tempore messis. Adde hyemis tempore frumentū præcedentis proxime recollectionis nō posse vocari vetus, sequidem per paucos menses à messe, eósque non æstivos frumentum regulariter deteriorationem nequaquam patitur, ergo iustè ei satisfit per novum sequentis recollectionis. Denique communiter plus valet mensura frumenti hyeme, quam messis tempore, & frumentum novæ messis magis crescit quam frumentum habitum hyeme, ergo iustè compensatur pretium cum incremento, &c.

§. II. *Quid sit Vsura.*

EST lucrum quæsitum ex mutuo vi mutui Ita Innoc. *de usur.c.3.& passim.*

2. Dicitur primò (lucrum) Usura enim est, quando quid pretio æstimabile accipitus supra sortem, id est, supra id, quod mutuo datum est, sive id sit pecunia, sive allud, quo gravetur mutuatarium.

3. Dicitur secundò (quæsitum) sive mente, vocatúrque usura mentalis, sive ex pacto expresso vsurario, appellatúrque vsura realis.

4. Dicitur tertiò, (ex mutuo) sive expresso, sive tacito, seu palliato, si enim fingendo venditionem, v.g. exposcis lucrum supra sortem, mutuum erit palliatum.

5. Dicitur quartò (vi mutui) & in hoc consistit vltima essentialis differentia vsuræ. Si quid enim ex mutuo lucreris, non ex vi ipsius, id est, non tanquam ex Iustitia debitum ex mutuo, sed ex alio capite, v. g. ex damno emergente, ex gratitudine, ex benevolentia, usura non est, ne mentalis quidem, quantumvis nisi hoc lucrum gratitudinis, v.g. expectares, non mutuares, quia non expectas ex vi mutui, nec tanquam debitum ex Iustitia. Ita Caiet. *v.Vsura, c.4.& 2.2.q.68.art.1.* Rursus (ex vi mutui) sive principaliter, sive minùs principaliter. Si enim principaliter intendas amicitiam, & minùs principaliter lucrum ex vi mutui, Vsurarius erit Ita Val. *t.3.d.5.q.71.p.1.* Ratio est, quia, quando obiectum est ea se malum, semper est peccatum, illud etiam minùs principaliter velle. Vt si Iudex principaliter damnaret reum ob iustitiam, minùs principaliter ob inimicitiam, utique peccaret, quia damnare reum ob inimicitiam semper est obiectum malum. Ita in casu nostro, &c.

Gratitudo ex mutuo.

6. Ex dictis collige primò, licitum per se, & speculativè esse mutuantem, etiam antequam mutuet, rogare, vel excitare mutuatarium, imò, & cum illo pacisci, ut aliquid supra sortem impertiatur ex mera liberalitate, & verè voluntariè: quia sic, nihil expectatur ex vi mutui. Ita Mol. *d.* 205.

7. Dixi tamen (verè voluntariè) nam si mutuans est nimis importunus, vel exprobrans ingratitudinem, vel quid simile, tunc mutuatarius non daret gratis, sed ad redimendam vexationem, & ex timore, ne denuo mutuum obtineat, vel obtineat difficulter. Signa voluntariæ traditionis vide *infrà*, §. 7. *n.* 4.

8. Dixi iterum (ex mera liberalitate) nam proh quàm periculosum est, ne, si hæc petitio, vel pactum sit ante mutuum, degeneret in obligationem! Nam propterea dictum modò est (per se, & speculativè) in praxi enim omnino explodendum est eiusmodi pactum, vel præcedens petitio, quamvis signis, & imperfectis verbis insinuata; quia hæc in praxi notant obligationem, &c. Quòd si ineas pactum obligans mutuatarium, ut omnino det aliquid ex gratitudine, clara est usura, ex Laym. *lib.* 4 *tr.* 10. *de Simonia, cap. ultimo*, §. 2. *num.* 8. & 9. quia clarè superaddis obligationem, & meritò Valentia, *t.* 3. *d.* 3. *q.* 21. *p.* 2. docet esse illicitum, in mutuo petere, quasi ex Iustitia, amorem, & benevolentiam, quia ex mutuo non debetur amor, nisi ex debito morali, & libero, non ex obligatione; multò igitur magis erit usura mutuare cum pactò, ut mutuatarius frequentet suum molendinum, ut emat à tali officina merces, &c. quia hæc essent gravamina supra sortem.

Mutuare cum pacto, ut fiat, quod debetur ex Charitate.

9. Colligo secundò: An liceat pacisci, ut mutuatarius solvat, seu faciat, quod debet, ex Charitate. Medicus, verbi gratiâ, ex Charitate debet mederi pauperi infirmo, si non sit alius, qui medeatur; Medico igitur huic liciténe possumus dare mutuum ea lege, ut ultra sortem ei pauperi opem ferat? Respondeo, licitè ex Molina, *d.* 309. Carampel, *lib.* 2. *Theolog. moral. n.* 736. illicitè, & iniustè ex Navarr. *lib.* 3. *cap.* 2. *num.* 353. Ratio huius est, quia sic adderemus onus ex iustitia, cùm antea solùm fuerit ex Charitate. Ratio Molinæ est, quia, cùm Medicus absolutè mederi debeat, non iudicatur moraliter superadditum ipsi esse onus novum. Vtrumque probabile.

Mutuare cum pacto, ut fiat quod debetur ex Iustitia, Vbi:

An liceat Christiano dare Turcis ad usuram.

10. Sed quid, si pactum sit, ut fiat id, quod ex Iustitia quis debet? Debet, v. g. Petrus tibi 50. potésne illi mutuare alia 50. cum pacto, ut solvat centum? Respondeo posse. Ita Molin. *lib. Dicastill. l.* 2. *de iust. tr.* 10. *d.* 2. *dub.* 3. *num.* 82. quia tunc non petis illa 50. ex vi mutui, sed ex vi Iustitiæ ante mutuum; Hinc addit Navarr. *lib. num.* 146. te posse mutuare cum usura ei, cum quo bellum iustum geris, sicut enim vi, & bello illum spoliare potes ita, & usuris.

11. Quædam Matrona subministrabat hîc Panormi, pecuniâ cum usura Turcæ cuidam, prætextu, quòd in Turcas nos iustum bellum habemus, ut illi nescio quis Confessarius posse insinuaverat. Profectò si Confessarius indoctus fuit, erravisse mirum non est: si doctus, Navarræ dictum debuit expendere: qui de hostibus loquitur, quos mutuatarius spoliare potest, non verò de his Turcis inter Christianos sub captivitate degentibus, in quos nullum bellum iustum habemus, cùm pertineant, dum sunt captivi, ad Communitatem nostram, non verò ad Communitatem Turcarum. Potest quidem ex Filliuc. Caiet. Azor. apud Dian. *p.* 7. *tr.* 7. *resol.* 11. captivus Christianus Turca suo Domino aliquid furtim accipere in compensationem sui famulatus, ad impræque libertatis: & probabiliter, ex Molin. Less. Machad. quos citat, sequitur *ib.* Diana, & alij *p.* 5. *tr.* 13. *n.* 6 aliquid solum, sed quid potuerit, idque ob præsumptam Principis voluntatem, cuius est hostes hos communes debellare, & spoliare, qui mavult ea Turcarum bona, ad quæ dictus subditus ius habet, esse apud Christianum, quam apud Turcam inimicum: quare ex hoc titulo quilibet Christianus etiam non servus, poterit ibi apud Turcas existens (prescindendo ab alio inconvenienti) usuris eos spoliare: verò quoad Turcas apud nos convenientes, sicut ex causâ libertatis, nec causâ præsumptæ Principis voluntatis ab iis aliquid surripere potes, unde te Princeps furem puniret, si quid illis auferres: ita nec poteris, vel quibscunque fictis contractibus rei familiari detrimentum iisdem afferre.

Mutuare cum pacto aliquid faciendi, &c.

12. Colligo tertiò: An hic contractus sit licitus, Do tibi mutuum sub-onere, quod iusto pretio colas agros. Scotus enim, & alij apud Dicast. *l.* 2. *tr.* 10. *d.* 2. *n.* 120. approbant hunc contractum, probantque communem praxi, quâ Domini dant mutuas pecunias Rusticis hyp cum pacto, ut agros ipsorum Dominorum colant, profectò nō video, qua ratione liberari id possit (si non addas) ab usurariam enim aliud gravamē præter tem adiicis: liberari igitur debet ex Caram *l.* 2. *Theol. num* 743. solùm ex compensatione gravaminum. Dominus enim privat se sua pecunia, & subit gravamina Primò, ut non repetat pecuniam ante tempus, quo solent coli, etiam si indigeat. Secundò, ut non admittat alios, rusticos, quos posset ad agros colendos. Adde & tium, quæ se obligat Dominus ad dandum reliquum cuniæ. & ad illam pecuniam inveniendam, si forte ei rent, nè scilicet defraudet Rusticum promissore. Si Dominus hæc gravamina subit, non erit iniustitia illud onus colendi agros rusticum obligare.

De intentione lucri supra sortem ex parte unius tantum ex contrahentibus.

13. Si tum mutuans, tum mutuatarius intendant & recipere dictum lucrum ex vi Iustitiæ, utrosque re, si verò ex alio titulo, neutrum delinquere, iam ex dictis. At insurgunt adhuc duæ difficultates.

Altera: Si mutuatarius det tanquam ex Iustitia, mutuans tamen verè, & sine dolo ignorans talem dantis animum accipiat, tanquam traditum ex liberalitate; vel contra mutuatarius det ex liberalitate, sed mutuans illius animum nescius, accipiat tanquam ex Iustitia, quid in conscientia sentiendum?

1. Respondeo ad prius: Mutuans ex illa ignorantia nequaquam peccavit, nec eadem durante, lucrum acceptum restituere debet: At si sciat, statim debet restituere. Ratio est, quia cessante ignorantia, cessat bona fides, consequenter cùm non adsit titulus iustus, succedit obligatio restituendi. Quòd si inveniatur illud expendisse, restituere ex Molin. *d.* 306. Less. 2. *c.* 20. *n.* 4-id, in quo factus est ditior, nam si in nullo factus est ditior, ad nihil tenetur, quia totum bona fide consumpsit. Respondeo ad posterius: Mutuans, licèt ad nihil tenetur ex re acceptata, verè adest iustus titulus retinendi, qui est donatio libera lis: at quia illum ignorat, peccat conscientiâ erronea, dèmque persistente, obligabitur ex eadem ad restitutionem; Verùm si veritatem cognoscat, & restituere possit & repetere, si dedit; Quòd si expenderit, bene fuisse pensum, poterit item reputare. Sicuti si furatus fuisset brum, quem deinde cognoscis esse tuum, tuus erit ptio enim illa fuit solùm formaliter iniusta, non materialiter, quod requiritur ad pariendam veram gationem restituendi.

15. Alter

15. Altera Difficultas; Si mutator dubitet negativè, An mutuatarius lucrum dederit supra sortem liberaliter, an ex vi mutui, tenebitúrne ad restitutionem? Respondeo, tenebitur. Ita Med. *de usur. q.3.c.3.* quia in dubio præsumitur ius innocentis, & Domini rem suam, certò possidentis, nam tametsi supponamus, lucrum iam esse in manu mutuantis, tamen hæc possessio est materialis, seu, ut vocamus, naturalis, si quidem possessio civilis, & vera est apud mutuatarium, donec constet de vero titulo translationis dominij.

16. Signa autem, quòd liberaliter, & verè gratis aliquid donetur, vel donatum fuerit, sunt. Si mutuans reddat lucrum acceptum, & mutuatarius nihilominus sponte iterum donet: si idem mutuatarius sit dives, liberalis, & magnificus: si in dando lucrum, non præferat difficultatem, vel molestiam, præsertim quando idem mutuatarius non sperat iterum ab eodem mutuante simile mutuum. Contrà si mutuatarius sit pauper, si parcus, si avarus, si molestiam præferat, si conqueratur cum amicis de inducta dati lucri, si sint coniecturæ ipsum moveri ad dandum lucrum, ne iterum petendo mutuum repellatur, & cetera non vulgaria in dicia involuntarij. Lege Dicast. *lib.2.tract.10.d.2.dub.13.* facit huc, quod dixi *supra, tract.2.q.9.§.2.n.35.*

§. III. *An ratione damni emergentis, vel lucri cessantis liceat quid accipere supra sortem?*

1. QVandoquidem licere iam supponimus ferè omnes. Molin.*d.315.* Less.*l.2.cap.20* Bon. *de contr. d.4.q.4.* & innumeri Doctores citati à Dicast. *d.2. tr.10. d.2.dub.4.n.159.* conditiones solùm requisitas afferamus

Tres conditiones quoad damnum emergens:

2. Prima, ut certò sit damnum tibi eventurum, vel eventurum rationabiliter timeatur, nec impediri possit. Ita Caiet.*2.2.quæst.18.art.2.* Navarr. *in man.c.17.n.n.211.* Dicast. *l.c. dub.7.n.187.* si enim habeas aliam pecuniam vel amicum, qui illud damnum possit impedire, cur tribuis mutuo?

3. Secunda, ut id mutuatario manifesto dicatur; fortasse enim nollet cum hoc onere mutuum accipere; si ergo taceas, iudicaris condonare, sufficere autem puto, si fiat pactum de lucro supra sortem, nec enim est necesse, ut explicetur explicitè hoc lucrum esse propter damnū. Dicast. *l.c.n.188.* Castro Pal. *de iust. comm d.4.p.15.* Ratio est, quia iam sufficienter mutuatarius consentit ad illud onus: erit tamen bonum consilium explicare, ne ut usuarius condemneris. Sufficere item puto, si te quis, v.g. Rex cogat ad contrahendum: sic Salon. & alij citati à Salas, *dub.18. n.5.* Coactio enim illa est implicitus consensus ad omnia damna, quæ alter contrahens patitur. Idemque dic in lucro cessante.

4. Tertia, ut iuxta, damnum, seu damni periculum æquale pretium detur. Cùm autem incerta plerunque sit quantitas damni, quod ex mutuo alteri dato eventurum tibi sit, perpendat, omnibus cõsideratis, vir expertus iuxta mox dicenda *n.14.* hîc proportionaliter applicanda, quænam quantitas pretij sit statuenda.

5. Ex his collige sequentis dubij solutionem: Ego tibi mutuavi centum, ea lege, ut propter damnum mihi verè emergens, reddas centum, & decem, potésne tu mutuare hæc eadem centum, vel eorum partem alteri tertio ut ab illo recuperes illa decem, vel partem eorum, quam mihi debes?

6. Respondeo; Dic mihi, si ego tibi vendidi equum, v.g. iniustè centum, potésne tu equum alteri tertio iniuste vendere, ut excessum pretij, à me tibi ablatum, recuperes? Respondebis, distinguendo: Si equus in mea manu, quia illius curam gessi, melior effectus est, unde tum centum valeat, possum; secùs nequaquam, quia, si iniustè ego à te tractor, iniustè me alium tractare fas non est. Rectè respondisti, nam simili quadam ratione ego propositæ dubitationi respondebo, cum Salas *dub.8.n.6.* aliísque ab eodem cit. si supponas primo propter mutuum, quod tu das tertio, emergere tibi aliquod damnum ab hoc tertio: ut si ideo accipias ab alio mutuum, quia huic mutuum das, potes illud damnum, quod tibi emergit, & ad quod hic consensit, ut supponimus, exigere. Verùm, si supponas secundò nullum tibi emergere damnum ab hoc tertio mutuatario, non potes eo solo prætextu, quòd vis resarcire damnum, quod ab alio, seu à me passus es, vel patieris. Ratio utriusque dicti est, quia, quando quis patitur damnum à mutuo, quod alteri concedit, iustum est, ut illud hic alter resarciat, quia illius damni est causa, iniustum verò, si non est causa; At in prima suppositione mutuatarius ille tertius est causa illius novi damni, ergo solvet iustè. In secunda verò non est causa illius tui damni, cur ergo solvet?

De damno emergente ex mora.

7. Illud addere operæ pretium hîc est, quoniam mutuatarius non solùm debet solvere damnum emergens toto tempore mutui, ut diximus in secunda conditione, sed æquum pariter est, ut si ipse in termino præfixo non reddat, & post illum terminum mutuanti aliquod damnum necessariò sequatur (si enim voluntariè, ipsi mutuanti imputetur) æquum, inquam, est ut illi resarciatur. Dubitabis, an adveniente termino hoc præfixo, opus sit monere debitorem de damno hoc, quod tibi creditori incipit deinceps insurgere? & idem de lucro cessante. Memini me de hac re universim *superiùs* nonnulla dixisse, *cap.2.§.6.n.3. & n.10.*

8. Respondeo, negant esse necessarium, Navarr. *c... n.51.* Petrus Navarr. *l.3.de rest. c.2.n.278.* Dicast. *lib.2 de Iust.tr.10.2.d.7.n.188.* quia ex iure *l. magna, C. de contr. stipul. Dies interpellat pro homine.* Affirmant Angel. *v.V sura 1.num.20.* Caiet. *2.2.q.78.ar.2.* Azor. *p.3.lib.5.c.4.q.3.* quem citat, sed non sequitur Diana *p.1.tr.8.res.87* faciunt quæ dixi, ex de Lugo *suprà, c.2.§.6.n.3. & 10.* ut scilicet sic debitor ponatur in mora, nam fortasse, si de novo hoc onere admoneatur, omnibus viis illud extinguere satagebit. Nec obstat prædictum Ius, quod solùm loquitur (aiunt) de sorte, & de lucro convento, non verò de quocunque possibili, & consequenti.

9. Dico, probabilius esse, debere omnino debitorem admoneri (excipe consuetudinem Mercatorum, de qua mox *num sequenti.*) Ratio est iam dicta ab affirmantibus. Et insuper, quia si debitor non admoneatur, meritò creditor iudicabitur velle condonare illud subsequens damnum, de quo mentio nondum facta est, nisi fortè in genere, & solùm tacitè ex universali quadam ratione, quòd quilibet velit suis rebus lucrari, si potest: quæ consideratio tam universalis, & indefinita non videtur sufficere, ad ponendam obligationem tam certam in Debitore.

10. Sà, *v. Mora', n.2. fine*, de hac re sic breviter habet: *Obligatus ex delicto semper est in mora. Qui autem sine delicto, non potest, aut difficulter potest, aut alioqui causâ iustâ excusatur, putant quidem* (cum his sentit Mol. *d.315.* quam citat, sed non sequitur Castro Pal *de iust. comm.d.4.p.15. n.12.*) *non esse in mora, adeóque non teneri ad interesse ratione moræ, nisi ex pacto, vel appositione pœnæ conventionalis si tali tempore non restitueret, aut impotentia culpâ eius accidisset.* Hæc ille, lege item Dianam *part.1. tr.de Con. res.43.* Posse autem poni in contractu mutui, vel etiam aliis contractibus pactum, seu pœnam hanc conventionalem de solvendo aliquid, solùm ratione moræ, quamvis non adsit titulus ullus damni emergentis, vel lucri cessantis, videtur hîc supponere Sà de quo tamen *superiùs, c.7. §.7.n.29. & 30.* nos diximus, ubi addidimus ad solvendam eiusmodi pœnam, requiri sententiam Iudicis, & nunquã obligare, si mora fuit sine culpa.

Dixi *n.9.* (excipe consuetudinem Mercatorum) propter illud quod Sà, sic *ibidem* addit: *Alij putant qui non solvit tempore debito etiam sine culpa, in mora esse: quæ mihi opinio videtur Mercatorum usu recepta.* Hæc ille. Quæ consuetudo

consuetudo ubi introducta est, servetur, quia est rationabiliter introducta, siquidem Mercatores solent negotiari & lucrari continuò: sed quoad praxim puto facilius introductam fuisse hanc consuetudinem, quando Mercatores dant mutuum, quàm in cæteris contractibus, quia Mercatores regulariter intelliguntur pacisci cum recipientibus ipsorum actualem pecuniam mutuam de quocunque damno, etiam post terminum solutionis eventuro; quod non est in aliis contractibus.

Illud rectè notat Pasqualigus, creditorem acceptantem solutionem partis debiti censeri liberare debitorem à mora, sibi enim, eam partem acceptando, præiudicat; nam, dum partem acceptat, videtur implicitè pœnam moræ, & quodcunque interesse ratione moræ habitum remittere.

Tres Conditiones, quoad lucrum cessans.

11. Prima conditio ex Dicast. ill. *lib. 2. de iust. tract. 10. d. 2. dub. 5. num. 167.* ut aliquid accipias ex eo capite, quod ratione mutui tibi lucrum cesset, est, ut eâ pecuniâ esses negotiaturus, & re vera aliquid lucraturus. Nota illud (eâ pecuniâ) si enim aliâ, cur huic mutuatæ imputas? Quid, si hanc destinast ì negotiationi, & aliam otiosam habes Domi? Respondeo, Tunc potes exigere lucrum cessans, sic Arrag. 2. 2. *quæst. 18. art. 2.* Val. *tom. 3. d. 5. q. 20. p. 2.* quia de facto hæc fructificatura erat, non alia. Quid si ita dispositurus sis? *Vellem (& utique, possem) meam pecuniam negotiari, nisi essent, qui mutuum peterent*: seu quod in idem recidit: *Nolo applicare, quamvis utique possem, hanc pecuniam ad negotiationem, quia volo mutuare illam fortè petituris.* Respondeo, quamvis per hanc conditionatam voluntatem non videatur pecunia negotiis destinata, sed destinanda: unde videatur tunc non posse accipi lucrum supra sortem; Tamen adhuc posse doceo cum Lessio, *lib. 6. c. 20. d. 7. num. 90. & 95.* & Maldero, apud de Lugo *tom. 2. de iust. d. 25. sect. 6. §. 1. num. 44.* quando lucrum fuisset de proximo, & non solùm remotè habendum: id addo, quia remota lucra non ponuntur in consideratione; vide Bossium *tom. 2. mor. tit. 25. à n. 212.* licèt non negem esse periculum palliandi usuram. Ratio autem, quòd tunc possit, est, quia verè tibi cessat lucrum ratione mutui.

12. Secunda conditio, ex Dicast. *l. c. num. 170.* ut id ominò mutuatario explicetur: nam fortasse mutuum is nollet sub hoc onere. Excipe, nisi cogaris ut modò dixi *n. 3. fine.*

13. Tertia, ex eodem *ibid. num. 172.* ut servetur æqualitas; ne scilicet plus accipiatur, quàm sit lucrum cessans. Hinc primò, deducendæ sunt expensæ, quas fecisses in negotiatione illa. Hinc secundò, quando lucrum est dubium, vel sub periculo, vel quando tu non eras in voluntate firma negotiandi, cùm nescires occasiones superventuras, valde minus accipere potes, idque iudicio experti. Hinc tertiò, longitudo, vel brevitas temporis, sub qua fortè præfigitur redditio mutui, multùm prodest, vel obest ad decernendum lucrum: nam brevioris tempore producta negotiatio minus fructificat, quàm longiore.

14. Ob hanc ergo lucri incertitudinem, tribus modis pacisci cum mutuatario poteris. Primò, determinando nunc lucrum tuæ negotiationis tantum esse. Id, quod expertus poterit decernere, iuxta naturam negotij, opportunitates sese offerentes, pauciores expensas, & similes circumstantias: sed deinde, quodcunque evenerit, erit in hoc taxato lucro standum; quia par fuit periculum. Secundò, si fiat pactum, ut tantum detur, quantum alij Mercatores, in simili negotiatione, lucrati fuerint. Tertiò, si fiat pactum indeterminatè, ut tantum detur, quantum ipsi mutuanti cessabit de lucro: & in his duobus modis similis erit determinatio, nam dabitur, quantum Mercatores in simili negotio lucrati sunt.

Si ex mora solvendi cesset lucrum mutuanti, idem dic, quod modò diximus *n. 8. & n. 10.*

Laboris æstimatio.

15 Tres supersunt Difficultates. Prima: An æstimatio laboris, quem perferre aliquando deberes, ut lucrum ex tua negotiatione forte laboriosa conquireres, deducì? Varij varia. Illud mihi certum est, & nunc dicere sufficit, regulariter non esse deducendam, nisi parvam aliquam partem iudicio prudentis. Ita Less. *l. c. dub. num. 98.* lege item Salas *dub. 20 num. 12.* Sotum *de iust. q. 1. art. 5.* Rebell. Reginald. quos citat, sequitúrque Dicast. *l. c. n. 178.* Ratio probans, & explicans hanc nostram sententiam est, quia homo comuniter vult potius laborare lucrando, quã otiari etiã sine lucro; ergo cùm labor involuntariè illi cesset, non est is privandus lucro quod reportaret ab eo labore relicto propter tuam necessam. Sic pauper artifex vulneratus ab inimico, otiatur quidem, dum jacet in lecto, sed mallet laborare, & lucrari: nam propterea inimicus lucrum cessans debet reddere ei, quamvis otianti. Ex alia parte, quia nullus homo est communiter qui cessationem notabilis laboris non emeret aliquo parvo pretio, ideo hoc parvum pretium erit deducendum.

Lucrum cessans anticipato sumptum.

16. Secunda Difficultas: An Mutuatori liceat lucrum quod ipsi cessabit, sumere nunc ab ipso initio mutui? g. mutuat nunc quis centum, speratque decem acquirere ex lucro sibi cessante: potéstne licite nunc sibi sumere ea decem? Respondeo, nequaquam: Ita Medina *de usuris, quæst. 3. §. Septima conclusio.* Dicast. *l. c. à n. 174. & deinceps seq.* Ratio est, quia sic non mutuaret centum, sed nonaginta, & sic non potest lucrum accipere ex integro mutuo centum aureorum.

17. Caramuël *lib. 2. theolog. mor. n. 755.* tollit hanc difficultatem: *Fiant duo contractus; alter mutuationis, alter venditionis, & sic poterit mutuans sumere nunc decem, seu septem octo, vel sex.* Explico: Mutuans nunc mutuat centum aureos cum spe, ut recipiat hinc ad annum ex lecto octo, præter sortem, alia decem. Vendat nunc anticipatè hanc spẽ denarij lucri ipsi mutuatario, quæ spes valeat v. g. omnibus ab experto viro expensis, sex velocto reis, nam statim nunc poterit sine labe usuræ hos sex octo aureos, sumere non quidem ex vi mutui, sed ex venditionis sperati à se lucri, & venditi mutuatario.

18. Lessius *lib. 2. c. 20. dub. 11. n. 100.* ab eadem difficultate sic se liberat: *Mutuet quis tibi centum, ita ut mutuum cum interesse solvas 91. at 9. sint interesse, nam mox hæc reddere mutuanti potes sine ulla ipsius iniustitia pro interesse debito illis 91. tunc enim tu mutuatarius non solvis lucrum ex ipsa summa mutuata cum interesse, sed ex alia, quæ pacto plus æquo non gravaberis.* Dices, gravabor ex eo, quòd anticipato solvo quod nondum debeo. Responderem ego pro Lessio: At certò debebis, & ex alia parte molestia dandi nunc, quod debebis postea, compensari sufficienter videtur ex eo, quòd mutuans gratis mutuat tibi, & sine interesse illa novem.

19. Azor. *p. 3. lib. 5. c. 5. q. 3.* eandem difficultatem tentat eludere: *Mutuet Titius centum Caio cum pacto, ut Caius reddat quinque pro interesse: mox Caius det Titio aliquid aliud, quod æstimetur quinque, v. g. certam portionem olei, vini, frumenti, &c. Nam tunc non committeretur iniustitia, quia hæc committeretur, si illa quinque detraherentur à centum mutuatis: at nunc illa olei, vinive portio non est pars pecuniæ mutuatæ.*

20. Ex his tribus modis primus, & secundus approbentur, nam si sincerè exhibeantur, nihil continent iniquitatis: Tertius verò omnino reprobetur, quia illa olei, vel vini portio, licèt physicè non sit pecuniæ mutuatæ, tamen æquivalenter, unde meritò tunc non dicemus mutuari centum, quandoquidem, propter illa centum, solvitur æstimatio aureorum quinque, quamvis in alia materia.

Lucrum

Lucrum cessans ex contractu explicitè iniusto, sed iusto implicitè.

21. Tertia Difficultas est: An qui bona fide contractum usurarium, seu aliàs iniustum celebravit, ignorans esse talem, possit lucrum exigere: quatenus si iniustitiam advertisset, alio modo non iniusto cum eodem, vel cum altero contraxisset. Contraxisset, v. g. vel per contractum societatis, cum assecuratione sortis, & lucri, cuius contractus iustitiam, hìc supponimus, & videri potest apud Doctores, Bonac. *de contr. d. 3. q. 3. p. 11. num. 2.* alios cit. Mol. *d.* 417. Dicast. *d. 2. tr. 10. d. 2. n. 4. &* 38. Val. Navarr. aliosque; Dian. *p. 1. tra. 8. res.* 30. contra Azor. Fill. Sot. Dicast. *lib. 2. de rest. tract. 10. disp. 2. dub. 21.* vel per contractum emptionis frumentorum, seu similium iuxta metam tandam, de quo *superiùs* fusè disputavimus, vel per contractum iusti Cambij, vel Constitutionis census annui, vel per similes.

Respondeo, id quamvis in praxi non sit facilè confugendum, tamen Lessius *lib. 2. c. 20. n. 205.* probabile putat iustè posse; quando mutuans expressit se velle contrahere omni meliori modo, quo potest. Imò Sà *v. Vsura, n. 8.* quem sequitur Tannerus *2. 2. q. 4. d. 3. n. 99.* Dian. *p. 1 de contr. res 47.* de Lugo. *t. 2 de iust. d. 25 sect. 9.* id est, si mutuans scit, non verò si ignorat contractum illum iustum, benignius loquuntur, & absolutè posse concedunt; Profectò Sà sic habet: *Qui fecit contractum usurarium bona fide credens iustum, potest tantum lucri retinere, quantum acquisisset aliquis per contractum licitum.* Ratio potissima (nam alias vide apud citatos) posset esse, quia, mutuans dum bona fide procedit, & non est dispositus ad exercendas usuras (quam certè dispositionem nemo mediocris conscientiæ habere præsumitur) implicitè contrahit cum voluntate non committendi usuras, & cum voluntate habendi lucrum; ergo contrahit cum voluntate contrahendi iusto modo possibili, hoc enim totum involvitur ab illa bona fide, &c. Cùm igitur ex alia parte iam mutuarius consentiat ad id totum, quod petit mutuans, aderit ex utraque parte sufficiens, & iustus contractus, atque actualis consensus, nec solum conditionalis, sic: Alio modo iusto contraxisset, si hunc iniustum cognovisset; quam conditionalem certè non sufficere ad iustificandum lucrum omnes fatemur: quia conditio nihil ponit in esse: si ergo adest sufficiens utriusque voluntas, aderit, quod necessarium erit ad iustè lucrandum.

22. Nec obstat primò. Quòd damnum hoc resarciendum debuit antea debitori manifestari: non obstat, inquam, satis enim illi fuisse notificatum censetur, cùm ab illo mutuans lucrum illud supra sortem petiit.

23. Nec obstat secundò, Quòd posset idem fieri ab eo, qui malâ fide contrahit per contractum cognitum usurarium, non obstat, inquam, quia neganda est sequela. Qui enim bona fide eo modo contraxit, implicitè vult bono modo contrahere: At qui mala, iam voluit contrahere pravo, non autem recto modo.

Dices: At si sciviset bonum modum, hoc bono modo contraxisset; Ergo virtualem & implicitum consensum habuit ad hunc bonum modum. Respondeo, nego consequentiam; Cùm enim conditionalia nihil ponant in esse; & ex alia parte is expressè malo modo contrahere voluit, non est attendendus ille conditionalis conclusus, sed hic absolutus, qui verè affuit. Quarè non placet Vtericlli *tr. 4 q. mor 2. num. 3.* qui contrarium docet. Nam etiam dato, sed non concesso, quod speculativè id posset defendi: tamen à praxi est omnino repellendum: cùm enim nullus sit contractus usurarius, qui non possit vel cum hoc, vel cum alio contrahente celebrari aliquo tandem recto modo, iam in praxi omne iniustum lucrum ex usurario contractu conquisitum, è medio tolleretur.

24. Nec obstat tertiò. Quòd in venditione, locatione, & censibus fieri simile quid non potest: neque enim potes à Petro, v. g. petere plus, quàm decem, si pro decem, pretio nimirum infimo rem eidem iustè vendidisti, vel iustè locasti, quamvis, si pretio summo vendidisses, etiam iustè vendidisses, non obstat, inquam, quia in casu hujus objectionis emptor, seu conducens contrahit cum hac persona, quæ non consentit nisi ad pretium conventum, & non ad aliud: At in casu nostro mutuatarius jam consentit dare tantùm lucri, & solùm per conscientiam erroneam, hoc apparet iniquum: cùm ergo deposita erit conscientia erronea, poterit mutuans, quasi per compensationem sibi retinere lucrum, quod alias justè accepisset.

25. Immò ex venditione, vel locatione confirmari potest doctrina, de qua disputamus. Sit, qui vendat, seu locet bona fide rem pluris, vel minoris justo: valeat decem, v. g. sed vendat, locétve duodecim, vel octo, statim, atque apparet hunc contractum esse injustum, poterit, abstrahendo à liberali donatione, immò debebit reduci ad justum. Cur igitur idem non sit in casu nostro ut sicut ibi veluti reformatus contractus, quia implicitè semper intelligitur venditio, vel locatio facta sub pretio justo, ita in nostro casu recudatur contractus, quia propter bonam fidem intelligitur factus alio modo, hoc est, justo: hæc quoad sententiam Emman. Sà dubitasse sufficiat; & de qua Lessius *lib. 2. cap 20. nnm. 110.* ait, non esse permittendum, ut quis sic contrahat absque expresso titulo, ob quem lucrum petat, vel nisi expresserit, se velle contrahere meliori modo, quo potest. Sanum certè consilium.

26. Inquires: Sicuti post initium prædictum mutui contractum cum prædicta virtuali intentione, licere videtur lucrum accipere, licebítne ab initio his duobus modis contrahere: Primò: *Do tibi centum, ut omni meliori modo, quo iustè possum ultra sortem lucrum à te reportem:* Secundò: *Do tibi centum, ut ultra sortem lucrum à te reportem.*

27. Respondeo ad primum: Non esse hunc contractum improbandum: immò hanc esse sententiam Lessij, iam dixi *n. 21. & n. 25.* nisi tamen ex eo capite infirmetur, quod *n. 29 & 30.* mox explicabo. Ratio est, quia sub illa clausula (omni meliori modo, &c.) iam implicitè fit contractus justus, & excluditur injustus.

Respondeo ad secundum; id triplici modo fieri posset. Primò, si advertas ad bonos titulos damni emergentis, v. g. vel lucri cessantis, &c. ex quibus lucrum supra sortem acquirere justè posses. Secundò, si advertas nullum titulum bonum adesse. Tertiò, si adest quidem bonus titulus, sed tu præscindas: nihil scilicet cogitans de justo, vel injusto titulo.

Dico: Primum modum esse licitum: Secundum illicitum, & usurarium, quæ duo patent ex dictis: At tertius modus, quia nemo est censendus delictum committere, nisi expressè constet, iudicandus erit etiam licitus, saltem regulariter: qui enim hoc tertio modo contrahit, implicitè bonum titulum involvere præsumitur: quare nisi ex mala conscientia, & prava consuetudine mutuantis sub usura, aliud colligatur, voca hunc contractum bone fida factum, pro quo recurrat Doctrina jam hactenus à Sà tradita: *Duo Mulierculorum contractus mutui discutiuntur, &c.*

28. Quæ *à n.* 18. diximus, nisi in uno explicentur, ansam possent afferre labendi, ut his superioribus diebus accidit cuidam aliàs doctissimo Theologo; Is cùm absolutè nobili Viduæ concessisset, posse decem pro centum in anno recipere ex dato mutuo, re deinde bene perpensa, necessum fuit eandem admonere, ut lucrum receptum restitueret; an ex quodam capite aliquam partem dicti lucri potuerit retinere, intelliges ex *infrà* dicendis §. *præsertim 5. n. 19.*

29. Explicatio est hæc: Diximus tunc posse lucrum jusmodi sumi, quando mutuans, si non fecisset hunc contractum injustum, fecisset utique iustum, vel societatis, vel metæ, vel cambij vel census, vel similis. At verò si mutuans nullum contractum ex iustis fecisset, lucrum reportare posse, nunquam diximus, reportaret enim

ex nullo justo titulo. Iam inspiciamus, an illa Vidua nobilis iniisset aliquem ex contractibus justis; Ipsa (ut ex se fatebatur) à cambiis abstinere se dicebat, quia fido carebat correspondente. Contractum metæ omnino respuebat, quia nimis molestum sibi erat dependere ab iis, qui metam imposituri erant, & cum tanta præsertim incertitudine lucri, usque ad vertentem ferè annum, metæ impositionem expectare; Societatem verò, vel securum censum, vel alium similem contractum inire poterat cum nemine, quia multoties cùm quæsivisset, non invenit. Dic ergo, amice Theologe, cur statim, re indiscussa, concessisti potuisse illam ex mutuo lucrum reportare? Si enim ipsa meliorem, seu justum modum non habebat lucrandi, contrahendo cum aliis, nec contrahendo cum ea, cui mutuum dedit, quæ mulier etiam erat, nec ullo modo aliis contractibus apta, satis convincitur iniquè contraxisse, cùm justè non potuerit.

Quod igitur dictum est de hoc inito contractu, dici debet de ineundo, quando alius contrahendi justus modus non affulget, est enim clarè usura palliata, etiam expresse dicere, te velle omni meliori modo contrahere; quando hic modus, vel non est, vel recusatur.

30. Hinc damnabis novam quandam mulierecularum nostræ ætatis negotiationem: Dant unum, vel alterum aureum petenti cuipiam, hac lege, ut singulis hebdomadis duos repetant tarenos, seu Iulios, donec aureum integrum solvant, & insuper alios tres quatuórve Iulios pro lucro. Profectò si ipsius lucrum cesset, si damnum emergat, si periculo se exponant, uno verbo, si iustus intercedat titulus, aliquid proportionatum eas reperere posse, non est dubium: at si nullus, unde poterunt; Neque hîc valet prætextus, *si non mutuassem*, &c. non valet, inquam: quia nullus est in his circumstantiis possibilis iustus contractus, non Cambij, non Census, non Societatis, nam, ut alia taceam, quis hos celebret in tam modica pecuniâ? Non metæ, quia debuisset mutuans expectare metæ impositionem, nec potuisset post hebdomadas lucrum, & sortem sibi repetere; non denique similis iustus aliquis contractus, quia is non appatet: Remanet ego esse negotiationem usuratiam, & prorsus improbandam, vide §. 5. n. 19.

§. IV. *Difficultas, vel periculum recuperandi sortem, an det lucrum;*

1. QVando rationabiliter timetur periculum, vel difficultas, vel expensæ in recuperando mutuo, atque hæc oriuntur ratione personæ mutuatarij, potest aliquid proportionatum exigi supra sortem Ita Dicast. *lib. 2. de iust. t. 10. d. 2. dub. 10.* Less. *l. cit. dub 13.* Val *l. c. p. 2.* Sylvest. *v. Vsura 1. q. 35.* aliique. Ratio est, quiæ subire etiam sponte hæc pericula in lucro æquè, ac in sorte, in gratiam alterius, est pretio æstimabile, quidquid dicat Salas, *dub. 20. n. 8.* alios cit. qui negat pro periculo sortis aliquid esse deducendum. Proportionatum (dixi) in quo anguntur timorati Fideles, & tandem nulla alia regula certior, quàm iudicium experti, afferri potest, iuxta periculorum qualitatem, numerum, gravitatem. Illud erit ædiumento, ut videas, quantò pretio Mercatores communes similem negotiationem assecurarent, seu fideiuberent in foro, & exinde, quid possis tu ex similibus periculis exposcere, perpendas. Dixi rursus (rationabiliter timetur) nam si pericula timeantur ex sola pusillanimitate, negant plerique cum Mol. Sal. apud de Lugo *mox cit.* posse quid ultra sortem accipi, quia tunc illorum periculorum non est causa mutuum, sed mutuantis vitiata dispositio. Verùm, de Lugo innuit posse, licèt denique aliorum iudicio relinquat. Ratio est, (inquit) quia præter Matrimonium, pro quo aliud potuit in iure statui, in aliis contractib[illegible] causa hæc immediata, cur possit quid exigi, est angor, & molestia, quæ mutuans passurus est, toto, v. g. anno, propter timorem amittendi sortem, quæque subire ipse non obligatur sine pretio. At hæc iam in eo pusillo adsunt: ergo, &c.

2, Solet autem contingere, ut mutuatarius ad [illegible] curandũ mutuantem de sua mutuata pecunia, [illegible] aliquem fideiussorem, cui aliquid, verbi gratiâ, [illegible] trésve aureos pro quolibet aureorum centenario [illegible] tuatarius dat: (& iustè quidem, nam hic fideiussor [illegible] bit solvere totum mutuum, si mutuatarius non [illegible] id, quod licitè fit, etiam quando non est peric[illegible] nè solvat mutuatarius, ut docet Molina *d. 319.* [illegible] contra Covarr. *lib. 3. Var. c. 2. n. 6.* quia adhuc est omn[illegible] tiõ aliquo, licèt minori, æstimabile.

3. Iam inquiro, an hîc quod facit hic tertius, [illegible] facere ipse mutuans, simile pretium sumens à mu[illegible] rio: cuius sit fidejussor pro se ipso?

4. Respondeo: Si mutuans obliget mutuatarium, [illegible] non eligat alium assecuratorem, nisi ipsum mutuum usutarius erit. Non autem talis erit, sed iustus negot[illegible] tor, si illum non obliget, esto, se offerat, imò & rog[illegible] sed sine periculo obligandi mutuatarium. Ratio prim[illegible] est, quia illud esset imponere mutuatario onus nov[illegible] supra sortem datam, & hunc casum dumtaxat d[illegible] sacet Canon *cap. Naviganti, de usuris.* Ratio poste[illegible] est, quia, suscipere in se tale onus assecurationis, est pr[illegible] tio æstimabile, ut modo dictum est: quare sicuti [illegible] tertius pro hoc onere aliquid exigere valet, cur non [illegible] leat ipse idem mutuans, qui certè non fit deteriorat[illegible] conditionis ex eo, quòd mutuet?

§. V. *An liceat aliquid plus accipere, ob promissionem quam alteri quis facit non repetendi pecuniam mutuatam intra certum tempus?*

1. COmmunior sententia habet, nequaquam licere. Immò non nemo addit, contratiam esse nouam, inauditam, periculosam in fide, & aperientem viam illicitis. Ita Molin. *d. 308. n. 10.* Less. *dub. 14.* Salas *tr. de vsur. dub. 9. n. 1.* Aragon. *2. 2. quæst. 38. art. 1.* de Lugo *t. 2. de iust. d. 25. sect. 3. num. 17.* contrariam falsissimam vocans. Diastill. *lib. 2. de iust. tr. 10. d. 2.* Rationes huius sententiæ [illegible] variæ, à variis Doctoribus excogitatæ, quas, nè [illegible] petam, mox cum earundem solutionibus subdam.

2. Alia non ignobilium Authorum sententia (quam Lessius, licèt contrarius, ait, posse alicui videri non [illegible] probabilem, sed tamen Mercatoribus tam laxas [illegible] nas non esse dandas) docet utique licere. Ita Lod[illegible] *p. 2. tr. 8. c. 35. concl. 4.* dicens, idem doceri à discipul[illegible] Th. apud Dian. *p. 5 tr. 13. res. 50.* & *p. 1. tr. 8. res. 48.* Ioan[illegible] na apud Less. *l. c.* Castellin. apud de Lugo *l. c.* Ioan. Mo[illegible] apud Less. *l. c.* quibus addo Trull. qui hanc vocat [illegible] bilem, licèt ipse contrariam sequatur *t. 2. in Decal. l. c. 19 dub. 12.* apud Dian. *p. 8. tr. 7. res. 43.* & *p. 3. tr. 5. res. 42.* citant. Tamnerum. Ratio potissima (nam alias vide [illegible] Lessium) est, quia non potest negari promissionem [illegible] repetendi, per annum, v. g. esse novum onus, nov[illegible] que obligationem pretio æstimabilem, ut *mox* clarius [illegible] tebit *n. 11.* quare, quod pro ea accipitur, non accip[illegible] ex vi mutui, sed vi talis novi oneris.

3. Confirmari primò potest, quia omnes cum Mo[illegible] na concedunt, te posse quid exigere pro promissione [illegible] quâ te obliges intra annum mutuare quid, vel vend[illegible] quandocunque quis voluerit, quia id verè est onus pr[illegible] tio æstimabile. Sed idem est promittere non repetere [illegible] tra annum, quod mutuatum est, simile enim est utrum[illegible] que onus: ergo &c.

4. Confirmavi secundò potest: Quia debitum mut[illegible] tãdum post annum posse nunc extingui, dato aliquo pr[illegible] tio creditori à debitore, *superius*, cum Fag. Reb. alliis [illegible] doctis Authoribus concessimus *cap. 7. §. 8. num. 2.* [illegible] que etiamsi alius titulus non appareat, nisi quia præsens [illegible] pecunia plus valet, quàm futura, non quidem in se (nec enim in se valet aureus hodie, quanti post annum) sed ratione annexorum, quia in anno timeri semper rationabiliter possunt pericula, esto, nunc prorsus nulla pra[illegible] videantur, ut *ibidem* explicuimus. Iam infero: ergo pecunia mea præsens, quam tibi mutuam do, plus valet [illegible]

propter

propter similia connexa, quàm tua, quæ futuro tempore à te solvetur.

3. Caramuel, *lib. 2. Theolog. mor. d. 14. num.* 802. de etiam *num.* 765. plerumque benignus, & interdum debito magis, hîc scrupulum iniicit, ita enim cum, qui verò scit fore, ut nullo modo pecunia, quam alteri mutuavit, indigeat, nihil justè posse supra sortem exigere, quia tunc nullum sibi gravamen imponit, at qui nullum patitur damnum, non habet, cur utilitatem aliquam sequatur. Hæc, inquam, ait. Verùm, si probabilis est hæc secunda sententia, quando prævidetur indigentia, quam ipsemet Caram. *ibid. num.* 766. amplectitur, dicendum consequenter erat, aliquid, licèt minus semper accipi posse, quia nunquam in praxi verum est, ut ipsemet fatetur *dicto num.* 802. nullum sic gravamen imponi: semper enim timentur indigentiæ casuales, & pericula inopinata: immò ipsa promissio non repetendi, verbi gratiâ, per annum, est novum gravamen pretio æstimabile, sicuti promissio tibi quid vendendi, quando voluerîs, ut iam dictum est.

4. Confirmari potest tertiò: Quærunt aliqui, An possim licitè mutuare, verbi gratiâ, centum Petro ea lege, ut si ego vivam usque ad annos decem, ipse mihi anno decimo reddat ducenta, id est, sortem, & alia centum, quasi decem pro singulis annis; si verò decimum annum non pertingam, nihil prorsus, nè sortem quidem reddat? Et, licèt neget Sylvest. *v. Usur.* 1. *quæst.* 36. & 37. quia id esset lucrum ex mutuo, concedunt tamen recentiores apud Dianam, *par. 7. tract. 9. res.* 71. & *alios*: Barthol à S. Fausto, *in spec. Conf. d.* 12. *quæst.* 55. Est enim lucrum ex contractu innominato: *Do ut des*, & veluti ludus paris periculi. Non est igitur novum, transire mutuum in alium contractum ratione alicuius superadditi pretio æstimabilis. Quare, si ego subeo periculum, ne inopinatus adsit casus, quo ea pecunia egoindigeam, vel indigeat Amicus meus, cum interim mutuatarius certò sciat, se in omni supervenienti casu, sine formidine per annum uti posse pecunia mea, quam non petere promisi: cur esse id pretio æstimabile non sit iudicandum?

7. Equidem video hanc sententiam usuræ periculo subesse, & insuper esse difficile statuere, quantum possis pro hac promissione requirere, quod iam *mox num.* 17. quæremus, tamen, an sit probabilis tum propter eius Authores, tum propter rationes iam allatas, & solutiones in contrarium mox afferendas, ultima sit apud sapientem lectorem æqua sententia.

8. Superest ergo, ut pro curiosis videamus, quo modo ad rationes contrarias, hoc est, ad rationes primæ sententiæ responderi possit. Prima ratio est, quia sic ex omni mutuo posset exigi lucrum, prætextu, quòd non ex vi mutui, sed ex vi promissionis exigatur.

Responderi potest, negando sequelam, ut *mox num.* 12. clariùs explicabo.

9. Secunda Ratio, quia sic pro longiore tempore posset plus exigi; si enim propter promissionem non repetendi mutuum, pro uno anno, accipis duo, verbi gratiâ, pro duobus annis, poteris quatuor, at omnes fatentur tempus vendere, usurarium esse.

Responderi potest, negando sequi, plus posse exigi pro longiore tempore absolutè, concedendo esse quid moderatum plus, vel minus ex alio capite, quod aliquando consequitur ad longius, breviúsque tempus. Recolendum est id, quod *suprà* per aliam occasionem dictum est, in diuturniore tempore maiora sublatêre pericula, & onerosiorem esse meam promissionem repetendi, quàm in breviore.

10. Tertia Ratio cæteris fortior, est, quia obligatio non repetendi mutuum pro aliquo certo tempore, est inibita in ipsa natura mutui: qui enim mutuat, pro aliquo tempore mutuat, atque adeò si cuti datio mutui est donatio liberalis, ita necesse est, ut sit id, quod est de essentia, seu naturæ mutui, hoc est, ut sit liberalis etiam obligatio dicta non repetendi pro certo tempore

11. Responderi potest, sic distinguendo: Obligatio non repetendi mutuum pro aliquo commodo tempore est imbibita in natura mutui, concedo antecedens. Obligatio non repetendi pro toto, & quocunque tempore, quo mutuum potrahi potest, est imbibita in natura mutui, nego antecedens. Colligo ex Dicastill. *lib. 2. de iust. tract. 10. disputat. 12. num. 31. & 32. & alibi.* Tempus igitur aliquod est imbibitum in mutuo, at non determinatum, sed determinandum ex variis rerum, personarum, temporis circumstantiis. Tempore, verbi gratiâ, penuriæ, si tu pauper mutuas modium farinæ, tempus imbibitum huic mutuo, intelligitur una, vel altera hebdomada, & fortasse minus: at tempore abundantiæ, etiam mensis; quod si sis dives, & mutuatarius sit rusticus inops, erit etiam annus, seu donec triticum ex sua tenui segete is recolligat. Quare, si mutuas per tempus aliud, seu longius à prædictis, erit quid extrinsecum mutuo, & illud subire novum onus, & vendibile.

12. Quarta Ratio: Quia sic mutuum non differet à Precario. Precarium enim est, quando rem commodas ea lege, ut possis repetere, quandocunque volueris. Commodatum verò est, quando rem commodas ea lege, ut repetere non possis pro eo tempore commodari, v. g. pro anno, quo commodas. Cùm ergo mutuum assimiletur commodato, debet participare de ea conditione, ut repeti nequeat pro toto tempore, quo ipsum mutuum durat, quo pacto differet à precario, secùs non differret.

13. Responderi primò posset, negãdo secùs non differre. Differt enim ex eo, quod Precarium est de re ex se usu non consumptibili, verbi gratiâ, de Veste, Statua, &c. cùm mutuum sit de re ex se usu consumptibili, verbi gratiâ, de vino, oleo, pecunia, &c. quo pacto satis different sine necessitate aliud discrimen excogitandi. Responderi tamen secundò posset, distinguendo illud (*mutuum assimilatur commodato*) mutuum propriè, & strictè dictum, ut scilicet in illo est intrinsecè coniuncta, & imbibita obligatio non repetendi pro aliquo commodo tempore *num. præcedent.* explicato, assimilatur commodato, concedo. Mutuum largè, & impropriè dictum, ut scilicet annexum cum obligatione longioris temporis, nego: hoc enim transit alium contractum innominatum: *Do ut des*, vel potiùs in Venditionem, per quam vendit quis justo, ac proportionato pretio pericula, & libertatem repetendi rem suam pro tempore illo extrinseco.

14. Quinta Ratio est Ioannis de Lugo: *Quia* inquit, *per restitutionem sortis iam æquatur totum, quod mutuatarius debet, ergo si plus requirat mutuans, iniustè requiret. Antecedens probatur, quia tanti valet pecunia post annum reddita, quantum ante annum mutuo concessa. Confirmatur, quia tanti valet, v. g. hæc statua nunc, quanti si venderem post annum, sic de domo, de prædiis, &c. Immò tanti æstimatur à Deo Gloria, seu Beatitudo data nunc, quàm data post annum: patet: quia æqualibus meritis justè nunc defuncto confertur eâdem Gloria, quæ iisdem meritis conferetur morituro hinc ad annum, vel annos.* Hæc ille.

15. Responderi primò sic potest: Hæc ratio nimis probat, ergo nihil. Nam probat nihil mihi deberi ex locato, tanti enim valet statua nunc, quando tibi initio anni loco, quanti valebit post annum, quando reddes, Et sicut omnes respondent tunc non accipi pretium pro re locata, sed pro alio, id est, pro usu rei locatæ. Ita ego respondebo, non accipi pretium pro pecunia concessa, sed pro alio: id est, pro libera promissione eam diuturno tempore non repetendi.

16. Responderi posset secundò directè, negando antecedens. Ad probationem distinguo assumptum: Tanti valet pecunia concessa, quanti reddita; ratione sui concedo, ratione annexæ promissionis, seu alterius connexi, nego, ut patet ex dictis. Ad confirmationem idem dic: Sanè Gloria tanti valet ratione sui nunc; si nunc mihi illam Deus conferret, quanti si conferret post decem annos. Sed dic, Amice, si tibi illam Deus nunc

conferret

conferret, & non hinc ad decem annos, quanti faceres eam præsentem collationem? Ego, imò, & tu, & sanæ mentis quisque pluris faceret, quàm inferiora quæque bona, ac vitam ipsam: aliud igitur est æstimatio rei in se, aliud, quoad aliquam circunstantiam extrinsecam ipsi rei connexam.

Quanti valeat promissis non repetendi mutuum, &c.

17. Illud denique ante omnia interest hîc scire: Ecquodnam pretium exigere esse congruum ex hoc titulo? Iudicio experti, omnibus expensis, respondebis, sed adhuc urgeo, ecquòdnam est hoc prudentis arbitrium? Bursæ, ait Less. *l. 2. c. 20 n 125.* determinatur à mercatoribus ejusmodi pretium singulis annis, aliquando sex; aliquando septem, usque ad duodecim, non verò ultra *ex Caroli V. Constitutione*: addítque hanc eandem lucri taxam posse quemlibet non Mercatorem exigere ex suo mutuo, quia posito constituto, sit taxa communis pro omnibus. Audio; sed idem Lessius hoc non approbat paulò post *num.* 127. aitque, præscindendo à lucro cessante, vel lucro emergente, id injustè statui, multò magis, quia nos quærimus universaliter pro locis, ubi hæc taxa non statuitur. Aliquid ergo nos firmius statuamus, & loquamur de mutuo in pecunia, exempli gratiâ, per annum, nam pro mutuo olei, frumenti, &c. potest evenire, ut annus non reputetur longum tempus: ut dixi *num.* 11. cum contra regulariter pro mutuo in pecunia longum reputetur tempus unius anni, multò magis duorum, trium, &c.

18. Dixi iam posse pro hoc titulo promissionis non repetendi pecuniam mutuam pro quolibet anno, licitè in nostra hac ætate pecuniosa exigi quinque pro centenario. Ita Caram. *l. 2. Theol. moral. num.* 799. Ratio est, quia ejusmodi promissio regulariter tanti videtur æstimati posse à prudentibus; Et huius ratio est, quia pretia rerum ex communi æstimatione hominum pendent: commune autem hominum iudicium nunc videtur esse, ut qui vendit suam libertatem de resumenda sua pecunia per annum, quinque exigat pro centum, cujus rei signum est, quia si cuilibet prudenti dicatur: Vel elige nunc habere centum numeratos aureos, vel centum & quinque post annum, eligeret potiùs centum præsentis, quam centum, & quinque futuros, qui ex multis eventibus impediri possunt ne habeantur. Confirmatur, quia assecuratores in mercium periculis, nec valdè excedentibus, nec admodum levibus, si quinque pro centenario sumant, non imprudenter, nec injustè segerunt: ergo pari modo in casu nostro; cum illa promissio non repetendi trahat semper non vulgarium periculorum, difficultatúmque timorum.

19. Ex his collige primò: Viduæ illi allatæ. §. 3. *n.* 28. posse concedi, si vera esset doctrina numeri secundi hactenus expensa, quinque pro centum, nempè, quia propter bonam fidem iudicare possumus, eam celebraturam fuisse contractum hunc promissionis non repetendi, &c. Collige secundò, cur mulierculis illis allatis *eodem* §. *num.* 30. negandum sit quidpiam lucri percipere; Nimirum, quia unus aureus ad rationem quinque pro centum ferè nihil, vnum scilicet, vel alterum obolum in anno potuisset ex hoc titulo promissionis parere: & tamen illæ repetebant aliquos Iulios, nec post annum sed post hebdomadas. Hæc quoad totam hanc huius §. 6. difficultatem expendenda sapientiorum stateris obtulisse sufficiat.

§. VI. *An liceat quid supra sortem reportare ob molestiam privationis suæ præsentis pecuniæ.*

1. Addunt nonnulli aliud caput accipiendi supra sortem, nempè, ratione molestiæ, quam ex sua absenti pecunia quis percipit, seu ratione carentiæ consolationis, qua quis frui solet, dum domi, & in arca suam pecuniam præsentem habet, quem animi sensum comprobat fortasse avarus ille, dum apud ratium sic sibi blanditur:

At mihi plaudo domi dum nummos contemplor in Et quidem in Caram *l. 2. Theol. moral. d. 14. num. 361.* quitùrque Med. apud Dicast. *l. 2. de inst. tr. 6. d. 2. dub.* sic habet: *Distinguo molestiam à periculo, vel emergente & a lucro cessante. Est verè aliqua recreatio videndis rebus pretiosis, cur non & in possidendis? Pro diendæ comœdiæ, vel videndæ bestiæ, daur pretium, & mo cotradicit, cur non pro videndis, vel possidendis auri partibus? Ratione ergo huius molestiæ à carentia pecuniæ suborta, præciso omni alio periculo posse qui pra sortem accipi, affirmat Medina. Et D. Thomas in pretes qu. 78. art. 1. indicant speculatiuè probabile. Dicastillus contradicit, & inquit: Mihi hæc sententia speculatiuè improbabilis, & moraliter in praxi omnino detur perniciosa. Videte Censorium Catonem severe so cilio doctrinam condemnantem? audite tamen n. 251. deinde esse contrarium*, & c Hæc Caram.

2. Equidem cùm ad praxim animus meus sit sem intentus, aio, hanc molestiam in praxi esse ado ucm, ut in communibus commerciis parva, atque nihil reputetur, ac propterea vix, & ne vix quidem pretio compensanda. Dicast. absolutè hanc nos sententiam docet *loco citato num.* 251.

§. VII. *De Cooperatoribus cum vsurario, & de eorum pœnis. Remissvè.*

1. De Cooperantibus cum vsurario dictum est ficienter *lib. 5. cap. §. 4. à num.* 42.

2. Quas autem pœnas, obligationésque contrahu usurarij: Qua ratione eorum bona remaneant obligi restitutioni: An dominum acquirant eorum, quæ pr vsuras acquirunt, quantum eorum hæredes debeant quo modo restituere; sunt res obviæ. & facilè habet ex Doctoribus possunt apud de Lugo, *d. 25 sect. 11.* & 3. Apud Less. *lib. 2. c. 20. dub. 20. & 22* Dicastill. *tota ferè disp. 3.* Barth. à S. Faust. *in spec. d. 169. 10*

TRACTATVS IV.

De Circumstantiis Restitutionis, & Concaussis, &c.

CARVT I.

De Novem Circumstantiis Restitutionis.

1. His versibus eæ continentur:

Quis, Quid restituit, Cui, Quantum, Quomodo, Quando Ordine, quoque loco, quæ Causa excuset iniquum,

§. I. *Quis.*

1. Profectò, is restituere tenebitur, qui ad id adstringitur a Iustitia, de qua re in tota hac materia de restitutione disputatum est. Ita sanè. Verùm, quæ alio locum commodum non habuerunt, hîc subiicienda sunt, idèmque faciendum in singulis propositis circumstantiis. In hac ergo prima circumstantia docebimus, an restituere teneatur pauper fictus, & an Religiosus aut alieno, vel furto gravatus.

Pauper fictus.

2 Qui simulata paupertate accipit Eleemosynam, peccat, tenetúrque ad restitutionem, ex Castro Pal. *tom. 3. tract. 6. d. 2. punct. 14. num. 5.* Ratio est quia accipit

sine titulo ; cùm enim interponant fraudem, facit, ut deficiat finis, quo Dominus movetur ad dandum, qui finis erat paupertas.

Cui autem sint restituenda, aliisne pauperibus veris, quàm ipsi Domino, quia illam est elargitus? Vide latè apud Marcell. *tr. 1. d. 1. c. 1. à num. 856.* Et Sotus quidem, quem sequitur Dian. *p. 6 tract. 8. resol. 109.* putat, Domino, qui decet; Medina, & Navarrus, pauperibus.

Si haus tamen caderet in modum, non verò in substantiam, posset Eleemosyna iustè retineri, quia, quoad substantiam, adesset sufficiens voluntarium, ut si quis habitantiam, adesset sufficiens voluntarium, ut si quis Eleemosynam quidem tibi porrigeret, sed nisi fingeres paupertatem, non adeò promptè, ac liberaliter. Atque ex hoc capite frequenter excuso veros pauperes, sed ultra modum suas necessitates exaggerantes. De hac re tota fere agunt authores *mox* citandos fusè agit Dicast. *lib. 2. tr. 2. d. 6. dub. 5.*

3. Obicis: Qui fingens Sapientiam, virtutésque, accipit ab Episcopo beneficium, validè accipit, nec obligatur illud resignare, & qui ordinatur, verbi gratiâ, Sacerdos sine patrimonio, vel cum Excommunicatione, validè initiatur, & tamen Episcopus, si sciviſſet veritatem, non contulisset beneficium, nec ordinasset: ergo pari ratione semper validè donabitur Eleemosyna in casu nostro, &c. Respondeo, nego paritatem; nam Episcopus quando actu confert beneficium, vel ordines, absolutè intendit hæc conferre huic determinatæ personæ, sic exposcente recepta consuetudine, & bono Ecclesiastico: ne Ordines, & Beneficia, sub infinitis fidelium sempulis, incerta essent; id quod non est in casu ementitæ paupertatis. De Mendicantibus ostiatim modicas Eleemosynas benigniùs loquitur Granado *2. 2. contr. 3. tract. 11. disp. 7. num. 7.* in his enim (ait) non tam habetur ratio paupertatis, quàm charitatis, unde Dominus non censetur dare sub conditione paupertatis, sed absolutè: quod sanè non ita se habet in Eleemosyna notabilis quantitatis.

In hoc denique puncto Pasqual. *cent. 4. quæst. 59. num. 1.* ait, hunc accipientem eleemosynam, prætextu paupertatis, nec in magnis, nec in parvis eleemosynis teneri ad restitutionem (peccare, ubi est gravitas materiæ, non credo, negari posse, nec à Pasqualigo, nec ab aliis) Ratio est, inquit, quia finis principalis semper adest, nempe amor pietatis, & Dei. Multò, magis, quia Iurisconsulti, quos apud eundum authorem videre poteris, docent, facta per errorem non retractari, quando subest causa pietatis. Sed certè nostra sententia saltem tutior est & consulenda.

4. Quid de paupere, qui pigritiæ, vel etiam cupiditatis causa Eleemosynam petit, Respondeo, si verè est pauper, nec mortaliter peccat, nec ad restitutionem tenetur. Ita Bartol. apud Dian. *part. 5. tract. 8. resol. 21. §. nota etiam.* Non prius, quia otiositas illa, vel cupiditas, nisi aliud adiatur, non pertingit ad gravem deordinationem. Non posterius, quia constante paupertate constat finis eleemosynæ.

Quid, de Eremita, seu serviente alicui Ecclesiæ; Respondeo, licere huic vivere iuxta suum statum ex Eleemosynis Ecclesiæ, illi tamen æqualiter providendo; quia, qui altari servit, de altari & vivat. Quod ex suo competenti victu, Ecclesiæque cultu superest, posse cum dare, sive suis cognatis, sive extraneis, modò sint pauperes, & modò ex circunstantiis non appareat Donaria Fidelium Ecclesiæ ornatui applicari, colligitur ex dictis.

5. At verò, cuinam iniustè sic fortè accepta sunt restituenda, Dominòne, an pauperibus, an locis piis? Respondeo, utrumque esse probabile, docet Vasq. *opusc. de Eleemosyna, c. 5. §. 4. d. 1.* quem sequitur Castro Pal. *t. 1. tr. 5. d. 2. p. 14. n. 7.* & Diana, *l. c. resol. 22.* Domino, quia is non dedit, nisi huic, ergo non alteri. Pauperibus; quia qui dedit, non respexit, nisi rationem veluti genericam Paupertatis, & Christi Domini amorem; unde saltem regulariter non astrinxit intentionem ad hunc numero pauperem: ergo iam habetur voluntas eius interpretativa dandi cuicunque alteri pauperi, vel Ecclesiæ nomine Christi. Illud adverto, si quis ficta nobilitate dicendo, v. g. se esse filium alicuius Principis accipiat aliquid, ut si hospitio magnifico exciperetur, obligari ad restitutionem Domino, nec posse pauperibus, quia tunc motivum, ne in genere quidem, attingit paupertatem. Simile quid decerne in similibus.

6. Ex dictis potui primò cuiusdam pauperculæ interrogationi responsum dare: Asserebat illa se Eleemosynis quotidianis summam conflasse vigintiquinque aureorum, eamque servare pro necessitatibus fortasse inopinatò superventuris: sciscitabatur ergo, an deinceps Eleemosynas sibi à fidelibus erogari solitas, posset accentare, imò, an exposcere ipsi liceret, quibus viveret in dies, & quod ex iisdem supereſſet (supererat frequentissimè) summæ illi à se sepositæ superaddere; Respondi, modicam videri illam acquisiti cumuli quantitatem; quare non videri eam iam excessisse fines paupertatis, ut non posset deinceps mendicare: per speratam autem pecuniam consequenti tempore acquirendam, tunc demum illam vetandam esse ab acceptatione, quando prudenti iudicio, secundùm eius infimam status conditionem, non indigere amplius comprehendetur: expendendo tamen necessitates moraliter proximas, non verò quascunque remotas; has enim quicunque divites timere possunt, nec tamen valent titulo paupertatis Eleemosynam exposcere; concedit nihilominus Diana *part. 2. tract. 1. miscel. resol. 8.* Eleemosynam posse petere eum, qui filias habet nubiles, quas commodè dotare non potest, etiamsi non desint necessaria ad vitam suam, & filiarum utcumque sustentandam.

Secundò, ex dictis approbavi cum Sanchez *lib. 7. in Dec. c. 24 num. 14* communem praxim, quâ divites colligere alicubi solent stipem pro carcere conclusis, pro Xenodochiis, pro pauperibus. Nam etiam tum finaliter verè egentes sublevantur.

Vnum observavi: Si quis dives obligetur aliquem pauperem alere, non posse pro ipso Eleemosynam petere: Pater, verbi gratiâ, vel frater non potest Eleemosynam colligere pro filio, vel sorore pauperibus. Ratio est, quia ex eo, quòd filius, & soror gaudent Patre, fratréve divite, habent ius, quo ali ab ipsis debeant: ergo iam pauperes non sunt, pro quibus possit ab iis, quibus incumbit eos sustentare, eleemosyna colligi, &c. Ita Sanchez *lib. 1. in Dec. cap. 14. num. 6.*

Religiosus ære alieno, vel furto gravatus.

7. Potuit hæc debita Religiosus contraxisse ante professionem: potuit postea.

Ante Professionem.

Quoad prius, Præmitte, per se ære alieno undecunque gravatum, non habentem unde reddat, posse religiosam vitam suscipere. Ita S. Thom. *loco mox. cit.* aliique quos citat Sanch. *l. 4. in Dec. c. 19. num. 7.* contra Mol. *t. 3. d. 758.* aliósque. Ratio S. Thomæ, *2. 2. quæst. ult. art. 6. ad 3.* est, quia hic putatur cedere bonis, quod facere posse cuilibet liberum est: nec enim obligatio, quamvis iuramento firmata, ad reddendam pecuniam, tanti est, ut fidelem privare possit bono tam superioris ordinis, quale est Deo omnium Domino vitam addicere.

8. Dixi primò, (per se) nam hodie adest Sixti V. prohibitio: *Ne quis ingenti ære gravatus, vel reddendis rationibus obligatus, &c. ad professionem admittatur,* illam lege cum moderatione Clementis apud de Lugo *t. 1. de iust. d. 21. sect. 6. à n. 76.* & Castr. Pal. *tom. 3. tract. 16. disp. 1. punct. 7. §. 2. num. 10.* & Dicastill. *loco mox citando,* sed interim nota illud (*ingenti*)

9. Dixi secundò, (non habentem unde) nam si habet, quod debet, relinquere debitoribus opus erit, perinde enim facit, ac qui bonis cedit. Addunt Sanch. *loc. cit. n. 8.* aliique

alisque apud de Lugo *l. c. n.65.* quibus adde Dicastill. *lib.2. de iust. tract. 2. disp.10. dub.8. num. 129.* si intra breve tempus, putà unum, vel alterum annum, posset manendo in sæculo creditoribus satisfacere, obligari non statim ingredi. Congrua doctrina; sed nequaquam, obligans. Ratio est duplex: Altera ducitur ex expressa authoritate S. Thom. *loco citato*, quæ ad faciendam nostram sententiam probabilem sufficiens est: Altera ducitur ex ipsa natura Religionis, quæ non habet solam bonitatem cæterorum consiliorum, ob quæ fateor, non posse negligi satisfactionem debitorum, maximè ex delicto, neque enim posset quis, ut orationi vacare, ut Xenodochio serviret, relinquere satisfactionem ex iustitia, quæ fortior est: Sed habet etiam status Religiosus bonitatem longè superiorem, nempe se in servum Dei perpetuò mancipare: ut semper existimata sit professio cuiuscunque Religionis maximum, ac summum, quod possit homo ex se Deo tradere: nam vitam, cùm eius homo dominus non sit, tradere ex se non valet. Hinc ergo fit, ut irrationabile sit, tantum bonum velle à quocunque debito retardari. Dico (quocunque) nam si violasti virginem, v. g. sub spe coniugij, meritò ab ingressu Religionis retardaberis, quia in violatione non agitur de debito rei pecuniariæ, sed de debito circa assumptionem status, quem sine nota non potest suscipere virgo illa, nisi mediante statu matrimonij à te suscepti: cùm igitur hîc concurrat susceptio status tui, quem prætendis in Religione, & status matrimonij, quem virgo prætendit (nisi volens remittat) non est mirum, quòd prævaleat status matrimonij, putà in favorem virginis affectæ à te illâ iniuriâ. At in debitis pecuniariis cùm concurrat solutio alienæ pecuniæ, & status Religiosi susceptio, hæc, utpotè bonum adeò excellens, prævalere debebit. Nihilominus, consultò ad finem non solvendi debita, & non propter alium superiorem salutis propriæ bonum, velle Religionem ingredi, nullo modo sine peccato iniustitiæ concederem.

10. His præmissis, Dico primò, gravatum in sæculo prædictis debitis sive ex contractu, sive ex delicto (nam si non ingentia sint, licitè admittetur ut vidimus, ad professionem) eundémque nulla bona habentem, quæ secum ferre queat ad Religionem, ad nihil ipsum obligari. Ratio ducitur ex dictis, quia, ob tantum bonum Religionis, potuit cedere bonis: An in Religione adhuc teneatur laborare, ut solvat ea debita, si possit, *mox* subiiciam. An etiam licitè, quando, quamvis ingentia sint debita, sunt tamen incertorum dominorum: vel quando sunt contracta sine culpa, vel quando ex sola liberali promissione: Vide apud Dicast. *l. c. à n.145.*

11. Dico secundò: Si is aliqua bona habeat, quæ ad Religionem ferat, obligari tunc Religionem solvere prædicta debita, iuxta vires bonorum allatorum. Ratio est clara, quia bonorum successor adstringitur debitis eius cui succedit.

12. Verùm, hîc duæ subdubitationes emergunt. Prima: Quid si huic iam professo in Religione deferatur aliqua hæreditas, legatum, donatio?

Respondeo: Sanchez *lib. 7. in Dec. cap 31. num.4.* cui adde Felin. Azor. Molin. aliósque apud Castro Pal. *tom.3. tract.16 d.3.p.16.n.3* docet ex his Religionem obligari satisfacere pro dictis eiusdem Religiosi debitis, quia nũquam per ingressum Religionis factum à debitore derogatum fuit Ius creditorum in ea omnia, quæ obvenire possunt Religioni ratione personæ ipsis obligatæ. Confirmari potest, quia sic, qui cessit bonis, si quid præter necessaria alimenta fortè acquisiverit, debebit id creditoribus dare, ut omnes fatentur.

Verùm (rogatâ à tanto Viro veniâ) hoc ipsum erat probandum, an tale ius retineant creditores in Religiosum. Ad confirmationem enim clara patet disparitas: nam sæcularis cedens bonis nec fit alterius, nec fit incapax dominij, ut fit Religiosus. Præterea mihi videtur posse contra Sanchez ex ipsius doctrina probari oppositum sententia, ipse enim, plures referens *l.7. in Dec. n.* & Castro Pal. *t.3.tr.16.d.2.p.5.n.3* & communiquæ opinio docet, legata, hæreditates, donationes subsequenter pretium laboris Religiosi non acquirunt quasi primo ipsi Religioso, & deinde Religioni, mediatè, ipsi Religioni, quia ipse Religiosus incapax nino est acquirendi dominij. Iam ex hoc principio sequitur, creditores nullum ius habere in bona illa professionem, deberent enim habere Ius in Religione quod nunquam habent.

13. De hac nostra sententia sic habet Castro Pal. *t.3.tr.16.d.3. Ergo Monasterium ex bonis, occasione giosi, post professionem, acquisitis, satisfacere creditoribus tenetur. Tum quia debita sunt extincta: Tum quia illa Religioso non acquiruntur, ut exinde onus creditoribus tisfaciendi accipiant: & sub eo onere in Monasterium transferatur: sed immediatè acquiruntur Monasterio non ex persona Religiosi, sed ex bonis ab illo accepti sub eo onere obligationem satisfaciendi creditoribus Hæc disputationis gratiâ dicta sunt, qua aliis debemus committimus.* Hactenus Castro Palaus: cuius verba in me pariunt oppositos effectus. Alterum; solam pensionem tanti Authoris, additis non vulgaribus dictis rationibus, videri sufficere ad id probabile tandum. Alterum; Quòd tantus Author soluerit decernere, me urgere, ut nec ego decernam.

Fateor tamen conveniens esse, tunc Religiosum prædictis supervenientibus bonis solvere prædicta: & quidem potest, quia probabilissima est sententia Sanchez: Quare tunc non dicetur Prælatus dispensare Religionis, sed solvere debita, ad quæ solvenda est probabili, immò communi sententia constringitur.

14. Secunda subdubitatio: An hic Religiosus obligetur laborare, quò pretium laboris impendat ad solutionem prædictorum debitorum? Respondeo non obligari. Nam cùm ipse nullius dominij capax sit, & totum quod acquirit, immediatè cedat Religioni, de eo pretio decernere non potest: solutio autem debiti ex propriis debet fieri, non ex alienis.

De Lugo *de iust. d.21. sec.6. num.79.* duo docet: Alterum, obligari Monasterium solvere prædicta Monasterii debita ex pretio eiusdem acquisito eo Concionibus Lectionibus, &c. Alterum *ibid, num.82 vers. ultima dem pars*, non obligari Prælatum ad dandam licentiam Monacho, ut laborando acquirat aliquid, quo prædictis debitis satisfaciat, quia Prælatus ius habet impediendium subditum in aliis actionibus, prout Prælato ipsi libuerit. Dico tamen, hæc duo dicta sibi minùs cohærere: enim potest Prælatus prohibere, ne subditus ad hunc finem laboret: cur non poterit impedire, ne pretium laboris ex labore detur debitoribus illis: Vtroque enim iure æquè potitur Prælatus, & in personam Religiosi, & in pretium ab eodem acquisitum. Meliùs igitur se habet Castro Palaus, tom.3.tr.16.p.7.§.4.n.8. *Sed verius est, mo, neque Prælatum obligatum esse hanc licentiam (laborandi) concedere, neque te illa uti; Quia non creditorum sed Religionis es, & professione facta cum cessione bonorum, debita extinxisti.* Notas? Id de hæreditate, vel legato delatis post professionem nolui decernere Castro Palaus modò *num.13.* sed hoc de labore absolutè, & sine hæsitatione, decernit.

15. Illud apud neminem inveni, & tamen constanter dico, tum pro prædicta difficultate, tum pro promptè sequentibus, hæc non procedere de Religionibus Militaribus, v. g Hierosolimitana, S. Iacobi, &c. quantumvis sequamur illam opinionem, quòd sint in quocunque rigore Religiosi. Ratio est, quia hi, cùm tam amplam habeant suorum bonorum administrationem, non censentur cedere bonis, cùm eas Religiones prætentur, &c.

Ære alieno gravatus post professionem.

16. Quoad posterius, quando scilicet Religiosus con-

raxit debita, dum est Religiosus; Distinguendum est de debitis ex delicto, & debitis ex contractu, de quibus sectionibus sic statuo:

19. Assertio prima: Si intra Religionem debitum gravi delicto Religiosus contraxit, v. g. furando, damnificando, supra pretium justum vendendo sæculares, & certum est, debere restituere sive ipsum Religiosum, sive Religionem, si res ipsa extet, vel aliquid, quo facti sint ditiores. Si verò nihil extet, non debet Religio, quia delictum Religiosi etiam Prælati, si non consensum modo capitulari ab ipsa Communitate, non debet vergere in damnum Monasterij. Vide, quæ dicam mox *num.* 34. Debet autem restituere Religiosus ex fructur peculio, vel si potest ex iis, quæ sibi à Religione conceduntur, detrahere de non necessariis commoditatibus. Ita Sanchez *lib.* 7. *in Dec. cap.* 19. *n.* 112. Molin. *tom.* 1. *d.* 140. *vers. potiùs distinguerem.* Ratio est, quia Religiosus furans ab extraneo, injustitiam committit, ergo tenetur facere æqualitatem eo modo, quo potest.

18. Neque dicas, Religiosus modò non tenebatur solvere debita contracta in sæculo ex delicto, ergo nec nunc debita similia contracta in Religione. Ne id dicas, inquam, nam ibi purgavit debita ista per cessionem bonorum, non verò in casu præsenti, & ex alia parte quilibet conari quantum potest, debet, ut æquatatem, quam læsit, resarciat.

19. Potest tamen Prælatus impedire, ne hic Religiosus ex subtractione peculij, vel suarum commoditatum, solvat sæculari prædicta debita ex delicto, etiam in Religione, contracta. Ita Sanch. *loc. cit. num.* 113. contra Navarr. licèt *eodem lib.* 7. *in Dec. cap.* 31. *num.* 39. *fin.* sui dicti immemor sequatur contrarium. Ratio est, quia fructus peculij, & totum, quod sibi Religiosus subtrahit de sua commoditate, est in dominio Religionis: potest ergo Prælatus illud nolle ab se abdicare, & sic restitutionem justè impedire.

20. Fateor ergo, ex illo delicto Religiosi, necessariò, & immediatè oriri obligationem restituendi, oritur enim ex ipsa natura injustæ damnificationis; & hoc solum potuit velle de Lugo, *to.* 1. *de iust. d.* 3. *sect.* 10. *n.* 23. qui nobis videtur contrarius: sed dico posse deinde impediri ipsam restitutionem à Prælato, ex eo, quòd Religiosus non habeat, unde reddat, Prælatq contradicente; qui justè contradicere potest, quia solus ipse potest disponere, & non Religiosus de rebus quomodocunque pertinentibus ad Religionem. Atque ex huius doctrinæ inadvertentia defecisse in hac doctrina videntur non pauci.

21. Dixi autem (sæculari) nam si Religiosus damnum per gravem culpam Theologicam fecerit Monasterio, verbi gratiâ, in officio Procuratoris, Cellerarij, Sacristæ, &c. Prælatus non potest impedire restitutionem. Prælatus enim, nisi causa proportionata obstet, obligatur Monasterij sui indemnitatem procurare.

22 Assertio secunda: Si Religiosus, dum est intra Religionem, contractum aliquem sive onerosum, sive gratuitum cum aliquo iniit, unde oriatur obligatio restituendi, erit distinguendum: Vel enim iniit legitimè nomine Religionis; & tunc tenetur ipsa Religio, ut ex se patet, & probat fusè Sanchez *lib.* 1 *in Dec. cap.* 31. *à n.* 9. Vel nec nomine Religionis, nec cum licentia Prælati: & tunc sine dubio ad nihil Religio tenetur. Vel denique iniit non quidem dicto legitimo nomine Religionis, at cum licentia Prælati, sive etiam sine dicta licentia, & tunc si ex ejusmodi contractu damnum contraheti successit, quia tunc adest damnificatio externi, quæ comparatur injustæ receptioni, recurret contra Religiosum doctrina allata *n.* 17. Religio autem tùc nihil debet, quia ex delicto Religiosi, ut modò diximus, non debet Monasterium damnum pati: & illa licentia quando affuit, non data est ad contrahendum nomine Monasterij: sed fuit mera permissio, ne Religiosus illicitè contraheret.

23. Dices: Si servus, vel animal damnum infert Tertio, Dominus eorum tenetur vel resarcire damnum, vel servum, seu animal pro noxa dare *leg.* 2. *de Noxal. Action.* & nos diximus *supra lib.* 6. *cap.* 4. §. 2 ergo in casu nostro si Religiosus damnum infert tertio, violando, v. g. tertij depositum, si non tradetur Religiosus, saltem resarciatur damnum à Religione. Respondeo, neganda est consequentia, quia Religiosus non est servus: lege Sanchez, id multis probantem *lib.* 7. *in Dec. cap.* 21. *n.* 40. & Castro Palaum, *tom.* 3. *tract.* 6. *disp.* 13. *p.* 5 *num* 3. qui docent, commune esse apud Doctores, Religiosum, tum servo, tum filio familias comparari, prout Monasterio utilius fuerit? Sed in re nostra utilius est Monasterio illum comparari filio familias, cujus delicto non tenetur Pater, ut diximus *sup. lib.* 6. *c.* 4. §. *n.* 6. ergo, &c.

24. Quòd si ex ejusmodi contractu à Religioso nomine suo inito cum licentia, vel sine licentia Prælati, nullum damnum tertio successit, sed solùm agatur, an Religiosus debeat stare contractui, Aio, probabilius esse in foro Conscientiæ debere stare. Ratio est, quia est probabilius, tunc oriri obligationem naturalem in Religioso, dum Superior contractum illum non irritat: & huius ratio est, quia sicuti Votum Religiosi Deo promissum est validum, donec Superior irritet: ita & id, quod homini promittitur.

25. Neque dicas Religiosum non habere, nec velle, nec nolle; ne id dicas, inquam, nam non habet, quia non est tam efficax, ut non possit à Superiore revocari, non verò ut non possit se obligare.

46. Quoniam verò, ut innuimus, potest hunc contractum irritare Superior, atque adeò nullum reddere, esto, possit illi stare, si velit, ut fatentur omnes, sicut potest, sed non tenetur pupillus, vel minor, quando contrahit sine authoritate tutoris, vel curatoris? Inquiro, id sempérne est, etiam quando ipsemet Superior dedit licentiam? Et quid de successore eius, qui eam licentiam concessit: Respondeo, quando ab ipso, vel à quocunque successore data est licentia, non posse nec ab ipso, nec à quocunquealio Superiore irritari ejusmodi Contractum. Ita Sanchez *lib.* 9. *de Matrim. d.* 49. *n.* 14. & *lib.* 7. *in Dec. n.* 31. *n.* 41. contra Less. *l.* 2. *c.* 40 *d.* 10. *num.* 14. dicentem validè posse, sed non licitè, sine justa causa. Ratio est, quia licentia facit, ut contractus sit omni ex parte validus, unde acquiritur Ius tertio? hoc autem semel acquisitum, injustitia fieret, si posset invalidum reddi. Sanchez *ibidem* addit: *Si tunc Superior nihilominus revocet licentiam, nolitque, ut subditus stet eiusmodi contractui, non peccare subditum, si ei non stet.* Verùm, hoc intelligere non possum: si enim ipse nobiscum concedit, tunc acquisitum esse Ius tertio: qua ratione subditus in re tam clarè injusta, atque adeo peccaminosa posset Superiori obedire? Tunc igitur solùm poterit irritare talem contractum Superior, & consequenter subditus illum non sequitur, quando sine ulla licentia initus fuit.

27. Disparitas denique, cur possit idem Superior, qui dedit licentiam subdito, ut voveat, vel eius successor irritare Religiosi vota, non verò possit promissiones homini factas, est, quia ex voti approbatione non acquiritur ius tertio, sed Deo, cuius vices cùm Superior gerat ad gubernandum, potest saltem ex justa causa idem remittere Ius Deo acquisitum: contrà, cùm non gerat hominis vices, Ius homini acquisitum remittere non valet. Lege Sanch. *lib.* 9. *de Matr. d.* 40 *n.* 14.

§. II. *Quid.*

1 QVomodo idem, quod debetur, vel eius æstimatio restituenda sit, patet ex dictis. Solum id superest notandum, an ut me occultum furem non patefaciam, possim rem extantem retinere, ejúsque valorem restituere? Respondeo, id non posse passim contingere: quia tunc potero, ex Dicastill. *lib.* 2. *de rest. t.* 2. *d.* 11. *dub.* 10 *numero* 121. mediâ aliâ personâ, quæ de

me taceat, restituere. Quando tamen, licèt ratissimè, eveniret, ut meam famam tertiæ personæ credere meritò non audeam aio, tunc licere valorem reddere, etiamsi putem dominum nolle valorem, sed velle omnino rem. Ratio est, quia pluris facienda est mea fama. Adverte de notabili fama esse sermonem; ac notabiliter excedente æstimationem, quam assequeretur dominus de re sua, ut ex *suprius* dictis colligi potest, Immò casus, licèt etiam rarus esse posset ut propter meam eandem famam, nec rem ipsam, nec valorem restituere tenear, sed expectare mihi liceat, donec nanciscar personam aptam, quâ mediâ restituam, &c. Vel si nunquam inveniam, nunquam restituam. Ratio est eadem, quia mea notabilis fama exiguo proportionaliter damno alterius pecuniario prævalere semper debet.

§. III. *Cui.*

SAnè Domino; sed adhuc duæ obviam se mihi faciunt quæstiones; aliàs faciliores vide apud alios. Prima, an domino restituendum id, quod eidem allaturum sit damnum? Secunda, cui restituendum quando Dominus non appareat? Singulas breviter percurramus.

An restituenda Domino res ipsi nocitura.

2. Habeo apud me Petri gladium, & vestes; an possim primò, debeamque eidem restituere gladium, quo ipse sit certò occisurus contra Justitiam suum inimicum, vel etiam fortè se ipsum. Secundò, an vestes, quibus certò usurus creditur ad fornicandum. Dixi (certò,) nec enim sufficit dubium; cùm nemo sit præsumendus in dubio acturus malè, imò neque probabilitas moralem certitudinem non pariens: quia si sit probabile, dominum hoc gladio peccaturum, erit etiam probabile oppositum: at in pari probabilitate melior est conditio domini, qui rem suam apud te possidet, ut dictum est fusè *lib. 1. cap. 3. à §. 3. & deinceps.* Excuperem furiosum, huic enim non redderem gladium, & si solùm probabiliter, imò, & si sola suspicione timeam aliquod proximo malum. Ratio est, quia sic favebo fortè innocenti, & ex alia partè furioso, dum talis est, nullam injuriam facere censeor.

3. Iam verò, quoad prius: Assero regulariter, me non teneri, imò me peccare contra Charitatem, si restituam rem ei, qua usurus sit ad peccandum contra Iustitiam. Ita S. Th. *hic ad Primum* Ratio est, tum quia hîc non agitur, de neganda restitutione, sed differenda; at, quæ maior ratio differendi, quàm velle expectare bonum, & utilitatem ipsius domini? Tum quia, si quando possum, debeo auferre gladium ab eo, qui vult occidere innocentem, quantò magis gladium denegare?

4. Addidimus illud (regulariter) nam aliquando denagare non teneor. Primò, quando non possum sine magno meo incommodo, v. g. cum periculo meæ vitæ, vel fortunarum, nisi fortè bonum commune exposcat, ut ne tunc quidem reddam, nam juxta dicta *sup. lib. 6. c. 1. §. 2. num. præsertim* 4. tunc bonum commune præferendum esset meo.

Secundò: si ex mea denegatione secutura essent maiora, vel æqualia mala; Cùm enim tunc spes non esset obviandi malis, cessaret ratio rem alienam retinendi, vide mox *n.* 10.

5. Addidimus item (peccare contra Charitatem) quod certum est. Quid verò, peccabóne etiam contra Iustitiam, ita ut obliger ad restitutionem, si dominus damnum injustè alicui inferet cum eo, verbi gratiâ, gladio, quem ego culpabiliter reddidi? Molina *tom. tertio, disp.* 755. docet me peccare solùm contra Charitatem, Less. verò *lib. 2. cap. 16. dub. 4.* contendit etiam contra Justitiam, idémque multis probat Salon. *hîc contr. 2.*

6. Profectò, Lessii sententia probabilior est, tunc valdè proximè cooperarer ad injustam illationem occisionis, reddendo gladium, quem negassem. Dices, neque contra Charitatem, neque contra Justitiam peccò, reddens pecuniam debitam ei, qui domum, vel navim empturus est, in quibus certas usuras, fraudes, & illicita mercimonia à domo exercenda, ergo neque in casu nostro. Respondeo, negando consequentiam; nam illa delicta valdè sunt mota à mea redditione pecuniæ, quòd si quæ cooperatio cum peccato alterius appareat, satis excusabitur, quod ego habeo reddendi domino pecuniam. At prædicti gladij, & similium redditio, de qua maquimur, proxima est ipsi actioni injustæ, quæ fiet, est. Quare, si non est aliqua major, & urgentior reddendi, qualis esset metus mortis, vel similis malì, non excusabor à peccato, non solùm contra ritatem, quod omnes concedunt, sed nec à peccato tra Justitiam, quod cum Lessio contendimus, quia cooperatio tam propinqua ad actionem injustam etiam injustum constituit, quasi socium, & comejusdem delicti contra Iustitiam.

7. Instas, Nemo tenetur ex Justitia (etiamsi possit) defendere innocentem, nisi id ex officio illi incumtenetur enim solùm ex Charitate, si sine suo incommodo possit: ergo neque ego teneor ex Iustidenegare gladium volenti occidere eundem innotem, sed solùm tenebor ex Charitate. Respondeo, negconsequentiam: Aliud enim est defendere innocentem, ad quod non teneor, nisi ex Charitate, aliud non orari ad occisionem Innocentis, ad quod tenetur ex Justitia, & huius ratio est, quia cooperari, eti positivè esse veluti socium, complicem delicti, quod est, non defendere, respectu ejus, cui non incumex officio. Et hinc etiam fit, ut si dominus occisum inmicum, sumeret ex se gladium suum à mea domo, ego non impedirem, cùm possem, fit inquam, ut tunc solùm contra Charitatem delinquerem, quia non cooperarer quasi consocius, sed solùm negarem habere.

8. Instas iterum: Ergo etiam ego peccarem contra Iustitiam, si redderem pecuniam promissam usuram, quâ scio ipsum usurum ad injustas usuras, quia dat illi materiam tam proximam usuris; iam cooperatur illo veluti socius ad injustum lucrum. Respondeo, esse per se, & nisi ex aliquo capite accideret excusatio certè semper accidit. Primò, ne rixæ sint cum usura Secundò, ne ego habeat infidelis. Tertiò, ne quaiterum mutuo indiguero, idem usurarius, vel alius tuum mihi denegaret. Adde denique maximè me excuçx eo capite, quòd usurarius semper sit paratus ad justum lucrum extorquendum, de qua re dictum est *sup. lib. 5. c. 1. §. 4. à n. 5. præsertim* 42.

9. Quoad posterius: Assero, me non teneri restitre, imò contra Charitatem me peccare, si restituam quo certè scio dominum peccaturum contra alias virtutes à Justitia, nisi accedat excusatio. Ita Less. *lib. 2. dub.* 4. Molin. *d.* 755. Val. *hîc. quæst. 6. p. 7.* ex S. Thom. *quæst. ult. art. 6.* Ratio est, quia ex lege Charitatis tenemur succurrere proximo indigenti, quando sine magno commodo possumus, ut hîc nos posse supponimus. Quamvis ergo creditor absolutè habeat ex vi Iustiæ jus petendi suum, non tamen hîc, & nunc, quando ejus peccatum facilè per denegationem illam removere potest: Justitia enim non est contraria Charitati, sed potius illi maximè subordinata.

10. Urges: Si Dominus vellet uti sua pecunia ad peccandum, tu non posses illam pecuniam auferre, ut peccatum impedires, satis enim est, si utaris (quando ipsius est emendæ) correctione fraterna, ergo neque potes ejusdem domini pecuniam denegare. Respondeo negando consequentiam: Nemo enim tenetur impedire alienum peccatum, vi detinendo, res ejusdem auferendo: hoc enim esset magnum onus, & ex se valdè difficile

incommodum: At tenetur impedire non concurrendo, nec præbendo positivè materiam, & instrumenta ad peccandum, quia id non est ex se valdè oneroſum, & incommodum.

Signanter dico *ex se*, & *numero præcedente* dixi (*niſi excederet excuſatio*) nam ſæpiſſimè excuſantur Fideles, à reſtituendo. Primò, quia negare non poſſunt ſuum Domino ſine periculo notabilis mali: ſi enim ipſi non reſtituent, poteſt Dominus agere coram Iudice? & illos compellere, qui cùm non poſſint probare pravam Domini intentionem, patientur litis expenſas: infidelitatiſque notam, idque ſine fructu, nam Dominus ſuum recuperando per Iudicem, intentionem malam, ut liberit, exequetur. Secundò, quia, ſi res agatur inter æquales, facilè ſuborientur inimicitiæ, unde peiora mala conſequerétur. Ex quibus colligo, Dominum ſeriò petentum ſuum, valde rarò poſſe repelli, quantumvis eius malus finis cognoſcatur; quia valde rarò ex denegatione incommodum notabile debitori ceſſabit.

Cui reſtituendum, non apparente, ſeu ignoto Domino?

11. Niſi hic diſtinguas, facilè, ut certè non rarò etiam doctis accidit, prolaberis. Quatuor hîc ſunt diverſi caſus. Primò, quando Dominus eſt valde diſtans. Secundò, quando eſt defunctus. Tertiò, quando eſt ignotus, ſeu incertus. Quartò, quando rei, de qua agitur, Dominus nullus eſt. De primo dicetur mox in Circumſtantia *Quo loco*, de cæteris hic.

Defuncto Domino rei, Cui ſit illa reſtituenda.

12. In hoc caſu reſtitutio facienda eſt legitimo hæredi; legitimus autem eſt, vel per teſtamentum, vel per Iudicis ſententiam, vel per legum diſpoſitiones, cùm ab inteſtato remanet hæres, qui eſt ſtrictior in gradu. Ratio dicti eſt, quia hæres ſuccedit in omnia iura realia defuncti: id enim eſt, eſſe hæredem.

13. Quid, ſi defunctus nullum habeat hæredem, nec de rebus ſuis diſpoſuerit, quando bona ab ipſo relicta vocantur bona vacantia? Reſpondeo, ex ſe hæc de iure naturæ ſunt primi occupantis, habentur enim pro derelictis, nulliúſque Domini ſunt. Si quidem mortuus amittit omnia bona temporalia, nec eorum ampliùs in alia vita Dominus eſt. Cùm ergo ante mortem nihil diſpoſuerit, nunc verò poſt mortem diſponere non poſſit, remanent ea bona ſub nullius dominio.

Dices, diſpoſuit tacitè, & interpretativè, ut illa diſtribuerentur inter pauperes, vel loca pia pro ipſius anima. Reſpondeo. Quid, ſi hic erat Gentilis? Quid, ſi eſt in Inferno? Quid, ſi aliis voluiſſet relinquere, & quia loqui non potuit, non diſpoſuit? Ita Sotus. Perr. Nav. Vaſq. Leſſ. apud Dicaſt. *loco mox citando*, *n.* 373. Valdè igitur incerta eſt hæc tacita voluntas, atque adeò viventes nunc obligare non poterit.

14. Dixi autem (ex ſe, & de iure naturæ) nam in aliquibus Regnis applicantur Fiſco, An ante ſententiam, vel poſt illam, conſidera, ubi videris Petrum à Navarra *lib.* 4. *de reſt. cap.* 2. *n.* 8. *L, ſi vacantia, de bonis vacantibus, lib.* 10. vel ſive per leges, ſive per conſuetudinem introductam timoratorum ejuſmodi bona diſtribui ſolent, & debent pauperibus, vel locis piis, ex Dicaſtill. *lib.* 2. *de iuſt. tract.* 2. *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 380. citante Anor. & Reginaldum; ſed quid, ſi debeant ſolum ex conſuetudine congruenti, non verò obligante? Vnde, & his favet Bulla compoſitionis, ut pluribus ingeniosè docet, me citato, amiciſſimus P. Franciſcus Baldi. *lib.* 2. *ſect. Mor. q.* 16. Mobilia Peregrinorum, ſi hi decedant inteſtati, & ſine hæredibus diſtribuantur in pias cauſas per manus Epiſcopi illius loci, ut habent iura Auth. *omnes Peregr. C. communia, de ſucceſſionibus* De quibus videantur Mol. *tom.* 1. *de iuſt. d.* 53. Dicaſtill. *loc. cit.* aliíque *paſſim.*

Ignoto vel incerto Domino, cui reſtituendum?

19. Diſtinguendus eſt Dominus incertus ab ignoto: Si debes rem huic, vel illi, nec ſcis determinatè, Cui, erit Dominus incertus: Si verò debes rem alicui, determinatè, nec illum illo modo (facta morali diligentia, quæ ſemper pro qualitate rei facienda eſt) cognoſcere detur, ut ſi furatus ſis à viatore tibi ignoto, certus erit Dominus, licèt ignotus.

16. Quoad prius, tria breviter ſunt notanda: Primum, quando ſitur, nempe pertinere ad unum ex duobus, vel tribus, ſed ignoratur, ad quem determinatè pertineat, debet inter illos dividi juxta ipſorum voluntatem, immò & pro rata maioris, vel minoris probabilitatis, vel dubij, ut *lib.* 1. *c.* 3. §. 3. *& §.* 7. *v Reſtitutio*, dictum eſt à nobis in ſimili. Ita Leſſ. *l.* 2 *c.* 15. *dub.* 1. *n.* 2. lege Ludov. à Cruce *in Bullam Cruciatæ, d.* 3. *dub.* 6. *n.* 4. *fine.*

17. Secundum: Quando quis Communitatem aliquam, redditus. v. g. vel feudum alicuius civitatis læſit, reſtitutio facienda eſt ipſi Communitati, non autem particularibus Civibus, quia Communitas ipſa læſa fuit. Ita Vaſquez, *de reſtit. c.* 5. §. 4. *dub.* 6. *n.* 1. Rebell. 1. *p. l.* 2. *q.* 12. & *l.* 1. *q.* 15. Molin, *t.* 2. *d.* 544. Leſſ. *l.* 2. *c.* 14. *dub.* 6. & 7. & *c.* 5. *dub.* 1. Azor. 3. *p. l.* 4. *c.* 26. Dicaſt. *l.* 2. *de iuſt. tr.* 2. *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 365.

18. Quidam Senator prædivitis Civitatis, dum eam gubernaret, ſepoſuit ſibi ex publicis redditibus aureos mille, néque interrogabat, an poſſet ea diſtribuere in pauperes ejuſdem Vrbis, & ſic ab onere reſtitutionis liberari? Reſpondi, nequaquam, quia in aureos illos, non magis Jus habebant inopes, quàm locupletes. Debent ergo reſtitui ipſi ærario publico. Quando enim defraudantur ea loca, quæ faciunt unum corpus ex multis, ut Montes Pietatis, Seminaria, Hoſpitalia, &c. non verò defraudantur ipſi peculiares alumni, convictores, infirmi, &c. non ſatisfit reſtituendo his, ſed omninò reſtitutio facienda eſt ipſis locis fraudatis, ad quorum deinde Superiores pertinebit ea bona reſtituta ſimul cum cæteris adminiſtrare.

19. Tertium: Quando quis læſit non Communitatem ipſam, ut dictum eſt, ſed multos ex ipſis particularibus, qui cognoſci nequeunt, quando in bello injuſto Civitas depræ datur, reſtitutio fiat, vel Magiſtratui, vel Epiſcopo, vel Viro probo qui dividant in ſingulos Cives pro damno accepto, quantum fieri poteſt. Ita de Lugo *tom.* 1. *de Iuſtit diſp.* 6 *ſectione* 12. *n.* 148. in ſimili, *verſ. Hinc infertur primo.* Quòd ſi hoc idem non poteſt, ut accidit, quando quis defrudat in pretio, vel menſura eos, qui emunt minutiores cibos, non enim poteſt ſcire quos in particulari læſit, ſcit tamen læſiſſe hanc vicinam, hanc Civitatem, hunc Populum; tunc iudicio prudentis viri, aliquod bonum his defraudatis commune facist. quo quantum fieri poteſt damnum compenſetur. Vide citatos. Atque hunc juvari poſſe per Bullam Compoſitionis, ubi ea conceditur, monet rectè Ludovicus à Cruce *in Bull. Cruc. d.* 3. *dub.* 14. *n.* 3.

20. Quoad poſterius, A eſt, quando certò conſtat, adeſſe rei Dominum, qui ſit omninò ignotus, duo caſus ſunt diſtinguendi: Primus caſus eſt, quando res venit reſtituenda ex radice iniuſtæ acceptionis, vel ſimilis injuſtitiæ. Et tunc ſi factâ deligentiâ inveniri Dominus non poſſit, eſt omnino ex definitione Alexandri Pontificis pauperibus, vel locis piis diſtribuenda, *cap. cùm tu de uſuris*, ubi Alexander III. uſuras iubet tradi pauperibus; quod Doctores extendunt ad alia ex quocunque del cto, Dicaſt. *lib.* 2. *de iuſt. tr.* 2 *d.* 9. *dub.* 14. *n.* 368. in hac enim, & ſimili materia ſub pauperum nomine ſemper intelliguntur etiam loca pia. Poſſe tamen etam in hoc caſu uſui eſſe Bullam compoſitionis, meritò notant Doctores, Navarr. *ibidi man. cap.* 17 *n.* 43. & communiter apud Dicaſt. *l. c. num.* 38. Molin. *d.* 748. Lud. à Cruce *l. c.* aliíque. Vt etiam ſi is eſt verè pauper, poſſe ſibi applicare, iidem notant; Molin, *d.* 747. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 5. *n.* 41. Et denique addunt iidem, etiam poſſe dari, &

debere ex de Lugo *t.1.de iust.d.20.sect.8.§.1.n.191.fin.*& latiùs *ibid.d.6.sect.12.* si sint hæredes, Consanguinei Domini rei ablatæ, Patri, verbi gratiâ, filio, &c. præsertim, si ij sint pauperes, & ita prudenter iudicetur velle Dominus.

21. Secundus casus est: Quando res restituenda veni ex contractu iusto, vel ex re, quocunque modo bona fide accepta, & communis difficultas solet hîc esse de rebus casu inventis: (nam de habitis ex dicto contractu *mox* dicam *n.51.*) v.g. de marsupio nummis pleno, annulo aureo, libro, &c. fortè inventis in via, in templo, in platea, quæ præsumuntur habere sine dubio dominum. Factâ enim diligentiâ, nec domino invento, cuinam hæc erunt restituenda?

22. Duplex, ut solet, est sententia; Altera communis, debere pauperibus distribui. Ita Mol. *t.3.disp.*746. Ratio est, quia cùm bona habeant actualem Dominum, non sunt censenda bona derelicta, quæ sint primioccupantis, sed sunt applicanda iuxta præsumptam Domini voluntatem, quæ certè saltem inter fideles est, ut pauperibus, vel in cultum Dei locis piis.

23. Altera minùs communis, sed mihi, vel probabilior, vel æquè probabilis (certè P. Franciscus Turrisi nostræ Societatis doctissimus Theologus, & in Philosophicis amantissimus Præceptor meus, hanc meliorem appellabat) docet, posse quempiam rem eiusmodi sibi retinere, animo tamen, ut si compareat Dominus, ei illam reddat (si tamen nondum eam consumpserit) vel id, in quo factus sit ex illa ditior. Ita Sotus *lib.5.de iustit.q.3. art.*3. Arag. 2.2. *quæst.66.art.5.*& Molin. fatetur hanc sententiam doceri à multis recentioribus; Vasquez, Malderus, Castro Pal. *p.19.de iust.in gen.d.un.puncto* 4. aliique apud de Lugo *tom.1.de iust.c.6 sect.12.num.*138.& apud Dicastill. *l.cit.n.*422. quam ipse probabilem etiam vocat *n.*481. Ratio huius sententiæ est, quia quamvis verè, & ut ita dicam, physicè, hæc inventa non sint bona derelicta, sunt tamen moraliter quasi derelicta: Cùm enim Dominus non habeat spem rem suam recuperandi, iam non amplius, secundùm humanam æstimationem, iudicatur ampliùs de illa velle disponere: cedunt ergo primo occupanti. Non autem esse hæc bona vacantia, nimis est clarum, ex Molin. *tom.1.tract.2.d.*53. quia vacantia ea solùm sunt, quæ reliquuntur à Defuncto, modo insinuato *num.*14 qualia certè non sunt, nec præsumuntur esse eiusmodi inventa. Adde ipsam praxim, quia videntur omnes cessisse suo Iuri rebus omninò deperditis, cùm, sæpissimè, ne timorati quidem ea pauperibus distribuant, sed suæ sorti attribuant ea invenisse. Adde iterum, Dominum magis præsumi velle rem suam servari apud inventorem, ut si forte antequam res consumatur ipse Dominus compareat, ipsi reddatur, quàm distribui pauperibus, qui statim rem consumant, nec spem ullam relinquunt reddendi.

24. Ex his vides, me non fundare, ut alij faciunt, hanc doctrinam, quasi dicam, hæc inventa verè non esse sub physico dominio sui Domini: Vide de Lugo *loco citato sect.*10. solùm enim dico, statim, atque factâ diligentiâ Dominus non apparet, moraliter iudicari, esse sub dominio nullius, propter voluntatem præsumptam Domini nolentis ampliùs de illa disponere.

25. Obiicies cum Molina *loco citato*, qui sic contra Sotum, atque adeò contra nos argumentatur: Si hæc inventa bona post exhibitam diligentiam essent derelicta, & ab inventore retineri possent, possent etiam retineri acquisita ex delicto, verbi gratiâ, ex furto vel usura, quando horum ignoratur Dominus, quia pari modo essent existimanda derelicta, quod tamen negavimus *num.*20.

26. Respondeo, magnam adesse disparitatem, & totam ducendam ex voluntate interpretativa Domini, qui iam supponitur adesse, licèt incognitus. Hic enim rationabiliter præsumitur velle ut inventor, & universim omnes bonæ fidei possessores, ea inventa servent, immò iisdem fruantur, quandoquidem bonæ fide, & sine iniuria ipsius Domini occupavêre: at nullo modo præsumitur velle ut ille, qui iniurius fuit, ea bona per iniuriam arripiendo, eadem sibi servet, vel iis fruatur. Iudex ergo Dominus tua bona aliquando quasi deserere, tamen pro fure tibi iniurio, sed pro viro nulla iniuria culpa laborante.

27. Dixi (quasi) nam Molina reprehendit Sotum perinde ac si diceret hæc esse secundùm omnem rationem derelicta, id, quod certè ita non est, quia omnia derelicta non sunt, si Dominum actu, licèt incognitum habeant. Nos igitur dicimus esse quasi derelicta, quoad hunc effectum, quod ex præsumpta Domini voluntate possit ea sibi, donec fortè Dominus compareat, retinere.

28. Quid, si comparente fortè Domino, res inventa sit consumpta omnino? Respondeo, si res sit bona non consumpta, nec inventor sit ex illare factus in aliquo ditior, puto; ut modò innuimus, non deberi Domino æquivalens, quia bona fides liberat eiusmodi inventorem ab onere restitutionis. Idem dicendum esse in casibus suprædictis, quando quis sibi, ut vero pauperi, res applicuit, meritò docet Lessius *lib 2. cap.14.dub. num.*43. aliique apud Dicastill. *lib.2.de iustit. tr.2. dub.14.num.*391. *& deinceps.* Quòd si res extet, vel id quid, in quo factus sit inventor ditior, sanè debet Domino comparenti reddere; nemo enim debet aliorum rebus ditescere. Id quod ita verum est, ut etiam ex probabiliore sententia Molin. & Lessij contra Petrum Navarr. & Rodrig. apud Barth. à S. Faust. *in spec. Conf. d.4.quæst.*178. si ea inveniantur, iam pauperi distributa, debeat pauper Domino comparenti reddere, si illa pauper in individuo habeat, vel factus in iis fuerit ditior. Si inveniantur appropriata per Bullam Compositionis, idem esse tenendum, & consulendum, sed probabilitate non carere, quod possint retineri, saltem deo accedat Iudicis sententia, docet Castro Palaus *de Bulla Cr. p ult.§.1.n.7.* aliud benignius dicam *in Tractatu de Bulla Cruciatæ, cap.*18. *à n.9.*

29. Denique tria adverte: Primum, si rem alicuius invenisti, & acquisivisti, cum magno periculo, vel labore, ubi gratiâ si ex incendio rem illam liberasti; Domini tua: tu verò potes æstimationem tui periculi, vel laboris exigere, ut etiam expensas, damnumque emergens, lucrumque tibi fortè cessans, &c. Ita Lessius *lib. cap.5.dub.18.num.*67 vide quæ dixi *t.3.cap.2.§.8.num.*3. Pro ipsa tamen sola inventione nihil ex Iustitia potes requirere, sed solùm ex gratitudine. Ita Covarr. *in Peccatum, part.2.§.3.num.*3. aliis citatis. Ratio huius est, quia tota res inventa Domini est, tota igitur reddenda: at si tu aliquid necessariò exigas, iam non tam redderes. Ratio autem quòd pretium tuæ diligentiæ potes exigere, est, quia utilis gestor negotij Domini fuisti: ergo potes aliquid moderatum accipere; moderatum, inquam quia secùs non esses utilis gestor negotij, ut dictum est *sup. tract.2.cap.*8. *à n.*7.

Quod dixi de re incendio erepta, dictum repta de erepta ex naufragio. Solùm hîc additur excommunicatio Bullæ Cœnæ contra occupantes bona naufragantium: ubi semper intelligo, si adsit, ac nosci possit Dominus: secus, de illis deceme, sicuti de rebus derelictis non fiat restitutio incognito Domino.

Præterea, rectè docent Suar. *tom.4. de censuris in positione Bull. Cœnæ, disp.*21. *sect.*2. allatus à de Lugo *tom.1.de justitia, disputat.6. sect.*10. *num.*99. Castro Pal. *tract.6.disput.3.punct.5.num.*2. Diana *p.9. tract.8. resp. vers. notandum tertiò*; non incurri excommunicationem ab eo, qui illa bona capit, animo eadem restituendi veris Dominis, licet interimis utatur: modò impotens non fiat restituendi Domino fortè comparenti.

Si quis furetur, vel dono accipiat hæc bona naufragantium ab eo, qui primò occupavit, contrahere hanc excommunicationem: Contrahere docet Suar. *de cens. disp.*21. *sect.*1. *n.*33. quia, quamvis mediatè, accipit naufragantium bona. Negant. Sayr. & Sonn.

lati à Diana *p. 6. tract. 8. resp. 36.* probabilius, quia Bulla quitur solùm de primo occupante.

Ligna denique ex inundatione fluminis asportata Dominus quidem sùt, sed ex ipsorum qualitate, distanti Domini, labore in eripiendo, collige, an Dominus pro derelicto habuerit: nam tunc primi occupantis erunt. Ita Molina, *part. 19. n. 6.*

30. Adverte secundò adesse aliquas leges applicantes hanc invèta quibusdam Locis, vel operibus piis, quas puto non esse usu receptas, saltem quoad forum Conscientiæ, & ante Iudicis sententiam, Lege Doctores, Petrum Navarrum *lib. 4. de restit. c. 2. n.* 8. 2. Ludovicum à Cruce *in Bullam Cruc. disp. 3. dub. 15.* Molinam *tom. 1. tract. 2. disp. 33. & tom. 3. disp. 750.*

31. Adverte denique tertiò, mihi non esse improbabile, quod docet Pertus Navarrus, *lege unica, C. de Thesaur. Lib.* & *§. Thesauros, Instit. de rerum divis.* Lessius *lib. 2. c. 5. dub. 12. n. 58.* nimirum debita ex cõtractu posse, tanquam derelicta, post factam diligentiam, Domino non apparente, retineri, quia hæc comparari meritò possunt cum inventis, quandoquidem ignotum habent Dominum, ut supponimus: & per hoc responsũ est ad illud, quod *n. 24.* Promisimus, fore hìc resolvendum.

Quòd si teneas, hæc deberi pauperibus, sicuti debentur (quando nescitur Dominus) habita ex delicto, iam potes confugere ad Bullæ compositionem, ut colligitur ex dictis *n. 24.*

Nullo existente Domino, cui res restituenda? Vbi de Thesauris.

32. Sub nullius dominio sunt ea, quæ sive à Domino sunt omnino derelicta, ut quæ Dominus ipse à se proiicit sive Dominum nunquã habuerunt, ut gemmæ rudes ad litus inventæ. Huc spectat Thesaurus qui definitur esse Vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, ut iam dominum non habeat. Addit Lessius citatus à de Lugo *mox* citando, id verum esse, quamvis sciatur, quotam maiores Thesaurum condiderint: nam quod tanto tempore desiit possideri, desiit esse in dominio, tum retinentis, tum eius hæredum. Ita Lessius, à quo dissentit de Lugo *tom. 2. de iust. disp. 6. sect. 11. n. 111.* quia tempus quantumcunque diturnum non tollit dominium rei à suo Domino, si is cognoscatur. Equidem adhærco Lessio, quia ex diturno tempore clarè colligitur, Dominum voluisse derelinquere; seu à se illam pecuniam proiicere, &c.

Quid autem de illo casu, quem in alium finem enarravimus *supra, l. 2. cap. 6. §. de superstitione, n. 12.* De nocte quidam avarus senex terræ infundit Thesaurum, ego id casu præsensi, possúmne hodie iudicare illud aurum esse derelictum, & iuxta *mox* dicenda mihi illud effodere? Respondeo, si sum certus eum non infodisse ad custodiam, sed animo, ut ille Thesarus in posterum latêret, & pateret nemini: possem, puto, mihi auferre; at si advertam infodisse ad meram custodiam, certè nõ possem. Ratio utriusque dicti est, quia, si ad custodiam, non desiit auri dominium esse apud senem: At si, ut latêret in posterum, iam præsumitur senex abdicasse à se suisque hæredibus illius Thesauri dominium, instar Cratis Philosophi, qui suas omnes divitias in mare proiecit, ut liberius Philosophiæ vacaret.

Thesaurus inventus

33. Sed iam propius ad rem nostram veniamus. Dico primò, adesse quasdam leges in iure communi circa Thesauros. Primam, si in loco proprio inveniatur Thesaurus, totus esto inventoris. Secundam, si ubilibet inveniatur per artes magicas, vel malas, fisco regio applicetur. Tertiam, si in loco alieno, de industria absque Domini consensu, totus Domino loci cedat. Quartam, si in eodem loco alieno sed casu, æquale sit inventoris, dimidium Domini loci. Quintam, si in loco publico, dividatur inter Fiscum, vel Civitatem, & inter inventorem; Si verò in Ecclesia, seu loco Sacro, quod non sit in ullius bonis, pari modo inter Ecclesiam, seu Prælatum, & inter inventorem dividatur. Quid fiat, quando est duplex Dominus, alius quoad proprietatem alius quoad usufructum, vel quid simile? Præter Iurisperitos *in leg. modo citatus, & passim*, legatur etiam apud Theologos, Molinam *disp. 56.* Lessium *loco cit.* de Lugo *loco cit.* Caramuel *lib. 2. Theol. moral. à n. 298. & passim.*

34. Dico secundò: De Iure naturali, immò, & Gentium, Thesaurus est inventoris. Ita de Lugo *loco citato, num. 112.* Molin. *disputat. 56.* Sotus *lib. 5. de iustitia, quæst. 3. artic. 3.* Med. *lib. 1. de iustitia, cap. 4.* & communiter. Ratio est, quia in nullius est dominio, ut ex Thesauri definitione modò allata manifestè apparet. Si aliquod damnum feceris, ut Thesaurum arriperes, verbi gratiâ, vineam extirpasti, vel murum destruxisti, &c. hoc totum debere Domino restitui dubium esse non potest.

35. Potrò, Quoad forum externum videant Iurisconsulti, quò se extendant illæ leges, aliæque fortè propriæ municipales. Quoad forum internum, & in conscientia sic habet Sylvester, *v. Inventum, num. 13.* favent Sotus, & Medina *loco citato*, quatenus negant Principem posse statuere, Thesauros totos esse suos: lege Franciscus Bardi *in select. mor. lib. 2. q. 16. num 6. Secundum Petrum de Palude hodie ubicunque inveniatur Thesaurus, de consuetudine est Principis. Sed ego dico, istam consuetudinem in conscientia non ligare: quia non est introducta per modum legis, sed violentiæ, nec fuit unquam moribus utentium approbata, nisi violenter. Est etiam contra iura Canonica, quæ volunt, bona incerta si restituenda sunt esse pauperum: & si non sunt restituenda, esse contra Iura Civilia & contra naturalem æquitatem: vt patet* in dict. §. Thesauros, *Vbi dicitur, quod D. Andr. naturalem æquitatem secutus, &c. voluit Thesaurum inventum in proprio fundo, esse totum inventoris, contra quam æquitatem, consuetudo non potest.* Hæc Sylvester, qui quamvis loquatur de consuetudine applicante totum Thesaurum Regi, tamen multùm favet asserenti, Iusmodi omnes leges Civiles esse pari modo violentas, quod nolo decernere. Lege Caramuel, *libro 1. Theolog. Moral. num. 289.* favent ex parte Bannez aliique apud Dicastill. *lib. 2. de iustitia tractat. 2. disput. 6. dub. 15. à numero 410.* & propendet Lessius *lib. 2. cap. 5. dub. 17. num. 66.* citans Sylvest. & Sotum, quibus adde Trull. *in explic. Cruciatæ, lib. 33. casu 14. num. 10.* Lopez, qui dicit, inventorem non obligari quid dare Principi, antequam exigatur.

36. Ex eo capite, quòd Thesaurus de Iure naturali est Inventoris, sequitur, posse te emere ab alio fundum, in quo scis (etiam certò) adesse Thesaurum. Cùm enim ea una parte Thesaurus infossus nullum habeat Dominum, & consequenter Dominus fundi non sit Dominus Thesauri; atque ex altera parte tu fundum iusto pretio emas, ut suponimus: non est, unde ulla culpa committatur. Ita S. Thom. Bannez, Nav. Molina, Valent aliique apud Tutrian. *disput. 43. dub. 1. num 1.* adde Vasquez, aliósque apud de Lugo *loco citato, num. 126.* Quidquid Angelus, Thabiena, Armill. apud Turrianum *ibidem*, nimis scrupulosè dixerint.

37. Dices: At fundus, in quo adest Thesaurus, maiori pretio est dignus: Respondeo, non ita: Dignus enim est solo pretio secundum communem hominum existimationem, quæ est regula constituens pretia rerum, ut suo loco dictum est, at, donec latet Thesaurus, communis æstimatio est perinde ac si nullus omnino sublatêret. Dari solet exemplum de Pharmacopola peritissimo, emente vili pretio fascem lignorum, in quibus cognovit adesse pretiosissimam herbam communiter ignotam.

38. Denique audi resolutionem Caramuelis *loco cit. num. 288.* circa casum, qui frequenter accidere solet:

Petrus conduxit operarium, ut puteum effoderet in domo sua, nempe diurni floreni pretio, & hic ollam auro plenam invenit, cuinam invenit, sibi, aut conductori? Respondeo, sibi, Ratio est, quia illud est inventoris. Stando enim in iure naturæ, omnes Thesauri, cùm ex se nullius sint, fiunt inventoris, qui nihil tenebitur dare Regi, nihil Reipublicæ, nihil Domino agri, in quo reperit. Sed nunc Petrus est inventor, ergo, &c. Obiicis: at vinator Mercatoris gemmas in mari quærit: Respondeo ita, quia conductus est ad gemmas quærendas, & operarius conductus fuit ad aquam quærendam, non thesaurum & sicut dictus vinator si forte in mari inveniret ensem, sibi illum acquireret, sic thesaurum fossor, &c. Addit sic: *Si lapidis lapsu vulneretur, aut occidatur casu operarius, sanè Petrus non tenetur operario ratione istius damni non prævisi; ergo neque operarius, ratione Thesauri casu inventi. Taceat ergo operarius, & gratias agens Deo custodiat beatior sine teste.* Hæc ille, abstrahens à legibus positivis, de quibus postea loquitur, & de quibus paulò antè nos egimus, déque iisdem videatur Francisc. Castill. *tom. 3. decis. 240.*

§. IV. *Quantum.*

1 TAntum debet restitui, quantum est ablatum, ablati autem nomine intelligi damnum, lucrũ, fructus, &c. iam satis in superioribus est explicatum.

§. V. *Quomodo.*

1. NIsi sit alicui obviandum scandalo, satis erit si restitutio fiat sive occultè, sive publicè; sive per se, sive per alium: Ita Dicast. *lib. 2. de Iust. tract. 2. disp. 11. dub. 10. n. 121.* vide *supr.* §. 3. non enim est deneganda restituenti, suæ famæ conservatio. Porrò, aliquot mihi fuerunt propositæ difficultates, quæ ad huius circumstantiæ dilucidationem facere possunt, & sunt eiusmodi.

Restitutio facta Domino illam non advertenti.

2. Prima: An satisfaciam, si ita occultè restituam, ut ne ipse quidem læsus advertat. Debeo, verbi gratia, tibi centum ex iniusto, sed occulto latrocinio, & quia sum tuus perfamiliaris, timeóque, si secùs quocunque alio modo restituam, ne fur deprehendar; fingo tempore tuarum nuptiarum dono tibi gemmam auro insertam eiusdem valoris, ac furtum, revera tamen redditurus, liberabórne sic ab onere restitutionis, quo gravabar; Ratio dubitationis est, quia certò moraliter, vel saltem probabiliter scio, te utpotè gratissimum Virum, mihi alterum tantum in aliqua simili occasione redonaturum, non redonaturum, nisi ego antea donassem. Respondeo, cùm hæc redonatio sit ex mera liberalitate, ad quam ego amicum, nec induxi, nec obligavi, non dicor nisi indirecta causa illius, seu non sum absolutè illius causa, sed solùm occasio; quare, cùm periculum meæ famæ sit causa proportionata, me excusans à cooperatione huius novi detrimenti, quod ex occasione mei ficti muneris patiatur amicus, non peccabo, nec ad restitutionem consequenter obligabor. Confirmatur, quia ad vitandam infamiam notabilem, licèt differe restitutionem, immò & non restituere, cùm fama sit bonum superioris ordinis, ut diximus *suprà, cum de adulterio*: cur ergo idem non procedat in casu huius occultæ restitutionis, quæ magis favet creditori? Ex quo vides, idem (si absit proportionata causa) si ri licitè non posse.

An satisfaciam debito iustitiæ per donum gratuitum immemor dicti debiti? Vide apud Trullench. affirmantem *in Dicalog tom. 2. lib. 7 cap. 4. disput. 5. num. 10.* contra Rodriquez ab ipso citat. legatur omnino P. Bald. sentiens cum Trullench. apud Dianam *part. 5. tract. 13. resolut. 44.*

Restitutio facta per intermediam personam.

3. Secunda: Rem, quam Domino debebam, eidem misi per hominem, quem credebam fidelem, sed ipse, neri suo non satisfaciens, aufugit; obligábórne restituere?

4. Respondeo. In aliquibus conveniunt hîc Doctores. Lege Navar. Lessi. Rebell. Molin. aliósque mox citandos, quibus adde Castro Pal. *de Iustitia commutativa, punctо* 17. §. 9. Discrepant in uno.

Conveniunt primò; si debitum est ex re accepta, res est illi individuo aliena, verbi gratia, vestis, equus, argenteum, hæc numero mensura tritici, quoties sine culpa gravi Theologica, ad Dominum non affertur, nihil te obligari. Ratio est, quia res Domino peritura, nisi adhuc in aliquo factus sis ditior, hoc enim adhuc te deberi non est controversum.

5. Conveniunt secundò, si debitum est ex contractu quo aliquid à te alicui debetur, pari modo in individuo verbi gratiâ, Vestis commodata, equus locatus, hæc numero pecunia per modum massæ deposita, probabile saltem esse, te non obligari, quoties sine tua culpa gravi Theologica ad Dominum non affertur. Ratio est eadem, & quia ex contractu non obligatur quis, nisi ad diligentiam moralem proportionatam illi rei, de qua agitur, in eodem contractu, ut *suprà* universum dictum est: cum ergo tú tradendo huic homini, quem bonum & fidelem credidisti, non peccaveris saltem mortaliter, erit probabile, te ad iterum compensandum non urgeri.

6. Conveniunt tertiò; Si debitum sit ex eodem contractu, ut si debeatur pretium rei emptæ, vel item à debeas ex re accepta. Verùm, ita, ut debeas aliquid tantum individuo alienum, sed debeas pecuniam solvere, quæ æquivalens, te non liberari ab iterata restitutione ratio est, quia cùm res quando perit, suo domino perit, illa pecunia in manu mediatoris tibi periit, quia tu deminus, quare creditor adhuc erit satisfaciendus. Excepti nisi illam miseris per hominem designatum ab ipso creditore. Ita Doctores communiter apud Dicastill. *de restitut. tract. 2. disput. 3. num. 107.* tunc enim creditor in suo homine designato, suam fecit pecuniam, adeóque ipsi perit. Et tamen Tancredi *part. 2. quæst. moral. tract. quæst. 16. num. 3.* probabile iudicat, (Et quidem meum sive furem, sive quemcunque alium, non teneri ad aliud si rem restituendam, vel pecuniam misit per fidelem hominem, quia sic prudenter se gessit, præterea cùm nemo sit obligatus per se immediatè rem Domino afferre, sed sufficit per personam prudenter iniustam idoneam.

7. Dissentiunt autem Doctores. Si debitum sit ex delicto: Furatus es equum, mittisque per hominem fidelem, verbi gratiâ, per Confessarium, sive eundem equum, sive eius pretium? in hoc enim casu idem est sive res debita sit in individuo, sive in specie.) Ita Confessarius ea non reddit Domino, sed prætextu expectationem sibi usurpat, adhuc obligeris ad iterum restituendum? Te liberat à restitutione prima sententia. (Ita Cenedo *de paupertate Relig. disputatione 6. n. 8.* Diana. *parte secunda, tractatu 3. sectione 17. Miscellan. resol. 2.* dicens hanc esse sententiam tutam in praxi; Lessius *lib. 2. cap. 16. dub. 6. num. 67.* dicit non esse omnino improbabilem; Fillicuius *tom. 1. tractatu 32. cap. 1. num. 155.* Rodriquez, Petr. Navarr. citati à Ducastill. non citando, *num. 114.* Diana *parte secunda. tractatu 17. resol.* quia tu feci sti, quantum potuisti, & quia tunc creditor iudicatur consentire huic transmissioni per hominem fidelem, perinde ac si ipsemet designasset, siquidem ita prudenter te gessisti. Te nequaquam secunda sententia liberat. (Ita Lessius *loco citato, num. 65.* Rebell. *de restitut. quæst. 15. sect. 3, num. 11.* Molin. *tom 3. disput. 74. num. 2. §. quando per Confessarium*, Toletus, Navarrus aliique apud Dianam *loco citato*, quibus adde De Lugo *tom. 1. de iustitia, disputatione 21. sect. 5. à num. 59.* Dicastillus *loco citato, num. 111. iuncto num. 113.*) quia in te semper remanet radix obligans ad restitutionem, nempe iniusta acceptatio, & Dominus nisi rem ipse cum effectu habeat

habeat, non præsumitur consensisse ad illam transmissionem, quamvis per fidelissimum, nisi sub conditione, quòd de facto ad ipsum res sibi debita perferretur: Hæc posterior sententia est certior, illam priorem non audeo propter Authores eam sequentes, improbabilitatis condemnare.

Restitutio cum errore facti ex consilio Confessarij.

8. Ex dictis, quid statues de sequenti difficultate, quæ tertio mihi loco proposita est; Confessarius bona fide tibi indicit, ut vestes, vel pecuniam, verbi gratiâ quæ à Petro surripuisti, des pauperibus: tu promptè exequeris, illásque pauperibus ad assem distribuisti mox, sive idem Confessarius, re melius perpensa, sive alius doctor te advertit, incautum fuisse consilium, quia, cùm sciretur Dominus, Domino res sua debebatur; obligaberisne ad iterum vero Domino restituendum? Respondeo, te obligari, sequitur ex dictis in posteriore sententia relata *numero præcedenti*; Sed tamen etiamsi in cæteris casibus sequaris posteriorem dictam sententiam, te hîc non audeo iterum obligare. Ratio mihi videtur esse, quia Dominus non debuit in tanta tua pietate esse invitus, ut non consenserit illi eleemosynæ. Confirmo, si iterum restituis, semper plus restituis, quàm debes, ad quod Ius Iustitiæ nunquam obligat, ut diximus *suprà*, *lib. 6. cap 4. §. 3. n. 22.* Probatur consecutio, quia dares nunc pecuniam illam oblatam, & insuper dedisti bonum illud spirituale eleemosynæ quod iam cessit pro lucro spirituali Domini, ergo semper excederes restituendo: id, quod pari modo esset, si solam partem pretij iterum restitueres: nam semper hæc pars erit supra id, quod debes: cùm bonum illud spirituale eleemosynæ iam adæquaverit totum debitum.

Mediator rem restituendam amittens.

9. Denique duæ mihi hîc addendæ occurrunt non dissimiles difficultates: Prior, quid nimirum in voto, & iuramento; Vovi cum iuramento calicem, vel pecuniam Domui Lauretanæ; misi ea per hominem, quem fidelem iudicabam, sed ipse illa sibi clanculum usurpavit; obligórne ego, cùm id rescivero, iterum mittere?

Respondeo, scio aliquos apud Dianam *p. 10. tract. 16. resol. 37.* te obligare; Verùm, hoc bona fide procedenti, nimis durum. Satis enim in re morali ex Dei benignitate à te Votum, seu iuramentum fuisse adimpletum per illam mediatam traditionem, existimandum est. Ita Dian. *ibid.* citans P. Tancredi. Mediator autem ille semper obligabitur muneri suo satisfaciat: ni satisfaciat, peccabit, non contra Votum, ipse enim nihil vovet, sed contra Iustitiam, & quidem puto, cum sacrilegio, cum Fagund. *Eccl. prac. 2. lib. 4. cap 4. à n 8.* & aliis cum Bonac. *tom. 1 præcept. d. 3. q. 5. à num. 23.* quia usurpat res Divino cultui addictas.

10. Inquiret curiosus; Si sine culpa mediator illas amittat, obligabitúrne ad aliquid? Respondeo, si amittat calicem, vel quid simile in individuo acceptum; ad nihil obligor: quia ipse non obligatur ex Voto, vel iuramento, hoc enim parit solùm personalem obligationem in vovente, vel iurante: Non ex re acceptâ, quia eam amisit? Non ex iusta acceptione, quia nullam commisit, vel certè non gravem culpam, ut supponimus. Ita Tancredi mox citandus, ducto Argumento *ex cap. Licèt, de Voto.* Excipe, nisi fortè se per contractum obligasset, quod rarissimum est. At verò si amittat pecuniam, vel simile quid functionem reciens, distinguendum est: Si enim amisit eandem pecuniam, v. g. vel totum cumulum pecuniarum, in quo erat & ipsius, & voventis pecunia, ad nihil obligabitur propter rationem modò dictam, & de hoc casu solùm meminit doctus, & eruditus P. Tancredi *de Religione tract. 4 lib. 2. d. 13. q 4. num. 32.* allatus à Diana *part. 10. tr. 10. resol 97.* dum mediatorem amittentem casu pecuniam, ab omni onere liberat: Quòd si amittat aliam pecuniam, quia nimirum illam voventis, in proprios usus, verbi gratiâ, expendit, vel fortè domi repositam habet, tunc (cum amittat suam pecuniam) obligabitur vel repositam, vel illi æquivalentem ad Lauretanam Ecclesiam deferre: Ratio est, quia amissionis infortunium nullo modo nunc debet cedere in damnum Ecclesiæ, quia non amittitur res, quæ sit sub Ecclesiæ dominio. Id quod negaturum non puto amicissimum P. Tancredi, nec alium.

Restitutio doni, mortuo Donatore.

11. Posterior difficultas per hanc occasionem explicanda, huiusmodi est: Titius famulo, vel alteri dedit vas argenteum, verbi gratiâ, ut ipsius Titij nomine dono traderet Caio. At famulus vel non tradidit, vel tandiu dare culpabiliter distulit, donec Titius diem suum obierit, ita ut Caius doni ignarus, illud ne acceptare quidem potuerit. Quæritur, ad quid famulus sit urgendus? Respondeo, Molina *tom. 2. d. 263. n. 7.* cui adde sanè Lessium, Bonac. & ex parte Layman. docet à famulo duplicatam deberi restitutionem: Caio enim Donatario debet vasis æstimationem, propter damnum, quod illi intulit, dum donum ei non tradidit, nec saltem significavit, quo potuisset Caius illud acceptare. Hæredibus verò debet vas: quia cùm mandatum Titij non habuerit effectum, & ex alia parte omne mandatum exspiret morte mandantis, iam nunc vas non pertinebit ad donatarium, sed ad hæredes Titij donantis. Nisi fortè donatio fuerit ad piam causam: tunc enim in favorem animæ præsumitur mandatum persistere. Hæc ex Mol. Verùm, duplicata hæc redditio dura nimis erit famulo. Puto ergo esse probabile, sufficere, si is reddat vas donatario tantùm. Ita Sà *v. Donatio, num. 25.* Less. putans hanc probabilem, Ductor casuum Conscientiæ Bononiæ *casu. 2.* apud Dian. *part. 6. tract. 7. resol. 4.* Ratio est, quia satis est probabile, mandatum illud, cùm sit favorabile, & gratia facta, non expirare morte mandantis, sicuti non expirant cæteræ gratiæ factæ. Ita Sanch. *l. 8. mor. d. 28. n. præsertim 64.*

§. VI. *Quando.*

1. PRofectò statim. De quo, déque moroso debitore multa à me dicta invenies *sup. tract. 3. c. 2. §. 6. & c. 7. §. 7. à n. 28.* & *c. 8. §. 3. à n. 7.* quibus hoc vel breviter adde, vel breviter recole.

Primò statim intelligo moraliter, non physicè. Vnum enim, vel alterum, vel tertium diem differre restitutionem, si Domino damnum grave non emergit, non est gravis dilatio. Legè Dicast. *loc. mox citando* Aliquid ampliùs, concedi, quando solutio est facienda ob contractum, verbi gratiâ, ob census, mox dicam. Contrà, magnam summam, nolente Creditore, per partes singulis mensibus, vel annuatim solvere, gravis est dilatio. Ita Sotus, Medina, Mol. apud Dicastill. *lib. 2. tr. 2 d. 10. d. 1. 6.* id enim non est statim solvere. Multò gravior erit, si cùm scias te verè debere, tamen vis cogi à Iudice, tunc enim præter peccatum dilationis; debebis, restituere expensas tuo debitori, ut per se patet.

2. Secundò; Qui, cùm possit, non restituit, peccare continuò, & id vocari, ac esse peccatum habituale, specialique modo esse confessori aperiendum, *lib. 2. exp. Conf. cap. 1. §. præsertim. 2.* docuimus. Sed & alia valde necessaria ad praxim Confess. dicemus *inferius cap. 4.*

3. Tertiò, qui ab articulo mortis urgetur, nec per se ipsum restituere vult, cùm possit, sed vult relinquere onus restituendi hæredibus; quique, cùm dubius sit an res sua sit, diligentiam ipse, cùm item possit, facere detrectat volens, ut eam faciant hæredes, non sunt

absolvendi: Ita Sylvester, Navarri aliiq. quos sequitur uterque Dicast. *lib.2.de iust. tract.2.d.10.d.1.n.15* quia, ut cætera taceam, culpa gravis est, obligationem propriam transferre velle in alios, qui regulariter erunt ipso Testatore negligentiores. Lege Doctores, Mol. *d.753.* Less. *lib.2.c.12.n.11.* Rebell. *q.17.num.6.* Vasq. *p.2.d.75.cap.3. num.14.& 3.cap.q 91. art. 1. dub. 5.* hac de re valde rigidè differentes.

4. Quartò, quando solutio faciendæ est ex contractu quamvis aliqui teneant peccari mortaliter, nisi fiat die in contractu præscripta, saltem quando intercessit iuramentum: Molina meritò docet, non semper mortaliter peccari: quia iuramentum intelligitur morali modo, undè, quando dilatio nullum detrimentum affert creditori, certáque futura sit solutio, dilatio non erit censenda mortalis. Pari modo notant aliqui, non esse reum culpæ mortalis eum, qui cùm debeat, v.g. singulis Calendis Sept. centum annuos, eos non solvit, nisi à Domino requiratur? hic enim est modus ordinarius humanus eiusmodi census solvendi: Verùm, id limitandum, seu declarandum omnino est. Quando enim creditor iudicatur rationabiliter esse invitus in acceptanda dilatione, non poterit excusari debitor, qui est solvendo. Vt v. g. propter nobilitatem, seu potentiam debitoris, non audeat creditor inops exigere, quis excusabit debitorem?

5. Quando terminus solvendi conditus fuit in favorem debitoris, ut in commodato, & mutuo, potest debitor terminum prævenire, & solvere. Ita Sylvest. *v. Locatio q.6.* Med. *D. de restit. q.3. causa 6.* lege Marian. *p.8. tr.7. resol.17.* Quòd si creditor acceptare nolit, & fortè postea res pereat, interitus creditori imputabitur, non debitori, Quando verò terminus fuit in favorem creditoris, ut in locato, tunc debitor prævenire terminum non valet? esset enim in damnum creditoris.

Creditori autem ipsi nunquam conceditur posse petere rem sibi reddi ante terminum conventum, *c vnic. de plus petit.* nisi in tribus casibus. Primò, si debitor pergat ad inopiam. Secundò, si cæpam paret. Tertiò, si incipiat esse suspectus de non solvendo, nam tunc cogetur, vel reddere, vel cautionem præstare.

§. VII. *Quo ordine.*

1. QVando debes pluribus, nec es solvendo omnibus, certè creditori habenti potius ius reddere oportebit: quòd si omnes æquali iuri polleant, pro rata erit, quod habes, singulis dividendum. Sed ecce varius, multiplex, ac difficilis nodus extricandus: Quo enim filo manuductus intricatum hunc labyrinthum de prælatione creditorum evadam? Puto strictim, ac summatim id à me explicari sine periculo obscuritatis non posse: nam propterea satiùs iudico, te in re præsertim non admodum frequenti, ad Theologos, ac Iurisconsultos de ea fusè disputantes ablegare. Molin. *d.760.* Less. *l.c.cap.15.* Val. *d.5.quæst.6.part.10.* de Lugo *tom.1.de iust.d.2. per totam*, Vasq. *cap.11. de rest.* Dicast. *lib.2.de iust tom.2. d.11.* Castro Pal. *part.7.d.1. de iust.commut.p.18.a §.15.* De his omnibus vide Sotum *lib.5.de iust.quæst.1. art.1.ad.3.* Rebell. *part.1. lib.2.q.13.sect.2.& 3.* Azor. *3.p.lib.4.cap.32 & 33.* Less. *lib.2.c.15. dub.8.* Vasq. *de restit. §. 10. dub.1. & 2.* Mol. *d.751.* de Lugo *tom.1.de iust.d.20.sect.8.§.3.* Bonac. *disp.1. de rest.q.5.*

§. VIII. *Quo loco.*

1. DIstinguendum est, vel enim agimus primò de restitutione debita ex iniusta acceptione, seu ex quocumque delicto, vel secundò, ex re accepta, vel tertiò, ex contractu.

Ex delicto.

2. Si restitutio facienda est ex radice delicti, regulariter est exhibenda, vbi degit Dominus rei; præsertim quando absentia creditoris est ex culpa vel voluntate debitoris, v.g. sufripúisti equum Petri Panormi, & transtuliisti Syracusas, Panormi debes restituere. Si modo, si furatus es pecuniam hîc à Titio, & Titius contulit ob sua negotia Catanam, quò erat secum sua hanc pecuniam translaturus, Catanæ debes restituere. Ratio est, quia creditor per restitutionem debet ad æqualitatem reduci, & nullum debet ex iniusta tua receptione pati damnum. Quare, si quis furetur pecuniam ipse Dominus aliò, etiam in disiunctissimam Provinciam, mittebat, rationabiliter petet, ut ibi reddas. Dico (rationabiliter) non enim potest temerè velle Dominus, pro arbitrio suo in quocunque loco fieri restitutionem, sed solùm, vbi culpa furis sese extendit.

3. Verùm, cuius expensis? Ducendus est, v.g. ablatus ipsi locum debitum, quis tribuet expensas, Ripondeo, tribuet debitor, subtractis iis, quas fortè dedisset qui Dominus fuisset facturus, si ab illo equus non fuisset ablatus. Ita Sot. Val. Nav. Azor. Mol. Less. & communiter apud Dicast. *loc. cit.n.98.* Ratio est, quia sua creditor, qui nunc est Dominus pateretur damnum ex alterius iniustitia. Idémque est, si restitutio fiat cum ista retentione, quia tunc iam est ex delicto. Commodo vi tibi, verbi gratiâ, equum per vnum mensem, tu fuisti in mora iniustè reddendi, unde ego Catanam petii omnibus rebus meis: debes tuis expensis transmittere ad me equum, subtractis iis, quas ego fecissem, & similis subtractis, si fecissem nullas: sic enim ad æqualitatem reducetur iniustitia, cuius mihi ex iniusti mora causa fuisti.

4. Inquires: Si expensæ futuræ essent maiores, vel æquales rei restituendæ, obligórne, cum tanto damno eas pati? Surripui, verbi gratiâ, equum valoris centum aureorum: expensæ autem, ad equum transferendum, ascendunt ad centum, ducentos, trecentos aureos; obligóne?

Respondeo, te absolutè loquendo obligari, quia tu intristi, tu comede; hoc est, quia tu causa fuisti, tantum debeat expendi, tu expende: neque enim Dominus ex tua iniustitia pati carentiam suæ rei debet. Dixi (absolutè) nam, si tu exhibendo tantas illas expensas paris non quidem damnum æquale, vel aliquantò maius, quàm patitur Dominus ex suæ rei carentia, tunc eras sine dubio teneris: sed si patereris longè maius, quàm patitur Dominus ex absentia rei suæ, & tunc fas esset differri solutio, aut aliquo modo conveniri per litteras cum Domino. Ita Vas. Caiet. Nav. & alij apud Val. *c.10. dub.1.n.17.* Ratio est, quia Iustitia non advertens Charitati, quæ est finis omnium virtutum, neque prudentiæ, & rectæ rationi, quæ per omnes virtutes imperat, currit. At Charitas, & recta ratio dictat, non decere Dominum velle rem suam cum tanto rigore sibi tribui, ut damnum adeò intolerabile debitori inferatur. At æquali autem, seu aliquantò maiori, ideò obligatur debitorem, quia in damno non adeò excedenti malitia ratio debet haberi innocentis Domini.

5. Quòd si differri non posset solutio; vel propter absentiam in loco remotissimo, ac diuturnam Domini, non sit spes futuri temporis, quo res transmitti ad illum cum moderatis expensis detur, nec per litteras, seu internuntios, Domini voluntatem explorandi, aut propterea, debitor potest rem ablatam sibi retinere, sed vel disponendum de illa est, in favorem pauperum, vel componendum vi beneficij *Bullæ Compositionis*, sicuti *sup.cap.1.§.3.n.20.* diximus, fieri debere in casu, quo incertus Dominus est, quia in hoc casu moraliter iudicatur Dominus, ac si esset incertus. Idem porro in alio casu, quando debitor, propter inopiam nullo modo potest expensas, ne mediocres quidem facere, ad transmittendam rem, vel ad Dominum admonendum, tunc enim pari modo, vel pauperibus rem elargitor, vel Beneficio Compositionis utitor. Ita Lud. à Cruce *de Bull. Cruc.d.6.n.3.* aliique ab ipso citati. In vtroque autem casu

...ria, si præsumatur voluntas Domini, ut res restituenda ...ur suis consanguineis, Patri, Matri, Filiis, &c. multò ...gis, si ij pauperes sint, ipsis dandam rem esse, nemo ...ubitet, *ibid.* diximus.

Quo loco, ex re accepta.

6. Si restitutio facienda est solùm ex re accepta bona ...o, v.g. quia habui equum, gemmam, vestes, quæ deinde ...eri esse alterius; si bos alterius ad meum præsepe con- ...git, &c. Profectò sufficiet, si ea restitutio fiat in loco, ...i est debitor, & admoneatur Dominus: Quòd si res ...Dominum sit transmittenda, Domini expensis transmittenda erit, Ita Navarr. Mol. Rebell. Less. Regin. Vas- ...ez, aliique citati à Dicast. *lib. 2. de iust. tract. 2. disp. 11. dub. 6. num* 105. Ratio est, quia secùs ego paterer damnum ...ne mea culpa, tunc enim Dominus ius habet in rem ...am, non verò in me.

7. Advertè hîc tria; Primò, mihi esse compensandas ...estis expensas, alioqui ex re ipsa extrahendas, si quæ à ...e factæ sunt, ad sustentandum, verbi g. equum; idque ex tacito contractu, qui dicitur ex negotiis bene gestis. Secundò, multùm expedire, si Dominus admoneatur, & res interim alicubi custodiatur: nam si supervfluas expen- ...as sine rationabili voluntate Domini facias, illas amitte- ...es, ut si equum, v.g. transmitteres cum majoribus ...expensis, quam equus valeat, si sine morali custodia, &c. Immò tunc si ob negligentem custodiam cum culpa ...ejus periret equus, teneteris ad damni restitutionem, & iniusta damnificatione, Tertiò, si res transmitti ad Dominum non potest, nec admoneri, nec expectari, &c. detur pauperibus, vel usui sit Bulla compositionis ...anno modum iamiam *num.* 5. dictum. Nec tamen videtur inptobabile, posse retineri apud se, quia tunc res ...competatur rei habenti Dominum ignotum, iuxta dicta a. ...num. 31.

Quo loco, ex contractu.

8. Si restitutio facienda ex contractu, & ex iusta acceptione, distinctione opus habemus. Legatur Dicast. ...d. n. 108. Less. Vasq. Reginald. ab eodem citati. Vel enim restitutio est eadem numero, seu, ut loquuntur Iurisconsulti, eadem res in specie, v.g. equus locatus, commodatus, depositus, vel restituendum est aliquid æquivalens, v.g. emisti equum, debes pretium, vendidisti accepto pretio frumentum, debes frumentum pretio recepto æquivalens, accepisti prædium, debes censum, &c. de utroque separatim.

9. Quod prius: Assero debere restitui in eo loco, quo conventum est, vel in eo loco, quem natura initi contractus requirit. Verbi gratiâ, si in contractu locationis equi appositum sit, ut hîc equum restituas, hîc debes, si ut restitutus Catanæ, quò pergis, illic debes, &c. At verò si nulla conventio facta est, tunc debet respici natura contractus, hoc est; an primò contractus, quem facis, sit solùm in utilitatem alterius contrahentis? Secundò, an solùm in tuam; Tertiò, in utriusque.

10. Si enim accidat primum, si, v. g. habes depositum librum in utilitatem solius Domini, ibi bona fide, ideſt, sine fraude, & dolo debes restituere, ubi tu existis. Quòd si aliò res transmittenda sit, fiat expensis, & periculo Domini, modò non pereat ex tua gravi culpa. Ratio est, quia secùs tu paterēris damnum, sine ullo Domini iure contra te.

11. Si habes depositum solùm in utilitatem tuam, teneris tuis expensis restituere in eo loco, ubi bona fide habuisset Dominus, si tibi non commodasset, modò per te steterit, ne Dominus, secum rem suam transtulerit, deductis tamen expensis, quas feciſſet Dominus. Ratio est, quia Dominus non debet pati damnum ex gratuito commodato, & ex alia parte non debet, nec ille lucrari, nec tu perdere sine tua culpa, ex mero commodato, quod est ...le gratuitum.

12 Denique, si rem habes in utilitatem utriusque, ut in locatione equi, in qua & tu equi usum, & locans pretium habet: tunc in casu, de quo loquimur, quando nulla facta est conventio, videris primò aspectu, teneri tuis expensis, ne Dominus sine culpa lædatur: puto tamen, expensis utriusque; quia retorqueo argumentum, si enim tuis expensis, tu lædereris sine tua culpa. Dividantur ergo æqualiter expensæ, sicut æquale est commodum. Immò addo, non rarò debere solis expensis Domini, quando scilicet Domini negligentia non fuit admonitus conductor de loco, ubi restitutio facienda esset, ipse enim, suo communiter usurpato iure, utens, ibi restituet, ubi rem locatam recepit. Excipe, nisi sit recepta consuetudo, ut alibi restituatur: ita in aliquibus locis equi locati ad iter faciendum, restitui solent in locis, ad quos equitando pervenitur, &c.

13. Quoad posterius, quando ex contractu debet restitui res æquivalens juxta divisionem factam *n.* 8. Dico debere pari modo restitui secundùm conventionem contrahentium, sive expressè, sive tacitè in contractu positam; At si nulla sit apposita conditio, regulariter fieri debet restitutio, seu solutio, ubi tradita res fuit, & recepta, v.g. hîc vendidisti, hîc locasti equum, hîc solve pretium, id enim videtur postulare æquitas: idque æqualitas inducenda inter contrahentes. Quòd si hîc Panormi sub conditione numeratæ pecuniæ loces Domum Catanæ existentem, hîc debebis, quia illud (numeratâ pecuniâ) id tacitè, ne dicam expressè, importat, &c.

14. Ex quo vides, tum pro hac postrema doctrina, tum pro præcedenti, maximè ex circunstantiis decerni debere in tota hac materia locum, ubi sit restituendum id, quod nos nunc innuimus sub nomine tacitæ, vel expressæ conventionis, & paulò *superiùs* sub nomine naturæ contractus, in quo nimirum tacitè imbibitur aliquando vel expressè loci determinatio.

15. Hinc primò: Si in via tibi do mutuos decem aureos; certò non in via, sed ubi tunc ego proxime, immò etiam longè habito, reddere debebis. Ita Bonacina *loco citato, num.* 9. quod tandem concedit de Lugo *loco citato n.* 104. quia ex natura mutui, quod est in utilitatem solam mutuatarij, colligimus, Dominum rem suam habere debere sine expensis: quia nisi expressè quid in contrarium sit conventum, non est æquum, ut ego ex beneficio tibi collato damnum patiar.

Quid, si mas, vel vendas in via, dilato pretio, vel re? Quid, si vendas rem existentem in loco distanti, v. gratiâ, dolium vini existens in tuo prædio? Respondeo, in his casibus semper solere constitui in praxi locum solutionis: quòd si per incuriam non constituatur, ad tacitas, consuetásque in ea regione conventiones, modo paulò antè dicto, erit recurrendum.

16. Hinc secundò: Si tibi promittam dare liberaliter post annum equum, & ego ante annum domicilium mutare cogar, certè sufficienter tibi satisfaciam, si equum ibidem dem, ubi bona fide invenior. Ita Dicastill. *lib. 2. tract. 2. d. 11. d. 9. num.* 118. quia ex circumstantiis his peculiaribus, quòd hæc sit donatio merè liberalis, quòdque ego non consulto, ut effugiam ab equo donando, sed bona fide peregrè abierim, colligitur, non aliter me promisisse.

17 Hinc tertiò: Census reales, super rebus stabilibus debitis, verbi gratiâ, super prædio, domo, feudo: &c. (nisi expressè conventum aliter fuerit) solvi debent in loco, ubi sunt res hypothecatæ: est enim census; quasi pars fructuum rei. Idem de pensione Beneficij, ibi enim debet solvi, ubi est beneficium licèt sciam sæpissimè conveniri expressè, ut solutio exhibeatur, ubi degit Pensionarius. Idem de legatis: debent enim dari, ubi hæres hæreditatem adiit, nisi aliter ex intentione Testatoris colligatur, si quidem legata sunt pari modo partes extractæ ab hæreditate.

In omnibus prædictis, quando res ad Dominum longè distantem transferenda est, cui pereat, si pereat in via, diximus §. 5. *num.* 3.

§. IX. *Qua*

§. IX. *Qua causa excuset iniquum.*

1. QVindecim causas affert Valentia 2. 2. *disp. 5. q. 6 part. 7.* excusantes à restitutione; & multa de his excusantibus lege apud Castro Pal. *de iustitia comm. disp. 1. part. 17. per totam.* Præcipuæ sunt, Impotentia debitoris, Infamia Vitæ, Membrorum periculum, Condonatio creditoris, Cessio bonorum, Res restituenda creditori nocitura, Præscriptio, Beneficium Bullæ compositionis, Solutio facta creditori sui creditoris, Iudicis authoritas. Quoniam verò ex his multa sparsim *in toto hoc libro* dicta sunt, cùm de periculo infam. &c. cùm de adulterio, de re nocitura creditori *sup. §. 3. num. 2.* de ingressu Rel. *sup. §. 1. num. 7.* de præscr. *sup. tr. 1. cap. 4.* de cessione bonorum *mox n. 7.* dicetur, multa autem sunt facilia, & passim obvia, nec desunt aliqua minùs frequentia. Ideo prima hîc, quæ frequentissima est, brevi explicationi subiicienda dumtaxat supereſt: si priùs adnotes, certum esse, excommunicationem creditoris, multò minùs debitoris non excusare à restitutione. Ita Sylv. Suar. Less. alique apud Castro Pal. *lib. 1. §. 5.* At lucrum magnum à debitore acquirendum, tunc solùm dabit causam ad differendam aliquantulùm restitutionem, quando speratur sic debitor posse satisfacere omnibus creditoribus. Ita Layman, Lessius, aliique apud Castro Pal. *loco citato, §. 4. num. 4.*

Inopia excusans à restitutione.

2. Impotentia ergo, seu inopia, causa est legitima, cur omitti, vel quod est minus differri, possit restitutio, quia vulgare est pronuntiatum: *Ad impossibile nemo tenetur*; vide quæ dixi *Tract. 2. cap. 6.* Cùm autem fortior sit omissio (utique perpetua) quàm dilatio, fortior ad illam impotentia, quàm ad hanc sine dubitatione requiritur. Hinc lego apud Doctores Scotum, Navarr. Valent. aliósque apud Bonacin. *disput. 1. de restit. quæst. ultim. part. 2.* contra Molin. *disput. 754.* posse licitè aliquando ex detrimento, quod debitori sequitur, etiamsi non coniiciatur in necessitatem decidendi à suo statu; posse, inquam, licitè differri restitutionem ad tempus, quo sine tanto detrimento fieri queat restitutio. Lego apud Lessium *lib. 2. cap. 16. num. 22. & 25.* eum, qui debet centum aureos, posse differre solutionem, si non potest nunc restituere, nisi prædium multò minoris vendat, quàm valet. Lego apud Bonacinam, *loco cit. num. 22. & 23.* posse differri solutionem, quando ad restituendam statim, rem valentem ducenta, oporteret vendere centum; quod duplex dictum Lessij; & Bonacinæ explicant, quantum debet esse detrimentum, quod hanc licentiam differendi concedit. Lege apud Ioannem Medinam *Codic. de restitut. quæstion. 2. ad 2.* Lessium, Navarr. apud Castro Pal. *mox* citandum; si periculùm sit, ne filiæ se prostituant, & ne filij fiant latrònes, vel ne debitor ipse pater ob summam indigentiam in desperationem incidat, posse differri solutionem. Addit meritò Castro Palaus *de iustitia commutat. disput. 1. part. 18. §. 3.* dummodo creditori inde grave damnum non obveniat. Hæc quam, absolutè lego: At propter has causas posse restitutionem absolutè omitti, non *passim* lego. Nam si deinde accedat maior causa, quale est periculum vitæ, membrorum, iacturæ notabilis, & diuturnæ propriæ sanitatis, gravis infamiæ, notabilis casus à suo statu, ita ut illi filij, verbi gratiâ, patérque, non habeant unde alantur, &c. non differri solùm, sed omitti omninò poterit restitutio.

Qua ratione, qui differt solutionem ob causas prædictas, obligetur ad interesse, quod ex dilatione fortè paritur creditor, lege apud Doctores, de Lugo *de iustitia disput. 21. sect. 1. à num. 16.* Molin, Lessium, Rebelbum, aliósque apud ipsum.

3. Sed quid, si detrimentum illud, & periculum latrocinandi in filiis, & desperationis in patre, de facto semper perseverent; Respondeo: Tunc non est [illegible] babile cum Rebell. *p. 1. lib. 2. quæst. 17 sect. 1. n. 39.* [illegible] dens omitti posse restitutionem, si tamen præmissa diligenter remédia, nec illa mala perseverent, & manet tuatur illa pars; quæ sine magno detrimento possit grave indè damnum creditori non obveniat. Ratio esset quia secùs debitor hîc, & tunc daret creditori biliter plusquam ipsi deberetur, daret enim illud ipsi debitori in illis periculis, & detrimentis tam gibus, quæ superari moraliter non possunt, ut suppo minò debet, valet multò plus, quem illud quod debet quod Iustitia obligare non potest, quæ æqualitatem se respicit. Vnde §. *præced. num. 4.* Dixi *notabiliter*, quia bitor ad non notabilem iacturam, maximè quando bitum est ex delicto, ex omni recta ratione obligabitur nam ideò obligavimus etiam ad partem, quando potest, &c.

4. Illa ergo inopia, seu impotentia, omnino à restitutione liberat, quâ primò debitor verè non habet, solvat. Secundò, quâ, si solvat, fit extremè indigens; tiò, quâ, si solvat, fit graviter indigens; quod alias *supra* in simili diximus, quâ quis notabiliter cadit statu. Adverte illud (notabiliter) quod quia non ab aliquibus. Proh, quam sæpe palliatur obligatio tutionis; ut aliquando appareat esse moraliter impossibilis, quæ certè eius generis non est!

Vt è contra, si creditori constet de impotentia modo debitoris, illi molestiam efferre non possit, Iudice petere, ut in carcerem debitorem coniiciat, Bardi *lib. 1. sel. q. 10 num. 6.* quia ius Creditoris proximum impotentem, vel suspenditur, vel extingui Video tamen sæpissimè excusari Creditores urgentes, sæpe adest spes, ut Debitor ita vexatus aliquam ineat solvendi. An adesse possit alia excusatio, prudens ctor inquirat.

5. Adverte item si quis in statum honorificum cendisset propter rem alienam mala fide acceptam, faciendam esse restitutionem, etiam cum diminuti sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed redire suum: multò magis si in pari necessitate esset, rem surripuisti, tunc enim debet esse melior conditio innocentis domini. Illic subadverte, si filius, verbi gratiâ, usurarij mala fide cœpit possidere, teneri eum, cum diminutione status relicti à patre, ad restitutionem quia eiusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi attulit gatur: si verò cœpit possidere bona fide, non tenetur ea à suo statu bona fide possesso decidere, ut restituat si cognoscat ea esse bona aliena, quia quilibet ius habet ad conservandum statum bona fide acquisitum. Vide Dianam *part. 5. tract. 14 res. 57.* & ex Cœlestino, & de Lugo *d. 21. de iust. n. 12.*

Impotentia Testis, & Notarij an à restitutione excuset?

6. In concursu extremæ, vel gravis necessitatis debitoris, & creditoris, quid faciendum, per aliam occasionem disputabimus. Verùm, casus ille frequens est, & Notario, hîc non est prætermittendus; Illi enim cùm non rarò falsis testimoniis, vel scripturis injecerint innocentem in amissionem bonorum, immò aliquando in periculum vitæ, se excusant à restitutione, & à revocatione dicti, vel scripturæ, ob æquale periculum, quod subirent. Sed communiter Doctores clamant adversùs hos, doctrinámque à nobis modò traditam inculcant. Instar omnium sit Bonacina, cap. 8. præcipue disput. 10. quæst. 3. p. 3. numero 16 *Quares* (ait) *num ille ob cuius falsum dictum, inferenda est alteri mors, vel mutilatio, teneatur ad retractandum suum dictum cum periculo similis pœnæ incurrendæ?* Respondeo affirmative (cum Valent. Bannez, Azor. Molin. Filliuc. citat. ibi à Bonac.) *modo credat se profuturum per retractationem, & modo in ferendo testimonio peccaverit. Ratio est, quia æquali damno, habenda est potior ratio innocentis. Tenetur*

niam eos admonere, quos ad falsum testimonium ferendum induxit, ut falsum retractent, & iis recusantibus retractare, teneatur Iudici fraudem aperire, & innocenti eripiatur, quamvis sibi vitæ periculum immineat, melius enim est conditio innocentis. Si Reus fuit per alios testes convictus, falsus testis nihil fecit; non est mirum, tunc ad nihil obligari, quia nihil damni intulit, vt supponit. (Lege Dianam *part. 3. tract. 5. resolution. 105.*)

Dixi modo credat se profuturum, quia credens se nihil profuturum, non tenetur retractare, cùm nullus ad opus inutile obligetur. Tenetur tamen restitutionem damnorum facere, cùm illorum causa iniusta censeatur (huic dicto adde ego, semper iuvare, saltem per hominem gravem admonere Iudicem de falsitate prædicta ex Dicastill. *lib. 2. tract. 1. de iustitia, disp. 5. dub. 5. num. 55.* nam certè tunc Iudex maiorem diligentiam adhibebit exquirendi veritatem pro reo.)

Dixi modo in proferendo testimonio peccaverit morabiliter; nam qui bona fide perniciosam aliquam falsitatem dixit in Iudicio, non tenetur cum tanto suo incommodo, cognita veritate, dictum retractare, cùm ex nulla radice consistet ad hoc teneri: ita Sot. Navarr. & alij (Tol. Nav. Clau. Reg. Sylv. apud Bon. *ibid.* quibus adde De Lugo *tom. 2. de iustitia, disputat. 30 sect. 3. num. 24.*) Hæc ex Bonacina.

Quid, si verum crimen per testimonium provocasti, sed injustè, utpotè, quod erat occultum? Respondeo cum Castro Pal. *de iustit. comm. d. 1. p. 17. §. 3. n. 6.* cit. Less. Sanch. Petr. Navar. te tunc non esse obligatum vitam exponere, ut derelinquentem liberes, sed solum, quando falsum crimen imposuisti. Ratio est (inquit) quia iam sententia erit justa, si crimen verum fuit: ergo tu, licèt peccaveris, non fuisti causa mortis iniustæ, &c. Vide ipsum latiùs. Hæc duo proximè dicta sic approbat Sa, v. Restitutio 2. *Qui falso testimonio scienter coniicit alium in periculum, tenetur etiam cum suæ vitæ periculo, eum liberare, quod si sine culpa fecit, debet retractare, si possit sine magno suo periculo.*

Cessio Bonorum.

7. Ad impotentiam reducitur cessio bonorum, de qua summatim duo afferre sufficiat, alterum omnibus pervium, alterum singulare.

8. Primò: Cessio bonorum excusat quidem à restitutione in foro externo, non verò in conscientia, nisi verè impotens sit, qui cedit; ejusmodi enim cessio ideo debitori suffragatur in foro externo, quia Princeps supponit miserum hominem non esse solvendo, unde si sit solvendo, nunquam Princeps intendit tollere ius creditorum, quod intendere iniquum sanè esset. Alimenta tamen, quibus secundùm tuum statum parcè vivas, te in foro conscientiæ posse retinere, immò, & occultare probabile est (sive ea accipias ex bonis quibus gaudebas ante cessionem, sive ex acquisitis postea) si quidem ad propria alimenta quilibet ius habet; cùm is, qui iis caret, sit in gravi necessitate constitutus, in qua etiam alienis posse furripi, nedum propria occultare, communis iam nunc est sententia.

9. Ex hac eadem doctrina illud obiter dicam: Nam uxores & filij, quorum viri, parentésque ad magnam sunt penuriam redacti sive culpatè, sive etiam sine culpa, si post eorum mortem inveniatur non esse solvendo debitis à Patre viróque cóntractis, possunt ex bonis relictis tantam subtrahere, atque occultare, quantum satis indicetur ad vitam, suúmque statum honestè conservandum. Ita Cœlest. citans Scot. Azor. aliósque apud Dian. *p. 4. tract. 14. res. 57.* Et in iudicio requisiti possent, cum æquivocatione congrua, iurare se nihil occultare, putà nihil non ipsis debitum: & propter eadem rationem non incurrerent excommunicationem fortè latam contra ea bona occultantes.

10. Secundò: Proposita mihi nova quæstiuncula fuit nudiustertius: An Artifex, qui cessit bonis, possit in posterum contra suum statum otiari, an verò obligetur artem suam, ut antea exercere, quò aliquid præter victum (ut certe potest) acquirendo, creditoribus suis, saltem ex parte, satisfaciat.

Respondeo, Nonnulli apud Dian. *tom. 3. tract. 5. Miscel. res. 78.* omnino hunc liberare ab operando fortasse contendent, ex eo principio, quòd cessio, quando exhibita est cum ignominia, subit vicem perfectæ solutionis. Et hanc sententiam mordicus tuetur, & probare contendit Thomas Hurtad. *part. 2. mor. tract. 8. cap. 4. res. 35. num. 433.* Verùm, quia communis, & solida sententia negat, tunc extingui obligationem, solùm suspendi, quia tota ratio privilegij cessionis bonorum ducta est ab impotentia debitoris, & illa ignominiæ signa solùm adduntur, ne passim huiusmodi cessiones cum damno Reip. intententur. Ita Covarr. Less. Molin. Turr. Fill. Bon. apud de Lugo *tom. 2. de iust. disp. 21. sect. 2.* quibus adde Castr. Pal. *de iust. comm. disp. 1. part. 17. §. 11. num. 6.* cit. Med. Nav. Sanch. & alios. Ideò Artificem hunc omninò obligo ad laborandum iuxta suam conditionem, quò restituat, quando potest, tum quæ ex contractu, tum multò magis, quæ debet ex delicto. Et ratio à priori est, quia quilibet obligatur apponere media saltem ordinaria, quæ conducunt ad finem, ad quem quis obligatur, cùm certum sit, eum, qui obligatur ad finem, obligari etiam ad ordinaria media ad illum. Sanè quis non obliget ex virtute Religionis fidelem ad ambulandum à Domo sua ad Ecclesiam competenter distantem quo, die Dominico, Missæ inter sit? Sacerdotem ex eadem; ad emendum Breviarum, quo horas Canonicas solvat; Patremfamilias ex virtute Charitatis, ad conquirendum consuetis hominum laboribus victum, quo familiam alat, & sexcenta alia? Pari ergo, immò maiori ratione, Iustitia, quæ fortiùs urgere solet, quàm aliæ Virtutes, obligabit debitorem hunc artificem (à quo ex cessione bonorum non cessit, ut dictum est, obligatio restituendi) ad laborandum secundum suum statum, qui labor medium est respectu ipsius satis ordinarium, quo finem obtineat faciendi æqualitatem, quam potest cum creditore. Nam, propter eandem rationem, hunc, & quemlibet alium debitorem non posse repudiare hæreditatem, vel quid simile, docet Sanch. Less. apud Castro Pal. *loco cit. num. 4.* qua hæreditate possit creditoribus satisfacere, quia hoc est medium ordinarium, & facile.

Paritas, quæ potest obiici contra hanc doctrinam, ducta à Religioso, qui in nostra sententia nō obligatur laborare ad solvenda debita contracta in sæculo, iam satis, superque dissoluta est *suprà, §. 2. num præsertim 12.*

CAPUT II.

De Concausis, seu Cooperantibus ad actionem iniustam, ex quibus oritur obligatio restitutionis.

1. ANtequam ad singulas causas accedam, duo pro omnibus adverte: Primò, has Concausas nunquam teneri ad restitutionem, nisi re ipsa damnum secutum sit. Secundò, nec teneri, nisi adsit certitudo moralis, quod id sit secutum, quódque sit secutum ex eiusmodi causa. Nam quando de alterutro ex his ambigitur diximus disertè *sup. lib. 1. in Dec. cap. 3. §. 7. v. Damnum secundo.* Concausæ autem hæ, de quibus locuturi sumus, novem omninò sunt, his carminibus comprehensæ:

Iussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,
Participans, Mutus, Non obstans, Non manifestans.

De his Concausis lege Azor. 3. *p. l. 4. c. 10.* Less. *l. 2. c. 13.* Reb. *p. 1. lib. 2 q. 14.* Vasq. *de rest. c. 9. §. 1.* Molin. *t. 3 d. 719.*

Reg.

Reg Bon. Laym *cùm. de rest.* Sanchez, *in consl. lib. 2. cap. 1. dub. 49.* & de Lugo, *tom. 1. de iustit. disp. 19 sect. 2.* Dicast. *42. tract. 2. d. 4.*

§. I. *Iussio, seu, quod idem est, Mandatum.*

1. DE mandante, seu iubente, aliqua diximus agentes de homicidio l. 6. a. 4. §. 5. item de ratum habente quod certè hunc reducitur, quæ sunt omnino recolenda, & hîc proportionaliter applicanda.

2. Supersunt autem aliquæ difficultates: Prima est, si mandatarius excedit limites mandati, an ad restitutionem debitam ex excessu teneatur mandans?

Distinguunt communiter DD. si talis excessus damni est ex communiter contingentibus, poteráque facilè, ac debebat prævideri à mandante, tunc teneatur mandans; Ut si Petrus iussit me furari à Paulo centum, & ego ab eodem furor centum, & quinque; si iussit occidere Caium, & per errorem occido Titium Caio similem, quam similitudinem cognoscebat Petrus, (id addo, quia secùs excusabitur mandans, adeóque non erit irregularis, ut decrevit Sacra Congr. apud Dianam, *part. 9. tractat. 4. resol. 31. fine*, & ego dixi *sup. lib. 6. cap. 4. §. 3. num. 35.*) si iussit graviter vulnerare, & ego occido, &c. Ratio est, quia, cùm hæc sint tam proximè conjuncta iis, quæ mihi à Petro mandata sunt, meritò imputantur ipsi mandanti Petro.

At verò, si excessus non est talis, unde soli arbitrio mandatum excedentis attribuitur, ut si ego iussi leviter verberare, & tu occidisti; tunc meritò mandans de eo excessu non tenetur. Lege Azor. *loco citato*, cui adde plures apud Dian. *p. 8. tract. 7. res. 35.* excusantes ejusmodi mandantem à pœna ordinaria homicidij. Dixi modò (quam similitudinem cognoscebat Petrus) nam secùs, excusabitur mandans, adeóque non erit irregularis, ut decrevit Sacra Congregatio apud Dianam, *part. 9 tr. 4. res. 31.* & ego dixi *sup. lib. 6. c. 4. §. 3. n. 35.*

3. Secunda difficultas est: An ad damna, quæ mandatarius fortè patitur propter executionem mandati, teneatur mandans? Verbi gratiâ, si ego, ob furtum ex tua iussione commissum, ad Triremes damnor, an tu debeas mihi resarcire damna, quæ ex ejusmodi condemnatione consurgunt? Respondeo, esse item distinguendum, sicuti distinguendum audivi à P. Ioseppho S. Augustino celeberrimo nostræ ætatis in Panormitano hoc Collegio studiorum Præfecto, ac Theologicæ, tum speculativæ, tum moralis exculsissimo. Nam, vel ego me sponte obtuli, atque idem est, si liberè acceptavi mandatum, multò magis si accepi pretium; & tunc tu mandans ad nihil teneris, ego enim ultrò me periculis obieci; unde cùm à te mandante injuriam nullam receperim, nõ sum in aliquo resarciendus. Vel ego sum à te deceptus, seu coactus; & tunc ex Dicastill. *lib. 2. de iustitia, tract. 4. disp. 4. dub. 4. num. 86.* teneris utique, quia sic damnum meum sequitur ex injuria à te mihi per deceptionem, seu coactionem illata. Sed advertte, hoc damnum debere esse ejus generis, quod communiter contingere solet ex actione mandata: secùs non esset voluntarium, nec indirectè quidem mandanti, nec propterea eidem sub pœna restitutionis imputandum, ut ex modò dictis constat.

4. Litigabant (habe id obiter occasione mandati) duo anno superiore de quinquaginta mille, & amplius fortasse aureis: Alter ergo, cùm premeretur à diligentia Procuratoris collitigantis, eum aggressus de die est, inflictísque duobus, vel tribus lethalibus vulneribus, aufugit; Quid deinde consecutum sit, ad nostrum institutum non pertinet, illud quæsitum est: An Procuratori huic vulnerato debentur expensæ vulnerum à dicto collitigante? Ratio dubitandi erat, quia Procurator aiebat, se ex mandato collitigantis ea negotia gerere, quare damna inde secuta, ipsi collitiganti imputanda, atque adeò ab ipso resarcienda. Nec defecêre, qui Procuratori faverent; ita ut valde notabilem summam extorserit à nimis benigno collitigante. Demum res ad Tribunal delata est, & ego minimus interpretus, mecúmque aliquot doctissimi Theologi: Dixi non deberi (quamvis, si aliquid illi ex liberalitate largiretur, congruum satis esse non negaverimus:) Primò quia Procurator illud negotium acceptavit: Secundò quia pretio serviebat satis iusto: Tertiò, quia damnum non erat ex communiter contingentibus, sed omninò per accidens, ad officium Procuratoris: Quarto inductione, neque enim damna, quæ sequuntur ex bromurario, si casu, v. g. decidit è recto, debent referri à Domino, qui illum pretio conduxit; nec navigantibus debentur à Domino navis, damna naufragii ejusdem navis ab ipsis conductæ; & sexcenta similia. Quòd si Procurator excedebat in verbis, vel in aliquo quod injustè offenderet alios, id ipsi imputetur, non verò ei, qui bona fide eum conduxit, & nullo modo aliorum offensiones interdixit. Taceo cætera, ut ad rem revertar.

5. Tertia difficultas proponitur in sequentem modum: Ego, promissis centum aureis, tibi præcepi, ut inimicum meum occideres: mox pœnitentiâ ductus misi ad te litteras; quibus differè significo, ut omnino à homicidio cessès: tu verò, ut promisso præmio potiaris, fingis non recepisse litteras, meúmque inimicum interficis. Inquiro: An ego pœnas incurram mandatario, quæ adeò sim irregularis, ac restitutionis reus? Respondeo negativè, cum de Lugo, *t. 1. de iust. d. 19. sect. 1. num. 24.* Ratio est, quia sic tu non potuisti occidere ex mandato meo, quod iam revocatum sciviśti, sed ex arbitrio tuo. Illa duo etiam certa sunt: Primò, te non posse justè acquirere illam mercedem: Secundò, me quidem ex ignorantia mihi persuadeo incurrisse irregularitatem, comperta veritate, nulla indigere dispensatione, esto, antea propter conscientiam erroneam indigerim. Addo, & tertium: te obligari ad resarciendum quidquid damni ex tali homicidio, fortè mihi imputato obvenerit, ut ex se patet.

6. Quarta difficultas: Quid sentiendum, si ego mandans revocem mandatum, verùm, tu mandatarius puras me non loqui seriò; unde fiat, ut tu fureris, vel occidas nomine meo: Eróne pœnis mandantis ego subjectus?

Respondeo, puto te esse. Ita idem *l. c. num. 25.* Ratio est, quia adhuc, licèt per errorem, tu in vim mei mandati operaris, ac meum mandatum est principalis causa illorum damnorum. Idem puto, si tu scivèris quidem revocationem meam, sed deinde inculpabiliter obliteratæ revocationis meæ, damnum inferas ex vi meæ iussionis præteritæ: jam enim causa principalis damni est iussio mea. Sicuti est, quando, licèt ego per Nuntium tempestivè revocaverim mandatum, revocatio tamen casu non petvenit ad aures tuas: tunc enim omnes docemus me mandantem subiacere pœnis mandantis, & tuum mandatum meum ob revocationem iam factam, non amplius existebat, sicuti certè non existit in casu præsenti.

7. Quinta difficultas: An si ego mandavi, ut damnum inferatur Petro, & iam non valeam amplius mandatum revocare, possum tamen Petrum admonere, ut sibi consulat, an, inquam illum admonere teneat, si ita sit, ne damnum effugiendi: Respondeo, sine dubio obligor, quia tenetur facere quantum possum, ne damnum meâ iniuste causâ proximo inferatur.

Quæstio quidem potest agitari, an semper teneat cum meo magno incommodo, & periculo, quod subeam, si Petrum præmonerem? Et tunc respondeo, fatear confusè ab aliquibus id resolvi: Distinguendum ego perdiligenter est. Vel enim primò, si præmoneam, incidam in damnum æquale, vel quasi æquale, ac Petrus, & tunc obligabor omnino: multò magis, si incidam in damnum levius; lege Dianam *part. 4. tract. 2. de irreg. res. 14.* Ratio est, quia mea actio injusti mandati, etsi obligat ad amovendum damnum ab innocente,

ego eſſem injuſta cauſa. Quare ſi vita Petri periclitatur, tuâ vitâ eſt redimenda, ſi fama, tuâ famâ; ſi bona, tuis bonis ſunt reparanda. Communis eſt hæc doctrina Doctorum, & Fallo teſte, ut nuper §. 9 *n.* 6. *cap.* 2. vidimus, qui obligatur ſe retractatare, quamvis cum ſuo æquali periculo, quando retractatio eſt profutura. Vel ſecundò; ſi præmoneam, timeo malum in ſuperiore ordine, ſeu certè longè maius, quàm eſt illud, quod eſt ex mandato meo inferendum, & tunc excuſabor à præmonendo. Ita de Lugo *loc. cit. ſect.* 2. §. 1. *num.* 31. quia tunc cenſetur moraliter non eſſe in potestate mea præmonere, cùm, quæ multum difficilia ſunt, iudicentur moraliter impoſſibilia. Vnde fit, ut ſi vita mea, vel fama periclitetur ex dicta admonitione; ad illam non obligeor, quando præfato Petro inferendum tantummodo eſſet damnum in bonis temporalibus.

Illud advertо, me debere ſemper reſtituere illa bona, in quibus fortè prædictus Petrus inde lædetur, quia ſemper illa læſio eſt ex vi mandati mei: & ex alia parte poſſum ſine periculo meæ famæ, vel vitæ reſtituere medio amico occulto, vel prudenti Confeſſario.

Qui conſilium dedit alteri (obiter hîc id notare iuvat) ut malum faceret, unde, qui conſilium accepit, damna paſſus eſt, non obligatur conſulens aliquid reſtituere de his damnis. Ita Clavis Regia, Leſſius, Azor. Sà apud Dicaſtill. *lib.* 1. *de Iuſt. tract.* 2. *d.* 4. *num.* 85. quia licitum fuit conſulto tale conſilium acceptare: ſcienti autem, & volenti non fit injuria. Simile quid de mandatario liberè mandatum ſuſcipiente, dix *num.* 3.

8. Si Mandatarius acceptâ à me revocatione, adhuc ex ſua voluntate velit damnum inferre Petro, tunc ego non ero ampliùs Petro iniurius: ſolùm ergo obligabor ex Charitate ipſum præmonere, ſi ſpes ſit averſionis damni: Sed quia Charitas non obligat cum magno diſpendio, ut alibi dictum eſt, ideo in caſu hoc revocatiam ſufficienter mandati, non obligabor præmonere, ſi inde notabile damnũ mihi imminere prævideam.

§. II. *Conſilium.*

1. NOn ſolùm, qui conſilium dat ſuum hîc locum habet; verùm etiam qui hortatur, dirigit, inſtruit, ſuadet, terret, minatur ad injuſtam patrandam actionem, par enim eſt de hiſce omnibus ratio.

Certum autem eſt conſulentem teneri ad reſtitutionem damni illati, quia conſulens damnum, verè cauſa eſt illius, ut meritò Ariſtoteles 2. *phyſic. t.* 29. revocet conſultorem ad cauſam efficientem. Immò adverto non tantùm conſultorem (id quod etiam dic de mandante, & ſimilibus) teneri ad reſtitutionem, non verò eum, qui exquirit: quando nimirum exequens bona fide, & invincibiliter ſe gerit, dum interim conſultor, ſeu mandans conſcius injuſtitiæ eſt.

2. Iam verò tria hîc difficultatem habere ſolent? Primò, quid, ſi revocetur conſilium; De quo tamen dixi *ſup. lib.* 6. *c.* 4. §. 5. cùm *de homicidio.* Secundò, quid, ſi conſultatur minus malum? de quo etiam dixi *ſup. lib.* 5. *cap.* 1. §. 4. cùm *de invitante ad peccat.* & cùm *de tranſgreſſ.* Adde. Dicaſtill. *loc. cit. num.* 74. Tertiò, quid, ſi injuſta actio aliàs fieret, etiam alterius conſilio non acedente? de hoc iam hîc ſubdo.

3. Si actionem quis iniuſtam peregiſſet, etiam ſi meum conſilium non acceſſiſſet, acceſſit tamen dumtaxat meum, non verò alterius, ex quo meo conſilio motus ille egit injuſtè, ego teneor ad reſtitutionem: Ita Sotus, Caiet. Covarr. vel Rebel. quos citat, ſequitur-que Dicaſtill. *lib.* 2. *de Iuſt. tract.* 2. *d.* 4. *d. num.* 8. Si autem ille erat, ſive ex ſe, ſive ex aliorum conſilio determinatus ad injuſtè agendum, acceſſit tamen etiam meum conſilium, ex quo ille nihil motus eſt, ego non teneor ad reſtitutionem. Ita Mol. Leſſ. Vaſq & communiter apud eundem *loc. cit. n.* 11. Si denique ille erat determinatus ad injuſtam actionem, ſed meum conſilium, quod ſupervenit, ſolùm illum movit ad citiùs, crudeliùs, ſeveriùs agendum, licèt probabile ſit, me obligari ad reſtitutionem. Ita Dicaſtill. *l. c. d. num.* 14. citans Rebel. Molin. Pet. Navarr. Caiet. Sotum, aliósque. Eſt tamen etiam probabile, me non obligari, niſi fortè ad exceſſum. Ita Navarr. S. Tho. aliíque apud eundem *n.* 15. & ipſe Dicaſtill. probabile putat. Explico ſingula ſingulis exemplis.

4. Exemplum primi dicti: Antonius, cùm non ſit determinatus ad injuſtam læſionem, intendit decem ad ſe vocare conſultores, non tamen deinde advocat, vel ſi advocat, me primum conſulit, qui conſilium illi do de inimico occidendo, quo unico conſilio ille contentus, & motus, illum interficit. Aſſero, me teneri ad reſtitutionem, quia de facto damnum à conſilio meo conſecutum eſt: ſicuti ſi ab alieno, & non à me conſecutum fuiſſet, alij, & non ego, ad reſtitutionem eſſent obligati.

5. Exemplum ſecundi: Caius cùm ſimili modo ad iniuſtam actionem determinatus non ſit, decem conſultores advocat, & auditis novem, animo item firmo decernit inimicum, occidere: ſed poſtea ſupervenit meum conſilium, à quo ipſe Caius nihil movetur, ſed ab illis novem motus inimicum interimit. Dico, me non teneri ad reſtitutionem. Ratio eſt, quia, quamvis ego peccaverim contra Iuſtitiam, inefficax fuit meum conſilium ad actionem iniuſtam, cùm tota efficacia fuerit ab præauditis conſultoribus. Si dubium ſit, an meum conſilium moverit, nécne, Caium, quid ſentiendum dixi *ſuperiùs*, *lib.* 1. *cap.* 3. §. 2. *verbo*, *Suffragium.*

6. Exemplum tertij: Titius determinatus iam omnino inimicum occidere, ex meo conſilio ſolum illud, habet, quòd quia volebat occidere eras, occidit citiùs nempe hodie, & propter meum conſilium occidit animoſiùs, immò & crudeliùs. Aio, eſſe probabile me teneri ad reſtitutionem, quia de facto damnum infero: at eſſe etiam probabile non teneri, quia verum non eſt, à me damnum, quoad ſubſtantiam, fuiſſe illatum, fuit enim à præcedente deliberatione, & ſolùm ego cauſa fui in qualitate, ſeu modo. Confirmabat hanc doctrinam nuper laudatus P. Ioſeph de S. Auguſtin. à quo illam habui, hoc exemplo. Nam ſi ſegetes, verbi gratiâ, inimici mei conflagrarent, ſine ulla ipſe auxilij, & ego ex odio flammas adderem, licèt peccem, tamen, quia novum damnum non facio, non obligor ad reſtitutionem: ita ergo in caſu noſtro, &c. Loquimur autem ſolùm de reſtitutione: nam cæterùm, quando citiùs ex meo conſilio mors alicui infertur, cùm ſim cauſa accelerationis injuſtæ mortis, in irregularitatem incurro. Scio Gaſp. Hurt. *de irreg. diſput. different. 6. num.* 20. *in edit. Antuerp.* 1633. ſi habere: *Non incurritur irregularitas, quando abſque mandato, aut conſilio, aut incitatione, aut animatione aliàs erat faciendum homicidium, quoad ſubſtantiam, quamvis aliquo ex his quatuor modis animus delinquentis fuerit ductus ad id faciendum, aut inductus ad id faciendum citiùs, vel crudeliùs: quia tunc dicto modo cooperans, quamvis ſit cauſa diſtincti numero actus non influit in homicidium quoad ſubſtantiam ſed tantùm, quoad modum.* Hæc ille: Quem videtur ſequi Bannez apud Dianam *part.* 8 *tract.* 7. *reſol.* 92. qui quoad illud (*citiùs*) placere non poteſt, cùm verè qui ad mortem citiùs dando influit ad ſubſtantiam homicidij, nec ſolùm ad modum concurrat.

7. Conſultò autem in hoc tertio dicto notavi illud (niſi fortè, quoad exceſſum,) nam ſi quis erat determinatus ad furandum decem, tu verò excitas ad furandum viginti, te obligari ad reſtitutionem exceſſus ſupra decem, dubium eſſe non poteſt.

Quando Confeſſarius non dat conſilium de Reſtitutione pœnitenti, quam is debet, & ſimilia, diximus *in Methodo Conf. lib.* 3. *cap.* 8. 3. De iis, qui conſilium præbent, cùm ſint ignorantes, nec apti ad conſilium præbendum, legatur omnino Vaſquez *de reſtit. c.* 2. §. 2. *d.* 5.

§. III. *Consensus, Palpo.*

1. QVi sive per suffragium secretum, sive alio modo consentit, ut fiat actio iniusta, obligatur ad restitutionem, id quod ex dictis de consulente, cui valde affinis est consensus, satis liquet. Adde tamen omnino ea, quæ dixi *lib.1.cap.3.§.7.ver. Suffragium*: & videatur insuper Dicastill. *lib.2.de Justitia, tract. 2.d.4.dub.5. à num.93.*

2. Sicut autem iniustus est, qui per suum suffragium actioni iniquæ consentit, ita non rarò erit iniustus, qui non consentit, ubi assentiri per iustitiam deberet, seu quod idem est, ubi suffragium negat, quando in favorem alicuius, vel in bonum Reip. illud ferre oportebat. Id certè colligitur ex dictis, & videri poterit latiùs apud Doctores, Molin. *disput.732.* Dianam *p.3.tract.2.de dub. Reg.resol.6.* de Lugo *tom.1.de iustitia, disput.19.sect.2. §.3.à num.60.*

3. Palpo, seu Palpator, ideſt, qui laudando, & adulando alium, vel contrà, irridendo, arguendóve alterius ignaviam, est causa actionis iniustæ, tenetur utique ad restitutionem; Idque, etiamsi non laudaverit animo, ut fieret actio iniusta. Satis enim est, si præviderit damnum ex sua laude secuturum: nam si esset cum indavertentia inculpabili, ex generalibus regulis involuntarij excusandum fore scimus omnes. De hac eiusmodi adulatione iterum memini me dixisse *in Methodo confess. lib.2.c.7.§.3.* nec inutiliter recoleres locum illum.

§. IV. *Recursus.*

1. II, qui malefactorem receptant, qui protegant, qui securitatem præbent, ad iniustè agendum, vel ad non restituendum, quique prædam servant, quos omnes sub nomine Recursus comprehendimus, peccant, & ad restitutionem tenentur: quia, ut sic sunt causæ actionis iniustæ. Vt sic, dico; Non enim semper, si latro ad te divertat, statim teneris ad restitutionem, sed si ita divertat, ut ante delictum, tu vel tacitè, vel expressè promiseris illum receptare, unde ipse hac fretus receptatione, furatus sit. At post commissum iam furtum, vel homicidium, si illum casu recipias, ne is à lictoribus, verbi gratiâ, comprehendatur, vel ob aliam causam, cùm latronis, ut sic, receptator non sis, restitutionis reus nec etis. Nam propterea Molina *disp.733.* Dicastill. alios citans *lib.2. de restit. tract.2.disp.4.dub.7.* meritò excusant Aduocatos, & Procuratores, qui defendunt in Iudicio fures, vel excusant in iis, in quibus ipsimet fures possunt se Iure defendere; (Defendere autem, & excusare se possunt, quando culpa est occulta, immò quando non est semiprobata, quando iniustè vexantur, non servato Iuris ordine, &c.) Eos enim defendunt, non ut fures, sed ut Ius habentes in prædictis. Neque obstat hos, qui defenduntur, & eos, qui ut amici receptantur, probabiliter rerum redituros ad latrocinia, nec iam ablata redditurос: id enim ipsis imputabitur, non verò iustè defendentibus, vel casu receptantibus. Casu, inquam, si enim datâ operâ, & ferè semper, vereor, ne latro hoc receptaculo fisus, malè agat, & tu formalis sis latronis receptator.

2. Hinc fit, ut peccent, & restitutionis obligationem contrahant Pater, Dominus, Princeps, &c. si videntes filium, famulos, vassallos iniustè agere, confisos in potentia ipsorum, eos, si possint, non compescant: quia dum sic animati, & in Domibus, ac Civitatibus turò recepti delicta committunt, suam culpam in Patrem Dominósque sine dubitatione transmittunt. De Patre, Dominóque recipientibus domi amasiam filij, vel famuli, vide *superius, l.5.c.1.§.4. num.22. & 23.*

3. Non deest tamen interdum excusatio in recipiente: Cùm enim actio mera receptandi sit ex se indifferens, potest admittere causam excusantem, qualis est metus mortis, vel notabilis mali proportionati, ut ex dictis *suprà, lib.5.cap.1. §.2. per totum* facilè colligitur, immò meritò Rebellius *p.1. lib.2. quæst.6. num.40.* excusationem affert propriis, qui latronem in diversorium suum recipiunt, si nimirum sint alij, à quibus æquè reciperentur, tunc enim, cùm damnum certò fure inferendum sit, non iudicabitur moraliter mutua receptio esse illius damni causa.

§. V. *Participans.*

PArticipes criminis appellantur non eos, qui proximè, & simul cum fure, verbi gratiâ, furtum prædámque patiuntur; hi enim propriè non participant, sed causæ principales vocantur, & sunt; sed eos, qui furem, verbi gratiâ, vel homicidam comitantur, & astant, qui explorant fenestras, subministrant scalaria ad damnum ingrediendum, &c. quique causæ sunt minùs principales damni. Quoniam verò esse hic participem criminis coincidit non rarò cum aliis causis præcedentibus, hactenus explicatis, vel certè est aliquid commune ad illas, ideò nihil separatim de huiusmodi participatione dicendum occurrit; Nam utrum, & particeps furti esto obligetur ad restitutionem totius, quòd hîc explicandum esset, paulò post §.7.& 8. commodiùs expediemus.

§. VI. *Mutus, Non obstans, Non manifestans.*

HActenus causas explicuimus damni positivi. Sequitur brevis institutio de negativis: Mutus dicitur, qui loquendo, reprehendendo, clamando, consulendo potest impedire damnum proximi, & non tacet. Non obstans, qui potest facto suo, id est, auxilium, suamve operam præbendo, impedire damnum, nec tamen præbet. Non manifestans, qui potest manifestare damnum inferendum, vel illatum, quo facto non inferretur, vel resarciretur, nec revelat tamen.

1. Porrò regula certa sit huiusmodi, ex Dicastill. *lib.2. de iustitia, tract.2. disp.4.dub.8.* Qui non loquitur, non auxiliatur, non revelat, uno verbo, qui se negativè gerit, si possit, & debeat ex Iustitia (Quæ debeantur ex Iustitia, quæ ex Charitate, diximus nos *passim*) colligit Dicastill. *loco citato num.138.*) damnum inferre, peccat, tenetúrque ad damni restitutionem. Si verò sine notabili incommodo possit quidem, sed non ex Iustitia debeat, sed solùm ex Charitate; etsi peccet, non tenetur ad restitutionem. Veritas regulæ patet ex dictis: ut etiam ex dictis liquet, propter aliquod grave nocumenti, qualis certè est jactura gravis familiaris, honoris, vitæ, proportionata ad damnum proximi, excusari sæpe eiusmodi non impedientes, non obligatos ex Iustitia, vel quasi Iustitia (lege Petrum Navarr. *lib.3. cap.4. num.123.* Mol. *disp.735.* Dicastill. *loc. cit.*) quia non cum tanto onere ordinaria hæc officia assumuntur: nisi quid ampliùs expostcat pactum, ut de Milite, & Parocho, &c. diximus *lib.6.cap.1.§.1. n.4.*

3. Quid, si quis, cùm teneatur ex charitate, consilium tamen se negativè habet ex odio, ut damnum alterius sequatur? Respondeo, adhuc non teneri hunc ad restitutionem. Ita Dicast. *loco citato, num.131.* multos citans, Vasquez de quæ nos *suprà* docuimus *lib.6.cap.4.§.1.* Quia licet quamvis peccet, ex malo affectu, ex nulla tamen parte est causa externi damni. Affectus enim internus externi damni causa esse nequit, & silentium ipsum, seu omissio auxilij, cùm sint negativæ, positivi damni causa esse non possunt.

4. Sed quid, si mihi obligatio ex sola Charitate, vel etiam nullo modo obligato, volenti tamen impedire furtum, verbi gratiâ, contra Petrum, Antonius insideat, ut non impediam: peccábitne Antonius contra Iustitiam cum onere restitutionis?

Respondeo negativè, si sine vi, vel fraude suadeas, si cum his, affirmativè, Ita Molin. *d.disp.735.* Lessius *cap.13. dub.10. num 66.* apud de Lugo *tom.1.disp.*

sect.3.num.101. Ratio utriusque est, quia si Petro nihil debetur ex iustitia, nihil contra iustitiam ab ipso tollit Antonius sua mera suasione; at si vi, vel mendacijs, tollit aliquid Petro, quia is habet ius, ne vi, & fallacijs impediatur à bono consequendo: sicuti propter eandem rationem solemus dicere, si impediat quis Petrum vi, & fraude, ne alicui relinquat legatum, obligatoriem ad restitutionem, non verò si mera suasione; ita in casu præsenti. Si fortè ab odio moveatur Antonius ad dissuadendum, cum ex interno affectu peccare, nihil est manifestum.

3. Quid, si mihi volenti impedire furem, ne is furetur ab eodem Petro, ipse fur det mihi pecuniam, ne ipsum impediam à furando obligórne primò ad restitutionem damni illati ipsi Petro à fure. Secundò, obligorne ad reddendam eiusmodi pecuniam domino, id est, ipsi fari.

4. Respondeo ad primum: Si teneris ex iustitia impedire, & propter datam pecuniam non impedis, quis ambigat, te teneri ad restitutionem damni; Lege Dian. *par.3.tract.6.resol.58* alios citantem. At si solùm teneris ex Charitate, puto, te non obligari ad prædicti damni restitutionem, ex hoc capite, quod mediâ pecuniâ non impedis, quia acceptio pretij tibi dati à fure non te magis obligat ad impediendum, quàm antea obligabaris; Ergo antea non obligabaris ex Iustitia, nec obligaberis postea. Neque obstat, quod securior, & animosior fiat latro ex certitudine, quòd tu non impedies: Non obstat, inquam, quia hanc securitatem eodem modo poterat ipse habere, si tu sine pretio ipsi promissis non impedire. Ratio autem ulterior, cui neque pretium, neque promissio non impediendi augeant tuam obligationem, est, quia tunc redditur fur animosior non ex positiva tua actione, sed ex negativa omissione, quæ omissio non reddit ex se animosiorem latronem, sed ipse latro ex se utitur hac omissione ad maiorem suam securitatem. Quòd si aliquid addas, per quod furem animosiorem positivè reddas, obligari ad aliquid proportionatum restituendum, paulò antè iam diximus.

5. Respondeo ad secundum, Te non teneri restituere pretium acceptum: Semper intellige, si fur de suis bonis pretium dedit. Lege, Sotum, Navarr. apud de Lugo *loc.cit.n.*103. contra Molin. Ratio est, quia, tunc illi vendis operam tuam, idest, omissionem impediendi, quam omissionem poteras ponere, & non ponere, ut universaliter dictum est *suprà*, *lib.7.cap.5.§.3 à num.*8. Vide etiam debes recolere, si post acceptum pretium res est integra, id est, adhuc potes impedire damnum, vel potes facere, ut illud resarciatur, te (ne perseveres in peccato) debere rescindere contractum initum cum fure, & restituere pecuniam, atque adeò impedire damnum, ut *ibid.* explicatum est.

6. Ex dictis infero: Primò, ex Molin. *disp.*735. Less. *num.*13. *dub.*10.*n.*75. Laym *lib.*3. *sect.*5. *tract.*2. *cap.*5 *n.*7. & communiter, famulum, cui cura alicuius rei commissa est, si non impediat (cùm possit) furem sive extraneum, sive ex conservis & domesticis, obligari ad restitutionem; Famulum verò, cui res commissa non est, obligari ad restitutionem solùm, si non impediat fures extraneos, non autem, si non impediat conservum, seu domesticum. Quoad domesticos enim, si, quando potest, sine suo notabili incommodo, eos impedire, tamen non impedit, peccabit solùm contra Charitatem. Ratio horum est, quia omnes famuli sunt Custodes domui respectu exterorum, at respectu domesticorum alius ille censetur Custos, cui cura rei commissa est. Si tamen servus videat conservum congregare res Domini, ut noctu cum illis fugiat, obligari quemlibet servum ex Iustitia docet de Lugo *tom.*1. *de iustitia*, *disp.*19. *sect.*3. *num.*106. *fine*, quia tunc ille, qui fugam patitur, censetur, ut extraneus. Nomine autem famuli, cui cura rei commissa est, intelligitur etiam, quicumque ille, cui datur clavis loci, vbi res servatur, & ille, cui committur cura loci, verbi gratiâ, penus, horreis &c. & ille, qui præficitur, tanquam moderator totius familiæ, vel loci, & ille, qui dominum comitatur, quoad res, quas secum Dominus fert, &c. quia per hæc officia videtur his rei cura à Domino commendata.

9. Inquires: Si sint multi famuli, quibus incumbat cura Domus, & nemo impedit furantem, cùm tamen impedire potuissent; verbi gratiâ, clamando, &c. obligantúrne singuli in solidum, non restituentibus consamulis, an solum pro rata? Respondeo, obligari in solidum, ita Lessius *loco citato*, *dub.*11. *num.*29. Vasq. *c.*9. *de rest.*§.3. *dub.ult.* Ratio est, quia vel singuli separatim sumpti poterant impedire totum damnum; & tunc iam directè obligantur. Vel singuli non poterant, poterant tamen adiuti à conservis, & tunc pari modo obligabuntur, nam quilibet erat ex Iustitia obligatus advocare cæteros, seu se promptum exhibere ad impediendum, ut cæteri invicem animati ad repellendum furem, accurrerent. Quid, si quilibet prævideat conservos non accursuros? Respondeo, adhuc omnes obligabuntur in solidum, quia cùm singuli non clamaverint, fuerunt causa iniusta, unde invicem conservi putarent, se non posse solos impedire damnum: & sic de facto damnum non impeditum fuit ex culpa singulorum, qui dum non clamaverunt, séque promptos non exhibuêre, fuerunt in causa, ut quilibet putaret consetvos non accursuros.

10. Infero secundò: Custodes Vineæ contrahere onus restitutionis, in clamet, furémque impediat, at, qui non est Custos, quamvis peccet, non prohibendo: si sine incommodo posset: tamen quia solùm peccat contra Charitatem, onus restitutionis non contrahere. De his custodibus vide plura apud Fangund. *lib.*8. *in Dec. cap.*5. *num* 6. & 7.

11. Infero tertiò: Excusari testem (esto, per Tolet. *lib.*5. *cap.*31. Rebell. *loc.cit.num.*63. Reg. *loc.cit.num.*100. non excusetur) à restitutione damni secuti, si iuridicè interrogatus veritatem non manifesteret. Ita Molin & Sylvest. quos citat, sequiturque Less. *lib.* 2. *c.* 30. *dub.*8 *num* 59. quibus addit Tanner. Dian. *p.*3. *tract.*5 *resol.*54. Ratio est, quia quamvis testis tunc obligetur ex iustitia legali, vel ex Charitate, veritatem aperire, non tamen constat, obligari ex Iustitia commutativa, cùm non obligetur, neque ex contractu, neque ex quasi contractu, id est ex officio.

12. Infero quartò: Custodes portarum, seu Gabellarum, Nemorum, & similes ex officio, nisi manifestent fures, teneri ipsos ad restitutionē damni illati. Ita Mol. *d.*739. de Lugo *t.*2. *de iust. d.*37. *sect.*9. *fusè*, Val. *d.*5. *quæst.*11 *p.*4. Sot *lib.*5. *q.*4. *art.*4. Patet, quia tenentur ex iustitia. Quid de pœna, quam reus actori, vel fisco solveret, si revelatus esset, atque adeò condemnatus? Respondeo, ciusmodi Custodes, multò minùs testes, & alios privatos ad hanc resarciendam non obligo, ex probabilissima sententia. Ita Dian. *par.*3. *tract.*5. *res.*64. Dicast. *lib.*2. *de iust. tract.*1. *d.*4. *dub.*8. *num.*165. ex Vasq. aliisque? ubi *n.*293. agit: *An cum reo iam incurso in pœnam possis paciscì de danda pecunia.* Ratio est, quia hæc pœna non debetur, nisi post sententiam, sententia ergo quomodo cunque impedita, cùm Ius nondum acquisierint actor, vel fiscus, nihil debebunt non manifestantes.

Idem quoad pœnas, dicendum erit (ut notant Tannerus. Less. Sanch. Vasq. aliique apud Dian. *3. tr.6 res.*35. *de* Lugo *t.*2 *de Iust d.*37 *sect.*8. *n.*97.) de iudicibus, qui non condemnant (esto, cum peccato) Reum ad solvendum aliquid actori, vel fisco, vel alteri, quod ex pœna, etiam conventionali, debeat reus? immò idem dic de facientibus, etiam positivè, fugere eos, qui essent condemnandi ad pœnam pecuniariam, &c. Ita apud eundem Dian. & de Lug. *l.c.* Ratio est, quia pari modo hanc pœnam reus debebat post sententiam. Solùm ergo tunc debebit iudex restituere, quando iniquam profert sententiam, vel vexat litigantes, &c. quia Reus ad iustam sententiam, & ad suam indemnitatem Iusiustitiæ semper habet.

De Custodibus se abscondentibus, quò facilius delinquentes deprehendant, dixi *lib. 5. c. 1. §. 4. n. 2. & 3.*

§. VIII. *Quo ordine hæ Concausæ restituere debent?*

1. PRæcipua difficultas ea hîc est, ut videatur, cuinam ex his concausis incumbat restituere primo loco; in cuius defectum deinde concausa alia succedat. Id ita breviter statuo.

Si plures fuerint causæ eiusdem rationis, & ita ut æque teneantur restituere, restituere debent pro rata. Verbi gratiâ, si sunt duo exequutores, qui intulerunt proximo damnum decem aureorum, debet quisque quinque restituere. Quòd si unus nolit, vel non possit: certe quia uterque tenetur in solidum, succedit secundus ad obligationem restituendi totum, id est, in dicto exemplo decem; Cui tamen secundo debet alius refarcire suam partem, seu ratam, quam debebat.

2. Tunc autem plures æquè tenentur, quando æqualem influxum habuerunt in totum damnum, id, quod tamen §. *sequenti* clariùs explicabitur. Nam si unus sine communicatione cum aliis fuisset causa solùm partis damni, ad partem tantùm suam restituendam obligati, nimis est clatum.

Si verò non omnes fuerunt causa ejusdem rationis, unus enim fuit, verbi gratiâ, exequutor, alter palpans, unus jubens, alter rei ablatæ custos: erit maximè distinguendum; id, quod tribus dictis explicabo.

3. Aio primò, si res aliena, vel ejus pretium, vel pars extat apud aliquem, rursus, ab aliquo res mala fide consumpta est, ij debent primo: cæteri in horum defectu, qui cæteri ab eo, apud quem res extat, vel à quo mala fide consumpta est, refarciri debent. Ita Vasq. *de restit. cap. 9. §. 1. dub. 3. n. 44. & 53.* Mol. *d. 737. n. 2.* Excipe, nisi de mandato alterius damnum aliquis dederit, & in præmium rem alienam acceperit; nam tunc mandans etiam ante hunc tenetur restituere, quia tunc ipse est causa principalis damni, qui semper est prior obligatus ut mox *num. sequenti* subdam. Restituente autem eo, qui primo loco debet, id est, principali, cæteræ minùs principales causæ, liberæ manent à restitutione; sed restituentibus minùs principalibus, debet principalis compensare his totum, quia hi successerunt loco ipsius.

4. Aio enim secundò, si accessit iussio, seu mandatum, seu coactio ad injustam actionem, jubens debet priùs, exequutores verò in defectum jubentis, qui jubens debebit semper, ut modò dixi, exequutoribus refarcire totum. Ita Vasq. *loco cit. n. 54. & 56.* Excipe, nisi exequutores in damno inferendo moti fuissent ex se, vel quocunque modo fuissent etiam & ipsi principales, id est, qui augebant negotium suum. Ratio dicti est, quia tunc jubens, mandans, cogens, licèt non sit causa moralis damni exequens, est tamen principalis, ut ex se patet. Ratio exceptionis est, quia tunc exequutores sunt ipsi certè principales.

5. Aio tertiò, si nullus fuit jubens, tunc exequutor debet prius; cæteræ concausæ, ut palpans, consentiens, motus, & aliæ tenentur solùm in defectum exequentis: nisi in his cæteris extaret aliquid ex furto, tunc enim ex *n. 3.* tenerentur sine dubio illæ concausæ. Et quidem hæ cæteræ concausæ, quæ secundo loco debent, non debere unam priorem altera, docet Vasq. *loc. cit.* sed omnes pro rata juxta maiorem, minorémve influxum ad damnum datum, ad arbitrium prudentis, quem influxum, obligationémque ex influxu exurgentem, *mox §. sequenti* clariùs me declaraturum modò promisi, de Lugo autem *de Iust. & in cap. 1. d. 19 3. n. 131.* distinguit aliquos casus, quando ex his concausis prior debeat, quàm alia; quem, si est otium, lege.

6. Illud hic præterire nolo: Si fortè læsus remittit uni ex concausis, non statim censendum esse, ipsum cæteris remisisse; sed esse distinguendum: Nam si remittit principali, sanè intelligitur remittere cæteris: at si remittit alicui ex causis secundariis, tunc principalis tenetur ad restituendum totum, id est, ad maiorem [illegible] restituendam ipsi læso, & suam partem ipsi [illegible] Causæ verò cæteræ secundariæ, quibus non est [illegible] sum casu quo in defectum principalis debeant [illegible] stituere; non obligabuntur ad totum, quia debet [illegible] illa pars, de qua una ex concausis obtinuit remissi[illegible] Lege Dicast. *l. 2. de restit. tr. 2. d. 4. dub. 1. & 11.* cert[illegible] lina *disp. 7 38.* docet, principalem tunc totum debe[illegible] stituere; sed non explicat cui, domino scilicet, an [illegible] suam compartem remisso. Sed, ut dixi, mihi videtur [illegible] pars non esse deneganda remisso, quia remissio à [illegible] mino facta est in favorem remissi, ergo ab illo hæ[illegible] litas demenda non est.

De hactenus *in hoc §.* dictis, lege Molin. & Dicast[illegible] tatos, ibi enim multa minutiora omninò videnda [illegible] Sed illud non est inter minutiora connumeran[illegible] Dixi enim paulò antè tunc plures causas æquè te[illegible] quando æqualem influxum habuerunt in totum [illegible] num. Id enim verò (ut cognoscamus quantum unu[illegible] que damni causa restituere debet) diligentiorem [illegible] *sequenti* explicationem exposcit.

§. VIII. *Quantum singulæ damni Concausæ restituere teneantur.*

1. POtest primò aliquis esse causa damni, partiale [illegible] te effectus; Potest secundò, esse causa dam[illegible] totalitate causæ; Potest tertiò, esse causa damni, p[illegible] tialitate causæ.

2. Esse causam damni partialitate effectus, est [illegible] partem damni facere independenter à quacunque [illegible] causa. Ingrederis, v. g. vineam, collecturus uvam, [illegible] alij sine tuo consensu, vel adhortatione eandem ingr[illegible] diuntur, & spoliant: Tunc tu causa es damni [illegible] partialitate effectus; tuam enim partem solùm fur[illegible] & ut modò dixi, certum est ex Mol. *disp. 734.* [illegible] tunc solum ad eam partem restituendam obligari.

3. Esse causam damni totalitate causæ est, fac[illegible] totum damnum, id, quod duplici modo evenire [illegible] Primò, si à te sine alterius auxilio totum damnum [illegible] tor Vinea, verbi gratiâ, spolietur, & tunc totum à te [illegible] bere restitui, vel pueri non ignorant. Secundò, si [illegible] num fiat cum auxilio alterius, sed ita, ut etiam [illegible] auxilio fieret à singulis? ut si duo lethaliter homi[illegible] feriant, singuli vulnus lethale infligentes; vel si [illegible] consulant furtum, ita ut singulorum consilium [illegible] cienter ad illud furtum moveat: & in hoc etiam [illegible] certum est ex Dicast. *l. 2. de rest. tract. 2. disp. 4. dub.* [illegible] gulos debere totum damnum, si fortè alter partem [illegible] lit, vel nequeat restituere, quia verè sunt causa [illegible] prorsus damni.

4. Esse causam damni partialitate causæ est, fac[illegible] totum damnum, sed cum auxilio aliorum, ita, ut qu[illegible] singuli non facerent, faciant omnes. Exemplo res [illegible] clarior: Si duo, verbi gratiâ, pondus grave surripiant, [illegible] neque ferre, neque consequenter surripere unus pot[illegible] tunc singuli, causæ partiales damni totius sunt, [illegible] autem sunt causæ adæquatæ, &, in hoc modo causa[illegible] di damnum, difficultas est non vulgaris (quam vi[illegible] & confusè tractatam invenies à Doctoribus) an [illegible] li debeant restituere totum damnum, atque adeo in [illegible] lidum, casu, quo alter partem suam nequit, vel [illegible] reddere; an verò satis, si partem suam restituat [illegible] suum influxum ad damnum datum, maiorem, vel [illegible] norem iudicio prudentis æstimandum.

5. Vt autem id meliùs decernatur, sint hæ duæ regulæ, saltem pro praxi probabiles, quas colligo ex [illegible] quibus Doctoribus apud Dian. quos citat, sequitur [illegible] de Lugo *t. 1. de iust. disp. 19. sect. 2. à n. 80.* item ex V[illegible] *de rest. cap. 9. §. 1. n. 34.* & Dicast. *lib. 2. de rest. tr. 1. d[illegible] dec. 2. à num 29* lege etiam *dub. 9.* Prior: Quando [illegible] per causam damni ita ad damnum concurrit, ut [illegible] ipso, nulla alia causa superveniente, adhuc [illegible] totum damnum, non obligabitur, nisi partem [illegible] restitue-

stituere, mensurandam à Viro prudenti, iuxta mensuram influxus ad damnum datum.

Posterior: Quando sine illo non fieret totum dictum damnum, obligatur ad totum in solidum, ita ut non relicto alio partem suam, totum ipse debeat.

6. Ratio prioris Regulæ est: quia obligatio restituendi oritur ex damno, quod quis sua actione proximo infert: sed qui influit in damnum partialitate caussæ, regula, quod est influere in damnum partialitate caussæ, diminuere infert: ergo diminutè orietur obligatio, ergo non est rationabile, ut ex diminuta obligatione teneatur ad restituendum.

7. Ratio posterioris est, quia tunc caussa illa æquivalet caussæ totali: licèt enim illa caussa partialis sola non potuerit totum damnum ponere, poterat tamen totum impedire sui concursus subtractione: si enim illa non accessisset, nihil damni ab altera concausa factum fuisset: si ergo non se subtraxit, & non impediit totum, quod certe poterat, ipsi imputabitur totum damnum.

8. Ex priori Regula infero militem gregarium satis probabiliter nó obligari ad restitutionem totius damni, quod fit ab exercitu: Ita Less. *lib.* 2. *cap.* 13. *dub.* 4. *n.* 37. Mol. *disp.* 34. aliique. Illud enim etiam sine ipso fieret. Etquamvis ipse concurreret ad totum damnum: omnes enim milites animantur ex consortio commilitonum; tamen est valde exigua animatio concepta ex præsentia ejusmodi unius militis: immò non ratò ejus erit tanta vilitas, ut modicissimè animet, unde ex modicissimè debeat: præter illud damnum, quod fortè ex se immediate infulit.

Pari modo idem dicimus in consulentibus damnum, immò & in adhortantibus ad illud, quando omnes consultores vel hortatores ita sunt caussa totius damni, ut adhuc sine consilio, & adhortatione consultus, & excitus sufficienter erat totum damnum illaturus; solùm enim debebunt, quantum damni prudenter judicabitur commensurari ad tale consilium, vel adhortationem. Idem puto, si factum fuisset totum damnum, sed mea horratio fuit caussa, ut fieret aliquantolò citiùs, nec per dilationem impeditum nullo modo fuisset damnum: idem, inquam, puto, (licèt contrarius sit Vasquez, sed nobiscum est de Lugo *locis citatis*) quia anticipatio illa, quæ à me provenit, parum, immò aliquando nihil damni videtur addere, si hujusmodi damnum ab altero paulò post erat omninò infecturum.

9. Ex Regula posteriori infero, illos duos ferentes, & sustinentes ambo pondus, quod neuter potuisset (quod fuit exemplum allatum *n.* 4.) obligari in solidum ad totum dánum, quia singuli poterant impedire damnum ipsum totum. Infero præterea, singulos suffragantes, & consultores tunc teneri ad restitutionem totius, quando unum suffragium, seu consilium nihil faceret sine altero. Requirebantur, verbi gratiâ, decem suffragia ad concludendum decretum de damno inferendo, quia novem non sufficiebant. Dico omnes decem suffragantes obligari in solidum, quia quilibet, si se subtraxisset totam damnum impedire potuisset. Quòd si concluso tam decreto, accedat alius, iam nullius damni caussa hic erit. Quare, licèt peccet, non obligari tamen ad restitutionem, diximus, *lib.* 1. *decal. c.* 3. § 7. *verb. Suffrag.* Infero item, si duo ingrediantur domum ad furandum verbi gratiâ, centum aureos, ita ut altero sine altero non ingrederetur, in solidum obligari, atque adeò ad totum altero nolente, seu non valente suam partem restituere. Lege Sanchez *lib.* 7. *Dec. c.* 2. *n.* 19. Idem dic, si duo se invicem animent, ita ut sine hac mutua animatione non sequeretur damnum. Idem in similibus, quia in his casibus singuli impedire poterant totum damnum.

10. Obiicis: Ex priori regula sequitur, illum gregarium milítem, sicuti sive paruam, sive nullam incurrit obligationem restitutionis, ita nullam incurrere irregularitatem, quia iam sine ipso fierent iniustæ illæ occisiones, & ipse immediatè nullam fecit; idemque in similibus privatis homicidiis: at id videtur esse contra Sacros Canones, irregularitatem fulminantes contra quoscumque quocumque modo concurrentes ad homicidium.

11. Respondeo, nego sequi illum non fore irregularem. Ita Hurt. & DD. communiter apud de Lugo *loco cit. num.* 94. Ratio est, quia onus restitutionis enascitur ex ipsa natura damnificationis, iuxta illam igitur debet eiusmodi onus mensurari. At non æquum est, ut quando ego debilissima caussa sum alicuius damni, totum illud restituere debeam. Irregularitas verò, cum sit pœna iustè ab Ecclesia propter bonas rationes fulminata, iuxta eius legem mensurari debet; lex autem canonica (*c. sicut dignum, § ult. de homicid. c. quod in dubiis, de pœnis*, iuxta Glossam, docet cum communi Sylvest. *v. Bellum* 3. *quæst.* 3. Navar. & Covarr. apud Laym. *lib.* 3. *tract.* 3. *p.* 3. *cap.* 1.) eam imponit cuicumque, qui quomodocumque sive partialis, sive totalis causa sit iniusti homicidij. Erit ergo ille miles irregularis, quia occisiones fiunt ab exercitu toto, cuius ipse pars est, quamvis debilissimè in eas influens; fiunt enim illæ cædes tanquam ab una causa. Certè si decem homines inimico decem levia vulnera infligant, quæ singula non sufficerent ad eum occidendum, sufficerent omnia simul, omnes irregularitatem contraherent, quia verum est dicere; omnes concurrisse ad homicidium, tanquam unam caussam: ergo etiam in casu militis, de quo agimus, levitas illa influxus non excusabit ab irregularitate.

De milite autem in bello iusto, quoad irregularitatem ex defectu levitatis, alia est ratio, de qua vide Laymam *loco citato*; Vide etiam *sup.* § 2. *n.* 3. vbi irregularitatis etiam damnavimus enim, qui solùm celerioris mortis, quamvis aliàs omninò sequendæ causa est.

Quando est æquale dubium, an concurreris ad iniustam actionem, sive tanquam causa principalis sive minùs principalis, an tenearis restituere, iam *supra* monui me dixisse *lib* 1. *cap.* 3. § 7. *v. Damnum*; & poterit etiam videri Dicastillus, *l.* 2. *tract.* 2. *de rest. disp.* 4. *dub.* 2. *num.* 39. citans Sylv. Lessium, Avilam, Rebellium, Medinam, Sanchez, aliósque.

CHAPUT III.

Quatuor Casus à Caramuële adducti in materia Restitutionis expenduntur.

Primus, De servo infirmo

PRimus Casus. Caram. l. 2. Theolog. Mor. num. 480 *Ambrosius servus gravi morbo periclitatur, & deseritur à Medicis. Petrus autè, qui non profitetur artem Medicam, scit pharmacū, quo illū omnino sanet: petitur primò, An obligetur illud ipsi præbere? Secundò, An possit ipsum vili pretio emere, & postea curare, sibique curatum retinere?*

2. *Ad primum, cùm multi doceant, neminem teneri ad medicinis, sed posse se committere Deo, ut multi sanctissimi viri fecerunt, & ex alio capite nemo tenetur strictius vitam suam servare, quam alienam; Ambrosius non tenebitur uti pharmacis, nec tenebitur Petrus eidem pharmacum præbere.*

3. *Ad secundum posse emere vili pretio, quia tanti tunc valet homo, cuius vita desperatur; idque verum est, etiam si Petrus teneretur dare illud pharmacum, nam non teneretur ex Iustitia, sed ex Charitate.* Hæc Caramuël.

4. Verum, mihi nulla ratione probantur: Primò enim displicet, quod tanquam certum supponit in responsione ad primum; neminem teneri uti medicinis: quod falsum est de medicinis ordinariis; aliisque mediis saltem, non multùm difficilibus ad vitam conservandam, ut diximus nos *superius*, *lib.* 5. *cap.* 2. § 1. Exemplum autem

Sanctorum solùm probat, id ad summum licitè posse vel ex peculiari Sancti Spiritus instinctu, vel quoad extraordinaria media. Secundò, est lata disparitas inter vitam meam, & alienam: nam esto, quoad vitam meam, possim cedere iuri meo, ut aliqui, licet falsò, putarunt; at quoad vitam alterius, longè alia est ratio: alle enim alter in extrema necessitate non cedit juri suo nolendo à me medicamentum, sed verò maximè requirere præsumitur.

5. In responsione ad secundum, falsum est vili pretio valere hominem, cuius vita desperatur, si noscatur adesse in promptu medicamentum certum, multò magis si est debitum, quamvis ex solo titulo charitatis; si enim medicamentum est in promptu, ac certum, certe absolutè vita desperata non est. Secundò, sive ipsi debeatur ex Iustitia, sive ex charitate, satis est, ut ipsi debeatur: tanti enim valet cumulus hæreditatis, si ei debeantur mille ex justitia, quanti si certò debeantur quocunque alio titulo, v. g. ex Charitate; immò aliquando magis, propter maiorem certitudinem. Fac tibi deberi centum ex justitia à creditore, qui difficillimè solvit, & centum à S. Ioanne Eleemosynario ex mera charitate; quid tanquam æstimabilius tu eligeres? Vides quæ dixit Molina *sup. tr. 3. cap. 8. §. 2. num. 9.* eodem consentiente Caramuële: Medico debenti mederi pauperem ex obligatione Charitatis, si superveniat alia obligatio iustitiæ, non videri moraliter ei superaddi novum onus. Ita ergo, quamvis Petrus solùm ex charitate debeat mederi servo, tantundem moraliter etit pro vita servi, quantum si debeat ex iustitia. Non interim nego posse suæ tantæ artis meritam mercedem peti à Medico, vel à Petro: verùm, hæc alia est consideratio. Quòd si obstinatus est Petrus in negando medicamento, fateor vitam servi esse desperatam, & ab alio tertio posse vili pretio redimi, sed an ab ipso Petro, qui hanc obstinationem suam deponere ex charitate obligatur, ex universaliter dictis *sup. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. 21.* cùm *de acceptis ex turpi caussa*, colligi potest.

Secundus Casus.

De rebus immistis.

6. *Acquiris* (ait Caramuël 2. *Theol. mor. num. 250.*) *dominium mistione, cùm paucæ res alienæ ita tuis immiscentur, ut distingui non possint: tunc enim teneris recompensare proximo damnum ex hac mistione illatum, juste tamen res tuis immistas retines; Ita omnes. Consultò dixi debere ita esse immistas, ut distingui non possint: nam si alienæ sint multæ, numquam tuis poterunt ita immisceri, ut non possint distingui:* Hæc ille.

7. Ex his unum placet, alterum displicet. Placet acquiri dominium per eam mistionem, quâ paucæ res alienæ ita tuis immisceantur, ut distingui non possint id quod nos etiam docuimus *sup. tract. 3. c. 3. §. 4. num. 15.* Displicet vero illud (*si alienæ sint multæ: nunquam tuis poterunt ita commisceri, ut non possint distingui*) displicet, inquam. Primò, ad hominem, quia si paucæ res alienæ, ut rectè supponis, docte Caramuël, tuis immistæ discerni non possunt, ergo nec discerni possunt alienæ multæ paucis tui immistæ: si enim discerni possent alienæ multæ inter paucas tuas, etiam discerni possent tuæ paucæ inter alienas multas; discretis enim alienis multis, iam necessariò quæ remanent erunt tuæ. Displicet secundò, quia clarè probatur, falsum esse, tuas res paucas immistas alienis multis semper posse distingui: vel contrà, alienas multas immistas paucis tuis, distingui semper posse. Quis enim est tam oculatus, & lynceus, ut unciam vini sui immistam cum vini amphora alieni, vel contrà, sciat discernere, quæ sit sua uncia, quæ sit aliena amphora, vel contrà? Sic in frumento, sic in pecunia eiusdem generis, sic etiam in aliis rebus, in ovis, in lanis, vel serico eiusdem coloris. &c. Hæc satis, nam quid de acquisitione dominij per mistionem sentiendum sit, nos disputavimus *sup. §. 4. à num. 15.*

Tertius Casus.

De promissione in diem.

8. *Qui in contractu* (ait Caram. l. 2. *Theol. mor. num. 609.*) *se daturum promittit Petro mille die Paschatis, dicit statuto non solvit, peccat contra fidelitatem, debet post terminum elapsum solvere, nec liber erit ab obligatione quousque solvat de facto. Ratio est, quia sic contrahentis est; Dabo tali die, vel saltem sequenti: enim illud (saltem) non subintelligatur, nemo contraheret. Verùm, qui liberè promittit se daturum Petro mille dem die Paschatis, idque corroborat iuramento, si non die statuto, peieravit quidem, sed non obligatur postea vere amplius. Et ratio disparitatis est, quia in contractu illum diem statutum Paschæ, mille illi aurei iam pertinent ad Petrum. Vnde qui promisit, iniustè non dat, & consequenter retinet alienum: sed qui liberè promisit, post illum diem statutum Paschæ, illi aurei mille ad ipsummet tempus tentem pertinent, quia sunt: ergo alienum non retinet, ergo unde aderit obligatio;* Hæc ille.

9. Displicet resolutio: Nam licèt disparitas data sit, obstat tamen illamet ratio ab ipso allata, per illa *saltem*, nam sic arguo: Quid contrahit ad diem statutum, ideo obligatur post illum, quia subintellexit, *saltem*, sed qui iurat clare liberaliter ad eundem diem, regulariter subintellexit *saltem*, ergo, &c. minor probatur, quia regulariter nemo addicit promissionem alicui dici; si enim addiceret, certè sine alia disparitate explorata esset, non obligari deinceps. Vt votum de iejunando tali die fixo, vel præceptum de audiendo Sacro die Dominico, non obligant pro die sequenti, quia dies sequens, nec sub voto, nec sub præcepto comprehenditur est: idem ergo esset in iuramento, si fic iuratum pro die fixo esset. At regulariter, ut dico, non solet in communi usu humano aliquid temporale homini liberaliter promitti sub hac conditione temporis statuti. Promittit Princeps, amico sic: *Cras in tui gratiam liberabo à tecere tuum fratrem, tuum servum; Cras dabo tibi mille aureos.* Nunquid intelligit ita, ut affigat dici crastino promissionem? nequaquam. Et pauperi quidem si dicas *Cras dabo tibi vestem, quâ cooperiaris*; Nunquid, si pauper post duos veniat dies? dices: *Abi, frater, promissa mea fuit addicta diei hesterno.* Dixi tamen (regulariter) quia ex circumstantiis aliquando colligitur promissio esse addicta dici, vel tempori, sicuti aliquando diximus in Voto. Si enim cras ego instituo publicum convivium, & tibi promitto etiam cum iuramento cras datorum cibos tibi, & tuæ familiæ; clarè apparet, te in eo die non accedas ad eos accipiendos, me sequenti die ad nihil obligari, quia ex circumstantiis perspicuum est promissionem hanc addictam fuisse ad diem communem convivij.

Quartus Casus.

De Mutuo cum quadam obligatione.

10. An Petrus, si illi Antonius probabiliter, aut debitè deberet centum aureos, daret eidem Antonio mille mutuos, sub onere, quod mille, & centum restituerentur nimirum hos mille, & alios centum, esset ne usurarius? Respondet Caramuël, l. 2. Theol. mor. n. 737. *Si debeat probabiliter, usurarium non esse: esse, si dubiè. Ratio est, si dubiè, imprudens erit existimando sibi deberi illam pecuniam de qua dubitat: Est enim Antonij, quandiu non constat esse Petri; quare Vsurarius erit quia vellet, supra sortem esse Petri; quare Vsurarius erit quia vellet, supra sortem, etiam illam pecuniam. At si probabiliter, prudenter operabitur: existimando illam pecuniam pertinere ad se, cùm quilibet possit operari sine peccato in probabilitate; quare nihil præter sibi debitum recipiet.* Hæc ille.

11. Sed certè sicut illud de dubio absolutè placet, sic illud de probabili displicet ex principiis intrinsecis. Ratio est, quia universaliter docuimus *lib. 1. cap. 3. §. 3. à num. 9.* in qualibet rei probabilitate semper esse consistendum, ex quánam parte stet possessio: cùm igitur in casu nostro Antonius sit in possessione, non poterit per illam privatam auctoritatem à sua possessione perturbari: adi *locum citatum*, ubi de hac re fusè, & ubi videbis, an adsit pro Caramuële extrinseca aliquorum auctoritas.

CAPUT. IV

Quomodo se gerat Confessarius; & quando pœnitens, cùm possit, non restituit, nec debita solvit.

1. TOrquet id sæpissimè Confessarios; Qui propterea non rarò à Fidelibus reprehenduntur, quòd faciles sint ad absolvendos eos, qui, cùm satis locupletes habeantur, aere alieno fruuntur, nec restituunt. Virosque sobrii doctrina, quam, ex Dicastill. *in fine huius tractationis de restitutione*, pro ptaxi Confessariorum afferre opetæ pretium judicavi.

2. Quærgo in hanc rem docet *lib. 2. de rest. tract. 2. dub. 1. à num. 6.* (lege etiam Molin. *tom. 3. disp. 756.* & de Lugo *disp. 20 tom. 1. de iust. d. 20 sect. 9.*) ego claritati gratiâ in tria distinguo? Primò; De eo, qui potens restituere, non restituit: Secundò, De eo, qui, jussus à Confessario, ut restituat, nondum paruit. Tertiò; De eo, qui cum non possit restituere in foro interno, præsumitur potens in externo.

Potens restituere, non restituit.

3. Quoad primum Debitor qui sine aliqua causa rationabili potest commodè totum debitum restituere, & non vult restituere totum, sed tantum per partes, non potest licitè à Confessario absolvi. Ita Sot. Major, Molina, aliique ab ipso Dicast. citati. Navarrus tamen, Hostien. Ang. Gabr. apud eundem, docent posse licitè, quando idem Confessarius duo videt ex pœnitentis dispositione. Primò quòd data ei hac dilatione, restituet, & non aliter. Secundò, quòd creditor ex hac dilatione non incurret damnum aliquod: quia tunc, inquiunt, cùm Confessarius utiliter gerat negotium creditoris, videtur creditor consentire. Hæc illi, sed certè videtur consentire coactus ob avaritiam, & obstinationem debitoris; quare ipse debitor à peccato sic non excusabitur, unde absolvi nec poterit.

4. Nihilominus probabilis erit hæc Navarri sententia, sit præter illas duas conditiones, addatur tertia: scilicet, quòd debitor habeat ignorantiam probabilem, ex qua sit in bona fide, putans se modò satisfacere suæ obligationi neque teneri ad amplius: quia tunc Confessarius, si prævidet nihil profuturum, monendo de ipsius maiori obligatione, potest cum absolvere, ne abeat desperatus: in quo non solùm creditoris, sed etiam pœnitentis negotium agit, imò & Dei, cujus minister est, ita Sylvester, Armilla, & Petr. Navarr. Et hic quidem probat hanc ignorantiam communiter excusare debitores, quia alias maior pars Reipublicæ in statu damnationis existeret; quis enim, inquit, est, qui vel testamenti implectionem, vel debiti solutionem non hoc prætextu differat.

5. Hinc autem ex eodem *ibidem*, *num.* 9 videbitur sequi, Confessarium teneri ad non monendum, sed absolvendum huiusmodi pœnitentem: Et quidem meritò, supposita ea opinione, quia si pœnitens non haberet impedimentum, ut absolvatur hic, & nunc, & ex monitione Confessarij non speraretur aliquid melius, sed potius, ut desperatus abeat pœnitens, imò ut committat novum peccatum? peccabit Confessarius, monendo.

6. Non tamen puto cum Dicastill. *num.* 10 Ita malè facturum Confessarium, qui timens de probabilitate ignorantiæ talis hominis diceret: Ego non audeo te absolvere, quære alios Confessarios, non tamen bene facit, aperiendo illi omnem veritatem, quam timet ei non profuturam, sed potiùs ob suam culpam nocituram.

7. Quòd si ipse debitor petat doceri, non videtur posse illi negari vera doctrina, nec occultari veritas, cùm iam dubitet, & conscientia læsa sit: sic Dicastill. *num.* 11 Ego verò removeo illud (non videtur) & aio, absolutè non posse negari veritatem, ut distincte dixi *lib. 3. meth. Conf. cap. 4. num. 8. & 9.* Sed redeo ad Dicastilli doctrinam.

8. Notant autem Auctores, præsertim Maior, Navarrus, Corduba, Navarra, hæc eodem modo locum habere, sive debitum sit ex delicto, sive ex contractu. Dicastill. *num.* 12.

Quod verum est; sed ignorantia probabilis frequentiùs contingit in debitis ex contractu, rarò in debitis ex delicto.

9. Eodem autem modo (Dicastill. *num.* 13.) videtur philosophandum, sive debitor velit partem debiti statim restituere, & partem differre (in quo tantùm casu loquuntur auctores) sive totum velit differre? quia ignorantia eodem modo potest contingere circa totum, & circa partem.

Iussus à Confessario, nondum restituit.

10. Pœnitenti, qui prima vice fatetur se culpabiliter non restituisse alienum, nunc tamen habere firmum propositum statim restituendi, non est neganda absolutio, Dicastill. *num.* 17. ex Petro Navarra, Navarro, Corduba, Henr. Suar. aliisque ab ipso Dicastill. citatis. Si tamen bis, aut ter, aut sæpius fuerat jussus in aliis Confessionibus restituere, & tamen, cùm posset, non fecit; regulariter non est absolvendus, quousque fecerit re ipsa restitutionem. Ratio prioris partis est, quia: sicut in omnibus aliis Confessarius credere potest, & debet pœnitenti, ita in hoc. Ratio posterioris est, quia talis homo est in periculo proximo, experientiâ ipsa comperto, iterum differendi restitutionem. Ideò non rectè putant Angelz, & Ledesm. apud eumdem Dicastill. esse probabile, absolvi tunc illum posse: nam idem posset de concubinario, qui sæpius jussus, non ejecit domo concubinam.

11. Dixi autem (regulariter non esse absolvendum) nam talis esse posset pœnitens, talésque circumstantiæ possent occurrere, ut Confessarius debeat esse contentus solo proposito restituendi, etiamsi antea sæpè jussus omiserit restitutionem, Dicastill. *num.* 18. ex Navarro, Valentia, Molina, Azorio.

Et Molina quidem *tom. 3. d. 756.* exemplum adhibet, ut si Confessarius nonleviter credat, pœnitentem re ipsa restituturum statim, sine mora, quia non eâ acrimoniâ fuerat illi jussa restitutio, in aliis Confessionibus: vel si aliæ adsint circumstantiæ ad id credendum, præsertim si injungat illi, ut non priùs accedat ad Eucharistiam, quàm restituat.

Non potens restituere in foro interno, &c.

12. Quoties pœnitens accidit cum impotentia restituendi, est absolvendus, si dicat se habere firmum propositum restituendi, esto, sæpius ante restituere culpabiliter omiserit: idque, etiamsi restitutio facienda sit ex decimis, Dicastill. *num.* 19. ex Molina. Ratio est, quia Concilium Tridentinum, dum præcipit Confessariis, ne absolvant debitores decimarum, quousque eas solvetint, intelligendum est loqui de debitoribus potentibus restituere, & qui non restituendo

peccant: vnde impotentes bene possunt absolvi, etiamsi in exteriori foro habeantur excommunicati, si in conscientia excommunicationem non incurrerunt, quia iam erat impotentes, quando lata fuit excommunicatio. Verùm, ut dicetur *in materia de Excommunicatione*, hi monendi sunt, ut in foro externo se gerant pro excommunicatis. Dicast. *ibid.*

13. Quòd si erant potentes, quando excommunicatio lata fuit, eámque re vera incurrerunt, non possunt absolvi à peccatis extra articulum mortis, nisi absolvantur ab Excommunicatione per eum, qui per Bullam verò Crucis tam possunt absolvi, si prius cautionem, de quo latè *alibi*.

Hæc ex Dicastillo. Nos verò quando quidem implicitis quæstionum dumetis (utinam inoffenso de) iam tandem emersimus, finem imponamus libro; atque bonâ lectorum venià tantisper quiescamus.

FINIS LIBRI OCTAVI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER NONVS.

IN DECALOGVM.

Non falsum testimonium dices.

FALSVM testimonium affers contra proximum. Primò, intra te ipsum, si temerè de illo iudices. Secundò, coram Iudice, si falsò eundem proximum denunties, accuses, infames, &c. Tertiò, coram non Iudice, si de eodem perperam obloquaris, de quibus omnibus hic erit breviter disputandi locus.

CAPVT PRIMVM.

De Falso, seu temerario Iudicio.

Discrimen inter Dubitationem, Suspicionem, Opinionem, & Iudicium.

1. HÆ quatuor voces, Dubitatio, Suspicio, Opinio, & Iudicium, in hac re nostra, sic differunt: Si intellectui proponatur aliquod obiectum, circa quod debeat iudicare aliquid, de quo sufficientia indicia minùs apparent, unde is hæreat, nesciátque, an affirmare potiùs debeat, an negare; dicetur esse dubius. Et, si quidem intellectus tunc veluti suspensus, & perplexus nullum actum eliciat, dicetur dubitare negativè. Si verò eliciat actum, quo se dicit dubitare, dubitabit adhuc negativè; sed quia additus iam est eiusmodi actus quasi reflexus, dicetur ab aliquibus dubitare positivè.

2. Quòd si Intellectus, ex insufficientibus indiciis, incipiat adhærere uni parti, licèt imperfectè, & cum magna formidine oppositi, dicetur eiusmodi actus suspicio propriè dicta. Si verò ex iisdem insufficiétibus indiciis adhærent uni parti determinatè, licèt cum aliqua formidine oppositi, dicetur opinio. Vnde advertis, suspicionem propriè dictam esse veluti inchoatam, & imperfectam opinionem, ab eáque distingui secundùm magis, & minùs.

3. Si denique firmiter intellectus uni parti adhæreat ita, ut saltem moraliter de re non dubitet, dicetur iudicium certum elicere. Dixi (saltem moraliter) id enim satis, supérque est ad iudicium certum practicè: nam ad iudicium certum speculativè, debet addi evidentia, per quam iudicet intellectus, aliter rem se habere metaphysicè non posse.

Conditiones requisitæ, ut Iudicium sit mortale.

4. Iam verò certum est primò, Iudicium temerarium ex se esse peccatum mortale, quia sic gravis contra proximum iniuria fit proximo. Neque valet dicere: Probabiliter docent nonnulli modo mox explicando, *cap. 3. §. 1. num. 7.* non esse mortale, etiam sine causa, crimen occultum uni, vel duobus prudentibus rem non evulgaturis manifestare, quia id non est infamare, nec eo saltem notabiliter fama alterius læditur, ergo non erit mortalè, apud se solùm rem non evulgaturum certò iudicare perperam de altero, Non valet, inquam: is enim, non dicit nisi verum; At in casu nostro certò iudicat malum grave ex insufficientibus indiciis, quæ ex vi illorum falsum est. Et sanè graviter quis proximo iniurius esset, si crimen falsum de eo, etiam uni probaret.

5. Quatuor autem conditiones requiruntur ad constituendum hoc mortale. Prima conditio, ut Iudicium sit plenè deliberatum. Hinc, si cui, dum videt hominem egredientem ex aliena domo, repræsentetur, eum ibi furem, is non verè iudicat: sed potiùs ei proponitur obiectum, de quo est iudicandum: propositum autem vel ex suggestione dæmonis, vel ex quadam naturali sagacitate Naturæ. Cùm igitur tunc ne Iudicium quidem adhuc sit, sed repræsentatio eius, quod iudicari debet, iudicium temerarium esse non potest. Rursus usu venire non rarò solet, ut intellectus ex se, sine voluntatis motu deliberato, iudicet aliquid sinistrum, & tunc, cùm potiùs sit actus primò primus, quam voluntarius, vereè Iudicium temerarium (quod, ut ut sit mortale, debet plenè voluntariè procedere) nequaquam erit.

6. Secunda conditio, ut si in re gravi, quia secus levis erit iniuria. Colligitur autem hæc gravitas ex qualitate, & professione personarum, de quibus fit iudicium. Vnde grave non erit, temerè certò iudicare

mulier, quòd hostem quærat ad vindictam de juvene honesto, quòd ex pravo fine, per aliquem locum transeat, quia ipsi de ejusmodi criminibus gloriantur, quare non judicantur honoris læsionem pati. Contra, si temerè certò judices de probo Episcopo, vel Religioso esse mendacem, &c. Propter eandem rationem certè temerè judicare aliquem esse illegitimum, ex ignobilium, vel Hæreticorum, vel Hebræorum familia, videtur afferre injuriam gravem proximo. Ita Dicastill. *lib. 2. de justit. tractat. 2. d. 12. part. 4. n. num. 41.* quia inter homines probos, hæc multùm æstimantur, ne à publicis honoribus, & Officiis arceantur. Verùm, vide quæ dicam *infr. cap. 3. § 2. num. 4.* ex Lessio.

7. Tertia conditio, ut judicium sit certum mortaliter. Secùs, ut modò dixi, non esset Judicium, sed suspicio, de qua mox.

8. Quarta conditio, ut sit ex levibus conjecturis, ex insufficientibus indiciis: nam si ex sufficientibus, non erit temerarium, sed prudenter elicitum judicium.

9. Sed ecce non exiguam difficultatem: Quomodo enim dignoscam, indicia esse, vel non esse sufficientia? Dico, id tandem prudenti arbitrio esse diiudicandum. Regulam tamen hanc dari posse: Quoties indicia non sunt proportionata ad tale judicium, idest, quoties indicia ex se, aut ex communi hominum usu sunt indifferentia, aut raro conjuncta cum tali effectu, dicuntur impropportionata, atque adeò insufficientia.

Si verò solent esse ut plurimum coniuncta, proportionata erunt, & sufficientia. De nocte, quis, verbi gratia, fenestram alienæ domus, scalarum adminiculo, occultè aperire tentat: hoc indicium est sufficiens ad iudicandum illum esse furem. De die quis bonæ famæ transit per viam, ubi Mulier inhonesta degit, hoc indicium sufficiens nequaquam est, ut credas illum esse adulterum. Fateor non esse unum indicium tantummodo expendendum, sed complexionem omnium; contingit enim sæpè, ut unum alterum adjuvet, vel minuat, vel omnino tollat. Fac enim, te videre, aliquem de die, coram vicinia, fenestram per scalas aperire velle: potiùs, si prudens es, putabis ipsum clavem propriæ domus amisisse, quàm moliri furtum. Lege Dicastill. *lib. 2. de justit. tom. 2. disp. 12. part. 1. dub. 2.* qui per aliqua indicia, quoad hanc praxim, rectè discurrit.

De Ignoto quidpiam judicare, mortale non est.

10. Certum sit secundò, temerè judicare in re gravi de aliquo tibi prorsus ignoto, nō esse mortale: quia moraliter petinde est, ac si de nullo judicares. Videat quis, v.g. hominem de nocte caput habens pallio coopertum, vel transeat per loca sibi ignota, incidátque in homines sibi nullo modo cognitos: hic si temerè judicet de illo, & de his, non peccat mortaliter, quia nemini facit injuriam. Quòd si fortè deinde veniat in eorum notitiam, se gerere prudenter debebit, nec nisi juxta conjecturas judicare.

Solum suspicari de re gravi, nunquam est mortale.

11. Remanet ergo incertum, An suspicio deliberata in re gravi, & sine sufficientibus indiciis, atque adeò temeraria, sit culpa mortalis. Sub nomine autem supicionis includimus sive dubium, sive suspicionem improptiè dictam, sive opinionem. Salas, Bonacz, Arag. apud *mox* citandos, dicunt esse mortalem: non esse contendunt Caiet. Petr. Navarr. aliique, apud Dicastill. *loc. cit. dub. 4. num. 46.* quibus adde Less. *lib. 2. cap. 19. dub. 3.* Molin. *tract. 4. de iust. d. 16. concl. 3.* Azor. *part. 3. lib. 13. cap. 11. dub. 3.* Portò, prævides mihi hanc benigniorem placituram. Fateor te rectè prævidisse. Et ratio, quæ me movet, ea est, quam affert S. Thom. *Quodlib. 12. art. 34.* quia suspicio in genere judicii est actus imperfectus, atque adeò non est plenè temerarius, neque necessariò conjunctus cū contemptu saltem gravi proximi: ergo sicuti cætera peccata contra justitiam, non sunt nisi venialia ex parvitate materiæ, ita in casu suspicionis. Antecedens patet, quia ubi non est perfecta certitudo, non est perfecta temeritas, nec est læsio gravis, quando ille, qui sic suspicatur, habet actualiter, vel saltem virtualiter formidinem oppositi, & quasi facilè est paratus eiusmodi suspicionem deponere. Id, quod totum quasi essentialiter imbibitur in ipso actu suspicionis, & reliquis illis, de quibus est sermo.

12. Per accidens tamen suspicio esse mortalis potest. Primò, si procedat ex odio gravi, idest, si quis licèt videat rem posse non esse, tamenipse propter odium inimici delectetur de malo gravi ipsius: ut si quis suspicetur esse mortuum suum inimicum, déque ea morte sibi complaceat: quod tamen peccatum non contra Iustitiam credo foret, sed contra Charitatem, quia non delectatur nisi de malo inimici, quod est contra Charitatis virtutem: nisi fortè delectetur de ipsa injustitia malæ suspicionis, quòd certè rarissimum erit.

13. Secundo: Si suspicans adderet interiùs aliquod aliud malum, ut si quis, ex illa levi suspicione, graviter contemneret proximum, ac si re vera illud peccatum is commisisset.

14. Tertiò: Si sic suspicans procederet ex illa suspicione ad damnum notabile inferendum exteriùs proximo: ut si Iudex ex levibus indiciis reum condemnaret, vel Superior Religionis subditum puniret, &c.

15. Quartò: Si suspicionem quis aliis manifestet, nam ex manifestatione rei gravis, quamvis dubiæ, regulariter fama, imò non rarò bona proximi exponuntur gravi periculo: Experientiâ enim constat, cum de aliquo homines dubitant, facilè illum contemnere, eidémque detrahere, atque officia, honoréscque denegare. Quòd si quis uni, vel alteri timoratæ conscientiæ suam patefaciat suspicionem, unde prudenter censeatur non adesse ejusmodi, vel simile periculum: sanè excusaretur saltem à mortali. Manifestare autem iis, quibus potest, aut ex alio capite debet, nullum esse peccatum, dubium non est.

16. Addunt denique plures, fore mortale peccatum suspicionis, deliberatè suspicari de persona honesta, & proba aliquid enormis: uthæresim, vel incestum, vel sodomiam de probo Episcopo, &c. Ratio est, aiunt, quia huic dignissimæ personæ per ipsam suspicionem, quamvis levem, fit gravis iniuria. Verùm, ab hac sententia semper discessi, ut discessit, Layn. *l. 3. sect. 5. tr. 3. p. 1. c. 2. n. 7.* Si enim est suspicio, semper erit ex genere suo levis.

17. Obiicies: Homo potiùs eligeret amittere decem aureos, v.g. quàm bonum suum nomen, etiam per levissimam suspicionem apud unum, vel alterum: ergo si amittere decem aureos, res est gravis, erit & id, de quo loquimur. Confirmo primò, quia verè maius est bonum, & nobilius, ordinisque altioris fama, quàm pecunia: ergo etiam levissima famæ iactura gravior etit quàm notabilis iactura pecuniæ. Confirmo secundò, quia si amicus sciret meam suspicionem contra ipsū, averteretur à mea amicitia: ergo signum est huius generis suspicionem graviter amicum lædere.

18. Respondeo: Quando suspicio est in genere suspicionis, atque adeò ex se leve malum, nullumque effectum graviter malum post se trahens, neque ex odio procedens, nullus homo prudenter eligeret, potius amittere decem aureos quàm illam pati. Ratio est, quia suspicio illa, cùm fiat ex nostra humana fragilitate adversùs quoscunque, vel Sanctissimos Viros juxta illud S. Augustini, citati à Th. 2. 2. quæst. 60. art. 3. *Suspiciones vitare non possumus*, non debet judicari prudenter læsionem afferre notabilem. Ad Confirmationem: Respondeo esse quidem famam ex se altioris ordinis, tamen in suo ordine aliquando posse esse levem, ac propterea ejus ablationem non esse mortalem. In his autem rebus

moralibus non valet argumentatio ab uno ordine ad alium: secùs lædere modacissimè in honore per levissimam injuriam mortale esset, quia honor ex se nobilioris ordinis, quàm sint omnia bona temporalia. Ad secundum, pronuntio irrationabiliter illum amicum fore avertendum ab amicitia ab levem suspicionem coamici cùm omnes parati esse, in hac valle nostræ fragilitatis debeamus, ad tolerandas hujus generis suspiciones, quæ non insurgunt ex odio, nec malum pariunt effectum, quæque non rarò ex amore procedunt; de charissimis enim amicis mala subinde suspicamur, quia mala in illis adesse nóllemus.

19. Atque ex dictis denique collige, rarò lethaliter peccari per temerarium judicium. Ita Molin. *tr.4.disp.13 n.4.* Dicast. *lib.4.tr.2.d.12 p.1.dub.3.n.35.* loquentes de viris timoratis: Quis enim nisi ex gravi illo odio, vel ex magna stultitia, certò judicat indiciis non certis; imò etiam hic stultus culpam mortalem sapientissimè vitat; quia regulariter potiùs errat errore intellectus invincibili, putant illud indicium esse certum, atque sufficiens, quàm ex prava voluntate.

CAPUT II.

De Falsitate in Judiciis publicis.

SOlent hîc Authores de falsitate solùm agere intercurrente in Judiciis verùm etiam de cæteris culpis Judicia spectãtibus, atque adeò ad Iudicem, Reum, Accusatorem, Testem, Notarium. Iisdem ego vestigiis insistam, modo te lector, admoneam, ea dumtaxat à me breviter esse tractanda, quæ frequentiora sunt, cætera legantur à curioso apud Doctores, quos iamiam laudabo.

§. I. *Iudex.*

DE Iudice nonulla delibavi *in Libris præcedentibus.* Primò, An reum secundùm allegata condemnare valeat, quem privatâ scientiâ Judex novit innocentem? *sub. lib.6.cap.1.§.4.à n.8.* Secundò, An sententiam ferre queat juxta minùs probabilem sententiã? *sup.lib.1. cap.3.§.4. & lib.8.tract.3.cap.7.§.1.n.13.* Tertiò, An ex levibus indiciis condemnare valeat reum? *paulò ante, cap. 1. num. 14.* Quartò, An pretium accipere possit Judex pro sententia justa, vel iniusta? *sup. lib.7. cap.5. num.13. & 14.* Quintò, quo modo se gerere debeat in malefactoribus puniendis? *sup. lib.6. cap.1. §.4. præsertim à n.5.* Nunc tria, quæ præ cæteris scitu sunt necessaria, de eodem Iudice proponam. Primum erit de modo procedendi ejusdem; Secundum de muneribus ab ipso non accipiendis; Tertium, de muneribus ipsi non dandis.

Modus procedendi.

2. Quidnam requiritur, ut Iudex juridicè procedat? Respondeo, duplici modo eos posse procedere. Vel per viam Inquisitionis. Vel ad instantiam partis per viam accusationis. Lege Sanch. Less. de Lug. *mox.* citandos, & Dicastill. *lib.2. de just.tract. 1.d. 5. dub. 3.*

3. Si procedat hoc secundo modo, requiritur semiplena probatio; ut Iudex possit reum interrogare, & torturæ subiicere. Secùs tenetur de damno, & confessio à reo facta non esset valida. Semiplena autem probatio est, cùm adest unus Testis omni exceptione maior, deponens se vidisse: Vel si adsunt vehementia quædam judicia, &c.

4. Si procedat primo modo Inquisitio, vel est generalis, vel specialis, vel mixta. Generalis est, quando inquiritur in genere, an subditi servent leges, &c. Specialis, quando inquiritur in particulari, An Paulus verbi gratiâ, homicidium commiserit. Mixta, quando inquiritur de persona determinata verbi gratiâ, de Paulo, non tamen de determinato delicto, vel contra quando de delicto determinato, v.g. homicidio, tè patrato, sed non de persona determinata.

Dico igitur primò, ad generalem inquisitionem Iudice instituendam non requiri, ut præcedat infamia, sed tunc interrogati non debent patefacere occulta crimina perpetrarunt, etiamsi sub Juramento vel excommunicatione illis præcipiatur, ut quod proferant, possunt enim, ac debent per æquivocationem dicere se nescire.

Dico secundò, ad specialem requiri, ut præcedat infamia Authoris, vel ut rumor de eo sparsus in maiorem partem viciniæ, vel aliud æquivalens. Item est ad inquirendum, nam deinde ad interrogandum reum, vel subiiciendum torturæ requiritur semiplena probatio, ut dictum est.

Dico tertiò, quoad mixtam legendum esse Less. *cap.29.num.109.* sicuti etiam esse legendos Sanch. *consc.2.* de Lugo *t. 2. de just.d.37.à sect.6.* aliosque citatos, quoad alia huc pertinentia: nobis enim hæc pingui calamo innuisse, ad dandam Tyronibus cognitionem terminorum.

Munera à Iudice non acceptanda.

5. Non est termo de iusto stipendio ipsis constituto sive ex lege, sive ex consuetudine, sive ubi illa non adsunt, ex pacto; Neque de pretio, quod is fortè accipit pro eo, ad quod ex justitia non tenebatur: Vel si non ad longum tempus vigilaverit, quò causam expediret. Si longum iter susceperit, &c. Nec de muneribus datis ab aliis à litigantibus, vel datis à consanguineis amicisque ex aliis titulis: hæc enim sive stipendia, sive dona ex nullo capite iniusta supponuntur. Lege Dicastil. *lib.2.de just.tract.2.disp.6.dub.4. num.* 64 Nec de illa quæstione; An pro liberandis reis liceat supremo Iudici pecuniam accipere, ea enim huc non pertinet, & de illa poterit legi Diana, *part.7.tract.6.resol.* de illa alia, an Iudex possit pecuniam accipere pro eligenda sententia probabili, de hac enim breviter, & sufficienter dixi *lib.8.tract 3.c.7.§.3.n.13.*

Sermo igitur est de iis muneribus, quæ ad movendum Iudicem solent à partibus dari. Et quidem Pet. Navarr. *lib-3.cap.3. num.22.* atque aliqui ex Socinistis apud Dicast. *mox.* citandum putant, posse Iudicem accipere munera á partibus, ut ab amicis, vel petitum dignis donata, sed non ad movendum animum. Id quod tamen non placet Dicast. *lib.2.de just.tract.2.d.6. dub. num.80.* quia sic sternitur, iniquit, via ad omnia munera accipienda. Nam propterea nos absolutè hîc quærimus an ejusmodi munera sint illicita, & restituenda. Esse communiter à Rep. profliganda certum est, quia ex Eccles. 20. *Xenia, & dona excæcant oculos Iudicum,* nihilominus ad trutinam Theologicam, si id expendamus, ita distinguendum est.

6. Præscindendo à Juramento, quod alicubi emittitur de non admittendis muneribus, quòd omnino observandum, & præscindendo à legibus positivis, à quibus postea; Vel munera ita accipiuntur à Iudice, ut ab illis nec moveatur ab injustitiam, nec periculum grave, & proximum sit, ut ad eandem afficiatur, & non iure naturæ, nec illicita, nec restitutioni sunt obnoxia. Hujus generis regulariter sunt munuscula ex escalentis, vel ex rebus parvi momenti. Ratio est, quia nec non adest caput, nec ullius culpæ, nec ullius pœnæ. Vel ita accipiuntur quocunque fine à parte dentur, ut Iudex ad injustiam afficiatur, vel ut proximum supra periculum ad illam, & tunc Dico primò, illicitè accipi. Dico secundò, esse obligationem restitutionis eadem causam expeditam. Dico tertiò, non esse restituendi obligationem finitâ causâ. Lege Molin. *t.1.tr.2. disp.* Less. *lib.2,cap.14.dub.9.* Vasq. *tom.2.in part. 2. d.164.* Dicast. *lib.18.de donat.q.vlt.* de Lugo *mox* citandũ *sect. 11.n.134.* ubi solvuntur aliqui textus in contrarium. Ratio primi dicti est quia, qui amat periculum tam proximum, perit

scribit in illo. Ratio secundi dicti est, quia, ut *alibi* uniuersaliter diximus, Iudex obligatur ad removendum illud periculum suæ subversionis, si nunc munera retentat: ut excusat in aliquo casu de Lugo, *tom. 2. de Iust. d. 37. sect. 11. n. 130.* Non, inquam, excuso, tùm quia ea remissione potiùs honorem ex effectu ad Iustitiam, quàm dedecus ex inurbanitate, sibi apud omnes conciliaret: tum maximè quia, si supponis eum per illam retentionem muneris esse in periculo proximo peccandi, qua ratione sola mera urbanitas, nisi accedat alia notabilis necessitas, eundem excusare ob eo periculo cavendo possit? Commodius igitur huic Iudici remedium erit per Pœnitentiam, Confessionem, & alia opera devotionis se constanter munire, ne injustitiam faciat, nam si probabiliter prævidet constantem se futurum in bono proposito, iam non erit in proximo periculo peccandi, quod si id probabiliter habere non possit, restitutionem omninò expediat necesse est. Lege *noster Mich. Conf. lib. 3. c.* Caram. *in Reg. S. Benedict. n. 1056.* Ratio tertij dicti est, quia si litigans verè dedit gratis illa munera, transtulit dominium in Iudicem, & finitâ causâ iam non est amplius locus illius periculi.

7. Venio ad leges humanas Iuris Communis. Et pro Iudice sæculari duo dico. Primò, probabile mihi esse, ex Diana III. *loc. cit. num. 82* si à Iudice munera, etiam contra leges has acceptata fuerint, non esse obligationem restitutionis ante sententiam. Ratio est, quia in his legibus non adsunt verba clarè impedientia translationem dominij in Iudicem: & ex alia parte restitutio ab iisdem legibus videtur imposita, in pœnam, atque adeò non urgere ante sententiam. Post sententiam obligatio urgebit, quia iustæ sententiæ semper est standum, ut omnes docent. Lege de Lugo *t. 2. de iust. d. 37 sect. 5. à n. 185.* ubi, quid, quando, vel est iniusta sententia, vel præsumptioni falsæ innixa.

Dixi (venio ad leges Iuris Communis) nam proprias quisque suas consideret, ut Hispanas, consideravit plurimus Sanch. *in Consil. lib 3. c. 1. d. 1.*

Et quoad Ius Hispanicum, ut etiam, quoad multa, quæ in toto hoc §. sunt à nobis disputata, vide Th. Hurtad. *part 2. mor. tract. 8. cap. 2. à n. 264.* nec omittatur Castro Pal. *de iustit. com. d. 2. §. 21. num. 2.* qui confirmat, quod ego modò dixi, nullam scilicet esse legem, quæ irritet translationem dominij munerum Iudici donatorum, additque, irritationem actus, & translationem dominij, nunquam esse inducendam, nisi legibus fuerit manifestissimè expressa.

Dico secundò, (præscindendo ab eo, quod modò dictum est esse de iure naturæ) Iudices sæculares non peccare saltem mortaliter ex solo capite, quòd adversùs has leges sæculares operentur. Ratio est quia probabiliter censent. Nav. Covar. Valent. aliique apud Castr. *d. 1. de lege, part. 15. num. 6.* sæculares leges saltem de facto ad mortale nequaquam obstringere, nisi id expressè declarent.

8. Iam verò supereſt dicere de Ecclesiasticis Iudicibus sive Ordinariis, sive Delegatis: de quibus item affero duo.

Affero primò, præscindendo similiter à iure positivo, etiamsi illicitè Iudex Ecclesiasticus agat acceptando munera, non obligari ante sententiam ad restitutionem. Ratio est eadem, quæ modò *n. 7.* dicta est de Iudice sæculari. Excipe, nisi sint accepta pro ferenda sententia iniqua, de qua re diximus *sup. lib. 7. cap. 5. §. 3. n. præsert. 13.* Excipe item nisi accepta fuerint ratione visitationis: sed id est de iure positivo, ut paulò post *n. 10* dicam. Excipe demum, nisi intercurrat simonia, ut ex se patet.

9. Affero secundò, quoad culpam, considerando solum ius positivum, (nam quid prohibeatur de iure naturæ, dictum est *superius* universim *n. 6.*) me non invenire verba in sacris Canonibus clarè denotantia obligationem sub mortali, quamvis enim id graviter prohibeatur, tamen rigidior vox, quam invenio, est, *Mandamus*, quæ obligationem ad mortalem culpam ex aliquorum sententia non ostendit. Ita Azor. *p. 1. l. 5. c. 6 q.* Sà, *v. Lex, n. 6.* & universim Caiet. *in summa, v. Clericorũ peccata, versus finem.* Quòd si iubeatur *c. statutum, §. si quid autem, de Rescriptis in 6.* Acceptum restitui, id intelliget quis post sententiam, sicuti modò dictum est de Iudice sæculari. Proferantur Canones. Non quòd pro certò asseram non adesse prohibitionem sub mortali, lego enim Doctores rigidissimè invehere contra eiusmodi munera: sed ut rem considerandam sapientoribus offeram.

10. *Sanè*) inquit Pontifex, *c. cum ab omni, de vita, & honest. Cleric.*) *ad audientiam Apostolatus nostri pervenit quòd cum ex Delegatione nostra causas suscipis pertractandas, more sæculariũ super decima litis, vel parte alia pro diversa terrarum consuetudine, præter expensas victualium, cum litigantibus, receptis pignoribus, pro Salario conveniris. Nos attendentes, quòd ad hoc vobis, & aliis Clericis sint Ecclesiatici redditus deputati, ut ex ipsis honestè vivere debeatis:* & Infra: *Ideòque mandamus, quatenus ab huiusmodi exactionibus de cætero abstinentes, vigorem iudiciarium gratis studeatis litigantibus impertiri.*

Et cap. statutum, §. insuper, de rescript. in *6. Insuper, ut gratis, & cum omni puritate iudicium coram ipso procedat, nullum munus vel quidquid aliud (nisi forsan esculentum, vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus, &c.) recipere à partibus, qualitercunque perquiram.*

Et in Decreto, c. non licet 11. quæst. 3. *Non licet Iudici vendere iustum iudicium: & si liceat Advocato vendere iustum patrocinium, & Iurisconsulto rectum consilium.*

Ibidem, c. non sanè §. Ille tamen 14. q. 5. *Ille tamen solet tanquam male sibi allatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit, quoniam venale esse non debuit.*

11. Hactenus sacri Canones; neque hac de re alios invenio: invenio quidem alios multò serveriores, hósque à Sacro Concilio Trident. *sess. 24. cap. de reformat.* renovatos. Sed loquuntur de Visitatoribus, qui sanè, si munera accipiant à visitatis, peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur, immò, dum de casu Visitationis tam rigidè Canones loquuntur, non verò sic de aliis casibus, eos in solo rigore iuris naturalis relinquere videntur. Tantum rigorem in Visitatoribus si libet cognoscere, ecce texus, *cap. Romana, §. procurationes, de censibus, & exact. in 6.* & confirmatur cap. exegit, eodem: *Caveat,* inquit, *ne ipse* (Visitator) *vel quisquam suorum, aliquod munus quodcunque sit, & qualitercunque offeratur, præsumat recipere: ut non quæ sua sunt videatur quærere, sed quæ Iesu Christi. Quòd si fecerit contra præsumptum, recipiens maledictionem incurrat, à qua nunquam (nisi duplum restituat) liberetur. Volumus enim in his fraudem quamlibet penitus evitari.* Hæc ibi. Adverte tamen legitimas procurationes pro moderato victu esse concessas, &c. Lege Trid. *loc. cit.* Adverte item Inquisitoribus prohibitum esse dona percipere etiam ab Officialibus, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Lege Sanch. *lib. 1. consil. cap unico, d. 2. num. 6.*

12. Puto autem, in illo verbo (*præsumat*) temperari id, quod rigidè notat. Gloss. *in d. cap. Romana, §. procurationes de censibus, & exact. v. Aliquod munus,* dum innuit, Visitatorem, ne esculenta quidem, & modicæ considerationis munera posse recipere, quamvis, per *cap. Statutum citatum*, possit eadem recipere Iudex Ecclesiasticus extra Visitationes. Puto, inquam temperari. Cùm enim illud (*præsumat*) temeritatem ostendat, crèdere meritò possumus tantum rigorem ad modica esculenta, vel ad exigua similia nequaquam extendi. Et Tridentinum *loco citato*, hunc Canonem confirmans, licet non utatur eodem verbo (*præsumat*) dum tamen aliud non explicuit, videtur solùm idem, quod Canon, voluisse.

Munera

Munera Iudici an donanda.

13. Quando Iudex licitè potest accipere munera uxta dicta, licitè & alij donant. Sed quid, quando licitè Iudex petit, vel accipit? Respondeo, Si ea quis dat, ad redimendam suam vexationem injustam; non peccat. Ita Mol. *tom.* 1. *tract.* 2. *disp.* 88. Sanchez *lib.* 3. *Consil. cap. unico, dub.* 3. communiter. Rebell. aliique apud Dicastill. *loco citato, num.* 86. Ne sit tamen litigans facilis ad credendum vexationem injustam intercedere, quia omnes ferè litigantes putant, se injustè vexari, cum tamen non ita sit, intercedit tamen, quando imminet periculum claræ injustitiæ, vel injustæ inæqualitatis, in expediendis negotiis, iis priùs expeditis, ob quæ munera Iudex accipit.

14. Hac occasione nota, Iudicum famulos, qui aliquibus propter munera accepta aditum præbent ad Iudicem, aliis iniustè exclusis, omnino peccare; sed tamen iisdem propter eandem rationem, dare licebit munera ad redimendam vexationem. Dixi (injustè) nam si, sine alterius præiudicio, extraordinarium favorem famulus, procuret litiganti, licitè, quamvis indecorè, propter hanc causam, aliquid accipiet.

15. Nota ea, quæ Iudex, aliive recipiunt ad redimendam vexationem, debere (præter peccatum) omnino restitui, quia, invitis absolutè Dominis, accipiuntur.

Denique Iudicis anxiæ quando ad sollicitandam causam munera offerre liceat, diximus *lib.* 5. *cap.* 1. §. 4 *n.* 23.

§. II. *Reus an licitè aperiat occulta, vel falsa crimina Testium.*

1. QVæres primò, potèstne reus ad onerandam falsorum Testium authoritatem, eorum occulta crimina revelare? Respondeo, si alia via non datur, quâ commodè testimonium infirmet, sanè potest, sive sponte, sive compulsi à Iudice, testes illi testati fuerint. Ita Less. *lib.* 2. *cap.* 31. *num.* 1. Quilibet enim jus se tuendi habet, cum iusto moderamine, præsertim eodem genere armorum, quo oppugantur. Quòd si alia via datur, ut item si per manifestationem unius peccati minoris sibi consulere satis posset, manifestaret autem maius, eum peccaturum etiam contra Iustitiam puto; sicuti eodem modo peccare supposuimus illum *sup. lib.* 6. *cap.* 4. §. 3. *n.* 16. qui, se corporaliter defendendo, excedit limites necessariæ defensionis.

2. Hinc sequitur primò, eum, qui accusatur de crimine, quod iuridicè ab accusatore probari nequit, non solùm posse negare crimen, sed etiam dicere accusatorem calumniari, & mentiri. Ita Petr. Navarr. *lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 348. lege etiam S. Thom. 2. 2. q. 69. *art.* 1. qui enim accusat de crimine, quod probari non potest, calumniator est, & mentiri præsumitur,

3. Sequitur secundò: Idem esse extra Iudicium, quare si quid aperuisti amico tuo ea lege, ut nihil diceret, ipse autem manifestavit alteri cum gravi offensione tua, vel alterius; potes tu negare te id aperuisse. Quilibet enim habet ius tegendi, quantum potest, sua dicta, & facta, unde nascatur offensio. Quòd si amicus patefecit in casu, quo licitè poterat; tu illum sine iniuria non posses ut mendacem pronuntiare.

4. Hæc *passim* in ore sunt omnium; illud singulare est, & difficile: An si alio modo ab injusto teste tueri nequeas, licitè falsa crimina illi possis obiicere, quanta sufficiunt ad tuam iustam defensionem: Duo affero, unum mihi satis probabile, alterum satis incertum.

5. Probabile mihi est te, si id facias, non peccare contra Iustitiam, unde nec obligari ad restitutionem Ita Bannez, Ledesma, Ioan. de la Crux, alltati à de Lugo, *tom.* 2. *de iust. disp.* 40. *sect.* 1. *num.* 26. Dicastill. latè contra quendam innominatum *lib.* 1. *de iust. tract.* 3. *disp* 11 *part.* 4. *dub.* 2. *dum.* 404. apud Dianam. *part.* 9. *tract.* 8. *res.* 43. Ratio est, quia, sicuti si ad defendendam tuam vitam contra invadentem, mendaciis, & stratagemate curares, ut ille in foveam, v. g. caderet, mendax idem esses, sed non injustus; cùm (quoad Iustitiam) ius te defendendi omnibus viis: ita in casu nostro. Et Ratio à priori est, quia defensio vitæ contra aggredientem, aufert à quacunque tua actione fensionem necessaria, omnem rationem injustitiæ.

6. Incertum mihi est, An id possit fieri licitè sine culpa? Et quidem de Lugo *ib. sect.* 2. *n.* 25 sic habet: *tum est non licere, quitu ad minus erit mendacium, quod quam licet.* Et post quatuor interiectas lineas. *Hoc* est, *crimen testis, erit probandum per testes alios, qui debeant iurare, committent peccatum mortale, & per sequens eos ad hoc hortari, erit mortale.* Hæc ille, quicat Ioan. de la Crux, Bannez, Orell. Led. apud Dicitandum, suos in contrarium citat. Dian. *p.* 3. *tr.* 1. aitque, eos docere, non esse mortale ex parte injusti non verò non esse mortale saltem ex parte periti

7. Video doctrinam hanc: Sed quoniam tota refunditur in mendacium, & periurium, sequitur Qstio: Si solùm esset mendacium sine iuramento, non mortale, quia, quamvis hoc mendacium sit de malo gravi contra proximum, tamen cùm iusto hoc damnum inferatur, non esset mihi impune ad grave; Atque hanc sequelam expressè concedunt tad. & Bannez, apud Dian. *p.* 9. *tr.* 8. *res.* 43.

Secundò, etiam accedente iuramento, posset æquivocatio tum à me, tum ab iis, quibus est cum innocentia, & sic vitari periurium, seu mendacium solo posito, negant communiter Doctores, ipse de Lugo hanc sententiam. Si igitur hoc tollatur, non stat doctrina contrarij. Iuramento autem æquivoco, in Iudicio, si id illegitimum sit, me licitè posse micet Castro Palaus cum aliis *t.* 3. *d.* 1. *de iuram. p.* 7. *num.* enim? si sodomitam oporteret probari esse illum si excommunicatum, si hæreticum? Sibi testis falsa imputet, respondebit aliquis. Audio: sed adhuc Quid enim, si sit necesse publicas scripturas teneri, possétne Notarius publicus ad hoc induci, si Notarius constaret mea innocentia? Quidni? Respondebis, non est infidelem esse Reip. sed maximè fidelem, eiusdem Reip. innocentes sic defenduntur. Verùm, aperiatur huiusmodi ostium, quo modo stabunt publica Iudicia? Inveniantur, Respondebis, testes veri, sancta requirunt Tribunalia. Dum enim falsi testes quocunque arte repelluntur, publica iudicia firmantur potiùs, non infirmantur. Sed ego iterum audio, quia tamen adhuc durum audio, libenter modum huncin alio tempus evolvendum reservo.

An reo liceat crimen sibi imponere ad evitanda tormenta, dicam *inferius, cap.* 3. §. 6.

Reus an debeat stare sententiæ?

8. Quæres secundò, Tenetúrne reus condemnatus stare sententiæ Iudicis? Respondeo, si est iusta, tenetur, quia sententia est veluti quædam lex privato imposita, unde condemnatus ad solvenda centum, v. g. debet revere etiam in conscientia. Si est iniusta, non tenetur, quia non expedit bono publico, ut qui per calumniam, vel falsos testes convictus est obligetur in conscientia, &c. Sed de hac re vide distinctè apud de Lugo, *t.* 2. *iust. d.* 37. *sect.* 15. *à n.* 185. & de injusta sententia in materia Beneficiorum vide. Dic. *lib.* 2. *de iust. tract.* 1. *disp.* 1. *dub.* 2. Nos unum notatu dignum diximus *l.* 6. *c.* 4. §. 2. *n.*

An Reus etiam Religiosus fugere queat è Carcere?

9. Quæres tertiò: Reus licitène fugit è Carcere? Resp cum eodem *lib. dub.* 4. non solùm ante, sed etiam pe iustam sententiam licitè fugit, si sit periculum detionis ad pœnam mortis, vel mutilationis, vel gravis mali, quia non potest poni præceptum, ut

manet

quantur cum tanto suo damno. Probabile item est, posse vincula effringere, & rumpere carcerem; saltem cum damno restituendi fractionis dampnum: quod tamen non restitui non esse in usu putat Less. *lib. 2. c. 31. n. 37. fine.* Ratio est, quia, qui potest velle finem, potest ponere media, neque id est inferre vim publicæ auctoritati; per hanc enim, prohibetur, ne fiat vis contra Iudices, & Ministros, quando it ste agunt, non vero contra vincula, & carcerem. Idem puto, si quis sit in solum carcere (& propter paritatem rationis in Tribunibus) ob pœnam delicti: in carcere, inquam, atroci, vel perpetuo, vel pro longo tempore, nam pro brevi, & ordinario habet ius Iudex. Lege Dian. *part. 2. tract. resol. 39.* Less. Malderum, Ledesmam, & alios.

10. Quid de Religioso, potéstne fugere è carcere, idem, ut se suo Superiori mitiori sistat? De hoc lege Sanch. *lib. 6. in Dec. c. 8. n. 12.* strictiùs loquentem: sed lege Caltro Pal. *de Voto Relig. Obed. d. 4. p. 14.* &. Suarez *tom. 4 de Relig. tract. 8. lib. 2. c. 10. n. 10. &. 11.* loquentes militis, & Granad. *tom. 2. tract. 3. d. 13. n. 28.* sequentem Bonacz. *2. 2. quæst. 69. art 4. post 5. concl.* mitissimè quoad Turcimes, modò fugiat, non ut vagetur, sed ut ad Superiorem, vel Pontificem pro remissione confugiat.

11. Denique potéstne quis licitè adiuvare dictum Reum, ad fugiendum, & ad carcerem effringendum? Resp. Certum est Ministros, & Officiales Iustitiæ non posse, quia ex Officio tenentur custodire. Certum est secundò; Alios posse consulere Reo, ut fugiat, quia ipse licitè potest fugere, poterit & consilium consulere. Certum est tertiò vel saltem probabile ex dd. Lugo, *loco citato n. 40. Fill. 4 num. 55* licitè dari ipsi instrumenta, verbi gratiâ, securim, ut ipse Reus effodiat parietem, vel effringat carcerem fugiatque, quia ut modò dixi qui licitè ponit finem, licitè ponit & media.

12. Solùm ergo dubitatur, An alij possint adiuvare Reum ad dictam carceris fractionem, ad quod sic respondet *ibid.* de Lugo: *Omnes negant, posse alios iuvare Reum effodiendo parietes, effringendo portas, vel alia similia faciendo. Si enim non licet effringere portas, vel effodere parietes domus privatæ, minùs licebit domus publicæ, per quod publica potestas pateretur vim, & offenderetur; licite ergo Reo ipsi propter naturale ius conservandi se ipsum, licet id facere, non tamen hoc licebit aliis, quibus id non est necessarium ad sui conservationem.* Et paulò post obijcienti sibi, cur mittere quis possit Reo secum ad effringendum carcerem; non verò servum, qui adiuvet; Respondet, securim esse instrumentum inanimatum, servum verò animatum: *Servus itaque* (ait) *effodiendo carcerem, peccaret, quia contrectaret ipse rem alienam, invito Domino, ut diximus, atque ideo, & Domino peccaret, mittens, & præcipiens servo, quod servus sine peccato facere non potest: securis autem scindendo non peccat: ideo, nec qui illam mittit, cùm nec sit causa peccandi, nec ipse cooperetur immediate effractioni carceris,* Hæc ille, cui nequeo subscribere.

Primò, quia universaliter qui potest ponere finem, potest, ut dictum est, adhibere media. At medium est, Reum in effringendo carcerem, habere meum, vel tuum servum adiuvantem.

Secundò, quia diximus *sup. lib. 8. tract. 2. cap. 6. n. 3.* nec potuit negare de Lugo citatus *ibid.* me furari posse, si alium de non habeo, pro extremo indigente; quod enim ipse licitè potest, possum & ego eius proximus, tunc enim per me tanquam per instrumentum surripit quod suum est, extremè indigens; siquidem: *Qui per alium facit, per se ipsum facere videtur.*

Tertiò, quia falsò supponitur esse peccatum, adiuvare Reum in effringendo carcere: si enim non est peccatum pro ipso Reo, nec erit pro adiuvante, publica autem potestas tunc non patitur injustè vim, vel offenditur; quia in eo casu iustè ille, & consequenter socij effringunt; nam ut modò vidimus, potestas publica solùm ius habet cogendi malefactores ad carceres, non verò dare potest præceptum, seu tollere ius quod quisque habet se defendendi à duris tormentis, &c. Vnde colligis, falsum esse, servum illum peccare adiuvando, non enim peccat, ut patet ex dictis, & consequenter quoad hoc eadem erit ratio de socio illa, & de servo.

Quartò: Si Reus ex se potest effringere carcerem ob sui conservationem, id certè est propter amorem, quem quisque debet sibi ipsi: ergo poterunt eius Pater, & Mater, qui una persona censentur cum filio, quique sæpè magis amant filios, quam seipsos. Et certè quis ferreus negabit Matri posse adiuvare filium (quem moriturum timet) ad carceres effringendos, illúmque servandum? Si Matri id concedis, ergo Patri, ergo fratri, sorori, amico, ergo cuicunque proximo, qui ex charitate movetur ad adiuvandum. Semper autem suppono fugam huius in damnum Reipubl. vel vitæ alterius vergere injustè non debere, ut ex se patet.

§. III. *Advocatus, & Procurator.*

1 QVas causas possit Advocatus patrocinari, dixi *sup. lib. 1. c. 3. §. 7.* Rursus ex superioribus *l. 8. tr. 4. cap. 2. §. 6. n 12.* colligi potest, An teneatur restituere pœnam pecuniariam, quam Cliens, injustè defensus solvisset: ut item, An teneatur patrocinari extremè indigenti? *sup lib. 5. c. 1. per totum*, nunc ergo dumtaxat addendum aliquid est de stipendio ipsi debito.

2. Et primò, quidem prohibetur in iure *leg. sumptus, ff. de pactis, & alibi*, posse Advocatum cum Cliente loco stipendij pacisci de quota parte litis, hoc est, de dimidia, vel tertia, vel quarta parte ipsi danda, si lis vincatur. Ratio prohibitionis fuit, ne per fas, vel nefas Advocatus sententiam promoveret. Rursus prohibetur ne idem de pretio conveniat cum Cliente post inchoatam litem, sed vel ante illam inceptam, vel post finitam, colligitur ex *cap infames 3. q. 7.* Ratio fuit, ne Cliens postquam ostendit Advocato sua arma, cogeretur stare pretio, quod Advocato libuerit. Cæterùm, si nulla intercedat fraus, vel fraudis periculum, non existimo cum Dian. *p. 2. tract. 16. resol. 47.* has leges obligare in conscientia, quia fundantur in præsumptione fraudum. Sicuti autem posse Advocatum post victoriam accipere quæ gratis dantur, certum est, ita magnum periculum erit, ne non gratis dentur, quando ab Advocato nimia sollicitudine requiruntur: dabit enim Cliens ex timore, ne aliàs ab Advocato injustè vexetur.

3. Præterea potest Advocatus accipere integrum stipendium pro lite promissum, quando promittitur quid determinatum pro tota lite ad finem usque, etiamsi Cliens eam non prosequatur. Lege Fag. *pr. 8. c. 38.* Ratio est; quia sicuti, qui locat operam suam pro anno, non debet suo pretio defraudari, si per ipsum non stat illam ponere, ita in casu nostro. Quando tamen Advocatus propter infirmitatem, v. g. non servit, solum meretur stipendium pro tempore servitij. Quando item Advocatus, cum non agit huius Clientis causam, suscipit aliam, quam non suscepisset, si priorem fuisset prosequutus, compensare debet lucrum, nec, potest gaudere priore stipendio. Quando denique Advocatus potius elegisset amittere stipendium, & non laborare, quàm contrà, non valet saltem integrum exposcere stipendium, quia iam non laboravit. Vide tamen quoad hoc postremum ea, quæ notavi *lib. 8. tr. 3. c. 8. §. 3. n. 15.*

4. Pari modo iustè stipendium accipiet, quod solet quolibet anno dari, tametsi eo anno nullam causam Clientis agat, nam (secluso pacto, cui esset standum, ipse est paratus advocare, onúsque subit respuendi adversæ partis patrocinium. Si in decursu litis Cliens transigat cum adversario, finiaturque lis per transactionem, licitè item Advocatus accipiet determinatum stipendium promissum pro tota lite; nam non stat per Advocatum, ut lis per suos terminos non currat. At si non fuerit determinatum pretium pro tota lite, sed Advocatus serviat ad ratam anni, hanc solam accipiet. Illud de subtractione ex negatione sui laboris, quod modò dixi, & de susceptiore

aliarum causarum, semper est proportionaliter in similibus applicandum.

5. Denique, si Advocatus agit propriam causam, litémque vincit, pars autem adversa cõdemnetur, ut solvat expensas, poterit ipse accipere expensas, quæ debentur Advocato, & quas solvisset, si Advocato usus esset. Ratio est, quia labor, quem ipse suscipit, in sua causa defendenda, meretur illud stipendium, neque debet cedere in utilitatem adversarij. Quæ diximus de Advocato, propter paritatem rationis etiam de Procuratore dicta censeantur.

§. IV. *Accusator, & Denuntiator.*

1. QVando crimen proximi Superiori aperitur solùm propter bonum, & emendationem fratris, dicitur denuntiatio paterna, quando, ut delinquens puniatur, dicitur denuntiatio judicialis: quando ut Superior pro suo munere faciat, quod judicabit expediens, dicitur propriè denuntiatio canonica: nam latè appellatur etiam judicialis, quia fit Superiori, ut Judici. Denuntiatio autem judicialis etiam propriè sumpta differt ab accusatione, nam qui accusat, suscipit in se onus probandi, debet se subscribere accusationi, si non probat, patietur ex Iure pœnam talionis, quæ non subit denuntiator.

2. De his autem plura sunt, & varia, quæ clarè afferuntur à Doctorib. illos adi. Ego enim illud hîc dumtaxat proferam, quod timoratum, & probum virum totus nudus tertius, néque de suo timore amicè consuluit. Dum is, nomine Caius, rure domum reverteretur sub primam noctem, aggressus ex improviso à Titio vulneratur gravi vulnere, nullis præsentibus, & ut ipse fatetur, nullis non solùm vehementibus, sed ne probabilibus quidem existentibus coniecturis, quibus probare possit à Titio (quem certissimè cognovit) fuisse vulnus inflictum. Quærit ergo, an peccet, si Titium bonæ famæ virum ad Judicem deferat? Ratio timoris, & dubitationis fuit, quia, occulto existente delicto, infamaretur proximus, qui jus habet, ne famam amittat ex occulto crimine. Id simile contigit non multo hinc tempore, nam improbus quidam Religiosus tentavit puerum indecoè osculari, nescio quo occultissimo in loco, dubitatúmque fuit, An Puer rem deferre ad Superiorem palam potuerit, quamvis ejusdem Religiosi alias optimi nominis infamia foret consecutura?

3. Antequam responderem, volui aliquot Doctores evolvere, ex quibus afferam hîc instar omnium duos, Fagundez, & de Lugo. Prior loquens, an accusatio fieri possit non præmissa correctione, sic ait, lib 8. in Decal. cap. 47. num. 16. *Vidi sæpe dubitari, an ante accusationem præmittenda semper sit fraterna monitio? & sic Respondeo. Prima Conclusio, si accusator potest probare in Iudicio accusationem, quam proponit, non tenetur præmittere fraternam admonitionem, sive in ea vindictam propriæ injuriæ intendat, sive publicum bonum Reipublicæ, quæ vult, ut publica delicta puniantur, ac scelerati timore supplicij cohibeantur. Et paulò post addit tres hujus rei rationes. Primam, quia nimis esset difficile obligare atroci affectum injuria ad faciendam injuriami correctionem fraternam, existente injuria publica, quæque probari potest. Secundam, quia delinquens sic publicè Ius unicuique dedit, ut accusare ipsum posset. Tertiam, quia in accusatione directè, & immediatè intenditur bonum Reipublicæ, non verò delinquentis peculiare bonum, ad quod immediatè tendit correctio, &c. Secunda Conclusio, quando crimen occultum, & in Iudicio probari non potest, tunc tenetur accusator ante accusationem præmittere admonitionem, & peccat mortaliter contra Charitatem nisi illam præmittat, si ex illa emendatio peccatoris speratur, præsertim si ipse sit persona honesta, bonæ famæ. Excipienda tamen sunt crimina ex se contra bonum publicum, qualia sunt hæresis, falsificatio nummorum, proditio in Principem, & similia.* Hæc ex Fagundez. Vides occultum crimen non posse in Iudicium ferri, si qui illud commisit, sit *Persona bonæ famæ*, &c.

4. De Lugo autem, *tom. 2. de inst. d. 37 sect. 7.* loquens non de accusatione solùm, sed universe quacunque denuntiatione judiciali, sic habet: *Dubium potest; An ut denuntiatio licitè fiat, requiratur probabiliter infamiam. Supponimus autem, neminem posse licitè denuntiare, nisi quod bona fide putat posse legitimè probari (loquitur, puto, prater hæresim infectivam, &c) aliquin sine ullo fructu infamaremus. Hoc supposito, prima sententia (n. 77.) docet non posse iuridicè denuntiare peccatum secretum, si possit illius crimen probare, nisi crimen sit tale quod det in Reipublica, vel innocentis grave damnum. Quæ tamen sententia (n. 78.) videtur verior, quam alij sapponere, ut communem. Suarez, Filliucius, Molina est, quia sicut propter bonum commune unusquisque facultatem accusandi, quæ probare potest, sic habet facultatem denuntiandi absque malitia detractionis; præsertim enim bonum commune, contra quod esset, si starent homines, se posse impunè peccare, absque metu parat diu eorum delicta non essent divulgata.* Hæc ille. Nos illud, (*quæ probare potest, & quod bona fide putat* judicio probare) Cùm ergo Caius, & ille puer non tent bona fide posse vulnus, & osculum probari, tur, nec posse illud denuntiari.

5. Eqvidem affero in rigore theorico sic esse nò sentiendum, & id probari à prædicta doctrina Lugorum. Cæterùm in praxi putarem cum de Lugo, *simili lib. 4. resp moral. dub. 46. num. 3.* nunquam etiamsi occultissima Iudici deferantur ab eo, qui riam passus est vel ab iis, ad quos iuxta Doctorum pertinet, ut Pater, Frater, &c. Vide apud Fagund. *cap. 48. num. 10.* & Sanchez, *lib. 6. cons. p. 1. dub. 10.* per autem suppone abesse debere odium, & dubitat injustæ vindictæ. Ratio doctrinæ datæ posset esse, nunquam desunt rationes propalandi, & favet communis praxis. Quis enim est ille, qui hodie ad Superiorem vel Iudicem non defert saltem per viam querelæ, rias sibi illatas quocunque in loco, & quacunque ne illas acceperit? Et meritò. Primò, quia Iudex, Prælatus, quibus multa sunt cognita, quique ut scitur, valdè longas habent, aliquas forsitan jecturas expiscabuntur, per quas possint ad inquirendum procedere: & re ipsa millies evenit, ut occultissima linquentes comprehensi ab industriis Ministris, non rò fuerint. Facit huc praxis, quam approbat Leff *cap. 29. num. 131* apud de Lug. *loco citat. sect. 6. num.* contra Navarrum, per quam Iudices sæculares ante præcedente infamia ex simplici delatione alicuius cendunt ad specialem inquisitionem contra aliquem sonam.

6. Secundò, quia nimis esset onerosum injuriam antequam deferat, ipsi sit speculandum, an testes habeat an probi ij sint, an adsint conjecturæ vehementes, probabiles, &c. id fieri debere in proprie dicta accusatione mitum non est, quia per accusationem hoc sibi accusator imponit, at denuntiator Iudicis Officium taxat implorat, cætera ipsius prudentiæ remittit.

7. Tertiò, quia summum malum Reipublicæ scelerati hac impunitate occulti criminis ansam vexandi proximum; nam, quando sciunt se, quotcunque occultè peccaverint, esse apud Iudicem procedos, avertentur faciliùs à malis.

8. Quartò, præstat Superiorem scire delicta subdi non solùm in foro paterno, sed in judiciali: nam quando probari non possunt propter defectum Testium procedere nequeat ad pœnam, tamen illa cognitio serviet saltem, ut fortè incidentem eundem in simila peccata, possit postea Iudex securiùs castigare, & forsan si hic sit secundus Casus, possit confirmare alium ante ab eodem Superiore cognitum. Favet lex *eum qui nocentem, §. 1. ff. de injuriis*, quamvis valdè à Christianis moratis limitanda, dum edicit, expedire crimina omnia propalari.

Eum, inquit, *qui nocentem infamavit, non esse bonum, si*

æquum

...nam ob eam rem condemnari. Peccata enim nocentium ... esse & oportere, & expedire. Nota illud? (infamatus) occultum ergo supponitur fuisse crimen.

3. Quintò, noto illud allatum à de Lugo n. 4. (quia ex fructu infamaretur proximus) at in praxi semper adest aliquis tandem fructus, ut dictum est. Nam propterea quòd excipio cum eodem, occultum aliquod crimen dominis gravissimi; hoc enim non puto posse licitè denegari ad Iudicem, non solùm quando uni soli est cognitum, sed etiam quando per paucos Testes probari possit. Non puto, inquam, licere, quia si crimen hoc proderetur, esset scandalum in Republica, & nullus haberetur fructus, & nullum præcavendum esset malum, &c. ut supponimus, unde infamaretur proximus sine causa.

4. Sextò, noto verba Molinæ t. 5. de iust. tr. 4. d. 32. ad quem modò citavit de Lugo: qui quamvis loquatur expressè de crimine, quod probari potest, sic tamen habet: Est licitum præiudicare famæ eius, qui delinquit, non solum sententia Iudicis, postquam delictum fuerit probatum, in pœnamque eius delicti: sed etiam ut de eo delicto accusatur à legitimo accusatore, inquiratur à Iudice ex Officio, detegatur, ac denuntietur, testibusque comprobetur, quantum in bonum commune iure Civili aut Canonico, in Ecclesiastico, vel in sæculari foro fuerit pro qualitate delictorum, præscriptum, aut permissum: neque in ea læsione famæ delinquentis, quæ ea via iuxta ordinem, ac permissio iuris, fit, ulla est culpa in foro conscientiæ, neque contra Iustitiam, neque contra charitatem delinquentis, modo sinistra alia intentio non admisceatur, neque transgressio fiat. quod id, quod ea correctione Iudiciali, Canonico, aut Civili iure in Ecclesiastico, aut in Sæculari foro est permissum. Hæc Molina. Noto autem illa verba (Permissum, permissionem iuris, Est permissum) sed iam videtur passim permitti, ut quilibet sine tot cautelis, de suis injuriis apud Iudicem querelam exhibeat, ergo, &c.

11. Atque hæc mihi in mentem venerunt, quibus virum illum, puerumque eximerem timore peccandi: Si aliis placeant, mihi de excogitata veritate placebo: si displiceant, invertet stylo, quæ scripta sunt sponte delebo, &c.

§. V. *Testis, Notarius seu Tabellio.*

1. QVæ de his agitari communiter solent, habes apud Doctores perspicuè. Bonac. 8. *Decal. pr. d.* 10. *q.* 3. *p.* 3. *n.* 16. de teste, & *ib. p. vlt.* de Notario. Fagund. *in* 3. *Dec. pr. l.* 8. *c.* 39. de teste, & de Notario *ibid. c.* 94. de Lugo *de iust. t.* 2. *d.* 39. de teste, & de Notario *ibid.* 41. de taxa à Notario, & similibus ministris accipienda. Diana *p.* 4. *tr.* 8. *res.* 8. De Notario quoad cooperationem cum contrahentibus iniquè, distinctè loquitur Barthol. à S. Fausto *in speculo Confess. d.* 16. *q.* 116. De eodem ostendente scripturas in damnum alterius, lege Fagund. *l.* 8. *in Decal. c.* 5. *n.* 6. & 7. Nonnulla etiam, vel controversa, vel necessaria nos in præcedentibus satis, superque tetigimus: quare hic, amice Lector, non es distinendus diutius, sed solùm de locis admonendus.

An testis possit æquivocare; dixi universim *l.* 3. *c.* 2. §. 2.

An Notarius possit cooperari, scribendo contractum usurarium, dixi *lib.* 5. *cap* 1. §. 4. *à n.* 42.

An scribendo instrumentum emptionis, vel venditionis cum læsione infra dimidium, dixi *lib.* 8. *tract.* 3. *c.* 7. §. 11. *n.* 1.

An utrique, id est, Testis, & Notarius obligentur revocare dictum, vel scripturam falsam, dixi l. 8. *tr.* 4. *c.* 1. §. 9. *n.* 6. & rursus dicam *mox* cùm *de restitutione famæ, c.* 3. §. 3. *n.* 41.

CAPVT III.

De ladente Famam alterius, ejúsque Restitutione.

Pars I.

§. I. *Quid sit Fama, & quomodo ladatur.*

FAma, quæ consistit in aliorum bona opinione, quam de aliquo ij habent, læditur, quando in eorum animos ingeritur de eodem, etiamsi fuerit defunctus, prava opinio. Et quidem si lædatur, falsum crimen imponendo, dicitur communiter infamatio; si verum, sed occultum propalando, dicitur detractio. Vtrumque peccatum ejusdem speciei sine dubio mortale contra Iustitiam, unde & restitutionis onus inducens. Ita *in nostra Methodo Conf. l.* 2. *c.* 13. Mortale, inquam, nisi materiæ parvitas excuset, vel aliud, de quo mox. Ratio est, quia non minùs homo ius ad sui bona temporalia habet quàm ad bonum famæ publicæ apud homines acquisitæ.

2. Læditur autem dupliciter, ex S. Th. 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. Primò veluti ex injusta acceptione, ut cùm quis injustè, sive formaliter, id est, intendendo alterius famam denigrare, illam denigrat; sive materialiter, quando, non ex hac intentione, sed ex quadam loquacitate denigrat re ipsa. Secundò, veluti ex re accepta: ut cùm quis per inculpabilem inadvertentiam aliquem infamat, ut *mox* §. 3 *n.* 7. clariùs explicabitur.

3. Ad inducatur diversa detractionis species, vel ratione materiæ, vel personæ infamatæ, vel audientium; ut item quomodo differat detractor à susurrone, & multa ad detractionem, quoad confessionem pertinentia, sunt à nobis disputata *in Opusc. Exped. Conf. l.* 2. *c.* 9. §. 1.

4. Modi ex Molina *tr.* 4. *d.* 27. Val. *tr.* 3. *d.* 5. *q.* 17. *p.* 1. Fill. *tr.* 4. *c.* 4. *q.* 1. *n.* 88. & communiter; quibus alicuius famam, quis commaculat, his versibus comprehenduntur.

Imponens, Augens, Manifestans, in mala vertens:
Qui negat, aut Minuit, Tacuit, Laudátque remisè.

Quibus octo modis sex aliis addit Reginaldus, *lib.* 24 *n.* 68. sed qui ad prædictos tandem reducuntur.

5. Si delictum occultum publicetur scripturâ, vel signo, quo pacto dicitur proximum infamari per libellum famosum, præter peccatum grave conficientis, vel divulgantis (non dicitur autem nec conficere, nec divulgare, qui solùm ob curiositatem sine periculo divulgandi, legit) contrahitur obligatio, ut publicè fama restituatur, vel per Præconem, vel per Concionatorem, vel per aliam publicam scripturam, per quæ, iudicio prudentis, fama, quantum potest, proximi resarciatur. Contrahitur item Excommunicatio, sed ferenda, si libellus sit contra cæteros: (lege Bon. *de rest. d.* 2. *q.* 4. *p.* 9. *à n.* 9. qui Mediolani hanc Excomm. esse ex iure proprio latam etiam contra cæteros, monet, Dicast. *l.* 2. *de iust. tr.* 2. *d.* 12. *p.* 2. *d.* 4. *n.* 109. à lata, si sit contra Religiosos. Ita Fagund. *l.* 8. *in Decal. c.* 3. *n.* 14. Adverto denique ex Fag. *ibid. n.* 13. non esse divulgare si uni tantùm perlegas, id verò intellige, si prudenter, putes illum forte taciturum. Libellum denique, iam fortè publicatum, aliis referre, erítne divulgare? Respondeo, huius dubitationis expressam mentionem non invenio apud Authores: sed ex ipsa praxi fidelium, & quia iam amissum est ius famæ, puto non esse mortale iuxta ea, quæ mox dicam §. 2. *n.* 9. præscindendo ab aliis damnis, quæ infamato evenire possent.

§. II. *Excusationes, saltem à mortali, Infamantis.*

DE excusatione à restitutione *mox*, nunc solùm agimus de excusatione à peccato.

Ignorantia, & parvitas materiæ.

2. Prima excusatio est ratione ignorantiæ, vel inadvertentiæ inculpabilis.

3. Secundò; ratione parvitatis materiæ, quæ est attendenda ex circumstantiis iuxta sequentem regulam, ex Salon Less. Bon. aliisque *mox* citandis; quæ semper est præ oculis habenda: Quoties notabiliter fama alterius lædatur; sive id, quod narratur sit peccatum mortale,

sive veniale, sive defectus naturalis, toties peccatur mortaliter; at verò quoties læditur leviter, peccatur venialiter? quoties nihil læditur, nihil peccatur, verbi gratiâ, si dicas de Viro probo, vel Religioso, esse amatorem puellæ, commisisse duellum, esse deditum amoribus, &c. quia lædis eius famam notabiliter, ideo mortaliter peccas: At si idem dicas de adolescente nobili, vel milite; quia leviter, vel nihil eius famam lædis, leviter, vel nihil peccas. Idem est ex Sotlon. *quæst.* 62. *art.* 2. *contr.* 1. si dicas crimen de homine incognito, sine periculo eum, vel eius familiam, &c. cognoscendi, quia tunc nullius fama læditur.

4. Hinc infert primò Lessius *lib.* 2. *c.* 11. *n.* 13. Dicast. *lib.* 2. *de iust. tr.* 2. *d.* 12. *p.* 2. *dub.* 4. *n.* 111. Azor. *p.* 3. *l.* 13. *c.* 7. *dub.* 4. cum aliis, quos vide *infrà*, *cap.* 3. §. 5. *n.* 6. veniale esse, narrare defectus veniales, nisi fortè etiam ex Bonac. *d.* 2. *de rest. quæst.* 4 *p.* 2. *n.* 7. citante Nav. Regin. Arag. & aliis; ex his cadat quis notabiliter à sua fama, ut si de Viro probo, & Religioso diceretur esse mendax (Nota; mendax, inquit, non verò semel, aut iterum mendacia levia protulisse) & nisi tam multas leves detractiones, ex de Lugo *de iust. c.* 1. *d.* 10 *sect.* 3. *n.* 46. & §. 1. *n.* 52. & §. 2. *n.* 52. apud Dian. *p.* 10. *tr.* 15. *res.* 17. quamvis interpolatis sermonibus, aggeras, ut sensim notabiliter de bona fama hominem dejicias. Infert secundò, non esse ordinariè mortalem revelationem defectuum naturalium, ut esse gibbosum, cæcum, Clerici filium, Iudæum, parvi iudicij, ingenique, ignobilem, &c. At esse mortale tenet Dicast. *l.* 2. *de iustit. tr.* 2. *d.* 12. *p.* 1. *dub.* 3. *n.* 41. Infert tertiò, idem ordinariè esse, si reveletur defectus, veluti in genere, ut esse aliquem avarum, superbum, iracundum. Ratio harum illationum est, vel quia hæc communiter sciuntur, vel facilè sciri contingit, vel parum per illa læditur proximus, cùm sint defectus vel leves, vel involuntarij, propter quos non censetur esse quis infamis. Dictum tamen utrobique est (ordinariè) nam ex Batth. à S. Fausto *in spec. Conf. d.* 21. *q.* 46. si ex horum manifestatione esset notabiliter quis contemnendus, vel aliquod damnum injustè passurus, vel ratione gravitatis personæ graviter denigrandus, vel quia, dum naturales defectus ore exprimuntur, ex modo loquendi ipsa peccata gravia significentur, mortaliter peccabitur. Adverte insuper, si hæc in faciem honesti hominis iaciantur, fore aliud peccatum, & aliquando iuxta gravitatem iniuriæ mortale, tunc enim erit contumelia, de qua latiùs *infr. c.* 3. §. 8. lege item Bon. *de restit. d.* 2. *q.* 4. *p.* 1. *n.* 1. & *p.* 3. *n.* 11. & *fusè q.* 5.

Quæres, An mortaliter peccem, si dicam te morbo Gallico laborare; Respondeo negativè, cum Bon. *l. c. p.* 3. *n.* 9. si tibi dedecus non est fuisse mœchatum, ut de milite, vel nobili adolescente modò dicimus: quia tunc famam tuam non denigro: At si dedecus tibi illud sit, affirmativè respondeo cum eod. *ib.* contra Navarr. aliosque, absolutè negantes esse peccatum, quia regulariter hic morbus inde procedit. Excipe, nisi statim subdam illius morbi causam fuisse extraordinarium, nempe te fuisse infectum ex loco frigido, vel ex hospitij infecta supellectili, vel ut accidit infanti cuiusdam mei perfamiliaris, ex lacte nutricis infectæ.

Circumstantiæ, in quibus non adhibetur fides.

5. Tertia: Si cum iis circumstantiis, & ab iis, personis tam vilibus, & nullius authoritatis narretur crimen, ut audientes non sint credituri, mortale peccatum evitatur. Quòd si tu, eo quidem modo narres, ut prudenter non sit tibi fides adhibenda, sed tamen vides audientes, vel ex sua levitate, vel ex malitia fore credituros, peccabis quidem ex Less. *lib.* 2. *c.* 11. *dub.* 5. contra Charitatem, quia, cùm facilè possis, tacendo, impedire malum grave proximi, non impedis: sed non peccabis contra Iustitiam, quia causa infamiæ non est, ut supponimus, tua loquacitas sed levitas credentium.

6. Quid si quis dicat, se illud crimen proximi audiisse ab aliis, maximè si nominet dicti infidum Authorem, ad cuius fidem veritatem remittat? Respondeo cum Bonacast. *loc. cit. p.* 2. *dub.* 4. *n.* 174. pari modo peccare, & contra Iustitiam. Nunquam enim mihi placuit, omnino excusari, ut excusat Reginaldus *lib.* 14. *n.* aliique apud Dian. *p.* 3. *tr. Miscell.* 5. *cap.* 28. & Vidal. *in Arca Vit. Inquis. de seq. à num.* 45. huic referenti communiter fidem non dari; video contingere oppositum; fidem scilicet adhiberi communiter, si non certissimam, eius tamen generis, quæ ipsa læditur fama proximi, vel saltem, quâ ejusdem certa ponitur in dubio. Ita Bon. *l. c. p.* 5. Sotus *lib. iust. q.* 6. *art.* 3. Molina *tract.* 4. *d.* 30. Layman, alique Dian. *l. c.* quibus adde de Lugo *de iust. t.* 1. *d.* 16. *n.* 5. Tum igitur tunc à mortali excusabitur, quando tem dica, omnibus expensis, ex ejusmodi relatione raretur suspicio, ut revocaretur ad materiæ parvit Illud notat Clavis Regia, *lib.* 12. *c.* 6. *n.* 5. eandem ctionem, si fiat apud Viros graves, graviorem fore si apud populares. Verùm, recole, contrarium non contingere: nam detrahere apud unum, vel alt Virum gravem, qui iudicetur non locuturus, vidimus non esse peccatum: esse, apud populares cile oblocuturos.

Referre uni, vel alteri probo.

7. Quarta: Is, qui proximi crimen uni, vel duo refert, qui prudenter creduntur non esse aliis relaturi, excusatur saltem à mortali; modò nullum aliud num proximo secuturum timeatur. Ita Regin. *l.* Less. *lib.* 2. *c.* 11. *n.* 70. Azor. *p.* 3. *lib.* 5. *cap.* 9. *q.* 2. Nos *in opus. meth. Conf. lib.* 2. *cap.* 9. §. 2. aliique apud de *tom.* 1. *de iust. d.* 14. *n.* 51. nobis contrarium & Dian. *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 33. & Bon. *d.* 2. *de rest. q.* 4. nobis faventes: sequitur nostram opinionem citans Dicast. *lib.* 2. *de iust. tract.* 2. *disp.* 12 *p.* 2. *dub.* Ratio, est, quia sic moraliter perinde est, ac si taceretur. Excipio cum Lessio casum, quo iudicatur quis nolle rationabiliter, ut sua fama lum unum denigretur: ut esset in Religioso, qui suum crimen sciri à Excentis, quàm à suo Prælato, multum dependet.

8. Hinc excusant nonnulli à mortali; Primò, Vir uxoréque, qui inter se de occultis alterius peccatis fabulantur, modò nō sit verosimile alterutrum ca gatutum; Secundò, eos, qui in Confessione enar suam solam consolationem complicem revelant? Cui eos, qui consilium exposcunt à Viro prudenti: Nec enim tenetur leve periculum alterius famæ quale est cati cognitio apud unum, vel alterum non oblocutu præferre commodo meo, etiam levi; Quartò, ex de go *l. c. n.* 54. eos, qui ad solatium referunt amico in riam, sibi ab altero factam, etiamsi, quandò nom clatura iuvat ad solatium, nominetur injurians.

Crimen esse publicum.

9. Quinta: Excusatur is, qui crimen publicum manifestat; sive publicum factum fuerit iustè, sive injuriam. Ita Less. *l. c. n.* 77. contra Molinam, aliosque tatos à Bonac. *d.* 2. *de rest. q.* 4. *p.* 6. *n.* 3. putante sententiam nostram esse etiam probabilem. Ratio est, quia per blicitatem undecunque ortam, amittitur Ius ad Publicum autem est crimen iure, vel facto: Iure est, illo lata sit sententia à Iudice: Facto est, si crimen cto sciatur à Communitate; sive crimen commissum rit in publico quod dici solet notorium: sive divulgatum apud multos, quod appellari consuevit fama

10. Verùm hîc emergit molesta difficultas: qua rum ratione publicum esse crimen, vel occultum esse scemus; Præferant nobis lucem duo Illustres Auctores Sanchez, & Molina. Prior, quem plurimi sectantur quens de occulto, prout sumitur in dispensatione

in absolutione ab hæresi per Episcopum (nam certè videtur eadem esse ratio in detractione) hanc regulam tradit Sanchez, *lib. Decal. lib. 2. cap. 11. num. 10.* & *de matr. d. 24. num. 55.* aliique (vide Dianam, *p. 5. tract. 2. resol. 15* Bonac. *de censur. in comm. d. 1. quæst. 3. p. 2. num. 1.*). *Tunc crimen publicum est, quando in maiori parte Vicinia, Collegium vel Monasterij, vel Parochia cognoscitur, dummodo saltem vel Monasterij, vel Parochiæ cognoscitur, dummodo saltem decem personæ inveniantur in ea Vicinia, Parochia, Collegio, vel Monasterio.* Hæc Sanchez. Molina autem *tom. 4. d. 31. n. 4.* volens rem enucleatiùs afferre, docet, ut sit publica in Collegio constante ex octo personis sufficere, si quatuor sciant; Quando constat ex viginti, sufficere si septem, aut octo; Quando ex centum, si quindecim, aut viginti; Quando constat ex mille, sufficere viginti, plus minus, qui tamen non ex una, vel duplici domo sint, sed ex diversis Ruisus ut res sit publica in Vicinia constante ex quadraginta hab tantibus in quatuor, vel quinque domibus, sufficere, si sciant decem, vel octo ex diversis domibus. Præterea, ut res sit publica in Civitate vel Oppido constante ex quadraginta domibus, sufficere si sciant viginti de eo populo. Quando constat ex quinque millibus, sufficere si sciant triginta sparsim de illa Civitate. Denique ut res sit publica in Regno, sufficere si infamatus sit in Curia, vel in alio illustri loco, ex quo facilè in totum Regnum fama spargitur. Hæc sunt matim ex Molina. Nihilominus neuter animum quietat. Non Sanchez: quia ex eius regula videtur si qui rem divulgatam apud quinquaginta in Collegio constante ex centum, vel divulgatam apud quinquaginta millia in Civitate constante ex centum millibus, fore occultum in Collegio, vel Civitate, quod nemo prudenter credet. Non Molina, quia tam multa, variáque proponit, ut difficile sit omnium in praxi meminisse. Nec tamen hæc dico, quasi melior à me regula dari queat: sed ut advertam, bas valere quidem aliquando, sed illam esse meliorem: Tunc enim dici publicum in re, de qua agimus, quando prudenter, & ex circumstantiis iudicatur illud facilè fore communiter evulgandum.

Publica in alio loco.

11. Quid, si sit publicum in una Communitate, seu Civitate, potestne divulgari in alia?

Respondeo: Quando quis damnatus est per sententiam Iudicis, concedimus cum Less. *lib. 2. c. 11 à n. 73.* Dicastil. *lib. 2. de iust. tract. 2. d. 12. p. 3. dub. 14.* posse sine peccato divulgari, nec peccari contra Iustitiam, nec contra Charitatem: quia ideò damnatur, ut sit exemplo aliis, quamvis remotissimè degentibus.

Hinc sequitur, non esse peccatum loqui de causa, ob quam in carcerem quis conjectus fuit, vel de pœna triremis, detruncationis nasi, &c. delinquenti inflicta. Ita Clavis Regia *lib. 11. cap. 6.* aliique apud Bonac *d. 2. de rest. q. 4. p. 6. n. 8.* & 9. quia sicuti detentio in carcere publica est, ita & causa, ita & pœna. Quando autem crimen est publicè notorium, vel famosum, amitti famam etiam pro remotissimis locis, multò magis pro locis vicinis, quòd facilè & brevi perventura est criminis fama, sentit meritò Lessius *ibid. num. 75.* atque adeo non peccari contra Iustitiam. Ratio est, quia, si ipse peccavit in publico, cessit iam suæ famæ quare sibi imputet eius diffamationem: si verò res aliunde est manifestata, tribuat suo infortunio, nam cæterum eo ipso, quod res undecunque sit manifestè publica, ius ipse amittit suæ famæ: *Et certè expedit* (ait hîc de Lugo) *ad bonum publicum, quod unusquisque ab aliis cognoscatur, qualis publicè est, nec alij in eius convictu, & honore, aut rationibus humanis decipiantur.* Hoc his verbis comprobat Lessius loco citato: *Idem confirmatur ex consuetudinario Orbis: nunquam enim homines putant se iniuriam facere, si publica crimina* (adverte; non occulta) *alijs referant, vel litteris præscribant, historiis commendata legant, vel referant.* Hæc Lessius.

12. Dixi (non peccari contra Iustitiam, nam peccari contra charitatem, idem Author *ibidem* docet. Verùm neutiò modo peccari asserit Fagund. *in pr. Eccles. 2. lib. 5. cap. 3. num. 7.* citans Navarr. Maiorem, Cajet. Lege item Dian. *p. 3. tr. 5. resol. 17* & eundem Fagund. *lib. 8. in Decal. c. 4. n. 11.* & de Lugo *l. c. 87. fin.* quia eædem rationes, quæ probant non esse contra Iustitiam, probant nec esse contra charitatem. Sanè Lessius confirmavit modò non esse contra Iustitiam, quia nemo iudicat se esse injurium alteri, si scribat, vel in Historiis evulget peccata alterius loci: Subsumere potest quoad Historias Fagundez; At nemo iudicat se ullum peccatum saltem grave committere, si has Historias scribat de non occultis criminibus.

13. Et quidem, quoad Historiographos, nimis durum esset eos damnare de mortali, quamvis, quia non peccant contra Iustitiam, illos excuses à restitutione; *Alij hoc verum existimant* (habet hic Bonacina *d. 2. de rest. q. 4. p. 6. n. 3.*) *non solum de criminibus infamatoriis in aliquo loco publicis, verùm etiam de infamatoriis non omnino secretis, etiamsi non sint publica. Ratio est, quia cum Historici scribant vitas Principum, atque aliorum, aliquid ipsis tribuendum est, quod aliis non conceditur, sicuti Iudici ex officio inquirenti, competit ius inquirendi de criminibus non omnino secretis* Hæc Bonacina: Cuius rationis ulterior ratio esse potest: quia bonum commune, ad quod tendit Historia, quæ ex Tullio est *Magistra vitæ*, est præponendum aliquali infamiæ peculiarium personarum: sicuti propter eandem rationem idem conceditur prædicto Iudici. Omnino autem occulta publicari cùm non sit necessarium ad bonum publicum (ad hoc enim satis, supérque sufficit scribere publica, & non omnino occulta) ideò illa tacenda omnino à scribentibus sunt.

14. Adverte tamen: Primò, si ex mera loquacitate publica obloquaris, non effugi à te veniale, quia aliquo tandem modo violatur charitas; nam si ex bono zelo propter aliquem bonum finem fiat, ne veniale quidem esse constat; etiamsi damnum illi sequeretur, sed non à te intentum, tunc enim id erit per accidens.

Secundò: Ex odio gravi, esse certè mortale, propter malum effectum, patet ex se.

15. Tertiò: Te peccare contra charitatem, si ex eo, quòd crimen alibi notum, alibi manifestas, damnum grave aliquod, præter ipsam infamiam, infamato contingat, at si propterea ei denegentur debiti honores, vel idem privetur bonis, in carcerem coniiciatur, vel puella non nubat, &c. Ratio est manifesta, quia charitas dictat, ut quando sine magno incommodo possum, impediam malum grave proximi. Non peccas autem contra Iustitiam, unde nec obligaris restitutionem damni: sicuti, supposito crimine publico, non es injurius infamato, ut dictum est.

16. Dices: Si crimen, quod publicum est in uno loco, potest in alio referri; ergo si quis est notatus publicè in una vicinia, poterit in alia notari: ergo si quis in Collegio, vel in Monasterio, est gravi crimine diffamatus, poterit etiam in civitate diffamari, quod certè non videtur admittendum. Respondeo; nego secundam consequentiam; Vnde non admitto, posse crimen Religiosi, imò & familiæ alicuius particularis publicari apud exteros. Ratio est ducenda ex illo principio, quia Collegium, Familia, Monasterium reputantur velut una persona, & malum unius habitantis redundat in malum alterius, propter conjunctionem moralem, quam habent, quæ moralis conjunctio tam arcta non est in civitate, vel vicinia: hinc enim fit, ut si publicum crimen unius ibi habitantis pandatur apud sæculares, vel exteros, oriatur aliqua injuria, si non contra ipsum peculiarem, & præcisum Religiosum, certè contra communitatem illam, offenderetur enim Monasterium, vel familia, quæ habent ius retinendi res suas secretas, & occultas (quod ius non habet civitas, vel vicinia) atque adeò peccaretur contra Iustitiam.

Hinc tamen ne inferas, de aliquo Collegio, vel familia

numerosa dicere indeterminatè ibi aliquem inveniri improbum, semper esse mortale. Ita Molina, Azor. Clav. Reg. apud Bonac. *d. 2. de rest. q. 4 p. 2. num.* 10. nam etiam in Collegio Apostolorum adfuit Judas, nisi fortè inde oriatur notabile dedecus, ut si dicas in hac familia adesse unam filiam defloratam, vel quid simile.

Publica in alio tempore.

17. Ex dictis solvi debet alia quæstio, An si sit aliquis, qui in sua Civitate laboravit infamiâ publicâ, sed jam acquisivit bonum nomen in eadem, vel in alia Civitate, An, inquam, peccet is, qui illius crimen antiquū, vel antiquam infamiam propalet, quod idem est, ac si quæramus, An quæ fuerunt publica uno tempore, & postea obsoleta, possint publica iterum fieri.

18. Dico cum Fagundez; *pr. Eccles. 2. lib. 5. c. 3. num. 16.* citante Sot. & Lessium. Sed contrarius est de Lugo *t. 1. de just. d. 14. sect. 6. à n.* 85. Imò, idem Fagund. *in Dec. l. 8. c. 4. num. 4.* videtur mutasse sententiam, ubi dicit in hoc casu peccari, tum contra charitatem, tum contra Justitiam. Dico, inquam, non peccari contra Justitiam, nisi fortè propalatio peccati præteriti det rationabilem causam affirmandi, nunc illum esse malum, vel nisi aliud proximo sequatur damnum. Ratio exceptionis est, quia præsentem famam nondum proximus amisit, & damnum illud de novo consurgit, ergo illam tollere, & huius damni causam dare sine injustitia non possumus. Ratio dicti est, quia famam præteriti temporis iam amisit infamatus, ergo contra Justitiam non agimus, si contra eam obloquamur. Agere autem tunc nos contra Charitatem alicui videbitur, quia hoc infamiæ malum, quod ex reficatione peccati præteriti proximo insurgit, tu facilè, ideſt, solùm tacendo, avertere ab illo potes, ergo Charitatem offendis, si non avertas. Video posse dici, proximum iam amisisse omninò famam pro tempore præterito, unde nec esse contra Charitatem pro solo tempore eam tollere. Et video posse hîc applicari aliqua ex dictis paulò antè *n.* 11. & 12. sed hæc alij expendant.

19. Inquires; Excusatúrne à peccato: Primò is, qui crimen alterius verum, sed injustè propalatum aliis manifestat? Secundò, is, qui crimen quomodocumque alteri publicè, sed falsò impositum aliis propalat? Respondeo cum Less. *l. c. 11. n. 77.* excusari priorem (ut *n.* 8. dixi: excipe semper, nisi sit ex revelatione sigilli Confessionis) non excusari posteriorem. Ratio utriusque est, quia in posteriore casu adest injusta cooperatio ad damnum famæ alterius, qui semper habet ius intrinsecum fundatum in sua probitate, ne falsum de se narretur, vel confirmetur. At in casu priore injusta cooperatio non adest, nam illi hîc, & nunc, nullum ius remanet ad suam famam: non enim remanet illi ius illud intrinsecum ex eo, quòd peccatum non commiserit, iam enim supponimus commisisse, neque ex eo, quòd occultum sit, quia iam est publicum, ergo, &c.

Affinitas in criminibus.

20. Sextò, ex Navarr. Less. Azor aliisque apud Bon. *l. c. p. 7.* excusatur, qui prodit unum peccatum, licèt occultum, sed quod sit valde affine, vel connexum cum alio publico eiusdem, sic enim non censetur nova infamia. Quòd si affine non sit, nequaquam excusaberis, non enim valet: hic est infamis, in materia luxuriæ, ergo in materia hæresis. Sylvest. *v. Detractio, quæst.* 1. *ad. fin.* asserit, non esse mortale infamatum in graviori crimine, infamare in leviore. Vt si de homicida, vel fure dicas eos fuisse fornicatos. Sed non assentior: semper enim censetur infamia nova. Illud quidem admitto, aliquando hominem esse ita prostitutæ famæ, ut parum ipsi accrescat infamiæ, si aliud crimen etiam non affine de ipso dicatur, & tunc non peccabitur, nisi venialiter propter parvitatem materiæ.

Ob malum avertendum, &c.

21. Septimò ex Sot. Navarr. Mol. Less. apud de Lu *t. 1. de just. d. 14. sect. 7 à n. 95.* lege item Fagund. *in De c. 6.* D. cast *lib. 1. de just. tr. 2. d. 1. p. 2. d. 3.* Excusatur is, detegit alterius occultum crimen verum, quomodo que à se, sive justè, sive injustè cognitum, sive cum missione servandi, etiam in mortis periculo, secretu quia promissione videatur de Lugo *ibid. n.* 115. excus inquam, qui id detegit, in iis casibus, in quibus conce posse detegi. Conceditur autem ad vitandam mor etiamsi propalatus incidat ipse in periculum vitæ: ad tanda gravia tormenta, ad consilium capiendum, ad diendum damnum grave, quod imminet alicui p multò magis Reip. quatenus tamen ad tale damnum tendum sit necessarium, & non sit alia via, quâ dam averti queat, ut esset non rarò correctio fraterna.

22. Damnum grave, dixi, quia non est necesse gravius, quàm illud, quod subibit ille criminosus me manifestatur. Hinc eum, quem novi furem, propalare iis, quibuscum habitat; quem noviim Medicum, Advocatum, Confessarium, Artificem, manifestare iis quibus damnum fieri ex illorum impo potest, quem novi homicidam, vel habere impedim dirimens, possim aperire Iudici, vel Parocho, ut inno rem liberem, & ne, matrimonium celebretur, imò aliqua do in his debeo ex Charitate, quando scilicet magnum malum obveniret, nocenti modicum, quo dubio inclinandum est pro innocente: semper supponendo, spem adesse malum avertendi.

23. Ratio huius septimæ excusationis est, tum quia nemo obligatur, nec communiter intendit se obligare servandum secretum in concursu propriæ vitæ, vel magni mali; tum quia nemo habet ius ad famam immeritò a quisitam cum alterius innocentis periculo.

24. Si in nullius damnum vergat fama fictis artibus acquisita, illam denigrare, etiam verum crimen detegendo, non potes; quia tunc nullam rationabilem causam beres auferendi præsentem famam alterius. Hinc ex *lib. 8. in Dec. c. 3 n. 3.* si simulatio nemini noceat, ut quia pauper fingit pietatem, & mulierculæ in foro sanctimo fingunt, ut eleemosynas accipiant: licèt occultis vitiis laborent, non sunt manifestandi, si pernicioſi Reip. quaquam sint, sunt enim capaces eleemosynarum, quæ sunt pauperes, & occultis suis peccatis sibi solum obsunt nocumentum.

Aliqua huc spectantia, & an Accusator, vel Reus possint Iudici aliena crimina occulta propalare, *superiùs* ximus §. 4. *n.* 2 & 4.

Quod si quæras: Cur ad tuendam vitam, imo & ad vitanda tormenta gravia, possim alterius crimen occultum aperire, non verò falsum imponere, cùm utrumque sit infamare? Respondeo, cum Navarr. Reg. Lu Soto, aliisque apud Bonacin. *d. 2. de rest. q. 4 p. 10. n.* quod ipso lumine naturæ apparet, minus esse infamare, asserendo verum, quàm imponendo falsum. Cùm igitur ego habeam Ius ad vitam servandam ex una parte, & alia aliquod tandem Ius habeam propalandi ea, quæ a Mundo extiterunt, mihique sunt nota; idcirco co Ius uti potero in mea necessitate; esto, per accidens seq tur malum alterius: At ad dicendum falsum, cùm id nu quam extiterit, nullum prorsus ius habeo. Adde, me non posse innocenti damnum inferre, ideò non possum falsum impingere: At si verè quis commisit crimen, si nocens non est, unde sequitur, ne per æquivocationem quidem, posse me alicui falsum imponere, etiam ad meam vitam conservandam; quia eiusmodi æquivocatio, si amovcat formale mendacium, non tamen amovet dam num innocentis. An adme defendendum à falso teste, *cap. 2. §. 2. num. 5.*

26. Illud probabile putat Lessius *loco cit. d.* 8. vi mentorum, vel ex simili capite, posse quempiam sine mo tali falsum crimen de aliquo confiteri, modò is animus habeat

habeat, post tormenta resarciendi famam (adderem ego) modò sit certus moraliter de facto resarciturum) & modò non sequatur infamato aliud damnum, nisi mera illa famæ duratura infamia. Ratio esse potest, quia infamia tam brevis durationis, tam parvi ponderis est, ut non invitus censendus, sit eam infamatus pati. Video tamen hanc doctrinam sine alio damno, nisi meræ infamiæ, ad breve tempus, in praxim deduci non posse, ac propterea vix præcisè sequendam.

Iusta Querela.

27. Octavò denique, excusantur à Ioanne de la Cruz *in Direct. Conf. p. 8. q. 2. art. 2. d. 3. conclus. 1.* apud Dian *p. 3. tract. 5. resol. 32.* ij qui iniustè conqueruntur: *Si persona, inquit, secretò graviter iniuriata, non valens se dolore cohibere, in querimonias prorumpit publicas, non illico de peccato mortali damnatur, si iniurians infametur, durum enim videtur, sic afflictum animam cohibere, ne in querimoniam prorumpat, cùm hoc naturalissimum sit.* Hæc ille, penes quem sit authoritas; ego enim potiùs hunc excusarem ex primis motibus, & ex involuntario, &c.

§. III. *Excusationes restituendi famam.*

1. NEminem præterit, adesse obligationem restitutionis famæ, & damnorum realium, quæ ex se ab infamatione consequuntur proximo.

2. Et famæ quidem est restitutio personalis: at damnorum est realis. Ita Bonacina *d. 2. de restit. quæst. 4. p. 16. num. 15.* aliique. Vnde fit, ut hæredes infamati restitutionem damnorum temporalium petere possint; cùm obligatio, realis afficiat bona defuncti: non verò possint petere restitutionem famæ, nisi etiam, & in ipsos infamia redundaverit.

3. Non desunt tamen suæ causæ excusantes à prædicta famæ restitutione, quas iam aggredior.

Non peccasse contra Iustitiam.

4. Excusatur primò à restituenda fama is, qui non peccavit contra Iustitiam. Quare quoties *in superioribus*, & *in consequentibus* invenies, infamantem per suam actionem externam solùm peccasse contra Charitatem, vel aliam virtutem, & non contra Iustitiam, toties eum non obligari ad restitutionem, pronuntiato. Ratio satis est dicta *superius, cùm de restitutione.*

Non graviter læsisse.

5. Secundò excusatur is à restitutione famæ sub mortali, qui modicè, seu in parva materia detraxit; hæc autem, quænam sit, non multò antè vidimus §. 2. *n.* 3.

6. Excusat item à restitutione Filliucius, *tr.* 32. *c.* 9. *n.* 219. (cui adde Azor. qui idem expresè docet *p. 3. l.* 13. *c.* 7. *dub.* 4.) eos omnes, qui infamant non de peccato mortali: notat enim, nec rejicit, Sylvestrum, *v. Detr. quæst.* 1. & Navarrum *in summ. c.* 18. *n.* 24. universaliter asserere, detractionem ut obliget ad restitutionem, debere esse de peccatis mortalibus. Perpendat id doctus Lector, sequetur enim, nunquam famam denigrari, nisi per peccati mortalis manifestationem, quam sequelam expresè concedit Azor. *loc. cit.* Quia, inquit, per detractionem venialis culpæ non læditur notabiliter fama, cuius tamen contrarium colligitur ex dictis *supra præsertim* §. 2. *num.* 2. & 4.

Sine culpa læsisse.

7. Tertiò, qui omnino inculpatè, ut, si credens peccatum esse publicum, illud aliis aperuit, certum est excusari ex capite iniustæ informationis, quia iam supponimus, hunc non peccasse mortaliter. Idem est, si per imperfectam deliberationem, (esto, venialiter peccavit) alium graviter infamavit, ut colligi potest ex dictis *superiùs*, ubi ad obligationem gravem restituendi, gravem culpam Theologicam requisivimus. At verò, an uterque ex aliquo alio capite obligetur, non vulgaris est difficultas.

8. Aliqui dicunt obligari ex quasi re recepta. Verùm, ne immoretur in loquendi modis; Dico obligari, & quidem ex Iustitia, & non solùm ex charitate (ut aliqui sentiunt) quando plenè deinde advertet ex suo dicto injustè proximum fuisse infamatum. Ita Molina *tom. 5. d. 40.* Ratio est, quia Iustitia non solùm præcipit, ut ne quis det causam damni, sed etiam, ut eandem tollat, si fortè posita ab eodem sit: Ad eandem enim virtutem pertinet, malum sibi oppositum non ponere, & tollere, si illud ab eodem subiecto in quo est virtus positum est. Si parasti laqueum ad suffocandum hominem, si dediti venenum, si incendisti segetem, omnia inculpatè; sed adhuc laqueus, venenum, & incendium vigent, quis te non obligabit ad ea removenda si potes, etiam cum aliquo tuo non magno incommodo, (licèt putem cum Rebell. Less. apud Bart. de S. Faust *d. 22. q. 42. num.* 1. non cum tanto incommodo, quando si culpam gravem cum plena deliberatione adhibuisses, quia illa prima bona fides aliquid debet demere de obligatione, vide omnino *mox n.* 24) Quamvis enim, si tertius quilibet possit, non obligetur nisi ex charitate; tu tamen, qui re ipsa, licèt sine culpa causam damni dedisti, maiorem obligationem contrahis, quæ maior obligatio vix explicabitur, nisi dicamus hanc esse ex Iustitia, vel quasi. Vide in simili de Lugo *tom. 1. de iust. d. 8. sect. 7. n. 95.* & *t. 2 d. 39. sect. 3. n. 27.* Ita igitur in casu nostro: quandoquidem tu causam, licèt inculpatè, iniustæ infamiæ posuisti, illam tollere, si potes, modo dicto debes. Quòd si non tollas, obligaberis ad omnia damna etiam realia, quæ ex tali infamia sequentur, postquam tu advertis, iniustè fuisse proximum à te infamatum, non verò ad ea, quæ fortè ante hanc advertentiam secuta fuerint. Ratio est, quia pro his in nulla culpa fuisti: at pro illis, dum advertisti, & potuisti, ut supponimus, sed noluisti damna impedire, gravem commisisti culpam, & in nostra sententia contra Iustitiam.

Consensus infamati, vel eiusdem remissio.

9. Quartò: Excusatur à restitutione famæ, quando quis infamat volentem.

10. Quintò: Quando pravâ famâ notatus, suæ famæ restitutionem remittit, modò tamen in utroque hoc casu infamia non sit conjuncta cum alterius de qua is disponere nequeat. Vide Fagundez *lib 8. in Dec. pr. c. 3. n. 15.* docentem sufficere remissionem solius Religiosi, si is fuerit infamatus in crimine non redundante in Religionem: secùs fore necessariam remissionem Superioris de consensu Religiosorum, in quos macula redundavit.

Iusta, vel non nocens detractio.

11. Sextò; Quandò de aliquo iustè detraxisti. Vide S. Th. 2. 2. *quæst. 62. art. 2. ad* 2. Detraxisti autem iustè in casibus supradictis §. 2. *num.* 21.

12. Septimò; Quandò quis est ita infamis in ea re, ut prudenter non iudicetur pati novam infamiam ex nova detractione. Hinc colligo, si detractori non adhibeatur fides, quia iudicatur esse mendax, aut loco, aut ex ira dixisse, cum excusari à restitutione; quia infamatus non est passus damnum. Quid, si infamatus putet se damnum fecisse, cùm tamen non fecerit? Respondeo, tunc obligabitur restituere ex conscientia erronea, sed si resciat damnum non fecisse, liberabitur à restitutione.

13. Octavò; Quando infamiâ commaculatus, iam aliunde recuperavit suam famam.

14. Nonò? Quando infamia data est oblivioni. Id quod usu venire solet in absentibus, & defunctis. Vt autem crimen alteri narratum prudenter existimetur moraliter certò oblivioni mandatum, 20. annos requiri putant Cordub. Navarr. Val. apud Barth. de S. Fausto *in*

spcul. d 21. quæst 68. sed melius id prudenti iudicio relinquendum. Dixi (moraliter certò) nam si sit dubium, restituenda est fama, & quidem modo, quo mox dicam §. 4. *n.* 3. quia tunc certa est infamia, & dubia excusatio.

15. Decimò, Quando post infamiam à te alicui oblatam, cœpit is laborare publica infamia in eodem, vel simili crimine, de quo illum notasti, juxta supradicta §. 4. *n.* 20.

Infamatio reciproca.

16. Vndecimò: Quando duo se invicem infamarunt Probabile enim est, ex Less. *l. c. d.* 25. Sylv. Malder. apud Dian. *p.* 3. *tr.* 3 *res.* 30. Bon. *d.* 2. *de rest. q.* 4 *p. ult. n.* 1. *&* 2. tunc neutrum ex Iustitia teneri ad famæ restitutionem: quia, quando iura sunt æqualia, censetur utraque pars satisfacta, & tacitè invicem se compensasse. Altero autem restituente, teneri alterum restituere, palam est. Vt etiam, si infamiæ fuerunt notabiliter inæquales, excessum ab altero debere, eo meliori modo, quo potest, restitui, ne sit debitum.

17. Advertе hîc duo. Primò, me non asserere, licere tibi alium infamare, solùm, quia tibi infamiam intulit; hoc enim esset vindictam sumere, quod ex Less. *l. c. n.* 13. non licet privato, solùm enim aio ex suppositione æqualis infamiæ ex utraque parte factæ (utique illicitè) neutrum ad restitutionem obligari. Advertе secundò, si propter infamiam secutum est alteri damnum reale, hoc esse restituendum: nisi fortè ex utraque parte fuerit æquale damnum illatum; tunc enim fieri poterit compensatio; vel si fuerit inæquale, facienda solùm erit restitutio excessus.

Frustranea Restitutio.

38. Duodecimò: Excusatur à restituenda fama is, qui prudenter novit, audientes nullo modo fidem habituros ei, qui se à detractione facta retractat. Ratio est, quia tunc retractatio esset superflua. Certè is saltem laudare conetur infamatum, ut sic aliquo modo resarciat infamiam. Si dubium sit, an retractatio sit profutura, omnino exhiberi debet, quia in dubio melior est conditio eius, qui injustè à bona fama deturbatus est.

Damnum proprium.

19. Decimotertiò: Excusatur is, qui magnum damnum incurreret, si restitueret. Id quod, ne erretur, quatuor dictis explico: modò recolas quatuor item esse bonorum ordines, videlicet, supremi ordinis esse bonum animæ; tum corporis, id est, vitæ, vel membrorum; deinde famæ, adde & honoris; denique pecuniæ.

20. Dico primò, infamantem teneri ex iustitia restituere famam cum æquali suæ famæ, seu alterius æqualis damni periculo, vel paulò maiore.

21. Dico secundò, non teneri cum notabiliter maiore, quòd scilicet arbitrio prudentium appareat longè maius, quàm damnum alterius famæ. Ita Mol. *tr.* 4. *d.* 47. Less. *l.* 2. *c.* 11. *d.* 15. Azor. *t.* 3. *l.* 5. *c.* 9. *q.* 12. Val. *t.* 3. *d.* 5. *q.* 6. *p.* 7. Salon. Navarr. aliique apud Bonacin. *de rest. d.* 2. *q.* 4 *p. ult. n.* 12. Ratio huius, & præcedentis dicti est, quia Iustitia commutativa, quando agitur de æquali, vel parum maiore damno, exigit, ut potiùs illud patiatur, qui damnum injustè intulit, quàm innocens: At, quando damnum est longè maius, daretur ultra æqualitatem, quam exigit Iustitia commutativa, ad quod nemo rationabiliter obligari potest; obligaretur enim ad damnum longè supra ac debet. Hinc meritò colligens te non teneri ad restitutionem famæ cum propriæ vitæ periculo, vel magnæ infamiæ, infamato nihil, vel parum in eadem vita, vel fama periclitante: tunc enim solùm teneris resarcire damna realia, si quæ per infamiam tuam proximus per se est passus. At si ex infamia, quam falsò imponendo alteri intulisti, vitæ, seu notabilis famæ periculum is, vel alius subeat; vel notabile mal. Reip. impendat: tunc profectò teneris restituere f. etiam cum tuo æquali vitæ discrimine, quando pr. ter putas tuam retractationem profuturam in. Ratio est, quia Iustitia, ut dictum est, requirit, periculo æquali, potiùs subeat illud damnum no. quàm innocens, Væ testibus falsis! de quibus vide *Tr.* 4. *cap.* 5. §. 9. *n.* 6.

22. Dico tertiò, non teneri quemlibet restituere nam cum iactura boni superioris ordinis, v. g. & vitæ, seu membrorum. Ita Turrian. Malder. apud Dian. *part.* 3. *tr.* 5. *res.* 30. Ratio huius dicti fun. in ratione præcedentis conclusionis, quia scilicet ra superioris boni est longè major, quàm iactura rioris; Cùm ergo salus propriæ animæ, & vitæ gè, immò incomparabiliter maior, quàm fama huius restitutio non est saluti illorum præferenda. quæ dixi, *cum de restitutione ex homicidio.*

23. Dico quartò, probabile esse, si non potes tuere famam injustè ablatam, te non teneri com re pecuniâ, etiamsi infamiâ notatus pecuniâ sibi fieri petat. Ita Lugo. Filliuc. Turrian. Navarr. Sa. aliique apud Dian. *p.* 3. *tr.* 5. *res.* 30. Ratio est, quia restituere tenetur, nisi quod ablatum est, & quidem eodem genere: Iustitia enim solùm exigit, ut fiat æqu. litas in eo, in quo damnum alter recipit, ergo in eodem genere non alio. Adde, fieri non posse æqualitatem Iustitia intentam, nisi detur æquivalens, at pecunia æquivalet famæ. Lege Lessium, *l. c. d.* 16. qui addit in solum casu teneri in pecuniâ, quando qui posset in eo genere restituere, sed nollet, & quando accederet sententia Iudicis infamantem cogens ad restituendum, satisfaciendum in pecunia.

24. Inquires: Dictum est, infamantem teneri ad restitutionem famæ cum suo pari, vel parum maiore damno, esse id universaliter verum? Respondeo, infamante cum culpa gravi. At eum, qui vel sine gr. culpa, vel omnino inculpatè infamator fuit, de quo maximus *n.* 7. *&* 8. solùm obligarem, quando non inc. ret damnum notabile. Colligo ex Lessio *l. c. d.* 11. *n.* 118. & ex Molina, ac Rebell. cit. *supra n.* 8. *litt.* K. Iustitia est, quia ipsum lumen rationis dictat, minùs cu. agendum cum infamante sine culpa, quàm cum gravi. Certè qui ex officio, v. g. Medici Hospitalis detur vulnerato, renetur ex Iustitia, & tamen non tur cum tanto rigore, quanto tenetur is, qui injuste ve. neravit: Medicus enim ex Less. *ibi, & c.* 13. *n.* 70. non netur cum æquali suo damno, quia non obligatur medendum ex culpa, sed ex contractu; & ex alia homines suscipientes eiusmodi ordinaria officia, non censentur, cum tanto rigore se velle obligare. Vulnerator autem tenetur cum æquali, immò cum paulò maire, quia obligatur ex injusta actione. Cùm ego in nostro infamator supponatur non commisisse culpa gravem, quamvis teneatur ex iustitia, ut *dicto numero* dictum est, non tamen cum tanto rigore tenebitur, &c.

§. IV. *Qua ratione fama sit restituenda.*

1. VEl imposuisti falsum, vel verum crimen proprio lasti: Si prius, debes coram iisdem affirmare te falsum dixisse, etiamsi in tuum æquale, vel parum maius dedecus id vertatur. Dico (æquale, vel parum maius) propter modò dicta *à n.* 19. Nam propter eadem rationem Villalobos *in summ. t.* 2. *tr.* 11. *diff.* 3. *n.* 2. ait, virum gravem, Prælatum, v. g. non obligari dicere se mentitum esse: id enim multo ipsi esset dedecori. Sufficiet ergo inquit, si is reddat famam eo modo, quo reddere obligatur ille, qui infamavit, verum crimen propalando; quod iam subdo.

2. Si enim posterius, hoc est, crimen verum occultum evulgasti, uti poteris æquivocatione, ut si dicas, eum hominem crimen illud nequaquam patrasse, intelligens (pudet

publicè vel quid simile) Non ratò sufficiet laudare eodem genere, quo vituperasti : ut si dixisti, me multas eleemosynas distribuisse avarum, dicas, me multas eleemosynas distribuisse. Ita Sotus, Cajet. Villal. aliique apud eruditissimum Dian. *p. 3. tract. 5. res.* 30. Denique illud mente retineas detractorem debere famam ablatam cum affectu, quantum in se est, resarcire, hoc est, facere, ut infamatus suum eos recuperet. Cæterùm, ex circumstantiis intelligendum, quæ verba, quæ laus, qui modus loquendi requantur, & satis sit.

Si alia via non dátur resarciendi alterius famam, nisi jurando iuramentum, & testes, & sumptus, nec sufficiat fortè se retractare ; etiam ad id obligari communiter docent Sotus, Cajet. Villal. aliique cum Diana *ibid. res.* 29. licèt Faber. Navar. Mol

Doctores, de Lug. *loco cit. num.* 183. Less. *l. c. n.* 40. aliique ab his citati.

§. VII. *De audiente detractorem.*

1. QVi primò audit, ut inducat, vel excitet ad detrahendum (id, quod etiam solùm interrogando fieri contingit) & secundò, qui audiendo, lætatur solùm de detractione, ut infamia est proximi, licèt non inducat, peccare mortaliter, nimis clarum est. Ita Navarr. Sot. Azor. aliique apud Bonac. *de rest. d. 3. q. 4. p. 11. a n. 1.* illum quidem contra Iustitiam, unde obligetur ad famæ restitutionem, hunc verò contra Charitatem, atque adeò sine eiusmodi obligatione. Peccat etiam contra Charitatem, qui facilè potens impedire gravem detractionem non impedit: Charitas enim vult, ut damnum proximi avertamus, si facilè possumus. Contrà, qui, suppositâ detractione, sine ullo ipsius desiderio, lætatur non de ipsa infamia, sed de sola curiosa, vel nova cognitione factorum proximi, vel de eloquentia detractoris, valde probabile est, ex hoc præcisè, non peccare mortaliter. Ita iidem, & Dicast. *l. 2. de iust. t. 2. d. 12. p. 4. dub. 20. num.* 345. Ratio est, quia tunc is non inducit, non desiderat, non infert aliquod damnum infamato, & ex illa parte solùm lætatur de re, vel indifferenti, vel certè non prava, moraliter. Semper intellige, modò excusetur ab impediendâ detractione, de qua excusatione *mox à n. 5.* quia secùs censeretur ad illam detractionem inducere.

2. Dices: Si mera curiosa cognitio factorum proximi non est mortalis: ergo non peccarem ego mortaliter, si animo rem nullatenus aperiendi, velim crimen occultum v. g. adulterium Clerici, observare, ut de illo conscius sim: quæ tamen consequentia non videtur concedenda, quia quilibet habet Ius, ne sua occulta crimina ab illis sciantur, & ne ipse apud alios infamaretur.

Respondeo cum Fagundez, *in* 8. *Decal. præc. lib.* 8. *c.* 3. *num.* 6. concedendo, me tunc non peccare saltem mortaliter; modò dicta observatio non sit ex odio, vel alio pravo moraliter fine. Id autem concedo ex eo capite, quia paulò antè diximus propalare crimen proximi uni, vel alteri, qui prudenter iudicatur non esse revelaturus aliis, probabiliter non esse mortale: quare nec erit mortale eiusmodi Clerici adulterium fieri novum mihi, aliis illud non manifestaturo.

3. Quoniam autem dictum est, peccari saltem contra Charitatem ab eo, qui audiendo detractionem, eam non impedit, si potest, difficultas emergit & quidem timoratis conscientiis valdè molesta: Quandónam iudicandum sit impedire eum posse, atque adeò peccare, si non impedit? Solet enim perfæpe contingere, ut aliquis inveniatur in convictu aliquorum, qui graviter de aliis detrahunt, sed quia, præ verecundia, vel simili causâ, illos non impedit, semper dubitat, an facilè possit impedire, & consequenter an peccet?

4. Si solus unus, vel alter æquè taciturni, essent præsentes, inde is non peccaret, quia nec peccaret detrahens ex modò dictis. At casus noster est: quando coram pluribus exhibetur detractio.

Respondeo, in hoc casu communiter te non peccare, nisi ad summum venialiter, rarò mortaliter. Mortaliter peccabis (& quidem solùm contra Charitatem, nisi sis Superior, vel alius, cui incumbat ex iustitia famam detracti defendere) in eo tantùm casu, quo nulla adest excusatio, ex *mox* dicendis. Venialiter dumtaxat peccabis, immò nec peccabis quidem interdum, quâdo aliqua adest ex his excusationibus, quam iam subdo ex Soto, Navarr. Molin. Lessio, aliisque citatis à Bonac. *de rest. in par. d. 2. q. 4. p. vltim.* & à Diana *p. 2. tr. 17. resol. 24.*

5. Prima est, quando detractio est levis.

6. Secunda, quando, licèt sit gravis, sit tamen coram uno, vel altero prudenti, iuxta *superiùs* dicta.

7. Tertia, quando rationabiliter putas auditores fidem non habituros.

8. Quarta, quando advertis tuam resistentiam, seu monitionem non profuturam.

9. Quinta, quando non es moraliter certus obloquentem injustè, & de gravi crimine occultò obloqui.

10. Sexta, quando iudicatur detrahens habere causam detrahendi, putà, ut consilium petat, vel utiliter moneat, vel ut dolorem suum leniat, iuxta *superiùs*.

11. Septima, quando times verbera, vel contumeliam, vel graviter tuâ interest, te nec reputari defendentem famam.

12. Octava, quando ex rationabili verecundia, pusillanimitate, non audes resistere, & ex alia parte infamia proximi non est ita gravis, ut prudenti iudicio metur sub mortali impediendi cum tanta tua difficultate. Hæ sunt causæ excusantes.

13. Cùm ergo potes resistere, vel dictis, vel infamantem, vel factis: ostendendo signa tristitiæ, recedendo à loco, sermonem aliò transferendo, &c. tuum garis hæc præstare, quando ab his præstandis multis prædictis excusationibus favere tibi potest. Ex colligis, ratissimè, quando est tibi superior, qui quitur, rarò, quando est æqualis, adesse obligationem hæc faciendi, quia rarò aliqua ex his excusationibus intercurrit.

14. Porrò, Quarta excusatio, quando, nimirum tis, tuam monitionem minùs profuturam, sic magis illustratur: est enim operæ pretium aliquando potiùs taceas, quàm obsistas detrahenti: ideo maius bonum infamati, non raro enim meliùs sules permittendo detractionem usque ad finem quam illam abrumpendo: si non abrumperes, auditores cum illa cognitione confusa narrati criminis, quod fortasse non erat tantæ gravitatis, tam parùm cognitio illa incompleta, & fortasse cumstantia sub finem narranda alleviabit crimen. rea sæpe usu venire solet, ut quia tu resistis, maiori tentione detractor à tua reprehensione offensus crimen inculcet. Denique id, quod detrahens facilius aliquando reparari postea poterit, absoluta tractione, incommodiùs enim audiens poterit nis falsitatem insinuare.

15. Quinta verò excusatio, quæ omnium est & maximè communis ad excusandum privatas audientes detractionem, sic illustratur à Bonacina. *Ex dictis colligitur, privatas personas sæpius mortali non obstando detractioni: tum quia sæpe fructus, tum quia audiens non debet in dubio quentem malum, nisi habeat sufficientes coniecturas trarium, & cùm ipse nescias, an delictum, quod ratur, sit publicum, vel occultum: & vtrùm iusto non peccat non obsistendo narrationi; fieri enim iuste narretur, & consequenter faciat iniurium obstando, ac si corriperet de peccato, quod nescit tum.* Hæc Bonacina. Sed quid, si dubitet de rationis? Respondeo, neque posse corripere, quia bio quilibet est præsumendus bonus, ut dixi *Decal. cap. 3. §. 7. verb. Detractio*, quem locum recole, multum enim facit ad hoc argumentum.

16. Octava denique excusatio, maximè pro timoratis, & scrupulosis, sic explicatiùs proponitur à de Iust. t. 1. d. 14. sect. 8. n. 129. *Quandónam proximi num tale sit, ac tantum, vt debeas propriam comemnere, pendet ex variis circumstantiis, gravitate damni, gravitate tui roboris, &c. Quod in pulosis latiùs multo interpretandum communiter ipsi ex hac obligatione impediendi detractiones vius detrimentum subeunt, quam alij. Tum scrupulos nesciunt in praxi discernere casus, in obligationem impediendi ab iis, in quibus non que adeo imponunt sibi grauissimum onus, nempe di impedire, quoties conscientia scrupulosa vrget diendum. Tum quia, etiam quando re vera gatio pro aliis, ipsi tamen, cùm scrupulosi existimentur tantur id facere ex scrupulo, & facilius desistentur*

gentur majorem aliis ruborem & molestiam subire. Quare rarissimè tenentur sub mortali, ad consulendum famæ proximi cum tanto suo incommodo, & molestia. Hæc ille prudenter.

§ VIII. *De ladente honorem alterius, ejusque restitutione.*

1. OBligatio restitutionis honoris adeò est affinis prædictæ restitutioni famæ, ut hic meritò fuerit subsecuta. Honor, qui ex S. Thomæ 2. 2. *q.* 103. *art.* 1. *ad* 2. est testificatio quædam excellentiæ alterius, quæ tribus modis & quidem ex genere suo, (nisi excusetur ex parvitate materiæ, vel indeliberatio) mortaliter. Primò, per contumeliam verbis, vel signis illatam, sive absenti, quod vocant improperio, sive præsenti, quod vocant impropere convitium, sive præsenti, quod vocant impropere convitium. Utrumque enim honorem alterius imminuit, licet gravius, ut per se patet, improperium. Et quidem si ex intentione lædendi honorem, erit contumelia formalis, si non ex hac intentione, sed fiat tamen id, quod honorem ipsius lædat, erit contumelia materialis, irrisio, illusio, subsannatio, maledictio, quando lædunt honorem, parum inter se differunt, & huc pertinent. Secundò læditur honor per injuriam corporalem, ut percutiendo baculo, impingendo alapam, abscindendo aures, &c. tunc enim præter lesionem corporis, læditur & honor, cum per illa tractetur quis ut latro, ut infamis, &c. Tertiò læditur item honor mulierum fraude vel inducendo illas ad stuprum, adulterium, vel simile crimen.

2. Porrò de stupro, adulterio, & similibus diximus sufficienter in præcepto sexto *sup. l.* 7. De injuria corporali, qua tenus ladit corpus, diximus in præcepto quinto *sup. l.* 6. De lesione per contumeliam sive verbis, sive factis plura dixi *in Opusc. de Confessione. lib.* 2. *c.* 9. §. 1. & locis *ibid.* cit. qua ratione scilicet contumeliæ unico contextu, vel in multos jactæ, sint unum peccatum, & quo modo differant, si jaciantur contra parentes, consanguineos, &c. & alia non dissimilia. Unum igitur, aut alterum, quod ibi præterimus, hîc subdamus.

3. Omnes injuriæ contra famam, sunt ejusdem speciei moralis, unde non differunt, quantum ex hoc capite, injuriæ contra honorem.

4. Dixi (quantum ex hoc capite) nam aliunde potest adjungi alia species culpæ: Si enim prævides magnam commotionem ad vindictam in eo, quem illudis, addes peccatum scandali: si irrideas aliquem; quia actum Christianæ virtutis exercuit, peccas etiam contra Religionem: si illudas Patri, vel Deo, eris etiam impius, & blasphemus: si contumeliam facis occidendo, mutilando, virginem defiorando, consanguineam prostituendo, erit ultra contumeliam, peccatum homicidii, stupri, incestus, &c.

5. Quoniam verò certum est, deberi omninò restitutionem honoris ablati, seu (ne fiat calumnia in modo loquendi) deberi satisfactionem illi, cujus honor per injuriam læsus est: inquiri solet, qua ratione is restituendus sit, præscindendo à damnis temporalibus, quæ fortè ex contumelia directè, & per se subsecuta sunt, Hæc enim in bonis similibus temporalibus, esse restituenda, nullus dubitat.

Respondeo, cùm hæc restitutio non sit nisi satisfactio quædam, quam debet recipere læsus, illa satis erit, & requiretur ex Less. Bon. *loco mox cit. & passim*, quæ secundùm gravitatem injuriæ, dignitatem personæ satisfacientis, consuetudinem Patriæ, & alias circumstantias occurrentes judicatur à prudenti sufficere. Aliquando (ut in contumeliis non magni momenti, & in contortis à Superiore) sufficiet amica salutatio, vel loci honorifici concessio: aliquando necessaria erit invitatio ad mensam, aliquando laudatio apud eos, coram quibus læsus fuit honor, &c.

6. Potissima, & sufficiens, saltem ante sententiam Iudicis, etiam pro gravissimis offensis, humilis petitio veniæ, privata, vel publica juxta conditiones privatæ, vel publicæ culpæ, nec necessariò addenda est genuflexio, quia hæc nimis excedens satisfactio est.

7. Mera familiaritas, seu familiaris consuetudo cum eo, cum quo familiariter agere solebas, nisi addantur alia arctioris familiaritatis signa, non sufficit ad satisfaciendum honori læso: quia communis illa, & consueta familiaritas exhibetur à læso, ob virandum scandalum, ob declinandas majores inimicitias, ob consuetum modum vivendi, non verò ad injuriam resarciendam.

8. Denique Superiorem, & Virum nobilem non obligo ad petendam dictam veniam ab inferiore vel plebeio, quia poterit alia æqualis satisfactio, per alia signa æquivalentia his dari: quam æqualem satisfactionem non semper possunt pares in se, vel inferior respectu Superioris; nam propterea pro his veniæ petitio interdum meritò superaddenda est. Aliqua alia minutiora lege apud Less. *lib.* 2. *c.* 11. *dub.* 37. Bonac. *de rest. in part. d.* 2. *q.* 5. & alios.

FINIS LIBRI NONI.

Laus Deo, Beatissimæ Virgini, ac Beato Aloysio.

LIBER DECIMUS.

IN DECALOGVM.

Non concupisces Vxorem Proximi tui.

& Non concupisces Rem Proximi tui.

CAPUT PRIMUM.

Præmittuntur quædam scitu necessaria de cogitationibus, & imaginationibus objecti mali.

1. QUÆRE pretium hoc initio est, rudem cognitionem afferre operationum intellectus, voluntatis, (quæ etiam appellatur appetitus rationalis) Potentiæ imaginativæ, (quæ item vocatur phantasia,) & appetitus sensitivi. Has duas posteriores potentias communes habemus cum brutis: illæ priores propriæ sunt hominis, ut animal rationale est.

Jam verò circa copulam turpem (ut hoc frequentiori exemplo utar) quatuor hominis prædictæ potentiæ versari possunt hoc modo.

2. Primò,

2. Primò Intellectus, qui cogitet, discurratque de ipsa copula.

3 Secundò, Voluntas, quæ velit, seu concupiscat copulam, vel quæ velit, ut intellectus cogitet de eadem copula, idque propter finem aliquem sive bonum sive malum. Cùm ergo, quando voluntas vult illicitam copulam certum sit, committi peccatum, de hac volitione non est necesse hic multa superadderemus quando vult, ut intellectus cogitet de prædicta copula, cùm in hac cogitatione sit ipsemet actus cograndi, qui est actus intellectus, & sit etiam ipsum objectum talis actus, nempe culpa, poterit ipsa voluntas velle, ut intellectus cogitet de copula, ob delectationem, quæ est in sola cogitatione, vel poterit velle ut intellectus cogitet de copula ob delectationem quæ est in ipsa copula. Quòd si voluntas velit, ut intellectus cogitet de copula propter delectationem, quæ est in cogitatione ipsa, ut relata ad cōpulam: perinde erit, ac si velit, propter delectationem, quæ est in copula, quia tunc ea delectatio, ut sic, specificatur ab ipsa copula, quæ inter solutos illicita est.

4. Tertiò, Imaginatio, quæ est potentia sensitiva, versabitur circa prædictam copulam, si eandem intra se obvolvet, ideſt si per species copulæ sensitivas, sibi veluti præsentem eam faciet.

5. Quartò denique, Appetitus sensitivus immediatè ab ejusmodi imaginatione motus, sentit delectationem in carne, &c.

Hi sunt actus satis in re distincti: Sed tamen difficillimum est distinguere delectationem appetitus sensitivi à delectatione voluntatis. Et ratio hujus difficultatis est, quia hæ potentiæ in nobis sunt maximè inter se connexæ, ita ut cùm operatur voluntas, operetur & imaginatio, & cùm consurgit in voluntate delectatio de aliquo objecto materiali, insurgat & in appetitu sensitivo; quia propter sympathiam naturalem delectatio voluntatis excitat delectationem appetitus sensitivi, & è contrà, ut experientiâ constat. Videamus nunc, An prædicti quatuor actus, quando sunt de objecto illicito, semper sint peccaminosi.

6. Dico primò, Cogitationem intellectus de re mala, verbi gratiâ, de copula illicita, ex se non esse malam. Patet, quia ea cum laude est in Theologo Casus Conscienciæ speculante, & se de illa scientia delectante: imò etiam est in Angelis, & Deo, qui ejusmodi turpia cognoscunt. Quando etiam est involuntaria, non esse peccatum, jam omnibus est exploratum.

7. Dico secundò, Actum voluntatis, quo ipsa vult, ut intellectus cogitet de re mala, ob finem bonum, malum non esse; ob finem malum, esse malum. Hinc si id velit propter delectationem, quæ est in ipsa mera, & speculativa cogitatione, quantum est ex hoc capite non peccat; si autem velit id propter delectationem, quæ est in ipsa re mala, v.g. in copula, vel in ipsa cogitatione ut relata ad copulam, sanè peccat. Ratio est manifesta, quia talis est delectatio, seu voluptas, qualis res, seu objectum, unde ea desumitur: voluptas enim ex Aristotele *lib. 20. Ethic. cap. 4.* Less. *lib. 4. cap. 3. dub. 15. num. 108.* & *passim*, est perfectio operis, seu ipsius pars, & complementum. Cùm igitur cogitatio speculativa, non sit mala, mala autem sit ipsa res cogitata, verbi gratiâ, copula illicita, ut item mala ipsa cogitatio, ut ad rem malam relata: eandem bonitatem, vel malitiam participabunt prædictæ delectationes, quas voluntas tanquam fines intendet. Quid, si voluntas velit cogitare res malas, neque propter finem malum, ideſt copulæ, neque propter finem bonum, v.g. studendi, sed propter levitatem, vel vanitatem, vel otiositatem, quæ ex se sunt fines venialiter peccaminosi? Respondeo, id mox *in fine n. sequentis*, dicetur.

8. Dico tertiò, Imaginationem de re mala, si sit involuntaria, non esse peccatum, sicuti diximus de cogitatione intellectus, ut est doctrina nimis trita; quia non est peccatū, ubi non est voluntas: At si sit voluntaria, ideſt, peccatum cum pleno consensu voluntatis, sed ob bonum finem, v. g. studendi, non esse ex se peccatum, sæpe; sicuti si ob finem malum, vel ob finem, ut tus sensitivus turpiter commoveatur, peccatum est quam dubitavimus. At Difficultas est: si sit in rebus scœnis solum ob delectationem, quæ ipsa imagina sentitur, ibique perisitat, an sit peccatum mortale, asserò esse semper mortale. Rationem hujus ali ducunt, quæ semper mihi difficilis est visa. Ratio & quidem pro praxi notanda, ac sæpius à nobis tenda est: quia voluntariè, & deliberatè, esse turpia sine bono, vel certè commodo aliquo (is enim bonus finis aliò mentem, atque adeo turpibus divertit) multò magis ob delectationem existentem, falsum est in ipsa imaginatione peri nam, quamvis in se sit actus inefficax, nec assumas, ut procedas ad ulteriores turpes actus, ipse ex se propter sympathiam, & connexionem rum potentiarum, earumque actuum, ad se advoc sam commotionem spirituum genitalium, & mo inordinatorum appetitus carnalis. Quid enim magi minem commovet ad turpia, quàm illa eadem seriò propter meram delectationem, etiam spec vam imaginari, ut experientia certissimè constat; bene dixit Sanctus Thomas *de verit. quæst. 15. a.* raro abesse à tali delectatione consensum in opus Cùm ergo eam commotionem nunquam procurare ceat, nec licebit ea turpia velle positivè imagi Positivè dixi, nam eam imaginationem solùm pos tere, an quis licitè possit, mox dicetur *cap. 2.* Q dictum est de imaginatione, dic de cogitatione, eodem modo convinceretur quis vellet procurare illas commotiones: siquidem propter mo dictam sympathiam, quam habent ij actus, & po tiæ inter se; illæ commotiones, quasi necessariò sequuntur. Idem videtur dicendum de quodam valde delectabat odor (an fœtor;) spermatis, qua vis, ut dicebat, ad aliud pravum objectum nullate animum intenderet. Idem, inquam, videtur. Illa delectatio de re tam proximè objecto periculoso junctа, si seriò à non uxorato susciparur vel sig est affectus pravi, vel certè grave periculum affect pem affectum incidendi. Hæc autem dicta sunt in bus obscœnis, de quarum delectatione iterum *cap. 5. §. 2.* redibit sermo, nam quid in aliis materiis afferam §. 1.

9. Dico quartò, ipsum actum voluptuosum appetit sensitivi, si est sequens ad rem deliberatè imagina seu volitam, graviter malam, peccatum mortale e quia, ut dictum est, talis est delectatio, qualis res, de consequitur. Quòd si sit sequens ad imaginationem vel cogitationem rei leviter malæ, ut ad tactum pu sum manus, ad ulteriora non transcendentem, a veniale. Id quod constat ex sparsim supradictis *de præcepto*. Si denique sequatur nobis nolentibus, seu cō tè sine consensu deliberato, quod accidit in pri motibus, quando sine advertentia pravum objectum imaginatur, vel quando nullo etiam præimaginato pravo objecto fervet in nobis abundantia spirituum generationi servientium: nullum esse peccatum, pla lam est, quia supponimus nullum adesse consensum voluntatis, de qua tamen re *mox* explicatiùs pluta de buntur.

10. Afferamus nunc modum, quo quis cognoscet, si non delectari de objecto malo, v.g. de copula, nec de cogitatione, ut relata ad rem malam, nec de cogitatione quæ ex *num. 1.* est etiam in Angelis, & consequenter ex peccatum non est.

11. Ad id dignoscendum dantur tres Regulæ: Prima est, quæ jam dicta est de fine: Si enim ob finem bonum studendi, medendi partes, verbi gratia, inhonestas, sciendi artificium, & stratagemata, quæ sunt in bello, quamvis injusto, & similia, cogitationem illam de rebus hujusmodi ob finem bonum, non esse malam & illiciram: Si autem sit ex fine peccaminoso

vano, periculum est, ne sit ex affectu ad ipsam rem mala: & in rebus turpibus esse peculiarem rationem id dedemandi, iam modò dixi *num.* 8.

12. Secunda Regula est: Vt videas, an tu reflectas super ipsam cogitationem, ipsam volendo: nisi saltem ad illam saltem implicitè, & in actu exercito reflectas, iam signum est te velle potiùs obiectum, quàm cogitationem de ipso.

13. Tertia: Vt advertas, an cogitando aliarum rerum, non malarum eventus, causas, artificia, &c. æquè delectaberis, atque cogitando similia in rebus malis, injustis, foedis, &c. Si plus delecteris, in his, signum est affectus pravi; si æquè, signum est non mali affectus. Vide, quæ dixi, cùm de Turpiloquio, *lib. 7. cap. 8. §. 4.*

CAPVT II.

An ad peccatum evitandum, opus sit positivè resistere cogitationibus, & motibus pravis?

STatus quæstionis est, an quando intellectus incidit sine deliberatione in cogitationem illicitam, verbi gratiâ de turpi copula, possit, extra matrimonium, licitè voluntas permittere ipsam cogitationem, non quidem positivè ei consentiendo, id enim clara esset culpa; sed non resistendo, & negativè se habendo? Idem quæritur, propter paritatem rationis de motibus, & delectationibus illicitis, quæ interdum, ut modò diximus, etiam nobis nolentibus, insurgunt in appetitu sensitivo, hoc est in carne, an liceat eas simili modò permittere, non quidem illis consentiendo, seu illas positivè admittendo, id enim clara esset turpitudo, sed solùm non reprimendo?

2. De hac re, non ego loquar, sed Castro Palaus, *tom. 1. tr. 2. d. p. 10. §. 5. num. 3.* (legatur Ioan. Sanchez, qui fusè idem probat *disput. 21.*) qui sic habet: *Et si supradicta sententia affirmans esse peccatum, quando voluntas non reprimit, neque coërcet, cùm possit, valdè probabilis sit; tamen probabilior mihi videtur, non peccare mortaliter voluntatem, quæ non reprimit hos turpes motus, sed morè negativè se circa illos habet, dummodo absit periculum pollutionis, aut ulterioris gravis consensus. Tenet hanc sententiam Caietanus, Navarrus, Toletus, Pallarchus, & alij plures, quos refert Salas. Et licèt ipse noluerit suam mentem declarare, satis insinuavit esse pro hac sententia, ut legenti patebit.*

Probabilissimam esse affirmat Thomas Sanchez, qui hanc reputat probabiliorem in rigore metaphysico, practicè tamen aliam dicit esse veram. Præcipua ratio, quæ me movet, est quia huiusmodi motus à natura provenient, ita ut omnes coërcere sit impossibile, aliquos difficillimum. Non est igitur credendum de divina bonitate, salutem æternam hominum his periculis exposuisse, esset enim salus æterna cuiusvis hominis non levi periculo exposita, si, cùm à natura sit in malum proclivis, arctatus sit, non solùm non admittere hos motus, sed etiam illos reprimere; & coërcere. Item si obligatus esset homo hos motus reprimere, cum possit, obligaretur saltem media apponere non difficilia ad reprimendum. Ergo si videat hos motus consurgere eo, quòd in loco tali, vel tali modo decumbit, tenebitur à tali cubitu abstinere, imò surgere, & se aliqualiter verberare, quod certè est durissimum, & pauci admittunt. Deinde peccabit mortaliter, si non evitat causas, ex quibus cognoscit huiusmodi motus pravos insurgere; nam si postquam excitati sunt, tenetur illos reprimere, à fortiori tenebitur reprimere, ne excitentur: tenebitur ergo sub mortali fœminam non alloqui, nec videre, aliáque similia omittere quæ in omnium sententia vel bona sunt, vel solùm venialia. Denique argumenta contraria sententia non urgent, &c.

3. Hæc Castro Palaus, qui respondet ad quinque argumenta, quibus fundatur prior sententia, quæ, si libet, lege. Illud fatetur cum communi, esse veniale (lege Ioan. Sanchez *loco citato*, qui *num.* 3. nec esse venia-

le contendit) si, cùm possis, non reprimas, neque excusationem habeas, cur non reprimas; quia negari non potest, illos motus esse decordinatos, & ad copulam incitare. Excusatio autem sufficiens esset ea, quæ est necessaria, vel utilis tibi, vel alteri, ut audire Confessiones, legere, studere urbanè loqui cum fœmina, equitare; & multò magis excusabit timor, ne, dum attendis ad volendum positivè reprimere, crescat tentatio: tunc enim, imò & semper in eiusmodi tentationibus consultissimum remedium est statim avertere cogitationem ad alia obiecta non illicita, præsertim quæ te maximè afficiunt: id enim nunc non solùm est negativè se habere, sed certè resistere. Quæ omnia, & etiamsi prævideatur pollutio, sed non intendatur, nec sit periculum consensus; dicta à nobis sunt satis *suprà*, *lib. 7. de 6. præc.*

4. Obiicis: Dictum persæpè *suprà* est, cogitare turpia, vel assumere ea, quæ notabiliter influunt ad pollutionem, commotionémque carnis, esse mortale; quia tunc esset illas procurare, quod nunquam licet: ergo etiam non reprimere, nam id, maximè in naturis calidioribus, est, virtualiter velle, seu acceptare causam notabiliter influentem.

Respondeo, negando consequentiam: neque enim non reprimere, seu solùm permittere, est acceptare causam notabiliter influentem: tum quia solùm permittens, nec verè vult, nec consentit, nec acceptat, ut supponimus. Esto, non reprimat: tum quia nemo negabit, plus commovere carnem, & incitare ad turpes commotiones vel positivè illos motus, illáque turpes cogitationes fovere, quàm circa eadem se habere negativè. Illud igitur notabiliter ex se influit, non hoc.

ACPVT III.

De Delectatione morosa

CVm delectatio morosa sit, & experiatur in ipsis cogitationibus internis, hinc maximè eius explicatio pertinet, de qua sic *in methodo Confessionis. l. 2. c. 7. §. 1.* ego disserui.

2 In hoc differt desiderium, & consensus in copulam, verbi gratiâ, illicitam; (idem dicendum in aliis materiis) à delectatione ipsa, quam quis habet de eadem copula; quod desiderium est actus ex se efficax, & consummari inteditur in ipso opere externo fornicationis: Delectatio verò est actus ex se inefficax, & consummatur interiùs: non enim transit ad volendum exequi id, de quo quis delectatur: nam propterea dicitur etiam delectatio morosa: quia peccans, dum moratur in ipsa delectatione, nec ad opus consummatum procedere intendit, in eadem veluti conquiescit. Cùm autem certum sit in desiderio, & consensu, imò, in gaudio de re illicita, iam habita, debere coram Confessario aperiri conditionem personæ desideratæ, hoc modo: *Desideravi monialem, nuptam, &c.* & in homicidio: *Desideravi occidere Patrem, vel Fratrem, &c.* seu: *Gavisus sum occidisse Patrem, Fratrem, &c.* quia tales voluntatis actus supponuntur esse contra diversas virtutes, undè & sine dubio sumunt suam specificationem à talibus obiectis specie mortali diversis: cùm, inquam, certum id omnino sit, celebris controvertitur quæstio de delectatione morosa: An scilicet si quis solùm delectetur (sed non desideret) de copula, quam cogitat, cùm nupta verbi gratiâ, vel cum moniali; debeat id explicare? An potiùs sufficiat dicere: *Toties venerè de copula illicita delectatus sum illam cogitando?*

3. Et, ut pro nostra consuetudine scholasticas quæstiones prætermittamus: Dico probabilem esse sententiam docentem sufficere, sine obligatione declarandi personas, circa quas eiusmodi morosa delectatio versata est. Ita Vasquez, *part. III. &. 112.* Castro Pal. *tom. 1. tractat. 2. d. 2. p. 20. §. 4.* aliique non pauci.

Ratio, est quia delectationes eiusmodi non variantur specie ex varietate conditionum illarum personarum. Non variantur autem, quia satis, supérque, & ad æquatè sumunt contrahúntque suam omnes turpitudinem ex oppositione cum virtute temperantiæ, quæ nunc sola violatur: neque enim ille animus, sic sistens in sola ea voluptate, procedit ad violandum, seu ad desiderium violandi ius speciale conjugatæ, solutæ, sacræ. &c. ergo satis explicatur per solam oppositionem ad virtutem castitatis.

4. Non sic, si quis delectaretur de concubitu coniugatæ, formaliter, uti conjugata est, seu ut nupta est, seu ut sacra est (id, quod certè rarissimum erit) tunc enim esset necesse id explicare, ut ex se patet: nam propterea, si quis se morosè delectaret de concubitu sodomitico, non satis esset si diceret: *Delectatus sum de copula illicita*; sed debet hanc specialitatem explicare, quia tunc formaliter delectatio versatur in talem copulam, ut diversam à naturali congressu.

4. Quod diximus de delectatione morosa, videtur etiam secundùm hanc sententiam, dicendam de aspectibus, quando quis respicit mulieres affectu venereo, sine progressu ad eas concupiscendas: quia tunc videtur similiter, interiùs delectatio tota consummari. At si easdem venereo mortali affectu tangeres, quia exteriùs actio consummatur, esset personæ conditio declaranda.

6. An verò sicuti certùm e, quòd, qui vovit castitatem, si morosè delectetur de obiecto turpi, verbi gratiâ, de fornicatione, debet explicare suum Votum, quia sic adversùs Castitatem, & adversùs Religionem delinquit, ita coniugatus, si similiter morosè delectetur, obstringatur in Confessione explicare, se esse conjugatum: Affirmat Vasquez, *part. 2. tract. 2. disp 112. cap. 2. num. 10.* quia fides Matrimonij obligat, non solùm corpus, sed etiam mentem in aliud obiectum turpe non collocare. Negat Hurtadus *de subiecto pecc. d. 4. diff. 10.* his verbis: *Docet Vasquez conjugatum, qui venereè delectatur de fornicatione cum non sua, non tantùm, peccare peccato luxuriæ contra castitatem, sed etiam peccato adulterij contra fidem Matrimonij. Id tamen difficile est, & absque sufficienti fundamento probatum, quia difficile est, & absque sufficienti fundamento, in Matrimonio præstari fidem conjugi non collocandi mentem in aliena.* Hæc Hurtadus sanè probabiliter.

Iam esse in tactibus ex se honestis, v. g. osculo more patriæ, sed inhonesto tantùm ex pravo affectu, colligitur ex dictis.

De locutione turpi sistente in sola lucutionis delectatione, dixi in superioribus *libro septimo, cap. 8. præsertim §. 4.*

De unico actu desiderij versantis circa multa obiecta, dixi *c. 1. §. 8 & 9.*

7. Hæc *in Methodo Confessionis* pro ea occasione in medium attuli ubi supposui, delectationem internam de objectis graviter illicitis, voluntariè sumptam esse peccatum: quod, licèt certum si, siquidem non multò antè diximus, talem esse delectationem, quæ est obiectum, unde illa conquiritur: tamen adhuc tanquam in proprio loco idem hîc distinctiùs est explicandum, & illustrandum magis, quod iam *in cap. sequent.* faciam.

8. Sed nolo illud hîc non addere. Emmanuël Sà, *v. Confessio, num. 16.* sic habet: *Qui delectatus est de peccatis præteritis aliàs confessis, id solum opertet confiteatur, non autem exprimere, qua illa fuerint peccata.* Verùm id, fuit *in editione Romana* deletum. Et quidem meritò, nam delectatio in peccata diversa, quamvis iam confessa, non tendit in unam rationem communem, sed in ipsas malitias homicidij, verbi gratiâ furti, ornicationis. &c. lege Sanchez, *lib. 1. in Decal. cap. 2. n. 11.* dicentem se latère fundamentum huius doctrinæ Emmanuëlis à.

CAPVT IV.

In quo vitæ statu liceant cogitationes quæ morosæ in materia luxuriæ.

1. Sémo esse potest, primò, quoad omnino solutos. Secundò, quoad conjugatos. Tertiò, quoad viduos. Quartò quoad olim conjugatos, nunc solutos, quoad viduos.

2. Quoad omninò *Solutos.* Sicuti his sub mortali licet copula, pollutio distillatio, commotio spirituum, generationi inservientium, ita nec delectatio, nec cogitatio morosa de illis: Sicuti autem hi, solùm sub veniali, concent multos actus non libidinosos, & sub nullo peccato actus naturales, ut fusè explicuimus *lib. 7. cap. 3.* sub veniali, vel sub nullo corum delectationem morosam & cogitationem usurpant. Quæ omnia patent ex Aristotelis fundamento, quòd *talis sit delectatio, qualis illud, unde desumitur.*

3. Una supereſt, pro omninò solutis hîc explicanda difficultas. An ij licitè queant delectari morosè in cogitate, vel in appetitu sensitivo, cogitando, vel imaginando copulam, quam sperant habere cum aliqua mina, quando illam uxorem ducent? Et respondeo non licere. Ita Sanchez *lib. 9. de matrim. d. 47. num. 4.* citat. quibus adde Vasquez *part. 2. tract. 1. d. 114.* vis enim eam sperare, imò, & desiderare licite, id tamen solùm intra terminos, & cancellos esse debet quibus non transiliant ad delectationem libidinosam præsentem, hoc est, cui in eo statu, quo soluti sunt, luntariè adhæreant. Ratio est, quia illa delectatio futura copula, apprehensa ut præsenti, vel etiam prehensa ut futura, sed nunc præsentem delectationem motúsque sensuales pasiente, prohibita est solutis, go illis illicita. Prohibita autem est, quia ex se libidinem, & est eius inchoatio, ut vidimus *sup. num. 9.*

Quo autem modo, data causa excusante, possit in operationibus, licèt ex illis prævideatur pollutio, stillatio, &c. dixi fusè *sup. lib. 7. c. 3. §. 5.*

Quoad *Coniugatos*, dixi plenè *sup. ibidem*, capitio, § 5.

4. Quoad *Sponsos, Sponsásque.* Sicuti *supra* simus, his licere quosdam pudicos tactus, amoris signæ, quando exhibentur sine periculo pollutionis consensus in illam, modo *ibidem* explicato; sic in sensi concedimus, posse eos morosè in illis pudicis actibus, amorisque signis delectari, eáque cogitare, vel imaginari, sine prædicto, vel simili periculo. Sanchez *ibid. num. 6.* Vasquez, *ibidem, num 2.* Less. *cap 3. dub. 15. num. 120* lege Bonac. *mox* citandum. Et id ex illo principio toties dicto: *Cui licet operatio, voluptas inde derivata.* Contrà, sicuti *ibidem* docuimus his nequaquam licere tactus impudicos, & multò minùs copulam, ita hîc propter idem principium affirmamus, nec cogitationem morosam de illis, nec delectationem, ulla ratione licere. Illi ergo licitè poterunt desiderare copulam modo dicto *num. 3.* de solutis, sed non eis licebit de illa delectari, nam in hoc sunt omnino solutis pares.

Vnde mihi displicet Fagundez, *præcept. 9. in Decal. cap. 4 numero 3.* docens probabile esse, id licere: non enim est probabile, etiam propter rationes, quas ipse met prosequitur. Et quæso te, Fagundez si dum respondes ad primum argumentum contrariæ sententiæ sic habes: *Ad primum dico, delectationem appetitus sensitivi talem esse, quale est obiectum, unde, cum sumatur ex sua natura in obiectum præsens, hoc est, in matrimonium præsens, & tale matrimonium non detur, sequitur non detur esse copulam mortalem.* Si, inquam, sic docens, quòd non detur esse copulam mortalem. Si, inquam, sic docens, quòd tione, in eodem loco ante sex circiter lineas, docuisti con-

trarium esse probabile? Certe scimus omnes, non esse probabile id, cuius contrarium est evidens.

3. Quoad *Viduos*, Dico, hos posse pari modo gaudere de copula habita, & desiderare futuram pro tempore, quo forte transibunt ad secundas nuptias: sed nullo modo, in præsenti delectari. Ita Sanchez *ibid. n.* 7. Vasq. *p.* 2. *tract.* 1 *disp.* 114. *num.* 3. Castro Pal. *tom.* 1 *tr.* 2. *p.* 10. §. 2. *n.* 7. Bonac *de matrim q.* 4. *p.* 14. *p.* 8 *num.* 14. Patet id ex modò dictis. Gaudere enim est, copulam præteritam licitam demtaxat approbare, & desiderare, est futuram eandem licitam velle, quæ non sunt prohibita. At delectari extra fœtum actualem Matrimonij de illa, sive ut præsenti, sive ut præterita, vel futura, sed ut præsentem delectationem patiente, illicitum est, ut modò diximus de omnino, solutis. Qua ratione in prædictis gaudio, & desiderio possit subrepere mortalis culpa, dicam *mox cap. sequenti*, §. 3. *num. vltimo.*

CAPVT V.

An, & quando à cogitationibus malis censeatur separari malitia, ut illæ, earúmque delectatio, licitè admitti possint.

1. Id duobus modis usu venire potest: Primò, per præcisionem, ut si quis cum delectatione cogitaret de esu carnium, imò, & eas desideraret; præscindendo, an sit prohibitus, nécne, an verbi gratiâ fiat die vetito Veneris, an die Dominico. Secundò, per appositam conditionem, ut si quis delectaretur de aliquo malo objecto sub conditione, si malum non esset: verbi gratiâ, sic: *Delector, imò & cuperem hodie comedere carnes, si dies vetitus non esset.* Vterque modus suas proprias difficultates habet in materia luxuriæ, quas non habet in cæteris materiis, nam propterea separatim de singulis erit disputandum.

§. I. *Per præcisionem in aliis materiis à luxuria.*

Regula universalis hæc est, ex Lessio *lib.* 4. *cap.* 3. *dub.* 15. Vasquez 2. 2 *disput.* 190. *cap.* 2. Sanchez, Castro Palao *mox* citandis. Quoties ab objecto graviter illicito potest separari malitia, per præcisionem intellectus totius, non erit mortale delectari. Verbi gratiâ, quia à comestione carnis vetita die Sabbati, potest intellectus separare, seu præscindere comestionem carnis à circumstantia Sabbati, unde tunc comestio remanet non mala cùm tota eius malitia ex sola prohibitione pro die Sabbati dependeat: ideò tunc cuilibet fideli licebit de illa comestione mentè, & cogitatione delectari, imò & eadem desiderare. Ratio est manifesta, quia objectum sic mentì repræsentatum nullam involvit malitiam, ergo non est, unde in illo immorari sit illicitum. Contrà verò, quoties separari eo modo non potest, delectari de eo, vel illud velle nequaquam licebit, verbi gratiâ, quia ab actu odij Dei non est separabilis, ne ab intellectu quidem, malitia, ideo nec de eo delectari, nec illum cupere licet.

2. Hinc subdenda est alia secunda Regula ex iisdem: Quandoquidem in omnibus objectis solùm illicitis ex præcepto quocunque positivo, semper est separabilis per intellectum malitia, ideo eâ, malitiâ per intellectum præcisâ, seu non intellectâ, poterit fidelis in iisdem delectari, eademque desiderare. Atque ex hac regula fit, ut possim oblectari de negligentia auditionis Missæ Dominicæ, de esu prædicto carnis die Quadragesimæ, de ingressu prohibito in Monasterium Monialium, dummodo ab his abstraham per intellectum, seu non intelligam circumstantiam diei Dominicæ, Quadragesimæ prohibitionis. Nam si delectarer de iisdem, ut prohibitis, seu ut illis circumstantiis subiacent, illicitè me delectandum, nimis est exploratum. Gaudebat quidam Sacerdos, se per inculpabilem oblivionem Matutinum dici hesterni non recitasse; & reprehendebatur ab alio nimis religioso Sacerdote. Hîc dixi, potuisse illum gaudere carentia illa laboris, quæ nunc nullo modo peccaminosa fuit, atque adeò tale gaudij objectum erat ab omni malitia separatum, per medium separabile. Delectabatur alius se occidisse inimicum, & quia id fuit in Ecclesia, dubitabit, an committeret mentale sacrilegium, sic se delectandò; Respondi, licèt commiserit sacrilegium, quando occidit, quia opus externum homicidij non fuit separatum ab Ecclesia; tamen si ipse nunc non delectetur, nisi de occisione, abstrahendo à loco, sacrilegium non committit, quia nunc eiusmodi delectatio peccaminosa, quæ solùm est interior, cadit in solam occisionem, & non in locum sacrum.

3. Subdo, & ego, & Castro Palaus *tom.* 1. *tractatu* 2. *disputatione* 2. *parte* 10. §. 2. *numero* 22. *vers. dico quarto* (non tamen Thomas Sanchez, *loco mox citando*) aliam tertiam Regulam: In aliquibus objectis iure naturæ illicitis potest ab intellectu separari malitia: in aliquibus non potest: licitè igitur in illis delectabitur, illicitè delectabitur in his. Ratio est eadem iam dicta. Dico, *delectabitur*, non verò hîc addo *desiderabit*: id quod *mox numero quarto*, facilè intelliges. Quoniam ergo ab odio Dei, ab idololatria, à mendacio, ab infidelitate, à desperatione, iuramento falso, ea præcisio fieri ab intellectu non potest, quacunque enim facta abstractione semper remanent mala; ideò nec licebit de illis unquam oblectari. At quia eiusmodi separatio fieri potest in homicidio, duello, furto, detractione de vero crimine, & similibus, ideò licebit ex iis sic abstractis delectationem cogitando capessere. Quod autem fieri separatio possit (, id, quod negat Sanchez, *lib.* 1. *in Decal. cap.* 2. *numero* 10. nam propterea tertiam hanc regulam minùs approbat) inde probatur, quia homicidium authoritate publica, & in bello justo commissum, furtum urgente necessitate, detractio de vero crimine in defensionem iustam facta, mala non sunt; ergo separari ab illis malitia potest, ergo iuxta primam regulam delectari de illis sic à malitia purgatis homo licitè valet. Confirmatur: nam non ob alitam rationem potuit Azor. *parte prima, libro quarto, capite sexto, quæstione prima, fine*, culpæ nequaquam damnare Militem, si is fingens se ducem in bello injusto, solùm delectaretur, quòd fortiter, ac strenuè pugnaverit, quod se defenderit, quòd similia fecerit. Nec ob aliam ipse idem Sanchez, *lib.* 1. *in Decalog. cap.* 2. *numero trigesimo quinto*, vide etiam *num* 16. peccati non damnat laicum, qui delectaretur cogitare se audire Confessiones, abstrahendo, an habeat iurisdictionem, Sacerdotiúmque, nécne: & tamen est iure naturæ prohibitum pugnare in bello injusto, & audire Confessiones sine iurisdictione, &c.

4. Obiicis primò: prædicta omnia ex natura sua illicita non potest licitè voluntas velle, seu desiderare, ergo nec in iis absolutè delectari. Ita *sup. libro quinto* §. 3. Respondeo, negando consequentiam. Nam desiderium, & voluntas efficax, seu absoluta tendunt ad ponendum ipsum opus externum, quod semper, si est ex se illicitum, est illis circumstantiis vestitum, atque adeò semper malum; id, quod non est in mera delectatione, quæ cùm sit actus inefficax, & consummetur interiùs, poterit sequi ab objecto repræsentato, ut non malo, sine ulteriore progressu ad ipsum opus externum, ut supponimus. Atque ex his vides, cur modò, *numero tertio*, dictum est (*licite quis delectabitur*, non verò *desiderabit*) quod satis sit innuisse.

5. Obiicis iterum: Imaginarium non potest imaginari hæc objecta ex se mala; nisi ut ipsa in re sunt, atque

que adeò malitiam separare non potest ab obiectis ex se, malis, ergo pariter nec intellectus. Respondeo, quidquid sit de antecedente, quod Philosophis decernendum relinquo (lege Castro Pal. *tom. 1. tract. 2. disp. 2. part. 10 §. 1. num. 5.*) nego consequentiam. Nam imaginativa, quæ est potentia sensitiva, esto, non apprehendat res, nisi perinde ac sunt externæ, & sensibiles: At intellectus habet vim abstrahendi unam rationem ab alia, ut ex iisdem Philosophis tanquam certum meritò supponimus.

§. II. *Per præcisionem in materia luxuriæ.*

1. Licèt in materia luxuriæ possit quis aliquando separare omnem malitiam ab obiecto turpi, potest enim copula fornicaria considerare ipsam copulam, præscindendo ab eo, quòd sit cum non sua, ut item potest osculum apprehendere sine macula impuræ libidinis, ut etiam impudicos tactus partium inhonestarum simili modo valet à turpitudine luxuriæ separare, sicuti facit Medicus, quando eas considerat, ut illas medeatur: Tamen voluntariè, & seriò sine ulla necessitate, vel saltem commoditate, in prædictis, sive in voluntate, sive in appetitu sensitivo, eadem voluntate consentiente, delectari, etiam malitiâ per intellectum abstractâ, esse extra Matrimonij statum mortale, indubitatum mihi est. Ita Vasquez, *part. 2. d. 109. cap. 3. tractatu 3. disp. 6. sectione 4.* Basil. Pont. *lib. 10. de matrimon. cap. 16 §. 2. num. 8.* Ratio ducitur ex illo fundamento aliàs allato, quódque sæpius in hac materia esse repetendum prædixi: quia nimirum propter mirabilem sympathiam harum potentiarum, & actuum, voluntariè in iis delectari, est (ex Castro Pal. *tom. 1. tractatu 2. disp 2. punct. 10 §. 2. num. 6.* contra Sanchez *lib. 9. de matrimon. d. 47. num. 1.* & *lib. 1. in decal. cap. 2. à num. 31.*) velle habere in se aliquid, quod notabiliter influat in pollutionem, distillationem, commotionem, quod nunquam licet: influat, inquam, si non per veram causationem (volo enim abstrahere à speculativis disputationibus) certè per dictam potentiarum, & actuum connexionem, ut ipsa experientia nimis clarè testatur. Quæ ratio, quia non militat in materiis à luxuria diversis, ideò in illis potuimus voluntatis delectationem concedere, quod hîc nulla ratione possumus.

2. Hinc non licebit delectari de pollutione habita in somnis, vel tibi soluto de copula maritali inter Conjuges habita. Ita Sal. *tract. 13. disp. 6 sect. 32. num. 219.* Basilius Pont. *loco citato, num. 13* Castro Pal. *loco cit. n. 10.* quia licèt hæc sine peccato fiant, & à malitia separentur, tamen illa delectatio præsens seriò suscepta, est ex se excitativa impuræ commotionis. Fateor tamen posse te gaudere de prædicta pollutione, & illam desiderare ob finem bonum de oneratæ naturæ, atque etiam gaudere, vel desiderare, ut legitimi Conjuges debitum sibi reddant. Ita idem *ibidem*, & innumeri apud Dianam. *part. 2. tract. 5 resol. 87.* & apud Caramuël *in Reg. Sanct. Benedict. num. 105.* nam illud prius non est delectari de pollutione, sed de pollutionis effectu, qui bonus est: & hoc posterius non est de copula delectationem sumere, sed copulam legitimam approbare, quod certè nihil continet impuritatis.

3. Vnum adverto, si gaudium, vel desiderium sit tantum, ut degeneret in delectationem libidinosam, cum tuo consensu in illam: ne gaudium quidem, vel desiderium fore licitum, idque propter excitam impuram delectationem, modo iamiam dicto.

§. III. *Per appositam conditionem, in aliis materiis à luxuria.*

1. Regula generalis sit huiusmodi, ex Vasque *parte secunda, disputatione 116. cap. 2.* Sayro, *in clavi libro 8. capite 7. numero 28. & 29.* Salas, *loco citato, sectione 37. numero 108.* Sà, *v. Peccatum, numero secundo.* Bonacina, *de matrimonio, quæstione 4 puncto 8. numero vigesimo primo.* Sive res sit primò prohibita iure positivo secundò, iure naturæ, à qua re separari, per actionem intellectus, possit malitiâ, ut modò dictum est; sive tertiò res sit eodem iure naturæ prohibita, à qua separari malitia non possit: nunquam est malum illud desiderare, & in eo delectari, si apponatur conditio. Exemplum primi est: *Cuperem, vel cum delectatione cupio hoc die Sabbati comedere carnes si veniale non esset, vel si concessus dies esset vel si liceret, vel non esset peccatum:* Hæc ex Caietano *in summa, v. Fornicationis peccata*, reducitur quando res est prohibita eo modo, ut si quis ita sentiat: *Si non fuissem ingressus in religionem, non ingrederer, si non vovissem ieiunium, comederem.* Exemplum secundi: *Cuperem, vel cupio esse latronem, si essem Iudex; furarer, si non esset peccatum, infamarem aliquam, si iustiam haberem infamandi causam, vel si liceret.* Exemplum tertij: *Mendacium profectum, Idolum adorarem, odio Deum haberem, seu cuperem facere, si non esset Dei offensa, si liceret;* &c. Ratio autem horum est, quia hæc est voluntas inefficax, quæ nihil ponit in esse, & cum illa bene stat efficax, & absoluta voluntas, quæ ab illa agenda nequaquam procedit. Sensus enim est: *Ego nolo efficaciter, & absolutè comedere carnes die vetito, volo manere in Religione, nolo furari, nolo prorsus Deum odio habere: quamvis si omnia peccata non forent, hoc est, Dei, & Domini mei esset, facilè mea infirma voluntas in illa propenderet.* Hinc ex hac tertia parte regulæ, vides latiùs patere ad amorem dum peccatum, apponere conditionem, quam sola per intellectum abstrahere: siquidem abstractio non potest haberi in rebus in se intrinsecè malis ut §. præcedenti *numero tertio* vidimus; potest, ut iam dictum est, apponi conditio.

2. Adverte duo, Primò in duabus partibus huius regulæ consentire ferè Doctores: at in parte tertia differre vehementer: Nam Sanchez, alios referens *lib. 9. de matrimonio, in Decal. capite secundo, numero vigesimo primo*, Basilius Pontius, *lib 10 de matrimon. cap. 16. numero vigesimo*, (Ecquales Doctores!) contendunt esse mortale. Vasquez, *part. 2. d. 116. cap. 2.* & Castro Paulus, aliter referens, *tom. 1. tractatu. 1. disputat. 2. punct. 10. §. 1. num.* (Ecqualia item Doctorum lumina!) docent mortale esse desiderare, apposita prædicta conditione, ea, quæ in se inseparabilia sunt à malitia, quorum posteriores nos sequimur, ratio est, quia argumentum, quod urget in prima, & secunda parte regulæ, militat & in tertia. Lege Castro Palaum, qui adversariorum rationes optimè diluit.

3. Adverte secundò ex aliquo capite evenire quando, ut in his *velleitatibus* (sic vulgò appellant) voluntates hæ inefficaces) peccetur mortaliter, ex primum actuali aliquo affectu, quo imperentur. Nam quis enim sic ex animo dicat: *Cupio vindicari de inimico, si mihi liceret: Odio haberem Deum, si non esset peccatum*, &c. aufert quidem malitiam per appositionem conditionis: sed si hi actus imperentur à veto odio inimici, & Dei, iam ex hoc capite peccata erunt mortalia. Nam propterea, quia hic actus: *Destruerem Deum, Destruerem inimicum, si non esset peccatum*, procedit ab odio actuali Dei, vel inimici: ideo, ut idem Castro Palaus *ibid num. 5.* notat, semper erit peccatum, non ex se, sed ex principio, id est, ex odio actuali, unde procedit.

§. IV. *Per appositam conditionem, in materia luxuriæ.*

1. Regula *præcedenti* allata *paragrapho* valet in hac materia. Ita Castro Pal. Quare si sic quis cuperet: *Fornicarer cum illa, nisi Dei offensa; Vxorem ducerem, nisi essem Sacerdos; Bertam me coniungerem, si mea esset vxor*, &c.

peccaret, quia per illam conditionem iam auferetur ab iis actionibus malitia. Quamvis enim eam conditionem cognoscam nunquam ponendam, vel etiam fac impossibile esse, ut ponatur: tamen sufficit ad vitandum peccatum, si ego illas actiones, absolutè, & efficaciter nolim, ut modò *sup.* §. 3. de aliis materiis dictum est.

2. Duos tamen hîc scopulos cave, quàm occultos, & periculosæ plenos aleæ. Alterum, facile hos actus indeliberatum procedere ab alia actuali voluntate absoluta peccaminosa, & tunc ea desideria esse mortalia ex hoc capite, ita affirmamus, sicuti modò diximus de aliis materiis. Hac ratione peccat mortaliter adolescens, qui ex turpi amore in puellam dicat *hanc vellem tangere, si mea esset uxor*: non enim peccat præcisè ex hoc conditionato actu, quia iam per appositam conditionem eam omni labe purgavit: sed peccat de illo actuali turpi amore, qui hunc actum imperavit, ut in simili §. *præced.* dictum est.

3. Alterum, non debere quempiam in his actibus, quamvis inefficacibus, longo tempore immorari, nec in illis seriò delectari; tunc enim eiusmodi actus influerent notabiliter in pollutionem, vel commotionem obscenam, & sic recurreret doctrina totiès inculcata de sympathia potentiarum, & actuum, quòd scilicet impura libido voluntariè procuraretur.

§. V. *Expendantur aliquæ aliæ similes conditiones.*

1. SI quis ita animo sentiat, dicátque: *Nolo peccare, quia est Infernus*, seu *ne ad Infernum condemner*, non peccat, immò meretur: quia tunc efficaciter à se peccatum removet, propter motivum honestum: nam Deus consultò gehennam minatur, ne scilicet homines peccent.

2. At verò si optativè sic dicat: *Si non esset Infernus, peccarem*, seu, *vellem peccare*, peccat sine controversia. Ita Bonacin. *de matrimon. quæstione quarta, puncto octavo, num.* 29. Suar. *lib.* 2. *de leg. cap.* 13. *num.* 10. quia tunc sensus est, ipsum velle absolutè peccare, & optare non adesse pœnam Inferni, quod clara culpa est. Dico (optativè) nam si solùm enuntiativè, non peccat, sicut nim hic sensus: *Sum ego talis imbecillitatis, ut me cognoscam facilè peccaturum, nisi me Deus compesceret timore Inferni.*

3. Ex ea distinctione resolve illud, An sit peccatum sic effari: *Nisi essem Religiosus fornicarer, te occiderem vindicarer.* Si enim solùm enuntias imbecillitatem tuam, quâ, sine fræno Religionis facilè lapsus fuisses; nihil peccas. At si dicas optativè, seu etiam animo deliberato illud faciendi, si Religiosus non esses: manifestè peccas, quia sensus est, te absolutè velle peccare, idémque est, ac si diceres optativè, *vellem occidere, vellem fornicari*. Hoc tamen desiderium fornicationis sine præsenti appetitu delectatione, non esset ex Sanchez, *lib.* 1. *in Decalog. cap.* 2. *num.* 28. in specie Sacrilegij, quia per illam conditionem (*si Religiosus non essem*) tollitur circumstantia Voti.

4. Ex eadem distinctione; si quis ita obloquatur: *Si non haberem rationem mei status*, seu *nisi meum statum inficerem*, seu *si essem secularis*, seu *si mihi floreret adolescentia, fornicarer, occiderem, vindicarer*, clarè peccat, si optativè se habeat; vel determinatè ea vellet: quia absolutè affectum haberet ad ea peccata, & solùm propter conditionem sui status ab iis sese cohiberet. Sicut ergo peccaret, qui diceret: *Si nemo me nunc aspiceret, fornicarer*, ita in prædictis. At si eadem enuntiativè proferret, non peccaret, quia sensus esset: *Ego infirmitatem meam agnoscens, enuntio me, nisi ab hoc sancto statu, reprimerer, sine dubio peccaturum*, sicut etiam nec peccat qui enuntiativè sic dicit: *Nisi ab alio inspicerer, peccarem*, quia tunc pari modo solum ostenditur animi propensio, non verò absoluta determinatio peccandi. Ex his colligè similia.

5. Illud superest dubium. An peccet, si quis ita sentiat, dicátve: *Si non esset timor Dei, nollem ieiunare, nollem abstinere à fornicatione.* Quando enim sensus est: *Ex infirmitate seu propensione mea nollem ieiunare, vellem fornicari, sed quia mihi in corde sedet timor Dei, nolo absolutè.* Simile est hoc dictum illi alteri: *Nolo absolutè peccare, quia est infernus*, quod non esse peccatum sic *numero primo*, dictum est, non ergo est peccatum sic sentire, vel dicere. Bonacina, *de matrimon. quæstione quarta, puncto decimo, numero trigesimo*, absolutè docet, esse mortale, si ille intendat velle desistere à peccato ob pœnas, quas timet à Deo infligendas. Sed est distinguendum: si enim prædicta verba dicantur ex sensu, prædictò, non est Bonacinæ assentiendum; idque, tum propter dictam rationem, tum propter communem doctrinam, quâ docetur attritionem partem Sacramenti Pœnitentiæ in hoc Dei timore fundari, ut *fusè alibi*: Et recte Castro Palus, *loco citato* §. *tertio, numero quinto, fine*, sic habet: *Nunquam est peccatum, velle relinquere peccatum, ob timorem inferni, vel ob amissionem honoris, ob quemcunque enim finem peccatum relinquatur, peccatum non est.* At si eadem verba dicantur in sensu, quo quis velit absolutè peccare, unde & optet infernum non esse, nemo ambigit esse peccatum, ut in simili diximus *num.* 2.

CAPVT IV.

Qua ratione dignoscatur voluntas consensisse moraliter in peccatum, Remissivè.

1. DE hac satis dilucidè dictum est *libro primo capite primo*, §. *tertio à numero vigesimoseptimo*, quod relege.

CAPVT VII.

Expenditur Decisio Caramuëlis de delectatione speculativa.

1. CAramuël, *in Reg. Sanct. Benedict. num.* 1039. sic habet: *Ioannes speculativè proponebat sibi varia obiecta, ut maiorem delectationem haberet in mollitie, quo modo peccavit? Reperio tria consideratione digna: Finem, entitatem medij, & ordinationem medij ad finem. Finis est delectabiliter pollutio: non mutat speciem maior, aut minor delectatio; & ideo non est opus in Confessione hanc circumstantiam aperire; entitas medij erat licita, quia est actus speculativus, quæ nullo modo interdicitur, ordinatio medij ad finem non est mala, sed malitia finis, quia sicut materia existit existentia formæ in sententia probabili, ita etiam in eadem medium, seu alias indifferens, inficitur non propria, sed malitia finis Ideo in Confessione dicat, commisi mollitiem, & sufficit.* Hactenus ille.

2. Sed non est audiendus; debet enim is fateri, se contemplatum esse iuvenem, vel fœminam, vel bestiam; &c. Ratio est, quia relictis his tribus à Caramuële desideratis, cùm ipsemet loquatur hîc de actu practico, qua nimirum ratione Ioannes peccaverit, & confiteri sacramentaliter debeat, videndum est, quid fuerit in ipsa praxi. In ipsa autem praxi Ioannes peccavit peculiari illo peccato cogitato; Id, quod probatur, quia ut vidimus *suprà, cap.* 1. *num.* 8. ea speculativa contemplatio seriò & sine ullo fine, seu licita commoditate suscepta, & propter meram ipsam speculativam delectationem assumpta, per sympathiam evocat commotiones spirituum, imò & consensum voluntatis in illud idem obiectum, quod speculativè prætendit contemplari: Si ergo Ioannes

consensit, quod facillimè fecit, iam peccavit voluntate in aliud peccatum, propter ipsam mollitiem: si non consensit, se certè posuit in aperto, & proximo periculo taliter peccandi, imò illud periculum consultò amplexus est, quod esse peccatum eiusdem speciei cum eo, ad quod vergit ipsum periculum, scimus omnes. Ergo necessariò id tanquam novum peccatum aperiendum est. Quare, etiamsi tanquam m dexterrimus sagittarius in ipsam solam speculativm contemplationem de pulchro, verbi gratiâ, juvene collimaverit, quandoquidem seriò propter meram delectationem speculativam id fecit; multò magis, quia ideo sic contemplatus est, ut maiorem delectationem in mollitie sentiret, non potest effugere quin evidens, proximúmque periculum subierit consentiendi in ipsum iuvenem. Relege quæ modò *cap. 1. num. 13.* dixi, maximum signum esse affectus pravi, magis velle in pravis obiectis speculari in aliis.

Coniugem cogitare alias pulchras fœminas, ad actum coniugalem excitet, concessit solùm Sanchez, *lib. 9 de matrim. d. 18. numero sexto*, nos attulimus *sup. libro septimo, capite tertio, § quinto numero decimotertio*: nam pro praxi deinde addidit, valdè dissuadendum, & tamen in hoc casu finis bonus, nempe actus coniugalis, & cogitatio illa non mitur ut magis, quamvis in actu coniugali delect Certè finis bonus, imò & commodus, ut *supra* sicuti etiam delectatio casta de propria coniuge, hit voluntatem à consensu illicito in alias perso gitatas in casu, de quo loquitur Caramuel, omn dicant periculum evidentissimum in pravum consen obiecti cogitati.

Finis Libri Decimi, ac totius Operis in Decalogum.

LAUS DEO, BEATISSIMÆ VIRGINI, AC BEATO ALOYSIO.

INDEX